

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचारित्रविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीसूक्तिमुक्तावली प्रारभ्यते ॥

(द्वितीयावृत्तिः)

ठपावी प्रसिद्ध करनार—पंम्ति श्रावक होरालाल हंसराज. (जामनगरवाळा)

धर्मोपदेशसूक्तानि—वीरं विश्वगुरुं नत्वा । कृत्वा यत्नेन संग्रहं ॥ सदोपकारिसूक्तावली । स्वा-
न्यपाठाय लिख्यते ॥ १ ॥ पूज्यपूजा दया दानं । तीर्थयात्रा जपस्तपः ॥ श्रुतं परोपकारश्च । म-
र्त्यजन्मफलाष्टकं ॥ २ ॥ शिष्टे संगः श्रुतौ रंगः । सद्धाने धीर्धृतौ मतिः ॥ दाने शक्तिर्गुरौ प्रक्तिः
। षडेते सुकृताकराः ॥ ३ ॥ देवपूजा गुरुरास्तिः । स्वाध्यायः संयमस्तपः ॥ दानं चेति गृहस्थानां ।
षट् कर्माणि दिने दिने ॥ ४ ॥ जिनपूजनं विवेकः । सत्यं शौचं सुपात्रदानं च ॥ महिमक्रीमा-
गारः । शृंगारः श्रावकत्वस्य ॥ ५ ॥ यद्भक्तिः सर्वज्ञे । यद्यलस्तत्प्रणीतसिद्धान्ते ॥ यत्पूजनं यतीनां ।

फलमेतज्जीवितव्यस्य ॥ ६ ॥ दानं सुपात्रे विशदं च शीलं । तपो विचित्रं शुभ्रजावना च ॥ भवा-
 एवोत्तारणसत्तरुं । धर्मं चतुर्धा मुनयो वदन्ति ॥ ७ ॥ श्रीमज्जिनेशनमनं तिलकत्यलीके । वद्धः
 स्थले विमलमालति सद्दिवेकः ॥ ताम्कति श्रवणयोः सुगुरूपदेश—स्यागस्तु कंकणति पाणितले
 सतां हि ॥ ८ ॥ जैनो धर्मः प्रकटविभवः संगतिः साधुलोके । विद्वद्गोष्ठी वचनपटुता कौशलं स-
 क्रियासु ॥ साध्वी लक्ष्मीश्ररणकमलोपासना सज्जुरुणां । शुद्धं शीलं मतिरमलिना प्राप्यते प्राग्य-
 वद्भिः ॥ ९ ॥ जिनभवनं जिनबिंबं । जिनपूजां जिनमतं च यः कुर्यात् ॥ तस्य नरामरशिवमुख-
 फलानि करपल्लवस्थानि ॥ १० ॥ वरपूजया जिनानां । धर्मश्रवणेन सुगुरुसेवनया ॥ शासनभास-
 नयोगैः । सृजन्ति सफलं निजं जन्म ॥ ११ ॥ दानं वित्तादृतं वाचः । कीर्तिधर्मौ तथायुषः ॥ परो-
 पकरणं काया—दसारात्सारमुद्धरेत् ॥ १२ ॥ बुद्धेः फलं तत्त्वविचारणं च । देहस्य सारं व्रतधारणं
 च ॥ अर्थस्य सारं किल पात्रदानं । वाचः फलं प्रीतिकरं नराणां ॥ १३ ॥ जिनेन्द्रपूजा गुरुपर्युपा-
 स्तिः । सत्त्वानुकंपा शुभ्रपात्रदानं ॥ गुणानुरागः श्रुतिरागमस्य । नृजन्मवृक्षस्य फलान्यमूनि ॥ १४ ॥
 त्याज्या हिंसा नरकपदवी नानृतं प्राषणीयं । स्तेयं हेयं सुस्तं विरतिः सर्वसंगाभिवृत्तिः ॥ जैनो धर्मो

यदि न रुचितैः पापंपकावृतेभ्यः । सर्पिर्दुष्टं किमिदमियता यत्प्रमेही न श्रुंक्ते ॥ १९ ॥ करे श्ला-
 ध्यस्त्यागः शिरसि गुरुपादप्रणमनं । मुखे सत्या वाणी श्रुतमवितथं च श्रवणयोः ॥ हृदि स्वह्ना वृ-
 त्तिर्विजयिष्यजयोः पौरुषमहो । विनायैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मंडनमिदं ॥ १६ ॥ पिता योगाग्न्यासो
 विषयविरतिः सा च जननी । विवेकः सौंदर्यं प्रतिदिनमनीहा च जगिनी ॥ प्रिया कान्तिः पुत्रो वि-
 नय उपकारः प्रियसुहृत् । सहायो वैराग्यं गृहमुपशमो यस्य स सुखी ॥ १७ ॥ धैर्यं यस्य पिता क-
 मा च जननी प्राता मनःसंयमः । सतुः सत्यमिदं दया च दुहिता शान्तिः स्वयं गेहिनी ॥ शय्या
 न्नमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं प्रोजनं । यस्यैतानि कुटुंबिनो वद सखे तस्यांगिनः काऽसुखं
 ॥ १८ ॥ यत्संतोषसुखं यदिद्विषदमो यच्चेतसः शान्तता । यहीनेषु दयालुता यदपि गीः सत्यामृता-
 स्यंदिनी ॥ शौर्यं धैर्यमनार्यसंगविरतिर्या संगतिः सज्जने । एते ते परिणामसुंदरतराः सर्वे विवेकां-
 कुराः ॥ १९ ॥ त्रिसंध्यं देवार्चा विरंचय चयं प्रापय यशः । श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गं नय
 मनः ॥ स्मर क्रोधाद्वारीन् दलय कलय प्राणिषु दयां । जिनोक्तं सिद्धांतं शृणु वृणु जवान्मुक्तिक-
 मलां ॥ २० ॥ दिने दिने मंजुलमंगलाली । सुसंपदः सौख्यपरंपरा च ॥ दृष्टार्थसिद्धिर्बहुला च बु-

द्धिः । सर्वत्र सिद्धिः सृजतां सुधर्मं ॥ २१ ॥ धर्मसिद्धौ ध्रुवं सिद्धि—र्धुमप्रद्युम्नयोरपि ॥ दुग्धोप-
लंभे सुलभा । संपत्तिर्दधिसर्पिषोः ॥ २२ ॥ जीवदया जिणधम्मो । सावयजम्मो गुरुण पयन्नत्तो
॥ एअं रयणचउकं । पुब्वेहिं विणा न पावंति ॥ २३ ॥ जं अण्णह न सुहाई । तं पुण परह न
वंहअई ॥ धम्मह एहज मूलु । काहुं वलि वलि पुब्बिअई ॥ २४ ॥ पूजामाचरतां जगतत्रयपतेः
संघाचनं कुर्वतां । तीर्थानामज्जिवंदनं विदधतां जैनं वचः शृण्वतां ॥ सहानं ददतां तपश्च चरतां स-
त्त्वानुकंपाकृतां । येषां यांति दिनानि जन्म सफलं तेषां सुपुण्यात्मनां ॥ २५ ॥ देवं पूजयतो दयां
विदधतः सत्यं वचो जटपतः । सद्भिः संगमनुव्रतो वितरतो दानं मदं मुंचतः ॥ यस्येहं पुरुषस्य यां-
ति दिवसास्तस्यैव मन्यामहे । गोत्रं जन्म च जीवितं च सफलं श्लाघ्या कथा वाग्मिता ॥ २६ ॥
कर्त्तव्यं जिनवंदनं विधिपरिहर्षोद्धसन्मानसैः । सच्चारित्रिविभ्रषिताः प्रतिदिनं सेव्याः सदा साधवः ॥

॥ जीवदया जिनधर्मः । श्रावकजन्म गुरुणां पदभक्तिः ॥ एतद् रत्नचतुष्कं । पुण्यैर्विना न
प्राप्नुवंति ॥ २३ ॥ यत् व्यात्मनः न सुखयति । तत्पुनः परस्मै न वाञ्छ्यते ॥ धर्मः एव एष मूलं ।
कुतः पुनः पुनः पृच्छ्यते ॥ २४ ॥

श्रोतव्यं च दिने दिने जिनवचो मिथ्यात्वनिर्नाशनं । दानादौ व्रतपालने च सततं कार्या रतिः
 श्रावकैः ॥ ३९ ॥ वंद्यास्तीर्थकृतः सुरेन्द्रमहिताः पूजां विधायामलां । सेव्याः सन्मुनयश्च पूज्यचरणाः
 श्राव्यं च जैनं वचः ॥ सखीलं परिपालनीयमतुलं कार्यं तपो निर्मलं । ध्येया पंचनमस्कृतिश्च सत-
 तं ब्राव्या च सद्भावना ॥ ४० ॥ देवं श्रेणिकवत्प्रपूजय गुरुं वंदस्व गोविंदव—हानं शीलतपःप्रस-
 गमुन्नगां चाभ्यस्य सद्भावनां ॥ श्रेयांसश्च सुदर्शनश्च भगवानाद्यः स चक्री यथा । धर्म्यं कर्मणि का-
 मदेववदहो चेतश्चिरं स्थापय ॥ ४१ ॥ जंतूनामवनं जिनेशमहनं प्रत्यगागमाकर्णनं । साधूनां न-
 मनं मदापनयनं सम्यगगुरोर्माननं ॥ मायाया हननं क्रुधश्च शमनं लोभदुर्मोन्मूलनं । चेतःशोध-
 नमिन्द्रियाश्चदमनं यत्तन्त्रयोपायनं ॥ ४२ ॥ सर्वज्ञो हृदि वाचि तद्गुणगणः कार्येन देशव्रतं । धर्म-
 तत्परता परः परिणतो बोधो बुधश्लाघ्यता ॥ प्रीतिः साधुषु बंधुता बुधजने जैने रतिः शासने । य-
 स्यैवं भवन्नेदको गुणगणः स श्रावकः पुण्यप्राक् ॥ ४३ ॥ त्रैकाढ्यं जिनपूजनं प्रतिदिनं संघस्य स-
 न्माननं । स्वाध्यायो गुरुसेवनं च विधिना दानं तथावश्यकं ॥ शक्त्या च व्रतपालनं वरतपो ज्ञान-
 स्य पाठस्तथा । सैष श्रावकपुंगवस्य कथितो धर्मो जिनेन्द्रागमे ॥ ४४ ॥ लक्ष्मीर्दानविवेकसंगममयी

श्रद्धामयं मानसं । धर्मः शीलदयामयः सुचस्तिश्रेणीमयं जीवितं ॥ बुद्धिः शास्त्रमयी सुधारसमयं
 वाग्वैभवोज्ज्वलितं । व्यापारश्च परार्थनिर्मितिमयः पुण्यैः परं प्राप्यते ॥ ३३ ॥ सद्भ्यायोपात्तवित्तप्र-
 चयसफलताहेतु दानं सुपात्रे । देयं शुद्धं च शीलं सकलजगद्गहरं पालनीयं प्रवद्भिः ॥ वज्रं दुष्कर्म-
 शीलप्रचयविदलने सत्तपःकर्म कार्यं । सर्वानुष्ठानसारं भवभयमथना ज्ञावना ज्ञावनीया ॥ ३४ ॥ वां-
 ना सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिगुरौ नम्रता । विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयं ॥ द्वा-
 क्तिश्चाहति शक्तिरात्मदमने संसर्गमुक्तिः खले । येष्वेते निवसन्ति निर्मलगुणास्तैरेव चूर्नुषिता ॥
 ॥ ३५ ॥ हस्तो दानविधौ मनो जिनमते वाचः सदा सूनुते । प्राणाः सर्वजनोपकारकरणे वित्तानि
 चैत्योत्सवे ॥ येनैवं विनियोजितानि शतशो विश्वत्रयीमंडनं । धन्यः कोऽपि स विष्टपैकतिलकं का-
 लो कलौ श्रावकः ॥ ३६ ॥ निद्रांते परमेष्ठिसंस्मृतिरथो देवार्चनाव्यापृतिः । साधुभ्यः प्रणतिः प्र-
 मादविरतिः सिद्धांततत्त्वश्रुतिः ॥ सर्वस्योपकृतिः शुचिव्यवहृतिः सत्पावदाने रतिः । श्रेयोनिर्मलधर्म-
 कर्मनिरतिः श्लाघ्या नराणां स्थितिः ॥ ३७ ॥ कृत्वाहृतपदपूजनं यतिजनं नत्वा विदित्वागमं । हित्वा
 संगमधर्मकर्मगुधियां पात्रेषु दत्त्वा धनं ॥ गत्वा पृष्ठतिमुत्तमक्रमजुषां जित्वांतरास्त्रिजं । स्मृत्या पंच-

नमस्क्रियां कुरु करकरोमस्थमिष्टं सुखं ॥ ३८ ॥ उत्पत्तिर्विमले कुलो यतिजने संगो जिनेडे परा ।
 भक्तिर्दानमतिर्निदानरहिता वैराग्यबुद्धिर्भवे ॥ सर्वलोचितकारिता गुणवतामेकांतपक्षग्रहः । कुग्राहे
 विफला क्रिया सुकृतिनः कस्यापि संपद्यते ॥ ३९ ॥ उत्पत्तिः सत्कुलादौ प्रकृतिकरुणया व्याकुला
 चित्तवृत्ति—व्यावृत्तिः पापयोगात्तदनु गुणकरः साधुसंगानुरागः ॥ संसारण्यचीतिर्गुरुशरणतया क-
 र्मनिर्मूलनेहा । प्राग्जनमोपात्तपुण्यैरिह प्रवति नृणां सर्वसामञ्जिकेयं ॥ ४० ॥ शक्तिः श्रीवीतरागे
 जगवति करुणा प्राणिवर्गे समग्रे । दीनादिभ्यः प्रदानं श्रवणमनुदिनं श्रद्धया सुश्रुतीनां ॥ पापापोहे
 समीहा भवप्रयमसमं मुक्तिमार्गानुरागः । संगो निःसंगचित्तैर्विषयविमुखता हर्म्यणामेष धर्मः ॥ ४१ ॥
 कर्त्तव्या देवपूजा शुभगुरुस्वचनं नित्यमाकर्णनीयं । दानं देयं सुपात्रे प्रतिदिनममलं पालनीयं च
 शीलं ॥ तप्यं शुद्धं स्वशक्त्या तप इह महती प्रावना प्रावनीया । श्राद्धानामेष धर्मो जिनपतिग-
 दितः पूतनिर्वाणमार्गः ॥ ४२ ॥ सर्वज्ञार्चानुरक्तिर्विपुलतरधिया तीर्थयात्रानुषक्तिः । पापादाने विर-
 क्तिर्मुनिवरचरणाराधनेऽगाधभक्तिः ॥ दानासक्तिः समग्राग्रहविरतिरतिर्धर्मकर्मप्रसक्तिः । केषांचित्सु-
 एययोगाद्भवति यदि परं प्राणिनां प्राप्तिरेषा ॥ ४३ ॥

● पूया जिणिंदे सुरुइ वएसु । जत्तो अ सामाइअपोसहेसु ॥ दाणं सुपत्ते सयणं सुतिहे । सुसाहुसेवा शिवलोअमगो ॥ ४४ ॥ जिणाणं पूअजत्ताए । साहुणं पज्जुवासणे ॥ आवस्सयंमि सप्पाए । उज्जमेह दिणे दिणे ॥ ४५ ॥ जह य विसयविराजं । कसायचालं गुणेषु अणुराजं ॥ किरियासु अप्पमानं । सो धम्मो शिवसुहोवाजं ॥ ४६ ॥ जाएण जीवल्लोए । दो चैव नरेण सिं खिअवाइं ॥ कम्मेण जेण जीवइ । जेण मजं सुगइं जाइं ॥ ४७ ॥ नाणं नियमग्रहणं । नः वकारो नयरुइं अणीहा य ॥ पंचनयविभ्रसिआणं । न दुल्लहा सुगइ होइ ॥ ४८ ॥ पच्चत्काणं

● पूजा जिनेंदे सुरुचिः व्रतेषु । यत्तः च सामायिकपौषधेषु ॥ दानं सुपात्रे श्रयणं सुतीर्थे । सुसाधुसेवा शिवलोकमार्गः ॥ ४४ ॥ जिनानां पूजायात्रयोः । साधूनां पर्युपासने ॥ आवश्यके स्वाध्याये । लघुमस्य दिने दिने ॥ ४५ ॥ यत्त च विषयविरागः । कषायत्यागः गुणेषु अनुरागः ॥ क्रियासु अप्रमादः । स धर्मः शिवसुखोपायः ॥ ४६ ॥ जातेन जीवल्लोके । द्वे चैव नरेण शिद्धित-
व्ये ॥ कर्मणा येन जीवति । येन मृतः सुगतिं याति ॥ ४७ ॥ ज्ञानं नियमग्रहणं । नवकारः न-
यरुचिः अनिहा च ॥ पंच नयविभ्रषितानां । न दुर्लभा सुगतिः प्रवति ॥ ४८ ॥ प्रत्याख्यानं पू-

पूत्रा । पङ्क्तिमणं पोसहो परुवयारो ॥ पंचपपाए जस्स ड । न पयारो तस्स संसारो ॥ ४९ ॥
तिष्ठेसराणं बहुमाणप्रत्ती । सत्तीइ सत्ताए दया विरागो ॥ समाणध्माणय वल्लवत्तं । जिणागमे

सारमुदाहरंति ॥ ५० ॥

अथ पर्वसूक्तानि—* बीअ्या पंचमि अष्टमि । एगादसि चण्डिसि पण तिह्णिउ ॥ एआउ
सुअतिह्णिउ । गोअमगणहारिणा ञणिअ्या ॥ १ ॥ बीअ्या दुविहे धम्मे । पंचमि नाणे अ अष्टमी
कम्मे ॥ एगारसि अंगाणं । चण्डहसी चण्डपुष्पीणं ॥ २ ॥

जा । प्रतिक्रमणं पौषधः परोपकारः ॥ पंच पेषु यस्य तु । न प्रचारः तस्य संसारः ॥ ४९ ॥ तीर्थ-
श्रयाणं बहुमानप्रक्ती । शक्त्या सत्त्वानां दया विरागः ॥ समानधर्माणां च वात्सल्यं । जिनागमे
सारं उदाहरंति ॥ ५० ॥

* द्वितीया पंचमी अष्टमी । एकादशी चतुर्दशी पंच तिथयः ॥ एताः श्रुततिथयः । गौतमग-
णधरेण ञणिताः ॥ १ ॥ द्वितीया द्विविधे धर्मे । पंचमी ज्ञाने च अष्टमी कर्मणि ॥ एकादशी अं-
गानां । चतुर्दशी चतुर्दशपूर्वाणां ॥ २ ॥

अष्टमी अष्टकर्माता । सिद्धिलाभा चतुर्दशी ॥ पंचमी केवलज्ञानं । तस्मात्त्रितयमाचरेत् ॥
 ॥ ३ ॥ उदयंमि जाति हीसा । पमाणमिअरीइ कीरमाणीए ॥ आणाअंगणवढा । मिळत्तविराहणं
 चेव ॥ ४ ॥ सामायिकावश्यकपौषधानि । देवार्चनस्नानविलेपनानि ॥ ब्रह्मक्रियादानदयामुत्तानि ।
 भव्याश्चतुर्मासकमंडनानि ॥ ५ ॥ व्याख्यानश्रवण जिनालयगतिर्नित्यं गुरोर्वंदनं । प्रत्याख्यानवि-
 धानमागमगिरां चित्ते चिरं स्थानं ॥ कव्याकर्णनमात्मशक्तितपसा संवत्सरागधनं । श्राद्धैः श्लाघ्य-
 तपोधनादिति फलं लब्धं चतुर्मासके ॥ ६ ॥ यज्जीवस्योपकारि स्या—चहेहस्यापकारकृत् ॥ यज्जरी-
 रोपकारि स्या—तज्जीवस्यापकारकृत् ॥ ७ ॥ मंत्राणां परमेष्ठिमंत्रमहिमा तीर्थेषु शत्रुंजयो । दाने
 प्राणिदया गुणेषु विनयो ब्रह्म व्रतेषु व्रतं ॥ संतोषो नियमे तपस्सु च शमस्तत्त्वेषु सदृशनं । स-
 र्वज्ञोदितसर्वपर्वसु परं स्याद्द्वार्षिकं पर्व च ॥ ८ ॥ वृक्षेषु कष्टपविटपी मनुजेषु चक्री । शैलेषु कांचन-
 गिरिस्त्रिदशेषु शक्रः ॥ संजीवनेषु जलदः सुभगेषु लक्ष्मीः । कृत्येषु धर्ममयकृत्यमपि प्रधानं ॥ ९ ॥
 देवार्चनादिविधिना गुरुवंदनेन । सम्यक्तपोभिरसमैः समयामृतेन ॥ आलोचनाप्रभृतिभिश्च शुभ-
 क्रियाभिः । संवत्सरप्रभृतिपर्व कृतार्थयंति ॥ १० ॥ पृथ्वीनाश्रयता शुजिष्यचरिता जंजीरिता मुंडिता ।

कुत्सामा रुदती विधाय पदयोरंतर्गतां देहलीं ॥ कुट्माषान् प्रहरद्वयव्यंगमे मे सूर्यकोणस्थितान् ।
 दद्यात्पारणकं तदा जगवतः सोऽयं महाशिग्रहः ॥ ११ ॥ सावद्यं दत्तयत्यलं प्रथयते सम्यक्त्वशुद्धिं
 परं । नीचैर्गोत्रमधष्करोति कुयशश्चिदं पिधेत्ते दणात् ॥ सध्यानं धिनुते निकृतिं तत् तृष्णाञ्च
 तामंरुपं । वश्यं सिद्धिसुखं करोति जविनामावश्यकं निर्मितं ॥ १२ ॥ * व्यावसयमुभयकालं । न-
 सहमिव जे कुणंति उज्जुता ॥ जिणविज्जकहिअविहिणा । अक्कम्मरोगा य ते हुंति ॥ १३ ॥ मि-
 हत्ताइ न गब्बइ । न गह्वावेइ नाणुजाणेइ ॥ जं मणवयकाएहिं । तं जणिअं जावपडिक्कमणं ॥
 ॥ १४ ॥ सामाअयं कुणंतो । समज्जावं सावन्तं धम्मियदुगं ॥ आन्तं सुरेसु बंधइ । इत्तिअमित्ताइ
 पल्लियाइ ॥ १५ ॥ बाणवइ कोहीन्तं लक्का । गुणसट्ठिसहस्स पणवीसं ॥ नवसयपणवीसाए । स-

* व्यावश्यकं उग्रयकालं । औषधमिव जे कुर्वति उद्युक्ताः ॥ जिनैवैद्यकथितविधिना । अ-
 कर्मरोगाः च ते जवंति ॥ १३ ॥ मिथ्यात्वतया न गच्छति । न गमयति नानुजानाति ॥ यत् मनो-
 वचःकौयैः । तद् जणितं जावप्रतिक्रमणं ॥ १४ ॥ सामायिकं कुर्वन् । समज्जावं श्रावकः घटिकाहि-
 कं ॥ आधुः सुरेषु बध्नाति । इयन्मात्राणि पट्यानि ॥ १५ ॥ द्विनवतिकोत्थः लक्षाः । एकोनषष्टिः

तिहा अडभागपलिअस्स ॥ १६ ॥ सतहत्तरि सत्तसया । सतहत्तरिसहसलक्ककोडीले ॥ सगवीसं कोडीसया । नवभागा सत्तपलिअस्स ॥ १७ ॥

अथ धन्यसूक्तानि—लक्ष्मीः परोपकाराय । विवेकाय सरस्वती ॥ संततिः परलोकाय । भवे-
धन्यस्य कस्यचित् ॥ १ ॥ लक्ष्मीर्विवेकेन मतिः श्रुतेन । शक्तिः शमेन प्रयुता नयेन ॥ श्रद्धा च
धर्मेण समं समेत्य । धन्यस्य पुंसः सफलीभवति ॥ २ ॥ * धन्नाणं विहिजोगो । विहिपकाराहगा
सया धन्ना ॥ विहिबहुमाणी धन्ना । विहिपक्कअदूग्गा धन्ना ॥ ३ ॥ आसन्नसिद्धिआणं । विहिब-
हुमाणो अ होइ कायवो ॥ विहिचाले अविहिन्नत्ती । अन्नव्वंजीअदूरभवाणं ॥ ४ ॥ धन्यानामिह

सहसाणि पंचविंशतिः ॥ नव शतानि पंचविंशतिः । सत्तिधा अष्टभागपद्यस्य ॥ १६ ॥ सप्तसप्तति-
सप्तशतानि । सप्तसप्ततिसहस्राणिलक्षकोट्यः ॥ सप्तविंशतिकोटीशतानि । नवभागाः सप्तपद्यस्य ॥ १७ ॥

* धन्यानां विधियोगः । विधिपक्षाराधकाः सदा धन्याः ॥ विधिबहुमानिनः धन्याः । विधिप-
क्षअदूषकाः धन्याः ॥ ३ ॥ आसन्नसिद्धिकानां । विधिबहुमानः च भवति कर्त्तव्यः ॥ विधित्यागः
अविधिभक्तिः । अन्नव्यजीवदूरन्नव्यानां ॥ ४ ॥

धर्मकर्मविषया वांछापि संजायते । धन्यानामिह तत्प्रवृत्तिरचना केषांचिदेवोद्भवेत ॥ धन्यास्तस्य च यांति पारमथवा धन्याः प्रशंसन्ति ये । धन्यास्तेऽपि च येऽन्यलोकविहितं धर्मं न निंदति ये ॥ ५ ॥ धन्या ज्ञातवर्षसंज्ञविना येऽद्यापि काले कलौ । निस्तीर्थेश्वरकेवले निरवधौ नश्यन्मनःपर्यये ॥ तुद्यत्सूत्रविशेषसंपदि भवेद्दौर्गत्यदुःखापदि । श्रीजैनेन्द्रवचोऽनुरागवशतः कुर्वति धर्मोद्यमं ॥ ६ ॥

अथ धर्मफलसूक्तानि—धरांतःस्थं तरोमूल—मुल्लूयेणानुमीयते ॥ तथा पूर्वकृतो धर्मो—ऽप्यनुमीयेत संपदा ॥ १ ॥ राज्यं सुसंपदो जोगाः । कुले जन्म सुरूपता ॥ पांमत्यमायुरारोग्यं । धर्मस्यैतत्फलं विदुः ॥ २ ॥ धनदो धनमिन्नूनां । कामदः काममिन्नूनां ॥ धर्म एवापवर्गस्य । पारंपर्येण साधकः ॥ ३ ॥ आरोग्यं सौभाग्यं । धनाढ्यता नायकत्वमानंदः ॥ कृतपुण्यस्य स्यादिह । सदा जयो वांछितावाप्तिः ॥ ४ ॥ पुंसां शिरोमणीयंते । धर्माजनपरा नराः ॥ आश्रीयंते च संपद्भिर्लक्षिताभिस्त्रि पादपाः ॥ ५ ॥ धर्मो महामंगलमंगम्राजां । धर्मो जनन्युहलिताखिलार्त्तिः ॥ धर्मः पिता चिंतितपू्रितार्थो । धर्मः सुहृद्घितनित्यहर्षः ॥ ६ ॥ धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुना सौभाग्यमायुर्बलं । धर्मैव ब्रवंति निर्मलयशोविद्यार्थसंपत्तयः ॥ कांताराच्च महाजयाच्च सततं धर्मः परित्रायते । धर्मः

सम्यगुपासितो ऋवति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥ ७ ॥ धर्मोऽयं धनवद्वज्रेषु धनदः कामार्थिषु कामदः ।
 सौभाग्यार्थिषु तत्प्रदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः ॥ राज्यार्थिष्वपि राज्यदः किमथवा नानाविकल्पै-
 र्नृणां । तत्किं यन्न करोति किं च कुरुते स्वर्गापवर्गावपि ॥ ८ ॥ पत्नी प्रेमवती सुतः सविनयो ब्रा-
 ता गुणालंकृतः । स्निग्धो बंधुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ॥ निर्लोभोऽनुचरः स्वबंधुसु-
 मुनिप्रायोपयोग्यं धनं । पुण्यानामुदयेन संततमिदं कस्यापि संपद्यते ॥ ९ ॥ रम्यं रूपं करणपटु-
 ताऽरोग्यमायुर्विशालं । कांता रूपाऽवनितरतयः सूनवो प्रक्तिमंतः ॥ षट्खंडोर्वीतलपश्चिद्वत्वं यशः
 क्षीरशुभ्रं । सौभाग्यश्रीरिति फलमहो धर्मवृक्षास्य सर्वं ॥ १० ॥ कुलं विश्वश्लाघ्यं वपुरपगदं जातिर-
 मला । सूरूपं सौभाग्यं ललितललना शोग्यकमला ॥ चिरायुस्तारुण्यं बलमविकलं स्थानमतुलं ।
 यदन्यच्च श्रेयो ऋवति भविनां धर्मत इदं ॥ ११ ॥ व्यायोग्यप्राग्याभ्युदयप्रभुत्वं । सत्त्वं शरीरे च ज-
 ने महत्त्वं ॥ तत्त्वं च चित्ते सदने च संपत । संपद्यते पुण्यवशेन पुंसां ॥ १२ ॥ सौभाग्यं विरल-
 स्य स्यात् । समं कर्मगुणेष्वपि ॥ खड्गस्यैवोच्यते पृथ्वी । सर्वदंडायुधेष्वपि ॥ १३ ॥ सुवृत्तोऽप्येक
 एवाब्ध्यो । लघुतापि तयोर्द्वयोः ॥ वर्णेष्वेकः शिरःस्थोऽनृत । बिंदुस्तद्वगमग्रं ॥ १४ ॥

अथ धर्मप्रज्ञावसूक्तानि—वने रणे शत्रुजलान्निमध्यै । महार्णवे पर्वतमस्तके वा ॥ सुप्तं प्रम-
 त्तं विषमस्थितं वा । रक्षति पुण्यानि पुराकृतानि ॥ १ ॥ सुचिरमपि जपित्वा स्यात्प्रियैर्विप्रयोगः ।
 सुचिरमपि चरित्वा नास्ति श्लोकेषु तृप्तिः ॥ सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं । सुचिरमपि वि-
 चिंत्यत्राणमेको हि धर्मः ॥ २ ॥ निपानमिव मंभूकाः । सरः पूर्णमिवांडजाः ॥ शुभकर्मणामायांति
 । विवशाः सर्वसंपदः ॥ ३ ॥ ॐ धर्मेण कुलपसूद्र । धर्मेण य दिवख्वसंपत्नी ॥ धर्मेण धणस-
 मिद्धि । धर्मेण सविहारा किंती ॥ ४ ॥ न देवतीर्थैर्न पराक्रमेण । न मंत्रतंत्रैर्न सुवर्णेदानैः ॥
 न धेनुचिंतामणिकल्पवृक्षै—र्विना स्वपुण्यैरिह वांन्निताः ॥ ५ ॥ व्यसनशतगतानां क्लेशरोगातु-
 राणां । मरणप्रयत्नानां दुःखशोकार्हितानां ॥ जगति बहुविधानां व्याकुलानां जनानां । शरणम-
 शरणानां नित्यमेको हि धर्मः ॥ ६ ॥ तावच्चंद्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं ऋबलं । तावत्सिद्ध्यति
 वांन्नितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनः ॥ मुद्रामंडलमंतंत्वमहिमा तावत्कृतं पौरुषं । यावत्पुण्यमिदं स-
 दा विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥ ७ ॥ दोषो हति तमःस्तोमं । रसो रोगमहाभ्रं ॥ सुधाबिंदुर्विषा-
 ॐ धर्मेण कुलप्रसूतिः । धर्मेण च दिव्यरूपसंपत्तिः ॥ धर्मेण धनसमृद्धिः । धर्मेण सविस्तरा कीर्तिः ४.

वेगं । धर्मः पापञ्जरं तथा ॥ ८ ॥ पंचभिः काम्यते कुंती । तद्वधुः पंच काम्यति ॥ सतीनामग्रणी
 ख्याता । यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ ९ ॥ पञ्चिमाग्निमुखं याति । त्यक्त्वा विपुलमंबरं ॥ रविः शूर इति
 ख्यातो । यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ १० ॥ मासि मासि समा ज्योत्स्ना । पक्षयोरुन्नयोरपि ॥ तत्रैकः
 शुक्लपक्षोऽनृ—द्यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११ ॥ केऽपि सहस्रं जयः । कुक्षिभरयश्च केऽपि केऽपि नराः
 ॥ नामंजरयस्तदिदं । फलमखिलं सुकृतदुष्कृतयोः ॥ १२ ॥ निजदिवसानतिगमयति । सुखमेवाखं-
 डमंडलो ज्ञानुः ॥ शशभृत्कष्टमनेकाः । क्रयवृद्धिविम्बनाः सहते ॥ १३ ॥ * तं पुण्यं ह्यहिनाणु ।
 जं गह्विलाण विरहनी ॥ तं पावह परिमाणु । जं गुणवंतं ह निरुद्धी ॥ १४ ॥ जह्विविहु विसमो का-
 लो । विसमा देसा निवाह्या विसमा ॥ तद्वि हु धम्मपराणं । सिद्धं कज्जं न संदेहो ॥ १५ ॥
 ॥ इति धर्मप्रभावसूक्तानि ॥

* तत्र पुण्यस्य अभिज्ञानं । यत् श्रयिलानां विरहः ॥ तत् पापस्य परिमाणं । यत् गुणवतः
 भिक्षा ॥ १४ ॥ यद्यपि तु विषमः कालः । विषमाः देशाः नृपादिकाः विषमाः ॥ तथापि तु धर्मप-
 राणां । सिध्यति कार्यं न संदेहः ॥ १५ ॥

अथ धर्मोद्यमसूक्तानि—ॐ आसन्ने परमपए । पावेअव्वंमि सयलकव्वाणे ॥ जीवो जिणिंद-
 भणिअं । पडिवज्जाइ भावन् धम्मं ॥ १ ॥ सुलहो विमाणवासो । एगहत्ता च मेइणी सुलहा ॥
 दुलहा पुए जीवाणं । जिणिंदवरसासणे बोही ॥ २ ॥ अपि लअ्यते सुराज्यं । लअ्यंते पुरवराणि
 रग्गाणि ॥ न हि लअ्यते विशुद्धः । सर्वज्ञोक्तो महाधर्मः ॥ ३ ॥ कृत्याकृत्यविजागस्य । ज्ञातारः
 स्वयमुत्तमाः ॥ उपदेशे पुनर्मध्या । नोपदेशे नराधमाः ॥ ४ ॥ उत्तमाः सुखिनो बोध्या । दुःखि-
 नो मध्यमाः पुनः ॥ सुखिनो दुःखिनो वापि । बोधमहंति नाधमाः ॥ ५ ॥ अवकोटीदुःप्रापा—म-
 वाय्य नृभवादिसकलसामग्रीं ॥ अवजलधियानपात्रे । धर्मे यत्नः सदा कार्यः ॥ ६ ॥ व्याकुलेनापि
 मनसा । धर्मः कार्यो निरंतरं ॥ मेहीबद्धोऽपि हि भ्राम्यन् । घासग्रासं करोति गौः ॥ ७ ॥ भवंति
 अरिञ्चिर्भाग्यै—धर्मकर्ममनोरथाः ॥ फलंति यत्पुनस्ते तु । तत्सुवर्णस्य सौरभं ॥ ८ ॥ प्रतिजन्म

ॐ आसन्ने परमपदे । प्राप्नुवति सकलकव्वाणे ॥ जीवः जिनेंद्रजणितं । प्रतिपद्यते प्रावतः
 धर्मं ॥ १ ॥ सुलभः विमानवासः । एकहत्ता च मेदिनी सुलभा ॥ दुर्लभा पुनर्जीवानां । जिनेंद्र-
 वरशासने बोधिः ॥ २ ॥

यदभ्यस्तं । जीवैः कर्म शुभाशुभं ॥ तेनैवाभ्यासयोगेन । तदेवाभ्यस्यते पुनः ॥ ए ॥ चत्वारः प्र-
 हरा यांति । देहिनां गृहचेष्टितैः ॥ तेषां पादे तदर्धे वा । कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ १० ॥ अन्नासत्ते
 पिम्मं । पावंमि मर्द्दं अणुज्जमो धम्मे ॥ मा दिक्का दिव्व कहमवि । जइ रुठो होसि सयं वारं ॥
 ॥ ११ ॥ अनित्यानि शरीराणि । विज्जवो नैव शाश्वतः ॥ नित्यं संनिहितो मृत्युः । कर्त्तव्यो धर्म-
 संग्रहः ॥ १२ ॥ उह्वायोह्वाय बोधव्यं । किमद्य सुकृतं कृतं ॥ आरुषः खंडमादाय । रविरस्तमयं ग-
 तः ॥ १३ ॥ जानाति यज्जीवति नैव देही । संबंघिनो वेत्ति च मृत्युमाप्तान् ॥ स्वं ग्रस्यमानं जर-
 सावगहे—न्न दुर्मतिर्धर्ममतिस्तथापि ॥ १४ ॥ धर्मार्थिकाममोक्षाणां । यस्यैकोऽपि न विद्यते ॥ अ-
 जागलस्तनस्येव । तस्य जन्म निरर्थकं ॥ १५ ॥ * मा सूअह जग्गीअव्वं । पलार्इअव्वं न कीस
 वीसमह ॥ तिन्नि जणा अणुलगा । रोगो अ जरा य मच्चू अ ॥ १६ ॥ नव सघलुं कमइलुं ।
 केसलु अविनुं जागि ॥ गाणुं भरिनुं लक्कुणां । खोखरि हंडी आगिं ॥ १७ ॥ याति कालो ग-
 * मा स्वपीहि जागरितव्यं । पलायितव्यं मा क्वापि विश्रामय ॥ वयः जनाः अनुलमाः । रो-
 गः च जरा च मृत्युश्च ॥ १६ ॥

लत्यायुः । दीयते च मनोऽस्थाः ॥ मुकृतं न कृतं किञ्चित् ॥ १८ ॥ धर्मादधि-
 गतैश्वर्यो । धर्ममेव निहति यः ॥ कथं शुभगतिर्भावी । स स्वाभिद्रोहपातकी ॥ १९ ॥ यस्य त्रि-
 वर्गशून्यानि । दिनान्यायांति यांति च ॥ स लोहकारजस्त्रेव । श्वसन्नपि न जीवति ॥ २० ॥ नांत-
 कस्य प्रियः कश्चिन्न लहम्याः कोऽपि वल्लभः ॥ नाप्तो जरायाः कोऽप्यस्ति । यूयं तदपि सुस्थिताः
 ॥ २१ ॥ अंकस्थाने भवेद्धर्मः । शून्यस्थानं ततः परं ॥ अंकस्थाने पुनर्ब्रूहे । सर्वं शून्यमिदं ब्रूवेत्
 ॥ २२ ॥ यथा बिंदुनिपातेन । क्रमशः पूर्यते सरः ॥ स हेतुः सर्वविद्यानां । धर्मस्य च धनस्य च
 ॥ २३ ॥ न निमित्तद्विषां क्षेमो । नायुर्वैद्यकविद्विषां ॥ न श्रीर्नीतिद्विषामेक—मपि धर्मद्विषां न तु
 ॥ २४ ॥ धर्मशोकभयाद्वार—निद्राकामकलिक्रुधः ॥ यावन्मात्रा विधीयन्ते । तावन्मात्रा भवंत्यमी
 ॥ २५ ॥ यत्नः कामार्थयशसां । कृतोऽपि विफलो भवेत् ॥ धर्मकर्मसमारंभ—संकल्पोऽपि न नि-
 ष्फलः ॥ २६ ॥ धर्मो जगतः सारः । सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥ तस्योत्पत्तिर्मनुजा—त्सारं तेनैव
 मानुष्यं ॥ २७ ॥ स्फुरत्कोटिगुणं धर्मं । प्राप्य मुंचति योऽल्पधीः ॥ तस्याधो धरणौ पातः । शरस्येव
 शरीरिणः ॥ २८ ॥ त्यज दुर्जनसंसर्गं । भज साधुसमागमं ॥ कुरु पुण्यमहोरात्रं । स्मर नित्यमनि-

त्यतां ॥ ३ए ॥ विलंबो नैव कर्त्तव्य । आयुर्याति दिने दिने ॥ न करोति यमः क्षातिं । धर्मस्य
 त्वरिता गतिः ॥ ३० ॥ यावच्चित्तं च वित्तं च । यावदुत्सहते मनः ॥ तावदात्महितं कुर्या—धर्मस्य
 त्वरिता गतिः ॥ ३१ ॥ स्थैर्यं सर्वेषु कार्येषु । शंसंति नयपंम्निताः ॥ बह्वंतरायविघ्नस्य । धर्मस्य त्वरि-
 ता गतिः ॥ ३२ ॥ प्रथमे नार्जिता विद्या । द्वितीये नार्जितं धनं ॥ तृतीये नार्जितो धर्म—श्रुतुर्थे
 किं करिष्यति ॥ ३३ ॥ निम्नमूलो यथा वृद्धो । गतशीर्षो यथा ऋटः ॥ धर्महीनो धनी तद्व—त्कि-
 यत्कालं ललिष्यति ॥ ३४ ॥ मूलश्रुतं ततो धर्म । सिक्त्वा प्रोगफलं बुधाः ॥ गृह्णंति बहुशो मूढाः ।
 समुब्धैकदा पुनः ॥ ३५ ॥ यदि मोक्षफलं काले । भविता धर्मशास्त्रिनः ॥ सित्तस्तथापि संसार-
 सौख्यह्यायां करोत्यसौ ॥ ३६ ॥ अतः सिंचंति तं पुण्य—क्रियानीरेण पंम्निताः ॥ अनाचारकुठारे-
 ण । पुनश्चिदंति अलिंशाः ॥ ३७ ॥ रम्येषु वस्तुषु मनोहरतां गतेषु । रे चित्त खेदमुपयासि किं
 मत्र चित्रं ॥ पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति बाण । पुण्यं विना न हि भवंति समीहितार्थाः ॥ ३८ ॥
 अथाप्य धर्मावसरं विवेकी । कुर्याद्विलंबं न हि विस्तराय ॥ तातो जिनस्तदाशिलाधिपेन । रात्रिं
 व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥ ३९ ॥ पुनः प्रज्ञातं पुनरेव शर्वरी । पुनः शशांकः पुनरुत्थितो रविः ॥

कालस्य किं गच्छति याति जीवितं । तथापि मूढः स्वहितं न बुध्यते ॥ ४० ॥ ताराध्वतारातटिनी-
 शुजंग—तरंगगंगासिकताकणानां ॥ संख्यां स कृत्वा कुरुतां हि धर्मं । यो धर्ममीप्सुः कृतगेहकृत्यः
 ॥ ४१ ॥ येन प्रशुस्वजनवैभवदेहगेह—चिंतातुरेण सुकृतं न कृतं कदाचित् ॥ वैवाहिकैराकुलित-
 स्य तस्य । नो पाणिपीननविधिः स्मृतिमाजगाम ॥ ४२ ॥ जानासि शंखबलं बलमध्वगानां । नो
 शंखलाय यतसे परलोकपांश्रः ॥ गंतव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन । मार्गेण येन न प्रवेत्कयवि-
 क्रयोऽपि ॥ ४३ ॥ प्रहरह्यमार्गेऽपि । नराः कुर्वन्ति शंखलं ॥ न कुर्वन्ति परत्रार्थं । वर्षकोटिप्रयाणके
 ॥ ४४ ॥ अर्बुधमपि ह्यात्मानं । सुबद्धमिव मन्यते ॥ नल्लिकाभ्रमणञ्चान्त—पक्षीव विकल्यो जनः
 ॥ ४५ ॥ ग्रामान्तरे विहितशंखलकः प्रयाति । सर्वोऽपि लोक इह रूढिरिति प्रसिद्धा ॥ मूढस्तु दीर्घ-
 परलोकपथप्रयाणे । पाथेयमात्ममपि नो विदधात्यधन्यः ॥ ४६ ॥ जागर्त्ति यावदिह कालभुजंगमो
 न । पंचाननः स्वपिति यावदयं च कामः ॥ यावद्विवेकनिहतास्ति च मोहशक्ति—निर्गच्छ संसृति-
 वनान्निभृतोग तावत् ॥ ४७ ॥ यावत्स्वस्थमिदं कलेवरगृहं यावच्च दूरे जरा । यावच्चैद्विद्यशक्तिप्रति-
 हता यावत्क्षयो नायुषः ॥ आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महा—नादीप्ते प्रवने च कू-

पखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ॥ ४८ ॥ अयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं राज्या तदर्धीकृतं । तस्यार्द्धस्य क-
 दाचिदर्धमधिकं वार्धक्यबाल्ये गतं ॥ शेषं रोगवियोगशोकमदनक्रोधादिभिर्याकुल—स्यायुर्गति
 नरस्य तत्र कतमो यो धर्मकर्मद्वयः ॥ ४९ ॥ बालः प्रायो रमणासक्त—स्तरुणः प्रायो रमणीरक्तः
 ॥ वृद्धः प्रायश्चितामय—स्तदहो धर्मं कोऽपि न लभः ॥ ५० ॥ निर्देतः करटी हयो गतजवश्चंद्रं
 विना शर्वरी । निर्ग्रथं कुसुमं सरो गतजलं त्रायाविहीनस्तरुः ॥ रूपं निर्लेखणं सुतो गतगुणश्चारि-
 त्रहीनो यति—निर्देवं भवनं न राजति तथा धर्मं विना मानवः ॥ ५१ ॥ राज्यं निःसचिवं गतप्र-
 हरणं सैन्यं विनेत्रं मुखं । वर्षा निर्जलदा धनी च कृपणो योज्यं तद्याज्यं विना ॥ दुःशीला दयि-
 ता सुहृन्निष्कृतिमान् राजा प्रतापोन्नितः । शिष्यो शक्तिविवर्जितो न हि विना धर्मं नरः शस्यते ॥
 ॥ ५२ ॥ तोयेनेव सरः श्रियेव विद्युता सेनेव सुस्वामिना । जीवेनेव कलेवरं जलधरश्रेणीव वृष्टिः
 श्रिया ॥ प्रासादस्त्रिदशार्चयेव सरसत्वेनेव काव्यं प्रिया । प्रेम्णेव प्रतिज्ञासते न रहितो धर्मेण जं-
 तुः क्वचित् ॥ ५३ ॥

अथ मानुष्यप्रवसूक्तानि—न्यग्रोधे दुर्लेभं पुष्पं । दुर्लेभं स्वातिजं पयः ॥ दुर्लेभं मानुषं ज-

नम । दुर्लभं देवदर्शनं ॥ ६ ॥ अनर्घ्याण्यपि रत्नानि । लभ्यंते विभ्रवैः सुखं ॥ दुर्लभो रत्नकोट्या-
 पि । क्षणोऽपि मनुजायुषः ॥ ६ ॥ हतं मुष्टिभिर्गकाशं । तुषाणां खंडनं कृतं ॥ यन्मया प्राप्य मा-
 नुष्यं । सदर्थे नादरः कृतः ॥ ३ ॥ केऽद्याप्तमपि पुण्येन । तत्प्रमादपरायणाः ॥ हारयंति नराः सु-
 शा । ह्रस्व चिंतामणिं करात् ॥ ४ ॥ मानुष्यमार्यविषयः सुकुक्ष्प्रसूतिः । श्रद्धालुता गुरुवचःश्रवणं
 विवेकः ॥ मोहांधिते जगति संप्रति सिद्धिसौध—सोपानपद्धारिणं सुकृतोपलभ्या ॥ ६ ॥ मानुषं
 भवमवाप्य दक्षिणा—वर्त्तशंखवदमुं प्रवांबुधौ ॥ पूरयेत्सुकृतगंगवारिणा । पापवृत्तिसुरया न चोत्त-
 मः ॥ ७ ॥ देवां विसयपसत्ता । नेरुष्ट्या विविद्बहुलकंसंपत्ता ॥ तिष्ठ्या विवेगविगल्ला । मणुआणं
 धम्मसामग्री ॥ ८ ॥ चुल्लगपासगधेन । जूए रयणे अ सुविण चक्रे अ ॥ चम्मज्जागे परमाणु ।
 दसदिठ्ठा मणुअलंने ॥ ९ ॥ विप्रः प्रार्थितवान् प्रसन्नमनसः श्रीब्रह्मदत्तापुरा । क्षेत्रेऽस्मिन् जग्ते-
 ऽखिले प्रतिगृहं मे भोजनं दापय ॥ इहं लब्धवरोऽथ तेष्वपि कदाप्यश्नात्यहो द्विः स चेत् । प्रष्टो
 मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती नृयस्तमाप्नोति नो ॥ १० ॥ स्तंभानां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तरं ।
 कोणानां शतमेषु तानपि जयन् द्यूतेऽथ तत्संख्यया ॥ साम्राज्यं जनकासुतः स लभते स्याच्चेदिदं

दुर्घटं । अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति नो ॥ ११ ॥ वृद्धा कापि पुरा समस्तभारतक्षेव-
 स्य धान्यावलि । पिंडीकृत्य च तव सर्षपकणान् क्षिप्त्वाढकेनोन्मितान् ॥ प्रत्येकं हि पृथक्करोति कि-
 ल सा सर्वाणि चान्नानि चेत । अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमाप्नोति नो ॥ १२ ॥ सिद्धं द्रु-
 तकलाबलात्प्रतिजनं जित्वाथ हेम्नां ग्रै—श्वाणाम्येन नृपस्य कोशनिवहः पूर्णीकृतो हेलया ॥ ६
 वादाब्बजनेन तेन स पुनर्जीयेत मंत्री क्वचित् । अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति न ॥
 ॥ १३ ॥ खान्याब्ब्यसुतैर्वितीर्य वणिजां देशांतरादीयुषां । पश्चात्तापवशेन तानि पुनरादातुं कृनोप-
 क्रमैः ॥ लभ्यंते निखिलानि दुर्घटमिदं देवाद् घटेत क्वचित् । अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्त-
 माप्नोति न ॥ १४ ॥ स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे श्रीमूलादेवेन च । प्रेक्ष्येदुं सकलं कुर्निर्णयव-
 शादद्वयं फलं प्राप्य तत् ॥ स्वप्नस्तेन पुनः स तत्र शयितेनालोक्यते कुलचिद् । अष्टो मर्त्यभवात्त-
 थाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति न ॥ १५ ॥ राधाया वदनादधः क्रमवशाच्चक्राणि चत्वार्यथ । ब्राम्यंतीह
 विपर्ययेण तदधो धन्वी स्थितोऽबाहुमुखः ॥ तस्या वामकर्ननिकाभिषुमुखेनैवाशु विक्ष्यत्यहो । ब्र-
 ष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति न ॥ १६ ॥ दृष्ट्वा कोऽपि हि कल्लपो हृदमुखे सेनाञ्चबंधे

च्युते । पूर्णेष्टं मुदितः कुटुम्बमिह तं दृष्टुं समानीतवान् ॥ सेवाले मिलिते कदापि स पुनश्चन्द्रं
 किलालोकते । ब्रह्मो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति नो ॥ १७ ॥ शम्भ्या पूर्वपयोनिधौ नि-
 पतिता ब्रह्मं युगं पश्चिमां—भोधौ दुर्धरवीचिभिश्च सुचिरात्संयोजितं तदुद्वयं ॥ शम्भ्या सा प्रविशेद्यु-
 गस्य विवरे तस्य स्वयं कापि चे—ब्रह्मो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमाप्नोति नो ॥ १८ ॥ ब्र-
 णीकृत्य पराक्रमान्मणिमयं स्तंभं सुरः क्रीडया । मेरौ सन्नलिकासमीखशतः क्षिप्त्वा रजो दिक्षु चेत्
 ॥ स्तंभं तैः परमाणुभिः सुमिलितैः कुर्यात्स चेत्पूर्ववत् । ब्रह्मो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती ऋयस्तमा-
 प्नोति नो ॥ १९ ॥

अथ प्रमादत्यागसूक्तानि—चर्मवर्म किल यस्य न ज्ञेयं । यस्य वज्रमयमस्थि च तौ चेत् ॥
 स्थायिनाविह न कर्णदधीची । तन्न धर्ममवधीरय धीर ॥ १ ॥ आर्यदेशकुलरूपबलायु—बुद्धिबन्धु-
 रमवाप्य नरत्वं ॥ धर्मकर्म न करोति जडो यः । पोतमुञ्चति पयोधिगतः सः ॥ २ ॥ यः प्राप्य दुः-
 प्राप्यमिदं नरत्वं । धर्मं न यत्नेन करोति मूढः ॥ क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ । चिंतामणिं पातयति
 प्रमादात् ॥ ३ ॥ स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते । पीयूषेण प्रवरकरिणं बाहयत्येधन्नारं

॥ चिंताखं विकिरति कराद्वायसोऽह्वायनार्थं । यो दुःप्रापं गमयति सुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ४ ॥
 आदित्यस्य गतागतैरहरहः संदीयते जीवितं । व्यापारैर्बहुकार्यभागुरुभिः कालो न विज्ञायते ॥
 दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिमरणं वासश्च नोत्पद्यते । पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्तनृतं जगत् ॥
 ॥ ५ ॥ ते धत्तूरतरुं वर्षन्ति घुवने प्रोन्मूढ्य कट्यपटुम् । चिंताखमपास्य काचशकलं स्वीकुर्वते ते
 जडाः ॥ विक्रीय द्विरदं गिरिंऽसदृशं क्रीणन्ति ते शंसन् । ये प्राप्तं परिहृत्य धर्ममधमा धावन्ति भो-
 गाशया ॥ ६ ॥ यत्संपत्त्या न युक्ता जगति तनुभृतो यच्च नापद्विमुक्ता । यन्नाधिव्याधिहीनाः सक-
 लगुणगणालंकृतांशाश्च यन्नो ॥ यन्न स्वर्गं लभन्ते निखिलसुखखनिं मोक्षसौख्यं च यन्नो । दुष्टः क-
 व्याणमालादलनपटुरयं तत्र हेतुः प्रमादः ॥ ७ ॥ विना दिनानि सत्कर्म । हृदयंगमसंगमैः ॥ धा-
 तः सरस्वतीतातं । लिखन् मूर्खं न लज्जसे ॥ ८ ॥ प्रमादः परमद्वेषी । प्रमादः परमं विषं ॥ प्रमा-
 दो मुक्तिपूर्दस्युः । प्रमादो नरकालयः ॥ ९ ॥ प्रमादस्य महाद्वेषश्च । दृश्यते महदंतरं ॥ आद्याद्वा-
 ने प्रवे मृत्युः । परस्माज्जायते न वा ॥ १० ॥ अलसोऽनुपायवेदी । प्राग्यैरत्यंतमुष्रितो यश्च ॥
 सीदति पुरुषत्रितयं । केवलमिह जगति बहुरत्ने ॥ ११ ॥ निद्रा मूलमनर्थानां । निद्रा श्रियोविधा-

तिनी ॥ निद्रा प्रमादजननी । निद्रा संसारवर्द्धनी ॥ १२ ॥ अग्निष्टे न मतिं दद्या—तयासौ नरकं
ब्रजेत् ॥ तस्मात् सर्वप्रयत्नेन । शृष्टे धर्मे नियोजयेत् ॥ १३ ॥ मज्जां विसयकसाया । निद्रा विगहा
य पंचमी ऋणिष्या ॥ एए पंच पमाया । जीवं पान्ति संसारे ॥ १४ ॥

अथ पापत्यागसूक्तानि—अकर्तव्यं न कर्तव्यं । प्राणैः कंठगतैरपि ॥ सुकर्तव्यं तु कर्तव्यं ।
प्राणैः कंठगतैरपि ॥ १ ॥ राजदंष्ट्रयात्पापं । नाचरत्यधमो जनः ॥ परलोकप्रयान्मध्यः । स्वभा-
वादेव चोत्तमः ॥ २ ॥ पापासक्ते चेतसि । धर्मकथाः स्थानमेव न लज्जते ॥ नोलीरक्ते वाससि ।
कुंकुमरागो दुराधेयः ॥ ३ ॥ पुरुषः कुरुते पापं । बंधुनिमित्तं वपुर्निमित्तं वा ॥ वेदयते तत्सर्वं ।
नरकादौ पुनरसावेकः ॥ ४ ॥ यत्नेन पापानि समाचरंति । धर्मे प्रसंगादपि नाचरंति ॥ आश्चर्यमे-
तद्धि मनुष्यलोके । क्षीरं परित्यज्य विषं पिबंति ॥ ५ ॥ धर्मस्य फलमिच्छंति । धर्मे नेहंति मान-
वाः ॥ फलं पापस्य नेहंति । पापं कुर्वन्ति सादराः ॥ ६ ॥ पापं समाचरति वीतवृणो जघन्यः । प्रा-
प्यापदं सद्य एव विमध्यबुद्धिः ॥ प्राणान्त्ययेऽपि न हि साधुजनः स्ववृत्तं । वेलां समुद्रं च लंघ-
यितुं समर्थः ॥ ७ ॥ किं चित्रं यदि दंडनीतिनिपुणो राजा प्रवेष्टार्मिकः । किं चित्रं यदि वेदशा-

स्वनिपुणो विप्रो ज्ञवेत्यंमितिः ॥ तच्चित्रं यदि रूपयौवनवंती साध्वी ज्ञवेत्कामिनी । तच्चित्रं यदि निर्धनोऽपि पुरुषः पापं न कुर्यात्पुनः ॥ ८ ॥ पापी रूपविवर्जितः परुषवाग्यो नास्कादागत—स्तिर्यग् योनिसमागतश्च कपटी नित्यं बुभुक्षतुरः ॥ मानी ज्ञानविवेकबुद्धिकलितो यो मर्त्यलोकागतो । यस्तु स्वर्गपरिच्युतः स सुभ्रगः प्राज्ञः कविः श्रीयुतः ॥ ९ ॥ स्वर्गच्युतानामिह जीवलोकैः । चत्वारि नित्यं हृदये वसन्ति ॥ दानप्रसंगो विमला च वाणी । देवार्चनं सज्जुरुसेवनं च ॥ १० ॥

अथ न्यायसूक्तानि—निंदंतु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवंतु । लक्ष्मीः समाविशतु गहतु वा यथेष्टं ॥ अथैव वा मरणमस्तु युगांतरे वा । न्यायात्पथः प्रविचलंति पदं न धीराः ॥ १ ॥ दुःखं वरं चैव वरं च नैद्वयं । वरं च मौख्यं हि वरं रुजोऽपि ॥ मृत्युः प्रवासोऽपि वरं नराणां । परं सदाचारविलंबनं नो ॥ २ ॥ सदाचारस्य धीरस्य । धीमतो दीर्घदर्शिनः ॥ न्यायप्रवृत्तस्य सतः । संतु वा यांतु वा श्रियः ॥ ३ ॥

अथ पापफलसूक्तानि—अनाज्यं भोज्यमप्राज्यं । विप्रयोगः प्रियैः सह ॥ अप्रियैः संप्रयोगश्च । सर्वं पापविजृम्भितं ॥ १ ॥ शिष्याणां हि गुरुः शास्त्रा । शास्त्रा राजा दुरात्मनां ॥ अथ प्रहः

नृपापानां । शास्ता वैवस्वतो यमः ॥ २ ॥ जठराग्निः पचत्यन्नं । फलं कालेन पच्यते ॥ कुर्मत्रैः प-
च्यते राजा । पापी पापेन पच्यते ॥ ३ ॥ सर्वत्र शुचयो धीराः । सुकर्मबलगर्विताः ॥ सुकर्मजन्य-
विवस्ताः । पापाः सर्वत्र शंकिताः ॥ ४ ॥ अत्युग्रपुण्यपापाना—मिहैव फलमाप्यते ॥ त्रिचिर्वैष-
स्त्रिभिर्मासै—स्त्रिभिः पदैस्त्रिभिर्दिनैः ॥ ५ ॥ कुग्रामवासः कुनरेंद्रसेवा । कुभोजनं क्रोधमुत्पी च
भार्या ॥ कन्याबहुत्वं च दरिद्रता च । षट् जीवल्लोके नरका भवंति ॥ ६ ॥ ग्रामे वासो नायको
निर्व्वेकः । कौटिल्यानामेकपात्रं कलत्रं ॥ नित्यं रोगः पाखण्ड्यं च पुंसा—मेतत्सर्वं जीवतामेव
मृत्युः ॥ ७ ॥

अथ कलिसंबन्धिसूक्तानि—कृते वर्षसहस्रेण । त्रेतायां हाथनेन च ॥ द्वापरे यज्ञ मासेन ।
अद्दहोरात्रेण तत्कलौ ॥ १ ॥ संकुचंति कलौ तुहाः । प्रसरंति महाशयाः ॥ ग्रीष्मे सर्गांसि शुष्यंति
। कामं वार्धिश्च वर्धते ॥ २ ॥ धर्मः पर्वगतस्तपः प्रवसितं सत्यं च दूरे गतं । पृथ्वी मंदफला नृपा-
श्च कुटिलाः शस्त्रायुधा ब्राह्मणाः ॥ लोकः स्त्रीषु रतः स्त्रियोऽतिचपला लौढ्ये स्थिता मानवाः ।
साधुः सीदति दुर्जनः प्रजवति प्रायः प्रविष्टः कलिः ॥ ३ ॥ कालः संप्रति वर्त्तते कलियुगः संतये

नरा दुर्लभा । देशाश्च प्रलयं गताः करग्रैर्लोचनं गताः पार्थिवाः ॥ नानाचौरगणा मुषंति पृथिवी-
 मार्यो जनः दीयते । पुत्रस्यापि न विश्वसंति पितरः कष्टं युगे वर्त्तते ॥ ४ ॥ सर्वत्रोद्भूतकंदला व-
 सुमती वृद्धिर्जमानां परा । जातं निःकमलं जगत्सुमलिनैः प्राप्ता धनैरुन्नतिः ॥ सर्पति प्रतिमं दिरं
 द्विरसनाः संत्यक्तमार्गो जनो । धिक्कष्टं कुनराधिपस्य च कलेर्वर्षास्वरूपं तथा ॥ ५ ॥ तैस्तैर्धौरेव्यः
 धिभिः पीड्यमानः । पापाचरैस्तस्करैर्मुष्यमाणः ॥ दुर्भिक्षार्तो राजदंभावसन्न—श्चक्रारूढः सांप्रतं
 जीवलोकः ॥ ६ ॥ राजा राक्षसरूपेण । शत्रुरूपेण मंत्रिणः ॥ संग्रहो व्याधिरूपेण । यः प्रयाति
 स जीवति ॥ ७ ॥ सीदति संतो विलसंत्यसंतः । पुत्रा म्रियंते जनकश्चिरायुः ॥ परेषु तोषः स्वज-
 नेषु रोषः । पश्यंतु लोकः कलिकेलितानि ॥ ८ ॥ कलियुगमध्येऽपन्नाः । कृतयुगमध्यानुसारिणः
 कस्मात् ॥ इति कोपादिव कलिना । पीडयंते साधवः सततं ॥ ९ ॥ लुह्निन्नविषयश्रमाः । स्थाना-
 दुचलितद्विजा ॥ सर्वत्र बलिघ्निः क्रांता । वृद्धनारीव ऋग्भूत ॥ १० ॥ नष्टा श्रुतिः स्मृतिर्बुद्ध्या । प्रा-
 येण पतिता द्विजाः ॥ अवसादश्च सन्मार्गे । हा वृद्धो वर्त्तते कलिः ॥ ११ ॥

अथ दुःखसंबन्धिसूक्तानि—निर्विवेकतया बाढ्यं । कामोन्मादेन यौवनं ॥ वृष्टत्वं विकलत्वेन ।

सदा सोपद्रवं नृणां ॥ १ ॥ प्रातर्मूलपुरीषाभ्यां । मध्याह्ने ह्युत्पिपासया ॥ सदा कामेन बाध्यन्ते । प्रा-
 णिनो निशि निद्रया ॥ २ ॥ गतसारेऽत्र संसारे । सुखप्राप्तिः शरीरिणां ॥ लाजपापानमिवांगुष्ठे ।
 बालानां स्तन्यविभ्रमः ॥ ३ ॥ दिनमेकं शशी पूर्णः । क्षीणस्तु बहुवासरान् ॥ सुखाददुःखं सुराणा-
 म—प्यधिकं का कथा नृणां ॥ ४ ॥ एकस्य दुःखस्य न यावदंतं । गह्वाम्यहं पारमिवार्णवस्य ॥
 तावद् द्वितीयं समुपस्थितं मे । बिद्धेष्वनर्थं बहुलीभवन्ति ॥ ५ ॥ दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह
 ज्ञवे गर्भवासे नराणां । बालत्वे चापि दुःखं मललुलितवपुः स्त्रीपयःपानमिश्रं ॥ तारुण्ये चापि दुः-
 खं भवति विरहजं वृद्धभावोऽप्यसारः । संसारे रे मनुष्या वदत यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥
 ॥ ६ ॥ कुञ्जेषु मध्ममध्ये नियमिततनुजिः स्थीयते गर्भमध्ये । कांताविश्लेषरूपव्यतिकरविषमो यौ-
 वने विप्रयोगः ॥ नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृद्धभावोऽप्यसाधुः । संसारे रे मनुष्या वदत
 यदि सुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥ ६ ॥ दुष्टः कर्मविपाक ऋपतिवशः कायाह्वयः कर्मकृत । बध्वा
 कर्मगुणैर्हृषीकचर्षकैः पीतप्रमादासवं ॥ कृत्वा नारकचक्रादुपचितं त्वं प्राप्य चाशु ह्रवं । गन्तेति
 स्वहिताय संयमञ्जरं तं बाह्यादप्यं ददत् ॥ ७ ॥ दांश्चाकुलचेतसां सुतसुताभार्यादिचिंताजुषां । नि-

त्वं दुर्भरदेहपोषणकृते रात्रिं दिवा सिद्यतां ॥ राजाज्ञाप्रतिपालनोद्यतधियां विश्राममुक्तात्मनां । स-
 र्वोपद्रवशं किनामघभृतां धिग्देहिनां जीवितं ॥ ८ ॥ निर्द्वयो धनचिंतया धनपतिस्तद्वक्षणे चाकु-
 जीवः कोऽपि कथंचनापि नियतं प्रायः सदा दुःखितः ॥ ९ ॥ आः किं सुंदरि सुंदरं न कुरुषे किं
 नो करोषि स्वयं । धित्त्वां क्रोधमुखीमलीकमुखस्त्वत्तोऽपि कः कोपनः ॥ आः पापे प्रतिजल्पसि
 प्रतिपदं पापस्त्वदीयः पिता । दंपत्योरिति नित्यदंतकलहम्लेशार्त्तयोः किं सुखं ॥ १० ॥ नानाको-
 कार्यरता सुता बहुविधव्याधिव्यथाविह्वला । दंभीखंडमचंमशीतहरणं वासस्तृणैः सस्तरः ॥ ११ ॥ गेहं
 जर्जरमाखुनिः कृतबिलं चेलं च यूकालयः । शय्या मत्कुणसंकुला वपुषि रुग्ं रुद्धाशनं प्रोजनं ॥
 ॥ १२ ॥ ताणैर्जीर्णैर्कुटीरं वृषनकुलकुलैः संकुलं धान्यशून्यं । काणा काली कुरूपा कटुरटनपरा
 गेहिनी स्नेहहीना ॥ दंडी हंडी च खंडी श्रुतिविकलखरी द्वारि कोकूयमाना । जीवानां संपदेषा

रमयति हृदयं ही महामोहचेष्टा ॥ १३ ॥

अथानुशास्त्रिसूक्तानि—* चिंतय रे जीव तए । अन्नाणवसेण विवेगरहिण ॥ विअणानं
अमणानं । नरएसु अणंतसो पत्ता ॥ १ ॥ बालस्स माइमरणं । भज्जामरणं च जुवणहस्स ॥ थे-
रस्स पुत्तमरणं । तिन्निवि दुक्काइं गुरुआइं ॥ २ ॥ अहि निमीलणमित्तं । नहि सुहं दुक्कमेव प-
डिबद्धं ॥ नरए नेरइयाणं । अहोनिंसं पच्चमाणणं ॥ ३ ॥ जं नरए नेरइआ । दुक्कं पावंति गो-
अमां तिकं ॥ तं पुण निगोअमग्गे । अणंतगुणिअं मुणेअव्वं ॥ ४ ॥ सुइहिं अग्गिवन्नाहिं । सं-
भिन्नस्स निरंतरं ॥ जावइअं गोअमा दुक्कं । गप्पे अछगुणं तनुं ॥ ५ ॥ गर्भस्त्वधोमुखो दुःखो ।

* चिंतय रे जीव त्वया । अज्ञानवशेन विवेकरहितेन ॥ वेदनाः अमानाः । नरकेषु अन-
तशः प्राप्ताः ॥ १ ॥ बालस्य मातृमरणं । प्रार्थामरणं च यौवनस्थस्य ॥ स्थविरस्य पुत्रमरणं । त्री-
ण्यपि दुःखानि गुरुकाणि ॥ २ ॥ अस्ति निमीलनमात्रं । नास्ति सुखं दुःखमेव प्रतिबद्धं ॥ नरके
नारकाणां । अहोनिशं पच्यमानानां ॥ ३ ॥ यत नरके नारकाः । दुःखं प्राप्नुवंति गौतम तीक्ष्णं
॥ तत् पुनः निगोदमध्ये । अणंतगुणं ज्ञातव्यं ॥ ४ ॥ सूचीभिः अग्निवर्णीभिः । संभिन्नस्य निरं-

जननीपृष्ठिसंमुखः ॥ अघ्राजलिर्बलाटे च । पच्यते जठराग्निना ॥ ६ ॥ अस्मै जागर्ति जाग्रत्यां ।
 स्वपत्यां स्वपिति स्फुटं ॥ सुखिन्यां सुखवान् दुःखी । दुःखवत्यां च मातरि ॥ ७ ॥ गर्भे जीवो वस-
 । वामे स्त्री यमलौ द्वयोः ॥ ज्ञेयं तूदरमध्यस्थं । दिवसार्धेन च ध्रुवं ॥ ८ ॥ पुरुषो दक्षिणे कुक्षौ
 । मरमाणस्स जंतुणो ॥ तेण दुर्केण संततो । न सरश् पुव्वजाश्यं ॥ ९ ॥ * जायमाणस्स जं दुक्कं
 नेव सुहं कोइ कस्सइ देइ ॥ जं पुण सुचरिइ दुचरिइ । परिणमइ पुराणयं कम्मं ॥ १० ॥ न परो करेइ दुक्कं ।
 वच्चिअ होइ सुहं । जाव न कीरइ पिअ जणो कोवि ॥ पिअसंगो जेण कअ । दुक्काण समप्पि-
 तरं ॥ यावत् गौतम दुःखं । गर्भे अष्टगुणं ततः ॥ ९ ॥

* जायमानस्य यद् दुःखं । प्रियमाणस्य जंतोः ॥ तेन दुःखेन संतप्तः । न स्मरति पूर्वजातिं

॥ १० ॥ न परः करोति दुःखं । नैव सुखं कोऽपि कस्यापि ददाति ॥ यत्पुनः सुचरितं दुश्चरितं ।
 परिणमति पुरातनं कर्म ॥ ११ ॥ तावच्चैव प्रवति सुखं । यावत् न क्रियते प्रियः जनः कोऽपि ॥
 प्रियसंगो येन कृतः । दुःखानां समर्पितः आत्मा ॥ १२ ॥

नु अप्पा ॥ ११ ॥ अप्पकाणि मा पापं । चिंतयस्व कदाचन ॥ स्वयमेव पतिष्यति । कूलजाता
 श्व दुमाः ॥ १४ ॥ मृत्योर्बिभ्रेषि किं बाल । स च जातं न मुंचति ॥ अजात नैव गृह्णाति । कुरु
 यत्नमजन्मनि ॥ १५ ॥ चिरपरिचिन्तेष्ववज्ञा । न ज्ञवेत्प्रीतिरिति हि जनवादः ॥ चिरतनशरीरनाशे
 । नवतरलाग्नेऽपि किं भीतः ॥ १६ ॥ सत्यं मनोरमाः कामाः । सत्यं रम्या विदूतयः ॥ किंतु मत्तां-
 गनापांग—अंगलोलं हि जीवितं ॥ १७ ॥ महता पुण्यपण्येन । क्रीतेयं कायनौस्त्वया ॥ पारं प्रा-
 वोदधेर्गतुं । त्वर यावन्न भिद्यते ॥ १८ ॥ लोकः पृहति मे वार्ता । शरीरे कुशलं तव ॥ कुतः कु-
 शलमस्माक—मायुर्याति दिने दिने ॥ १९ ॥ संसारे संवसतां । कुशलं किं पृच्छ्यते शरीरवतां ॥
 पतितस्य दहनराशौ । दग्धोऽसि न वेति कः प्रश्नः ॥ २० ॥ अहह गृही क नु कुशली । बध्वा
 संसारसागरे द्रिस्तः ॥ यदि बत लभते पोतं । तेनापि निमज्जाते सुतरां ॥ २१ ॥

अथ शरीराऽसारत्वसूक्तानि—नित्यमित्रसमं देहं । स्वजनाः पर्वसन्निधाः ॥ नमस्कारसमो
 ज्ञेयो । धर्मः परमबन्धवः ॥ १ ॥ यत्प्रातः संस्कृतं धान्यं । मध्याह्ने तद्विनश्यति ॥ तदीयरसनिष्पन्ने
 । काये का नाम सास्ता ॥ २ ॥ सुस्वादून्यन्नपानानि । क्षीरेक्षुविकृती अपि ॥ श्रुक्तानि यव

विष्टायै । तन्नरीरं कथं शुचि ॥ ३ ॥ इदं शरीरं कर्पूर—कस्तूरीप्रभृतीन्यपि ॥ दूषयत्येव पाथोद—
पार्थास्युषरञ्चस्वि ॥ ४ ॥ अभ्यक्तोऽपि विलिप्तोऽपि । धौतोऽपि घटकोटिभिः ॥ न याति शुचितां
कायः । शुंढाघट इवाऽशुचिः ॥ ५ ॥ कुमयो भस्म विष्टा वा । निष्ठा यस्येयमीदृशी ॥ स कायः प-
रपीमाभि—धर्यित इति को नयः ॥ ६ ॥ अमेध्यपूर्णे कृमिजालसंकुले । स्वप्नावदुर्गंध अशौच अ-
ध्रुवे ॥ कलेवरे मूत्रपुरीषज्जाजने । रमंति मूढां विरमंति पंडिताः ॥ ७ ॥ इदं शरीरं परिणामदुर्बलं
पतत्यवश्यं श्लथसंधिजर्जरं ॥ किमौषधैः क्लिश्यसि मूढ दुर्मते । निरामयं धर्मरसायनं पिब ॥ ८ ॥
कस्तूरी पृषतां रदाः करटिनां कृत्तिः पशूनां पयो । धेनूनां उदमंडलानि शिखिनां रोमाण्यवीनामपि
॥ पुहस्त्राथुवसाविषाणनखरस्वेदादिकं किंचन । स्यात्कस्याप्युपकारि मर्त्यवपुषो नामुष्य किंचित्पुनः ॥

अथाऽनित्यतासूक्तानि—मस्तकस्थायिनं मृयुं । यदि पश्येदयं जनः ॥ आहारोऽपि न रोचे-
त । किमुताऽकृत्यकारिता ॥ १ ॥ अथैव हसितं गीतं । क्रीडितं यैः शरीरिभिः ॥ अथैव ते न ह-
श्यंते । कष्टं कालस्य चेष्टितं ॥ २ ॥ संपदो जलतरंगविलोला । यौवनं त्रिचतुराणि दिनानि ॥
शारदाभ्रमिव चंचलमायुः । किं धनैः कुरुत धर्ममनिंद्यं ॥ ३ ॥ स्वप्ने यथायं पुरुषः प्रयाति । ददा-

ति गृणाति करोति वक्ति ॥ निडाक्षये तच्च न किञ्चिदस्ति । सर्वं तथेदं हि विचार्यमाणं ॥ ४ ॥
 चेतोहरा युवतयः स्वजनोऽनुकूलः । सद्भांधवाः प्रणयगर्भगिरश्च भृत्याः ॥ बलगतिं दंतिनिवहास्तर-
 लास्तुरंगाः । संमीलने नयनयोर्न हि किञ्चिदस्ति ॥ ५ ॥ चला विभ्रतिः क्षणभ्रं गि यौवनं । कृतां-
 तदंतांतर्वर्त्ति जीवितं ॥ तथाप्यवज्ञा परलोकसाधने । अहो नृणां विस्मयकारि चेष्टितं ॥ ६ ॥ अ-
 नित्यमारोग्यमनित्ययौवनं । विभ्रतयो जीवितमप्यनित्यं ॥ अनित्यताभिः प्रहतस्य जंतोः । कथं र-
 तितः कामगुणेषु जायते ॥ ७ ॥ श्रियो विद्युद्धोलाः कतिपयदिनं यौवनमिदं । सुखं दुःखाघातं वपु-
 रनियतं व्याधिविधुरं ॥ दुरापाः सत्पत्न्यो बहुभिस्थवा किं प्रलपितै—रसारः संसारस्तदिह निपुणं
 जाग्रत जनाः ॥ ८ ॥ भवारण्यं प्रीमं तनुगृहमिदं बिद्रबहुलं । बली कालश्चौरो नियतमसिता मौ-
 हरजनी ॥ गृहीत्वा ज्ञानासिं विरतिफलकं शीलकवचं । समाधानं कृत्वा स्थिरतरदृशो जागृत जनाः
 ॥ ९ ॥ घनापायः कायः प्रकृतिचपला श्रीरपि चला । महारोगा भोगाः कुबलयदृशः सर्पसदृशः ॥
 गृहावासः पाशः प्रणयिषु सुखं स्थैर्यविमुखं । असारः संसारस्तदिह निपुणं जागृत जनाः ॥ १० ॥
 व्यायुर्वीस्तिरंगभंगुतरं श्रीस्तलतुल्यस्थिति—स्तारुण्यं कश्किर्णचंचलतरं स्वप्नोपमाः संगमाः ॥ य-

चान्यदमणीमणिप्रभृतिकं वस्त्वस्ति तच्चास्थिरं । विज्ञायेति विधीयतामयमतो धर्मः सदा शाश्वतः ॥
 ॥ ११ ॥ जन्मेदं न चिराय ऋग्निगदा लक्ष्म्योऽपि नैव स्थिराः । किंपाकांतफला नितांतकटवः का-
 माः क्षणध्वंसिनः ॥ आयुः शारदमेघवंचलतरं ज्ञात्वा तथा यौवनं । हे लोकाः कुरुतादरं प्रतिदि-
 नं धर्मेऽघविध्वंसिनि ॥ १२ ॥ प्रोगास्तुंगतरंगभंगचपलाः प्राणाः क्षणध्वंसिनः । स्तोकान्येव दिना-
 नि यौवनसुखं प्रीतिः प्रियेष्वस्थिरा ॥ तत्संसारमसारमेव निखिलं बुध्वात्मपापक्षये । लोकानुग्रह-
 पेशलेन मनसा यत्नः समाधीयतां ॥ १३ ॥ ब्रह्मपुरंदरसप्तसमुद्रा । अष्टकुलाचलदिनकरुद्राः ॥ नष्टा
 यत्र विचित्रापायः । स्थास्यति तत्र कथं मम कायः ॥ १४ ॥ कदलीगर्भविचाराऽसार—स्तरुगिरि-
 सागरनगरविहारः ॥ न त्वं नाहं नायं लोकः । केन किमर्थं क्रियते शोकः ॥ १५ ॥ दिवसरजन्यौ
 सायं प्रातः । शिशिरवसंतौ पुनरायातः ॥ कालः क्रीडति गह्वत्यायु—विरमति नायमविद्यावायुः ॥
 ॥ १६ ॥ आत्मसुखार्थं क्रियते प्रोगः । पश्चादेष शरीरे रोगः ॥ रोगे जाते मरणं शरणं । तदपि
 न मुंचति पापाचरणं ॥ १७ ॥ अज्ज्ञं कल्लं परं परारं । पुरिसा चिंतंति अहसंपत्तिं ॥ अंजलिर्कयं
 तोयं । गलंत जीर्णं न पिबंति ॥ १८ ॥

अथ शोकापनयनसूक्तानि—उमिति पंडिताः कुर्यु—रश्रुपातं च मध्यमाः ॥ अथमाश्रं शि
 रोघातं । शोके धर्मं विवेकिनः ॥ १ ॥ जातस्य हि ध्रुवं मृत्यु—ध्रुवं जन्म मृतस्य च ॥ तस्मादप-
 रिहार्येऽर्थे । का तव परिदेवना ॥ २ ॥ संयोगाः स्युर्वियोगांता । विपत्सीमाश्च संपदः ॥ स्यादानंदो
 विषादांतो । मरणांता जनिर्ध्रुवं ॥ ३ ॥ वज्रकायशरीराणा—मर्हतां यद्यनित्यता ॥ कदलीसारतु-
 ल्येषु । का कथा शेषजंतुषु ॥ ४ ॥ अत्र डोणशतं दग्धं । पांम्बानां शतत्रयं ॥ दुर्योधनसहस्रं
 च । कर्णसंख्या न विद्यते ॥ ५ ॥ उत्पत्तिरत्नास्ति विपत्तिसंयुता । न कोऽयुपायोऽस्त्यमृतौ शरी-
 रिणं ॥ सर्वेक्षिते चाध्वनि सर्वदावहे । ध्रुवे शुचा किं सुकृतं विधीयते ॥ ६ ॥ देहे मेहे नवश्रोत्र
 —बिले रोगोरागान्विते ॥ तदंतः पतितप्राण—सार्थस्य कुशलं कुतः ॥ ७ ॥ उह्मवासावधयः प्रा-
 णाः । स चोह्मवासः समीरणः ॥ समीरणञ्चलं नान्य—द्यज्जीवति तदद्भुतं ॥ ८ ॥ मरणं प्रकृतिः
 शरीरिणं । विकृतिर्जीवितमुच्यते बुधैः ॥ क्षणमथ्यवतिष्ठते श्वसन् । यदि जंतुर्ननु लाभवानसौ ॥
 ॥ ९ ॥ रुदता कुत एव सा पुन—न शुचा नानुमृतापि लभ्यते ॥ परलोकजुषां स्वकर्मभि—र्ग-
 तयो भिन्नपथा हि देहिनां ॥ १० ॥ अथगहति मृदचेतनः । प्रियनाशं हृदि शल्यमर्पितं ॥ स्थिर-

धीस्तु तदेव मन्यते । कुशललोच्चारतया समुद्धृतं ॥ ११ ॥ स्वशरीरशरीरिणावपि । स्मृतसंयोगविपर्ययौ यदा ॥ विरहः किमिवानुतापयेद् । वद बाहौर्विषयैर्विपश्चितं ॥ १२ ॥ न पृथग्जनवत शुचो वशं । वशिनामुत्तम गंतुमर्हसि ॥ हुमसानुमतां किमंतरं । यदि वायौ वहति हि ते चलाः ॥ १३ ॥ क्रियतां नाम शोकोऽयं । यदि शोकपरो जनः ॥ गतं प्रत्यानयेत्तं वा । प्रस्थितं वा निवारयेत् ॥ १४ ॥ यत्र वेश्मनि नो कोऽपि । मृतः पूर्वं ततोऽधुना ॥ भृशमानीयतां रक्षा । जीवयामो यथा तथा ॥ १५ ॥ मतं जीर्णमिदं देहं । लग्न्यते च पुनर्नवं ॥ नस्य कृतपुण्यस्य । मृत्युरेव रसायनं ॥ १६ ॥ धर्मपराणां पुंसां । जीवितमरणे सदैव कल्याणे ॥ इह जीवतां विवेकः । सद्गतिगमनं मृतानां च ॥ १७ ॥ सदा सदाचारपरायणात्मनां । विवेकधाराशतधौतचेतसां ॥ जिनोदितं पंक्तिमृत्युमीशुषां । न जातु शोच्यं महतां महीतले ॥ १८ ॥ न हु होद्र सोऽश्चवो । जो कालगलं दहं समाहीए ॥ सो होद्र सोऽश्चवो । तवसंजमदुब्बलो जोनु ॥ १९ ॥ अर्हद्भक्तिमतां गुरुस्मृतिजुषां क्रोधादिशत्रुद्विषां । शक्त्या पंचनमस्कृतिं च जपतामाज्ञाविधिं तन्वतां ॥ इच्छं सिद्धिनिबंधनोद्यतधियां पुंसां यशःशालिनां । श्लाघ्यो मृत्युरपि प्रणष्टरजसां पर्यंतकालागतः ॥ २० ॥ त्यक्त्वा पुत्रध-

नादिमोहममतां कृत्वांतिमालोचना—मुच्चार्य व्रतमालिकामनशनं चादाय वीतस्पृहः ॥ सर्वप्राणिषु
 निष्कषायहृदयः कृत्वा त्रिधा कामाणां । धन्यः पंचनमस्कृतिस्मृतिपरः कोऽपि त्यजेत्स्वं वपुः ॥ ११ ॥
 पुमानन्यंतमेधावी । तयाणां फलमश्नुते ॥ अष्टपायुरनपत्यो वा । दग्धो वा न संशयः ॥ १२ ॥
 सृजति तावदशेषगुणालयं । पुरुषरत्नमलंकरणं शुभः ॥ तदपि तत्क्षणं गिकरोति चे—ददृह कष्टं
 मपंडितता विधेः ॥ १३ ॥ परिहरति न मृत्युः पंडितं श्रोत्रियं वा । धनकनकसमृद्धं बाहुवीर्यं नृपं
 वा ॥ तपसि निरतमेतं सुस्थितं दुःस्थितं वा । वनगत इव वह्निः सर्वज्जदीकृतांतः ॥ १४ ॥ गर्भस्थं
 जायमानं शयनतलगतं मातुरुत्संगसंस्थं । बालं वृद्धं युवानं परिणितवयसं विश्वमार्यं खलं वा ॥ वृ-
 द्वाग्रे शैलशृंगे नजसि पथि जले कोटरे पंजरे वा । पाताले वा प्रविष्टं हरति च सततं दुर्निवार्यः
 कृतांतः ॥ १५ ॥ गर्भे जन्मनि बाल्ये च । यौवने वार्षकेऽपि च ॥ जंतोर्जीवितरत्नानि । हरति
 कालतस्करः ॥ १६ ॥ दिव्यज्ञानयुता जगत्त्रयनुता येऽनंतवीर्या जिना । देवेन्द्राः सुरवृंदबंधचरणाः
 सद्बिक्रमाश्चक्रिणः ॥ वैकुंठा बलशालिनो हलधरा ये रावणाद्याः परे । ते कीनाशमुखं विशंत्यश-
 रणा यदा न लब्धो विधिः ॥ १७ ॥ ये पातालनिवासिनोऽसुरगणा ये म्रैरिणो व्यंतरा । ये ज्यो-

तिष्कविमानवासिविबुधास्तारंतंचंडादयः ॥ सौधमोदिसुरालयेषु सुखिनो ये चापि वैमानिका—स्ते
 सर्वेऽपि कृतांतवासमवशा गच्छति किं शोच्यते ॥ २८ ॥ अद्वा येन दिनाधिप्रभृतयो मंचस्य पादे
 ग्रहाः । सर्वे येन कृताः कृतांजलिपुटाः शक्रादिदिक्पालकाः ॥ लंका यस्य पुरी समुद्रपरिखा सोऽ-
 प्यायुषः संक्षये । कष्टं विष्टपकंटको दशमुखो दैवादृतः पंचतां ॥ २९ ॥ तिहयरा गणहारी । सुख-
 द्रष्टो चकिकेसवारामा ॥ संहरिया हयविहिणा । सेसजीएसु च का गणना ॥ ३० ॥ नो विद्या न
 च त्रेषलं न च पिता नो बांधवा नो सुता । नाभीष्टा कुलदेवता न जननी स्नेहानुबंधान्विता ॥
 नार्थो न स्वजनो न वा परिजनः शारीरिकं नो बलं । नो शक्राः सततं सुरासुरवराः संधातुमायुः
 क्षमाः ॥ ३१ ॥ व्याः कष्टं प्रतिपालय त्रिजगतीनाथ प्रसद्य क्षणं । यत्तीर्थं न विबाधते तव दृशा
 निस्तेजितो त्रस्मकः ॥ इत्युक्ते हरिणा जगाद य इदं कस्यापि नैतद्भवेत् । स श्रीवीरजिनः प्रणष्ट-
 वृजिनः पुष्पातु वः संपदं ॥ ३२ ॥ हंहो शक्र सुरालयश्चलति चेत्प्राचीं परित्यज्य चे—दादित्यो-
 ऽप्युदयं प्रयाति जलधिः सीमां च चेन्मुंचति ॥ व्यायुर्न त्रुटितं तथापि सुवने संधातुमल क्षमः ।
 कोऽप्येवं क्षणमेकमाह भगवान् श्रीवर्धमानः प्रभुः ॥ ३४ ॥ मंगलैः कौतुकैर्योगै—विद्यामंत्रैस्तथै-

धैः ॥ न शक्ता मरणात् त्रातुं । सैद्रा देवगणा अपि ॥ ३५ ॥ लंकेशः क्व स केशवः क्व स नलः
 क्वासौ क्व ते पांडवाः । क्वासौ दाशरथिः क्व तत्कुरुशतं ते शक्रचक्रायुधाः ॥ नाग्नेयप्रमुखाः क्व ते
 जिनवरास्तत्सर्वसाधारणं । नन्वेतन्मरणं न तत्र शरणं कश्चित् कस्यचित् ॥ ३६ ॥ वयं जाता
 येऽयश्चिरमुपगता एव खलु ते । समं यैः संवृद्धाः स्मरणपदवीं तेऽपि च गताः ॥ इदानीमेते स्मः
 प्रतिदिनसमासन्नविगमा । गतास्तुद्व्यावस्थां सिकतिलनदीतीरतरुभिः ॥ ३७ ॥ पांशानामिव वर्त्मनि
 क्षितिरुद्धां नद्यामिव ब्रस्यतां । मेघानामिह पुष्करे जलनिधौ सांयात्रिकाणामिव ॥ संयोगः पितुः
 मातृबंधुतनयभ्रातृप्रियाणां यदा । सिद्धो दूरवियोग एव विदुषां शोकोदयः कस्तदा ॥ ३८ ॥

अथ विधिविषयसूक्तानि—विधिर्विधाता नियतिः स्वभावः । कालो ग्रहाश्चेश्वरकर्मदैवं ॥ भा-
 ग्यानि पुण्यानि यमः कृतांतः । पर्यायनामानि पुराकृतस्य ॥ १ ॥ करोमि न करोमीति । चेतः किं
 पस्तिष्यसे ॥ संपत्तौ च विपत्तौ च । विधिरेव समुत्सुकः ॥ २ ॥ सधृतं मंत्रपूतं च । श्रौज्यं का-
 कस्य निर्मितं ॥ शेवालं राजहंसस्य । विधिना पंकिलं कृतं ॥ ३ ॥ प्रज्ञाशस्य करं सगगतनोर्गुप्तं
 द्रियस्य क्रुधा । कृत्वाखुर्विवरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे जोगिनः ॥ तृप्तस्तपिशितेन सत्वरमसौ

तिष्कविमानवासिबिबुधास्तारंतंचंदादयः ॥ सौधमोदिसुरालयेषु सुखिनो ये चापि वैमानिका—स्ते सर्वेऽपि कृतांतवासमवशा गच्छन्ति किं शोच्यते ॥ ३८ ॥ अद्या येन दिनाधिपप्रभृतयो मंचस्य पादे ग्रहाः । सर्वे येन कृताः कृतांजलिपुटाः शक्रादिकपालकाः ॥ लंका यस्य पुरी समुद्रपरिखा सोऽप्यायुषः संदीये । कष्टं विष्टपकंडको दशमुखो दैवादृतः पंचतां ॥ ३९ ॥ तिष्ठयरा गणहारी । सुखं द्रष्टो चक्किंकेसवारामा ॥ संहरिया हयविहिणा । सेसजीएसु च का गणना ॥ ३० ॥ नो विद्या न च त्रेषजं न च पिता नो बांधवा नो सुता । नाभीष्टां कुलदेवता न जननी स्नेहानुबंधान्विता ॥ नार्थो न स्वजनो न वा परिजनः शारीरिकं नो बलं । नो शक्राः सततं सुरासुखराः संधातुमायुः क्षमाः ॥ ३१ ॥ ह्याः कष्टं प्रतिपालय त्रिजगतीनाथ प्रसद्य क्षणं । यत्तीर्थं न विबाधते तव दृशा निस्तेजितो ब्रह्मसकः ॥ इत्युक्ते हरिणा जगाद य इदं कस्यापि नैतद्भवेत् । स श्रीवीरजिनः प्रणष्ट-चृजिनः पुष्पातु वः संपदं ॥ ३३ ॥ हंहो शक्र सुरालयश्चलति चेत्प्राचीं परित्यज्य चे—दादित्यो-ऽप्युदयं प्रयाति जलधिः सीमां च चेन्मुंचति ॥ व्यायुर्न नृदितं तथापि श्रुत्वे संधातुमत्र क्षमः । कोऽप्येवं क्षणमेकमाह भगवान् श्रीवर्धमानः प्रभुः ॥ ३४ ॥ मंगलैः कौतुकैर्योगै—विद्यामंत्रैस्तथै-

रोतु विधुरे किं वा विधौ पौरुषं ॥ १२ ॥ यद्भग्नं धनुरीश्वरस्य शिशुना यज्जामदग्नयेऽजित—स्यक्ता
 येन गुरोर्गिरा वसुमती बद्धो यदंभोनिधिः ॥ एकैकं दशकंधरस्य क्षयकृद्रामस्य किं वर्ण्यते । दैवं
 वर्णय येन सोऽपि सहसा नीतः कथाशेषतां ॥ १३ ॥ नेता यस्य बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं सुराः किं-
 कराः । स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावणो वाहनं ॥ इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलजिद्भग्नः परैः सं-
 गरे । तल्लुक्तं ननु दैवमेव शरणं धिग्धिग्नं वृथा पौरुषं ॥ १४ ॥ ध्वातं ध्वस्तं समस्तं विरहविगमनं
 चक्रवाकेषु चक्रे । संकोचं मोचितं द्रागवरकमलवनं धाम बुधं ग्रहाणां ॥ संप्राप्तो यो जनेभ्यस्तदनु
 च निखिला येन मुक्ता दिनश्रीः । संप्रत्यस्तं गतोऽसौ हतविधिवशतः शोचनीयो न जानुः ॥ १५ ॥
 निदावे संतप्तः प्रचुस्तस्तृष्णातुरमनाः । सरः पूर्णं दृष्ट्वा त्वरतिमुपयातः कश्चिरः ॥ तथा पंके ममस्त-
 दनिकटवर्त्तिन्यपि यथा । न नीरं नो तीरं द्रयमपि विनष्टं विधिवशात् ॥ १६ ॥ स्फुरंत्युपायाः शां-
 त्यर्थ—मनुकुले विधातरि ॥ प्रतिकूले पुनर्योति । तेऽप्युपाया व्यपायतां ॥ १७ ॥ स्थानं विकृतः प-
 रिखा समुद्रो । रक्षांसि योधा धनदाश्च वित्तं ॥ संजीवनी यस्य मुखे च विद्या । स रावणः कालव-
 शाद्विपन्नः ॥ १८ ॥ वैदेहीदयितेऽपि दुष्टहृदयः पार्थेऽप्यनर्थप्रदो । जीमूतेऽपि यथोचितव्यवहृतिः क-

ते नैव यातो पथा । स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां दुःखे सुखे कारणं ॥ ४ ॥ येनोदितेन कम-
 लानि विकसितानि । तेजांसि येन निखिलानि निराकृतानि ॥ येनांधकारनिकरप्रसरो निरुद्धः ।
 सोऽप्यस्तमाप बत दैववशाद्दिनेशः ॥ ५ ॥ रिक्तोऽहमर्थैरिति मा विषीद । पूर्णोऽहमर्थैरिति मा प्र-
 सीद ॥ रिक्तं च पूर्णं भरितं च रिक्तं । कश्चिद्यतो नास्ति विधेर्विलेखः ॥ ५ ॥ अन्यथा चिंतितं का-
 र्य—मन्यथैव हि जायते ॥ बलवान् विधिरेवात्र । कार्यं नैव विचारणा ॥ ६ ॥ कुमुदवनमपश्चि
 श्रीमदंभोजखंडं । त्यजति मदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ॥ उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं । ह-
 तविधिललितानां हा विचित्रो विपाकः ॥ ७ ॥ जं चित्र विहिणा लिहियं । तं चिय परिणमद्द स-
 यललोयस्स ॥ इक्ष्य जाणीऊण धीरा । विदुरेवि न कायरा हुंति ॥ ८ ॥ यन्मनोरथशतैरगोचरं ।
 यत्स्पृशंति न गिरः कवेरपि ॥ स्वप्नवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा । लीलैव विदधाति तद्विधिः ॥ ९ ॥
 अघटितघटितानि घटयति । सुघटितघटितानि जर्जरीकुरुते ॥ विधिरेव तानि घटयति । यानि पुमा-
 नैव चिंतयति ॥ १० ॥ नित्वा पाशमपास्य कूटरचनां प्रत्त्वा बलाद्वागुरां । पर्येतामिश्रिषाकलापज-
 दिलाभिर्गत्य दूरं वनात् ॥ व्याधानां शरगोचराण्यतिजवेनोद्ध्वय धावन् मृगः । कृपांतः पतितः क-

रोतु विधुरे किं वा विधौ पौरुषं ॥ १२ ॥ यद्भ्रमं धनुरीश्वरस्य शिशुना यज्जामदग्नयेऽजित—स्यक्ता-
येन गुरोर्गिरा वसुमती बद्धो यदंभोनिधिः ॥ एकैकं दशकंधरस्य क्षयकृद्रामस्य किं वर्ण्यते । दैवं
वर्णय येन सोऽपि सहसा नीतः कथाशेषतां ॥ १३ ॥ नेता यस्य बृहस्पतिः प्रहरणं वज्रं सुराः किं-
कराः । स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरेरैरावणो वाहनं ॥ इत्याश्चर्यबलान्वितोऽपि बलजिद्भ्रमः परैः सं-
गरे । तद्युक्तं ननु दैवमेव शरणं धिग्धिगु वृथा पौरुषं ॥ १४ ॥ ध्वातं ध्वस्तं समस्तं विरहविगमनं
चक्रवाकेषु चक्रे । संकोचं मोचितं द्राग्वरकमलवनं धाम लुप्तं ग्रहाणां ॥ संप्राप्तो यो जनेभ्यस्तदनु
च निखिला येन युक्ता दिनश्रीः । संप्रत्यस्तं गतोऽसौ हतविधिवशतः शोचनीयो न जानुः ॥ १५ ॥
निदाघे संतप्तः प्रचुरतरुतृष्णातुरमनाः । सरः पूर्णं दृष्ट्वा त्वस्तिमुपयातः कश्चिरः ॥ तथा पंके ममस्त-
दनिकटवर्त्तिन्यपि यथा । न नीरं नो तीरं ह्यमपि विनष्टं विधिवशात् ॥ १६ ॥ स्फुरंत्युपायाः शां-
त्यर्थ—मनुकूले विधातरि ॥ प्रतिकूले पुनर्याति । तेऽप्युपाया अपायतां ॥ १७ ॥ स्थानं विकूटः प-
रिखा समुद्रो । रक्षांसि योधा धनदाश्च वित्तं ॥ संजीवनी यस्य मुखे च विद्या । स रावणः कालव-
शाद्विपन्नः ॥ १८ ॥ वैदेहीदयितेऽपि दुष्टहृदयः पार्थेऽप्यनर्थप्रदो । जीमूतेऽपि यथोचितव्यवहृतिः क-

णेऽपि कर्णेजपः ॥ श्रीमो भीमसुतापतावपि हरिश्चन्द्रेऽपि रौद्राशयः । शक्रेऽपि श्रितविक्रमा हतवि-
 धिर्यस्तस्य केऽमी वयं ॥ १९ ॥ ब्रह्मा येन कुलालवन्नियमितो ब्रह्मांरुभांनोदरे । रुद्रो येन कपा-
 लपाणिपुटके भिक्काटनं कार्तिः ॥ विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिप्तो महासंकटे । सूर्यो भ्राम्यति नि-
 त्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ २० ॥ इह खलु विषमः पुराकृतानां । भवति हि जंतुषु कर्मणां
 विपाकः ॥ हरशिरसि शिरांसि यानि रेजु—ह्रस्वर तानि बुठंति गृध्रपादे ॥ २१ ॥ यत्र मृत्युर्यतो
 दुःखं । यत्र श्रीर्यत्र बंधनं ॥ तत्र तत्र स्वयं याति । प्रेर्यमाणः स्वकर्मज्ञिः ॥ २२ ॥ शशिनि खलु
 कलंकं कंटकाः पद्मनाले । जलाधिजलमपेयं पंडिते निर्धनत्वं ॥ स्वजनजनवियोगो दुर्भगत्वं सुरूपे
 । धनवति कृपणत्वं स्वद्वेषी कृतांतः ॥ २३ ॥ नैर्मद्वयं यस्य संसर्गा—द्वजंते सामला व्यपि ॥ जडं
 तदपि कुर्वाणः । परमेष्टी ध्रुवं जडः ॥ २४ ॥ जानंत्येके प्रगुणितधियो धर्मकामादिशास्त्रं । जानं-
 त्येके निपुणमतयो वेदसिद्धांततत्वं ॥ जानंत्येतत्सकलमपरे तन्न जानंति केचि—द्वीलारब्धबिभ्रु-
 वनजयो जीयते येन मृत्युः ॥ २५ ॥ कस्य स्यान्न स्वलितं । पूर्णाः सर्वे मनोरथाः कस्य ॥ क-
 स्येह सुखं नित्यं । दैवेन न खंडितः को वा ॥ २६ ॥ अष्टं नृपतिकिरीट—त्यतितं ऋमौ तिरोहितं

रजसा ॥ विधिविद्वसितेन रत्नं । जनचरणविम्बनां सहते ॥ १९ ॥ जो कशिपाण कुञ्जे । पायं दाज्जण मुत्तिए दलए ॥ सो सीहो विद्विवसन् । जंबूअपयपिच्छणं सहए ॥ २० ॥ एते ते मम बाहवः सुरपतेर्दोर्दम्कंभूहाः । सोऽहं सर्वजगत्पराश्रवकरो लंकेश्वरो रावणः ॥ सेतुं बद्धमिमं शृणोमि कपिभिः पश्यामि लंकां वृतां । जीवद्भिस्तु न दृश्यते किमथवा किं वा न च श्रूयते ॥ २१ ॥ दृषद्भिः सागरो बद्ध । इन्द्रजिन्मानवैर्जितः ॥ वानैरवैर्दृष्टिता लंका । जीवद्भिः किं न दृश्यते ॥ २२ ॥

अथ कर्मसंबंधिसूक्तानि—हंसतो हलया कर्म । तत्कुर्वति प्रमादिनः ॥ जन्मांतरशतैरेते । शोचन्तोऽनुजगन्ति यत् ॥ १ ॥ यदत्र क्रियते कर्म । तत्परबोपश्रुज्यते ॥ मूलासिक्तेषु वृक्षेषु । फलं शाखासु जायते ॥ २ ॥ कर्मणो हि प्रधानत्वं । किं कुर्वति शुभा ग्रहाः ॥ वशिष्टदत्तलमोऽपि । रामः प्रव्रजितो वने ॥ ३ ॥ यत्नानुसारिणी विद्या । लक्ष्मीः पुण्यानुसारिणी ॥ दानानुसारिणी कीर्त्ति—बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ४ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः । प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः ॥ प्रायेण हि मनुष्याणां । बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ५ ॥ कृतकर्मक्षयो नास्ति । कल्पकोटिशतैरपि ॥ अथश्यमेव हि प्रोक्तव्यं । कृतं कर्म शुभाशुभं ॥ ६ ॥ यदुपात्तमन्यजन्मनि । शुभमशुभं वा स्वकर्म परिणत्या ॥

तद्वक्ष्यमन्यथा नैव । कर्तुं देवासुरैरपि हि ॥ ७ ॥ आरोहन्तु गिरिशिखरं । समुद्रमुद्वेद्य यातु पा-
तालं ॥ विधिल्लिखिताक्षरमालं । फलति कपालं न ऋपालः ॥ ८ ॥ विधत्तां वाणिज्यं श्रयतु नर-
नाथं प्रविशतु । ह्युलोकं पातालं व्रजतु व्रजतां वा धनपतिं ॥ अधीतां शास्त्रौघं दृढयतु तपोऽभ्य-
स्यतु कलाः । पुरोपात्तं कर्म स्फुरति न तथापि ह्यपस्था ॥ ९ ॥ प्रचलति यदि मेरुः शीततां या-
ति वह्नि—रुदयति यदि ज्ञानुः पश्चिमायां दिशायां ॥ विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां । त-
दपि न चलतीयं ज्ञाविनी कर्मरेखा ॥ १० ॥ नमस्यामो देवान्ननु हतविधेस्तेऽपि वशगा । विधिर्वि-
द्यः सोऽपि प्रतिनियतकर्मैकफलदः ॥ फलं कर्मायत्तं यदि किममरैः किं च विधिना । नमस्तत्कर्म-
भ्यो विधिरपि न येभ्यः प्रजवति ॥ ११ ॥ सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता । परो ददातीति कुबु-
द्धिरेषा ॥ पुराकृतं कर्म तदेव भुज्यते । शरीरहेतोस्त्वस्या त्वया कृतं ॥ १२ ॥ यद्वज्रमयदेहास्ते ।
शलाकापुरुषा अपि ॥ न मुच्यंते विना प्रोगं । स्वनिकाचितकर्मणः ॥ १३ ॥ यथा धेनुसहस्रेषु ।
वत्सो विदति मातरं ॥ एवं पूर्वकृतं कर्म । कर्त्तारमनुधावति ॥ १४ ॥ पक्षे वसंतमासे । रिद्धिं पात्रं-
ति सयलवणराश ॥ जं न करीरे पत्तं । ता किं दोसो वसंतस्स ॥ १५ ॥

● उद्दृष्ट्यामि सहस्रकरे । सलोचनोऽपि ब्रह्म सयललोच ॥ जं न उब्रूते पिबद् ॥ सहस्र-
 किरणस्स को दोसो ॥ १६ ॥ नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं । विद्यापि नैव न च जन्मकु-
 तापि सेवा ॥ कर्माणि पूर्वतपसा किल संचितानि । काले फलंति पुरुषस्य यथेह वृद्धाः ॥ १७ ॥
 अकारणं सत्त्वमकारणं तपो । जगत्त्रयव्यापि यशोऽयकारणं ॥ अकारणं रूपमकारणं गुणाः । पु-
 राणमेकं नृषु कर्म कारणं ॥ १८ ॥ वैद्या वदंति कफपित्तमरुद्विकारं । नैमित्तिका ग्रहकृतं प्रवदंति
 दोषं ॥ श्रुतोपसर्गमथ मंत्रविदो वदंति । कर्मैव शुद्धमतयो यतयो गृणंति ॥ १९ ॥ मनसा मान-
 सं कर्म । वचसा वाचिकं तथा ॥ कायेन कायिकं तद्व—निस्तरंति मनीषिणः ॥ २० ॥ जानामि
 पापं न च मे निवृत्ति—र्जानामि पुण्यं न च मे प्रवृत्तिः ॥ केनापि श्रुतेन हृदि स्थितेन । व्या-
 दिश्यते यत्तदहं करोमि ॥ २१ ॥ कलहं जीवो बलिज ॥ कलहं कर्माहं हंति बलिध्याहं ॥ जीव-
 स्स य कम्मस्स य । पुव्वनिबद्धाहं वेराहं ॥ २२ ॥

● उदिते सहस्रकरे । सलोचनः पश्यति सकललोकः ॥ यत् न उब्रूकः पश्यति । सहस्रकि-
 रणस्य को दोषः ॥ १६ ॥

अथ भाग्योपक्रमसंबधिसूक्तानि—महतां स्थानसंगेऽपि । फलं प्राग्यानुमानतः ॥ ईश्वरकंठ-
 लमोऽपि । वासुकिर्मरुताशनः ॥ १ ॥ तावत्तेजस्विनां तेजोऽयवद्भाग्यरञ्जगुरं ॥ क्षीणतैलः किं-
 यत्कालं । प्रदीपोऽपि प्रदीप्यते ॥ २ ॥ प्रभवेत्परप्रोगाय । सर्वस्य दिवसो निजः ॥ दीपैरपि परो-
 लक्षैर्न हि दीपोत्सवोऽन्यदः ॥ ३ ॥ उद्यमं कुर्वतां पुंसां । प्राग्यं सर्वत्र कारणं ॥ समुद्रमथ-
 नाद्धेन्ने । हरिर्लक्ष्मीं हरो विषं ॥ ४ ॥ सायर तुष्र न दोसो । दोसो अह्नाण चैव कर्माणं ॥ स्य-
 णायरंमि भरिण । साबुरो हृष्टि मे लग्नो ॥ ५ ॥ दैवमुद्ध्वय यत्कार्यं । क्रियते फलवन्न तत ॥ स-
 रौप्रश्चातर्केनात्तं । गलरंघ्रेण गह्वति ॥ ६ ॥ दैवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद् यस्य प्रमाणीकृतं । त-
 त्स्योपनयेन्मनागपि सदा नैवाश्रयः कारणं ॥ सर्वाशापरिपूरके जलधरे वर्षत्यपि प्रत्यहं । सूहमा
 एव पतंति चातकमुखे द्विवाः पयोबिंदवः ॥ ७ ॥ यद्वात्रा निजभालपट्टलिखितं स्तोकं महद्वा धनं
 । तस्याप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ च नातोऽधिकं ॥ तद्दीरो नव वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा
 मा कृथाः । कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलं ॥ ८ ॥ विदेशांतरितस्यापि । भाग्यं
 जागर्त्ति तद्वतः ॥ अत्रैस्तिरोहितस्यापि । भानोर्नासस्तमोऽपहाः ॥ ९ ॥ उद्यमः साहसं धैर्यं । ब-

लं बुद्धिपराक्रमौ ॥ षडेते यस्य विद्यंते । तस्य दैवोऽपि शंक्ते ॥ १० ॥ अग्निर्विष्णुः श्रियो मूलं
 । लोहबद्धा च कुण्डिका ॥ दीर्घाण्यथहोरात्राणि । समुद्रः किं न शुष्यति ॥ ११ ॥ न श्रीः कुलक-
 मायाता । शासने लिखिता न वा ॥ खड्गेनाक्रम्य जुजीत । वीरश्रोज्या वसुंधरा ॥ १२ ॥ नान्निषे-
 को न संस्कारः । सिंहस्य क्रियते मृगैः ॥ विक्रमार्जितसत्वस्य । स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ १३ ॥ न्यक्का-
 रमुपकारं वा । रुष्टस्तुष्टश्च यो नरः ॥ न कर्तुमलमन्येभ्यः । स किं केनाप्यपेक्षते ॥ १४ ॥ तावद्भ-
 यस्य जेतव्यं । यावद्भयमनागतं ॥ द्यागतं तु भयं दृष्ट्वा । प्रहर्त्तव्यमशंकितैः ॥ १५ ॥ उद्योगिनं
 पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी—दैवं न दैवमिति कापुरुषा वदन्ति ॥ दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या ।
 यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ॥ १६ ॥ निद्रालस्यसमेतानां । क्लीवानां क्व विभृतयः ॥
 सुसत्त्वोद्यमसाराणां । श्रियः पुंसां पदे पदे ॥ १७ ॥ औषधं मंत्रवादं च । न दत्तं गृहदेवता ॥ ज्ञा-
 ग्यकाले प्रसीदन्ति । अभाग्ये यांति विक्रियां ॥ १८ ॥ सेवितोऽपि चिरं स्वामी । विना पुण्यं न तु-
 ष्यति ॥ ज्ञानोराजन्मजक्तोऽपि । पश्य निश्चरणोऽरुणः ॥ १९ ॥ श्रियमनुजवंति धीरा । न भीरवः
 किमपि पश्य शस्त्रदहतः ॥ कर्णेः स्वर्णालंकृति—रंजनरेखांकितं चक्षुः ॥ २० ॥ पौष्पाः पंच शराः

शरासनमपि ज्याशून्यमहणोर्लता । जेतव्यं च जगत्त्रयं प्रतिदिनं जेताप्यनंगः किल ॥ द्रष्टक्षेऽपि
वशीकृतं त्रिभुवनं जानेऽस्मि तत्कारणं । तेजो यस्य विराजते स बलवान् स्थूलेषु कः प्रत्ययः ॥ ११ ॥
दीपे प्रज्ज्वलिते प्रणश्यति तमः किं दीपमात्रं तमो । वज्रेणाग्निहताः पतन्ति गिरयः किं वज्रमात्रा
नगाः ॥ हस्ती स्थूलतनुः स चाकुंशवशः किं हस्तिमात्रोऽकुशः । तेजो यस्य विराजते स बलवान्
स्थूलेषु कः प्रत्ययः ॥ १२ ॥

अथ भविष्यसंबन्धिसूक्तानि—न स प्रकारः कोऽप्यस्ति । येनेयं प्रवितव्यता ॥ नायेव निज-
देहस्य । लब्धयते जातु जंतुभिः ॥ १ ॥ सा सा संपद्यते बुद्धिः । सा मतिः सा च प्रावना ॥ स-
हायास्तादृशा ज्ञेया । ग्राहशी प्रवितव्यता ॥ २ ॥ न स मंबो न सा बुद्धि—र्न स दोषणोः परा-
क्रमः ॥ अप्रुण्योपस्थितं येन । व्यसनं प्रतिहन्यते ॥ ३ ॥ अवश्यं प्राविनो प्रावा । प्रवंति मह-
तामपि ॥ नम्रत्वं नीलकण्ठस्य । महाऽह्निशयनं हरेः ॥ ४ ॥ पातालमाविशतु यातु सुरेन्द्रलोक—
मारोहतु क्षितिधराधिपतिं सुमेरुं ॥ मंत्रौषधैः प्रहरणैश्च करोतु रक्षां । यद्वावि तद्भवति नात्र विचार-
हेतुः ॥ ५ ॥ गते शोको न कर्त्तव्यो । भविष्यं नैव चिन्तयेत् ॥ वर्त्तमानेन योगेन । वर्त्तते हि

विचक्षणाः ॥ ६ ॥ अमुत्र श्रविता यत्ते । तच्चितय शुभाऽशुभं ॥ दृष्ट ते कर्मणामेव । विपाकश्चि-
तयिष्यति ॥ ७ ॥ क्षणेन लभ्यते यामो । यामेन लभ्यते दिनं ॥ दिनेन लभ्यते कालः । का-
लः कालो भविष्यति ॥ ८ ॥ कालः पचति ऋतानि । कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुप्तेषु जाग-
र्त्ति । कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ९ ॥ कालः समविषमकरः । परिभवसन्मानकारकः कालः ॥ कालः
करोति पुरुषं । दातारं याचितारं वा ॥ १० ॥

अथ विमर्शसूक्तानि—पुणैरपि न योधव्यं । किं पुनर्निश्चितैः शैरः ॥ युद्धे विजयसंदेहः ।
प्रधानपुरुषद्वयः ॥ १ ॥ अंकमारुह्य सुप्तस्य । हंतुः किं नाम पौरुषं ॥ विश्वासप्रतिपन्नानां । वंचने
का विदग्धता ॥ २ ॥ सहसा विदधीत न क्रिया—मविवेकः परमापदां पदं ॥ वृणुते हि विमृश्य-
कारिणं । गुणबुद्ध्या स्वयमेव सन्मतिः ॥ ३ ॥ सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यमादौ । परिणतिस्व-
धार्या यत्नतः पंन्तिनेन ॥ अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्ते—र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपा-
कः ॥ ४ ॥ यदपसरति मेषः कारणं तत्प्रहर्तुं । मृगपतिरपि कोपात् संकुचत्युपतिष्ठः ॥ हृदयनिहि-
तैवैरा गूढमंत्रप्रचाराः । किमपि विगणयंतो बुद्धिमंतः संहते ॥ ५ ॥ कर्मायत्तं फलं पुंसां । बुद्धिः

कर्मानुसारिणी ॥ तथापि सुधिया भाव्यं । सुविचार्यैव कुर्वता ॥ ६ ॥ सर्वथा सर्वकार्येषु । माध्य-
स्थं शस्यते नृणां ॥ दंतपातः कथं न स्या—दतिकर्पूरभक्षणत् ॥ ७ ॥ शव्यवह्निविषादीनां । सु-
करैव प्रतिक्रिया ॥ सहसाकृतकार्यस्या—ऽनुतापस्य तु नौषधं ॥ ८ ॥ तरुदाहोऽतिशीतेन । दुर्भि-
क्षमतिवर्षणात् ॥ अतित्यागादनौचित्य—मति सर्वत्र गर्हितं ॥ ९ ॥ जीवन् भडाण्यवाप्नोति । जी-
वन् पुण्यं करोति च ॥ मृतस्य देहनाशः स्या—छर्मांष्टुपरमस्तथा ॥ १० ॥

अथ संहतिसूक्तानि—बहूनामप्यसाराणां । समुदायो जयावहः ॥ तृणैः संजायते रज्जु—ब-
ध्वंते येन दंतिनः ॥ १ ॥ गिरयो येन प्रिद्यंते । धरा येन विदार्यते ॥ संहतेः पश्य माहात्म्यं ।
तृणैर्वारि निवार्यते ॥ २ ॥ कुरुते कार्यमह्विडं । तृणानामपि संहतिः ॥ तालवह्निकयादित्यः । स-
प्रतापोऽपि वार्यते ॥ ३ ॥ संहतिः श्रेयसी पुंसां । स्वपक्षे तु विशेषतः ॥ तृणैरपि परिब्रष्टा । न प्र-
रोहति तंशुलाः ॥ ४ ॥ गुणैः सर्वद्वैतुव्योऽपि । सीदत्येको निराश्रयः ॥ अन्तर्धर्ममपि माणिक्यं ।
हेमाश्रयमपेक्षते ॥ ५ ॥ बह्वीं प्रतिष्ठामाप्नोति । पंचभिः पूजितो नरः ॥ उत्तमांगं शिरः प्रोक्तं ।
पंचेन्द्रियनिषेवितं ॥ ६ ॥ तत्त्वमेको द्वयोर्मंत्रं । त्रिभिर्गीतं चतुःपथं ॥ कृषिं च पंचभिः कुर्या—त्सं-

ग्रामं बहुजिर्जनैः ॥ ७ ॥ मुंडे मुंडे मतिर्भिन्ना । कुंडे कुंडे नवं पयः ॥ तुंडे तुंडे नवा वाणः ।
 बहूनां नैकरूपता ॥ ८ ॥ एकोदरसमुत्पन्ना । एकनक्षत्रजातकाः ॥ न प्रवंति समाः शीघ्रै—र्यथा
 बदरीकंटकाः ॥ ९ ॥ किमप्यसाध्यं महतां । सिद्धिमेति लघ्वीयसः ॥ प्रदीपो ऋमिगेहांत—र्ध्वंति
 हंति न भास्करः ॥ १० ॥ लघुनि लघवः समर्था । गुरुकार्यं गुरु एव कर्तुमलं ॥ हंति रजोऽव-
 श्याय—स्तरपयति घनागमः पृथिवीं ॥ ११ ॥ लघुभ्यो यादृशी कीर्ति—र्महद्भ्यः स्यान्न तादृशी ॥
 अरण्यं समृगं स्थानं । नगरं कीटिकाश्रितं ॥ १२ ॥

अथ सत्त्वसूक्तानि—श्रेयांसि बहुविघ्नानि । प्रवंति महतामपि ॥ अश्रेयसि प्रवृत्तानां । कापि
 यांति विनायकाः ॥ १ ॥ प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः । प्रारभ्य विघ्नविहता विरमंति मध्याः
 ॥ विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः । प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजंति ॥ २ ॥ देवोऽपि शंकते
 तेभ्यः । कृत्वा विघ्नानि खिद्यते ॥ विघ्नैः स्खलितोत्साहाः । प्रारब्धं न त्यजंति ये ॥ ३ ॥ सत्त्वैक-
 तानवृत्तीनां । प्रतिज्ञातार्थकारिणां ॥ प्रप्रविष्णुर्न देवोऽपि । किं पुनः प्राकृतो जनः ॥ ४ ॥ सदा-
 चारस्य धीरस्य । धीमतो दीर्घदर्शिनः ॥ न्यायप्रवृत्तस्य सतः । संतु वा यांतु वा श्रियः ॥ ५ ॥ अ-

द्यापि नोप्नोति हरः किल कालकूटं । कूर्मो विप्रार्त्तिं धरणिं किल चात्मपृष्ठे ॥ अंगोनिधिर्वहति दुः-
 स्सहबाड्वाग्नि—मंगीकृतं सुकृतिनः परिपालयति ॥ ६ ॥ अप्रार्थितानि दुःखानि । यद्यैवायांति दे-
 हिनः ॥ सुखान्यपि तथा मन्ये । दैन्यमवातिरिच्यते ॥ ७ ॥ एकोऽहमसहायोऽहं । कुशोऽहमपरि-
 हृदः ॥ स्वप्नेऽप्येवंविधा चिंता । मृगेऽस्य न जायते ॥ ८ ॥ कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते—र्न श-
 क्यते सत्वगुणः प्रमार्ष्टु ॥ अधोमुखस्यापि कृतस्य वहे—र्नाधः शिखा यांति कदाचिदत्र ॥ ९ ॥
 अप्रकटीकृतशक्तिः । शक्तोऽपि जनान्तिरस्क्रियां लज्जते ॥ निवसन्नंतर्दारीणि । लंघ्यो वह्निर्न तु ज्व-
 लितः ॥ १० ॥ विजेतव्या लंका चरणतरणीयो जलनिधि—र्विपक्षः पौलस्त्यो रणश्रुवि सहायाश्च
 कपयः ॥ तथाप्याजौ रामः सकलमवधीडाक्षसकुलं । क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे
 ॥ ११ ॥ घटो जन्मस्थानं मृगपरिजनो ऋजवसनं । वने वासः कैटवशनमतिदुःखं वपुरिति ॥ १२ ॥
 दृढोऽगस्त्यो यदपिबदपारं जलनिधिं । क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १३ ॥ अथ-
 सैकं चक्रं शुजगयमिताः सप्त तुरगा । निरालंबो मार्गश्चरणविकलः सारथिरपि ॥ रविर्यात्येवांतं प्र-
 तिदिनमपास्य नम्रसः । क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १३ ॥ विपक्षः श्रीकंवो

जडतनुरमात्यः शशधरो । वसंतः सामंतः कुसुममिषवः सैन्यमबलाः ॥ तथापि त्रैलोक्यं जयति म-
दनो देहविकलः । क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १४ ॥

अथ संपद्विपत्संबंधिसूक्तानि—जीव्यं मरणेण समं । लपलाह जुषणं सह जराए ॥ ऋद्धि-
विणाससहिद्या । हरिसविसालं न कायधो ॥ १ ॥ दुःखे दुःखाधिकान् पश्येत् । सुखे पश्येत्सुखा-
धिकान् ॥ आत्मानं शोकहर्षाभ्यां । शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥ २ ॥ कार्यः संपदि नानंदः । पूर्वपु-
ण्यप्रिदे हि सा ॥ नैवापदि विषादश्च । सा हि प्राक्पापपिष्टये ॥ ३ ॥ नाश्रुमं भूमिपतयः कतिना-
मवारान् । वारानश्रुमं कतिनाम वयं न कीटाः ॥ तत्संपदां च विपदां च न कोऽपि पात्र—मेकांत-
तस्तदलमंगं मुदा शुचा च ॥ ४ ॥ खंडः पुनरपि पूर्णः । पुनरपि खंडः पुनः शशी पूर्णः ॥ संपद्धि-
पदौ प्रायः । कस्यापि न हि स्थिरे स्यातां ॥ ५ ॥ प्रायोवृत्त्या विपदः । परिहृत्याऽवस्तु वस्तुनि न-
वंति ॥ न हि कोद्रवेषु कीटाः । पतंति गोधूमस्त्रेषु ॥ ६ ॥ आपत्स्त्रेव हि महतां । शक्तिरन्वि-
ज्यते न संपत्सु ॥ अगुरोस्तथा न गंधः । प्रागस्ति यथाग्निपतितस्य ॥ ७ ॥ सत्वोत्कर्षप्रकाशाय ।
शवंति विपदः सतां ॥ जायते गुणयोगाय । वज्रवेधव्यथा मणोः ॥ ८ ॥ संपदां विपदां पात्रं । स-

आत्र प्रायशो ज्वेत् ॥ पुष्पाद्वतादिबिड्वानां । संबधो मूर्ध एव हि ॥ ९ ॥ आपदामापतंतीनां ।
 हितोऽध्यायाति हेतुतां ॥ मातृजंघापि वत्सस्य । मेधिर्भवति बंधने ॥ १० ॥ वनानि दहतो वह्नेः ।
 सखा ज्ववति मारुतः ॥ स एव दीपनाशाय । कुशे कस्यास्ति सौहृदं ॥ ११ ॥ पातितोऽपि कराधा-
 तै—रूपतत्येव कंटुकः ॥ प्रायेण हि सुवृत्ताना—मस्थायिन्योऽभिभृतयः ॥ १३ ॥ सुवृत्तस्यैकरूप-
 स्य । परप्रीत्यैकृतोन्नतेः ॥ साधोः स्तनयुगस्येव । पतनं कस्य तुष्टये ॥ १४ ॥ कव्याणमृत्तैस्तेजांसि
 । संपद्यंते विपद्यपि ॥ किं वर्णिका सुवर्णस्य । नारोहति हुताशने ॥ १५ ॥ महतामापदं दृष्ट्वा ।
 को न नीचोऽपि तप्यते ॥ काकोऽप्यंधत्वमायाति । गह्वत्यस्तं दिवाकरे ॥ १६ ॥ संपदि परोऽपि नि-
 जतां । निजोऽपि परतामुपैति विपदि जनः ॥ ताराभिर्व्रियते निशि । रश्मिभिरपि मुच्यतेऽह्नि श-
 शी ॥ १७ ॥ दृष्टं दृष्टं पुनरपि पुनश्चंदनं चारुगंधि । निन्नं निन्नं पुनरपि पुनः स्वाददं चेक्षुखं ॥
 तप्तं तप्तं पुनरपि पुनः कांचनं कांतवर्णं । प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानां ॥ १८ ॥ वि-
 पद्यपि सदा यस्य । सौमनस्यं न वंद्यते ॥ विपणिक्नीतमुफुल्लं । फुल्लं शिरसि धार्यते ॥ १९ ॥ ग-
 वादीनां पयोऽन्येष्टुः । सद्यो वा दधि जायते ॥ क्षीरोदधिस्तु नाद्यापि । महतां विकृतिः कुतः ॥

॥ २० ॥ संतो न यांति वैवर्ण्यं—मापसु पतिता अपि ॥ दग्धोऽपि वह्निना शंसः । शुभ्रत्वं नैव मुंचति ॥ २१ ॥ स्वापदि तथा महांतो । न यांति खेदं यथा परापसु ॥ अचला निजोपहृतिषु । प्रकंपते भुः परव्यसने ॥ २२ ॥ लुदेति सविता रक्तो । रक्त एवास्त्रमेति च ॥ संपत्तौ च विपत्तौ च । महतामेकरूपता ॥ २३ ॥ दृश्यतामुदयतिस्म यादृश—स्तादृशस्तरणिरस्त्रमीयते ॥ लुप्तसव्य-सनयोः प्रभ्रुर्विधि—विक्रियासु महतामनीश्वरः ॥ २४ ॥ शुद्धः स एव कुलजश्च स एव धीरः । श्लाघ्यो विपत्स्वपि न मुंचति यः स्वभावं ॥ तप्तं यथा दिनकरस्य मरीचिजालै—दहं लजेदपि हिमं न तु शीतलत्वं ॥ २५ ॥

अथ सत्पुरुषसूक्तानि—विपदि धैर्यमथान्युदये क्षमा । सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ॥ य-शसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ । प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनां ॥ १ ॥ विपद्युच्चैः स्थेयं पदमनुविधे-यं च महतां । प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनमसुभ्रगेऽप्यसुकरं ॥ असंतो नाऽप्यर्थ्याः सुहृदपि न या-ज्यस्तनुधनः । सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदं ॥ २ ॥ ये प्राप्ते व्यसनेऽप्यनाकुलधियः संप-त्सु नैवोन्नताः । प्राप्ते नैव पराङ्मुखाः प्रणयिनि प्राणोपभोगैरपि ॥ द्वीमंतः स्वगुणप्रपंचनविधावन्य-

स्तुताबुल्लुका । धिग्धात्रा कृपणेन तेऽपि न कृताः कट्पांतदीर्घायुषः ॥ ३ ॥ स्वहाशयाः प्रकृत्या ।
 परहितकरणोद्यता रता धर्मे ॥ संपदि न गर्वभाजो । विपदि न मुह्यति सत्पुरुषाः ॥ ४ ॥ दितासा
 स्वल्पधनस्याप्य—वष्टंजः कष्टितस्य च ॥ गतायुषोऽपि धीरत्वं । स्वप्नावोऽयं महात्मनः ॥ ५ ॥ संप-
 दि यस्य न दूर्ध्वो । विपदि विषादो रणे च धीरत्वं ॥ तं श्रुवनवयतिलकं । जनयति जननी सुतं
 विरलं ॥ ६ ॥ यथा चित्तं तत्रा वाचो । यथा वाचस्तथा क्रियाः ॥ धन्यास्ते त्रितये येषां । विसं-
 वादो न विद्यते ॥ ७ ॥ स्पृहणीयाः कस्य न ते । सततं सरलाशया महात्मानः ॥ त्रयमपि सह-
 शं येषां । वचनं रचनं समाचारः ॥ ८ ॥ वदनं प्रसादसदनं । सदयं हृदयं सुधामुचो वाचः ॥ क-
 रणं परोपकरणं । येषां केषां न ते वंद्याः ॥ ९ ॥ आनंदमधुरा दृष्टि—मनः प्रीतिरंगितं ॥ स-
 तामेतावदौचित्यं । शेषस्त्वाचारमंबरः ॥ १० ॥ ये शांतदांताः श्रुतपूर्णकर्णा । जितेंद्रियाः प्राणिव-
 धान्निवृत्ताः ॥ पश्चिहे संकुचिता गृहस्था—स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ ११ ॥ येषां मनांसि
 करुणारसरंजितानि । येषां वचांसि परदोषविवर्जितानि ॥ येषां धनानि सकलार्थिजनाश्रितानि ।
 तेषां कृते बहति कूर्मपतिर्धरित्री ॥ १२ ॥ मनसि वचसि काये पुण्यपीशूषपूर्ण—स्त्रिश्रुवनमुपकार-

श्रेणिभिः प्रीणयंतः ॥ परगुणपरमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यं । निजहृदि विकसंतः संति संतः कियंतः ॥ १३ ॥ चेतः सार्द्धतरं वचः सुमधुरं दृष्टिः प्रसन्नोज्ज्वला । शक्तिः क्वांतियुता मतिः श्रितनया श्री-
 दर्शनैर्दैन्यापहा ॥ रूपं शीलियुतं श्रुतं गतमदं स्वामित्वमुत्सेकता—निर्मुक्तं प्रकटान्यहो नवसुधाकुं-
 डान्यमन्युत्तमे ॥ १४ ॥ अथगणह दोसलक्षं । इक्षं मन्नेष्ट जं कयं सुकयं ॥ सयणो हंससहावो ।
 पिच्छहृ पयं वज्राण नीरं ॥ १५ ॥ नाभ्युत्थानक्रमो यत्र । नालापा मधुराक्षराः ॥ गुणदोषकश्चा नैव
 । तत्र हर्म्यं न गम्यते ॥ १६ ॥ गर्वं नोद्वहते न निंदति परं नो प्राषते निष्ठुरं । प्रोक्तः केनचि-
 दप्रियाणि सहते क्रोधं न चालंबते ॥ श्रुत्वा काव्यमलक्षणं परकृतं संतिष्ठते मूकव—दोषांश्छादय-
 ते स्वयं न कुरुते ह्येतत्सतां चेष्टितं ॥ १७ ॥ न ब्रूते परदूषणं परगुणं वक्तव्यमप्यन्वहं । संतोषं
 वहते परार्थेषु पराबाधासु धत्ते शुचं ॥ स्वश्लाघां न करोति नोन्नति नयं नौचित्यमुद्धेय—त्युक्तो-
 ऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतत्सतां लक्षणं ॥ १८ ॥ नम्रत्वेनोन्नमंतः परगुणनुतिभिः स्वान् गुणान्
 ख्यापयंतः । पुष्पंतः स्वीयमर्थं सततकृतमहारंजयत्वाः परार्थं ॥ क्वांत्यैवाक्षेपरूक्षाक्षरमुखरमुखान् दु-
 र्मुखान् सर्वयंतः । संतः साश्चर्यचर्यास्त्रिभुवनभवने बंदनीया जयंति ॥ १९ ॥ ये जीवेषु दयालवः

स्पृशति यान् स्वल्पोऽपि न श्रीमदः । श्रान्ता ये न परोपकारकरणे हृष्यन्ति ये याचिताः ॥ स्वस्थाः
 सत्स्वपि यौवनोदयमहाव्याधिप्रकोपेषु ये । ते लोकोत्तरचित्रचारुचरिताः श्रेष्ठा कति स्युर्नराः ॥ २० ॥
 उत्तिष्ठन्ति निजासनान्नतशिरः पृष्ठन्ति च स्वागतं । संतुष्यन्ति प्रजन्ति यांति च चिरं प्रेमोपमां संगतिं
 ॥ सिञ्चन्तो वचनान्मृतेन सततं संतः समीपागते । किं वा न प्रियमप्रियेऽपि हि जने कुर्वन्ति जल्पं-
 ति च ॥ २१ ॥ शूराः संति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदोऽनेकशः । संति श्रीपतयो निरस्तधनदा-
 स्तेऽपि क्षितौ भूरिशः ॥ किंत्वाकार्ण्य निरीक्ष्य वान्यमनुजं दुःखार्दितं यन्मन—स्ताडूष्यं प्रतिपद्यते
 जगति ते सत्पौरुषाः पञ्चषाः ॥ २२ ॥ पातालान्न विमोचितो बत बलिर्नीतो न मृत्युः क्षयं । नो-
 न्मृष्टं शशलांढनस्य मलिनं नोन्मूलिता व्याधयः ॥ शेषस्यापि धरां विधृत्य न कृतो भारावतारः क्ष-
 एण । चेतः सत्पुरुषाग्निधानपदवीं न त्वं वहद्वज्जसे ॥ २३ ॥ दिग्वासाश्चन्द्रमौलिर्वहति रविशयं वा-
 ह्वैषम्यकण्ठं । राहुः सातंकमिडुं रचयति गरुडान्नागवर्गो बिभ्रेति ॥ स्नानां धाम सिंधुस्त्रिदशगिरि-
 तौ स्वर्णमद्यापि तस्मा—त्किं दत्तं रक्षितं वा किमु किमिति जगत्यर्ज्यते येन चार्थः ॥ २४ ॥ क्षा-
 रो वारिनिधिः कलंककलुषश्चन्द्रो रविस्तापकृत् । पर्जन्यश्चपलाश्रयः स्वयमुतादृश्यः सुवर्णचलः ॥

शून्यं व्योम सुधा द्विजिह्वविधुरा स्वर्धाम धेनुः पशुः । काष्ठं कल्पतरुर्दृष्टसुरमणिस्तत्केन साम्यं सतां ॥
 अथ सज्जनसूक्तानि—यात्रार्थं प्रोजनं येषां । दानार्थं च धनार्जनं ॥ धर्मार्थं जीवितं येषां
 । ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १ ॥ विवेकः सह संपत्त्या । विनयो विद्यया सह ॥ प्रभुत्वं प्रश्रयोपेतं ।
 चिह्नमेतन्महात्मनां ॥ २ ॥ यौवनेऽपि प्रशंता ये । ये च हृष्यंति याचिताः ॥ वर्णिता ये च ल-
 ज्जंते । ते नरा जगदुत्तमाः ॥ ३ ॥ विभ्रतिरयशःस्पृष्टा । शिष्टाचारोद्भिता मतिः ॥ चेष्टा साधुजना-
 ऽनिष्टा । भवत्युन्नतचेतसां ॥ ४ ॥ शैले शैले न माणिक्यं । मौक्तिकं न गजे गजे ॥ साधवो न
 हि सर्वत्र । चंदनं न वने ॥ ५ ॥ दधधार्त्तं सुखीकर्तुं । संतः संतापमात्मना ॥ सुदुस्सहं सं-
 हंते हि । तस्वस्तपनातपं ॥ ६ ॥ अवगणश्च दोसलक्षं । इक्षं मन्नेश्च जं कयं सुकयं ॥ सयणो हं-
 ससहवो । पिष्यश्च पयं वज्राण नीरं ॥ ७ ॥ अपेक्षंते न च स्नेहं । न पात्रं न दशांतरं ॥ सदा-
 लोकहिता प्रक्ता । रक्तदीपा श्वोत्तमाः ॥ ८ ॥ उपकर्तुं प्रियं वक्तुं । कर्तुं स्नेहमश्रुत्रिमं ॥ सज्ज-
 नानां स्वप्नावोऽयं । केनेदुः शिशिरीकृतः ॥ ९ ॥ अयं निजः परो वेति । गणना लघुचेतसां ॥
 उदारचरितानां तु । वसुधैव कुटुंबकं ॥ १० ॥ कुसुमान्यजलिस्थानि । वासयंति करद्वयं ॥ प्रायः

सुमनसां वृत्ति—वर्षमदक्षिणयोः समा ॥ ११ ॥ संतामपि महाद्वेः । स्यादैकगुणजीविनां ॥ वैमु-
 ख्यमेकमालायां । यथा सुमनसां मिथः ॥ १२ ॥ गर्जति शरदि न वर्षति । वर्षासु निःस्वनो मेघः
 ॥ नीचो वदति न कुरुते । न वदति साधुः करोत्येव ॥ १४ ॥ विपदि परेषां संतः । समधिकतर-
 मेव दधति सौजन्यं ॥ ग्रीष्मे भवंति तरवो । घनकोमलपल्लवच्छन्नाः ॥ १५ ॥ तुष्यंति प्रोजनैर्विप्रा
 । मयूरा घनगर्जितैः ॥ साधवः परसंपत्त्या । खलाः परविपत्तिभिः ॥ १६ ॥ महतामुदये संतो । दू-
 रस्थितयोऽपि दधति परितोषं ॥ नभसि समुज्जत इंदौ । मुदितं श्रुति सिंधुनाथेन ॥ १७ ॥ नास्त्रि-
 केरसमाकारा । दृश्यंते केऽपि सज्जनाः ॥ अन्ये तु बदराकारा । बह्विरेव मनोरमाः ॥ १८ ॥ स-
 त्पक्षा ऋज्जवः शुद्धाः । सकला गुणसेविनः ॥ तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं । संतः संतः शराः शराः ॥ १९ ॥
 गुणरश्मिमहाभारै—नितांतं पूरितांतराः ॥ संतो गौखमायांति । यदि तत्र किमद्भुतं ॥ २० ॥ अ-
 संख्यैरपि नात्मीयैः । खल्वैरपि परस्थितैः ॥ गुणैः संतः प्रहृष्यंति । चित्रमेवां विचेष्टितं ॥ २१ ॥
 यथा यथा परां कोटिं । गुणः समधिरोहति ॥ संतः कोदंमधर्माणो । विनमंति तथा तथा ॥ २२ ॥
 कोटिद्वयस्य लाभेऽपि । नतं सध्वंशजं धनुः ॥ शरस्त्ववंशजः स्तब्धो । लक्षाक्षैरपि शंकया ॥ २३ ॥

सुकिं

मुक्ता०

32

नमंति फलिता वृद्धा । नमंति विबुधा जनाः ॥ शुष्ककाष्ठं च मूर्खाश्च । भज्यन्ते न नमंति च ॥ ३४ ॥
नमंति फलिता वृद्धा । नमंति विबुधा जनाः ॥ शुष्ककाष्ठं च मूर्खाश्च । भज्यन्ते न नमंति च ॥ ३५ ॥
वराकः स कथं नाम । नम्रीन्नवत्तुर्जनः ॥ आपादमस्तकं यस्य । स्थिता चांतः कुशीलता ॥ ३६ ॥ नि-
शुद्रवंशजकोदंभ । सरलस्त्वमग्नौ पुनः ॥ इदानीं गुणसंयोगा—त्केयं तव तु वक्रता ॥ ३७ ॥ नि-
गुणमप्यनुक्तं । प्रायो न समाश्रितं जहति संतः ॥ स हि बृद्धिदायभाजं । वहति शशांकः कलं-
कमपि ॥ ३८ ॥ दोषाकरोऽपि कुटिलोऽपि कलंकितोऽपि । मित्रावसानसमये विहितोदयोऽपि ॥ चं-

कर्मोपि ॥ २७ ॥ इति श्रीमद्भगवत्गीतायां अध्यायः प्रथमः ॥

द्रुस्तथापि ह्रस्वद्वप्रतां प्रयाति । कुर्वति नैव सुजनाः श्रितदाषाचिता ॥ २८ ॥
अथ सत्यकृतिस्सूक्तानि—स्वस्यस्तु सङ्गनेभ्यो । येषां हृदयानि दर्पणनिभानि ॥ दुर्बेचनभ-
संसंगा—दधिकतरं यांति निर्मलतां ॥ १ ॥ संतापितोऽपि साधुः । शुभ्रस्वभावं विशेषतो ब्रजति
॥ कश्चितं किं न क्षीरं । मधुररसमनोहरं ब्रवति ॥ २ ॥ सुजनो न याति विकृतिं । परहितनिस्तो
विनाशकालेऽपि ॥ तदेऽपि चंदनतरुः । सुरत्रयति मुखं कुठारस्य ॥ ३ ॥ दुर्जनजनसंतप्तो । यः सा-
धुः साधुरेव स विशेषतः ॥ अपि पावकसंतप्तः । खंडः स्थाह्वार्करो मधुरः ॥ ४ ॥ ब्रजति विरसत्व-
मितरः । सत्यं परिमलितमुदराः संतः ॥ यांति तिळाः खलुभावं । स्निग्धः पयसो विकारोऽपि ॥

॥ ५ ॥ अतिकुपिता अपि सुजना । योगेन मृदुप्रवृत्तिं न तु नीचाः ॥ हेमः कठिनस्यापि । द्रव-
 णोपायोऽस्ति न तृणानां ॥ ६ ॥ उपकर्त्ता स्वतः कश्चि—दपकर्त्ता च कश्चन ॥ चैत्रस्तरुषु पत्राणि
 । कर्त्ता हर्ता च फाल्गुनः ॥ ७ ॥ कलाकलापसंपन्ना । जडयंति समये परं ॥ घनागमविपर्यये ।
 केकायंते न केकिनः ॥ ८ ॥ ह्निताय नाऽहिताय स्यात् । महान् संतापितोऽपि हि ॥ पश्य रोगा-
 पहराय । प्रवेदुष्णीकृतं पयः ॥ ९ ॥ न मुखेनोद्गिरत्युर्ध्वं । हृदयान्न नयत्यधः ॥ जरयत्यंतरा
 साधु—दोषं विषमिवेश्वरः ॥ १० ॥ दुर्जनवचनांगारै—दग्धोऽपि न विप्रियं वदत्यर्थः ॥ न हि द-
 ह्यमानोऽय्यगुरुः । स्वभावगंधं परित्यजति ॥ ११ ॥ पिशुनजनदूषिता अपि । ननु संतः सत्यमेव स-
 द्वाचः ॥ अपिर्बर्बराचरणद्वतः । खर्जुरो मिष्ट एव स्यात् ॥ १२ ॥ सहते कटुं न जडपति । ज्ञाति न
 दोषान् गुणान् प्रकाशयति ॥ रुष्यति न रोषवत्स्वपि । दाक्षिण्यमहोदधिः सुजनः ॥ १३ ॥ निवस-
 त्नापि सममितरै—रन्निजातः शिक्तते न दुर्वचनं ॥ ध्वांतविवाही न पिकः । स्थितवानपि बलिश्रुजां
 प्रवने ॥ १४ ॥ आक्रोशितोऽपि सुजनो न वदत्यवाच्यं । निष्पीडितोऽपि रसमुद्गिरते यथेक्षुः ॥ नी-
 चो जनो गुणशतैरपि सेव्यमानो । हास्येन तद्वदति यत्कलुहेऽप्यवाच्यं ॥ १५ ॥ बुदीरयंति दुर्वा-

॥ ३६ ॥

क्यं । स्वप्नाः स्वोत्पातसंभवे ॥ उद्भिरिति मलं नेत्रा—एवात्मपीमासमागमे ॥ ३६ ॥
 अथ गुणदोषोक्तिमुक्तानि—गुणदोषसमाहारे । गुणान् गृह्णति साधवः ॥ क्षीरनीरसमाहारे । स-
 हंसाः क्षीरमिवामलं ॥ १ ॥ स्वगुणं परदोषं वा । वक्तुं याचयितुं परं ॥ अर्थिनं च निराकर्तुं । स-
 तां जिह्वा जमायते ॥ २ ॥ स्वश्लाघा परनिंदा च । मत्सरो महतां गुणे ॥ असंबद्धप्रलापित्व—मा-
 त्मानं पातयत्यधः ॥ ३ ॥ दूषणं मतिरूपेति नौत्तमी । माध्यमी स्पृशति भाषते न च ॥ वीक्ष्य पा-
 र्श्वमथ भाषतेऽधमो । रगटीति सहसाऽधमाधमः ॥ ४ ॥ संतोऽग्यसंतोऽपि परस्य दोषा । नोक्ताः श्रु-
 ता वा गुणमावहन्ति ॥ वैराणि वक्तुः पस्विर्धयन्ति । श्रोतुश्च तन्वंति परां कुबुद्धिं ॥ ५ ॥ असंख्याः
 परदोषज्ञा । गुणज्ञा अपि केचन ॥ स्वयमेव स्वदोषज्ञा । विद्यन्ते यदि पंचषाः ॥ ७ ॥ सर्वस्यात्मा
 गुणवान् । सर्वः परदोषदर्शने कुशलः ॥ सर्वस्य चास्ति वाच्यं । न चात्मदोषान् वदति कश्चित् ॥
 ॥ ८ ॥ परवादे दशवदनः । परदोषनिरीक्षणे सहस्राक्षः ॥ सद्वृत्तवित्तहरणे । बाहुसहस्राब्जुनो नी-
 चः ॥ ९ ॥ परदोषकथाविचक्षणः । स्वगुणख्यापननित्यतत्परः ॥ स्वयमेव हि दैवदंडितः । कुल-
 शीले कथयत्यपमितिः ॥ १० ॥ प्रज्ञादयति दुरात्मा । सुजनः प्रकटयति परगुणान् काले ॥ तिरयति

श्रुवनानि तम—स्तान्येव रविः प्रकाशयति ॥ ११ ॥ निधानीधृतमात्सर्य—मंतर्नीचस्य तिष्ठति ॥
 परश्लाघासु येनास्य । दृश्यते मुद्रितं मुखं ॥ १२ ॥ अंगनानामिवांगानि । गोप्यंते स्वगुणा यदा
 तदा ते स्पृहणीयाः स्युः—स्तदा चात्यंतनिर्मलाः ॥ १३ ॥ सतोऽप्यसतो वापि । स्वयं स्वान् वर्णयन्
 गुणान् ॥ ब्रह्मापि दास्यतां याति । किं पुनः प्राकृतो जनः ॥ १४ ॥ परेण परिविख्यातो । निर्गु-
 णोऽपि गुणीभवेत् ॥ शक्रोऽपि लघुतां याति । स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः ॥ १५ ॥ अपि देवा यन्न
 विदुः—स्तदपि हि पृच्छति हेत्वया लोकाः ॥ स्वलिप्ते हसंति मूढा । मिलिते च न विस्मयः कोऽपि ॥

अथ खलस्वरूपसूक्तानि—स्थायते महतां पंक्तौ । क्वचिन्नीचोऽपि कार्यतः ॥ स्थैर्याय स्था-
 यतैर्गारः । कर्पूरे समकक्षया ॥ १ ॥ प्रशस्यः खल एवैको । यद्गयादखिलो जनः ॥ अनार्थकार्य-
 मुत्सार्य । वर्तते न्यायवर्त्मनि ॥ २ ॥ विशिष्टकुलजातोऽपि । यः खलः खल एव सः ॥ चंदनाद-
 पि संभृतो । दहत्येव हुताशनः ॥ ३ ॥ वयसः परिणामेऽपि । यः खलः खल एव सः ॥ सुपक्वम-
 पि माधुर्यं । नोपयति ध्वारणं ॥ ४ ॥ खलः सत्क्रियमाणोऽपि । ददाति कलहं सतां ॥ दुग्धधौ-
 तोऽपि किं याति । वायसः कलहंसतां ॥ ५ ॥ उपकृतिरेव खलानां । दोषस्य महीयसो भवति हे-

तुः ॥ अनुकूलाचरणेन हि । कुप्यंति व्याधयोऽत्यर्थं ॥ ६ ॥ सद्भिः संसेव्यमानोऽपि । शांतवाक्यै-
 जलैस्त्रि ॥ द्रुष्टपाषाणवद्दुष्ट—स्तापमेवाग्निमुच्यते ॥ ७ ॥ अएवपि गुणाय गुणिनां । महदपि
 दोषाय दोषिणां सुकृतं ॥ तृणमपि दुग्धाय गवां । दुग्धमपि विषाय सर्पाणां ॥ ८ ॥ उपकरिण्यपि
 सुजने । स्निग्धेऽपि खलास्त्यजंति न प्रकृतिं ॥ ज्वलति जलैरपि सिंधो—रंके निहितोऽपि वल्गवा-
 निः ॥ ९ ॥ अशनमात्रकृतकृतया गुरो—र्न पिशुनोऽपि शुनो लभते तुलां ॥ अपि बहूपकृते सखिता
 खले । न खलु खेद्यति खे लतिका यथा ॥ १० ॥ स्नेहेन श्रुतिदानेन । कृतः स्वहोऽपि दुर्जनः ॥
 दर्पणश्चांतिके तिष्ठन् । करोत्येकमपि द्विधा ॥ ११ ॥ मद्विकाः कृतमिहंति । कृतमिहंति पार्थिवाः
 ॥ दुर्जनाः कृतमिहंति । शांतिमिहंति सज्जनाः ॥ १२ ॥ दुष्टः प्रविष्टमात्रोऽपि । विपाटयति शिष्ट-
 हत् ॥ सौवीरैर्तर्गते क्षीरं । विशीर्येत सहस्रधा ॥ १३ ॥ ऋजुरेष पक्षवानिति । कांडे प्रीतिं खले
 च मा कार्षीः ॥ प्रायेण हि त्यक्तगुणः । फलेन हृदयं विदारयति ॥ १४ ॥ कचिद्दूषणः कचिन्नीतः
 । कचित्साधारणो मतः ॥ नैकरूपः खलजनः । संनिपातश्च ज्वरः ॥ १५ ॥ सर्पाणां च खलानां
 च । चौराणां च विशेषतः ॥ अग्निप्राया न सिध्यंति । तेनेदं वर्त्तते जगत् ॥ १६ ॥ अतियत्नगृही-

तोऽपि । खलः खलखलायते ॥ शिरसा धार्यमाणोऽपि । तोयस्यार्धघटो यथा ॥ १७ ॥ न प्रेम नौ-
षधं नाज्ञा । न सेवा न गुणो न धीः ॥ न कुलं न बलं नाशी—दुर्जनस्य प्रसक्तये ॥ १८ ॥ पो-
तो दुस्तरवारिशितरणे दीपोधकारागमे । निर्वाते व्यजनं मदांधकरिणां दर्पोपशांत्यै शृणिः ॥ इहं
तद्विभुवि नास्ति यत्र विधिना नोपायचिंता कृता । मन्ये दुर्जनचित्तचित्तरणे धातापि प्रमोद्यमः ॥

अथ खलप्रकृतिसूक्तानि—अहो सुसदृशी वृत्ति—स्तुलाकोटेः खलस्य च ॥ स्लोकेनोन्नति-
मायाति । स्लोकेन यात्यधोगतिं ॥ १ ॥ खलानां कंटकानां च । द्विविधैव प्रतिक्रिया ॥ लुणानदमु-
खभ्रंगो वा । दूरतो वा विसर्जनं ॥ २ ॥ दुर्जनः परिहर्त्तव्यो । विद्ययालंकृतोऽपि सन् ॥ मणिना
शुषितः सर्पः । किमसौ न भयंकरः ॥ ३ ॥ मृगमीनसज्जनानां । तृणजलसंतोषविहितवृत्तीनां ॥
लुब्धकधीवरपिशुना । निष्कारणवैरिणो जगति ॥ ४ ॥ दह्यमानाः सुतीव्रेण । नीचाः परशशोऽग्नि-
ना ॥ अशक्तास्तत्पदं गंतुं । ततो निदां प्रचक्रिरे ॥ ५ ॥ लज्जवल्लगुणमभ्युदितं । कुड्रो दृष्टुं न
कथमपि क्षमते ॥ ह्रित्वा तनुमपि शलजः । शुभ्रं दीपार्चिरपहरति ॥ ६ ॥ का खलेन सह स्पर्धा ।
सज्जनस्याभिमानिनः ॥ त्राषणं भीषणं साधु—दूषणं यस्य शृषणं ॥ ७ ॥ यद्यदिष्टतमं तत्त—हे-

यं गुणवते किल ॥ अत एव खलो दोषान् । साधुभ्यः संप्रयच्छति ॥ ८ ॥ समर्पिताः कस्य न तेन
 दोषा । हठादुणा वा न हताः खलेन ॥ तथापि दोषैर्न वियुज्यतेऽसौ । स्पृष्टोऽपि नैकेन गुणेन
 चित्रं ॥ ९ ॥ न सूरिः सुराणां गुरुर्नासुराणां । पुराणां रिपुर्नापि स्वयंभूः ॥ खला एव वि-
 द्याश्चित्रे खलानां । रुजंगप्रयातं रुजंगा विदंति ॥ १० ॥ उपकृतं बहु यत्र किमुच्यते । सुजनता
 प्रथिता प्रवता चिरं ॥ विदधदीदृशमेव सदा सुखे । सुखितमाश्च ततः शरदां शतं ॥ ११ ॥ न वि-
 ना परवादेन । हृष्टो भवति दुर्जनः ॥ काकः सर्वरसान् पीत्वा । विनाऽमैध्यं न तृप्यति ॥ १२ ॥
 शाठ्यं द्वीमति वर्ण्यते व्रतरुचौ दंष्ट्रः शुचौ कैतवं । शूरे निर्दृणता कजौ विमतिता दैन्यं प्रियाला-
 पिनि ॥ तेजस्विन्यवलिप्तता मुखरता वक्त्यशक्तिः स्थिरे । तत्को नाम गुणो भवेदिह सतां यो दुः
 जनैर्नांकितः ॥ १५ ॥ दुर्जनदूषितमनसां । पुंसां सुजनेऽपि नास्ति विश्वासः ॥ बालः पयसा दग्धो
 । दध्यपि फूक्तस्य प्रक्षयति ॥ १६ ॥ विकारमुपकारोऽपि । कुरुते समग्रं विना ॥ अकालोपस्थिता
 वृष्टि—र्महास्थाय जायते ॥ १७ ॥ दुर्जनः कालकूटं च । ज्ञातमेतौ सहोदरौ ॥ अग्रजन्मानुजन्मा
 च । न विद्मः कतरोऽनयोः ॥ १८ ॥ कर्णौ भोगभृतां मूर्ध्नि । साधुनाधत्त यद्विधिः ॥ सकर्णः को-

अनुकुर्वीत । मर्मवित्कर्म तादृशं ॥ १९ ॥ नौश्च दुर्जनजिह्वा च । प्रतिक्लविसर्पिणी ॥ जनप्रतार-
 णायैव । दारुणा केन निर्मिता ॥ २० ॥ नद्याश्रयस्थितिस्थिं तव कालकूट । केनोत्तरोत्तर विशेष-
 पदप्रतिष्ठा ॥ प्रागर्णवस्य हृदये वृषलक्षणोऽथ । कंठे पुनर्वससि वाचि ततः खलानां ॥ २१ ॥ वृ-
 श्चिकानां युजंगानां । दुर्जनानां च वेधसा ॥ विभज्य नियतं न्यस्तं । विषं पुहे मुखे हृदि ॥ २२ ॥
 निर्माय खलजिह्वाभ्रं । सर्वप्राणहरं नृणां ॥ चकार किं वृथा शस्त्रं—विषवह्नीन् प्रजापतिः ॥ २३ ॥
 अहो खलयुजंगस्य । कोऽप्यपूर्वो वधक्रमः ॥ अन्यस्य लगति श्रोत्रे । प्राणैरन्यो विमुच्यते ॥ २४ ॥
 अहो राहुः कथं क्रूर-श्रृङ्गं गिलति मुंचति ॥ गिलति न हि मुंचति । दुर्जनाः सज्जनव्रजं ॥ २५ ॥
 आजन्मसिद्धं कौटिल्यं । हलस्य च खलस्य च ॥ सोढुं ययोर्मुखाक्षेप—मलमेकैव सा क्षमा ॥ २६ ॥
 आखुर्यः किं खलैर्हृतं । खलेभ्यः किमद्याखुभिः ॥ येषां परगृहोत्खाता—दन्यत्कर्म न विद्यते ॥
 ॥ २७ ॥ अकलितपरस्वरूपः । स्वकमपि दोषं परस्थितं वेत्ति ॥ नाविस्थितस्तदस्था—नचलानपि
 विचलतो मनुते ॥ २८ ॥ जिह्वैकैव सतामुत्रे फणभृतां स्रष्टुश्चतस्रो मता—स्ता ससैव विप्रावसो-
 नियमिताः षट् कार्तिकेयस्य च ॥ पौलस्त्यस्य दशैव ताः फणिपतेर्जिह्वासदृसद्वयं । जिह्वा लक्षस-

हस्तकोटिनियमो नो दुर्जनानां मुखे ॥ ३९ ॥ दूरादुद्ध्रितपाणिगर्दनयनः प्रोद्धाटितार्धासनो । गा-
ढालिंगनतत्परः प्रियकथालापेषु बध्नादरः ॥ अंतर्गूढविषो बह्निर्मधुमयश्चातीवमायापटुः । को नामा-
यमपूर्वेनाटकविधिर्यं शिक्षितो दुर्जनः ॥ ३० ॥ मुखेऽतिमृष्टादवसानदुष्टात् । खलादपथ्यादिव शंक-
नीयं ॥ आनंदनीयं प्रथमं सुतीक्ष्ण—दंतेऽनुक्खलादगदादिवार्यात् ॥ ३१ ॥ दुर्जनैरुच्यमानानि ।
वचांसि मधुराण्यपि ॥ अकालिकुसुमानीव । संत्रासं जनयत्यलं ॥ ३२ ॥ वने प्रज्ज्वलितो वह्नि-
र्दहन् मूलानि रक्षति ॥ समूलमुन्मूलयति । जलौघो मृदुशीतलः ॥ ३३ ॥ चारुता परदारार्थे । ध-
नं लोकोकोपतसये ॥ प्रभुत्वं साधुनाशाय । खले खलतरा गुणाः ॥ ३४ ॥ विद्या विवादाय धनं म-
दाय । प्रज्ञाप्रकर्षः परवचनाय ॥ अत्युन्नतिलोक्पराभवाय । सतामहो सर्वमिदं गुणाय ॥ ३५ ॥

अथ नीचसंबन्धिसूक्तानि—अन्यस्मादपि लब्धोष्मा । नीचः प्रायेण दुस्सहो भवति ॥ न त-
पति रविरिह तादृ—ग्याहृगयं बाबुकानिकरः ॥ १ ॥ प्राकृत एव प्रायो । मृदुषु तरां दीप्यते न स-
त्पुरुषाः ॥ वारिणि तैलं विकसति । निर्मुक्तं म्लायते सर्पिः ॥ २ ॥ विघटयितुमेव नीचः । परका-
र्धं वेत्ति न प्रसाधयितुं ॥ पातयितुमेव शक्ति—नारिखोरुर्धुमुत्त्रिपिटिं ॥ ३ ॥ धूमः पयोधरपदं क-

थमप्यवाप्य । वर्षाबुभिः शमयति ज्वलनस्य तेजः ॥ दैवादवाप्य ननु नीचजनः प्रतिष्ठां । प्रायः स्व-
 बंधुजनमेव तिरस्करोति ॥ ४ ॥ यथा गजपतिः श्रान्त—श्यायार्थी वृक्षमाश्रितः ॥ विश्रम्य तं द्रुमं
 हंति । तथा नीचः स्वमाश्रयं ॥ ५ ॥ न विद्रिड्यो गच्छति हंसलीलाया । न वायसः कूजति कोकि-
 लस्वनं ॥ यवाः प्रकीर्णा न भवंति शालय—स्तथैव नीचः प्रकृतिं न मुंचति ॥ ६ ॥ रे पक्षिन्ना-
 गतस्त्वं कुत इह सरसस्तत्कियद्भो विंशालं । किं मद्यामोऽपि बाढं तदिह शठ महापाप मा ब्रूहि
 मिथ्या ॥ इहं कूपोदरस्थः शपति तदगतं दर्दुरो राजहंसं । नीचः स्वल्पेन गर्वीभवति हि विषया
 नापरे येन दृष्टाः ॥ ७ ॥ नाहं काको महाराज । हंसोऽहं विमले जले ॥ नीचसंगप्रबंधेन । मृत्यु-
 रेव न संशयः ॥ ८ ॥ अज्ञातकुलशीलस्य । न दातव्यः प्रतिश्रयः ॥ मत्कुलस्य च दोषेण । हता
 मंदविसर्पिणी ॥ ९ ॥ बृणह द्रुणह कुमाणुसह । एह तिहुं दृक्कुसहावु ॥ जहीं करइ अवासनु ।
 तहिं तहिं प्रेजइ ठाउ ॥ १० ॥

अथोपकारसूक्तानि—शास्त्रं बोधाय दानाय । धनं धर्माय जीवितं ॥ वपुः परोपकाराय । धा-
 रयन्ति मनीषिणः ॥ १ ॥ कियती पंचसहस्री । कियती लक्षाथ कोटिरपि कियती ॥ औदार्योन्नतम-

नसां । रत्नवती वसुमती कियती ॥ २ ॥ क्षेत्रं रक्षति चंचा । सौधं लोलत्पटी कणान् रक्षा ॥ दंता-
 सतृणं प्राणान् । नरेण किं निरुपकारेण ॥ ३ ॥ अस्ति जलं जलराशौ । तत्किं क्षारं विधीयते
 तेन ॥ लघुरपि वरं स कूपो । यत्नाकठं जनः पिबति ॥ ४ ॥ हे हेलाजितबोधिसत्त्व वचसां किं वि-
 स्तरैस्तोषधे । नास्ति त्वत्सदृशः परः परहिताधाने गृहीतव्रतः ॥ तृष्यत्पांथजनोपकारघटनवैमुख्यल-
 ब्धायशो । नारप्रोद्वहने करोषि कृपया साहायकं यन्मरोः ॥ ५ ॥ वरं करीरो मरुमार्गवर्त्तो । यः
 पांथसार्धं कुरुते कृतार्थं ॥ कल्पदुमैः किं कनकाचलस्थैः । परोपकारप्रतिखंडुस्थैः ॥ ६ ॥ व्यर्काः
 किं फलसंचयेन प्रवतां किं वः प्रसूनैर्नैवः । किंवा नृखिलाचयेन महता गोत्रेण किं नृयसा ॥ ये-
 षामेकतमो बभूव स पुनर्नैवास्ति कश्चिक्कुले । बायायामुपविश्य यस्य पश्चिकास्तृप्तिं फलैः कुर्वते ॥
 ॥ ७ ॥ जातः कूर्मः स एकः पृथुष्टुवननरायार्पितं येन पृष्ठं । श्लाघ्यं जन्म ध्रुवस्य ब्रमति नियमितं
 यत्र तेजस्विचक्रं ॥ संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपशिक्षन्न बाधो । ब्रह्मान्नोऽनुब्रंशं तमेककवदपरे
 जंतवो जातनशः ॥ ८ ॥ विद्वांसः कति योगिनः कति गुणैर्वैदग्ध्यज्ञानः कति । प्रौढा मत्तकरीन्द्र-
 कुंजदलने वीराः प्रसिद्धाः कति ॥ स्वाचाराः कति सुंदराः कति कति प्राज्यप्रतिष्ठा वराः । किं त्वे-

को विरलः परोपकरणे यस्यास्ति शक्तिः सदा ॥ ए ॥ ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वार्थाविरोधेन
ये । ये च स्वार्थपदार्थसाधनपरास्तेऽमी जरा मध्यमाः ॥ तेऽमी मानुषराक्षाः परहितं यैः स्वार्थतो
हन्यते । ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ॥ १० ॥ किमत्र चित्रं यत्संतः । परानु-
ग्रहकारिणः ॥ न हि स्वदेहशान्त्यर्थं । जायंते चंदनकुमाः ॥ ११ ॥ यद्यपि चंदनविटपी । विधिना
फलकुसुमवर्जितो विहितः ॥ निजवपुषैव परेषां । तथापि संतापमपहरति ॥ १२ ॥ न चंद्रमाः प्रत्यु-
पकारलिप्सया । करोति प्राप्तिः कुमुदावबोधनं ॥ स्वभाव एवोन्नतचेतसामयं । परोपकारव्यसनं हि
जीवितं ॥ १३ ॥ किं चंद्रेण महोदधेरुपकृतं दूरेऽपि संतिष्ठता । वृद्धौ येन विवर्धते व्रजति च क्षीणे
दायं सागरः ॥ व्याः ज्ञातं परकार्यनिश्चितधियां कोऽपि स्वप्नावः सतां । स्वैरंगैरपि येन यांति तनु-
तां दृष्ट्वा परं छःखितं ॥ १४ ॥ यदमी दशन्ति दशना । रसना तत्स्वादसुखमवाप्नोति ॥ प्रकृतिरियं
धवलानां । क्लिश्यन्ति यदन्यकार्येषु ॥ १५ ॥ लंघयति सुवनमुदधे—मध्यं प्रविशति वहति जलभारं
॥ जीमूतः सत्वहिताः । किं न कुर्वन्ति चान्यार्थे ॥ १६ ॥ यः परप्रीतिमाधातुं । भस्मतामपि गह्वति
॥ विवेकिमानिना पश्य । धात्रा सोऽप्यगुरुः कृतः ॥ १७ ॥ पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नांजः । स्वादन्ति

न स्वादुफलानि वृक्षाः ॥ पयोमुचां किं क्वचिदस्ति शस्यं । परोपकाराय सतां विद्मतिः ॥ १८ ॥ ध-
 वलयति समग्रं चंद्रमा जीवलोकं । किमिति निजकलंकं नात्मसंस्थं प्रमार्ष्टि ॥ भुवनविदितमेतत्
 प्रायशः सज्जनानां । परहितनिरतानामादरो नात्मकार्ये ॥ १९ ॥ कस्यादेशात्क्षपयति तमः सप्तस-
 सिः प्रजानां । तायां कर्तुं पथि विटपिनामंजलिः केन बद्धः ॥ अग्र्यर्थ्यते नवजलमुचः केन वा वृ-
 ष्टिहेतो—जाल्यैवैते परहितविधौ साधवो बद्धकक्षाः ॥ २० ॥ परोपकारः सुकृतैकमूलं । परोपकारः
 कमलादुद्भूतं ॥ परोपकारः प्रयुताविधाता । परोपकारः शिवसौख्यदाता ॥ २१ ॥ रवेरेवोदयः शस्यः
 । कोऽन्येषामुदये ग्रहः ॥ न तमांसि न तेजांसि । येषामभ्युदये सति ॥ २२ ॥ युक्तोऽसि भुवन-
 जारे । मा वक्रां कंधरां कृथाः शेषः ॥ त्वय्येकस्मिन् दुःखिनि । सुखितानि भवंति भुवनानि ॥ २३ ॥
 बंधनस्थोऽपि मातंगः । परेषां प्ररणक्षमः ॥ काकः स्वहृदचारोऽपि । स्वोदरेणापि दुःस्थितः ॥ २४ ॥
 दृढमंतरुपकृतये । प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियं ॥ विपदि नियतो दयायां । पुनरुपकर्तुं कुतोऽव-
 सरः ॥ २५ ॥ अपकारिण्यपि प्रायः । स्वल्पाः स्युरुपकारिणः ॥ मारकेभ्योऽपि कव्याणं । रसरजः
 प्रयच्छति ॥ २६ ॥ बाधाविधायिनामपि । विदधत्युपकारममलात्मानः ॥ बद्धमपि किं न जनयति ।

सौरभ्यं केतकीकुसुमं ॥ ३९ ॥ उपकारः कृतोऽव्यपोऽपि । सतां याति न विस्मृतिं ॥ कर्मवञ्चोजनं ब-
ध्वा । कुमारनृपतेस्वि ॥ ३८ ॥ परोपकारः क्रियते । स्वस्य कल्याणहेतवे ॥ ततोऽपि यद्यकल्याणं
। कल्याणात्तत्परं पदं ॥ ३९ ॥ उपकृत्यपकुर्वाणा । ध्रियंते धरया न के ॥ अपकृत्यपकारी य—
स्तेनेयं ध्रियते धरा ॥ ३० ॥ प्रत्युपकुर्वन् बह्वपि । न भवति पूर्वोपकारिणां तुल्यः ॥ एकोऽनुकरो-
ति कृतं । निष्कारणमेव कुरुतेऽन्यः ॥ ३१ ॥ अकृतज्ञा असंख्याताः । संख्याताः कृतवेदिनः ॥ कृ-
तोपकारिणः स्तोका । द्विवाः स्वेनोपकारिणः ॥ ३२ ॥ न तं पश्यामि सौमित्रे । कृते प्रतिकरोति
यः ॥ सर्वस्यापि कृतार्थस्य । मतिरन्या प्रवर्त्तते ॥ ३३ ॥ न हि मे पर्वता भारा । न मे भाराश्च
सागराः ॥ कृतघ्नाश्च महाजारा । जारा विश्वासघातकाः ॥ ३४ ॥

अथ मैत्रीसंबन्धिसूक्तानि—ईश्वरेण समं प्रीति—न मे लक्ष्मण रोचते ॥ गतस्य गौरवं ना-
स्ति । आगते च धनक्षयः ॥ १ ॥ सहजागराण सहसुख्याणाम् । सहहरिससोऽप्यवन्ताणं ॥ नयणा-
णं व धन्नाणं । आजम्भं निचलं पिमं ॥ २ ॥ परोक्षे कार्यद्वर्तारं । प्रत्यक्षे प्रियवादिनं ॥ वर्जये-
त्तादृशं मित्रं । विषकुञ्जं पयोमुखं ॥ ३ ॥ किं गुणैस्तस्य कर्त्तव्यं । चेतसो योऽग्निरोचते ॥ किं गु-

ऐस्तस्य कर्त्तव्यं । चेतसो यो न रोचते ॥ ४ ॥ कृतश्रुत्वामिसंसर्ग—मुत्तमस्त्रीपरिग्रहं ॥ कुर्वन्मि-
त्रमलोन्नं च । नरो नैवावसीदति ॥ ५ ॥ उत्तमैः सह सांगत्यं । पंक्तिः सह सत्कथाः ॥ अद्भुतैः
सह मित्रत्वं । कुर्वाणो नावसीदति ॥ ८ ॥ ददाति प्रतिगृह्णाति । गृह्यमाख्याति पृहति ॥ श्रुक्ते प्रो-
जयति चैवं । षड्विधं प्रीतिलक्षणं ॥ ९ ॥ पापान्निवारयति योजयते हिताय । गृह्यं निगूहति गु-
णान् प्रकटीकरोति ॥ आपद्रुतं च न जहाति ददाति काले । सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदंति संतः ॥
॥ १० ॥ क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा तेऽखिलाः । क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पयसा ह्या-
त्मा कुशानौ हुतः ॥ गंतुं पावकमुन्मनस्तदजवद् दृष्ट्वानु मिवागमं । युक्तं तेन जलेन शाम्यति स-
तां मैत्री भवेदीदृशी ॥ ११ ॥ आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं । सज्जने भवति नेतरे जने ॥ विव्रता-
न्तिसुमुष्टापितं । नान्यत्रावमुपयाति कांचनं ॥ १२ ॥ शरावनौनदीवृक्ष—समा प्रीतिः प्रशस्यते ॥
प्रासादवेणीदंडेकु—समा प्रीतिर्न युज्यते ॥ १३ ॥ आरंभगुर्वी क्षयिणी क्रमेण । लब्धी पुरा वृद्धि-
मती च पश्चात् ॥ दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना । नयेव मैत्री खलसज्जनानां ॥ १४ ॥ अस्माभिश्चतु-
रंशुशिरसनाविधेदिनीं मेदिनीं । ब्राम्हद्भिर्न स कोऽपि निस्तुषगुणो दृष्टो विशिष्टो जनः ॥ यस्या-

त्रे चिरसंचितानि हृदये दुःखानि सौख्यानि च । व्याख्याय क्षणमेकमर्धमथवा निःश्वस्य विश्राम्यते ॥ १५ ॥ वांस्वारमियं चिंतां । वांस्वारमियं कथा ॥ शुष्माकं दर्शनोत्कंठा । चक्षुषोः केन पूर्यते ॥ १६ ॥ मृगा मृगैः संगमनुव्रजंति । गावश्च गोभिस्तुगास्तुरंगैः ॥ मूर्खाश्च मूर्खैः सुधियः सुधीभिः । समानशीलव्यसनेषु सौख्यं ॥ १७ ॥ प्रकटयति हृदयदाहं । पुरुषः प्रायेण सज्जने मिलिते ॥ ग्रावा दग्धः सलिले । पतिते पुनरुद्गमत्यग्निं ॥ १८ ॥ सुहृदि निरंतरचित्ते । गुणवति भृत्ये प्रियासु नारीषु ॥ स्वामिनि सौहृदयुक्ते । निवेद्य दुःखं सुखीभवति ॥ १९ ॥ व्याधितस्यार्थहीनस्य । देशांतरगतस्य च ॥ नरस्य शोकदग्धस्य । सुहृद्दर्शनमौषधं ॥ २० ॥ अमृतं शिशिरे वह्नि—रमृतं क्षीरभोजनं ॥ अमृतं राजसन्मान—ममृतं प्रियदर्शनं ॥ २१ ॥ अदृष्टे दर्शनोत्कंठा । दृष्टे विरह-प्रीरुता ॥ नाऽदृष्टेन न दृष्टेन । भवता लभ्यते सुखं ॥ २२ ॥ ययोरांतरजा प्रीति—स्तयोर्दुःस्थयोरपि ॥ सा न मंदायते कापि । रविराजीवयोस्त्रि ॥ २३ ॥ दूरस्थोऽपि न दूरस्थो । गो वै मनसि वर्तते ॥ हृदयादथ निष्क्रांतः । समीपस्थोऽपि दूरगः ॥ २४ ॥ क्व सरसि वनखं पंकजानां क्व सूर्यः । क्व च कुमुदवनानां कौमुदीबंधुरेषः ॥ चिरपरिचयबद्धा प्रायशः सज्जनानां । न हि विचलति

मैत्री दुरतोऽपि स्थितानां ॥ १५ ॥ अत एव हि नेहंति । साधवः सत्समागमं ॥ यद्वियोगासिद्धि-
 स्य । मनसो नास्ति प्रेषजं ॥ १६ ॥ वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा । ननु निशैव वरं न पुनर्दिनं
 ॥ उभयमप्यथवा व्रजतु दायं । प्रियतमेन न यत्र समागमः ॥ १७ ॥ नित्यं ब्रह्म यथा स्मरंति मु-
 नयो हंसा यथा मानसं । यद्वच्च स्फुटसद्वक्त्रकीवनयुतां ध्यायंति रेवां गजाः ॥ तद्वद्दर्शनलालसाः प्र-
 तिदिनं स्नेहं स्मरामो वयं । धन्यः कोऽपि स वासरोऽत्र प्रविता यत्रावयोः संगमः ॥ १८ ॥ एह्य-
 गच्छ समाविशासनमिदं प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात् । का वार्त्ता पुरि दुर्बलोऽसि च कथं कस्माच्चिरं दृ-
 श्यसे ॥ इत्येवं गृहमागतं प्रणयिनं ये भाषयंत्यादरा—तेषां युक्तमशंकितेन मनसा गंतुं गृहे सर्व-
 दा ॥ १९ ॥ मा गा इत्यपमंगलं व्रज इति स्नेहेन ह्रीनं वच—स्तिष्ठेति प्रभुता यथारुचि कुरुष्वे-
 त्यनुदासीनता ॥ किं ते सांप्रतमाचराम उचितं तस्योपचारं वचः । प्रस्थानोन्मनसीत्यभीष्टमनुजे-
 वक्तुं न शक्ता वयं ॥ २० ॥ वरं प्राणपस्त्रागो । मा वियोगो भवादृशां ॥ प्राणा जन्मांतरेऽपि
 स्यु—र्न भवंति भवादृशाः ॥ २१ ॥ ध्यात्तिशोकप्रयत्नाणं । प्रीतिविश्रंभभाजनं ॥ केन स्त्वमिदं सू-
 षं । मित्रमित्यद्धारद्वयं ॥ २२ ॥

अथ गुणसंबधिसूक्तानि—नाऽगुणी गुणिनं वेत्ति । गुणी गुणिषु मत्सरी ॥ गुणी च गुण-
 रागी च । विरलः सरलो जनः ॥ १ ॥ गुणिनामगुणानां च । दृश्यते महदंतरं ॥ हाराः कंठगताः
 स्त्रीणां । नूपुराणि च पादयोः ॥ २ ॥ गुणिनः समीपवर्ती । पूज्यो लोकस्य गुणविहीनोऽपि ॥ वि-
 मलेक्षणप्रसंगा—दंजनमाप्नोति काणाङ्गि ॥ ३ ॥ गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं । दूरेऽपि वसतां सतां ॥ के-
 तकीगंधमाघ्रातुं । स्वयमायांति षट्पदाः ॥ ४ ॥ दोषाः किं नाम कुर्वन्ति । गुणापहतचेतसां ॥ के-
 तकीकुसुमं भृंगः । खंड्यमानोऽपि सेवते ॥ ५ ॥ दोषमपि गुणवति जने । दृष्ट्वा गुणरागिणो न
 खिद्यन्ते ॥ प्रीत्यैव शशिनि पतितं । पश्यति लोकः कलंकमपि ॥ ६ ॥ विषमस्थितोऽपि गुणवान् ।
 स्फुटतरमाभाति निजगुणैरेव ॥ जलनिधिजलमध्येऽपि हि । दीप्यन्ते किं न रत्नानि ॥ ७ ॥ आस्तां
 गुणिनस्तावद् । ऋषिताऽशेषभृतलाः ॥ येषां गुणानुरागोऽस्ति । सांप्रतं तेऽपि दुर्लभाः ॥ ८ ॥ नी-
 रसान्यपि रोचन्ते । कर्पांसस्य फलानि नः ॥ येषां गुणमयं जन्म । परेषां गुह्यगुप्तये ॥ ९ ॥ गुणा
 यत्र न पूज्यन्ते । का तत्र गुणिनां गतिः ॥ नम्रदापनकग्रामे । रजकः किं कश्चिन्ति ॥ १० ॥ स्या-
 नब्रंशेन ब्रंशेत । गुणिनां गौरवं क्वचित् ॥ मूर्च्छानिमधिराप्यन्ते । किं न पुष्पाणि पार्थिवैः ॥ ११ ॥

गुणा गौरवमायांति । न महत्योऽपि संपदः ॥ पूण्ड्रः किं तथा बंधो । निष्कलंको यथा कुशः ॥
 ॥ ११ ॥ गौरवाय गुणा एव । न तु ज्ञातेयमंबरः ॥ वानेयं गृह्यते पुष्प—भंगजस्यज्यते मलः ॥
 ॥ १३ ॥ गता ये पूज्यत्वं प्रकृतिपुरुषा एव खलु ते । जना दोषत्यागे जनयत समुत्साहमतुलं ॥
 न साधूनां क्षेत्रं न च ब्रवति नैसर्गिकमिदं । गुणान् यो यो धत्ते स स भवति साधुर्भजत तान् ॥
 ॥ १४ ॥ पंकान्वयमपि सरसिज—मधिरोहति देवदेवमूर्छानं ॥ पश्यत गुणमहिमानं । चरणादपि
 भृज्यते पंकः ॥ १५ ॥ गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते । पितृवंशो निरर्थकः ॥ वासुदेवं नमस्यंति । वसुदेवं
 न ते नराः ॥ १६ ॥ गुणैरुत्तुंगतां याति । नोच्चैरासनसंस्थितः ॥ सुमेरुशिखरस्थोऽपि । काकः किं
 गरुमायते ॥ १७ ॥ यत्पयोधरज्जारेषु । मौक्तिकैर्निहितं पदं ॥ तदाब्बादितरंध्राणां । गुणानामेव जूं
 जितं ॥ १८ ॥ गुणैरुत्तुंगतां याति । न तु जातिप्रजावतः ॥ क्षीरोदधिसमुत्पन्नः । कालकूटः किमु-
 त्तमः ॥ १९ ॥ गुणहीणा जे पुरिसा । कुलस्स गवं वहंति ते मूढा ॥ वंसुपन्नेवि धणू । गुणहीणो
 नहि टंकारो ॥ २० ॥ गौरवं लभते लोके । नीचजातोऽपि सद्गुणैः ॥ सौरभ्यात्कस्य नाप्नीष्टा । क-
 स्तूरी मृगनाभिजा ॥ २१ ॥ जन्मस्थानं न खलु महिमा वर्णनीयो न वर्णो । दूरे शोभा वपुषि

निहिता पंकशंकां करोति ॥ यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगंधापहारी । को जानीते परिमलगुणं व-
स्तुकस्तुरिकायाः ॥ २१ ॥ कौशेयं कृमिजं सुवर्णमुपलाद्दूर्वापि गोक्षोमतः । पंकात्तामरसं शशंक्र
लदधेरिंदिवं गोमयात् ॥ काष्ठादग्निरेहः फणादपि मणिर्गोपित्तो रोचना । प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन
गुणिनो गच्छति किं जन्मना ॥ २३ ॥ अंतर्धृतगुणैरेव । परेषां स्थीयते हृदि ॥ अर्थं समर्थयंत्येनं
। समग्रं कुसुमस्रजः ॥ २४ ॥ कष्टान्यसहमानानां । गुणारोपः कुतो ब्रवेत् ॥ वेधबंधं सहित्वैव ।
पुष्पादिगुणमालिनी ॥ २५ ॥ गुणेष्वनादरं ब्रातः । पूर्णेश्वरीपि मा कृत्र्याः ॥ संपूर्णोऽपि घटः कूपे
। गुणभेदात्पतत्यधः ॥ २६ ॥ गुणेष्वेवादरः कार्यः । किमादोपैः प्रयोजनं ॥ विक्रीयंते न घटाञ्चि
—गर्वावः क्षीरविवर्जिताः ॥ २७ ॥ संधर्त्येत्सरला सूची । वक्रा भेदाय कर्त्तरी ॥ व्यतो विमुच्य वक्र-
त्वं । गुणानेव समाश्रय ॥ २८ ॥ गुणानामेव दौरात्म्या—धुरि धूर्यो नियोज्यते ॥ असंजातकि-
णस्कंधः । सुखं तिष्ठति गौर्गले ॥ २९ ॥

अथ विवेकसूक्तानि—गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति । ते निर्गुणं प्राप्य प्रवन्ति दोषाः ॥ सु-
स्वादतोयप्रज्ञवा हि नद्यः । समुद्रमासाद्य प्रवंत्यपेयाः ॥ ३० ॥ स्वयं स्वगुणविस्तारा—दूर्णनामः

पतत्यधः ॥ तमेव संवरन्तूनं । पदमुच्चैर्विगाहते ॥ ३१ ॥ औचित्यमेकमेकत्वं । गुणानां कोटिरेकतः
 ॥ विषायते गुणग्राम । औचित्यपस्विर्जितः ॥ ३२ ॥ स्वतो न कश्चन गुरु—लघुर्वापि न कश्चन
 ॥ उचिताऽनुचिताचार—वश्ये गौरवलाघवे ॥ ३३ ॥ विवेकिनमनुप्राप्य । गुणा यांति समुन्नतिं ॥
 सुतरां रत्नमाभाति । चामीकरनियोजितं ॥ ३४ ॥ निर्विवेकं नरं नारी । प्रायोऽन्यापि न काङ्क्षति ॥
 किं पुनः श्रीस्थिं देवी । पुरुषोत्तमवद्वभा ॥ ३५ ॥ आकारैरिगितैर्गत्या । चेष्टया प्राषणेन च ॥
 नेत्रवक्त्रविकारैश्च । लक्ष्येतैर्गतं मनः ॥ ३६ ॥ पांन्त्यमेतदेव हि । यत्परगुणचित्तवृत्तिविज्ञानं ॥
 शास्त्रविदोऽप्यमतङ्गाः । कस्याऽप्रियतां न गहंति ॥ ३७ ॥ परिहृदो हि पांडित्यं । तदायत्ता विभूत-
 यः ॥ अपरिहृदकर्तृणा—मापदो हि पदे पदे ॥ ३८ ॥ उदीस्तिोऽर्थः पशुनापि गृह्यते । हयाश्च
 नागाश्च वहंति नोदिताः ॥ अनुक्तमप्युहति पंन्तिो जनः । परैर्गितज्ञानफला हि बुद्ध्यः ॥ ३९ ॥
 अथ सत्संगसूक्तानि—संगतिर्यादृशी तादृक् । ख्यातिरायाति वस्तुनः ॥ रजनिर्ज्योत्स्नया ज्यो-
 त्स्नी । तमसा च तमस्विनी ॥ १ ॥ लोकखडिग्रिह प्रौढि—रस्तु वस्तु यथा तथा ॥ दधि मंगलधौ-
 रेयं । न पुनर्दुग्धमभ्यधुः ॥ २ ॥ क्षणादसारं सारं वा । वस्तु लोकैः परीक्ष्यते ॥ निश्चिनोति म-

रुतूर्ण । तुलोच्चयशिलोच्चयौ ॥ ३ ॥ गुणवज्जनसंसर्गा—द्याति स्वल्पोऽपि गौरवं ॥ पुष्पभालानु-
षंगेन । सूत्रं शिरसि धार्यते ॥ ४ ॥ गुणितः समीपवर्त्ती । पूज्यो लोकस्य गुणविहीनोऽपि ॥ वि-
मलेक्षणप्रसंगा—दंजनमाप्नोति काणाक्षि ॥ ५ ॥ नीचोऽपि पश्निहृतो । महात्मभिः परमुपैति प-
रभागं ॥ स्फटिकोपलोऽपि रक्तः । कुशलैर्मणिक्वयमनुकुरुते ॥ ६ ॥ लब्धतघनमध्यगतं । निर्गुणम-
पि वहति सुरधनुः शोभां ॥ तेन महद्भिः सार्धं । संवासः प्रार्थ्यते सद्भिः ॥ ७ ॥ व्यास्तां तावद्दि-
गंतप्रथितसुयशसां संगतिः सज्जनानां । तैः सार्धं वैश्यगोऽप्यतिशयमहतीमुन्नतिं संतनोति ॥ लो-
के कस्यागमिष्यत श्रुतिपथमवपूर्वक्कशेषोऽपि राहु—स्त्रैलोक्यख्यातधाम्नोर्धेदि रविशशिनोर्वैरतां ना-
करिष्यत ॥ ८ ॥ महिमानं महीयांसं । संगः सूते महात्मनां ॥ मंदाकिनीमृदो वंधा—स्त्रिवेदी-
वेदिनामपि ॥ ९ ॥ द्रुहः शुवि कलयति लघुरपि । महतां संगेन कमपि महिमानं ॥ लंघयति श-
शिनि लीनः । खमंडलं हेलया हरिणः ॥ १० ॥ संगः सर्वोत्पन्ना त्याज्यः । स चेत्त्यक्तुं न शक्य-
ते ॥ स सद्भिः सह कर्तव्यः । संतः संगस्य श्रेष्ठजं ॥ ११ ॥ चंदनं शीतलं लोके । चंदनादपि चं-
द्रमाः ॥ चंद्रचंदनयोर्मध्ये । शीतलः साधुसंगमः ॥ १२ ॥ संसारकटुवृक्षस्य । द्वे फले ह्यमृतोपमे ॥

मुन्नाषितरसास्वादः । संगतिः सुजने जने ॥ १३ ॥ एकं हि बध्नुर्ममलं सहजो विवेक—स्तद्विद्विरेव
 सह संवसतिर्द्वितीयं ॥ एतद्वद्वयं भुवि न यस्य स तत्वतोऽध—स्तस्यापमार्गचलने खलु कोऽपराधः ॥
 ॥ १४ ॥ संतसायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न ज्ञायते । मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं
 राजते ॥ स्वातौ सागरशुक्तिसंप्लुतगतं तज्ज्ञायते मौक्तिकं । प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणः संवासतः सं-
 प्रवेत् ॥ १५ ॥ एके प्रेजुर्यतिकरगतास्तुंबकाः पाबलीलां । गायंत्यन्ये सरसमधुरं शुद्धवंशे विलम्बाः
 ॥ एके केचिद् ग्रथितसुगुणा दुस्तरं तारयंति । तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रक्तमन्ये पिबंति ॥ १६ ॥
 एकहवह्वीजायण । पिबह तुंबाण अंतरं गुरुभ्यं ॥ एके पित्र्यंति रुहिरं । दुत्तरं तारश्च पुणो अन्ने ॥
 ॥ १७ ॥ माताप्येका पिताप्येको । मम तस्य च पक्षिणः ॥ अहं मुनिगिरानीतः । स च नीतो ग-
 वाशनैः ॥ १८ ॥ गवाशनानां स गिरः शृणोति । अहं च राजन् मुनिपुंगवानां ॥ प्रत्यक्षमेतद्भवता-
 पि दृष्टं । संसर्गजा दोषगुणा भवंति ॥ १९ ॥ धर्मं ध्वस्तदयो यशश्च्युतनयो वित्तं प्रमत्तः पुमान् ।
 काव्यं निःप्रतिग्रस्तपः शमदयाशून्योऽल्पमेधाः श्रुतं ॥ वस्त्वालोकमलोचनश्चलमना ध्यानं च बांढ-
 त्यसौ । यः संगं गुणिनां विमुच्य विमतिः कल्याणमाकांक्षति ॥ २० ॥ संसारवासस्विन्नानां । ति-

स्रो विश्रामद्भुमयः ॥ अथत्यं च कलत्रं च । साधुसंगतिरेव च ॥ २१ ॥ धनाढ्यता राजकुलेऽभिमानं । प्रियानुकूला तनया विनीताः ॥ धर्मे मतिः सज्जनसंगतिश्च । स्वर्गाः षडेते जगतीतलांतः ॥ २२ ॥ नैवास्वाद्यरसायनस्य रसनात् पीयूषपानाच्च नो । नो साम्राज्यप्रदासितः प्रतिदिनं नो पुत्रलाभादपि ॥ नैवाऽयत्नसुखलाभवशतो नैवान्यतोऽप्यस्ति सा । या संप्रीतिरुदेति सज्जननृणां सद्भिः समं संगमात् ॥ २३ ॥

अथ कुसंगसंबन्धिसूक्तानि-स्पृशंति ऋतुः प्रायेण । स्वप्नावमनुजीविनः ॥ एवणोदन्वतस्तीर-श्रुवोऽपि द्वारकुक्षयः ॥ १ ॥ कुसंगतेः कुबुद्धिः स्या-कुबुद्धेः कुप्रवर्तनं ॥ कुप्रवृत्तेर्नवेज्जांतु-र्ज्ञो-जनं दुःखसंततः ॥ २ ॥ दुर्धृत्तसंगतिरनर्थपरंपराया । हेतुः सतां ऋवति किं वचनीयमेतत् ॥ लंके-श्वरो हुरति दाशरथेः कलत्रं । प्राप्नोति बन्धमथ दक्षिणसिंधुनाश्रः ॥ ३ ॥ तेजोमयोऽपि पूज्योऽपि । घातिना नीचघातुना ॥ लोहेन संगतो वह्निः । सहते घनताडनं ॥ ४ ॥ सर्वथा नष्टनैकद्वयं । वि-पदे वृत्तशालिनां ॥ वारिहाग्निघटीपार्श्वे । ताड्यते पश्य ऊर्ध्वरी ॥ ५ ॥ वरं पर्वतदुर्गेषु । भ्रातं वन-चरैः सह ॥ न मूर्खजनसंसर्गः । सुरैरुन्नवनेष्वपि ॥ ६ ॥ महतामप्यहो दैवाद् । दुर्वीरा नीचसंग-

तिः ॥ कर्पूरस्य कथं न स्या—दंगारेण समं रतिः ॥ ७ ॥ खलसंगेण विमुक्तं । पिबह तिल्लेण जं
 फलं पत्तं ॥ सवंगपद्माणं । पहुसीसं पावित्र्यं तेण ॥ ८ ॥ खल्लसंगो विशेषेण । दोषाय कल्लुषा-
 त्मनां ॥ किं न पानीयसंपर्का—छोहं स्यान्मलसंकुलं ॥ ९ ॥ भवति किल विनाशो दुर्जनैः संग-
 ताना—मिति वदति जनोऽयं सर्वमेतद्धि मिथ्या ॥ ब्रजगणमणीनां किं निमित्तं हि राजन् । न
 प्रवति विषदोषो निर्विषो वा भुजंगः ॥ १० ॥ असाधुः साधुर्वा प्रवति खलु जात्यैव पुरुषो । न सं-
 गाहौर्जन्यं न च सुजनता कस्यचिदपि ॥ समाने संबंधे मण्युजगयोर्जन्मजनिते । मणिर्नाहिदौ-
 षान् स्पृशति न च सर्पो मणिगुणान् ॥ ११ ॥ जो जस्स खलु सहावो । सज्जणसंगेण सो तहा चैव
 ॥ बाणो धणुहेवि ठिन्तु । गुणसहिन्तु तहवि मारेद्द ॥ १२ ॥ निजकर्मकरणदक्कः । सह वसति
 डुरात्मनापि निरपायं ॥ किं न कुशलेन रसना । दशनानामंतरे चरति ॥ १३ ॥

अथ योग्यसंबंधिसूक्तानि—स्वप्नावो नोपदेशेन । शक्यते कर्तुमन्यथा ॥ वक्रमैव शुनः पुढं
 । षण्मासनालिकाधृतं ॥ १ ॥ यस्य न सहजो बोधः । पुरतः किं तस्य भाषितैर्बहुभिः ॥ नलिका-
 धृतमपि सततं । न भवति सरलं शुनः पुढं ॥ २ ॥ चूतांकुरकवलनतोऽपि । कोकिलः स्वनति चा-

रु न तु काकः ॥ योग्यस्य जायते खड्गु । हेनोरपि नेतरस्य गुणः ॥ ३ ॥ वक्तुर्विशेषमधुरैवचनप्र-
 पंचै—श्रित्तं चिनत्ति रसिकस्य न चेतस्य ॥ पीयूषपूररचितैरपि चंद्रपादै—र्यं चंद्रकांतमणयः ख-
 लु ते द्रवंति ॥ ४ ॥ ननु सर्वविदोऽपि राजते । न वचः श्रोतरि बोधवर्जिते ॥ परिणेतारि नष्टो-
 चने । सफलः किं नु कलत्रविव्रमः ॥ ५ ॥ विचारसारा अपि शास्त्रवाचो । मूढैर्गृहीता विफला भ-
 वंति ॥ मितंपचग्राभ्यदस्त्रिदाराः । कुर्वत्युदारा अपि किं सुजात्यः ॥ ६ ॥ विहितः सतामद्रुमौ । म-
 हतामपि भवति निष्फलो यत्नः ॥ व्रजति रसातलमंभो । जलदेन मरुस्थलीनिहितं ॥ ७ ॥ अलं-
 कारोऽप्यलंकर्तु—मलं स्थाने नियोजितः ॥ श्रियं ह्यारस्रजः कंठे । दधते न तु पादयोः ॥ ८ ॥
 उपदेशो हि मूर्खाणां । प्रकोपाय न शांतये ॥ पयःपानं भुजंगानां । केवलं विषवृद्धये ॥ ९ ॥
 कुग्गहगहगहिष्याणं । मूढो जो देह धम्मज्वणसं ॥ सो चम्मासीकुक्कुर—वयंणंमि खवेइ कपूरे ॥ १० ॥

अथ कलासंबंधिसूक्तानि—बावत्तस्सिलकुसला । पंन्निअपुरिसा अपंडिया चेव ॥ सवकला-
 णं पवरं । जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥ तं खवं जह गुणा । तं मित्तं जं निरंतरं वसणे ॥ सो
 अब्भो जो ह्वे । तं विन्नाणं जहिं धम्मो ॥ २ ॥ वरमेका कला रग्ग्या । ययाधब्बिक्रयते भवः ॥ ३ ॥ ब-

ह्येतिरपि किं ताभिः । कलको यासु वर्धते ॥ ३ ॥ रज्जोरप्युपरि भ्रमंति कतिचितीवाग्नियोगान्नरा
—स्तर्कव्याकरणादिशास्त्रनिपुणान्यासस्तु शिष्टं कियत् ॥ यद्वाहो विनयः श्रुतं यदमलं यद्वीतरागं
मनो । यत्सौजन्यमखंमिति स हि गुणस्तेनैव विद्वान् पुमान् ॥ ४ ॥ विद्वानं किमु नोर्णेनाप्रसुगृ-
हीशुष्माशिहंसादिषु । द्वंद्वं किं न बुलायलावककुले मेषे तथा कुर्कुटे ॥ गीतं नृत्यकला च केकि-
पिकयोर्वाक्सारिकाकीर्योः । सधर्माचरणे परं चतुरता यद्यस्ति मानुष्यके ॥ ५ ॥

अथ पुस्तकारंज्नादिसंबंधिसूक्तानि—जन्मात्मको धारणया विमुक्तो । वक्तुं न वेत्ता विशरारु-
वादी ॥ प्रस्तावपर्वद्विषयाऽनवेदी । व्याख्याधिकार्येष जनः कथं स्यात् ॥ १ ॥ तथाविधः शास्त्रपरि-
श्रमो मे । नैवास्ति जाड्यं च तथा प्रकामं ॥ तथापि यत्पुस्तकवाचनाय । प्रवृत्तिरेतद्गुरुपातंत्र्यं ॥
॥ २ ॥ तथा च यत्किंचिदहं ब्रुवेऽहं । सोऽयं प्रजावः सकलः प्रभृणां ॥ यद्दुर्दुरो नृत्यति नागमौ-
लौ । नान्यो नेंद्रादिह हेतुरस्ति ॥ ३ ॥ अज्ञानभावानुपयोगबुद्धि—वैकल्यमौढ्यात्स्मृतिसंभ्रमाद्यत्
॥ उत्सूत्रमवाजिहितं सुशस्त्रे । मिथ्याद्य मे संघपुरस्तदस्तु ॥ ४ ॥ दांतव्यमेतद्बहुनिर्मिता नो ।
यत्साधुसाध्योरनुवंदनेह ॥ सुश्रावकाणां सदुपासकानां । नतौ न च प्रोच्यत धर्मलाभः ॥ ५ ॥ द्र-

रु न तु काकः ॥ योग्यस्य जायते खलु । हेनोरपि नेतरस्य गुणः ॥ ३ ॥ वक्तुर्विशेषमधुरैर्वचनप्र-
 पंचै—श्रित्तं जिनन्ति रसिकस्य न चेतस्य ॥ पीयूषपूररचितैरपि चंद्रपादै—यै चंद्रकांतमणयः ख-
 लु ते द्रवंति ॥ ४ ॥ ननु सर्वविदोऽपि राजते । न वचः श्रोतरि बोधवर्जिते ॥ परिणेतारि नष्टलो-
 चने । सफलः किं नु कलत्रविभ्रमः ॥ ५ ॥ विचारसारा अपि शास्त्रवाचो । मूढैर्गृहीता विफला भ-
 वंति ॥ मितंपचग्राभ्यदस्त्रिदाराः । कुर्वत्युदारा अपि किं सुजात्यः ॥ ६ ॥ विहितः सतामन्मौ । म-
 हतामपि प्रवति निष्फलो यतः ॥ व्रजति रसातलमंभो । जलदेन मरुस्थलीनिहितं ॥ ७ ॥ अलं-
 कारोऽप्यलंकर्तु—मलं स्थाने नियोजितः ॥ श्रियं हारस्वजः कंठे । दधते न तु पादयोः ॥ ८ ॥
 उपदेशो हि मूर्खाणां । प्रकोपाय न शांतये ॥ पयःपानं भुजंगानां । केवलं विषवृद्धये ॥ ९ ॥
 कुग्गहगहगद्विद्याणं । मूढो जो देश धम्मनवणंसं ॥ सो चम्मासीकुक्कुर—वयणंमि खवेइ कपूरं ॥ १० ॥

अथ कलासंबंधिसूक्तानि—बावत्तरिकलकुसला । पंम्पिअपुरिसा अपंडिअ चव ॥ सव्वकला-
 णं पवरं । जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥ तं खवं जह्व गुणा । तं मित्तं जं निरंतरं वसणे ॥ सो
 अब्भो जो दहे । तं विन्नाणं जहिं धम्मो ॥ २ ॥ वरमेका कला रम्या । गयाधक्क्रियते भवः ॥ ३ ॥

ह्योऽपि किं ताभिः । कलंको यासु वर्धते ॥ ३ ॥ रज्जोरयुपरि भ्रमंति कतिचितीवाप्रियोगात्ररा
—स्तर्कव्याकरणादिशास्त्रनिपुणान्यासस्तु शिल्पं कियत ॥ यद्वाहो विनयः श्रुतं यदमलं यद्वीतरागं
मनो । यत्सौजन्यमखंति स हि गुणस्तेनैव विद्वान् पुमान् ॥ ४ ॥ विद्वानं किमु नोर्णनाप्रसुगु
ह्योऽपि शिंहंसादिषु । द्वंद्वं किं न बुद्ध्यायत्नावक्कुले मेषे तथा कुकुटे ॥ गीतं नृत्यकला च केकि-
पिकयोर्वाक्ससास्किाकीरयोः । सधर्माचरणे परं चतुरता यद्यस्ति मानुष्यके ॥ ५ ॥

अथ पुस्तकारंज्जादिसंबंधिसूक्तानि—जन्मात्मको धारणया विमुक्तो । वक्तुं न वेत्ता विशरारु-
वादी ॥ प्रस्तावपर्वद्विषयाऽनवेदी । व्याख्याधिकार्येष जनः कथं स्यात् ॥ १ ॥ तथाविधः शास्त्रपरि-
श्रमो मे । नैवास्ति जाड्यं च तथा प्रकामं ॥ तथापि यत्पुस्तकवाचनाय । प्रवृत्तिरेतद्गुरुपास्तंज्यं ॥
॥ २ ॥ तथा च यत्किंचिदहं ब्रुवेऽहं । सोऽयं प्रजावः सकलः प्रभृणां ॥ यद्दुर्गो नृत्यति नागमौ-
लौ । नान्यो नरेन्द्रादिह हेतुरस्ति ॥ ३ ॥ अज्ञानभावानुपयोगबुद्धि—वैकल्यमौढ्यात्स्मृतिसंभ्रमाद्यत्
॥ उत्सूत्रमत्वाजिह्वितं सुशस्त्रि । मिथ्याद्य मे संघपुरस्तदस्तु ॥ ४ ॥ दंतव्यमेतद्बहुनिर्मिता नो ।
यत्साधुसाध्योरनुवदनेह ॥ सुश्रावकाणां सदुपासकानां । नतौ न च प्रोच्यत धर्मलाभः ॥ ५ ॥ द्र-

व्यादिसाफल्यमतुल्यचेतो—नैर्मल्यवात्सल्यगुणान् दधानाः ॥ प्रव्या ज्वंत्यागमवाचनायां । त्रिधा प्रवृत्ताः शुभ्रराजिजाजः ॥ ६ ॥ समृद्धिबृद्धिप्रद्युताप्रतिष्ठा । जिनत्वमन्येऽपि मनोद्गभावाः ॥ हितो-पदेशश्रवणे भवंति । ते चात्र शास्त्रे सकला प्रवंति ॥ ७ ॥ सुअसायरो अषारो । आलं थोवं जी-आ अ दुग्मेहा ॥ तं किंपि सिस्त्रिअवं । जं कज्जकरं च थोवं च ॥ ८ ॥

अथागमसंबंधिसूक्तानि—लेखयंति नरा धन्या । ये जैनागमपुस्तकान् ॥ ते सर्वे बाहुमयं ज्ञात्वा । सिद्धिं यांति न संशयः ॥ १ ॥ ये लेखयंति जिनशासनपुस्तकानि । व्याख्यानयंति च पठंति च पाठयंति ॥ शृण्वंति रक्षणविधौ च समाद्रियंते । ते मर्त्यदेवशिवशर्म नरा लभन्ते ॥ २ ॥ विलेख्य कल्पं विधिना श्रुतस्य । विधाय पूजां शुभ्रधीः शृणोति ॥ कृतोपवासो हृदि शुद्धज्ञावो । नरे तृतीये लभते प्रभातं ॥ ३ ॥ सब नदणं जा हुज्जा । बाहुआ सबजदहिणं जं सल्लिखं ॥ ४ ॥ तोवि अणंतगुणो । अहो एगस्स सुत्तस्स ॥ ४ ॥ न ते नरा दुर्गतिमानुवन्ति । न मूकतां नैव जडस्वप्नावं ॥ नैवांधतां बुद्धिविहीनतां च । ये लेखयंत्यागमपुस्तकानि ॥ ५ ॥ बालस्त्रीमंदमूर्खाणां । नृणां चारित्रिकांक्षिणां ॥ अनुग्रहार्थं तत्त्वैः । सिद्धांतः प्राकृतः कृतः ॥ ६ ॥ लघं अलघपुणं ।

अथ विद्योद्यमसंबन्धिसूक्तानि—जद्रविहु दिवसेण पयं । धरेद्र पक्षेण वा सिलोगद्धं ॥ ७ ॥
 ज्जोञ्चं मा मुंचसु । जद्र द्रवसि सिक्खिजं नाणं ॥ १ ॥ नानाशास्त्रसुभाषितामृतशसैः श्रोत्रोत्सवं
 कुर्वतां । येषां यांति दिनानि पंडितजनव्यायामस्त्रिजात्मनां ॥ तेषां जन्म च जीवितं च सफलं तै-
 रेव श्रुद्धान्विता । शेषैः किं पशुवद्विवेकविकलैर्धृज्जारभूतैर्नरैः ॥ २ ॥ पठ पुत्र किमालस्य—मपठो
 भारवाहकः ॥ पठितः पूज्यते लोके । पठ पुत्र दिने दिने ॥ ३ ॥ काव्यशास्त्रविनोदेन । कालो
 गहति धीमतां ॥ व्यसनेन हि मूर्खाणि । निद्रया कलहेन वा ॥ ४ ॥ गृहीत द्रव केशेषु । मु-
 ल्युना धर्ममाचरेत् ॥ अजरामरवत्पाद्मो । विद्यामर्थं च चिंतयेत् ॥ ५ ॥ गतेऽपि वयसि ब्राह्मा ।
 विद्या सर्वात्मना भुशं ॥ यदीह फलदा न स्यात् । सुलभा स्यादन्यजन्मनि ॥ ६ ॥ संतोषस्त्रिषु क-
 र्तव्यः । स्वदारे लोजने धने ॥ त्रिषु चैव न कर्तव्यो । दाने चाध्ययने तपे ॥ ७ ॥ श्लोकार्धं श्लो-
 कपादं वा । समस्तं श्लोकमेव वा ॥ अर्धं द्वयसं कुर्या—हानाध्ययनकर्मसु ॥ ८ ॥ पदेनैकेन
 मेधावी । पदानां विंदते ज्ञातं ॥ मूर्खः पदसहस्रेण । पदमेकं न विंदते ॥ ९ ॥ पंडितेषु गुणः
 सर्व । मूर्खे दोषस्तु केवलं ॥ तस्मान्मूर्खसहस्रेण । प्राज्ञ एको न लभ्यते ॥ १० ॥ अनन्यासे

विषं शास्त्र—मजीर्णं भोजनं विषं ॥ विषं गोष्ठी दरिद्रस्य । वृद्धस्य तरुणी विषं ॥ ११ ॥ विषं कुप-
 तिता विद्या । विषं व्याधिरुपेक्षितः ॥ विषं गोष्ठी दरिद्रस्य । वृद्धस्य तरुणी विषं ॥ १२ ॥ अन्धा-
 दीर्घा यदि स्यातां । प्रज्ञया किं प्रयोजनं ॥ तावेव यदि न स्यातां । प्रज्ञया किं प्रयोजनं ॥ १३ ॥
 विनयेन विद्या ग्राह्या । पुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्यया विद्या । चतुर्थो नैव विद्यते ॥ १४ ॥
 क्रमेण शैलः सलिलेन भिद्यते । क्रमेण वाट्मीकशिखाऽऽविर्धते ॥ क्रमेण विद्या विनयेन प्राप्य-
 ते । क्रमेण मोक्षस्तपसाधिगम्यते ॥ १५ ॥ आरोग्यबुद्धिर्विनयोद्यमशान्तिरागाः । पंचांतराः पठन-
 सिद्धिगुणा भवंति ॥ आचार्यपुस्तकनिवाससहायद्रव्यं । बाह्याश्च पंच पठनं परिवर्धयंति ॥ १६ ॥
 ज्ञानाधिकैरदरहः परिदृश्यमाणाः । प्रायेण मंदमतयोऽपि भवंति तद्दृष्ट्वाः ॥ संसर्गजं गुणमवाप्य हि
 पाटलाया—स्तोयं कपाटशकलान्यपि वासयंति ॥ १७ ॥ सुखार्थी त्यज्यते विद्यां । विद्यार्थी त्य-
 ज्यते सुखं ॥ सुखार्थिनः कुतो विद्या । विद्यार्थिनः कुतः सुखं ॥ १८ ॥ अलसो मंदबुद्धिश्च । सु-
 खितो व्याधितस्तथा ॥ निद्रालुः कामुकश्चेति । षडेते शास्त्रवर्जिताः ॥ १९ ॥ अलस्येन हता वि-
 द्या । अलपेन कुलस्त्रियः ॥ अल्पबीजं हतं क्षेत्रं । हतसैन्यमनायकं ॥ २० ॥

अथ विद्याप्रज्ञावसूक्तानि—विद्वत्वं च नृपत्वं च । नैव तुल्यं कदाचन ॥ स्वदेशे पूज्यते राजा । विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ १ ॥ लक्ष्मीः सुवर्णरूपापि । पाणिपादेषु योज्यते ॥ नृष्यत्यंतशतमानं । वर्णरूपापि नारती ॥ २ ॥ न हीनो धनहीनोऽपि । धनं वा कस्य सुस्थिरं ॥ विद्याहीनस्तु यः कोऽपि । स हीनः सर्ववस्तुषु ॥ ३ ॥ यद्यपि बहु नाधीषे । तथापि नव संस्कृते प्रयोगज्ञः ॥ येन हि यातं जातं । सकलं शकलं सकृत् सकृत् ॥ ४ ॥ श्लोकः सुश्लोकनामेति । पठितस्तिद्विदां पुरः ॥ अज्ञाने श्रोतरि प्राप्ते । द्युतः श्लोकस्तदा भवेत् ॥ ५ ॥ शुनः सुहृन्मिव व्यर्थं । विना ज्ञानं हि जीवितं ॥ न गृह्यरक्षणे दहं । न दंशमशकापहं ॥ ६ ॥ रूपयौवनसंपन्ना । विशालकुलसंजवाः ॥ विद्याहीना न शोभन्ते । निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ ७ ॥ यद्यपि भवति विरूपो । वस्त्रालंकारवेषपरिहीणः ॥ सज्जनसभां प्रविष्टः । शोभासुद्वहति सद्विद्यः ॥ ८ ॥ पुरुषस्य परं विभूषणं । परमार्थं श्रुतमेव नापरं ॥ प्रशमो विनयश्च तत्फलं । प्रकटं नीतिविद्ः प्रचक्षते ॥ ९ ॥ वरं दरिद्रोऽपि विचक्षणो नरो । नैवार्थयुक्तोऽपि सुशास्त्रवर्जितः ॥ विचक्षणः कर्पाटिकोऽपि शोभते । न चापि मूर्खः कनकैरलंकृतः ॥ १० ॥ विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं पलनगुप्तं धनं । विद्या जोगकरी यशःसुखक-

री विद्या गुरुणां गुरुः ॥ विद्या बंधुजनो विदेदगमने विद्या परं दैवतं । विद्या राजसु पूज्यते न
 हि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥ ११ ॥ शास्त्रोपस्कृतशब्दसुंदरगिरः शिष्यप्रदेयागमाः । विख्याताः क-
 वयो वसंति विषये यस्य प्रज्ञोर्निर्धनाः ॥ तज्ज्ञादयं वसुधाधिपस्य सुधियो ह्यर्थं विनापीश्वराः । कु-
 त्स्याः स्युः कुपरीक्षका हि मणयो यैरर्धतः पातिताः ॥ १२ ॥ हर्तुर्याति न गोचरं किमपि शं पुष्पा-
 ति सर्वात्मना—प्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमानमनिशं बुद्धिं परां गच्छति ॥ कल्पयतेष्वपि न प्रयाति निध-
 नं विद्याख्यमंतर्धनं । येषां तान्प्रति मानमुन्नत जनाः कस्यैः सह स्पर्धते ॥ १३ ॥ लक्षणेन विना
 विद्या । निर्मलापि न शोजते ॥ युवती रूपसंपन्ना । दरिद्रस्यैव वेद्रमनि ॥ १४ ॥ सुलनानि हि
 शास्त्राणि । गुरूपदेशस्तु दुर्लभाः ॥ शिरो वहति पुष्पाणि । गंधं जानाति नासिका ॥ १५ ॥ कु-
 लीनाः सुलभाः प्रायः । सुलभाः शास्त्रशालिनः ॥ सुशीलाश्चापि सुलभाः । दुर्लभा श्रुवि तात्वि-
 काः ॥ १६ ॥ शास्त्रावगाहपरिघट्टनतत्परोऽपि । नैवाऽबुधः समधिगच्छति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररस-
 मध्यगतापि दूर्वा । स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १७ ॥ यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा । शास्त्रं
 तस्य करोति किं ॥ लोचनान्यां विहीनस्य । दर्पणः किं करिष्यति ॥ १८ ॥ पापघ्नीति सकलं च

बाहुमयं । बोबुधीति न च किञ्चिदप्यसौ ॥ रत्नारमिव गर्दभः सदा । वावहीति किञ्च बोभुजीति-
नो ॥ १९ ॥ परीक्षा सर्वशास्त्रेषु । विधातव्या विचक्षणैः ॥ न कुशास्त्रप्रणीतं हि । कर्तव्यं विषभ-

क्षणं ॥ २० ॥

अथ मूर्खसंबन्धिरसूक्तानि—अङ्कः सुखमाराध्यः । सुखतरमाराध्यते विशेषङ्कः ॥ ज्ञानलवदुर्वि-
दग्धं । ब्रह्मापि तं नरं न रंजयति ॥ १ ॥ यदा किञ्चिद्बुद्धोऽहं गज इव मदांघ्रः समन्त्रं । तदा स-
र्वज्ञोऽस्मीत्यन्नवद्वलिसं मम मनः ॥ यदा किञ्चिद्विद्वद्बुधजनसकाशादवगतं । तदा मूर्खोऽस्मीति-
ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥ २ ॥ शक्यो वारयितुं ज्ञेयेन दहनशब्दत्रेण सूर्यातपो । नागेंद्रो नि-
श्चितकुशेन समदं दंडेन गोगर्दभो ॥ व्याधिर्नैषजसंग्रहेण विविधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं । सर्वस्यौषधमस्ति
शास्त्रविहितं मूर्खस्य नास्त्यौषधं ॥ ३ ॥ खंडेखंडेषु पांडित्यं । क्रयक्रीतं च मैथुनं ॥ भोजनं च प-
राधीनं । तिस्रः पुंसां विम्वनाः ॥ ४ ॥ गुरुणां विद्यया विद्वान् । पितृवित्तेन वित्तवान् ॥ शूरः पर-
सहायेन । नंदिष्यति कियच्चिरं ॥ ५ ॥ परकाव्यः कवित्वं य—दूर्वो याचितभूषणैः ॥ या च याच-
नया वृत्ति—स्तदेतन्मूर्खलक्षणं ॥ ६ ॥ दैवज्ञातं च वंदन—मात्मापत्तं च बाहुमयं ॥ श्रोतारः सं-

ति सर्वत्र । निर्द्वजः को न षंडितः ॥ ७ ॥ स्वादन्न गन्धामि हसन्न जटपे । दत्तं न शोचामि कृ-
तं नु मन्ये ॥ द्वात्र्यां तृतीयो न भवामि राज—न्नस्मादद्या नैव जवंति मूर्खाः ॥ ८ ॥ मूर्खत्वं च
सखे ममापि रुचितं यस्मिन् यदष्टौ गुणा । निश्चितो बहुभोजनोऽन्नप्रमना नक्तं दिवा शायिकः ॥
कार्यार्क्यविचारणध्वजधरो मानापमाने समः । प्रायेणामयवर्जितो हृदयपुर्मूर्खः सुखं जीवति ॥ ९ ॥
प्रकाशिताशेषनिजास्वरंधा । लघुत्वमायाति जडा हसंतः ॥ किंचिच्चलच्चारकपोलमूढाः । संतो न
दंतानुपदर्शयंति ॥ १० ॥

अथ नारतीसंबंधिसूक्तानि—पातु वो निकषग्रावा । मतिहेमः सरस्वती ॥ प्राज्ञेतरपरिभेदं । व-
चसैव करोति या ॥ १ ॥ श्रुतसंपदः कवीना—मुक्तिनिरेव प्रकाशतां याति ॥ सिंधोरपारजलनर-
मुद्गरा एव कथयंति ॥ २ ॥ अद्यय्ये व्ययमायाति । व्यये याति सुविस्तरं ॥ अपूर्वः कोऽपि नृनार-
—स्त्व नारति दृश्यते ॥ ३ ॥ लक्ष्मीर्दिधातु विद्वेषं । भारत्यां जनराजसूः ॥ दृश्यते त्वक्षयः कोशः
। साक्षाद्वाङ्मया न तु श्रियः ॥ ४ ॥ जयत्यन्यः स कोऽप्यध्वा । नारत्याः स्वमिवामलः ॥ कुक्षोऽपि
विबुधैर्बाढं । विनात्यक्षुष एव यः ॥ ५ ॥

अथ कविसंबंधमुक्तानि—अकवित्वं परस्ताव—कलंकः पातशालिनां ॥ अन्यकाव्यैः कवि-
 त्वं तु । कलंकस्यापि चूलिका ॥ १ ॥ संत्येके बहुलाद्याः । कवयो बालका द्वे ॥ अपगल्गाः
 पदन्यासे । जननीरगहेतवः ॥ २ ॥ स्तोकापि बंधते लोकैः । कस्यापि सुकवेः कृतिः ॥ कलेव ह-
 रिणंकस्य । स्फुरंती नवरेखया ॥ ३ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन । किं कांडेन धनुष्मतः ॥ परस्य ह-
 दये लभं । न घूर्णयति यत्त्रिः ॥ ४ ॥ किं तेन किल काव्येन । मृद्यमानस्य यस्य ताः ॥ उद-
 धेरिव नायाति । रसास्रुतपरंपराः ॥ ५ ॥ यत्रैत्रैस्त्रिभिरीकृते न गिरिशो नाष्टात्रिण्यब्जं नृः । स्कंदो
 द्वादशदिर्न वा न मयवा चक्षुःसहस्रेण वा ॥ संनृयापि जगत्त्रयस्य नयनैर्दृष्टुं न यत्पार्यते । प्र-
 त्याहस्य दृष्टौ समाहितधियः पश्यति तत्पंडिताः ॥ ६ ॥ कवयः कालिदासाद्याः । कवयो वयमप्यमी
 ॥ पर्वते परमाणौ च । पदार्थत्वं व्यवस्थितं ॥ ७ ॥ उत्फुल्लगद्द्वैराद्याः । क्रियंते दुर्मुखैः सुखं ॥
 जानाति हि पुनः सभ्य—कविरेव कवेः श्रमं ॥ ८ ॥ शमिनां दमिनां यमिनां । विवादतो जायते
 तपोलोपः ॥ सति सामर्थ्ये तस्मा—दयं विवादं न कुर्मोऽत्र ॥ ९ ॥ मातुः पुरो मातुलवर्णेन त-
 ङ्कनगर्भा लहरीयकं तत् ॥ तत्प्राभृतं लावणमंबुराशेः । सर्तां पुरो यद्वचसां बिलासः ॥ १० ॥

विरला जाणंति गुणा । विरला विरयंति दलितप्रकवाहं ॥ विरला साहसधणा । परदुर्के दुःखिभ्या

विरला ॥ ११ ॥

अथ क्रियासंबन्धिसूक्तानि—उपदेष्टुं च वक्तुं च । जनः सर्वोऽपि पंडितः ॥ तदनुष्ठानकर्तुं
त्वे । मुनयोऽपि न पंडिताः ॥ १ ॥ पठकः पाठकश्चैव । ये चान्ये शास्त्रचिंतकाः ॥ सर्वे ते व्यस-
निनो ज्ञेया । यः क्रियावान् स पंडितः ॥ २ ॥ अधीत्य शास्त्राणि जवंति मूर्खा । यस्तु क्रियावान्
पुरुषः स विद्वान् ॥ संचित्यतामौषधमातुरं हि । न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगं ॥ ३ ॥ केचित्काव्यक-
लाकलापकुशलाः केचिच्च सल्लङ्घणाः । केचित्तर्कवितर्कतत्त्वनिपुणाः केचिच्च सैद्धांतिकाः ॥ केचि-
न्निसुषबीजशास्त्रनिरता ज्योतिर्विदो नृश्य—श्रारित्रैकवित्तासवासजवनाः स्वल्पाः पुनः सूरयः ॥
॥ ४ ॥ कृते शुगसहस्रेण । त्रेतायां ह्ययनेन च ॥ द्वापरे यच्च मासेन । अहोरात्रेण तत्कलौ ॥ ५ ॥
अथ विनयसूक्तानि—विनयं राजपुत्रेभ्यः । पंडितेभ्यः सुभाषितं ॥ अनृतं द्यूतकारेभ्यः ।
स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवं ॥ १ ॥ जितेंद्रियत्वं विनयस्य कारणं । गुणप्रकर्षो विनयाद्वाप्यते ॥ गुणा-
धिके पुंसि जनोऽनुरज्यते । जनानुरागप्रज्ञवा हि संपदः ॥ २ ॥ केनांजितानि नयनानि मृगांग-

अथ कविसंबन्धिसूक्तानि—अकवित्वं परस्ताव—कलंकः पाठशालिनां ॥ अन्यकाव्यैः कवि-
 त्वं तु । कलंकस्यापि चूलिका ॥ १ ॥ संत्येके बहुलाद्यापाः । कवयो बालका इव ॥ अप्रगल्भाः
 पदन्यासे । जननीरागहेतवः ॥ २ ॥ स्लोकापि बंधते लोकैः । कस्यापि सुकवेः कृतिः ॥ कलेव ह-
 रिणंकस्य । स्फुरंती नवरेखया ॥ ३ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन । किं कांडेन धनुष्मतः ॥ परस्य ह-
 दये लभं । न घूर्णयति यत्निरः ॥ ४ ॥ किं तेन किल काव्येन । मृद्यमानस्य यस्य ताः ॥ उद-
 धेरिव नायांति । रसामृतपरंपराः ॥ ५ ॥ यत्रैत्रैस्त्रिनिरीकृते न गिरिशो नाष्टादिरयब्जंदूः । स्कंदो
 द्वादशनिर्न वा न मधवा चक्षुःसहस्रेण वा ॥ संन्यापि जगत्त्रयस्य नयनैर्दृष्टुं न यत्पार्थते । प्र-
 त्याहत्य दृष्टौ समाहितधियः पश्यति तत्पंडिताः ॥ ६ ॥ कवयः कालिदासाद्याः । कवयो वयमप्यमी
 ॥ पर्वते परमाणौ च । पदार्थत्वं व्यवस्थितं ॥ ७ ॥ उत्फुल्लगद्द्वैराद्यापाः । क्रियंते दुर्मुखैः सुखं ॥
 जानाति हि पुनः सभ्य—कविरेव कवेः श्रमं ॥ ८ ॥ शमिनां दमिनां यमिनां । विवादतो जायते
 तपोलोपः ॥ सति सामर्थ्ये तस्मा—दयं विवादं न कुर्मोऽज ॥ ९ ॥ मातुः पुरो मातुलवर्णनं त-
 द्द्वंकानगर्यां लहरीयकं तत् ॥ तत्प्राभृतं लावणमंबुराशेः । सतां पुरो यद्वचसां विलासः ॥ १० ॥

विरला जाणति गुणा । विरला विरयंति दलित्यकवादं ॥ विरला साहसवणा । परदुर्गे दुस्त्रिधा

विरला ॥ ११ ॥

अथ क्रियासंबन्धिसूक्तानि—उपदेष्टुं च वक्तुं च । जनः सर्वोऽपि पंडितः ॥ तदनुष्ठानकर्तृ-
त्वे । मुनयोऽपि न पंडिताः ॥ १ ॥ पठकः पाठकश्चैव । ये चान्ये शास्त्रचिंतकाः ॥ सर्वे ते व्यस-
निनो ज्ञेया । यः क्रियावान् स पंडितः ॥ २ ॥ अधीत्य शास्त्राणि जवंति मूर्खा । यस्तु क्रियावान्
पुरुषः स विद्वान् ॥ संवित्यतामौषधमातुरं हि । न ज्ञानमत्रेण करोत्यरोगं ॥ ३ ॥ केचित्काव्यक-
लाकलापकुशलाः केचिच्च सद्धक्काः । केचित्तर्कवितर्कतवनिपुणाः केचिच्च सैर्घांतिकाः ॥ केचि-
न्निस्तुष्वीजशास्त्रनिरता ज्योतिर्विदो दूरय—आरित्रैकविद्यासवासजवनाः स्वल्पाः पुनः सूरयः ॥
४ ॥ कृते गुणसहस्रेण । ब्रतायां हायनेन च ॥ दापरे यच्च मासेन । अहोरात्रेण तत्कला ॥ ५ ॥
अथ विनयसूक्तानि—विनयं राजपुत्रेभ्यः । पंडितेभ्यः सुभाषितं ॥ अनृतं द्यूतकारेभ्यः ।
स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवं ॥ १ ॥ जितेन्द्रियत्वं विनयस्य कारणं । गुणप्रकर्षो विनयाद्वाप्यते ॥ गुणा-
धिके पुंसि जनोऽनुरज्यते । जनानुरागपन्नवा हि संपदः ॥ २ ॥ केनांजितानि नयनानि मृगां-

नानां । को वा करोति रुचिरांगरुहान मयूरात् ॥ कश्चोत्पलेषु दलसंचयमातनोति । को वा करोति
विनयं कुलजेषु पुंसु ॥ ३ ॥ विण्णं सिस्सं परिका । सुहृदपरिका य होइ संगामे ॥ वसणे मित्तप-
रिका । दाणपरिका य दुक्कादि ॥ ४ ॥

अथ बुद्धिसंबंधिसूक्तानि—षट्पदः पुष्पमध्यस्थं । यथा सारं समुद्धरेत् ॥ तथा सर्वेषु कार्येषु
। सारं गृह्णाति बुद्धिमान् ॥ १ ॥ एकं हन्यान्न वा हन्या—दिषुर्मुक्तो धनुष्मता ॥ बुद्धिर्बुद्धिमता
मुक्ता । राष्ट्रं हन्यात्सराजकं ॥ २ ॥ श्रियं प्रसूते विपदं रुणद्धि । श्रेयांसि सूते मलिनं प्रमार्ष्टि ॥
संस्कारयोगाच्च परं पुनीते । शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ ३ ॥ वयोऽनुरूपाः प्रायेण । प्रा-
णिनां हृदि बुद्ध्यः ॥ रसालस्य कषायाभल—मधुराः क्रमशो रसाः ॥ ४ ॥ उत्पन्नपरितापस्य । बुद्धि-
र्नैवाति यादृशी ॥ तादृशी यदि पूर्वं स्या—त्कस्य स्यान्न समीहितं ॥ ५ ॥ देवं रुष्टं चपेदां किं ।
विश्राणयति जातुचित् ॥ किं तु तां दुर्मतिं दत्ते । यया रुहति रंकवत् ॥ ६ ॥

अथ मिथ्यात्वसंबंधिसूक्तानि—मिथ्यात्वं परमो रोगो । मिथ्यात्वं परमं विषं ॥ मिथ्यात्वं पर-
मः शत्रु—मिथ्यात्वं परमं तमः ॥ १ ॥ अभासस्य जाले कथं पटुबंधः । अकर्णे अनेत्रे कथं गी-

तन्मयं ॥ अकंठस्य कंठे कथं पुष्पमाला । अपादस्य पादे कथं मे प्रणामः ॥ ३ ॥ देवो रागी क-
 तिः संगी । धर्मः प्राणिनिशुन्नं ॥ मूढदृष्टिरिति ब्रूते । युक्तायुक्तविवेचकः ॥ ३ ॥ वधो धर्मो ज-
 तं तीर्थं । गौर्नमस्या गुरुर्गृही ॥ अग्निर्देवो द्विकः पात्रं । येषां तैः कोऽस्तु संस्तवः ॥ ४ ॥ जन्म-
 न्येकव दुःखाय । रोगो ध्वातं रिपुर्विषं ॥ अपि जन्मसहस्रेषु । मिथ्यात्वमचिकित्सितं ॥ ५ ॥ न
 सर्वज्ञा न नीरागाः । शंकरब्रह्मविष्णवः ॥ प्राकृतेभ्यो मनुष्येभ्यो—उष्यसमंजसवृत्तयः ॥ ६ ॥ स्त्री-
 संगः काममाचष्टे । द्वेषं चायुधसंग्रहः ॥ व्यामोहं चाक्षरूपादि—रशौचं च कमंडलुः ॥ ७ ॥ गौरी
 रुद्रस्य सावित्री । ब्रह्मणः श्रीर्मुग्धदिषः ॥ शर्चाद्रस्य रवेरज्ञा—देवी दक्षात्मजा विधोः ॥ ८ ॥ तारा
 बृहस्पतेः स्वाहा । वह्नेश्चेतोभुवो रतिः ॥ धूमोर्णा आरुदेवस्य । दारा एवं दिवौकसां ॥ ९ ॥ मु-
 शतोदूषले चुद्धी । देहलो पिष्यलो जलं ॥ निंबोऽर्कश्चापि यैः प्रोक्ता । देवास्तैः केऽत्र वर्जिताः ॥
 १० ॥ यादृशो जायते देव—स्तादृशी धूपवेदिका ॥ ईशस्य यादृशी मूर्तिः । प्रणामस्तादृगेव
 हि ॥ ११ ॥ आत्ममात्रेश्वरो देव । आत्ममात्रेण पूज्यते ॥ आत्ममात्रस्य धर्मस्य । आत्ममात्रं फलं
 भवेत् ॥ १२ ॥ न मांसजङ्घणे दोषो । न मद्ये न च मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेषा नृतानां । निवृत्तिस्तु म-

हाफला ॥ १३ ॥ प्रियादर्शनमेवासु । किमन्यदर्शनांतरैः ॥ प्राप्यते यत्र निर्वाणं । सरणेणापि चे-
 तसा ॥ १४ ॥ एतस्याः कुक्किकोणे विदधति वसतिं कोटयः स्वर्गधाम्ना—मेतद्वांगुललम्बाः सपदि
 तनुभृतो वैतरिण्यास्तरंति ॥ गामिहं स्तौति विप्रः पथि पथि न वयं कारणं तत्र विद्मो । गृहंतीमा-
 र्गमेहात्तृणमपि निबिडं ताडयंत्युग्रदंभैः ॥ १५ ॥ ह्यमेघमश्राति विवेकशून्या । स्थनंदनं कामयते-
 ऽतिसक्ता ॥ खुराग्रशृंगैर्विनहंति जंतून् । गौर्वधते केन गुणेन राजन् ॥ १६ ॥ पयःप्रदानसामर्थ्या-
 —द्वंद्या चेन्महिषी न किं ॥ विशेषो दृश्यते नास्या । महिषीतो मनागपि ॥ १७ ॥ स्थानं तीर्थ-
 र्षिदेवानां । सर्वेषामपि गौर्यदि ॥ विक्रीयते दुह्यते च । हन्यते च ततः कथं ॥ १८ ॥ रपशोऽमे-
 ध्यजुजां गवामघहरो वंद्या विसंज्ञा हुमाः ॥ स्वर्गज्ञागवधाद्धिनोति च पितृन् विप्रोपयुक्ताशनं ॥
 द्यात्महृदयपराः सुराः शिखिदुतं ग्रीणाति देवान् हविः । स्फीतं फट्यु च वट्यु च श्रुतिगिरां को वे-
 ति लीलायितं ॥ १९ ॥ एषा तदाकमिषतो वरदानशाला । मत्स्यादयो रसवती प्रणुणा सदैव ॥
 पात्राणि यत्र बकसारसचक्रवाकाः । पुण्यं कियद्भवति तत्तु वयं न विद्मः ॥ २० ॥ किं नंदी किं मु-
 रारिः किमु रतिमणः किं नलः किं कुबेरः । किं वा विद्याधरोऽसौ किमिह सुरपतिः किं विधुः किं

विधाता ॥ नायं नायं न चायं न खलु न हि न वा नापि नासौ न चैषः । क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्व-
यमिति च हृत्ते भूपतिर्नो जदेवः ॥ २१ ॥ सत्यं वप्रेषु शीतं द्राक्षिकश्च वलं वारि पीत्वा प्रकामं । व्यु-
ह्विन्नाशेषतृणाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्धा भवंति ॥ शोषं नीते जलौघे दिनकरकिरणैर्यत्नन्ता-
विनाशं । तेनोदासीनभावं ब्रजति मुनिगणः कूपवपादिकार्ये ॥ २२ ॥

अथ यज्ञसंबन्धिसूक्तानि—कर्माणि समिधः क्रोधा—दयस्तु पशवो मताः ॥ सत्यं यूपं सम-
प्राणि—रक्षणं दक्षिणा पुनः ॥ १ ॥ इंद्रियाणि पश्यन् कृत्वा । वेदिं कृत्वा तपोमयीं ॥ अहिंसामा-
हुतिं कृत्वा । आत्मयज्ञं यजाम्यहं ॥ २ ॥ अंधे तमसि मज्जामः । पशुद्विर्ये यजामहे ॥ हिंसाना-
म जवेरुर्मो । न व्रतो न भविष्यति ॥ ३ ॥ (श्रीनोजपृष्टो धनपाल आह) नाहं स्वर्गफलोप-
भोगतृषितो नार्यर्थितस्त्वं मया । संतुष्टस्तुण्डदक्षणेन सततं साधो न युक्तं तव ॥ स्वर्गे यांति यदा
त्रया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो । यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा बांधवैः ॥ ४ ॥
(किमेतदिति पृष्ट आह) यूपं जित्वा पश्यन् हत्वा । कृत्वा रुधिरकर्दमं ॥ यद्येवं गम्यते स्वर्गे । न-
रके केन गम्यते ॥ ५ ॥ सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः । प्राणाः समिधयो मताः ॥ अहिंसामाहुतिं दद्या-

देष यद्गः संनातनः ॥ ६ ॥ इत्यादि, शुक्रसंवादीकं ग्राह—तपोऽग्नौ जीवकुंभस्थे । दम्भास्तदीपि-
ते ॥ अस्तर्कर्मसमिक्षेपै—रन्निहोत्रं कुरुत्तम ॥ ७ ॥

अथ सम्यक्तत्त्वसंबन्धिसूक्तानि—मूलं बोधिद्रुमस्यैतद् । द्वारं पुण्यपुरस्य च ॥ पीठं निर्वाणह-
र्म्यस्य । निधानं सर्वसंपदां ॥ १ ॥ गुणानामेक आधारो । रत्नानामिव सागरः ॥ पात्रं चारित्र्यवित्त-
स्य । सम्यक्तत्वं श्लाघ्यते न कैः ॥ २ ॥ मित्रं जडिदिद्य । संमतं जो त्वेद निव्यवंसे ॥ तेषां
सयत्नो विवंसो । सिद्धिपुरीसमुद्रो तविज ॥ ३ ॥ तेषु क्रस्स पदुतं । लब्धुण वि परिवर्तन्ति कालेण
॥ संमते पुण लक्षे । अत्यसुखं लहद सुखं ॥ ४ ॥ धनेन हीनोऽपि धनी मनुष्यो । यस्यास्ति
सम्यक्तवधनं प्रधानं ॥ धनी ज्ञवेदेकमवे सुखाय । ज्ञवे भवेऽनंतसुखी सुदृष्टिः ॥ ५ ॥ दानानि श्री-
लानि तर्पांसि पूजा । सतीर्थयात्रा प्रवरा दया च ॥ सुश्रावकत्वं व्रतपादनं च । सम्यक्तत्त्वपूर्वाणि म-
हाफलानि ॥ ७ ॥ सम्यक्तत्त्वरात्र परं हि रत्नं । सम्यक्तत्त्वमित्रात्र परं हि मित्रं ॥ सम्यक्तत्त्वबंधोर्न परो
हि बंधुः । सम्यक्तत्त्वलाभात्र परो हि लाभः ॥ ८ ॥ अतुलसुखनिधानं सर्वकल्याणबीजं । जननज-
लधिपोतं जन्मसत्त्वैकचिह्नं ॥ दुरिततरुकुठारं पुण्यतीर्थं प्रधानं । पिबत जितविषदं दर्शनारूपं सुधां-

बु ॥ ए ॥ यदैवैरपि दुर्लभं च घटते येनोच्चयः श्रेयसां । यन्मूलं जिनशासने सुकृतिनां यज्जीवि-
 तं शाश्वतं ॥ तत्सम्यक्तवमवाप्य पूर्वपुरुषश्रीकामदेवादिव । दीर्घायुः सुरमाननीयमहिमा श्लाघो म-
 हर्षिर्नवेत् ॥ १० ॥ श्रीमत्कृष्णनरैरुसत्यकिनुपश्रीश्रेणिकाद्याः पुरा । श्रूयंते जिनशासने शुचित-
 माः सम्यक्तवतः केवलात् ॥ तीर्थाधीशपदोदयप्रतिष्ठवं संप्राप्तवतः शुभ्रं । तस्मात्तत्र पवित्रचित्तसुकृते-
 शुद्धिर्विधेया बुधैः ॥ ११ ॥ कंशाचार्याधनाते ननु शफरवधे जालमशासि मत्स्यां—स्ते मे मद्यो-
 पदंशाः पिबसि ननु युतो वेद्यया यासि वेद्यां ॥ कृत्वारिणां गृह्णेद्वा क नु तव रिपवो येषु संधि-
 जिनश्चि । चौरस्त्वं ह्युतहेतोः कितव इति कथं येन दासीसुतोऽसि ॥ १२ ॥ त्रैकाद्यं द्रव्यषट्कं न-
 वषट्सहितं जीवषट्कायलेद्याः । पंचान्येवास्तिकाया व्रतसमितिगतिज्ञानचारित्र्येदेदाः ॥ द्रव्येतन्मो-
 क्षमूलं त्रिभुवनमहितैः प्रोक्तमर्हद्भिरीशैः । प्रत्येति श्रद्दधाति स्पृशति च मतिमान् यः स वै शुद्ध-
 षुः ॥ १३ ॥ अस्ममीदृश्य तदादि ऊर्ध्वं । जगतो जन्मविनाशकारणं ॥ न कदाचिदनीदृशं जगत ।
 कथितं तत्परहस्यवेदिभिः ॥ १४ ॥ आदर्शप्रतिबिंबिते स्ववदने सर्वोऽपि योषिज्जनो । वामां दक्षि-
 णतः कपोलफलके पत्रावलीं पश्यति ॥ ज्ञानं सांशयिकं मनगपि न तत्किंतुक्तवार्थया । युक्त्या

यत्र यशमुपैति तदहं दृष्ट्वापि न श्रद्दधे ॥ १५ ॥ आरंभे नहि दया । महिलासंगेण नासए बंधं ॥
संकाए सभसंतं । पवज्जा अहगहणेण ॥ १६ ॥ जं सकद तं कीरद । जं च न सकद तयंमि स-
दहणा ॥ सदहमाणो जीवो । वच्चद अयरामरं गाणं ॥ १७ ॥

अथ वणिक्संबंधिसुक्तानि—यो न निर्गत्य निःशेषा—मालोकयति मेदिनी ॥ अ-
संपूर्णी । स नरः कृपदर्दुरः ॥ १ ॥ दीसद विविहच्चरिअं । जाणिज्जद सुअणदुज्जाणविसेसो ॥ अ-
पाणं च कल्लिज्जद । हिंदिज्जद तेण पुहवीए ॥ २ ॥ अपलपति रहसि दत्तं । प्रत्ययदत्तेऽपि सं-
शयं कुरुते ॥ क्रयविक्रये च बुंदति । तथापि लोके वणिक् साधुः ॥ ३ ॥ मानेन किंचित्तुलयापि
किंचि—दानेन किंचिद् गृहणेन किंचित ॥ किंचिच्च किंचिच्च समाहरंति । प्रत्यक्षचौरा वणिजो
भवन्ति ॥ ४ ॥ श्रुत्वा दुर्वाक्यमुच्चैर्हसति मुषति च स्वीयमाप्येन लोकं । द्र्यर्धं गृह्णाति पण्यं बहु कि-
मिति वदन्नर्धमेव प्रदत्ते ॥ स्वीयान्यायेऽपि पूर्वं व्रजति नृपगृहं लेखके कूटकारी । मध्ये सिंहप्रतापः

प्रकटमुगमुखः स्याद्वणिग धूर्तराजः ॥ ५ ॥

अथ श्राद्धसंबंधिसुक्तानि—यत्र विद्यागमो नास्ति । यत्र नास्ति धनगमः ॥ यत्र ग्रामे सुखं

नास्ति । न तत्र दिवसं वसेत् ॥ १ ॥ तत्र धाम्नि वसेद्गृहमेधी । संपतंति खलु यत्र मुनीन्द्राः ॥
यत्र चैत्यगृहमस्ति जिनानां । श्रावकाः परिवसंति च यत्र ॥ २ ॥ सखितमपि सदासौ मावया व-
स्रपूतं । यदपि गृहमुपेतं दारुधान्यादि किञ्चित् । नयति तदुपयोगं प्रत्युपेक्षादिशुद्धं । स्पृशति गृ-
हिणमेवं नाधिकः कर्मबंधः ॥ ३ ॥ अयशः प्राप्यते येन । येन चायोगतिर्नवेत् ॥ स्वार्थाच्च ब्र-
स्यते येन । न तत्कर्म समाचरेत् ॥ ४ ॥ महिमज्जमंसत्रोसज्ज—मूलसहजिगजंतमंताद् ॥ न क-
यावि हु कायवं । सद्धेहिं वि पावनीरुहिं ॥ ५ ॥ जिणपूज्या मुणिदाणं । दत्तिअमितं गिहीण स-
च्चरिअं ॥ जद्द एयाजं द्रढो । तो द्रढो सयत्तमुक्काणं ॥ ६ ॥ श्रद्धाद्धतां श्राति जिनेन्द्रशासने ।
धनानि क्षेत्रेषु वपत्यनारतं ॥ करोति पुण्यानि सुसाधुसेवनां । ततश्च तं श्रावकमाहुरुत्तमाः ॥ ७ ॥
पांचे चूक्यो विहुं मूकीजं । चिज्जहुं न जाणद्द नामुं ॥ जगि दंढेरजं वाद्दजं । मुंहरद्द श्रावक नामुं
॥ ८ ॥ स्थाने निवासः सकलं कलत्रं । पुत्रः पवित्रः स्वजनानुरागः ॥ न्यायात्तवित्तं स्वहितं च
चित्तं । निर्द्वन्द्वधर्मस्य सुखानि सप्त ॥ ९ ॥ अक्कुटो रूपसौम्यो विनयनययुतः क्रूरताशाठ्यमुक्तो ।
मध्यस्थो दीर्घदर्शी परहितनिरतो लब्धलक्षः कृतज्ञः ॥ सदाक्षिणो विशेषात्सद्यगुणरुचिः सत्कथः

सूक्ति-

मुक्ता०

११२

पद्मयुक्तो । वृद्धार्हो लज्जितो यः शुभ्रजनदयितो धर्मरत्नस्य योग्यः ॥ ११ ॥ जिनश्लासनावतंसाः ।
शंखाद्याः श्रावकाः पुरा जाताः ॥ अधिगम्य देशविरतिं । संतु न्नवंतोऽपि तादृकाः ॥ १२ ॥ चिंतद
जद्रक्कादं । न दिठखटिज्जवि होद निवेहो ॥ एगंतवहलो जद्र—जणस्स जणुणिसमो सद्धो ॥
॥ १३ ॥ हिथए ससिणेहोवि थ । मुणीण मंदायरो विणयकम्मं ॥ भाद्रसमो साहुणं । पराभवे
होद ससहाजं ॥ १४ ॥ मित्तसमाणो माणा । ईसि रूसद थपुत्तिजं कज्जे ॥ मन्नंतो थपाणं ।
मुणीण सयणाज थप्पहिच्चं ॥ १५ ॥ थद्धो तिहप्पेही । पमायखटिथ्यादं निच्चमुच्चरणं ॥ सद्धो
सवक्किक्को । साहुजणं तणसमं गणदं ॥ १६ ॥ गुरुत्तणिजं सुतत्तो । विंविज्जद थवित्तहो मणे
जस्स ॥ सो थ्यायंससमाणो । सुसावजं देसिजं समए ॥ १७ ॥ पवणेण पढगा द्धव । नमिज्जाद
जो जणेण मूढेण ॥ थविणिहिथ्यगुरुक्कयणो । सो नवद पढादथ्यातुद्धो ॥ १८ ॥ पडिवन्नमसग्गा-
हं । न मुथ्थद गाथ्हसमणुसिठोवि ॥ थ्याणुसमाणो एसो । थपजंसीमुणुजणे न वरं ॥ १९ ॥
जम्मग्गदेसजं निह्व-वोसि मूढोसि मंदधम्मोसि ॥ द्धय्य संमं पि कहंतो । खरंट एसो खरंटसमो ॥
॥ २० ॥ द्रति श्रीस्थानांगोक्तं श्रारुगुणाष्टकं ॥

अथ चारित्र्यसंबन्धिसूक्तानि—तचारित्रं न किं सेवे । यत्सेवावरागः पुमान् ॥ दीनवंशोऽपि
 संसेव्यः । सुरासुरनरोत्तमैः ॥ १ ॥ अकुलीनः कुलीनः स्या—तदाचारधुरंधरः ॥ अविशुद्धैकपद्मो-
 ऽपि । दर्पणो व्रतनिर्मलः ॥ २ ॥ अथवित्रः पवित्रः स्या—हासो विश्वेशतां भजेत ॥ मूर्खो लज्जेत
 ज्ञानानि । मंथु दीक्षाप्रसादतः ॥ ३ ॥ दीक्षोद्वरणगुणग्राम—क्रियालीनस्य देहिनः ॥ जायंते त्रि-
 जगत्संप—दब्धयः सर्वलब्धयः ॥ ४ ॥ दत्ते महत्त्वं ऋच्यादि । जनस्य ननु जीवतः ॥ महानंदपदं
 नित्यं । दत्ते दीक्षा परत्र च ॥ ५ ॥ कर्मादिकीलनीमंत्रः । संवेगरसकृपिका ॥ निर्वाणमृदास्या-
 नी । तपस्या पारमेश्वरी ॥ ६ ॥ कश्चिन्नुजन्मप्रासादे । धर्मस्थपतिनिर्मिते ॥ सद्गुणं विशदं दीक्षा-
 —ध्वजं धन्योऽधिरोपयेत् ॥ ७ ॥ तद्गुःखमपि नो दुःखं । निर्वाहो यत्र सुंदरः ॥ बंधः दास्यः सु-
 मनसां । नृपामरशिरःस्थितौ ॥ ८ ॥ नो दुःकर्मप्रयासो न कुशुवतिसुतस्वामिदुर्विक्रयदुःखं । राजाद्वा
 न प्रणामोऽज्ञानवसनधनस्थानचित्ता न चैवं ॥ ज्ञानासिर्लोकपूजा प्रशमसुखरतिः प्रेत्यमोक्षाद्यवामिः
 । श्रामण्येऽमी गुणाः स्युस्तदिह सुमतयस्तत्र यत्नं कुरुध्वं ॥ ९ ॥ मिथ्या वक्तुं न हि जानामि ।
 सारं किंचित्तत्र कथयामि ॥ गुप्तित्रितयं समितीः पंच । यावज्जीवं खलु मा मुंच ॥ १० ॥ पंचाश-

बाहिरमणं । पंचेंद्रियनिग्रहः कषायजयः ॥ दंडत्रयविरतिश्चे—ति संयमः सप्तदशनेदः ॥ ११ ॥ ज-
 स्स कए आहारो । पाणिवहो तस्स होइ निअमेण ॥ पाणिवहे वयन्नंगो । वयन्नंगे दुग्गद चेव
 ॥ १२ ॥ समविसमंपि पढंता । विरया पावेसु सग्गदं जंति ॥ सुहुविअ सुक्कपात्ता । दुस्सीत्ता दुग्ग-
 दं जंति ॥ १३ ॥ केस म लोचज अण्ण । केसहिं किज क दोसु ॥ तं मणु हुंचज अण्णुं ।
 जं जणि भमद सरोसु ॥ १४ ॥ जयणा य धम्मजणणी । जयणा धम्मस्स पात्तणी होइ ॥ तववु-
 ढीकरी जयणा । एगंतसुहावहा जयणा ॥ १५ ॥ जयणाद वट्टमाणो । जीवो सम्मत्तनाणचरणणं
 ॥ सद्धाबोहणसेवण—जावेणाराहजं होइ ॥ १६ ॥ पद्धे महद महद्धे । कुंनं पक्खिवद सोहए ना-
 लिं ॥ अस्संजए अविरए । बहु बंधद निज्जरद थोवं ॥ १७ ॥ पद्धे महद महद्धे । कुंनं सोहेद
 पक्खि वे नालिं ॥ जे संजए पमत्ते । बहु निज्जरद बंधद थोवं ॥ १८ ॥ पद्धे महद महद्धे । कुंनं
 सोहेद पक्खि वे न किंचि ॥ जे संजए पमत्ते । बहु निज्जरद बंधद किंचि ॥ १९ ॥ जयवं के जी-
 वा सोअणीआ भवंति ? गोयमा अपामिअजिणदिक्कान् अस्सुअसिद्धंतवयणान् अबोहिअत्तोआ-
 न् अकयधम्मान् अग्गाहिअणुवयान् अठमयपंचपमायचत्तकसायसंजुत्तान् आक्कामियसवजीवान्

अणालोश्यसवपावान् जे जीवा परलोभ्यं गहंति ते सोऽपणीया हवंति, जन् अणंते संसारे स-
 थलहुहनेहाणे निबं दुहं अणुहवंता चिठंति. ॥ १ ॥ द्रयवं के जीवा सोऽपणीया न हवंति ? गो-
 यमा जे उण गहिआदकाज पढिआसिठंतवयणानं कयसुकयानं अंगीकयंअणुवयानं कयसाह-
 िअवबद्धानं दिनदाणानं नाणपढंतकयसाहिज्जानं सुहजावणानुत्तानं दोहिअजिणवयणानं
 रणमिअसवजीवानं आलोश्यसवपावानं जे जीवा परलोभ्यं जंति ते सोऽपणीया न हवंति, जन्
 सिभवमेव सभं मुक्कं वा गहंति. ॥ २ ॥ कषाया यस्य नो विना । यस्य नात्मवशं मनः ॥ झंझि-
 यणि न गुणानि । प्रवज्या तस्य निष्फला ॥ ३० ॥ यः पात्रयित्वा चरणं विशुद्धं । करोति भोगा-
 दिनिदानमङ्गः ॥ ह्री वर्धयित्वा फलदानदङ्गं । स नन्दनं प्रसमयते पराकः ॥ ३१ ॥

अथ साधुसंबंधिरुक्तानि—उच्चैरध्ययनं चिरंतनकथा स्त्रीभिः सहात्त्रापनं । तस्मात्समर्पकत्वात्
 नं पतिमुत्तिष्ठन्नमिथ्यास्तुतिः ॥ आदेशश्च केशवलोचनमथो पांत्तित्यदिशः क्वचित् । होरगार-
 मभञ्जवादिवैधयो भिक्षोर्गुणा द्वादश ॥ १ ॥ दो तुबनाद हवे । वयसो धम्मकराणि चत्तारि ॥ वि-
 तुलं च दारहवासं । को अह पहुत्तणं हरद ॥ २ ॥ सकलकुशलवद्धीपुष्करावर्त्तमेधो । दुरितति-

मिरत्रानुः कटपवृद्धोपमानः ॥ नवजलनिधिगतः सर्वसंपत्तिहेतुः । स नवतु सततं वः श्रेयसे धर्म-
 लात्रः ॥ ३ ॥ अमरनरसरसुकं । कमेण पावंति मुक्तसुकंपि ॥ सो तुभ नश्वरेसर । होत्र सया
 धम्मलाभ्युत्ति ॥ ४ ॥ नृपर्येके निजभुजलताददुकं खं वितानं । दीपश्चंद्रः स्वरतिवनितालब्धमोद-
 प्रसंगः ॥ दिक्न्याभिः पवनचमरैर्वीज्यमानोऽनुकूलं । भिक्तुः शेते नृप इव ननु त्यक्तसर्वकृणोऽपि
 ॥ ५ ॥ न च राजत्रयं न च चौरत्रयं । द्रहलोकमुखं परलोकहितं ॥ वरकीर्तिकरं नरदेवनतं । श-
 मणत्वमिदं रमणीयतरं ॥ ६ ॥ महीशय्या शय्या विपुलमुपधानं भुजलता । वितानं चाकाशं व्य-
 जनमनुकूलोऽयमनिदः ॥ स्फुरद्दीपश्चंद्रो विरतिवनितासंगमुदितः । सुखं श्रांतः शेते मुनिरतनुवृ-
 त्तिर्नृप इव ॥ ७ ॥ विवसाहा सवि जोदय्या । त्रिक्कसमो नवि कोद ॥ देजल वेतां जोदये । ज्यां
 रांधे सह कोद ॥ ८ ॥ प्रतिदिनमयलभ्ये । भिक्तुकजनजननि साधुकटपलते ॥ नृपनमनि नर-
 कतारिणि । नगवति त्रिक्षे नमस्तुत्र्यं ॥ ९ ॥ क्वितितलशयनं वा प्रांतैर्नकाशनं वा । सहजपरि-
 भवो वा नीचदुर्भाषितं वा ॥ महति फलविशेषे नित्यमन्युदितानां । न मनसि न शरीरे दुःखमु-
 त्पादयति ॥ १० ॥ गंगातीरे हिमगिरिशिलावरूपज्ञासनस्य । ब्रह्मध्यानान्यमनविधिनः योगनिद्रां

गतस्य ॥ किं तैर्जायं मम सुदिवसैर्यत्र ते निर्विशंकाः । कंदूर्यंते जरत्हरिणाः शृंगमंगे मदीये ॥
 ॥ ११ ॥ बंधाद्यः किमयं द्विजातिरश्रवा शूद्रोऽथ किं तापसः । किं वा तत्त्वानिविष्टनिर्मलमतियौ-
 गीश्वरः कोऽपि किं ॥ द्रव्युत्पन्नविकटंप्रजदपमुखैः संज्ञाव्यमाना जनै—र्न क्रुधाः पथि नैव तुष्टम-
 नसो यांति स्वयं योगिनः ॥ १२ ॥ अहौ वा हारे वा क्रुमुमशयने वा दृषदि वा । मणौ वा लोहे
 वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा ॥ तृणे वा क्षेणे वा मम समदशो यांतु दिवसाः । क्वचित्पुण्यारण्ये
 शिव शिवं शिवेति प्रत्यपतः ॥ १३ ॥ एकाकी निस्पृहः शान्तः । पाणिपत्रो दिगंबरः ॥ कदा शंभो
 जविष्यामि । कर्मनिर्भूतनक्षमः ॥ १४ ॥ न नदा न विटा न गायना । न परद्रोहनिबद्धुध्यः ॥
 नृपसद्धानि नाम के वयं । कुचभारावनता न योषितः ॥ १५ ॥ शमसुखशीलितमनसा—मशानमपि
 द्वेषमेति किमु कामाः ॥ स्थूलमपि दहति ऋषानां । किमंग पुनरुज्ज्वलितो वह्निः ॥ १६ ॥ स्वतस्स
 दंतस्स जिह्मदिभ्यस्स । अश्रप्यजोगे गयमाणसस्स ॥ किं मन्त्र एण विचिंतिणं । सकुंडलं वा व-
 यणं न वत्ति ॥ १७ ॥ स्वतस्स दंतस्स जिह्मदिभ्यस्स । अश्रप्यजोगे गयमाणसस्स ॥ पुरो नमंती-
 द्रवि अंगणाय । सकुंडलं वा वयणं न वत्ति ॥ १८ ॥ चित्तं च उहं वणमंनलमि । विस्मिन्चित्तेण

मए न नायं ॥ पुरो जमंतीश्वि अंगणए । सकज्जलं वां नयणं न वत्ति ॥ १९ ॥

अथ वास्तुविद्यासंबंधिसूक्तानि—शाला तु ब्रह्मशाला स्या—त्ताला तु जिनमंदिरं ॥ श्वेतांब-
रोपदेशेन । श्रावकैस्तद्विधीयते ॥ १ ॥ गौरी ग्राह—कीदृशाश्च किमाहाराः । कर्म कुर्वति कीदृशं
॥ अथतारः कथं तेषां । महादेव निगद्यतां ॥ २ ॥ ईशः ग्राह—तपःशोषितसर्वांगा । मलक्लिन्नक-
लेवराः ॥ स्वसास्थिचर्मवपुषो । निहतांतरशत्रवः ॥ ३ ॥ तुंबीफलकश चिह्ना—भोजिनः श्वेतवास-
सः ॥ सकंबला रोमयुता । ऊर्णारोमप्रमार्जिनः ॥ ४ ॥ गृह्णाति शुक्रमहारं । शास्त्रदृष्ट्या चरंति च
॥ न कुर्वति सदा कोपं । दयां कुर्वति सर्वदा ॥ ५ ॥ मुक्तिकारणधर्मयि । पापनिःकंदनाय च ॥
अथतारः कृतोऽमीषां । मया देवि युगे युगे ॥ ६ ॥ यदमीषां महर्षीणां । जलदानादपि प्रिये ॥
सुकृतं प्राप्यते लोकै—र्न हि तद्यद्भक्तोदभिः ॥ ७ ॥ स्पृष्ट्वा शत्रुंजयं तीर्थं । नत्वा रैवतकाच्छलं ॥
स्नात्वा गजपदे कुंडे । पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ८ ॥ द्यष्टषष्टिषु तीर्थेषु । यत्पुण्यं किल यावया ॥
द्यादिनाथस्य देवस्य । दर्शनेनापि तद्भवेत् ॥ ९ ॥ ज्ञात्किं तीर्थकरे गुरौ जिनमते संवे च हिंसा-
जुत—स्तेयान्नहपग्निहव्युपरमं क्रोधाद्यरीणां जयं ॥ सौजन्यं गुणिसंगमिद्विषदमं दानं तपो भाव-

नां । वैराग्यं च कुरुष्व निवृत्तिपदे यद्यस्ति गंतुं मनः ॥ १० ॥

अथ देवस्वरूपसूक्तानि—अनध्ययनविद्वांसो । निर्द्व्ययपरमेश्वराः ॥ अनलंकारसुखाः । पां-
तु शुष्मान् जिनेश्वराः ॥ १ ॥ वपुश्च पर्येकशयं श्रुथं च । दृष्टौ च नासा नियते स्थिरे च ॥ न
क्षिद्धितेयं परतीर्थनाथै—र्जिनेन्द्रमुद्रापि तवान्यदास्तां ॥ २ ॥ रावबीजाङ्गरजनना । रागाद्याः क्षयमु-
पागता यस्य ॥ ब्रह्मा वा विष्णुर्वा । हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥ ३ ॥ प्राकारमंडपल्लव—पर्येकास-
नकस्थितः ॥ निर्दोषमूर्त्या दृष्ट्या च । देवो नैव जिनात्परः ॥ ४ ॥ अक्षो कवक्कः सुरपुष्पवृष्टि—
र्दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च ॥ रामंडलं डुंदुभिरातपत्रं । सत्पातिहार्याणि जिनेश्वराणां ॥ ५ ॥ दर्प-
णो दद्रपीठं च । वर्धमानककुम्भकौ ॥ मत्स्यश्रीवत्सस्वस्तिक—नंदावर्त्ताः स्युरष्ट ते ॥ ६ ॥ पुष्पाद्य-
र्चा तदाज्ञा च । तद्द्रव्यपरिरक्षणं ॥ उत्सवास्तीर्थयात्रा च । भक्तिः पंचविधा जिने ॥ ७ ॥ रक्त्वं
तो जिणद्वयं । परित्तसंसारिजि जिजि होश्च ॥ बद्धंतो जिणद्वयं । तिष्ठयस्त्वं लहश्च जीवो ॥ ८ ॥

अथ पूजासंबंधिसूक्तानि—वरगंधधूवचुर्युक्कण्ठि । कुसुमेहि पवरदीवेहि ॥ नेविज्जल्लफ-
लेहि ह्य । जिणपूजा अठ्ठा न्निष्ठा ॥ १ ॥ जो पूएश्च तिसंफं । जिणिंदायं तद्वा विणयदोसं

॥ सो तद्व्यभवे सिद्धद । अहवा सत्तठमे जग्मे ॥ २ ॥ जिनपूजनं जनानां । जनयत्येकमपि सं-
 पदो विपुलाः ॥ जलमिव जलद्विमुक्तं । काले दास्यश्रियो ह्यखिलाः ॥ ३ ॥ जिनस्य पूजनं हं-
 ति । प्रातः पापं निशान्नवं ॥ आजन्मविहितं मध्ये । सप्तजन्मकृतं निशि ॥ ४ ॥ फलं पूजाविधा-
 तुः स्या—सौत्राभ्यं जनमान्यता ॥ ऐश्वर्यं रूपमारोग्यं । स्वर्गमोक्षसुखान्यपि ॥ ५ ॥ चित्रं जग-
 तवयीनर्तुः । संलम्भा कुसुमावली ॥ स्वर्गापवर्गसंप्राप्ति—फलं तन्वेषु यल्लति ॥ ६ ॥ पूजाकोटिसमं
 स्तोत्रं । स्तोत्रकोटिसमो जपः ॥ जपकोटिसमं ध्यानं । ध्यानकोटिसमो लयः ॥ ७ ॥ पूर्वं नवांगं
 नवदिग्गः प्रसूनैः । पूजा कृता श्येनकमालिकेन ॥ ततो नवस्वेषु त्रयेषु लक्ष्मीं । नवां नवां प्राप शि-
 वर्द्धिमते ॥ ८ ॥ स्वर्गस्तस्य गृहांगणं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा । सौत्राभ्यादिगुणावलिर्विल-
 सति स्वैरं वपुर्वैश्वमनि ॥ संसारः सुतरः द्विवं कस्तलकोडे द्रुतयंजसा । यः श्रद्धात्रभजनं जिन-
 पतेः पूजां विधत्ते जनः ॥ १० ॥ यः पुष्पैर्जिनमर्चति स्मितसुरबोद्योचनैः सोऽर्च्यते । यस्तं वंदत
 एकदास्त्रिजगता सोऽर्हर्निशं वंदते ॥ यस्तं स्तौति परत्र वृत्रदमनस्तोमेन स स्तुयते । यस्तं ध्याय-
 ति कृप्तकर्मनिधनः स ध्यायते योगिनिः ॥ ११ ॥ अह्नैरुज्ज्वलैः स्थालं । भृतं येन जिनाग्रतः ॥

श्रेयोभिस्तादृशैरेव । तैरात्मा परिपूरितः ॥ १२ ॥ वस्त्रैर्वस्त्रविद्यतयः शुचितराष्ट्रंकारतोऽष्टंश्रुतिः । पु-
 षैः पूज्यपदं सुगंधितनुता गंधैर्जिने पूजिते ॥ दीपैर्द्धानमनावृतं निरुपमा द्योगर्द्धिरत्नादिभिः । सं-
 त्येतानि किमद्भुतं शिवपदप्राप्तिस्ततो देहिनां ॥ १३ ॥ आद्युष्कं यदि सागरोपममितं व्याधिव्यथा-
 वर्जितं । पांडित्यं च समस्तवस्तुविषयं प्रावीण्यलब्धास्पदं ॥ जिह्वा कोटिमिता च पादवयुता स्थान्मे-
 धरिवीतले । नो शक्नोमि तथापि वर्णितुमष्टं तीर्थैश्चपूजाफलं ॥ १४ ॥ उपसर्गाः कृत्यं यांति । लि-
 ङ्गंते विघ्नवद्भयः ॥ मनः प्रसन्नतामेति । पूज्यमाने जिनेश्वरे ॥ १५ ॥ यांति दुष्टद्वरितानि दूरतः ।
 कुर्वते सपदि संपदः पदं ॥ नृष्यंति भुवनानि कीर्त्तयः । पूजया विहितया जगद्गुरोः ॥ १६ ॥ न
 यांति दास्यं न दद्रिद्रावं । न प्रेष्यतां नैव च द्वीनयोनिं ॥ न चापि वैकट्यमिहेंद्रियाणां । ये का-
 र्यंस्तत्र जिनेरुपूजां ॥ १७ ॥ पापं क्षुपति दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं । पुण्यं संचिनुते श्रियं
 वितनुते पुण्याति नीरोगतां ॥ वैराग्यं विदधाति पञ्चवयति प्रीतिं प्रसूते यशः । स्वर्गं यच्छति निर्वृ-
 त्तिं च रचयत्यर्चाहंतां निर्मिता ॥ १८ ॥ नौरेषा द्रववारिधौ शिवपदप्रासादनिःश्रेणिका । मार्गः स्व-
 र्गपुरस्य दुर्गतिपुरद्वारप्रवेशार्गला ॥ कर्मश्रेष्ठिशिखोच्चयस्य दलने दंष्ट्रोऽलिधारासमा । कट्याणैकनि-

केतनं निगदिता पूजा जिनानां परा ॥ १९ ॥ नेत्रानंदकरी भवोदधितरी श्रेयस्तरिर्मजरी । श्रीम-
 रुर्ममहानरेंद्रनगरी व्यापहताधूमरी ॥ हर्षोत्कर्षशुभ्रपद्मावलहरी भावद्विषां जित्वरी । पूजा श्रीजि-
 नपुंगवस्य विहिता श्रेयस्करी देहिनां ॥ २० ॥ दर्शनेन जिनेन्द्राणां । साधूनां वंदनेन च ॥ न ति-
 श्ठति चिरं पापं । निरुहस्ते यथोदकं ॥ २१ ॥ अथ प्रकृतितं गात्रं । नेत्रे च विमलीकृते ॥ मु-
 क्तोऽहं सर्वपापेभ्यो । जिनेंद्र तव दर्शनात् ॥ २२ ॥

अथ जिनविंशसंबंधिसूक्तानि—अंगुष्ठमानमपि यः प्रकरोति विंशं । वीरवसानवृषजादिजिनेश्व-
 राणां ॥ स्वर्गे प्रधानविपुलार्द्धिसुखानि भुंक्त्वा । पश्चादनुत्तरगतिं समुपैति धीरः ॥ १ ॥ जो कारवेष्ट-
 पडिभं । जिणाणं जिअरागदोसमोहाणं ॥ सो पावइ अन्नजवे । सुहजभं धम्मवरयणं ॥ २ ॥
 दारिदं दोहणं । कुजाइकुसरीरकुमइकुगइउ ॥ अक्खण्णे रोगसोगा । न हुंति जिणविंशकारिणं ॥
 ॥ ३ ॥ रभं येन जिनालयं निजश्रुजोपात्तेन कारापितं । मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुंसां सदा-
 चारिणा ॥ वेद्यं तेन नरमरेंद्रमहितं तीर्थेश्वराणां पदं । प्राप्तं जन्मफलं कृतं जिनमतं गोत्रं समु-
 द्योतितं ॥ ४ ॥

अथ जिनपणामसंबंधिसूक्तानि—यास्याभ्ययतनं जिनस्य लभते ध्यायंश्चतुर्थं फलं । षष्ठं चो-
 ष्ठितुमुद्यतोऽष्टममद्यो गंतुं प्रवृत्तोऽध्वनि ॥ श्रद्धालुर्दशमं बर्हिर्जिनगृहात् प्राप्तस्ततो द्वादशं । मध्ये
 पाक्षिकमीदृते जिनपतौ मासोपवासं फलं ॥ १ ॥ अथसर्वभावेन यद्वहया वा । परानुवृत्त्या न्ययतु-
 षण्या वा ॥ ये त्वां नमस्यंति जिनेद्रवंद्र ॥ तेऽय्यामरीं तृपदमाप्नुवंति ॥ २ ॥ अष्टषष्टिषु तीर्थेषु ।
 यत्पुण्यं किल यात्रया ॥ अष्टदिनाश्रय देवस्य । दर्शनेनापि तद्भवेत् ॥ ३ ॥ श्राव्येनापि नमस्कारं
 । यः करोति जिनेश्वरे ॥ जन्मना यत्कृतं पापं । दहत्याग्निरिवेधनं ॥ ४ ॥ अरिहंतनमुक्कारो । जीवं
 मोएद नवसहस्राब्जं ॥ नावेण कीरमाणो । होद पुणो बोहिलानाए ॥ ५ ॥ अरिहंतनमुक्कारो ।
 धन्वाण नवसक्यं करंताणं ॥ दिश्यं अणुमोञ्जंतो । विसुत्तिआवारजं होद ॥ ६ ॥

अथ जिननमस्कारसूक्तानि—जिणसासणस्स सारो । चउदसपुब्बाण जो समुत्तारो ॥ जस्स
 मणे नवकारो । संसारो तस्स किं कुणइ ॥ १ ॥ हिंसावानऽनुतप्रियः परधनाहर्ता परस्त्रीरतः । किं
 चान्येष्वपि लोकागर्हितमहापापेषु गाढोद्यतः ॥ मंत्रेशं स यदि स्मरेद्विरतं प्राणाल्यथे सर्वथा । दु-
 ष्कर्मार्जितदुर्गदुर्गतिरपि स्वर्गोन्नवेन्मानवः ॥ २ ॥ एसो मंगलनिज्जन्तं । नवविज्जन्तं सबसंतिजणन्तं

अथ ॥ नवकारपरममंतो । चित्तिश्रमिक्तो सुहं देह ॥ ३ ॥ अप्रुवो कपतरू । एसो चिंतामणी अ
 प्रुवो अ ॥ जो जायद सयाकलं । सो पावद सिवसुहं विजलं ॥ ४ ॥ नवकारदक्षप्रकर । पावं
 फेडेद सत अपराणं ॥ पन्नासं च पणं । पंचसयादं समगोणं ॥ ५ ॥ जो गुणद लक्ष्मेगं ।
 पूणद विहीद जिणनमुकारं ॥ तिहयरनामगोअं । सो बंधद नहि संदेहो ॥ ६ ॥ अठेव य अठ
 सया । अठसहसं च अठकोहीज ॥ जो गुणद जत्तिजुत्तो । सो पावद सासयं ताणं ॥ ७ ॥

अथ यात्रासंबंधिसूक्तानि—नमस्कारसमो मंत्रः । शत्रुंजयसमो गिरिः ॥ गर्जेद्रपदजं नीरं ।
 निर्द्वंदं श्रुवनत्रये ॥ १ ॥ कृत्वा पापसहस्राणि । हत्वा जंतुशतानि च ॥ द्रदं तीर्थं समासाद्य । ति-
 र्थचोऽपि दिवं गताः ॥ २ ॥ स्पृष्ट्वा शत्रुंजयं तीर्थं । नत्वा रैवतकाचलं ॥ स्नात्वा गजपदे कुंडे । पु-
 नर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥ यो दृष्टो दुरितं हंति । प्रणतो दुर्गेतिद्वयं ॥ संवेशार्हैत्यपदकृत । स जी-
 याद्विमलाचलः ॥ ४ ॥ वच्मः किमस्य चोच्चैस्त्वं । येन पूर्वजनेशितुः ॥ अधिरुहाव लोकाग्रं ।
 पौत्रैरपि करे कृतं ॥ ५ ॥ शत्रुंजयादिरयमादियुगे गरीया—नासीदसीमसुकृतोदयराशिरेव ॥ आ-
 दीयमानसुकृतः किल भव्यलोकेः । काले कलौ राजति संप्रति दुर्बलत्वं ॥ ६ ॥ पद्मोपमसहस्रं तु ।

सूक्तिः

मुक्ता०

३२५

ध्यानाद्वदमग्निप्रहात ॥ दुष्कर्म क्षीयते मार्गे । सागरोपमसंचितं ॥ ७ ॥ शत्रुं जये जिने दृष्टे । दु-
र्गतिद्वितयं क्षिपेत् ॥ सागराणां सहस्रं च । पूजास्नानविधानतः ॥ ८ ॥ मिथ्यात्वगरत्नोद्धारः । स-
म्यग्दृष्टिसुधारसः ॥ पूर्वो द्रुस्रः परो दीर्घो । नाग्निनंदनवंदने ॥ ९ ॥ सदा शुभध्यानमसारत्नद्वयः
। फलं चतुर्धा सुकृतासिद्धयैः ॥ तीर्थोन्नतिस्तीर्थकृतां पदाति—गुणा हि यात्राप्रमवाः स्युरेते ॥ १० ॥
श्रीतीर्थपांथरजसा विरजीज्जवंति । तीर्थेषु बंज्रमणतो न ज्ञावे भ्रमंति ॥ तीर्थं व्ययादिह नराः स्थि-
रसंपदः स्युः । पूज्या ज्जवंति जगदीशमथार्चयंतः ॥ ११ ॥ आरंभाणां निवृत्तिर्द्विविणसफलता संघ-
वात्सल्यमुच्चै—नैर्मल्यं दर्शनस्य प्रणयिजनहितं जीर्णैश्चैत्यादिकृत्यं ॥ तीर्थोन्नत्यं च सम्यक् जिनव-
चनकृतिस्तीर्थसत्कर्मकृतं । सिद्धेशसन्नजावः सुरनरपदवी तीर्थयात्राफलाणि ॥ १२ ॥ वपुः पवित्रीकु-
रु तीर्थयात्रया । चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवांछया ॥ वित्तं पवित्रीकुरु पात्रदानतः । कुलं पवित्रीकुरु स-
च्चरित्रैः ॥ १३ ॥ एञ्जं जभमस फलं । सारं विहवसस दक्षिणं चैव ॥ जं द्याच्चिज्जद गंतुं । सिंचुं
रिसहतिहपरो ॥ १४ ॥ षष्ठेण ज्ञेयेण । अपाणएणं तु सत जत्तज्ज ॥ जो कुणद सिंचुंजे । सो
तद्व्ययं जे लहद सिद्धिं ॥ १५ ॥ जीजं सुवन्नममी—द्रुमएदाणेण अन्नतिहेसु ॥ जं पावद पुन्न-

फलं । पूज्याहवणेण सिञ्चुजे ॥ १६ ॥

अथ संवेशसंबन्धिसूक्तानि—अथ मे फलवती पितुराशा । मातुराशिषि शिखांकुरिताद्य ॥ य-
हुगादिजिनया विकलोकं । प्रीणयाम्यहमशेषमखिलः ॥ १ ॥ संसारेऽधिगता नरामरभवाः प्राप्ताः
श्रियोऽनेकशः । कीर्त्तिरुत्तिमदर्जितं च शतशः साम्राज्यमभ्यूजितं ॥ स्वाराज्यं बहुधा सुधाशनच-
याराध्यं समासादितं । देने पुण्यमयं कदापि न पुनः संयाधिपत्यं परं ॥ २ ॥ तैरात्मा सुप्रवित्रितो
निजकुलं तैर्निर्मलं निर्मितं । तैः संसारमहांधकूपततां हस्तावलंबो ददे ॥ लब्धं जन्मफलं कृतं च
कुणतिदारकसंरोधनं । ये दाहुंजयमुख्यतीर्थनिवहे यात्रासु क्रुशोद्यमाः ॥ ३ ॥ तैश्चंद्रे लिखितं स्व-
नाम विशदं धात्री पवित्रीकृता । ते वंध्याः कृतिनः सतां मुकृतिनो वंशस्य ते भूषणं ॥ ते जीवन्ति
जयन्ति चरिविज्ज्वारस्ते श्रेयसां मंदिरं । सर्वगैरपि कुर्वन्ते विधिपरा ये तीर्थयात्रामिमां ॥ ४ ॥ न-
को मातापितृणां स्वजनपरिजनानंददायी प्रशांतः । श्रद्धाढ्यः शुद्धबुद्धिर्गतमदकलहः शीलवान् दा-
नवर्षी ॥ अद्भ्योऽन्यः सिद्धगामी परगुणविभवोत्कर्षहृष्टः कृपालुः । संवैश्वर्याधिकारी जयति किल नरो
दैवतं मूर्त्तमेव ॥ ५ ॥

अथ गुरुसंबन्धिसूक्तानि—धर्मज्ञो धर्मकर्ता च । सदा धर्मप्रवर्तकः ॥ सत्वेभ्यो धर्मशास्त्रार्थ-
 देशको गुरुव्यते ॥ १ ॥ शुद्धधर्मोपदेशेन । यः सत्त्वानामनुग्रहं ॥ करोति नितरां तेन । कृतः स्व-
 स्याप्यहो महान् ॥ २ ॥ सर्वज्ञोक्तोपदेशेन । यः सत्त्वानामनुग्रहं ॥ करोति दुःखतप्तानां । स प्रा-
 मोत्यचिराद्विवं ॥ ३ ॥ न ज्ञवति धर्मः श्रोतुः । सर्वस्यैकांततो हितश्रवणात् ॥ ब्रुवतोऽनुग्रहबुद्ध्या
 । वक्तुस्त्वेकांततो ज्ञवति ॥ ४ ॥ अरिहंतो ह्य समहो । तारणलोभ्याण दीहसंसारः ॥ ममगो देस-
 णकुसलो । तरंति जे मग्नि लभंति ॥ ५ ॥ जो पढद् अपुढं सो । लहेद् तिहंकरत्तमन्ननवे ॥
 जो पुण पढावद् परं । सभसुअं तस्स किं भणिमो ॥ ६ ॥ कर्तुस्तथा कारयितुः परेण । तुष्टेन
 चित्तेन तथानुमंतुः ॥ साहाय्यकर्तुश्च शुभाशुभेषु । तुढ्यं फलं तत्त्वविदो वदंति ॥ ७ ॥ केऽपि प्र-
 वादाभिव रागभृतः स्वयं तु । केचिच्च चूर्णेकणवत्पररंगयोग्याः ॥ काश्मीरजातमिव सौरजपूरगौरा ।
 धन्याः पुनः स्वपररंजकतां नजंति ॥ ८ ॥ द्रुयांसो दूरिलोकस्य । चमत्कारकरा नराः ॥ रंजयंति
 स्वचित्तं ये । द्रुतले ते तु पंचषाः ॥ ९ ॥ अन्नन्नदेसजाया । अन्नन्नकुलेसु बह्विअसरीस ॥ जिण-
 सासणं पवन्ता । सवे ते बंधवा भणिअ्या ॥ १० ॥ कुत्रिमैर्नवरैश्चित्रैः । शक्यस्तोषयितुं परः ॥ आ-

त्मा तु वास्तवैरेव । हेतुभिः परितुष्यति ॥ ११ ॥ सस्पृहाणामयं धर्मो । यद्गुणैः परंजनं ॥ निःस्पृ-
 हाणामयं धर्मो । मौनं मानसरंजनं ॥ १२ ॥ स्वेह्यविरचितशास्त्रैः । प्रवज्यावेषधारिभिः क्षुद्रैः ॥ ना-
 नाविधैरुपायै—रनाथवनमनुष्यते लोकः ॥ १३ ॥ अज्ञानतिमिरंधस्य । ज्ञानांजनशलाकया ॥ ने-
 त्रमुन्मीलितं येन । तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ १४ ॥ श्रोत्रा कपूरदुमा । रयणपसूत्यावि आगरा श्रोत्रा
 ॥ संपुरिसावि अथ श्रोत्रा । सुगन्धमगं पयासंता ॥ १५ ॥ गुरुणो नृद्राजाया । सहे शुण्डिज्जण
 दिति दाणांश्च ॥ दुर्जिबि अमुण्डिअसारा । दंसमसमयंमि बुरुन्ति ॥ १६ ॥ गुरुरेव विजानाति ।
 कृत्याकृत्यविवेचनं ॥ मङ्गिका वमनी प्रोक्ता । तद्विष्टा नर्दिनाश्चिनी ॥ १७ ॥ विना गुरुन्यो गुणनी-
 रधिभ्यो । जानाति धर्मं न विचक्ष्णोऽपि ॥ विना प्रदीपं शुभ्रलोचनोऽपि । निरीकृते कुत्र पदार्थ-
 सार्धं ॥ १८ ॥ अथवा मुक्ते पथि यः प्रवर्तते । प्रवर्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ॥ स एव सेव्यः स्व-
 हितैषिणा गुरुः । स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परं ॥ १९ ॥ विद्वत्पति कुबोधं बोधयत्यागमार्थं । सुग-
 तिकुगतिमार्गो पुण्यपापे व्यनक्ति ॥ अथवा गमयति कृत्याकृत्यमेव गुरुर्यो । भवजलनिधिपोतस्तं विना
 नास्ति कश्चित् ॥ २० ॥ द्रवलोकाविधीन् कुरुते । स्वयं जनो न तु गुरुं विना धर्मं ॥ अथवा हि

तृणान्यसि । स्वयं द्युतं प्राप्यतेऽन्येन ॥ २५ ॥ पूर्वे वीरजिनेश्वरेऽपि जगत्प्राख्याति धर्मे स्वयं ।
 प्रज्ञावत्प्रज्ञयेऽपि मंत्रिणि न यां कर्तुं क्षमः श्रेणिकः ॥ अक्षेक्षेन कुमारपालनपतिस्तां जीवरक्षां व्य-
 धात् । पीत्वा यस्य वचःसुधां स परमः श्रीहेमसूरिर्गुरुः ॥ २६ ॥ एकादशाश्वत्थकाणि । गर्जेडाणां
 ज्ञातानि च ॥ पत्तिकोट्यो द्वादश स्यू—रथाः पंचाशुतीमिताः ॥ २७ ॥ द्वाद्वावर्त्तिषु मंडलेषु विपु-
 लेष्वष्टादशस्वादरा—दब्दान्येव चतुर्दश प्रसुमरां मारिं निवर्त्यैजसा ॥ कीर्त्तिस्तंभनिभांश्चतुर्दश-
 तीसंख्यान् विहारांस्तथा । जैनाभिर्मितवान् कुमारनृपतिर्द्विव्यवयं ऋशिः ॥ २८ ॥ धन्यस्योपरि नि-
 पत—त्यहितसमाचरणधर्मनिर्वापी ॥ गुरुवदनमलयनिःसृत—वचनरसश्चादनस्पर्शः ॥ २९ ॥ धन्ना-
 ण चेव गुरुणो । द्याएसं दिति गुणमहोदहिणो ॥ चंदणरसो द्यपुन्नाण । निवदण नेव द्यंगंमि
 ॥ ३० ॥ धन्नो सो जिह्यलोण । गुरवो निवसंति जस्म हिह्ययंमि ॥ धन्नाणवि सा धन्नो । गुरुण
 हिह्यण वसद जो तु ॥ ३१ ॥ सलं हिह्ययपविठं । मारद मणुञ्जं जणे पसिद्धमिणं ॥ तंपि गुरुणा
 पजत्तं । जीवावद पिह द्यल्लरिञ्चं ॥ ३२ ॥ धन्नां तच्चिह्य पुरिसा । जे गुरुवयणं करिति पच्चकं ॥
 धन्नाण वि ते धन्ना । कुणंति देसंतरगया जे ॥ ३३ ॥ धन्नाणं विहिजोगो । विहिपस्कराहणा सया

धना ॥ विहिबहुमाणी धना । विहिपक्वदसगा धना ॥ ३५ ॥ एकमप्यक्षरं यस्तु । गुरुः शिष्ये
निवेदयत् ॥ पृथिव्यां नास्ति तद् द्रव्यं । यत्प्रदायानुणीनवेत् ॥ ३६ ॥ एकाक्षरप्रदातारं । यो गुरुं
नाभिमन्यते ॥ स श्रयोनिशतं गत्वा । चंडालेष्वपि जायते ॥ ३६ ॥

अथ श्रीसंघसंबंधिसूक्तानि—पूतं धाम निजं कुलं विमलितं जातिः समुद्योतिता । विजं दुः
र्गतिदाम नाम लिखितं शीतहृतेर्मंडले ॥ दत्तो दुःखजटांजलिर्निरुपमं न्यासीकृतं स्वःसुखं । येने-
हं शिवशर्मकर्मणमणेः संघस्य पूजा कृता ॥ १ ॥ रत्नानामिव रोहणः क्वितिधरः खं तारकाणामिव
। स्वर्गः कल्पमहीरुहमिव सरः पंकेरुहाणामिव ॥ पाथोधिः पयसां द्राक्षीव महसां स्थानं गुणाना-
मसा—वित्यालोच्य विरच्यतां जगवतः संघस्य पूजाविधिः ॥ २ ॥ कदा किल जविष्यति । मद्गु-
हांगणद्रुमयः ॥ श्रीसंघचरणान्नोज—रजोराजिपवित्रिताः ॥ ३ ॥ रुचिरकनकधाराः प्रांगणे तस्य पे-
तुः । प्रवरमणिनिधानं तद्गृहांतः प्रविष्टं ॥ अमरतरुजनानामुद्गमस्तस्य गेहे । जवनमिह सहर्षं य-
स्य पस्पृशं संघः ॥ ४ ॥ कल्पोर्वीरुहसंततिस्तदजिरे चिंतामणिस्तकरे । श्लाघ्या कामडधानधा च
सुरभी तस्यावतीर्णा गृहे ॥ त्रैलोक्याधिपतिवसाधनसहा श्रीस्त्नमुखं वीक्षते । संघो यस्य गृहांगणं

गुणयुतः पादैः समंक्रामति ॥ ५ ॥ यद्भक्तेः फलमर्हदादिपदवी मुख्यं कृषेः शस्यवत । चक्रित्ववि-
दर्शोद्भवादि तृणवत्प्रासंगिकं गीयते ॥ शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पतेः । संघः
सोऽघह्रः पुनस्तु चरणन्यासैः सतां मंदिरं ॥ ६ ॥ यः संसारनिरामस्तालसमतिर्मुक्तयर्थमुत्तिष्ठते । यं
तीर्थं कथयंति पावनतया येनास्ति नान्यः समः ॥ यस्मै तीर्थपतिर्नमस्यति सतां यस्माच्छुभ्रं जायते
। स्फुर्तिर्यस्य परावसंति च गुणा यस्मिन् स संघोऽर्च्यतां ॥ ७ ॥ रत्नानामिव रोहणः क्वितिधरः खं
तारकाणामिव । स्वर्गः कट्वपमहीरुहामिव सरः पंकेरुहाणामिव ॥ पाथोधिः पयसां शशीव महसां
स्थानं गुणानामसा—वित्यालोच्य विरच्यतां जगवतः संघस्य पूजाविधिः ॥ ८ ॥

अथ श्रीसंघाशीर्वादमुक्तानि—विश्वं सरोवरं तव । कमले जिनशासने ॥ चिरं विवेकवान्
जीयात । श्रीसंघो राजहंसवत ॥ १ ॥ जिननभ्यो गुणराशि—वर्दनीयो महात्मनां ॥ संघः सोऽघ-
हरो जीया—द्विश्वस्तुतिपञ्चातिगः ॥ २ ॥ नन्दलाङ्कतपूरितं मरकतस्थालं विशालं नगः । पीयूषहृ-
त्तिनालिकेरकलितं चंद्रप्रज्ञाचंदनं ॥ यावन्मेरुकरे गभस्तिरकटके धत्ते धरिवीवधू—स्तावन्नंदतु धर्म-
कर्मनिरतः श्रीसंघमट्टारकः ॥ ३ ॥ स्फुर्जनागैरुनाले दिगुपचितदले तारकाबीजजाले । क्षोणीभूत्

केसरादे कनकगिरिलसत्कारिकाचक्रवादे ॥ यावद्व्योमांबुजेऽस्मिन् स्फुरदुल्लसितं राजते राजहंस-
द्वंद्वं निर्द्वमेतज्जागति विजयतां तावद्व्योऽज संघः ॥ ४ ॥

अथ दयासंबंधिसुक्तानि—शतेषु जायते शूरः । सहस्रेषु च पंडितः ॥ वक्ता शतसहस्रेषु । दा-
ता भवति वा न वा ॥ १ ॥ न रणे विजयी शूरो । विद्यया न च पंडितः ॥ न वक्ता वाक्पटुत्वेन
। न दाता धनदायकः ॥ २ ॥ शंङ्क्याणां जये शूरो । धर्मे चरति पंडितः ॥ सत्यवादी भवेद्वक्ता ।
दाता श्रुताऽन्यप्रदः ॥ ३ ॥ अहिंसासंजवो धर्मः । स हिंसातः कथं जवेत् ॥ न तोयजानि पद्मानि
। जायंते जातवेदसः ॥ ४ ॥ कृपानदीमहातीरे । सर्वे धर्मास्तृणकुंराः ॥ तस्यां शोषमुपेतयां
। कियन्नंदति ते पुनः ॥ ५ ॥ निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु । दयां कुर्वति साधवः ॥ न हि संहरति ज्यो-
त्स्नां । चंद्रश्चंद्रालवश्चमसु ॥ ६ ॥ किं ताए पटिआए । पयकोमीए पलायश्रुआए ॥ जहिंतिपं न
नायं । परस्स पीमा न कायवा ॥ ७ ॥ इक्कहजीविअकारणेहिं । मारि म जीवसयाइं ॥ अज्जहिं
कल्लहिं मरण तुं । पामिसि दुक्कत्थाइं ॥ ८ ॥ इक्कस्स कए निअजीविअस्स । बहुआजं जीवको-
डीजं ॥ दुक्के उवंति जे केइ । ताए किं सासयं जीअं ॥ ९ ॥ न सा दीक्षा न सा शिक्षा । न

तद्दानं न तत्तपः ॥ न तद्ध्यानं न तन्मीनं । दया यत्र न विद्यते ॥ १० ॥ दयादयितया शून्ये ।
मनोवासगृहे नृणां ॥ दानादिदृताहुतोऽपि । धर्मोऽयं नावतिष्ठते ॥ ११ ॥ यस्य चित्तं द्रवीभूतं । कुं-
पया सर्वजंतुषु ॥ तस्य ज्ञानं च मोक्षश्च । न जगन्नास्मन्चीवरैः ॥ १२ ॥ पतितं श्रुतं च दास्यं । गु-
रुपरिचरणं गुरुतपश्चरणं ॥ धनगर्जितमिव विपुलं । विकलं सकलं दयाविकलं ॥ १३ ॥ हंतृण प-
रपाणे । अप्पाणं जो करेद् सप्पाणं ॥ अप्पाणं दिष्टहाणं । कए अ नासेद् अप्पाणं ॥ १४ ॥
सर्वाणि भूतानि सुखे रतानि । सर्वाणि दुःखस्य समुद्भिजंति ॥ तस्मात्सुखार्थी सुखमेव दत्ते । सु-
खप्रदाता लज्जते सुखानि ॥ १५ ॥ वसंत्यरण्येषु चरंति दूर्वा । पिबंति तोयान्यपरिगृहाणि ॥ तथापि
वध्या हरिणा नराणां । को लोकमाराधयितुं समर्थः ॥ १६ ॥ वैरिणोऽपि हि मुच्यंते । प्राणांते तु
णभङ्गणत ॥ तृणाहाराः सदैवेते । हन्यंते पशवः कथं ॥ १७ ॥ रसातलं यातु यद्व पौरुषं । कुं-
नीतिरेषाश्शरणो हृदोषवान् ॥ विहन्यते यद्भक्षिनापि दुर्बलो । हृहा महाकष्टमराजकं जगत ॥ १८ ॥
येषां प्राणिवधः क्रोडा । नर्ममर्मपरं वचः ॥ कार्यं परोपतापित्वं । ते मृत्योरपि मृत्यवः ॥ १९ ॥ य-
दि भ्रावा तोये तरति तरणिर्यद्बुदयति । प्रतीच्यां सप्तचिर्यदि नजति शैत्यं कथमपि ॥ यदि क्षापी-

तं स्यादुपरि संकलस्यापि जगतः । प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः कापि सुकृतं ॥ २० ॥ क्रीडाद्भु-
 तस्य दुःकृतरजःसंहारात्ता द्रवो—दन्वन्नैर्व्यसनाग्निमेधपृथ्वी संकेतदूती श्रियां ॥ निःश्रेणिस्त्रि-
 दिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगत्सर्गला । सत्त्वेषु क्रियतां कृपेव भवतु कलेदौरशेषैः परैः ॥ २१ ॥
 आद्युदीर्घतरं वपुर्वरतरं गोत्रं गरीयस्तरं । वित्तं द्युरितलं बलं बहुतरं स्वामितवसुच्चैस्तरं ॥ आरोग्यं
 विगतांतरं त्रिजगतः श्लाघ्यत्वमटपेतरं । संसाराब्जनिधिं करोति सुतरं चेतः कृपासंकुलं ॥ २२ ॥ जं-
 ह्यास्मगमुद्गमपथनिहयं आप्तेसरतं फुलं । रूवं आप्तिरूवमुज्जलतरा किन्ती धणं जुवणं ॥ २३ ॥
 आलं अवंचणो परिच्छणो पुत्ता सुपुत्ता सया । तं सवं सचराचरंमि जए नूणं दयाए फलं ॥ २४ ॥
 अथ सत्यसंबंधिसूक्तानि—कुर्वति देवा अपि पक्षपातं । नरेश्वराः द्वासानमुद्धर्ति ॥ द्वांता-
 द्रवंति ज्वलनादयो य—तत्सत्यवाचां फलमामनन्ति ॥ १ ॥ तस्याग्निर्जलमर्णवः स्थलमग्निर्मित्रं सुराः
 किंकराः । कांतरं नगरं निर्भिर्हमहिर्माद्व्यं मृगारिर्मुगः ॥ पातालं बिलमस्त्रमुत्पलदलं व्यालः शृ-
 गालो विषं । पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्यांचितं वक्ति यः ॥ २ ॥ विश्वासायतनं विपत्तिदलनं
 देवैः कृताराधनं । मुक्तेः पश्यदनं जलाग्निदामनं व्याघ्रोरगस्तंभनं ॥ श्रेयःसंवननं समृद्धिजननं सौ-

जन्यसंजीवनं । कीर्त्तः केदिवनं प्रज्ञावन्नवनं सत्यं वचः पावनं ॥ ३ ॥ जेण परो दुहिज्जद । पा-
णिवहो होद जेण जणिण ॥ अथा पन्द अणत्थे । न हु तं जंपति गीअहा ॥ ४ ॥ राज्यं या-
तु श्रियो यांतु । यांतु प्राणा विनश्राः ॥ या मया स्वयमेवोक्ता । वाचा मा यातु शाश्वती ॥ ५ ॥
एवं करोमीति कृतप्रतिज्ञो । यः स्वीकृतं नैव करोत्यसत्त्वः ॥ यात्यस्य संस्पर्शजकश्मलानां । प्रज्ञा-
लनायाब्धिरपि न चातं ॥ ६ ॥ पलएवि महापुरिमा । पडिवन्नं अन्नहा न हु कुणंति ॥ गहंति न
दीणत्तं । कुणंति न हु पल्लणान्नं ॥ ७ ॥ तत्तिअमित्तं जंपद । जत्तिअमित्तस्स निक्कयं वहद ॥
तं जस्सिवेह नारं । जं अरुपहे न ळेदे ॥ ८ ॥

अथ मिथ्यावादसंबंधिसूक्तानि—
लिङ्गिनां परमाधारो । वेद्यानां परमो निधिः ॥ बणिजां प-
रमा नीवी । मृषावाद नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥ पारदारिकचौराणा—मस्ति काचित्प्रतिक्रिया ॥ असत्य-
वादिनः पुंसः । प्रतीकारो न विद्यते ॥ २ ॥ असत्यमप्रत्ययमूलकारणं । कुवासनासज्ञ समुद्धिवार-
णं ॥ विपन्निदानं परवंचनोर्जितं । कृतापराधं कृतिभिर्विवर्जितं ॥ ३ ॥ यत्र यो मुच्यते प्राय—स्त-
व स्तये करोति सः ॥ कथं न हरते वारि । वारिमध्यस्थिता घटी ॥ ४ ॥

अथ वाक्संबंधिमुक्तानि—यदीहसि वशीकर्तुं । जगदेकेन कर्मणा ॥ परापवादशस्येभ्य—
 श्रंतिं गां निवारय ॥ १ ॥ परपरिवादः पर्षदि । न कथंचन पंडितेन वक्तव्यः ॥ सत्यमपि तन्न वा-
 च्यं । यदुक्तमसुखावहं जवति ॥ २ ॥ वरं मौनेन नीयंते । कोकिलैरिव वासराः ॥ यावत्सर्वजना-
 नंद—दायिनी गीः प्रवर्तते ॥ ३ ॥ तुल्यवर्णहृदैः कृष्ण—कोकिलैः किल संगतः ॥ केन विज्ञा-
 यते काकः । स्वयं यदि न भाषते ॥ ४ ॥ स्वजिह्वा नो वशे यस्य । जल्पने जोजने तथा ॥ स
 जवेद्दुःखितो नित्य—मात्मनो दुष्टचेष्टितैः ॥ ५ ॥ हितं मितं प्रियं स्निग्धं । मधुरं परिणतिप्रियं ॥
 जोजनं वचनं चापि । भुक्तमुक्तं प्रशस्यते ॥ ६ ॥ स्वायत्तमेकांतहितं विधात्रा । विनिर्मितं लादन-
 मज्ञातायाः ॥ विशेषतः सर्वविदां समाजे । विमृष्टं मौनमप्यंतितानां ॥ ७ ॥ मुखदोषेण बध्यंते ।
 शुकसारसतितिराः ॥ बकास्तत्र न बध्यंते । मौनं सर्वार्थसाधनं ॥ ८ ॥ न तथा रिपुर्न शस्त्रं । न
 विषं न हि दारुणो महाव्याधिः ॥ जह्वेजयति पुरुषं । यथा हि कटुकाक्षरा वाणी ॥ ९ ॥ न तथा
 शशी न सलिलं । न चंदनरसो न शीतला लाया ॥ व्याह्लादयंति पुरुषं । यथा हि मधुराक्षरा वा-
 णी ॥ १० ॥ रे जिह्वे कटुकस्नेहे । मधुरं किं न ज्ञापसे ॥ मधुरं वद कट्याणे । लोको हि मधुर-

प्रियः ॥ ११ ॥ यदि तात धनं नास्ति । पूर्वदुःकृतकर्मणा ॥ तथापि ललितं वाणी । वचने का
 दरिद्रता ॥ १२ ॥ अस्मन्नाढ्यं न वक्तव्यं । प्रत्यङ्गं यदि दृश्यते ॥ यथा वानरसंगीतं । तथा तरति
 सा शिला ॥ १३ ॥ नैव भाग्यं विना विद्या । विना विद्यां न भाषितं ॥ सुभाषितविहीनस्य । जी-
 वितान्मरणं वरं ॥ १४ ॥ अर्धार्थगुलपरिमाण— जिह्वाप्रायासपीरवः ॥ सर्वाङ्गं परिक्षेपं । सहते मं-
 दबुद्धयः ॥ १५ ॥ प्रियवाक्यप्रदानेन । सर्वे तुष्यन्ति जंतवः ॥ तस्मात्तदेव कर्तव्यं । वचने किं द-
 रिद्रता ॥ १६ ॥ कोऽतिशारः समर्थानां । किं दूरं व्यवसायिनां ॥ को विदेशः सविद्यानां । कः परः
 प्रियवादिनां ॥ १७ ॥ प्रसृतं हेतुसंयुक्तं । शुद्धं साधुजनप्रियं ॥ यो वक्तुं नैव जानाति । स जि-
 ह्वां किं न रक्षति ॥ १८ ॥ प्रस्तावसदृशं वाक्यं । सज्ञावसदृशं प्रियं ॥ आत्मशक्तिसमं कोपं । यो
 जानाति स पंडितः ॥ १९ ॥ युक्तमेव कृतं मौनं । काले प्रावृषि कोकिलैः ॥ वक्तारो दुर्दुरा यव ।
 तत्र नष्टं सुनाषितैः ॥ २० ॥ धर्मध्वंसे क्रियालोपे । स्वसिद्धांतार्थविप्लवे ॥ अपृष्टेनापि शक्तेन ।
 वक्तव्यं तन्निषेधकं ॥ २१ ॥ एकपि कलासु कला । वचनकला किं कलाऽनिरपराधिः ॥ वरमेका
 कामगवी । जरद्गवीनां न लक्ष्मपि ॥ २२ ॥ केयूरा न विवृष्यन्ति पुरुषं हारा न चंद्रोज्ज्वला । न

स्नानं न वित्तेपनं न कुसुमं नालं कृता मूर्धजाः ॥ वाण्येका समलंकरोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते ।
दीयंते खलु ऋषणानि सततं वाग्ऋषणं ऋषणं ॥ २३ ॥

अथ सुभाषितसूक्तानि—मांसखंडं न सा जिह्वा । या न वेत्ति सुन्नाषितं ॥ नूनं काकभया-
द्देवा । दंतांतर्विनिवेक्षिता ॥ १ ॥ पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि । जलमन्नं सुन्नाषितं ॥ मूढैः पाषाणखं-
डेषु । रत्नसंज्ञा निवेक्षिता ॥ २ ॥ यस्य वक्त्रकुहरे सुन्नाषितं । नास्ति नाप्यवसरे प्रजटपति ॥ आ-
गतः सदसि धीमतामसौ । लेप्यनिर्मितं श्वावन्नासते ॥ ३ ॥ सुभाषितेन गीतेन । युवतीनां च
लीलया ॥ मनो न त्रिद्यते यस्य । स योगी ह्यथवा पशुः ॥ ४ ॥ धर्मो यशो नयो दाहयं । म-
नोहारि सुभाषितं ॥ इत्यादिगुणरत्नानां । संग्रही नावसीदति ॥ ५ ॥ जणणी जम्मुपत्ती । पण्डिम-
निहा सुभासिध्या गुठी ॥ मण्ड्रं माणुस्सं । पंचवि दुक्केहिं मुच्चंति ॥ ६ ॥ जं अयवसरे न हूअं ।
दाणं विण्णं सुन्नासिअं वयणं ॥ पण्णागयकालेणं । अयवसरहिएण किं तेण ॥ ७ ॥

अथाऽदत्तसंबंधिसूक्तानि—अदत्तं नादत्ते कृतसुकृतकामः किमपि यः । शुन्नश्चेणिस्सस्मिन्न व-
सति कलहंसीव कमले ॥ विपत्तस्माद्ददुरं व्रजति रजनीवांबरमणे—विनीतं विद्येव त्रिदिवश्चिबल-

क्षीर्त्तजति तं ॥ १ ॥ यन्निर्वर्त्तितकीर्त्तिधर्मनिधनं तर्वागमां साधनं । प्रोन्मीलदधबंधनं विरचितक्लि-
 षाश्वोद्धोधनं ॥ दौर्गत्यैकनिबंधनं कृतसुगत्याश्लेषसरोधनं । प्रोत्सर्पदधनं जिघृक्षति न तल्लीमानद-
 तं धनं ॥ २ ॥ वरं वह्निशिखाः पीताः । सर्पास्यं चुंबितं वरं ॥ वरं हाताहतं लीढं । परस्वहरणं न
 तु ॥ ३ ॥ चौरश्चौरार्पको मंत्री । नेदङ्कः काणककयी ॥ द्यन्नदः स्थानदश्चेति । चौरः सप्तविधः
 स्मृतः ॥ ४ ॥ दहिरुज्जण य परदवं । पूष्यं जो करद जिणवरिदाणं ॥ दहिरुज्जण चंदणतरुं । कुण-
 द अंगारवाणिज्जं ॥ ५ ॥

अथ संतोषसंबन्धिसूक्तानि—सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते । शुष्कैस्तृणैर्वनगजा बलि-
 नो नृवंति ॥ कंदैः फलैर्मुनिवरा गमयन्ति कालं । संतोष एव पुरुषस्य परं निधानं ॥ १ ॥ द्रुप्सितं
 मनसा सर्वं । कस्य संपद्यते सुखं ॥ दैवायत्तं जगत्सर्वं । तस्मात् संतोषमाश्रयेत् ॥ २ ॥ निवृत्तायां
 धनेहायां । पार्श्वस्था एव संपदः ॥ अंगुल्या पिहिते कर्णे । शब्दाद्वैतं विजुञ्जितं ॥ ३ ॥ राजानं
 तृणतुल्यमेव मनुते शक्रेऽपि नैवादरो । वित्तोपाज्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥ संसारां-
 तरवर्त्यपीह लघते शं मुक्तवन्निर्ययः । संतोषात्पुरुषोऽमृतत्वमचिरात्पायात्सुरेन्द्रार्चितः ॥ ४ ॥ जातः

कदपतरुः पुरः सुरगवी तेषां प्रविष्टा गृहं । चिंतारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्नो निधिः सन्निधिं ॥ विश्वं
 वश्यमवश्यमेव सुखराः स्वर्गापवर्गश्रियो । ये संतोषमशेषदोषदहनध्वंसाबुदं बिभृते ॥ ९ ॥ प्राप्ताः
 श्रियः सकलकामदुःखास्ततः किं । संप्रीणिताः प्रणयिनो विभवैस्ततः किं ॥ दत्तं पदं शिरसि विद्वि-
 षतां ततः किं । कदपं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किं ॥ ६ ॥ निरीहस्य निधानानि । प्रकाशयति
 काश्यपी ॥ अंगोपांगानि भिंभाय । न गोपयति कामिनी ॥ ७ ॥ उपर्युपरि पश्यंतः । सर्व एव द-
 रिद्रति ॥ अधोऽधः पश्यतः कस्य । महिमा नोपजायते ॥ ८ ॥ अन्नुचितफलाजिह्वाषी । दैवेन
 निवार्यते बलारपुरुषः ॥ द्राक्षाविपाकसमये । मुखरोगो ज्वति काकानां ॥ ९ ॥

अथ परिग्रहसंबन्धिसूक्तानि—क्षेत्रं वास्तु धनं धान्यं । कुप्यं शयनमासनं ॥ द्विपदः पशवो
 ज्ञानं । बाह्या दश परिग्रहाः ॥ १ ॥ दयादाः स्पृहयंति तत्स्मरणाणा मुष्णंति भूमिद्युजो । गृह्णंति
 बलमाकलय्य हुतभुञ्जसीकरोति कृणात ॥ अन्धः ह्यावयति कितौ विनिहितं यद्वा हरंते हृतात् ।
 दुर्वृत्तास्तनया नयंति निधनं धिग्बह्वीनं धनं ॥ २ ॥ अर्थानामर्जने दुःख—मर्जितानां च रक्षणे
 ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं । धिगर्थं दुःखभाजनं ॥ ३ ॥ क्लेशाय विस्तराः सर्वे । संक्षेपास्तु सुखा-

बहाः परार्धं विस्तराः सर्वे । त्यागमात्महितं विदुः ॥ ४ ॥ यथा यथा महत्तन्त्रं । विस्तरश्च यथा य-
था ॥ तथा तथा महद्दुःखं । सुखं च न तथा तथा ॥ ५ ॥ ह्यनंतैः पार्थिवैर्मुक्ता । कालेनोर्वी ध-
नानि च ॥ मेलितानि परं त्यक्त्वा । गतास्ते स्वकृतैः सह ॥ ६ ॥ गोश्रतादपि गोक्षीरं । मानं मू-
ढश्रतादपि ॥ मंदिरे मंचकस्थानं । शेषाः परपरिश्रहाः ॥ ७ ॥ निद्राबेदसखेदबांधवजने सोद्वेगवै-
द्योन्नितः । पथ्यक्वाथकथार्दितः पर्रिजनैस्तंढीभवन् क्षीरतः ॥ दान्नस्वास्थ्यमनोरथाप्रियतमावष्टब्ध-
पादद्वयः । पर्यंते विवशः करोति पुरुषः किं शक्यतुद्वैर्धनैः ॥ ८ ॥

ब्रह्मज्ञानविवेकनिर्मलधियः कुर्वत्यहो दुष्करं । यन्मुंचंत्युपगोगत्रांज्यपि धनान्येकांततो निःस्पृ-
हाः ॥ न प्राप्तानि पुरा न संप्रति न च प्राप्ता दृढप्रत्ययो । बांलामात्रपरिश्रहाण्यपि वयं त्यक्तुं न ता-
नि क्षमाः ॥ ९ ॥ क्रीनोद्यानमविद्यानां । वारिधिर्व्यसनांजसां ॥ कंदस्तृष्णामहाबद्धे—रेक एव
परिश्रहः ॥ १० ॥ प्रत्यर्थी प्रशमस्य मित्रमधृतेर्मोहस्य विश्रामद्भुः । पापानां स्वनिरापदां पदमसञ्चा-
नस्य लीलावनं ॥ व्याक्षेपस्य निधिर्मदस्य सचिवः शोकस्य हेतुः कलेशः । केदिवेदम परिश्रहः परि-
हृतेर्योग्यो विविक्तात्मनां ॥ ११ ॥

अथ लोचसंबंधिसूक्तानि—लोभमूढानि पापानि । रसमूढाश्च व्याधयः ॥ स्नेहमूढानि दुः-
 खानि । वीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥ १ ॥ महीयसापि लाभेन । लोभो न परिभूयते ॥ मात्रा स
 अधिकः कुत्र । मात्राहीनेन जायते ॥ २ ॥ लोभो मुक्तो यदि तदा । तपोन्निरफ़लैरलं ॥ लोभः
 स्यक्तो न चेत्तर्हि । तपोभिरफ़लैरलं ॥ ३ ॥ निःशेषधर्मवनदाहविजृंभमाण—दुःखाद्यनस्मानि वि-
 सर्पदकीर्त्तिधूमे ॥ बाढं धर्मेधनसमागमदीप्यमाने । लोभानले शलभतां लज्जते गुणौघः ॥ ४ ॥ य-
 द्दुर्गामिदवीमदंति विकटं क्रामंति देशांतरं । ग्राहंते गहनं समुद्रमतुलकटोशां कृषिं कुर्वते ॥ सेवंते
 कृपणं पतिं गजघटासंघट्टुःसंचरं । सर्पंति प्रधनं धनांधितधियस्तद्व्योजविरफ़ुर्जितं ॥ ५ ॥ नीचस्या-
 पि चिरं चद्दनि रचयत्यायांति नीचैर्नति । शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्त्तनं ॥ निर्वेदं
 न विदंति किंचिदकृतकस्यापि सेवाकृते । कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति वितार्थिनः ॥
 ॥ ६ ॥ मूढं मोहविषडुमस्य सुकृतांभोराशिकुंजोद्भवः । क्रोधाध्वेररणिः प्रतापतरणिप्रह्लादने तोयद्-
 ॥ क्रीडासझ कलेर्विवेकशशिनः स्वर्णाणुरापन्नदी—सिंधुः कीर्तिलताकलापकलभो लोभः पराभूयतां ॥
 अथ तूष्णासंबंधिसूक्तानि—मुखं वदन्निशक्रांतं । पटितैरंकितं शिरः ॥ गात्राणि शिथिला-

यते । तृष्णैका तरुणायते ॥ १ ॥ दंतैरुच्चलितं धिया तरलितं पाण्युद्विणा कंपितं । दृग्भ्यां कुम्भ-
लितं बलेन गलितं रूपश्रिया प्रोज्जितं ॥ प्रासायां यमभूपतेरिह महाधाढ्यां धरायामियं । तृष्णा
केवलमेकैकैव सुभट्टी हृत्पत्तने नृत्यति ॥ २ ॥ अंगं गलितं पलितं मुंनं । दशनबिहीनं जातं तुंनं
॥ बृद्धो याति गृहीत्वा दंनं । तदपि न मुंचत्याश्रपिंनं ॥ ३ ॥ उत्खातं निधिशंक्या क्लितितलं ध्मा-
ता गिरेर्धातवो । निस्तीर्णः सरितां पतिर्नुपतयो यत्नेन संसेविताः ॥ मंत्राराधनतत्परेण मनसा नी-
ताः स्मशाने दूपाः । प्रासः काणवराटकोऽपि न मया तृष्णे सकामा जव ॥ ४ ॥ आराध्य नृपति
मवाप्य ततो धनानि । भोदयावहे वयममी सततं सुखानि ॥ इत्याशया बत विमोहितमानसानां ।
कालः प्रयाति मरणावधिरेव पुंसां ॥ ५ ॥ राविर्गमिष्यति जविष्यति सुप्रजातं । आस्वानुदेष्यति
हसिष्यति पंकजं च ॥ इहं विचिंतयति कोशगते द्विरेफे । हा मूढतः कमलिनीं गज उज्जहार
॥ ६ ॥ यौवनं जरया ग्रस्तं । शरीरं व्याधिपीडितं ॥ मृयुराकाङ्क्षति प्राणान् । तृष्णैका निरुपद्रवा
॥ ७ ॥ शरीरं श्लथते नाश्ना । रूपं याति न पापधीः ॥ जरा स्फुरति न ज्ञानं । धिक्स्वरूपं शरी-
रिणां ॥ ८ ॥ तृष्णा खानिरगाधेयं । दुःपूरा केन पूर्यते ॥ या महद्विरपि क्षिप्तैः । पूरणैरेव खन्य-

ते ॥ ९ ॥ आकाङ्क्षितानि जंतूनां । संपद्यते यथा यथा ॥ तथा तथा विशेषसौ । मनो जवति
दुःखितं ॥ १० ॥ मनोरथश्चाखंडं । युक्तमिन्द्रियवाजिभिः ॥ ब्राभ्यतीदं जगत्सर्वं । तृष्णासारथिर्नो-
दितं ॥ ११ ॥ त्यागार्थं यस्य चित्तेहा । तस्याऽनीहा गरीयसी ॥ प्रक्षालनाद्धि पंकस्य । दूरादस्पर्शनं
वरं ॥ १२ ॥ धनेषु जीवितव्येषु । स्त्रीषु चाहारकर्मसु ॥ अतृप्ताः प्राणिनः सर्वे । याता यास्यति
याति च ॥ १३ ॥ भवो दुःखमयः सोऽयं । किमात्राति भवस्त्वव ॥ यत्रेहातुलितं दुःखं । लभ्यते
न पुनर्मुधा ॥ १४ ॥ बिंदुनाप्यधिका चिंता । चिताया इति मे मतिः ॥ चिता दहति निर्जीवं ।
चिता जीवंतमप्यहो ॥ १५ ॥ तृष्णादेवि नमस्तुभ्यं । का कथेतरमानवे ॥ अतन्तनाम यद्रूपं । त-
त्त्वया वामनीकृतं ॥ १६ ॥ आशौव राक्षसी पुंसा—माशौव विषमंजरी ॥ आशौव जीर्णमदिरा । धि-
गाशां सर्वदोषद्रुः ॥ १७ ॥ ते धन्याः पुण्यभाजस्ते । तैस्तीर्णैः कटोशसागरः ॥ जगत्संमोहजननी ।
यैराशाशीविषी जिता ॥ १८ ॥ कालो न यातो वयमेव याता । द्योगा न युक्ता वयमेव युक्ताः ॥
तृष्णा न जीर्णा वयमेव जीर्णा—स्वप्नो न तप्तं वयमेव तप्ताः ॥ १९ ॥

अथ जरसंबंधिसूक्तानि—मनसि जरसाज्जिह्वता । जायते यौवनेऽपि विद्वांसः ॥ मंदधियः पु-

नरितरे । भवंति वृद्धत्वयोगेऽपि ॥ १ ॥ अप्यरोहंति शिरः स्वांता—दौघ्रायं तनुते जरा ॥ शिरसः
 स्वांतमायांती । दिशते नीचतां पुनः ॥ २ ॥ यातं यौवनमधुना । वनमधुना शरणमस्माकं ॥ स्फु-
 रदुरुहारमणीनां । ह्यारमणीनां गतः कायः ॥ ३ ॥ अत्यंकरोति हि जरा । राजामात्यन्निषवरात् ॥
 विनंबयति पण्यस्त्री—मद्वगायकसेवकात् ॥ ४ ॥ वदनं दृशनविहीनं । वाचो न परिरुद्र गता श-
 क्तिः ॥ अव्यक्तैर्द्विपशक्तिः । पुनरपि बाह्यं कृतं जरया ॥ ५ ॥ गात्रं संकुचितं गतिर्विगडिता दं-
 ताश्च नाशं गता । दृष्टिर्भ्रस्यति रूपमेव हसते वक्त्रं च टाटायते ॥ वाक्यं नैव करोति बांधवजनः
 पत्नी न शुश्रूषते । ह्यारमणीनां गतः कायः ॥ ६ ॥ वृद्धस्य मृतनार्यस्य । पुत्रा-
 धीनधनस्य च ॥ स्तुषावचनदग्धस्य । जीवितान्मरणं वरं ॥ ७ ॥ यममिव गृहीतदंढं । हारिमिव स-
 गदं शशांकमिव वक्त्रं ॥ शंभुमिव विरूपाक्षं । जरा करोत्यकृतपुण्यमपि ॥ ८ ॥ पटु रयति पलितदू-
 तो । मस्तकमासाद्य सर्वलोकस्य ॥ परिजवति जरामरणं । कुरु धर्मं विरम पापेभ्यः ॥ ९ ॥ वृद्ध-
 त्वानलदग्धस्य । सारयौवनवस्तुनः ॥ दृश्यते देहगेहेषु । भस्मेव पलितहृत्वात् ॥ १० ॥ बीदयते
 पलितश्रेणि—नैव वृद्धस्य मूर्धनि ॥ वृथैव जातजन्मेति । किंतु भस्म विधिर्यधात् ॥ ११ ॥ पलि-

तैः पांडुरीवृता । हंसा जाता वयं किल ॥ पश्य लोकेः कृताः काका-स्त्रिदं कस्य कथ्यते ॥ १२ ॥
 द्यत्यामपि सामर्थ्यां । मुहुतं न कृतं त्वया ॥ द्रवीव कुपितो दंता—नंतकः पातयत्यदं ॥ १३ ॥

अथ लक्ष्मीवत्संबधिसूक्तानि—लक्ष्मीवंतो न जानंति । प्रायेण परवेदनां ॥ शेषे धराजराक्रां-
 ते । शेते लक्ष्मीपतिः सुखं ॥ १ ॥ दाक्ते द्वेषो जडे प्रीति—रुच्चितं गुरुलंघनं ॥ मुखे च कदुता-
 नित्यं । धनिनां ज्वरिणामिव ॥ २ ॥ अंधा एव धनांधाः स्यु—रिति सत्यं तथा हि ते ॥ अन्यो-
 केनाध्वना गहं—त्यन्यहस्तावलांघिनः ॥ ३ ॥ लक्ष्मि कमस्य सहनीयमिदं दुरुक्त—मंधा जवंति पु-
 रुषास्त्व ददर्शनेन ॥ नोचेत्कथं कथय पन्नगजोगपट्ये । नारायणः स्वपिति पंकजपवनेत्रः ॥ ४ ॥
 मदिशमदमतोऽपि । किं शृणोति च पश्यति ॥ राजश्रीमदमतस्तु । न शृणोति न पश्यति ॥ ५ ॥
 अहो बत विचित्राणि । चरित्राणि महात्मनां ॥ लक्ष्मीं तृणाय मन्यंते । तद्वरेण नमंति च ॥ ६ ॥
 अलिंगिताः परैर्यति । प्रस्रवति पदे पदे ॥ अत्यक्तानि च दाषते । धनिनो मद्यपा द्रव ॥ ७ ॥
 अवंशपतितो राजा । मूर्खपुत्रो हि पंडितः ॥ अध्वनेन धनं प्राप्तं । तृणवन्मन्यते जगत ॥ ८ ॥ ए-
 हि गह पुरस्तिष्ठ । वद मौनं समाचर ॥ एवमाशाग्रहग्रस्तैः । क्रीडंति धनिनोऽर्थिभिः ॥ ९ ॥ म-

त्वात्मनो बंधनिबंधनानि । पुण्यानि पुंसां कमला किलासौ ॥ तद्ध्वंसनायेव धनेश्वराणां । दत्ते म-
 तिं दुर्बलपीडनाय ॥ १० ॥ निर्दयत्वमहंकार—रतुष्णाकर्कशनाषणं ॥ नीचपातप्रियत्वं च । पंच-
 श्रीसहचारिणः ॥ ११ ॥ जोगान् भो गंगवीचिविमलितशिरसः प्राप्य शंभोः प्रसादा—न्मोहान्मो-
 हानन्निद्राः क्वचिदपि नवत प्राणिनो दर्पनाजः ॥ यस्माद्यः स्मार्त्तविप्रपणतनुतपद्ः सर्वसंपन्नभोगो ।
 नास्वान् भाः स्वांगभृता अपि तु परिहरन्नास्तमेवः प्रयाति ॥ १२ ॥

अथ लक्ष्मीसंबन्धिसूक्तानि—पद्मं पद्मां परित्यज्य । स्वावासमपि या व्रजेत ॥ दिनांते सा कथं
 नाम । परस्थानेषु सुस्थिरा ॥ १३ ॥ गुणिनां गुणमालोक्य । निजबंधनशंकया ॥ राजन् लक्ष्मीः
 कुरंगीव । दूरं दूरं पलायते ॥ १४ ॥ धीवराशंकिनी नित्यं । प्रायेण श्रीर्जनाशया ॥ गुणिभ्यो बंध-
 नन्नस्ता । शफरीव पलायते ॥ १५ ॥ लक्ष्मीर्लक्ष्णहीनस्य । जातिहीनस्य नारती ॥ कुपन्ने रमते
 नारी । गिरौ वर्षति माधवः ॥ १६ ॥ कुपन्ने रमते नारी । गिरौ वर्षति माधवः ॥ नीचमाश्रयते ल-
 क्ष्मीः । प्राङ् प्रायेण निर्धनः ॥ १७ ॥ निम्नं गच्छति निम्नगेव नितरां निरुधेव विष्कंजते । चैतन्यं
 मदिरेव पुष्पति मदं धूम्येव दत्तेधतां ॥ चापद्यं चपलेव चुंबति दवज्वालेव तूष्णां नय—त्युद्धासं

कुलटांगनेव कमला स्वरं परिभाम्यति ॥ १८ ॥ तावन्माता पिता चैव । तावत्सर्वेऽपि बांधवाः ॥ ता-
वद्भार्या सदा हृष्टा । यावद्वक्षीः स्थिरा गृहे ॥ १९ ॥ तावद्गुणकलित—स्वावन्निजगोत्रमंडनं प-
रमं ॥ यावत्करिर्कर्णचला । कमला न त्यजति सत्पुरुषं ॥ २० ॥ श्रीपरिचयाज्जडा अपि । भवंत्य-
भिज्ञा विदग्धचरितानां ॥ जपदिशति कामिनीनां । यौवनमद एव ललितानि ॥ २१ ॥ यस्यास्ति
चित्तं स नरः कुलीनः । स पंक्तिः स श्रुतवान् गुणज्ञः ॥ स एव वक्ता स च दर्शनीयः । सर्वे गु-
णाः कांचनमाश्रयंति ॥ २२ ॥ जार्द्रं रूवं विज्ञा । तिन्निवि निवडंतु कंदरे विवरे ॥ अस्थुच्चिद्य प-
रिवह्वल । जेण गुणा पापदा हुंति ॥ २३ ॥ समाश्रयंति सर्वेऽपि । प्रायेण विजगं गुणाः ॥ गुण-
श्चटति चापेऽपि । कोटिद्वयसमन्विते ॥ २४ ॥ मातृकावर्णपात्रेऽपि । शकारो वक्रकंधरः ॥ नूनं ज-
नः समोऽप्येष । लवसंमुखमीकृते ॥ २५ ॥ वंद्यते यद्वंद्योऽपि । यदपूज्योऽपि पूज्यते ॥ गम्यते
यद्गम्योऽपि । स प्रभावो धनस्य तु ॥ २६ ॥ विद्यावृक्षास्तपोवृक्षा । ये च वृक्षा बहुश्रुताः ॥ सर्वे
ते धनवृक्षस्य । द्वारे तिष्ठति किंकराः ॥ २७ ॥ वारारंशिरसौ प्रसूय लवतीं रत्नाकरत्वं गतो । ल-
क्ष्मि त्वत्पतिनावमेत्य मुरजिज्जातस्त्रिलोकीपतिः ॥ कंदर्पो जनचित्तरंजन इति त्वन्नंदनत्वादभूत् ।

सर्वत्र त्वदनुग्रहप्रणयिनी मन्ये महत्त्वस्थितिः ॥ ३८ ॥ सर्वासामपि नारीणां । मध्ये श्रीः सुव्रगा ख-
 लु ॥ स्पृहयंति महांतोऽपि । यां स्वेहाचारिणीमपि ॥ ३९ ॥ ह्यैणुवृषणमणेः कमलाया । यद्वपंति
 चपलैत्यपवादं ॥ दूषणं जलनिर्धेर्जनिर्कर्तु—र्यत्पुण्यपुरुषाय ददौ तां ॥ ३० ॥ नयेन नेता विन-
 येन शिष्यः । शीलेन लिङ्गी प्रशमेन साधुः ॥ जीवेन देहः सुकृतेन देही । विन्नेन गेही रहितो
 न किञ्चित् ॥ ३१ ॥ वरं वनं व्याघ्रगणैर्निषेवितं । हुमात्रये पत्रफलैश्च भोजनं ॥ तृणैश्च शय्या व-
 सनं च वटकलं । न बंधुमध्ये धनहीनजीवितं ॥ ३२ ॥ गुरवो यत्र पूज्यंते । वितं यत्र नयार्जितं ॥ पुण्य-
 द्यदंतकलहो यत्र । तत्र शक्र वसाम्यहं ॥ ३३ ॥ प्रीतियत्र निजैर्गहे । देहसत्त्वं सुप्रभृतं ॥ पुण्य-
 मात्मन्यगणं च । तत्र तिष्ठाम्यहं सदा ॥ ३४ ॥ द्यूतपोषी निजद्वेषी । धातुर्वादी सदात्नसः ॥ द्या-
 यव्ययस्याऽनालोची । तत्र तिष्ठाम्यहं सदा ॥ ३५ ॥ शिरस्सु पुष्पं चरणौ सुपूजितौ । निर्जांगना-
 सेवनमद्वयोजनं ॥ द्यनमशायित्वमपर्वमशुनं । क्षिप्रपण्डां श्रियमानयत्नदां ॥ ३६ ॥ दानमौचि-
 त्याविज्ञानं । सत्पात्राणां परिग्रहः ॥ सुकृतं सुप्रयुक्तं च । पंच प्रतिष्ठुवः श्रियः ॥ ३७ ॥ नात्यस्यप्र-
 सरो जडेष्वपि कृतावासस्य कोशे रुचि—र्दंडे कर्कशता मुखे च मृदुता मित्रे महान् संश्रयः ॥

द्यामृतं च गुणग्रहव्यसनिता द्वेषश्च दोषाकरे । यस्यैषा स्थितिरुंजस्य वसतिर्युक्तैव तव श्रियः ॥
 ॥ ३७ ॥ किं तथा क्रियते लहम्या । विदेद्रागमनेन या ॥ द्यारयो यां न पश्यंति । बंधुजिर्यां न द्रु-
 ज्यते ॥ ३८ ॥ किं तथा क्रियते लहम्या । या वधूरिव केवला ॥ या च वेदयेव सा मान्या । प-
 थिकैरपि द्रुज्यते ॥ ४० ॥ सत्यैकदृषणा वाणी । विद्या विरतिदृषणा ॥ धर्मैकदृषणा मूर्ति—
 ह्नीः सहानदृषणा ॥ ४१ ॥ सा लह्मीर्या धर्मकर्मोपयुक्ता । सा लह्मीर्या बंधुवर्गोपभोग्या ॥ सा
 लह्मीर्या स्वांगजोगप्रसंगा । गान्या मान्या सा नु लह्मीरलह्मीः ॥ ४२ ॥ जल्पादिता स्वयमियं
 यदि तत्तनूजा । तातेन वा यदि तदा जगिनी खलु श्रीः ॥ यदन्यसंगमवती च तदा परस्त्री । त-
 त्यागबद्धमनसः सुधियस्ततोऽमी ॥ ४३ ॥ लहमीः सर्पति नीचमर्णवपयःसंगादिवांजो जिनी । संस-
 र्गादिव कंदकाकुलपदा न कापि धत्ते पदं ॥ चैतन्यं विषसंनिधेरिव नृणामुज्जासयत्यंजसा । धर्म-
 स्थाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्याः फलं ॥ ४४ ॥ काचिदाह्वकवन्महीतलगाता मूलह्विताकारणं
 । द्रव्योपार्जनपुष्पितापि विफला काचित्तु जातिप्रज्ञा ॥ काचिह्वीः कदलीव जोगमुन्नगा सत्पुण्यबी-
 जच्युता । सर्वाणि मुन्नगा रसाललतिकारवत्पुण्यबीजांचिता ॥ ४५ ॥ निर्द्वयाणामयं व्ययविज्ञागः—

पादमायान्निधौ कुर्या—रपादं वित्ताय शुद्ध्येत् ॥ धर्मोपजीगयोः पादं । पादं भर्तव्यपोषणे ॥ ४६॥
 सद्रव्याणां त्वयं—आयादर्द्धं नियुंजीत । धर्मे यद्वाधिकं ततः ॥ शेषेण शेषं कुर्वीत । यत्नतः स्वी-
 यमैहिकं ॥ ४७ ॥ आयव्ययमनालोच्य । यस्तु वैश्वमणायते ॥ अचिरेणापि कालेन । स तु वैश्व-
 मणायते ॥ ४८ ॥ त्यागो गुणो वित्तवतां । वित्तं त्यागवतां गुणः ॥ परस्परवियुक्तौ तु । वित्तत्या-
 गौ विद्वन्वना ॥ ४९ ॥

अथ कृपणसंबन्धिसूक्तानि—संग्रहैकपरः प्राप । समुद्रोऽपि रसातलं ॥ दाता तु जलदः पश्य ।
 ब्रुवनोपरि गर्जति ॥ १ ॥ गौरवं प्राप्यते दानाद् । द्रव्यस्य न तु संग्रहात् ॥ स्थितिरुच्चैः पयोदानां ।
 पयोधीनामधः पुनः ॥ २ ॥ अथः क्षिपति कृपणा । वित्तं तत्र यियासवः ॥ संतस्तु गुरुचैत्यादौ ।
 समुच्चैः पदकाङ्क्षिणः ॥ ३ ॥ वनकुसुमं कृपणश्रीः । कृपणाया सुरंगध्वली च ॥ तत्रैव याति विलयं ।
 मनोरथा भाग्यहीनानां ॥ ४ ॥ शरणं किं प्रपन्नानि । विषवन्मारयति किं ॥ न दीयते न ब्रुयते
 । कृपणेन धनानि यत् ॥ ५ ॥ न दातुं नोपजीवतुं वा । शक्नोति कृपणः श्रियं ॥ किं तु स्पृशति
 हस्तेन । नपुंसक इव स्त्रियं ॥ ६ ॥ प्रतिकूलो विधितेषां । निर्धना ये विनिर्मिताः ॥ प्रतिकूलत-

मस्तेषु । सतोऽर्थान् ददते न ये ॥ ७ ॥ परवित्तव्ययं वीह्य । खिद्यंते नीचजातयः ॥ यवाप्तको
न किं शुभ्याद् । वारि व्ययति वारिदे ॥ ८ ॥ ज्वद्यंजिजं न याणद् । रिद्धिं पत्तोवि पुन्नपरिहीणो
॥ विमलेवि जले तुसिजं । जीहाए मंडलो विहद् ॥ ९ ॥ यो नात्मने न गुरवे न च बांधवाय
। दीने दयां न कुरुते न च भृत्यवर्गो ॥ किं तस्य जीवितफलं हि मनुष्यलोके । काकोऽपि जीवति
चिरं च सुखं च भुंक्ते ॥ १० ॥ प्रियः प्रजानां दातैव । न पुनर्द्विविणेश्वरः ॥ ह्यागहन् बांधवते द्यो-
कै—वार्दिदो न तु वारिधिः ॥ ११ ॥ ह्यदातरि समुद्धेऽपि । किं कुर्युर्यजिविनः ॥ किंशुके किं शु-
कः कुर्या—फलितेऽपि बुभुक्षितः ॥ १२ ॥ कूपे पयसि लवीयसि । तापेन करः प्रसारितः करिणा
॥ सोऽपि न पयसा लिप्तो । लाघवात्मा परं नीतः ॥ १३ ॥ समुद्धैरपि नो नीचै—श्वार्थसंपद्धि-
र्यते ॥ रत्नाकरेण नैकापि । जन्यते हि तरंगिणी ॥ १४ ॥ दाणेण विणा न साहू । न हुंति सा-
हूहिं विरहिञ्चं तिहं ॥ दाणं दितेण तज्ज । तिथुद्धारो कज्जं होद् ॥ १५ ॥ वीतरागेषु यद्दत्तं । य-
च्च दत्तं तपस्विषु ॥ सागरस्य ज्वेत्संख्या । तस्य संख्या न विद्यते ॥ १६ ॥ यस्य कोष्ठातं ह्यन्नं ।
ब्रह्मचर्येण जीर्यति ॥ स तारयति दातार—मात्मानं च न संशयः ॥ १७ ॥ संपूर्णोऽपि सुवृत्तोऽपि ।

स्याददानादधो घटः ॥ लघुः कुब्जोऽपि क्वाणोऽपि । दानादुपरि कर्करः ॥ १८ ॥ रत्नाकर इति चे-
 त्सि । धृत्वा किं मूर्खे धावसि वृथा त्वं ॥ शमयति न तृषं जलनिधि-रपि तदमासेदुषामेषः ॥ १९ ॥
 ऐश्वर्यतिमिरे चक्षुः । पश्यतोऽपि न पश्यति ॥ झुतं निर्मलतां याति । दारिद्र्यांजनश्रेषजात ॥ २१ ॥
 वितर वारिद वारि तृषातुरे । त्वरितमुद्यतचातकयाचके ॥ मरति विस्फुरति क्षणमन्यथा । क्व च न-
 वान् क्व पयः क्व स चातकः ॥ २२ ॥ धनिनोऽप्यदानविभवा । गण्यंते धुरि महादरिद्राणां ॥ हंति
 न यतः पिपासा—मतः समुद्रोऽपि मरुदेव ॥ २३ ॥ अस्ति जलं जलराशौ । क्षारं तत्किं विधीयते
 तेन ॥ लघुरपि वरं स कृपो । यत्नाकलं जनः पिबति ॥ २४ ॥ अनया रत्नसमुद्र्यां । सागर किं
 स्फुरसि बहुललहरीभिः ॥ तव वल्लभा वराभयो । वहति वर्षास्त्रापि जलानि ॥ २५ ॥ अतिसंचयक-
 र्तृणा । वित्तमन्यस्य कारणं ॥ अन्यैः संचयीते यत्ना—नमन्धन्यैः परिहृज्यते ॥ २६ ॥ कदर्योपात्त-
 वित्तानां । जोगो ज्ञान्यवतां जवेत ॥ दंता दलंति कष्टेन । जिह्वा गिलति लीलाया ॥ २७ ॥ मृत्युः
 शरीरगोक्षरं । रक्षितारं धनं धरा ॥ दुश्चारिणीव ह्रसति । पितरं पुत्रवत्सलं ॥ २८ ॥ प्राप्तानपि न
 लज्जते । जोकृतं जोगान् स्वकर्मभिः कृपणाः ॥ किल भवति चंचुपाको । दाढापाकेषु काककुले ॥

॥ ३९ ॥ गालतखरुमुष्टे । कोशनिषण्णस्य सहजमिदनस्य ॥ कृणस्य कृणस्य च । केवलमाका-
 रतो जेदः ॥ ३० ॥ कृणेन समो दाता । न ऋतो न भविष्यति ॥ अस्पृशन्नेव वित्तानि । यः प-
 रेभ्यः प्रयहति ॥ ३१ ॥ अग्रुना धनं न यहति । यदि तुहस्तावतैव स किमस्तु ॥ दास्यति कांक्षे
 कृणः । प्राणानध्वनंतकतिश्रये ॥ ३२ ॥ अदाता पुरुषस्त्वागी । सर्वमुत्सृज्य गहति ॥ दातारं कृ-
 पणं मन्ये । मृतोऽप्यर्थं न मुंचति ॥ ३३ ॥ अदाय वारि परितः सरितां शतेभ्यः । किं नाम सा-
 धितमनेन महार्णवेन ॥ क्षारीकृतं च वनवादहने हुतं च । पातालकुट्टिकहरे विनिवेक्षितं च ॥
 ॥ ३४ ॥ ये संतोषसुखप्रमोदमुदितारतेषां न जिज्ञा मुदो । ये त्वन्ये धनदुब्धसंकुलधियस्तेषां न
 तृष्णा हता ॥ इहं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक् पदं संपदां । स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा
 मेरुर्न मे रोचते ॥ ३५ ॥ दानार्थिनो मधुकस्य यदि कर्णतालै—दूरीकृताः करिवरेण मदांघ्रिबुध्यां
 ॥ तस्यैव गह्वयुगमंडलहानिरेषा । भुंगाः पुनर्विकचपद्मवने चरन्ति ॥ ३६ ॥ प्रीतिं न प्रकटीकरोति
 सुहृदि द्रव्यव्यपार्शंकया । दीतः प्रत्युपकारकारणभयान्नो गृह्यते सेवया ॥ मिथ्या जल्पति वित्तमा-
 र्गेष्विधया स्तुत्यापि न प्रीयते । कीनाशो विज्रव्ययव्यतिकरत्रस्तं कथं प्राणिति ॥ ३७ ॥

अथ दानोपदेशसंबन्धिसूक्तानि—संपत्तौ नियमः शक्तौ । सहनं यौवने व्रतं ॥ दारिद्र्ये दानम-
 ल्यप—मपि लाज्जाय जायते ॥ १ ॥ निर्जार्ग्यविभवैर्वर्तुं । ससक्षेत्र्यां न लभ्यते ॥ यत्र पत्राद-
 योऽप्युष्माः । फलं यद्ब्रूति वांङ्मतिं ॥ २ ॥ सारं तदेव सारं । नियोज्यते यज्जिर्नेद्रभवनादौ ॥ अपरं
 पुनरपरधनं । पृथ्वीमलखंडपिप्पं वा ॥ ३ ॥ अतिधिर्यस्य भग्नाशो । गृहात्प्रतिनिवर्त्तते ॥ स तस्मै
 दुष्कृतं दत्त्वा । पुण्यमादाय गच्छति ॥ ४ ॥ तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे । त्यक्ता येन महारमना ॥ अतिथि-
 तं विजानीया—ह्येशमन्यागतं विदुः ॥ ५ ॥ जीवति स जीवल्लोके । यस्य गृहाद्याति नार्थिनो वि-
 मुक्ताः ॥ भुतकवदन्यजनोऽसौ । दिनांनि पूरयति कालस्य ॥ ६ ॥ बोध्यंति न याचंते । त्रिङ्काहा-
 रा गृहे गृहे ॥ याचकस्य प्रदातव्य—मदत्तफलमीदृशं ॥ ७ ॥ पश्चाद्दत्तं परैर्दत्तं । लभ्यते वा न
 लभ्यते ॥ स्वहस्तेन च यद्दत्तं । लभ्यते तन्न संशयः ॥ ८ ॥ क्लृप्तामः पश्चिको मदीयमभवनं पृञ्चन
 कुतोऽप्यंगत—स्तत्किं गेहिनि किञ्चिदास्ति यदयं श्रुत्के बुभुक्षतुरः ॥ वाचास्तीत्यन्निधाय नास्ति च
 पुनः प्रीतिं विनैवाक्षरैः । स्थूलस्थूलविद्योल्लोलोचनगलद्भाषांजसां बिंदुभिः ॥ ९ ॥ अहो पश्यतां
 दीनजा कापि लीला । न व्रता पुरा सांप्रतं नो भविषी ॥ यया श्रेणिकोऽङ्गापि नो राजराजा ।

गृहेऽप्यगतः शास्त्रिना संगमेन ॥ १० ॥ यन्मयास्तमिते सूर्ये । न दत्तं धनमर्थिनां ॥ तच्छूनं नैव
 पश्यामि । प्रातः कस्य ज्ञविष्यति ॥ ११ ॥ क्षिप्त्वा तोयनिधिल्ले मणिगणं रत्नोत्करं रोहणो । रे-
 एवावस्य सुवर्णमात्मनि दृढं बध्वा सुवर्णचक्रः ॥ क्षामध्ये च धनं निधाय धनदो विन्यत्यरेन्यः
 स्थितः । किं स्यात्तैः कृपणैः समोऽयमखिलार्थिन्यः स्वमर्थं ददत ॥ १२ ॥ ववसायफलं विहवो ।
 विहवस्स फलं सुपतविणिज्जगो ॥ तद्यभावे ववसाज्ज । विहवोवि ह्य दुग्गानिमित्तं ॥ १३ ॥ ज-
 त्पाद्य कृत्रिमात्र दोषान् । धनी सर्वत्र बाध्यते ॥ निर्धनः कृतदोषोऽपि । सर्वत्र निरुपद्रवः ॥ १४ ॥
 पृथिव्यामंबुपूर्णियां । चातकस्य मरुस्थली ॥ सत्यमेतद्वर्षार्क्य—मदत्तं नैव लभ्यते ॥ १५ ॥ मा-
 मंस्थाः क्षीयते वित्तं । दीयमानं कदाचन ॥ कृपारामगवादीनां । ददतामेव संपदः ॥ १६ ॥ दानं
 भोगो नाश—स्त्रियो गतयो जवंति वित्तस्य ॥ यो न ददाति न जुंक्ते । तस्य तृतीया गतिर्नैवति
 ॥ १७ ॥ ह्यायासशतलब्धस्य । प्राणेष्योऽपि गरीयसः ॥ गतिरेकैवं वित्तस्य । दानमन्या विपत्तयः
 ॥ १८ ॥ दातव्यं ज्ञोक्तव्यं । सति विज्रवे संचयो न कर्त्तव्यः ॥ पश्येह मधुकरीणां । संचितमर्थं
 हरंत्यन्ये ॥ १९ ॥ प्रदत्तस्य प्रयुक्तस्य । दृश्यते महदंतरं ॥ दत्तं श्रेयांसि संसृते । विद्या ज्ञवति ज्ञ-

। शायंति शिखंनिनां ध्वनयः ॥ ३१ ॥ यत्नञ्जलमपि जलदो । वद्वभतामेति सकललोकस्य ॥ नि-
 र्यं प्रसारितकरः । सवितापि ज्वल्यचाकुष्यः ॥ ३२ ॥ यदि ज्वति धनेन धनी । द्वितितलनिहि-
 तेन भोगरहितेन ॥ तस्माद्यमपि धनिन—स्तिष्ठति नः कांचनो मेरुः ॥ ३३ ॥ अयमवसरमुपकु-
 तये । पकृतिचला यावदस्ति संपदियं ॥ विपदि नियतो दयायां । पुनरुपकर्तुं कुतोऽवसरः ॥ ३४ ॥
 निजकरनिकरसमृद्ध्या । धवल्य जुवनानि पार्वणशशांक ॥ सुचिरं हंत न सहते । हतविधिंरिह सु-
 स्थितं कमपि ॥ ३५ ॥ अयमवसरः सरस्ते । सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिद्रां ॥ इदमपि सुलभमंतो ।
 ज्वति पुरा जलधरायुदये ॥ ३६ ॥ दाता सदैवाक्षयवैभवः स्या—द्वनीपकस्तादृश एव निःस्वः ॥
 नद्यो भूता अप्यचिरेण रिक्ताः । क्रूयः पयोऽस्ति तु तथैव पूर्णः ॥ ३७ ॥ अदत्तदानाच्च जवेदरिद्धी
 । दरिद्रजावादितनोति पापं ॥ पापं हि कृत्वा नरकं प्रयाति । पुनर्दक्षिं पुनरेव पापी ॥ ३८ ॥ या-
 चितश्चिरसि क नु वीर । प्राणने क्षणमपि प्रतिश्रुः कः ॥ दोसति हि नयनी दृढनिद्रां । द्राघिमेष-
 मिषध्वर्णेनपूर्णा ॥ ३९ ॥ याचमानजनमानसवृत्तेः । पूरणाय बत जन्म न यस्य ॥ तेन द्यमिरति-

सर्क्तं नारवतीयं । न रुमैर्न गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ ३० ॥ नाङ्गराणि पठता किमपाति । विस्मृतः किम-

मुक्ताः

३५८

धवा पठितोऽपि ॥ द्रुहमर्थव्यसंशयदीला—खेदजनं खलु चकार नकारः ॥ ३१ ॥

अथ दानफलसूक्तानि—धर्मस्य मूलं पदवी महिम्नः । पदं विवेकस्य फलं विद्यते ॥ प्राणाः प्रद्युत्वे प्रतिष्ठश्च सिद्धे—दर्शनं गुणानामिदमेकमोकः ॥ १ ॥ दानेन भूतानि वशीज्वंति । दानेन वैराण्यपि यांति नाशं ॥ परोऽपि बंधुत्वमुपैति दाना—ततः पुष्टिव्यां प्रवरं हि दानं ॥ २ ॥ दानेन चक्रित्वमुपैति जंतु—दानेन देवाधिपतित्वमुच्चैः ॥ दानेन निःशेषयशोऽन्निवृद्धि—दर्शनं शिवे धारयति क्रमेण ॥ ३ ॥ दानं मानवदानवैरुपदवीविस्तारणंप्रत्यक्षं । दानं वासवसुंदरीसरजसक्रीडाकलाकैशखं ॥ दानं मोक्षप्रपादनाविधौ स्फुर्जसुरेन्द्रमुधं । दानं विष्टपजंतुपुण्यनिबलप्रासादसिंहध्वजः ॥ ४ ॥ पात्रे धर्मनिबंधनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं । मित्रे प्रीतिविवर्धकं रिपुजने वैरापहारक्षमं ॥ भृत्ये जातिद्वारावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं । भट्टादौ च यशस्करं वितरणं न काप्यहो निष्फलं ॥ ५ ॥ देवानां सदनं सुवर्णशिखरी सर्वसहा मेदिनी । रत्नानां निलयश्च कुंजतनयोऽनंतस्तथाहर्षतिः ॥ स्वर्गाण्युर्निश्चितं सुदर्शनमथो ज्येष्ठः करः केशवः । सोऽयं श्रीपुरुषोत्तमोऽपि बलिनो दानेन

सूक्ति

मुक्ता०

३५८

निष्ठुः कृतः ॥ ६ ॥ लक्ष्मीः कामयते मतिर्मुगयते कांतिस्तमात्रोक्ते । कीर्तिश्रुंबति सेवते सुज्ञा-
ता नीरीगतादिगति ॥ श्रेयःसंहतिरभ्युपैति वृणुते स्वर्गोपयोगस्थिति—मुक्तिर्वाति यः प्रयच्छति
पुमान् पुण्यार्थमर्थं निजं ॥ ७ ॥

अथ पात्रविचारमुक्तानि—नवगुप्तिमनाद्येन । ब्रह्मचर्येण ऋषिताः ॥ दंतशोधनमात्रेऽपि । प-
रस्वे विगतस्पृहाः ॥ १ ॥ कृतकारितानुमति—प्रवेदारंजवर्जिताः ॥ मोक्षैकतानमनसो । यतयः पा-
त्रमुत्तमं ॥ २ ॥ प्रज्ञांततनुवाकिचत्ता । द्रैह्यमात्रोपजीविनः ॥ रताः परहिते नित्यं । यतयः पात्रमु-
त्तमं ॥ ३ ॥ सम्यग्दर्शनवंतस्तु । देशचारित्र्ययोगिनः ॥ यतिधर्महवः पात्रं । मध्यमं गृहमेधिनः ॥
॥ ४ ॥ सम्यक्तवमात्रसंतुष्टा । व्रतशीलेषु निरस्पृहाः ॥ तीर्थप्रज्ञावनोद्युक्ता—स्तुतीयं पात्रमुच्यते ॥
॥ ५ ॥ जं तवसंजमहीणं । नियमविह्वणं च बंजपरिहीणं ॥ तं सीलसमं व्यपत्तं । बुधंतं बोल-
व्यन्नं ॥ ६ ॥ न वीतरगादपरोऽस्ति देवो । न ब्रह्मचर्यादपरं तपोऽस्ति ॥ नाऽनीतिदानात्परमस्ति
दानं । चारित्रिणो नापरमस्ति पात्रं ॥ ७ ॥ कुशास्त्रपातमात्रेण । सदा पंडितमानिनः ॥ तत्त्वतो ना-
स्तिकप्रया । व्यपात्रमिति शंसिताः ॥ ८ ॥ स्वबुद्ध्या धर्मवंतोऽपि । मिथ्यादर्शनदूषिताः ॥ जिनध-

सूक्त-
मुक्ता०
मद्विषो मूढाः । कुपात्रं स्युः कुतीर्थिनः ॥ ए ॥ युधिष्ठिरभीमसंवादे श्रीमेनोक्तं—मूर्खस्तपस्वी रा-
जेंद्र । विद्वांश्च वृषलीपतिः ॥ जत्रौ तौ तिष्ठतो द्वारे । कस्य दानं प्रदीयते ॥ १० ॥ युधिष्ठिरः प्रा-
ह—सुखासेव्यं तपो भीम । विद्या दुष्टदुराचरी ॥ विद्वांसं पूजयिष्यामि । तपोभिः किं प्रयोजनं ॥

॥ ११ ॥ कृष्णः प्राह—न विद्यया केवलया । तपसा चापि पात्रता ॥ यत्र वृत्तमुने चेमे । तद्धि
पात्रं प्रचक्षते ॥ १२ ॥ तत्र न्यायार्जितं क्षेत्र—कालभावैरदृष्टितं ॥ देयं धर्मार्थिना दानं । विना
कीर्त्यादिकारणं ॥ १३ ॥ यतः—परान्नोदरस्थेन । यत्कुर्याच्च शुभ्राहुत्रं ॥ दायकस्य त्रयो भागाः
। कर्ता भागेन लिप्यते ॥ १४ ॥ इयं मोक्षफले दाने । पात्राऽपात्रविचारणा ॥ दयादानं तु सर्व-
ज्ञैः । कुत्रापि न निषिध्यते ॥ १४ यतः—वर्षेन द्वारार्णवेऽप्यब्दो । मुक्तात्मा क्वापि जायते ॥ स-
ततं ददतो दातुः । पात्रयोगोऽपि संज्ञवेत् ॥ १५ ॥ अनादरो विलम्बश्च । वैमुख्यं विप्रियं वचः ॥
पश्चात्तापश्च पंचामी । सदानं दूषयंत्यलं ॥ १६ ॥

अथ पात्रदानसंबन्धिसूक्तानि—दाणं सुपत्तदाणं । अणुकंपाजचिअकित्तिदाणं च ॥ दोहिं वि
मुक्को जणिज्ज । तिन्निवि जोगाद्दञ्चं दिति ॥ १ ॥ न कयं दीणुद्धरणं । न कयं साहम्मिअपाण व

हृदं ॥ हिष्ययंमि वीक्ष्यभाजु । न धारिजु हारिजु जम्मो ॥ ३ ॥ दरिद्रं दर राजेद्र । मा समुद्रं
 कदाचन ॥ व्याधितस्यैषधं पथं । नीरोगस्य किमौषधैः ॥ ३ ॥ आकहिजुण नीरं । रेवा रयणा-
 यरस आपेद्र ॥ नहु गह्वद्र मरुदेसे । सखं चरिष्या चरिज्जिति ॥ ४ ॥ जयंति वंकचूलाद्याः । को-
 शाश्चाश्रयदानतः ॥ अर्वातिसुकुमालश्च । तीर्णः संसारसागरः ॥ ५ ॥ एलापूगफलाद्र । साहूण अ-
 कण्डिया अचित्तावि ॥ रागं जेण चवे । न तेसिं दाणं न वा गहणं ॥ ६ ॥ अन्नोपाश्रयन्नैषज्य
 —वस्त्रपात्रादिदानतः ॥ जण्ठुभोजनेकधा स्या—दन्नदानं विशिष्यते ॥ ७ ॥ अन्नदातुरथस्तीर्थ—
 करोऽपि कुरुते करं ॥ तच्च दानं जवेत्पात्रे । दत्तं बहुफलं यतः ॥ ८ ॥ खलोऽपि गवि दुग्धं स्याद्
 । दुग्धमप्युरगे विषं ॥ पात्रापात्रविशेषेण । तत्पात्रे दानमुत्तमं ॥ ९ ॥ सैव ऋमिस्तदेवांजः । पश्य
 पात्रविशेषतः ॥ अग्रे मधुरतामेति । कटुत्वं निवपादये ॥ १० ॥ सासार्द्रतेपि जलं । पत्तविसेसेण
 अंतरं गुरुञ्च ॥ अहिमुहिपडिञ्चं गरलं । सिपण्डे मुत्तियं होद्र ॥ ११ ॥ व्याजे स्याद् द्विगुणं वि-
 तं । व्यवसाये चतुर्गुणं ॥ क्षेत्रे शतगुणं प्रोक्तं । पात्रेऽनन्तगुणं पुनः ॥ १२ ॥ सत्पात्रं महती श्र-
 द्धा । काले देयं यथोचितं ॥ धर्मसाधनसामग्री । बहुपुण्यैरवाप्यते ॥ १३ ॥ केसिं च होद्र वितं ।

चित्तं अन्नसिमुन्नयमन्नोसिं ॥ चित्तं वित्तं पत्तं । तिन्निवि केसिं च धन्नाणं ॥ १४ ॥ कल्लवि दलं न
 गंधो । कल्लवि गंधो न चैव मयरंदो ॥ इक्ककुसुमंमि महत्थर । दो तिन्नि गुणा न दीसंति ॥ १५ ॥
 कल्लवि जलं न लाया । कल्लवि लाया न सीयलं सल्लिलं ॥ जललायासंजुत्तं । तं पढिअ सरोवरं
 विरलं ॥ १६ ॥ कल्लवि तवो न तत्तं । कल्लवि तत्तं न सुद्धचारित्तं ॥ तवतत्तवरणसहिअं । मुंणि-
 णोवि अ थोवा संसारे ॥ १७ ॥ धन्योऽहं मम मंदिरं वरतरं पुणं धनं मामकं । श्लाघ्यं जन्म सु-
 वासरोऽद्य यदयं सर्वङ्गमार्गानुगः ॥ अयातो मुनिपुंगवो मम गृहं गृह्णाति चानुग्रहात् । किंचित्
 कश्चिदिति प्रमोदकलितो दत्ते धनं शुद्धधीः ॥ १८ ॥ श्रीमज्जैनगृहे जिनप्रतिकृतौ जैनप्रतिष्ठाविधौ
 । श्रीसार्वस्वपने जिनार्चनविधौ श्रीसंघपूजादिके ॥ श्रीमहासन्नेखने च सततं श्रीतीर्थयात्रामुखे ।
 येषां स्वं विनियोगमेति धनिनां धन्यास्त एव कृतौ ॥ १९ ॥ यदपि तदपि शुद्धं चंदनावत्प्रदत्तं । ऊ-
 णिति फलति पत्तेऽन्यत्र नो चार्वापि स्वं ॥ जलधिजलमसारं वारिवाहेऽमुनीस्या-न्मधुरमपि हि दुग्धं
 पद्मगास्ये विषं स्यात् ॥ २० ॥ प्रतिदिनमपि दानं पुण्यसंपन्निदानं । पुनरधिकफलं स्यात्पारणाहो-
 तराहे ॥ रचयति जलदोऽन्नं कृत्तिकादौ सुवृष्टः । पुनरमलमनर्घं मौक्तिकं स्वातियोगे ॥ २१ ॥ श्री-

नान्येयजिनेश्वरो धनत्रये श्रेयःश्रियामश्रयः । श्रेयांसः स च मूलदेवनृपतिः सा नंदना चंदना ॥
 धन्योऽयं कृतपुण्यकः शुभमनाः श्रीशालिजद्रादयः । सर्वेऽयुतमदानदानविधिना जाता जगद्विश्रुताः
 ॥ ३१ ॥ चारित्रं चिनुते धिनोति विनयं ज्ञानं नयत्युवाति । पुष्पाति प्रशमं तपः प्रबलयत्युद्धासं
 यत्यागमं ॥ पुण्यं कंदलयत्यथं विदधाति स्वर्गं ददाति क्रमा—त्रिवर्णिश्रयमातनोति निहितं पात्रे
 पवित्रं धनं ॥ ३३ ॥

अथ दातृसंबंधिसूक्तानि—दाता ध्यायति विष्टपं कियदिदं तत्रापि जागृह्य—स्तर्वाद्या वसु-
 धांबुधिर्यदवधिस्तत्रापि संहान्यहो ॥ तत्रैकत्र वसामि तन्निरिसरित्कांतररुहं ततः । कां शक्तिः कि-
 मु वा ददे पुनरहं यद्दातृशब्दो मयि ॥ १ ॥ उत्तमोऽपार्थितो दत्ते । मध्यमः प्रार्थितः पुनः ॥ या-
 चकैर्याच्यमानोऽपि । दत्ते नत्वधमाधमः ॥ २ ॥ नीचाः कुशेन याच्यन्ते । ते च यद्दंति नार्थिताः
 ॥ अथ किंचित्पयद्दंति । न गते न च ताडुनि ॥ ३ ॥ साधुरेवार्थिन्निर्याच्यः । क्षीणवित्तोऽपि सं-
 वेदा ॥ शुष्कोऽपि हि नदीमार्गः । खन्यते सज्जितार्थिभिः ॥ ४ ॥ कर्णस्त्वचं शिबिर्मसि । जीवं
 जीमूतवाहनः ॥ ददौ दधीचिरस्थीनि । नास्यदेयं महात्मनां ॥ ५ ॥ विलसति मदप्रवाहे । वहति

माहिन्यमानने करिणः ॥ दानप्रवृत्तिमये । निर्मलमुखवृत्तयो विरलाः ॥ ६ ॥ गतिर्वा बहुदूरमु-
न्नतिभूतो मुंचंति मेवा जलं । जद्रस्यापि गजस्य दानसमये संजायते नर्मदः ॥ पुष्पाङ्गवरयापनेन द-
दति प्रायः फलानि डुमा । नो ठेको न मदो न कालहरणं दानप्रवृत्तौ सतां ॥ ७ ॥ वार्ताथोऽपि
किञ्चोत्समर्ज मथितो रत्नानि रत्नाकरो । मंथनेन विजोडितं वितरति स्नेहं दधि स्वाद्वपि ॥ भद्रोऽपि
द्विरदश्च मौक्तिकमणीन् कुन्तस्थलादाहतो । दत्ते सत्पुरुषास्तु केऽपि कमलां स्थाने व्ययंति स्वयं ॥

अथ याचकसंबन्धिसूक्तानि—तावद्गुणा गुरुवं च । यावन्नार्थयते जनः ॥ अर्थी चेत्पुरुषो जा-
तः । क गुणाः क च गौरवं ॥ १ ॥ तावत्सर्वगुणालयः पटुमतिः प्राधुः सतां वल्लभः । शूरः सच्च-
रितः कलंकविकलः कांतः कलाङ्गः कविः ॥ दक्षो धर्मरतः कुलीनविमलः प्राप्तप्रज्ञावः प्रभु—यैव-
निष्ठुरवज्रपातसदृशं देहीति नो भाषते ॥ २ ॥ देहीति वचनं श्रुत्वा । देहस्थाः पंच देवताः ॥ न-
श्यति तत्कृणादेव । श्रीहीधीधृतिकीर्तयः ॥ ३ ॥ अक्षरद्वयमभ्यस्तं । नास्ति नास्तीति यत्पुरा ॥ त-
दिदं देहि देहीति । विपरीतमुपस्थितं ॥ ४ ॥ वरं जातो वने वृक्षः । पाषाणो वा वरं गिरौ ॥ वरं
पद्मी पतंगो वा । न पुनर्याचको नरः ॥ ५ ॥ गतिर्नगः स्वरो दीनो । गात्रस्वेदो महाजयं ॥ मर-

णे यानि चिह्नानि । तानि चिह्नानि याचके ॥ ६ ॥ अष्टदशमुखानां गस्य । युक्तमंधस्य याचितुं ॥ अ-
 हो एतन्महाकण्डं । चक्षुष्मानपि याचते ॥ ७ ॥ मृत्पिंडो जलरेखया वल्लयितः सर्वोऽप्ययं न त्वणु-
 स्त्वंशीकृत्य स एव चात्र शतशो राज्ञां गणैर्बुज्यते ॥ ते दहृर्ददतेऽथवा किमपि न क्षुद्रा दरिद्रा-
 भृशं । धिग्धिग् तावत् पुरुषधमात् धनलवं तेन्योऽपि बांति ये ॥ ८ ॥ गुरुतामुपयाति यन्मृतः ।
 पुरुषस्त्वद्विदितं मयाधुना ॥ ननु लाघवहेतुरर्थिता । न मृते तिष्ठति सा मनोगति ॥ ९ ॥ लज्जा-
 वतः कुलीनस्य । धनं याचितुमिह तः ॥ कंठे पारापतस्येव । वाक्करोति गतागतं ॥ १० ॥ दुष्काण-
 एज दुष्कं । गुरुञ्च गुरुध्याण हि द्ययमञ्जमि ॥ जं पि परो पहिज्जाद्र । जं पि परपञ्चणान्नंगो ॥ ११ ॥
 तृणं लघु तृणात्तुलं । तूलादपि हि याचकः ॥ वायुना किं न नीतोऽसौ । मामयं याचयिष्यति ॥
 ॥ १२ ॥ पृथ्व्या गुरुतरं किं स्या—नगादुच्चतरं किमु ॥ तृणाद्धुतरं किं स्या—ह्रायोः शीघ्रतरं किं-
 मु ॥ १३ ॥ पृथ्व्या गुरुतरी माता । नगादुच्चतरः पिता ॥ तृणाद्धुतरो ह्यर्धौ । वायोः शीघ्रतरं मनः ॥
 अथ दारिद्र्यसंबन्धिसूक्तानि—परीक्ष्य सत्कुलं विद्यां । शीलं शौर्यं सुरूपां ॥ विधिर्ददाति
 निपुणं । कन्यामिव दद्वितां ॥ १ ॥ हे दारिद्र्य नमस्तुभ्यं । सिद्धोऽहं त्वत्प्रसादतः ॥ येन पश्या-

गृहं सर्वं । न मां पश्यति कश्चन ॥ २ ॥ वरं रेणुर्वरं जसम् । नष्टश्चीर्न पुनर्नरः ॥ मुक्तवैनं दृश्यते
 पूजा । कापि पर्वणि पूर्वयोः ॥ ३ ॥ मृतदुर्गतयोर्मध्ये । मृतः शस्यो न दुर्गतः ॥ पूर्वा हि लघ्नते
 वारि । तद्विदुमपि नोत्तरः ॥ ४ ॥ निर्द्वयो द्वियमेति द्वीपरिगतः प्रभस्यते तेजसो । निस्तेजाः प-
 रिभ्रूयते परिज्वन्निर्वेदमागच्छति ॥ निर्विष्टः शुचमेति शोकमहितो बुद्धेः परिभ्रस्यते । निर्बुद्धिः कृ-
 यमेत्यहो निधनता सर्वापदामारुढं ॥ ५ ॥ दौःस्थ्यं नाम परामृतेः । स्थानमाद्यं न संशयः ॥ रा-
 जापि गोपतेः पादान् । द्वीणः संसेवते यतः ॥ ६ ॥ सहोदयव्ययाः पंच । दारिद्र्यस्यानुजीविनः ॥
 ऋणं दौर्जायमालस्यं । बुभुक्षापत्यसंततिः ॥ ७ ॥ विपुलमतेरपि बुद्धि—र्नश्यति पुरुषस्य विज्व-
 हीनस्य ॥ घृतलवणतैलतंजुल—वस्त्रेधनचितया सततं ॥ ८ ॥ जीवंतो मृतकाः पंच । श्रूयंते किंल-
 जारते ॥ दरिद्रो व्याधितो मूर्खः । प्रवासी नित्यसेवकः ॥ ९ ॥ अपुत्रस्य गृहं शून्यं । दिशः शू-
 न्या ह्यबांधवाः ॥ मूर्खस्य हृदयं शून्यं । सर्वशून्या दरिद्रता ॥ १० ॥ नीचानपि निषेवंते । पोषयं-
 ति पद्मनपि ॥ समुद्रमपि लंघंते । दारिद्र्योपहता नराः ॥ ११ ॥ अंबा तुष्यति न मया । न स्नुष-
 या सापि नांबया न मया ॥ अहमपि न तया न तया । वद राजन् कस्य दोषोऽयं ॥ १२ ॥ अप्यं

पटश्चिद्रशतैरलंकृतः । पितामहाद्यैः परिभुक्तयौवनः ॥ अयं पटो बांजति मत्सुतं सुतान् । अयं पटः
 संवृत एव शोभते ॥ १४ ॥ येनैवांबरखंडेन । दिवा संचरते रविः ॥ तेनैव निशि शीतांशु—रहो
 दाश्चमेतयोः ॥ १५ ॥ कुटुंबचिंताकुलितस्य पुंसः । श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे ॥ अपक्वकुंक्षे
 निहिता द्वापः । प्रयांति देहेन समं विनाशं ॥ १६ ॥ तैलं नास्ति घृतं नास्ति । नास्ति गेहे पु-
 गंधरी ॥ शाकांतर्द्वेषं नास्ति । तन्नास्ति यच्च युज्यते ॥ १७ ॥ अज्ज घरे नहि घयं । तिष्ठं ब्रु-
 णं च द्रंधणं नहि ॥ जाया य अज्ज तज्जणी । कहं कह दोइ कुंभं ॥ १८ ॥ कुटुंबकार्याण्यति-
 दुर्नराणि । समुद्रकुक्षेः समरूपकाणि ॥ रात्रिर्विभाता गृहचिंतयैव । नष्टं गतं श्लोकशतं नरेन्द्र ॥ १९ ॥
 वट्टइ घरे कुमारी । बाढो तण्णु रोअइ न अहो ॥ रोगबहुलं कुंभं । लसहमूलाइअं नहि ॥
 ॥ २१ ॥ व्याधिरत्रैव दुःखाय । दुःखायामुत्र पातकं ॥ द्रवामुत्र च दुःखाय । ऋणं पुत्रक मा कृथाः ॥
 अथ ह्यसंबंधिसूक्तानि—तावन्मनोनिवासांत—निर्वसंति गुणसंपदः ॥ बुद्ध्यङ्गाराक्षसी सेयं ।
 यावद्भावति न कुधा ॥ १ ॥ पंच नश्यति पद्माक्षि । कुधार्त्तस्य न संशयः ॥ तेजो लज्जा मतिर्द्वी-
 नं । मदनश्चापि पंचमः ॥ २ ॥ किमकारि न कर्पाण्यं । कस्यालंघि न देहली ॥ अस्य दग्धोद्गर-

स्यार्थे । किमनादि न नाटकं ॥ ३ ॥ किं किं न कयं को को । न पुहिजं कह कह न नामिथ्यं
 सीसं ॥ दुःखरजश्चरस्स कए । किं न कयं किं न कायवं ॥ ४ ॥ एकः स एव जीवतु । हृदयवि-
 हीनोऽपि सहृदयो राहुः ॥ यः सकलत्रयिमकारण—मुदरं न बिजर्त्ति दुष्पूरं ॥ ५ ॥ लज्जामुञ्चति
 सेवतेत्यजननं दीनं वचो ज्ञाषते । कृत्याकृत्यविवेकममाश्रयति नो नापेक्षते सद्गतिं ॥ ग्रंढत्वं वि-
 दधाति नर्त्तनकलाभ्यासं समन्यस्यते । दुःपूरोदरपूरणव्यतिकरे किं किं न कुर्याज्जनः ॥ ६ ॥ मा-
 नं मुञ्चति गौरवं परिहरत्यायाति दीनात्मतां । लज्जामुत्सृजति श्रयत्यकरणं नीचत्वमालम्बते ॥ ज्ञा-
 र्याबन्धुसुहृत्सुतेष्वपकृतीर्नानाविधाश्चेष्टते । किं किं यन्न करोति निन्दितमपि प्राणी क्षुधापीडितः ॥ ७ ॥
 जीवंति खगालिना । पवयपन्थिष्यावि केवि जीवंति ॥ जीवंति जदहिपडिष्या । चट्टुहिना न जी-
 वंति ॥ ८ ॥

अथ मैथुनसंबन्धिसूक्तानि—मेहुणसन्नारुढो । नवलकं दण्ड सुहृमजीवाणं ॥ केवल्लिणा प-
 न्तं । सदाहिद्वयं पयत्तेणं ॥ १ ॥ इहोण जोणिमन्ने । गण्णगया हुंति नव लक्का जीया ॥ जण-
 ङ्गाति चयंति थ्य । समुहिमा जे ते असंखा ॥ २ ॥ पुरिसेण सह गयाए । तेसिं जीवाण होइ

सूक्ति

मुक्ता०

३६९

जडवणं ॥ वेणुगदिठंतेणं । तत्तायसिसिजानाणं ॥ ३ ॥ पंचिंदिया मणुरमा । एगनरुत्तनारि-
गण्ठमि ॥ जक्कोसं नवलखा । जायंती एगवेलाए ॥ ४ ॥ नवलखाणं मन्ने । जायद एगस्स डु-
न्हय समत्ती ॥ सेमा पुण एमेवय । विलयं वच्चंति तहेव ॥ ५ ॥ द्दहीजोणीएसु । हवंति वेद्विदि-
द्यांज जे जीवा ॥ द्दक्कोव दोव तिन्निव । लक्खपुहुत्तं च जक्कोसं ॥ ६ ॥ द्दयसंखया थीनरमेहुणजं
। मुहंति पंचिंदियमाणुसाजं ॥ नीसेसज्जंगाण विभत्तिचंगे । भण्णेद जिणो पन्नवणा ज्वंगे ॥ ७ ॥
द्याजममेणं तु जं पावं । बंधिज्जा महबंधजं ॥ वयन्नंगं काजमाणो । तं चेव य पुणो द्दह्मणुणं ॥ ८ ॥
अथ शीलसंबंधिसुत्तानि—ते कह न वंदएज्जा । रूवं दहूण परकलत्ताणं ॥ धाराहयव व-
सहिं । वच्चंति महीं पलोद्वंता ॥ १ ॥ द्दालसा होद अकज्जे । पाणिवहे पंगुला सया होह ॥ पर-
तत्तीसु अ बहिसा । जच्चंधा परकलत्तेसु ॥ २ ॥ सुविमुहसीलजुत्तो । पावद कित्तिं जसं च द्दह लो-
ए ॥ सवजणवद्वहच्चिअ । सुहणद्वन्नागी अ परलोए ॥ ३ ॥ देवदाणवगंधवा । जक्करक्कमकिन्नरा
॥ बंजयारिं नमंसंति । डुक्करं जे करंति तं ॥ ४ ॥ जो देद कणयकोप्पिं । अहवा कारेद कणय-
जिणन्नवणं ॥ तस्स न तत्तिअपुनं । जत्तिअ बंजवए धरिए ॥ ५ ॥ काएण बंदचेरं । धरंति भवा

ज जे ह्य सुद्धमणा ॥ कथंमि बंभलोए । ताणं नियभेण जववान् ॥ ६ ॥ जो वज्जह परदारं ।
 सो सेवह नो कयाह परदारं ॥ सकलत्ते संतुठो । सकलत्तो सो नरो होह ॥ ७ ॥ यस्तु स्वदार-
 संतोषी । विषयेषु विरागवान् ॥ गृहस्थोऽपि स्वशीलेन । यतिकल्पः स कट्थ्यते ॥ ८ ॥ नास्त्य-
 हिसासमो धर्मो । न संतोषसमं व्रतं ॥ न सत्यसदृशं शौचं । शीलतुल्यं न मंडनं ॥ ९ ॥ कुंडले
 नाञ्जिजानामि । नाञ्जिजानामि कंकणे ॥ नूपुरे त्वञ्जिजानामि । नित्यं पादाब्जवंदनात् ॥ १० ॥
 शीलं नाम नृणां कुलोन्नतिकरं शीलं परं नृषणं । शीलं ह्यप्रतिपातिवित्तमनघं शीलं सुगत्यावहं ॥
 शीलं दुर्गतनाशनं सुविपुलं शीलं यशःपावनं । शीलं निर्वृतिहेतुरेव परमः शीलं तु कट्पडुमः ॥
 ॥ ११ ॥ शीलं सर्वगुणौघमस्तकमणिः शीलं विपद्द्वणं । शीलं नृषणमुज्ज्वलं मुनिजनैः स-
 र्वैः समासेवितं ॥ दुर्वाराधिजदुःखवह्निशमने प्राबुद्धपयोदोदकं । शीलं सर्वसुखैककारणमतः स्यात्क-
 स्य नो सम्मतं ॥ १२ ॥ व्याघ्रव्यालजलानलादिविपदस्तेषां व्रजंति क्षयं । कट्याणानि समुद्धसंति
 विबुधाः सांनिध्यमभ्यासते ॥ कीर्तिः स्फुर्तिमयर्तिं यात्युपचयं धर्मः प्रणश्यत्यघं । स्वनिर्वाणसुखानि
 संनिदधते ये शीलमाविब्रते ॥ १३ ॥ वहिस्तस्य जलायते जलनिधिः कुट्यायते तद्वह्निः—न्मेरुः

स्वल्पशिलापते मृगपतिः सद्यः कुरंगायते ॥ व्यालो माद्यगणायते विषरसः पीयूषवर्षायते । यस्यां
 गेऽखिललोकवद्वभतमं शीलं समुन्मीलति ॥ १४ ॥ हरति कुलकलंकं धुपति पापपंकं । मुकृतमुप-
 चिनोति श्लाघ्यतामातनोति ॥ नमयति सुरवर्गं हंति दुर्गोपसर्गं । रचयति शुचि शीलं स्वर्गमोक्षौ-
 सलीलं ॥ १५ ॥ सीतया दुरपवादनीतया । पावके स्वतनुराहुतीकृता ॥ पावकस्तु जलतां जगाम
 य—तत्र शीलमहिमाविजृंभितं ॥ १६ ॥ ऐश्वर्यस्य विचक्षणं मधुरता दौर्गस्य वाक्संयमो । ज्ञान-
 स्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः ॥ अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रज्वतो धर्मस्य निर्वाच्यता
 । सर्वेषामपि सर्वकामगुणितं शीलं परं नृषणं ॥ १७ ॥ वेदया रागवती सदा तदनुगा षड्भी रसैर्नो-
 जनं । रभ्यं धाम मनोरमं वपुरहो नव्यो वयःसंगमः ॥ कालोऽयं जलदागमस्तदपि यः कामं जि-
 गायादरा—तं वंदे युवतिप्रबोधकुशलं श्रीस्थूलजद्रप्रभुं ॥ १८ ॥ श्रीमन्नेमिजिनो दिनोऽध्वतमसां जं-
 बूपश्रुः केवली । सम्यग्दर्शनवान् सुदर्शनगृहो स स्थूलजद्रो मुनिः ॥ सावंचकारिसरस्वती च मुन्नगाः
 सीतासुभटादयः । शीलौदाहरणे जयंति जनितानंदा जगत्सद्भुताः ॥ १९ ॥

अथ अशीलसंबंधमुक्तानि—स्वाधीनेऽपि कलत्रे । नीचः परदारलंपटो न्वति ॥ संपूर्णेऽपि

तडागे । काकः कुम्भोदकं पिबति ॥ १ ॥ अथा भुविहिं मेखिञ्च । वयणे दीधञ्च नार ॥ पणि प-
 नि माथाढकणुं । जिणे जोह परदार ॥ २ ॥ जे परदारपरंमुह । ते बुच्चदं नरसिंह ॥ जे परिरंजद
 परमणी । तांह भुसिज्जद लीह ॥ ३ ॥ वरं अणिमि पवेसो । वरं विमुद्धेण कम्मणा मरणं ॥
 मा गहिअवयन्गो । मा जीअं खलिअसीलस्स ॥ ४ ॥ वरं शृंगोत्तुंगाहुसिखरिणः कापि विषमे
 । पत्तिवायं कायः कतिनदषदंतर्विदलितः ॥ वरं न्यस्तो हस्तः फणितिमुखे तीक्ष्णदर्शने । वरं व-
 ह्नौ पातस्तदपि न कृतः शीलविदयः ॥ ५ ॥ दत्तस्तेन जगत्पकीर्त्तिपटहो गोत्रे मणीकूर्चक—आरि-
 तस्य जलांजलिर्गुणगणारामस्य दावानलः ॥ संकेतः सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढः । शीलं
 येन निजं विद्वत्समखिलत्रैलोक्यचिंतामणिः ॥ ६ ॥

अथ रागसंबन्धिमुक्तानि—अशक्यं रूपमदृष्टं । चक्षुर्गोचरमागतं ॥ रागद्वेषौ च यौ तत्र । तौ
 बुधः परिवर्जयेत ॥ १ ॥ नन्वेऽपि शूलिनि कपालिनि कालकूट—प्रोत्सर्पिस्पर्शपदे ज्वलदग्निनेत्रे ॥
 गौरी रंज मृतजसकृतांगरागे । दोषं न पश्यति जनो जनितानुरागः ॥ २ ॥ उवलेवो होह भो-
 गेसु । अमोगी णो विविषद ॥ जोगी भमद संसारे । अमोगी विषमुच्चद ॥ ३ ॥ कुविअस्स

आनरस्स य । वसणं पत्तस्स रायरत्तस्स ॥ मत्तस्स मरंतस्स । सग्ग्मावा पायडा हुंति ॥ ४ ॥ रागी
 ब्रह्माति कर्माणि । वीतरागो विमुच्यते ॥ जना जिनोपदेशोऽयं । संक्षेपाद्ब्रह्मोक्तयोः ॥ ५ ॥ राग-
 द्वेषौ यदि स्यातां । तपसा किं प्रयोजनं ॥ तावैव यदि न स्यातां । तपसा किं प्रयोजनं ॥ ६ ॥
 रागादयो हि रिपवो जिननायकेना—जीयंत ये निजबलाद्बलिनोऽपि बाढं ॥ पुष्णंति ताज्जद्वियो
 हृदयाद्ये ये । तेषां प्रसीदति कथं जगतामधीशः ॥ ७ ॥ मुखे पुरीषप्रक्षेपं । तथा पाषाणक्षेपणं
 एर्केरियापि सहते । मृत्तिका रागदोषतः ॥ ८ ॥ रागोऽयं दोषपोषाय । चेतनारहितेष्वपि ॥ मंजि-
 ष्टा कुट्टनस्थान—ब्रंसतापसहा भूशं ॥ ९ ॥ हिच्छिन्ना चोलमजीव जिम । तोले घणे चडेसि ॥
 रंगपसायं व्यापणे । परिज्व वणां सहेसि ॥ १० ॥ वनेऽपि दोषाः प्रज्जवंति रागिणां । गृहेऽपि पं-
 चेद्विनिग्रहस्सपः ॥ अकुत्सिते कर्माणि यः प्रवर्तते । निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनं ॥ ११ ॥ क यामः
 कुत्र तिष्ठामः । किं कुर्मः किं न कुर्महे ॥ रागिणाश्चित्तयत्येवं । नीरागाः सुखमासते ॥ १२ ॥ अ-
 पि चंमनिदोधूत—तरंगितमहोदधेः ॥ शक्येत प्रसरो रोधुं । नानुरक्तस्य चेतसः ॥ १३ ॥
 अथ कामसंबंधिसूक्तानि—दिवा पश्यति नो दृक्कः । काको नक्तं न पश्यति ॥ अपूर्वः कोऽ-

पि कामांधो । दिवानक्तं न पश्यति ॥ १ ॥ न पश्यति हि जात्यंधः । कामांधो नैव पश्यति ॥ न
 पश्यति मदोन्मत्तो । अर्थी दोषं न पश्यति ॥ २ ॥ नान्यः कुनयादाधि—व्याधिर्नान्यः क्षयामयात्
 ॥ नान्यः सेवकतो दुःखी । नान्यः कामुकर्तोऽधनः ॥ ३ ॥ दृश्यं वस्तु परं न पश्यति जगत्पंधः पु-
 रोज्वस्थितं । कामांधस्तु यदस्ति तत्परिहरन् यन्नास्ति तत्पश्यति ॥ कुंदेदीवरपूर्णचंद्रकलश श्रीमद्भ-
 तापद्भवा—नारोष्याशुचिराशिशु प्रियतमागान्त्रेषु यन्मोदते ॥ ४ ॥ तावन्महत्त्वं पांडित्यं । कुलीनत्वं
 विवेकिता ॥ यावज्ज्वलति नांगेषु । हंत पंचेषु पावकः ॥ ५ ॥ किमु कुवलयनेवाः संति नो ना-
 कनार्य—स्त्रिदशपतिरहव्यां तापसीं यत्सिषेवे ॥ हृदयतृणकुटीरे दीप्यमाने स्मरान्ना—बुचितमनु-
 चितं वा वेत्ति कः पंन्तितोऽपि ॥ ६ ॥ विकलयति कलाकुशलं । हसति शुचिं पंन्तितं विम्वयति ॥
 अथरयति धीरपुरुषं । क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥ ७ ॥ शंखस्वयंजुहरयो हरिणोद्गणानां । येनाकि-
 यंत सततं गृहकर्मदासाः ॥ वाचामगोचरचरित्रपविविताय । तस्मै नमो बलवते कुसुमायुधाय ॥ ८ ॥
 मत्तेनकुंजदलने भुवि संति श्लाः । केचित्पचंनमृगराजवधेषुपि दक्षाः ॥ किंतु ब्रवीमि बलिनां पुर-
 तः प्रसह्य । कंदर्पदंर्पदलने विरला मनुष्याः ॥ ९ ॥ अथे चेतोमत्स्य भ्रमणमधुना यौवनजले ।

त्यज स्वहृदत्वं शुभवतिजलधौ पश्यसि न किं ॥ तनूजालीजालं स्तनयुगलतुंबीफलयुतं । मनोऋकैव-
र्तस्त्वव मरणहेतोर्ब्रमयति ॥ ६० ॥

अथ स्त्रीसंबन्धिसूक्तानि—तावदेवे कृतिनामपि स्फुर—त्येष निर्मलविवेकदीपकः ॥ यावदन्न
न कुरंगचक्षुषा । ताड्यते चटुललोचनांचलैः ॥ १ ॥ सन्मार्गे तावदासते प्रयवति पुरुषस्त्वावदेवेन्द्रि-
याणां । लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव ॥ दूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथजुषो नी-
लपद्मपा एते । यावल्लीलावतीनां न हृदि श्रुतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥ २ ॥ कुंकुमपंककटांकित-
देहा । गौरपयोधरकंपितहारा ॥ नूपुरहंसरणत्पद्मज्ञा । कं न वशं कुरुते श्रुवि रामा ॥ ३ ॥ संसा-
रे हयविहिणा । महिलारूवेण मंडिञ्चं पासं ॥ बध्नन्ति जाणमाणा । अयाणमाणावि बध्नन्ति ॥ ४ ॥
अहो संसारजालस्य । विपरीतो वधक्रमः ॥ न पुनर्जन्तुनां । धीवरस्यापि बंधनं ॥ ५ ॥ मानो
म्लायति पौरुषं विगलति कलेशः समुन्मीलति । स्थैर्यं जीर्यति धैर्यमेति विपदं गंगीरिमा ब्रस्यति
॥ बुद्धिभ्रीम्यति न प्रशाभ्यति रुजा चेतोऽधिकं ताम्यति । व्रीणा क्लाम्यति कामिनीमदिरया मत्तस्य
पुंसो हृहा ॥ ६ ॥ मदिरया गुणज्येष्ठा । लोकद्वयविरोधिनी ॥ कुरुते दृष्टिमात्रेण । महिला श्रहि-

लं जनं ॥ ७ ॥ संसार तव पर्यंत—पदवी न दवीयसी ॥ अंतरा दुस्तरा न स्यु—र्यदि रे मदरे-
 क्काणाः ॥ ८ ॥ स्मितेन ज्ञावेन मदेन लज्जया । पराङ्मुखैरर्धकटाद्वीकृतैः ॥ वचोऽग्निरीर्ष्यकल-
 हेन लीलया । समंतपाशं खलु बंधनं स्त्रियः ॥ ९ ॥ संमोहयंति मदयंति विम्वयंति । निर्भरस्यं-
 ति रमयंति विषादयंति ॥ एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां । किं नाम वामनयना न समाचरंति
 ॥ १० ॥ सन्पुगलककपादताडितो । हुमोऽपि यासां विकसत्यचेतनः ॥ तदंगसंस्पर्शरसाद्व्रवीकु-
 तो । विलीयते यत्र नरस्तदद्भुतं ॥ ११ ॥ वातोऽधूतो दहति दहनो देहमेकं नराणां । मत्तो ना-
 गः कुपितभुजगो देहमेकं निहंति ॥ ज्ञानं शीलं विनयविजयौदार्यविक्रानदेहान् । सर्वानर्थान् द-
 हति वनिताऽमुष्मिकानैहिकांश्च ॥ १२ ॥ पंचाननं परिज्वत्युदरेण वेणी—दंडेन कुंडलिकुलं श-
 शिजं मुखेन या ॥ हत्वा नृपं पतिमपेक्ष्य भुजंगदहं । देशांतरे विधिवशाद्गणिकासि जाता ॥ १३ ॥
 पुत्रं भुजंगमधिगम्य चितां प्रविष्टा । शोचामि गोपगृहिणी कथमद्य तर्कं ॥ सा वा जगतत्रयजयप्र-
 क्षिता नतांगी । बुद्ध्या कया बत बुधैरबला बन्नाषे ॥ १४ ॥ दुरितवनवनाली शोककासारपात्नी ।
 भवकमलमराली पापतोयप्रणाली ॥ विकटकपटपटी मोहभ्रूपात्रचेटी । विषयविषभुजंगी दुःस्वसारा

कुशांगी ॥ १५ ॥ आवर्तः संशयानामविनयन्त्रवनं पत्तनं साहसानां । दोषाणां संनिधानं कपटशत-
 गृहं क्षेत्रमप्रत्ययानां ॥ अग्राह्यं यन्महद्भिर्नरवरुषभैः सर्वमायाकरं । स्त्रीयंत्रं केन लोके विषमम्-
 तमयं धर्मनाशाय सुदं ॥ १६ ॥ अमृतं साहसं माया । मूर्खत्वमतिदोषजा ॥ निःस्नेहत्वं निर्दयत्वे ।
 स्त्रीणां दोषः स्वभावजाः ॥ १७ ॥ प्रायः पुमांसः सरलस्वभावा । रंभास्तु कौटिल्यकलाकरंढाः ॥
 ताताद्य याचेत्कथमन्यथास्मिन् । काले वरं केकयनंदनेयं ॥ १८ ॥ आहारो द्विगुणः स्त्रीणां । निद्रा
 तासां चतुर्गुणा ॥ षड्गुणो व्यवसायश्च । कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ १९ ॥ अणुता पावरासीजं । जात्र
 उदयमाणया ॥ ताव द्दक्षित्वा पतं । समं जाणिहि गोह्यमा ॥ २० ॥ पापाकारमिदं वपुर्मलभृतं
 दृष्टिः सदोषाकुला । वक्त्रं चर्ममयं विगंधि कद्वुषं मांसोत्करात्रौ स्तनौ ॥ जंघाद्यस्थिविद्वषितं च स-
 कलं यस्या विरूपं सदा । पश्यन्नप्ययमातनोति हृदये रागी कथं संमदं ॥ २१ ॥ सुवंशजोऽप्यकुल्या-
 नि । कुरुते प्रेरितः स्त्रिया ॥ स्नेहलं दधि मश्नाति । पश्य मंधानको न किं ॥ २२ ॥ गृहीतहस्तकः-
 प्रेयात् । प्रेयसीर्निर्वरदृवत् ॥ ब्रमितः पितृमात्रादि—स्नेहं दत्तयति क्षणत ॥ २३ ॥ उन्मत्तप्रेम-
 संरंजा—दारंजाते यदंगनाः ॥ तत्र प्रयूहमाधातुं । ब्रह्मापि खड्गु कातरः ॥ २४ ॥ रे रे यंत्रक मा

रोदीः । कं कं न ब्रमयंत्यमुः ॥ ब्रूवापोरक्षेपमात्रेण । कराकुष्ठस्य का कथा ॥ ३५ ॥ दर्शने हरते
चित्तं । स्पर्शने हरते बलं ॥ संगमे हरते वीर्यं । नारी प्रत्यङ्गराक्षसी ॥ ३६ ॥ स्मृता ज्वति ता-
पाय । दृष्टा तून्मादकारिणी ॥ स्पृष्टा ज्वति मोहाय । सा नाम दयिता कथं ॥ ३७ ॥ यथाग्नि-
निधानेन । लाङ्काद्रव्यं विलीयते ॥ धीरोऽपि कुशकायोऽपि । तथा स्त्रीसन्निधौ नरः ॥ ३८ ॥ नरः
सुविभ्रमस्त्रीभिः । खाद्यमानोऽपि हृष्यति ॥ असिर्नवति तेजस्वी । धर्ममाणोऽपि श्लाण्या ॥ ३९ ॥
अंतर्विषमया हेता । बहिश्चैव मनोरमाः ॥ गुंजाफलसमाकाराः । स्वजावादेव योषितः ॥ ४० ॥ र-
क्ता हरंति सर्वस्वं । प्राणानपि विरागतः ॥ अहो रागविरागान्यां । कष्टं कष्टा हि योषितः ॥ ४१ ॥
नागरजातिरदृष्टा । शीतो बहिर्निरामयः कायः ॥ स्वाडु च सागरसलिलं । स्त्री कृतज्ञेत्यसंज्ञाव्यं ॥
॥ ४२ ॥ यो मूर्ध्नि विद्यतः कुंजः । पाशस्तस्यापि योषिता ॥ विधीयते कंठपीठे । जलाश्वे ही मृगी-
दृशा ॥ ४३ ॥ गंगाद्र बाहुभ्यं सा—यरे जलं हिमवन्तु अ परिमाणं ॥ जाणंति बुद्धिमंता । म-
हिलाहिष्यं न याणंति ॥ ४४ ॥ जटपंति सार्धमन्येन । पश्यंत्यन्यं सविभ्रमाः ॥ हृत्तं चिंतयंत्य-
न्यं । प्रियः को नाम योषितां ॥ ४५ ॥ एकं वक्त्रविलोकनेन वचनेनान्यं परं विभ्रमै—ध्रुवंगस्तन

दर्शनप्रभुतिनिवर्धामोहयति स्त्रियः ॥ द्रव्येवं कुटिद्रासु कृत्रिमकृतस्नेहासु तास्त्रप्यत्वं । किं रे चित्त
 रतिं करोषि विमुखं सिद्धांगनासंगमात ॥ ३७ ॥ चतुरः सृजता राज—न्नुपायांस्तेन वेधसा ॥ न
 सृष्टः पंचमः कोऽपि । गृह्यते येन योषितः ॥ ३८ ॥ न स्नेहेन न विद्यया न च धिया रूपेण शौ-
 र्येण वा । नेर्ध्याचाटुभयार्थदानविषयकोधक्कमामार्दवैः ॥ लज्जायौवनभोगमत्स्यकरुणासत्त्वादिभिर्वा
 गुणै—र्गृह्यते न विद्वतिन्निश्च ललना दुःशीलचित्ता यतः ॥ ३९ ॥ यदि स्थिरा भवेदिष्टु—चि-
 ष्ठंति यदि वायवः ॥ दैवात्तथापि नारीणां । न स्थेष्ठा स्थीयते मनः ॥ ४० ॥ नार्यश्चलाबला एव ।
 यद्यपि स्युर्नियंत्रिताः ॥ पताका बंशबद्धापि । भ्रमत्येव दिशो दिशं ॥ ४१ ॥ रहो नास्ति कृणो
 नास्ति । नास्ति प्रार्थयिता नरः ॥ तेन नारद नारीणां । सतीत्वमन्निजायते ॥ ४२ ॥ सायर बप्पु
 मुरारि पित्र । बंदह जेवहु ज्ञात्र ॥ लब्धी हीडे वरहिं वरुं । महिला कामज्जाय ॥ ४३ ॥ वल्ली
 नरिदचित्तं । वक्काणं पाणिष्ठं च महिद्राजं ॥ तन्नय वच्चंति सया । जन्नय धुत्तेहिं निज्जंति ॥ ४४ ॥
 हित्वा श्रीः पुंडरीकाक्षं । यदेनं सुभगं श्रिता ॥ द्रतीवायं विरूपाक्षो । गैरीं वपुषि बद्धवान् ॥ ४५ ॥
 सुरूपाः पंच योद्धारः । पांडवाः पतयो मम ॥ तथापि चपलं चेतो । मुने षष्टेऽपि धावति ॥ ४६ ॥

सूक्ति-
सुक्ता०
सुरूपं पुरुषं दृष्ट्वा । पितरं ब्रातरं सुतं ॥ देहः क्खिदति नारीणा—मामपात्रमिवांजसा ॥ ४७ ॥ नैव
स्त्रीणां प्रियः कोऽपि । न चाढ्यो न च रूपवान् ॥ गावस्तृणमिवारण्ये । आकाङ्क्षिते नवं नवं ॥ ४८ ॥

३८०

कामिन्यो नीचगामिन्य—स्तुटिन्य द्रव निश्चितं ॥ दारा राज्ञोऽपि यत्ताराः । प्रणयं यांति गोपतेः ॥

अथ वेद्यासंबंधिसुक्तानि—कशुंबति कुलपुरुषो । वेद्याधरपद्मवं मनोह्रमपि ॥ चारभटचौर-
चेटक—नटविटनिष्टीवनशरावं ॥ १ ॥ या विचित्रविटकोटिनिष्ठः । मद्यमांसनिरतातिनिकृष्टः ॥ को-
मला वचासि चेतसि दुष्टः । तां भजंति गणिकां न विद्रिष्टाः ॥ २ ॥ जात्यंधाय च दुर्मुखाय च ज-
राजीर्णीखिलांगाय च । ग्रामीणाय च दुष्कलाय च गलकुष्टाभिभूताय च ॥ यङ्गतीषु मनोहरं नि-
जवपुर्लक्ष्मीलवश्रुत्या । पण्यस्त्रीषु विवेककल्पलतिकाशस्त्रीषु को रज्यते ॥ ३ ॥ वेद्यां नितंबजघ-
नस्तन्यरिजारा—मारोपयंयुरसि मूढधियो रताय ॥ संसारचारिनिधिमध्यनिमज्जनाय । संजानते न
हि शिलां निजकंठवर्षां ॥ ४ ॥ वेद्यासौ मदनज्वाला । रूपेधनसमन्विता ॥ कामिन्निर्भव हृष्यते ।
यावनानि धनानि च ॥ ५ ॥ विजयो वीतसंगानां । वैदग्ध्यं कुलयोषितां ॥ द्राक्षिण्यं वणिजां प्रेम ।
वेद्यानाममृतं विषं ॥ ६ ॥ नखचक्रियां कुरुते । नास्त्रिनिवेशं जने प्रकाशयति ॥ नवधूपयोग्यदे-

हो । मुनिरिव वेद्याजनो ज्ञाति ॥ ७ ॥

अथ विषयसुखसंबन्धिरूक्तानि—विकंपते हस्तयुगं वपुःश्रीः । प्रयाति दंता अपि विरुवंति ॥
 मृत्यावुपागच्छति निर्विदुषं । तथापि जंतुर्विषयाजिज्ञाषी ॥ १ ॥ जिज्ञाशनं तदपि नीरसमेकवारं ।
 शय्या च ऋः परिजनो निजदेहमात्रं ॥ वस्त्रं विशीर्णपटखंनमयी च कंबा । हा हा तथापि विषया-
 न्न परित्यजंति ॥ २ ॥ विषयगणः कापुरुषं । करोति वशवर्त्तिनं न सत्पुरुषं ॥ बध्नाति मशकमेव
 हि । द्यूतातंतुर्न मातंगं ॥ ३ ॥ अविदितपरमानंदो । वदति जनो विषय एव रमणीयः ॥ तिलतै-
 लमेव मिष्टं । येन न दष्टं द्यूतं क्वापि ॥ ४ ॥ ददति तावदमो विषयाः सुखं । स्फुरति यावदियं ह-
 दि मूढता ॥ मनसि तत्त्वविदां तु विचारके । क विषयाः क सुखं क परिग्रहः ॥ ६ ॥ अथर्वयं या-
 तारश्चिरतरमुषित्वापि विषया । विद्योगे को नेदस्त्वजति न जनो यस्त्वयममून् ॥ व्रजंतः स्वातंत्र्या-
 त्किमपि परितापाय मनसः । स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखमनंतं विदधति ॥ ७ ॥ अथवलोअद् गंधां
 । अहं गह्विज्जाण पावए मुक्कं ॥ परलोए देह दिठी । सुणिवरसारिहया वेसा ॥ ८ ॥ अजानन्
 दाहात्म्यं पतति शालन्नस्तीवदहने । स मीनोऽप्यङ्गानाद्दिद्विश्रुतमश्नाति पिशितं ॥ विजानंतोऽप्येते

वयमिह विपज्जाज्जटिला—न मुंचामः कामान्हह गहनो मोहमहिमा ॥ ९ ॥ तथा शुष्यत्यास्ये
 पिबति सखिलं स्वाहु सुरभि । शुधार्तः सन शालीन् कवलयति मांस्या कवलितान् ॥ प्रदीप्ते रागा-
 न्नौ धननिबिन्ममाश्लष्यति वधूं । प्रतीकारे व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥ १० ॥ शान्तेऽनंत-
 महिम्नि निर्मलचिदानंदे तरंगावली—निर्मुक्तामृतसागरांजलि मनोममज्ञोऽपि नाचामति ॥ निःसारे
 मृगतृष्णिकार्णवजलेऽश्वांतोऽपि मूढः पिब—त्याचामत्यवगाहतेऽन्निरमते मज्जत्यथोनमज्जति ॥ ११ ॥

अर्थेन्द्रियदमनसंबंधियूक्तानि—आपदां कश्चितः पंथा । इंद्रियाणामसंयमः ॥ तज्जयः संपदां
 मार्गो । येनेह तेन गम्यतां ॥ १ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च । जिह्वा च सुनियंत्रिता ॥ इंद्रियाणि
 सुगुप्तानि । रथो राजा करोति किं ॥ २ ॥ वनेऽपि दोषाः प्रज्ञवंति रागिणां । गृहेऽपि पंचेंद्रियनि-
 ग्रहस्तपः ॥ अक्रुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते । निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनं ॥ ३ ॥ जितं दशार्णवद्वे-
 ण । हारितं हरिणा च यत ॥ हेतुर्ब्रह्म हृषीकाणि । निर्जिताऽनिर्जितान्यहो ॥ ४ ॥ ज्ञं तपः कप-
 दतामपि लंघयति । कीर्त्युज्ज्वलानि च कुलानि कलंकयति ॥ अतं नयति परमामपि च प्रतिष्ठां ।
 किं वा न हींद्रियजिताः किल हारयति ॥ ५ ॥ कुरंगमातंगपतंगभृंग—मीना हताः पंचभिरेव पंच

॥ एकः प्रमादी स कथं न हन्या—द्यः सेवते पंचभिरेव पंच ॥ ६ ॥ आत्मानं कुपयेन निर्गमयितुं यः शूकलाश्वायते । कृत्याकृत्यविवेकजीवितहता यः कृष्णसर्पायते ॥ यः पुण्यदुमखंनखंनविधौ स्फुर्जत्कुलारायते । तं लुप्तवतमुदमिंद्रियगणं जित्वा शुभंयुर्नव ॥ ७ ॥ स पंडितो यः करणैरखंडितः । स तापसो यो निजपापतापकः ॥ स दीक्षितो यः सकलं समीक्षते । स धार्मिको यः परममनस्युशेत् ॥ ८ ॥ दो पंथेहिं न गमद् । दोमुह सुर्द न सीवए कथं ॥ दुनि न हुंति कयाविहु । इन्द्रियसुकं च मुकं च ॥ ९ ॥

अथ यौवनसंबंधिसूक्तानि—प्रथमे वयसि यः शान्तः । स शान्त इति मे मतिः ॥ धातुषु क्रीयमाणेषु । शमः कस्य न जायते ॥ १ ॥ अतिवाहितमतिगहनं । विनापवादेन यौवनं येन ॥ दोषनिधाने जन्मनि । किं न प्राप्तं फलं तेन ॥ २ ॥ ये न सखलंति ते दक्षाः । कृष्णकेशतमोजरे ॥ वार्धके तु सदोद्योतः । शिरःस्थपलितेद्रुतः ॥ ३ ॥ यौवने विकरोत्येव । मनः संयमिनामपि ॥ राजमार्गेऽपि रोहति । वर्षाकाले किलांकुराः ॥ ४ ॥ यौवनं धनसंपत्तिः । प्रयत्नमविवेकिता ॥ एकैकमप्यनर्थाय । किं पुनस्तच्चतुष्टयं ॥ ५ ॥ आतश्चित्तसखे विवेकः जगन्नाचार रेरे गुणाः । क्रौ-

वयमिह विपज्जाटजटिला—न मुंचामः कामानहह गहनो मोहमहिमा ॥ ९ ॥ तथा शुष्यत्यास्ये
 पिबति सलिलं स्वादु सुरभि । शुधार्तः सन शालीन् कवलयति मांस्या कवलितान् ॥ प्रदीप्ते रागा-
 न्नौ धननिबिन्ममाश्लष्यति वधुं । प्रतीकारे व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥ १० ॥ शान्तिस्तन्त-
 महिम्नि निर्मलचिदानन्दे तरंगावली—निर्मुक्तामृतसागरांजलि मनोभमनोऽपि नाचामति ॥ निःसारे
 मृगतृणिकार्णवजलेऽश्वातोऽपि मूढः पिब—त्याचामत्यवगाहतेऽन्निरमते मज्जात्यथोनमज्जति ॥ ११ ॥

अर्थेन्द्रियदमनसंबन्धिरूपाणि—आपदां कथितः पंध्या । इन्द्रियाणामसंयमः ॥ तज्जयः संपदां
 मार्गो । येनेह तेन गम्यतां ॥ १ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च । जिह्वा च सुनियंत्रिता ॥ इन्द्रियाणि
 सुशुभानि । रक्षो राजा करोति किं ॥ २ ॥ बनेऽपि दोषाः प्रज्वलन्ति रागिणां । गृहेऽपि पंचद्विपनि-
 ग्रहस्तपः ॥ अकृत्स्निते कर्मणि यः प्रवर्तते । निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनं ॥ ३ ॥ जितं दृष्टार्णवदे-
 ष ॥ हारितं हरिणा च यत ॥ हेतुरव हृषीकाणि । निर्जिताऽनिर्जितान्यहो ॥ ४ ॥ जग्रं तपः कप-
 दतामपि लंघयन्ति । कीर्त्युज्ज्वलानि च कुलानि कलंकयन्ति ॥ अतं नयन्ति परमामपि च प्रतिष्ठां ।
 किं वा न हीद्विजिताः किल हारयन्ति ॥ ५ ॥ कुरंगमातंगपतंगभुंग—मीना हताः पंचभिरेव पंच

॥ एकः प्रमादी स कथं न हन्या—द्यः सेवते पंचभिरेव पंच ॥ ६ ॥ आत्मानं कुपथेन निर्गमयितुं यः शूकलाश्रायते । कृत्याकृत्यविवेकजीवितहतौ यः कृष्णसर्पायते ॥ यः पुण्ड्रमुखं नखं न विधौ स्फुर्जत्कुलारायते । तं लुप्तवतमुद्रमिंद्रियगणं जित्वा शुभंयुर्नव ॥ ७ ॥ स पंडितो यः करणैरखंडितः । स तापसो यो निजपापतापकः ॥ स दीक्षितो यः सकलं समीक्षते । स धार्मिको यः परममनसृशेत् ॥ ८ ॥ दो पथेहिं न गममद । दोमुह सुर्द न सीवए कथं ॥ दुनि न हुंति कयाविहु । इन्द्रियमुखं च मुखं च ॥ ९ ॥

अथ यौवनसंबंधिसूक्तानि—प्रथमे वयसि यः शांतः । स शांत इति मे मतिः ॥ धातुषु क्लीयमाणेषु । शमः कस्य न जायते ॥ १ ॥ अतिबाहितमतिगहनं । विनापवादेन यौवनं येन ॥ दोषनिधाने जन्मनि । किं न प्राप्तं फलं तेन ॥ २ ॥ ये न स्वलांति ते दक्षाः । कृष्णकेशतमोन्नरे ॥ वार्धके तु सदोद्योतः । शिरःस्थपलितेद्रुतः ॥ ३ ॥ यौवने विकरोत्येव । मनः संयमिनामपि ॥ राजमार्गेऽपि रोहंति । वर्षाकाले किलांकुराः ॥ ४ ॥ यौवनं धनसंपत्तिः । प्रभुत्वमविवेकिता ॥ एकैकमप्यनर्थाय । किं पुनस्तच्चतुष्टयं ॥ ५ ॥ आतश्चित्तसखे विवेकजगवान्नाचाररेरे गुणाः । कौ-

लीनत्वमपि क्षमे भगवति ब्रीडे सखि श्रूयतां ॥ विद्याग्निः परमश्रमेण हि मया नीताः परमुन्नतिं ।
तत्किं मामवहाय यौवनवने कुत्रापि यूयं गताः ॥ ६ ॥

अथ वैराग्यसंबन्धिमूक्तानि—सर्वं विल्वविश्वं गीर्ध्रं । सर्वं नट्टं विनंभणा ॥ सर्वे व्याघ्ररणा ज्ञा-
रा । सर्वे कामा दुहावहा ॥ १ ॥ पुंसामुन्नतचित्तानां । सुखावहमिदं द्वयं ॥ सर्वसंगनिवृत्तिर्वा । वि-
नृतिर्वा सुविस्तरा ॥ २ ॥ एको वासः पत्तने वा वने वा । एकं मित्रं नृपतिर्वा यतिर्वा ॥ एका
भार्या सुंदरी वा दरी वा । एकं शास्त्रं वैद्यमभ्यात्मनं वा ॥ ३ ॥ एकैव काचिन्महतामवस्था । सु-
क्ष्मा ए वस्त्राण्यथवा न कंथा ॥ कशप्रलम्भाभिनवा च बाढा । गंगातरंगेष्वथवाऽक्षमाढा ॥ ४ ॥ ए-
को रागिषु राजते प्रियतमादेहार्धहारी हरो । नीरागेषु जिनो विमुक्तललनासंगो न यस्मा-
त्परः ॥ दुर्वारस्मरयस्मरोराविषयमोहमूढो जनः । शेषः कामविनंभितो न विषयान् भोक्तुं न मो-
क्तुं क्षमः ॥ ५ ॥ न द्वारि द्विरदा मदंभुजलदा नाग्रे कलः पंचमः । पंचेषोर्विजयप्रपंचनकरी नो
मंदिरे सुंदरी ॥ तत्किं मुग्ध मुग्धैव धावसि नवे नाद्यापि किं मुक्तये । जायंते तव सिद्धिसिंधुपुलि-
नप्रांतेषु विश्रांतयः ॥ ६ ॥ नो धर्मार्य यतो न तत्र निरता नार्थार्थ येनेहशाः । कामोऽप्यर्थवतां

तदर्थमपि नो पुंसः कचिक्तस्यचित् ॥ तर्के नाम वयं किमत्र धटिता ज्ञातं पुनः करणं । जीवंतो
 ऽपि मृता द्यवेति वदता शब्दार्थसंसिद्धये ॥ ७ ॥ चक्षुर्दग्धं परस्त्रीभि—हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहैः ॥
 जिह्वा दग्धा पराग्नेन । गतं जन्म निरर्थकं ॥ ८ ॥ चंडानिलः स्फुरितमब्दचयं द्वावर्ति—वृक्षव्रजं
 तिमिरमंडलमर्कबिंबं ॥ व्रजं महीध्रनिवहं नयते यथातं । वैराग्यमेकमपि कर्म तथा समग्रं ॥ ९ ॥
 भोगे रोगत्रयं सुखे क्षयभयं विसे च ऋभृद्भयं । माने म्लानित्रयं जये रिपुत्रयं वंशे कुयोषिद्भयं ॥
 दास्ये स्वामित्रयं गुणे खलत्रयं देहे कृतांतद्भयं । सर्वं नाम त्रयं त्रवेदिदमहो वैराग्यमेवाऽत्रयं ॥
 ॥ १० ॥ कश्चित्कालः स त्रावी जिनवचनरतो यव युक्तो यतींद्रै—र्गामादौ मासकट्यं स्वजनज-
 नसमो मुक्तलोभाभिमानः ॥ पुण्यां पुण्यातिशायिप्रवरगुणयुतैर्होनिभिः सेवितां तां । त्रिदां नि-
 संगचेताः प्रशमरसरतोऽहं त्रविष्याभ्यजसं ॥ ११ ॥ गुप्तो मानविवर्जितो व्रतरतः षट्कायरक्षोद्यतः ।
 कृत्वा साधुविहारितां शमरसो निःसंगचित्तः क्षमी ॥ त्यक्ताहंकृतिनिश्चलेन मनसा ध्यायन् पदं नैवृतं
 । स्थारयेऽहं तु कदा शिख्यातलगतो त्रव्याय मार्गं दिशन् ॥ १२ ॥ दग्ध्वा मोहं समस्तं निरवधि-
 विशदं ज्ञानमुत्पाद्य लोके । तीर्थं निर्वाणमार्गं शुभ्रतरफलदं त्रव्यसार्थयि कृत्वा ॥ गत्वा लोकांत-

सूक्ति-

मुक्ता०

३८६

देशं कलिमलरहितं सर्वशर्मातिशायि । लप्स्येऽहं मोक्षसौख्यं सहजनिजगुणं कोऽपि कालः स

जावी ॥ १३ ॥

अथ मोहत्यागसूक्तानि—कारणात्प्रियतामेति । द्वेष्यो नवति कारणात् ॥ स्वार्थार्थी जीवलो-
कोऽयं । न कश्चित्कस्यचित्प्रियः ॥ १ ॥ वृक्षं क्लीणफलं त्यजंति विहगाः शुष्कं सरः सारसाः । पु-
ष्पं पर्युषितं त्यजंति मधुषा दग्धं वनांतं मृगाः ॥ निर्द्वयं पुरुषं त्यजंति गणिका ब्रह्म नृपं सेवकाः ।
सर्वः कार्यवशाज्जनोऽग्निरमते नो कस्य को बद्धभः ॥ २ ॥ तावच्चित्रा सयत्नजणो । नेहं दरिसेद
जाव निव्यकज्जं ॥ नियकज्जे समवित्ते । विरला नेहं पवट्टन्ति ॥ ३ ॥ कृतमिदमिदं करिष्ये । के-
वलमिति सरलमेव चिंतयसि ॥ शुद्धिदत्तितसकलबांलं । विलासितमपि चिंतय विधातुः ॥ ४ ॥ द्वा
हा दुष्टकदर्थितकायैः । द्विसं जन्म मुधा व्यवसायैः ॥ काकिण्यर्थे चिंतारत्नं । हारितमेतदक्रत्वा यत्नं
॥ ५ ॥ यदयं स्वामी यदिदं सद्म । सर्वं चैतन्मिथ्या ब्रह्म ॥ यदयं कान्तो यदिदं कान्ता । सोऽयं
मोहो हंत दुरंतः ॥ ६ ॥ जाताः कति न हि सुखसंबंधा । न विदंयेते जीवा अंधाः ॥ कटरे मो-
हनस्य विलासः । सर्वो नव द्ध्व पुनराभासः ॥ ७ ॥ कोऽहं कस्मिन् कथमायातः । का मे जननी

को मे तातः ॥ इति परिभावयतः संसारः । सर्वोऽयं स्वप्नव्यवहारः ॥ ८ ॥ द्वांश परञ्जवकारा । बं-
 धुजनो बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहो । ये रिपवस्तेषु सुहृदाशाः ॥ ९ ॥ पुत्रो मे
 भ्राता मे । स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे ॥ इति कृतमिमे शब्दं । पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १० ॥
 द्रव्याणि तिष्ठति गृहेषु नार्यो । विश्रामद्मौ स्वजनाः स्मशाने ॥ देहं चितायां परलोकमार्गो । क-
 र्मानुगो याति स एव जीवः ॥ ११ ॥ जंतुः पयः पश्यति नैव दंभं । कीरोऽपि शालीक्ष च लोष्ट्वंभं
 ॥ काकः पलं नो बत सिंहतुंडं । जंतुस्तथा शं न यमं प्रचंदं ॥ १२ ॥ निवृत्ता दोगेह्य पुंरुषवहु-
 मानो विगलितः । समानाः स्वर्गाताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः ॥ शूनैर्यद्बुद्धानं घनतिमिररुद्धं च
 नयने । ब्रह्मो धृष्टः कायस्तदपि मरणपापचकितः ॥ १३ ॥ मातापितृसहस्राणि । पुत्रदारशतानि
 च ॥ प्रतिजन्मनि वर्तते । कस्य मातापितापि वा ॥ १४ ॥ नास्तिके शत्रुनाः कुञ्जे । वास्तुदोषाः
 पशौ बलं ॥ निःस्व्वे नाहारदोषाः स्यु—र्न वैराग्यमसात्विके ॥ १५ ॥ त्यक्तेऽपि वित्ते दामितेऽपि
 चित्ते । ज्ञातेऽपि तत्त्वे गलिते ममत्त्वे ॥ दुःखैकगेहे विदिते च देहे । तथापि मोहस्तरुणप्ररोहः ॥
 ॥ १६ ॥ जानामि क्षणत्रंगुरं जगदिदं जानामि तुलं सुखं । जानामीन्द्रियवर्गमेतमखिलं स्वार्थैक-

निष्टं सदा ॥ जानामि स्फुरिताचिरश्रुतिचलं विस्फुर्जितं संपदां । नो जानामि तत्रापि कः पुनरसौ
मोहस्य हेतुर्मम ॥ १७ ॥

अथातःकरणसंबधिसूक्तानि—बृष्टे नेत्रे करौ बृष्टौ । बृष्टा जिह्वा रदैः समं ॥ बृष्टानि पुस्तका-
युषि । बृष्टं नांतर्गतं मनः ॥ १ ॥ यदि वहति त्रिदं नम्रमुं जगं वा । यदि वसति शुद्धायां बृद्ध-
मूले शिखायां ॥ यदि पठति पुराणं वेदसिद्धांततत्वं । यदि हृदयमशुद्धं सर्वमेतन्न किंचित ॥ २ ॥
अभ्यस्तैः किमु पुस्तकैः किमथवा चेष्टाक्षिरेकांततः । कष्टाक्षिः किमु देवतादिविषयैः पूजाप्रणामा-
दिभिः ॥ चेतश्चेदिदमर्कतूलातरलं शक्येत रोधुं बला—त्कामेन्द्र्यः करपंकजे ननु तदा सौस्थानि
सर्वाण्यपि ॥ ४ ॥ तर्कः कंदलुकंद एष कविता मिथ्यावचोजडपनं । साहित्यं खलु बंदिवृंदपदवी क-
ष्टावहं लक्षणं ॥ विद्यामंडलमवतंतविषयः सर्वेऽप्यनर्थप्रदा—स्तत्त्वं मूढ निरङ्गरं परपदं चेतश्चिरं चिं-
तय ॥ ५ ॥ शमार्थं सर्वशास्त्राणि । विहितानि मनीषिभिः ॥ तस्मात्स सर्वशास्त्राङ्गो । यस्य द्वांतं
मनः सदा ॥ ६ ॥ सर्वाः संपत्तयस्तस्य । विशुद्धं यस्य मानसं ॥ उपानद्गूढपादस्य । ननु चमोवृ-
त्तैव ऋः ॥ ७ ॥ एकाग्रमनसा ध्याता । देवाः शैलमया अपि ॥ अचिरेणैव तुभ्यंति । किं पुनश्चे-

तनो जनः ॥ ८ ॥ चित्तायत्तं धातुबद्धं शरीरं । चित्ते नष्टे धातवो यांति नाशं ॥ तस्माच्चित्तं यत्नतो
रक्षणीयं । स्वस्थे चित्ते बुद्ध्यः संजयंति ॥ ९ ॥ सत्यपूतं वदेद्वाक्यं । वस्त्रपूतं पिबेज्जलं ॥ दृष्टि-
पूतं न्यसेत्पादं । मनःपूतं समाचरेत् ॥ १० ॥

अथ ध्यानसंबन्धिमृत्कानि—सत्यं वच्मि हितं वच्मि । सारं वच्मि पुनः पुनः ॥ अस्मिन्नसारे
संसारे । सारमात्मवशं मनः ॥ १ ॥ कुलं पवित्रं जननो कृतार्थी । वसुंधरा ज्ञायवती च तेन ॥
अबाह्यमार्गे शमसिधुमन्नं । लीनं परब्रह्मणि यस्य चेतः ॥ २ ॥ न शब्दशब्बाग्निरतस्य मोक्षो । न
बाह्यकामंभरबंधुरस्य ॥ न भोजनाह्लादनविस्मितस्य । न लोकचित्तग्रहणे रतस्य ॥ ३ ॥ एकाग्रचि-
तस्य दृढव्रतस्य । पंचेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य ॥ अध्यात्मयोगे गतमानसस्य । मोक्षो भुवं नित्यमहिं-
सकस्य ॥ ४ ॥ सुकरं मलधारित्वं । सुकरं दुस्तपं तपः ॥ सुकरोऽङ्गनिरोधश्च । दुष्करं चित्तरोधनं
॥ ५ ॥ राज्यामिहन्नजित्वारी—ननाराध्य गुरुं श्रुतं ॥ अजित्वा च मनो मोक्षं । न प्राप्नोति कथंच-
न ॥ ६ ॥ अहो ध्यानस्य माहात्म्यं । येनैकापि हि कामिनी ॥ अतुरागविरागाभ्यां । शिवाय च
नवाय च ॥ ७ ॥ कुण्ड तवं पादज संजमं । पटज सयत्नसह्रादं ॥ जाव न ऊपद् अथा । ताव

स्वर्क- न मुक्तो जिणो जणद ॥ ८ ॥ तव तविणं जव जविणं । बहुणा कात्रेण होद सिद्धिसुहं ॥ नठ-
मुक्ता० विअ अइ कम्मा । जणेण य तत्तणा सिद्धि ॥ ९ ॥

३९०

अथ तपःसंबंधिसूक्तानि—नमुआददसमेहिं । मुण्णिणो कम्मं खिवंति जं गुत्ता ॥ तं नो वा-
ससयाद—कोनाकोडीहिं नेरदथा ॥ १ ॥ पोरुसिचज्जवठे । काजं कम्मं खिवंति मुण्णिणोवि ॥
तं नो नारयजीवा । वाससयसहस लक्केहिं ॥ २ ॥ जं नारया न कम्मं । खिवंति बहुएहिं वरिस-
सहस्सेहिं ॥ तं खड्डु चज्जवठोर्द । जीवो निज्जरद सुहज्जावो ॥ ३ ॥ सो अथ तवो कायवो । जेण
मणो अमंगुलं न चित्तेद ॥ जेण न इंदियहाणी । जेण य जोगा न हावंति ॥ ४ ॥ निरवज्जा-
हारेणं । साहुणं निच्चमेव जववासो ॥ उत्तरगुणवुड्ढकए । तहवि जववासमिहंति ॥ ५ ॥ निव-
संति हवीकाणि । निवत्तानि स्वगोचरात् ॥ एकीय्यात्मना यस्मि—न्नुपवासमिमं विदुः ॥ ६ ॥ जे
निच्चमपमत्ता । गंतिं वट्ठंति गंतिसहिअंमि ॥ समगापवगमुत्तं । तेहिं निवट्ठं समंतंमि ॥ ७ ॥
भण्णजण नमुक्कारं । निच्चं विहरणवज्जिअया धन्ना ॥ पारंति गंतिसहिअं । गंतिं सह कम्मगंतोहिं
॥ ८ ॥ मंसासी मज्जरत्तं । द्दक्केण चैव गंतिसहिएणं ॥ सोहंततंतुवात्तं । सुसाहुवात्तं सुरो जात्तं

॥ ९ ॥ दृष्ट चित्तसु अज्ञासं । अभासं सिद्धपुरस जह महसि ॥ अणसणसरिसं पुनं । वयंति
 एषस समयन् ॥ १० ॥ श्रोत्रंमिवि अवराहे । जणिञ्चं अन्नंमि गुरुष पडितं ॥ जं दृह अपं
 तं खदु । मन्ने अभासकरणं ॥ ११ ॥ देहहर्गमुदशाणि । तावत्कर्माणि देहिनां ॥ नोब्रंति या-
 वदन्नां—प्रवेशोऽत्र निर्गलः ॥ १२ ॥ विरज्य विषयेभ्यो वै—स्तेपे मोक्षफलं तपः ॥ तैरेव फ-
 लमंगस्य । जगृहे तत्त्ववेदिभिः ॥ १३ ॥ शरीरशोषणं तीव्रं । न कुर्युर्मुनयस्तपः ॥ पर्यंतविरसं सर्व-
 । स्यात्संसारिणां यदि ॥ १४ ॥ चक्रे तीर्थकरैः स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थेश्वरैः । श्रीहेतुर्नवहारि दा-
 रितरुजं सन्निर्जराकारणं ॥ सद्यो विमहरं हृषीकदमनं मांगल्यमिष्टार्थकृत् । देवाकर्षणकारि दर्पदलनं
 तस्माद्विधेयं तपः ॥ १५ ॥ श्रीमद्वीरजिनो हृदप्रहरणः स्वीयप्रतिज्ञाहृदः । श्लाघ्यो बाहुबली बलौऽ-
 प्यविचलः सन्नदिषेणवती ॥ आनंदः सदुपासको व्रतशुचिः सा सुंदरीत्यादयः । कर्मोन्मूलनकोवि-
 देन तपसा देवासुरैर्वदिताः ॥ १६ ॥ पूजालाजप्रसिद्ध्यर्थं । तपस्तप्येत योऽल्पधीः ॥ शोष एव श-
 रिरस्य । न तस्य तपसः फलं ॥ १७ ॥

अथ तपःप्रज्ञावस्तुक्तानि—यद्दूरं यद्दुराराध्यं । यच्च दूरे व्यवस्थितं ॥ तत्सर्वं तपसा साध्यं ।

तपो हि दुरतिक्रमं ॥ १ ॥ तपः सकललक्ष्मीणि । नियंत्रणमश्रुखलं ॥ दुरितप्रेतघ्नतानां । रङ्गामं वो-
निरङ्गरः ॥ २ ॥ यस्माद्विघ्नपरंपरा विघटते दास्यं सुराः कुर्वते । कामः शाम्यति दाम्यतीन्द्रियगणः
कल्याणमुत्सर्पति ॥ जन्मीलंति महर्षयः कलयति ध्वंसं च यत्कर्मणां । स्वाधीनं त्रिदिवं करोति च-
पलं श्लाघ्यं तपस्तप्त किं ॥ ३ ॥ यत्पूर्वाजितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानल—ज्वालाजालजलं
यदुग्रकरणभ्रामाहिमंवाह्वरं ॥ यत्प्रयुहतमः समूहदिवसं यद्विधिलक्ष्मीलता—मूलं तद् द्विविधं यथा-
विधि तपः कुर्वति वीतरघुहः ॥ ४ ॥ जन्मकोटिकृतमेकहेलया । कर्म तीव्रतपसा विलीयते ॥ किं न
दाह्यमतिबह्वपि क्षणा—द्रुहितेन शिखिनात्र दह्यते ॥ ५ ॥

अथोद्यापनसंबन्धिसूक्तानि—प्रासादे कलशाधरोपणसमं विवे प्रतिशोपमं । पुण्यश्रीरफुटसंवि-
भागकरणं विभ्रद्विशिष्टे जने ॥ सौभाग्योपरिमंजरीप्रतिनित्रं पूर्णेन तपसावधौ । यः शक्तयोद्यमनं
करोति विधिना सम्यग्दृशां सोऽग्रणीः ॥ १ ॥ लक्ष्मीः कृतार्था सफलं तपोऽपि । ध्यानं सदोच्चैर्जन-
बोधिलान्नः ॥ जिनस्य भक्तिः क्रमतः शिवश्री—गुणाः स्युरुद्यापनतो नराणां ॥ २ ॥ बृह्मो यथा
द्रोहदूपरणेन । कायो यथा सद्मसन्नोजनेन ॥ विशेषशोभां लभते यथोक्ते—नोद्यापनेनैव तथा

सूक्ति

मुक्ता०

३७३

तपोऽपि ॥ ३ ॥ सूत्राणि संतः सुतपोभिरुचै—रागध्य कंठे दधते तथापि ॥ मादां च सर्वोद्यमना
य नूनं । श्रेयो गुणश्रीयशसां जयस्य ॥ ४ ॥

अथ ज्ञावसंबंधसूक्तानि—जा दवे होद मद्र । अहवा तरुणीसु रूचवंतीसु ॥ मा जद्र जि
एवरधर्मे । करयद्रभज्जे ठिद्या सिद्धी ॥ १ ॥ तक्रविहृणो विज्जो । द्रक्कणहीणो अ पंडिउ द्रोए
॥ ज्ञावविहृणो धर्मो । तिन्निवि नूणं हसिज्जंति ॥ २ ॥ योवंमि अण्णुठाणं । ज्ञावविमुद्धं हणेइ
कम्ममलं ॥ दहुज्जवि सहसकिरणो । तिमिरनिअरं पणासेइ ॥ ३ ॥ ज्ञेयान्यंगानि दानादी—न्ये
वं धर्मनरेशितुः ॥ तस्य तेध्वधुना जीवो । ज्ञावनामा निगद्यते ॥ ४ ॥ ज्ञावो धर्मस्य हृन्मित्रं ।
ज्ञावः कर्मधनानलः ॥ सत्कल्याणे दृतं ज्ञावो । ज्ञावो वेगी शिवश्रियः ॥ ५ ॥ दानशीलतपःसंप-
द्भावेन ज्ञजते फलं ॥ स्वादः प्रादुर्नवेद्भोज्ये । किं नाम द्रवणं विना ॥ ६ ॥ भावस्यैकांगवीरस्य ।
सांनिध्याद्ब्रह्मः शिवं ॥ ययुनैकोऽपि दानाद्यै—र्जाविहीनैर्वनैरपि ॥ ७ ॥ वित्तेन दीयते दानं ।
शीलं सत्त्वेन पाद्यते ॥ तपोऽपि तप्यते कष्टा—स्वाधीनोत्तमज्ञावना ॥ १० ॥ चिरादेकेन दाना-
दि—क्लेशैः पुण्यं यदर्जितं ॥ तस्यानुमोदनाज्ञावा—त्क्वणादन्यस्तदर्जयेत् ॥ ११ ॥ ज्ञावात्सुकृतले-

शोऽपि । नृणां सर्वार्थसिद्धिदः ॥ ब्रष्टानां तु ततो नूनं । सर्वतो ब्रष्टता यतः ॥ १३ ॥ घनं दत्तं वि-
 तं जिनवचनमन्यस्तमखिलं । क्रियाकांडं चंदं रचितमवनौ सुप्तमसकृत ॥ तपस्तप्तं तीव्रं चरणमपि
 चीर्णं चिरतरं । न चेच्चित्ते ज्ञावस्तुष्वपनवत्सर्वमफलं ॥ १३ ॥ चक्री श्रीजगतो बलानुगमुगः श्रेया-
 निज्ञापुत्रको । जीर्णश्रेष्ठमुगावतीगृहपतिर्यो भावदेवान्निधः ॥ सा श्लाघ्या मरुदेवता नवमुनिः श्री-
 चंडरुद्रस्य चे—त्याद्याः कस्य न चित्रकारिचरिता भावेन संवृषिताः ॥ १४ ॥ न कष्टे विद्यते देवो
 । न शिज्ञायां न कर्हमे ॥ ज्ञावेषु विद्यते देव—स्तस्माद्भावो हि कारणं ॥ १५ ॥

अथ क्रोधसंबन्धिसूक्तानि—संति संतः किं न संति । संति चेतन्निवेद्यतां ॥ किं कुप्यंति न
 कुप्यंति । ते कुप्यंति कतीदृशाः ॥ १ ॥ जं अज्जिह्वं चरितं । देसूणाए अ पुव्वकोडीए ॥ तंपि क-
 सायमित्तो । हारेइ नरो मुहुत्तेणं ॥ २ ॥ अपूर्वः कोऽपि कोपाग्निः । सज्जनस्य खलस्य च ॥ ए-
 कस्य श्लाघ्यति स्नेहा—द्वर्धतेऽन्यस्य वारितः ॥ ३ ॥ न जवति जवति च न चिरं । भवति चिरं चे-
 त्फले विसंवदति ॥ कोपः सत्पुरुषाणां । तुल्यः स्नेहेन नीचानां ॥ ४ ॥ नाऽकारणरुषां संख्या ।
 संख्याताः कारणकुप्यः ॥ कारणेऽपि न कुप्यंति । ये ते जगति पंचषाः ॥ ५ ॥ तं नहि परं तं न-

हि । राजदं देजदं पि तं नहि ॥ जह अकारणकुविद्या । दोतिनि खला न दीसंति ॥ ६ ॥ सं-
 तापं तनुते जिनति विनयं सौहार्दमुभादय—त्युद्देगं जनयत्यवद्यवचनं सूते विधत्ते कलितं ॥ कीर्तिं
 कुंतति दुर्गतिं वितरति व्याहंति पुण्योदयं । दत्ते यः कुगतिं स हातुमुचितो रोषः सदर्शः सतां ॥
 ॥ ७ ॥ क्रोधो नाम मनुष्यस्य । शरीराज्जायते रियुः ॥ येन त्यजंति मित्राणि । धर्माच्च परिहीयते
 ॥ ८ ॥ न कश्चिच्चंद्रकोपाना—मात्मीयोऽस्तीह नृत्तले ॥ होतारमपि जुह्वानं । स्पृष्टो दहति पाव-
 कः ॥ १० ॥ परस्परमगोत्रस्य—विग्रहः सर्वनाशकृत ॥ अन्योऽन्यकाष्टसंघर्ष—ज्वो वह्निर्न किं द-
 हेव ॥ ११ ॥ अद्रतज्जाण न कायवा । पुत्तकलत्तेसु सामिए जिजे ॥ दहिञ्चां पि महिज्जांतं । नन्द
 देहो न संदेहो ॥ १२ ॥ क्षमो यत्कुरुते कार्यं । न तत्क्रोधवशांवदः ॥ कार्यस्य साधनो प्रज्ञा । सा
 च क्रोधेन नश्यति ॥ १३ ॥ कोकिलानां स्वरो रूपं । नारीरूपं पतिव्रता ॥ विद्यारूपं कुरूपानां ।
 क्षमारूपं तपस्विनां ॥ १४ ॥ पदमं चिद्य रोसजरे । जा बुद्धि होइ सा न कायवा ॥ किंपाकफला-
 णं पि । न सुंदरो तीइपरिणामो ॥ १५ ॥

अथ क्रांतिसंबंधिसूक्तानि—क्षमावतामयं लोकः । परश्चैव क्षमावतां ॥ इह सन्मानमर्हति ।

परत्र च शुभां गतिं ॥ १ ॥ एकः कृमावतां दोषो । द्वितीयो नोपपद्यते ॥ यदेनं कृमया युक्त—
मशकं मन्यते जनः ॥ २ ॥ कृमाखनं करे यस्य । दुर्जनः किं करिष्यति ॥ अतृणो पतितो वह्निः
। स्वयमेव विनश्यति ॥ ३ ॥ यस्य क्वांतिमयं शस्त्रं । कोधान्नैरुपशामकं ॥ नित्यमेव जयस्तस्य ।
शत्रूणामुदयः कुतः ॥ ४ ॥ श्रूयते श्रीमहावीरः । क्वांत्यै भ्येहेषु जग्मिवान् ॥ अथत्वेनागतां क्वांतिं
। वोढुं किमिति नेश्वरः ॥ ५ ॥ मन्त्रिदया यदि जनः परितोषमेति । नन्वपयासजनितोऽयमनुग्रहो
मे ॥ श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परतुष्टिहेतो—दुःखार्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥ ६ ॥ ददतु द-
दतु गालीगालिमंतो भवंतो । वययिह तदन्नावाङ्गालिदानेऽप्यशक्ताः ॥ जगति विदितमेतद्दीयते
विद्यमानं । ददति खरविषाणं किं महात्यागिनोऽपि ॥ ७ ॥ प्रायः सर्वसहस्यापि । भवेयुर्मितशत्रवः
॥ तपैः क्वां दोषयेद्दग्धीष्मो । वर्षा तोयैश्च पोषयेत ॥ ८ ॥ मुनेरपि वनस्थस्य । स्वीयकर्माणि कु-
र्वतः ॥ उत्पद्यन्ते त्रयः पक्षा । मित्रोदासीनशत्रवः ॥ ९ ॥

अथ मानसबंधिमृत्कानि—मुष्णाति यः कृतसमस्तसमीहितार्थं—संजीवनं विनयजीवितमंग-
राजां ॥ जात्यादिमानविषजं विषमं विकरं । सन्मार्हवाभ्युत्तरसेन नयस्य शांतिं ॥ १ ॥ औचित्या-

चरणं विदुंपति पयोवाहे नभस्त्रानिव । प्रध्वंसं विनयं नयत्यहिश्चि प्राणस्पृशां जीवितं ॥ कीर्तिकै-
 रविणीं मतंगज इव प्रोन्मूलयत्यंजसा । मानो नीच इवोपकारनिकरं हंति त्रिवर्गं नृणां ॥ ३ ॥
 ह्यधमा धनमिहंति । धनमानौ च मध्यमाः ॥ उत्तमा मानमिहंति । मानो हि महतां धनं ॥ ३ ॥
 कुसुमस्तवकस्येव । वृत्तिद्वयं मनस्विनः ॥ मूर्ध्निर्वा सर्वलोकस्य । शीर्यते वन एव वा ॥ ४ ॥ ताव-
 दाश्रीयते लहभ्या । तावदस्य स्थिरं यशः ॥ पुरुषस्तावदेवासा । यावन्मानाज हीयते ॥ ५ ॥ एक-
 एव स्वर्गो मानी । सुखं जीवति चातकः ॥ पिपासितो वा भ्रियते । द्यावते वा पुरंदरं ॥ ६ ॥ मा-
 निनो हतदर्पस्य । दात्रोऽपि न सुखावहः ॥ जीवितं मानमूढं हि । माने भ्रान्ते कुतः सुखं ॥ ७ ॥
 कृताकृतात्ममानस्य । मानिनो मरणं वरं ॥ न चापि कृतमानस्य । कट्यांतमपि जीवितं ॥ ८ ॥
 वरं प्राणपरित्यागो । मा मानपरिखंडना ॥ मृत्योस्तद्काणिका पीमा । मानखंडे दिने दिने ॥ ९ ॥
 न सदश्वाः कशाघातं । न सिंह वनगर्जितं ॥ परैरंगुलिनिर्देशं । न सहंते मनस्विनः ॥ १० ॥
 ब्रूत नूतनकुर्मांड—फटानां के दवंत्यमी ॥ अंगुलीदर्शनाद्येन । विदीयंते मनस्विनः ॥ ११ ॥
 ह्यप्र मायासंबंधिसुक्तानि—आचार्येषु नटे धूर्ते । व्यासवेद्याबहुश्रुते ॥ षट्सु माया न क-

त्वंया । माया तत्रैव निर्मिता ॥ १ ॥ कुशलजननबंध्यां सत्यसूर्यास्तसंध्यां । कुणतिश्रुवतिमात्रां मो-
 हमातंगयात्रां ॥ शमकमलहिमानीं दुर्यशोराजधानीं । व्यसनशतसहायां दूरतो मुंच मायां ॥ २ ॥
 मायामविश्वासवित्रासमंदिरं । दुराशयो यः कुरुते धनाशया ॥ सोऽनर्थसार्धं न पतंतमीकृते । यथा
 बिडालो लशुनं पयः पिबन् ॥ ३ ॥ विधाय मायां विविधैरुपायैः । परस्य ये वंचनमाचरन्ति ॥ ते वं-
 चयन्ति विदिवापवर्ग—सुखान्महामोहसखा स्वयेव ॥ ४ ॥ मायाशीलः पुरुषो । यद्यपि न करोति
 किंचिद्विपराधं ॥ सर्पं द्रवाऽविश्वास्यो । ज्वलति तथाप्यात्मदोषहतः ॥ ५ ॥ शनैरुद्धरते पादं । जीवा-
 नामनुकंपया ॥ पश्य लक्ष्मण पंथायां । बकः परमधार्मिकः ॥ ६ ॥ पृष्ठतः सेवयेदर्कं । जलरेणु-
 ताशनं ॥ स्वामिनं सर्वभावेन । परलोकममायया ॥ ७ ॥ तद्भोजनं यदुद्धतशेषं । सा प्राज्ञता या
 न करोति पापं ॥ तत्सौहृदं यत्क्रियते परोक्षे । दंनैर्विना यः क्रियते स धर्मः ॥ ८ ॥
 अथ वक्रत्वसंबन्धिसूक्तानि—कार्याकार्याय कस्मैचि—त्सरद्वैरपि वक्रता ॥ ऋजुतां वस्तुनो वे-
 त्ति । किं चक्षुः कृणुनं विना ॥ १ ॥ वक्रत्वेन यथा लोके । गौरवं नार्जवे तथा ॥ द्वितीयायां श-
 शी वंद्यः । पूर्णिमायां यतो न हि ॥ २ ॥ नात्यंतसरद्वैर्जाव्यं । गत्वा पश्य वनस्पतीन् ॥ त्रिदंते

सरलास्तत्र । कुब्जास्तिष्ठति पादपाः ॥ ३ ॥ नातीवमृदुना भाव्यं । मृदुः सर्वत्र बाध्यते ॥ निःसारां कदलिं दृष्ट्वा । ठेतुं को न समुद्यतः ॥ ४ ॥ नातिनीचैर्न चायुच्चैर्न वितव्यं फलाधिना ॥ स्तो-
कं नत्वा प्रिवन्नमः । कुम्भः प्राप्नोति पूर्णतां ॥ ५ ॥

अथ व्यसनसंबंधिसुक्तानि—द्यूतं च मांसं च सुरा च वेद्या । पापार्थिचौर्ये परदारसेवा ॥ ए-
तानि सप्त व्यसनानि लोके । धोरातिधोरं नरकं नयंति ॥ १ ॥ द्यूतांदाज्यविनाशनं नलनृपः प्रा-
सोऽप्यवा पांडवा । मद्यात्कृणुनृपश्च राघवपिता पापार्थितो दूषितः ॥ मांसान्नेष्टिकद्रूपतिश्च नरके चो-
र्यार्थिनश्च न के । वेद्यातः कृतपुण्यको गतधनोऽन्यस्त्रीहितो रावणः ॥ २ ॥ वैरवैश्वानरव्याधि-
वादव्यसनलक्षणाः ॥ महानर्थाय जायंते । वकाराः पंच वर्धिताः ॥ ३ ॥ द्यूतं सर्वापदां धाम । द्यू-
तं दिव्यंति दुर्धियः ॥ द्यूतेन कुलमातिन्यं । द्यूताय श्लाघतेऽधमः ॥ ४ ॥ राज्यच्युतिं वदन्नया-
वियोगं । द्यूतान्नलः प्राप गतोरुभोगं ॥ प्रचंन्तामंन्तिबाहुदंता—स्ते पांन्वाः प्रापुरण्यवासं ॥ ५ ॥
खंजकुन्दादिकान् दृष्ट्वा । द्यूतव्यसनपोषकान् ॥ श्रेष्ठिसुमुचे द्यूतं । न पुनर्गुरुवाक्पतः ॥ ६ ॥
अथ वैद्यसंबंधिसूक्तानि—आयुर्वेदकृताभ्यासः । सर्वज्ञः प्रियदर्शनः ॥ आर्यशीलः प्रसन्नात्मा

। एष वैद्योऽभिधीयते ॥ १ ॥ व्याधेस्तत्परिज्ञानं । वेदनायाश्च निग्रहः ॥ एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं । न
 वैद्यो प्रश्रुशयुषः ॥ २ ॥ रोगं रोगनिदानं । रोगचिकित्सां च रोगमुक्तत्वं ॥ जानाति सभ्यगेत—द्वै-
 द्यो नायुःप्रदो ज्ञवति ॥ ३ ॥ कालज्ञानविदां वरो मधुरवाक् शान्तः शुचिः शास्त्रवि—क्षीरो धर्मप-
 रो निदानचतुरो रोगप्रयोगे पटुः ॥ संतुष्टः सदयोऽपमृत्युनयहन्मृत्युक्षणक्षो गुणी । संमूढः प्रति-
 कारकर्मणि न यो बंधः स वैद्योत्तमः ॥ ४ ॥ यस्य तस्य तरोर्मूढं । येन तेन प्रबुध्य च ॥ यस्य
 तस्य प्रदातव्यं । यदा तदा ज्ञविष्यति ॥ ५ ॥ चितां प्रज्ज्वलितानां दृष्ट्वा । वैद्यो विस्मयमागतः ॥
 नाहं गतो न मे ज्ञाता । कस्येदं हस्तलाघवं ॥ ६ ॥ ज्ञातुरे वित्तरणं । मृते चाशु पलायनं ॥
 एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं । न वैद्यः प्रश्रुशयुषः ॥ ७ ॥ वैद्यराज नमस्तुभ्यं । यमज्जातुसहोदर ॥ यमो हि
 हरति प्राणान् । द्रव्यप्राणहरो क्षिपन् ॥ ८ ॥ प्रहन्ना यमदृता । इव प्रयुताः कलौ न के वैद्याः ॥
 शास्त्रवितरलबुद्धिः । सरलः परलोकाधीर्विरलः ॥ ९ ॥ कुसंगिनं सद्गविरस्तपुण्यं । पद्मा दरिद्रं प-
 णपद्मनेत्रा ॥ कुट्टं क्षमेष्यविषमं मृगाक्षी । वैद्यान् कृपा नाश्रयते कदापि ॥ १० ॥ यो व्याधिनि-
 र्धारयति बाध्यमानं । जनौघमादातुमना धनानि ॥ व्याधीन् विरुद्धौषधतोऽस्य बुद्धिः । नयेत्कृपा तत्र

कुतोऽस्तु वैद्ये ॥ ११ ॥ रसायनैः सार्धमिहौषधानि । तदत्र वासान्मम मंदता न ॥ द्रवीव वैद्यस्य
 हृदतरात्रं । लोभः पटुत्वं कलयन्न मुचेत् ॥ १२ ॥ प्रत्यूषसं वीह्य पुरीषमूत्र—दुर्गंधसंबंधवशेन म-
 न्ये ॥ सधर्मगंधः सुरभिस्त्वभावो । विजृंभते नो भिषजांगणेषु ॥ १३ ॥ प्राप्नोति धर्मार्थ्यश्रांसि ध-
 र्मा—क्षिकित्सकः संचरयंश्चिकित्सां ॥ अर्थार्थितः केवलमर्थमेव । निषेवते धर्मयशोनिष्ठुंभी ॥ १४ ॥
 अश्रुमिजमनाकाशं । रसास्त्रादविवर्जितं ॥ सुलभं रोगनिर्नाशि । वद वैद्य किमौषधं ॥ १५ ॥ पौ-
 षे मासे निराहारा । बह्वाहाराश्च कार्तिके ॥ चैत्रे मासे गुप्ताहारा । जवंतु तव शत्रवः ॥ १६ ॥ अ-
 त्यंबुपानादिषमासनाच्च । दिवाशयाज्जागरणाच्च रात्रौ ॥ संधारणान्मूत्रपुरीषयोश्च । षड्भिः प्रकारैः
 प्रजवंति रोगाः ॥ १७ ॥

अथ नृपसंबन्धिसूक्तानि—दुष्टस्य दंष्ट्रः सुजनस्य पूजा । न्यायेन कोशस्य च संप्रवृद्धिः ॥ अ-
 पहृषातो रिपुषट्पट्का । पंचैव यज्ञाः कथिता नृपाणां ॥ १ ॥ दुष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्र-
 जापालनं । नित्यं देवमहर्षिर्षादनमनं षट्दर्शनीमाननं ॥ औचित्याचरणं परोपकरणं त्यागं सुज्जो-
 श्रियां । कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजपतिः सत्येव नो मुच्यते ॥ २ ॥ यस्तेजस्वी यशस्वी शरण-

। एष वैद्योऽभिधीयते ॥ १ ॥ व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं । वेदनायाश्च निग्रहः ॥ एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं । न
 वैद्यो प्रभुरायुषः ॥ २ ॥ रोगं रोगनिदानं । रोगचिकित्सां च रोगमुक्तत्वं ॥ जानाति सप्रयत्नेत—वै-
 द्यो नायुःप्रदो ज्वति ॥ ३ ॥ कालज्ञानविदां वरो मधुरवाक् शान्तः शुचिः शास्त्रवि—क्षीरो धर्मप-
 रो निदानचतुरो रोगप्रयोगे पटुः ॥ संतुष्टः सद्योऽपमृत्युजपहन्मृत्युक्षणे गुणी । संमूढः प्रति-
 कारकर्मणि न यो वंद्यः स वैद्योत्तमः ॥ ४ ॥ यस्य तस्य तरोर्मूलं । येन तेन प्रष्टव्यं च ॥ यस्य
 तस्य प्रदातव्यं । यदा तदा जविष्यति ॥ ५ ॥ चितां प्रज्ज्वलितं दृष्ट्वा । वैद्यो विस्मयमागतः ॥
 नाहं गतो न मे ज्ञाता । कस्येदं हस्तलाघवं ॥ ६ ॥ ज्ञातुरे वितहरणं । मृते चाशु पलायनं ॥
 एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं । न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥ ७ ॥ वैद्यराज नमस्तुभ्यं । यमत्रातृसहोदर ॥ यमो हि
 हरति प्राणान् । द्रव्यप्राणहरो त्रिषण् ॥ ८ ॥ प्रहृन्ना यमदृता । श्व प्रचृताः कलौ न के वैद्याः ॥
 शास्त्रवितरतबुद्धिः । सरलः परलोकजीर्विरलः ॥ ९ ॥ कुसंगिनं सद्गविरस्तपुण्यं । पद्मा दरिद्रं प-
 णपद्मनेत्रा ॥ कुडं क्षमेभ्यर्विषमं मृगाक्षी । वैद्यान् कृपा नाश्रयते कदापि ॥ १० ॥ यो व्याधिर्नि-
 र्धारयति बाध्यमानं । जनौघमादातुमना धनानि ॥ व्याधीन् विरुद्धौषधतोऽस्य वृद्धिः । नयेत्कृपा तत्र

कृतोऽस्तु वैद्ये ॥ ११ ॥ रसायनैः सार्धमिहौषधानि । तदत्र वासान्मम मंदता न ॥ इतीव वैद्यस्य
हृदंतरालं । लोभः पटुत्वं कलयन्न मुंचेत् ॥ १२ ॥ प्रयुषसं वीह्य पुरीषमुन्न—दुर्गंधसंबंधवशेन म-
न्ये ॥ सधर्मगंधः सुरभिस्वभावो । विजृंभते नो भिषजांगणेषु ॥ १३ ॥ प्राप्नोति धर्मार्थ्यशान्तिं ध-
र्मा—च्चिकित्सकः संचरयंश्चिकित्सां ॥ अर्थार्थतः केवलमर्थमेव । निषेवते धर्मयशोनिधुंभी ॥ १४ ॥
अधर्मिजमनाकाशं । रसास्वादविवर्जितं ॥ सुलघ्नं रोगनिर्नाशि । वद वैद्य किमौषधं ॥ १५ ॥ पौ-
षे मासे निराहारा । ब्रह्माहाराश्च कार्तिके ॥ चैत्रे मासे गुप्ताहारा । ज्येष्ठे तव शत्रवं ॥ १६ ॥ अ-
त्यंबुपानादिषमासनञ्च । दिवाशयाज्जागरणञ्च रात्रौ ॥ संधारणान्मूलपुरीषयोश्च । षड्भिः प्रकारैः
प्रजवंति रोगाः ॥ १७ ॥

अथ नृपसंबन्धिसूक्तानि—दुष्टस्य दंष्ट्रः सुजनस्य पूजा । न्यायेन कोशस्य च संप्रवृद्धिः ॥ अ-
पहृषातो रिपुराप्द्रुह्वा । पंचैव यज्ञाः कथिता नृपाणां ॥ १ ॥ दुष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्र-
जापालनं । नित्यं देवमहर्षिपादनमनं षड्दर्शनीमाननं ॥ औचित्याचरणं परोपकरणं त्यागं सुन्नो-
ग्रियां । कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजपतिः सत्येव नो मुच्यते ॥ २ ॥ यस्तेजस्वी यज्ञस्वी शरण-

गतजनत्राणकर्मप्रवीणः । शास्त्रा शश्वत्त्वानां कृतरिपुनिवहः पातकः स्वप्रजानां ॥ दाता द्रोक्ता
 विवेकी नयपथपथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः । प्राज्यं राज्यं स राजा प्रथयति पुश्र्वीमन्द्रेऽस्वंहिताज्ञः
 ॥ ३ ॥ नरकांतं तदा राज्यं । यदि राजा न धार्मिकः ॥ धार्मिके तु परं तव । सौख्यमत्र परत्र च
 ॥ ४ ॥ सडंदं जंपिज्जह । किज्जह जं जं मणस्स पणिज्जाह ॥ अत्रिज्यं च सच्च विज्जाह । पटुत्तणं
 तेषु रमणियं ॥ ५ ॥ शक्कि धर्मिण धर्मिणः । पापे पापाः समे समाः ॥ राजानमनुवर्त्तते । यथा
 राजा तथा प्रजाः ॥ ६ ॥ शशवेऽन्यस्त्विविद्यानां । यौवने विषयेषिणां ॥ वार्द्धके मुनिवृत्तीनां । यो
 गेनांते तनुत्तजां ॥ ७ ॥ दूमी दाता गुणग्राही । स्वामी दुःस्वेन लभ्यते ॥ अनुकूलः शुचिर्दक्षः ।
 स्वामिन् भृत्योऽपि दुर्दृष्टः ॥ ८ ॥ सेवा गुणै तदादिष्ट—ग्रहः पुरुषसंग्रहः ॥ शौर्यं धर्मश्च पंचामी ।
 राज्यलक्ष्मीलतांबुदाः ॥ ९ ॥ आपन्नस्यार्तिहरणं । शरणगतसंरक्षणं ॥ त्यागः पुण्यानुशासश्च । रा-
 ज्यलक्ष्मीलतांबुदाः ॥ १० ॥ न च दोगात्र च त्यागा—न्न चाधेर्न च रोगतः ॥ प्रजासंतोषनान्मनू-
 नं । कीयंते क्तिपश्चिपश्चिपः ॥ ११ ॥ दुर्बलानामनाथानां । बालवृद्धतपस्विनां ॥ अनायैः परिभूतानां ।
 सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ १२ ॥ धर्मः कोणीभूतां शिष्ट—पावनं दुष्टनिग्रहः ॥ मात्स्यो न्यायोऽन्य-

या नूनं । नवेद्व्युवनवस्सरः ॥ १३ ॥ न्यायो धर्मो दर्शनानि । तीर्थानि सुखमंपदः ॥ यस्याधारे
 प्रवर्तते । स जीयात पृथिवीपतिः ॥ १४ ॥ पार्थिवानामलंकारः । प्रजानामेव पावनं ॥ किरीटकट
 कोष्णीषै—र्युध्यंते केवलं नटाः ॥ १५ ॥ शतदमनमशतपावन—माश्रितभरण च राजचिह्नानि
 ॥ अग्निषेकपट्टबंधौ । वाद्यव्यजनं वणस्यापि ॥ १६ ॥ प्रजानां धर्मषट्पागो । राज्ञो भवति रक्षितुः
 ॥ अयधर्मस्यापि षट्पागो । जायते यो न रक्षति ॥ १७ ॥ लोकेन्द्र्यः करमादाना । चौरैश्च्यस्तान्तर-
 क्षिता ॥ तदायैर्लिप्यते राजा । पातकैरिति हि स्मृतिः ॥ १८ ॥ अकरे करकर्ता च । गोसहस्रव-
 धायभुत् ॥ प्रवृत्तकरविहेदे । गवां कोटिफलं लभेत् ॥ १९ ॥ कार्यं शत्रावपि प्राण—वाणं शरण-
 मागते ॥ निजपृष्ठानुगं ध्यातं । प्रदीपः किं न रक्षति ॥ २० ॥ जलधेरपि कक्षोद्या—आपद्यानि
 कपेरपि ॥ शक्यंते यत्नतो रोध्युः । न पुनः प्रवृत्तेनसः ॥ २१ ॥ मास्म संधिं विजानंतु । मास्म जा-
 नंतु विग्रहं ॥ आख्यातं यदि शृण्वंति । शृणसतेनैव पंडिताः ॥ २२ ॥ षट्कर्णो जिह्यते मंत्र—
 श्रुतुः कर्णश्च धार्यते ॥ द्विकर्णस्य तु मंत्रस्य । ब्रह्माभ्यंतं न गहति ॥ २३ ॥ स्वहृदं हृदहृत्या ये ।
 रंजयंति महीपतिं ॥ ते पातयंति सर्पाणि । कुर्वेद्या द्वव सज्वरं ॥ २४ ॥ सर्वत्र सुखया राजन् । स-

तत् प्रियवादिनः ॥ अप्रियस्य तु पथस्य । वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ ३५ ॥ यज्ञो हता ये पशवो
 भ्रियंते । त एव द्यूषा इति वेदवाचः ॥ ते नैव संस्कारवशेन तेषां । गतो विवेकः पृथिवीपतीनां ॥
 ॥ ३६ ॥ अविज्ञातविशेषस्य । सर्वतेजोऽपहारिणः ॥ स्वामिनो निर्विवेकस्य । तमसश्च किमंतरं ॥
 ॥ ३७ ॥ कामः क्रोधस्तथा हर्षो । माया लोभो मदस्तथा ॥ षड्वर्गमुत्सृजेदेनं । तत्र त्यक्ते सुखी
 नृपः ॥ ३८ ॥ आहान्रंगो नरेन्द्राणां । वृत्तिहेदो द्विजन्मनां ॥ पृथक् शय्या च नारीणा—मद्रास्त्रो
 वध लुच्यते ॥ ३९ ॥ रिकपाणिर्न पश्येत । राजानं त्रिषजं गुरुं ॥ नैमित्तिकं स्वप्नविदं । फलेन
 फलमादिशेत् ॥ ४० ॥ गंतव्यं राजकुले । दृष्टव्या राजपूजिता लोकाः ॥ यद्यपि न भवंत्यर्था—
 स्तथाप्यनर्था विलीयंते ॥ ४१ ॥ घटवपरिपूर्णोऽपि । विदग्धो रागवानपि ॥ गृहीतुं शक्यते केन ।
 पार्थिवः कर्णेर्दुर्बलः ॥ ४२ ॥

अथ मंत्रिसंबन्धिसूक्तानि—षट्कर्णो त्रिवर्ते मंत्र—शत्रुःकर्णस्तु धार्यते ॥ द्विकर्णस्य तु मं-
 त्रस्य । ब्रह्माप्यंतं न गहति ॥ १ ॥ आतुरे व्यसने प्राप्ते । दुर्निक्षे शत्रुविग्रहे ॥ राजद्वारे स्मशाने
 च । यस्तिष्ठति स बांधवः ॥ २ ॥ अग्निहे ऊर्मतिं दद्या—तयासौ नरकं व्रजेत् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ।

दृष्टं धर्मे नियोजयेत् ॥ ३ ॥ द्रावस्त्रिधैरुपकृतमिति द्वेष्यतामेति किंचित । शाठ्यादन्यैः परकृतमपि
 प्रीतिमेवोपयाति ॥ दुर्ग्राह्यत्वान्नृपतिमनसां नैकभावाश्रयाणां । सेवाधर्मः परकृतमपि प्रीतिमेवोपया-
 ति ॥ ४ ॥ नरपतिहितकर्त्ता द्वेष्यतामेति लोके । जनपदहितकर्त्ता त्यज्यते पार्थिवेन ॥ इति मह-
 ति विरोधे वर्तमाने समाने । नृपतिजनपदानां दुर्लभाः कार्यकर्त्ता ॥ ५ ॥ अहो अहीनामपि खेल-
 नेभ्यो । दुःखानि दूरं नृपसेवनानि ॥ एकोऽहिना मृत्युमुपैति दष्टः । सपुत्रपौत्रस्तु नृपेण दष्टः ॥ ६ ॥
 अश्वतरीणां गर्जो । दुर्जनमैत्री नियोगिनां लक्ष्मीः ॥ स्थूलत्वं श्रयशुचत्वं । विना विकारेण न दा-
 वंति ॥ ७ ॥ नास्ये सर्पस्य रुधिरं । न च दृष्टं कलेवरे ॥ न प्रजासु न ऋपाते । धनं दुरविकारि-
 णि ॥ ८ ॥ प्रोक्तः प्रयुत्तरं नाह । विरुद्धं प्रश्रुणा च यः ॥ न समीपे हसत्युच्चैः । स जवेद्राजव-
 द्बलः ॥ ९ ॥ राजमातरि देव्यां च । कुमारे मुख्यमंत्रिणि ॥ पुरोहिते प्रतीहारे । वर्तव्यं राजव-
 त्सदा ॥ १० ॥ वरं वनं वरं क्षिप्त्वा । दुर्द्धरं मरणं वरं ॥ वरं व्याधिर्मनुष्याणां । नाधिकारेण संपदः
 ॥ ११ ॥ गृहः सुधा प्रवृद्धः । शिरसि विद्वनेऽपि शस्त्रिनमनुसरति ॥ विदितविपदोऽपि कष्टं । ला-
 ङ्घ्यास्त्रादा निवर्त्तते ॥ १२ ॥ अधिकारात्त्रिभिर्मासैर्महापापत्त्रिभिर्दिनैः ॥ शीघ्रं नरकवांटा

चे—हिनमेकं पुरोहितः ॥ १४ ॥ अहो अपूर्वं चरितं । योगिनां च नियोगिनां ॥ कृणालपरं पदं
 प्राप । पश्यत्यात्ममयं जगत ॥ १५ ॥ नृपव्यापारपापेभ्यः । स्वीकृतं सुकृतं न यैः ॥ तान् धूलिधा-
 वकेभ्योऽपि । मन्ये दुष्टतरान्नरान् ॥ १६ ॥ प्राप्य चलानधिकारान् । शत्रौ मित्रे च बंधुवर्गे च ॥
 नापकृतं नोपकृतं । न सत्कृतं किं कृतं तेन ॥ १७ ॥ प्राज्ञे नियोजितेऽमात्ये । महीशस्य गुणबयं
 ॥ यशः स्वर्गनिवासश्च । पुष्कलश्च धनगमः ॥ १८ ॥ कुलशीलगुणोपेतं । सत्यधर्मपरायणं ॥ रू-
 पिणं सुप्रसन्नं च । राजाध्यक्षं तु कारयेत् ॥ १९ ॥ शीलवृत्तिधरो धीरः । सर्वरत्नपरीक्षकः ॥ शुचि-
 रव्यन्निचारी च । दांडाध्यक्षोऽन्निधीयते ॥ २० ॥ द्वांगिताकारतत्त्वज्ञः । प्रियवाक्प्रियदर्शनः ॥ सकृ-
 दुक्तप्रह्नी दक्षः । प्रतीहारः प्रशस्यते ॥ २१ ॥ चित्तज्ञः शीलसंपन्नो । वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ॥ य-
 शोक्तवादी स्मृतिमान् । दूतः स्यात्सप्तचिर्गुणैः ॥ २२ ॥ वेदसिद्धांततत्त्वज्ञो । जपहोमपरायणः ॥
 ज्ञाशीर्वादपरो नित्य—मेघ राज्ञः पुरोहितः ॥ २३ ॥ अरैः संधार्यते नाग्नि—र्नाद्यौ चाराः प्रति-
 क्षिताः ॥ स्वाभिसेवकयोरेवं । वृत्तिश्चक्रं प्रवर्त्तते ॥ २४ ॥

अथ सेवकसंबन्धिसूक्तानि—सेवा श्रवृत्तिराख्याता । न तैः सम्यगुदाहृतं ॥ आ करोति हि पु-

चे—हिनमेकं पुरोहितः ॥ १४ ॥ अहो अपूर्वं चरितं । योगिनां च नियोगिनां ॥ कृणारपरं पदं
 प्राप्य । पश्यंस्यात्ममयं जगत् ॥ १५ ॥ नृपव्यापारप्रेत्यः । स्वीकृतं सुकृतं न वैः ॥ तान् धूलिधा-
 वकेभ्योऽपि । मन्ये दुष्टतान्नरान् ॥ १६ ॥ प्राप्य चक्षानधिकारान् । शत्रौ मित्रे च बंधुवर्गे च ॥
 नापकृतं नोपकृतं । न सत्कृतं किं कृतं तेन ॥ १७ ॥ प्राज्ञे नियोजितेऽमात्ये । महीशस्य गुणबन्ध-
 ॥ यशः स्वर्गनिवासश्च । पुष्कलश्च धनगमः ॥ १८ ॥ कुलशीलगुणोपेतं । सत्यधर्मपरायणं ॥ रू-
 पिणं सुप्रसन्नं च । राजाध्यक्षं तु कारयेत् ॥ १९ ॥ शीलवृत्तिधरो धीरः । सर्वरत्नपरीक्षकः ॥ शुचि-
 रव्यञ्जिचारी च । दांडाध्यक्षोऽन्विधीयते ॥ २० ॥ दंगिताकारतत्वज्ञः । प्रियवाक्प्रियदर्शनः ॥ सकृ-
 दुक्तग्रही दक्षः । प्रतीहारः प्रशस्यते ॥ २१ ॥ चित्तज्ञः शीलसंपन्नो । वाग्मी दक्षः प्रियंवदः ॥ य-
 शोक्तवादी स्मृतिमान् । दूतः स्यात्सप्तजिर्गुणैः ॥ २२ ॥ वेदसिद्धांततत्वज्ञो । जपहोमपरायणः ॥
 श्लाशीर्वादपरो नित्य—मेष राज्ञः पुरोहितः ॥ २३ ॥ अरैः संघार्यते नाजि—नार्थौ चाराः प्रति-
 ष्ठिताः ॥ स्वामिसेवकयोरेवं । वृत्तिश्चक्रं प्रवर्त्तते ॥ २४ ॥

अथ सेवकसंबन्धिसूक्तानि—सेवा श्ववृत्तिराख्याता । न तैः सम्यगुदाहृतं ॥ आ करोति हि पु-

हेन । मूर्धा चाट्टनि सेवकः ॥ १ ॥ मौनान्मुखः प्रवचनपटुर्वीतुलः स्वल्पको वा । क्वांत्वा नीरर्थे
 दि न सहते प्रायशो नाद्रिजातः ॥ धृष्टः पार्श्वे ज्वति यदि वा दूरतोऽप्यप्रगल्भाः । सेवाधर्मः परम-
 गहनो योगिनामप्यगम्यः ॥ २ ॥ शूली जातः कदशनवशाद्गैह्ययोगात्कपाली । वस्त्रानावाङ्मिगतव-
 सनः स्नानदौःस्थ्याज्जटावान् ॥ द्रुहं सर्वं त्वदनुगमनादीश्वरत्वं मयाप्तं । अथापि त्वं मम नश्यते ना-
 र्ध्वं ददासि ॥ ३ ॥ सेवया धनमिहोद्विः । सेवकैः पश्य यत्कृतं ॥ स्वातंत्र्यं यद्वरीरस्य । मूढैस्तद-
 पि हारितं ॥ ४ ॥ हीनमस्ति पुरो याति । निशि जागर्ति चादुमान् ॥ द्वारे तिष्ठति दीनात्मा । धि-
 क्कष्टं श्वेव सेवकः ॥ ५ ॥ शिरसा धार्यमाणोऽपि । सोमः सोमेन शंखना ॥ तथापि कुशतां धत्ते ।
 कष्टं खलु पराश्रयः ॥ ६ ॥ स्तुत्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं । मर्मज्ञं व्यवसायिनं ॥ अर्धराज्यहरं भृत्यं । यो
 न हन्यात्स हन्यते ॥ ७ ॥

अथ पुत्रसंबन्धिसूक्तानि— जल्पतन्निपतन रिंस्व । हसंछालावलीर्वमन् ॥ कस्याश्चिदेव धन्या-
 याः । क्रोडमायति नन्दनः ॥ १ ॥ शर्वरीदीपकश्चन्द्रः । प्रज्ञाते रविदीपकः ॥ वैद्योऽप्यदीपको धर्मः ।
 सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ २ ॥ एकेन वनवृक्षेण । पुष्पितेन सुगन्धिना ॥ वासितं तद्वनं सर्वं । सुपुत्रेण

कुलं यथा ॥ ३ ॥ एकेनापि हि शूरेण । पादाक्रांतं कृमातलं ॥ क्रियते नास्करेणैव । स्फारस्फु-
 रिततेजसा ॥ ४ ॥ एकोऽपि यः सकलकार्यविधौ समर्थः । सत्वाधिको भवति किं बहुभिः प्रसूतैः ॥
 चंद्रः प्रकाशयति दिङ्मुखमंजलानि । तारागणः समुदितोऽप्यसमर्थ एव ॥ ५ ॥ योऽवश्यं पितुरा-
 चारः । पुत्रस्तमनुवर्त्तते ॥ न हि केतकिवृक्षस्य । प्रवत्यामलकीफलं ॥ ६ ॥ स एव पुत्रः पुत्रो यः
 । कुलमेव न केवलं ॥ पितुः कीर्तिं च धर्मं च । गुणांश्चापि विवर्धयेत् ॥ ७ ॥ पश्चिर्त्तिनि संसारे
 । मृतः को वा न जायते ॥ स जातो येन जातेन । याति वंशः समुन्नतिं ॥ ८ ॥ लातयेत्पंच व-
 र्णाणि । दश वर्षाणि तानयेत् ॥ प्राप्ते च षोडशे वर्षे । पुत्रं मित्रमिवाचरेत् ॥ ९ ॥ लातनाद्बह-
 वो दोषा—स्ताननाद्बहवो गुणाः ॥ तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च । ताडयेन्न च लातयेत् ॥ १० ॥ मा-
 ता शत्रुः पिता वैरी । बालो येन न पाठितः ॥ न शोभते सभामध्ये । हंसमध्ये बको यथा ॥ ११ ॥
 पितृनिस्ताडितः पुत्रः । शिष्यस्तु गुरुशिक्षितः ॥ घनाहतं सुवर्णं च । जायते जनमंडनं ॥ १२ ॥
 अजातमृतमूर्खेभ्यो । मृताऽजातौ वरं सुतौ ॥ यतस्तौ स्वल्पदुःखाय । यावज्जीवं जडः पुनः ॥ १३ ॥
 किं तथा क्रियते धेनवा । या न सूते न दुग्धदा ॥ कोऽर्थः पुत्रेण जातेन । यो न विद्वान् नोक्ति-

सूक्तिः

मुक्ता०

३०९

मान् ॥ ३४ ॥ श्रुण्वन्ति पितुर्गदेशं । ते केऽपि विमलाः सुताः ॥ आदिष्टं ये तु कुर्वन्ति । संति ते
यदि पंचषाः ॥ ३५ ॥ ते पुत्रा ये पितुर्नृत्ताः । स पिता यस्तु पोषकः ॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासः ।
सा नार्या यत्र निर्वृतिः ॥ ३६ ॥ जनेता चोपनेता च । यस्तु विद्यां प्रयच्छति ॥ अन्नदः प्राणदश्चे-
ति । पिता पंचविधः स्मृतः ॥ ३७ ॥ राहुः पत्नी गुरोः पत्नी । भित्तपत्नी तथैव च ॥ पत्नीमाता स्व-
माता च । पंचैता मातरः स्मृताः ॥ ३८ ॥ जपाध्याया दशाचार्या । आचार्याणां शतं पिता ॥ स-
हस्रं तु पितुर्माता । गौरवेणातिरिच्यते ॥ ३९ ॥ आस्तन्यपानाज्जननी पश्यन्ता—मादारादंजावधि
चाधमानां ॥ आगेहकर्मवधि मध्यमाना—माजीवितातीर्थमिवोत्तमानां ॥ ४० ॥ माता पश्यन्तां सु-
तसत्तयैव । धनार्जनैस्तुष्यति मध्यमानां ॥ वीरावदातैः पुनरुत्तमानां । लोकोत्तमानां चरितैः पवित्रैः
॥ ४१ ॥ जपकर्त्ता कलाचार्यो । भर्ता माता पिता गुरुः ॥ नैते धिक्कारमर्हति । गर्हितानां शतैरपि ॥
अथ पुत्रीसंबंधिसूक्तानि—जातेति पूर्वं महती हि चिता । कस्य प्रदेयेति ततः प्रवृद्धा ॥ इ-
ता सुखं स्थास्यति वा न वेति । कन्यापितृत्वं किल हंत कष्टं ॥ १ ॥ जन्मंतीए सोगो । वहुंतीए
य बह्वए चिता ॥ परिणीयाए दंभो । जुवदपिआ दुक्किज्ज निच्चं ॥ २ ॥ निअयरसोसा परगेह—

मंन्णी कलिकलंककुलनवणं ॥ जेहिं न जाया धूया । ते सुहिच्या जीवलोञ्चमि ॥ ३ ॥ कुलं च
 शीलं च सनाथता च । विद्या च वित्तं च वपुर्वयश्च ॥ वरे गुणाः सप्त विलोकनीया—स्ततः परं
 दाम्यवशाच्च कन्याः ॥ ४ ॥ मूर्खनिर्वनदूरस्थ—दूरमोक्षाजिह्वापिणं ॥ त्रिगुणाधिकवर्षाणां । चा-
 पि देया न कन्यका ॥ ५ ॥ अतःस्नेहादशनवसनस्नानतांबूलवेषैः । संप्रीणंती दुहितरमिव प्रेक्षते
 या वधूतिं ॥ प्रक्तिग्राह्या मधुरवचना पुलिच्छिकासुदक्षा । श्वश्रूरेवं गुणगणयुता प्राप्यते पुण्ययोगा-
 त ॥ ७ ॥ निर्व्याजा दयितादौ । भक्ता श्वश्रूषु वत्सला स्वजने ॥ स्निग्धा च बंधुवर्गे । विक्रमिता-
 वदना कुलवधूटी ॥ ८ ॥ शय्योत्पादनगेहमार्जनपथःपावित्र्यचुद्धीक्रिया—स्थालीकालनधान्यपेषण-
 कलागोदोहतमंथनैः ॥ पाकैस्तत्परिवेषणैः समुचितैः पात्रादिशौचक्रिया—श्वश्रूजर्तुननाहं देवविन-
 यैः कष्टं वधूर्जीवति ॥ ९ ॥ मितं ददाति हि पिता । मितं भ्राता मितं सुतः ॥ अमितास्य हि दा-
 तारं । भर्तारं का न पूजयेत् ॥ १० ॥ चंद्रचंदनकर्पूर—गोस्तनीशर्करादयः ॥ एतेषां सारमुधुस्य ।
 जनन्या जनितं मनः ॥ ११ ॥ तीर्थानामष्टषष्टिश्च । विख्याता धरणीतले ॥ तेषां जगतीरथी श्रेष्ठा ।
 ततोऽपि जननी मता ॥ १२ ॥ पतिता गुरवस्त्याज्या । माता न तु कथंचन ॥ गर्भधारणपोषादभ्यां ।

यतो माता गरीयसी ॥ १३ ॥ पतिव्रता पतिप्राणा । पत्युः प्रियहृते रता ॥ यस्य स्यादीदृशी भार्या
 । स धन्यः पुरुषो ब्रुवि ॥ १४ ॥ पंगुमंधं च कुब्जं च । कुष्टांगं व्याधिपीडितं ॥ व्यापस्तु च गतं
 नाथं । न त्यजेत्सा महासती ॥ १५ ॥ क्रीडां शरीरसंस्कारं । समाजोत्सवदर्शनं ॥ द्वास्यं परगृहे
 यानं । त्यजेत्प्रोषितनर्तुका ॥ १६ ॥ हारोपवेशनं नित्यं । गवाक्षावेषणं तथा ॥ अस्त्रप्रलापो द्वास्यं
 च । दूषणं कुट्टयोषितां ॥ १७ ॥ लज्जा दया दमो धैर्यं । पुरुषालापवर्जनं ॥ एककित्त्वपरित्यागो
 । नारीणां शीलरक्षणं ॥ १८ ॥ पिता रक्षति कौमार्यं । नर्त्ता रक्षति यौवने ॥ पुत्राश्च स्थाविरे भा-
 वे । न स्त्री स्वातंत्र्यमर्हति ॥ १९ ॥ नदीतटेषु ये वृक्षा । या च नारी निराश्रया ॥ मंत्रहीनाश्च
 राजानो । न नृवंति किराशुषः ॥ २० ॥ वरं कारागृहक्षिप्तो । वरं देशांतरभ्रमी ॥ वरं नरकसंचारी ।
 न द्विचार्यः पुनः पुमान् ॥ २१ ॥ अन्नपितो गृहाद्याति । नाप्रोत्यबुद्धतामपि ॥ अङ्गालितपदः शे-
 ते । दार्याद्वयचरो नरः ॥ २२ ॥ एका भार्या वयः पुत्रा । देहद्वे दश धेनवः ॥ ग्रामे वासः पुरा-
 सन्ने । स्वर्गादपि विद्रिष्यते ॥ २३ ॥ यस्य पुत्रा वश भक्ता । दार्याढदानुवर्तिनी ॥ विभवेष्वापि
 संतोषः । स्वर्गस्तस्य द्रष्टव्यं हि ॥ २४ ॥ वरं रंककलत्रत्वं । वरं वैधव्यवेदना ॥ वरं नरकवासो वा ।

मा सपत्न्याः पराज्वः ॥ ३५ ॥ सपत्नीनां शते वासः । पुत्रस्यापि न दर्शने ॥ न्याये कालेऽपि न
स्वेहा । ही जन्म नृपयोषितां ॥ ३६ ॥ एते शतं वयं पंच । यावद्वैरं परस्परं ॥ परैस्तु परिद्वुजानां
। वयं पंचोत्तरं शतं ॥ ३७ ॥ यं दृष्ट्वा वर्धते स्नेहः । क्रोधश्च परिहीयते ॥ स विज्ञेयो मनुष्येण ।
एष मे पूर्वबंधवः ॥ ३८ ॥ यं दृष्ट्वा वर्धते क्रोधः । स्नेहश्च परिहीयते ॥ स विज्ञेयो मनुष्येण ।
एष मे पूर्वशत्रुकः ॥ ३९ ॥

अथ शौचसंबंधिसूक्तानि—देवयात्राविवाहेषु । संभ्रमे राजदर्शने ॥ संग्रामे हृष्टमार्गे च । स्पृ-
ष्टास्पृष्टिर्न दुष्यति ॥ १ ॥ उत्सृष्टं शिवनिर्माद्यं । वमनं मृतचर्मकं ॥ काकविष्टममृतपत्रं । पंच पा-
वित्र्यजाजनं ॥ २ ॥

अथ स्वरुचिसंबंधिसूक्तानि—जो जाण्ड जस्स गुणे । लोए सो तस्स आयरं कुण्ड ॥ फ-
लिण दक्कारामे । काजं लिबोहलिं चुण्ड ॥ १ ॥ यदेव रोचते यस्य । तदेव तस्य सुंदरं ॥ श्री-
खंडे न तथा प्रीति—यथा रुद्रस्य भस्मनि ॥ २ ॥ रुद्रो नम्रः कविः काणः । शनिः पंगुः द्राक्षी
कथी ॥ रामो दुःखी बलिर्भूते । न दुःखं पंचभिः सह ॥ ३ ॥ सर्वथा स्वहितमाचरणीयं । किं क-

स्थिति जनो बहुजल्पः ॥ विद्यते स न हि कश्चिदुपायः । सर्वलोकपरितोषकरो यः ॥ ४ ॥

अथ प्रकीर्णसूक्तानि—ग्रामो ब्रूयावतः स्यान्नगरमुरुचतुर्गोपुरोद्भासिद्योन्नं । खेटं नद्यद्विवेष्टं
परिवृतमञ्जितः कर्बटं पर्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मन्त्रं रुचिरदशदातैः पत्तनं रत्नयोनि—र्द्धाणारूपं सिंधुवे-
लावलापितमथ संबाधनं चाद्रिशृंगे ॥ १ ॥ मतिरप्राप्तविषया । बुद्धिः संग्राहदर्शनी ॥ अतीते च स्मृ-
तिर्ज्ञेया । प्रज्ञा कालवये पुनः ॥ २ ॥ हावो मुखविकारः स्या—ज्ञावश्चित्तसमुद्भवः ॥ विद्यासो ने-
त्रजो ज्ञेयो । विघ्नमो ब्रूसमुद्भवः ॥ ३ ॥

अथान्योक्तिसंबन्धिसूक्तानि—अनवस्थितचित्तानां । प्रसादोऽपि ज्ञयंकरः ॥ सर्पिण्यसि किल
स्नेहा—स्वापत्यानि न वैरतः ॥ १ ॥ यद्यपि स्वहृदावेन । दर्शयत्यंबुधिर्मणीन् ॥ तथापि जानुद-
शोऽय—मिति चेतसि मा कथाः ॥ २ ॥ टंकहेदे न मे दुःखं । न दावे न च वर्षणे ॥ एतदेव
महद्दुःखं । गुंजया सह तोलनं ॥ ३ ॥ स्थानं सर्वस्य दातव्य—मेकवारापराधिनः ॥ द्वितीयपतने
दंता । वक्त्रेणापि विवर्जिताः ॥ ४ ॥ न विना मधुमासेन । अंतरं पिककाकयोः ॥ वसंते च पुनः
प्राप्ते । काकः काकः पिकः पिकः ॥ ५ ॥ मण्डिर्बुजतु पादाग्रे । काचः शिरसि धार्यतां ॥ परीक्षक-

करशः । काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ५ ॥ वायुना यत्र नीयंते । कुंजराः षष्टिहायनाः ॥ गावस्त-
 व न गण्यंते । मशकस्य च का कथा ॥ ६ ॥ यवागुजरणे जाड्यं । मोदकानां तु का कथा ॥ व-
 चनेऽपि दरिद्रत्वं । धनाशा तत्र कीदृशी ॥ ७ ॥ मृगारिं वा मृगेन्द्रं वा । हरिं व्याहरतां जनः ॥
 तस्य द्वयमपि व्रीडा । श्रीडादलितदंतिनः ॥ ८ ॥ यदि नाम सर्पपकणं । शक्नोति करी करेण ना-
 दातुं ॥ द्रव्यैव तस्य ननु किं । पराक्रमगलानिरिह जाता ॥ ९ ॥ संकुचंति ऋतौ तुङ्गाः । प्रसरंति
 महाशयाः ॥ श्रीक्ष्मे सरांसि शुष्यंति । कामं वारिधिरेधते ॥ १० ॥ स्त्रीणामपि वचः कात्रे—नुक-
 लं मन्यते बुधैः ॥ दुर्गा वामगता किं न । शस्यते मार्गगामिभिः ॥ ११ ॥ यद्यपि न जवति हा-
 निः । परकीयां चरति रासन्ने डाढां ॥ असमंजसं च दृष्ट्वा । तथापि न खिद्यते चेतः ॥ १२ ॥
 अतिपरिचयादवज्ञा । जवति विशिष्टेऽपि वस्तुनि प्रायः ॥ लोकः प्रयागवासी । कूपे स्नानं समाच-
 रति ॥ १३ ॥ अपूर्वः खंभुत्तोऽपि । द्वितीयेदुर्विचार्यते ॥ सपूर्वः पूर्णवृत्तोऽपि । पूर्णैदुर्वि नाच्य-
 ते ॥ १४ ॥ अपसरणमेव युक्तं । मौनं वा तत्र राजहंसस्य ॥ कटु रयति निकटवर्ती । वाचाद्वि-
 द्बिडो यत्र ॥ १५ ॥ हे बालको किल करीरमरुस्थलीषु । किं दुर्विदग्ध मधुरध्वनिमातनोषि ॥ अ-

न्यः स कोऽपि सहकारतरुप्रदेशो । यस्मिन् जयंति तव विभ्रमनाथितानि ॥ १६ ॥ व्यलीकमस्तु मां
 वास्तु । लोकोक्तिस्तु सुदुस्सहा ॥ राजनं भज्यतां मा वा । रणत्कारस्तु मारयेत् ॥ १७ ॥ अकार्यं
 तथ्ये वा ज्ञाति वितथ्ये वा किमपरं । प्रतीतो लोकोऽस्मिन् हरति महिमानं जनश्रवः ॥ तुलोत्तीर्णं
 स्यापि प्रकटनिहताशेषतमसो । रवेस्तादृक्तेजो न हि ज्ञाति कन्यां गन द्यति ॥ १८ ॥ कर्ज्जमि स
 मावन्नि । अणुअतह दुज्जाणं पयत्तेणं ॥ कीस न पिज्जाद निंबो । सरीरसंरक्काटाए ॥ १९ ॥
 रेवा हा मग्गेण वह । मत्त ज्जनमूलि पलास ॥ कद्धे जलहर शकसी । कवण पराद आस ॥ २० ॥
 रे कारिद्धि हयासे । चन्दिआ निंबंमि पायवे पजरे ॥ अहवा तुन्न न दोसो । सरिसा सरिसेहिं र
 ज्जांति ॥ २१ ॥ अन्नो कोवि सहावो । समुद गंभीरयादनावस्स ॥ अमयं विसं हुआसो । समयं
 चिद्ध जेण धरिआइं ॥ २२ ॥ जद्द मंन्तेण नसिअं । हाहिं दहूण रायमग्गंमि ॥ ता किं गयस्स
 जुत्तं । सुणहेण समं कल्लिं काजं ॥ २३ ॥ यदि काको गजेन्द्रस्य । विष्टं कुर्वीत मूर्धनि ॥ कुला
 नुरूपं ततस्य । यो गजो गज एव सः ॥ २४ ॥ अस्मान् विचित्रवपुषश्चिरपृष्टिन्मान । कस्माद्विमुं
 चसि विभो यदि वा विमुंच ॥ हाहेति केकिवर हानिरियं तवैव । नृपालमूर्धनि पुनर्नृविता स्थिति

नैः ॥ २५ ॥ शैत्यं नाम गुणस्तैव तदनु स्वाद्याविकी स्वहता । किं ब्रूमः शुचितां व्रजंति सुधियः
 स्पर्शेन यस्यापरे ॥ किं चातःपरमस्ति ते स्तुतिपदं यज्जीवितं देहिनां । त्वं चेन्नीचपथेन गह्वरि प-
 यः कस्त्वां निरोधुं क्षमः ॥ २६ ॥ अयुक्तो गुणयुक्तस्य । धनुषः प्राणिनां वधः ॥ युक्त एव हि ख-
 दस्य । यस्योत्पत्तिः कुशीलिता ॥ २७ ॥ रयणायस्म न हु होद्र । तुहिमा निगणहिं रयणेहिं ॥
 तद्विबु हु चंदसरिहा । विरला रयणायरे रयणा ॥ २८ ॥ वने रतिर्विरक्तानां । रक्तानां च जने र-
 तिः ॥ अन्नवस्थितचित्तानां । न वने न जने रतिः ॥ २९ ॥ प्रातः पुष्णो जवति महिमा नोपता-
 पाय यस्मा—त्कांतेनास्तं क द्रव न गताः के न यास्यंति चान्ये ॥ एतावतु व्यथयति यदा लोक-
 बाह्यस्तमोभि—स्तस्मिन्नेव प्रकृतिमलिनैर्व्यामि लब्धोऽवकाशः ॥ ३० ॥ तां चंदा तां चांदणी । जां
 नवि जगे सूर ॥ तां ढक्कां तां नक्कुली । जाम न वज्रद्र तुर ॥ ३१ ॥ आसारस्य पदार्थस्य । प्रा-
 येणान्वरो महान् ॥ न हि स्वर्णे ध्वनिस्तादृक् । यादृक्कांरयेऽन्निवीक्ष्यते ॥ ३२ ॥ न नव्यं पुस्तकं
 श्रेष्ठं । न चैतद्वोकरंजकं ॥ न तस्य जल्पतो लोकैः । प्रमाणीक्रियते वचः ॥ ३४ ॥ नादरं कुरुते
 कोऽपि । निर्वेषस्य जगतत्रये ॥ आनंवरेण पूज्यते । सर्वत्र नगुणा जनैः ॥ ३५ ॥

अथ विविधाधिकारसूक्तानि—अपथ्यसेवको रोगी । सर्वेषो हितवादिषु ॥ नीरोगोऽप्यौषधप्रा-
 णी । मुमूर्धुर्नात्र संशयः ॥ १ ॥ चारुप्रयोऽन्यदाराधी । सिद्धेऽत्रे गमनादिकृत् ॥ निःस्वो गोष्ठीर-
 तोऽत्यर्धं । निर्बुद्धीनां शिरोमणिः ॥ २ ॥ विद्वानस्मीति वाचालः । सोऽयमोऽस्तीति चंचलः ॥ शू-
 रोऽस्मीति च निःशंकः । स सनायां न राजते ॥ ३ ॥ क्षिप्रोऽपि कविमन्यः । स्वश्लाघी प्राज्ञप-
 र्बदि ॥ व्याचष्टे चाश्रुतं शास्त्रं । यस्तस्य मतये नमः ॥ ४ ॥ जुहेजकोऽतिचातुर्यः । मर्मस्पर्शी ह-
 सन्नपि ॥ निर्गुणो गुणनिदाकृत । क्रकचप्रतिमः पुमान् ॥ ५ ॥ दूतो वाचिकविस्मारी । गीतकारी
 खरस्वरः ॥ गृहाश्रमरतो योगी । महोद्वेगकरास्त्रयः ॥ ६ ॥ वृश्चिके मांत्रिका जग्माः । कृपे जग्मा नि-
 षम्वराः ॥ स्वनावे तार्किका जग्माः । स्त्रीषु भद्रं जगतत्रयं ॥ ७ ॥ अंके स्थितापि युवतिः परिरङ्ग-
 णीया । संसेवितोऽपि नृपतिः परिशंकनीयः ॥ शास्त्रं सुनिश्चितधिया परिचिंतनीयं । शास्त्रे नृपे च
 युवतौ च कुतो वशत्वं ॥ ८ ॥ जुषाध्यायश्च वैद्यश्च । प्रतिवृर्भुक्तनापिका ॥ सूतिका दूतिका चैव ।
 सिद्धे कार्ये तृणोपमाः ॥ ९ ॥ वैद्यो गुरुश्च मंत्री च । यस्य राहुः प्रियंवदाः ॥ शरीरधर्मकोशेऽप्य-
 । किमे स परिहीयते ॥ १० ॥ उत्तमं प्रणिपातेन । शूरं नेदे नियोजयेत् ॥ नीचमल्पप्रदानेन ।

समशक्तिं पराक्रमैः ॥ ११ ॥ अनुचितकर्मारंघ्रः । खजनविरोधो बलीयसा स्पर्धा ॥ प्रमदाजनवि-
 श्वासो । मृत्युद्वाराणि चत्वारि ॥ १३ ॥ अविनीतो भुत्तजनो । नृपतिरदाता शत्रानि मित्राणि ॥
 अविनयवती च दार्या । मस्तकशूलानि चत्वारि ॥ १४ ॥ वैद्यस्तर्कविहीनो । निर्दोक्षा कुलवधूर्वती-
 पीनः ॥ कटके च प्राघूर्णको । मस्तकशूलानि चत्वारि ॥ १५ ॥ शीतमन्नं सुताजन्म । दुर्वातैर्दूषि-
 ता कृषिः ॥ खजनैः सह मादित्यं । स्वादहीनं चतुष्टयं ॥ १६ ॥ जामाता कृष्णसर्पश्च । दुर्जनः पा-
 वकस्तथा ॥ जपकारैर्न गृह्यते । पंचमो भाग्निनेयकः ॥ १७ ॥ तृणं ब्रह्मविदः स्वर्ग—स्तृणं शूरस्य
 जीवितं ॥ विरक्तस्य तृणं नारी । निरीहस्य तृणं नृपः ॥ १८ ॥ अजीर्णं तपसः कोधो । ज्ञानाजी-
 र्णमहंक्रतिः ॥ परतप्तिः क्रियाऽजीर्ण—मन्त्राजीर्णं विमृत्तिका ॥ २० ॥ ज्वामे नास्ति दारिद्र्यं । ज-
 पतो नास्ति पातकं ॥ मौनेन कलहो नास्ति । नास्ति जागरतो जयं ॥ २१ ॥ बलं मूर्खस्य मौनत्वं
 । तस्करस्यानुतं बलं ॥ दुर्बलस्य बलं राजा । बालस्य रुदितं बलं ॥ २२ ॥ शकटं पंचहस्तेन । द-
 शहस्तेन वाजिनं ॥ हस्तिनं शतहस्तेन । देशत्यागेन दुर्जनं ॥ २३ ॥ आतुरे व्यसने प्राप्ते । दु-
 र्निक्षे शत्रुविग्रहे ॥ राजदारे स्मशाने च । यस्तिष्ठति स बांधवः ॥ २४ ॥ आचारः कुलमाख्याति ।

वपुराख्याति भोजनं ॥ संश्रमः स्नेहमाख्याति ज्ञापितं ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणजातिरदिष्टी
 वणिजजातिरवंचकः ॥ प्रियाजातिर्निरोध्याहुः । शरीरी न निरामयः ॥ ३६ ॥ सकृज्जट्पति राजा-
 नः । सकृज्जट्पति साधवः ॥ सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते । वीणेतानि सकृत् सकृत् ॥ ३७ ॥ विप्रहमिहं-
 ति भटा । वैद्याश्च व्याधिपीडितं लोकं ॥ मृतकबहुलं च विप्राः । क्षेम सुनिर्द्धं च निर्धेयाः ॥ ३८ ॥
 निःस्पृहो नाधिकारी स्या—ज्ञाऽकामीमंडनप्रियः ॥ नाविदग्धः प्रियं ब्रूयात् । स्फुटवक्ता न वंचकः ॥
 ॥ ३९ ॥ अन्नभाया तृणादग्निः । खले प्रीतिः स्थले जलं ॥ वेद्यारागः कुम्भित्रं च । षडेते बुद्बु-
 दोपमाः ॥ ३० ॥ माता यदि विषं दद्या—रपिता विक्रयते सुतं ॥ राजा हसति सर्वस्वं । का तत्र
 परिदेवना ॥ ३१ ॥ द्यार्ता देवान्नमस्यति । तपः कुर्वति रोगिणः ॥ निर्धना विनयं याति । द्दीण-
 देहाः सुशीलिनः ॥ ३२ ॥ अर्थनाशं मनस्तापं । गृहे दुश्चरितानि च ॥ वंचनं चापमानं च । म-
 तिमान्न प्रकाशयेत् ॥ ३३ ॥ दाने तपसि शौर्ये च । विज्ञाने विनये नये ॥ विस्मयो न हि कर्त-
 व्यो । बहुश्ला वसुंधरा ॥ ३४ ॥ कोकिलानां स्वरो रूपं । नारीरूपं पतिव्रता ॥ विद्या रूपं कुरूपणां
 । कृमा रूपं तपस्विनां ॥ ३५ ॥ बाटादपि हितं ग्राह्य—ममेध्यादपि कांचनं ॥ नीचादप्युत्तमां वि-

दां । स्त्रीत्वं दुष्कुलत्रादपि ॥ ३६ ॥ त्यजेदकं कुलस्यार्थं । ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत् ॥ ग्रामं जनपद-
स्यार्थं । आत्मार्थं पृथिवीं त्यजेत् ॥ ३७ ॥ प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्याः । परोक्षे मित्रबांधवाः ॥ कर्माते
दासभृत्याश्च । पुत्रो नैव मृतः स्त्रियः ॥ ३८ ॥ नास्ति कामसमो व्याधि—र्नास्ति मोहसमो रिपुः
॥ नास्ति क्रोधसमो वह्नि—र्नास्ति ज्ञानसमं सुखं ॥ ३९ ॥ सद्भावो नास्ति वेद्यानां । स्थिरता
नास्ति संपदां ॥ विवेको नास्ति मूर्खाणां । विनाशो नास्ति कर्मणां ॥ ४० ॥ ग्रामो नास्ति कुतः
सीमा । पत्नी नास्ति कुतः सुतः ॥ प्रज्ञा नास्ति कुतो विद्या । धर्मो नास्ति कुतः सुखं ॥ ४१ ॥

यत्रोदकं तव वसंति हंसा । यत्रामिषं तत्र पतंति गृधाः ॥ यत्रार्थिनस्तव रमंति वेद्या । य-
त्राकृतिस्तव गुणा वसंति ॥ ४२ ॥ स्थिरा कीर्तिरकीर्तिश्च । स्थिरं कर्म शुभ्राशुभ्रं ॥ स्थिरं दानं सु-
पात्रेषु । स्थिरा मैत्री सतां जने ॥ ४३ ॥ त्रयः स्थानं न मुचंति । काकाः कापुरुषा मृगाः ॥ द्य-
पमाने त्रयो यांति । सिंहा सत्पुरुषा गजाः ॥ ४४ ॥ पूगीफलाणि पात्राणि । राजहंसतुरंगमाः ॥
स्थानप्रष्टाः सुशोभन्ते । सिंहाः सत्पुरुषा गजाः ॥ ४५ ॥ राजा कुलवधूर्वापा । नियोगी मंतिष्ठस्त-
था ॥ स्थानप्रष्टा न शोभन्ते । दंताः केशा नखा नराः ॥ ४६ ॥ या लोनाद्या परलोहा—द्यः पा-

त्राद्यः परार्थतः ॥ मैत्री लक्ष्मीर्व्ययः क्लेशः । सा किं सा किं स किं स किं ॥ ४७ ॥ अन्निरापः स्त्रि-
 यो मूर्खः । सर्पो राजकुलानि च ॥ नित्यं यत्नेन सेव्यानि । सद्यः प्राणहराणि वद ॥ ४८ ॥ अ-
 न्निर्विप्रो यमो राजा । समुद्रमुदरं गृहं ॥ एतानि न च पूर्यते । पूर्यमाणानि नित्यशः ॥ ४९ ॥
 आधुषो राजचित्तस्य । पिशुनस्य धनस्य च ॥ खलस्त्रेहस्य देहस्य । नास्ति कालो विकुर्वतः ॥ ५० ॥
 दुर्जनानां दुर्जगाना—मंगनानां च दूदुजां ॥ सत्कृतानामपि प्रायो । विश्वधव्यं न सर्वथा ॥ ५१ ॥
 चित्रकूटधकर्त्ता च । कुवैद्यः कुनरेश्वरः ॥ चत्वारो नरकं यांति । पंचमो ग्रामकूटकः ॥ ५२ ॥ धन-
 धान्यप्रयोगेषु । विद्यासंग्रहणेषु च ॥ आहारे च निहारे च । त्यक्तलज्जाः सदा जवेत् ॥ ५३ ॥ ध-
 र्मशोकद्वयाद्वारा । निडा कामः कलितः क्रुधः ॥ यावन्मात्वा विधीयते । तावन्मात्वा भवंत्यमी ॥ ५४ ॥
 बाध्यं वृद्धिर्वयो मेधा । त्वक्श्रोत्रनेत्रविक्रमाः ॥ दश केन निवर्त्तते । मनः पंचेन्द्रियाणि च ॥ ५५ ॥
 आधुषकर्म च वित्तं च । विद्या निधनमेव च ॥ पंचैतानि हि सृज्यते । गर्तस्थस्यैव देहिनः ॥
 ॥ ५६ ॥ मातुः स्तन्यं रजःक्रीमा । मन्मना वागलज्जता ॥ द्रौशवे संति निर्हेतु—हास्यं जोगः पि-
 तुः श्रियः ॥ ५७ ॥ शौर्येण वा तपोद्विर्वा । विद्यया वा धनेन वा ॥ अत्यंतमकुलीनोऽपि । कुली-

नो जवति क्षणत ॥ ५८ ॥ जानीयात्प्रेषणे भूत्यान् । बांधवान् व्यसनागमे ॥ मित्रमापदि कात्रे च ।
 । दार्या च विजवक्ष्ये ॥ ५९ ॥ जीवतो मुनकाः पंच । श्रूयते किल भारते ॥ दरिद्रो व्याधितो
 मूर्खः । प्रवासी नित्यसेवकः ॥ ६० ॥ धिदानमसत्कारं । पौरुषं धिक्कलंकितं ॥ जीवितं मानहीनं
 धि—धिक्कन्यां बहुभाषिणीं ॥ ६१ ॥ सर्वस्य गावस्य शिरः प्रधानं । सर्वैरुयाणां नयनं प्रधानं ॥
 सर्वौषधीनामशनं प्रधानं । सर्वेषु पेयेषु पयः प्रधानं ॥ ६२ ॥ दानेन पाणिर्न तु कंकणेन । माने-
 न तुर्धनं तु भोजनेन ॥ धनेन कांतिर्न तु चंदनेन । ध्यानेन मुक्तिर्न तु दर्शनेन ॥ ६३ ॥ श्री-
 शांतिनाथादपरो न दानी । दशार्णजद्रादपरो न मानी ॥ श्रीशालिजद्रादपरो न जोगी । श्रीस्थू-
 लभद्रादपरो न योगी ॥ ६४ ॥ ह्यश्वद्धुतं माधवगर्जितं च । स्त्रीणां चरित्रं ज्ञावितव्यता च ॥ ह्यव-
 र्णं चापि च वर्षणं च । देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ॥ ६५ ॥ कानीनश्च पितामहः समजवन्
 पुत्रादयो गोलकाः । संजाताः पृथगन्यतातजनिताः कुंडा ह्यमी पांडवाः ॥ सर्वेण रूपदांसजा सह-
 चरीयुक्ते हता बांधवाः । श्रीकृष्णेन कुलं कलंकमलिनं नीतं जगद्व्यतां ॥ ६६ ॥ शांतश्चंद्रश्चंदनश्चै-
 कजाति—वीणा नारी मन्मथश्चैकजातिः ॥ ह्यश्वः खड्गः क्षत्रियश्चैकजाति—मूर्खः काष्ठं गर्दभश्चै-

कजातिः ॥ ६७ ॥ पुत्रोऽपि मूर्खो विधवा च कन्या । शतं च मित्रं चपलं कलत्रं ॥ विद्यासकाद्ये-
 ऽपि दरिद्रता च । विनाशना पंच दहंति देहं ॥ ६८ ॥ कृते प्रहाराः प्रपतंत्यवश्यं । धान्यक्षये स्फु-
 र्जति जातराग्निः ॥ आपःसु मित्राणि विसंवदंति । विद्वेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ ६९ ॥ अर्थतुरा-
 णां न सुहृन्न बंधुः । ह्यथतुराणां न वपुर्न तेजः ॥ कामातुराणां न उग्रं न लज्जा । चिंतातुराणां
 न सुखं न निद्रा ॥ ७० ॥ सुखी न जानाति परस्य दुःखं । न यौवनस्था गणयंति दीलं ॥ आप-
 द्दुहता निष्करुणा नवंति । अर्ता नरा धर्मपरा भवंति ॥ ७१ ॥ सुजीर्णमन्नं सुविचक्षणः सुतः ।
 सुसाधितास्त्रं नृपतिः सुसेवितः ॥ सुचिंत्य चोक्तं सुविचार्य यत्कृतं । सुदीर्घकालोऽपि न याति विक्रि-
 यां ॥ ७२ ॥ बालसखित्वमकारणहास्यं । स्त्रीषु वादमसज्जनसेवा ॥ गर्दभयानमसंभृत्तवाणी । षट्-
 सु नरो लघुनामुपयाति ॥ ७३ ॥ काके शौचं द्यूतकारेषु सत्यं । सर्पे द्वांतिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः
 ॥ क्लोवे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिंता । राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा ॥ ७४ ॥ सत्यं चेत्तपसा च किं शु-
 चि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किं । सद्धिया यदि किं धनैः सुमहिमा यद्यस्ति किं मंडनैः ॥ लोभश्चेद-
 गुणेन किं पिशुनता यद्यस्ति किं पातकैः । सौजन्यं यदि किं निजैरपयशो यद्यस्ति किं मृदुना ॥

॥ ७५ ॥ यद्वाग्निं कृणुजनताप्रीणनं सैव लक्ष्मी—र्धन्मर्त्तव्यं शरणमवतां जीवितव्यं तदेव ॥ यद्भारवं गुरुजनरुषः स्यात्तदेवातिरौप्यं । यत्स्वाधीनं कद्दानमपि स्वादु पथ्यं तदेव ॥ ७६ ॥ ध्यारा-
धयेर्धर्ममनन्यकर्मा । प्रायः प्रसादावधिरेव सर्वः ॥ ध्याराधुमेनं तु कृतप्रसादं । कस्यापि विस्फुत्ति-
मियत्ति चेत्तः ॥ ७७ ॥ अर्था नराणां पतिरंगनानां । वर्षा नदीनामृतुराद् तरूणां ॥ सधर्मचारी नृ-
पतिः प्रजानां । गतं गतं यौवनमानयति ॥ ७८ ॥ यदेकः स्थविरो वेत्ति । न तत्तरुणकोटयः ॥
यो नृपं लत्तया हंति । वृद्धवाक्यात्स पूज्यते ॥ ७९ ॥ ध्यानादरो विद्वंश्च । वैमुख्यं विप्रियं वचः ॥
पश्चात्तापश्च पंचामी । सहानं दूषयंति हि ॥ ८० ॥ ध्यानंदाश्चूणि रोमांचो । बहुमानं प्रियं वचः ॥
किंचानुमोदना पात्र—दानशृणुपंचकं ॥ ८१ ॥

॥ समासेऽयं ग्रंथस्य द्वितीयावृत्तिर्गुरुश्रीमच्चरित्रविजयमुप्रसादात् ॥

अथ श्रीजामनगरनिवासी पंडित श्रावक हीराळाव हंसराजे स्वपरना श्रेयमाटे
पोताना श्रीजैनज्ञासकरोदय ढापखानामां ढापी प्रसिद्ध कर्पो ठे.

1
1
1
1
1

1
1

1
1

॥ इति श्रीसुकुक्तावली समाप्ता ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीधर्मरत्नमंजूषा ज्ञाग १. ॥

(कर्त्ता—श्रीदेवविजयगणी)

जपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीराछाल हंसराज (जामनगरवाला)
वीरसंवत्—२४४१. विक्रमसंवत्—१९७१. सने—१९१५.

किं. रु.-४-८-०

श्रीजैनशास्त्रोदय प्रेस. जामनगर.

॥ इति श्रीसूक्तिमुक्तावली समाप्ता ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीधर्मरत्नमंजूषा ज्ञाग १. ॥

(कर्त्ता—श्रीदेवविजयगणी)

जपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीशालाल हंसराज (जामनगरवाला)
वीरसंवत्—३४४१. विक्रमसंवत्—१९७१. सने—१९१५.

किं. रु.-४-८-०

श्रीजैनशास्त्रोदय प्रेस. जामनगर.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचारित्रविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीधर्मरत्नमंजूषा (दानादिकुलकवृत्तिरूपा) प्रारभ्यते ॥

(प्रथमो ज्ञागः)

(कर्ता—श्रीदेवविजयगणी)

ह्यावी प्रसिद्ध करनार—पंन्ति श्रावक ह्योराद्याल हंसराज. (जामनगरवाद्या)

उन्नमो नाञ्जिद्रूपाल—संजवाय स्वयंयुवे ॥ विलसत्केवलाद्योक—लोकालोकविकासिने ॥

॥ १ ॥ श्रेयसे श्रीमदीह्वाकु—कुलाद्यंकारकारिणे ॥ त्रैलोक्यकमलाराम—विकासैकविवस्वते ॥

॥ २ ॥ युग्मं ॥ श्रीज्ञातिर्विलसत्कांति—रजसं सृजताह्विवं ॥ अद्भुद्विश्वत्रये ज्ञांति—र्यस्मिन् कु-

क्षिप्तुपेयुषि ॥ ३ ॥ नमोऽस्तु विश्वविश्वैक—स्वामिने नेमिनेऽर्हते ॥ लसद्वक्त्रीनिवासाय । विन-

प्रानेकनाकिने ॥ ४ ॥ अश्वसेनधराधीश—वंशाकाशैकज्ञास्करः ॥ पातु पुण्यात्मनो नित्यं । श्री-

पार्थः परमेश्वरः ॥ ९ ॥ नान्यानां नम्रसंज्ञारं । संपादयतु सर्वदा ॥ स्वर्गवर्णोपेक्षाविष्णुः । सद्गुणानां
ज्ञानन्दनः ॥ ६ ॥ श्रेयसे संतु वो नित्यं । गौतमादिगणविधिः ॥ चाश्वाशिर्यावेत्सार - दमय
त्कारकारिणः ॥ ७ ॥ नमस्तुस्य सारस्वत्याः । पदं श्रीमद्भारोस्तथा ॥ दानशौचवर्णोन्मात स्वर्गात्त
विवृणोभ्यहं ॥ ८ ॥ निर्विघ्नश्रद्धपरिसमासिकामनया शिष्टचारपरिपाटनाथ आसन्नोपवनांस्तथाभरमती-
र्थकृतोपकृतस्तत्तुतिरूपं मंगलमाचरति—

॥ मूलम् ॥—परिहरिश्चरज्जसारो । जपाद्विद्यसंजमिषगुरुभारो ॥ शेषालं देवदत्तं । पंचरं-
तो जयज वीरजिणो ॥ १ ॥ व्याख्या—‘परिहृतं दानं सर्वसाधारणानां नम्रसं-
सारं धनकनकमाणिमाणि कयगजवाजिरथादि येन सः तथा ‘जपाद्विद्यसि’ उत्तरादिभिः श्वस्तो-
दः संयमस्य सप्तदशज्ञेदरूपस्यैकोऽद्वितीयो गुरुर्यत्वात् जागो येन सः तथा ‘शेषालं देवदत्तं’
सकंधादंसस्थलाद्देवदृष्यं देववस्त्रं ‘वियरंतो’ वितरन् ददत्त पूर्वसंगतिवर्णादजायेलभ मिश्रीमपात्रासना-
तुर्बपि धर्मज्ञेदेषु प्रधानतया पूर्वं प्रतिपाद्यं दानमस्मृचि. ‘जयजसि’ जगत्तु ‘गीरजिणो’ गीर-
जिनश्चरमतीर्थेष्टा द्रव्यकार्थः ॥ १ ॥ विस्तरार्थस्तु वीरचरित्रादवशेषः, तत्रा मन्त्रमन्त्रः पूर्वेणान्यथा-

नपूर्वं श्रीवीरदेवचरित्रं कथ्यते, यथा—ग्रामेश १ स्त्रिदशो २ मरीचि ३ रमरः ४ बोढा परित्राह ५
सुरः ६ । संसारो बहु ७-१६ विश्वदति १७ रमरो १८ नारायणो १९ नारकी २० ॥ सिंहो २१ नै-
रयिको २२ भवेषु बहुशश्वकी २३ सुरो २४ नंदनः २५ । श्रीपुष्पोत्तरनिर्जरो २६ ऽवतु जवादीर २७
स्त्रिलोकी गुरुः ॥ १ ॥ प्रथमो जवः—

अस्यैव जंबूद्वीपस्य प्रत्यविवेहविच्छरणे महावप्रे विजये जयंती नाम पुर्यस्ति, तस्यां पुर्यां म-
हासमुद्रो दोर्वीर्येण नवो जनार्दन इव शत्रुमर्दनो नाम राजास्ति, तस्य राहः सेवकः स्वामिसेव-
कः भ्यामिजक्तोऽकृतपराहमुखो दोषान्वेषणविमुखो परगुणग्रहणतत्परो नयसारान्निधानो ग्रामचिंत-
कोऽस्ति. सोऽन्यदा पृथ्वीपतेः शासनात्सपाध्येयो दारुक्रमादातुं शक्यश्चेष्टिमादाय वने गतः, तस्य
वृक्षांशेदयतो द्विप्रहरसमये न्योमि तपनो जलरेऽग्निरिवाधिकं दिदिपे, यतः—देहक्षेहस्वरमधुरता-
बुद्धिनावलज्जाः । प्राणोऽनंगः पवनसमता क्रोधहानिर्विलासाः ॥ धर्म्यं द्वास्त्रं सुरगुरुनतिः शौ-
चमाचारचिंता । जक्ताऽपूर्णे जठरपिठरे प्राणिनां संज्ञवंति ॥ १ ॥ तदानीं समयङ्गैः सेवकैस्तस्य
कृते मंरूपोपमस्य तरोरधः सारा रसवती निष्पादिता, कृतस्नानविलेपनो नयसारः सेवकैर्नोजनाय

धर्म-

मंजूषा

४

निमंत्रितो मनस्येवमचितयत्—यदि कश्चिदतिथिः श्रुधितस्तृषितो वात्र समागतेतदा वरं भवति.
एवं चितयतस्तस्य केचन साधवः श्रुधितास्तृषिताः श्रांताः सार्थान्वेषणतत्पराः समाग्रयुः, तान् मु-
नीन् दृष्ट्वा मुदमापन्नो नयसारो वंदित्वैवमपृह्वत्, भो मुनयोऽस्यामट्यां यूयं कथं समागताः ? य-
तोऽब शस्त्रिणोऽप्येकाकिनो न पर्यटतीति नयसारेण पृष्टाः संतस्ते प्रोचुः, राजन् ! वयं पुरा सार्थेन
समं प्रस्थिताः, परं द्विद्वार्धं यावद् ग्रामे प्रविष्टास्तावत्सार्थोऽन्यत्र ययौ, सार्थभ्रष्टाश्च वयमत्र समाग-
ताः, तत् श्रुत्वा नयसारोऽब्रवीदहो सार्थेशो निःक्रुपः, यतः सह प्रस्थितान् साधून् मुक्त्वान्यत्र ययौ.
एवमुक्त्वा नयसारो मुनीन् प्रति पुनरब्रवीत्, नो साधवो मत्पुण्यादत्र यूयमागताः, ह्यति कथयित्वा
तान् मुनीन् नोजनस्थानं निन्ये. ततः शुक्राब्रथानैः सार्थोपनीतैः प्रत्यलान्नयत्. साधवोऽपि तत्र ग-
त्वा विधिपूर्वकमभ्रुजत्, नयसारोऽपि स्वस्थाने गत्वात्रादिकं भुक्त्वा मुनिसमीपे गत्वैवमवदत्, नो
मुनयो मया सह यूयं चलयत ? यथा न्नवतां पुरो मार्गं दर्शयामि, मुनयोऽपि तेन सह चलिताः,
क्रमेण नगरप्रत्यासन्नतरोरधश्चोपविश्य नयसारस्य जिनप्रणीतं धर्मं जगद्धः, यथा—

सर्वहस्त्यत्तरागादि—दोषस्त्रैलोक्यपूजितः ॥ यथास्थितार्थवादी च । देवोऽर्हन् परमेश्वरः ॥१॥

महाव्रतधरा धीरा । भैद्यमत्रोपजीविनः ॥ सामाधिकस्था धर्मोप—देशका गुरवो मताः ॥ २ ॥
 दुर्गतिप्रपतन्नाणि—धारणार्थं उच्यते ॥ संयमादिदर्शविधः । सर्वज्ञोक्तो विमुक्तये ॥ ३ ॥ स-
 भ्यत्तवमूढानि पंचा—णुव्रतानि गुणास्त्रयः ॥ शिक्षापदानि चत्वारि । व्रतानि गृहस्थेधिनां ॥ ४ ॥
 ततः स नयसारः सभ्यत्तवमूढं द्वादशव्रतरूपं श्राद्धधर्मं समासाद्य स्वं धन्यं मन्यमानस्त्वान् प्रणम्य
 वदित्वा दास्येण राज्ञे प्रेषीत्, स्वयं तु स्वग्रामेऽजात, तद्दिनादारभ्य महावर्मपरायणो नव तत्वानि
 चिंतयन् महामनाः कृतिचिद्वर्षाणि धर्मं पाठयामास. ततः स नयसारः स्वायुःपर्यंते विहिताराधनो
 नमस्कारपरायणो मृत्वा द्वितीयजन्मे सौधर्मदेवल्लोके पद्मोपमस्थितिकः सुरोऽज्जवत्. तृतीयजन्मः—
 श्रीमद्योध्यायां श्रीयुगादिदेवकृते कृतायां श्रीऋषभस्वामिसुसुर्नवनिधीश्वरश्चतुर्दशरत्नाधिपतिर्नरत-
 नामा चक्रवर्त्यवृत्. तत्र नयसारो ग्रामचित्तकजीवः प्रथमस्वर्गाच्च्युत्वा मरीचिव्यासदेहत्वान्मरीचि-
 नामा तस्य नरतस्य पुत्रो जातः. क्रमेण वर्धित उद्यौवन द्याधे समवसरणे प्रजोर्मिहिमानं देवैः
 क्रियमाणं निरीद्वय स्वाभ्यंतिके धर्मे चाकर्ण्य सभ्यत्तवल्लब्धधीव्रतमाददे. सभ्यज्ञानवान् पंचसमिति-
 विगुप्तिशुक्तो निःकषायो जितेन्द्रियः स्थविराणं पुरोगानि पठन्नेकादशान्गपठो ऋषजस्वामिना सार्धं

धर्म-

विहरतिस्म, एवं कियान् कालो गतः.

मञ्जूषा

६

एकस्मिन् दिने स मरीचिनाभा साधुः स्वेदाद्भीरुतशरीरस्तृषार्तो ग्रीष्मर्तुना पीडित लुण्णांशु-
खरकिण्णतप्तगात्रश्चारित्रावरणोदयादिति चिंतयतिस्म, किं त्यजामि व्रतं ? परं त्यक्तवतो लोके ल-
ज्जामि, अतोऽयं मयोपायो लब्धो येन व्रते क्रमो न जवति, अस्मी साधवस्त्रिदंडविरताः, दंभैर्निर्जि-
तस्य मे करे त्रिदंभलांजनं जवतु, अस्मी दुंचितकेशा मुनयः, मम क्षुरमुंडिते शिरसि कलंकरमुच-
नाय शिखा जवतु. अस्मी महाव्रतधराः, ममाणुव्रतानि जवंतु. अप्युपानद्रहिताः, मम पादत्राणं न-
वतु. मुनयोऽस्मी निष्कंचनाः, मम मुद्रिकामात्रेण सकिंचनत्वं जवतु. साधवोऽस्मी विगतमोहाः, मम
मोहबन्धस्य बन्धं जवतु. साधवोऽस्मी शीलेन सुगंधाः, निःशीलत्वेन दुर्गंधत्वान्मे श्रीखंडतिलकं न-
वतु. अस्मी शुक्लवस्त्रा निष्कषायाश्च महर्षयः, मम कषायिणः कषायाणि वासांसि जवंतु. अस्मी चा-
रित्रेण पवित्रभावाः, मम तु मितजलेन स्नानादिकं जवतात. एवं स्वनिर्वहहेतवे लिङ्गं विकल्प्य
पारिव्राज्यं प्रतिपन्नवान् मरीचिः क्लेशकातरत्वात्. तं तादृग्वेषं दृष्ट्वा खिलो जनो धर्ममपृहत्, सोऽपि
तेषां पुरतः साधुधर्मं जिनोदितं समाचर्यौ. तथा धर्मस्थानप्रतिबुद्धान् जव्यांश्च स्वामिने समर्प-

यामास. इत्याचारः स मरीचिः स्वामिना समं विजहार.

एकस्मिन् दिने श्रीऋषभदेवो विनीतायां पुरि समवासार्थित, तत्र वंदनार्थमागतो जारतः प्रभुं नमस्कृत्य पृच्छतिस्म, हे स्वामिन्नास्मिन् जारतेऽर्हच्चक्रिषिष्णुप्रतिविष्णुबलाः कति नविष्यंतीति. स्वामिना यथास्थिते प्रोक्ते पुनर्जारतोऽब्रवीत्, हे तातास्यां पर्षदि त्वमिव कश्चित्तीर्थकृद्भावी वर्तते ? स्वाभ्याख्यज्ञो जारत ! अयं तव पुत्रो मरीचिनामा पारिव्राज्यप्रवर्तकश्चरमतीर्थकरो वीरनामा भावी, प्रपन्नमहार्हभूत त्रिपुष्टनामा पोतनपुरे जावी, तथा महाविदेहेषु मुक्तापुर्यां प्रियमित्रनामा चक्रभृद्भावी. तत्र श्रुत्वा जारतो मरीचिसमीपे गत्वा प्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वैवमवोचत्, ज्ञो मरीचे ! तव पारिव्राज्यं नाहं वंदे, किंतु त्वमिह जारते श्रीवीरोऽर्हन् जावीति बंधसे, तमित्युक्त्वा वंदित्वा स्वामिनं च प्रणम्य मुदितमना जारतो विनीतां पुरीं प्रविवेश. अथ तदाकर्ण्य मरीचिर्दृष्ट्वास्फोटं कृत्वा नृत्यन्नेवं वाचमुवाच, यदादिमो विष्णुर्मूकयां नगर्यां चक्रवर्ती चरमोऽर्हश्चाहं नविष्यामोत्यपरेण मे पर्याप्तं, इति कथयित्वा जातिमदमकरोद्यथा—आद्योऽर्हं वासुदेवानां । पिता मे चक्रवर्तीनां ॥ पितामहस्तीर्थकृता—महो मे कुलमुत्तमं ॥ १ ॥ एवं जातिमदं कुर्वन् । दृष्ट्वामारुहोऽयन् मुहुः ॥ नीचगोत्रा-

धर्म-

मंजूषा

U

त्रिवं कर्म । मरीचिः समुपार्जयत ॥ ३ ॥ स मरीचिः श्रीऋषभदेवनिर्वाणादूर्ध्वं साधुभिः सार्धं
विहरन् द्रव्यान् प्रबोध्य साधुसन्निधौ ग्राहिणोत् । सोऽन्यदा व्याधिप्रस्तोऽयमीति कृत्वान्यसाधुनिर-
पाद्यमानो मनस्येवमचितयत्, अहोऽमी साधवो निर्दार्ढ्याः कृपोक्षिताः परमार्थपराङ्मुखा वि-
नीतमपि मां नेदंते, तर्हि मम पावनं दूरेऽस्तु, अतः कंचिद्विष्यं करोमि, यो मम परिचारको न-
वति । एवं ध्यायन् विधिवशात् स्वस्थो जातः, तस्य कपिलनामा कश्चिच्छुल्लपुत्रको मिलितः, तं च
धर्मार्थिनं ज्ञात्वा मरीचिरर्हतं धर्ममकथयत् । तेनोक्तं त्वमेवंविधं किं धर्मं न करोषि ? मरीचिनोक्त-
महं धर्मं कर्तुं न समर्थः, कपिलेनोक्तं त्वन्मार्गं किं धर्मो न विद्यते ? तं जिनधर्मासं ज्ञात्वा स्व-
शिष्यमिहन्निति जगौ, जिनमार्गं यथा धर्मोऽस्ति तथा मम मार्गोऽपि धर्मो विद्यते । इत्याकर्ण्य स म-
रीचिशिष्यो जातः ।

अनेन दुर्गोषितेन मरीचिः सागरकोटादिमितं संसारमार्जयत् । तद्विष्यः कपिलो मिथ्याध-
र्मोपदेशकोऽनवत् । एवं मरीचिः संसारं समुपाज्यं विहितानशनस्तदनालोच्य मृतस्त्वर्पयत् । ब्रह्मलो-
के दशसागराहुः सुरोऽनवत् । कपिलोऽपि सूर्यादिशिष्यान् स्वकीयमाचारमुपदिश्य मृत्वा ब्रह्मलोके

देवोऽनवत्, स कपिलदेवोऽवधिज्ञानेन ज्ञात्वा भूतल्लेऽन्येत्य शिष्यमोहात्स्वयं कृतं सांख्यमतं सूर्या-
दिशिष्यानबोधयत्, तद्दिनादारभ्यास्मिन् लोके सांख्यमतं प्रवृत्तं. पंचमन्त्रवे मरीचिदेवजीवो कोट्ठा-
कसन्निवेशेऽशीतिपूर्वलक्षायुः कौशिकारयो ब्राह्मणोऽनवत्, सोऽते त्रिदंती ऋत्वा मृत्वा षष्ट्यवे देवो
जातः. ततश्च्युत्वा बहून् जवान् भ्रांत्वा सप्तमन्त्रवे स्थूणाख्ये सन्निवेशे पुष्पमित्राद्विधानो द्विजोऽद्भु-
द्वासप्ततिपूर्वलक्षायुः, तत्रापि तापसो भूत्वाष्टमन्त्रवे सोधर्मे मध्यमस्थितिकः सुरोऽद्भुत्. ततोऽपि च्यु-
त्वा नवमन्त्रवे चैत्यसन्निवेशेऽग्नियोतद्विजोऽनवत्पूर्वलक्षचतुःषष्ट्यायुष्कः, तत्रापि त्रिदंती ऋत्वा मृ-
त्वा दशममन्त्रवे ईशाने मध्यमायुः सुरोऽनवत्. एकादशमन्त्रवे मंदिरसन्निवेशेऽग्निऋतिरिति नामा षट्-
पंचाशत्पूर्वलक्षायुष्को विप्रो जातः, सोऽपि त्रिदंती ऋत्वा मृतो द्वादशमन्त्रवे सनत्कुमारे मध्यमायुः
सुरोऽनवत्. ततश्च्युत्वा त्रयोदशमन्त्रवे श्वेतांबिकापुर्यां भारद्वाजो द्विजोऽनवच्चतुश्चत्वारिंशत्पूर्वलक्षायुः,
तत्रापि त्रिदंती ऋत्वा मृतश्चतुर्दशमन्त्रवे महेंद्रकल्पे मध्यमस्थितिकः सुरोऽद्भुत्, ततश्च्युत्वा जवं त्रां-
त्वा पंचदशमन्त्रवे राजगृहे स्थावरो द्विजोऽद्भुच्चतुस्त्रिंशत्पूर्वलक्षायुष्कः, सोऽपि त्रिदंती ऋत्वा विपद्य-
षोढशमन्त्रवे ब्रह्मलोके मध्यमायुः सुरोऽनवत्. ब्रह्मलोकाच्च्युत्वा बहून् जवान् त्रांत्वा यत्रोत्पन्नस्तदा-

दाह—सप्तदशजवः—राजगृहनगरे विश्वनंदी राजा, तस्य द्युवप्राता विशाखनृतिर्युवराजोऽस्ति. त-
योर्दयोर्द्वे पत्न्यौ प्रियंमुसुंदरीधारिणीनाम्न्यौ, तयोर्दयोर्द्वौ पुत्रौ, तत्र राजपुत्रो विशाखनंदी ? द्युव-
राजपुत्रश्च मरीचिजीवो विश्वनृतिरिति जातः.

इतश्चैकस्मिन् दिने उद्यौवनो विश्वनृतिः सांतःपुरः पुष्पकरंडकाख्ये वने रेमे नंदनवने सुरकु-
मार इव, तदानीं विशाखानंदी राटपुत्रः क्रीडेच्छुद्धारपाटनिवारितत्वात्प्रवेदमलजमानो द्वारपाल इ-
व तत्रैवास्थात्, एतत्स्वरूपं पुष्पदासीतो मत्वा राह्या स्वपुत्रपरान्नवो राजन्नि निवेदितः. स्त्रीहितका-
मनया राजा कपटेन प्रयाणञ्जामवादयत्. ऋजुर्विश्वनृतिर्वनात्समागत्य राजानं व्यजिह्वयत् हे ता-
त ! त्वं गृहे तिष्ठ स्वस्थचितः ? संग्रामार्थमहमेव यास्यामीति, पश्चाद्विश्वनृतिः सर्वमसत्यं ज्ञात्वा पु-
नस्तत्रैव पुष्पकरंडकाख्ये वने गतः, तदानीं द्वारपालेनोक्तं मध्ये विशाखनंदी राजपुत्रोऽस्ति, तत्
श्रुत्वा विश्वनृतेः कोपो जातः, अहोऽहं राज्ञा मायया वनाद्गृहीतः, दास्य पुरत द्युक्त्वा मु-
ढ्या कपिहृदकं ताडयित्वा सर्वाणि फलान्यपातयत्, यतः—पातयामि शिरारयेवं । सर्वेषां जवता-
मपि ॥ ज्यायसि ज्यायसी ताते । न चेद्भक्तिर्नवेन्मम ॥ १ ॥ द्यौगैरीदृश्वंचनाद्यैर्ममालमिति स

ब्रुवं संश्रुतिमुनिपादोते गत्वा स व्रतमुपाददे. तं प्रव्रजितं ज्ञात्वा सावरजो राजा समागत्य नत्वा
 द्दामयित्वा च जोगाय निमंत्रयामास. साधुं जोगमनिहतं ज्ञात्वा श्रूयो गृहमगमत्, गुरुणा सार्धं मु-
 निरन्यत्र व्यहर्षीत्. गुर्वनुद्गृयैकाकिवविहारेण विहरन् स मथुरां ययौ, तदा तन्नुपात्मजामुद्धोढुं
 विश्राखनंद्यागात्, विश्वभूतिसाधुरपि मासद्वयपाण्यारणे तां पुरीं प्राविशत्, मार्गे च धेन्वाकृष्टो नृ-
 मौ पपात. तदा स कःपिहपातनङ्गमं तवौजः क गतमिति विश्राखनंदिसेवकैः सहसितः, तदा स-
 कोपः साधुस्तां गां शृंगे धृत्वा मस्तकोपरि क्रुधात्रामयत्, निदानं च चकार, यथानेन तपसा नृ-
 यिष्टवीर्योऽस्य मृत्युर्वै च नृवांतरे नृयासमिति कोटिवर्षाभ्युः संपूर्य तन्निदानमनालोच्य मृतोऽष्टादशे
 न्नवे महाशुके सप्तमदेवलोके प्रकृष्टाद्युः सुरोऽनवत्.

इतश्चात्रैव नरते पोतनपुरे नगरे जितशत्रुनामा राजाश्रुत्, तस्य राज्ञो भद्रा नाम राज्ञी, त-
 योः पुत्रश्चतुःस्वप्नसूचितो बलनद्रोऽचलादिधानोऽनवत्. पुनस्तस्य जितशत्रुराज्ञो मृगावतीनाम्नी पु-
 त्र्यश्रुत्. तामत्यंतरूपवतीं यौवनवतीं च दृष्ट्वा मात्रा प्रेषिता सा सन्नामध्वे गत्वा पितुरुत्संगे स्थिता.
 तद्गुपमोहितो राजा पुरीवृक्षानाह्वय पृहतिस्म. नो महाजनाः! अस्यां रत्नगर्जायां यानि रत्नानि

जायंते तानि कस्येति निर्णयं कृत्वा ब्रूत ? तद्वचः समाकर्ण्य तैरुक्तं तानि तवैवेति. तद्वचनमुपादा-
य स स्त्रीयां मृगावतीं पुत्रीं परिणेतुं मज्जी जातः. तद् दृष्ट्वा लज्जिता लोकाः स्वस्थानं जग्मुः.
तदानीं राजा च तां मृगावतीं कन्यां गांधर्वेण विवाहेन पर्यैषीत्. लज्जाक्रोधाकुला लडादेवो म-
होपतिं मुत्तवाचलेन पुत्रेण सह निर्गत्य दक्षिणापथे प्रययौ. तत्र माहेश्वरीं नवीनां पुरीं कृत्वा बल-
देवो मातरं संस्थाप्य पुनः पितुरतिके जगाम. तपिता प्रजायाः पतिवनेनाखिलैर्जनैः प्रजापतिरिति
प्रोचे, अहो बलीयात् कर्मपरिणामः ! विश्वद्वतिजीवः शुक्रदेवलोकाच्च्युतैकोनविंशतितमज्जवे म-
हादेव्या मृगावत्याः कुक्षौ सप्तस्वप्नेन सूचितः पुत्रत्वेन विष्णुभावोत्पन्नः, काले सुदोहदः सूनुः सु-
षुवे, त्रिकरंदकपृष्ठत्वात् त्रिपृष्ठ द्रति तस्य नाम दत्तं, अश्लीतिधनुःप्रमाणदेहः सोऽचलेन सह क्रीडां कुर्व-
द्भीतसकलकलः क्रमेण यौवनं प्रासः. विशाखनंदिजीवोऽपि जवं ब्रांत्वा तुंगगिरौ मृगाधिपो जातः,
शंखपुरदेशे चोपद्रवं कुर्वन् स सुखेनास्थात्. तदानीमश्वग्रीवेन च्छुजा कश्चिन्नैमित्तिकः पृष्ठो यथा
लो दैवद्ग ! मम मृत्युः कुतो ज्ञावी ? दैवज्ञेनोक्तं श्रूयतां यथा—हंता स ते चंदनवेगं । यो दूतं व-
र्षयिष्यति ॥ मारयिष्यति यस्तुंग—गिरिसिंहं च हंतया ॥ १ ॥ ततः श्रुत्वाश्वग्रीवः शंखपुरे द्राक्षी-

नवापयत, तद्रक्षार्थं च वारकेण महीपतीनादिदेश. दत्तः सोऽश्वग्रीवः प्रजापतेस्तौ पौत्रौ महावीर्या-
वश्रौषीत, तस्मै च स स्वचंद्रवेगं दूतं प्रैषीत, तदानीं पुत्रयुक्तः प्रजापतिर्भूषो नाट्यं कारयन्नासीत्,
क्षुब्धितः प्रजापतिः, नाट्यरंगे च गंगो जातः, तं रंगभंगं दृष्ट्वा कुपितौ तौ त्रिपुष्टाचट्वा स्वाभ्रान्-
चतुः, यथा कार्यं कृत्वा व्रजद्वयं दूतोऽस्माकं झापनीयः. अथ प्रजापतिना मानितः पूजितो विसृष्टो
दूतो निर्जेनरैस्त्राभ्यां झापितः. कुमारौ मार्गार्धं गत्वा नैटस्तमकुट्टयतां, तत्सहायास्तु काकवत्पला-
यांचक्रिरे, तत्प्रजापतिना राज्ञा ज्ञातं, ज्ञीतेन राज्ञा स पुनर्गृहे समानीतः, भृशं सत्कृत्यैवं झापित-
श्च, ज्ञो चंद्रवेग ! कुमारयोर्द्विर्विनयत्वं स्वाम्यग्रे न वाच्यं, यतः संतो नतवत्सला जवंतीत्युक्त्वा वि-
सृष्टो दूतः स्वस्थानं गतः. राज्ञोऽग्रे गत्वालीकाख्यानक्रातरेण दूतेन यथातथ्यमुक्तं, तत् श्रुत्वा कुपि-
तेनाश्वग्रीवेण तस्मिन् वर्षे शालिरक्षार्थं शंखपुरे प्रजापतेरुक्तं, तदादेशं ज्ञात्वा प्रजापतिपुत्रौ तत्र
गतौ, शालिगोपकैरुक्तं ज्ञो कुमारौ ! चतुरंगचमूचक्रैः सिंहो महता कष्टेन रक्ष्यते, युवां द्वावेव ब्रा-
तरो कथं रक्षथः ? ताभ्यामुक्तं ज्ञो शालिगोपकाः ! सिंहं दर्शयत ? यथा तस्य ज्ञयं वयं स्पर्केद्यामः,
ततस्ते तुंगाचलगुहागतं तं सिंहमदर्शयन्. रामशार्ङ्गिणौ रथारूढौ तां गुहां जग्मतुः, तत्र गुहापार्श्वे

योर्जना उच्चैः कलकटं चक्रुः, तं श्रुत्वा स केसरी जुंझादिविदीर्णवक्रो गुहातो विनिर्गत्य सन्मुख-
 मागात्, तमापतंतमरश्चिनं च दृष्ट्वा त्रिष्टुष्टो रश्मत्यजत्, तं निरस्त्रं दृष्ट्वा त्रिष्टुष्टः शस्त्राण्यप्यजत्,
 तत्पेह्य जातजातिस्मृतिः केसर्यर्चितयत्, अहो महदाश्चर्यं यदेकोऽयं महुहाद्वारे समागात्, द्वितीयं
 रथाडत्तर्णै, तृतीयं च शस्त्रमोचनं, अहोऽस्य मदांघ्रवं ! तर्हि हन्येनमेवं चिंतयित्वा व्यात्ताननः सिं-
 हस्त्रिष्टुष्टोपरि धावितः. त्रिष्टुष्टोऽपि तमापतंतं दृष्ट्वा क्रोधाकुलः करान्यां तस्योष्टौ . गृह्य तं जीर्णवस्त्र-
 वत्पाट्यामास, तदानीं देवतास्तस्योपरि पुष्पाभरणवस्त्राणि बबुधुः, लोकाश्च विस्मयं प्राप्ताः साधु सा-
 ध्विति तं तुष्टुबुः, अहोऽहं कुमाररेणनेन कथं मारित इत्यमर्षेण द्विधा व्यूतमपि स्फुरंतं तं दृष्ट्वा
 सारश्चिना गौतमजीवेन स इत्याश्वासितः, ओ सिंह ! त्वं स्वेदं मोहह ! पशुसिंहस्त्वमेव तु नृसिंहः,
 इत्थ एवापमानं मुधा धत्से. तत् श्रुत्वा तुष्टमनाः स मृत्वा चतुर्थ्यो नरकावन्त्यां नारको जातः. त-
 च्चर्म गृहीत्वा कुमारौ चलिताौ स्वपुरंप्रति, ग्राम्यानित्यूचतुश्च, यथा—शालीन् खाद यष्टेष्टं त्वं । वि-
 श्वस्तस्तिष्ठ संप्रति ॥ अस्मौ हृदयशब्दं ते । केसरी यन्निपातितः ॥ १ ॥ इति चाश्वश्रीवाय कथनी-
 यमित्युक्त्वा तौ पोतनपुरे गतौ. अश्वश्रीवो जनमुखात्तद् ज्ञात्वा जीतस्तौ कुमारौ दूतेनाजुहवत्,

प्रजापतिना तौ कुमारौ प्रेषितौ. ततो दृयोस्त्रिष्टुष्टाश्वघ्रीवयोर्मुहं जातं, युद्धे जायमाने त्रिष्टुष्टेन स्व-
चक्रेण हंतोऽश्वघ्रीवः, त्रिष्टुष्टस्य राज्यं जातं, सुखेन च स राज्यं करोति.

एकस्मिन् दिने केचन गायना निशायां तत्पार्श्वे गानं कुर्वन्तिस्म, तेन शाय्यापात्रकस्योक्तं म-
यि शयाने एते गायना विसृष्ट्याः, रात्रि निद्रायमाणे गानबुद्धेन शाय्यापात्रेन गायना न विसृ-
ष्टाः, जागरितो राजा, पृष्टं च नो शय्यापात्रक ! गायनाः कथं न विसृष्टाः ? सोऽप्यूचे गीतलोचनः,
तत् श्रुत्वा कुपितो विष्णुः प्रजाते तस्य कर्णयोस्तसं तपु व्यक्षेपयत्, तेन कर्मणा च स वेद्यं कर्म
न्यकाचयत्, अन्यदपि पापकर्म कृत्वा स चतुरशीत्यब्दलङ्कायुः प्रतिपाद्य मृत्वा सप्तमावन्त्यां विंशति-
तमन्त्रावे नारको जातः, अथलोऽपि प्रब्रज्य केवलं लब्ध्वा शिवं ययौ. एकविंशतितमन्त्रावे त्रिष्टुष्ट
जीवो नरकाद्धृत्य केसरी जातः, ततो मृत्वा द्वाविंशतितमन्त्रावे स चतुर्थं नरकं ययौ. ततो निर्ग-
त्य त्रिंशो नवान्न ब्रांत्वा मनुष्यं जन्म च प्राप्य महत्पुण्यं चोपाज्य त्रयोविंशतितमन्त्रावेऽपरविदेहे
मूकपुर्वा धनंजयस्य राज्ञो धारिण्याः पट्टराज्ञ्याः कुक्षौ चतुर्दशभ्यग्नश्चितः पूर्णमासि संपूर्णलङ्काणः
सन्नुजातः, जातकर्मकराणानंतरं पितरौ प्रियमित्र द्रुति तन्नाम चक्रतुः, पित्रोः मनोरथैः सार्धं क्रमेण

वधुधे. संसारनिर्विष्टो धनंजयो राजा प्रियमित्रं पुत्रं राज्ये निधाय स्वयं च दीक्षामुपाददे. प्रियमि-
त्रचक्री समुत्पन्नचतुर्दशरत्नः षट्खंडं विजेतुं चक्रानुगोऽचलत्. क्रमेण षट्खंडं साधयित्वा प्रियमि-
त्रचक्री मूकानगर्यां समागात्, द्वादशवार्षिकश्च तस्य राज्याभिषेको जातः, कोटिवर्षेनचतुरशीतिपू-
र्वलक्षाद्युः प्रतिपाद्य पोष्टित्वाचार्यसमीपे च धर्मं श्रुत्वा दीक्षां लात्वा कोटिवर्षे यावत्प्रव्रज्यां प्रपाद्य
मृत्वा चतुर्विंशतितमन्त्रवे शुक्रदेवल्लोके सर्वार्थसिद्धिविमाने स देवो जातः, पंचविंशतितमन्त्रवे दे-
वमवाच्युत्वेह जारते लज्जापुर्यां जितशत्रोर्नृद्रादेव्याः कुक्षौ नंदनो नाम नंदनोऽजनिष्ट, तं पुत्रं रा-
ज्ये न्यस्य जितशत्रुराद् परिब्रज्यामुपाददे, नंदनो राजलोकानां हृदयानंदो वसुंधरां पाकशानन इ-
व यथाविधि शशास. चतुर्विंशतिवर्षलक्षाणि जन्मतो व्यतीत्य विरक्तो राट् पोष्टित्वाचार्यसमीपे व्र-
तमाददे, ग्रामाकरपुरादिषु गुरुणा सार्धं व्यवहार्षित. एकधर्मरतः, आर्तरोद्रध्यानविवर्जितः, सदा त्रि-
दंडरहितः, चतुर्धर्मपरायणः, पंचव्रतैर्युक्तः, षड्जीवनिकायरत्नकः, सप्तजीस्थानवर्जितः, विमुक्ताष्टमद-
स्थानः, नवब्रह्मगुप्तिकः, दशविधधर्मधारकः, सप्तगोकादशांगभूत, तपो द्वादशधा कुर्वन्, द्वादशप्र-
तिमाशुचिः, एवंविधः स नंदनसाधुर्लक्षवर्षे यावन्मासद्वयणमासद्वयैः पारणक्रमकरोत्. तत्रैकलक्ष-

वर्षदीक्षायां मासद्वयेणानि यथा—श्कारसल्लकाद् । असीद्सहस्रमा य छस्यपण्याला ॥ मासक-
वणा नंदेण—जवंमि वीरस्म पंचदिणा ॥ १ ॥ अर्हद्भक्त्यादिजिर्विशतिस्थानकैः स दुरर्ज तीर्थकु-
त्रामकर्मार्जयामास. अयुरंते सम्यगाराधनां कृत्वा साधून् साध्वीश्च क्षमयित्वा षष्टिदिनान्यनशनं
पात्रयित्वा पंचविंशत्यब्दलक्षाद्युः परिणय्य मृतः षड्विंशतितमे ज्ञवे प्राणतदेवल्लोके पुण्योत्तरना-
मि विमाने ज्ञपपाद्दशध्यायामुदपद्यत, पंचविधपर्याप्तिपर्याप्तो निष्पद्दशरीरः शय्यायामुपविष्टो देवर्हि-
दृष्ट्वा मनसि मुदमापन्नाश्चेतयति, अहो ! प्रज्ञावोर्हर्हर्मस्य ! अर्वाधिज्ञानेन च पूर्वज्ञवमपश्यत. त-
पसः प्रज्ञावं ज्ञात्वा व्रतपादनं च सम्यगालोच्य पुनः पुनरर्हर्हर्म देवसत्तायां वर्णयति. अथ तद्वि-
मानवासिनो देवास्तंप्रति प्रतिपादयति यथा—

दृढं विमानं ज्ञवतो । वयमाज्ञाकराः सुराः ॥ अमून्युपवनान्युच्चै—रमूर्मज्जनवापयः ॥ १ ॥
दृढं च सिंहायतनं । सुधर्मं महासत्ता ॥ मज्जनौकोऽलं कुर्वन्—जिषेकं कुर्महे यथा ॥ २ ॥
एवममररक्तः स मज्जनौकसि गत्वा सिंहासने सपादपीठे निषसाद्. तत्तामरैर्दिव्येन पयसाजिषि-
क्तः, ततोऽलंकारनिकेतनं गत्वा देवदूष्यवस्त्रपरिधानपूर्वं कृतांगरागो चूषणैर्दूषितः. ततो व्यवसाय-

सद्भां गत्वा पुस्तकं वाचयित्वा पुष्पादिसामग्रीं समादाय स सिद्धायतने गतः. तत्र प्रतिमानामष्टौ तस्मात्तमर्चयित्वा नवीनैः स्तोत्रैः स्तुत्वा च ववन्दे. अथ सुधर्मसद्भायां गत्वा स नाट्यमकारयत्. एवं दिव्यान् भोगान् भुञ्जानोऽसौ विंशतिसागरोपमाण्यायुः परिपूरयामास. इति पूर्वजन्मः कथितः. अथ समाविंशतितमे जन्मे श्रीवीरो जातस्तच्चरितं यथा—

इतश्चास्मिन् जंबूद्वीपे जारतक्षेत्रे ब्राह्मणकुंडश्रामे कोडाग्रसर्गाव ऋषभदत्तो नाम ब्राह्मणोऽस्ति. तस्य जालंधरकुलोत्पन्ना देवानंदा नाम जार्यास्ति. नंदनजीवो दशमदेवलोकाच्च्युतोतस्मात्पाट्युनीस्थे निशाकरे आपादश्चेतषष्ठ्यां तस्याः कुट्वाववातम्. तदानीं सा देवानंदा द्वांश्चतुर्दशस्वप्ना नद्राक्षीत्, यथा—गय १ वसह २ सीह ३ अजिसेय्य ४ । दाम ५ ससि ६ दिण्यर ७ जयं ८ कुं द्रं ९ ॥ पञ्चमसरं १० सागर ११ । विमाणजवण १२ रयणुच्च य १३ सिंहं च १४ ॥ १ ॥ ततस्तया देवानंदब्राह्मण्या ऋषभदत्तस्याग्रे गत्वा विहङ्गं, अहो स्वामिन्मयैते स्वप्ना दृष्टाः. एषां किं फलं ज्ञदिष्यति ? तेनोक्तं तव महान् पुत्रो जायी. तत् श्रुत्वा हर्षिणा ब्राह्मणो तं गर्भं परिवहति. नद्रं जनिनुभावतस्तस्य गृहे महती ऋद्धिर्जाता. एवं काले गतति स्वामिनि गर्भस्थिते द्रव्योतिदिवसेषु

व्यतीतेषु सौधमधिपतेरासनमकंपत. ततः सौधमैद्रोऽवधिना देवानंदागन्तगतं प्रहं क्वात्वा सिंहासः
नात्समुहाय सप्ताष्टयदानि सन्मुखं गत्वा राक्रस्तवं कुवैवमचितयत्. अर्हच्चक्रिवासुदेवबलदेवा उत्त-
मकुलेषूपयवते. यत्पुनरयं जिनो मरीचिजन्मनि कुलमदं कृतवान्, तेन नीचकुलेषूपयवः. अथास्माकं
तं महाकुले क्षेतुमधिकारोऽस्ति, अततोऽहमपि गर्नपरवर्तं कारयामि.

अथावधिज्ञानेन कान्त्रियकुंनग्रायस्वामिनं सिद्धार्थकान्त्रियमीदवाकुञ्शविबुधणं, तस्य गृहे च प-
द्मराही सतीमुख्यां त्रिशलाख्यां गुर्विणीं क्वात्वा स पदात्पनीकपतिं हरिणैगमेपिणं. देवं समाक्राय-
वमादिशत. नो हरिणैगमेपिन् ! गर्नपरवर्तं विधेहि ? तथेति क्वात्वा तेन देवेन कृष्णाश्विनत्रयोद-
श्यां हस्तोत्तरास्थिते चंद्रे देवानंदात्रिशलयोर्गोर्नव्यत्ययः कृतः. ततस्तुष्टमना देवः स्वस्थानमगमत्.
तन्निशायां सा देवानंदा तान् महास्वप्नांस्त्रिशलादेव्या हतानद्राकीत्. अथ सा राही त्रिशला पूर्वो-
क्तंस्नानं स्वप्नानपश्यत्, यथा—गजो १ वृषो २ हरिः ३ साङ्घि—षेकश्रीः ४ सक्क ५ राशी ६ र-
विः ७ ॥ महाध्वजः ८ पूर्णकुञ्जः ९ । पद्मसरः १० सरिपतिः ११ ॥ १ ॥ विमानं १२ रत्नपुञ्जश्च
१३ । निर्धूमोऽग्नि १४ रिति क्रमात् ॥ ददर्श स्वामिनी स्वप्ना—न्मुखे प्रविशतस्तदा ॥ २ ॥ तदि-

नादारभ्य मुदिता देवो त्रिशला गर्भं दधार. प्रज्ञौ गर्भस्थे शक्राज्ञया जुंजकामराः सिद्धार्थवेक्ष्म-
 नि द्यूयोद्ध्यो निधानानि समानीय न्यधुः. तद्यान्ये राजानः प्राभूतपाणयः पुरः प्राभूतानि मुत्तवा-
 प्रणेषुः. स्वामिनः प्रज्ञावात्तत्कुलं सिद्धार्थराजगृहं चातिशयेन ववृधे. गर्भवासास्थितो वीरो मातृभो-
 हात्संलीनांगः स्थितो ध्यानस्थयोगिवत्. तदानीं त्रिशला चिंतयति नष्टो मे गर्भो गलितो वेत्यादि-
 चिंतयंती रुदती प्रकृतिजनांश्च रोदयंती शोकसागरे निमगज्ज. तत्प्रभृति तत्कुलं शोकसंक्रुलं वि-
 ज्ञाय स्वामिना किंचित्स्पर्दितं. हर्षितः सिद्धार्थः, हर्षिता त्रिशला, गर्भस्पर्दनशंसनात्सर्वैरपि हर्षितं.
 अहो मातापितृमोहः! अतो मातापित्रोर्जयितोरहं प्रवज्यां नोपादास्ये इत्यादिग्रहं स सप्तमे मा-
 सि जग्राह. अथ प्रसन्नासु दिक्ष्वेष्टेषु च ग्रहेषु, प्रदक्षिणानुक्रमेण द्युमिसर्पिषु मारुतेषु, प्रमोदपूर्णे-
 च जग्रासु, जर्पिषु शकुनेषु, अर्धाष्टमदिवसेषु नवसु मासेषु गतेषु, चैत्रशुक्लत्रयोदश्यां तिथौ, हस्तोत्त-
 रागते चंद्रे सिंहांकं कांचनरुचिं सुतं स्वामिनीं सुषुवे. तस्मिन् समये षट्पंचाशाद्विष्कुमार्यो लोभं-
 करादयोऽन्येऽप्य स्वामिनः स्वामिमातुश्च स्मृतिकर्माणि चक्रिरे. स्मृतिकर्मकराणानंतरं शक्रोऽप्यासनकं-
 पेन सपरिहृदस्तत्रागत्य पंच रूपाणि कृत्वा स्वामिनं करसंपुटे गृहीत्वा मेरुमस्तकं ययौ. तदा नाथं

स्वपयितुमपरंऽपि विषष्टिरमरेश्वराः समापयुः. दृष्टोत्तरसहस्रसंख्यान् कीरनीरभुतान् पृथक्पृथक्कुञ्जान्
 स्वामिनोऽन्निषेकायोपस्थितान् दृष्ट्वा शङ्गेशः शशंके, यथेयंतं वारिसंज्ञारं कथं स्वामी सहिष्यतीति ?
 श्रीवीरोज्विज्ञानेन तद् ज्ञात्वा तदाशंक्रापनोदाय वामपादांगुष्ठश्रेण मेरुमस्तकमपीनयत्. मेरुमस्त-
 के च पीडिते यज्जातं तन्निशमयतां, यथा—कंपमाने गिरौ तत्र । चकंपे च वसुंधरा ॥ शृंगाणि
 सर्वतः पेतु—शुश्रुमुः सागरा अपि ॥ १ ॥ ब्रह्मांनस्फोटसदृशे । शब्दद्वैते प्रसर्यति ॥ रुष्टः शक्रो-
 ऽवधेर्हर्त्वा । क्षमयामास तीर्थपं ॥ २ ॥ संख्यातीतार्हतां मध्ये । स्पृष्टः केनापि नांद्दिणा ॥ मेरुः
 कंपमिषादित्या—नंदादिव ननर्त सः ॥ ३ ॥ तत्र जन्मोत्सवं विधाय सर्वे सुरेश्वरास्तदन्निषेकजलं
 वंददरे, तथा सर्वांगेषु परिचिक्किषुः. एवं सर्वेऽपि जन्ममहोत्सवं कृत्वा नंदीश्वरे देवानामस्मृत्य स्व-
 स्थानमगुः. दृष्ट्वा सौधर्मेशो यथाविधि जिनं स्वपयित्वारात्रिकं मंगलप्रदीपं च कृत्वा, स्तुत्वा, जिन-
 गृहे मातुरंतिके च मुक्त्वा, द्वाविंशत्कोटिस्वर्णवृष्टिं च विरचय्य, मुकुटं कुंडल्युगलं चोष्णीर्षिके मु-
 क्त्वा, श्रीदामरत्नदामारव्ये गेंडुके च पादजनकोपरि कृत्वा, नंदीश्वरे यात्रां कृत्वा स्वस्थानमगमत्.
 तद्देवादिदृष्ट्वनदप्रोत्तिजुंजकामराः सिद्धार्थनृपाकसि स्वर्णमाणिक्यरत्नवृष्टिं वधुषुः. तदानीं सिद्धार्थः

सूनुर्जन्मोत्सवे जायमाने बन्दीनमोचयत्, पूजामकारयत्, दानानि चादात्. तृतीयेऽह्नि चंद्रसूर्ययोर्दर्शनं पितरौ प्रीत्या स्त्रयं कारयामासतुः. षष्ठेऽह्नि कंठावलंबितमांताग्निः कुलस्त्रीन्नी रात्रिजागरणं कारयामासतुः.

एवं महोत्सवे जाते सिद्ध्यर्थमुपतिरेकादशे दिने, निवर्तितेऽशुचिजातकर्मणि, संप्राप्ते द्वादशे दिने द्वातिस्त्रजनांनाहूय दानसन्मानपूर्वकं धनादिनिर्वर्धितत्वात्तस्य वर्धमान इति नाम विदधे. वज्रिणा महोपसर्गैरङ्गोन्यं विदित्वा महावीर इत्यपरं नाम विदधे. क्रमेण न्यूनाष्टवत्सरोऽष्टोत्तरसहस्रलक्षैर्लक्षितो निरर्गोऽण गुणी निजवयोऽनुरूपाक्षिरामलक्ष्यादिभिः क्रीडाभिः क्रीडन् स वयसा ववुधे. अथ साग्राष्टवत्सरं स्वामिनं पित्राध्यापनाय लेखशालायामुपाध्यायसमीपमानोत्तमवयिना विज्ञाय तत्रागत्य शक्रेण स्वामी सिंहासने निवेक्षितः, प्रणम्य पृष्ठश्च शब्दपारायणं जगौ. समहस्तोन्नतो यौवनस्थः पित्रा समरवीरराजपुत्रीं यशोदानाम्नीं महामहेन परिणयितः. श्रीवीरो यशोदयादेव्या समं वैषयिकं सुखं ब्रुभुजे. यशोदया सार्धं जोगान् जुंजानस्य तस्य प्रियदर्शना इहिता जाता, सा च समये जमाक्षिना राजपुत्रेण परिणीता. स्वामिनो जन्मतोऽष्टाविंशेऽब्दे गते विहितान-

शनौ मातापितरौ विपद्य तुर्यं महेंद्रदेवलोकं गतौ. ततश्च्युत्वापरविदेहाख्ये क्षेत्रेऽप्ययं प्राप्स्यतः. पु-
 ण्यप्रतिष्ठाः स्वामी ज्येष्ठबांधवं नंदिवर्धनं राजानं शोकमग्नमूचे, यथा—सदा सन्निहितो मृत्यु—र्जी-
 वितं न स्थिरं सदा ॥ जपस्थिते वास्तवेऽस्मि—न्न शोकस्य प्रतिक्रिया ॥ १ ॥ धैर्यालंबनपूर्वं च ।
 धर्मानुष्ठानमेव हि ॥ युज्यते न तु शोकादि । ब्रातः कापुरुषोचितं ॥ २ ॥ द्रव्यादिवचनैर्बोधितो
 नंदिवर्धनः सामंतै राज्ञ्ये स्थापितः.

अथ श्रीवीरः संसारविमुखः प्रव्रज्याज्जिमुखो नंदिवर्धनं आतरमापप्रभे. लो ब्रातस्तवाङ्गयाहं
 दीक्षामंगीकरोमि. तदा नंदिवर्धनो वीरप्रत्याह, हे बांधव ! शोकमग्ने मयि खं किं कृते क्वारं निद्रि-
 पसि ? अथ ममोपरोधात्त्वं वर्षद्वयं तिष्ठ ? तद्वचनमंगीकृत्य ब्रह्मव्रतधरो विशुद्धध्यानतत्परः प्राशुका-
 न्नशुभमहामना वर्षमेकमत्यवाहयत्. ततः समगता लोकांतिका देवाः, तीर्थं प्रवर्तयेत्युक्तवा प्रतिबो-
 धितो नाशो वर्षं यावद्दानं ददाति. यथा—सारस्वयमाद्रवा । वण्डीवरुणा य गहतोऽप्या य ॥ तु-
 सिया अवावाहा । अणिका चैव रिठा य ॥ १ ॥ एए देवनिकाया । ज्यवं बोहिति जिणवरिदं तु
 ॥ सव्वजगजीवहिणं । ज्यवं तिहं पवत्तेह ॥ २ ॥ संवहरेण होही । अज्जिनिकमणं तु जिणव-

रिंदाणं ॥ तौ ब्रह्मसंपयाणं । पवत्तए पुव्वसूरभिमि ॥ ३ ॥ एणा हिरेणकोडो । अथेव य एणणा स-
यसहस्सा ॥ सूररोदयमार्दयं । दिज्जद जा पायरासाज्ज ॥ ४ ॥ तिन्नेव य कोडिसया । अथासीअं
च हुंति कोनीज्ज ॥ असीअं च मयसहस्सा । एयं संवहरे दिन्नं ॥ ५ ॥ एवं दानं दत्त्वा पंचाश-
ठनुरायामां, पंचविंशतिधनुर्विरतुतां, षट्त्रिंशठनुरन्नतां चंद्रप्रज्जाल्यां शिविकां ब्रातृकृतां । दिव्यानु-
जातात्पुनरुत्तशिविकान्तर्जवनादेकीकृतां समारूढो जगवान् पातके विमाने देवराज इव शुशुभे. पु-
र्वं उक्त्वा माणुसेहिं । साहसुरोमकूवेहिं ॥ पहा वहंति सीयं । असुरिंदसुरिंदनाणिंदा ॥ १ ॥
तां शिविकामारूढो जगवान् ज्ञातखंडवनं सुरनराणैः परिवृतः समागात. शिविकायाः समुत्तीर्य स
शृण्वान्यत्यजत्, पंचमुष्टिभिः केशानुदधे, तानिंद्रः कीरसमुद्रे चिक्षेप, प्रजोः स्कंधे च देवदूष्यं
निदधे. एको जगवान् वीरः कृतपष्ठतपाः करेमि सामार्दयमिति कृत्वा चारिवं प्रत्यपद्यत. जन्मत-
स्त्रिंशत्तमे वर्षे व्यतीते मार्गशीर्षे श्यामायां दशम्यां तिथौ हस्तोत्तरास्थे चंद्रे पश्चिमे यामे चारि-
त्रेण समं प्रजोस्तुर्थ्यं मनःपर्यवज्ञानं समुदपद्यत. ततः स्वामी जगन्नायकः सोदर्यं नंदिवर्धनं ज्ञाति-
वर्गं चापृच्छ्य चारिवरश्चमारूढो विहराय प्रतस्थे. मुहूर्तशेषे दिवसे प्रवरं कुमारग्राममनुप्राप्तः. तत्र-

गरुडहिरण्याने च निःप्रकंपः स्वामी प्रतिमया स्थितः. तदा कश्चिद्गोपः सर्वं दिनं वृषान् बाह्वित्वा सायं स्वामिसमीपे मुत्तवा गोदोहाय गृहं गतः, ते तु स्वैरं वने गताः, स चागतः स्वामिनं वीक्ष्या-
पृष्ठतः स्वामिन्यदत्तोत्तरे न वेत्तीति राज्ञौ वने विलोकयतिस्म, परं नापश्यत. राज्ञिशेषे स्वयमेवा-
गता वृषाः सोऽप्यागतस्तान् दृष्ट्वा नूनमनेन गोपिता इति रुष्टः सेव्हकमुत्पाठ्य स स्वामिनंप्रति-
धावितः, अश्वधेरगत्स्य शक्रेण च स शिकितः. ततो मारणातिकोपसर्गवारणार्थं विभैजाः सिद्धार्थ-
नामानं स्वामिमत्तुभ्वस्त्रेयं व्यंतरवरं प्रवृषांते मुत्तवा स्वस्थाने गतः. ततः प्रभुः कोट्ठाकसन्निवेशे व-
हुलब्राह्मणगृहे सपात्रो धर्मो मया प्रज्ञापनीय इति प्रथमपारणं गृहस्थपात्रे परम्भान्नं चकार. तत्र
पंच दिव्यानि प्रादुर्भूतानि, यथा—

चेतोऽक्षेपः १, गंधोदकपुष्पवृष्टिः २, डुंदुज्जिनादः ३, व्योम्नि अहो दानमहो दानमित्याघोष-
णा ४, वसुधारावृष्टिश्चेति ५. अष्टतैरसकोटीभृत् । उक्कोसा तत्र होद् वसुहारा ॥ अष्टतैरसल्लका ।
जह्णिष्या होद् वसुहारा ॥ १ ॥ विहरन् स्वामी मोरकसन्निवेशे ययौ, तत्र तापसाश्रमो विद्यते,
तत्र च पितुर्मित्रं कुलपतिर्वर्तते. ते बाहुः प्रसारितः, स्वामिनापि पूर्वान्यासाद्बाहुः प्रसारितः. तस्य

प्रार्थनया स्वामी तत्रैकां रात्रिमवसत्. तस्याग्रहाच्च स्वामी अष्टौ मासान् विहत्य वर्षाचतुर्मासीं स्थातुं तत्रागमत्, तेनापिते, ज्ञेजे च वर्षाकालं स्थितः. तस्यापीति दृष्ट्वा चार्धमासादनंतरं स्वामी ततो निर्गत्य अस्थिकश्रामं समाजगाम. तव चतुर्मासीं स्थितः पारणके पृथ्वीं पावयन् विचरतिस्म. तदा नीं पितुर्मितं सोमब्राह्मणः समागत्य स्वामिनं प्रार्थयामास. हे स्वामिस्त्वं संवत्सरं यावदानमदाः, अदरिद्रं च जगज्ज्ञे मदनायमेकं मां विना, अतो मे किंचिद्देहि? अहं दारिद्र्यपीडितो ज्वह्वर-
णमागतोऽस्मीति. कारुण्यात्स्वाभ्युवाच ज्ञो विप्र! त्यक्तसंगोऽस्मि संप्रति, तथाप्यंशस्थितस्यास्य वा ससोऽर्धं गृह्णाण? एवमुक्त्वा वासोऽर्धं दत्त्वा स तोषितः, तदर्धमादाय च स निजगृहं ययौ. एवं स्वामिना पूर्वसंगतिकविप्राय दानं दत्तमिति चरित्रं कथितं, अथावशिष्टं किंचिदुच्यते यथा—ततो महोपसर्गान् सहमानः श्रीवीरो दीक्षादिनादारभ्य सपक्षां सार्धद्वादशाब्दीं महातपांस्यनंतांसि नि-
त्यनक्तचतुर्थवर्जितानि चकार. क्रमेण विहरन् स्वचरणन्यासैः पृथ्वीं पावयन् स जृम्भकं सन्निवेदां प्राप. तत्र ऋजुबाहुकानदीतीरे त्रयामाकण्डहिणः क्षेत्रे साढतरोस्तले अज्यक्तचैत्यस्यासन्ने सिंधुरोध-
स्युत्तरे विजयमुहूर्ते षष्टनपस ज्ञान्कटिकासनस्थितस्य जीर्णरज्जुवद्दधनघातिकर्मणि जुटिते हस्तोत्तरा-

स्थिते चंद्रे शुक्लवैशाखदशम्यां चतुर्थे यामे विद्योः केवलज्ञानपुरपेदे. कं पितासनाः सुरेंद्रा देवसं-
 वपरिवृताः समागत्य समवसरणं विदधिरे. तत्र कृण्माणं देशानां दत्त्वा श्रीअपपापानगर्था द्वितीयं
 समवसरणमकरोत्. तस्मिन् समवसरणे च गणधरस्थापनाचतुर्विधसंबस्थापनावकरोत्. प्रज्ञोः परिवा-
 रे एकादश गणधरा अन्ववन्, तथा चतुर्दशसहस्रसंख्याः साधवोऽब्रुवन्, ष. त्रिंशत्सहस्रसंख्याः सा-
 ध्व्यः, एकोनषष्टिसहस्रयुगेकलङ्कमिताः श्राद्धाः, अष्टादशसहस्राधिका त्रिलङ्की श्राद्धीनां बभ्रुव. न-
 वसु गणभृत्सु मुक्तिं यातेषु सगौतममुधर्मो जगवान् ज्ञातनंदनश्चिदशैरावृतोऽपापमगात्, तत्रांतिमां
 च चतुर्मासीं स्थितवान्.

अथेशः कार्तिकेऽमावास्याप्रश्चिमे कृण्दाकृणे निर्वाणसमयं ज्ञात्वा षोडशप्रहरात्मिकीं देश-
 नां प्रारेजे. ततः स्वाप्तनकंपात् सर्वे सुपर्वशाः समाजयन्तुः. तेषां मध्यात् साश्रुदया सुधर्मद्रो व्यजि-
 कृपत्, यथा हस्तोत्तराख्यं त्वज्जन्मनङ्गवं, तत्र नस्प्रग्रहो लभः, अतः स्वामिन् मुहूर्तमात्रं प्रतीक्षस्व?
 यत् एष दुर्ग्रहो द्विसहस्रवर्षस्थितिकस्तव शासनं पीडयिष्यति. ततस्तं देवेंद्रं युक्त्या प्रतिबोध्य पर्य-
 कासनजाला तृतीयशुक्लध्यानप्रियोगात् शेषकर्मधनानि नस्मीकृत्य स्वातिनङ्गजे स्वामी परमं पदं प्रा-

प. त्रैलोक्येऽपि हि सात्विकेष्वनवधिः प्राजन्ममोक्षावधि । श्रीमद्वीरजिनेश्वरस्य चरितं को वक्तु-
मीशोऽखिलं ॥ अस्तावस्य तथापि हि प्रवचनांशोवेर्गृहीत्वा लवं । किञ्चित्कीर्तितमीदृशं ननु मया
स्वान्योपकारेह्यथा ॥ १ ॥ इति श्रीवीरचरित्रं देशत उक्तं. एवंविधः श्रीमान् महावीरदेवाधिदेवो
देवासुरमनुजपर्षदि दान १ दौल २ तपो ३ ज्ञाव ४ नेदरूपं चतुर्विधं धर्मसार्यातुकामः प्रथमं दानं
प्ररूपितवान्. तस्य दानस्य त्रैविध्येऽपि धार्मिकदानप्रज्ञांसायां जगवद्वचनसंमतिमाह—

॥ मूलम् ॥—धर्ममल्लकामज्ञेया । तिविहं दाणं जयमि विस्कायं ॥ तद्वि ह्यु जिणिदमुणि-
णो । धम्मिअदाणं पसंभंति ॥ २ ॥ व्याख्या—धर्मार्थकामज्ञेदात त्रिविधं दानं जगति विख्यातं
वर्तते. तत्र यद्धर्मार्थं साधुन्यः साधर्मिकेन्यो वा दानं तद्धर्मदानं १. अर्थदानं स्वार्थाय यत्स्वकी-
र्तिकारि याचकेभ्यः स्वभृत्येभ्यो वा दानं तदर्थदानं २. काममोहितपुमान् कामार्थं यत्स्वकलवपणां-
गनादिन्यस्तदर्थं परेभ्यो वा ददाति तत्कामदानमुच्यते ३. ‘तद्वि बहुति’ तथापि ह्यु निश्चितं
, जिणिदमुणिणोचि’ जिनेन्द्रो वीरजिनो, मुनयो गणधराद्यास्तत्र ‘धम्मिअदाणंति’ धार्मिकदा-
नं ‘पसंसंति’ प्रशंसंति वर्णयंतीति गाथाद्वारार्थः ॥ २ ॥ तत्कथं वर्णयंतीत्याकाङ्क्षायां गा-

॥ मूलम् ॥—दाणं सोहमकरं । दाणं आरुमकरणं परमं ॥ दाणं जोगनिहाणं । दाणं दाणं गुणगणणं ॥ ३ ॥ व्याख्या—दानं धार्मिकदानमित्यर्थः, सौभाग्यकरं जवति, आरोग्यकर-
णं नीरोगतायाः परमं प्रकृष्टं कारणं जवति. दानं दत्तं सत् 'जोगनिहाणं' जोगस्य पंचेंद्रियसुख-
स्य निधानं निधिर्नवति. दानं गुणगणानां स्थानमाश्रयो जवति. गुणानां गणा गुणगणास्तेषां
गुणगणानामित्यङ्गारार्थः. ॥ ३ ॥

॥ मूलम् ॥—दाणेण फुरइ किंती । दाणेण य होइ निम्मला कंती ॥ दाणावज्जिअहि-
अणं । वयरीवि हु पाणीयं वहइ ॥ ४ ॥ व्याख्या—दानेन कीर्तिः स्फुरति, यतो दानं हि कीर्त्या-
करणं वर्तते, कीर्तिकामः पुमान् दानं ददाति, दानेन च जवति निर्मला कांतिः, शरीरकांतेः का-
रणमपि दानमेव. दानावर्जितहृदयो दानेन वशीकृतहृदयो वैर्यपि पुमान् हु निश्चितं 'पाणीयं'
पानीयं वहत्यानयति, सेवकीभ्य चरतीत्यर्थः. ॥ ४ ॥ एवं दानं वर्णयित्वा प्रेक्षावतां प्रवृत्तये तत्फ-
लं दृष्टान्तेन दृढयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—धणसहवाहजम्भे । जं वयदाणं कयं सुताहणं ॥ तकारणमुसज्जिणो । ते-
 दुक्कपियामहो जाजं ॥ १ ॥ व्याख्या—धनसार्धवाहजन्मनि ऋषजदेवपूर्वजवे ' जं वयदाणंति '
 यद् दृढदानं कृतं सुसाधूनां श्रीधर्मबोधस्मरिप्रभृतीनां ' तकारणंति ' तस्मात्कारणादित्यत्र प्राकृतत्वा-
 द्विज्ञात्किपरिणामः, ' जसद्वजिणोति ' ऋषजजिनः प्रथमतीर्थेशः ' तिदुक्कंति ' वैलोक्वयपितामहो
 जातः, पितुः पिता पितामहो जातोऽद्वदिति गार्थः ॥ १ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयः. तत्र
 प्रथमतः पूर्वजवाख्यानपूर्वं श्रीऋषजनाथचरित्रं यथा—

अथादा सार्धपतिर्धनो १ मिथुनकः २ सौधर्मकल्पे सुरः ३ । खेटेशश्च महाबलो ४ दिविषदी-
 शाने ५ नराधीश्वरः ६ ॥ युष्मी ७ च विदशेश्वरः ८ सुद्विषजः पुत्रो ९ ऽच्युते निर्जरः १० । च-
 क्री ११ सर्वसुरोत्तमः १२ प्रथमकोऽर्हन्नाजिद्वर्वः श्रिये ॥ १ ॥ प्रत्यग्विदहेषु क्षामुक्कुरोपमं क्वितिप्र-
 तिष्ठितं नाम पुरमस्ति. तस्मिन्नगरे समस्तराजमंभलीसेव्यमानचरणः क्वाजशिरोमणिः प्रसन्नचंद्रनामा
 राजास्ति, तत्र पुरे लक्ष्मीनिवासजननं धननामा सार्धवाहोऽस्ति. सोऽन्यदा वसंतपुरे नगरे व्यव-
 हारार्थं गंतुमना यात्रार्थिनः समाह्वातुं निदिमं वादयामास. नो नो लोकाः ! अशोचन्नस्य शोचन्तं,

अलङ्कारस्य लज्जकं, अवाहनस्य वाहनं, तथा यस्य यदि लोचयते तस्य तद्वदामि, क्षेमेण वसंतपुरं प्रापयामि चेति. ततः सुमुहूर्ते सुलक्ष्मे मंगलध्वनिपूर्वकं शिरसात्कृतान् विब्रज्य पुरीषरीसरावनौ पशुकृत्यां कृतावासः स तस्थौ. अत्रांतरे वसंतपुरं गंतुकामं श्रीधर्मबोधमुनीश्वरं समालोच्य सार्धवाहस्तं पृष्ठं तिस्रः लो मुनयो यूयं किमर्थमत्रागताः ? वाचंयमशिरोमणिस्तमुवाच, लो सार्धेश ! त्वया समं वदस्मि. यो मुनयो यूयं किमर्थमत्रागताः ? पादाववधार्यतां, ज्ञवतां च यत्किंचिदाहारादिकं विलोचयं वसंतपुरपत्तनं समेष्यामः. सार्धवाहेनोक्तं पादाववधार्यतां, ज्ञवतां च यत्किंचिदाहारादिकं विलोचयते तद्याचनीयं. अत्रांतरे केनचित्पुरुषेण सार्धवाहपुरतो रसालफलसंभृतं स्थालं प्राभूनीकृतं. सार्धवाहेन गुरोरेषे मुक्तं प्रोक्तं च, जगवन्निदं गृह्णाण ? मामनुगृह्णाण च ? अहं जगद्भक्तितो धन्योऽस्मि, यदस्मिन्नवसरे यूयमत्रागताः. तदानीं मुनिराह लो महाजाग ! फलानि साधूनामकट्यानि, साधवस्तानि नेहंति, अतोऽहमपि फलानि नेह्यामि. वयं सिद्धमन्नं प्राप्तुकं जलं च गृह्णामः. मुनेरेतद्वचनं निशम्य विस्मयस्मेरमानसः सोऽबोचत्—

अहो कष्टमहो धैर्य—महो निःस्पृहता मुनेः ॥ एवं मुनीन् प्रशंसन् संभृतवाहनो धनेन धनदोषमः स धननामा सार्धवाहो मुनिभिः सार्धं शुन्नशकुनैः प्रेर्यमाणो मार्गे चंचाल. एवमविच्छिन्न-

प्रयाणैः प्रर्थमाणः कतिचिद्दिनांते व्यतीतेषु श्रीभर्तुषु वर्षाकालः समागत, अविहितधाराजिधरारो-
धरो वर्षितुं लभः, यतः—प्रांधानां गहतामये । प्राणद्रव्योत्तमर्णकैः ॥ नद्यो गतिनिषेधाद्वा । रेखा
द्वे कृता वनैः ॥ १ ॥ तदानीं स धनसार्धपतिः सार्धस्य कष्टं दृष्ट्वाटवीतटे सार्धनिवेष्टां चकार. सा-
र्धपतौ तत्र स्थिते कियद्भिर्वासैर्जनानां पथेयानि जुटंतिस्म, ततश्च स सार्धलोकः कष्टे पतितः,
कंदमूलफलवृत्तिं च कर्तुं प्रचक्रमे. एवं काटो गहति वर्षर्तुप्रांते सार्धलोकचितया धनसार्धपतेर्नि-
द्रा गता. ततो गतनिद्रः सार्धवाहो शमिन्याः पश्चिमे यामे स्वचित्ते चिंतयामास, अहो ते धन्याः
साधवो ये मया सार्धं समागता अप्राप्तुकीकृतं पयोऽपि न पिबंति, तेषां मुनीन्द्राणां प्राणयाना कथं
जिविष्यतीति ! अहो मम मंदज्ञापत्वं ! अहो मम मौढ्यं ! येन मया सार्धं समागतानामपि साधू-
नां चिंता न कृता. अथ प्रज्ञाते तत्र गत्वा प्राप्तुकान्नपानैस्तेषां साधूनां चिंतां करिष्ये. एवं यावता
स चिंतयति तावता सूर्योदयो जातः. जाते च सूर्योदये मंगलपाठकेनोक्तं, यथा—

अद्भुतं पिंगा प्राची रसपतिरिव प्राप्य कनकं । गतहायश्चंद्रो बुधजनश्च ग्राम्यसदसि ॥ न
दोषा राजंते रुविणरहितानामिव गुणाः । कृणुद्गीणस्त्रासं नृपतयश्चानुद्यमपराः ॥ १ ॥ मंगल-

पाठकस्येदं वचनं श्रुत्वा विधिवत्प्राज्ञातिकं कृत्यं विधाय माणिरुनाम्ना मित्रेण सह चक्षितो गुर्व-
 तिके गतः, गत्वा वंदिता गुरवः, हृष्टमनाश्च स साधून् ददर्श. कथं नृतान् ? कांश्चित्कायोत्सर्गपरात्,
 कांश्चिद्व्यानबंधुरात्, कांश्चित्स्वाध्यायतत्परात्, कांश्चित्प्रत्युपेक्षापरात्. तान् सर्वान् प्रणम्य गुरोः पुर-
 स्तादासीनो विनयावनम्रदेहो योजितकरकमलोऽसाववादीत. नो महानुज्ञावाः ! यूयं मम सार्धं सह
 समागताः, परं मया मंदज्ञाप्येन शुश्रूषा न कृता, एष च ममापराधः सोढव्यः. अथ गुरुरज्ञापिष्ट
 नोः सार्धाधीश ! त्वयास्माकं विरूपं न कृतं, किंतु हितमेव कृतं, यतः संसारं द्रव दुर्लभेऽस्मिन् कां-
 तारे दुष्टकर्मद्वयं द्रव चौरैरन्यो वयं रक्षिताः, यत्तव सार्धिका अस्माकमन्नपानादि प्रयत्नंति तत्रयैव
 दत्तं. धनोऽप्युच्ये यूयं गुणिनः सर्वे गुणमयं मन्यध्वे, अथ कल्पनीयमाहारमादाय ममानुग्रहं कुर्व-
 तु, ममावासे मुनोन् प्रेषयत ? ततो गुरुणा धनस्यानुग्रहकृते मुनिद्वंद्वं प्रेषितं. गृहागतं मुनिद्वंद्वं दृ-
 द्धोत्सर्पिवासनः सर्पिषा तत्प्रत्यक्षाजपत्. ततो धनेन तेन द्रव्यशुद्धज्ञावशुद्धदानेन बोधिबीजमवापि.
 धर्मलाज्जोषिषं दत्त्वा मुनयोर्निवृत्तयोर्धनो धन्यं मन्यमानः पूर्णमनोरथः सुखेनास्थित्. साधु अपि
 तदज्ञादिकं समादाय गुरुसन्निधौ जग्मतुः. अथापरेऽहि परिवारपरिवृतो धनो गुर्वतिके समागत.

गुरवोऽपि कत्रेशनाशिनीं देशानां ददुः, यथा—

शक्तिः श्रीवीतरागे भगवति करुणा प्राणिवर्गे समग्रे । दीनादिभ्यः प्रदानं श्रवणमनुदिनं श्र-
द्ध्या सुश्रुतीनां ॥ पापापोहे समीहा ज्वजयमसमं मुक्तिमार्गानुरागः । संगो निःसंगचित्तैर्विषयवि-
मुखता हर्म्यणामेष धर्मः ॥ १ ॥ रागादिविजयी देवः । सच्चरित्रगुरुर्गुरुः ॥ प्राणित्राणप्रधानश्च ।
धर्मः सम्यक्तवमुच्यते ॥ २ ॥ तत्तवायमलंकारो । युज्यते पुरुषोत्तम ॥ व्याधातुं हृदये श्रीमन् । स-
म्यक्तवं कौस्तुभः शुभः ॥ ३ ॥ एतद्धर्मं श्रुत्वा सम्यक्तवं चांगीकृत्य धनो धन्यं मन्यमानो निजावा-
सं गतः प्रजाते माण्डूकेण विहसं, हे विजो प्रावृणतिक्रांता, द्रुद्रेण धनुर्विमुक्तं, वसुधाधवेन गृ-
हीतं, तथा धनैर्नरसत्यक्तं, बह्वलध्वजिन्निर्व्यासं, एवमनेके ज्ञावाः प्रकटीबद्भवुः । सार्धंश एतदाकर्ण्य
गुरुणा सार्धं मार्गे संचरन् क्षेमेण वसंतपुरं समाययौ । तत्र राज्ञा सन्मानितः स्वानि ज्ञाडानि वि-
क्रीय प्रतिलांजान्युपादाय धर्मघोषमुनीश्वरं चापृच्छ्य कृतकृत्यः क्षेमेण प्रत्यावृत्तः क्वितिप्रतिष्ठितं पुरं
प्राप । पूर्णयुष्मन्तो धनः । इति प्रथमब्रह्मः.

अथ द्वितीयब्रह्मे उत्तरकुरुषु कल्पद्रुपूर्णसंकल्पो शुभमधर्मिषु जनिमवान् । तुर्यजन्त्रेऽपरविदेहेषु

मंगलावतीनाम्नि विजये वैताब्जशैले गंधारदेशे गंधसमृद्धके पुरे शतबलराट्पुत्रश्रृङ्गकांतापटुशङ्की-
 कुहयुद्धवो महाबलनामा विद्याधरः संजज्ञे. क्रमेण वृद्धिं गतः पित्रा पाठितो यौवनस्थश्च पित्रा प-
 रिणयितः सुखान्यनुभवतिस्म. एवं मुखेन कालो याति. एकस्मिन् दिने स साध्वंतिके धर्मे श्रुत्वा
 वैराग्यवान् महाबलाय राज्यं दत्त्वा स्वयं दीक्षामंगीकृत्य तपांसि तप्या दिवमानवत्. अथ स महाब-
 लो राट् यौवनोन्मादमेदुरोऽज्ञातधर्मकर्म स्वेहया राज्यसुखान्यनुभवन्नारतं. अन्यदा महाबलः स-
 दसि निविष्टः संगीतरसनिमग्नो यावता सजायां नाऽयं कारयति तावता मंत्रीशः स्वयंबुद्धो नाम्ना
 धर्मतत्वज्ञो नाट्यावसरे समणत्यैवमवादीत्. नो राजेन्द्र ! किं नाट्येन ? सावधानो जव ? तवायुर्मया
 पृष्ठे गुरुवादीत्. ज्वर्रुतुर्मासमेकमायुर्वर्तते, तत् श्रुत्वा जीतो राट्, यतः—सा नहि कदा तं न-
 हि । तुमहं तं नहि किंपि विन्नाणं ॥ जेण धरिज्जद काया । खज्जंती कालसप्पेण ॥ १ ॥ मं-
 त्रिणोक्तं सावधानो जव ? धीरत्वमवलंबस्व ? पुण्ये प्रवर्तस्व ? एकदिनपावितेऽपि चारित्रे जनो य-
 दि मोक्षं नाप्नोति, परं वैमानिको ज्वत्येव, नात्र संदेहः, अथ मासमेकं पुण्यं कुरुष्व ? मंत्रिवत्सा
 राजा जिनप्रासादेऽष्टाद्विक्रोत्सवं करोतिस्म. तनो गुरुमपीपे दीक्षामुपादायानशनेन द्वाविंशतिदि-

नानि स्थित्वा मृत इति चतुर्थो ज्ञवः. ततः पंचमे ज्ञवे दर्शानकल्पे श्रीप्रज्ञाधिधाने विमाने ल-
 लितगंगाधिधो देवोऽद्वत, तस्य प्रिया स्वयंप्रज्ञा. सा स्वयंप्रज्ञा च्युता, तद्विरहे विलापं कुर्वन् ल-
 लितगंगा दृढधर्मदेवेन निवारितो यः पुरा मित्रमंवीशः स्वयंबुद्धोऽजवत्. तेनोक्तं ज्ञो ललितगंगा !
 सोऽहं मंत्री स्वयंबुद्धाधिधस्त्व विरहे प्रवृज्यैनां श्रयमाश्रितः. ज्ञो ललितगंगा ! अथ धिना विज्ञायाहं
 तव कथ्यामि, यत्पुनरपि सा स्वयंप्रज्ञा तव लविष्यति. श्रूयतां ? धातकीखंडे प्राविदेहे नंदिप्राये-
 ऽतिदुर्गतो नागिलाख्यो गृहपतिर्विद्यते, तस्य नागाश्रयां पत्न्यां पुत्रीषट्कादनंतरं सप्तमी पुत्री जा-
 ता. तां दृष्ट्वा द्विषमानसो नागिलो वैराग्यान्नगराभिर्गत्य दूरं गतः. तस्या दुर्भगत्वेन जने निर्नामि-
 केति प्रसिद्धिरद्वत. सा क्रमेण दारिद्रेण सह वर्धिता यौवनोन्मुखी नलस्त्रिलकपर्वते दारुन्नारय-
 मगमत. तत्र सुरासुरनमस्कृतं युगंधरमुनिं दृष्ट्वा नत्वा तद्व्याख्यां श्रुत्वा संवेगमापन्ना जगौ. हे ज-
 गन्नस्त्रिन् संसारे ज्ञयांसो दुःखिनः संति, परं मत्तो मंदज्ञागयाया दुःखाधिकः कोऽपि नास्ति. मु-
 निनोक्तं हे वत्से ! त्वं दुःखं मुधा धत्से, चतुर्गतिश्चपि संसारिजीवानां यानि यानि दुःखानि वर्तते
 तानि तानि श्रुतमात्राणि देहिनां हृदयं त्रिदंति. अतोऽस्मिन् संसारसमुद्रे निपततां धर्म एव नृ-

जातुं वं धत्ते, धर्माश्रयनत एव देही चक्रवर्त्यादिपदवीं लभते, ह्यतस्त्वमपि धर्मं विधेहि ? यतः—
 धर्मः कष्टपटुमः पुंसां । धर्मः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ धर्मः कामदुषाधेनु—स्वस्मारुर्मो विधीयतां ॥ १ ॥
 देहे द्रव्ये कुटुंबे च । सर्वसंसारिणां रतिः ॥ जिने जिनमते संवे । पुनर्थमार्थिकारिणां ॥ २ ॥
 एवं तस्य वैलोक्यदर्शिनो मुनेरेतदुपदेक्षं श्रुत्वा निजदेहेऽप्युद्विग्ना गृहीतानशानाधुना वर्तते. अथ
 नो ललितगङ्गा ! त्वं तस्याः स्वरूपं दर्शय ? तथा कृते च सा तवानुरागिणी मृत्वा स्वयंप्रज्ञादेवी न-
 विष्यति. तेनापि तथा कृते पुनः सा स्वयंप्रज्ञा जाता. तथा सह तथैव योगान्न भुञ्जन्वा ललितगङ्गा-
 देवश्च्युतः. गतः पंचमज्जवः.

ततः षष्ठे जने महाविदेहक्षेत्रे लोहार्गलपुरे सुवर्णजंघस्य राक्षो लक्ष्मीपट्टराक्षीकुक्षौ स ल-
 लितगङ्गाव जलप्रज्ञः. शुद्धस्वप्नेन सूचितः पुत्रो जातः, क्रमेण तस्य वज्रजंघ द्युति नाम दत्तं. स्व-
 यंप्रज्ञापि च्युत्वा पुंडरीकिणां नगर्यां वज्रसेनस्य चक्रिणो गृहे श्रीमतीनाम्नी सुताजवत्. सान्प्रदा-
 प्रमदोद्याने ब्रीहन्ती देवदानवैर्विदितं केवलिनं मुनिं वीह्य जातजातिस्मृतिर्जाता. सा श्रीमती पूर्व-
 जवचेष्टितं सर्वं ज्ञात्वा निजधावेयीं पंडितां समाचरयौ. पूर्वजन्मनीशानकटपे ललितगङ्गादेवप्रियाहं

स्वयंप्रभावं, स च मम च्यवनात्पूर्वं च्युतः, परं न ज्ञायते कुत्रोत्पन्न इति, अतोऽथ तत्प्राप्तये यत् कुरु ? पंडितापि सस्योक्तं वृत्तांतं श्रुत्वा पूर्वज्ञवचरिजं पट्टे लिखितगणोपांते वज्रसेनस्य चक्रिणः सेवागतानां कुमाराणां सर्वपापदर्शयत्. तं दृष्ट्वा वज्रजंबोऽपि जातजातिस्मृतिश्चितयति, अहो मम पूर्वभवः केन ज्ञानवता प्रोक्तः ? अथवा पंडितया च कथं पट्टे लिखितः ? ततः पंडितायाः सर्ववृत्तांतं ज्ञात्वा वज्रसेनश्चक्री वज्रजंबश्रीमत्योः पाणिग्रहणमकारयत्. ततो वज्रजंबः श्वशुरमापृच्छ्य लोहार्गलपुरं गतः, पित्रा च राज्ये निवेश्य स्वयं दीक्षां जगृहे. वज्रसेनोऽपि चक्री पुष्कलपात्राख्यं पुत्रं राज्ये न्यस्य स्वयं दीक्षां गृहीत्वा तीर्थकरो मुनिर्जिज्ञे. अन्यदा पुष्कलपात्राक्षमापात्रं शत्रुभिरावृतं श्रुत्वा वज्रजंबोऽस्य साहाय्यं कर्तुं समाययौ. तत्र शत्रून् विनिर्जिह्य श्रीमत्या सहितो यावता स निजं पुरं व्रजति, तावतां स्वभ्रातरौ केवलिनौ मुनिसत्तमौ मार्गं मिलितौ, तौ नमस्कृत्य वज्रजंबाश्चितयति, अहो मम मंदज्ञाप्यता ! अहो मम मतिहीनता ! यदहं पितुरुच्छिष्टां लक्ष्मीं प्राप्तवान्, एतौ मम सोदरौ तु चारित्रसाक्षात्प्राप्तुः. अतोऽधुनैव स्वपुरं गत्वा स्वसूनुवे च राज्यं दत्त्वा चारित्राश्रानिनाहं कर्महुमं भस्मीकरोमि. इति चिंतयित्वा स लोहार्गलपुरं गतः, प्रातः सूनुवे

राज्यं दास्यामीति कृत्वा स राज्ञौ श्रीमत्या समं सुप्तः. अङ्गातपरमार्थेन पुत्रेण राज्यद्वन्द्वेन विधु-
मयोगेन वातितौ तौ मातापितरौ, इति षष्ठो ज्ञवः. सप्तमज्ञवे वज्रजंघजीवस्तया श्रीमत्या दपितया
सममुत्तरकुरुवेव युगलधर्मेणोत्पन्नस्त्रिपद्यायुः. मृत्वा चाष्टमे ज्ञवे सौधर्म कल्पे सुखैः प्रीणितौ तौ
सुरौ जातौ. उत्कोऽष्टमो ज्ञवः. अथ नवमज्ञवे जंबूद्वीपे महाविदेहे कृतिप्रतिष्ठिते पुरे स सुविधे-
र्वैद्यस्य सन्नुर्जज्ञे. सत्कर्मकर्मणो जीवानन्द इति नाम्ना स वैद्यकर्मविद्यारदोऽद्भुत्. तत्रैव नगरे ईशा-
नचंद्रस्य राज्ञः कांतया कनकवत्या जातो महीधरनामा पुत्रोऽस्ति. १. तत्रैव नगरे सुनाशीरस्य मं-
त्रिणो लहभ्यां कांतायां जातः सुबुद्धिनामा पुत्रोऽस्ति. २. तत्रैव नगरे धनश्रेष्ठिनः शीलवत्यां प्रि-
यायां जातो गुणरत्नाकरो गुणाकरनामा पुत्रोऽस्ति. ३. तत्रैव नगरे सागरदत्तस्य सार्धपतेरन्नयम-
त्यां पत्न्यां जातः पूर्णजद्र इति नाम्ना पुत्रोऽस्ति. ४. श्रीमतीजीवः सौधर्मकल्पतश्च्युत्वा तत्रैव नग-
रे ईश्वरदत्तस्य श्रेष्ठिनः केशवनामा पुत्रो बभूव. ५. एषां पंचानां समानगुणशालिनां जीवानन्देन
वैद्येन समं मैत्र्यमद्भुत. अमीषां पंचानामेकीकृतानां वैद्यवेद्मनि स्थितानां माधुकरिं त्रिङ्गां कुर्वन्
साधुर्दृष्टिपथं ययौ. अकालानपानैः कुष्टान्निवृत्तसर्वांगं तं मुनिं दृष्ट्वा राजपुत्रो महीधरकुमारो जी-

वानंदं वैद्यं धिगिति निद्वेज्वमवोचत्, किं ते शास्त्रकौशलं ? किं ते ज्ञातृत्वं ? यत्त्वमीदृशानां शीरेऽपि निस्पृहानां साधूनां कुष्टाञ्जितानां नोपकारं करोषि ? अथ साधूनामुपकारकरणैव जन्मार्जितं पापमलङ्कालनाय. जीवानंदो जगाद् ज्ञो रजेंद्रनंदन ! त्वया युक्तमुक्तं, परं दीनारलङ्कलक्षणेकैकं वस्तु लभ्यते, तेषु लक्ष्पाकार्यं तैलं मद्गृहे वर्तते, गोशीर्षचंदनं रत्नकंबलं च वि-
लोक्यते.

तत् श्रुत्वा ते पंचापि मित्राणि कंचिन्महेभ्यमन्येत्य गोशीर्षचंदनं रत्नकंबलं च मूढ्येन यथाचिरे, यथा ज्ञो श्रेष्ठिन् दीनारलङ्कार्यां गोशीर्षकंबलौ देहि ? श्रेष्ठिनोक्तं किमर्थं ? तैरुक्तं मुने-
र्वैयावृत्यर्थं. तत् श्रुत्वा मुदितमानसः श्रेष्ठी मूढ्यं विनैव कंबलचंदने तेषां कुमारगणमर्पयामास. त-
त्स्ते कुमारः शून्यशकुनैः प्रेरिता जीवानंदेन सहिता मुनेरनुपदं ययुः. बाह्योद्याने न्यग्रोधतरोरधः
कायोत्सर्गस्थं तं मुनिं ते प्रणमंतिस्म. वैद्यपुत्रश्च तस्य मुनेर्वैयावृत्यं करोति यथा—ततो मुनिम-
नुज्ञाप्य ! तैलेनान्यंय वैद्यसूः ॥ विलिप्तचंदनं देहे । द्विषत्तवान् रत्नकंबलं ॥ १ ॥ तैलतापेन ते-
नाथ । व्याकुलास्तत्कलेवरात् ॥ निःसृत्य शीतले लीनाः । क्लमयो रत्नकंबले ॥ २ ॥ अथ गोश्व-

मानीय । तस्योपरि दयापरः ॥ कंबलात्पातयामास । कुमोन् वैद्यः कृती स्वयं ॥ ३ ॥ गोशीर्षचंद-
नस्पंदै—रिंडुनिरपंदसुंदरैः ॥ शमिनः शमयामास । संतापव्यापदं मुदा ॥ ४ ॥ त्रीन् वारानेवं कृ-
त्वा सर्वान् कुमीन् तन्ममांसास्थिगतान् पातयामास । केश्चिद्भिन्नैः स शमिस्त्वामी चामीकरहविर्जातः,
तैः कृमिस्तश्च स पुनर्नववर्णवर्द्धराय ययौ । स कंबलचंदनदायी वणिग् तद्दानवैर्जवादंतक्करकेवल्लि-
ज्जावं तस्मिन्नेव जवेऽनजत् । तेऽपि कंबलगोशीर्षशेषं विक्रीय तद्वन्नभकांचनलङ्काद्वयेन जिनप्रासादं
कारयामासुः । कियता कालेन व्रतं लात्वा ते षडपि पूर्णायुषो मृत्वा दशमन्नवेऽच्युते कल्पे द्वाविं-
शतिसागरायुषस्त्रिदशश्रियं शिश्रियुः ।

एकादशे जवे ते षट्पच्युताच्युताः, जंबूद्वीपे प्राग्विदेहे जवणवारिधेस्तटे पुष्कलावतीवि-
जये पुंन्दरीकिष्णां नगर्यां वज्रसेनस्य राज्ञो धारिण्यां सहचारिण्यां पुत्रो जीवानंदल्लिषज्जीवश्चतुर्द-
शमहास्त्रप्रसूचितो वज्रनाल्लिधो जज्ञे । तस्य वज्रनाल्लस्य चक्रिणः पूर्वसहचरास्ते चत्वारोऽपि नृ-
पामात्यश्चेष्टिसर्थेरापुत्राः क्रमेण बाहुसुबाहुपीठमहापीठारत्याश्चत्वारोऽपि बांधवाः संजह्निरे । केशवजी-
वोऽपि मुयशोनामा राजपुत्रक ह्यासीत् । प्राग्जवस्नेहतः सोऽपि वज्रनाल्लमशिश्नयत् । एवं ते षट्पपि

मित्राण्येकीकृतानि सुखमनुभवद्विरे. एकस्मिन् दिने लोकांतिकैर्विज्ञासो वज्रसेनो. राट् सांवत्सरिकं दानं दत्त्वा वज्रनागान्निधे पुत्रे राज्यं न्यस्य चारित्र्यं प्रतिपद्य मनःपर्यायज्ञानमासदत्. ततो वज्रसेनजिनस्य केवलं वज्रनागस्य च चक्रं सममेवोदपद्यत. वज्रसेनस्य देवैर्द्वैः केवलमहिमा चक्रे, चक्रस्याष्टाह्निकोत्सवं वज्रनागश्चक्रे. ततोऽसौ देवसाधनाय विनिर्गतः पुष्कलावतीविजयं विजित्य प्राः सचक्रिपदो वज्रनागश्चक्री धर्मकर्माणि निर्ममे. अन्त्यदा जातवैराग्यो नृपः सुते राज्यं न्यस्य चतुर्जिर्बधुभिः सह सुयशाराजपुत्रेण च सह दीक्षां जगृहे. वज्रसेनजिनो जवोपग्राहिकर्माणि कृत्वा मोक्षं गतः. द्वादशांशधरोऽनेकलब्धिमान् वज्रनागमुनिराचार्यपदे स्थापितश्च. एकादशांशधराः पंचापि ते गुरुणा सार्धं विहरंतिस्म. अथ वज्रनागमुनिरर्हद्भक्तिप्रभृतिविंशतिस्थानकैराराधितैस्तीर्थैश्च कर्म निर्ममे. बाहुः साधुः पंचशतसाधूनामशनपानादिदानेन चक्रिपदं संदधे. सुबाहुसाधुस्तु वैयावृत्यपरो बाहुबलं समुपार्जयत्, वज्रनागमुनोद्रस्तयोः प्रशंसां चक्रे, पीठमहापीठवोष्यावता मायामिश्रित्वयोगतः स्त्रीभावफलमुपार्जयतां, क्रमात्ते षडपि पूर्वलब्धान् दीक्षां पात्रयित्वा मृत्वा च द्वादशजने सर्वार्थसिद्धिसौख्यं त्रयस्त्रिंशत्सागराण्यनुजग्वंतिस्म. इति पूर्वजवाः ॥ ३३ ॥

अथ त्रयोदशक्षेत्रे श्रीवज्रनालस्य जीवन्मयस्त्रिशत्सागराण्यधुन्युत्तवा सर्वार्थसिद्धितश्च्युत्वा कु-
 णाषाढचतुर्थोऽहि उत्तराषाढास्थिते चंद्रे श्रीनालिकुलकरपत्न्याः श्रीमरुदेवायाः कुङ्गाववातरत्, प्र-
 जोस्तवावतारे शुवनवयं कृणुं स्वस्त्वांतमद्भुतं, तदानीं मरुदेवेमान् चतुर्दश स्वप्नानवालोकयत्, य-
 था—वृषेजसिंहश्रीदाम—चंद्रादित्यान् ध्वजं घटं ॥ सरोवार्धिविमानानि । रत्नौषधवलितानला ॥
 ॥ १ ॥ इमान् चतुर्दश महास्वप्नान् दृष्ट्वा जागरिता सा समागत्य श्रीनालेश्वरीकथयत्, सोऽयुवाच
 ते सुतो महान् कुलकरो ज्ञावी, ततोऽप्यासनकंपेन समागतो शक्रो मरुदेव्याः पुरतः स्वपार्थ ज-
 गो, तथान्येऽपि सुरेश्वरा मरुदेवीं नमस्कृत्यामंदानंदमेदुश निजं निजं स्थानं जग्मुः तद्दिनादार-
 भ्य रत्नगर्जा निधानमिव मरुदेवी गर्भं बभार, क्रमेण परिपूर्णेषु दिनेषु क्रामे चैवाष्टमीदिने उत्त-
 राषाढास्थिते चंद्रे शुक्लानने वहमाने मरुदेवी युगलधर्मिणं सुतरत्नमसूत, तदा सुखवातवर्तितं, ना-
 रकैर्मुदितं, जगत्त्रये तेजोऽद्भुतं, तथा दिवि दुंदुभयो नेदुः कं पितासनाः षट्पंचाशद्विक्रुमार्गः स-
 मन्व्येत्य विधिवत्सूतिकर्माणि चक्रिरे, तथैव कं पितासनाश्चतुःषष्टिसुरेशाः समागताः, तैरपि विधिषु-
 रसुरं जिनं मेरुमस्तके नीत्वा जन्मालिषेकश्चक्रे. अथ शक्रो वृषलरूपेण स्वपनं विधायारात्रिकं मं-

गलप्रदीपं कृत्वा तं समानीय मातृसमीपे मुक्त्वा स्वर्णरत्नवृष्टिं विधाय बाहस्वरेणैवमवोचत्, यथा-
जिनस्य जिनमातुर्वी । योऽवद्यं चिंतयिष्यति ॥ तन्मूर्धा शतधा जावी—तुच्चैर्गिरिमुदीर्य सः ॥ १ ॥
धातुर्कर्मप्रपंचाय । तत्पंचाप्सरसो हरिः ॥ आदिदेश सदेशास्थाः । शश्वद्विश्रवपीगुरोः ॥ २ ॥

एवं सर्वे सुरेश्वराः श्रीजिनस्य महिमानं विधाय नंदीश्वरेऽष्टाहिकां कृत्वा स्वस्थानमगुः, पूर्वं
स्वप्ने ऋषभदर्शनादूरस्थऋषभचिह्नत्वाच्च पितरौ प्रजोः ऋषभ इत्याख्यां चक्रतुः, तद्गुणमजन्मजाताया
धन्यकन्यायाः सुमंगल्येति नाम चक्रतुः, स्वामिनो जन्मतो वत्सरे संपूर्णं जाते सौधर्मैः सेक्षु-
ष्टिः पुरो ऋत्वा स्वामिंस्त्व रोचते ? द्रत्युक्तवेदवाकुचंशं कुर्वेदः स्वस्थानमगमत्. ततःप्रभृति विबु-
धैर्मनानो दिव्यैरुत्तरभक्तुर्द्रवैः फलैरप्रीयत. एवं क्रमेण वर्धितः पंचशतधनुर्देहमानो देवदेवीगणपरी-
वृतो युवतोजननयनमनोहारिर्यौवनं प्राप, एकस्मिन् दिने कश्चिन्मिथुनकस्त्रालफलेन हतो मृतः,
तद्गुणमजाता बालिकान्यगुगलैर्नाजयेर्पिता, सा सुनंदेति नाम दत्वा पुत्रीवत्पादिता. प्रभुरवधिज्ञा-
नेन त्र्यशीतिपूर्ववत्काले यावद्भोगफलोदयं ज्ञात्वा शक्रकृतोत्सवो रतिप्रीतिनिज्ञे सुमंगलासुनंदे प-
र्येषीत.

ऋषभदेवस्तान्यां सार्धं किञ्चिदूनपद्पूर्वलक्ष्णाणि सुखान्यनुजवतिसम्. सर्वार्थसिद्धितश्च्युतौ बा-
हुपीठयोर्जीवौ सुमंगला गर्भोऽधात्. तथा—सुनंदापि कृतानंदा । तदानीमुदरे दधौ ॥ तौ सुबाहु-
महापीठौ । तत एव दिवश्च्युतौ ॥ १ ॥ परं सुमंगलादेवो चतुर्दशस्वप्नांश्चक्रभुङ्क्षन्ममूचकान् दृष्ट्वा
जागरितः शुभे दिवसे च युग्मजातयोस्तयोरभिधाने द्रष्टव्यतां, सुतो जगतनामेति. सुता च ब्रा-
ह्मीनाम्नोति. सुनंदा बाहुबलिनं सुंदरीं चाजीजनत्, पुनरेकोनपंचाशत्पुत्रयुग्मानि सुमंगलासूत. ए-
वं सुखान्यनुजवतः स्वामिनो विंशतिपूर्वलक्ष्णाणि जग्मुः. कलिकदर्थितैर्लोकेर्विहसो नाभिराद्, त-
दा राज्यदानाय ऋषभं तैः सार्धं स प्रेषयामास. तेऽपि स्वामिनमेकव संस्थाप्य जलार्थं गताः, त-
दानीमेवासनकं पेन शक्रः समागात्, तत्र महांतमेकं मंडपं सिंहान्ननयुक्तं कृत्वा तत्र स्वामिनं नि-
धाय देवैः परिवृतः शक्रस्तीर्थोदकैः राज्याभिषेकं चक्रे. तत्र देवदूष्यवह्निरावृतश्चंदनादिभिर्वित्तिसः
कुसुमाजरादिभिः पूजितः स्वामी पात्रके विमाने देवराज इव राजते. युग्मान्यपि पद्मपात्रैः पा-
नीयमानीय सर्वत्र द्युषितं प्रभुं दृष्ट्वा तत्पादयोर्जलं चिकिपुः. ततः शक्रस्तानि विनीतानि ज्ञात्वा
तत्र विनीतार्थां नगरीं धनदेनाचोकरत्. अथ स्त्रियधरुक्कफादे तरुषु स्वयमग्निरुपन्नः. अथ स्वामी

दीरघ्यादिका द्विसप्ततिकलाश्चतुःषष्टिमहिलागुणान् शिल्पशतं च प्रजाहिताग्नेपदिशति. एवं त्रिषष्टि
लक्षपूर्वाणि विजो राज्यं कुर्वाणस्य व्यतीतानि. अथ स्त्रामिनं वैराग्यवासनावासितमानसं ज्ञात्वा
लोकांतिकदेवा इति विज्ञापयामासुः. हे नाथ ! यथा प्रथमं राज्यं प्रवर्तितं तथा प्रथमं धर्मतीर्थं प्र-
वर्तय ? तत् श्रुत्वा श्रीऋष्यो जगतं समाकार्य कथयामास, हे वत्स ! राज्यं गृहाण ? वयं संयमं गृ-
हीष्यामः. भरतोऽवोचत्—

पित्रोः पुरो निषण्णस्य । या शोभा जायते सुते ॥ उच्चैः सिंहासनस्थस्य । शतांशेनापि सा
कुतः ॥ १ ॥ इत्याहुक्तवंतमपि जगतं संबोध्य स राज्येऽस्थापयत्. बह्वलीराज्ये बाहुबलिनं संस्थाप्या-
न्येषां पुत्राणां च राज्यानि दत्त्वा सांवत्सरिकदानं चापि दत्त्वा सुदर्शनां शिविकामारुढो देवसंघप-
रिवृतो जगतादिभिश्च परिवृतः प्रभुः सिंहाद्वीवनमगमत्. शिविकातः समुत्तीर्य कंकेद्विपादपावोद्भा-
गे विभुरलंकारानत्यजत्. ततो विभुश्चतुर्मुष्ट्या केशानुच्चखान. पंचमया मुष्टिकया यावद्वोचं करोति
तावद्वातैर्वर्तितं, सा मुष्टिर्द्विधाभूय द्वयोः संयोरुपरि न्यूयसा वेणीव शुशुभे. संसारविधं नरीतुमेषांसे वि-
लम्भा शैवल्लवतैव शोभते. पुनः कथं ? यथा—तपोध्यानाग्निना प्रज्वालितानि यानि कर्मधनानि

तेन्यः कर्णान्यां विनिर्गता धूमरेखेव रेजे. तस्मिन् समये शक्रः स्वामिस्कंधे देवदूष्यं न्यवेशयत्. 'करेमि सामार्द्रयमिति' कृत्वा चतुःसहस्रसंख्यैर्नृपैर्युतः सिद्धनमस्कारं कृत्वा कृताष्टमतपाञ्चत्रया माष्टभ्यां पञ्चमे यामे उत्तराषाढास्थे चंद्रे व्रतमुपाददे. व्रतग्रहणानंतरं वर्षति श्रेयांसगृहे र्दक्षुरसे. न वैशाखशुक्लतीयायां प्रज्ञोः पारणक्रमयत्. तत्र पंच दिव्यानि संजातानि. ततः प्रभृति साक्षयत्. तीयेति पर्वत्वेन विश्रुता जाता. नृपांगजः श्रेयांसः श्रेयस्कृते तत्र प्रज्ञोः पादयुतं रत्नपीठं चकार. एवमार्पानार्थदेशेषु विहरमाणो जगवानयोध्यामहापुर्यासन्नशाखापुरे पुरिमतालाख्ये समागात्. दी. क्वादिनादारन्य वर्षसहस्रांते फाल्गुने मासि कृष्णैकादश्यां तिथौ उत्तराषाढास्थे सितदीधितौ शुक्ल. ध्यानधनो जिनः केवलज्ञानमवाप. ततश्चासनकंपेन चतुःषष्टिसुरेशैः कृते समवसरणे रत्नचीकर. जतकृतप्रवरशकारे वरे सिंहासने स्थितो जगवान सुरासुरमनुजपर्वदि यावच्चतुर्धा धर्ममाचष्टे. तावत् केवलज्ञानवर्धार्पनिकया वर्धितो नारतश्चक्रोत्पत्तिवर्धार्पनिकयापि वर्धितः. ततः पूर्वं चक्रोत्पत्तिमहो. त्सवं तातज्ञानोत्पत्तिमहोत्सवं वा करोमीति संशयानंतरमिहपरलोकोहितत्वात्पूर्वं तातः पूज्य इति कु त्वा नारतो मातरं मरुदेवीं प्रत्यागत्य विज्ञपयति. हे स्वामिनि ! ज्ञानाह ? तव सुतर्हि दर्शयामीति.

ततः स्वामिन्यपि पौत्रेण सह गजारूढा तत्र गता. स्वामिनः समवभरणादिश्रियं दृष्ट्वाऽनित्यत्वाव-
नया केवलं लब्ध्वा क्षणकश्रेणिमारूढा सा मोक्षमगमत्. तन्नरीरं च विददौः सत्कृत्य क्षीरनीरधौ
निदधे. तदिनादारभ्य लोके मृतकपूजनं प्रवृत्तं. समवसरणे समागतो जगतः स्वामिनो देशानां भृ-
णोतिस्म, यथा—

दानं सुपात्रे विशदं च शीलं । तपो विचित्रं शुभजावना च ॥ ज्वार्णवोत्तारणयानपात्रं ।
धर्मं चतुर्धा मुनयो वदन्ति ॥ १ ॥ तवसंजमेण मुक्तो । दाणेण य हुंति उत्तमा जोगा ॥ देवच्च-
णेण रज्जं । अणुसणुमरणेण द्रंदत्तं ॥ २ ॥ द्रव्यादि साधुधर्मं श्राद्धधर्मं चोपदिश्य स्वामिना गण-
धरस्थापना संघस्थापना च कृता. तत ऋष्यजिनो जग्यान् प्रतिबोधयन् दीक्षाकालादारभ्य पूर्वेलङ्कं
यावत्पृथिव्यां विहृत्य स्वस्य निर्वाणसमयं ज्ञात्वाष्टापदं गिरिं ययौ. तव स जिनः साधूनां दशजिः
सहस्रैः सह पादपोषणमसनशनं प्रत्यपद्यत. ततो माघऋणत्रयोदश्यां पूर्वाह्ने अग्नीचिस्थे चंद्रे प्र-
क्षीणकर्मा जगवान् परित्यक्तवन्मुक्तिकः सिद्धान्तचतुष्क एकेन समयेन मुक्तिमगमत्. स्वामिना सा-
धुं दश सहस्राणि साधूनां मुक्तिं ययुः. प्रथममयमुदाशं प्राप्य सम्यक्तवलक्षीं । तदनु मनुजवर्गस्व-

र्गसाम्राज्यलक्ष्मीं ॥ अथ निरुपमसम्यग्ज्ञानचारित्र्यलक्ष्मीं । त्रिचुवनपतिराप श्रेयसीं शर्मलक्ष्मीं ॥१॥
एतेन श्रीऋषयदेवचारित्र्यदिग्भग्नकीर्तिनेन ' धणसहस्रवाहजन्मे ' इति प्रपञ्चितं. इति श्रीऋषयज्ञानाथ-
चारित्रं समाप्तमिति. अथाज्जयदानं दर्शयन् तद्दृष्टान्तमाह—

॥ मूलम् ॥—करुणाद् दिव्यदाणो । जन्मतस्याहियपुष्पकिरिद्याणो ॥ तिहयरचकिरिद्धिं ।
संपत्तो संतिनाहोवि ॥ ६ ॥ व्याख्या— ' करुणादिति ' करुणया पारापताय ' दिव्यं ' दत्तं दानं
जीवितदानं येन स तथा; अत एव ' जन्मतरेति ' जन्मांतरे, एकस्माज्जन्मनोऽन्यज्जन्मांतरे त-
स्मिन् जन्मांतरे पूर्वजव द्यत्यर्थः. गृहीतमंगीकृतं ' पुष्पकिरिद्याणोति ' पुण्यमेव क्रयाणकं येन स
तथा. तेन कारणेन ' तिहयरति ' षोडशतीर्थंकरः पंचमचक्री च तयोः ऋद्धिं लक्ष्मीं ' संपत्तोति '
संप्राप्तः शांतिनाथोऽपि. इदं पूर्वजवसंचिताभयदानफलमिति गाथाकारार्थः ॥ ६ ॥ विस्तरार्थस्तु क-
थानकादवसेयः, तत्कथानकं च द्वादशजवाख्यानपूर्वकं कथ्यते यथा—श्रीषेणो नृपतिः १ कुरो
मिशुनकः २ सौधर्मकल्पे सुरो ३ । वैताढ्येऽमिततेजस्वेचरपति ४ देवोत्तमः प्राणते ५ ॥ रामः श्री-
अपरराजितो ६ ज्युतपति ७ वर्ज्रायुधो ८ निर्जरो । श्रेवेये ९ नृपति १० स्ववनुत्तरसुरः ११ शांतिः

१३ सतां ज्ञातये ॥ १ ॥ तत्राद्यभवः कथ्यते यथा—द्रुहैव जंबूद्वीपे जलतक्षेत्रे रत्नपुरं नाम पत्तन-
मस्ति. तस्मिन् पत्तने न्यायधर्मैकनिपुणः श्रीषेणनामा ऋषतिरनृत. तस्य वामांगहारिण्यौ शीलालं-
कारधारिण्यौ द्वे नार्ये स्तः, एकाऽजिनंदिता १ द्वितीया शिखिनंदिता च २. तयोर्मध्ये आद्या प्रेय-
सी ऋतुत्वानानतरं सुखशय्यायां सुप्ता समधातुशरीरा सती यामिन्यां द्विप्रहरे स्वप्नमध्ये निजोत्संभा-
संगिनौ मयूखशालिनौ सूर्यचंद्रमसौ ददर्श. तद्दर्शनेन राज्ञी हर्षप्रकर्षं दधौ. ततस्तया तन्निवेद्य तो-
षितो राजा तत्फलं कथयति, हे देवि ! कुलोद्भोतकरो तव प्रवरौ पुत्रौ ज्ञविष्यत इति. तद्दिनादा-
रभ्य सा गर्भद्वयं दधती नितरां शुशुभे. ततः संपूर्णसमये तथा पुत्रद्वयं सुषुवे. दशाहिकामतिक्र-
म्य तयोर्दिदुषेण १ बिंदुषेणश्चेति नाम विनिर्ममे. तौ द्वावपि स्वजनैर्लाट्यमानौ क्रमेणाष्टवार्षिकौ
जातौ. कलाचार्यसमीपे मुक्तौ पाठितौ क्रमेण यौवनं प्राप्ता.

अन्येद्युः श्रीविमलबोधसूरयः पृथिव्यां विहरंतस्तव समानता निरवद्यस्थाने च स्थिताः. ततः
सूरीणामगमनं निशम्य तद्वदनार्धं श्रीषेणऋषतिः सपरिहृदो ययौ. तत्र गत्वा सूरीभूत्वा यथोचित-
स्थाने समुपविष्टो नृपो देशानां शृणोतिस्म. तं ऋषं चोद्दिश्य सूरिर्निर्धर्मदेशनां प्रारेद्धे, यथा—

जिनेद्रूपजा गुरुपर्युपास्तिः । सत्वातुकंपा शुभपात्रदानं ॥ सुखलुपगः श्रुतिरागमस्य । नृजन्मवृद्धं
 स्य फलान्यमुनि ॥ १ ॥ या देवे देवताबुद्धि—गुरौ च गुरुतामतिः ॥ धर्मं च धर्मधीः श्रद्धा ।
 सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ २ ॥ सम्यक्त्वरत्नान्न परं हि रत्नं । सम्यक्त्वमित्रान्न परं हि मित्रं ॥ सम्य-
 क्त्वबंधोर्न परो हि बंधुः । सम्यक्त्वलाजान्न परो हि लाजः ॥ ३ ॥ जन्मदुःखं जरादुःखं । मृत्युदु-
 खं पुनः पुनः ॥ संसारसागरे दुःखं । तस्माज्जाग्रत जाग्रत ॥ ४ ॥ इत्यादिधर्मं श्रुत्वा गुर्वतिके
 सम्यक्त्वं ज्ञात्वा स गृहे गतः स्मर्योऽप्यन्यत्र विहरंतिस्म । श्रीषेणो नृपतिस्त्रिदिनादारभ्य राज्यं स-
 म्यक्त्वं च पात्रयामास ।

इतश्चान्यदा कौशांबीस्वामिना बलधूपेन श्रीमतीराज्ञीकृत्तिसंभूता श्रीकांतान्निधा पुत्री श्रीषे-
 णसुतस्येदुषेणस्यार्धं स्वयंवरा प्रेषिता । तदा तां रूपवतीं बालां वीक्ष्य द्वावपि राजसुतौ परिणेतुकामौ
 देवरमणोद्याने परस्परं गाढं सन्नह्य युयुधाते । यतः—विकलयति कलाकुशलं । ह्रसति शुचिं पंडि-
 तं विद्मंबयति ॥ अथरयति धीरपुरुषं । कृणेन मकरध्वजो देवः ॥ १ ॥ बहुजिर्नैवारितावपि तौ न
 विरतौ । ईदृशे समये स श्रीषेणनृपः स्वल्पकषायः स्वन्नमानसः श्रीजिनलज्जिज्ञावितस्तौ द्वावपि पु-

त्रौ शत्रु द्रव वैरायमाणौ निरोद्धय निवारयितुमसमर्थः सन्नेवं चिंतयति, अहो विषयलापदयं ! अहो कर्मणां वैचित्र्यं ! एतौ द्वावपि महाप्राज्ञौ मम नन्दनौ भूत्वा एककामिनीकृते कलिं कुरुतः. अहमनयोर्दुश्चरित्रेण लज्जमानः सत्तासदां मुखं कथं दर्शयिष्यामीति विचिंत्य स्वादिप्राप्यं पत्न्यग्रे कथयित्वा पंचपरमेष्ठिनमस्कारं स्मरन् विषमिश्रकमलाघ्राणतो विषप्रयोगेण विषघ्नः, एवं पत्न्यपि विषघ्ना. द्रतश्च कोऽपि चारुणर्षिः समागत्य तयोरिहमवादीत्. नो कुमारौ ! युवयोश्चरित्रं दृष्ट्वा मातापितरौ विषप्रयोगेण मृतौ, युवां किं न लज्जेथे ? इति तद्वचना तौ प्रतिबुद्धौ त्यक्तयुद्धौ जातौ. ततस्तौ चारुणर्षिं नत्वा तां कन्यां च विसृज्य पिबादीनां प्रेतकार्यं कृत्वा गोत्रिणे राज्यं दत्त्वा धर्मरक्षिमुनिपार्श्वे नृणां सहस्रचतुष्टयेन सार्धं व्रतं जगृहतुः. ततस्तावुन्नावपि विविधं तपः कृत्वा केवलज्ञानं प्राप्य मुक्तिपदं प्रापतुः. गतः प्रथमो जवः.

अथ द्वितीयजवे जंबूद्वीपमध्यवर्तिन्युत्तरकुरुक्षेत्रे श्रीषेणप्रथमप्रियादिनंदिताजीवौ युगलजवे नोत्पन्नौ. विपद्यायुः प्रपाद्य ततश्च्युत्वा तृतीयजवे तन्मिथुनद्वयं सौधर्मकद्वये पट्यन्नितयायुरासीत्. ततस्तृतीयो जवः. द्रतश्चतुर्थे जवे श्रीषेणजीवः सौधर्मकद्वयतश्च्युत्वा कर्ककीर्तिविद्याधरनृपगृहे जपो.

तिर्माँलाराङ्गीकुङ्किसरोवरे राजहंस द्वावतीर्णः, तदा मात्रा बहुतेजसा व्याप्तो रविः स्वप्ने दृष्टः, ततः
 समये पुत्रजनम बभूव, ततो महोत्सवपुरस्सरं तस्य पुत्रस्य पित्रा अमिमततेजा द्रति नाम दत्तं, क-
 मेण स वर्धतेस्म. द्रतश्चाग्निनंदिताजीवः सौधर्मकटपाहुधृत्य त्रिष्टुष्टवासुदेवगेहिन्याः स्वयंप्रन्नायाः
 कुङ्कौ पुत्रत्वेनावतीर्णः, तदा स्वयंप्रन्ना स्वप्नमध्ये लक्ष्मीदेव्या अग्निषेकं ददर्श, तेन तस्यांगजन्म-
 नः श्रीविजय द्रति नाम दत्तं, सोऽपि क्रमेण वर्धितः कलापारीणो जातो बह्वीः कन्यकाः परिणा-
 यितः, क्रमेण त्रिष्टुष्टवासुदेवे परलोकं प्राप्ते सत्येकदा तत्र पोतनपुरे श्रीश्रेयांसजिनशिष्याः श्रीसु-
 वर्णकलशार्याः सूरयः परिवारसमन्विताः समायाताः, तदानीं तान् श्रुत्वा पुरोद्याने बलदेवोऽवल-
 नामा प्रणमनार्थं गतः, तत्र गत्वा चाचार्यान्तत्वा मोहनिवारिणीं वाणीं सुश्राव, यथा—संसारे न-
 हि सुहं । जन्मजरामरणरोगसोगेहिं ॥ तद्वि ह्यु मिहंधजिया । न कुणंति जिणवरं धम्मं ॥ १ ॥
 तिष्ठयरा गणहारि—सुरवद्राणो चक्किसेसवा रामा ॥ अग्रहरिया हयविहिणा । अग्ररजीवाण का
 वत्ता ॥ २ ॥ ततः प्रस्तावं दृष्ट्वा तेनेति पृष्टं, हे भगवन् ! मम कनिष्ठो गुणज्येष्ठः पुत्रः कां गतिं
 गतः ? द्रति पृष्टे स्मरय ऊचुः, स त्वज्जाता पंचेद्रियादिजीववधे रतः कटोरत्मा महारंभतत्परो मृत्वा

सप्तमनरकं ययौ, तद्वचः श्रुत्वा स्नेहव्याकुलोऽचलः सुतरां विललाप, हा विश्ववीर ! हा धीर ! तवे-
 दृष्टी का गतिर्ब्रूव ? तदा गुरुजिरक्तं, पूर्वं त्वं जिनोदितं वाक्यं शृणु ? अस्य जीवश्वरमजिनेश्वरो
 भविष्यतीत्युक्ते सोऽप्यचलाभिधः श्रीविजयं विपुष्टपुत्रं राज्ये निवेश्य तथापरं सुतं यौवराज्ये निवे-
 श्य तेषां गुरुणां पार्श्वे दीक्षामगृहीत्. द्रुतश्चाभिततेजो विद्याधरेंद्रः केवलिनं पप्रह, प्रभो ! ज्ञव्योऽ-
 हमज्ञव्यो वा ? द्रुति प्रश्ने कृते केवल्याह हे राजन् ! द्रुतो ज्ञवान्नवमे ज्ञवेऽत्रैव जारते त्वं पंचमश्च-
 क्रवर्तो षोडशस्तीर्थकृच्च जविष्यसि, तथाऽसौ श्रीविजयस्त्रिपुष्टपुत्रः पीतनेश्वरस्तव पुत्रो ब्रूत्वा तवै-
 वाद्यो गणधरो जविता, द्रुति श्रुत्वा तस्यैव केवलिनः पार्श्वे ताभ्यां सम्यक्त्वमूढः श्राद्धधर्मं जपाद-
 दे. अथ श्रीकेवलिनं नत्वा तौ श्रीविजयामिततेजसौ स्वस्वपरिवारसमन्वितौ निजं निजं स्थानं प्र-
 यातौ, देवपूजागुरुसेवाप्रभृतिप्रयोजनैश्च श्रावकव्रतं द्योतयंतौ काष्ठं निन्यतुः.

एकदा तेन महारत्ननामिततेजसा महीयान् पंचवर्णरत्नमयः प्रासादः कारितः, श्रीजिनानां प्र-
 तिमाश्च तत्र स्थापिताः, तथा तत्समीपे तेन राज्ञा पौषथागारं कारितं, तस्मिन् स्थाने जपविष्टः स-
 न पौषधमभ्ये विद्याधरसजांतरे धर्मकथां कथयति, यथा—अधिरेण धिरो समत्तेन । निभमत्तो प-

रवसेण साहीणो ॥ देहेण जइ विटणइ । धम्मो ता किं न पज्जतं ॥ १ ॥ पिधानं दुर्भतिद्वारे ।
 निधानं सर्वसंपदां ॥ विधानं मोक्षसौख्यानां । पुण्यैः सम्यक्त्वमाप्यते ॥ २ ॥ इत्यादिधर्मकथां या-
 वता स कथयति तावता चारणश्रमणयुगलं शाश्वतजिनाञ्जतुं गह्वरं तुंगं जिनालयं दृष्ट्वा तच्चैत्य-
 वंदनहेतोस्तत्र समवतीर्णं देवान्नत्वा च पौषधागारे समागतं तदानीं राह्यामिततेजसा तौ मुनिवरौ
 प्रवरासने जपावेक्ष्य जक्तिपूर्वकं वंदितौ । तदा तत्रैकः साधुरित्याचरन्त्यौ, हे राजन् ! यदि त्वं धर्ममा-
 रय्यतुं स्वयमेव जानासि, तथाप्यस्माकं धर्मः समाख्यातुं युक्तः । ततोऽमिततेजसा प्रोक्तं, जगवन्
 धर्मं कथय ? मुनिनोक्तं शृणु ?—मानुष्यकादिसामग्रीं । लब्ध्वा ज्ञात्वा जवस्थितिं ॥ धर्मो निरंतरं
 कार्यो । निरंतरमुखार्थिभिः ॥ १ ॥ न पौरुषाजिमानोऽव । किंतु धर्माजिमानिता ॥ विनार्हितं वि-
 ना साधुं । प्रणमाभ्यपरं न हि ॥ २ ॥ भो विद्याधरेरु ! त्वयापि निरंतरं निःकलंकमेव धर्मः का-
 र्यः । द्रष्टुपदेशं श्रुत्वामिततेजा नृपो गुर्वाङ्गां क्षिरसि दधत्तयोर्मुनिप्रवरयोः पादौ ननाम, तदनंतरं
 तौ चारणश्रमणौ नभसोत्पत्यान्यत्र गतौ । ततः श्रीविजयामिततेजसौ चूचरखेचरस्थामिनौ धर्मकर्म-
 तत्परौ कालं गमयतःस्म, तथा तौ द्वावपि पुण्यात्मानौ प्रतिवत्सरं यात्राञ्जितयं विदधतुः, तन्मध्ये या-

त्राद्वयं शाश्वतं, यथा—चैत्रस्य शुक्लपक्षे एका शाश्वती, द्वितीया चाश्विनमासेऽष्टाद्विकाऽत्रिधा, तृतीया तु बलऋद्रकेवलोरपत्तिस्थाने सीमनगरे श्रीनाभेयजिनप्रासादे द्रति. अग्नेन विधिना बहूनि वर्षसहस्राणि तौ द्वावपि राज्यं कुर्वाणवेकदा मेरुगिरौ शाश्वतजिनान्नंतुं जग्मतुः, तत्र जिनान्नत्वा नंदनाख्ये वने उभौ विपुलमतिमहामतिनामानौ चारुणश्रमणानुषविष्टवपश्यतां, तौ नत्वा तद्देशानां च श्रुत्वा तयोः समीपे द्रति पृष्ठं, भो जगवंतौ ! आवयोः कियदायुर्वर्तते ? तत्कथ्यतां ? द्रति पृष्ठे साधुन्यामुक्तं नो राजानौ ! श्रूयतां ? षट्पविंशतिदिनानि युष्मदायुः शेषं विद्यते, द्रत्युक्ते तौ व्याकुलीकृतावेवमुचतुः, आवाभ्यां विषयलोहपतयेयंतं व्रतं नादत्तं, हा हा सांप्रतं स्वल्पायुषौ संतौ किं कर्हिष्यावः ? एवं तौ शोचयंतौ दृष्ट्वा मुनिभ्यां प्रोक्तमद्यापि युवयोर्न किमपि विनष्टमस्ति, स्वर्गापवर्गदं संयमं गृहीत्वात्मकार्यं कुरुतां, द्रत्युक्ते तौ द्वावपि स्वं स्वं पुरं प्राप्ता, ततस्तौ स्वे स्वे राज्ये स्वं स्वं पुत्रं निवेदयान्ननंदनमुनिसमीपे दीक्षां गृहीत्वा पादपोषणमानशनेन स्थितौ, तन्मध्ये श्रीविजयमुनिना दुःकरं तपः साधयता स्वजनकस्य त्रिपृष्ठवासुदेवस्य तेजः संस्पृश्य तदनंतरं तेनेदृशं निदानं कृतं—

अग्नेन दुःकरतपःप्रज्ञावेणाहमपि तेजसा पितृसमो नृयासमिति. न पुनरमिततेजसा निदानं
 कृतं, द्वावप्यायुःक्षये निधनं गतौ. उक्तस्तुर्यो नवः ॥ ४ ॥ अथ पंचमज्ञावे तौ द्वावपि प्राणतकल्पे
 दशमदेवलोके विंशतिसागरोपमायुषौ देवौ जातौ. तत्रामिततेजसो जीवो नंदिकावर्तविमाने दि-
 व्यचूलनामा सुरो जातः, श्रीविजयजीवस्तु स्वस्तिकावर्तविमाने मणिचूलनामा सुरः संजज्ञे. तत्र
 स्थितौ तौ द्वावपि सुरौ मनसैव दिव्यं विषयमुखं भुंजानौ नंदीश्वरादितोर्ध्वे यात्रां कुर्वाणौ देवा-
 र्चनस्तोत्रादिधर्मकर्मतत्परौ स्वसम्यक्तवरत्नं शुभज्ञावेन नितरां निर्मलं चक्रतुः. उक्तः पंचमो नवः.
 ॥ ५ ॥ अथ षष्ठनवः—अस्मिन् जंबूद्वीपे पूर्वविदेहे मध्यस्थे रमणीयस्थे विजये सुजगायां म-
 हापुर्यां गांजीर्यादिशुणोपेतः प्रौढप्रतापयुक्तः स्तिमितसागरनामा नृपोऽस्ति, तस्य राज्ञः शीघ्रालंक्रं-
 ता प्रधानशुणोचितैका नार्या वसुंधरी, द्वितीया चानुधरीनाम्नी चन्द्रव. अथ यो दिव्यचूलनामा अ-
 मिततेजसो जीवः स स्वायुःक्षये प्राणतकल्पाच्युत्वा राज्ञ्या वसुंधर्याः कुक्षौ सुतत्त्वेनावतीर्णः. त-
 दा तथा गज १ पद्मसर २ शृङ्ग ३ वृषभार्या ४ श्वत्वारः स्वप्ना हलभृज्जनमसूचका दृष्टाः. तत्प्रभा-
 वेण समये सा राज्ञी कनकवर्णेशरीरं तनयं सुषुवे. तस्याग्निधानं पित्रापराजित इति विहितं. तद-

नंतरं यो मणिचूलाख्यः सुरः श्रीविजयजीवः सोऽपि प्राणतकल्पतो निजमायुः प्रपूर्य तस्यैव राज्ञो यानुद्धरीनाम्नी द्वितीया पत्नी तस्याः कुक्षौ समुत्पन्नः. तदा तथा गज १ सिंह २ वृषभ ३ लक्ष्मी ४ समुद्र ५ चंद्र ६ सूर्याख्याः ७ सप्त स्वप्ना मुखे प्रविशंतो दृष्टाः. प्रज्ञाते सहर्षा सती स्वस्वामिने क. ध्यामास. ततः स नर्ता तान् स्वप्नान् श्रुत्वा स्वप्नशास्त्रविदः समाकार्य स्वप्नविचारं पप्रब्ध, तदा तैरुक्तं हे राजन्नेतैस्त्व वासुदेवः पुत्रो नवविध्यतीत्युक्त्वा ते स्वप्नपाठका दत्तदानाः स्वस्थानमगुः. राजा राज्यं मुखेन पात्यन्नस्ति. अथ संपूर्णसमये सानुद्धरी राज्ञी कृष्णकांतिं सुतं प्राजीजनत्, पित्रा तस्य पुत्रस्थानंतवीर्यं द्यति नाम दत्तं, तौ द्वावपि पुत्रौ क्रमेण वर्धमानौ कलात्रयासयोभ्यां जातौ, पित्रा तयोः कलात्रयासः कारितः.

अन्यदा तत्पुरोद्याने विशिष्टज्ञानवान् स्वयंभवा नामा मुनिरागत्य समवसुतः. द्रुतश्च द्रुपतिस्तु रंगमवाहनं कृत्वा श्रान्तः सन् विश्रामार्थं तस्मिन् नंदनवनोपमे वने समागत्य तत्र कृष्णमेकं विश्रान्तः, तदनंतरं राजाशोकतरोस्तले ध्यानवंतं तं मुनिं बोद्ध्य शुभ्रभावेन त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य विविना वंदित्वा यथोचितस्थाने समुपाविशत्, मुनिस्तस्य धर्मदेशनां व्याकरोत्, स राजा तां देशानां शुभा-

व, यथा—कर्तव्यं जिनवन्दनं विधिपरैर्हर्षोद्धसन्मानसैः । सत्कारितविभूषिताः प्रतिदिनं सेव्याः सदा
 साधवः ॥ श्रोतव्यं च दिने दिने जिनवचो मिथ्यात्वनिर्नाशनं । दानादौ व्रतपालने च सततं क-
 र्या रतिः श्रावकैः ॥ १ ॥ देवं श्रेष्ठिकवत्प्रपूजय गुरुं वंदस्व गोविंदव—दानं शीलतपःप्रसंगमुख्यां
 चान्यस्य सद्भावनां ॥ श्रेयांसश्च सुदर्शनश्च जगवानाद्यः स चक्री यथा । धर्म्यं कर्मणि कामदेवव-
 दहो चेतश्चिरं स्थापय ॥ २ ॥ इत्यादि स्वयंप्रज्ञमुनिमुखाधर्मोपदेशं श्रुत्वा स्तिमितसागरो राजा प्र-
 त्तिबुद्धोऽन्तर्वीर्यं द्रुपदे संस्थाप्यापरमपराजिताग्निधं कुमारदेवे विन्यस्यास्य मुनेः पार्श्वे दीक्षामुपा-
 ददे. स राजा शीतकाले किञ्चिद्दीक्षां मनसा विराध्य मृत्वाधोऽवने सुराधिपश्चमरेन्द्रो जज्ञे. द्रुतोऽ-
 पराजितानंतवीर्ययोः केनापि विद्याधरेण सह मैत्री जाता, तेन विद्याधरविद्याः शिद्धिर्ज्ञाताः, ततस्ता-
 भ्यां विद्यायोगमनङ्गमा विद्याः साधिताः. एवं तावुन्नावपि सिद्धविद्यां जातौ, क्रमेण विद्याधिंराजं
 त्रिरुंन्विजयिनं दमितारिं निहत्य रमणीयाख्यविजये त्रिरुंन् साधयित्वा सुज्ञायां महापुर्यां राज्यं
 कुर्वाणौ स्तः, सोऽन्तर्वीर्यो विष्णुश्चतुरशीतिपूर्वतद्गायत्र्याः प्रपूर्य व्यपद्यत, ततो द्विचत्वारिंशद्वर्षस-
 हस्रायुः स ह्यादिमे श्वेद्रे निकचितकर्मवशान्नारको जज्ञे. बलरुद्रोऽपराजितो ब्रातृस्नेहमोहितो ध-

मर्विदग्धेन नीतिनिपुणेन मंत्रिणा कथंचिद्गोधितः, किंचिद्गतशोको बभूव.

तत्र नगरे तस्मिन् समये यशोधरनामा गणभूत समाययौ, लघानपात्रकैर्गुर्वणिमनवर्धापिनि-
कया वर्धापितोऽपराजितः षोडशभिः सहस्रैर्भूपानां परिवृतो वंदनार्थं जगाम, तत्र गणधरं नत्वा कु-
तांजलिपुटः पुरो निषण्णो देशनामशृणोद्यथा—शोकोऽजीष्टवियोगेन । जायते दारुणो जने ॥ स
सङ्घः परिहर्तव्य—स्तत्स्वरूपमिदं यतः ॥ १ ॥ नामांतरः पिशाचोऽयं । पाप्मा रूपांतरस्तथा ॥ ता-
रुण्यं तमसो ह्येष । विषम्येष विशेषतः ॥ २ ॥ तस्मादिष्टवियोगाख्य—महद्भोगिनिपीनितैः ॥ मुशु-
तोत्तक्रियायुक्तैः । कार्यं धर्मौषधं महत् ॥ ३ ॥ द्रुद्रजालसरिसं । विज्जुचमकारसहृदं सवं ॥ साम-
न्नं खणदिदं । खणनटं कोह पडिबंधो ॥ ४ ॥ द्रव्यादि मुनिनोक्तां देशनां श्रुत्वापराजितो बलज-
ज्ञो गतशोको जातः, ततः समुत्पन्नव्रतपरिणामो गृहमागत्य स्वनंदनं राज्ये संयुज्य स परित्रज्यां स-
माददे, बहूनि वर्षाणि यावत्तपस्तप्त्वातंऽनशनं कृत्वा विपद्य सप्तमे जवेऽच्युतकल्पे द्वाविंशतिसाग-
रोपमायुस्त्रिदशेश्वरः संजज्ञे. अथानंतवीर्यो नरकादुद्धृत्य जंबूद्वीपे क्षरतक्षेत्रे वैताढ्ये दक्षिणश्रेण्यां
गगनवद्वज्रे पुरे मेघवाहनस्य राज्ञो राज्ञी मेघमालिनी, तस्याः कुङ्क्षौ पुत्रत्वेनोदपद्यत. क्रमेण

जातः पित्रा मेघनाद इति नाम दत्तं. यौवनस्थः पित्रा बह्वीः कन्यकाः परिणायितः. ततः स्वे रा-
ज्ये मेघवाहनपुत्रं संस्थाप्य स्वयं दीक्षां समादाय प्राणान्ते गृहीतानशनः स्वर्गं जगाम. अथ मेघ-
नादो विद्याधराधिराजः श्रेणिद्वयस्वामी दशोत्तरं शतं देशान् साधयित्वा बहूनि वर्षाणि राज्यं करो-
तिस्रः श्रेणैकस्मिन् दिने मेरुमस्तकं गत्वा स शाश्वतार्हतां यावता पूजां करोति, तावता कट्यनि-
वासिनः सैन्धवा देवाः सपरिवाराः समाययुः. तत्रासौ मेघनादोऽच्युतेरुण दृष्टः, स्नेहात्संभाषितश्च.
सोऽच्युतेद्रस्तं तत्पूर्वजवादिकं कथयित्वा संयमधर्मे स्थिरं कृत्वा निजं स्थानं ययौ. मेघनादो विद्या-
धरेन्द्रः स्वनन्दने राज्यं निधायामरगुरोः पार्श्वे दीक्षामुपाददे. स जपात्तदीक्षो बहूनि वर्षाणि जगती-
तले विहस्य समाधिना चांते मृत्वाच्युतेश्वरोऽद्भुत. अथाष्टमो जवः—

जंबूद्वीपमध्ये पूर्वाविदेहे मंगलावतीविजये सीतानदीतटे तीर्थं कुरादिपुंरत्नसंचया रत्नसंचया
नाम नगर्थास्ति. सा च शाश्वती सिरांतविरयाता देवनिर्मितेव विराजते. तस्यां नगर्यां दुर्नीतिवा-
रकः प्रजायाः क्षेमकारकस्तीर्थं करो क्षेमं करो राजा जज्ञे. तस्य द्रुपते रत्नमालाजिधा प्रिया बद्धव-
द्यमवापराजितजीवो द्वाविंशतिसागराण्ययुः परिपूर्याच्युतेरुपदाच्युत्वा रत्नमालाकुक्काववातरत्. त-

दानीं सा राज्ञी चक्रमृज्जन्मसूचकान् गजादिचतुर्दशस्वप्नद्राक्षीत. तथा प्रजानोहितया महीचर्तु-
स्ते ऋष्टिताः. राज्ञापि सा राज्ञी पुत्रजन्मकथनेनाह्लादिता. ततः सा राज्ञी संपूर्णसमये सुतरत्नम-
जीजनत्. सुतजन्मवर्धापनिकया वर्धापितो राजा तेषां बहूनि दानान्यदापयत्. माता पंचदशे स्वप्ने
वज्रायुधं ददर्शे तेन पित्रा पुत्रस्य वज्रायुधं दृश्यन्निधानं निर्ममे. पंचजिर्वाञ्जीभिर्त्वाद्यमानो वज्रायु-
धः क्रमेणाष्टवर्षीयो जातः. ततः क्षेमकरेण राज्ञा कलाचार्यसन्निधौ तस्य सकलकलान्यासः कारि-
तः. क्रमेण संप्राप्तयौवनोऽसौ वरां कन्यां लक्ष्मीवतीं परिणायितः. तथा सह जोगान् भुञ्जानस्य त-
स्य काटो याति. ज्यनंतवीर्यजोवोऽच्युतकटपतश्च्युत्वा वज्रायुधलक्ष्मीवत्योः सुतोऽजवत् सहस्रायुधना-
मा. एवमस्मिन् जवे तौ द्वावपि पितापुत्रौ जातौ. सहस्रायुधोऽपि संप्राप्तयौवनस्तातेन नृपसुतां सु-
रुपां कनकश्रियं परिणायितः. तथा सार्धं बंधुरान् जोगान् भुञ्जानस्य तस्य क्रमेण द्वातबलाभिधः
पुत्रः संजज्ञे. ज्यन्येष्टुः क्षेमकरो राजा पुत्रपौत्रसमन्वितः सिंहासनोपविष्टः सभांतरे यावदस्ति ताव-
दीशानकटपवासी चित्रचूलनामा कश्चिन्मिश्यात्वी सुरो मिथ्यात्वमोहितमतिर्नास्ति कवादी तत्रागा-
त. यथा—नास्ति देवो गुरुर्नास्ति । नास्ति पुण्यं न पातकं ॥ न जीवः परलोको वे—रयादिना-

स्तिकवाद्यसौ ॥ १ ॥ ततोऽसौ सुरो वज्रायुधकुमारेण ज्ञातितो ज्ञो देव ! तव नास्तिकवादी न यु-
ज्यते, यतः पुण्यं विना त्वं देवः कथं जातः ? इत्यादि हेतुनिर्निरुतरीकृत्य स प्रतिबोधितः. ततः
स देवो जगाद ज्ञो कुमारेन्द्र ! त्वयाहं ज्ञाणैवे पतनं हस्तावलंबनेनोद्भूतोऽस्मि. ततः स देवो व-
ज्रायुधकुमारसमीपे सम्यक्त्वरत्नं समाददे. किं ते प्रियं करोमीत्युक्त्वा तस्मै निस्पृहाय मनोऽङ्गमाद्या-
रणं दत्त्वा देवः स्वर्गे दर्शानेद्रसमीपं जगाम. तत्र स्वधर्मलाभादिस्वरूपे तेन प्रोक्ते दर्शानेद्रेणायं
वज्रायुधो नृपः षोडशो जिनेन्द्रो भावीति ज्ञप्त्या पूजितः. एवं सुखेन कालो याति. अथैकस्मिन्
दिने लोकान्तिकामरैरन्येत्य क्षेमं करो राट् विद्मः, हे स्वामिंस्तीर्थं प्रवर्तय ? जिनेनाप्यवविज्ञानेन
दीक्षावसरं ज्ञात्वा वज्रायुधं राज्ये निवेश्य वार्षिकं दानं च दत्त्वा चारित्र्यमुपाददे. ततः किंचित्कालं
जिनलिंगेन विहृत्य घनघातिकर्मज्ञात्स केवलज्ञानमवाप. देवैः समवसरणे कृते तत्रोपविश्यासौ
जिनो धर्मदेशनां चक्रे. वज्रायुधादयो मानवा देवा देव्यश्च तां देशनां शृण्वन्ति, यथा—
तद्गो ज्ञप्त्या अहिंसादि—लक्षणं धर्ममुत्तमं ॥ परीक्ष्य विदधीतेति । क्षेमंकरजिनोऽब्रवीत् ॥
॥ १ ॥ इमां देशनां श्रुत्वानेकशो जीवाः प्रतिबुधाः. जिनेन्द्रेण गणधराद्वितीर्थं प्रावर्तितं. वज्रायुधो

राडपि देशानांते सम्यक्तवमादाय जगवंतं प्रणम्य निजां पुरीं प्रविवेश. अन्यादा तस्यायुधशालायां चक्ररत्नं समुत्पन्नं. तस्याष्टाङ्गिकं विधाय चक्रानुगोऽसौ षट्संघं मंगलावतीविजयं साधयामास. ततश्चक्रवर्तिश्रयांचितो वज्रायुधो निजां पुरीं प्रासः. द्वात्रिंशद्राजसहस्रैर्मुर्धन्यैर्निषक्तो वज्रायुधो निजं पुत्रं सहस्रायुधाजिघं यौवराज्ये न्यवेद्यायत्. सुरराजसन्निजान् लोगान् भुञ्जमानोऽसौ विहरन्नासते. अष्टान्यदा तस्यां पुरि पूर्वोत्तरदिग्विज्ञाने क्षेमंकरजिनेश्वर आगत्य, समवासासीत्. देवैः कृते सम-वसरणे ज्ञेये सिंहासने स्वामी पूर्वार्भिमुखो निषसाद. चक्री च पुंजिर्वर्धपितः. ततः सपरिवारोऽसौ जिनं नंतुं ययौ. तत्र गत्वा प्रदक्षिणापूर्वं च परमेश्वरं प्रणनाम, धर्मदेशानां शुश्रूषुश्च यथास्थानं निषसाद. स्वाम्यपि तेषां सत्तासदांप्रति बोधविधायिनीं धर्मदेशानां चक्रे, यथा—कुलं रूपं कलात्रया-सो । विद्या लक्ष्मीविरागना ॥ ऐश्वर्यं च प्रभुत्वं च । धर्मेणैव प्रजायते ॥ १ ॥ धर्मः कल्पपटुमः पुं-सां । धर्मः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ धर्मः कामलुब्धा धेनु—स्तस्माद्धर्मो विधीयतां ॥ २ ॥ वज्रायुधो रा-भिमां देशानां श्रुत्वा क्षेमंकरं जिनं नत्वा गृहे गत्वा सहस्रायुधं पुत्रं स्वे राज्ये न्यवेशयत्. पुत्राय राज्ये दत्ते वज्रायुधश्चक्री राज्ञीनां चतुःसहस्रैः, पार्थिवानां चतुःसहस्रैः पुत्राणां सप्तशतैश्च सार्धं श्रा-

मण्डपमण्डित. गुरुणामंतिके च द्विविधं शिक्कां गृहीत्वा वज्रायुधो मुनिः सिद्धिपूर्वतनाभानं गिरिवरं ययौ. तत्रैको निश्चलोऽसौ रमणे वैरोचनस्तंभे शिलातले सांवत्सरिकीं प्रतिमां तस्थौ, तत्र प्रतिमास्थस्य तस्य वज्रायुधस्य मुनेः पूर्वमत्सरिणो देवा व्याघ्रसिंहश्चापदाघनेकोपसर्गादिभिश्चात्मनां च क्रिरे, परं जगवान् वज्रायुधो मनागपि ध्यानात्त च्चाल, स वज्रायुधमहामुनिस्तामतिदुःकरां वार्षिकीं प्रतिमां पारयित्वा पारणं कृत्वा महीपीठे विजहार, क्षेमंकरे जिनपता मोक्षं गतेऽन्यदा वज्रायुधो राजर्षिः पृथिव्यां विहरन् रत्नसंचयायां नगर्यां समाजगाम, तत्र सहस्रायुधस्तदंतिके धर्मं श्रुत्वा शतबले पुत्रे राज्यं निवेक्ष्य स्वयं व्रतमाददे, ततस्तावुन्नौ पितापुत्रौ गीतायौ विविधं तपः कुर्वाणौ दृभ्यां विहरतःस्म, आयुरंते तौ पितापुत्रावीषत्प्राग्जारनाममहीधरे पादपोषणमेन तस्थतुः, तत्र देहं त्यक्त्वा नवमन्त्रवे नवमन्त्रैवेयके एकत्रिंशत्सागरायुष्कौ तौ देवौ जातौ.

अथास्मिन् जंबूद्वीपे प्राग्विदेहविश्वषणे पुष्कलावतीविजये पुंनरीकिणी नाम पूरस्ति, तत्र वनस्थान्निधस्तीर्थंकरराजाद्भुत, रूपलावण्यसंयुक्ते तस्योन्ने प्रिये आस्तां, आद्या प्रीतिमती, द्वितीया च मनोरमानाम्नी. वज्रायुधजीवो नवमन्त्रैवेयकादेकत्रिंशत्सागरायुषश्श्रुत्वाद्यपेयसीप्रीतिमतीकुङ्कुमौ

मुक्तामणिरिव मेघस्त्रप्रोपसूचितः समुत्पेदे, तथैव सहस्रायुधजीवोऽपि ततश्च्युत्वा द्वितीयराजपत्न्या मनोरमायाः कुक्षौ सुस्रपसूचितः समुत्पेदे. अथ पूर्णकाले ते देव्यौ शुचलक्षणा मेघरथदृढरथनामानौ वरनन्दनौ सुषुवाते. तावतिक्रान्तशैशवौ सुविनीतौ महाप्राज्ञावष्टवर्षीयौ कलाचार्यसन्निधौ सकलाः कलाः पेटतुः, ताश्च लेख्यं गणितमित्यादयः शास्त्रोक्ता ज्ञेयाः, तौ क्रमेण कलाकलापसपूर्णां जातौ, यौवनं च प्राप्नो, तयोर्मध्ये मेघरथः सुमंदिरपुरस्त्रामिनिहताग्निपातमजे प्रियमित्रांमनोरमानान्यावुपयेमे, तस्यैव राज्ञः कनिष्ठा पुत्री सुमतिनाम्नो दृढरथस्य पत्नी जज्ञे, मेघरथस्य नंदिषेणमेघसेनास्त्रिधानौ नन्दनौ जातौ, दृढरथस्यैको पुत्रो रथसेनास्त्रिधोऽजवत्, ते त्रयोऽपि समये सकलकलाभ्यासं चक्रिरे. अथैकस्मिन् दिने राजा घनरथः पुत्रपौत्रसमन्वितः सिंहस्रनस्थः सन्नामंनपमलंचकार, तस्मिन् समये पुत्रपरीक्षार्थं प्रोक्तं मेघरथेन ज्ञोः पुत्राः ! प्रज्ञापकाशार्थं परस्परं प्रश्नोत्तराणि ब्रूत ? तत्कथनानंतरं कनिष्ठेनोक्तं—कथं संबोध्यते ब्रह्मा । दानार्थो धातुरत्र कः ॥ कः पर्यायश्च योग्यायाः ! को वालंकरणं नृणां ॥ १ ॥ विचिंत्य द्वितीयेनोक्तं 'कलाभ्यास इति'. स च पाठितवान्—दंडनीतिः कथं पूर्वं । महास्वेदक उच्यते ॥ कोऽबलानां गतिर्लोके । पालकः पं-

चमो मतः ॥ २ ॥ ज्येष्ठेन तस्योत्तरं दत्तं 'महीपतिरिति. ततश्च स पपाठ—किमाशीर्वचनं राज्ञां । का शंखोस्तनुमंडनं ॥ कः कर्ता सुखदुःखानां । पात्रं मुकृतकस्य कः ॥ १ ॥ अन्येष्वजानस्तु मे-
 वरथेन तस्योत्तरमदायि—'जीवरक्षाविधिरिति' स्वयं ज्ञाणितवान्. सुखदा का शशांकस्य । मध्ये
 च भुवनस्य कः ॥ निषेधवाचकः को वा । का संसारविनाशिनी ॥ १ ॥ राज्ञोक्तं—'जावनेति'
 इत्यादिवातां कुर्वाणस्य तस्य विद्वद्रोष्या सुखेन कालो याति. अन्यदा वनरथो राजा लोकांति-
 कामैः समन्वयेत्य तीर्थं प्रवर्तयेत्युक्त्वा विबोधितो दीक्षाकालं ज्ञापितः. स्वामी सांवत्सरिकं दानं द-
 त्वा मेघरथं सुतं च राज्ये स्थापयित्वा स्वयं दीक्षां जगृहे. ततः श्रीमान् वनरथो जिनः समुत्पन्नके-
 वलो ज्ञानान् प्रतिबोधयन् महीपीठे विजहार, युवराजेन दृढरथेन सहितो मेघरथो राट् सुखेन रा-
 ज्यं पात्रयामास. एकस्मिन् समये राजा मेघरथो मुक्तालंकरणः पौषधागारे पौषधं विदधे. कृतपौ-
 षधकः सुधीर्योणासनस्थितः समस्तभूपानां पुरतो यावता धर्मदेशनां विदधे, तावता कंपमानांगस्तर-
 लेक्षणस्तबाहं शरणागतो मां रक्ष रक्षेति मनुष्योक्तया भाषमाण आकाशात्समागत्य नृपतेरुत्संगे
 पारापतः पपात. ज्ञाप्यतीतं पारापतं वीक्ष्य दयाद्धर्महीपतिः प्रोचे, हे जगद् पारापत ! त्वं मम सन्निधौ

कुतोऽपि माद्वैषीः ? राक्षैवमाज्ञाभितः पारापतो यावन्निर्भयः सममृतावसन्न कूरः श्येनाजिघो द्विजः
समायातः, सोऽवदत् हे राजेन्द्र ! शृणु ? यस्यवद्वत्संगे पारापतो वर्तते, स मे जह्यं वर्तते, अत ए-
नं मुंच ? जह्मयामि, यतोऽहं क्षुधितः, त्वं च दयादुर्मयि दयां कुरु ? पारापतं मह्यं देहि ? तदानीं
राजा प्रोचे नो नद ! ममायं शरणगतस्त्ववर्पयितुं न युक्तः, यतः—शूरस्य शरणायातो—ऽहमे-
षिश्च मया हरेः ॥ गृह्यंते जीवतां नैते—ऽमीषां सत्या जुरस्तथा ॥ १ ॥ तस्यास्य पयस्ये जह्मि-
ते कृणं तृप्तिर्जाविनी, अस्य च प्राणविनाशः सर्वथा भविष्यतीति चित्ते परिज्ञावय ? पंचेन्द्रियाणां
जीवानां वधं कृत्वा दुराशया जीवा नरकं गच्छति, नो पक्षिराट् ! द्रुदं चित्ते विभावय ? मेघरथस्येदं
वचः श्रुत्वा श्येनोऽवोचद्वा राजेन्द्र ! यथा मद्गीतो पारापतस्त्वह्वरणं समानतस्तथाहमपि क्षुधाग्रस्त-
स्त्वह्वरणं समाश्रितः, त्वं नीतिनिपुणोऽसि, कृत्याकृत्यं च वेत्सि ? मादृशे च क्षुधिते क्षुद्रकीटे धर्म-
वासना क्रीडशी ? यतः—

अस्याहि जडे प्रियदर्शनस्य । न गंगदत्तः पुनरेति कृपं ॥ बुभुक्षितः किं न करोति पापं ।
द्वीणा नरा निःकरुणा ज्वंति ॥ १ ॥ एवं नो राजन् ! क्षुधार्तः सन् कोऽपि कृत्याकृत्यं न जानाति,

अतोऽहमपि न जानामि, अतो मां प्रीणय यावत्प्राणा न यांति ? एवं श्येनेन ज्ञाणितो जगतीप-
 तिः प्रोवाच, हे भद्र ! यदि त्वं श्लुधितोऽसि तर्हि ते वराहारं यन्नामि, पश्यूचे हे राजेंद्र ! आमीषं
 विनान्याहारोऽस्माकमिष्टो नास्ति, राजोचे तदपि सूनाया आनाय्य दास्यामि, श्येनोऽवोचद्यदि म-
 म पश्यतोऽगिनो मांसं हित्वा नित्वा दीयते तदा मम तृप्तिः स्यात्, राजोचे यत्पमाणोऽयं पारापतो
 जवेत्तश्माणं तुलायतं निजं मांसं यन्नामि यदि तुभ्यं रोचते, श्येनेनोक्तमेवं ज्वतु, नृपेण समा-
 नायिता तुला, तत्रैकपार्श्वे पारापतं द्विजं न्यवेशयत, द्वितीयपार्श्वे च करुणासागरो मेघरथः स्वं दे-
 हं तीक्ष्णश्लुरिकयोत्कृत्योत्कृत्याद्विपत्, एवं स राजा निजकमांसानि नित्वा नित्वा यथा यथा चिक्षे-
 प, तथा तथा पारापतोऽधिकतरमवर्धिष्ट. मंत्रिमुख्यैर्नार्थीदिभिश्च वार्यमाणोऽपि मेघरथोऽमुं गुरुज्जारं
 ज्ञात्वा स्वयमेव तस्यां तुलायामारोह, तुलारूढं राजानं वीक्ष्य सकला अभ्यंतःपुरस्त्रियो हाहाकारं
 कुर्वाणाः सविषादमदोऽवदन्, यथा—हा नाथ जीवितत्याग—साहसं किं करोष्यदः ॥ एकस्य जी-
 वनस्यार्थं । किमस्मांश्चावमन्यसे ॥ ? ॥ हे प्रजो ! इदं किंचिदौत्पातिकं संज्ञायते, यतः कुद्गन्ता-
 यस्य पक्षिणो नेदृशो नारः संज्ञायते, एवमुक्तोऽपि सरलाशयो मेघरथो ज्ञानवानपि ज्ञानोपयो-

गं न ददौ, किंविदं चिंतयामास, धरणीतले ते धन्या ये स्वांगीकृतं श्रेयःकार्यं निर्वहति. अतोऽहं
मपि मंत्र्यादीनां वचनमपेक्ष्य स्वां प्रतिज्ञां न त्यजामि.

अत्रांतरे चलत्कुंजलाटंकृतगङ्गो, हारविराजितवङ्कःस्थलः, किरीटाद्याभरणमासुरशरीरो राज्ञः
पुरतः कश्चिद्देवः प्रकटीभूयैवं जगाद. नो राजेन्द्र ! त्वं धन्योऽसि, तव जन्मजीविते सफले, यत्तव गु-
णशामं शशांकश्रुतिनिर्मलं सविस्मय दर्शानेंद्रो देवसभामध्ये शशांस, तमहमश्रद्धानस्त्वत्परीक्षणा-
यागतः. मया चैतौ पूर्वमत्सरिणौ पारापतश्येनावधिहितौ, एषा च देवमाया मया दर्शिता, परं ध-
न्यस्त्वं यो देवमायया न चलितः. श्रुत्युक्त्वा तस्योपरि पुष्पवृष्टिं कृत्वा स देवो देवलोकं गतः. मे-
घरथोऽपि तं पौषधं पारयित्वा विधना पारणकं कृत्वा न्ययोऽपि देवसन्निभान् लोगान् ब्रुज्जे. पुन-
रन्यदा पौषधे पौषधागारे स्थितः कृताष्टमतपाः परीषहोपसर्गेऽन्योऽन्नीतः संवेगरससागरनिमग्नः स्थि-
रः प्रतिमया तस्थौ. अत्रांतरे दर्शानेंद्रेण जकिनिर्दरेण जट्पितं यथा—माहात्म्यनिर्जिताशेष—
त्रैलोक्यगतकल्मष ॥ भविष्यद्दर्हते तुभ्यं । महासत्त्व नमो नमः ॥ १ ॥ तद्वचनं समाकर्ण्य समी-
पस्थास्तत्प्रियाः पृष्ठंतिस्म. हे स्वाभिब्रुना कस्य नमस्कारो विहितः ? दर्शानेंद्रोऽवदत् किंतिमंडले

पुंडरीकिण्यां नगर्यां मेघरथो राजा कृताष्टमतपा ज्ञाविजिनेश्वरः प्रतिमया स्थितः शुभ्रध्याने वर्तमानो मया ज्ञप्त्या नमस्कृतः. एवंविधे शुभ्रध्याने च वर्तमानं तं राजानं सेन्द्रा अपि देवाश्चालयितुं न समर्थाः. द्रव्याकर्ण्य सुरूपतिरूपेतिनाभ्यां तद्वद्वजे अस्य नृपस्य क्षोत्रनार्थं तत्समीपमुपेयतुः. ततस्तान्ध्यामुक्तं स्वामिन्नावां देवांगने त्वयि मोहिते स्वर्गादिहायाते तव वद्वजे, ततस्त्वमावयोर्ज्ञो गेष्वां पूरय ? यतस्त्वमावयोः प्राणप्रियोऽसि. ध्यावां त्रिदशाधीशं स्वाधीनं निजकं पतिं विमुच्य त्वं द्रुणयौवनद्वन्द्वे द्रव्हागते. द्रव्यादित्रिस्तयो रागपेशद्वैर्वचनैर्द्वान्नावैश्च मेघरथस्य मानसं न क्षुब्धं. एवं सकलां निशामनुकूलोपसर्गानं विधाय प्रातः प्रशान्तहृदये विज्ञाविक्रिये ते एवं संस्तुवतःस्म, यथा—सरागं हृदयं चक्रे—शरणेणापि त्वयावयोः ॥ अहो चित्रं न रक्तोऽसि । प्रक्षिप्तोऽप्यत्र सुंदर ॥ १ ॥ विलीयते नरो लोह—मयोऽप्यस्मद्विचेष्टया ॥ न स्तोकमपि ते धीर । चंचाल हृदयं तथा ॥ २ ॥ ततस्ते देव्यौ स्वापराधं क्षमयित्वा तं नृपं नत्वा तद्गुणश्लाघां कुर्वत्यौ निजाश्रयं जग्मतुः पौषधं प्रतिमां च पारयित्वा मेघरथो राजा प्रातः प्राणं विदधे. एकस्मिन् दिने ज्ञानपात्रकैर्मत्किपूर्वं स विद्मसः, स्वामिन् ! संवर्ध्वसे यद्व्यात्रनगरे तव जनको घनरथो जिनः समवासापीव.

तत श्रुत्वा तस्मै पारितोषिकं दानं दत्त्वा कुमारसंयुतो राजा जिनेश्वरं नंतुं समाययौ. तत्र गत्वा जि-
नं नत्वा ज्ञात्किञ्चावितमानसो यथास्थानं निषसाद. अत्रांतरे घनरथो जिनः सर्वज्ञाषानुगया बाष्पा
जंतूनां प्रतिबोधार्थं धर्मदेशनां विदधे, यथा—

ज्ञो ज्ञान्या द्रह कर्तव्यो । जिनार्चननमस्कृतौ ॥ अपूर्वपातश्रवणे । चाप्रमादो निरंतरं ॥ १ ॥
पुण्यात्मा यो ज्ञवेज्जीवो—अप्रमत्तो धर्मकर्मणि ॥ तस्यापदपि सौरयाय । ज्ञवेद्ज्ञानयोदयस्तथा ॥
॥ २ ॥ इमां देशनां श्रुत्वा मेघरथो राजा जातव्रतपरिणामो गृहं गत्वा दृढरथप्रति प्रोचे. बंधो !
राज्यं गृहाण ? अहं तु व्रतं प्रतिपद्ये, सोऽवादीदृढमपि त्वया सह व्रतं करिष्ये. ततो मेघरथेना-
त्मतनयो मेघसेनो राज्ये निवेक्षितो, दृढरथात्मजो रथसेनाज्ञिथश्च यौवराज्यपदे स्थापितः. ततः
स्वयं ऋषानां चतुःसहस्रैः पुत्राणां सप्तशतैश्च सार्धं बंधुना च समं जिनांतिके प्रववाज. स मेघरथो
राजर्षिः सदा समितिगुप्तिसंयुक्तो निजदेहेऽपि निरपेक्षः परीषद्धानधिसेहे. एवं काले गच्छति बहून्
जीवान् प्रतिबोध्य जगतीतले विहस्य धौतकर्ममदो घनरथो जिनो भोक्तुं ययौ. मेघरथर्षिणा च
स्थानकैर्विशतिजिस्तीर्थकरगोवकर्मार्जितं. तानि विंशतिस्थानकानि यथा—अरिहंत १. सिद्ध २. पव-

यण ३ । गुरु ४ धेर ५ बहुसुय ६ तवससीसु ७ ॥ बह्वलया एणसिं । अञ्जिस्सकनाणोवज्जणे अ ८ ॥ १ ॥ दंसण ९ विणए १० आव—ससए य ११ बंभवए निरद्दंयारो १२ ॥ खणलव १३ तवच्चि-
 ष्याए १४ । वेअ्यावच्चे १५ समाहीअ १६ ॥ २ ॥ अपुव्वनाणगहणे १७ । सुअ्यजत्ती १८ पवयणे
 १९ पत्तावणया २० ॥ एणहिं करणेहिं । तिह्यरत्तं जहद जीवो ॥ ३ ॥ ततः स सिंहनिःक्रीडितं
 तपश्चचार. एवमन्यान्यपि तपांसि तेन तप्तानि. सम्यग् संयमं वर्षलक्ष्मन्धूनं पादयित्वा सानुजो
 जगवान् मेघरथो राजर्षिस्तिलकावले पर्वतेऽनशनं व्यधात्. मासपर्यन्तेऽनशनं समाप्य स समाधिना
 कालं चक्रे. गतो दशमो जवः. एकादशे च जवे स सर्वार्थसिद्धिसंज्ञे विमाने सुरः संजज्ञे. अथ
 द्वादशो जवः कथ्यते यथा—

द्रुतश्चान्नैव जारतक्षेत्रे कुरुदेशे प्रवरभाकारोपगृहं, कपाटपरिखापरिमंडितं, सतोरणं, चतुर्दिक्षु वा-
 पीकृपतजगवाटिकाजिरामं, ब्रूजामिनीजालस्थलतिलकोपमानं, पंडितसमूहेनगरगुणवर्णनावसरे स्तु-
 यमानं, सर्वगुणैः सुंदरं हास्तिनापुरं नाम नगरमस्ति. यस्मिन्नगरे दारिद्र्यस्यैव दारिद्र्यमस्ति, अश्व-
 स्यैव पीडनं, अन्त्यायस्यैव च निग्रहो नान्यस्येति. तस्मिन्नगरे दंष्ट्राकुवंशतिलको विष्वक्सेन द्रुव

सेनवान् विश्वसेनो नाम नृपोऽस्ति. तस्य राज्ञः पुण्यलावण्यनिपुणा धर्मरुचिराऽचिरादेवीति प्रि-
यास्ति. इतश्च ज्ञाद्रपदे मासे कृणुसप्तम्यां जराणीगते चन्द्रे सर्वग्रहेष्वन्नस्थानस्थितेषु निशांतरे स-
र्वाधिःसिद्धिविमानात् वयस्त्रिंशत्सगणराण्यायुः परिपूर्य मेघरथदेवजीवोऽचिरादेव्याः कुक्षिसरसि हंसव-
दवतीर्णः तस्मिन् समये सुखसुखा देवी चतुर्दशमहास्वप्नानद्राक्षीत्यथा—मातंग १ वृष २ हर्म्यङ्गाः ३
। साजिषेकेंदिश ४ तथा ॥ पुष्पमादे ५ दु ६ सूर्यो ७ च । ध्वज ८ कुंजौ ९ सरोवरं १० ॥ १ ॥
सगरश्च ११ विमानं १२ च । रत्नानां संचयस्तथा १३ ॥ निर्धूमो हुतद्रुक् चेति १४ । स्वप्ना ज्ञाग-
मत्राणिताः ॥ २ ॥ देवीमान् स्वप्नान् दृष्ट्वा जागरिता सती जपराजं गत्वा प्रमोदज्वरनिर्भरा समाच-
रयौ. तान् स्वप्नान् श्रुत्वा प्रहृष्टमुखपद्मो जगतीपतिर्जगद्. हे देवि ! सर्वलक्षणसंपूर्णस्त्वामजो ज्ञा-
वी. स्वप्नस्यैतत्फलं श्रुत्वा राज्ञी कुस्वप्नालोकशोकिकिनी धर्मचिंतया राजशेषकमतिक्रमयतिस्म. प्रगे सं-
जाते राज्ञा निजपूरुषैरणिनिमित्तज्ञानपंडिताः समाहूताः. ते कृतमंगलोपचारा नृपौकसि संप्राप्ता
दत्तासनेषु चोपविष्टाः. कुसुमादिभिश्चर्चिता राज्ञा स्वप्नफलं पृष्टाश्चैवं बजाधिरे, हे जगतीपतेऽस्माकं
शास्त्रे द्वित्रत्वारिंशत्स्वप्नाः संति, तेषु त्रिंशन्महास्वप्नाः संति. तत्तार्हतां चक्रिणां च मानर एनांश्चतु-

देश स्वप्नान् पश्यन्ति, त्र्यर्धचक्रिणां मातरः सप्त, शीरिणां चतुरः, तथा प्रत्यर्धचक्रिणां त्रीन्, त्र्यन्येषा-
 मुत्तमजन्मिनां मातरश्चकैकं स्वप्नं पश्यन्ति. हे राजन् ! यदचिरादेव्या चतुर्दश महास्वप्ना दृष्टास्तेन
 तव षट्स्रदम्बरताधिपश्चक्री विश्वत्रितयाधीशवंदितचरणो जिनो वा सुतो जावी. तत श्रुत्वा मुदिनो
 राजा, सा तस्मिन्नापि मुमुदे. दानमानादिचिस्तोषिताः स्वप्नपाठका विस्मृष्टाः स्वस्वग्रहं ययुः. राहो
 सेवधिं रत्नगर्ध्वं गर्ध्वं बभार. ततो गर्ध्वहितार्थमतिक्षारमतिमधुरमतिरुक्मतिरुक्मतिस्त्रिभयमाहारं
 राहो वर्जयामास. तद्देशे तस्मिन् समये तत्पुरे पूर्वं महदशिवमासीत्. तेन मांशदोषेण लोकरस्य
 महान् प्रलयः संजातः, प्रजोर्गर्भगतस्य प्रजावात्तत्क्षणं तन्मन्दलमुपशान्तरोगं जातं. सर्वस्मिन् देशे
 ग्रामे तस्मिन्नगरे च शान्तिर्जाता. सार्धाष्टमदिनाधिके नवममासे गते ज्येष्ठकृष्णत्रयोदश्यां जगणी-
 स्ये वन्दे उच्चस्थानस्थितेऽन्यग्रहे शुभलक्ष्मे चारुमाकृते प्रवाते निशीथसमये सुवर्णवर्णं मृगलांबनं
 विश्वत्रयसुखावहं साचिराराहो विश्वदीपकं पुत्रं सुषुवे. अत्रांतरे कंपितासनाः षट्पंचाशद्विक्रुमार्यः
 समागत्य जिनजन्मोत्सवं यद्योक्तं विदधुः. ततश्चलितोसनाश्चतुःषष्टिसुरेन्द्राः समन्येस्य मेरुशिरसि
 नीत्वा तस्य जन्ममहं चक्रुः. सौधर्मैद्रः कृतजन्ममदः स्वामिनं समानीय मातुरपर्यामास. ततः सौध-

जिनस्य जिनमातुश्च । यो ड्डं चिंतयिष्यति ॥ एरंफलवद् ग्रीष्मे । स्फुटिष्यत्यस्य मस्तकं ॥ १ ॥ ततो रत्नमुवर्णादिद्वष्टिं कृत्वा नंदीश्वरेऽष्टाह्निकां च कृत्वा सौधर्मैद्रः स्वस्थाने गतः. एवं सुरेश्वराः सर्वदिक्कुमार्योऽपि नंदीश्वरे यात्रां कृत्वा निजं निजं स्थानं जग्मुः. अथ प्रज्ञाते संजाते गाढं प्रस्खलद्गतयोगप्रतिचारिकाः समागत्य राजानं पुत्रजनमवर्धापनिकया वर्धापयामासुः, अस्मै राजा मुकुटं विना निजांगलज्जभूषणमासप्तसंततिं यावद्बुद्धिं च ताभ्यां ददौ, अन्येषामपि याचकजनानामनिवारितदानान्यदापयत्, द्वादशे दिने राजाशेषं बंधुवर्गं जोजयित्वा गौरवेण तत्समकर्मदोऽवदत्, अस्मिन् जिने गर्जगतेऽशिवशांतिर्जाता, तदस्य सुतस्य सुंदरं शांतिरिति नामास्तु, तत एतन्नाम सर्वेषां संमतं संजातं, जन्ममहे शक्रसंक्रामितांगुष्टाभृतेनाहारेण संवर्धितो जगवान् विदिष्टरूपलावण्यसंपन्नः क्रमाद्वदुषे, अष्टोत्तरसहस्रलक्षैरलंकृतो लोकोत्तरगुणगणालिरामो मतिश्रुतावधिसंद्भौस्त्रिभिर्द्वािनैः समायुक्तोऽशेषविद्वानपरागः सर्वजननयनमनोहारिर्यौवनश्रयाभिरामस्तातेन परिणयितः, पंचविंशतिवर्षसहस्रेषु गतेषु जगवान् जनकेन राज्ये निवेक्षितः, परिणयिताश्चानेकाः सर्वो-

रूपरूपाः कुलकन्यकाः. तस्य सर्वातःपुरमनोहरा मनोहररूपा यशोमती जज्ञे. अथ दृढरथस्य जी-
वस्त्रयस्त्रिंशत्सागराण्ययुः परिणय्य सर्वार्थसिद्धिविमानात्परिच्युतो यशोमतीकुक्षौ चक्रस्वप्नोपमचितः
समागात्, समये यशोमत्याः सुतो जज्ञे, तस्य स्वप्नानुसारतः शांतिजिनेन चक्रायुध द्रुति नाम च-
क्रे. क्रमेणाष्टवर्षीयः कलाचार्यसमीपे कृतसकलकलाश्रमः सकलशास्त्रशास्त्रप्रारंभमी प्राप्त्यावनो राज्ञा
राजकन्यकानां पाणिग्रहणं कारितः, चक्रायुधस्ताञ्जिः सह दोगुन्दकदेव इव भोगान् ब्रुयुजे.

अथान्यदायुधशालायां रविबिम्बनिर्गम सहस्रारं चक्ररत्नं समुत्पन्नं, राज्ञागाररङ्गकेण राज्ञोऽग्रत-
स्तदुत्पत्तिर्निवेदिता, स्वामिना श्रीशांतिनाथेन तस्याष्टाङ्गिकोत्सवश्चक्रे. ततश्चक्रमायुधशालाया वि-
निर्गल्यांबश्वर्त्मना चचाल, तदनु शांतिनाथः सैन्यसमन्वितः प्राचलत्. यद्गसहस्रेणाधिष्ठितं चक्रं प्र-
थमं पूर्वस्यां मागधतीर्थीसन्नवेलाकुले समागतं, तत्र चक्री सेनाया निवेदं कृत्वा शुभासने निषमा-
द्. मागधतीर्थीभिमुखो मागधतीर्थीधीशं च मनसि कृत्वा तस्थौ, पूर्वस्यां दिशि समुद्रमध्ये द्वादश-
योजनान्ते जलस्याधोन्नागे मागधदेवस्य स्थानं वर्तते, तस्यासनं चलितां, तेन देवेनावधिज्ञानं प्र-
युक्तं, षट्सहस्राधनोद्यतमागतं शांतिजिनं चक्रवर्तिनं च ददर्श. दृष्ट्वा च स मयान्योऽपि चक्री

आराध्यः, अयं तु जिनचक्री, अस्य जातिं मेढ्रा देवा अपि कुर्वते, अतो मयाप्यस्य सेवा कार्या. एवं विचार्य तेन सुवस्त्राजरणान्यादाय प्रजोरथे मुक्तानि, एवं च शशंस—तवाङ्गाकारकः स्वामिन् । पूर्वदिक्पालकोऽस्यहं ॥ आदेष्टव्यं सदा कृत्यं । स्वार्किकरसमस्य मे ॥ १ ॥ जगवान् श्रीशांतिजि-
नस्तं देवं सन्मान्य विससर्ज. ततः सुदर्शनसहितः शांतिजनः यामीं दिशं प्रति चलति स्म. स जि-
नो वरदामतीर्थस्यासन्ने गत्वा स्थितः. तस्याधिष्ठायकं दक्षिणदिशायकं वरदाममेवं प्रभुस्तथैवासाध-
यत्. ततोऽसौ वारुणीमाशां प्रभासतीर्थं साधयितुं गतः, तदपि तीर्थं स तथैवासाधयत्. तत उत्तर-
स्यां दिशि सिंधुनदीतटे ययौ, तत्रापि पूर्वविधिना तेन साधिता सिंधुदेवी. सा देवी च समागत्य
विभो रत्नमयं स्नानपीठमदौकयत्, तथा स्वर्णरूपमणिमुदादिमयान् कुंजानन्यामपि च स्नानसाम-
ग्रीं सुवस्त्राजरणानि चादौकयत्. ऊचे च हे स्वामिंस्त्वाङ्गाकारिण्यस्यहं. इत्युक्त्वा सापि विभुना
विसृष्टा स्वस्थानं गता.

अथ सेनापतिश्चर्मरत्नेन सिंधुनदीमुत्तीर्य प्रतीचीखं साधयित्वा विभूपांते समागतः. ततश्चक्रं
कृतपूजं स्वामिसैन्यसंयुक्तं वैताब्जस्य तलेऽगमत्. स्मृतमात्रो वैताब्बाडिकुमारः प्रजोर्वशवर्येजवत्.

ततः खंडप्रपाताया गुहाया दारं स्वयमुद्घटितं, कृतमालसुरश्च जगद्गुहाङ्गां प्रपन्नवान्. तस्यां गुहा-
यामुन्मथानिमग्नानामन्यौ द्वे नद्यावतिदुस्तरे स्तः. वार्धकिस्तत्र मनोहरां पद्यां सद्यश्चकार. प्रभुः स-
न्यसमन्वितस्तां पंचाशद्योजनायामां द्वादशयोजनोच्चां द्वादशयोजनविस्तीर्णां खंनप्रपातगुहां प्रविबे-
श. तत्र काकिणीरत्नेन तमो हर्तुं प्रद्युर्जितौ जितावेकोनपंचाशन्नमंजला नि चक्रे. एवं जगतत्रितय-
नायको जगवान् शांतिजिनो गुहायाः परतो निरगात्. तत्रापातचित्राताख्यान् मृगोष्ठांश्च स तरसा
वशीचकार. तत्र सेनानीर्द्वितीयं सिंधुनिष्कृतं साधयित्वा समागतः, ततोऽसौ हिमवत्पर्वतस्याधिदेवं
साधयतिस्म. ततोऽग्रे गत्वा वृषजकूटारूपे गिरौ निजं नाम लिखेत्. ततः सेनापतिर्गोत्तरनिष्कृ-
मसाधयत्. विद्युश्च तमिस्रायां नाट्यमालं संसाध्य गुहातो निरगात्. पश्चाद्गंगां साधयित्वा तस्याः
कुले तस्थुषः प्रजोर्नैव निधयः प्रादुर्बभूवुः. कथंभूताः ? मंजूषाकृतयः, द्वादशयोजनायामाः, नवयो-
जनविस्तृताः, नवयोजनोच्चाश्चक्रवर्तिजोग्रयोपस्थिताश्च. यथा—निसर्पः १ पांडुकश्चैव २ । पिंगलः
३ सर्वरत्नकः ४ ॥ महापद्मः ५ कालः ६ महा—कालौ ७ माणव ८ शंखकौ ९ ॥ १ ॥ तत्र स्कं-
धावारपुरादीनां निवेशः प्रथमे १, सर्वेषां धान्यादीनामुत्पत्तिर्द्वितीये २, महिदानां नराणां च हस्ति-

नां वाजिनां चान्नरणविधिः सर्वस्तृतीये ३, चतुर्दशाणि रत्नान्युत्पद्यन्ते चतुर्थे ४, वस्त्राणां रंगादीनां च संज्ञवः पंचमे ५, कालत्रयज्ञानं षष्ठे ६, स्वर्णरूपमणीनां प्रवालानां च संज्ञवः सप्तमे ७, गुरु-
नीतिः सर्वप्रहरणानि योधानां तनुत्राणादि चाष्टमे ८, समस्तानि तूर्यगानि, चतुर्विधं काव्यं, ना-
ट्यनाटकयोर्विधिश्चेति नवमे ९. तेषु निधिषु निधानसमनामानः पद्योपमायुष्काः कुलदेवताः प-
रिवसंति. गंगायाः पूर्वनिष्कृतमपि स तथैवात्मवशीचकार.

एवं षट्खंडं न्नरतक्षेत्रं साधयित्वा महामहेन हस्तिनापुरे ससैन्यः शान्तिजिनः समागात्. द्वा-
त्रिंशन्महीपालसहस्रैश्च तस्य द्वादशवार्षिकश्चक्रवर्त्यन्निषेको विदधे. राज्याभिषेकादनंतरं प्रत्यहमे-
केको राजा स्वामिने प्रचुरं द्रव्यं रूपनिर्जितसुरंगने च द्वे द्वे कन्यके ददौ. एवं विंशोश्चतुःषष्टिसहस्रा-
णि प्रिया द्यन्नवन्. सेनापतिप्रभृतीनि चतुर्दश रत्नानि यद्गुह्यसहस्रेणैकेन समधिष्ठितानि नर्वाति-
चतुरशीतिलङ्काणि करिणां, चतुरशीतिलङ्काणि वाजिनां, चतुरशीतिलङ्काणि रथानां, द्विसप्ततिस-
हस्राणि पुराणां ऋद्धिशालिनां, षष्ठवतिकोट्यः पदातीनां ग्रामाणां च, द्वात्रिंशत्सहस्राणि देशानां
बृहद्गजां द्वात्रिंशद्भूतकणीनाटकानां च, विंशतिः सहस्राणि रत्नाकराद्याकराणां, द्वाष्टचत्वारिंशत्सह-

स्वाणि पत्तनानां. एवमसमां चक्रिपद्वीं पात्यतस्तस्य पंचविंशतिवर्षसहस्राणि ययुः. अत्रांतरे लो-
कांतिकानां देवानां सारस्वतादीनामासनानि चलंतिसु. ते विजोर्वतसमयं ज्ञात्वा स्वाभ्यंतिके स-
मागत्य जिनं नत्वा जयजयेत्याशिषं दत्त्वा तीर्थं प्रवर्तयेत्युक्त्वा स्वस्थानमगमन्. स्वाभ्यप्यवधिज्ञाने-
न व्रतसमयं ज्ञात्वा याचकेभ्यो यथाशक्ति सांवत्सरं दानं ददौ. ततो निजं तनयं चक्राद्युधं राजये-
निवेश्य जगवान् दीक्षाग्रहणार्थं समुद्यतो बभूव. अत्रांतरे चलितासनाः सर्वेऽपि सुराधीशाः शांति-
नाथस्य निःक्रमणोत्सवं कर्तुमाययुः. श्रीशांतिनाथो देवमनुजकृतां सर्वार्थसंज्ञां शिविकामारोह-
देवैः शिरसि धृतातपत्रश्रामरैर्वोज्यमान एवंविवशामभ्या शनैः शनैर्नगराभिर्गत्य सहस्राभ्रवनाजिघा-
नमुद्यानप्रवरं प्राप. तत्र गत्वा शिविकायाः समुत्तीर्यान्नरणानि मुक्त्वा जिनेश्वरः पंचजिर्मुष्टिभिः के-
शानुच्चवान. तत्र केशान् सौधमैर्द्रो वस्त्रांचले गृहीत्वा क्षीरब्धौ चाक्षिपत्. ज्येष्ठासितचतुर्दश्यां ज-
रणीगते दशार्धके सिद्धनमस्कारं कृत्वा प्रभुश्चारिवमाददे. तत्क्षणोत्पन्नमनःपर्यवज्ञानः कृतपष्टपा नृ-
पसहस्रेण सार्धमातसामायिकः प्रभुर्महीतले विजहार.

स्वामिनः प्रथमपारणकं सुमित्रारूपगृहस्थेन कस्मिंश्चित्सन्निवेशे परमानेन न कारितं. चतुर्द्वीन-

धरो विद्युर्महीतलेऽष्टौ मासान विहस्य पुनर्हस्तिनापुरे समापयौ. ततो विद्युः पलपुष्पफलाढये नंदि-
वृक्षतले तस्थौ. प्रजोस्तदा शुक्लध्याने वर्तमानस्य कृतषष्ठस्य शुक्रायां नवमीतिथौ भरणीस्थे चंद्रे
क्षीणे कर्मचतुष्टये समुज्ज्वलं नित्यं केवलज्ञानमुत्पन्नं. समानता देवा देव्यो नरा नार्यश्च. कृतं स-
मवसरणं, पूर्वसिंहासने स्थितो जगवान् मधुक्षीरसवत्त्रिव्युक्त्या सर्वज्ञाणानुगाया वाण्या धर्मदेश-
नां विदधे. सहस्रायुधादयः प्रेमपरायणास्तां देशानां श्रुवन्ति. यथा—निर्जिताः शत्रवो लोके । म-
हाराज त्वमी त्वया ॥ नाद्यापि निर्जिता देहे । रिपवस्त्विन्द्रियाह्वयाः ॥ १ ॥ शब्दरूपरसगंध—स्प-
र्शाख्या विषयाः खलु ॥ अजितेष्विन्द्रियेष्वेते । महानर्थविधापिनः ॥ २ ॥ वितत्य कर्णौ ज्याधस्य
। गीताकर्णनतपराः ॥ हरिणा मरणं यांति । श्रोत्रेन्द्रियवशांबदाः ॥ ३ ॥ शलभः कनकाकरां । प्र-
दीपस्योद्धमस्त्रिषां ॥ पश्यन् प्रविश्य तत्राशु । भ्रियतेऽनिर्जितेक्ष्णः ॥ ४ ॥ मांसपेदीरसास्वाद—
दुग्धः कर्तव्यव्यतां ॥ यात्यगाधजलस्थोऽपि । मीनो रसनया जितः ॥ ५ ॥ भुंगः क्रूरिमदाघ्राण-
दुग्धः प्राप्नोति पंचतां ॥ दुःखं वा सहते नागो । घाणेन्द्रियवशः खलु ॥ ६ ॥ हस्तिनीवपुषः स्पर्श-
—दुग्धोऽथ करिपुंगवः ॥ आद्यानबंधनं तीक्ष्णां—कुशघातं सहेत ज्ञोः ॥ ७ ॥

एवमिन्द्रियस्वरूपं साधुश्रावकव्रतरूपं धर्मं च श्रीशान्तिजिनोदितं श्रुत्वा सकला सज्जामृतसिक्ते-
 व बभूव. अत्रांतरे चक्रायुधमहीपतिः समुह्याय जिनं नत्वा कृतांजलिः प्रष्टुं विद्मपयामास हे प्रज्जो !
 समस्तसंशयधांतनिर्नाशनदिवाकराय तुभ्यं नमोऽस्तु. हे प्रभो मम ह्रःकर्मनिगमनं व्रत्तत्वा राग-
 द्वेषाररीनुदधाद्य जगद्युप्तिगृहान्मां निरुसारय ? स्वामिनोक्तं नो नरेन्द्र ! धर्मे प्रमादो न विधेयः. ततो
 गृहे गत्वा पुत्रप्रदत्तराज्यः पंचात्रिंशन्नुपान्वितश्चक्रायुधो धरापतिर्जिनैरेण दीक्षितः. ततस्तेषां सा-
 धूनां जिनेन त्रिपद्यारोपिता, ते मुनयो गाढप्रज्ञावंतस्त्रिपद्या अनुसारेण कृणाद् द्वादशांगानि वि-
 दधिरे. ते सर्वे द्वादशांगीं विधाय जिनसन्निधौ समागताः, जगत्वांस्तानागतान् विद्मपय सिंहासना-
 दुत्तस्थौ. अत्रांतरे सहस्राहः सप्तधवासपूरितं विशालं स्थालं समादाय शान्तिनाथपुरतस्तस्थौ. जि-
 नेश्वरः समस्तसंघस्य गंधवानर्पयामास. ततस्ते साधवः प्रभुं परितः प्रदक्षिणात्रयं ददिरे. तदुत्तमंगे-
 षु ससंघो जिनो गंधवासानक्षिपत्. जिनेनैवं तेषां गणधरपदस्थापना विनिर्मिता. ततो जिननाथेन
 बहवः पुरुषाः स्त्रियश्च दीक्षिताः. ततो जिनस्य साधुसाध्वीपरिवारः समजायत. तथा ये नरा नार्य-
 श्च यतिधर्मासमर्थास्ते स्वाभ्यंतिके श्रावकत्वं प्रपेदिरे. एवं चतुर्विधः संघः शान्तिजिनस्य प्रथमे स.

मवसरणे समुत्पन्नः. प्रथमपौरुष्यं ते समुहाय जिनेश्वरो द्वितीयप्राकारमध्यस्थे देवहंदके श्रमापन-
यनार्थं विश्राम, ततो जिनेंद्रस्य पादपीठे प्रथमो गणी चक्रयुधो निषण्णो द्वितीयपौरुष्यां तस्याः
सदसः पुरो व्याख्यानं चक्रे, यथा—जिनधर्मस्थरीकार—कारिणीमघहारिणीं ॥ संवस्य कथयामा-
स । सौतरंगकथामिमां ॥ १ ॥ तथाहि—

अत्र मनुष्यलोके क्षेत्रे शरीरे नगरे बलवान् मोहनामा महीप्रातः स्वेहया विलसति, तस्य
मायानाम्नी प्रियास्ति, तत्पुत्रोऽनंगनामा, लोचनामा महामात्यः, क्रोधनाभा योधश्चास्ति, रागद्वेषाव-
तिरथौ मिथ्यात्वनामा मंडलेश्वरश्चास्ति, मोहराजस्य बाहनं मानगर्जेन्द्रोऽस्ति, इंद्रियाश्मरूढा वि-
षयास्तस्य सेवका वर्तते. एवं मोहराजस्य सैन्यमतिदुर्धरं वर्तते, तत्र नगरे कर्मसंज्ञाः कृषीबलाः,
प्राणाः प्रौढवणिजो, मानसनामा रत्नकश्च वसंति. गुरुपदेद्रादानेन मानसे जेदिते ससैन्यो धर्मरा-
जस्तत्र सैन्ये प्रविवेश, तस्य मनोहराचारवतीनाम्नी पट्टराइयस्ति, संतोषनामा महामात्योऽस्ति, स-
म्यक्त्वनामा मंडलेश्वरोऽस्ति, महाव्रतनाम सामंताः, अणुव्रतादयः पत्तयः, बाहनं च मार्दवनामा ग-
र्जेन्द्रोऽस्ति, जपद्गमादयो घोडारो वर्तते, सच्चारित्रशारूढः श्रुतनामा सेनानी वर्तते, तेन धर्मराजे-

नासौ मोहराजो निर्जित्य शरीरपुराद्विष्कासितः, पश्चाद्धर्मराजः सर्वेषां लोकानामिमामाज्ञां ददाति,
 ज्ञो भो लोकाः ! मोहराजस्यावकाशो केनापि न देयः, एवं कृतेऽपि यः कश्चिन्मोहस्यावकाशं दा-
 स्यति स पुनः कर्मपरिणत्या संसारपथि संस्थाप्यते. एवं गणधरेण प्रवरा धर्मदेशना कृता, स्वयं
 निर्मिता द्वादशांगी च कथिता, तथा साधूनां च दशविधा सामाचारी प्रकटिपता, साधूनामशेषकृत्यं
 चासुना श्रुतकेवल्लिना सर्वं समुपदिष्टं. ततः शांतिजिनवरो महीतले ज्ञप्यान् प्रतिबोधयन् विजहार,
 केचिज्जना जगवतः पार्श्वे प्रवज्यां जगहुः, केचिद् गृहस्थधर्मं शुभज्जावतः प्रपेदिरे, केचन विरतिं,
 केचन सम्यक्तवं च प्रपेदिरे, जिनज्ञास्करे जदिते सर्वस्यापि पापतमो नष्टं, परं कौशिकानां यथा-
 धवं न नश्यति, तथाऽज्ञप्यानां जिनेनापि सिद्धिर्न जायते. श्रीमहातिजिनश्चतुस्त्रिंशदतिशयैर्वि-
 राजमानः पञ्चविंशद्वाभ्युणैर्विभूषितो ज्ञप्यान् प्रतिबोधयन् मह्यं विहरतिस्म, चक्रायुधगणधरः शुश्रू-
 षां कुर्वीणः शांतिजिनेन्दुना सह ब्रूतले विचचार. पृश्निव्यां विहरता शांतिनाथेन षट् त्रिंशद्गणधरैः
 संयुक्ता द्वाषष्टिसहस्राणि मुनिपुंगवा दीकृताः, षट् शतैरधिकान्येकषष्टिसहस्राणि शीलशोचितानि
 प्रभृद्दीकृतानां श्रमणीनामब्रूवन्, श्रीशांतिनाथेन बोधितानां शुद्धसम्यक्तवधारिणां श्राद्धानां नवति-

सहस्रयुक्ता लङ्कट्यी जाता, शुक्रसम्यक्तधारिणीनां श्राद्धीणुरलंकृतानां श्रीजिनप्रतिबोधितानां
 त्रिनवतिसहस्राधिकत्रीणि लङ्काणि श्राद्धीनां चाभवन्. जिनानां जिनसहशानां चतुर्दशपूर्वभूताम-
 ष्टसहस्राणि चालवन्. शांतिजिनस्य सहस्रवितयमवधिज्ञानिनामज्जवत्, मनःपर्यवद्ज्ञानिनां सहस्रच-
 तुष्टयी जाता, केवलज्ञानयुक्तानां मुनीनां त्रिशताधिकचतुःसहस्राणि बभूवुः. वैक्रियलाब्धिमतां ष-
 ट्सहस्राणि. चतुःशताधिके द्वे सहस्रे वादिनां, तथा वैयावृत्यकरः संप्रप्रयूहहरः शांतिजिनेशितु-
 स्तीर्थरङ्गाकरो गरुडनामा यक्षोऽद्भुत्. शांतिनाथतीर्थरङ्गाकारिणी निर्वाणीनाम्नी विश्रुता ज्ञासनदे-
 वता जज्ञे, तथा शांतिनाथस्याष्टौ प्रातिहार्याण्यशोकादीनि जङ्घिरे.

एवं श्रीशांतिनाथः पंचविंशतिवर्षसहस्राण्यनगारतां पालयन् पुष्टिव्यां विहरतिस्म, तत्राष्टौ मा-
 सांश्चक्ष्मस्थत्वेन, शेषाणि च केवलित्वेन विचचार, प्रजोः कैमारत्वे पंचविंशतिवर्षसहस्राणि, ताव-
 ति वर्षसहस्राणि मंजुलिकत्वे, पंचविंशतिवर्षसहस्राणि चक्रित्वे, पंचविंशतिवर्षसहस्राण्यणगारत्वे,
 एवं च प्रजोर्वर्षलङ्कं सर्वयुरज्जवत्. अथ जगद्गुरुः स्वस्य निर्वाणसमयमासन्नं ज्ञात्वा स्वयं समुत्पत्ति-
 खरे ज्ञास्रोह, स्वाभ्यासः निर्वाणं ज्ञात्वा सर्व सुरेश्वराः समन्वयेत्यातिमं समवसरणं चक्रुः, जगत्वा-

स्तत्रोपविश्यांतिमायां देशनायां सर्वज्ञानामनित्यतां समाचर्यौ. द्वात्रांतरे चक्रायुधगणधरः पाद-
 प्रणामपूर्वकं सिद्धशिलास्वरूपं सिद्धस्वरूपं च पप्रब्ध, भगवानपि नयोः स्वरूपं प्रोवाच यथा—पंच-
 चत्वारिंशद्वक्त्राणि योजनानां विस्तृता श्वेतोत्तानह्रत्रभंस्थिता सकललोकस्योपरि प्रतिष्ठिता पिंडेऽष्टौ
 योजनानि क्रमात् संक्षिप्तांतं मङ्किपात्रतन्वी सिद्धशिला वर्तते, तस्योपरि योजनस्य षट्शकेऽनं-
 तसौख्यसमन्विताः सिद्धाः प्रतिष्ठिताः, तत्र तेषां सिद्धानां जन्मजरामरणशोकाद्युपद्रवो नास्ति,
 तत्र निरुपमं सौख्यं सिद्धानां वर्तते. यतः—जं च कामसुहं लोए । जं च दिवं महासुहं ॥ वीय-
 रायसुहस्सेहिं । अणंतजगंणि नगधद्र ॥ १ ॥ एवमंतिमां देशनां समाख्याय जगवांस्ततः स्थानात्
 समुह्राय महीभृतः क्वापि प्रधानशिखरे आसरोह. केवलज्ञानिनां साधूनां नवभिः शतैः सार्धं तत्रै-
 कमासिकमनशानं व्यधात्. तस्मिन् समये सपरिवाराः सर्वेऽपि सुरेंद्राः परमप्रीतिसंपन्नाः प्रभुपर्युपास-
 नां चक्रिरे. ज्येष्ठश्यामत्रयोदश्यां निष्ठाकरे जराणीस्थे शुक्लध्यानस्य चरमं जेदं ध्यायन् प्रभुः शान्ति-
 जिनः सिद्धिं ययौ. ते सर्वेऽपि साधवः केवलज्ञानिनोऽनशनिनः स्वाभिना सह मोक्षं ययुः. सि-
 ङ्घिगतं नाथं ज्ञात्वा देवासुरमनुजगणाः साशुपूर्णाङ्गाः प्रज्ञोर्गुणान् स्मारं स्मारं विलपंतिस्र. ह्रा

नाथ ! संशयध्वान्तविबेदनदिवाकर ! अस्माननाथान् मुक्त्वा त्वं क्व गतोऽसि ? त्वन्तं विना स्वप्नाषा-
परिणामामाह्लाददायिनीं धर्मदेशनां कः कर्ता न विष्यति ? इत्यादिविज्ञापानं कृत्वा श्रीशान्तिजिने-
श्रितुः शरीरं क्षीरोदध्यादिवारिणा स्नाययामासुः. ततो नन्दनवनसमुह्यगोशीर्षचंदनेनानुल्लिप्य, देव-
दूष्यवासांसि परिधाप्य मुखे कर्पूरं दत्त्वा, चंदनादिभिः पूजयित्वा, वररत्ननिर्मितायां शिविकयां क्षि-
प्त्वा, ततः समुत्पाद्य चंदनदाकृतचित्रामध्ये तज्जिनेरुवपुरक्षिपन्. शेषानगाराणां शरीराणि वैमा-
निकामरास्तथैव चंदनादिभिः संपूज्य शिविकयां समारोप्य चित्रायामक्षिपन्.

ततोऽभिकुमारा देवा मुखेऽग्निं ददुः, वायुकुमारा देवा वातं ववुः. एवमग्नौ प्रदीपे दग्धे मांस-
शोणिते. ततो मेघकुमारेण सुरभिशीतलं वारि मुक्तं, निर्वापिता चिता. ततश्चोर्ध्वस्थां दक्षिणां
दंष्ट्रामाद्यवासवेन्द्रो जग्राह, अथःस्थितां चमरेन्द्रो, वामामुपरिस्थामीशानेन्द्रोऽथःस्थां वलीन्द्रश्च. शेषा-
ष्टाविंशतिदंतास्तत्संख्यैः शेषवासवैर्जगद्दिरे. शेषास्थानि पुनर्देवैर्जगद्दिरे. जगद्गुरोश्चितान्सम विद्या-
धरनरैः सर्वोपद्रवरक्षार्थं जगद्दे. एवं विहितसंस्काराः सुरेन्द्रास्तद्व्रतमौ स्वर्णरत्नमयं स्तूपं चक्रुः. तस्यो-
परि जगद्गुरोः स्वर्णमयीं प्रतिमां कृत्वा देवेन्द्राः पूजयामासुः. ततो नन्दीश्वरयात्रां कृत्वा ते स्वं स्वं

स्थानं प्रति ययुः चक्रायुधो जगवान् जज्ञान् प्रतिबोधयन् महीपीठे विजहार. पृथिव्यां विहरतश्चक्रा-
युधमुनेः केवलमुत्पन्नं. सोऽपि केवली चक्रायुधो गणभृद्बहुसाधुपरिवृतः कोटिशिलायां शिवं प्रय-
यौ. सर्वोपसर्गाः स्मरणेन यस्य । व्रजंति यः कामितकटपवृद्धः ॥ जग्यां गिनां यो वरदानदक्कः । स
शांतिनाथः प्रकरोतु शांतिं ॥ १ ॥ द्रुहं यः सकलोपसर्गहरणः कट्याणकृद्देहिनां । ख्यातो द्वादश-
दिर्नैर्गुणवतां पूज्यो जगत्त्रायकः ॥ भीतो येन जिनेन कंपितवपुः पारापतो रक्षितः । स श्री-
शांतिजिनो जगत्त्रयपतिर्दृयात्सतां शांतये ॥ २ ॥ इति श्रीशांतिनाथचरित्रं संक्षेपतः समाप्तं. शां-
तिचरित्रेण दिग्मात्रदर्शितेन 'करुणाद्विन्नदाणो' इति प्ररूपितं. अथ साधूनामन्नादिदानफलमाह-
॥ मूलम् ॥—पंचसयसाहुन्नोद्व्यण—दाणावज्जिअसुमुष्णभारो ॥ अन्नरियचरिअन्नरिज्जं ।
जरहो जरहाहिवो जाज्ज ॥ ७ ॥ व्याख्या—एकादशभवे बाहुसाधुर्जरतजीवः 'पंचसएत्ति' पंच-
दातसाधूनां 'जोअएत्ति' जोजनमन्नपानादि, तद्दानेनावर्जितः सुपुण्यप्राग्भारो येन स तथा
'अन्नरिअत्ति' आश्चर्यकारि यच्चरितं तेन भूतः 'जरहोत्ति' जरतः प्रथमचक्रवर्ती 'जरहाहिवो-
त्ति' जरताधिपः षट्संभननयको जात इति गाथात्सरार्थः. विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा-

चेयं—ऋषभदेवैकादशज्ञवे वैद्यपुत्रजीवानंदजीवो १, राजपुत्रमहीधरजीवो २, मंविपुत्रसुबुद्धिजीवः ३, श्रेष्ठिपुत्रगुणाकरजीवः ४, सार्धपतिपूर्णचंद्रजीव ५ श्रैते पंचापि परममैत्र्या द्यान्मुतकल्पे त्रिदि-
वश्रियं युक्त्वा द्वाविंशतिसागराण्यधुः परिपाद्य च्युत्वा जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे लवणवारिधेस्तटे
पुष्कलावतीविजये पुंडरीकिणां नगर्यां वज्रसेनस्य राज्ञो धारिण्यां पट्टराज्ञ्यां कुक्षौ ते पंचाप्यनुक-
मेण पुत्रत्वेनोत्पन्नाः. तेष्वधो त्रिष्वजीवो वज्रनाभनामा चतुर्दशस्वप्नचिंतो विदिष्टसाम्राज्यवर्ज-
वो जातः १. द्वितीयो बाहुनामा २, तृतीयः सुबाहुनामा ३, चतुर्थः पीठनामा ४, पंचमो महापीठ-
नामा ५ चेति. पंचापि परमबांधवाः परमवशंवदाः क्रीडया कालं गमयामासुः. वज्रसेननृपस्यान्यदा
लोकांतिकामरैः समागत्य दीक्षासमयो ज्ञापितः. स्वाप्यपि लोकांतिकोक्तं श्रुत्वावधिज्ञानेन च ज्ञा-
त्वा वज्रनाभं ज्येष्ठपुत्रं राज्ये न्यवेक्षयत्. सांवत्सरिकदानं दत्त्वा सुमुहूर्ते देवैर्द्रुहृतमहो जगवान् व-
ज्रसेनो बहुपश्चिरपरिवृतः संयममशिश्रियत्. तत्कृणादेव चारित्र्यसंपदा साकं तुर्यं मनःपर्यायज्ञान-
मासदत्. स जगवान् वज्रसेनो जिनो मह्यं विहरन् संयमं पालयामास. कतिपयवर्षांते वज्रनाभम-
हीपती राज्यं पालयन् चक्ररनोत्पत्तिवर्षानिक्रया वर्धितः, तथा तस्मिन्नेव दिने समकालं वज्रसेनं-

जिनयतेः केवलोल्लसतिवर्धनिनकयापि वर्धितः.

ततो राज्ञा वज्रनाभेन वज्रसेनजिनस्य केवलमहिमानं विधाय ततोऽष्टाद्विकोत्सवश्चक्रस्य विदधे, चक्रानुगो वज्रनाभश्चक्रो पुष्कलावतीविजयपद्मं विजित्य प्राप्तचक्रिपदः कामं धर्मार्थकामानसाधयन्नास्ते. एवं बहूनि वर्षाणि यावत्कृतराज्यो युक्तचक्रवर्तिनोगः समुत्पन्नवैराग्यः सुतं राज्ये न्यस्य सर्वबंधुसहितो नृपस्तातपादांते दीक्षां जग्राह. वज्रनाभो राजर्षिः स्थविरोपांते द्वादशांगान्यधीत्य सूरिवरो जातः. तेषां सूरिणां चत्वारो बांधवा एकादशांगधरा बभूवुः, ते च गुरुपांते वैयावृत्यपराः संयमं पादयामासुः. कियता कालेन वज्रसेनप्रज्ञौ जवोपग्राहिकर्माणि द्दयं नीत्वा निवृत्तिं प्राप्ते वज्रनाभो गणभूरायां विजहार. वज्रनाभस्य साधोः सकला लब्धयः सिद्धयश्च समागत्य पादपीठांतिके ब्रुब्रुवुः, तस्यान्ये बांधवाश्चत्वारोऽप्येकादशांगधराः क्षमासागरा धर्मधुराधारेया निर्मलं संयमं पादयामासुः. वज्रनाभमुनीन्द्रोऽर्हन्त्यदिनिर्विशतिस्थानकैस्तीर्थैर्कर्म निर्ममे. बाहुसाधुः पंचशतसाधूनां प्राशुक्रान्तापनादिदानेन चक्रिपदवीं समुपार्जयत्. सुबाहुमुनिवरः पंचशतसाधूनां विश्वामणादिवैयावृत्यमकरोत्. तेन पुण्येन स चक्रवर्तिनोऽपि बलाधिक्यमार्जयत्. वज्रनाभमुनीश्वरस्तयोः

प्रशंसां करोति. पीठमहापीठौ महामुनी एकांते स्थितौ तपसि लीनौ वैयावृत्यविमुखावोऽर्पवितौ मायामिथ्यात्वयोगतः स्त्रीगोवकर्म बन्धवतुः क्रमात्ते पंचापि चतुर्दशपूर्वतद्ग्राणि दीक्षां पात्रयित्वा-
युरंते मृत्वा सर्वार्थसिद्धिश्चियमस्तिश्चियम्.

अस्मिन् जंबूद्वीपे दक्षिणार्धनरते गंगासिंधुमध्यवर्तिद्विकुट्टमौ तृतीयारकपर्यंते चतुरशीतिपूर्व-
लक्षेण शेषेण किञ्चिदधिकेषु श्रीवज्रनागरस्य जीवः सर्वार्थसिद्धिविमानत्रयस्त्रिंशत्सागरोपमसंमित-
युर्भुक्त्वा कृष्णषाढचतुर्थ्यां नात्रिकुलकर्मरुदेवाकुट्टौ समवातरत्. प्रजोस्तत्राद्भुतेऽवतारे भुवनत्रयं
क्षणाध्वस्तांशं शांतदुःखं चाभूत्. तथा सा मरुदेवा जगवती जिनजन्मसूचकांश्चतुर्दश महास्वप्ना-
नद्राक्षीत्. ततः परिपूर्णेषु दिनेषु त्रयामत्रैत्राष्टमीदिने उत्तराषाढास्थिते चंद्रे सा मरुदेवी युगलध-
र्मेण सुतरत्नमसूत. समागता देवा देव्यः, कृतो जन्ममहः, वृषजलांजनत्वाद्बृषज इति नाम पितरौ
चक्रतुः. सुरस्त्रीभिः पाद्यमानोऽसौ वृद्धिं दधौ. ततो देवदेवीपरिवृतः स उत्तरकुरुद्वैर्दिव्यैः फल-
जोजनैरप्रीयत, नंदनवने कल्पपादप द्वय ववृधे. क्रमेण स रूपसौभाग्यलावण्यपावनं यौवनं ययौ.
ततः सुनंदा १ सुमंगला २ चेत्युभे रतिप्रीतिनिजे कन्यके शक्रेण परिणयिते. स्वाभ्यपि त्र्यशीति-

पूर्वलक्षणे यावद्भोगफलोदयमवधिज्ञानेन ज्ञात्वा परिणीतवान्. स्वामिनो जन्मतः षट्पूर्वलक्षेणु गतेषु तौ बाहुपीठ्योर्जीवौ सर्वार्थसिद्धितश्च्युतौ सुमंगलागर्ज्जं समागतौ. सा सुमंगलादेवी च चतुर्दश स्वभानडाक्षीत. सुनंदापि तदानीं तौ सुबाहुः ? महापीठजीवौ दिवश्च्युताबुदरे दधौ. ते द्वे अयं पि पत्न्यौ प्रीते युग्मं प्रसूते. सुमंगलायाः सुतस्य जारत इति, पुत्र्या बाह्वीति, सुनंदायाः सुतस्य बाहुबलीति, पुत्र्याश्च सुंदरीति नामानि दत्तानि. पुनरेकोनपंचाक्षरपुत्रयुग्मनि सुमंगलासुत. एवं क्रमेण विंशतिपूर्वलक्षेणु गतेषु सौधर्मैरेण स राज्ये स्थापितः. ततस्त्रिषष्टिलक्षपूर्वाणि स राज्यश्रियं ब्रुवते. ततो जारतस्य राज्यं दत्त्वा, सांवत्सरिकं दानं च दत्त्वा स्वामी दीक्षां जग्राह. ततः प्रसुरथ-नार्यदेशेषु विहृत्य वर्षसहस्रांते पुरिमितालाख्येऽध्याप्यापुर्यासन्नशाखापुरे शुक्लध्यानधनः केवलज्ञान-मवाप. तदासनकंपेन वासवास्तत्र समीयुः. तैश्च चमत्कारिसंभवसरणमकारि. ऋषज्जिन्नः पूर्वद्वारे-ण प्रविश्य तीर्थं नत्वा सिंहासनं जेजे, सज्जालोकेषु यथास्थानं निविष्टेषु वासवो जिनं प्रदक्षिणीकृत्य स्तौतुः स्तुत्वा कृतकृत्यः प्रजोरुपासनाहेतोरसन्नस्थानमासदत्त. इतश्च जारतो ज्ञात्किमरतो जगवंतं नंतुमनास्तजगत्, सुधारससोदरां स्वामिनो देशानां श्रुत्वा स्वयहमागत्य चक्रस्याष्टाहिकोत्सवं कृत्वा

षट्सहस्रं साधयितुं प्राचक्षत्. ततः षष्टिवर्षसहस्राणि देशान् साधयन्नेकं वर्षसहस्रं गंगाया गृहे स्थितः, तथा सह च जारतो दिव्यान् लोभान् बुभुजे. ततो देशान् साधयित्वा स गृहे समागत. एवमसमां चक्रिपदवीं पात्यतो भरतस्य किञ्चिद्व्युत्पन्नानि पंचलक्षपूर्वाण्यतीतानि.

एकस्मिन् दिने जारतवृषालो लोजनानंतरं कृतशृंगार आदर्शगृहे स्ववपुरालोकनकृते गतः, पतितमुद्रिकामंशुलीं विरूपां दृष्ट्वा ततोऽन्यान्यथा जारणान्यपनीय यावता विरूपं स्वं वपुरालोकयति तावता लावनाख्यो जगवान् जारतः संसारासारतां चिंतयति, यथा—नित्यमित्रसमो देहः । स्वजनाः पर्वसन्निभाः ॥ नमस्कारसमो ज्ञेयो । धर्मः परमबोधवः ॥ १ ॥ यत्प्रातः संस्कृतं धान्यं । मध्याह्ने तद्विनश्यति ॥ तदीयरसनिषेधे । काये का नाम सारता ॥ २ ॥ सुखादूनन्नपानानि । क्षीरेक्षु विकृतीरपि ॥ शुक्तानि यत्र विष्टायै । तन्नरीरं कथं शुचि ॥ ३ ॥ अन्यत्कोऽपि विलिप्तोऽपि । धौतोऽपि घटकोटिभिः ॥ न याति शुचितां कायः । शुंभाघट द्वाशुचिः ॥ ४ ॥ इदं शरीरं परिणामदुर्बलं । पतत्यवश्यं श्लथसंधिजर्जरं ॥ किमौषधैः क्लिश्यसि मूढ दुर्मते । निरामयं धर्मरसायनं कुरु ॥ ५ ॥ इत्यादिजावनां जावयन् स केवलज्ञानमवाप, समागता देवाः, समर्पितः साधुवेषः, अन्य-

नं पूर्ववत्त्वं केवलित्वे विहत्याष्टापदे स मोक्षमगमत्. द्रवं मुनिवरदानं । पूर्वज्ञवे ज्ञरतर्चक्रिणा द-
त्तं ॥ प्रवरं पुण्यनिदानं । मोक्षार्थं कुरुत ज्ञो जविक्राः ॥ १ ॥ इति दानविषये ज्ञरतेश्वरकथानकं
समाप्तं. मुनीनामथौषधदानफलमाह—

॥ मूलम् ॥—मुद्धं विणावि दातुं । गिलाणपडिच्चरणजोगवत्थुणि ॥ सिद्धो अयं रयणकंबल
—चंदणवणिजवि तंमि ज्ञवे ॥ ८ ॥ व्याख्या—‘मुद्धं विणेति’ राजपुत्रादिभ्यो मूढ्यं विनापि,
अत्रापि रसवधारणार्थः, तेन मूढ्यं विनैवेत्यर्थः, ‘दातुं’ दत्त्वा कानि गदानप्रतिचरणयोग्यवस्तूनि,
गदानो गलत्कामिकुष्ठव्याप्तदेहो मुनिस्तत्प्रतिचर्यायोग्यवस्तूनीत्यर्थः. ‘सिद्धोति’ सिद्धः शिवं प्राप्तः,
‘रयणकंबलति’ रत्नकंबलचंदनदानोपलब्धितो वणिगित्यर्थः, इति गाथार्थः ॥ ८ ॥ विस्तरार्थस्तु
कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं—

ऋषज्ञदेवजीवो नवमज्ञवे जंबूद्वीपे विदेहक्षेत्रमंडने कितिप्रतिष्ठितपुरे सत्कर्मकर्मठः सुविधेवै-
द्यस्य जीवानंद इति नाम्ना स्रुतुर्ब्रह्म, तन्नगराधीशेद्वानचंद्रस्य राज्ञः कान्तायां कनकवत्यां जातो म-
हीधरनामा पुत्रोऽस्ति १, तत्रैव नगरे सुनासीरस्य मंत्रिणो लक्ष्म्यां पत्न्यां जातः सुबुद्धिनामा मं-

त्रिपुत्रोऽस्ति ३, तत्रैव नगरे धन्यश्रेष्ठिपत्न्यां शीलवत्यां जातो गुणकरनामा पुत्रोऽस्ति ३. तत्रैव नगरे सार्धपतेः सागरदत्तस्याज्ञयमत्यां पत्न्यां जातः पूर्णभद्र इति नामा पुत्रोऽस्ति ४, तत्रैव नगरे ईश्वरदत्तस्य श्रेष्ठिनः केशवनामा सुतोऽस्ति ५. एतेषां पंचानामपि समानशुण्डालिनां जीवानंदेन वैद्येन समं मैत्र्यमभूत्. एकस्मिन् दिने ते पंचापि मित्राणि वैद्यगृहे संगताः क्रीडन्तिस्मि, तावता कश्चित्साधुर्माधुरीं दिकां कुर्वस्तेषां नेत्रपथं ययौ, तं कुष्टिनं साधुं वीक्ष्य महीधरो राजपुत्रो जीवानंदं वैद्यपुत्रं तिरस्करोति. यथा क्षिपजां जन्म धिगस्तु, ये लोचग्रहश्चास्मा धनाधितथियो धनिनामेव प्रतिक्रियां कुर्वति, न चेदृशां साधूनामुपकारं कुर्वति, एतद्वचनं श्रुत्वा जीवानंदो जगाद, हे राजेन्दुनंदन ! त्वं युवापि वृद्धबुद्धिर्वर्तसे, त्वया युक्तमुक्तं, परं कथं क्रियते वैयावृत्तयं ? वस्तुत्रयं प्रत्येकं दीनारलक्षेण लभ्यते, तेषु वस्तुषु लक्षपाकारूपं तैलं मद्गृहेऽस्त्येव, परं गोशीर्षवन्दनं रत्नकंबलं च नास्ति, एतद्वद्यवचनं श्रुत्वा ते पंचापि मित्राणि हृदश्रेण्यां गत्वा कंचिन्महेन्द्र्यश्रेष्ठिनमूचिरे, नोः श्रेष्ठिन् ! दीनारलक्षान्यां गोशीर्षवन्दनं रत्नकंबलं च देहि ? श्रेष्ठिनोक्तं नो कुमारकाः ! आन्यां ज्ञातः किं कर्तुमिच्छवः ? तैरुक्तं रोगिणो मुनेश्चिकित्सां कर्तुकामा वर्तमहे. तेषां कुमारारणा-

मेतद्वचनं श्रुत्वा विस्मयस्मेरमानसः श्रेष्ठी सादरं जगाद. नोः कुमारकाः! यूयं धन्याः, ये कुष्ठरोगा-
 जिभृतस्य मुने वैयावृत्यं कुरुष्व, मुने वैयावृत्यं राज्येनापि न लभ्यते. यतः पुण्यनिदानानि दाना-
 नि कोटिः संति, तानि सर्वाणि दानान्यारोग्यदानस्य समानतां न लभन्ते. नो कुमारकाः! त-
 स्मात्कारणाद्यं मूढ्यं विनैवौषधं गृहीत? द्रष्टुं त्वा श्रेष्ठी रत्नकंबलचंदने तेभ्यः समर्पयामास. त-
 तस्ते कुमारकाः शुनशकुनैः प्रेर्यमाणा जीवानंदेन वैद्येन समं मुनेरनुपदं ययुः. स साधुर्न्यग्रोधञ्च-
 रह्यधोनागे बाह्योद्याने गत्वा ध्याने तस्थौ. ततो वैद्यपुत्रो जीवानंदो मुनिमनुज्ञाप्य सर्वेषां पश्यन्तां
 तेनौषधेन चिकित्सां करोति. तावदादौ मुनिवपुस्तत्तेनार्यंभ्य रत्नकंबलस्रवेष्टयत्. तैलतापेन व्या-
 कुलास्तन्मुनिशरीराग्निःसृताः क्रमयः शीतलत्वाद्भ्रतकंबले व्यलणन्. ततस्तान् क्रमीन् मृतकगोकलेव-
 रे दयापरो जीवानंदः पातयामास. ततो गोशीर्षिचंदनस्पंदैः शीतलैः शमिनस्तापं शमयामास. एवं
 त्रीन् वारान् विधाय मांसास्थिगतान् जीवाग्निःकास्य जीवानंदो गोशर्बे पातयामास. कैश्चिद्भिः सा-
 धुश्चामीकरसममृद्विजर्जितः. तैः क्षमितो नववपुः स साधुः स्वस्थचित्तो विहारयान्यत्र ययौ. श्रेष्ठ्यपि
 नैषज्यदानप्रज्ञावैजवात्तस्मिन्नेव ज्ञेयतत्कृत्केवलीं ब्रूत्वा मोक्षं ययौ. ते कुमारकाः शेषकंबलगोशीर्षिचं-

दने विक्रीय तैः कांचनैः रवेन लङ्काद्वयेन च सम्यग् जिनप्रासादं कारयामासुः. कियता कात्वेन सं यमं प्राप्य सम्यग्जावनां जावयंतस्ते षडप्यच्युते कट्ये द्वात्रिंशत्सागरायुषस्त्रिदशश्रियं त्रिश्रियुः. इ-
 ङं चंदनकंबल—दायकवणिजाशु केवलं लब्धं ॥ साधुजनेभ्यो नविका । दत्तं दानं जवेद्विवदं ॥
 ॥१॥ इत्यौषधदानविषये चंदनकंबलदायकवणिकथानकं समाप्तं. अथ साधुभ्यः परमान्नदानफलमाह—
 ॥ मूलम् ॥—दाऊण स्वीरदाणं । तवेण सुसिञ्चणसाहुणो धणिय्यं ॥ जणजणिय्यचमकारो
 । संजालुं साद्विज्झोवि ॥ ९ ॥ व्याख्या—‘दाऊणसि’ दत्त्वा क्षीरदानं परमान्नदानं, ‘रुस्सै’ त-
 वेण सुसिञ्चंगति तपसा षण्णमाद्यनेकमेदेन शोषितांगसाधवे, अत्र चतुर्थ्यर्थे षष्ठी, ‘धणिय्यसि’
 अतिशयेन तेन क्षीरदानपुण्येन द्वितीयजन्मे साद्विज्झोऽपि संजातः, अपिपशब्दः समुच्चये, कथं नृ-
 तः? ‘जणजणिय्यसि’ जनजनितचमत्कारो जनानां जनित उत्पादितश्चमत्कारो येन स तथेति
 गाथार्थः. ॥ ९ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं—

काचिदुल्लिख्यवंशका धन्येति नाम्ना योषित्संगमकनाम्ना बालेन समं राजगृहासन्नशास्त्रिप्राप्ते
 समापयौ, स धन्यासुतः संगमको बालको ग्रामलोकाणां वत्सरूपाण्यचारयत्, यतो रोरबालानामियं

मृदुजीविका. अथान्यदा सोऽर्जकः कस्मिंश्चिदुत्सवे संजाते गृहे गृहे पायसं ब्रूयमानमपश्यत्,
 सोऽपि बालो गृहे गत्वा जननीपार्श्वे पायसं ययाचे, जननी जगाद ज्ञो पुत्रक ! अहं दद्रिदस्मि,
 अतो मद्गृहे पायसं कुतो जवति ? तेन बालेन पुनः पुनर्याच्यमाना सा निजं भर्तारं पूर्वसंपदं
 च स्मरंती तारं तारं स्मरेद, तां रुदंतीं वीक्ष्य प्रातिवोद्विमकीनार्यो दयार्द्रहृदयाः समागत्य दुःखकार-
 णं पप्रच्छुः, सा संगमजननी तान्यो गद्गदाक्षरं दुःखकारणमभ्यधत्, यथा बालोऽयं पायसं याचते,
 किं करोम्यहमज्ञायया ? तत् श्रुत्वानुकंपातस्ता नार्यो दुग्धादिसर्वं तस्यै ददुः. संगमजननी कैरेयीं
 निष्पाद्य स्थालं भूत्वा संगमकस्यार्पयित्वा केनचित्कार्येण गृहांतर्गता. अथ संगमकः प्रकृष्टं परमान्नं
 परिवेशितं कदाचिदपरिहृतं हस्तप्राप्तं दृष्ट्वात्युत्कृष्टपुण्यप्रेरितश्चितयति, मम पुण्यप्रेरितो यदि कश्चि-
 त्साधुः समन्येति, तदाहं तस्य तद्वत्त्वा शेषान्नं ब्रुंजे तदा वरं, एवं स यावता चिंतयति तावता क-
 श्चित्साधुर्मांसमुपोषितः पारणकार्थं संगमकस्य गृहे मूर्तिमान् धर्मं द्रव्यं समागत्य, स चिंतयति ममा-
 द्य ज्ञाप्यं फलितं, यन्मम गृहे एष साधुः समागतः, यतः—साधु साधु महासाधु—र्मज्ञाप्यैरयमा-
 ययौ ॥ कुतोऽन्यथा वराकस्य । ममेदक्यावसंगमः ॥ १ ॥ ज्ञाप्योदयेन केनापि । ममाद्य समप-

द्यत ॥ चित्तं वित्तं च पात्रं च । त्रिवेणीसंगमो ह्ययं ॥ २ ॥ इति शुद्धजावनां जावयन् संगमकः
पायससंभृतं स्थातुं समुत्पाद्य समुत्तस्थौ, साधुरप्यनुग्रहबुद्ध्या पात्रं दधौ, सोऽपि निस्तीर्णोऽस्मीति
बुद्ध्या साधवे सर्वे ददौ, करुणापरो मुनिस्तदन्नं गृहीत्वा वने ययौ, पारणकं कृत्वा च स्वस्थमना-
स्तस्थौ, समागता धन्या, मेने भुक्तमनेन, तत्पुनः पायसं ददौ, सोऽप्यतृप्तः पायसमाकृतं यावद् बु-
भुजे, परं तदन्नं तस्य यामिन्यां न जीर्णं, ततो विश्वचिका जाता, स संगमः साधुदानं स्मरन् व्य-
पद्यत. तेन साधुदानप्रभावेण राजगृहे नगरे गोजरुश्रेष्ठिनो जार्याया ज्ञाया जदरे स पुत्रत्वेना-
जवत. ततः सा शालिक्षेत्रं मुनिषन्नं स्वप्नेऽपश्यत्. तं स्वप्नं च सा जर्तुः शर्शस. जर्त्रोक्तं तव वरी-
यान् पुत्रो जावी.

ततः सा ज्ञा गौभद्रश्रेष्ठिना संपूर्यमाणदोहदा पूर्णे काष्ठे जरुकरं ह्युतिद्योतितदिहमुखं त-
नयरत्नमसूत. मुनिषन्नशालिक्षेत्रस्वप्नानुसारेण तस्य सूतोः शुभे दिने पितरौ शुभां शालिजद्र इ-
त्यन्निधां चक्रतुः. स पंचजिर्धर्वाविज्ञिः परिपाद्यमानः क्रमाद्वृधे. क्रमात्किंचिदूनाष्टवर्षीयः पित्रा क-
ला ह्यध्यापितः. क्रमेण मित्रैः सह क्रीडन् संप्राप्तयौवनो युवतीजनमनोनयनानंदकरो मेरुद्रुमौ क-

द्यपशाखीव स ववुधे. अथैकदा तत्पुरश्रेष्ठिनो निजा द्वात्रिंशत्कन्याः शांतिज्ञद्रूप प्रदातुं गोज्ञद्रश्रे-
 ष्ठिनं ययाचिरे. तेषां श्रेष्ठिनां वचनं श्रुत्वा प्रहृष्टो गोज्ञद्रः शांतिज्ञद्रेण सार्धं ताः कन्यका महाम-
 हेन पर्येणाययत्. शांतिज्ञद्रो विमानसदृशे मंदिरे ताञ्चिः सार्धं विललास. देववधूञ्चिः समं देव-
 द्रव्यं स शांतिज्ञद्रः सर्वानन्दमग्नौ रात्रिदिवसयोरन्तरं न विवेद्. यतस्तस्य जोगसामग्रीं स्वयं तल्पित-
 रावपूरयतां. एकस्मिन् दिने श्रीमन्महावीरवाणीं श्रुत्वा संजातवैराग्यः श्रेष्ठो गोज्ञद्रो वीरपादमूले व्रतं
 गृहीत्वा सम्यगाराध्य प्रांते विधिनानन्दनं कृत्वा देवलोकं जगाम. अत्राधिज्ञानतो गोज्ञद्रश्रेष्ठिदेवः
 शांतिज्ञद्रं निजात्मजं ज्ञात्वा तत्पुण्यावर्जितः पुत्रवात्सल्यतत्परोऽद्भुत. तेन सोऽनुवासरं कल्पशाखीव
 दिव्यानि वस्त्रनेपथ्यसुगंधकर्पूरादीनि सत्कार्यस्य शांतिज्ञद्रस्यार्पणामास. द्रव्यं पूर्वदत्तफलं, यतः—
 श्रीनाजेयजिनेश्वरो धनमवे श्रेयः श्रियामाश्रयः । श्रेयांसः स च मूलदेवनृपतिः सा नन्दना चन्दना
 ॥ धन्योऽयं कृतपुण्यकः शुभमनाः श्रीशांतिज्ञद्रस्तथा । सर्वेऽप्युत्तमदानदानविधिना जाता जगद्धि-
 श्रुताः ॥ १ ॥ अन्नदातुरधस्तीर्थ—करोऽपि कुरुते करं ॥ तच्च दानं नर्वेत्पात्र—दत्तं बहुफलं यतः
 ॥ २ ॥ एवंविधं सुपात्रे दत्तं दानं फलितं शांतिज्ञद्रस्य, यत्किंचिद् गृहोचितं कार्यं नवति तत्सर्वं

जद्रकारिणी जद्रा करोति, शालिभद्रः केवलं पूर्वदानफलमेव भुंक्ते.

अन्येद्युः केचन वणिजो रत्नकंबलविक्रयार्थं श्रेणिकद्रपाय तन्मूढ्यं कथयित्वादर्शयन्. श्रेणि-
कोऽपि तान् महर्घान् ज्ञात्वा नाग्रहीत्. ततस्ते वणिजः शालिजद्रनिकेतनं जग्मुः. तांश्च रत्नकंब-
लांस्तदुक्तमूढ्येन जद्राग्रहीत्. एतद् वृत्तान्तं ज्ञात्वा श्रेणिकपट्टराज्ञी चेद्व्रणा श्रेणिकपार्श्वे रत्नकंबलं
ययाचे. स्वांमिन् महामूढ्योऽपि कंबलो मद्योग्य एको गृह्यतां ? ततो राज्ञा यथोक्तमूढ्येन वणिजां
पार्श्वे एको कंबलो मार्गितः. तैरुक्तं ते सर्वेऽपि कंबला भद्रया गृहीताः, ततो राज्ञा चितितं जद्रया
वाण्डयार्थं गृहीता ऽविष्यंति, अतोऽहं तत्पार्श्वार्थदेकं गृहीतमूढ्येन समानयामीति विमृश्य श्रेणि-
क एकं प्रवीणपुरुषं मूढ्यदानात्कंबलादानहेतवे जद्रापार्श्वे प्राहिणोत्, तेन गत्वा जद्रा याचिता,
नो जद्रे रत्नकंबलं देहि ? राज्ञा मूढ्यदानेन मार्गितमस्ति, जद्रोच्चे नो जद्र ! ते तु रत्नकंबलाः
षोडशापि द्विधा द्विधा कृत्वा शालिजद्रप्रियापादप्रौढनीकृत्य त्यक्ताः, तत्त्वं राज्ञोऽतिके गत्वा कथय ?
यदि तेन कार्यं जवति तर्हि राजानं पृष्ठाभुज गृह्णाण ? तेन गत्वा राज्ञोऽग्रे तथैव विक्रमं. एतद्वन्न-
नं श्रुत्वा चेद्व्रणा राजानं कथयति, राजन्नस्माकं वणिजां चांतरं पश्य रीरीहेन्नोरिव ? चितितं राज्ञा

तं शालिजद्रं चन्द्रकृतिं पश्यामि. ततो राज्ञा तन्मातां चन्द्रा संमाकर्तिता, समागता चन्द्रा, प्रोक्तं रा-
 ज्ञा नो नद्रे ! तव पुत्रं शालिमद्रं दर्शय ? तयोक्तं राजेन्द्र ! ममात्मजः शालिचन्द्रः कदाचिदपि ब-
 हिर्ने याति, गृह्णांतरे क्रीडति, अतो हे देव ! गृहगमनेन ममानुग्रहः कियतां ? श्रेणिकोऽपि कौ-
 तुकविलोकनकृते तत्तथा प्रत्यपद्यत, कियत्कालावधिं विधाय चन्द्रा गृहं गता, ततः सा चन्द्रा स्वगृ-
 हाजगृहं यावद्विचित्ररत्नमणिमणिकयमन्तितां हृभ्यश्रेणिं हृदशोभां च विधाय राजानमाकारया-
 मास, तयाहूतो राजा मंत्र्यादिभिः परिवृतो मार्गे गृहादृशोभां मार्गशोभां चालोकयन् शालिचन्द्रवे-
 द्म ययौ. तत्कीदृशं ?—स्वर्णसंज्ञोपरि प्रेक्ष—दिद्रनीलाश्रमतोरणं ॥ मौक्तिकस्वस्तिकश्रेणि—दं-
 तुरद्वारमृतलं ॥ १ ॥ दिव्यवस्त्रकृतोद्धोचं । सुगंधद्रव्यधूपितं ॥ नृवि दिव्यविमानानां । प्रतिमानमि-
 व स्थितं ॥ २ ॥ वीशामीशः श्रेणिको विस्मयस्मेरलोचनस्तद्वेदम विवेशे. क्रमेणैकां नृमिकां समा-
 रूढः, एवं द्वितीयां तृतीयां यावच्चतुर्थीं नृमिं गत्वा सिंहासने जपाविशत्. ततो चन्द्रा संसभ्यां भुवि
 शालिजद्रांतिके गवैवमवोचत्, हे पुत्र ! श्रेणिक द्रव्यायातोऽस्ति, त्वमगत्य तं विलोकय ? ततः
 शालिजद्रः श्रेणिकनामकं क्रेतव्यं वस्तु भावोति मत्वा मातरमुवाच, हे मातरस्त्वं यन्मूढ्यं जानासि

तत्कारय ? अत्रार्थे त्वमेव प्रमाणं, किं मम प्रश्नेनेति. ततो ज्ञात्वाप्येवमुवाच, हे वत्सेदं वस्तु केतव्यं नास्ति, किंत्वसौ सर्वलोकनाथो विश्वविख्यात ज्ञावयोः स्वामी श्रेणिको राट्, तत् श्रुत्वा सविषादः शालिज्ज्ञ इवमार्चितयत्, धिक् सांसारिकं सुखं ! यन्ममाप्युपरि राजान्यो वर्तते, ततो मया किं त पस्तसं ? अथाहं श्रीवीरचरणान्तिके दीक्षां गृहीष्यामि, अत्रं पारवश्यविवक्षोर्ज्ञादिभिः, दुःखानुविद्धैः सांसारिकैः सुखैरिति.

एवं संवेगयुक्तोऽपि मातुरुपरोधतो नार्थासहितो राजानमन्येत्य विनयात्नितोऽन्मत्, राज्ञां श्रेणिकेन शालिज्ज्ञोर्के निवेश्य सखजे, श्रेणिकोत्संगसंस्थं बाह्यं शालिज्ज्ञमग्निसंयोगे मदन्पिं. इमिव विलीयमानं वीक्ष्य राजानंप्रति ज्ञात्वा जगत् देवायं मुच्यतां ? यतोऽयं मनुष्योऽपि मानुष्य-माख्यगंधेन बाध्यते, यतो देवदृमौ गतोऽस्य जनकः सन्नार्यस्यास्य दिव्यनेपथ्यवस्त्रांगरागादि प्रति-वासरं दत्ते. ततो राज्ञा विमृष्टः शालिज्ज्ञः सप्तमद्रमिकां ययौ, ज्ञात्वा प्रोक्तो नृपः स्वामिन्नद्यात्रैव लोक्तव्यमिति. ज्ञात्वा दक्षिणतस्तत्पतिपन्नवान्. ततस्तत्रैव गृह्वाभ्यां स्नानं कृत्वा नृपस्य हस्तादंगु-लीयकं बाध्यन्मसि पपात, यूपतिस्तदितस्ततो यावदन्वेषयामास तावद्भद्रा दासीं समादिशत्, यो स-

खि ! बाष्पंजोऽन्यत्र त्यज्यतां ? यथा राज्ञो मुद्रिका प्रकटीभवति, दास्या तथैव कृते दिव्याभरणम-
 ध्यगमंगारात्रं स्वांगुलीयं वीक्ष्य राजा विसिद्धिमे, किमेतदिति राज्ञोक्ते दास्यवोचत, यथा—न रु-
 तं देवदेवस्य । न व्रतं यच्च चक्रिणः ॥ सुवर्णमपि निर्माद्यं । नान्यस्य मत्प्रभुं विना ॥ १ ॥ हे
 राजेन्द्र ! सन्नार्यस्य शालिज्जद्रस्येह निर्माद्यं निधीयते. तान्धान्नरणानि समालोक्य राजा चिंतय-
 ति, एष शालिज्जद्रो धन्यः, अहमपि धन्यो यस्य राज्ये व्यवहारिण ईदृशाः संति. ततः श्रेणिक-
 स्तत्र सपरिवारो बुभुजे. ज्ञोजनानंतरं ज्ञद्रया स वस्त्रालंकरणदिभिः सत्कारितः, पुष्पादिभिः पूजि-
 तः स्वगृहं ययौ. वैराग्यवासनया वासितः शालिज्जद्रो यावता गृहे तिष्ठति तावता धर्ममित्रेणागत्य
 विद्मंसं हे मिव ! चतुर्द्धानधरः सुरासुरनमस्कृतो मूर्तिमान् धर्म द्रव धर्म द्योतयन् धर्मयोषाभिधो भु-
 निर्मह्यां विचरन्निहोद्याने समागतः. ततः शालिज्जद्रो हर्षादुह्वयसितरोमकूपो रथं समाग्रह्य गुर्वतिके
 गत्वा प्रदक्षिणां दत्वा वंदित्वा यथावग्रहे समुपाविशत. धर्मयोषापुरुरपि तं शालिज्जद्रं धर्माहं ज्ञात्वा
 धर्मदेशनां करोति, यथा—अष्टिरेण थिरो समदोण । निममलो परवसेण साहीणो ॥ देहेण ज-
 द्र विदपद । धम्मो ता किं न मज्जतं ॥ १ ॥

दद्यादिदेशानां श्रुत्वा शालिजडो धर्मघोषाचार्यमपृहत्. जगवन् ! केन कर्मणा प्रचुरन्यो न
 जायते ? जगवानुवाच ङो महाजग ! ये जना जगवद्दीक्षां गृह्णन्ति यथाविधि च पात्ययन्ति तेऽन्य-
 जन्मन्यशेषस्यापि जगतः स्वाभिज्ञावं जजन्ति. यद्येवं तर्हि हे नाथाहं गृहे गत्वा निजां मातरमापु-
 ञ्छ्य त्वदंतिके व्रतं ग्रहीष्यामीत्युक्त्वा यावता गृहे याति तावता मुनिनोक्तं ङो जड ! एतदर्थं नो-
 प्रमादो विधेय इति निशम्य शालिजडो गृहे ययौ. मातरं नत्वा च स विद्वपयति हे मातर्मया ध-
 र्मघोषाचार्यसमीपे विश्वदुःखविमोचको मोक्षसुखदायकश्च जिनोक्तो धर्मः श्रुतः. एतद्वचनश्रवणानं-
 तरं जडो बन्नाषे हे भद्र ! त्वं साध्वकर्षिः, त्वं तस्य पितुर्नदनोऽसि. इति स्तुतिं कृत्वा जडो याव-
 ता स्थिता तावता पुनः शालिजडो जगाद, हे ह्यंब ! मयि प्रसीद, तवाङ्गयाहं व्रतं ग्रहीष्यामि.
 साधवादीदृत्स ! त्वैतदुक्तं यत्त्वं तातानुपदिको जवसि. परमत्र निरंतरं मदनदंतैर्लोहमयाश्रणका-
 श्र्वर्षणीयाः. अतः प्रकृत्या तिसृकुमारो दिव्यैर्द्यौर्गैश्च लातितस्त्वं व्रतभारं कथं वोढुं समर्थो न विष्य-
 सि ? तदा शालिजडो मातरं प्रत्युवाच हे मातर्योगलातितः कष्टसहाः कातरा एव, नेतरे, अन्यो मा-
 मनुमन्यस्व ? यथाहं दीक्षाग्रहणाय सज्जो जवामि. पुनर्जडो बन्नाषे वत्स ! यदि तव व्रतेह्य जव-

ति तर्हि शनैः शनैरेकैकां पुष्पद्रव्यां मस्त्रीकां त्यज ? पश्चाद् व्रतं गृहीयाः. तद्दिनादारभ्य शालि-
द्रोः प्रत्यहमेकैकां शव्यां जार्यासहितां त्यजति.

इतश्च तस्मिन्नगरे धन्यनामा महाधनः शालिद्रोः कनिष्ठजनिनीपतिर्वर्तते. सा शालिद्रोस्वसा
साश्चर्यन्यं स्वपयंती धन्येन पृष्टा, भोः सुब्रु ! किं रोदिषि ? तव किं दुःस्वस्य कारणं ? गद्गदाक्षरं सा
जगाद् हे स्वामिव ! मे ज्ञाता व्रतं गृहीतुकामो दिने दिने सतृप्तिकामेकैकां जार्यां त्यजति. ध-
न्येनोक्तं तव ज्ञाता केरुरिव दीर्घर्हिनसत्त्वश्च, यत्समंतात्सर्वं न त्यजतीति. एतद्वचनं श्रुत्वा शालि-
द्रोस्वसा धन्यं प्रत्याह हे नाथ ! व्रतं चेत्सुकरं जवति तर्हि स्वयं किं न करोषि ? एवं महासमन्या-
क्षिरपि जार्याभिर्जगदे. धन्योऽप्युच्ये अत्रार्थे जवत्य एव विभक्त्याः, पुण्ययोगतो जवतीक्षिश्चानुमतं,
अथाहं ह्रुतं प्रव्रजिष्यामि. ता अप्युच्युः स्वामिनिदमस्मान्निर्मेणोदितं, मास्मत्याद्रीः श्रियोऽस्मां-
श्च. धन्येनोक्तं स्त्रीधनाद्यानित्यं नित्यपदेजया त्याज्यमेव. अतोऽहमवश्यं प्रव्रजिष्यामीत्यालपन् धन्य-
जिहितः. ताः स्त्रियोऽपि धन्येन सार्धं प्रव्रजितुकामास्तवया समं प्रव्रजिष्याम इत्युक्तवंत्यो धन्येनानु-
मताः. तस्मिन् समये वैजारागिरौ श्रीवीरः समवासरत्. वीरं समवसृतं ज्ञात्वा धन्यः सजार्यो जगव-

दंतिके दीक्षामग्रहीत. तत् श्रुत्वा शालिजद्रोऽपि शिविकारूढो दत्तदानः सचार्यः श्रीमहावीरपादम्
ले जपेत् ब्रतमग्रहीत. ततः सपरिवारः सिद्धार्थनंदनः श्रीवीरो विहरन्नन्यतो ययौ. तौ धन्यशालि-
जद्रौ साधूयांते पतंतौ बहुश्रुतौ जातौ, खट्वारासहोदरं व्रतं पालयंतौ चतुर्थषष्टाष्टमपक्षक्षपणमास-
क्षपणद्विमासक्षपणविमासक्षपणचतुर्मासक्षपणादितपः कुर्वाणौ शरीरनिरपेक्षौ पारणं चक्रतुः. तौ
साधू तेन महत्तपसा निर्माससद्विशिङ्गकौ चर्मजस्त्रोपमौ समजायतां.

अन्येष्टुः श्रीमहावीरस्वामिना सह विहरंतौ तौ महामुनी निजां जन्मश्रुवं राजगृहं पुरमाज-
गमतुः, ततो राजगृहपुरात्समवसरणस्थितं जगत्पतिं नंतु जना ईशुः. अथ मासक्षपणपारणके धन्य-
शालिजद्रौ जिद्धार्थं गंतुकामौ जगवंतं प्रणोमतुः, ततः स्वामिना प्रोक्तं मातृपार्श्वं तेऽद्य पारणं न
विष्यतीति. द्रष्टव्यमिति जगन् शालिजद्रो धन्ययुक्तो ययौ, तावुन्नावपि जडागृहद्वारि गत्वा तस्थतुः,
तौ तपः क्षामतया केनापि नोपलक्षितौ, भद्रापि श्रीवीरं शालिजद्रं धन्यं च वंदितुं गंतुमत्युत्सुका
व्याकुला तौ नाज्ञासीत्. तत्र तौ क्षणमेकमवस्थाय प्रतिजगमतुः, तदानीं तस्मिन् पुरे प्रतोद्यामुखे
दक्षिसर्पिणी विभेत्तुं यांती शालिजद्रस्य प्राजन्ममाता पुरोऽजवत्, सा शालिजद्रं प्रेक्ष्य संजातप्रसन्न

वस्तुनी ज्ञप्तया तच्चरणौ वंदित्वा द्वाभ्यामपि दधि ददौ, तौ च वीरस्यांतिके गतौ, तदालोच्य शालिजद्रो मुनिरवदत्, स्वामिन् ! मातुतः पारणं कथं जातं ? पारणार्हं दधि त्वानीर्यं दत्तमिति. स्वामिनोक्तं हे शालिभद्रमहामुने ! एषा तव प्रागजन्ममाता धन्या, एतदेव सत्यं जानोहि ? नान्यथेति. एतद्वीरवाक्यं श्रुत्वा दक्ष जुग्रावपि पारणकं कृत्वा स्वामिनमापृच्छ्य वैजाराडिं तौ धन्यशालिभद्रौ ययतुः, एकस्यां शिलायां प्रतिवैखितायां तौ धन्यशालिजद्रौ पुनर्व्रतरोपणालोचनपूर्वं पादपोषणमं नामानशनमाश्रयतां, तदा भद्रा तन्माता श्रेणिकश्च नरेद्रस्तावुज्रावपि जक्तिशुक्तौ श्रीवीरचरणंतिके समाजभमतुः, स्वामिनं नत्वा जद्रा ब्रजाषे, हे स्वामिस्तौ धन्यशालिजद्रमुनी मदृगृहे जिङ्गार्धं कथं नागतौ ? सर्वज्ञो ब्रजाषे, तौ मुनी त्वद्वेदमनि समागतौ, परं जवत्येहागमनव्यग्रचित्या तौ न ज्ञातौ, प्रागजन्ममाता धन्याजीरी पुरंप्रति यांती तयोर्दधि ददौ, तेन च तौ पारणं च क्रतुः. ततस्तौ महासत्त्वौ जवं त्यक्तुकामौ सत्त्वरो वैजारणिरिपर्वते गत्वानशनं चक्रतुः. इमां वीरगिरं श्रुत्वा जद्रा श्रेणिकेन समं वैजाराडिं ययौ, जद्रा शालिजद्रजननी तौ तथास्थितौ पाषाणवटिताविव निश्चलावपश्यत्, जद्रा तत्पूर्वमुखा नि स्मरंती पुत्रस्य तत्कष्टं च पश्यंती तरुनपि रोदयंत्य-

रोदति, हे पुत्र ! त्वं गृहमागतोऽपि मया मंदज्ञायया न ज्ञातः, अथैकवारं ममभिमुखं पश्य ? एवं बहु बहु प्रोच्यमानोऽपि शालिजद्वो जडाभिमुखं नापश्यत. श्रयोचे श्रेणिको हे जडे ! हर्षस्थाने सृतं विषादेन, धन्या त्वं यतोऽसौ तव पुत्रो जगत्स्वामिः शिक्षानुरूपं नपस्तपते. मुग्धे ! किं त्वया स्त्रीस्वजावतो मुधानुतप्यते ? एवं बोधिता जडा तावुन्नौ मुनिवरौ प्रपन्नान्नानौ नत्वा विमनस्का निजं धाम जगाम, श्रेणिकोऽपि स्वस्थचित्तः स्वस्थानमागमत्. तावुन्नौ मुनिवरौ प्रपन्नावसानौ स. वार्धसिद्धिविमाने देवावद्भूतां, त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कौ तौ द्वावपि ततश्च्युत्वा मोक्षं यास्यतः. द्रवं श्रीशालिजद्वेण । कीरदानप्रज्ञावतः ॥ त्वब्धं सौख्यं महोत्कृष्ट—मिहामुत्र सुखप्रदं ॥ १ ॥ यत्सुखं न हि देवस्य । देवदेवस्य यन्न हि ॥ सुवर्णमपि निर्माद्यं । शालिजद्वं विना न तव ॥ २ ॥ इति दानविषये शालिजद्रक्त्यानकं समाप्तं. पुनर्दानफलमाह—

॥ मूलम् ॥—जभं तरदाणान् । जद्वसियापुवकुसलजाणान् ॥ कयवन्नो कयपुण्णो । योगाणं ज्ञायणं जानं ॥ १० ॥ व्याख्या—एकस्माज्जन्मनोऽन्यजन्म जन्मांतरं, जन्मांतरं दानं जन्मांतरदानं, तस्मात्, कथं भूतात् ? ‘जद्वसियाति’ जद्वसितमपूर्वं कुशलध्यानं यत् तस्मादिति. ‘कय-’

वन्नोति' कृतपुण्यनामा व्यवहारिरुन्नः, कथं मृतः? कृतपुण्यः, कृतं दानपुण्यं येन सः, 'जोगाणं
ति' जोगानां जाजनमारपदं जात उत्पन्न इति गायार्थः ॥ १० ॥ ह्यस्या ह्यपि विस्तरः कथान-
कादवसेयः, तच्चेदं—

मणधदेशमंजनं राजग्रहं नाम नगरमस्ति, तन्नगरनायकः क्वायिकसभ्यत्त्वधारकः श्रीवीरशास-
नोन्नतिकारको महाराजाधिराजः श्रेणिको नाम राजास्ति, स श्रेणिको न्यायमार्गेण पृथ्वीं पात्यन्
विचरति. तस्य श्रेणिकस्य सुनंदेति नाम्ना पट्टदेव्यस्ति. तयोर्बुद्धिसागरश्चतुर्दशविद्यापारगो द्वासप्त-
तिकलाकुशलश्चतुर्बुद्धिसागरोऽन्यकुमारनामा पुन्नोऽस्ति. स एव मंत्रिश्रेष्ठोऽप्यस्ति. तेन मंत्रिणा
सुखसागरमग्नः श्रेणिको राट् गतमपि कालं न जानाति. तस्मिन्नगरे दूरिधनो धनदोषमो धनेश्वरा-
न्निधानः सार्धवाहोऽस्ति. तस्य सार्धवाहस्य सतीत्यशालिनी. दयादानतत्परा सुचन्देति नाम्ना प्रिया-
स्ति. तयोः पुन्नो गुणरत्नरोहणगिरितुल्यः पुण्यात्मा कृतपुण्यनामास्ति. तन्नगरनिवासिश्रीदत्तश्रेष्ठि-
नः पुत्वीं धन्यानाम्नी महामहेन पितृभ्यां कृतपुण्यः परिणयितः. परं साधुसंगात्साधुवद्विषयविमुखो
धर्मपरायणो धर्मेणैव स कालं निर्गमयामास. ततो मातापितृभ्यां चिंतितमेव कदाचिद्दीक्षां ग्रहीष्य-

ति तदास्माकं का गतिर्भविष्यतीति विचिंत्स तान्त्र्यां पुत्रः कृतपुण्यको ललितगोष्ठीमध्ये द्विषः. त-
तो नटविटपुरुषैः सर्वाण्यपि व्यसनानि तस्य शिक्किनानि, यथा—द्यूतं १ च मांसं २ च सुरा ३
च वेद्या ४ । पापद्धिं ५ चौरि ६ परदारसेवाः ७ ॥ एतानि सप्त व्यसनानि लोके । घोरातिघोरे
नरके नयंति ॥ १ ॥ स कृतपुण्योऽपुण्यकसंयोगात्तादृशो जातः, यतः—अंघ्रस्स य निंबस्स य ।
दुब्बंपि समागयादं मूलादं ॥ संसग्गीह्यविण्ठो । अंबो निंबत्तणं पत्तो ॥ १ ॥ एवं कृतपुण्यकोऽपि
तेषां विटपुरुषाणां संसर्गतो व्यसनी जातः. अथ तैर्मित्रैः स तन्नगरनायिकानंगसेनागणिकापार्थ-
नीतः. तथा गणिकया च स तथा मोहितो यथा तस्याः समीपं कृणमपि मोक्तुं न शक्नोति. ग-
णिकासक्तः सन् स मातापितरावपि न स्मरति. मातापितरौ च धनादिकं यत्किंचिद्विलोकयते तत्सर्वं
प्रेषयतःसः. तत्र तस्य तिष्ठतो द्वादशाब्दानि कृणवद्गतानि. मातापित्रादिजिराह्वयितोऽपि स नाया-
ति. अहो कीदृशं कामविलासितं ! यतः—

विकलयति कलाकुशलं । हसति शुचिं पंन्तं बिम्बयति ॥ अथरयति धीरपुरुषं । कृणेन
मकरध्वजो देवः ॥ १ ॥ एवं स कृतपुण्यको बिम्बितः. मातापित्रोश्च धनं प्रेषयतोः सर्वं धनं नि-

द्वितं. अथाकस्मादुत्पन्नतीव्रज्वरौ मातापितरौ मृत्वा स्वर्गे जन्मन्तुः. अन्येभ्यः सा कुट्टिनी धनानय-
नार्थं स्वां चेटीं कृतपुण्यकण्डहे प्रेषयामास. चेटी तव गता तादृशं शटितं पतितं कथितं शून्यं तद्-
गृहं विदोक्थ कृतपुण्यकप्रियांतिके गत्वा जगौ, हे कथ्याणि ! तव कान्तेन प्रेषितास्मि धनानयना-
र्थं, अतो ममार्पय धनं. तस्या वचनविदासं श्रुत्वा कृतपुण्यऋपनी धन्यातीवप्रसन्ना जगौ, हे सुद-
रि ! त्वमव धनार्थं यदागास्तद्वरं, मया तस्याङ्गा मस्तके कृता, अद्याहं तस्य वार्तया कृताद्यां जाता-
स्मि. परं तौ श्वश्रुश्वशुरौ स्वर्गे गतौ, अद्याहं मंदभाग्या किं करोमि ? कुतो वा धनं प्रेषयामि ? द्वा-
दशवर्षश्च सर्वं धनं निहितं, मम पार्श्वे किमपि नास्ति, परमधुना मत्पार्श्वे मत्प्रियापितमाज्जरणभेकं
विद्यते तद्गृहीत्वा गच्छ ? तत्र तेन ब्रूषणेन च मत्कांतं प्रमोदय ? तदाभरणमादाय दासी कृतपु-
ण्यकपार्श्वे आगता, अर्पितं तदाज्जरणं तस्मै, प्रोक्तं च गृहस्वरूपं, ततः कृतपुण्यकः खिन्नः. तदात्रा-
रणं च तेन तस्यै वेद्ययै दत्तं. चेद्या च कुट्टिन्या अपि कृतपुण्यकगृहस्वरूपं प्रोक्तं. तत एकांते
कुट्टिन्या नंदिषेणा गणिका प्रोक्ता. हे पुत्रि ! एष कृतपुण्यः केनचिदुपायेन गृहान्निकामनीयः.
ततस्तस्याः कुट्टिन्या आदेशाहास्यादिभृत्यजनः कृतपुण्यकभिमुखं ध्वनिप्रक्षेपादि कुरुते. तदानीम-

नंगासेना मातुरग्रे जटपति हे मातरेश गुणवानेतावन्ति वर्षाण्यत्र स्थितोऽद्भुत, अस्म्य बहु धनं चावा-
 न्यां जडितं, कथमधुनैवंविधा विम्वना क्रियते ? कुट्टिनी जगावात्मनः कुलाचार एवंविधो वर्तते,
 यावत्कासुकस्य गृहे धनं जवति, मार्गितं च लभ्यते तावत्स मन्यते नान्यथेति. एवंविधां तद्वर्ती
 निशम्य कृतपुण्यको दध्यौ—

मनस्यन्यद्वचस्यन्यत । क्रियायामन्यदेव हि ॥ यासां साधारणस्त्रीणां । ताः कथं सुखहेतवः ॥
 ॥ १ ॥ कुट्टिनोऽपि स्मरसमान् । पश्यंतीं धनकाङ्क्षा ॥ तन्वतीं कुत्रिमस्नेहं । निःस्नेहां गणिकां त्य-
 जेत् ॥ २ ॥ मांसमिश्रं सुरामिश्र—मनेकविट्चुंबितं ॥ को वेश्यावदनं चुंबे—दुष्टिष्टमिव भोजनं
 ॥ ३ ॥ अन्नहाया तृणाग्निश्च । खले प्रीतिः स्थले जलं ॥ वेश्यारागः कुमित्रं च । षडेते बुद्धु-
 दोपमाः ॥ ४ ॥ इत्यादि चित्तयन् कृतपुण्यको विमनस्कः स्वगृहगमनाय चत्तलं यावता स गृहा-
 न्यर्थे समायाति तावता पतितप्रायं गृहं विदोष्य बहुस्त्रिजाश्चितयति धिग्मम जीवितं, येन मया
 मातापितृवोर्महद्दुःखं दत्तं, पितुर्धनं विनाशितं, अहो ! मम गृहस्य कीदृगवस्था समागता ? एवं चि-
 तयन् स गृहमध्ये यावता याति तावत्तपन्ती कान्तमागन्तं वीक्ष्य दृष्टचिन्ता जलभुतजाजनं करे कृ-

त्वाचमनमादाय सन्मुखमागात्. ततः कृतपुण्यको योजितकरक्रमतया तथा वितीर्णमाचमनं गृही-
त्वा गृहमध्येऽन्येस्य प्रियामुक्तासने उपविष्टः. ततः प्रियया योजनसामग्री कृता. कृतपुण्यकः कृत-
स्नानो देवगृहे जिनमर्चायित्वा वर्यपुष्पैः स्तोत्रेण स्तुत्वा च बुभुजे. ततः कृतपुण्यस्य कान्तस्य सवा-
ऽपि गृहहृत्तांतः प्रियया प्रोक्तः. ततस्तेन चिंतितमहोऽहमनाम्यशिरोगण्ठिर्धतो मातापितोर्मया सुख-
न दत्तं. तेन पुत्रेण जातेन च किं? यो मातापितोः सुखं न ददाति. मया तु पित्रोः कृतं विना-
श्रितं, यतः—र्द्धक्षेत्रं वंशजाती । कदलीविषपादपाः ॥ फले जाते विनश्यति । दुःपुत्रेण कृतं
यथा ॥ १ ॥ पितरौ यन्मयागाधे । क्षिप्रौ दुःस्वमहाण्वे ॥ धनं निधनमानीतं । पितृपर्यायसंचितं
॥ २ ॥ एवं स चिंतयन् प्रियया प्रोक्तः—यद्भावि तद्भवति नित्यमयत्नतोऽपि । यत्नेन वापि महता
न ज्ञवत्यज्ञावि ॥ एवं विधातुवशवर्तिनि जीवलोके । किं शोच्यमस्ति पुरुषस्य विचक्षणस्य ॥ १ ॥
गते शोको न कर्तव्यो । ज्ञविष्यज्ञैव चिंतयेत् ॥ वर्तमानेन कालेन । वर्तयति विचक्षणाः ॥ २ ॥
इत्यादि प्रियावचः निद्राभ्य स्वस्थः सन् शोकं त्यक्त्वा समाधिना कृतपुण्यो गृहेऽस्थात्. पत्न्या दत्त-
धनेन स किंचिद्व्यापारं करोति. क्रमात्तया समं सुरतसुखमनुभवतः पत्न्याः कुक्कावाधानमभूत्. स

नंगसेना मातुर्ये जटपति हे मातरेष गुणवानेतावन्ति वर्षाण्यत्र स्थितोऽद्भुत, अत्रस्य बहु धनं चावा-
 न्यां जटितं, कथमभ्युनैवंविधा विभंजना क्रियते ? कुट्टिनी जगावात्मनः कुलाचार एवंविधो वर्तते,
 यावत्कासुकस्य गृहे धनं जवति, मार्गितं च लभ्यते तावत्स मन्यते नान्यथेति. एवंविधां तद्वातीं
 निशम्य कृतपुण्यको दध्यौ—

मनस्यन्यद्वचस्यन्यत । क्रियायामन्यदेव हि ॥ यासां साधारणस्त्रीणां । ताः कथं सुखहेतवः ॥

॥ १ ॥ कुट्टिनोऽपि स्मरसमान । पश्यंतीं धनकांक्षया ॥ तन्वतीं कृत्रिमस्नेहं । निःस्नेहां गणिकां त्य-
 जेत् ॥ २ ॥ मांसमिश्रं सुरामिश्र—मनेकविटचुंबितं ॥ को वेद्यावदनं चुंबे—दुष्पिष्टमिव भोजनं
 ॥ ३ ॥ अन्नहाया तृणाग्निश्च । खले प्रीतिः स्थले जलं ॥ वेद्यारागः कुमित्रं च । षडेते बुद्बु-
 दोपमाः ॥ ४ ॥ इत्यादि चिंतयन् कृतपुण्यको विमनस्कः स्वगृहगमनाय चचाळ. यावता स गृहा-
 न्यर्थं समायाति तावता पतितप्रायं गृहं विलोक्य बहुखिन्नश्चितयति धिगमम जीवितं, येन मया
 मातापितोर्महद्दुःखं दत्तं, पितुर्धनं विनाशितं, अहो ! मम गृहस्य कीदृगवस्था समागता ? एवं चिं-
 तयन् स गृहमध्ये यावता याति तावत्तपस्वी कान्तमागन्तं वीक्ष्य हृष्टचित्ता जलभृतज्जाजनं करे क-

त्वाचमनमादाय सन्मुखमागत. ततः कृतपुण्यको योजितकरकमलया तथा वितीर्णमाचमनं गृही-
त्वा गृहमध्येऽन्येत्य प्रियासुक्तासने जणविष्टः. ततः प्रियया योजनसामग्री कृता. कृतपुण्यकः कृत-
स्नानो देवगृहे जिनमर्चयित्वा वर्षपुष्पैः स्तोत्रेण स्तुत्वा च बुभुजे. ततः कृतपुण्यस्य कांतस्य सत्वा-
ऽपि गृहवृत्तांतः प्रियया प्रोक्तः. ततस्तेन चिंतितमहोऽहमन्नाभ्यशिरोमणिर्यतो मातापितोर्मया सुख-
न दत्तं. तेन पुत्रेण जातेन च किं? यो मातापितोः सुखं न ददाति. मया तु पित्रोः कुलं विना-
शितं, यतः—ईक्षुक्षेत्रं वंशजादौ । कदलीविषपादपाः ॥ फले जाते विनश्यति । दुःपुत्रेण कुलं
यथा ॥ १ ॥ पितरौ यन्मयागाधे । किंसौ दुःस्वमहाण्वे ॥ धनं निधनमानीतं । पितृपर्यायसंचितं
॥ २ ॥ एवं स चिंतयन् प्रियया प्रोक्तः—यद्भावि तद्भवति नित्यमयन्ततोऽपि । यत्नेन वापि महता
न ज्ञवत्यज्ञावि ॥ एवं विधातृवशवर्तिनि जीवलोके । किं शोच्यमस्ति पुरुषस्य विचक्षणस्य ॥ १ ॥
गते शोको न कर्तव्यो । ज्ञविष्यन्नैव चिंतयेत् ॥ वर्तमानेन कात्तेन । वर्तयंति विचक्षणाः ॥ २ ॥
इत्यादि प्रियावचः निराभ्य स्वस्थः सन् शोकं त्यक्त्वा समाधिना कृतपुण्यो गृहेऽस्थात्. पत्न्या दत्त-
धनेन स किंचिद्व्यापारं करोति. क्रमात्तया समं सुरतसुखमनुजवतः पत्न्याः कुक्कावाधानमद्भत्. स

यथावस्थं व्यापारं कुर्वाणो लोकैरुच्यते स एष कृतपुण्यकः पुत्ररूपेण शत्रुसन्निधौ येन जातेन मा-
तापितरौ दुःखिनौ ब्रूया मृतौ, तथा धनं च निधनं गतं.

एवंविधानि लोकवचनानि श्रुत्वा गृहे गत्वा स प्रियांप्रत्याह, हे प्रिये! तवाङ्गयाहं वाणिज्या-
र्थं देशांतरं गामि. प्रियावोचत हे प्राणेश त्वं खेदं मा कुरु? दीनारसहस्रमेकं मेऽस्ति. तेन त्वं
व्यवसायं कुरु? तेनोक्तं स्वल्पद्रव्येणात्र व्यवसायं कर्तुं न शक्नोमि. अतोऽहं दूरदेशांतरे यास्या-
मि. नार्योक्तं तर्हि तव पंथानः कुशलिनः संतु. तस्मिन् वसरे कश्चित्सार्धवाहो दूरदेशात्समागतः,
दूरदेशं गंतुकामश्च तत्र स्थितः. अथ तेन दीनारसहस्रेण कृतपुण्यको बहुमूढ्यं स्वल्पं क्रयाणकं
लात्वा तस्मिन् सार्धं कचिदेवकुले खट्वायां शंभलमोदकयुतः पत्न्या शायितः, स सुसस्ततो गृहं ग-
ता पत्नी. द्रुतश्च तस्मिन्नेव नगरे बहुधनवान् धनदनामा व्यवहारी वसति, तस्य पत्नी रूपवती. त-
योर्धर्मं कुर्वतोः कालेन जिनदत्ताग्निधः पुत्रोऽद्भुत. जिनदत्तो बुद्धिं गतो यौवनस्थः पित्रा धनदेन
चतस्र द्रव्यपुत्रीर्महामहेन परिणायितः. ततो धनदः कियता कालेनायुषः क्षयेण निधनं गतः. जि-
नदत्तः पितुरुर्ध्वदेहिकं कृत्वा जार्याग्निः समं विलसति, सुखेन च कालो याति. एकस्मिन् दिने

विधौ विपरीते स्वल्पदुःखेनैव राज्ञौ जिनदत्तोऽपि मृतः. ततस्तथा रूपवत्या स्थिविरीभूतया सर्वा व-
 धूराकार्यं प्रोक्तं, हे वध्वो यदि युष्माकं जर्तारिमपुत्रकं मृतं राजा श्रोष्यति तदात्मीयाः सर्वाः श्रियो
 ग्रहीष्यति, तेन जवंतीभिर्न रोदितव्यं, अस्मौ जर्तारिं प्रहृष्टं द्युमिमध्ये क्षेप्यश्च यथा कोऽपि न जा-
 नाति, अहमपि न रुदिष्यामि. तावच्चान्यः कश्चित्पुरुषो जवंतीभिः सेव्यो यावत्पुत्रा भवतीनां न-
 वंति. ततस्त्वा वध्वः पतिं द्युमिगतं कृत्वा स्नानं विधाय श्वश्रूसहिता गृहानिर्गत्य देवकुलोपांतस्थकु-
 तपुण्यकस्मीपे गताः. तद्रूपेण मोहिता वध्वः श्वश्रूवचनात्तथावस्थं तं दानैरुपाढ्य स्वग्रहे समानी-
 य मुमुचुः. कृतश्रृंगारास्त्राश्चतस्रोऽपि वध्वः शय्यासन्नाः स्थिताः, स्थविराऽपि समीपे स्थिता, तावता
 जागरितः कृतपुण्यकः. स्नुषाचतुष्टयस्यापि पश्यतो निस्त्रया स्थविरा कृतपुण्यककंठमालंब्य रुदंर्येवमु-
 वाच, यथा—हा वरस बहुवात्सल्यां । विहाय निजमातरं ॥ एतावंति दिनानि त्वं । क यतोऽसि
 क वा स्थितः ॥ १ ॥ निरालंबशयाबुखं । तवांवास्मि न संशयः ॥ त्वं पुत्र जातमावोऽपि । हतः
 केनापि पाप्मना ॥ २ ॥ द्रत्युत्तवा रुदती जरती ग्राह—द्धानीं तावकीनस्य । ज्येष्ठबंधुर्विपत्तितः ॥
 तव संपत्तितश्चास्मि । शोकहर्षसमाकुला ॥ ३ ॥ बंधुवध्वश्चतस्रोऽसु—रसुश्च विपुलाः श्रियः ॥ एता

नद्य द्वांजोवि—मगाधं त्वामुपस्थिताः ॥ २ ॥ अतः परं पुत्र त्वयान्यत्र कुत्रापि न गंतव्यं, स्वे-
 ज्ञयात्रस्य ह्यार्जिवधूमिः समं त्वं जोगान भुंद्व ? कृतपुण्यो दध्यौ किं स्वप्नो द्रभ्यमानोऽस्ति ? अ-
 थवा काचिद्वेवमायास्ति, अथवा यद्वा वि तद्भवतु, सांप्रतं तु स्वर्गसुखमेवमुपस्थितं. एवं ध्यात्वा कु-
 तपुण्योऽवभतर्मम सर्वं विस्मृतं, अधुनात्रागां शुभकर्मोदयात्. एवमुक्त्वा मातुरानंदमुत्पाद्य स चि-
 ते चिंतयति—श्रीयोगः सुदृशां योगः । स्वयंवरमिव द्वयं ॥ उपस्थितमतो व्योम—प्रसूतैः किं वि-
 कल्पनैः ॥ १ ॥ मातर्मया त्वदीयाज्ञा । देवशेषेव भुंदरा ॥ पादनीया सदा यत्ना—दिहामुत्र सु-
 खप्रदा ॥ २ ॥ क्रमाच्चतस्रो नार्यो गर्दो दधुः, चतसृणां त्रार्याणां चत्वारः पुत्रा जाताः, तेषां जन्मो-
 त्सवः कृतः, तस्य तत्र तस्थुषो द्वादशवत्सराः सुखनिमग्नस्य द्वादशवटिका द्वा गताः.

ततोऽन्यदा वृद्ध्या प्रोक्तं, जवतीनां चत्वारः पुत्रा बन्धवुः, तेन राजात्मनः श्रियं न गृहीष्यति,
 ततोऽसौ यतः स्थानादानीतस्तत्र स्थाने मुच्यते, तान्निरुक्तं मातः कथमयमात्मनां द्रव्य्यादिवर्धको
 मुच्यते ? वृद्धयोक्तं युष्माकं वरो रुचितो मोक्तुं न शक्यते. तान्निरुक्तं हे मातस्त्वया कारापिनो व-
 रः कथं मुच्यते ? जरत्योक्तं ज्ञो मुदाः । न ज्ञायते पुरुषस्वरूपं, कदाचिदसावात्मनां श्रियं बलाद्

ग्रहीष्यति तदात्मनां का गतिः? अतोऽयं स्वस्थाने मुच्यते यथावयोर्दक्षीग्राहकोऽयं न ज्ञवति. ए-
तद्वचनं स्थविरोक्तं श्रुत्वा बध्नाग्निनिष्ठमपि तद्वयेन सर्वं प्रतिपन्नं. ततस्ताद्विर्वध्नास्तामेव खट्वां
सज्जीकृत्य स शायितः, स्नेहतः शंबलाधि मध्ये रत्नानि क्षिप्त्वा मोदकाश्चत्वारो वस्त्रांचले बद्धाः.
ततो बृद्धा तं तत्र सुप्तं निरुपश्वशमुत्पाठ्य निशि यतो गृहीतस्तत्रैव स्थानं मुमोच. अत्रांतरे स
एव सार्धवाहो द्वादशवर्षाणि देशांतरे ब्रांत्वा तस्मिन्नेव दिने तस्मिन्नेव स्थानकेऽवततार. कृतपुण्य-
कप्रिया सार्धवाहं समागतं ज्ञात्वा प्राणप्रियविदोक्तकृते सपुत्रा तत्रागता, यत्र देवकुत्रे पूर्व कृत-
पुण्यकः शायितः. मृत्नातं जातं, परं पतिं सुप्तं दृष्ट्वा सा पार्श्वे स्थिता, तावत्कृतपुण्यको जागरितः,
तावदग्रे स्थितां सपुत्रां स्वां पत्नीं ददर्श. कृतपुण्यकश्चितयति किमेतत्? तद्गृहं क? ताः स्त्रियश्च
क गताः? तद्धनं क गतं? किमेतदिदंजातं? किं वा मे मतिभ्रमः? किं वा देवेनोत्पाद्यात्र स्था-
नेऽहं मुक्तः? इत्यादि चिंतयन् स नार्पया ज्ञापितः स्वामिन्नेहि गृहं, तवैष पुत्रः, अतस्त्वमेनं सं-
ज्ञापय? निजोत्संगे च स्थापय? तेनापि पुत्रो निजोत्संगे आदिग्नं दत्त्वा स्थापितः. तत ज्ञितः
पुत्रमग्रे कृत्वा पत्नीसहितः कृतपुण्यकः स्वगृहे समागात्. स्त्रिया च ज्ञत्वा गौरवितः ज्ञानाद्यन्नपा-

नदानतः, पत्न्या च भर्तुः पुरतः पुत्रोत्पत्तिस्वरूपं प्रोक्तं, पृष्टं च स्वाभिंस्त्वया दूरदेशे गत्वा किमुपा-
 र्जितं? किमानीतं? तन्निवेदय? इति प्रियावचनं श्रुत्वा स लज्जितोऽयोमुखो ब्रूत्वा स्थितः. ताव-
 ता पुत्रः समागत्य पितुरुत्संगे निविष्टः. पुत्रेण पितुः पार्श्वे मोदको मार्णितः, पित्रा दत्तः, पुत्रेण
 लेखशाखायां गत्वा भक्षितः, तन्मध्याह्नं निर्गतं, बाद्रेनायं मम घुंटको लविष्यतीति कृत्वा रक्षितं.
 तं घुंटकमादाय कांदविकग्रहे स पट्टिकामार्जनाय गतः. तत्र पट्टिकां मार्जयतस्तस्य स घुंटकोऽक-
 स्माज्जलभृतज्ञाजने पतितः, तदा तज्जलं द्विधा भूतं. कांदविकेन तत्तथावृत्तं दृष्टं, कांदविको द-
 ध्या नूनमयं प्रस्तरो जलक्रांतरत्नं बहुमूढ्यं, तेन क्रामपि सुखभक्षिकामस्मै वितीर्येदं गृह्यते मया त-
 दा वरं. एवं ध्यात्वा कांदविकस्तस्मै वर्यमोदकद्वयं दत्त्वा न्यं घुंटकं च दत्त्वा तं प्रस्तरं लट्वा. स बाल-
 कस्तां सुखनक्षिकां नक्षायित्वान्यघुंटकेन पट्टिकां घुंटयति. एवं दिनानि याति. कांदविकेन तद्गुप्ती-
 कृत्य रक्षितं. कृतपुण्यकेनापि ते मोदका नक्षायार्थं कर्षिताः. तेन्यश्च बहुमूढ्यानि रत्नानि निर्ग-
 तानि. तानि दृष्ट्वा मोहितः कृतपुण्यकश्चितयति, अहो! मे मंदज्ञाप्यस्य ज्ञाप्यं फलितं! सुप्रसन्ना
 मे श्रीजिनपादाः, फलितं मे प्राचीनं कर्म, यतः—

कर्मणो हि प्रधानत्वं । किं कुर्वति शुभा ग्रहाः ॥ वशिष्ठस्तत्त्वज्ञोऽपि । रामः प्रवर्जितो वने ॥
 ॥ १ ॥ यदुपात्तमन्यजनमनि । शुभाशुभं वा स्वकर्मपरिणत्या ॥ तन्नक्यमन्यथा नैव । कर्तुं देवा-
 सुरैरेव ॥ २ ॥ एवं चिंतयन् कृतपुण्यकस्तेन मोदकस्तद्व्येण पितुरधिको बभूव. एकस्मिन् दिने
 श्रेणिकधूपतेः सेवनको हस्ती गंगानद्या मध्ये जलं पिबन् स्नानं कुर्वन् तंतुजीवेन निरुद्धः. अ-
 नेके लुपचाराः कृताः, गजो न बहिर्निर्याति. ततः खिन्ने धूपतावन्नपकुमारो बुद्धिवानुवाच. तंतुजी-
 वेन हस्ती गृहीतोऽस्ति, यदि जलकांतो मणिर्जलधिमध्ये गजपार्श्वे मुच्यते तदा जलं द्विधा ज्व-
 ति, तंतुजीवश्च गजं मुक्त्वा जलमध्ये याति. ततो दूपेनोक्तं पांशागारादानीयतां जलकांतो मणिः,
 अज्यकुमारस्ततो पांशागारं विलोक्य ग्राह स्वामिन् पांशागारे जलकांतमणिर्नास्ति, तेन पुरमध्ये
 पटहो बाह्यते, यथा यः कश्चिज्जलकांतमणिमानयिष्यति तस्मै राज्यार्थयुता स्वधुवी दास्यते मया.
 ततो धूपादेशादनुगैः पटहो बाह्यमानः पुरमध्ये स्थाने स्थाने ब्रमन् कांदविकग्रहोपांते गतः, तदा
 तेन कांदविकेन स पटहः स्पृष्टः. ततः कांदविको राजपार्श्वे आनीतो राजपुरुषैः, राजा मुमुदे. बहु-
 लोक्रयुतो राजा नदीतटे गतः, स जलकांतमणिरानीय च गजपार्श्वे मुक्तः, तदैव तज्जलं द्विधा न-

तं, तंतुजीवश्च नष्टः, गजश्च मुत्कलोऽभूत्. हृष्टेन राज्ञा जेरीमुदंगादीनि बहूनि वादिवाणि वादिता-
नि. सन्मानितः कांदविकः. वाद्यमानेषु बहुषु वादित्रेषु सेवनकगजारूढो राजा तुरंगमारूढाद्रयकु-
मारकांदविकसहितो नानाप्रकारं दानं याचकेभ्यो विश्राणयन् स्वगृहमाजगाम. कांदविकश्च सन्मा-
नितः सन् स्वमणिमादाय गृहे गतः.

इतो राजाजयकुमारमाकार्यं रहस्यवक्त्रोः पुत्राजयकुमार ! राजपुत्रवरयोग्यात्मनः पुत्री कां-
दविकस्य कथं दास्यते मनोरमानाम्नी ? अजयोऽव्यं स्वामिन् स्वेदो नानेतव्यः, यस्य जलकांतर-
त्नमिदं जविष्यति तं बुद्ध्या प्रकटीकरिष्यामि. ततः सर्वे शुष्मन्मनोऽभिमतमेव भविष्यति. यत् ई-
दृशं जलकांतरत्नं राजगृहे जवति, अथवा व्यवहारिगृहे जवति, परं कांदविकादिनीचगृहे तु कदा-
पि न जवति. यतः—पीयूषं रजनीकरे वरतरा ज्ञासश्च सूर्यैर्बुधौ । रत्नानां निचयो मरुतराणो
मेरो ग्रहा अंबरे ॥ स्वर्गे स्वर्णिगजस्तथा सुरहयो गर्वाणामुजला । चक्रं चञ्चनिकेतने जवति
वै नान्यत्र तिष्ठेत् द्वितौ ॥ १ ॥ तथा वर्याणि वस्तूनि । रत्नादीनि च भूतले ॥ जवंति मेदिनीपा-
ल—महेन्द्र्यामात्यसङ्घसु ॥ २ ॥ तेन कस्यापि व्यवहारिणो रत्नमिदं जविष्यति, यस्य जविष्यति

तस्मै हि राज्यार्धं सुता च दास्यते, ततो राजा हृष्टः. अत्राज्यकुमारेण स्वजनपरिवारपरिवृतः क्रां-
दविकः समाकारितः. कांदविको हृष्टः स्वजनपरिवारपरिवृतो वर्धवस्त्राजरणानि परिधाय राजाग्रे समा-
गात्. अज्यकुमारेण सन्मानितः पृष्ठं च भो कांदविक ! त्वयेदं रत्नं कं प्राप्तं ? तेनोक्तं मम गृहे
ब्रह्माण्डमस्ति. ततोऽज्यकुमारेण पूर्वशिक्षितान् स्वसेवकानाकार्यं प्रोक्तमस्य राज्यार्धं कन्यायुतं दी-
यतां ? ततस्ते राजपुरुषा मंत्रिप्रेरिताः कंबादिजिह्वं तथाताडयन् यथा कृणुमेकं स निश्चेष्टः कष्टीकृ-
तः, पुनरपि कृणेन स स्वस्थीकृतः. पुनरयज्योऽवभृजो कांदविक ! सत्यं ब्रूहि ? त्वयेदं जलकांतरत्नं
कं लब्धं ? यदि सत्यं न कथयिष्यसि तदाधुनामूढिः कंबादिस्त्राप्तान्मृत्युमवाप्स्यसि. मरणभयात्
कांदविकेनामूलचूलतो रत्नप्राप्तिवृत्तांतः सर्वः प्रोक्तः. ततो राज्ञाज्यकुमारवचनेन कृतपुण्याय राज्या-
र्धसहिता मनोरमा दत्ता. ततोऽज्यकुमारो ग्रामैकसहितामेकां कांदविककुलोत्पन्नां कन्यां तस्मै कां-
दविकाय श्रूपादेशाहापयामास, यतो राज्ञोक्तं निष्फलं न जवति. ततोऽसौ वर्धवार्हं कृतपुण्यं म-
नोरमाप्रियायुतं वादित्रवादनपुरस्सरं गृहे प्रेषयामास.

अज्यकुमारं तदा लोकाः स्तुवंतिस्म, धन्य एषोऽज्यकुमारो येन सहशः संयोगो मिलितः.

यथा कंदर्पस्य रत्ना प्रीत्या वा, यथा शत्र्येन्द्रस्य, यथा श्रिया कृणस्य, यथा गौर्या जवस्य, तथा मनोरमया कृतपुण्यस्येति. ततोऽभयकुमारेण सह कृतपुण्यस्य प्रीतिर्जाता. अथैकदा रहस्यज्ञयकुमारस्ये कृतपुण्येन स्वसंज्ञवपुत्रचतुष्टयोरप्यतिस्वरूपं निरूपितं, अस्मिन् पुरे मम चतुःपुत्रसंयुताश्चतस्रः पत्न्यो वर्तते, परं तन्मंदिरं न वेद्मि. अज्ञयकुमारेण ह्यस्यपूर्वं प्रोक्तमहो तव चातुर्यं ! यव द्वादश वर्षाणि स्थितस्तद्गृहं न ज्ञायते ! कृतपुण्येनोक्तं सुप्त एव तथा वृद्ध्या सप्तभूमिभवनं गृहे नीत्वा सप्तमद्भ्यामहं स्थापितः, तव द्वादश वर्षाण्यतीतानि, तत उत्तार्य पुनस्तस्मिन्नेव स्थाने मुक्तः. अतोऽहं तद्गृहं कथं जाने ? अज्ञयकुमारेणोक्तं ये तव पुत्राः संति ते त्वामुपलक्षयंति न वा ? कृतपुण्यकेनोक्तं ते मम श्मश्रु करेणार्कषयंतोऽञ्चवत्. ममांके जपविश्य तात तातेति जटपंतश्चाद्भुवन्, अज्ञयोऽवदत्तं ताः पत्नीरुपलक्षयसि न वा ? तेनोक्तं सम्यगुपलक्षयामि, अज्ञयोऽवक्तास्ते पत्नीः पुत्रयुता अहं प्रकटीकरिष्यामि.

अज्ञानयकुमारेण द्विद्वारो महान् प्रासादः कारितः. एकेन द्वारेण प्रविश्यते, द्वितीयेन द्वारेण च निर्गम्यते, तत्र कृतपुण्यकरूपतुल्या यक्षपतिमा स्थापिता. ततोऽज्ञयो नगरे पटहं वादयामा-

न्येद्युर्जगद्व्यः श्रीवीरस्वामी ब्रह्मजीवान् प्रतिबोधयन् वैज्जारिगैरु समवासार्षीत्, तदा श्रेणिकभृपति-
रभ्यकुमारकृतपुण्यकादिपरिवारयुक्तः श्रीवीरं वंदितुं गयौ, श्रीवीरोऽपि धर्मोपदेशं कथयति, यथा-
धर्मः कल्पपटुमः पुंसां । धर्मः सर्वार्थसिद्धिदः ॥ धर्मः कामदुग्धा धेनु—स्तस्याधर्मो विधीयतां ॥१॥
धर्मदेशनाते कृतपुण्यः कृतांजलिकः पद्मह, जगवन् ! केन कर्मणांतरांतरा संपदश्च विपदश्च मेऽद्भुत-
न ? श्रीवीरेणोक्तं सर्वं पूर्वजवार्जितमेतत्, तथाहि—

पूर्वजवे श्रीपुरे त्वं गोपालदासको वत्सपालकोऽश्रूः, परं निर्धनः, एकस्मिन् दिने परमान्नं गृहे
गृहे निष्पाद्यमानं वीक्ष्य मातरंप्रति जगौ. हे मातर्मह्यं परमान्नं देहि ? अंवा रुदती जगौ हे पुत्र !
मम गृहे किमपि नास्ति, कथं परमान्नं ददामि ? यतः—अन्नं नास्ति जलं नास्ति । नास्ति मुद्गा
युगंधरी ॥ धान्यं सखेवणं नास्ति । तन्नास्ति यच्च ब्रुज्यते ॥ १ ॥ ततस्तां रुदतीं बालं च रुदंतं वी-
क्ष्य प्रातिवेदिमकीनार्थस्तुलदुग्धघृतर्करादि तस्यै ददुः, तेन च तथा परमान्नं निष्पादितं, पुत्राय
च परमान्नं परिवेश्य सा कस्मैचित्कार्याय प्रातिवेदिमकीगृहे गयौ, इतो मासक्षपणपारणके साधुद्व-
यं तत्र विहर्तुमागतं, साधुद्वयं कृषशरीरं चारित्रपात्रं च वीक्ष्य दध्यौ गोपालबालः, यथा—अहो मे

सफलं जन्म । दिनोऽयं रुचिरोऽद्य मे ॥ यामोऽयं सुंदरो मेऽद्य । वेलेंयं मेऽद्य शर्मदा ॥ १ ॥
यतोऽधुना समायातं । वर्यं साधुद्वयं स्फुटं ॥ प्रतिलाभ्य ज्ञविष्यामि । कृतार्थोऽहं तमोदरं ॥ २ ॥
एवं स गोपालबालको हृष्टचेताः स्वस्थानादुद्धाय प्रणम्य बन्नाषे, हे जगवन् ! मम भाग्यं फलितं,
यद्युष्मत्पादानामत्रागमोऽभूत्, ममानुग्रहं विधायायं शुद्धाहारेणैकीक्रियतां, ततः स परंमान्नस्यैकजागं
ददौ, पुनश्चित्तमेकेन किं ज्ञवति ? ततो द्वितीयजागं, ततस्तृतीयजागं, एवं त्रीन् वारान् कृत्वा प-
रमान्नं तस्मै कृतपुण्यको ददौ, साधुद्वयं तदन्नं गृहीत्वान्यत्र गतौ । ततो गते यतिद्वये मात्रा तस्य
पुनरपि परमान्नं परिवेशितं, ततः कालक्रमत्स गोपालको मृत्वा त्वं कृतपुण्यकोऽभूः, पुरा ज्ञवे त्व-
या त्विर्वारं विजज्य यतिभ्यां यद्दानं दत्तं, तेन त्रिधा तवांतरांतरा सुखमभूत्, आकार्यैवं स्वं पूर्वज-
वं कृतपुण्यकः समुत्पन्नवैराग्यो ज्येष्ठपुत्रे गृहजारमारोग्य सप्तक्षेत्र्यां च स्वधनमुत्त्वा श्रीवीरपार्श्वे दी-
क्षामादाय पंचमस्वर्गसुखप्रागभूत्, ततश्च्युतः स्वर्गं गमिष्यति । इहं महामुनेर्दानं । देयं ज्ञो ज्ञवि-
का मुदा ॥ कृतपुण्यकवद् दृष्ट्वा । ज्ञवांतरसुखप्रदं ॥ १ ॥ इति कृतपुण्यककथानकं समाप्तं ॥ अथ
तपोलब्धिमाहात्म्यतो दानविशेषमाह—

॥ मूलम् ॥—घयपूसवहपूसा । महारिसिणो दोसलेसपरिहीणा ॥ लक्ष्मीइ सयलगहो—व-
गाहणा सुगइं पत्ता ॥ ११ ॥ न्याख्या—धृतेन कृत्वा सकलं गहं पुष्पाति पोषयतीति धृतपुष्पः,
एवं वस्त्रेण कृत्वा सकलं गहं पुष्पाति पोषयतीति वस्त्रपुष्पः, ते धृतपुष्पवस्त्रपुष्पलब्धिधारका इत्य-
र्थः, ' महारिसिणो ' महर्षयः, किं लक्षणाः? दोषलेशेन परिहीना रहिता इत्यर्थः पुनः कीदृशाः?
लब्ध्या सकलगहोपग्रहकाः सकलगहोपकारकारका इति यावत्. तेन सुकृतेन ' सुगइं पत्ता ' इ-
ति सद्गतिं प्राप्तास्ते च श्रीआर्यरक्षितसूत्रिगोष्ठे प्रसिद्धा इति गार्थाः. तत्र पूर्वं तावदार्यरक्षितप्रबंधः
कथ्यते, तदनंतरं तद्विषयधृतपुष्पवस्त्रपुष्पयोः संबंधः कथयिष्यते, तत्रार्यरक्षितप्रबंधो यथा—दशपु-
रनगरे सोमदेवो नाम द्विजोऽभूत्, तस्य पत्नी रुद्रसोमा, सा च जिनधर्मज्ञाक्, तयोरुभौ सुता-
वार्यरक्षितफलदुरक्षितनामानावद्भूतां. तौ सुतौ पितुः पार्थे यावती विद्याद्भुत्तावतीं पठतःस्म. ततोऽ-
धिकविद्यार्थी आर्यरक्षितः पाटलीपुरे ययौ. तत्र सर्वविद्याविशारदो भूत्वा स्वपुरसमीपे समागत, तं
सर्वविद्यापारगं मत्वा तन्नगराधीशः संमुखमेत्य तं गजारूढं कृत्वा महोत्सवपुरस्सरं पुरमध्ये आनि-
नाय. तं राज्ञा सन्मानितं ज्ञात्वा पंढितं च मत्वा सर्वे लोकाः पंडिताश्च मानयंति. सोऽपि गृह्णन्

रदेशे उपस्थानशालायां स्थितो वरासने बंदिनिः स्तूयमानः सुखेनास्थात. तस्य स्वजनास्तमागतं ज्ञात्वा तोरणस्वस्तिकादीनि मंगलानि चक्रुः. अन्येद्युर्गर्गरक्षितो दध्यावहो चतुर्दशविद्यापारंगं मां मत्वा राजप्रभृतयः सर्वे लोकाः संतुष्टाः, परं मम माता न तुष्टिमापन्ना. अथ तत्करोमि येन मम जननी तुष्टिमाप्नोतीति मत्वा मध्ये गत्वा मातृपादौ नत्वा मातरं जगाद. हे मातरहं शास्त्राण्यधीत्य समागतः, परं तव तुष्टिर्न जाता तत्किं? हो वत्स! त्वं दीर्घायुर्भवेत्याद्याशिषं दत्वा माता जगाद, हे वत्स! अनया महत्यापि विद्यया किं क्रियते? येन संसारो वर्धते. यतोऽथ त्वं सकलशास्त्रपार- गो यागान्नरकहेतून् जीवहिंसादिकारकान् प्रवर्तयिष्यसि, अतोऽहं किं तोषं यामि? ज्ञानस्य त्वेत- देव प्रामाण्यं यत्परपीडा न कर्तव्या, यतः—किं ताए पढियाए । पयकोनीए पलालभूयाए ॥ जं झत्तिअं न नायं । परस्स पीडा न कायवा ॥ १ ॥ तत् श्रुत्वा पुत्रो मातरं प्राह, हे मातस्तव केन शास्त्रेण पठितेन हर्षः स्यात्? माताह हे वत्स! यदि मातुर्भक्तोऽसि तदा दृष्टिवादं मुक्तिसुखदम- धीष्व? पुत्रेण दृष्टीनां वादो दृष्टिवाद इति शब्दार्थमात्रं विचार्य चिंतितं यद् दृष्टिवादः स्वल्प एव इविष्यति, अतोऽहं स्तोकैरेव दिनैस्तमधीत्य मातरं तोषयामि. पुनर्मातरं प्रत्याह हे मातस्तवास्त्रं

कुल लभ्यते ? कस्य वा पार्श्वे पठ्यते ? माता प्रोक्तं मम भ्राता तव मातुलस्तोसलिपुत्रनामाचार्यो-
ऽस्मिन्नगरोपांत ईक्षुवाटकेऽस्ति, स त्वां पाठयिष्यति, त्वं तत्र याहि ? तत्र गत्वा च पठनं कुरु ? तत्
श्रुत्वा स प्रातर्मातापितरावापृच्छ चचाल. स पुरान्निर्गह्नार्थरक्षितः केनचिद्विप्रेण पृष्टः कोऽसि त्वं ?
सोऽवगहमार्थरक्षितः, ततस्तेन पुरुषेणालिङ्गयेदमुक्तं, शाखापुराश्रयोऽहं त्वत्पितृमित्रं महाद्विजो गृ-
हचिंताञ्जरमन् एतावन्ति दिनानि नागां, अथ प्रातरिमा ईक्षुयष्टीः सार्धो नव गृहीत्वा तव मिलना-
यागतोऽस्मि, तत्त्वमिमा गृहाण ? ततस्ता ईक्षुयष्टीर्गृहीत्वा जगौ, अहमग्रतः कार्यार्थी यातास्मि, अ-
त इमा गृहीत्वा त्वयेक्षुयष्ट्यर्पणवृत्तांतो मम मातुर्ग्रे प्रोक्तव्यः. एममुक्तवार्थरक्षितोऽग्रतश्चचाल. वि-
प्रेणागत्येक्षुयष्टीः पुरो मुक्तवार्थरक्षितस्वरूपं प्रोक्तं. रुद्रसोमा माता दध्यौ मत्सुतः सार्धानि नव पू-
र्वीणि लाप्स्यते. सार्धनवेक्षुयष्टिप्राप्तेरिदमेव फलं.

अथार्थरक्षित ईक्षुवने गुर्वसन्ने गतः. गुरुजिः पाठ्यमानानां साधूनामालापकं श्रुत्वा तत्र गु-
रूणां मंडतारं मधुरस्वरं श्रुत्वार्थरक्षितो मुमुदे. विधिनोपाश्रये प्रविश्य यावता स विलोकयति ताव-
ता महाधार्मिको ढहुरो नाम श्रावकस्तावागात्. स चागत्य नैषेधिकीत्रयज्ञएनपूर्वं मध्ये प्रविश्य 'हृ-

हामि स्वमासमणो ' इत्युक्त्वा गुरुन् वंदित्वा परान् साधूंश्च वंदित्वा श्रमिं प्रमार्ज्य पुरो निषण्णः. ह-
 द्दरश्रावककृतं वंदनकं वीक्ष्यार्यरक्षितस्तथैव गुरुन् वंदित्वा सर्वान् साधून् त्वा गुर्वतिके वस्त्रांचलेन श्रमिं
 प्रमार्ज्य पुरो निविष्टः. पृष्ठं च गुरुणा तव को गुरुः ? सोऽवक् ममायमेव श्राद्धो गुरुर्ननास्य पार्श्व-
 न्मयैवं सर्वे शिक्षितं. ततः पृष्ठं गुरुणा त्वं कः कस्य पुत्रः ? किमर्थं चागतोऽसि ? तेनोक्तमहमार्ग-
 रक्षितनामा सोमदेवरुद्रसोमापुत्रो ऽवदंतिके दृष्ट्वादमध्येतुं चागतोऽस्मि. तोसलिपुत्राचार्यः प्राह
 दृष्ट्वादः पश्चिज्यां विनाध्येतुं न शक्यते, सोमदेवसूनुः प्राह तर्हि मह्यं संयमं देहि ? संयमं द-
 त्वा च दृष्ट्वादं पाठय ? गुरुस्तं योग्यं ज्ञात्वा पात्रं च मत्वा दीक्षां दत्वाभ्रतो विजहार. आर्यरक्षि
 तमुनिर्गुरुपार्श्वे पठन् स्तोकैरेव दिनैरेकादशांगीमंगीचकार, तथा यावान् दृष्ट्वादो गुरुपार्श्वे वर्तते
 तावानेष गुरुभिः पाठितः, ततः प्रोक्तं वत्स ! यद्यधिकयष्ट्वादज्ञानेह्यस्ति तदा वज्रस्वामिपार्श्वे ग-
 त्वा दृष्ट्वादमधीष्व ? तत आर्यरक्षितो महापुरीं प्रत्यचलत्, मार्गे चोज्जयिन्यां ञ्द्रगुप्ताचार्यसन्नि-
 धौ गतः, तत्र गुरवो वंदिताः, गुरुक्षिरुपलब्धोक्तं वत्स ! वर्यं कृतं यद्ब्राह्मणमुन्मुच्य श्रामण्यं गृही-
 तं, अहं बृहदोऽश्वं, तेनाधैवानशनं ब्रह्मिष्यामि, त्वं मम निर्यामको ऽव ? इत्युक्त्वा श्रीञ्द्रगुप्तगुरु-

एानशनं गृहीतं. गृहीतानशनः श्रीभद्रगुप्तसूस्त्रिवादीत्. ओ आर्यरक्षित ! वज्रपार्श्वे गत्वा दृष्ट्वा दं पठता त्वया पृथगुपाश्रये स्थेयं, पृथगुपाश्रये ओक्तञ्च, येन तत्र कारणमस्ति, येन मुनिना वज्रस्वामिमन्द्यां भुक्तं तेन वज्रस्वामिना सार्धमनशनं गृहीतव्यमेव, अतो मन्द्यां न ओक्तञ्चमिति. गुरुवचः प्रतिपद्य निर्यामणां च गुरोः कृत्वार्यरक्षितो वज्रस्वामिपार्श्वे दृष्ट्वा दं पठितुमचाह्वीत्. तदानीं वज्रस्वामिना स्वप्नो दृष्टो यथा—

वज्रः स्वप्नमितोऽद्रादीत् । कोऽप्यागत्य मदंतिकात् ॥ पपौ द्रुगिरं दीर—सवशिष्टं किमप्यभूत् ॥ १ ॥ स्वप्नस्यार्थं प्रगे वज्रः शिष्याणामग्रे प्राह, ओः साधवः ! कोऽप्यपूर्वस्तादृक् शिष्यः समेष्यति यः किंचिदन्यूनां दशपूर्वमस्सत्पार्श्वे गृहीष्यति. अस्मिन्नवसरेऽकस्मादार्यरक्षितो नैषेधिकीकरणपूर्वं वसतिमध्ये प्रविश्य श्रीवज्रस्वामिनं वन्दे, स पृष्टः श्रीवज्रस्वामिना किमागमनकारणं ? आर्यरक्षितः सर्वं जगौ श्रीभद्रगुप्ताचार्योक्तं, पृथगुपाश्रये स्थित्यादि च निवेदितं. श्रीवज्रस्वामिनोक्तं वरं ततः पृथगुपाश्रये स्थित आर्यरक्षितो वज्रस्वाम्यंतिके पठति, वज्रस्वाम्यपि तं पाठयति. एवंमार्यरक्षितो नवपूर्वा पाठित्वा दशमपूर्वस्य विषमं यमकव्रजं पठति. तस्मिन् समये तस्य मातापित्रोर्लवः सः

मागतः, तस्मिन् लेखे एवं लिखितमासीत् हे वत्स ! त्वां विना वयं दुःखिता जातास्तेनावागमने-
नास्माकं सुखं कुरु? तत्पितृलेखं ज्ञात्वार्यरक्षितस्त्वस्तिमध्येतुं प्रवृत्तः. एवं लेखप्रेषणेऽप्यनागतं पुत्रं
ज्ञात्वा तमाह्वातुं पित्रा लघुपुत्रः फल्गुरक्षितः प्रेषितः. इतः फल्गुरक्षितोऽनुजोऽभ्येत्यार्यरक्षितं सहो-
दरं प्रति जगौ, यदि तव मातापितृविषये वात्सल्यमस्ति तदा तत्रागत्य मातापित्रा दिवंधून् प्रमोदय?
केचित्स्वजना बांधवाश्च प्रव्रज्यार्थिनो वर्तते, तेषां स्वजनानां तत्रागत्य दीक्षां देहि? तत् श्रुत्वार्य-
रक्षितोऽवगहं स्तोकदिनांते तत्रागमिष्यामि, तथापि कथ्यते हे बांधव ! यदि तव दीक्षा रोचते त-
र्हि दीक्षां गृहाण? संसारे हि किमपि सुंदरं नास्ति, यतः—जीर्णं जलबिंदुसमं । संपत्तीन् तंश-
लोलात् ॥ सुविणयसमं च पिमं । जं जाणिसु तं करिज्जासु ॥ १ ॥ गायामिसेण कालो । स-
यलजिआणं नलं गवेसंतो ॥ पासं कहवि न मुंचइ । ता धममे लज्जमं कुणह ॥ २ ॥ इत्यादि-
धर्मोपदेशं निशम्य फल्गुरक्षितोऽपि दीक्षां जग्राह. गृहीतदीक्षाः फल्गुरक्षितः पुनर्भ्रातरं प्रत्याह, भ्रौ
बांधव ! मातापितृमिलनाय त्वरितं गम्यते, सज्जो भव? विलंबं मा विधेहि? फल्गुरक्षितेन वारंवा-
रमित्युक्तं आर्यरक्षितो वज्रस्वामिनं प्रत्याह हे स्वामिन् ! दशमपूर्वं मया कियदधीतं कियदवशिष्यते

चेति कथ्यतां गुरुशिरुक्तं नो वत्स ! त्वया दशमपूर्वाबुधेरको बिंदुरधीतोऽस्ति. ततः स विशेषं प-
ठन् दशमपूर्वार्धं यावत्पपाठ, महद्यत्नेऽपि ततोऽधिकं नायाति. ततश्च्यंतितमार्थरक्षितेन पुरास्निर्गन्तव्यो
मम जनकमित्रेण सार्धं नवेक्ष्यत्ययो दत्ताः, तेनाधिकं नायास्यतीति, अथ किं मुधा प्रयासः किं
यते ? ततः पठने मंदादरं मातापितृमित्रनोत्सुकं च तं ज्ञात्वा श्रीवज्रस्वामिना स स्मरिष्ये स्थापि-
तः प्राप्तस्मरिष्यद आर्यरक्षितो ब्रातृयुतो गुरुं प्रणम्य चक्षितः क्रमाद्दशपुरं च समागात्, महामहेन
च स पुरीं प्रविवेश. आर्यरक्षितो नृपादिसर्वलोकपुरतो धर्मोपदेशं दत्तवान्, यथा—

संबुध्नह किं न बुध्नह । संबोही खलु पेच्च दुल्लहा ॥ नो हू वणमंति रईनु । नो सुलहं पु-
णरावि जीवियं ॥ १ ॥ महरा बुद्धा य सहा । गज्जल्लावि चयंति माणवा ॥ सणे जह वहुयं हरे ।
एवं आनुत्तं तु खयंमि तुट्टु ॥ २ ॥ इत्यादिदेशनां गुरुमुखात् श्रुत्वा सर्वलोका राजादयन्तं वा-
स्वारं प्रशंसंतिस्म, अहोऽस्माच्चिरीदृशो धर्मोपदेशो न कुत्रापि श्रुत इति. राजा आक्षो जातः, तथा
बहवो लोका अपि आक्षा जाताः. ततः खलुकुटुंबं प्रतिबोध्य तेन आक्षीकृतं. रुद्रसोमा माता जगि-
नी च बहुपरिचारयुता संयमं ग्राहिता. सोमदेवो जनको दीक्षां पालयितुमशक्तः श्रीआर्यरक्षितो दि-

कुटुंबस्यानुरागेण तेन समं ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे वने वने च गच्छति, न पुनः सोमदेवो लज्जया रजोहरणादि गृह्णाति. यदा श्रीआर्यरक्षितो दीक्षार्थं पितुः कथयति तदा सोमदेवो वक्ति, अत्र म म स्वजनाः संति तेनाहं स्वजनमध्ये लज्जे. ततो ममांबरयुगं कुंडिकां तत्रकोपानहौ यज्ञोपवीतं च गद्यनुजानीश्वरं तदाहं दीक्षामंगीकरोमि. गुरुञ्जिरुक्तमेवं ब्रुवतु. ततो विप्रवेषयुतः प्रव्रज्यां ग्रह्णितः सोमदेवः, ततो गुरुञ्जिरनुज्ञातो धौतिकांबरदिसहितोऽसौ दीक्षां पालयामास. अन्यदा गुरुवो देवान्तरं चैत्यालये गताः, तत्र पूर्वशिक्षिताः शिशवः सोमदेवं विना सर्वान् साधून् ब्रूवन्दिरे. तदैकेन शिशुना प्रोक्तमेष साधुः कथं न ब्रूयते? तदापरैरुक्तं नैष साधुर्गृहस्थवेषधारकत्वात्. ततः सोमदेवः कुरुस्वप्रावः सर्वान् आछान् प्रति प्राह यूयमेतान् साधून् ब्रूवन्, मां च कथं न नमय? किं नाहं साधुः? तैरुक्तं त्वं कथं साधुः? तव तु वस्त्रयुगं गृहस्थतुल्यं वर्तते. ततस्तेन शिरस्त्राणं पृथु प्रावरणपटी चेति द्वयं तेन त्यक्तं. ततस्तैः श्राद्धैः स वंदितः, एवं कुंडिकोपानहत्रकं यज्ञोपवीतं चैति सर्वं त्याजितं. परं स सोमदेवविप्रो धौतिकमेकं न मुंचति. बहुशो बालकपार्थीज्जल्पितोऽपि न त्यजति सोमदेवः. ततो गुरुञ्जिरनुज्ञातोऽसौ धौतिकं परिधानवस्त्रं दधाति.

इतस्तत्त्वैकः साधुस्तीव्रतपस्कारि भक्तप्रत्याख्यानं चकार. तदानेके जनाः श्राद्धाश्च तस्य साधो-
 रनशनमहोत्सवं चक्रुः, साधुभिश्च तस्य सभ्यग्निर्यामिणा कृता. स साधुर्जिनैर्दधानपरो मृत्वा स्वर्गं
 जगाम. तदा सोमदेवस्य धौतिकमोचनार्थमाचार्यैर्ज्ञाणतं य एनं मृतं साधुं वहते तस्यासंख्यपुण्यं
 मुक्तिगमनयोग्यं भवति. तदानीं पृथक्पृथक् सर्वेऽपि साधवो जल्पन्त्यहमेनं साधुं वहामि. तदा सो-
 मदेवोऽपि जगादाहमपि साधुमेनं वहामि. तदा गुरुभिरुक्तं मृतं साधुं वहतां साधूनां देवा विघ्नं
 कुर्वेति, यदा ते साधवो न क्षुब्धयन्ति तदा तेषां देवाः प्रसन्ना भवन्ति. तदा पुनः सोमदेवो जगाव-
 हमेनं साधुं वहामि यथा ममासंख्यं पुण्यं भवति. पुनर्गुरुवो जगुर्न बालकादिकृता विघ्ना बहवः
 समुत्पद्यन्ते तेऽपि सोढव्याः, सोमदेवेनोक्तमहं सर्वानुपसर्गान् सहिष्ये. गुरुभिरुक्तं तर्हि सज्जो ज-
 व ? सोमदेवः साहसं विधाय तमुत्पादयितुं सज्जो जातः. तदानीं गुरुभिः शिक्षिता बालकास्तबा-
 द्येत्याकस्मात्तस्य सोमदेवस्य साधोः परिधानांशुकं धौतिकं कर्षयामासुः. तदा गुरुभिः प्रोक्तं ज्ञो
 साधवः ? एकं चोलपट्टवस्त्रमानयत ? तदा सोमदेवो जगौ यस्मिन् दृष्टे त्रपाभूत तत्तुष्टमेवेति. एवं
 जल्पतः सोमदेवस्य चोलपट्टं परिधापयामासुः साधवः. ततः सोमदेवः सत्यः साधुरभूत्. तस्य सा-

धोरग्निसंस्कारे कृते यदा गुरुवो देवगृहे देवान्नंतु समागतास्तदा सर्वान् साधून् सोमदेवं च श्राद्धा वंदतेस्म. अथ सोमदेवो लज्जया जिह्वार्थं श्राद्धगृहे न गच्छति. एकदा श्रीगुरुजिसन्ने ग्रामे गच्छद्भिः साधूनामुक्तं ज्ञोः साधवः ! गुष्मान्निरेव शुद्धान्नमानीय ज्ञद्वितव्यं, परं सोमदेवस्य न दातव्यं. अथ श्रीगुरुषु ग्रामं गतेषु साधुभिर्गुरुक्तं कृतं.

एवं द्वितीये दिने गते तृतीये दिने गुरुवः समागताः. गुरुजिरुक्तं सोमदेवेन किं कृतं ? शिष्यैर्यथा तथोक्तं. गुरुवः प्राह ज्ञो शिष्याः ! अस्मत्पितुरर्थं भक्तं कथं नानीतं ? ते पूर्वशिक्षिताः साधवो जगुरयं स्वयमेव विहर्तुं कथं न याति ? गुरुजिरुक्तं ज्ञोः सोमदेव ! त्वमत्रासन्नगृहे गत्वाहारादिकं कथं नानयसि ? किं परलान्नेन ? परलान्नात् स्वलाभो महान्, अतः स्वयमेवाहारार्थं गम्यते. एवं गरुजिरुत्साहितो राजनानि गृहीत्वा कस्यापि महेभ्यस्य गृहबिडिकायां प्रविश्य गृहांगणे गतः. श्रेष्ठिन्योक्तं हे गते ! त्वं बिडिकायां कथं प्रविष्टः ? साधुः प्राह लक्ष्मीबिडिकायामपि प्रविष्टा वरा. हृष्टः श्रेष्ठी सोमदेवस्य मुनेर्द्वात्रिंशन्मोदकान् ददौ. हृष्टः सोमदेवोऽहं लब्धमानिति तान् गुरुरूपमदर्शयत्. गुरुजिरुक्तं साधुभ्य एतान् मोदकान् ददस्व ? सोऽवक्साधुभ्यो न ददामि, यैरहं वि-

गोपितः. गुरुञ्जिरुक्तं ज्ञोः स्थविर ! मैवं वादीः, एते साधवो महांतः पूज्याः, अमीषां पादरजोऽपि हि वंद्यं. एवं गुरुक्तं श्रुत्वा साधुभ्यस्तान् मोदकान् ददौ. दत्त्वा पुनर्लोचोदयकर्मयोगात्स परमान्नं विहृत्यागात्, पारणं च चक्रे. एवं लज्जां मुक्त्वा स सदा विहृत्यायाति. ततः स सोमदेवसाधुः षष्ठाष्टमादिपारणके स्वयमानीतार्चिर्निष्ठाभिः पारणकं करोति. श्रीआर्यरक्षितसूर्यो ज्ञान्यजीवान् प्रतिबोधयंत एकस्मिन् समये पाटलीपुरपत्तने समाययुः. तत्र चंद्रनरेश्वरो जैनधर्मपरायणो धर्मं श्रोतुं समागात्. पंचविधाभिगमेन गुरुन् वंदित्वा स समीपे समुपाविशत्. गुरुञ्जिरपि धर्मोपदेशो दत्तः, यथा—धर्मो जगतः सारः । सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥ तस्योत्पत्तिर्मनुजाः । सारं ते नैव मानुष्यं ॥ १ ॥ इत्यादिधर्मोपदेशं निशम्य स विशेषतस्तदंतिके धर्मं प्रपेदे. ततस्ते आर्यरक्षितसूर्यो बहुपरिवारा महां विहरंतः शत्रुजयोक्तायंतादियात्वा पुनः पाटलीपुरमाजग्मुः. आयुरंते चाराधनां कृत्वा स्वर्गलोकं ययुः. इत्यार्यरक्षितः सूरिः । सर्वसूरिगुणालयः ॥ यो गुरुः साधुधौरेयः । सद्स्रष्टतपुष्पयोः ॥ १ ॥ इति श्रीआर्यरक्षितसूरिसंबंधः समाप्तः. श्रीआर्यरक्षितसूरिगणेशे द्रुतपुष्पवस्त्रपुष्पौ जातौ; अतः श्रीआर्यरक्षितसूरिसंबंधः प्रोक्तः, अथ प्रस्तुत एव द्रुतपुष्पवस्त्रपुष्पयोः संबंधः क-

धृतेन कृत्वा गह्वपोषकः साधुर्धृतपुष्पमिवो धृतमुत्पादयति, कोऽर्थः? भिक्षया स धृतमानय-
 ति, तस्य चेदृशी लब्धिः—द्रव्यतो धृतमुत्पादयति भिक्षया १, क्षेत्रतोऽव्यां गतस्तत्र धृतं दुःप्रापं
 २, कालतो ज्येष्ठाषाढमासयोः, यतस्त्रस्मिन् काले विशेषतो धृतं दुःप्रापं प्रवति ३, जावत एका द्वि-
 जातिगृहिणी गर्भवती, तस्या भ्रात्रा भिक्षया स्लोकं स्लोकं मेलयित्वा षड्भिर्मसिर्धृतस्य गन्धुको भृ-
 तः, यदासौ पुत्रं प्रसविष्यति तदैतद्दधृतस्योपयोगो भविष्यतीति स्थापितः. एवं दुःप्रापमयंतं सोप-
 योगमपि तस्य विप्रस्य गृहे भिक्षार्थं धृतपुष्पे गते सत्यन्यधृताजावे तद् धृतं हृष्टा सती सा दद्या-
 त्, यदि सापि तद्दुःप्रापं धृतं दद्यात्तर्ह्यन्येषां धनवतां धृतदाने किं कथ्यते? ते तु ददत्येव परि-
 माणतो यावन्मात्रं सकलगह्वस्योपयोगे समेति तावन्मात्रं समानयति, यथा स च साधुर्भिक्षार्थं
 निर्गह्वं पृहति नो साधवः! भवतां कियन्मात्रेण धृतेन कार्यं? ते यावन्मात्रं मार्गयंति तावन्मात्रं
 गृहस्थगृहादानीय स गृहति. धृतपुष्पस्यैषेव लब्धिः. द्रव्येको धृतपुष्पसाधुः अथ वस्त्रपुष्पलक्षण-
 माह—तथा वस्त्रेण कृत्वा गह्वपोषकः साधुर्वस्त्रपुष्पमिवो वस्त्रमुत्पादयति. द्रव्यतो वस्त्रमुत्पादयति १,

क्षेवतश्चेदिदेशे तथा मथुरायां वा २, कालतो वर्षाकाले शीतकाले वा ३, ज्ञावतो यथा कयापि वृ-
द्ध्या, रंढिकया, क्षुधया म्रियमाणयातिदुःखेन स्तोकं स्तोकं सूत्रं प्रत्यहं कर्त्तयित्वैका शाटिका नि-
ष्पादिता, तथा चित्तितं कटये एषा शाटिका परिधास्यते, यतोऽहं नम्रास्मि.

एतस्मिन्नवसरे सा शाटिका वस्त्रपुष्पेण मुनिना याचिता, सा स्थविरा हृष्टा तुष्टा सती तां शा-
टिकां तस्मै ददाति, ईदृशी निर्नाथा यदि वस्त्रपुष्पमुनये वस्त्रं ददाति, तर्हि धनवतां किमुच्यते ?
ते तु विशेषतो मार्गितं वस्त्रं ददात्येव, वस्त्रपुष्पः साधुभिर्द्वार्थं निर्गहन् साधूनां पृच्छति, ज्ञो साध-
वः ! ज्ञवतां कियन्मात्रेण वस्त्रेण कार्यं ? यावन्मात्रं ते मार्गयंति तावन्मात्रं गृहस्थगृहादानीय स य-
च्छति, वस्त्रपुष्पस्यैषैव लब्धिः. एवं घृतपुष्पवस्त्रपुष्पौ सकलगहस्योपग्रहकारकौ ज्ञात्तिकाशकौ च. घृ-
तपुष्पवस्त्रपुष्पौ । महामुनी प्रवरलब्धिसंपन्नौ ॥ श्रीरक्षितगुरुशिष्यौ । देयास्तां परमसौख्यानि ॥१॥
इति घृतपुष्पवस्त्रपुष्पयोः संबंधः समाप्तः ॥ अथ जिनज्ञात्तिपूजाकृते दानमाह—

॥ मूलम् ॥—जीवंतसामिपडिमाश्च । सासणं विअरिज्जण भत्तीए ॥ पव्वश्ज्जणं सिद्धो । ज-
दाइणो चरमरायस्सिी ॥ १२ ॥ व्याख्या—जीवत्स्वामिप्रतिमायै, जीवति स्वामिनि श्रीवीरे विद्य-

माने सति तत्प्रतिमा जीवत्स्वामिप्रतिमा, तस्यै इत्यर्थः, 'सासणंति' ग्रामं, 'विश्ररिञ्जणत्ति' वितीर्य दत्वेत्यर्थः, 'प्रत्तीएत्ति' जत्तिकतः, 'पव्वइञ्जणंति' प्रवज्य दीक्षां कद्धीकृत्य सम्यक्परिपालय्य सिद्धो मोक्षां गतः, 'बुदाइणोत्ति' बुदायननामा चरमराजर्षिः, यत बुदायननाम्नो राज्ञः पञ्चात्केनापि राज्ञा दीक्षा नांगीकृता, अतश्चरमराजर्षिरिति गाथाार्थः ॥ १२ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयः, तच्चेदं—

सिंधुसोवीरदेशे वीतजयं नाम पुरमस्ति, तद्गराधीश बुदायननामा राजास्ति, वीतजयादित्रिषष्ट्यधिकत्रिंशत्तिनगरनायकः सिंधुसोवीरप्रभृतिषोडशदेशाधिपो महासेनादिदशकिशटिनुपनायको महाराजाधिराजो महीं पालयन्नस्ति, तस्य राज्ञः सकलांतःपुरमुख्या प्रज्ञावतीनाम्नी पट्टदेव्यस्ति, तस्य राज्ञः प्रज्ञावतीजन्मा यौवराज्यधुरंधरोऽजीविनामा पुत्रोऽस्ति, तथा तस्य राज्ञ्ये राज्यधुराधरणधौरेयः केशीति नामा ज्वाग्निनेयोऽप्यस्ति. इतश्चंपायां नगर्यामाजन्मस्त्रीलुंपटो धनवान् कुमारनंदिनामा स्वर्णकारोऽस्ति, स स्वर्णकारो यां यां चारुरूपां कन्यां शृणोति पश्यति वा तां तां स्वर्णपंचशतीं दत्त्वा परिणयति. एवं तस्य क्रमात्पंचशतानि पत्नीनां बभूवुः, स ईर्ष्याबुद्रेकस्तंजसौधे ताज्जि-

सहारंस्त, तस्य सुवर्णकारस्यातिवह्वन्नो नागिलो नाम मित्रमस्ति, स नागिलः पंचाणुव्रतधरः शुद्ध-
 श्रमणोपासको वर्तते. एकदा पंचशैलद्वीपवासिन्यौ व्यंतरस्त्रियौ शक्राज्ञया नंदीश्वरद्वीपयात्रायै प्रा-
 स्थिषतां, तत्पतिः पंचशैलद्वीपनायको विबुन्मालीनामा तदानीं मार्गे च्युतः, ततस्तस्य पत्न्यौ ते
 हासाप्रहासानाम्न्यौ दध्यतुरथास्मान्भ्यां कोऽपि पुमांस्तादृग्व्युदग्राह्यौ ग्राह्यगस्माकं पतिर्भवेत्, तत-
 स्तान्भ्यां स्वेह्यया प्रयांतीभ्यां चंपापुर्यां पंचशतैः पत्नीनां सह क्रीमन् स कुमारनंदी स्वर्णकारोऽदृश्य-
 त. ततस्ते पतीह्यया व्युदग्राहार्थं तत्समीपेऽवातरतां, कुमारनंद्यपि ते दृष्ट्वा प्रोचे, के युवां? किमर्थं
 चागते? ते प्रोचतुर्देव्यावात्रां हासाप्रहासानाम्न्यौ ऋवदर्थं समागते, ते पश्यन् कुमारनंदी मोहमा-
 प, काममोहितश्च स प्रोगार्थं प्रार्थयांचक्रे, ते ऊचतुस्त्वं पंचशैले द्वीपे समागच्छे; तत्रावयोः संयो-
 गो भावीत्युक्त्वा ते तूत्पतिते, स्वर्णकारो भृभुजे स्वर्णं दत्वेति पटहोद्वोषणामकारयत्, यो मां पं-
 चशैले द्वीपे नेता स द्रव्यकोटिं लप्स्यते, एकेन निर्यामकस्थविरेण स पटहो धृतः, कोटिधनं चा-
 ददे, तद्धनं पुत्रेभ्यो दत्त्वा यानपात्रं सज्जीकृत्य प्रोजनादिसामग्रीं गृहीत्वा कुमारनंदिना सार्धं स
 स्थविरो यानारूढोऽब्धिवर्त्मनि दूरदेशे गत्वा कुमारनंदिनमित्यूचे, प्रो कुमारनंदिन्! पश्यसि त्वं

किंचित्सन्मुखं ? तेनोक्तं किंचिद्वृद्धं पश्यामि, नाविकेनोक्तमब्धिकूले शैलपादजातोऽयं वटो दृश्यते, यदास्याधो यानपात्रं याति, तदास्य शाखायां त्वं विलगेः, तत्र चारुण्डपक्षिणो निशायां पंचशैलद्वीपाद्वासार्थं समेष्यति, तेषां स्थानं तत्रास्ति, तेषु सुप्तेषु त्वं तस्य पादे पटेन स्वं बध्वा दृढमुष्टिना विलगेः, पश्चात्ते त्वां पंचशैलद्वीपे नेष्यति, तव पश्यतश्चैतद्यानपात्रं महावर्ते पतित्वा विनंदयति, जस्यान्निभृतौऽहमविलग्नो वटे निनंदयामि, अहो जरा पुरुषं विनंबयति, यतः—

गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दंताश्च नाशं गता । दृष्टिर्ब्रह्मस्यति रूपमेव द्रुसते वक्रं च लालायते ॥ वाक्यं नैव करोति बांधवजनः पत्नी न शुश्रूषते । धिक्कष्टं जस्यान्निभृतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥ स्वर्णकृतस्था चक्रे, पक्षिपादे च विलग्नः, पक्षिणा तत्र निन्ये, पंचशैले गतः कुमरं नदी हासाप्रह्लासाभ्यां दृष्टः, तेनापि ते दृष्टे, प्रोगार्थं प्रार्थिते च, ताभ्यां प्रोचेऽनेनांगेनावयोः संगमो न भवति, किंत्वग्निप्रवेशादिना कृतनिदानेन पंचशैलाधिपत्वं लभ्यते, तेन चितितमथ किं करिष्ये ? दयमपि गतं. एवं स्वर्णकारं चिंतामग्नं दृष्ट्वा ताभ्यां पाणिपुटे कृत्वा स चंपोद्याने विमुक्तः, स स्वर्णकारो लोकेनोपलक्षितः, पृष्टं च त्वं कुत्र गतोऽद्भुतः ? तत्र गत्वा च त्वया किं कृतं ? त-

दा तेन स्वर्णकारेणामूल्यचूलतः स वृत्तान्तः कथितः, परं देवमायया मोहितः स्वर्णकारः कुत्वापि र-
तिं न प्राप्नोति. यतः—संमोहयंति भदयंति विमंभयंति । निर्जलस्यंति रमयंति विषादयंति ॥ ए-
ताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां । किं नाम वामनयना न समाचरंति ॥ १ ॥ हासाप्रहासास्त्रेहमो-
हितो विस्मृतस्वगृहस्त्रेहोऽसावग्निसाधनं प्रारेजे. नागिलमित्रेण स एवं प्रबोधितो ज्ञो महाभाग !
दुःप्रापं मानुष्यं जन्म तुल्लभोगफलार्जनकृते मा मुधा हारय ? कापुरुषोचितं तव न युक्तं, को रत्नं
दत्त्वा वराङ्किं क्रीणाति ? यदि तव जोगेह्वा वर्तते तर्हि जैनधर्मे रतो भव ? जगवद्दीक्षां चाङ्गीकु-
रु ? येन हासाप्रहासादिभ्योऽप्यधिका देवस्त्रिय ऋद्धयश्च ते जविष्यंति, यो धर्मश्च जवांतरे मोक्ष-
सौख्यप्रदोऽपि भविष्यति.

एवं वारंवारं नागिलमित्रेण वार्यमाणोऽपि कुमारानंदी स्वर्णकारो न विरराम, किंत्विंगिनीमर-
णं कृत्वा पंचशैलाधिपोऽभवत्. नागिलोऽपि स्वमित्रस्यापंभितमरणमालोक्य निर्वेदमापन्नः सर्वसंग-
परित्यागं कृत्वा पस्त्रिज्यामुपाददे. सम्यक्पस्त्रिज्यां पालयित्वाऽन्युते कल्पे द्वाविंशतिसागरोपमायुः
स सुरोऽद्भुत. स देवस्तं सुवर्णकारसुहृदं पंचशैलाधिपमवधिज्ञानेन ददर्श. तस्मिन् समये श्रीनंदी-

श्रयावायै प्रस्थितैर्देवैः सह ते हासाप्रहासे चलिता, देवानामाज्ञया च ते पुरो गातुं प्रवृत्ते. तदा पटहग्रहणे ताभ्यां विद्युन्माली देवः प्रवर्तितः. अहं किमेतेषां देवानां सेवकोऽस्मि? ममापि किं कश्चिन्नायकोऽस्ति? यस्याग्रेऽहं पटहं वादयामि, इत्यहंकारहुंकारपूरितस्यापि पूर्वकृतकमेव पटहस्तस्य गले व्यलगत्. हस्तपादादिवदंगे सहस्रश्वि तेन गलादुत्तार्यमाणोऽपि नोत्तारयितुं शेके. तदानीं हासाप्रहासाभ्यामूचे हे प्राणेश ! त्वं त्रपां मा कुरु? कंठे पटहं स्थापय? इह जन्मनामिदमेव फलमिदमेव च कर्म, कुलोचितं कुर्वतां काचिद्वज्रा नास्ति, त्वमपि मा लज्जास्व? ततो हासाप्रहासाभ्यां मार्गे गायंतीभ्यां समन्वितो विद्युन्मालीदेवो गले पटहं धृत्वा पटहं वादयन् त्रिदिवौकसां पुरश्चाल. स देवो यावायां संगतो हासाप्रहासापतिं विद्युन्मालिनं निजं पूर्वजवमितमवधिना दर्श. नागिलदेवेन विद्युन्माली देवो जाषितः, ज्ञो ब्रह्म ! जानासि त्वं मां? तं द्युतिद्योतितदिङ्मुखमग्निवज्रानुमंतमिव तेजसा दीप्यमानं समालोक्य स जगौ ज्ञो तेजस्विन्नाहं जाने त्वं कोऽसि? तेनोक्तं ज्ञो पाठहिक् ! त्वं किं मां नोपलक्षयसि? द्रयुत्त्वा स नागिलश्रावकरूपं कृत्वा ह्यसाप्रहासारमणंप्रत्यबोधयत्, हे सखे ! मयोक्तमहं धर्ममनाश्रयन्नभिन्नुयुं च कृत्वा त्वमनयोः पतिर्जा-

नः अहं तु जिनधर्मज्ञस्तदेव जेनीं प्रवज्यां लावा सम्यगाराधनापरो मृतान्मृतुनदेवल्लोके महामह-
र्षिको देवो जातः सोऽहं देवोऽसि. तत् श्रुत्वा पंचशैलेश्वरः सुरो नागिलगुरेश्वरमेवमवदत्. नो
मित्र ! किमयाहं करोमि ? नागिलदेवेनोक्तं गार्हस्थ्ये चित्रशालायां कायोत्सर्गस्थितस्य श्रीमहा-
वीरस्य मूर्तिं त्वं कारय ? अर्हत्प्रतिमायां कारितायां च तवान्यस्मिन् जन्मनि महाफलं बोधिवीजपु-
ष्पस्यते. यतः—

रागेद्वेषमोहजितां । प्रतिमां श्रीमदर्हतां ॥ यः कारयेत्तस्य हि स्या—धर्मः स्वर्गपवर्गदः ॥१॥
जिनार्चाकारकाणां न । कुजन्म कुगतिर्न च ॥ न दारिद्र्यं न दौर्भाग्यं । न चान्यदपि कुत्सितं ॥
॥ २ ॥ विष्णुन्माली देवस्तस्याज्ञामुरीकृत्य क्षत्रियकुम्भग्रामे श्रीवीरजिनं प्रतिमास्थमपश्यत्. ततः स
देवो महाहिमवति पर्वते गत्वा गोशीर्षचंदनं वित्वा यथादृष्टं तन्मूर्तिं सालंकारां चकार. जाल्यचंद-
नदारुणिः स्वयं घटितामेकां पेदीं कृत्वा विष्णुन्माली देवस्तां प्रतिमां कपिलकेवल्लिपार्थे प्रतिष्ठाप्य
निधानमिव तस्यां चिक्षेप. तदानीं पयोराशौ कस्यचित्सांयालिकस्य पोतस्योत्पातयोगतो भ्रमनः प-
एमामी गता, विष्णुन्माली देवश्च तं ददर्श. ततस्तमुत्पातं संहन्य सांयात्रिकाय तं प्रतिमागर्भं समुद्ग-

कर्मर्पयित्वैवमुवाच, अथ तव निरुपद्रवं सुखं जातं, त्वं सिंधुसोवीरदेशे वीतभयपत्तने चतुष्पथे स्थित्वा घोषणामिमां कुर्वीथाः, इमां देवाधिदेवप्रतिमां गृह्यतां गृह्यतामिति. ततः स सांयाविकः प्रतिमाप्रज्ञावतो नदीमिव नदीनाथं समुत्तीर्य तटमासदत्. स सांयात्रिकः सिंधुसोवीरदेशे वीतजये पुरे गत्वा चतुःपथे स्थित्वा तथैवोद्घोषणां चक्रे. तामुद्घोषणां श्रुत्वानेके ब्राह्मणास्तापसाश्च समागताः, तथोदायिनृपोऽपि तत्रागात्. ते विष्णुप्रक्ताद्या लोकाः स्वेष्टदेवान् स्मृत्वा उद्घाटयन्ति, परं दिव्यानुज्ञावतः सा पेश नोद्घटति. ततो राज्ञा कुठारेणापि स्फोट्यमाना लोहनिर्मितेव नास्फुटत्. एवं दिनमुखादारभ्य मध्याह्नं यावदुद्घाटिता, तथापि सा पेश नोदधत्. राज्ञो भोजनातिक्रमं ज्ञात्वा प्रभावती राज्ञी पतिप्रक्ता दासीं संप्रेष्य भोजनाय राजानमाह्वयत्. राज्ञापि यथास्थिते प्रोक्ते प्रज्ञावती तत्रागात्. देवाधिदेवो जगवान् परमेश्वरो जिनोऽर्हन्, न त्वन्ये ब्रह्मादय इति ज्ञात्वा स्नानं कृत्वा निर्मलधौतिकान् परिधाय चंदनादिजिस्तत्संपुटमघ्निष्वय पुष्पांजलिषेपपूर्वं प्रभावती प्रणम्योचे, यथा—गतरागद्वेषमोहः । प्रातिहार्याष्टकावृतः ॥ देवाधिदेवः सर्वज्ञो—ऽर्हन् देयाद्दर्शनं मम ॥ १ ॥ इति प्रज्ञावत्योक्ते स प्रतिमास्थानसंपुटः स्वयमेवोद्घटितः प्रगे कमलकोशवत्, तन्मध्ये-

नः अहं तु जिनधर्मज्ञस्तदैव जेनीं प्रव्रज्यां लात्वा सम्यगाराधनापरो मृत्वाच्युतद्देवलोके महामहं
 ठिंको देवो जानः सोऽहं देवोऽस्मि. तत् श्रुत्वा पंचशैलेश्वरः सुरो नागिलसुरेश्वरमेवमवदत्. ओ
 मित्र ! किमथाहं करोमि ? नागिलदेवेनोक्तं गार्हस्थ्ये चित्रशालायां कायोत्सर्गस्थितस्य श्रीमहा-
 वीरस्य मूर्तिं त्वं कारय ? अर्हत्प्रतिमायां कारितायां च तवान्यस्मिन् जन्मनि महाफलं बोधिवीजपु-
 त्तस्यते. यतः—

रागेद्वेषमोहजितां । प्रतिमां श्रीमदर्हतां ॥ यः कारयेत्तस्य हि स्या—ठर्मः स्वर्गापवर्गदः ॥१॥
 जिनार्चाकारकाणां न । कुजन्म कुगतिर्न च ॥ न दारिद्र्यं न दौर्भाग्यं । न चान्यदपि कुस्मितं ॥
 ॥ २ ॥ विष्णुन्माली देवस्तस्याङ्गामुरीकृत्य क्षत्रियकुम्भग्रामे श्रीवीरजिनं प्रतिमास्थमपश्यत्. ततः स
 देवो महाहिमवति पर्वते गत्वा गोशीर्षिचंदनं लिप्त्वा यथादृष्टं तन्मूर्तिं सालंकारां चकार. जाल्यचंद-
 नदारुणिः स्वयं घटिनामेकां पेट्यां कृत्वा विष्णुन्माली देवस्तां प्रतिमां कपिलकेवलपार्श्वे प्रतिष्ठाप्य
 निधानमिव तस्यां चिक्षेप. तदानीं पयोराशौ कस्यचित्सांयाबिकस्य पोतस्योत्पातयोगतो भ्रमनः प-
 एमासी गता. विष्णुन्माली देवश्च तं ददर्श. ततस्तमुत्पातं संहृत्य सांयात्रिकाय तं प्रतिमाग्रार्धं समुद्ध-

कर्मपयित्वैवमुवाच, अथ तव निरुपद्रवं सुखं जातं, त्वं सिंधुसोवीरदेशे वीतभयपत्तने चतुष्पथे स्थित्वा घोषणामिमां कुर्वीथाः, इमां देवाधिदेवप्रतिमां गृह्यतां गृह्यतामिति. ततः स सांयाविकः प्रतिमाप्रज्ञावतो नदीमिव नदीनाथं समुत्तीर्य तटमासदत्. स सांयात्रिकः सिंधुसोवीरदेशे वीतजये पुरे गत्वा चतुःपथे स्थित्वा तथैवोद्घोषणां चक्रे. तामुद्घोषणां श्रुत्वानेके ब्राह्मणास्तापसाश्च समागताः, तथोदायिनृपोऽपि तत्रागात्. ते विष्णुप्रक्ताद्या लोकाः स्वेष्टदेवान् स्मृत्वा उद्घाटयंति, परं दिव्यानुज्ञावतः सा पेया नोद्घटति. ततो राज्ञा कुठारेणापि स्फोट्यमाना लोहनिर्मितेव नास्फुटतः. एवं दिनमुखादारभ्य मध्याह्नं यावदुद्घाटिता, तथापि सा पेया नोद्घटत. राज्ञो प्रोजनार्तिकमं ज्ञात्वा प्रभावती राज्ञी पतिप्रक्ता दासीं संप्रेष्य प्रोजनाय राजानमाह्वयत्. राज्ञापि यथास्थिते प्रोक्ते प्रज्ञावती तत्रागात्. देवाधिदेवो जगवान् परमेश्वरो जिनोऽर्हन्, न त्वन्ये ब्रह्मादय इति ज्ञात्वा स्नानं कृत्वा निर्मलधौतिकान् परिधाय चंदनादिजिस्तसंपुटमग्निष्वय पुष्पांजलिष्वपपूर्वं प्रभावती प्रणम्योचे, यथा—गतरागेद्वेषमोहः । प्रातिहार्याष्टकावृतः ॥ देवाधिदेवः सर्वज्ञो—ऽर्हन् देयादर्शनं मम ॥ १ ॥ इति प्रज्ञावत्योक्ते स प्रतिमास्थानसंपुटः स्वयमेवोद्घटितः प्रगे कमलकोशवत्, तन्मध्ये-

ऽह्लानमाद्यां सर्वगसंपूर्णां देवनिर्मितां गोशीर्षचंदनमयीं सर्वालंकारसंपूर्णां कायोत्सर्गस्थां जिनप्रतिमां प्रज्ञावती मुदैक्षत. ततः प्रज्ञावती राज्ञी सम्यक्त्वपूतास्मा तां प्रतिमां पूजयित्वास्तवीदिति, यथा—सोमदर्शन सर्वज्ञा—ऽपुनर्जय जगज्जुरो ॥ अर्हन् अव्यजनानंद । विश्वचिंतामणे जय ॥१॥ इत्यादिश्लोकैः स्तुत्वा सा तं सांयात्रिकं सत्कृत्य बंधुवच्च सन्मान्य विमर्जयामास. अथ सा प्रज्ञावती तां प्रतिमामंतःपुरे नीत्वा चैत्यगृहं कारयित्वा तत्र च तां प्रतिमां न्यस्य स्नानपूर्वं विसंधं पूजयामास. तां प्रतिमां पूजयित्वा प्रज्ञावती तदग्रे गीतनृत्यादि प्रचक्रे, प्रज्ञावती प्रेमानुविद्धो राजा च वीणामवादयत्.

एवं काले यात्येकस्मिन् समये जिनपूजाकरणानंतरं कृतशृंगारा प्रज्ञावती देवी प्रीता जिनपुरतो व्यास्यतांडवपूर्वकं ननर्त, राजा च तत्प्रेमानुविद्धो वीणामवादयत्. तदा महोपतिः प्रज्ञावत्या नृत्यंत्याः क्षणाहिरो न ददर्श, किंतु नृत्यंतं तत्कबंधं ददर्शाजिकबंधवत्. अश्विदर्शनात् क्षुजितो महोपतिः, तेन तत्कगद्दीणागलत्, तदानीं तालच्युता राज्ञी कुपितावदत्, हे प्राणेश ! तव कराद्दीणा कथं गलिता ? सत्यमाख्याहि ? स्त्रीकदाग्रहो बलवान्, वारंवारं पृष्टो महीपालः सत्यमाख्यत्, हे

प्रिये ! तव नृत्यंत्या मया तव कबंधं दृष्टं, तेन व्यग्रत्वान्मम करद्वीणा गलिताः राश्यृचे हे प्राणे-
 श ! अनेन दुर्निमित्तेन ममायुरल्पमेव ज्ञायते. पुनरन्यदा कृतस्नानविलेपनांगरागा प्रज्ञावती देवा-
 चीर्हाणि श्वेतानि वासांसि दास्या हस्तेनानाययत्. दास्या समानीतानि श्वेतवासांसि, परं प्राव्य-
 निष्टवशात्तानि राङ्गी रक्तान्युदैक्षत. ततः कोपावेशवशाडाङ्गी तामादर्शनं जघान, सा तु मर्मणि
 हतत्वान्मृता, मृत्योर्विषमा गतिः. ततस्तानि वस्त्राणि प्रज्ञावती श्वेतान्येव ददर्श. ततः सैवमचित्तय-
 त, धिग्मम जीवितेन, मया व्रतं खंभितं, अन्यस्यापि पंचेन्द्रियस्य वधो नरककारणं, किं पुनः स्त्री-
 विधातः ? अनेन दुर्निमित्तेन ममायुरल्पमेवास्ति, अतो मे व्रतमेव श्रेय इति विचिंत्य सा राज्ञे
 जगौ, हे नाथ ! ममानुजानीहि ? तवाज्ञयाहं दीक्षामंगीकरोमि, यतस्त्वं माममौलिमद्राक्षीः, अहम्
 पि वस्त्रवर्णपरावर्तमद्राक्षं, ततो ममायुरल्पमेव संज्ञायते, अतः प्रसन्नो भूत्वा प्रव्रज्याग्रहणे ममांत-
 रायं मा कृथाः.

एवमुक्तो वसुधाधवस्तदाग्रहं मत्वेत्युवाच, हे देवि ! देवत्वमाप्तया त्वयाहं सम्यग्धर्मो बोधनीयः,
 मत्कृतोऽपराधस्त्वया सोढव्यः. ततः सा सर्वविरतिरूपं सम्यक् चारित्रं प्रपद्यानशनं कृत्वा सम्यगाराध-

नां विधाय विषय प्रथमे कल्पे महर्षिको देवोऽभूत्, अथ तामंतःपुरचैत्यगां देवाधिदेवप्रतिमां दे-
 वदत्ताख्या कुब्जिका दास्यपूजयत्. प्रभावतीदेवेन बोध्यमानोऽयुदायनो राट् नाबुध्यत, ततस्तेना-
 वधिज्ञानेन ज्ञात्वायमुपायो व्यधीयत, यथा—तापसीञ्चय सोऽन्येष्टु—रुदायननृपंप्रति ॥ दिव्या-
 मृतफलापूर्ण—पात्रपाणिरुपाययौ ॥ १ ॥ तानि फलानि भुक्त्वा सोऽवर्णयत्, अहो ! इदृशानि
 म्नादुफलानि कायदृष्टपूर्वाण्यश्रुतपूर्वाणि अस्वादितपूर्वाणि. एवं तैः फलैर्मोहितो महीपालस्तं
 मुनिमपृह्यत्, ओ मुने ! केदृशानि फलानि संति ? मह्यं तत्स्थानं दर्शय ? तपस्व्यूचे हे राजन्नस्य
 पुरस्य नातिदूरे इदृगफलजन्मभृद्दृष्टिविश्रामो ममाश्रमो वर्तते, राज्ञोक्तं मुने ! तमाश्रमं मम दर्श-
 य ? मुनिनोक्तं मया सैह्रि ? दर्शयामि तमाश्रमं, देवो राजानमेकाकिनं कृत्वा किञ्चिद्गत्वा तादृग्फ-
 लमनोरममनेकतापसाकीर्णं नन्दनोपममुद्यानं विचक्रे, तमाश्रमं दृष्ट्वा मोहितो राजा एते मम गुर-
 वोऽहमेतेषां यत्कोऽतोऽहं फलज्जक्षणोऽहं पूरयिष्ये, इति चिंतयित्वा फलादानहेतवे राजा कपिवह-
 धावे, तावता क्रोधारुणलोचनास्तापसाः करे दमं धृत्वा राजानं कुट्टयामासुः, तैः कुट्टयमानो राजा
 तस्करवपलायिष्ठ, पलायमानो राजाग्रे साधूनवस्थितानपश्यत्, राजा तेषां शरणं प्रपेदे, तैः साधु-

प्रिः स्वांतिके निवेश्याश्वासितो नृपतिः स्वस्थीभृतश्चितयति, अहो ! आपानमक्रूरकर्मजिस्तापसैर्वचि-
तोऽस्मि. ततस्ते तापसा राजानं साधुप्रमीपे समुपविष्टं दृष्ट्वा प्रणष्टाः, स्वस्थचित्तो राजा गुर्वंतिके
धर्मं शृणोति, यथा—

देवोऽष्टादशप्रिदोषै—मुक्तो धर्मो दयान्वितः ॥ गुरुश्च ब्रह्मचार्यैव । निरारंजपरिग्रहः ॥ १ ॥
इत्याद्युपदेशेन पार्थिवः प्रत्यबुध्यत, तस्य राज्ञो हृदि जिनधर्म उत्कीर्ण इव स्थिरोऽभूत्. एवं पार्थि-
वं जिनधर्मे संस्थाप्य प्रज्ञावतीदेवः प्रत्यदीबभूव, राजानं देवतत्वगुरुतत्त्वधर्मतत्त्वाधिवासितं कृत्वापदि
स्मर्तव्योऽहमिति कथयित्वा देवः स्वस्थानं गतः, तत्प्रभृति सम्यक्त्वाधिवासितो गत् सम्यग्जिनधर्म-
माराधयामास. इतश्च गांधारदेशजन्मी गांधारो नाम श्रावको विद्याबलेन शाश्वतीर्हत्प्रतिमा विवं-
दिषुर्वैताढ्येऽगात्, तत्र वैताढ्यमूले गत्वा तस्थौ, बिजिरुपवासैस्तुष्टा शासनसुरी तदीप्सितमपूरयत्.
तं कृतकृत्यं शासनसुरी समुत्पाढ्य वैताढ्यतलेऽमुंचत्, तस्मै गांधारश्रावकाय शासनसुरी कामदमष्टो-
त्तरं गुटिकाशतं ददौ, एकां गुटिकां वदने क्षित्वा स दध्यावहं देवाधिदेवप्रतिमां वंदितुं वीतजने
पत्तने यामि, मां तत्र पत्तने प्रापय ? ह्यति चिंतितमात्रेण स श्राद्धो देवतया देवप्रतिमांतिके नीतः,

गांधारश्रावको विधिवत्तां प्रतिमां संपूज्य तत्र मुखेन तस्थुषस्तस्य गांधारश्रावक-
स्यान्यदा शरीरं सामयं बभूव, देवदत्ता कुब्जिकैष मे धर्मबंधुरिति विचिंत्य तं प्रतिजजागर, गां-
धारोऽपि सज्जीभृतः सुधीर्महाश्रावकः स्वमासन्नमवसानं विंदन् कुब्जायै ताः पूर्वोक्ताः कामितप्रदा
गुलिकाः प्रादात्, स्वयं च प्रव्रज्यामाददे, सा कुब्जिनी रूपार्थिन्येकां गुलिकां मुखे क्षित्वा क्षणे-
न सुवर्णवर्णा दिव्याकारधारिणी बभूव, अतो राज्ञा लोकेनापि च तस्याः सुवर्णगुलिकेति नाम द-
त्तं, तथा चिंतितं रूपेन किं? यदि मम सदृग्भर्ता नास्ति, अयं तु नृपतिर्मम पितेव, अतोऽन्यो
मम पतिः प्राणप्रियश्चंडप्रद्योतोऽस्तीति कथयित्वा द्वितीयां गुलिकां मुखे क्षित्वा तद्रूपं चिंतयंत्या-
स्ते, तावता गुलिकाधिष्ठायिका देवी चंडप्रद्योताग्रे तद्रूपं वर्णयामास, चंडप्रद्योतोऽपि कुब्जिकारूप-
मोहितः कुब्जिकायाः प्रार्थनाकृते दूतमादिशत्, दूतोऽपि तत्र गत्वा तां कामार्थमर्थयांचक्रे, सा दू-
तंप्रत्याह ज्ञो दूत ! प्रथमं मम प्रद्योतं दर्शय? दर्शनानंतरमुद्ययोः सर्वं समीहितं भविष्यति, सोऽपि
गत्वा सर्वं तथैवाख्यत्, तदैवैरावतारूढो वासवैवानिलवेगगजसमारूढो निम्नि प्रद्योतो वीतज्ञयपत्तनं
समाययौ, वने च द्वयोः संयोगो मिलितः, प्रद्योतस्य सा रुचिता, तस्याः प्रद्योतोऽपि च रुचितः.

एवमन्योन्यमुद्रावपि मिलितौ, चंद्रप्रद्योतेनोक्तं हे प्रिये ! त्वं मत्पुरीमेहि? यथावयोः संगो जवति, तदानीं सा कुब्जिकावोचत्, हे नाथ ! यां देवाधिदेवप्रतिमां विनाहं न जीवामि तां मुक्त्वाहं क-
 चिन्न यामि, अतोऽमुष्याः प्रतिमायाः प्रतिकृतिस्त्वया कृत्वा समानेतव्या, यथा तामिह मुक्तवैषा स-
 ह्रैव नीयते, अवंतीपार्थिवस्तत्प्रतिमारूपं निरूप्य तां रजनीं तथा सह रंत्वा रजन्यंते पुनः स्वस्थानं
 ययौ, प्रद्योतः क्षेमेणावंत्यां समागत्य यथादृष्टं देवाधिदेवप्रतिमां जात्यश्रीखंडारुमयीं तामकाशयत्,
 प्रद्योतो मंत्रिणः प्रत्यूचे, हे मंत्रिमुख्या द्र्यं मया चंदनमयो देवाधिदेवप्रतिमा कारिता, परमिमां
 कः प्रतिष्ठास्यति ? मंत्रिणः प्रोचुः स्वामिन्निहास्मिन्नगरे कपिलनामा केवली स्वयंबुद्धः श्वेतांबरौ मु-
 निपंचशतयुतः सांप्रतं समागतोऽस्ति, तव पुण्योदयेन च स एनां प्रतिमां प्रतिष्ठास्यति. ततोऽवंति-
 नाथेन प्रार्थितः कपिलो मुनिः प्रतिमाशिरसि मंत्रपूतचूर्णान्यक्षिपत्, तां प्रतिमां च प्रत्यष्टात्, त-
 तश्चर्चयित्वा तां प्रतिमां दोर्भ्यां चोद्धृत्य पार्थिवोऽवंतीशोऽनिलवेगस्य करिणः स्कंधे सुखासनस्थः
 स्वकीयोऽसंगेऽधारयत्. ततः सोऽवंतिनाथः करिजसमारूढो वीतप्रये शीघ्रमागत्य तां प्रतिमां दास्यै
 समर्पयत्. सा सुवर्णगुलिका तां नवीनां प्रतिमां गृह्णैत्ये न्यस्य पुरातनीं प्रतिमां समादाय समा-

गता. ततो राजा दासीं सुवर्णगुलिकामनिलगिरिगजस्कंधे समारोप्य स्वयं च गजस्कंधमारुह्य कु-
तमवंतीं प्राप.

इतश्च वीतजयपत्तने नित्यकर्मरत लुदायनः प्रातर्देवतालयं ययौ, देवगृहे गत्वा यावता प्रति-
मां नत्वा स्तुत्वा च सन्मुखं विलोकयति तावता तां प्रतिमां स म्लानमाढ्यां पश्यति. तथा दृष्ट्वा-
दायनश्चितयति नूनमियं प्रतिमा काप्यन्या, सा न ज्ञवति म्लानमाढ्यत्वात्, तस्यां तु पुष्पाण्यारो-
पितान्यपरैर्दृष्ट्वा तत्कालोत्तीर्णानीव दृश्यंते. एतानि च सांप्रतं म्लानानि दृश्यंते, पुनः स्तंजलया
पांचालिकेव सा सुवर्णगुलिका देवदत्तापरनाम्नी या दास्यासीत् सापि न दृश्यते, निदावे मरुवारीव
करिणां मदश्च निष्टो दृश्यते, तन्नूनमनिलवेगेनेह चंम्प्रद्योतः समागादिति ज्ञायते, सदेवदत्तां तां
प्रतिमां च गृहीत्वा चौरवद्गतः, यतोऽसौ कामांधः, काममोहितः पुमांश्च किमकार्यं न करोति? य-
तः—विकलयति कलाकुशलं । हसति शुचिं पंक्तिं विमंभयति ॥ अधश्नयति धीरगुरुषु । क्षणेन
मकरध्वजो देवः ॥ १ ॥ लोकेशकेशवशिवत्रिविदवप्रभृणां । चूमामणिः प्रणयिनी प्रथते यदाज्ञा ॥
निःशेषविश्वविजयी विषमेषुरेषु । कं नावधीश्नयति धीरमपि प्रवीरं ॥ २ ॥ ततः प्रद्योतोपरि कुपित

उदायनो जयञ्जामिव प्रयाणञ्चामवादयत्, बध्मुकुटा दश राजानो तमन्वगुः, रुद्रा द्वे एकाद-
 शापि ते राजानो महौजसावन्तीं प्रति चेबुः, मार्गे संचरत्सैन्यं यावन्मरुस्थब्ध्यां समागतं, तावदुष्ण-
 कालः समायातः, तस्मिन् समये जलाग्रावे तृषाक्रांता लोका भूमौ बुभुंति, परस्परमास्फुलिंति, तां-
 स्तृषाक्रांतान् लोकानालोक्योदायनो राजा प्रज्ञावतीदेवं सस्मार, स्मृतमावोपस्थितेन तेन देवेन
 वारिपूर्णस्त्रियस्तटाकाः कृताः, तत्पयः पायं पायं तत्कटकं सुस्थितमद्भुत्, यतोऽन्नेन विना जाज्येत,
 परं जीवनीयं विना तु क्षणमेकं न जीव्यते, ततः प्रज्ञावतीदेवो राज्ञः साहाय्यं कृत्वा स्वमालयं ज-
 गाम, क्रमेण राजोदायन उज्जयिनीं पुरीं प्राप, ततस्तयोर्द्वयोः सैन्ययोर्मिथः संगरोऽद्भुत्, तस्मिन्
 संगरे द्वयोः सैन्ययोः सैनिका निधनं गताः, ततश्चंडतेजसा चंम्प्रद्योतेनोक्तं ज्ञो उदायन ! आ-
 योर्वैरं वर्तते, तर्ह्यावयोः संग्रामो भवतु, किमन्यैर्लोकैर्निधनं नीतैः ? उदायनेनोक्तमेवं भवतु, प्र-
 द्योतेनोक्तं स्थे स्थित्वा प्रहर्तव्यं. ततः प्रज्ञाते प्रद्योतोऽनिलवेगेभं सज्जीकृत्य तदारूढः संगरे समा-
 गात्, उदायनश्च स्थाारूढ एव समागात्, गजस्थं प्रद्योतं दृष्ट्वा चेत्युवाच, हे पाप्मन्नसत्यसंधत्वात्वं
 नष्टोऽसि, त्वं न भवसीत्युक्त्वा मंडलिक्या वेगेन स्वं स्थं भ्रामयन्न दोष्मानुदायनः शूचिमुखैः शि-

लीमुखैर्धनुर्धरधुरंधरोऽनिलवेगस्य विष्वक्पादतलानि विव्याध, अनिलवेगजैर्द्रस्य चत्वारोऽपि पादा
 बाणैः संभृताः, ततश्चलितुमशक्तो द्विपः पृथिव्यां पपात. बुदायनेन प्रद्योतः कुंजरात्पातयित्वा ह-
 स्तेन धृत्वा बद्धः. निजयशोराशिखि प्रद्योतस्य ललाटपट्टे मम दासीपतिरित्यक्तरावलीं लिखेत्, बु-
 दायनस्तप्तलोहशलाकया तमंकितं निजदासमिव कृत्वा गुप्तिगृहेऽक्षिपत्. ततो दिव्यं प्रतिमारुहं स-
 मानेतुं स प्रद्योतस्य गृहजिनालये गतः, तां प्रतिमां नत्वा पूजयित्वा स्तोत्रेण च स्तुत्वोपादातुमु-
 पाब्रंस्त, परं सा प्रतिमा ततः स्थानाद्भिस्त्रिभुवनं चचाल, पुनर्देवाधिदेवप्रतिमामर्चयित्वा स झस्युवाच,
 हे नाथ ! मम किं ज्ञाण्यं नास्ति ? किं कोऽपि मयापराधः कृतो विद्यते यत्परमेश्वर ! त्वं मया सह
 नैषि, तदानीं प्रतिमाया अघिष्टायको देवोऽयुवाच, हे महाजाग ! त्वं माशोचोः, यद्वीतजयपत्तनं
 पांशुवृष्ट्या स्थलं ज्ञावि, तत्कारणान्नाहं तत्र समेष्यामि, हे महाजाग ! त्वं निवर्तय ? तं देवतादेश-
 मासाद्योदायनोऽवन्तीदेशान्यवर्तत, मार्गस्यांतराले प्रयाणवारिणी प्रावृक्ष्यन्नृव, राजा तैत्तैत्र शिबिरं
 न्यधात्, राजानो यत्र तिष्ठति तत्रैव नगरं, दश राजानो धूलिवप्रं कृत्वोदायननुपं परितः परिवेष्ट्य
 तस्युः, तेन कारणेन तत्र दशपुरं नाम नगरं जातं, बुदायनः प्रद्योतं जोजनादिनात्मानमिव बहु

मेने, ईदृशः क्षेत्रधर्मो वर्तते.

धर्म-

मंजूषा

११७

अन्यदा पर्युषणापर्वणि लुदायने पौषधिके सूदः प्रद्योतमपृहत्, किमद्य नृप प्रोद्दयसे? तत् श्रुत्वावंतीनाथो क्षोच्चादिदमचिंतयत्, अहो मम कदापि न पृष्टं, अद्य च स जोजनेह्यं पृहति, तत् किंचित्कारणमिति मत्वा प्रद्योतः सूपकारमपृहत्, ज्ञो सूपकृत्! त्वया मम कदापि न पृष्टं, अद्य पृष्टं तत्किं कारणं? सूदोऽयुवाच हे राजन्! अद्य पर्युषणोत्सवः, अद्य सांतःपुरपरिवारो मम स्वाभ्युपोषितोऽस्ति, सदा तु राजार्थं रसवती क्रियते, तथा रसवत्या च त्वं जोजितोऽसि, अधुना तु त्वदर्थं तां रसवतीं कर्षिष्यामीति पृहामि. प्रद्योतः सूदं स्साह, ज्ञो सूद! त्वया वरं कृतं यत्पर्युषणादि नं ज्ञापितं, ममाणुपवासोऽद्यास्तु, यतो मम पितरौ श्रावकौ बभूवतुः. सूदोऽपि तत्प्रद्योतस्य ज्ञापितमुदायनायाख्यत्, लुदायनोऽप्येवमचिंतयत्, अयं यादृशस्तादृशो वा ज्ञवतु. परमस्मिन् कारागारनिवासिनि मम पर्युषणा साध्वी न स्यात्. एवमवधार्य प्रद्योतं कारागारान्मुक्त्वा क्षमयामास, क्षमयित्वा च तस्य जालांकगोपनं स्वर्णरत्नमणिपट्टबंधेन विदधे. तदादि वैज्रवसुचक्रः पट्टबंधो राज्ञां जातः, पूर्वं किरीटमेवाभूत् तेषां मौलिमंजनं. लुदायनो राट् प्रद्योतायावंतिदेशं ददौ. वर्षारित्रे व्य-

तिक्रान्ते लुदायनो वीतभयं ययौ. दक्षन्निर्बद्धमुकुटं राजन्निर्वासितं पुरं दशपुरं नाम नगरं पृथिव्यां प्रथितं जातं. वीतज्ञप्रतिमायै विशुद्धीः प्रद्योतो नृपतिर्दशपुरं दत्त्वा स्वयमवन्तिपुरीप्रभात. लुदाय-
नो रट विह्वन्मालिङ्गतायै प्रतिमायै द्वादशग्रामसहस्रान् पूजार्थं प्रददौ.

अत्रांतरे वीतज्ञप्रस्थितमुदायनं प्रभावतीदेवः स्नेहेन प्रत्यबोधयत्, हे राजन्निह जीवतः स्वा-
मिनो या प्रतिमा नूतना कपिलकेवल्लिना श्वेतांबरेण प्रतिष्ठितास्ति सापि त्वया पुरातनीव प्रभावती
ज्ञेया तथैव पूजनीया च. समये च त्वया महाफला सर्वविरतिरपि ग्राह्या, लुदायनोऽपि रट देव-
तावचनं प्रतिपेदे. ततः स देवः स्वस्थानं गतः. लुदायनस्तद्दिनादारभ्य विशेषाद्धर्मपरायणो जातः.
अन्यदा स्वपौषधागारे स पादिकमहोरात्रिकं पौषधं जग्राह. तत्र राज्ञो धर्मजागरिकायां शुभ्रध्या-
नेन तस्थुष ईदृग्ध्यवसायोऽभूत्, ते नगरग्रामादयो धन्या ये श्रीवीरेण स्वचरणरेणुभिः पवित्रि-
ताः, ते राजाप्रजादयो धन्या येस्तन्मुखाद्धर्मोऽश्रावि, तथा तत्पादपद्मसन्निध्याद् गृह्धिर्म द्वादशधा
शिश्नयुः पृथिव्यां ते श्लाघ्यास्ते वंदनीयाश्च ये स्वाम्यंतिके जावतः सर्वविरतिं प्रपेदिरे. यदि स्वा-
मी श्रीवीरो विहारेण विचरन्निह वीतज्ञप्रपत्तनं पुनाति तर्हि तत्पादमूले प्रवज्यामादाय संसारपारं

प्राप्नोमि. श्रीवीरो जगवांस्तन्मनोगतं ज्ञावं ज्ञात्वा चंपापुर्याः प्रचलितः, क्रमेण महीं पावयन् वीत-
 अयपत्तने समागात्. जगवंतं समागतं ज्ञात्वोद्यानपालकेन विक्रसो राजा, तस्य वर्धापनिकां दत्त्वा
 स वंदनाय निर्गतः, स्वामिनं वंदित्वा च पुरो निषण्णः. स्वामी श्रीवीरो गंभीरमुखगिरा वैराग्योत्पा-
 दिनीं देशनां विदधे. राजा तां देशनां श्रुत्वा स्वामिनं नत्वा गृहे गतवान्, मनसि चैवं चिंतयामा-
 स, छद्मो यद्यहमजीचये सूनवे राज्यं दद्यां तन्मयैष संसारनाटके नटः कृतो भवेत्, यतो नीतिवि-
 दो वदति नरकांतं राज्यमिति. तत्सूनवे राज्यमहं न ददामीति मत्वा स केशिनि ज्ञाग्निनेये राज्य-
 श्रियं संक्रमयामास निशि सूर्यस्तेजः पावक इव. जीवंतस्वामिदेवाय पूजानिमित्तं ग्रामाकरपुरादि-
 कं चरि धनं च स शासनेन ददौ. ततः केशिनेरुद्देण कृतनिष्क्रमणोत्सव उदायनः पस्त्रिज्यामुपा-
 त्तवान्. स व्रतदिनादारभ्य षष्टाष्टमादिमहातपोभिः स्वात्मानमशोषयत्.

एकदोदायनमुनेः पृथिव्यां विहरतो महाव्याधिरूपबोऽकालापथ्यजो जनैः स मुनिवैद्येन दृष्टः,
 कथितश्च ज्ञो मुने त्वं देहे निस्पृहोऽपि मोक्षसाधनं देहं दधिघृदाणेन रक्ष? तत् श्रुत्वा स मुनि-
 र्दध्यर्थं गोष्ठे विचरति, यतस्तत्र दोषविवर्जिता दधिघृदा सुलभा भवति. अन्यदा स उदायनराज-

पिर्वितिचयं पत्तनं गतः. तं महामुनिं समागतं ज्ञात्वा केच्यमात्यैर्ज्ञेयितं प्रो राजेंद्र ! एष तव मा-
 तुल्लस्तपसा निर्विघ्नो राज्यं त्यक्त्वा पश्चात्तापेनेह समागतः, स तव राज्यं ग्रहीष्यति, त्वमस्य विश्वा-
 सं मा कर्षीः. केशिनोक्तं राज्यमस्यैवास्ति, अनेन दत्तं. एष एव राज्यं गृह्णातु, अत्र मम किमपि
 नास्ति. तत् श्रुत्वा मंत्रिणः प्रोचुः, हे राजन् राज्यं तु पुण्येन लभ्यते, नहिं लब्धं कथं दीयते ? तै-
 र्वचनैर्मुदितो राजा केशी लुदायने जातिं त्यक्त्वा मंत्रिणं ग्राह्य किं कार्यं ? मंत्रिणः प्रोचुः स्वा-
 मिन्नस्य मुनेर्विषं देयं. ततो मंत्रिणा प्रेरितः केशी राट् मातुल्लमुनये एकया पशुपालिकया सविषं
 दधि दापयामास, अहो परप्रेर्यस्य का मतिः ? दध्यंतर्गतं विषं देवता जहार, लुवाच च ज्ञो मुने !
 सविषं दधि मा भुंद्व ? दधिस्पृहां च मा कृथाः ? मुनिना दधिजक्ष्णं परिहृतं, रोगो वर्धितः, रोग-
 निग्रहणार्थं मुनिः पुनर्दधि जग्राह. सा देवतैवं त्रीन् वारान् विषापहारं चकार. अन्यदा देवताप्र-
 सादेनोदायनो मुनिः सविषं दधि खादतिस्म. ततो विषवीचिन्निरात्मनः शरीरं व्याप्तं ज्ञात्वा मह-
 र्षिरनशनं प्रपेदे. समाधिना त्रिंशद्दिनान्यनशनं पालयित्वोत्पन्नकेवलज्ञानो विपद्य स शिवं गतः.
 शिवं गते लुदायने देवता समागत्य कोपावेशात्तन्नगरं पांशुवृष्ट्या पूरयतिस्म. तदा सा कपिलार्पि-

प्रतिष्ठिता जीवत्स्वामिप्रतिमा निधानमिव भ्रूगता बभूव. तत्रैकं कुञ्जकारं शय्यातरं निरागसं समुत्पा-
द्य सिनपट्यां नीत्वा तन्नाम्ना कुञ्जकारकृतमिति तत्र स्थानं चकार.

इतश्चोदायने गृहीतव्रते प्रज्ञावतीकुक्षिजोऽग्नीचिनामा नन्दनश्चितयति, अहो मत्पितुः कोऽयं
विवेकः? यो मयि पुत्रे सत्यपि जगिनीवन्दनाय स्वं राज्यमदात्. यदिवा मत्तातो राज्याधिकारी य-
दिद्वति तदेव करोति, राजानं को निवारयति? अथाहं केशिनः सेवां कथं कश्चिन्ने? यतोऽहमुदा-
यनपुत्रः, इति पित्रापमानितः स कुणिकराट्सेवायै जगाम, यतोऽग्निमानवतां पराजने विदेशः श्रे-
यात्. अथ मातृस्वसेयेन कोणिकेन सगौरवं वीक्ष्यमाणः स तत्र सुखेनास्थात्. महाश्रावकः सोऽ-
ग्नीचिः श्रावकधर्मं यथावदपालयत्, परमुदायने पराजने स्मरन् वरं न तत्याज. प्राणंते पादिकान-
शनेन मृत्वा तदनालोच्यसुरोत्तमोऽसौ युवनपतिदेवो बभूव. तत्त्वैकपत्योपमायुः परिपाद्य महावि-
देहेषूपद्याग्नीचिजीवः शिवं गमिष्यति. या जीवत्स्वामिप्रतिमा चन्द्रप्रद्योतकारिता कपिलर्षिप्रतिष्ठिता
वीतजये पांशुपूरेण तिरोहितास्ति तस्या एवमुद्धारो न विष्यति. श्रीवीरनिर्वाणात् षोडशशतनवषष्टि-
वर्षाणि १६६९ यदा यास्यति तदा पत्तने कुमारपालनृपालो न विष्यति, सोऽन्यदा वज्रशाखायां मु-

निचंद्रकुलोद्भवमाचार्यं हेमचंद्रं ब्रह्मति, तस्य समीपे जैनं धर्मं समासाद्य स महाश्राद्धो जविष्यति, स तां प्रतिमां महाप्रयत्नेन दिव्यानुजावाच्च पांशुपूरात्कर्षयिष्यति. कुमारपालचूपाख्यो महामहेन तां प्रतिमां समानीय स्वगृहासन्नं स्फटिकमयं प्रासादं कारयित्वा तत्र तां संस्थाप्य प्रत्यहं स्वयं पूजयिष्यति. बुदायनेन यद्ग्रामनगरादिशासनं जिनप्रतिमापूजाकृते दत्तं तत्सर्वं कुमारपालः प्रमाणीकुरिष्यति. स कुमारपालो नृपालो महाश्राद्धो देवजक्त्या गुरुजक्त्या श्रेणिकसदृशो चारते जविष्यति. इहं तुणमिव त्यक्त्वा । राज्यलक्ष्मीमुदायनः ॥ श्रीवीरशासनस्यांत्यो । राजर्षिः परमोऽभवत् ॥ १ ॥ इत्युदायननृपकथानकं समाप्तं. अथानुकंपाजक्तिदानफलमाह—

॥ मूलम् ॥—जिणहरमंडियवसुहो । दाढं अणुकंपजत्तिदाणां ॥ तिब्बपञ्चावगरेहं । संपत्तो संपद्मराया ॥ १३ ॥ व्याख्या—जिनगृहेण जिनप्रासादेन मंडिता शोभिता वसुधा पृथिवी येन स तथा, 'दाढंति' दत्त्वानुकंपाजक्तिदानादि, अनुकंपया दीनदुःस्थितेभ्यो यानि दानानि तान्यनुकंपादानानि, तथा जक्तिदानानि संवेभ्यो यानि दानानि तानि जक्तिदानानि, 'तिब्बेत्ति' तीर्थप्रजावकपुरुषाणां मध्ये रेखामद्धितीयजावं 'संपत्तोत्ति' संप्राप्तः संप्रतिराज्येति गार्थार्थः ॥ १३ ॥ वि-

स्तरार्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं—

स्वामिना स्थूलजड्रेण । शिष्यौ द्वावपि दीक्षितौ ॥ आर्यमहागिरिरार्य—सुहस्ती चाग्निधान-
तः ॥ १ ॥ श्रीस्थूलभद्रदीक्षितावार्यमहागिर्यार्यसुहस्तिनामानौ तौ द्वावपि यक्षार्यया बाढ्यादपि मा-
त्रेव पालितौ खड्गधारेपमतीव्रव्रतधारिणौ निरतीचारचारित्र्यचारिणौ परीषदेभ्यो निर्भेकौ महाव्रत-
धुराधौरेयौ श्रीस्थूलजड्रस्वामिपादपद्ममधुकुरौ श्रीस्थूलजड्रेण सांगानि दशपूर्वाणि पाठितौ महाप्रा-
ज्ञौ स्वामिना स्वपदे स्थापितौ. ततः स्थूलजड्रो महामुनिरनशनेन कालं कृत्वा देवत्वं प्रपदे. अथ
तावार्यमहागिरिसुहस्तिनौ अविकान् प्रतिबोधयंतो धर्मदेशनां कुर्वाणौ पृथिव्यां विचरंतौ स्तः, महा-
गिरिरन्यदा निजं गच्छं सुहस्तिनेऽदात्, स्वयं जिनकल्पेन विहर्तुमेकोऽद्भुत, परं जिनकल्पव्युद्भेदात्
स गह्वनिश्रया स्थितः. एवं स आर्यमहागिरिजिनकल्पार्हया वृत्त्या विजहार, आर्यसुहस्तिमूरयो ध-
र्मदेशनावारि वर्षतो वारिदा श्व विचरंतः पाटलीपुत्रपत्तनं जग्मुः, तत्वार्यसुहस्तिर्जिर्वसुभूतिनामा
श्रेष्ठी प्रतिबोधितः, स जीवाजीवादिबिन्महाश्रावकोऽद्भुत. अथ स वसुभूतिः स्वान् स्वजनान् प्रत्यहं
धर्मकथानैकैः प्रतिबोधयति, परं बहुलकर्मत्वात्ते स्वजनाः प्रतिबोधं न प्राप्नुवंति. ततो वसुभूतिश्रेष्ठी

गुरोराख्यत्, हे जगवन् ! मत्स्वजना मया धर्मोपदेशेन भृशं प्रतिबोधयितुं न श-
क्यते, अतस्तान् प्रतिबोधयितुं मद्गृहे पादावधारयतां, वसुध्नुतिश्रेष्ठ्याग्रहेण श्रीसुहस्ती तद्गृहं य-
यौ, तत्र सुस्थानस्थितः सर्वेषां वसुभृतिस्वजनानामन्येषां च सुधातरंगिणीं धर्मदेहनां प्रारेजे, भो
जविका एवंविधं मानुष्यमवाप्य धर्मे यत्नो विधेयः, इत्यादि यावत्कथयति तावत्तत्र देशनासन्नन्या-
र्थमहागिरिर्निर्दिक्षार्थं प्राविशत्. तं गुरुं समागतं ज्ञात्वा सुहस्ती स्वकीयासनात्समुत्थाय परमभ्रमणा वं-
दतेस्म, श्रेष्ठ्युवाच युष्माकमपि गुरवः संति ? यतो युष्माच्चिरेते वंद्यंते. सुहस्ती स्माह ज्ञो श्रेष्ठिन् !
ममैते गुरवः, एते सदा त्यागार्हं च कृत्वा नादिच्छिन्नामाददते, एतेषां पादरजोऽपि हि वंद्यं, एवमार्य-
महागिरिं स्तुत्वा तानखिलान् वसुध्नुतिश्रेष्ठिकौटुंबिकान् प्रतिबोध्य सुहस्ती जगवान् पुनरपि निजं
स्थानं ययौ, स श्रेष्ठी स्वजनानेवमूचे, एनं महागिरिमुनिं यदा भिन्नार्थमागतं यूयं पश्यथ तदा त्य-
ज्यमानं च कृत्वा नादि दर्शयित्वैतस्मै देयं, एतद्दानाद्भवतां महाफलं स्यात्, वसुध्नुतिस्वजनैस्तथैव क-
र्तुमांसे, द्वितीयेऽह्नि महागिरिस्तेष्वेव गृहेषु चिन्नार्थमागात्, महागिरिं समागतं ज्ञात्वा ते श्रेष्-
ठां वदन्तस्तेष्वेवारेजिरे यथा वसुध्नुतिश्रेष्ठिना पूर्वमुक्तं. आर्यमहागिरिणोपयोगेन तदन्नाद्यशुद्धं ज्ञात्वा-

नादायैव वक्षतिं गत्वा सुहस्तिनमूचे, हे आर्य ! त्वया विनयं कृत्वा महत्यनेषणा कृता, ते हि त्व-
दुपदेशेन त्रिदां सज्जायित्वा मह्यं ददति, नैवं श्रुयः करिष्येऽहमित्युक्त्वा पादाग्रे ब्रुतन् सुहस्ती व्य-
वह्निन्नजिनकल्पतुलनाकारिणं महागिरिं क्षमयामास, यथा—बुद्धिन्ने जिणकप्पे । काही जिणक-
वह्निन्नजिनकल्पतुलनाकारिणं महागिरिं परमचरणधरं ॥ १ ॥ जिणकप्पपरिक्कमं ।
प्पतुलणमिह धीरो ॥ तं वंदे मुणिवसन्नं । महागिरिं परमचरणधरं ॥ २ ॥ वंदे अ-
जो कासी जस्स संघचमकासी ॥ सिद्धिघरम्मि सुहब्बी । तं अज्झमहागिरिं वंदे ॥ ३ ॥ को
ज्जसुहत्थिं । मुणिए जेण संपद्दराया ॥ सिद्धिं सव्वपसिद्धिं । चास्तिं पाविण्णं परमं ॥ ४ ॥
संबीए जेणं । दमगो पठाविण्णं अ जो जान्णं ॥ लज्जेणीए संपद्द—राया सो नंदल्ल सुहब्बी ॥ ५ ॥
इतश्च जीवंतस्वामिप्रतिमाश्रयात्वां निरीक्षितुमवंतीपुर्यामर्यमहागिरिसुहस्तिनावायातौ, तौ च
सपरिहृदौ पृथक्पृथक् वसत्यां तस्थतुः । अथ जीवंतस्वामिश्रस्ताभ्यामाचार्याभ्यामन्योन्यमानः सम-
स्तसंघेन सार्धमवंतीपुर्यां त्रिकचतुष्कचत्वारिंशद्दिषु ब्रमन् तूर्यनिर्घोषैः संचरन् लोकैर्महर्ष्या पूज्यमानो
गतौ राजकुलद्वारं । संप्रतिराट् गवाक्षस्थो रथयानान्वितं श्रीसुहस्तिनं दूराद्दर्श. दृष्ट्वा चवं दध्यौ,
किमेव यतीशः शांतात्मा पुण्यमूर्तिर्मया पूर्वं कुत्रापि दृष्टो वर्तते ? येनास्मिन् दृष्टे ममातीवमोहो

जायमानोऽस्ति, यतः—यस्मिन् दृष्टे भवेन्मोहो । द्वेषश्च प्रलयं व्रजेत् ॥ स विज्ञेयो मनुष्येण ।
 बांधवः पूर्वजन्मनः ॥ १ ॥ इत्येवं विमृश्य प्राप्तमूर्तोऽसावनितले पपात. आः किं जातमिति वदन्
 परिहृदो दधावे, व्यजनैर्वीज्यमानश्चंदनैश्च सिन्धुमानोऽवनिशासनो जातिस्मरणमासाद्योदस्थत्.
 स राजा जातिस्मृत्या तं प्राग्जन्मगुरुं ज्ञात्वा सुहस्तिनं तदैव वंदितुमागात्. त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य पंचा-
 गप्रणतिपूर्वकमार्यसुहस्तिनं गुरुं नत्वा स जिनधर्मस्य फलं पप्रब्ध. सुहस्ती ब्रगवानाख्यत्, अहो
 संप्रतिनरेश ! जिनधर्मस्य फलं मोक्षः स्वर्गश्च, पुनः पृथ्वीशः पप्रब्ध, सामायिकस्य किं फलं ? गुरु-
 राह सामायिकस्य यत्पुण्यं भवति तस्य संख्यां कर्तुं न शक्यते, हे ब्रगवन्नव्यक्तसामायिकस्य किं
 फलं ? राजन् ! राज्यादिकं फलं. एतद्वचनं श्रुत्वा राज्ञः प्रत्ययो जातः, जातिस्मृत्याऽव्यक्तसामायि-
 कफलं ज्ञात्वा सुहस्तिनं नत्वा पार्थिवः प्रोवाच, हे ब्रगवन् ! शृणु मामुपलक्ष्यध्वे किं वा नोपलक्ष-
 यध्वे ? ज्ञानोपयोगेन ज्ञात्वार्थसुहस्त्याह, हे नरेश्वर ! त्वामहं सम्यगुपलक्ष्ये, त्वमात्मीयपूर्वभव-
 सिन्नं सावधानो भूत्वा शृणु ?—

हे राजन् ! वयमार्थमहागिरिणा सार्धं गन्धेन सममेकदा कौशांब्यामागताः, साधुबाहुद्व्याद्वसतः

संकीर्णत्वाच्च पृथक्पृथक् स्थितावावां, तदानीं दुर्निक्षे प्रवर्तमाने महर्षिकाः श्राद्धा अस्मभ्यमशन-
 पानखादिमखादिमादि बहुधा वितरन्तिस्म. अन्यदा कस्यापि श्रेष्ठिनो गृहेऽस्मदीयाः साधवो भिक्षा-
 ये ययुः, तदैको रंकस्तेषां पृष्टस्थोऽन्नं बहुप्रकारं वितीर्यमाणं वीक्ष्य मार्गे मुनीन् जगौ, प्रो मुनयः!
 अहं बुभुक्षितोऽस्मि, दीनो दुःस्थो दुर्भागश्चास्मि, प्रियेऽहं, तेन मे किञ्चिद्वोजनं दीयतां? साधवो
 जगुर्गुस्वो जानन्ति, वयं तु तदधीनाः स्वयं दातुं किमपि नेश्वराः. ततो मुनिभिः सार्धं रंको गुर्वे-
 तिके गतः, गुरुपार्श्वे गत्वा च भोजनमयाचत, तदा गुरुभिरतिशयज्ञानवद्भिस्तस्याग्नेतनं भवं दृष्ट्वा
 प्रोक्तं, भो क्षिणुक! त्वं चेद् व्रतं धजसे, तदास्मत्पार्श्वोद्भूतं लजसे, तदा स रंकोऽर्चितयद्यथा—
 अर्चितयदयं रंक—श्रिरं कष्टं सहाम्यहं ॥ तद्वरं व्रतजं कष्टं । यथेष्टं यत्र रुज्यते ॥ १ ॥ रंकः प्रा-
 ह मम संयमं ददतु, ततो गुरुभिस्तस्मै संयमश्रीर्विश्राणिता, अष्टपायुर्मत्वा तस्यान्नपानदानेन प्रो-
 जयित्वा जावबृद्धये साध्वीप्रतिश्रये साधुयुतः स रंकसाधुः प्रेषितः, साध्वीभिर्महेन्द्र्यप्रियापुत्रीयुताभि-
 श्र वंदितः स रंकमुनिः, तदा ध्यातं तेनाहो धर्मस्य साम्राज्यं ! मया यत्कदाचिद् दृष्टं नान्नं तद्भु-
 तं, एवंविधाः साध्व्यादयो मामद्यदीक्षितं वंदते.

एवं वर्धमानजावः स रंकः पश्चादुपाश्रयमागतः सुखेन सर्वं दिनं निनाय, रात्रौ त्वक्स्माद्वलि-
 शाहाराजीर्णत्वादूर्ध्वधोवमनादिजिर्विश्रुचिका जाता. गत्वानीञ्चतो रंकसाधू रात्रौ गुरुज्ञानिर्योमितो
 निधनं गतः, पुनर्यत्र स लपन्नस्तदाह—अयंत्यां श्रेणिकराजपट्टे कृणिकः १, तत्पट्टे लदायनः २,
 तत्पट्टे नवनंदाः ३, तत्पट्टे चंडगुप्तः ४, तत्पट्टे बिंदुसारः ५, तत्पट्टेऽशोकश्रीः ६, तस्य सुतः कुणा-
 लः ७, स कुणालो बालत्वेनांधः, तत्पत्नी धारिणी, तस्याः कुक्षौ समुत्पन्नोऽसौ रंकसाधुजीवः जा-
 तमात्र एव पितामहेन दत्तराज्यस्त्वं संप्रतिनाम राजाभूः, वयं ते रंकदीक्षादातारो मुनयः, पुनर्भूषो-
 ऽवगगवन्नेता राजसंपदो ब्रवत्यसादतो मया लब्धाः. जगवन् ! यदि तदा युष्माकं दर्शनं नाभवि-
 व्यत्तदा मम क्वेदृग् राज्यसंपदोऽजविष्यन् ? युष्माजिः पूर्वजन्मनि संयमो दत्तः, तेन भूयं मम गु-
 रवः, अस्मिन्नपि ज्ञवे ज्ञवंत एव मम गुरवो ज्ञवंतु, श्रीसुहृस्तिक्सूस्त्रिह. राजन्नाजन्मस्वर्गपवर्गसु-
 खदं जिनधर्मं ज्ञज ? येन धर्मेण संसारान्निस्तारो ज्ञवति, ततो राजा बहुपश्वांशुतो गुर्वतिके धर्मं
 शृणोति, श्रीसुहृस्तिक्सूरयो धर्मं कथयंति, यथा—स्वर्गः स्यादपवर्गो वा—मुत्रार्हधर्मशालिनां ॥
 इह हस्त्यश्वकोषादि—संपदश्चोत्तरोत्तरा ॥ १ ॥ प्रत्यग्रहीदथ नृप—स्तदग्रे तदनुज्ञया ॥ अर्हन्

देवो गुरुः साधुः । प्रमाणं मेऽर्हतो वचः ॥ १ ॥ अणुव्रतगुणव्रत—शिक्षाव्रतपवितः ॥ प्रधान-
 श्रावको जज्ञे । संप्रतिस्तत्प्रभृत्यपि ॥ ३ ॥ स तद्दिनादारभ्य संप्रतिगुरु जीवदयां पालयति, दीने-
 भ्यो दानं ददाति, प्रत्यहं नवीनजिनप्रासादवर्धापनिकया दंतधावनं करोति, संध्यात्रये जिनार्चो
 करोति, प्रतिदिनं साधर्मिकवात्सल्यं करोति, सप्तक्षेत्र्यामत्यर्थं धनं वपति, मनागपि निष्कलां वलां
 न निर्गमयति, यतः—

अवाप्य धर्मावसरं विवेकी । कुर्याद्विलंबं न हि विस्तराय ॥ तातो जिनस्तद्दशिलाधिपेन ।
 रात्रिं व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥ १ ॥ अतो धर्मकार्ये राजा विलंबं न करोति, स संप्रतिश्रुपो दिग्या-
 त्रां कुर्वाणोऽखंडां विलम्बां ऋतश्चुवं साधयित्वा जिनायतनमंमितां करोतिस्म, क्रमात्संप्रतिश्रुपतेस्त्रि-
 खंमाधिपतेरष्टौ सहस्राणि राजानः सेवां कुर्वति, तथा संप्रतिराजस्य पंचाशत्सहस्रमिता मतंगजा
 अग्रवन्, एककोटिमितास्तुरंगमा जाताः, रथानां नवकोटयोऽष्टवन्, कोटिसप्तमिताः पादात्यसेवकाः,
 तस्यानेके देवाः सान्निध्यं कुर्वति, सुवर्णरूपमणिमाणिक्यकोशस्य तु प्रमाणं तस्य श्रुपतेर्न ज्ञाय-
 ते, श्रीसुहस्तिगुरुक्तं धर्मं सदा कुर्वन् संप्रतिगुरु बहुपुण्यमर्जयामास. श्रीसंधेन सह वर्षे वर्षे चैव-

यात्रोत्सवः संप्रतिष्ठपेन तन्यते, ततः संप्रतिष्ठपोऽप्यष्टकर्माणि हेतुमेवाष्टप्रकाराणिः पूजाभिर्जैनां प्रतिमामपूजयत्, स संप्रतिशब्दैरेतादृशं यावत्स्वसेवकान् सामंतांश्च समाहूयेत्यवोचत्, जो सामंता यूयं यदि मयि भक्तास्तदा श्रमणोपासका भवतः ? इति संप्रतिराजादेशात्ते ऋषाः श्रावकीभूय स्व-स्वदेशेषु जैनं धर्मं प्रवर्तयामासुः. तथा राजादेशाद्ब्रह्मवः आद्या ग्रामे ग्रामे नगरे नगरे गत्वा धर्मकथाः कथयन्ति. एवमार्यदेशस्थान् ऋषान् जिनधर्मकारकान् कृत्वा शुद्धधीः संप्रतिष्ठूप इति दध्या, अनार्यदेशेषु मया कथं जैनधर्मः कारयितव्यः ? साधून् विना लोकानां धर्मोपदेशं को ददाति ? तेन प्रथमं श्रमणोपासकाः प्रेष्यन्ते, यथा तत्र ते धर्मोपदेशं दत्वा श्रावकान् कुर्वन्ते. ततः संप्रतिष्ठु-पेन ब्रह्मवः श्रावका यतिवेषधारकास्तत्र प्रेषिताः, तेषां प्रोक्तं च तत्र भवद्भिर्द्विचत्वारिंशदोषवर्जित आहारो गृहीतव्यः, साधुञ्चिरि चवद्भिः स्वाध्यायादि सर्वे साधुकृत्यं कर्तव्यं, यद्येवं च न कश्चि-श्च तर्हि भवतां सर्वोऽपि ग्रासो मया ग्रहीष्यते, यद्येवं च कश्चिद्यथा तदा द्विगुणो ग्रासो दास्यते. अनार्यलोकांश्च राजेत्युवाच, जो जो जनाः ! एते यथा यथान्नपानादि याचन्ते तथा तथा चवद्भिर्द्वि-र्दयमिति, मम करश्च न देयः. तैरपि तत्प्रतिपन्नं.

ततः संप्रति ऋषिनिर्देशात् श्रमणोपासका गृहीतसाधुर्नेषा निर्वाहमात्रगृहीतधना अनार्यदेशेषु ययुः तत्रत्यलोकास्त्रान साधून्त्रत्वा तदतिके धर्मोपदेशं शृण्वन्ति, यथा—अहिंसा संत्यमस्तेयं । त्यागो मैथुनवर्जनं ॥ एतेषु पंचसूक्तेषु । सर्वे धर्माः प्रतिष्ठिताः ॥ १ ॥ प्राज्यानि राज्यानि सज्जनानि । सौभाग्यनैरोग्यसुयोग्यवर्ग्याः ॥ रामा रमाभ्ययशोविद्यासाः । स्वर्गापवर्गाः प्रज्जवंति धर्मात् ॥ २ ॥ इत्यादिधर्मदेशनां श्रुत्वा ते लोकाः प्रतिबोधं प्राप्तास्तेषां साधूनां नित्यं शुद्धान्नपानदानेन प्रतिद्वान्नयन्ति. क्रमात्तेर्यतिप्रिस्तादृशैस्ते बहवो जना जिनधर्मं ग्राहिताः, जिनचवनादिषु च ते श्रियं वपन्तिस्म. तैः साधुचिस्तेऽनार्यदेशवासिनो जनाः श्रावकाः कृताः संतो जल्पन्तिस्म, ज्ञातां को गुरुस्ति ? तैरुक्तमस्माकं गुरुः श्रीसुहस्तिक्सूरिः. क्रमात्संप्रतिगङ्गा तस्मिन् देशे गुर्वाङ्गिया विहगिस्तास्ते साधवस्तत्र तेभ्यो जैनं धर्मं कथयन्तिस्म. एवं ते लोका जैनधर्मपरायणा जैनधर्ममेवाराधयन्ति. एकस्मिन् दिने वंदनार्थमागतः संप्रतिराट्, गुरुणा च धर्मोपदेशो दत्तः, ज्ञो संप्रतिनरैर्द्र ! श्रूयतां ? चतुर्धा धर्मः श्रीजिनैरुक्तः, तत्र दानधर्मो मुख्यतयोक्तः, यतो दानं विनापरे धर्माः कर्तुं न शक्यन्ते, यतः—निखिलेष्वपि धर्मेषु । दानधर्मो विशिष्यते ॥ दानधर्मं विना यस्मा—

न्मुक्तिर्नैवाप्यते क्वचित् ॥ १ ॥ तथा सप्तक्षेत्र्यां धनं वपेत्, यथा—जिणप्रवण १ बिं २ पुह्य ३ । संघरूवेसु सत्तखित्तसु ॥ वविञ्चधणं पि जायद्द । सिवफलयमहो उपंतगुणं ॥ १ ॥ ततो राजा धर्मं श्रुत्वा विशेषतो धर्मासक्तो बभूव. पुरे पुरे जिनप्रासादान् कारयन्, अनेकशो जिनबिंबानि कारयन्, पुस्तकानि लेखयन्, चतुर्विधसंवेभ्यो दानं ददन् दापयंश्च स जिनधर्मभाराशयन् विचरति. ततो ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे नृपः सत्रागारानकारयत्. पुनर्गुर्वाह्या संप्रतिराजेन त्रिखंडां महीं सुंदर-जिनमंदिरमंडितां कुर्वता, षट्त्रिंशत्सहस्रनवीनजिनप्रासादकाराणसपादकोटिजिनबिंबत्रयस्त्रिंशत्सहस्रजोर्णोष्ठाश्रासादकाराणपंचनवतिसहस्रपित्तलमयबिंबकाराणसप्तशतदानशालाकाराणदिग्भिः स्थाने स्थाने धर्मोन्नतिः कृता.

राज्ञा प्राग्जन्मरंकत्वं स्मरता चतुर्षु पुरद्वारेषु महासत्रागारा अकार्यत, तत्र सर्वेषां प्रोजनार्थिनां प्रोजनं दीयते. दानानंतरमवशिष्टमन्त्रादिकं यत्किंचिद्व्रति तत्ते महानसनियोगिनो विघ्नज्योपाददिरे. एकस्मिन् दिने राजोक्तं प्रो महानसिकाः सर्वेषां लोकानां दानानंतरं यदन्नमवशिष्यते तत्साधुभ्यो देयं, भवतां च द्रव्यं दास्यामि, एवं ते सुखिनो जाता महानसिकाः, तद्दिनादाभ्य

महानसिका अथशिष्टान्नपानादि राजाज्ञया साधुर्यो ददिरे. साधवोऽपि तन्नेषान्नं तैर्दीयमानं शुद्धा-
 नमिति ज्ञात्वा समाददिरे. राजा कांदविकानथादिशत् षोः कांदविकाः ! ऋवद्गृहे साधवो यत्किं-
 चिन्मार्गयंति तद्देयं. दाने विलंबो न विधेयः, तन्मूल्यं शुष्माकमहं प्रदास्यामि, अत्रार्थे काचिहंका
 न विधेया. एवं राज्ञोक्ते ते तथारेजिरे. विशेषतो जातहर्षास्ते साधून् दानार्थं भृशमाह्वयंति, यतो
 लाभे सति को न तुष्यति ? तथार्थसुहृस्ती शिष्यानुरागेण दोषयुक्तं जानन्नपि न निषेधयति, अ-
 हो शिष्यानुरागो बलीयान् ! महान्तोऽपि मोहमानुवंति. एकस्मिन् दिने आर्यमहागिरिः सुहस्तिन-
 मन्नाषत षो महात्मन्ननेषणीयं राजानं जानन्नपि किमादत्से ? सुहस्त्युवाच ऋगवन्नेते पौराः समर्प-
 यंति, पौराणामन्नपानग्रहणे को दोषः ? जगादार्यमहागिरिर्हो मायया किं जल्पसि ? अथ चाव-
 योर्विसंभोगो ऋवतु, महागिरेरेतद्वचनं श्रुत्वा कंपमानशरीरो बाल इव सुहृस्ती आर्यमहागिरिपादा-
 न् वंदित्वा कृतांजलिरेवमुवाच, हे भगवन्नहं सापराधोऽस्मि, अयं ममापराधः क्षम्यतां, मम मिथ्या-
 दुष्कृतमस्तु, न पुनरीदृशं करिष्येऽहं. आर्यमहागिरिरूचे षो महात्मन् ! को नाम ते दोषः ? पुरा
 स्वामिना श्रीवीरैरेतद्विज्ञापितं, यदीयशिष्यसंताने श्रीस्थूलजद्रमुनीन्द्रात्परं साधूनां सामाचारी पृथग्

न विष्यति, स्थूलजद्रमुनेश्च पञ्चादावां तीर्थप्रवर्तकौ जातौ, अतस्त्वया स्वामिवचः सत्यापितं. एवं सु-
हस्तिसूरिं संबोध्य श्रीमहागिरिसूखिर्वीजं स्वामिप्रतिमां नत्वा वत्स्या विनिर्ययौ. पूर्वं हि दशाष्टगिरि-
समवसृते श्रीमति चरमजिने श्रीवीरे यथाशक्त्या वंदनाय विनिर्गते श्रीदशाष्टजड सान्निमाने, त-
न्निरासार्थं दिवस्पतावैरावतारूढे तत्रायाते गजेंद्रस्याग्रपादे ग्रावणि मग्ने. ततश्च जाते कुण्डे तत्र जि-
नप्रतिमा कारिता. ततस्तत्र गजेंद्रपदनामकं महातीर्थं जातं. तस्मिन् गजेंद्रपदनाम्नि तीर्थे गत्वार्थम-
हागिरिसूखिणानशनेन देहस्यक्तः. एवं त्यक्तदेहो महागिरिः स्वर्गं ययौ, ततश्च्युत्वा च मोक्षं या-
स्यति. संप्रतिपार्थिवः संपूर्णं श्रावकव्रतं पालयित्वा संपूर्णशुः शतवर्षं तेऽनशनेन विपद्य देवोऽञ्जत,
ततश्च्युत्वा मोक्षं यास्यति.

अथ श्रीसुहस्तिस्तकसूखिर्विहारं कृत्वा तीर्थयात्रां च कृत्वा पुनरुज्जायिनीं पुरीं जीवंतस्वामिप्रति-
मावंदनार्थं समाययौ, तत्रोज्जायिन्यां जद्राश्रेष्ठिन्याः पुत्रमवंतिसुकुमालं प्रतिबोध्य नलिनीगुल्मवि-
मानसुखसंगिनं चक्रे, महां विहरन् जगवानार्यसुहस्यपि गह्वभारं समये शिष्याय समर्थं विहिता-
नशनो देहं त्यक्त्वा सुखलोकातिथित्वं प्रपेदे, ततश्च क्रमान्मुक्तिं यास्यति. स श्रीकार्यमहागिरि—

सुहस्तिनौ स्थूलभद्रवरशिष्यौ ॥ निर्मलदशपूर्वधरौ । संप्रतिनृपवंदितौ वंदे ॥ १ ॥ अव्यक्तसंयम-
फलः । सुहस्तिकरदीक्षितो द्रमकजीवः ॥ संप्रतिनाम नरेन्द्रो । जातो दानेन कल्पतरुः ॥ २ ॥ इ-
त्यार्यमहागिरिसूत्रिश्रीसुहस्तिरसूत्रिसंप्रतिनरेन्द्रकथानकं समाप्तं ॥ पुनर्दानफलं दर्शयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—दाढं सद्वासुद्धे । सिद्धे कुम्भासए महामुणिणो ॥ सिद्धिमूलदेवकुमारो । र-
ज्जसिं पवित्रं गरुड्यां ॥ १४ ॥ व्याख्या—‘दाढं’ दत्त्वा, कान्? ‘कुम्भासएत्ति’ कुट्टमाषका-
न, कथंभूतान्? ‘सिद्धेत्ति’ सिद्धान् पक्कानित्यर्थः, पुनः कथंभूतान्? ‘सद्वासुद्धेत्ति’ श्रद्धया शु-
द्धानित्यर्थः, कस्य? महामुनेः, ‘सिद्धिमूलदेवकुमारोत्ति’ श्रीमूलदेवनाम्ना कुमारो राज्यश्रियं ‘पा-
वित्रं’ प्राप्तः, क्वचित्स्वार्थे पिण्णिग्विधानात्, कथंभूतां राज्यश्रियं ‘गरुड्यां’ महतीमिति गा-
थार्थः ॥ १४ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं—

गौडदेशे विख्यातं पाडलीपुरं नाम्ना पत्तनं विज्ञासते, तत्र राजपुत्रो धियां निधानं कलाक-
लापकुशलो मूलदेवो नाम बभूव, स कीदृशः?—चौरै चौरः, साधौ साधुः, वक्रै वक्रः, ऋजौ ऋ-
जुः, ग्राम्ये ग्राम्यः, ठेके ठेकः, विटे विटः, षटे षटश्च. तथा—द्यूतकारे द्यूतकारो । वार्तिके वार्ति-

कश्च सः ॥ तत्कालं स्फटिकस्येव । जग्राह पररूपतां ॥ १ ॥ चित्रैः कौतूहलैस्तत्र । लोकं विस्माप-
यन्नसौ ॥ विद्याधर इव स्वैरं । चचार चतुराग्रणीः ॥ २ ॥ सोऽन्यदा हूतव्यसनासक्तो मूलदेवः पि-
त्रा निजराज्यान्निष्कासितः, स्वपुराभिर्गत एकाकी स हतस्ततो भ्राम्यन्नुज्जयिन्यां जगाम, तत्र गु-
टिकाप्रयोगेण वामनो भूत्वा पौरान् विस्मापयामास. हतश्च तत्रैव पुरे लावण्यकलाविज्ञानगुणैः कुं-
शला देवदत्तानाम गणिकाजवत्, सा च कलावती गणिकागुणोपेता रूपगुणगर्विता चाचूत, मूल-
देवेन श्रुतमेषा गणिका सामान्यपुरुषेण केनापि न रज्यते, तर्ह्यहमेनां रंजयामीति कृत्वा तस्या
गणिकायाः क्षोभार्थं तद्गृह्णातिके प्रज्ञाते तुंगरुशि मधुरगीतेन गातुमारेजे, तं मधुरध्वनिमाकर्ण्य
देवदत्तापि दध्यौ, कस्यैष मधुरध्वनिरिति त्रिस्मयात्तं ज्ञातुं दासीं प्रेषयामास, गृहाद्ग्रहिः स्थित्वा सा
दासी तं दृष्ट्वा पश्चादेत्य स्वामिनीं प्रति जगौ, हे स्वामिनि ! एष कोऽपि गांधर्वः सर्वकलाकुशलो
मूर्त्यैव वामनो न पुनर्गुणेन वामनः, तत् श्रुत्वा विस्मिता देवदत्ता द्वितीयां दासीं माधवोनाम्नीं भू-
लदेवमाहातुं प्रेषयामास, सा दासी तत्र गत्वा जगाद, अहो महात्मन् ! हे महाप्राग ! मम स्वा-
मिनी देवदत्तागणिका त्वामाह्वयति सगौरवं, तत् श्रुत्वा मूलदेवेनोक्तं न प्रयोजनं मे गणिकाज-

नसंसर्गेण, बुधैर्निवास्तो विशिष्टानां वेद्याजनसंसर्गः, यतः शास्त्रेऽयुक्तं—या विचित्रविट्कोटिनि-
 घृष्टा । मद्यमांसनिरतातिनिकृष्टा ॥ कोमला वन्नसि चेतसि दुष्टा । तां भजंति गणिका न विशि-
 ष्टाः ॥ १ ॥ यापि तापनपराग्निशिखेव । चित्तमोहनकरी मदिरैव ॥ देहदारणकरी क्षुरिकैव । ग-
 हिता हि गणिका सल्लिकेव ॥ २ ॥ अतो मे नास्ति गणिकात्रिलाषः, तयानेकाभिर्भृगीभिराध्य
 मूलदेवचित्तं विस्मयं प्राप्यात्याग्रहेण करे गृहीत्वा स देवदत्तागृहे नीतः, मार्गेण गह्वता मूलदेवेन
 सा कुब्जिकादासी कलाकौशलेन विद्याप्रयोगेण पार्ष्णिनास्फाट्य सरलीकृता देवदत्तागणिकाविस्म-
 यार्थं, स प्रविष्टो देवदत्तागृहे, देवदत्तया वामनरूपधार्यत्युत्कृष्टलावण्यवानपि स विरूपो दृष्टः, तस्य
 प्रवरासनं दत्तं, स तत्रासने निषण्णः, देवदत्तया तांबूलं दत्तं, तदानीं तया सा माधवोदासी सरला
 सुंदररूपा च दृष्टा, देवदत्तया पृष्ठं किमेतत्? तया सकलः स्वकीयो वृत्तांतः कथितः, तदा मूत्रदे-
 वोपरि विशेषतो मोहिता देवदत्ता, मधुरवचनैश्च चाषितस्तया देवदत्तः, मूलदेवेनापि सा चाषिता,
 उन्नयोरपि स्नेहो जातः, यतः—

मृगा मृगैः संगमनुव्रजंति । गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरंगैः ॥ भूर्वाश्च भूर्वैः सुधियः सुधीभिः ।

समानकूलव्यसनेषु योगः ॥ १ ॥ तस्मिन् समये देवदत्तांतिके कश्चिद्दीणावादकोऽचलाग्निधः समागत, तेन वादिता वीणा, कि. रस्वरेण गानं कृतं, मोहिता देवदत्ता, प्रशंसितो वीणावादकः, तदानीं मूलदेवः किञ्चित् स्मितावगहो महानिपुण उज्जयिनीजनो गुणागुणयोर्विवेचनं जानाति हंसश्च दुग्धपयसोः ! इति वक्रोक्तिं श्रुत्वा वेश्यावग्नो मूलदेव ! किमत्रास्ति क्षूणं. यत्त्वं ममोप-
 हासं करोषि ? यदि किमपि क्षूणं भवति तद्वक्तव्यं, मूलदेवेनोक्तं श्रूयतां ? अशुद्धो वंशः, सग-
 र्भा तंत्री, वेश्ययोक्तं त्वया कथं ज्ञातं ? ततो मूलदेवो वल्लकीं करे कृत्वा वंशे पाषाणखण्डं, तंत्र्यां
 केशं चादर्शयत्. ततो मूलदेवो वीणां सज्जीकृत्य स्वयमवादयत्, तेन वीणानादेन देवदत्ता परा-
 धीनमानसा कर्णपरवशा कृता, यतः—सुखिनि सुखनिधानं दुःखितानां विनोदो । हृदयश्रवणहारी
 मन्मथस्याग्र्यदूतः ॥ अतिचतुरसुगम्यो वल्लभः कामिनीनां । जयति जगति नादः पञ्चमश्चोपवेदः
 ॥ १ ॥ अतिविसिता देवदत्ता, वीणावादकोऽपि विस्मितः, ततश्चित्तमुज्जाभ्यामहो एतस्य कला-
 कौशलं सकललोकचमत्कारकं ! ताभ्यां पूजितो मूलदेवः, आगता ज्ञोजनवेला, विसर्जितो
 वीणावादकः, देवदत्तया ज्ञापितं ज्ञो माधवीसखि ! कंचिदंगमर्दकं समानय ? येन मूलदेवेन समं

मज्जनं करोमि, तदानीं मूलदेवेन ज्ञापितं ममानुज्ञां देहि? यथाहं तत्रांगमर्दको भवामि, देवदत्त-
 योक्तं, किं जानासि त्वमभ्यंगकर्म सम्यक्? सम्यग्नाहं जाने, किंतु ज्ञातुपार्श्वे स्थितोऽस्मि, समानी-
 तं चंपकैतलं, बहूपरिकरो मूलदेवो देवदत्तायास्तैलमर्दनं चक्रे, तेन मर्दनेन देवदत्ता विस्मयं ग-
 ता चिंतयत्यहो एतस्य विज्ञानातिशयः! अहो कोमलः करतलस्पर्शः! ततोऽत्र किंचित्कारणं वर्त-
 ते, न ह्येष वामनः, किंतुवेष सिद्धपुरुषो वामनरूपेण जनानेवं विस्मापयति, अथाहं विनयेनास्य
 रूपं प्रकटीकारयामीति विचिंत्य मूलदेवपादौ निपत्यैवं सा विज्ञापयति, ओ महात्मन्नसदृशगुणेन त्वं
 मया ज्ञातो यत्त्वं महानसि, जनवत्सलोऽसि, अतो मय्यनुग्रहं विधाय स्वरूपं दर्शय? तद्दर्शनाया-
 त्यर्थं मम मानसमुत्कंठते, एवं पुनः पुनर्देवदत्तया प्रोक्ते ईषासायं विधाय तेन स्वास्याद्वेषपराव-
 र्तिनी गुलिकाकर्षिता, तत्क्षणादेव मूलदेवो देव इव दिव्यरूपो बभूव, अनंगतुल्यरूपं लावण्यैक-
 सागरं च तं वीक्ष्य विस्मिता देवदत्ता प्राह हे प्राणेश! स्वानीयं वस्त्रं परिधेहि? यथा ते स्नानं का-
 रयामि, मूलदेवेन स्नानवस्त्रं परिहितं, प्रीता देवदत्ता सानुरागा स्वपाणिना तदंगाभ्यंगं रचयामास,
 यथा—खलीप्रक्षालनापूर्वं । पीष्टांतकमुगंधिजिः ॥ कवोष्णवारिधाराजि—स्तनौ द्वावपि सस्रतुः ॥

॥ १ ॥ देवदुष्णं देवदत्तो — पनीतं पर्यधत्त सः ॥ सुगंधाज्यानि भोज्यानि । बुभुजाते समं च तौ
 ॥ २ ॥ रहः कलारहस्यानि । वयस्यीञ्चूतयोस्तयोः ॥ मिथः कश्चयतोरेकः । क्षाणः सुखमयो गयो
 ॥ ३ ॥ ततः सा व्याजहार त्वया लोकोत्तैर्गुणैर्मम हृदयं हृतं, अद्यप्रभृत्यहं क्षणमपि त्वां विना
 स्थातुं न शक्नोमि, मूलदेवोऽगस्मादृशेषु निर्धनेषु विदेशिषु शुष्मादृशानामनुबंधो न युज्यते, दे-
 वदत्ता जगौ को विदेशो ज्वाहृशां ? गुणिनां कोऽपि परदेशो नास्ति, सर्वोऽपि स्वदेश एव, अतो
 भो महात्मन् ! सर्वथा त्वया मद्भवः प्रतिपत्तव्यं, ततो मूलदेवेनोक्तमेवमस्तु, ज्वहृचो मे प्रमाणं,
 ततस्तयोः क्रीडतोः स्नेहाद्विविधैर्विनोदैर्दिवसाः सुखेन यांति :

एकस्मिन् दिने राजद्वास्थः समागत्य देवदत्तामेवमब्रवीत्, आगच्छ भो देवदत्ते ! सांप्रतं प्र-
 द्वाक्षणे वर्तते, अतस्त्वामधुना राजा समाह्वयति, सापि मूलदेवं सह नीत्वा राजवेष्टमनि गत्वा रं-
 जेव राजात्रि नृत्यमारेजे, तदा मूलदेवोऽपि निपुणः पटहमवादयत्, तदा राजा तस्या नृत्यकरणेन
 रंजितो जगौ, मार्गय वां नितं ददामि, तयोक्तमयं प्रसादः कोशे तिष्ठतु, ततो राजा तुष्टः स्वांगलक्ष-
 विचक्षणं तस्यै ददौ, राज्ञः पुरतो नृत्यं कृत्वा सा देवदत्ता मूलदेवेन सहिता गृहे गता सुखेन ति-

हति, परं मूलदेवोऽतीवद्यूतप्रसंगी, तेन परिधानांशुकमपि तस्य शरीरे न तिष्ठति, तदपि द्यूते ह्यस्यति, तदानीं देवदत्तया प्रोक्तं, हे स्वामिन्! महतां कलंककारणं द्यूतव्यसनं त्यज? यतः—द्यूतं सर्वपादां धाम । द्यूतं दिव्यंति दुर्धियः ॥ द्यूतेन कुलमालिन्यं । द्यूतं च श्लाघतेऽधमः ॥ १ ॥ एवं वारंवारं विनयेन वेश्योक्तोऽपि स व्यसनं न त्याज. इतश्च देवदत्ताया गाढानुरक्तः पूर्वप्रसंग्यचलनामा सार्धवाहपुत्रो दानप्रसंगी धनवान् देवदत्ताजननी वस्त्राजरणादि यन्मार्गयति तत्सर्वं समर्पयति, स च मूलदेवोपरि द्वेषं वहति, तथा भिक्षाणि विलोकयति. सोऽपि मूलदेवस्तस्य ज्ञीत्या सति तस्मिन् गृहे न प्रविशति, यत एकस्मिन् कर्वाले द्वौ प्रतीकारौ न स्तः. एकस्मिन् दिने मात्रा प्रोक्तं हे पुत्रि देवदत्ते ! एनं निर्धनं द्यूतव्यसनिनं मूलदेवं परिहर? अचलं श्रेष्ठिपुत्रं दानकल्पतरुं चांगीकुरु? तथा ज्ञापितं हे मातर्नाहिमेकांतेन धनानुरागिणी, किं त्वहं गुणानुरागिणी, मम गुणेष्वेव प्रतिबंधः जनन्या प्रोक्तं कीदृशास्तस्य द्यूतकारस्य गुणाः? तथा ज्ञापितं हे मातः केवलं गुणवानेवैषः, यतः—धीरो भदारचित्तो । दक्षिणमहोदधौ कलानिभणो ॥ पियन्नासी अकयसू । गुणाणुराई विसेससु ॥ १ ॥ अतो न त्याज्यमेनं. ततः सा कुट्टिनी दृष्टांते देवदत्तां बोधयति, य-

था—अलक्तके मार्गिते सा नीरसमलक्तकं ददाति, ईक्षुदण्डे प्रार्थिते ईक्षुत्वचां ददाति, कुसुमे याचिते कुसुमचिदं ददाति, कुंभे याचिते च ढंकनिकां ददाति. इति कृत्वा च वदति हे पुत्रि! अत एनं पुरुषाधमं निर्धनं व्यसनिनं त्यज? धनदोषममचलं च भज? यथा ते सर्वसमीहितं कल्पवृक्षं वत्पूरयति. देवदत्तया चिंतितमेषा किमपि न जानाति, अतोऽहं जनन्या दर्शयामि द्वयोर्विवेकं. एकदा तथा मात्रे प्रोक्तं हे मातस्त्वमचलपार्श्वे ईक्षुं मार्गय? तथा तस्य कथितं, तेनापीक्षुयष्टीनां शकटं भूत्वा प्रेषितं, मावोक्तं हे पुत्रि! यथेह्यया रुंद्वेक्षुयष्टीः तयोक्तं हे मातः किमहं करिणी? यदेता ईक्षुयष्टीर्निक्षयामि. तथा भणितं पुत्रि! एष लदारचित्तः, तेनेदमेतावत्प्रेषितं. तयोक्तं हे मातरस्य मूलदेवचातुर्यं तव दर्शयामि, एवमुक्त्वा माधवीनामदासी समाकारिता, लुक्तं च—ओ माधवि! मूलदेवाग्रे गत्वा वद? यथा देवदेत्तेह्यं याचते, माधविकया याचितो मूलदेवः, मूलदेवेन गृहीते द्व ईक्षुयष्टिके, निस्त्वचीकृते च.

ततस्तयोर्ग्रथिर्हानांगुलद्वयमिता खंडाः कृताः, ते चोर्ध्वं द्विजिन्नाः, पश्चात्तान् किंचित्किंचिन्ब्रूत्वाजिघ्रित्वा कर्पूरवासितान् कृत्वा नवशरावहये चिक्षेप. ततस्तज्जालार्द्रवाससा विधाय वातायना-

भिमुखं संस्थाप्य देवदत्तायै प्रेषयामास. माधवी तानीक्षुखंडान् देवदत्तायै चार्पयामास. तथा जननीं ज्ञाणिता, हे मातः प्रेक्षास्व पुरुषयोस्तरं. अतोऽहं मूलदेवगुणानुरक्ता, न त्वहं धनाशिलाषिणी, अक्या चिंतितं, मम पुत्री देवदत्ता मूलदेवेऽत्यंतं रक्ता तं न त्यजति, ततोऽहं केनाप्युपायेन त्याजयामि, यथापमानेन स देशांतरं याति, ततश्च सुस्थं प्रवति. एवं विचिंत्यैकस्मिन् दिनेऽक्याचलो ज्ञाणितः, भो अचल ! त्वमलीकं ग्रामांतरगमनं देवदत्ताग्रे कथय ? तेन देवदत्ताग्रे कथितमहं ग्रामांतरं यामि. तं ग्रामांतरगतं ज्ञात्वा गृहाभ्यंतरे तथा मूलदेवः प्रवेशितः, तस्या जनन्याचलस्य ज्ञापितं, समागतोऽचलो महासामर्थ्या, अचलो गृहाभ्यंतरे प्रविशति यावत्तावेहवदत्तया मूलदेवस्योक्तमन्यत्र कुत्रापि गोप्यस्थानं नास्ति ततस्त्वं पद्व्यंकस्याधः क्षणमेकं तिष्ठ ? यावदेषोऽचलोऽन्यत्र याति. इत्युक्त्वा तथा मूलदेवः पद्व्यंकाधः स्थापितः, अक्या संज्ञितोऽचलः समागत्य पद्व्यंकोपरि निषण्णः, अचलेनोक्तं खानसामग्रीं कुरु ? देवदत्तया ज्ञाणितं पद्व्यंकादुत्तिष्ठ ? खानोचितं वस्त्रं च पश्येद्वि ? येनाहमभ्यंगं करोमि. अचलेनोक्तं मया दृष्टोऽद्य स्वप्नो यथा परिहितवस्त्रः पद्व्यंके स्थित एवाहं स्नातः. तत्सर्वं मम स्वप्नदृष्टं त्वं सफलं कुरु ? देवदत्तया कथितं स्वामिन् किमर्थं महर्घ्या तू-

था—अलक्तके मार्गिते सा नीरसमलक्तकं ददाति, ईक्षुदण्डे प्रार्थिते ईक्षुत्वचां ददाति, कुसुमे याचिते कुसुमबिंदुं ददाति, कुंज्रे याचिते च ढंकनिकां ददाति. इति कृत्वा च वदति हे पुत्रि! अत एनं पुरुषाधमं निर्धनं व्यसनिनं त्यज? धनदोषममचलं च ज्ञज? यथा ते सर्वसमीहितं कल्पवृक्षं वत्पूरयति. देवदत्तया चिंतितमेषा किमपि न जानाति, अतोऽहं जनन्या दर्शयामि द्वयोर्विवेकं. एकदा तथा मात्रे प्रोक्तं हे मातस्त्वमचलपार्थ्वे ईक्षुं मार्गय? तथा तस्य कथितं, तेनापीक्षुयष्टीनां शकटं भूत्वा प्रेषितं, मावोक्तं हे पुत्रि! यष्टेह्यया रुंद्वेक्षुयष्टीः. तयोक्तं हे मातः किमहं करिणी? यदेता ईक्षुयष्टीर्जिह्वायामि. तथा भणितं पुत्रि! एष लदारचित्तः, तेनेदमेतावत्प्रेषितं. तयोक्तं हे मातस्त्वमूलदेवचातुर्यं तव दर्शयामि, एवमुक्त्वा माधवीनामदासी समाकारिता, लुक्तं च—ज्ञो माधवि! मूलदेवाग्रे गत्वा वद? यथा देवदेसेक्षुं याचते, माधविकया याचितो मूलदेवः, मूलदेवेन गृहीते द्व ईक्षुयष्टिके, निस्त्वचीकृते च.

ततस्तयोर्ग्रथिर्हानांगुलद्वयमिता खंडाः कृताः, ते चोर्ध्वं द्विर्जिह्वाः, पश्चात्तान् किंचित्किंचिन्मूलाजिर्जित्वा कर्पूरवासितान् कृत्वा नवशरावद्वये चिक्षेप. ततस्तज्जालार्द्रवाससा विधाय वातायना

पठशतनिधानं शिष्टनिदानिदानं ॥ धननिधनविधानं सद्गुणानां पिधानं । परञ्चवविपदाज्ञां कः प-
 एस्त्रीं भजेत ॥ १ ॥ विण्ठा मुहरसिया । नेहविहूणा विलगण कंठं ॥ पल्ला करइ विआरं । ब-
 लहम्सारिहिया वेसा ॥ १ ॥ अहो अचलेनाहं छलितः, किं करोमि ? प्रथमं सरोवरे गत्वा स्ना-
 नं करोमीति चिंतयता तेन सरोवरे गत्वा स्नानं कृतं, कस्मिंश्चिद्देशे गत्वैतस्य कांचिद्विपत्तिं करो-
 मि, यथानेन मम विरूपमाचरितं तथाहमपि तस्य विरूपमाचरामि । एवं वैरनिर्यातनं च कृत्वा स्व-
 स्थो ज्ञवामि, ततश्चलितोऽसौ बेन्नातटाग्निमुखं, मार्गे ग्रामनगरादि मुंचन् प्राप्तोऽसौ द्वादशयोजनमा-
 नामेकामटवीं. तत्र प्रविशन् मूलदेवाश्चितयति यदि कश्चिद् द्वितीयः सखा लभ्यते तदा सुखेनाट-
 वीपारो लभ्यते. तावतैवागतः कश्चित्सुंदराकृतिः शंखलसक्थुकग्रंथिधारकदृक्कब्राह्मणः, अनेन पृष्टं ज्ञो-
 विप्र ! त्वं कुत्र यासि ? तेनोक्तमस्या अटव्या अंते, कांचिद्द्रुवं गत्वाग्रे वीरनिधाननाम ग्रामो वर्त-
 ते, तत्राहं गमिष्यामि. ततो विप्रेण पृष्टं त्वं कुत्र यासि ? मूलदेवेनोक्तमहं बेन्नातटे गमिष्यामि.
 ततो द्वावप्येकीज्रयाटव्यां प्रविष्टौ, मार्गे वार्ता कुर्वाणौ तौ गह्वतश्च, एवं गह्वतोस्तयोर्मध्याह्नसमयो
 जातः, मार्गे गह्वदृभ्यां ताभ्यां जलपूर्णमेकं सरो दृष्टं, ब्राह्मणेनोक्तमावागमस्मिन् सरोवरे द्वाणमेकं

ल्लिका विनाश्यते ? अचलेनोक्तमितोऽपि विशिष्टतरां तूलिकां ते दास्यामि, किमनया तूलिकया ? जनन्योक्तमेवं भवतु, देवदत्ता तूष्णीका स्थिता. अचलस्तस्यामेव शय्यायां स्थित्वा तैलाभ्यंजनो-
 द्वर्तनखलिङ्गालनादिकं तथा चक्रे यथा पट्यंकाधःस्थो मूलदेवः खट्वाद्यशुचिखरंतितोऽमृत. जन-
 न्या संज्ञया मूलदेवः पट्यंकाधोन्नागे दर्शितः, अचलेन स्वपुरुषैर्भ्रांहितः, चौरखट्वाद्धो जणितश्च ज्ञो
 मूलदेव ! निरूपय यदि कोऽप्यस्ति शराणः, मूलदेवेन चतुर्दिक्षु विलोकितं, दृष्टाश्चतुर्दिक्षु सायुधा
 अचलपुरुषाः, तैर्वैष्टितं स्वं दृष्ट्वा तेन चिंतितमेते सायुधाः, अहं च निरायुधः, अतः पौरुषस्यावस-
 रो नास्ति, इति विचिंत्यापदि स्थितेन मूलदेवेनोक्तं ज्ञो अचल ! यत्ते रोचते तत्कुरु ? अचलेन
 चिंतितमाकृत्या ज्ञायते एष कश्चिदुत्तमपुरुषः, सुलज्जान्येव महापुरुषस्यापि व्यसनानि, यतः—को
 एह सया सुहिन् । कस्सवि लब्धी थिराहं पेमाहं ॥ कस्सवि न होइ खलिधं । जण कोवि न खं-
 डिन् विहिणा ॥ १ ॥

इति विचिंत्याचलेनोक्तं ज्ञो मूलदेव ! सांप्रतं खं मया मुक्तः, कदाचिदवसरेऽहमपि त्वया
 मोच्यः. ततो विमनस्को नगराभिर्गतो मूलदेवश्चिंतयति—नटविटभटसक्तां सत्यशौचादिमुक्तां । क-

पटशतनिधानं शिष्टनिदानिदानं ॥ धननिधनविधानं सज्जुणानां पिधानं । परञ्जवविपदात्रां कः प-
 एस्त्रीं भजेत ॥ १ ॥ विण्ठा मुहरसिया । नेहविहूणा विजगए कंठं ॥ पहा करइ विज्जारं । ब-
 ल्हमसारिहिया वेसा ॥ १ ॥ अहो अचलेनाहं छलितः, किं करोमि ? प्रथमं सरोवरे गत्वा स्ना-
 नं करोमीति चिंतयता तेन सरोवरे गत्वा स्नानं कृतं, कस्मिंश्चिद्देशे गत्वैतस्य कांचिद्विपत्तिं करो-
 मि, यथानेन मम विरूपमाचरितं तथाहमपि तस्य विरूपमाचरामि. एवं वैरनिर्यातनं च कृत्वा स्व-
 स्थो भवामि, ततश्चलितोऽसौ बेन्नातटाग्निमुखं, मार्गे ग्रामनगरादि मुंचन् प्राप्तोऽसौ द्वादशयोजनमा-
 नामेकामटवीं. तत्र प्रविशन् मूलदेवाश्चितयति यदि कश्चिद् द्वितीयः सखा लभ्यते तदा सुखेनाट-
 वीपारो लभ्यते. तावतैवागतः कश्चित्सुंदराकृतिः शंखलसक्थुकग्रंथिधारकष्टकब्राह्मणः, अनेन पृष्टं प्रो-
 विप्र ! त्वं कुत्र यासि ? तेनोक्तमस्या अटव्या अंतं, कांचिदुत्तुवं गत्वाग्रे वीरनिधाननाम ग्रामो वर्त-
 ते, तत्राहं गमिष्यामि. ततो विप्रेण पृष्टं त्वं कुत्र यासि ? मूलदेवेनोक्तमहं बेन्नातटे गमिष्यामि.
 ततो द्वावण्येकीभूयाटव्यां प्रविष्टौ, मार्गे वार्ता कुर्वाणौ तौ गह्वतश्च, एवं गह्वतोस्तयोर्मध्याह्नसमयो
 जातः, मार्गे गह्वदुभ्यां ताभ्यां जलपूर्णमेकं सरो दृष्टं, ब्राह्मणेनोक्तमावामस्मिन् सरोवरे द्वाणमेकं

विश्रामार्थं तिष्ठतः ततस्तत्र गत्वा तौ द्वावपि निर्मलनीरे ज्ञातौ, पालिस्थितवृद्धाढ्यायां च स्थितौ, ढक्कविप्रेण शंबलग्रंथिकातः कर्षितं ज्ञाजनं, तस्मिन् ज्ञाजने सक्थुकं जलमिश्रं कृत्वा स स्वादितुं लभः, मूलदेवाश्चितयति विप्रजातय ईदृशा एव ह्युधार्ता जवंति, जद्धणानंतरमेव मम किंचिद्दास्यति, विप्रोऽपि तदन्नं युक्त्वा शंबलग्रंथिकां बंध्य, ततोऽग्रे द्वावपि चलिता, मूलदेवेन चिंतितमपराह्णे दास्यति, अग्रे गत्वा तथैव युक्तं, परं किंचिदपि न दत्तं, मूलदेवेन पुनश्चितितं कट्ये दास्यति, इत्याह्नया च मार्गे स तेन सह गच्छति.

एवं गच्छतोस्तयो रजनी समागता, ततो मार्गं मुक्त्वा द्वावप्येकस्य वटस्याधः सुप्तौ, प्रत्यूषे तथैवोद्भाय मार्गे चलिता, मध्याह्ने तथैव युक्तं विप्रेण, परं मूलदेवस्य तथैव किमपि न दत्तं, एवं तृतीये दिने चिंतितं मूलदेवेन सांप्रतं निस्तीर्णप्रायादवी, तेनावश्यमेवाद्य किंचिद्दास्यत्येष विप्रः, तथापि किमपि न दत्तं, एवमदवीमुद्धृद्ध्यग्रे गच्छता विप्रेणोक्तं ज्ञो ज्ञद्वैष तव मार्गोऽनेन मार्गेण त्वं याहि? अहमनेन मार्गेण यामि, एवमुक्त्वा यावता स विप्रो याति तावता मूलदेवेनोक्तं ज्ञो ज्ञाहं तव प्रसादेनैतावतीं श्रुमिमागतः, मूलदेवनामाहं क्षत्रियो ब्रह्मातटे यामि, यदि तव प्रयोजनं

किमपि ज्ञवति तदा समागच्छेन्नत्तटे, पुनः कुमारैणोक्तं तत्र किं नाम ? तेनोक्तं सिद्धजडो जन-
कृतनिर्घृणशर्मैत्यपरनामाहं, एवमुक्त्वा विप्रः स्वग्रामे गतः, मूलदेवो ब्रह्मतटनगराग्निमुखं चलिता-
मार्गे कश्चिद् ग्रामः समागतः, तत्र प्रविष्टः क्षुधार्तोऽसौ जिज्ञासुः प्रमति, तेन मूलदेवेन जिज्ञासु-
भ्रमता कुलमाषा लब्धाः, नान्यत्किमपि लब्धं, तान् गृहीत्वा स गतो जलाशयाग्निमुखं.

तस्मिन् समये कश्चिन्महामुनिस्तपःशोषितशरीरो महानुभावो महातपस्वी मासोपवासपारणके-
जिज्ञासुः तस्मिन् ग्रामे प्रविशन् मूलदेवेन दृष्टः, तं मुनिवरं दृष्ट्वा हर्षवशोत्पन्नरोमांचकंचुक्रितशरीरो
मूलदेवश्चितयति, धन्योऽहं कृतपुण्योऽहं येन मयास्मिन् कालेऽस्मिन्नवसरे एष महातपस्वी साधुः
कल्पवृक्षोपमो मया प्राप्तः, ततो ममावश्यं महानुदयो कल्याणं च विष्यतः, यथा—मरुहलीए
जह कप्परुको । दरिहगेहे जह हेमवुठी ॥ मायंगगेहे जह हहिराया । मुणीमहपा तह अमह ए-
सो ॥ १ ॥ किंच—दंसणनाणविसुछं । पंचमरुद्वयसमाहिं धीरं ॥ खंतीमहवअज्जात्र—जुत्तं मु-
त्तिपहाणं च ॥ १ ॥ सञ्जायझाणतवो—वहाणनिरयं विसुछलेसांगं ॥ पंचसमियं तिगुत्तं । अकिं-
चणं चत्तगिहिसंगं ॥ २ ॥ सत्तसुखित्ते ववियं । विसुछसप्पाजलेण संसित्तं ॥ निहिंयं तु दव्वससं

। इह परलोए अणंतफलं ॥ ३ ॥ तेनास्मिन् काले एतान् कुलमाषानस्य महामुनेर्देत्वा पारणकं कारयामि, यतोऽयं मे दायको ग्रामः, एष महामुनिरेकवारं दर्शनं दत्त्वा निवर्तयति, अहं तु द्वित्रिवारं ब्रांत्वा पुनः कुलमाषानानयिष्ये, ग्रामोऽप्यासन्नोऽस्ति, एवं चिंतयित्वा तस्मै मुनयेऽत्याग्रहेण ते कुलमाषा मूलदेवेन समर्पिताः, अगवता मुनिवरेण परिणामप्रकर्षेण उभ्यादिशुद्धमन्नं ज्ञात्वा ओ धर्मशील ! स्तोकं देहीत्युक्त्वा पात्रं धृतं, मूलदेवेनापि ज्ञावेन दानं दत्तं, वर्धमानपरिणामेनेदं पठितं च, यथा—धन्नाणं खु नराणं । कुम्भासा हुंति साहुपारणए ॥ तस्मिन् समये मूलदेवजक्तिं वीह्याकाशगामिस्थदेवतया ज्ञापितं, ओ पुत्र मूलदेव ! त्वया सुंदरं कृतं यन्मुनिभ्यो दानं दत्तं, तेनाहं तुष्टा पूर्वोक्तगाथाार्धेन यत्तुभ्यं रोचते तद्याचस्व ? मूलदेवेनोत्तरार्धेन ज्ञापितं, यथा—गणियं च देवंदत्तं । दंतिसहस्सं च रज्जं च ॥ १ ॥ पुनर्देवतया ज्ञापितं हे पुत्र ! निश्चितो विचर ? अथक्षं ते मुनिचरणानुजावतोऽहं स्तोकैर्नैव कालेन तव मार्गितं सर्वं संपादयिष्ये, मूलदेवेन भणितमेवमेवास्तु, त्वयोक्तं सर्वमहं लप्स्ये, मुनिवरस्तां जिह्वां ज्ञात्वा पुनरेवोद्यानं गतः, मूलदेवोऽपि साधु नत्वा निवर्तितः, पुनरेव गतस्तं ग्रामं, तत्र तेन लब्धापरा भिक्षा, भोजनं कृत्वा चा-

ग्रे चलिती बेन्नातटाजिमुखं, एवं क्रमेण प्राप्तो बेः।तदनगरं, तत्र रात्रौ सुप्तः पथिकशालायां मूल-
देवः, तेन यामिन्याः पश्चिमे प्रहरे स्वप्नो दृष्टः, प्रतिपूर्णमंडलो निर्मलप्रज्ञासुरो मृगांको ममो-
दरे प्रविष्ट इति।

ईदृशः स्वप्नः केनचित्कार्पटिनापि दृष्टः, कथितस्तेन कार्पटिकानां, तत्रैकेन कार्पटिकेनोक्तं ल-
प्ससे त्वं घृतखरंदितं गुडेन संयुक्तं महदेकं मंमकं. तत् श्रुत्वा हर्षितः कार्पटिको गतो त्रिद्वार्धं ग्रा-
मे. केनापि गृहस्थेन गृहप्रवेशादिमहे क्रियमाणे तादृशो मंडकस्तस्मै दत्तः. स तं गृहीत्वा समा-
गतो दर्शितश्च स कार्पटिकानां, लुक्तं च ज्ञो ज्ञो कार्पटिकाः ! मया यथोक्तो मंमको लब्धः, एवं स
तेन तुष्टः. अथ मूलदेवोऽपि गतो वाटिकायां, आवर्जितो मालाकारः, दत्तानि तेन पुष्पफलादी-
नि, तानि पुष्पफलादीनि गृहीत्वा शुचिर्भूत्वा च स गतः स्वप्नपाठकगृहे, कृतस्तस्य प्रणामः, सोऽ-
पि तुष्ट उवाच ज्ञो ब्रह्म ! त्वं मदगृहे किमर्थमागतोऽसि ? योजितकरकमलयुगलो विनयावनम्रदेहो
मूलदेवः पुष्पफलाभृतकरयुगं विधाय पूर्वोक्तस्वप्नफलं पप्रह. तं स्वप्नं श्रुत्वा हर्षित उपाध्याय उवा-
च, ज्ञो महात्मन् ! तवाहं शुचमुहूर्ते स्वप्नफलं कथयिष्ये, त्वं स्वस्थो ब्रव ? इत्युक्त्वा तेन विप्रेण

मूलदेवो गृहाभ्यन्तरे नीतो मज्जितः प्राघूर्णकरीत्या जोजितश्च. भोजनानंतरमुपाध्यायेनोक्तं श्रो पु-
त्रक ममैषा पुत्री गुणसुंदरीनाम्नी प्राप्तयौवनास्ति, त्वमेनां परिणय? मया तुभ्यं दत्ता, त्वमेव तस्याः
पतिर्भव? मूलदेवेनोक्तं तात! कथमज्ञातकुलशीलं मां जामातृकं करोषि? लपाध्यायेनोक्तं तवा-
चारेण ज्ञायते त्वमुत्तमकुलो वर्तसे, यतः—आचारः कुलमाख्याति । देशमाख्याति प्रापितं ॥
संभ्रमः स्नेहमाख्याति । वपुराख्याति जोजनं ॥ १ ॥ को कुलयाण गंधं । करेऽह महुरत्तणं च
लुब्धूणं ॥ वरहहीण य लीलं । विणयं च कुलपसूयाणं ॥ २ ॥ लुक्तं च—जह हंति गुणा ता
किं । कुलेण गुणिणो कुलेण न हु कज्जं ॥ कुलमतुलं गुणवज्जि—आण गुरुत्थं पि सकलं कं ॥
॥ ३ ॥ इत्यादिवचनैस्तोषितो मूलदेवस्तद्वचनमंगीकरोतिस्म. ततः स्वप्नपाठकविप्रेण सुमुहूर्ते स पा-
णिग्रहणं कारितः, ततः स्वप्नफलं प्रोक्तं, श्रो मूलदेव शृणु? त्वं सप्तदिनाभ्यन्तरेऽस्यैव नगरस्य राजा
अविष्यसि. तत् श्रुत्वा प्रहृष्टमना मूलदेवस्तत्र सुखेन तिष्ठति. एवं पंचमे दिवसे गते मूलदेवो न-
गरपरिसरे क्रीडितुं गतः, रंत्वा च परिश्रांतः सुप्तः स चंपकढायायां. तस्मिन् समये तस्मिन्नगरेऽपु-
त्रो राट् निधनं गतः, प्रकटितानि पंच दिव्यानि, हस्ती १ अश्व २ इन्द्रं ३ चामरौ ४ कलशः ५

श्रेति. प्रतिष्ठितानि मंत्रेण तानि दिव्यानि वादित्रसहितानि सपरिकराणि सर्वत्र नगरे प्रांत्वा भ्रां-
त्वा बह्निर्निर्गत्य यत्र मूलदेवश्रृंगपपादपनिश्चलत्वायायां सुप्तोऽस्ति तत्रागतानि. तं मूलदेवं दृष्ट्वा ह-
स्तिना गुलगुलायितं, हेषितं तुरगेण, गजकरस्थभृंगारेणाभिषिक्तो मूर्ध्नि, वीजितं चामराभ्यां, स्व-
यमेव विकसितं तस्य मूर्ध्नि तुरगेण. एवं मूलदेवस्य राज्यं जातं, गगनस्थदेवतया प्रोक्तं प्रो प्रो
लोकाः ! एष मूलदेवो महानुजागः समस्तकलापागो देवताध्यासितशरीरो विक्रमराजापरनामा ज-
वतां श्रूषो ज्ञेयः, एतस्याङ्गया यो न वर्तयिष्यति तस्य शिक्षां दास्यामीत्युक्त्वा देवता स्वस्थानं ग-
ता. तदानीं तडाज्याधिष्ठायिमंतिमहामंत्रिपुरोहितादिभिः पश्चितो हस्तिस्कंधाध्यासितशरीरो महा-
महेनागतो राजमंदिरं, सर्वैरभिषिक्तो राज्याभिषेकेण, अग्निनवत्रानुमानिव तेजसाक्रांतविश्वोऽसौ
धरित्रीं धारयामास. एवं स विक्रमराजा विक्रमाक्रांतविश्वो न्यायेन राज्यं पालयामास. तेन विक्रम-
राजेनोज्जयिनीस्वामिना विचारधवलैः सह मैत्री समाख्या, तयोः परस्परमतीवप्रीतिर्जाता.

इतश्च देवदत्ता गणिका तादृशीं विट्बनां मूलदेवस्य दृष्ट्वातीवविरक्ता जाताचलोपरि, ततः स
देवदत्तया निर्भर्त्स्य गृहान्निष्कासितः, प्रोक्तं च याहि मम गृहतः, अहं हि वेद्या, किमहं तव गु-

हिणी? येन त्वया मूलदेवस्यैवंविधा विम्वना कृता, द्रयुक्त्वा सा गता राजसमीपं, राजश्ररणे नि-
 पतिता, पूर्वदत्तो वरश्च मार्गितः, राज्ञोक्तं यत्तुभ्यं रोचते तद्वरं मार्गय? तया मार्गितो वरः स्वा-
 मिन्! मूलदेवं विना केनापि मम गृहे नागंतव्यं, एषोऽचलोऽपि मम गृहागमने निषेध्यः, राज्ञो-
 क्तं यथा तुभ्यं रोचते तथाहं कश्चिन्ने, परं कथय कोऽयं वृत्तांतः? तया देवदत्तया सकलोऽपि वृ-
 त्तांतः कथितः. ततः श्रुत्वाचलोपरि रुष्टो राजा तं समाकार्यैवं कथयतिस्मिन्, ज्ञो अचल! मम नग-
 र्यामैको मूलदेवोऽपरा च देवदत्ता गणिका द्वे रत्ने वर्तते, ते अपि त्वं विगोपयसि, तर्हि किम-
 स्मिन्नगरे त्वं राजा वर्तसे? यत्त्वमेवंविधं व्यवहारं व्यवहरसि? कुरु शरणं? अन्यथा त्वशरणं त्वा-
 महं हनिष्यामि. तदानीं देवदत्तया प्रोक्तं स्वामिन्नेतेन श्रानप्रायेण हृतेन किं? अतो मुच्यतामेष
 द्रयुक्त्वा मोचितः स देवदत्तया. राज्ञोक्तं ज्ञो अचल! त्वमस्या वचनेन मया मुक्तः, त्वमितो या-
 हि? ग्रामनगराणि च विलोकय? मूलदेवशुद्धिं च समानय? अचलेन प्रणितं स्तोत्रदिनांते त-
 स्य शुद्धिं समानयिष्ये, द्रयुक्त्वा राजश्ररणौ नत्वा तस्य शुद्ध्यर्थं नगरान्निर्गत्य स विलोकयितुं ल-
 भः, परं कापि स न लब्धः, तेनैव दुःखेन स प्रवहणं प्राप्तेन भूत्वा प्रस्थितः पारसकुलं. इतश्च

मूलदेवेन सप्राभृतकः प्रेषितो विनयप्रतिपादको लेखो विचारधवलराजस्य, देवदत्तायाश्च द्वितीयो लेखः प्रेषितः प्रेमप्रतिपादकः. तत्र राज्ञो लेखे एवं लिखितमासीत्, ओ राजेंद्र ! मम देवदत्तोपरि महान् प्रीतिबंधो वर्तते, तेन यद्यस्या ज्ञवत्तश्च रोचते तर्हि प्रसादं कृत्वेनां प्रेषयेति. तं लेखं प्राभृतं च वीक्ष्य हृष्टो राजावदत्, अनेनैतावत् किमर्थितं ? मम राज्यमध्येतदधीनमस्ति, तदा देवदत्तायाः का कथेति ? ततो राज्ञा समाकाशिता देवदत्ता, कथितो लेखवृत्तांतः, ओ देवदत्ते यदि तुभ्यं रोचते तर्हि याहि विक्रमराजांतिके बेन्नातटनगरे, तयोक्तं महाप्रसादः, जवत्प्रसादेन मम मनोरथाः सिद्धं तु. ततो विचारधवलेन महत्या ऋक्ष्या प्रेषिता देवदत्ता बेन्नातटनगरे समागता, विक्रमराजेन महत्या ऋक्ष्या प्रवेशिता, तयोजाता परस्परं प्रीतिः, उभयो राज्ञोर्विक्रमविचारधवलयोरपि प्रीतिर्विशेषतो जाता. मूलदेवस्तथा देवदत्तया समं विषयसुखान्यनुभवन् विचरति. सप्तक्षेत्रेषु धनं वपन् स राज्ञं पालयामास.

इतश्च सोऽचलः पारसकूले व्यवहारं विधायानेकक्रयाण्कानि समादाय प्रवरं ज्ञानं प्रवहणे भूत्वा बेन्नातटनगरे समागात्, तेन सार्धवाहेन पृष्टा लोकाः, ओ लोकाः कोऽत्र राजा ? किंनामा च ?

लोकैरुक्तं विक्रमनामात्र न्यायवान् राजास्ति, स च पितेव राज्यं पालयति. तत् श्रुत्वा हर्षितोऽबलः सुवर्णमुक्ताफलादिभिः स्थालं भूत्वा राज्ञः पुरो मुक्त्वा निपतितस्तत्पादेषु. राज्ञा पृष्टं प्रो श्रेष्ठि-स्त्वं कुतः समागतः? तेनोक्तं राजन् पारसकूलात्समागतोऽहं. ततो राज्ञा दापित आग्नेने निषण्णोऽबलः क्षेमवार्तया तोषितश्च. तेनोक्तं राजन् कंचिन्मांडपिकं प्रेषय? यो ज्ञांडं विलोकयति. ततो राज्ञोक्तमहं स्वयमेवागत्य विलोकयिष्यामि. ततः पंचकुलसहितो गतो राजा यानपात्रे, विलोकि-तानि सर्वाण्यपि ज्ञांडानि शंखपूगीफलचंदनकंदतमांजिष्ठादीनि. ततो राज्ञा पृष्टं सर्वेषु पश्यसु प्रो श्रेष्ठिन्! एतावदेवास्ति क्रयाणकमथवान्यत्किमप्यस्ति? अचलेनोक्तं देव! एतावदेवास्ति, अन्यत्कि-मपि नास्ति. राज्ञा चार्धं शुल्कं मुक्तं, लोकेनोक्तं राज्ञा श्रेष्ठिनो महाप्रसादः कृतो यदर्थं शुल्कं मु-क्तं. राज्ञोक्तं प्रो शुल्कपालकाः श्रेष्ठिनः सर्वे क्रयाणकं मम समक्षं तोढ्यतां? तेऽपि तथा-कुर्वति, तदा पादप्रहारेण कानिचिद्भानानि स्फोटितानि, तेभ्यो निर्गतं बहुमूल्यं वस्तु. ततः सर्वाण्यपि तानि स्फोटितानि, तेभ्योऽपि निर्गतानि बहूनि बहुमूल्यभ्रान्तिनि, यथा—कुत्रापि स्वर्णं, कुत्रापि रजतं, एवं मणिमुक्ताफलप्रवालकर्पूरकस्तूर्याद्यनेकबहुमूल्यभ्रान्तिनि दृष्ट्वा रष्टो राजा, आत्मपुरुषाणां

चादेशो दत्तो यथा ज्ञो ज्ञो सेवकाः! एनं श्रेष्ठिनं प्रत्यक्षचौरं गृहीत? ततस्तैर्ज्ञेयन कंपमानहृदयः
 श्रेष्ठी गृहीतः, राजा समागतः स्वमंदिरे, सोऽपि श्रेष्ठी तैरानीतो राजभवने. ततो राज्ञा कश्चितं ज्ञो
 सेवकाः! एनं श्रेष्ठिनं मुंचत? इत्युक्त्वा मोचितः. ततो राज्ञा पृष्ठं ज्ञो श्रेष्ठिस्त्वं मा जानासि? अ-
 चलेनोक्तं देव! सम्यग् जानामि, ततो राज्ञा समाकास्ता देवदत्ता. समागता सर्वगभूषणैर्विराज-
 माना ह्युतिद्योतितदिङ्मुखा, तत्क्षणादेवोपलक्षिताचलेन, मनसि लज्जितोऽचलः, तयोक्तं ज्ञो अ-
 चल! एष विष्णुराजा मूलदेवो यस्त्वया तस्मिन्मज्जनावसरे मुक्तः, त्वया ज्ञेयितश्च ममापि क-
 दाचिद्विधियोगेन व्यसनं प्राप्तस्योपकारं कुर्वीथाः, तेन त्वमयस्मिन्नवसरे विक्रमराजेन मुक्तः, सोऽ-
 पि महाप्रसाद इत्युक्त्वा निपतितो द्वयोस्तयोश्चरणेषु, परमादरेण स्त्रपितो देवदत्तया ज्ञोजितो व-
 स्त्रादि परिधापितश्च, राज्ञा मुक्तं शुल्कं, प्रेषितोऽचल लज्जायिन्यां मूलदेवाभ्यर्थनया विचारधवल-
 नापि मानितः स्वगृहे समागत. विचारधवलो मूलदेवं राज्ये निविष्टं श्रुत्वा समागतो बेन्नातटे, ए-
 वं तयोर्द्वयो राज्ञोर्गाढं परस्परं प्रीतिर्जाता, स मूलदेवः श्रावकव्रतं समाराध्य पूर्णायुरंतेऽनशनेन
 मृत्वा देवलोकां जगाम. इहं श्रीमूलदेवेन । श्रद्धाशुद्धेन चेतसा ॥ कुलभाषदानतो लब्धं । प्राज्यं

राज्यं सुनिश्चलं ॥ १ ॥ इति प्रासुकाब्रदानविषये मूलदेवकथानकं समाप्तं ॥ अथ विक्रमादित्य-
दृष्टानेन दानं दृढयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—अद्भुताणमुद्धरकवियण—विअरिअ सयसंखकब्बविह्वरिअं ॥ विक्रमनरिंदचरि-
अं । अज्झवि लोए परिफुरइ ॥ १९ ॥ व्याख्या—अतिदानेनातित्यागेन ये मुत्तरा वाचालाः क-
विजनास्तैः 'विअरिअत्ति' विचरितानि प्रसारितानि यानि शतसंखकाव्यानि, तैः 'विह्वरिअत्ति'
विस्तृतं विस्तारं प्राप्तमेवंविधं विक्रमनरेंदचरिअं 'अज्झविअत्ति' अद्याप्यद्य यावद्धोके जगति परिस्फु-
रति जागर्तीति गाथार्थः ॥ १९ ॥ विस्तरस्तु कथानकादवगंतव्यः, तत्कथा चेयं—

मालवदेशेऽवन्ती नाम नगर्यस्ति, कथञ्चुता ? मालवावनितन्वंगी—आसद्मालविभूषणं ॥ अ-
वन्ती विद्यते वर्गा । पुरी स्वर्गपुरीनिजा ॥ १ ॥ यत्त धर्म दयामूलं । कुर्वन् पौरजनोऽखिलः ॥ अ-
र्थकामाविहाप्रोति । परत्र च शिवश्रियं ॥ २ ॥ धर्मसिद्धा भुवं सिद्धि—दुर्लभप्रद्युम्नयोरपि ॥ दुग्धो-
पलब्धौ सुलजा । संपत्तिर्दधिसर्पिषोः ॥ ३ ॥ तस्यां नगर्यां न्यायनिपुणः प्रजापालकः सकलजन-
तासुखदो जिताशेषशत्रुभूषो गंधर्वसेनो नाम भूपोऽद्भुद्विश्वविश्रुतः अन्यदोज्जयिनीपार्श्ववर्तिग्रामे

लङ्क्रीपुराभिधे काञ्चिद्वर्या विधवां ब्राह्मणीं राजा गंधर्वसेनो धनादिना लोभयित्वा चर्तुहरपुत्रसम-
 न्वितां स्वस्त्रीत्वेनांगीचकार, तथा सह स सुखान्यनुब्रवन्नास्ते, तथा पत्न्या सह सममाणस्य राज्ञः
 सूर्यस्वप्नसंस्मृतः पुत्रो जातः, तस्य जन्मोत्सवं कृत्वा सुदिवसे सुमुहूर्ते सूर्यस्वप्नसूचितत्वादिक्रमादि-
 त्य इति विश्रुतं नाम ददौ, अथवा प्रकाशान्तरेण विक्रमादित्योत्पत्तिं कथयति, यथा तस्यामवंत्यां
 सर्वजनतासुखदो गर्दञ्चिह्नो नाम राजा न्यायेन राज्यमपालयत् स्वर्गे स्वर्गिनाथ इव, स कीदृशोऽ-
 स्ति?—शत्रूणां तपनः सदैव सुहृदामानंदनश्चंद्रव—त्यात्रापात्रनिरीक्षणो सुसुरुरुर्दानेषु कर्णोपमः ॥
 नीतौ रगमनिचो युधिष्ठिरसमः सत्ये श्रिया श्रोपतिः । स्वीयान्येष्वपि पक्षपातसुजगः स्वामी यथार्थो
 ब्रवेत् ॥ १ ॥ तस्य राज्ञो धीमतीश्रीमत्याहे द्वे पत्न्यावब्रूतां पंचबाणस्य रतिप्रीती इव. सा धीमत्य-
 न्यदा सुंदरस्वप्नसूचितं गर्भं दधार. पूर्णे मासि राज्ञी धीमती शुभेऽह्नि सुलभे स्फुरद्भुतिं पूर्वार्कमि-
 व पुत्रं सुषुबे. नृपो जन्मोत्सवं कृत्वा सज्जनसमदं तस्य चर्तुहर इत्याख्यां ददौ. स वर्धमानः क्र-
 मान्मातापित्रोर्मुदं ददावब्धेरिंदुस्विनिशं. यतः—

उत्पतन् निपतन् रिखन् । हसन् लालावलीर्विमन् ॥ कस्याश्चिदिह धन्यायाः । क्रोन्माक्रमते

सुतः ॥ १ ॥ शर्वरीदीपकश्चंद्रः । प्रजाते रविदीपकः ॥ त्रैलोक्ये दीपको धर्मः । सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ २ ॥ अथ द्वितीया पत्नी श्रीमतीनाम्नी सूर्यस्वप्नेन सूचितं गर्भं दधार. क्रमेण दानशीलतपोभाव-
 भेदैर्धर्मदोहदं दधाना गर्दभिलेन राज्ञा सन्मानिता संपूरितदोहदा नवमासार्धसप्तदिनांते रजनीप्रा-
 तसमये सुलग्ने सुमुहूर्ते मेदिनी निधानमिव राज्ञी पुत्रं सुषुवे. तस्यापि पुत्रस्य गर्दभिलेन राज्ञा
 मुदा जन्मोत्सवो विदधे. अर्कसमयसूचितत्वादूर्कोदयवेलायां जातत्वाच्च राज्ञा गर्दभिलेन तस्य पु-
 त्रस्य विष्णुमार्क इति नाम विदधे. सूर्योदयवेलायां जातो महान् भवति, यतः—सूर्योदयस्य वे-
 लायां । जायते यस्य जन्म तु ॥ तस्य दीर्घं भवेदायुः । पद्माया लुदयः पुनः ॥ १ ॥ सोऽपि रा-
 ज्ञा पंचधात्रीभिः स्तन्यपानादिना संवर्धितो मातापित्रोर्हर्षप्रदो बभूव. तौ द्वावपि पुत्रौ सद्गुणलाव-
 ण्यगुणशालिनौ गर्दभिल्लक्ष्मणौ पतेरत्यंतमोदकरावभूतां. तयोर्मध्ये प्रथमपुत्रो भर्तृहरः संजातोऽष्ट-
 वार्षिकः शिक्षितद्वारसिकलो यौवनाजिमुखो बभूव. राज्ञा गर्दभिलेन स जीमसेननृपांगजामनंग-
 सेनां पुत्रीं महामहेन विवाहितः. ततो गर्दभिल्लो राजा सकलबलसमन्वितो निःशेषान् विद्वेषिमे-
 दिनीपतीन् साधयामास. एवं साधितदेशो देशाधिपो गर्दभिल्लः सन्मार्गेण राज्यं पालयन् श्रीरामं

स्मारयामास. एवं राज्यं पालयन् गर्दभिक्षोऽन्येष्टुः शुलारोगेण मृत्वा मरुधाम जगाम. तस्य राज्ञो मृत्युकार्ये कृते मंत्रीश्वरादयः सदुत्सवपूर्वं चर्तुहरे राज्याभिषेचनं व्यधुः. तद्दिनादारभ्य चर्तुहरो राजा जातः, गजवांजिश्चादिकं सर्वं तदधीनं जातं. विमृतजातत्वाद्वाज्ञा चर्तुहरेण विक्रमादित्योऽपमानितः, तदपमानं संस्मृत्य विक्रमादित्य एकाकी खड्गसखायो देशान्तरे गयो.

तस्मिन् समये तस्यामवंत्यां दरिद्रो नारायणाग्निधो विप्रः पूजोपहारैर्होमधूपादिभिर्भुवनेश्वरं देवीमारधयामास. सा संतुष्टा बहुजीवितदायकं सदाकारं सुखादु बीजपूरफलं तस्मै ददौ. तत्फलं लात्वा द्विजोऽवादीत्, हे देवि ! अनेन फलेन चक्रितेन बहुजीवितं भवति, निर्धनत्वेन च मम तेन जीवितेनापि किं ? यतः—जीवितो मृतकाः पंच । श्रूयंते किल ज्ञारत ॥ दरिद्रो व्याधितो मूर्खः । प्रवासी नित्यसेवकः ॥ १ ॥ तत् श्रुत्वा देवी प्रोवाच जो विप्र चिंतां मा विधेहि ? त्वमितो याहि ? तव किंचिच्छनमपि न विष्यति, तत् श्रुत्वा विप्रः स्वगृहे गतः, कृतस्नानदेवपूजाक्रमो यावता फलं जोक्तुमुपविष्टावता पुनस्तेन चिंतितमहो ममानेन चक्रितेन किं ? तथा बहुजीवितेनापि किं ? यदि चर्तुहरनृपस्य दीयते तदा स राजा जगतः सुखंकरः स्यात्, यतः—दुर्बलानामनाथानां

। बालवृद्धतपस्विनां ॥ अन्यायैः परिभूतानां । सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा स बाह-
वस्तन्महिमानमुक्त्वा तत्फलं प्रवृत्तराय प्रददौ, प्रवृत्तरोऽपि तस्मै बहुधनं दत्वा विसर्जयामास, नृप-
तिस्तत्फलं ज्ञोक्तुमिच्छन् दध्यावहो पट्टराज्ञीं विना युक्तेन किं? विचिंत्येति फलं नृपतिः स्नेहेन रा-
ज्यै ददौ, तथापि तस्य महिमानं श्रुत्वा स्वमित्राय हस्तिपकाय ददे, हस्तिपकोऽपि प्रीत्या राज्ञश्चा-
मरधारिण्यै ददौ, चामरधारिण्यपि प्रीत्या तत्फलं पुनराज्ञे ददौ, ऊर्वीशस्तदेव फलं ज्ञात्वापृच्छद्भो
सुंदरि! एतत्फलं त्वया कुतो लब्धं? तव केन दत्तं? तथा सत्यमुक्तं. ततः परंपरया ज्ञातसकलवृ-
त्तांतः पट्टराज्ञ्या दुश्चेष्टितं ज्ञात्वा संप्राप्तवैराग्यो नृप एवमचिंतयद्भिगहो स्त्रीविलसितं! मदनविलसि-
तं च! यतः—यां चिंतयामि सततं मयि सा विरक्ता । सायन्यमिहति जनं स जनोऽन्यसक्तः ॥
अस्मत्कृते च परितुष्यति काचिदन्या । धित्तां च तं च मदनं च इमां च मां च ॥ १ ॥ संमोहयं-
ति दमयंति विमंभव्यंति । निर्भर्त्सयंति रमयंति विषादयंति ॥ एताः प्रविश्य सदयं हृदयं नराणां ।
किं नाम वामनयना न समाचरंति ॥ २ ॥ इत्यादि स्त्रीस्वरूपं ध्यात्वा प्रवृत्तरभूमिपालः संसाराद्वि-
रक्तमानसस्तृणवद्वाज्यं विमुच्य वने गत्वा योगपरायणस्तापसो बभूव, तस्मिन् समये सर्वेऽपि मंत्री-

श्वरा ऋतृहरोपांते गत्वैवं जगुः, स्वामिंस्त्वया विनेदानीं सर्वे राज्यं विनन्दयति, तत् श्रुत्वा ऋतृहरो जगौ, ज्ञो मन्वीश्वराः कस्येदं राज्यं ? कस्य बांधवाः ? ऋवांतरे मया सहस्रशो राज्यप्रलब्धमीः प्राप्ता, परं मया स्वर्गापवर्गदा वैराग्यश्रीर्न कुत्रापि लब्धा, अतो मे राज्येन कार्यं नास्ति, सृतं राज्येन, अथनया वार्तयापि च सृतं, एवं ऋतृहरो जल्पन् मणितृणसमाशयस्तीव्रं तपः कर्तुं महाविपीने जगाम, तदा शून्यं राज्यं ज्ञात्वाम्रिवेतालिकासुरः क्रूरात्मा तत्क्षणादेव तद्राज्यमशिश्रियत्, ततस्तद्राज्याधिष्ठायका मंत्रिमुख्या राजानं वनगतं ज्ञात्वा विक्रमादित्यं च रुष्टं परदेशिनं च मत्वा श्रीपतिं दात्वयं कुलीनं ज्ञात्वा ऋतृहरराज्ये स्थापयामासुः, सोऽम्रिवेतालिकासुरो रात्रौ तं श्रीपतिं राजानं जगान, प्रातस्तं सृतं दृष्ट्वा मंत्रिणो दुःखिनोऽभवन्, एवं यं यं नृपं मंत्रिणस्तत्र स्थापयन्ति, तं तं राज्ञौ सदा म्रिवेतालिकोऽसुरो हन्ति, एवं दिनानि यांति, मंत्रिणस्तस्य ज्ञातये भृश्वलिं कुर्वन्ति तथापि स दुष्टोऽसुरः शांतिं नाप्नोति.

इतश्च विक्रमादित्यस्यान्यदा ऋट्टमात्राहो वणिगेको मिलितः, स तस्य सेवातत्परो बभूव. अथ तौ धनार्थिनौ रोहणाद्रिसमीपस्थग्रामे गतौ, प्रातःसमये तत्र गिरौ गत्वा ऋट्टमात्रो विक्रमार्कप्र-

ति प्राह भो नरेन्द्र ! इह यो नरः स्वकीयललाटपट्टे हस्तं दत्त्वा हा दैवेत्युक्त्वा प्रहारं ददाति तस्मै रोहणाचलो मणिं ददाति. नान्यथेति. षट्पमात्रस्थैतद्वचो निशम्य नृपतिश्चितयति, एवं तु कातरौ वक्ति, परं नोत्तमः, तेन मयैतद्वचो विनैव प्रहारो देयः. ततो विक्रमनृपः खनीमध्ये खनिवेण पुनः पुनर्घातं ददाति, परं मणिर्नो प्रादुर्भवति. तदा षट्पमात्रेण चितितं हा दैवेति वचो विना सर्वथा मणिर्न प्रादुर्भविष्यति, तेन केनचिन्नलेन नृपो यथैतद्वक्ति तथा कुर्वे. इति विचित्य भट्टमात्रेण नृपस्योग्रे नृपमातुरकुशलं कथितं, तावद्बहुदुःखितेन नृपेण बाहस्वरेण हा दैवेति वचनमुक्त्वा प्रहारः प्रदत्तः, तदा सपादलक्षमूढ्यं रत्नं प्रकटितं. तद्रत्नं निरीक्ष्य हृष्टो षट्पमात्रः, परं मातुर्दुःखदुःखितो नृपो न किमपि वक्ति. तदा षट्पमात्रेणोक्तं सो नरेन्द्र ! तव मातुः कुशलमस्ति, परं मयैतन्नलं कृतं. एतत् श्रुत्वा हृष्टमानसो नृपो रोहणंप्रति प्राह, यथा—धिग रोहणगिरिं दोन—दारिद्र्यत्राणो हणं ॥ दत्ते हा दैवमित्युक्ते । रत्नान्यर्थिजनाय यः ॥ १ ॥ इत्युक्त्वा रत्नमुत्सृज्य विक्रमार्कमहीपतिः क्षत्रियवेषं त्यक्त्वावधूतवेषं विधाय तापीनदीतीरमुपाययौ. रात्रौ तत्र शिवारवं श्रुत्वा षट्पमात्रोऽवगन्तो राजन्नत्र तटिनीतटे नृषणैर्नृषिना परं मृता नारी वर्तते इति शिवा वक्ति. तत् श्रुत्वा वि-

स्मितो विक्रमार्कः समितस्तत्र गतः. तथास्थितां तां नारीं वीक्ष्य राजा प्राह ओ मित्र ! तव वचः स-
त्यं जातं, परमस्याः स्त्रिया शृषणानि मनागपि नाहं गृह्णामि, ओ मित्र ! यदि तव रोचते तर्हि त्व-
मेवास्या शृषणानि गृहाण ? विनयावनम्रदेहो ब्रह्मालः प्रोचे, ओ मित्र यदि त्वमस्या शृषणानि
नादत्से, तर्ह्यहं सांप्रतं चांडालिकं कर्म न करोमि. पुनः शिवारवं श्रुत्वा ब्रह्मालो राजानं जगाद,
एषा शिवैवं वक्ति यत्तवावंतीराज्यं मासेन प्राविष्यति. तत् श्रुत्वावंत्या राज्यं शून्यं ज्ञात्वा स ब्रह्म-
मानं मित्रमेवं वक्ति, ओ मित्र ! अहं सांप्रतं राज्यकृते तत्र पुरे यास्यामि, यतः—ददाति प्रतिगृ-
ह्णाति । गृह्यमाख्याति पृच्छति ॥ भुंक्ते प्रोजयते चैव । षड्विधं प्रीतिलक्षणं ॥ १ ॥ एवं मित्रमा-
ल्लाप्य मार्गे मित्रगुणान् संस्मरन् स्वीयं नगरं विक्रमार्कः समुपागमत.

अवधूतवेषो विक्रमार्क एकस्मिन् पीठे समुपविश्य कस्यचिन्मंत्रिणोक्तिके राज्यशून्यस्वरूपं प-
प्रह. मंत्रीश्वरो जगौ चर्तृहरभ्रमीपतेः पदे यो यो मंत्रीभिर्नृपः स्थाप्यते तं तमग्नैतालिकोऽसुरो
हंति. तदानीमवधूतवेषो विक्रमार्को जगौ ओ मंत्रीन् ! सर्वेऽमात्या यदि मह्यं राज्यं ददते तदाहं
दुष्टादिहत्य सज्जनान् पालयामि, एष च राजधर्मः, यतः—दुष्टस्य दंभः स्वजनस्य पूजा । न्यायेन

कोशस्य सदैव वृद्धिः ॥ अपक्वपातो सिंगुराष्ट्ररक्षा । पंचैव धर्माः कश्चिता नृपाणां ॥ १ ॥ तस्य स-
त्वं निरीक्ष्य मंत्रिर्निर्मत्रयित्वा तस्यावधूतवेषभृतो विक्रमादित्यस्य राज्यं दत्त्वा सर्वेऽपि हृष्टा मंत्रिणो
निर्जीकाः स्वस्थानं गताः, एवं च विक्रमादित्यस्य राज्यं जातं. ततः स राजा मनस्येवमचिंतयत्,
अस्य देवस्य संतुष्ट्यर्थं बलिं कारयामि, यतो दुष्टदेवता बलिपूजातः शांतिमाप्नोति. इति विचिंत्य
राजामात्यानाहूय बलिं कृते मूढकत्रयपक्वान्नवटकैरेयीबाकुलादीनि कारयति, तथा पुष्पागुरुधूपप्रभृ-
तीनि शांत्यर्थं कारयित्वा पुरप्रतोल्या उपरितनद्ध्यां स्थाने स्थाने राजमंदिरादिषु शय्यादिषु चतु-
र्दिक्षु पुष्पबलिधूपादिविधिं विधिनो कारयित्वा, तथा स्थाने स्थाने महीपालः स्वसेवकै राजमार्गं
वेगतस्तलिकातोरणैर्नृषयित्वा स्वयं खड्गसत्वाय एकाकी पट्यंकस्योपरि स्थितः, सावधानं लुब्धो
निर्भयः सत्त्वांश्च स जगवज्जुणान् संस्मरन्नास्थात्, साहसिकानां सर्वं जग्यं प्रवति, यतः—सीहं न
जोए चंदबल । नवि जोए धणरिद्धी ॥ एकलमो बहुआं प्रडे । जिहां साहस तिहां सिद्धी ॥ १ ॥
एवं यावत्स तस्थौ तावत्स सुराधमो निःकारणशत्रुः पुरगोपुरमार्गेण राजगृहं प्रति निशाद्वितीयप्रहर-
समये समांगात्, खड्गव्यग्रकरश्च राजशय्यासमीपे समागत्य ज्रीषणं रूपं कृत्वा ज्ञापयन् स नवीनं

नृपं हंतुं दधावे. ऋषोऽवगजो अग्निवेतालामर ! सांप्रतमहं शयने स्थितोऽस्मि, पूर्वं बलिं लाहि ? ततश्च मम विग्रहं गृहाण ? तत् श्रुत्वान्निवेतालिकोऽसुरो मनोऽजोऽहं बलिं ब्राल्वा महीपतेर्निर्जयं व-
चश्च निशम्येति दध्यौ, अहो धन्योऽयं महासत्त्ववानिति. ततस्तस्य वचः श्रुत्वा धैर्यं च वीह्यावधि-
ज्ञानेन तं प्रवर्धमानप्राग्यं च ज्ञात्वा पुरो भूत्वा प्रोवाच, ज्ञो महाभाग ! संतुष्टोऽहं तवोपरि, सुखे-
न राज्यं कुरु ? न्यायमार्गेण प्रजां च पालय ? एवंविधो बलिश्च त्वया सदा मह्यं देयः. राज्ञा तु-
मित्युक्ते स देवः स्वस्थानं गतः.

अथ प्रज्ञाते मंत्रिणो ऋपं जीवंतं वीह्य हर्षिताः प्रोचुरहोऽस्य सत्त्वाधिकत्वं ! ततो मंत्रिणो न-
गरमध्ये तल्लिकातोरणादिभिः सदुत्सवं कारयामासुः. एवं द्वित्रिदिनानि बलिपूजादिकं कृत्वा वैता-
लिकासुरं प्रति भूपो जगौ, ज्ञो वैतालिकासुर ! ते ज्ञानं कियदस्ति ? कियती शक्तिश्चास्ति ? वैता-
लिको ऋपं प्रत्याह ज्ञो ऋपते यदहं ध्यायामि तत्करोमि, सर्वं जानामि सर्वत्र च गह्वामि. राजा
प्राह ममायुः कियन्मात्रं वर्तते ? तच्च न्यूनाधिकं ज्ञवेद्वा न ? तद् ज्ञानेन ज्ञात्वा समाख्याहि ? दे-
वोऽवगेकवर्षशतं तवायुरस्ति, तच्च केनापि न्यूनाधिकं कर्तुं न शक्यते, ततः पूर्णायुर्भूत्वा त्वं स्वर्गं

यास्यसि. इति च मयाख्यातं त्वं सत्यं जानीहि? विसर्जितोऽग्निवेतालः स्वस्थानं गतः. तद्दिनादारभ्य निर्भयो ह्यमीशः सुखं सुष्वाप. प्रगे जागरितो ऋपः प्राज्ञातिकीं क्रियां कृत्वा महामहेन सकलं दिनं नीत्वा पुनरा रात्रौ शयनालये सुखं सुष्वाप. समागतोऽग्निवेतालः, सुप्तं राजानं वीक्ष्य क्रुद्धोऽसौ ऋपंप्रत्याह, रेरे दुष्टशयमहीपात्र! ममाकृत्वा बलिं पूजां च त्वं शयनीये कथं सुखं सुप्तोऽसि? यमजिह्वासदृशेनानेन खड्गेन तव शिरश्छिनत्ति, सज्जो भव? अकस्मात्तद्वचो निशम्य जागरितो ऋपो यमजिह्वासदृक् खड्गं कोशादाकृष्य कोपारुणो बाढस्वरेणैवं जगाद, रेरे दुष्टशयमग्निवेताल! ममायुः केनापि न लोढ्यते, अथाहं प्रत्यहं कुतस्तुभ्यं बलिं करोमि? यदि तव योद्धुं शक्तिरस्ति तर्हि संग्रामाय सज्जो भव? यथाहं तवाहंकृतिं स्फेद्यामि, शक्त्यन्नावे च किंकरवत्त्वं मम सेवां कुरु? तस्य राक्ष एतद्वचनचातुरीचमकृतस्तस्य सत्त्वेन प्रवृद्धाग्योदयेन च संतुष्टोऽग्निवेतालिकः सुरः प्राह ऋप! तव ङाग्योदयेन संतुष्टोऽहं, यद्वोचते तद्याचस्व? अमोघं देवदर्शनं, यतः—अमोघा वासरे विष्टु—दमोघं निशि गर्जनं ॥ नारीबालवचोऽमोघ—ममोघं देवदर्शनं ॥ १ ॥ राजावक्त्वा हे निर्जर यदि मयि तुष्टोऽसि तदा यद्यहं त्वां स्मरामि तदा त्वया त्वरितमेवागतं.

व्यं. मनुक्तं सर्वं कार्यं च कर्तव्यं, ममोपरि पितृवत्सदा स्नेहः कर्तव्यः, ज्ञातृता मम चिंता च भृशं कार्या, अस्मिन्नर्थे कथमपि न प्रमाद्यं. वेतालो बजापे जो महात्मन् जो विक्रमार्क! मम साहाय्य-तो निःशंकं राज्यं कुर्वस्व सुखेन तिष्ठ? इति श्रुत्वा संतुष्टो भूपोऽप्यग्निकासुरं नत्वा स्तुत्वा पुष्पादिभिः संपूज्य च विससर्ज. सोऽपि स्वस्थानमगमत्.

अथ प्रजाते राजा मंत्रिमुख्यानाहूय नैशं वृत्तांतं वैतालिकासुरसत्कं समाचख्यौ. तत् श्रुत्वा ते भृशं हृष्टा जाताः, अथ तस्मिन्नेव दिनेऽवधूतवेपं मुक्त्वा नृपः पूर्ववेपं ललौ, हृतश्च समागतो ऋद्ध-मात्रः, ततस्तौ हावपि सुहृदौ कुशलाद्युदतप्रश्नपूर्वकं परस्परं मिलितौ. ततो ऋद्धमात्रः प्राह भो जो मंत्रिण एष गर्दजिह्वपुत्रो विक्रमार्कनामा. ततस्तं समुपलब्ध सर्वेऽपि हृष्टाः. तदा श्रीमती जननी सुतं समायातं श्रुत्वा यावदोभांचकंचुकितविग्रहा बभूव, तावद्भृपालो मातृवत्सलो मातृमिलनाय मातुः समीपे गत्वा ज्ञात्वा च मातुः पादं ननाम, श्रीमती निजपुत्रस्य चरित्रं निशम्यातीवहृष्टाभू-त्, यतः—ते पुत्रा ये पितुर्भक्ता । स पिता यस्तु पोषकः ॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासः । सा ज्ञार्या यत्र निर्वृतिः ॥ १ ॥ मंत्रिजिर्विक्रमादित्यस्य सुदिवसे महामहोत्सवपूर्वकं पट्टाभिषेको विदधे, न्या-

यमार्गेण पृथ्वीं पालयन् राजा जनेभ्योऽप्रीप्सितं दानं दत्ते, एवं कालो याति. एकस्मिन् दिने से-
नया पश्चितोऽसौ देशसाधनाय निर्ययौ, अंगबंगतल्लिङ्गकाश्मीरसिंहलकल्लिङ्गकोकणसौराष्ट्रशब-
र्गशदीन् देशान् साधयित्वा लब्धजयो जयजयारैः स्तूयमानो विक्रमार्कोऽग्निवार्क इव दिदीपे,
एवं दीप्यमानोऽसावन्तीं प्राप्य मातुः पादौ प्रणनाम, मात्राग्निन्दितो राज्यमपालयत्.

अन्येद्युर्विक्रमादित्यजननी श्रीमती रोगन्यासशरीरा सधर्मपरायणा वैद्यैश्चिकित्समानापि जी-
वितक्षये स्वर्गं ययौ, अहो मरणं कोऽयुल्लघयितुं न क्षमते ! यतः—बद्धा येन दिनाधिपप्रभृतयो
मंचस्य पादे ब्रह्माः । सर्वे येन कृताः कृतांजलिपुटाः शक्रादिदिक्पालकाः ॥ लंका यस्य पुरी समुद्र-
परिखा सोऽयायुषः संक्षये । कष्टं विष्टपकंटको दशमुखो दैवादृतः पंचतां ॥ १ ॥ नृपमातुर्मृत्युका-
र्याणि कृत्वा शुचममुंचंतं तं वीक्ष्य मंत्रिण इति बोधयंतिस्म, यथा—धर्मशोकभयाहार—निद्राका-
मकल्लिक्रुधः ॥ यावन्मात्वा विधीयंते । तावन्मात्रा ज्वंत्यमी ॥ १ ॥ तिष्ठयश गणहारी । सुखदृष्टो
चक्किक्सवा रामा ॥ अवहरिया ह्यविहिणा । सेसेसु जियेसु का गुणणा ॥ २ ॥ इत्यादि शोक-
हृद्वाक्यं मंत्रिणां श्रुत्वा रूपः शोकं त्यक्त्वा भृशं सुखी राज्यं कुर्वन्नासीत्. इतो लक्ष्मीपुरे सिंहस्य

मेदिनीपतेः पद्मावत्यां पट्टराज्ञ्यां बहुपुत्रोपरि पुत्री जाता, तस्याः पिता कमलोल्लसिद्धिं व्यधात्, सा राजपुत्री क्रमेण वर्धमाना सकलकलासमन्विता धौवनोन्मुखी सिंहेन राज्ञा विक्रमार्काय दत्ता, विक्रमार्केण च परिणीता, राज्ञः पट्टदेवो च जाता, लक्ष्मीहिरेखि, एवमन्या अपि बहुकन्याः सदुत्सवेन परिणीय विक्रमादित्यच्छुपालोऽन्वहं राज्यं कुरुते. सर्वासां राज्ञीनां मध्ये विर्नातत्वाद् भूमिना यस्य कमला कमलेश्वर वल्लभाजवत्. तस्य राज्ञो न्यायनिपुणो गंभीरो लोचरहितो राजनक्तो गुणसमुद्रस्तीक्ष्णधीर्निद्रमात्रो महामात्योऽजवत्, तथा तस्य भूपतेरग्नितेजोलाजिधोऽसुरः साहसेन वशीभूतो सर्वकार्येषु सान्निध्यं चकार, अहो पुण्यानामुदये सर्वं द्रव्यं भवति, यतः—पत्नी प्रेमवती सुतः सुविनयो भ्राता गुणालंकृतः । शिष्यो बंधुजनः सखातिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः ॥ निर्लोचोऽनुचरः सुबंधुसुयतिप्रायोपज्ञोऽग्यं धनं । पुण्यानामुदयेन संततमिदं कस्यापि संपद्यते ॥ १ ॥ अतदा श्रीविक्रमार्को भ्रातृविरहाद् भृशं दुःखितो घर्तृहरं विनयेन संतोष्य पुरे समानीतवान्, तस्य चरणौ प्रणम्य कृशत्वं च वीक्ष्य विक्रमार्को भूपतिस्तपोदुष्करत्वं दृष्ट्वा, ततस्तस्य मुनेः पादौ प्रणम्य सं क्षतिं जगाद, हे जगवन् ! मयि प्रसन्नो भूत्वा त्वं राज्यमंगीकुरु ? तत् श्रुत्वा घर्तृहरो ज-

गाढ, भो नरोत्तम ! महान् राज्यादिकं त्यक्त्वा पुनर्नर्गीकरोत्यगंधनसर्पवत्, पुनर्भूषो जगाद् तर्हि त्वयान्नैव स्थेयं, ग्रामादिषु कुत्रापि न गंतव्यं, ममोपरि कृपां चाधाय मदुक्तं कार्यं, ऋषिः प्राह साधोरेकत्र पुरे चिरं-स्थायं न युक्तं, पुनर्विक्रमार्को जगाद् तर्हि मामकीने गेहे त्वया सदाभ्येत्याहारो लातव्यः, पुनर्मुनिः प्राह साधूनामेकसन्न्याहारो न युज्यते दोषसंज्ञवात्, राजा प्राह तथाग्ये-
कवारं मम निकेतने दोषवर्जितमाहारं लातुमागंतव्यं, मुनिना मानिते ऋपः प्रियांप्रत्याह, हे प्रिये ! नित्यशस्त्वयास्य मुनेराहारः प्रदातव्यः, तत् श्रुत्वा संतुष्टा राज्ञी, स्वस्थानं गतो मुनिः, राजा च राज्यकार्यरतो बभूव.

अथ षट्पदहरो मुनिराह्वारार्थं प्रतिदिनं राजवैश्वमनि समायति. ततो नृपगेहे गन्धन्नन्यदा षट्पदहरो मुनिः स्वानपरां भूपगेहिनीं संवीक्ष्य द्रुतं ववले. तद्यावस्था ऋपपत्नी कृतत्वरं समुन्नाय तस्यैषः पृष्टौ गत्वा स्फुटाक्षरमिति प्रोवाच—भो मुने ! जवताशेषं बाह्येन्द्रियजालं विजितं, परमंतरंगं तु न जितं, यतो जवान् ममांगं, वीक्ष्य त्वस्तिं प्रत्यावृत्तः, यतः—शत्रौ मित्रे तृणे स्त्रौ । स्वर्णेऽश्मनि मणौ मृदि ॥ मोक्षे जवे जविष्यामि । निर्विशेषमतिः कदा ॥ १ ॥ तद्दिनादारभ्य ध्यानमौनपरो

ऋतुहरो मुनिः पृथ्वीपीठं बोधितुमन्यत्र जगाम. इति विक्रमादित्योत्पत्तिचरित्रं. ॥ एकस्मिन् दिने मंत्रिसामंतमहेश्यालीनतक्रमो विक्रमादित्यो राजा देवेंद्रसन्नातुल्यायां स्वसन्नायां यावता समुपविष्टः स्तावदेको नापितो राज्ञः पुरः समागत्य सूर्यबिंबवद्भासुरं देहप्रमाणमादर्शं पुरो दधौ. विक्रमाकौ महीपालस्तस्मिन्नादर्शं स्वीयां निखिलां देहह्यायां विलोकयन् यावच्चित्ते चमत्कृतोऽभूत्, तावन्नापि तश्चमत्कृतं ऋपं ज्ञात्वा तस्यां सन्नायां सर्वेषां मंत्रिमुख्यानां पुरो जगौ, हे राजंस्त्वयात्मीयं स्वरूपं विलोकय यच्चित्तितं तदेते विज्ञा मंत्रिणः सांप्रतं कथयंतु, नो चेदहं जमोऽयत्र तवाग्रे सर्वं कथयामि. तदानीं ऋमीभुजा पृष्टाः सर्वेऽमात्या दध्युः, सांप्रतं प्रायोऽसौ नरो वाक्सारो दृश्यते, एवं ते सर्वेऽमात्याः परस्परं ध्यात्वा राजानं जगुः, हे राजन् ! म्लानिहेतवेऽयं महामानी पृच्छ्यतां, यतः— मानिनो हृतदर्पस्य । लाघोऽपि न सुखावहः ॥ जीवितं मानमूलं हि । माने म्लाने कुतः सुखं ॥ ॥ १ ॥ ऋपेनोक्तं प्रो दिवाकीर्ते त्वमेव ब्रूहि ? देहप्रमाणमादर्शं दृष्ट्वा किमहं चित्ते चमत्कृतः ? नापितेनोक्तं राजंस्त्वया स्वरूपं दृष्ट्वा चित्तितं यन्महीमध्ये मनुज्यः कोऽपि मानवो नास्ति, इत्यग्निमानस्तव चित्ते समागतः, परं प्रो नृप ! त्वं शृणु ? महान्तो मनुजाः कदाप्येवं गर्वं न कुर्वन्ति, यतो-

ऽस्मिन् सारे सर्वशरीरिषु तारतम्यं विद्यते, राजा प्राह यो दिवाकीर्तं त्वयाद्व्युतं किं दृष्टं? यदद्व्युतं दृष्टं गवति तत्सर्वं निर्धेयः सन्न मत्पुरः सद्यो घवान् जडपतुः नापितोऽवगच्छो ब्रूयच्छ्रौ ! सावधानो ब्रूत्वा श्रूयतां? स्वर्गिपुरोपमे प्रतिष्ठानपुरे शालिवाहनश्चपाख्यो न्यायतो ब्रुवं शशास, तस्य राज्ञो विजयाचार्याकुट्टयुद्धवा सुकोमलानाम पुत्र्यासीत्, प्रसरद्रूपलावण्या सत्कलाकलापशालिनी सान्यदा जातिस्मरणज्ञानतो निजान्न सप्त पूर्वघवान् वीक्ष्य पुरुषं च सापराधं ज्ञात्वा पुरुषद्वेषिणी जाता, तद्विनादारभ्य दृष्टिपथागतं नरं सा लकुटैर्हेति, नरनामश्रुतेः स्नानं करोति, यस्याः पुरोऽन्या कापि रूपशोभां न धत्ते, यथा—सुकोमलातनूप्रोद्य—हीमिपुंजपुरो मनाग् ॥ ब्रूपात्र त्वद्व्युत्तीतानां । देहदीप्तिरणूयते ॥ १ ॥ सा च पुरुषद्वेषात् सर्वतुर्गुष्पफलाढ्ये नगरबाह्यवने तिष्ठति, तस्मिन् वने क्षीरवन्नीरपरिपूर्णं स्वर्णबद्धतलं स्वर्णपात्रिमनोहरं स्वर्णसोपानसुन्दरं सरोवरमस्ति, मार्जारीरूप भृत्सुरी तयोर्वनसरोवरयो रक्षां करोति तृणकाष्ठकचवराद्यपनयनादिना, तस्य तद्वचनं निशम्य विक्रमार्कोऽवगृहे महाभाग ! त्वया सत्यमुक्तं, रूपतारतम्यं यच्च त्वयोदितं तत्सत्यमेव. अथ संतुष्टो राजा विक्रमार्कस्तस्मै यावच्छनं दापयामास तावत्स नापितो दिव्यमुकुटकुण्डलहारकेयूरदिव्यवस्त्रयुग्म-

धारको देवोऽजवत्, तद्रूपं दृष्ट्वा भुपाद्याः सर्वेऽपि मंलिणः सज्यलोकाश्च बाढं चित्ते चमत्कृता बभूवुः, राज्ञा पृष्टं नो सुरेश्वर ! त्वं कुतः स्थानात्किमर्थं चागतोऽसि ? स प्राह्राहं सौधमदेवलोकावासी सुराचलो देवनस्यै गतोऽद्यवं, तत्र जिनान्नत्वा भूमंडलेऽहं भ्रमन् प्रतिष्ठानपुरे गतः, तत्रापि देवान्नत्वा यावता नगरश्रियं पश्यामि तावन्मया ऋपपुत्री सुकोमला दृष्टा, मया चित्तितमहो राजपुत्र्याः सुंदरं रूपं दृश्यते, ततश्चलितस्तावत् किन्नराणां मुखोदीयमानं तावकं साहसं रूपं च श्रुत्वाहं हे ऋपते ! त्वां वीक्षितुमागतः, त्वत्परीक्षाकृते चावागां सुंदराजिधो देवः, त्वत्साहसेन तुष्टोऽस्मि, वांछितं वरं मार्गय ? विक्रमोऽवग्नो सुरेशाधुना केनापि वस्तुना मम कार्यं नास्ति, यतो मम सद्नेन लक्ष्म्यन्वितं सर्वं समीहितमस्ति, ततो देवो महीशाय दिव्यरूपकृद्गुटिकां बलाहत्वा हृष्टचित्तो विद्युदिव तिरोदधे, यतः—संतुष्टानाममर्त्यानां । दर्शनं जातमंगिनां ॥ मोघं च जायते नैव । निशागर्जितवत्कदा ॥ १ ॥

अथैकस्मिन् दिने ऋट्टमात्रो दीनमुखं तं ऋपं दृष्ट्वेति पृष्ठवान्, हे स्वामिंस्ते मनः किमर्थं बाधते ? तत्सर्वं ममाग्रे सत्यं समाख्याहि ? यथा तस्योपचारः क्रियते, ऋवतश्च तुष्टिर्भवति, राज्ञोक्तं

ङो मंत्रीश्वर ! सावधानीभूय श्रूयतां ? सुरोक्तायाः शालभुजः कन्यायाः पाणिग्रहणं विना सम-
 जीवितं नास्ति, यतः—अस्काणसणी कम्माण । मोहणी तह य वयाण बंभवयं ॥ गुत्तोण य म-
 णगुत्ती । चनरो दुक्केण जिपंति ॥ १ ॥ दिवा पश्यति नो धूकः । काको नक्तं न पश्यति ॥ अ-
 पूर्वः कोऽपि कामंधो । दिवानक्तं न पश्यति ॥ २ ॥ मंत्री प्राह हे राजंस्तस्याः पुरुषद्वेषिण्या यो-
 षितस्तव पाणिग्रहोऽनर्थमूलं न विष्यति, अतस्तव तथा सह पाणिग्रहणं कर्तुं न युज्यते, राजा प्रा-
 ह ङो मंत्रिन् ! यदि प्रवतो मदीयेन जीवितव्येन प्रयोजनं स्यात्तर्हि तत्रोद्यमः क्रियतां ? अथ मं-
 त्रिणा ये ये लपायाः कृताः, येन प्रकारेण च सा ऋपपुत्री सुकोमलानाम्नी परिणीता, तस्याः कुं-
 दौ च विक्रमचरित्वनामा पुत्रो जात इत्यादिः सकलोलपि वृत्तांतो विक्रमादित्यचरित्रादवसेयः, ग्रंथ-
 गौरवग्रथान्नास्माद्विलिखितः. अथ विक्रमादित्यो राट्, तस्य सुकोमला च पट्टराज्ञी, तयोः पुत्रो वि-
 क्रमचरित्वनामा प्रतिष्ठानपुरान्मातृसहितः पितृमिलनाय सद्योऽवंतीपार्श्वे समागमत, राजा विक्रमादि-
 त्यो त्रार्यापुत्रागमं श्रुत्वा तत्क्षणात् सन्मुखमागत्य तयोः पूःप्रवेशं महामहेन कारयामास, ततस्त-
 योः सप्तऋमिकमावासं दत्त्वा न्यायवर्त्मना विक्रमार्कस्तेन पुत्रेण सह राज्यं पालयामास. एवं तेन

विक्रमादित्येन बहवः कन्यकाः परिणीताः, ताभिः सार्धं च वैषयिकं सुखं भुञ्जानोऽसौ देवराज इव राज्यं करोति.

अथैकस्मिन् सर्वोत्कृष्टतमे दिवसे सुखप्रदे सन्मुहूर्ते सन्मानपूर्वकं सिद्धविद्यं तद्वक्तुं समाकार्य कीरकाष्टमयं रत्नजटितं सिंहविस्तरं मनोरमं सिंहासनं ऋषतिः कारयामास, तथा तस्मिन् सिंहासने कीरकाष्टमया रत्नखचिता द्वात्रिंशद्बालभ्रंजिका नृपो योजयामास, सन्मुहूर्ते कृतत्वात् कीरकाष्टमय-त्वाच्च द्वात्रिंशता सुरीत्रिस्तत्सिंहासनमधिष्ठितं, ततः प्रभृति विक्रमादित्यनृपालस्तस्मिन् सिंहासने स-मासीनो निरंतरं न्यायमार्गेण मेदिनीं पालयामास. अन्यदा कश्चिद्योगिराट् प्रतिहारनिवेदितो ऋ-पोपांते समागत्यैकं बीजपूरकं डुढौके, एवं वर्षावधिं यावन्निरंतरं स योगिराट् ऋषतेऽग्रे ऋग्शिो बी-जपूराणि डुढौके, एवं काले यात्येकस्मिन् दिने एको मर्कटो राज्ञो हस्तादेकं बीजपूरफलं समादाय प्रीत्वा च यावता बुभुजे तावत्तन्मध्यादेकं महामूढ्यं रत्नं निर्गतं, तादृशं नमालोभ्य राजा कोशा-ध्यक्षातिक्लात्सर्वाणि फलान्यानीतवान्, तानि फलानि जित्वा मणौश्चैकीकृत्य वीह्य प्रमुदितो राजा प्राह प्रो योगीन्द्र ! त्वं महाधर्मानेतान् मणीन् किमर्थं प्राभृतीकरोषि ? योगी जगौ राजेंद्र ! नृणामु-

पकारः कृतः सुखहेतवे जायते, ये च जवादृशाः सात्विका ज्ञवंति ते हि नृणां प्रार्थनाभ्रंगं न कुर्वन्ति, यतः—कुडाः संति सहस्रशः स्वचरणव्यापारब्रह्मादराः । स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः ॥ दुःपुरोदरपूरणाय पिबति श्रोतःपतिं वाडवो । जीमूतस्तु निदाघतापितजगत्संतापविहित्तये ॥ १ ॥ लह्मी सहावचवला । तल्लवि चवल्लं पि जीविगं होई ॥ जावो ल तल्लवि चवल्लो । उवयारविल्लं वणं कीस ॥ २ ॥

एवं योगिप्रोक्तं वचनं श्रुत्वा मेदिनीपतिः प्रोवाच ज्ञो योगिन् ! यत्तत्र कार्यं विद्येत तत्त्वं ममाग्रतो ब्रूहि ? योगी जगाद ज्ञो नृपाल ! शरीरिणां साहसेन दुःशक्त्यापि कार्यसिद्धिः सुखकराद्भुतं ज्ञवति, यतः—विजेतव्या लंका चरणतरणीयो जलनिधि—विपक्षः पौलस्त्यो रणश्रुवि सहायाश्च कषयः ॥ तथाप्याजौ रामः सकलमवधीद्राक्षसबलं । क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १ ॥ राजन् ! मया काचिपूर्वं मंत्रसाधना प्रारब्धा, तस्याः कोऽप्युत्तरसाधको नास्ति, हे सात्विकाग्रणि ! त्वं तस्यामुत्तरसाधको ज्ञव ? तद्वचो निशम्य राजा तस्य वचः प्रतिपद्य योगिसमन्वितो निर्गम्यो रात्रौ वनांतरे ययौ, यतः—एकोऽहमसहायोऽहं । कुशोऽहमपरिहृदः ॥ स्वप्नेऽप्येवंविधा

चिंता । मृगेंद्रस्य न जायते ॥ १ ॥ एवमुत्तरसाधकत्वेन स स्थापितः, योगिनाञ्चाणि भो राजेंद्रा-
स्यां वटशाखायां बद्धस्य शबस्य समानयनं कुरु ? द्रुत्युत्त्वा स द्रुष्टधीः शबानयनाय महीपालं प्रेष-
यामास, योगी स्वयं च खदिरदारुणिरभिकुम्भं ज्वलज्ज्वालं कृत्वा ध्यानं कर्तुं प्रवृत्तः, श्रृपस्तास्मिंस्तरो
गत्वा तं समारुह्य दवरकं नित्वा मृतकं पातयित्वा शीघ्रं वृद्धाद्भ्रूमावुत्तीर्णवांस्तावत्तन्मृतकं पुनर्वक्षे
चर्चितं वीक्ष्य श्रृपतिः पुनर्वृक्षमारूढस्तथैव शबं पातयामास. एवं द्वित्रिवारान् कृत्वा शबं च पुनरू-
र्ध्वर्गतं दृष्ट्वा कष्टं वीक्ष्य श्रृमिभुजाग्निवैतालिकः स्मृतः, सोऽपि स्मृतमालोपस्थितो मृतकशरीरमाश्रि-
त्य मेदिनीनायकं प्रति प्राह हे राजन् ! मया कथ्यमानं किञ्चित्कथानकं श्रूयतां ? राजावग ग हे शब !
पुरातनी कथा ममाग्रे कथ्यतां ? महीपतीश्रे शबेन पूर्वकथा कथिता. अत्र वेतालपंचविंशतिकाव-
तार्या, पंचविंशतिकथानकैस्तां निशामतिवाह्य निशांते नृपं प्रति वैतालिकः प्राह यथा—राजन्नयं
बली योगी । त्वां बलिं पुरुषोत्तमं ॥ विधाय स साधयिषु—रस्ति काञ्चनपौरुषं ॥ १ ॥ अतोऽस्य
योगिनस्त्वं हि । मा विश्वासं कथा नृप ॥ दुरात्मायं बली योगी । विद्यतेऽधर्मशेखरः ॥ २ ॥ यतः
—मयोपकृतमेतस्य । वक्रस्येति न विश्वसेत् ॥ दत्तक्षीरोऽपि दुष्टाहि—दुर्जयो दशति ह्रुतं ॥ ३ ॥

एतच्चैताल्लिकस्योक्तं श्रुत्वा सविस्मयं ऋपेन चित्तेऽचिन्ति, अहो दुष्टधियः खल्ला मर्त्यजन्म सुधा हा-
 रयन्ति तर्हि पश्याम्यहमयं बली योगी मे किं करिष्यति? तदानीं समयोचितमहमपि करिष्यामि,
 यतः—अतीतं नैव शोचन्ति । अविष्यन्नैव चिन्तयेत् ॥ वर्तमानेन कालेन । वर्तयन्ति विचक्षणाः ॥
 ॥ १ ॥ एवमुक्त्वा तह्रबं स्कंधे कृत्वा विक्रमार्को योगिराट्पार्श्वं मुमोच, शवं समानीतं दृष्ट्वा योगी-
 शो मुदितः प्राह, अहो ऋपते ! तवाहं रक्षार्थं शिखाबंधं करोमि, यतो ह्येवं वितन्वतस्तव विघ्नो
 न जायते, यतः—राक्षसव्यंतरेत—ऋतदैत्यादयः पुनः ॥ केऽपि तवापि नो विघ्नं । प्रवन्ति कर्तुं
 मत्र हि ॥ १ ॥ अंगरक्षां यतो विद्या—साधका धुरि कुर्वते ॥ ततः समीहितं सर्वं । तेषां प्रवति
 निश्चितं ॥ २ ॥

एवमुक्त्वा स दुष्टमानसो योगी महीपतेः शिखाबंधं कर्तुं निखिलां सामग्रीमानयामास, मही-
 शस्य मस्तकोपरि तत्क्षणाब्धिखाबंधं विधाय दुष्टमानसो योगिराट् स्वमानसे मुमुदे, राजा दध्यावयं
 पावंनी स्फुटं दुष्टो विद्यते, मया तथा विधातव्यं यथा मम सुखं प्रवेत्, ततो यावद्योगो नृपं वह्नि-
 कुण्डे क्षिपति तावद्ऋपोऽग्निवेतालं स्मृत्वा सावधानीभूय चिन्तयत्यहो दुर्गमनानेनेदानीं स्वीदरपू-

तये किमेवंविधाः पापप्रपंचरचना मंडिताः ! आहूतिसमये बह्विकुण्डे तं योगिनमेव बलिं कृत्वा वि-
 क्रमाकौ राट् स्वर्णमयं मर्त्यमसाधयत्, तदैव गांगेयनराधिष्टायकः सुरः प्रत्यक्षीभूय राज्ञे तत्प्रज्ञावं
 प्रकाश्य तूर्णं तिरोदधे, विक्रमादित्यो राजा तं कनकपुरुषमशिकुमादादाय महता महेन रवेरुदये पुं-
 र्यां प्रविवेश, तदा मंलिपृष्टो राजा योगिसंज्ञवमशेषं वृत्तांतं मंत्रिलोकानां पुरतः कथयामास, मंत्री-
 श्वरा जगुः परप्राणिनां द्रोहः कृत आत्मन्येव पतति नात्र संशयः, यथा—आत्मनः कुशलाकाङ्क्षी ।
 परद्रोहं न चिंतयेत् ॥ स्थविरायै कृतो ङोहो । बध्वा एवापतद्यतः ॥ १ ॥ अत्र वीरश्रेष्ठिस्थविरामा-
 तपुत्रनार्याकथा वाच्य्या. अथ विक्रमादित्यदानाधिकारः सूत्रोक्तः कथ्यते, यथा—एकस्मिन् दिने
 वृष्ट्वादिसूरिशिष्यः सिद्धसेनदिवाकरः सर्वज्ञसूनुबिरुदं वहन् महीतले विजहार, एवं नगरे नगरे
 ग्रामे ग्रामे जिनोदितं धर्मं प्ररूपयन् बहून् ज्ञान्यन् प्रतिबोधयन् स मह्यं विचरति, एकदावंत्यां श्र-
 सिद्धसेनदिवाकरमागन्तं गुरुं बहिः क्रीमयै गह्वन् विक्रमाकौ निरीक्ष्य सर्वज्ञपुत्रपरीक्षार्थं चेतसा
 नमश्चक्रे, तदानीं सिद्धसेनसूरिर्दक्षिणं करमुत्क्षिप्य धर्मलाजं ददौ, तदा राजा प्राह मह्यं धर्मलाजः
 कथं दीयते ? ययं केन वंदिताः ? सूरिराह ज्ञवता सर्वज्ञपुत्रपरीक्षार्थं वयं वंदिताः, यथा—सूरिः

प्रोवाच नृपाल । वंदमानाय दीयते ॥ कायेन वंदिता नैव । मनसा वंदिता वयं ॥ १ ॥ श्रुत्वैतच्छ-
 र्पितो नृपो—ऽवरुह्य कुंजराक्षतः ॥ वंदित्वांतर्गुरुं स्वर्णं—कोटिं चादापयत्तदा ॥ २ ॥ निर्लोभत्वा-
 त्त्तदाचार्यो । जगृहे न नृपार्पिता ॥ कथितत्वान्नुपः पेश्चात् । स्वर्णकोटिं लब्धौ न हि ॥ ३ ॥ तदा
 सूररनुज्ञया तद्धनं मंत्रिमुख्यैर्जोषोद्गारे व्ययितं, राजवहिकायां च लिखितं, तत्स्वरूपं दृष्ट्वा पंडि-
 तैरुक्तं यथा—धर्मलाभ इति प्रोक्ते । दूरादुच्चितपाणये ॥ सूरये सिद्धसेनाय । ददौ कोटिं नरा-
 धिपः ॥ १ ॥ चमत्कृतिकृते ऋमि—नायकस्यान्यदा प्रगे ॥ श्लोकचतुष्टयं कृत्वा । सिद्धसेनो दि-
 वाकरः ॥ २ ॥ राज्ञो निकेतनद्वारे । गत्वा चेति जगौ तदा ॥ ज्ञो द्वाःस्थाहं महीशस्य । मिल-
 नायागतोऽस्मि च ॥ ३ ॥ लिखित्वा पत्रके श्लोक—मेकं द्वास्थपाणिना ॥ प्रेषयामास सूरीशो ।
 नृपपार्थ्वे विशारदः ॥ ४ ॥ तथाहि—दिदृक्षुर्भिक्षुरयात—स्तिष्ठति द्वारि वास्तिः ॥ हस्तन्यस्तच-
 तुःश्लोकः । किंवागहन्तु गहन्तु ॥ ५ ॥ ज्ञात्वा श्लोकार्थमूर्वीशो । रंजितो द्वाःस्थपाणिना ॥ प्रति-
 श्लोकं पुनः प्रेष—यामास गुरुसन्निधौ ॥ ६ ॥ तथाहि—

दीयतां दशलक्षाणि । शासनानि चतुर्दश ॥ हस्तन्यस्तचतुःश्लोको । यद्वागहन्तु गहन्तु ॥ ७ ॥

ज्ञातश्लोकार्थसूरीशो । गत्वा मध्यगृहं नृपं ॥ पूर्वाशास्थितमालोक्य । पुनः श्लोकं पपाठ च ॥ ८ ॥
 अपूर्वैयं धनुर्विद्यां । प्रवता शिक्षिता कुतः ॥ मार्गणौघः समञ्ज्येति । गुणो याति दिगंतरं ॥ ९ ॥
 पूर्वां मुक्त्वा राजा दक्षिणदिग्भिन्नागे स्थितः, पुनरपि सूरिद्वितीयं श्लोकं प्राह—सर्वदा सर्वदोऽसी-
 ति । मिथ्या संस्तूयसे बुधैः ॥ नारयो लेझिरे पृष्टं । न वक्ताः परयोषितः ॥ १० ॥ ततो पश्चिमां
 स्थिते राक्षि सूस्तितीयं श्लोकं जगौ—त्वकीर्तिर्जातजाड्येव । चतुरंजो धिमज्जनात् ॥ आतापाय
 महीनाथ । गता मार्तममंमलं ॥ ११ ॥ ततो ऋपे भुत्तरायां स्थिते चतुर्थं श्लोकं सूरिः पपाठ—
 आहते तव निःस्वाने । स्फुटितं रिपुहृदयैः ॥ गलिते तत्प्रियानेत्रे । राजंश्चित्रमिदं महत् ॥ १२ ॥
 पुनः पपाठ—सरस्वती स्थिता वक्त्रे । लक्ष्मीः करसरोरुहे ॥ कीर्तिः किं कुपिता राजन् । येन देशा-
 तरं गता ॥ १३ ॥ एतत् श्लोकचतुष्टयं श्रुत्वा महीपालो विक्रमार्कश्चेतसि चमत्कृतः सिंहासनाढ्यो
 समुत्तीर्य प्रक्षया नत्वा गुरुं सिद्धसेनं जगाद हे महामुने ! लसद्दस्तिवाजिरत्नादिशालितमिदं रा-
 ज्यं गृहाण ? मां चानुग्रहं कुरु ? सूरिर्जगाद हे राजन् ! मया मातृपित्रादिनिःशेषा लक्ष्मीः पुरा त्य-
 क्त्वा, तेन हेतुना मे मनः सदैव लोष्टुकांचनेषु समं वर्तते, यथा—रिपौ मित्रे तृणे स्त्रिणे । स्वर्णे-

ऽश्मनि मणौ मृदि ॥ मोक्षे भवे च साधूनां । समं चित्तं सदा ज्ञवेत् ॥ १ ॥ भुंजीमहि सदा जी-
ह्वं । स्थ्यावासे वसीमहि ॥ शयीमहि महीपीठे । कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ २ ॥ निर्लोभत्वं नृपो
वीक्ष्य । सूरीशस्य तदा भृशं ॥ जिनधर्मतः किञ्चि—द्रुभूव न्यायतत्परः ॥ ३ ॥ एवं राजा विक्र-
मादित्यस्तस्मिन् कीरकाष्टविनिर्मिते स्वर्णरत्नजटिते द्वात्रिंशत्पुत्तलिकासंयुक्ते सिंहासने समुपविष्टो
राज्यं करोति ।

अन्यदा श्रीसिद्धसेनसूरिः श्रीऋषभदेवजिनालये देवं नंतुं गयौ, तदा तत्र चैत्ये सिद्धसेना-
चार्यं वंदितुं श्रावकवर्गः सद्यः समाजगाम, स श्रावकवर्गो देवं गुरुं च नत्वा गुरुणा सह गुरुक्तं चै-
त्यं किल सर्वमंगला—श्रितं प्रमोदाय न कस्य जायते ॥ १ ॥ ज्जाटावलीसंवलितसमंडलः ॥ यदीय-
कर्मरुण्डेदनपुंडरीकं ॥ पद्भ्यां पवित्रीकृतपुंडरीकं । नताखिलाखंडलपुंडरीकं ॥ २ ॥ उन्मत्तमोह-
द्विपपुंडरीकं । बाढ्ये कृतार्थीकृतपुंमरीकं ॥ शिरस्तुषारामृधृतपुंडरीकं । त्वां स्तौति चंचपदपुंडरीकं
॥ ३ ॥ अतिस्फारनमस्कारान् । सदर्थसंहितांस्तदा ॥ कथयित्वेति ज्ञावेन । सिद्धसेनो गुरुर्जगौ ॥

॥ ४ ॥ नेत्रानंदकरी प्रबोदधितरी श्रेयस्तरोर्मजरी । हर्षोत्कर्षशुभप्रवाहलहरी व्यापहताधूमरी ॥
 श्रीमद्धर्ममहानैर्द्रनगरी रागद्विषां जित्वरी । पूजा श्रोजिनपुंगवस्य विहिता क्षेमंकरी देहिनां ॥ १ ॥
 ततो ' नमुत्थुणं ' इत्यादिस्तुतिर्जिर्वद्यमानं जिनेश्वरं वीक्ष्य श्रावकवर्गः सूरिशं प्राह हे जगवन्नेत-
 वं वैरेतानि शास्त्राणि गुरुसन्निधौ कथं पठितानि ? इहं श्रावकप्रशंसावाक्यानि श्रुत्वा मुदितमान-
 सः सिद्धसेनो गुरुः ' आवस्सहीति ' कृत्वा जिनगृहान्निर्गतोपाश्रये समागतः, कियंति दिनानि
 च तत्र स्थित्वा ततः पृथिव्यां विचरन् पुनः प्रतिष्ठानपुरे समाययौ, तत्र वृद्धवादिसूगुरुं नत्वा च
 तत्र स्थितः अथैकस्मिन् दिने सिद्धसेनाचार्यो गुरुं वृद्धवादिसूरीशं नतैवं बजापे, हे जगवन् ! वंद-
 नादिकसूत्राणि प्राकृतानि न शोभन्ते, अतोऽहं संस्कृतान्येव कुर्वे यदि जगतां रोचते. गुरुः प्राह
 हे महाभाग ! गौतमादिगणेश्वराश्चतुर्दशपूर्वपाथोधिपागा वंदनादिकसूत्राणि संस्कृतानि च कर्तुं न
 जानंतिस्म ? तैः संस्कृतानि कथं न कृतानि ? त्वं किं ततोऽप्यन्यधिको येनैवं प्रजल्पसि, पुनरेवं
 गुरुः प्राह हे महाभाग ! तव पारांचितं पापं जातं, तेन च तव दुर्गतिपातो निश्चितं जविता, त्वया
 सिद्धांताशातना कृता, अनेन पापेन च तव संसारे अरिभ्रमणं जविष्यति. सिद्धसेनोऽवक् स्वामि-

न ! मौढ्यान्मयेदृशं जड्विपत्तं अरिष्टः स्वसंततिदायकं, तेनाधुना मम योग्यं प्रायश्चित्तं विश्राणय ? गुरुगृहं तवात्यंतं पापं लभं, तीव्रतपश्च ज्वाहृशां दातुं न शक्यते, अतोऽवधूतवेषेण यदि त्वं द्वादशाब्दिकां स्थित्वा प्रांते प्रौढं नृपं बोधयित्वा नवीनं तीर्थं च पालयिष्यसि, तदा ते पापाच्छुद्धं प्राप्नुयिष्यति, गुरोरेतद्वाक्यं श्रुत्वा सिद्धसेनो वेषपरावृत्तिं कृत्वा कृतावधूतवेषः स्थाने स्थाने ब्रमन् मेदिनीं प्रतिबोधयति, इत्यादि द्वादशवार्षिको विद्वारो ग्रंथांतरादवसेयः. अथ प्रस्तुतमेवाह — विक्रमादित्येन राज्ञा विक्रमचरित्रपुत्रस्य बहवः कन्यकाः परिणायिताः. कुमारस्ताम्रिः समं दोगुणकदेव इव वैषयिकं सुखं ज्ञेजे.

एवं विक्रमादित्यस्य देवराज इव राज्यं कुर्वतो दिनानि यांतिस्म. अथ सिद्धसेनो दिवाकरो गुरूपदिष्टं प्रायश्चित्तं कुर्वन् द्वादशवर्षाण्यवधूतवेषेण भ्रांत्वा भ्रांत्वा देशनया ज्ञान्यजीवान् प्रतिबोध्य द्वादशवर्षपर्यन्ते विक्रमार्कं नृपं कुयोगतो मिथ्यात्वग्रसितमाकर्ण्य तत्प्रतिबोधाय मालवनिर्वृतिं ययौ. तत्रावधूतवेषेण सिद्धसेनो गुरुर्महीपतेः प्रतिबोधायोज्जयिन्यां समायातः. तत्र महाकाशेश्वरप्रासादेन गत्वा निजौ चरणौ लिंगाग्निमुखौ कृत्वा सूरिश्वरः सुप्तः. तं तथास्थितं वीक्ष्य देवपूजकः प्राह भो

महापुरुष त्वमुत्तिष्ठ ? एवं देवसन्मुखं शयनं नो क्रियते. एवं पुनः पुनः प्रोक्ते स यावन्नोत्तिष्ठति तावेहैवार्चको ऋमीपतेः पार्श्वे गत्वा जगौ, स्वामिन्नैकः पुमानवधृतवेषधारक ईश्वरलिंगस्याङ्घ्रिमुखं पादौ दत्वा निश्चितं सुप्तोऽस्ति. राजा बभ्राषे प्रो देवार्चक ! स यदि वचनेन न समुत्तिष्ठति तदा कंबादिजिराहत्य त्वया दूरतः कर्तव्यः. सोऽपि तत्र गत्वा ऋग्शिः कथयामास, तथापि यावता स नोत्तिष्ठति तावत्तेन कंबया हतः, तस्य कंबाप्रहारे दत्ते राज्ञोतःपुरं कंबाङ्घ्रिस्ताड्यते, अंतःपुरपीनां ज्ञात्वा ऋमिपतिर्भृशं दुःखपीनितो महाकालालयेऽभ्येत्य तमवधृतमिति जगाद, हे अवधूत ! त्वं म-
हेशं स्तुहि ? एष स्तुतस्तव मोक्षं दास्यति, देवस्याशातनां मा विधेहि ? एष कुपितस्तव पीडां कं-
रिष्यति, त्वमेनं महादेवं मा कोपय ? तेनोक्तं हे महीपाल ! एष देवो मम कृतां स्तुतिं न सहते,
ऋपः प्राह एष महादेवः सहिष्यति, गुरुराह हे राजन्नस्य स्तुत्या काचिद्विघ्नं ऽविष्यति, तदा प्रवता
मनागपि मम दोषो न देयः, राज्ञोक्तं स्तुतिं कुरु ? ततः सिद्धसेनो गुरुः पद्मासनस्थितो द्वात्रिंश-
द्द्वात्रिंशिकादिजिर्वीरजिनेश्वरमस्तवीत्, परं महावीरजिनेश्वराधिष्ठायको देवः कोऽपि नो प्रादुर्भूतः,
तदा श्रीसिद्धसेनगुरुणा श्रीपार्श्वनाथस्य स्तुतिः समारब्धा ' कथ्याणमंदिरमुदासमवद्यन्नेदीत्यादिः '

तत्र स्तोत्रे ' क्रोधस्त्वयेति ' त्रयोदशं काव्यं मंत्रगर्भितं सूर्यविवक्षयात्तावत्तद्विगं द्विधा न्नवत्. तन्मध्यात्पार्श्वजिनः प्रकटीबन्धुव, तत् श्रीपार्श्वविंबं निर्गतं वीक्ष्य सूर्याद प्राह्वयं देवो मदीयां स्तुतिमद्भुतां सहते, राक्षोक्तं जगवन् कस्त्वं? किं चेदमद्भुतं दृश्यते? स ऊचेऽवधूतोऽहं वृष्ट्वादिनः सूरिमुख्यशिष्यः सिद्धसेनाप्रिधः केनचित्कारणेन गणाद्गृहिर्निर्गतः पृथ्व्यां भ्रमन् अरिदेशेषु ज्ञानं प्रतिबोधयन्नस्मिन् पुरे समागतोऽस्मि, एतत् श्रीपार्श्वनाथस्य विंबं धरणेन्द्रादिगर्वाणसेवितं वसुधातलान्निर्गतं, त्वमेनं देवं मोक्षदायकं सेवस्व? तथा त्वं मां किं नोपलक्षयसे? येन मया त्वं पूर्वं दिदृक्षुर्भिक्शुरायात इत्यादिश्लोकैः स्तुतस्तत्किं विस्मृतं? तां स्तुतिं श्लोकचतुष्टयमयीं स्मृतिमानय? ततः स्मृतिमागतः सिद्धसेनाचार्यो गुरुः, तं गुरुं नत्वाग्रे समुपविश्य स धर्मं शृणोति, गुरुस्तस्य प्रासादस्य प्रबंधं प्राह, अत्रावंतिसुकुमालकथा ग्रंथांतराद्वाच्य. तस्य पुत्रेण महाकालनाम्निष प्रासादः कारितः, कालक्रमाद् द्विजैरत्नपार्वतीपतेर्लिङ्गं स्थापितं, अतो हे राजेंद्रेन देवं ज्ञजस्व? यतः—नीरागोऽसौ जिनो देवो । ददाति पदमव्ययं ॥ सुरासुरनराधीश—पदवीमपि सुंदरं ॥ १ ॥ सर्वज्ञो गतरागादि—दोषसैलोक्यपूजितः ॥ यथास्थितार्थवादी च । देवोऽहं परमेश्वरः ॥ २ ॥

महाव्रतधरा धीरा । त्रैद्वयमात्रोपजीविनः ॥ सामायिकस्था धर्मोप—देशका गुरवो मताः ॥ ३ ॥
 परिग्रहारंजमग्ना—स्तारयेयुः कथं परान् ॥ स्वयं दस्त्रिो न पर—मीश्वरीकर्तुमीश्वरः ॥ ४ ॥ दुर्गति-
 प्रपतत्याणि—धारणाधर्म उच्यते ॥ संयमादिर्दशविधः । सर्वज्ञोक्तो विमुक्तये ॥ ५ ॥ इत्यादि
 सिद्धसेनगुरुदितं धर्ममाकर्ण्य विक्रमादित्यो राजा जिनधर्मरतो जातः, तेन राज्ञा सिद्धसेनाचार्य-
 समीपे श्रावकत्वं प्रपेदे, तस्मिन्महाकालप्रासादे ऋपतिः श्रीपार्श्वजिनेशितुर्विंबं स्थापयामास, आ-
 दरात् पूजयामास च.

तस्मिन्नेव दिने विक्रमार्को ऋपतिस्तस्मिन् जिनालये देवपूजाकृते च ग्रामसहस्रं ददौ, द्वादश-
 व्रतसंयुक्तं सम्यक्त्वं च ललौ, पुनः सिद्धसेनो गुरुः प्राह राजन् ! जिनैः श्रियश्चारुफलं दानमेव
 प्रोक्तं, श्रेयःसौख्यं यतो ऽर्वात्, यतः—पश्चाद्वत् परैर्दत्तं । लभ्यते वा न लभ्यते ॥ स्वहस्तेन च
 यद्वत् । लभ्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ मामंस्थाः क्षीयते वित्तं । दीयमानं कदाचन ॥ कूपारामग-
 वादीनां । ददतामेव संपदः ॥ २ ॥ पात्रे धर्मनिबन्धनं तदितरे प्रोद्यद्दयाख्यापकं । मित्रे प्रीतिविव-
 र्धकं रिपुजने वैरापहारक्षमं ॥ भृत्ये ऋक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं । ऋद्रादौ च यशस्करं-

वितरणं न काप्यहो निष्फलं ॥ ३ ॥ वर्षे यावज्जिनाः सर्वे । यथेष्टं दानमन्वहं ॥ ददते स्वर्णरू-
प्यादि । याचकेभ्यो मुखोदितं ॥ ४ ॥ अमृणां पृथिवीं सर्वा । कृत्वा सर्वे जिनेश्वराः ॥ दीक्षां ला-
त्वा ततः दीण—कर्माणो यांति निर्धतिं ॥ ५ ॥ इत्यादि सिद्धसेनोक्तधर्मकथां श्रुत्वा राजा राज्ञो
पालयन् जैनधर्मे चाराधयति, लोकानां च यथेष्टमितं दानं ददाति, भूरिदानेन विक्रमादित्यो राजा
श्रीवीरजिनेश्वरसंवत्सरपरावर्तं कृत्वा निजसंवत्सरं चक्रे.

पुनरेकस्मिन् दिने विक्रमादित्यः सिद्धसेनगुरोः पार्श्वे धर्मं श्रोतुं समागात्, सूस्तिस्मिन् ध-
र्मोपदेशे शत्रुंजयमाहात्म्यमब्रवीत्, यथा—यः श्रीशत्रुंजये तीर्थे । श्रीयुगादिजिनेश्वरं ॥ वंदते ज्ञ-
क्तितस्तस्या—नंतं पुण्यं प्रजायते ॥ १ ॥ शत्रुंजये कोटिगुणं । स्वभावस्पर्शने मतं ॥ मनोवचन-
कायानां । शुद्धानंतगुणं चवेत् ॥ २ ॥ एकैकस्मिन् पदे दत्ते । शत्रुंजयगिरिंप्रति ॥ प्रवकोटिस-
हस्रेभ्यः । पातकेभ्यः प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ वज्रलेपायितैः पापै—जंतुरत्यंतदुःखन्नाम् ॥ तावद्यावन्न सि-
द्धानि—मधिरुह्य जिनं नमेत् ॥ ४ ॥ मयूरसर्पसिंहाद्या । हिंसा अप्यत्र पर्वते ॥ सिद्धाः सिद्ध्यंति
सेत्स्यंति । प्राणिनो जिनदर्शनात् ॥ ५ ॥ तेषां जन्म च वित्तं च । जीवितं सार्थकं च ये ॥ सि-

छक्षेत्राचलं याति । परेषां व्यर्थमेव तत् ॥ ६ ॥ तीर्थानामुत्तमं तीर्थं । नगानामुत्तमो नगः ॥ क्षे-
 त्राणामुत्तमं क्षेत्रं । सिद्धादिः श्रीजिनैर्मतः ॥ ७ ॥ इत्यादि । पुराणेष्वुक्तं—अष्टषष्टिषु तीर्थेषु ।
 यात्राया यत्फलं प्रवेत् ॥ आदिनाथस्य देवस्य । स्मरणेनापि तद्भवेत् ॥ ८ ॥ स्पृष्ट्वा शत्रुंजयं ती-
 र्थं । नत्वा श्वेतकाचलं ॥ स्नात्वा गजपदे कुण्डे । पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ९ ॥ पत्योपमसहस्रं तु ।
 ध्यानाह्वदमग्निग्रहात् ॥ दुःकर्म क्षीयते मार्गे । सागरोपमसंचितं ॥ १० ॥ यस्मिन् शत्रुंजये तीर्थे ।
 सिद्धिसौख्यप्रदे सदा ॥ पुंडरीकादयोऽनेके । सिद्धा गणभृतः पुरा ॥ ११ ॥ यतः—चित्तस्स पु-
 स्सिमाए । समणाणं पंचकोम्पिस्वरिणं ॥ सिद्धिगलं पुंडरिणं । जयन्तं पुंडरीयतिष्ठं ॥ १२ ॥
 जह्वाश्चजसार्द्ध—सगरंता रिसहवंसजनरिंदा ॥ सिद्धिं गया अभंखा । जयन्तं पुंडरीयतिष्ठं ॥
 ॥ १३ ॥ जहिं रामाश्च तिकोमी । जगनवद् नाराया य मुणिलक्का ॥ जाया न सिद्धिराया । जय-
 न्तं पुंडरीयतिष्ठं ॥ १४ ॥

एवं गुरुपदिष्टं श्रीशत्रुंजयमाहात्म्यं श्रुत्वा विक्रमादित्यः प्रोवाच हे जगवन् ! प्रवदंतिके धर्मः
 श्रुतः, अधुना शत्रुंजयतीर्थं नंतु मे मनोरथो वर्तते, गुरुणोक्तं राजन् धर्मे मा प्रमादीः, श्रीगुर्वीदे-

शमासाद्य विक्रमादित्यः श्रीसंघं मेलयामास. स्थाने स्थाने कुंकुमपत्रिकां प्रेष्य सर्वत्र च ज्ञापयामास. तेन संवेन सार्धं श्रीसिद्धसेनादिपंचशतसूरीशा ग्रंथंतरापेक्षया च पंचसहस्रसूरीशाः सत्क्रियाकलापकुशला जिनेश्वरं नंतु चेद्बुः, एकोनसप्ततिशतं हेमदेवालययाश्चेद्बुः, शतवयमिता जनमनोहरा रूयदेवालययाश्चेद्बुः, पंचशतमिता दंतमया देवालययाश्चेद्बुः, अष्टादशशतकाष्टमया देवालययाश्चेद्बुः, एका कोट्यलक्षद्वयं नवशतानि स्थानां, अष्टादशलक्षाणि वाजिनां, षट्सहस्राणि हस्तिनां च सह चेद्बुः, तथा—वेसरोष्ठवृषादीनां । मनुष्याणां च योषितां ॥ विक्रमादित्यभूपात्र—संघसंख्या न विद्यते ॥ १ ॥ देवालयपताकास्थ—किंकिणीरुचिरक्षणाः ॥ रेणुराह्वयितुं सर्व—देशसंघजनानिव ॥ २ ॥ पीनस्कंधाः सदाकारा । नानाभूषणभूषिताः ॥ वहंति वृषजा देवा—लयान् कुंजरगामिनः ॥ ३ ॥ दिव्यरूपधराश्चारु—भूषणा हरिणेक्षणाः ॥ चतुःकोणस्थिता देवा—लये चामरमणयः ॥ ४ ॥ गायंत्यो जिननाथस्य । गीतानि मधुरध्वनि ॥ लीलया चालयंतस्मि । चामराणि मनोहराः ॥ ५ ॥ एवं मार्गे चलन् ग्रामे ग्रामे स्वात्रपूजाध्वजादिभिः प्रज्ञावनां च कुर्वन् विक्रमादित्यः शत्रुजयोपांते ययौ. तत्त्वानर्गलं दानं ददन् जिनं नंतु श्रीशत्रुजयं पर्वतमारुरोह. तत्र स्ना-

त्वपूजाध्वजारोपणादि सर्वं कार्यं कृत्वा स स्तुतिं चक्रे, यथा—सुरासुरमहीनाथ—मौलिमालानतक्र-
मं ॥ श्रीशत्रुंजयकोटीर—मणिं श्रीऋषभं स्तुवे ॥ १ ॥ विज्ञो त्वत्पदराजीवं । ये सेवंते जनाः स-
दा ॥ सुरासुरनृपश्रेणि—भ्रजते तान् सुभक्तितः ॥ २ ॥

इत्यादि जिनस्तुतिं कृत्वा हृष्टमानसोऽसौ यावता प्रासादं विलोकयति तावत्कुवापि किञ्चित्तं
प्रासादं पतितं दृष्ट्वा अतिश्चित्तयति यदहं शत्रुंजयोद्धारं करोमि, तावता श्रीसिद्धसेनसूरिणोक्तं
राजन् ! श्रीजिननायकैर्नव्यप्रासादकारापणदुद्धारं द्विगुणं पुण्यं प्रोक्तं, यतः—प्रासादोद्धारकरणे ।
अरिपुण्यं निगद्यते ॥ उद्धारान्न परं पुण्यं । विद्यते जिनशासने ॥ १ ॥ पुरातनं पर्वते चक्रे । प्रा-
सादं भरतो नृपः ॥ श्रीनाभेयजिनेशस्य । मणिरूपमयं महत् ॥ २ ॥ अस्मिन्नेव महातीर्थे । प्रा-
सादमृषभप्रज्ञोः ॥ कारयामास सगर—चक्रवर्ती द्वितीयकः ॥ ३ ॥ यतः—मणिरूपकण्यपद्मिम् ।
जह्म रिसहचैर्दृश्यं प्ररहविहिद्यं ॥ सदुवास जिणाययणं । सो विमलगिरी जयन्ति ॥ ४ ॥
कयजिएपद्मिमुद्धारः । पांडवा जह्म वीसकोनीजुया ॥ मुत्तिनिजयंमि पत्ता । तं सितुंजयमहातिहं
॥ ५ ॥ असंखा उद्धारः । असंखपडिमा चैर्दृया असंखा ॥ जहिं जाया जयन्ति । सिसितु-

जयमहातिष्ठं ॥ ६ ॥ पूर्वं बहुजिखूर्वीशै-भैरवैश्च स्वप्नावतः ॥ प्रामादाः कारिता आस्मि-स्तीर्थे नृ-
 रिधनव्ययात् ॥ ७ ॥ एवं गुरूपदिष्टं श्रीशत्रुंजयोष्ठाभमहिमानं श्रुत्वा विक्रमादित्यो राजा सारकीर-
 काष्टमयं महत्प्रामादोष्ठां कारयामास. ततः श्रीविक्रमादित्यः शत्रुंजयाच्चलन् क्रमेण रैवतगिरौ श्री-
 नेमिनाथं नत्वा तत्रापि पूजास्वात्रध्वजारोपणोष्ठादि सर्वं तीर्थकार्यं कृत्वा जिनस्तुतिं करोतिस्म.
 अत्र श्रीनेमिनाथस्तवनं वाच्यं. एवं द्वयोस्तीर्थयोस्तदा यात्रां कृत्वा प्रत्यावृत्तो गृह्णाग्निमुखं समाग-
 त्वन्मार्गे यद्येष्टं याचकेभ्यो दानं वितरन् स महामहेनावर्ती पुरीं समागात्. तद्दिनादारभ्य श्रीसिद्ध-
 सेनगुरोः पार्श्वे प्रत्यहं धर्मकथां शृण्वन् विक्रमादित्यो राजा धर्मकार्येण मनुजजन्म सफलीकरोति-
 स्म. साहसिक्राग्रणी राजा विक्रमाकौ न्यायमार्गेण पृथ्वीं पालयन्नत्यंतं दानधर्मतत्परो बभूव. कृपावा-
 न् स नृपालश्च दीनानाथेभ्यो दीनारससहस्रादि दापयामास.

‘एकस्मिन् दिने स कोशाध्यक्षं समाकार्योवाच, ‘ओ कोशाध्यक्ष ! त्वयेहं प्रदातव्यं, तथाहि—
 आत्तं दर्शनमागते दशशती संचापिते चायुतं । यद्वाचा च ह्रसेऽहमाशु भवता लक्षोऽस्य विश्रा-
 एयतां ॥ निष्काणां परितोषते मम पुनः कोटिं ममाज्ञा परा । कोशाधीश सदेति विक्रमनृपश्चक्रे

तदानीं स्थितिं ॥ १ ॥ मंडितो विक्रमार्केण । दानपुण्योत्सवस्तदा ॥ निमंत्रिता जना एयु—श्रृं-
 शः स्वस्वदेशतः ॥ २ ॥ राज्ञा तस्मिन् समयेऽष्टादश प्रजा राजकरहिताः कृताः. तत् श्रुत्वा तुष्टो-
 ऽब्धिदेवो भट्टं प्रत्याह ज्ञो भट्ट ! इदं रत्नचतुष्कं गृह्णाण ? अस्मन्मित्राय विक्रमार्काय च दातव्यं,
 एतेषां रत्नानां प्रज्ञावश्च कथनीयः, यथा—आद्यं वित्तौघदं ज्ञेयं । द्वितीयं भोज्यदं तथा ॥ तृतीयं
 सैन्यदं तुर्यं । सर्वभूषणदायकं ॥ १ ॥ तान्यादाय विप्रो नृपांतिके गतः, नृपं च प्राह, राजेंद्र ! ए-
 तानि चत्वार्यपि रत्नान्यब्धिदेवेन प्रेषितानि तव कीर्तिं श्रुत्वा तुष्टेन, ततस्तेषां महिमानमुक्त्वा स
 तानि राज्ञः करे ददौ. राजा प्राह ज्ञो विप्र ! यत्तव रोचते तदेकं रत्नं त्वं गृह्णाण ? विप्रः प्राह गृ-
 हे गत्वा स्वं कुटुंबं पृष्ट्वा याचिष्ये. राज्ञोक्तं त्वं स्वगृहे याहि ? स गतो गृहे, स्वकुटुंबाग्रे च तेन
 सर्वं प्रोक्तं, तदा कुटुंबेनोक्तं यथा—पुत्रः सैन्यदायकं मांणि ययाचे, चार्या भोज्यदायकं, स्नुषा
 नृषणदायकं, विप्रश्च द्रव्यदायकं ययाचे, एवं तेषां चतुर्णां कलहो लभः, विप्रेणागत्य राज्ञोऽग्रे प्रो-
 क्तं, तुष्टेन राज्ञा तानि चत्वार्यपि रत्नानि तेषां प्रदत्तानि. एवं श्रीविक्रमादित्योऽर्थिभ्यो दानं दद-
 द्विख्यातोऽद्भुत. विक्रमादित्यस्य राज्ञः शतवर्षांते पूर्णप्रायपुण्येऽन्यदा विक्रमादित्यस्य शत्रुः प्रतिष्ठा-

नपुरे चतुरंगसेनासमन्वितो विद्यामंत्रबलिष्ठः शालिवाहननामा राजा प्रकटीबभूव, स एकदा समा-
 गत्य विक्रमार्कस्य कतिचिद् ग्रामान् हत्वा पुनर्निजं नगरं जगाम, एतत्स्वरूपं वीक्ष्य ऋट्टमात्रो मं-
 त्री जगौ, हे स्वामिन् ! शालिवाहनऋषतिर्भवतो ग्रामान् हत्वा याति, एतत्सुंदरं न दृश्यते, अयनः
 कऋकं कृत्वा तत्र गम्यते, तं च वशीकृत्य सेवकीक्रियते, सति सामर्थ्येऽन्यपराजवं को मर्त्यः सहते,
 यतः—न्यक्कारं सहते सिंहो—ऽन्येषां नैव कदाचन ॥ पराजवं सहते तु । शृगालाः कातराशयाः
 ॥ १ ॥ ऋषः प्राह ञो मंत्रीश ! त्वया सत्यं प्रोक्तं, परं भूभुज लपायानां चतुष्केण कार्यं कुर्वति,
 यदि साम्ना कार्यं सिध्यति तर्हि किं क्रियते दाम्ना, दाम्ना यदि कार्यं सिध्येत तदा जेदेन, यदा जे-
 देन कार्यं सिध्येत तदा दंडेन किं क्रियते ? पुनर्मंत्री ऋट्टमात्रो जगौ स्वामिंस्तर्हि तत्र दूनः प्रथमं
 प्रेष्यते, ततः शालिवाहनो यदा दूतवचनं न मन्यते तदा तं विजेतुमुपक्रमः क्रियते ।

एवं विमृश्य महीशेन शिंप्रति प्रेषितो दूतः प्रतिष्ठानपुरे शालिवाहनसंसदि गत्वा विक्रमार्क-
 नृपोदितमिति जगाद, हे शालिवाहनऋषते ! त्वयैतद्वरं न कृतं, यत्त्वया विक्रमार्कस्य ग्रामा जग्माः,
 अथ तत्रागत्य तस्य ऋषस्य सांप्रतं मिलित्वा स्वापराधं क्षम्यतां ? अन्यथा सांप्रतं त्वां विजेतुं वि-

क्रमादित्यो राट् समेष्यति. दूतस्यैतद्वाक्यं श्रुत्वा शालिवाहनो राजा भृकुटीं कृत्वा बन्नाषे, भो दूत !
 प्रवतः स्वाम्यागच्छतु, अहमपि सैन्यसमेतो विक्रमार्केण सह युधाय समेष्यामि, त्वं याहि स्वस्थानं?
 दूतत्वादध्वयोऽसीति मुक्तः. ततो दूतो विक्रमार्कनृपोपांते गत्वा शालिवाहनवाचिकं सर्वं समाचख्यौ,
 राजन्नेष तवाङ्गां न मन्यते, प्रवता सह युधाय च सज्जो जातः, अथ यत्कर्तव्यं तत्कुरुष्व ? दूतो-
 क्त श्रुत्वा कुपितो विक्रमादित्यः सैन्यं सज्जीकृत्य सेवकेभ्यो ऋयसीं लक्ष्मीं मार्गे ददानः शालिवा-
 हनं विजेतुं प्रतिष्ठानपुरं प्रत्यवासीत्, शालिवाहनोऽपि सैन्यसमेतः सन्मुखमागात्, ततस्ते द्वे अपि
 सैन्ये मिलिते, ततस्तयोः परस्परं संग्रामो बभूव, यथा—अनेकमत्तमातंग—वाजिबीरविराजितं ॥
 अंतरा मिलितं सैन्यं । द्वयोर्धूमिभ्युजोस्तदा ॥ १ ॥ स्थी च रथिना सार्धं । सादी च सादिना सह
 पदिकाः पदिकैः सार्धं । निषादिनो निषादिभिः ॥ २ ॥ खट्वा च खट्विना सार्धं । कुंती च कुंति-
 ना सह ॥ वर्मिता वर्मिणैः सार्धं । तूणी च तूणिना सह ॥ ३ ॥ शाक्तीकेनाथ शाक्तीकः । पत्नी
 च पत्निणा समं ॥ बाणिको बाणिना सार्धं । दाम्भिकेन च दाम्भिकः ॥ ४ ॥ इत्यादि तयोर्द्वयोर्बल-
 योर्बाहं दारुणः संग्रामो बभूव, यं दृष्टुं स्वर्गतो देवा अपि समागमन्. एवं तयोर्द्वयोः सैन्ययोर्युद्धं

जायमाने पुण्यक्षयादायुष्यक्षयाच्च विक्रमार्कवक्षसि शालिवाहनेन राज्ञा मुक्तस्तीक्ष्णो बाणो लग्नः,
 यतः—क्वचिद्वीणानादः क्वचिदपि च ह्यहेति रुदितं । क्वचिद्विद्वद्गोष्ठिः क्वचिदपि सुरामत्तकलहः
 ॥ क्वचिद्रम्या रामा क्वचिदपि च जराजर्जरवपु—र्न जाने संसारः किममृतमयः किं विषमयः ॥१॥
 कुमुदवनमपश्चि श्रीमदंभोजखंभं । त्यजति मुदमुब्रुकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ॥ लुदयमहिमरश्मिर्याति
 शीतांशुरस्तं । हृतविधिललितानां ह्री विचित्रो विपाकः ॥ २ ॥ तदानीं चमूमध्ये हाहाकारो जज्ञे,
 अहो विधिना किमकार्यं कृतं यदीदृशा राजान एवं पीडयन्ते, तावद्गुह्यमावादयो मंविमुख्याः प्रोचुः,
 स्वामि. त्तिध्यानं न कर्तव्यं, यतो दुर्ध्यानेन जीवाः कुगतिं लभन्ते, ततः श्रीविक्रमादित्यः शुभ्रध्या-
 नपरायणः पंचनमस्कारं ध्यायन् संस्थितस्तदैव स्वर्गसुखं प्राप, यतः—

तावच्चंद्रबलं ततो ग्रहबलं ताराबलं भूबलं । मुद्रामंडलमंत्रतंत्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषं ॥ तावत्
 सिद्ध्यति वांञ्छितार्थमखिलं तावज्जनः सज्जनो । यावत्पुण्यमिदं नृणां विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥
 ॥ १ ॥ यस्मिन् देशे यदा काले । यन्मुहूर्ते च यद्दिने ॥ हानिर्वृद्धिर्यशोलाभ—स्तत्तथा न तद-
 न्यथा ॥ २ ॥ अहो विरोधो दुःस्वकारणं ! तस्मात्कारणाद्विरोधो न कर्तव्यः. अथ विक्रमचरित्रो

द्वितीयवासरे प्रज्ञातसमये शालिवाहनेन समं रणं कर्तुं प्रवृत्तः, श्रीविक्रमचरित्रेण शालिवाहनो र-
णो ब्रह्मः, ततस्तस्य सैनिकाश्च प्रतिदिशं नष्टाः, ततः शालिवाहनो रामं विक्रमादित्यपुत्रेण विक्रम-
चरित्रेण सह मेलं कृत्वा नत्वा च स्वे नगरे प्रतिष्ठानपुरे समागत, श्रीविक्रमचरित्रो लब्धजयो
निजपुर्यामंवत्यां समागतः परं विक्रमचरित्रः पितुर्मरणं दुःखं हृदयान्न मुमोच. अथ सिद्धसेनो
गुरुस्तलागत्य शोकह्रिदे विक्रमार्कसुतंप्रत्येवमुपदेशं ददौ, यथा—धर्मशोकप्रयाहार—निडाकाम-
कलिक्लृधः ॥ यावन्माता विधीयंते । तावन्मात्रा ब्रवंत्यमी ॥ १ ॥ तिह्यरां गणहारी । सुखदृष्टो
चक्किंकेसवा रामा ॥ अवहस्त्रिया हयविहीणा । अवरजीवाण का वत्ता ॥ २ ॥ वज्रकायशरीराणा-
मर्हतां यदनित्यता ॥ कदलीगर्जसारेषु । का कथा शेषजंतुषु ॥ ३ ॥ अहो राजन् ! येन शत्रुजया-
दितीर्थेषु यात्रा कृता, येनानेके प्रासादाः कारिताः, येन पृथ्व्यनृणीकृता, तस्य शोकः कथं ब्रवेत् ?
तथा—भुक्त्वा स्वर्गसुखं च्युत्वा । ततो विक्रमज्ञानुमान् ॥ स्तोकैरेव भवैर्मोक्ष—सौख्यमादर्शयि-
ष्यति ॥ १ ॥ इत्यादि गुरोर्वाक्यं श्रुत्वा विक्रमचरित्रो विक्रमादित्यपुत्रो हृतं शोकं मुक्त्वा पितुर्मृ-
त्युकृत्यं व्यधात्, ततः सुमुहूर्ते सुदिवसे सुखमयोगे विक्रमादित्यपुत्रस्य विक्रमचरित्रस्य मंत्रिणी रा-

ज्यं दत्तं, यावता तं नृपं तस्मिन् सिंहासने मंत्रिणो न्यसति, तावत्सिंहासनस्था द्वात्रिंशत्पुत्रिका दि-
 व्यानुज्ञावतः प्रोचुः, ओ ओ मंत्रिमुख्या अस्मिन् विक्रमादित्यसिंहासनेऽस्योपवेशने योग्यता ना-
 स्ति, यो विक्रमादित्यतुल्यो दानेन शीलेन च ज्ञवति सोऽस्मिन् विष्टरे समुपविशति. मंत्रिञ्चिरुक्तं
 तर्ह्यस्य सिंहासनस्य का गतिः? ताः प्रोचुरधुना विष्टरं ऋमौ स्थापयंतु. ततो मंत्रिञ्चिः तत्सिंहासनं
 ऋमौ स्थापितं, विक्रमचरित्रश्च राज्यं करोति. 'अर्धेणदाणमुहस्कविच्छण' इति गाथाद्यौ निरूपि-
 तः इहं श्रीविक्रमादित्यो । दत्त्वा दानं मनोहरं ॥ अभूव च्रुवि विख्यातो । वर्णितो कविकोटिञ्चिः
 ॥ १ ॥ इति श्रीविक्रमादित्यदानकथानकं समाप्तं ॥ अथ सांवत्सरिकमहादानमाह—

॥ मूलम् ॥—तिष्ठल्लोअबंधवेहिं । तज्जवचरिमेहिं जिणवरिं देहिं ॥ कयक्किंचेहिं वि दिन्नं ।
 संवत्तरियं महादाणं ॥ १६ ॥ व्याख्या—त्रैलोक्यबंधवैः, 'तज्जवचरिमेहिं' स एव ज्ञवश्चरमो ये-
 षां ते तज्जवचरमास्तैर्जिनवरैर्द्वैस्तीर्थकृद्भिः, पुनः कीदृशैः? कृतकृत्यैरपि, मुक्तिगमनाद्यवधारणात्, कु-
 तं निष्पन्नं कृत्यं येषां ते तथा तैः, 'दिन्नं' दत्तं सांवत्सरिकं वार्षिकं 'महादाणं' महादानं, त-
 स्य दानस्य सर्वोत्कृष्टत्वात्, यतः—एणा हिरस्सकोमी । अठेवयण्णुणा सयसहस्सा ॥ सूरौदयमाई-

यं । दिङ्मांश्चा पायरासान् ॥ १ ॥ वरह वरं वरह वरं । इह घोसिज्जं मंहंतसहेणं ॥ पुरतिअ-
चनुक्कंचर—रत्नायप्यहार्दिसु ॥ २ ॥ जो जं वरेइ तं तस्स । दिज्जइ हेमवह्ममार्दयं ॥ विअरं-
ति तह्म तिअसा । सक्काएसेण सवंपि ॥ ३ ॥ तिन्नेव य कोडीसया । अठासिअं च हुंति कोडीन्
॥ असियं च सयसहस्सा । एयं संवहरे दिन्नं ॥ ४ ॥ एतद्दानं सर्वैरपि जिनैर्दत्तमिति गार्थः ॥
॥ १६ ॥ अस्यामवसर्पिणां प्रथमं प्रासुकदानदातारमुपदर्शयति—

॥ मूलम् ॥—सिरिसेअंस कुमारो । निस्सेअससामिन् कह न होइ ॥ फासुयदाएपवाहो ।
पयासिन् जेए जरहंमि ॥ १७ ॥ व्याख्या—श्रीश्रेयांसकुमारः श्रीऋषभदेवस्वामिपुत्रबाहुबलिस्त-
त्पौत्रः, 'निस्सेयससामिन्ति' निःश्रेयसस्वामिकः, अर्थान्मोक्षगतिगता कथं न जवति? अपि
तु जवत्येव, 'फासुअत्ति' प्रासुकदानप्रवाहः, 'पयासिन्ति' प्रकाशितो येन श्रेयांसेन 'जरह-
म्मि' ज्वरतक्षेत्रे, इति गार्थः ॥ १७ ॥ व्यासार्थस्तु कथानकादवधार्यस्तच्चेदं—

कुरुजनपदे गजपुरनगरे ऋषभदेवपुत्रो बाहुबलिः, तत्पुत्रः सोमप्रजः, तत्पुत्रः श्रेयांसः, स च
पित्रा युवराजपदे स्थापितः, तेन श्रेयांसेन स्वप्ने मेरुपर्वतः श्यामवर्णो दृष्टः, ततो मया सोऽमृतक-

लशेनाभिषिक्तोऽतीव शोभितवान्. तत्रैव सुबुद्धिश्रेष्ठिना स्वप्नो दृष्टः, सूर्यमंडलात् स्रस्तं किरणसहस्रं श्रेयांसेन तत्र पुनर्योजितं, तेनाधिकतरं स च संपूर्णो जातः, राज्ञापि पुनस्तत्र स्वप्नो लब्धः, यथा कश्चिदेको महान् पुरुषो महता रिपुबलेन सह युद्धं कुर्वाणः श्रेयांससहायाज्जयी जातः, एते त्रयोऽपि प्रातरंतःसत्रं संभूय परस्परं निजं निजं स्वप्नं निवेदयंतिस्मिन्, न पुनस्ते जानंति किं ज्ञाप्यन्तीति. तदानीं राज्ञोक्तं श्रेयांसकुमारस्य कोऽपि महान् लाभो ज्ञाप्यन्तीति निर्णय विसर्जितायां पर्षदि श्रेयांसोऽपि स्वप्नवने गत्वा गवाक्षे यावदुपविष्टोऽवलोकते, तावत् स्वामी न किञ्चिद्व्यतीति ज-
नोत्कलिकाकोलाहलमाकर्ण्योद्धितः, स्वामिनं प्रविशंतं प्रेक्षमाणश्चितयति, मया कापीदृशं नेपथ्यं दृष्टपूर्वं यादृशं मे पितामहस्येति जातिमस्मार्षति, अहोऽहं जगवतः पूर्वजन्वे सारथिस्तेन समं तीर्थकरसमीपे प्रव्रज्यामाप्तवान्, तत्र वज्रसेनेन तीर्थकृता कथितमासीद्यदयं वज्रनाजो प्ररतक्षेत्रे प्रथमस्तीर्थकृद्भावीति, स एष जगवान्. तदानीमेव तस्यैको मनुष्यः प्रधानेक्षुरसकुंज्रेन सहागत आसीत्, तमेवेक्षुरसकुंज्रमादायोपस्थितः श्रेयांसो ज्ञापति भगवन् ! गृहाण योग्यामिमामेक्षुरसभिदां ? प्रसारय पाणिं ? निस्तारय च मामिति, कल्पते ह्यति कृत्वा स्वामिनापि पाणी प्रसारितौ, निःसृष्टश्च

तेन सर्वोऽपि रसः, न चात्र बिंदुरप्यधः क्षरति, किंतूपरि शिखा पस्विर्धते, यतः—माहञ्ज घमस-
हसं । अथवा मायंति सागरा सवे ॥ जस्सेआरिसल्लही । सो पाणिपद्मिगही होइ ॥ १ ॥ अत्र
कविघटना—स्वाम्याह दक्षिणं हस्तं । कथं त्रिधां न लासि भोः ॥ स प्राह दातृहस्तस्या—धो
त्रांमि कथं यतः ॥ १ ॥ पूजाप्रोजनदानशांतिककलापाणिग्रहस्थापना—चोक्षप्रेक्षाणहस्तकार्पण-
मुखव्यापारबद्धस्त्वहं ॥ इत्युक्त्वा दक्षिणे करे स्थिते वामो ब्रूते—वामोऽहं रणसंमुखांकगणना वा-
मांगशय्यादिक्कृद् । द्यूतादिव्यसनी त्वसौ स तु जगौ चोक्षोऽस्मि न त्वं शुचिः ॥ २ ॥ ततः—रा-
ज्यश्रीर्निवतार्जितार्थनिवहस्त्यागैः कृतार्थीकृतः । संतुष्टोऽस्मि गृहाण दानमधुना तन्वन् दयां दानि-
षु ॥ इत्यब्दं प्रतिबोध्य दक्षिणकरं श्रेयांसतोऽकारय—तत्र्यश्रेष्ठुरसेन पूर्णमृषन्नः पायात्स वः श्री-
जिनः ॥ ३ ॥ श्रेयांसस्य दानावसरे यज्जातं तन्निशम्यतां—

नेत्रांबुधारा वाग्दुग्ध—धारा धारा रसस्य च ॥ स्पर्धया वर्धयामासुः । श्रीधर्मं दुं तदाशये ॥ ४ ॥
ततस्तेन भगवान् सांवत्सरिकतपःपारणं कृतवान्, तत्र पंच दिव्यानि प्रादुर्भूतानि, तद्यथा—वसुधा-
रावृष्टिः १, चेलोत्क्षेपः २, न्योमि देवदुंदुभिः ३, गंधोदककुसुमवृष्टिः ४, आकाशेऽहो दानमिति धो-

षणं चेति. ५. तत्र वसुधाराप्रमाणं यथा—अद्वैतरसकोटी । उक्कोसा तद्द्व होऽह वसुहारा ॥ अद्वैतरसलक्षा । जहन्निया होऽह वसुहारा ॥ १ ॥ ततो देवसन्निपातं दृष्ट्वा राजप्रमुखोऽखिलोऽपि लोकस्ते च तापसाः श्रेयांसं ब्रुवनमुपागताः, तान् श्रेयांसः प्रतिपादयति यथा, ओ जनाः ! सद्गति-
 लिप्तयेवं जिज्ञा प्रदीयते. लोकः पृहति कथं ब्रुवता ज्ञातं ? यत्स्वामिन एवं जिज्ञा प्रदीयते. सो-
 ऽवक् जातिस्मृत्या, मम तु स्वामिना सहाष्टचक्रसंबंधः पूर्वमासीत्, कौतुकाज्जनः पृहति, के तेऽष्टौ
 ब्रवाः ? श्रेयांस आह यदा स्वामीशाने ललितगंगनामा देवस्तदानीमहं स्वयंप्रज्ञानाम्नी तस्य देव्य-
 ब्रवं १. ततः पूर्वविदेहे पुष्कलावतीविजये लोहार्गले नगरे ब्रगवान् वज्रजंघस्तदानीमहं श्रीमती-
 चार्याचिवं २. तत उत्तरकुंभे ब्रगवान् युगलिकोऽहं च युगलिन्यचवं ३. ततः सौधर्मे द्वावपि मित्र-
 देवौ जातौ ४. ततो द्रगवानपरविदेहे वैद्यपुत्रः, अहं च तदा जीर्णश्रेष्ठिपुत्रः केशवनामा मित्रम-
 ब्रवं ५. तत आवामच्युतकल्पे देवौ जातौ ६. ततः पुंमरीकिण्यां ब्रगवान् वज्रनाभराडहं च सार-
 थ्यचवं ७. ततः सर्वार्थसिद्धिविमाने स्वामिना सहाहं देवो जातः ८. इह पुनरहं द्रगवतः प्रपौत्र
 इति. तेषां च स्वप्नानामिदं फलं यद्भगवता जिज्ञा दत्तेति.

एवं च श्रुत्वा सर्वोऽपि जनः साधुभ्यः प्राशुकदानं ददाति. यतः—भुवणं जसेण जयवं । र-
सेण जवणं धणेण पडिहहो ॥ आपा निरुवमसुक्के । सुपत्तदाणं महग्घविअं ॥ १ ॥ रिसहेससमं
पत्तं । निखज्जं इत्थुरससमं दाणं ॥ सेअंससमो जावो । हविज्ज जइ मग्गिअं हुज्जा ॥ २ ॥
इत्यादि वचोच्चिरज्जिनंघ सर्वोऽपि जनः स्वस्थानं गतः. श्रयांसोऽपि यत्र स्थितो जगवान् प्रतिष्ठा-
नितस्तत्स्थानस्य पदैराक्रमणं मा जवत्विति भक्त्या रत्नपीठं कारयित्वोज्ञायं ध्यं पूजयति, विशेषतः
प्रातःकाले पूजयित्वैव भुंक्ते. लोको पृथ्वति किमेतकं? श्रयांस आह व्यादिकरमंडलकं. तज्जो लो-
केनापि यत्र यत्र जगवान् स्थितस्तत्र तत्र पीठं कृतं. कालेन तस्यादित्यपीठ इति संज्ञा जाता. एवं
श्रीश्रयांसेन जस्तक्षेत्रे प्राशुकदानप्रवाहः प्रकाशित इति. इहं श्रयांसतो दानं । प्रवृत्तं प्राशुकं पुरा
॥ अस्मिन् जस्तच्छ्रागे । देयं ज्ञो जविका मुदा ॥ १ ॥ इति श्रीश्रयांसक्रथानकं समाप्तं ॥ जिन-

वरेभ्यः प्राशुकदानफलमाह—

॥ मूलम् ॥—कह सा न पसंसिज्जइ । चंदनवाला जिणिंददाणेणं ॥ उम्मासिअतवतविनु
। निवविनु जीइ वीरजिणो ॥ १८ ॥ व्याख्या—सा चंदनवालानाम्नी दधिवाहनपुत्री जिनेंद्रदाने-

न कथं न प्रशस्यते ? अपितु प्रशस्यते एव, सा का ? यथा श्रीवीरजिनो ' निव्वविल्लत्ति ' निर्वा-
पितः शीतलीकृतः कुट्माषदानेन. कथं नृतो वीरजिनः ? ' छम्मासिञ्चत्ति ' पंचदिनो नषाणमाप्ति-
तपसा तस इति गाथार्थः. व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयः, तच्चेदं—

स्वामी श्रीवीरो दीक्षादिनादारभ्य द्वादशे वर्षे महां विहरन् कौशांबीं नगरीं समाययौ. तस्यां
नगर्यां परानीकचयंकरः शतानीको नाम राजास्ति, तद्वाङ्मी चेत्कर्कोर्विशदुहिता मृगावतीनाभ्यस्ति.
सा परमश्राविका जिनाङ्गापालनतत्परा च वर्तते. तस्य राज्ञः सुगुप्तनामा सचिवः, तस्य प्रिया सु-
नंदा, सा मृगावतीराज्ञ्याः सखी श्राविका च वर्तते. तस्यां नगर्यां धनावहनामा श्रेष्ठी, मूलेतिनाम्नी
च तस्य प्रियास्ति. तत्र स्वामी पौषमासबहुलपक्षप्रतिपदिने दुराचारं दुर्ग्रहं चाङ्गिग्रहं जग्राह. यथा-
काचिडाजकन्यकाष्टमपारणे ? अयोनिरगडबद्धां व्रियुगला २ मुंडितभस्तका ३ रुदंती ४ प्रेष्यतां ग-
ता ५ देहद्व्यंतःस्थितैकपादा ६ बहिःक्षिप्तद्वितीयपादा ७ निवृत्तेषु सर्वभिदाचरेषु ८ सूर्पकोणके स्थि-
तान् ९ कुट्माषान् १० यदि प्रदास्यति तदाहं पारणं करिष्ये, नान्यथेत्यङ्गिग्रहं कृत्वा प्रतिदिनमु-
च्चावचेषु गेहेषु भिक्षार्थं परिभ्रमति, अङ्गिग्रहवशाच्च लोकैर्दीयमानां भिक्षां न गृह्णाति, पौराश्च ता-

म्यंति. अनासन्निकः स्वाम्येवं द्वाविंशतिपरीषहान् सहमानश्चतुरो मासांश्चतुःप्रहरानिव निर्गमयामा-
 स. स्वाम्येकदा भिक्षार्थं भ्रमन् सुगुप्तामाल्यवेश्मनि विवेश. श्रेष्ठीपत्नी नंदानाम्नी प्रवरां नंदपूरिता
 प्रवरासनात् समुह्याय स्वाम्यग्रे कल्पनीयप्रोज्यानि पुरो मुक्त्वा न्यमंत्रयत्, स्वामिन् शुद्धां भिक्षां
 मिमां गृह्णाण? स्वाम्यभिग्रहवशात्तान्यनादाय तद्गृह्णान्निर्येयो, धिगरे मंदजाग्यास्मि, न पूर्णो मे
 मनोरथः, इति खेदमापन्नां मंदमानसां नंदां दृष्ट्वा तस्या दास्य ऊचुः, हे स्वामिनि! देवार्थो ज-
 गवानेवं दिने दिनेऽनात्तभिक्षाः प्रत्यहं निर्योति, न त्वद्यैव निर्गतः. एवमाकर्ण्य सा नंदैवमचितय-
 त, स्वामिना निश्चयेन कश्चिदभिग्रहो गृहीतः. स्वामिनोऽभिग्रहः कथं ज्ञेय इति चिंतया सा नंदा
 निरांनंदा सुगुप्तमंत्रिणा ददृशे. पृष्ठं मंत्रिणा, ओ सुंदरि! त्वं किं निरांनंदाद्य दृश्यसे? किं ते दुः-
 खस्य कारणं? तयोक्तं वीरो भगवान् भिक्षार्थो अनात्तभिक्षाः प्रत्यहमायाति याति च, तन्नूनं तेन
 कश्चिदभिग्रहः कृतो विद्यते, स कथं ज्ञास्यत इति मम मनसि चिंता वर्तते. सुगुप्तो जगाद हे प्रि-
 ये! प्रातस्तथा यतिष्ये यथा जगद्भर्तुरभिग्रहो ज्ञास्यते. एवं तयोर्वार्तां कुर्वतोर्मुगावत्याः पट्टराज्ञ्या
 वेत्रिणी विजयाढ्या तत्रागता. तयोस्तमालापं श्रुत्वा देव्यग्रे गत्वा तत्पूर्वोक्तं सर्वं शशंस. ततश्च

त्वा मृगावत्यपि तथैव खेदं विदधे. शतानीकोऽपि मृगावत्याः खेदकारणमपृह्वत्. किंचिदुन्नमितशू-
 का मृगावती व्याजहार, हे राजन् ! भूयुजश्चरैः सर्वे चराचरं जगज्जानंति, त्वं तु सुखसागरनिमग्नः
 स्वपत्तनस्यापि स्वरूपं न वेत्सि. त्रैलोक्यपूज्यो भगवान् श्रीमन्महावीरः प्रत्यहं जिह्वाधौ भ्रमति,
 परं शुद्धमण्यन्नं न गृह्णाति, तन्नूनं तस्य कश्चिदग्निग्रहो वर्तते, राजस्त्वं तु सुखलायसः किमपि न
 जानासि. अथ तथा कुरु यथा स्वाम्यग्निग्रहः पूर्णोऽस्ति. राजा चिन्तयति धिग्मां, धिग्ममाया-
 दोन्, यत्परमेश्वरः श्रीमन्महावीरः कृताग्निग्रहः प्रमादतो न ज्ञातः. श्रूयोऽपि राजा प्रत्यभाषिष्ट, हे
 शुभ्राशये ! एषोऽहं प्रमादी त्वया शिक्षितोऽस्मि, हे धर्मविचक्षणे ! प्रातः प्रजोरग्निग्रहं विज्ञाय पा-
 रणं कारयिष्यामि, द्रयुक्त्वा राजा सचिवमाह्वयत्, समागतो मंत्री, ततो नृपतिरमात्यमूचे, ओ मं-
 त्रिन् ! मत्पुरे त्रिजगद्गुरुः श्रीवीरोऽनात्तजिह्वाश्चतुरो मासांस्तस्थौ, परं न ज्ञातोऽस्याग्निग्रहोऽस्माद्भिः,
 अथ यथा ज्ञायते तथा कुरु ? अमात्येनोक्तं चतुरग्निग्रहो न ज्ञायते, ततो राजा तथ्यवादिनमुपा-
 ध्यायं नैमित्तिकमित्रमाह्वयत्, उक्तं च हे महामते ! सर्वधर्माणामाचारः शास्त्रे वर्तते. त्वं तु शा-
 स्त्रज्ञोऽसि, अतो चतुरग्निग्रहं शास्त्रेणवलोक्य सत्यं समाख्याहि ? तदानीमुपाध्यायोऽप्यत्राषिष्ट, रा-

जन् ! महर्षीणां द्रव्यक्षेत्रकालजावज्जेदतो बहवोऽग्निग्रहाः संति, अतः स्वामिनापि कश्चिदग्निग्रहो गृहीतः संभाव्यते, परं विशिष्टज्ञानिनं विना तन्न ज्ञायते, यावत्कश्चिद्विशिष्टज्ञानी नायाति तावदस्मिन्नगरेऽग्निग्रहपूरणार्थं बहव उपयाः क्रियतां ? ततोऽग्निग्रहपूरणार्थं नृपाज्ञया लोको बहूनुपायान् करोति, यथा—काचि यका हास्यं कुर्वाणा करे मोदकं कृत्वा स्वामिनं प्रतिलाभयति, तथापि स्वामी तदन्नं नादत्ते, एवं काचिद्रोदनं कुर्वाणा, काचिन्नृत्यं कुर्वाणा. काचिपुत्रसंयुक्ता, काचिद्व्रतसंयुक्ता, काचिदुद्धादितमस्तका, एवमनेकप्रकारैर्दानं ददाति, तथापि स्वामी किंचिदपि नादत्ते, अत्युत्कटजीषणाग्निग्रहवशात्, तथाप्यभ्यानांगो जगवान् विशुद्ध्यानन्नामह्यां विचरतिस्म.

इतश्च तन्नगरनायकः शतानीको राजा सह सैन्यैर्निशि चपां पुरीं जंपापातेनेव समागत्यारुणात्, ततश्चंपापतिर्दधिवाहनो बलीयसा रुद्धं स्वं ज्ञात्वा सकुटुम्बः पलायिष्टः, यतो बलीयसा रुद्धानां पलायनादन्यत्र त्राणं नास्ति, ततस्तन्नगरं शतानीकसैन्येन छुदितं, तस्मिन् नमये दधिवाहनराजपट्टराज्ञी धारिणी वसुमत्या पुत्र्या सममेकेनौष्ट्रिकेन नश्यती गृहीता, कृतकृत्यः शतानीकोऽप्यनीकैः परित्तः पुनः कौशाबीं समाजगाम, सोऽप्यौष्ट्रिको धारिण्या देव्या रूपेण मोहितो मार्गे

धारिण्या पृष्टो ज्ञो महात्मस्त्वं नगरे गत्वा मां किं करिष्यसि? सोऽप्येवं जगाद गृहे गतोऽहं त्वां स्वन्नार्थी करिष्ये, तथा चेनां तव पुत्रीं कन्यकां विक्रीय तेन धनेनाहं त्वया सह जोगान् ज्ञोद्वये, तत् श्रुत्वा धारिणीदेवी मनस्येवमचिंतयत्, अहोऽहं निर्मले कुले जाता, राज्ञा दधिवाहनेन परि-
 णीता, दधिवाहनपत्नी ऋत्वोष्णपालकस्य पत्नी सविष्यामि, रे प्राणाः श्रुत्वैतान्यध्यक्षराणि श्रूयम-
 द्याप्यवतिष्ठध्वे? निस्सरतास्मात्, यदि न निस्सरथ तर्हि बलात्कारेणाप्यहं निःसारयिष्यामि नीमा-
 द्विहंगमानिव. एवं निर्जैर्त्सर्यमानाः प्राणास्तत्क्षणादेव निर्गताः, प्रस्फुटितहृदया धारिणी निधनं ग-
 ता. औष्ट्रिकस्तां मृतां प्रेक्ष्य दध्यौ, अहो मया किमुक्तं दुर्वचनं! येन दुर्वचनेनैषा मृता. यथागु-
 लीदर्शनेन कुष्माण्डं विनश्यति तथैषा मम दुर्वचनेन विनष्टा. एवं पश्चात्तापपर औष्ट्रिकस्तां वसुम-
 तीं तत्पुत्रीं कोमलवार्क्यैः संतोष्य यावता स्वगृहे समागतस्तावता पत्न्या निर्जैर्त्सितो रे त्वयान्यत्
 किमपि न लब्धं? एषैव मम सपत्नी समानीता! याहि चतुष्पथे, एनां विक्रीय धनं लात्वा शीघ्रं
 समागच्छ? तत्पत्नीवचो निशम्य तां बालां विक्रीतुं स चतुष्पथे गतः, यावता च तां चतुष्पथे धृत्वा
 स्थितस्तावता देवात्तत्र धनावहः श्रेष्ठी समागतः, तां बालां च दृष्ट्वा स मनस्येवमचिंतयत्, नूनमेषा

बालिका मूर्त्यां ज्ञायते यदियं सामान्यपुत्री न भवति, अतोऽहं बहुधनं दत्तैनां गृह्णामि. असौ व-
राक्षी मूढ्यगृहीतान्यस्य कस्यचिद्धीनस्य हस्ते यास्यति, अतोऽहमेनां स्वगृहे गत्वा पुत्रीवत्पालयि-
ष्ये, मम गृहे तिष्ठत्याश्च कदाचिद्देवयोगतोऽस्याः स्वजनवर्गसंगमोऽपि भवति. धनावह एवं विमृ-
श्य तदीप्सितं मूढ्यं दत्त्वा वसुमतीं बालां सानुकंपः स्ववेद्मनि निन्ये. स्वहृदीः श्रेष्ठी तामपृच्छत्,
हे वत्से ! त्वं कस्य कन्यकासि ? ते स्वजनवर्गः कः ? त्वं मा ज्ञैषीः, त्वं मम दुहितसि, अहं त्वां
पुत्रीवत्पालयिष्ये.

एवं वारंवारं श्रेष्ठिना पृच्छ्यमानापि लज्जयाधोमुखी यावत्सा किञ्चिन्न जल्पति, तावता मूला
बन्नाषे, प्रियाऽसावावयोर्दुहितातिथेन पुष्पवत्पाद्या लाट्या च. एवं तयोर्गिरा स्वस्थचित्ता सा बा-
ला स्वगेहे श्व बालेन्दुलेखेव नेत्रानंददायिनी तंजेहे सुखं ववृधे. तस्या वाचश्चंदनवह्नीतलत्वेन हं-
ष्टः श्रेष्ठी परिजनैः सह चंदनबालेति तस्या अग्निधानं विदधे. सा चंदनबाला विनयतो रूपतश्च श्रे-
ष्ठिनोऽतीवमुदं ददाना मूलया ददृशे. ततः समत्सरा मूला चिंतयति, पुत्रीं कृत्वेयं पालिता, अथ
तामेव रूपवतीं वीक्ष्य मोहितः श्रेष्ठी यद्येनां परिणयेत्ताहि जीवंत्यपि मृतास्म्यहं. एवं स्रैणसुलभतु-

षट्वेन च दिवानिशं ताम्यंती दुराशया मूला चंदनबालायाश्छिद्राणि विलोकयामास. एकस्मिन्
 दिने श्रीष्मत्तौ धनश्रेष्ठी हृद्वाद्देशमन्यागमत्. तदांश्चिद्दालकः कोऽपि भृत्यो नासीत्, तावता विनया-
 चंदनोद्भाय श्रेष्ठिना वारितापि पितृञ्जस्य तत्पादौ द्वालयितुं प्रावर्तत. तदानीं तस्यास्तन्वंग्याः स्नि-
 ग्धः श्यामलः कोमलः केशपाशः परिस्रस्तः. जलपंकिले ह्यातले पंकिलो मा नृयादिति चिन्त्या श्रे-
 ष्ठिना सादरं तत्केशपाशः स्वकरेण समुद्दधे. तत्केशपाशोद्भरणस्वरूपं गवाक्षस्था मूला निरीक्ष्यैवम-
 चिंतयत्. अहो यस्याः केशपाशोपरि महानेतावान् स्नेहो वर्तते. तस्याः शरीरोपरि न ज्ञायते की-
 यान् स्नेहोऽस्य ऋविष्यतीति. तदियं मूलाख्याधिरिवोद्भेदनीया. अथ सा शाकिनीव दुराशया मूला
 श्रेष्ठिगमनानंतरं नापितं समाहूय चंदनायाः शिरोऽमुंमापयत्, पादयोर्निगमन् क्षित्वादिकंबया नि-
 र्दया सा तां बह्वताडयत्. दूरस्थे गृहैकदेशेऽपवरके तां क्षित्वा कपाटानि दत्वा परिवारमुवाच, श्रेष्ठि-
 नः पृष्ठतोऽप्येतत्केनापि न कथनीयं, यः कोऽपि कथयिष्यति स मत्कोपाग्नौ शलभत्वं यास्यति. ए-
 वं सर्वेषां कथयित्वा मूला मूलगृहं गयौ. सायं श्रेष्ठी समागतौ मूलामपृच्छचंदना क्वास्तीति? मूल-
 योक्तं न जाने सा क्वास्तीति. तद्गयादन्योऽपि कोऽपि तच्छुद्धिं नाचख्यौ, एवं रात्रावपि कोऽपि ना-

चक्ष्यौ श्रेष्ठिना चिंतिमुपस्तिनद्धम्यां सुप्ता ऋविष्यति. एवं द्वितीयेऽपि दिने श्रेष्ठिना पृष्ठं, श्रेष्ठिन्या च तथैवोक्तं.

एवं तृतीयेऽपि दिने श्रेष्ठिना तच्छुद्धिर्न प्राप्ता. ततः श्रेष्ठी शंकाकोपाकुलः परिजनं प्रोचे रे रे कथयत? मम नंदना चंदना क्वास्ति? यदि नाख्यास्यथ यूयमहं च जानिष्ये तदाहं सर्वांन्निग्र-
हिष्ये, तत् श्रुत्वा काचित्स्थविरा चेष्टेयमचिंतयदहं चिरतरं जीवाता, अथासन्नमृतिश्च, चंदनोदंते च कथिते मूला मे किं कश्मिन्ति? यत्करिष्यति तदहं सर्वं सहिष्ये, परं चंदनां जीवापयामि, एवं विचिंत्य सा मूलाचरित्रं मूलतः समाख्यत्. ततः श्रेष्ठी तस्मिन्नपवरके गत्वा द्वारमुद्घाटयामास, मध्ये गत्वा च चंदनां धनावहः समालोकयत्. कथंभूतां? ह्युत्पिपासार्ता, दवस्पृष्टलतामिव म्लाना-
गां, अंहयोर्निगमितां, नवाचां करिणीमिव बद्धां, परिमुंन्तितमस्तकां, जिह्वकीमिव स्फटितवस्त्रांकितं, अश्रुपूस्तिनेलाब्जां च, एवंविधां चंदनां दृष्ट्वा मनसि खिन्नो धनावहः, अहो पापिन्या मत्प्रियया किं कृतं! हे वत्से! त्वं स्वस्था ब्रवेत्युक्त्वा साश्रुदृक् श्रेष्ठी तद्भोज्यार्थं रसवतीं हृतं हृतं समन्नि-
लोकयति, परं तादृग्भोज्यमलजमानो दैवाकुल्यमाषजानं ददृशे, स्थाव्यचावात्सर्पकोणके कुलमा-

षान् द्वित्वा षोड्यार्थं चंदनार्थे समर्पयत्, कथितं च तेन हे पुत्रि ! एतान् कुटुम्बांस्तान् वरं जुं-
जीथा यावदहं तव निगडह्रिदे लोहकारमानयामीति प्रोच्य श्रेष्ठी लोहकाराकारार्थं बहिर्गतः, ऊ-
र्ध्वस्थिता चंदना दध्यौ, अहो तस्मिन् राजकुले क मे जन्म ? कावस्थेयमीदृशी ? अहो धिग् सं-
सारनाटकमिदं, जीवानां स्थिरं सौख्यं नास्ति, मयानुद्धृतं सुखं, पुनर्दुःखं च. अथ किं भविष्यति ?
किं करोमि ? क यामि ? कस्योत्रे पूत्करोमि ? षष्ठस्य पारणकेऽमी कुटुम्बाः संति. अस्मिन् समये
यदि कश्चिदतिथिः समायाति तदाहं तस्य किंचित्त्वा पारणकं करोमि तदा वरं. एवं विचिंत्य द्वा-
रदेशे सा गता महता कष्टेन. एकः पाद उत्पात्य देहव्या बहिर्मुक्तः, द्वितीयं पादं चोत्पादयितुम-
शक्यत्वाद्देहव्या मध्ये स्थितः.

एवमवस्थया स्थिता चंदना वांवारमिमां जावयंती यावत्तिष्ठति, तावत्तस्याः पुण्यानु-
भावतो जगवान् श्रीमहावीरो जिज्ञासुः पर्यटंस्तवागात्, जंगमकल्पपुंस्त्रि चंदनागृहद्वारे समुपस्थितः.
निगमैर्देहलीमुद्धययितुमक्षमा चंदना परया ज्ञक्त्या जगवंतमज्ञापत, स्वामिन् गद्ययनुचितं षोड्यं
वर्तते, तथापि परोपकारार्थमिमं कुटुम्बाषान्नं गृहाण ? ममोपरि चानुग्रहं कुरु ? इव्यादिज्ञेदसंयुक्तं

तमाहारं ज्ञानेन ज्ञात्वा पूर्णान्निग्रहो जगवान् तस्यै कुलमाषजिज्ञासै करौ प्रसारयामास. अहोऽहं
 धन्येति ध्यायंती चंदना सूर्पकोणेन स्वामिनः करे कुलमाषांशिक्षेप. स्वाम्यजिग्रहपूर्यां प्रीताः संतः
 सुरास्तत्राययुः. तत्र वसुधारादीनि पंचादिव्यानि प्रादुर्बभूवुः. तस्मिन् समये तस्या निगडानि तुष्टुडं,
 तत्पदे कांचनानि नूपुराणि जङ्घिरे, केशपाशश्च पूर्ववद्धृचव. श्रीवीरभक्तैर्विबुधैश्चंदना सर्वोत्तंकार
 धारिणी चक्रे, तथोत्कृष्टनादपूर्वकं देवैर्नृत्यं चक्रे. अहो दानमहो दानमित्याघोषणं चक्रे. सार्धद्वा-
 दशकोटीसुवर्णवृष्टिः सुरैश्चक्रे, देवैर्दुष्टुजिनादो विदधे. तं दुष्टुजिन्ध्वनिं श्रुत्वा मृगावत्या सह शता-
 नीकस्तत्रागात्, नंदया सह सुगुप्तो मंत्री चापि तत्रागात्. मुदितमानसः शक्रो देवराजः समाययौ,
 धन्यो धनावहः श्रेष्ठ्यपि तत्रागतः, धनलिप्तया सा दुराशया मूलापि समागता, दधिवाहनराजस्य
 कंचुकी सपुत्रो नाम बंधान्मुक्तः, सोऽपि समागतो वसुमतीं वीक्ष्य तस्याः पादयोः पतित्वा विमुक्त-
 कंठमरुदत्. शतानीकेनोक्तं हो संपुत्र ! त्वमेनां कुमारीं वीक्ष्य किं रोदिषि ? तदानीं साश्रुनेत्रः कं-
 चुकी प्रोवाच, राजन्नेषा बालिका दधिवाहनधारिण्योः पुत्री वसुमतीनाम्नी तादृशकुलोत्पन्ना तादृश
 विज्ञापपरिभ्रष्टा पितृभ्यां रहितान्यगृहे दासत्वं प्राप्ता, तेन चाहं रोदिमि. राजोचे न शोचयेयं, यया

जगत्त्रयत्राणवीरः श्रीवीरो जगवान् प्रतिलाभितः. तत् श्रुत्वा राज्ञी मृगावती प्राह तर्हि राजन्नेषा-
मम जागिनेयीयं बाला धारिणीपुहिता, तर्हि ममापि दुहिता. अथ जगवान् वीरः पंचाहन्धनप-
एमासतपःपर्यंते पारणं कृत्वा धनावहगृहान्निर्ययौ, वसुधाराद्रव्यमादातुं समागतं शतानीकंप्रति सौव-
र्माधिपतिः स्वयं व्याजहार ज्ञो राजन्नेह स्वस्वामिभावो यत्त्वं स्वर्णरत्नवृष्टिं जिघृक्षसि, यस्मै कन्या
वसुमती धनं ददाति स एव धनं लब्धते, एषा धनस्वामिनी, कन्या प्रोवाच धनावहः श्रेष्ठी मम
पिता पालनात्, अतो धनावह एतां वसुधारां कन्याग्रहाज्जग्राह, अनर्थमूलं मूला च श्रेष्ठिना गृ-
ह्णाद् विर्वीसितापध्यानवती क्रमेण मृत्वा नरकं गता, ऋयोऽप्याखंमलोऽवोचहृत्तानीकंप्रति यदिदं बाला
चरमदेहधरेयं जोगपराङ्मुखा श्रीवीरस्य केवले समुत्पन्ने एषा प्रथमसाध्वी ज्ञविष्यति, ज्ञो शता-
नीक ! त्वया स्वामिकेवलोलोत्पत्तिं यावद्यत्नेनासौ रक्षणीया, इत्युक्त्वा स्वामिनं नत्वा मघवा देवलोकं
गतः, तथा शतानीकेन राज्ञा चंदना कन्यकांतपुरे निन्ये. ततः सा चंदना मातृस्वसुरगृहे सुखं
दिनानि निर्गमयामास. स्वामिनः केवले समुत्पन्ने चंदना दीक्षां लात्वा प्रथमप्रवर्तिनी जाता, षट्-
त्रिंशत्सहस्रसाध्वीनां स्वामित्वं च लब्ध्वा, मृगावतीव्यतिकरे केवलं च लब्ध्वा क्रमेण सा मोक्षमग-

मत्. इहं चंदनबाला—चरितं परिकीर्तितं मया ब्रह्मणा ॥ श्रुत्वा ज्ञो ज्ञविकजना । दाने यत्नो म-
हान् कार्यः ॥ १ ॥ इति श्रीचंदनबालाकथानकं संक्षेपतः समाख्यातं ॥ जिनवरप्रथमपारणकदा-
नफलमाह—

॥ मूलम् ॥—पट्टमांशं पारणांशं । अकरिंसु करिंति तद्द कस्मिंसेति ॥ अग्रहंतः जगवंतो । ज-
सि घरे तेसि धुवसिद्धी ॥ १७ ॥ व्याख्या—तेषां पुरुषाणां ध्रुवं निश्चितं शुद्धिर्भवति, मोक्षसु-
खानि कर्तव्यस्थानि जगवंति तेषां, केषां? येषां गृहेः अग्रहंता जगवंतोति ’ अर्हंति त्रिष्टुवनकृतां
पूजामित्यर्हंतस्तीर्थकराः, जगवंतो ज्ञानादिमंतः, प्रथमानि पारणक्रानि ’ अकरिंसुति ’ पूर्वमकार्षुः,
‘ करिंति ’ वर्तमानकाले कुर्वन्ति, ‘ कस्मिंसेति ’ ज्ञविष्यत्काले कस्मिंसेति गाथार्थः ॥ १७ ॥
अथ संक्षेत्रीधनवपनफलमाह—

॥ मूलम् ॥—जिणजवण १ बिं २ पुब्बय ३ । संघरूवेसु ७ सत्तखित्तेसु ॥ ववियं धणं पि
जायइ । सिवफलयं महो अणंतगुणं ॥ २० ॥ व्याख्या—जिणानां जवणानि जिनजवनानि, तेषु
जिनप्रासादेष्वित्यर्थः १, एवं बिंकेषु प्रतिमारूपेषु जिनेषु २, पुस्तकेषु जिनवचनलिपिन्यासरूपेषु

३, संघेषु साधु ४ साध्वी ५ श्राद्ध ६ श्राद्धी ७ रूपेषु चतुर्विधसंघेषु, एवं समक्षेत्रेषु 'ववयंति' 'ल-
सं' धनं स्वर्णरजताद्यपि 'सिवफलमयमिति' मोक्षफलं जायते, अहो इत्याश्रये, अनंतगुणं भवती-
त्युक्तार्थः ॥ २० ॥ इति श्रीमत्तपागढाधिराजचट्टारकश्रीआनंदविमलसूस्तिपट्टालंकारहारचट्टारक-
श्रीविजयदानसूस्तिपट्टप्रज्ञावक्त्रपातिशाहिप्रतिबोधकचट्टारकजगद्गुरुविरुद्धधारकश्रीहोत्रविजयसूस्तिप-
ट्टालंकारसंप्रतिविजयमानचट्टारकश्रीविजयसेनसूस्तिराज्ये आचार्यश्रीविजयदेवसूस्तिर्यौवराज्ये पंक्ति-
देवविजयगणिविरचितायां श्रीकुलकवृत्तौ धर्मरत्नमंजूषानामन्यां दानधर्मरूपः प्रथमो वक्षस्कारः स-
माप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषायाः प्रथमो भागः समाप्तो गुरुश्रीमच्चास्त्रिविजयसुप्रसादात् ॥

लब्ध्वा यदीयचरणंबुजतारसारं । स्वादब्धयधस्तिदिव्यसुधासमूहं ॥

संसारकाननतटे ह्यट्ताल्लिनेव । पीतो मया प्रवरबोधरसप्रवाहः ॥ १ ॥

वंदे मम गुरुं तं च । चास्त्रिविजयाह्वयं ॥ परोपकारिणं धुर्यं । चित्रं चारित्रमाश्रितं ॥ २ ॥ युग्मं.

चारित्रपूर्वा विजयाग्निधाना । मुनीश्वराः सूखिरस्य शिष्याः ।
 आनंदपूर्वैर्विजयाग्निधस्य । जातास्तपागहसुनेतुरेते ॥ ३ ॥

अथ ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंक्ति श्रावक हीरालाल हंसराजे स्वपरना श्रेयमाटे
 पोताना श्रीजैनप्रास्करोदय ढापखानामां ढापी प्रसिद्ध कर्णो ढे.

॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषायां प्रथमो प्रागः समाप्तः ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीधर्मरत्नमंजूषा भाग ५. ॥

(कर्त्ता—श्रीदेवविजयगणी)

नपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाल्या)
वीरसंवत्—२४४१. विक्रमसंवत्—१९७१. सने—१९१९.

किं. रु.-६-१२-०

श्रीजैनज्ञास्फरोदय प्रेस. जामनगर.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचास्त्रिविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीधर्मरत्नमंजूषा (दानादिकुलकवृत्तिरूपा) प्रारभ्यते ॥

(द्वितीयो प्रागः)

(कर्ता—श्रीदेवविजयगणी)

छपावी प्रसिद्ध करनार—पंन्ति श्रावक होरालाल हंसराज. (जामनगरवाळा)

अथ धर्मस्य द्वितीयप्रेदं शीलमाख्यातुकामः शीलवन्नमस्काररूपमंगलमाचरति—

॥ मूलम् ॥—सोहगमहानिहिणो । पाए पणमामि नेमिजिणवइणो ॥ बालेण ऋअबलेण य । जणइणो जेण निज्जणिणं ॥ १ ॥ अरिहतस्य नेमिजिनपतेः ' पाए ' पादौ प्रणमामि न-
मस्करोमि, कथंभूतस्य श्रीनेमिजिनपतेः? ' सोहगमहानिहिणत्ति ' सौभाग्ययमहानिधेः सौ-
भाग्यमहानिधानस्य, तस्य कस्य? येन श्रीनेमिना बालेन शिशुना युजबलेन जनार्दनः श्रीकृ-

ष्णो निर्जित इति गार्थः ॥ १ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चेदं—लक्ष्म्यै स्ताछनभूपति-
 र्धनवती १ सौधर्मकल्पे नम्र—श्रारी चित्तगतिश्च रत्नवतिका ३ माहेन्द्रजौ ४ स्वःसदौ ४ ॥ क्वा-
 पः श्रीअपराजितः प्रियमती ५ श्रीअपराणे निर्जरौ ६ । श्रीशंखश्च यशोमती ७ सुरवरौ नेमिश्च रा-
 जीमती ८ ॥ १ ॥

इहास्मिन् जंबूद्वीपे ऋतक्षेत्रेऽचलपुरं नाम नगरमस्ति, तस्मिन्नगरे यथार्थनामा विक्रमधना-
 मिधानो वसुधाधवोऽस्ति. तस्य राज्ञो विशदशीलालंकारधारिणी धारिणीनाम पट्टदेव्यस्ति. सा क-
 थंभृता? सर्वांगसुंदरा, पुण्यशालिनी तस्य राज्ञो मूर्तिमती श्रीस्वास्ति. सा राज्ञ्यन्यदा यामिनीशे-
 पे मंजरीपुंजफलितं मत्तारिङ्गंकारमुखरं सहकारतरुं स्वप्ने समैकत, कोऽपि रूपवान् पुमांस्तं सहकार-
 वृक्षं पाणौ कृत्वेत्यूचे, हे राज्ञि! सांप्रतमसौ तवांगणे रोप्यते, कियत्पि काले गते पुनरेष सह-
 कारवृक्षोऽन्यत्र नववारानधिरापित उत्कृष्टोत्कृष्टफलज्ञाग्नविष्यति. एवंविधं स्वप्नं दृष्ट्वा जागरिता रा-
 ज्ञी प्रातरागत्य तं स्वप्नं राज्ञे न्यवेदयत्, राजापि स्वप्नपाठशानाहूय तं स्वप्नं व्यचारयत्, ते प्राहुर्ह
 राजन्नेतत्स्वप्नानुभावतस्तव महान् पुत्रो भवी, परमन्यत्र चूतवृक्षस्यारोपणफलं वयं न जानीमः, त-

फलं केवलं जानाति, राज्ञोक्तं तद्वचनं राज्ञी श्रुत्वा मुदितमानसा सुदोहदा गर्भं बभारो-
 त्तमं निधिं रत्नगर्भैव, सा राज्ञी पवित्राकारधारिणं प्राची सूर्यमिव काले पुत्रं सुषुवे, पुत्रवर्धापनेन
 वर्धितो राजा तस्मै प्रीतिदानं ददौ, पुत्रजन्मोत्सवं विधाय तृतीये दिवसे चंद्रसूर्ययोर्दर्शनं कारयि-
 त्वा षष्ठे दिवसे धर्मजागरिकां च कृत्वा संप्राप्ते चैकादशे दिवसे निवर्तितेऽशुचिजातिकर्मणि, संप्राप्ते
 द्वादशे दिवसे राजा पुत्रस्य धनं इत्यग्निधां विदधे. स धनो माता पित्रा चातिप्रमोदेन लाव्यमा-
 नो धात्रीत्रिरंकादकं नीयमानो मेरुदुमौ कटपट्टस्त्रि ववृधे, एवं क्रमेण वर्धितः सप्ताष्टवर्षीयः कला-
 चार्धैरध्यापितो द्वासप्ततिकलाकुशलः क्रमेणानंगलीलावनं यौवनं प्रत्यपद्यत. इतश्च कुसुमपुरे नगरे
 रणकर्मसुखब्धजयः सिंह द्वौजस्वी सिंहनामा पृथिवीपतिरभूत्, तस्य राज्ञश्चंद्रलेखेव विमला वि-
 मलानाम राज्ञ्यब्रूहेवीव ब्रूचरी, तस्यां बहुपुत्राणामुपर्यनुपमाकृतिः सिंहमहीपतेर्धनवतीनाम कन्या
 जज्ञे, सापि क्रमेणाष्टवर्षिकी कलाचार्यसन्निधौ सकलाः कलाः कुमारीयोग्या जग्राह, सा सुंदरी यौ-
 वनोन्मुखी द्वाषष्टिकलाकुशला सखीभिः समावृता वसंतोत्सवसमये लुद्यानं श्रियमोक्षितुं वने गयो,
 तस्मिन्नुद्याने विचरंती धनवत्येकस्याशोकस्य तरोस्तले चित्रपट्टिकापाणिमेकं चित्रकर्मैकृतं, तां

चित्रपट्टिकां धनवत्याः सखी बलात्तत्करात्समादाय धनवत्यै समर्पयत्, तां पट्टिकां नररूपरुचिरां स-
 मालोक्य धनवती जगौ, ओ महात्मन् ! सुरनरैर्द्रवद्रनागैर्देवेषु कस्यैदमद्भुतं रूपं ? चित्तकार लुके,
 अयमचलपुराधीशविक्रमधनराजस्य पुत्रो युवा निरुपमरूपो धननामा मया विनोदेनाज्ञेऽस्मि, परं त-
 स्य यादृशं रूपमस्ति तादृशं रूपं देवोऽपि नालेखितुं क्षमः, तच्चित्रकारवाक्यं श्रुत्वा धने मानसं
 निधाय शून्यचित्ता पदे पदे प्रस्रवन्ती धनवती गृहे समाययौ, तद्दिनादारभ्य सा धनवती क्वापि
 रतिं नाससाद मरौ गता मरालीव. यथा—

विमुक्तोद्धर्तनस्नान—चर्चालंकरणा सती ॥ साहनिशं धनं दध्यौ । योगिनीवेष्टदेवतां ॥ १ ॥
 तां धनवतीं तथाविधां दृष्ट्वा कमलिनी सखी पप्रह्य हे सखि ! त्वमेवंविधा व्यग्रचित्ता कस्माद् दृश्य-
 से ? धनवत्युवाच हे सखि ! त्वं बाह्यो जन इव वारंवारं किं मां पृच्छसि ? कमलिन्युवाच सत्यं, चि-
 त्तलोख्ये धने तव मनो दृश्यते. स्थाने चानुरागस्ते, एवं कथयित्वा तया कश्चिद् ज्ञानवान् पृष्टः,
 ज्ञानिनोक्तं तव सख्या धनवत्या धनो प्रतीतिं प्रविष्यति, तद् ज्ञानिवचः श्रुत्वा कमलिनीसखी धन-
 वत्यग्रे कथयति, हे सखि ! त्वं धीरा ज्ञव ? ज्ञानिना ते धनो प्रतीतिं कथितः, ततः श्रुत्वा धनवती स्व-

स्थचित्ता जाता. अथैकस्मिन् दिने धनवती वरनेपथ्यधरा पितरं वंदितुं सन्नामध्ये समागता, राज्ञो-
 कं समाश्रित्य यावता सा स्थिता तावता राज्ञाश्रिता जाता, कोऽस्या अनु रूपो वरो न विष्यतीति.
 तस्मिन् समये विक्रमधनराजांतिके प्राक्प्रेषितो दूतः समागात्, स च राजकार्यं समाख्याय स्थितः.
 राज्ञोक्तं भो दूत ! दृष्टं त्वया किंचित्ताश्चर्यं ? दूतेनोक्तं राजेंद्र ! मया विक्रमधनसूनुर्धनस्य रूपं दृ-
 ष्टं, परं नेदृशं कस्यापि विद्याधरसुरेण्वपि, एतदेवाश्चर्यं दृष्टं. तद्दूतवचः श्रुत्वा राजा चिंतयति धन-
 धनवत्योः संगमे स्रष्टुः सृष्टिप्रयासः सफलोऽस्तु. प्रीतो राजा कथयति प्रो दूत ! त्वया साधुक्तं, त-
 तस्तदैव राज्ञा महामन्त्रिणमाकार्यं प्रोक्तं प्रो मंत्रिस्त्वं गत्वा धनवत्या धनस्यार्पणाय विक्रमधनं प्रा-
 र्थय ? ततः स मंत्री अचलपुरे गत्वा विक्रमधनराजानं नत्वा यावदग्रे स्थितस्तावदासनदानादिना
 राज्ञा मानितः. ततः स सिंहमंत्री विनयावनम्रदेहो विज्ञपयति, राजन् ! सिंहो राजा त्वत्सुताय ध-
 नाय धनवतीं निजसुतां दातुमिह मां प्राहिणोत्. यथा तव पुत्रो धनकुमारः सर्वोत्कृष्टो वर्तते, तथा
 धनवत्यपि स्त्रीषु सर्वोत्कृष्टा वर्तते, पूर्वं च युवयोः स्नेहो वर्तते, सोऽनयोः संबंधे पुनर्विशिष्टो नृव-
 तात् वारिसेकेन महीरुह इव. लभित्युत्तवा सत्कृत्य विसर्जितो मंत्री सिंहराजांतिके समागात्. ततः

स्तुष्टः सिंहारां सुदिवसे सुखेने वृद्धमंतिसहितां परमर्द्धिसमन्वितां च कृत्वा शिद्धां दत्त्वा सपरिवारां छत्रचामराश्रितान् शिबिकासमारूढां तां कन्यां प्रेषयामास. सापि पितरौ नत्वा सपरिवारा चचात्. सा क्रमेणार्चलपुरं प्राप्ता, साक्षाच्छनकुमारस्य श्रीरिव स्वयंवरा समागता, अचलपुरासन्नवने शिविरं विनिवेश्य च स्थिता, महत्या ऋक्ष्या शुभेऽहनि तयोर्धनधनवत्योर्विवाहो जज्ञे, तथा नवोदयाज्जिनवयौवनो धनो रत्या स्मरश्च विद्युता नवांबुदश्च रेजे, धनवत्या समं रसमाणो धनो मुहूर्तवत् किंयंतमपि कालमनयत्.

अथैकस्मिन् दिने धनो मित्रपश्चित्त्वा लघानश्रियमीक्षितुं वने गतौ, तत्र धनश्चतुर्ज्ञानधरं पवित्रितवसुंधरं वसुंधरं नाम महामुनिमद्राक्षीत्, तत्र धारिणीधनवतीसहिता विक्रमधनो राजाभ्यागात्, मुनिवदनाय तः गत्वासी सर्वो लोकोऽभ्यागात्. मुनिना देशना प्रारब्धा, यथा—अधिराणधिरौ समलोण । निम्मलो पखसेण साहीणो ॥ देहेण जह्म विहपह्म । धम्मो ता किं न पज्जत्तं ॥ १ ॥ इत्यादिदेशनांते विक्रमधनो राजुरुं व्यजिज्ञपत् हे स्वामिन् ! धने गर्भस्थिते स्वप्ने माता सहकारतरुं ददर्श, स नववारारोपणदुल्लक्ष्णफलदो जविष्यतीति नववारारोपणस्यार्थं कथय ? तेन मु-

निना ज्ञानेन ज्ञात्वोक्तदोषकृद्भवं श्रीअष्टिनेर्मेनवज्जवात्मकं चरित्रमाख्यातं, एष धनस्तव पुत्रो न-
 वमे भवे यदुवंशसमुद्भवो द्वाविंशस्तीर्थकृद्भावी. तन्मुनिवचः श्रुत्वा सर्वे मुमुदिरे, तथा सर्वेषां सञ्जा-
 सदां जैनधर्मे भावोऽद्भुत, तं मुनिं नत्वा सपुत्रो विक्रमधनः स्ववेश्म समाययौ. धनोऽन्यदा धनव-
 त्या समं क्रीडितुं वनेऽगात्, तत्र कश्चिन्मुनिवरस्तृषाक्रांतो मूर्ध्नि तस्तेन दृष्टः, ततस्तं शीतलोपचारैः
 सज्जीकृत्य पप्रच्छ हे जगवन्तः ! केन हेतुना यूयं प्रव्रजिताः ? मुनिनोक्तमहं मुनिचंद्राजिधो ज्ञववा-
 साद्विरक्तो दीक्षामादाय गुरुगच्छेन संयुतो देशांतरे प्रस्थितः, सार्थाद्भ्रष्टः कुतृषाक्रांतो मूर्ध्नि तः पति-
 तश्च त्वया सज्जितः स्वस्थो जातः. ततो धनो धनवतीसहितो मुनिचंद्रसाधूपांते सम्यक्त्वप्रधानद्वा-
 दशव्रतरूपं गृहस्थधर्मं प्रत्यपद्यत, ततस्तं मुनिं गृहे नीत्वा प्रासुकान्नपानाद्यैः प्रत्यलाभयत्, क्रमेण
 लब्धराज्यो धनो धनवत्या समं भोगान् बुभुजे, एवं युक्तभोगो धनो धनवतीज्ञवं जयंतनाम पुत्रं
 राज्ञे न्यस्य वसुंधराचार्योक्तिके धनवत्या समं व्रतमाददे, क्रमेणाधीतसकलशास्त्रः स गुरुणाचार्यप-
 दे स्थापितो बहून् शिष्यान् प्रतिबोध्य पर्यंते धनवत्या सहानशनं चक्रे, मासांते विपद्य द्वितीयजन्मे
 सौधर्मदेवलोके धनधनवत्यौ शक्रसामानिकौ देवौ जातौ, उत्तौ प्रथमद्वितीयज्जवौ. इतोऽव जरते

वैताल्यपर्वते उत्तरश्रेणिचृषणे सूरनामा स्वेचरचक्री बभ्रुव, तस्य राज्ञो विद्युन्मत्यज्ञिधाना सहचारिणी बभ्रुव, तदानीं पूर्णायुः सौधर्मदेवलोकाधनजीवश्च्युतो विद्युन्मत्या राज्ञ्या लुदरे समवानरत्, पूर्णविवधौ सुदिवसे सुलग्ने शुभलक्षणं पूर्णिमापूर्णेदुमिव विद्युन्मती देवी सुतमसूत, पुण्येऽहनि सूरराट् तस्य चित्तगतिरित्यज्ञिधां विदधे.

इतश्चात्रैव वैताल्यदक्षिणश्रेणिविचृषणे शिवमंदिपुरेऽनंगसिंहो नाम राजाभूत्, शशिमुखीति नाम्ना तस्य पत्न्यभूत्. सौधर्मदेवलोकाच्च्युत्वा धनवतीजीवस्तस्याः कुक्षाववातरत्. सा शशिसुखी राज्ञी समये पुत्रीं सुषुवे, सा बहुपुत्रोपरि जाता राज्ञोऽयंतं वल्लभा बभ्रुव. तस्याः शुभेऽहनि पित्रा रत्नवतीत्यज्ञिधानं विदधे. सा क्रमेण जलस्थानवल्लीव ववृधे, स्तोकेनैव कात्वेन स्त्रीजनोचितः कलाश्च जग्राह. एवं वर्धमाना साद्भुतं देहमंडनं यौवनमासदत्. कोऽस्या वरः स्यादिति चिंतयापितान्यदा स्वयं नैमित्तिकः पृष्टः. किंचिच्चिंतयित्वा नैमित्तिकोऽब्रवीत्, यस्तवासिरत्नभावेत्ता, यस्योपरि सुरैः कृता सिंहायतने पुष्पवृष्टिर्विष्यति स रत्नवतीमिमां तव दुहितरं परिणेता, राजा चिंतयति यो ममासिरत्नं नेत्ता स तु महान् ऋविष्यति, धन्योऽहमिति हर्षनिर्जरो राट् तं ज्ञानिनं.

नैमित्तिकं धनं दत्त्वा विसर्जयतिस्म. इतश्चक्रपुरे नगरे सुग्रीवो नाम राजा, तस्य द्वे पत्न्यौ, एका यशस्विनी, तत्पुत्रश्च सुमिलनामाभवत्, द्वितीया सुगृडेति नामा, तत्पुत्रश्च पद्मनामाभूत्. एवं तौ मिथः क्रीडंतौ वसंतमदनाविव ववृधाते. परं सुमित्रो धर्मात्मा विनयी नतवत्सलश्च, पद्मस्तु तद्विपरीतः. एकस्मिन् दिने ऋद्रा ऋडौघघातिनी दुष्टात्मा स्वपुत्रराज्यकृते सुमित्रायोत्कटं विषं ददौ. तेन सुमिलो मूर्धितः, तत्रागतः सुग्रीवराट् पलाय्य क्वचिद्गता, सुतस्नेहमोहितो राजापि पृथिव्यां न्यपतत्. तिर्नाश्रुत्, तदा ऋद्रा स्वापराधप्रयेन पलाय्य क्वचिद्गता, सुतस्नेहमोहितो राजापि पृथिव्यां न्यपतत्. शीतलोपचारैर्लब्धचैतन्यो मंत्रिसामंतसहितस्तारस्वरेण रोदितिस्म. अत्रांतरे चित्रगतिर्विद्याधरो व्योम्ना विमानेन क्रीम्या विचरंस्तत्पुरं शोकाकुलं दृष्ट्वा तवागमत्, विषयतिकरं ज्ञात्वा मंत्रपूतेन वारिणा तेनाग्निषिव्य सज्जितः कुमारः समुत्तस्थौ, स्फारितेक्षणो राज्ञा संज्ञापितः. प्रो ब्रूह ! वैरिणा ऋद्रया तव विषं दत्तं, अनेन महात्मना चित्रगतिविद्याधरकुमारेण त्वं निर्विषीकृतः, सुमित्रः प्रोचे प्रो महात्मंस्त्वोपकारेण कुलं ज्ञातं. तथापि मय्यनुग्रहं विधायात्मकुलं प्रकाशय ? ततश्चित्रगतेः पारिषार्थकैः सचिवात्मजैः सर्वे तद्वंशादिकं शंसितं, ततः सुमित्रश्चित्रगतेर्मित्रतां गतः, चित्र-

गतिरापप्रह्व षो मित्र ! तवाङ्गयाहं निजं पुरं यामि, सुमित्रोऽप्यब्रवीद् हे भ्रातरत्रासन्नप्रदेशे सुय-
 शानाम केवली विहर स्ति, सोऽत्रागमिष्यति, तस्मिन्नागते त्वं वंदित्वा तदंतिके धर्मे श्रुत्वा स्वस्था-
 नं यायाः । नमिष्युक्त्वा चित्रगतिः कतिचिद्दिनानि तत्रैव तस्यौ. कतिचिद्दिनांते सुयशाः केवल्यपि
 तत्रागतः, स्वर्णोब्जस्थं देवैर्वृतं केवलिनं तौ वंदितुं गतौ, तं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वा पुरो निष-
 षौ, सुग्रीवराडपि तत्रागतो धर्मश्रवणार्थं, केवलिना देशना चक्रे, षो ऋविका ! दुर्लभं मानुष्यम-
 वाप्य धर्मे प्रमादो न कार्यः, तां केवलिदेशनां निशम्य चित्रगतिः सुधीर्गृहिधर्मं समयत्त्वपूर्वकं प्र-
 त्यपद्यत, तदानीं सुग्रीवो राम मुनिं प्रणम्य पप्रह्व, हे ऋगवन् ! क्व सा मम राङ्गी, यया मम सूनोः
 सुमित्रस्य विषं दत्तं, गुरुणोक्तं सा नङ्गारण्ये गता, तव चौरैर्नृषणानि गृहीत्वा पक्षीभृतुः समर्पिता,
 पक्षीशेन कस्यचिद्वणिजः पार्श्वे विक्रीता, सा ततोऽपि नङ्गा यांती महत्तरण्ये दवाग्निना दग्धा सती
 रौद्रध्यानवती मृत्वा प्रथमे नरके ययौ, तत लब्धृत्य चांडालकुले समुत्पत्स्यते, ततोऽपि मृत्वा तृतीयं
 नरकं गमिष्यति, इत्याद्यनंतसंसारदुःखं सानुचविष्यति ऋवत्सूनोः सम्यग्दृष्टेर्विषदानजपाभना, अ-
 तो रागद्वेषादिमयं धिग्न संसारं, यतः—संसारमि असारं । नहि सुहं बाह्विवेयणापल्लवे ॥

जाणंतो इह जीवो । न कुणश्च जिणदेसिञ्च धम्मं ॥ १ ॥ मातुरीदृशं दारुणं संसारदुःखं श्रुत्वा वै-
राग्यरंजितमानसः कुमारो राजानं विज्ञपयति, हे राजेन्द्र ! तवाज्ञयाहं व्रतमंगीकुर्वे, तनयमिति ब्रु-
वाणं प्रतिषिध्य राजा स्वयं दीक्षां समाददे, राजा दीक्षां लात्वा गुरुणा समं विजहे, चित्तगताना-
समं सुमित्रो राम निजं पुरं समाजगाम, तेन भद्रपुत्रः पद्मः कल्पपि ग्रामान् दत्त्वाऽदृष्टसेवकोऽका-
रि, अथ चित्रगतिः पित्रोर्मिलने लुत्कंठितः सुमिवनृपमापृच्छ्य निजे पुरेऽगच्छत्, तत्र देवपूजागु-
रूपास्तिस्वाध्यायतपःसंगमैर्व्यापृतः स पित्रोरत्यंतवल्लभोऽब्रूधार्मिकत्वात्.

इतः सुमित्रराज्ञगिनीं कलिंगनृपपत्नीमनंगसिंहसुतः कमलो रत्नवती प्राप्ता जहे, जगिनीहर-
णेन सुमिवो राट् भृशं शोकाकुलो जातः, एष वृत्तांतः केनापि विद्याधरेणागत्य चित्तगतेश्च नि-
वेदितो मित्रत्वात्, ततस्तस्याः शुद्धिकृते स स्वयमेव गतः, ततश्चित्रगतेः केनापि विद्याधरेणाग-
त्योक्तं स्वामिंस्त्व मित्रजगिनीं दक्षिणश्रेणिमृषणशिवमंदिरनगरस्वाम्यनंगसिंहपुत्रकमलेन हता व-
र्तते, स तु महान् वर्तते. तत् श्रुत्वा सूदनृपात्मजश्चित्तगतिविद्याधरः सर्वजिसारेण शिवमंदिरे ग-
त्वा कमलं राजपुत्रं लोलया दलयामास कमलखनं द्विप इव. सुतपराभृत्या क्रुद्धोऽनंगसिंहः सिंह-

नादं विदधानः सेनया सह दधावे. ततस्तयोश्चित्रगत्यनंगसिंहयोर्विद्याबलवतोः सैन्यबलवतोर्दोर्ब-
 लवतोश्च महान् रणः प्रावर्तत. अंनंगसेनश्चित्रगतिं दुर्जयं ज्ञात्वा क्रमागतं देवदत्तं खड्गरत्नमस्त्रा-
 र्णीत. ज्वालासहस्रदुरालोकं दुष्टदयंकं परसैन्यग्रयंकं कृपाणरत्नं तत्क्षणादेव तत्पाणौ समागतं. कृ-
 पाणपाणिरनंगसिंहश्चित्रगतिं प्रोचे, रेरेऽपसर बालक? बालकहत्यां मे मा देहि? यतोऽनेन खड्ग-
 रत्नेन तव शिरस्तालफलवहेत्ये. तद्वचनं श्रुत्वा क्रुद्धश्चित्रगतिः प्रोचे, ओ जरदूव ! धिक्त्व बाहुब-
 लं, यद्धोहखंडबलेन गर्वितो मां ज्ञापयसीत्युक्त्वा स विद्यया ध्यातं विचक्रे. तेन ध्यातेन शत्रुसमूहं
 मोहिनीविद्ययेव मोहयित्वा हुतं तत्करात्खड्गरत्नमाहिदत्. सुमित्रस्य जगिनीं गृहीत्वा जगाम. दा-
 णांतरेणानंगसिंहो राजा जातालोकः सर्वं व्यलोकयत्, पुरतो द्विषं च नापश्यत्, स्वपाणौ कृपाण-
 मपि नापश्यत्. संसारस्वरूपमिव क्षणदृष्टनष्टमृद्. अंनंगसिंहः क्षणं विषादं कृत्वा ज्ञानिनो वचः
 स्मृत्वा मत्खड्गहर्ता जामाता ज्ञातीति स्मृत्वा भृशं मुमुदे. ततोऽनंगसिंहश्चितयति मत्खड्गहर्ता पुमा-
 न् कथं ज्ञास्यते? हुं ज्ञातं, सिद्धायतने कुसुमवृष्ट्या ज्ञास्यते, इति स्मृत्वा स खगृहं ययौ. चित्र-
 विद्याधरोऽयं खंडितशीलां मुमित्रपृथिवीपतेजगिनीं नीत्वा स्वयं राज्ञे समर्पयामास. स्वविवेकतः पु-

रापि ज्वोद्धिन्नो राजा सुमित्रो जगिन्यपहाराद्विशेषतो वैराग्यवान्नितरां बभूव. राजा सुमित्रः सुते राज्यं न्यस्य सुयशोमुनिसन्निधौ चित्रगतेः समदं राज्यं त्यक्त्वा संयमसाम्राज्यमाददे. ततश्चित्रगतिः स्वे पुरेऽगात्. सुमित्रराजर्षिर्गुर्वैतिके किंचिदनानि नवपूर्वाण्यधीतेस्म. गुर्वाङ्गां गृहीत्वा सुमित्रो राजर्षिरेकाकित्वविहारेण विद्वस्त्र मगधग्रामबहिर्वने कायोत्सर्गेण तस्थिवान्. तस्मिन् समये विमात्रेयः पद्मो ब्रह्मात्मजस्तत्रागात्, तं मुनिं च दृष्ट्वा कोपारुण व्याकर्णितकृष्टेन बाणेन हृदि जघान. सुमित्रो राजर्षिर्नमस्कारं स्मरन् नशनेन विषद्य ब्रह्मलोकं दृष्ट्सामानिकः सुरोऽद्भुत्. तस्मिन्नेव दिने प्रणश्यन् पद्मः कृष्णाहिना दष्टो विषद्य सप्तभ्यां नरकावनौ नारको जज्ञे. सुमित्रमृग्युना चित्रगतिः शोकं कृत्वा सिद्धायतने यात्रां कर्तुं जगाम. तत्र बहवः सूरचक्रिप्रमुखाः खेचरेश्वरा अभिलनन्. तत्रानंगसिंहोऽपि पुत्र्या रत्नवत्या सममाययौ. चित्रगतिस्तत्र चित्रां जिनाचीं चक्रे. ततो रोमांचितशरीरोऽसौ जिनं स्तोतुं प्रचक्रमे. तदा सुमित्रदेवो ब्रह्मदेवलोकदवधिना ज्ञात्वा तस्य स्वपूर्वव्रतमित्रस्योपरि पुष्पाणि वर्षष. अनंगसिंहस्तं चित्रगतिं दुहितुर्वरं ज्ञात्वा हृष्टः.

अथ सुमित्रदेवः प्रत्यक्षीकृत्य वनाषे न्नो मित्र चित्रगते ! किं त्वं मां प्रत्यञ्जिजानासि ? कुमा-

रेणोक्तं त्वं महर्षिः सुरोऽसि. इति चित्रगतिनोक्ते सुरः सुमित्वरूपं चक्रे, चित्रगतिनोपलङ्गिनः स पूर्वभवसुहृत्. सुमित्रस्तं चित्रगतिमालिङ्ग्येति जगाद, ओ मित्र ! त्वत्प्रसादादेषा मया देवार्द्धिलब्धा. चित्रगतिराख्यज्ञो मित ! त्वत्प्रसादादेष मया जिनवर्मो लब्धः. एवं तौ परस्परं प्रशंसां कुरुतः. तत्रा-
 नंगसिंहपुत्री रत्नवती चित्रगतिं मन्मथरूपातिरेकं प्रेक्षमाणा मन्मथेषु श्रिविव्यधे. तदानीं स्वपुत्रीं
 विधुरां प्रेक्ष्यानंगसिंहो राजाचिंतयत्, ज्ञानिनोक्तं सत्यं जातं, यतोऽनेन ममासिरत्नं जहे, अस्य
 शिरसि सिधायतने च पुष्पवृष्टिरभवत्. सांप्रतं चात्र देवस्थाने संबंधादिकं वक्तुं न युज्यते. इति
 चिंतयित्वा सपरिवारोऽनंगसिंहो राजा स्वगृहमाययौ. अथ चित्रगतिविद्याधरोऽपि सुमित्रदेवं सत्कु-
 ल्य व्यसृजत्, सर्वान् स्वेचरानपि व्यसृजत्, पिता समं निजगृहं चाययौ. ततोऽनंगसिंहैर्नैको महा-
 मंत्री सूरतेजश्चक्रिणंप्रति प्रह्वितः. सोऽपि तत्र गत्वा चक्रिणं नत्वं व्याजहार, स्वामिंश्चित्रगतिना-
 मा ते पुत्रो मारसन्निभोऽस्ति. तस्यानंगसिंहो गद स्वपुत्रीं रत्नवतीं दातुमिच्छति, यतोऽनयोः संयो-
 गः स्वर्णरत्नयोस्विव प्रशस्यो भवेत्. सूरगदपि तयोरुचितयोगेच्छुस्तद्वचः प्रत्यपद्यत. शुभेऽहि सूरग-
 डनंगसिंहोऽपि च महामहेन तयोर्विवाहं चक्रतुः. तद्दिनादारभ्य चित्रगती रत्नवत्या पत्न्या समं वै.

षयिकं सुखं भेजे, तथैव श्राद्धधर्ममपि यात्रापूजादिक्रमपि तथा सह तथैव चकार. अन्यदा सूरच-
क्री पुत्रं चित्रगतिं राज्ये न्यस्य स्वयं दीक्षामुपाददे. निर्मलां प्रव्रज्यां च परिपाल्य परं पदं प्रपेदे.
चित्रगतिराडपि बहूनि वर्षाणि राज्यं कृत्वा रत्नवतीचवं पुत्रं पुरंदरनामानं राज्ये न्यस्य रत्नवत्या प-
त्न्या समं दमवराचार्यसमीपे व्रतं समाददे. चित्रगतिराजर्षी रत्नवती साध्वी च शास्त्राण्यधीत्य चिरं
तपस्तप्त्वा प्राणांते पादपोषणमेनानशनेन विपद्य माहेन्द्रे कल्पे परस्परं प्रीतिपरायणौ परमर्द्धिकौ
देवौ जातौ. द्युक्तौ तृतीयचतुर्थ्यञ्चौ.

इतश्च प्रत्यग्विदेहे पद्मनाम्नि विजये सिंहपुरं नाम पुरमस्ति, तस्मिन्नगरे हस्तिदी नाम्ना ऋ-
पतिस्तस्य प्रियदर्शना पट्टदेव्यस्ति, स चित्रगतेर्जीवः पूर्णायुर्माहेन्द्रकल्पाच्च्युत्वा महास्वप्नसूचितः
प्रियदर्शनाराज्ञीकुक्षाववातरत्, सुदोहदा राज्ञी पूर्णे काले सुमेरूर्वी कल्पद्रुमिव प्रियदर्शना तनयं
सुषुवे, सुदिवसे पित्रा तस्य पुत्रस्यापराजित इत्याख्या चक्रे, धात्रीभिलाष्यमानः पितुर्मनोरथेन स-
हावर्धत, क्रमेण कुमारः सकलाः कला जग्राह, क्रमाच्च यौवनं प्राप, मूर्त्या मीनध्वज इव दृष्टो,
तस्य सहाध्यायी विमलबोधाख्योऽमात्यमुतः सुहृद्भूत, एवं तौ वनगृहारामादिषु वसंतमदनाविव

क्रीमंतौ विहरतःस्म. इतश्चानंदपुरे नगरे जितशत्रुनामा महीपतिरस्ति, तस्य राज्ञः शीलालंकारधा-
 रिणी धारिणीनाम पट्टदेव्यस्ति, माहेंद्रस्वर्गाच्चयुत्वा रत्नवतीजीवदेवो धारिणीराज्ञीकुक्षाववातरत्,
 पूर्णे काले सा राज्ञी पुत्रीरत्नं सुषुवे, शुभेऽह्नि राज्ञा तस्या अग्निधानं प्रीतिमतीति चक्रे. सा क्रमे-
 ण ववृधे. सकलाः कलाः स्त्रीजनोचिता आसादयामास, एवं सा लाट्यमाना मखीजनैः पश्चिता
 स्मरजीवनं यौवनमप्यासादयामास, जितशत्रुराजा तां निजपुत्रीं यौवनवतीं समालोक्य मनस्येवम-
 चिंतयत्, यद्येनां मत्पुत्रीं येन केनापि वरेणोद्वाहयिष्यामि, तर्ह्येषा सुखिता वा दुःखिता वा अवि-
 ष्यति; अतोऽहमेनां स्वयंवरमंडपे महामहेनोद्वाहयामि, इति विचिंत्य जितशत्रुराडन्येद्युर्नगरबहिःप्र-
 देशे सुस्थाने सुदिवसे महामंचातिमंचानकारयत्; स्थाने स्थाने ग्रामे नगरे च स्वस्वपुत्रसंहितान्
 श्रृपानाढातुं स्वान्न नरान्न प्रैषीत्, तेऽपि तत्र गत्वा जितशत्रुनृपलेखार्पणेन सर्वान् राज्ञो निमंत्रयंति-
 स्म. श्रृचराः खेचराः सर्वे राजानश्च स्वपुत्रसंहिताः समाजग्मुस्तत्र मंडपे, हरिर्नंदिराड्यपराजितपु-
 त्रसंहितस्तत्रागात्, एवं ते सर्वे भूचराः खेचराश्च राजानः पुत्रपौत्रादिपश्चिता उच्चमंचेषूपविष्टाः
 शोभंते विमाने वैमानिका देवा इव.

इतश्चानेकनेपथ्यधरामरीव धरागता सखीसमावृता चामराभ्यां वीज्यमाना स्वसेवकोत्सार्यमा-
 एपुरजना अपरा लक्ष्मीदेवीव प्रीतिमती तत्र स्वयंवरनगरे समागात्. पित्राज्ञया पुरुषप्रमाणोदर्शो
 सर्वान् राज्ञो राजपुत्रांश्च विलोकयन्ती यावद्याति तावत्सखी सर्वेषां वंशान् वर्णयति, यथा—हे स्वा-
 मिन्यसौ कदंबदेशाधीशो ब्रुवनचंद्रनामा पूर्वदिक्स्वामी वर्तते, यदि तव रोचते तर्हि वृणीष्व? अ-
 यं प्रकृत्या दक्षो दक्षिणाधिपः समरकेतुनामा सरोपमः, अयं पश्चिमाधिपः सौम्यः सोमप्रभनामा
 कीर्त्या सोमसमः, अयमुत्तराशास्वामी चामीकरद्यूतिर्दानेन कुबेरोपमः कुबेरनामा, अयं खेच-
 राधीशो मणिचूडो महीपतिः, अयं रत्नचूडो दिव्यास्त्रधरस्तवाग्निमुखं वांस्वारं पश्यति, एवमन्येऽपि
 खेचरा राजानो राजकुमाराश्च सखेहास्तवाग्निमुखं पश्यन्तो वर्तते, यस्तव रोचते तं वृणीष्व? एवं
 तस्मिन् मंमपे भ्रमन्ती प्रीतिमती तत्र गता यत्र हरिनंदी राडपरानितपुत्रसहितः सर्वेषां राज्ञां मध्य-
 गतो वर्तते, तत्रागत्य प्राग्जन्मसखेहसंबंधात् सर्वेषां पश्यतां प्रीतिमती प्रीतिपरायणापराजितकंठे स्व-
 यंवरस्वजनं सद्यश्चिक्षेपः ततोऽन्योन्यरक्तयोस्तयोऽपराजितप्रीतिमत्योर्जितशत्रुरारु हरिनंदी च पुण्येऽह-
 नि विवाहं चक्रतुः, ततो राजा स्वयंवरसमागतान् सर्वान् राज्ञो दानमानादिभिः सत्कृत्य व्यसृजत्,

अपराजितः प्रीतिमत्या समं क्रीडन् कतिचिद्दिनानि तत्रैवास्थात्, जितशत्रुसचिवो निजां कन्यां रूपवतीनाम्नीं विमलबोधायापराजितमित्राय ददौ, एवं तौ द्वावपि राजामात्यपुत्रौ तत्र तस्थतुः, कतिप्रयदिनांते विमलबोधापराजितौ . जितशत्रुणा राज्ञा विमृष्टौ स्वगृहमागतौ, मातापित्रोर्नैत्रोत्सवं च कुर्वतौ तत्र तस्थतुः.

अथान्यदा हरिर्नदी राडपराजिते राज्यं न्यस्य भयं प्रवव्राज, ततस्तपस्तप्त्वा परं पदं प्रपेदे. अथापराजितो राजा गुर्वतिके प्रीतिमत्या समं श्राद्धधर्मं लब्ध्वा विचित्राणि लक्ष्मशो जिनचैत्यानि रथयात्राश्च कुर्वाणः कालं गमयतिस्म. एकस्मिन् दिने तस्मिन्नगरे कश्चित् केवली समागतो ज्ञानेन तं राजानं योग्यं ज्ञात्वा. उद्यानपालकैर्गुर्वागमनकथनेन वर्धितो राजा तस्य दानं दत्त्वा गुर्वतिके गतः, गुरुं नत्वा च पुरो निषण्णः, गुरुणोक्तं धर्मं च शुश्राव, धर्मं श्रुत्वा वैराग्यमापन्नः स प्रीतिमतीप्त्वं पुत्रं पद्मनामानं राज्ये निधाय प्रीतिमत्या पट्टदेव्या समं राजापराजितः प्राव्राजीत्, अन्येऽपि विमलबोधमंविपुलादयो बहवो राज्ञा समं संयमं समाददिर. ते सर्वेऽपि राजादयस्तीव्रं तपस्तप्त्वारणे कल्पे ययुः, इन्द्रसामानिकत्वेन च परस्परं प्रीतिचाजो बभूवुः, इत्युक्तौ पंचमषष्ठभवौ.

इतश्चास्मिन् जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे कुरुमंडले हास्तिनापुरं नाम नगरं, श्रीषेणस्तत्र राजा नृत्तं, श्री-
 मतीनाम्नी च तस्य पट्टदेवी. सान्यदा शंखावदातं पूर्णैऽमुखांबुजे प्रविशंतं निशाशेषे दृष्ट्वा दिवा-
 मुखे पत्ये चाख्यत. नृपः स्वप्नेऽप्यस्तस्वप्नफलं निर्णीतवान्. ततो भूपेन राश्यग्रे प्रोक्तं, हे राज्ञि !
 तव महान् सूनुर्जायते स्वप्नफलं ज्ञेयं. इतोऽपराजितजीवो देवलोकाच्च्युत्वा श्रीमत्या उदरे पुत्र-
 त्वेनोदपद्यत, काले च सा राज्ञी सुतमसूत, तस्य पिता शंख इत्यग्निधानं विदधे. स धात्रीक्षिर्ला-
 द्यमानो बबूधे. गुरुं साक्षिमात्रं कृत्वा स लीलया सकलाः कलाश्चाददे, यतः प्रतिजन्म समभ्यस्ता-
 स्तस्य ताः संहिता इवोपस्थिताः. आरणाच्च्युतो विमलबोधमित्रजीवोऽस्मिन् ज्ञेवे श्रीषेणमंत्रि-
 पुत्रो मतिप्रज्ञनामा शंखकुमारस्य मित्रं बभूव मन्मथस्य माधव इव. स शंखकुमारस्तेन मित्रेणा-
 न्येन राजपुत्रेण च सार्धं रेमे. इतोऽगदेशे चपानाम नगर्ग्यस्ति, तत्र जिताग्निनामा राजास्ति, तस्य
 कीर्तिमतीपत्नीजाता यशोमतीनामसुतास्ति, सात्यंतं सुंदरा कलाकुशला चेति तस्याः कोऽपि वरो
 न रुरुचे. तथैकदा पितुरुत्संगस्थितया केनचित्पृथ्व्यमानगुणः शंखनामा राजपुत्रः शुश्रुवे. तस्मिन्
 बह्वरागा सा कदाचिद्वाज्ञा दृष्टा. स्थानेऽनुरक्तेयमिति ज्ञात्वा तत्पितापि मुमुदे. ततस्तयोः शंख्य-

शोमन्योः स शुभ्रेऽह्नि महामहेन विवाहं चक्रे. कृतविवाहौ तौ दंपती देवदेव्याविवोपवनादिषु रे-
माते. अन्येद्युः श्रीषेणो राट शंखाय मेदिनीं दत्त्वा गुणधरगुरुपादांते व्रतमाददे. श्रीषेणो राजर्षि-
र्दुस्तपं तपःसंयमं च पालयामास.

अथान्यदा श्रीषेणो महामुनिः समुत्पन्नकेवलः सुरसान्निध्यशोजितो विहरंस्तत्राययौ. गुरुवंद-
नाय समागतः शंखचूपाख्यो गुरुं वंदित्वा संसारांजो धितारिणीं देशनामभृणोत्. देशनांते शंखः के-
वलिनमपृहत्, हे स्वामिन् सत्यामप्यन्यस्त्रियामस्यां यशोमत्यां मम प्रेमाधिभ्रमं कस्मात्? हे जगव-
न्! केवलज्ञानेन ज्ञात्वा मम सर्वं समाख्याहि? केवलव्याख्यत—प्रथमे ज्ञवे धनधनवन्त्यौ प्रियपत्न्यौ
१, सौधर्मे कल्पे द्वावपि देवौ २, तृतीये ज्ञवे चित्रगतिविद्याधरो रत्नवती प्रिया च जज्ञे ३, तुर्ये
ज्ञवे द्वावपि माहेंडे मित्रदेवौ जातौ ४, पंचमे ज्ञवेऽपराजितजन्मनीयं प्रीतिमती ज्ञार्याञ्जुत् ५, त-
तो द्वावप्यारण्ये कल्पे षष्ठे ज्ञवे सुहृदेवौ जातौ ६, सप्तमे ज्ञवे जवान् शंखनामा राजा जातः, एषा
पूर्वजवज्ञार्या च तव ज्ञार्या यशोमती जाता. एतस्मात्ते पूर्वजवसंबंधः स्नेहकारणं. अथाष्टमज्ञवेऽप-
राजितविमाने द्वावपि देवौ चूत्वा ८ नवमे ज्ञवे द्वाविंशस्तीर्थनाथस्त्वं जविष्यसि, द्रुयं च राजीम-

तीनाम्नी त्वयाऽनूढा पाणिग्रहणपरायणाप्यपरिणीतैव पस्त्रिज्यां लब्ध्वा परिपात्य च मोक्षं यास्यति.
 केवल्युक्तान् पूर्वजवान् श्रुत्वा शंखनरेश्वरः समुत्पन्नवैराग्यो पुंडरीकसुतं राज्ये न्यस्य
 पुत्रमित्रैः सह नार्याग्निश्च समं केवल्यंतिके दीक्षामुपाददे. शंखो गीतार्थो ब्रूत्वा दुस्तपं तपस्तेपे.
 अर्हद्भक्त्यादिभिर्विशिष्टान्नैस्तैर्धर्मकर्म चार्जयत्. ततश्चायुरंतेऽनशनं पादपोषगमनं विधाय शं-
 खो यशोमती चेति द्वावप्यपराजितेऽनुत्तरविमाने देवौ जातौ. इति कथितौ सप्ताष्टमभवौ. अथ न-
 वमभवः कथ्यते.

इतश्चास्मिन् ऋरते मथुरानाम नगर्यस्ति. तस्यां पुर्यां वसुपुत्रबृहध्वजादिषु हरिंशोद्भवेषु ऋ-
 णिषु नृपेषु गतेषु यदुनामा नृपोऽब्रूत्, यदुपुत्रः सूरनामा, सूरसुतौ शौरिसुवीरौ वीरकुंजेश, सूरऋपः
 शौरिपुत्रं मथुराराज्ये न्यस्य सुवीरं च युवराज्ये न्यस्य स्वयं संसारवैराग्यात् सद्गुरुपार्श्वे पस्त्रिज्यामु-
 पाददे. शौरिः सुवीरायानुजन्मने मथुराराज्यं दत्त्वा स्वयं कुशार्त्तदेशे गत्वा तत्र नवीनं शौर्यपुरं
 न्यधात्. तत्र शौरिऋजुजोधकवृषाद्याः सूनवो जज्ञिरे. सुवीरस्य पुनर्भोजवृषाद्या अभितौजसः
 पुत्राः संजज्ञिरे. सुवीरः स्वं मथुराराज्यं स्वसूनवे भोजवृषण्ये दत्त्वा सिंधुदेशे गत्वा सोवीरपुरं नि-

धायास्थात्, तत्र च स सुखेन राज्यं करोति. शौरिः पुनः स्वे राज्येधकवृष्णिं स्वं पुत्रं शौर्यपुरे
 न्यस्य स्वयं सुप्रतिष्ठमुनेः पार्श्वे प्रव्रज्य शिवं ययौ. भोजवृष्णेर्मथुरायां राज्यं पालयत लुदग्रभुजवि-
 क्रम लुग्रसेननामा पुत्रो जातः. शौरिपुरे राज्यं कुर्वतोऽधकवृष्णेः समुद्रविजयाद्या दशात्मजाः संज-
 झिरे. तेषां नामान्यमूनि—समुद्रविजयः १, अद्भोभ्यः २, स्तिमितः ३, सागरः ४, हिमवान् ५, अ-
 चलः ६, धरणः ७, पूरणः ८, अञ्जिचंद्रः ९, वसुदेवश्चेति १०. दशैते दशार्हाख्याः, तेषां दशार्हा-
 णामनुजे द्वे पुत्र्यौ जाते कुंतीमद्रीनामन्यौ. पिता कुंतीं पांडवेऽदात्. दमघोषाय चापरामदान्. अ-
 न्येद्युरंधकवृष्णिरवधिहानिनं मुनिं सुप्रतिष्ठनामानं प्रणम्य रचितांजलिस्पृहत्, भो मुने ! मे दश-
 मो पुत्रो वसुदेवनामात्युत्कृष्टरूपसौभाग्यकलावान् विक्रमी च केन कारणेन ? तत् श्रोतुमिहामि
 ब्रवदंतिके. सुप्रतिष्ठनामा मुनिराख्यत्, भो अंधकवृष्णे ! वसुदेवपूर्वचरित्रं किंचिदुच्यते, सावधा-
 नो श्रुत्वा च शृणु ?—

श्रुत्वास्मिन् नरतक्षेत्रे मगधदेशे नंदिग्रामे सोमनामा द्विजोऽस्ति, तद्वार्यां सोमिला, तयोः पु-
 त्रौ नंदिषेणः, तस्य बालत्वे मातापितरौ मृतौ, अहो तस्य मंदभाग्यत्वं ! सोऽतिकुरूपस्तुं दिलो दं-

तुरस्तुव्यचतुरस्रशिखार विरूपत्वाच्च सर्वैः स्वजनैस्त्यक्तो गृहान्निष्कासितश्च. ततः स द्रुतस्ततो ब्रमन् मातुलेन रक्षितः, तस्य गृहे स मूढयेनाजीविकां करोति. तस्योद्वाह्याः सप्त कन्धका वर्तन्ते. लोकैः स लुक्तो ज्ञो नंदिषेण ! तव मातुलो यदि तवैकां कन्यां न ददाति तर्हि मातुलसेवया किं ? स तु ततः श्रुत्वा गृहकार्यं किमपि न करोति. मातुलेनोक्तं ज्ञो वत्स ! गृहकार्यं त्वमलसो वर्तसे तत्किं ? तेनोक्तं मह्यमेकां कन्यां देहि ? तदाहं गृहकार्यं करोमि. नान्यथा. मातुलेनोक्तं त्वं स्वस्थो भव ? तवाहं कन्यां दास्ये, सोऽपि संतुष्टस्तथैव गृहकार्यरतो बभूव. तत्रैका कन्या यौवनोन्मुखी पित्रोक्ता, हे पुत्रि ! नंदिषेणं परिणय ? तयोक्तं विषन्नदाणं करोमि, परमेनं न परिणयामि, ततः सान्यत्र दत्ता, एवं सप्तपि कन्यका अन्येभ्यो दत्ताः, कयापि नंदिषेणो न वव्रे, ततो विषण्णो नंदिषेणश्चित्त-यति यदि मम मातुलमुतापि मां नेहति तर्ह्यन्यकन्या मां कथं परिणेष्यति ? धिग्मे विरूपत्वं ! अथ किं जीवितेन ? ततो गृहान्निःसृत्य स रत्नपुरे गयौ, तत्र दंपती क्रीमंतौ वीक्ष्य स स्वं निनिंद, धिग्मे जीवितं ! अथ किं मे जीवितेनेति ध्यात्वा स मरणाय कस्मिंश्चिद्वने गतः, तस्मिन् वने सुस्थितनामानं महामुनिं स ददर्श, मुनिरपि तद्भावं ज्ञानेन ज्ञात्वा तमवोचद्गो नंदिषेण ! मृत्युसाह-

सं माकर्षिः, पापस्येदं फलं, अतः पुण्यं विधेहि? येन ज्ञानेन तत्फलं ज्ञाति, तत्तस्य मुनेर्वचनं श्रुत्वा प्रबुद्धः स तस्योपांते व्रतमगृहीत्, क्रमेण च स महागीतार्थो जातः, गीतार्थोऽपि स साधु-
 वैयावृत्याभिग्रहं जग्राह, बालग्लानानादिवैयावृत्यपरं नंदिषेणं ज्ञानेन ज्ञात्वा सौधर्मैः सन्नामध्ये नं-
 दिषेणमहामुनिगुणान् प्रशशंस, तल्लक्रवचोऽश्रद्धच्छक्तश्चिह्नवो ग्लानसाधुवर्धुरो रत्नपुराग्र्येणवने
 समाययौ, द्वितीयसाधुवेषं च कृत्वा तद्वसतिं च ययौ, मासक्षपणपारणके यावता स नंदिषेणो मु-
 निः कवल्लकं करे कृत्वा पारणकं करोति, तावता साधुरूपधरो देवो नंदिषेणं जगाद, ओ नंदिषे-
 णमहामुने ! साधुवैयावृत्यमग्निगृहीत्वाधुना त्वं कथं भोदयसे? यद्ब्रह्मिणे कृथातृषाक्रांतोऽतीसारा-
 जिभृतो मुनिः पतितोऽस्ति, तत् श्रुत्वा तदन्नं तथैव मुक्त्वा जलजाननं च करे कृत्वा तेन सह ज-
 लान्वेषणं करोति, देवशक्त्या देवोऽग्न्यनेषणीयं कर्तुं प्रचक्रमे, लब्धिमाहात्म्यतो भुनिना शुद्धं ज-
 लं कापि लब्धं, तज्जलं लात्वा तौ वने गतौ ग्लानसमीपे, तेन मायामुनिना नंदिषेणः परुषाक्षरं
 चुक्रुशे, ओ नंदिषेणाहमीदृगवस्थो वने पतितः, त्वं तु प्रोजनलंपटोऽन्नादि सुखं प्रदयसि, अहो
 धिक्ते वैयावृत्याभिग्रहं ! एवं वारंवारं स तं निंदतिस्म, परं नंदिषेणः क्षमावान् धरित्रीव सर्वं सहते,

तज्जलं पाययित्वा तज्जलेन तस्यांगं प्रक्षाल्य तं मायामुनिं स्वस्कंधे समारोप्य नदिषेणो नगर-
 त्रिमुखं प्रचचाल, तेन मायामुनिना पदे पदे आचुकुशे, रे दुर्गमंस्त्वं शीघ्रं ब्रजन् किं मामांदो-
 लनेन दुःखयसि? शनैः शनैर्याहि? सोऽपि तथैव याति. ततस्तेन स्कंधस्थितेन वर्षश्चक्रे, लुक्तं
 च ज्ञो मम किं वेगज्जंगं करोषि? ततस्तं मुनिं प्रक्षाल्य पुनः स्कंधे समारोप्य नदिषेणश्चितयत्यहो-
 ज्यं मुनिः कथं नीरोगो ऽविष्यति? कटून्यपि तद्वचांसि स नाजीगणत, देवेनावधिज्ञानेन ज्ञात्वा
 चिंतितं यादृग्देवराजेनोक्तस्तादृगेवासौ क्षमावान् दृश्यते, अहो मयास्य मुनेर्विरूपमाचरितं! धिक्
 साधुपरीषहकारकमिति मत्वा तस्योपरि पुष्पवृष्टिं कृत्वा त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य दिव्यरूपं च विधाय तं मु-
 निं वंदे, तां शक्रकृतां च प्रशंसां तस्मै मुनये शशंस, ततः क्षमयित्वा तुभ्यमहं किं ददामीत्युक्त्वा
 तस्य गुणान् स भृशं प्रशशंस, मुनिनोक्तं मया परमदुर्लभो जिनधर्मो लब्धः, नातःपरं किंचित्सारं,
 धन्यस्त्वमिति कथयित्वा देवो देवलोकं ययौ, मुनिरपि स्वाश्रयमागात्, मुनिभिः पृष्टो नदिषेणो
 सर्वं देवचरितं शशंस, स नदिषेणो मुनिरेवंविधं द्वादशाब्दसहस्राणि सुदुस्तपं तपस्तेपे. अंते वि-
 हितानशनो नदिषेणो मुनिर्निजं दौर्जग्यमस्मरत्, अहो मयास्मिन् जन्मन्येकापि कामिनी न ले-

भे, तर्ह्यनेन तपसा ज्वांतरे रमणीजनवद्धजो ऋयासं, एवं निदानं कृत्वा स महाशुक्रे देवोऽद्भुत, सप्तमदेवलोकापरिपूणीयुश्च्युत्वा नंदिषेणजीवस्तव सूनुशं वसुदेवनामाऽद्भुत, तन्निदानमाहात्म्यतो वसुदेवो रमणीवद्धजो बभूव.

ततोऽधकवृष्टिः समुद्रविजयं ज्येष्ठपुत्रं राज्ये न्यस्य स्वयं सुप्रतिष्ठमुनिपादांते प्रव्रज्य शिवं प्रययौ. उग्रसेनपुत्रे मथुराराज्यं न्यस्य भोजवृष्टिश्च प्रावाजीत्, उग्रसेनमहिषी धारिण्यभवत्, स उग्रसेनोऽन्यदा मार्गे गच्छन् कमपि मासोपवासिनं तापसमडाक्षीत्, तस्य चैषोऽग्निश्रहोऽद्भुत, यस्य गृहे यामि, तस्यैव गृहे पारणकं करोमि, नान्यस्य, प्रत्यावृत्तः पुनर्मसिद्धपणं करोमिति. उग्रसेनो राजा तं पारणाय न्यमंत्रयत्, सोऽपि तापसस्तस्य गृहे भोजनाय समागात्, केनापि नोपलक्षितो मुनिः प्रत्यावृत्तो द्वितीयं मासद्वापणमकरोत्. पुनर्निमंत्रितः पुनरागतः, पुनस्तथैव स्वस्थानं गतः. एवं द्वित्रिवारान् किंचित्कारणं कृत्वा स पारणं न कारयतीति. एवमनादरस्तस्य तापसस्य कोपो जातः, अहो मां निमंत्र्य स भोजनावसरेऽन्यत्र यातीति क्रोधवशेन स निदानमकरोत्, अनेन तपसा चास्य वधाय ज्वांतरे ऋयासमेवं निदानं कृत्वा स उग्रसेनप्रार्थया धारिण्या उदरे पुत्रत्वेन

समुत्पन्नः, तस्या धारिण्याश्च त्रिमासांते पत्युर्मसञ्ज्ञाणदोहदो जातः. तद्वन्तुमशक्ता धारिणी दिने दिने क्षीयमाणा बभूव. राज्ञा कदाग्रहेण पृष्ठं हे देवि ! त्वं किं दुर्बला वर्तसे ? तयोक्तं राजंस्तवो-
दरमांसदोहदो मम बाधते, तेन चाहं दुर्बला भवामिः ततः केनचिदुपायेन राज्ञ उदरे शशका-
मिषं न्यस्य पुनरुपायेन छित्वा मंविणो देव्यै ददुः सा पूर्णेदोहदा प्रकृतिं पुनरागता, ऊचे च हा-
मया पापिन्या किमकार्यं कृतं ? अथाहं किं करोमि ? जतुः कथमास्यं दृढ्यामि, द्र्युत्त्वा यावता
सा मरणोद्यता बभूव, तावता मंत्रिणस्तामूचुः, हे स्वामिनि ! त्वं खेदं मोहह ? सप्तरात्रेण ते स्वामि-
नो दर्शनं कारयिष्यामहे.

इह स्वस्थीकृत्य ते सप्तमेऽह्नि राज्ञा राज्ञो दर्शनं कारयंतिसि. ततः पूर्णेष्वधौ पौषमासे कृष्ण-
पक्षे ऋद्धायां तिथौ मूलस्थिते चंडे निशायामुग्रसेनमहिषी धारिणी सन्तु सुषुवे. गर्भदोहदाद्भिता
सा राज्ञी तं सुतं कांस्यपेटायां चिक्षेप, स्वनामांकितां मुद्रिकां जन्मपत्रिकां च तस्यां पेटायां क्षि-
प्त्वा, तथा तस्यां बहूनि रत्नानि क्षिप्त्वा दास्याः करे दत्वा यमुनाजलेऽक्षेपयत्. मृतः पुत्रो जात
इति च राज्ञे राज्ञी शशंस. अथ सा पेटा यमुनाजले बहंती शौर्यपुरद्वारे गता, शौचार्थमागतैन

सुभद्रसवणिजा च सा दृष्टा. तेन च जले प्रविश्य सा जलाद्रहिः कर्षिता. तां पेशं समादाय स गृहे गतः, दृष्टस्तत्र बालको बालेदुवहीष्यमानः, विस्मयमापन्नोऽसौ तां पेशां, तां मुद्रिकां, जन्मपत्रिकां चान्यत्र गुप्तस्थाने मुक्त्वा तं बालं निधानमिव रक्षयामास. तौ दंपती द्वादशे दिने कांस्यपेटायां लब्धत्वात्तस्य कंस इत्यभिधानं चक्रतुः. क्रमेण वर्धितोऽसावष्टवार्षिको जातः, कलाचार्यसमीपे पाठितश्च स दशवर्षीयो जातः, परं कलहशीलो निर्दयोऽसौ मिञ्जानकुट्टयत्. लोकाश्च तस्य वणिजन्मपात्रान् ददुः. अथ दशवर्षीयोऽसौ वणिजा वसुदेवकुमारस्य सेवकत्वेनार्पितः, सोऽपि वसुदेवश्यातिप्रियो जातः. स कंसो वसुदेवेन सह द्वासप्ततिकलाः कलाचार्यार्थितिकेऽपठत्. ततस्तौ वर्धमानौ यौवनोन्मुखौ जातौ, एकराशिगतौ सोमञ्जोमाविव च विरेजतुः.

इतश्च राजगृहे नगरे बृहद्रथो नाम राजा, तत्पुत्रो जरासंधनामा प्रतिवासुदेवः प्रचंडाङ्गस्त्रिखंडजर्तेश्वरः स्वदूतमुखेन समुद्रविजयं नृपमेवमादिशत्. वैताल्यपर्वताभ्यर्णे सिंहवद्दुःसहो ममाङ्गाविमुखः सिंहस्थः क्षत्रियो वर्तते, तं बद्ध्वा समानय? यथा ते जीवयशसं सुतां तथा तवाङ्गीप्सितमेकं नगरं च ददामि. समुद्रविजयं नत्वा वसुदेवोऽभ्ययाचन, शो बांधव! तवाङ्ग्याहं तत्र ग-

त्वा सिंहस्थं बद्ध्वा समानयिष्यामि. समुद्रविजयोऽप्यूचे तव शुद्धावसरो नास्ति, यतस्त्वं लघीयान्-
 श्रूयोऽपि सन्निर्बधमुक्तो वसुदेवेन समुद्रविजयो बहुभिः सेनाभिस्तं वसुदेवं विससर्ज. कंसेन सार-
 थिना सह चलिता वसुदेवः सैन्यसमन्वितः, सोऽपि सिंहस्थः सैन्यसमन्वितः सन्मुखमागतः. तत-
 स्तयोर्महायुद्धे जायमाने कंसः सारथिर्महोयसा परिधेन सिंहस्थश्चमचादीत्. ततः कुपितः सिंहस्थः
 क्रुधा ज्वलन् कंसं हंतुं स्वर्णं चकर्ष. तमसि वसुदेवः क्षुरप्रबाणेनाब्जिदत्. ततः कंसः सिंहस्थं बद्ध्वा
 वसुदेवरथेऽद्विपत्. एवं सिंहस्थबलं दूरे क्तिन्वा स जयमवाप. ततस्तौ कंसवसुदेवौ जययुतौ स्वपुरं
 समाययतुः. हर्षितः समुद्रविजयो बंधोर्जयं दृष्ट्वा. अथ समुद्रविजयो बंधुं वसुदेवमेकांते नीत्वा प्रो-
 वाच, ओ बांधव ! जीवयथा जरासंधतनया पतिपितृकुलक्षयकरी नैमित्तिकेनोक्ता वर्तते, अतोऽस्याः
 पाणिग्रहणं त्वया न कार्यं. वसुदेवेनोक्तं सिंहस्थो रणे कंसेन बद्धः. अतोऽहं जीवयशसं कंसस्य
 दास्ये. राजोचे वणिक्पुत्राय जरासंधः कथं पुत्री दास्यति ? वसुदेवो बभाषे ओ बांधव ! विक्रमाद-
 यं क्षत्रिय इव विज्ञाव्यते. ततः समुद्रविजयेन राज्ञा कंसजनकः समाकारितः, शपथं दत्त्वा पृष्टश्च.
 तेनापि सत्यमुक्तं कंसस्य श्रूयतः, ततस्तन्नामांकितमुद्रिकां जन्मपत्रिकां च राज्ञे दत्त्वा स वणिग्य-

यौ. समुद्रविजयस्तां मुद्रिकां जन्मपत्रिकां चावाचयत्, यथा—उग्रसेनसर्धर्मिण्या । धारिण्या दोह-
दादपि ॥ शीतया स्वपतिशत्रु—स्यक्तः प्राणप्रियः सुतः ॥ १ ॥ नाममुडासमेतोऽसौ । सर्वाञ्जर-
न्नुषितः ॥ क्षिप्त्वातःकांस्यमंजूषां । यमुनायां प्रवाहितः ॥ २ ॥ इति मुद्रिकां जन्मपत्रिकां च वाच-
यित्वायं यादवो महायुजो वर्तते, यादवमंतरेणेदृशं वीर्यं कथं स्यादिति सोऽमन्यत, एतत्सकलं कं-
सेन श्रुतं, सिंहस्थेनापि श्रुतं, ततस्तौ मुदितौ.

अथ समुद्रविजयः कंससिंहस्थाभ्यां सहितो जरासंधार्धचक्रिणे गत्वा कंसविक्रमं समाख्याय
सिंहस्थं समर्पयत्. ततः संतुष्टो जरासंधः कंसाय जीवयशसं स्वां सुतां दत्त्वा स बहु मेने, उक्तं च
भ्रौ कंस ! स्वेप्सितं नगरं याचस्व ? तेन पितृवैरेण मथुरा याचिता. जरासंधार्पितबलः कंसो मथु-
रायामुपेत्य निर्दयः पितरं बध्वा काष्ठपंजरे चिक्षेप. उग्रसेनस्यातिमुक्तादयो बहवः सुता वर्तते, त-
दानीमतिमुक्तकः पितृदुःखात्प्रज्यामामदे. कंसः शौर्यपुरासुभ्रष्टं रसवाणिजं स्वजनकमानार्थं कृ-
तज्ञमानि सत्कृत्य पितृवन्मेने. धारिण्या जनन्या स्वपतिमुक्तये बहूक्तोऽपि कंसः पूर्ववैरतः पितरं
नामुंचत्, पूर्वजन्मनिदानं नान्यथा जायते. जरासंधेन सत्कृत्य विसृष्टः समुद्रविजयो भ्रातृसमन्विनः

स्वधुरं ययौः वसुदेवं शौर्यपुरे प्रमंतं वीह्य तद्रूपमोहिता नगरनार्यस्तदनु प्राभ्यंति. अन्येद्युर्महा-
जनः समर्थयेत्य राजानं रहस्यूचे, राजेन्द्र ! देवरूपवसुदेवरूपकार्मणेनेव वशीकृता नगरनार्योऽप्रया-
दास्तद्रूपमोहिता भूयोऽयस्तदनु प्राभ्यंति. राजेन्द्र ! तेन वसुदेवस्य नगरे क्रीडाप्रमाणं निवार्यतां ?
राजा तत्र श्रुत्वा महाजनानेवं बन्नाषे, ओ जनाः ! श्रुयं स्वस्थाने यात ? अहं युष्मत्समीहितं करि-
ष्ये, विसर्जितास्ते स्वस्थाने जग्मुः. राजा परिहृदमित्यूचे, वसुदेवाग्रे केनाप्येतन्नाख्येयं. अन्येद्यु-
र्नमस्कर्तुमुपागतं वसुदेवं निजोत्संगे समारोप्य समुद्रविजयोऽवदत्, हे वत्स ! त्वमितस्ततः पर्यटनेन
कृशो दृश्यसे, अतो गृहांतरेव क्रीड ? बहिर्न गंतव्यं, ममाज्ञया च भवता गृहमध्ये एव स्थेयः. ल-
मित्युक्त्वा वसुदेवो विनीतत्वात्तथैव स्थितो गीतनृत्यादिविनोदेन दिनानि निर्गमयामास. अन्येद्यु-
रेकां दासीं समायंतीं करकृतचंदनकञ्चोलकां वसुदेवो दृष्ट्वा पप्रह, त्वं कस्य कृते चंदनं गृहीत्वा
यासि ? तयोक्तं शिवादेव्या प्रेषितं समुद्रविजयनृपकृते गृहीत्वा यामि. वसुदेवेनोक्तं तर्हीदं ममा-
प्यर्थं समायतीत्युक्त्वा हास्येन वसुदेवकुमारस्तदादाय स्वयं शरीरे विलिखेप, सा सरोषैवमुवाचाने-
न्नैव चस्त्रिण त्वं नियंत्रितोऽसि, सिंहवत्पंजररूपे गृहे च स्थापितोऽसि, वसुदेवेनोक्तं तत्किं ? तदा

तथा दास्यादितः सर्वो वृत्तांतो निवेदितः, तां दासीं विसृज्य संध्यायां स वेषांतरं विधाय शौर्यपुरा-
 न्निर्ययौ, नगराद्दहिर्गत्वा श्मशाने चितां कृत्वा. तस्यां चित्तायामनाथमृतकं कंचिज्ज्वालयित्वा, त-
 त्रैकं स्तंभं समारोप्य तस्मिन् स्तंभे खहस्तलिखितं पत्रं गुरूणां कामणार्थं वसुदेवो व्यलंबयत, त-
 स्मिंश्चैवं लिखितं, यथा—

दोषत्वेनाभ्यधीयंत । गुरूणां यद्गुणा जनैः ॥ इति जीवन्मृतमन्यो । वसुदेवोऽनलेऽविशत् ॥
 ॥ १ ॥ ततोऽसंतं वा दोषं मे । स्वस्मिंश्चित्ते विकल्पितं ॥ सर्वे संहंतु गुरवः । पौरलोकाश्च मूलतः
 ॥ २ ॥ इति कृत्वा वसुदेवो विप्रवेपं विधाय देशांतरे ब्राम्हण, अथ ग्रंथमृग्यस्तत्रया । स्मात्रिलिखि-
 तं विस्तरतो वसुदेवचरित्रं, प्रातर्वसुदेवमदृष्ट्वा समुद्रविजयादयो यादवाः पदानुसारेण चितांते स-
 मागताः, स्तंभे स्थितं पत्रं विलोक्य रुदंतो यादवाः सपरिवारा वसुदेवस्य प्रेतकार्याणि चक्रिरे, व-
 सुदेवोऽप्येनां वार्तां निशम्य निश्चितो देशाद्देशं ब्राम्हण. एवं वसुदेवः पृथिव्यां ब्रमन्नेकशो राज-
 कन्यकाः श्रेष्ठीपुत्रीर्विद्याधरीश्च परिणीय ततः पट्टीपतेर्जरां नाम कन्यकां पर्युणयत, किञ्चित् दिना-
 नि तत्र स्थित्वा जराकुमारनाम नंदनमजीजनत, एवमनेकशो राजकन्यका वसुदेवेनोपयेमे. अ-

न्यदा वसुदेवस्य देवतोचे ओ वसुदेव ! मया रुधिरराटकन्या रोहिणी तव स्वयंवरे दत्ता, त्वं रिष्ट-
पुरे याहि ? तत्र त्वं स्वयंवरमंडपे पटहवादको श्रुत्वा पटहं वादय ? स तत्र गत्वा यावता पटहं वा-
दयति तावद्रोहिणी साक्षाद्भुवं प्राप्ता रोहिणीव राजपुत्री स्वयंवरे समाययौ, सा तस्मिन् स्वयंवर-
मंडपे वरवरणेह्यया प्रांता, परं तस्या नैकोऽपि वरो रुरुचे, तदानीं कृतवेपंतरो वसुदेवः पटहे एवं
वादयामास, यथा—एहोहि मां कुरंगादि । कुरंगीव किमीदृसे ॥ तवानुरूपो ज्ञतोऽस्मि । त्वत्संग-
मसमुत्सुकः ॥ १ ॥ तत् श्रुत्वा रोहिणी राजकन्यका पुलकांकितशरीरा स्वयंवरस्रजं वसुदेवस्य कंठे
न्यधात्, तदानीं सकलेऽपि स्वयंवरे राज्ञां महान् कलकलो जज्ञे, अहोऽनयाऽज्ञानतया तूर्यको व-
व्र ! तस्मिन् समये कोशलाधीशो दंतवक्रो राजातीववक्रवाग रुधिरनृपं वक्ति, ओ रुधिरनृप ! यदि
पाणविकाय कन्यां दातुक्कामोऽसि तर्हि कुलीना राजानस्त्वया कथमेते स्वयंवरे समाहृताः ? रुधिर-
जुके ओ नृपा अनेन विचारेणालं, स्वयंवरे कन्यकया वृतो नरः प्रमाणं भवति, तदानीं रुधिरप्र-
त्यंतीविदुरो विदुरो गमूचे, त्वया साधूक्तं, तथापि वरस्य कुलादिकं प्रष्टुं युज्यते, वसुदेवो नोक्तं कु-
लकीर्तिने कोऽयं प्रस्तावः ? यादृशस्तादृशोऽहमनया वृतः, यो मां न सहते, तस्य दोर्वीर्यदर्शनेना-

त्संनः कुलं कथयिष्यामि, तस्यैदमुद्धतं वचो निशम्य जरासंधः क्रुद्धः समुद्रविजयादिकान् नृपानि-
 त्यादिशत, ज्ञो राजानो राजविप्लवकारी मत्तोऽयं पाणविको हन्यतां? इति जरासंधेनोक्ते ते राजा-
 नो रुधिराण समं पाणविकेन सह च युयुधिरे, तस्मिन् समये खेचरेंद्रो दधिमुखनामा वसुदेवश्चशु-
 रको वसुदेवस्ये सारथीभूय युयुधे, तदा समरदुर्धरः शौरिङ्गराश्वतीप्रियार्पितचापतूष्णान्याददे. तदा-
 नीं जरासंधस्य पार्थिवे रुधिरबलं ब्रह्मं, वसुदेवेनोक्तो दधिमुखो वाजिनः प्रेरयामास, अत्युत्कटो व-
 सुदेवो विद्याबलेन खुजबलेन च दंतवक्रनरेश्वरं शब्दयराजं चाघादीत्. तदा साशंको जरासंधः स-
 मुद्रविजयमब्रवीत्, ज्ञो समुद्रविजय! असाध्योऽयं पाणविको महाभुजो वर्तते, त्वमितो याहि? स-
 र्वेषां राज्ञां प्रंगमपास्य जयं गृहाण? तवैषा रोहिणी मया दत्ता, समुद्रविजयो बन्नाषे, राजेंद्र! मम
 परदारैः सुतं, परं तवाङ्गयाहं योत्स्ये. इत्युक्त्वा समुद्रविजयो वसुदेवेन समं युयुधे. तौ द्वावपि बां-
 धवाविद्रोपेणैव युयुधाते. तयोर्गुह्ये जायमाने जगन्प्रायः समुद्रविजयो यावज्जयं दुष्करं चिंतयति,
 तावद्वसुदेवस्तं ज्येष्ठबंधुं ज्ञात्वा तत्पुस्तोत्साक्षरं बाणमक्षिपत्. समुद्रविजयः करेण तं बाणं गृही-
 त्वा तद्वर्णनीत्यवाचयत्, हे बंधो! तदा छद्मना निर्गतो वसुदेवस्त्वां नमति.

अथ हृष्टो दशार्हंशो वत्स वत्सेत्युदीर्यन् रथमुत्सृज्य वसुदेवाग्निमुखमाययौ वसुदेवोऽपि र-
 थादुत्तीर्य समुद्रविजयपादयोन्यपतत्, समुद्रोऽपि पादयोर्निपतंतं वसुदेवं दोर्भ्यां समुद्धृत्य सपदि स-
 खजे, पृष्ठं च ज्ञो वत्स ! वर्षशतं त्वं क्व स्थितः ? तदा वसुदेव आदितः सर्वं वृत्तांतं समाचख्यौ स-
 मुद्रविजयबांधवं वसुदेवं ज्ञात्वा सर्वे जगसंधरुधिरादयो राजानस्तं प्रशशंसुः जगसंधो महीपतिस्तं
 स्वसामंतबंधुं ज्ञात्वा कोपोपशमं संप्राप, तं स्वसेवकं च गुणाधिकं ज्ञात्वा स भृशं मुदमाप. प्रसंग-
 मिलितै राजस्वजनैः पुण्यदिवसे रोहिणीवसुदेवयोर्विवाहश्चक्रे. रुधिरेणार्चिता जगसंधादयो नृपाः
 स्वस्थाने जग्मुः. एकं वत्सरं यावत्कंससंयुता यादवास्तत्र तस्थुः. तत्रान्येद्युर्वसुदेवो रोहिणीं जाया-
 मपृह्यत, हे प्रिये ! त्वया सर्वान्नुपान् मुक्तवाहं पाटहिकः कथं वृतः ? रोहिणी बन्नाषे हे प्राणेश !
 अहं प्रज्ञप्तिविद्यां प्रत्यहमार्चयं, तया चाख्यातं दशमो दशार्हस्ते वरो ज्ञविता. स्वयंवरे च यः पट-
 ह्वादकः स त्वया ज्ञेयः, तत्प्रत्ययादेव त्वं मया सर्वान्नुपान्मुक्त्वा वृतोऽसि. कतिपयदिवसांते समु-
 द्रविजयेन राज्ञा वसुदेवाय प्रोक्तं ज्ञो बांधव ! मया सह गृहे समागच्छ ? वसुदेवेनोक्तं पूर्वोदाः स-
 हस्रशो योषितः स्थाने स्थिताः संति, ताः सर्वाः समादाय स्तोकदिनांते समेष्यामि. श्रु-

त्वा वसुदेवः समुद्रविजयं नत्वा विद्याधरकृतविमाने समुपविश्य गरुडानिव गगने ययौ. समुद्रविजयो नृपः सैन्यसमावृतः शौर्यपुरमागात्. वसुदेवोऽपि देवैर्वृतो देवराज इव विद्याधरविमानैः परिवृतः सर्वप्रियासमन्वितः शौर्यपुरमागात्. तत्र ज्येष्ठबंधुं नत्वा स दिवि देवराज इव भार्याभिः सह जोगान् बुभुजे. इत्युक्त्वा किंचिद्वसुदेवहिंदिः. अथ कृष्णबलराज्योरुपत्तिरिच्छीयते, यथा—

इतश्च हस्तिनापुरे नगरे धनावहो नाम श्रेष्ठ्यश्नूत, तस्य धनवतीनामवल्लभाश्नूत, तयोर्ललितांगो नाम पुत्रोऽश्नूत. स मातुरत्यंतवल्लभः. तस्याः श्रेष्ठिन्या अन्यदा द्वितीयो गर्भोऽश्नूत, स च मातुरत्यंतसंतापदो जज्ञे पूर्ववैरत्वात्. तथा मात्रा पाल्यमानोऽपि स न पपात. पूर्णे मासे जातः पुत्रः, श्रेष्ठिन्या जातमत्रः स पुत्रस्त्यक्तुं दास्यै समर्पितः, इतः स तज्जनकेन श्रेष्ठिना दृष्टः, दासी पृष्टा, दास्योक्तं श्रेष्ठिन्या जातः पुत्रोऽत्यनिष्टत्वात्यक्तुं ममार्पितः. श्रेष्ठी बालं गृहीत्वान्यत्र गुप्तवृत्त्या तमवर्धयत्. द्वादशेऽह्नि तस्य पिता गंगदत्त इत्यग्निधां विदधे. मातुश्च ब्रह्मं तं सदा ललितोऽपि लाभयामास. एवं ताभ्यां लाभ्यमानो गंगदत्तः सप्ताष्टवर्षीयो जातः. एकस्मिन् दिवसे वसंतोत्सवे जायमाने ललितगंगः पितरमभ्यधात्, हे तात ! यदि गंगदत्तेन सह जुज्यते तदा वरं जयति. श्रेष्ठ्यः

चे यदि ते माता तं पश्येत्तदा न शोचनं. ललितोऽयब्रवीत्, तददर्शनेऽहं यतिष्ये. श्रेष्ठ्यपि तं समाकार्य तिरस्करिण्यांतरितं तं प्रोजनार्थं न्यषादयत्, तस्य पुरस्तादासीनौ तौ भुञ्जानौ तस्य प्रो-
ज्यं यल्लतःस्म. वातप्रेरिते काण्डपटे श्रेष्ठिनी तं बालं ददर्श. तदा सा क्रोधारुणलोचना तं केशे धृत्वा भृशं कुट्टयित्वा गृहस्रोतसि चाक्षिपत्. तत्स्वरूपं दृष्ट्वोद्विग्नौ श्रेष्ठिललितौ तं बालं गंगदत्तं ततो निष्कास्य स्तूपयित्वाबोधयतां, प्रो गंगदत्त तवेदृशं कर्म वर्तते, यत्त्वं मातुरत्यंतदुःखकारकः, तत्त्वं पूर्वकृतं कर्म सहस्र ? तदा साधवस्तस्य गृहे निद्वार्थमागताः, ताभ्यां पृष्टाश्च हे स्वामिनः ! अनयो-
र्मातापुत्रयोर्वैरकारणं किं ? तदा तेषां साधूनामेकः साधुर्ज्ञानवानाचख्यौ. प्रो श्रेष्ठिनेतौ तव पुत्रौ पूर्वजन्वे भ्रातरावभूतां.

एकस्मिन् दिने एकां गंत्रीं लात्वा तौ वने काष्ठार्थमीयतुः, काष्ठैर्गंत्रीं भूत्वा प्रत्यावृत्तौ, गंत्री-
मुखे स्थितौ लघुर्गंत्रीं वाहयति, अग्रस्थो मार्गे गल्लन् ज्येष्ठः पथि वेद्वंतीं वक्कुलुं मां महोरगीं दद-
श, तदा स ज्येष्ठः कनीयांसमवोचत्, हे बंधो ! वराकीयं वक्कुलुं महाोरगी पथि वेद्वंती गंत्रीतो
रक्षाणीया, तत् श्रुत्वा सर्पिणी हृष्टा विश्वासजगभृत्, कनिष्ठश्च गंवीं लात्वा तवायातः, तां दृष्ट्वा चै-

वमवोचत, ज्येष्ठबांधवेन त्वं रक्षितासि, परं नाहं कनिष्ठस्त्वां रक्षामि, ह्यसुत्तवा तेन पापबुद्धिना त-
 दानीमेव तस्योपरि गंभी चालिता, तथा चिंतितं कोऽप्येष मम वैरी वर्तते, एवं चिंतयंती विपद्य
 सा तवेयं प्राप्या जाता. ज्येष्ठो भ्राता विपद्यास्याः सुतो ललितांगोऽद्भुत, स च प्राग्जन्मकर्मणस्य
 प्रियः, तथा—सोऽयं मृत्वा कनिष्ठोऽद्भु—दनिष्ठः पूर्वकर्मणा ॥ गंगदत्तः समुत्पन्नः । प्राक्तनं कर्म
 नान्यथा ॥ १ ॥ ततस्ते विरक्ता गुर्वतिके व्रतं जगृहुः. पितापुत्रौ श्रेष्ठिललितौ महाशुक्रे सप्तमदे-
 वलोके देवत्वं प्राप्तौ. गंगदत्तो मातुरनिष्टत्वं स्मरन् विश्वबाल्यनिदानं कृत्वा महाशुक्रं दिवं ययौ.
 ततश्च ललितांगजीवो महाशुक्राच्च्युत्वा वसुदेवस्य पत्न्या रोहिण्याः कुक्षौ गर्भत्वेनावतरत्. गज १
 वृष २ सिंह ३ शशि ४ चतुर्महास्त्रप्रसूचितं सुदिवसे सुमुहूर्ते रोहिणी पुत्रं सुषुवे. तस्य जन्मो-
 त्सवं कृत्वा पिता वसुदेवो राम इत्यग्निधां विदधे. क्रमादामो मन्मनालापैः सर्वेषां मनांसि स्मयन्
 प्रतिपच्चंद्रश्च ववृधे. सप्ताष्टवार्षिकोऽसौ गुर्वतिके सकलाः कला जग्राह. एकस्मिन् दिने कंसेनाहूतो
 वसुदेवः समुद्रविजयाज्ञया मथुरायां ययौ. तत्तान्यदा कंसो जीवयशाऽन्वितो वसुदेवमूचे, ज्ञो व-
 सुदेव ! समुद्रविजयेन राज्ञा यथा मम जीवयशा दापिता, तथैवाहमपि तैवकां महाकन्यकां दाप-

यामि. वसुदेवेनोक्तं सा का? कंसेनोक्तं शृणु सावधानो श्रुत्वा.

मृत्तिस्नावती नाम नगर्यस्ति, तस्यां नगर्यो देवको नाम मम पितृभ्योऽस्ति, देवकीनाम्नी च तस्य देवकन्योपमा सुतास्ति, तथा देवक्या सह तवाहं पाणिग्रहणं कारयिष्ये. वसुदेवेनोक्तं यथा तव रोचते तथा कुरु? ततश्चलितौ कंसवसुदेवौ, तावन्मार्गे नारदः समागतः. नारदेनोक्तं शृणु क चलितः? नत्वा वसुदेवेनोक्तं कंसेनाहं देवक्याः पाणिग्रहणकृते चालितः. तत् श्रुत्वा नारदो ग-
गनाध्वना देवकीसदने ययौ, देवक्या नतो नारदः, तेनाशीर्दत्ता, तव भर्ता वसुदेवो प्रवतु, यो जगत्त्रयवह्मभो विश्वैकवीर इत्यादि वसुदेवगुणानाख्याय स स्वस्थानं गतः. सापि वसुदेवगुणान् स्मरंती यावत्तस्थौ तावत्कंसो वसुदेवसहितस्तत्रागत. विवेकिना देवकेन तौ शौरिकंसौ पूजितौ, भोजनदानसन्मानादिना च तोषयित्वा पृष्टं किमागमनकारणं? कंसोऽवोचद्वसुदेवायोचितं देवकीं प्रदापयितुं समागतोऽस्मीत्यागमनकारणं. देवकोऽवोचन्नैष विधिः कन्याप्रदाने, अतोऽहं देवकीं न दास्ये, तत् श्रुत्वा तौ विलङ्घौ निजं शिबिरमीयतुः. देवकोऽप्यंतःपुरे गतो नमस्कृतश्च देवक्या, रा-
जापि हे पुत्रि! त्वमनुरूपं वरं लब्धस्वेत्याशीर्वादं ददौ, देवको देव्यै आख्यत्, देव्योक्तं देव! दी-

यतां देवकी वसुदेवाय ? ईदृशः कोऽप्यन्यो वरो नास्ति, तत् श्रुत्वा देवको वसुदेवाय देवकीं दा-
तुमुद्यतो बभ्रुव, देवकोऽपि कंसवसुदेवाग्रे मंत्रिणा सह गत्वा देवकीं च दत्वा पूर्वापमानितौ तौ स-
द्यः संमानयामास. ततस्तयोर्वसुदेवदेवक्योः पुण्येऽह्नि विवाहो जज्ञे. तस्मिन् समये देवको नृपो व-
सुदेवाय करमोचने ऋशिः स्वर्णरत्नमणिमाणिक्यवस्त्रशस्त्रगजवाजिरथादिकं ददौ, तथा दशगोकु-
लनाथं नंदगोकुलिनं गोकुण्डिसंयुतं ददौ. विवाहानंतरं पूर्णमनोरथौ दशार्हकंसौ नंदसंयुतौ मयु-
रगमीयतुः, मित्रविवाहोत्सवत्वात्कंसेनापि महोत्सवश्चारेभे, तदानीं पूर्वोपात्तव्रतोऽतिमुक्तको नाम
महामुनिस्तपःकुशांगः पारणाहेतवे जिह्मार्थं कंसस्यैकस्यागात्, तदा मद्यवशाज्जीवयशा कंसपत्न्या-
लिंगनं दत्वा तं च देवरं ज्ञात्वैवमवादीत्, प्रो देवर ! एहि ? आवां नृत्यावः, किमनेन तपसा दुःख-
दायिना, सुतं योगध्यानेन मौनेन संयमेन च, प्रोगान् ब्रुह्व ? दुःप्रापं मनुजजन्म किं सुधा निः-
र्गमयसि ? मया सार्धं नृत्यं गानं च कुरु ? एवं तथा बहुधा कदर्थितः स ज्ञानो महामुनिः कोपा-
वेशं वंशंगतं एवं शशंस, हे निर्लज्जो ! यन्निमित्तोऽयमुत्सवः क्रियते तस्याः सप्तमो गर्भस्त्वदीयपति-
पित्रोर्हता ऋविष्यति, नात्र संदेहः, तां वाचं वज्रनित्रां श्रुत्वा गतमदावस्था सा महामुनिकंठं मु-

मोचं, तत्क्षणादेव सा कंससमीपे गत्वा मुनिनोक्तं सर्वमाचख्यौ. कंसेन चित्तितं कदाचिद्दिप्रैरिति वज्रमपि मोघीघ्नवेन्न पुनर्मुनिचाषितं वृथा भवेत्, हे प्रिये ! त्वं कस्याप्यत्रे इमां वार्तां माकार्षीः, अहं सर्वं भव्यं कश्चिन्ने, इत्युक्त्वा तेन वारिता स्वप्रिया, कंसः कतिपयदिनांते क्रीडावसरे वसुदेवं ययाचे, ओ वसुदेव ! त्वत्समीपे किञ्चिदहं याचे. यतस्त्वं मम बांधवोऽसि, आरवयोः किमप्यंतरं नास्ति, वसुदेवोऽवगु याचस्व ? कंसेनोक्तं देवकीसप्तगर्जान् याचे. वसुदेवेनोक्तं मया दत्ता देवकीपुत्राः, ते तैव पुत्रा भवन्तु, त्वं मम बांधवोऽसि, तावकीनमामकीनयोः किमप्यंतरं नास्तीत्युक्त्वा वसुदेवो गृहं गयौ, ततो वसुदेवो मुनिवृत्तांतमश्रौषोत्, छलितोऽस्मीत्युच्चरन् वसुदेवो मौनमादधे. इतश्च इहिलपुरे नागनाम श्रेष्ठ्यभूत्, तस्य सुलसानाम पत्न्यभूत्, तावुत्रौ परमश्रावकौ बभूवतुः, अतिमुक्तौ मुनिश्चारणर्षिः शैशवे सुलसायाः समाचख्यौ, यदसौ बाला निदुर्भविष्यति. तथा तपसांश्रितो नैगमीषी तुष्टः, तथा याचितो मम पुत्रान् जीवापय ? देवेनोक्तं जीवापयिष्ये, त्वं निश्चिन्तां प्रव ? हरिणोगमेषिणावधिज्ञानेन ज्ञातं, सुलसापुरश्च प्रोक्तं यथा—अहं हि देवकीगर्जान् । हंतुं कंसेन याचितान् ॥ निदोस्ते गर्जसंचारा—दर्पयिष्यामि धार्मिणि ॥ १ ॥ इति कथयित्वा स

देवकीसुलसे समं रजस्रलो व्यधात्, समं च ते गर्जवत्यौ बभूवतुः, समं च सुषुवाते. सुलसाया मृत-
 तमपत्यं स देवक्युदरे संचचार, तथैव देवकीगर्भे सुलसोदरे संचचार, एवं तयोस्तु षट् गर्भानि स
 सुरः पर्यवर्तयत्, कंसोऽपि तान्निदुगर्भान् दृढं शिलायामास्फलयत्, षडपि ते देवकीगर्भाः सुलसा-
 गृहे स्तुपुत्रवत्सुखमवर्धत, तत् पुत्रमारणवृत्तांतं जनमुखात् निशम्य वसुदेवदेवक्योर्महान् खेदोऽभूत्.
 अथान्यदा देवक्यर्धरात्रौ संसमे गर्भे गर्भागते इमान् सप्त स्वप्नानडादीद्यथा—गजो १ वृषभो २
 सिंहो ३ लङ्का ४ पुष्पमाला ५ शशी ६ दिनकरश्चेति ७. तान् दृष्ट्वा जागरिता देवकी चिन्तयत्येते
 स्वप्ना द्युतार्थपतिपुत्रोत्पादकास्तर्हि पत्युः शंसयामीति शीघ्रं गत्वा तथा वसुदेवाग्रे प्रोक्तं, वसुदेवे-
 नोक्तं तव वासुदेवः पुत्रो ज्ञात्री. ततः सा देवकी गर्भे बभूव, परं चिंतातुरा देवकी वसुदेवं जगाद्,
 हे प्राणेश ! एष ससमो गर्भः कंसेन व्यापादयिष्यते. शौरिर्विद्वज्जामजायत, हे प्रिये ! अहं जीवन्न-
 पि मृतप्रायः, यतो मे पश्यतः कंसो मत्सुतान् पशुवज्जाघान, अस्मै तनयः कंसराक्षसान्मया कथं र-
 क्षणीयः ? देवक्या प्रोक्तं स्वामिन् चिंतां मा विधेहि ? दैवं बलवत्, पुनर्वसुदेवेनोक्तं, हे देवि ! म-
 या पुत्ररक्षणोपायो लब्धः, मम गोकुलाधिपो नंदो यशोदासहितस्तव पुत्ररक्षको नविष्यति, तथा

स ते पुत्ररत्नं यत्नेन वर्धयिष्यति. एवमाश्वासिता देवकी संपूर्तिदोहदा गर्भे बभार. कंसोऽथ सप्त मगर्भस्य विशेषतो रक्षां करोतिस्म.

अथ संपूर्णे मासि प्रज्ञालालमालिनं श्रीवत्सांकितवद्भसं श्रावणसिताष्टम्यां लोकोत्तरे लग्ने वह्ममाने मध्यरात्रौ भरतार्धपतिं देवताधिष्ठितं पुत्ररत्नं देवकी सुषुवे. तत्र कृष्णजन्मगृहे स्थापिता ये कंसपदातयस्ते भरतार्धदेवीभिस्तदा निद्रामानिन्यिरे. तान् निडागतान् दृष्ट्वा देवक्या वसुदेवमाहूय दत्तो बालकः. सोऽपि बालकमादाय गोकुलं प्रति प्रतस्थे. देवैरुद्योते क्रियमाणे, आतपत्रे ध्रियमाणे, चामरे वीज्यमाने. पदे पदे कृष्णशिरसि पुष्पवर्षणे विरच्यमाने स कृष्णं गोपुरद्वारमनयत्. उ-
परितनद्धमिस्थितेनोग्रसेनेनाज्ञाणि. ओ वसुदेव ! किमेतद् दृश्यते ? वसुदेवेनोक्तमेष देवक्याः सप्तमो गर्भो यो मुनिनोक्तः, यश्च त्वां काष्ठपंजरान्मोचयिता. सोऽयं बालो नेत्रविशालस्त्वया वि-
ज्ञेयः. उग्रसेनेनोक्तं तर्हि त्वं शीघ्रं याहि ? मा विलंबस्व ? सोऽपि बालमादाय यमुनामागत्य शि-
शोरनुज्ञावाढीघ्रं यमुनामुत्तीर्य गोकुलं गतः. तदैव यशोदा नंदगेहिनी तनयां जनयांचक्रे. तनयं तस्याः समीपे मुक्त्वा तां पुत्रीं समादाय कृतकृत्योऽसौ त्वरितं स्वस्थानमागमत्, तां बालिकां च दे-

वक्ष्याः समीपे सुमोच. तदैव ते कंसपदातयो जागरिताः, पुनस्तैः पृष्ठं देवक्ष्याः किं जातं? वसुदे-
वेनोक्तमेवा बालिका जाता. तेऽपि तां बालिकामुपादाय कंसाग्रे निन्युः. कंसोऽपि निरादरमुवाच
एषा वराकिक्षा किं मां हनिष्यति? श्रुत्वा बूननाशिकां तां कृत्वा कंसो देवक्ष्याः पुनरार्पयत्. त-
द्दिनादारभ्य कंसः स्वस्थमना अस्थात्. अथ तेन बालेन तद्गोकुलं कांतिमदद्भुत. अथ द्वादशे दि-
ने नन्दयशोदाभ्यां बालस्य कृष्णवर्णत्वात्कृष्ण इति नाम विदधे. सर्वा गोपवधस्तं बालं विस्मिताः
सत्यो लालयन्ति स्म.

एवं यशोदया पात्यमानो बालो गोकुले ववृधे नन्दने कष्टपटुर्ग्वि. स बालो गोपवधूनां ह
स्ताद्वस्तं सन्नत्यन्तवद्वन्नोऽद्भुत. अथ देवकी तनयालोकनोत्सुका कंचिकंचिदुत्सवमुद्दिश्यांतरांतरा
कृष्णस्नेहाङ्गोकुलेऽगमत्. सा विविधालापपंडिता प्रस्रुतस्तनी तं बालमुद्धापयांचक्रे. नूनमहमन्नाग्या
यानेन पुत्रेण त्यक्ता, किं करोमि? हे यशोदे! त्वं धन्या धन्यं चैतद्गोकुलं, एवं सा देवकी यशो-
दां गोकुलं च प्रशस्य मथुरां ययौ. अथ पूर्ववैरं स्मृत्वा पूतनांशकुनिके विद्याधर्यौ समुपागत्य वि-
ष्णुं भाषयामासतुः. तदा कृष्णाधिष्ठातृदेवतया ते निधनं निन्याते. एवं कृष्णो बाहुभ्यां सिंखन् दधि-

दुग्धभांडानि लोठयन् गोकुले विचचार. एवं क्रमेण वर्धमानः स सप्ताष्टहायनो निजशोभिर्दिशो
व्यानशे. तैस्तैर्लोकोत्तैर्गुणैर्युतः स नंदनंदनो गोकुलेषु वर्धतेस्म. एवंविधां लोकोक्तिं कोलाहलं
च श्रुत्वा वसुदेवः कृष्णहिताय बलदेवं प्राहिणोत्. कृष्णोऽपि बलदेवांतिके सकलाः कला अर्ध्य-
गीष्ट, अतोऽस्य बलप्रदं लपाध्यायो बंधुश्च ह्यमप्यभूत्. अथ ता गोपवध्वः पंचबाणेन ताडितास्तं
कामरूपिणं ज्ञात्वा कृष्णमेव सिषेविरे. यथा—काश्चिदत्युच्चरोमांचाः । सानंदाश्चंदनद्रवैः ॥ मांस-
लेसस्थले तस्य । लिखिषुः पत्रवह्निं ॥ १ ॥ एवं कृष्णो गोपालबालिकाञ्जिर्लोलितो बलदे-
वेन पालितो गोकुलाकुले गोकुले कियंति वर्षाण्यगमयत्.

इतश्च समुद्रविजयपट्टराज्ञी शिवादेवी शौर्यपुरे नगरे कार्तिके मासि कृष्णद्वादश्यां तिथौ नि-
शाद्वितीयप्रहरसमये चित्रागते चंद्रे चतुर्दशमहास्वप्नांस्तीर्थकृज्जन्मसूचकानद्राक्षीत्. ततो जागरिता
राज्ञी प्रीतिमाप, तत लब्धाय राज्ञः समीपे च समागता सैवं जगाद, स्वामिन् मयैते स्वप्ना दृष्टाः,
यथा—गय १ वसह २ सीह ३ अञ्जिसेअ ४ । दाम ५ सेसि ६ दिणयरं ७ ऊयं ८ कुंजं ए ॥
पलमसर १० सागर ११ विमाण—भवण १२ रयणुच्चय १३ सिहिं १४ च ॥ १ ॥ स्वामिन्नेतेषां स्व-

मानां मम किं फलं ज्ञविष्यति? राज्ञोक्तं तव महान् पुत्रो ज्ञावी, ह्यनुत्त्वा विसृष्टा सा स्वस्थान-
 मागता, देवगुरुऋषाणि शेषरात्रिं च गमयामास. अथ प्रजाते जायमाने राजा क्रोष्टुकिप्रमुखेनै-
 मिक्तिकानाहूय स्वमफलं पप्रब्ध. ततो विचार्य नैमित्तिकाः प्रोचुः, राजंस्तीर्थकराणां जनन्येतां ब्रिह्दि-
 ते, अतो लोकोत्तरप्रजावस्ते तीर्थकरः सुतो ज्ञावी, इति श्रुत्वा राजा राज्ञी च द्वावपि पीत्रां प्री-
 तिमापतुः, तान्नैमित्तिकान् बहुद्रव्यदानेन तोषयित्वा राजाराज्ञ्यौ व्यसृजतां, तद्गर्जानुभावतो देवी
 लावण्यं लेभे, तथा राजोदयं लेभे, देशो विघ्नध्वंसं लेभे. अथ श्रावणेश्वरपंचम्यां चित्रागते चंद्रे
 सौम्यग्रहैर्दृष्टे लगने शिवाराज्ञी सुतमसूत, तदानीं षट्पंचाशद्विकुमारीभिस्तस्याः सूतिकर्म विनिर्मे-
 मे, तथा चतुःषष्टिसुरेश्वरैरपि तस्य सुमेरौ स्नानं चक्रे, तथा देवैर्यादवेन्द्रस्य समुद्रविजयस्य सौधो
 धनधान्यरत्नैर्घिरापर्यत, तथा तस्य पुत्रस्य जन्मोत्सवे राजा कारागारममोचयदमरिं चाघोषयत्, द-
 शदिनानि यावदाजा तस्य कुलोचितां स्थितिपतिकां करोतिस्म, द्वादशे दिवसे मातापितरौ तस्य
 पुत्रस्यारिष्टनेमिरिति नाम चक्राते, शौरिणा समुद्रविजयेन च कृष्णे जाते तथा नोत्सवश्चक्रे, य-
 था नेमौ जाते महामहश्चक्रे. एवं सुखेन दिनानि यांतिस्म.

एकस्मिन् दिने कंसो देवकीं दृष्टुं वसुदेवगृहे गतः, तत्र विव्रनासिकां कन्यां क्रीडन्तीमुद्वेक्ष्य त. तामालोक्य मुनेर्वाक्यं स्मृत्वा स त्रयातुरोऽभूत्. यतः—पंथसमा नहि जरा । दालिहसमो प-
 गन्नवो नहि ॥ मरणसमं नहि ज्ञयं । खुहासमा वेयणा नहि ॥ १ ॥ स कंसः सोढं समेत्य रहो
 नैमित्तिकं पप्रह, ज्ञो नैमित्तिक ! मुनिनोक्तं किं सत्यं वाऽसत्यं वा ? यद्वावि तद्ब्रूहि ? नैमित्तिके-
 नोक्तं देवक्याः सप्तमो गर्भस्तवांगतिर्जीवति, त्वं च ततो मृत्युमवाप्स्यसि, यन्मुनिनोक्तं तत्सत्यमेव.
 कंसेनोक्तं स ममारातिः कथं ज्ञास्यते ? नैमित्तिकः प्राह ज्ञो कंसराजेंद्र ! यस्तत्र दृष्टारिष्टनामवृषभ-
 हंता स ते हंता १, यः केशिसंज्ञकशूलधहंता स ते हंता २, यस्तत्र चाणूरमद्वहंता स ते हंता
 ३, तत्र पद्मोत्तरचंपकनामानौ यौ गजौ वर्तेते तयोर्गौ हंता स ते हंता ४, पैरजैर्नैटुःस्पृश्यं यत्तत्र
 शार्ङ्गधनुस्तस्य यो ज्यारोपणं कर्ता स ते प्राणहर्ता ५, यः कालिन्ध्यां नद्यां कालीयो नाम्ना पन्नग-
 स्तस्य यो वशीकर्ता, स तत्र प्राणहर्ता ६. हे राजेंद्रैतत्सर्वं पुरा विशिष्टज्ञानवद्भिर्मुनिवैराख्यातं. त-
 न्मयाप्युक्तं, परमेतत्सर्वं सत्यं ज्ञेयं. तत् श्रुत्वा ज्ञातः कंसस्तं दानैः संतोष्य विसृज्य च मंत्रिणमू-
 चे, ज्ञो मंत्रि. रिष्टवृषभप्रमुखान् सुद्रव्यैः पोषय ? यथा ते पोषिताः संतो मदीन्मत्तास्तं ममाराति-

मेव विनाशयंति.

अथ कृष्णो गोपिकागणमध्यस्थो दिवसे धेनूनां वृंदं वने पालयामास, कथञ्चतः कृष्णः? गोपालत्रालकैः परिवृतः. अथान्यदा कंसेन मुक्तावष्टिकेशिनामानौ वृषप्रतुणौ स्वेहया विचरंतौ गो-ष्टमुपेयतुः, तत्र तौ पङ्कजादीनां विमर्दनात्पयसां पानाद्गोकुलेऽस्तोकं शोकं चक्रतुः. गोकुलं शोकाकुलं दृष्ट्वा नंदो गोपानाह, ओ गोपाः! कृष्णं समाह्वयत? गोपैराहृतो वनादागतो नंदनंदनो दुर्दमं वृषभं दृष्ट्वा धावितः शृंगे धृत्वा मुष्टिना हत्वा तत्कंधरां मृणालनालवन्मोदयित्वा तं यमातिथिं विदधे १, तथैव केशिनं तुरगं गोकुलोपड्वकारिणं दृष्ट्वा हरिर्जगाद, भो केशिन्! सत्यपि मयि नाद्येऽनाश्रमिव मम गोकुलं किं मश्रासि? इत्याक्षितः स शूकलाश्वः केशी खुरैर्महीमुखनन् दशनैर्दशनान् पिबन् कृष्णसन्मुखमागात्. विष्णुरपि तस्य मुखे करं प्रक्षिप्य तं लीलया जीर्णपटवत्पाटयामास. ततो गोपवध्वस्तं कृष्णं स्वांचलोत्तारैर्वर्धापयामासुः २. ततस्तयोर्वधोदंतश्चरनरैः शीघ्रमागत्य कंसाय निवेदितः. कंसोऽपि बृहस्पतिं मंत्रिणमुचे, ओ मंत्रिन्ममारातिर्नंदगोकुलेऽस्ति, ततस्तद्ग्रहणोपायं विचिंतय? मंत्री ऊचे हे देव! शार्ङ्गचापाधिरोपणमिषात्सर्वान् ऋपालानाहूयैवं कथय?

नो ऋपालाः शृणुत मद्बचः, यः कोऽपि शार्ङ्गचापं समारोपयिष्यति तस्मै अहं स्वां जगिनीं सत्य-
 ज्ञामां दास्ये. ततश्चारोपणकर्मणि समायातस्तवारगतिस्त्वया ग्राह्यः, एवं मंत्रिणोक्तं सर्वं कसेन कृतं,
 समाहूता राजानः सर्वेऽपि समाजगमुः. तदा वसुदेवपुत्रो बलाग्रजोऽनाधृष्णिनामा शौर्यपुत्रस्तमाग-
 त्य मथुरां गंतुकाम उत्सूरत्वादात्रौ गोकुलेऽवासीत्. स तत्र बलग्रजद्रमनुज्ञाप्य कृष्णसहायो मथुरां प्र-
 ति चचाल. मार्गेऽनाधृष्णे स्थो वटदुर्मेऽस्वलत्, तद्वटदुर्माद्रथमनाधृष्णिः समाकृष्टुं न समर्थः.
 तदा जनार्दनस्तं वटं मूलादुन्मूल्य दूरेऽक्षिपत्. तद् दृष्ट्वा रंजितोऽनाधृष्णिस्तं लघुबांधवमुत्संगे नि-
 वेश्य, ऋयोऽयश्चुंब, पुनश्च चचाल. ततोऽसौ मथुरां गतः, तत्र च चापं मंडपं च विलोक्य स ल-
 क्ष्मणानेषूपविष्टः. ततस्ते सर्वे ऋपालास्तं चापं चापसमीपस्थां सत्यज्ञामां च निरीक्ष्य चिन्तयामासुः,
 अहो केदं चापारोपणं? क चास्याः सत्यज्ञामायाः पाणिग्रहणं? तथापि सत्यज्ञामापाणिग्रहणकृत
 मनोरथाः कलिगंबगकाशमीश्वरीरप्रभृतिपृथ्वीशा धनुःसमीपमागत्य दुरालोकं धनुर्विलोक्य नत्वा ते
 स्वं स्वं मंचं पुनराययुः.

अथानाधृष्णिस्तं राजन्यं हसित्वा धनुर्जिघृक्षया विसंस्थूलो व्यापृतकरमात्रः पततिस्म. तद्

दृष्ट्वा सत्यभामया हसितं, तथान्यैर्ऋपादिभिरपि हसितं. एवं लोकहसितं दृष्ट्वाऽच्युतः स्वयं धनुरा-
 रोपयत्, यथा—कोदंभं चंडदोर्दंभः । कोपादारोप्य तं तदा ॥ विष्णुस्थापयत्तेषां । हास्यस्थानेऽ-
 ऽदृष्टुतं रसं ॥ १ ॥ यावत्सत्यजामा तं सुचिरं निरीक्षते, तावत्कंसप्रदा निष्ठुरया गिरैवमूचुः, गृह्यतां
 गृह्यतां प्रो भो सुभ्रटा एष चापारोपणलंपटः, यदस्मै मथुरागती रूढोऽस्ति. तत् श्रुत्वा केसरिकिशोर
 श्व विष्णुरनाद्युष्णिं पुरस्कृत्य तान् भ्रटान् जित्वा मंडपान्निगादब्रवृंदाङ्गानुमानिव. ततोऽनाद्युष्णिजं
 नार्दनं गोकुले बलभ्रष्टांतिके मुक्त्वा स्वयं शौर्यपुरे ययौ. अनुधाविताः सुभ्रटाः प्रत्यावृत्य कंसं ज-
 गुः, हे राजन्नैषोऽस्मादृशां साध्यः, किं चैष देवैरपि गृहीतुं न शक्यते. पुनः कंसो मल्लयुद्धमिषात्
 सर्वान् नृपानाजूहवत्. तद्भावं ज्ञात्वा वसुदेवोऽपि समुद्रविजयादीनामग्रजानां सर्वेषां कंसभ्रावं ज्ञाप-
 यामास, तथा मनोगतां शिक्षां रामाय दापयामास. कंसः सर्वान् राज्ञ आगतान् दृष्ट्वा चैषु मंचेषु
 निवेशयामास. कंसोऽप्येकं मनोरममुच्चमंचमारुरोह विमाने वासव श्व. ततो दशार्हा दशदिक्पा-
 लसमास्तैश्चैव मंचेष्वारुरुहुः. ततः कंसो मल्लानाजूहवत्, तेषां मल्लानां चाणूरमौष्टिकनामानौ मल्ल-
 नायकौ वर्तेते. ते मल्लाश्च प्रत्यहं मल्लयुद्धेन तत्र क्रीमन्ति. गोविंदो राजन्यान् गोकुलाग्रतस्तत्र ग-

हृतो वीक्ष्य मल्लालोकनकौतुकी बलभद्रमवोचत्, हे आर्य ! आवामपि मथुरां गत्वा मद्भयुष्टं पश्या-
 वः, त्वं मे मनोरथमन्यथा माकर्षीः बलजडेण चिंतितमेतस्याधुना पितुरादेशमाख्यातुं समयो वर्तते-
 इति विनिश्चित्य रामो यशोदामभ्यधात्, हे यशोदे ! आवयोर्दुतं स्नानं कारय ? यदावां म-
 ह्वालोकनकृते मथुरां गंतुमिच्छावः सा प्रत्यूचे नाहं सांप्रतं रिक्ता, मम कार्यं वर्तते. तदा साक्षेपं
 क्रोधारुणाक्षो बलदेवोऽभ्यधात्, रे दासि ! आत्मनि गर्विता किमस्मान्न जानासि ? इत्युक्त्वा यशो-
 दां निष्ठुरवचनैस्तर्जयित्वा कृष्णं च करे धृत्वा स्नानाय कालिंघां बलजडः समाययौ. तस्या नद्या
 आसन्नवानीरवृक्षतले स्थित्वा बलः कृष्णमभ्राषत्, प्रो वत्स ! त्वमिदानीं विहायवदनः किं दृश्यसे,
 हरिः प्रत्याह प्रो बांधव ! त्वया मम मातुस्तिरस्कारः कथं कृतः ? तथा त्वया मम मातुर्दासीत्युक्त्वा
 कथं सा तिरस्कृता ? मातुस्तिरस्कारकरणं मे दुःस्वकारणं, रोहिणीनंदनः कृष्णं बाहुभ्यां धृतोत्संगे
 निवेश्यैवमवोचत्, हे आतर्यशोदा तव माता नास्ति, तथा नंदस्तव पिता नास्ति, किंत्वावयोः पि-
 ता सौजाग्यनिधिर्वसुदेवः, ते माता देवकांगमवा देवकी, मम माता रुधिरराजात्मजा रोहिणी, कुं-
 शार्तेदेशाधिपाः समुद्रविजयादयस्ते पितृव्याः, सर्वे यादवास्तव ज्ञातयः, त्वमस्माकं ज्ञानिचिन्नेरता-

धंपतिः प्रोक्तः, त्वादृशां गुरुषाणामीदृशे गोपालकुक्षे किं जन्म भवेत् ? यथा मरुस्थले किं कल्प-
दुसंज्ञवो भवेत् ? किंतु देवकीवसुदेवाभ्यां कंसजयादिह गोकुक्षे त्वं गोपितोऽसि. कृष्णेनोक्तं गो-
बांधव मम कुनो जयं ? येनास्मिन् गोपसंकुक्षे गोकुक्षे गोपितोऽस्मि. ततो बलजडो भ्रातृवधादिकं
सर्वं वृत्तांतं हरेर्व्याजहार. यतस्तद्वचः कर्षकेणोवोसं सद्दीजमिव फलेत्. अथ बंधुवधाद् रुष्टो गोविं-
दोऽभ्यधादो गो सिद्धगंधर्वाः ! देवदानवाः ! क्षाणमात्रं ममैकं वचनं शृणुत ?—

सर्वेषां पश्यतां राज्ञां । यदि कंसं न हन्मि चेत् ॥ ध्रुवं तदाहं गृह्येयं । तदीयमूणहत्याया ॥
॥ १ ॥ इत्यादि वचनाकर्णनात्तुष्टो बलजडः कृष्णंप्रत्यूचे भो बांधव ! त्वयात्मीयकुक्षे तिलकवदा-
चरितं, यत्त्वयेदृशी प्रतिज्ञा कृता, तदेहि सांप्रतं यमुनांजसि स्नात्वा मथुरांप्रति व्रजावः, इत्युक्त्वा
बलजडः कृष्णं यमुनाजले निनाय, तत्र जले दृष्टिविषः कालीयनामा पन्नगोऽस्ति, स यमुनातीरवा-
सी स्वयं क्रीडन् कृष्णं द्रष्टुमधावत्, धावंतं दंदशूकं दृष्ट्वा सर्वो लोको हाहास्वपरोऽभवत्, सोऽपि
श्यामघनवर्णः स्फास्फटादोपजीषणो विषोल्काग्निर्यावत्केशवं दशति, तावदसौ तं कमलनालवज्र-
कंदलेऽगृहीत्, तं नागं कमलनालेन नस्तपित्वा केशवो जात्यवाजिवत्तमारुह्य ग्राहयामास, तं दुर्दमं

पद्मगं दम्यमानं वीह्य विमानवासिनो नञश्चरा विमानानि धृत्वा विस्मितास्तस्थुः, कृष्णेन यमुना-
जले स श्वस्ततो ब्रामयित्वा तथा कृतो यथा निर्विषो जातः. ततः कृष्णस्तं मृतप्रायं समालोक्य
दूरादुत्सृज्य नद्यञ्जसि स्नात्वा तीरमुपागमत्, ततोऽयं यमुनातीरवासिञ्चित्तपस्विञ्चिर्वीतविघ्नैर्यथाऽर्था-
ञ्जिराशीर्जिः ऋग्शिरोऽभ्यनंद्यत.

अथ गोकुलागतैर्गोपालबालकैः पश्वृतौ रामकेशवौ नागरिकजनैर्विस्मयाकुलजनयनैर्वीह्यमा-
णौ मथुरागोपुरं यावता प्रापतुस्तावता मदोद्धुरौ महोत्कटौ महोन्नतौ गंधेन्नावन्यगजमसहमानौ त
त्र बद्धौ कंसादिष्टमहामात्रप्रेरितौ पद्मोत्तरचंपकनामानौ रामकेशवौ हंतुमधावतां. तत्र पद्मोत्तरो हरिं
हंतुं दधावे, चंपकश्च हलायुधं हंतुं दधावे, केशवो गजशिङ्गाविचक्षणो गजं खेलयामास, ततस्तं
दुष्टं गजं ज्ञात्वा स निष्ठुरैर्दृढमुष्टिभिः कीनाशदासतां निन्ये, रौहिणेयोऽपि चंपकनामानं द्वितीयं
गजेन्द्रं वीह्य कंठीश्व इवोरुद्धृत्य कुंभस्थलं धित्वा तं हन्तिस्म, ततस्तौ रामकेशवौ मथुरांतर्गच्छतावु-
त्पताकं बाहुकाकीर्णं पुष्पप्रकरदंतुरं सश्रीकं मल्लमंरूपं जगमतुः, रामसहितो गोविंदो रंगमंडपं वि-
शतिस्म, तदा तस्योपरि लोकास्य दृशो विस्मयविकस्वरा निपेतुः, ते सर्वे लोकाः कृष्णं दृष्ट्वा पर-

स्पर्शमेवमवोचत्, यथा—स एष केशिकीनाशः । स एष वृषमर्दकः ॥ नन्दस्य नन्दनः सोऽयं । सोऽयं सर्पस्य दर्पहा ॥ १ ॥ गोपालतिलकः सोऽयं । सोऽयं सिंधुरघातकः ॥ श्लाघ्यमानो जनैरेवं । संदर्श्यते परस्परं ॥ २ ॥ युग्मं ॥ जनार्दनस्तत्र गत्वापरं जनमुत्सार्यैकं दुरारोहमुच्चमंचमारुरोह. अथा रामः कृष्णमभ्यधात्, हे वत्स हे सहोदरवत्सल ! इतो दृष्टिर्योपार्यतां ? किरीटकेयूरकुंडलहारमं नित लच्चैः सिंहासने निविष्टस्तव प्रातृघातक एष कंसस्तवया ज्ञेयः, इतोऽपि स्वबंधुवर्गं सांद्रया दृष्ट्या विलोकय ? एष समुद्रविजयो ज्येष्ठपितृज्यः. अयं च विश्वविख्यातयशः विद्याधरीराजकुमारो प्राणप्रियो वसुदेवस्तव मम च पिता, एतेऽक्रूराद्याः शौर्यसिंघवस्ते बांधवाः, हे बांधव ! इतः पश्य ? समुद्रविजयाद्या दश दशार्हास्त्वां सौम्यदृशा विलोकयंति, इति बलजले प्रवदति कृष्णः क्रोधवि- संस्थुलया दृशा कंसं विलोक्य तूष्णीको बभ्रुव, इतः कंसो बृहस्पतिमंत्रिणं प्रोचे, प्रो मंत्रिन् ! ऋषेर्वचो वृथाऽज्जवत्, यतोऽस्मिन् मल्लयुधमंडपे स नागतः, तर्हि नास्त्येव मद्विपुः, मंत्रिणोक्तं स्वामिन्नागतो जविष्यति, परं ज्ञातो नास्ति, अथ चाणूरमौष्टिकमल्लयोर्युद्धे स प्रकटो जविष्यति. ततः कंसेन संक्षितौ चाणूरमौष्टिकौ परस्परं युद्धं कुर्वतौ सर्वेषां राजन्यानां श्रृणवतां वाचमुचतुः, प्रो प्रो रा-

जन्याः ! ओ हो क्षत्रियाः ! एतेषां सर्वेषां मध्ये यः कोऽपि शूरो वीरो विक्रांतो मानी पुमान् ज्ञे-
 त स अप्पावाभ्यां सह मह्ययुद्धेन युध्यतां, यदि सर्वे स्त्रीतुल्या ज्ञेवेयुस्तर्हि तूष्णीका ज्ञवंतु. इत्याक्षेपं
 श्रुत्वा हर्षिलज्जयुतो गोपवेषसहितो मंचादुत्तोर्य चाणूरस्याग्रं भूत्वा प्रगल्भया गिरेदमभ्यधात्,
 रे शूरमानिन् कातर ! एषोऽहं तवाखर्वगर्वापहः क्षत्रियोत्तंसो विपक्षद्वयकारकस्तवाग्रे स्थितोऽस्मि. ए-
 हि ? मया सह युध्यस्व ? यथा ते शूरत्वं दूरीकरोमि. इति परुषया गिरा तर्जितश्चाणूरः सिंदूरारुण-
 लोचनः कृष्णंप्रत्यूचे, रे बालगोपाल ! तव मुखादद्यापि स्तन्यगंधो न निर्वर्तितः, तथास्मिंस्तव गा-
 त्रे पतंतो मम मुष्टयो लज्जंते, अहो ! याहि स्वस्थानं ? किमर्थमलीकं प्रगल्भसे ? मम मुष्ट्या ह-
 तो घटकर्पसत्त्वं चूर्णीजविष्यसि. तत् श्रुत्वा हर्षिवोचत्, ओ मह्य ! पुष्टप्रौढशरीरेण किं ? लघुना-
 पि च किं ? लघुरपि सिंहः किं गजेंडं न भिनत्ति ? अतस्त्वया स्थूलत्वलघुत्वविचारो न विधेयः,
 एहि मया सह युध्यस्व ? पुनश्चाणूर उवाच, रे स्तनंधय ! त्वं मम कक्षाकोटरे दक्षः क्षणमात्रेण
 विनंक्षसि, अतस्त्वं दूरेऽपसर ? इतो याहि ? मद्वृष्ट्यापसर ? मा म्रियस्व ? तत् श्रुत्वा केशवो सु-
 जास्फोटं वितन्वानो मह्यमंडपे परिभ्रमति. मह्यराजश्चाणूरोऽपि पर्जन्यवद्गर्जन् भुजास्फोटं कुर्वन्मंडपे

वभ्राम. तद् दृष्ट्वा हाहाकारपरो लोकः परस्परमेवमप्रापत, यथा—तरुणः क नु चाणुरः । क चा-
सौ गोकुलार्भकः ॥ न युक्तमनयोर्युद्धं । वृषतर्णकयोस्वि ॥ १ ॥

एवं लोकोक्तिं श्रुत्वा तान् सर्वान् लोकान्प्रति कंसोऽबोचत्, जो जो लोकाः ! एतौ गोपाल-
बालकौ केनाहूताविहायतौ ? दुग्धमत्तौ स्वयं हेतौ युद्धेते, एतौ को निषेधयते ? कोऽनुमन्यते
च ? एवं कंसोक्तं श्रुत्वा सर्वे राजानो लोकाश्च मौनमशिश्रियन्. कृष्णचाणूरयोः परस्परं नानाप्रकारं
मद्वयुद्धं दृष्ट्वा सर्वे राजानश्चित्रिता श्वैकताना जाताः. तयोर्युद्धं दृष्ट्वा समुद्रविजयादीनां तनू रोमां-
चिताप्रबलवीनमेघोद्गमे नवाङ्कुरा धरित्रीव. ततः कृष्णः स्वपाददुर्गैर्मदिनीं कंपयामास कंसमनसा
सार्धं. ततः कंसेन मौष्टिकोऽप्यादिष्टो यावता स श्रीपतिं प्रति हंतुं धावति तावद्रामो जगाद, रे दुरा-
चारमौष्टिक ! त्वं मया सह संग्रामाय सज्जो यत्र ? तव दोःकमूर्तिमेषोऽहं व्यपनयामि. एह मया
सह युध्यस्व ? ततस्तौ द्वावपि मद्यौ द्वावपि विष्णुबलद्वौ प्रति युयुधाते. तस्मिन् महति संग्रामे जाय-
माने चाणूरेण बलं लब्ध्वा विष्णुर्हृदये मुष्टिना हत्वा ऋमौ पातितो मूर्ध्नो गतश्च. हरिं मूर्ध्नागतमा-
लोक्य जनो हाहास्वं चक्रे. ततश्चासनादुह्वयसन् कंसः पुनः किलकिलास्वं चक्रे. तावद्बलः कल्या-

तकालानलो मुष्टिप्रहारेण मौष्टिकमह्यं हत्वा कृष्णभ्यर्णमागात्. ततो बलः कृष्णं स्वोत्तरीयवातव्य-
जनैः शीतलोपचरैश्चोन्मीलितचैतन्यं विदधे. यादवमनोरथैः सहोद्धितः कृष्णश्चाणूरं प्रति बन्नापे, ए-
हि ओश्चाणूर ! यथाहं त्वां हत्वा यमातिथिं कुर्वे. तत् श्रुत्वा कुपितश्चाणूरो मुष्टिमुद्यम्य कृष्णं प्रति
यावद्भावति तावत्कृष्णो वज्रसंनिजया मुष्ट्या चाणूरं वद्धसि ताडयामास. एवं सोऽपि ताडिनो मृ-
त्वा भूमौ पतितः.

अथ कंसश्चाणूरं यमस्यातिथिं वीक्ष्य चिंतयति सोऽयं ममारातिर्यः पुरा मुनिजिरुक्तः, तर्ह्येनं
हन्मीति विचिंत्य स स्वाहरानादिदेश, रे रे गृह्णीत गृह्णीतैनं गोपालबालकं? तत् श्रुत्वा हरिर्हरि-
वदुत्खुल्य मंचमारुह्य कंसमवोचत्—अरे स्मरसि निस्त्रिंश । जातमात्रान्मममाश्रजान् ॥ निःशूकहृद-
यस्फार । शिलास्वास्फालयिष्यसि ॥ १ ॥ ओ कंस ! तवास्वर्वगर्वशौर्नीर्यं यद्यस्ति तर्हि मन आयु-
धे दीयतां. इत्युक्तवांश्चिप्रहारेण तन्मुकुटं भक्त्या केशिजित्कंसं केशेषु धृत्वा मंचात्क्षितौ चिक्षेप. पु-
नरपि कृष्णस्तं कंसं तस्मिन्मंडपे लुब्धैर्विमन्ब्य पादप्रहारेण तस्य हृदयं विदार्य कीनाशदासनां नि-
न्द्ये. अर्वांतरे मथुराधिपतेः सुपुत्रा एनं हिंस्रं गोपं व्यापादयाम. इति वादिनो रामेण वल्लवताः त

दूरे निरस्ताः ततः समुद्रविजयादिचिर्यादवैर्मगधेशितुः सैन्यं विनाशं निन्ये. तस्मिन् समये द्वय-
मेतदद्भुतं, एकं जीवयशसा सह कंससैन्यैर्नष्टं, तथा सर्वैर्गादवसैन्यैर्मुदितं. अहो संसारः ! एकस्य
गृहे शोकोऽन्यस्य गृहे च हर्षः. अथ हृष्टोऽनाद्युष्णिर्बलेन सहितं केशवं रथे समारोप्यादराब्धौ रिमं-
दिरं प्रापयामास. ततः समुद्रविजयाद्या यादवा हरिं पुनः पुनर्नैत्राभ्यां विलोक्यंतो मुदमाप्नुः. गो-
विंदोऽपि प्रत्येकं प्रत्येकं पितुः पितृव्यानां च पादारविंदानि वंदे.

अथ वसुदेवः केशवं स्वांके निवेश्य दृष्टिदोषापनोदाय मूर्ध्नि चुचुब्. देवक्यपि कृष्णमुत्संगे
निवेश्य पुत्रालिंगनपरा चिरेण पुत्रगात्रस्पर्शसौख्यमशिश्रियत्. तथा समुद्रविजय उग्रसेनं मथुरा-
राज्ये न्यवेशयत्. उग्रसेनोऽपि स्वां पुत्रीं सत्यज्ञामां धनुरारोपणपणीकृतां जनार्दनायार्पयत्, जना-
र्दनश्च तां परिणिन्ये. अथ कंसस्य परिजनो मृतं ऋमौ पतितं धूलिधूसरं कंसं दृष्ट्वा जीवयशसं
विनान्यस्त्रियो मेदिनीगता उरस्ताडनपूर्वकं रुद्रुः. अथ कंसस्य संस्कारे जातेऽपि मगधाधीशतन-
या जीवयशः कंसाय जलांजलिं न ददौ, एवमवोचच्च, यथा—**उच्चैरवोचदेतच्च । सरामैः सजना-
र्दनैः ॥** यादवैः सह दास्यामि । प्राणेशाय जलांजलिं ॥ १ ॥ अयुक्त्वा निवापांजलिमकृत्वा ग्राम-

नगराण्युद्धंध्य सा पितुरालयं राजगृहं समाययौ. यादवेश्वरः समुद्रविजयो जीवयशंसं मंगधेश्वरांति-
के गतां ज्ञात्वा सर्वान् यादवानाह्वास्त. तथा क्रोष्टुर्किन्नैमित्तिकमप्याहूय सर्वेषु यादवेषु पश्यन्तु स-
मुद्रविजयस्तं नैमित्तिकं पप्रब्ध, ओस्त्रिकालज्ञ ! अस्माकं जरासंधेन सह महान् विरोधो जातः, अथ
किं कश्चित् ? वयमितश्चालिताः कुत्र यामः ? कुत्र चास्माकमुदयो भावी ? एतत्सर्वं स्वज्ञानेन ज्ञा-
त्वास्माकं पुरतः सत्यमाख्याहि ? नैमित्तिकः प्राह प्रो राजन् ! भवतः का चिन्ता ? यस्य कुलेऽर्हद्भ-
ल्लिकेशवानां जन्म जातं, तथा यस्य देवाः सान्निध्यमध्यासते तस्य का चिन्ता ? तथापि शरीरिणां
प्रागर्घेयानि द्रव्यं क्षेत्रं कालं ज्ञातं च समाश्रित्य निःसंशयं विविधानि ज्वंति, अतो युष्माजिः स-
पश्चिन्नैरिदं क्षेत्रं मुक्त्वा पश्चिमसमुद्रतटे गंतव्यं, तथा यत्रैषा कृष्णपत्नी सत्यप्राप्ता सुतौ सुते तत्र
स्थाने महानगरी स्थाप्या, तस्यां नगर्यां च प्रवतामुदयो भावी. इति नैमित्तिकोक्तं श्रुत्वा सर्वे या-
दवाः समुद्रविजयादयो नैमित्तिकं हव्यादिजिः सत्कृत्य तं विसृज्य संचलनोपक्रमं व्यधुः. समुद्रवि-
जयेन राज्ञा कुशार्तदेशमथुरावासिलोकैः सह प्रस्थाने क्रियमाणे प्रथममेते शकुनाः प्रेरयंति, य-
था—कन्या गोपूर्णकुन्तौ दधि मधु कुसुमं पावको दीप्यमानो । यानं वा गोप्रयुक्तं वररथतुरंगं च-

ब्रजछातिभृङ् ॥ उत्खाता चैव श्रुमिर्जलचरमिथुनं सिद्धमन्नं मुनिर्वा । वेद्यास्त्रीमद्यमांसं हितमपि वचनं मंगलं प्रस्थितानां ॥ १ ॥

एवं शुभशकुनैः प्रेर्यमाणा यादवेश्वराः सस्तिभूधरकांतारादिकमुद्ध्वय क्रमाद्विधाटवीं प्रापुः तत्र कानिचिद्दिनानि स्थित्वा यावता ते पुरतश्चलनोपक्रमं व्यधुस्तावज्जीवयशापूत्कृतिप्रेरितेन जरासंधेन प्रेषितः कालकुमारः सबलसैन्यपरिचृतो यादवसैन्यप्रत्यासन्नोऽभवत् तदान्युतसाहाय्यकारिणा कुलदेवतया तयोः सैन्ययोस्तंराले पर्वतं विकृत्य तस्य समीपे चितासमूहं, चितापार्श्ववर्तिरुदत्त्यविरारूपं च निर्विकल्पं विधाय मोहितः कालकुमारस्तस्यां चितायां पतित्वा मृतः, अनायकं सैन्यं च प्रत्यावृत्य स्वस्थानमागमत्, जरासंधेन मंत्रिणः पृष्टा न्नो मंत्रिणः किं जातं? यद्यज्जातं तत्तत्सत्यं निवेदयत? मंत्रिणः ग्राहू रजैरु ! तव सुतभिया सर्वे यादवा बहिं प्रविष्टाः, तदनु कालकुमारोऽपि कृतप्रतिज्ञो बहिं प्रविष्टः, वयमत्र समागताः ततो जरासंधः पुत्रशोकाकुलः कतिपयदिनांते विगतशोको बभूव. इतश्च तौ रामकेशवौ तथान्येऽपि यादवास्ततश्चलितः क्रमेण ग्रामांकरनगरखेटकबटादि समुद्ध्वय क्षेमेण पश्चिमांजोधिरोधसि क्रोष्टुकिना समादिष्टे स्थाने सैन्यं निवेश-

यामासुः, तत्र स्थाने सत्यग्रामापि जात्यजांश्च न दद्युतौ सुतावसूत, ततो नैमित्तिकादेशात् कृष्णो ल-
वणाधिपं सुस्थितं देवं संमुखीकर्तुमष्टमतपोऽकार्षीत्, तेन तपसाहृतः सुस्थितो रत्नसंभृतप्राभृतमा-
दायोद्वसत्प्रीतिरागत्य कृष्णमेवमब्रवीत्, गो अभ्युत ! त्वं ब्रूहि ? किं करोमि ? अभ्युतेनोक्तं पूर्वं
पुरीनिवेशस्थानं देहि ? ततः सुस्थितो जलमुत्सार्य केशवाय नगरीञ्चमिं सज्जीकृत्य ददौ, ततो मु-
रारये पांचजन्यं शंखं रामाय सुघोषं शंखं च दत्वान्यदपि रत्नमाढ्यवस्त्रादिकं तयोर्दत्त्वा तत्स्वरूपं
चैत्राय ज्ञापयित्वा स्वाश्रयं ययौ. इन्द्रोऽवधिज्ञानेनाभ्युताग्निप्रायं ज्ञात्वा धनदायादिशत्, धनदोऽ-
पि तत्रागत्य तस्यामेवावनौ द्वादशयोजनयामां नवयोजनविस्तीर्णां द्वारिकानाम्निं महानगरं स्व-
पुरीसन्निजामहोरग्रेण चक्रे, अत्र द्वारिकावर्णनं यथा—वप्रो वज्रमयस्तस्यां । नम्रः स्पृक्कपिशिर्षिकः
॥ अत्रंलिहानि वेदमानि । नानामणिमयानि च ॥ १ ॥ विचित्रमणिमाणिक्यै—श्रत्वरेषु त्रिके-
ष्वपि ॥ जिनचैत्यानि दिव्यानि । तत्राद्भवन् सहस्रशः ॥ २ ॥ दिनान्यर्धचतुर्थीश्च । यद्वा वैश्रव-
णाद्वा ॥ रत्नैरनर्घ्यैर्वष्टुषु—जैर्लैर्वर्षा घना इव ॥ ३ ॥ तत्राग्निरामानारामान् । नन्दनोद्यानबांधवा-
न् ॥ किंकैरः कारयामास । कुबेरो वासवाद्वा ॥ ४ ॥ पुनः सा कीदृशी—

पृथ्वीतिलकायमाना, सर्वसौंदर्यनिधाना. लक्ष्मीजन्मावासा, सरस्वतीनिवासा, उज्ज्वलदेवकु-
लैर्ममिता, परचक्रैस्खमिता, अतुलधवलगृहैर्विभूषिता, कुकविजिरदूषिता, सुवर्णहृदमालामालिता,
सर्वदैव सुमंत्रिभिः पालिता, सुवर्णपृथुप्राकारपरिखावलया, सर्वाश्चर्यनिलया, वापीकूपमंभितपरिसरा,
चतुर्दिक्षु विराजमानसरोवरा, उद्यानवाटिकाभिरामा, दृश्यमानविविधारामा. पुरुषरत्नोत्पत्तिरत्नाचल-
निभा, कुलवंधूकल्पलताकनकाचलात्रा, धनकनकैः समृद्धा, पृथ्वीतलप्रसिद्धा, अत्यंतरमणीया, सु-
रजनस्पृहणीया च कृता. एवंविधायां द्वारवत्यां नगर्यां सर्वे राजानो धनदेन यथास्थानं निवेशिताः,
ततः कुबेरो विष्णवे पीतवाससी, नक्षत्रमालामुकुटं, महारत्नं कौस्तुभं, शार्ङ्गं धनुः, अक्षयशरौ तू-
णौ, नंदकं खड्गं, कैमोदकीं गदां, गरुडध्वजं वरश्च चादात्, रामाय वनमालां, नीलवाससी, ता-
लध्वजं रथं, तूणावक्षस्येषू, धनुर्हलमुशले चादात्, अरिष्टनेमिस्वामिने श्रीवाज्ररणे. बाहुरक्षके. त्रै-
लोक्यविजयं द्वारं, चंद्रसूर्याख्ये कुंडले, गंगातंशविशदे वाससी, सर्वतेजोहरं रत्नं च धनदो मुदा-
दात्, एवं समुद्रविजयादीनामपि शस्त्रवस्त्राजरणानि दत्त्वा सार्धदिनत्रयं स तत्र स्वर्णरत्नवृष्टिं वि-
दधे, धनदायैः सुरैः समुद्रविजयादिभिर्यादवैर्बलभ्रष्टेण च संयुतः कृष्णो राज्येऽग्निविक्रंस्तस्यां द्वार-

वत्यां. एवं तौ रामकेशवौ यादवसहितौ सदा स्वैर नंदनः, यथा—लीलावनेषु वापीषु । क्रीडाङ्कि-
षु गृह्णया ॥ समं नेमिकुमारेण । रेमाते रामकेशवौ ॥ १ ॥

एवं तौ रामकेशवौ यादवसहितौ सुखेषु निमग्नौ गतमपि कालं न जानीतः. एवं क्रियद्वा-
पीत, रत्नकंबलव्यतिकरेण जरासंधेन राज्ञा हारिणा नगरी ज्ञाता, कोपावेशवशगते जरासंधे त-
त्र समागते परस्परं संग्रामो जातः, तत्र जरासंधे संग्रामे पुण्यक्षयार्धनं गते पुण्यप्रकर्षतः कृष्ण-
स्य त्रिवंटराज्यान्निषेको बभूव, तस्यां नगर्यां षट्पंचाशत्कुलकोटयो यादवा मध्ये वसन्ति, द्वासप्तति-
कुलकोटयो यादवा नगरकोट्याद्बहिर्वसन्ति. समुद्रविजयादयो दश दशार्होः, बलदेवादयः पंच महा-
वीराः, उग्रसेनादयः षोडश सहस्राणि राजानः, प्रद्युम्नादयः सार्धत्रयकोटिकुमाराः, शांबादयः षष्टि-
सहस्रदुर्दातकुमाराः, वीरसेनादय एकविंशतिसहस्राणि वीराः, महासेनादिषट्पंचाशद्योधसहस्राणि,
रुक्मिणीप्रभृतयो द्वाविंशत्सहस्राणि राइयः, अन्नंगसेनाद्यनेकगणिकासहस्राणि, इत्याद्यनेकजनस-
मूहैरलंकृतायां द्वावत्यां नगर्यां श्रीबलचद्रकृष्णौ राज्यं कुरुतः. इतश्चावात्याद्रह्यचारी श्रीनेमिजिनः
कुमारैः सह क्रीडया पर्यटन् कृष्णस्यायुधागारमशंकितो विवेश. तस्मिन्नायुधागारे स्वामिना श्रीने-

मिना हरेरायुधानि दृष्ट्वा विनोदेन गृहीत्वा यत्कृतं तदाह—

चक्रं येन कुलालचक्रवद्दिहांगुल्या भृशं ब्रामितं । शार्ङ्गं चापधनुर्मृणालवदलं येन स्वयं ना-
मितं ॥ विष्णोरयसमश्रमप्रमदरी कौमोदकी यष्टिव—द्येनोत्पाद्य निजे महाश्रुजतरौ शाखाश्रियं
प्रापिता ॥ १ ॥ स्वामिनि शंखं समादातुक्कामे शस्त्रगृह्णारक्षकः स्वामिनं नत्वा व्यजिह्वपत, हे प्रभो!
यद्यपि त्वं हरेर्भ्रातासि तथापि शंखमादातुं न शक्नोऽसि, तर्हि पूरयितुं कुतः समर्थो ब्रवसि? इमं
शंखमादातुमाध्मातुं हरिं विनान्यः कोऽपि समर्थो नास्ति, अतस्त्वं शंखपूरणे मुधा प्रयासं मा वि-
धेहि? तत्तस्य वचनं श्रुत्वा किञ्चित् स्मित्वा श्रीनेमिस्तं शंखं करेण लीलया समुद्दध्रे, दंतज्योत्स्न-
या विमंजित इव पांचजन्यः स्वामिनोऽधरे विश्रामं कृतवान्. ततः स्वामी स्वशक्त्या तं शंखं दध्मौ,
तदा चैवं जातं यथा—विष्णोः शंखवरेऽरविंदवदलं येन स्वयं पूरिते । स्तंभोन्मूलनपूर्वकं गजवरा
भद्रंधनास्त्रिशिरे ॥ विश्वं स्वाग्बधिरं धरातिविधुरा वप्रश्चक्रंपेऽधिकं । पेतुस्ते मृतका इवाञ्जवदलं
शंका च बंधोर्दरेः ॥ १ ॥ संचेदुः शैलनाथा विचलितनिलया जीतिजीताः सुरेंद्राः । संत्रेसुर्दिक-
रींश्चा प्रमणपङ्क्तिर्मूर्धितं यादवैर्द्वैः ॥ ब्रह्मांनं खंडखंमैः स्फुटितमुदधिभिः प्लावितं ऋमिपीठं । य-

स्येहं शंखचापाक्रमणविलसिते सोऽस्तु नेमिः श्रिये वः ॥ १ ॥ तं शंखनादं श्रुत्वा हरिर्दिभ्यौ, किं
 बक्री कश्चिदुत्पन्नः ? स्वर्गादिह वज्री समागतो वा ? येनैष शंखो वादितः, अहो मयापि वादिते
 शंखे सामान्यमृभुजां दोषः स्यात्, अनेन शंखे ध्माते मम रामस्यापि च दोषो जातः. एवं कृ-
 ष्णे चिंतयति शस्त्रागारादागत्य शस्त्ररक्षकः केशवं व्यजिज्ञापत्, हे राजेंद्र ! तव बांधवेन श्रीनेमिना
 विनोदेनैष शंखः करे कृत्वा मुखवातेन पूरितोऽभवत्. तेन स दोषाकारकश्च बभूव. तत् श्रुत्वा वि-
 स्मयमापन्नो यादवैरुस्तद्वचनमश्रद्धधानो यावत्तस्थौ, तावन्नेमिनाथोऽपि तदंतिकमाजगाम. विलक्षः किं
 कमलापतिः श्रीनेमिनाथं बांधवं सगौरवं सिंहासने निवेश्यैवमब्रूषत्, रे ब्रातरेष पांचजन्यः किं
 त्वया पूरितः ? येन नादेन मही सर्वा क्षोभिता वर्तते. आमेति नेमिनोक्तं. तन्निशम्य तद्दोषं
 समालोकयितुं कृष्णः सगौरवमब्रवीत्, हे बंधोऽस्मिन् शंखे त्वया पूरितेऽहं प्रीतोऽस्मि, यत् एनं मां
 विनान्यः कोऽपि मुखवातेन पूरयितुं न क्षमः, त्वया तु मुखवातेन पूरिते विबुधनं क्षोभितं. अथ
 तव बाहुबलपरीक्षाये मम कौतुकमस्ति, यतः—

विणएण सीसपरिक्का । सुहहपरिक्का य होइ संगामे ॥ वसणे मित्तपरिक्का । दाएणरिक्का य

दुक्काले ॥ १ ॥ इति कथयन्नेव कृष्णः परिकरं बन्ध. ततः प्रकृत्या सदयो नेमिशिति दध्यौ, अहो !
 मे दोषेण। पदेन वाञ्छातोऽच्युतः कथं न विष्यति ? न जानात्येष जिनानां दोर्बलं. इति विचिंत्य स
 वासुदेवं प्रति बन्नाभे, हे भ्रातर्मल्लयुद्धादिकं यद्युद्धं तत्तु प्राकृतजनयोग्यं, ऋतुउनादिकमुत्तमानां न
 युक्तं, अत आवायोर्युद्धं दोर्नामने नैव श्रूयान्. ततः सामर्षः कृष्णः कथयति, अहो ! शिवानंदनस्य
 स्वभुजबले महान् गर्वो वर्तते. पुनः कृष्णेन स्वामिनंप्रत्युक्तं, हे बन्धो ! मया बालत्वे चाणूरमल्लस्य
 बलं चूर्णितं, तत् किं त्वया न श्रुतं ? तव मृणालकोमलबाहुनामने मम को बलोल्लर्षः ? स्वामिना
 सहासमुक्तं यथा—जंबालेण वि तुमए । चाणूरमुहाण ञंजिजे दप्पो ॥ तं खलु जायवकुल—हे-
 वयाए माहणमपडिमं ॥ १ ॥ कृष्णः पुनराह—कोमलसिलापल्लवे—केलिकम्ममेवि कोवि हु ल-
 वान्ते ॥ तुह हियए अ अवरस्सं । वीरट्ट एतंपि पयडेसु ॥ १ ॥ ततो नेमिः सहासं प्राह—कणो-
 चिय एसो । केसवाए जं पाणिफासमिस्सेण ॥ कोडिसिलापल्लवे । वच्चइ समयमेव किं जुज्जं ॥ १ ॥
 हरिराह—न हु तिहुयणेवि हु डक्को । कोवि गुणो आसि अहि होही वा ॥ जेणाणंदो दिज्जइ
 । मणंपि ही दुविअहाणं ॥ १ ॥ नेमिः सहासमेव पुनस्तं प्राह—थेवेएणं पि हु घिपइ । गुणेण

गोविंद जाणुं लोगो ॥ ता आया मसुबाहु । किमहं सकंणमि नामेळं ॥ १ ॥ ततः कृष्णः शा-
 खामिवायतां निजबाहां प्रलंबितां कृत्वा स्वाम्यग्रेऽस्थात्, ततस्तां कृष्णबाहां श्रीनेमिः कमलनालमि-
 वानामयत्, ततः स्वामिनापि वज्रदंमवद् दृढा स्वबाहा प्रलंबिता. ततो हरिस्तां नेमिबाहां महावृद्धा-
 शाखां मिवायतां समालोक्य बलगर्वितो हरिस्तां बालयितुं विलम्बः, तथापि तां नामयितुमंशक्तोऽद्भु-
 तः, ततः पिष्टदंतसंपुटारुणकपोलः स पादपशाखायां मर्कट इव सर्वस्वदेहचारेण पादाभ्यां युवमसृ-
 शन् विलम्बः, कौतुकात् श्रीनेमिनांदोलितश्च, भणितश्च बलभंड्रेण, यथा—अबुचुअ चएसु बाहु ।
 अघाणे कुणसि कोउ अग्गाहं ॥ रामरगरेणं गज्जइ । कयापि किं नाम तरुसाहां ॥ १ ॥ ततो
 नेमिभुजं मुक्त्वा तं स्तुत्वा गाढं चालिग्य हरिर्न्यसृजत्, बालेन स्वभुजबलेन चैवं जनार्दनस्तेन नि-
 र्जितः, इति प्रतिपादितं, शेषचरित्रं च श्रीनेमिचरित्रादवसेयं. इहं श्रीनेमिनाथस्य । चरित्रं ब्र-
 पूर्वकं ॥ दर्शितं देशतः किंचि—न्मया मोक्षसुखप्रदं ॥ १ ॥ इति श्रीनेमिनाथचरित्रं समाप्तं. अ-
 थ गाथात्रयेण शीलं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सीलं उत्तमवित्तं । सीलं जीवाण मंगलं परमं ॥ सीलं दोहंगहरं । सीलं सो-

स्काए कुलव्रवणं ॥ २ ॥ व्याख्या—शीलमुत्तमवित्तमुत्तमधनं, कारणे कार्योपचारात्, धनकारणत्वाद्धनं. शीलं जीवानां प्राणिनां परमं प्रकृष्टं मंगलं विघ्ननिवारकमित्यर्थः. पुनः शीलं दौर्भाग्यहरं वर्तते. तथा शीलं सौख्यानां कुलं शवनं पितृगृहमिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

॥ मूलम् ॥—शीलं धम्मनिहाणं । शीलं पावाण खंमणं जणियं ॥ शीलं जंतूण जए । अकत्तिमं मंडणं परमं ॥ ३ ॥ व्याख्या—शीलं धर्मस्य चास्तिरूपस्य, द्वादशव्रतरूपस्य वा निधानं निधिः, शीलं पापानां खंडनं जणितं कथितं, शीलं जंतूनां प्राणिनां ' जएत्ति ' जगति विश्वत्रयेऽकृत्रिमं स्वानाविकं मंडनं देहवृषणं प्रवरं प्रकृष्टमिति गाथार्थः ॥ ३ ॥

॥ मूलम् ॥—नरयदुवारनिरुंजण—कवाडसंपुमसहोअरहायं ॥ सुरलोअधवलमंदिर—आरुहणे पवरनिस्सेणिं ॥ ४ ॥ व्याख्या—' नरयदुवारत्ति ' नरकद्वारं, तस्य यन्निरुंजणं निरोधः, तत्र कपाटसंपुटसहोदरहायं कपाटसंपुटसदृशमिति निर्गलितार्थः, पुनः शीलं कीदृशं?—सुराणां लोकः सुरलोकः, सुरलोक एव धवलमंदिरं, तत्रारोहणे निस्सेणिंति निःश्रेणिकासमानमिति गाथार्थः ॥

॥ ४ ॥ अथ दृष्टंतेन शीलं दृढयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सिन्धुगसेणधूच्या । राईमाई लहह सीलवहरैहं ॥ गिरिविवरगन्तं जीए ।
 रहनेमी ठाविलुं मग्गे ॥ ५ ॥ व्याख्या—श्रीलघुसेनस्य राज्ञः पुत्री राजीमतोनाम्नी शीलवतीषु स-
 मग्रसतीषु ' रेहंति ' रेखां लघते, यया राजीमत्या रथनेमिर्नैमिलघुबांधवो मार्गे स्थापित लन्मार्गे
 गह्वन्निवास्तिः सदुपदेशेन, कथंभूतो रथनेमिः ? गिरिविवरगतो गिरिनागुहास्थित इत्यक्षरार्थः,
 विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्त्वेदं—

द्वाविंशः श्रीनेमिनामा जिनो राज्यं राजीमतिं च परित्यज्य विरक्तधी रैवते व्रतं प्रपन्नवान्, त-
 स्य नेमेर्लघुप्राता पाणिग्रहणालिप्तया राजीमतीं प्रति प्रसक्तये प्राभृतानि प्रैषीत्, सापि मे प्रतुर्व्रतीता
 प्रेषयतीति बुद्ध्या निर्विकल्पतयागृहीत, एवं प्रतिदिनं कुर्वता कियदासरांते रथनेमिना राजीमती
 विवाहार्थं प्रार्थिता, तया घृतखंडसंयुक्तां कैरेयीं भुक्त्वा मदनफलमाधाय राजाने च वमित्वा दर्शि-
 तं, कथितं च ज्ञो देवरेदं परमान्नं भुङ्क्व ? तेनोक्तं किमहं श्यानोऽस्मि, यद्वांतमन्नं भुंजे ? तत श्रुत्वा
 तथा प्रोक्तं तर्हि प्रात्रा त्यक्तां मां कथमुपजोक्तुमिहामि ? अन्यच्च—को नाम गजमुञ्चित्वा । रास-
 ज्ञं बहु मन्यते ॥ को वा रत्नमनादृत्य । काचेऽपि कुरुते मतिं ॥ १ ॥ ज्ञो देवर ! यस्यया दत्तं म-

यांगीकृतं, तच्चातृस्नेहान्नान्येन हेतुना, तथास्मिन् जन्मनि जन्मांतरेऽपि च नेमितः परो मे स्वामी नो भूयात्. ततः स्वामिनश्चतुःपंचाशद्दिनानंतरं समुत्पन्ने केवले रजीमती व्रतं लात्वा महत्तरा जज्ञे. ततः स्वामी पृथिव्यां विहरन्नन्यदा रैवते समवासत्, तत्र कृष्णाद्याः सांतःपुरा यादवा अन्येऽपि च लोका वंदितुं ययुः, स्वामिनापि तेषामग्रे वैराग्यजननी धर्मदेशना विदधे, तां देशनां श्रुत्वा सांतःपुरो रथनेमिः श्रीजिनांतिके चारित्रमुपादत्त, अस्य स्त्रैणं रजीमत्या अंतिके दीक्षामपालयद्, यत उत्तमार्थेषु कृतिनः शिथिला न भवंति.

अन्यदा रथनेमिर्महामुनिर्नेमिजिनं नत्वा गिरिनारपर्वतादवतरन् मार्गे वृष्टिकायेन बाधितस्तद्दिरे एकां कंदरां प्राविशत्, रजीमतीमहत्तरापि मेघांबुभिर्बाधिता रथनेम्याश्रिताभजानाना तदा तामेव गुहां प्राविशत्, स्त्रीस्वप्नावात्सर्वाण्यपि वस्त्राणि दुष्टानाथ त्यक्त्वा बाहुभ्यां स्वं शरीरं संगो-
प्येकांते तस्थौ, तदानीं गुहाकोणके स्थितो रथनेमिर्मुनिस्तां स्वर्गलोकजयाय तपःक्रियां साधयन्ती-
मिव विवसनां तन्वीं वीह्य तद्रूपमोहितो ह्येवं चिंतयति, अहो एषा मया न श्रुक्ता, मे जन्म नि-
रर्थकं जातं, तर्हि सांप्रतमेतां विजने मिलितां संघाषयामि. एवं विचिंत्येषत्कंप्रवपुरसौ विमंस्थुल

द्रवोह्याय तस्याः पुरो ब्रूतैवं ब्रह्मर्षे, एहि ब्रह्मे स्वेह्या क्रीमावः, एष गिरिः, एषा गुहाः एष मे-
 घागमः, एतदावयोर्नवयौवनं वयः सफलं कृत्वा प्राप्ते लभामपि तपोविधिं चरिष्यावः, एवं मुनेर्वचो
 निशम्य जीता सा महासत्यार्द्धाण्येव वासांसि परिधाय धीरत्वमवलंब्य तं महामुनिप्रत्येवं जगाद,
 शो महानुज्राव ! कोऽयं ते संरंभः ? संसारकारणमबुद्ध्यस्व ? पूर्वात्तां प्रतिज्ञां च संस्मर ? स्वयमं-
 गीकृतां च प्रव्रज्यां मास्म विस्मर ? तथा संयतीप्रतिसेवातो बोधिबीजनाशः श्रीनेमिनाथेनोक्तः, तं
 दपि किं त्वया विस्मृतं ? यतः श्रूयतां—संयतीप्रतिसेवायां । धर्मोद्वाहार्पेधातयोः ॥ देवद्रव्यविनाशे
 च । बोधिघातो निवेदितः ॥ १ ॥ इत्याद्युत्त्वा पुनरसौ जगाद, शो महामुने ! पूर्वं गृहस्थयापि
 मया तव वचो नेहितं, साहं व्रतप्रतिज्ञायां त्वामद्य कथमाद्रिये ? तथाहं श्रीजोजवंशीया, त्वमंधक-
 कुलोत्पन्नः, तत इदमावयोर्नुचितं, द्वयोर्व्रीडाकरं च, यतस्तिर्यचोऽप्यंगंधनकुले जाता रुजंगमा वां-
 तं विषं न पुनरश्नंति, अतस्त्वं विचारयित्वा सावधानो ब्रूव ? धर्मे च मतिं कुरु ? वराटिकाकृते को-
 टिं मास्म विनाशय ? धीरत्वमाधाय शुद्धं धर्मं समाचर ? इत्यादिमदनोन्माददर्पसैर्पंकजांगुलीं तदु-
 क्तियुक्तिमाकर्ण्येदं चित्ते चिंतयामासिवाच. असौ स्त्रीजातिरपि धन्या, एषा गुणसंपदां निधानं, य-

याहं पुरुषोऽपि कुकर्मजलधौ मग्नोऽपि वाग्दहस्तदानेनोद्धृतः, अहोऽस्या धीरत्वं ! या गृह्वासेऽपीह कंशीलालंकारधारिणी, तर्हि सांप्रतं किमुच्यते ? महत्तरा त्वेवंविधा ज्ञवत्येव. मया पूर्वमिदानीं च विरूपमाचीर्णं, अतो धिग्मां, यद्वावस्थावशाद्धुता गुरुतापि च ज्ञवति, तस्मादेषा मे बंधुरथावा गुरुः, नात्र संदेहः, यया महासत्याहं नरककूपे निपतन् हस्तावलंबनेनोद्धृतः. एवं विभाव्य धन्यात्मा रथनेमिः श्रीमन्नेमिपादांते गत्वा पूर्वोक्तं दुश्च्रीणमालोच्य पुनस्तपस्यामग्रहीत्. तेन चतुर्वर्षशतप्रांते दीक्षा गृहीता. तद्वस्थो वर्षशतमेकं प्रपात्य पंचवर्षशतांते स केवली जातः, तस्य सर्वायुष्यथा—वर्षाधिकं नवशतीं । शरदामखिलामयं ॥ प्रपूर्य सर्वशुद्धात्मा । रथनेमिः शिवं ययौ ॥ १ ॥ अहो दौरात्म्यमनुत्तरं विषयाणां, यैर्विषयैरसौ चरमात्मापि क्षणं निजवशंवदश्चक्रे. राजीमत्यपि गेहे वर्षचतुःशतीं स्थित्वा, वर्षशतं च तद्वस्थे विहृत्य पंचवर्षशतांते समुत्पन्नकेवला पंचवर्षशतीं केवलशालिनीं ब्रूत्वा वर्षसहस्रांते मोक्षमगमत्. इहं नेमिजिनब्रातृ—रथनेमिमहामुनेः ॥ चरित्रं शीलसंयुक्तं । राजीमत्याश्च कीर्तितं ॥ १ ॥ इति रथनेमिराजीमत्योः कथानकं समाप्तं. ॥ अथ सीतादृशं तद्वारेण शीलप्रज्ञावं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पञ्जलिर्नवि हु जलणो । सीलपन्नावेण पाणिञ्चं हवश्च ॥ सा जयन्तु जए सीञ्चा । जोसे पयडा जसपढाया ॥ ६ ॥ व्याख्या—प्रज्ज्वलितोऽपि ज्वलनो वैश्वानरः शीलप्रज्ञावेण शीलमाहात्म्येन पानीयं ज्वति. तत्र दृष्टान्तमाह—‘सा जयन्तु’ सा सीता जगति जयतु, यस्याः शीलमाहात्म्येन ज्वलनजलीज्वनरूपशःपताका प्रकट्य वर्तते इति गाथाार्थः ॥ ६ ॥ विस्तरार्थस्तु रामचरित्वादवसेयः, तथापि किञ्चिद्दर्शयते, यथा—

मिथिल्लापुर्यां प्रजाजनकं हव जनको नाम राजास्ति, तस्य राज्ञो विदेहेति नाम्ना पट्टदेव्यस्ति, सा राज्ञी यशःश्रियाविव समये युगपत्पुत्रकन्यके अभूत्. तस्मिन् समये कश्चिद्देवः पूर्ववैरतः पुत्रं जहारोगं वैनतेयं हव. स देवस्तं बालं वैताल्यशिलायां विद्युत्पुञ्जमिवाभुचत्. तदानीं चन्द्रशेखरविद्याधरस्य यात्रार्थं तस्योपरि गह्वतः शिशोश्चरमदेहत्वादिमानं स्खलितं. दक्षिणश्रेण्यधीशो रथनू पुरनायकस्तं बालकमादाय स्वगृहे गत्वा पट्टदेव्यै समर्पयामास. ज्ञानंफलत्वात्तस्य ज्ञानंफलं हति नाम दत्तवान्. पुत्रवत्पाद्यमानः स बालचन्द्र हव ववृधे. विदेह्यापि तस्मिन् हते शोकं कृत्वा कालान्तरे गतशोका बभूव. अथ सा पुत्री पितृभ्यां सीतेत्यभिधानं दत्त्वा वर्धिता. पुत्रापहारशोकं

कितैः स्वजनैर्धूमौ लोटितत्वात्तस्या भृसुतेति द्वितीयं नाम प्रस्थितं. सा वर्धमाना लक्ष्मीरिव कला-
 त्रिवर्धसापि च वर्धिता. क्रमेण यूनामुन्मादोत्पादने कापिनायिनोत्तुष्यं यौवनं प्राप्ता. जनको नृप-
 स्तस्या वरार्थं यावता चिंतातुरोऽभूत्, तावता आतंगतमाम्लेह्वराजो जनकमंडलं लब्धौ. ततो जन-
 कोऽयोध्याधीशं पूर्वप्रतिपन्नसौहृदं दशरथं प्रति दूतं प्रेषयामास. तस्य दशरथस्य चतस्रो वल्लभा अ-
 प्रवन्. प्रथमा कौशल्या, द्वितीया सुमित्रा, तृतीया कैकेयी, चतुर्थी सुप्रज्ञाप्रिधा च. तासां चतसृ-
 णामेते चत्वारस्तनया व्यभवन्, प्रथमो रामनामा पद्मापरनामाष्टमो बलदेवोऽभवत् १. द्वितीयो ल-
 क्षणो नारायणापरनामाष्टमोऽर्धचक्रग्रभूत् २. त्रितशत्रुघ्नावपि ३, ४ महाबलवंतौ लक्ष्मयोधिनौ. एवं
 चतुर्भिः पुत्रैर्दशरथः शोघते गजदंतैर्मैरुशिव. अथ जनकद्रुतस्तं दशरथं प्रणिपत्य पुरो निषसाद.
 दशरथोऽपि मैथिलस्य स्वसुहृदः कुशलोदंतं पप्रह. दूतः स्माह तव सुहृदः सांप्रतं कुशलमस्ति, परं
 म्लेह्वराजजिर्वेष्टितो दुर्दशां नीतः परमात्मवत्त्वां स्मरति. अथ जवान् विलंबं परित्यज्य यथोचिते
 कार्ये प्रयततां. तत्र मित्रकार्यकृते त्वरितं गंतुकामं दशरथं निवार्य लक्ष्मणसहितः श्रीरामः सन्नधः
 सकलसेनासमावृतो मिथिलायां प्राप, म्लेह्वसेनया सह च योद्धुं दुर्दौके. जगाम म्लेह्वसेना सूर्यात्त-

मं शुभं तोषितो जनकः, नष्टा म्लेच्छाधिपाः तस्मिन् समये जनकस्य द्वयं जातं, एको जयो द्विती-
 या च वरप्राप्तिः जनकेन चितितं रामाय सीतां ददामि. यावदेवंविधां वार्तां स करोति, तावत्तत्र
 कौतुकी कौपीनी अपीनांगः पिंगनेत्रो श्रीषणाकृतिः करकृतकमंडबुद्धिदंढ्यापृतकरो नारदः सीतां
 तिके समागात्. तं दृष्ट्वा सीता शीता गृहांतरेऽविशत्. तदानीं दासीजिनारदः कंठे धृत्वा बाहुभ्यां
 संगृह्य गृहाद्बहिर्नीतः. तांश्चिमुक्तो नारदः क्रोधारुणलोचनो हठादुत्प्लुत्य वैताढ्यं गयो. तत्र गत्वा
 सीतारूपं पटे लिखित्वा चित्रगतिपुत्राय ज्ञामंमलाय दर्शयामास. तेन मोहितो ज्ञामंमलो नारदं
 पप्रच्छ कस्येदं रूपं? नारदेनोक्तं जनकतनयायाः किंचिदाकारमात्रं मया विनोदतो लिखितं, परं
 यादृशं रूपं वर्तते तादृशं लेखयितुं कः समर्थो भवेत्? इत्युक्त्वा नारदोऽन्यत्र गतः. ज्ञामंमलस्त-
 द्विनादारभ्य कामं कामार्तो बभूव. चित्रगतिविद्याधरेणोक्तं भो पुत्र त्वं किं चिंतातुरो दृश्यसे? त-
 दा तन्मित्रेण सकलो नारदोक्तो वृत्तांतः कथितः. तत श्रुत्वा चित्रगतिनोक्तं, अहं तथा यत्तिष्ये
 यथैषा सीता तव पत्नी न विष्यति. इत्युक्त्वा तोषितो ज्ञामंमलः सुखेनास्थात्. ततश्चंद्रगतिविद्याधरे-
 ण निशायां चपलगतिं विद्याधरं संप्रेष्य निद्रायां सुप्तः समुत्पाठ्यानाग्रितो जनकः स्वांतिके, जाग-

रितो जनकश्चंद्रगतिना बहुमानपुरस्सरं सीतां कन्यां जामंडलाय्यं ययाचे. तेनोक्तमेष मया दशरथ-
पुत्राय रामाय दत्ता, सा पुनस्तव पुत्राय जामंडलाय कथं ददामि? यतः—सकृज्जल्पंति राजानः ।
सकृज्जल्पंति पंक्तिताः ॥ सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते । त्रीण्येतानि संकृतसकृत् ॥ १ ॥ किंच—कुलं च शी-
लं च सनायता च । विद्या च वित्तं च वंपुर्व्वयश्च ॥ वरे पराः सप्त गुणा विलोभया—स्तुतः परं
ज्ञाग्यवशा हि कन्या ॥ २ ॥ पुनश्चंद्रगतिर्जगौ यदि त्वं प्रेम्णा प्रार्थितो न दत्से तर्ह्यहं बलात्का-
रेणापि गृहीष्यामि, यद्वा रामं पराजित्य मत्सुतः सीतां परिणेष्यति, यदि वा सर्वेषामनिन्द्यं मम व
चनं शृणु?—

मम गृहे वज्रावर्त १ अर्णवावर्त २ नाम्नी पृथक्पृथग् यद्वासहस्रेणाधिष्ठिते देवताज्ञया भवि-
ष्यद्रामवासुदेवयोः कृत रक्षिते द्वे धनुषी स्तः, ते आदायैवं पणं कुरु? यदेतयोर्मध्ये एकमपि धनु
रामो वा जामंडलो वा य आशेषपयिष्यति, स सीतां परिणेष्यति, जनकेनोक्तमेवं भवतु, इति का-
लक्षेपचिकीर्षया तेन मानितं, चंद्रगतिविद्याधरो वज्रावर्ताणवावर्ते द्वे धनुषी दत्त्वा जनकेश्वरं सानं-
दं मिथिलायां प्रापयामास, जनकः प्रातःसमये सीतास्वयंवरं प्रारंभे, दूतप्रेषणेनाहूता भूभुजो ब्रूच-

राः खेचराश्च समाजग्मुः, भामंडलेन सहितश्चंद्रगतिरपि तत्रागतः, चतुःपुत्रैः परिशृतो दशरथोऽपि समागात्, तेषां सर्वेषां स्वयंवरे समागतानां राज्ञां पृथक्पृथक्गवासेष्ववासितानामन्नपानादिभिर्जिन-
कस्तुष्टिं व्यधात्, शुभ्रमुहूर्ते समारब्धे देवविमानोपमे स्वयंवरमंडपे बुद्धोच्चतरमंचकेषूपविष्टेषु नृपति-
षु नरयानारूढा सर्वालंकारधारिणी देवीव स्वयंवरे सीता सञ्जामध्यमवातरत्, तस्मिन् समये सर्वेषां
सञ्जासदां दृष्टिपथं गता मोहिताः सर्वेऽपि सञ्जाजनाः सीतारूपं वर्णयंतिस्र, यथा—तन्वी श्यामा
धवलदशना पक्वबिंबाधरोष्ठी । मध्ये क्षामा चकितहरिणी प्रेक्षणा निम्ननाभिः ॥ श्रोणीभारादलस-
गमना स्तोकनम्रा स्तनाभ्यां । या तव स्याद्युवतिविषये सृष्टिराद्येव धातुः ॥ १ ॥

तस्मिन् समये जनकप्रतीहारः करमूर्ध्वीकृत्य बाढस्वरेणैवं समाचष्ट, ओ जो सञ्जासदः शृणुत
मद्वचो यो वज्रावर्तं देवताधिष्ठितं धनुर्ज्यारूढं करिष्यति, सोऽस्यां सञ्जायां खेचरो वा नृचरो वा क-
न्याललामवैदेहीमवश्यं परिशेष्यति. ततः सारभसं नृयांसो नृपपुत्राश्च समुढायोपकामुकं समीयुः,
तत्र केऽपि राजानो दिव्यानुज्ञावतो धनुः पन्नगरूपं दृष्ट्वा नेशुः, केऽपि ज्वलेद्वह्निं ददशुः, एवमने-
कप्रकारैः स्पर्शितुमशक्यं तद् ज्ञात्वा सर्वेऽपि स्वस्थानमशिश्रियुः, तदानीं पितुराज्ञया रामो गजग-

त्या चलंश्चलकुंभलो वज्रावर्ते धनुः करे कृत्वा प्रत्यंचारुढं विधाय वैदेहीहृदा सह समाकृष्य पुनः
 प्रत्यंचात उत्तार्य तथैव स्वस्थानेऽमुञ्चत्, एवं लक्ष्मणोऽप्यर्णवावर्ते धनुरारोप्य तथैवामुञ्चत्, तदैव
 लक्ष्मणो विद्याभृतमष्टादश कन्यका लपायंस्त, भामंडलः सीतार्थं ताम्यन् केनापि ज्ञानवतामुनि-
 नोक्तो नो जामंभल ! तवेयं युग्मजातेति कथयित्वा विषयाजिलाषान्निवारितः, ततो जगिनीं न-
 त्वा स संतुष्टमना जातः, जनकेन पूजितश्चंद्रगतिविद्याधरः सपुत्रः स्वस्थानं गतः, एवमन्येऽपि रा-
 जानः स्वस्वस्थानं गताः, सीतया सह विहितविवाहो जनकेनात्यंतविहितसत्कारो रामोऽपि दशर-
 थान्वितः स्वां राजधानीमलंचकार. अप्यदा तुर्ये वयसि जसन् दशरथो राममन्त्रिषेक्तुकामः कैकेय्या
 पुरा न्यासीकृतं वरं याचितः, हे प्राणेश ! ऋणार्तस्य दीक्षा न भवति, अतो न्यासीकृतं वरं देहि?
 राज्ञोक्तं मार्गय ? तया मार्गितं भरताय मम पुत्राय राज्यं देहि ? तदा रामाय दशरथेनोक्तं हे पु-
 त्र ! पुरा कैकेय्याः स्वयंवरे मया सारथ्यतुष्टेनास्या वरो दत्तः, सांप्रतं सा स्वपुत्रस्य राज्येन तं वरं
 याचते, रामेणोक्तं हे ताताहं तव पुत्रो भरतोऽपि च ते पुत्रः, अतो भरताय राज्यं दत्त्वा त्वमृण-
 हितो भव ? तावता भरनोऽवादीत्, हे ताताहं त्वया सह तपस्यामादास्ये, मम राज्येन कार्यं ना-

स्ति, अतो रामाय राज्यं देहि ? रामोऽवादीक्षो भरत ! राज्यं गृहाण ? तातं च ऋणरहितं विधाय मातरं कैकेयीं तोषय ? इत्याद्युक्तिप्रत्युक्त्या प्रांते दशरथो भरताय राज्यं ददौ, रामश्चितयति मय-
त्र विद्यमानेऽसौ राज्यं न प्रतिपस्यते, तदहं वनवासे यामि, तत श्रुत्वा कौशल्या रामजननी मू-
र्छिता ऋमौ पपात, पुनर्लब्धवैतन्या च सा विललापाहो विधिना किं कृतं ? रामवियोगं कथं सहि-
ष्ये, रामः प्राह हे मातः कातरत्वं त्यज ? साहसं च ब्रज ? सिंहे वनांतरे गते किं सिंही दुःखिनी
ब्रवेत् ? यतस्तातेन कैकेय्या वरो दत्तः, तर्हि सत्यव्रतस्य तातस्यानृण्यं कथं नोत्सहे ? दृढमंबां वि-
बोध्य रामः शेषा जननीः प्रणम्य सिंहवत्कोननं प्रतस्थे. सीतापि नृपमापृच्छ्य श्वश्रून्तत्वा स्वभर्तुर-
नुययौ. लक्ष्मणोऽपि वने यातं रामं समाकर्ण्य कोपारुणलोचनो दध्यौ, अस्तं कैकेयीं च हत्वाहं रा-
माय राज्यं वितरामि, यद्वा पापात्मानं मां च ज्ञात्वा रामो राज्यं मां च नांगीकश्म्यति. अतः कु-
लविरुद्धं कार्यमुन्मुच्य राममनुयामि.

इति ध्यात्वा तातं मातरं चापृच्छ्य सीतासमन्वितं रामं सौमित्रिनुजग्मिवान्. ते तयोऽपि पौ-
रैरपाखाष्पौर्ध्वैर्दीक्षाणाः प्रफुल्लवदनाकारा अयोध्यापुर्यां विनिर्ययुः. श्रीरामः सौमित्रिसीताभ्यां सम-

न्वितो मार्गे संचरन् दंमकाख्यामरण्यानीं गत्वैकस्मिन् गिरिगह्वरेऽस्थात्. तत्र द्विमासक्षपणप्रांते कौ-
चिन्मुनी समायातौ, प्राशुकान्नपानदानतस्तत्र पंच दिव्यानि जातानि, यथा—जलवृष्टिः १, पुष्पवृ-
ष्टिः २, स्वर्णवृष्टिः ३, देवदुन्दुन्नयः ४, अहो दानमहो दानमित्याघोषणं चेति ५. तत्कुसुमसुरभिज-
लगंधतः कश्चित्कुष्ठरोगी खगंधनामा पक्षिं प्रस्तत्रागत्य मुनी प्रणनाम. मुनिपादस्पर्शनतो नीरुक्-
स्वर्णपक्षो रत्नांकुरजटश्च स संजज्ञे. मुनिं नत्वा रामः पप्रह्य हे जगवंतौ ! अस्मौ दुष्टात्मा कुष्टी खगो
युष्मत्पार्श्वस्थितः शान्तात्मा कथं जातः ? तदा तयोर्मध्यादेको महामुनिर्जगौ ज्ञो राम ! श्रूयतां, पु-
रास्यां ऋमौ कुञ्जकारकृन्नाम पुरमश्नुत्. तत्र दंडकी नाम ऋपालो राज्यमपालयत्, तस्य पालकनामा
महामंत्र्यश्च. तेन मंत्रिणा दंजतः स्कंदकाचार्यः पीम्नितः. स स्कंदको निदानं कृत्वा मृतो वह्नि-
मारेषु सुरोऽजवत्. तेन देवेनैतत्पुरं दग्धं सराष्ट्रं सलोकं च. तद्विनादारभ्य चेदं दंमकारणं जा-
तं, दंडकिं नृपराज्यत्वाच्च दंडकाख्यमरणं पप्रथे. स दंमकिराट् जवं ब्र्रात्वा सोऽयं कुष्टी खगोऽश्नुत्.
जातिस्मरणतश्चावामालोक्य स ह्रुतमीयिवान्, अस्मत्पादस्पर्शतश्चासौ नीरोगः स्वर्णपक्षश्च संजातः.
अद्यप्रभृति चायं धर्मवान् युवयोः सार्धमिको जातः. ततः सार्धमिकत्वाडाघवौ तं बंधुं मनवानौ सी-

तथा युतौ पंचवटीं प्राप्तौ, तत्र वल्लीगृहेषु च स्थितिमीयतुः-

अथ कौचरवानद्यास्ते लक्ष्मणो वंशजाभ्यां विलम्बमेकं खड्गं ददर्श. क्रीडापरायणो लक्ष्मणः कौतुकेन तं खड्गं समादाय तत्तेजोविलोकनार्थं बालमृणालवत्तां वंशजालीं लीलया बुलाव. तस्यां वंशजाभ्यां सधूमकुंभं तथैकं बुडबुनायमानं मुंभं चालोक्य लक्ष्मणो भृशं दुःखाक्रांतो बभूव, हा हा मया कश्चिद्विद्यासाधको निरायुधो नरो हतः. एवं चिरं शोचित्वा स तद्वृत्तांतं रामाय शशंस. रा-
मोऽप्याख्यदसौ सूर्यहासखड्गः, अस्य साधकश्च त्वया हतः. इतः पाताललोककायां खरनामा राक्षसोऽस्ति, तस्य वल्लभा सूर्पणखा चंद्रणखापरनाम्ना दशग्रीवन्नगिनी संपूर्णविद्यं स्वं पुत्रं शंबूकनामानं समालो-
कयितुं गानं कुर्वती नञसा समागात्. तत्र वंशजालीं निम्नां दृष्ट्वा तन्मध्ये शंबूकमस्तकं च रुधिरा-
रुणं समालोक्य हा वत्स वत्सेति कृत्वा सा मूर्ध्निता ऋमौ पपात. पुनर्लेब्धवैतन्या बादस्वरेण वि-
लापं कृत्वा स्वपुत्रस्य घातकं विलोकयितुमितस्ततो ब्रांत्वा लक्ष्मणपादांकवर्मना रामांतिकमुपागम-
त्. कामरूपं रामं च समालोक्य कन्याकृतिरूपं कृत्वा सा निजपाणिग्रहणमयाचत. रामेणान्नाणि हे
जडे ! मम जार्यास्ति, अतो मम कनिष्ठं बांधवं लक्ष्मणमंगीकुरुष्व ? ततः सा लक्ष्मणपार्श्वेऽगात्,

लक्ष्मणेनापि प्रोक्तं त्वं पूर्वं ममाश्रजं गता, अतः मम आतृजाया जाता, एवं लक्ष्मणेनापि निराकृता सा पुनः रामपार्श्वे गता. एवं वारंवारं यातीं चंद्रणखां विलोक्य सीता हसिता, ततो विकृताकृतिरूपं विकृत्य सा कोपान्निर्गता खराय शंबूकबधमाख्यत. खरोऽपि पुत्रबधोदंतं श्रुत्वा चतुर्दशसहस्रसुत्रैः परितुतो दशरथात्मजौ हंतुं प्रतस्थे. तत्सैन्यं समागतं वीक्ष्य लक्ष्मणो राममज्ञापिष्ट, हे बंधो! त्वं सीतया सह सुखं तिष्ठ, अहं च खरं हंतुं यामि, रामेणोक्तं संकटे सिंहनादेन ज्ञापयेः. यथाहं त्वरितमेवागमनं करोमि. इति शिक्षां समादाय लक्ष्मणो रक्तसानुं हंतुं प्रतस्थे गरुडानिव पन्नगान्.

अथ चंद्रणखा खरसाहाय्यकृते त्रिकूटपर्वते समागत्य दशास्यमिदमब्रवीत्, हे बंधो दंभकारण्ये दशरथपुत्रौ रामलक्ष्मणो वर्तते, यात्र्यां तव ज्ञाग्निनेयो यमाय बलिर्ददीयत. ततस्तं हंतुं खरश्चतुर्दशसहस्रैर्विद्याधरैः परितुतस्तत्रागात्, परं तैर्विद्याधरैः सह तस्य लघुबांधवो लक्ष्मणो निर्भोको युयुधे, वृद्धबांधवो रामस्तु तस्य शौर्येण स्ववीर्येण च गर्वितः सीतया जायया सह स्वैरं क्रीमन्नस्ति. किंच हे बंधो! तादृक्स्त्रीरत्नं तवापि नास्ति, यादृशमस्य वर्तते, तथा यावत्तौ रामलक्ष्मणौ जितौ न स्तस्तावत्ते दोषमत्वं विद्विज्यस्येव मन्यस्व? तत् श्रुत्वा सीतारूपेण मोहितः पुष्पके विमाने समारुह्य स

सीतासमीपे समागत. रामपाश्वे तां निषणां वीक्ष्य हर्तुं चाशक्यां ज्ञात्वा स विलोकिनीं विद्यां स्मर. तयोक्तं सिंहनादाद्दूरीभूते रामे त्वं सीतामपहर? एवं विद्ययोक्ते दशमुखो दूरं गत्वा सिंहनादमकरोत्. तत श्रुत्वा साशंको रामश्चितयति, आः किं जातं? मद्बांधवो जागत्येकवीरो वैरिणा जितः. सीता बन्धने स्वाभिन् ! किं विलंबसे? प्रयाहि शीघ्रं? त्रायस्व बांधवं? एवं प्रसन्नं सीतया नुन्नो रामोऽपि चापे मौर्विमारोप्य सौमित्रिमनुजमिवान्.

ततो रावणः पुष्पकविमानादवतीर्य लक्ष्मणचिंतया व्यग्रां जानकीं स्याद्विमाने आरोपयितुमा-
रेभ्रे, तदानीं सीताया रुदनं श्रुत्वा जटायुः पक्षिराट् समागतः, प्रोवाच च हे सीते त्वं मात्रैषीः, चं-
चाप्रहारेण हृन्म राक्षसमित्युक्त्वा धावितो जटायुः, सोऽपि क्रुद्धस्तं कृपाणेन हत्वा पृथिव्यामपात-
यत्, ततस्तां सीतां रुदतीं विमाने समारोप्य स नमसा चवाच, पुनः सा बाढस्वरेण हे रामलक्ष्-
णौ ! हे व्रातर्गामंडल ! दशास्येन नीयमानां मां रक्ष रक्षेति वादिनीं श्रुत्वा ग्रामंडलस्यैकः पत्तिन-
ग्रसा गह्वन् योधुमागहन् दशास्येन हतविद्यो भूतले पातितः. ततो रावणः प्राह हे सुंदरि जान-
कि ! त्वं किमाक्रंदसि ? किं मां नोपलक्षयसि ? सोऽहं रावणस्त्रिलोकीकंटकः मया सह देवेन सह

देवीव त्वं भोगान् भुङ्क्ष्व ? यथा—इह लंकाग्रहोद्याने । देवीनामपि दुर्लभां ॥ कुरु क्रीमां हतव्री-
 डां । स्वर्णरत्नशिलातले ॥ १ ॥ वनेचरेण किं तेन । श्रय मां यौवनोत्कटं ॥ मरुं स्मरति किं भुं-
 गी । रंशोरु सति नंदने ॥ २ ॥ एवं वारंवारं कथयन् रावणस्तां रुदतीं निनाय, सापि राम रामे-
 ति वचो मुखान्न मुमोच, चाटु कुर्वन् पौलस्त्यः पुनः पुनस्तपदांबुजे पपात, सा सीता परशुंसः स्प-
 शंशंकया स्वपादौ संकोचयामास, तदा रावणः प्राह हे सुंदरि ! मया सह त्वं भोगान् भुङ्क्ष्व ? यदि
 न भोक्षसे तर्हि त्वं दैवेन वंचिता, इति रावणवचो निशम्य पतिव्रता सीता रावणं शशाप, हे दु-
 रात्मन्ननया परस्त्रीबाणया त्वं मृत्योः फलमवाप्स्यसि. ततस्तां रुदतीं राम रामेति च वदतीं देवस-
 णोद्यानेऽशोकदुतले त्रिजटाराक्षसीसमीपे मुक्त्वा स्वयं रावणो लंकां पुरीं प्राविशत्, कतिपयदिनां-
 ते रामप्रवृत्तिमजानाना सीतैवमग्निग्रहमग्रहीत्, यथा रामलक्ष्मणयोर्विबुधशूलोदंतं न लभे, ताव-
 दन्नपानादिकं नाश्रामि, एवमग्निग्रहपरा सीता रामनामपरायणा सुखेनास्थात्.

इतश्च रामो युधसज्जो लक्ष्मणांतिकमगात्, समायंतं रामं दृष्ट्वा ससंभ्रमो लक्ष्मणो राम ब-
 नाषे, नो बांधव ! अपार्यामेकाकिनीं मुक्त्वा किं त्वमिहागतः ? रामेणोक्तं तव हवेमानादं श्रुत्वाहं

त्वस्तिमिहागतोऽस्मि, लक्ष्मणः प्राह हे आत्मया सिंहनादो न कृतः, नूनमावां केनापि धूर्तेन बं-
 चितौ, अतस्त्वं त्वस्तिं याहि तदंतिके ? अहमप्येनं खरं जित्वा समेष्यामि. ततो व्यावृत्तो राघवो
 यावन्निजोदये याति तावत्सीतामनालोक्ष्य रामो मूर्धितः कितौ दत्तदुखि पपात, पुनर्वनानिलैर्ले-
 ष्यध्वैतन्य इतस्ततो भ्रमन् हतं जटायुमालोक्ष्य, ततश्च सीतापहारं श्रुत्वा तस्मै रामः परमार्हतः पंच-
 नमस्कारं ददौ, स जटायुर्नमस्कारपरायणो मृत्वा मोहैर्द्रक्कल्पे त्रिदशोत्तमो बभूव. अथ रामस्तरुकुं-
 जराद्रिगह्वरादीन् सीतार्थं दर्शदर्शं तामनालोक्ष्य मूर्धितश्च पुनः पृथिव्यां न्यपतत्, तदानीं लक्ष्मणः
 खरादीन् हत्वा राज्यं च लब्ध्वा विराधेन विद्याधरेणान्वितो रामसमीपमागत, मूर्धितं रामं दृष्ट्वा
 शीतलजलैः सिक्तवां, तरुपल्लवैश्च वीजयित्वा स्वस्थीकृतो रामो वियोगग्रहिलोऽवदद्भो लक्ष्मण ! म-
 या जानकी सर्वत्र वीक्षिता, परं कापि न दृष्टा, अहो तामेकाकिनीं मुक्त्वा यदहं तवानुगो जात-
 स्तन्मे मंदबुद्धिता ! मम कौशल्यं धिगस्तु, एवं वारंवारं विलपन् ऋषीढे निर्नाथ इव रामो बुल्योढ,
 तं तथाविधं दृष्ट्वा लक्ष्मणो प्रातरं नत्वा व्याहरत्, हे बन्धो ! अहं लक्ष्मणोऽस्मि, खरविद्याधरं जि-
 त्वा च समागतोऽस्मि, तथा गिरा रामः सुधासिक्त इव सहर्षः सौमित्रिमालिंग, सौमित्रिराह के-

नापि कामुकेन मायिना सिंहनादेन कैतवं विधाय सीता हता, अथ तस्य मायिनो मायायाः फलं मिलिष्यति, त्वं स्वस्थो भव? अग्रं विराधो विधुरबांधवो मया पाताललंकाराज्ये स्थापितः, अतस्त्वं गत्वा तं पाताललंकाराज्ये निवेशय? एष च सीताप्रवृत्तिमानयिष्यति. ततस्तेन विराधेन विमानं रचितं, तस्मिन् विमाने समुपविश्य ते सर्वेऽपि पाताललंकां गताः. रामः सुंदं रावणञ्चाग्निनेयं ततो निष्काश्य विराधं पाताललंकाराज्ये निवेशयामास. ततो निष्कासितः सुंदश्चंद्रणल्लाजननीसहितो प्रीतो रावणं समाश्रितः.

एवं रामेण विटसुग्रीवं हत्वा सत्यसुग्रीवो राज्ये स्थापितः. ततो रामः सीताप्रवृत्त्यानयनाय सुग्रीवं प्रार्थयामास. रामेण प्रार्थितः सुग्रीवकर्पीडः सर्वत्र स्वान् पत्नीन् प्रेषयित्वा सीताशुद्धिमकरोत्. परं केनापि वानरेण तस्याः शुद्धिर्न लब्धा. ततः स्वयं सुग्रीवः सीताविलोकनकृते व्रजन् कंबूद्वीपं ययौ. तत्र ऋषितं रत्नजटिनं वीक्ष्य सीतावृत्तांतं पृष्ट्वा तं रामांतिकमानयत्. सोऽपि ग्रामं मलयसेवकः सीतापहरणादिकं सकलं वृत्तांतं राघवाय व्यजिज्ञापत्, रावणापहृतां सीतां ज्ञात्वा हर्षितो रामः कर्पीडं सुग्रीवं पृच्छति, यथा कियद्दूरेऽस्ति सा लंका प्रोच्यतां ममाग्रे? सुग्रीवेणोक्तं स्वामिंस्तथा दूरां.

सन्नतार्चितया किं? यतो रावणो विश्वकंटको रणे यस्याग्रे देवदानवा अपि न तस्थुः, तर्हि के मानवाः? रामोऽवोचद्गो सुग्रीव! रावणः सौमित्रेर्दर्शयतां? ततोऽस्य ज्ञास्यते बलं, सौमित्रिरपि साक्षेपं जगाद, ज्ञो सुग्रीव! तस्य बलं प्रवता किं वर्धते? यो वायस इव बालकस्थपुपां सीतां हत्वा पलायितः, तदानीं जांबवान् मंत्रीशः प्राह भोः सौमित्रे! पूर्वं ज्ञानिनोक्तमस्ति यः कोटिशिखां समुत्पाटयिष्यति, स रणे रावणं हनिष्यति. ततस्तैः सुग्रीवाद्यैः विद्याधरैः संभूय द्रुमसा पश्चारेण सौमित्रिः सिंधुदेशस्थितां कोटिशिखां निन्ये. अथ लक्ष्मणः पुष्पादिप्रस्तां पूजयित्वा देवानां च बलिं विधाय ततो बाहुभ्यां कोटिशिखां समुद्दधे, तस्यां समुत्पाटितायां लक्ष्मणोपरि सुराः पुष्पवृष्टिं व्यधुः, ततः कोटिशिखां नत्वा समेतैश्ले गत्वा तत्र देवान्नमस्कृत्य विमानयानाः सर्वेऽपि विद्याधरा लक्ष्मणेन संयुक्ताः किष्किंधायां रामांतिके समवतरुः, ते सर्वेऽपि रामं नत्वा सर्वे वृत्तांतं व्यजिज्ञपन्. ततः केऽपि वृद्धाः प्रोचुः, ज्ञो स्वामिनः! शुष्मत्तो रावणद्वयो ज्ञानिनोक्तस्तथापि नीतिनिपुणेन पूर्वं दूतप्रेषणं विधेयं, यदि दूतेन कार्यसिद्धिर्भवति, तर्हि संग्रामो न कार्यः, रामेणोक्तं तर्हि कश्चित्समर्थो दूतः प्रेष्यते, यो गत्वा कार्यं कृत्वा त्वस्तिमेव समयाति. तत श्रुत्वा सुग्रीवकपीन्द्रेण

सूर्यपत्तनात्पवनंजयपुत्रो हनुमान् समाकारितः, हनुमंतं पुरस्कृत्य सुग्रीवो राममभ्यधात्, देवासौ पवनंजयपुत्रो महावीरः सकलकार्यकरणक्षमो दूतत्वेन प्रेष्यतां? स त्वरितं सीताप्रवृत्तिं समानयिष्यति, रामेणोक्तं श्रो हनुमन्निमां मन्नामांकां मुद्रिकां गृहाण? तब गत्वा देव्यै चैनां मुद्रिकां दत्त्वा तस्याश्चूडामणिं लात्वेदं वाचिकं निवेदये, यथा—

मा त्वं प्राणान् परित्याक्षी—वृष्टैव विरहे मम ॥ रामोऽहं यदि तत्प्रत्या—हरिष्ये ऋवतीं ह्रुतं ॥ १ ॥ नमित्युक्त्वा रामं नत्वातिवेगेनाजनेयो व्योमाध्वना लंकां गत्वा बिभीषणमदोऽवदत्, हे स्वामिस्त्वं न्यायवानसि, तव कुले न्यायः क्रमागतोऽस्ति, ततो यदि ब्रातुः श्रेयं वांगसि, तर्हि रघोः पत्नीं मोचय? सोऽप्याह श्रो हनुमंस्त्वदागमनपूर्वं मयैतदर्थं बहूक्तोऽप्येष एनां नामुचत, किं करोमि? हनुमता प्रोक्तं काले पापं फलिष्यतीत्युक्त्वा तत उत्पत्य शीघ्रं हनुमान् देवमणोद्याने गतः, तत्राशोकतरुतले कुशंगीं मलिनान्तरं छलितालकां राम रामेति ध्यायन्तीं दीर्घनिःश्वासान् मुञ्चन्तीं योगाधिरूढां योगिनीमिव संस्मरन्तीं राक्षसीभिः पश्चिन्तां सीतां वृक्षस्योपरिस्थितो हनुमान् ददर्श, ततो हनुमांस्तां रामनामांकितां मुद्रां तस्योत्संगे निचिक्षेप, तां मुद्रिकां च करे कृत्वा सीता पप्रब्,

यथा—मुद्गे संति सलक्षणाः कुशलिनः श्रीरामपादाः स्वयं । संति स्वामिनि मा विधेहि विधुरं
चेतोऽनया चिंतया ॥ एनां व्याहर हे च मैथलिसुते नामांतरेणाधुना । रामस्त्वद्विरहे स्वकंकणप-
दं यस्यै चिरं दत्तवान् ॥ १ ॥ ततोऽशोकादवतीर्य हनुमान् पुरो ऋत्वा सीतां जगाद, हे स्वामिनि !
श्रीरामेणाहं प्रेषितोऽस्मि, तव स्वामिसेवकः पवनांजनयोः पुत्रो हनुमान्नामा, इमां मुद्रिकां गृहीत्वा
प्रभृत्प्रत्ययताहेतोस्तव चूर्मारत्नं मे समर्पय ? सीता चूडारत्नं दत्त्वा प्रोवाच वत्स ! रामांतिके त्वरितं
याहि ? मा विलंबस्व ? विलंबावसरो नास्ति, यतस्तेऽनर्थो मा ऋयादिति हेतोर्मया प्रोच्यते. तवैत-
त्स्वरूपं ज्ञात्वा निस्त्रयो निःकृपो रावणस्त्वां हनिष्यति, अतस्त्वं शीघ्रं याहि ? गत्वा च मद्वृत्तांतं
रामाय सर्वं कथये; स प्राह हे देवि ! मयि तत्र गते रामलक्ष्मणौ त्वरितं समेष्यतः. सीता प्राह हे
वत्स ! तौ वार्धिमुलंध्वं कथं समेष्यतः ? हनुमानाह तव स्वामिसेवका मादृशा विद्याधरा बहवः सं-
ति. तैः शिक्षितविद्यौ रामलक्ष्मणौ त्वरितं समेष्यतः. अतस्त्वया तयोः कापि चिंता नो विधेया.
अहमपि किञ्चिच्चमत्कारं रावणाय दर्शयित्वा स्वस्थाने यास्यामि. ततः सीतार्पितं चूडामणिं ज्ञात्वा
सीतां नत्वा रामाजिघानं स्मृत्वा तल उत्पत्य रावणाशोकवाटिकामुन्मूल्य वाटिकारक्षपालान् राक्षसान्

हत्वा लंकासन्धानि प्रेक्षत्वात्मबंधनं त्रोटयित्वा दशास्यमुकुटं सद्यश्चूर्णयित्वा कानिचिद्वंकागृहाणि प्र-
स्मसात्कृत्वा हनुमान् रामांतिकमागात्, प्रणामपूर्वकं रामाय सीतायाश्चूडामणिं च समर्पयामास, रा-
मेणापि समालिङ्ग्य पृष्टो हनुमान् पूर्ववृत्तांतं सर्वं समाचख्यौ, हनुमदुक्तां वार्तां श्रुत्वा विराधो जांब-
वान् निलो ग्रामंडलो नलोंगदश्चेत्यादयो विद्याधरा लंकागमनाय राममनुचेक्षुः, मार्गे सुग्रीवप्रमुखै-
रग्रेसरैश्चमूपस्थितैः समं समुद्रोपरि स गह्वतिस्म, नलनीलान्यां द्वीपनायकौ समुद्रसेतुनामानौ वि-
द्याधरौ बद्ध्वा रामस्यार्पितौ, रामेणापि तथैव तावुत्वातप्रतिरोपिताविव राज्ये स्थापितौ, तौ सेवाप-
रायणौ च सह नीत्वा सोऽग्रे चचाल, पुनस्तथैव सुवेलाद्विस्थितं वेलनृपं जित्वा स सह निन्ये, त-
तश्चलितः सैन्यसहितो रामो लंकापार्श्वं हंसद्वीपे गतः, तत्र हंसस्थं नृपं जित्वा वशवर्तिनं च कृत्वा
रामचंद्रस्तत्रावासान् दत्त्वा स्थितः.

अथ रावणो राममायातं श्रुत्वा रणोत्कटः सैन्यं सज्जयामास, तस्मिन् समये बिभीषणो दश-
कंधरं नत्वा प्रोवाच हे देव ! त्वं प्रसन्नो भव ? स्वस्यापि च शुभोदकं विचारय ? परदारापहारेण प्र-
थमं त्वया कुलं लज्जितं, सांप्रतं त्वं परदारार्थं सर्वसंहारं मा कुर्वीथाः ? हे बंधो ! विरोधो हि दुःख-

कारणं, यतः—विरोधो नैव कर्तव्यः । साक्षरैश्च विशेषतः ॥ त एव विपरीताः स्यू । राक्षसा एव केवलं ॥ १ ॥ इत्यादिबिभीषणवचो निशम्य क्रुद्धो रावणो बिभीषणं तथा निर्जन्तिसितवान्, यथासौ कुपितो रामचंद्रमशिश्यत्, रामेणापि समयज्ञेन सन्मानितः, स्वांतिके च स्थापितः, लंकाराज्यं मया तुभ्यं दातव्यमिति च प्रतिपेदे, अथ रामाज्ञया क्षणेन कपयो लंकां रुरुधुः, तदानीं लंकां रुक्षां ज्ञात्वा राक्षसां विब्रुना सेनान्यो हस्तप्रहस्तादयो राक्षसा दिशि दिशि नेशुः, तदानीं दशास्यो बंसार्धं च युयुधुः, वानरैः क्षोभिता हस्तप्रहस्तादयो राक्षसा दिशि दिशि नेशुः, तदानीं दशास्यो बंधुयुतः पुत्रपरिबृतो योधुमधावत, तस्य संमुखा रामचामंमलादयो महावीरा बभ्रुवुः, यथा—वाद्यमानैर्महानूर्यैः । खड्गास्त्राणि शराशरि ॥ वीक्ष्यमाणाः सुरैर्व्योम्नि । चिरं युयुधिरेऽथ ते ॥ १ ॥ तस्मिन् समये दशाननः क्रोधाध्मातो बिभीषणे शूलममुंचत्, तच्छूलं सौमित्रिः शुन्नध्यानी कर्माणीव कणशोऽदलत्, ततः प्रवर्धमानक्रोधो दशास्योऽभोगविजयाख्यया शक्त्या सौमित्रिं हृद्यताडयत्, तथा शक्त्या ताडितः सौमित्रिर्मूर्छितः पृथिव्यामपतत्, धिक्कर्मणां विचित्रां गतिं ! शोकातो राघवो लक्ष्मणं समादाय स्वं शिबिं प्रति व्यावृत्तः, जितकासी दशास्यो रणांगणान्निवृत्तो लंकां प्राविशत्,

विदेहजा च तन्निशम्य मूर्ध्निविहिन्ना ऋमौ पपात, दुःखपूस्तात्रिविद्याधरीभिः शीतलजलैः संसिक्ता पुनर्लब्धचैतन्या सा चैवं विलपतिस्स, यथा—मंदजाग्या दुरात्माहं । न मृता शैशवेऽपि किं ॥ न तदेवर्योरिहं । यत्कृते कष्टमापतत् ॥ १ ॥ इत्यादि विलपन्तीं तां दृष्ट्वा काचिद्विद्याधरी जगौ हे दे- वि सीते ! ते देवरः प्रातर्निःशब्दो जात्री, त्वं मा शुचः ? स्वस्था जव ? इत्याद्युक्त्वा सीता स्वस्थी- कृता. अथ सौमित्रं पतितं दृष्ट्वा मूर्ध्नि तो रामः पृथिव्यामपतत्, मूर्ध्नि ते प्राह हे वत्स लक्ष्मण ! वि- ज्ञीषणे लंकाराज्यं प्रतिपद्य त्वं किं निश्चित इव शेषे, हे वत्सोत्तिष्ठ ? तं रावणं च हत्वास्मै विज्ञी- षणाय राज्यं देहि ? इत्युक्त्वा धनुरास्फाद्य यावत्स चलितस्तावद्धस्ते धृत्वा रामं विज्ञीषणो बभ्राषे, हे नायक ! धीस्त्वमवलंबस्व ? मोहं जहीहि ? यतो ज्ञानूदयं यावदनया शक्त्या हतः पुमान् जीव- ति, अतोऽस्य मूलतंत्वादिक्रियां कारय ? रामेणामेत्युक्ते चतुर्दिक्षु चमयुक्ता वानराः परितस्तस्थुः, तं दानीं प्रतिचंद्रः खेचरः समागत्य रामं नत्वा शक्तेर्विनिर्गमोपायमग्र्यधात्, ओ रामचंद्र ! त्वं मम वाक्यं शृणु ?—

तव बांधवजरतमातुलो द्रोणेमेघनरेश्वरः, तस्य पुत्री च विशल्या नाम कन्यकास्ति, तस्य स्वा-

नांबुसेचनाहत्तेर्विनिर्गमो भावी. तत् श्रुत्वा रामाक्षया ज्ञामंमलादयस्तत्र गत्वा सहस्रकन्यायुतां तां समाविन्दुः, तत्करस्पर्शात्सा शक्तिर्ज्वलन्ती लक्ष्मणशरीराद्विनिर्धेयौ दस्युः परगृहादिव, ततो लक्ष्मणः प्रभ्रातसमये तां विशब्द्यां सहस्रकन्यायुतां परिणीय पुनः संग्रामाय सज्जो जातः, रावणोऽपि बहुरूपिणीं विद्यां साधयित्वाऽशुभ्रशकुनैर्वार्यमाणोऽपि संग्रामसज्जो भूत्वा रामेण सह संग्रामाय दुःखौके. ततस्तयोः संग्रामो बभूव, तौ परस्परं घोरं संग्रामं कुरुतः. एवं रामरावणयोर्महाघोरे संग्रामे जायमाने लक्ष्मणश्चैस्त्रासितो मरणत्रयघ्नो रावणो बहुरूपिणीं विद्यामस्मार्षित्. स्मृतमात्रायां तस्यामागतायां भूरिशो रावणरूपाणि जातानि. तेन पुरस्तात्पार्श्वयोः पृष्ठे ऋमौ व्योम्नि लक्ष्मणो रावणानेव ददर्श. तदानीमेकोऽपि लक्ष्मणस्ताद्वर्यारूढो निशितैः शरैस्तान् सर्वान् पातयामास. अथ प्रत्यर्धचक्री लंकेको लक्ष्मणवधाय चक्रं स्मृत्वा करेऽकरोत्. तं चक्रं प्रमयित्वा स लक्ष्मणंप्रति मुमोच. तच्चक्रं सौमित्रैः प्रदक्षिणं कृत्वा दक्षिणं पाणिमासदत्. तेनैव चक्रेण लक्ष्मणस्तत्क्षणात्तस्यैव शिरश्छिन्ना ऋमावपातयत्. तदा लक्ष्मणशिरसि देवैः कृता पुष्पवृष्टिर्जाता, तथाष्टमो हरिस्यं जात इति दिवि सुरा जुष्टुषुः.

तस्मिन्नेव समये राघवौ श्रीविभीषणं लंकाराज्ये निवेश्य स्वयं सीतामादातुं सपरिहृदाबुद्धाने जग्मतुः. तौ दूरादायांतौ विद्वोष्य हर्षोत्फुल्ला विदेहजा नवमेघसिक्ता वन्यालीव व्यराजत. तदानीं दिवि दिवौकसो धन्या महासती सीतेत्याघोषणां चक्रुः. लक्ष्मणाद्यैर्नता सीता तेषामाशिषं ददौ. तदानीं रामेण सोऽसंगे निवेशिता, तया च रामो भृशं रेजे रोहिण्या शशांक इव पद्मिन्या च दिवाकर इव. षड् वर्षाणि रामो लंकायां स्थित्वा पुनः साकेतपुरं स्मृत्वा सुग्रीवनामंडलबिम्बोषणैरन्वीयमानः पुष्पकविमानं चारुह्य वेगेन सलहमणः साकेतपुरं प्राप्तः. तदानीं सानुजो भरतोऽभ्येत्य राममानमत. लक्ष्मणोऽपि तौ नमतौ प्रसन्नं परिसस्वजे. ततस्तौ तूर्येषु वाद्यमानेषु स्वं मंदिरं प्रविष्टौ, ताभ्यां नमस्कृता जनन्यः, श्वश्रूपादे पतिता सीता, वीरप्रसूर्भवेति तान्निरञ्जिनंदिता वधूः. ततः सुग्रीवादिजिल्हमणस्यार्धचक्रित्वाग्निषेको विदधे, रामस्य च बलभद्राग्निषेको विदधे. ततो रामेण सुग्रीवादयः सर्वेऽपि राजानः स्वानि स्थानि राज्यानि दत्त्वा स्वस्थाने प्रेषिताः. रामलहमणयोः सुखमनुभवतोः कियंति वर्षाणि गतानि. एवं काले याति सति शरन्नस्वप्रसूचितं गर्भं सीता बभार. गर्जानुजावतः सा सीता दोहदे सम्मेतशैलयाबायां मनो बन्ध. अत्रांतरे तस्याः सीताया दक्षिणं

चक्षुरस्फुरत्, ततश्चकिताशया सीता तद्रामायाचचक्षे. रामः प्राह हे जडे ! किञ्चिद्दुर्निमित्तं प्रादुर्भू-
तं, अतो जिनमंदिरे गत्वा देवानामर्चनं कुरु ? पात्रेषु दानं देहि ? एवं जतुः शिक्वां श्रुत्वा जान-
क्यपि तथाकरोत्.

एकस्मिन् दिने पुरीमहत्तराः सत्यगिरो राममग्न्येत्यैवमभ्यधुः, देव ! सत्यं वाऽसत्यं वा जिनो
वेत्ति, परं सीताया लोकापवादः श्रूयते यथा— तथाहि दशकंठेन । नारीलोलेन जानकी ॥ एका-
किनी हुता सापि । षण्मासीं स्थापिता गृहे ॥ १ ॥ सा च रक्ता ह्यरक्ता वा । दुर्लब्धमिति योषि-
तां ॥ सम्मत्याथ वृथादेषा । ज्ञोक्तुं केन न शक्यते ॥ २ ॥ एवंविधः सीताया अपवादः सर्वत्र प्र-
सृतो वर्तते, ततो हे राजेन्द्र ! सीताया एषोऽपवादः कुलकलंकृन्नोपेक्षणीयः. अथ रामः सीतायाः
कलंकं निश्चित्य दुःखतस्तूष्णीको भूत्वा धैर्यमवलंब्य तान् जगौ. ज्ञो मंत्रिमुख्याः ! शुष्माग्निः साधु
विज्ञप्तं, स्त्रीमात्रकृते एनमपवादं नाहं सहिष्ये, इत्युक्त्वा ते विसर्जिताः. निशायामन्यदा काकुत्स्थो
वीरचर्यायै नगरमध्ये निर्गतः, कश्चिन्मालिकगृहासन्ने च गतः, तत्र मालिको मालिनीप्रतिवक्ति,
हे प्रिये ! त्वं निशायां क्व गताः ? तयोक्तं मत्सखीगृहे मिलनार्थं गताऽब्रुव. मालिकेनोक्तं स्त्रीणां

निशायां परगृहे गमनं न युक्तं, द्रयुत्त्वा सा तेन भृशं ताडिता. सा बन्नापे जो प्राणेश ! सीता रावणेन पाएमसीं यावन्निजगृहे रक्षिता, सापि च रामेण गृहमध्ये द्दिशा. तेन किमपि तस्या न पृष्टं, तर्हि किं त्वं रामादधिकोऽसि ? यत्त्वं मामेवं तिरस्करोषि. मालिकोऽयुचे स रामः सीतया वं शीकृतोऽस्ति, नाहं तादृशोऽस्मि, अहं तु योषिदपराधं क्षणमपि न सहे. एनां वार्ता श्रुत्वा दुःखार्तो रामो दध्यौ, धिगमम जीवितं, स्त्रीकृते नीचानामपि धिक्कारान् स्वकर्णभ्यामहं शृणोमि. नूनं सीता तु पतिव्रता देवैर्मुनिप्रिश्नोक्ता. रावणस्तु दुःशीलो, मम वंशश्च निष्कलंकः, हा किं करोमि ? इति ध्यात्वा श्रीरामो लक्षणेन सह मंलयामास. सोऽप्याहस्स, हे बंधो त्वं लोकोक्त्या सीतां सतीं मा त्यादीः, रामोऽप्याहेदं सत्यं, परं लोकापवादो बलीयान्, सर्वविरुद्धेऽर्थे यशस्विभिर्महानपि त्याज्य एव. एवं रामः सौमिलिणा सह निमंत्र्य प्रसन्नो कृतांतं सेनान्यमूचे, जोः कृतांत ! वने गत्वा सीतां त्यज ? अत्रार्थे च पुनर्न पृष्ठ्यं, किं चास्याः सम्मेतयात्रायाः पूर्वं दोहदो वर्तते, तेनैव मिषेणैनां नीत्वा गंगापरकूलो नय ? सोऽपि रामं नत्वा सीतां रथे समारोप्य सम्मेते त्वां यात्रां कारयामीत्युक्त्वा तथैव प्रीषणे काननेऽमुचत्. उक्तं च हे देवि ! लोकोक्त्या श्रीरामेण त्वं वने त्याजिता, अत्रार्थे

त्वया मम किमपि दूषणं नानुचितं. स्वामिनां नियुक्तोऽहं किं करोमि? सेनान्योक्तं श्रुत्वा मूर्धिता सीता श्रमौ पपात, पुनर्लब्धसंज्ञा च सैवमूचे, यथा—

यद्यजायत ते लोका—पवादभयघ्नरीरुता ॥ दिव्यं किमिति तन्नादाः । समक्षं जगतो मम ॥ १ ॥ इहं कुलोचितं किं ते । निर्दृष्टेभ्योऽपि निर्घृणं ॥ एकाकिनीं वनेऽत्याक्षी—र्यदाधानवतीं प्रियां ॥ २ ॥ तद्याप्यहं हविष्यामि । वने ह्यत्र यथा कथं ॥ चिरं जयतु किंतु श्री—राघवो लक्ष्मणान्वितः ॥ ३ ॥ एवं सेनान्यं समादिश्य सा महासती तं विसर्जयामास. सोऽपि विसर्जितः सीतां नत्वा क्षरदश्रुद्धुतनेत्रस्तद्वनान्यवर्तत. जानक्यपि निजं कर्म निंदंती यद्यभ्रश्चा कुंरंगीव चकिताशया वने बभ्राम. इतश्च वज्रजंघो राक्षु गजान् गृहीत्वा वनान्निवृत्तो यत्र वने सीता वर्तते तत्रायातः. तेन सीतारूपं समालोक्य पृष्टं हे भगिनि ! त्वं कासि? तथा सत्यमुक्ते तेन राज्ञा तां यानारूढां कृत्वा अगिनीत्यभिधाय हर्षनिर्भरेण पुंडरीकपुरे निन्ये. इतश्च कृतांतवदनः सेनानीः सीतापरित्यागं कृत्वा रामांतिकमगात्. रामं नत्वा सीतोक्तां वार्तां निवेद्य तूष्णीको बभ्रुव. राघवोऽपि तत् श्रुत्वा सीतावियोगात्तो वियोगमसहिष्णुस्तत्र वने गतो यत्र सीता त्यक्ता. तद्वनं च विलोकितं, परं

सीता न लब्धा. नूनं सिंहेन ज्ञादिता जविष्यतीति निश्चित्य मुक्ताशो रामो वनान्निवृत्य प्रेतक्रियां विदधे. एवं रामः सीतावियोगदुःखेन पीडितः कालमवाहयत्.

अथ सीता वज्रजंघेन जग्निनीवद्भदिता, सा च तस्य गृहे युग्मजातौ तनयौ सुषुवे, क्रमेण तयोर्नाम दत्तं, एकस्यानंगलवण इति, अपरस्य च मदनकुश इति, कुशलवावित्यपि तौ ख्यातौ. ततस्तयोर्जन्मनि वज्रजंघेन स्वपुत्रवन्महामहश्चक्रे. तावुभावपि पठनयोग्यौ कलाचार्येण पाठितौ, सिद्धार्थनाम्ना महाविद्येन श्राद्धेन महाविद्ये शिक्षितौ तौ सकलकलासंपूर्णौ जातौ. यौवनोन्मुखौ चैन्द्राविव महासृजौ यौवनश्रिया चालंकृतौ तौ दृष्ट्वा वज्रजंघो राट् शशिचूलां स्वां पुत्रीं, द्वात्रिंशतं चान्याः कन्या अप्रनंगलवणेनोद्वाहयत्. अंकुशाय च वज्रजंघः पृथुपृथ्वीराट्पुतां ययाचे, पृथुराजेनोक्तमज्ञातकुलाय स्वां कन्यां कथं ददे? तत् श्रुत्वा वज्रजंघः पृथुना सह योद्धुमारब्धे. तत्र राणे लवणंकुशाभ्यां जग्नैसन्यः पृथुराट् नष्टः, कुशलवाज्यामुक्तं ज्ञो पृथो! अवंशजात्रे त्वं सुवंशजः कथं पलायितः? वलित्वा पृथुनाजाणि ज्ञो महावीरै! शौर्येण ज्ञातं ज्वतोः कुलं, युवां महावंशजौ. तदानीं तयोरेकीभूतयो राज्ञोः शिबिरे नारदो नाम महामुनिः समेतः. पृथुना राज्ञा पृथो नारद-

र्षिस्तयोः कुशलवयोर्वशादिकं समाचख्यौ, हे पृथो ! अन्ययोर्वशादिकं को न वेत्ति ? रावणवधका-
 रिणौ यत्तातपितृव्यौ रामलक्ष्मणौ, येन रामेण लोकापवादतः सीता सगर्ज्वा गहनवने तत्यजे, त-
 स्य कुक्षिजाविमौ पुत्रौ. नारदर्षेर्वीक्यं श्रुत्वा पृथुना कनकमालाख्यां स्वां पुत्रीं कुशेन परिणाय्य स
 विसर्जितः वज्रजंघश्च कुशलवाभ्यां सह स्वां पुरीमगमत. लघुबांधवः कुशो नारदमुनिमपृहत्, प्रो
 मुने ! सा पुरी किमद्दृरेऽस्ति ? यस्यां मत्तातपितृव्यौ रामलक्ष्मणौ वर्तेते. मुनिराख्यदितः षष्टियुग्-
 योजनशतं (१६०) वर्तते. ततस्तौ मातुलमापृच्छ्य प्रसूं च संजाष्य लवणांकुशौ सैन्यसमावृत्तौ
 क्रमेणयोर्ध्यासमीपे रणोन्मुखौ तस्थतुः. ततस्तौ समायातौ श्रुत्वा सैन्यौ रामलक्ष्मणावयोर्ध्यातः
 संश्रमाय निर्गयतुः, उन्नययोः समरसंमर्दं जाते दोष्मंतौ लवणांकुशौ रामसैन्यं लीलया दैन्यदशां
 निन्यतुः, रामो लवेन सह युयुधे, लक्ष्मणोऽंकुशेन सह च युयुधे, ततस्ताभ्यां पितरौ जितौ, कुपि-
 तेन लक्ष्मणेन कुशाय चक्रं मुक्तं, तच्चक्रं कुशं प्रदक्षिणीकृत्य पुनर्लक्ष्मणकरकमलमलमकरोत्, यत-
 श्चक्रं गोविणं न हंति, खिन्नो लक्ष्मणो भृशमाकुलो बभूव. अथ श्रीरामलक्ष्मणौ विषसौ दध्यतुः,
 नूनमेतौ नवीनौ बलनारायणौ संजातौ.

अथांतरे जामंमलयुतो नारदो मुनिः खिन्नं लक्ष्मणं रामं च विहस्येति प्रोचिवाच, यथा—
 कोऽयं विषादो युवयो—हर्षस्थाने रघूदहौ ॥ कस्य नानंदयेच्चित्तं । निजपुत्रात्पराजयः ॥ १ ॥ त-
 वैव तनयावेतौ । सीताकुक्षिसमुद्भवौ ॥ त्वां दृष्टुं रणदंष्ट्रेण । संगतौ न त्विमौ स्मि ॥ २ ॥ प्रव-
 ऋव न यच्चक्र—मज्जिज्ञानमिदं तु ते ॥ अंतरेण स्वगोत्रं य—न्न चक्रं कापि निष्फलं ॥ ३ ॥
 तत् श्रुत्वा रामलक्ष्मणौ तनयवात्सल्याल्लवणकुशयोः पार्श्वे जग्मतुः, तावपि विनीतौ स्थाब्धीघ्नमवती-
 र्य प्रणतौ रामलक्ष्मणान्यां, सगौरवं च बाहुभ्यां धृत्वा समालिंगितौ, तदानीं सैन्यद्वंद्वं सर्वं हर्षमय-
 मभूत्, रामलक्ष्मणौ ताभ्यां सह महर्ष्यां पुष्पकारूढौ भ्रत्वा पुरीं प्राविशतुः. अथ सौमविसुग्रीव-
 वज्रजंघविन्नीषणाद्यैर्विद्वसो राघवो मुदा शीघ्रं सीतामानाययत्, सौमित्रिश्च सन्मुखं गत्वा सीतां न-
 त्वा ब्रजार्षे हे देवि ! चिरात्पुरीं पवित्रय ? सीता प्रोचे विना शुद्धिं पुरीप्रवेशं न करोमि, शो ल-
 क्ष्मण ! दिव्यं काय ? मया दिव्यपंचकमंगीकृतं, यथा—ज्वलिताग्नौ विशामि १, अथवा तंदुला-
 नश्रामि २, पिबामि तप्तकोशं वा ३, तुलामधिरोहामि ४, तप्तफालं जिह्या वा लिहामि ५, एतेषां
 दिव्यानां मध्याद्यंतुभ्यं रोचते तत्करोमि, राघवोऽपि तत्सीतावचनमाकर्ण्य वह्निदिग्गमगृहीत्, त्रीणि

हस्तानां शतानि चतुरस्तां पुरुषद्वयदक्षां स्वातिकां सोऽकारयत्, तां स्वातिकां खादिरंगारैः परिपूष्णो विधाय रामः सीतांप्रत्युवाच, हे देवि ! दिव्यं देहि ? कृतस्नाना सीता तत्रागत्यैवमुवाच—मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नमार्गे । यदि मम पतिन्नावो राघवादन्यपुंसि ॥ तदिह दह ममांगं पावकं पावकेदं । सुकृतदुःकृतज्ञानं येन लोकैकसाक्षी ॥ १ ॥ सीतया दुरपवादजीतया । पावके स्वतनुरा हूतकृता ॥ पावकस्तु जलतां जगाम य—तत्र शीलमहिमाविजृम्भितं ॥ २ ॥ एवमुक्त्वा तस्यां प्रविष्टायां ज्वलज्ज्वलनो जलतां जगाम, तस्मिन् मध्ये सहस्रकमलदलं, तस्योपरि सिंहासनं, तत्रोपविष्टा सीता लवणांकुशाभ्यां चलितचामरा श्रीस्वि रराज, जानक्याः शीर्षेपरिष्ठात् सुराः पुष्पवृष्टिं व्यधुः, अहो शीलमहो शीलमिति मानवाः प्रशशंसुः, लक्षणाद्या महीभृतश्च वैदेहीं जक्तितो नमश्चक्रुः, तामभ्यैत्य रामो वाचमुवाच, हे देवि ! लोकापवादतो मया त्वं वने त्यक्ता, तथा दिव्यं च दत्तं, तं ममापराधं सर्वं सहस्व ? तदानीं सीता जगाद, यथा—

मा मा विषादऋवनं नृबनैकवीर । नाहं स्थिता शुचिगणामृतपूरितेऽपि ॥ यत्त्वं पुनर्मम वि-
योगदवाग्निदीप्ते । चित्ते चिरं निवसितोऽसि ततः कृतज्ञः ॥ १ ॥ रामोऽबोचत् हे देवि सीते ! सर्वं

दांत्वा त्वं पुष्पकं विमानमध्यास्व ? स्वगृहे च मया सह समागच्छ ? पूर्ववद्वाञ्छयसुखानि चानुज्ज्व ?
 सीताप्यूचे न दोषस्ते । न लोकस्यापि कश्चन ॥ सोढव्यः किंतु जीवेन । विपाकः पूर्वकर्मणां ॥
 ॥ १ ॥ पुनः सीता प्राह हे प्राणेश ! अतःपरं मम जववासेन पर्याप्तं, अहं जयभूषणकेवलयंतिके
 दीक्षामादास्ये, तत् श्रुत्वा हर्षितो रामः सीताव्रतग्रहणोत्सवं चक्रे, शिबिकारूढा जानकी च जयभू-
 षणकेवलयंतिके गत्वा पंचमुष्टिभिः केशान् कलेशानिवोत्खाय रामकरे तान् मुक्त्वा संयमं जग्राह, ष-
 ण्ठिवर्षाणि संयमं प्रपाद्य सान्युते कटपे सुराधिपत्वं प्राप, कतिपयवर्षांते मृते लहमणे रामो बहुप-
 रिवारयुतो दीक्षामादाय क्रमेण सकलकर्माण्यवधूय शुक्लध्यानेन केवलं लब्ध्वा कियंति वर्षाणि
 केवलं च परिपाद्य मोक्षमगमत्, इति सीतारामचरित्रं देशतो दर्शितं, विस्तस्तस्तु पद्मचरित्रादव-
 सेयं, इहं श्रीरामसीताया—अखिलं चित्रकृन्मया ॥ जाषितं भव्यलोकानां । पावनेभ्योऽपि पावनं ॥
 ॥ ३ ॥ इति शीलविषये सीताकथानकं समाप्तं ॥ अथ सुभद्रादृष्टतेन शीलं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—चालिणीजलेण चंपाए । जीए जग्घाडिअं दुवारतिगं ॥ कस्स न हरइ चित्तं
 । तीए चरिअं सुभद्राए ॥ १ ॥ व्याख्या—‘जीएत्ति’ यया सुभद्रया चालिन्या कुत्वा कृपाज्जालं

कर्षितं, तेन जलेन च चंपानगर्भा द्वारत्रिकमुद्घाटितं, 'तीर्णति' तस्याः सुभ्रडायाश्चरितं कस्य पुरुषस्य चित्तं न हरति ? किंतु सर्वस्यापि चित्तं हरतीति गाथार्थः विस्तरार्थस्तु कथानकादवसे-
यः, तच्चैवं—

ऋमिभूषणं वसंतपुरनाम पत्तनमस्ति, यस्मिन् पुरे पुण्यांकुशलीव जिनचैत्याली बभौ, तत्पुरं रूपकंदर्पो जितशत्रुनृपः शास्ति, तस्मिन्नगरे विख्यातैवैभवो जिनदासनामा श्रावकोऽस्ति, यस्य गुणाः सर्वेषां मनुष्याणां हृदये हारवत्खेलांति, तस्य वल्लभा शीलवल्लभा जिनमतिनाम्यस्ति, तयो-
मुता सुभ्रडाख्या सकलगुणगणिष्ठा पुण्यैर्वरिष्ठा द्वाषष्टिमहिलागुणगणिष्ठा जिनधर्मज्ञावितास्ति, कौ-
मारेऽपि महाश्राविका सा बाला कर्मग्रंथाद्यनेकप्रकरणपाठका शुद्धसम्यक्तवधारिका वर्तते, तद्धूपमो-
द्वितैरनेकैर्मिथ्यात्ववासितैर्मतिपुत्रैर्व्यवहारिपुत्रैः प्रार्थितापि जिनदासस्तां कन्यां तेषां नादात् मिथ्या-
त्ववासितत्वात् काकानामिव पायसं, अथान्यदा चंपातः समागतो वाणिज्यार्थं बुद्धदासाज्जिधो, व-
णिक्पुत्रः, सोऽपि बौद्धधर्मविशारदोऽन्यदा श्रेष्ठिगृहे वाणिज्यार्थं समागतः, तेन सा सुभ्रडा दृष्टा,
सोऽपि तस्याः पाणिग्रहार्थं तां गयाचे, परं मिथ्यादृष्टित्वात्तज्जनकस्तस्मै सुभ्रद्रां नादात्, स कन्या-

र्थी देशेन जैनमुनीन् भजे, तदतिके च तेन धर्मः शिक्षितः, ततः स कपटश्रावको बभूव. श्रद्धां विनापि स साधूनां पथुपासनां तन्वानो वीतरागार्थी कुर्वाणो वंदनावश्यकादिकं च विशेषेण करोति. तस्य जिनदासेन सह भृशं मैत्री जाता. ततो मित्रत्वात्सार्धमिक्त्वाच्च जिनदासेन तस्य मार्ग-यतः सुचक्रा दत्ता, तेन च महामहेन विवाहिता. स बुद्धदासस्तथा सह वैषयिकान् भोगान् बुभुजे. एवं च तयोः कालो याति.

अथान्यदोषार्जितद्रव्यो बुद्धदासो विनयान्वितः श्वशुरमापृच्छत, श्रष्टिस्त्वदाज्ञयाहं स्वदेशे यामि. तदा तत्वज्ञो जिनदासो मधुराक्षरं जामातरमाह, हे वत्स ! त्वया साधूक्तं, परं मद्वाक्यं शृणु ? तव मातापितरौ वैधर्मिकौ वर्तते, त्वं तु मम सार्धमिक्को जामाता च. अतः प्रोच्यते, तौ महिषौ बडवामिवैनां सुचक्रां कथं सहिष्येते ? जामातृकेणोक्तमेनामहं पृथगेहे स्थापयिष्यामि, अस्याश्चितकश्चाहं जविष्यामि, ओ श्वशुर ! एतद्विषये त्वया कचिच्चिंता न विधेया, अतोऽहं त्वदाज्ञया स्वदेशे यामि. श्वशुरेणोक्तं ते पंध्यानः कुशलिनः संतु. श्वशुरनिदेशेन सुचक्राप्रियासहितो यानारूढो मार्गे चलन् क्रमेण स चंपां प्राप. तां च पृथगावासे स्थापयित्वा स स्वयं स्वगेहे जगाम. मिलित-

अथ स तत्र मातापितोः पूर्ववृत्तांतमुक्त्वा स स्वकार्यपरः स्वगेहेऽस्थान्, अथ सा सुभद्रा तत्रस्था नि-
 शब्दवृत्त्याहंतं धर्मं चक्रे. तस्याः श्वश्रून्नांदरौ तन्निद्राणि ददृशतुः. एवं काले यात्येकस्मिन् समये
 शक्तपानादिहेतवे तद्गृहे साधवोऽप्येयुः, तदा ताः श्वश्रून्नांदाद्या बुद्धदासं प्रोचुः, ओ वत्स ! त्वद्व-
 धूमेनिग्निः सार्धं रमते, एवं ते प्रत्यहं जगुः. सोऽप्याह हे मातर्ह्ये ऋणिनि ! एवं न वक्तव्यं, यत
 एषा महासती सुकुलोत्पन्ना जैनधर्मपरायणा साधूपासनतपरा, नैषा कुशीला, किंतु सुशीला, ग्र्यं
 च धर्ममत्सरेणैवं व्याकुरुथ, युष्माकमिदं वक्तव्यं नार्हति. कदाचन युगांतेऽपि स्वर्णमलो जायते,
 न पुनरस्यां कुलीनायां कुशीलत्वं. ततस्ता ननांदाद्या विशेषेण छिद्रान्वेषणं कुर्वति. एकस्मिन् दि-
 ने सुभद्रागृहे साधुभिर्द्वार्धमागमत्, तस्य च नयने पवनांदोलितं तृणं पपात. तत्तृणं च वपुःप्र-
 तिक्रियाविमुखः साधुर्नापनयामास. ततः सा सुभद्रा तस्मै जिह्वां प्रयत्नंती चक्षुषि व्यग्रामाशंक्य
 जिह्वेग्रेण लाघवाचूणं कर्षयामास. ततस्तस्याः कुंकुमतिलकं मुनिजाले लभं. तस्मिन् काले बुद्धदा-
 सजननी तत्पुत्रस्य दर्शयामास, ओ वत्स ! वध्वाः शीलं पश्य ? तदभिज्ञानबलाद्बुद्धदासोऽपि तद्व-
 चनं प्रतिपद्य विरक्तो जातः. तं निःस्नेहं पतिं ज्ञात्वा सा महासतीति दध्यौ, अहो ! मम निमित्तेन

श्रीजिनशासने व्याकस्मिकोऽयमववादः समुपस्थितः, तर्हि किं करोमि? जीवितत्यागेनापि मालि-
न्यमपाकरोमीति चिंतयित्वा सैवमग्निग्रहमकरोत्. यावदिदं मालिन्यं शासनसुरी नोत्सारयिष्यति,
तावत्कायोत्सर्गं नो पारयिष्यामि. संध्यायामित्यनुध्याय जिनेशितुः पूजां कृत्वा शासनामरीं च मन-
सि धृत्वा गृहस्यैकांते सा कायोत्सर्गेण तस्थौ. सम्यग्ध्याता शासनसुरी प्रादुर्भूय सुस्पष्टं तां ब्रूयापे,
हे वत्से ! त्वत्सत्वप्रेरिताहं शासनसुरी समेता सुरावली तपसेव, अतस्त्वं दुतं ब्रूहि? तव समीहितं
किं कुर्वे? तत्क्षणादेव सुचक्ष्रा कायोत्सर्गं पारयित्वा मुदितमनास्तां नत्वा प्राह, हे देवि ! शासन-
स्यायं कलंकोऽपनीयतां? पुनर्देवी सतीं प्रत्याह, हे वत्से ! त्वं खेदं मा कुरु? तवोन्नतिकृते धर्मप्र-
जावनाकृते च प्रातः सर्वं करिष्ये, त्वं निश्चिंता शयने स्वपीहि? ततः सापि निश्चिंता शयनीये सु-
खं सुष्वाप, शासनसुरी च तिरोऽञ्जवत्. एषापि धर्मैकमानसा नमस्कारपरायणा निद्रां कृत्वा पुनर्जा-
गरिता देवगुरुन् स्मृत्वा प्रतिब्रमणं च कृत्वा देवान् पुपूज. अथ प्रातर्द्वारपालैराकृष्यमाणानि प्रतो-
लीद्वाः कपाशानि कथंचन नोद्धतं.

तस्मिन् समये निखिलेऽपि चतुष्पदमनुष्यादिपूलोके कुतूषाभ्यां व्याकुले नृपोऽपि भृशं व्या-

कुलतां भेजे. अथ सर्वैस्तद्देवतं कर्म मेने. धातपोतः शुचीभृतो भूपाखो धूपोद्ग्राहणपूर्वकं प्रांज-
 लिः प्राह, श्रूयतां ज्ञो देवदानवाः ! यः कोऽपि ममोपरि कुपितो भवति स पुष्पधूपादिबलिना प्र-
 सन्नो भवतु. राज्ञेत्युक्ते नगरासि प्रकटं वचः प्रादुर्बन्धुव, यथा—जलमुधृत्य चालिन्या । कूपतस्तंतुब-
 द्धया ॥ काचिन्महासती पुर्याः । कपाटांश्चुबुकैस्त्रिजिः ॥ १ ॥ आहोऽयतु चेह्रीधूं । द्वारैः कार्य-
 मपावृतैः ॥ आकर्णेत्यन्नवत्सज्जा—स्ततस्तत्पौरनायकाः ॥ २ ॥ एनां देववाचं निशम्य ब्राह्मणीक्षि-
 बियावैश्याशौद्रिप्रमुखा नगरनार्यः कूपोपकंठे समागताः, चालिन्यां वारि गृह्णानास्तदप्राप्य विलक्षतां
 प्रापुः. काचिन्नायका सूतस्य बंधेन, काचिच्चालिन्याश्चालनेन, एवं काचिक्कूपे क्षिपंती हास्यं प्राप्ता.
 एवं सर्वास्ता विलक्षवदनाः स्वस्थाने जग्मुः. परं नैकापि जलं कर्षयितुं समर्था बन्धुव. तस्मिन् सम-
 ये विनीताः समा सुन्नद्धा श्वश्रूं मधुरस्वरं जगौ, हे मातस्त्वदाज्ञयाहं चालिन्या कृत्वा जलं कर्षयामि,
 तेन जलाहोटेनेन च पूर्वोद्ग्राहयन् करोमि. तदा श्वश्रूः कुपिताख्यत् हे जैनमुनिसेवके ! तव स-
 तीत्वं तु पुरा मया ज्ञातमेव, सांप्रतं सर्वेषां पुरीजनानां ज्ञापनेन किं प्रयोजनं ? एताः सर्वा अपि
 नगरनार्यः पूर्वारं समुद्ग्राहयितुं यदि न क्षमास्तिहि त्वं कथं क्षमा न्नविष्यसि ? सुन्नद्धोवाच हे मात-

स्वया युक्तमुक्तं, तथाप्यहं पंचाचारेण स्वपरीक्षां करिष्ये, अत एतदर्थं त्वयाहं न निषेध्या. अथ ननांद्राजिह्वस्यमाना सा सुन्नद्रा महासती स्नानं कृत्वा देवान् पूजयित्वा गुरुन्मत्वा कूपोपकंठे गत्वा नमस्कारपरायणा शासनंमुरीं संस्मृत्य सूर्याजिमुखीभ्यैवं वक्ति, यद्यहं जैनी तथा शीलालंकारधारिण्यश्रुवं तदा चालिन्या कृपाज्जलं निस्सरतु.

इत्युक्त्वा सूत्रतंतुजिर्बद्धां चालिनीं कूपे मुक्त्वा तत्क्षणादेव तया कृपाज्जलं कर्षितं, यथा—
 उद्धार ततः कृपा—चालिनीं जलसंभृतां ॥ त्रिद्राणि रुरुधुः सिद्धा । इव कौतुककांक्षिणः ॥ १ ॥
 तावत्तो ज्ञारतोऽप्यस्थु—रक्षताः सूत्रतंतवः ॥ तल्लीलसिद्धचूर्णेन । वज्रदाढ्यमिता इव ॥ २ ॥ त-
 ह्नीलमाहात्म्यं वीक्ष्य सपश्चिरो नृपः प्रांजलिः पुरो ऋत्नैवमवादीत्, हे पतिव्रते ! हे सुशीले ! पुरी-
 क्षाराण्यपावृणु ? एवं राज्ञोक्ता पौरलोकापस्थिता हस्तींद्रगामिनी विकसन्मुखनेत्रा बंदिभूतजयजयारा-
 वा सा पूर्णोपुरं प्राप, ततो सा यथाकरोत्तथा चाह—परमेष्ठिनमस्कार—मुच्चरंती महासती ॥ द्वार-
 माबोदयामास । तदंजश्चुडुकैस्त्रिभिः ॥ १ ॥ नेत्रे इव विषार्तस्य । जांगुलोमंत्रजापतः ॥ कपाटा-
 बुद्धघटेतेस्म । कर्णोवपि दुरात्मनां ॥ २ ॥ नेदुर्दुद्भजयो व्योम्नि । तुष्टुवुस्तां पुरीजनाः ॥ देवैश्च

जिनधर्मस्य । चक्रे जयजयास्वः ॥ ३ ॥ एवं तथा दक्षिणपश्चिमोत्तरप्रतोलीद्वारलयं समुद्घाट्य प्रो-
क्तं, यापरंगना सतीगर्वं बहेत, सैतत्तुर्यं पूर्वद्वारं समुद्घाटयिष्यति. एवं सुभ्रडाया महासत्याः शी-
खालंकारसूचकं चंपापूर्यास्तद्द्वारमद्यापि मुद्रितमस्ति, यतः—अपूर्वः शीखद्वीपोऽयं । सुभ्रडाया नृ-
वस्तले ॥ यो वारिपूरसंसर्गा—ददीपिष्ट विशेषतः ॥ १ ॥ श्वश्रूनां डाद्या दुर्जनास्तदानीं श्यामान-
ना जाताः, स्वस्त्रियाः शीलं वीक्ष्य नर्तमुखं शरच्चंद्रवद्दीप्यमानं जातं, तदानीं सा सुभ्रडा सती पुर-
जनैः स्तूयमानगुणा गांधर्वैर्गीयमानगुणव्राता पौरलोकनृपान्विता चैत्यप्रशिधिं चक्रे. ततस्तन्नगर-
नायकस्तां सुभ्रदां शृंगारितशरीरां कृत्वा सोत्सवं तत्सदनं प्रापयामास. ततः सा सुभ्रडामहासती न-
रेन्द्रादिपौरलोकपुस्तो जैनं धर्मं समादिशत्, लोकोऽपि नरेंद्रयुतस्तं धर्ममंगीकृत्य सतीं स्तुत्वा स्वस्था-
नमगमत्, पश्चात्तापपरेण तत्कुटुंबेनापि सा मानिता. ततस्ते कुटुंबजनास्तदंतिके धर्ममंगीकृत्य ध-
र्मपरायणा जैनधर्ममाराधयामासुः, गृहादागत्य मातापितृभ्यामपि साज्जनंदिता, बुद्धदासस्तत्पतिस्त-
द्दिनादारभ्य महाश्रावको भूत्वा तथा सह रममाणः कालं निर्गमयामास. एवमुच्चावपि गृहस्थधर्मं
प्रतिपादयान्ते संयमं प्रतिपद्य सुगतिं समन्वभूतां. इहं सतीसुभ्रडाया—श्ररित्रं परिकीर्तितं ॥ देव-

ताकृतसाहाय्यं । सर्वलोकेषु विश्रुतं ॥ १ ॥ इति शीले सतीसुब्राह्मणकं समाप्तं ॥ पुनरपि शी-
लदृष्टान्तमाह—

मंजूषा

॥ मूलम् ॥—नंदल नमयासुंदरी । सा सुचिरं जीए पालियं सीलं ॥ गहिलत्तणं पि काळं ।
हिआ य विमंबणा विविहा ॥ ८ ॥ व्याख्या—सा नर्मदासुंदरीनाम्नी सती सुचिरकालं नंदतु ज-
सा का? यया ग्रथिलत्वमपि कृत्वा शीलं पालितं, च पुनर्यया शीलरक्षणकृते विविधा नाना-
ाराः ' विमंबणत्ति ' विमंबनाः सोढाः, इत्यक्षरार्थः, विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चेदं—

अस्मिन् ऋतक्षेत्रे श्रिया वर्धमानं वर्धमानाञ्चिधं पुरमस्ति, यच्चैत्यकेतुभिर्लक्ष्म्या सुरपुरं तर्ज्य-
त श्व, तस्मिन्नगरे कंदर्पदर्पहृत्संप्रतिनामा ऋषोऽस्ति, तस्मिन् पत्तने वृषजसेनाहः सार्धेशोऽस्ति, त-
स्य सार्धवाहस्य वीरमतीति नाम्ना पत्न्यस्ति, तयोः सहदेववीरदासनामानौ सुतौ वर्तेते, ऋषिदत्ता-
नाम्नी च पुत्र्यस्ति, सा सकलगुणगरिष्ठा जैनधर्मैकनिष्ठास्ति, तस्याः पिता सम्यक्तत्त्वान् जैनधर्मवा-
सितत्वादनेषां मिथ्यादृशां मार्गयतामपि तां कन्यां न ददौ. अन्यदा रूपचंद्रपुरात्कश्चिन्महर्षिको
रुद्रदत्तनामा वणिकपुत्रो वाणिज्यार्थमुपागमत, स तस्मिन्नगरे कुबेरदत्तस्य निजमित्रस्य मंदिरे

स्थितः, तस्मिन् पुरे व्यवसायं कुर्वाणः स स्वगेहवन्नित्रगेहे स्वैरमास्ते. सोऽन्यदा गृह्वातायनस्थो नगराद्वीथीं विलोकयन् निजरूपेण निर्जितसुरंगनां स्वर्गादागतां सुरीमिव ऋषिदत्तां सखीपश्वृतां दृष्ट्वा मोहितमानसो रुद्रदत्तश्चिरं पश्यंस्तस्थौ. तं मार्गावलोकनं कुर्वाणं रुद्रदत्तं वीक्ष्य मित्रं कुबेर-दत्तो ब्रूते, ओ मित्तरुद्रदत्त ! त्वं राजपथे वारंवारं किं पश्यसि ? तेनोक्तमेषा कस्य तनया ? या स्व-र्गादवतीर्णा देवकन्येव स्वयं क्रीडति. कुबेरदत्तेनोक्तं ओ रुद्रदत्त ! वृषजसेनसार्थवाहस्य तनया ऋ-षिदत्तानाम्नी, स सार्थवाहः श्रावकः, पुत्र्यपि च श्राविका, अतो मिथ्यादृशां याचमानानामपि स श्रेष्ठी न दत्ते. कुबेरदत्तेनोक्तं स्वरूपं ज्ञात्वा रुद्रदत्तो मिथ्याहगपि तद्धोचतो जिनधर्मं शिक्षित्वा कपटश्रावको बभूव. तद्दिनादारभ्य वृषजसेनसार्थवाहेन समं रुद्रदत्तः पौषधसामायिकं करोति. तेन पुण्यादिना हताशयः स तस्मै कन्यामदत्त. अहो दंभो धूर्तानां कल्पपादपः. रुद्रदत्तः शुभ्रेऽहनि ऋषिदत्तां सविस्तरेणोपायंस्त, ततश्च स स्वं कृतकृत्यं मेने. कतिञ्चिर्मांसैरतीतैः कृतकृत्यः समुपार्जि-तधनः स श्वशुरमापृच्छ्य ऋषिदत्ताकांतया सार्धं श्वशुरानुज्ञया स्वपुरं समागात्. पुनर्मातापित्रोः सं-योगाद्भद्रदत्तो जैनं धर्ममत्यजद्भालो रत्नमिव. तत्संसर्गाद्विषिदत्तापि मिथ्यात्वमभजत्, यतः शब्देन

व—एतन्नि अफलाजं भावविणा ॥ ३ ॥ व्याख्या—यथा चूर्णेन विना तांबूलं न ज्ञवति, चस्य गम्यमानत्वाद्यथा 'पासेन' ज्ञावुकद्रव्येण विना वस्त्रादौ रंगो न ज्ञवति, तथा दानशीलतपोज्ञावना ज्ञावेन विना निष्फलाः, अत्र यद्यपि ज्ञावना ज्ञावरूपैव, तथा च पौनरुक्त्यं स्यात्तथापीह भावना वचोमात्ररूपा, ज्ञावस्तु मनोगततः शुल्लपरिणाम इति ज्ञावार्थः ॥ २ ॥ पुनर्ज्ञावनामाहृतम्यमाह—

॥ मूलम् ॥—मणिमंतव्योमहीणं । जंतयतंताण देवयाणं च ॥ ज्ञावेण विणा सिद्धी । न ह्यु कस्मवि दीसए लोए ॥ ३ ॥ व्याख्या—मणयश्चित्तमण्यादयः, मंत्राधिष्ठिताक्षरसंयोगरूपा व्यौषधयो नागदमन्यादयः, यंत्रा अर्जुनजयपत्ताकाद्याः, तंत्रा वस्तुसंयोगविशेषारत्तेषां च पुनर्देवतानां सिद्धिरीप्सितार्थप्राप्तिर्ज्ञावेन विना लोके कस्यापि पुरुषस्य ह्यु निश्चितं न दृश्यत इति गाथार्थः ॥

॥ ३ ॥ अथ प्रसन्नचंद्रराजर्षिदृष्टान्तेन ज्ञावनां दृढयति—

॥ मूलम् ॥—सुहृन्नावणावसेणं । पसन्नचंदो मुहुत्तमितेणं ॥ खविज्जण कम्मगंतं । संपत्तो केवलं नाणं ॥ ४ ॥ व्याख्या—शुल्लज्ञावनावशेन शुल्लज्ञावनायोगेन प्रसन्नचंद्रराजर्षिर्मुहुर्तमात्रेण कर्मश्रेष्ठिं कृपयित्वा केवलज्ञानं संप्राप्त इति गाथार्थः ॥ विस्तरार्थस्तु कश्चानकादवसेयस्तच्चैवं—

श्रुवो श्रुषणं गतदृषणं स्वस्तिकारणं पापवारणमुहामसंपदापदं पोतनपुरं नाम पत्तनमस्मिन्, तस्मिन्-
 पत्तने प्रजापीशूषांजनप्रायः सौम्यकरः सोमबन्धादिषो राजास्ति, तस्य राज्ञो राज्ञीशिरोरत्नं शीघ्रा-
 लंकारधारिणी धारिणी नाम राज्ञ्यस्ति सोमस्य रोहिणीव. अन्यदैकांते जर्तुर्मुर्धनि केशान् सन्मा-
 र्जयति सा जरादूतोपमं पलितं व्यलोकयत, धर्मराजदूतं पलितं शिरसि समालोक्य सा राजानमवा-
 दीक्षोः प्राणेश दूतः समागतोऽस्ति, राज्ञा कस्यचिदाज्ञो दूतः समागतो ज्ञविष्यतीति चिन्तयित्वा
 द्वारावलोकनं कृतं, परं कोऽपि न दृष्टः, राज्ञा पृष्टं हे सुलोचने कास्ति दूतः? ततस्तया पट्टदेव्या
 शिरसस्तदाकृष्य पलितं दर्शयित्वा चैवमवादीद् हे प्राणनाथैष जरारूपो धर्मराजदूतस्त्वैवं कथयति
 यथा त्वं धर्मे कुरुष्व? धर्मविषये मा प्रमादोः, तत् श्रुत्वा लज्जितो राजा, राजानं लज्जितं समक्षि-
 लोक्थ राज्ञी बन्नाषे हे श्रुमीडा वार्धक्येन किं त्वं लज्जसे? राज्ञ्यैवमुक्ते राजा प्राह हे प्रिये मम
 पूर्वजाः पितृपितृव्यादयोऽदृष्टपलिते मध्ये वयसि प्रवजिताः, अहं तु विषयासक्तः पलिते जातेऽप्ये-
 तावन्तं कालं गृहे स्थितः, राज्यलोद्धुपेन जोगसुखाक्रान्तेन मया गतोऽपि कालो न ज्ञातः, ममेद्-
 मेव पीनाकारणं, न पुनर्बुद्धत्वं. राज्ञ्योक्तं हे स्वाभिन् सांप्रतं धर्मे यत्नं कुरु? विलम्बं मा विधेहि?

तत श्रुत्वा राजा सोमचंद्रो धर्मधीः स्वसुतं प्रसन्नचंद्रं बाह्ये वयसि वर्तमानं समाकार्य महता महै-
न राज्येऽन्यषिंचत्. ततः सोमचंद्रेण वनं व्रजता सहयांती राह्मी धारिणी गर्भवती निवारिता, त
द्यापि धारिणी पत्या सह गमनाय निश्चलैकया धात्र्या समं प्राचलत्. अथ सोमचंद्र एकस्मिन् म-
हारण्ये क्वचिदाश्रमपदे गत्वा तपस्विनीं दीक्षामंगीकृत्य सम्यक् पात्यन स्थितः, धारिणीराह्यपि
चंद्रं ज्योस्नेव सूर्ये प्रज्ञेव धनं तन्निदिव पुरुषं ज्ञायेव धनं मायेवानुसरति. अथ राह्या गर्भः प्रव-
र्धमानः क्रमेण परिपूर्णो जातः, शुभेऽहि सुमंगले उत्तमपुरुषजन्मयोगे धारिण्याः पुत्री जातः, तस्य
प्रसवपीडया शीलधारिणी धारिणी जगवत्स्मरणपूर्वकं दिवं गता, अहो विचेर्विलसितमस्य बालकस्य
का गतिर्नविष्यतीति चिंतातुरस्तापसस्तं बालकं वल्कलैः प्रावृतं कृत्वारक्षत्, सा धात्री तं बालकं मातृ-
वरपरिपालयति, तस्य पित्रा वल्कलवेष्टितत्वाद्बल्कलचरीरित्यात्रिधां विदधे. अथ सोमचंद्रस्तापसाश्चित-
यत्येष बालः कथं वर्धियते ? तथा स्तन्यःपानं कः कारयिष्यति ? अथ देवभूयं गतास्य जननी ज्ञा-
नेन तद् ज्ञात्वा तत्रागता, कांतरामहिषीरूपं कृत्वा वल्कलचरिणः स्तन्यपानमपायत, एवं देवरूपमा-
त्रा धात्र्या च पालितोऽसौ ववधे, अत्रांतरे सा धात्री निधनं गता, वल्कलचरीर्यपि द्वित्रिवर्षप्रमाणे

वद्भव, ततः सा धारिणीदेवता स्वस्थानमगमत्, सोमचंद्रमुनिरपि तं बालं वन्यैर्धीन्यैर्धनुर्ध्वैः फलै-
श्च पुष्पोष, एवं पोष्यमाणः स सप्ताष्टवर्षीयो जातः, पित्रा द्विक्षितस्त्रापसक्रियाकांक्षः, सविनयो वल्क-
लचरीरः। तं नमस्करोति. एवं वर्धमानः स षोडशवर्षीयो जातः, अथ संप्राप्तयौवनः स वनात्फलान्या-
दाय सोमचंद्रं पितरं पुष्पोष, सोमचंद्रोऽपि तस्य ज्ञप्त्या तुतोष. एवं तयोर्दिनानि यांति.

एकस्मिन् दिने प्रसन्नचंद्रेण राज्ञा वनेचरमुखात् श्रुतं यथा वने सोमचंद्रसमीपे वल्कलचरी-
नाम्नेहकपुत्रोऽस्ति, प्रसन्नचंद्रेण राज्ञा चितितं स मम सहोदरो ममांतिके यदि समायाति तदा वरं,
तत्र वने पशुरिवैककः किं करिष्यति ? यदि ममांतिके समायाति तदा मम साहाय्यो जवति, तथा रा-
ज्यसुखानि भुंक्ते, किं तत्र स्थितेन वनचारिमुजैव ? अतोऽहं केनाप्युपायेनैतमिहानयामि, द्वाव-
प्यावां बांधवावकीदृशं राज्यसुखान्यनुज्ञावावः. ततो राजा प्रसन्नचंद्र एतदर्थं मायाशास्त्रनिपुणं पण्ड-
स्त्रीगणं समादिशद् हे गणिका श्रूयमतो यात तस्मिन् वने यत्र सोमचंद्रो मुनिः सपुत्रो वर्तते,
तत्र गत्वा मम बांधवं वल्कलचरीणं येन केनाप्युपायेन प्रलोभ्येहानयत ? परं युष्माजिः स दूरतो
दृष्टव्योऽन्यथा सोमचंद्रो युष्मान् श्लाघेन ब्रूयति ततस्ता पण्यस्त्रियः सितोपलाफलान्यादाय मुनिवे-

षं विधाय तत्तापसाश्रमासने गताः, तत्र ता मुनिवेषधारिण्यः पण्यस्त्रियस्तं वल्कलचीरिणं मुनिं जं-
 न्मज्जटिलं दीर्घनखरोमाणं त्रिप्रब्रह्मचारिणं वल्कलधारिणं रूपमन्मथोपममागहंतं दृदशुः, यथा—
 श्यावाश्रमस्थितः किंतु । जवभीतो मनोजवः ॥ दधौ वल्कलचीरिव—मिति दधुर्निरीक्ष्य ताः ॥
 ॥ १ ॥ सोऽपि तामुनीन् ज्ञात्वा तात नमस्करोमीत्युक्त्वा पृहति यूयं के कुत्र वसथ ? ताः प्रोचुर्वयं
 वीतरागा मुनयः पोतनाश्रमे वसामः, वयमत्र जवदाश्रमं समालोकयितुमुपागताः स्मो यतस्तापसास्तपो-
 वृद्धये तापसाश्रमं समागत्य ज्ञात्किं कारयंति, सोऽप्युवाच मयैतानि फलानि वनादानीतानि, यूयं स्वे-
 ह्यया गृहीत ? नृयोऽप्यहं वनाद् बहूनि फलान्यानयिष्ये. ततस्ताः प्रोचुरीदृशैः फलैर्वयं किं कुर्महे ?
 अस्माकं पोतनाश्रमजैरेव फलैः कार्यं, जो तापसमुने पोतनाश्रमजातानां फलानां त्वमपि वार्षिकं
 पश्य ? इत्युक्त्वा क्वचिदेकांते हुतले समुपविश्य तं रमयित्वा सितोपलाफलानि जोजयामासुः, स तासु
 मोहितः, यतः—तावन्मौनी यती ज्ञानी । सुतपस्वी जितेन्द्रियः ॥ यावन्न योषितां दृष्टि—गोचरं
 याति पूरुषः ॥ १ ॥ स बालतापसः पोतनाश्रमफलानि युक्त्वा बिट्वादिफलास्वादत जद्विभो जातः.
 ततस्ताजिर्गणिकाजिर्वारंवारं स कंठे समादिगितः. ततः सोऽदृष्टस्वीसंसर्गस्ताः पप्रह, यथा—अहो

मृदुतमो देहः । शशोदरसहोदरं ॥ हृदि हृद्यं किमेतच्च । सुस्पर्शं वेदिकाद्वयं ॥ १ ॥ ताः प्रोचुर्मुनयो-
 ऽस्माकं । ये पीतनतपोवने ॥ ते सर्वे मार्दवदेहा । ज्वंति निश्चयेन हि ॥ २ ॥ पीतनाश्रमजैरेतैः
 । फलैरास्वादितैः स्वयं ॥ सौकुमार्यमिदं देहे । वेदिद्वंद्वं च जायते ॥ ३ ॥ अतस्त्वमप्यमुमाश्रमं त्य-
 क्त्वा पीतनाश्रमं समागच्छ यथास्माकं प्रीतिवद्वरी वर्धते. ततः स तान्निःसमं संकेतं कृत्वा प्रत्यावृ-
 त्त्वापसाश्रमे समागत्य तपस्व्युपकरणान्येकांते संगोप्य न्ययोऽपि तदंतिके त्वरितमेवागतः, कियद्दे-
 लानंतरं यदा वटकलचीरी नागतस्तदा सोमचंद्रो मुनिस्तमवलोकनायेतस्ततो भ्रमंस्तत्रागतः, तदा
 नीं तरुशिरःस्थितैश्चरैः सोमचंद्रर्षिरागच्छन् दृष्टः, तैस्तान्त्र्यः कश्चितं सोमचंद्रं आयाति. ततस्तः प-
 ण्योषितोऽहो एष मुनो रुष्टः कोपाभापयिष्यतीति पृथक्पृथक् प्रणष्टाः. अथ वटकलचीरी मुनिरे-
 काकी वनचर इव वने ब्रजाम, यथा-संसारमृगतृष्णानां । तासामेवाथ संस्मरन् ॥ मृगपीत द्वारण्ये
 ब्रजमीतिस्म संजमी ॥ १ ॥ अथ स बालमुनिमूर्धो गजनेकं रथिकं रथारूढं समालोक्य तान्नि-
 वंदामीत्युक्त्वा यावत्तस्य पुरो बभूव तावत्तेन स मुनिर्जाषितो ज्ञो मुने त्वं कुत्र गंतसि ? मुनिनो-
 क्तमहं पीतनतपोवने गंतस्मि, स तापसस्तमनुव्रजंस्तस्मिन् रथे स्थितां तत्प्रियामपि तात तातेति

जगौ, तदा सा स्त्री रश्मिनं प्रत्याह हे स्वामित्रेण मुनिकिशोरकः स्त्रीपुंसवेदयोर्ज्ञेदानभिज्ञो दृश्यते. तत श्रुत्वा रश्मिनो महदाश्चर्यं समजनि. ततो वृषज्ञानं प्रतोद्यमानानं दृष्ट्वा स वक्ति नां न मुगान् किं बाढं प्रेरयसि? ऋषीणां नेदं मुज्यते, रथ्याह तपस्विनां कोऽयमुपाख्यंलः? एते स्वकर्मजिरेवेद-
शाः कृताः. एवं स रथी तेन मुनिनर्जुजल्पनैर्वशीकृतः, ततस्तेन रश्मिना तस्य मुनेर्मोदका दत्ताः, तानास्वाद्य मुनिरुचे हुं हुं तान्येवैतानि फलानि यानि पोतनाश्रमवासिभिर्मुनिभिः पूर्वं दत्तानि. एवं मार्गे गृह्यतस्सस्य तस्करो मिलितः, तेनैकेन रश्मिना स तस्करो जितः, तेन तस्करेण तुष्टेन र-
श्मिने बहु धनं दत्तं, तरुनं रथे क्षिप्त्वा शीघ्रं रथं प्रेरयन् पोतनपुरमाजगाम. ततो रश्मिकेनोक्तं नो मुने किंचिरुनं गृह्णाण? एतद्विनोदजफलादि किंचिदपि न लभ्यत द्रव्युत्तवा तस्य मुनेः किंचिरुनं दत्तवैष पोतनाश्रम द्रव्युत्तवा सोऽन्यत्र ययौ. ततः स वल्कलचरी नगरमध्ये गतः, तत्र प्रतोदिका-
दृष्ट्वासादावासादि निरीक्ष्य चिंतयत्यहो क्व तिष्ठामि? कथमुदजं च याचे? तथा नरनारीश्च वीक्ष्य ताताद्विवंदेऽहमिति वदति, लोकाश्च तं हसंति. अत्रान्तरे तेन काचिद्वेद्या दृष्टा, तां मुनिं मत्वा स-
माकार्यं मूढ्यदानदुदजं ययाचे, तथा स स्वग्रहे समानीतः, ततस्सस्यानिहतोऽपि तस्य नखाः समु-

तारिताः. स्वानादि कारितं, अष्टाङ्कारादिभिर्विभूषितं; वटकलवीरि तत्सर्वं वेद्यया कृतमुपसर्गवत्सह. ततस्तथा वेद्यया तेन वटकलवीरिणा सार्धं स्वपुत्र्याः पाणिपिनमंगलां महामहेन कारितं, तदा तस्या गृहे जीतगानताननादजेदवाजित्रनाटकानि प्रवर्तते.

इतश्च ताः पण्डित्यस्ततो नञ्वा पोतनपुरे समागताः. ताङ्घ्रिः सर्ववृत्तांतो राज्ञे निवेदितः, तत् श्रुत्वा राजा प्रसन्नचंद्रो भृशं शोकाकुलो बभूव, अहो मम सहोदरः सोमचंद्रादपि ब्रष्टो मत्तोऽपि ब्रष्टः, स कथंभूतो जविष्यति ? एवं चिंताव्याकुलो नगरे महोरत्सवान् निवारयामास, तस्मिन् समये तन्नगरं महहोक्मयं जातं. अत्रांतरे राज्ञा तद्देश्यागृहे मुरजध्वनिरश्रावि, तदा कुपितो राजा सेवकान् संप्रेष्य तामाकारयत्, अनेन प्रोक्तं च लो नगरनायिके मम गृहे शोके सति त्वं वाद्यानि कथं वादयसि ? सा जगौ स्वामिन् मया दैवज्ञवार्तया कुमारमुनये कन्या दत्ता, विवाहश्च विहितस्तेन तानि वाद्यंते, तदेनं ममापराधं क्षमन्व ? प्रसन्नचंद्रो राजा तयोक्तां तां वार्तां यावद्बु-
णोति तावत्तस्य राज्ञो दक्षिणेक्षणं स्फुरितं, तेन ब्रातुरागमनं निश्चित्य राजा स्वयं सपरिवारस्तस्या-
गृहे समागतः, तत्रानुजं वीक्ष्य प्रेमपरायणेन राज्ञा स स्वोत्संगे धृतः, आर्दिग्यं च शिरसा ब्रातः.

ततो राज्ञा महामहेन पूर्णे विवाहमंगलं विहितं, विवाहानंतरं महामहेन सहोदरं वल्कलचौरिणमा-
दित्योदये महर्ष्या पट्टहस्तिनमारोप्य स्वसौधं निन्ये. तं मुग्धं लोकव्यवहारस्यानभिज्ञं च विज्ञाय
राजा प्रसन्नचंद्रः प्राज्ञपार्श्वं तं मुक्त्वा द्वासप्ततिकलाश्चतुःषष्टिमहितागुणांस्तथान्यमपि लोकव्यव-
हारमशिक्षयत्, सोऽप्यतिनिपुणः सर्वकलाकुशलो बभूव. यतः—करे लक्ष्मीर्दशो गौरी । रसनग्रे
सरस्वती ॥ हृदये च दया तस्या—वसन् वल्कलचौरिणः ॥ १ ॥ अन्यानिरपि राजन्य—कन्याग्निः
परिणायितः ॥ युवराजं विधायाथ । कृतार्थः पार्थिवोऽजवद् ॥ २ ॥ सहितः सहितान्निश्च । वशा-
न्निर्नवयौवनः ॥ गर्जेद् द्रव राजेन्द्र—प्रीतये वरजोऽजनि ॥ ३ ॥ अथ सोमचंद्रवृत्तांतः कथ्यते—

द्रुतश्च सोमचंद्रराजर्षिर्बाह्वं वल्कलचौरिणमपश्यत् शोकाकुलितमानसो भृशं रुरोद, स वृत्तांतः
प्रसन्नचंद्रेण विज्ञातो यथा मम पिता वल्कलचौरिपुत्रविरहशोकाकुलो वर्तते, राज्ञा सर्वोऽपि वृत्तांतः
सोमचंद्राय ज्ञापितः. ततः सोमचंद्रतापसो निवृत्तो जातः, अतिरोदनाच्च विदष्टिर्जनिः, तस्य ब्रह्मचा-
रिणस्तापनाः फलैः पारणं कारयति, एवं दुःखावेशवशंगतस्य तस्य कालो याति. द्रुतश्च प्रसन्नचंद्रो
वल्कलचौरिणा बांधवेन समं सुखं क्रीडति, जनावपि ज्ञातरौ सुखमग्नौ गतमपि कालं न जानीतः.

अहो विषयलांपट्थं ! यत्तादृक् पिता सोमचंद्रो विस्मृतः, एवं क्रीनां कुर्वतस्तस्य वट्कलचीरिणो द्वा-
 दश वर्षाण्यतीतानि, अथैकस्मिन् दिने भूर्तुरेकादशनीर्यं वट्कलचीरिणं लुप्तसंघे समागतः, तद्वा-
 लकक्रीनां वीक्ष्य वट्कलचीर्यपि स्वस्य शैशवावस्थां पितुरुत्संगं च सस्मार, मम पित्रा सोमचंद्रेणापि
 मम मातरि विपन्नायां जातमात्रमप्येवं दालापित्वा बालक्रीडां कारयित्वाहं वर्धितो मात्रेवाहं दालि-
 तः पाद्वितश्च, तस्य वार्धके मया वियोगो दत्तः, तथाहं विषयासक्तो जातः. जनकोऽपि विस्मृतः,
 धिग्मम जीवितं, धिगेतानि सौख्यानि, धिगिदं राज्यं यन्मया राज्यलोभेन विषयासक्तेन च जन-
 कोऽपि विस्मारितः यतः कीदृशो मम तातः ? कीदृशोऽहं ? शैशवान्मुद्रिते यत्नो—न्मुद्रिते येन
 मे दृशौ ॥ दृशौ मुद्रिय तातस्य । तातस्यापकृतं मया ॥ १ ॥ धिग्धियममाकृतकृत्व—मजितेन्द्रिय-
 तां च धिक् ॥ विस्मार्प्य यदहं तात—मपि तिष्ठामि निष्ठुरः ॥ २ ॥ चित्ते चिरं विचिंत्येति । तातं
 दृष्टुमश्रोतुः ॥ प्रसन्नचंद्रमादृष्टुं । मूढे वट्कलचीर्यगात् ॥ ३ ॥ आतुरंनिके गत्वा प्रणिपातपूर्वं
 मेवं विज्ञापयति हे आतरहं पितुरंतिके गत्वा पितरं नत्तैव वीक्ष्ये. अतस्त्वं प्रसन्नीकृत्य मां तत्र प्रेषय ?
 यथाहं तत्र गत्वा तातं नमस्करोमि. एवं तेन वट्कलचीरिणा विहसः प्रसन्नचंद्रो रादपि बंधुना सा-

धै तत्र गमनाय सज्जो बभूव, ततस्तौ बांधवौ सोमचंद्रमुनिपावितं वनं प्रतिहर्षनिर्घरो चक्षितौ, त-
 स्यासन्ने गत्वा तौ यानं मुक्त्वा पादचारीभूय वने प्रविष्टौ, हर्षाश्रूपूरितो वल्कलचीरी प्रसन्नचंद्रं रा-
 जानं प्रत्याह जौ बांधो फलार्थमेते महीरुहो मया रोपितास्तदर्थमेताः सारिण्यो मयैव कृताः, तथैते-
 षां वृक्षाणामुपरि ये शुका वेदोच्चारं कुर्वन्ति ते मयैव पातिताः, किंतु सांप्रतं मम रूपं वीह्य ते न-
 स्यन्ति, एते कपयः पूर्वं मया सह क्रोन्तोलुब्धवंस्ते सांप्रतं मम रूपमवलोक्य त्रस्यन्ति, एता मया रो-
 पिता वल्क्यः, एषा मम वाटिका, एता महिष्यो मम धान्यः, अग्नी मृगा मम क्रोन्तासत्वाः, एते
 वृक्षा मया बाढ्ये रोपितास्ते सांप्रतं महावृक्षा जाताः. एवं पूर्वरोपितवृक्षाश्च पूर्वपातितचतुष्पदान्
 पक्षिणश्च समालोक्य न ब्रातुर्दर्शयंश्च परमानंदपदं सोऽन्वव्रत्. एवं गहनक्रमेण तातसोमचंद्रपावि-
 तमुदजमाजमनुः, जलावपि पुत्रौ पितरं सोमचंद्रं वीह्य मुमुदाते. ततस्तौ जनकं नत्वा भृशं कं-
 ठाश्लेषं चक्राते. ततः सोमचंद्रो मुनिर्वल्कलचीरिणं लघुपुत्रमुत्संगे पूर्ववन्निवेश्य सर्वोपं चादिभ्य
 सूक्ष्म्याजिघ्राय सर्वोपं च पाणिना पस्यर्श. वल्कलचीरिवियोगेन रुदनं कुर्वतः सोमचंद्रस्य दृशौ
 पूर्वं पटलावृते द्यवृतां, सांप्रतं ते वल्कलचीरिसंगमार्धर्षाश्चिर्विगतपद्मे बद्धवतुः, तौ दृष्ट्वा सोम-

चंद्रो मुनिस्तावंतं संतोषं प्राप्नो यावद् ज्ञानिन्निरपि वक्तुं न शक्यते.

अथ वल्कलचरी पर्णशालायां तापसोपकरणानि प्रत्युपेक्षीतुमगात्, तव गत्वा तत्तापसोपकरणानि रजसा गुंन्तानि कौलिकजादिरवृत्तानि च समालोभ्य निजोत्तरीयांचलेन प्रत्युपेक्षितवान्, तानि तापसनाजनानि वस्त्रांचलेन प्रमार्जयन् वल्कलचरीति चिंतयामासाहो मया पूर्वं कदाचिदेवं यतिपात्राणि प्रत्युपेक्षितानित्युहापोहं कुर्वाण आत्मनो जातिमस्मार्पित्, स वल्कलचरी स मुत्पन्नजातिस्मरणः पूर्वजवपालितश्रामण्यं स्मृत्या संसारमुखविमुखो वैराग्यमाश्रयत्. ततश्चैवं दध्यावहो मयैतावंति दिनानि विषयलापट्येन निर्गमितानि, द्युत्कालमहं मोहेन वंचिनो यत् आसन्नमपि श्रामण्यं मयेयत्कालं नावबोधि, मयैतावंतं कालं यतिधर्मो नाज्ञापि, यतः—खंती १ अज्जव २ मद्दव ३ । मुत्ती ४ तव ५ संजमे ६ अयोधवे ॥ सच्चं ७ सोयं ८ अकिं—चणं च ९ वंरं च १० ज-दध्ममो ॥ १ ॥ एष यतिधर्मः सांप्रतं ज्ञानेन ज्ञातं द्रव्यादि जावनानां जावयन्नुपशमश्रेण्या कर्माण्युपशाम्य, कृपकश्रेण्या घनघातिकर्माणि कृपित्वा धौतकर्ममलोऽद्वितीयस्य शुक्लअभ्यासस्य योगतो वल्कलचरी केवलज्ञानमवाप. ततः स देवतादत्तादिंगः परिहितसाधुवेधो देवताकृतसौवर्णिकमलोप-

विष्ट एवंविधां देशानामतनोद्यथा—मोहवृत्तकुलाक्रांते । रागद्वेषविजोषिके ॥ क्रोधाख्योत्तालवेतादि
 लोकाविजोन्नराक्षसे ॥ १ ॥ प्रेताजितेन्द्रियग्रामे । विषयजालसंकुले ॥ मिथ्यात्वाख्यमहागृध्रे । मा-
 यागोमायुषोषिते ॥ २ ॥ द्युन्निमानमहासूते । मनोन्नवपिशाचिनि ॥ जगरुभृतिजात्यादि—शा-
 किनीकुलसंकुले ॥ ३ ॥ संसारख्ये महाजीमे । रश्मशानेऽत्र जयंकरे ॥ कथं हि निश्चितीदृय । रसं-
 ते हंत जंतवः ॥ ४ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ लो लो लोका एवंविधे संसारमहाश्मशाने निर्जयाः
 संतः कथं रमन्वे ? यूयं संसारश्मशानतो दूरं क्रीडत ? निर्वाणपत्तनं च यातेति वटकुलचोरिकेव-
 लिमुखाऋर्मदेशानां श्रुत्वा धर्मसंबोधिं लब्ध्वा सोमचंद्रमुनिप्रसन्नचंद्रौ जैनशासनाराधनतरपरावद्भु-
 तां तदानीं पोतनपुरोद्याने नंदनवनोपमे द्धुरितध्वांतवासरः श्रीवीरो जगवान् देवसेव्यपादपद्माः सः
 मवासरत् देवैः समवसरणे कृते स्वामी तत्र सिंहासने स्थितो यावद्धर्मदेशानां विदधे तावद्धटकल-
 चीरो स्वयंबुद्धकेवली तीर्थकरं नत्वा तं प्राप्तसंवरं राजतापसं सोमचंद्रमुनिं जगवतोऽर्पयामास ततः
 स्वामिना देशना दत्ता, तां श्रुत्वोन्नावपि प्राप्तवैराग्यावद्भूतां सोमचंद्रेण जगवदंतिके दीक्षा गृहीता-
 राक्षा प्रसन्नचंद्रेण गृहे गत्वा निजे राज्ये बालमंगजं न्यस्य निजदीक्षामहामहश्चक्रे पोतननृपः

प्रसन्नचंद्रो जवांजोधो. पीतोपमं संयमवतं जेजे. ततः स्वामिना समं मह्यां विहरन् महातपश्चरो राजर्षिर्जज्ञे. ध्यान्यदा जगवान् श्रीमहावीरो राजगृहे ययौ, स्वामिनं समागतं श्रुत्वा राजगृहेश्वरो राजा श्रेणिकस्तत्पणामयाचलत्. मार्गे तपःकुशं रविदशमेकेन पादेन द्यूस्पृशमेवंविधं प्रसन्नचंद्रराजर्षिं वीक्ष्य श्रेणिको राडेवं कथयत्यहोऽयं महर्षिर्महति ध्याने लोत्कर्षो वर्तते यः शैलवद्विश्रलाः स्थितोऽस्ति. एवं मार्गे ध्यायन् नृपः स्वामिनं नत्वा पप्रन्न स्वामिन् मार्गे मया ध्यानस्थितो महासुनिर्वदितः, यद्येष महासुनिस्तस्मिन् नमये विपद्येत तर्हि कुत्रोत्पद्यते ? स्वामिनोक्तं सप्तमीं भुवं, राजा दध्यौ साधोः केदृग्गतिः ? परं मया सभ्यश्च श्रुतं, कृष्णंतरे पुनः पृष्ठं प्रजोऽधुना स साधुर्यदि प्रियेत तदा कां गतिं साधयेत् ? भगवतोक्तं सर्वार्थसिद्धिं, तत् श्रुत्वा नृपो जगौ हे भगवन् ! पूर्वापरवाक्ययोः कथं विरोधः ? जगवानाह राजन् श्रूयतां ? सदसद्गतिकारणं शुभाशुनध्यानविशेष एव न पुनर्कर्मि-
 क्रेत्रादिभिर्या, राज्ञोक्तं तत्कथं ? स्वाभ्याह त्वदनोकस्य मुखे सुमुखदुर्मुखनामानो द्वौ नरावीयतुः, द्वावपि मिथ्यादृशौ रश्मिरादिनौ तत्रास्थं तं मुनिं वीक्ष्य सुमुखो-
 दुर्मुखंप्रत्युवाचास्य मुनेः स्वर्गापवर्गा हस्तगौ वर्तते, य एवंविधे शुक्लध्याने समारूढो वर्तते. ततस्तपति दुर्मुखो बलापे ज्ञो मित्रैतस्य कथा-

मपि वृथा मा कृथाः, अस्य मुनेर्मुखावलोकेनेन महत्पापं जायते, यतोऽसौ ब्रह्मां दूरीकृत्य पृथिवी-
 चारं त्यक्त्वा केदारात्मपि च त्यक्त्वा बाह्यमुते पृथ्वीचारं समारोप्य स्वयं दीक्षामादाय वनमाश्रितः
 कायोत्सर्गेण स्थितो राज्यभारत्रस्तो रजोहरणं समाश्रितः, यतः—राज्यादिदानीं चंपेश-दधिव्राह्म-
 संहतैः ॥ मृतुः सोऽस्य च निर्धुणैः । सचिवैर्मरिषिष्यते ॥ १ ॥ इहं मिथ्यात्वदावाग्नि-शिखाञ्चि-
 दुर्मुखोक्तिभिः ॥ दग्धध्यानतरुर्दध्यौ । स महर्षिरमर्षतः ॥ २ ॥ अहो मया ये महामात्या आवा-
 द्यादपि पातितारते मंत्रीशरा मम पुत्रराज्यं परावर्तयिष्यति, सांप्रतं यदि तत्राहं ज्ञवेयं तदा स-
 र्वान् मम शत्रून् निहन्मि, इत्यादिमलिनध्यानेन जानवतविस्मृतिर्मनस्येव योऽधुं प्रवृत्तः, तस्मिन्
 समये त्वया पृष्टमनो मयोक्तं सप्तमनरकपृथ्वीयोग्यः, ततस्त्वयि गतेऽस्य मनसा संश्रामं कुर्वतः स-
 र्वान् शस्त्राणि क्षीणानि, तदा प्रसन्नचंद्रराजर्षिणा शिरस्त्राणैर्नैव शत्रुं हन्मीति धिया शिरसि करो-
 व्यापृतः, तदा लोचितं स्वमस्तकं ज्ञात्वा स्मृतव्रतः स प्रतिबुद्धस्तदानीं पुनरायातसंवेगो दध्याब्रह्मो
 मया क्रोधपरवशेन धर्मध्यानावसरे आर्तैरौदध्यानयोगादात्मा मलिनोक्तः, एवं मनस्येवालोचित-
 प्रतिक्रान्तो मनसैव ब्रह्मानि प्रापानि मनसैव क्षिप्त्वा सर्वार्थसिद्धियोग्यो बभूव, तावत्तया पृष्टमतो

मयोक्तं सर्वार्थसिद्धियोग्य इति । एवं स्वामी यावत्कथयति तावदाकाशे दिव्या देवदुन्दुभिर्ध्वनिरम्ब-
त, पुनः श्रेणिकेन राज्ञा पुष्टं हे जगवन् किमेष देवदुन्दुभिनादौ ज्वति ? प्रचुरज्ञानं शुद्धेन ध्या-
नेन प्रसन्नचंद्रो राजर्षिः केवली जातः, देवास्तस्य केवलमहिमानं कुर्वति, तव समुद्भूतेयं दुन्दुभि-
ध्वनिर्निश्चयते । एवं जगवद्वाक्यमाकर्ण्य श्रेणिको दधौ धन्य एष प्रसन्नचंद्रमहामुनिर्यः क्षणेनाशु-
लक्ष्यानयोगेन सप्तमपृष्ठिव्या योग्यं कर्म समुपार्ज्य पुनः शुभ्रजावनया तत्क्षपित्वा सर्वार्थसिद्धि-
योग्यं कर्म समुपार्जयत्, ततः सकलकर्मक्षयं कृत्वा केवलज्ञानमवाप, यतः—वीरजिणकहि-
यसत्तम—पुढवीसव्वहसिद्धिगयजोगो ॥ नंदञ पसन्नचंदो । तक्काञ्चं केवलं पत्तो ॥ १ ॥ इत्थं प्रस-
न्नचंद्रर्षि—ध्यानं ध्यात्वा महोन्नतं ॥ केवलज्ञानवान् मह्यं । विहस्य प्रययौ सिवं ॥ २ ॥ इति
प्रसन्नचंद्रराजर्षिकथानकं समाप्तं ॥ अथ ज्ञावनोपरि मृगावतीदृष्टांतमाह—

॥ मूलम् ॥—सुसुसंती पाए । गुरुणीणं गहिज्जा निपदोसे ॥ लुप्पन्नदिव्वनाणा । मिगा-
वद्धं जयञ्ज सुहज्जावा ॥ ५ ॥ व्याख्या—गुरुणीपादौ शुश्रूषयंती पादयोः सेवां कुर्वती तथा गर्हित्वा
निजदोषानुत्पन्नदिव्यज्ञाना समुत्पन्नकेवलज्ञाना मृगावती जयतु, कथं मृता ? शुभ्रजावा, शुभ्रो ज्ञावो

यस्या अस्मै शुभजावेति गाथार्थः, ज्ञावार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैवं, तत्र मृगावत्याश्चारित्रांगी-
 कारसंबंधस्तु शीलकुलके ' सुंदरीसुनंदचित्रण ' इति पंचदश्यां गाथायां पूर्वं प्रतिपादिनः. अथ
 मृगावती निरतीचारं चारित्रं पात्यती स्वामिना समं विजहार. इतश्च जगवान् श्रीमद्भावीरः पृथ्धि-
 वीमंडले विहारं कुर्वन् जग्वान् प्रतिबोधयन् कौशांबीं समवासरत्. ततो जगवतस्तृतीयपौरुषीदेशना-
 यां दिवाकरनिशाकरौ स्यस्वविमानाभ्यां समं जिनेंद्रदेशनां च श्रोतुं समागतौ, स्वामिना देशना-
 प्रारब्धा, रविविमानतेजोदिः पूरिते समस्तदिगंते कोऽपि रात्रेः समयं समायांतमपि नाबुध्यत. ज-
 गत्प्रवर्तिनी चंदनबाला ज्ञानेन निशासमयं ज्ञात्वा स्वमाश्रयमगात्, मृगावती तु दिनब्रांत्या स्वा-
 मिदेशनां शृण्वाना तत्रैवास्थत्. अथ स्वामिना समये देशना मुक्ता, चंद्रार्कौ स्वविमानं गतौ, त-
 योर्गतयोरकस्मात्कस्मलीभूतसर्वांशा शर्वरी जाता, तदा मृगावती शीघ्रं वेपमानदेहा सत्यशीला स्व-
 माश्रयमाजगाम, तां वीह्य चंदनवोचद् हे सुशीले मृगावतीयंतीं वेलां तव बहिः स्थातुं न युक्तं,
 यतस्त्वमुज्ज्वलकुलोद्भवा. ततस्तथा प्रोक्तं स्वामिनि मयेदमज्ञानवशात्कृतं, ममैकमपराधं सहस्व ?
 एवमपराधं पुनरहं न करिष्ये, इहं वदंती मृगावती चंदनायाः पादौ पतित्वा, तस्यां पादपतितायां

संवाहनपरायां च चंदनायाः संस्कारकस्थाय निश्च समगता. तदानीमक्रान्तागमनातिस्वरदोषं स्वं नि-
 दंती वारंवारं जगवती मृगावती क्षामयंती घनवातिकर्मणि छिन्ना केवलज्ञानमवाप. तदानीं चं-
 दनायाः कसंबुजं धरापीठे द्रुतं समुत्पाद्य दाय्यायां मुक्तं तदा चंदना प्राह हे मृगावती सुखमुत्पा-
 मम करः समुत्पाद्य कथं तया दाय्यायां मुक्तः? मृगावत्याह हे भगवति तव हस्तमपीधे मया नि-
 दाय्यां घोरंभकारं सर्पो दृष्टः, तद्भुजंगमज्यात्तव करो ह्युवि द्रुम् मया करोणेत्थाद्य दाय्यायां मुक्तः,
 पुनश्चंदना वन्नापे हे विनीते तया ध्वंते गजव फणी कथं दृष्टः? सा जगद मया केवलज्ञानेन
 दृष्टः. ततश्चंदनाचितयद्दहो मयाऽज्ञानवशतः केवलज्ञानतना विहित. ततश्चंदना मृगावती क्षामयं-
 ती शुभ्रध्यानार्थेकेवलज्ञानमासद्. अनेन मृगावतीकथानकेन 'सुहृत्संती पाए' इति गाथा नि-
 स्पृत्वा, इहं मृगावती जावा—संप्राप्य वरकेवलं ॥ चंदनां वंदनासक्तं । प्रापयामास तत्पुनः ॥
 ॥ १ ॥ इति मृगावतीकथानकं समाप्तं ॥ अष्टैकान्तीपुत्रजावनामाह—

॥ मूलम् ॥—जयवं द्रुद्रुपुत्तो । गुरु वंसंमि जो समारुद्रो ॥ दृष्टु मुनिवरिदं । सुह-
 रावो केवली जात ॥ ६ ॥ व्याख्या—द्रुद्रान्तीपुत्रो जगवाव ज्ञानवाव 'गुरु वंसंमि' गुरुके वं-

शेऽन्यत्रतवंशशिरसि यः समाहृतस्तत्र नृत्यं कुर्वन् मुनिवरान् 'दह्मणत्ति' दह्मा शुभ्रजावो वंशशिर-
सि ब्रमन्नेव केवली जात इति गार्थः, न्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चये—

वसंतपुरे नगरेऽग्निशर्मा नाम द्विजोऽस्ति, स राजमान्यो महर्द्धिको जैनधर्मी जिनगुरुसेवापरा-
यणश्चास्ति. अन्त्यदा स धर्मवोषाचार्योपांते धर्मं श्रुत्वा व्रतं जग्राह, तत्प्रियापि तदनुरागेण व्रतं ज्ञे-
जे. तौ द्वावपि धर्मपरायणौ सम्यग्भवतं पाटयामासतुः, अथाग्निशर्मा मुनिर्गुर्वतिके एकादशांगानि
पाठ्वा कानिचिपूर्वाणि पपाठ, तस्य प्रियापि संयमं पाटयंती साध्वीनामंतिके समधितः कानि
चिदंगानि पठतिस्म. अथ पूर्वं तेनाग्निशर्मणा मुनिना गार्हस्थ्ये चार्यया सह क्रीडितं तत्पूर्वाभ्या-
सं नात्यजत्, यतः पूर्वार्थ्यसो हि दुस्त्यजः. एवं मनसा वाचा किंचिदतीचारं कृत्वा नानाजातीन् भु-
नीन् ज्ञात्वा जातिमदं चक्रे, तथैव साध्यपि मदं चक्रे, द्वावपि शौचाचारपरायणौ साधुजगुप्साका-
रिणौ तद् दुःकृतमनाद्योचयानशनेन मृत्वा वैमानिकौ सुरौ जातौ.

इतश्चास्मिन् जगतक्षेत्रे विपुलार्द्धिबंधुरमिलावर्धनं नाम नगरं, तत्र जिनशत्रुनामा राजा राज्यं
करोति, तस्मिन्नगरे महेन्द्र्यः सर्वश्रेष्ठिश्रेष्ठः सकलगुणज्येष्ठ इन्द्र्यो नाम श्रेष्ठ्यस्ति, तस्य श्रेष्ठिनः

शीलालंकारधारिणी धारिणीनाम दयितास्ति, तयोः परस्परं महान्न स्नेहो वर्तते, तौ देवदेव्याविव सुखं
 भुञ्जानौ गतमपि कालं न जानीतः. एवं तयोः परमोत्कृष्टसौख्येऽप्येकं महद्दुःखं वर्तते, यतः पुत्रो
 नास्ति, विना पुत्रं धनेन किं? यतः—तं मंदिरं मसाणं । जह्न न दीक्षति धूलिधवत्राहं ॥ ज्वरं
 चक्षत पक्षत । दोतिन्निवि य भिन्नाहं ॥ १ ॥ लोकैर्युक्तं—अपुत्रस्य गतिर्नास्ति । स्वर्गो नैव च
 नैव न ॥ तस्मात्पुत्रमुखं दृष्ट्वा । पश्चात्स्वर्गो नु गम्यते ॥ २ ॥ एवं पुत्रं विना दुःखाक्रांतः श्रेष्ठी
 मनस्येवमचिंतयदस्मिन्नगरे कटपलतैव चिंतितदायिनी सर्वसौख्यानुयायिनीत्या नाम देव्यास्ति, स-
 प्रत्ययः सर्वोऽपि लोक दृष्टाञ्जिनाषी तां याचते, तर्ह्यहमपि तां देवीं पुत्रार्थं याचे, सा याचिता म-
 ह्यं पुत्रं दास्यतीति कृत्वा सप्रियं श्रेष्ठयुक्तुकमनास्तत्र गत्वा महत्यर्घ्यां पूजां कृत्वा पादयोः पतित्वै-
 वमुपयाचनां करोति, यथा—हे देवि यदि मे पुत्र—स्वत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ तस्य त्वन्नाम दास्या-
 मि । यावां कर्तारस्यहं तदा ॥ १ ॥ इतश्च सोऽग्निदामाविप्रजीवो देवलोकाच्चयुर्वेलादेव्यनुजावत-
 स्तस्या धारिण्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोदपद्यत, क्रमेण गर्भो बभूव. ततः संपूर्तिशुभदोहदा पूर्णे मासि
 धारिणी पुत्रं सुषुवे. ततो जन्मोत्सवकरणानंतरं द्वादशेऽहि तस्य पुत्रस्येलादेव्या दत्तत्वादित्यापुत्र

इति नाम दत्तं, क्रमेण देहश्रिया वर्धमानोऽष्टवर्षीयोऽस्मै जातः, पित्राध्यापितो द्वासप्ततिकलाकुशलो-
यौवनश्रिया शोभमानः संपूर्णकलाः पूर्णिमेंदुरिव दिदीपे. अथ तस्य पूर्वजवाप्रयादेवो देवलो-
काच्च्युत्वा जातिमदानुज्ञावाचनस्य पुत्रिका जज्ञे, धिजातिमददोषं, सा पुराकृततपःप्रज्ञावादत्यंतरू-
पविलासलावण्यहासकलितानर्तकी जाता, सा सर्वोत्कृष्टं तथा नृत्यं चक्रे यथा स्वर्गादुत्तीर्णादिन-
वास्वर्धूरिव सर्वलोकेर्ददृशे. सान्यदा लोचनानंदचंद्रिका नृत्यंती शरत्समये दृष्टासूनुना दृष्टा. अ-
थ तस्याः कुरंगाद्व्या रूपलावण्ययौवनदर्शनादिलापुत्रो दुर्मदावस्थां प्राप करिणीं वीह्य यथा क-
रिवरः, सर्वातिशायिनीं तां दृष्ट्वा तस्या विज्ञानज्ञानचातुरीं च वीह्य व्याक्षिप्तमानसस्तां नदीं देवी-
मिव स्मरंस्तस्थौ. यथा यथा स दृष्टापुत्रस्तां नदीं स्मरार तथा तथा स मूर्ध्वत द्वालोख्यविन्यस्त इ-
वाज्ञवत्, स तस्यामत्यंतमोहितः, यथा-न देवे न गुरो वापि । न धर्मे न कुलक्रमे ॥ नास्ति करये-
व तस्यास्था । स्थिरतां कापि नाकरोत् ॥ १ ॥ आसने शयने याने । नोजने विजने जने ॥ आ-
स्थानेऽपि स तन्नाम । मुखाक्ष मुमुचे कञ्चित् ॥ २ ॥ मनोतर्मन्मथव्याधौ । वृष्टिज्ञावमुपेयुषि ॥ स
कापि न रतिं लेजे । शुष्के वारिणि मीनवत् ॥ ३ ॥ ततः सवयोन्निर्मित्रैर्जाषितोऽपि घ्रांतचित्त इ-

व शून्यानेव हुंकारान् ददौ. अहो कामातुरः पुमान् किमपि कृत्याकृत्यं न वेत्ति, यतः—तावदेव कृतिनामानि स्फुर—त्येष निर्मलविवेकदोषकः ॥ यावदेव न कुरंगचक्षुषा । ताभ्यते न चक्षुष्यलोचनांचलैः ॥ १ ॥ अथ स द्रव्यपुत्रः स्मरहिना दृष्ट्यां नटीं गारुडिकीमिव वारंवारं स्मरन्निष्ठां प्रतिज्ञामकरोद्यथा—प्रफुल्लपद्मपत्राङ्गी । यदीमां न विवाहये ॥ प्राणैरन्यः सर्वथा रुष्टः । सन्नमौ प्रविशाम्यहं ॥ १ ॥ एवंविधां प्रतिज्ञां प्रपन्नो मित्रैः कथंचिन्मंदिरं नीतः, स कामज्वरार्दिनः कथंचिद्विमनास्तत्र स्थितः, मातापितृभ्यां स पृष्टो नो पुत्र तव किं बाधते ? सत्यं ब्रूहि ? एवं वारंवारं पृष्टोऽपि किमप्युत्तरं यावन्न ददौ तावत्तेन श्रेष्ठिना तस्य सुहृदोऽग्निनिर्वधेन पृष्टाः, ततस्तदध्यवसितं सर्वं स्वरूपं तैर्निरूपितं, तत् श्रुत्वाकस्मात्तज्जनको वज्राहत द्रव्यपतत, अहो सूनोरयं ज्ञावोऽस्य कुलकलंककारको जज्ञेऽथ किं करिष्यते ? ततः पिता पुत्रांतिके गत्वा पुत्रं करे धृत्वा प्रोचे हे पुत्र त्वया किमिदं वाञ्छितं ? तवानुरूपां श्वकुलोचितामन्यां कामपि कामिनीं कामय ? यतः सुशीतमपि चांडालजलं द्विजः किं पिबति ? सदाचारचरिष्णुनामस्मादृशां व्यवहारिणां रूपवत्यः पुत्रिकाः किं सर्वथा नष्टाः ? यत्तव मनो हीनाचारचरित्रायां भृशमनुरज्यते, तन्नूनं त्वममृतं मुक्त्वा विषं पातुं

वांसि. त्वं पद्मद्वयविश्रुष्टोऽपि विवेकवानपि किमिदं चिकीर्षसि ? तथा हे पुत्र त्वं हंससदृशः का-
 कोचितं कर्म कुर्वन् किं न लज्जसे ? स्वकुलोचितं त्यक्त्वा नीचकुलोचितं मा कुरु ? ततः पुत्रस्ने-
 हमोहिता रुदंती माता बलापे, यथा—महाधनसमुत्थानां । महेन्द्र्यकुलजनमनां ॥ महारूपवतीनां
 त्वं । कन्यानां शतमुद्वह ॥ १ ॥ त्वं कुटुम्बस्य नारं वह ? त्वत्पुत्र्ये पदं मा देहि ? यत्रस्त्वमस्माकं
 कुलतंतुरेवासि, त्वय्युत्पथ्यं प्रस्थिते मम का शोभा ज्ञविध्यति ? तन्नूरुहाणां गुणोत्कर्षं मातापिनरौ प्र-
 गर्जतः, हे पुत्र त्वय्येकसूर्येण मे कुलमुद्योतितं, सदैव सुदिनं जातं, त्वया कुलाचारे त्यक्ते मम कुत्रे-
 तमोमध्यमावास्या ज्ञविध्यति, त्वमस्माकमेक आधारेध्वस्य यष्टिरिवासि, त्वया विरहिताया मम तव
 जनकस्य च का गतिर्जाविनी ? त्वमतिविज्ञोऽसि, मनसि विचारय ? त्वदध्यवसायाद्विरमस्व ? त्वं मया
 चिरं पात्रितोऽसि, त्वमध्यापितोऽसि, त्वं मया लोकेषु महत्त्वमधिरोपितोऽसि, अपगन्तदोषाया मे
 कुक्षेर्दोषं मा समुत्पादय ? कुलिनाः पुत्रा मातरं महोन्नतिं नयन्ति, अतस्त्वमपि नयस्व ? स्वकुलो-
 चितां कन्यां याचस्व ? यथैकशावेन सिंहो मुखं तिष्ठति, तथाहं त्वय्येकपुत्रेण मुखं तिष्ठामि, त्वया
 नीचजनासक्तेनाहं शृणाली मास्मद्भवं, पुनरुदंती माता स्माह लोः पुत्रक मातरं मन्यस्व ? लो-

केऽपि सर्वतीर्थेभ्यो माता तीर्थमनुत्तरं. मात्रैव मुक्तोऽपीत्यापुत्रस्तास्माद्दुरथ्यवसितान् व्यरंसीत्, स्मरतां हि गुरुनपि तृणयंति, अथेत्यापुत्रो मातपितरौ प्राह हे मातापितरौ न्वदुक्तं सर्वमहं जाने परंकिं करोमि ? मम मन एनां विनान्यत्र न मोदते. तर्हि किं बहुत्रापितैः ? धिगहो मन्मथवैषम्यं यदस्मात्सुतो मातापितृभ्यामुक्तोऽपि न मन्यते, तर्हि किं परोक्तैः ? ततस्तं पुत्रं महाव्याधिमिवाचि. किंसं ज्ञात्वेभ्यः साश्रुलोचनो नंदनमवज्ञायोपेक्षां चक्रे.

ततः स द्रष्टापुत्रोऽजिमानमुत्सृज्य नटेभ्यस्तत्तुल्यद्रव्याय तां मार्गयामास. तत्रस्ते नर्तकास्तं प्रोचुर्नो महात्मन् उविणेनास्माकं प्रयोजनं नास्ति, एषा नट्यस्माकमद्वयनिधिसंनिधानया चेत-
वार्थोऽस्ति, तर्हि नटीभ्याभ्याः पाणिग्रहणं कुरुष्व ? ततो लोकापवादमवमन्य स तेषां नटानां मि-
दितः, तेषामंतिके नृत्यकलामशिक्षत्, तेन क्षित्ये क्षिक्षिते ते प्रोचुर्नो महात्मन् विनाधनं वि-
वाहो न न्ववति, अतो धनमर्जय यथा तेन तव विवाहः क्रियते. ततः स विवाहाधीं धनमर्जयितुं
लभः. एकस्मिन् दिने ग्रामाद् ग्रामांतरं गन्धन धनलाभेभ्यः कुटुंबेन सह बेजातदं नगरं गतः, तन्नग-
राधीशेन ते नटाः कौतुकेनाकार्यं ज्ञापिता यद्वामुष्मिन् दिने न्ववह्निर्नट्यं कार्यं, नगरेशादेशं शु-

त्वा मुदितारस्ते नर्तकाः कियद्दिनानंतरं राज्ञोऽग्रे गताः, तैर्नष्टैः खट्वेको महाप्रमाणो वंशो निहि-
तः, तस्योपरि महत्काष्ठं संस्थाप्य तदंतयोर्द्वौ द्वौ कीलौ निहितौ, द्रव्यासुतस्त्रवारोदत्, तत्रैकस्मि-
न् करे तीक्ष्णं खट्वं धृतं, द्वितियकरे खेटकं धृतं, सन्निधे पादुके पादयोन्यस्ते, ततः स क्रीनतिस्म,
यथा—पृष्ठतोऽन्निमुखान्युच्चै—रश्मतोऽन्निमुखानि च ॥ सप्त सप्त ददौ चैवं । करणानि चतुर्दश ॥
॥ १ ॥ करणे करणे दत्ते । छिद्रयोः पादुकास्थयोः ॥ कीलौ निवेद्य यद्द्वेगा—किमन्यासस्य द्रुःकरं
॥१॥ तन्नाटकेन सर्वो जनो रंजितः, यतोऽतिशायिनाढ्यानि कस्याश्चर्यकराणि न स्युः ? तदानीं सक-
लोऽपि जन एव दध्यौ यदि राजा पूर्वं दानं ददाति, तदा वयमपि प्रीत्या दानं दद्मः, तत्र वंशाध-
स्थितां तस्य प्रियां वीक्ष्य तद्रूपमोहितो राजा चिंतयति यद्येष नृत्यकर्ता वंशादधः पतति तदैनां नटीं
गृह्णामीति धिया राजा जगाद नो नृत्यकारक जवन्नाटकं मया सम्यग् ददृशे, अतस्त्राटकं पुनर्द-
र्शय ? ततोऽतिबुद्ध्य द्रव्यापुत्रः पुनस्तान्येव नाटकानि दर्शयति, तथापि राजा दानं न ददाति, रा-
जा तां नटीमिहंस्तृतीयवारमपि तथैव नृत्यमकारयत्, सोऽप्यतिलोलात्तथैव नृत्यं करोतिस्म. पुनः
प्रोचे नृपो नृत्य । चतुर्थवारमप्यहो ॥ अदरिडं यथा कुर्वे । तुष्टस्त्वां कटपद्माखिवत् ॥ १ ॥ सो-

ऽप्यतिलोभाच्चतुर्थवारमपि विशेषतो नादयं करोति. ततो नटासक्तो लोको राजानं तिरस्करोत्यहो राजा सर्वकलाकुशलोऽप्यतिनिपुणोऽपि मूढवत्किमपि नटस्य दानं न ददाति तत्किं कारणं? यदा राजा दानं न ददाति तदेलासुताश्चितयति नूनं राज्ञो मनो नद्यां कामातुरं जज्ञे, अहो भेकाः परस्य चेष्टां वीक्ष्य तदाशयं तुल्यतयेव. गतः—आकारिणिर्गतिर्गत्या । चेष्टया ज्ञापणेन च ॥ नेत्रवक्त्रविकाराद्यै—ईर्यतेतर्जितं मनः ॥ १ ॥ श्लाघुत्रो राज्ञोऽन्निप्रायं ज्ञात्वा दध्यौ धिगहो कामावस्था ! धिग्मामिमं द्रुपं च धिग, यतः—स्वाधीनेऽपि कलत्रे । नीचः परदारलपटो ज्ञवति ॥ संपूर्णेऽपि तदाके । काकः कुंभोदकं पिबति ॥ १ ॥ अहो मया मातापित्रोर्वचनमुद्ध्वयैवमकार्यं कृतं, मया निर्मलमपि कुलं कलंकितं, इत्यादिवैराभ्यवाप्तिताशय इत्यापुत्रो वंशान्ने क्रीनति.

इतश्च तस्यासन्ने कस्यचिद्व्यवहारिभूहे साधवो जिह्वार्थं समागताः, कीदृशाः?—महाव्रतधराः, संयमरताः, एषणानिरताः, निर्विकाराः, जितेन्द्रियाश्च. ते मुनय इत्यापुत्रेण वंशान्नस्थितेन सुन्दरीभिः प्रतिलाभ्यमाना दृष्टाः, यथा—रूपसौन्दर्यसंपत्त्या । जितस्वःस्त्रैणदीप्तिभिः ॥ श्रोणीतटशण्डन—मेखलादिर्मृदुस्वरं ॥ १ ॥ वनोत्तंगारथमाजोग—दुर्गन्मौक्तिककदामभिः ॥ कश्कांचनचूडादि—द्विगु-

णीकृतक्रांतिभिः ॥ २ ॥ ईषत्सस्तदुक्त्वत्वाद । दृश्यमाना ललाटिकाः ॥ ललाटेषु दधानाभिः—मु-
क्ताजादेन गुंफिताः ॥ ३ ॥ यत्तथावर्जितचित्ताभिः । सुंदरीभिः शुभ्रात्मभिः ॥ मोदकाद्यैः प्रतिला-
भ्य—माना नानाविधाब्रह्मात् ॥ ४ ॥ चतुर्भिः कलापकं ॥ एवंविधा गृहमहिम्ना महाव्रत्तया मुनीन्
प्रतिलाभयंत्यो वंशशिरसि स्थितेन तेनेलापुत्रेण दृष्टाः, तत द्रव्यापुत्रश्चित्तयामासाहोऽहं दाश्रां क-
किरणोज्ज्वले कुले जातोऽप्यज्ञाभयसंयोगाद्भटो जातोऽहो मे ज्ञान्यविपर्ययो यदनु रूपकुलोत्पन्नापि
रूपश्रीविद्भवितापि मातापितृभ्यां दीममानाप्यनुरूपापि कन्या मयोपेक्षिता, अहोऽहं मूढो यत्तस्या-
मथमान्वयजातायां नट्यां मोहितः, मम जननीदृशेभ्यः साधुभ्यो दानं ददाना बहुशो मया दृष्टाः,
सापि मयोपेक्षिता, तस्या अपि वाक्यं मया न कृतं, जनकेन वारंवारं निवारितेनापि मया कुपु-
त्रेण तस्यापि वाक्यं न कृतं, तदहं सर्वमूढेभ्योऽपि सर्वथा मूढोऽथ मम दुःखं कः पश्यति ? येन मां-
हमूढेन मया पापिना गुरुणामपि यद्गुरुदुःखं चेक्रे. मया मूढमतिना पश्यं सुहृदां वचनमप्यपश्यमि-
वावगच्छितं, अहो सत्यमेतन्मद्यपे का तत्त्वचिंता जवेदिति, नीरप्रवाहवन्मया नीचगामिना कामिना
ह्यसमंजसं कृतं, मत्तोऽप्ययं नृपोऽधमाधमः. यतः—अनेककुलजाश्लेका । मनमथप्राणजीवितं ॥ १ ।

जकन्या लुपायंस्त । नृपोऽयं सुज्ञाग्राणीः ॥ १ ॥ पक्कडाक्का द्वापेद्वय । स्त्रियथास्ता एष काकवत्
 ॥ एतां समीहतेऽनिष्टा—मरिष्टकलकामिव ॥ २ ॥ यो नृपः कुत्रमात्रिन्यादिसर्वं जानाति, सोऽ-
 ऽयनया नर्तकया मोहितस्तन्मूनं मोहशजस्य राजधानी विषमा वर्तते. धन्याः खड्वेते मुनयश्चारि-
 त्वादिशुणोज्ज्वलाः, येऽमुद्रिः स्त्रीक्षिर्मोदकादिक्षिर्नमंत्रिना अपि सन्मुखमपि न पश्यति. अहं तु रा-
 जादिलोकेभ्यो धनं प्रार्थयामि, परं मम कोऽपि न दत्ते, अहो मम कर्मविलसितं ! धिक् संसार-
 स्वरूप ! कृतार्था एते मुनयो ये विज्ञातसंसारस्वरूपाः सर्वसंगत्यागं कृत्वा स्त्रीलोगपरान्मुखा
 ब्रह्मचर्यनिरताः पराशाविरताः केवलं मोक्षात्रिंलाभुकाः सदान्चारचारित्र्याः कलंकरहिताः स्वदे-
 हेऽपि निरीहाः प्रवर्तते, तर्ह्येद्विर्मुनिक्षिर्यो मार्गः स्वीकृतः स मार्गो ममापि प्रमाण. एवं ज्ञावनां
 ज्ञावयतस्तस्य पापपंकोजालव, चारित्र्यपरिणामोऽद्भुत, अहो शुद्धध्यानमाहात्म्यं ! तस्मिन्नेव स-
 मयेऽकस्मात्संकेतितमिव कर्मचतुष्टये क्षीणेऽविनश्वरमितारमूनोः केवलज्ञानमुत्पेदे, तं केवलिनं वी-
 द्य तद्विषया नटपुत्र्यपि चूर्तुर्भावमतश्च विज्ञाप्यैवं दध्यौ, धिगस्तु मे रूपं लावण्यं, धिगस्तु लालितं
 वयोऽपि, धिगयस्याः कृते एकेन निजकुलक्रमस्तक्तः, स तु क्षिष्टतां शेजे, तेन केवलज्ञानं लब्धं,

द्वितीयः पार्थिवो मत्कृते किञ्चिदन्यं विचारयति, अहोऽहं महानर्थकारिणी, मच्चरित्रं वाक्यतिनापि कथयितुं न शक्यते, तर्हि धिगस्तु संसारसौख्यं, मृतं मे विषयसौख्येन, एवं ज्ञावनां ज्ञावयंत्या नद्यापि घनयातिकर्मोपधाततस्तदैव केवलज्ञानमुत्पन्नं. इतश्चासन्नस्था राज्ञो महादेवी उत्तुस्नमानमाननी दृष्टिविकाराद्यैर्नरेशितुर्जावं ज्ञात्वा कामजोगात्रिर्विष्ठा श्रांतमनसा मनस्येवमचितयदहो मोहविलसितं ! कर्मदोषतो महान्तोऽपि मुह्यति, यतो राजा नीचकुलोत्पन्नया नर्तक्या मोहितोऽद्भुत, सुकुलोत्पन्नां राजपुत्रीमवगणयति, अहो संसारस्यासारता ! तथा संसारे संचरतो जंतवः काममोहिता अनायासि कार्याणि कुर्वतो बहुविम्बनां लज्जते, इति ज्ञावनया ध्वस्तकर्मप्रतिबंधायास्तस्यास्तदैव केवलज्ञानमुदपद्यत. अथ नृपतिर्लब्धलक्ष्म्या लोकसंज्ञां विसर्किं स्वस्मिन् हृदये वीक्ष्येति दध्यावहो ममाध्यावसायेन ज्ञानं विज्ञानं चापि गतं, यतोऽहं लोकविरुद्धानि समीहे, यतः— दुःपूरः सलिलैर्यद्व—दंजोर्धिवर्हिहरिधनैः ॥ तद्वदात्मापि दुःपूरः । सुखैर्विषयसंभृतैः ॥ १ ॥ अयं च कुलमुक्षित्वा । रक्तोऽस्यां धनकाम्यया ॥ ममोपकंठमायातो । मम चेदृग्विचेष्टितं ॥ २ ॥ तत्को वसति संसार-चारके ह्य विवेकवान् ॥ यत्तास्थानेऽपि जायते । कुधियोऽस्मादशा अपि ॥ ३ ॥ इत्यादि

ज्ञापयन् राजा । ज्ञावतश्चरणं श्रितः ॥ कृपकश्चेणिमारूढः । केवलज्ञानमासदत् ॥ ४ ॥ एवं ते च
 त्वारोऽपि समकालं केवलज्ञानिनो बभूवुः, आसन्नसंनिहितैर्वानमंतरैर्देवैः केवलमहिमा चक्रे, तेषु
 सर्वेषु साधुवेषधरेषु नागरैर्वदितोऽध्वलासूनुः केवलमुनिः स्वर्णपंकजासीनो देवमनुजपर्वदि धर्म
 समादिशति, यथा—धर्मो जातः सारं । सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥ तस्योत्पत्तिर्मनुजा—सारं
 तेनैव मानुष्यं ॥ १ ॥ ज्ञोणे रोगजयं सुखे क्षयजयं वित्तेऽन्नमृद्भयं । माने भ्रान्तिजयं गुणे स्व-
 लभयं काये कृतांताद्भयं ॥ दास्ये स्वामिजयं जये रिपुजयं वंशे कुयोषिद्भयं । सर्वं नाम जयं ज-
 नेऽपुनरिदं वैराग्यमेवाजयं ॥ २ ॥ एवं ज्ञात्वा भो ज्ञविका वैराग्ये यत्नो विधेयः, तदानीं सन्ना-
 जनरुक्तं हे ज्ञापयन् केन कर्मणा ज्ञवतां नर्तक्युपरि राजोऽद्भत् ? श्रद्धापुत्रकेवलमुनिना सर्वोऽपि
 पूर्वजवृत्तांतोऽज्ञिहितः, यथा—पूर्वं विप्रजवे दार्यया सह दीक्षा गृहीता, द्वाभ्यामपि जातिमदो
 विहितः. तदनालोच्यप्रतिक्रान्तौ मृत्वा देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा मम प्रिया जातिमदादेषा नदी जा-
 ता, एषोऽहं सुकुलोत्पन्नोऽप्यनया मोहितो जातिमदावष्टौ जातः, नो ज्ञविका ध्यान्यः कोऽपि जाति-
 मदं कृत्वा निधनं यास्यति सोऽस्मादादिवनीचकुलो ज्ञविष्यति. इमां केवलदेशनां श्रुत्वा बहवो

जना दीक्षामाददिरे, दद्यात्पुत्रकेवदपि कियंति वर्षाणि मह्यं विहस्य त्रयोपश्राहिकमर्षिणि द्वापित्वा-
व्ययं पदं प्राप. द्ब्रह्ममितातीपुत्रेण । लब्धं केवलमुज्ज्वलं ॥ त्रयोपश्राहिकमर्षिणि । क्षिप्तवानात्पद-
मव्ययं ॥ १ ॥ द्दतीत्यापुत्रकथानकं समाप्तं ॥ अथ कपिलकेवलदित्रावनं ज्ञापयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—कपिलो अत्र बंजमुणी । असौ गवणियाश्मश्रयारमि ॥ लाहालोहति पयं । जायं-
तो जायजादसरो ॥ ७ ॥ व्याख्या—कपिलनामब्राह्मणमुनिर्जातितस्मरो जातः, किं कुर्वन्? ध्यायन्
वारंवारं स्मरन्, किं? यथा लात्राक्षोत्रो जवतीति पदं, कुत्र? अशोकवनिकामध्य द्दति गार्थार्थः ॥ ७ ॥
विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं—कौशांबीनामनगरी, तस्यां नगर्यां जितशत्रुनामराजा-
स्ति, तस्य पुरोधाश्चतुर्दशविद्यास्थानपारगः काश्यपो नाम विप्रोऽब्रूत, तस्य यदा नाम पत्नी, तयोः पुत्रः
कपिलो नामाब्रूत, तस्य क्षिशोर्बाह्वे काश्यपो जनको विपन्नः, कपिलश्चानाथोऽजवत्, राजा काश्यपपु-
त्रं कपिलं बालं ज्ञात्वा तस्य पदेऽन्यं योयं विप्रं स्थापयामास, सोऽन्वहं हयारूढश्छवाडादितदेहः
सेवकैः परिवृतो राजद्वारादिषु याति, तदा कपिलजननी तं नृत्यचुरंगमारूढं वीक्ष्य बादस्यरेण रोदनं
कुरुते, यतो मंदजायमानां दुःखे स्मृते रोदनमायाति, कपिलोऽपि मातरं रुदंतीं प्रेक्ष्य शोकक्रान्तदे-

हो भृशं रोदिति, एवं काळो याति. एकस्त्रिंशदिने कपिलेन माता पृष्टा हे मातस्त्वमेनं विप्रं ह-
 यारुढं राजगृहे यातं वीक्ष्य केन कारणेन रोदिषि? ममार्धे सत्यं समाख्याहि? ततस्तथा प्रोक्तं हे
 वरस तव जनकस्थाने राज्ञायं स्थापितः, यथायं संपदां पदं वर्तते, तथा तव पितापि पूर्वमन्वत,
 तं स्मृत्वा च जातस्वेदाहं रोदिमि, अनेन तव पितुः श्रीः प्राप्ता, त्वं तु बालोऽप्यतस्तेन त्वया पि-
 तुः श्रीर्न रक्षिता, पुनः कपिलो जजदपैष पुरोधोऽधिकारो मम कथमायाति? मात्रोक्तं त्वं विद्या-
 न्यासं कुरु? चतुर्दशविद्यापारणो ज्ञव? यथा तव जनकस्थाने राजा पुनस्त्वां स्थापयति, पुनः क-
 पिलेनोक्तं हे मातरहं कस्य समीपे विद्यान्यासं करोमि? सावददस्यां नगर्यां सर्वोऽपि तव मत्सरी
 वर्तते, अतस्त्वां कोऽपि नाध्यापयिष्यति, यदि तव पठनेहा वर्तते तर्हि श्रावस्यां नगर्यां ब्रज?
 तत्र तव पितुर्मित्रमिदृशो द्विजः सकलशास्त्रपारगस्तव पितृतुल्यो वर्तते, स त्वां सकलकलासंपू-
 र्णं करिष्यति. ततस्तत्र गतः कपिलः, तस्य चरणौ नत्वा स्वं ज्ञापयित्वा विद्वंसं हे तात मात्रा
 त्वदंतिकेऽहं प्रेषितः, पठनायागतोऽहं, ततस्तेनोत्संगे धृतः संज्ञावितो ज्ञोजितश्च. ततस्तेन प्रोक्तम्.
 हं तव विद्यान्यासं कारयिष्ये, परं तव ज्ञोजनचित्ता कथं भविष्यति, मम गृहे तु तन्नास्ति यद्गुडय.

ते. ततस्तेनोक्तं त्रिद्वयाहं नो जनं करिष्ये, द्रुद्रदत्तेनोक्तं नो वत्स त्रिद्वान्नमणे विद्याभ्यासो न
 द्रवति, तथा नो जनरहितस्याभ्ययनं न द्रवति, यतो विना नो जनं मुरजोऽपि न गुञ्जति, अतः प्र-
 थमं तच्चिंता क्रियते. अथ तं बाह्यं करे धृत्वेन्द्रतः शालिमद्रमहेभ्यगृहे गतः, ॐ भूद्रवः स्वरि-
 त्यादिगायत्रीं बाढस्वरेण पठन् बहिः स्थितः स्वं द्विजन्मानमङ्गापयत्. ततः श्रेष्ठिना समाहूय पृष्टो
 नो विप्र किं याचसे ? यत्तवोप्सितं तथाचस्व ? द्रुद्रदत्तेनोक्तमेष बाह्यो विप्रो विद्यार्थी, त्वमस्य
 प्रत्यहं नो जनं देहि ? अहं पुनर्विद्यां प्रयन्नामि, ममांतिके द्रव्यं नास्त्यतो द्रवदंतिके प्रत्यहं नो जनं
 याचे, तस्य वचनं श्रेष्ठिनांगीकृतं, तद्दिनादारभ्य कपिल द्रुद्रदत्तपार्श्वेऽधीत्य शालिन्नद्रगृहे नोक्तुं
 याति, तदा तस्यैका दासी परिवेषयति, तस्या हारयादिक्रमेण स तस्यां रक्तो जातः, सापि तस्मिन्
 रक्ता बद्भव. ततस्तौ परस्परं स्त्रीन्नतरिविव रेमाते, धिग्विषयात् ! यतो विषयासक्तः पुमान् किमपि
 कृत्याकृत्यं न जानाति, एवं तयोर्दिनानि याति. अन्यदा दास्योक्तं मम भर्ता त्वमेव, परं निःस्वस्ते-
 नापरं नरं प्राणयात्रार्थं नेजे, न पुनर्नर्तुबुद्ध्या, तेनापि तत्प्रतिपन्नं.

अन्येहुस्तस्मिन्नगरे कश्चिद्दासीनामुत्सवोऽजीवत्, तदानीं सा दासी पुष्पपत्रादिक्रुते द्रव्याद्य-

ज्ञावाद्दिमनस्का जाता, सा दासी कपिलेन विमनस्का दृष्टा, पृष्टा च हे सुंदरि ! त्वं विमनस्का किं दृश्यसे ? तयोक्तमद्य दासीनामुत्सवो वर्तते, तस्मादत्र पुष्पपत्रादि ममोपयुज्यते, अन्यथा मां दासीवर्गो विगोपयिष्यति. एतत्तस्या वचनं श्रुत्वा तद् दुःखव्यंतरावेशविवशः कपिलोऽधुत्या किंचिदु-
 दित्वा मौनमाद्वंभ्य तस्थौ, तं तथाविधं दृष्ट्वा दास्यप्यदोऽवदद् हे स्वामिस्त्वं मा विषीद् ? अस्मिन्न-
 गरे धनो नाम श्रेष्ठी वर्तते, यस्तं निशात्यये प्रबोधयति तस्मै स श्रेष्ठी द्वौ स्वर्णमाषौ ददाति, अ-
 तस्त्वं तत्र गत्वा प्रथमं तं प्रबोधय ? स जागरितः सन्न तव माषद्वयं कनकं दास्यति, तत्त्वं मे सम-
 पर्येय्यावयोरपि कट्याणं द्रवति, कपिलेन तत्सर्वं प्रतिपन्नं. ततः कपिलस्तस्यामेव रजन्यां निर्ग-
 तः, मान्यः कोऽपि तत्र प्रथमं यात्विति ज्ञिया जागरितः, चंद्रज्योत्स्वया निशामविदन्मार्गो गलभार-
 ङ्कैर्धृतः, चौरधिया बद्धः, प्रज्ञाते तैरारङ्गकैः प्रसेनजितो राज्ञः पुरत आनायितः, राज्ञा पृष्टो ज्ञो
 विप्र त्वं कुत्र यासि ? किमर्थं वात्रागतोऽसि ? तेन सर्वा कथा सत्योक्ता. ततो दयार्द्रहृदयेन राज्ञा
 मुक्तो ज्ञापितश्च ज्ञो विप्र यद्रोचते तद्याचम्य ? तव वांजितमहं यन्नामि, स प्राह राजन्नालोच्य या-
 चयिष्ये. ततः सोऽशोकवनांतरे गत्वा विमृशति यथा द्विमाषेण वस्त्रादि न स्यात्तर्हि सुवर्णशतं

मार्गयामि, परं तेन गृह्णाहनादि न स्यात्तर्हि सहस्रं याचे, सहस्रेणाप्यपत्यविवाहाद्युत्सवा न ज्ञ-
 वंति तर्हि स्वर्णलङ्कं याचे, तेनापि दानमानसन्मानबन्धुदीनोद्धारणादि कर्तुं न शक्यते, अतः को-
 टिमैवं कोटिशतं कोटिसहस्रं वा तदर्थये. एवं तस्य कपिलस्य चिंतयतः शुत्रकर्मोदयादिति बुद्धिः
 समुत्पन्ना, यथा—यथा लाहो तथा लोहो । लाहालोहो पवह्म ॥ दोमासकण्यकज्जं । कोटो-
 एव न निड्डियं ॥ १ ॥ अहो लोत्रसागरो दुःपूरः, स केनापि पूरयितुं न शक्यते, यथाहं विद्या-
 र्थमागतः स्वगृहं त्यक्त्वा परदेशे परगृहे समागतः, एष द्रंद्रदत्तो धर्मार्थं मे विद्यां प्रयत्नति, तथैष
 शालिज्झो मे ज्ञोजनं प्रयत्नति, मया मंदमतिना यौवनमदनैतस्या दास्या जमनं कृतं, मम निर्म-
 लं कुलं कलंकितं, धिग विषयान् ये जीवानेवं विम्वयंति. इत्यादि ज्ञावनां ज्ञावयव विषयाद्विरक्तः
 संवेगमापन्नः समुत्पन्नजातिस्मरणः कपिलः स्वयंबुद्धो बभूव. ततः स्वयं मूर्धजानुधृत्य देवतयार्पितं
 रजोहरणवदनवस्त्रिकादिमुनिवेषमाददे, तत उहाय प्रसेनजितो राक्षः पुरो बभूव, राक्षोक्तमेत-
 त्किं? तेनोक्तं जहा लाहो तथा लोह इत्यादि कथयित्वा मुनौ स्थिते राजा प्रोचेज्जहं तव कोटिमपि
 ददामि, त्वं जोगान् भुञ्क्ष्व? दुष्करं व्रतं प्राणान्तेऽपि न मुंचामि, अहं निर्गोष्ठीभूतोऽस्मि, हे नद्र

तव धर्मदानोऽस्तु, द्रष्टुं त्वा कपिलमुनिस्ततो निर्गत्य निर्ममो निरहंकारो निरीहो वसुंधरां विजहा-
 र. एवं व्रतं पातयतस्तस्य कपिलमुनेः षण्मासपर्यार्येणोज्ज्वलं केवलज्ञानमभूत्.

इतश्च राजगृहनगरस्यांतरालेऽष्टादशयोजनविस्तारा जयंकरातिदारुणाटव्यस्ति, तस्यामटव्यामि-
 क्कदासाख्या बलभद्राद्याः पंचशतचौरा वसंतिस्म. कपिलकेवली तान् बोधाहर्त्तुं ज्ञात्वा तेषामु-
 पकाराय तदरण्यमन्यागात्, तेषां चौराणां मध्यादेकश्चैरो वृद्धाग्रे समारूढस्तं महामुनिं कपिलके-
 बलिनं समायातं वीक्ष्य सेनापतये समाचख्यौ, कपिलमुनिरपि सेनापतिमुपाययौ, तमायातं वीक्ष्य
 सेनापतिर्जगौ ज्ञो महामुने तव नृत्यं समायाति? मुनिनोक्तं बाढं परं कश्चिद्वादको नास्ति, विना
 वाद्यं नृत्यं न जवति, यतः कारणं विना कार्यं न जवति, चौरैरुक्तं वयं तालवादका जविष्यामस्त्वं
 नृत्यं कुरु? ततः स नृत्यं करोति, ते चौराः परितो घ्रात्वा तालादिकं वादयंति, कपिलो महामु-
 निरपि तेषां मध्ये नृत्यं कुर्वन् प्राकृतबंधेन भुवा गायति, यथा—अधुवे असासयमिमि । संसारमिमि
 दुक्कपजराए ॥ किं ताम हुज्ज तं कम्मयं । जेणाहं दुगायनं लेज्जा ॥ १ ॥ इत्यादि पंचशतध्रुवाः
 कपिलो जगौ, ताः श्रुत्वा ते चौराः सर्वेऽपि प्रत्यबुध्यंत. ततः श्रीकपिलस्तेषां पंचशतचौराणां व्रतं

ददौ, देवतादत्तलिङ्गास्ते महासुनयो जाताः केवल्लिना कपिलेन सार्धं पृथिव्यां विहरन्तिस्म, कपि-
लोऽपि कियंति वर्षाणि पृथिव्यां विहृत्य मोहं जगाम. इहं श्रीकपिलमहर्षिः । सभ्यज्जावेन केव-
लं लेभे ॥ बलज्जप्पसुखानपि । चौरात् प्रतिबोध्य सिद्धिमात् ॥ १ ॥ इति कपिलकेवल्लिकथानकं
समाप्तं. पुनर्ज्ञावनायां कृष्णरुद्रदृष्टातमाह—

॥ मूलम् ॥—खवगनिमंतणपुवं । वासियजत्तेण सुहज्जावेण ॥ जुंजंतो वरनाणं । संपत्तो
कृष्णरुद्रुज्जं ॥ ८ ॥ व्याख्या—क्षपकाः साधवस्त्रिभिर्मंत्रणपूर्वकं केन ? ‘वासियजत्तेण’ पर्युषितान्नेन
शुभधानेन शुभपरिणामेन जुंजानः कृष्णरुक्कनामा मुनिर्वरज्ञानं केवलज्ञानं संप्राप्त इति गार्थार्थः.
॥ ८ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं—

विशालानगर्यां सुस्थितनामानः सूरयो बहुसाधुपरिवारपरिवृताश्चतुर्मासीं तस्थुः तत्रैकसाधुनिर्तरं
मासक्षणेन पारणं करोति. सोऽन्यदा मासक्षणेपारणके एकेन कुल्लकेन समं नगर्यां निक्षिप्यै प-
र्यदति, तस्य साधोरार्याममत्या गह्वतः पादतले मंरुकी समगता, पंचत्वं प्राप्ता च, तत्स्वरूपं वीक्ष्य
कुल्लकश्चितयत्तयं तपस्येतद्भेकीवातपातकं गुरोः समीपमागत्यालोचयिष्यतीति विपित्य मौनं कृत-

वान्. अथ मासोपवासी ब्राह्मः शुक्लान्नपानादि समादाय वसतौ गत्वा यथोक्तविधिना गुरोरनुज्ञाप्य
 लोक्तुमुपाविशत्, तदानीं क्षुद्रकेन चिंतितमहोऽनेन मुनिनाधुनापि तत्पातकं नालोचिनं, तन्मूलं
 विस्मृतिं गतं, संप्रतं लोजनावसरे तत्समारयितुं मम न युक्तं, यतो मामोपवासित्वादस्य साधोः को-
 पो लवेत्, तेन यदि प्रतिक्रमणवसरे नालोचयिष्यति तदाहं स्मारयिष्यामि, इति विचार्य तदानीं
 मौनमेवावलंब्य स्थितः. अथ स तपस्वी पारणं कृत्वा स्वाध्यायादिक्रियाविधौ प्रावर्तत. इतश्च संन्या-
 कात् प्रतिक्रमणवेलायां सर्वेऽपि नाधवः संन्यय गुरोः पार्श्वे स्थानि स्थानि प्रापन्नालोचयामासुः,
 परं तेन तपस्विना तत्पापं नालोचितं, तदा स क्षुद्रकः प्राहहो तपस्विन् ज्वताद्य नगरीं पर्यटना-
 ऽज्ञानदोषेण पादेन जेकी हता, तत्पापं विकरणशुद्ध्या कथं नालोचयसि ? तदा स तपस्वी क्रुधा
 ज्वलन्निवृत्त्याचाहोऽसंबन्धवादित्रीर्यासमित्या यतनमानस्य गह्वतो मम जेकीवधः कथं संन्यवति ? अ-
 थ तव मिथ्यावादफलं दर्शयामीत्युक्त्वा दंष्ट्रं करे कृत्वा तं कुद्रकं हंतुं दधावे, तदानीं क्रोधाधोत्तरा
 स्तंभेनास्फालितो मृत्युमवाप, यतः—क्रोधो मूलमनर्थानां । क्रोधः संसारवर्धनः ॥ धर्मद्वयंकरः
 क्रोधः—सस्मात्क्रोधं विवर्जयेत् ॥ १ ॥ कोहो पियं पणासेद्र । माणो विणयनासणो ॥ माया मि-

ताणि नासेद् । लोन्नो सवविणासणो ॥ ३ ॥ लवसमेण हणुद्द कोहं । माए मद्दवया जिणे ॥
 मायं चङ्गवजावेण । लोन्नं संतोसब्बं जिणे ॥ ३ ॥ ततोऽसौ मृत्वा विराधितसंयमानां सर्पाणां
 कुले दृष्टिविषो विषधरो जातः, तच्छ्रुत्वाः सर्पाः सर्वेऽपि जातिस्मृतिमंतः, अत एवमचिंतयन्नहो व-
 यं पूर्वं संयमं विराध्य दृष्टिविषाः सर्पा जाताः, इति विचिंत्य ते सर्वेऽपि सर्पा अस्मद्दृष्ट्या मा को-
 ऽपि व्यापाद्यतामिति निश्चयेव प्राशुकाहारेणाजीविकां कुर्वतिस्म, तथाविधांस्तान् वीक्ष्य तपस्विजीवः
 सर्पश्चित्तयामासाहो मयेदृश्याहारशुद्धिः क्वचिद् दृष्टा, इत्यादीह्यापोहं कुर्वन् सोऽपि जातिस्मृतिमान्
 जातः. ततः स चिंतयति धिग्मां क्रोधकारिणं, यन्मया पूर्वं बहुभिः काहुरैर्जितमपि चारित्रं क्रोधा-
 त्क्षणेन हारितं, सत्यवादिन्यपि क्लृप्तके वैरं चिंतितं, धिक्प्रयायपरिणामं, यतः—जह वणुदवो वणुद-
 वस्स । जटिब्बं खणेण निहहद् ॥ एवं कस्मायपरिणुब्बं ॥ जीवो तवसंयमं दहद् ॥ १ ॥ अथाहं
 तिर्यग्योनौ किं सुकृतं करोमि ? धर्मसामग्री मनुष्याणामेव जवेत्, यतः—देवा वि सयपसब्बा । ने-
 रइया विविहदुक्कसंतत्ता । तिरिया विवेकविगल्ला । मणुअणं धम्मसामग्री ॥ १ ॥ तथाप्यहमतः-
 परं कस्याप्युपरि कोपं न करोमि, एते सर्पा यथा प्राणवर्त्ति कुर्वन्ति तथैवाहमपि करोमि, तथा स-

भ्यक्तवं पादयामि, यथा—देवो मे वीतरास्तु । गुरवस्तु मुसाधवः ॥ जिनप्रणीतश्रीधर्मः । सभ्य-
गत्र ज्ञवे सदा ॥ १ ॥ इति चेतसि निश्चित्यैकं बिलमाश्रित्य तथैव प्रावर्तत.

इतश्च तुरमिण्यां नगर्यां कुञ्जालिधानो ऋषतिस्त्रस्य सुतः सर्पेण दृष्टो मृत्युमाप. ततो ऋषतेः
सर्पोपरि प्रद्वेषः प्रकटीबभूव. ततो राज्ञा पटहो वादितः, यः कश्चन सर्पं निहत्येहानयति स दीना-
रमेकं लज्जते, इत्याघोषणां श्रुत्वा बहवो निर्दयाः पापाः प्रतिदिशं दीनाराभिलाषुका दंद्भस्कृन्निभ-
हार्थं दधाविरे, तदा केचन सर्पाकर्षणविद्याविदो नराः सर्पवृद्धिदर्शितमार्गाः कृपकाहिविज्ञे समागताः,
तत्र स्थिताः सर्पाकर्षकरां विद्यां पठन्तिस्म, स तपस्विजीवः सर्पस्त्रस्याकृष्टस्त्रवास्थानुमशक्नुवन्निति
चिंतयामास, यथा—अपहो मे प्राकृतं कर्मा—शुभ्रं ह्युदयमागतं ॥ तज्जीव ज्ञवता द्वेषः । कर्तव्यो न
कदाचन ॥ १ ॥ अर्हंतः शरणाः सिद्धा । विशुद्धा साधवस्तथा ॥ जिनप्रणितः श्रीधर्मः । शरणं स-
र्वदा मम ॥ २ ॥ क्षमयाभ्यखिलाव जीवान् । सर्वे क्षम्यन्तु ते मयि ॥ मैत्री मे सर्ववृत्तेषु । न वैरं
केनचिन्मम ॥ ३ ॥ इत्याद्याराधनां कुर्वन्मनसि नमस्कारमंत्रं स्मरन्मा मम दृष्टवैते मरंत्विति वि-
मृश्यान्निमुखो न निस्ससार, किंतु शनैः शनैः पुब्रतो निर्गच्छति, ते पापिनो नरास्तं निर्गतं विदंति.

धर्म.

मंजूषा

३७५

एवं तैः स सर्पः सर्वोऽपि खंभीकृतः. ततस्ते खंभा राहोऽश्नत ज्ञानीताः. इतश्च नागदेवतया राहोऽग्ने-
श्रोक्तं हे राजन्नतः परं सर्पघातपातकं त्वया न कर्तव्यं, तव पुत्रो लविष्यति. ततः संतुष्टो राजा सर्प-
भ्यो द्वेषं परिहृत्य सर्वान् लोकान् सर्पघातपातकान्निवारयामास. इतश्च स एव कृपकजीवः सर्पः शु-
द्राध्यानेन मृत्वा तस्यैव राहोः पट्टराह्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नाः, ततः सा राहो पूर्णे मासे सुदिवसे
सुमुहूर्ते पुत्ररत्नं प्राप्त, राहो पुत्रस्य जन्ममहोत्सवश्चके. ततो राहो तस्य पुत्रस्य नागदत्त इति
नाम विदधे, स नागदत्तकुमारः पंचत्रिंशतीजिह्वाभ्यमानः क्रमेण बभूवे. ततो राहो कलाचार्यस्य
समीपे तस्य सकलकलाभ्यासः कारितः. अथान्यदा नागदत्तकुमारो गवाक्षे स्थित एकं मुनीश्वरमी-
र्यासमित्या यतमानं गढंतं ददर्श, तं दृष्ट्वा स चिंतयत्यहो मयेदमस्वरूपं पूर्वं क्वापि दृष्टमद्भुत्या-
दीहापोहं कुर्वतस्तस्य जातिस्मरणं ज्ञानं समुदपद्यत, तेन स्वपूर्वजवस्वरूपं सर्वमपि ज्ञातं. ततो रा-
गद्वेषमूढं संसारदुःखकारणं विज्ञाय संसारोद्विक्तोऽलवत्. ततः प्रवज्यां गृहीतुमना मातापित्रोरनुज्ञां
ययाचे, तावपि मृदुवाक्यैस्तुष्टौ पुत्रं व्रतग्रहणे दृढमानसं विज्ञाय व्रतानुज्ञां ददतुः. ततो नागदत्तकु-
मारः सद्गुरुसमीपे व्रतं जग्राह. ततः स गुरुं व्यजिज्ञापद् हे प्रजो मम पूर्वकर्मवशाच्चिर्यग्योनितः

भ्यक्तवं पात्रयामि, यथा—देवो मे वीतरागस्तु । गुरवस्तु सुसाधवः ॥ जिनप्रणीतश्रीधर्मः । सभ्य-
गत्र जने सदा ॥ १ ॥ इति चेतसि निश्चित्यैकं बिलपांश्चित्य तथैव प्रावर्तत.

इतश्च तुरमिण्यां नगर्यां कुञ्जादिधानो ब्रूयतिस्त्सस्य सुतः सर्पेण दृष्टो मृग्युमाप. ततो ब्रूयतेः
सर्पोपरि प्रद्वेषः प्रकटीबभूव. ततो राज्ञा पटहो वादितः, यः कश्चन सर्पं निहत्येहानयति स दीना-
रमेकं लज्जते, इत्याघोषणां श्रुत्वा बहवो निर्दयाः पापाः प्रतिदिशं दीनाराभिलाषुका दंदशूकनिश-
हार्थं दधाविरे, तदा केचन सर्पाकर्षणविद्याविदो नराः सर्पवृष्टिदर्शितमार्गाः कृपकाहिविश्रे समगताः,
तत्र स्थिताः सर्पाकर्षकशं विद्यां पठंतिस्म, स तपस्विजीवः सर्पस्त्रयाकृष्टस्त्रवास्यातुमशकनुवन्निति
चिंतयामास, यथा—अहो मे प्राकृतं कर्मा—शुभं हृदयमागतं ॥ तज्जीव जवता द्वेषः । कर्तव्यो न
कदाचन ॥ १ ॥ अर्हंतः शरणाः सिद्धा । विशुद्धा साधवस्तथा ॥ जिनप्रणितः श्रीधर्मः । शरणं स-
र्वदा मम ॥ २ ॥ क्षमयाभ्यस्त्रिजान् जीवात् । सर्वे क्षम्यंतु ते मयि ॥ मैत्री मे सर्वभूतेषु । न वैरं
केनचिन्मम ॥ ३ ॥ इत्याद्याराधनां कुर्वन्मनसि नमस्कारमंत्रं स्मरन्मा मम दृष्टवैते मरंत्विति वि-
मृश्या॥ निमुखो न निस्ससार, किंतु शनैः शनैः पुच्छतो निर्गच्छति, ते पापिनो नरास्तं निर्गतं विंदंति.

एवं तैः स सर्पः सर्वोऽपि खंभीकृतः. ततस्ते खंभा राक्षोऽश्रत ध्यानीताः. इतश्च नागदेवतया राक्षोऽश्रे
 प्रोक्तं हे राजन्नतःपरं सर्पघातपातकं त्वया न कर्तव्यं, तव पुत्रो ज्ञविष्यति. ततः संतुष्टो राजा सर्प-
 भ्यो द्वेषं परिहृत्य सर्वान् लोकान् सर्पघातपातकान्निवारयामास. इतश्च स एव क्षपकजीवः सर्पः शु-
 द्धयानेन मृत्वा तस्यैव राक्षः पट्टराक्ष्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नाः, ततः सा राक्षी पूर्णे मासे सुदिवसे
 सुमुहूर्ते पुत्ररत्नं प्रासूत, राक्षा पुत्रस्य जन्ममहोत्सवश्चके. ततो राक्षा तस्य पुत्रस्य नागदत्त इति
 नाम विदधे, स नागदत्तकुमारः पंचजिधीवीजिर्लाभ्यमानः क्रमेण बृहधे. ततो राक्षा कलाचार्यस्य
 समीपे तस्य सकलकलाभ्यासः कारितः. अध्यान्यदा नागदत्तकुमारो गवाक्षे स्थित एकं मुनीश्वरमी-
 र्यासमित्या यतमानं गहंतं ददर्श, तं दृष्ट्वा स चिंतयत्यहो मयेदमस्वरूपं पूर्वं क्वापि दृष्टमभ्युदित्या-
 दीहापोहं कुर्वतस्त्वस्य जातिस्मरणं ज्ञानं समुदपद्यत, तेन स्वपूर्वजवस्वरूपं सर्वमपि ज्ञातं. ततो रा-
 गदेवमूर्धं संसारदुःखकारणं विज्ञाय संसाराद्विरक्तोऽभवत्. ततः प्रजज्यां गृहीतुमना मातापित्रोरनुज्ञां
 ययाचे, तावपि मृदुवाक्यैस्तुष्टौ पुत्रं व्रतग्रहणे दृढमानसं विज्ञाय व्रतानुज्ञां ददतुः. ततो नागदत्तकु-
 मारः सद्गुरुसमीपे व्रतं जग्राह. ततः स गुरुं व्यजिज्ञापद् हे प्रजो मम पूर्वकर्मवशाच्चिर्ययोनितः

समागतत्वात्कुधावेदना भृशं बाधते, तेनाहमल्पमपि तपःकर्म कर्तुं न शक्नोमि, तस्मात्कारणादहमत्र
 जन्मानि क्रोधपरित्यागं करोमि, गुरुद्विरुक्तं साधूक्तं, त्वया तपःकर्म विनापि केवलं क्रोधपरित्यागेन
 केवलज्ञानं लप्स्यते. इति गुरुवाक्यं निशम्य क्षमायां यतमानो निरतिचारं चारित्र्यं पात्रयन्
 गुरुसेवातत्परो विजहार, परं क्षुधावेदनीयकर्मोदयात्तस्य स्मर्योदयादवगोच कृधा लगति, तेन नम-
 स्कारसहितमात्रमपि प्रत्याख्यानमतिदुःकरं, तस्मात्पातरेवानशनं करोमि, अस्मै मुनिर्गद्गुरुकमितं
 क्रूरमश्लात्तो लोके क्रूरगुरुक इति नाम प्रसिद्धं बद्धव. अथ तत्र गले चत्वारः साधवस्तीव्रतपस्विनः
 संति, तत्रैको मासोपवासी १, द्वितीयो द्विमासोपवासी २, तृतीयस्त्रिमासोपवासी ३, चतुर्थश्चतुर्मासो-
 पवासी च ४. ते चत्वारोऽप्ययं नित्यजोतीति कृत्वा क्रूरगुरुमुनये दर्शयि कुर्वन्ति. अथ यदा राज्ञौ प्रथमं
 विधिना स्वाध्यायं कृत्वा क्रूरगुरुमुनिः आत्मानं निंदयामास, यथा-विधिमासविरतस्त्वल्प—तपःकर्म-
 विवर्जितं ॥ कथंकारमशेषाणि । कर्माण्येष्यन्ति मे ह्ययं ॥ १ ॥ चत्वारः साधवः कायो—स्वर्गस्थाः
 प्रवरा अस्मी ॥ एकद्वित्रिचतुर्मास—तपः कुर्वन्ति येऽनिशं ॥ २ ॥ इत्याद्यात्मनिदां कुर्वन् धर्मध्यानं
 च ध्यायंस्तस्थौ. अत्रांतरे शासनदेवताप्रभृतद्रष्टव्यद्विषयशरीरा निदिशि तत्र समागत्य तांश्चतुरोऽपि

मुक्त्वा कृगुरुकमुनिमानमत, दूरे स्थित्वा चैवं जगाद् हे कृगुरुकभावमुने त्वं चिरं जय ? इत्या-
द्यनेकविधां स्तुतिं विधाय यावत्पश्चाद्व्रिता तावत्तैश्चतुर्भिः कृपकैः क्रुधाकुलैः करे धृत्वा जग्मिषता
हे देवि पवित्रेषु देवेषु परमो विवेकः श्रूयते, तर्हि त्वमस्यांस्तपस्विनोऽवगम्यैनं नित्यं त्रिकालजो-
जिनं कथमवंदथाः ? सा बजाषे ज्ञोः साधवो यूयं मुधा कोपं मा कुरुत ? अहं ज्ञावत्पस्विनो वंदे,
तादृशश्चायं, यूयं तु ज्ञावत्पस्विनो न किंतु द्रव्यतपस्विनोऽतोऽहं शुभमानतिक्रम्यैवं महाशुनिं प्रण-
ता, अस्म्यैव ज्ञावत्पस्वित्वं वर्तते, तद्वद्विः प्रातर्ज्ञास्यते, इत्युक्तवा सा स्वस्थानं गता, ते चत्वारो-
ऽपि कोपाटोपव्याकुलास्तस्थुः. अथ प्रज्ञातसमये ज्ञावत्प्रकं कृत्वा कृगुरुकसाधुः शुक्राब्जपानमानीय
गुरोर्दर्शयित्वा तेषां तपस्विनामदर्शयत्. ततस्तेषां क्रुधा ज्वलतां मुखे श्लेष्मणतः, स मुनिजिस्त-
स्मिन्नशने द्विष्टः, यतः—क्रोधाकुलानां कार्याकार्यविचारणा न स्यात्. ततः स कृगुरुकसाधुश्चित-
यति, यथा—धिष्मां प्रमादितं स्वल्पं । तपःकर्मोक्षितं सदा ॥ द्रैयावृत्यमपि ह्येषां । मया कर्तुं न
शक्यते ॥ १ ॥ प्रमादोऽयं ममैवेषां । श्लेष्मा यदशनेऽपतत् ॥ यद्वत्लेष्ममावकाज्जावा—देवां श्लेष्मा
पतत्विह ॥ २ ॥ तपः कर्तुमशक्तः सन् । वैयावृत्यकृत्वावपि ॥ चेत्त्वं मंदायसे जीव । भाविनी का

गतिस्त्व ॥ ३ ॥ इत्याद्यात्मनिदां कुर्वन् शून्यचित्ततया तद्दानमाददानः धर्मध्यानाबुद्धध्यानं गतः,
तेन समुज्ज्वलं केवलज्ञानं प्राप्तं. तदानीं तत्र त्रिदशाः समागताः, तेः केवलमहोत्सवः कृतः. तत-
स्त्व सुराः कनकमयं कमलं विरचयामासुः, तत्र संनिविष्टं क्रूरगुरुककेवलिनं देवाः स्तुवंति, यथा
—हे क्रूरगुरुकुमुने । केवलज्ञानज्ञास्कर ॥ जय त्वमिति जटपंतः । प्रातिहारं व्यधुः सुराः ॥ १ ॥
अथ ते चत्वारः कृपका एतत्स्वरूपं प्रेक्ष्य प्रशंतीवृताः परस्परमेवं प्राहुरहो निशि देवतया प्रोक्तं
तत्तथ्यमेव, अथमेव ज्ञावतपस्वी, यतः क्षमावान्, वयं तु उच्यतपस्विनो यतः क्रोधाध्मातमानसाः,
तथास्मान्जितरेतस्य भूर्याज्ञातना कृता, तेनास्माकं का गतिर्ज्ञाविनी ? अथ श्रीक्रूरगुरुककेवलिन ए-
व पादानाश्रयामः, स एवास्मान् ज्ञवार्णवादुत्तारयिष्यति, इति विचार्य ते चत्वारोऽपि तपस्विनः
पादयोर्लजित्वा स्वान् स्थानपराधान् प्रादु कुर्वतः श्रीक्रूरगुरुककेवलिनं क्षामयामासुः. एवं त्रिकरण-
शुद्ध्या क्षामयतां तेषामपि महात्मनां लोकालोकप्रकाशनपरं केवलज्ञानमुत्पन्नं. एवं ते पंचापि के-
वलिनो बभूवुः. अथ श्रीक्रूरगुरुककेवली मह्यं विहत्य जग्यान् प्रतिबोध्य तैश्चतुर्भिः कृपकैः सा-
ध्वं सिद्धिसौधमधिरोहतिस्म. इति क्रूरगुरुकसाधुः । क्षांतिजलक्षालितान्तरंगमलः ॥ लोकालोकवि-

कासनपरः । केवलवान् परमपदमाप् ॥ १ ॥ इति श्री कूरुगुप्तकथानकं समाप्तं ॥ ज्ञावनायाः
परमपुरुषार्थकारणत्वं दर्शयति—

॥ मूलम् ॥—पुत्रवत्सूरिविरक्ष्य-नाणसायणपञ्चावदुभमेहो ॥ नियमानज्ञायंतो । मासतुसो-
केवली जाञ्ज ॥ ९ ॥ व्याख्या— पूर्वजवे सूरिवे सति विरचिता या ज्ञानस्याशातना तस्याः
प्रज्ञावादन्यस्मिन् जन्मनि 'दुभमेहोति' दुर्मेधा विगतबुद्धिरित्यर्थः, एवंविधो गृहीतदीक्षः शाल्वाध्य-
यनासमर्थो गुरुणा मा रुष मा तुषेति शिक्षितस्तदपि धारयितुमसमर्थो लोके माषतुषेति प्रसिद्धि-
मापन्नस्तदेव निजनाम ध्यायन् माषतुषनामा मुनिः केवली जातः, ज्ञावनायाः केवलज्ञानं प्राप्त इ-
ति गाथार्थः ॥ ९ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्त्वं—

पाडलीपुरे नगरे द्वौ बांधवौ व्यवहारिणावद्भूतां, अन्यदा गुरुसमीपे तौ धर्मोपदेशं श्रुश्रुवतुः,
यथा—धम्मो मंगलमुक्तिं । अहिंसा संयमो तवो ॥ देवावि तं नमसंति । जस्स धम्मे सया मणो ॥
॥ १ ॥ इत्यादि गुरुमुखाद्देशना निश्चय गुरुपार्थे तौ द्वावपि चारित्र्यमंगीचक्रतुः, द्वावतिनिर्मलं नि-
रतिचारं चारित्र्यं पात्रायामासतुः, तत्रैको ज्ञाता क्षयोपशमवशाद्गुरुपादपद्मसेवनाच्च बहुश्रुतो जातः,

गुरुन्निर्योग्यतां विचार्य स आचार्यपदे स्थापितः, यतः—पटिर्बुवो तेयस्सी । जुगप्पाहाणागमो म-
 हुरवक्को ॥ गंभीरो धीमंतो । ज्वणसपरो अ आपरीज्ज ॥ १ ॥ अपरिस्सवीसोमो । संगहसीलो अ-
 जिगहमर्द य ॥ अविकंचणो अचवलो । पसंतहिअज्ज गुरु लोह ॥ २ ॥ इत्यादिगुरुगुणयुक्तः
 सर्वेषां साधूनां वाचनां ददाति, साववोऽपि वाचनां ज्ञात्वा स्वयं चिंतयंतो वारंवारं संशये सति प्र-
 श्नं कुर्वति, आचार्यः कृणुमात्रमपि विश्रामावकाशं न दत्नते, ततो राज्ञावपि निद्रावकाशं न दत्नते.
 ततो ज्ञानावरणीयकर्मोदयारस एव चिंतयत्यहो गुरुन्निरहं शास्त्राणि पाठयित्वा मूर्खपदे स्थापयित्वा
 महति क्लेशे पातितः, यतोऽहं कृणुमात्रमपि रतिं निद्रां च नाप्नोमि, धिमां शास्त्रपारंगं, धन्योऽसौ
 मे बांधवो यो मूर्खः सुखेन कालं गमयति, संसारे मूर्खत्वादधिकं किंचित्सुखकारणं नास्ति, यथा
 —मूर्खत्वं हि सर्वे ममापि रुचितं यस्मिन् यदष्टौ गुणा । निश्चितो १ बहुजोजनो २ उग्रमनो
 ३ नक्तंदिवाशायकः ४ ॥ कार्यकार्यविचारणांधविरो ५ मानापमाने समः । प्रायेणामयवर्जि गो ७
 ददवपु ८ मूर्खः सुखं जीवति ॥ १ ॥ एततोऽहं क्लेशं त्यजामीति चिंतयन्नास्ते. इतश्चैकदा केचन
 मुनयो बहिर्धूमो गताः, केचन गोचरीं कर्तुं गताः, केचन जिनाज्ये गताः. ततः सुरिश्चितयत्यहो

बहुजिर्वसिर्मयायमवकाशो लब्धः, अतोऽहमितो निर्गत्यैवं केशं परित्यज्य निरंकुशं स्वैरितं सा-
 धयामीति विचिंत्योद्देशमापन्नः स्मृतिर्वसितो बद्धिर्निर्गतः, स एकाकी नगराद्विर्गल्य कौमुदीमहोत्स-
 वे एकं स्तंभं ददर्श, कथञ्चतं?—जनैर्गीयमानं, नानाविधैर्भूषणैर्भूषितं, कंकुमादिजिर्विद्धुसं च, पु-
 नर्महोत्सवे समाप्ते तं स्तंभं विदुस्तद्वृषणं विगतशोभं काकादिजिनिर्भेवितं च ददर्श. ततः स्मृतिवि-
 तयदहोऽसौ स्तंभो यदा लोकैः पूजितः परिवारपरिवृत आसीत्तदात्यंतशोभाभाजनमासीत्. द्रवानी-
 तु परिवाररहितः कामपि शोभां न लभते, तन्मूलं परिवारपरिवृतस्यैव शोभा लभेत्, नान्यथा,
 तर्हि धिग्भां, यतोऽहं परिवारतः परिब्रष्टः स्वैरं विहर्तुमिहामि. अथ मे का गतिर्जाविनीत्यादि वि-
 चिंत्य मनो बालयित्वा पुनः स्ववसतौ समागतः, स्वमनसैवालोचनां जग्राह, परं दुश्चित्तेन ज्ञा-
 नावराणीयकर्म बद्धं, तदवस्थितमेव बद्धव, पुनर्निर्मलं निरतीचारं चारित्रं पालयामास. ततः स्वायुः-
 पर्यंतेऽनशनेन मृत्वा देवलोके देवो बद्धव, तत्रापि दिव्यान् जोगान् भुक्त्वा स्वायुःपर्यंते ततश्च्यु-
 त्वाक्षीरकुले पुत्रत्वेन समुत्पन्नः, क्रमाद्धर्मानो यौवनावस्थां प्राप्तः, पित्रा कन्यां परिणयितः स्त्रिया
 सह जोगाननुजवतस्तस्यैका पुत्री जाता, सा यौवनं प्राप्तात्यंतरूपलवावण्यसंपूर्णा बद्धव, अनेके आ-

जीरा घृतजाजनैः शकटानि भूत्वा ग्रामांतरं प्रतस्थिरे, तदानीं सोऽप्याजीरः शकटीं भूत्वा स्वकीयां पुत्रिकां खेटकरवेन स्थापयित्वा तैः सार्धं चलितः.

इतश्च ते सर्वेऽप्याजीरस्तां कन्यां समालोक्य रूपमोहिताः कामपरवशा बद्भुवुः, विक्रामचेष्टितं, यतः—विकल्यति कलाकुशलं । हसति शुचिं पंडितं विभ्रंयति ॥ अथरयति धीरपुरुषं । क्लृणो न मकरध्वजो देवः ॥ १ ॥ ततस्ते तन्मुखांबुजपेक्षणे एकाग्रचिता जाताः, तदानीं ते व्यग्रमानसा भुजमार्गे शकटानि बाह्यामासुः, ततस्तान्भुजमार्गे स्खलितानि घृतजाजनानि जग्मानि. तत्पथरूपं वीक्ष्य तज्जनक आजीरश्चितयामास विक्र संसारस्वरूपं, जीवा अक्षारे मलमूत्रपुरीषपात्रे स्त्रीगान्ने स्वहितसाधननिरपेक्षाः कामपरवशा मुह्यन्ति यतः—संसार तव निस्तार—पदवी न दवीयसी ॥ अंतरा दुस्तरा न स्यु—र्यदि न मदिरेक्षणाः ॥ १ ॥ इत्यादि संसारस्यास्तां मनसि ज्ञावयन् वैशभ्यमापन्नः. ततश्चितितग्रामे गत्वा घृतादि विक्रीय स्वकीयग्रामे स समागत, स्वांदुहितरमुद्राह्य सर्वधान्यादिकं जामातुर्दत्त्वा स्वयं श्रीमद्भुरुपदमूले दीक्षामुपाददे, क्रमेण अवश्यकादियोगोद्धहनं विधायोत्तराध्ययनयोगं ब्रह्मा तेनाध्ययनवयं पठितं, पश्चात्क्रमेण चतुर्थमध्ययनं पठितुमारब्धं, तदानीं

पूर्वोपाजितं ज्ञानावरणीयकर्मोदयमियाय, तेन बाहस्वरेणोद्घोषणैरपि तस्याक्षरमात्रमपि मुखे ना-
याति. ततः स गुरुसमीपमागत्योवाच यथा हे जगवन् मम ज्ञानावरणीयं कर्म क्षयं याति तं प्रकारं
दर्शय ? ततो गुरुणात्राणि हे मुने त्वमात्रामाभूत् तपः कर्त्तुं मा रुष मा तुषेति रागद्वेषनिग्रहार्थं
पदं समुद्घोषय ? इति गुरुणोपदिष्टं कुर्वतस्तस्य तत्पदमपि मुखे नायाति, किंतु महता कष्टेन मा
षतुषेति पदं मुखे ध्यायात्. तत आचामाभूत् तपः कुर्वन् माषतुष इति पदं मुखे घोषयामास, अ-
स्पृश्वर्णोच्चारित्वाद्योका हसंतिस्र, तथापि स कोपं न कुरुते, किंतु स्वोपाजितं कर्मैव निंदयामास.
ततो लोके माषतुष इति नाम प्रसिद्धमभूत्. एवं तस्य मुनेराचामाभूत्तपः कुर्वतो माषतुष इति प-
दं घोषयतः प्रज्ञापनापरीषहं सहमानस्यात्मनिदां विदधानस्य द्वादश वर्षाण्यतीतानि. ततः स इदं
घोषयन् शुभ्रध्यानं ध्यायन् सकललोकालोकप्रकाशकं केवलज्ञानमवाप. ततो देवनागिरागत्य केव-
लिमहिमा चक्रे. ततो मह्यं विहस्य श्रुतिश्रो ज्ञानान् प्रतिबोध्य माषतुषः केवल्यनंतचतुष्कमयं शा-
श्वतं स्थानमवाप. इहं माषतुषः साधु—र्चावतः क्षिपपातकः ॥ केवलज्ञानमासाद्य । प्रपेदे पदम-
न्ययं ॥ १ ॥ इति माषतुषकेवलिकथानकं समाप्तं. ॥ अथ मरुदेवास्त्राग्निनीज्जावनां दर्शयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—हृदिभिः समाख्या । ऋद्धिं दद्रुणं लसन्नसामिसस ॥ तत्क्षणं सुहृत्पात्रेण । मरुदेवा सामिणी सिद्धा ॥ १० ॥ व्याख्या—ऋषन्नदेवजननी दारतेन सार्धं हस्तिनं समाख्या ऋषन्नस्वामिनसतीर्थकृतसंपदं 'दद्रुणत्ति' इदं तत्क्षणदेव शुभध्यानेन मरुदेवा स्वामिनी सिद्धा मोक्षं गतेति गार्थार्थः ॥ १ ॥ व्यासार्थस्तु कथानकादवगंतव्यः, तच्च दानकुत्रे ऋषन्नदेवचरित्रे कथितं ज्ञेयं. अथ ज्ञावनायां पुष्पचूलादृष्टांतमाह—

॥ मूलम् ॥—पद्मिजागरमाणीए । जंघाबलखीएमिं आबुतं ॥ संपत्तकेवलाए । नमो नमो पुष्पचूलाए ॥ ११ ॥ व्याख्या—पुष्पचूलायै नमो नमोऽस्त्वित्यथाहार्यमत्यादररूपापनार्थं द्विर्गो वः, 'संपत्तकेवलाएत्ति' संप्राप्तकेवलायै, ज्ञावनयेति शेषः, किं कुर्वत्यै ? 'पद्मिजागरमाणीए' शु-
श्रूषयंत्यै, कं ? अन्निकापुत्रनामाचार्यं, कथं द्रुतं ? जंघाबलेन कीं एं रहितमिति गार्थार्थः ॥ ११ ॥
विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं—क्रमलाकेलिवा मज्जनजिहमा पृथ्वीलिज्जनालोचना-
यमानांतुकजनसंपूरितकामोदीचयां दिशि मथुरा नाम नगर्यस्ति, तस्यां नगर्या धनेन धनदोष-
मो व्यवहारिषुवो गुणानामाकरो देवदत्ताजिधोऽज्जवत्, स देवदत्तः पितृवत्सलः कथंचिन्मानापितरा-

वनुङ्गाप्य वाणिज्यार्थं धनमर्जयितुं दक्षिणमश्रुणं ययौ, तस्यां नगर्यां व्यवहारं कुर्वतस्तस्य तन्नगर-
वासिना जयसिंहजिधानेन केनचिद्व्यवहारिपुत्रेण सह भित्तनाजवत. तयोः परस्परं नेत्रयोरिव मै-
त्री बभूव, तस्य जयसिंहस्य सिंहोदरकूटोदरी पूर्णैर्दुवदना रतिरंजानुरूपा भक्त्यनुष्ठानादिभिरभिका-
नामस्वसाक्षि. अन्त्यदा प्रणे जगसिंहस्तां स्वसारं व्याजहारद्य विचितां रसवतीं कुरु ? यतोऽहमद्य
मित्रेण सह लोहये. ततः सान्निकजगिनी बंधोरनुज्ञया महारसाढ्यां पीयूषरसमन्त्रिणां रसवतीं च-
कार. ततो देवदत्तेन मित्रेण सहितो जयसिंहः कृतस्नानमज्जनो विधिना विहितदेवार्चनस्तां र-
सवतीं लोभतुमुपाविष्टः. ततो देवदत्तः करे कवलकं कृत्वा भ्रमुर्खे मुक्त्वा तां रसवतीं वर्णयत्यहो-
ऽस्या रसवत्याः कोऽप्यतिप्रीणको रसो वर्तते. ततस्तौ मुहूदौ तां रसवतीं भुंजानौ मिथः प्रीतिवार्ता
कुर्वाणौ हास्यं कुर्वन्तौ क्रीडापरयणवद्भूतां. तस्मिन्नवसरे बंधोराज्ञयात्रिका जयसिंहजगिनी प्रेमाभृतं
स्त्यानीकर्तुमिव तयोर्भित्रयोश्चेत्तांचत्तेनानितं चकार. तदानीं तस्याः कंकणरत्नकारकचंचनो मृजः
स्मरश्चसंचारकटोपमां लेजे, तां कंकणरत्नकारकरकां बालां नवयौवनाक्षिरासां समालोक्य दृग्ग-
वहो केनैषा वेधसा जनमनोहारिणी निर्मिता ? एवं चिंतयन् स्मरवेदनां ददौ, तस्या रूपं वृतादि

पात्रे प्रतिबिम्बितं समालोकयन् देवदत्तस्तां चिरालोकनस्पृहो मंदं मंदं बुभुजे. तत्र मित्रगृहे मित्र-
समं लुक्त्वा तदन्निकात्वावर्णाएव मनो मुक्त्वा जयसिंहेनात्यर्थं सत्कृतो देवदत्तो निजागारं ज-
गाम. तेनान्यदा कश्चित्सुहृदन्निकां याचयितुं जयसिंहं प्रति शेषितः, तेन गत्वा जयसिंहो याचि-
तो ज्ञो जयसिंह देवदत्तस्तव मित्रं मन्मुखेन विनयपूर्वं तव जगिनीमन्निकां याचते. एष तव सुहृद-
लभो गुणानामालयः सकलविद्यानामालयः कामरूपी चूपीलविश्रुतोऽन्निकायोभयो वरो वर्तते, जव-
दिब्रया सोऽस्या वरो भवतु, तत्तस्य वचः श्रुत्वा जयसिंहो बलाघे ज्ञो मित्र यत्तयोदितं तत्सत्यमेव,
स ईदृजोवास्ति, परमिमामन्निकां तस्मै दास्ये यदि स ममौकसि स्थास्यति, तमहं देवमिव पूजयिष्ये,
एष परदेशी मया स्थापितो यदा न तिष्ठति, स्वदेशाग्निमुखो यदा याति तदाहं किं करोमि ? य-
दि देवदत्तोऽत्र तिष्ठति तदा मयान्निका दत्ता नान्यथेति मम हृदयं. ततः श्रुत्वा प्रत्यावृत्तो देवदत्त-
सुहृज्जयसिंहोक्तमन्निकावृत्तांतं सर्वं न्यवेदयत्. ततः स देवदत्तोऽन्निकारूपमोहितो जयसिंहोक्तं स-
र्वमणीकृत्य महामहेन तामन्निकाभुदूढवाच, तथा सह सुखं क्रीडन् विषयसमग्रो गतमपि कालं न
विवेद. अन्त्यदा तस्या मातापितरौ पुत्रं स्मृत्वा विरहासहौ लेखं लिखित्वा दक्षिणमधुरांप्रति दूतं प्रे-

ययामासतुः, स दूतस्तत्रागत्य तं देखं देवदत्तस्यार्पयामास. देवदत्तोऽपि तस्य मातापित्रोः कुशलोद्दं-
 तं पृष्ट्वा देखं वाचयति, यथा—हृदंतो हृदयदीर्घ—त्वद्वियोगानियोगयोः ॥ अङ्गीणि कीणतेजांसि
 बभ्रुस्तुलावदावयोः ॥ १ ॥ आकारयति नौ कालः । स आवाभ्यां निषिध्यते ॥ निरयं जराशिरः-
 कंप—मिषात्वनमुत्तमोक्तिं ॥ २ ॥ कुलीन दीनयोरेक—वारं स्वं दर्शयावयोः ॥ समागमेन समा-
 धिश्च । यथा स्यान्मित्रमाणयोः ॥ ३ ॥ एवं मातापित्रोर्देखं वारंवारं वाचयन् श्रवदश्चुर्विचैतयन्
 दुःखांकुरारो विध्यातमदनानलोऽश्रुवारिजिवर्षावद्वर्षं, तत्स्वरूपं वीक्ष्य जर्तुदुःखेन दुःखिता पत्न्य
 त्रिका तमाचख्यौ हे प्राणेश कस्यैष देखो यं वीक्ष्य प्रमत्तानवदनो ब्रूत्वा त्वं रोदनं कुरुषे ?
 एतत्सर्वं सत्यं समाख्याहि ? तव किं दुःखं वर्तते ? देवदत्तस्तां बन्धारे हे प्रिये एष मम जनक-
 देखः, एवमुक्त्वा तस्याः करे स देखः समर्पितः, सापि तं देखं वाचयित्वा तथैव दुःखातुरा जाता.
 ततः सा निजप्राणप्रियस्य हितवांश्या पतिप्रत्येवमाचष्ट, यथा—मा नाथ मज्ज दुःखाब्धौ ।
 बोधयाभ्यद्य बांधवं ॥ अचिरादेव यास्याव । आवामावासमारमनः ॥ १ ॥ ततः सान्निका
 शश्चश्चक्षुरभिलनोत्सुका स्खबंधुमापृच्छ्य सुमुहूर्ते महता सार्धेन परिवृता प्रियेण सहाचारीत, मार्गे

गण्डया सर्वलक्षणसंपूर्णः प्राच्या सूर्य इव तथात्रिकया सुतोऽजनि. देवदत्तेन चिंतितमस्य पुत्रस्य नामादि सर्वं बालकृत्यं मम पितरौ करिष्यतः, तावदस्य पुत्रस्याग्निधानमन्निकापुत्र इत्यहं करोमीति विचिंत्य देवदत्त आन्निकापुत्र इत्यग्निधानं दत्तवान्. ततः क्रमेण मार्गे संचरन् प्रियापुत्रसहितो देव-दत्तः समागतः, पित्रा महामहेन नगरे प्रवेष्टितः. ततः सोऽप्यतिश्रेष्ठा मातापित्रोश्चरणौ नत्वा पुरो निषण्णः. ततो मातापितृभ्यां करे धृत्वा भृशमालिंभ्य निजोत्संभे निधाय शिरसा चाब्राय कुशलं पृष्टः, ततः प्रोक्तं हे पुत्र त्वया तत्र दक्षिणमथुरायां गत्वा व्यवसायं कृत्वा किमुपार्जितं? यदुपार्जितं तत्कथय तथा दर्शय? ततस्तेन तनयः पित्रोत्संभे मुक्तः, दर्शिता च बभूवी, लुक्तं च भयैतरुनमर्जितं. ततस्तौ तस्य संधारणेत्यभिधां चक्रतुः, तथाप्यन्निकापुत्र इति नाम कथितं. ततः स पंचभि-र्धात्रीभिः पाद्यमानो गिरिपुष्पाश्रितश्चंपकपादप इव बबूधे, क्रमेणाष्टवर्षियः पित्वा कलाचार्यसमी-पे स कलाः पाठितः. ततः स पठितकलां द्वात्रिंशद्वर्षाणोपेतः संप्राप्तमध्यवया आपि भोगतृष्णावि-मुखो धर्मासक्तो देवपूजापरः सद्गुरुसेवासावधानोऽन्यत्सर्वमजानन् विद्याभ्यासं कुर्वन् कालं गमयति. एवं काले गण्डति तत्रैकस्मिन् दिने जयसिंहनामा मुनिः शिष्यसंघपरिवृतः समाजगाम. लोकास्तं

महामुनिं वंदनाय ययुः, अन्निकापुत्रोऽपि तद्वंदनाय गतः, तस्य मुनेर्दर्शनां श्रुत्वा समुत्पन्नवैराग्यो
मातापित्रोरनुज्ञया शिवसाम्राज्यदायकं व्रतं ज्ञेजे, यथा—कल्याणमयमात्मानं । शोधयित्वा तपोऽ-
ग्निभिः ॥ स मुक्तिमुकृतयैव । तिरन्त्रचित्तं व्यधात् ॥ १ ॥ अथीतसकलशास्त्रः स गुरुणा योग्यतां
ज्ञात्वाचार्यपदे स्थापितः. एवं लब्धाचार्यपदो बहुशिष्यसमूहसमावृतोऽन्निकापुत्राचार्यो मह्यं विहरति.
इतश्च सोऽन्निकापुत्राचार्यो वार्धके सपरिहृदो गंगोपकंठस्थं स्वर्गपुरीसन्निधौ पुष्पभद्राख्यं
नगरं गतः. तत्र पुष्पकेतुनामा नृपोऽभवत्, तस्य पुष्पवती नाम पट्टदेव्यस्ति, तयोर्जितस्मरतित्तुती
पुष्पचूलपुष्पचूलानामानौ युग्मजौ पुत्रपुत्र्यावचूतां. तावन्योन्यप्रेमशालिनौ विरहासहावन्योन्यविर-
हे निधनं यातुकामौ ज्ञात्वा राजा पुष्पकेतुर्दध्यावस्याः पुष्पचूलायाः कन्याया योग्यः कोऽपि वरो
नास्ति, तथा पुष्पचूलपुत्रयोग्या कापि कन्या नास्ति, तर्हि केनाप्युपायेन युगादिधर्मसंवाहनयोः
पाणिग्रहणमंगलं करयामि, एतौ पृथक्पृथक्निवाहितौ मिथो विरहज्वरातौ निधनं यास्यतः, अतयो-
रकुशलं ममाप्यकुशलं भविष्यति, मय्यकुशलं ज्ञात्वा प्रजा पीड्यते, प्रजापीडनतो मम नरके गति-
र्भविष्यति, अतोऽहं येन केनाप्युपायेनानयोः पाणिग्रहणमंगलं करयामि. न्यायांधकृपरूपं नृपतिरिदं

विचिंत्य पुरप्रधानपुरुषान् समाह्वयेदमन्यथाहोः प्रधानपुरुषा अंतःपुरांतर्पद्मं जायते तस्य स्वेज्या
 विलासाय को विभुः? राज्ञो हृदय चिंतिनमजानतैः प्रधानपुरुषैरुक्तं स्वाभिन्नं यदंतःपुरे रहनं समुत्प-
 द्यते तस्य राजा विभुः, तस्य यत्किंचिद्वाजा करोति, तत्कोऽपि न निवारयति. एवं लब्धं कृत्वा लब्धा-
 दनुमतिं लब्ध्वा प्रियया निषिद्धोऽपि तत्पुत्रपुत्रीमिश्रुनं मिश्रो व्यवाहयत. एतत् स्वरूपं वीक्ष्य
 पुष्पवती तयोर्जननी वैराग्याद् व्रतमाददे, तयोर्जनको मृगालोऽपि कियता काशेन निवनं गतः, तस्य
 स्थाने मंत्रिमुख्यैः पुष्पचूडो राज्ये निवेदितः, स पुष्पचूडो राजा पुष्पचूडोपहृदेव्या समं देवराज
 इव जोगान् बुभुजे. अहोऽस्मिन् संसारे कामांधः किमपि कृत्याकृत्यं न जानाति. एवं तस्य राज्यं कु-
 र्वतः सुखेन कालो याति. अथ पुष्पवती देवी व्रतं परिपाल्य मृता सती देवेषुत्पन्ना, तेन देवेनावधि-
 ज्ञानेन ज्ञातं, मम पुत्रपुत्रीयुग्मं महदन्याये प्रवर्तमानमस्ति, अहो एतावेवंविधं वक्तुमप्यशक्यं पापं
 कृत्वा नरके यास्यतः, तर्हिहं तथा करोमि यथैतौ नरकातिथित्वं न व्रजत इति विचिंत्य स जननीदे-
 वः पुष्पचूडायै प्राक्प्रीतिवशात्स्वप्ने ज्योत्पादकाक्षरकान् दर्शयामास, एषा पुष्पचूडा नरकैषम्यजीता
 कंपमानशरीरा चर्तुर्रेषे समानास्य यथा दृष्टाक्षरकान्यवेदयत्. ततः स राजा सर्वान् दर्शनिनः समाह्वय

नरकाः कीदृशा ज्ञवंतीति पप्रह, तैः प्रोक्तं जोगानासी रोगा विरोगा आर्तिरित्याद्येवं नरकाः. तत्र श्रुत्वा राज्ञी जहास. ततो राजान्निकापुत्राचार्यातिके गत्वा गुरुः त्वा नरकस्वरूपं पप्रह, हे जगवन्नरकाः कीदृशा ज्ञवंति ? ततस्तेन गुरुणान्निकापुत्रेण तथा निरूपिता यथा तस्य प्रियया दृष्टा; राज्ञी-
 ज्ञे कश्चिताश्च. तदानीं पुष्पचूडान्निकापुत्राचार्यं पप्रहाहो शुभमन्निरपि नरकाः किं स्वप्ने दृष्टाः ? तत्र स्या वाक्यं श्रुत्वान्निकामूरय आचरन्नुहं ज्ञातुके वयं श्रीमतीर्धेशशासनाददृष्टमपि जानीमः, पुनः सा पुष्पचूडा स्मरि पप्रह हे जगवन् केन कर्मणा नरके गम्यते ? गुरुः प्राह—मायामानकुथाकाम—
 लोत्रमात्सर्यतः कृतं ॥ कर्म स्यान्नरकायेति । तां पुनर्मुनयो जगुः ॥ १ ॥ तद्गुरुन्निरक्तं वाक्यं श्रुत्वा सा स्वगृहं गता. पुनर्निर्द्यायां स देवः स्वप्नांतरे तस्याः स्वर्गानपि दर्शयामास. सापि प्रगे राज्ञः समीपं गत्वा स्वप्ने दृष्टान् स्वर्गानप्याख्यत. तत्र श्रुत्वा मुदितमानसो राजान्यदर्शनिनः स्वर्ग-
 स्वरूपं पप्रह, ते जगुर्नरिणः संपदिष्टसंयोग इत्याद्येव भर्गः. तन्निशम्य राज्ञा चिंतितमेते किमपि न जानंति. ततोऽन्निकापुत्रमूरैः पृष्टं स्वामिन् स्वर्गाः कीदृशा ज्ञवंति ? ततस्तेन गुरुणा यादृशाः पुष्पचूडायाः स्वप्ने दृष्टास्तादृशा गुरुणाप्युक्ताः. ततः पुष्पचूडया पृष्टं स्वामिन् स्वर्गो केन कर्मणा

गम्यते ? गुरुणोक्तं चारितारस्वर्गापवर्गयोः प्राप्तिर्भवति, यथा—स्वर्गापवर्गयोर्मार्गः । यतिधर्मोऽथ नि-
र्मले ॥ दर्शिते मुनिनाथेन । संविभैवं जगाद सा ॥ १ ॥ प्रभो प्राणेशमापृच्छ्य । गृहीयामि व्रतं हुतं
द्रव्युक्त्वा पृष्ठति गत्वा । तदर्थं नृपमादरात् ॥ २ ॥ जगाद जगतीशस्वा—मनुजानाम्यदः प्रिये ॥
ममैवौकसि गृहीषे । द्वाद्वां दीक्षावती यदि ॥ ३ ॥ इति राज्ञो वचः सा प्रतिपेदे. ततः सा पुष्प-
चूला महामहेनाभिकापुवाचार्यानि के प्रव्रजिता. ततः सा साध्वो निरतोचारं चारित्रं पात्रयामास.
एवं काले गल्लयेकस्मिन् समये श्रुताङ्क्यारपरणो जगवानभिकामनुराचार्यो द्वादशाब्दिकं दुर्निर्द्वं
द्राविनं विज्ञाय निःशंकं स्वपरिवारं पृथक्पृथग्देशेषु व्यहारयत्. स्वयं वृद्धत्वाज्जंघाबलहीणत्वाच्च
तत्रैव तस्थौ, ततः सा पुष्पचूलांतःपुरातथा नगरालुलान्नपानखादिमस्वादिमादिसर्वं समानीयाभि-
कापुवाचार्याय सदा ददा, पित्रे पुत्रीव लज्जिताक् सा पुष्पचूलागुरोरगलानव्रत्या वैयावृत्यं कुर्वाणा
शुलभ्यानवह्निना वनयातिकर्मधनानि दग्धा केवलज्ञानमासादयामास. सा पुष्पचूला केवलज्ञाने-
न ज्ञात्वाऽमार्गितं गुरोरग्रीहं सारभूतं यत्किंचिद्वलोपयते तदेवार्पयति, दिने दिने तेनैव वस्तुना
वैयावृत्यं करोति. एकदा तां स मुनीन्दुर्जगौ हे वत्से मम मनोऽग्रीहं प्रत्यहं त्वं कथं समानीयार्पय.

सि ? तयोक्तं जगवान् यस्य सदा संनिहितो जवति स तद्भावं किं न वेत्ति ? सान्प्रदां बुद्धे वर्षति
 पित्रं समानिन्ये, तदा स्मरिष्वे हे वरसे त्वं श्रुतज्ञासि, श्रुतज्ञानेन सर्वे जानासि, अतः प्रोच्यते
 एकोऽयं ममापराधो यदयार्थसमानोत्साहारं गृह्णामि, त्वमप्यपराधे वर्षस्यत्साहारं समानीयार्थयसि,
 तत्किं ? त्वं श्रुतज्ञा, श्रुतज्ञानेन सम्प्रगृह्णात्वा यथास्माकं परलोकहितं जवति तथा कुरु ? अशुद्धा-
 हारश्रवणे जिनेन महात्र दोषे लुक्तः. ततस्तथा पुष्पचूलासाध्या प्रोक्तमहमचितैरप्यैरचिते पथि
 समेतास्मि, तेनैष शुद्ध आहारो मयानितः. न त्वशुद्धः, कल्पनीयो न त्वकल्पनीयः, पुनः स्मरि-
 णोक्तं त्वयाप्यस्याचितता कथं ज्ञाता ? तथा प्रोक्तं सकललोकात्मकप्रकाशकेन केवलज्ञानेन.
 ततः स्मरिहाहो मया केवल्याशातना विहिता, द्रव्यत्वा मिथ्यादुःकृतं ददौ, तद्वत्वा संयोजितक-
 रकमलो विनयावनम्रदेहोऽन्निकापुत्राचार्यो गुरुः केवलजिनीं प्रपन्नं हे जगवत्सहं सेत्स्यामि न वा ?
 ममोपरि कृपां विधाय सर्वे समादिता ? केवल्याह गंगासुतरतां जवतां केवलं ज्ञावोति तस्या वाक्यं
 श्रुत्वा स्मरिष्व जैनैः परिहृतो गंगासुतरितुं नावामारुढः, यत्र यत्र पार्श्वे स्मरिर्निवासुपाविशत्तत्र पा-
 र्श्वे सा नौ जले ननाम. ततः स्मरिर्नौपार्श्वे परिहृत्य नौमध्यमध्यासिनः, ततः सा नौ सहृद्दृष्टव.

दाक्रांतैव जले सर्वतो भ्रुमितुं क्षमा. ततो जनैरुक्तमहो एष मुनिर्महापापी वर्तते, अस्य पापे-
 नैते सर्वे लोका यानारुढा निधनं यास्यति. ततस्तैः सर्वैरपि जनैरुक्तमयं मुनिर्जीह्वीतोये प्रद्वि-
 ष्यतां? तदानीं स मुनिर्लोकैर्यवज्जले क्षिप्त्वावत्कयाचिद्दर्शनद्विषा देव्या पतंस्त्रियूत्रे धृतः, त-
 दानीं स मुनिर्दुर्ध्वो धिक्कामक्यायविनाशिनं यतो मम रुधिरैरेतेऽप्यक्रायिका जीवा निधनं या-
 स्यतीत्येवं ज्ञावनां ज्ञावयन्तत्कृत्केवलो मृतवा मोक्षमगमत्. तत्र समागतो जीर्वाणवर्गस्तेन तस्य म-
 हासुनेर्निर्वाणमहिमा चक्रे. ततो लोकैरुक्तं योऽत्र गंगातीर्थे निधनं याति स मुक्तिर्जायन्वति, य-
 थैष मुनिर्मोक्षं गतस्तथान्येऽप्यत्र मोक्षं यास्यतीति, तद्दिनादारभ्य तत्र प्रयागनामतीर्थं प्रावर्तत. यतः
 —जायं पयागतिहं । देवेहिं कयाद्रं जस्स महिमाए ॥ गंगाए अंतगनं । तं वंदे अब्रिध्याब्रतं
 ॥ १ ॥ अथ पुष्पचूला साध्वी मह्यां विहस्य ज्ञान्वा प्रतिबोध्य सकलकर्मक्षयं कृतवानंतानंदमयं
 मोक्षं जगाम. द्रुहं साध्वीशिरोरत्नं । पुष्पचूला महासती ॥ शुभ्रज्ञावनया लेजे । केवलज्ञानमु-
 ज्ज्वलं ॥ १ ॥ इति पुष्पचूलाकथानकं समाप्तं ॥ अथ गौतमदीक्षिनपंचदशशततापसज्ञावनां
 प्रदर्शयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पनस य तावसाणं । गोअमनामेण दिनदिक्काणं ॥ जण्णकेवलाणं । सुह-
भावाणं नमो ताणं ॥ १२ ॥ व्याख्या—पंचदशशततापसेन्यः, चतुर्थ्यर्थे षष्ठी, गौतमनाम्ना गणधरे-
ण, 'कचिन्नाहेणेत्यपि पाठः,' 'दिष्णदिक्काणंति' दत्तदीक्षेन्यः, पुनः कथंभूतेन्यः? 'जण्णत्ति' ज-
रणं केवलं 'नाणं' ज्ञानं येषां ते जण्णकेवल्लास्तेन्य जण्णकेवल्लेन्यः, तव हेतुद्वयं विशेषण-
माह—'किंभूतेन्यः? शुभभावेभ्यस्तेन्यः प्रसिद्धेभ्यो नमोऽस्तीति गार्थाः ॥ १२ ॥ विस्तरार्थस्तु
कथानकादवसेयस्तकथा पुनस्तपःकुलके तुर्यगाथायां श्रीसुधर्मास्वामिकथायां कथिता वेदितव्या,
पौनरुक्त्यदोषत्वान्न पुनरुच्यते. अथ स्कंदकाचार्यदिष्याणं भावनां दर्शयति—

॥ मूलम् ॥—जीवस्स सरीराजं । ज्ञेयं नाजं समाहिपत्ताणं ॥ जण्णदियनाणाणं । खंदग-
सीसाणं नमो तेसिं ॥ १३ ॥ व्याख्या—तेन्यः स्कंदकाचार्यदिष्येभ्यो नमोऽस्तु नमस्कारो भवतु,
अत्र चतुर्थ्यर्थे षष्ठी, कथंभूतेन्यः? समाधिं प्राप्तेन्यश्चेतःस्वास्थ्यं गतेभ्यः, किं कृत्वा? 'नाजंति'
ज्ञात्वा, कं? ज्ञेदं, कस्य? जीवस्य, कस्मात्? शरीरात्, पुनः कथंभूतेन्यः? 'जण्णदिप्पत्ति' तेन
चेतःस्वास्थ्येन वसुतो भावनयोत्पादितं केवलज्ञानं यैस्तेन्य द्रति गार्थाः ॥ १३ ॥ विस्तरार्थ-

स्तु कथानकादवसेयस्तच्चैवं—अस्मिन् जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे श्रावस्तीनामनगरीस्ति, तस्यां नगर्यां जि-
तशत्रुनामराजास्ति, तस्य राज्ञो धारिणी नाम पट्टदेव्यस्ति, तयोः पुत्रो रूपनिर्जितसुरेशो जीवा-
जीवादितत्वज्ञः सर्वशास्त्रनिपुणः स्कंदको नामाब्रूत, तस्य राज्ञः पुत्री स्कंदकानुजा पुरंदरा नाम्ना-
सीत्, सा कुंभकारकृतपुरस्त्रामिना राज्ञा दंनकिनोदूता, एकस्मिन् दिने दंडकिना राज्ञा द्विजातीयपा-
लको नामामात्यः केनचित्कार्येण तत्र प्रेषितः, तत्रायानो वेजिणा निवेदिनो राज्ञा सभायां प्रवे-
क्षितः, सोऽतितुष्टो नृपांतिकमासदत्, राज्ञा भृशं गौरवितो जामातुः कुशलं पृष्टश्च, ततस्तेन राज्ञः
पुरतः प्राभृतं भुक्त्वा कुशंलादिसर्वं निवेदितं, ततो राज्ञा जितशत्रुणा स सुखोत्तारके स्थापितः,
सोऽन्यदा नृपास्थानमंडपे समासीनो धर्मकथां कथयन् स्कंदककुमारेण महात्मना धर्मस्वरूपं युक्ति-
क्षिरूथा पृष्टो यथा तस्य कुमारस्य किमभ्युत्तरं दातुं न शशाक, तदा कुमारेण धर्मस्वरूपं प्रोक्तं,
यथा—या देवे देवताबुद्धि—गुरौ च गुरुनामतिः ॥ धर्मे च धर्मधीः शुद्ध्या । सभ्यक्त्वमिदमुच्यते
॥ १ ॥ सभ्यक्त्वमूलाणि पंचा—एवतानि गुणास्त्रयः ॥ शिक्तापदानि चत्वारि । व्रतानि गृहमेधि-
नां ॥ २ ॥ इत्यादिसभ्यक्त्वमूलं श्राद्धव्रतं सर्वेषां सदसि स्थितानां पुरः समाख्याय मिथ्यात्वधर्म-

स्तिरस्कृतः, स पात्रकोऽपि मनसि प्रद्वेषं वहन् कुमारं दाशंस. तनो राजगर्पाणि कृत्वा स स्वस्था-
नमगमत्, परं मनसः कषायं नामुंचत्.

अथ स स्कंदककुमारो ज्ञानवांस्तत्त्वज्ञ आवाद्यादपि वैराग्यवासिनोऽनित्यजावनानां जाययन्
संसारसारतां चिंतयन् विषयविमुखनया शांतरससमासन्नस्तस्थौ. अथान्यदा श्रीमुनिमुव्रतस्वामिस-
मागमनं वनपात्रेन विज्ञप्तं, तत् श्रुत्वा तस्या वर्धार्पनिकां दत्त्वा जिनशत्रुनाद स्कंदककुमारेण सहि-
तः सपरिकरः स्वामिनं वंदनाय निर्ययौ. तनो जगवता श्रीमुनिमुव्रतेन देशना दत्ता, तां देशनां
श्रुत्वा स्कंदककुमारो विशेषतो वैराग्यमापन्नः, पितुराज्ञया पंचशतपुरुषैः समं संयममग्रहीत्, क्रमे-
णाधीनसिद्धांतः प्राप्तस्वरिपदः कुंजकारकृते गंतुं स्वामिनमपृष्ठत्, स्वामिनोक्तं तत्र ते सशिष्यस्य प्रा-
णांतर्कोतरायो वर्तते, स्कंदकेनोक्तं स्वामिन्! किमहमाराधको विराधको वा तत्र ज्ञविष्यामि? गु-
रुणोक्तं त्वहिष्याः सर्वेऽयाराधका ज्ञविष्यन्ति, परं त्वं विराधको ज्ञविष्यसि. ततस्तेन चिंतितं मयि
विराधके ममैते शिष्या आराधका ज्ञवन्ति चिंतयित्वा जिनं नत्वा तैः पंचशतशिष्यैः परिवृतो
नियतियंजितः स्कंदकाचार्यः कुंजकारकृते नगरेऽगमत्, यतः—उदयति यदि ज्ञातुः पश्चिमायां

दिशायां । विक्रमति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां ॥ प्रचलति यदि मेरुः शीतलां याति वह्नि-स्तदपि न चलतीयं जावनी कर्मरेखा ॥ १ ॥ तथावश्यं जाविजावानां प्रतिकारो न विद्यते. इतश्च स पात्रकः पापात्मा स्कंदकाचार्यं शिष्यसमूहपरिवृतं समागतं श्रुत्वा प्राक्संजातभ्रूमिस्सराः क्रूरहृदयोऽधमाधमो मुनिस्थानयोग्येषु वनेषु सर्वत्र भुक्षेत्समनरैर्भूदमायुधानि न्यधात्. अथ राजा तत्र वंदनार्थं समागतः, स्मरति, दर्शना दत्ता, राजा दंभक्यत्यंतं संतुष्टः. तस्मिन् समये तेनाजग्वेन पापात्मना पात्रकैः पात्रं छिन्नाः परिवृतो जगज्जगतपरिणामः स्तोकमुन्नतैः परिवृतं वंदनायागतं ज्ञात्वा जवंतं हत्वा राज्ञं गृहीष्यति. राज्ञोक्तं नोः पात्रकैतेषां समीपे शस्त्राणि न संति, तर्ह्येन मुनयो मां कथं हनिष्यंति? तेनोक्तमेतैः शस्त्राणि ब्रूमौ गोपितानि, राज्ञोक्तं त्वया कथं ज्ञातानि? तेनोक्तं मम केनाप्युक्तानि दर्शितानि च, अहं जवंतं तानि शस्त्राणि दर्शयामीत्युक्त्वा तेन पापमना पात्रकेन स्वगोपितानि शस्त्राणि सर्वाण्यपि दर्शितानि, कथितं च हे राजन्नेतन्मया सम्यग्निरीक्ष्य जगद्धितेजुना निवेदितं, अथ यत्कार्यं तत्त्वं कुरु? राज्ञोक्तं नोः पात्रकामीषां निग्रहे त्वमेव मया नियुक्तः,

एतात् मुनिवेषधारकान् सर्वोत्त्वं गृहाण ? ततः स पालकः पापात्मा तिलपीप्पनं दैरवयंत्रं समानीय
स्कंदकाचार्यं तद्यंबसमोपे स्थापयित्वा तत्पुरस्तानेकैकशः साधुंस्तिलवर्णलयामास, यथा—अपारोप्य
पश्यतः सूरै—दुर्धने तिलपीप्पने ॥ साधूनेकैकशः सर्वान् । पीलयामास पालकः ॥ १ ॥ अपाराध-
नावनास्ते तु । स्कंदकाचार्यसन्निधौ ॥ द्युतक्रकैवलीजाव—जाजो जेजुः शिवालयं ॥ २ ॥ एवं
तेन पाप्मना पालकेन मुनीनामेकोनपंचशत्यां पीप्पितायां पालकं स्कंदको जगाद ज्ञोः पालक
मामनापीड्य मत्पुर एवं बालमुनिं मा यंत्रे क्षिप ? अयं मम स्नेहोचितोऽतोऽस्मिन् यंत्रे पूर्वं क्षिप्ते
मम मनो भृशं दुर्नोति, तस्मात् पूर्वं मां यंत्रे क्षिप ? जवत्पार्श्वे एतावन्मात्रमहं मार्गयामि, एवं बहू-
क्तोऽपि स पापः पापान्न विराम, यतो भाविनं जावं को निवारयति ? ततस्तेन पापेन स बालमु-
निः कृताराधनो विहितानशनस्तस्य गुरोः पुरतो यंत्रे क्षिप्तः, सोऽपि तथैव शुक्लध्यानेन मृत्वा मो-
क्षमगमत्. एतावंतं कालं सुस्थमनसा ते सर्वेऽपि मुनयो गुरुणा मोक्षं प्रापिताः, अथ तेन बाल-
मुनिना मोहितेन गुरुणा कोपवशाद्भिदानं कृतमहोऽनेन पाप्मना विप्रेण ममोक्तं न कृतं, यतो य-
दि मम तपसोऽस्य माहात्म्यं ज्ञावेत्तर्ह्येतन्नगरस्य नृपस्य राजस्य पालकस्य च दाहको जवेयं. एवं

कृतनिदानः स्कंदकार्यस्तेन यंत्रेण पीडितो मृत्वात्रिकुमारदेवेषूपन्नः. तस्य स्कंदकार्यमहामुने
 रजोहरणं रुधिरारक्तं करत्रांत्या शकुनिका रजसा नीत्वा यावता भ्रमति तावता नरजोहरणं तस्या
 मुखात्पुरंदरयशाराज्ञीपुरः पतितं, तथा स धर्मध्वजः समुपलङ्घितः, यथा—देवदत्तमहारत्न—कंब-
 लवेष्टितो गुरोः ॥ धर्मध्वजः कुत इति । पृष्ठे ज्ञातं तथा जनात् ॥ १ ॥ ततस्तथा राज्ञोऽग्रे समाग-
 ल्य राजा तिरस्कृतो हे राजेन्द्र त्वयाविमृष्टं कृतमेतत्पापं तव फलविध्यति, आदेशाग्रामनगरपुरादेः स-
 र्वस्य क्षयो जविष्यति, अनेन पापेन त्वं नरकं यास्यसि. हे राजंस्त्वया तस्य पापिनो विप्रस्योक्तं
 कृतं तद्युक्तं न कृतं, यतः प्रायो विप्राः पापिनो जनति, पापपरायणा अकार्यकारकाः कथमपि पा-
 पान्न निवर्तते, यतः—एते नद्या वि. धूर्ता । जक्ता चौरेश्वरास्तथा ॥ नृशंसा निजपाः किं किं ।
 सूत्रकंला न कुर्वते ॥ १ ॥ एवं राजानं कथयंतीं राज्ञः कारितं कम शोचयंतीं तां शासनस्याधि-
 देवता श्रीमुनिमुव्रतस्यामिनोतिके निन्दे, सापि पुरंदरयशा वैराग्यात्संयमं प्रपेदे. अथ स्कंदका-
 चार्यो ज्वालाजिह्वकुमारतां प्रयत्नः प्रयुक्तावधिज्ञानः समुत्पन्नक्रोधाग्निना जाल्वद्यमानस्तं वैरं स्मरंस्त्व-
 रितं तत्रागात्. ततस्तेन तन्नगरं स्राष्ट्रदंडकिराजनं पापात्मानं पातकं प्रजाश्च दग्धाः, वैरनिर्घात-

नं कृतं, तस्मिन् स्थाने दंनकरणं जातं, अथापि तत्र तृणसत्रमपि नारोहति. इहं श्रीरुद्रकाचार्य
—विनेया विशदाशयाः ॥ द्युतकृत्केवलीभूय । महानंदं प्रपेदिरे ॥ १ ॥ इति श्रीरुद्रकाचार्यशि-
ष्यपंचशतीकथनकं समाप्तं. अथ द्वावनायां दुर्गतादृष्टान्तमाह—

॥ मूलम् ॥—सिरिवरूमाणपाए । पूयंती सिंदुवारकुसुमेहिं ॥ द्वावेण सुरलोए । दुगायनरि
सुहं पत्ता ॥ १४ ॥ व्याख्या—श्रीवर्धमानस्वामिपादौ पूजयंती, कैः? सिंदुवारकुसुमैर्निर्मुडीकुसुमैः,
केन? द्वावेन मनसा पूजां ध्यायंतीत्यर्थः, दुर्गता नारी निर्धनवती सा सुरलोके देवलोके सुखं प्रा-
प्नोति गार्थार्थः ॥ १४ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चेवं—अस्मिन् नरतक्षेत्रे श्रीकांतायां न-
गर्यां जितारिर्नाम्ना राजास्ति, तस्मिन्नगरे दारिद्र्योपडुतैः। स्थविरा वराकिका परिवसति. अन्यदा
तस्मिन्नगरे श्रीवीरजिन्ननायको देवासुरनरविद्याधरसंघपरिवृतः समवासाभिंत. तस्मिन् समये राजा
जितारिः समस्तनगरिकप्रजापरिवृतः सर्वधर्मां संयुतो वीरवंदनाय निर्ययौ. तदानीं सा स्थविरा का-
ष्ठजारकं गृहीत्वा गृहाक्षिमुखो वलमाना राजादिपूजितं जिनं दृष्टवती, हर्षप्रकर्षतो विस्मितचिन्ता
सा चिंतयामासायमेव देवो भगवान् विश्वेश्वरो विश्ववंदितः सुरासुरनमस्कृतस्त्रिलोक्यपूजितः श्रीवीरः,

अहमप्येनं जगवंतं पूजयामि, यतो मया प्राञ्जवे नायं पूजितो जिनेश्वरस्तेनाहमस्मिन् जन्मनी-
दृशा दुर्गता जाता, तर्ह्यहं सांप्रतं जगवंतं पूजयामि, यत एष जगवान् पुण्यादिभिः पूजितो जगवंतरे
मोक्षसौख्याय स्यादिति चेत्तसि विचिंत्य प्रवर्धमानत्वात् काष्ठभारकमेकांते कुबचित्सुस्थानके सु-
त्वा सिंदुवारादिपुण्याणि छात्वा श्रीवीरपादानर्धितुमगात्. सा मार्गं यातो दुर्बलत्वाद् बृहत्त्वाच्च क-
स्मिंश्चत्कीलके स्वक्षितपादा पतितः जगत्पूजाध्यानतत्परा मृत्वा शुभभागतः महर्षिकदेवतया स-
मुत्पन्ना, तेन देवेनावधिज्ञानं प्रयुक्तं, तेन ज्ञानेन स्वस्य देवत्वकारणं ज्ञानं यदहं पूर्वजन्मनि दु-
र्गताश्रयं, जिन्नपूजाध्यानतो मृत्वा देवो जानस्त्वर्हि सांप्रतं वीरं नंतु यामीति विचिंत्य स देवो ज-
गदुत्पाते वंदनाय समागतः. अत्रांतरं जगद्वंदनाय समागतो जिनारिराजा वीरं नत्वा समुपविष्टः,
स्वामिना देशना दत्ता, तां देशनां श्रुत्वा विनयावनम्रदेहो राजा पृहति हे भगवन्नेष देवोऽजीव-
द्भुतिमान् दृश्यते, तत्किं कारणं? स्वाम्युवाच हे राजन् या स्थविरा त्वया कीलके स्वक्षिना मृता
दृष्टा, सा पूजाध्यानतो मृत्वा देवेषु महर्षिकदेवो जातः, सोऽयं देवः सांप्रतं मय वंदनाय समागतः,
तदानीं राजा चिंतयत्यहो जगत्पूजामाहात्मयं यदनया पूजाध्यानतः स्वल्पेनापि कात्रेनैवंविधा

देवर्द्धिः संप्राप्ता, पुन स्वाभिना प्रतिपादितमेव देवः स्तोत्रकजांते मोक्षं यास्यति. भावपूजाप्रजावे-
ण । दुर्गता देवताभवत् ॥ तस्मात्पूजाविधौ यत्नः । कार्यः कामितदायकः ॥ १ ॥ इति दुर्गताक-
थानकं समाप्तं ॥ अथ दर्दुरांकदेवदृष्टांतेन ज्ञावनां दर्शयति—

॥ मूलम् ॥—ज्ञावेण भुवणनाहं । वंदेजं ददुदुरोवि संचलित्वं ॥ मरिज्जण अंतरात्ते । नि-
यनामांको सुरो जालं ॥ १५ ॥ व्याख्या—ज्ञावेन भुवन्ननाथं विब्रुवनस्वामिनं श्रीवीरं वंदितुं न-
मस्कर्तुं दर्दुरो मंरुकोऽपि संचलितो वंदनाय वाप्या निर्गतो वापीसमवसरणयोरंतरात्ते कस्यचिद-
श्वस्य पादेन हतो वीरवंदनध्यानस्थो मृत्वा सौधर्मदेवलोके दर्दुरांकनाम्नि विमाने निजनामांको
दर्दुरांक इत्यर्थः, सुरो जात लुपन्न इति गाथार्थः ॥ १५ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्त्वैवं
—एकस्मिन् समये जगवान् ज्ञातनंदनश्चतुस्त्रिंशदतिशयैर्विराजमानश्चतुर्दशसहस्रसाधुषदत्रिंशत्स-
हस्रसाध्वीपरिवृतो देवदेवीजिराहतोऽष्टमहाप्रतिहार्यसहितः पृथिव्यां विहरन् मगधदेशमंक्रते राज-
गृहनगरे गुणशिले चैत्ये समवसृतः, देवैः कृते समवसरणे स्वामी पूर्वद्वारेण प्रविश्य पूर्वाग्निमुखः
सिंहासने समुपविश्य सर्वज्ञांजुषा गिरा मातृवकैश्चिकीर्णामरागपवित्रया देशनां चक्रे, तावतोद्या-

नपात्रकेन वर्धितो राजा श्रेणिकस्तस्य दानं दत्त्वा सपरिकरो जगवद्वन्दनाय निर्येयो, जगवंतं सम-
 वसरणसिंहासने समुपविष्टं त्रिःप्रदक्षिणापूर्वं स्तुत्वा विधिवद्वदित्वा यथास्थाने समुपविश्य जगवद्दे-
 शानां शृणोति, तावत्तैकः कुष्टी भालकायो जिनपादौ नत्वा तीर्थेऽसमोपे निषसाद. ततः स ऋय-
 सा निजपुरीषेन निःशंको जगवतः पादौ बन्दनेनेव चर्चयामास. तत् स्वरूपं वीह्य क्रुद्धः श्रेणि-
 को दध्यावहो पापीयान् जगवतः श्रीजनस्य जगन्मान्यस्य सुरेन्द्रपूज्यस्य महदाशातनां करोति,
 द्यतोऽयं वध्यः कथमपि न मोच्य द्यति. एवं श्रेणिको यावच्चितयति तावज्जिनैर्द्रेण ह्युते स कुष्टि-
 कः प्रोवाच श्रियस्व ? श्रेणिकेन श्रुते चिरं जीवेत्युवाच. ज्ञाथाभयकुमारेण श्रुते जीव वा श्रियस्वे-
 त्युवाच, कालस्यैकारिकेण ह्युते मा जीव मा श्रियस्वेत्युवाच. तद्वचनचतुर्कं श्रुत्वा पुनः श्रेणिको
 दध्यावनेन जिनं प्रति श्रियस्वेति कथमुक्तं ? ततो रुष्टः श्रेणिको निजजटानित्यादिशङ्को जटा द्यतः
 स्थानादुद्धितोऽसौ कुष्टी भवद्भिर्ग्राह्यः, कथमपि न मोच्यो यतोऽसौ वध्यो जिनादातनाकारित्वात्.
 ततो देशानांते जगवंतं नत्वा कुष्टी समुद्धितः, ततः श्रेणिकभटैः सह रुक्मे किरतैः शूकर द्यव. स
 कुष्टी तेषां नर्वेषां पश्यतामेव दिव्यरूपधरस्तत्क्षणादेवांबरे जल्पपात देहविषाजिनवभानुमानिव.

एष सर्वोऽपि वृत्तान्तः पत्तिन्नी राज्ञोऽग्रे निर्वोदितः, राजा सर्वज्ञं विद्मपयति हे जगवन्नेष कुष्टी स्वदे-
हात्पुरीषेन तव पादौ चर्चयन् मया दृष्टः स कोऽस्ति? भगवानाह राजन्नेश देवोऽस्ति, पुनः श्रे-
णिकेन पृष्टं हे जगवन्नेष केन हेतुना कुष्टीभूतः? भगवानाह श्रूयतां?—

वत्सदेशे विश्रुता कौशांबीनामनगर्यस्ति, तस्यां नगर्यां शतानीको नाम राजास्ति, तस्यां न-
गर्यां दरिद्राणां मूर्खो मूर्खानामवधिः सेरुकनामा द्विजोऽद्भुत, सोऽन्येभ्यः स्त्रियान्नाणि लो जट्ट
मम स्तूतिकर्मावसरः समायातः अतस्तत्वं मदर्थे भूतं समानय? स प्रोवाच हे प्रिये मम किमपि
कौशल्यं नास्ति, भूतं कथ्यमानयामि? साधून्वे लो जट्ट राज्ञः समीपे याहि? गत्वा च पार्थिवं से-
वस्व? पृश्निव्यां पार्थिवादन्धः कोऽपि कल्पपादपो नास्ति. ततः स विप्रः पुष्पफलादितैकनै राजानं
सेवितुं प्रवृत्तो रत्नेभ्यः पुमान् सात्ररमिव, कदाचित्कौशांबी चंपेशेनागत्य रुह्ये, सानीको राजा श-
तानीकः कौशांबीमध्ये तस्थिवान् बीजमध्ये भुजंग इव, एवं काले गड्ढति चंपेशः स्तोकबलः प्रावृ-
षि काले स्वाश्रयं प्रति प्रवृत्तः, एवं सैनिका अपि शतानीकमकिंचित्करं ज्ञात्वा केचित्स्वजनान् मि-
लनाय यांति. अथैकस्मिन् दिने सेरुकविप्रः पुष्पफलादित्यमुद्याने गतोऽद्भुत, तेन चंपेशसैन्यं स्तो-

कं दृष्टं, तद्दीक्ष्य हुतमेत्य श्रतानीकं व्यजिज्ञापद् हे स्वामिसते रिपुश्रंषेः श्लोकसैन्यपरिवृतो वर्तते, श्लोकबलो जगदंष्ट्र जरा द्वय सांप्रतं स युग्राह्यो वर्तते. तद्वचः साधु मन्यानो राजा श्रतानीकः सर्वाजिसारसहितः कौशांबीतो निःससार. ततश्चंपेक्षसैनिकाः सर्वेऽपि विहृतपातसममकस्मात्सैन्यं समापतितं समालोक्य प्रतिदिशं प्रणेशुः स्वसैन्यं भग्नं वीक्ष्य चंपाधिपतिरप्येकाकी पलायितः, तस्य हंस्यश्वश्रकोशादि कौशांबीपतिरगृहीत. ततो हृष्टः श्रतानीकः स्वमगरीं प्रविष्टः, सेरुकविप्रोपरि संतुष्टः श्रतानीको राजा सेरुकं समाकार्यैवं बभाषे भो सेरुक तवोपरि तुष्टोऽहं, यत्तव रोचते तद्याचस्व? विप्रेणोक्तं हे राजेन्द्र निजप्रियां पृष्ट्वा याचिष्ये, राजोचे त्वरितं तव जायां पृष्ट्वा गच्छे, ततः स गतो गृहे जायामपृच्छद् हे प्राणप्रिये तव पुण्येन राजा तुष्टोऽस्ति तत्किं मार्ग्यामि? ततः सा बुद्धिशादिनी चेतस्येवं चिंतयामास, यथा—यद्यमुना ग्राहयिष्ये । नृपाद् ग्रामादिकं तदा ॥ करिष्यत्यपराध दारा—न्मां मुक्तवायं द्विजः खलु ॥ १ ॥ ततस्तथा विप्रपत्न्यैवमालोच्य तस्य कथितं हे नाथ ग्रामाकरनगरादिभिरावां किं कुर्वहे? ह्यतो ग्रामनगरादिषु गृहे गृहे एकैकं भोजनं दत्त्वा एषां दीनारं च याचस्व? तत श्रुत्वा स विप्रो राज्ञः पुरः समानात् ग्रामनगरादिषु गृहे गृहे दत्त्वा

जनं दक्षिणायां दीनारं च ययाचे, राज्ञोक्तं लो मूढ त्वं किं याचसे ? अन्यत्किमपि ग्रामनगरादिकं यत्तुभ्यं रोचते तथाचस्व ? धनया त्रिद्वया किं करिष्यसि ? सेरुकनोक्तं राजन्ममैतावतैस्तुष्टिर्ग्राम-नगरादिविम्बनयाहं किं करोमि ? अथ राज्ञा तुष्टेन सेरुकयाचिनं दत्तं. ततः स विप्रो हृष्टो गृहे गृहे प्रत्यहं भोजनं करोति, दक्षिणायां दीनारं च गृह्णाति, एवं कालो याति. राजमान्यं तं ज्ञात्वा सर्वेऽपि लोका योजनाय निमंत्रयन्ति, सोऽप्येवं सर्वेषां लोकानां गृहेषु योजनं करोति, यस्य प्रसन्नो नृपतिस्तस्य को न सेवकः ? अथ स विप्रः प्रत्यहमग्रे युक्तमन्नं वामयित्वा दक्षिणालात्रलोभेनानेकशो योजनं विदधे. धिग्धिग्भ्यो लो द्विजन्मनां. एवं स विप्रो धनधान्यपुत्रपौत्रादिभिरुपचिद्यत पादैरिव वटडुमः. एवं प्रत्यहं वारंवारमजीर्णत्वाह्वमनाच्च पुनर्लोकगृहेषु योजनादिनिश्च तस्य दारी-रेऽपक्वसम्यर्थाधिरुपन्नः. ततः क्रमेण स कुष्टी संजज्ञे, शीर्णघ्राणांहिपाणिकस्तथैवावस्थितः स राजांतिके याति. एकदा मंत्रिभिर्द्रुपतिर्विद्वांसो हे राजन्नेष कुष्टरोगः संचरिष्णुरनोऽस्य लोकानां गृहे योजनं कर्तुं नार्ह, हे राजन्स्य नीरुजो बहवः पुत्राः संति, तेन्यः कोऽप्येको लोकगृहेषु युज्यतां ? राज्ञोक्तमेवं ज्ञवतु. ततोऽमात्यैः सेरुकविप्रं समाकर्ण्य प्रोक्तं लो-सेरुक त्वं गृहे स्थित्वा तव स्था

नके लोजनार्थं तवैकं पुत्रं प्रेषयेति राज्ञास्मन्मुखेनोक्तं, वयं त्वां निवेदयामः, तेनापि मंत्रिवर्चोणीकृतं. तद्दिनादारभ्य सेरुकविप्रो लोजनार्थं स्वपुत्रं प्रेषयति, स्वयं च गृहे भुनक्ति. ततः न विप्रो मधुमं भक्तवत्कुद्रमङ्किकाजालमालितः पुत्रैर्गृहाद्बहिः कुटीरके स्थापितः, गृहाद् बहिः स्थितस्य तस्याङ्गां पुत्रा अपि न चकिरे, ते पुत्राः शुनकस्येव नं लोजनं ददुः, ते च राजादिगृहेषु लोजनं कुर्वति. अथ स विप्रः पुत्रवत्त्वादिति पराङ्गतोऽचितयद्दहोऽमी मम पुत्रा मयैव श्रीमंतः कृताः, ते मां वाचापि न तोषयंति तेषां स्त्रियोऽपि मां रोषयंति. एते सर्वे मम पुत्रा वध्वश्चैव जानंति, एष कुष्टी रुष्टो वा तुष्टः किं करिष्यति ? तर्हि सर्वेषां पुत्राणां जुगुप्सायोग्यान् करोमि, यथैते मां जुगुप्संति तथैते सर्वेषां स्वजनपरजनानां जुगुप्साहर्हि ज्वंत्विति विचिंत्य तेन पाप्मना विप्रेण निजात्मजानाह्वय प्रोक्तं लोः पुत्रा अहं जीवितव्यादुद्विप्रो जातः. एषोऽस्मत्कुलाचारो वर्तते यत्पित्रा मर्तुकामेन कुटुंबस्य मंत्रोद्दिनः पशुर्दयो यश्च सर्वेषामुद्विष्टः कद्याणं संततिवृद्धिश्च जवति. एतत्पितोक्तं श्रुत्वा ते पुत्राः पशुवन्मंदबुद्धय एकं पशुं समानीयार्पयिवैवं जगुर्हे तातेन पशुं मंत्रोद्दितं कृत्वास्माकं देहि ? ततः स सेरुकः पापात्मा स्वांगमलेनोद्वर्त्योद्वर्त्य तेनानेन तं पशुं लोजयामास. ततः स पशुः कुष्टीबन्धव. ततः स पापात्मा

तं पशुं हत्वा तन्मांसं स्वपुत्रेभ्यो ददौ. ततस्ते तस्याशयमजानन्तो मुग्धा तद् बुभुजिरे. एवमकार्यं कृ-
त्वा किञ्चिद्वत्तमादाय स्वयं यात्रार्थं देशान्तरं ययौ, मार्गे तस्यैका जयंकरा घोराटवी समागता, त-
स्यामद्वयामत्यर्थं तृषातुरः स दत्तस्ततो जलार्थं भ्रमन्नानाहुमवेष्टितं सौख्यकरं कञ्चिद्सरोवरमपश्यत्,
तत्र स पानीयं पपौ, यथा—नीरं नीरतरुजस्त—पत्रपुष्पफलं द्विजः ॥ श्रीषममध्यदिनार्काशु—कथि-
तं कथयत्पपौ ॥ १ ॥ स सेमुकविप्रः कियंति दिनानि तत्रैव वने तस्यौ, वनफलान्यास्वादयति.
तत्सरोवरजले स्नानं कुर्वतस्तस्य विधिवशात्कुष्टोऽपगतः, स नीरोगो जातश्च. ततः स परावृत्य स्व-
स्थानमगमत. गतकुष्टः पुर्यां प्रविशन् स लोकेर्दृष्टः, तदा सविस्मयैस्तौश्रितितमहो महदाश्चर्यं जातं
यदेष विप्रः सेमुकनामा देदीप्यमानदेहो जातो निर्मुक्तनिर्मोकः पन्नग इव. ततो लोकैः पुष्टं ज्ञो-
विप्र त्वं नीरोगः कथं जातः? तेनोक्तं मया देवताराधनं कृतं, तेन तुष्टेन देवेन मम देहो नी-
रुकृतः, ततः स गृहे गत्वा स्वपुत्रान कुष्टिनो वीक्ष्य मुदित ज्वाच ज्ञोः पुत्रा ममावहाफलं शुष्मा-
भिर्दुर्लभं. ततस्तैः पुत्रौश्रितितमनेन पिवा महदकार्यं कृतमेवं ते पुत्रा वारंवारं तं निन्दंतिस्म. लो-
कैरपि स तिरस्कृत्य नगरान्निकासितः. ततः स राजगृहे नगरे समानत्याजीविकाहेतोर्दरिद्रपात्रस्य

नके लोजनार्थं तवैकं पुत्रं प्रेषयेति राज्ञास्मन्मुखेनोक्तं, वयं त्वां निवेदयामः, तेनापि मंत्रिवचोगीकृतं. तद्दिनादारभ्य सेरुकविप्रो लोजनार्थं स्वपुत्रं प्रेषयति, स्वयं च गृहे भुनक्ति. ततः स विप्रो मधुमं कक्कल्लुद्रमङ्गिकाजालमालितः पुत्रैर्गृहाद्बहिः कुटीरके स्थापितः, गृहाद् बहिः स्थितस्य तस्याङ्गां पुत्रा अपि न चकिरे, ते पुत्राः शुनकरथेव तं लोजनं ददुः, ते च राजादिगृहेषु लोजनं कुर्वति. अथ स विप्रः पुत्रवध्वादिभिः पराङ्गतोऽचित्तपदहोऽसी मम पुत्रा मयैव श्रीमंतः कृताः, ते मां वाचापि न तोषयंति तेषां स्त्रियोऽपि मां रोषयंति. एते सर्वे मम पुत्रा वधश्चैव जानंति, एष कुष्टो रुष्टो वा तुष्टः किं करिष्यति ? तर्हि सर्वेषां पुत्राणां जुगुप्सायोग्यान् करोमि, यथैते मां जुगुप्संति तथैते सर्वेषां स्वजनपरजनानां जुगुप्साह्वां ज्ञवत्विति विचिंत्य तेन पाप्मना विप्रेण निजात्मजानाह्वय प्रोक्तं लोः पुत्रा अहं जीवितव्यादुद्विग्नो जातः. एषोऽस्मत्कुलाचारो वर्तते यत्पित्रा मर्तुकामेन कुटुंबस्य मंत्रोद्दिनः पशुर्द्वयो यथा सर्वेषामुद्विष्टः कट्याणं संततिवृष्टिश्च ज्ञवति. एतत्पितोक्तं श्रुत्वा ते पुत्राः पशुवन्मंदबुद्धय एकं पशुं समानीयार्पयिवैवं जगुर्हे तातैनं पशुं मंत्रोद्दितं कृत्वास्माकं देहि ? ततः स सेरुकः पापात्मा स्वांगमलेनोद्वर्त्योद्वर्त्य तेनानेन तं पशुं लोजयामास. ततः स पशुः कुष्टीबन्धव. ततः स पापात्मा

न हि कस्यापि पैतृकी ॥ १ ॥ एवं विचार्य स ददुरोऽस्मद्वदनहेतोः सोपानमार्गोत्प्लुत्योत्प्लुत्य निर्गत्य मार्गे यावदायाति तावत्तुरंगमपादखुरह्णो त्रेको मृतः, ततो मृत्वा सौधर्मदेवलोके ददुराङ्कनाम्ना विमाने देवः समुत्पन्नः. द्रुतश्चन्द्रः सदसि देवपरिवृत्तस्त्व गुणानवर्णयत्, क्वापिकसम्पत्तववान्मरते यादृक् श्रेणिको वर्तते तादृगन्यः कोऽपि नास्ति, तद्वचनमश्रद्धधानोऽस्मौ त्वत्परीक्षार्थमागतः, स देवो ददुराङ्को गोशोर्ध्वचदनेन मम चरणवर्चयत्, तव दृष्टिमोहार्थमन्यत्सर्वं व्यधीत्. पुनः श्रेणिको बन्नाषे हे जगवन् प्रजोः क्षुतेऽन्नेनामंगलं कथं प्रतिपादितं ? अन्येषां मांगढ्यामांगढ्यानि कथं प्रतिपादितानि ? एतद्वाहोक्तं वचः श्रुत्वा जगवानाह मया क्षुते एष प्रोवाच त्वं किमद्यापि ज्ञवेतिष्ठसि ? मृत्वा शीघ्रं मोहं प्रयाहीत्याशीर्वचो न तु हीनवचः १. तव चिरंजीवेत्याशीर्वचो यतोऽब्रुवतः सुखं वर्तते, मृतो नरकं यास्यसि २. अन्नयो जीवन् धर्मं विधत्ते, मृतोऽनुत्तरविमाने यास्यति, अतो देवेनोक्तं जीव वा म्रियस्व वेति. ३. कालसौकरिकस्य क्षुते देवेनोक्तं मा जीव मा मृथा यतो जीवन् जीवयातादिपातकं करोति, मृतः सप्तमं नरकं यास्यति. पुनः श्रेणिको बन्नाषे त्वयि नाशे सति कथं मे नरके गतिः ? तदा भगवानेवं बन्नाषे हे ब्रूयते त्वं पुरा नरके ब्रूयान्वर्तसे, तेन

कर्म करोतिस्म. तदा वयमज्ञाताः, तदानीं द्वाःस्थो निजस्थाने तं विप्रं स्थापयित्वा स्वयमस्मद्धर्म-
देशनां श्रोतुं प्रचक्षितः, ततः स सेमुकद्वाःस्थो दुर्गाणामग्रतः समागतं बलिं जन्मादृष्टमिवाकंठं
बुभुजे. ततश्चाकंठस्तबदोषाद्भीषणोऽणतापातस्य तृषा समुत्पन्ना, तथा तृषया मरुपांश्च द्रव स व्या-
कुल्लो बभूव, परं किं करोति ? द्वाःस्थभियान्यत्र कुत्रापि प्रपादिषु जलपानार्थं तत्स्थानं त्यक्त्वा गंतुं
न शक्नोति. अथ तृषातुरः सेमुको मनस्येवमचिंतयन्धन्यास्ते जलचरा जीवा ये प्रत्यहं रवेभ्यः ज-
ले जलकेलिं कुर्वति, अहमधन्यो यतृषातुरो जलं विना दुनोमि. ततो वारि वारीत्यारटंतृषार्तः स
विपद्यैव नगरद्वारापायां ददुरवेनोदपद्यत. इतश्च विहरंतो वयं ऋयोऽप्यत्र नगरे समागताः, ततः
ससंभ्रमा लोका अस्मद्वदनाय प्रचेदुः स जेको जलहारिमुखादस्मदागमनं श्रुत्वा काप्येवं मया
श्रुतमित्युहापोहं कुर्वाणस्य तस्य स्वप्स्मरणवज्जातिसरणं तद्वज्जादेवाजवत्, स ददुर एवं दध्यौ पु-
राहं सेमुकनामा विप्रोऽद्भवं, कमेणाहं द्वाःस्थसेवको जातः, द्वाःस्थो मां द्वाररक्षकं कृत्वा स्वयं जग-
वंतं श्रीवीरं वंदितुमगात्, स जगवान् सांप्रतमिहागतोऽस्ति, एता जलहारिणस्तस्य जगवतः समाग-
मनवार्ता कुर्वति, तस्मात्—यद्येते यांति तं दृष्टुं । लोका यास्याम्यहं तथा ॥ सर्वसाधारणी गंगा ।

तुत्तवा दिव्यनक्षत्रश्रेणिसोदरं रत्ननिर्मितमष्टादशचक्रं नाग्नैकहारं तथा द्वितीयं गोलकद्वयं ददौ. तत-
स्तेन देवेन ज्ञाणितं च—योऽभुं संवास्यते हारं । ज्युटिनं स मरिष्यति ॥ द्रयुदीर्यं तिरोधत्त ।
स्वप्नदृष्ट द्रवामरः ॥ १ ॥ दिव्यं देव्यै ददौ हारं । चेद्वर्णायै मनोहरं ॥ गोलकद्वितयं तच्च । नं-
दायै नृपतिर्मुदा ॥ २ ॥ ततः सा नंदा चेद्वर्णासपत्नीर्षया राजानमेवं बन्नाषे नो राजंश्चेद्वर्णायै
हाररत्नं दत्तं, महामिदं गोलकद्वयं दत्तमनेन गोलकद्वयेनाहं किं करोमीत्युत्तवा तद्गोलकद्वयं रत्नं
व्यासफाद्य स्फोटयामास. तदा चैकस्माद्गोलकञ्चन्द्रद्वयमिव कुन्जलद्वंद्वं निःसृतं, द्वितीयगोलकादनन्य-
सदृशं देवदुष्यङ्गैरभयुग्मं च निर्गतं. तानि दिव्यानि कुन्जलवस्त्ररत्नानि नंदा सानंदमगृहीत्, अ-
नञ्चो वृष्टिलासः कस्य महदानंददायको न ज्ञवति ? अथ राजा कपिलां ययाचे हे कपिले त्वं श्र-
द्धयान्विता, त्वं मुनिन्यो जिह्वां प्रयत्नः ? त्वामहं धनोच्चयैर्निर्जिह्वां करोमि, कपिलोच्चे यदि त्वं मां
सर्वां स्वर्णमयीं विधत्से. अथवा क्रोधारुणो हिनस्ति तथाप्येतत्कृत्यं प्राणान्तेऽपि न करोमि, सृतं
युनः ज्ञाषणेन. ततो राज्ञा कालसौकरिकस्याप्युक्तं भोः कालसौकरिक त्वं हिंसां मुंच ? प्रसहं पं-
चशतमहिषान्मा मारय ? यत्तव रोचते स्वर्णमणिमाणिक्यादि तत्सर्वं यद्येप्सितं ददामि, सरानं ज-

त्वं तत्र यास्यसि, यतः शुभाशुभानां कर्मणां फलं ज्ञोक्तव्यं, तद् द्वयमप्यन्यथा कर्तुं न शक्यते, तथा त्वं राजन्नाथः पद्मनाभाभिधो जिनो भवीत्यनो चिंतां मा विधेहि? पुनः श्रेणिकोऽवदद् हे भगवन् कोऽपि स ज्ञपायोऽस्ति येन मया नरके न गम्यते, स्वाभ्यूचे यदि कपिलाविप्री मुत्तिरन्यो भावेन दानं ददाति, तथा कालसौकरिको हिंसां मुंचति तदा ते नरकान्मोक्षो जायेत नान्यथेति. श्रेणिको राजा सम्यगित्युपदेशं हृदि हारमिवोद्वहन् श्रीमहावीरं प्रणम्य स्वाश्रयं प्रति चत्वा.

अत्रांतरे दर्दुरांकदेवेन कश्चित्साधुः कंर्वतं द्रवानार्यं विदधदर्थितः, तं मुनिं दर्शनमालिन्यं कुर्वतं वीह्य सामवाक्यैस्तत्कार्यनो तं निवार्य स्वगृहं प्रति चलितः श्रेणिकः, पुनरपि स देव एकां साध्वीमुदरिणीं दर्शयामास. ततः शासनमालिन्यं मास्मद्बुद्धिति धिया तां निजगृहे जुगोप, परं तस्य श्रेणिकस्य मनो मनगपि सम्यक्तवाच्य मभूत्. अथ देवोऽवधिज्ञानेन तं सम्यक्तवे निश्चलं ज्ञात्वा प्रत्यक्षो ब्रूत्वा श्रेणिकं प्रत्यूचे साधु साधु भो महात्मंस्त्वव सम्यक्तवं. यद् देवेन्द्रो देवसदसि तव सम्यक्तवमवर्णय्यथा श्रेणिकः सम्यक्तवाहवेन्द्रादिभिरपि न चाट्यते, तद्वाक्यमश्रद्धानोऽहमत्रागां, परं ज्ञो नरेन्द्र यादृशं सम्यक्तवं देवेन्द्रेण सत्पापां वर्णितं तादृशमेव साक्षात्त्वमिदं, धन्यस्त्वमि-

द्विजो मग्नुरिति ज्ञाववसा ॥ १६ ॥ व्याख्या—'विरयाविरयत्ति' प्राकृतत्वाद्धिभक्तिलोपे विरताविर-
तसहोदराभ्यां लघुज्येष्ठभ्रातृभ्यामहं सदोपवामी, अहं सदा ब्रह्मचारीति ज्ञाणितायाः आविक्रया
लुदकजरेण भूतया सरिता मार्गो दत्तः, ज्ञाववद्याज्ञावप्राधान्यमंगीकृत्येतिर्व्यवहितः, स च वाक्यमा-
प्तौ, यद्वा विरताविरतसहोदरयोः आविक्रया ज्येष्ठभ्रातृयोषिता मम भर्ता सदा ब्रह्मचारी, देवरश्च स-
दोपवामी स्यात्तदा त्वया मार्गो देय इति भणितया सरिता ज्ञावप्राधान्यमंगीकृत्य मार्गो दत्त इति,
शेषं पूर्ववदिति गार्थार्थः ॥ १६ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं, यथा—

कस्यांचित्पुर्यां सूरसेनो नाम राजास्ति, तस्य लघुसहोदरः सोमनामा, ताभ्यां सहस्ररूपांते ध-
र्मः श्रुतः. ततः सूरसेनः श्रावको जातः, सोमश्च धर्मं श्रुत्वा प्रव्रजितः, क्रमेण गीतार्थो जातः, ए-
कत्वविहारेण पृथिव्यां विहरन् क्रमेण तस्याः पुर्यां व्यासन्ने वने समागतः. अथ सूरसेनस्य पट्टरा
ट्टी सोत्कंठा देवरं मुनिं वंदितुं सायं स्वामिनमापृच्छ्यैवमन्निग्रहं जग्राह. प्रानर्मया सोमोन्निधं म-
हामुनिं सपरिवारया वंदित्वा लोक्तव्यं. नान्यथेत्यन्निग्रहं गृहीत्वा परिवारपरिवृता प्रभाते मुनिवन्दना-
य यावद्विनिर्त्येयो तावत्तदंतराले एका नद्यास्ति, सा निशीथसमयेऽकालपूरेण पूरिता वहति. ततो

प्रत्युवाच हे राजन् हिंसायां को दोषोऽस्ति ? यथा बहवो मानवा जीवन्ति तां हिंसामहं कथं त्यजामि ? लो राजन्नेतदर्थं त्वयाहं पुनर्न वाच्यः, मम क्रमागतं व्यपारं त्यक्तवान्यत्कार्यं प्राणान्तेऽपि न करोमि. ततो राज्ञा सोऽहोरत्नमंधकूपे क्षित्वा धारितः, प्रभाते श्रेणिको जगवद्वंदनाय गतः, स्वामिनं नत्वं व्यजिज्ञापद् हे जगवन् मया कालसौकरिको घोरमंधकारे कूपे क्षित्वाहोरत्नं सूनाकार्यमत्याजि, तदा सर्वज्ञो जगवान्निदधे राजन्नेष पापात्मा तत्रांधकूपे महिषाणां पंचशतानि मृन्मयानि स्वयं निर्मायावधीत्, एष एतत्कार्यं प्राणान्तेऽपि न त्यजति. ततः स्वामिनं नत्वा प्रत्यावृत्य तत्समीपे गतः, तत्र तान् मृन्मयात् महिषान् मारितानपश्यत्. तत उद्विग्नमनाः श्रेणिको दध्यौ धिग्मे पुराकृतं कर्म, जगवद्भिरपि नाज्यथा जवति. वीरगमनमाकर्ण्य । मुदांजोहारिणीमुखात् ॥ निर्गतो वंदनोत्कंटो । दर्दुरो जावतो भृशं ॥ १ ॥ स्वस्थानात्न गतो मार्गो । तुरंगपदपौन्तः ॥ जावनातो विशुक्तात्मा । दर्दुरांकोऽजवत्सुरः ॥ २ ॥ इति भावनायां दर्दुरांकदेवकथानकमुक्तं, प्रसंगतः सम्यक्तवद्वतायां श्रेणिकस्यापि किंचित्कथानकं प्रोक्तं. अथ ब्रातृद्वयदृष्टानेन जावनां दृश्यति—

॥ मूढम् ॥—विरयाविरयसहोयर । जुदासस जरेण जरिपसरियाए ॥ जणियाइ सावियाए ।

व. कथं यावत्सम्यग्वाच तावत्सा नदीदेवी वामदक्षिणक्षिप्रवारिभिर्द्विधाभ्य तस्या राह्या मार्गे ददौ, तदानीं सा राह्णी परे तटे गत्वा स्वं धन्यं मन्यमाना तं महासुनिं ज्ञत्वा प्रणाम, मुनिना धर्म-
 लाज्जारीदत्ता, ततस्तदंतिके सा धर्मं शुश्राव, धर्मकथानंतरं मुनिना पृष्टा हे भ्रातुके दुस्तरपूरजयंकशं
 नदीमुत्तीर्य त्वं कथमव समागता ? तव नद्या कथं मार्गो दत्तः ? ततस्तथा जर्तुर्वीक्यं सर्वं श्रोतुं, पुनः
 सा मुनीश्वरं पप्रह्य हे भगवन्मम जर्तुर्ब्रह्मचारिता कथं घटते यन्नद्या मार्गो दत्तः ? मयानीवाश्वर्यं ज-
 वति. जगवानाह हे भ्रातुके शृणु ?—मम दीक्षादिनादारभ्य तव ज्ञानं मम सहोदरो व्रताकांक्षी वैरा-
 ग्यवानपि राज्यधुराधराक्षमो लोकानुग्रहकाम्यया परोपकारपरो राजा राज्यं कुर्वन् गृहे तिष्ठति, ज्ञो-
 गाननुभवन्नापि भावतो ब्रह्मचारित्वान्नद्या मार्गो दत्तः अतो हे भ्रातुके तव भर्ता व्यवहारतो राज्यं
 करोति भोगाननुभवति च, किंतु भावतस्त्वसौ ब्रह्मचार्यैव. तथा—तदेवं गृह्वासेऽपि । पंकजस्यैव
 तस्थुषः ॥ निर्दोषमनसो राह्णी । घटते ब्रह्मचारिता ॥ १ ॥ मुनेरेतद्वचो निशम्य हर्षोद्धसितमानसा
 राह्णी मुनिं नत्वा परमानंदमुद्धहंती तद्धनस्यैकदेशे गत्वैकस्य वृद्धस्याधो जोजनार्थं सपरिकरा तस्थौ.
 तत्र तथा राह्या स्वपरिहृदहेतवे रसवतीं कारयित्वा तथा शुद्धरसवत्या महासुनिं प्रविशाम्य मुनेः

व्याकुलमना राज्ञी प्रभाते निजवह्मनं पप्रह हे प्राणेशासौ मम मनोरथोऽद्य कथं पूर्यते ? राजीवा-
 च हे देवीदृशं स्वेदं माकार्षीः, एतत्तु सुकरं वर्तते, यतस्त्वं सपरिहृदा स्वस्थमना नव्यं नित्यं गत्वा
 नदीं देवीं समाह्वानपुरस्सरं करौ योजयित्वा शुद्धमानसेदं वचो वदेर्यथा—हे देवि नदि जगती
 मे । देवरव्रतवासरात् ॥ आरभ्य व्रतचारी चे—न्मार्गं देहि तदा हुतं ॥ १ ॥ राज्ञ एनद्वचः
 श्रुत्वा राज्ञी विस्मिता दध्यावहोऽसंबद्धवाक्यं राजा किं वदति ? पंचमो लोकपालोऽप्येवं वदति त-
 हिं लोके सत्यवादी को ज्ञाविध्यति ? ब्रातृव्रतदिनानंतरमस्य पुत्रसंनतिर्मय्येव जातास्ति तत्सर्वं ब्रह्म
 चारित्वं विदितं वर्तते, अहो महद्सत्यं राजा वक्ति, परं राज्ञः स्वेहया जटपतः को निवारयति ?
 अथवा किमनेन विकल्पेन ? सांप्रतं सर्वं ज्ञास्यते व्रतस्वरूपं, संप्रति तु पतिवाक्यं करोमि, पति-
 निर्देशसंशये पतिव्रतत्वखंडना जवेत्, यतः—सती पत्युः प्रभोः पति—गुरोः शिष्यः पितुः सुतः ॥
 आदेशे संशयं कुर्वन् । खंनयत्यात्मनो व्रतं ॥ १ ॥ एवं विमृश्य हर्षोन्नतमानसा राज्ञी सपरिहृदा
 मिलल्लोकसंकटीभूतभूतलो नदीतीरे समागता, तवागत्य नदीदेवीपुरो भूत्वा विनयावनम्रदेहा करौ
 संयोज्य ब्रूतलन्यस्तमस्तका पुनरुर्ध्वीभूय नदीदेवीपुरतोऽर्च्यो पूरयित्वा शुद्धमानसा स्वजर्तकश्रितं

धर्म-

मंजूषा

८३९

शश्याः ॥ तस्माच्च लोकैः सततं विधेयो । ज्ञावो ज्ञवांजोन्निविधानाश्रयं ॥ ६ ॥ इति ज्ञावनायां
ब्रातृद्वयकथानकं समाप्तं । अथ चंडरुद्राचार्यशिष्यज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥—सिचिंनरुद्रगुरुणा । तान्निजंतोवि दंनघाणं ॥ तत्कालं तस्मीमो । सुहृद्रेसो
केवली जातु ॥ १७ ॥ व्याख्या—श्रीचंनरुद्राचार्यगुरुणा ताड्यमानोऽपि पीड्यमानोऽपि केन ? दं
डघातेन, तत्कालं तत्क्षणं तस्य शिष्यः शुभलेश्यः शुभपरिणामः केवली जात इति गाथार्थः ॥
॥ १७ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैवं—आचार्यः पंचधाचारः—परिचर्यापरायणः ॥ चंन-
रुद्रः श्रुतांजोषः । पारीणोऽजनि विश्रुतः ॥ १ ॥ स श्रीचंडरुद्राचार्यः स्वज्ञावेन रोषणो निरतीचार-
चारित्र्येण तपसा चात्मानं पविवचन गृह्णाद् दूरस्थः पृथिव्यां विजहार । इतश्च कदाचिच्चंनरुद्राचार्यः
पृथिव्यां विचरन्नुज्जयिन्यां नगर्यामुद्याने समागत, तस्यामुज्जयिन्यामेकस्मिन् दिने कश्चिद्व्यवहृ-
रिषुवो नूतनकृतोद्वाहो मित्रैः समं तत्रागतः, तस्य मित्रैः प्रोक्तं ज्ञोः साधव एषोऽस्मत्सखा संसारा
द्विरक्तो जवदंतिके दीक्षां गृहीतुमिहति, अतो जवद्विरस्य दीक्षा देया । ततस्ते साधवरत्नं गंधमाद्य-
वस्त्रवारिष्टनेपथ्यप्रथितोत्सवं विलोक्य तान् हास्यकारकान् विज्ञाय चंडरुद्राचार्यगुरुरूपंते प्रेषयामा-

पारणं कारयित्वा ततः पूर्णाभिग्रहा राज्ञी स्वयं बुभुजे. ततः स्वगृहे गंतुकामया महादेव्या मुनिः
 पृष्टो हे महामुने मया कथं नहुतीर्या? ततः प्रशान्तवानमुनिराह, यथा—नदीदेवी त्वया भाष्या ।
 यद्यसौ मुनिरावतात ॥ जपोषितश्चरेन्नित्यं । तदा मार्गं प्रयत्न मे ॥ १ ॥ पुनर्विस्मयमापन्ना । राज्ञी
 नद्यास्तटं गता ॥ श्रावयित्वा मुनेर्वीर्यं । नदीं तीर्त्वा ययौ गृहं ॥ २ ॥ ततो राज्ञी राज्ञोऽग्रे गत्वा
 सर्वं वृत्तांतं निवेद्य पप्रह्य हे स्वामिन मयाद्य पारणं कारितः स महामुनिः कथमुपोषितः? राज्ञीचे
 हे देवि त्वं मुग्धासि, त्वं धर्मतत्त्वं न जानासि, निरीहतया द्विचत्वारिंशदौषैरदृष्टमाहारं कुर्वीणो
 मुनिरुपोषित एव. यतः—निरवज्जाहारेणं । साहृणं निचमेव ज्ववासो ॥ उत्तरगुणवह्निक्वणं ।
 तद्विवि हु ज्ववासमिहंति ॥ १ ॥ तथा—अकृताकारितं शुद्ध—माहारं धर्महेतवे ॥ अश्वनोऽपि
 मुनेर्नित्यो—पवासफलमश्नुते ॥ ३ ॥ मनो मूढं वचः स्कंधः । क्रिया आत्मादिविस्तरः ॥ धर्मवृ-
 द्वास्य तन्मूढे । दृढे सर्वे प्रजायते ॥ ३ ॥ स्वर्गर्तुर्देवस्यापि । माहात्म्यं वीह्य तादृशं ॥ अमुमो-
 दन्यैवात्मा । तथा राज्ञ्या पवित्रितः ॥ ४ ॥ कियत्काले गते राजा । राज्ञ्यपि व्रतमाददे ॥ शेष
 कर्मद्वयं कृत्वा । मोक्षश्रयमभिश्रियत ॥ ५ ॥ द्रुहं तयोर्जावनया च नद्या । मार्गः प्रदत्तो नृपपट्ट-

सत्वरं निशि चचात्. ततस्तेन नवदीक्षितेन समं चलिनः. तपसाह्वने मार्गे निम्नोन्नते पदे पदे प्रस्रवन् नृमौ पतंश्रंहरुद्राचार्यौ गुरुः शिष्यं प्रति रोषणो भृशं चुकोप, हे पापिष्ठ त्वया कीदृक्पंथाः शोधित इत्युक्त्वा दंष्ट्राघातेन तां नितोऽपि सुशिष्यश्चितयत्यहो ममैष गुरुः स्वगते सुसंस्थितः सुशिष्यैः परिवृतः समाधिचित्तो मया कुशिष्येण पीडितो निशायां चालिनः, सद्गुरुर्मां शिङ्कयति. एवं चिंतयन् दंष्ट्राघातादि सम्यक् सहते. ततः स चिंतयति, यथा—नमस्तीर्थंकरायाम्भु । स्वस्त्यस्तु श्रुतसंपदे ॥ क तद्द्वयं क वा माह—गुरुश्चैन प्रसोदति ॥ १ ॥ धन्यास्ते तैर्जितं तेषां । सुलब्धं जन्म जीवितं ॥ बाला द्वाजनेनैव । ये गुरुन् पर्युपासते ॥ २ ॥ एवं शुक्लध्यानं समाख्यते लपद्रामश्चेत्या कर्मदलिकानुपसमाप्य पुनः क्षपकश्रेण्या तान् कर्मोद्धान् क्षित्वा मोहमदादिचमूं जित्वैकया गुरुसेवया चंद्रमंडलसमुज्ज्वलं केवलज्ञानमाप. तेन ज्ञानेन मार्गं सम्यक् समवलोकयन् विषमं मार्गं त्यक्त्वा समेनैव पथानयत्, तं गुरुं धर्मप्रीत्या प्रीणयामास. अथ तेन गुरुणा प्रज्ञाते तस्य शिष्यस्य शिरसि रक्तश्चावं वीक्ष्य चिंतितं, यथा—अहो शान्तिरहो क्वांति—रहो दांतिरहो व्रतं ॥ फलितोऽस्य फलैः रक्तीतैः । शिष्यस्यापि तपस्तरुः ॥ १ ॥ शिष्योऽपि माननीयोऽयं । यथा वृद्धेन

सुः. तत्रापि तैस्तथैव प्रोक्तं. ततो गुरुः सरोषस्त्रान् ब्रूषे नो ज्ञातुका भस्समानयत ? ततस्तैः प्रहा-
 सिभर्त्तस्सपि समातिन्ये. ततो गुरुः स्वयं तस्य शिरसो द्योचं चकार. ततः सोऽप्यकर्मत्वान्मनस्ये-
 वमच्चित्तयदहो मया स्वयमेव दीक्षा गृहीतान्न गुरोः को दोषः ? अथ मया पुर्वतिके दीक्षा गृही-
 ता सा कथं त्यज्यते ? मित्राणामुक्तं यूयं गृहे यात ? अथ मम गृहेण कार्यं नास्ति, सुतं वैषयिक-
 सुखेन, सुतं च गृहवासेन, तैर्मित्रैर्भोगार्थं बहूक्तोऽपि स्वां गृहीतां दीक्षां नामुंचत, यतः—अत्र-
 सायंतेणवि स—ज्जाणेण जे अस्समा समुद्धाविया ॥ ते पहरट्ठकुक्किरि—अथ न अन्नहा हुंति ॥ १ ॥
 मया भावेन गृहीता दीक्षा प्राणान्तेऽपि न त्यजामि, तत् श्रुत्वा ते सर्वेऽपि सुहृदो विषणाः स्वस्य
 गृहं गताः, स तु नवदीक्षितो महासुनिर्गुर्वतिके गुरुसेवातत्परो विनयावनम्रदेहस्तत्रैव तस्थौ. ततो
 वाचयंमशिरोमणिं मम बांधवो बलात्कारं करिष्यतीति विचिंत्य स गुरुमेवमुवाच हे भगवन्मयि प्र-
 सादं विधायेतो हुतं विहारं कुरु ? अथथाव स्थितस्य मद्बांधवेऽप्यो ज्ञवतां महद्गणं भविष्यति. गु-
 रुहाह भो महात्मनिशायां नाहं पश्यामि, ततस्त्वं प्रथमं गत्वा मार्गमाद्योक्तं पुनरागतं ? ततस्तेन
 तत्र गत्वा पुनरागत्य विद्मसं हे भगवन् मया मार्गो निरूपितः, पादावधार्यतां, तेनेत्युक्ते स गुरुः

धर्म-
मंजूषा

८३३

संपद्यते, धर्मस्यापि साधको भाव एव ज्ञातः, तथा धर्मवृद्धस्यापि बीजं मूढं ज्ञावमेव, अत्र द्वि-
तीयाथे प्रथमा. जगद्गुरुवः श्रीवीरस्वामिनो ब्रुवंत इति गाथार्थः. ॥ १९ ॥ पुनर्नार्वस्योत्कृष्टत्वमाह-

॥ मूलम् ॥—किं बहुणा ज्ञाप्येणं । तत्तं निम्नुषेह ज्ञो महासत्ता ॥ मोक्षतरुबीयद्भुज ।

जीवाण सुहावहो भावो ॥ २० ॥ बहुना भणितेनोक्तेन किं ? न किमपीति, ज्ञो महासत्त्वा महा-
स्तत्वं निश्चुण्त ? मोक्षतरुबीजद्रुतो जीवानां प्राणिनां सुहावहो ज्ञावो ज्ञेय इति गाथार्थः. ॥

॥ अथ चतुर्विधं धर्मं समर्थयन् नामगार्जितां गाथामह—

मूलम् ॥—दाणसीलतवन्नावणा । जो कुण्ड सत्तिज्ञातिजुजं य ॥ दिविदविंदमहिंयं ।
जो लहद सिद्धिमुहं ॥ २१ ॥ व्याख्या—दानशीलतपोज्ञावना यः करोति शक्तिज्ञात्किमुक्तो
पहितं पूजितमत्र देवेंद्रसूरिरिति स्वनाम सूरचितं, अचिरात्सोकेनैव कालेन स लभते
छिमुखं मोक्षसुखमिति गाथार्थः. ॥ २१ ॥ इति श्रीमत्तपागह्लाधिराजन्नद्वारकश्रीहीरवि-
भाटंकारन्नद्वारकश्रीविजयसेनसूरिराज्ये आचार्यश्रीविजयदेवसूरिरयौवराज्ये पंडितश्रीदेव-
रचित्तायां कुलकवृत्तौ श्रीधर्मरत्नमंजूषानामन्यां ज्ञावनाधर्मरूपश्चतुर्थो वक्त्रकारः समाप्तः.

किं मया ॥ त्रिधापि यस्य मे बंधं । स्थविरत्वं शमं विना ॥ २ ॥ द्रढं शिष्यगुणध्याना—दास-
दोषानुतापतः ॥ चंद्ररुद्रोऽपि रुद्रोद्य—त्कर्मरुद्रोहि मनोऽकरोत् ॥ ३ ॥ क्षणेन श्रेणिमासाद्य । की-
णमोहः स केवलं । प्राप प्राप्यैव शिष्येण । भक्त्येव प्राप्नुतीकृतं ॥ ४ ॥ गुरोः स्वस्त्यस्तु पुण्यानां ।
तेषां पैरीदृशः किल ॥ सुशिष्यः प्राप्यते चिंता—मणिवहुणिनां गुणी ॥ ५ ॥ द्रढं श्रीचंद्ररुद्रस्य ।
शिष्येण गुणिना गुरुः ॥ श्रीमत् श्रीचंद्ररुद्रोऽपि । केवलज्ञानगारुतः ॥ ६ ॥ इति श्रीचंद्ररुद्रा-
चार्यशिष्यकथानकं समाप्तं । पुनर्नाविनायाः प्रामाण्यमाह—

॥ मूलम् ॥—जं न हु भणितुं बंधो । जीवरस वहैवि समिद्रगुत्ताणं ॥ भावो तत्र पमाणं ।
न पमाणं कायवावरो ॥ १८ ॥ व्याख्या—यद्यस्मात्कारणजजीववधेऽपि बंधो न जणितः, हु नि-
श्चितं जीवघातेऽपि पापबंधो नोक्तः, केषां? समितिगुप्तानां मुनीनां, ज्ञाव एव तत्र प्रमाणं, न तु
कायव्यापारः प्रमाणापिति गार्थार्थः ॥ १८ ॥ पुनर्नाविनामाह—

॥ मूलम् ॥—भावच्चिय परमज्ञो । ज्ञावो धम्मस्स साहगो भणितुं ॥ धम्मतरस्स य बीधं ।
ज्ञावच्चिय चिति जगगुरुणो ॥ १९ ॥ व्याख्या—‘ज्ञावच्चियचि’ भाव एव परमार्थः, ज्ञावेन सर्वं

सुरी—श्रुद्रिष्यश्रोमणेः ॥ श्रीविजयराजसुरैः । शिष्यः सरलमानसः ॥१२॥ हिताय मंदबुद्धीनां । सुबोधाय सुबुद्धीनां ॥ चकार कुलकव्याख्यां । श्रीदेवविजयः सुधीः ॥ १३ ॥ पंचाग्निः कुलकं ॥ तद्विषयशेसुषीमुख्यो । नितान्विनयान्वितः ॥ स्वबुद्ध्या जयविजयः । शोधयामासिवाग्निमां ॥ १४ ॥ गांजीयौदार्यधैर्यादि—गुणमाणिक्यपरोदहणाः ॥ वैराग्यवाग्भितस्वांता । विश्ववित्यातकीर्तयः ॥ १५ ॥ चतुर्विद्याविदः श्रीम—द्वाचकश्रेणिशेखराः ॥ जयंति जगति श्रीम—त्कव्याणविजयाह्वयाः ॥ १६ ॥ शुभं ॥ तत्पादपंकजद्वंद्व—सेवाहेवाकिमानसैः ॥ श्रीसंघविजयाह्वानैः । श्रीधर्मविजयाह्वयैः ॥ १७ ॥ नैककोविदकोटीरैः । सर्वशास्त्रविकारदैः ॥ विचार्य प्रतिभावयै—रियं संन्यय शोधिता ॥ १८ ॥ शुभं ॥ ज्ञागमादिविरुद्धं य—द्ववेद्भ्रांतिवशादिह ॥ तर्हि मात्सर्यमुत्सृज्य । शोध्यं बुद्धिधनैर्बुधैः ॥ १९ ॥ पुष्पदंतविमौ याव—द्यावज्जैनैर्द्रशासनौ ॥ वाच्यमानमिदं ताव—ज्जीयाज्जगति बाह्यमयं ॥ २० ॥ प्रत्यक्षरं निरूप्यास्य । ग्रंथमानं विनिश्चितं ॥ श्लोकानां च सहस्राणि । द्वादशाप्यष्ट षोडश (१२०१६) ॥ २१ ॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषायास्तृतीयो जागः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषा समाप्ता ॥

॥ श्रीरस्तु ॥ अथ प्रशस्तिः—

श्रीमत्तपागणां गोधि—समुद्रासनचंद्रमाः ॥ क्रियोत्तरणधौरेयो । द्वाविपपात्रं पवित्रधीः ॥ १ ॥
 सुदुस्तपतपस्तत्त्वा । द्वितीय इव गौतमः ॥ महदानंदविमलः । सूरिर्भूषिणोऽजवत ॥ २ ॥ यु-
 ग्मं ॥ तत्पट्टपद्ममार्तदः । पाखंडडुमकुंजरः ॥ प्रौढप्रमादमातंग—पंचाननसहोदरः ॥ ३ ॥ मनो-
 वाक्कायशुभात्मा । पंचाचारपररायणः ॥ श्रीविजयदानसूरिः । समग्रगुणभूरद्वत ॥ ४ ॥ युग्मं ॥ तत्प-
 ट्टडुमपाथोदः । पाथोदकेकिनामिव ॥ सर्वाणामपे लोकाना—मासेवनकदर्शनः ॥ ५ ॥ दिङ्घी-
 मंडलद्रुपाला—क्ववरप्रतिबोधकृत ॥ श्रीराजुंजयतीर्थार्दि—करमुक्तिविधायकः ॥ ६ ॥ षडुदर्शनजन-
 श्लाघ्यो । जीवामारीप्रवर्तकः ॥ श्रीहीरविजयसूरि—रत्नसुविदिनाग्रणीः ॥ ७ ॥ त्रिचिर्विशेषकं ॥
 तत्पट्टे पट्टवैराग्य—वासनावासितात्मनां ॥ कोकंपृणगुणश्रेणि—मणिश्रेणिसरस्वती ॥ ८ ॥ श्री-
 विजयसेनसूरी—शराणां गुणशालिनां ॥ राज्ये विजयमानानां । प्रद्वतप्रद्वताभुतां ॥ ९ ॥ तत्पट्टे
 कैरवाराम—सुधाधामसमविषां ॥ श्रीविजयदेवसूरी—शराणां यौवराज्यके ॥ १० ॥ रसतुर्दर्शनचंद्र-
 वत्सरे विभ्रमार्कतः (१६६६) ॥ ज्येष्ठमासे सिते पक्षे । पंचम्यां गुरुवासरे ॥ ११ ॥ श्रीविजयदान-

॥ समाप्तोऽयं ग्रंथो गुरुश्रीमच्चारित्रिविजयसुप्रसादात् ॥

॥ स्वाद्वैद्यधरितद्विजयसुधासमूहः ॥

लब्ध्वा यदीयचरणानुजतारसारं । स्वाद्वैद्यधरितद्विजयसुधासमूहः ॥ १ ॥

संसारकाननतटे ह्यटतालिनेव । पीतो मया प्रवरबोधरसप्रवाहः ॥ २ ॥ शुभं-

वन्दे मम गुरुं तं च । चारित्रिविजयाह्वयं ॥ परेषकारिणां धुर्यं । चित्रं चारित्रमाश्रितं ॥ ३ ॥ शुभं-

चारित्रपूर्वा विजयाजिधाना । मुनीश्वराः सूरिवरस्य शिष्याः ।

ज्ञानंदपूर्वविजयाजिधस्य । जातास्तपागहसुनेतुरेते ॥ १ ॥

—

अथ ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंडित श्रावक हीराबाला हंसराजे स्वपरना श्रेयमादे
पोताना श्रीजैनचारकरोदय बापलानामां बापी प्रसिद्ध कर्मा ले.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीदानादिकुलकवृत्तिः ॥

(मूलकर्ता—श्रीदेवेन्द्रसूरिः) (टीकाकार—श्रीबालाप्रकुशलगण्डिः)

जगदी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीराबाला हंसराज (जामनगरवाला)
वीरसंवत्—१४४३. विक्रमसंवत्—१९७३. सने—१९१७.

किं. रु.-६-८-०

श्रीजैनप्रार्थनासंस्कृत प्रेस. जामनगर. २५

॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषा समाप्ता ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ श्रीदानादिकुलकवृत्तिः प्रारभ्यते ॥

(कर्त्ता—पंडित लानकुशलगणी)

जपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाज्य)

श्रीमहावीरं नमस्कृत्य । सर्वसिद्धिप्रदायकं ॥ वक्ष्ये बालावबोधार्थं । दानादिकुलकं वरं ॥१॥

व्याख्या—इह चेदानादिकुलकानां पूर्वपंक्तिर्वहुकथाः सूत्रचरित्रादेरानीय संयोजिता लिखिताश्च, मयापि मदबुद्ध्यनुसारेण तेषां कतिचित्कथाः श्रीदेवेंद्रसूत्रिभूतगाथाक्रममाश्रित्य प्रारभ्यन्ते. तत्र पूर्व श्रीतीर्थकरेण जगता चतुर्धा धर्मः प्रकाशितः, स कः चतुर्धा—दानं १ शीलं २ तपः ३ ज्ञावनाख्यश्चतुर्विधः, तत्र पूर्व दानधर्मो मुख्यो ज्ञातव्यः, तस्मादानकुलकं प्रथमं. शासननायकेनासन्नोपकारिणा श्रीमहावीरस्वामिना स प्रकाशितः. प्रथमं श्रीमहावीरेणात्मना दानं दत्तं, तस्याद्या गाथा—परिहरिष्य रज्जुसारो । जपाडिष्य संजमिक्शुरुजारो ॥ स्वधाजं देवदूसं । वियरंतो जयज वीर-

म्याह, गाथा-पित्र्यमादन्नादन्नदृणी-न्नज्जापुत्ततण्णेण सेवेवि ॥ जीवा जाया बहुसो । जीवस्स एणमे-
गस्स ॥ ३ ॥ व्याख्या-पितृमातृप्रातृन्नागिनीनार्यापुत्रत्वेन सर्वेऽपि जीवा जाता बहुवारं जीवस्यैकै-
कस्य. ततो प्रातुर्विशेषाग्रहेण समधिकं वर्षद्वयं विरगणी सन् जगत्वांस्तस्थौ. ततस्त्रिवर्षानंतरं वार्षिक-
दानं दत्त्वा सुरासुरनरेन्द्राणां मह्यमहोत्सवपूर्वकं नंदिवर्द्धनमनुष्ठाप्यैकं देवदूष्यं वस्त्रमादाय सर्वालंका-
रवस्त्रादिरहितः सन् श्रीवीर एकाकी दीक्षां गृहीतवान्. अथानेकतपःसंयमानि निरतीचारतयाऽप्रम-
त्तः सन् स पात्ययति. अथ दीक्षितस्याऽपि भगवतो दानाधिकारो यथा-तत्र सोमिद्वान्निधो द्विजो
जगत्पितृमिवीश्वतोऽप्यन्नाग्यवशाज्जन्मदरिद्री कुत्रचिद्विद्वद्वृत्तिं कुर्वन् देशांतरे गतः, पश्चाज्जगवतो
दीक्षां गृहीता, ततः स द्विजो देशांतरं परिभ्रम्य किमप्यप्राप्तः सन् यथा गतस्तथा आगतः स्वगृहं
प्रति, ततः स्वनार्यया कर्कशया तं निर्द्वयं समागतं दृष्ट्वा कर्कशवचनैर्निर्भर्त्सितः, तदा सा कथ-
यति रे निर्भर्ग्यशिरमेणो, हे आत्मनदरिद्र, रे दुर्भेग, रे निर्गुण, हे कुत्सितवेष त्वं कथं स्वमुखं
लात्वा गृहं समागतः? अहं त्वां धनंविना साक्षादरिद्ररूपं किं करोमि? तव अन्नाग्यवशादद्य गृहे
किमपि नास्ति, यतः—

जिणो ॥ १ ॥ व्याख्या—राज्यसारं राजपरहस्यं राज्यभारं द्रव्यं वा परिहृत्य संयमैकगुरुभारमुत्पाद्य
 ईदृशः श्रीमहावीरः स्कंधाद्देवदूष्यं वस्त्रं ददानः सन् जयवान् प्रवर्त्तते, एतच्चरित्रं प्रसिद्धमेव, श्रीक-
 ल्पसूत्रवद्वत्पुनःसारतो ज्ञेयं, तथापि अल्पचरित्रं लिख्यते, यथा—

कृत्विकुण्डश्रामनगरे सिद्धार्थराजा परिव्रजति, तस्य पट्टराज्ञी विशाला, तथा चतुर्दश व्रजसूचि-
 तः श्रीवर्द्धमानः प्रसवितः, अनुक्रमेण यौवनं प्राप्तः सन् स मालवनरपतिकृत्रियस्य यशोदानाम्नीपु-
 त्रीं मातापितोरग्रहेण परिणीतवान्, तथा सह विषयसुखं भुञ्जानोऽस्ति, ततो वीरस्य प्रियदर्शनानाम्नी-
 पुत्री जाता, सा च प्रवरनरपतिसुतस्य स्वजाग्निनेयस्य जमादोः परिणयिता, तस्यापि शेषवतीनाम्नी-
 पुत्री जाता, सा च जगवतो दौहीवीत्यर्थः, ततोऽनन्तरं जगवतोऽष्टाविंशतिवर्षातिक्रमे पितरौ तुर्ये स्व-
 र्गं माहेन्द्रं गतौ, ततो वीरः संपूर्णान्निग्रहः सन् नन्दिवर्द्धनं ज्येष्ठभ्रातरं दीर्घार्थमनुज्ञापितवान्; स
 गाथातो ज्ञाति—जिठन्नाया मम जणणी—जणयविरहद्वहियस्स ॥ तुहविरहद्व्यग्निं सुंदर । स-
 यंवि खारोवमो दोई ॥ १ ॥ व्याख्या—ततो वीरं प्रति ज्ञाति ज्येष्ठभ्राता नन्दिवर्द्धनः हे भ्राता! ज-
 ननीजनकमरणदुःखितस्य मम त्वद्विरहाग्निः हे सुंदर स्वयमपि क्षारोपमो ज्वलति. विरक्तात्मा स्वा-

लहृष्ट्यं । पञ्चमंगो कञ् जेण ॥ ४ ॥ व्याख्या — सर्वेषां पदार्थानां मध्ये लघु तृणं, तृणादपि लघुं तुषं, तृणतुषादित्योऽपि लघु प्रार्थनं, तस्मादपि लघु प्रार्थनाभ्रंगः कृतो येन ॥ ४ ॥ इति विचार्य सदयो वीरो देवदूषार्थं वस्त्रं ब्राह्मणाय दत्तवान् । अन्ये चेति कथयामासुः, यतः—जा संपत्ता तां देहु धन । इमं कहे श्रीमहावीर ॥ पितामित्रांजणमणी । आधो दीधो चीर ॥ १ ॥ विप्रोऽपि महापसाय इति कृत्वा पश्चादलितः, स्वगृहसमीपे समागन्तं सचीरं स्वजर्तारं दृष्ट्वा हर्षिता सती ब्राह्मणी प्राह हे प्राणनाथ ! हे स्वामिनः ! हे जर्तः ! सुखं समागतं ? एवं बहुशिष्टवचनैः प्रमुदितो विप्रस्तूत्रारकसमीपमागतः, तूत्रारकेणोक्तं केनायं दत्तः ? तनोक्तं महावीरेण दत्तः, ततस्तूत्रारकेणोक्तं ज्यो विप्र वीरात्तदर्द्धमपि समानय ? संधिने सति तस्य लङ्कामुद्यं समागमिष्यति, तदा तव च मम दारश्चिनाशो न विष्यति. ततो विप्रो व्याघ्रद्वय स्वामिनः पश्चात् परिभ्रमणं कृतवान्.

एकदा ऋजुवातिकानदीकंठे वायुयोगेन प्रभुस्कंधात्तद्वस्त्रं पतितं कंटके लभं, श्रीमहावीरेण सिंहवलीकनवरपश्चाद्वलीकितं, कंटके पतितं च तद्वलीकय विचारितं मम दासनं कंटकबहुलं न विष्यति. द्विजोऽपि कंटकाद्वस्त्रं गृहीत्वा तूत्रारकसमीपे गतस्तूत्रारकेणापि स्वविज्ञा-

अन्नं नास्त्यदकं नास्ति । नास्ति गेहेद्युगंधरी ॥ न आक्रमध्ये लवणं । यन्नास्ति तन्न मृज्यते
 ॥१॥ अतो मद्गृहे त्वत्प्रसादात्किमपि नास्ति, केवलं दारिद्र्यमेवास्ति, पुनः सा प्राह रे निर्जगिय? त्व-
 यि देशांतरे गते सति श्रीवीरो मेघवत्परिवृष्टः, सर्वेऽपि धनिनो जाताः, एवं सति त्वं परदेशं गतः,
 इहं ज्ञार्यया तर्जितः सन् स निर्वेदमापन्नः, पुनः ज्ञार्यो प्राह रे दरिद्र एनमेव स्वामिनं पश्चात्
 परिश्रम, येनैतावति वस्तुनि दत्तानि स एव त्वंप्रति दास्यति; ह्यति श्रुत्वा सोमिद्विजः श्रीमहा-
 वीरंप्रति मार्गयितुं गवेषमाणः सन् पश्चादागतः, जगंवतोऽग्रे च करं योजयित्वा तेन बहुप्रार्थनां
 कर्तुमारब्धा, हे स्वामिन् दुःखितोऽस्मि, निराधारोऽस्मि, जन्मदरिद्री चास्मि, मया अनेकशो जनाः
 प्रार्थिताः, परं केनापि ममांशानां न पूरिता, त्वं स्वामिन् पुष्करवर्त्तवत्परिवृष्टः, तदा अज्ञानयथेश्वरोऽहं
 गृहे नाऽश्रुत्वं, तस्मादधुना त्वन्नरणे समागतोऽस्मि, हे स्वामिन्! मांप्रति किंचित्प्रदेहि, ममांशां नि-
 ष्फलां मा कुरु? मम दारिद्र्यं चूरयेत्युक्त्वा ब्राह्मणजातित्वाद्वहुदीनवचनानि लपयितुं लग्नः, ततो न-
 गवतोऽनुकंपा समुत्पन्ना, वीरेण विचारितं किंददामि, मम निर्भयस्य पार्श्वे किमपि नास्ति, प्रार्थनान्तरगे-
 षि लब्धता स्यात्, यतः—तिष्ठ लहुअ तुम लहुअं । तिष्ठलहुअं च पन्नणा अहुअं ॥ ततो वि सोय

जिनेन्द्रमुनीश्वरश्च धर्मदानं प्रशंसितं, धर्मवति पात्रबुद्ध्या मोक्षनिमित्तं नद्रकत्वेन ग्रहीयते तद्दानं श्रेष्ठं ज्ञातव्यमिति ज्ञातव्यः २, गाथा—दाणं सोहगकरं । दाणं स्वारुगकरणं परमं ॥ दाणं जोगनिहाणं । दाणं ताणं गुणगणाणं ॥ ३ ॥ व्याख्या—दानं सौभाग्यकरं दातुः सौभाग्यं सर्वत्र विस्तारयति १, दानं पुनः स्वारोग्यादिकरणं परममुत्कृष्टं, दाता हि सर्वेषां दुःखानि स्फोटयति ततोऽसौ नीरोगशरीरं लभते २, पुनः दानं जोगनिधानं, दानात् सर्वेऽपि जोगं प्राप्नुवन्ति ३, दानं स्थानकं गुणसमूहानां, दानमध्ये सर्वे गुणाः समागताः ॥ ४ ॥ गाथा—दाणेण फुरद किती । दाणेण होद निम्मदा कांति ॥ दाणावज्जीअहिअण्ठ । वैरिवि हु पाणिअं वहद ॥ ४ ॥ व्याख्या—दानेन कृत्वा कीर्तिः प्रफुरति, जगन्मध्ये बहुकीर्तिर्जायते १, पुनः दानेन कृत्वा शरीरस्य निर्मलाकांतिर्भवति २, तथा दानेनावर्जितहृदयः सन्न वैरीअपि पानीयं वहति, पाठांतरे 'वैरीविहुं पाणिअं वहद' इति पाठे क्रोधानलज्वालयता सो वैरी दानरपानीयोपमो न्ववति ॥ ४ ॥ गाथा—धणसत्तवाहजममे । जं वियदाणं कयं सुसाहणं ॥ तकारणमुसज्जिणो । तेहुक्कपिअमहो जाणं ॥ ४ ॥ व्याख्या—धनसार्थवाहनेन यद् द्रुतदानं दत्तं त्रयोदशमन्त्रे सुसाधून्यति, तत्कारणात् ऋषन्निजिन-

नचातुर्येण तत्तुष्टितं, विक्रये च तस्य लङ्कैकदीनारं समागतं, तान्यामर्द्धमर्द्धं विभज्य च तद्द्रव्यं गृहीतं, स ब्राह्मणः सुखी जातश्च. जगवता दीक्षानंतरं दानेन लोकाः सुखिनो विहिताः, ततोऽनंतरं स्वामिना बहुषष्टाष्टमादितपांसि कृत्वा अनेकोपसर्गाश्च सहिताः, द्वादशवर्षानंतरं केवलज्ञानं प्राप्तं, देवैः समवसरणादिमहिमा कृतः, एकादशगणधराश्चतुर्दशसहस्रप्रमाणाः साधवः, षट्त्रिंशत्सहस्रसंख्याकाः साध्यः, एकोनषष्टिसहस्रोत्तरं लङ्कैकं श्रावकप्रमाणं, त्रिलङ्काऽष्टादशसहस्रप्रमाणाः श्राविकाश्चेत्यादिपरिवारपरिवृतो वीरोऽनेकजीवान् प्रतिबोधयन् सन् त्रिंशद्वर्षाणि केवलपर्यायं पात्रयित्वा सर्वं दाससतिवर्षायुः प्रतिपाद्य मध्यमपापयां नगर्यां चतुर्थारकपांते मोक्षं गतः ॥ इति दानविषये श्रीमहावीरदृष्टांतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयदृष्टांतः, गाथा—धम्महकामनेया । तिविहं दाणं जयंमि विक्कायं ॥ तद्वि अजिणंदमुण्णिणो । धम्मदाणं पसंसंति ॥१॥ व्याख्या—धर्मदान १ अर्थदान २ कामदान ३ रूपं त्रिधा दानं जगति प्रसिद्धं. तदर्थयति—सुपात्रे यद्दानं दीयते तद्धर्मदानं १, इन्द्र्यादिकर्वालयया यत्प्रथमदानं तदर्थदानं २, स्रज्यादीनां जोगनिमित्तं यद्दानं तत्कामदानं ३, एतेषां त्रयाणां दानानां मध्ये

दाना
वृत्तिः

९

गुरुभ्यो दातुं लभः, तदा गुरुभिः प्रोक्तं एतान्यप्यकटपनीयानि, वयं सचित्तफलाणि न जङ्ग्यामः, एवं गुरुणां निस्पृहत्वाद्विशुण रंजितः सन्न स धनसार्धवाहः स्वचित्तेऽत्यंतमानंदितः, ततोऽनंतरं स सार्धवाहो गुरुमहितश्चलितः, पश्चि गड्ढति सति कतिचिद्दिनेषु व्यतिक्रान्तेषु सत्सु वर्षाभ्रतुः समायातां, तदा सर्वेऽपि लोकास्तत्रारण्यमध्य एव स्थिताः, केनचित् सार्धवाहमित्रेण श्रावकेणात्मवसनार्थं तु-
ण्युहं कृतं, तत्र श्रीधर्मयोषमूरयः सुप्तेन स्थिताः स्वाध्यायादिधर्मध्यानं कुर्वतः काष्ठं निर्गमयन्ति-
स्म. अथ वर्षाभ्रतौ व्यतिक्रान्ते सति सार्धः प्रस्थितुं लग्नः, सार्धवाहेन राज्ञो सुप्तेन सता चिंतितं म-
या सर्वसार्धचिंता कृता, परं न कोऽपि विस्मृत इति चिंतिते सति श्रीधर्मयोषमूरयः संस्मृताः, अथ
रात्रौ गतायां प्रजाते जैनधर्मिणा माण्ड्यद्रनाम्ना भिन्नेण सार्धं स सार्धवाहः गुरुममीपे समागतः,
गुरुन वंदित्वा स्वांपराधं च क्षमयति, हे स्वामिन् ! एतावद्भिर्दिवसैर्मया भवतां लोचनादिचिंता न
कृता तन्मयेऽपराधं क्षमध्वं ? क्षमापात्रेण गुरुणा प्रोक्तं हे महाबुद्धाव ! साधूनामाहाराद्यलब्धौ तप-
सां वृद्धिः, लब्धौ च देहस्य धारणा, तस्मात्त्वं चिंतां मा कुरु ? ततः सार्धवाहेनोक्तं स्वामिन् मम
स्थानके साधवः प्रेषणीयाः, गुरुणापि सार्धवाहस्यातिज्ञावं ज्ञात्वा द्वौ साधू तत्र प्रेषितौ, सार्धवाहेना-

दाना-
वृत्तिः

U

स्वामी वैद्योक्थे पितामहोपमो जातः, पितुः पिता स पितामहः कथ्यते. अथ श्रीध्यादिनाश्रय त्र-
योदशरात्रपूर्वकं चरित्रं व्याख्यायते, यथा—द्रहाव जंबूद्वीपे पश्चिममहाविदेहक्षेत्रे क्वितिप्रतिष्ठं ना-
म नगरं, प्रसन्नचंद्रराजा राज्यं करोति, तत्र नगरे राजमान्यो धननामा सार्धवाहः परिवसति, स
च दानाशिरोमणिः परोपकारनिपुणो महाधनवांश्च. तेनैकदा नगरमध्ये जुद्धघोषणा दापिता, वसंत-
पुरं प्रति वयं गमिष्यामो यस्य कस्याप्यागमनेह्य ज्ञात्वेतदा सोऽस्मत्सार्धं सुखेनायातु. अन्यच्च येषां
केषामपि संबन्धादि न स्यात्ते मत्संकाशात्संबन्धादिवस्तूनि गृह्णंतु. द्रव्यादि कथ्यते सति बहवो लो-
कास्तत्सार्धं समागमयितुमारब्धाः, तस्मिन्समये श्रीधर्मघोषसूरयोऽपि धनसार्धवाहसमीपे समागताः,
सार्धवाहेन गुरवो वंदिताः, पृष्टं च स्वामिन् किमर्थं समागताः? गुरुभिः प्रोक्तं वयमपि वसंतपुरे
रावत्सार्धं समागमिष्यामः, इति गुरुवचः श्रुत्वा सार्धवाहेनोक्तं हे स्वामिन् मम ज्ञायं महत्संजातं,
द्रव्युत्तवा तेन स्वस्मूपकाराय प्रोक्तं गुरुनिमित्तं योजनादिविंतां कुरु? गुरुणा प्रोक्तं तद्भोजनमस्मा-
कमकल्पनीयमस्ति.

अथस्मिन्प्रस्तावे तत्र सार्धवाहसमीपे केनचित्सेवकेनाप्राप्तानीय द्वौ कितानि. तान्याप्रापि स

वैराग्येण चिंतां कर्तुं लग्नः, तदा स्वयंबुद्धमंत्रो कथयति स्वामिन् चिंतां मा कुरु ? एकदिनप्रतिपा-
 दित्वापि दीक्षा मोक्षप्रदायिनी जवति, ततः स मासैकान्तानं प्रतिपाद्य मृतः. इति चतुर्थो जवः ४.
 तत ईशानदेवलोके ललितगंगनामा देवो जातः, तत्र तस्य स्वयंप्रभा नाम्नी देवी वर्तते, तथा स-
 ह्यतिप्रेमवान् स संतिष्ठते, अथैकदायुषि पूर्णे सति सा स्वयंप्रभा देवी प्रच्युता, ततः पश्चात्स ललित-
 तंगनामा देवो बहु विरहदुःखं कर्तुं लग्नः, तदवसरे स्वयंबुद्धमंत्रिजीवो धर्मं पात्रयित्वा ईशानदे-
 वलोके सामान्येण जातः, स तं प्रतिबोधयितुं लग्नः परं स्नेहवशात्स न प्रतिबुध्यति. ततोऽनंतरं स
 सामानिकः सुरो यदा ज्ञानेन विलोकयति तदा धातकीखंडे पूर्वमहाविदेहे नंदिग्रामे नागिलनामा
 दरिद्री पश्चिमसति, तस्य गृहे नागश्रीनार्या, तथा षष्ठां पुत्रीणामुपरि सप्तमी पुत्री प्रसूता. सा चाऽव-
 द्धनत्वेन निर्नामिकेति नाम्ना ख्यातिं गता, वृद्धा जाता, अन्यदैकस्मिन् महोत्सवे धनवतां लोका-
 नां पुत्र्यः शृंगारादिपरिवेष्टितास्तथा दृष्टाः, ताश्च सुखजङ्किदादींश्च जङ्कयतीर्दृष्ट्वा निर्नामिकया स्व-
 मातुश्ये शृंगारादिवस्तु मार्गितं, दुःखिनी माताब्रवीत्, रे गह्व ! अंबरतिलकनामपर्वतोपरि चटित्वा ऊं-
 पापातं कुरु? इति श्रुत्वा निर्नामिका दुःखिनी सती गृहान्निर्गत्य अंबरतिलकपर्वतोपरि चटित्वा याव-

त्रिपतति तावदुगंधराचार्येण सा निवारिता. प्रोक्तं च बाधे! बालमरणं मा कुरु? तदा सा गुरुंसमी-
पमागस्य दूरतत्त्वरणे लभना. गुरुणा प्रतिबोधिता सती परमश्राविका जाता. सुखेन गृहे समागत्या-
नेकतर्पांसि कुर्वाणा तिष्ठति. परं दौर्भाग्यत्वात्तां कोऽपि परिणेतुं नेहति, वैराग्येण जिनवर्मभाराभ्य-
प्रांते तथानशनं कृतं.

इतश्च स सामानिकसुरो ललितगंगप्रति वक्ति, अहो ललितगंग! त्वं तरयाः स्वकीयं रूपं द-
र्शय? तव रूपं दृष्ट्वा सा ते चिंतनं करिष्यति, तेनैव ध्यानेन मृत्वा च तव जायार्तिं लविष्यति. ल-
लितगंगेन तथेति प्रतिपद्य निर्नामिकार्यै स्वं रूपं दर्शितं. सापि तं दृष्ट्वा तद्व्यानवशान्मरणं प्राप्य
तत्स्थाने स्वयंप्रज्ञा नाम्नी देवी समुत्पन्ना. अथ तौ देवदंपती विषयसुखानि भुंजानौ तिष्ठतः, अ-
नुरूपेणानुभवांते ततश्च्युतौ, इति पंचमो जवः ५. इहैव जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये
लोहार्णलनामि पुरवरे सुवर्णजंघराजा, लक्ष्मीजार्ग्या, तयोः पुत्री वज्रजंघनामा स जातः, देवी स्वयं-
प्रज्ञापि तत्रैव विजये पुंडरीकिणां नगार्था वज्रसेनचक्रवर्त्ति, गुणवती जार्ग्या, तयोः पुत्री श्रीमती जा-
ता, सर्वकालान्यासतः सा प्रवीणा जाता. एकदा स्वमंदिरगवाक्षस्था सती मनोरमाख्ये ज्ञेयाने सु-

स्थितनाम्नः साधोः केवलज्ञानसमुत्पत्तितो महोत्सवार्थं समागतानां देवानां वृन्दं दृष्ट्वा जातिस्मरणं प्राप्य ललितगणस्वयंप्रज्ञादेवीत्वादि सर्वं सस्मार. तदा तथा चिंतितं यावदहं तं प्राणनाथं न लब्धे तावन्मुखेन न वदिष्यामीति तथा सूकत्वमादत्तं. पित्रा अग्नेके ज्ञपायाः कृताः, परं सा न जल्पति, कार्यावसरे हस्तसंज्ञया तथा पट्टकेऽङ्गराणि लिखित्वा ज्ञापयति. तदैकांते धातुमात्रा पृष्ठं हे पुत्रि! त्वं कस्मान्न ब्रवीषि? श्रीमत्या प्रोक्तं हे मातर्मम जातिस्मरणं समुत्पन्नं, पूर्वभवो दृष्टः, अतस्तं जर्त्तारं प्राप्य ब्रविष्यामि. ततस्तया स्वपूर्वजवस्य निखिलानि वार्त्ता धातुः पुरः कथिता. ततस्तया चतुरथान्त्रया तद्दृष्टान्तं चक्रिणे निरूप्य चित्रकारणार्थं तस्याः सर्वं पूर्वजवचरित्रं लिखापितं, तच्चित्रपट्टश्च सर्वनृपेभ्यो दार्शितः, परं न कोऽपि तत्संकेतं पूरयति. ततो वज्रसेनचक्रिणा लोहार्गलपुरस्य सुवर्णजंघराङ्गः पुत्राय वज्रजंघाय तत्पट्टो दार्शितः, तं दृष्ट्वा तस्यापि जातिस्मरणं समुत्पन्नं, एवं पूर्वजवसंकेतपूरणेन श्रीमत्यापि संतुष्टा. पित्रा महोत्सवपूर्वकं तयोः पाणिग्रहणं कारितं. ततः सुवर्णजंघेनापि वज्रजंघाय राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता, उत्तमार्थश्च साधितः, वज्रसेनचक्रग्रपि दीक्षां गृहीत्वा तीर्थकरपदवीं प्राप्य मोक्षं गतः. वज्रजंघराङ्गो राज्यं पात्यतः सतः श्रीमतीकुक्षौ पुत्रो जातः. अथै क

दा तस्मिन् पुत्रे दृष्टिं प्राप्ते सति राज्ञौ तौ नृपराज्ञौ चिंतयतः स्म, प्रातः पुत्राय राज्यं दत्त्वाऽवां दी-
क्षां गृहीष्यावः, दत्तश्च राज्यलोचो पुत्राश्चितयति वृद्धोऽपि पिता मम राज्यं न ददाति, इति विचिं-
त्य तेन विषधूमप्रयोगेण तौ मारितौ, इति षष्ठो ज्ञवः ६.

राजाराज्ञौ मृतोत्तरकुरुक्षेत्रे गुगलिकौ जातौ, इति सप्तमो ज्ञवः ७. ततो मृत्वा सौधर्मं देवलो-
के तौ देवौ जातौ, इति अष्टमो ज्ञवः ८. ततश्च्युत्वा तौ जंबूद्वीपे महाविदेहे क्षेत्रे क्षितिप्रतिष्ठित-
नगरे सुविधनामा वैद्यस्तस्य स जीवानंदनामा पुत्रो जातः, स चातिपंडितः परोपकारी च, तस्मि-
न्नेव नगरे श्रीमतीजीवोऽपीश्वरदत्तव्यवहारिणः केशवनामा पुत्रो जातः पुनस्तस्मिन्नेव नगरे राज्ञः
पुत्रो महीधरो जातः, मंत्रीश्वरपुत्रो सुबुद्धिनाम जातः, सार्धैवाहपुत्रो पूर्णज्यो जातः, नगरश्चेष्टि-
नः पुत्रश्च गुणकरो जातः, एते षडपि सहैव जाताः सहैव संवर्द्धिताश्च. तेषां बाध्यादारभ्य बहुप्री-
तिर्जाता. एकव स्थाने ते तिष्ठति रमंते भुंजंति, च तेषां षष्ठां कृणमपि विरहो न जवति. सुखेन
विषयसुखं भुंजानः सतः काष्ठं निर्गमयंति. अथैकदा कश्चित्साधुः कुष्ठरोग्यस्ति, तन्नरीरे क्रमयः पति-
ताः संति, स साधुः षष्ठमपारणे व्याहारार्थं वैद्यगृहे समागतः, जीवानंदेनापि साधोः शरीरं रोगात्तुरं

कृमिजिश्च संकुलं दृष्ट्वा पंचानां मित्राणां कथितं, यदि यूयं रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च मेलयेत तदाहं साधुशरीरं नीरेणं करोमि. इति श्रुत्वा ते पंचापि मित्राणि श्रेष्ठिनो हृष्टे गतानि, तत्र च तैः श्रेष्ठिने कथितं, त्वं दीनारलक्ष्म्यं गृहाण? अस्माकं च गोशीर्षचंदनं रत्नकंबलं च देहि? तदा श्रेष्ठिना प्रोक्तं किं करिष्यथ? तैः प्रोक्तं जीवानंदवैद्यो मुनिशरीरं चिकित्सयिष्यते, तदा श्रेष्ठिना कथितं यूयं बालका अपि एतादृग्बुद्धिवंतो धर्माधिया परोपकारिणो धन्या एव, अहं च वृद्धोऽस्मि, तेनाहमप्यमूढफलप्राप्तये तन्मूढ्यं नो गृह्णामि.

इत्युक्तवा श्रेष्ठिना तेभ्यो रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च दत्तं. ततः स श्रेष्ठी तत्पुण्यमहिम्ना प्रांते चारितं प्रतिपाद्य मोक्षं गतः, अथ ते पंचापि सखायो रत्नकंबलं गोशीर्षचंदनं च गृहीत्वा जीवानंदवैद्यगृहे समागताः, जीवानंदोऽपि लक्ष्मणकत्तलं गृहीत्वा पंचमित्रसहितो यत्र वने साधुः कायोत्सर्गोऽपि स्थितस्तवायातः, ततो मुनिं वंदित्वा तदाज्ञां च मार्गयित्वा ते षडपि तस्य शुश्रूषां कर्तुं लग्नाः, प्रथमं सर्वशरीरे तैललेपः कृतः, समीपे मृततिर्यक्त्वेवरं च समानीतं, अथ तद्रयंगात्साधोर्मूर्ध्नि समागता, तावता तै रत्नकंबलेन तल्लरीरं वेष्टितं, तदा सर्वे कृमयो बहिर्निर्गत्वा तरुत्नकंबले लग्नाः,

दानाः तांश्च मृतकदेवरे परिष्ठापितवन्तः, पुनस्तथैव कृतं, पुनस्तृतीयवारकेऽस्थिमः प्रस्थाः क्रमयोऽपि निर्मिताः, एवं सर्वानपि कीटकान्निर्गतान् ज्ञात्वा, ततोऽनन्तरं चंदनेन साधुशरीरं विलिप्तं ना-
रोगं च जातं कुशरोगश्च गतः, संरोहिण्यौषध्या च शरीरत्वक समागता, शरीरं च सौवर्णवर्णं जा-
तं, ततस्तैस्तत्कदेवरं तु तरुहाययां परिष्ठापितं, ततः साधुं वंदित्वा ते षडपि सखायः स्वस्वगृहे स-
मागतास्तत्पुण्यं चानुमोदयितुं लग्नाः, शेषचंदनरत्नकंबलं च विधीय तद्गृह्येण सुवर्णमयी जिनप्रा-
सादः कारापितः, ततोऽनुक्रमेण कालांतरं तैः षड्भिर्दिक्षा गृहीता, निर्मलचारिणं च प्रतिपाद्य प्रांते-
जनशानं कृत्वा कालं प्राप्ताः, इति नवमो जवः । ७ ।

अथ ते षडपि जीवा द्वादशमे देवलोके द्वाविंशतिभागरोपमोत्कृष्टायुषो देवा जाताः, इति द्वा-
शमो जवः १०. ततश्च्युत्वा जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये पुंडरीकिण्यां नगर्यां तीर्थक-
रजीवो वज्रसेनराजा राज्यं शुनक्ति, तस्य गृहे धारिणी पट्टशङ्की, तस्याः कुड्मौ पंच पुत्रा अशुक्रमेण
समुत्पन्नाः, प्रथमो जीवनंदवद्यजीवश्चतुर्दशस्वप्नचित्तश्चक्रवर्त्तिपदवीयोग्यो वज्रनाम्ननामा जातः १.
द्वितीयो राजपुत्रो महीधरजीवो बाहुनामा जातः २. तृतीयो मंतिपुत्रः सुबुद्धिजीवः सुबाहुनामा जा-

तः १. द्वितीयो राजपुत्रो महीधरजीवो बाहुनामा जातः २. तृतीयो मन्त्रिपुत्रः सुबुद्धिजीवः सुबाहु-
नामा जातः ३. चतुर्थः सार्धबाहुपुत्रः पूर्णैन्द्रजीवः पीठनामा पुत्रो जातः ४. पंचमः श्रेष्ठपुत्रो गु-
णाकरजीवो महापीठनामा जातः ५. एवं पंच पुत्रा जाताः, षष्ठः केशवजीवः सामंतनाम्नो राज्ञो
गृहे पुत्रत्वेन सुयशानामा जातः ६. स सुयशः पूर्वभवस्नेहाद्वज्रनान्नंप्रति बहु सेवते. ततोऽनंतरं
वज्रसेनतीर्थकरो वार्षिकदानं दत्त्वा वज्रनाभाय राज्यं प्रदाय दीक्षां गृहीत्वा केवलज्ञानं प्राप्य तीर्थं
च स्थापयित्वा विचरतिस्म. वज्रनाभेन राज्ञा चतुर्णां ब्रातॄणां देशान् विभज्य समर्पिताः, सुयशा-
श्च सेनानीः कृतः, अथैकदायुधशालायां चक्ररत्नं समुत्पन्नं, चतुर्दश रत्नानि नवनिधानानि च प्रादु-
र्भूतानि. ततः स षट्खंडं साधयित्वा चक्रवर्तिपदवीं भुंजानः सुखेनायुः प्रतिपादयति.

अथैकदा वज्रसेनो जगवान् पुंनरीकिण्यां नगर्यां समवसृतः, वज्रनान्नचक्रिणा च बहुमहोरसव-
पूर्वकं वंदितः, जगवता देशना दत्ता, तां श्रुत्वा वैराग्यं प्राप्य चक्री कथयति हे तात ! यदि जव-
स्तुत्रत्वं प्राप्याप्यहं संसारे ब्रमेयं तदा ममाप्यभाग्यं ज्ञातव्यं. एतावन्ति दिवसानि जवदत्तं राज्यं म-
या पादितं, तथैवाधुना संयमप्रासादं कुरु ? यथा पादयामि. ततश्चक्रिणा चतुर्ब्रातृसहितेन सेना-

नीप्रमुखपरिवृत्तेन च पुत्राय राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता. चक्रिणा चतुर्दश पूर्वाण्यधीतानि, बाहुप्रभु-
 रैः पंचत्रिंशच्चैकादशांगानि पठितानि. अथानुक्रमेण वज्रसेनजगवान् मोक्षं गतः, श्रीवज्रनाभश्चाचा-
 र्यपदवीं भुनक्ति, विंशतिस्थानकतपः कुर्वता च तेन तीर्थकरगोत्रं समुपार्जितं. बाहुनामा साधुश्च पं-
 चशतसाधूनामन्नपानादिजार्तिकं करोति, सुबाहुमुनिश्च पंचशतसाधूनां वैयावृत्यं करोति, पीठमहापीठौ
 च तपांसि कुर्वतः, वज्रनाभ आचार्यो बाहुसुबाहूप्रति वैयावृत्यादिगुणरंजितः सन् प्रशंसति, ततः पी-
 ठमहापीठौ स्वचेतसोरीर्ष्यां बिभृतो यदुत्तरावयोः प्रशंसां न करोति, केवलं स्वसेवाहेतोरेतौ द्वौ प्र-
 शंसति, एतादृशीर्ष्यावशात्ताभ्यां स्त्रीवेदत्वमुपार्जितं, बाहुसुबाहुभ्यां च वैयावृत्यादिगुणेन लोभ्यफलं
 बाहुबलं च समुपार्जितं. षमपि चतुर्दशलक्षपूर्वचारित्रं प्रतिपाद्य प्रांते पादपोषणमसंस्थारकं कृत्वा
 सर्वार्थुश्चतुरशीतिलक्षमितं पात्रयित्वा सर्वार्थसिद्धविमाने गताः, तत्र त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायुरस्ति,
 श्रीध्यावश्यकसूत्रे एवं प्रोक्तमस्ति—पूर्वं श्रीवज्रनाभः समाधिना मृत्वा सर्वार्थसिद्धे गतः, ततोऽनंतरं
 षट्पूर्वलक्षगमनानंतरं ते पंचापि सर्वार्थसिद्धौ गताः, यदीहं नो चेत्तदा कथं संबंधो ज्ञवति ? त-
 स्मात्सर्वार्थसिद्धिविमानात्पूर्वं श्रीवज्रनाभजीवश्च्युत्वा ऋषयस्त्वेनोत्पन्नः, तेऽपि च षट्पूर्वलक्षगमनंतरं

च्युत्वा जगत्पुत्रत्वेन भरतादयो जाताः, इति द्वादशमी भवः १२.

अथात्रावसर्पिण्यां जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे प्रथमारको व्यतिक्रांतः, द्वितीयारकोऽपि व्यतिक्रांतः, तृतीयारकस्य च प्रांते तत्र सप्त कुलकरा जाताः, विमलवाहन १ चक्षुष्मान २ यशस्वी ३ अग्निचंद्र ४ प्रसेनजित ५ मरुदेव ६ नात्रयश्च ७, नात्रेर्नार्या मरुदेवी, तस्याः कुट्टौ वज्रनाभजीवः सर्वार्थसिद्धिविमानाच्युत्वाषाढमासस्य कृष्णचतुर्थ्यामुराषाढानक्षत्रे चतुर्दशस्वप्नचितोऽवतीर्णः, तस्मिन् सप्तमये स्वप्नपातका न संति, स्वत एव नाभिराजा स्वप्नविचारकृत, पूर्णदिने चैत्रकृष्णष्टमीनिशायाश्चार्धं उत्तराषाढानक्षत्रे प्रभोर्जन्माभवत्. षट्पंचाशद्विक्रुमारीन्निश्चतुःषष्टिभिरिन्द्रैश्च जन्ममहोत्सवकरणानंतरं प्रथमं ऋषयस्वप्नदर्शनत ऋषय इति स्वामिनोऽन्निधानं कृतं, तत्सार्धं या युगल्लिनी जाता तस्या नाम च सुमंगल्येति दत्तं. पंचधातुदेवांगनाग्निः परिवृतः स्वामी वृद्धिं गतः, देवाश्चोत्तरकुरुक्षेत्रे वात्कट्पवृद्धफलान्यानीय तस्मै ददति, स्वामी च तानि भक्षयति, क्षीरसमुद्रादानीतानि पानीयानि च पिबति. एवं वर्षकं जातं, तत ईक्षुयष्टिं गृहीत्वेन्द्रो जगत्समीपे समागतस्तदा पितुरुत्संगस्थितेन प्रभुणेक्षुपक्ष्यर्थं हस्तः प्रसारितस्तत इन्द्रेण प्रभोरीह्वाकुवंशः स्थापितः. एकदा किंचिदुगलं विहर्तुं

गतं, तन्मध्यारुपुरणे मस्तकोपरि तालफलपतनान्मृतः, तस्य भार्या सुनंदानाप्ती युगलिनी परैर्युग-
लिनिर्नात्रिराजसमीपे समानीता, कथितं च स्वामिन्निधं युगलिनी निराधारस्ति. नात्तिना प्रोक्तं
मदंतःपुरे मोचनीया, ऋषयज्ञार्या भविष्यति. अथ स्वाभ्यपि यौवनवयः संप्राप्तः, इंद्रेणापि तं पा-
णिग्रहणयोभ्यं विज्ञाय सर्वदेवदेवीकृतमहोत्सवपूर्वकं सुमंगलासुनंदान्यां सह जगवतो विवाहः कृतः,
अथ ये एवं कथयंति यत् श्रीच्यादिप्रभुणापि पुनर्विवाहः कृतस्ते मूढा ज्ञातव्याः, पुनर्ये कथयंति
जगवता भगिनी परिणीता तदपि तेषां मूर्खत्वं, यतस्तस्मिन् काले युगलधर्मस्थितिरासीत्, या स्थि-
तिर्नवेत्तां पालयतां सतां न कोऽपि दोषः, ततः श्रीऋषयदेवेन सुनंदासुमंगलयोः शुभलक्ष्णे पाणि-
ग्रहणं कृतं, इंद्राणीनिर्गीतगानं कृतं, गंधर्वकिन्नरैर्वादिवाणि वादितानि. तदादितो लोके विवाह-
स्थितिर्जाता. स्वाभ्यप्यनासक्त्या सुखानि नृनक्ति, षट्पूर्वलक्ष्णमनानंतरं सर्वार्थसिद्धिविमानाच्च्यु-
त्वा बाहुपीठजीवौ सुमंगलाकुक्षौ नरतन्त्राह्वीयुगलतयोरपन्नौ, सुबाहुमहापीठजीवौ च सुनंदायाः कुक्षौ
बाहुवलसुंदरीयुगला प्रसवितौ. पुनः सुमंगलया युगलानामेकोनपंचाशत्प्रसूतं. एवं पुत्रशतं द्वे पु-
त्र्या च सर्वेऽप्यनुक्रमेण वृद्धिं गताः. अथ विंशतिपूर्वलक्ष्णाणि व्यक्तिक्रान्तिनि. तदा युगलिका अ-

न्योऽन्यं विवादं कर्तुं लभ्याः, कल्पवृक्षा अपि कालदोषात्स्वल्पफलदा जाताः, हकारमकारविकाररू-
पनीतिव्ययपि विबुद्धा, तदा युगलिकाः स्वामिनमुच्चैः संस्थाप्य राज्याभिषेकार्थं पानीयमानयितुं ग-
ताः, तस्मिन्नवसरे सौधमैद्रस्यासनं प्रकंपितं, तदा स्वसमयं ज्ञात्वेद्रेणागत्य प्रजो राज्याभिषेकः कु-
तः सर्वशृंगारैः शरीरं मंथितं, देवदेवांगनानां पर्षन्मल्लिता. इतरस्ते युगलिका जलमादाय समाग-
ताः, तैः प्रभोः शरीरमलंकारादिनिर्भूषितं दृष्ट्वा विनयेन प्रजोश्चरणयोर्जलं सिंचितं. तेषां तद्विनये-
न संतुष्टेर्नेद्रेण तब विनीताभिधाना द्वादशयोजनविस्तीर्णा नवयोजनपृथुला च नगरी स्थापिता.
तस्यां वापीकूपसरोवरमंडितायां त्रिभूमिकचतुर्भूमिकसप्तभूमिकैकविंशतिभूमिकप्रासादा अयोध्रंत. पु-
नस्तब द्वात्रिंशत्कोटिमुखर्णानां वृष्टिः कृता, उग्रा १ भोगा २ राजन्याः ३ क्वत्रियाश्च ४ स्थापिताः,
परं लोका अन्नेन विना बुभुक्षितास्तिष्ठन्ति. कल्पवृक्षा अपि किञ्चिन्न ददति. तदा स्वामिना तेभ्यः
शालिप्रमुखधान्यान्युपदर्शितानि, लोकास्तान्यादाय नक्षयन्ति, परमपक्त्वेन न जीर्णयन्ति प्रत्युत ते-
षामुदशाणि तुदन्ति, प्रजोरग्रे चागत्य स्वजग्राणि ते दर्शयन्ति.

इतश्च तत्र वंशवर्षणतोऽभिरूपन्नस्तदा जगता तेषां प्रोक्तमेतानि धान्यान्यस्मिन्नभिमुख्ये पा-

दान- चयित्वा यूयं नृक्षयत ? तदा तैः शास्त्रिप्रमुखं सर्वमभ्यन्त्रौ प्रक्षिप्तं ज्वलितं च. तदा तैः प्रजोरग्रे स-
वृत्ति
मागत्य प्रोक्तं स्वामिन्नयं वेतालस्तु सर्वमपि भक्षयति, नः किञ्चिदपि पश्चान्न ददाति, तदा जगवता
मृत्तिकातो घटादिनिर्माणं तेभ्यो दर्शितं. एवं प्रभुणा प्रथमं तेभ्यः पंच विज्ञानानि शिक्षापितानि.

३३

कुञ्जकार १ लोहकार २ चित्रकार ३ कर्षक ४ नापितविज्ञानं ५ च. तेषां प्रत्येकानां विंशतिभेदा
नृवंति, एवं त्रेदशतं शिक्षापितं. पुरुषाणां द्वासप्ततिकला नरतादीनां शिक्षापिताः, स्त्रीणां चतुःषष्टि-
कला ब्राह्मीसुंदर्योः शिक्षापिताः, अष्टादशलीप्यक्षरकलागणितकलाप्रमुखसर्वमपि प्रदर्शितं. अथ ते
सर्वेऽपि लोकाः सुखेन स्वकार्यपरास्तुहंति. जगवता विषष्टिलक्षपूर्वं राज्यं पादितं, एवं सर्वे त्र्यशी-
तिलक्षपूर्वं जातं. ततो लोकांतिकदेवाः समागताः, दीक्षाया अयसरश्च कश्चितः, स्वामिना ज्ञानेन
दीक्षावसरं विज्ञाय वार्षिकदानं दत्तं, प्रतिदिनमेका कोटिरष्टौ लक्षांश्च सौवर्णिकान् ददाति. वार्षि-
कदानमिलने त्रिकोटिशतं चाष्टाशीतिकोट्यधिकमशीतिलक्षदानं जातं, इदं सर्वमपि दानद्रव्यमि-
डादेशाह्वनदः समानीय पूरयति. ततो भरताद्भ्यो राज्यं विभज्य स्वामी कलमहाकलादिचतुःसह-
स्रपरिवारपरिवृतो महोत्सवपूर्वकं चतुःषष्टिचिरिद्वैर्निर्मितां शिविकामासह्यं नगराद्वहिर्निर्गत्य अयोध्या-

या उपवनेऽशोकवृक्षतले चतुर्मुष्टिकं लोचं कृत्वा वैवक्रुणाष्टमीदिने उत्तराषाढानक्षत्रे पश्चिमाधौ दी-
क्षां गृहीतवान्. इन्द्रादयः स्वस्थाने गताः, जरातादयोऽपि पुत्रा जगवद्विरहेणाश्रयातपूर्वकं गृहे स-
मायाताः. अथ स्वामिनो वर्षं यावद्भादिकं नो मिलितं, ते सर्वचतुःसहस्रमुन्नयोऽप्याहाराऽन्नावेन
तापसा जाताः, कल्हमहाकल्हपुत्रौ नमिविनमी दीक्षावसरे स्वामिनिर्देशात्परदेशं गतावास्तां, पश्चादा-
गतौ च स्वामिनं तथावृत्तं श्रुत्वा प्रभुसमीपे समागत्य विद्महिं चक्रतुः, हे स्वामिन्नावयो राज्यं दे-
हि ? कतिचिद्विवसानंतरं धरणेन्द्रो जगवद्वदनार्थं समायातस्तेन नमिविनमित्र्यां प्रोक्तं कथं युवां से-
वां कुरुथः ? ताभ्यामुक्तं राज्यप्राप्त्यर्थं. धरणेन्द्रोक्तं यदा भगवता दानं दत्तं तदा युवां क गतौ ?
ताभ्यां प्रोक्तं परदेशं गतौ, अन्यस्य कस्यापि चाग्रे याचनां न कुर्वेः, आवयोस्तु स्वामी दानं दा-
स्यति. ततो धरणेन्द्रोक्तमहं पातालवासी धरणेन्द्रः स्वामिनः सेवकोऽस्मि, युवामपि तत्सेवकौ, अ-
त आवयोर्धर्तृत्वेन स्वामिन आह्वया वैताड्यपर्वते विद्याधरपदवीं स्वीकुरुतं. ततस्ताभ्यामपि तद्व-
चोगीकृतं, ततो धरणेन्द्रेण प्रहृषीप्रमुखविद्यास्ताभ्यां दत्ताः, नमिविनमी स्वामिनं प्रणम्य स्वस्वपरि-
वारमादाय वैताड्ये समागतौ. तत्र दक्षिणश्रेण्यां नमिराज्ञा पंचाशन्नगराणि वासितानि, विनमिना

चोत्तरश्रेण्यां षष्ठिनगराणि वासितानि, तेषां नगराणां नामानि श्रीहेमचंद्रस्मरिकृतश्रीध्यादिनाथचरित्राद् ज्ञेयानि. अथ जगवानाहारार्थं सर्वत्र परिभ्रमति, परं कोऽपि न ददाति. एवं वर्षैकं जातं परं प्रथमं नसापि न कुब्धः. अथ भगवत आहाराधिकारमाह—

तस्मिन् समये बाहुबलेः पुत्रः सोमयशा गजपुरस्य राज्यं पात्यति. अथ पूर्वं जगवज्जीववज्रनात्रचक्रिणो यः सुयशानामा सेनानीरभूत्, तेनापि वज्रनाभेन सह दीक्षा गृहीतासीत्, चारित्र्यं प्रपाद्य पंचमेऽनुत्तरविमाने गतः, तत्र वयस्त्रिंशदायुर्युक्त्वा स सोमयशसः श्रेयांसनामा पुत्रो जातोऽस्ति. अथ श्रीऋषभस्वामी विहरन् सन् गजपुरे समागतः, गृहे गृहे लोका अनेककन्यासुवर्णमणिमुक्ताफलादीनि ददति परं स्वामी किमपि न गृह्णन् पश्चाद्व्याहुद्व्यति. ततो गवाक्षस्थस्य श्रेयांसकुमारस्येतादृशं जगवत्स्वरूपं वीक्ष्य जातिस्मरणमुत्पन्नं. अथ तस्यां निशायां श्रेयांसेन सोमयशसा सुबुद्धिनाम्ना नगरश्रेष्ठिना च स्वप्नानि लब्धानि. प्रातःकाले सत्रायां तैः स्वप्नस्वप्नानि कथितानि. सोमयशसा राज्ञा प्रोक्तं वैरिन्निर्वोदितोऽहं श्रेयांससाहाय्येन वैरिणोऽजयं. सुबुद्धिश्रेष्ठिना प्रोक्तं बुद्ध्यमानाः सूर्यकिरणा मया श्रेयांससहस्रसाहाय्येन रक्षिताः, श्रेयांसेनोक्तं मेरुपर्वतो मयाऽमृतेन धौ-

तः, तदा राज्ञा प्रोक्तं वीणध्वेतस्वप्रफला नि श्रेयांसाय नविष्यंति. श्रेयांसोऽपि हृष्टः सन्न गृहे समा-
यातः. द्रुतश्च मध्याह्नावसरे प्रभुविलोकनानंतरं जातिस्मरणात्साधुदानविधिं जानन् स गवाङ्गादुत्तीर्य
स्वामिनं वंदित्वा निमंज्य च स्वगृहे समानीतवान्. जगवदग्रे चेक्षुरसानां घटा दौकिताः, भगवतापि
तन्निश्वद्यं ज्ञात्वा स्वकीयहस्तौ प्रमारितौ. प्राणिपञ्चग्रहलब्धिमहिम्ना तस्यैकोऽपि बिंद्धरथो न पत-
ति. श्रेयांसो रसं निक्षिपति तद्विखोर्ध्वं वर्धते. एवं स्वामिना वैशाखशुक्लतृतीयादिवसे पारणं कृतं,
तदादितो लोकेऽक्षयतृतीया जाता. श्रेयांसगृहे पंच दिव्यानि च प्रकटितानि. जगवता तत्र पारणं
कृत्वा विहृतं, श्रेयांसेन च सर्वलोकेभ्यः साधूनां निज्ञादानविधिः शिज्ञापिता. स्वामी चानुक्रमेण
सहस्रवर्षं यावन्नक्षत्रस्थत्वं पात्यन्नं पुरिमतात्यनगरे समागतः, तत्र फाल्गुनकृष्णैकादश्यां जगवतः के-
वलज्ञानं समुत्पन्नं. चतुःषष्टिभिरिन्द्रैः समागत्य समवसरणं कृतं. तदा भरतस्य यमकश्रमकाभ्यां दे-
वर्धापनिके दत्ते. एकेन भगवत्केवलज्ञानवार्तां कथिता, अपरेण चायुधशालायां चक्ररत्नोत्पत्तिः क-
थिता. तदा भरतः कृष्णं विमृश्य धर्मधिया स्वामिकेवलज्ञानमहिमानं कर्तुं पुत्रविरहदुःस्वेनाधीनृत-
या हस्तिस्कंधाधिरूढया मात्रा मरुदेव्या सह चलिताः, मार्गे वादिनादिध्वनिं श्रुत्वा तत्कारणं मरुदे-

वी पप्रह, तदा नरतेनोक्तं हे मातः श्रीऋषभदेवस्य केवलज्ञानं समुत्पन्नमस्ति, ततो देवैस्तस्य स-
भवसरणादिमहिमा कृतोऽस्ति, तत्कृतोऽयं गीतगानवादिवादिध्वनिः श्रूयते. तत श्रुत्वा मरुदेवीमाता
विरागतां प्राप्ता सती चिंतयत्यहोऽहं तु यन्मोहवशादधीभूतास्मि स त्वयमीदृशानि सुखानि भुनक्ति.
ततो नास्ति कोऽपि कस्येति ध्यायंत्यास्तस्याः चक्षुःपटलानि ध्वस्तानि. कर्मक्षयतः केवलज्ञानं प्राप्य
सा मोहं गता. भरतेन स्वामी वंदितः, प्रभुणा च देवाना दत्ता, तदा भरतस्य पंचशतपुत्रसमूहात्
पौत्रैश्च दीक्षा गृहीता, पुंनरीकप्रमुखाश्चतुरशीतिगणधराः स्थापिताः, ब्राह्मीप्रमुखाभिरपि दीक्षा गृही-
ता, श्रेयांसप्रमुखाः श्रावका जाताः, सुन्नद्राप्रमुखाश्च श्राविका बभूवुः, भरतेनापि सभ्यत्वं स्वीकृतं.
ततस्तेन प्रभुं वंदित्वा गृहे समागत्य चक्ररत्नस्याष्टाङ्गिकामहोत्सवः कृतः, ततः सुषेणं सेनानीं कृत्वा
तेन षट्संनानि साधितानि. गंगोपकंठे गंगादेवीगृहे च स सहस्रैकवर्षं यावत्स्थितः, नव निधाना-
नि प्राप्तानि, अयुक्रमेण गृहे समागत्य राज्याभिषेकः कृतः, परं चक्ररत्नमायुधशालायां न प्रविशति.
तदा नरतेन प्रधानादित्यश्चक्ररत्नाप्रवेष्टाकारणं पृष्टं, तैः कथितं हे स्वाग्निन् नवदीयनवनवतिव्रात-
रो यदि नवदाङ्गामंगीकृत्य नवतं प्रणमिष्यंति तदैव चक्ररत्नमपि प्रविश्यति. तदा भरतेन स्वाङ्गा-

स्वीकारकृते तेन्यो दूताः प्रेषिताः, ततस्तेऽष्टनवतिव्रातरः संमील्य स्वामिपार्श्वे समागताः, स्वामिनं वंदित्वा च कथयामासुर्ह स्वामिन् जरतेन सार्धं वयं किं युक्तं कुर्मो वा प्रणामं कुर्मः ? जगवता तु धर्मोपदेशो दत्तः, ततश्चत्वा वैराग्यमासाद्य तैः सर्वैर्दीक्षा गृहीता.

अथ बाहुबलिना तां वार्तां श्रुत्वा दुःस्वमापन्नेन जराताय कथापितं त्वयैतदयुक्तं कृतं, तदा ज-
रतेन कथापितं त्वमपि मम सेवां कुरु ? नो चेद्वाज्यं त्यज ? बाहुबलिस्तां वार्तां नांगीकरोति, तत-
श्चक्रमपि गृहे न प्रविशति. ततो भरतेन बाहुबलिंप्रति दूतं प्रेषयित्वा चतुरंगसेनासहितेन बाहुब-
लित्देशविजयार्थं प्रस्थानं कृतं, बाहुबलिरपि सैन्यसहितः सन्मुखमागतः, अनेकानि युद्धानि जाता-
नि, बहुमनुष्याणां संहारश्च जातः, तदा सौधर्मद्रः समागत्य तौ निवारयामास, परमेकोऽपि न निव-
र्तते. तदर्द्रेणोक्तं युवामेव द्वंद्वयुक्तं कुरुतं, येन जनसंहारो न जायते. ताभ्यामपि तत्प्रतिपन्नं, तत्र
बाभ्युक्तं १ दृष्टियुक्तं २ बाहुयुक्तं ३ मुष्टियुक्तं ४ दंष्ट्रयुक्तं ५ चेति पंच युद्धानि स्थापितानि. ततस्त-
दुर्ज्यमानयोस्तयोर्मध्ये जरातो हारितः, तदा खिन्नमानसेन तेन बाहुबलिरुपरि चक्रवत् मुक्तं, चक्रं तु
गोत्रिणं न पराजयति, ततो बाहुबलिः क्रुधः सन् मुष्टिमुत्पाद्य भरतंप्रति मारणार्थं धावितः सन् म-

नसि चिंतयति, अहो वृद्धातरं कथं मारयामीति विमृश्य तेन स्वमस्तकात्पंचमुष्टिलोचं कृत्वा दी-
क्षा गृहीता, अहंकारं धृत्वा कायोत्सर्गेण स्थितः, ब्राह्म्या प्रतिबोधिते सति कायोत्सर्गं पारयित्वा
यावत् स चलति तावत्तस्य केवलज्ञानं समुत्पन्नं. स्वामिनं वंदित्वा स केवलपर्वदि स्थितः. अथा-
नुक्रमेण स्वामी चैकलक्षपूर्वं चारित्रं केवलपरीयं च पादयित्वाऽष्टपदपर्वते दशसहस्रसाधुजिः सह
मोक्षं गतः, भरतचक्रिणा तस्मिन् स्थाने चतुर्मुखो जिनप्रासादः कारितः. अथ राज्यं भुञ्जानस्य न-
रतस्य त्र्यशीतिलक्षपूर्वाणि सुखेन गतानि. एकदा भरत आदर्शगृहस्थितः सन्मुद्रिकापतनेनाऽग्नि-
त्यभावनां नावयन् केवलज्ञानं प्राप्तः, तत्र देवतादत्तसाधुवेषो नरतमुनिर्दशसहस्रमुकुटबध्मराजर्षिप-
रिवृत्तः सहस्रपत्रकमालासनमारुह्य धर्मदेशनां ददौ. लक्षैकपूर्वं केवलपरीयं पादयित्वा मोक्षं गतः.
एवं श्रीमानादीश्वरो जगवान् धर्मकार्यादिलोकस्थितिकरणात्रैलोक्यपितामहो जातः, इति श्रीदा-
नकुलके ऋषयजिनकथा. ॥

गाथा—करुणाद्रिन्नदाणो । जभंतरगहिष्यपुन्नकिरिआणो ॥ तिहयरचकिरिद्धिं । संपत्तो
संतिनाहोवि ॥ ६ ॥ व्याख्या—करुणया अनुकंपया कृत्वा दत्तं दानं येन, तत्कीदृशं दानं ? जन्मा-

तरे गृहीतानि पुण्यकृत्यानि यस्मात्तत्र तन्महिम्ना तीर्थंकरचक्रवर्तिर्ऋद्धिं प्राप्तः श्रीशार्ङ्गतिनाथः ॥ ६ ॥
 विशेषार्थः कथानकाद् ज्ञातव्यो यथा—जंबूद्वीपे पूर्वमहाविदेहे पुष्कलावतीविजये पुष्करिण्यां न-
 गर्पां घनरथतीर्थंकरो राज्यं भुनक्ति. तस्य प्रीतिमतीमनोहर्षार्य्ये हे नार्पे, प्रीतिमत्या मेघस्त्रपस्त्रचि-
 तो मेघरथनामा पुत्रो जातः, मनोहर्षार्थश्च रथस्त्रपस्त्रचितो हृदरथनामा पुत्रो जातः, अत्रुक्रमेण तौ
 यौवनं प्राप्तौ, मेघरथस्य प्रियमित्रामनोरमाख्ये हे भार्य्ये आस्तां, हृदरथस्यापि सुमतीनाम्नो नार्पा
 जाता, मेघरथस्य नन्दिषेणमेघसेनौ पुत्रौ जातौ, हृदरथस्य च रथसेननामा पुत्रोऽप्यत्र. कालांतरे
 घनरथतीर्थंकरेण वार्षिकदानं दत्त्वा मेघरथाय ज्येष्ठपुत्राय च राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता, केवलज्ञा-
 नं प्राप्य तीर्थं स्थापयित्वा घनरथजगवान् मोक्षं गतः. अथ मेघरथो राज्यं पात्यति, सुश्वावकत्वे-
 नाष्टमीपर्वणि पौषधानि करोति, जिनाङ्गां चाऽविराधित्वेन पात्यति.

अथैकदा पौषधशालायां पौषधं कृत्वा सर्वान् राज्ञः प्रति स धर्मोपदेशं ददाति, दत्तस्तत्रैकः पा-
 रापतः कंपमानः सन् तत्रागत्य तस्योत्संगे स्थित्वा मनुष्यनामया हृते, हे मेघरथराजन्! त्वं मां रक्ष
 रक्ष? इति श्रुत्वा राजा प्राह त्वं मा नयं कुरु? तावता तत्पुष्टे एकः सिंचाणकः समागतः कथयितुं

लभश्च हे राजन् मह्यं मद्ग्रह्यं देहि ? राजा कश्चयति हे भद्र ! शरणागतः कथं समर्थते ? अथ च परप्राणैः स्वकीयप्राणा न पोषणीयाः, पुनर्है पक्षिन तव पक्षैकदेशग्रहणाकर्षणादि ते पीडा जायते तदान्येषां तत्प्राणविनाशात्कथं पीडा न भवेत् ? तव तु क्षणमात्रा तृप्तिर्विष्यत्स्य च प्राणसंहारो भविष्यति. पंचेंद्रियहननाज्जीवो दुर्गतिं गच्छति. तदा सींचाणको वदति हे राजन् मुख्येव धर्माधर्मविचारं करोति, किंच यथाऽयं पारापतस्त्वहरणमागतोऽस्ति तथाहमपि समागतोऽस्मि, अतो ममोपरि कृपां कुरु ? यदि त्वमस्य रक्षां करोषि तदा मम प्राणनाशो भविष्यति, एवं च तव कृपा कथं स्थास्यति ? राजा प्राह यदि त्वं बुभुक्षितोऽसि तदाहं त्वां विशेषसरसाहारं दास्यामि. सींचाणकेनोक्तमहमामिषं विनाऽन्यन्नं नक्ष्यामि. राज्ञोक्तं मम राज्ये मांसं कुतः ? यदि किञ्चिन्मृतकलेवरं न विष्यति तदा तस्यामिषं ते दास्यामि. सींचाणकेनोक्तं जीवप्राणिमांसमेवाहं नक्ष्यामि, राज्ञा श्रोतुं यावद्भारोऽस्य पक्षिणो न विष्यति तावद्भारमितं मम शरीरमांसमहं ते दास्यामि, सींचाणकेनापि तदंगीकृतं. अथ राज्ञा तुल्यां समानीय तदेकपुटे पारापतो मुक्तो द्वितीये च स्वशरीरमांसं वेदित्वा वेदित्वा मुक्तं, परं यथा यथा स मांसं मुञ्चति तथा तथा पारापतपुटकमधस्ताद् व्रजति. एवं तस्य

बहुभारं ज्ञात्वा साहसिको राजा स्वयमेव तुलायां स्थितः, तदा राज्ञः समस्तपरिवारो हाहारवं कुर्वन्नश्रुपातं चकार, चिंतयामास च हा अयमकस्मादनिष्टं कृतः समुत्पन्नं ? राजा तु मनानापि चेतसि विषादं न करोति. द्रतस्तत्र कुंजलाद्यान्नरण्यमंनितः कश्चिदेवः प्रादुर्भूयाहो सत्त्वमहो सत्त्वमिति वदन् गगनात्पुष्पवृष्टिं कृतवान्, प्रोवाच च हे राजेंद्र दर्शानेंद्रेण तव गुणवर्णनं कृतं, परं तदसहमानेन मयैतत्पङ्क्तिस्वरूपं विधाय तव परीषदः कृतस्तन्मेऽपराधं क्षमस्व ? इति क्षामयित्वा देवः स्वस्थानं गतः, राज्ञः शरीरे च सुखं जातं, सेवका अपि सर्वे सहर्षा जाताः, राज्ञापि पौषधं पारयित्वा पारणं कृतं, सुखेन राज्यं युक्तैकलक्षवर्षमांते निर्मलचारिणं प्रपाद्यान्नशनं कृत्वा सर्वार्थसिद्धौ पंचमेऽनुचरविमाने स गतः, तब त्रयस्त्रिंशत्सागराभ्युः प्रपाद्य श्रीशान्तिनाथो जातः ॥ इति श्रीशान्तिनाथपूर्वजवक्त्रा ॥

गाथा—पंचसयसाहुन्नोपण—दाणवज्जिअसुपुन्नपञ्जारो ॥ अह्रिअचरिअभरिअ । नरहो नरहाहिवो जाअ ॥ ७ ॥ व्याख्या—पंचशतसाधूनां भोजनदानेनोपाजितः पुण्यप्राप्तजारो येन सः, तथाश्चर्यकारिचरित्रेण भूत ईदृशो नरतचक्री भरतक्षेत्वाधिपो जातः, तत्कथा तु पूर्वमुक्तैव ॥ ७ ॥

गाथा—मूढंविणावि दाढं । गिलाणपनिअरणजोगवत्थुणि ॥ सिद्धो य रयणकंबल—चंद-
ण विणजवि तिम्मि जवे ॥ ८ ॥ व्याख्या—मूढेन विना मूढ्यग्रहणं विना दत्त्वा ग्लानसाधो वै-
यावत्तियोभयवस्तु मोक्षं प्राप्नोति रत्नकंबलगोशीर्षचंदनयोर्दाता यो वणिक् तस्मिन्नेव जवे. इयं कथा-
पि पूर्वमुक्तेव. ॥ ८ ॥

गाथा—दाऊण खीरदाणं । तवेण सुसिअंगसाहुणो सिअं ॥ जणजणिअचमक्कारो । संजा-
तं साळिअहोवि ॥ ९ ॥ व्याख्या—दत्त्वा क्षीरदानं तपसा सुष्ठु शोषितमंगं दारीरं येनेतादृशं सा-
धुं, जने जनितश्चमत्कारो येन एतादृशः साळिअद्रः संजातः ॥ ९ ॥ अथ साळिअद्रकथा यथा-
राजगृह्ननगरसमीपे शाळिनामा ग्रामोऽस्ति, तत्र धन्ना नाम्नी काचित्स्त्री संगमनामपुत्रेण सह
वसति, स संगमो मेषान् रक्षति चारयति च. तस्य माता तु धनिनां गृहे रंघनपेषणगोमयस्थापन-
संप्रमार्जनानादिकं करोति. एवं तौ स्वकालं गमयतः. अथैकस्मिन् वर्षदिने सर्वलोकागृहे क्षीरादिभो-
जनं जायमानं दृष्ट्वा संगमो मातरं कथयति हे मातर्मम क्षीरान्नं देहि ? साऽवोचत् हे पुत्र आवयो-
र्गृहे प्रथमत एव धान्यसंशयस्तर्हि क्षीरान्नं तु कुतः ? द्रव्युक्ते स न मन्यते, यतो बालो गृहस्वरूपं

कदाचिदपि न जानाति. अथ स यथा यथा तन्मार्गयति तथा तथा माता रौदितुं लम्बा, स्त्रीणां हि रुदनमेव बलं. तां रुदंतीं श्रुत्वा प्रातिवेद्विमकर्णायो मित्तिता तां पृष्ठं लम्बाः, हे नृगिनि त्वमद्य सुपर्वदिने कथं रोदिषि? तदा तथा पुत्रवार्ता कथिता, तान्निरुक्तं त्वं चित्तां मा कुरु? वयं तु न्यं क्षीरादिसामग्रीं दास्यामः, ततस्तद्वत्तसामग्रीतः क्षीरान्नं निष्पाद्य तथा पुत्राय परिवेषितं, स्वयं च किञ्चित्कार्यनिमित्तं प्रातिवेद्विमकगृहे गता. इतः कश्चिन्मासोपवासी साधुः पारणदिने संगमगृहे समगतः, संगमेन तमागन्तं विलोभय हृष्टेन तस्मै क्षीरान्नेन प्रतिदात्रो दत्तः, साधुनापि तद्भावाऽस्त्रं मन्यतो मेति नोक्तं, ततः साधुर्गतः, इतस्तन्माता समागता, स्यात्वं च रिक्तं दृष्ट्वा तथा पुनरपरा क्षैरेयी परिवेषिता, चित्तितं चाहो मत्पुत्रोदरे किमेतावती बुध्दका वर्तते? तदा मांप्रति धिक्, सं-गमोऽप्याकलं ह्युक्तवान्, रात्रौ च तस्य विस्मयिका जाता, ततो मृत्वा साधुदानपुण्ययोगेन स राजगृहनगरे गोनद्वनामव्यवहारिणः सुनद्वनामन्त्रार्थ्याः कुक्षौ पुत्रत्वेन समवतीर्णः, फलितशालिक्षेत्रस्वप्नदर्शनतस्तस्य शालित्रद्व इति नाम दत्तं, अनुक्रमेण स विद्यामभ्यस्य यौवनं प्राप्तः, पित्रा च द्वात्रिंशत्कन्यानां पाणिग्रहणं कारितः, ततो गोभद्रश्रेष्ठिना श्रीमहावीरसमीपे दीक्षा गृहीता, निर्मलं

चारित्रं च प्रतिपाद्य स देवलोके गतः, तत्रावधिज्ञानेन शालिजडं दृष्ट्वा मोहवशेन तत्पूर्वपुण्या कर्षणेन वा प्रतिदिनं स दिव्यवज्राजरणानि शालिभद्राय प्रेषयति. तन्मध्ये त्रयस्त्रिंशत्पेदा नानाम-
रणानां, त्रयस्त्रिंशत्पेदा वस्त्राणां, त्रयस्त्रिंशत्पेदाः सुगंधद्रव्याणां, एवं सदैव नवनवतिपेदाः समुत्तरं-
ति. एवं द्वात्रिंशदंतःपुरीक्षिः सह स सुखानि भुनक्ति.

अथैकदा केचिद्व्यापारिणो रत्नकंबलानि लात्वा राजगृहे समागताः, तद्वत्कंबलमेकमपि श्रे-
ष्ठिकेन चेद्व्यापाराद्व्या मार्गितमपि नो गृहीतं, राज्ञा चाऽगृहीते सति धन्येनापि केनापि न गृ-
हीतं. ततस्ते व्यापारिणो विषमजाताः, पश्चात्ते व्यापारिणः शालिभद्रगृहसमीपे समागताः, सुभ-
द्रया पृष्ठं युष्मत्पार्श्वे किमस्ति? तैरुक्तं रत्नकंबलानि संति. पुनस्तथा पृष्ठं कियंति? ततस्तैरुक्तं षो-
डश. तयोक्तं स्तोकानि, तैरुक्तं कथं स्तोकानि? तथा प्रोक्तं मम द्वात्रिंशद्वध्वः संति, कस्यै दीयते
कस्यै नो दीयते? द्रुतुत्तवा तेषां मूढ्यं पृष्ठं, तैरुक्तं सपादलक्षसौवर्णिका एकैकस्य मूढ्यमस्ति. त-
यापि तदंगीकृत्य सर्वाणि रत्नकंबलानि गृहीतानि, तेन्यश्च यथोक्तं मूढ्यं दत्तं. तद्वृत्तांतं श्रुत्वा चे-
द्व्या कुपिता, श्रेष्ठिकेन तां तथावृत्तां ज्ञात्वा स्वप्रधानाः शालिजडगृहे कंबलैकमार्गिणाय प्रेषिताः,

तैस्तत्र गत्वा सुभद्रपार्श्वे रत्नकंबलं मार्गितं, तथोक्तं मया तु तान्यर्थमर्थं कृत्वा मे द्वात्रिंशद्वधून्मयः स-
 मर्पितानि, तानिश्च स्वचरणद्वालनानंतरं तैश्चरणप्रमार्जनं विधाय गृह्णत्वान्मध्ये निदिक्षानि, ततो
 यदि तज्जीर्णिकंबलेहा नवेत्तर्हि सुखेन गृहीत ? ततस्तैराश्वर्यं प्राप्य श्रेणिकसमीपे समागत्य सर्व-
 वृत्तांतः कथितः. हृष्टेन राज्ञा प्रोक्तं तं शास्त्रिद्रमत्रानीयतां यथाहं तद्दर्शनं करोमि. ततो यदा ते
 प्रधानास्तदानयनार्थं तत्र समागतास्तदा सुभद्रया कथितं शास्त्रिद्रस्तु कुत्रापि बहिर्न गच्छति, रा-
 जैव मद्गृहं पावनं करोतु, ततस्तैः सुभद्रोक्तं श्रेणिकाय कथितं. ततश्चित्रितः श्रेणिकः सद्यस्तत्राग-
 तः, सुभद्रा स्वगृहचतुर्थद्वमिकायां सिंहासने राजानं स्थापयामास. ततः सा सप्तद्वमिकोपरिस्थशा-
 स्त्रिद्रपार्श्वे समागत्य तं कथयामास हे पुत्र ! राजा गृहे समागतोऽस्ति, अतस्त्वमथस्ताड्यतर ? शा-
 स्त्रिद्रेणोक्तं हे मातर्मा कथं पृच्छसि ? तत्कयाणकं मंदिरे प्रक्षिप ? ततः सा ग्राह्य पुत्र त्वं सुखली-
 नो न किमपि वेत्सि, तत्कयाणकं नास्ति, किंतु राजा श्रेणिकोऽस्ति यस्य लज्जलायया वयं सुखेन
 तिष्ठामः, तत्र श्रुत्वा शास्त्रिद्रश्चितयति धिक्संसारसुखानि यन्ममाप्युपरि स्वामी वर्तते, अतो मया
 सुकृतं न कृतं, ततः स नाटकं त्यक्त्वा मात्रा प्रेरितो द्वात्रिंशत्स्त्रीसहितश्चतुर्थद्वमिकायां समागतो रा-

ज्ञे च प्रणामं कृतवान्. श्रेणिकस्तमादिभ्य निजोत्संगे स्थापितवान्, परं राज्ञः शरीरस्पर्शेन स व्याकुलीभूतः, तदा सुनद्रया प्रोक्तं हे राजन् ! भवत्प्रतापं शालिग्रद्वो न सहते अतस्तं मुंचत ? राज्ञा तथैव कृतं, शालिग्रद्वोऽपि भार्यासहितः पुनः सप्तमश्रुमिकां प्राप्तः, विस्मितो राजा पथस्तादुत्तीर्णः, तदा सुनद्रया विह्वलं स्नामिन्नद्य यूयमत्रैव भोजनं कुरुत ? अनेकग्रहेण राज्ञापि तत्स्वीकृतं. अथ सुनद्रया सुगंधितैलादिना राज्ञो मर्दनं कारयित्वा स्नानसामग्रीं विहिता. स्नानं कुर्वतो राज्ञो हस्ताद्बहुमध्यमुद्रिका गृहमध्यस्थकूपे पतिता. तदा स्वयमेव राजा तां गर्वेषयितुं कूपपार्श्वं समायातः, तत्र त्वनेकान्यमूढ्यशृणानि पतितानि तेन दृशानि, तन्मध्ये गारसदृशां स्वमुद्रिकां दृष्ट्वा विस्मितेन राज्ञा पृष्टे सति दास्योक्तं शालिग्रद्वस्य च तद्द्वान्निशस्त्रीणां दिनं दिनं प्रति निर्माद्यशृणान्यत्र कूपे निक्षिप्तानि संति, तैश्चायं कूपो भृतोऽस्ति.

अथ राजा चिंतयति नूनं धन्योऽयं यस्य पुण्येनेतादृशानि विशृणानि निर्माद्यानि समुत्तरं ति. ततो तन्मध्यात्स्वकीयमुद्रिका तेन गृहीता. स्नानं कृत्वा पवित्रवस्त्राणि परिधाय सुखासने स्थित्वा राज्ञा भुक्तं, सुनद्रया च तस्य बहुवक्तिः कृता. ततः श्रेणिकः शालिग्रद्विर्मनुमोदमानो गृहे

समागतः. अथ शालिग्रहः संसाराद्विरक्तोऽयम्. इतस्तत्र केचित् स्थविरसाधवस्तत्र समागतास्तेषां वंदनार्थं शालिभद्रो गतो देशानां च श्रुत्वा स पृच्छति हे स्वामिन् केन पुण्येन शिरसि स्वामी न ज्ञवेत्? गुरुणोक्तं यो निर्मलं चारित्रं पात्रयति स त्रिजगत्स्वामी भवति. शालिग्रहेणोक्तं जगत्समापृच्छ्याहमपि चारित्रं गृहीष्यामि. ततोऽसौ गृहमागत्य मातरंप्रति कथयति, अथ मया धर्माचार्या वंदिताः श्रुतश्च धर्मो रुचितश्च मे, मात्रा कथितं धन्यस्त्वं यस्य श्रीतीर्थकरधर्मो रुचितः, पुनस्तेनोक्तमहं चारित्रं गृहीष्यामि, आह्नां प्रदेहि? ततो दुःखं वहन्ती माता प्राह हे पुत्र चारित्रं विषमं लोहचणकवर्णेणमं, त्वं च प्रकृत्या मुकुमात्रस्ततः प्रथममेव गृहे स्थित एव परीषद्वा न सह-
स्व येन ते चारित्रं सुखराध्यं स्यात्, ततः शालिग्रहः प्रतिदिनमेकैकां नार्यां त्यक्तुं लग्नः.

इतस्तस्मिन्नेव नगरे शालिग्रहजनिनीजती धन्नो नामा व्यवहारी परिवसति. एकदा तस्य नार्या धन्नस्य केशप्रमार्जनं करोति, तदा स्वकीयव्रातवैराग्यवार्तास्मरणतः सा रोदितुं लग्ना, धन्नेन पृष्ठं कथं रोदिषि? तदा तथा सर्वा रुदनवार्ता कथिता. तदा धन्नेनोक्तं तव व्राता कातरः, तथा प्रोक्तं हे स्वामिन् तद्वार्ताकरणमेव सुलग्नं, कर्तुं तु दुर्लभमेव. किंच यद्येवं तदा यूयं कथं न त्यजत? त-

तः साहसिना धनेनोक्तं हे प्रिये त्वं दूरीभव ? मया समकालमष्टावपि भार्यास्त्यक्ताः, तदा ता अप्यष्टावपि भार्याः समगत्य तं वंदित्वा कथयन्ति हे स्वामिन् ह्यास्यास्पदे कथं विषादः ? धन्नेनोक्तं मम कश्चिदपि कलहो नास्ति, मे मनसि शुद्धवैराग्यमस्ति, संसारहेदनाय चोद्यतोऽस्मि, ततो धन्नेन धर्मोपदेशं दत्त्वा ताः सर्वा अपि प्रतिबोधिता दीक्षां लातुं च परायणा जाताः, ततो धनः शास्त्रिन्द्रशूहे समागत्य तं कथयति नो त्वं कातरत्वं मा कुरु ? भार्याष्टकसहितोऽहं दीक्षां लातुमिच्छामि, त्वमपि सर्वस्त्वज ? आवां संयमं लात्वा संसारहेदं करिष्यावः, शास्त्रिन्द्रेणापि तत्प्रतिपन्नं. अप्यश्रीमहावीरोऽपि तदैव तत्र समवसृतः, तदा निजचार्यासहितधन्नेन शास्त्रिन्द्रेण च प्रजोत्प्रे दीक्षां गृहीता. सुप्रज्ञा चाश्रुपातं कुर्वती पुत्रगुणान् स्मरन्ती च द्वात्रिंशद्वधूसहिता गृहे स्थिता. श्रीमहावीरेणान्यव विहृतं. अप्यधनशालिभद्रौ सिद्धांताभ्यासं कृत्वा तपांसि कर्तुं लग्नौ, दुर्बलशरीरौ च जातौ. अप्यैकदा श्रीमहावीरो विहरन् धनशालिभद्रासहितो राजगृहनगरमलंचकार, राज्ञा प्रजादिद्वि-
 श्व भक्त्या वंदितः, धनशालिभद्रौ मासद्वयपारणके श्रीवीरमामंज्य राजगृहे गतौ. तदा श्रीमहा-
 वीरेणोक्तमद्य मातुर्हस्तेन जवपारणकं भविष्यति. तथेत्यंगीकृत्य द्वावपीर्यासमिति शोध्यमानौ भ

द्रागृहे समागतौ परं केनापि नोपलक्षितौ, जद्रागृहे तु श्रीमहावीरखंदनोक्तं तथा सर्वोऽपि परिवारो
व्यग्रचित्तोऽद्भुत, कृणुमेकं स्थित्वा तौ पश्चाद्वक्षितौ, नगरप्रतोलीनिर्गमनावसरे एकया आत्मीरया
नृत्तिकपूर्वकं ताभ्यां दधिदानं दत्तं, तद्वात्वा श्रीमहावीरसमीपमागत्य तौ पृष्ठतः, हे स्वामिन्! मातु-
र्हस्तेन पारणं कथं ज्ञातव्यं? ततो भगवतोक्तं शांतिजद्रस्य पूर्वभवमाता धन्यानामाभीरी, शांतिभ-
द्रस्य त्वयं द्वितीयो जवोऽस्ति, धन्यायास्त्वद्यापि स एव जवः, ततो जगवता सर्वोऽपि तत्पूर्वजवसंब-
धः कश्चित्. ततस्ताभ्यां तेनैव दक्षा पारणकं कृत्वा प्रष्टुमापृच्छ्य वैजारगिरिशिखरशिखोपरि पादो-
पगमनसंस्कारकः कृतः, तदा सुजद्रया द्वात्रिंशद्वधूसहितया प्रष्टुं वंदित्वा पृष्ठं स्वामिन् मे पुत्रजामा-
तरौ क्व गतौ? स्वामिनोक्तं ताभ्यां वैजारगिरावनशनं कृतमस्ति. ततः श्रेणिकसहितया तथा तत्र
गत्वा तौ वंदितौ. तयोस्तथास्वरूपं च दृष्ट्वा साऽत्याक्रंदनपूर्वकं रोदितुं लप्ता हे पुत्र गृहागतस्त्वं म-
या मूढया नोपलक्षितः, एतादृज्विलापान कुर्वतीं तां दृष्ट्वा श्रेणिकेनोक्तं हे सुजद्रे! त्वं तु रत्नगर्भा-
सि, तव पुत्रो महासुभटो वीराधवीरो ज्ञातव्यः, अतस्त्वं कातरतां मा कुरु? ततः श्रेणिकसुभद्रे गृ-
हमागते. धनशांतिभद्रावपि मासैकानशनं कृत्वा सर्वार्थसिद्धौ गतौ, जवांतरे च मोक्षं गमिष्यतः.

धनस्याहो स्त्रियोऽपि संयमं प्रतिपाद्य सद्गतिं गताः ॥ इति दानकुलके शास्त्रिमद्रकथा संपूर्ण ॥

गाथा—जभंतरदाणान् । उद्धसिद्धापुव्वकुसलजाणान् ॥ कयपुत्रो कयवन्नो । जोगाणं दा-
यणं जान् ॥ १० ॥ व्याख्या—जन्मांतरे पूर्वजवे सुपत्ने दानं दत्तं तस्मात्, उद्धसितं वा अपूर्वं
मनोहरं कुशलं श्रुतं ध्यानं तस्मात्, कृतपुण्योऽसौ कयवन्नाभिधो जोगानां भाजनं जातः ॥ १० ॥
अथास्य कथा—राजगृहनगर्यां श्रेणिको राजा, अग्रभयकुमारो मंत्री धनावहः श्रेष्ठः, सुनन्दा नार्या,
तयोः पुत्रो विनयादिगुणोपेतः कयवन्नकः. तस्य चित्तं प्रमदाकृतहावत्रावविभ्रमविलासैर्ननुमोदते,
परं धर्मशास्त्रपठनपाठनादिपूर्वकं साधुसेवादरपरं जातं. पित्रा चित्तितं यौवनप्राप्तोऽप्ययं जोगतृष्णा-
विमुखोऽस्ति, इति विचार्य श्रेष्ठिना तस्य मित्रायोक्तं यदस्य संसारसंबन्धिसर्वकलास्त्वया शिक्षापणी-
याः, ततस्तेन तस्य सर्वा अपि विषयकलाः शिक्षापिताः, वेद्यायां चासक्तो विहितस्ततोऽसौ तत्रैव
वेद्यागृहे तिष्ठति, श्रेष्ठ्यपि तत्र धनादिकं प्रेषयति. कालान्तरे पित्राहतोऽपि स तदासक्तत्वेन ना-
याति. पितरौ वृद्धौ जातौ, पुत्रविरहेण च मृत्नौ धनं क्षीणं, एकदा कयवन्नेन धनार्थं दासी स्वगृ-
हे मोचिता, तया च कयवन्ननार्यापार्श्वे धनं मार्गितं, तयोक्तं धनं तु सर्वे क्षीणं परं मदीयानृषणा-

निं गृहाण ? यतो यथा प्रियस्य संतोषो ज्ञवेत्तथैव कुलवत्त्वा कर्तव्यं, दास्यापि तदानुषणानि गृहीत्वा वेद्यायै समर्पितानि. अक्षया पुत्र्यै प्रोक्तं निर्धनोऽयं जातोऽतो निष्कासनीयः, अन्यं धनवंतं पुरुषमानयिष्यामि. पुत्र्या प्रोक्तं हे मातः सुपुरुषोऽयं कथं निष्कास्यते ? तयोक्तमस्य निर्धनस्य रक्षणेना नास्ति. ततो गृहप्रमार्जनमिषेण तथा तं बहिर्निष्कास्य गृहकपटौ नियंविताौ. कथवन्नोऽपि तदभिप्रायं ज्ञात्वा चिंतयत्यहो वेद्याजातिरीदृश्येव ज्ञवतीति विचार्य तत उन्नाय रथ्यायां ब्रमन् स्वगृहसमीपं प्रासः, तत्र जीर्णीकृतद्वारं पतितप्रतोऽतीकं स्थाने स्थाने द्यूतातंतुर्वेष्टितं निजगृहं प्रविशता तेन गह्वन्यस्तहस्ताऽधोमुखी विमृषणरहिता निजप्रायां दृष्टा. तदा तस्या अयपि वामांगं स्फुरितं, तत्कारणं चिंतयंत्यास्तस्या द्वारागतप्रियतमो दृष्टीगोचरीबभूव. तथा तत्कालमुन्नायाऽग्निमुखीमृय तस्मै सन्मानपूर्वकमासनं दत्वा विनयो विहितः, द्वयोर्नयनेभ्योऽश्रुधारा पतिताः पार्श्ववर्तिसंबन्धिनोऽपि मिलिताः, मातापित्रोर्मरणं श्रुत्वा कथवन्नो विलापं कर्तुं लग्नस्तदा तथा प्रोक्तं स्वामिन् विलापं मा कुरु ? यद्भावं तद्भवत्येव. ततस्तथा तस्य ज्ञात्किपूर्वकं स्नानं कारयित्वा भोजनं कारितं, मुखेन च तौ तिष्ठतः. कथवन्नेन निजप्रियांपत्युक्तं हे प्रिये मयैतावन्ति दिवसानि तवानादरः कृतस्तत्त्वया

द्वैतव्यं, तथोक्तं हे स्वामिन् एष मे कर्मणामेव दोषो न तु ज्ञवतः, एवं कियत्कालं तत्र स्थित्वैक-
दा तेन प्रियांप्रति कथितं हे प्रिये धनं नास्ति तद्व्यापारः कथं क्रियते? तद्विना च गृहनिर्वाहोऽ-
पि कथं ज्ञवेत्? अतोऽहं विदेशं धनार्जनकृते गमिष्यामि. ततः श्रुत्वा सा कथयति हे स्वामिन् यू-
यं व्रजतेति कथं कथ्यते? परं शुष्माग्निः शीघ्रमगंतव्यं, अहमपि च गर्जिण्यस्मि. अथ तस्मिन्नेव
दिने कश्चित्साधो विदेशे गन्तुं श्रुतः, तदा संध्यायां तौ दंपती नगराद्गृहस्तत्सार्धं समागतौ, तत-
स्तपती तस्मै चतुर्मादकात् दत्त्वा तं च मंचके संस्थाप्य प्रणामं कृत्वा गृहे समागता. कथवन्नो मंच-
कोपरि सुप्तः सन्न प्रमीलां प्राप. अथ तत्र यज्जातं ततः श्रूयतां. तस्मिन्नेव राजगृहनगरे कश्चिद्वन-
वान् व्यवहार्यस्ति, तस्य वृद्धा माता चतस्रो वध्वश्च. अथ तस्यामेव निशायां स व्यवहारी शूद्ररो-
गेण मृतस्ततस्ताश्चतस्रो वध्वो रोदितुं लग्नाः, श्वश्रूः कथयति यूयं मा रुदध्वं, अपुत्रकत्वाद्राजा ध-
नं गृहिष्यति. एनं मे मृतपुत्रं गर्त्तायां क्षिपत? अपरं पुरुषमहं समानयिष्यामि. ततस्ताः कथयंति-
स्म हे मातः कथामयं वार्ता निष्यद्यते? श्वश्रूः कथयति शुष्मासु या काचिद्वदिष्यति तामहं गर्त्ता-
यां निक्षेप्यामि, ततो भीतास्ताः किमपि न जल्पंति. ततः सा ताभिर्वध्वग्निः सह पुरुषगवेषणार्थं प्र-

स्थिता, नगराद्बहिः कयवन्नांतिके समागता, मंचकसुप्तं तं समीचीनं पुरुषं दृष्ट्वा चतुर्निर्वधुभिर्मंचक-
 सहितं तमुत्पाद्य स्वगृहे स्थानीतः, तत्र च स मंचात्सुखशय्यायां मुक्तः, दीपकाश्च कृताः, चतस्रोऽपि
 वध्वस्तपादतले शुश्रूषां कर्तुं लग्नाः, निद्रांते कयवन्नो जागरितः सन्न तत्सर्वं देवलोकोसदृशं वीह्य
 चिंतितवान् किमहं देवलोकेऽवतीर्णः? किंवा स्वप्नमिदं? तावत्तादृशः सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितः, तत्र
 श्रुत्वा स प्रमोदमापन्नस्तादृशः सह जोगान् भुनक्ति. कालांतरे तासां चतुर्णामपि एकैकः पुत्रो जा-
 तः, एवं द्वादश वर्षाणि व्यतिक्रान्तिनि. तदा सा वृद्धा श्वश्रुर्वधूः कथयति हे वध्वः पूर्वं यस्मात्स्था-
 नादयमानीतस्तन्नैव पुनर्मोचनीयः, तान्निरुक्तं हे मातर्येन सह स्नेहः कृतः स मरणांतोऽपि न मोच-
 नीयः, तत् श्रुत्वा श्वश्रूः कथयति यदि यूयं तस्य मोचनं न करिष्यथ तर्हि युष्मानपि गृहादहं नि-
 व्कासयिष्यामि. तदा दीतानिस्तादृशस्तथैव स मंचकसुप्तो नगरबहिर्मुक्तः, तस्योद्धीर्षिके च सपादको-
 टिमूढ्योपेतरत्नचतुष्टयमुक्तवर्तुर्मादकाः स्थापितास्तथा स्वचित्तानि कयवन्नकर्णार्थं मुक्त्वा ताः स्वगृह-
 मागताः. अथ द्वादशवर्षानंतरं स सार्थोऽपि तस्मिन्नेव दिने तत्र स्थाने समागतः, श्रुतश्च तद्बृत्तांत-
 स्तद्गार्यया, ततः सा तत्रागत्य पश्यति, तदा तस्मिन्नेव मंचके तस्यामेवावस्थायां स्थितं निजजन्तारं

ददर्श. जतर्पि स्त्रियं दृष्ट्वा संतुष्टः, परस्परं कुशलं पृष्टं, कथवन्नेन सर्वापि वार्ता कथिता, ततो द्वा-
वपि मंचकं गृहीत्वा गृहे समागतौ. तत्र स द्वादशवार्षिकं निजपुत्रं स्योत्संघे स्थापयामास. पुत्रेणो-
क्तं हे पितर्मह्यं सुखभक्षिकां देहि? पित्रा तन्मोदकेन्य एकस्तस्मै दत्तः, पुत्रस्तं लात्वा पाठशाला-
यां पठनार्थं गतः, तत्र मोदकभक्षणात्तस्माद्भवं निःसृतं, तेन रत्नेन स रमयितुं लभः, द्रुतो निक-
दस्यैककांदविकेन तत्करस्य तद्रत्नं दष्टं, तज्जिघृक्षता तेन तस्मै बालकाय सुखलक्षिकां दत्त्वा तद्-
गृहीतं. द्रुतोऽकस्मात्तद्रत्नं तस्य हस्ताज्जलकुंभिकायां पतितं, रत्नप्रज्ञावतश्च तज्जलं द्विधा जातं, ज्ञा-
तं च तेन तज्जलकांतरत्नमिति यत्नतो रक्षितं. द्रुतः श्रेणिकनृपपटुहस्ती सरसि जलपानार्थं गतस्त-
त्र जलजंतुना तस्य पादो गृहीतस्तेन स बहिर्निस्सरितुं न शक्नोति. राज्ञा नगरमध्ये पटहोद्घो-
षणा कृता, यः कश्चिन्नजं बंधनान्मोचयेत्तस्मै मत्पुत्रीं बहुशमांश्च दास्यामि. तदा स कांदविको पट-
हं स्पृष्ट्वा रत्नं चाग्रे कृत्वा सरसि प्रविष्टः. तदा जलापनयनतो जलजंतुर्हस्तिनं त्यक्त्वा जलमध्ये ली-
नो हस्ती च शीघ्रं बंधनाभावतो बहिर्निस्सरितः, राज्ञा चितितं कथमस्मै पुत्री दीयते? मे वचन-
मपि च वितथं न भवेत्? द्यन्नयकुमारेणोक्तं हे राजन् चिंतां मा कुरु? सर्वं भव्यं जविष्यति. द्य-

श्राभयकुमारेण क्रांदविकः पृष्ठः कुतस्त्वयेदं रत्नं प्राप्तं ? तेनोक्तं मम गृहे एव वर्तते, ततस्तज्जनान-
 तरं तेन सत्यं कथितं यत्कयवन्नपुत्रपार्श्वान्मयेतदधिगतं. ततस्तद्भनं ज्ञात्वाऽभयेन कयवन्नकः समा-
 हृतः पृष्ठश्च हे व्यवहारिन् तव पार्श्वे द्रष्टव्यानि कियंति रत्नानि संति ? तेनोक्तं चत्वारि, तन्मध्यादे-
 कं जवत्पार्श्वेऽस्ति, द्रव्युत्तमा तेन शेषत्रीण्यपि दर्शितानि. हृष्टेन राज्ञा तस्मै पुत्री परिणयिता बहु-
 ग्रामाश्च दत्ताः, रत्नसुवर्णादि बहुद्रव्यं च दत्तं. ततस्तस्यान्नयकुमारेण सह बहुप्रीतिर्जाता, कयवन्नेन
 ताश्चतस्रः स्त्रियो न विस्मृताः. एकदा तेनान्नयकुमाराय सर्वोदत्तपूर्वकं कथितं मम चतस्रो दार्पा-
 श्चत्वारश्च पुत्रा अत्रैव राजगृहे वर्तन्ते तत्प्रकटीकृत्य मह्यं देहि ? ततोऽभयकुमारेण सूत्रधारमाह्वयैकः
 प्रासादः कारितस्तन्मध्ये च कयवन्नसदृशी यक्षमूर्तिः स्थापिता, नगरे चेतुर्द्वयोषणा कारिता यदद्य
 सर्वस्त्रीभिः स्वस्वपुत्रैः सहान्न पार्थार्थमागतव्यं, या च नागमिष्यति तस्याः पुत्रस्यायं यक्षोऽशोचनं
 करिष्यति. ततोऽन्नयकयवन्नो तत्र गुप्तौ स्थितौ. अथ नगरमध्यादनेकस्त्रियस्तत्र समायांति, अत्युक्तं
 मेण ताश्चतस्रोऽपि स्त्रियो निजपुत्रैः सह तत्र समागताः, कयवन्नेन चोपलङ्किताः कथितं चाभय-
 कुमाराय तत्स्वरूपं, ताः स्त्रियोऽपि तां यक्षमूर्तिं दृष्ट्वा परस्परं कथयितुं तन्ना येन पुरुषेण सार्धं द्वा-

दशवर्षाणि यावद्विषयसुखमस्मानिर्मुक्तं तत्सदृशीयं मूर्तिर्दृश्यते, अभयकुमारेणापि तासामयमाला-
 पः श्रुतः, ते चत्वारो बाला अपि तस्य यद्वास्तोसंगे स्थिताः संतः कथयन्ति हे पितस्त्वमेतावन्ति दि-
 वसानि क्व गतोऽद्भुः ? कथं न ब्रवीषि ? तैरेवमुक्त्वा तस्य रमश्रूणाकर्षितानि, ततोऽन्यकुमारस्या-
 पि विश्वासः समुत्पन्नः, ततस्तान्यां प्रकटीभूय पुत्रसहितास्ताः स्त्रियः श्रेणिकपार्श्वे समानीताः, कथि-
 तश्च सर्वोऽपि वृत्तांतः, राज्ञापि तत्स्त्रीपुत्रधनगृहादीनि कथवन्नाय समर्पितानि, वरुश्चश्रूस्तु पृथगेव
 तिष्ठति. अथ यदाकथा कथवन्नो गृहार्हार्हिर्निष्कासितस्तदादितः सा वेद्या पतिव्रताधर्मं पात्रयति,
 तद्वृत्तांतमपि कथवन्नेनान्यकुमाराय कथयित्वा स्वद्रव्यसहिता सापि गृहे समानीता. पुनः केन-
 चिद्रव्यहारिणा बहुद्रव्यदानपूर्वकं कथवन्नस्य स्वकीया महारूपवती पुत्री परिणयिता. एवमष्टनार्या-
 युतकथवन्नो विषयसुखानि भुनक्ति. सर्वदा विविधहावजावोपेतनाटकानि विद्वोकयन् स गतकाल-
 मपि नो जानाति.

अथैकदा श्रीमहावीरस्तव समवसृतः, श्रेणिकान्यकुमारादिबहुलोकाः प्रभुं वंदितुं गताः, कथ-
 वन्नोऽपि स्वामिनं वंदितुं समागतः, देशजाते कथवन्नेन पृष्ठं स्वामिनं ममांतरिता ऋद्धिः केन क-

मेणा प्राप्ता ? प्रत्युणोक्तं त्वं पूर्वभवे गोपात्योऽद्भुः, एकदा त्वया निजमातुः पार्श्वे क्षीरान्नं मार्गितं, तदा निर्धनत्वेन तत्तुर्यं दातुमसमर्थया तथा रुदनं कर्तुमारब्धं, प्रातिवेद्भिः कस्त्रीभिर्दयया क्षीरान्न-
सामग्री तस्यै दत्ता, ततः क्षीरान्नं निषाद्य तथा तुर्यं परिवेषितं. इतो मासद्वयणोपवासी साधुस्तत्र
समागतस्त्वया शुभभावपूर्वकं चित्तमस्मादर्धं द्विजगं वा साधवेर्पयामीति विचिंत्य स्याद्यां रेखा
विहिता, पुनर्जाववृद्धितत्त्वया सकलमपि क्षीरान्नं साधवे दत्तं. पूर्वं रेखाविधानतस्तवांतरायो जातः,
पश्चाच्च सकलदानेन तव संपूर्णर्द्धिः प्राप्ता. याज्ञिः प्रातिवेद्भिः कस्त्रीभिः क्षीरसामग्री दत्ता, ता एता
द्व्यष्टवपि तव नार्था संजाताः. एवं स्वपूर्वजनवृत्तांतं श्रुत्वा कथवन्नेन जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्यतो
गृहभारं ज्येष्ठपुत्राय समर्प्य बहुद्रव्यं सप्तक्षेत्रेषु दत्त्वा नार्थासहितेन दीक्षा गृहीता. निर्मलचारिन् प्र-
पाद्य स्त्रीसहितो देवलोके गतस्ततश्च्युत्वा मोक्षं गमिष्यति. ॥ इति दानकुलके कथवन्नककथा ॥

गाथा—धूपसवन्नपूसा । महारिसिणो दोसलेसपरिहीणा ॥ लब्धीद् सयलगाहो—वगाहगा
सुहगाद्दं पत्ता ॥ ११ ॥ व्याख्या—गृहस्थगृहं गत्वा द्यूतमानीय तेन यो गणं पोषयति स साधुर्वृत्त-
पुण्यः कथ्यते, एवं वस्त्रपुण्योऽपि, एतादृशौ यौ ऋषीश्वरौ दोषलवेनापि रहितौ, लब्ध्या च सकल-

गण्डस्य भक्तिकारकौ शुभगतिं प्राप्नोति । एतादृशाः साधवोऽनेके जाताः संति, गाथामध्ये साक्षान्नाम कस्यापि नास्ति, अतोऽत्र कथा नो लिखिता, ग्रंथांतरादवसेया.

गाथा—जीवंतसामिपन्निमाए । सासण विञ्चरिऊण भत्तीए ॥ पव्वदऊणं सिद्धो । उदायणो चरमरायरिसि ॥ १३ ॥ व्याख्या—जीवंतस्वामिनः श्रीमहावीरस्य प्रतिमायाः पूजानिमित्तं ज्ञप्त्या ग्रामादि दत्त्वा प्रांते दीक्षामादाय मोक्षं गत उदायिनामा प्रांतराजर्षिः ॥ १३ ॥ विस्तरार्थस्तु कथा नकादवसेयो यथा—चंपानगर्यां कुमारनंदिनामा स्वर्णकारो वसति, तेन धनबलेन पंचज्ञतस्त्रीणां पाणिप्रहणं कृतं तथापि विषयेभ्योऽसंतुष्टः, तत्र नगरे नागिलनामा श्रावकोऽस्ति, स तस्य सुवर्णकारस्य मित्रत्वात्तस्मै विषयत्यागोपदेशं ददाति, परं स नांगीकरोति. अथ समुद्रमध्ये पंचशैलनाम्नि पर्वते हासाप्रहासाख्ये द्वे व्यंतरदेव्यौ तिष्ठतः, ते द्वंद्वस्य सेवकत्वेन द्वंद्वो यदि नंदीश्वरद्वीपेऽष्टाद्वि-कामहोत्सवं करोति तदा तत्र नृत्यतः, तयोः पितुर्विदुन्मात्नी च तदा मुदंगं वादयति. स चैकदा मुतस्तदा तान्त्र्यां चिंतितमथ नौ को जर्ता जविष्यति? ततस्तान्त्र्यां कुमारनंदी विषयासक्तो दृष्टस्त्वस्मै च स्वकीयं रूपं तान्त्र्यां दर्शितं, तयोः स्वरूपं वीक्ष्य विह्वलीभूतेन तेन पृष्ठं युवां के स्थः? ता-

न्यां निजवृत्तांतं निवेद्य प्रोक्तं यदि तवास्मदीयवांला चेत्तर्हि त्वया पंचशैले समागंतव्यं, द्रष्टुं तवा
 ते दृष्टश्रीवृत्ते. स तु तद्रूपमोहितः सन् राह्वा द्याङ्गामादाय नगरमध्ये द्रष्टुद्रवोषणां दापयामास,
 यः कोऽपि पंचशैलद्वीपं दर्शयेत्तस्य कुमारनंदी लक्षैकं सुवर्णं ददाति. एकेन वृहन्नाविकेन स्वपुत्र-
 सुखकृते निजमृत्युमप्यंगीकृत्य लक्षसुवर्णं गृहीत्वा तदंगीकृतं. नागिलादिजिर्निवारितोऽपि स कुमा-
 रनंदी तत्सार्धे प्रवहणस्थः प्रस्थितः. कतिचिद्विवसानि यावत्समुद्रगाहनानंतरं दृष्टस्तान्यां समुद्रमध्ये
 एको वटवृक्षः, तदा तेन वृहन्नाविकेन तंप्रति प्रोक्तं यदीदं प्रवहणमस्य वटवृक्षस्याधः प्रयास्यति त-
 दा समुद्रांतःस्थशैलोपर्यारुढ्येदं प्रवहणं ज्ञेयति. त्वया तु तत्क्षणमेवास्य वृक्षस्य शाखायां विदु-
 र्गोर्ध्वं गंतव्यं. राजावन्न नारदपक्षिणः समागमिष्यंति, तन्मध्यादेकस्य पादे विदम्य त्वया पंचशै-
 ले गंतव्यं, मम च नूनं मरणमेवात्र.

इतस्तत्प्रवहणं वटवृक्षाधः प्राप्तं ज्ञप्तं च, कुमारनंदी तु शाखामालंब्य वटोपरि स्थितः, राजौ
 नारदपादलभः पंचशैले प्राप्तस्तव ब्रह्मंश्च हासाप्रहासाभ्यां दृष्ट द्यानीतश्च स्वावासे दत्तानि च तस्मै
 नोजनायामृतफलानि. ततः कामातुरोऽसौ जोगं प्रार्थयितुं लभस्तदा तान्यां प्रोक्तमेतेन तवौदारि-

कशरीरेणावाभ्यां सह जोगो न जविष्यतीत्युक्त्वा तान्यामुत्पाद्य पुनरसौ वंषायां मुक्तः. किंतु न
 कृतमानसत्वेन तस्य शान्तिर्न जाता, वह्निप्रवेशेन मरणेच्युरन्नत, नागिजमित्रेणालस्य प्रोक्तं हे बंधो
 त्वं चारिञ्च गृहीत्वा जिनधर्मं पात्रय ? येन तव देवलोकः सुखजो जविष्यति. मूढेन तेन तन्न स्वी-
 कृतं, निदानपूर्वकं वह्निमरणं कृत्वा विह्वन्माली नामा हासाप्रहासापतिः स जातः. तान्त्र्यां सह च
 सुखाणि भुनक्ति. वैराग्यान्नागिजोऽपि चारिञ्चं प्रपाद्य द्वादशमे देवलोकं गतः. अथैकदा सर्वदेवा
 इन्द्रमहिता महोत्सवार्थं नंदीश्वरद्वीपे मिलितास्तदा तान्त्र्यां स्वपतये प्रोक्तं त्वं कंठे मृदंगं स्थापय
 यथावां नृत्यावः, स तु लज्जितस्तथा न करोति तावन्मृदंगः स्वयमेव तत्कंठे लभः. तेन निष्का-
 स्यमानोऽपि न निर्गच्छति, दुःखितेनापि तेन मृदंगो वादितस्तान्त्र्यां नर्तितं च. तदा तन्नागतनागि-
 लज्जीवदेवेन तमुपलक्ष्य पृष्ठं ज्ञो विह्वन्मालिन् त्वं मामुपलक्ष्यसि ? तेनोक्तं स्वामिन् भवंतं को नो-
 पलक्ष्यति ? तेनोक्तं महतः सर्वेऽपि जानन्ति. तदा तेन स्वकीयं मूलरूपं दर्शयित्वोक्तं रे पामर य-
 दा मया प्रोक्तं तदा त्वया न मानितं, धर्मो न कृतस्तेन त्वं दुर्गतौ पतितः, ततस्तेन तत्पादौ निप-
 त्योक्तं मां समुद्धर ? नागिजदेवेनोक्तं संप्रति श्रीमहावीरो गृहस्थाश्रमे वर्तते तं वेदित्वा तदाकारां

चंदनमयीं तत्प्रतिमां कृत्वा तां सिंधुदेशे वीतन्नयनगरे मुंच ? सा प्रतिमा तत्र पूजयिष्यते तत्पुण्ये-
न तव च बोधिबीजं सुखदं ज्ञायिष्यति.

ततस्तेनापि तथैव कायोत्सर्गस्थश्रीवीरप्रभोः प्रतिमा कृता चंदनमयपेटामध्ये च निहिता. अ-
थ तस्मिन्नवसरे कस्यचिद्व्यवहारिणः प्रवहणं समुद्रोत्पाते षण्मासंयावत पतितभासीत्. तव तां पेटां
समुद्रोपरि तरंतीं कृत्वाकाशस्थेन विह्वन्मात्त्रिना तं व्यवहारिणंप्रति प्रोक्तं त्वमेतां पेटां प्रवहणमध्ये
गृहाण ? येनायमुत्पातः शमिष्यति. ततो वीतभयपत्तने गत्वेमां पेटां चतुष्पथे मुत्तवेहं त्वया वा-
च्यं यदस्मिन्मध्ये देवाधिदेवोऽस्ति, यस्तं प्रकटीकरोति स एव गृह्णातु. द्रष्टुमुत्तवा देवोऽदृश्यो जा-
तः, तेन व्यवहारिणापि तथैव कृतं, समुद्रः शांतो जातः, द्वाणादेव स वीतन्नयपत्तने प्राप्तः, तव तां
पेटां चतुष्पथे मुत्तवा तेन देवोक्तवचनं कथितं. सकैलुका लोका निजनिजेश्वरनामोच्चारणपूर्वकं
पेटां कुलारादिभिर्द्रुघादयितुं तन्माः, परंतु सा नोद्घाटिता प्रत्युत कुलारा न्माः, तापसभक्तो राजा-
पि तन्नागत्य बहुपायान् कर्तुं तन्मो मध्याह्नं जातं, नोजननायाकारितोऽपि राजा नागतस्तदा प्रभावती
राज्ञी तन्नागत्य स्नानं कृत्वा पवित्रवस्त्राणि परिधाय तां पेटां चंदनादिभिः पूजयित्वा गाथामिमामु-

वाच—गयरगदोसमोहो । सबन्नु पाडिहेरकयसोहो ॥ देवाहिदेवरुवो । अरहो मे दंसणं देज ॥ १ ॥ द्रुत्ते सति तत्कालमेव पेदासपुटं पृथग्जातं, सर्वेऽपि नागरा आश्चर्यं प्राप्ताः, तत्र च का-
 योत्सर्गस्थश्रीवीरप्रभोः कल्पवृक्षपुष्पालंकृतां प्रतिमां दृष्ट्वा सर्वेऽपि हृष्टाः, बह्मन्बरेण गृहे समानीय
 सा देवालये स्थापिता. अथ सा परमश्रविका चेटकराजपुत्री प्रभावती राज्ञी तां प्रतिमां प्रतिदिनं
 त्रिकालं पूजयति. उदायिराज्ञा च तत्प्रतिमापूजानिमित्तं ग्रामं दत्तं, तथापि स तापसन्नक्तत्वं न ज-
 हाति. एकदा तत्पूजां कृत्वा प्रभावती तदग्रे नृत्यति, राजा च वीणां वादयति, तदा राज्ञा तस्या म-
 स्तकं नो दृष्टं, तत्प्रयचित्तस्य राज्ञो हस्तादीणां स्खलितता, तदा राज्ञ्या पृष्ठं स्वामिन् किमिदं जातं ?
 राज्ञोक्तं प्रिये नृत्यं त्यास्तव मया मस्तकं नो दृष्टमधुना तु तद् दृश्यते. प्रभावत्या चिंतितमथ ममा-
 युः स्तोकमस्ति. पुनरेकदा स्नानांते तथा दामीपार्श्वे श्वेतवस्त्राणि मार्गितानि, तथा तान्येवानीय त-
 स्य दत्तानि, परं दृष्टिभ्रंत्वा राज्ञ्या तानि रक्तानि दृष्टानि, अतः क्रुध्यता तथा दास्युपरि स्वादर्शः
 द्विशो मर्मस्थानप्रहारतः सा मृता, ततो राज्ञ्या तान्येव वस्त्राणि श्वेतानि दृष्टानि. पश्चात्तापपरया
 राज्ञ्या राज्ञे कथितं स्वामिन्नहं दीक्षां गृहीत्वानशनं करिष्ये, अत्याग्रहेण राज्ञा तत्प्रतिपद्य तस्यै क-

स्थितं हे प्रिये यदि त्वं देवल्लोके ब्रजेस्तदा मम सत्यधर्मस्त्वया प्रदर्शनीयः, राश्या च तत्प्रतिपक्षं. ततः सा दीक्षोपेतानशनं कृत्वा मृत्वा सौधर्मदेवल्लोके गता. अथ देवदत्ता नाम्नी कुब्जा दासी तां प्रतिमामहर्निशं पूजयति. प्रभावतीजीवदेवेन राज्ञः प्रतिबोधायानेके ज्ञायाः कृताः, परं स न प्रतिबुद्धस्तदा देवेन तस्मै तापसरूपं विधाय स्वादुफलानि दत्तानि, तथाविधान्यफलप्राप्तिबुद्धकं च राजानं विधाय स तं वाटिकामध्ये समानीतवान्. तत्र च तेन बहवस्तापसा विकुर्विताः, यावद्राजा वृक्षाफलानि गृह्णाति तावत्ते सर्वे तापसास्तं तान्पितुं यष्टिप्राणयः प्रधायिताः, प्रणष्टो राजा दूरस्थजैनमुनीनां शरणं गतः, साधुभिश्च मधुरवाक्यैस्तच्चितं शान्तं कृतं. ततो देवेन प्रकटीकृत्य जैनधर्मं तस्य मनः स्थिरीकृतं, शुद्धसम्पत्तवधारी च स संजातः, देवेन तस्मै कथितं पुनरपि कार्यावसरैर्ऽहं स्मरणीयः, ततः स देवो देवल्लोके गत उदायी च सुखेन राज्यं पालयति.

अथैको गांधारादिभ्यः श्रावकोऽनेकतीर्थानि वंदित्वा शाश्वतजिनचैत्यवद्वनार्थं वैताल्यसमीपे समागतः, परं तदुपरि गंतुमसमर्थोऽवृत्त, तदा तेन प्रतिज्ञा कृता यदि शाश्वतजिनचैत्यानां मे वंदनं ज्ञविष्यति तदैवाहमाहारं करिष्ये. एवं पंचदिवसानंतरं तत्तपसाक्लिष्टशासनदेवतया तस्य मनोरथः

पूणिक्तः, दत्ताश्च तस्मै रूपादिवांतितार्थदा अष्टोत्तरशतगुटिकाः. अथ गांधारस्तनमध्यादेकां गुटिकां मुखे प्रक्षिप्य चिंतितवानहं वीतल्यपत्तने गत्वा जीवंतस्वामिप्रतिमां वंदेयं, एवं चिंतनत एव स त-
 व प्राप्तः, तव देवाधिदेवं पूजयित्वा स्थितः, ततो दैवयोगात्स मांदं गतः, कुब्जिकया सार्धैर्भक्तवे-
 न तस्य परिचर्या कृता, परं स्वस्यायुः क्षीणं ज्ञात्वा तेन सर्वा अपि गुटिकास्तत्प्रज्ञावकथनपूर्वकं कु-
 ब्जायै दत्त्वा कालः कृतः, कुब्जिकया गुटिकामेकां लक्षयित्वा रूपं मर्णितं, तत्कालमेव तस्याः कु-
 ब्जत्वं गतं मनोहररूपं च जातं, ततः सा सुवर्णगुटिकेति नामतः प्रसिद्धा जाता. अथ तथा चिं-
 तितं मे मनोहरं रूपं पुरुषं विना निष्फलं, अयं च राजा मम पितृतुल्यः, ततस्तथा चंप्रद्योतनं
 मनसि कुर्वेका गुटिका लक्षिता, तदैव चंप्रद्योतेनापि तस्या रूपं श्रुतं, तदाहानार्थं च दूतः प्रेषि-
 तः, तंप्रति तथा प्रोक्तं यदि चंप्रद्योतः स्वयमेवायाति तदाहं समागन्तामि. ततस्तत्रागतं चंप्रद्यो-
 तंप्रति सुवर्णगुटिकया कथितं त्वमेकामीहशीं नवां चंदनमयीं देवाधिदेवप्रतिमां कारय ? यथा तां
 नवां प्रतिमामत्र स्थापयित्वा पुरातनीं च सार्धं गृहीत्वागन्तामि. तदा चंदप्रद्योतः पुनरुज्जयिनीमां-
 गत्य तथारूपां प्रत्युप्रतिमां कारयित्वा तस्याः कपिलकेवलपिपार्श्वे प्रतिष्ठां कारयामास. अथ कपिलके-

वदिसंबंधो यथा—

कौशांब्यां जितशत्रुराजा, तस्य पुरोहितपुत्रः कपिलः, बाल्ये एव तस्य पिता मृतः, राज्ञा च नवीनः पुरोहितः स्थापितः, एकदा तस्य नवीनपुरोहितस्यानंबरं इद्ध्वा कपिलमाता मनसि दूना विललाप, कपिलेन तत्कारणं पृष्ट्वा सोवाच ते बाल्यज्ञावतरूव पितृपदमयं नृनां किं तेन मे मनसि दुःखं जायते. अतस्त्वं श्रावस्यां गत्वा तव पितृमित्रेन्द्रतस्य पार्श्वे विद्यां पठित्वा त्वं समागच्छ ? यथा ते पितृश्रासः पुनः समागते. कपिलस्तूर्णं गत्वा पठितुं लग्नः, शालिभद्रनामा श्रेष्ठी तस्य योजनं ददाति, कर्मसंयोगत एकया दास्या सह तस्य संबंधो जातस्तेन सा गर्भवती जाता, तदा तस्याः पोषणादिकृते स इव्यचिंतायां पतितः, अथ तन्नगराजा प्रतिदिनं प्रज्ञाते प्रथमागतं द्विजं द्विमाषमितं स्वर्णं ददाति. कपिलस्तद्गृहणार्थं मनोबिह्वलतयाऽर्धरात्र्यामेव गृहान्निर्गत आरक्षकैश्च धृत्वा प्रभाते राज्ञोऽग्रे नीतः. तत्र सत्यकथनतस्तुष्टेन राज्ञा मनोऽभीष्टद्रव्यादिमार्गणाय स प्रोक्तः, तेन कश्चित् विचार्य मार्गपिब्ये. ततोऽसावशोकवादिकायां गत्वा विचारयन् लोत्रोदधेः पारमप्राप्तुवन् वैराभ्यं प्राप्य दीक्षां जग्राह, अनुक्रमेण जातिस्मरणप्राप्तेरनंतरं केवलज्ञानं प्राप्य पंचशतचौरान् प्रति-

बोध्य स्वशिष्यान् कृत्वोज्जयिनीं समगत्य तां प्रतिमां प्रतिष्ठापितवान् ॥ इति कपिलसंबंधः ॥

अथ चंद्रप्रद्योतेन सा प्रतिमा सुवर्णगुटिकायै समर्पिता, सापि तां प्रतिमां जिनालये स्थापयित्वा जीर्णो च गृहीत्वाऽनिलवेगजोपरिस्था चंद्रप्रद्योतसहितोज्जयिनीं प्राप्ता. प्रज्ञाते देवाधिदेवप्रतिमां वंदितुं समगतेनोदायिराज्ञा तत्रस्थपुष्पाणि भूतानानि दृष्ट्वा सूक्ष्मदृष्ट्या विलोकितं ज्ञातं चेयं मूलप्रतिमा नास्ति. इतस्तेन सुवर्णगुटिकापि नो दृष्टा, अतिलगतिहस्यागमनचिह्नानि च दृष्टानि, ततो दासीप्रतिमयोरपहारकं चंद्रप्रद्योतं ज्ञात्वा चतुरंगसेनामादाय स उज्जयिनीं प्रति गतः, तत्र शुद्धे चंद्रप्रद्योतं जीवंतं गृहीत्वा तस्य ललाटपट्टे मम दासीपतिरित्यङ्गराणि तेन लिखितानि. ततो यावद्वाजा प्रतिमामुत्पादयति तावदाकाशे बाणी जाता यद्वातत्रयपत्तने रजोबुद्धिर्नैविष्यति तेनाहं तत्र नागमिष्यामि, ततो राजा तां वंदित्वा पश्चाद्गतः, पश्चि मेधे वर्षति तत्र नगरं स्थापयित्वा स्थितस्तद्वशपुराजिधानं नगरं जातं. अथ तत्र पर्युषणपर्वणि समगते उदायिना पौषधं कृतं, ज्यो-जनायाहूतेन चंद्रप्रद्योतेन चिंतितमध्यायं मम भोजने विषं दास्यति. इति विचार्य तेन सूक्ष्मप्रतिप्रोक्तं ममाप्यद्योपवासोऽस्ति. तद्दृष्ट्वा तं श्रुत्वोदायिना सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे तं समर्पितुं कामयित्वा

तदङ्गराज्ञादनार्थं पट्टबंधं दत्त्वा बंधनमुक्तः कृतो गतोऽपि च स निजनगरीं. अथोदायिनुषोऽपि नि-
जनगरे गत्वा तां प्रतिमां पूजयन् सुखेन राज्यं करोति. एकदा रात्रिपौषधे स धर्मजागरिकां कुर्वन्
मनसि चिंतयति यद्यत्र श्रीवीरप्रभुः समागतेतदहं चारित्रं स्वीकरोमि. वीरप्रभुणापि ज्ञानेन तद्व्याप्तं
ज्ञात्वा तत्र विहृतं मार्गे तृषादिपीडितैः पंचदशशतसाधुभिः कायः कृतो जाताश्च ते सर्वेऽप्याराध-
काः, अथ श्रीवीरप्रभौ तत्र समागते सति राज्ञा महतान्बरेण तस्य प्रवेशोत्सवः कृतः, देशानां शु-
त्वा वैराग्यमापन्नेन राज्ञा हस्तौ नियोज्य कथितं हे स्वामिन् जवद्भिरज्ञानार्थदेशेऽपि समागत्य म-
मोपरि महती कृपा विहिता. प्रभुणोक्तं हे राजन् त्वमंतिमो राजर्षिरसि, अतः कृपायोग्य एव. तत-
श्चत्वा राज्ञा गृहे समागत्य चिंतितं यद्यहं पुत्राय राज्यं दास्यामि तर्हि स चारित्रमप्राप्य संसारे ब्र-
मिष्यति, इति विचार्य तेन निजभागिनेयकेशिकुमाराय राज्यं दत्त्वा बहुपरिवारयुतेन दीक्षा गृही-
ता. अथ तेनैकादशांगानि पठितानि, काळांतरे शरीरे रोगाः समुत्पन्नाः, स्वाभ्याज्ञया विहृत्य वीत-
ज्यपत्तने स समागतः. तत्र गोकुले स्थितो द्रव्याहारं करोति, तेन तस्य रोगोपशान्तिर्जाता. एक-
दा तस्य पूर्ववैरिणा सामंतनाम्ना प्रधानेन केचिन्नुपायोक्तमयं राजर्षिस्ते राज्यं गृहीतुं समागतोऽ-

स्ति. तद्वचनतो दुष्टीयतेन राज्ञा गोकुले गत्वा विषमिश्रितं दधि मुनये दापितं मुनिरपि विषयशंसं स्वशरीरं ज्ञात्वा क्षपकश्रेणिमारुढः केवलज्ञानं प्राप्य मोक्षं गतः, ततः कुपितेन देवेन नगरोपरि रजोवृष्टिर्विहिता, नगरं च तन्नष्टं ॥ इति श्रीदानकुलके जदयिराजार्णिकश्या. ॥

गाथा—जिणहरमंदिष्यवसुहो । दातुं श्यणुकंपन्नतिदाणादं ॥ तिहप्यज्ञावगरेहां । संपत्तो संपद्मश्या ॥ १२ ॥ व्याख्या—जिनप्रासादमैर्मिता वसुधा कृता येन सः, दत्त्वा अनुकंपादानं त्रैकि- दानं च तीर्थप्रभावकरेखां संप्राप्तः संप्रतिराजा ॥ १२ ॥ अस्य संबंधो यथा—कौशांब्यां नगर्यां श्री- श्यार्यमहागिरिश्यार्यसुहस्तिनौ समागतौ, वर्षं च तद्दुर्निक्षमासीत्. श्रावकाश्च साधूनां बहुभक्तिकं कु- र्वन्ति. एकदा महर्द्धिकश्रावकस्य गृहे साधवो नानाप्रकाराणि योजनानि गृह्णन्ति, तदा केनापि रं- केण तद् दृष्ट्वा तेषां साधूनां कथितं भो ममाप्यन्नं देयमिति वदन् स तेषां पृष्टे लभ्य जपाश्रये स- मागतः, गुरुभिर्ज्ञानोपयोगतस्तं लघुकर्माणं भवांतरे च शासनप्रभावकं ज्ञात्वा तस्मै प्रोक्तं हे भद्र यदि त्वं यत्तत्त्वमाश्रयसि तदा वयं तुभ्यं भोजनं दास्यामः, तेनापि तत्स्वीकृतं. ततः श्यार्यसुहस्तिस्तद्- रिदितस्तस्मै चारित्र्यं दत्त्वा यथेष्टं भोजनं दत्तं. रात्रौ विस्मृचिकातः शुभध्यानवशाः स कालं कृत्योक्ता

त्रिन्यां त्रिवंशधिपतिः संप्रतिनामा राजाभूत्.

अथैकदा श्रीसुहस्त्रिसूरय उज्जयिन्यां समागताः, गवाङ्गस्थेन संप्रतिनां तान् दृष्ट्वा जातिस्मरणं प्राप्तं, शीघ्रं गवाङ्गादुत्तीर्य गुरुन्नमस्कृत्य तेनोक्तं हे स्वामिन् मां किमुपलक्ष्ध्वं? गुरुन्निर्द्धानि प्रयुज्य स उपलक्षितः. अथ संप्रतिगुरुन् प्रति कथयति हे भवामिन् मया यदिदं राज्यं प्राप्तं तत्पूज्यानामेवायं प्रसादः, अतोऽहं किं करोमि तदादिशब्धं? गुरुन्निरुक्तं शुभ्राध्यवसायतो जिनशासनप्रभावनां कुरु? ततः संप्रतिराजेन सम्यक्तवमूलद्वादशवतान्यंगीकृत्य जिनशासनेकहन्नमंडितं निजराज्यं विधाय पूर्वभवस्वानुभूतदीनजनदुःखोद्धासितकरुणार्डमनसा स्थाने स्थाने संसारसागरादीनजनोद्धरणप्रबहणतुल्या दानशालाः स्थापिताः, जगज्जनोद्धरणैकलक्षाणां श्रीमद्वर्हतां लक्षोत्तरपंचविंशतिसहस्रमितप्रसादैर्मितं विखंडं विहितं, तन्मध्ये षट्त्रिंशत्सहस्रनूतनप्रसादाः कारिताः, शेषे कोननवतिसहस्रजिनप्रसादानामपारसंसारसागरनिमज्जन्निजात्मोद्धरणायैव जीर्णोद्धारो विहितः, सपादकोटिमिता जिनप्रतिमा निर्माप्य प्रतिष्ठिताः, अनेकलोकानां जिनधर्मे स्थिरीकरणपूर्वकं विविधप्रकारोपेतं भ्वाभिवात्सल्यं च कृतं, अनायुर्देशोऽपि साधुवेषमंडिताब्जसेवकान् पूर्वं प्रेष्य तदे-

शमनुष्यानपि ज्ञातजैनसाध्वाचारविचारान् कृत्वा तत्रापि जैनमुनिजनविहारयोग्यमूलजता कारिता, संसारपापरावारप्रवहणोपमतीर्थार्थिराजश्रीशत्रुंजयतीर्थस्यायुष्धारस्तेन विहितः, एवं श्रीजिनशासनोन्नतिपूर्वकं शुद्धश्राद्धधर्ममाराध्यायुःक्षये स देवलोकं गतः, अमुकमेण च मोक्षं यास्यति ॥ इति दानकुलके श्रीसंप्रतिराजकथा ॥

गाथा—दातुं सदासुखे । सुखे कुम्भासए महामुणियो ॥ सिस्मूलदेवकुमारो । रक्षासिरिपाविज्ज गरुड्यां ॥ १४ ॥ व्याख्या—दत्त्वा श्रद्धया ज्ञात्वेन शुद्धान् निर्दोषान् कुलमाषान् महामुनीश्वरस्य, श्रीमूलदेवकुमारो भुवीं राज्यलक्ष्मीं प्राप्तः ॥ १४ ॥ तत्कथा चेयं—पाटलीपुत्रनगरे जितशत्रुराजा, तस्य मूलदेवाभिधः कुमारः सर्वकलानिपुणोऽपि पूर्वकर्मदोषेण हतव्यसनासक्तोऽद्भुतपिञ्जा बहु वारितोऽपि स तस्मान्न निवृत्तः, तं दुर्व्यसनिनं ज्ञात्वा राज्ञा देशान्निकासितो भ्रमनुज्ज्ञादिन्यां स गतः, मार्गे केनचित्सिद्धपुरुषेण तस्मै रूपपरवर्तनगुणोपेतागुटिका दत्ता, तत्प्रज्ञावतोऽसौ वामनरूपं कृत्वा नगरमध्ये परित्रमाति. अथ तस्मिन्नेव नगरे देवदत्ताभिधैका मानिनी गणिका वसति, स केनापि पुरुषेण सार्धं न रमते. मूलदेवस्तां वशीकर्तुं तद्गृहसमीपेऽत्यंतमधुरस्वरैर्गायनं

कर्तुं लग्नः, तद्गानमोहितया वेद्यया तदाह्वानकृते स्वीयैका कुब्जा दासी प्रेषिता, दास्या तत्समीपे
 समागत्य विनयेनोक्तं शुष्मात् मम स्वाग्निन्याह्वयति. तेनोक्तमहं वेद्यासंगं नेत्रामि, दासी तु त-
 माग्रहेण हस्ते गृहीत्वा चचात्, मार्गे मूत्रदेवेन विद्यावलेन तस्याः कुब्जत्वं दूरीकृतं. देवदत्तया
 चिंतितमेतादृक्कलावतोऽस्य कुब्जत्वं कथं ? द्रुतो गतकुब्जतां दासीं विलोक्य तया पृष्ठं केन ते कु-
 ङ्जत्वं दूरीकृतं ? तयोक्तमनेन सुपुरुषेण निजविद्यावलेतो मे कुब्जत्वं दूरीकृतं. तत् श्रुत्वा हृष्टा वे-
 द्या विस्मयं प्राप्ता तस्य विविधां परिचर्यां विनयपूर्वकं कर्तुं लग्ना. द्रुतस्तत्रैकः पुरुषो वीणां वादयन्
 समागतस्तस्य वीणावादनकलातो रंजितया वेद्यया मूत्रदेवः पृष्ठः किमनेन वीणा सम्यग्वादितान्
 वा ? मूत्रदेवेन शिरः कंपितं पृष्ठं च तया तत्कारणं, मूत्रदेवो जगौ वंशमध्यं कर्करोऽस्ति, तुंबका-
 वपि सगर्जो रूः, तदा कौतुकतस्तया वीणोत्कलिता दृष्टं तन्मध्ये तथैव. पुनस्तां वीणां सज्जीकृत्य
 मूत्रदेवेन तथा सा वादिता यथा वेद्या हृष्टा सती तस्योपरि सरागा जाता. लोचनवेद्यायां वेद्य-
 या प्रोक्तं स्नानान्यंगादि कृत्वा भुज्यते, मूत्रदेवेनोक्तं चेतवत्त्वा तर्हि तव शरीरेऽहं मर्दनं करोमि,
 वेद्यया तत्प्रतिपन्नं, तेन च तस्याः शरीरे तथा मर्दनं कृतं यथा सा कामातुरा सती चिंतयामास,

नूनमयं सिद्धपुरुषो विद्यथैव कुब्जीव्रतोऽस्ति, ततः शीघ्रं मूलदेवेन निजरूपं प्रकटीकृतं, वेद्यात्यंतं हृष्टा, भोजनानंतरं तांबूलानि भक्षयित्वा स्नेहालापान् वदंत्या वेद्याया तस्मै प्रोक्तं हे स्वाभिन्नयावधि केनापि पुरुषेण मे मनो नो रंजितं त्वया चाद्य वशीकृतं, अथ त्वया मम गृहे सदैवागंतव्यं, मूलदेवस्तद्वचनं स्वीकृत्य प्रतिदिनं तत्रागत्य तथा सह विलासं करोति. वेद्याया तस्मै द्यूतव्यसन-त्यागोपदेशो दत्तः परं तेन तन्न त्यक्तं. एकदा वेद्याया राज्ञः पुरो नृत्यं कृतं मूलदेवेन च मृदंगो वादितस्तुष्टेन राज्ञा वेद्यायै वरमार्गणाय प्रोक्तं, तयोक्तमवसरेऽहं वरं मार्गयिष्यामि.

अथ तत्रैकोऽचलनामा सार्धवाहो वसति, तेन तया वेद्याया सह प्रीतिकरणार्थं पूर्वमनेका-नरणादीनि तस्यै दत्तान्यासन्. तेन तस्या वेद्याया गृहे मूलदेवागमनं विलोक्य द्वेषं वहताऽक्रायै तदागमननिषेधाय प्रोक्तं, ततोऽक्रया निजपुत्र्यै प्रोक्तं विनाऽचलमन्यपुरुषस्य संगं त्वं मा कुरु? वे-द्यायोक्तमहमेकांतधनरागिणी नास्मि, गुणरागिण्यस्मि, यादृगुणा अस्मिन्मूलदेवे संति तादृगु-णाः कस्मिन्नपि पुरुषे न संति. अक्रया प्रोक्तमस्य द्यूतकारकस्य मध्ये गुणानामसंनव एव, अचल-स्तु धनिकत्वाद्गुणवानेव. देवदत्तया प्रोक्तमावां तयोः परीक्षां कुर्वे, देवदत्तोक्तया ततोऽक्रयाऽचल-

पार्श्वे द्रक्ष्यथष्टिर्माणिता, तेन तत्क्षणमेवेक्षुभृतशकटं प्रेषितं, देवदत्तयाऽक्त्रायै प्रोक्तं किमहं हस्तिन्य-
स्मि ? यत्तेनेहुशकटं प्रेषितं. ततो देवदत्तया दासीं प्रेष्य मूलदेवपार्श्वे द्रक्ष्यथष्टिर्माणिता. तेन चोत्त-
मेक्ष्यथष्टिमादाय निस्त्वचं च विधाय शकलीकृत्य कर्पूरादिना च संस्कृत्य मनोहरभाजने संस्थाप्य
कोमलवस्त्रेण चाढाद्य तदीहृन्नाजनं दास्या हस्तेन प्रेषितं. तदा देवदत्तया प्रोक्तं हे मातः पश्य
गुण्यगुणिनोरंतरं. अक्त्रा चमत्कृतापि लोभाधिनी चिंतयति यद्ययं मूलदेवोऽत्र नायाति तदा वरमि-
ति विचिंत्य तथाऽचलाय झापितं यदि मूलदेवोऽपमानं प्राप्नुयात्तदा स द्रुतो गहेत. अथाचलो ग्रा-
मांतरगमनमिषेण प्रह्वन्नं स्थितः. संध्यायां मूलदेवोऽचलं ग्रामांतरगतं ज्ञात्वा देवदत्तागृहे समागतः,
अक्त्रया संकेतितोऽचलोऽपि शीघ्रं तवागतः, देवदत्तया मूलदेवो मंचकाधो गुप्तीकृतः, अक्त्रायाः क-
थनतो मूलदेवं मंचकाधःस्थितं ज्ञात्वाऽचलेन देवदत्तायै प्रोक्तमद्य मम मंचकोपर्येव स्थानं कर्तुमि-
हास्तीत्युत्तवा स पानीयमादाय यावन्मंचकोपरि स्थानं कर्तुं लग्नस्तावन्मूलदेवो ह्रुब्धः, अचलेन शी-
घ्रं मूलदेवं केशेष्वक्त्रय प्रोक्तमधुना तव किं करोमि ? मूलदेवेनोक्तं यत्तुभ्यं रोचते तत्कुरु ? अच-
लेन चिंतितमस्य रूपचातुर्यादिजिह्वीयते यद्यं कोऽप्युत्तमपुरुषोऽस्ति, इति विचार्य तेनोक्तमधुना

तु त्वामहं मुंचामि परमद्वयभृति त्वयात्र नागंतव्यं, पुनर्यदि कदाचिन्ममोपर्यपि एतादृशापदापत्तेर-
हिं प्रत्युपकारस्त्वया कार्यः, ततो मूत्रदेवो बहिर्निर्गत्यापमानतो दूनाश्चितयति, अथ मया विदेशे
गंतव्यमिति विचार्य स विदेशं प्रति चचात्। पथि मिलितेन पृष्टेन नैमित्तिकेन तस्मै श्रोतं वेत्नात-
दातस्य तवोदयो भविष्यति, ततोऽयं तव चक्षितोऽनुक्रमेण द्वादशयोजनीमदवीं संप्राप्तः, मार्गं चै-
को ब्राह्मणस्तस्य मिलितः, मध्याह्ने ब्राह्मणेन स्वपार्श्वस्थं पाथेयं ज्ञाकृतं। किंतु मूत्रदेवाय स्तोत्रम-
पि तस्मान्न दत्तं। एवं दिनत्रयं यावत्तेन द्विजेन तथैव कृतं, बुधुक्षितेनापि मूत्रदेवेन न किञ्चित्तस्मै
मार्गितं, चतुर्थे दिने द्वयोः पंथानौ त्रिन्नौ जातौ, तदा मूत्रदेवेन ब्राह्मणाय तदभिधानं पृष्टं, तेनो-
क्तं ममाभिधानं निर्द्वणशर्मति। मूत्रदेवेनोक्तं यदि किञ्चित्कार्यं समुपपद्यते तदा त्वया वेत्नातटे स-
मागत्य मे मूत्रदेवस्य नाम पृष्टव्यं। अथ मूत्रदेवस्ततश्चलन्नेकं ग्रामं प्राप्नो बुभुक्षितश्च ग्राममध्ये
त्रिद्वार्धं गतः, ततो त्रिद्वार्यां लब्धान् कुटुम्बापान् गृहीत्वा बहिर्नदीतटे समागत्य चिंतयति यद्यधु-
ना कोऽप्यतिथिः समागच्छेत्तर्हि तस्मै यत्किञ्चिद्वत्साहं भोजनं करोमि। इतस्तत्रैको मासोपवासी साधुः
समागतः, सद्यस्तेनान्युत्थायादरपूर्वकं कथितं हे स्वामिनिदं गृहीत्वा मां निस्सारय? साधुनाऽतिता-

नं ज्ञात्वा तस्मै प्रोक्तं हे महातुत्राव ! तस्मात्स्तोकाद्यं देयं. किं तु शुभ्रभावोद्यसितमानसैन मूलं देवेन ते सर्वेऽपि कुल्माषाः साधुपात्रे निक्षिप्ताः, हृष्टश्च सः ' धन्वाणं खु नराणं । कुम्भासा हुंति साधुपात्राण ' इति द्विपदीमुच्चरन्नुत्थति. तदैव वनदेवतया प्रकटीकृत्य तस्मै कथितं तव सुपात्रदानेनाहं तुष्टा, अस्या गाथाया अग्रेतनपादद्वये यत्त्वं मार्गेषिष्यसि तदहं तुभ्यं दास्यामि, ततो मूलं देवेन ज्ञातं ' गणियं च देवदत्तं । हविंसहस्रं च रज्जं च ' देवतयोक्तं तत्सर्वं ते भविष्यति. अतुक्रमेण स बेजातटं प्राप्तस्त्रैकदेवकुले राजौ स सुप्तः स्वप्ने च पूर्णं चंद्रं पीतं दृष्टवान्. प्रभाते कस्मैचिद्वाह्याणाय तेन तत्स्वप्नफलं पृष्टं, द्विजेनोक्तं प्रथमं त्वं गोजनं कृत्वा मदीयां रूपयौवनसंपन्नां पुत्रीं परिणय ? पश्चादहं तव स्वप्नफलं कथयिष्यामि, तेन तथाकरणानंतरं द्विजेनोक्तमितः सप्तम-दिने त्वमेतन्नगरस्य राजा ज्ञविष्यसि, बहवो राजानस्त्वत्सेवां करिष्यंति, अग्नेकराजपुत्रीः परिणोष्य-सि परं मम पुत्र्यास्त्वया कदापि प्रीतिर्नगो न कार्यः, अथ स मूलदेवो हृष्टः सन् तत्र श्वशुरगृहे तिष्ठति. अथ सप्तमदिने स नगराद्बहिःश्रंपकवनतरतले सुप्तोऽस्ति. द्रतस्तन्नगराधिपोऽपुत्रत्वेन मृतः, पंचादिव्यानि शृंगारितानि, हस्तिन्या नगराद्बहिःगत्वा मूलदेवोपरि कलशः सिंचितः, जयजयशब्दः

मुच्चरिद्ग्रहलोकैर्वाहितो गजस्कंधाधिरूढो मूत्रदेवो राजद्वारे समागतः, प्रधानपुरुषैश्च तस्य राज्य-
निषेको विहितः, अनेकराजपुत्रीः परिणीय स तत्र सुखेन राज्यं पात्यति.

अथैकदा तस्य देवदत्ता गणिका स्मृतिपथमागता, ततस्तेनोज्जयिनीनगराधिपतिविचारध-
लाभिधराज्ञा सह प्रीतिः कृता, अथ मूत्रदेवस्यापमानकारकाचलंप्रति रुष्टा देवदत्ता वेश्योवाचारे
दुष्ट त्वं दूरीज्वाहं ते परिणीता जार्या नास्मि, अतःपरं त्वया मम गृहे नागंतव्यमिति निर्दोस्त्वितो-
चलः स्वगृहं जगाम. देवदत्ता च मूत्रदेवैकलीनचित्ता समयं गमयांचकार. अथैकदा मूत्रदेवेनो-
ज्जयिनीपतये लेखः प्रेषितो लिखितं च तस्मिन् प्रवतां नगरमध्ये या देवदत्ताभिधाना वेश्यास्ति,
तस्याश्च मम बहुप्रीतिर्वर्तते, ततो यदि तस्या मम पार्श्वे समागमनेह्य प्रवेत्ताहिं सा मोचनीया, रा-
ज्ञा देवदत्तामाहूय ज्ञापितो लेखवृत्तान्तः, तत् श्रुत्वात्यंतं हृष्टा सा बेन्नातटे गत्वा मूत्रदेवाय मित्रि-
ता, मूत्रदेवोऽपि तस्याः संगमेनात्यंतं संतुष्टः. अथैकदाऽचलो व्यापारार्थं बेन्नातटे समागत्य मणि-
मुक्ताफलाद्युपहारं राज्ञे दत्त्वोवाच हे स्वामिन् राजभागनिमित्तं भवतः सेवकान् प्रेषय ? मूत्रदेवेन
स उपलब्धितः परमचलेन मूत्रदेवो नोपलब्धितः, राज्ञा ज्ञापितं किं क्रयाणकमस्ति ? तेनोक्तं पू-

गीफलमंजिष्टादिकमस्ति. राज्ञोक्तं श्रेष्टिन् त्वयाध्वं एवं राज्ञानांगो देयः, परमहं स्वयमेव तन्नागत्य त्वं व क्रयाणकं विलोकयिष्यामि, द्रक्ष्यन्तवा राजा तन्नागत्य तत्क्रयाणकानि दृष्टुं लग्नस्तदा मंजिष्टादिमध्यास्तुवर्णरूप्यरत्नानि निःसृतानि दृष्ट्वा रक्षेन राज्ञा स चौरवद्वन्द्वः, तद्द्वन्द्वयोपरि च भवसेवकाः स्थापिताः, श्रेष्टी च राजगृहे समानीतः, राज्ञाऽचलंप्रति प्रोक्तं त्वं मामुपलक्षयसि? तेनोक्तं हे महाभाग त्वां को नोपलक्षयति? राज्ञोक्तमवयोः पूर्वमेलापकं यदि संस्मरसि तदा वद? तेनोक्तं स्वाभिन्नहं न स्मरामि. राज्ञा देवदत्तामाह्वय प्रोक्तं त्वमेनमचलसार्धवाहमुपलक्षयसि? तदाऽचलेन देवदत्तोपलक्षिता. देवदत्तयोक्तं को अचल सोऽयं मूलदेवोऽस्ति यस्य त्वया पूर्वं भणितं ममापदं न हारः कर्तव्य इति. अचलेनापि मूलदेवमुपलक्ष्य प्रोक्तं स्वाभिन्नस्या अपादो मां समुद्धर? मूलदेवराज्ञा कृपार्द्धमनसा तत्सकलधनसमर्पणपूर्वकं स मुक्तो गतो निजनगरंप्रति. अथान्यदा स निर्धुणशर्मा ब्राह्मणो मूलदेवं श्रुत्वा तन्नागत्य प्रणामं कृतवान्. राज्ञा तद्वासग्रामस्तस्मै दत्तः, पुनर्येन कुटुम्बाषाढं दत्तं तस्मै व्यवहारिणेऽपि तद्वासग्रामो दत्तः, एवं बहुकालं यावद्वाङ्मयं पालयन्ननेकमुपाज्जनतीर्थयात्राजिनशासनोन्नतिं कृतवान्. अथ तस्मिन्नगरे चौराणामुपद्रवो बभूव, सर्वाः

प्रजा मिलित्वा राज्ञोऽग्रे समागत्य कथयामासुः स्वामिन्नगरमध्ये चैरोपद्रवतः स्थातुं न शक्यते. राज्ञा दुर्गपालमाहूय कथितं शीघ्रमेव चौरं प्रकटीकुरु? तेनोक्तं स्वामिन् स सिद्धविद्यश्चैरो मम वशं नायाति. ततो राजा स्वयं कार्पटिकवेपं विधाय राज्ञौ साशंकं विंद्लोकमान एकस्मिन् जीर्णदेवकुट्टे सुप्तः, तदा तत्र चौरः समायातः, पृष्ठं च तेन राज्ञःप्रति कोऽसि त्वमिति. राज्ञोक्तमहं कार्पटिकोऽस्मि, चैरेणोक्तं समुत्तिष्ठ तव दारिद्र्यं खंडयामि. ततस्तौ नगरमध्ये समागतौ, ततश्चौरेण विद्याबलेन कंचिच्छनिनं निद्रां दत्त्वा तस्य गृहाद्बहुधनं गृहीत्वा राज्ञः शिरसि तद्धारयिं मुक्त्वा चलितां दूरेऽवस्थीमध्ये ब्रूमिगृहे तद्द्रव्यं स्थापितं.

अथ तस्य चौरस्यैका रूपवती जगिनी वर्तते, तांप्रति तेनोक्तमस्य प्राधूर्णिकस्य चरणकालनं कुरु? तथा तवागत्य मुकुमालशरीरं मनोहररूपं च राजानं निरीक्ष्य प्रोक्तं हे सत्पुरुषाहं त्वां दृष्ट्वा हृष्टास्मि. अत्र चरणकालनमिषेण बह्वो जना मया कूपमध्ये निक्षिप्ताः संति, परं त्वं तूर्णं निर्गच्छ? राजा ततोऽन्युत्वाय प्रणष्टो गृहे समागतः, प्रभाते राजा नगरमध्ये निःसृतस्त्वत्र व्यवहारिवेषधरं भ्रमंतं तं चौरमुपलक्ष्य सन्मानपूर्वकं निजसभायामानीतवान्, दत्ता च तस्मै तेन निजप्रधानप-

दधी, चौरैणापि राज्ञौ मिलितो नृप उपलक्षितः, ततो राज्ञा प्रोक्तं तव भगिनीं मह्यं देहि? चौरै-
णापि सा राज्ञा सह परिणायिता, त्यक्तं च स्वकीयं चौरव्यसनं. कतिचिद्विवसानंतरं राजाङ्गया ते-
न सर्वमपि धनं संस्मृत्य संस्मृत्य लोकानां समर्पितं. एवं मूलदेवराजा बहूनां लोकानामुपार्थुपकारं
कृत्वा सभ्यत्वादिगुणं निर्मलं प्रतिपाद्य दानमहिम्ना देवलोकं गतस्ततोऽनुक्रमेण च मोक्षं गमि-
ष्यति. ॥ इति दानकुलके मूलदेवराजकथा समाप्ता. ॥

गाथा—अद्भुताणमुहरकविश्रण—विरद्ध्यस्यसंस्वकविवहिरिञ्चं ॥ विक्रमनरिदं चरिञ्चं । अ-
ज्जवि लोए परिफुरद ॥ १५ ॥ व्याख्या—अतिदानेन कृत्वा मुखरा वाचाया ये कवयः पंक्तिज-
नास्तैर्विरचितानि यानि शतसंख्यमानानि काव्यानि, तैर्विरचितं प्रसृतं श्रीविक्रमादित्यनरेंद्रचरितं त-
दादि अद्यप्रभृति लोके परिस्फुरति. ॥ १५ ॥ श्रीविक्रमनरेंद्रचरित्रं सिंहासनद्वारिंशिकादिग्रंथेषु वि-
स्तारयुक्तमस्ति, तथापि तस्य खलपः संबंधोऽत्र लिख्यते—मालवदेशे उज्जयिन्यां नगर्या भर्तृह-
रि राजा राज्यं करोति, तस्य लघुभ्राता विक्रमादित्यनामास्ति. अथैकदा स ज्येष्ठभ्राता सह क्रोधं कृ-
त्वा परदेशं गतः, नर्तुहरे राज्ञोऽनंगसेनेत्यभिधानाऽयं नववल्गवा पट्टराश्यस्ति. सा चैकेन मेनेन सह

व्यञ्जिचारं सेवते. अथ तत्रैकेन द्विजेन जवनेश्वरी देवी समाराधिता, तथा संतुष्टया तस्मै अजरा-
मरफलं दत्तं, द्विजेन फलमादाय गृहं समागत्य चिंतितं मया याचकेनाजरामरीचृतेन किं? यदि
जर्तुहरिराजाऽजरामरत्वं प्राप्नुयात्तदा वरं, इति विचार्य तेन राज्ञस्तत्फलं प्राभूतीकृतं, फलमाहात्म्यं
च कथितं. संतुष्टेन राज्ञा तस्मै बहुधनं दत्तं. अथ राज्ञा विचारितमिदं फलं प्राणप्रियराज्ञ्यै देयं,
इति विचार्य स्नेहवशेन तेन तस्यै तत्फलं दत्तं. राज्ञ्या च स्त्र्यप्राणप्रियाय मेजाय तत्फलं दत्तं, ते-
नापि चिंतितं मम वेद्यया सह प्रीतिरस्ति ततो मया तस्यै एवेदं देयं, इति विचार्य तेन कामल-
ताभिधवेद्ययै तद्वत्तं. तथापि चिंतितमनेकपातकखनिचृतया मयाऽजरामरीचृतया सूतं, बहुलोकोप-
कारकारकमर्तुहरिन्पुण्योभयमेवैतत्फलं, ततस्तस्मै एव देयं. इति विचार्य तथा तत्फलं राज्ञे प्राभूती-
कृतं. राज्ञा तत्फलमुपलभ्य वेद्यायै पृष्टं केन तवेदं फलमर्पितं? तयोक्तं भवतः पट्टहस्तिपकेन म-
म दत्तं. हस्तिपकमाहूय बहुप्रहारांश्च दत्त्वा यदा पृष्टं तदा तेन मानितं यन्ममानंगसेनया राज्ञ्या
दत्तमस्ति. तत् श्रुत्वा साश्चर्यदुःखितो राजांतःपुरे गतः, कथितं च तेन राज्ञ्यै यदमरफलं समानय?
राज्ञ्या प्रोक्तं मयैतत्फलं ज्ञात्वा, ततोऽप्यंतं क्रुद्धेन राज्ञा तस्या कक्षाप्रहारा दत्तास्तदा. तथा सत्यं क-

शितं, अथ राज्ञो वैराग्यमुत्पन्नं, कश्चितं च तेनेदं काव्यं—यां चिंतयामि सततं मयि सा विरक्ता । साप्यन्यमिहति जनं स जनोऽन्यसक्तः ॥ अस्मकृते च परितुष्यति काचिदन्या । धिक् तां च तं च मदनं च द्रमां च मां च ॥ १ ॥

अथ तेन राज्यं पुत्रं विना शून्यमेव त्यक्त्वा योगो गृहीतः, पश्चात्तत शून्यं राज्यमभिकवीरवे-
ताल्लेनाधिष्ठितं. यः कोऽपि गोत्रियो राज्ये निधीदति स श्रियते. देशांतरगतेन विक्रमेणैयं वार्ता
श्रुता, तदासावुज्जयिन्यामागत्य सामान्यवेषेण प्रधानेन्यो मिलितः, तस्य सत्वाधिक्येन तुष्टैर्मन्त्रि-
भिः स राज्ये स्थापितः, अथासौ राज्ञौ निजशय्यायाः परितो बलिबाकुलादीनि क्रिप्य स्वयं जागर-
माणः सुप्तस्तावता करालरूपोऽभिवेतालस्तत्र समगतस्तत्र सुरजिबलितं वीह्य तत्परिमलं गृह्णन् संतु-
ष्टोऽसौ जगाद त्वया प्रतिदिनमिहमेव कर्तव्यमहं तवाजयदानं दास्यामि, इत्युक्त्वा स पश्चाद्वलितः,
प्रज्ञाते राजानं जीवंतं दृष्ट्वा प्रधानप्रमुखा हृष्टाः, अष्टैवं तेन दिनत्रयं यावद्बलिदानं कृतं. तृतीयदि-
ने वेतालेन सह प्रीतिं कृत्वा तेन पृष्टं हे वेताल मदीयमायुः कियतः? तेन ज्ञानवलेन ज्ञात्वोक्तं
तवायुः शतवर्षमितं वर्तते. विक्रमेणोक्तं हे वेताल ममायुषो वर्षकं न्यूनाधिकं कृत्वा त्वं तदिदं शून्यं

दाना- कुरु ? वेतालिनोक्तं वर्षमेकं तु दूरेऽस्तु किं तु दिवसैकमपि न्यूनाधिकं कर्तुं नाहं समर्थोऽस्मि. तत
वृत्ति श्रुत्वा विक्रमः संतुष्टः. अथ चतुर्थदिने तेन बलिर्न कृतस्ततः कुपितो वेताल उवाच अरे अथ
त्वया बलिः किं न कृतः ? यदि त्वं ममायुर्न्यूनाधिकं कर्तुं समर्थो नासि तर्हि कथमहं बलिं करोमि ?

७२

द्वयुक्त्वा संग्रामार्थं खड्गमुत्पाद्य स जह्वितः, एवं तत्साहस्यगुणेन तुष्टेन वेतालिनोक्तं वरं मार्गयस्व ?
राज्ञोक्तं त्वं मनुष्यं मा मारय ? किंच मयि संस्मारिते त्वया गंतव्यं मदीयं च कार्यं कर्तव्यं, तथेत्यु-
क्त्वा स स्वस्थाने गतः, विक्रमादित्यश्च सुखेन राज्यं पात्यति.

अथैकदा कोऽपि योगी राज्ञः समीपे समागत्योवाच हे सत्पुरुष ! मयैका विद्या साधयितव्या-
स्ति ततस्त्वयोत्तरसाधकत्वेन ज्ञाव्यं, राजा तत्स्वीकृत्य कृष्णचतुर्दश्यां रात्रौ श्रमदाने योगिपार्श्वे ग-
तः, अग्निवेतालेनोक्तमयं योगी कपटी वर्तते ततस्त्वया सावधानतया स्थेयं. अथोत्तरसाधकत्वं कु-
र्वन् राजाऽहतिवेलायां योगिनः कुदृष्टिं दृष्ट्वा तमेवोत्पाद्यान्निकुण्डे निक्षिप्तवान्. राज्ञः पुण्यप्रभावेण
स योगी सुवर्णपुरुषरूपः संजातः, प्रजाते महोत्सवपूर्वकं राज्ञा स गृहे समानीतः. अथ तस्यां न-
गर्थो पूर्व श्रीअर्वातिसुकुमालपुत्रेण श्रीपार्श्वनाथविंबयुतं महाकाळाग्निधानं तीर्थं स्थापितमासीत्.

कालांतरे मिथ्यात्वमिर्जिनबिंबमथो निक्षिप्य तत्र शिवदिगं स्थापितमद्भुत. तदा श्रीसिद्धसेनसूत्रि-
भिस्तत्त्वगत्य तद्विवर्तिगस्फोटनपूर्वकं जिनबिंबं प्रकटीकृत्य पुनस्तत्तीर्थं वादितं विक्रमश्च प्रतिबोधि-
तः परमश्रावकश्च कृतः, ततो विक्रमोऽनेकतीर्थयात्राः शत्रुंजयतीर्थोत्तरं च कृत्वा श्रीजिनशासनप्र-
ज्ञावनां कृतवान्. कालांतरे सुवर्णपुरुषप्रसादेन तेन समस्ता पृथ्वी ऋणरहिता कृता, स्वकीयः संव-
त्सरश्च स्थापितः, विक्रमनृपकृतदानादिवर्णनं ग्रंथांतरादवसेयं. ॥ इति विक्रमनृपकथानकं ॥

गाथा—तियद्योयबंधवेहिं । तप्भवचरिमेहिं जिणवरिदेहिं ॥ कयकिच्चेहिं वि दिन्नं । संवड-
रियं महादाणं ॥ १६ ॥ व्याख्या—स्वर्गमृत्युपाताललक्षणानां विद्युवनानां बंधवैः परमसहोदरभूतै-
रेतावता त्रिजगद्धितकारकैः, पुनः कीदृशैस्तद्भवचरिमैस्तस्मिन्नेव जने मोक्षगामिनिरेतादृशैर्जिनव-
रैरुत्तीर्थकरैः, पुनः कीदृशैः कृतकृत्यैः सर्वकार्यसिद्धिभिस्तीर्थकरैर्देतं सांवत्सरिकं महादानं. ॥ १६ ॥
तीर्थकरवार्षिकदानविधिर्यथा—प्रथमं देवा नगराद्बहिर्दानमंडपं रचयंति, तन्मध्ये स्वर्णसिंहासनं मं-
नयंति, तत्र सूर्योदये जगवानगत्य पूर्वाभिमुखस्तिष्ठति, देवताः सर्वभ्रामनगरादौ 'यदिस्मितं तन्मा-
न्यध्वं' इत्याहुद्वयोषणां कुर्वति, स्वामी तु सर्वेषां वांछितं पूरयति, प्रतिदिवसमेकाकोटीरष्टौ लक्षं

च सुवर्णे प्रमुर्ददाति. एवंविधा सर्वतीर्थकराणां स्थितिर्ज्ञातव्या.

गाथा—सिरिसेञ्जसकुमारो । निरसेष्यस्म साभिजं कह न होर्द ॥ पासुअदाणपवाहो । प
यासिजु जेण जरहंमि ॥ १७ ॥ व्याख्या—श्रीऋषभदेवस्य प्रपौत्रः श्रेयांसकुमारो निःश्रेयसस्य मो-
क्षस्य स्वामी कथं न ज्ञावति ? येन पासुकदानप्रवाहः प्रकाशितोऽस्मिन् भरतक्षेत्रे ॥ १७ ॥ अस्यां
चतुर्विंशतौ येन जगन्मध्येऽन्नदानं प्रकाशितं स श्रेयांसकुमारः प्रसिद्ध एव. दानेष्वन्नदानमपि प्र-
धानमस्ति, अन्नदातुः पुरस्तीर्थकरा अपि हस्तं प्रसारयन्ति. अन्न विषये श्रीऋषभदेवसदृशं प्रधानं
पात्रं श्रेयांसकुमारस्य निर्मलो ज्ञावः, निर्मलैकसदृशं च दानवस्तु, एवमुत्तमोत्तमदुर्लभविकसंयोगो
बभूव. श्रीश्रेयांसकुमारात्साधूनां दानविधिः प्रवर्तितास्ति, तस्य विस्तृतवृत्तांतस्तु श्रीध्यादिनाथचरि-
त्रादवसेयः ॥

गाथा—कह सा न पसंसिज्जद ॥ चंदणवाला जिणंददाणेणं ॥ ठम्मसिअतवतविजुं । नि-
वविजुं जीए वीरजिणो ॥ १८ ॥ व्याख्या—सा चंदनवाला जिनेन्द्रदानेन कथं न प्रशस्यते ? यया
षण्मासतपस्तपितः श्रीवीरजिनः संतोषितः ॥ १८ ॥ तस्याः कथा चेत्यं—चंपानगर्या दधिवाहनरा-

जा, तस्य धारिणीनाम्नी प्रिया, तयोर्वसुमतीनामा पुत्री वर्तते. एकदा कौशांबीपतिशतानीकराङ्गा-
चंपानगरी भग्ना. दधिवाहनो नष्टस्तदा शतानीकराङ्ग उद्घ्पात्रकेन वसुमतीमहिता धारिणी गृही-
ता. शतानीकः सैन्ययुतो निजनगरीं प्रति पश्चाद्व्यतिः, मार्गे तेन उद्घ्पात्रेन धारिणीं प्रति प्रोक्तम-
हं त्वां मम भार्या करिष्यामि, वसुमतीं च चतुष्षष्टे विक्रयिष्यामि. ततः श्रुत्वा धारिणी मनसि ती-
व्रस्वेदं दधाना मृता. अथ कौशांब्यामागत्य तेन दुष्टोद्घ्पात्रकेन चतुष्षष्टे वसुमती विक्रीता गृही-
ता च धनावहश्रेष्ठिना बहुद्रव्यदानेन. गृहे समागत्य श्रेष्ठी वसुमतीं पृच्छति हे पुत्रि ! त्वं कस्य कुत्रे-
समुत्पन्नासि ? त्वज्जया वसुमती किमपि न जजल्प. श्रेष्ठिना निजभार्यायै मूल्यायै कथितं वसुमती-
मावयोः पुत्रीस्थाने ज्ञातव्या, सा च सर्वदा चंदनवत शीतलवचनानि ब्रूते तेन तस्याश्चंदनवात्रेति
नाम दत्तं. एकदा मूल्याया चिंतितमस्या मनोहररूपमोहितः श्रेष्ठी एतां पुत्रीं कथयित्वापि नूनं भा-
र्यां करिष्यति, तेनाहं च जीवन्मृतैव, इति विचिंत्य सा तस्या मारणोपायं चिंतयति. एकदा सा वि-
नयवती चंदना गृहागतस्य श्रेष्ठिनः पादकालनं कर्तुं तन्ना, तद्वसरे तस्या न्यमौ पतितो वेणीदन्तः
श्रेष्ठिनोत्पाद्य स्वोत्संगे धृतस्तद् दृष्ट्वा मूल्याया चिंतितं नूनं मदध्यवसायः सत्यो जातः, अथ श्रेष्ठी

तु द्रोजनं कृत्वा दृष्टे गतः. ततो दुष्टमूत्रया मस्तकमुंननपूर्वकं चंदनबालां निगडितचरणद्वयां वि-
 धाय शून्यगृहमध्ये निक्षिप्य तत्कपाटकं दत्त्वा तात्नकं दत्तं, कश्चितं च परिवारेभ्यो यः कोऽपि श्रे-
 ष्ठिनमेतद्ब्रूतांतं कथयिष्यति तस्य जीवितसंशयो ज्ञातव्य इति तर्जनां दत्त्वा सा दुष्टा पितुर्गृहे ग-
 ता. गृहगतश्रेष्ठिना पृष्टं चंदना क गता? कथं न दृश्यते? इत्यादि श्रेष्ठिना पृष्टोऽपि परिचारी मू-
 त्राग्नीत्या किमपि न प्रजल्पति, श्रेष्ठिना ज्ञातं बह्वी रममाणो ज्ञविष्यति. द्वितीयदिवसेऽपि श्रेष्ठिना
 तथैव पृष्टं परं कोऽपि तद्ब्रूतांतं न कथयति. तृतीयदिने श्रेष्ठिना क्रुद्धेन पृष्टं, तदैकया वृद्धभोजन-
 कारिकया मूत्रायाः सर्वां वार्तां प्रकाशिता, दुःखीभूतेन श्रेष्ठिना शीघ्रमेव तात्नकं दत्त्वा कपाटावु-
 द्घाटितौ. तत्र मुंनितमस्तकां निगडितपादां कृत्वा मकुटौ स्वकर्मदूषणदानतत्परां नमस्कारपदमुच्चरं-
 तीमश्रुजलाविलम्बेनां तामुत्पाद्य श्रेष्टी बहिरानीतवान्, तामाश्रास्य दयार्द्रचेताः श्रेष्टी तस्याः कृते
 गृहमध्ये द्रोजनं गवेषयितुं लग्नः, परं दुष्टमूत्रया युक्त्या गोपितमुक्तं तत्र कापि न लब्धं, महिष्या-
 दिक्कृते सूर्पकमध्यस्थान बाकुलान् दृष्ट्वा तदा तु तत्सहितं तत्सूर्पकं तस्यै प्रदाय श्रेष्टी स्वयं निगड-
 न्भोजनकृते लोहकारानयनार्थं गतः, तदा चंदनया चिंतितं मया यदि पुण्यानि न्यूनानि कृतानि त-

देयमीदृशी मे विपत्तिः समायाता, अथुनापि यदि कोऽपि पात्रमत्रायाति तदा तस्मै बाकुलानामिदं दत्त्वा लोचनं करोमीति चिंतयंती सा स्थितास्ति.

इतश्च श्रीमहावीरप्रभुः षण्मासाऽग्निप्रहधारी तत्र समायातस्तदा सा हृष्टा सती चिंतयत्ययं कोऽपि महामुनिर्जगमतीर्थरूपो मङ्गायबलेनैव समागत इति विचिंत्य सर्वं दुःखं विस्मृत्य हृष्टा सती प्रभुं प्रति बाकुलान् दातुं लप्ता, तदा प्रभुणा स्वाग्निप्रहो विचारितो द्रव्यतो माषान्नं सूर्पकोणके स्थितमस्ति, क्षेत्रतो गृहदेहलीमध्यं पादमेकं बहिरैकं चांतः कृत्वा स्थितास्ति, कालतस्तृतीयप्रहरोऽपि वर्तते, भावतो राजपुत्री, विक्रीता, दासीत्वमापन्ना, कुमारिका, मुंन्तितमस्तका, निगन्तितचरण, बुद्धिक्लिता सत्यापि रोदनं न करोति, ततः स्वाभिना करो न प्रसारितः, तदा अहो ममाऽज्ञागिन्या हस्तादयं मुनिरप्याहारं न गृह्णातीति चिंतयंती सा रुदनं चकार. तदा स्वाभिना निजं सर्वमप्यभिग्रहं संपूर्णोद्भूतं विज्ञाय हस्तौ प्रसारितौ, चंदनादत्तबाकुलान् गृहीत्वा पंचदिनोत्तमासीतपःपारणं कृतं. तत्र पंच दिव्यानि प्रकटितानि, तत्पदद्वयस्थितं निगमं श्रुत्वा स्वर्णमयं जातं, शिरसि केशपाशो जातः, सर्वाङ्गेषु च रत्नानामाभरणानि जातानि. अहो धन्यमहो धन्यमिति चदंतो देवास्तत्र नृ-

तयं चक्रुः, प्रजोः पारणकं जातं श्रुत्वा राजादयो बहवो लोकास्तत्रागताः, सौधर्मद्रोऽपि तत्र समान-
तः, तावता धनावहः श्रेष्ठ्यपि तत्रायातः पश्यति स्वगृहं राजादिजिर्भुतं, शृंगारितां च चंदनां दृष्ट्वा
हृष्टः, ततः सौधर्मद्रः श्रेष्ठिनं कथयति, द्रयं दधिवाहनराज्ञः पुत्री चंदना प्रजोः प्रथमसाध्वी ज्वि-
ष्यति, ततो राजा लोकाकृष्टस्तत्सर्वं धनं गृहीतुं लग्नसर्देष्टेण निवारितः, जक्तं च चंदना यंप्रति क-
थयिष्यति स एव तद्धनं गृहिष्यति. ततश्चंदनेनोक्तेन धनावहश्रेष्ठिना तत्सर्वं धनं गृहीतं. पुनरिदं-
णोक्तमियं दोगतृष्णापराङ्मुखी बालब्रह्मचारिणी चरमशरीरिणी वर्ततेऽतः सुखेन पात्यनीया. द्रयं
च तीर्थस्थापनाकाले दीक्षां लास्यतीत्युक्त्वा सौधर्मद्रः स्वस्थाने गतः, ततः श्रेष्ठिना सा दृष्टा मूढा
गृहाद्गर्हिर्निष्कासिता मूढा च नरकं गता. श्वाभिनः केवले समुत्पन्ने सति द्वितीये समवसरणे चं-
दनया चारित्रं गृहीतं, क्रमेण च मोक्षं गता. ॥ इति श्रीदानकुलके चंदनबाट्यायाः कथा ॥

गाथा—पदमादं पारणादं । अकारमु कर्ति तह करिस्संति ॥ अरिहंता भगवंतो । जेसिं घ-
रे तेसिं भुवा सिद्धी ॥ १७ ॥ व्याख्या—दीक्षां लात्वा प्रथमपारणक्रमनेकतीर्थकराश्चक्रुः संप्रति च
कुर्वन्ति पुनः करिष्यन्ति चार्हतो जगवंतो येषां गृहे ते गृहिणो भुवं निश्चितं सिद्धिं मोक्षं यास्यन्ति

तस्मिन्नेव नवे तृतीयनवे वा. ॥ १९ ॥

गाथा—जिणभवणविंबुल्लय—संघसरुवेसु सत्तचित्तेसु ॥ वविञ्चं धणं पि जायद्द । सिक्क
ल्लयमहो अणंतमुणं ॥ २० ॥ व्याख्या—जिननवनं जिनप्रासादः, विंबं जिनप्रतिमा, पुस्तकं भ-
गवत्यादिसिद्धांतः, संघश्चतुर्विधः, साधुसाध्वीश्रावकश्राविकारूपः, एवंविधेषु समक्षेत्रेषु यत्नं वसं त-
दहो द्रव्याश्चर्ये अनंतमुणमुत्तरूपमोक्षफलदायकं नवति. ॥ २० ॥ इति प्रथमं दानकुलकं समाप्तं ॥

॥ अथ शीलकुलकं प्रारभ्यते ॥

गाथा—सोहम्ममहानिहिणो । पाए पणमामि नेमिजिणवदणो ॥ बात्तेण सुयवत्तेणं । ज-
णंदणो जेण निज्झिण्णिज्ज ॥ १ ॥ व्याख्या—बात्तेनापि बाध्यत्वे वर्तमानेनापि येन प्रभुणा सुज-
बत्तेन स्वक्रीयहस्तवीर्येण जनार्दनः श्रीकृष्णो निर्जितस्तस्य सौभाग्यमहानिधेर्बाह्यब्रह्मचारिणः श्री-
नेमिनाथस्य जिनपतेश्चरणौ प्रणमामि. ॥ १ ॥ तस्य संक्षेपतश्चरित्रमित्थं—जंबूद्वीपे नगरक्षेत्रेऽच-
लपुरनगरे विक्रमराजा राज्यं करोति, तस्य धारिणी भार्या, सा च सकलस्त्रीगुणैरलंकृता. अन्यदा

रात्रौ सुप्तया तयेहं स्वप्नं दृष्टं, प्रथमं तथा सहकारतरुदृष्टस्ततः केनापि पुरुषेण तत्रागत्य तस्यै क-
 धितं संप्रप्तं मयैषो वृद्धस्त्वांगण्ये वसोऽस्ति, ततः कस्मिंश्चित्कालेऽहं तं वृद्धमन्यव वप्स्यामि, अनया
 रीत्या नववारमहमेतं वृद्धं वप्स्यामि. तथैतत्फलादिकं दिनं दिनंप्रति वृद्धिं प्रयास्यति. इति स्वप्नं दृ-
 ष्वा धारिणी जागृता, प्रभाते च तथा तत्सर्वस्वप्रवार्ता राज्ञोऽग्रे कथिता, राज्ञा स्वप्नावकेन्यः पृष्टं,
 तैः प्रोक्तं पुत्रो ज्ञविष्यति, परं नववारस्यार्थं वयं न जानीमहे. ततो धारिण्या शुभदिने पुत्ररत्नं प्र-
 सूतं, राज्ञा च महोत्सवपूर्वकं तस्य धनं इति नाम दत्तं. अथ कुसुमपुरे श्रीसिंहराज्ञो विमलाञ्जि-
 धाना राज्ञी, तथा धनवतीनामा पुत्री प्रसूता. सा चतुःषष्टिकलानिपुणा यौवनं प्राप्ता. एकदा सा स-
 खीसहिता वने क्रीडां कर्तुं गता. तत्र तथा कस्यचित्पुरुषस्य करे चित्रपट्टो दृष्टः, तस्मिंश्चित्त्रितां म-
 नोहरं पुरुषमूर्तिं वीक्ष्य तथा तंप्रति प्रोक्तं कस्येदमाश्चर्यकारि मनोहरं रूपमस्ति? पुरुषेणोक्तमव-
 लंपुरनरपतिविक्रमनृपपुत्रधनकुमारस्यैतद्रूपमस्ति. ततः कुमारी तं रूपं पुनःपुनर्विलोकमाना काम-
 पीडिता सती निजसख्यै कमलिन्यैप्रति जगाद हे सखि मयैतादृग्मनोहरं रूपं कुत्रापि दृष्टं नास्ति,
 द्रुदं रूपं दृष्ट्वा मे मनसि हर्षोत्कर्षः समुत्पद्यते. ततः सख्या सार्धं धनवती गृहे गता, परं मनोवि-

हृदयतया न केनापि सह जल्पति, न चाश्नाति न च स्वपिति च. तां तथावस्थां दृष्ट्वा कमलिन्यां कं हे सखि त्वं चिंतातुरा कथं दृश्यसे ? इति बहुवारं पृष्टापि धनवती लज्जया न किञ्चिदपि वदति, तदा चतुरस्रस्या तन्मनोऽभिप्रायं ज्ञात्वा तस्या मातुः पुरः सर्वा वार्ता कथिता, मात्रा च धनवतीं सालंकारं कृत्वा नृपग्रे मोचिता, तां दृष्ट्वा राज्ञो मनसि तस्या वरसंबन्धिविंता समुत्पन्ना. इतस्तस्याः पुण्ययोगेन विक्रमराज्ञः कश्चिद्दूतो राजकार्यार्थं नृपग्रे समायातः, तेन मनोहररूपाद्यलं कृतां राजपुत्रीं विलोभय कथितं, हे राजन ! तवेयं पुत्री विक्रमनृपांगजधनकुमारस्य योग्यास्ति. राज्ञा प्रोक्तं भो दूत नूनं त्वया मे मनसो वार्ता ज्ञाता. अथ यथा तद्वार्ता सफलीभवेत्तथा कुरु ? ततो राज्ञा कुंकुमपत्रिकां लिखित्वा तेन सार्धं कन्यादानार्थं स्वकीयो दूतः प्रेषितः, दूतेन तत्र गत्वा विक्रमराज्ञो हस्ते नतिपूर्वकं कुंकुमपत्रिका मुक्ता, विक्रमनृपेणापि हर्षतस्तत्पतिपन्नं. अथ धनकुमारेणापि धनवत्यर्थं मुक्ताफलहारो लेखश्च प्रबन्धं तेन दूतेन सार्धं प्रेषितौ. दूतेन तत्र गत्वा धनवत्यै हारलेखौ समर्पितौ. धनवती लेखं वाचयित्वात्यंतं प्रमुदिता सती तं हारं स्वकंठे स्थापयामास. अथ विक्रमराजा गजतुरगादिसकलसैन्यसहितो महतामंबरेण पुत्रयुतः कुसुमपुरे समागतः, शुभ्रदि-

वसे च महोत्सवपूर्वकं दंपत्योः पाणिग्रहणं जातं, श्रीसिंहराज्ञा क्रमोचनावसरे धनकुमाराय बहुद्रव्यं दत्तं. ततो धनवतीं गृहीत्वा धनकुमारः परिवारयुतो निजनगरे समागत्य तया सह विषयसुखानि भुञ्जानः सुखेन कालं गमयति.

अथैकदा विक्रमराजा धनधनवतीसहितो गजेन्द्रमाख्य वनक्रीडां कर्तुं गतस्तत्र वने चतुर्द्वीप-धरं श्रीवसुंधराचार्यं वीक्ष्य वंदनां कृतवान्, मुनिना देशना दत्ता, देशानांते विक्रमराज्ञा मुनये पृष्ठं हे स्वामिन् यदायं धनकुमारो गर्त्रे समायातस्तदा तस्य माता स्वप्ने द्वाप्रातस्तस्मिन् एकाः पुरुषो दृष्टः, तेन पुरुषेण चोक्तमहमष्टवारं तवांगणे द्रुमं सहकारतरुं वप्स्यामि, तस्य कोऽर्थविशेषः ? साधुनोक्तं हे राजन् ! तेन देवेन तदस्य भवस्वरूपं कथितं, नवमे भवे चासौ मोक्षं यास्यति. तत् श्रुत्वा संतुष्टो राजा मुनिं वंदित्वा परिवारयुतो गृहे समायातः. अद्यान्यदा धनधनवत्यौ क्रीडार्थं वने समागतौ, तत्रैकं साधुं मूर्खया निश्चेतनीभूय पतितं वीक्ष्य शीतलजलवायुयोगेन तं सचेतनं चक्रतुः, ततस्त्वं साधुं तौ स्वगृहे समानयामासतुः, पृष्ठं च तान्यां तस्मै हे जगवन् यूयं निश्चेतनीभूय कथं पतिताः ? साधुनोक्तं परमार्थतोऽहं संनारात् खिन्नो भूत्वा पतितोऽद्भवं, द्रव्यतश्च मे वृत्तांतं श्रु-

एतं नाम्नाहं मुनिचंडोऽस्मि सार्धाद्ब्रह्मो बुभुक्षितश्च पतितः, पश्चाद्बुधान्यामुपचारं कृत्वाहं सचैतनी-
 कृतः, ततो धनधनवतीभ्यां तस्य मुनेः पार्श्वे सम्यत्तन्मूलद्वादशवजानि गृहीतानि. विक्रमराजापि नि-
 जराज्यं धनकुमाराय दत्त्वा चारित्रं जग्राह. धनराज्ञापि कियंतं कालं यावद्भ्राज्यं पात्यित्वा निजपु-
 त्रजयंताय राज्यं दत्त्वा धनवत्या सह दीक्षा गृहीता. प्रांते च मासिकीं संलेखनां कृत्वा तौ द्वावपि
 सौधर्मदेवलोके सामान्येद्रव्यं प्राप्तौ. इति द्वितीयो जवः २. तत्र द्विसागरोपमायुर्धुत्तया वैताज्यपर्वते
 उत्तरश्रेण्यां सूरतेजनगरे सूरनामा विद्याधरो विहृन्मतीन्द्रायी, तयोः पुत्रत्वेन धनजीवश्चित्रगतिना-
 मा बभूव. धनवतीजीवस्तु दक्षिणश्रेण्यां अन्नंगसिंहनृपशशिप्रन्नाराश्यो रत्नवतीनामपुत्रीत्वेनोत्पन्नः,
 तथा तौ द्वावपि स्वस्वन्नगरे यौवनावस्थां प्राप्तौ. अथैकदानंगसेनराज्ञा निजपुत्र्या वरार्धमेको नै-
 मित्तिकः पृष्टस्तेनोक्तं हे राजन् युष्मावसरे यस्तव करवाढं गृहिष्यति पुनर्नदीश्वरद्वीपे यस्य मस्त-
 कोपरि पुष्पवृष्टिर्नैविष्यति स तव पुत्रीन्नर्ता भविष्यति. ततो राज्ञा दानपूर्वकं नैमित्तिको विसृष्टः.
 इतश्च जगतक्षेत्रे विक्रमपुरे सुग्रीवाभिधो राजा तस्य यशस्वीन्द्राख्ये द्वे भार्ये, तयोः सुमित्रप्रज्ञाभि-
 धानौ यथाक्रमं द्वौ पुत्रौ जातौ. न्द्रया चिंतितं यशस्वीपुत्रसुमित्रेण सता मत्पुत्रस्य राज्यं न मि-

लिख्यति. द्रंति विचिंत्य तथा सुमित्राय विषं दत्तं, यावता सुमित्रो व्याकुलीभूतस्त्वावता तत्र राजा समायातः, अनेकमंत्रतंत्राद्युपचारे कृतेऽपि स न सज्जीभूतः, लोकेऽपि तत्प्रकटीभूतं यद्गुरुया सु मित्राय विषं दत्तमिति श्रुत्वा नम्रा प्रणष्ट, राजा सुमित्रं प्रति धर्मं श्रावयामास, तद्गुणान् संस्मृत्य च स रोदितुं लग्नः, दत्तश्चलगतिविद्याधरो विमानस्थितस्तन्नगरोपरि समायातः, पौरान् राजानं च दुःखिनं वीह्याधोऽवतीर्य लोकमुखात्तद्वार्तां श्रुत्वा मंत्रितवारिणा सुमित्रं प्रह्लादयामास, ततः सुमित्रः स्वस्थीभ्यावदत्त कथमेते लोका मां परिवेष्ट्य स्थिताः संति ? राज्ञा सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितस्तदा सुमित्रस्तर्णे समुन्नाय चित्रगतिं नत्वा कथयति हे सत्पुरुष त्वया ममोपरि महोपकारः कृतस्ते नैव तवोत्तमकुलं ज्ञातं तथापि स्वकुलं त्वं प्रकाशय ? तदा चित्रगतिसेवकैस्तस्य कुलादिवार्तां प्रकाशिता. दत्तस्तत्र सुयशानामा केवली समायातः, नृपादिसर्वेऽपि तं वंदितुं गतास्तत्र च केवलमुखाहर्म्मं श्रुत्वा चित्रगतिना सभ्यत्वं स्वीकृतं. अथ सुग्रीवेन पृष्ठं हे जगवन् ! सा भद्रा सुमित्राय विषं दत्त्वा क गता ? केवलिनोक्तं भद्रा नष्टा चौरैर्वृता, तस्या वस्त्राजरणानि गृहीत्वा तैरकस्मै वणिजे विक्रीता, तत्पार्श्वेऽपि प्रणष्टा वने दृढदग्धा मृत्वा प्रथमनरके गता, ततोऽपि निःसृत्य तज्जीवो बहुसं-

सारं अभिष्यति. तत् श्रुत्वा वैराग्यमापन्नेन सुग्रीवराज्ञा सुमित्राय राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता, चित्र-
गतिरपि स्वस्थानके गतः.

द्वतोऽनंगसिंहपुत्रेण कमलविद्याधरेण सुमित्रत्रागिन्यपहृता. तदा सुमित्रेण सह निजप्रीतिं वि-
ज्ञाय चित्रगतिना कमलेन सह संग्रामो भूतः पुत्रस्नेहेनानंगसिंहोऽपि तत्रागतः, तदा चित्रगति-
नांधकारं विक्रुर्व्य तस्य खड्गोऽपहतः, संग्रामे च तौ विजित्य चित्रगतिः सुमित्रत्रागिनीं गृ-
हीत्वा गृहे समायातः, सुमित्रस्तु त्रागिनीविरहेण वैराग्यतः पुत्राय राज्यं दत्त्वा चारित्र्यं गृहीतवान्.
नवपूर्वाण्यधीत्य गुर्वाङ्गामादाय मगधदेशग्रामाद्बहिः कायोत्सर्गेण स्थितः, तत्र पद्मस्तं वीक्ष्य वेरं सं-
स्मृत्य बाणेन जघान, सुमित्रार्षिः शूत्राभ्यानतो मृत्वा पंचमे देवलोकं गतः, पद्मस्तु सर्पेण दृष्टो मृ-
त्वा सप्तमनरके गतः, अथ सुमित्रर्षेर्मरणं ज्ञात्वा चित्रगतिर्मनसि दुःखं वहमानो यात्रार्थं नंदीश्वरे
समायातः, तदा रत्नवतीसहितोऽनंगसिंहोऽपि तत्र समागतः, अथ चित्रगतिर्जिनपूजां कृत्वा स्तुतिं क-
र्तुं लग्नस्तदा सुमित्रजीवेन ब्रह्मदेवलोकदांगत्य तस्योपरि पुष्पवृष्टिः कृता, तद्बीक्ष्यानंगसिंहेन नैमि-
त्तिकोक्तं संस्मृत्य स्वपुत्रीरत्नवती चित्रगतिना सह तत्रैव परिणायिता. त्रवांतरस्नेहतस्तौ दंपती स्व-

स्थाने समागत्यावर्णेनीयमेपरौ सुखेन कालं गमयंचक्रतुः, प्रांते पुरंदराभिधपुत्राय राज्यं दत्त्वा निर्मलचारिञं प्रपाद्यानशनं कृत्वा तौ चतुर्थे माहेन्द्रदेवलोके देवत्वेनोत्पन्नौ. इति चतुर्थो जवः. ४.

अथ पश्चिममहाविदेहे पद्मविजये सिंहपुरनगरे हरिनंदराजा, प्रियदर्शना पट्टराज्ञी, तस्याः कुक्षौ माहेन्द्रदेवलोकाच्च्युतश्चित्रगतिजीवोऽपराजितनामा पुत्रत्वेनोत्पन्नः, सर्वाः कलारस्तेनान्यसिताः, एकदा स मंत्रिपुत्रविमलबोधसहितोऽश्वं बाहयन् वने गतः, द्योरप्यश्वौ वक्रशिक्षितावद्गतां बहुदूरेऽद्वीं प्राप्य तौ द्वावप्यश्वौ रुधिरं वमंतौ मृतौ. ततस्तौ द्वौ सरसि जलं पीत्वेत्यचिंतयतां यदधुनाऽवां देशांतरदर्शनेज्ञां सफलतां करिष्यावः, इति विचार्य तौ यावदग्रे प्रस्थितौ तावद्गच्छ रक्षेति वदन् कोऽप्येकः पुरुषः कंपमानस्तयोः शरणं प्राप्तः, इतस्तत्र राजपुरुषा व्यागत्य कुमारं कथयामासुरयं तरकरो बहुलोकाश्चानेन मुषितास्त एनं वयं मारयिष्यामः, तदा कुमारेणोक्तं यद्यपि चैरोऽयं तथापि शरणागतत्वाच्च वदार्हः, तत्र श्रुत्वा ते राजपुरुषास्तं कुमारं हंतुं धावितः, परं कुमारेण तान्नितास्ततो नंद्वा ते निजनुपसमीपे गतास्ततो राज्ञा निजसैन्यं तत्र प्रेषितं तदपि कुमारेण निर्जितं. ततो राजा स्वयं तत्रागत्य मंत्रिपुत्राय पृष्ठवान् कस्यायं कुमारोऽस्ति ? तेन सर्वोऽपि वृत्तांतः कथितस्ततस्तु-

हेन राज्ञोक्तमहो एषस्तु मम मित्रहरिर्नदिपुत्र द्रष्टुमर्था तं गृहे समानीय निजकनकमालाभिधाना
 पुत्री तेन सह परिणयिता. अथ कुमारः कियत्कालं तत्र स्थित्वा देशांतरविलोकनकुतूहलतया
 मंत्रिपुत्रान्वितो निर्गतः, मार्गमुद्धव्य तावेकनगरसमीपमुपागतौ, द्रतस्तत्र वने कस्याश्चिस्त्रियो रुद्ध-
 नं श्रुत्वा तद्वद्वानुसारेण तत्र गतौ. तदा तवान्निकुम्भसमीपे एकां स्त्रियं खरुपाणिं चैकं पुरुषं दृष्ट्वा
 कुमारो बभाण, अरे दुरात्मन्नेतां स्त्रियं मुंच नो चेद्दुष्टं कुरु? द्रष्टुमर्था कुमारस्तं विद्याधरं निर्जि-
 तवान्. द्रतः प्रज्ञाते तत्कन्याजनको राजा तस्याः शोधनार्थं तवागतः, कुमारेण सर्वोऽपि वृत्तांतस्त-
 स्मै कथितः, हृष्टेन राज्ञा तस्या रत्नमालायाः पाणिग्रहणं तेन कुमारेण सह कारितं. अथ तत्रापि
 कियत्कालं स्थित्वा प्रह्वन्नतया स निर्गतः, कुंडलपुरसमीपे समागत्य तान्त्र्यां केवलिन लपदेशं श्रु-
 त्वा पृष्टं किमावां ज्ञव्यौ वा अज्ञव्यौ? केवलिनोक्तं युवां द्वावपि भव्यौ, पुनर्हं कुमार त्वं तु द्रतः
 पंचमे भवे भरतक्षेत्रे श्रीनेमिनाथान्निधस्तीर्थकरो ज्ञविष्यसि. तवायं सुहृच्च तवाद्यो गणधरो ज्ञवि-
 ष्यति. ततः श्रुत्वा हर्षितौ तौ द्वावपि ततः आनंदपुरे प्राप्तौ, तत्र जितशत्रुराजा, धारिणी राज्ञी, त-
 स्याः कुटुंबौ महेंद्रदेवलोकाच्च्युतौ रत्नवतीजीवः प्रीतिमतीनामपुत्रीत्वेनोत्पन्नः, सकलकलाकलापक-

लितया तथा यौवनावस्थायां पितुः पुर इति प्रतिज्ञा कृता यो मां कलया जेष्यति स मे जर्ता भ-
 विष्यति, इति श्रुत्वा पित्रा स्वयंवरमंन्पो मंडितस्तत्रानेकनृपद्वचस्वेक्षराः समायाताः, अपराजितकु-
 मारोऽपि गुटिकाप्रज्ञावतो रूपपरावर्तनेन कर्पटिकरूपं विधाय तत्र समायातः, अथ प्रतिहारीयुक्ता
 मनोहरवरमात्रामंडितहस्ता राजकुमारी तत्र समागता, तथा पादपूर्वार्धं समश्याकाव्यानि प्रोक्तानि
 परं कोऽपि तेषां पूर्वौ समर्थो नाभूत्. यदा सर्वेऽपि राजकुमारादयो दिङ्मूढा जातास्तदापराजितकु-
 मारेण स्तंभपुत्तलिकामस्तकोपरि स्वकरं न्यस्य तस्या मुखेन सर्वा अपि समश्याः पूरिताः, तद् दृ-
 द्वा कुमारीराजन्यादयः सर्वेऽपि चित्तेषु चमत्कृतिं प्राप्ताः, पूर्वभवस्नेहाकृष्टया कुमार्या तत्कालमेव त-
 त्कर्पटिकवेषभृत्कुमारकंठे वरमात्रा क्षिप्ता. तथाभूतं वीक्ष्य तत्र मिलिताः सर्वेऽप्यन्ये राजकुमाराः
 राज्ञाणि सज्जीकृत्यापराजितकुमारंप्रति धाविताः, परं कुमारेण निजरूपं प्रकटीकृत्य सिंहनादस्तथा
 कृतो यथा ते सर्वेऽपि मृगवत्पलायिताः. अथ तत्रागतसोमप्रभाग्निधेन तस्य मातुलेन कुमारमुपल-
 द्य सर्वेऽपि तस्य कुलादिदृत्तांतः कथितः. ततो हृष्टेन जितशत्रुनृपेण शुजलध्वे तयोर्विवाहः कारि-
 तः, मंत्रिणा च ज्यपुत्री विमलबोधाय परिणायिता. अथ हरिनंदनृपेण तवस्वं कुमारं ज्ञात्वा स्व-

मंत्रिणं कीर्तिराजं तत्र प्रेष्य कुमार आकारितः, कुमारीऽपि मंत्रिमिवभार्यादिपरिवारयुतो निजनगरं प्राप्ताः, ततो राजा कुमाराय राज्यं दत्त्वा स्वयं दीक्षां गृहीत्वा शुरुचारित्रं प्रपाद्य मोक्षं गतः, ततोऽवसरेऽपराजितराजापि पद्मपुत्राय राज्यं दत्त्वा सकललो दीक्षां गृहीत्वा प्रांते चानशनं कृत्वा आरणा-देवल्लोके सामान्येन्द्रो जातः ॥ इति पंचमपष्ठौ भवौ ॥

अथ जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे हस्तिनागपुर्यां श्रीषेणराज्ञः श्रीमतीजायार्कुक्षौ शंखस्वप्नवृत्तितोऽपराजितजीवः शंखनामकुमारत्वेनोत्पन्नोऽनुक्रमेण च स सकलकलाकलापयुतो यौवनं प्राप्तः. अष्टैकदा नगरलोका राजोऽग्रे समागत्येति प्रोचुः, हे स्वामिन् विशालभृंगाऽन्धपर्वतवास्तव्यः समरनामा पद्मपतिरस्माकं द्रव्यादि हत्वास्मान् दुःखीकरोति. ततः श्रुत्वा शंखकुमारः सैन्ययुतो राजाज्ञया तत्र गत्वा तेन सह युद्धं कृत्वा तं बध्वा काष्ठपंजरे निक्षिप्तवान्. येषां येषां च धनानि तेनापहतानि तेषां तेषामुपलब्ध कुमारेण पुनः समर्पितानि. ततः पश्चाद्वर्जित्वा पथि राज्ञौ सुखसुप्तेन कुमारेण कस्याश्चिन्नियो रुदनं श्रुतं, तत्रबद्धानुसारेण कुमारस्तत्र गत्वा तां स्त्रियं रुदनकारणं पृच्छति. तयोः कं मगधदेशे चंपापूर्यां जिताः राजा, कीर्तिमती प्रिया, तयोः पुत्री यशोमती, सा यौवनस्था श्रीषे-

एराजपुत्रशंखकुमारस्य रूपयैवनादिगुणान् श्रुत्वा तंप्रत्यतिरागवती जाता. तां वार्तां श्रुत्वा राज्ञा हस्तिनागपुरे तस्या विवाहार्थं प्रधानजनाः प्रेषिताः, द्रुतो मणिशेखरनामविद्याधरेण साऽपहृता. तस्या अहं धातुमाताऽपहरणसमये बाहुलभा यावदव समागता तावत्स दुष्टो बलात्कारेण मे हस्तं दूरीकृत्य तामादाय कापि गतस्तस्या विरहदुःस्वेनाहं रोदिमि. तव श्रुत्वा कुमारेणोक्तं त्वं मार्कंदं कुरु? अहमयुनैव तं स्वेचरं हत्वा तां कन्यां पश्चाद्बालप्रियामि. द्रुत्युक्त्वा सूर्योदये कुमारो यावद्विशालशृंगगुहाद्वारे समायाति तावत्तेन कन्यां प्रार्थयमाणः स विद्याधरो दृष्टः, शंखकुमारेण खड्गं निष्कास्य प्रोक्तं रे दुरात्मन् परस्त्रीपातकफलमयुना विलोक्य? द्रुत्युक्त्वा तेन पादप्रहारेण स भूमौ पातितः. अथ विद्याधरेणोक्तं हे सत्पुरुष अथप्रभृत्यहं तव सेवकोऽस्मीत्युक्त्वासौ कुमारचरणयोर्दक्षः, दयालुना कुमारेणापि स जीवन्मुक्तः, हृष्टेन विद्याधरेण तस्मै अस्मिणिमुक्ताफलवस्त्राभरणानीत्यर्पितानि. अथ कुमारेण सा यशोमती जितारिनुपाय समर्पिता, जितारिणापि महर्ष्या सा शंखकुमाराय परिणयिता, तां गृहीत्वा शंखकुमारो महतान्बरेण हस्तिनागपुरे समयातः. अथ श्रीषेणराजा तस्मै शंखकुमाराय राज्यं दत्त्वा स्वयं चारित्रं गृहीत्वा केवलज्ञानमासाद्यान्यदा हस्तिनागपुरे

समायातः, शंखराजा सांतःपुरस्तं वंदितुं समागतः, देशजांते राज्ञा पृष्टं हे भगवन् ! मम यशोमत्या-
श्चैतावान् स्नेहः परस्परं कथं ? केवद्विना तयोः पूर्वभववृत्तांतं कथयित्वोक्तं हे राजन् ! ह्यथ नवमे
जने त्वं नेमिनाद्याख्यो द्वाविंशतितमस्तीर्थकरो भविष्यसि, यशोमती चेयं राजीमती ज्ञविष्यति.
तत् श्रुत्वा शंखराजा वैराग्यमासाद्य पुंडरीकपुत्राय राज्यं दत्त्वा यशोमत्या सह दीक्षामादाय विंशति-
स्थानकतप ह्याराध्य तीर्थिकरनामकर्म बध्वा प्रांतेऽनशानं कृतवान्. ततस्तौ द्वावप्यपराजितविमाने दे-
वत्वेनोत्पन्नौ.

तत ह्यायुःक्षये जंबूद्वीपे नरतक्षेत्रे शौरिपुरनगरे यादववंशीयसमुद्रविजयराज्ञः शिवादेवीरा-
इयाः कुक्षौ कार्तिककृष्णद्वादश्यां शंखजीवो ज्ञानवययुतः पुत्रत्वेनोत्पन्नः, राज्ञ्या चतुर्दशमहान्वभा-
नि दृष्ट्वा तेषां फलं राज्ञे पृष्टं, समुद्रविजयेनोक्तं हे प्रिये तीर्थकरो वा चक्री तव कुक्षौवुत्पन्नोऽस्ति.
प्रजाते राज्ञा स्वप्नातकेन्यस्तफलं पृष्टं, तैत्तिकं द्वाविंशतितमस्तीर्थकरो भविष्यति. क्रमेण संपूर्णस-
मये राज्ञ्या श्रावणशुक्लपंचम्यां पुत्रः प्रसूतः, इंद्रादिजिश्च तस्य जन्ममहोत्सवः कृतो द्वाविंशत्कोटि-
सुवर्णिनां च वृष्टिः कृता, तत इंद्रादयो देवा नंदीश्वरद्वीपे समागत्याष्टाह्निकमहोत्सवं कृत्वा स्वस्थानं

प्राप्ताः, अथ प्रातः प्रियंवदया दास्या राज्ञे पुत्रजन्मवर्धापनिका दत्ता, हृष्टेन राज्ञा तस्यै पारिनोपि कदानपूर्वकं महताम्वरेण पुत्रजन्मोत्सवः कृतः, सर्वेऽपि बंदिनो मोचिताः. एवं दशदिवसं यावन्म होत्सवं कृत्वा एकादशमे दिने स्मृतिकर्म समाप्य द्वादशमे दिवसे सर्वज्ञातिपरिवारादीन् भोजयित्वा गताः शिष्टत्वादरिष्टनेमीति तस्य नाम दत्तं. अथ पंचधातुभिः पाठ्यमानः प्रभुर्बुद्धिं प्राप्नुवन् समयं ग- मयांचक्रार. दत्तो मथुरानगर्यामुग्रसेनराजा, तस्य धारिणी राज्ञी, तस्या गर्भकाले निजभर्तुर्मासा- स्वादनदोहदोऽद्भुत, प्रधानैर्बुद्धियुक्तया तस्या दोहदं प्रपूर्य राजा जीवनं रक्षितः, पुत्रजन्मावसरे रा- जादिजिञ्चितं यदेषो गर्भस्थोऽपि यदि पितृसंतापकारको जातस्तदा बुद्धिं गतः किं न करिष्य- तीति विचार्य तस्यांगुल्यां राजनामांकितमुद्रिकां न्यस्य कांस्यपेदायां निक्षिप्य स यमुनायां प्रवाहि- तः, सा पेदा नद्यां वहमाना प्रभाते शैरीपुरपार्श्वे समागता, दृष्ट्वा चैकेन व्यवहारिणा गृहीता च, गृहमगत्तोद्घाटिता दृष्ट्वा तस्यामेको जातमात्रो बालः. तदंगुलीगतमुद्रिकां प्रलब्धं रक्षयित्वा तेन सः पुत्रवत्पादितो दत्तं च तस्य कंसं द्रव्यजिधानं. अथ बुद्धिं गतोऽयं कंसो राजबीजत्वाद् दुर्दातः सन् अग्रन्यववहारिपुत्रान् संतापयति, तत्प्रजापूत्कारो राज्ञोऽग्रे गतः, राज्ञा तं व्यवहारिणमाहूय पु-

ष्टं, भीतेन तेन तन्मुद्रिकादानपूर्वकं कथितं स्वाभिन्नैष मे पुत्रः, समुद्रविजयेन मुद्रिकतस्तमुग्रसेनरा-
 जपुत्रं विद्वाय स्वसमीपे रक्षितस्तत्र कंसवसुदेवयोः परस्परं प्रीतिर्जाता. अथ जरासंधनामा प्रतिवा-
 सुदेवो राजगृहे राज्यं पात्यति, तेनैकदा समुद्रविजयायादिष्टं यः कोऽपि सिंहश्वराजानं बध्वा-
 यिष्यति तस्याहं मम पुत्रो जीवयशां दास्यामि. तदा प्रयाणोद्यतं समुद्रविजयं निषिष्य लघुभ्राता
 वसुदेवः कंससारथिसहितः सैन्ययुतः सिंहश्वं जेतुं प्रचचात्. सिंहश्वोऽपि सन्मुखमायातः, द्वयोः
 संग्रामो जातस्तदा सिंहश्वं द्यूमौ पतितं बध्वा कंसयुतो वसुदेवः स्वनगरं प्रति प्रयाणमकरोत्. इ-
 तो नैमित्तिकेनैकेनागत्य समुद्रविजयाय द्वापितमियं जीवयशा विषकन्या श्वसुरपितृकुलयोः द्वय-
 कारिण्यस्ति. अथ वसुदेवो यदा सिंहश्वयुतो नगरे समायातस्तदा समुद्रविजयेन नैमित्तिकोक्ता
 वार्ता तस्य कथिता, वसुदेवेनोक्तं जरासंधस्याग्नेऽहं सिंहश्वबंधनकारकं कंसं निवेदयिष्यामि. अ-
 थ वसुदेवो सिंहश्वयुतो जरासंधपार्श्वे गत्वा सिंहश्वबंधनकारकं कंसं निवेदयामास. तदा हृष्टेन
 जरासंधेन कंसाय जीवयशा परिणायिता, कंसोचने च तस्मै मथुरानगरीराज्यं दत्तं. वसुदेवोऽथ
 शौरिपुरे समागतः, कंसेन मथुरायां गत्वा स्वपिता पूर्ववैरेण काष्ठपंजरे द्विप्तः स्वयं च राज्यं चकार.

द्रुतः शौरिपुरे वसुदेवो ब्रातृविरोधेन विदेशे गतस्तत्र शतवर्षमध्ये निजपराक्रमेण तेन दा-
 ससप्तसहस्रकन्याः परिणीतास्ततो रौहिण्याः स्वयंवरमंडपे स समुद्रविजयादीनां मिलितः, ततो दे-
 वकराजपुत्रीदेवकीस्वयंवरमंडपे सर्वे यादवाः कंससहिताः समागताः. द्रुतः पश्चान्मथुरायां जीवयश्या-
 गृहेऽतिमुक्तकर्षिराहारार्थं समागतो देवरत्नेन चोन्मत्तया जीवयश्या संतापितोऽबद्धरे जीवयशो !
 त्वं गर्वं मा कुरु ? यस्याः स्वयंवरमंडपे ते स्वामी गतोऽस्ति तां वसुदेवः परिणोष्यति, तस्याः सप्तमो
 गर्भश्च ते भर्तारं पितृपरिवारयुतं संहरिष्यतीत्युक्त्वा मुनिनिर्गतः, तत्र श्रुत्वा जीवयश्या खेदं प्राप्य
 मथुरागताय कंसाय सर्वाणि वार्ता कथिता, ततो जीतेन कंसेन मुनिवाक्यं व्यर्थं कर्तुं वसुदेवो
 मथुरायां रक्षितः, कृता च तेन सार्द्धमतिप्रीतिः. अथैकदा वसुदेवेन कंसं प्रति कथितं यत्त्वं मार्ग्य-
 सि, तदेहं ते दास्यामि, वचनं गृहीत्वा कंसेनोक्तं हे स्वामिन् युष्माकं दाससप्तसहस्रप्रमाणाः स्त्रियः
 संति, अतो देवक्याः सप्त गर्वा मह्यं देयाः, वचनबध्नेन वसुदेवेन तत्प्रतिपन्नं. अथ देवकी यदा
 गर्भं प्रसवति तदा कंससेवकास्तत्र तिष्ठन्ति. द्रुतो देवकी यं बाढं प्रसूते तं बाढं हरिणो गमेषी देवो
 भद्विलपुरे मृतवत्सायाः सुलसाया अग्रे मुंचति, तस्या मृतबाढं देवकीसमीपे मुंचति. कंससेवका-

स्तं मृतबालमादाय कंसाय समर्पयंति, तं मृतमपि बालं कंसः शिलायामारुणयति, तदा देवकी-
वसुदेवावेवं जानीतो यदस्मद्बालान् कंसो मारयतीति. अथानुक्रमेण सप्तमो गर्भः संजानः, पूर्णे
मासे माद्रपदकृष्णश्रम्यां रोहिणीनक्षत्रे सप्तस्वप्नचिंतो देवक्या पुत्रोऽजनि, तत्पुण्यप्रज्ञावात्तदा कं-
ससेवका निद्रावशं गताः. तदा वसुदेवस्तं बालं मस्तकोपरि विधाय वस्त्रेण चाब्राह्म नंदगोपालगृहे
मोचितुं चक्षितः, पश्चि नगरप्रतीक्यां काष्ठपंजरस्थेनोग्रसेनेन वसुदेवं दृष्ट्वा पृष्टं, स्वाभिन् ! किमिदं
मादाय गब्रसि, वसुदेवेनोक्तं ज्वतोऽस्माकं च यस्मात्सुखं ज्ञविष्यति तद्गृहीत्वाहं ब्रजामीत्युक्त्वा
स गोकुले समागतः, दैवयोगेन तदा नंदनार्यया यशोदया पुत्री प्रसूताभूत्, तस्याः स्थाने पुत्ररत्नं
मुक्त्वा वसुदेवस्तां पुत्रीमादाय पश्चाद्वक्षितस्तूर्णमगत्य च तां देवकीसमीपे मुक्तवान्. द्रुतः कंसप्रा-
हरिका जागृताः पुत्रीं च तामादाय कंससमीपे समागताः, तां दृष्ट्वा कंसेन हसितं सप्तमोऽयं गर्भो
मां कथं हनिष्यति ? तस्याः कर्णेनासिके लिप्त्वा स्त्रीत्वान्निमुक्ता. अथ गोकुलमध्ये स वसुदेव-
पुत्रो वर्धते, कृष्णवर्णत्वात्तस्य कृष्ण इति नाम दत्तं. अथ वसुदेवो ज्येष्ठपुत्राय बलरामाय तद्दृ-
त्तांतं कथयित्वा तं कृष्णसमीपे मुक्तवान्, तत्र तावुत्रौ रममाणौ सुखेन कालं निर्गमयतः.

एकदा कंसेन नैमित्तिकः पृष्ठस्तेनोक्तं मुनिवाक्यं नैव वृथा ज्ञविष्यति, देवक्याः सप्तमो ग-
 र्दस्त्वांतकारको वर्द्धते परं तन्नामाहं न जानामि, किं तु यः कालिनागं वशे करिष्यति, तव पद्मो-
 तरचंपकादिधौ दुष्टाजौ व्यापादयिष्यति, शार्ङ्गधनुषि बाणं योजयिष्यति, स तव शत्रुहर्ता नव्यः. त-
 तः कंसेन स्ववैरिपरीक्षानिमित्तं स्वयंवरमंनपे शार्ङ्गधनुर्मुक्तबोद्धवोऽभितं य एतद्योजयिष्यति तस्याहं म-
 म द्रुगिनीं सत्यज्ञामां दास्यामि. तदा तत्रानेके राजानो मिलितास्तदा वसुदेवेन बलभद्रयोक्तं यु-
 वान्यां स्वयंवरे नागंतव्यं, बलभद्रेणोक्तं यथा नव्यं भविष्यति तथा करिष्यामि, ततो बलभद्रेण कृ-
 ष्णाय सर्वोऽपि वृत्तांतो निवेदितस्तत् श्रुत्वा कृष्णः कंसेोपरि अत्यंतं क्रुपितः, अथ वसुदेवेन नि-
 षिद्धावपि तौ द्वौ मदोऽधुरौ स्वयंवरे गंतुं प्रचक्षितौ. पृथि यमुनामध्ये कालिनागं लोकांनामुपलब्धं
 कारकं ज्ञात्वा कृष्णस्तं वशीकृत्य तदुपरि स्थित्वा बहुवारं च तं ब्रामयित्वा विनंबितवान्. ततोऽनंतरं
 प्रतोढ्यां कंसप्रेरितानुमत्तौ पद्मोत्तरचंपकनामानौ गजौ तयोर्मिलितौ, पद्मोत्तरः कृष्णेन चंपकश्च ब-
 लभद्रेण मारितौ. ततः स्वयंवरमंनपे समागत्य मंचश्रेणिमध्यादेकं राजानं दूरीकृत्य तौ तत्र स्थि-
 तौ. अथ तत्र सर्वे राजानो धनुषि बाणं योजयितुमनेकानुपायान् कुर्वन्ति, परं केनापि तदारोपयितुं

न शक्यते. ततः कृष्णेनोहाय टंकरनादवधिरितसकलसत्ताजनं बाणं धनुष्यारोपितं, ततः कंससं-
 केतितचाणुरमुष्टिमद्वौ कृष्णेन सह योद्धुं समागतौ, तूर्णं कृष्णेन चाणुरो मारितो बलत्रद्रेण च मु-
 ष्टिमद्वौ व्यापादितः, ततः क्रुधः कंसः स्वयं कृष्णंप्रति धावितः, कृष्णस्तमपि कांकपट्कं गृहीत्वा स-
 ह्यो व्यापादयामास. अथ समुद्रविजयेनोग्रसेनं काष्ठपंजरान्निष्कास्य राज्ये स्थापितस्तेन च सत्य-
 भामा कृष्णाय परिणयिता. अथ कंसवधानंतरं जीवयशा जरासंधपार्श्वे समागत्य तद्वृत्तांतं कथया-
 मास. तदा क्रुधेन जरासंधेन समुद्रविजयंप्रति-दूतं प्रेषयित्वा कृष्णबलभद्रौ मार्गितौ, समुद्रविजयेन
 चितितं तस्य दृष्टस्य पुत्रौ कथं दीयेते ? ततस्तेन पृष्ठेन नैमित्तिकेनोक्तं युष्माजिर्न जेतव्यं. कृष्ण-
 स्वयं विखंडनोक्ता भविष्यति, पश्चिमदिशि समुद्रोपकंठे श्रीकृष्णभार्या सत्यज्ञामा यत्र पुत्रयुगलं
 प्रसवेत्तत्र नगरं कृत्वा स्थेयं, तत्र युष्माकं महानुद्यो जविष्यति. अथ सर्वेऽपि यादवा उग्रसेनाद-
 यश्च निजसैन्ययुताः क्रमेण विंध्याचलपार्श्वे समागताः. अथ कालमहाकालप्रमुखाः पंचशतजरासं-
 धपुत्रा ह्यग्निप्रविष्टानामपि यादवानां मारणाय नियमं कृत्वा तत्र समागताः, द्रुतो यादवकुलदेव्या
 मार्गे प्रपंचं कृत्वा दावानलं विवृण्व्यं वृद्धस्त्रीरूपं कृत्वा रहितुं प्रारब्धं. तदा तत्रागतकालमहाकाला-

न्यां तस्यै पृष्ठं हे वृद्धे त्वं कथं रोदिषि? तयोक्तं शुभमन्यात्सर्वेऽपि यादवा ह्यत्र प्रज्ज्वलितः द्रव्यु-
त्त्वा तथा देवमाययाऽर्धज्वलिते कृष्णबलमद्रशरीरे तान्यां दर्शिते. तद् दृष्ट्वा तैः पञ्चशतैरपि स्व-
नियमपालनाय यादवान् निष्कासयितुमग्नौ प्रविष्टं, तान् सर्वान् ज्वलितान् दृष्ट्वा तेषां सैन्यं पश्चाद्-
लितं. जरासंधेन तत् श्रुत्वा चिंतितं पुत्रास्तु मृताः, परं यादवक्ष्योऽनृत्तदेव वरं जातं.

अथ यादवाः क्रमेण समुद्रोपकंठे समानतास्तत्र सत्यज्ञामया भानुभामरात्रिधानपुत्रयुगलं प्र-
सवितं. अथ तत्र कृष्णो नोपवासत्रयं कृत्वा समुद्राधिषायकसुस्थितदेवः समाराधितः, प्रकटीभूतं देवंप्र-
ति कृष्णेनोक्तं नगरस्थापनाकृते स्थानं समर्पय? देवेनेद्रमापृच्छ्य समुद्रजलं पश्चादाकर्षितं, ततो
धनदेन द्वादशयोजनविस्तृता नवयोजनपृथुला च द्वारिकात्रिधाना नगरी तत्र निर्मापिता, कृष्णस्य
च राज्याभिषेकस्तत्र कृतः, अथ सर्वेऽपि यादवास्तत्र सुखेन तिष्ठन्ति. इतश्च केचिद्वणिजो रत्नकंठ-
ला नि गृहीत्वा द्वारिकायामगतास्तत्र पुनः स्तोकं लाञ्छं ज्ञात्वा ततो राजगृहनगरमुपगताः, तत्र
जीवयश्या तान्यर्धलक्षमौढ्येन मार्गितानि, ततस्तैर्वणिजिरक्तं लक्षमौढ्येन त्वेतानि द्वारिकायां
श्रीकृष्णराज्ञ्या मार्गितानि तथाप्यस्मान्निर्गमितानि, ततोऽर्धलक्षमौढ्यस्य तु का वार्ता? ततो जीव-

यश्या प्रोक्तं कः कृष्णः ? का द्वारिका ? तत श्रुत्वा वणिग्भिः सर्वोऽपि यादववृत्तांनो मूलतः कथि-
तः, तदा जीवयशा पूतुर्वती पितुः समीपे गता, कथितं च तथा तस्मै यदधुनापि मम वैरिणो जी-
वंतीति. तदा जरासंधेन तामाश्वस्य शीघ्रमेव प्रयाणजेरी वादिता. तथा सहदेवादिरातपुत्रैः शिशु-
पालदुर्योधनादिराजसहस्रैश्च सकलसैन्यैः परिवृतोऽपशकुनैर्निवारितोऽपि स पश्चिमदिशि प्रस्थितः.
तस्मिन् समये नारदेनागत्य कथितं हे जरासंध त्वं श्रीकृष्णं जेतुं सर्वथाऽरुमर्थ एव, एवं ऋषिवा-
क्यमप्यवगाणय्य स त्वमे चक्षितः. अथ नारदेन व्योमवर्त्मना द्वारिकायामागत्य जरासंधसमागमन-
वार्ता कृणाय कथिता, तदा कृष्णेनापि प्रयाणपटहो वादितः. तदा दशार्हपांनवादयः सर्वेऽपि नि-
जनिजबलोपेतास्त्व समायाताः, तदा श्रीनेमिनाथकृते सौधमैर्द्रेण मातलिसारस्थितः सर्वास्त्रैरलं-
कृतः स्वरथः प्रेषितः, अथ तयोर्द्वयोरपि सैन्यं सौराष्ट्रसीमनि पंचासरात्रे मिलितं, जरासंधेन चक्र-
व्यूहो रचितः, कृष्णेन च गरुडव्यूहः कृतः, द्वयोः सैन्ययोर्महाप्रयंकरं युद्धं जातं, नृरिगजतुरगरथ-
सुन्नदानां विनाशो जातः, जरासंधेन जराविद्यया यादवानां सैन्यं निश्चेतनीभूतं विहितं. तदा श्री-
नेमिप्रभोर्वचनतः कृष्णेन धरणेन्द्राधनं कृतं, धरणेन्द्रेण प्रकटीभूय कृणाय श्रीशंखेश्वरपार्श्वनाथप्र-

तिमा समर्पिता, ततः कृष्णेन तत्प्रतिमाप्रज्ञावनवारिणा सर्वे निजसैन्यं सचेतनीकृतं. पुनर्दयोः सैन्ययोः परस्परं महायुद्धं जातं. अथ जरासंधो निजसैन्यं यादवकृतप्रहारतो निर्वलीकृतं विलोक्य कृष्णप्रति स्वकीयं ज्वालामात्राकरालं चक्रं मुमोच, तदा तच्चक्रं कृष्णं प्रदक्षिणीकृत्य समागत्य कृष्णकरे स्थितं. तदा कृष्णेनोक्तं हे जरासंध इत्युनापि त्वं मम प्रणामं कुरु? यथा त्वां जीवंतं मुञ्चामि, तत् श्रुत्वा जरासंधोऽवददरे गोपात्र ! लोहखंडेनैतेन किं गर्वं करोषि? द्रत्युत्तवा स स्वयं कृष्णंप्रति धावितस्तदैव कृष्णेन मुक्तं तच्चक्रं जरासंधस्य मस्तकं वेदित्वा पुनः कृष्णहस्ते समागतं. देवैर्जयजयारावपूर्वकं कृष्णोपरि पुष्पवृष्टिर्मुक्ता. नवमश्रायं कृष्णो वासुदेव इति चोद्घोषणा कृता. अथैवमनुक्रमेण खंनवयं साधयित्वा श्रीकृष्णः परिवारयुतो द्वारिकायां समागतः, मातलिसारथिरपि श्रीनेमिनं प्रणम्य स्वस्थाने गतः, एवं श्रीकृष्णवासुदेवस्तत्र सुखेन राज्यं पात्यति.

अथ ज्ञानत्रयसहितः श्यामवर्णो दशधनुर्देहधारी श्रीनेमिर्यौवनावस्थायामपि विषयपराङ्मुखो बभूव. अथैकदा सांभप्रहृष्टादिकुमारान् स्वस्वस्त्रीभिः परिवेष्टितानेकक्रीडाकुर्वाणान् वीक्ष्य त्रिवादेवी श्रीनेमिप्रति कथयति हे वत्स त्वमध्येकां स्त्रियं परिणीय मम मनोरथं सफलीकुरु? तत् श्रुत्वा

श्रीनेमिकथा च हे मातर्महचितां कन्यां विदोक्त्वाहं कथयिष्यामीत्युक्त्वा मातरं स्वस्थीकृतवान्. अथ यशोमतीजीवोऽपराजिद्विमानाञ्च्युत्वा श्रीत्रप्रसेनराजन्नार्यां धारिणी, तस्याः कुट्टौ राजीमतीनामपुत्रीत्वेनोत्पन्नः, यथाक्रमेण वर्धमाना सा यौवनं प्राप्ता. पित्रा बहवो वरास्तस्या अर्थे विदोकिताः, परं राजीमत्या मनसि कोऽपि नायाति.

अथैकदा श्रीनेमिकुमारः कृष्णायुधशालायां समागतः, शार्ङ्गधनुराद्यायुधांश्चोत्पादयितुं लभस्तदा तदारङ्गकैर्नोषितं हे स्वाभिन्नेषा क्रीडा भवद्विर्न कर्तव्या, इमान्यायुधानि श्रीकृष्णं विहायान्यः कोऽप्युत्पादयितुं न शक्नोति. तव श्रुत्वा न तशक्तियुता श्रीनेमिप्रभुणा विनोदार्थं पांचजन्यं शंखमुत्पाद्य तथा पूरितो यथा सर्वमपि नगरं कुब्धं, गिरिशृंगाणि पतितानि, समुद्रोऽपि प्रोबलितकङ्क्षो-लव्याकुलो बभूव, सन्नास्थितकृष्णबलजद्रवपि कुब्धौ. ततः कृष्णेन जयं प्राप्य तत्कारणगवेषणं कृतं, ज्ञाता च श्रीनेमिकृतक्रीडा, अथ विविधजयचिंतनोल्लिखितमानसो नारायणो बलभद्रादिसमन्वित आयुधशालायामगतः, बलसंबन्धिनजहदयगतसंशयनिवारणार्थं च तेन श्रीनेमिप्रत्युक्तं हे बंधो अथावां निजनिजबलपरीक्षां कुर्वे; तदा श्रीनेमिप्रभुः कृष्णस्याग्निप्रायं ज्ञात्वा तत्प्रतिपन्नवान्. ततस्तौ

द्वावपि बलभटादिपरिवारयुतौ योग्यस्थानके समगतौ. अथ श्रीनेमिना शस्त्रादिभिरन्योन्ययुष्टानि
 विरुद्धानि विज्ञायोक्तं हे बंधो व्यावयोर्बाहुबलपरीक्षावाङ्मयां कर्तव्या, कृष्णेनापि तत्प्रतिपक्षं. बलभ-
 द्राद्याः सर्वेऽपि साक्षिणस्तस्युः. अथ प्रथमं श्रीकृष्णेन स्वकीयो बाहुः प्रसारितस्तदा श्रीनेमिना स
 कमलनालवद्बालितः, ततः श्रीनेमिना निजबाहुः प्रसारितस्तदा कृष्णस्तं बालयितुं लग्नः परं नो व-
 दितः, तदा कृष्णो द्वाङ्मयां निजबाहुभ्यां तत्र विलग्नस्तथापि स तं बालयितुं समर्थो नादृत, प्रत्युत
 वृद्धशाखायां कपिरिव स द्वांदोलनं चकार. अथ कृष्णः सचमत्कारं खेदं प्राप्तः, ततः सर्वेऽपि गृहे
 समागताः, कृष्णं खिन्नं ज्ञात्वा बलन्नरेणोक्तं हे बंधो त्वं मा विषीद? एष नेमिरनु द्वाविंशतिवम-
 स्तीर्थं करो ज्ञविष्यति, अत एव नैव राज्याजिन्नाशुकः. अथैकदा शिवादेवीसमुद्रविजयाङ्ग्यां कृष्णा-
 योक्तं त्वं कथमपि प्रकारेण विवाहार्थं नेमेः समतिं संपादय? येनावयोर्मनोबांला सफलीन्नवेत्.
 इतस्तत्र वसंततुरायाता, तदा सर्वेऽपि यादवकुमाराः श्रीनेमिप्रभुसहिता वने ब्रीमार्थं गतास्तत्र कृ-
 ष्णप्रेरिता जांबवतीसत्यज्ञामारुकिमणीप्रमुखा राश्यः श्रीनेमिना सह हास्यविनोदानकुर्वन्त, बलात्का-
 रेणापि प्रभोः पाणिग्रहणसम्पत्तिमविदन्त, तत्कालमेवोग्रसेनपुङ्गवा राजीमत्या सह प्रजोर्विवाहो मे-

लितः, श्रावणशुक्लषष्ठ्यां ज्योतिषिणा लग्नं दत्तं समुद्रविजयोग्रसेनगृहे महोरसवा मंदिनाः, द्वयोश्च गृहे कुलांगना गीतानि गायंति.

अथ श्रीनेमिप्रभू रथमारुढो ध्रियमाणलग्नश्चामरैर्वोज्यमानो विष्णुबलजलप्रमुखयादववृद्धैर्वष्टितः श्रीलज्जसेनगृहसमीपे समागतस्तावता प्रभुणाऽनेकशकस्रकरहरिणपारापतकुर्कुटप्रमुखप्राणिभिः भृतो वाटको दृष्टः, सर्वेऽपि ते प्राणिनस्तत्र महाक्रंदं कुर्वति. तद् दृष्ट्वा प्रभुणा सारथिः पृष्टः, नो सारथे किमर्थमेते प्राणिनोऽत्र समूहीकृताः संति ? सारथिनोक्तं हे स्वामिन भवद्विवाहे गौरवकृते यादवादीनां भोजनार्थमेते सर्वे प्राणिनोऽत्र स्थापिताः संति, तद्वृत्तांतं श्रुत्वा दयार्द्रमानसेन प्रभुणा दुःखं प्राप्तं. इतो गवाहस्या राजीमत्यपि निकटप्राप्तं श्रीनेमिप्रभुं वीक्ष्य स्वकीयात्मानं धन्यं मन्यमाना परमानंदोद्धसितमानसा जाता. इतस्तस्या दक्षिणेक्षणं स्फुरितं, ततः किमप्यमंगलं व्यप्यती यावत्सा स्थितास्ति तावत्क्षणापरेण प्रभुणा सारथिनमुत्त्वा रथः पश्चाद्वालितः, तदा प्रभुमातृपितृकृणुबलजलादिसकलपरिवारैर्बहुधा निवारितोऽपि श्रीनेमिकुमारो विवाहकार्यं नानुमन्यत, तद्वीक्ष्य राजीमत्यपि वज्राहतेव मूर्धया धूमौ पपात, सर्वमिभिः शीतलजलाह्युपचारैः सचेतनीकृता नानाविध-

विलापांश्चकार. अथेतो लोकांतिकदेवैस्तत्रागत्य जयजयेतिशब्दोच्चारपूर्वकं प्रजोर्दीक्षासमयो द्वा-
 पितः, प्रयुरपि वार्षिकदानं दत्त्वा शिविकामासह्य देवमनुष्यादिपरिवारवेष्टितो गिरिनाराचक्षे सहस्रा-
 भवने समगत्य सहस्रपुरुषैः सह श्रावणशुक्लषष्ठीदिने पंचमुष्टिबोचं कृत्वा दीक्षां जग्राह, द्वितीयदि-
 ने च वरदत्तद्विजगृहे प्रयुष्णा परमार्त्तनेन पारणं कृतं, तत्र पंचदिव्यानि प्रकटितानि. अथेतश्चतुःपं-
 चाशद्दिनानि प्रभुणा लज्जस्थत्वेन व्यतिक्रान्तिनि, तत आश्विनामावास्यायां सहस्राभवने प्रजोः केव-
 लज्ञानं समुत्पन्नं, चतुःषष्टिजिह्वैः समगत्य तत्र समवसरणं कृतं, तदा वर्धार्पनिकादातारं पुरुषं प्रति
 श्रीकृष्णो द्वादशकोटिं रूप्यकाणां दत्त्वा यादववृंदपरिवृत उग्रसेनराजमतीसहितः प्रभोर्वेदनार्थं त-
 त्रायातः, प्रजोर्देशनां श्रुत्वा वरदत्तप्रमुखैर्दसहस्रनृपै राजीमतीप्रमुखाभिर्बहुभी राजपुत्रीभिर्दीक्षा गृ-
 हीता. प्रभुणा च तत्राष्टादशगणपरस्थापना कृता, ततः श्रीकृष्णेन पृष्ठं हे भगवन् जवता सह राजी-
 मस्या एतादृशस्य स्नेहस्य किं कारणं? भगवता स्वकीयपूर्वनवजवृत्तांतः कथितः. अथ कृष्णेन
 दशार्जिर्दशाह्वैश्चोग्रसेनरामादितिश्च श्रावकत्वं प्रतिपन्नं. शिवादेवीरोहिणीरुक्मिणीलिश्च आविकात्व-
 मापन्नं. एवं प्रयुष्णा चतुर्विधसंघस्थापना कृता, प्रभोः द्वासाने गोमेधनामा यज्ञोविकारया च देवी

जाता. एवं सप्तशतवर्षाणि केवलपर्यायं पात्रयित्वा सर्वायुश्च सहस्रैकवर्षमितं समाप्य रैवताचले श-
तोत्तरषट्त्रिंशद्भिः साधुभिः सहाषाढशुक्लाष्टम्यां प्रभुमोक्षं गतः, राजीमत्यपि एकवर्षं छद्मस्थत्वं पंच-
शतवर्षं च केवलपर्यायं पात्रयित्वा सर्वायुरेकोत्तरनवशतवर्षमितं भुत्वा प्रज्जोः पूर्वमेव मोक्षं गता.
श्रीनेमिपितरौ च चतुर्थदेवल्लोके गतौ.

अथाग्रे प्रसंगतः श्रीकृष्णद्वारिकासंबंधो देशतः प्रदर्श्यते—एकदा विष्णुना श्रीनेमये पुष्टं हे-
स्यामिव द्वारिकायाः केनांतो नविष्यति ? पुनः कीदृग्मे मरणं भविष्यति ? प्रपुणोक्तं मदिशप्रयोगे-
ण कृपितः कृष्णद्वीपायनर्षिद्वारिकां प्रज्ज्वालयिष्यति, तव मरणं च ते वृद्धभ्रातृजराकुमारहस्तेन
नविष्यति. तत् श्रुत्वा जराकुमारो विदेशे गत्वा वनमध्ये स्थितः, मदिश च कृष्णेन द्वारिकातो ब-
हिर्गिरिकंदरायां निद्विषा. अथैकदा सांबप्रहृन्नादयः कुमारः नगराद्बहिः ब्रीहार्थं निर्गताः, तृषातुरै-
श्च तैः कंदरास्थमदिशपानं कृतं. तेनोन्मत्तीभूतैस्तत्र तपस्तप्यमानो द्वीपायनर्षिर्दृष्टः, मदिशतः परव-
शीभूतैस्तेस्तं दृष्ट्वा चिंतितमहोऽयं खल्वस्माकं नगरीसंहारको भविष्यतीति विचिंत्य ते सर्वेऽपि सं-
भ्रूय तस्मापि निर्गत्स्य ततो निष्कासयामासुः, कुट्रोऽथ स द्वारिकाज्वालननिदानं कृत्वा मृतोऽमिकु-

मारेषु देवो जातः, तत आगत्य तेन षण्मासं यावद् द्वारिका ज्वालिता. तस्मिन् दावानन्ने कृष्ण-
 लदेवौ विना यादवप्रभृति सर्वेऽपि ज्वालिताः. अथ कृष्णबलदेवौ ततो निर्गत्य यत्र वने जराकुमा-
 रस्तिष्ठति तत्र जवितव्यतायोगेन समागतौ, कृष्णं तृषार्त्तं वीक्ष्य बलदेवो जलार्थं दूरे गतः. इतो
 वनांतर्भवता जराकुमारेण वृद्धायास्तुप्तकृष्णपादपद्मं हरिणेकपावद् दृष्ट्वा तं हरिणं मन्यमानेन क-
 ण्ठितकृष्टं बाणं मुक्तं, तेन विरुः कृष्णः पूञ्चकार, जराकुमारस्तूर्णं तत्रागत्य बाणविद्धं च कृष्णं वि-
 द्यापत्यंतं विषादं कृतवान्. कृष्णेनोक्तं श्रीनेमिप्रभुवाक्यं कथमन्यथा ज्ञवेत् ? अथ बाणघातविधुरो-
 ऽपि कृष्णो जराकुमारंप्रति जगाद, अथ त्वमितो हुतं दूरे व्रज ? नो चेदवागतो बलभद्रः क्रोधेन
 त्वां व्यापादयिष्यतीत्युक्त्वा तेन स्वकीयं कैस्तुन्नरत्वं तस्मै समर्प्यादिष्टमथ त्वया पांन्वघ्ने गत्वा स-
 र्वोऽप्ययमुदतः कथनीयः. अथ जराकुमारस्ततो निर्गत्य पांन्वमथुरायां पांन्वानामग्रे प्राप्तः, कश्चितश्च
 तेन तेभ्यः सर्वोऽपि द्वारिकादाहोदिवृत्तांतः, दर्शितं च तत्कैस्तुन्नरत्वं. तत् श्रुत्वा ते पंचापि पांडवा
 वैराग्यं प्राप्य दीक्षां गृहीत्वा मोक्षे गताः. इतो जराकुमारगमनानंतरं रौद्रध्यानविरूढः कृष्णो त्रैलोक्य-
 सहस्रायुः समाप्य मृत्वा तृतीये नरके गतः. अथ बलभद्रो जलं लात्वा यावत्तत्र समायाति, तावत्

कृष्णं तथावस्थं वीक्ष्य मूर्धितं च तं मन्यमानो बहुकालं यावत्तहरीरं रक्तं धे वहमानो बभ्राम. किय-
ता कालेन सिद्धार्थदेवेन प्रतिबोधितस्तहरीरस्याग्निप्रसंस्कारं कृत्वा वैराग्यादीर्क्षीं गृहीतवान्. एकदा स
बलार्षिर्गृह्यार्थं नगरमध्ये गतः, तत्र बलार्षिरूपमोहितया कयाचित्स्त्रिया घटकंलस्थाने पुत्रकंठे द्रव-
रको दत्तस्तदा तेन मुनिना तां स्त्रियं प्रतिबोध्य तत्कृतं तदनर्थं दूरीकारयित्वा स्वयं च तदादितो
नगरागमनान्निग्रहं गृहीतवान्. वनस्थितेन बलज्जर्षिणा बहवस्त्रिर्येवः प्रतिबोधितास्तेष्वेको मृगो
भद्रकजावतया सुश्रावकवद्बलज्जर्षेवां करोति. अथैकदा तत्र वने कश्चिद्रथकारः काष्ठं जेदयति, तं
वीक्ष्य स हरिणः संज्ञया बलार्षिं तत्रानयामास. रथकारश्च मुनये जिह्वां दातुं लभ्यो हरिणश्च तत्र-
स्थो तदनुमोदनं करोति. द्यतोऽर्धजेदिता बहुशाखा तेषां त्रयाणामुपरि पतित्वा, त्रयोऽपि कालं कृ-
त्वा शुनध्यानेन पंचमे देवलोके गताः ॥ इति शीलकुलके नेमिनाथकथा ॥

गाथा—सीलं उत्तम वित्तं । सीलं जीवाण मंगलं परमं ॥ सीलं दोहगहरं । सीलं सुखाण
कुलभवणं ॥ ३ ॥ व्याख्या—शीलशब्देन ब्रह्मचर्यं तदुत्तमं प्रधानं वित्तं धनं, शीलरूपधनस्य चो-
पादिकेत्योऽपि जयं नास्ति. पुनः शीलं परममुत्कृष्टं मंगलं, शीलरूपमंगलं कदापि न हीयते. पुनः

दाना-
वृत्ति

१०८

श्रीलं दौर्भाग्यस्य हंतु, अर्थान्तेन शीलिन प्राणी सौभाग्यवान् भवति. पुनः श्रीलं समस्ता नां सु-
खानां कुलभवनं गृहमस्ति. ॥ ३ ॥

गाथा—सीलं धम्मनिहाणं । सीलं पावाण खंडणं जणियं ॥ सीलं जंतूण जगति । अकि-
त्तिमं मंनणं नेयं ॥ ३ ॥ व्याख्या—पुनः श्रीलं कीदृशं ? श्रीलं धर्मस्य निधानं, पापानां च खंडनं
कथितं, पुनः श्रीलं जंतूनां जगति लोके अक्रुत्रिमं मंननं प्रवरमावृषणं ज्ञेयं, अन्यान्यावृषणानि
विषययंति परं शीलरूपशृंगारः सर्वदा स्थिरीभवति. ॥ ३ ॥

गाथा—निरयडुवारनिरंधण—कवाडसंपुटसहोद्वारज्ञायं ॥ सुरलोअधवलमंदिर—आरुहणे
पवरनिससेणी ॥ ४ ॥ व्याख्या—पुनः कीदृशं श्रीलं ? नरकस्य यद् द्वारं तस्य निरंधने कपाटसंपु-
टसदृशं, पुनः सुरलोकानां देवलोकानां यानि धवलमंदिराण्यवासास्तत्रारोहणे प्रवरनिःश्रेणिसदृ-
शं ज्ञेयं. ॥ ४ ॥

गाथा—सिरि जगसेणधूया । राद्धमइ लहज सीलवर्द्धरेहं ॥ गिरिविवरगज्ज जीए । रहने-
मी जविज्ज मग्गे ॥ ५ ॥ व्याख्या—श्रीजगसेनराजपुत्री राजीमती श्रीलवतीनां मध्ये रेखां लज्ज-

तु, यथा गिरिविवरे गुह्यामध्ये प्राप्नो रथनेमिर्मर्गं स्थापितः ॥ ५ ॥ राजीमतीकथा चेहं—

द्धारिकानगर्यां श्रीनेमीश्वरस्य दीक्षाग्रहणसमये गृहस्थया राजीमत्या सह रथनेमी रागं धर्तुं
 लग्नः, तस्यै च वस्त्रालंकारतांबूलादीन मुंचति, राजीमती तु तं पतिलघुव्रातरं मन्यमाना निर्विकार
 तथा गृह्णाति. अथैकदा तेन शुक्रशीलवतीं राजीमतीमेकांते भित्तिवा कथितं त्वमद्याप्यपरिणीता
 वर्त्तसे ततो मया सह पाणिग्रहणं कुरु? राजीमत्या चिंतितं मयायं युक्त्या प्रतिबोध्य द्रति विचार्य
 तयोक्तं त्वं ममावासे भोक्तुं समागन्हेरित्युक्त्वा राजीमती स्वावासे गता, दूतो रथनेमिरपि तत्राग-
 तस्तदा राजीमत्या भुंजमानया मदनफलमाघ्राय वमनं कृतं, ततस्तथा रथनेमये प्रोक्तं त्वममुं मया
 वमितमाहारं द्रक्ष्य? तेनोक्तं हे सुभगे किमहं आस्मि यदमितमाहारं द्रक्ष्यामि! तयोक्तमेवमेव
 वमिताहारवत्तव बृद्धव्रात्राहं परिहृतास्मि, एवंविधां च मां त्वं कथं वांलसि? तत श्रुत्वा रथनेमिर्द-
 क्षितः सन्न स्वगृहं गतः. दूतः श्रीनेमिप्रज्जोः केवलज्ञानं समुत्पन्नं. तदा श्रीकृष्णः परिवारयुतो म-
 होत्सवपूर्वकं प्रभुं वंदितुं समागतः, तत्र राजीमतीरथनेमिप्रभृतिर्निर्दिष्टा गृहीता. अथैकदा वर्षा-
 काले रथनेमिर्गुह्यामध्ये कायोत्सर्गेण स्थितोऽस्ति, दूतो राजीमती श्रीनेमये वंदितुं समागन्ती मा-

र्गे मेघवृष्टिस्तस्यामेव गुहायां प्रविष्टा. जलेनार्दीवृतानि वस्त्राणि च शरीरतो दूरीकृत्य तथा गुहा-
यां मुत्कलीकृतानि. तत्र विस्तृतांधकारतस्तथा गुहामध्यस्थितो रथनेमिर्न ज्ञातः, रथनेमिस्तु तां वि-
वसनां निरीक्ष्य मदनमुज्जटमुक्त्वा एषोरणीभिर्विष्टो ध्वस्तधैर्यो बभूव. ततो मन्मथोन्मथिनमानसो
रथनेमिस्तांप्रति जगाद हे जट्टे प्रथमत एवावयोर्बहुस्नेहो वर्तते, ततोऽत्र प्रथमं भोगविलासं कृत्वा
मनसि च संतोषमादाय पश्चात् शुद्धं चारित्रं पाटयिष्यावः. इति श्रुत्वा महासती राजीमती वस्त्रै-
र्निजदेहमाह्लाद्य तन्मनोजवमनोभवोन्मत्तगर्जेद्रांकुशनिश्रं वनगंभीरमारत्या वचनमुवाच, ज्यो महा-
नुज्ञाव ! प्रथमं गृहस्थावस्थायामपि मया त्वं प्रतिबोधितः, पुनस्त्वं महति कुले समुत्पन्नोऽसि, त्वयै-
तद्वचनोच्चारमपि कर्तुं न श्रुयते, श्यावान्यां जगत्समीपे महावतान्यंगीकृत्य सर्वेऽपि ज्योगा वांताः
संति, वांतज्योभां कुर्वाणाः श्वेव जगतीतले लहृतां प्रयांति. इत्यादिसुवचनैः प्रतिबोधितो रथनेमी
राजीमतीप्रति कथयामास, हे सति त्वं धन्यासि, कुप्रथगामिनं मां त्वया प्रतिबोधमुज्जापितद्वरकैरा-
कृष्य सन्मार्गे समानीत इत्युक्त्वा स ततो निःसृत्य श्रीनेमिप्रभोः समीपे तत्प्रमादस्थानमालोच्य
शुद्धचारित्रं प्रपाद्य केवलज्ञानं प्राप्य मोर्झं गतः, राजीमत्यपि शुद्धमनसा निरवद्यचारित्रं प्रपाद्य

केवलज्ञानमासाद्य शिवं गता. ॥ इति राजीमतीकथा ॥

गाथा—पञ्जलिर्जिवि हु जलणो । सीलपन्नावेण पाणीञ्चं होइ ॥ सा जयज जए सीञ्चा । जीसे पयना जसपनाया ॥ ६ ॥ व्याख्या—सा सीता सती जगति लोके जयतु, यस्या यशःपताका प्रकटा वर्तते, यतो यांप्रति प्रज्ज्वलितो धगधगायमानोऽपि ज्वलनोऽग्निः शीलप्रभावणे पातीयं जलं ज्वति. ॥ ६ ॥ सीतायाः कथा चेहं—मिथिलायां नगर्या जनकराजा राज्यं करोति, तस्य विदेहास्या राक्षी, अन्यदा नया पुत्रपुत्रीयुगलं प्रसूतं. तावता कर्मयोगेन पूर्वजवैरिणा देवेन पुत्ररत्नमपहृत्य वैताल्यपर्वते समानीय मुक्तं दृढं च तत्रत्यदक्षिणश्रेणिस्थरथनूपुरनगराधिपतिचंद्रगतिनामराज्ञा वनमागतेन. सोऽथ तं बालमादाय स्वप्रियायै चंद्रमत्यै भामंडल इत्यन्निधानपूर्वकं पुत्रीकृत्य समर्पितवान्. अथ जनकराजादिभिः पुत्रापहरणं ज्ञात्वा शोकपीडितैः पुत्रीमुखं वीक्ष्य शीलदीन्य तस्याः सीतेति नाम दत्तं. अथ सा सीताऽनुक्रमेण यौवनावस्थां प्राप्ता. इतो मायूरशालपुगाधिपतिर्बुद्धनृपो मिथिलानगरीं परिवेष्ट्य स्थितः. इतोऽयोध्यायां नगर्या दशरथाऽन्निधानो राजा राज्यं करोति, तस्य कौशल्यासुमित्राकैकेयीसुप्रजाऽन्निधानचतुर्महिषीकुक्षिसमुद्भवाः क्रमेण राम-

लक्ष्मणरतशत्रुघ्नाभिधानाश्चत्वारः पुत्रा आसन्. अथ जनकराज्ञा दूतं प्रेष्य दशरथाय निजशत्रुक-
 तपरामवदरीकरणार्थं सहायो मार्गितः, दशरथराजापि स्वमित्रसहायार्थं निजसकलसैन्ययुतः प्रया-
 णादिमुखो बभूव. तदा रामचंद्रेण सविनयं प्रणामं कृत्वा निजजनकाय कश्चितं हे पितरव कोपे
 भवद्भिः कृपां विधायाहमेव प्रेष्यः, महताग्रहेण राज्ञा तत्प्रतिपन्नं. अथ पितुराज्ञामादाय सलक्ष्मणो
 रामो निजसैन्ययुतो मिथिलासमीपे समागतो भूते भैः सह च युद्धं कृत्वा तान् विजित्य तद्देशाद्दूरे
 निष्कासयामास. अथ रामपराक्रमोद्भासितमानसेन जनकेन चिंतितं ममेयं दुहिता सीता रामचंद्र-
 योभयैव. इति विचार्य जनकेन राममापृच्छ्य तेन सार्धं सीताया जुहावो मेदितः. अथ रामः सै-
 न्ययुतस्ततो निवृत्यायोध्यायामगतः, इतो नारदर्भिर्जनकराज्ञोत्पुःपुरे समायानस्तदा तस्य भयानकं
 रूपं वीक्ष्य भीतया सीतया कंदितं, तेन रष्टो नारदो वैताढ्ये गत्वा चंद्रगतिपुत्रभामंडलाय सीताया
 रूपादिगुणानां प्रशंसां कृतवान्. तत श्रुत्वा मदनातुरो रामं द्रव्यो विह्वलतां प्राप्तः. चंद्रगतिराज्ञा त-
 द् वृत्तान्तं ज्ञात्वा रामं द्रव्योक्तं हे पुत्र त्वं स्वेदं मां कुरु? ते सीतापरिणयनमनोरथमहं सफलीक-
 रिष्यामीत्युक्त्वा तेन निजदूता जनकपार्श्वे प्रेषिताः, दूतैस्तत्र गत्वा भामंडलकृते सीता याचिता, किं

तु जनकस्तन्नांगीकरोति. ततस्ते जनकं गृहीत्वा चंद्रगतिस्समीपे गताः, तत्र चंद्रगतिना जनकायोक्तं त्वं सीतां देहि? तेनोक्तं सीता तु प्रथमत एव मया रामाय दत्तास्ति, किं चोत्तमकुलोत्पन्नैः स्वक-
न्या त्वेकवारमेव दीयते. तदा चंद्रगतिना विमृश्योक्तं मम पार्श्वे वज्रावर्तार्णवावर्तार्ये द्वे धनुषी व-
र्त्तते, तयोः स्वरि यो बाणं समारोपयेत्स सीतां परिणयतु. जनकोऽपि तत्प्रतिपद्य धनुःसहितो मिथि
लायां समागतः. अथ तेन तत्र स्वयंवरमंनपसमारंजः कृतः, तत्रानेकद्रुचरस्वेचराश्च समागताः, रा-
मलक्ष्मणावपि समागतौ. तदा विविधाटंकारवस्त्राङ्गिरामा घनादिमंन्तिता सौदामिनीव स्वकीयापांगे-
द्वौः द्वौ द्वौणीभूतां मनांसि द्वाोन्नयंती सीतापि स्वयंवरमंनपे समागता, अथ मंनपमध्यस्थपित-
वज्रावर्तधनुषि बाणमारोपयितुं विश्वैरपि राजकुमरैः प्रयत्नः कृतः. परं कोऽपि तमारोपयितुं समर्थो न
बभूव. अथ रामचंद्रेण निजपितुगङ्गाया तद्धनुः कमलनालवदाम्रदधित्वा तस्मिन् बाणमारोपितं,
मिलितसकलराजकुमारहृदयविदारको विहितश्च तेन तस्य दण्टकारः, स्थापिता च तद्बाणमेव सीता-
या रामचंद्रकंठे वरमात्ता. तावता लक्ष्मणेनायुधायार्णवावर्तधनुः समारोपितं, तदा तुष्टैर्विद्याधरैस्तस्मै
स्वकीयाष्टादश कन्याः परिणयिताः. अथैतत्स्वरूपमात्रोक्तं चामंडलोऽप्यंतं क्रुद्धः, द्रुतश्चैको ज्ञानी

साधुस्तत्र समागतः, सर्वैश्च वंदितः, नाधुनोक्तं सीता हि लामंडलनगिनी वर्तते. नत श्रुत्वा सर्वेऽपि चमत्कृतास्ततो मुनिना तस्य देवापहरादिः सर्वोऽपि वृत्तांतः कश्चित्तदा भामंडलो लज्जया वनतकायः स्वस्थीन्य स्थितस्ततो रामलक्ष्मणाद्याः सर्वेऽपि सीतासहिताः स्वगृहे समायानाः.

अथैकदा दशरथराज्ञा निजवृत्तानं ज्ञात्वा रामचंद्राय राज्यं दातुं समारंभः कृतः. तदा कैकेयी स्वावसरं ज्ञात्वा पूर्वदत्तं वरं मार्गयितुं राज्ञः समीपे समागता. वरमार्गणाय राज्ञादिष्टा कैकेयी प्रोवाच. मम पुत्रस्य नारतस्य राज्यं देहि? रामश्च वने वासं कुर्यात्. तत् श्रुत्वा दशरथो वज्राहत इव शून्यहृदयो बभूव. तदा रामचंद्रेणोक्तं हे पितर्नरतः सुखेन राज्यं करोतु, अहं च मम मातुः कैकेय्याः सुखार्थं वने स्थास्यामीत्युक्त्वा रामचंद्रो विषादं कुर्वतीं निजमातरं युक्त्यादिगर्जितमिष्टवचनैः प्रतिबोध्य धनुर्गृहीत्वा सीतालक्ष्मणयुतो वनं प्रति चंचाल. तदा सकलनगरलोका अपि शोकाकुलाः संजाताः. अथ रामस्तान्यां सहितः शनैः शनैः पंथानमुद्ध्वयानुक्रमेण दंशकारण्यमगतस्तत्रैको मासकृणोपवासी साधुराहारार्थं समागतः. सीतया च स शुक्रान्नपानादिभिर्भक्तिपूर्वकं प्रतिपालितो देवैश्च सीतोपरि पुष्पवर्ष्टिः कृता. इतस्तत्रैकः पक्षी रोगान्निवृतः समागत्य तस्य मुने-

श्ररणयोर्लभः, मुनिपादपर्यतः पक्षिणो रोगा विनष्टाः. तदाश्रयं विज्योक्य रामेण साधुं वंदित्वा पृ
 षं हे स्वामिन् कोऽयं पक्षी? कथं तस्य रोगा बध्नुर्नष्टाश्च. मुनिनोक्तमत्र पूर्वं कुंजकारकटकाग्निधं
 नगरमासीत्, दंष्टकाभिघ्नो नृपः पालकनामा च तस्य प्रधानो बभूव. स प्रधानोऽभ्यव्यत्वाद् द्वेषबुद्ध्या-
 ऽज्वागतान् चरणकरणोद्यतान् क्रामसंवेगादिगुणगणमंडितान् श्रीस्कंधकाचार्यपंचशतशिष्यान् गुरुस-
 हितान् यंत्रे निषीज्य व्यापादितवान्, शिष्यास्तु सर्वेऽपि शुन्नध्यानोत्पन्नद्वेषकक्षेणिसमारूढा अंत-
 क्रुत्केवलित्वमासाद्य मोढं गताः, किं तु तद्दुष्टकृतशिष्यविद्वंनतः कषायोद्भवनात्स्कंधकाचार्यो नि-
 दानं कृत्वा भिक्षुमारेषु देवत्वेन समुत्पन्नः, सक्रोधेन तेनान्निकुमारेण तद्देशराजादि सर्वे ज्याजितं,
 तेन चैतद्दंष्टकारणं जातं. यश्च दंष्टकमहो जीवोऽद्भुतसंसारोऽनेकयोनिषु ब्राह्मैष कुष्टरोगाक्रांतप-
 क्षी जातः, स च मां विलोक्य जातिस्मरणं प्राप्य जिनधर्मीगीकारतो नीरोगो जातः. अतो हे राम
 चंद्र! अयं जटायुःपक्षी तव साधर्म्यस्ति, तत् श्रुत्वा रामेण तं जटायुषं मित्रीकृत्य निजसार्धं गृहीतः,
 अथ ते सर्वेऽपि ततः प्रयाणं कृत्वा दक्षिणदेशे गोदावर्या उपकंठे प्राप्ताः. तत्र लङ्कणो वनलीला-
 कौतुकं निरीक्षमाणो वंशजालानिकटे खड्गैकं पतितं ददर्श. निजक्षत्रियजातिस्वप्नावनस्तं कराजक-

खाद्यमादाय तच्चैदृण्यपरीक्षार्थं तेन सा वंशजादिद्विजना. इतस्तत्रान्निकुण्डोपरि द्यवनतशिरा धूम्रपा-
नं क्रियमाणो विद्यासाधनपरः कोऽपि पुरुषस्तत्करवालयाततो विद्वन्मस्तको बभूव. तं तथावस्थं दृ-
ष्ट्वा दययाद्भिन्नतमानसो लक्ष्मणः शुचं गतो विचारयामास, हा मयाऽनर्थदंडरूपक्रीडामात्रेणैव को-
ऽपि तपस्तप्यमानो निरपराधजनो व्यापादितः. अथ स शुचाकुलमानसस्तं करवालमादाय रामम-
मीपे समागत्य सर्वमपि तं वृत्तांतं कथयामास, रामेण खरुमालोकयोक्तमेष खलु चंद्रहासखजोऽतस्त-
त्साधनपरः कोऽपि जनस्त्वया क्रीडामात्रेण हतः, नूनमव कोऽपि तस्योत्तरसाधको न विष्यति. इतः
खरनामा राक्षसः पाताललोकं अधिपतिर्बभूव, तस्य रावणजनिनी सूर्पणखा निधाना प्रियास्ति, तस्य पु-
त्रो विद्यासाधनतत्परो वंशजादिमध्ये तपस्तप्यमानोऽबूत.

अथ सा सूर्पणखा स्वपुत्रतपोऽवधिकांशं संपूर्णोद्भूतं विज्ञाय तच्छुश्रूष्य तत्वागता, दृष्टं च त-
या निजपुत्रशरीरं शिरोविहीनं. ततो विविधान् विद्यापान् कुर्वती पदानुसारेण सा रामलक्ष्मणसमी-
पे समागता, जितकामं रामरूपं दूरादेव विलोक्य मन्मथोन्माथितहृदया सा निजननयमरणोद्भव-
दुःखं विस्मृत्य तंश्रुतिं हंत जोगविद्यासप्रार्थनां चकार. तदा रामेणोत्तमहं तु सन्नार्योऽस्मि. द्यतो

लक्षणांतिके व्रज ? ततस्तथा वृद्धतलासीनस्य लक्ष्मणस्य पार्श्वे समागत्य तथैव शोणप्रार्थनां कृता, लक्ष्मणेनोक्तं प्रथमं त्वया मे ज्येष्ठबंधुः प्रार्थितोऽतो मे त्वं जननीतुभ्यासि. ततः सीतया हसित्वा तंप्रत्युक्तमेवं प्रार्थनान्गंतस्त्वं कापि दुर्नगैवानुमीयसे. तत् श्रुत्वा क्रोधानलाध्मातमानसा सूर्येण खोवाच समयेऽहं तवाप्यद्रिमानमुत्तारयिष्यामीत्युक्त्वा सा निजपतिखरराक्षससमीपे गता, कश्चित्वा च शंबूकमरणवार्ता. ततो रक्षोऽयं खरराक्षसश्चतुर्दशसहस्रसुभटयुतो युधार्थं तत्रागतस्तदा लक्ष्मणः सीतारक्षणेकृते रामं तत्रैव मुक्त्वा सन्नद्धः स्वयं तैः सह योधुं प्रचंचात्. रामेणोक्तं हे बंधो तत्र यदि किमपि संकटमापतेत्तदा त्वया सिंहनादः कार्यं इति ब्रातुर्वचनं प्रतिपद्य लक्ष्मणो राक्षससैन्याद्रिमुखमगत्य विविधास्त्रैरेकोऽप्यनेकीभूत इव राक्षसान् पातयामास. लक्ष्मणप्रहारतो जर्जरीभूतं राक्षससैन्यं विलोक्य सूर्येण ख। त्रिकूटपर्वते निजब्रातुरावणसमीपे समागत्य सर्वं वृत्तांतं कथयित्वा सीतारूपलावण्यादिप्रशंसां चकार. तत् श्रुत्वा मदन्वयथाव्यर्थीभूतमतिप्राग्जारो रावणस्तूर्णे पुष्पकविमानमाख्या रामसीतापादन्यासपवित्रीभूतस्थानमासमाद. विद्ययादृश्यीभूतो रावणो रामनिकटवर्तिनीं सीतामपहर्तुं स्वमसमर्थं मन्यमानो निःसुपलब्धैकमंदिरं लक्ष्मणनादनिभं सिंहनादं कृतवान्.

तत श्रुत्वा रामो निजसंकेतमनुसृत्य सीतां तत्रैव मुक्त्वा सन्नद्धव्रततूणीरो धनुःपाणिस्ततः शीघ्रं ल-
 द्दमणसहायार्थं चचाल. तदवसरं प्राप्य कपटैकपट् रावणो हुतं पूर्युर्वतीं सीतामपहृत्य स्वकीयविमा-
 ने च तां संस्थाप्य ततश्चचाल. सीताकृतपूत्कारमाकर्ण्य निकटस्थो जटायुराकाशे जुड्डीय स्वन्नखै रा-
 वणशरीरं विदारयितुं लग्नस्तदा रुष्टेन रावणेन खट्वप्रहारतोऽसौ पक्षिराप् धूमौ पातितः. विमानस्थि-
 ता सीता महता स्खरेण हा राम हा लदमण हा भामंदल मामस्माद्दुदृष्टाक्षमाद्रक्षेति पूञ्चकार.
 तत श्रुत्वा गगनाध्वना गडगता भामंदलपदातिनैकेन रावणेन सह युद्धं कृतं, कृपाणप्रहारतो रावणे-
 नासावपि धूमौ पातितः, अथ प्रथि रावणेनानेकप्रकारमिष्टालापैः सीतामनो वशीकर्तुं प्रयत्नो कृतः
 परमूषरद्रुमौ धाराधरधोरणीव तस्य वाग्बिल्लासा निष्फला जाताः.

अथ रावणो लंकायामागत्य प्राहरिकैः परिवेष्टितायामशोकवादिकायां सीतां रक्षितवान्. तत्र
 रामनामैकतानमानसा सीता रामलदमणकुशलसंदेशालाजावधिप्रत्याख्यातान्नपाना जिनध्यानपरा नि-
 जकालं गमयांचकार. अथ तत्र रामागमननिरीक्षणाद्विस्मयमापन्नो लदमणस्तंप्रत्युवाच हे बंधो न-
 वद्विस्तुतैकाकिनीं सतीसीतां विहाय कुतोऽव समागमनं विहितं, चकितेन रामेणोक्तं हे बंधो मया

तु त्वत्कृतसिंहनादमेवाकर्ण्यत्रागमनं कृतं, लक्ष्मणेनोक्तं मया तु सिंहनादो नैव कृतः, नूनं केन-
चित्कपटाटवकोविदेनारिणाऽयं प्रपञ्चो विहितोऽस्ति, अतस्त्वं तूर्णं तत्र व्रज ? अहमपि तूर्णं शत्रु-
हत्वागन्तामीत्युक्तो रामोऽविलम्बं त्वरितपदैस्तत्र समायातः, सीतां चादृष्ट्वा वज्राहत द्वय मूर्ध्ना प्राप-
कियत्कालान्तरे सुरभिवनवायुना सचेतनीद्रुय सीताशुद्ध्यर्थमितस्ततो वनमध्ये विलोकयामास. द्रुतो
मरणान्तदशाप्राप्तं विशीर्णपङ्कजालं द्रुमौ द्रुतं जटायुपक्षिणं विलोकय सीतावियोगापन्निमग्नोऽपि
रामस्तं नमस्कारमभवं दत्तवान्, तत्पन्नावतो जटायुपक्षी पञ्चत्वमधिगत्वापि चतुर्थे माहेन्द्रदेवल्लोके हे-
वत्वेनोत्पन्नः, पुनः स्मृतिपथमागतां सीतां कुवाप्यनालोक्य रामो मूर्धितः, द्रुतो द्विषन्निषूदनोद्वसि-
तमानसो लक्ष्मणस्ततो निवृत्त्य यावत्तत्र समायाति तावदामचन्द्रं तथावस्थं वीक्ष्य सीतां चान्नालो-
क्य खिन्नमानसोऽनिलज्जलादिप्रयोगेण रामं सचेतनीचकार. सचेतनीद्रुतो रामोऽवोचत् हे भ्रातः !
सीतां मुक्त्वा यदाहं तव समीपे समागतस्तदा केनापि लज्जान्वेषिणारिणा सीतापहरणं कृतं. लक्ष्म-
णेनोक्तं हे भ्रातरधुना त्वं मा विषादं कुरु ? श्यावां शीघ्रमेव सीतायाः शुद्धिं करिष्यावः. द्रुतो वि-
राधाग्निधः पूर्वपाताललंकाधिपतिस्तत्रागत्य रामलक्ष्मणौ वंदित्वावदत् हे स्वामिन् मयाधुना श्रुतं य-

हृदयेन मम वैरी खरो हतस्तेनाहमतः परं भवत्सेवकोऽस्मि. रामलक्ष्मणान्यां तमाश्वस्य पानाख-
लंकाधिपतिः स्थापितः.

इतः किष्किंकाधिपतिः सुग्रीवो बहिः क्रीडार्थं गतस्तदवसरं प्राप्य केनचिद्विद्याधरेण स्वक्रीय-
विद्याबलतः सुग्रीवरूपं विधाय तस्य राज्यं गृहीत्वा तदंतःपुरे प्रविष्टं, ततः श्रुत्वा खेदमुपगतः सत्य-
सुग्रीवो रामपार्श्वे समागत्य निजवृत्तांतं कथयित्वा विज्ञप्तिं कृतवान्. हे स्वामिन् ममोपरि कृपां विधा-
य वैरिणं निष्कांस्य मम राज्यं दापयित्वा मां सेवकं सनाथीकुरु? तत् श्रुत्वा कृपादुरामेण शीघ्रमेव
तत्रागत्य मायाविनं सुग्रीववेषधरं विद्याधरं निर्जीत्य सत्यसुग्रीवाय तद्राज्यं समर्पितं. तुष्टोऽप्य सुग्रीवो
निजाष्टादशकन्यानां पाणिश्रवणकृते रामं निमंत्रयामास. रामेणोक्तं प्रथमं त्वं सीताशुद्धिं समानीय
मम मनःसंतापं दूरीकुरु? पश्चात्तदुक्तं सर्वमप्यहं करिष्यामि. ततः श्रुत्वा विराधसुग्रीवौ सीताशुद्ध्यर्थं
विमानस्थितौ चक्षितौ. इतस्तान्यां रावणकृतस्वरूपद्वारतो ऋमौ पतितौ त्रामंनलपदातिरत्नजटीविद्या-
धरो दृष्टः, वेदनाक्रान्तेनापि तेन रावणकृतसीतापहरणादिसर्वोऽपि वृत्तांतस्तान्यां कथितः, ततः श्रुत्वा
तौ द्वावपि तूर्णं रामसमीपे समागत्य तद्वृत्तांतं कथयामासतुः.

ततो रामाङ्गया सुश्रीवो हनुमंतमाकार्य रामनामांकितमुद्रिकयोपेतं सीतापवृत्तिशुश्रूष्यं लंकां-
 यां प्रेषितवान्. हनुमानपि रामं प्रणम्य ततो द्रुतं गगनाध्वना लंकायां प्राप्तः, तत्र बिभीषणकुंजनक-
 णादिपरिवारपरिवेष्टितं सञ्जास्थितं रावणं नमस्कृत्य तेनोक्तं हे राजन् त्वं महासतीं सीतां मुंच ? नो-
 चेद्रामः कमलनालमिव तव मस्तकं वेदयिष्यति. तत् श्रुत्वा क्रोधोद्धतेन रावणेन हनुमदग्रहणार्थं
 निजसेवकां ज्ञादिष्टः, द्रुतो हनुमान् रावणं पादप्रहारतोऽविलंबं सिंहासनादधो निपात्य स्वयं प्रप-
 लाय्याद्रोकवाटिकायां समागतस्तत्राशोकवृक्षतले मुखमवनतीकृत्य हस्ततलविन्यस्तमस्तका मलीन-
 चीवराणि दधाना स्नानांगविलेपनादिरहितोष्णोष्णनिःश्वासान्निकासयंती रामनामैकतानलीना सी-
 ता तेन दृष्टा. तूर्णे तस्याः समीपमागत्य तेन तां महासतीं प्रणम्य रामनामांकितमुद्रिकां तस्या ह-
 स्ते दत्ता कथिता च रामकुशलोदतपूर्वकं सकलापि वार्ता. मुद्रिकादर्शनतः सहर्षं चमत्कृता सीता
 निजहृदयगतनिस्सीमरामस्नेहकदंबकाविर्भावं बहिर्निकासयंतीव निजनयनान्यां हर्षाश्रूणि मुमोच.
 हनुमतोक्तं हे मातरधुना त्वया चिता न कर्तव्या, रामोऽधुनैवान्न सैन्ययुतः समानमिष्यति. वैरिणं
 च निहत्य विरहदुःखितायास्त्वव शुद्धिं करिष्यति. द्रुत्युक्त्वा हनुमांस्ततो निःसृत्याग्निना लंकां प्रज्ज्वा-

द्वाराभांश्च ज्ञात्वा दारपाद्यान्नित्य सहर्षो रामसमीपे समागतः, रामं नत्वा सर्वोदन्तपूर्वकं तेन मी-
तावृत्तांतो निवेदितः. अथ रामोऽनेकविद्याधरवृन्दद्युतो ज्ञामंनलहनुमत्सुग्रीवविराधादिमुज्जटसहिनो
शूरिसैन्यसंकलितो लंकासमीपे समागतः.

इतो बिभीषणेन रावणयोक्तं हे बन्धो ! अयुनापि त्वं रामं प्रणम्य सीतां समर्पय ? अन्यथायं
रामस्तव कुलक्षयं करिष्यति, इति श्रुत्वा क्रुद्धेन रावणेन स निर्भर्त्स्य निष्कासितः, सोऽपि रामस-
मीपे समागत्य प्रणामं कृतवान्, रामेणाप्यवसरं ज्ञात्वा तस्मै बहुमानं दत्वा प्रोक्तमहं लंकाया राज्यं
तुभ्यं दास्यामि. अथ रावणोऽपि निजसैन्यं मेलयित्वा समागतः, परस्परं द्वयोः सैन्ययोर्महायुद्धं प्र-
वर्तितं. रावणेन निजसैन्यं भग्नं विहाय लक्ष्मणोपरि शक्तिप्रहारो मुक्तस्तेन लक्ष्मणो निश्चेतनीय्य
शूरो पतितस्तदा शोकातुरो रामो नानाविधान् विद्यापानं कर्तुं प्रवृत्तः, रामसैन्यं सर्वमपि शून्यं जा-
तं. इतश्चंद्रविद्याधरेणागत्य रामाय प्रणम्य चोक्तं हे स्वामिन् ! शक्त्या हतो जनः सूर्योदयं यावज्जी-
वति, तस्य जीवनोपायश्चैकोऽस्ति. चारतमातुलस्य विशद्व्यान्निधाना महासती पुत्री वर्तते, तस्याः
करस्पर्शनतो लक्ष्मणो नूनं शब्दरहितो ज्विष्यतिः ततः श्रुत्वा हनुमता प्रोक्तं तां विशद्व्यां महाश-

तीं तज्जनकदोषमेव सद्वितामहमभ्युनवावानयिष्यामि. ततो रामाङ्गामादाय नामंडलहनुमंतौ विश्व-
 न्मार्गेण तत्र गत्वा तज्जनकसद्वितां तां विशदयान्निधानां महासतीमानयामासतुः, तस्याः करस्पर्शन-
 तो हुतमेव सा शक्तिर्लक्षणशरीराद् दूरं गता, तदा रामसैन्ये जयजयारावो जातः, परिणयिता च
 विशदया दोषमेवराडा लहमणाय. अथ पुनरपि द्वयोः सैन्ययोर्महायुष्टानि बद्भवुः, प्रांते रावणेन
 निजसैन्यं सकलमपि प्रायो नष्टं कृत्वा लहमणोपरि चक्रं मुक्तं. तच्चक्रं तु लहमणं प्रदक्षिणीकृत्य
 तस्यैव हस्ते स्थितं. तदा लहमणेन रावणायोक्तं अरे रावण ! अयुनापि त्वं सीतां प्रत्यर्पय ? नो
 चेदिदं चक्रं ते गलनालं वेदयिष्यति, एवमुक्तोऽपि रावणो यदा राणात्न विरराम तदा लहमणेन
 तच्चक्रं रावणोपरि मुक्तं, ततश्चिह्नमस्तको रावणो मृत्युमासाद्य ज्येष्ठकृष्णैकादशीदिवसे चतुर्थे नर-
 के गतः, देवैश्च लहमणोऽयमष्टमो वासुदेव इत्युद्घोषणपूर्वकं तस्योपरि पुष्पवृष्टिः कृता. अथ रा-
 मः परिवारयुतो लंकायां प्रविश्य विभीषणं च राज्ञे संस्थाप्य चिरकालविरहदुःखविह्वलामखंन्ति-
 शीलान् महासतीं सीतां गृहीत्वा ततो निवृत्त्यायोध्यायां समागतः, नरनादिभिर्महानम्बरेण तस्य प्र-
 वेशमहोत्सवः कृतः, सुग्रीवहनुमन्नामंडलाद्याः सर्वेऽपि रामचरणौ प्रणिपत्य निजनिजस्थानके समा-

गताः. अथ तव रामः सीतया सह विषयसुखानि भुञ्जानो निजकालं गमयति.

इतः सीतायाः कुड्यौ गर्जोत्पत्तिर्जाता, गर्भप्रज्ञावतश्च तस्याः सम्भूतेशिशुरयात्राया दोहदः सम्पन्नः, इतस्तस्या दक्षिणेक्षणं स्फुरितं, तावता नागरमहान्नै रामाग्रे समागत्य प्रोक्तं हे स्वामिन्! लोका भवतोऽपवादं बहु जल्पन्ति यद्वलात्कारेणापहना सीता ध्रुवं परस्त्रीलिपटेन रावणेन वृत्तैव न विष्यतीति. तत श्रुत्वा रामो गुप्तवेषेण राज्ञौ नगरचर्चा श्रोतुं नगरमध्ये निर्गतः, पश्चि ब्रमन्नेकस्य रजकस्य गृहाग्रे समागतः, इतो रजकोऽपि ह्युधातुरो वस्त्रश्रेष्ठिं मस्तके धृत्वा नद्याः स्वगृहे समागतः, तस्मिन्नवसरे तस्य भार्या गृहकपाटे तालकं दत्त्वा किञ्चित्कार्यार्थं प्रातिवेदिमकगृहे गतासीत्. कु-
त्कामेण रजकेण निजनार्याकारणार्थं पूतकारः कृतस्तत् श्रुत्वा सा तूर्णं तत्रागत्य गृहकपाटमुदघाटयित्वा गृहांतर्गता. कुर्वन् रजकेण तां पादेन निहत्योक्तं रे दुराचारिणि एतावत्कालं त्वं कुर्वन् गताः? निर्गन्ध मम गृहात्, मे किमपि ते प्रयोजनं नास्ति. नत श्रुत्वा स्त्रियोक्तं रे निर्लज्ज त्वं विचारय? रामेण यदि षण्मासं यावत्परगृहे स्थिता सीता पुनरासीत् स्वगृहे रक्षिता, तर्हि त्वं मां केवलं द्वाणमात्रेणैव गृहान्निक्रमयसि? रजकेणोक्तं रामस्तु स्त्रीवशोऽहं तु स्त्रीवशो नास्मि. इत्या-

द्यात्वापं श्रुत्वा रामेण चितितं मांप्रति धिक्, लोकापवादस्तु महानेव दृश्यते, अतो मया सीतायाः
परिहार एव कर्तुं योग्यः, इति विचार्य तेन लक्ष्मणाग्रे सा वार्ता कथिता, लक्ष्मणेनोक्तं हे ब्रातः !
लोकास्तु दुराचारिणः परदोषान्वेषिणः संति, स्वदोषास्तु केऽपि न जानन्ति, रामेणोक्तमेष लोका-
पवादो मया सोढुं न शक्यते. ततो रामेण निजसारश्चिमाह्वयोक्तं त्वं सीतां रथाधिष्ठां कृत्वा स-
म्मेतश्चित्रे व्रज, तत्र तस्या दोहदं पूरयित्वाऽरण्यमध्ये तां विमुच्य त्वयेयं लोकापवादवार्ता तस्यै-
कश्र्वनीया. अथ सारश्चिरपि तां रथे समारोप्य सम्मेतश्चित्रं प्रति चक्षितस्तत्र गत्वा सीतयाऽयतं ज्ञा-
वपूर्वकं जिनवन्दनेन तीर्थयात्रा कृता, ततो व्याघ्रद्वय रथाधिष्ठा सीता यद्यरण्यमध्ये समागता तदा
सारथिना हस्तौ नियोज्य रामोक्तो वृत्तांतस्तस्यै कथितः, ततस्त्वामेकाकिनीं वने त्यक्त्वा रथिको र-
थमादायायोध्यांप्रति चक्षितुंमनाः कृणु तत्रैव तस्थितवान्. अथ सीता तत्र मनसि महादुःखं बहमा-
ना मूर्धिता द्रुमौ पतितः, क्रमाढीतलानिलसंयोगतः सचेतनीभूय विद्यापं चकार, हे रामचंद्र ! य-
दि त्वया लोकापवादभीतेनाहं त्यक्ता तर्हि लोकप्रत्यहं मम परीक्षा तत्रैव किं न कृता ? अहो राम
त्वया मे सगर्वाया अत्रत्याया अपि दया मनसि नानीता, इत्यादिविविधप्रकारान् विद्यापान् कृत्वा

सा चिंतयामास, अहोऽत्रार्थे रामस्य किं दूषणं ? ममैव प्राक्कृतदुष्कर्मणामयमुदयो बभूव. अथ त्रार्थां त्वहं परिहृता परं जिनोक्तो धर्मो मां मा परिहरतु. अथ सीतां नमस्कृत्य स्वाभ्याङ्गैकपादने निजसार्धकतां मन्यमानो रथिको मनसि दुःखं वहमानोऽपि नयनाभ्यामश्रुणि मुंचन् रथमादायागोऽभ्यां प्रति चक्षितः. द्रुतस्तत्र परनारीसहोदरतुल्यः पुंनरीकान्निधनगराधिपतिवज्रजंघनामा नृपस्तत्र समागतस्तेन विद्यापानं कुर्वतीं सीतां प्रति पृष्टं, हे भगिनि त्वं कासि ? केन दुःखेनान्न गहनगहने तः, राजा तामाश्वस्य निजनगर्यामानीतवान्, निजभगिनीकृत्य चावासमध्ये रक्षिता, तत्र तथा पुत्रयुगलं प्रसवितं, राज्ञा च महोत्सवपूर्वकं तयोर्द्विर्वाङ्कुशान्निधाने दत्ते, क्रमेण तत्रैव च तौ वर्धितौ. द्रुतो रथिकेनायोध्यायामागत्य सीताकृतविद्यापानमुदतकथनपूर्वकं सर्वोऽपि तद्बृत्तांतो रामाय कश्चितः, तत् श्रुत्वा पश्चात्तापं कुर्वाणो रामः सीतावियोगदुःखविदीर्णमानसो रथिनमादाय तूर्णे तत्र वने समागतः, कृतं च तेन स्थाने स्थाने परिभ्रम्य तत्र सीताया गवेषणं, किंतु निर्जाण्यवतारं रंकुदुर्बिना निधानमिव तेन कापि सीतामुखं नो दृष्टं. ततस्मां दूयन्नष्टां मृगीमिवैकाकिनीं काननं-

निवासिसिंहादिकुराणिनिहतां मन्यमानः शोकात्तदथहत्सुणकुटीरो रामः कथांचिदयोध्यायां सा
 रथियुतः समागत्य, कृत्वा च तस्याः प्रेत्तकार्याणि, राजकार्यादिपराङ्मुखो लक्ष्मणादिभिः प्रतिबोध्य-
 मानोऽपि सीताध्यानैकलीनचेता मूढ इव निजसमयं गमयांचकार. अथ तव लवांकुशौ सकलक-
 लाकलापकलितौ क्रमेण ललितललनाहृदयांबुजहंसलीलायितार्हवयसौ जातौ. तदा वज्रजंवेन नि-
 जवदनलवणिमतिरस्कृतशशिलेखाशशिचूलाभिधाना निजतनया लवाय परिणायिता, अंकुशार्थं च
 स्वमित्रपृथुराजपार्श्वे तत्तनूजा मार्गिता, पृथुना च तदङ्गातवंशादिदूषणदानपूर्वकं तन्न स्वीकृतं. तदा
 संग्रामे पृथुराजं विजित्य पराक्रमेण च स्वकीयोत्तमकुलतां प्रकटीकृत्य प्रांते च सन्मानादिना तं प्री-
 णयित्वा लवणिमाद्यगणगुणगणमंडितां तस्य पुत्रीमंकुशः परिणीतवान्. इतस्तत्र कुतूहलैकप्रियेण
 नारदेनाप्यागत्य लवांकुशयो रामसीतागणजनमत्वं निवेद्य सर्वेऽप्यतुल्यहर्षोल्लासितमानसा विदधिरं. अ-
 थ लवांकुशौ निजहृजावलेन बलवतोऽपि कतिचिद्रूपतीन् वशीकृत्य प्रकंपिताचलाचलं अरिगजतु-
 रगस्यंदनसुप्रदानिवतं बलमादायायोध्यानिकटे समागतौ. तत श्रुत्वा रामलक्ष्मणावपि निजसैन्यमा-
 दाय सन्मुखमागतौ, द्वयोः सैन्ययोः परस्परं खडाखड्गशराहारि युद्धं प्रवृत्तं. तदा लवांकुशान्यां क-

दृष्टांतकालविकरालघनाघनधाराधोरणीतिरिव कर्णोताकृष्टधनुर्मुक्तबाणधारामिः पद्मसैन्यपद्मवनखंभं
 तथा विद्वोभितं यथा कतिचिद्वाजहंसैस्ततः पलायितं; पद्मोऽपि पद्ममिवांतर्विशारतां प्राप्सस्तदा ल-
 क्षणेनानन्योपायेन ज्वलज्ज्वालामालाकरालितं चक्रं तात्र्यांप्रति मुक्तं. तच्चक्रमपि निसर्गतो गो-
 विधानपराङ्मुखीभूतत्वात्तन्मुक्तशराजिनिर्जर्जरीभूतमिव त्रयादपसृत्य पुनर्लक्ष्मणकरसंगतं जातं, त-
 दा लक्ष्मणो विषादं प्राप्सः.

इतो नारदेन तत्रागत्योक्तं नो पद्म ! अत्र गतभ्रमरतनुजागमावर्णनीयहर्षस्थाने कथमिव त्व-
 या स्वकीयं हृदयं शोकपंकेन मलिनीक्रियते ? मनोविह्वलतया नारदोक्तश्रेष्ठोक्तिमजानता पद्मेन
 नारदः प्रश्नविषयीकृतो नो नारदमुने ! अधुना त्वहं निजजयसंशयापन्नोऽनेकतर्कवितर्कक्षोडोद्वि-
 लितशोकापारकृपारपतितो गतपोतो वणिगिव निःश्वस्य विश्वमपि विश्वं शोकपानीयमयं नयनवि-
 षयी करोमि, न जानामि हंत त्वयैतन्मे शोकस्थानं कथमिव हर्षस्थानीकृत्य वर्ण्यते ? ततो नारदो
 लवांक्षुशयोः सीतासतीकुक्षिसरोजभ्रमरतनुजोरपत्तित्वं प्रकटीकृत्य पद्मं च विदुषशोकपंकं हर्षोद्भास-
 विकसितं च विधाय भ्रमरतनूजावासरसास्वादादियोग्यं तस्य हृदयं चकारः तत श्रुत्वा हर्षोद्वसित-

मानसो रामः स्वपुत्रमिलनार्थं प्रस्थितः, तदानीमेव विनयप्राप्त्यभारतश्रीवृत्तशरीरौ लब्धांकुशावपि पितुः सन्मुखमागत्य पद्मपदपद्मयोर्निजव्रमरापितं ख्यापयंतौ नेमतुः, प्रवेशमहोत्सवपूर्वकं तौ नगरे समानीय रामेण चिरविरहनिजहृदयोद्भूतसंतापस्तद्वदननिर्गतोदंतवाग्जलधारादिरुपशामितश्च. अथ लक्ष्मणसुग्रीवप्रमुखाः शीघ्रं पुंडरीकनगरे गत्वा ततो महासतीं सीतामानयामासुः, नगरबहिःस्थितया सीतयोक्तं प्रथमं मे शीलपरीक्षां कारयिष्यामि. ततो रामादिसकलनगरलोकसमूहा नगरबहिःसमागताः, तदा सीतया तव स्वदिशंगारधगन्धगायननैका स्वातिका निर्मापिता, प्रविष्टं च तन्मध्ये स्वशीलपरीक्षायै. ततस्तस्याः शीलप्रज्ञावेण साम्रिस्तातिका निर्मलजलकद्वोलयुता संजाता, तस्यां कमलोपरि हंसलीलायितं दधाना सीता साक्षाद्वक्ष्यीरिव रामादिनिखिलनगरलोकमनोगतसंशयदारिद्र्यं दूरीचकार. देवैर्जयजयारावपूर्वकं सीतोपरि सुमनोबुद्धिर्विहितं, घोषितं च निखिलजगज्जननितचमत्कारसकलललनालिशिद्विणीयाचरणीयाचारविचारेयं महासती सीता निर्दोषैव. अथ लक्ष्मणादयो विश्वेऽपि नगरनिवासिजननिकरा सीताचरणारविंदे नमस्कृत्य निजापराधं क्षमयामासुः, रामोऽपि नयनाश्रुधाराबद्धना निजांतःकरणमालिन्यं क्लृप्त्यन् स्वकीयापराधं क्षमयामास, कथितं च

तेन सीतायै हे प्रियेऽधुना तव चरणन्यासैश्चिरोत्कंठितामिमामयोध्यां नगरीं पावनीकुरु ? सीतयो-
क्तं हे राम ! अधुना वैराग्यामृतरसास्वादवृत्तीभूतं मे मानसमसारसंसारमुखविषास्वादतो विमुखीभू-
तमेव. अतोऽहं गतवृजिनजिनैकध्यानपरा रागाद्यंतरंगारिपरात्रयं शमसंवेगादिसुन्नदसहायेन परिहृ-
त्य संसारिजनन्नगुरभेमालिनाषपराङ्मुखी अर्चनीयाविचित्राभंगुरैकप्रेमपात्रं चिरोत्कंठितां मुक्तिस्-
खीमेव मिलितुमिहामि.

तत् श्रुत्वाऽश्रुजलाविलनेत्रो रामः स्वकीयाविचारितकार्यनिंदनपरः पश्चात्तापोदधिमग्नोऽनेकवि-
धाः प्रार्थनास्तस्यै नगरांतरागमनाय चकार. सीतयोक्तं हे राजन् संप्रति त्वया संसारसागरनिमज्जा-
नैकहेतुर्मम विषये मोहो नैव कर्तव्यः, न च किंचिदत्रविषये ज्वलतामपराधोऽपि मे दृष्टीगोचरी न-
वति, मम कर्मणामेवायं दोषः, किंच संसारयोरंधकारेऽनादिकालतो मोहनीलिकांधीभृतांतर्विदोच-
नानां रागादिचौरद्वीपमाणरजत्रयधनानां पामरपाणिनां निसर्गतो दयाह्रुतार्द्धाभृतांतःकरणा ज्ञात-
जिनसिद्धांतरहस्यत्वेन गीतार्थपदवीं प्राप्ताः सुगुरवो ज्ञानांजनशलाकया नेवरोगं दूरीकृत्य पुनश्च
रजत्रयदानपूर्वकमङ्गयानंतसौख्यैकजांढागाररूपं मोहानगरंप्रति तान्नयन्ति, अतस्तदङ्गयसुखपात्यर्थम्.

हमपि तेषामेव सुगुरुणां शरणमंगीकरिष्यामि, ह्यतो हे राजन् महामाङ्गां देहि? रामेणापि तस्या ह्यत्याग्रहं विनिश्चिताङ्गा दत्ता. वैराग्यपरंपरया तथा बहुपरिवारेण सह दीक्षा गृहीता. घनघातिक-
मैधनदहनैकदाहनिजानि विविधानि तपांसि तत्त्वा कालं कृत्वा सा माहेन्द्रपदवीं प्राप्ता, ततोऽनुक-
मेण च मोक्षं यास्यति. ततो द्वादशसहस्रवर्षाभ्युदये लक्ष्मणः कालं कृत्वा चतुर्थे नरके गतः, श्री-
रामेण विरहातुरेण षण्मासं यावन्मृतलक्ष्मणशरीरमुत्पाद्य ब्रामितं, ततो देवीश्रुतजटाश्रुपङ्क्तिजीवेन
प्रतिबोधितो रामस्तस्याग्निसंस्कारं कृत्वा दीक्षां गृहीतवान्. एकदा कायोत्सर्गस्थितस्य रामस्य परीक्ष-
णकृते शक्रेण सीतारूपं तस्याग्रे प्रकटीकृतं, परं रामस्तु निश्चल एव स्थितः. प्रांते श्रीरामर्षिः शत्रु-
जयतीर्थे समागत्य केवलज्ञानमासाद्य मोक्षं गतः, रावणलक्ष्मणावपि कतिचिद्भवांतरे मोक्षं गमि-
ष्यति. ॥ इति शीलकुलके सीताकथा ॥

गाथा—चावलीजलेण चंपाए । जीए लभ्यानिष्ठं ड्वारतिगं ॥ कस्स न हरेइ चित्तं । ती-
ए चरिञ्चं सुमहाए ॥ ७ ॥ व्याख्या—चावनिकया निष्कासितं यज्जलं तेन यया चंपानगर्था द्वा-
रत्तिकं समुद्रवाटितं, तस्याः सुनद्वायाश्चरित्रं कस्य चित्तं न विस्मापयति? अपितु सर्वेषामपि चित्ते

दाना-

वृत्ति

३३२

विस्मयं करोतीत्यर्थः. ॥ ७ ॥ सुनद्रायाः कथा चेहं—वसंतपुरनगरे जितशत्रुनामा राजास्ति. तत्र जिनदासाजिधानः श्रेष्ठी वसति, तस्य जिनधर्मैकतपरा शीलवत्यजिधा भार्या, तस्याः कुक्षिशुक्ति-
समुद्भवा मुक्तामया विद्याद्यनेककलाकलापाजिरामा जिनधर्मैकचिता सुनद्राख्या तनयावृत्. तस्या
वदनेन्दुमालोक्य ज्ञातमिव मिथ्यात्ववोरतिमिरं दूरीकृतमेव. इतस्तत्र चंपानगरीवास्तव्यो बुद्धधर्मैक-
लोतो बुद्धदासाजिधानः श्रेष्ठी व्यवसायार्थं समागतः, व्यापारादिनिमित्तं गमनागमनप्रसंगतो जि-
नदासेन सह तस्य मैत्री जाता. एकदा व्यापारार्थं जिनदासगृहागतस्य बुद्धदासस्य हृदयं सुभद्रा-
वदनेन्दुं निरीक्ष्य चकोरलीलायितं प्राप्तं. अथ सुभद्रागतमानसो बुद्धदासो निजगृहे समागतः. त-
तस्तेनैकस्मै स्वमित्राय स्वकीयाजिदाषो निवेदितः, मित्रेणोक्तं हे बुद्धदास ! जिनदासो जैनधर्मि-
णं विनान्यस्मै कस्मैचिदपि स्वतनयां न दास्यति, तत श्रुत्वा बुद्धदासः कपटश्चावकीचूय त्रिसंध्यं
जिनपूजापरायणः प्रतिक्रमणादिक्रियातत्परश्च संजातः, सर्वदा मुनिवन्दनं कृत्वा धर्मैक्याव्याख्याना-
दि शृणोति. एवं बुद्धदासं जैनधर्मैकचित्तं विलोक्यैकदा जिनदासेन हृष्टेन स्वयमेव निजांगजा-
सुनद्रा तस्मै परिणयिता. अथ तौ दंपती तत्र सुखेन सांसारिकभोगाव भुञ्जानौ तिष्ठतः. अथ क-

तिचिद्विषमानंतरं बुद्धदासो बहुलव्यमुपाज्य मुन्नद्रासहितश्रंषायां गतः, तत्र जिनधर्मपरायणां मुन्न-
 द्रां वीह्य बुद्धधर्मानुयायी श्वशुरपरिवारस्तस्या उपरि द्वेषमवहत्. अतः सुभद्रा पृथग्गृहेऽवसत्. सुभ-
 द्रां दृढजिनधर्मानुरागिणीं विज्ञाय जैनमुनयस्तस्या गृहे आहारावर्थं समागहंति. तस्याः श्वशूननां
 दृग्प्रभृतिपरिवारः सर्वदा साधोर्दुर्जन द्वय छिद्राण्यन्वेषयति. एकदा बुद्धदासन्नगिन्या बुद्धदासाय क-
 थितं हे भ्रातरस्त्व न्नार्यां दुःशीला ज्ञायते, तस्य गृहे सर्वदा जैनमुनयः समागहंति, तैः सह सैषा
 तव भार्या हास्यविनोदादिक्कुत्तह्वलानि करोति. तव श्रुत्वा बुद्धदासेन तामवगणय्योक्तं मम न्नार्यां
 दुःशीला नैवास्ति, यूयं सर्वे धर्मविरोधतस्तस्या उपरि द्वेषं वहस्य, किंच ज्ञातचरणकरुणधर्मा जैन-
 साधवोऽपि कदापि दुःशीला न जवेयुः.

अथैकदा कोऽपि पाणिपत्रो जिनकटपी साधुः मुन्नद्रगृहे आहारावर्थं समागतः, मुन्नद्रया त-
 न्मुनिनयनं अंतःपतिततृणव्याकुलं दृष्टं, निष्कासितं च लाघवतो जिह्वाश्रेण, तदा सुभद्राललाटस्थं
 कुंकुमतिलकं मुनिललाटे लभं. कुंकुमतिलकालंकृतजालं मुनिं सुभद्रगृहाग्निसरतं विलोक्य विद्व-
 विलोकनैककार्यया ननांज्वा बुद्धदासमाकार्यं तद्वितथमपि सुभद्रादुःशीलत्वं प्रकटीकृत्य तस्मै दर्शितं,

तद् दृष्ट्वा शंकाकुलचेता बुद्धदामस्तस्या गृहे गमनागमनं तत्याज, विस्तृता च सा वार्त्ता निदाराद्धेव सकलेऽपि नगरे. अथ सुभद्रा निजनिमित्तं जिनशासनमातिन्यमुपस्थितं ज्ञात्वा हृदि खिन्ना सती कायोत्सर्गं चकार, गृहीतश्च तथेत्यभिग्रहो यदा ममोपरितः कलंकमिदमुत्तरिष्यति तदैवाहं कायोत्सर्गं पारयिष्यामि. अथ तस्याः सतीत्वमाहात्म्यतः शासनदेवतया प्रत्यङ्गीभूय कथितं हे वरसे प्रातरहमस्या नगर्याः प्रतोलीकपाटान्नियंत्रयिष्यामि, त्वया सूत्रतंतुबद्धचातिन्या कृपाज्जलं. निष्कास्य प्रतोली सिंचनीया, एवं कृते सत्येव कपाटाः समुद्रघटिष्यंति, जिनशासनापन्नाजना च विलयं यास्यति. द्रष्टुं तत्त्वा साऽदृश्यीभूता. अथ प्रातर्नगरप्रतोव्यनुदघटनतः सर्वेऽपि मनुष्यतिर्यंचो व्याकुलीभूय स्थिताः, राज्ञापि तत्रागत्य हस्त्यादिभिः कपाटा आकर्षिताः, परं केनाप्युपायेन ते नोद्घादिताः, तदा व्याकुलीभूतो भूपतिस्सहैविककोपकृत्यं विचिंत्य स्नानं कृत्वा शुद्धवस्त्राणि परिधाय गंधद्रव्ययुतबलिदानादि विधाय कथयामास यः कोऽपि देवः क्रुद्धो ज्वेत्तेन सर्वोपरि कृपा कर्तव्या. तदा चंपानगरीस्था कापि महासती सूत्रतंतुबद्धचातिन्या कृपाज्जलं निष्कास्य यदि तज्जलेन प्रतोलीः सिंचयिष्यति तदैव तस्याः शीतमाहात्म्यतः प्रतोव्यः समुद्रघटिष्यंतीत्याकाशवाणी जाता. ततो

राज्ञा निजराज्ञीः सतीशेखरा मत्वाहताः किं तु तास्वेकापि तत्कार्यं कर्तुं न शक्ता जाता, ततो रा-
ज्ञा पदद्वोद्घोषणा कारिता यन्नगरमध्ये या कापि सती ज्वेत्तयैतत्कार्यं कृत्वा नगरजनदुःखं दूरीक-
र्तव्यं, परं नगरनारीमध्यात्कापि तत्कार्यं कर्तुं समुद्यता नाश्रुत. तदा सुन्नद्रया कायोत्सर्गं पारयित्वा
श्वश्रुं प्रति कश्चितं हे मातर्यदि ज्वदाज्ञा चेत्तदाहमेतत्कार्यं विधाय नगरलोकान् संकटशहिनान् कुर्वे-
तत् श्रुत्वा हृदयगतेर्ध्यांजारान्निष्कासयंतीव सावदत्त हे सतीमन्ये मया तु प्रथमत एव तव सतीत्वं
ज्ञातं, अयुना लोकानां तद्ज्ञापने किमपि प्रयोजनं नास्ति, अतो गृहमध्यस्थितैव तव सतीत्वं पा-
त्यय ? मास्मानपि वीनापावं कुरु ? श्रुता च मया पूर्वमपि जैनानां पाखंनः, सुभद्रा तु मौनमाधाय
तदचांस्यवगणय्य स्नानं कृत्वा पवित्रवस्त्राणि परिधाय पंचपरमेष्ठिभ्यानं कुर्वती नृपसमीपे प्राप्ता. रा-
ज्ञीकं हे भगिनि नगरलोकं संकटविमुक्तं कृत्वा तव सकलसतीशिरोमणित्वं प्रकटीकुरु ? ततः सा नृ-
पादिनगरलोकपरिवृता कूपोपकंठमगत्य सूत्रतंतुब्रूचालिन्या मिलितलोकोत्कंठया सह कूपाज्जल-
माचकर्ष. अथ तज्जलमादाय प्रतोलीपार्श्वं समागत्य तयोक्तं यदि मया मनोवाक्कायाग्निरखंन्तितं शी-
लं पालितं भवेत्तर्हि प्रतोलीकपादा जडघटंतु, द्रव्युत्त्वा तथा प्रतोलीकपादा सिंचितौ तद्गणमेव चो-

इवाटौ. दृढं तथा प्रतोलीवय . दा जुद्धाटिता; गगनांगणगतगणितदेववृन्दैर्दुर्दिनादपूर्वकं
 जयजयरावमुच्चरद्भिस्तस्या उपरि पुष्पवृष्टिर्विहिता. ततस्तयोक्तमथ चतुर्थप्रतोलीकपाटौ या कापि
 स्वकीयसतीत्वस्यापनोत्सुका चंपयां जविष्यति सैवोद्धाटयिष्यति. एवं तत्सतीत्वं दृष्ट्वाऽपारप्रमदोद्ध-
 सितमानसा नृपादयो नगरलोका आश्चर्यमासाद्य तस्याश्चरणौ पूजयामासुः, श्वशुरादयश्च लज्जाव-
 नतवदनाः स्वकीयापराधं क्षमयामासुः, बुद्धदासोऽपि तद्वदनेदुं निरीह्य समुद्र द्वय हर्षकद्धोलोभ-
 लितमानसो बभूव. ततस्तद्वतधर्मोपदेशामृतधारासिक्ता नृपश्चशुरादिनगरलोका गतमिथ्यात्वातपा-
 जैनधर्मानुरागिणो बभूवुः, एवं सतीसुभद्रया शीलसलीलतो निजकलंकपंकं दूरीकृत्य जिनशासन-
 प्रज्ञावना कृता, कियत्कालं गृहस्थावासे श्रावकत्वमाराध्य प्रांते चारित्रं गृहीत्वा सुनद्राबुद्धदासौ स्व-
 र्गं गतौ. ॥ इति शीलकुलके सुभद्रासतीकथा ॥

गाथा—नंदज नमयसुंदरी सा । सुचिरं जीए पालिञ्चं सीलं ॥ गीहहणं पि कालं । सिहि-
 या य विन्बणा विविहा ॥ ८ ॥ व्याख्या—सा नर्मदासुंदरी चिरकालं यावन्नंदतु, यया कृत्रिमं भ्रै-
 स्थित्यं कृत्वा विविधा नानाप्रकारा विन्बनाः कर्दर्थनाः सहिताः, निर्मलं शीलं च पादितं. ॥ ८ ॥

तस्याः कथा चेहं—वर्धमाना त्रिधनगरे संप्रतिनामा राजा, ऋषभसेनाभिधश्च सार्धवाहः परिवसति, तस्य भार्या वीरमती, तस्याः सहदेववीरदासारथ्यौ द्वौ पुत्रौ, ऋषिदत्तात्रिधाना च पुत्री, क्रमेण सा युवजनस्पृहणीययौवनवस्थां प्राप्ता, बहुत्रिवर्षापरिधनिकपुत्रैर्मागितापि मिथ्यात्वतिमिरांध्रतेन्यस्तेन्यः सा तत्पितृभ्यां न ददे. अन्यदा चंडपुरनगराद्भद्रतात्रिधः कश्चित श्रेष्ठी तन्नगरे समाय-
यो. अन्यदा तेन रुद्रदत्तनासत्यमपि प्रमाणविदां दययेव व्योमांबुजोदाहरणं निजवदनांजोनेन स-
त्यीकुर्वती निजप्रासादगवाक्षस्था सा ऋषिदत्ता दृष्टा. तां दृष्ट्वा मनमथशरविष्टो रुद्रदत्तो गतचैतन्य-
द्वय बद्धव. ततस्तेन स्वकीयमित्राय कुबेरदत्ताय स्वकीयात्रिप्रापं निवेद्य पृष्टं, यो मिव रूपनिर्जित-
निर्जरंगनागर्वेयं कस्य पुत्री? तेनोक्तं मिव द्र्यं जिनधर्मैकतरस्य ऋषभसेनसार्धवाहस्यांगजास्ति,
किं च जैनविना सोऽन्यस्मै कस्मैचिदपि निजांगजां नैव दास्यति. तत श्रुत्वा स कपटश्चावकीर्त्य
नित्यं जिनपूजासाधुवंदनावश्यकदिक्रियापरः समजनि. अथ ऋषभसेनस्तं जिनधर्मपरायणं निज-
साधर्मिणं ज्ञात्वा तस्मै निजतनयां ददौ.

अप्रापं रुद्रदत्तः श्वशुरमापृच्छ्य ऋषिदत्तामादाय चंडपुरनगरे समायातस्यक्तश्च तेन तत्र जि-

नधर्मः, क्रमेण ऋषिदत्तापि भर्तुस्नेहतः संसर्गदोषेण जिनधर्मे शिथिला जाता. क्रमेणैषा गार्हिणी जाता, संपूर्णसमये तस्या महेश्वरनामा पुत्रो जातः, क्रमेण सकलविद्यान्यासं कृत्वा स यौवनवयः संप्राप्तः. इतश्च ऋषिदत्ताया वृद्धव्राता सहदेवान्निध आसीत्, तस्य सुन्दर्याख्या भार्या बभूव, तस्या एकदा नर्मदायां स्नानकरणार्थं दोहदः समुत्पन्नस्ततः सहदेवसार्थवाहः क्रयाणकानि समादाय सुन्दरीसहितो नर्मदोषकंठे समागत्य तस्या दोहदं पूरयामास. तत्र च व्यापारे बहुलात्रं विज्ञाय तेन नर्मदापुरीत्यन्निधानं नगरं संस्थाप्यैकं जैनमंदिरमपि निर्मापितं. क्रमेण संपूर्णसमये तयैका पुत्री जनिता. श्रेष्ठिना पुत्रवत्तस्या जन्ममहोत्सवं कृत्वा नर्मदासुंदरीति नाम दत्तं. अथ क्रमेण शशिदे-
खेव वर्धमाना सकलकलाकलापबंधुरा सा यौवनं प्राप्ता. अष्टैकदा ऋषिदत्तया तस्या अपवर्णेनीयरू-
पलवणिमादिगुणान् श्रुत्वा चिंतितं चेदेषा मम पुत्रस्य महेश्वरस्य पाणिग्रहणं कुर्यात्तदा मे मनो-
ऽभिलाषः सफलीभवेत्, परं मां जिनधर्मपराङ्मुखीं विज्ञाय मम व्राता तां निजतनयां मम पुत्राय नैव दास्यतीति चिंतयंती सा विलापं कर्तुं लम्बा. तावद्भुद्रत्तेन तत्कारणं पृष्टा सा निजहृदयगतान्नि-
लापं कथयामास. तत् श्रुत्वा सोऽपि चिंताचांतचित्तः समन्नवत्. अथ पार्श्वस्थेन महेश्वरेण तद्बृ-

परिणीय समागमिष्यामीत्युक्त्वा स शीघ्रमेव तत्रागत्य मातुल्याय मिलितः, ततः क्रमेण तेन विन-
यादिगुणैर्मालुलादीनां मनस्तथावर्जितं यथा ते सर्वेऽपि तस्योपरि हर्षोद्वसितहृदयाः संजाताः,
महेश्वरोऽपि नित्यं निजशुद्धत्वात् देवशुक्लदनावश्यकदिक्रियाभिर्जिनधर्मारोपकः समन्वृतः अथ
तं तथाविधं जिनधर्मपरायणं विज्ञाय मातुलेन तस्मै नर्मदासुंदरी परिणयिता। कियत्कालं तत्र
स्थित्वा स श्वशुराज्ञया तामादाय निजनगरे समायातः, वधूसहितं निजतनयं समागतं दृष्ट्वा पित-
रावलयं प्रमुदं प्राप्नोत्। क्रमेण नर्मदासुंदर्या श्वशुरादीन् प्रतिबोध्य मिथ्यात्वघोरसागरे निमज्जतः स-
मुद्धृत्य सर्वेऽपि ते जिनधर्मकथानपात्रे समारोपिताः।

अथैकदा सा नर्मदासुंदरी गवाङ्गस्थानि जवदनतो दिवापि नगरजनानां चंद्रोदयव्रतं कारयं-
ती तांबूलं चर्वती निष्टीवनं चकार। अकस्माच्च तन्निष्टीवनं पश्चि गन्तव्यं जैनमुनेरेकस्य मस्तकोपरि
पतितं। मुनिनोक्तं यद्येवं त्वं मुनीनामासातनां करोषि तेन तव भर्तुर्वियोगो न विविध्यतीति निशम्य
भयसहितं विषादं दधाना सा तूर्णमेव गवाङ्गान्दृत्तीर्य मुनेश्चरणयोर्नमस्कृत्यानुपयोगतो विहितं नि-

दत्ता- जापरधं क्षमयामास. मुनिनोक्तं हे महाबुद्धाव ! मम हृदये मनागपि क्रोधो नास्ति, मन्मुखादेत-
द्वाक्यं वृथैव निर्गतं तेन त्वं खेदं मा कुरु ? अथ नर्मदासुंदरी स्वकर्मणामेव दोषं ददती गृहे स-
वृत्ति ३४०

मागता. अथैकदा महेश्वरदत्तो व्यापारार्थं द्वीपांतरं प्रति प्रस्थितस्तदा मोहाकुलमानसया स्त्रिया न-
ष्टितं हे स्वामिन्नहमपि जवता सार्धमेव समागमिष्यामि, यतो जवद्वियोगं सोढुमहमशक्तैव. तस्या
अत्याग्रहं विज्ञाय सोऽपि तया सह प्रवहणारुढो द्वीपांतरं प्रति चक्षितोऽवगाहितश्च तेन नृयान् पं-
था. अथैकदा राज्ञौ प्रवहणमग्नये केनचित्पुरुषेण गायनं कर्तुं प्रारब्धं. तन्निशम्य नर्मदया भर्तुरग्रे
कथितं हे स्वामिन् योऽयं पुरुषो गायति, तस्य शब्दानुसारेणाहं जानामि यदयं पुरुषो श्यामवर्णः
स्थूलहस्तपादो दुर्बलदेहो मर्षां कितगुह्यस्थानो द्वाविंशतिवर्षमाणो विशालहृदयश्चास्ति. तत् श्रुत्वा
राज्ञौ चिंतितं नूनमियमसती वर्तते, नोचेदियमेतादृशी वार्ता कथं जानीयात् ? अथ प्रभाते तेन
स पुरुषो दृष्टः, पृष्टश्च तदा तत्सर्वमपि यथोक्तं मिलितं. अथ श्रेष्ठिना निजहृदयोद्भूतक्रोधानलम-
वसरेक्षणस्मना जाय स्थितं.

इतः कतिचिद्विवसानंतरं राज्ञसद्वीपमासाद्य नाविकैः कथितं भो लोका अहमव प्रवहणं स्थि-

रीकरोमि, अथं राक्षसद्वीपः समायातः, यः कोऽपि जलेर्धनादिग्रहणे च्छुर्नवेत्तेन ततः शीघ्रमेव ग्राह्य-
 मित्युक्त्वा तेन प्रवहणं स्थिरीकृतं. सर्वेऽपि लोकास्तत्र शनैः शनैरुत्तीर्य जलेर्धनादिसंचयं चक्रुः.
 अथ महेश्वरेणापि तथा नर्मदया सहोत्तीर्य चिंतितं किमहमेतां दुःशीलां जलधौ निधानीकरोमि
 वा विषं दत्त्वा यमकिंकरीत्वं प्रापयामीति विचारयन् स तथा सह कीदृमिषेण कंदलीकानने समा-
 गतः, सुप्तश्च कृणं कंदलीदलकोमलशय्यायां. अथ तत्र नर्मदासुंदरी आदोलितकंदलीदलांलिप्तिः
 सुरजिवनवातस्तूर्णे निद्रां प्राप्ता. एवं सुखसुप्तां तां तत्रैव विमुच्य महेश्वरदत्तस्तूर्णे ततः समुखाय र-
 ताकरतटमागत्य प्रवहणोपरि समारूढः, कथितं च तेन कपटकुटिलचेतसा नाविकां दिलोकानां पुरो
 यन्मम महिला राक्षसैर्महिता, अहं च कथमपि प्रपलाय्यगतोऽस्मि, निशाचरप्रकराश्च पृष्टे समा-
 गच्छंति, ततः दत्तस्तूर्णे प्रवहणं सज्जीकृत्य बाहयत? इति श्रुत्वा जयाकुलचेतसो नाविका हुतं त-
 तः पोतं बाह्यामासुः. अथ पोतस्थितेन महेश्वरेण चिंतितं सम्यज्जातं यद्व्यपगतलोकापवादं मयै-
 वा दुःशीला त्यक्ता. अथ पवनप्रेरितः पोतोऽयं यवनद्वीपे प्रासः, कियत्कालानंतरं स श्रेष्टी ततो ब-
 हुधनमुपाज्य निजगृहे समायातः, कथितं च तेन निजपरिवाराय राक्षसजङ्गणादि निजभार्यास्वरू-

पं, शुचं प्राप्तेन परिवारेण च तस्याः प्रेतकार्यादि-कृतं, महेश्वरश्चान्यां भार्या परिणीतवान्. अथ त-
 वं सुसोहिता नर्मदासुंदरी तत्र निजभर्तारमदृष्ट्वा हृदयारफोटं पूरकारं कुर्वती विविधविलापैर्वनवासि-
 जंतुनपि रोदयंती हा नाथ मामिहैकाकिनीं मुत्तवा त्वं कथमव्रज । इति पुनः पुनः प्रजटयंती नय-
 नाश्रुजलैर्वनवृक्षसंचयान् सिंचयंती वदनतो दीर्घोष्णनिःश्वासान्निष्कासयंतीतस्ततोऽहंती तदिनीपतेस्त-
 दमागता. परं तत्रापि प्रवहणमनालोभयं हृदयोद्भ्रतातिवहःखतो मूर्ध्ना प्राप्ता. सुरभिशीतलानिलतः
 पुनः सचेतनीयं नानाविद्यापमुखरीकृतकाननैषा चिंतयामासाद्यानन्यद्वाराया ममात्मघात एव श-
 रणं. पुनस्तया चिंतितं संसारसागरतरणैकयाज्ञयावनिभजिनगमे प्रतिषिद्धबालमरणकरणतो न म-
 मात्मनः कापि श्रेयोऽर्थप्राप्तिः, किं च न जानेऽहमत्र त्रार्त्ता कथमेकाकिनी त्यक्ता ? नूनं मया तदा
 या जैनमुनेराशातना कृता तन्मे दुष्कर्म जदयमागतमेव. इति विचार्य सा मृत्तिकात एकां श्रीजि-
 नप्रतिमां कृत्वा सर्वदा तत्र पूजयति वनफलादि च दत्तयति. इहं सा नमस्कारध्यानपरायणा स्व-
 कर्मनिंदनतपरा धर्मप्रज्ञावतो वनवासिकूरपाणिभिरनुपहृता निजसमयं गमयांचकार.

अथैकदा तस्याः पितृव्यो वीरदासाभिधानो बन्धुरकुलंप्रति गहनं जलेधनाद्यर्थं प्रवहणस्थस्तत्र

समागतस्तेन रत्नाकरोपकंठे ब्रमंती नर्मदासुंदरी वीक्ष्योपलक्षिता च. विस्मयमापन्नेन तेन पृष्ठं हे पुत्रि त्वमत्रैकाकिनी कथं समागतासि ? द्रष्टुक्ता सा नयनाभ्यामश्रुणि मुंचंती सकलमपि निजवृत्तांतमादितः कथयामास. अथ वीरदासस्तामाश्वास्य निजप्रवहणमध्यं समारोप्याग्रे चक्षितः, क्रमेण बब्रुरकुले समागत्य राज्ञश्च प्राभूतं दत्त्वा स सुखेन तत्र व्यापारे समुद्यतोऽन्रवत्, नर्मदासुंदर्यपि तत्र सुखेन तिष्ठति. अथ तस्यां नगर्यामेका हरिण्यन्निधाना रूपजितनिर्जरांगना वारांगना वसति, तस्यै संतुष्टेन राज्ञैवं वरो दत्तोऽस्ति यद्यः कोऽपि नूतनव्यापारी अत्र समागन्नेत स तस्यै वारांगना-यै दीनारसहस्रमर्पयेत्. अथ वीरदासं तत्रायातं श्रुत्वा तस्या वारांगनाया दासी तद्दीनारसहस्रं गृहीतुं तत्पार्श्वे समायाता. तत्र रूपलवण्यमादिर्जिनिखिलनगरनारीगर्वतिरस्कारिणीं नर्मदासुंदरीं विद्यो-क्य विस्मयमापन्ना गृहे समागत्य सा हरिणींप्रति कथयामास, हे स्वामिनि ! मयाह्य वीरदासगृहे निखिलनगरपुरुषवशीकरणैकलवण्यमा यैका प्रमदा विद्योकिता सा चेदस्माद्गृहे भवेत्तदा नूनं कल्पवल्क्ष्येव गृहांगणे प्रफुल्लिता ज्ञातव्या. द्रतो वीरदासो हरिण्यै दीनारसहस्रं समर्पयितुं तद्गृहे समागतः, हरिण्या च दीनारसहस्रं गृहीत्वा मिष्टवचनसत्कारादिभिस्तस्य मनो वशीकृत्य तत्पार्श्वेति-

नामांकितः मुद्रिकाधिगताः अथ वीरदासस्ततो निःसृत्य व्यापारार्थमन्येषां व्यापारिणां गृहे गतः, तदवसरं प्राप्य कपटपेठया हरिण्या दास्यै कथितं, त्वमेतन्मुद्रिकादिज्ञानं दर्शयित्वा तत्पितृव्याकार-
 णहृद्भना तां युवतीं ह्रुतमवानय ? अथ सैषा कपटपादवोपेता चेदपि नश्यैव कृत्वा नर्मदासुंदरीं त-
 ज्ञानयामासः वेद्यया च सा द्रुमिगृहे गुप्तीकृताः अथ निजस्थानं समागतेन वीरदासेन नर्मदाम-
 नालोक्ष्य व्याकुलोद्भूय नगरमध्ये सा गवषिताः परं तां निर्याप्यो दक्ष्मीमिव कुत्वाप्यलब्ध्वा स ह-
 रिणीगृहे समागतः, तेन तस्यै बहूधा पृष्टं परमनृतकखन्या तथा सत्यं न जल्पितं. द्रुमिदिवसानंतरं
 नर्मदागवेषणश्चांतः शोकाकुलमानसः स ततो निःसृत्य भृगुकंठपुरे समायातः. अथ तत्रैको जिन-
 दासादिधानः परोपकारैकदत्तः श्राद्धवर्गो वसति, तत्पुरतो द्वाः खितेन वीरदासेन निजसकलोऽपि वृ-
 त्तांतः कथितस्तदा तेनोक्तं हे बंधो त्वं खेदं मा कुरु ? अहं बुद्धिप्रयोगेण निश्चितं नर्मदां समान-
 पिष्यामीत्युक्त्वा दयार्द्रांतःकरणेन तेन क्रयाणुकैः प्रवहणानि पूरितानि, प्रस्थितश्च स बब्रुरकुलं प्र-
 ति. इतो वीरदासगमनानंतरं वारांगनाया सा नर्मदा द्रुमिगृहाद्वहिर्निष्कासिता, कथितं च तस्यै त्व-
 मथ वारांगनाचारमंगीकुरु ? भुङ्क्व च विप्रोगरक्षितानि विषयसुखानि ? नर्मदया तु तत्कथमपि नांगी-

कृतं, वेद्यया पंचशतकशाप्रहारैस्तान्नितापि सा स्वकीयशीलद्रुमं कर्तुं मनसापि नैवत्. द्रतो दैवयो-
गेन नर्मदाशीलमाहात्म्यतस्मद्दिने एव हरिणी मृता. तदा भीताभिरन्यानिस्तत्परिवारवेद्यानिः सा
नर्मदा गृहान्निष्कासिता. द्रतश्च राज्ञा तद्रूपादि श्रुत्वा तदानयनार्थं निजप्रधानपुरुषप्रेषणपूर्वकं सु-
खासनिका मुक्ता. अथ नर्मदा स्वशीलरक्षणार्थं बुद्धिमुपाज्य कृत्रिमप्रथिलत्वमंगीकृत्य सुखासनि-
कामवगणय्य तैः सार्धं चक्षिता, मार्गे च प्रथिलेवानेकविधानि कुतूहलानि कुर्वती पंक्तिरमेकं पद्व-
लं वीह्य तत्र पतित्वा शरीरे च कर्दमलेपं कृत्वा लोकानां पुरः कथयति, द्रो लोका यूयं पश्यताहं
मम शरीरे कस्तूरिकालेपं करोमि, किं च यः कोऽपि जनः समीपे समायाति तंप्रति सा कर्दममु-
ह्यलयति, हस्तान्यां च धूलिमुत्पाद्य स्वशिरसि निःक्षिपति, लोकांश्चैवं धूलिधूसरान् विदधाति. त-
तः प्रधानपुरुषे राज्ञोऽप्ये तस्या प्रथिलत्वं ज्ञापितं, राज्ञा मां त्रिकानाह्वय नानाप्रकारमंत्रतंत्रादिप्रयोगः
कारितस्तेन त्वेषा सविशेषं स्वकीयप्रथिलतां प्रकटीकृत्य धूलिपाषाणादीनक्षिपत. अथ तां प्रथिलां
ज्ञात्वा राज्ञापि सा त्यक्ता. अथ सा नागरमिन्नादिभिरपङ्कता निजप्रथिलतां प्रकटयन्ती नगरमभ्य-
परिभ्रमति. द्रतोऽसौ जिनदासश्चेष्टी प्रवहणयुतो बबभ्रुकुले समगत एव मिन्गणैः परिवेष्टितां जि-

नस्तवनान्युच्चारयंतीं द्रतस्ततः परिभ्रमंतीं श्रध्रिदां नर्मदां विलोकयामास. श्रेष्ठिना चिंतितं नूनमेवा
 श्रध्रिदा नास्ति. श्रेष्ठिना तस्यै प्रोक्तं हे पुत्रि त्वं मा. न्रयं कुरु ? इति श्रुत्वा नर्मद्या शिशवो भा-
 पयित्वा दूरं निष्कासिताः, तदा श्रेष्ठिना पृष्टं हे पुत्रि केयं तेऽवस्था ? तव पितृव्यवीरदासकथनतोऽ-
 हं भृगुकलनगरवास्तव्यो जिनदासनामा श्रेष्ठी ते शुद्ध्यर्थमेवात्रायातोऽस्मि. तत् श्रुत्वा हृष्टा नर्मदा
 निजोदंतकथनपूर्वकं ब्रूयाण हे तात मामस्मात्संकटाभिष्कासय ? जिनदासेनोक्तमथ त्वया राजमा-
 नं नगरनारीपानीयघटाः कर्करादिप्रयोगेण न्रंजनीयाः, अथ तत्केतपुरस्सरं तौ द्वावपि नगरमध्ये
 समागतौ, तत्र नर्मदा हास्यादिविविधकुतूहलानि कुर्वती नगरनारीशिरःस्थान् कूपोद्धृतजलभृतघटाव
 कर्करादिभिर्ब्रंज, गतश्च राजोज्ञे नगरजनकृतस्तपूत्कारः, राजोक्तमस्ति कोऽपीदृशो नरो य एतां
 पुरमध्याद्दहिर्निष्कासयेत्. वेद्यामरणतो भीतानां नागराणां मध्ये केनापि तत्कार्यं नांगीकृतं, तदा
 जिनदासेनागत्योक्तं स्वामिंश्चेत्तवाहा तर्हि द्वीपांतरगमनोत्सुकोऽहमेनां प्रवहणे समारोप्य द्वीपांतरे
 नयामि, राज्ञा तु हर्षेण नगरजनप्रियं तत्कार्यं तस्मै समर्पितं.

अथ जिनदासेन नृपाज्ञया लोकानां दर्शनाय बलात्कारेण तस्याश्चरणौ निगन्तौ, बद्ध्वा

च तस्या हस्तौ सा प्रवहणमध्ये मुक्ता, वाहितानि च प्रवहणानि, पथि तथा सर्वश्रथितानि ल्यन्वा-
 खानं कृत्वा जिनदासदत्तवस्त्रावृषणानि परिहिनानि. क्रमेण प्रवहणानि भुगुक्ते प्राप्तानि, मित्रिता
 च नर्मदा निजपितृव्याय, पितृव्योऽपि हृष्टः सन् जिनदासस्य महोपकारं मन्यमानस्तथा सह नर्म-
 दापुर्या समागतस्त्वां दृष्ट्वा सर्वमपि कुटुंबं प्रमुदितं, तथापि सर्वं निजविम्बनं कुटुम्बाग्रे प्रकटीकृतं.
 अथैकदा ज्ञानी मुनिरेकस्त्रव समायातस्तंप्रति वंदनार्थं सर्वे गताः, देशानांते नर्मदापित्रा पृष्टं हे
 जगवन् केन कर्मणा नर्मदा दुःखिनी जाता? मुनिनोक्तं सा पूर्वजन्वे नर्मदानद्याधिष्ठायिका देव्या-
 सीत, एकदा शीतादिपरीषहसहनार्थं साधुरेकस्त्रव समायातः, तं वीह्य मिथ्यात्वज्ञावेन तथा तस्यो-
 पसृग्गीः कृताः, परं साधुं निश्चलं ज्ञात्वा तं क्षामयित्वा सभ्यत्तवमंगीकृतं. ततश्च्युत्वेयं तव तनया न-
 र्मदासुंदरी जाता. जवांतरान्यासतस्त्रज्जोत्तिसमये तस्या मातुर्नर्मदानदीक्षानदोहदो जातः, साधूप-
 र्मकरणतस्तथा च डःखं प्राप्तं. इति श्रुत्वा नर्मद्या जातिस्मरणं प्राप्य दीक्षागृहीता, एकादशांगा-
 न्यधीत्य विविधतपसा शरीरशोषं विधायैकदा सा परिवारयुता चंद्रपुरीं समागता, महेश्वरदत्तोपाश्रये
 च स्थिता श्वश्रुश्वशुरभर्त्रादीनुपलब्धयं धर्मं श्रावयति, परं ते तां नोपलक्षयंति. अथैकदा तथा महा-

सत्या स्वरत्नकणदीनि व्याख्यातानि यत्स्वरश्रवणेनैवेहं पुरुषादीनां वर्णकारित्वमषवर्षादीनि ज्ञा-
येते. तत श्रुत्वा महेश्वरेण चितितं यद्येवंविधं वर्णनं शास्त्रमध्ये वर्तते, तदा नूनं मया सा निरप-
राधा प्रिया परित्यक्ता. इति चिंतकुलहृदयेन तेन पृष्ठं हे महासति उत्तंजानयुक्ता मयैका निर्दोषा
मम स्त्री परित्यक्ता साधु कीदृशी भविष्यति ? साध्योक्तं त्वं खेदं मा कुरु ? सैवैषाहं नर्मदासुंदर्य-
सीत्युक्त्वा प्रतीत्यर्थं तथा सर्वोऽपि संकेतितवृत्तांतः कश्चित्, अथ तामुपलक्ष्य महेश्वरेण कृपा या-
चिता, साध्योक्तं नैष तव दोषो मम कर्मणामेवायं दोषः, ततो महेश्वरऋषिदत्ते वैराग्यतो दीक्षां ज-
गृह्यतु, क्रमेण ते त्रयोऽप्यनशनं कृत्वा देवल्लोके गताः, नैवैकेन च मोक्षं गमिष्यंति ॥ इति श्री-
लकुलके नर्मदासुंदरीकथा ॥

गाथा—भद्रं कलावर्द्धे । दीसणरत्नमि रायचत्ताए ॥ जं सा सीलगुणेणं । छिन्नंगा पुण
नवा जाया ॥ ९ ॥ व्याख्या—कलावत्याः सत्या नृद्रं कल्याणमस्तु, रौद्रारण्यमध्ये राज्ञा त्याजि-
ता या सा स्वशीलगुणेन कृत्वा छिन्नंगा सती पुनर्नवा जाता. ॥ ९ ॥ तस्याः कथा चेहं—जंबू-
द्वीपे मंगलावतीविजये शंखपुरे नगरे द्रौवनामा राजा राज्यं करोति, अथैकदा विदेशागततन्नगर-

निवासिनां गच्छेत्पुत्रदत्तेन राज्ञोऽग्रे प्राप्तमानीय मुक्तं. कुशलोदंतपूर्वकं राज्ञा पृष्टं चेत्किमप्याश्च
र्थं विप्रोक्तिं भवेत्तदा कथय ? तेनोक्तं हे स्वामिन देवशालनगरे मयैकस्त्रियो महास्वरूपं दृष्टमि-
त्युक्त्वा तेन राज्ञोऽग्रे तत्प्रतिकृतिचित्रपटो मुक्तः, तद् दृष्ट्वा राज्ञोक्तं भो दत्त नूनमियं कापि देवी-
व दृश्यते मानुष्या इदं रूपं तु दुर्लभं. दत्तेनोक्तं स्वामिन्निव देवशालपुरे शितुर्विजयसेनराज्ञः श्री-
मतीराज्ञीकुट्टयुद्गवायाः कलावत्याः प्रतिकृतिरस्ति. तथा चैवं प्रतिज्ञा कृतास्ति यद्यः कोऽपि मम च-
तुःप्रश्नानामुत्तरं प्रदास्यति तस्यैवाहं पाणिग्रहणं करिष्यामि.

अथैकदा राज्ञा मांपतीत्यादिष्टं यदस्याः कलावत्या योग्यः कोऽपि राजकुमारो गवेषणीयः, त-
त् श्रुत्वाहं तस्याः प्रतिकृतिमादाय भवंतं च तद्योग्यं ज्ञात्वात्र समागतोऽस्मि. तत् श्रुत्वा मदनातुर-
मानसेन राज्ञोक्तं हे दत्त येन केनाप्युपायेन मच्चित्तधनचौरिकां तां दापय ? दत्तेनोक्तं हे राजन् !
युष्मद्भिः सरस्वती समाराधनीया, यथा तच्चतुःप्रश्नप्रत्युत्तरदानपूर्वकं सा ज्वतः सुखज्ञा ज्वेत्. तव
श्रुत्वा राजा ब्रह्मचर्यं पाठयन् सरस्वतीसमाराधनतत्परो जातः, सप्तमे दिने सरस्वत्या प्रत्यङ्गीभूयोक्तं
हे वत्स तव करस्पर्शनमात्रेणैव स्तनस्थपुतलिका तच्चतुःप्रश्नानामुत्तराणि दास्यतीत्युक्त्वा सा तिरो-

वृत्ता. अथ शंखराजा हृदयगततत्प्राप्त्यञ्जिलाषप्रेरितो दत्तसहितो देवशालपुरं प्रति प्रस्थितः, शंखरा-
 जानं तत्रागतं ज्ञात्वा विजयसेनराज्ञा महतामंत्रेण तस्य प्रवेशमहोत्सवः कृतः, अथ नृपतिकारि-
 तस्वयंवरमंडपे दानशालायां भोजनार्थिनो विप्रा इव कन्यार्थिनोऽनेके राजानो मिलिताः, अथ श्वे-
 तं वरोपशोभिता हृदयस्थितमुक्तमाला नानादंकरणादंक्रुतंगोपांगा हस्तन्यस्तवरमाला कलावती स्व-
 यंवरमंडपे विदग्धसखीयुता समायाता. अथ प्रतिहारी जगाद—नृपति सधला बोलजो । चार बो-
 ल सुविचार ॥ कवण देव गुरु तत्व कुण । सत्व कहो कुण सार ॥ १ ॥ तत्र श्रुत्वा केचिद्वाजा-
 नो हरिं केचिद्ब्रह्माणं केचिद्विष्णुं देवं कथयंति. गुरुतत्वसत्त्वादिस्वरूपवार्तामपि कोऽपि न जाना-
 ति. अथ शंखराज्ञा तत्प्रश्नोत्तरदानार्थं स्तंभन्यस्तशालान्रंजिकोपरि स्वहस्तो न्यस्तः, तदैव सा ज-
 ङिपता येन पुरुषेण मम मस्तकोपरि हस्तो विन्यस्तस्तस्य सत्पुरुषस्य महिम्नाहं प्रत्युत्तरं गृह्णामीत्यु-
 त्त्वा सोवाच—वीतराग देवो गुरु । पंचमहाव्रतधार ॥ दयाधर्म ए तत्व ने । सर्वेन्द्रियजय सार ॥
 ॥ १ ॥ इति स्वकीयचित्तकलापिकादंबिनीध्वनितुद्यं प्रश्नोत्तरध्वनिं श्रुत्वा मयूरीवामंदानंदसंदोहयु-
 ता कलावती ह्रुतं शंखराजकंठे वरमालां चिक्षेप. अथ तां सुमुहूर्ते परिणीय शंखराजा निजनगरं-

प्रति प्रस्थितः, महोत्सवपूर्वकं पुरीप्रवेशं विधाय कलावत्या सह विषयसुखं भुञ्जानोऽयं सुखेन राज्यं
पालयति. अथैकदा कलावत्या स्वाने कामकुंभं वीक्ष्य राज्ञे तद् द्वापितं, राज्ञोक्तं हे प्रिये सर्वशु-
चलङ्कणोपेतो राज्यनारधुरंधरस्ते मनोह्रः पुत्रो जनिष्यति. अथ कलावतीं सगर्भां विहाय विज-
यसेनराज्ञा सा निजप्रधानपुरुषान् संप्रेष्य स्वगृहे समाहूता. तैः प्रधानपुरुषैः सह कलावत्यर्थं तज्ज्ञा-
त्वा जयसेनेन मनोहरस्त्रोपेते द्वे भुजाभरणे प्रेषिते आस्तां. राज्ञ्या तु तदान्नृषणवस्त्राणि राज्ञोऽ-
दर्शयित्वैव पेटयां मुक्तानि. अथ तेषां प्रधानपुरुषाणां महताग्रहेणापि राज्ञा निजराज्ञी न प्रेषिता.
ततस्ते व्यावृद्ध्य निजनगरं प्रति गताः.

अथैकदा कलावती ते भुजाभरणे परिधाय हास्यविनोदं कुर्वती सखीनामग्रे कथयति, हे स-
ख्यः ! येन पुरुषेण ममैतान्यात्ररणवस्त्राणि मुक्तानि तेन सह ममात्यंतप्रीतिर्वर्तते, कदा स दिवसः
समायास्यति यदाहं तेन सह मिलित्वा ममात्मानममंदानंदसंदोहपरकाष्ठां प्रापयिष्यामीत्यादिमि-
श्रशब्दानुच्चारयंत्येषा प्रह्वन्नस्थितेन राज्ञा दृष्टा. तत् श्रुत्वा च क्रोधाध्मातचित्तो राजा विचारयामास
यदस्याः केनाप्यपरपुरुषेण सार्धमवर्णनीयस्नेहो वर्तते, यस्यैतान्युद्गारसन्निधानि वचनानि तस्या दुः-

शीलत्वं प्रकटीकुर्वति. अथास्याः परित्याग एव युक्त इति विचार्य तेन राज्ञौ मातंगीद्वयमाहुर्योक्तं युवान्यां कलावतीं रथे समारोप्य वनमध्ये नीत्वाजान्मृषणयुतं तस्या हस्तद्वयं च भेदयित्वा, तां च तत्रैव मुक्तवानागत्य तद्वस्तद्वयं मे समर्पणीयं. अथ ते मातंग्यौ तां रथाधिरूढां कृत्वाऽरथे समागत्य कथयामासतुः, हे मातर्न ज्ञायते यत्केन कारणेन राज्ञा त्वं परित्यक्तेत्युक्त्वा राज्ञा आदेशस्तस्यै ताभ्यां प्रोक्तः, तत्र श्रुत्वैषा विविधान् विलापान् करोति, इतस्तान्यां तस्या हस्तावलंकारयुता भेदयित्वा प्रस्थितं. अथ महावेदनाव्याकुलया तया तत्र पुत्ररत्नं प्रसूतं, परं कररहिता सा तस्य जलशुद्धिं कर्तुमप्यसमर्थासीत्. इतस्तस्याः शीलमाहात्म्यतस्तत्र जलबृष्टिर्जाता, नद्यां च जलपूरं समागतं. एवं मेघबृष्टयैव तत्पुत्रदेहशुद्धिर्जाता, ततस्तया किञ्चिदनुकूलं स्वदैवं विज्ञायोक्तं यदि मया विकरणशुद्ध्या शीलं पादितं भवेत्तदा मम करौ पुनः समागतां. तद्वदमेव गगनानङ्गाणामहमुमबृष्टिपूर्वकं तस्या अलंकारोपेतं करयुगलं स्थानस्थितं बभूव. अथैषा निजार्त्तकमादाय तटिन्यपरतटे संप्रामा. इतस्तत्र स्नानार्थमागत एको बृहत्स्नापसस्तां तथावस्थामचिरप्रसविनीं विज्ञाय दयार्द्रातिःकरणः कथयामास, हे मुन्निगे हे पुन्नि! एतदवस्थया त्वयाव वने स्थातुमयुक्तमतो. ममाश्रमे समागतेत्युक्त्वा

स तां स्वाश्रमे समानीतवान्. ततस्तां दुःखितामाश्वास्य तापसेन पृष्टं हे पुत्रि ! त्वं कस्य ज्ञार्थी ? क-
स्माच्चासन्नप्रसन्नित्यप्यरण्यमध्ये समागता ? तत श्रुत्वा कलावत्या स्वकीयः सकलोलोपि वृत्तांतस्तपसा-
य कथितः, कृपाद्बुद्ध्वा तापसेन सा पुनरप्याश्वास्य स्वाश्रमे रक्षिता. धर्मध्यानयुता सा तत्र सुतसहि-
ता निजसमयं गमयांचकार.

अथ मातंगीयुगलेनालंकारसहितं कलावतीकरयुगलं राज्ञोऽग्रे मुक्तं, राजा तदलंकारं यावद्
गृह्णाति तावच्चन्द्रयुजयसेनकुमारनामांकितं दृष्टं, ततः संव्रांतेन राज्ञा तस्याः सखी तद्विषये पृष्टा, तं
योक्तुं स्वामिन् देवक्रालनगरगतप्रधानपुरुषाणां हस्तेन राक्ष्या ब्रात्रा जयसेनेनाभूषणवस्त्रादीनि
निजजगिनीकृते प्रेषितान्यज्वन्, तत श्रुत्वा राज्ञा ते प्रधानपुरुषा आहूय पृष्टास्तदा तैस्तथैव यथा-
स्थितवृत्तांतो निवेदितः, तत श्रुत्वा राजा वज्राहत इव निश्चेतनीभूय भूमौ पपात. प्रधानादिभिः
शीतलानिलजलादिभिः सचेतनीकृतो नृपो विविधान् विद्यापान् कर्तुं प्रवृत्तः, विरहानलोलूढतांगार-
राशिभिस्तन्मुखकमलं भयानिं प्राप्तं. दुःखव्याकुलोऽसौ बहौ प्रवेष्टुं समुद्यतोऽवृत्त. तदा दत्तव्यव-
हारिणा समगल्य राज्ञे विज्ञप्तिः कृता, हे स्वामिन् सप्तदिवसावधि त्वं प्रतीक्षस्व यावद्दहं तत्र गत्वा

तस्याः शुद्धिं करिष्ये. इति राजानं प्रतिबोधय स तां गवेषयितुमरणमध्ये ब्रमणं चकार. इतरस्तेन सारद्विपकंठे कतिचित्तापसा दृष्टाः, तेन्यस्तेन पृष्ठं द्रो तापसा द्रवद्भिः किं काचिदेकाकिनी महि-
 लाव दृष्टा ? तैरुक्तं तव तथा सार्धं किं कार्यमस्ति ? ततस्तेन सर्वे वृत्तांतं कथयित्वोक्तं हे तापसा-
 स्तस्याः कलावत्या वियोगेन राजा निजदेहं त्यजति, ततो यदि सा चेत्समासाद्यते तर्हि जीवित-
 दानपुण्यं भवेत्. इति श्रुत्वा तैस्तुमितं नूनमयं राज्ञः प्रधानोऽस्तीति विचार्य तैर्दत्ताय पुत्रसहिता-
 सा कलावती दर्शिता. दत्तं दृष्ट्वा कलावत्या नयनान्यामश्रुधारा पतित्वा, ततोऽसौ तामाश्रास्य राज्ञो
 वृत्तांतं निवेदयामास, कथितं च पुनस्तेन हे द्रोगिनि कृतं कर्म विना युक्तं नैव प्रह्रीयते, तीर्थैक-
 रादिसत्पुरुषा अपि निजकर्मफलानि भुक्तवैवाधिगतानंतसौख्यात्मकमोक्षराजो द्रवंति. अथ त्वं नि-
 जवदनेन्दुदर्शनतो विरहवन्वाग्निदग्धं नृपहृदयानंदमहोदधिं चपलमुद्धमितं कुरु ? अन्यथा नृपो नृ-
 नमग्नौ प्रविश्यात्मघातं करिष्यति, अथ कलावती तापसानापृच्छ्य दत्तेन सह रथास्थिता चंचाल, तू-
 र्णं च निजनगरपरिसरे प्राप्ता, राजापि तामागतां श्रुत्वा नयनान्यामश्रुणि मुंचन् हुतं सन्मुखमग-
 तः, निजापराधं च क्षामयित्वा महोत्सवपूर्वकं पुत्रसहितायास्तस्या नगरप्रवेशमक्रयत्, ततोऽगजन्म-

नोऽपि तेन स्वप्नानुसारेण पूर्णकलश इति नाम दत्तं. अथैकदा कलावत्या राज्ञे पृष्ठं हे भ्यामिनः! केनापराधेन हं वनमध्ये त्यक्ता कृता च छिन्नहस्ता? तदा लज्जितेन राज्ञा प्रोक्तं हे नन्दे त्वं तु सर्वथैव गतकलङ्कासि, मया तु किञ्चित्पूर्वदुष्कर्मनानुसारेण यत्त्वयि अनाचरणं विहितं तन्मातंगैरपि न क्रियते, इति कथयित्वा तेन सर्वोऽप्युदन्तः कथितः.

इतस्तत्रैको ज्ञानी मुनिः समायातः, राजा कलावत्या सह मुनिं नन्तु समागतः, मुनिना देशना दत्ता, ततः श्रवणानन्तरं राज्ञा मस्तर्केजलिं कृत्वा पृष्ठं हे जगवन्नयया कलावत्या किमेतत्कर्मोपाजितं येन मया निष्कलङ्कापि सा छिन्नहस्ता विहिता. मुनिस्त्वाच हे राजन्! श्रीमहाविदेहे माहेन्द्रपुरनगरे विभ्रमाग्निधराज्ञो लीलावत्यभिधमार्थाकुक्षिसमुद्भवा सुलोचनाहया पुत्री बन्धव, क्रमेणैषा यौवनं प्राप्यैकदा नृपोत्संगपङ्कजे हंसलीलायितं दधौ. तदैकेन केनचित्पुरुषेणैकः शुको राज्ञे प्राप्तः तीव्रतः, पठितोऽसौ शुको राज्ञे मधुरवचनैरश्रीवार्दं ददौ. तुष्टेन राज्ञा स शुको निजपुत्र्यै समर्पितः, राजकुमारी तं शुकं सुवर्णपञ्जरे निक्षिप्य तस्मै नक्षत्राकृतं दाडिमद्राक्षादि ददाति. अथ क्रमेण तस्य शुक्रस्योपरि तस्यात्यन्तपीतिः संजाता, क्षणवारमपि सा तस्य विरहं न सहते. एकदा सा सु-

लोचना निजानंदमहोदधींछुट्यं तं शुक्रं कनकपंजरगतं हस्ते गृहीत्वा क्रीनोद्याने सीमंथरस्वामि-
 प्रासादे गत्वा प्रभुं नमस्कृत्यानेकरसिककाव्यैः स्तुतिं कर्तुं लग्ना. तदा राजकुमारीहस्तस्यसुवर्णपंजर-
 गतः शुकोऽपि तां प्रभुप्रतिमां दृष्ट्वा चिंतयामास मया त्वेवंविधा प्रतिमा नूनं कापि दृष्टास्ति. इति
 चिंतयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं. तेन स निजपूर्वभवं चिंतयितुं लग्नो यथा मया पूर्वभवे
 चारित्रं प्राप्य शास्त्राण्यधीत्यापि वस्त्रपुस्तकपाठादिमूर्त्येया चारित्रं विराध्य निजज्ञानं वृद्ध्या निर्गमितं.
 ततः कालं कृत्वाहमव वने शुकोऽन्नवं. अथ मयाद्यप्रभृति सर्वदा प्रभुमेनं प्रणम्यैव लोचनं कर्तव्यं.
 मित्यन्निग्रहस्तेन गृहीतः, अथ सुलोचना शुक्रसहिता पुनः स्वगृहे समायाता, द्वितीयदिने सुलो-
 चनया यदा स शुको हेमपंजराद्वहिर्निष्कास्य स्वहस्ते गृहीतस्तदा ' नमो अरिहंताणं ' इत्युच्चरन्
 समुद्ध्रिय तत्र प्रासादे गत्वा प्रभुप्रतिमां प्रणम्य बहिरगत्य स वनफलाणि जकृपितुं लग्नः, सुलोचना
 तत्र शुक्रविरहातुरा चंद्रविना चकोरीव विविधान् विद्यापांश्चकार.

एवं रुदनपरां तां ज्ञात्वा पदातयः शुक्रानयनार्थं धावितास्तैश्च तत्राग्निरुशाखायां शुक्रं विद्वो-
 क्य गृहीत्वा चपलं कुमारिकपै समर्पितः, सुलोचनया क्रोधेनैतस्य गतिर्नागकृते पार्श्वतो द्वावपि

पद्मौ वेदितौ स्वर्णपञ्जरे च स निदिशतः, अथ तत्रस्थेन तेन चितितं विनास्तु मांप्रति यन्मया पूर्व-
 ज्ञवे चारित्रं विराढं तेनात्र ज्ञवे मम पारवश्यं संप्राप्तं. अथ गृहीतनिजाभिग्रहपाटनबन्धारोऽयं
 जिनदर्शनवंचित आहारं परित्यज्यानशनं गृहीत्वा सौधर्मे देवल्लोके देवो जातः. सुलोचनापि शु-
 कशोकविरहातुराऽनशनं प्रतिपद्य सौधर्मदेवल्लोके शुक्रदेवप्रिया जाता. ततश्च्युत्वा हे राजन स शु-
 कजीवस्त्वं जातः, सुलोचनाजीवस्तु कलावती जाता. एवं भवतंरेऽनया यत् शुक्रपद्मद्वयं वेदितं ते-
 न कर्मोदयेन त्वयैतस्या हस्तौ वेदितौ. एतत् श्रुत्वा नृपराज्ञयोर्जातिस्मरणं समुत्पन्नं, स्वपूर्वजनान्
 विद्वोष्य वैराग्येण ताव्यां चारित्रमंगीकृतं, ततः कालं कृत्वा तौ देवौ जातौ, कालांतरे मोक्षे च
 गमिष्यतः ॥ इति शीलकुलके कलावतीकथा ॥

गाथा—शीलवर्द्धे सूलं । सक्रद्धं सक्रोधि वञ्चितं नेयं ॥ रायनिजता पुरिसा । चञ्जरोवि प-
 वंचिष्या जीए ॥ ३० ॥ व्याख्या—शीलवत्याः शीलंप्रति शक्रोऽपीन्द्रोऽपि वर्णयितुं न समर्थो ज्ञव-
 ति, यतः शीलगुणा अनेताः, इन्द्रस्य च मतिः स्वल्पा, यया शीलवत्या राज्ञा नियुक्ताश्चत्वारोऽपि
 जनाः प्रवंचिताः संकटमध्ये निदिशतः, अर्थाच्चतुर्निर्धूर्तजनैरिति प्रतिज्ञा कृता यद्वयं शीलवतीं दुः-

जयिष्यामस्तान धूर्त्तान् सा वंचयामास, स्वशीलमपि च तथा रक्षितं ॥ १० ॥ शीलवतीकथां चे-
 हं—अ्यानंदपुरेऽरिदमनाख्यो राजा राज्यं करोति, तत्र मणिमणिमयमुक्ताफलादिनिजद्रव्यसमूह-
 तो रत्नाकरं केवलं मकराकरमेव मन्यमानो रत्नाकराख्यो राजमान्यः श्रेष्ठी परिवसति. तस्य श्रीना-
 म्नी जिनधर्मपरायणा भार्यासीत्. तथा पुत्राभावतोऽजितबलाख्या देवी समाराधिता. ज्ञान्ययोगेनैकं
 पुत्रत्वं लब्ध्वा तस्य तयाजितसेनेति नाम दत्तं. अथानुक्रमेण सोऽजितसेनो बाढ्यभावमपाकृत्य
 महिमाहृदयकलापिवनगर्जतुल्यां यौवनावस्थां प्राप्तः. अथैकदा तस्य रत्नाकरस्य कोऽपि सेवको मं-
 गलावतीनगर्यां गतोऽद्भुतं, तत्र तेन जिनदत्तश्रेष्ठिनो गृहे कन्यकैका रूपादिगुणगणैर्दासीकृतामरां-
 गना दृष्टा. अथ तेन पृष्टो जिनदत्तोऽब्रुवत् यदि कोऽप्यस्यास्तुव्यरूपादिगुणोपेतो दासस्तिकला-
 निपुणो वरो भिलिष्यति तदा तेन सार्धमहमेतस्या मे कन्यायाः पाणिग्रहणं कारयिष्यामि. तत्र
 श्रुत्वा तेन सेवकेनोक्तं मम श्रेष्ठिरत्नाकरस्यैकोऽजितसेनाग्निधः कलाकलापनिपुणः पुत्रोऽस्ति. तत्र
 श्रुत्वा हृष्टेन श्रेष्ठिना स्वपुत्रीसंबंधकरणार्थं निजपुत्रो जिनशेखराग्निधस्तेन सार्धं तत्र प्रेषितस्तेन त-
 वागत्य रत्नाकराय सर्वां वार्तां निरूपिता. पाणिग्रहणं च मेक्षितं. ततो रत्नाकरो निजपरिवारयुतो

मंगलावत्यामागतः, महोत्सवपूर्वकं जिनदत्तेन निजपुत्रीशीलवत्यजितसेनेन सह परिणयिता, ततः पुत्रवध्वादिपरिवारपरिवृतो रत्नाकरः पुनः स्वनगरे समायातः, तत्राजितसेनः शीलवत्या सह विषय-सुखानि भुञ्जानः सुखेन तिष्ठति.

अथैकदा राज्ञौ सुखसुप्त्या तया नदीमध्ये कटिजागवरुत्तपंचकं मृतकं यातीति वदंत्याः श्रु-गाद्याः शब्दः श्रुतस्ततः शीलवती हुतं समुहायार्धरात्रौ मस्तके घटं धृत्वा नदीं प्रति चलिता. जा-गरमाणेन श्वशुरेणार्धरात्रावपि तां बहिर्गन्तौ विदोक्थ्य चिंतितं नूनमेव हुःशीला वर्तते. शीलव-ती तु नदीतीरे समागत्य मृतकं च जलमध्यान्निष्कास्य तस्य कटीतटाद्रत्नानि गृहीत्वा तन्मृतकं श्रु-गाद्यैः जङ्गलाय समर्पितं, ततस्तूर्णं गृहे समागत्य निजशय्यायां प्रसुप्ता, प्रजाते श्वशुरेण पुत्रादी-नां तद् वृत्तान्तं निरूप्यैकः कूटखो लोखितो यल्लीलवतीपिता शीलवतीं निजपार्श्वे कस्मैचिद्विलं-बितप्रयोजनाय समाह्वयतीति. तद्धोदत्तं शीलवत्यै द्वापयित्वा श्वशुरस्तामादाय प्रस्थितः, चतुरशी-लवत्या श्वशुरादीनां मुखाकृतितरतेषां तत्कपटपाठवं निजहृदयगोचरीकृतं. अथ पथि गन्तौ तौ वि-श्रामार्थं कस्यचित्तरोग्द्वयायां प्रसुप्तौ, श्वशुरस्तु तस्याश्चेष्टाविदोक्तायां कृत्रिमनिद्रायुतो जागरमा-

एः प्रसुप्तः. इत एकः काको निकटस्थकरीरवृत्तिस्थितो जटपति यदत्र वृद्धमुष्ट्रे दृढादङ्गमिति द्रव्यमस्ति, तत्र श्रुत्वा शीलवत्योक्तं हे काक प्रथमं भृगाव्युत्पन्ना मे भर्तुविरहोऽज्ज्वल, अथुना त्वमप्युत्त्वा किं-मातापित्रोरपि वियोगं कारयिष्यसि? तत्र श्रुत्वाश्चर्यं प्राप्तं श्रेष्ठिनां हुतमुत्पाय पृष्ठं भो वधु त्वं केन सार्धं वार्तालापं करोषि? तयोक्तमहं तु स्वभावेनैव जटपामि. गाढग्रहेण पृष्टया तथा तद्द्रव्यवृत्तांतः श्वशुराय निवेदितस्ततो हृष्टेन श्वशुरेण तत्र खनित्वा तत्सर्वं धनं निष्कसितं. अथ श्वशुरेणोक्तमथेत आवां निजगृहे एव गमिष्यावः, शीलवत्योक्तमथ मम पितृश्रीमं निकटमस्ति, तत्स्त्व गत्वैवावां पुनर्निजनगरं प्रति गमिष्यावः, श्वशुरेणोक्तमथ पश्चादेव तत्र गमनवांती. इत्युत्त्वा श्वशुरस्तथा सार्धं पश्चाद्वलितो मार्गं च तेन तदा रात्रौ गमनकारणं पृष्ट्वा शीलवती यथास्थितं पंचरत्नपात्रिस्वरूपं जगौ. तेनात्यंतहृष्टेन श्वशुरेण गृहे समागत्य पुत्रादिपरिवाराय तस्याः सकलवृत्तांतं निरूप्य कथितमिदं वधूनुनं साक्षादङ्गीरिवास्मद्गृहेऽस्ति. क्रमेण स रत्नाकरश्रेष्ठी श्रावकधर्मं प्रपाद्य संवृतिं गतः. अष्टैकदा राज्ञाजितसेनमाहूय तस्मै मंत्रिपदवीं दत्ता. एकदा नृपो निजसैन्ययुतः परदेशगमनोत्सुको बभूव, कथितं च तेनाजितसेनाय यत्त्रयपि मया सार्धं परदेशे समागतव्यमिति.

अथाजितसेनेन गृहमागत्य शीलवत्यै तद्वदंतकश्चनपूर्वकमुक्तं हे प्रियेऽयुना ते शीलखंडनचिंता म-
म जायते. तदा शीलवत्योक्तं हे स्वामिन् त्वं चिंतां मा कुरु ? एतां मम पुष्पमालां निजकंठे स्था-
पयित्वा यूयं व्रजत ? यदि सा भ्यानि प्राप्नुयात्तदा त्वया मम शीलन्नंगो ज्ञातव्यो नो चेदहमखं-
न्तितशीला ज्ञातव्यः. अथ तां मालां कंठे निधाय स नृपेण सह प्रस्थितः क्रमेण च ससैन्यो नृ-
पो वृद्धादिरहितायां महादव्यां प्राप्तः, अथाजितसेनकंठे तामभ्यानां पुष्पमालां दृष्ट्वा नृपेण पृष्टं. हे
मंजिन्नस्यामदव्यां पुष्पफलादिरहितायां कुत द्रव्यमभ्याना पुष्पमाला त्वया लब्धा ? तदाजितसेनेन
स्वकीयसकलोदंतपूर्वकं निजललनाया अखंडितशीलत्वयुक्तं महासतीत्वं प्रकटीकृतं. तत् श्रुत्वा वि-
स्मितेन राज्ञा तत्परीक्षार्थं प्रब्रह्मव्रत्या कामांकुरलजितांगरतिकेदयशोकाग्निधानाश्चत्वारो विदपुरुषाः
सकलवृत्तांतकश्चनपुरस्सरं शीलवत्याः पार्श्वे मुक्ताः, तेऽपि तस्याः शीलखंडनकृते प्रतिज्ञां कृत्वा तत-
श्चलितः, नगरमध्ये समागत्य तैः शीलवत्या गृहनिकटे गृहमेकं गृहीत्वा निवासः कृतः, तत्र ते
कामोन्मादजनकान्मृत्युगायनादिहावनावान् कुर्वन्ति, तत्र श्रुत्वापि शीलवती बधिरेव तानुपेक्षते.
अथैकदा कामांकुरेण द्रोणादिप्रार्थनार्थं शीलवतीपार्श्वे दूती मुक्ता, तया तत्र गत्वा शीलवत्यै तद्वा-

तां कथिता, शीलवत्या तु सा निर्भर्त्स्य गृहान्निकासिता. एवं शेषत्रयेणापि पृथक्पृथक् तथैव कृतं, परं शीलवती न चलिता. अथ शीलवत्या चित्तिं नूनं सा पुष्पमाद्या राज्ञा दृष्टास्ति, तेन चैर्ध्या मम शीलभंगायैते पुरुषाः प्रेषिताः संति. ततोऽथ मया निजचातुर्येण स्वशीलरक्षणपूर्वकं तेऽप्योऽपि तेषां दुःशीलत्वफलं प्रदर्शनीयमिति विचिंत्य यदा सा दूती पुनरपि तैः प्रेरिता तस्याः समीपे समागता तदा शीलवत्योक्तमेतत्कार्यं द्रव्यं विना न भवेदतस्तैः प्रत्येकैरेकैकलक्ष्मीनारानयनपूर्वकं राज्ञो मम गृहे क्रमेणैकद्वित्रिचतुःप्रहरेषु समागतव्यं. परं तेषु परस्परं केनापि कस्यचिदप्येषा वार्ता नैव प्रकाशनीया, इत्यादिष्टा दूती हुतं तत्रागत्य तेन्यः पृथक्पृथक् तद्वृत्तांतं कथयामास, तत् श्रुत्वा तेऽपि हृष्टा राज्ञि प्रतीक्षमाणाः दूतीवचनतः परस्परमजल्पन्तः स्थिताः, इतः शीलवत्या गृहे पूर्वं वर्षाजलसंभ्रहार्थं निर्माणितैका जलरहिता कूपिका कपाटरहिता कृता, तस्योपरि च युक्त्या कपटशय्या कृता. अथ प्रथमप्रहरे कामांकुरितडुर्बुद्धियुतः कामांकुरो लक्ष्मिकदीनारसहितस्तत्रागतः, शीलवतीकृतसत्कारतः स्वात्मानं धन्यं मन्यमानो यावत् स शय्योपरि निषीदति तावदेव तत्रांगोपांगः कूपिकांतः पतितः. एवं ते त्रयोऽपि सुहृदः क्रमेण परस्परविरहदुःखं सोढुमशक्नुवंत इव

मित्रित्वैव कृपिकांतः स्थिताः. अथ सा तेषां सर्वदा स्वल्पमेव धान्यं दत्तकवद्धमुत्पात्रे निक्षिप्य ददाति. अथ कतिचिद्विवसानंतरं राजा सर्वान् वैरिणो जित्वाऽजितसेनसहितो निजनगरे समायातः, तेषां चतुःपुरुषाणां शुद्धिं च कृतवान्, परं केनापि तत्प्रवृत्तिर्न कथिता. अथ शीलवत्याऽजितसेनाय सर्वोऽप्युदंतः कथितो दर्शितं च तच्चतुर्दक्षमितं धनं. अथ नारकवद्धः स्वमनुजवंतस्ते चत्वारः पुरुषाऽजितसेनं प्रति कथयामासुर्हं सत्पुरुष त्वमस्मान्निष्कासय ? शीलवत्योक्तं यदि महत्कं करिष्यथ तर्हि शुष्मानहं निष्कासयिष्यामि, तैरपि तदंगीकृतं.

अथ शीलवत्या विविधपक्वानानि निषाद्य तेषां करंनका भुताः, रक्षिताश्च प्रलभं नृमिगृहे. ततः शीलवत्याः कथनतोऽजितसेनेन राजा नृोजनयाहूतः, नृपोऽपि तवागत्य कामपि नृोजनसामग्रीमदृष्ट्वा विस्मयं प्राप्तः, द्रुतः शीलवत्या राज्ञोऽग्रे स्वर्णस्थालिका मुक्ताः, पश्चात्तयोक्तं भो यद्वाः पक्वानानि समानयत ? तत्कालमेव तैश्चतुर्भिः पक्वानभुतवंशभाजनानि नृमिगृहत ऊर्ध्वीकृतानि. तस्मात्पक्वानानि समादाय तथा राज्ञे परिवेषितानि. अथ तद्वीक्ष्य विस्मयमापन्नो राजा चिंतयति नूनमस्या गृहे देवाः पक्वानादि पूरयंति. भोजनानंतरं राज्ञा तद्गृहमजितसेनानमार्गितं. शीलवत्यो-

तीं कथिता, शीलवत्या तु सा निर्भर्त्स्य गृहान्निष्कासिता. एवं शेषत्रयेणापि पृथक्पृथक् तथैव कृतं, परं शीलवती न चक्षिता. अथ शीलवत्या चित्तिं नूनं सा पुष्पमात्रा राज्ञा दृष्टास्ति, तेन चेष्टया मम शीलभंगायेते पुरुषाः प्रेषिताः संति. ततोऽथ मया निजचातुर्येण स्वशीलरक्षणपूर्वकं तेभ्योऽपि तेषां दुःशीलत्वफलं प्रदर्शनीयमिति विचिंत्य यदा सा दूती पुनरपि तैः प्रेरिता तस्याः समीपे समागता तदा शीलवत्योक्तमेतत्कार्यं द्रव्यं विना न भवेदतस्तैः प्रत्येकैरेकैकलक्ष्मीनाराज्यं नपूर्वकं राज्ञो मम गृहे क्रमेणैकद्विवचतुःप्रहरेषु समागतव्यं. परं तेषु परस्परं केनापि कस्यचिदप्येषा वार्ता नैव प्रकाशनीया, इत्यादिष्टा दूती झुतं तबागत्य तेभ्यः पृथक्पृथक् तद्वृत्तांतं कथयामास, तत् श्रुत्वा तेऽपि हृष्टा राज्ञि प्रतीक्षमाणाः दूतीवचनतः परस्परमजडपंतः स्थिताः, इतः शीलवत्या गृहे पूर्वं वर्षाजलसंग्रहार्थं निर्मापितैका जलरहिता कूपिका कपाटरहिता कृता, तस्योपरि च युक्त्या कपटशय्या कृता. अथ प्रथमप्रहरे कामाङ्कुरितडुर्बुद्धियुतः कामाङ्कुरो लक्ष्मिकदीनारसहितस्त्रागतः, शीलवतीकृतसत्कारतः स्वात्मानं धन्यं मन्यमानो यावत् स शय्योपरि निषीदति तावदेव त्र्यंशोपांगः कूपिकांतः पतितः. एवं ते त्रयोऽपि सुहृदः क्रमेण परस्परविरहडुःखं सोढुमशक्नुवंत द्वे

देवलोके देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा तस्याः प्रवृत्तीबोध्यमजितसेनो जातः, सा चैयं शीलवती जाता, पंचमीतपःप्रज्ञावतस्तस्याः निर्मला बुद्धिरजवत्, पूर्वजबान्यासेन तया निर्मलं शीलं पावितं, ततश्च्युत्वा तान्यां दान्यामपि जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्यतो दीक्षा गृहीता, शुद्धचारित्रं प्रपाद्य पंचमे देवलोके तौ देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा मनुष्यत्वमासाद्य तौ मोक्षं गमिष्यतः ॥ इति शीलकुलके शीलवतीकथा ॥

गाथा—सिखिध्रमाणपटुणा । सुधम्मलायुति जीए पठविज ॥ सा जयज जए सुजसा । सा-
रयससिविमलसीलगुणा ॥ ११ ॥ व्याख्या—श्रीवर्धमानप्रद्युणा धर्मलान् इति यस्याः प्रति श्राव-
कांबडेन सार्धं कथापितः, सा सुजसा जगति जयतु, सा कीदृशी ? शरत्कालस्य यः शशी चंद्रस्त-
द्वन्निर्मलाः शीलादिगुणा यस्याः ॥ ११ ॥ तस्याः कथा चेहं—राजगृहनगरे श्रेणिकाभिधो राजा-
स्ति, तत्रैको नागनामा कृत्रियो वसति, स महाशरौ जिनधर्ममर्हद्वासीत्. तस्य शीलादिगुण-
णोपेता सुजसादिधा भार्या बभूव. सा संतानरहितत्वात् सर्वदा स्वचित्ते स्वेदमवहत्. अथैकदा तां
खिन्नां विद्वायः प्रज्वाल्य कथितं हे प्रिये ! त्वया कश्चिदेव आराध्यः, सुजसयोक्तं हे स्वामिनः मिथ्या-

कं हे राजन् तान यद्दानेवाहं जगद्भ्यः समर्पयिष्यामि. ततस्तथा करंडकेषु निक्षिप्तास्ते चत्वारोऽपि पुरुषा नृपाय समर्पिताः, राजापि करंडकस्थांस्तान् रथे संस्थाप्य निजगृहे समायातः. अथ तेन तेभ्यो यक्षेभ्यः पक्वान्नादिप्राप्त्याजया रसवतीकृते सूदा निषिद्धाः, रोजनसमये राज्ञा करंडकस्थेभ्यः पक्वान्नादि मार्गितं, तदा तेभ्यो दीनस्वरो निर्गतो यद्वयं कृतो दक्षः? एवं तेभ्यो मनुष्यकृतं दीनस्वरं श्रुत्वा विस्मितेन राज्ञा ते करंडकाः समुद्रधाटितास्तदा तेभ्यो विकराजस्था दुर्बलशरीरिणः परिहितजीर्णवस्त्रप्रायाः प्रता द्ध्व ते कामांकुराद्याः प्रकटीभूताः, राज्ञा पृष्टास्ते सर्वमप्युदंतमुत्तवा शीलवत्याः प्रशंसां चक्रुः, ततः श्रुत्वा राजा शीलवतीमाकार्य निजापराधं कामयामास. दत्तस्तत्र ज्ञानिशुभवः समानताः, राजादयः सर्वेऽपि तस्मै वंदितुं गताः, देशान्ते राज्ञा गुरुभ्यः पृष्टं हे जगवन् केन गुणेन धर्मेण वा शीलवती बुद्धिनिपुणा जाता? ज्ञानिनोक्तं पूर्वभवे कुशलपुरे कश्चिदेको दरिद्री बन्धव, तस्य दुर्गिह्लास्या नार्था, एकदा तथा महासाध्यै पृष्टं हे जगवति वयमाजन्म दरिद्रीणः स्मः, ततोऽस्मान् दुःखात्समुद्धर? साध्योक्तं महाजुनावे पुण्यं कुरु? परपुरुषनिषेधं गृहाण? पुनः पंचमीतपश्च कुरु? दुर्गिलया तत्सर्वमप्यंगीकृतं. ततस्तौ दंपती शुद्धश्राद्धधर्मे पात्रयित्वा सौधर्मे

देवलोके देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा तस्या जर्तुजीवोऽयमजितसेनो जातः, सा चैयं शीलवती जाता, पंचमीतपःप्रज्ञावतस्तस्या निर्मला बुद्धिरनवत, पूर्वजबान्यासेन तथा निर्मलं शीलं पावितं, ततश्च्युत्वा तान्यां दान्यामपि जातिस्मरणं प्राप्य वैराग्यतो दीक्षा गृहीता, शूद्रचारित्रं प्रपाद्य पंचमे देवलोके तौ देवौ जातौ, ततश्च्युत्वा मनुष्यत्वमासाद्य तौ मोक्षं गमिष्यतः ॥ इति शीलकुलके शीलवतीकथा ॥

गाथा—सिरिधरमाणपहुणा । सुधमलाद्युति जीए पठविज ॥ सा जयज जए सुजसा । सा-
रयससि विमलसीलगुणा ॥ ११ ॥ व्याख्या—श्रीवर्धमानप्रद्युणा धर्मलान इति यस्याः प्रति श्राव-
कांबदेन सार्धं कथापितः, सा सुजसा जगति जयतु, सा कीदृशी ? शरत्कालस्य यः शशी चंद्रस्त-
द्वन्निरमलाः शीलादिगुणा यस्याः ॥ ११ ॥ तस्याः कथा चेहं—राजगृहनगरे श्रेणिकाभिधो राजा-
स्ति, तत्रैको नागनामा कृत्रियो वसति, स महाशूरो जिनधर्ममर्हज्ञश्चासीत्। तस्य शीलादिगुण-
णोपेता सुजसानिधा भार्या बभूव। सा संतानरहितत्वात् सर्वदा स्वचित्ते खेदमवहत्। अथैकदा तां
स्विनां विज्ञाय जर्जा कथितं हे प्रिये ! त्वया कश्चिदेव अपराधः, सुजसयोक्तं हे स्वामिन् मिथ्या-

विदेवाराधनेन श्रेयोऽजिजाषा निष्कलैव, अतोऽहं श्रीवीतरागशुक्लजनपूर्वकं शुद्धसम्पत्त्यमाराधयि-
 श्यामीत्युक्त्वा सा श्रीजिनधर्मसमाराधनैक्यापारा जाता. इतः सौधर्मैरेण निजसभायां सम्पत्त्यवा-
 राधने सुलसायाः प्रशंसा कृता, तदसहमानः कश्चिन्मिथ्याविदेवो ग्लानसाधो रूपं विधाय सुल-
 सागृहे समागतः, सुलसया वंदित्वागमनकारणं पृष्टेन तेनोक्तं तव गृहे लक्ष्म्याकलैलं वर्तते तन्मे
 रोगापनयनकृते देहि? तत्र श्रुत्वा स्वं धन्यं मन्यमाना सुलसा तत्तैलकुंपिकामपवरकादानयामास.
 इतः सा कुंपिका देवकृतमायातः पतित्वा भग्ना, एवं कुंपिकावयं ज्ञप्तं तैलं सर्वं च नष्टं, तथापि त-
 स्या मनसि तडानितो मनागपि खेदो न बभूव, प्रत्युत तया चित्तितं ममाभाग्यवशादेतत्साधारुप-
 योगे नायातं. देवेन ज्ञानबलात्तच्चित्तं निश्चलं विज्ञाय प्रकटीभूय तत्तैलज्ञानानि सज्जीकृत्य तै-
 लसंभृतानि कृतानि, तस्या मस्तकोपरि च पुष्पवृष्टिः कृता, ततस्तेन सौधर्मैरुद्धततत्प्रशंसादिसर्ववृत्तां-
 तं कथयित्वा स्थापराधं च कामयित्वोक्तं हे सुलसे त्वं वरं मार्गय? तदा सुलसया संततिमार्गिता,
 तुष्टेन देवेन तस्यै दानिश्चिदुक्तिकाः प्रदत्ताः, कश्चित् च पुनरपि कार्यावसरे मम स्मरणं कर्तव्यमि-
 त्युक्त्वा सोऽदृश्यीभूतः, अथ सुलसया विचारितं दानिश्चिदुक्तिकाः सामायिकादिधर्मक्रियाया अं-

तरायो न विष्यतीति विचार्य द्वात्रिंशद्वक्षणेपे तैकस्यैव पुत्रस्याशंसया तथा सर्वा अपि गुटिकाश्रु-
णीकृत्य भक्षिताः।

अथ समकालमेव द्वात्रिंशत्पुत्रगर्भोत्पत्तितः पीड्यमानया तया स देवः संस्मृतस्तदा देवेन
तत्पीडोपशमनकरणपूर्वकं कथितं हे सुलसे त्वयैतस्मिन्वीनं न कृतं, एकनाडोत्पत्तितस्ते सर्वेऽपि
स्वल्पायुष्का न विष्यतीत्युक्त्वा देवः स्वस्थानं गतः, अथानुक्रमेण तथा द्वात्रिंशत्पुत्राः प्रभूता यौवनं
च प्राप्यातिबलवन्तः संतस्ते श्रेणिकनृपसेवां कुर्वति, दैवयोगेन चिद्व्यापहरणसमये ते सर्वेऽपि पं-
चत्वं प्राप्ताः, सुलसा तु गतशोकैव धर्मं करोति, अथैकदा श्रीवीरप्रभुश्रृंषायां संभवसुनस्तत्रांबडपरि-
व्राजकेन वंदनपूर्वकं प्रजोद्देशनां श्रुत्वोक्तं स्वाभिन्नहं राजगृह्ननगरे ब्रजामि, प्रभुणोक्तं तव सुल-
साश्रविकायै मे धर्मदानात्रः कथनीयः, तथेति प्रतिपद्यांबरमार्गेण गहतांबडेन चिंतितं राजगृहे तु
बहवः श्रावकाः संति, परं भगवता सुलसाधर्मदानकथनान्नूनं तस्यां कश्चिद्विशेषः संजवति, अत-
स्तस्या मया परीक्षा कर्तव्येति विचार्य तेन राजगृहोद्याने समागत्य दिनत्रयावधि प्रतिदिनमांस्वर-
युतं क्रमेण ब्रह्माविष्णुमहेश्वररूपं प्रकटीकृतं, बहवो नगरलोकास्तं वंदनार्थमागताः, परं सख्यादिभि-

बहु पर्यमाणापि सुलसा तं मायाविनं निश्चित्य निजसभ्यत्त्वजंगनयातत्र न गता. चतुर्थं दिने निजलब्धिशक्तितः समवसरणरचनपूर्वकं तेन तीर्थंकरूपं प्रकटीकृतं, तथापि निश्चलमानसा सुलसा नागता. ततोबदः स्वकीयमूलरूपं प्रकटीकृत्य सुलसागृहे समागतस्तदा सुलसयान्युद्धानस्वागतप्रश्नादिपूर्वकं तस्यादरः कृतः, ततोबदेन यदि जगत्तोक्तो धर्मलान्तरस्यै कश्चित्तस्तदा हर्षेण रोमोद्गमोत्फुल्लगान्त्रया तथा श्रीवीराय नमस्कारः कृतः. अष्टाबदः प्रोवाच हे सुश्राविके मया श्रुतं यदत्र नगराद्वह्निर्ब्रह्मादिदेवाः समागता आसन् त्वया ते वंदिता न वा ? सुलसयोक्तं हे अंबन सभ्यत्त्वी जीवः कथं रागादिदोषदूषितांस्तान् वंदते ? किं चैवंविधा द्रंद्रजादिका जगति बहवः संति, अहं कदाचिदपि मिथ्यात्वानां संगं न करोमि. पुनरंबदेनोक्तमिह खलु पंचविंशतितमस्तीर्थंकरोऽपि किं समागतोऽव्रत ? सुलसयोक्तं हे अंबद त्वं शुद्धश्रावकीनृप कथमेवं मिथ्यावचनं श्रद्दधसि ? तीर्थंकराश्चतुर्विंशतिरेव श्रीवीरेण कश्चिताः संति. इति तस्या दृढसभ्यत्त्वं निश्चित्यांबदेन स्वकृततत्स्वरूपाद्वृत्तांतनिरूपणपूर्वकं निजापराधः क्षामितो गतश्च तां मुहुर्मुहुः प्रणम्य स्वस्थानं प्रति. सुलसापि निरतिचारतया धर्ममाराध्यानशनं कृत्वा देवलोके गता. आगामिचतुर्विंशत्यां च तस्या जीवः पंच

दशमो निर्ममनामा तीर्थं करो जविष्यति, मोक्षं च गमिष्यति ॥ इति शीलकुलके सुलसाकथा ॥
 गाथा—हरिहरबंजपुरंदर—मयन्नंजणपंचबाणबलदण्डो ॥ लीलाइ जेण दलिज ॥ स थुलि-
 भदो दिसज भइं ॥ १२ ॥ व्याख्या—स श्रीस्थूलभद्रस्वामी नंदं कट्याणं दिशतु, येन जगवता-
 हरिः कृष्णो हरो रूद्रो ब्रह्मा पुरंदरश्च, एतेषां यो मदो गर्वस्तस्य नंजने समर्थ एतादृशो यः पंच-
 बाणः कंदर्पस्तस्य दर्पोऽहंकारो लीलया हेतुया दलितो मर्दितोऽर्थार्कंदर्पमदं हत्वा तेन शुद्धं शीलं
 पादितमिति भावः ॥ १२ ॥ श्रीस्थूलभद्रकथा चेहं—भरतक्षेत्रे पाटलीपुत्रनगरे नंदंभिधो राजा,
 शकटालाख्यश्च मंत्री, तस्य लक्ष्मीवत्यादिधाना भार्या, तस्याः कुक्षिदरोसमुद्भूतौ सिंहविव वैरिग-
 जविदारणक्षमौ स्थूलभद्रश्रीपकाख्यपुत्रौ द्वावद्भुतां तयोर्मध्ये श्रीपको नंदनपुत्रस्य सेवां करोति, स्थू-
 लभद्रश्च पितुः प्रसादेन कोशावेद्यागृहस्थितः सुखानि भुनक्ति. इतश्चैको वरसचिनामा काव्यक-
 लाकलापनिपुणः साहित्यसारोदधिपारंगतो द्विजस्तत्रागतः, स निरंतरमष्टोत्तरशतनवीनकाव्यानि नृ-
 परतुतिगर्भितानि कृत्वा नंदनपुं स्तौति, तदा नंदः शकनालादिमुखं पश्यति, शकनालस्तु तस्य मि-
 थ्यात्वज्ञावेन प्रशंसां न करोति. एवं स्तुतिं कुर्वतोऽस्य ब्राह्मणस्य चरिदिनानि गतानि, किंतु राजा

तस्मै किञ्चिदपि दानं न ददाति. वररुचिना चिंतितं शकडालकृतप्रशंसांविना राजा दानं नैव दा-
स्यतीति विचार्य स शकडाद्यगृहे समागत्य तस्य प्रार्थी स्तोतुं लग्नः, एवं प्रतिदिनं कुर्वतो वररुचे-
रुपरि लक्ष्मीवती संतुष्टा, तदा तेनोक्तं हे मातर्यथा नृपसंसदि मे काव्यानां शकःमालः प्रशंसां कु-
र्यात्तथा कुरु? लक्ष्मीवत्यां तत्प्रतिपद्य शकडालाय तद् आपितं. अथ द्वितीयदिने यदा वररुचिः सं-
सदि नृपस्तुतिबध्नवीनकाव्यानि पठित्वा विरमितस्तदा स्त्रीवचनप्रेरितेन शकडात्रेनोक्तं स्वाभिन्न-
काव्यानि त्वेतानि मनोहराणि संति. ततस्तुष्टेन राज्ञा वररुचयेऽष्टोत्तरशतदीनारदानं दत्तं, अथैवं
तंप्रति प्रतिदिनं राजा दानं दातुं लग्नः. अथैकदा मंत्रिणा चिंतितमयं तु मिथ्यात्ववृद्धिर्मत्सकाशा-
ज्जाता, अतः सा निवारणीया, इति विचार्य द्वितीयदिने तेन राज्ञे कथितं स्वाभिन्निमानि काव्या-
नि तु जीर्णानि संति, यतो मम पुत्रयोऽप्येतानि जानन्ति. तद्विषयेऽहं प्रातर्नैवतः प्रतीतिं कारयिष्या-
मि. अथ तस्य मंत्रिणो यद्वायद्वादिनादिसप्तपुत्र्यः संति, स्वप्रज्ञातिशयस्त्रासां क्रमेणैकद्वित्र्यादिसं-
सवारावधि श्रवणानंतरं काव्यादि सुखमुखोच्चारं भवति. प्रभाते मंत्रिणा संकेतपूर्वकं ताः समापि क-
न्या यवनिकांतरे सत्रायां स्थापिताः, अथ वररुचिरयागत्य स्वकीयनवीनस्तुतिचिन्तिरूपं तुष्टाव. तद्-

नंतरं मंत्रिकृतसंकेततो यद्वादिभिः सप्तक्षरिणि कन्यादिस्तान्येव स्तुतिकान्यानि पठितानि, ततो रु-
हेन राज्ञां तस्मै दानं निवारितं. अथ वररुचिर्विषणो गंगातटे गत्वा जलमध्ये एकं कपटयंत्रं कृत्वा
लोकानां पुरो गंगास्तुतिं कृत्वा कथयति, हे मातर्गंगे यदि राजा दानं न ददाति तर्हि त्वं मे यन्त्रे-
त्युक्त्वा जलांतःस्थं यंत्रं पादेनाकर्षयति, ततस्तत्र पूर्वमुक्ता दीनारग्रंथिर्बाहिरापतति. एवं प्रतिदिन-
माश्चर्यप्राप्तानां लोकानां पुरः स करोति. नगरे सर्वत्र सा वार्ता प्रसिद्धा जाता. राजापि तद्वृत्तांतं
माकर्ण्यश्चर्ययुतस्तद्दर्शनगंतुमना मंत्रिणोक्तं स्वामिन् प्रजाते वयमपि तत्र गत्वा
तदाश्चर्यं विलोकयिष्यामः, अथ राज्ञौ मंत्रिणा तत्र नदीस्थाने निजमेकं गुप्तचरपुरुषं प्रेष्य वररुचि-
न्यस्ता दीनारग्रंथिरनायिता.

अथ प्रभाते नृपयुतो मंत्री तत्र समागतः, सर्वनगरलोका अपि तदाश्चर्यं दृष्टुं समागताः, व-
ररुचिरपि मंत्रियुतं राजानमागतं दृष्ट्वा महता स्वरेण गंगास्तुतिं पठमानो दीनारग्रंथिं पादप्रचारपू-
र्वकं मार्गयामास. परं तत्कपटपादवतः क्रुपितेव गंगा तस्मै किमपि नार्पयति. शंकाक्रुद्धेन वररुचिना
यंत्रे बहुशः पादप्रहारा दत्ताः परं तत्पादप्रहारतो विशेषतः क्रुद्धेव गंगाजलोच्छलनोद्धतसीकरकण्व-

पेदाभिरतं ताडयामास. तदासौ विषणो न्यग्मुखीभूय स्थितः, इतः शकनाद्येन सा ग्रंथिर्निजकङ्गातो
 निष्कास्य राज्ञोऽग्रे भुक्त्वा सकलौदंतपूर्वकं प्रकटितश्च तस्य कपटजात्रो लोकानां पुरः, अथात्यंतं
 कुपितो वररुचिः शकनात्रमंत्रिणश्चिडाल्यन्वेषयामास. एकां मंत्रिणुहदासीं इव्यदानादिनावर्ज्य स
 सर्वदा मंत्रिणुहवार्तां पृच्छति. अथैकदा मंत्रिणुहे श्रीयकोद्वाहमहोत्सवः समारब्धः, तत्प .जे नृपोप-
 हारार्थं मंत्रिणा नवीनहत्रचापमरासनशस्त्रादीनि स्वगृहे निषाद्यन्ते. दासीमुखात्तदुदंतं लब्ध्वा वररु-
 चिना सुखभट्टिकादिभिर्बाला व्यावर्जिताः, पातितं च तेषामिदं लोकलाषाकाव्यं—मूढ लोक जा-
 ए नहि । जं शकनात्र करेसी ॥ नंदराय मारी करी । सिरियो राज ठवेसी ॥ १ ॥ अथ ते बा-
 लका नगरमध्ये स्थाने स्थाने ब्रमंतस्तदेव काव्यं पठन्ति. राजापि तत् श्रुत्वा शंकितो निजगुप्तपुर-
 षात् मंत्रिणुहचर्याविलोकनाय प्रेषयामास, तैरपि केनचिन्मिषेण मंत्रिणुहे समागत्य तत्सर्वसामग्री
 दृष्ट्वा, कश्चितश्च तदुदंतो राज्ञे. तदा राज्ञा चिंतितं नूनं बालवाक्यं सत्यं दृश्यते. ततः प्रयाते यदा
 मंत्री स्रज्जायामागत्य नृपाय प्रणामं कृतवान् तदा नृपः पराङ्मुखीभूय तस्यानादरं कृतवान्. हुतमेव
 मंत्रिणा गृहमागत्य श्रीयकमाहूय कश्चितं हे वत्स केनापि दुर्जनेन भेरितो नृपोऽय ममोपरि क्रुद्धो-

इति, ततश्च यावत्सकलकुलविनाशकाढो न समापतेत्तावत्। कुलरक्षणप्रयत्नो विधेयः, अथाहं प्र-
 दाते मुखमध्ये ताडपुटविषं धृत्वा नृपंप्रति नमिष्यामि तदा त्वया कर्वायनेन मम शिरश्चेदः कर्त-
 व्यः, महता कष्टेन कष्टमपि तत्कार्यकरणाय तं प्रतिबोध्य मंत्री प्रभाते सजायामगत् नृपाय प्रणा-
 मं कृतवान्, परं राजा पराङ्मुखो जातस्तदैव श्रीयकेन कराटकरवाटतो मंक्षिशिरश्चेदः कृतः, ह्रा-
 हेति कथयता राज्ञा श्रीयकः पृष्ठो हे वत्स किमेतत्त्वया कृतं? श्रीयकेनोक्तं स्वामिन् यो ज्वतोऽप-
 मानपात्रं जातस्तेन पित्रापि किं प्रयोजनं? यतो येन कर्णस्तुट्यते तत्सुवर्णमपि निरुपयोग्येव-
 तत् श्रुत्वा संतुष्टो राजा तस्मै मंत्रिमुद्रां दातुं तन्मः, श्रीयकेनोक्तं हे स्वामिन् मम वृद्धजाता स्थूल-
 भद्रो वेद्यागृहे वसति, तत्रस्थेन तेन सूर्योदयास्तमध्यजानता द्वादशसुवर्णकोटिर्वित्तसितास्ति। त-
 माह्वयेयं मुद्रा दातव्या। राजा तमाह्वय शकडात्मरणकथनपूर्वकं तस्मै मंत्रिमुद्रिकां दातुं प्रवृत्तस्तदा
 स्थूलभट्टेणोक्तमहं विमृश्योत्तरं दास्यामि। राज्ञोक्तमस्यामशोकवाटिकायां गत्वा विमृश्य हृतं समा-
 गतः? द्रष्टुकः स्थूलजटोऽशोकवाटिकायां गत्वा विचारयति, अहो धिक्संसारं यया मंत्रिमुद्रया ज-
 नकाय मरणं दत्तं, तथा मे किं श्रेयो जविष्यति? अयं संसारः केवलं स्वार्थव्याकुल एव, न को-

ऽपि कस्यापि बह्वभोऽस्तीति विचार्य तेन 'करेमि भंते' इत्यादिपाठः समुच्चरितस्तद्वैव शासनदे-
 वतया तस्मै संसाराङ्गोनिधिप्रापणार्थं पीत इव साधुवेषो दत्तः, सांसारिकवेषं शरीरविलम्बं जुजंग-
 मिव परित्यज्य तेन स वेषः स्वीकृतः, अथ साधुवेषयुतोऽसौ चण्डं नृपसभायामगत्य धर्मलान्ना-
 शिषं दत्तवान्. राज्ञोक्तं किमिदं त्वया कृतं, तेनोक्तं राजन् मयैतद्देवालोचितमित्युक्त्वा स्थूलजद्रस्त-
 तो मुक्तनिर्मोको नाग इव निर्गतः, राज्ञा तद्रसनमार्गविलोकनाय तत्पृष्ठे निजसेवका मुक्ताः, स्थू-
 लजद्रस्तु चांडालपाठकमिव वेश्यापाठकं दूरतो मुक्त्वा श्रीसंघतिविजयसमीपे समागत्य दीक्षां गृही-
 तवान्. सेवकमुखाद्वाङ्मा तं तथाभूतं विज्ञाय श्रीयकाय मंविमुद्रा प्रदत्ता. अथ स्थूलजद्रं दीक्षितं
 विज्ञाय विरहातुरा कोशा श्रीयकपार्श्वे समागत्य रुदनं चकार. श्रीयकेनोक्तमेतत्सर्वमपि विपरीतका-
 र्यं वररुचिना कृतमस्तीत्युक्त्वा तेन सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्यै कथितस्तदा कोशापि वररुचेरुपरि भृशं
 कोपातुरा जाता. श्रीयकेनोक्तं त्वद्गणिन्योपकोशया सह वररुचेः संबंधोऽस्ति, ततस्तां कथयित्वा स
 कथंचिदपि मदिशपानासक्तः कार्यस्ततोऽहं येन केनाप्युपायेनैतद्वैरनिष्क्रियां करिष्यामि, कोशया-
 पि तदंगीकृत्य तथैव कारितं.

अथ वरश्चिर्निर्जयः सन् सर्वदा नृपसन्नायां समायाति, काव्यैश्च नृपं प्रसन्नीकृत्य ऊच्यं गृह्णा-
 ति. अथैकदा निर्जनमवसरं प्राप्य श्रीयकेन राज्ञो विद्वांसिः कृता, स्वामिन् संप्रति ज्ञानागारे ऊच्यं
 स्तोक्रमस्ति. राज्ञा शकटाद्यं स्मृत्वा कथितं तस्मिन् सुमंत्रिणि सति मम ज्ञानागारे कदापि द्वय-
 न्यूनता नाश्रुत. श्रीयकेनोक्तं स्वामिन्नेन मद्यपेन वरश्चिना तदा बालानां मृषाकाव्यमध्याप्य ज्ञा-
 वन्मनो विप्रतारितं. राज्ञोक्तं किमयं मद्यपानं करोति ? श्रीयकेनोक्तं प्रज्ञातेऽहं भवतां तत्प्रतीतिं
 कारयिष्यामि. अथ श्रीयकेन गृहे समागत्य मादिनमाहूयोक्तं प्रभाते राजसभायां सर्वेभ्यस्त्वयैकैकं
 कमलं देयं, तदा वरश्चेर्हसते त्वया मदनफलरसज्ञावितं कमलं देयमित्याग्रहपूर्वकमुक्त्वा स विस-
 र्जितः. अथ प्रज्ञाते राज्ञः सन्ना मिलिता, तदा वरश्चिरपि निजव्यसनतो नित्यनियमानुसारेण कृ-
 तमदिशपान एव सन्नायामागतः. संकेतानुसारेण मादिना सन्नास्थसर्वजनेभ्य एवैकं कमलं दत्तं,
 वरश्चयेऽपि तीव्रमदनरसज्ञावितं कमलं दत्तं. स्वभावेनैव सर्वेऽपि निजनिजपुष्पाण्याव्रातुं लम्बास्त-
 दा वरश्चिरपि यावत्तत्पुष्पमाव्राति तावत्तन्मदनरसगंधस्वज्ञावतस्तस्य वसनं जातं, वमननिर्गतमदिश-
 मिषतरूस्यांतःकरणमादिन्यं सन्नायां प्रकटीकृतं, वमितमदीरोद्भूतदुर्गोधात्तत्प्रकटीकृतदौर्जन्यादिव

राजादिसखागतसकलजना व्याकुलतां नाश्यामासुः, राज्ञोन्नाय प्रोक्तमरे एनं मांतिन्यमात्माकदितं
 दुष्टमद्यपं नगराद्गहिर्निष्कास्य काननगोचरीक्रियतां? तत् श्रुत्वा लज्जावनतकंठरः सकलसखाजनै-
 र्हास्यास्पदं प्राप्यमाणः प्राद्वरिर्कैर्यष्टिमुष्यद्वादिद्विस्ताब्ज्यमानः स सभाया निर्गत्य नगरबहिर्गतः, अथ
 सा वार्ता मरुदारूदेव ग्रामे ग्रामे नगरे नगरे च विस्तृता, सर्वैर्द्विजैर्मित्वा स ज्ञातिबहिष्कृतः,
 ततोऽसौ तपया पंनितादिदृक्कृततपसवपुषानो मृतः. अथ श्रीयको निष्कंदकः सन् पितृवैरनिष्क्रियात
 ध्यानं दितमानसः सुखेन मंत्रिपदं व्रनक्ति.

द्वतः श्रीस्थूलभद्रमुनिर्गुरुसमीपे एकादशांगान्यधीतवान् जातश्च गीतार्थः, अथासन्ने चतुर्मास-
 के शिष्यैर्विविधाभिग्रहा गुरुपार्श्वे गृहीताः, एकेनोक्तमहं चातुर्मासोपवासयुतः सिंहगुहाद्वारे कायो-
 त्सर्गोपेतः स्यास्यामि, द्वितीयेनोक्तमहं दृष्टिविषसर्पविले कायोत्सर्गस्थश्चतुर्मासावधि स्यास्यामि. तृ-
 तीयेनोक्तमहं कृपार्धपदेशकाष्टे कायोत्सर्गपूर्वकं चातुर्मासं स्यास्यामि. एवमन्यैरपि शिष्यैर्विविधाः
 सुकरा निजशक्त्यनुसारेणान्निग्रहा गृहीताः, स्थूलभद्रेण विहसं स्वाभिन्नहं षड्रसाहारजो जनयुतो
 ब्रह्मचारित्वेन कोशावेक्ष्यगृहे तस्याश्चनश्चात्मायां चातुर्मासं करिष्ये, गुरुणा निजज्ञानबलेन तेषां

सर्वेषां तत्तत्करणे योभ्यतां विज्ञायादेशा दत्ताः, अथ ते त्वयोऽपि शिष्या निजनिजस्थाने गताः, स्थूलजद्रमुनिरपि कोशावेश्यागृहे समायातः, कोशा तं वीक्ष्य हृष्टा सती चिंतयामास नूनमेव को मलकमलसुकुमालः खट्वधारातीव्रं चारित्रं पालयितुमशक्नुवन् मम ज्ञान्यद्वरकाकृष्ट इवात्र समायातोऽस्तीति विचिंत्य सा सहस्रान्युहाय सन्मुखमागत्य हृदयगतस्नेहोद्गाराभिष्कासयंतीव स्वागतं स्वाभिन्नित्यादिविविधरनेहालापानुच्चरंती नानाप्रकारान् हावभावान् कुर्वंती जगाद्, हे स्वाभिन् मम दास्या आह्वामादिशब्दं? स्थूलभट्टेणोक्तं हे कोशे चतुर्मासावधिस्थितिकृते तव चित्रशालां समर्पय? वेद्ययोक्तं स्वाभिन्नहमपि त्वदीयैवास्मि तर्हि चित्रशालाया मार्गणे प्रश्नः कः! स्वामिन् सुखेनैव मम हृदये इव चित्रशालायां निवासं कुरुत? अथ दामितमदनविकारः स्थूलजद्रो महामुनिर्वेश्यापि तच्चित्रशालायां धर्मध्यानपरः स्थितः, ततो हृष्टया कोशया षड्रसोपेतानेकप्रकारसवतीं निष्पाद्य स जोजितः, जोजनानंतरं सकलशृंगारत्रासुरा पादारुणलखांशुनिकरैर्मदनाकोदयं दर्शयंती निजोरुणा मदनगंधगजेन्द्रबंधनकृते स्वर्णसंभविन्नमं प्रकटयंती मुष्टिग्राह्यकटीतटेन मुण्डेद्रकटीगर्वमपि खर्वयंती निजपीनतुंगकठिनोरुस्तनयुगलदंष्ट्रेण यूनं मदनोदधिपारप्रपाणार्थं कुञ्जौ दर्शयंती स्वकीयवदनेदं-

दयतो विरहाकुलपुंसां चित्तचकोरानमंदानंदसंदोहं प्रापयंती नूपुरजणकैरैः पुरुषहृदयसुप्तमदनं ग-
तनिद्रं कुर्वती कर्णाताकृष्टवृत्तापोन्युक्तकटाक्षशरपंक्तिभिर्मदनांधपुरुषहृदयानि विदारयंती विविधवि-
लासोपेतहावन्नावान् दर्शयंती सा कोशाब्जिवेद्या श्रीस्थूलचन्द्रमुनिसमीपे चित्रशालायां समान-
ता. तत्र तया नूपुरकैकिणीनादानुयायि विरस्कृतभरतनाट्याचार्यनृत्यकलाभूषणं लज्जीकृताभूरोगण-
कलकलाकलापं नृत्यमकारि.

एवंविधनृत्यकलाहावन्नावादिन्निरपि तमकुब्धं ज्ञात्वा सा निजवचनचातुरीं दर्शयामास. हे स्वा-
मिन् पूर्वभावाभ्यां यथा विविधविलासोपयुक्ता द्रोगा लुक्ताः संति, तथैवाधुनापि त्वं निःशंको मया
सह भोगान् भुङ्क्ष्व ? किमनेन यौवनवयोविम्बननिन्नेन चारित्र्येण ? यौवनवयोवृद्धफलास्वादनयो-
ग्योऽयं वर्षाकालः किं त्वयैवं विम्बनमन्त्रेण बृथैव निर्गम्यते ? चिरकालवियोगानलविधुरां मां ज-
वत्कमलामलकोमलांगालिङ्गनामृतसंचयसिंचनेनोपशान्तां कुरु ? तस्या इत्यादिवचनविलासशरान्नि-
रैरपि स्वीकृतचारित्र्याभेद्यसन्नाहो महामुनिरस्थूलभद्रो मनसापि मनारब्धेदज्ञावं न प्राप्तः, एवं तया
सर्वदा विविधहावभावपरिमंडितवाग्विलासादिदंकेनैर्मुनिमनो भेत्तुं प्रयत्नः कृतः, परं श्रीस्थूलभद्रमहा-

या च कृते द्वे अपि कार्ये दुष्करे न, किं तु स्थूलभ्रष्टेण यत्कार्यं कृतमस्ति तद्दुष्करेभ्योऽपि दु-
 ष्करं ज्ञेयमित्युक्त्वा तथा सर्वोऽपि स्थूलभद्रोदंतस्तस्मै निवेदितस्ततः प्रतिबुद्धेन तेन दीक्षा गृहीता.
 इतोऽथ द्वादशवार्षिको दुष्कालः पतितः, साधुसाध्वीभिश्च महाकष्टेन स निर्वोहितः, तदापत्तौ पठ-
 नपाठनाभावतः सिद्धांताः साधूनां मुखपाठतो विस्मृताः, दुष्कालानंतरं पाटलीपुत्रे सर्वसंघो मिलि-
 तः, तदा यो यः सिद्धांतज्ञागो यस्य यस्य मुखपाठे मिलितस्तत्सर्वमेकीकृत्य महाप्रयासे नैकादशा-
 गानि पूर्णीकृतानि. अथ तस्मिन् काले चतुर्दशपूर्ववेत्ता श्रीजद्रबाहुस्वामी नेपालदेशे विहृतवान्.
 तस्याकारणार्थं पाटलीपुत्रमिलितसंघेन पूर्वोच्चारकृते तत्र द्वौ मुनी प्रेषितौ, मुनिभ्यां तत्र गत्वा श्री-
 जद्रबाहुस्वामिने संघसंदेशो ज्ञापितः, तेनोक्तं संप्रति मया महाप्राणध्यानं समारब्धमस्यतस्तत्र म-
 याऽगंतुं न शक्यते. तदा तौ साधू पश्चात् पाटलीपुत्रे समागत्य तत्संदेशं श्रीसंघाय निवेदयाम्च.
 ऋतुः संघेन पुनर्द्वौ साधू तत्र प्रेष्य तस्मै संदेशितं च यः कश्चित्संघाज्ञां न मन्यते तस्य को दंडो
 देय इति. तद्वचनतात्पर्यं विचिंत्य श्रीजद्रबाहुना कथितं श्रीसंघो मह्यं कृपापरो भूत्वाव बुद्धिनिधीन्
 साधून् प्रेषयतु, तेभ्योऽहं पूर्वाचना दास्यामि, येन श्रीसंघकार्यसफलताविधानपूर्वकं ममपि ध्या-

नांतरायो न जवेत. श्रीसंघेनापि तत्स्वीकृत्य स्थूलभद्राद्याः पंचशतबुद्धिनिधानमुनयस्तत्र प्रेषिताः, कियता कालेनैकं स्थूलभद्रमहात्मानंविनाऽन्ये सर्वेऽपि साधवः सिद्धांताध्ययनोद्विग्नमानसाः संतः पञ्चाह्वलिताः, स्थूलजडेण तु तत्र स्थित्वा दशपूर्वाण्यधीतानि. अथैकदा गृहीतदीक्षा यक्षाद्याः स्थूलजडभगिन्यस्तत्र गुरुवंदनार्थं समागताः, भद्रबाहुस्वामिनं वंदित्वा तब च स्थूलभद्रसुनिमदृष्ट्वा ताञ्चिर्विनयावनतमस्तकाञ्चिः पृष्ठं हे गुरुवः स्थूलजडमुनिः क्वास्ति ? गुरुञ्चिरुक्तं निकटदेवकुले स्वाध्यायपरः स्थितोऽस्ति. तत् श्रुत्वा ता महासत्यो निजभ्रातरं वंदितुं तन्निर्कटस्थदेवकुलंप्रति गमनं चक्रुः, दूरतस्ताः समागच्छन्तीर्विलोक्य निजचापव्यतः कुतूहलोत्कण्ठितमानसेन तेन निजविद्याबलात्स्वकीयं विकराजसिंहरूपं विकुर्वितं. ताश्च तत्तस्यं महाभयंकरं पंचाननं विलोक्य मुग्धमुग्ध इव त्रयकंपितचित्ता हुतं पञ्चाह्वलित्वा गुरुसमीपमागताः, प्रोक्तं च ताञ्चिहं गुरुवस्तव त्वस्मद्भ्रातरं नूनं कवलीकृत्यैको त्रयंकरः पंचाननः समुपविष्टोऽस्ति. गुरुभिर्ज्ञानोपयोगचक्षुषा विलोक्य कश्चितं संप्रति तत्र सिंहो नास्ति, स्थूलभद्र एव समुपविष्टोऽस्ति. गुरुवचनप्रामाण्यं मन्यमानास्ताः पुनस्तव गता दृष्ट्वा च स्थूलजडं हृष्टाः संत्यो वंदनां विधायोग्रे समुपविष्टाः, स्थूलभद्रेण पृष्ठं श्रीयकः क्वास्ति ?

नांतरायो न जवेत. श्रीसंवेनापि तत्स्वीकृत्य स्थूलभद्राद्याः पंचशतबुद्धिनिधानमुनयस्तत्र प्रेषिताः, कियता कातेनैकं स्थूलभद्रमहात्मानंविनाऽन्ये सर्वेऽपि साधवः सिद्धांताध्ययनोद्विग्नमानसाः संतः पः श्राद्धल्लिताः, स्थूलजडं ए तु तत्र स्थित्वा दशपूर्वाण्यधीतानि. अथैकदा गृहीतदीक्षा यक्षाद्याः स्थूलजडभगिन्यस्तत्र गुरुवंदनार्थं समागताः, भद्रबाहुस्वामिनं वंदित्वा तत्र च स्थूलभद्रमुनिमदृष्ट्वा तात्रिर्विनयावनतमस्तकाग्निः पृष्ठं हे गुरुवः स्थूलजडमुनिः क्वास्ति ? गुरुत्रिकं निकटदेवकुले स्वाध्यायपरः स्थितोऽस्ति. तत् श्रुत्वा ता महासत्यो निजव्रातारं वंदितुं तत्रिकटस्थदेवकुलंप्रति गमनं चक्रुः, दूरतस्ताः समागन्तीर्विलोक्य निजचापव्यतः कुतूहल्लोकंठितमानसेन तेन निजविद्याबलात्स्वकीयं विकशालसिंहरूपं विकुर्वितं. ताश्च तत्रस्थं महाभयंकरं पंचाननं विलोक्य मुग्धमृग्य द्रव द्रयकंप्रताचिता हुतं पश्चाद्वलित्वा गुरुसमीपमागताः, प्रोक्तं च तात्रिहं गुरुवस्तव त्वस्मज्जातरं नूनं कवलीकृत्यैको द्रयंकरः पंचाननः समुपविष्टोऽस्ति. गुरुभिर्ज्ञानोपयोगचक्षुषा विलोक्य कथितं संप्रति तत्र सिंहो नास्ति, स्थूलभद्र एव समुपविष्टोऽस्ति. गुरुवचनप्रामाण्यं मन्यमानास्ताः पुनस्तव गता दृष्ट्वा च स्थूलजडं हृष्टाः संत्यो वंदनां विधायाग्रे समुपविष्टाः, स्थूलभद्रेण पृष्ठं श्रीयकः क्वास्ति ?

या च कृते द्वे अपि कार्ये दुष्करे न, किं तु स्थूलग्रहेण यत्कार्यं कृतमस्ति तद्दुष्करेभ्योऽपि दुष्करं ज्ञेयमित्युक्तं तथा सर्वोऽपि स्थूलभद्रोदंतस्तस्मै निवेदितस्ततः प्रतिबुद्धेन तेन दीक्षा गृहीता. द्रव्योऽथ द्वादशवार्षिको दुष्कालः पतितः, साधुसाध्वीभिश्च महाकष्टेन स निर्वर्हितः, तदापत्तौ पवनपातनाभावतः सिङ्घांतः साधूनां मुखपाठो विस्मृताः, दुष्कालानंतरं पाटलीपुत्रे सर्वसंधो मिलितः, तदा यो यः सिङ्घांतजागो यस्य यस्य मुखपाठे मिलितस्तत्सर्वमेकीकृत्य महाप्रयासे नैकादशांगानि पूर्णिकृतानि. अथ तस्मिन् काले चतुर्दशपूर्ववेत्ता श्रीनद्रबाहुस्वामी नेपात्यदेशे विहृतवान्. तस्याकारणार्थं पाटलीपुत्रमिलितसंवेन पूर्वोच्चारकृते तत्र द्वौ मुनी प्रेषितौ, मुनिभ्यां तत्र गत्वा श्रीनद्रबाहुस्वामिने संघसंदेशो ज्ञापितः, तेनोक्तं संप्रति मया महाप्राणध्यानं समारब्धमस्त्यतस्तत्र मयाऽगंतुं न शक्यते. तदा तौ साधू पश्चात् पाटलीपुत्रे समागत्य तत्संदेशं श्रीसंघाय निवेदयाम्च. क्रतुः संवेन पुनर्द्वौ साधू तत्र प्रेष्य तस्मै संदेशितं च यः कश्चित्संघाज्ञां न मन्यते तस्य को दंडो देय इति. तद्वचनतत्पर्यं विचिंत्य श्रीनद्रबाहुना कथितं श्रीसंघो मह्यं कृपापरो भूत्वाव बुद्धिनिधीन साधून् प्रेषयतु, तेभ्योऽहं पूर्ववाचना दास्यामि, येन श्रीसंघकार्यसफलताविधानपूर्वकं ममापि ध्या-

रवो विज्ञप्तास्तदा तैः केवलं सूत्रपाठतः शेषचतुःपूर्वाणि स्थूलजद्राय पातितानि, उक्तं च त्वयापि
 शिष्येभ्यो दशपूर्वाण्येव देशानि न त्वयाणि. अथैकदा स्थूलजद्रमुनिर्विहरन्नेकस्मिन्नगरे पूर्वमिव
 गृहे समागतः, मित्रं तु विदेशगतमव्रत, तस्य नार्यया सन्मुखमागत्य मुनेः स्वागतं कृतं, स्थूलभ-
 द्रेण तां विषणां विज्ञाय पृष्ठं मम सुहृत्सोमः क्वस्ति ? तयोक्तं हे जगवन् स तु धनार्जनकृते देशां-
 तरे गतोऽस्ति. तदा दयाढुना स्थूलजद्रेण तस्य गृहमध्ये स्तंभाधो व्रतलातर्द्रव्यसमूहं ज्ञानोपयो-
 गतो दृष्ट्वा तस्यै तत्संभसन्मुखं मुहुर्मुहुर्निजहस्तं विधायोपदेशो दत्तः, ततो महामुनिस्थूलजद्रोऽ-
 न्यत्र विजहार. कियद्विवसानंतरं स सोमोऽपि स्वांतरायकर्मयोगतो धनार्जनं विनैव विषष्टः सन्
 गृहे समागतः, नार्यया च स्थूलभद्रागमनवृत्तांतः कथितः, हृष्टेन सोमेनोक्तं तेन प्रष्टुणा किं क-
 थितं ? तयोक्तं हे स्वामिव तेन भवन्नाम गृहीत्वोक्तं स क्व गतोऽस्ति ? मयोक्तं हे भगवन् स धना-
 र्जनकृते देशांतरं गतोऽस्ति, ततस्तेन महात्मना मुहुर्मुहुरेतत्सत्तंत्रपति हस्तं प्रसार्य महामुपदेशो दत्तः.
 इति श्रुत्वा सोमेन चिंतितं नूनं तस्य महात्मनः संज्ञा निरर्थका नैव ज्ञवेदिति विचार्य तेन तस्य
 स्तंभस्याधो ऋमिः खनिता, तत्काळमेव ततः सपादलङ्कमितं द्रव्यं निर्गतं. अथ श्रीस्थूलजद्रस्वामी

तदा तास्वेकावदत् तेनाप्यस्माभिः सहैव दीक्षा गृहीता, परं कृष्णमपि बुभुक्षितुमसमर्थत्वादेकाशन-
मपि नाकरोत्. इतः पर्युषणापर्वापागतं, महासत्याग्रहतस्तेन तद्दिने पौरुषी कृता, तदनंतरं सार्द्धपौरुषी,
एवं महताग्रहेण तपोवृद्धितः संख्या समागता. ततो महासत्या तस्मै प्रोक्तमधुना शक्तिस्तु सुखेनैव
निर्गमिष्यत्यतः प्रभाते एव पारणकं कार्यं. इतोऽर्द्धरात्रिसमये तेनाराधनापूर्वकं कालः कृतः, प्रभाते
मुनिघातपातकालिसमात्मानं मन्यमानया महासत्या पारणकं न कृतं, संवेन मिदित्वा महासत्यै क-
श्चितं शुद्धाध्यवसायेन तत्तपःकारणे त्वं निर्दोषैव, तथापि तयोक्तं मां यदि वीतरागो निर्दोषां प्रक-
टीकुर्यात्तदेवाहं पारणं विधास्ये. तदा संवेन कायोत्सर्गपूर्वकं शासनदेवताराधिता, ततः सा प्रकटी-
चूय संघाज्ञया तां महासतीं सीमंधरपार्श्वेऽनयत्. तत्र सीमंधरप्रभुस्तां निर्दोषां प्रकटीकृत्य चूलिकाद्वयं
दत्तवान्. ततो महासत्या शासनदेवीसहायेनात्रागत्य ते चूलिके संघाय समर्पिते. इत्यादिवात्तांला-
पं विधाय ताः सर्वाः स्वकीयोपाश्रमे समागताः, इतश्च रथून्नन्नद्रो वाचनाकृते श्रीन्नन्नहुसमीपे स-
मागतः. परं गुरुणा सिंहरूपविकृतितस्तमयोग्यं कथयित्वा वाचना न दत्ता. रथून्नभद्रेण बहुविधविन-
योपायैः कृमा याचिता परं गुरुणा पाठो न दत्तः, संवेन मिदित्वा महताग्रहेण कृमायाचनपूर्वकं गु-

स्वो विद्वासास्तदा तैः केवलं सूत्रपाठतः शेषचतुःपूर्वाणि स्थूलन्नद्राद्य पाठितानि, उक्तं च त्वयापि शिष्येभ्यो दशपूर्वाण्येव देयानि न त्वपराणि. अथैकदा स्थूलन्नद्रमुनिर्विहरन्नेकस्मिन्नगरे पूर्वमिव गृहे समागतः, मित्रं तु विदेशगतमब्रूत्, तस्य नार्यया सन्मुखमागत्य मुनेः स्वागतं कृतं, स्थूलभ-
द्रेण तां विषणां विज्ञाय पृष्ठं मम सुहृत्सोमः कास्ति ? तयोक्तं हे जगवन् स तु धनार्जनकृते देशा-
तरे गतोऽस्ति. तदा दयाढ्युना स्थूलन्नरेण तस्य गृहमध्ये स्तंभाधो ब्रूतव्यातर्द्रव्यसमूहं ज्ञानोपयो-
गतो दृष्ट्वा तस्यै तत्संभसन्मुखं मुहुर्मुहूर्निजहस्तं विधायोपदेशो दत्तः, ततो महामुनिस्थूलन्नद्रोऽ-
न्यत्र विजहार. कियद्विवसानंतरं स सोमोऽपि स्वांतरायकर्मयोगतो धनार्जनं विनैव विषष्टः सन्
गृहे समागतः, नार्यया च स्थूलभद्रागमनवृत्तांतः कथितः, हृष्टेन सोमेनोक्तं तेन प्रष्टुणा किं क-
थितं ? तयोक्तं हे स्वामिव तेन भवन्नाम गृहीत्वोक्तं स क गतोऽस्ति ? मयोक्तं हे भगवन् स धना-
र्जनकृते देशांतरं गतोऽस्ति, ततस्तेन महात्मना मुहुर्मुहुरेतत्संज्ञं प्रति हस्तं प्रसार्य महामुपदेशो दत्तः.
इति श्रुत्वा सोमेन चितितं नूनं तस्य महात्मनः संज्ञा निरर्थका नैव ज्ञवेदिति विचार्य तेन तस्य
स्तंभस्याधो ऋमिः खनिता, तत्कालमेव ततः सपादलक्ष्मिंतं द्रव्यं निर्गतं. अथ श्रीस्थूलन्नद्रस्वामी

प्रांतेऽनश्नं विधाय स्वर्गं गतः ॥ इति श्रीशीलकुलके रथूलनरुक्म्या ॥

गाथा—मणहरतारुणरे । पङ्क्तिं तोवि तरुणिनिच्यरेण ॥ सुरगिरिनिच्यलचित्तो । सो वयर-
महारिसी जयन्त ॥ १३ ॥ व्याख्या—मनोहरयौवननरे स्त्रीणां वृन्दैः प्रार्थितोऽपि यः श्रीवज्रस्वामी
सुरगिरिन्मेखन्निश्चलचित्तोऽद्भुत स श्रीवज्रस्वामी जयतु ॥ १३ ॥ श्रीवज्रस्वामिकथा चेहं—मातु-
वदेशे तुंभवनामा ग्रामोऽस्ति, तत्रातिधनवान् धर्मवांश्च धनगिरिनामा व्यवहारी वसति, स वैराग्य-
वासितमानसोऽपि पितृभ्यां महताग्रहेण सुनंदाग्निधकन्यया सह परिणयितः, अग्र्यो धनगिरिणा
चित्तितं पुत्रोरप्यनंतरमहं दीक्षां गृहिष्ये. कालांतरे सुनंदायाः कुक्षौ कोऽपि देवजीवो गर्भत्वेनो-
त्पन्नस्तदा धनगिरिणा वैराग्येण मोहोन्मादं परिहृत्य श्रीसिंहगिरिशुरुसमीपे दीक्षां गृहीता, धनगि-
रिमुनिर्निजमातुल्यार्थसमितमुनिना सह शास्त्राध्ययनं करोति. अथ सुनंदया संपूर्णसमये तेजोऽ-
त्रिराममेकं पुत्ररत्नं प्रसूतं. तस्य जन्मोत्सवे गृहे मिलिता नार्यः परस्परं कथयंति यवस्य बालस्य
पिता दीक्षां नाग्रहिष्यत्तर्हि बालस्यास्य जन्मोत्सवं स महताम्रंबरेणाकरिष्यत्. तत् श्रुत्वा तस्य बा-
लस्य जातिस्मरणं संपन्नं, ततस्तेन दीक्षाग्रहणेज्जना मातुरुहगाय राजिर्दिवा रुदनं कर्तुं समारब्धं,

दाना-

वृत्ति

३८९

एवं रुदतस्तस्य षण्मासा व्यतिव्रताः, जद्विभया मात्रा प्रातिवेद्रिमकादिकथनतो चितितं यदस्य पि-
ता चेदत्र समगणहेतर्हि रुदनशीलो बालोऽयं तस्मै एव मया समर्पणीयः, इतो धनगिर्यादिपरिवारयु-
ताः श्रीसिंहगिरयस्तत्र समागताः, धनगिर्यैस्मितबुभावपि गुरुमापृञ्ज्याहारार्थं चक्षितौ, तदा शु-
तोपयोगतो गुरुणोक्तमद्य युवाभ्यां सचित्ताचितं यदपि मितेत्तद्ग्राह्यं, तथेति कृत्वा तौ विहरमाणौ
मुनंदागृहे समागतौ. तौ समालोभयोद्विभया तथा प्रोक्तं रुदनशीलोऽयं जवदंगजो जवतैव ग्राह्यः,
अस्य दिवारात्रिं रुदतोऽगजस्योद्विभया मम न किञ्चिदपि प्रयोजनमस्ति, ताभ्यामपि गुरुवचनं सं-
स्पृश्य सर्वसाक्षियुतं तं बालं फोलिकायां निक्षिप्यार्थे चक्षितं, अथ स बालोऽपि रुदनतो विराम,
क्रमेण च तावुपाश्रये समागतौ. फोलिकं दूरिभारयुतां दृष्ट्वा गुरुणा तस्य वज्र इति नाम वि-
धाय साध्वीनामुपाश्रये रक्षितस्ताग्निश्च शय्यातरशाविकायै पोषणार्थं समर्पितः, तबोपाश्रये पालनके-
मुप्तो वज्रो महासतीनां पठनश्रवणेनैकादशांगानि सुत्रार्थतः पठितवान्. गुरुवस्त्वन्यत्र विजडुः, व-
ज्रोऽयं श्रीविक्रमागृहे क्रमेणाष्टवर्षिको जातः, तस्य सरसमुकोमलवचनैः श्रीसंघोऽप्यत्यंतं प्रमोदं प्राप्तः.
अथ मुनंदा स्वकीयांगजमेवंविधं निपुणं मनोहररूपवाग्विलासादियुतं दृष्ट्वा दुर्लक्षितेव मोहदशां

दाना-

वृत्ति

३८०

प्राप्ता श्राविकयै मुहुर्मुहुः कथयामास, ममांगजोऽयमतो मह्यं समर्पय ? श्राविकयोक्तमेतद्गुरुरन्या-
सोऽस्ति कथमहं तुभ्यं समर्पयामीत्युक्ता निराशा शोचनीया सुनंदा मोहवशेन सर्वदा तद्गृहे स-
मागत्यान्येव वज्रं दूरादेव विलोक्य हृदि दूना पुनर्निजगृहे समायाति, चिंतयति च यदि धनगि-
रिवागमिष्यति तर्हि ममैनं पुत्रं तस्य कथयित्वा गृहिष्यामीति विचिंत्य सा घनाधनमिव तदागम-
नं प्रतीक्षमाणा स्थिता, इतस्तदाशागुणाकृष्टा द्वय धनगिर्यादियुताः श्रीसिंहगिरिसूरयस्तत्र समाग-
ताः, हृष्टा सुनंदा हुतमुपाश्रये समागत्य धनगिरितः पुत्रं मार्गयामास. धनगिरिणोक्तं हे महानुज्जावे-
तदैव त्वया बहुजनसाक्षिकं सोऽस्माकं समर्पितोऽस्ति अतस्ते पुनर्नैव मिच्छिष्यति. परस्परं विवादो-
जातः, प्रांते राज्ञोऽग्रे सर्वे गताः, राज्ञोक्तं यस्याहूतो बाढो गृहेतस्य समर्पणीय, द्वितीयादिने राज-
सभा मिळिता तदा सुनंदा विविधप्रकारसुखलक्षिकावल्लाढंकारकुतूहलकारिवस्तूनि गृहीत्वा राजस-
भायां समागता, मुनयोऽपि श्रीसंघयुता वज्रमादाय तत्र समागताः. अथ नृपाङ्गया सुनंदा बहुसुख-
लक्षिकादिवस्तूनि दर्शयित्वा वज्रमाह्वयामास, तदा वज्रेण चिंतितं यद्यपि माता पूज्या, तस्यै दुःख-
दानं नैव युक्तं, परं यदि मातरं प्रीणयामि तदा संघापमानं ज्ञावेत्, तच्च महद्वृषणं, किंच मम दी-

ज्ञातो वैराग्यमापन्ना मे मातापि दीक्षां गृहिष्यतीति विचार्य स मातुरंतिके नापातः. ततो राजाङ्ग-
या धनगिरिणा वज्रप्रत्युक्तं हे वत्स अस्माकं पार्श्वे रजोहरणमुखवस्त्रिके स्तः, यदि तवेहा भवेत्तदा
गृहाण ? तदा वज्रेण रजोहरणं रागाद्यंतरंगारिरजोहरणैकदहं संसारसुभटभ्रंगैकमुद्गरं च मन्यमाने-
न ह्रुतं गृहीत्वा नृपसभायां नर्तितं. तद् दृष्ट्वा संघः प्रमुदितः, सुनंदयापि कृष्णं विलस्य कश्चितं
यदि मे नर्तुपुत्राभ्यां दीक्षांगीकृता तर्हि संप्रत्यहमपि चारित्रं गृहिष्यामीत्युक्त्वा मातृपुत्राभ्यां सिंह-
गिरिगुरुसमीपे दीक्षां गृहीता. प्रांते सुनंदा चारित्रं प्रपाद्य सद्गतिं गता. अथैकदा गुरवो बह्निर्गता
द्यासन् तदा श्रीवज्रस्वामी सर्वसाधूनामुपधीन् गृहीत्वा शिष्यस्थाने च संस्थाप्य मध्यस्थितः स्वयं वा-
चनाचार्यं द्वैकादशांगपाठात् महता स्वरेण दातुं प्रवृत्तः, द्रुतो गुरवस्तत्रोपाश्रयद्वारं समागताः, म-
हता ध्वनिनैकादशांगवाचनादानपरं वज्रस्वामिनं विज्ञायाश्चर्यगतमानसेन गुरुणा तद्दीक्षार्थं मह-
ता स्वरेण नैर्बधिकीमुच्चार्योपाश्रये प्रविष्टं. गुरुशब्दं श्रुत्वा वज्रस्वामिना सहस्रोह्राय सकलोपधीन्
योग्ययोग्यस्थानेषु मुक्त्वा ह्रुतं गुरुसन्मुखमागत्य निजात्मज्ञातनमिव गुरुचरणज्ञातनं कृतं. अथ
गुरुर्निर्वज्रस्वामिज्ञानज्ञापनार्थं सर्वसाधुर्यः कश्चित्तमहं स्तोकदिनावध्यासन्नश्रामे गमिष्यामि, साधु-

द्विरुक्तं हे स्वामिन् तर्हि अस्माकं वाचनाः कः प्रदास्यति ? गुरुभिरुक्तमयं वज्रस्वामी शुभमयं वा-
चनाः प्रदास्यति, साधुजिस्तदाकर्ण्यधिगताश्रयैरपि गुरुवचनं प्रमाणमिति मन्यमानैस्तुष्टिं स्थितं.
प्रज्ञाते गुरुविहारानंतरं श्रीवज्रस्वामिना सर्वसाधुभ्यस्तथा वाचना दत्ता यथा मासैकपाठोऽपि तैर्दि-
वसैकमध्ये साश्रयं हृद्गोचरीकृतः, काळांतरे गुरुवस्तव समागतास्तैः पृष्टाश्च शिष्या वज्रस्वाम्यधिगत-
वाचनाप्रशंसां चक्रुः, ततो गुरुभिः श्रीवज्रस्वामिने वाचनाचार्यपदं दत्तं. अथैकदा परिवारयुता गुर-
वोऽवंतीप्रति प्रस्थिताः, मार्गे श्रीवज्रस्वामिपूर्वमवमित्रतिर्यग्भुजं एकदेवैः श्रावकरूपं कृत्वाऽहारकृते श्री-
वज्रस्वामिनो निमंत्रिताः, परं तैर्देशकालानुमानादिजिस्तं देवपिंढं विज्ञाय न गृहीतस्तदा तुष्टैस्तै-
स्तस्मै वैक्रियलब्ध्याकाशगामिनाविद्ये प्रदत्ते. क्रमेण गुरुवचनतस्तेन श्रीमद्गुप्ताचार्यपार्थादृशपूर्वा-
णि पठितानि. तदा तिर्यग्भुजं एकदेवकृन्महोत्सवपूर्वकं गुरुजिस्तस्याचार्यपदं दत्तं. क्रमेण श्रीसिंह-
गिरिसूरीणां स्वर्गमनानंतरं वज्रस्वामी निजचरणन्यासैर्दूषीठं पावयन्ननेकजञ्जजीवकल्पपादपान्नि-
जोपदेशामृतधाराभिः सिंचयन् विजहार. इतः पाटलीपुत्रनगरे धनश्रेष्ठिनो धारिणीनार्याकुड्युद्भवा-
रूपनिर्जितनिर्जरंगना रुक्मिण्यभिधाना पुत्री वर्तते, सा निजगृहनि कदस्थोपाश्रये साध्वीभ्यः शा-

स्वाध्यायनं करोति. अथैकदा साध्वीमुखात् श्रीवज्रस्वामिनो रूपादिगुणवर्णनं निशम्य मुग्धनया त-
 यैवं प्रतिज्ञा कृता यदस्मिन् ज्ञाने मम ज्ञानं श्रीवज्रस्वाम्येव भवतु. तत्पित्रा तत्प्रतिज्ञां विज्ञाय तस्यै-
 कथितं हे मुग्धे स वज्रस्वामी तु वीतरागो निस्पृहो ज्ञानशीलः संसारसागरतरणैकबलकङ्को विषयप-
 राह्मुखो वर्तते. इतः श्रीवज्रस्वाम्यपि विहरन् पाटलीपुत्रनगरे समगतस्तदा स धनश्रेष्ठी ज्ञातक्रेटी-
 दीनारद्रव्यविविधादांकारवस्त्रादिचिर्युतां तां रुक्मिणीं पुरस्कृत्य श्रीवज्रस्वामिसमीपे समगत्य कथ्या-
 मास हे स्वात्मिनि यं मे पुत्री जगद्गुणगणकण्डहृदया ज्ञानतमेव परिणयितुं गृहीता त्रिभहा वर्तते, त-
 देतद्द्रव्ययुतां तां स्वीकुरु ? गुरुणोक्तं हे महानुभाव धनकन्यया त्वाहादित्वा निर्मितनौ निजयोः संसा-
 रसागरतरणैकाक्षिताषस्य मे प्रयोजनं नास्ति. तत् श्रुत्वा विषमया रुक्मिणोक्तं हे स्वामिन् तर्हि
 मया कृता प्रतिज्ञा कथं पूर्यते ? गुरुणोक्तं यदि तव ममोपर्येव रागो वर्तते तर्हि त्वमपि मयाची-
 णमेव पञ्चानमनुसर ? किमेचिरसौरः क्षणविध्वंसविषयजन्यसौख्यैः ? किं च प्राप्ते रागाद्यंतरंगारि-
 निकरैरभ्यगम्यायां मोहनगर्भा गत्वा तवावां मिलित्वा निःशंकं निर्भयं शाश्वतानन्तान्तरागुणानन्दसंदोह-
 युतं सुखास्वादं लब्धिष्यावहे, कृते चैवं तव प्रतिज्ञापि पारं प्रयास्यति. इति श्रुत्वा प्रतिबुद्धया तया

वैराग्यं प्राप्य तत्सकलद्रव्ययुग्ममहोत्सवपूर्वकं दीक्षा गृहीता. अथेनो द्वादशवार्षिको दुष्कालः समागतस्तदा धान्याद्यन्नावतः सकलसंघो दुःखचापमन्यव. कृपाढुः श्रीवज्रस्वामी निजविद्याप्रभावतः सकलसंघं काष्ठपट्टे समारोप्याकशमार्गेण सुजिह्वयुतायां नगर्यां समागतः, तत्र पर्युषणापर्वणि बौद्धमतानुयायिराज्ञा दृष्ट्वावतो जिनमंदिरे पुष्पनिषेधः कृतस्तदा संवत्क्रिया श्रीवज्रस्वामी जिनशासनप्रभावनाथं निजविद्यावशेन नंदनवनादिं गतिलक्ष्मिदिव्यपुष्पाण्यनयत्. तद् दृष्ट्वा प्रतिबुद्धेन राज्ञा जैनधर्मांगीकृतः, अथ श्रीवज्रस्वामिनो निजश्रिष्टं वज्रसेनं गणं समर्प्याकथयन् यदा त्वं सोपास्कृतगारे लक्ष्मूद्यपाकतो जिह्वां लभसे तद्दिनतः सुकालो भविष्यतीति कथयित्वा स्वयमनशनं प्रतिपद्य स्वर्गं गताः, अथ श्रीवज्रसेनसूरिरपि विहरन् क्रमेण सोपारकं साप्तस्तव च तेन लक्ष्मूद्यपाकतो जिह्वा लब्धा गतश्च दुष्कालः, श्रीवज्रसेनसूरीनो लार्गेद्रचंद्रनिर्वृत्तिविद्याधराभ्याश्चत्वारः शाखा निर्गताः ॥ इति श्रीशीलकुलके वज्रस्वामिकथा ॥

गाथा—मुण्डं तस्म न सक्रा । सदस्म सुदंमणस्म गुणनिवहं ॥ जो विसमसंकडेसुवि । पणिज्जि वि अखंसीलधरो ॥ १४ ॥ व्याख्या—तस्य सुदर्शनश्रेष्ठिनः श्रावकस्य गुणनिवहं ज्ञातुं पं

द्विता अपि समर्था न, यो महानुभावो विषमसंकटे पतितोऽथस्वंपरीतिधारकः संजातः ॥ १४ ॥
 तस्य कथा चेहं-अंगदेशे चंपानगर्षा दधिवहनो राजा, तस्य रूपनिर्जितरंजाऽज्यानामभार्या किं
 च तस्यामेव नगर्षा रुषभदासाख्यः श्रेष्ठी, तस्य जार्याऽर्हद्वारम्यन्निधानास्ति. तयोर्गृहे सुभगाद्विधो
 गोमहिष्यादिपादको गोपालोऽस्ति, स सर्वदा गोमहिष्यादिचारणार्थं वने याति, अथैकदा वनात्प-
 श्चाद्वलमानेन तेनैको निर्वस्त्रः शीतपरीषहं गृह्णन् प्रतिमास्थो मुनिर्दृष्टः, सुभगो गृहमागत्य तत्सा-
 धुशीतकण्ठं स्मरन् रात्रिं कथंचिदतिक्रम्य प्रज्ञाते पुनर्गोमहिष्यादियुतस्तत्र वने समागतः, मुनिं च
 तथैव ध्रुवमिव तत्र निश्चलं दृष्ट्वा हृदि चमत्कृतः, तावन्मुनिः 'नमो अरिहंताणं' द्रयुच्चरन्नाक्राशे
 समुत्पतितः, तदा सुभगेन चिंतितं 'नमो अरिहंताणं' इति नूनं गगनगामिनी विद्या संभवतीति
 विचार्य स दिवारात्रिं तदेव पदं जडपति. अथैकदा वर्षाकाले तस्मिन् गोमहिष्यादियुते वने स्थिते
 सति नद्यां जलपूरं समागतं, तदा पशवस्तु तरित्वा परपरं प्राप्ताः, सुभगस्तु तटनीतदस्थित एव चिं-
 तयति मम पार्श्वे या गगनगामिनी विद्या वर्तते, तस्या अद्याहं परीक्षां करोमिति व्यायनं 'नमो
 अरिहंताणं' द्रयुच्चरन्नाद्यां प्रापत, इतो जलांतःस्थवदिरक्राशेण विष्टो मृत्वा नमस्कारम्यान्माहो-

त्येनाहंहासीकुङ्कौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः, तस्या गार्जानुभावतो धर्ममयदोहदाः समुत्पन्नाः, संपूर्णसमये पु-
त्रजन्य जातं. सर्वगसुंदरं च तं दृष्ट्वा तस्य सुदर्शनं द्यति नाम दत्तं. क्रमेण यौवनं प्राप्तोऽसौ पि-
त्रा मनोरमया कन्यया सह परिणयितः, जैनधर्माज्ञातैकमानसेन तेन गुरुसमीपे परस्त्रीभोगनि-
यमो गृहीतः. अथ तत्रैव नगरे कपिलनामैकः पुरोहितो वसति, तेन सह सुदर्शनस्य प्रीतिर्जाना.
अथैकदा पुरोहितभार्याकपिला सुदर्शनस्य मनोहरं रूपं दृष्ट्वा मदन्तुरा जाता. कपिले ग्रामातरं
गते सति सैकदा सुदर्शनसमीपे समागत्य कथयामास त्रौ सुदर्शनं तव मित्रद्वारीरेऽद्याकुशलमस्य-
तोऽसौ त्वां मिलनार्थमाह्वयति. तत श्रुत्वा सरलः सुदर्शनो मैत्र्यगुणाच्छ्रद्धं द्रुतं तथा सह मिव-
गृहे समागतः, सुदर्शने गृहांतः समायाते सति कपिलया गृहकपाटौ दत्तौ. सुदर्शनेन चितितं नू-
नमेतद्ब्रह्मादीनामप्यगोचरं स्वीचरित्रं दृश्यते. द्रुतः कपिला स्फारशृंगारा नानाविधहावजावान् दर्शयं-
ती निर्जागोपांगान् प्रकटीकुर्वती मारविकाराविर्जाविकलितैर्विविधवचनैस्तस्मै लोणप्रार्थनां चकार. त-
दावसरजेन सुदर्शनेनोक्तं हे कपिले एतत्कार्यं जगति कस्य प्राणिनः प्रियं नास्ति ? परं त्वया तु
सर्वथैवायं मिथ्या प्रयत्नः कृतो यतोऽहं क्लीबोऽस्मि. तत श्रुत्वा गद्वितमदनविकारया तया सद्यो गृह-

कषाढौ ममुद्घाटितौ, तदा सुदर्शनोऽपि द्रुतं ततो निःसृत्य व्याधपंजरमुत्कपद्भीव निजगृहे समायातो गृहीतश्च तेनाद्वितीयेन परगृहगमने निषमः. द्रुतश्चैकदा विश्वेऽपि नगरजना द्रंढमहोत्सवे समा- गते वनमध्ये गंतुं प्रवृत्ताः, अत्रायाराह्यपि कपिलायुता सुखासनस्थिता वने चंचाला. मार्गे तारयां पंचांगजपरिवृता तांबूलचर्वणारुणाधरपद्मवा स्तनफलस्तवकान्विता विकसितहास्यकुसुमोत्करा जंगमा- कटपवद्वीव सुदर्शनत्रायार्थं मनोरमा दृष्टा. तां स्मरिषुजवतीं दृष्ट्वा साधारणस्त्रीस्वभावतः कपिलयाऽ- भयार्थं पृष्टं हे सखि कस्येयं भार्या वर्तते ? अत्राययोदितमियं पंचपुत्रोपेता सुदर्शनश्रेष्ठिभार्यास्ति. तद्वाश्चर्यं गतया कपिलया हसितोक्तं हे सखि क्वीवस्यापि किं संततिः संजवति ? अत्राययोक्तं त्व- या कथं ज्ञातं यस्य सुदर्शनः क्वीवोऽस्ति ? तदा तयाप्यतिरिक्तेन स्वकीयः सर्वोऽपि वृत्तांतस्तस्यै कथि- तः. तत् श्रुत्वा हसित्वात्रययोक्तं हे सखि त्वमीदृशी चतुरापि तेन धूर्त्तेन वंचिता, नूनं स परस्त्री- संगे एव नपुंसकोऽस्ति, स्वगृहे गृहिण्याः पुरतो नपुंसको नास्त्येव. तत् श्रुत्वा हास्यकोपकलितया कपिलया प्रोक्तं हे जगिनि मम चातुर्यं तु भस्मानि हुतमिव निरर्थकं गतं, परं यदि संप्रति त्वं चे- रसुदर्शनं वंचयेस्तदैवाहं तवापि चातुर्यं सत्यं जानामीत्युक्ता सा निमाना राह्यपि तत्कार्यार्थं प्रतिज्ञां

चकार. अथ कतिचिद्विवसानंतरं राह्या निजधात्रीमातुः पुरो निजप्रतिज्ञावार्तां कथिताः धात्र्या प्रोक्तं त्वं चिंतां मा कुरु ? तवेमां प्रतिज्ञामहं पूरयिष्यामीत्युक्त्वा तामाश्रयामास. अथ क्रमेण तया ज्ञातं यत्सुदर्शनोऽष्टमीप्रमुखपर्वणि पौषधं गृहीत्वा कस्मिंश्चिन्नून्यग्रहे कायोत्सर्गस्थस्तिष्ठति. अथ कौत्तिकपूणिमायां कौमुदीमहोत्सवे समागते सति राजादिनगरलोका वनमध्यं गताः, राह्णी तु निजदेहापाटवमिषेण निजप्रासादे एव स्थिता. अथ धात्री प्रथमत एव निर्मितां सुदर्शनसदृशीं काष्ठमयीं प्रतिमां सुखासने संस्थाप्य सखीभिः परिवृता यक्षप्रतिमोत्सवमिषं कुर्वीणा राजदुर्गप्रतीक्या बहिर्निर्गताः प्रतोलीरक्षकैश्च सा काष्ठमयी यक्षप्रतिमा दृष्टा. बहिरागत्य तां प्रतिमां गुप्तापवरके संस्थाप्य शून्यग्रहे कायोत्सर्गस्थं सुदर्शनं मार्जारी मूषकमिवोत्पाद्य सा तस्मिन् सुखासने स्थापयामास. पुनस्तेनैव मार्गेण राजदुर्गप्रतीक्यां समागता, सविश्वासैरारक्षकैरनिवारिता सुदर्शनयुतं सुखाभनं राह्णीसमीपे समानयत्. राह्णी तं दृष्ट्वा हृष्टा सती विविधहावभावान् प्रदर्शयन्तं कटाक्षविक्षेपपूर्वकं तस्मै भोगप्रार्थनां चकार. सुदर्शनस्तु मेरुरिव तस्या विविधवचनप्रपञ्चचंडवतैरहुब्ध एव कायोत्सर्गस्थाने स्थितः, तदा तथा निर्दोक्ष्या स्वकीयवस्त्राणि परित्यज्यानेकविधानुकूलोपसर्गस्सस्य कृतास्त-

दाना-

वृत्ति

१८८

आपि तं निश्चलं ज्ञात्वा तथा नानाविधलघवचनानि कथितानि. परं सुदर्शनस्तु चतुःप्रहरान्याव
त्कायोत्सर्ग एव तस्यौ. अथ प्रातःकाले यदा नृपगमनावसरो जातस्तदा निःकृपया तथा निजदेहं
स्वनखैर्विदार्य वज्राद्रुषणानि च बोधयत्वा निजदुराचरणोद्बोधोषणं कुर्वतीव पूत्कारं चकार. तत्क्षणं
मेव प्राहरिकैस्तत्रागत्य कायोत्सर्गस्थः सुदर्शनो दृष्टो ज्ञापितश्च तैर्नृपाय. नृपोऽपि तत्रागत्य सुदर्श-
नं दृष्ट्वा चिंतितवान् यदमुनादपि विषप्रकटीजनवनं न संजवतीति विचार्य राज्ञा सुदर्शनस्तद्वत्तांतं
पृष्टः, सुदर्शनेन राज्ञीदयया किमपि न जट्पितं. तदा राज्ञानुमितं नूनमेव नीतिपथ्यब्रष्टो विज्ञाय-
ते. इति विचिंत्य राज्ञा दुर्गपात्रायादिष्टं यदेनं नगरमध्ये विनंब्य शूत्रायामारोपयेति. राज्ञा आदे-
शमासाद्य यमदूतैरिवातिभयानकैर्दुर्गपात्रसेवकैः स कचेष्वाकृष्य बहिर्निष्कासितस्ततो मुंडितार्धम-
स्तकं कंठस्थापितार्कपुष्पमालां कृतरत्नांजनललाटतिलकं शिरोधार्यमाणसुर्पुब्जवमेवंविधविधिविन्ब-
नापूर्वकं सुदर्शनं रासनोपरि समारोप्य ते राजमार्गं चेष्टुः, इतरस्तं वृत्तांतं श्रुत्वा तद्भार्यया मनोरम-
या चिंतितं चंद्रादपि कदाचिदंगारहृष्टिर्भवेत् परं मम नर्तुः परस्त्रीलंपटत्वमसंभवितमेवेति विचार्य सा
गृहदेवालये गत्वा जिनं पूजयित्वा कथयामास हे शासनदेवि मम भर्तुः सांनिध्यं कार्यमित्युक्त्वा

सा कार्यात्सर्गे तस्थौः तत्क्षणमेव शासनदेव्या प्रकटीभूय तस्यै कथितं हे महासति त्वं चिंतां मा-
 कुरु? अहं तद्दीप्तमाहात्म्यात्सां निधं करिष्यामीत्युत्त्वा साऽदृश्या बभूव. अथैवं विभ्रंश्यमानं सुदर्श-
 नं ते शूलीसमीपे समानीय तस्यामारोपयामासुः, तत्क्षणमेव सा शूली सिंहासनरूपा जाता, तत-
 स्तैस्तस्मै खड्गादिभूतारा दत्तास्ते पहारा अय्यत्नंकरतां भ्रेजुः, अथ तैर्दुर्गपालसेवकैस्तद्वृत्तांतो राज्ञे
 निरूपितस्तदा राजा स्वयं तत्रागत्य तस्यास्थितं च सुदर्शनं दृष्ट्वा प्रणामं कृत्वा स्वापराधं क्षामया-
 मास, सन्मानपुरस्सरं च तं तद्वृत्तं प्रेषयामास. ततो राजा तत्सत्यवृत्तांतं विज्ञायाऽज्यां गृह्णान्निष्का-
 सयितुं लभस्तदा सुदर्शनेनागत्य राजानं च विज्ञाय तस्मै अग्रयदानं दापितं. किंतु लज्जया विष-
 णीभूतया तथा गजपाशेनात्मघातः कृतः । अथ तस्या धात्रीमातापि राज्ञा नगरान्निष्कासिता पाट-
 लीपुत्रे देवदत्तागणिकागृहे स्थिता. कियता कायेन सुदर्शनो वैराग्यमासाद्य दीक्षां गृहीत्वा पाटली-
 पुरे समागतः, तदाऽज्याधात्री तमुपलक्ष्य कपटश्राविकी दूयाद्वारदानमिषेण देवदत्तागृहे समानीय
 देवदत्तायुता तस्य नानाविधोद्भवांश्चकार. किंतु तं निश्चलं विज्ञाय संख्यायां स्वयमेव जुमोच. सु-
 दर्शनमुनिरपि स्मशाने गत्वा कार्यात्सर्गेण तस्थौ. तत्र व्यंतरीभूतोऽज्याजीवः पूर्ववैरेणागत्य तंप-

त्यनेकानुपसर्गश्चकार, किंतु शुभ्रध्यानेन सुदर्शनमुनिना केवलज्ञानमासादितं. देवैश्च महोत्सवः कृतः, अन्नयाजीव्यंतर्थापि सम्पत्त्वमंगीकृतं, देवदत्तान्नयाधात्रीमात्रादित्रिश्च श्रावकत्वमंगीकृतं. क्रमेण च सुदर्शनकेवली मोहं गतः ॥ इति श्रीशीलकुलके सुदर्शनश्रेष्ठिकथा ॥

गाथा—सुंदरि सुनंद चिद्वण—मणोरमा अंजणा मिगावर्द्धय ॥ जिणसासणसुपसिद्धा । महासद्दं मुहं दिंतु ॥ १५ ॥ व्याख्या सुंदरी सुनंदा चिद्वणा मनोरमा अंजनसुंदरी मृगावती, आदिशब्दादन्या दमयंतीप्रमुखा महासत्यो ज्ञातव्याः, जिनशासनमध्ये प्रसिद्धास्ता महासत्यः सुखं ददतु. ॥ १५ ॥ अत्र सुंदरीकथा तपःकुलके विख्यातास्ति, श्रीवज्रस्वामिमातुः सुनंदायाः कथा वज्रस्वामिकथायां कथिता यथा चतुर्विधयोगेऽपि शुद्धं शीलं पादितं. सुदर्शनश्रेष्ठिनायर्मनोरमायाः कथा सुदर्शनश्रेष्ठित्वांते कथिता. अथ चिद्वणजनासुंदरीमृगावतीनां कथाः कथ्यंते, तत्र प्रथमं चिद्वणयाः कथा प्रारभ्यते—विशालायां नगर्यां श्रीवीरप्रभुमातुलश्वेदकात्रिधो राजा राज्यं करोति. तस्य च सप्त पुत्र्यो वर्तन्ते, चेदकराज्ञा दादश श्रावकवतानि गृहीतानि. अथ तस्य सप्तपुत्रीमध्यास्तुज्येष्टाचिद्वणात्रिधाने द्वे पुत्र्यौ कुमारिके आस्तां. श्रेष्ठिकेन सुज्येष्ठां मनोहररूपां निशम्य ज्वेद-

कंप्रति दूतं प्रेष्य सा मार्गिता, किं तु न्यूनकुलत्वेन चेदकः श्रेणिकाय तां नार्पयत्. ततोऽभयकुमारः
 रः सुगंधितैलविक्रयकारकेषं धत्वा वैशाद्यां समागत्य चेदकराजद्वाराग्रे स्थापणं कृत्वा स्थितः, ततो
 यदा सुज्येष्ठया दासी तैलग्रहणार्थं समायाति तदा स स्तोकमूढ्येन बहुतैलं ददाति श्रेणिकचित्र-
 प्रतिष्ठाति च दर्शयति. तदनंतरं दानी तां प्रतिकृतिं सुज्येष्ठायै दर्शयामास. सापि श्रेणिकराजप्रति-
 कृतिं दृष्ट्वा मोहिता, ततस्तथा बुद्ध्या ज्ञातं नूनं मदानयनकृतेऽत्रायकुमारः समागतोऽस्तीति वि-
 चिंत्य तथा लेखं लिखित्वाऽत्रयकुमाराय ज्ञापितं यदि त्वं प्रवीणोऽसि तदा मां श्रेणिकेन सह मेद-
 य ? ततोऽभयकुमारेण प्रह्वन्नतया सुज्येष्ठयाः प्रासादावधि सुरंगैका कारिता. तन्मध्ये रथस्थः श्रे-
 णिकः सुलसाया द्वात्रिंशत्पुत्रैः सह समागतो दत्तश्च संकेतः सुज्येष्ठायै, तयोक्तं ममात्रणकरन्दकं
 गृहीत्वाधुनैवागतामत्युक्त्वा त्वरितपदैः सा प्रासादमध्ये समागता. तदा चिञ्चणा तामर्तित्वरमाणां
 विलोमयाग्रहद् हे भगिनि त्वं कथं व्याकुला दृश्यसे ? सुज्येष्ठया चिंतितं भगिन्यै कथयित्वैव गज्जा-
 मीति विचार्य सा सर्वमधुदंतं कथयित्वाऽप्यणकरन्दकं गृहीतुमपवरकमध्ये गता. तमवसरं प्राप्य द्रुतं
 चिञ्चणा सुरंगायामागत्य श्रेणिकरथे समाख्या, विह्वलतया श्रेणिकेनापि तामनुपलक्ष्य रथो नोदि-

तः, दत्तः सुरंगायासागता सुज्येष्ठा रथमनालोभय प्रासादे च चिह्नणामप्यदृष्ट्वा पूर्वकारं चकार, त-
 त्काणमेव चेदकराजसेवकैः सुरंगायां प्रविश्य पृष्ठस्थसुलसाद्वात्रिंशत्पुत्रा मारिताः, दत्तोऽवितुल्यं रथं प्रे-
 र्दमाणः श्रेणिकश्चेद्वह्णायुतो राजगृहे समागतः. कृतं च चेद्वह्णया सहैव तेन पाणिग्रहणं. पश्चा-
 त्सुज्येष्ठया वैराग्येण श्रीवरेप्रपन्नसमीपे दीक्षा गृहीता. अथ चिह्नणायः कोणिकहृदयविहङ्गाख्यास्त्र-
 यस्तनयाः संजाताः. श्रीवीरेण ता समापि जगिन्यः सतीत्वेन व्यख्याताः, श्रेणिकोऽपि द्वायिकस-
 म्यत्त्वधारी वर्तते. अथैको द्विजजीवो मृत्वा ददुरो जातः स जगवद्वद्वनार्धमागन्धन पथि श्रेणिका-
 श्वसुरेण मृतः श्रीवीरव्यानतो देवश्च जातः. अथैकदा देवसभायां सौधर्मैरेण श्रेणिकसम्यत्त्वप्रशं-
 सा कृता, तदश्चदधानेन तेन कुष्टिरूपं कृत्वा प्रभुपार्श्वे समागत्य प्रभोः स्पर्शः कृतः, मत्स्यजालधारि-
 साधुरूपं कृतं, गर्भिणीसाध्वीरूपं च कृतं, एवं तेन बहुधा श्रेणिकसम्यत्त्वपरीक्षा कृता, परं तं निश्च-
 लं विद्वाय संतुष्टेन तेन श्रेणिकायैको हारो गोलकद्वयं च दत्तं. श्रेणिकेन स हारश्चेद्वह्णायै दत्तो
 गोलकद्वयं च नंदाराड्यै समर्पितं, कुष्ठया नंदया तन्नोलकद्वयं जिज्ञावास्फाटितं, तत्काणमेवैकस्मा-
 त्कुंभलद्वयं द्वितीयमध्याच्च द्वौमयुगलं निर्गतं, तद् दृष्ट्वा नन्दा हृष्टा सती तत्कुंभलद्वयेन चीवरद्व-

येन च स्वशरीरं भूषयति, चिद्विद्या च द्वारं धारयति. अथैकदाऽभयकुमारेण श्रेणिकं प्रतिबोधय नं दामातृसहितेन श्रीवीरसमीपे दीक्षा गृहीता, कुण्डलयुगलं चीवरयुगलं च चिद्विद्यापुत्रहृदयविवहृत्वा न्यां समर्पिते, एकदा श्रेणिकेन कोणिकाय राज्यं दातुं चिंतितं, सेवाएकहस्तिहारौ च हृदयविवहृत्यां दत्तौ. तद् दृष्ट्वा क्रुद्धेन कोणिकेन कात्यादिदशकुमारैः सहालोच्य श्रेणिकः काष्ठपंजरे निक्षिप्तः, स्वयं च राज्ये स्थितः श्रेणिकं सदा कथाप्रहारैस्तापयति. चिद्विद्या महादुःखं दधाति. अथैकदा कोणिकनार्यया पद्मावत्या पुत्ररत्नं प्रसूतं, कोणिकोत्संगस्थेन तेन पुत्रेण योजनसमये स्थित्यां मूत्रितं, तन्मिश्रितं योजनं भुञ्जानेन तेनोत्कमहो कीदृक् स्वाह्वं धान्यमस्ति ? तत् शुच्या चिद्विद्याया रुदनं कृतं, तदा कोणिकेन पृष्टं हे मातस्त्वं कथं रोदिषि ? मावोक्तं यदा पूर्वं त्वदंगुली दुःखितासीत् तदा त्वत्पिता श्रेणिकेन सा निजमुखे धृतासीत्, स्वपुत्राः सर्वेषां वदन्ताः संति परं त्वं तु पितरं सर्वदा ताडयसीति दुःस्वेनाहं रोदिमि. तदैव पितृस्नेहोद्विगताङ्गीभूतमानसः स काष्ठपंजरभंगाय क्रुद्धरं गृहीत्वा धावितः, श्रेणिकेन तं तथावस्थमागन्तं विप्रोक्त्य ज्ञातेन तादृगुदविषमाध्यायात्मघातः कृतो गतश्च स प्रथमं नरकं. तद् दृष्ट्वा क्रुणिको महापश्चात्तापं कुर्वन्नाकंदितुं तन्मन्त्रं, शो-

कातुरेण तेन तन्नगरं त्यक्त्वा चंपानगर्षी वासः कृतः. अथ हह्यविहह्यौ तकुंडलाद्यामृषणानि प-
 रिधाय सेचनकगजस्थितौ नगरमध्ये ब्रमतस्तौ च दृष्ट्वा कोणिकनार्या कोपातुरा स्वर्द्धे कथया-
 मास हे स्वामित्रेतानि वस्तूनि त्वं बलादपि तान्यां गृहाण ? ततो भार्याप्रेरितेन तेन तानि वस्तू-
 नि तान्यां मार्गितानि, तान्यामुक्तमावाण्यां पित्रा समर्पितानि तत्कथं दीयते ? तदा कोणिकेन ब-
 लादपि तानि गृहीतुं यदि प्रयत्नः कृतस्तदा तौ सांतःपुरौ सर्ववस्तूनि गृहीत्वा सेचानकोपरि समार-
 ह्य विशालायां निजमातुलचेटकराजसमीपे गतौ. तद् ज्ञात्वा कोणिकेन दूतं प्रेष्य चेटकात्तौ मार्ग-
 तौ. चेटकेनोक्तं शरणगतार्पणे कृत्रियाणां धर्मो नश्यति. तदा कोणिको निजसैन्यमादाय विशा-
 लायां प्रापः, चेटकोऽपि सन्मुखमागतः, सैन्ययोर्महायुद्धं जातं, तस्मिन् युद्धे कोट्येकाशीनिलक्ष-
 नुष्या मृताः, श्रेणिकराहुः कालादिदशकुमाराश्चेटकेन मारिताः, प्रांते कोणिकमजेयं ज्ञात्वा चेटकः
 प्रतोटीं पिधाय विशालायां प्रविष्टः, कोणिको द्वादशवर्षपर्यंतं विशालां परिवेष्ट्य स्थितः, प्रांते स
 विशालां भंक्तवा चंपायामागतः, चेटकोऽनशनमाराध्य स्वर्गे गतः, हह्यविहह्यवपि दीक्षामादाय स्वर्गे
 गतौ. अथैकदा श्रीवीरशंप्रयां समवसुतस्तदा कोणिकेन प्रभुं प्रणम्य स्वगतिः पृष्टा, स्वामिनोक्तं त्वं

षट् नरकं प्रयास्यसि ? कोणिकेनोक्तं सप्तमं नरकं के व्रजंति ? प्रमुणोक्तं केचिच्चक्राद्या गणंति-
ततोऽसौ गृहमागत्य चक्रादिक्रत्रिमचतुर्दशरत्नानि मेलयित्वा देशसाधनाय निर्गनः, क्रमेण तमिस्रा-
गुहोद्घाटनकृतप्रयत्नः कृतमात्मदेवेन स जलसमाकृतो मृत्वा च षष्ठे नरके गतः चेद्विष्णु तु श्रीवीरप्र-
भुसमीपे दीक्षाभादाय सन्नतिं गता ॥ इति श्रीश्रीलङ्कुकके चेद्विष्णु कथा ॥ अथाजनासुन्दरीकथा
कथ्यते—जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे वैताड्यपर्वते प्रवहाननपुराभिधं नगरमासात्, तत्र प्रवहानान्निधराङ्गः
पद्मावतीराङ्गीकुह्युद्भवः पवनंजयाख्यः पुत्रो बभूव. स निजमित्ररथभदत्तेन सह सुखेन निजसमग्रं
गमयति. अथ तस्मिन्नेव वैताड्यपर्वतेजनपुराभिधं नगरं, तत्रांजनकेतुराङ्गोजनावतीराङ्गीकुह्युत्पन्नां-
जनासुन्दर्याभिधाना पुत्री सकलकलाकलापोपेता बभूव. यौवनं प्राप्तं तां विलोक्य राजा तस्या वि-
वाहार्थं मंत्री पृष्टः, मंत्रिणोक्तं दत्तकुमारो रूपादिमुणोपेतोऽस्ति परं केवलिनो सोऽष्टादशमे वर्षे मो-
क्षगामी प्रोक्तोऽस्त्यतस्तस्मै स्वल्पायुषे कन्या कथं दीयते ? अथैकदा नन्दीश्वरयात्रायामनेके विद्या-
धराः संमिलितास्तत्रांजनकेतुराङ्गा पवनंजयकुमाररूपमात्रोक्त्य तेन महाजनासुन्दर्या विवाहो मेलित-
स्ततः सर्वे यात्रां विधाय निजनिजगृहे समेताः, पवनंजयेन स्वमित्ररथदत्तायोक्तं दत्तदिवसो दूरे-

ऽस्ति. ततो जनारूपविलोकनायावां तत्र गमिष्यावः, द्रष्टुं तत्रा स प्रह्वन्नतयाकाशमार्गेण मित्रशुनस्तत्र
 समागतः, तदांजनमुंदरी निजसखीयुना गवाक्षस्थितासीत्. सख्योक्तं हे अंजने पूर्वं त्वदर्थं यो दः
 तकुमारो वरो विलोकितः स स्वल्पायुर्दोषयुतो बभूव. तेन तं विहाय तव विवाहः पवनांजयेन सह
 मेलितः, अंजनयोक्तं हे सखि स्तोकमप्यमृतं समीचीनं, बह्वपि विषं तु कष्टदमेव. प्रह्वन्नस्थितः पव-
 नंजयस्तद्वचः श्रुत्वा कुपितः करवाद्यं गृहीत्वा तस्या वयक्ते सज्जीकृतः, परं मित्रेण निवारितः, त-
 तस्तौ द्वावपि स्वस्थाने समागतौ. अथ लग्नदिवसे महोत्सवपूर्वकं तयोर्विवाहो जातः परमंतःकोपा-
 नलज्वलितं पवनंजयं विज्ञाय कमलसुकुमालांजनामुंदरी म्लानिं प्राप. तथापि सा निजपतिव्रतवै-
 कतपरं चतुर्भक्तिं कुर्वाणा स्वकर्मणामेव दोषं ददाति. अथैकदा पवनंजयः पितुरादेशाद्वरुणेन
 सह युद्धं कर्तुं समुद्यतस्य निजमिवस्य रावणस्य सहायार्थं न्यूरि सैन्यं गृहीत्वा मिवयुतः प्रयाणाभि-
 मुखो बभूव. तदासौ निजमातरं नंतु समागतः, परं तव स्थितामंजनां दृष्ट्याप्यनाद्योक्तं मातरं न
 त्वा प्रयाणमकरोत्. तदांजनमुंदरी मनस्यतीवद्दना नयनांबुदनिर्गताश्रुधाराऽनिर्जकर्ममलं कालयं-
 तीव रुदनं चकार. अथ पथि पवनंजयोऽनेकराजहंससंचयालंकृतकमलजालं स्फटिकामलजलांतर्ग-

तप्रकटदृश्यमानशौक्तिकेयकदंबकैर्निर्जोदार्यशंसिसुमानसत्वं प्रकटयंतं पात्नीगतद्रुमादिचलत्कौमल-
 किसलयवृंददंष्ट्रेनास्यादरपूर्वकं पथिकप्राधूर्णिकानाह्वयंतं तदगतानेककोकिलादिपङ्क्तिभूतकलकलाराव-
 मिषेण जगद्विरतस्वकीयकीर्त्तिबिरुदावलंख्यापयंतं मानसाख्यं तडागं दृष्ट्वा विश्रामार्थं तत्र नि-
 जसैन्यं स्थापयामास. तत्र नोजनजलक्रीडादि कृत्वा मानससरोरभ्यतां च दृष्ट्वा सोऽमंदानंदकलि-
 तो बभूव. द्रुतश्चतुर्याममितमपि पतिविरहमसहमाना तेजस्वितारकनिकरदंभतोतःसुवर्णबिंदुशालिनी-
 लांबराहादितदेहनागा चंद्रोपलज्जरज्जालनिर्गैरनिकरधारामिषतो निजनायकविरहोद्भवनयनाश्रुणि
 निष्कासयंती काननमध्यभागज्वलद्दौषधीसमूहहृद्भना निजहृदयोद्भूतविरहानलं प्रकटीकुर्वंती विक-
 सितकुमुदकदंबकदंष्ट्रेन कटाक्षविक्षेपान् कुर्वंती निजलोगविलासांतरायज्ञयात्रिखिलजगज्जंतुजातं गा-
 दनिद्रावशं कुर्वंती प्रथमपतिसंगरंगनग्नयाह्वज्जयेव निजाकाशावासप्रकाशितं दिनकरदीपं विधा-
 पयंती स्वकीयप्रियपतिचंद्रमसमिलनग्राभ्यंनमुस्तुका तमिस्रा समागता. द्रुतः पतिवियोगतश्चक्रवाकी-
 कृताकंदं श्रुत्वा पवनंजयेन निजमित्ररुषज्जदत्ताय पृष्ठं हे सखे किमियं पङ्क्तिणी विलापान करोति ?
 तेनोक्तं हे मित्र द्र्यं चक्रवाकी निजपतिवियोगदुःखिनी हृदयरफोटं विलापान करोति. तत् श्रुत्वा

पवनंजयेनांजनासुन्दर्यैतरायकर्मद्वयवशादिति मनसि चिंतितं यदि पक्षिणामप्येतादृशं विरहदुःखं भवति तर्हि मया त्यक्तांजनसुन्दरी तु द्वादशवर्षवियोगाद्ःस्वाभ्रंतासीति विचार्य तेन मित्रायोक्तं हे मित्र अहं त्वत्स्वन्न गत्वांजनसुन्दर्यां मिलित्वा ह्रुतं पश्चादागमिष्यामि, अथ मया विरहदुःखं सोढुं न शक्यते. द्रुत्युक्त्वा पवनंजयो निशायामेवाक्राशमार्गेण प्रह्वन्नतयांजनगृहे समागतः, तब तेन शय्यायां जलंविना शफरीवेतस्ततो ब्रुव्यमाना वदनाद्दीर्घोष्णनिःश्वासान निष्कासयंती नेत्राश्रुजल-धाराभिरार्द्धिकृतशय्यावरणा निजपतिनामाङ्गरमात्रां गणयंती चिरपतिविरहदुःखद्विष्टलाभ्रतांगोपां गांजनासुन्दरी दृष्ट्वा. द्रुतः पवनंजयो ह्रुतं तत्र चंद्र इव प्रादुर्भूय तन्मनोगतशोकतिमिरनिकरं दूरीकृत्य चकोरीमिव तामवर्णेनीयानंदोद्भासितां चकार. ततः स्वानुभूतचक्रवाकोवार्त्ता तस्यै निवेद्य तया सह गाढालिंगनपूर्वकं जोगवित्तासं विधाय स प्रभाते प्रस्थितुं लग्नस्तदांजनसुन्दर्यां कं हे स्वाभिन्न-द्वैव मया ऋतुस्नानं कृतमस्ति, ततः कदाचिन्मे गर्भोत्पत्तिसंज्ञवोऽस्ति. एवं च सति लोका मह्यं कलंकं प्रदास्यति. तत श्रुत्वा पवनंजयेनोक्तं हे प्रिये त्वं चिंतां मा कुरु ? त्वरितमहं समागमिष्यामि, तदप्राप्यं मम नामांकित्वा मुद्रिका त्वया रङ्गणीया कार्यावसरे च सा दर्शनीयेत्युक्त्वा मुद्रिकां च त-

स्यै दत्त्वा पवनंजयः प्रस्थितः. अथावांजनमुंदरी निजपतिबहुमानेन हृष्टा सती गर्भे दधार, तृतीय-
मासे गर्भप्रकटीभवतः श्वशुरादयस्तामसतीं मन्यमाना गृहान्निष्कासयितुं प्रवृत्तास्तांजनया तदग्नि-
ज्ञानमुद्रिकादर्शनपूर्वकमुक्तं भम जर्तुरेव गर्भोऽस्ति, परं तैस्तद्वचनमन्यमानैः सा गृहान्निष्कानि-
ता. अथ सा धात्र्या सह नगरान्नर्गस्य पितृगृहे गमनोत्सुका जाता, परं तथा चिंतितं अस्यामवस्था-
यां पितृगृहे गमनमभ्यनुचिन्तमिति विचार्य सा वने एव स्थिता निजकर्मोदयविषाकं मन्यमाना जि-
नधर्मध्यानलीनमानसा वनफलाग्नि भुंजाना ऊर्ध्वनिर्मलजलं पिबन्ती च पूर्णवर्धौ पुत्ररत्नमजन-
यत्. इतस्तथा वनमध्ये कश्चिदेको मुनिर्दृष्टस्तरुमै तया सपुत्रया वंदनं कृतं, मुनिनापि धर्मोप-
देशो दत्तः, ततस्तथा निजदुःखानि कथयित्वा मुनिः पृष्टः हे जगवन् किं मयेदकर्म बद्धं ये-
नाहमेवंविधदुःखराजनं जाता. मुनिनोक्तं पूर्वजवे त्वमेका सपत्नीयुता व्यवहारिजार्थासीत्, त-
स्यास्ते सपत्न्या जिनधर्मानुरागत्वाज्जिनप्रतिमापूजनानंतरं जोजनकरणे नियमोऽन्यतः. त्वयैकदा
समत्सरया द्वादशप्रहरावधि तां प्रतिमां रजःपुंजे निक्षिप्य तस्याः पूजनजोचनांतरायः कृतः, पश्चात्तां
रुदंतीं दृष्ट्वा त्वया सा प्रतिमा ततो निष्कास्य तस्यै समर्पिता. तत्कर्मणा तवापि द्वादशवर्षावधि प-

तिविरहो बभूव. धर्मद्वेषेण सपत्न्याः कलंकदानेन चाद्यापि त्वं दुःखं सहसे. अथ त्वं धर्मं कुरु ? धर्मत एव प्राणिनः सुखी भवंति. तव श्रुत्वा तथा सम्यक्तवं गृहीतं. क्षीर्जनामातुलः सूर्यकेतुनामा विद्याधरो विमानस्थो गगनमार्गे गह्वरं स्वलितविमानोऽधो द्यूमौ साधुं दृष्ट्वा वंदनायावतीर्णः, तबस्थामंजनामुपलक्ष्य तेनात्रागमनकारणं पृष्टं. तथापि सर्वं वृत्तांतं निरूप्य विद्यापः कृतः, तदा मातुलस्त्रामाश्वस्य सतनयधात्रीं विमानाधिरुढां विधायग्रे चालितः, मार्गे मातुलसंगस्थितेन तेन बालेन वंदारवः श्रुतस्तदा वंदामुद्दिश्य यावत्स निजहस्तमग्रे करोति तावत्स विमानात्पतितस्तदांजना विधविद्यापान् कर्तुं लम्भा. अथ तं पतितं ज्ञात्वा सूर्यकेतुर्यावदधः पश्यति तावत्स बालो. परंपर्वतशिखोपरि पतितोऽस्ति सा पर्वतशिखा चूर्णीकृतास्ति. ततस्तेन विमानं तब समुत्तारितं दृष्ट्य तबासौ बाल उपरुचरहितो रममाणः, ततस्तं गृहीत्वा तन्मातुः समर्थं तस्य शिखाचूर्णं दृश्यन्निधानं दत्तं. अथ विमानस्थाः सर्वेऽपि निजनगरे प्राप्तास्तब मातुत्रेण महतामंत्रेण तस्य जन्ममहोत्सवः कृतः, अंजनानां तब स्वकीयमखंडं शीघ्रं पात्रयंती भर्तुनामाक्रमालां जपंती धर्मध्यानपरा सपुत्रा तिष्ठति. अथ स पवनंजयो वरुणं विजित्य रावणहृया स्वगृहे समायातः, तब तेन निजपत्नीवृत्तांतं वि-

ज्ञाप्य विह्वलीभूतेन सर्वमपि तृणवपरित्यज्य विलपितुमारब्धं. ततस्तेन बह्वौ प्रवेशेहा कृता. तदा रुषजदत्तेनोक्तं हे मित्र त्वं दिनत्रयं प्रतीक्षस्व ? द्रष्टोऽहं तव प्रियां समानविध्यामीत्युक्त्वा रुषजदत्तो विमानाधिरूढो गगनमार्गेणानेकराजनगराणि पश्यन् पृष्ठंश्च सूर्यकेतुगृहे समागतः. पुनसहितं चांजनसुंदरीं तत्र दृष्ट्वा हृष्टस्तथापि स निजपतिकुशलोदंतं पृष्टस्तदा तेनोक्तं मम सुहृत्त्वद्विरहेणाभिप्रवेशं कर्तुं समुद्यतोऽस्त्यतस्त्वं शीघ्रं तत्रागढ ? ततस्तां विमाने संस्थाप्य स प्रह्लादपुरे समागतस्तां दृष्ट्वा पवनंजनयोऽपि प्रमोदं प्राप्तस्ततस्तेन महोत्सवपूर्वकं पुत्रस्य हनुमानिति नाम दत्तं. ततः प्रांते हनुमंतं राज्ये संस्थाप्य पवनंजनयोनया सह दीक्षामादाय सद्गतिं गतः, हनुमानपि बहुकालं राज्यं प्रपाद्य रामलक्ष्मणयोः सेवां कृत्वा प्रांते बहुपरिवारेण सह दीक्षां गृहीत्वा श्रीशत्रुंजये संस्कारकं विधाय मोक्षं गतः. इति श्रीशीलकुलके अंजनसुंदरीकथा. अथ मृगावतीकथा—वत्सदेशे कौशान्भ्यां नगर्यां सहस्रानीकसूनुः शतानीकाजिधो नृपो राज्यं करोति. तस्य चेटकराजपुत्री सतीशिरामणितुल्या मृगावत्यभिधाना राज्ञी वर्तते. क्रमेण गर्भवत्यास्तस्या रुधिरभूतकुंभिकायां स्नानकरणदोहदोऽद्भूत. परं तत्कार्यं हिंसामयं विज्ञाप्य तया राज्ञे तद्वृत्तांतो नो कथितः, परं दोहदाऽपूर्ण-

त्वेन कृष्णपक्षीयचंद्रलेखेव सा दिनानुदिनं कार्श्यभावमापन्ना. एवं तां दुर्बलीभूतां विलोभय राज्ञा तत्कारणं पृष्ठं तदा तयोक्तं स्वामिन दोहदापूर्णत्वेनाहं दुर्बलीभूतास्मि, परं स दोहदो हिंसामयोऽस्ति ततस्तं कथयितुं मे मनो नास्ति लषति. बह्वाध्वहेण पृष्ठया तया निजदोहदो ज्ञापितस्तदा राज्ञोक्तं हे प्रिये त्वं चिंतां मा कुरु ? यथा तव दोहदः सुखेन पूरयिष्यते तथाहं करिष्यामि. अथ राज्ञा मंत्रिणमाह्वय तद्दोहदपूरणोपायः पृष्ठस्तदा मंत्रिणोक्तं स्वामिन कुसुंजरसैः कुंडिकामापूर्य तस्यां राज्ञी सुखेन स्नानं करोतु. अथोक्तप्रकारेण राज्ञी निजदोहदं पूर्णिकृत्य यावत्कुंडिकातो बहिर्निर्गता ता वज्रगनगामिना जारंगपक्षिणैकेन सा दृष्टा, ततस्तां मांसपेक्षीं मन्यमानोऽसौ पक्षिराद निजचरणद्वयमध्ये समुत्पाद्याकाशे समुत्पतितः, राज्ञी बह्वाध्वदं करोति सुभटा अपि ह्याहारवं कुर्वाणा द्रुतस्ततो ब्रमंति, परं क्रमेण स पक्षी तु दृष्टिपथातीतो बभ्रव. राज्ञा ग्रामनगरदेशपर्यवतनकूपतडागादिषु तस्याः कृते बहुः शुद्धिः कारिता, परं सा न मिलिता. एवं च चतुर्दशवर्षाणि व्यतिक्रान्तिनि, राजा तु तद्वियोगानलदग्धांतःकरणः कुत्रापि स्वकीयात्मनि सुखं न लभते. अथैकदा तस्यामेव नगर्यां कस्यचित्स्वर्णकारस्य समीपे कोऽपि व्याधः कंकणैकं समादाय विक्रयार्थं समागतः, स्वर्णकारेण त-

महं बहुपकारपूर्वकं द्रव्यादिभिः संतोषयिष्यामि. तत् श्रुत्वा व्याधोऽपि निर्भयो हृष्टः सन् परिवारयु-
तराज्ञा सह चचात्. कियद्विवसान्तरं राजा मलयचले तद्रनं प्राप, तदा व्याधेनोक्तं स्वामिन्ममा-
त्र स्थाने तापसकुमारेण कंकणं दत्तं, किं चेतो निकटे नापसानामाश्रमोऽस्ति, तत्र च माहृशाः पा-
पजारभारितदेहा व्याधास्तापसश्चापन्नयेन गंतुं न शक्नुवन्ति, अतोऽहमस्मात्स्थानादेव पश्चाद्विष्ये-
तदा राजा बहुधनदानपूर्वकं स पश्चाद्वदितः, अथ राजापि निजपरिवारं तापसाऽङ्गोभकृते तवैव सं-
स्थाप्य स्वयमेकाकी तापसाश्रमं प्रति चक्षितः, अग्रे गच्छता तेन परित्यक्तपरस्परवैरान् व्याघ्रमुगादि-
श्वापदानप्येकत्रस्थाने संवृष्य मिक्षितान् दृष्ट्वा निजमनसि चमत्कृतेन राज्ञा चिंतितं नूनमिदं किं
चिन्नांतमेव प्रजाविकं स्थानमनुमीयते. इतस्तेनैकतापसयुतोऽतिमनोहरस्तापसकुमारो हृष्टः, राज्ञा
तत्समीपे गत्वा प्रणामं च कृत्वा पृष्टं भो महान्मन् कस्यायं कुमारोऽस्ति ? तत् श्रुत्वा तापसेनोक्तं
शृणु तद्वृत्तांतं. अयं ब्रह्मवृत्तितापसस्याश्रमोऽस्ति, तस्य शिष्यो विश्वश्रुतिनामास्ति, स चैकदा चंद-
नवने समगतस्तत्र च तेन कौसुभरागाभिषिक्तदेहा महिषैका मूर्तिता दृष्टा, दयया वारिणा सिंच-
यित्वा च सज्जीकृता. तदा सचैतन्यया तया प्रोक्तं 'हे कौशांबीपते शरणं न्व' ततो विश्वश्रुतिना

सा जगिनीति कृत्वाद्यापिता स्वकीयं मृगावतीति नाम कथयित्वा सकलमपि निजवृत्तांतं निवेदयामास. ततस्तेन सा ब्रह्मवृत्तितापससमीपे समानीता, तेनापि च सा पुत्रीति कृत्वा मानिता. कियद्विवसानंतरं गर्भवत्या तथा शुभ्रसमये पुत्रैकः प्रसूतस्तस्य जन्मोत्सवानंतरं ब्रह्मवृत्तिना चिंतितं बालस्यास्य किं नाम दीयते ? इतो 'बालस्यास्य जदयन इति नाम देयं' एवंविधा गगनवाणी जाता. तदा हृष्टेन कुलपतिना तस्य 'जदयन' इति नाम दत्तं. क्रमेण बालोऽसौ सकलकलासंपूर्णो बृद्धिं प्राप्नोति सन् महाबलवान् योषो जातो हस्तिना सहापि युद्धं करोति, कस्यापि तिरस्कारं न सहते, सोऽयं दुर्धर जदयनकुमारोऽस्ति अहं च सैष विश्ववृत्तितापसोऽस्मि. अस्य बालस्य माता मृगावत्यधुनात्र समायास्यति, अथैवममृतरसधारतुल्यानि तस्य वचनानि श्रुत्वा शतानीको राजा त्वयं प्रमुदितो हस्तावधे कृत्वा तं तापसकुमारं प्रति कथयामास हे पुत्र त्वमव ममोत्संगे समागच्छ ? तत् श्रुत्वाऽपरिचितेनोदयनेन कथितं विना शतानीकं मां पुत्र इतिकथनपरस्य पार्श्वेऽप्यहं न समागच्छामि. इतस्तत्र तापसीबृंदपरिवृता तारकगणवेष्टितशशिखरेष्वेव परिहितवल्कलवस्त्रा मृगावती ब्रह्मवृत्तिकुलपतिप्रणामाय समागता. तां विलोक्य समुपलक्ष्य च गतधैर्येण राज्ञा प्रोक्तं हे प्रिये विरं-

हानलदयं मां निजनेत्रवीक्षणपीयूषधाराभिः सिंचय ? मृगावत्यपि तमुपलक्ष्य नयनांबुदनिर्गतह-
र्षांशुजत्रधाराभिस्तस्य विरहाभिमुपशमयन्ती चरणकूलनं कुर्वतीव मौनमालंब्य स्थिता. इत उद-
यनेन मातुः समीपमागत्योक्तं हे मातः कोऽयं परमेस्त्रेहवान् जनो यो मां पुत्र द्रयुक्त्वाहयति. मा-
त्रोक्तं हे पुत्र तव सुत्राग्याकृष्टोऽयं तव जनकः शतानीको राजा तव मिलनायात्र समागतोऽस्ति,
तत श्रुत्वातिप्रमोदं प्राप्त उदयनोऽपि तात तातेति जटपन् पितुश्चरणे पतितः, शतानीकोपि तमुन्ना-
थ्य स्वोत्संगे स्थापयित्वा चंद्रमसं संप्राप्योदधिरवोद्भासन्नावं प्राप्तः, इतस्तापसा एनं वृत्तांतं ब्रह्मवृत्ति-
कुलपतये निवेदयामासुः, तदा ब्रह्मवृत्तिरपि तत्रागत्य निजैकं दक्षिणकरमूर्ध्वीकृत्य कथयामास जो-
राजन त्वं दिष्ट्या वर्द्धसे ? साष्टांगप्रणामं विधाय राज्ञोक्तं भो महात्मन् जवत्प्रसादादपारसंसारसा-
गरे पतितं प्रियारत्नं मयाद्य संप्राप्तं. ततः कुलपतिनोक्तं जो द्रयं मृगावती महासती गंगोरुजलानि-
र्मलशीला त्वया ज्ञातव्या. इतो राजा तव कियत्कालावधि स्थित्वा प्रियापुत्रसहितो निजनगरे स-
मागतः, हृष्टैर्नगरलोकैस्तस्य प्रवेशमहोत्सवः कृतः, शतानीको राजा निजप्रासादे समागत्य मृगाव-
त्या सह केलिकौतुकैश्चिरविरहजं दुःखं दूरीकारयामास. अथैकदा पुत्रयुतसनास्थितस्य नृपस्य पार्श्वे

कोऽपि वीणावादकः समायातः, कथितं च नेन नास्ति स कोऽपि जनो जगति यो मया सह वी-
णावादं कुर्यात्. तत् श्रुत्वोदयनकुमारेण निजवीणा तथा वादिता यथा सन्नाजनयुतः स वीणावा-
दकोऽपि महदाश्चर्यं प्राप्तः, हारितश्च कुमारपादयोः पतितस्ततो राज्ञा पृष्टं भो वत्स त्वयेयं कला का-
न्यस्ता ? कुमारेणोक्तं हे तात ? मयैकदा तत्र चंदनवनमध्ये व्याधव्यापाद्यमानः सर्पैको दृष्टः, कु-
पाप्रादुर्जावर्द्धितःकरणेन च मया व्याधंप्रति मम मातुः कंकणं समर्प्य तस्मै सर्पायाज्नयदानं दत्तं.
इतोऽस्मै सर्पस्तिरोभूय देवीभूतो ममग्रे समागत्योवाच हे जदयन अहं तव पूर्वभवमिवमस्मि, ते
दयार्द्धभावनश्च तुष्टोऽस्मीत्युक्त्वा स मामेतां वीणां वादनवरदानपूर्वकं दत्वा तिरोऽभूत्. अथैकदा ह-
ृष्टेन राज्ञोदयनाय युवराजपदवी दत्ता. इतः कौशांबीनगरीवास्तव्यः सुरप्रियनामा कश्चिच्चित्रकारकः
साकेतपुरे गतः, अथ तत्र नगर्यामेका यक्षमूर्तिरस्ति, तां मूर्तिं राजाज्ञया प्रतिवर्षमेकैकश्चित्रकार-
श्चित्रयति, स च चित्रकारस्तस्मिन्नेव दिने मृत्युमासादयति, यदा च न चित्रयति तदा सर्वलोका-
नां मरणसंकटमायाति. तद् दृष्ट्वा राज्ञा सर्वचित्रकाराणां क्रमो बद्धः, अथ यस्य चित्रकारस्य
गृहे पूर्वोक्तः कौशांबीवास्तव्यश्चित्रकारः प्राधूर्णिकः समायातस्तस्यैव चित्रकारस्य यक्षमूर्तिचित्रक-

ते तदा वारकः समायातस्ततोऽसौ विलापं कर्तुं लग्नः, प्राघूर्णकेन तत्कारणं पृष्टोऽसौ सकल-
 वृत्तांतं कथयामास. तदा प्राघूर्णकेनोक्तं त्वं मा ज्ञयं कुरु ? अथ तव स्थानेऽहं यद्गकार्यं क-
 रिष्यामीत्युक्त्वा तेन चिंतितं नूनमविविक्तचित्रतोऽयं यद्गश्रित्वकारं मारयतीति विचार्य स स्नानपू-
 र्वकं पवित्रवस्त्राणि परिधाय मुखेऽष्टपुटवस्त्रं च बध्वा चित्ररंगोऽव्याणि च पवित्रनाजने स्थापयित्वा
 लेखिनीं चापि पवित्रीकृत्य भक्तिपूर्वकं यद्गमूर्तिं चित्रयामास. ततो निजकरद्वयं योजयित्वा स्तुतिं
 च कृत्वा तेन विद्मं ऽनो यद्गराज मदपराधं क्षमस्व ? अथ तस्य भक्त्या संतुष्टो यद्गः प्रत्यङ्गीकृत्य
 तं वरार्थं प्रार्थयामास. चित्रकारेणोक्तं त्वं जीवहिंसां त्यज मह्यं च तां कटां देहि ? यथाहं कस्या-
 पि प्राणिनोऽङ्गमात्रविदोक्तेनापि तस्य संपूर्णरूपलेखनशक्तियुक्तो जगामि. यक्षेण तदुक्तं सर्व-
 कृतं. अथ स चित्रकारः क्रमेण कौशाब्द्यां समागत्य राजादेशतो नृपप्रासादं चित्रयितुमारब्धवान्.
 दैवयोगात्तत्रापवर्णितः स्थाया मृगावत्या दक्षिणकरांगुष्ठस्तेन दृष्टस्तदा तेन कुतूहलतो मृगावत्याः सं-
 पूर्णरूपं निजवालेखितं, अकस्माच्च तस्मिंश्चित्रे राक्ष्या गुह्यस्थाने मणीबिंदुः पतितस्तदा तेन स
 बिंदुर्द्विवारं दूरीकृतस्तथापि तृतीयवारमपि तवैव मणीबिंदुः पतितस्तदा तेन ज्ञातं यत्तत्र स्थाने नूनं

तिट्ठांकमस्ति. ततस्तेन स बिंदुस्तत्रैव रक्षितः, अथैकदा राजा निजप्रासादचित्राणि विट्ठीकयितुं समागतस्तदा राज्याश्वत्थं गुह्यस्थानगततिट्ठांकितं विट्ठीक्य चित्रकारं प्रति कुपितः, ततो राजा चित्रकारमाहूय तत्स्वरूपमपृच्छत्, तदान्परिपि सर्वचित्रकारैरुक्तं स्वामित्रस्य देवेन तत्संबन्धिवरो दत्तोऽस्ति. तदा राजा तत्परीक्षाधर्मेकायाः कुब्जदास्या शृंगुष्ठस्तस्मै दर्शितस्तदा तेन चित्रकारेण तथान्वृतं तस्याः स्वरूपमालोचितं, तथापि कुर्ध्वेन राजा तस्य चित्रकारस्य चत्वारो दक्षिणांगुल्यद्विजनाः, ततोऽसौ दूनः साकेतपुरे समागत्य यक्षस्य स्तुतिपरो बभूव, तदा यक्षेण तस्य वामकरे चित्रकरणवरो दत्तः, पश्चात्तेन मृगावत्याः सविशेषं स्वरूपमालोच्य चंद्रप्रद्योताय दर्शितं. तद् दृष्ट्वा व्यामोहितेन राज्ञा शतानीकंप्रति स्वप्रधानं मुत्तवा मृगावती मार्गिता, परं शतानीकेन स निर्भर्त्स्य निष्कासितः, तदा चंद्रप्रद्योतो निजसैन्यमादाय कौशावीं प्रति चालितः, द्रतोऽत्र शतानीकोऽतिसाररोगेण मृतस्तादा मृगावत्या निजशीलरक्षणकृते निजबुद्धेरुपयोगः कृतः, तथा चंद्रप्रद्योताय संदेशः प्रेषितो यन्मम भर्ता तु मृतः, उदयनश्च लघुरस्ति, अतोऽधुना त्वमेव ममाधारोऽसि. परं प्रथमं त्वयोदयननगररक्षणकृते शत्रुभिरभ्यजेयो धनधान्यपूर्णा वैशाखीवपः कार्यः, मोहमूढेन चंद्रप्रद्योतेन तथैव कृतं.

अथ तस्मिन् वप्रे स्थितया मृगावत्या चंदप्रद्योतंप्रति संदेषः प्रेषितो रे मूर्खे मया त्वेषो वप्रो मम शीलनगररक्षणकृते त्वत्पार्श्वे कारापितोऽस्ति. तत् श्रुत्वा क्रुद्धश्चंदप्रद्योतस्तत्वागत्य वैशालीप्रहणकृत- बहुप्रयत्नोऽपि निष्फलत्वं प्राप. द्रुतो मृगावत्या चिंतितं यदि श्रीवीरप्रभुरत्र समगन्हेतदाहं दीक्षिता ज्वामि. द्रुतः श्रीवीरप्रभुरपि लाञ्छं विज्ञाय तत्र समवसृतस्तस्यातिशयप्रभावतश्च चंनप्रद्योतस्य मन- सि वैरमुपशमितं, ततो मृगावत्या श्रीवीरप्रभुपार्श्वे दीक्षा गृहीता, ततः प्रभुदेशनां श्रुत्वा प्रतिबुद्ध- श्चंनप्रद्योतो वैशाल्यामुद्यनस्य राज्यान्निषेकं कृत्वा स्वस्थाने गतः, मृगावत्या महासत्या चंदनबाला- समीपे एकादशांगानि पठितानि. अष्टैकदा कौशांब्यां श्रीवीरप्रभुचंदनार्थं सूर्यचंद्रौ निजमूढविमान- युतौ समगतौ, संध्यकाले सर्वसाध्यः स्वस्थाने गताः, परं मृगावती प्रमादवशेन सूर्यविमानतेजसा रा- ज्ञावपि दिवसे मन्यमाना तत्रैव समवसरणे स्थिता, द्रुतः सूर्यचंद्रौ स्वस्थाने गतौ, तदा रात्रिं ज्ञात्वा शंकितभीता मृगावती नगरमध्ये चंदनबालासमीपे जपाश्रये प्राप्ता. तदा चंदनबालयोक्तं ज्ञो म- हानुज्ञावे एष साध्या आचारो नास्ति. तत् श्रुत्वा निजप्रमाददोषं विज्ञाय मृगावती मुहुर्मुहुर्निजा- पराधं क्षामयामास, शुनध्यानतश्च तस्याः केवलज्ञानं समुत्पन्नं, ज्ञानेन तया तमस्यपि सपे आग-

ह्वन् दृष्टस्तदा तथा चंदनबालायै कथितं सर्पः समायाति, चंदनयोक्तं कथं त्वयैतद् ज्ञातं ? तयोक्तं ज्वत्प्रसादान्मम केवलं समुत्पन्नमस्ति. तदा केवल्यासातनाग्रयाचंदनबालाया अपि क्षामयंत्याः के-
वलौत्पत्तिर्जाता, क्रमेण च ते मोक्षं गते. ॥ इति ॥

गाथा—अच्चंकारिष्यचरिष्यं । द्रुण को न शुणाद् किर सीसं ॥ जा अखंन्दिष्यसीला । जि-
ह्वद्रकयह्निष्ठावि ॥ १६ ॥ व्याख्या—अच्चंकारिमृदायाश्चरित्रं दृष्ट्वा को निजशीर्षं न धुनोति ?
अपि सर्वेऽपि धुन्वंति चमत्कारं च प्राप्नुवंति. या अच्चंकारीमृदा अखंन्दीति स्थिता पट्वीपतिकर-
गता बहुकदर्शनां प्राप्ता, परं तथा स्वशीलं रक्षितं. अत्राच्चंकारीकथा—उज्जयिन्यां नगर्यमेको द्वि-
जस्तिलसंभ्रहं करोति तेनासौ लोके तिलमृद् द्रव्युच्यते. तस्य धनश्रीनामत्रार्या कुशीला परपुरुष-
रक्तास्ति, तथा चापवरकसंगृहीताः सर्वतिला भक्षिताः । अथैकदा स द्विजो निजक्षेत्रे राजौ स्थि-
तोऽवृत्, तदा तथा कुशीलया पिशाचिनिरूपं विधाय तत्र गत्वा स ज्ञापितः कथितं च तिलान्न न-
क्ष्यामि वा तिलन्नदं नक्ष्यामि ? तेन ज्ञीतेन द्विजेनोक्तं तिलान् भक्ष्य ? ततोऽप्यंतं नयाकुलः
स द्विजो द्रुतं गृहे समागत्य मृतः, संबंधिनस्तं वनमध्येऽग्निना ज्वालयामासुः, परं तस्य चितामनु-

पशाम्यैव ते सर्वे गृहं समागताः, द्रतस्तच्चितोरप्यतिताम्रिकणतो वनमध्ये दावानलः प्रकटीभूतस्तदा तत्र कायोत्सर्गस्य एको जैनमुनिर्दग्धः, स च नगरमध्ये समागतस्तदा तस्य चिकित्साकृते नगरस्थितैर्मुनिभिर्दक्षिणकैवल्यशुद्धिकरणयाच्चंकरीजट्टगृहे समागत्य धर्मलान्नो दत्तः, प्रोक्तं च तथा भगवन् किमर्थं यूयं समागताः ? साधुभिः प्रोक्तं लो-श्राविके लक्ष्मणकैवल्यार्थं समागताः स्मः, तत्र श्रुत्वा सा हर्षिता. द्रतः सौधमेवैषा निजसज्जायामच्चंकरीभट्टायाः कृपा प्रशंसिता, तदा कश्चिद्देवस्तपरीक्षार्थं तत्र समागतः. अथाच्चंकार्या दास्यै प्रोक्तं गृहमध्याह्नलक्ष्मणकैवल्यकुंषिकामानय ? अथ दासी यावत्तां कुंषिकां समानयति तावद्दृश्यदेवेन सा कुंषिका पातिता, नष्टं च सर्वं तैलं, अथ द्वितीया तृतीयापि तथैव पातिते, ततश्चतुर्थीमध्यात्तेन साधवे तैलं प्रतिलाभितं. तदा साधुभिरुक्तं हे भट्टे त्वया दास्यै कोपो न कार्यः, तत् श्रुत्वाच्चंकार्योक्तं हे भगवन् मया क्रोधफलाग्निं बहूनि दृष्टानि, तदादितो मम कोपकर्मणे नियमोऽस्ति. साधुभिरुक्तं त्वया क्रोधफलाग्निं कथं दृष्टानि ? तदा सा बलाणः अस्मिन्नेव नगरे धनश्रेष्ठिनः कमलश्रीनार्यातः समुद्रतानां सप्तपुत्राणामुपर्यहमच्चंकरीभट्टाभिधाना पुत्री जाता. मातापि-त्रोरतीववद्वज्रत्वान्मम कथनकर्मणतपरेण सुबुद्धिमंत्रिणा सह्याहं परिणामिता. अथैकदा मया मंत्रिणे

कथितं नवद्विर्निश्चायां त्वरितमगंतव्यं, तेनापि तत्प्रतिपन्नं. अथ क्वातैतद्वृत्तांतेन राज्ञैकदा स मंत्री रा-
त्रौ बहुवारं रक्षितः, द्विप्रहरानंतरं स गृहे समागतः परं मया द्वारं नोदधाटितं, तदा तेनोक्तं हा द्वैव
मयेयं कुरंम क्व परिणीता ? तत श्रुत्वा क्रुद्धाहं द्वारमुदधात्वा गृहान्निर्गता मंत्री च गृहे प्रविष्टः, आ-
वृषणयुता च पथि गहं त्यहं चौरधृता, चौरपतिश्च मां निजजनार्थं कर्तुमुत्सुकोऽव्यतरं मयैतन्न मानि-
तं. तदा मम शीघ्रं दृष्ट्वा आपभीतेन तेनाहं सार्धवाहाय विक्रीता. सार्धवाहेनापि भार्याकृते मम
गाढप्रार्थना कृता, परं मां ददचित्तां विज्ञाय क्रुद्धेन तेनाहं बन्धरक्रुद्धे विक्रीता. तन्नानार्यलोकेर्मम
रुधिरं निष्कास्य वस्त्राणि रंजितानि, एवं च प्रतिदिनं करणतोऽहं तव दुर्बला जाता. अथैकदा व्या-
पारार्थमगतेन मम ब्रात्रा बहुद्रव्यव्ययेनाहं तेन्यो व्याधेन्यो मृगीव मोचिता, ततस्तेनान्नागत्याहं
पुनर्नैवै समर्पिता. अतः कारणात् हे जगन्वन मम क्रोधकरणे नियमोऽस्ति. तत् श्रुत्वातिहृष्टः सा-
धवस्तैलमादायोपाश्रये प्राप्ताः, अथ तस्य क्षमागुणेन तुष्टेन देवेन प्रत्यक्षीदयोक्तं हे सुशीले मया
तव क्षमापरीक्षाार्थं वयो घटा जप्ता अतो मां क्षमस्व ? इत्युक्त्वा तस्या घटांस्तैलपूर्णान् सज्जीकृत्य
स स्वस्थाने गतः, अक्वंकरीनदृष्टापि प्रांते क्षमायुक्तशुद्धशीलाराधनपूर्वकं कालं कृत्वा सन्नतौ गता. ॥

इति श्रीशीलकुलके अष्टाङ्करीनट्टाकथा ॥

गाथा—नियमितो नियमाया । नियजणञ्च नियपिच्यमहो वावि ॥ नियपुत्तोवि कुसीलो । न वल्लहो होइ लोअणं ॥ १७ ॥ व्याख्या—कुशीलः शीलरहितो निजसुहृद् निजव्राता निजजनको निजपितामहो वा निजपुत्रोऽपि लोकानां वल्लभो न जवति ॥ १७ ॥

गाथा—सर्वेसिंषि वयाणं । भग्गाणं अहि कोइ पडिअरो ॥ पक्खडस्सव कन्ना । नाहोइ सीलं पुणो भग्गं ॥ १८ ॥ व्याख्या—प्राणतिपातादिसर्वेषामपि व्रतानां कदाचिद्ज्ञानतया ज्ञानां कोऽपि प्रतीकरोऽस्ति, अर्थात्तेषां प्रायश्चित्तेनापि शुद्धिर्भवति, परं पक्खट्कर्णवद्भ्रमं शीलं कदाचिदपि नो सज्जीभवति. तस्मात् शीलं निरतिचारतया पावनार्थं ॥ १८ ॥

गाथा—वेअालवृअरकस-केसरिचित्तकगइंदसपाणं ॥ लीलाइ दलइ दणं । पायंतो निभ्भलं सीलं ॥ १९ ॥ व्याख्या—वेतालवृतराक्षसकेसरिचित्रकगर्जेन्द्रसर्पाणां दर्पे निर्मलं शीलं पात्यन्मनुष्यो लीजया हेत्यया दलति ॥ १९ ॥

गाथा—जे केइ कममुक्का । सिद्धा सिञ्चंति सिञ्चिहिंति नद्धा ॥ सर्वेसिं तेसिं बलं । विसा-

लसीलसस दृढद्विचित्रं ॥ ३० ॥ व्याख्या—ये केऽपि कर्मचिर्मुक्ताः सिद्धाः सिद्ध्यन्ति भविष्यत्काले च सिद्धिं प्रयास्यन्ति तेषां सर्वेषां विस्तीर्णशीलस्य दुर्बलितं विलसितं बलं ज्ञातव्यं ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीशीलकुलकं समाप्तं ॥

॥ अथ श्रीतपःकुलकं प्रारभ्यते ॥

गाथा—सो जयज जुगाद्भजिणो । जसंसे सोहृष्ट जन्मजन्मो ॥ तव णाणिगणज्जद्विचित्र-
कमिंधणधूमलहरिव ॥ १ ॥ व्याख्या—स श्रियुगादिजिनो जयतु, यस्य स्कंधे जयमुकुटस्तपोध्यानरूपा-
न्निना ज्वलितानि यानि कर्मरूपधनानि तेषां लहरीव श्रेणिरिव शोभते इति गार्थः ॥ १ ॥ यदा
श्रीऋषभदेवप्रभुणा दीक्षावसरे लोचः कृतस्तद्वदस्य कथनतः पंचमीमुख्यपरिमताः केशा अद्भुचिता
एव रक्षितारते च सुवर्णकलशोपरि नीलकमलानीवाशोन्नत.

गाथा—संवहरिष्यतवेणं । काजसगंगंमि जो ठिजं जयवं ॥ पूरिष्यनिष्यपद्मो । हरज दु-
रिष्यादं बाहुबली ॥ २ ॥ व्याख्या—वार्षिकं तपः कृत्वा यो भगवान् कायोत्सर्गो स्थितः स पूरतिनि-

जप्रतिज्ञो बाहुबलिनामा मुनिर्दुस्त्रितानि प्रापानि हरतु विनाशयतु. ॥ २ ॥ बाहुबलिकथा पूर्वं श्री-
ऋषभदेवचरित्रे कश्चिता.

गाथा—आश्रितं पि शिरं वंकं-पि जज्जुयं दुदहं पि होद सुदहं ॥ दुसन्नां पि सुसन्नां । तवेण
संपज्जए कज्जं ॥ ३ ॥ व्याख्या—तपःप्रज्ञावेनास्थिरमपि कार्यं सुस्थिरं संपद्यते, वक्रमपि च ऋजु
सखं जयति, दुर्लभमपि कार्यं सुलभं जयति यथाऽजयकुमारेणाष्टमतपसा धारिण्या राश्या अका-
लेपि मेघवृष्टिदोहदः पूर्णितः, पुनर्यदुदःसाध्यमपि कार्यं सुसाध्यं जयति, यथा चक्रिणामष्टमतपसा
मागधवरदामप्रभासकृतमालप्रमुखा देवा वशीजयन्ति, अर्थात्तपसा चित्तितं सर्वमपि कार्यं संपद्यते. ३
गाथा—उदं छुदुए तवं । कुणमाणो पदमगणहरो जयवं ॥ अक्कीणमहाणसीज्ज । सिरिगो-
यमसामिज्ज जयज ॥ ४ ॥ व्याख्या—षट् षष्ठेन तपसा पारणं कुर्वन् प्रथमगणधरः श्रीगौतमस्वामि-
मी भगवान् अक्कीणमहानसीज्जविध्युतो जयतु, लब्धिवान्मुनिर्यद्वस्तुमध्यं यावन्नित्यदक्रिणां गुहं धा-
रयति तावत्तद्वस्तुवक्कीणमेव भवति, स्वयं शुक्रे सति च तत्क्रीयते, सा महानसीज्जविधिरुच्यते. ॥ ४ ॥
अथ श्रीगौतमस्वामिवृत्तांतस्त्वहं—मगधदेशे गोवर्षग्रामे वसुमत्तिनामैको धनाढ्यो द्विजो वसति,

तस्य च पृथ्यन्निधाना नार्था वर्त्तते. तत्कुदिसंभवा द्र्द्रन्वतिरन्निवर्तिवर्णयुद्धतिश्चेति त्रयः गौतम-
 गोत्रीया पुत्रा व्यासन्. द्रतोऽप्यापायां नगर्था सोमिन्द्रिजकारितयज्ञे ते द्र्द्रन्वत्याद्या एकादश या-
 द्दिका द्विजा निजनिजशिष्ययुता मिलित्वा यज्ञं कुर्वति. तदा तत्र महत्सेनवनखंडे श्रीवीरप्रभुः स-
 मवसृतो देवैश्च समवसरणं रचितं. तं महिमानं दृष्ट्वेन्द्रन्वतिः प्रभुं सर्वङ्गमश्रद्धान् निजपंचशतशिष्य-
 परिवारयुतः प्रभुसमीपमागतस्ततः स्वामिना तन्मनोगतो जीवसंबंधिसंशयो दूरीकृतस्ततस्तेन वैराग्य-
 मासाद्य निजपरिवारैः सह प्रभोः समीपे दीक्षा गृहीता, एवं च तैः सर्वैरप्येकादशयादिकाद्विजैः प्र-
 भोः समीपे निजसंदेहान् दूरीकृत्य निजनिजपरिवारयुतैर्दीक्षा गृहीता. द्र्द्रन्वतये च प्रभुणा गणध-
 रपदवी दत्ता, तेन द्वादशांगी रचिता, क्रमेण च स श्रीगौतमस्वामी. चतुर्द्वानिधरो महाबलधिवान्म-
 हातपस्वी षष्ठं षष्ठेन पारणं करोति. एकदा श्रीगौतमस्वामिना चंपायामागत्य शालमहाशालादीनां
 प्रतिबोध्य दीक्षा दत्ता, तैः सह च स यावन्महावीरप्रभुपार्श्वे समायाति तावतेषां नवदीक्षितानां के-
 वलज्ञानं पश्चि समुद्भूतं, ते च तवागत्य केवलिपर्षदि समुपविष्टास्तदाश्चर्यं प्राप्तेन गौतमस्वामिना
 प्रभुः पृष्ठः हे नगवन्धते केवलिपर्षदि कथं समुपविष्टाः ? प्रभुणोक्तं तेषां केवलज्ञानं समुपन्नमस्ति.

तदा गौतमेन तान् कामयित्वा स्वामिनंप्रत्युक्तं हे जगवन् मम केवलज्ञानं कदा समुत्पत्स्यते ? प्र-
 युणोक्तं तवापि समुत्पत्स्यते. गौतमेनोक्तं तस्य चिन्हं कथयत ? प्रयुणोक्तं यः कोऽपि निजतपो-
 लब्धिवलेनाष्टपद्यानां करोति रात्रौ च तत्रैव वसति स मोक्षं गहेत्. तत् श्रुत्वा कोऽनिद्रादिब्रसेवा-
 लारव्यास्त्रयस्तापसाः प्रत्येकं पंचशतशिष्यपरिवृता अष्टपदाग्रे समायाताः, तत्रैकोपवासकारिणः प्रथ-
 ममेखलायां, षष्ठपःकारिणो द्वितीयमेखलायामष्टमतपःकारिणश्च तृतीयमेखलायां स्थिताः, परं ततो-
 ऽग्रे गंतुं शक्ता न बन्धुः, द्रुतः श्रीगौतमस्वामिनं दृढपुष्टशरीरयुतं तवागहंतं विलोक्य ते चिंतयामासुरेषः श्रीगौतमः शरीरभाराक्रांतः कथमुर्ध्वं गमिष्यतीति चिंतयतां तेषां पश्यतामेव निजतपोल-
 ब्ध्या श्रीगौतमः कृणैकमध्येऽष्टपदोपरि संप्राप्तस्तत्र 'जगचिंतामणीति' चैत्यवंदनं विधाय स जि-
 नालयाद्बहिर्निशायां तवैव स्थितः, प्रजाते तत्र मिलितानां विद्याधरदेवानां पर्षदि तेन देशना द-
 ता. तदा तत्रायातश्रीवज्रस्वामिजोवतिर्यग्जुंजकदेवः पुष्टशरीरं श्रीगौतमस्वामिनं निरीक्ष्य हसितो
 यन्मुनयोऽपि किमीदृशाः पुष्टदेहाः संभवन्ति ? तदा श्रीगौतमेन तस्यान्निप्रायं विज्ञाय कंठरीकपुं-
 रीकसंबंधमाख्याय तत्संदेहो दूरीकृतः, पश्चात्तेन देवेन कामितं. ततः पश्चाद्वलमानेन श्रीगौतमेन

पंचशततापसानां दीक्षा दत्ता, तथाऽङ्गीणमहानसीलबन्ध्या पात्रमेकं क्षीरेण भुत्वाष्टमतपःकारिणां
तेषां साधूनां पारणं कारितं, तत्र च तेषां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, द्वितीयपंचशतानां च पथि केवलं
समुत्पन्नं, तृतीयपंचशतानां च प्रत्युसमवसरणे दृष्टे सति केवलमुत्पन्नं. अथ श्रीगौतमेन त्रिशद्वर्षा-
णि यावत्प्रभुसेवां विधाय चतुर्द्वानियुतेनापि प्रभोः प्रश्नपूर्वकमनेके संशया निवारिताः, अथात्यच-
तुर्मासेऽप्यायां स्थितेन प्रमुष्णा निजनिर्वाणसमयं विज्ञाय देवशर्मद्विजप्रतिबोधायासन्नग्रामे श्रीगौ-
तमः प्रेषितः, तं प्रतिबोध्य प्रज्ञाते समागहन् श्रीगौतमो देवोक्तश्रीवीरनिर्वाणवार्त्तामकर्ण्य क्षणं
शून्यचित्तीश्रय बालवदनेकान् विद्यापानकरोत्. ततस्तेन चित्तितमहो वीतरागास्तु निःस्नेहा एव
भवन्ति, अहं तु मृषैव मोहं करोमीत्याद्यनित्यज्ञावनां ज्ञावयता केवलज्ञानमासादितं, शंशादित्रिंशश्च तस्य
महोत्सवः कृतः, सहस्रपत्रकमलं चासनीकृत्य तेन देशना दत्ता, एवं द्वादशवर्षपर्यंतं केवलदिपर्यर्थं
पालयित्वा वैजरागिरौ संस्तारकं विधाय स मोक्षं गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके श्रीगौतमगणधरकथा ॥

गाथा—सोहृद् सणकुमारो । तवबलखेलाद्बलद्विसंपन्नो ॥ निधूञ्चक्रवलयंगुलिं । सुवस्त्रसो-
हं पयासंतो ॥ ५ ॥ व्याख्या—स श्रीसनत्कुमारश्चक्री शोभते, यस्तपोबलेन खेलाद्बलद्विसंपन्नः

श्रेष्ठादिद्वन्द्व्युपेतः सन् केवलं मुखवारिणा स्वांगुलीं विद्विष्य देवानां पुरः सुवर्णशोभाप्रकाश-
यत् ॥ ५ ॥ सनत्कुमारवृत्तांतस्त्विहं—कुरुदेशे हस्तिनागपुरे नगरेऽश्वसेनाभिधो राजा, सहदेवी
च राज्ञी, तथैकदा चतुर्दशमहास्वप्नचितः सनत्कुमाराद्वयस्तनयो जनितः, क्रमेण यौवनाभिमुखस्य
तस्य प्रधानपुत्रमहेन्द्रसिंहेन सह प्रीतिर्जाता. अथ कदाचिदसौ सनत्कुमारो विपरीतशिक्षिताश्चारुदो
महादव्यां प्राप्तः, पित्रा तस्य शुद्धिकृते बहुपायाः कृताः परं स कापि न लब्धस्ततो महेन्द्रसिंहस्तन्नु-
द्धिकरणार्थं प्रस्थितः. अथ वर्षकानंतरं ऋग्भिर्भामिनीपरिवारपरिवृत्तं हंसीसंचयसेवितं राजहंसमिवैक-
स्मिन् सरसि क्रीडन्तं सनत्कुमारं दृष्ट्वा स मितितः, सनत्कुमारोऽपि तं दृष्ट्वातिहृष्टः सन् मातृप्र-
भृतीनां कुशलोदत्तं पृष्ठवान्. ततः स्नानयोजनानंतरं महेन्द्रसिंहेन पृष्ठं भो मित्र त्वयैतावती समृद्धिः
कुतो लब्धा ? ततः सनत्कुमारेण विज्ञप्तिविद्यां स्मृत्वा कथितं हे मित्र तदाश्वापहतोऽहं निरंतरजं-
जंबीरनरंगाम्रादिघनतरुश्रेणिर्दिनकरकरनिकरैरभ्यगम्यायां सिंहव्याघ्रसूकरादिहिंस्रश्वापदकुलवर्ग-
कुलायां सहस्रकिरणावस्तघोरतिमिरतितक्तनिवासायां काचितश्च्यमाणगिरिकंदरलीनघोरयूकयूत्का-
रशब्दायां काचित्क्वचिद्दूरतः श्रवणगोचरीनवत्पक्वहुमादिलालितफलावलिर्दण्डवृद्धोपरिबद्धमंचक-

स्थितकृषीवलमुग्धकुमारिकोऽनीयमानगीतमधुरालापयां तुंगगिरिवरुर्निर्मलजलनिर्जरफंकारारवरम-
 णीयायां महादृष्ट्यां संप्राप्तः. अष्टाभितश्रमोन्मथितमानसो यावदहं मुक्तवद्गोऽश्वाढुत्तरितस्त्वावदेवाश्वो
 मृत्वा नृमौ पतितः, तदा विषण्णीभूतोऽहं यावत्पादप्रचारैरग्रे गजामि तावत्तृणाक्रांतो मूर्धितो वटवृक्षाधो
 नृमावपतं. द्रतो मम पुण्यगुणकृष्टेन वटवृक्षास्तव्ययक्षेण मह्यं मानससरःपानीयमानीय पायितं. स-
 चेतनीभूतेन मया पृष्टं त्वं कोऽसि कुतश्चैतत्तिरस्कृतमृतमाधुर्यं त्वया पानीयमानीतं. तेनोक्तमहमे-
 तद्वटवृक्षाधिष्ठायकपद्मोऽस्मि, दयया चेतन्मानससरःपानीयमानीय मया तव पायितं. ततो मया क-
 थितं हे यद्गजराज मम मानसं मानससरःसलिले स्नानकरणाभिजाषि वर्ततेऽतो ममोपरि कृपां वि-
 धाय मां तव नय ? दयादुना यक्षेणाप्यहं तव मुक्तः, मयापि तव स्फटिकनिर्मलजले स्नानं कृत्वा-
 मंदानंदः संप्राप्तः, द्रतः पूर्वजवैरिणाऽसितनाम्ना यक्षेण सह तत्र युद्धं कृत्वाऽहं तं व्यापाद्य विजय-
 वानजवं. ततोऽग्रे प्रस्थितेन मया भित्तिखचितमणिकरनिकरस्त्राधिकारां अनेके दिव्यावासा दृष्टाः,
 द्रतस्तत्र सहसा ज्ञानुवेगाजिघेनेकेन विद्याधरेणागत्य स्वागतपूर्वकं मम भोजनादि दत्तं, कथितं
 च हे कुरुवंशशिरोमणे अश्वसेनतनय ममाष्टौ कन्यास्त्वं परिणय ? मयोक्तं त्वं कथं मासुपलङ्घसे ?

तेनोक्तं वयं वैताब्जवासिविद्याधराः स्मः. एकदा मया पृष्ठेन ज्ञानिनोक्तं यो हि अक्षितयद्गं जे-
 ष्यति स त्वदीयकन्यानां जर्त्ता न विष्यति, चक्रवर्त्तित्वं च लाभ्यते, अतोऽद्यासितयद्गजयत्त्वामहं न-
 मेव जानामि. ततोऽहं तत्र ताः कन्याः परिणीय वैताढ्ये समागतस्तत्र च मया चंद्रवेगराज्ञो बहु-
 लमतीप्रमुखकन्याशतं परिणीतं. तावदत्र त्वं मम मिहितः, अथ मर्हेन्द्रसिंहेन पृष्ठं तेनासितयक्षेण
 सह तव पूर्ववैरं कथमस्ति ? तदा तेनावलोकिनीं विद्यां प्रयुञ्ज्य कथितं तेन सह मम पंचरत्नवैर-
 मस्ति. कंचनपुरनगरे विक्रमयशोराज्ञो रूपवत्यः पंचशतराश्य आसंस्तथापि भोगेभ्यः सोऽतुप्त ए-
 वासीत्. अथ तत्रैव नगरे नागदत्तव्यवहारिणो विष्णुश्रीनामभार्यासीत्. एकदा गवाङ्मूत्रां तां वि-
 लोभ्य राजा व्यामोहितः सव तां स्वांतःपुरे नीतवान्; कृता च तेन सा पट्टराज्ञी, मंत्रिणानेकप्र-
 करैः प्रतिबोधितोऽपि स तां न मुमोच. स्त्रीविरहपीडितो नागदत्तो अथिलीन्द्र्य विलापान् कुर्वन्नग-
 रमध्ये ब्रमति. अथ तस्याभासकेन राज्ञा ताः पंचशतराश्योऽपि विस्मृतास्तादा ताभिः कर्मणं कृ-
 त्वा विष्णुश्रीवर्षापादिता, ततो राजापि नागदत्तवद्ग्रथिलो जातः संस्तया सहाग्निप्रवेशं कर्तुमिहति.
 तदा मंत्रिणः कथमपि नृपप्रतिबोधाय प्रहस्रं तत्कलेवरं नगराद्ग्रहिर्वेनमध्ये मुमुचुस्ततो द्वितीयदिने

च राजानं तत्र समानीय तत्कलेवरं दर्शयामासुः, तदातिदुर्गोधयुतं शृगालादिभिर्नृद्धितं कृमिकुलव्या-
 कुलं च तन्निरीक्ष्य राज्ञा चिंतितं धिग्भां यदर्थं मया धर्मकुललज्जादि त्यक्तं तत्स्वरूपं त्वीदृशं दृ-
 श्यते. इति वैराग्यपरेण तेन पुत्राय राज्यं दत्त्वा सुधर्माचार्यसमीपे दीक्षा गृहीता, निर्मलतपांसि
 च तत्त्वा तृतीयदेवल्लोके स देवो जातस्तत्स्थित्वा रत्नपुरे श्रावककुले समुत्पन्नो जिनधर्माभिधोऽसौ
 शुरुसम्पत्तवं पात्रयति. अथ स नागदत्तजीवः स्त्रीवियोगतो दुर्ध्यानेन मृत्वा तिर्यग्योनिषु च बहु
 परिब्रज्य दरिद्री ब्राह्मणो जातस्तत्र च दुःखगर्भितवैराग्येण स सन्यासी जातः, द्विमासतपः कुर्वन्
 रत्नपुरे समागतः, तदा तापसभक्तेन राज्ञा स पारणार्थं निमंत्रितो यावज्जनसमूहैर्बोद्धितो महोत्सव-
 पूर्वकं नगरे समायाति तदा पथि तेन स जिनधर्मश्रावको विजोक्तितः, तं दृष्ट्वोद्धिसितपूर्वजवैरे-
 ण तेन तापसेन राज्ञे प्रोक्तं यदि त्वमस्य श्रावकस्य पृष्ठे स्थावीं संस्थाप्य मां जोजयसि तदैवाहं
 पारणं करिष्याम्यन्यथा नैव करिष्यामि. तत्र श्रुत्वा तद्भक्तो राजा बलात्कारेणापि तं श्रावकमाहूय
 तस्य पृष्ठेऽप्युज्जोजनस्थावीं संस्थाप्य तापसं जोजयामास. अथ तापसजोजनानंतरं स्थावी यदा
 दूरीकृता तदा तत्पृष्ठत्वक् समुत्तीर्णा, पतितं च तत्र कुहिरं निःसृतं च तस्मान्मांसमपि. अथ स श्रा-

वकः कृमायुतो गृहमागत्य कुटुंबिनां सर्वेषां च क्षामयित्वा बृहस्पुत्राय च सर्वं गृहशरं समर्प्य स्वयं चारिवमादाय तुंगिकंगिरिशिखरे चतुराहारप्रत्याख्यानपूर्वकं कायोत्सर्गं विधाय षष्टिदिनानि यावत् काकादिजंतुकृतकदर्शनां संहमानः शुभ्रध्यानेन मृत्वा सौधर्मैर्द्रो जातः, स तापसश्चाज्ञानतपांसि त-
 द्वा मृत्वा च तस्य बाह्वनमैरावणो जातोऽवधिज्ञानतश्चैर्द्रं निजवैरिणं विज्ञाय निजद्वित्र्यादिरूपं वि-
 धाय ज्ञापयामास. इंद्रेणाप्यवधिना तं तापसंजीवं विज्ञाय वज्रं दर्शयित्वा तस्य तर्जना कृता तदा-
 सौ द्नीतः संव द्वातो जातः, ततो मृत्वा तिर्यग्योनिषु बहु परिब्रम्य सोऽयमसितयक्षो जातः, अहं
 च हस्तिनागपुरे सनत्कुमारो जातः, तत्र श्रुत्वा हृष्टेन महेंद्रसिंहेनोक्तं हे मित्र संप्रति चिरविरहदुः-
 खितयोर्मातापितृवोः समीपे त्वं समागच्छ ? ततः सनत्कुमारोऽपि विमानारूढो निजसकलभार्योपेतो
 मित्रयुतस्त्वणं हस्तिनागपुरे समायातस्तदा तमेतद्वग्नैरुद्युतमनेकबधूसहितं च समागतमाढोक्थ्य
 मातापितरावर्त्यतं प्रमोदं प्राप्नो. अथ कतिचिद्विवसानंतरमायुधशालायां चक्रखलं समुत्पन्नं. ततोऽसौ
 चक्रखलाजुगः षट्खंडानि साधयित्वा निजनगरे समागत्य चक्रवर्त्तिपदवीं पाटयामास. इतो द्विदक्ष-
 वर्षणमनानंतरमीशानदेवलोकात्कोऽपि महारूपवान् देवः सौधर्मद्रसभायामागतस्तस्यातीवमनोहरं रूपं

दृष्ट्वा सभास्थितैर्देवैरिन्द्रः पृष्टः, स्वामिन् अस्व देवस्य रूपं केन कारणेनातीवसुन्दरमस्ति ? इन्द्रेणोत्क्रमनेन देवेन पूर्वजवे ज्ञाचाभ्यवर्धमानान्निधं तपः कृतं, तेनासावतीवरूपवानस्ति. पुनर्देवः पृष्टं स्वामिन्नस्य सदंशमस्यन्यस्यापि कस्यचिद्रूपं ? इन्द्रेणोक्तं भरतक्षेत्रे चतुर्थचक्रिसनत्कुमारस्य रूपमस्मादध्यधिकमस्ति. तत् श्रुत्वा विजयवैजयंताख्यौ देवौ तदश्वधानौ द्विजरूपीभूय तत्र सनत्कुमारनगरे समागतौ. राजद्वारे च समागत्य द्वारपालं प्रति कथयामासतुहं द्वारपाल त्वं राजानं कथय यद्भवदुपदर्शनोत्कंठया द्वौ द्विजौ परदेशात्समागतौ स्तः, यद्याज्ञा चेत्तर्हि ज्ञागहेतां. द्वारपालेनापि तथैव विज्ञप्तौ राजा तावाहयामास. अथ तदवसरे राजा स्नानकरणतत्परोऽभूत्. तस्य रूपं च दृष्ट्वा द्विजोद्भूतौ तौ देवौ हर्षं संप्राप्येदोक्तं तथ्यमेव मन्यमानौ तस्य प्रशंसामकुर्वतां. तदा चक्रिणोक्तं ज्ञौ द्विजौ शृंगारद्याम्बरयुतोऽहं यदि सभायामागन्नामि तदैव युवान्यां मम रूपं विलोकनीयं. ततस्तौ द्विजरूपौ देवावन्यत्र गतौ. अथ चक्री सविशेषं शृंगारादियुतः सन्नायां सिंहासने समुपविश्य तौ द्विजौ चाहूय कथयामास भो द्विजौ अयुना ममाहुतं रूपं युवां विलोकयतं ? तदा तान्यां चक्रिशरीरं रोगाकुलं विलोक्य शिरो धूनितं, राज्ञा प्रोक्तं युवान्यां शिरः कथं धूनितं ? तान्यामुत्कं

हे राजन् तव शरीरे सप्त महारोगाः समुत्पन्नाः संति, तेन तव रूपं च नष्टमस्ति. चक्रिणोक्तं युवा-
 न्यां तत्कथं ज्ञातं ? तदा ताभ्यां निजदेवरूपं प्रकटीकृत्यैद्रुकृतप्रशंसादिवृत्तांतो निरूपितः, तव श्रुत्वा
 चक्री वैराग्यमासाद्य पुत्राय च राज्यं दत्त्वा विनयधरमूरिपार्श्वे चारित्रं जग्राह. षष्ठ्यारण्यके च शीत-
 लाब्जप्राप्तितोऽस्य शरीरे ज्वरादिष्वरोगाः प्रादुर्भूतास्तथापि देहममत्वरहितोऽयं सनत्कुमारराजार्षिर्म-
 नसाप्यदूनो विविधतपांसि कुर्वन् शुद्धं चारित्रं पात्रयामास. क्रमेण तपोबलेन तस्य खेत्तौषध्यादि-
 महालब्धयः समुत्पन्नास्तथापि गतदेहममत्वोऽसौ महर्षिर्निजरोगचिकित्साकरणेऽहोर्न बद्भव. द्रुतः सौ-
 धर्मेऽप्ये पुनः सन्नामध्ये शरीरनिःस्पृहताविषये सनत्कुमारराजर्षेः प्रशंसा कृता. तदा पूर्वोक्तावेव दे-
 वौ वैद्यरूपमाधाय तस्य पार्श्वे समागत्य तह्वरीरगतरोगचिकित्सार्थं प्रार्थयामासतुः, तदा मुनिनोक्तं
 यदि युवां ज्ञावरोगध्वंसने समर्थौ तदैव ये चिकित्सां कुरुतं, तत् श्रुत्वा ताभ्यामुक्तं तद्विषये ज्ञावां
 नैव समर्थौ. तदा मुनिना तयोर्विस्मयकराणार्थं निजकुष्ठविनष्टांगुलीं निजमुखनिष्ठीवनेन स्पृष्ट्वा
 सुवर्णवर्णी कृता. तद् दृष्ट्वा ताभ्यां निजरूपं प्रकटीकृत्यैद्रुकृतप्रशंसादिवृत्तांतः कथितस्ततो मुनिं न-
 त्वा तौ निजस्थाने गतौ. सप्तशतवर्षानंतरं ते सर्वेऽपि रोगाः स्वयमेव मुनिशरीरतो दूरीभूताः, एवं

वर्षलङ्कं यावन्निर्मलं चारितं प्रपाद्य तृतीयदेवलोके स सनत्कुमारेन्द्रो जातः, एकावतारे च मोक्षं ग-
मिष्यति ॥ इति श्रीतपःकुलके सनत्कुमारचक्रिकथा ॥

गाथा—गोबंभगाञ्जगिणी—बंदिणीवायाद्गुरुश्चपावाद् ॥ काञ्जणवि कणयंविव । तवेण
सुष्ठो ददत्पहारी ॥ ६ ॥ व्याख्या—गौर्दिजो गर्जो गर्भिणी ब्राह्मणी, एतेषां चतुर्णां घातादिरूप-
गुरुपापानि कृत्वापि यो ददत्पहारिनामा चौरः कनकमिव तपसा शुद्धो जातः ॥ ६ ॥ ददत्पहारिकथा-
वेढं—कस्मिंश्चिद्ग्रामे एको ब्राह्मणोऽवसत. तस्य पुत्रो नीतिरहितो लोकैः सह युध्यते. तदा लो-
कपूत्कारतो दुर्गपात्नेन स नगराद्गृहिर्निष्कासितः, ततो निःसृत्यासौ चौरपटव्यां गतः, पक्षिपतिना
च स पुत्र इति कृत्वा रक्षितः, धाढ्यादिषु च लोकानां ददत्पहारदानात्स ददत्पहारीति लोके विख्या-
तो बद्धव. पक्षीपतिमरणानंतरं स पक्षीपतिर्जातः, अथैकदा क्रुशस्थलपुरे तेन धात्री पातिता, तदा
जन्मदारिद्र्येवद्रमार्भिषधब्राह्मणस्य गृहं तेन द्रुतितं, द्विजो यष्टिमादाय तंप्रति धावितस्तदा ददत्पहा-
रिणा करवालेन स द्विधा कृतः, द्योतरागता गौरपि तेन खन्नेन व्यापादिता, द्रुतस्तस्य द्विजस्य ग-
र्जिणी भार्या कटुकवचनैस्तं तर्जयामास, तदा सापि तेन खन्नेन मारिता, तस्यां जदराद्र्जोऽपि प-

तिः, अथैतादृशं जयंकरं कार्यं दृष्ट्वा प्रांते तस्य पश्चात्तापपूर्वं वैराग्यं समुत्पन्नं, ततो वने ग-
त्वालोचनापूर्वकं साधोऽग्रे तेन दीक्षा गृहीता, गृहीतश्च तेनाभिग्रहो यद्यावदिदं पापमहं स्मरामि
तावदाहारं न करिष्यामीत्यग्निग्रहमादाय स कुशस्थलपुरे गत्वा कारोत्सर्गेण स्थितः, लोकास्तं य-
द्विदृषदादिभिस्त्नानयति परं स क्षमया सर्वमपि सहते, प्रांते तपोबलेन केवलज्ञानमासाद्य स मोक्षं
गतः ॥ इति श्रीतपःकुण्डके दृढप्रहारिकथा ॥

गाथा—पुवन्नवे तिव्रतवो । तविञ्जं जं नंदिसेणमह्नरिसिणा ॥ वसुदेवो तेण पिञ्जं । जाञ्जि
खयरीसहस्राणं ॥ १ ॥ व्याख्या—यद्यस्मात्कारणान्नंदिषेणमहर्षिणा पूर्वजवे तीव्रं तपस्तपं तेना-
सौ स्वचरीसहस्राणां प्रियः स्नेहयुतो वसुदेवो जातः ॥ १ ॥ तस्य कथा चेहं—नंदिग्रामे कश्चि-
देको विप्रोऽवसत्, तस्य पुत्रो जन्मदरिद्रो नंदिषेणाग्निधो बद्धव. बाढ्ये एव तस्य मातापितरौ मृ-
तौ, ततोऽसौ महादुर्जगि कुरूपश्च मातुल्यगृहे गत्वा स्थितः, मातुलेनोक्तं मम सप्त पुत्र्यः संति त-
न्मध्यादेकां तव परिणावयिष्यामि. पुत्रीभिस्तां वार्तां निशम्य कथितं वयमग्नौ प्रविशामः परं, नंदि-
षेणं नांगीकरिष्यामस्तत् श्रुत्वा नंदिषेणो वने गत्वात्मघातोत्सुको बद्धव, द्रुतस्तत्रस्थेनैकेन साधुना

सं ध्यामयातां निवार्य प्रतिबोधितस्तदासौ दीक्षामादाय षष्ठ्यपरणके ध्याचाम्यतपः कुर्वन् साधुवैया-
वृत्यपरो बभूव. अथैकदेहेण निजसन्नायां तस्य साधुवैयावृत्यप्रशंसा कृता, तदा द्वा सुरौ तत्परीक्ष-
णाय तन्नागतौ. तयोरेको ग्लानसाधुरूपं विधाय नगराद्गहिः स्थितो द्वितीयश्च साधुरूपभृदुपाश्रये
तत्समीपे समागतः. अथ नंदिषेणो यावत् षष्ठ्यपरणकपरो बभूव तावत्तेनागत्य कथितं नो नंदिषेण
नगराद्गह्विरेकोऽतिसारोगपीनितो मुनिः पतितोऽस्ति, तत् श्रुत्वा नंदिषेणो निजाहारपालमाह्लाद्य ते-
न सह हुतं तद्ग्लानसाधुसमीपे गतस्तदा तेन तस्य बहुकठिनवचनानि जट्टितानि, परं क्षमाप-
रेण नंदिषेणेन तानि सर्वाणि सोढानि. ततो नंदिषेणेन तं प्रत्युक्तं हे महात्मन् धूयमुपाश्रये स-
मागृह्यत ? साधुनोक्तमहं गंतुमशक्तोऽस्मि, तदा नंदिषेणस्तं स्कंधे समारोध्योपाश्रयंप्रति चक्षितस्तदा
पथि तेन मायिनोक्तं अरे पापिन् त्वं शनैः शनैर्व्रज ? तव शीघ्रगमनेन मम दुःखं ज्ञवति. ततः क्ष-
मानिधिर्नंदिषेणः शनैश्चाल्य. पुनस्तेनोक्तं अरे दुष्ट तव शनैर्गमनेन मे शरीरं तापव्याकुलं भ-
वति. तदा नंदिषेणेन चिंतितं नायमस्य ग्लानसाधोर्दोषः किं तु ममैवायं दोष इति विचिंत्य संत-
क्षामयामास. अथ गृह्यता तेन मायिसाधुना तस्य शरीरोपरि विष्टा कृता, तथापि नंदिषेणस्तां चंद-

नलेपमिव मन्यते, क्रमेण स चोपाश्रये समगत्य तद्देहशुश्रूष्यर्धं जलमादातुं श्रावकगृहे गतः, परं सर्वत्र तेन देवेनानेषणा कृता, तथापि तमहृद्वधं क्षमापरं च ज्ञात्वा तौ देवौ प्रकटीभूय तच्चरणयोः पतितौ, निजापराधं च क्षामयित्वेदं कृतभद्रं सादिवृत्तांतं तस्मै निवेदितवंतौ. ततस्तौ सम्यक्तवमादाय निजस्थाने जग्मतुः. एवं नंदिषेणमुनिर्द्वादशवर्षाणि यावच्चारित्रं प्रपात्य प्रांतेऽनशनं विधाय स्त्रीवद्वज्रवनिदानं कृत्वा मृत्वा सप्तमदेवलोके देवो जातः, ततश्च्युत्वा शौरीपुरेऽथ कवचिन्नुपस्य स वसुदेवाख्यपुत्रत्वेनोत्पन्नः, पूर्वकृतनिदानतस्तस्य रूपमत्यहुतं स्त्रीजनवद्वज्रं जातं. मनोहररूपत्वावयाद्युपेतं तं निरीक्ष्य निखिलनगरनार्यस्तस्योपरि मोहं प्राप्य गृहकार्याण्यपि च परित्यज्य पतिवचनमध्यानादित्य तस्य पृष्ठे एव व्रमणं चक्रुः. तदा नगरलोकैस्तस्य वृद्धज्जातुः समुद्रविजयनूपस्य पार्श्वे समागत्य तद्वृत्तांतं च कथयित्वा विद्मसं हे स्वामिन् वसुदेवो गृहमध्ये एव संरक्षणीयः, नृपेण नगरलोकाः सन्मानाश्वासनपूर्वकं विसर्जितास्ततो यदा वसुदेवः प्रणामाय समुद्रविजयपार्श्वे समागतस्तदा नृपस्तमुत्संगे संस्थाप्य मिष्टवचनैः कथयामास हे वत्स ! त्वं कथं दुर्बलोऽसि ? बहिरातपादिषु मा व्रम ? गृहांतरेव विनोदान् कुरु ? वसुदेवोऽपि तदंगीकृत्य गृहे एव तिष्ठति. अथैकदा श्रीषम-

सौ शिवादेव्या चंदनभृत्स्वर्णराजनं दासीहस्तेन विलेपनकृते राज्ञे प्रेषितं. बालचापद्वयोतराले व-
 सुदेवेन दासीहस्तात्तद्गृहीत्वा तन्मध्यस्थं चंदनं निजशरीरे विलिप्तं. दास्योक्तं यदि त्वमीदृशश्च-
 पलोऽसि तर्ह्येव गृहकारागारे क्षिप्तोऽस्तीत्युक्त्वा तथा तस्मै सर्वलोकवार्त्ता कथिता. तत श्रुत्वा हृदि
 दूनो वसुदेवो ब्रातृकृतापमानतो निशायामेकं मृतकलेवरं चितायां प्रज्ज्वाल्य 'वसुदेवोऽग्नौ प्रवि-
 श्य मृतः' इति च तव लेखं लिखित्वा नगराभिर्गतः, प्रभाते राजा तद्गृहात्ततं विज्ञायातीवदूनस्तस्य
 प्रेतकार्यं कृतवान्. अथ वसुदेवो देशांतरे ब्रमन् बहुनृपविद्याधरद्विजव्यापारिणां दाससतिसहस्रक-
 न्याः परिणीतवान्. प्रांते रोहिणीस्वयंवरे स समुद्रविजयादीनां मिलित द्रव्यादिसंबंधः पूर्वं श्रीने-
 मिनाथचरित्रे प्रोक्त एव. इति वसुदेवभोगप्राप्तिकरणे पूर्ववक्तृतपोमाहात्म्यमेव ज्ञेयं. ॥ इति त-
 पःकुलके वसुदेवकथा ॥

गाथा—देवावि किंकरसं । कुणंति कुलजाद्विरहिद्याणंपि ॥ तवमंतपभावेणं । हरिकेशीब-
 लसव रिसिस्स ॥ ८ ॥ व्याख्या—हरिकेशीबलाब्धिधमुनिवरस्येव तपोमंत्रप्रभावेण कुलजातिविर-
 हितानामपि जनानां देवा अपि किंकरत्वं कुर्वति ॥ ८ ॥ हरिकेशीबलमुनिकथा चेहं—हस्तिना-

गपुरे सोमदेवनामा पुरोहितो वैराग्यं प्राप्य साधुसमीपे दीक्षां जग्राह. स निर्मलं चारित्रं तु पा-
 लयति परं वयं द्विजोत्तमा द्रव्यादि कथयन् जातिमदं बहु करोति. आधुषि संपूर्णे सति स देवलो-
 के गतस्ततश्च च्युत्वा नीचकर्मादयानि लभेरितश्चांहाऽऽकुलो समवातरत्. तदा तस्य माता बहुजनसे-
 व्यमानं फलितमाश्रतहं स्वप्ने ददर्श. जन्मानंतरं पित्रा बल द्रति तस्याजिधानं चक्रे. हरिकेश्यजि-
 धानं च तस्य गोवमद्भत्. यौवनं प्राप्यैकदा पितृकृतापमानेन दूनोऽयं विदेशे गतः. तत्र साधूपदेशं
 निशम्य वैराग्यं च प्राप्य स दीक्षां जग्राह. षष्ठाष्टममासङ्कषणादिविविधतपः कुर्वन् विहरन् सन्नेकदा
 स बाणारस्यामगत् स्थितुं क्लामयद्गालये स्थितस्तदा तस्य तपोवैराग्यादिगुणगणैरतीव प्रमुदितस्तिं-
 दुकयक्कः सर्वदा तस्य सेवाकरणतत्परो जातः. अथैकदा तस्य केनचिन्मित्रयक्षेण तिंदुकयार्थं स-
 मागत्योक्तं यो मित्र संप्रति त्वं मम गृहे कथं न समगहसि ? तेनोक्तमधुना मम प्रासादे कश्चि-
 देको निष्प्रमादी तपस्वी समगतोऽस्ति तस्याहं सेवां करोमि. तेनोक्तमेतादृक्चारिविणस्तु ममा-
 लयेऽपि बहवः संति, तत् श्रुत्वा तेन तत्रागत्य ते चारिविणो विलोकिताः, परं तान् प्रमादिनो वि-
 द्वाप स पश्चादागत्य तमेव हरिकेशीबलमुनिं सेवितुं लग्नः. अथैकदा बहुपरिवारपरिवृता राजकुमारी

जडा तं तिदुक्कयदं पूजयितुं समागता, तत्र तथा मलिनवस्त्रधारिणं कुरूपं तं मुनिं दृष्ट्वा जुगु-
 प्स्या धूक्तं, तदा कुपितेन यक्षेण सा ग्रथिज्जीकृता, राजानेके जपायाः कृताः परं तस्या ग्रथिलत्वं
 नो गतं. इतो यक्षेण तस्याः शरीरे समुत्तीर्य तन्मुखेन कथितं यत्साधुमालोक्यानया धूक्तमस्ति
 ततोऽहं तां नैव मोहयामि. राजा विनयादिभिर्पदा बहुर्विहसिः कृता तदा तेनोक्तं सा यदि तेन-
 षिणा सह परिणयेत्तदैवाहं तां पादोपेतां करिष्यामि. राजा तत्स्वीकृत्य संन्यासमये तां कन्यां च
 पुरस्कृत्य मुनिसमीपे समागत्य कथयामास भो मुने ममैतां पुत्रीं परिणय ? साधुनोक्तं हे राजन्
 अहं त्यक्तपरिग्रहः कथमेतां ते पुत्रीं स्वीकरोमि ? तत् श्रुत्वा राजा विषमस्तदा यद्गतासाधुरूपं वि-
 धाय तां च परिणीय विभंजनापूर्वकं प्रभाते त्यक्तवान्. अथ चिंतातुरो राजा प्रधानादिभ्योऽपृष्टव-
 यदियं ऋषिपरिणीता कन्या कस्मै प्रदेया ? प्रधानादिभिरुक्तं स्वामिन्नेवंविधा कन्या द्विजायैव प्रदी-
 यते. तत् श्रुत्वा राजा सा रुद्रदेवाख्यपुरोहिताय समर्पिता, तथा सह रुद्रदेवो विषयमुखानि भुन-
 क्ति. अथैकदा तेन यज्ञः समारब्धस्तदा हरिकेशीबलमुनिस्तत्राह्वारार्थं मासद्वयपात्रेण समागतस्तं
 मलिनवस्त्रधरं मुनिं दृष्ट्वा पिशाचमिव मन्यमाना द्विजकुमारा मारणाय समुहितास्तान् सर्वान् य-

द्वौ रुधिरवमतो विधायधः पातयामास, तत्कोलाहलमाकर्ण्य जग्रा बहिरागतः, तमेव च मुनिं दृ-
 ष्त्वा प्रणम्य द्विजेभ्यः कथयामास भो द्विजा यूयं मूर्खाः स्य, अयं तु महाप्रभाविकस्तिन्दुकयक्षपू-
 जिता महातपस्वी मुनिरस्ति, तत एनं प्रणम्य क्षमां याचध्वं. ततो ज्ञीताः सर्वेऽपि द्विजास्तं प्रणम्य
 क्षमां याचयितुं लग्नाः, मुनिनोक्तं नो द्विजा मम तु रागद्वेषौ न स्तः, यूयं मम सेवापरं यद्दं क्षाम-
 यत ? ततः सर्वेऽपि द्विजाः प्रणतिपूर्वकं विनयेन यद्दं क्षामयामासुः, तुष्टेन यक्षेणापि सर्वे द्विजकु-
 माराः सज्जितास्ततो हृष्टैर्द्वैर्जैर्मुनयेऽन्यानानादि दत्तं, देवकृता सुवर्णवृष्टिश्च तत्र जाता, ततो हरि-
 केशीबलमुनिस्तात् द्विजान् प्रतिबोध्य तपोवलेनान्यानपि कतिचिद्गव्यान् प्रतिबोध्य निर्मलं चारित्र्यं
 प्रपाद्य मोक्षे गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके हरिकेशीबलमुनिकथा ॥

गाथा—धनसयमेगघडेणं । एगेण घडेण धनसहस्माद् ॥ जं किर कुणंति मुणिणो । तव-
 कण्ठतस्स तं खु फलं ॥ ९ ॥ व्याख्या—मुनयो यदेकैव घटेन घटशतं, तथैव एकेनापि घटेन
 घटसहस्रं किल निश्चयेन कुर्वति तव खलु तपोरूपकद्वयस्य फलं ज्ञातव्यमिति शेषः ॥ १० ॥

गाथा—अनिद्याणस्स विहिण् । तवस्स तविज्यस्स किं पसंसाभो ॥ किज्जद् जेण विणासो ।

निकार्द्रयाण्यपि कम्पाणं ॥ १० ॥ व्याख्या—अनिदानस्य निदानरहितस्य विधिना श्रीवीतरागो-
क्तविधिपूर्वकं तस्य तपसो वयं किं प्रशंसां कुर्मः ? येन तपसा निकाचितानामपि कर्मणां विना-
शो ज्ञाति ॥ १० ॥

गाथा—अद्भुत्करतवकारी । जगत्पुत्रां कन्हपुत्रिण तदा ॥ बाहरिञ्च स महत्पा । समरि-
ञ्चञ्च दंढणकुमारो ॥ ११ ॥ व्याख्या—हे जगवन् अवातिदुष्करतपःकारकः कोऽस्तीति कृष्णेन पृष्टो
जगद्गुरुर्भगवान् श्रीनेमिनाथो यस्याभिधानं जगौ, स महात्मा श्रीदंढणकुमारमुनिर्नूनं स्मर्त्तव्यः
स्मरणकरणयोगोऽस्तीति ॥ ११ ॥ श्रीदंढणकुमारमुनिकथा चेहं—द्वारिकायां नगरी श्रीकृष्णवा-
सुदेवो राज्यं पालयति, तस्यैकया दंढणाक्षिपराया दंढणकुमाराक्षिपुत्रः प्रसूतः, स यदा यौवनं
प्राप्तस्तदा पित्राऽनेकराजपुत्र्यस्तस्य परिणयिताः, इत एकदा तेन श्रीनेमिनाथवचांसि श्रुत्वा वैरा-
ग्येण बहुमहोत्सवपूर्वकं दीक्षा गृहीता. अथ श्रीनेमिप्रभुर्निजचरणन्यासमर्हीं पावयन् देशनामृत-
प्रवाहैरनेकज्वयजनानां संसारदुःखोद्धृतावानलमुपशामयन् चरणकरणपरिणतैकाग्रहृदयमुनिगणश्रे-
ष्ठिभ्यो मोक्षमार्गं दर्शयन्नैकदा द्वारिकायां सप्तवसुतस्तदाऽनेके मुनयः प्रभुमापृञ्ज्याहारार्थं नगरीं

गताः, दंढर्षिरेपि तथैवाहारार्थं नगरे गतः, अन्येषां सर्वेषामपि मुनीनामाहारो मिलितः, परं ला-
 ज्ञांतरायकर्मोदयतो दंढमुनिना बहुव्रमताप्याहारो न प्राप्तस्तेन स यथा गतस्तथैव पश्चादागतः,
 तदा सर्वमुनिभिर्नमये पृष्ठं हे जगवन् महर्षिश्चावकव्यासायामपि द्वारिकायां दंढमुनिनाहारः कथं
 न लब्धः ? प्रष्टुणोक्तमयं पूर्वजन्वे मगधदेशस्थधन्याभिधन्यामाधिकारी बभूव. एकदा तेन भोजन-
 वेलाग्रामपि सर्वहादिकानां क्षेत्रेवैकैकपंक्तिनिष्कासनादेशो दत्तस्तदा ब्रह्मंतरायकर्मार्थं तस्योद-
 यमागतं. तत् श्रुत्वा दंढर्षिणा निग्रहो गृहीतो यद्यावदहं स्वलब्ध्याहारं न प्राप्नुयां तावन्मया न
 भोक्तव्यमित्यनिग्रहयुतोऽसौ वेलायां नगरे भ्रमति तथापि कुत्राप्याहारं न प्राप्नोति. अथैकदा प्र-
 वंदनार्थमागतेन कृष्णेन पृष्ठं हे स्वामिन् एतेषां सर्वेषां साधूनां मध्ये को दुष्करकार्यस्ति ? प्र-
 णोक्तं तव पुत्रो दंढर्षिरलाजपरीषदं सहन् महादुष्करं तपः करोति. तत् श्रुत्वा हृष्टः कृष्णो याव-
 ज्ञार्थं समायाति तावत्पथि भिक्षार्थं व्रमन् दंढमुनिरस्तेन दृष्टस्तदा कृष्णेन गजादुत्तीर्य विधिपूर्व-
 कं स वंदितस्तदा गवाक्षस्थेन भद्रकश्रेष्ठिना तं दृष्ट्वा चितितं नूनमयं कोऽपि महर्षिरेस्ति. अथ
 दंढणोऽपि दैवयोगेन तस्यैव श्रेष्ठिनो गृहे भिक्षार्थं समागतः, श्रेष्ठिनापि स मोदकवरैः प्रतिदाभि-

तस्मान् गृहीत्वा स मुनिरपि प्रभुसमीपे समागत्य पृष्ठवान् हे स्वामिन मयाद्याहारो लब्धस्तेन किं मम कर्म क्लीणं ? भगवतोक्तं हे महानुज्जव अद्यापि ते तत्कर्म क्लीणं नास्ति, इमे मोदकाश्च त्वया कृणुलब्ध्या प्राप्ताः संति. तन्निज्ञम्य स मोदकपरिष्ठापनिकायै कुञ्जकारशालायां गतस्त्वव परिष्ठापनिकावसरे स्वकर्माणि निदत्तः शुभाध्यवसायाधिरूढस्य तस्य केवलज्ञानमुत्पन्नं, तदा देवदुदुषि निशम्य कृष्णेनागत्य तस्य महोत्सवो विहितः, कियत्कालं केवलपर्यायं परिपाद्य स मोक्षे गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके दंडर्षिकथा ॥

गाथा—पद्मदिवसं सत्तजणे । हणिऊण गहिअवीरजिणदिको ॥ दुग्गन्निगहनिरुजं । अज्जुणुजं मादिजं सिद्धो ॥ १२ ॥ व्याख्या—प्रतिदिवसं सप्तजनहिंसाकारक एवंविधोऽप्यर्जुनमाद्यपि वीरप्रभुपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वा दुर्गान्निग्रहे निरतो त्रीनः सन् सिद्धिगतिं प्राप्तः ॥ १२ ॥ अर्जुनमादिकथा चेहं—राजगृहनगरे श्रेणिकात्रिधो राजा, तत्तार्जुनाख्यो माद्री वसति, तस्य बंधुमतीनामन्नाया, अथ तस्य वाटिकापार्श्वे मुरुरपाणिनामयक्षस्याल्यमस्ति, तस्मिन् तस्य यक्षस्य पाणिधृतसहस्रपलमितन्नारमुद्रा मूर्तिर्वर्तते. अर्जुनमाद्री सर्वदा तं यक्षं पुष्पादिभिः पूजयित्वा नगर-

मध्ये पुष्पविक्रयार्थं चतुष्षथे समागच्छति. अथ तस्मिन् यद्गालये षट् विट् पुरुषा नित्यं समागताः. नेकभोगक्रीडादि कुर्वन्ति. एकदा तैर्विष्णुपुरुषैर्बभूवुमतीशुतमर्जुनमालिनं तत्रागच्छन्तं विलोक्य परस्परं निश्चयो कृतो यदद्यास्माभिः सर्वैः कपाटपृष्ठे स्थातव्यं, यावच्चायमर्जुनमात्यलागळेत्तावन्तं परिगृह्य गाढबंधनैर्बध्वा तस्य नार्यया सह जोगवित्तासः कर्तव्य इति विचिंत्य ते प्रह्वन्नतया कपाटपृष्ठे स्थिताः, इत आगतमर्जुनमालिनं तथैव बध्वा तैस्तस्य स्त्रिया सह जोगवित्तासं कर्तुं प्रारब्धं. तद् दृष्ट्वा र्जुनमात्यत्यंतं कुपितः सत् चिंतयामास नूनमयं यद्गोऽज्ञात एव, यस्य दृष्टौ विधीयमानमध्ये तरपापं स एड् द्रवोपेक्षते, एतावद्भिर्दिवसैर्मया बृष्टैव तस्य पूजा विहिता. इतः सावधानीद्वतेन य-
क्ष्णे तस्यार्जुनमालिनः शरीरमधिष्ठितं, तद्वधनानि च स्वयमेव श्रुतितानि, सहस्रपलमितलोहमुद्र-
रोऽपि स्वयमेव तस्य हस्ते समायातः, तत्कालमेव तेनोहाय मुद्रातस्ते षडपि पुरुषाः सप्तमी च नार्या व्यापादिता. तदादितः स प्रतिदिनं वनसमेतजनमभ्यात् षड्पुरुषान् सप्तमीं च स्त्रियं मारय-
ति. एवं तेन बह्वो जना मारिताः, क्रमेण सा वार्त्ता राजगृहे विसृता. इतः श्रीवीरप्रभुस्तत्र वने
समवसृतः, परं यद्गाधिष्ठितदर्जुनमालिनीत्या कोऽपि वनमध्ये प्रभुवदनार्थं न समायाति. परं सुद-

र्शनश्रेष्ठी मातृपितृनिवारितोऽपि श्रीवीरप्रभुवन्दनार्थं तत्र चलिताः, यावच्च तस्य यद्गस्यायतनाग्रे स-
 मागतस्त्वदूर्जुनमाखी मारणाय संमुहितस्तदा सुदर्शनश्रेष्ठिना सागारिकमनशनं कृत्वा श्रीवीरप्रभु-
 शरणं चांगीकृत्य नमस्कारस्मरणमारब्धं. अथ सोऽूर्जुनमाखी तस्याग्रे समागतुमशक्तोऽभूत्, यद्गोऽ-
 पि निजमुद्गरमादाय तडरैरं विहायादश्रीभूतः, अथ माखिनं सुस्थितं विज्ञाय सुदर्शनेन भणितं,
 भो अर्जुन ! त्वं मनुष्यसंहारं कथं करोषि ? हिंसातः प्राणी दुर्गतौ पतति, किंचाहं श्रीवीरप्रभुवन्द-
 नार्थं गत्वामि, तत् श्रुत्वा तेनोक्तमहमपि तत्र समागमिष्यामि. ततस्त्राभ्यां द्वात्र्यामपि श्रीवीरो वं-
 दितः, वीरप्रभुदेशनां श्रुत्वा प्रतिबुद्धेनार्जुनमाखिना दीक्षा गृहीता, ततस्तेन यावज्जीवं षष्ठषष्ठेन
 तपसा पारणकरणादिग्रहो गृहीतः, पारणकदिने यदाऽह्वारार्थं स नगरे प्रयाति तदा पूर्ववैरतो लो-
 कास्तस्थानेकविधानुपद्रवान् करोति, परं क्षमायुतोऽूर्जुनमाखिमुनिः केवलं निजदोषमेव पश्यति,
 न च कस्मै अपि कुप्यति. कदाचिदक्षे मिलिते सति पानीयं न मिलति. एवंविधानातिघोरपरिष-
 दात् सहमानोऽसौ मुनिः प्रांतेऽनशनेन केवलज्ञानमासाद्य मोक्षे गतः ॥ इति श्रीतपःकुलके अ-
 र्जुनमाखिकथा ॥

गाथा—नंदीसरस्यनेमुवि । सुरगिरिसिद्धरेवि एणफालाए ॥ जंघाचारणमुणिणो । गहंति तवण्णवावणं ॥ १३ ॥ व्याख्या—नंदीश्वरे रुचकद्वीपे मेरुशिखरेऽपि चैकेन फालेन जंघाचारणविद्याचारणमुनी निजतपःप्रभावेण गहतः ॥ १३ ॥ अथ ते चारणमुनयो द्विविधा भवंति, विद्याचारणा जंघाचारणाश्च. विद्याचारणस्य नित्यं षष्ठ्यारणे सति लब्धिः समुत्पद्यते, स च कस्तत्त्वैकसंयोगे त्रिवेदं जंबूद्वीपं परिब्रम्य समायाति. तिर्यग्गत्या च समुत्पतिते सति स्फालेनैकेन मानुषोत्तरे याति, द्वितीयस्फालेन च तस्मादुत्पत्य नंदीश्वरे याति, तत्र च चैत्यानि वंदित्वोत्पत्य चैकेने स्फालेनैवात्र समायाति. अथोऽर्धगत्यैकेन स्फालेन मेरौ नंदनवने याति, द्युमिसकाशाब्रंदनवनं पंचशतयोजनोच्चमस्ति, तस्मादुत्पत्य मेरोरग्रभागशिखरे पंडकवने याति, तत्र च चैत्यानि प्रणम्यैकेनैव स्फालेनात्र समायाति. अथ जंघाचारणतपोलब्धिर्निरंतरमष्टमतपःपारणे कृते सति समुत्पद्यते. तद्वद्विधान्मुनिः कस्तत्त्वैकसंयोगे कृते सप्तवेदं जंबूद्वीपे परिब्रम्य समायातीति तस्य शीघ्रगतिर्ज्ञेया. तिर्यग्गत्यैकेन स्फालेन स रुचकद्वीपे याति, चैत्यानि च नमस्कृत्य द्वितीयस्फालेन स नंदीश्वरे समायाति, तत्र च चैत्यानि वंदित्वा समुत्पत्य चात्र समायातीति तस्य तिर्यग्गतिर्ज्ञेया. अथोऽर्धगत्यैकेन

स्फाटेन मेरोरग्रजागे पंक्तवने याति, तत्र चैत्यानि वंदित्वा पश्चाद्व्रजमानो नंदने विश्राम्यति, तत्र च चैत्यानि वंदित्वा तत उत्पत्यैकस्फाटेनात्र समायातीति तस्योऽर्धगतिर्ज्ञेया. विद्याचारणस्य गमने मंदगतिरगमने च शीघ्रगतिर्भवति. जंघाचारणस्य गमने शीघ्रगतिरगमने च मंदगतिर्भवति. तस्य किं कारणमिति चेद्विद्याचारणो विद्याबलेन याति, सा च विद्या स्मरमाणा स्मरमाणा जागरमाणा ज्वति. जंघाचारणः पुनः शरीरबलेन याति, स गमने सोत्साहो याति, ह्यागमने पुनः स्त्रिभः सन् विश्राम्य समायातीति ज्ञावार्थः ॥ इति श्रौतपःकुलके जंघाचारणविद्याचारणवृत्तांतः ॥

गाथा—सेणीव्यपुर्जु जेसिं । पसंसियं सामिणा तवोरुच्चं ॥ ते धन्ना धन्नमुणी । दुन्हवि पच्चुत्तरे पत्ता ॥ ४ ॥ व्याख्या—श्रेणिकराजाग्रे श्रीमहावीरेण ययोस्तपःस्वरूपं स्वमुखेन प्रशंसितं, तौ धन्नौ धन्यौ ज्ञेयौ, तौ द्वावपि पंचमानुत्तरविमाने प्राप्तौ. ॥ ४ ॥ अथ प्रथमस्य काकंदीवास्तव्यधन्नस्य कथा कथ्यते—काकंदीनगर्यां जितशत्रुनामराजास्ति. तत्र जद्वाभिधाना महाधनवती सा ईवाही वसति, तस्य पुत्रो धन्न इत्यभिधानो यौवनं प्राप्त एकेनैव दिनेन द्वात्रिंशत्कन्याः परिणीतवान्. तांभिः सहानेकविधानि सुखानि स नुनक्ति. अथैकदा श्रीवीरस्तत्र समवसृतस्तदा सर्वनगर-

लोकान् वीरवन्दनार्थं गहतो विलोक्य धनोऽपि रथस्थस्तत्र गत्वा श्रीवीरप्रभुं ननाम. वीरदेशानां च श्रुत्वा प्रतिबुद्धेन धनेनोक्तं स्वामिन्नहं मातरमापृच्छ्य ज्ञात्समीपे चारित्रं गृहिष्यामि. ज्ञावतोक्तं यथासुखं देवानुप्रियेति. अथ धनो गृहमागत्य मातरंप्रत्युक्तवान् हे मातर्मयाद्य श्रीवीरो वंदितः श्रुत्वा च तस्य धर्मदेशना. मात्रा प्रोक्तं त्वं धन्योऽसि, तवाभिधानमप्यद्य सफलीभूतं. पुनर्धनेनोक्तं हे मातर्थादि तवाज्ञा भवेत्तर्हि अहं श्रीवीरप्रभोः पार्श्वे दीक्षामधिगच्छामि. ततः श्रुत्वा व्याकुलया मावोक्तं हे पुत्र सर्वमेतद्धनं कस्य भोग्यतां प्रयास्यति ? धनेनोक्तं हे मातर्धनमेतदसारमस्ति, यतो धनस्य चौरराजाग्निसमुद्भवजयोऽस्ति, पुनर्मावोक्तं हे पुत्र एतारते दानिंशत्प्रिया अपि क्व गमिष्यंति ? धनेनोक्तं हे मातरेताः सर्वा हरिद्वारागवन्निःस्नेहा ज्ञेयाः, संसारः सकलोऽप्ययमिंद्रजालसमोऽस्ति. एवं मातरं निजद्वारिद्र्याद्वार्याश्च प्रतिबोध्य तेन श्रीवीरप्रभुपार्श्वे चारित्रं गृहीतं. अथ तस्मिन्नेव दिने तेन श्रीवीराय प्रोक्तं हे स्वामिन्नहं यावज्जीवं षष्ठं षष्ठेनाचाम्लपारणकं विधास्ये. स्वामिनापि तस्याज्ञा दत्ताः, अथैकदा पारणकदिने काकंदीनगर्यामागत्य स प्रथमप्रहरे स्वाध्यायं द्वितीयप्रहरे च ध्यानं विधाय श्रीवीरप्रभुमापृच्छ्य स्वयमाहारार्थं गतः, नीरसमाहारमादाय प्रभुपार्श्वे समागत्याऽहं.

पदत्वेन चाचाभूतं कृतवान्. एवं तपोयुतं नवमासं यावच्चरितं पाटयतस्तस्य शरीरमतीव दुर्बलं जातं. अथैकदा श्रीवीरो राजगृहे समवसुतस्तदा श्रेणिकनुपेण प्रभुं वंदित्वा पुष्टं हे स्वामिन् गौतमादिच-
तुर्दशसहस्रयतीनां मध्ये को दुष्करकारकोऽस्ति ? प्रभुणोक्तं हे राजन्नेवंविधो धन्नो नामाणारोऽ-
स्ति. तत् श्रुत्वा हृष्टः श्रेणिकः प्रभुं वंदित्वा धन्नाणारसमीपे समागतस्तत्र तं ध्यानारूढमात्रोक्त्य-
प्रदक्षिणापूर्वकं नत्वा तेन कथितं हे मुने त्वं धन्योऽसि तव जीवितं चापि सफलमेवास्ति, यतः
श्रीवीरप्रभुणा स्वमुखेन तव प्रशंसा कृतास्तीति तं स्तुत्वा श्रेणिको निजगृहे समायातः. अथैकदा
धन्नोऽणगारो राज्ञौ चिंतयति यदधुना मम विहारकरणे शक्तिर्नास्ति. प्रभातेऽतः प्रभुमापृच्छाहम्
नशनं विधास्ये. अथ प्रज्ञाते प्रभुमापृच्छ्य धन्नोऽणगारः सर्वमुनीन् क्षामयित्वा विपुलागिरिवरे गत्वा
पादपोषणमनानशनं विधाय मासिकया संतोषनया कालं कृत्वा सर्वार्थसिद्धिविमाने गतः, ततश्च-
त्वा च महाविदेहक्षेत्रे स मोहं गमिष्यति. ॥ इति श्रीतपःकुटुम्बे प्रथमधन्नाणारकथा. ॥ अथ
द्वितीयशालिभद्रजगिनिपतिधन्नाणारस्य कथा कथ्यते—प्रतिष्ठितपुरपत्तने काचिदेका वृद्धा सपुत्रा
वसति, सा नित्यं वत्सान् गृहीत्वा वने चारयति, एकदा तस्य पुत्रेण मातुः पार्श्वे कैरेयी याचिता,

परं निर्धना सा तद्दानाऽसमर्था रोदितुं द्रुमा, तदा दयापरादिः प्रातिवेद्दिमकचतुःस्त्रीभिस्तस्यै दुग्ध-
तंडुलवृत्तखन्दादिसामग्री दत्ता, ततस्तयापि कैरेयी निष्पादिता परिवेषिता च पुत्राय. द्रुतः कश्चि-
न्मासोपवासी साधुस्तत्राहारार्थं समागतस्तं दृष्ट्वा हृष्टेन तेन पुत्रेण स्थाङ्गीगता सर्वापि कैरेयी
साधवे प्रतिलाभिता. साधुगमनानंतरं मात्रा पुत्रस्थाङ्गीं रिक्तां दृष्ट्वा तस्यान्यकैरेयी परिवेषिता,
चित्तितं च मम पुत्रो बहुकुधातुरोऽस्ति. अथ मातृस्नेहदृष्टिपतनात्स बाढोऽजीर्णत्वेन राज्ञौ मृत्वा
तस्यैव नगरे धनाढ्यैकस्य श्रेष्ठिनो गृहे धन्नाजिधः पुत्रः समन्वत. यौवनं प्राप्य तेन दासप्रतिक्रिया
अन्यस्ताः, पितरौ तस्य बहुमानं रक्षतस्ततस्तस्य त्रयो ब्रातरो मत्सरं धारयन्ति, श्रेष्ठिना तं वृत्तांतं
विज्ञाय तेन्यः पुत्रेन्यः प्रोक्तं यूयं कथं खेदं धारयथ ? तैः प्रोक्तं वयं वृष्टास्तथाप्यस्मान् विहाय यु-
वां धन्नायैव कथमत्यादरपरौ स्थः ? पित्रोक्तं कुमारोऽयं ज्ञान्यवानस्ति, तस्य जन्मतोऽस्मद्गृहे धन-
धान्यादिवृद्धिर्जातास्ति. तत् श्रुत्वा तैरुक्तं तर्हि यूयमस्माकमपि परीक्षां कुरुत ? तदा श्रेष्ठिना तत्प-
तिपद्य तेन्यः पृथक्पृथक् विंशतिविंशतिरूपका दत्ताः, प्रोक्तं चैत्रयो रूपकेन्यो व्यापारं कृत्वा द्वा-
भमधिगच्छत ? तैर्व्यापारं कुर्वन्नर्भूदमपि निर्गमितं, निर्द्वयाश्च संतो गृहे समागताः, अथ धन्नोऽपि

तां रूप्यकां गृहीत्वा चतुषपथे गतस्तत्रैको वैदेशिको निजैकमेव विक्रयार्थमागतस्तेन दृष्टः, धनेन
 तं द्रव्यं दत्त्वा स मेधो गृहीतः, द्रुतो राजपुत्रो निजैकमेव युतस्तत्र मार्गे क्रीनार्थं समायातः, अथ
 तौ द्वावपि मेधौ जातिस्वजावतः परस्परं योधुं लग्नौ तदा राजकुमारं धनान्धां विनोदेन परस्परं प-
 णः कृतो यवस्य मेधो हारयेत्स सहस्रदीनारं दद्यात् लोकवृद्धमपि तत्र परितः संमूहीयते द्रुतो दै-
 वयोगाद्राजकुमारस्य मेधो हारयित्वा पणस्तदा राजकुमारेण निजपणस्थिरीयतेन धनं य दीनारं स-
 हस्रं समर्पितं धनोऽपि दृष्टः सन् गृहमागत्य पितुरग्रे तद्दीनारसहस्रं मुक्तवान् तदा श्रेष्ठिना तांस्त्री-
 नपि पुत्रानाहूय प्रोक्तं धनस्य ज्ञाप्योदयं पश्यत ? तैरुक्तमेवकारेण किं ? पुनरपि परीक्षां कुरु ? त-
 त्श्रुत्वा पित्रा तेभ्यश्चतुर्भ्योऽपि पृथक् पृथक् षष्टिषष्टिस्वर्णकाः समर्पिताः, अथ ते त्रयोऽपि ब्रातरः
 पूर्ववन्मूलरहिता एव गृहे समागताः, धनस्तु तद्धनं गृहीत्वा चतुषपथे समायातः ॥ द्रुतस्त्वस्मिन्नगरे
 कोऽपि महाधनाढ्यः कृपणः श्रेष्ठो वसति, सोऽतिकृपणत्वात्कर्पार्हिकमात्रमपि कस्मै न ददाति तदा
 दण्डनव्याकुलीयतेव कुपिता लक्ष्मीः सर्वदा तस्य योजनयापि शुद्धमन्नं न प्रयच्छति एवं तेन ब-
 हूनि रत्नानि संचयीकृत्य मंचकचतुःपादमध्ये प्रह्वनतया रक्षितान्यन्नवन्नं तस्य मंचकोपरि च नित्यं

स्वयं स्वपिति. मरणावसरे तेन पुत्रेभ्यः कश्चितं शुष्माक्षिरहमनेन मंचकेन सह श्मशाने समाने-
 यः, अथ मृतं तं पुत्रा मंचकयुतं श्मशाने समानयामासुः, तं च प्रज्ज्वाह्य मंचकश्च नियमानुसा-
 रेण तैः श्मशानरङ्गकचांडाद्याय समर्पितः, चांडाद्योऽपि द्रव्यार्थं मंचकयुतश्चतुष्षष्टे समायातः, ज्ञा-
 न्याकृष्टेन धन्वेन स मंचको द्रव्यं दत्त्वा तस्माद्गृहीतः समानीतश्च गृहद्वाराग्रे, अथ मंचकं विशाल-
 त्वाद् द्वारप्रवेशायाज्योग्यं ज्ञात्वा तेन तस्य पादा मुत्कलीकृता निःसृजानि च तस्माद्भ्रान्ति, दौकि-
 तानि च तेन पितुः पादाग्रे. तद् दृष्ट्वा ते त्रयोऽपि ब्रातरः श्याममुखीन्द्र्य चांप्ताद्या इव धन्नमार-
 णेहामकुर्वन्. अथ कुतोऽपि तद्दृष्ट्वा तं विज्ञाय धन्नो पुण्यैकसखो देशांतरं प्रति चक्षितः, बहुधूमि-
 दंवनानंतरं केनचित्कृषीवलेन तमाह्वय भोजनं दत्तं. इतस्तत्र तस्य क्षेत्रे ह्योत्खातमृमितो निधानं
 निःसृतं, परं कृषीवलेन तत्र दृष्टं, धन्वेन तस्मै तद्वर्धितं सोऽतीवहृष्टः, इतो धन्नोऽग्रे चलन् राजगृहे
 समागत्यैकस्मिन् शुष्कवने स्थितः, परं तस्य पुण्योदयतस्तद्वनं प्रफुल्लितं. तदा हृष्टो वनपाद्यो धन्नं
 निजगृहे समानीय तस्य बहुनाक्तं चकार. इतस्तस्य माहात्म्यं विज्ञाय श्रेणिकराज्ञा निजपुत्रीसोम-
 श्रीरत्नेन सह परिणायिता, गोभद्रश्रेष्ठिना च वनपाद्येनापि निजनिजपुत्र्यो तस्य परिणायिते. राज्ञा

तस्मै बहुश्रामधनवासादि दत्तं, धन्नोऽपि देववत्तव सुखानि भुञ्जानस्तिष्ठति. इन्नश्चैकदा गवाक्षस्थेन धन्नेन पथि सकलमपि निजकुटुंबं रंककुटुंबमिवेतस्ततो भ्रमद् दष्टं, धन्नस्तानुपलब्ध स्वसमीपे स मानयत्, ततस्तेन पित्रे पृष्टं हे पितः कथमेतादृशी विप्रस्समागता ? तेनोक्तं हे वत्स यदा त्वं गृहान्निर्गतस्तदा तव विरहमसहमानेव सकलापि लक्ष्मीर्निर्गता, जाताश्च वयं सर्वेऽपि दुःखिनः, परं क्रमेण त्वामव नृपजामातरं विज्ञायागताः स्मः, तत् श्रुत्वा धन्नेन मातापिबोर्बहुभक्तिः कृता. ब्रातृणामपि बहुमानं समर्पितं, कथितं च यूयमप्यव सुखेन मम गृहे तिष्ठत ? कियद्विवसानंतरं पुनस्ते दुष्टव्रातरो धन्नोपरि मत्सरं धृत्वा योऽयं लम्बाः, पित्रा बहु प्रतिबोधिता अपि ते नामन्यंत, तदा धन्नः खिन्नः पुनरपि देशांतरं प्रति चक्षितः, क्रमेण च कौशांबीनगर्यां समागतः. अथ तस्यां नगर्यां शतानीकान्निधानो राजास्ति, तस्य सौभाग्यमंजयंभिधाना पुत्री वर्तते. किंच राज्ञः पार्श्वे बहुमूल्यमेकं रत्नमस्ति किंतु तस्य परीक्षां कोऽपि न जानाति, राज्ञा पटहोद्घोषणा कृता यद्यः कोऽपि रत्नपरीक्षां करिष्यति तस्मै राजा पंचशतग्रामयुतां निजपुत्रीं प्रदास्यति. तदा धन्नेन नृपाग्रे समानस्य रत्नपरीक्षां विधाय कश्चितं यस्याग्रे रत्नमिदं संतिष्ठते. तस्य राज्यं वृद्धिं प्राप्नोति, राज्ञुरपि तं न

परांजवति, किंच भोजनभुतस्थाल्यां यदीदं रत्नं मुच्यते तर्हि कोऽपि पक्वो तत्समीपे नायाति. रा-
 द्ना तत्प्रतीतिं विधाय धन्नाय पंचशतग्रामयुता निजपुत्री परिष्ठापिता. अथ धन्नस्तत्र तथा सह सु-
 खं भुनक्ति. एकदा तेन तत्रैकसरःखननकार्यमारब्धं. तत्र च बहवो निराधारा जनास्तेन धनार्पण-
 पूर्वकं योजिताः. अथ यद्विवसाद्राजगृहाल्लभो निर्गतस्तद्विवसात्सर्वमपि धनं तत्पितृगृहान्गृहं. तदा
 श्रेष्ठी धन्नस्य द्वे नार्ये तत्पित्रोर्गृहे मुक्तंवा शालिजल्लगिनीनद्रायुतः सर्वकुटुंबं गृहीत्वा परदेशे प्र-
 स्थितः, क्रमेण देवयोगेन कौशाब्ध्यामागतस्तत्र च सरःखननकार्यं दृष्ट्वा हृष्टः सत् कुटुंबयुतस्तस्मिन्
 कार्ये लभो निजाजीविकां स चकार. पुरुषाः सर्वे खननकार्यं कुर्वन्ति स्त्रियश्च मृत्तिकादि बाह्यंति.
 अथैकदा धन्नश्रेष्ठी नृपयुतस्तत्सरःखननकार्यं विलोकयितुं समागतस्तत्र च कर्मकरजनबुंदमध्ये नि-
 जपितृप्रभृतिसंकलकुटुंबं निरीक्ष्य स विस्मितः, कुटुंबजनास्तु निजनिजकार्यतत्परास्तं नोपलक्षयंति.
 अथ धन्नेन श्रेष्ठिनमाह्वय पृष्टं यूयं सर्वे क नगरे वसथ ? लज्जितेन श्रेष्ठिना धन्नमनुपलक्ष्य सर्वे
 वितथं कथितं. ततो धन्नेन तस्यान्निप्रायं विज्ञाय प्रोक्तं तन्नादिकृते निजवध्वो मम गृहे मोचनीयाः,
 हृष्टः श्रेष्ठी प्रतिदिनमनुक्रमेणैकैकां वधूं तत्र तन्नादिकृते प्रेषयति, सापि दधितन्नादि गृहीत्वा पुनः

श्वशुरसमीपे समायाति. अथ यदा दद्रा तक्रगृहणार्थं समायाति तदा तस्यै कंचुकीप्रमुखवस्त्राण्यपि धनोऽर्पयति, दद्रा च तत्सर्वं श्वशुरपार्श्वे मुंचति. तदा स श्रेष्ठी नूनमियं वधूः सौभाग्यवतीति तस्याः प्रशंसां करोति. तत् श्रुत्वा वरुपुत्रवधूभिः प्रोक्तं पूर्वं प्रशंसितो देवधनोऽस्मान् विहाय गतोऽधुना कदाचित्प्रशंसिता वधूरपीयं तथैव करिष्यति. अथैकदा तक्रमादातुमगता भद्रात्याग्रहेण धनेन पृष्टा-
 ऽधोमुखीभूय निजसकलमपि वृत्तांतं निवेदयामास. पुनः कथितं चाहमपि भवन्नामतुष्येनैकेन श्रे-
 ष्ठिपुत्रेण सह परिणीता परं स मे नर्त्ता गृहकेशान्निर्गतस्तस्याद्यापि क्वापि शुद्धिर्न लब्धा. ततोऽने-
 कविधां तस्याः सतीत्वस्य परीक्षां विधाय विज्ञाय च तां निश्चलां धनेनोक्तं हे सुभगे स एवाहं ध-
 नोऽस्मीति कथयित्वा तेन सर्वे गुप्तसंकेता उक्ताः, तत् श्रुत्वा तं च समुपलभ्य द्रडा निजजनयननि-
 र्गताश्रुजलधारान्निर्भर्तुः पादद्वालनं कुर्वतीव तस्थौ. धनोऽपि हर्षाश्रुदंभतस्तस्यै निजस्नेहं प्रकटीकु-
 र्वन् बहुमूढ्यवस्त्रालंकारादिभिस्तां दृंगारयुतां निर्माय निजांतःपुरे स्थापयामास. द्रतो वधूं पश्चाद्-
 नागतां विज्ञायानेकसंकल्पविकल्पकद्वोलोहल्लितचित्तापारपरारवारमन्थ्य पतितो वधूशुद्धिकरणान्नि-
 लाषट्ठवरकाकृष्टो द्रुतं तत्राश्रयणीयधनगृहवटे समायातस्तदा धनोऽपि सद्यः समुहाय विनयनाराव-

नतश्चिराश्चिरकालविरहोऽहृतहृदयदुःखसंचयं दर्शश्चमिषेण बहिर्निष्कासयन्निव जनकचरणयोर्नतिं कु-
 तवान्, क्रमेण तत्र सर्वमपि कुटुंबं मिलितं. पुनरत्र धन्नेन निजव्रातुर्यो विभागीकृत्य ग्रामा दत्ताः,
 परं तेषां मनोरथो दौर्जन्यं न दूरीकृतं. अथ कियत्कालानन्तरं धन्नं तत्स्थं ज्ञात्वा श्रेणिकस्तदाहा-
 नकृते तत्र निजदूतं प्रेषितवान्. धन्नोऽपि शतानीकमापृच्छ बहुगजरथादिपरिवृतो दार्याद्वयसमेतो
 राजगृहे श्रेणिकसमीपे समागतस्तत्र दार्याचतुष्टयं मिलितं. पुनस्तत्र तेन व्यवहारिणां चतुःकन्या-
 शून्याः परिणीताः, एवं तस्याष्टौ दार्याः संजाताः. अथ धन्नापितेषु येषु ग्रामेषु ते तयोऽपि भाग्य-
 रहिता व्रातरोऽवसन् तत्र वृष्टेरभावात्सर्वेऽपि लोका देशान्तरे पलायिताः, पितरौ च परलोकं गतौ,
 दाण्यहीनारस्ते त्रयोऽपि व्रातरो भाटकेन शक्यानि बाहयंतो देशान्तरे रंकवज्रमंति, एकदा ते शक-
 टेषु दाटकेन धान्यं भुत्वा राजगृहे समागताः, धन्नस्तानुपलब्धं स्वसमीपे समाह्वयत्, कथयामास
 च हे व्रातरः केयं भवतामवस्था ? लज्जितारस्ते निजापराधं क्षामयित्वा तस्थुः. धन्नस्तान् सन्मान्य
 पूर्ववन्निजगृहे सुखेन रक्षितवान्. तेऽपि निजमनसः क्लेशत्वावं दूरीकृत्य निर्मलचिन्ताः संतस्तत्र सुखे
 न दोगान् भुञ्जाना निजकालं गमयांचक्रुः, द्रतस्तत्र धर्मघोषान्निधसुरयः समागतास्तदा कुटुंबयुतो

धनस्तत्रागत्य देशानां शुश्राव. देशानां धनेन पृष्ठं हे भगवन् ममैतर्ध्वान्नितरायकर्म कथमु-
 पाजितं ? सूरिणोक्तं पूर्वजने तयोऽप्येते कस्मिंश्चिद्ग्रामे व्रातरोऽब्रुवन्, एकदा च ते वने काष्ठग्रह-
 णार्थं गतास्तत्र च तैः पार्श्वस्थमन्नं साधवे प्रतिदान्य पश्चात्तापं कर्तुं प्रारब्धं, ततस्तैरिदं जोगांतरा-
 यकर्म बद्धं. तत श्रुत्वा धनो वैराग्यमासाद्य संसाराद्विरक्तीभूय निजद्रव्यस्य धर्ममार्गं व्ययं विधातुं
 समारंभं कृतवान्. द्रुतस्तेन शालिभट्टेण सह दीक्षा गृहीतेत्यादिसंबंधः पूर्वमेवोक्तः ॥ इति श्रीत-
 पःकुलके धनार्षिद्वयकथा ॥

गाथा—सुणजण तव सुंदरी—कुमरीए अंबिजाण अणवरयं ॥ सडिं वाससहस्सा । जण
 कस्स न कंपए हिअयं ॥ १४ ॥ व्याख्या—श्रुत्वा तपः सुंदर्याः कुमार्या आचाभ्यं निरंतरं षष्टिस-
 हस्रवर्षं यावत् त्वं ज्ञाण कथय कस्य हृदयं न कंपते ? अपि तु सर्वेषामपि हृदयं कंपते. अर्थात् ष-
 ष्टिसहस्रवर्षं यावत्सुंदरीकृतमाचाभ्यतपोवार्त्ता श्रुत्वा को न चमत्कारं प्राप्नोति ? ॥ १४ ॥ सुंदरीकथा-
 चेहं—यदा श्रीऋषजदेवप्रजोः केवलज्ञानं समुत्पन्नं तदा प्रजोर्देशानां निशम्य प्रतिबुद्धा सुंदरी दी-
 क्षाग्रहणतपसा जाता, परमियं स्त्रीरत्नं ज्ञाविष्यतीति विचार्य जरातेन सा निवारिता. अथ जरातोऽपि

षष्टिर्बर्षसहस्राणि यावत् षट्संनसाधनायात्रमत्. भरतगमनानंतरं सुंदर्या चितितं यद्यहं स्त्रीरत्नं न विध्यामि तर्हि मम षष्ठनरके गमनं न विष्यतीति विचार्य तथाचाभ्यतपः समाख्यं, षष्टिसहस्रवर्षाणि यावत्तथा तत्तपः कृत्वा निजशरीरं शोषितं. इतो भरतोऽपि सुनद्रात्रिधाननमिराजपुत्रीस्त्रीरत्नयुतः षट्संनानि साधयित्वा गृहे समागतः, तत्रातीवदुर्बलां सुंदरीमात्रोक्त्य तेन कोपेन सूपकराः पुष्टाः किमस्मद्गृहे धान्यं नास्ति ? सूपकारैरन्यविहृतैः प्रोक्तं स्वाभिन्व श्रीमंतो यदा देशसाधनाय प्रस्थितास्तदादित इयमाचाभ्यतपांसि करोति, तत् श्रुत्वा भरतेन सुंदरी पुष्टा कथं ते शरीरं दुर्बलं ? तयोक्तं मम चारित्र्यग्रहणेवा वर्तते तस्मादादेशं देहि ? ततो नरताज्ञया महोत्सवपूर्वकं तथा श्रीऋषयदेवप्रभुसमीपे दीक्षा गृहीता, निर्मलं चारित्र्यं प्रपाद्य चतुरशीतिलक्षपूर्वायुर्मुक्त्वा केवलज्ञानं च प्राप्य सा मोक्षे जाता. ॥ इति श्रीतपःकुलके ऋषभजिनपुत्रीसुंदरीकथा ॥

गाथा—जं विहिष्यमंबिलतवं । बारसवरिसाद्रं सिवकुमारेण ॥ तं द्रुहणं जंबूरूपं । विरुद्रजं सेणुजं राया ॥ १३ ॥ व्याख्या—यद् दादशवर्षं यावदाचाभ्यतपो येन शिवकुमारेण कृतं, तस्य श्रीजंबूस्वामिनः स्वरूपं द्रुष्ट्वा श्रेणिको राजा विस्मितः ॥ १३ ॥ तस्य कथा चेहं—एकदा गन्.

गृहनगरे श्रीमहावीरः समवसुतस्तदा श्रेणिकेन महोत्सवपूर्वकं तत्रोगत्य प्रभुं वंदित्वा देशानां च
 श्रुत्वा पृष्ठं स्वाभिन्नस्यां चतुर्विंशतौ चरमकेवली को भविष्यति ? स्वामिनोक्तमयं समीपस्थो विष्टु-
 न्मालिदेव द्रुतः सप्तमे दिने च्युत्वात्र तत्र नगरे जंबूनामा चरमकेवली जविष्यति. तदा राज्ञा पु-
 नः पृष्ठं स्वामिन्निकटच्यवनकालोऽययं देवो महातेजस्विरूपवान् कथं दृश्यते ? प्रभुणोक्तं मगधदे-
 शे सुश्रामाभिधग्रामे भवदत्तभवदेवाख्यौ द्वौ ब्रातरावद्भ्रातां, तयोर्बुध्ब्रातां जवदत्तेन वैराग्येण दीक्षा
 गृहीता. अथैकदा स निजसंबंधिमिलनाय तस्मिन्नेव ग्रामे समागतः. अथ तस्मिन्नवसरे जवदेवो
 नागिनाभिधां स्त्रियं परिणीय तस्या मंननकार्ये तत्पर आसीत्. जवदत्तं समागतं विज्ञाय संबंधिनो
 वृत्तादिभिर्नक्त्या तं प्रतिष्ठाञ्जयामासुः, द्रुतो भवदेवोऽपि निजब्रातरमागतं श्रुत्वाऽर्धमंडितामेव नि-
 जभार्यां त्यक्त्वा वंदनोत्सुकस्तस्य समीपे गतो वंदित्वा च पार्श्वे स्थितः, तदा मुनिना णोल्लिकायां
 निजपात्राणि सम्यक्कुर्वता हस्तस्थं धृतपात्रं द्रुमौ मुक्तं, विनयान्वितेन भवदेवेन द्रुमितस्तन्निजह-
 स्ते धृतं, तावता जवदत्तस्ततः प्रस्थितो जवदेवोऽपि तद्दधृतपात्रमादाय तस्य पृष्ठे गतः, अथ पृष्ठा-
 गता अन्ये सर्वेऽपि संबंधिनो नगरप्रतोलीतो व्याहुष्य वल्लिताः, जवदेवेन चिंतितं ब्रातुः पार्श्वे णो-

दिकायामतिजगोऽस्ति, ततस्तस्मै पात्रमिदं दत्त्वा पश्चाद्व्रतनं ममायुक्तमेव. अथानेकविधां वार्त्तां प-
थि कुर्वता तौ द्वावपि वने गुरुसमीपे प्राप्ता. भवदेवं दृष्ट्वा गुरुणोक्तं कोऽयं तरुणः ? जवदत्तमु-
निनोक्तं जगवन्नयं मम ज्ञातास्ति. पुनर्गुरुणोक्तं वृत्तपत्रोत्पादनेन कथमयं दीक्षाभिप्रायेण समाग-
तोऽस्ति ? भवदत्तेनोक्तं जगवान् यथादेशं दास्यति तथाहं करिष्यामि. तत् श्रुत्वा गुरुणा जवदेवं
प्रयुक्तं ज्ञो जवदेव किं ते चारित्र्यग्रहणजगवोऽस्ति ? तदा तेन विनयिना विचारितं ब्रातृवचनम-
लीकं न कार्यमिति विचिंत्वा तेनोक्तं मम भावोऽस्ति. तदा गुरुणपि ज्ञानतो लाभं विज्ञाय तत्कृ-
णं तत्रैव तस्य दीक्षा दत्ता. अथ भवदेवस्तु निजनवपरिणीतां स्त्रियं स्मरमाणो लज्जयैव केवलं
चारित्र्यं पादयति. अथ कालांतरे वृद्धज्जाता भवदत्तोऽनश्वरं कृत्वा मृत्वा च सौधर्मदेवलोके देवो
जातस्ततो जवदेवेन चिंतितं मया केवलं ब्रातुः प्रीतये एव चारित्र्यं गृहीतमस्ति, अथ ब्राता तु स्व-
र्गजगज्जवत्, किंच मद्विरहदुःखिनी नवपरिणीतनागिना चंद्रं विना चकोरीव ताम्रयंती न विष्यति.
इत्यादि चिंतयन्नसौ गुरुमनापृच्छयैव स्वीयग्रामं समागत्य निजगृहे समायातो गृहांगणोपविष्टां ना-
गिलां च दृष्ट्वापि तां स नोपलक्षयामास, तथा च चतुरया स जपलक्षितः, ततस्तेन पृष्टं मम ज्ञा-

यं नागिद्या क्वास्ति ? नागिद्योक्तं सैवाहमस्मि, परं हे मुने त्वयाधुना मदर्थं चारित्रं न त्याज्यं. द्रव्यादिमिष्वचनैस्तया प्रतिबोधितोऽसौ रुतं पश्चाद्गुरुरार्थं समागत्यालोचनां जग्राह. नागिद्ययापि साध्विसमीपे दीक्षा गृहीता. प्रांते भवदेवः शुरुं चारित्रं प्रपाद्य सौधर्मदेवलोके सामान्येद्वौ जात-
स्तत्र च तौ द्वावपि ब्रातरौ परस्परं महाप्रीतिवंतौ जातौ. अथ जवदत्तजीवस्तु क्रमेण ततश्च्युत्वा पु-
ष्कलावतीविजये पुंडरीकिणां नगर्यां चक्रवर्त्तिपुत्रो जातस्तत्र च यौवनं प्राप्य दीक्षामादायावधिद्वा-
नं च स प्राप्तवान्. जवदेवजीवोऽपि तत्रैव विजये वीतशोकायां नगर्यां पद्मरश्मनुपस्य शिवकुमारा-
न्निधः पुत्रो जातः, परिणीताश्च तेन पंचशतस्त्रियः, एकदा निजपूर्वभवब्रातरं चक्रिपुत्रं वीक्ष्य प्रति-
बोधं प्राप्य स दीक्षाग्रहणेऽहर्जातः, परं मातापितृभ्यां निवारितोऽतः पुरमभ्ये भावयितुं पात्यन् स्थि-
तः, सर्वा अपि नार्यो हावभावादिविद्यासांस्तस्य पुरः कुर्वति परं स मनागपि नो चलितः, तत्रस्थो-
ऽयं नित्यं षष्ठं षष्ठेनाचामृततपः करोति, एवं स द्वादशवर्षावधि तपस्तत्त्वा पंचमदेवलोकास्त्रयं विशु-
न्मादौ देवोऽद्भुत, आचामृततपःप्रज्ञावेणायमखं निततेजोयुक्तो वर्त्तते. अथानंतरं स देवः सप्तमे
दिवसे ततश्च्युत्वा राजगृह्ननगरे ऋषयदत्तव्यवहारिणो धारिणीनामनार्यायाः कुक्षौ जंबूवृक्षस्वप्नसूचि-

दाना-

वृत्ति-

३६८

तपुत्रत्वेनोत्पन्नः, स्वप्नानुसारेण तस्य जंबूकुमार इति नाम दत्तं. क्रमेण यौवनं प्राप्तोऽसौ समुद्र-
श्रीप्रभृत्यष्टौ कन्याः केवलं पित्रोरग्रहेण परिणीतवान्. परं स्वयं वैराग्ययुक्तो ब्रह्मचर्यैकलीनस्ताः प्र-
तिबोधयामास. इतो जयपुरनगरे विंध्यभिधराङ्गः प्रभुप्रज्ज्वालिधौ पुत्रावास्तां. राज्ञा स्नेहतो लघु-
पुत्राय प्रभवे राज्यं दत्तं, ततो ज्येष्ठपुत्रप्रज्ज्वः कुपितश्चौरपटव्यां समागत्य चौरवृत्तिं कृतवान्. अथै-
कदा स पंचशतचौरयुतो राजगृहे जंबूकुमारगृहे चौर्यार्थं समागत्य सर्वभ्योऽवस्थापिनीं निद्रां दत्वा
धनं गृहीतुं लग्नः, अथ जंबूकुमारस्य ब्रह्मचर्यमाहात्म्येन सा निद्रा नागता, ततोऽसौ तांश्चौरान् दृ-
ष्ट्वा नमस्कारमहामंत्रस्य निजमनसि ध्यानमकरोत्. तत्प्रज्ञावतस्ते सर्वेऽपि चौराः स्तंजितास्तादा प्र-
ज्ज्वा जंबूकुमारं नत्वा विहृपयामास हे जंबो त्वं मम स्तंभिनीं विद्यां देहि ? मम पार्श्वीच्चावस्थापि-
नीं तालोदधादिनीं च हे विद्ये गृहाण ? जंबूकुमारेणोक्तं प्रातरहं पितरौ प्रतिबोध्य दीक्षांमादास्ये,
मम विद्यायाः प्रयोजनं नास्ति. किंच मम पार्श्वे कापि विद्या नास्ति, केवलं यूयं शासनदेव्यवसनं-
भिताः स्थ. इति श्रुत्वा प्रज्ज्वन सर्वेषामभ्यवस्थापिनी निद्रा पश्चात्संहता कथितं च हे मित्र यौव-
नेऽपि त्वं विषयसुखपराङ्मुखः कथं वर्तसे ? जंबूकुमारेणोक्तं हे प्रभव सांसारिकविषयोऽयं मधुबि-

दाना-

वृत्ति

२६९

दुसदृशोऽस्ति. यथा कश्चिदुत्तमः साधार्हदृष्टो वने मदीन्मत्तगजेन दृष्टस्त्वतो भीतोऽसौ कृपोपरि लुम्ब-
मानैकवटवृक्षशाखायां विलम्बो गजेन झुंघातस्तमादातुं बहुः प्रयत्नः कृतः परमशक्तो बन्धव, द्वा मूष-
कौ तां शाखां कर्त्तयतः, गजश्च तां वृक्षशाखां धूनयितुं लम्बः, द्रतोऽधः कृपमन्ध्वे. विकलितनिजन्त्र-
यंकरमुखौ द्वावजगुरौ तेन दृष्टौ, चतुःपार्श्वेषु चतुःकृष्णसर्पाः फूत्कारं कुर्वन्तस्तेन दृष्टाः, अथ वटवृ-
क्षोपर्येकं मधुहत्रमस्ति, ततो मधुमक्षिका जुड्डीय तंहरीरे दंशान् ददति, परं मधुहत्रतो फरन्मधुबिं-
दुस्तस्य मुखे पतति. तदास्वादनलोद्धुपोऽयं सर्वमपि पूर्वोक्तं दुःखं विस्मरति. द्रतः कश्चिद्विमानस्थेन
विद्याधरेण तत्रागत्य कथितं ज्ञो पुरुष त्वामहमस्माद्दुःखान्निष्कासयामि ततस्त्वं मम विमाने समा-
गह ? तेनोक्तं स्लोकानमधुबिंदूनास्वाद्यागमिष्यामि. तत् श्रुत्वासौ विद्याधरो गतः. अथ हे प्रजव त्व-
मस्य दृष्टान्तस्थोपनयं शृणु ? पुरुषसदृशोऽयं संसारिजीवः, संसाररूपेयमटवी, कृपो हि मनुष्यजन्म,
मृत्युरूपो गजः, नरकतिर्यग्गतिरूपावजगुरौ, चतुःकषायरूपाः सर्पाः, शाखारूपमायुः, मूषकौ हि क-
ष्णशुक्लपक्षौ, मक्षिकारूपशोकवियोगादिदुःखानि, मधुबिंदुरूपं च विषयसुखं, विद्याधररूपश्च सद्गुरु-
र्ज्ञेयः, अतो हे प्रजव प्रजातेऽहं श्रीसुधर्मस्वामिपार्श्वे दीक्षां गृहिष्यामि. प्रजवेनोक्तं हे मित्र ? मा-

तु पितृभार्यादिसंबन्धिसन्नेहः कथं तव मानसं नाङ्गीकरोति ? जंबूकुमाररेणोक्तं हे प्रजव ? एवंविधाः संबंधाः संसाररेज्जनेके जायन्ते, तत्त्वतोऽयं जीव एकाक्येवास्ति. कुबेरदत्तवद्यो बहुस्नेहं करोति स कर्मणा बध्नते. तथाहि—मथुरानगर्यां कुबेरसेनाजिघाणिका बहुनदविदैः सह लोगादि घुनक्ति. सै कदा गर्जिणी जाता, तथा गर्जपातनायानेके उपायाः कृताः परं गर्भो नो पतितः, अतुक्रमेण च तथा युगलं प्रसूतं. तयोः करंगुदयोः कुबेरदत्तकुबेरदत्तस्यभिधानां कितमुद्रिके समारोप्य काष्ठपेदयां च तौ संस्थाप्य सा पेदी यमुनामध्ये प्रवाहिता. प्रभाते द्वाभ्यां व्यवहारिभ्यां स्नानार्थं नदीतटगतान्यां दृष्ट्वा, गृहीता च तान्यां विज्ञानीकृत्य. गृहमागत्य तौ बालौ ततो निष्कास्य निजसंतानवत्पल्लवामासतुः, क्रमेण यौवनं प्राप्तौ तौ परस्परं परिणयितौ. अथैकदा कुबेरदत्तकरंगुलिस्थां मुद्रिकां दृष्ट्वा शंकितया कुबेरदत्तया कथंचिन्मातृपितृभ्यां स्वकीयभ्रातृभगिनीसंबन्धं विज्ञाय वैराग्येण दीक्षा गृहीता, तपसा च तस्या अर्वाधिज्ञानं समुत्पन्नं. इतः कुबेरदत्तो व्यापारार्थं मथुरायां गतस्तत्र च दैवयोगेन तस्य निजमाता कुबेरसेनया सह संबंधो जातः, प्रसूतश्च तथैकः पुत्रः. अथ कुबेरदत्ता साध्वी तदनर्थं निजज्ञानेन विज्ञाय मथुरायां कुबेरसेनागृहे समागता, तयोः प्रतिबोधाय च तं बा-

लमष्टादशविधसंबंधसूचकवचनोपेतगीतैरुद्धापयंती विनोदमकारयत. तत् श्रुत्वाश्चर्यं प्राप्तौ तौ द्वावपि
 मुद्रिकाभिज्ञानदर्शनपूर्वकं सा प्रतिबोधयामास. तदा कुबेरदत्तेन दीक्षा गृहीता, कुबेरसेनया च स-
 म्यक्तं गृहीतं. अतो हे प्रजव संसारमध्येऽनेकविधाः संबंधा जवंति, संबंधिपंजरबद्धा शुका द्वव वि-
 द्वांसोऽपि जना मोक्षमुखं न प्राप्नुवंति. प्रजवेणोक्तं हे मित्र ! लोके कथ्यते यद्विना पुत्रेण प्राणि-
 दुर्गतिं प्राप्नोति तत्कथं ? जंबूकुमारणोक्तं शृणु ? तामलिस्थां नगर्यामेको महेश्वरदत्ताख्यः सार्धं वा-
 हो वसति, तस्य गांगिलाजिधा भार्या, सा दुःशीला परपुरुषासक्ता बद्धव. अथैकदा महेश्वरदत्तमा-
 तापितरौ मृत्वा तस्मिन्नेव नगरे क्रमेण शुनीमहिषौ जातौ. एकदा महेश्वरदत्तेन निजन्नार्या गांगि-
 ला परपुरुषेण सह विद्यासं कुर्वन्ती दृष्टा, ततः क्रुद्धेन तेन स पुरुषो व्यापादितः, स च गांगिलै-
 कंध्यानतो मृत्वा तस्या एव गर्भे स्ववीर्येण समुत्पन्नः, क्रमेण तथा स बालः प्रसूतः, पुत्रप्रसवतो-
 गांगिलापि चर्तुः सादरा जाता, महेश्वरदत्तश्च तं बालं निजपुत्रं जानन् निजोत्संगे संस्थायामंदा-
 नंदमनुभवति. अथ निजपितुः श्राद्धदिने महेश्वरदत्तस्तमेव निजपितृजीवमहिषं द्रव्यदानपूर्वकं गृ-
 हीत्वा तं च व्यापाद्य तन्मांसेन निजसंबन्धिनः प्रीणयामास. गृहमध्ये प्रविशंतीं तां निजजननीजी-

वरूपशुनीं च पृथ्यादिभिः कृद्गृयित्वा स बहिर्निष्कासितवान्. सापि बहिःक्षिप्तान्यस्थिरवृद्धानि भङ्ग-
यति. तदैवाहारार्थं तत्रागतेनैकेन ज्ञानिमुनिना तं वृत्तांतं स्वज्ञानेन ज्ञात्वा पश्चाद्वर्जितं. तदा म-
हेश्वरत्तेन मुनिपार्श्वे समागत्योक्तं हे मुने अथ मत्पितुः सांवत्सरिकश्राद्धमस्ति ततस्त्वं भिक्षां गृ-
हाण ? मुनिनोक्तं मांसजो जिगृहस्थगृहादयं भिक्षां नाधिगृह्णामस्तत्रापि त्वं तु पितृमांसजोऽयसि.
तत् श्रुत्वा विस्मितेन महेश्वरत्तेन पृष्टो मुनिः सर्वमप्युदंतं कश्चितवान्. तत् श्रुत्वा पार्श्वस्थशुन्या
जातिस्मरणं समुत्पन्नं. ततस्तेन पुनः पृष्टं हे मुने कृपां विधाय तदभिज्ञानं दर्शय ? मुनिनोक्तं गृ-
हमध्ये मुक्तये प्राप्तजातिस्मरणा शुनी गृहस्थं निधानं ते दर्शयिष्यति. महेश्वरत्तेन गृहमध्ये मु-
क्ता शुनी तथैव निजपादखननेन तस्मै निधानं दर्शयामास. तद् दृष्ट्वोरपन्नविश्वासेन महेश्वरद-
त्तेन वरं गृह्योद्भवतः संसारं त्यक्त्वा दीक्षा गृहीता, गतश्च सद्गतौ. अतो हे प्रभव त्वं विचारय सं-
सारसागरनिमज्जतो जंतोः पुत्राः कथमुत्सारकरका भवन्तीति. तत् श्रुत्वा प्रतिबुद्धेन प्रज्वेणोक्तं हे
स्वामिन्नहमपि त्वया सार्द्धं चारित्र्यमादास्ये. अथ समुद्रश्रीरुक्ता च स्वामिन् दीक्षाग्रहणेऽनुत्वं कदा-
चिच्छीवन्न द्रव पश्चात्तापं प्रयास्यसि. तथाहि—सुसीमान्निधयामे कश्चिदेको वकाक्षिधः कृषीवल्योऽ-

वसत, तेन निजक्षेत्रे कंगुकोदवादिधान्यमुप्तं. एकदा च निजसंबंधिमित्तनायं स निकटवर्त्तिग्रामे ग-
तस्तत्र संबंधिनां गृहे तेन गुडमिश्रितपोदिकानां भोजनं प्राप्तं. हृष्टेन वकेन तेभ्यः पृष्टं गुग्गुधू-
मादि कथं निष्पाद्यते ? तदा तैस्तस्मै गोधूमेकृन्निष्पत्तिविधिः कथिता, ह्रुतं गृहे समागतोऽसौ गो-
धूमेकृन्निष्पाद्यते वकः पुत्रादिनिर्निवारितोऽप्यर्धनिष्पन्नकंगुकोदवाद्युत्पादितवान्; ततस्तेन तत्र गोधू-
मवपनेह्यातः कूपः खनितः परं वंध्यास्तनादद्गुग्गुधमिव तस्मात्पानीयं न निःसृतं, ततो द्वात्र्यां ब्रष्टोऽ-
सौ पश्चात्तापपरो जातः, एवं हे स्वामिस्त्वमध्येतानि संप्राप्तसुखानि परित्यज्य मोक्षसुखान्निष्पाद्यतः
कदाचित्पश्चात्तापं प्रयास्यसि. जंबूकुमारेणोक्तं हे कामिनि काकतुल्योऽहं नास्मि. यथा विंध्याचला-
दव्यां नर्मदाभिधतदिनीतटे वृद्धैकहस्ती मृतस्तदा कोऽप्यतिमांसलोद्बुधः काकस्तस्यापानद्वारतस्तरक-
लेवरमध्ये प्रविश्य तन्निकुलायमिव मन्यमानो मांसं स्वादयन् राज्ञिदिवा तत्रैव निवासं कृतवान्,
इतो भीष्मग्रीष्मतापपरितप्तं तदपानद्वारं शुष्कीकृत्य संकुचितं, मरुदागमनमार्गनिरुधनेन व्याकुली-
कृतोऽयं काको बहिर्निस्सरितुमनेकानुपायानकरोत्. इतो गंभीरगर्जनप्रयाणत्प्रेरीतांकारबधिरिकृतदि-
नरागः सौदामिनीशाणोत्पीर्णनिश्चितासिक्तततिमंभितो ग्रीष्मग्रीष्मारिमपि निर्वद्रीकुर्वन्नाक्रुधन्नुर्नि-

र्गतमुशलपरिमितजलधारशरधोरणीनी रणाभिमुख इव मेघमहीपतिः समायातः, तदा नर्मदापि म-
 दाकुलकुलटांगनेव दीर्घशेवालनीलोत्तरीया, विविधजलविभ्रमान् दर्शयंती, निजस्वहृदचारेण कु-
 लद्वयमपि पातयंती, निर्जांगजानपि बालवृद्धपादपान्मूलाहुन्मूढ्येतस्ततो निःक्षेपयंती, जल्ललल्लोल-
 कल्लोलकरोल्लालनं कुर्वती, निजजनकाङ्गिराजहृदयमपि स्फोटयंती, निजतुल्यचापल्योद्धतमन्यलहु-
 नदीसखीगणमपि सार्द्धं नयंती, पथि निजनिवारणोद्यतानेकपदार्थान्पयगणयंती निशोद्धतधोरत-
 मस्यापि निर्दयेव चचाल. अथ नर्मदायास्तस्मिन् जलपूरे तरुजकलेवरं कल्लोलैरुल्लाढ्यमानं काक-
 दौर्भाग्याकृष्टमिवाग्रे चचाल. क्रमेण नदीप्रवाहैः प्रेर्यमाणस्तन्मध्यस्थः परलोकप्रयाणार्थी वायसोऽपि
 परद्वीपगमनार्थी यानारूढः पोतवणिगिव महासागरे समायातः, अथ तरुजकलेवरस्य जलाङ्गीवृत्त-
 मपानद्वारमपि पुनर्विवरितं विलोभय गिरिकंदरातो धूक इव काकस्तस्माद्गहिर्निस्सरितः, कारणगनि-
 रसरित इव हुतमुहुनोऽप्यन्यथः संसारपारमिव स जलनिधेस्तदं न प्राप्तः, जड्डीयोड्डीय श्रांतः पुन-
 रपि तत्रैव कलेवरोपरि स्थितः, अथ तत्कलेवरमपि नक्रचक्रमकशदिजलजंतुर्निर्विदर्यमाणं जलना-
 राक्रांतं जलधौ निमग्नं, सार्द्धं काकोऽपि जलशरणीवृथ पंचत्वं प्राप्तः, एवं हे कामिनि काक इवाहं

भवन्नरीरकलेवराधीं सन् घोरसंसारसागरे पतितुं नेहामि. अथ द्वितीया पद्मश्रीरुवाच हे स्वामिन् त्वं वानरवल्गुश्चात्तापं करिष्यसि, तथाहि—कस्यामप्यटव्यामेकं वानरवानरीयुगलं परस्परमतीवस्नेहपर-
मवसत. एकदा गंगातटिनीतटेऽनं कुर्वन् वानरो ऊहमप्ये पतितो जातश्च तीर्थप्रभावेण मनोहररू-
पोपेतो मनुष्यः, तं तथाव्रतं दृष्ट्वा वानर्योपि तथैव कृतं. जाता च सापि मनोहररूपा मानुषी. त-
त्सौ दंपती मानुष्यजवसुखा नि युनक्ति. पुनरेकदा तेनैको ब्रह्मो दृष्टस्तदा निजजनार्यो प्रत्युक्तमस्मि-
न् पतनादहं देवत्वं लप्स्ये, नार्पयोक्तं स्वामिन्नतीव लोभो न कर्तव्यस्तथापि स मूर्खस्तामवगणय्य
तस्मिन् ब्रह्मे पतितो जातश्च पुनर्वानरः, इतस्तव केचिन्नुपसेवकाः समागताः, ते च तां जव्यरूपा-
मेकाकिनीं स्त्रियं दृष्ट्वा गृहीत्वा राज्ञोऽर्पयामासुः, राज्ञा च सा पट्टराज्ञी कृता, इतोऽसौ वानरः के-
नचिद्योगिना गृहीत्वा नृत्यादिकलाकुशलो विहितः, कियद्विवसानंतरं स योगी वानरयुतस्तस्य नृ-
पस्य पार्श्वे द्रव्यार्थं वानरं नर्त्तयन् समायातः, तत्र नृपार्थासनस्थां निजजनार्यो दृष्ट्वा वानरो रुदितुं
लभस्तदा राश्योक्तं हे वानर अतिलोभतोऽविचारितं कार्यं कृत्वा प्राणी पश्चात्तापं प्राप्नोत्येव. तथैव
हे स्वामिन् त्वमपि पश्चात्तापं प्रयास्यसि. जंबुकुमारेणोक्तमहमंगारकारक इव नास्मि, यथा कश्चिदं-

गारकारको ग्रीष्मकालेगारकरणाधर्मद्वीमध्ये प्राप्नो जातश्च तृषातुरः, ततो जलार्थं बहुब्रमणं कुर्वता तेन स्तोकजलबहुलकर्ममयुतं पट्वलं दृष्टं, तत्कर्ममयुतं पानीयं जिह्वादिहनपूर्वकं पीत्वापि स तृप्तो न जातस्ततोऽग्रे गह्वन्मूर्धया पतितः, स्वप्ने च तेनानेकतन्नागहूपमुद्रा अयि जलपानतो निर्जलीकृताः, जागृतोऽसौ तृषातुरमेवात्मानमपश्यत्. एवं हे कामिनि कर्ममयुक्तजलतुल्यत्रवद्भोगैर्नाहिं तृप्तीर्नवितुमिहामि. तदा पद्मसेनयोक्तं हे स्वामिन् त्वं नूपुरपंडिताशृणालकथां शृणु ? यथा राजगृहनगरे देवदत्ताग्निधः स्वर्णकारोऽवसत्. तस्य पुत्रो देवदिवाग्निधस्तस्य तार्या च दुर्गिलोऽग्निधा. सा सुंदररूपलावण्ययौवनाद्युपेता निजकटाक्षशरश्रेणिभिरनेकतरुणपुरुषचित्तपट्टिणः पातयंती नगरे स्वहंदतया ब्रमति. अथैकदा सा ग्रीष्मर्तौ स्नानार्थं तदिनोत्तप्रासा सकलांगपरिहितस्वर्णरत्नाद्रुषणा जलदेवीवाशोभत. मदनगंधगजैर्द्रकुंभस्थलाविव मुक्तमालालंकृतौ जगज्जयसमुद्यतमकरध्वजमहीधरगिरिदुर्गाविव पयःप्रवाहोत्पत्तिस्थानौ निजस्तनमंजुलौ दर्शयंती सा-शनैःशनैः स्वकीयकंचुकमुत्तारयामास. ततो नदीजलमध्ये समागत्य स्वकीयोच्चपीनस्तनौ तुंबयंती जलकल्लोलानवगाहमाना सखीभिः सह विविधनर्मकेलिकुतूहलोपेतवचनविलासैर्विश्रानामपि पुंसां कामोन्मादं जनयंती, चाप-

द्योप्रेतरंगिणीसखीकृततरंगहस्तादिगनं स्वीकारयंती, परिहृतैकमात्रांतरीया विसस्तकेशपाशा धौ-
 ताधरपद्मवरागा तत्कालं रतोहितप्रमदेव सा दुर्गिद्या नदीमध्ये जलकीडां चकार. इतस्तां तथाविधां
 निरीदय कामानिलप्रेरितो युवैकस्तस्याः समीपमागत्योवाच हे सुभगे तेऽहं सुरनातकुशलं पृष्ठामि,
 मदनातुरया तथाप्युक्तं मम सुस्तानपृष्ठकस्याहं समीहितं पूरयिष्यामि. अथ क्रमेणोपायतस्तस्य स्वं
 णेकारस्य गृहपृष्ठे वाटिकायां राज्ञौ तयोः संबंधो जातस्तत्रैव च तयोर्निद्रा समागता. लघुचिंतार्थमु-
 हितेन श्वशुरेण तत्र परस्परालिंगनपूर्वकं निद्रावशं प्राप्नौ तौ दृष्ट्वा विस्मितेन गृहांतरांगतेन पु-
 त्रस्तु निजस्थाने एकाक्येव निद्रितो दृष्टः, तदा तेन चिंतितमस्या दुःशीलाया इमं वृत्तान्तं प्रज्ञाते
 चेतुत्रस्य कथयिष्यामि तर्हि स नैव मानयिष्यतीति विचिंत्य तेन शनैस्तस्याः पादतो नूपुरमञ्जि-
 झानार्थमुत्तार्य गृहीतं, तावता विनिद्रया तथा चतुरया कुलटया श्वशुरः समुपलक्षितः. अथ श्वशु-
 रगमनानंतरं तथा जाराय कथितमावयोर्वृत्तान्तोऽयं मे श्वशुरेण ज्ञातोऽस्ति, अथ प्रज्ञातेऽहं यदा शो-
 भन्त्यक्षपूजायै गन्धेयं तदा त्वया कृत्रिमग्रथिलीरूय ममादिगनं सर्वजनमध्ये पथ्येव देयं, द्रत्युत्तवा
 जारं विसर्ज्य सा गृहमध्ये प्रतिपार्श्वं समागता, रत्नारिं गतनिद्रं विधाय तयोक्तं हे स्वाभिन्नजात-

दाना- पातुराया ममाद्य निद्रा नायाति, अत आवां वाटिकायां गत्वा निद्रां कुर्वः, सरलेन देवदिनेन त-
त्पतिपद्य तथैव कृतं. क्रमेण स च तत्र निद्रां प्राप, वाटिकाद्वयानंतरं कुटिलया तथा स्वामिनं गत-
निद्रं विधाय कश्चितं हे स्वामिव तव कुलेऽयमाचारो न शोभते, यत्तया सह सुसाया मम पादा-

२३८

न्मपुरं गृहीत्वा तव पिता गृहमध्ये गतः, एवंविधश्चायं दुर्बुद्धिर्नूनं भ्रमते महिरसि कलंकं दास्य-
ति. देवदिनेनोक्तं हे प्रिये त्वं विषादं मा कुरु ? अहं मम पित्रे सत्यं कथयिष्यामि. अद्य प्रजाते
देवदिनेन निजपितरंप्रत्येतद्विषये जपाद्यंशो दत्तः, पिता बहु कश्चितं तथापि तेन न मानितं. अद्य
तौ विवदमानौ दृष्ट्वा स्त्रीचरित्रैकदक्षया दुर्गिलया कश्चितं नूनमहमद्य शोचनयक्षस्य पादान्यां
निःसृत्य स्वसतीत्वं प्रकटीकरिष्ये, द्रयुक्त्वा सा पूजोपकरणयुता यक्षमंदिरं प्रति चलिता, लोका अपि
तत्कुलहलेक्षणकृते तव बहवो मिलिताः. इतः स जाशो भयिलीन्यय पथ्येव लोकेषु पश्यत्सु तामा-
लिलिङ्गं, तथा च निर्गतस्य स दूरीकृतः, अथ तथा यक्षणे समागत्योक्तं हे यक्ष मया मे जत्तारिं त-
थैवाहुना स्पृष्टमेतं भयिलं विनान्यस्य कस्यापि पुरुषस्य चेत्स्पर्शः कृतो जवेत्तर्हि मम शिक्षां कुरु ?
द्रयुक्त्वती इतमेव सा यक्षादात्र्यां निर्गता, यक्षस्तु तस्याः स्त्रीचरित्रकपटपाठवं चिंतयन्नेव तस्थि-

वान्, लोकैरपि सतीति कथ्यमाना सा गृहं समायाता, अथ तदादितो स्त्रीचरित्रविषयीभूतो देवद-
त्तो राज्ञावपि गतनिद्रो बभूव, तं गतनिद्रं श्रुत्वा राजा निजप्रासादे प्राहरिकं कृतवान्. अथ राज्ञः
पट्टराज्ञी मेठेनैकेन सह ब्रुव्वासीत्, सा तस्य पार्श्वे गमनोत्सुका पुनः पुनः शयनादुन्नाय द्वाराग्रे
समायाति परं तं स्वर्णकारमनिद्रं ज्ञात्वा पश्चाद्वत्यति. अथ तत्कारणजिज्ञासुः स्वर्णकारः कपटनिद्र-
या सुप्तस्तदा राज्ञी तं गाढनिद्रितं विज्ञाय गवाक्षे समागता. तत्र बरुहस्तिना च शृंगदण्डेन साऽधः
समुत्तारिता, तत्र मेठेन सह जोगविलासं विधाय तथैव हस्तिशृङ्गाप्रयोगेण गवाक्षे समागत्य सा
निजाद्ये शयनीये सुप्ता. तद् दृष्ट्वा स्वर्णकारेण चिंतितं यदि राजगृहेऽप्येतादृशकार्यं न्वति न-
हि मम गृहस्य तु का वार्ता ? इति चिंतयतः श्रांतीभूतचित्तस्य तस्य सुखनिद्रा समागता. प्रज्ञाते-
ऽपि तमजाग्रतं ज्ञात्वा राज्ञा निजसेवकेभ्यः कथितं यदि स गतनिद्रो भवेत्तदा मम पार्श्वे समानी-
यः, अथ ग्रहणानंतरं गतनिद्रोऽसौ सेवकैः राज्ञोऽग्रे नीतः, राज्ञा च तस्य गाढग्रहेण निद्राकारणं
पृष्ठं, तदा तेनाभयदानमार्गणपूर्वकं सर्वोऽपि निशावृत्तांतो राज्ञोऽग्रे निवेदितः, तत् श्रुत्वा कुपितेन
राज्ञादिष्टं गजमेष्ठसहितेयं राज्ञी वैजारागिरितः प्रातयित्वा व्यापादनीया. अथ मेठेन स गजो वैज्रा-

रक्षितरोपरि समानीतः स्थापितश्च क्षीपदैः, तदा लोकैः राज्ञे विज्ञप्तिः कृता स्वामिन् शिक्षितोऽसौ गजो रक्षणीयः, किं तु राज्ञा तन्न स्वीकृतं, तदा मेंतेन स दाभ्यां पदान्यां स्थिरीकृतस्तथापि राज्ञः कोपो न शशाम. प्रांते चैकपदस्थितं गजं विलोक्य लोकानामप्यत्याग्रहं विज्ञाय गजरक्षणेपूर्वकं राज्ञा राज्ञीमेठयोर्वधः समादिष्टः, अथ तं गजं गिरिशिखरादुत्तारयितुं कोऽपि समर्थो नाव्रत, तदा तेन मेंतेनोक्तं हे स्वामिन् चेदावयोरभयदानं मिलेत्तदाहं तं गजं कुशलेनाध उत्तारयामि. राज्ञा तत्स्वीकृतं, तदासौ शनैःशनैः कुशलेन तं गजं गिरितः समुत्तारयामास. ततो राज्ञा तावभयदानपूर्वकं देशान्निकासितौ. अथ तौ ततो निःसृत्य राज्ञौ नगरस्यैकस्य समीपे समागत्य बहिरेव कस्मिंश्चिद्देवकुले स्थितौ, श्रान्तस्य मेंतस्य निडा समागता. इतश्चैकश्चौरो नगरात्प्रणश्य तत्र देवकुले लीनो वेष्टितं च देवकुलमारङ्गकैः, अथ तमसि राज्ञी चौरशरीरं सुभर्षी विज्ञाय तंप्रति कथयामास भो सुगग चेत्त्वं मां स्वीकरिष्यसि तदाहं त्वां जीवंतं रक्षयिष्यामि, चौरेण तत्प्रतिपन्नं, काम-वशीकृतहृदयया राह्यापि निजः सर्वो वृत्तांतस्तस्मै गदितः. अथ प्रभाते ध्यारङ्गका मध्ये प्रविश्य तत्र चैकां स्त्रियं पुरुषद्वयं च दृष्ट्वा स्त्रियंपत्यपुंल्वन एतयोर्द्वयोर्मध्ये कश्चौरोऽस्ति ? राह्या मेंतेो द-

र्हितः, ततस्तैर्नृपादेशतो मेढोऽसौ शूलिकग्रे निक्षिप्तो जिनदासश्चावककथनेन च नमस्कारं स्मरन्
 मृत्वा देवीवृतः, द्रष्टैतश्चौरयुता राहो प्रस्थिता, पथि चैका जलपूर्णा नदी समागता, तदा चौरैणो-
 क्तं तव वस्त्रावृषणादि मम समर्पय ? यथाहं तत्सर्वं परतीरे मुक्त्वा पश्चादागत्य गताधिकजारां त्वा-
 मुपाख्य परतटे गन्तामि. तदा राह्यापि नम्रीभूय तत्सर्वं तस्मै समर्पितं. चौरैरपि तद्वञ्चयि क्षिरस्या-
 दाय महाकष्टेन परपरं प्राप्तो विचारयति, यन्नदीमूलप्रदेशे नूनं मेघवृष्टिनो नद्यां जलमधिकाधिकं
 समायाति. तेनाथ नदीमध्यप्रवेशो भुवं ममाकालमरणायैव ज्ञविष्यति. किंच या नृपमेवयोः प्रत्य-
 पि प्रीतिपरा न जाता, सा मयि प्रीतिज्ञानं कथं ज्ञविष्यतीत्यादि विचिंत्य ग्रंथिमादाय स चक्षि-
 तस्तदा राह्यां पूत्कारं कृत्वा रुदितुं प्रारब्धं, तदा पथि गह्वता चौरैणोक्तं हे ज्ञामिनि ! साक्षापि
 शाचिनीमीव त्वां नम्रिकां दृष्ट्वाहं बिभ्रामीत्युक्त्वा स ततः पलायनं चकार. द्रष्टा तटिनीतटस्था सा
 नद्यां शीतकंपितदेहाऽनेकविधानं विलापांश्चकार. इतो देवीवृतो मेढस्तस्याः प्रतिबोधाय मुखन्यस्त-
 मांसखंनं शृगालरूपं विधाय तत्र समायातो नदीनीरगतं मीनं च दृष्ट्वा मांसखंनं तटे मुक्त्वा मी-
 नं गृहीतुं नद्यां प्रविष्टः, इतो मीनं जले कर्दमांतर्विलीनीभूयादभ्युद्धतं, तदस्थं मांसखंनमपि काकः

समादायोद्धितः, स्वयं च पंके निमग्नो दुःखीबन्धव. तद् दृष्ट्वा तदस्थराज्ञा हसितोक्तं रे मूर्ख त्वं
 दान्यामपि ब्रष्टो जातस्तदा शृणोतेन मनुष्यजाण्या प्रोक्तं रे नन्निके अहं तु दान्यां ब्रष्टः परं वि-
 द्योऽपि ब्रष्टं स्वकीयात्मानं त्वं कथं न शोचसि ? तत श्रुत्वा विषणा सा यावद्विस्मयं प्राप्नोति ताव-
 तेन निजरूपं प्रकटीकृत्य सर्वमुदतं च कथयित्वा बहुतर्जनापूर्वकं तस्यै कथितं. अथ त्वमपि स्वमो-
 द्दृक्ते जिनधर्ममाराधय ? तथापि तत्प्रतिपन्नं, तदा देवेन सोत्पाद्य साध्वीसमीपे मुक्ता, तव दी-
 क्षामादायालोचनापूर्वकं श्रुतपांसि तत्त्वा सा सद्गतिं प्राप्ता, ततो हे स्वामिन् त्वमपि मिलितमुख-
 नि विहायान्यमुखेद्यो माभिन्नाषं कुरु ? अथ जंबूकुमारः कथयति नाहं विदुन्मात्नीव मूर्खः, यथा
 वैताड्यश्रेण्यां गगनवद्वज्जनगरे मेघरश्मिविद्युन्मालिनामानौ द्वौ ब्रानरावद्भतां, एकदा गुरुणा तान्या-
 मुच्छिष्टचांडालिनीं विधां दत्त्वा कथितं चांडालपुत्रीं परिणीय वर्षकं यावद्ब्रह्मचारित्वेनेयं विद्या सा
 धनीया. ततस्तौ गुरुमापृच्छ्य वसंतपुरे चांडालपाटके स्थितौ. क्रमेण च परिचयतश्चैकेन चांडालेन
 मेघरथाय निजैकाकिणी कन्या परिणयिता, विद्युन्मालिने च दंतुरा कन्या परिणयिता. मेघरश्म-
 स्तु ब्रह्मचर्यस्थितस्त्वं निजोत्तरसावकां विधाय स्वविधां साधयामास. विद्युन्मात्नी तु तस्यां दंतुराया-

मपि चांनान्ध्यामासक्तः सन् विषयद्रोणपरो जातः, वर्षानंतरं च सा सगर्वा बद्धव. मेघरथेन स्वन्नात्रे कथितं हे ज्ञातः संप्रत्यावां स्वगृहे गन्नावः, विष्णुन्मालिनोक्तं हे भ्रातर्मया तु विद्या न साधिता, किं चेयं मे भार्यापि सगर्वास्ति. ततस्त्वां विहाय मया तत्र नागम्यते. अथाधुना द्वितीयवर्षेऽहं भुवं वि-
 द्वां साधयिष्यामि, ततो त्वयाथ वर्षानंतरं मम ग्रहणायात्र समानंतव्यं. ततो मेघरथः स्वगृहे गतः,
 कथिता च कुटुंबिनां विष्णुन्मालिकथा. अथ द्वितीयवर्षानंतरं मेघरथेनागत्य विष्णुन्माली गृह्णाम-
 नकृते बहुधा प्रतिबोधितस्तथापि तस्यामेव विषयासक्तः सन् स न समायातः. एवं तृतीयवर्षेऽपि स
 न समागतः, कथितं च तेनाहं त्वन्नैव चांनान्धकुले स्थास्यामि. अथ मेघरथो राज्यं प्रतिपाद्य प्रां-
 ते निजपुत्राय च राज्यं दत्त्वा स्वयं दीक्षामादाय स्वर्गं गतः, विष्णुन्माली तु तत्वानेकविधां चांना
 लीकृतविम्वनां सहमानः प्रांते दुर्धर्मान्तो नरके गतः. ततो हे कामिनि अहं विष्णुन्मालिसहस्रो
 नास्मि. ॥ अथ कनकसेनोवाच हे स्वामिन् त्वं शंखवादकवत्पश्चात्तापं प्रयास्यसि. यथा शालिग्रामे
 कश्चिदेकः कृषीवलः सदैव राज्ञो क्षेत्रे मालकोपरिस्थितः शंखं वादयति, तह्वन्दतश्च हरिणश्चक्रादि
 श्वापदा दूरं पलायन्ते. अथैकदा कतिचिच्चौरा घेनुसमूहं कुतोऽपि चोरयित्वा राज्ञौ तदध्वना व्रजन्ति,

ते च तत्र शंखध्वनिं श्रुत्वा पश्चादारङ्गकानागतान् मन्यमाना गोलणं तत्रैव मुक्त्वा पलायिताः, प्र-
 दाते तेन कृषीवलेन निःस्वामिकं गोवृंदं निजक्षेत्रपार्श्वं चरद् दृष्टं. तेन चिंतितं जूनं मे शंखनादं
 श्रुत्वा जीताश्वरौ गोसमूहमिममत्रैव त्यक्त्वा पलायिताः. ततोऽसौ तं गोसमूहं नगरमध्ये समानीय
 लोकेत्यः कथयामास यद्देवेन महामयं गोसमूहो दत्तः, अथ द्वितीयवर्षेऽपि तथैव तस्करा गोसमू-
 हयुतास्तत्र समागताः, श्रुत्वा च शंखरावदं शंकितस्तहंखशब्दानुसारेण ते तवागता दृष्ट्वा च तं
 कृषीवलं क्रोधेन ते यष्ट्यादित्थितं ताडयामासुस्ततस्तस्य क्षेत्रमुन्मूल्य तत्पशून्पि गृहीत्वा ते पला-
 यितास्ततोऽसौ दुःखी जातस्ततो हे स्वाभिन् त्वमपि बहुलोभं मा कुरु ? जंबूकुमारेणोक्तं हे कामि-
 नि नाहं वानरतुल्यो यथा विंध्यचलादभ्यां कश्चिदेको वानरो बहुवानरीयुतः सुखेन निजकलं ग-
 मयति, क्रमेण स वृद्धो जातः, दत्त एकेन तरुणवानरेण तवागत्य तं वृद्धं द्यूष्टान्निष्कारय ताहि-
 र्वानरीभिः क्रीन्तुमारब्धं. अथ खिन्नोऽसौ वृद्धवानरस्तृषातुरस्ततः पलाय्य गिरिकंदरायां गतस्तत्र
 क्षण्डितारसंभूतका गर्त्तासीत्, तेन भूर्धवानरेण जलधिया तस्मिन्निजमुखं क्षिप्तं संलभं च शिला-
 से, मुखं निष्कासयितुं तेन तव निजहस्तपादाः क्षिप्तास्तेऽपि नत्र संलभाः, एवं स बुद्बुद्धिनस्तृषि

तस्त्रैव मृतः, ततोऽहं स इव मूर्खो नास्मि. अथ नमःसेनयोक्तं स्वामिन् वृद्धस्त्रीवत्त्वमतिलोभं मा-
 कुरु ? यथैकस्मिन् ग्रामे सिद्धिबुद्ध्याख्ये द्वे वृद्धस्त्रियावद्भ्रातां, तयोः परस्परं महती स्पर्धा बभूव, ए-
 कदा बुद्ध्या तत्रस्थो भद्रकनामा यद्वः समाराधितंस्तेन तुष्टेन कथितं त्वयैकैको दीनारः सर्वदा मम
 पादाभ्यादगृहणीयस्ततोऽतिहृष्ट्या तया सदैव तथा कर्तुमारब्धं. क्रमेण तां धनाढ्यां वीक्ष्य सिद्ध्या पृष्टं
 हे जगिनि त्वयैतावती ऋद्धिः कुतः प्राप्ता ? तया सरलतया स वृतांतस्त्रयै कथितः, तत श्रुत्वा त-
 यापि स्पर्द्धया स यद्वः समाराधितस्तदा तुष्टेन यक्षेण तस्यै अपि नित्यमेकैकदीनारं दातुं समारब्धं.
 ततः पुनः सिद्ध्या यद्वमाराध्य तस्मात्ततो द्विगुणमधिगतं. अथ बुद्ध्या यद्वमाराध्य सिध्युपरिद्वेषं
 विधाय निजैकाद्विविनाशो मार्गितः, सिद्ध्यापि ततो द्विगुणं यद्वान्मार्गयित्वा स्वनयनद्वयं विनाशि-
 तं. अतो हे स्वामिन् त्वं बहुलोभं मा कुरु ? जंबूकुमाररेणोक्तं जाल्याश्वदहं तु मार्गो एव गमिष्या-
 मि, जन्मार्गो नैव गमिष्यामि. यथा वसंतपुरपत्तने जितशत्रुराजास्ति, तत्र जिनदासाख्यः श्रावको
 राजमान्यो वसति. अथैकदा राजा जाल्याश्वमेकं द्रव्यादिवृष्टिकरं विज्ञाय द्रव्येण गृहीतवान्, पोष-
 णार्थं स जिनदासाय समर्पितः, अथ स श्रेष्टी सर्वदा तस्याश्वस्य पानीयपानार्थं सरसि गच्छति. पथि

च जिनप्रासादं प्रदक्षिणीकृत्य वीतरागं च प्रणम्य गृहे समायाति. अथ तस्य राज्ञः शत्रुनिस्तदश्वा-
 पहरणकृते विचारः कृतस्तदैकेन प्रधानेन कश्चित्तमहमश्वमपहृत्यानपिष्यामीत्युक्त्वा स वसंतपुरे स-
 मागत्य कपटश्रावकीरुय जिनालये च समागत्यानेकविधां जिनपूजां चकार. तं दृष्ट्वा श्रेष्ठिना पुष्टं
 लो श्रावकोत्तम त्वं कुतः समागतोऽसि ? श्रावकेणोत्तमहं संसारविरक्तो भावसाधुस्तीर्थयात्रां कुर्वन्-
 न नगरे जिनालयपूजार्थं समागतोऽस्मि. तत् श्रुत्वा हृष्टः श्रेष्टी तं निजसाधर्मिणं विज्ञायादरेण
 निजगृहे समानयत्, भोजनादिभिश्च तस्य सत्कारं कृतवान्, ततः श्रेष्ठिना कश्चित्तमद्य त्वया मम
 गृहे एव रात्रिवासो विधेयस्तदा तेन कपटश्रावकेण महताग्रहेण तत्प्रतिपन्नं. इतः श्रेष्टी तस्मिन्नेवं
 दिने कश्चैचिदनिवार्यप्रयोजनाय निकटस्थग्रामांतरे गतः, अथ राज्ञौ स धूर्तस्तमश्वं गृहीत्वाकृत्य च
 तदुपरि प्रबन्धं प्रस्थितः, परमश्वस्तु नित्याज्यासतः सरसि समागत्य पश्चाद्वलित्वा जिनालयं च प्रद-
 क्षिणीकृत्य पुनर्जिनदासगृहे समायातः, धूर्तेन तस्य कशादिप्रहारैर्बहुतादितस्तथापि सोऽग्रे न चचा-
 ल. ततोऽसौ धूर्तः खिन्नः सन्प्रजातादवर्गश्वं तत्रैव मुक्त्वा पलायितः, प्रजाते समागतश्रेष्टी निजा-
 श्वं कशाप्रहाराकिन्नशरीरं विधुरं च विज्ञाय धूर्तस्य तस्य दौर्जन्यं हृदि ध्यायंस्तदादितः सावधानो

बन्धुव. ततो हे कामिनि अहमपि सोऽथ द्रव सन्मार्गाभ्यस्मि. ॥ अथ कनकश्रीस्वाच हे स्वामिन् भवतः कुलपुत्रवत्कदाग्रहो लग्नोऽस्ति. यथैकस्मिन् ग्रामे कश्चिदेको महामूर्खः कुलपुत्रो वसति, तस्मै तन्मात्रैकदा शिक्षितं हे वत्स त्वं चापट्यं मुंच ? किमपि कार्यं गृहीत्वा नैव त्यक्तव्यं. तेनापि त- दंगीकृतं. अथैकदा स चतुष्पथे गतोऽद्भुत, तत्र बहवो नगरलोका निजनिजकार्यकृते गमनागमनं कुर्वन्ति. इतः कस्यैकस्यापि राजकस्य रासभः प्रणष्टस्तदा दूरादेव राजकेण लोकानुदीक्ष्य पृच्छतं यदे- षो मे रासभो गृहितव्यः, तत् श्रुत्वा तेन कुलपुत्रेण धावमानस्य तस्य लांगूलं हस्ताभ्यां गृहीतं, रासभेन बहवः पादप्रहारास्तस्मै दत्ताः, परं मातृवचनं स्मरमाणेन तेन तत्र मुक्तं, लोकेर्बहुधा नि- वारितोऽपि स तत्कार्यान् विराम. अथ रासभपादप्रहारतस्तस्य तुभं दशनविहीनं जातं, मस्तकाद- पि रुधिरं निस्सृतं, प्रांते पतितोऽसौ गृहमागतो दुःखी बन्धुव. ततो हे स्वामिन् त्वमपि कदाग्रहं मा- कुरु ? अथ जंबुकुमारेणोक्तं हे कामिनि सोद्वकब्राह्मणवदहं स्वार्थं ग्रथितो नास्मि. यथा वसंतपु- रे सोमदत्तविप्रपुत्रः सोद्वकनामा जन्मदग्निं बन्धुव. तस्मिन्नेव नगरे कामपताकाभिधैका वेश्या यौ- वनरूपलावण्याहुपेता वसति. तथा सहानेकधनिकपुत्राः स्पर्द्धयाधिकाधिकधनदानपूर्वकं विलासान्

दाना-

वृत्ति

३८८

कुर्वति. अथैकदा कामपीनितस्य सोद्वकस्यापि तथा सह विद्यासकरणाजिज्ञाषो जातस्ततोऽसौ नि-
द्राधिगतधान्यमादाय तस्याः पार्श्वे समागत्य तरुन्यदानपूर्वकं विद्यासार्धं याचनामकरोत्. तयोक्तं
त्वं मम गृहकर्म कुरु ? ततः कदाचिदहं तवाजिज्ञाषं पूरयिष्यामि. तदप्यसौ प्रतिपद्य नित्यं तस्या
गृहे पानीयं समानयति, धान्यानि दत्तयति, शय्यां च सम्यकरोति, जडिष्टिज्ञानानि च मार्जयति.
एवं गृहकर्म कुर्वता तेन कतिचिद्विवसानंतरं तस्यै भोगप्रार्थना कृता, तदा तथा स निजसेवकैः कु-
ट्टयित्वा गृहाद्गहिर्निष्कासितो निजकार्यादपि ब्रष्टीभ्यः दुःखी बभूव. ततो हे कामिनि स द्रवाहं
मूर्खो नास्मि. अथ सप्तमी कनकवती जजल्प हे स्वामिन् मासाहसपङ्क्तिवत्त्वं साहसं मा कुरु ? य-
था कश्चिदेकः पट्नी वननिकुंजे सुप्तस्य व्याघ्रस्य दशनस्थानि मांसखन्तानि पक्कयति, जड्डीयोड्डीय
च वृद्धोपर्युपविश्य 'मासाहसेति' पुनः पुनर्जल्पति. तथा हे स्वामिन् त्वमपि केवलं मुखेनैव वि-
षयसुखतिरस्कारं करोषि, मनसि तु तेऽधिकं अधिकसुखवांसा ज्ञायते. अथ जंबूकुमारेणोक्तं हे का-
मिनि त्वमप्येकां कथां शृणु ? वसंतपुरे जितारिनामराजा, सोमदत्ताभिधश्च पुरोहितः, तस्य पुरोहि-
तस्य पर्वमिवनमस्कारमित्रानित्यमित्राजिघा यथा नामास्तथागुणस्त्रयः सुहृदोऽजवन्. अथैकदा तस्मै

सोमदत्ताय राजा कुपितस्तदा स सहायार्थं नित्यमिव प्रार्थे समगताः, परं नृपजीतेन तेन तस्य सहायो न दत्तः, पर्वमित्रेणापि तथैव कृतं. अथासौ विषण्णः सन् प्रणाममिव प्रार्थे गहनं पथि चिंतयितुं लग्नो यदस्य प्रणाममित्रस्य मया कदापि किञ्चिदपि नोपकृतं. ततोऽस्मिन् ज्ञयंकरसंकटे स कथं मम सहायं दास्यति ? परं स सज्जनोऽस्ति इति शंकाकुलमानसः स तत्प्रार्थे गतः, कश्चित्तश्च तेन स्वकीयो वृत्तांतस्तदा तेन मित्रेण तस्मै अत्यादरपूर्वकं कश्चितं ज्ञो मित्र त्वं ज्ञयं मा कुरु ? इत्युक्त्वा स शस्त्रयुतस्तेन सह चक्षितो मुक्तवांश्च तं तस्येभ्यस्तस्थाने. अत्रोपनयस्ति बह्वं—नित्यमिव तुल्यं शरीरं, पर्वमित्रसमाश्च कुटुंबिनः, प्रणाममिव समश्च धर्मः, यमराजतुल्यश्च राजा, ततो यमनृपे कुपिते सति प्राणिनां केवलं धर्म एव सहायो भवति, न तु शरीरबांधवादय इति भावार्थः. अथाहमो जयश्रीश्वाच हे स्वामिन् त्वमपि नागश्रीवदस्मान् कटिपतकथया मोहयसि, यथा रमणीयपुरे कथाप्रियो नामा राजा नित्यं लोकेभ्यः कथाः शृणोति, कथाश्रवणाय तेन सर्वपात्राणां वारकाः कृताः, एकदा नागशर्मणो द्विजस्य वारकः समगताः, परं स पूर्ववत्कथां कथयितुं समर्थो नोऽद्भवत्. तेन स चिंतया विषण्णो बभूव. तं चिंतातुरं दृष्ट्वा तस्य पुत्र्या नागश्रिया तत्कारणं पृष्ठं,

तेनोक्तमहं राजाश्रे कथाकथनेऽशक्तोऽस्मि. तयोक्तमहं राजाश्रे गत्वा कथां कथयिष्यामीत्युक्त्वा सा नृपश्रे गता. राज्ञोक्तं हे पुत्रि त्वं कथां कथय ? तयोक्तं स्वाभिवास्त्रिभगरेऽग्निशर्माजिधो द्विजस्तस्य भार्या सोमश्रीः, पुत्री चाहं नागश्रीः, पित्रा निकटग्रामस्थेनैकेन मातृपितृरहितेन द्विजपुत्रेण सह मम संबंधो मेलितः. अथैकदा मे पितरौ मामेकाकिनीं गृहे मुक्त्वा ग्रामांतरं गतौ. द्रुतो मे जर्त्ता समायातो मया तस्मै जोजनं दत्त्वा राज्ञौ शय्या सम्यक्कृत्वा दत्ता. ततोऽसौ तव सुप्तः, गृहमध्ये द्वितीयशय्याऽज्ञावत्वेनाहं द्यूमौ सुप्ता, परं गृहमध्ये सर्पेष्ठीतितो भीताहं तेन सार्धं शय्यैकदेशे सुप्ता. द्रुतो जर्त्ता जाग्रतो मदंगस्पर्शेन च तस्य कामः संदीप्तः, किं तु कुमारिन्वेन विषयसेवनमयुक्तं विज्ञायाहं ममंगोपांगानि वस्त्रैराबाध संगोप्य च स्थिता. अथ विषयरोधेन दाघज्वरोत्पत्तितः स तव मृतः, तदा मया लोकभीत्या गृहे एव जर्त्ता खनित्वा तस्य च खंडखंडं कृत्वा तदंतर्निक्षिप्तः, ज्वरि च मृत्तिकां क्षित्वा द्यूमिर्विलिप्ता, प्रभाते पितरौ गृहे समगतौ, परं केनापि सा वार्त्ता न ज्ञातेति कथयित्वा नागश्रीमौनमुपागता. राज्ञोक्तं हे कुमारि किमेषा वार्त्ता सत्या वा अयसत्या ? तयोक्तं सर्वदा लोककथिता वार्त्ताः सर्वा अपि यदि सत्याः स्युस्तिर्हि मयोक्त्येयमपि वार्त्ता ज्वता सत्यैव

ज्ञातव्या. एवं यथा नागश्रिया राजा विस्मयितस्तथा त्वमपि हे स्वामिन्नस्मान् विप्रतारयामि. जंबूः
 कथयति हे कामिनि ललितानंगवदहं विषयदोद्धृषो नास्मि. यथा वसंतपुरे शतायुधनामा नृपस्तस्य
 च ललिताख्या राज्ञी दुःशीला वर्तते. अथैकदा गवाक्षस्थया तथा समुद्राग्निधव्यवहारिपुत्रो मनो-
 हररूपो ललितानंगाभिधः पथि व्रजन् दृष्टस्तं दृष्ट्वा सा मोहिता, ललितानंगोऽपि तां दृष्ट्वा कामा-
 तुरो बभ्रव. अथैकदा कौमुदीमहोत्सवे राजा नगराद्वह्निर्वने गतस्तमवसरं प्राप्य राज्ञ्या स ललितानं-
 गो यक्ष्मृत्यार्जनयनमिषेण निजावासे समानीतः, द्रतस्तत्र राजानमायातं श्रुत्वा तथा स गृहपश्चा-
 द्भागस्थितायां विष्टाकूपिकायां क्षिप्तः, तत्रस्थोऽसौ नरकादप्यधिकं दुःखमनुजवति; दयया च राज्ञी त-
 त्वात्तं क्षिपति, तद्विष्टेपरिपतितमन्नं कुधातुरोऽसौ नक्षयति, दशमासानंतरमतीवमेघवृष्टिर्नो जलप्रवा-
 हेण प्रेर्यमाणः स मूर्धितो बहिर्निस्ससार, क्रमेण सचेतनीय्य गृहे समागतः. अथैकदा पुनरपि प-
 क्षि गृहन्नसौ गवाक्षस्थया राज्ञ्याहृतस्तत्र गंतुमुत्सुकोऽभवत्. ततो हे स्त्रियः कथयध्वं यूयं यदसौ ल-
 लितानंगो मूर्खो वा चतुरः ? तदा ताभिरष्टात्रिरयुक्तं हे स्वामिन् स ललितानंगो महामूर्खो ज्ञेयः, जं-
 बूकमारेणोक्तं तर्हि दृष्टान्तस्यास्योपनयं शृणुत ? ललितानंगतुल्योऽत्र संसारिजीवः, राज्ञ्या सह कृणुके-

सुखसदृशं विषयसुखं, नृपनिभं मरणं, विद्याकृतुद्वयो गार्गावासः. आहारतुद्वयो मातृजाङ्गिताहारस्वा-
दः, दशमासानंतरं बर्हिर्निस्सरणतुद्वयं गार्गागारतो योनिद्वारेण जन्म, पुना राङ्गीसमीपगमनतुद्वयं
पुनरपि गार्गावासे पतनं. इति श्रुत्वा तासामष्टानामपि वैराग्यं समुपब्रं, ततः प्रजाते जंबूकुमारेण
सर्वपरिवारयुतेन श्रीसुधर्मस्वामिपार्श्वे दीक्षा गृहीता, प्रजवोऽपि समागत्य चारित्रं गृहीत्वा जंबूस्वा-
मिशिष्योऽभूत्. क्रमेण श्रीसुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं निजपट्टे स्थापयित्वा केवलज्ञानमासाद्य मोक्षे
गतः, ततो जंबूस्वाभ्यपि निजपट्टे प्रजवस्वामिनं संस्थाप्य मोक्षे गतः, स जंबूस्वामी च चरमकेवली
ज्ञेयः ॥ इति श्रीतपःकुलके जंबूस्वामिकथा ॥

गाथा—जिणकण्ठिपपरिहारिण्य । पडिमापन्निबन्धदयादणं ॥ सोजण तवसरूवं । को अन्नो
वहद तन्नगवं ॥ १७ ॥ व्याख्या—जिनकटपी साधुः, परिहारविशुद्धिचारिन्नवान साधुः, द्वादशसाधु-
प्रतिमाप्रतिपन्नः साधुः, द्वादनादिप्रवृत्तपोवान साधुश्च, एतेषां तपःस्वरूपं श्रुत्वा कोऽन्यस्तपोगर्व क-
रोति ? पूर्वोक्तानां चतुर्णामपि महातपस्विनां तपोविधिः प्रवचनसारोच्चारदिभ्यस्तोऽवसेया. ॥ १७ ॥
गाथा—मासरुमासखवत्त । बल्लभदो खवंपि हु विरत्तो ॥ सो जयत्त रसुवासी । पडिबोहिंय-

सापयसहस्रो ॥ १८ ॥ व्याख्या—मासङ्कषणार्द्धमासङ्कषणादितपःकारक एवंविधः श्रीबलनार्द्धी रूपवानपि विरक्तः सन्नरण्यवासीभूतः प्रतिबोधितश्चापदसहस्रो जयतु. बलभर्तृर्षिकथा पूर्व श्रीनेमिनाथाधिकारे कथितास्ति ॥

गाथा—शरहरिञ्चधरं जलहलीय—समुयं चक्षिपकुलसेलं ॥ जमकासी जयं विहणु । संघकण तं तवस फलं ॥ १९ ॥ व्याख्या—शरहरिता कंपाविता धरा यव, तथा जलहलिताः क्षोभिताः समुद्रा यव, तथा चालितानि कुलशैलानि यत्र, एवंविधं जगत विष्णुकुमारेण श्रीसंघकृते यत्कृतं तदपि तपस एव फलं ज्ञेयं ॥ १९ ॥ श्रीविष्णुकुमारकथा चेहं—एकदोज्जयिन्यां नगर्या श्रीमुनिसुव्रतस्वामिद्विष्याः श्रीसुव्रतसूरयः समगतास्तदा धर्मदत्तनुपपमुखाः सर्वेऽपि लोकास्तं वंदितुं तत्रायाताः, अथ तत्र राज्ञो नमुचिनामा प्रधानो मिथ्यात्वी वर्तते, तेन गुरुणा सह धर्मवादः समारब्धस्तदैकेन सूरिशिष्येण धर्मपदं स्थापयित्वा सर्वलोकसमद्वं नमुचिर्जितस्ततोऽसौ कोपेन खदमादाय राज्ञौ गुरुणां मारणाय समगतस्तदा स देवैः स्तंभितः, प्रभाते राज्ञा ज्वरोधतः स सूरिन् द्वापयित्वा मुक्तो बभूव. अथ नगरलोकैर्धर्मकृतोऽसौ राज्ञा देशाद्दहिर्निष्कासितस्ततोऽसौ हस्ति-

दाना-

वृत्ति

२९५४

नापुरे समागत्य पद्मोत्तरराज्ञः सेवको जातः, तस्य पद्मोत्तरराज्ञो विष्णुकुमारमहापद्मार्थ्यौ द्वौ पु-
त्रावास्तां, तयोर्मता परमजैनधर्मानुरागिणी एकदा जिनरथयात्रामहोत्सवं चकार, तस्या ईर्ष्याति
एकया मिथ्यात्विन्या सपत्न्या ब्रह्मरथमहोत्सवः कृतः, जिनमतानुरागिण्या राश्योक्तं मम रथोऽग्रे या-
स्यति मिथ्यात्विन्या चोक्तं मे रथोऽग्रे गमिष्यति. तयोर्विवादं विज्ञाय राज्ञा ते द्वे अथपि तत्कार्पण्यतो
निवारिते. अथ महापद्मो निजमातृदुःखं विज्ञाय परदेशे गतस्तत्र च चक्ररत्नोत्पत्त्यनंतरं तेन षट्सं-
हानि साधितानि, क्रमेण चक्रवर्तिनः सकलसमृद्धियुक्तोऽसौ हस्तिनागपुरे समायातः, रथ्यातश्च स
नवमश्वक्रवर्ती. पद्मोत्तरराज्ञा तस्मै राज्यं दत्त्वा निजपुत्रविष्णुकुमारेण सह श्रीसुव्रताचार्यसमीपे दी-
क्षा गृहीता, अनुक्रमेण षट्सहस्रवर्षानंतरं विचित्रतपोविधानतो विष्णुकुमारमुने वैक्रियाद्यनेकलब्धिः
समुत्पन्ना. अथात्र हस्तिनागपुरे नमुचिमंविणा विनयाद्युणेन चक्रवर्ती वशीकृतः, संतुष्टेन चक्रि-
णोक्तं त्वं वरं मार्गय ? नमुचिनोक्तं कदाचिदवसरेऽहं वरं मार्गयिष्यामि. अथैकदा श्रीसुव्रतसूरयो
हस्तिनागपुरे समागत्य चक्रिण आग्रहेण चतुर्मासं स्थिताः, विष्णुकुमारमुनिश्च मेरुपर्वतोपरि चतु-
र्मासं स्थितः, अथ तान् सुव्रतसूरींस्तत्र चतुर्मासं स्थितान् ज्ञात्वा नमुचिना पूर्ववरं संस्मृतं, ततोऽसौ

चक्रिपार्थं समागत्य निजपूर्ववरदानमार्गेणपूर्वकं कथयामास हे स्वामिन् मह्यं सप्तदिनं राज्यं सम-
 र्पय ? राजा तं राज्यं समर्प्य निजांतपुरे तस्थौ. अथ नमुचिः सर्वदर्शनिनः समाहूय कथयामास
 यूयं सर्वेऽपि मम वंदनं कुरुत ? जीतैः सर्वैरप्यन्यदर्शनिभिस्तरसमै वंदनं कृतं, ततोऽनेन सुव्रतसूरयो-
 ऽपि तत्कार्यकरणाय समाहूताः, सूरिभिरुक्तं वयं मुनयः केषामपि गृहस्थानां प्रणामं न कुर्महे. नदा
 मंत्रिणोक्तं तर्हि मम श्रुतिं कुतं त्यजत ? सूरिभिरथ स नमुचिरपलाकृतः. नमुचेरनयतः संघोऽपि
 सकलौ दूनः, अथ सक्रोधैर्गुरुभिरुक्तमस्ति स कोऽपि य एनं शिवां ददाति. तदैकेन शिष्येणोक्तं
 स्वामिन् विष्णुकुमारमवाहयत ? अथ संघाङ्गयैकः शिष्यो मेरुपर्वते श्रीविष्णुकुमारसमीपे गत्वा त-
 रसै सकलं वृत्तांतं निवेदयामास. तत् श्रुत्वा कोपातुरो विष्णुकुमारमुनिस्तेन निजगुरुव्राता सह ह-
 स्तिनागपुरे राजसजायां समागतस्तं दृष्ट्वा नमुचिं विना सर्वेऽपि समुत्थाय वंदयामासुः, अथ वि-
 ष्णुकुमारमुनिना नमुचिमुद्दिश्योक्तं त्वं साधूनामुपद्रवं मा कुरु ? तथापि तेन न मानितं, ततो वि-
 ष्णुकुमारेणोक्तं तर्हि त्वं मम पादस्थानं देहि ? ततस्तेन पादत्रयाणां स्थानं दत्तं, अथ विष्णुकुमा-
 रमुनिना वैक्रियलब्ध्या स्वकीयं लक्ष्योजनप्रमाणं शरीरं विहितं, पूर्वपश्चिमसमुद्रयोश्च निजपादद्वयं

मुक्तं, तृतीयवारं च चरणमुत्पाद्य नमुचिश्चिरसि मुक्तं, तेन स मृत्वा रसातले प्राप्तस्तथापि मुनिको-
पो नोपश्रमते. अथ सौधमर्द्धेण तवागत्योपश्रमयुक्तवचनैः क्रमेण मुनिं शान्तिं नीतः. ततो विष्णु-
कुमारमुनिर्निजमूलरूपं विधाय गुरुपार्थ्वं समगत्यालोचनां जग्राह. प्रांतेऽन्तानं विधाय स मोक्षे ग-
तः ॥ इति तपःकुलके श्रीविष्णुकुमारमुनिकथा ॥

गाथा—किं बहुणा ज्ञाणिणं । जं कस्मवि किंवि सुहयंवि ॥ दीसद् तिहुयणमन्ने । तव
तवो कारणं चेव ॥ ३० ॥ व्याख्या—बहु कथनेन किं ? यत यस्य कस्यापि कथमपि यत् किंचिद्-
पि त्रिस्तवनमध्ये सुखं दृश्यते तव तप एव कारणं ज्ञेयं ॥ ३० ॥

॥ इति श्रीतपःकुलकं समाप्तं ॥

॥ अथ श्रीज्ञावकुलकं प्रारभ्यते ॥

अथ भावेन विनैषां दानादीनां माहात्म्यं नास्ति, ततो ज्ञाव एव प्रवरः, तव मंगलाचरणाय
प्रथमं श्रीपार्श्वनाथस्तुतिमाह—

गाथा—कमठासुरेण रड्ध्यामि । जीसणे पत्ययतुद्वजलबोले ॥ भावेण केवलजालिं । विवा-
 हित्ज जयल पासजिणो ॥ १ ॥ ज्यास्या—कमठनाम्ना मेघमातिना खुन्नवासिद्धेवेन रचिते कृते
 जीषणे रौडे मलयकाजतुल्ये जलबोले पानीयपुरे सति भावनायां जावितायां सत्यां यः केवलज-
 ळ्हीप्रति विवाहितः परिणीतवान् एवंविधः स श्रीपार्श्वजिनो जयतु. ॥ १ ॥ सा कथा चेहं—जंभु-
 द्वीपे जगतक्षेत्रे पोतनपुरे नगरेऽरविंदाग्निधो राजा, तस्य विश्वद्वतिनामा पुरोहितो ब्रह्मव. तस्यानु-
 रुरीनामजार्ग, तस्याः कुक्षिसमुद्भवौ कमठमरुद्वतिनामानौ द्वौ पुत्रावद्वतां. कमठस्य वरुणाग्निधा-
 भार्यास्ति, मरुद्वतेश्च वसुंधराभिधाना जार्ग वरिते. अथ विश्वद्वतिपुरोहितो जिनधर्ममाराध्य प्रां-
 तेऽनशनं च विधाय सौधर्मदेवल्लोके देवो जातस्ततः कमठमरुद्वती द्वावपि भ्रातरौ पुरोहितपदं पा-
 लयामासतुः. अथैकदा तव श्रीमुनिचंद्रसरयः समागतास्तस्य धर्मोपदेशं श्रुत्वा मरुद्वतिवैराग्यं प्राप्य
 विषयव्यालान्महानर्थकारकान्मत्वा तेभ्यो विमुखो जातः, अथ तस्य जार्ग वसुंधरा चापत्येन कं-
 दर्पाविध्वततापोपशमनाय स्त्रीलंपटेन कमठेन सहानाचारं सेवितुं लभा, क्रमेण कमठजार्गया वरु-
 णया तदनर्थं विज्ञाय तद्वृत्तांतो मरुद्वतये निवेदितः, प्रह्वन्नस्थितेन मरुद्वतिनापि तत्प्रत्यङ्गं दृष्टं,

ततोऽसौ कोपेन व्याकुलीभूतो निजभ्रातरं कमतं तदकार्यकरणे निवारयामास, परं लंपटेन तेन न मानितं, तदा मरुद्भतिना तद्वृत्तांतोऽखिंदराज्ञे निवेदितस्ततो राजा कमतं गृहीत्वा तस्य शिरोमुह-
नमुखकज्जालोपलंबकर्णरोहणादिविभ्रंशनां विधाय तं निजदेशाभिष्कासयामास. मनस्यतीवद्गुणो-
ऽसौ भ्रातरि कोपं वहन् सन् शिवाख्यतापसपार्श्वे तापसीं दीक्षां जग्राह. अथैकदा मरुद्भतिना विभृ-
हं नूनं मया भ्रात्रा सहोऽयुक्तं कृतं, ततोऽधुना तस्य समीपे गत्वाहं तस्मै क्षामयामीति विचार्य राज्ञा
निवारितोऽपि स वने कमठपार्श्वे गत्वा कथयति हे भ्रातः केवलं स्त्रीकृते मया त्वया सहोऽशोजनं
यत्कृतं वन्ममापराधं क्षमस्व ? एवं तस्यामृतमधुराण्यपि वचनानि श्रुत्वा फणीव कोपाटोपकटितः
कमठो विषानलज्वालानिजानि वचांसि बजाण. रे दुराचारिन् रे कुलांगारक त्वमितो दूरीज्व ? नि-
जमुखं त्वं मा दर्शय ? एवं तिरस्कृतो मरुद्भतिस्ततो निःसृत्य मनस्यतीव खिन्नो दुःखीनेन मृत्वा वि-
ध्याचले हस्ती जातः, तं वृत्तांतं श्रुत्वाऽखिवंदो नृपो वैराग्यमासाद्य दीक्षां गृहीतवान्. क्रमेण निर्मलं
चारित्रं पात्यतस्तस्यावधिज्ञानं समुद्भूतं. अथ कमठनार्या वरुणा मृत्वा तत्रैव विध्याचले हस्तिनी
जाता, तया सह विविधां क्रीडां कुर्वन् स गजो निजकलं गमयति. अथैकः सागरदत्तनामा सार्ध-

वाहोऽश्विंदमुनिभूतः संघसहितोऽष्टपद्यात्वायै प्रयाणमकरोत्. क्रमेण स संघः प्रयाणं कुर्वेन विंध्या-
 चलाद्व्यामेकस्य सरसस्तीरे समुत्तीर्णस्त्वैषो हस्ती हस्तिनीयुतस्तत्र जलपानार्थं समायातस्तं दृष्ट्वा
 वा संघलोका प्रीताः पलायितुं तन्नाः, अश्विंदमुनिरतु तत्रैव कायोत्सर्गंध्याने स्थितस्तस्य प्रभावत-
 श्च स गजः श्रांतो जातः, ततो मुनिना ज्ञानेन तमुपलब्धोक्तं हे मरुद्भूते किं त्वं मामश्विंदं नो-
 पलङ्कसीत्युक्त्वा मुनिना सर्वोऽपि पूर्वभववृत्तांतस्तस्मै कथितस्तत्र श्रुत्वा हस्तिनीयुतस्य हस्तिनो जा-
 तिस्ररणज्ञानं समुत्पन्नं, ततस्तान्यां देशविरतिर्गृहीता. अथ कमठतापसः क्रोधाध्मातात्मात्तर्थागतः
 कालांतरे मृत्वा विंध्याचलाद्व्यां सर्पो जातस्तत्र मरुद्भूतिजीवं हस्तिनं दृष्ट्वा तस्य पूर्ववैरमुद्धासितं,
 तेन दंशितो हस्ती विधिनानशनं विधाय कालं कृत्वा सहस्रारदेवलोके नप्तसागरोपमायुर्देवः समु-
 त्पन्नः । इति तृतीयो भवः । सा हस्तिन्यपि प्रांतेऽनशनं विधाय द्वितीयदेवलोके देवांगना जाता-
 द्रवोऽसौ सर्पस्तत्र बहुजीवघातं विधाय मृत्वा पंचमे नरके गतः । अथ पूर्वमहाविदेहे मुकल्विजये
 वैताल्यपर्वते तिलकापुर्यां विह्वुद्रतिर्नामा विद्याधरनुपो राज्यं करोति, तस्य तिलकावत्यजिधाना रा-
 ङ्गी वर्तते. अथ स गजजीवो देवलोकाच्च्युत्वा तस्या राह्याः कुट्टौ किरणवेगेत्यजिधानपुत्रवे-

नोत्पन्नः, क्रमेण यौवनं प्राप्ताय तस्मै पिता पद्मावल्यभिधाना राजपुत्री परिणायिता, तथा सह स
 किरणवेगोऽनेकमुखानि वृत्तिकिं द्रष्टैकदा तत्र श्रुतसामराजिधानो मुनिः समगतस्तस्य धर्मोपदे-
 शं श्रुत्वा विबुधतिराज्ञा पुत्राय राज्यं दत्त्वा संयमं गृहीतं. अनुक्रमेण किरणवेगस्य पद्मावतीराज्ञी-
 कुह्युद्भवः किरणतेजोऽभिधानः पुत्रो बभूव, एकदा तत्र सुरगुरुनामा मुनीश्वरः समागतस्तस्य च देश-
 नां श्रुत्वा वैराग्यं प्राप्य राज्ञा किरणतेजसे राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता, पठितानि चैकादशांगानि, त-
 पःप्रभावेण चानेकलब्धयस्तस्य समुत्पन्नाः, द्रष्टैकदासौ मुनिराकाशमार्गेण पुष्करवर्त्तदीपे समाग-
 त्य तत्र शाश्वतचैत्यानि च वंदित्वा वैताढ्यपर्वते च समागत्य कायोत्सर्गेण तस्थौ. द्रष्टा स कमठ-
 जीवो नरकोन्निःसृत्य तत्र वैताढ्यवने महासर्पो बभूव, तत्र च कायोत्सर्गेण तं मुनिं दृष्ट्वा स स-
 र्पो निजपूर्वजवरेण मुनिशरीरं वंष्टयित्वा दंष्ट्रप्रहारान् दत्तवान्, मुनिरपि कालं कृत्वा द्वादशमे दे-
 वलोके गतः, सर्पोऽपि च द्वादशः सन् पंचमे नरके गतः । द्रष्टा जंबूद्वीपे पूर्वविदेहे सुभंधलाव-
 तीविजये शुभ्रंकरायां नगर्यां वज्रवीर्यादिधो राजास्ति, तस्य च लक्ष्मणवत्यभिधाना राज्ञी वर्त्तते, त-
 स्याः कुह्यौ द्वादशमदेवलोकान्व्युत्तो किरणवेगजीवो वज्रनाम्नाभिधपुत्रत्वेनावतीर्णः, यौवनं प्राप्ताय

तस्मै राज्यं दत्त्वा राज्ञा दीक्षा गृहीता. क्रमेण वज्रनाभोऽपि निजपुत्रचक्राण्युपजाय राज्यं दत्त्वा सं-
यमं जग्राह. अथीतद्वादशांगो वज्रनाभमुनिरेकदा ज्वलनगिरिसमीपे कायोत्सर्गेण तस्थौ. अथ स
सर्पजीवः पंचमनस्काभिःसृत्य संसारं च ब्रमित्वा तव भिक्षो जातरतेन तं वाचंयमं कायोत्सर्गस्थं
दृष्ट्वा पूर्ववैरानुज्ञावेन तंप्रति बाणं मुक्तं, तेन विष्टो मुनिरालोचनापूर्वकमनशनं विधाय मृत्वा म-
ध्यमश्रैवेयके ललितगंगनामा देवो बभूव. त्रिद्वयश्च मृत्वा नरके गतः, अथ जंबूद्वीपे महाविदेहक्षेत्रे
सुरपुरीनगरे वज्रबाहुनामा राजास्ति, तस्य सुदर्शनाभिधाना राज्ञी वर्तते, तस्याः कुक्षौ चतुर्दशम-
हंस्वप्नसूचितो ललितगंगदेवजीवः सुवर्णबाहुनामपुत्रत्वेनोत्पन्नः, क्रमेण यौवनाभिमुखाय तस्मै राज्ञा
राज्यं दत्त्वा दीक्षा गृहीता. अथैकदा सुवर्णबाहुराजा विपरीतशिक्षिताश्चापहतो बहून्भूमिमुद्धंध्य स-
रोवरमेकं ददर्श, तव तेन निर्मलं जलं पीतं, तस्य सरसस्तीरे विविधाभ्रनारंगलवंगदाडिमतालतमा-
लालितवर्णलिपस्मिन्निजप्रदेशैः पश्चि श्रान्तपांशानामाश्रयीभूतं कुंदमल्लीजातिचंपकांकुरनिचयनि-
र्गतपरिमलसुरजीकृतवनवातं पट्वलोद्भूतप्रफुल्लकमलालिकलितोरुशृङ्गागमुपवनमेकं तेन दृष्टं. तत्र
द्राक्ष्यतामंनपे तापसकन्याभिः परिवृता तारकालिभिर्वेष्टिता चंद्रकलेवैका मनोहररूपा कन्या तेन

दृष्टा, तां चंद्रमुखीं विलोक्य राज्ञा चिंतितं किमियममरी वा मानुषी वर्तते ? इत एको ब्रमरोऽन्य-
 मुगंधिपुष्पाणि विहाय तस्या मुखकमलमलौकिकमुगंधयुक्तं मन्यमान इव फंकारारवमिषेण तद्वद-
 नांजोजपरिमलं वर्णयन्निव कामुक इव तदोष्टचुंबनाद्विलाषी सन् तस्या ध्यानतलमीपे ब्रमणं कृत-
 वान्. तदा संभ्रांता सा कन्या सखीभ्यः कथयामास हे सख्यो मामस्माद्दुर्विनीताद्रोत्राद्भक्त ? त-
 त् श्रुत्वा महास्याग्निः सखीक्षिप्तं हे सखि दुर्विनीतानां शासने द्यमिपाद्य एवाधिकारी, अतस्त्वं
 सुवर्णबाहुद्वपाद्यमाह्वय ? यतस्ते तस्यैव शरणमुचितमस्ति. तासामेवं नर्मयुक्तहास्यकेलिवचनं नि-
 शम्य निजहृदये प्रकटीभूतमपि मदन्विकारं संगोप्य त्रपया मौनमाधाय सा प्रमदा स्थिता, इतो वृ-
 क्तांतरितो राजा तासां विनोदसंलापान् श्रुत्वा सहसा तत्र प्रकटीभूयोवाच भो तापसकुमार्यः कोऽ-
 स्ति स दुर्विनीतो यो शुष्माकं मुग्धानामव संतापकारको भवति ? तत श्रुत्वा सर्वाः कुमार्यश्चकिता-
 स्तस्मिन् इति श्रुत्वा इव संभ्रांता बभूवुः, अथ तमाकारादिभिर्नुपमेवावधार्य तासु विदग्धैका सखी प्रोवाच
 हे राजन् स्वागतं इमामस्माकं सखीं पद्मावतीमयं दुर्विनीतो भ्रमरः संतापयति. ततो ज्ञाताया अस्या
 मे सख्या ज्वंतः सहायीभ्य रक्षणे कुत ? राज्ञोक्तं केयं पद्मावती ? तदा सखी प्रोवाच रत्नपुरन-

गरे रत्नशेखरनामा विद्याधरो बभ्रुव, तस्य रत्नावलीनाम नार्प्य, तयोर्द्वयोः पुत्रयोरुपैकेयं पद्मावत्य-
 मिधाना पुत्री जाता. अथैकदा स विद्याधरो मृत्युमाप, तदा राज्यार्थं द्वौ भ्रातरौ विवादं कर्तुं ल-
 भौ, तेन दुःखिता राज्ञी निजपुत्रीं पद्मावतीमादायत्राश्रमे समागता. अथैकदाव ज्ञानी मुनिः स-
 मायातस्तस्या माता पृष्टश्च स जगाद अस्यास्ते तनयायाः स्वर्णबाहुचक्री भर्ता ज्ञविष्यतीति. किं-
 चाकारादिजिर्जानामि यद्ययमेव स्वर्णबाहुचक्री स्युः, इतः पश्चात्स्थितो राज्ञः सकलोलूपि परिवारस्त-
 त्र समागतः, अथ क्रमेण रत्नावल्या तापसेश्च स्वर्णबाहुराजानं तत्रागतं दृष्ट्वा हर्षेण सा पद्मावती
 तेन सह परिणयिता. अथ तया सह स्वनगरे स समायातः, क्रमेण चकरोत्पत्यन्तरं तेन षट्
 खंडानि साधितानि. अथैकदा तत्र श्रीजगन्नाथनामा तीर्थंकरः समवसुतस्तदा चक्रवर्ती निजपरिवा-
 रयुक्तो जिनं वंदितुं समागतः, तत्र मिलितान् देवान् दृष्ट्वा कुत्रापि मयेदृशा देवा दृष्टाः संतीति
 चिंतयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं, प्रजोर्देशनां श्रुत्वा वैराग्येण परिवारसहितेन तेन निजपु-
 त्राय राज्यं समर्प्य प्रजोः पार्श्वे दीक्षा गृहीता. समस्तसिद्धांतानधीत्य विंशतिस्थानकतपश्चाराध्य स
 तीर्थंकरनामकर्मोपार्जितवान्. अथैकदा स्वर्णबाहुमुनिः क्षीरगिरिसमीपे वने कायोत्सर्गेण तस्यै. द-

तोऽसौ त्रिद्विजीवो नरकाच्युत्वा तत्रैव वने सिंहो बभूव, मुनिं दृष्ट्वा तस्य वैरमुद्धसितं, तेनासौ सिंहो मुनिं व्यापाद्य तस्य मांसं जङ्गयामास. मुनिस्तु तस्योपर्यनुकंपाध्यानतो मृत्वा प्राणतदेवलो-
के देवत्वेन समुत्पन्नः, सिंहजीवश्च मृत्वा चतुर्थनरके गतः. अथ जंबूद्वीपे भरतक्षेत्रे काशीदेशे गं-
गोपकंठे बाणरसीनामनगर्यस्ति, तत्रेद्वाकुवंशीयाश्वसेनाद्विधो राजा राज्यं करोति, तस्य सस्यवतं-
सीभूता वामाभिधाना राज्ञी वर्तते. तस्याः कुक्षौ दशमदेवलोकाच्युतः स्वर्णबाहुजीवंश्चतुर्दशस्वप्न-
सूचितः पुत्रत्वेनोत्पन्नः, तदा षट्पंचादाहिककुमारिभिश्चतुःषष्टिशकैश्च तस्य जन्ममहोत्सवः कृतः, प्र-
जाते राज्ञापि जन्मोत्सवपूर्वकं तस्य श्रीपार्श्वनाथ इति नाम दत्तं. अथातुक्रमेण कल्पशाखीव वृ-
द्धिं प्राप्नुवन् प्रद्युर्गौवनवस्थां संप्राप्तः. अथ कुशास्थलाद्विधनगरे प्रसेनजितनामा नृपो राज्यं करो-
ति, तस्य रूपसौभाग्यलावण्यैकनिधिः प्रजावतीनामा पुत्री बभूव. तथैकदा श्रीपार्श्वनाथरूपगुणादि-
वर्णनं श्रुत्वं प्रतिज्ञा कृता, यदस्मिन् ज्ञेये मम स्वामी श्रीपार्श्वनाथ एव भवतु. इतः कद्विगादेशा-
धिपयवनराज्ञा प्रसेनजितराज्ञे दूतं प्रेषयित्वा प्रभावती मार्गिता. प्रसेनजितराज्ञा तत्र प्रतिपन्नं. तदा
कुपितः कद्विगाधिपतिर्निजसकलसैन्ययुतो द्यौरिभूतः कंपयन् कुशास्थलपुरं प्रति चचात्. तं सैन्य-

युतमायातं श्रुत्वा प्रसेनजितराज्ञा निजमित्राश्वसेननुपंप्रति स्वकीयपुरुषोत्तमाञ्जिधानमंविष्टं प्रेष्य
 सहायो मार्गितः, तदाश्वसेनराजापि निजमित्रसहायार्थमनेकानेकपतुरंगस्यंदनसुभटान्वितः कुशस्थ-
 लपुरंप्रति गमनोत्सुको बभूव. अथ तं वृत्तांतं श्रीपार्श्वनाथकुमारः श्रुत्वा पितुः पार्श्वं समागत्य वि-
 द्वाहिं चकार हे पितर्मयि सति संश्रामार्थं जवतां गमनमनुचितमेव, ह्यतः कृपां विधाय मामेव तत्र
 प्रयाणयादेशं देहि ? राजापि तस्यात्याग्रहं विज्ञाय प्रयाणयादेशं दत्तवान्. पितुरादेशमासाद्य श्री-
 पार्श्वनाथः प्रयाणाजिसुखोऽज्वदित इंद्रेण प्रभुं रणप्रयाणोद्यतमवधिना विज्ञाय निजमातलिसारथि-
 युतो दिव्यरथः प्रेषितस्तदा प्रद्युम्नि वैरितिमिरततितिरस्काराय सूर्यं द्रव तं दिव्यस्यंदनमासरोह. क-
 मेण नियमितप्रयाणानि कुर्वन् सकलंबलयुतः प्रभुः कुरुस्थलयपुरपरिसरे सभाजगाम. अथ च्छरिसै-
 न्यसंयुतं श्रीपार्श्वनाथं तत्र समागतं श्रुत्वा कर्दिगनुपस्तस्य तेजोऽसहमानो ज्योतः सन् कंठे कुम्भारं
 विधाय पार्श्वप्रभोश्चरणयोः पतितो निजापराधं च क्षामयित्वा पश्चाद्वलितः. अथ हर्षफुल्लितांतःकर-
 णः प्रसेनजितराजा निजपुत्रीं प्रजावतीं पुरस्कृत्य श्रीपार्श्वप्रभोः समीपे समागत्य विज्ञपयामास, हे
 स्वामिन् भवदतुरक्तां ममैतां नवयौवनां पुत्रीं परिणीय मम मनोरथं सफलीकुरु ? संसारविरक्तो भ-

गवानुवाच हे राजन् मम पितुरादेशस्त्व शत्रुतो रक्षणकरणरूप एवास्ति, अतोऽहमत्र कन्यापाणि-
 ग्रहणं नैव करिष्यामीत्युक्त्वा निजसैन्ययुतः श्रीपार्श्वनाथो निजनगरं प्रति प्रयाणमकरोत्, बाणारस्यां
 चागत्य पितुः प्रणामं कृतवान्. अथ प्रभुं प्रस्थितं विज्ञाय प्रज्ञावत्या विविधविलापान् कर्तुं प्रारब्धं,
 तदा प्रसेनजितराजा तामाश्वस्य सार्धं च गृहीत्वा स्वयं बाणारस्यामागत्याश्वसेननुपाय विज्ञप्तिं कृ-
 तवान्. प्रभुरपि ज्ञानेन निजशोभयकर्म विज्ञाय महोत्सवपूर्वकं प्रज्ञावतीं परिणीतवान् तथा सह च
 प्रत्यर्षिष्यसुखानि भुनक्ति. अथैकदा प्रभुः प्रज्ञावत्या सह गवाक्षस्थो नगरशोभां विलोकयति तदै-
 कस्यां दिशि ध्वनिगरलोकान् गहतो दृष्ट्वा तत्कारणं सेवकाय पृष्ठवान्. सेवकेनोक्तं स्वामिन् क-
 श्चिदेकः कमलनामा पंचाग्निसाधनपरस्तापसो नगराद्गहिः समगतोऽस्ति, तं वंदितुमेते पौराः प्रयां-
 ति, तत् श्रुत्वा प्रभुरपि तत्कौतुकविलोकनकृते हस्तिस्कंधस्थितः प्रस्थितः, क्रमेण तत्रागत्य प्रभुणा
 त्रिसाधनपरः स तापसो दृष्टः, ज्ञानेन चोपलक्षितो यदयं स एव सिंहजीवोऽस्तीति. तस्य पूर्वजवे
 सिंहभूतस्य कमठजीवस्य वृत्तांतस्त्वहमस्मि. स सिंहजीवो नरकाच्च्युत्वा तीर्थगादिषु ब्रामिन्वा क-
 स्यैकस्य दरिद्रस्य ब्राह्मणस्य पुत्रत्वेन समुत्पन्नोऽस्ति, बालत्वे एव पित्रोर्मरणादुदरपूरणादिदुःखेन

तापसो जातोऽस्ति. अथ प्रभुणा तेन प्रज्वालितकाष्ठांतर्दह्यमानं सर्पं स्वज्ञानबन्धेन ज्ञात्वा दयार्डी-
 वृतांतःकरणतस्त्रापसायोक्तं भो तापस त्वं हिंसात्मकं तपः कथं करोषि ? कमठतापसेनोक्तं यूयं रा-
 जपुत्रा भजाश्चादिस्वेत्यनविधावेते समस्याः, न च दयातपोवार्त्ताविषये ज्ञवतां सामर्थ्यं. तव श्रुत्वा
 प्रभुर्निजसेवकेन तज्ज्वलत्काष्ठं कुठारतो द्विधा कारयामास. निस्सृतश्च तस्मादर्द्धज्वलितः सर्पः, त-
 तः प्रभुस्तं सर्पं नमस्कारमंत्रं श्रावयामास. तेन शुभ्रध्यानेन मृत्वा स सर्पो धरणेन्द्रो जातः । अथै-
 नं वृत्तांतं दृष्ट्वा सर्वेऽपि नगरलोकाः कमठं निंदयामासुः, एवं जनापमानतो दूनोऽसौ क्रोधाधीवृ-
 तोऽज्ञानतर्पांसि तत्त्वा मृत्वा च मेघकुमारदेवो जातः । प्रभुरपि गृहे समागत्यैकदा वसंतर्त्तौ सेव-
 कप्रेरितो वनमध्ये क्रीडार्थं गतस्तत्रैकं जिनमंदिरं चात्योक्य तन्मध्ये प्रविष्टः, तत्र चित्रयुतं श्रीने-
 मिचरित्रं लिखितं दृष्ट्वा मनसि विस्मयं प्राप्तवान् यन्नेमिप्रभुणा राज्यं राजीमतीं च विहाय बालव-
 ह्यचारित्वेनैव चारित्रं गृहीतमस्तीति. अथ वैराग्येण स्वामिना चिंतितं यद्गृहे गत्वा पितरावापु-
 च्छ्याहमपि दीक्षामादास्ये, इति विचिंत्य यावता प्रभुर्यहमागतस्त्रावता लोकांतिकदेवैरागत्य धर्मती-
 र्थप्रवर्त्तनाय प्रजोर्विद्वांसिः कृता. अथ प्रभुरपि वार्षिकदानं दत्त्वा चतुःषष्टिर्ब्रह्मतमहोत्सवपूर्वकं विशा-

लक्षिविक्रयामास्थोपवने समगत्य पंचमुष्टिलोचं कृत्वा पौषकृष्णैकादशीनिश्चौ सामाधिकोच्चारं कु-
तवान्. तदैव प्रजोर्मनःपर्यवद्धानं समुत्पन्नं. द्वादशयः सर्वेऽपि सुरगणाः प्रभुं वंदित्वा नंदीश्वरे चाष्टा-
हिकामहोत्सवं कृत्वा जग्मुः. द्वितीयदिवसे प्रभुः कोपटालिधग्रामे धन्वाभिधगृहस्थगृहे क्षीरान्नेनाष्ट-
मपारणं कृतवान्. तत्र च पंच दिव्यानि प्रकटितानि. नतस्त्रयशीतिदिवसानि यावत्प्रभुश्चक्षुश्चक्षुस्त्वैन-
विहृत्य वाणारस्यां नगर्यां बहिरुद्याने तापसाश्रमे वटवृक्षतले कायोत्सर्गेण स्थितः, अथ स कमठो
मेघमाद्री पूर्वज्वरप्रेरितः प्रभोः परीषहं कर्तुमागतस्तत्त्वानेकविकरात्मजगज्ज्योत्स्नवेतालादिरूपाणि वि-
धाय स प्रभुं ज्ञापयामास. परं तैः स्वामिन्महद्वधं विज्ञाय स घोरांधकारनिकरैकनिधितुल्यैर्महामे-
घैरंबरमाहादयामास, तदा ब्रह्मांनोदरविदारणैकदक्षाणि बधिरिकृतनिखिलजगज्जननिकरकर्णानि
निसर्त्तवीर्यप्रणष्टपंचाननगणपरिपूरितगिरिकंदराणि घोरघनगर्जितानि दिग्गजानपि त्रासयामासुः.
तन्मृतो निजनिरंतरणात्कारिघोरतमतमोव्यासगिरिगह्वरातानपि धूकृत् दिनकरोदयव्रमं कारयामासुः,
धृतमुद्रालरूपाविह्वितपतज्जलधारादिर्मघा वर्षयामासुः, कल्पांतकालोत्थितमुक्तमयीदो यादोनाथ
द्वं कद्वोद्धोद्धुलितं जलपुरं प्रभोर्नासाग्रं यावदागतं, तद्दण्डमेव कृतापराधजनहृदयमिव धरणेद्वासनं

चक्रं पे, तदैव स धरणेन्द्रो निजज्ञानेन कमठकृतोपसर्गं विज्ञाप्यप्रमह्विषीयुतस्तत्र समाजगाम, प्रभुं च वंदित्वा सहस्रपत्रकमद्योपरि प्रभुमुधृत्य मस्तकोपरि च स निजफणामंडलह्रन् धृतवान्, तद-
 प्रमह्विष्यश्च तत्र नृत्यं चक्रुः, ततो धरणेन्द्रः कमठं प्रति जगाद अरे दुष्ट ! त्वयैतत् किं समारब्धं ?
 अथुनैव तव विनाशं करिष्यामीत्युक्त्वा तेन चक्रं निजकरे गृहीतं, तदा ज्ञीतः कमठः प्रभुमेव शर-
 णीकृत्य तस्य चरणयोः प्रविष्टः प्रोवाच च हे स्वामिन् मां रक्ष रक्षेति. धरणेन्द्रोऽणोक्तं रे दुष्ट प्रभोः
 शरणग्रहणादेवाहं त्वां मुंचामीत्युक्तः कमठः प्रभुं क्षामयित्वा त्यक्तवैरभावो निजस्थाने जगाम. धर-
 णेन्द्रोऽपि परिवारयुतः प्रभुं वंदित्वा स्वस्थाने गतः, ततश्चैत्रकृष्णपंचम्यां प्रज्ञातवेद्यायां प्रजोः केवल-
 ज्ञानं समुत्पन्नं, देवैरागत्य समवसरणं रचितं. तत्र श्रुत्वाश्चसेन्नराजापि परिवारयुतो महताडंबरैण
 तत्रागत्य प्रभुं वंदित्वा धर्मदेशनां शुश्राव, ततश्चवणोत्पन्नवैराग्यो राजा हस्तिसेनार्यागंजाय राज्यं
 दत्त्वा वामाप्रज्ञावत्यादिपरिवारयुतो दीक्षां गृहीतवान्. चिरकालं दीक्षां प्रतिपाद्य प्रभोर्मतापितरौ
 चतुर्थे देवलोके गतौ. प्रभुरपि सप्ततिवर्षं यावत्केवलपर्यायं परिपाद्य सम्मतेतशिखरे त्रिश्रत्साधुपरि-
 वृतो मासिकीसंदेखनयुतः श्रावणकृष्णष्टम्यां च मोक्षे गतः ॥ इति श्रीभावकुलके श्रीपार्श्वनाथकथा ॥

गाथा—निच्युन्नो तंबोऽलो । पासेण विणा न होह जह रंगो ॥ तह दाणसीलतवजावणा-
 लं । अहलाळं सब भाव विणा ॥ २ ॥ व्याख्या—यथा चूर्णेन विना नागवल्लीदलं रंगयुतं न
 स्यात्तथा भावं विना सर्वा अपि दानशीलतपोजावना निष्फला ज्ञेयाः ॥ २ ॥

गाथा—मणिमंतलसहीणं । जंततंताण देवयाणंपि ॥ भार्वेण विणा सिद्धि । न हु दीसइ
 कस्सवि लोए ॥ ३ ॥ व्याख्या—मणयश्चिंतामणिप्रमुखास्तेषां तथैव मंत्राणामौषधीनां यंत्राणां तं-
 लाणां देवानां चापि भावेन विना कस्यापि लोके निश्चयेन सिद्धिर्न दृश्यते ॥ ३ ॥

गाथा—सुहजावणावसेणं । पसन्नचंदो मुहुत्तमिच्छेणं ॥ खविज्जण कम्मगांठिं । संपत्तो केव-
 लं नाणं ॥ ४ ॥ व्याख्या—शुद्धभावनामहिम्ना प्रसन्नचंद्रराजर्षिर्मुहूर्तमात्रेणापि कर्मग्रंथिं क्षपयि-
 त्वा केवलज्ञानं संप्राप्तः ॥ ४ ॥ तस्य कथा चेहं—पोतनपुरनगरे सोमचंद्राभिषो राजास्ति, तस्य
 धारिण्यभिधाना राज्ञी वर्तते. सैकदा राज्ञः केशपाशं सुगंधितैलादिना वासयति, तन्मध्ये चैकं श्वे-
 तवाहं दृष्ट्वा तथा विनोदेनोक्तं स्यामिन्नयं यमदूतः समागतोऽस्ति. संज्ज्ञातेन तेनेतस्ततो विद्यो-
 कितं परं कोऽपि पुरुषो न दृष्टस्त्वावता विस्मयमापन्नस्य राज्ञो हस्ते सा तं श्वेतवाहं निष्कस्यार्प-

यामास, कश्चितं च तथा स्वामिन् सैष धर्मराजदूतः समागतोऽस्ति. अथ चकितेन राज्ञा चिंतितम-
हो मे पूर्वजाः संसारसागरजीताः श्वेतवाल्मीकीनादवर्णिगेव प्रब्रज्याप्रवहणाधिरूढा मोक्षनगरे गताः
संति, अहं त्वद्यापि विषयकर्मनिमग्नोऽस्म्यतो मांप्रति धिगिति विचार्य स निजपुत्रप्रसन्नचंद्राय रा-
ज्यं दत्त्वा स्वयं धारिण्या सह तापसीं दीक्षां जग्राह. ॥ अथ प्रथमत एव गर्भवत्या धारिण्या तत्र त-
पोवने पुत्रैकः प्रसूतो वल्कलैराहादितत्वेन च तस्य वल्कलचीरीति नाम दत्तं, धारिणी च तत्र मू-
तिरोगेण मृत्युमाप, तदा सोमचंद्रोऽण्यमहिषीणां दुग्धपानतस्तं वल्कलचीरिणं पोषयामास. क्रमे-
णसौ यौवनं प्राप्तो वनफलानयनादिनिर्निजपितुः परिचर्या करोति. तव स्त्रीरहिते तपोवने वसन्न-
सौ स्त्रीनामापि न जानाति. अथ प्रसन्नचंद्रेण श्रुतं यत्तपोवनप्रसवितो ममैको भ्रातरण्यवासी सं-
जातोऽस्ति, परं तमबानीय मया तस्मै राजभागो देय एवेति, विचार्य तेन चित्रकारमाहूयोक्तं त्वया
मम पितृपादपवित्रिते तपोवने गत्वा मेऽनुजस्य यथास्थितरूपमालेख्यान्न समागत्य तच्चित्रितरूपं
मह्यं समर्पणीयं. चित्रकारोऽपि तत्र गत्वा युक्त्या तस्य यथास्थितरूपमालेख्य राज्ञोऽर्पयामास, कश्चि-
तं च तेन हे राजन् स तेऽनुजो नूनमरण्यवासी पश्यन्निवाऽदृष्टसंसारविभवो न कस्यपि जनस्य वि-

श्वासं करोति, मयापि प्रह्वन्नं तरकोदरस्थितेन फलाद्याहरणायगतस्य तस्येदं चित्रमाद्योचितमस्ति. निजानुजस्य चित्राद्योचितरूपं दृष्ट्वाऽवर्णनीयव्रातस्नेहादीन्नुतांतःकरणो द्रूपो जगाद अस्ति स कोऽपि सज्जामध्ये यो ममैनमनुजचंद्रमव समानीय ममासंदानंदोदधिमुद्धासयेत् ? तदा तापसश्चापभयात्सज्जास्थितजनमध्यात्केनापि तत्कार्थं नृंगीकृतं. किंत्वेकया विदग्धया वेअयया राज्ञे नमस्कृत्योक्तं हे स्वाभिश्चिदं ज्ञावदिप्सितं कार्यमहं वृन्नं करिष्यामीत्युक्त्वा सा निजगृहे समागता. अथ सा वेअया स्वकीयसखीभिः सह कतिचित्पुरुषाव सार्थं गृहीत्वा तापसाश्चमपीपे वने समागता. पुरुषाश्च वृक्षोपरि प्रह्वन्नतया स्थिताः सोमचंद्रगमनगमनं विलोकयंति. द्रुतो वल्कलचीर्यपि फलादिग्रहणाय तव वने समायातस्तत्र च स्थितं वेअयाणं तापससमूहं मन्यमानो वंदित्वा पप्रह द्यो तापसा यूयं कुतः समागताः ? वेअाचिरुक्तं वयं पोतनपुराजिधाश्चमात्समागताः स्मः, वल्कलचीरिणोक्तं तर्हि यूयमेतानि मया समानीतानि फलानि जज्ञयतेत्युक्त्वा तेन निजपार्श्वस्थफलानि तासामग्रे मुक्तानि. वेअाभिरुक्तं वयमीदृशीरसानि फलानि न जज्ञयाम द्युत्युक्त्वा तानिनिजकरंभृतो मनोहरस्वादोपेता मोदका निष्कासिता दत्ताश्च तस्मै जज्ञाय. वल्कलचीरी ताव सुगंधसुस्वादोपेताव मोदकानास्वा.

वा विद्यादिफलेभ्यः पराङ्मुखीभ्यः ह्यः सच पृष्टवान् भो तापसाः कुत ईदृशानि सुखाहुफलानि
 ज्ञवद्भिरधिगतानि ? ताभिरुक्तमस्माकमाश्रमे ईदृशानि मनोहरफलान्येवोद्भवन्तीत्युक्त्वा तानिर्निजव-
 द्दः स्थलाद्यङ्गोपाङ्गैस्तस्य स्पर्शः कृतस्तेनोक्तं भो ऋषयो ज्ञवतां शरीराणि किमतीवकोमलानि संति ?
 तान्निरुक्तमस्मादाश्रमफलास्वादन्त ईदृशानि कोमलानि शरीराणि ज्ञवन्ति, चेत्तवेहा तर्हि त्वमप्य-
 स्माभिः सहास्मादाश्रमे समागह ? तेनोक्तमहं मम पितुरेतानि फलानि दत्त्वाधुनैवागत्य ज्ञवद्भिः सं-
 हागमिष्यामीत्युक्त्वा स ह्रुतं निजपितुः पार्श्वे समागतः फलानि च तस्याग्रे मुक्त्वा ततश्चलितः,
 सोमचंद्रेण चिंतितं कथमसावद्य पुनर्गाहतीति चिंतयन् स तस्य पृष्टे चचात्. हतः सोमचंद्रोर्मपया-
 गहंतं विलोक्य वृद्धस्थपुरुषा वेद्याभ्यस्तं वृत्तांतं ज्ञापयामासुस्तस्माः सर्वा ज्ञीतास्तैः पुरुषैर्युतास्त-
 तो नष्ट्वा नगरे समागताः, अथ वल्कलचीर्यपि ह्रुतपदैश्चलन् बहुधूमिमुद्धाधितवान्, हतस्तस्य प-
 श्येको रथो मिलितो रथिनं चालोक्य वल्कलचीरिणोक्तं हे तात भवद्भयोऽहं प्रणमामि, रथिनोक्तं
 भो तापसकुमार त्वं क्व व्रजसि ? तेनोक्तमहं पोतनपुराश्रमे व्रजामि, रथिनोक्तं वयमपि तत्रैव ग-
 ह्यामः, ततश्चत्वा वल्कलचीर्यपि तेन सह चलितः. अथ रथमभ्यस्थितां रथिप्रियामपि स तानता-

तेति कथयति. तदा तथा निजभर्तारंप्रत्युक्तं हे स्वामिन्मसौ तापसकुमारः कथमसंबद्धं प्रजल्पति ? रश्मिनोक्तं हे प्रिये स्त्रीरहितेऽरण्ये वसन्नसौ मुग्धत्वेन स्त्रीपुरुषयोर्ज्ञेदं न जानाति. अथ क्रमेण च लब्धं वल्कलचीर्यपि तेन रश्मिना सह पोतनपुरप्रतोटीं प्राप्तस्तदा रश्मिकस्तस्मै स्तोत्रं द्रव्यं दत्त्वा कथयामास त्रो तापसकुमार त्वमत्र कस्मैचिदेतद् द्रव्यं दत्त्वा तस्य स्थाने निवासं कुर्याः, यतोऽत्र विना द्रव्यं स्थानं न लभ्यते. द्रव्यत्वा स रशी निजगृहे गतः. अथ वल्कलचीर्यपि नगरमध्ये प्रविश्य मुखमूर्ध्वार्कित्येतस्ततो विलोकयन् पथि चचात्, अथ काहं प्रविशामीति चिंतयन्नैकस्या वेद्याया गृहद्वारमुदघाटितं ज्ञात्वा तच्च तापसाश्रमं जानंस्त्वस्मिन् प्रविश्य वेद्यायै जगाद हे तान अहं प्रणमामि गृहाणोदं द्रव्यं प्रदेहि च मे निवासस्थानं ? वेद्यायोक्तं त्रो तापसकुमार त्वमत्र सुखेन संतिष्ठेत्सत्त्वा मोदकादिजिस्तं सा संतोषयामास. ततः सा नापितमेकमाहूय तस्मै कथयामास, त्रो नापित अस्स ऋषिकुमारस्य नखकेशादीन् कर्त्रोपित्वा सम्यक् कुरु ? अथ नापितेन तथाकरणानंतरं वेद्या तस्य वल्कलानि निष्कासयामास, तदा स वल्कलचीरी बाध द्वा रुदनं चकार, कथयामास च ममाजन्ममुनिवेषं त्वं मा निष्कासय ? तदा वेद्यायोक्तं हे ऋषिकुमार त्वं खेदं मा कुरु ? अस्मिन्ना-

श्रमस्यस्यायमेव विधिरस्ति. ततः स्नानानन्तरं वेद्या तस्य मनोहरवस्त्रावृषणानि परिधापयामास, त-
तः सा मृदंगतूर्यादिध्वनिगानपूर्वकं तेन सह निजैककन्यायाः पाणिग्रहणं कारयामास. अथ व-
ल्कलचीर्यनियनकृते तपोवनगतया वेद्यया समागत्य सकलौदंतपूर्वकं राज्ञे निवेदितं स्वाभिन् स-
ज्वदनुजोऽस्माभिः सह यावदत्रागंतुं प्रचलितस्त्वावत्पृष्ठे समागहंतं सोमचंद्रर्षिं दृष्ट्वा वयं भीताः
प्रणश्याव समागताः, सोऽप्यस्मान् गवेषयितुं वने एव ब्रमन् ज्विष्यति. तत श्रुत्वा राजातिवस्वेदमा-
पन्नश्चितयामास धिग्भां मया पितापुत्रयोर्वियोगः कारितः, किं चेकार्किनो वने ब्रमतो मम ब्रातुर-
पि का दशा ज्विष्यतीति चिंतया दुःखीभूतो नृपो नगरे नृत्यगानादि निवारयामास, नगरलोका-
द्यपि सर्वे शोकातुरा जाताः. इतो निजकर्णश्रुत्युदयं मृदंगाध्वनिं श्रुत्वा राज्ञा पृष्ठं यदव समये को-
ऽस्ति स सुखी यस्य गृहे वादित्रनादो जायते ? मंत्रिभिस्तुष्टुह्रिकरणानन्तरं हुतमेव सा वेद्या नृ-
पसमीपे समागत्यावदव हे स्वाभिन् पूर्वं ममैकेन नैमित्तिकेनोक्तं यत्तापसवेषभृत्कोऽपि कुमारस्तव-
गृहे समेष्यति तस्मै त्वया स्वपुत्री परिणायितव्या, सोऽद्य तथोक्तः कुमारो मम गृहे समायातस्ते-
न मम गृहे विवाहमहोत्सवे मृदंगादिवादिबाणि वाद्यंते, भवतां च दुःखं मया न ज्ञातं, नन्मेऽप-

राधं द्यूयं ममोपरि कृपां विधाय द्वामत ? अथ राजा तापसकुमारनामतो विस्मिनस्तस्य शुश्रूष्यं पूर्वं तपोवन्प्रेषितवेद्यां तत्र प्रेषयामास. सापि तव गत्वा तमुपलब्धय हृष्टा हुतं पश्चाद्गताय राजानं व-
 र्द्धयामास हे स्वामिन् स एव तवानुजो वर्तते. तत् श्रुत्वातीवानंदितो ब्रूयः स्वयं तस्य सन्मुखं ग-
 त्वा परिणीतकार्यसिद्धितं तं हस्तिस्कंधं समारोप्य बहुमहोत्सवपूर्वकं निजगृहे समानयत्. अथ क-
 मेण स वट्कलचीर्यपि सर्वसंसारस्थितिनिपुणो जातः, राज्ञा चान्या अपि बह्वयः कन्यास्तस्य परि-
 णायितास्ताः सह सोऽनेकविषयसुखानि भुनक्ति. अथ सोमचंद्रर्षिर्वट्कलचीर्यन्वेषणकृते सक-
 लेऽपि वने पर्यटनमकरोत्, किंतु कुत्रापि तमलब्ध्या खिन्नो निवृत्त्य पश्चान्निजाश्रमे समानत्य पुत्र-
 विरहदुःखितोऽनेकविधान् विद्यापान् कुर्वन्धीबन्धुव. कतिचिद्विवसानंतरं प्रसन्नचंद्रराज्ञा निजप्रधानमु-
 खेन स्वपित्रे संदेशः प्रेषितो यद्वट्कलचीरी मम सर्मापे कुशलैन वर्ततेऽतस्तद्विषया चिंता न कर्त्त-
 व्या. तत् श्रुत्वा सोमचंद्रर्षेः किंचिद्दुःखं स्वल्पीभूतं. अथ द्वादशवर्षानंतरमेकदा रात्रौ जागृतो व-
 ट्कलचीरी मनसि चिंतयामास यद्विगास्ति मां कृतघ्नप्रति, यद्येन पित्राहं बाढ्ये एव मृतमातृकोऽने-
 ककष्टसहनेनापि पोषयित्वा वर्द्धितस्तस्य मे वृद्धपितुः सेवावसरेऽहं तं वनमध्ये एव त्यक्त्वाऽव विष-

यसुखनिममीदृय स्थितोऽस्मि, अतः प्रज्ञाते एव ज्ञातरमापृच्छ्याहं तपोवने गत्वा पितृपादपरिचर्या-
 परो भविष्यामीति विचिंत्य प्रज्ञाते तेन द्रूपाय प्रोक्तं हे ज्ञातः संप्रति मम पितृश्ररणेक्षणजिह्वाषो-
 वर्त्तते तत् श्रुत्वा प्रसन्नचंद्रेणाप्युक्तं हे ज्ञातर्ममापि स एवाजिह्वाषोऽस्ति. अथ तौ द्वावपि ज्ञातरौ
 निजसैन्ययुतौ ततश्चलितौ. तपोवननिकटे समागत्य तौ पादचारिणौ तपोवनमध्ये प्रविष्टौ. तदा
 वल्कलचरी पूर्वं तपोवनविविधप्रदेशेषु चिरकालानुभूतबाढ्यकेलीसौख्यं संस्मृत्य प्रसन्नचंद्रं प्रति क-
 थयामास. हे ज्ञातस्त एवैते विट्वादिदृक्ता यत्नाहं कपिवदारूढोऽनेकफलान्यविदम. तान्येवैमानि स-
 रांसि येषां स्फटिकनिर्मलसलिले मया हंसलीलानुभवो विहितः, त एवैमे हरिणा यैः सह मया
 चिरकालं यावत्कीडा कृताश्रुत, ता एवैता महिष्यो याभिर्निजपीयूषनिभैः क्षीरैर्मर्तृवन्मे पोषणं वि-
 हितमित्यादिवर्णनैर्निजज्वातुर्मनसमाह्लादयन् क्रमेण वल्कलचरी बंधूपेतो निजजातचरणान्नोजे ब्र-
 मरलीलापितं कुर्वन् कथयामास च हे तात पूज्यपादानां भवतां चिरकालाच्चरणारविंदसेवनवंचितः
 कृतज्ञोऽयं स्रवत्पुत्रो वल्कलचरी घोरसंसारसागरे निमज्जन् पताकाद्यंकितजवच्चरणप्रवहणं शरणी-
 कर्तुं समागतोऽस्तीत्युक्त्वा तेन निजमस्तकं सोमचंद्रर्षिचरणयोर्न्यस्तं. सोमचंद्रर्षिरपि तस्य विनया-

चितवचनानि श्रुत्वातीवहर्षोद्भवगतो विषटितनिजनयनतिमिरपटन्नैर्हर्षाश्रुजलनिकरैश्चिरकालघोरसं-
सारस्थित्युपपन्नतहरीरमादिन्यापनोदार्थमिव तं संस्नपयामास. ततः प्रसन्नचंद्रोऽपि हर्षाश्रुदंजतश्चि-
रविरहहृदुद्भवदुःखसम्भूतं बहिर्निष्कासयन्निव तातपादारविंदयोर्निजमस्तकं विन्यस्य जगाद हे तात व-
दकलचौर्यपहरणतः कृतज्ञवदपराधजारतो विनम्रीकृतोऽयं प्रसन्नचंद्रोऽप्यनुष्णिवनाय जवच्चरणसेवना-
दित्याषैकमानसः समगतोऽस्ति. अथ नयनपटलापहारतो दूरीकृतनिजांधत्वः सोमचंद्रर्षिरपि साक्षा-
न्नित्यविनायिपुत्रौ नयनगोचरीकृत्याशीर्वाददानपूर्वकमुवाच नो पुत्रौ प्रयाति किं युवयोः कालः सु-
खसमाधिनः ? ताभ्यामुक्तं पूज्यतातपदानां प्रसादादावां सुखिनौ ख द्रव्युत्तवा. वल्कलचौर्युद्विजमध्ये
प्रविश्य पूर्वसंस्कारतः सरजस्कानि निजपात्रविशेषाणि निजात्मलक्षकर्मणिव प्रमार्जयितुं लब्धाश्चि-
तितं च तेन पूर्वमपि मया कदाचिदेवंविधानि पात्राणि प्रमार्जितानि संतीति विचारयतस्तस्य जा-
तिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं, दृष्टश्च तेन गृहीतदीक्षो निजपूर्वभवः, क्रमेण तदैव शुक्लध्यानोपगतोऽसौ
वल्कलचोरी तत्रैव केवलज्ञानमाप्तवान्, देवैरागत्य तस्य मुनिवेषदानपूर्वकं महोत्सवः कृतः, श्रुत्वा
च तस्य धर्मदेशनां सोमचंद्रप्रसन्नचंद्राभ्यां सम्यक्तवं गृहीतं. इतः श्रीमहावीरप्रभुस्तत्र पोतनपुरे स

श्राव. देशानांते नृपेण पृष्टं हे भगवन् पश्चि समागता मया दुष्करतपःक्रियाधिरूढो यदा प्रसन्नचं-
 द्राजर्षिर्वितस्तदैव चेदसौ कालधर्मं प्राप्नुयात्तर्हि क व्रजेत ? भगवनोक्तं हे नृप तदासौ सप्तमे न-
 रके व्रजेत. तत् श्रुत्वाऽतीवविस्मितेन राज्ञा चिंतितं हंतेहृद्दुष्करतपोध्यानाधिरूढमुनेरपि गतिः स-
 ममनकरूपा कथं संभवति ? परं नूनं प्रभुणा युक्तमेव प्रोक्तं न विष्यतीति कृणुं विनम्रं तेन पुनः
 पृष्टं स्वाभिन्नधुना चेत्कालं कुर्यात्तर्हि क व्रजेत ? प्रभुणोक्तमधुना मृतोऽसौ पंचमेऽनुत्तरविमाने व-
 जेत. तत् श्रुत्वाऽवर्णेनीयं विस्मयमापन्नेन राज्ञा पृष्टं स्वाभिन्नस्य महदंतरितवृत्तांतस्य कारणं मयि कृ-
 पां विधाय यूयं कथयत ? तदा प्रभुस्तस्य सुमुखदुर्मुखा विधतत्सेवकमुखनिःसृतवचनैर्ध्यानपरावर्तना-
 दिपूर्वोक्तवृत्तांतकथनपुरस्सरं कथयामास हे राजन्नेवं स राजर्षिर्मनसा युष्टं कुर्वन् निःक्लीणनिजस-
 र्वीक्षो मुकुटेनापि शत्रुजिघांसनोद्यतो यावन्मस्तके निजहरतं न्यस्तवांस्त्वावन्मस्तकं तु बुंचितं झा-
 त्वा निजवाचंयमत्वं च संस्मृत्य पुनरनित्यतादिभावनाजलैर्हृदयोद्भूतदुर्ध्यानानलमुपशामयंस्तत्रैव मां-
 मनसि ध्यायन्नालोचनां जग्राह. क्रमेण च दुर्ध्यानं परित्यज्य शुभध्यानं प्राप्तवान्. इतो देवदुर्दने-
 र्ध्वनिं श्रुत्वा तेनोक्तमयं ध्वनिः कुतः श्रूयते ? स्वाभिन्नोक्तं तस्यैव प्रसन्नचंद्रमुनेः केवलज्ञानं समु-

तपन्नमस्ति, तस्य महिमार्थं गच्छद्देवैः कृतोऽयं देवदुण्डभिनादः श्रूयते. तत् श्रुत्वा श्रेणिकोऽप्या-
नंदं प्राप्तः. अथ क्रमेण सोमचंद्रराजर्षेःपि केवलज्ञानं समुत्पन्नं. एवं वटकलचीर्यादयस्ते त्रयोऽपि
केवलवर्णायं परिपाद्य मोक्षे गताः ॥ इति श्रीप्रसन्नचंद्रराजर्षिकथा ॥

गाथा—सुसुसंती पाए । गुरुणीण गरहिज्जण निअदोखे ॥ जणन्नदिव्वनाणा । मिगावर्द्ध
जयज सुहभावा ॥ ५ ॥ व्याख्या—गुरुणाः श्रीचंदनबालायाः पादौ चरणौ शुश्रूषमाणा सेवमा-
ना, अर्थात्तस्याः पादयोर्निजशिरः संस्थाप्य कृपां मार्गयंती निजदोषाणां गर्हणां कुर्वंती दिव्यज्ञा-
नं केवलज्ञानं प्राप्नुवंती. एवंविधा शुद्धभावा सा मृगावती जयतु. तस्या मृगावत्या वृत्तांतो विस्तर-
तः पूर्वं शीलकुलकाधिकारे कथितोऽस्ति. ॥ ५ ॥

गाथा—जयवं द्रलाइपुत्तो । गुरुए वंसंमि जो समारुद्धो ॥ दहूण सुणिवरिदं । सुहभावज्ज
केवली जालं ॥ ६ ॥ व्याख्या—यो महति वंशे समारूढः सन् मुनिवरेंद्रं दृष्ट्वा शुभलावतः के-
वली जातः स द्रलाचीपुत्रनामा जगवान् जयतीति शेष इति. ॥ ६ ॥ तस्य कथा चेहं—सुंदरा-
जिधग्रामे द्विज एको वसति, तेन श्रीसुव्रताचार्यसमीपे देशनां श्रुत्वा स्वस्तीसहितेन दीक्षा गृही-

ता. अथ सा ब्राह्मणी चारिवं पात्रयंती चितयति यदस्मिन् धर्मे स्नानादिशुद्धिर्नास्ति, एवं चितय-
 त्या तथा नीचगोत्रकर्मोपार्जितं. प्रांते च तदनालोच्यानशनपूर्वकं कालं कृत्वा सा देवलोकं देवा-
 नना जाता. ब्राह्मणोऽपि संयममाराध्यानशनेन कालं कृत्वा तत्रैव देवोऽद्भुत. इतश्चैलावर्धनादि-
 धपुरे इलादेव्यदिधदेव्या एकं सप्रज्ञावं स्थानं वर्त्तते, तत्रैका व्यवहारिभार्या सर्वदा तस्याः पूजां
 विधाय पुत्रं याचते. क्रमेण स द्विजजीवो देवलोकान्च्युतस्तस्याः कुक्षौ गर्भत्वेनावतरत्, इलापु-
 त्र इति च तस्य नाम दत्तं, क्रमेण च स यौवनं प्राप्तः, इतः स ब्राह्मणीजीवोऽपि पूर्ववत्तनीचगो-
 त्रकर्मोदयेन देवलोकान्च्युतो नटस्यैकस्य गृहे पुत्रीत्वेन समुत्पन्नः, क्रमेण सा नटपुत्री यौवनं प्रा-
 प्यतिवरूपलाण्यहृषेता जाता. अथैकदा स नटो निजकुटुम्बयुत श्याजीविकार्थं निजकलादर्शनां-
 येलावर्धनपुरे समागतः, अथ चतुष्पथमध्ये स नटो वंशारूढो लोकानां पुरो निजांगमोदनादिकलां
 दर्शयति. इतस्तवागतेलापुत्रेण सा महारूपयौवनवती नटपुत्री दृष्टा, तां दृष्ट्वा मोहितोऽसौ म-
 दनशरविहो निजगृहे समागत्य जीर्णमंचकोपरि सुप्तो मालादिपृष्ठोऽपि किंचिन्न जल्पति. ततोऽस्या-
 ग्रहेण पिता पृष्ठोऽसौ निजमनोरथं कथयामास. तदा पित्रोक्तं हे पुत्र एषां नीचकुलोत्पन्नानां स्प-

र्ज्ञानापि वयमपवित्रीभवामस्ताहिं विवाहस्य का वार्त्ता ? अहं त्वामतिथौवनरूपलावण्यादिशुष्णगणालं-
 कृतां सुकुलोद्भवां व्यवहारिपुत्रीं परिणवयिष्यामि. एवं बहुधोक्तोऽप्यसौ कथयामास ममान्यक-
 न्येहा नास्ति, चेदसौ नटपुत्री मम न भिदिष्यति तदाहं प्राणत्यागं करिष्यामि. तत् श्रुत्वाऽन्नन्यो-
 प्रायः श्रेष्टी तस्य नटनायकस्य समीपे गत्वा कथयामास हे नट त्वमिप्सितं द्रव्यं गृहीत्वापि तव पु-
 त्रीं मम पुत्राय समर्पय ? तेनोक्तं हे श्रेष्टिन् कन्यादानाधिगतं द्रव्यं नाहं स्वीकरोमि, परं यः कोऽ-
 पि मम गृहजामाता यविष्यति तस्मै मे कन्यामहं दास्यामि, चेत्तव पुत्रस्य तद्येहा भवेत्तर्हि मम
 पुत्रीमपि तस्मै समर्पयिष्यामि. तत् श्रुत्वा चिंतातुरः श्रेष्टी गृहे समागत्य पुत्रं प्रति कथयामास हे पु-
 त्र मया स नटनायको बहुधा लोभितोऽपि निजपुत्रीं नार्पयति, कथयति च यो मम गृहजामाता
 भविष्यति तस्यैवाहं पुत्रीं दास्यामीति. तत् श्रुत्वेतापुत्रेणोक्तं हे पितरहं तथैव करोमि ममाङ्गां दे-
 हि ? नोचेदहं प्राणत्यागं करिष्यामीत्युक्तवा पित्रादिकुटुंबिन्निर्बहु निवार्यमाणोऽपीतापुत्रो नटेऽन्यो
 भिलितः, नटोऽपि तस्य निजपुत्रीं समर्प्य तं च गृहजामातरं कृत्वा रक्षितवान्. क्रमेणैतापुत्रोऽपि
 तथा नटपुत्र्या सह विविधयोगान् संजानो वंशोपरि खेलनादिसकलनटकलाप्रवीणो बभूव. अथ स

नटनायको निजकुटुंबयुतो नगरे नगरे ब्रमन् क्रमेण बेनातदनगरे समायातस्तव च तेन नटकु-
टुंबेन राज्ञोऽग्रे नृत्यं प्रारब्धं. तदवसरे राजा निजरूपयौवनलावण्यादिगुणगणैर्जितनाकिनितंबिनी-
मिलानुन्नयार्थं दृष्ट्वा मोहितो मदनशरव्याकुलीभूतश्चितयामास चेदसाविलापुत्रो वंशाग्रजागा-
त्पतित्वा भ्रियेत तदाहमेतां सुंदरीं लब्धुं समर्थो जावेयमिति विचिंत्य तेनेलापुत्राय कथितं हे न-
टोत्तम त्वं वंशाग्रे गत्वा पट्टोपरिस्थो निजाः सर्वाः कलाः प्रदर्शय ? यथाहं तुष्टीभूय तुभ्यं चरित्वा-
नं यन्नामि. तत् श्रुत्वा द्रव्यलोभाच्चिभ्रतेनेलापुत्रेण तथैव कृतं, कुशलत्वेन च वंशाग्रादुत्तीर्य स रा-
ज्ञोऽग्रे दानं मार्गयामास. कुटिलमानसेन राज्ञोक्तं मया व्यग्रचित्ततया तव नृत्यकलां सम्यग् दृष्ट्वा,
ततः पुनस्तव नृत्यकलां मा दर्शयेत्युक्तं दृष्ट्वा कुमारः खिन्नोऽपि पुनर्वंशाग्रे गत्वा पट्टोपरिस्थो निज-
सकलनृत्यकलाः कृत्वा समुत्तीर्णः. दृष्ट्वा तथैव तृतीयवारमपि कर्तुं नृपेणादिष्टं दृष्ट्वा कुमारस्तस्यैभि-
ताकारादिचेष्टादिङ्गीततद्गुहादित्राणो वंशाग्रे गत्वा नगरस्वरूपं विलोकयामास. द्रुतस्तेनैकव्यवहा-
रिणो गृहे साधुराहारार्थं समागतो दृष्टस्तदा व्यवहारिण्यार्थं महारूपयौवनवतीं विविधस्वर्णावृतं-
करादलङ्घतदेहा मुनये मोदकान् प्रतिलानयति. परं निर्विकारो मुनिरतु न्यस्ताधोदृष्टिः सन्न तस्याः

सन्मुखमपि नावलोकयति. एवं तस्य मुनेर्निर्विकारतया हृदि विस्मित द्रष्टापुत्रो निजहृदि विचिं-
 तयामास, यन्मयापि कदाचिदेवंविधो वेषो दृष्टोऽस्तीति चिंतयतस्तस्य जातिस्मरणज्ञानमुत्पन्नं. त-
 तश्च तेन पूर्वज्ञवपात्रितं चारित्रं साक्षान्नयनगोचरीकृतं, अथ तेन चिंतितं धिग्मां विषयलंपटं, स्त्रि-
 यो हि प्राणिनां संसारसागरे निमज्जनैकदक्षा शिलातुल्या अस्तीत्याद्यनित्यभावनां ज्ञावयतस्तस्य
 तत्र वंशोपर्येव केवलज्ञानं समुद्भूतं, वंशश्च सहस्रदलकमलरूपो जातो देवश्चागत्य तस्य महोत्सवः
 समाख्यः, देवदत्तसाधुवषमंगीकृत्येलापुत्रकेवलिनो तत्र विषयत्यागोपदेशो दत्तस्तदा नृपप्रभृतिद्वि-
 रल्लोकाः प्रतिबुध्य सम्यक्त्वमंगीचक्रुः, द्रष्टापुत्रस्त्रियापि दीक्षा गृहीता, ततोऽस्माविद्यापुत्रकेवली
 चिरकालं केवलपिपर्यायं परिपाद्य मोक्षं गतः ॥ इति श्रीज्ञावकुलके द्रष्टापुत्रकेवलिकथा ॥

गाथा—कविलो ह्य बंभणमुणी । असो गवणियाद्रमभ्यारंमि ॥ लाहालोहत्तिपयं । पढंतो
 जायजाइसरो ॥ १ ॥ व्याख्या—कंपिलनामा द्विजपुरोहितपुत्रो मुनिरशोकवाटिकायां 'जहा द्वा-
 हो तहालोहो' इत्येतत्पदं पठन् भावयन् सन् जातजातिसंरणज्ञानो जज्ञे, ततोऽसौ साधुवेषं स-
 मासाद्य कालान्तरे च केवलज्ञानमाप्नोत्. ॥ १ ॥ तस्य कथा प्रथमकुलके जुदाईराजर्षिकथाम-

ध्ये कथिता. ॥

गाथा—खवगनिमंतणपुवं । वासीभत्तेण सुद्धजावेणं ॥ भुंजंतो वरनाणं । संपत्तो कूरागप्पुवि
॥ ८ ॥ व्याख्या—क्षपकनिमंत्रणपूर्वकमिति मासक्षपणादिकारकमुनिं प्रति वंदित्वा निमंत्र्य च
वासीभक्तेन करंवादिशीतलाब्धेन शुभभावपूर्वकं भुंजानः कूरागप्पुनामसाधुरपि केवलज्ञानमाप्तवान्
॥ ८ ॥ तस्य कथा चेहं—एकदा विशालायां नगर्यां सुव्रताजिधानाचार्याश्चतुर्मासीं स्थितास्तस्य
च तत्र बहुपरिवारो निजकर्मकंदकदंबकदाहाय तिव्रदहननिभान्यनेकविधतपांसि कुर्वन् श्रुतान्या-
सैकलीनो बभूव. तत्परिवारमध्ये कोऽप्येकस्तपस्विमाधुर्मासक्षपणतपः करोति, पारणकदीने च के-
नचिदेकेन लघुकुद्धकेन महाहारार्थं गच्छति. अथैकदाहारार्थं तेन लघुकुद्धकेन सह गच्छतस्तस्य
तपस्विसाधोः पादतले दडुर्येका समानतत्वान्मृता. तदा तेन शुद्धकेनोक्तं हे स्वामिन् ज्वत्पादतले
समायातेयं दर्दुरी मृता. तत् श्रुत्वा क्रुद्धेन तपस्विना ज्ञातमियं तु पूर्वमेव मृतास्ति, न च मे पा-
दतलाघातेन मृतासीत्युक्त्वा तेन मिथ्यादुष्कृतं न दत्तं. ततस्तौ द्वावप्याहारमादायोपाश्रये समा-
जभमतुस्तदा कुद्धकेन चितितं भुवमसौ संप्रति गोचर्यालोचनसमये तत्पापमांलोचयिष्यति, परं त-

नमंरुकीवातोद्भूतं पापं तेन नालोचितं. तदा क्षुद्रकेन किंति तं भुवं तेन तत्पापं विस्मृतं संभवति, परमधुना पारणावसरे कथनतस्तस्य क्रोधः प्रादुर्भविष्यति, ततः प्रतिक्रमणवेद्यायां चेदसौ विस्मरिष्यति तदाहं तस्यैतस्मारयिष्यामीति विचिंत्य स मौनमाधाय स्थितः, अथ संन्यासमये सर्वेऽपि मुनयः प्रतिक्रामितुं लग्नाः, अग्रातोचलासमये च सर्वैर्निजनिजपापमालोचितं, परं तेन तपस्विना मंरुकीवातपापं नालोचितं, तदा सरलमानसेन कुद्वकेनोक्तं भो पूज्य अथ यदावामाहारार्थं गतौ तदा भवत्यादत्तले मंरुकी मृता, ततस्तत्संबन्धिपापमालोचयध्वं ? तत् श्रुत्वातीवकुपितोऽसौ तपस्वी मुनिः प्रोवाच रे मूढ दर्शयिष्यमीति शोधनपूर्वकं गतौ मम पादतले मंरुकी कुतः समायाता ? ततोऽनृतवचनजट्टपाकस्य तव तत्फलं दर्शयामीत्युक्त्वा स क्रोधाधःपट्टकमादाय कुद्वकमारणाय धावितः, परं स्तुचिमेद्योपाश्रयमभ्यस्थाधिकारे तस्य शिरः रतंनेनास्फाट्य भग्नं, मृत्वा स प्रचंडो दृष्टिविषसर्पो जातस्तव तस्य कथंचिज्जातिस्ररणज्ञानं समुत्पन्नं, ततश्च तेन चिंतितं धिगममेदं क्रोधफलं समुद्भूतमतोऽस्मिन् नावेऽहं कदाचिदपि क्रोधं नो करिष्यामि, प्रासुकाहारं च दादयिष्यामि, देवश्च मे वीतरागः, सुसाधुश्च गुरुः, केवलप्रणितधर्मश्च मम शरणमिति सम्यक्त्वयुतां प्रतिज्ञां विधाय दिवसे

निजमुखं च बिलमध्ये निक्षिप्य स तिष्ठति, राज्ञौ च प्रासुकाहारं गवेषयित्वा यत्कपति. द्रतस्तुर-
मिणीनगर्गधिपकुंजाराख्यनृपस्य. ललितगणनामा. पुत्रः सर्पविषेण मृतः, तदा क्रुद्धेन राज्ञा लोकेन्य-
ष्टादिष्टं यद्यः कोऽपि क्रमपि सर्पं मारयित्वानिष्यति तमहं दानारमेकं दास्यामि. द्रव्यलोकाभिभृता-
लोका दृष्टिपथमायातान् सर्वानपि सर्पान् मारयित्वा नृपणे समानयन्ति. द्रतो बिलमध्यङ्गिसमुखस्त-
पस्विमुनिजीवरूपोऽसौ दृष्टिविषः सर्पः केनचित्कृषीवलेन दृष्टस्तदा स तं सर्पं बिलाभिष्कासयितुं वि-
विधानुपायानकरोत्. तदासौ सर्पश्चितयामास हे जीव तवाऽशुभकर्म समुदितं तस्माद्ध्वेगं मा कुरु ?
ततोऽस्मावर्हदादिचतुर्णां शरणं विधाय सर्वजीवांश्च कामयित्वा ' मा मम दृष्टिविषादयं कृषीवलः पं-
चत्वं प्राप्नोत्विति ' विचिंत्य संमिदितनेत्रोऽसौ स्वयमेव बिलाभिःसृतः, कृतश्च दुष्टेन तेन कृषीवलेन
खन्यो मृतश्च. द्रतो निजसंततीनामुहेदं ज्ञात्वा नागदेवेनागत्याकाशवाणी कृता हे राजन् त्वं स-
र्पान् मा मारय ? तव पुत्रो जविष्यतीति श्रुत्वा राज्ञा सर्पमारणं निषिद्धं. अथ स सर्पजीवः कुंज-
राज्ञः पट्टराज्ञीकुक्षौ पुत्रत्वेनावतीर्णः, पूर्णं मासे च तथा सुखेन पुत्रः प्रसूतस्तस्य महोत्सवपूर्वकं
च नागदत्त द्रति नाम स्थापितं. क्रमेणासौ नागदत्तोऽधीतसकलकलो यौवनमनुप्राप्तः कदाचिदवा-

कृत्स्यो नगरशोभां विलोकयति, तदा तेनैको मुनिः पथीर्यासमिति शोधनपूर्वकं गहनं दृष्टरतं दृष्ट-
वेहापोहं कुर्वतो नागदत्तस्य जातिस्मरणज्ञानमुत्पन्नं, तेन स संसारोद्विरक्तीभूय चारित्र्यग्रहणाभिधा-
यी जातः, ततोऽसौ विनयपूर्वकं पितरावापृच्छ्य सद्गुरुसमीपे दीक्षां गृहीत्वेति विद्वांसि चकार हे-
रागवन् तिर्यग्जगत्तत्त्वेन कुद्वेदनीयकर्मोदयसद्भावादहं तपः कर्तुं समर्थो नास्मि, ततोऽहमाजन्म
क्रोधत्यागाग्निग्रहं करोमि, तत् श्रुत्वा हृष्टेन गुरुणोक्तं भो महाबुभाव तपस्विमुनिरपि क्रोधत्यागेनैव
केवलमवगमोति, रागद्वेषयोर्जयं विना नैव सिद्धिर्भवति. यतः—रागद्वेषौ यदि स्यातां । तपसा किं
प्रयोजनं ॥ रागद्वेषौ च न स्यातां । तपसा किं प्रयोजनं ॥ १ ॥ ततो नागदत्तमुनिना गुरुवचन-
मंगीकृत्य क्रोधकरणप्रत्याख्यानं कृतं. तदादितोऽसौ संयमध्यात्केनचित्साधुनापि कथितं कठिनं वच-
नं शान्तमनसा सहते, न च तस्योपरि मनागपि क्रोधं करोति, परं तपोविषयेऽशक्तीभूतः संध्याया-
मत्याहारं कृत्वा सुप्तोऽप्यसौ ह्युधातुरः कष्टेन रात्रिं निर्गमयति. गम्भूतं करं बाह्वारं स करोति तेन त-
स्य कूरगडु इति नाम जातं. अथ तव संघादकेऽन्ये एकमासीद्विमासीत्रिमासीचतुःमासीतपःकारका-
श्चत्वारस्तपस्विनः संति, ते नित्याहारकर्तुः कूरगडुसाधोर्हार्यं कुर्वन्ति. एकदा स कूरगडुसाधुर्निद्रायां

प्रथमपौरुष्यां स्वाध्यायं कृत्वा द्वितीयपौरुष्यां च ध्यानास्थितश्चितयति मांप्रति धिगस्तु तपसा विना नित्यमाहारलोड्यपस्य मम कर्माणि कथं विलयिष्यन्ति ? अग्नी चत्वारस्तपस्विनः साधव एव धन्याः संतीत्यादि चिंतयतस्तस्य पार्श्वे शासनदेवतयागत्य वंदना कृता. तस्मै वंदयंतीं शासनदेवतां निरीक्ष्य तेषां चतुर्णां तपस्विसाधूनां मनस्यतीवेष्यां समुत्पन्ना. अथ प्रभाते स कूरगरुमुनिर्वेदाहारं समानीय नृक्षयितुं लग्नस्तदा तैरीर्षाद्भिर्मुनिभिस्तत्समीपे समागत्य तस्याहारमध्ये शूकृतं. तदा समुनिः क्षमायुक्तश्चितयामास अहो मयाधमेन तेषां तपस्विमहोत्सवः वैयावृत्यं न क्रियतेऽतस्तेषां कषायोत्तिर्बन्धव. ममैवायं दोष इत्याद्यानित्यभावनां जावयन् क्षपकश्रेण्यामारुह्योऽसौ मुनिः केवलज्ञानमासादितवान्. तदा देवैरभ्यागत्य दुन्दुजिनादपूर्वकं तस्य केवलमहोत्सवः कृतस्ततो देवरचितस्वर्णकमलोपरिस्थितेन तेन कूरगरुकेवलिना धर्मदेशना दत्ता. ते चत्वारोऽपि तपस्विनः प्रतिबुद्धाः संतो निजात्मानं निंदंतस्तस्य पार्श्वे समागत्य विनयावनता निजापराधं क्षामयामासुः, प्रांतेऽनित्यजावनां भावयद्भिस्तैरपि केवन्नज्ञानमासादितं. अथ कूरगरुमुनिर्वहजीवान् प्रतिबोध्य प्रांते मोक्षे गतः ॥ इति श्रीभावकुलके कूरगरुमुनिकथा ॥

गाथा—पूर्वजवस्मरिविरुद्ध—नाणासाध्यापन्नावदुग्धमेहो ॥ निधनामं जायतो । मासतुसो
केवली जातः ॥ ९ ॥ व्याख्या—पूर्वभवे स्मरिपदधारकस्मिन् समये च तेन ज्ञानस्याज्ञातना कु-
ता, तत्पन्नावाद् बुद्धिरहित एवंविधो मासतुसनामा मुनिर्निजनाम ध्यायन् केवली जातः ॥ ९ ॥ त-
स्य कथा चेहं—पाठलीपुरनगरे द्वौ व्यवहारिभ्रातरौ वसतः, कदाचित्ताभ्यां सुगुरुसमीपे वैराग्येण
दीक्षा गृहीता, तयोरेको भ्राता बहुश्रुतो जातः, क्रमेण च गुरुणा तस्मै आचार्यपदवी दत्ता. अथ
सूत्रार्थपाठकः सर्वेऽपि शिष्यास्तं दिवारावि सेवयंति, कृणे कृणे संदेहान् पृहंति, एवं चासौ कृण-
मान्नमपि विश्रामं न लभते. तदा तेन चिंतितं गुरुणा ममाचार्यपदवीं दत्वाऽध्याप्य चाहं महाकत्रे-
शमर्थे पातितः, ह्यनधीतोऽयं मम भ्राता धन्यो यः सुखेन संतिष्ठते निद्रां च लभते, संसारमध्ये
सुखत्वमेव वरं, सुखत्वे चाष्टौ गुणाः संति यथा—सुखत्वं हि सखे ममापि रुचितं यस्मिन् यदृष्टौ
गुणा । निश्चितो बहुभोजनोऽल्पमना नक्तं दिवा स्वापकः ॥ कार्याकार्यविचारणां ध्वनिरो मानाप-
नाने समः । प्रायेणामयवर्जितो दृढवपुर्मूर्खः सुखं जीवति ॥ १ ॥ इति तेन स्मरिणा ज्ञानस्यावहे-
लना कृता, अथैकदा सर्वेऽपि मुनयः स्थान्नित्रचर्यादिकार्यविशेषाय बहिर्गतास्त्वमवसरं प्राप्य खिन्नोऽ-

सावेकाकी नगराद्दहिर्निःसृतः. तदा कौमुदीमहोत्सवानंतरं लोकैरेकत्र स्थाने मुक्त इंद्रस्तंभस्तेन दृष्टस्तं च दृष्ट्वा तेन चिंतितमहो कौमुदीमहोत्सवं जनगणैर्विदितोऽयमिंद्रस्तंभः शृंगारितोऽतीवशो-
 न्नायुक्तो बद्भव. अथुना त्वेकाकिस्थितस्यास्योपरि काका अपि विष्टां कुर्वति, अतो ममापि गह्वम-
 ध्यस्थितितः श्रेय इति विचिंत्य स पश्चाद्वलित्वोपाश्रये समागतो मनसैव च स्वातिचारस्यालौचनानां
 तेन गृहिता. शुद्धं चारित्रं प्रपाद्य प्रांतेऽनशनं विधाय स देवल्लोके गतस्तत्रश्रुतोऽसावाजीरकुले
 समुत्पन्नः क्रमेण च यौवनं संप्राप्तः पित्रा कन्ययैकया सह परिणयितः, क्रमेण च तस्यैका पुत्री
 जाता, सा यौवनं प्राप्यातीवरूपलवण्योपेता बद्भव. अथैकदा स आजीरो वृत्तज्ञानानि शकटे
 संस्थाप्य तां निजपुत्रीं च सारथीकृत्य वृत्तविक्रयाय नगरंप्रति चलिताः, सार्धं केचिदन्येऽप्याभीरा-
 वृत्तभाजनभूतानि निजनिजशकटानि समादाय नगरंप्रति प्रस्थिताः, पथि ते यौवनोन्मत्ता आजी-
 रास्तां महारूपवतीमाजीरपुत्रीं चपलदृग्निर्विलोकयामासुस्ततस्तेषां व्यग्रचेतसां शकटान्यपि तत्स्य-
 र्दयेवोन्मार्गगामीनि बद्भवुः, पतितानि चावटमध्ये जम्बानि च तेषां मनोज्ञिः सार्धं वृत्तज्ञानानि.
 तद् दृष्ट्वा तस्याजीरस्य मनसि वैराग्यज्ञावः समुद्भूतस्ततोऽसौ क्रमेण नगरे समागत्य वृत्तवि-

ऋयं च कृत्वा निजग्रामे समागतस्ततोऽसौ निजपुत्रीं केनाप्याभीरेण सह परिणाय्य तस्मै जामात्रे च गृहधनादि सर्वं समर्प्य स्वयं सद्गुरुसमीपे दीक्षां जग्राह. ततो योगोदहनक्रियासमये तेनोत्तराध्ययनानि पठितुमारब्धानि. अध्ययनत्रयाध्यासानंतरं तस्य ज्ञानावरणीयकर्म समुद्भूतं, तेनासावश्रे पदमध्यच्चारयितुं समर्थो नाभूत्. तदा तेन विनयावनतेन गुरवः पृष्टा हे ज्ञानवन मयि कृपां विधाय ज्ञानावरणीयकर्मक्षयायोपायमादिशब्धं ? गुरुणोक्तं हे महाबुभाव त्वमाचाभ्यस्तपःकरणपूर्वकं 'मा रुष मा तुषेति' पदं पठ ? तथेति कृत्वा तेन तत्प्रतिपन्नं. अथ क्षमासागरोऽसौ मुनिराचाभ्यस्तपःपरायणो गुरुक्तं पदं सर्वदा पठति, परं जडीभूतत्वेन तत्पदस्थाने 'मासतुसेति' पदं पठितुं समारब्धं. गुरुर्बहुवारं तस्य स्पष्टतया तत्पदं कथयति परं पूर्वबलगाढज्ञानावरणीयकर्मादयतोऽसौ तत्पदं स्पष्टतयोच्चारयितुं न शक्नोति. तं तथोद्बोधोषयंतं दृष्ट्वा लोका हसन्ति, परं क्षमामहोदधेस्तस्य मनसि मनानापि कोधो न प्रादुर्भवति, प्रयुत स निजात्मगर्हणां करोति. एवमाचाभ्यस्तपः कुर्वतस्तत्पदं चोद्बोधोषयतस्तस्य द्वादश वर्षाण्यतिक्रान्तानि, तथापि तत्पदं ततो भीतमिव नन्मुखे सम्यग्जनायातं. लोकेस्तस्य च 'मासतुसमुनिरिति' नाम दत्तं, तथापि स मुनिस्तु शुनध्याने एव स्थितो ज्ञा-

नावरणीयकर्मतरुं निर्मूलीकृत्य केवलज्ञानमाप्तवान्, देवैरागत्य तस्य महोरसवः कृतः, प्रांते च बहु-
जीवान् प्रतिबोध्य स मोक्षमासादितवान् ॥ इति श्रीजावकुलके मासतुसकेवलहृष्टांतः ॥

गाथा—हृडिं पि समारुढा । ऋडिं द्रुणं लसमसामिस्स ॥ तत्कणं सुहृणाणेणं । मरुदेवी
भगवर्द सिद्धा ॥ १० ॥ व्याख्या—हस्तिरक्षोपरि समारुढा सती श्रीऋषजदेवप्रजोः सम्पुडिं ह-

र्द्धवा तर्क्षणं शुभध्यानेन श्रीमरुदेवा जगवती सिद्धौ गताः ॥ १० ॥

गाथा—पद्मिजागरमाणीए । जंघाबलहीणमन्निध्यापुत्तं ॥ संपत्तकेवलाए । नमो नमो पुष्फ-
चूलाए ॥ ११ ॥ व्याख्या—जंघाबलहीनं चरणबलरहितमेवंविधं श्रीध्यान्निकापुत्राचार्यप्रति प्रतिजा-
गरमाणायै वैयावृत्यकरणतत्परायै ततश्च संप्राप्तकेवलायै एवंविधपुष्पचूलासाध्यै नमो नमः ॥ ११ ॥
तत्कथा चेहं—उत्तरमथुरादक्षिणमथुराख्ये द्वे नगर्यां स्तः, ततोत्तरमथुरावास्तव्यो देवदत्तनामैको
वणिक् व्यापारार्थं दक्षिणमथुरायां समागतस्तत्र जयसिंहाख्येनैकेन व्यवहारिणा सह तस्य प्रीति-
जाना. अथ तस्य जयसिंहस्यैकाऽन्निकाभिधा कुमारिका महारूपवती भगिनी वर्तते. एकदा जय-
सिंहनिमंत्रितो देवदत्तस्तस्य गृहे जोजनार्थं समागतस्तदा जयसिंहदेवदत्तौ भोजनं कर्तुमुपविष्टौ,

अन्निका च तयोर्नो जनद्रव्याणि परिवेषयति. अथ देवदत्तस्तामन्निकां देवांगनामिवातीवरमणीयरूपां चरणाहितमंजीरकिंकिणीनादैश्च सुप्तमपि मदनं जागरयंतीं दृष्ट्वा मकरध्वजपारवश्यं गतः सन् भोजनास्वादमपि न द्वातवान्. जोजनानंतरं स निजगृहे समागत्यैकं द्विजवरं जयसिंहपार्श्वे प्रेषयित्वा तां कन्यां मार्गयामास. तदा जयसिंहेनोक्तं नूतनमयं देवदत्तो गुणवान् रूपवान् द्रव्यवान् सकलकलानिपुणः कन्यायोग्य एव वरोऽस्ति, परं सोऽन्यनगरवास्तव्योऽस्ति तेन तस्मै जगिनीं दातुं मे मनस्युद्धासो न ज्वति, चेदसौ मम गृहजामाता ज्ञवेत्तदाहं तस्मै मम जगिनीमर्पयामि. द्विजेन सर्वोऽप्यमुदंतो देवदत्ताय निवेदितस्तदा कृणु विमृश्य देवदत्तेनोक्तमेकपुत्रजन्मावधि नूनमत्राहं स्थास्यामि. ततो हृष्टेन जयसिंहेन तेन सह निजपुत्री परिणयिता. एवं स देवदत्तोऽन्निकाप्रेमपरिबद्धस्तत्रैव स्थितो निजसमयं सुखेन गमयांचकार. एवं बहुकालानंतरं तस्य पितुर्लोखः समायातो यत् हे पुत्र आवां वृद्धौ त्वद्विरहेणात्यंतं दुःखीभूतौ स्वः, केवलमेकवारमेवावयोर्जीवितोस्त्वद्दनेऽनुदर्शनतस्त्वमानंदोदधिमुद्धासय ? नोचेदथावां त्वद्विरहातुरावेव यमराजदासत्वमाप्स्यावः, इत्यादिकरुणारसोपेतलोखवृत्तांतं वाचयतस्तस्य देवदत्तस्य नयनान्यामश्रुजलविंदवो भूमौ पतितास्तदा

निकटस्थान्निकयोक्तं हे स्वामिन च किमस्येवंविधं दुःखकारणं येन जवन्नेन व्याप्यश्रुजलाविले कृते ? तदा देवदत्तेन स त्रिखोऽन्निकाया हस्ते समर्पितस्तयापि तं वाचयित्वा कथितं हे स्वामिन त्वं चिंतां मा कुरु ? अहं स्वयमेव मे ज्ञातरं विद्म्य जवादिभित्तं कार्यं करिष्यामीत्युक्त्वा सा ज्ञातुः समीपे गत्वा कथयामास हे ज्ञातस्त्वया विवेकिना किमयं पणबंधः कृतः ? तव जामाता निजपितृविरहेण दुःखीजवति, किंचाहमपि श्वशुरचरणदर्शनोत्कंठितास्म्यतस्त्वमावयोः प्रस्थानादेशं देहि ? एवं तया प्रतिबोधितेन जयसिंहेनापि तत्प्रतिप्रज्ञं. ततो देवदनोऽन्निकया सहोत्तरमशुरांप्रति प्रस्थितो मार्गं चान्निकया पूर्णविधौ प्राच्या लोकबांधव द्वैको महातेजस्वी पुत्रः प्रसूतस्तदा देवदत्तेन तस्यान्निकापुत्र इत्याभिधानं दत्तं. क्रमेण देवदत्तः पत्नीपुत्रयुत उत्तरमशुरायां प्रासश्चिरविरहात्तरयोः पित्रोर्मिद्वि-तश्च, तं च प्रियापुत्रयुतं कुशलेनगतं विलोक्य पितरावपि प्रमोदमेदुरांतःकरणां जातौ. अथात्रिकापुत्रः क्रमेण यौवनं प्राप्नोऽधिगतसकलकलाकलापः शशांक इव पित्रोर्हृदयकुमुदं प्रमोदविकसितं चकार. एवं यौवनवनगतोऽप्यसौ सिंह इव मन्मथव्याधशरव्यतां न जगाम, वैराग्यरसामृतधारसिक्तं तस्य हृदयं केवलं मोक्षमार्गमनोत्सुकमेव बभूव. ततस्तेनाग्रहेणापि निजपितरावापृच्छ्य श्रीज-

यासिंहाचार्यसमीपे दीक्षा गृहीता. क्रमेणासावन्निकापुत्रमुनिर्निजदृढबुद्धिबेडया सकलसिद्धांतपारा-
 वारपरं प्राप्तस्तदा गुरुणापि तं धुर्यमिव सकलगण्डगारवहनसामर्थ्ययुतं ज्ञात्वा तस्मै आचार्यपदवी
 दत्ता. क्रमेणासावाचार्यार्को निजपादचारी भव्यकमलवनानि विक्रमसयन अनादिकालमोहनिद्राग-
 तजंतुन् विनिद्रीकुर्वन् कूटदर्शनिवृक्कगणान् गिरिकंदरगातान् कुर्वन्ननुक्रमेण गंगातटे पुष्पभद्रपुरे स-
 मागतः. अथ तत्र नगरे पुष्पकेतुनृपस्य पुष्पवतीराइयैकं युगलं प्रभूतमभूत्. तस्य युगलस्य च पु-
 ष्पचूलपुष्पचूला इति नाम दत्तं. यौवनं प्राप्तयोस्तयोः परस्परमतीवस्नेहत्वेन राज्ञा विवाहो विहि-
 तः, अतो दुःखिनी पुष्पवती वैराग्येण दीक्षां जग्राह. निर्मलं चारित्रं च प्रतिपाद्य सा देवोऽभूत्.
 अथ पुष्पकेतुराद्धि मृते सति पुष्पचूलो नृपोऽजवत्. इतः पुष्पवतीराज्ञीजीवदेवेन निजननयां पु-
 ष्पचूलामासन्नसिद्धिकां ज्ञात्वा तस्यै प्रतिबोधार्थं स्वप्ने नरकदुःखपीड्यमाना नारकाः प्रदर्शिताः, त-
 त्सप्रदर्शनतः संभ्रांतया राइया निजजन्तुग्रे स वृत्तांतो निवेदितस्तदा राज्ञा तन्निमित्तं शान्तिकर्म
 कारितं. परं द्वितीयतृतीयदिनेऽपि राइया तथैव स्वप्नो दृष्टस्तदा राजाऽनेकपाखंडिकानाहूय नरकस्व-
 रूपं पप्रह. तेषु कैश्चिद्गर्भास्वरूपं कैश्चिच्च दारिद्र्यरूपं कैश्चिच्च वंध्यत्वरूपं नरकस्वरूपं प्रोक्तं, परं पु-

ध्वत्वा स्वप्रदृष्टं नरकस्वरूपं कथयितुं कौऽपि शक्तो न बन्धुव. तदा राजानिकापुत्राचार्यमाह्वय नर-
कस्वरूपं पृष्टवान्, तदा गुरुणा तद्यथास्थितं नरकस्वरूपं निवेदितं. तत् श्रुत्वा चमत्कृता पुष्पचूलो-
वाच हे भगवन् युष्माजिस्तस्वरूपं कथं ज्ञातं ? गुरुभिरुक्तं श्रुतज्ञानेन तत्सर्वमपि ज्ञायते. तदा
राज्ञ्या पुनः पृष्टं हे जगवन्नेवंविधं नरकदुःखं केन कर्मणा प्राप्यते ? गुरुभिरुक्तं महापद्मिहृदं चेद्भि-
यवधमांसाहारादिभिर्महापापैः प्राणी पूर्वोक्तं नरकदुःखं प्राप्नोति. तत् श्रुत्वा राज्ञ्या तानि पापस्था-
नानि परित्यक्तानि. कतिचिद्विवसानंतरं तथा पुनः स्वप्ने स्वर्गसौख्यानि दृष्टानि. तदा राज्ञा पृष्टाः
पाखंन्निनः पूर्ववदेवासमंजसोत्तराणि ददुस्ततोऽसंतुष्ट्या राज्ञ्या पुनराचार्याः पृष्टास्तैर्दत्तं च यथास्थि-
तोत्तरं श्रुत्वाऽतीवदृष्टा राज्ञी पप्रब्ध हे जगवन् तानि स्वर्गसुखानि कथं प्राप्यंते ? गुरुणोक्तं सम्यक्तव-
युतशुद्धचारिवदेशविरतिपालनेन तानि सुखानि लभ्यंते. तत् श्रुत्वा वैराग्यमापन्ना राज्ञी नृपंप्रति
कथयामास हे स्वामिन्नास्माद्विविधदुःखकट्योलोभलितसंसारसागराद्गीताहं संयमप्रवहणं स्वीकर्तुमिच्छा-
मि, ततो मामाज्ञां प्रदेहि ? राज्ञोक्तं यद्यस्मिन्नेव नगरे स्थिता त्वं मद्गृहादाहारादिभ्रष्टाणं स्वीक-
रोषि तर्ह्येव तुभ्यमहं दीक्षाग्रहणादेशं दास्यामि. पुष्पचूलयापि तत्प्रतिपद्य दीक्षां गृहीत्वा तत्रैव न-

गरे स्थितिः कृताः अथ कालांतरे वृक्षजावतोऽन्निकापुत्राचार्यस्य जंघाद्वयं बलहीनं जातं, ततोऽस्मा-
 वपि तत्रैव नगरे स्थितः, इत आचार्येणागामिकवर्षं दुर्भिक्षयुतं विज्ञाय निजशिष्याः परदेशे प्रेषि-
 ताः, वैयावृत्यार्थं रक्षितानामपि शिष्याणां दैवयोगेनाऽज्ञावो जातस्तदा पुष्पचूला साध्वी तस्य वैया-
 वृत्यं करोति. शुक्रज्ञावेन निर्जरापेक्षया सा शुक्राज्ञपानीयौषधादीन्यानीय गुरुन्यः समर्पयति. क-
 मेण शुभभावनया साऽशुभकर्माणि वेदयित्वा शुद्धध्यानाधिरूढा केवलज्ञानमाससाद. अथ तद्ज्ञा-
 नबलेन सा गुरुचिच्चित्तितमाहारादि तमनापृच्यैव समानयामास. तदा गुरुनिरुक्तं त्वं मया चिं-
 तितमेवाहारं कथं समानयसि ? तदा तथा गुरुवैयावृत्यांतरायभयादुक्तं हे भगवन् समीपस्थानं जव-
 तां स्वभावं जानामि. अथैकदा वर्षति मेघे तथाहारः समानीय गुरुन्यो दत्तस्तदा गुरुणोक्तं हे म-
 हाज्ञागे केवलं कारणविशेषत एवाहं साध्वीसमानीताहारं स्वीकरोमि, तत्रापि त्वं मेघे वर्षति कथ-
 माहारं समानयसि ? अहं चरणवायुरोगेण बलहीनोऽस्मि, परं कृधापरीषदसहनेऽहं समर्थोऽस्मि. तव
 श्रुत्वा साध्वीोक्तं हे ज्ञागवन् यूयं खेदं मा कुरुत ? पथि यत्र यत्वाचित्तकापवृद्धिर्बद्भव तव तत्रैवाहा-
 रार्थं गतया मया गमनागमनं विहितमस्ति. गुरुणोक्तं किं तव केवलज्ञानमस्ति ? यदेवं ब्रूषे ? त-

योक्तं जगत्प्रसादात्तदेव ममास्ति. तत् श्रुत्वा विस्मितेन गुरुणा 'हा मया केवल्यशानना कृता' इ-
 त्युच्चरता सा क्लामिता, पृष्टं च मम केवलज्ञानं जविष्यति न वा ? तयोक्तं यूयं त्रिंतां मा कुरु ?
 शुष्माकमपि गंगातटे केवलज्ञानयुता मोक्षलक्ष्मीर्विरिष्यति. तत् श्रुत्वा गुरुणोक्तं तर्ह्युनैवाहं गंगां
 समुत्तरिष्यामीत्युक्तवा स गंगातटे समागत्य नौमध्ये स्थितो नौरपि गंगाजले प्रस्थिता. अथ पूर्वम-
 ववैरिदेवकृतप्रयोगतो नौमध्ये यत् यत्र पार्श्वेऽन्निकापुत्राचार्यं जपविशति तत्र तत्र नदीजलमंतः स-
 मायाति ततश्च नौर्मज्जनपरा भवति, तदाऽनार्यनाविकैः स सूरिरुपयाद्य नदीजलमध्ये किंसी धृतश्च
 वैरिदेवेन स शूलिकोपरि. शूलिविक्रचार्यश्चितयति धिग्मां यन्मम रुधिरैरक्कायविराधना जायते,
 एवं शुभभावनां ज्ञावयन् सूरिरिक्तकेवलित्वमासाद्य मोक्षे गतस्तदा देवैस्तवागत्य महोत्सवः कृत-
 स्तत्र च प्रयागान्निधानं तीर्थं प्रवर्तितं, गंगाया अपि च माहात्म्यं वर्धितं. सूरिमस्तकास्थि गंगाप्र-
 वाहेणाकृष्यमाणं दूरतस्तटोपरि पतितं, वायुयोगेन च तस्मिन् पाटलबीजं मिलितं, तस्माच्च पाटलत-
 रुरूपक्षः, सुसंगतिना तत्पाटलमूलजीवश्चैकावतारी जातः, कोणिकपुत्रोदायिराज्ञा च तत्र पाटलीपु-
 वनगरं स्थापितमिति. ॥ इति श्रीभावकुलकेऽन्निकाचार्यपुष्पचूलाकथा ॥

गाथा—पनरसयतावसाणं । गोयमनामेण दिन्नदिक्काणं ॥ उपन्नकेवलनाणं । सुहन्नावाणं नमो ताणं ॥ १२ ॥ व्याख्या—कोप्पिन्नदिन्नसेवात्तप्रमुखपंचदशतापसानां श्रीगौतमस्वामिना दी-
क्षितानां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, एवंविधेभ्यः शुभ्रजावेभ्यस्तेभ्यो नमोऽस्तु ॥ १२ ॥ तेषां तापसानां कथा पूर्वमुक्तैव.

गाथा—जीवस्स सरीराजं । भेयं नाजं समाहिप्ताणं । जप्पाडियनाणं । खंदकसीसाण तेसि नमो ॥ १३ ॥ व्याख्या—जीवस्य शरीराद्भेदमंतरं ज्ञात्वा समाधिप्राप्तानां शुभ्रजावनां भावय-
तां सतां येषां स्कंदकाचार्यदिष्याणां केवलज्ञानं समुत्पन्नं, तेभ्यः श्रीस्कंदकाचार्यदिष्येभ्यो नमः ॥ १३ ॥ तेषां कथा चेहं—श्रावस्त्यां नगर्यां जितशत्रुनामा राजा बभूव, तस्य धारिणीराज्ञीकुट्टयु-
द्धवः स्कंदकनामा कुमार आसीत्, पुरंदरयशान्निधाना च पुत्र्यन्नवत्. सा पुत्री कुंजकरनगराधीश-
दंनकाभिनामभूपेन सह राज्ञा परिणयिता, जाता च सा तस्य पट्टराज्ञी. अथैकदा दंडकाभिन्नपुत्रस्य
पालकनामा पुरोहितः स्वस्वामिकार्यार्थं श्रावस्त्यां समागतः, स च महामिश्र्यात्वी जैनधर्मद्वेषी चा-
ऽनव्योऽवृत्त. एकदा राजसन्नामभ्ये धर्मगोष्ठिर्जाता, तदा तेन उद्वेगं पालकेन जिनधर्मनिंदा कृता,

तत् श्रुत्वा हृदि खिन्नेन स्कंदककुमारेण स पादको दयामूलजिनधर्मस्थापनपूर्वकं युक्त्या निरुत्तरी-
 कृतस्तदा हृदयस्थद्वेषभावोऽपि स पादको मुखेन कुमारयुक्त्यादिप्रशंसां कृतवान्. ततो निवृत्तकार्यः
 स पादको निजकुंतकारनगरे प्रयातः. इतो जगज्जनाज्ञानांधकारपट्यानि दूरीकुर्वन् भव्यांजो जरा-
 जिं विकसितां कुर्वन् कुमतान्यदर्शयितारकगणान् विद्योपयन् केवलज्ञानकिरणनिकरैर्न्यहदात्नवा-
 लसमुद्भूततम्यत्वाङ्कुरान् वर्धयन् जिनधर्मद्वेषजनघृकान् घनं संतापयन् श्रीमुनिसुव्रतस्वामितीर्थिक-
 रानानुर्विहरन् सन्ननुक्रमेण श्रावस्थां समागतस्तदा जितशत्रुराजा स्कंदकादिपुत्रपरिवारयुतः प्रभुं वं-
 दितुं समायातः, तत्र प्रजोधर्मदेशनां श्रुत्वा बहुजनाः प्रतिबोधं प्राप्ताः, स्कंदककुमारोऽपि वैराग्येण
 पितरावापृच्य पंचशतराजकुमारपरिवृतो बहुमहोत्सवपूर्वकं दीक्षां जग्राह. अथीतैकादशांगोऽसौ प्र-
 भुणा पंचशतसाधूनामाचार्यः कृतः, अथैकदा श्रीस्कंदकाचार्येण मुनिसुव्रतस्वामिनः पृष्टाः स्वामिन्
 जगदज्ञा चेत्तर्हिहं निजभगिनीपतिं प्रतिबोधयितुं गच्छामि, तत् श्रुत्वा प्रभुणा न जडिपतं, तदा ते-
 न पुनस्तथैवोक्तं तथापि प्रभुर्नोवाच, तदा पुनस्तेन तृतीयवारमपि तथैवोक्तं तदा स्वामिना कथितं
 तत्र तत्र प्राणान्तकृदुपसर्गो भविष्यति. स्कंदकाचार्येणोक्तं हे स्वामिन् तस्मिन्नुपसर्गे वयमाराधका भ-

विषयामो वा विराधका नविषयामः ? प्रयुणोक्तं त्वां विहाय सर्वेऽप्याराधका नविष्यन्ति, तदा तेनोक्तं यदि सर्वेऽप्याराधका भविष्यन्ति, तर्हि मम न कोऽपि विशेषः, अहं च भवांतरे मोहं गमिष्यामीत्युक्त्वा जगवंतं च नमस्कृत्य स निजपरिवारयुतस्ततः प्रस्थितः, क्रमेण च कुंजकारनगरसमीपे समागतः, एवं तं तत्र समागन्तं विज्ञाय द्रष्टृपालकपुरोहितेन चिंतितमद्य मम वैरिणः स्कंदककुमारस्य वैरफलं दर्शयिष्यामीति विचिंत्य तेनाधमेनोपाश्रयमभ्ये नृभ्यंतः प्रह्वन्नतया शस्त्राणि क्षिप्तानि. ततः प्रप्राते गुरवस्तत्र समागतास्तदा दृष्टो राजा राज्ञीयुतो गुरुं वंदितुं ययौ. गुरोरमृतधारातुल्यां देशानां श्रुत्वानंदितो राजा स्वगृहे समागत्य तस्य गुणान् वर्णयामास. तदा महाकूरेण पालकेन कथितं हे स्वामिन्नस्य स्वरूपं यूयं न जानीथ, मया सर्वमपि तच्चेष्टितं ज्ञातमस्ति. तत् श्रुत्वा संव्रातेन राज्ञोक्तं त्वया तेषां किं स्वरूपं ज्ञातमस्ति ? तेनोक्तं स्वामिन्नयं यौवने खट्वाधारातीव्रव्रतपालनात्खिन्नस्तव राज्यं गृहितुमव समागतोऽस्ति. तेन सहैते पंचशतशिष्या अपि महासुभटाः संति, स च त्वां विश्वास्य मारयिष्यति, तदा राज्ञोक्तं तेषां पार्श्वे धर्मोपकरणानि विहायान्यत किमपि शस्त्रादिकं नास्ति. तदा पुरोहितेनोक्तं यदि मम वचसि विश्वासो न तर्हि यत्र स्थानके ते पाखंडिनः

समुत्तीर्णाः संति, तां श्रमिकं प्रह्वयं खानयित्वा त्वं विद्वोक्य ? तत् श्रुत्वा विस्मितो राजा तत्का-
 यार्थं निजचरांस्तत्र राजौ प्रेषयामास. तैस्तत्र गत्वा श्रमिः खनित्वा, तन्मध्याच्च शस्त्राणि निष्कास्य
 तै राज्ञोऽग्रे मुक्तानि. तदवसरे मुनयः सर्वेऽपि ध्यानस्थिता न किंचिदप्यवदन्. शस्त्राणि दृष्ट्वा क्रु-
 द्धेन राज्ञा कथितं भुवमेते दुरात्मानः साधुरूपाः पिशाचाः संति, अतो हे पात्यक मयैते तुभ्यं स
 मर्पिताः, यत्ते रोचते तत्तेषां कुरु ? एवंविधं राज्ञे आदेशमासाद्य स दृष्टः पात्यको नगराद्गहिरकं वा
 एकं मन्द्यामास, साधुंश्च सर्वान् गृहीत्वा तन्मध्येऽनुक्रमेण क्षेपयामास. तदा तेन स्कंदकाचार्यप्र-
 त्युक्तं हे स्कंदक त्वया तदा सन्नासमङ्गं यो मम मानभंगो विहितस्तस्य फलं त्वं पश्य ? तदाचा-
 र्येण तीर्थंकरवचनं स्मृत्वा शिष्येभ्य आराधनां कारयितुं प्रारब्धं, ते सर्वेऽपि घाणके निदिग्धाः स-
 माधियुता अंतकृत्केवलित्वमासाद्य मोक्षे जाताः, प्रांते शिष्यमेकं बालकृद्धकं यदा स घाणके क्षेपुं
 लक्षस्तदा मोहनीयकर्मोदयतः स्कंदकाचार्येणोक्तं प्रथमं त्वं मां निपीलय ? परं दृष्टेन पात्यकेन त-
 ज्जागर्कृतं, किंतु ह्रुतमेव तं क्षुब्धकमुत्पाद्य स पीलयामास, तदा स हृद्धकोऽभ्यंतकृत्केवलित्वेन सि-
 ङ्घि गतः अथ क्रोधानलज्वलितेन स्कंदकाचार्येण स्वपीलनावसरे निदानं कृतं यत्पात्यकमुत्तैतद्देश-

नगरराज्यादिज्वालकोऽहं भवामीति निदानपूर्वकं मृत्वा सोऽग्निकुमारेषु देवो जातः, दूतः प्रभातो जातस्तदा गृध्रप्रमुखा जीवा मांसार्थिनस्तत्र ब्रमयामासुस्तेष्वेकेन गृध्रेनोत्पादितं रक्तलिप्तहस्तत्रां त्या श्विरलिप्तं रक्तदकाचार्यरजोहरणमकस्माद्राजवचनांगणे तस्य बन्धुपुत्रात्पतितं, अथ तस्मिन्नवसरे पुरंदरयशाराङ्गी निजब्रातृवदनार्थं गमनोत्सुकंगणे यावत्समायाता तावत्तद्वजोहरणं तत्र पतितं दृष्ट्वा सखेदाश्चर्यं प्राप्ता सती विचारयामास यदिदं नूनं मया दत्तलकंबलवेष्टितं मम ब्रातुरेव रजोहरणमस्ति, तडुधिरभूतं कुत अत्रागत्य पतितं ? शुद्धिकरणानंतरं हृदयस्फोटकं तं वृत्तांतं ज्ञात्वा सा मूर्ध्विता, सखीभिः शीतलजलवायुना सचेतनीकृता च विविधविलापान् कर्तुं लग्ना, दूतस्तत्रागतं राजानंप्रति सा कथयामास रे मूढ त्वया नीचपालकद्विजवचनतः किमेतदकार्यं कृतं ? नूनं त्वया ज्ञातव्यं यत्तव देशस्य च निर्मूलनाशः समगतोऽस्ति, अथ परमवैराग्यं प्राप्ता पुरंदरयशा ज्ञासन-देवतयोत्पाद्य जगत्समीपे मुक्ता, तथा च दीक्षा गृहीता, अथानि कुमारमध्योत्पन्नेन रक्तदकमूरिजीवेनावधिना स्यनिदानं संस्मृतं, तत्कालोत्पन्नकोधोऽसौ तत्रागत्यांबरादग्निवृष्टिं कुर्वन् महादावानलं प्रकटीकृत्य सर्वजनपथादिद्युतं तं देशं ज्वालयामास, राजादिसर्वलोका जस्मीधृताः, पालकोऽपि मृ-

त्वा ससमनरकं गतस्ततस्तद्देशाटव्या दंडकारण्यमित्यभिधानं जातं, यत्वाद्यापि तृणमात्रमपि न प्ररो-
हति ॥ इति श्रीज्ञावनाकुलके स्कंदकस्मृतिश्चिष्यकथा ॥

गाथा—सिखिद्रमाणपाए । पूज्यंती सिंदुवारकुसुमेहिं ॥ ज्ञावणं सुखलोए । दुग्गयनारी सु-
हं पत्ता ॥ १४ ॥ व्याख्या—श्रीवर्द्धमानचरणौ सिंदुवारकुसुमेर्जावेन पूजयंती दुर्गतानारी सुखलोके
देवलोके सुखं प्राप्ता ॥ १४ ॥ तस्याः कथा चेहं—एकदा श्रीर्द्धवाकुवंशमुक्ताफलोपमः केवलझा-
नविराजमानश्चतुर्दशसहस्रमाधुषट्त्रिंशत्सहस्रमाध्वीनिश्च परिवृतोऽनेकवृंदारकवृंदैर्वीदितपादपद्मः श्री-
महावीरप्रभृतिर्विहरन् सन् काकंदीनगर्यां समवसृतस्तदा प्रभुपूजार्थं पुष्पादिपूजोपकरणसहिताननेक-
जनांस्तत्र गलतो दृष्ट्वैकया जन्मदरिद्रिण्या स्त्रिया जनैकः पृष्टो यदिमे जनाः क्व व्रजंतीति, तदा
तेन पुरुषेणोक्तं जन्मजरामरणगशोकदुःखदारिद्र्याद्यनेकविधसंसारतापोपशमनैकचंद्रतुल्यं श्रीम-
हावीरप्रभुं पूजयितुमेते जना व्रजंति. तत्र श्रुत्वाऽसन्नसिद्धिकया तथा निजमनसि चिंतितं यदह-
मपि श्रीवीरप्रभुं पूजयिष्यामीति विचिंत्य साऽरण्यसुखज्ञानि सिंदुवारकुसुमानि गृहीत्वा हर्षप्रफुल्लह-
दया निजजीवितं च सफलं मन्यमाना समवसरणसमीपे समागता. तदातिवृद्धत्वेन क्षीणे चायुषि

तदैव तत्रैव स्थाने मृत्वा सा देवत्वं प्राप्ता. तदा तत्कलेवरं दृष्ट्वा सदया लोकास्त्रां मूर्तितो मत्वा
 शीललपानीयैः सिंचयामासुः परमन्त्रव्यो बोधिवीजमिव सा चैतन्यं न प्राप्ता. तदा लोकैः श्रीवीरप्र-
 स्रुः पृष्टो हे भगवन् किमियं वृक्षा जीवति वा मृता ? प्रस्रुणोक्तं वृक्षेयं मृत्वा देवत्वं प्राप्तास्ति. इ-
 तोऽसौ देवोऽवधिज्ञानेन श्रीवीरप्रस्रुं तव समवसृतं विज्ञाय वंदितुं समागतस्तदा पुनर्नृगवतोक्तं भो
 लोकाः स एवैष देवोऽत्र समागतोऽस्ति. तदा विस्मितलोकैः पुनः पृष्ठं हे जगवन् पूजामनोरथमा-
 त्रेणैव जीवः किं देवत्वं प्राप्नोति ? तदा प्रस्रुणोक्तं शुद्धध्यानवशेन जीवस्तीर्थं कणादिमहापदवीमपि
 प्राप्नोति. तदा देवत्वस्य तु का वार्त्ता ? तदा पुनर्लोकैः पृष्ठं हे भगवन् तर्हि किमयं जीवो मोक्षेऽ-
 पि प्राप्स्यति ? प्रस्रुणोक्तं द्रुतो देवत्ववाच्यत्वायं जीवः कनकपुरे कनकध्वजाधिपो राजा ज्ञावि-
 ष्यति. तव बहुकालं राज्यं पात्यन् सन्नैकदा सोऽश्वक्रीनार्थं वनमध्ये यास्यति. तत्राग्नरुतलस्थोऽ-
 यं दर्दुरं असंतं सर्पमेकं विलोकयिष्यति, तं सर्पमध्ये केन महासर्पेण, नं महासर्पमध्ये केनाजगरेण
 अस्यमानं दृष्टीगोचरीकरिष्यति. तदोत्पन्नवैराग्योऽयं गृहमागत्य निजपुत्राय च राज्यं दत्त्वा चारिव
 मंगीकरिष्यति. क्रमेण विहरन् सन् सोऽयोध्यानगर्यां शत्रावतारतीर्थे कर्मक्षयं कृत्वा मोक्षे गमि-

ष्यतीति श्रुत्वा सर्वेऽपि लोका आनंदिताः स्वस्वस्थानके गताः, प्रभुरभ्यन्यत्र विजहार. ॥ इति श्री-
नारदकृतके दुर्गतानारीकथा ॥

गाथा—नारवेण ब्रुवणनाहं । वंदितं ददुहरोवि संवत्तिज ॥ मरिज्जं अंतराले । नियना-
मंको सुरो जात ॥ १५ ॥ व्याख्या—भावेन कृत्वा ब्रुवननाथं श्रीमहावीरप्रभुं वंदितुं चत्तितो द-
दुरोऽप्यंतराले मृत्वा निजनामांकित एव ददुरांकान्निध एव देवो जातः ॥ १५ ॥ तस्य कथा चेहं-
कोशाब्ध्यां नगर्यां शतानीकाभिधो राजा बभूव, तत्र चैको महादारिद्र्यी सेरुकनामा द्विजोऽवसत्,
स निर्बुद्धत्वेन द्रव्यरहितो महादुःखेन निजसमयं गमयति. अथैकदा तस्य गर्त्रिण्या नार्ययोक्तं
मम प्रसवसमयो निकटे वर्ततेऽतस्त्वं दृतगुहगोधूमोदि समानय ? तेनोक्तं विना द्रव्येणाहं तद्वस्तु-
नि कुतः समानयामि ? नार्ययोक्तं त्वं राज्ञः सेवां कुरु ? येन तुष्टो राजा तुभ्यं द्रव्यं दास्यति. एवं
नार्यया प्रेरितोऽसौ नित्यं फलपुण्यादिनिर्णयं सेवते. अथैकदा चंपानगरीस्वामी दधिवाहननृपः सै-
न्यं गृहीत्वा कौशाबीं परिवेष्य स्थितः, परं कौशाबीवपं गृहितुं स न समर्थो बभूव. इतो वर्षाका-
ले समागते सति दधिवाहनो राजावेव पश्चाद्वत्तितः, अथ सूर्योदयादर्वाकं स सेरुको यदा पुष्प-

ग्रहणाय नगमाद्विर्वाटिकायां गतस्तदा तेन दधिव्राहनसैन्यं ततो निर्गतं विज्ञाय डुतं शतानीकपा-
 र्थं गत्वा तद्वृत्तांतो निवेदितस्तदैव शतानीकेन तस्य पृष्ठे गत्वा तस्य हस्त्यश्वादयो गृहीतास्ततो
 निवृत्य शतानीकेन सेनिकायोक्तं त्वं यद्येप्सितं मार्गय ? तेनोक्तं स्वामिन्नहं मम ज्ञार्यामापृञ्च्य मा-
 र्गिष्यामीत्युक्त्वा स डुतं निजगृहे ज्ञार्यासमीपे समागतः, कश्चिन्नश्च तेन तस्यै सर्वोऽपि वृत्तांतस्तदा
 भार्यया चितितं चेद् बहु द्रव्यं गृहे समागमिष्यति तर्हि नूनमयं द्वितीयां भार्यां करिष्यति, ततो यथा सुखे-
 नाजीविका ज्ञवेत्तथैवाहं करोमीति विचार्य तयोक्तं हे स्वामिन् त्वया नृपाग्रे नगरमध्ये प्रतिदिनं दीनारै-
 कर्पणसहितं गृहे गृहे जोजनं मार्गणीयं. ततोऽसौ नृपसमीपे गत्वा तथा मार्गयामास, नृपेणापि त-
 त्कथनानुसारिणी नगरमध्ये उद्घोषणा कारिता. अथ स सेनिकः प्रतिदिनं तथैव करोति. अन्तुक्र-
 मेण यथा यथा तस्य पुत्रपौत्रादिपरिवारो वर्धितस्तथा तथा तस्य द्योजोऽपि वर्धितस्तेनासौ चरि-
 दीनारार्थां सन्नैकस्मिन्नेव दिने वमनपूर्वकमनेकगृहेषु जोजनं करोति. एवं कुर्वन्नसौ कतिचिद्विवसा-
 नंतरं कुष्ठरोगाभिच्युतो जज्ञे. तं कुष्ठिनं विज्ञायैकदा मंत्रिणा राज्ञे प्रोक्तं स्वामिन्नस्य कुष्ठिद्विजस्य
 सन्नामध्यगमनमयुक्तमस्ति, तदा राज्ञा तं निष्कास्य तस्य स्थाने तत्पुत्रः स्थापितः, अथ गृहाग-

तोऽसौ सेरुकाद्विजः पुत्रैर्गृहादापि निष्कासितः सन् शून्यैकगृहे स्थितस्तत्र काष्ठभाजनमध्ये तिरस्कार-
 रपूर्वकं तस्मै पुत्रैर्गोर्जनं दीयते, एवं वातुलकुम्भरुद्रश्च तिरस्कृतोऽसौ चिंतयति ममैते पुत्रा मयो-
 पार्जितां लक्ष्मीं भुञ्जंति मां च तिरस्कुर्वन्ति, ततोऽहं तान् सर्वानपि कुष्टिनः करिष्यामीति विचिंत्य
 तेन पुत्रेभ्यः कश्चितं हे पुत्रा यूयमस्सकुट्टाचारं शृणुत ? अजमेकमानीय मंत्रैश्च तं पूतीकृत्य कु-
 लदेवतायै च प्रकल्प्य तन्मांसं सर्वकुटुंबिर्निर्मकणीयं, येन कुलदेव्याः संतोषो जावेत्. तत् श्रुत्वा
 तैरेक अजो मूढ्येन समानीय मंत्रपूतीकरणाय सेरुकाय समर्पितः, सेरुकः प्रह्वन्नं तमजं निजकु-
 ष्ठधिरादिमिश्रितभोजनं सर्वदा लोजयामास. एवं कतिचिद्विवसानंतरं नियमितदिवसे कुटुंबिभिस्त-
 मजं व्यापाद्य तन्मांसं भक्षितं. ततः सेरुकस्तीर्थयात्राकृते ततो निर्गतः, पश्चादनुक्रमेण तस्य सर्व-
 मपि कुटुंबं कुष्ठरोगाजिघृतं जातं. अथ स सेरुको ब्रमन् संसृष्टातुरः क्रमेणैकमहादृव्यां संप्राप्तस्तत्र
 गिरिनिर्गेषानीयभूतैकावदस्तेन दृष्टस्तत्र विविधौषधीमूलास्समिश्रितं जलं मिलितमभूत्. तृषातुरेण
 सेरुकेन तत्पीतं, द्यौषधीरसमाहातयाच्च तस्य कुष्ठरोगो गतो जातं च मनोहरं शरीरं, तदा स हृष्टः
 सन् निजगृहं प्रति चत्वात्. क्रमेण कौशांब्यामागतस्तदा लोकास्तं पृच्छंति हे सेरुक तव शरीरं कथं

गतरोगं बन्धव ? तेनोक्तं देवाश्वनेन मे रोगो गतः, ततस्तेन गृहमागत्य पुत्रादिभ्यः प्रोक्तं किं दृष्टं शुष्मान्निर्ममवङ्गाफलं ? पुत्रैरुक्तं हे तात कुटुम्बिनामुपरि शुष्मान्निः कथं विश्वासयातः कृतः ? एवं पुत्रपौरादिभिर्निर्दितोऽसौ नगरप्रतोढ्यां समागतः. इतस्तत्र श्रीमहावीरप्रभुः समवसृतस्तदा दा-
 र्पात्तेनोक्तं हे सेरुक त्वमत्र मम स्थाने क्वाणं तिष्ठ ? अहं श्रीवीरप्रभुं वंदित्वा हुतमेवागन्तामीत्यु-
 क्त्वा स गतः, अथ कुत्तुषातुरेण सेरुकद्विजेन तत्र समीपवर्त्तिङ्गादेवीस्थाने लोकेर्दौकितानि व-
 दप्रमुखद्रव्याणि भक्षितानि, श्रीभमभ्याह्नकालयोगेन च स भृशं तृषातुरो जातो मनसि च बापी-
 कृपतडागादीनि ध्यायति, परं प्रतोढीं निर्जनां मुक्त्वा स कुत्रापि गंतुं समर्थो नो ज्ञवति, एवं त-
 ज्जालध्यानपरोऽसौ मृत्वा राजगृहनगरे बाणिकायां गर्जजसंक्षिपंचेंद्रियदर्दुरत्वेन समुत्पन्नः. अथ प्र-
 भुरपि ततो विहरन् राजगृहे समवसृतस्तदा जलाहरणार्थमागतानां परस्परं वार्त्तालापं कुर्वतीनां पौ-
 रस्त्रीणां मुखेभ्यः श्रीमहावीरप्रभोस्तत्रागमनं श्रुत्वा तस्य दर्दुरस्य जातिस्मरणज्ञानं समुत्पन्नं, तत-
 श्चितितं तेन यद् द्वाग्पादो मां प्रतोढ्यां मुक्त्वा यं श्रीमहावीरं वंदितुं गतोऽद्वत् स एव जगज्जंतूनां
 संसारसागरतः समुत्तरणं कृतमः श्रीवीरप्रभुरत्र समवसृतः संजवति, मया च यदि तस्मिन्मनुष्यमवे ध-

तस्य ददुरांकदेवस्य सकलं स्वरूपं निवेद्योक्तमयं हि देवस्त्ववेदप्रशंसितसम्भ्यत्त्वपरीक्षाधर्मजागतोऽ-
 ब्रह्म किं च स कुष्ठद्वयं नाब्रह्म, तथैव तेन मम शरीरमपि चंदनादिना लिप्तमासीत्, तत्कृतदेव-
 मायात एव त्वयैवं दृष्टं. पुनर्मोक्षप्रति तेन यन्मिथ्यस्वेति कथितं तन्मे मोक्षापेक्षया कथितं. त्वाम्प्रति
 जीवेति तव जगिष्यन्नरकदुःखापेक्षया कथितं. अन्नयकुमारंप्रति मिथ्यस्व वा जीवेति यत्कथितं तद्-
 न्नान्नयकुमारो बहुलोकोपकारान् करोति, मृतश्चासौ पंचमेऽनुत्तरविमाने गमिष्यतीत्यपेक्षया कथितं.
 कालकस्मृकरिंप्रति यत्तेन मा मिथ्यस्व मा च जीवेति यदुक्तं तदवस्थोऽयं बहुजीवहिंसां करोति मृ-
 तश्चासौ दुर्गतिं यास्यतीत्यपेक्षया कथितं. तत् श्रुत्वा विषण्णेन श्रेणिकेनोक्तं हे स्वामिन् मम जग्वा-
 दशाः स्वामिनस्त्वर्हि मे दुर्गतिगमनं कथं ? जगवतोक्तं हे राजन् त्वया सम्यक्त्वोपाज्जनादवर्गेव न-
 रकार्यबर्हमस्ति. तदा पुनर्नृपेणोक्तं हे स्वामिन् मम तद्दुर्गतिनिवारणं कथं भवेत् ? प्रष्टुणोक्तं य-
 दि त्वं कपिलादास्या हस्तेन दानं दापयेस्त्वथैव कालकस्मृकरिं जीवहिंसातः संरक्षयेस्त्वदैव ते नर-
 कग्रायुर्ज्ञेयो भवेत्. तत् श्रुत्वा श्रेणिकः प्रष्टुं वंदित्वा गृहंप्रति समागत्य कपिलायै कथयामास हे
 कपिले त्वं दानं देहि ? तयोक्तं हे राजन् ! मरणं श्रेयः परमहं दानं नैव दास्यामि. राजानेके ज-

पायाः कृताः परं तथा दानं नैव दत्तं. ततो राज्ञा कालकसूकरिकमाहूय कथितं त्वं हिंसां मा कुरु ? तथापि तेन तन्न स्वीकृतं, तदा राज्ञासौ बद्धहस्तपादः कूपमध्ये रक्षितस्तवस्थोऽपि स मनसा जीवान्मारयति. अथ श्रेणिकेन प्रजोः समीपे समगत्योक्तं हे स्वामिन् कालकसूकरिको मया जीवहिंसातो रक्षितोऽस्ति. प्रपुणोक्तं हे राजन् स कूपमध्ये स्थितो मनसापि पंचशतमहिषवधकरणरूपां जीवहिंसां करोति. तदा खिन्नेन श्रेणिकेनोक्तं हे स्वामिन् तर्हि किं मम नरकगमननिवारणोपायः कश्चिदपि नास्ति ? प्रपुणोक्तं हे राजन् त्वं खेदं मा कुरु ? भविष्यच्चतुर्विंशत्यां त्वं मादृश एव प्रथमतीर्थकरो भविष्यसि, तत् श्रुत्वा संतुष्टो नृपो निजस्थाने जगाम, प्रभुरभ्यन्यत्र विजहार. ॥ इति श्रीभावकुलके दर्दुरांकदेवकथा ॥

गाथा—विरयाविरयसहोद्वर । उदगस्स जरेण जरियसरियाए ॥ भणियाए सावियाए । दिन्नो मग्गुत्ति भाववसा ॥ १६ ॥ व्याख्या—विरताऽविरतौ द्वौ ब्रातरौ, तयोरेको ब्राता मुनिर्द्वितीयश्च श्रावकस्तौ दावपुद्दिश्य श्राविकाजिर्जाणितया उदकपुरेण जरितयापि नद्या ज्ञाववशान्मार्गो दत्त इति गाथार्थः, ज्ञावार्थस्तु कथानकगम्यः स चेहं—जयपुरनगरे सूरजिधो राजा बद्धव, तस्य

लघुव्राता च सोमो युवराजपदवीं भुनक्ति. अथैकदा तत्र श्रीसुवताचार्यः समागतास्तदा राजा यु-
वराजादिपरिवारयुतो महोत्सवपूर्वकं तत्र वंदितुं गतः, गुरुन् च नमस्कृत्य तेन ज्ञवभयविनाशिनीति
देशना श्रुता. सो ज्ञव्या दृष्ट क्रोधोग्रदावानलभस्मीभूतकृमारण्ये मानमहोत्तुंगगिरिखर्वितमार्दवसरि-
त्यवाहे मायाविषवल्लीमालाब्जादितसरलतालतामंनपे लोत्रोब्जलितोदाधिवेलाप्लावितौदार्यकल्पतरु-
निकुरंबके संसारे कपटपाटवोपेतमोहद्वुंटाकडुंदितात्मज्ञावधना घना जनाः क्वापि निवृत्तिस्थानमलज-
माना महादुःखदारित्र्योपेतावस्थायां स्थिता अनादिकालोद्भूताऽज्ञानतमसांधीभूयेतस्ततो ब्रमंतो घो-
रांधकारभृतनरकावटे पतंत. ततो विवर्किन्निर्जनेर्निजनयनपाटवकृते सर्वदा सुगुरुधर्मोपदेशरूपांज-
नस्योपयोगः कर्तव्यो येनांजनेन निर्मलीभूतनयना घोरावदादीन् दूरे त्यज्त्वा सारासारभावरूपमार्गं
पश्यंतो सधर्मावलंबनेन क्षपकश्रेणिसमारुढा जना अतिदूरस्थेऽपि मोक्षनगरे गंतुं समर्था ज्वंति.
एवंविधं गुरुदत्तोपदेशं श्रुत्वा सोमराज्ञो मनसि वैराग्यो बद्धव. तेनासौ गृहमागत्य निजवृद्धव्रातरं
सूनुपंप्रति कथयामास हे ब्रातरिदं राज्यं तुभ्यं समर्प्य चरणकरणनाराचदटीभूतं चारित्रिकवचं परि-
धाय रजोहरणमहामुद्गरेण संसारसमरांगणे संमुखीभूतं मोहमहामल्लसुभटं हत्वाऽमंदांन्दमंदिं मो-

क्राज्यमधिगंतुमहमिच्छामि. तत् श्रुत्वा सूरनृपेणोक्तं हे बंधो त्वमिवाहमपि गुरुमुखश्रुतमाहात्म्यं
 मोक्षराज्यं लब्धुं वांछामि. ततो मंत्रिप्रमुखानामाग्रहतः केवलं निजलघुबंधवचनत एव पुत्रजन्मा-
 वधि बंधनमिव मन्यमानोऽसौ सूरनृपो राज्यं पाटयामास. सोमनृपश्च दीक्षां गृहीत्वा गुरुराणा सहो-
 न्यत्र विजहार. क्रमेणाधीतानेकशास्त्रोऽसौ राजर्षिर्गीतार्थो जातः, अथैकदा कतिचिद्वर्षानंतरं स
 सोमर्षिर्निजव्रातुर्मिलनाय जयपुरोद्याने समागतस्तदा सूरनृपो निजमंत्र्यादिपरिवारयुतो हर्षेण तत्र
 गत्वा मुनिं वंदितवान्. मुनिदत्तोपदेशं श्रुत्वा ब्रातुश्चारित्र्यं चानुमोदयन् स गृहे समागतः. अथ
 द्वितीयदिने सूरनृपस्य सर्वा राह्यो देवमुनेर्वदनार्थमुद्याने गत्वा, परमंतरात्रे नदीमध्ये मेघबुद्धितो
 जलपूरं समागतं. ततस्ताः सर्वा अपि मुनेरवदनतो मनसि दूनाः पश्चाद्वलित्वा गृहे समागतास्तदा
 राज्ञोक्तं यूयं सर्वाः कथं पश्चादागताः ? ताभिरुक्तं स्वामिन्नंतरात्रे नदीमध्ये क्षीणं जलपूरं समा-
 गतं, तेन वयं पश्चाद्वलितस्तदा राज्ञोक्तं तज्जलपूरस्य प्रतिकारस्तु सुलभोऽस्ति. युष्माभिर्नदीतटे ग-
 त्वा वाच्यं यद् गृहिवसादारभ्यास्मदेवरेण दीक्षा गृहीतास्ति तद्विवसादस्मत्परिर्वदि ब्रह्मचारी भवेत्त-
 हि हे नदीदेवि अस्माकं मार्गो देहीति कथिते सति नदी मार्गो दास्यति. तत् श्रुत्वा सर्वा राह्यो

मुखे हस्तं दत्वा हस्तस्यः संत्याश्रितयामासुर्यद्राक्षा शीघ्रं पादितमस्ति तत्तु सर्वं वयं जानीम द्यति विचिंत्य कौतुकार्थिन्यस्ताः सर्वा रथस्थिताः पुनर्देववन्दनार्थं चलिताः, नदीतटे गत्वा तान्निस्तथैवोक्तं, तत्कालमेव नदीप्रवाहः पृथग्भूतस्तदा रथसहिताः सपरिवारास्ताः परतटे प्राप्ताः, तत्क्षणमेव पुनर्नदीप्रप्रवाहस्तथैव वहितुं लग्नाः, विस्मिताग्नी राक्षान्निरुपवने गत्वा देवमुनिर्वेदितः श्रुतश्च तस्य धर्मोपदेशः, ततस्तान्निस्तव स्वर्गो जनकृते मनोहररसवती निष्यादिता प्रतिलाग्नितश्च भक्त्याहारादिना स मुनिः, ततः संख्यायां गृहणमनोत्सुकास्ताः परस्परं वार्त्तयितुं लग्ना यदथ वयं किं पश्चाद्वत्मानास्तदेव वाक्यं कथयिष्यामः किं वान्यत् ? तदा गुरुणोक्तं नो महाबुद्धावा यूयं किं जल्पथ ? ततस्तान्निः सर्वा वार्त्ता मुनेरग्रे कथितास्तदा मुनिनोक्तमथ युष्मान्निर्नदीतटे गत्वैवं वक्तव्यं यदस्मद्देवा दीक्षाग्रहणदिनादारभ्य चेदनाहारिणैव स्थितं भवेत्तर्हि हे नदी देवि अस्माकं मार्गं देहीति ततः श्रुत्वा पुनर्विस्मितान्निस्तान्निश्चितमिदमपि कथं घटते ? अस्मान्निरयैव प्रत्यहं तस्मै आहारो दत्तोऽस्तीति चिंतयन्त्यस्ता विस्मिताः संत्यः पुनर्नदीसमीपे समगत्वा तथैव कथयामासुस्तदा पूर्ववदेव नदी द्विधा जाता. प्राप्ताश्च सर्वा अपि सरथाः परिवारयुता निजगृहे. अथातीवविस्मितान्निस्तान्नि-

र्त्नैर्व पृष्टं हे स्वामिन् कथं यूयं ब्रह्मचारिणः कथं च देवमुनिर्निराहारः ? तदा नृपेनोक्तं यूयं मुग्धा-
 धर्मतत्त्वं न जानीथ, यदा ब्राह्मा दीक्षा गृहीता तदादितोऽहं चारित्रमनोरथस्थित एव गमनाग-
 मनादिसकलक्रियां करोमि, राज्ययोग्यपुत्रप्रसवावधिमेवाहं केवलं लूङ्गपरिणामेनैव गृहस्थोऽस्मि,
 अतोऽहं युष्मान्निर्जीवयतिर्ज्ञेयः, यथा—परपुंसि रता नारी । भर्त्तारिमनुगच्छति ॥ तथा तत्वरतो यो-
 गी । संसारमनुवर्त्तते ॥ १ ॥ किंच यश्चारित्रस्थितो निरवद्याहारं करोति स केवलं धर्मसाधनदेह-
 मावधारणाय न तु रूपकान्तिपुष्टिहेतवे, 'निरवज्जाहाराणं । साहूणं निचमेव जववासो ॥' इति
 वचनान्निरवद्याहारकर्तारः साधवः सदैव निराहारा ज्ञेयाः, तत् श्रुत्वा हृष्टाग्नी राक्षीन्निर्निर्जोक्तं सर्वं
 तथेति प्रतिपन्नं, अथ कालान्तरे पुत्रप्रसवानंतरं यौवनोपेताय तस्मै च राज्यं दत्त्वा सूरराजा दीक्षां
 गृहीतवान्, जातश्च गीतार्थः, कालान्तरे तौ द्वावपि ब्रातरौ केवलज्ञानमासाद्य मोक्षे गतौ ॥ इति
 श्रीभावकुलके सोमराजर्षिकथा ॥

गाथा—सिचिंदरुहगुरुणा । तान्निज्जंतोवि दंनघाणं ॥ तक्कायं तस्सीसो । सुहृदेषो केव-
 दी जातं ॥ १७ ॥ व्याख्या—श्रीचिंदरुद्राचार्यगुरुणा दंडघातेन ताज्यमानोऽपि तस्य शिष्यस्त-

त्कालं शुनलेभ्यतः केवलज्ञानयुतो जातः ॥ १७ ॥ एकदा चंरुद्रात्रिधानाचार्या बहुपरिवारपरिवृ-
 ता विशालाया उपवने समवसुताः, तेषामाचार्याणां प्रकृतिरयंतकोधाकुला बद्धव, तेन तस्य परि-
 वारस्तस्मात्स्तोकं दूरे एवावसत. तस्य ब्रोधोपेतप्रकृतितश्च लोकैस्तस्य चंरुद्राचार्य इति नाम दत्तं.
 दत्तः कोऽपि नवपरिणीतो व्यवहारिपुत्रो निजसुहृदणोपेतो हास्यकुतूहलानि कुर्वन् क्रीडार्थं तत्रो-
 द्याने समागतः, साधुवृंदं च तत्र दृष्ट्वा वंदित्वा च ते हास्यक्रीडां कर्तुं लक्षाः, मित्रेणैकेन मुनि-
 रयः कथितं भो मुनयो नवपरिणीतो सुहृदयमस्माकं दीक्षाग्रहणादिदानेषेणात्र समागतोऽस्ति, मुनि-
 त्तिरुतेषां तद्भाष्यवचनं ज्ञात्वा न किंचिदपि जल्पितं, तदा पुनरपि तैर्मित्रैस्तथैवोक्तं तदा स्नाध्या-
 यभंगनीरुज्जिर्मुनित्रिरुक्तं नो महानुभावा एतद्विषये वयं न जानीमहे, दत्तो दूरस्थितायास्मद्गुरवे ययं
 विद्वांसि कुरुत ? ततस्ते हास्यं कुर्वाणास्तत उज्जाय गुरुसमीपे गत्वा तथैव कथयामासुः, परं गुरुणा
 न जल्पितं, द्वित्रिवारकथनतः समुत्पन्नक्रोधो गुरुर्जगौ तर्हि लोचकृते रक्षामानयत ? तैश्चापद्व्यजा-
 वेन रक्षानीता, तदा गुरुणापि नवपरिणीतं तं बलादपि गृहीत्वा तस्य शिरो हुतं हुतं केशोरिपाट-
 नपूर्वकं ह्युचितं विहितं. तद् दृष्ट्वा विषणास्ते सर्वेऽपि सुहृदो जयात्पलायिताः, अथ तेन नवप

रिणीतश्लिष्येण शुभलावताश्रितितं हास्येनापि मयैतच्चारिञं यद्वद्वधं तन्मे नूनं महद्भाष्यं सूचयति, अथुना तस्य निर्वाहे एव मया यतो विधेय इति विचित्य तेन गुरवं निवेदितं हे जगवन् मम सं-
 बन्धिनोऽङ्गानिनः संति ततोऽबस्थानां जवतां ते पराजवं करिष्यति, मां च गृहीत्वैव यास्यति, तत
 इत आवयोर्विहार एव योग्यस्तदा गुरुणोक्तं वृद्धत्वेनाहं राज्ञौ गमनाऽस्मर्थोऽस्मि, त्वं मम संताप-
 कारकः श्लिष्यः क्व मितितः ? श्लिष्येणोक्तं हे जगवन् यूयं मम स्कंधमारोहत ? तदा गुरुस्तस्य स्कं-
 धोपरिस्थः पथि चत्वात्. पथि चांधकारबाहुत्येन श्लिष्यस्य निम्नोच्चमौ गहतो यदा पदस्खलना
 भवति तदा क्रुद्धोऽसौ चंभरुडाचार्यस्तस्य शिरसि दंडप्रहारान् करोति. तथापि क्षमावान् श्लिष्यो
 विनयेन चिंतयति यन्ममाज्ञाप्यवशान्मत्सकाशान्मे गुरुणां दुःखं समुद्भवति. एवं पुनः पुनर्दन्प्रहा-
 रेण तस्य मस्तकतो रुधिरधारा निर्गता, तथाप्यनित्यजावनां जावयतस्तस्य क्षपकश्रेणिमारुढस्य के-
 वलज्ञानं समुपन्नं. अथ ज्ञानवलेनासौ समविषमश्रमिकां पश्यन् समश्रमावेवं चलन् गुरुन्यो रोच-
 यामास. तदा गुरुभिश्चितितमथ केवलं प्रहारत एवासौ सम्यक् चलति. इतस्तन्मस्तकान्निःसृतया
 रुधिरधारया गुरुशरीरमादीर्घ्यतं, तदा तेन चिंतितमहो नवदीक्षितस्याप्यस्य कीदृशी क्षमा वर्तते !

अहं मूढश्च वृद्धीमृतोऽपि क्रोधमदाविलमलिनान्तःकरणोऽस्मि, अतो मांप्रति विगस्तु. द्रृढक्रीपं कुर्वतो मम का गतिर्भविष्यति ? इत्यादिदुःखभावनां ज्ञावयतः कृपकश्रेणिमारूढस्य तस्य चंमरुडाचार्यस्यापि केवलज्ञानं समुत्पन्नं. क्रमेण तौ गुरुशिष्यौ बहुजीवान् प्रतिबोध्य मोक्षे गतौ ॥ इति श्रीज्ञावकुलके चंमरुडाचार्यशिष्यकथा ॥

गाथा—जं न हु बंधो ज्ञाणिज । जीवस्स वधेवि समिद्रुत्ताणं ॥ ज्ञावो तन्न पमाणं । न पमाणं कायवावारो ॥ १८ ॥ व्याख्या—समितिगुप्तानां मुनीनां जीवस्य प्राणिनो वधेऽपि यत्कर्मबंधो न ज्ञाणितस्त्व ज्ञाव एव प्रमाणं न च कायव्यापारः प्रमाणमृतः ॥ १८ ॥

गाथा—ज्ञावुच्चिय परमहो । ज्ञावो धम्मस्स साहगो भणिज ॥ सम्मत्तस्सवि बीड्यं । ज्ञावुच्चिय विंति जगगुरुणो ॥ १९ ॥ व्याख्या—परमार्थेन ज्ञाव एव प्रधानो ज्ञेयः, पुनर्धर्मसाधकोऽपि भाव एव कथितः, सम्यक्तवस्य बीजमपि ज्ञाव एव, इति जगद्गुरुवः श्रीवीतरागाः कथयन्ति ॥ १९ ॥ गाथा—किं बहुणा ज्ञाणिणं । तत्तं निमुणेह भो महासत्ता ॥ मुक्कमुहवीड्यभूज । जीवाण सुहावहो भावो ॥ २० ॥ व्याख्या—बहुना कथनेन किं ? ज्ञो महासत्त्वा भव्यजीवास्तत्त्वं परमार्थं

शृणुत ? मोक्षमुखस्य बीजवृत्तो जीवानां स सुखावहः सुखदाता भाव एव ज्ञेयः ॥ ३० ॥ अथ च तुर्धर्माणां फलमाह ॥

गाथा—इष्टदानसीदतवभाव—एतत् जो कुण्ड सत्तिनत्तिपरो ॥ देविं देविं दमहिष्यं । अ-
दृश सो लहद सिद्धिमुहं ॥ ३१ ॥ व्याख्या—यो भव्यप्राणी इहं पूर्वोक्तप्रकारेण दानशीलतपो-
दानारूपं चतुर्धा धर्मं शक्त्या च जप्त्या तत्परः सन् करोति स जीवो देवेंद्रवृन्दैः शक्रसमूहमहितं
पूजितमेवंविधं सिद्धिमुहं मोक्षमुखमचिरात्सोककालमध्ये एव लभते. अस्यां गाथायां 'देवेंद्र'
इति पदेन ग्रन्थकर्तुर्भिर्महात्मभिः श्रीमहर्षेणैवैतन्मोक्षरत्नैकस्मिन्मन्त्रे निजनाम सूचितं ॥ ३१ ॥

गाथा—ज्ञावेण शुवणनाहं । ज्ञावेण हुंति देवलोगान् ॥ ज्ञावेण सिद्धिमुखं । पावति स-
वसंपत्तिं ॥ ३२ ॥ व्याख्या—भावेन जीवः स्वर्गमर्त्यपातालमकत्रिशुवनस्याधिपत्यं प्राप्नोति, च पु-
नर्ज्ञावेन देवलोका अपि प्राणिनां सुखभा जयति, पुनर्भावेनैव प्राणिनः सर्वसंपत्तियुतं जन्ममर-
णादिरहितं सिद्धिमुखं मोक्षमुखं प्राप्नुवतीति. इति श्रीतपागणेशत्रयारकश्रीविजयरत्नसूरीश्वरराज्ये पं-
न्तिश्रीभोजकुशलगणिशिष्यपण्डितश्रीवृद्धिकुशलगणिशिष्येण पण्डितलालकुशलगणिना विरचिता-

यां श्रीदानादिकुञ्जकवृत्तौ ज्ञावनाकुलकं समाप्तं ॥ तत्समाप्तौ च समाप्तेयं श्रीदानादिकुलकवृत्तौ द्वि-
तीयावृत्तिः ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ समाप्तोऽयं ग्रंथो गुरुश्रीमचारिविविजयसुप्रसादात् ॥

लब्ध्वा यदीयचरणबुंजतारसारं । स्वादुल्लधाधरितदिव्यसुधासमूहं ॥

संसारकाननतटे हृदतादिनेव । पीतो मया प्रवरबोधरसप्रवाहः ॥ १ ॥

वंदे मम गुरुं तं च । चारित्र्यविजयाह्वयं ॥ परोपकारिणां धुर्यं । चित्रं चारित्र्यमाश्रितं ॥ २ ॥ शुभम् ।

चारित्र्यपूर्वा विजयाभिधाना । मुनीश्वराः सूरिवरस्य शिष्याः ।

ध्यानंदपूर्वविजयाभिधस्य । जातास्तपागहसुनेतुरेते ॥ ३ ॥

—

अथ ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंडित श्रावक हीराबाला हंसराज स्वपरना श्रेयमाटे
पोताना श्रीजैनज्ञारकरोदय लापवानामां ज्ञापी प्रसिद्ध कर्पो दे ।

॥ इति श्रीदानादिकुलकवृत्तिः समाप्ता ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीविवेकमंजरीटीका ॥

(मूढकर्ता श्रीआसह—टीकाकार श्रीबालचंद्रशूरिः)

जपावी प्रसिद्ध करनार

पंडित श्रावक हीराबाला हंसराज (जामनगरवाज्य)

वीरसंवात—३४३९. विष्णुसंवात—१९६९. सने—१९१३.

किं रु.—५-८-०

जामनगर श्रीजनश्रुतरोदयबापखानामां बापुं.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ श्रीविवेकमंजरीटीका प्रारभ्यते ॥

(मूलकर्ता श्रीआसह—टीकाकार श्रीबालचंद्रस्मरिः)

नृपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीराबाल हंसराज (जामनगरवाळा)

श्रीनाभिनंदनविघ्नोर्वदनं मुदेऽस्तु । श्रीसारदासदनमङ्गवाङ्मयं ॥ स्कंधाचलोपरि कलश्रुत-
दोलयोर्य—तर्पयतयोरुपवनीयति कुंतलादिः ॥ १ ॥ देवाधिदेवतमतीवतानि शान्तिः । श्रेयांसि
वो दिशतु संहतविश्रतांतिः ॥ यत्पादयोर्नखरुचः प्रणतेषु शान्ति—तोयहृदात्वमरुणहवयः प्रयांति
॥ २ ॥ मर्याद्यापि कलितः प्रियनिम्नगोऽसौ । कुप्राहवानतिगभीरपयोऽन्वितोऽपि ॥ हित्वा समुद्र-
मिति कंबुरगाद्यदकं । स श्रीजिनो वृजिनमस्यतु शंखलङ्का ॥ ३ ॥ निर्मेघमेघपथमेचकदेहधामा ।
वामासुतः स भवताङ्गवतां विद्मत्यै ॥ यन्मौलिसिद्धि ऋषिमंडलसप्तसप्तः । सप्तपि सप्तय द्वाहिफ-
णाः स्फुरन्ति ॥ ४ ॥ ते वः शिवश्रियमपश्चिमतीर्थनाथ—पादारविंदनखचंद्रमसो दिशंतु ॥ कामं

कलंकविकलाः सकलांकसिंह । नो प्रोषितोदरमुणा इव ये विज्ञाति ॥ ९ ॥ नम्रासुरात्रदरीकणाः
किरीटकोटि—शाणानिशातपदपद्मनखेडुकांताः ॥ कांतानि वः शिवसुखानि दिशंतु शश्व—दन्येऽ-
पि तीर्थपतयोऽजितनाथमुख्याः ॥ ६ ॥ मोहांधकारधिकार—दीपिका मुक्तिवर्मनि ॥ विवेकमंज-
रीवृत्ति—रियं निर्दिश्यते मया ॥ ७ ॥ इह हि महितगुणमहिमकुमुदहिमकरस्य मकरकेतुबाणवि-
वस्त्रममस्तजनपरिबाणवज्रवज्रपंजरस्य गुर्जरवसुंधरावदनमंडलीनगरमंभनश्रीमहावीरचैत्यप्रतिष्ठाकृतः
सुकृतचरितचमकृतदेवेंद्रस्य श्रीदेवेंद्रगुरुस्वहस्तस्वपदविनिवेशितस्य भुवनभद्रंकरस्य श्रीभद्रेश्वरसूरि-
गुरोः पट्टनभस्त्रालोकंकरणकिरणमालिकेन प्रतिवादिदैत्यदमनशौरिणा श्रीमदन्नयदेवसूरिणा सप्तगदि-
ष्टसकलसिद्धांतसारः संसारवैराग्यरसप्रसरपुष्टचेताः शिष्टसमयसरसिजवनीविकाशनैकरविः श्रीभद्रासा-
डकविः कविसनाश्रंगार इत्यपरनामधेयः श्रेयःप्रवृत्तिसुन्नगं द्रावुकभविकजनचक्रप्रमोदसंपादनैक-
रुचिविवेकमंजरीप्रकरणमन्निष्टदेवतानमस्कारपुरस्सरं प्रतिजानीते, यथा—

मूलम्—सिद्धिपुरसत्त्वाहं । वीरं नमिज्जाण चरमजिणनाहं ॥ सवणसुहाराससरियं । बुढामि
विवेगमंजरियं ॥ १ ॥ व्याख्या—अहं विवेकमंजरीं वदयामिति संबंधः, किं विशिष्टां ? सवणसुहा-

रससरियं श्रवणयोः कर्णयोर्विषयार्तिविषमविषममुबद्धितातुल्यमूर्धोर्विभेदकत्वात् सुधारससरित् अमृ-
तनदी तां, किं कृत्वा नमिज्जण नत्वा, कं ? चरमजिणनाहं चरमश्वासौ जिननाथश्च चरमजिनना-
थश्चतुर्विंशतितमस्तीर्थनाथस्तं, किंविशिष्टं ? सिद्धिपुरमन्त्रवाहं सिद्धिरेव पुरं मुक्तिरेव नगरं तत्र सा-
र्थो द्रव्यसत्त्वसंघातस्तं वाहयति प्रापयतीति सिद्धिपुरसार्धवाहस्तं, भगवतः सार्धवाहत्वे निरूपणमि-
दमतिविशदमगमानुगामि, यदाहुः श्रीनद्रत्नबाहुस्वामिपादाः—पाविति निव्वुद्धपुरं । जिणोवद्धेए
चेव मग्गेए ॥ अम्वीद्देसियत्तं । एवं नेयं जिणिंदाणं ॥ १ ॥ सार्धवाहत्वे चास्य सामर्थ्यं ना-
मैव प्रकाशयति—किं नामानं ? वीरं, ईरं गतौ कंपने चेत्यनेन विपूर्वेण विशेषेण ईरयति कंपय-
ति भावद्राज्जनिति वीरः तं, जगवतः सत्त्वपि वर्धमानेतिप्रभृतिषु नामसु वीरमित्यतः साभिप्राया
निरुक्तिरिति. अत्रान्निधेयं विवेकमंजरीप्रकरणं, संबंधो वाच्यवाचकरूपः, वाच्या लुपदेशाः, वाचको
ग्रंथः, प्रयोजनं च कर्तुरिह महती कीर्तिः, श्रोतुश्च तत्त्वपरिज्ञानं, लज्जयोरपि पदं प्रपराफटं मुक्तिरिति.
अथ प्रतिज्ञातावतारणाय परमार्थसंपत्तावोपयिकमेकं विवेकं व्यतिरेकतः प्रस्तुतवान्—
॥ मूलम् ॥—हुठठकम्मवसगा । भमंति दीमे भवंमि निस्सीमे ॥ जठविवेगपट्ठेवा । जीवा

न मुणंति परमहं ॥ २ ॥ व्याख्या—जीवाः प्राणिनो ब्रमंति ब्राम्यंति पादावर्तवद्वर्धः, कुला-
लचक्रवच्च तिर्यक् अनवस्थिता जवंति, कः ? भवंमि जवे चतुर्गतिरूपे संसारे, किंविद्विहे ? निस्सी-
मे न विद्यते सीमा पर्यंतो यस्यासावसीमा तस्मिन्, अत एव जीमे जयंकरे. ब्रमणे च तत्र तेषां
विशेषणेन पारतंत्र्यमाह—छठकमवसगा दुष्टानि निःश्रूपाणि च तान्यष्टौ कर्माणि ज्ञानावरणदर्श-
नावरणवेदनीयमोहनीयायुष्कनामगोत्रांतरायनामानि, तेषां वशगा ज्ञायत्ताः, न केवलं ब्राम्यंतीति
तेषां शोच्यं, किंतु न मुणंति न जानंतीत्यपि. कं ? परमहं परमः पूज्यः ज्ञाश्चतानंदमयमुक्तिपुरी-
पथरूपोऽर्थः परमार्थः तं, तदज्ञाने च तेषां विशेषणेन कारणमाह—जठविवेगपट्टेवा ब्रह्मो विवेको
रगद्वेषमोहादिदोषेभ्यः पृथग्भावरूपो निरंतरंतरतिमिरभरसंहरणप्रवणः प्रदीपो येषां ते तथा. ब्रंस-
श्चेह विश्लेषः, स च द्विविधोऽसंपत्तौ प्रथमः, द्वितीयश्च कषायविषयविनिर्मितविध्वस्ततया विश्वस्त-
त्वलक्ष्ण इति. अधुना विवेकस्यैवान्वयेन माहात्म्यमुन्मील्यंस्तस्यैव हेतुमाह—

॥ मूलम ॥—द्रह जीवाण विवेगो । परमं चक्षु अकारणो बंधू ॥ जद्र कहमवि पाविज्जाद्र ।
असरिसकभमखजंवसमा ॥ ३ ॥ व्याख्या—द्रहास्मिन् जगति जीवानां विवेकः परमं चक्षुः प्रकटं

लोचनं, यदुक्तं—एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेकः । प्रोक्तं च पांडित्यमपि द्वितीयं ॥ एतद्वद्वयं भुवि न यस्य स चास्ति ह्यंध-स्तस्याप्यमार्गचलने वत कोऽपराधः ॥१॥ तथा अकारणो बंधुः कारणानिरपेक्षः स्वजनः, बंधुर्हि कारणमंतरेण न कोऽपि सौजन्यमंगीकरोति, यदुक्तमस्माद्भिः सूक्तपंक्तौ—पद्माश्रय इति पद्मं । धिनोति कुमुदं न यदब्जबंधुरपि ॥ अब्जत्वे तुल्येऽपि । हितबुद्धिः कारणात्मैव ॥ १ ॥ एवंविधो विवेकः जड कहमवि पाविज्जड यदि कथमपि प्राप्यते तदानीं अस्मिन्सकम्पकल्वसमा असदृशोऽनन्यसामान्यः, कर्मणां मिथ्यात्वमोहनीयादीनामुदीर्णानां क्षयः, अमुदीर्णानां चोपशमः, क्षयेण युक्त लपशमः क्षयोपशमः, तस्मात्, विवेको हि श्रुतज्ञानज्ञावनासमुद्भूतः, तच्च श्रुतज्ञानं क्षयोपशमिकज्ञावनासंभवं, यदाहुः—ज्ञावे खल्वसमिष्ट । ह्यबालसंगं हि द्र सुयनाणं ॥ केवलियनाणलंभो । नब्रह्मवत् कसायाणं ॥ १ ॥ इति । इह निसर्गमधुरमपि वस्तु कियतापि विभूषणेन विना न चमत्करोतीत्यतस्तस्य विभूषणमाह—

॥ मूलम् ॥—तस्म विद्मसणमेगं । मण्डुकी मंजरीव रुक्मस ॥ तीद्र समिधो एसो । सुह-
फलरिद्धिं पयजेद्र ॥ ४ ॥ व्याख्या—तस्य विवेकस्य एकमसाधारणं विद्मसणमलंकरणं, का ? म-

एषुष्ठी मनसः शुद्धिर्मनःशुद्धिः कृष्णनीलकापोतलेश्यात्रितयकलंकपंकरहितात्मसमुद्भमतिशयतश्चे-
तसो नैर्मल्यमिति भावः, केव ? मंजरीव पुष्पगुड द्रव, कस्य ? रुक्मस वृक्षस्य, न केवलमियं म-
नःशुद्धिर्विवेकस्य वृक्षस्येव मंजरी विभूषणमात्रं, किंतु तीद्र समिद्धो एसो तथा मनःशुद्ध्या एष
विवेकः समृद्धः सन् सुहृफलरिद्धिं सुखानि राज्यस्वर्गापवर्गसंभवानि, तान्येव फलानि तेषामुद्धिः
संपत् सुखफलार्थिस्तां पयजेद् प्रयजति. वृक्षस्तु मंजरी समृद्धः सुफलार्थिं परिपाकपेशलफलरूपातिं
प्रयजतीति गतं. अथ सर्वोपदेशसंग्रहकारिकामाह—

॥ मूलम् ॥—तभ्वा खलु आयहियं । चिंततेणं विवेगिणा एसा ॥ कायवा मणसोहि । न
होद्र जह उद्धहा बोही ॥ ५ ॥ व्याख्या—तस्मात्पूर्वोपदिष्टाव हेतोः खलु निश्चितं आयहियं आ-
त्महितं स्वपथं, यद्वा आयो ज्ञानादीनां ज्ञानसत्त्वै हितं आयहितं चिंततेणं चिंतयता विमृशता
विवेकिना विवेको रागद्वेषादिदोषेभ्यः पृथग्भावरूपो गुणो विद्यते यस्य स विवेकी तेन, एसा ए-
षा कायवा मणसोही मनःशुद्धिः कार्या, तपःश्रुतयमप्रायैः किमन्यैः कायदंनैरिति ज्ञावः, यथा
किं ? न होद्र जह उद्धहा बोही यथा बोधिर्जिनधर्मावासिर्न दुर्लभा जवतीति. अथ मनःशुद्धिः

॥ मूलम् ॥—चतुसरणे पन्निवत्ति, सभं अणुमोक्षणा गुणए तहा ॥ डुक्कमगरिहा तह
 भाव-णाय मणसुद्धिबीयाइं ॥६॥ व्याख्या—चतुर्णामर्हत्तिस्सिद्धसाधुकेवलप्रज्ञसधर्माणं शरणं चतु-
 शरणं, तस्य प्रतिपत्तिः स्वीकारः, प्राकृतत्वात् सप्तमी षष्ठ्यर्थे, सभं अणुमोक्षणा गुणए तहा, त-
 था सम्यक् मनोवाक्कायकर्मद्विरिति ज्ञावः, अनुमोदना अनुसरणं, केषां ? गुणानां सत्यशौचतप-
 सत्यागाकिंचन्यब्रह्मचर्यादीनां, तथा डुक्कमगरिहा दुःकृतानां पापानां गर्हा निंदा सा, तथा ज्ञावणा य,
 ज्ञावना द्वादशधा सा, चः समुच्चये, एतानि चत्वार्यपि मणसुद्धिबीयाइं मनःशुद्धिर्बोजानि कारणा-
 नीति ज्ञावः इति. चत्वार्येतानि प्रकरणेऽत्र द्वाराणि, तत्रादौ चतुःशरणप्रतिपत्तिद्वारं गाथाचतुष्केणाह—
 ॥ मूलम् ॥—निठविषयच्छकम्मा । देसियद्धक्कमुक्कपुरमग्गा ॥ तेहुक्कपरमबंधू । अरहंता
 मंगलं पढं ॥ ७ ॥ सिद्धा य मंगलं सेवे । साहू मंगलमुत्तमं ॥ धम्मो केवल्लिपन्नत्तो । सबजीवा-
 ण मंगलं ॥ ८ ॥ अरहंता लोगुत्तमा । सिद्धा लोगुत्तमा तहा ॥ साहू लोगुत्तमा एसो । धम्मो
 लोगाणमुत्तमो ॥ ९ ॥ अरहंता मे सरणं । सरणं सिद्धा य साहुणो सरणं ॥ धम्मो करुणारम्मो

। सरणं जिणनाहनिदिठो ॥ १० ॥ व्याख्या—सुगमाः, अथेह भरतश्रुवो वर्तमानातीतानागतंश्च
जिनात् गाथाचतुष्टयेन शरणत्वेन प्रतिपद्यते यथा—सिरिरिस्महअजियसंजव-अजिनंदणसुमद्वप-
जमप्यहनाहा ॥ जिणवरसुपासचंद-पहसुविहिसीयलसिज्जंसा ॥ ११ ॥ वासुपुज्जविमलसामिअ-
अणंतपहुअमसंतिकुंथुजिणा ॥ अरमद्विसुवयनमी-नेमिपासो अ वरुमाणो य ॥ १३ ॥ इय च-
जवीसं तिहुयल-नमंसिया वट्टमाणतिजयर ॥ केवलनाणदिणोसा । हरंतु महमोहतिमिरोहं ॥ १३ ॥
केवलनाणिपसुहा । अर्द्धयतिहंकरा य चजवीसं ॥ तह पलमनाहपसुहा । मम सरणमणागता अ-
रिहा ॥ १४ ॥ व्याख्या—इमे अपि सुगमे. अथ तीर्थानि शाश्वतान्यशाश्वतान्यपि गाथाद्वयेन वं-
दते—सिरिअसभवरुमाण य । चंदाणएवारिसेणनामाणो ॥ सासयजिणालयेसु । वंदेहं सासए
जिणंदे ॥ १४ ॥ अथ गाथायुगेन विहरमाणानर्हतः स्तौति—पुवविदेहे सीमंधर-सामी मम सि-
वं दिसज्ज ॥ १६ ॥ मुक्कपहं पयन्तो । बाहुजिणंदो तहा सुबाहु य ॥ अज्जेवि अरहंता । हरंतु उ-
रिआइं विहरंता ॥ १७ ॥ इमे अपि सुगमे. अथ तीर्थानि शाश्वतान्यशाश्वतान्यपि गाथाद्वयेन वं-
दते—नंदीसरअठावण । सत्तुंजयज्जयंतस्स य ॥ पमुहाइं अहं वंदे । तिआइं परमजत्तोए ॥

॥ १८ ॥ सासयजिणालयादं । असासयादं पि जादं सवादं ॥ जह्ममहतिरियलोए । तेसिं पणमा-
मि ज्ञावेणं ॥ १९ ॥ स्पष्टे. अथ गायुगलेन साधूनुपश्लोकयति—अह्मादजा दीवा । पनरस ते-
सु कम्ममूमीडं ॥ जे केवि तव साहू । पंचमहवयधरा धीरा ॥ २० ॥ अठारससीलिंग-सहससधुराध-
रणलरुमाहणा ॥ कंदपदपदलणा । तेसिं चलाणा सुहं दिंतु ॥ २१ ॥ व्याख्या—अह्मादजा दी-
वा द्विवचनस्य बहुवचनमिति प्राकृतलक्षणात्, अर्धं तृतीयः पुष्करवरनामा द्विपो ययोस्तावर्धतृती-
यो द्वीपौ धातकीखंडजंबूनामानौ, पन्नरस तेषु कम्ममूमीडं कर्मणां शुभानामशुभानामपि मूमायो
जन्मस्थानानि कर्ममूमायः, तत्र जनितानि. किमुच्यते—अन्नलोपार्जितान्यपि कर्माणि तासूतपव
जीवैर्भोगभूमिगतैरुपभुज्यंत इति. क संति ताः ? तास्तु तयोर्धर्धतृतीययोर्द्विपयोः, कति ? पन्नारस
पंचपंचन्नरत्तरवतमहाविदेहसंज्ञिताश्च ताः. पंचमहवयधरा पंचमहाव्रतधरा; अत एव धीराः धिया
बुध्या राजंत इति धीराः, पुनश्च किंरूपाः ? अठारससीलिंगसहससधुराधरणलरुमाहणा शीलानि स-
च्चरितानि तेषामंगान्यवयवाः शीलंगानि, तेषां सहस्राः शीलंगसहस्राः, अष्टादश ते च शीलंग-
सहस्राश्च अष्टादशशीलंगसहस्राः, तथा च वाचकः—धर्माद्भूमादीन्द्रिय—संज्ञान्यः करणतश्च यो-

गात्र ॥ शीर्लांगसहस्राणा—मष्टादशकस्य निष्पत्तिः ॥ १ ॥ इति. तेषां धूर्तारोऽष्टादशशीर्लांगस-
हस्रधुरा, तस्या धारणं यावज्जीवमुदहनं, यदाहुः—बुभ्रंति नाम तारा । तच्चिय बुभ्रंति वीसमंतेहि
॥ सीलन्नरो वोढवो । जावज्जीवं अवीसामो ॥ १ ॥ तेन लब्धं माहात्म्यं महिमा यैस्ते तथा, अत
एव कंदर्पदण्डाणां कंदर्पस्य सुरासुरविजयिनो मन्मथस्य दर्पे गर्वे दलयन्ति चूर्णयन्तीति कंदर्पदर्प-
दलनाः, तेसिं चलणा तेषामेवंविधानां गुणरत्नसिंधूनां साधूनां चलनाः पादाः सुहं दिंतु सुखं स-
माधानं ददतु इति. अथासन्नोपकारिणः श्रीवर्धमानविजोः प्रथमगणधरमुपश्लोक्यन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सिद्धंतसुत्तहारो । पयस्त्रियवरचरणववहारो ॥ भवियाण भवभयहरो । सि.रंगो-
यमगणहरो जयद् ॥ २२ ॥ व्याख्या—श्रिया ज्ञानज्ञहस्या लुपलङ्कितो गौतमो गौतमगोत्रसंनव-
श्चासाविद्रव्यतिनामा श्रीगौतमगणधरः जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते. किंविशिष्टः ? सिद्धंतसूत्तहारो सि-
द्धांतं द्वादशांगं गणिपटकं तस्य सूत्रं त्रिपदि तां धारयति विस्तारयतीति सिद्धांतसूत्रधारः, यडुक-
मस्मान्निर्गणधरावद्यां—श्रीमाननेकपद्यैकपतिर्नवीनः । पायादपायगहनाज्जागदिद्रभ्युतिः ॥ विस्तार्य
मंजुलपदस्त्रिपदीमदीन—जातिर्न जातु बत यः शिथिलीचकार ॥ १ ॥ पुनः किंविशिष्टः ? पयदि-

यवरचरणकरणवहारो प्रकटितः प्रकाशितो वरः शुक्रश्चरणकरणयोर्व्यवहारः क्रिया येन स तथा-
चरणकरणं च प्रत्येकं सप्ततिधा यथा—वय ९ समणधम्म १० संजम ११ । वेयावच्चं १० वंनगुत्ती-
नु ९ ॥ नाणाद्वतियं ३ तव १२ कोह—निग्गह ४ द्रह चरणभेयं ॥ १ ॥ तत्र व्रतानि अहिंसा-
नृतास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहनामानि पंच. श्रमणधर्मस्तु द्वांत्यार्जवमुक्तितपःसंयमसत्यशौचाकिंचन्यब्रह्म-
चर्यादिजेदैर्दशधा. अग्रं च, वसहि कहं निसिज्जि—दियकुद्दन्तरपुम्भकिलियपणीए ॥ अश्रमाया-
हारविद्मसणार्द्ध । नववंनचेरगुत्तीनु ॥१॥ ज्ञानादित्रिकं तु विदितं. तपस्तु बाह्याभ्यंतरषट्षट्ठेदैर्द-
दशधा यथा—अणसणमूणोरिया । वित्तिसंखेवणं रसच्चाणं ॥ कायकिट्ठेसो संत्थी—एया य बभ्भो
तवो होइ ॥ १ ॥ पायहितं विण्णुं । वेयावच्चं तहव सञ्जाणुं ॥ जाणं जस्सग्गोवि य । अग्निंत-
रनु तवो होइ ॥ २ ॥ अपि च क्रोधोदीनां चतुर्णां कषयाणां निग्रहः क्रोधनिग्रहोऽत्र शाकपा-
थिवादिदर्शनान्मध्यमपदलोपी समास इति. संपिंडितं चरणं सप्ततिधा—पिंनविसोही ४ सर्मिर्द्ध ५
। भावण १२ पडिमा य १२ इंदियनिरोहो ५ ॥ पन्निवोहणगुत्तीनु ३ । अग्निग्गहा ४ चेव करणं
तु ॥ १ ॥ तत्र पिंडादीनां चतुर्णां पिंनवस्त्रशय्यापात्राणां विशिष्टा शुद्धिः पिंडविशुद्धिः, यदाहुः—

पिंडं वलं च सेज्जं च । चल्लं पायमेव य ॥ अकपियं न गिह्जिजा । पन्निगाहिज्ज कपियं ॥१॥
 अपिच—द्व्यान्नाषेणानानिक्षेपोत्सर्गसंज्ञिताः पंच समितयः, भावनाश्चानित्यतादयो द्वादश ज्ञे-
 याः. प्रतिमाश्च त्रिक्षणां द्वादश, तत्र स्वनामसदृशार्था प्रथमा एकमासिकी, द्वितीया द्विमासिकी,
 तृतीया त्रिमासिकी, चतुर्थी चातुर्मासिकी, पंचमी पंचमासिकी, षष्ठी षाण्मासिकी, सप्तमी सप्तमा-
 सिकी, अष्टमी नवमी दशमी च सप्ताहोरात्रिकी, एकादशी तु अहोरात्रिकी, द्वादशी चैकरात्रिकी.
 यद्वाहुः—मासार्द्धं सत्तं ता । पढ्मा हुतर्ह्य सत्तराह्ंदी ॥ अहरार्द्धं द्व्यारार्द्धं । त्रिक्कूपडिमाणं बार-
 सणं ॥ १ ॥ द्वंद्वियनिरोधस्तु पंचविधः स्पष्टः, प्रतिदेखनाश्च पंचविंशतिः, वस्त्रस्य वपुषः पात्रस्य च,
 तद्यथा—द्वादिठी लणुरिमा । नव अखोन्नपखोड वल्ल पणवीसा ॥ भुयसिरमुह्हियए तिय । तिय
 चल्ल पुठि लण्यपणवीसा ॥ १ ॥ बारस बाहिं ताणा । बारस ताणाय हुंति मज्झंमि ॥ पत्तपडिदेह-
 णए । पणवीसयमो करणंसो ॥ २ ॥ तिस्रो गुसयस्तु विश्रुताः. अपि चात्तिगहा द्रव्यक्षेत्रकाल-
 भावज्ञेद्वैश्रुत्वार द्रव्येकत्र संमीलने करणमपि सप्तविधा. पुनः किंविशिष्टो भगवान् गौतमः ? जवभ-
 यहरो जवात्संसारारुह्यं जवजयं तत् हरत्यपनयतीति भवभयहरः, केषां ? भविष्याणं जविकानां. अथ

बाहुद्वयेन सर्वानपि गणभुतः स्तौति—

॥ मूलम् ॥—सिरिपुंन्नीयगोयम—प्रमुहा गणहारिणो महासुखिणो ॥ तिहुयणपणमियच-
रण ॥ सरणं मम मोहनिवहण ॥ ३३ ॥ व्याख्या—स्पष्ट, अथेह नरते द्वादश चक्रिणोऽनवन्,
तेषु च त्रयः द्वांतिकुंशुञ्जरनाथास्तीर्थनाथा अपि बभूवुः, ते तु जिनाधिनाथवीथीषु शरणीकृतपूर्वाः,
द्वौ च सुद्धमब्रह्मदत्तनामानौ दुर्गातिगतत्वादयोभ्यौ, शेषांश्चक्रिराजर्षिन् शरणीकुर्वन्नाह—

॥ मूलम् ॥—भरहो सणकुमारो । सगरो मयवं जलं य हरिसेणो ॥ तह सुपल्लमो य सत्त-
वि । चक्रवर्द्धमुणिवर्द्ध सरणं ॥ ३४ ॥ द्रयमपि सुगमैव. अथ बलनद्रमुनीन् शरणीकुर्वन्नाह—

॥ मूलम् ॥—तिवतवखगखंनिय—नवपायववियनपयनियपहवा ॥ सरणं नव बलदेवा ।
वरगुणरयणायरा मञ्ज ॥ ३५ ॥ व्याख्या—नव च ते बलदेवा नवबलदेवा अचलविजयभद्रसुप्र-
नसुदर्शनत्थानंदपद्मरामनामानो बलदेवरारजर्षयो मञ्ज मम शरणं भवंत्विति शेषः. किंविशिष्टाः ? व-
रगुणरयणायरा वराणि निर्दूषणानि च तानि तपोदमजपयमसंयमस्वाध्यायध्यानरूपगुणा एव र-
त्नानि तेषामाकराः प्रजवद्भूमयः, पुनः किंविशिष्टाः ? तिवतवत्ति तीव्रं तीव्रं च तत्तपश्च तीव्रतपस्त-

देव खरुखरवारिस्तेन खंभितश्चासौ भवपादपः संसारतरुश्च तथा तेन विकटं विपुलं प्रकटितः प्रका-
शितः प्रभावो महिमा यैः ॥ इत्याचार्यश्रीबालचंद्रविरचितायां विवेकमंजरीवृत्तौ चतुःशरणप्रतिपत्ति-
द्वारविवरणं नाम प्रथमः परिमलः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥ शेषाह्निमूलकलितः सुरशैलशास्त्री । तारा-
प्रसूनकलितोरुदिगंतशास्त्रः ॥ सूर्यैर्धर्मफलफलः स्फुटमेष याव-सावज्जयं कलयतादिह जैत्रसिंहः ॥१॥
अथ गुणानुमोदनाद्वारमाह—

॥ मूलम् ॥—नरहार्दण मुणीणं । गुणगोरववस्त्रणेण पावमलं ॥ पस्कालेभि य सर्वं । पवि-
तविहोदयेण च ॥ ३६ ॥ व्याख्या—न केवलमर्हदादीन् चतुःशरणं प्रपद्ये, किंतु पस्कालेभि य सर्वं । पवि-
प्रज्ञालयाभ्यपनयामि च, किं तव ? पापं अलमतिशयेन, नैहिकत्रयमेवेत्याह—सर्वं सर्वपूर्वभवसं-
ततिवितमपीति ज्ञावः, केन ? गुणगोरववस्त्रणेण गुणानां गौरवं महिमा गुणगौरवं, तस्य वर्णनमु-
त्कीर्तनं तेन, केषां मुणीणं मुनीनां, किंविशिष्टानां ? भरहार्दण नरतः श्रियुगादिजिनसूनुरादौ ये-
षां ते तथा तेषां, केन ? पविताविहोदयेण च पवित्रं पंकपटलपिञ्जलतारहितं च तत् तीर्थं नद्यादे-
रवतारस्थानं च पवित्रतीर्थं, तस्य लुदकं जलं तेन, कोऽत्र ज्ञावः ? यथा पवित्रतीर्थोदकेन पापम-

लो निंद्यमलः सर्वोऽपि वस्त्रदेहादेः प्रज्ञाद्यते केनचित् तथाहं भरतादिमुनिगणगौरववर्णनेन पा-
पमधर्म्यं कर्म अलमतिशयेनापनयामीति. अथुना नरतनुणात् गाथायुगेनाह—

॥ मूलम् ॥—विहितं वेयावकं । विहिता साहूण सुष्ठुसोलाण ॥ सिरिसिहसुब्भं भरहो ।
जालं नरहाहिवो तेणं ॥ ३७ ॥ व्याख्या—श्रीऋषन्नसुतो भरतो नरताधिपः षट्स्रुंढनरतक्षेवब्रह्मं-
ढलाखंडलस्तेन जातः संवत्सः, यत्तदोर्नित्यसंबंधत्वात् येन साधूनां यतीनां शुष्ठुशीलानां अजिह्वब्र-
ह्मचारिणां वेयावृत्त्यं भक्तपानीयादिसंपादनरूपं विहितं निर्मितं, केन ? विहिता विधिना पिंडेपणा-
ध्ययनप्रणीताचारेण, यदुक्तं—दाणेणं हुंति उत्तमा भोगा इति.

॥ मूलम् ॥—सो पढमचक्कवट्टी । भरहो नविद्याण कुणत्त कल्लाणं ॥ आयरिसधरे केवल-
लढीए जो सयं वरिज्जं ॥ ३८ ॥ व्याख्या—सोऽनन्यसामान्यगुणगमिणो जगदिद्विषयातः प्रथमच-
क्रवर्ती नरतो भविकानां कट्याणं शिवं करोतु, यः स्वयमात्मना रुच्येति ज्ञावः, वरिज्जं वृत्तेर्गोष्ठितः,
कया ? केवललढीए केवलज्ञानलक्ष्म्या, किमुपशमस्थाने क्रापीत्याह—आयरिसधरे आदर्शगृहे,
तच्च मोहस्यैकं निकेतनं, यतोऽत्र विनश्वराद्युचिहृतमविभजस्वरूपेऽपि वपुषि वैपरोत्येनाजिमानोऽ-

कमुन्नते, ज्जुं द्यत एव स्वयं वृत्तोऽसौ, न तु तेन मा वृता, एतावता किमुक्तं? पूर्वस्मिन् नवे शु-
 रुशीलसाधुवैयावृत्यं यथाविधि वितन्वतानेन तत्पुण्यमगण्यमुपार्जितं येन त्रिलोकीतलकैरन्निगम्य-
 यापि केवललङ्घ्या स स्वयमन्निस्सृत द्यति. अथात्मजाणविभूषणाय बाहुबलिगुणवलयं कलयन्नाह-

॥ मूलम् ॥—बालाए तवस्सीए य । धविरगिलाणाए जेए साहूणं ॥ वीसामण्यं काहि ।
 बाहुबली तेए बाहुबली ॥ ३९ ॥ व्याख्या—बाहुबलिर्भरते श्वरलघुभ्राता बाहुबली बाह्वोर्बलमतीवश्रे-
 ष्ठं यस्येति स बाहुबली तेन हेतुना येन वीसामण्यं काही विश्रामणामकर्षितं पूर्वजन्मनीति शो-
 षः, केषां? साहूणं साधूनां, किंविशिष्टानां? बालाए बालानां शैङ्गकाणां, न केवलमेषां तत्रस्सीए
 य, तपो विद्यते येषां ते तपस्विनस्तेषां च, न केवलममीषां धविरगिलाणाए स्थविरा वयोवृद्धाः,
 गलानाः स्वाध्यायाध्ययनानुष्ठानस्विन्ना रोगपीडिता वा ते तथा तेषामिति. अथ नवव्रमणोपजात-
 स्वेदविहेदनिबन्धनं गजसुकुमालगुणज्ञायाशालमन्निश्रयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—जस्स जलणेए सीसं । ज्ञाणेए य जत्तमेए नीसेसं ॥ पङ्कलिद्व्यं समकालं
 । गयसुकुमालं च तं नमिमो ॥ ३१ ॥ व्याख्या—संक्षेपार्थोऽस्या व्यक्त एव, व्यासार्थस्तु कथान-

कादवसेयस्तच्चैतत्—पुरी द्वारवतीत्यस्ति । पश्चिमांभोधिरोधसि ॥ हेमहर्ष्या हरिहयो । हरिहेतोर्व्य-
 धत्त यां ॥ १ ॥ द्दशारो दशमस्तत्र । वसूदेवो वसूपमः ॥ आसीत् कृत्वशिरोरत्नं । पिता पितांबरस्य
 यः ॥ २ ॥ देवकी सेवकीभूत—ऋर्भुवःस्वर्वधूजना ॥ तत्प्रियाजनि यत्कुट्ठा—बुवास गरुन्ध्वजः
 ॥ ३ ॥ सान्यदा यदुरत्नस्य । नेमिनाथजिनेशितुः ॥ नत्वा पादौ समायांती । याप्ययानमधिष्ठिता
 ॥ ४ ॥ निजसौधतले कंचित् । पुत्रं पुत्रवतीं निजं ॥ चुंबंतीं लपयंतीं चो—ज्ञापयंतीमलोकित ॥
 ॥ ५ ॥ युग्मं ॥ ततोऽसौ चिंतयामास । बाष्पाविलविद्योचना ॥ धन्येयं या स्वयं स्वीय—मेवं
 लालयते सुतं ॥ ६ ॥ धिक्पुनः पुण्यविकलां । किल मां कोकिलाभिव ॥ यदपत्यान्यपाढ्यंत । य-
 दन्यैश्चिरजीविभिः ॥ ७ ॥ युग्मं ॥ मत्वा मातुरन्निपायं । श्रीकृष्णो नैगमेषिणं ॥ देवमाराधयामा-
 स । तुष्टः सोऽप्येवमब्रवीत् ॥ ८ ॥ ज्ञावी तवात्तुजः किंतु । यौवने प्रव्रजिष्यति ॥ तस्मिन् गते त-
 तः कृष्णः । प्रातर्मातुर्न्यवेदयत् ॥ ९ ॥ तदा च देवकीकुट्ठा । देवः कोऽपि दिवश्श्रुतः ॥ अथवती-
 णो गजस्वप्न—सूचिताद्भुतवैनवः ॥ १० ॥ बभूव समये विश्व—रूपरूपस्ततः सुतः ॥ नाम्ना ग-
 जसुकुमालो । देवक्या लालितः स्वयं ॥ ११ ॥ जपयेमे क्वापसुता—मेष नाम्ना प्रभावतीं ॥ सो-

मात्रिधां द्वितीयां च । सोमशर्मद्विजांजां ॥ १२ ॥ ज्यौवनः समं ताभ्यां । प्रियाभ्यामन्यदा ग-
 जः ॥ श्रीनेमिव्याख्या जात—वैराग्यो व्रतमग्रहीत् ॥ १३ ॥ पृष्ट्वा प्रष्टुं स्वशाने स । मतिमात्र
 प्रतिमां व्यधात् ॥ दृष्टः श्वशुरकेणात्र । ब्रह्मणा सोमशर्मणा ॥ १४ ॥ सैष प्रव्रज्य मत्पुत्रीं । व्यकं-
 वयद्विति क्रुधा ॥ तन्मूर्ध्नि विदधे पात्नीं । मुदाऽमृच्छमना द्विजः ॥ १५ ॥ चित्तांगारचित्तां चक्रे ।
 तामसौ तामसौजसा ॥ गजस्तया ज्वलंत्यासी—दौषध्येव नगो निशि ॥ १६ ॥ उत्तमांगे ज्वल-
 त्युच्चै—र्गजो गजनिमीलिकां ॥ चक्रे शरीरं मन्वानः । सर्वथा पृथगात्मनः ॥ १७ ॥ वहिर्यथा य-
 था तस्या—ज्वलन्मूर्ध्नि तथा तथा ॥ पातालप्रव्रवचेतः । शमासुतमर्जिजनत् ॥ १८ ॥ अग्रज्य का-
 रणं कार्य—मन्यत्रास्य तदात्रवत् ॥ जज्वालस्य शिरस्यग्निः । कर्मादह्यत चेतसि ॥ १९ ॥ अन्य-
 च्च कारणं पश्चात् । कार्यं चित्रमभूत्पुनः ॥ तमो विलीनमग्रेऽस्य । पश्चाद् ज्ञानेन्दुरग्र्यौ ॥ २० ॥
 जटुहृद्ज्ञानश्रीप्रणयसन्निर्वासितरजो । गजात्मा शैलेशीविधिमयवधूप्रोषितवपुः ॥ कपाटे दीपप्रभौ
 त्रयद्विति विजिज्ञे किल तदा । मुदा ब्रह्मद्वारादविशदपुनर्जन्मत्रवनं ॥ २१ ॥ इति श्रीगजमुकुमा-
 लकथा ॥ अथ दौर्गल्यदलनदृढसारदण्डकुमारगुणरत्नभारमुदाहरन्नाह—

॥ मूलम् ॥—घोरंतरायकम्पाणु—सएणं सोवि दंडणकुमारो ॥ उभमूदद उज्जुत्तो । सवाद्रं
 चैव कम्पाद्रं ॥ ३२ ॥ व्याख्या—अपीति संभावनायां, यस्य यद्ववंशनबोरत्नं नवमोर्ध्वचक्री पि-
 ता. द्वाविंशतितमश्च जिनेश्वरो गुरुः, अतः प्रसिद्धो दंडणकुमारः उज्जुत्तो बहुत्कीर्णकृताभियोग-
 भंगीकः, सवाद्रं चैव सर्वाण्येव कर्माणि ज्ञानावरणादीनि उभमूदद उन्मूलयति समूलकापंकषति,
 गुंफनकाटो कविमनसि वर्तमानत्वादस्येति वर्तमानत्वं. केन हेतुना ? घोरंतरायकम्पाणुसएण घोरे
 ज्ञयंकरे अंतरायकर्मणि घोऽनुशयो दृढमत्सरः स तथा तेन. यदुक्तमस्मान्निः—एकापराधे यजोत्रं
 । निर्मूलं कुरुते जयी ॥ निहंति यत्तमोजातं । तमसार्कः खलीकृतः ॥ १ ॥ इति संक्षेपार्थो, व्या-
 सार्धस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—द्वारिकेत्यस्ति नगरी । गरीयःश्रीनिकेतनं ॥ स्फारहाशयितां-
 भोधिं । निकषा नाद्रिवद्भुवः ॥ १ ॥ तत्रार्धचक्री नवमः । कृष्णनामान्नवन्तुषः ॥ यत्प्रतापप्रदीप-
 स्य । कज्जालं मंडलं दिवः ॥ २ ॥ द्वाविंशच्च सहस्राणि । तस्यासन् शासितुः प्रियाः ॥ तास्वब्रह्म-
 दणानाम—राश्येकानेकसङ्गुणा ॥ ३ ॥ तत्कुक्षिशुक्तिकारत्वं । तस्य त्रासविवर्जितः ॥ पुत्रो बभूव
 दंडण—कुमार इति विश्रुतः ॥ ४ ॥ उद्यौवनः क्रमेणायं । करिणीन्निरिव द्विपः ॥ कन्यान्निरवनी-

शानां । हरिणा परिणयितः ॥ ९ ॥ श्रीनेमिरेकदा विश्वं । बोधयन् रैवताचक्षे ॥ समेत्य समवा-
 सार्पि-दृषीदपरिवारितः ॥ ६ ॥ श्रुत्वेति द्वारिकानाथः । सनाथः संमदश्रिया ॥ सांतःपुरपरिवारो ।
 विष्टुं वंदितुमाययौ ॥ ७ ॥ यथाविधि नमस्कृत्य । निविष्टेषु नृपादिषु ॥ स्वामी मुक्तिपुरीमार्गो—
 दर्शनीं देशनां व्यधात् ॥ ८ ॥ देशनांते गतः पुर्या-मापृच्छ्य पितरावथ ॥ कुमारो दंडणः स्वा-
 मि-सविधे व्रतमग्रहीत् ॥ ९ ॥ तथ्यमानस्तपस्तीव्रं । सहमानः परीषहान् ॥ स्पृष्टं सोऽध्यैष्ट सिद्धांतं
 । स्थविरेभ्यः स्थिराशयः ॥ १० ॥ अन्त्यदा कर्म तस्योच्चै—रांतरायकमुद्ययौ ॥ हंतायं लाभहंता-
 नृ-द्येन स्वस्य परस्य च ॥ ११ ॥ साधवोऽथ जगन्नाथ-मपृञ्चन् किं न दंडणः ॥ कुत्रापि लभते
 किंचि-न्नगर्गामृद्धिभाज्यपि ॥ १२ ॥ अथावद्विभुर्ग्रामे । धान्यपूरभिधे पुरा ॥ विप्रो मगधदेशे-
 ऽभू-दयं नाम्ना परासरः ॥ १३ ॥ ग्रामे राजनियुक्तोऽसौ । ग्राम्यैः क्षेत्राणि वापयन् ॥ सीतामाकर्ष-
 यद्भक्ते—ऽव्युपेतेऽपि पृथक्पृथक् ॥ १४ ॥ बुभुक्षितानपि नित्यं । तथा तृणानुरानपि ॥ वृषान्
 दासांश्च स क्रूरो । न मुमोच कथंचन ॥ १५ ॥ द्रव्यंतरायमर्जित्वा । कर्म ब्रांत्वा चिरं जवे ॥ दं-
 दणो विष्णुपुत्रोऽद्भूत् । पूर्वकर्मोदितं च तत् ॥ १६ ॥ समाकर्ण्येति संविप्रः । कृष्णस्मृतुः पुरः प्रजोः

॥ द्याभ्यग्रहीदिदं यन्नो । भोद्वयेऽहं परलब्धिनिः ॥ १७ ॥ परलब्धं न तद् भुंक्ते । लभते न स्वयं
 क्वचित् ॥ कालक्षेपमसाविहं । चर्के डःकरकारकः ॥ १८ ॥ बासुदेवोऽन्यदापुन—त्रैमिनाथं सन्ना-
 स्थितं ॥ मुनीनामंतरे ह्येषां । को नु डःकरकारकः ॥ १९ ॥ स्वाभ्याह डःकरकराः । सर्वेऽमी दंड-
 णस्त्विति ॥ इयंतं योऽत्यगात्कालं । सोढा लाभपरीषहं ॥ २० ॥ नत्वाथ स्वामिनं कृष्णः । पुरीं द्वा-
 रवतीं विश्रुत् ॥ मुनिं दंडणमालोक्या—नमहुत्तीर्य कुंजरात् ॥ २१ ॥ विष्णुनापि ववंदेऽसा—वि-
 ति केनापि मोदकैः ॥ दंडणो गृहमायातः । श्रेष्ठिना प्रत्यलाभ्यत ॥ २२ ॥ दंडणोऽन्येत्य सर्वद्वं ।
 नत्वा चैवं व्यजिज्ञपत् ॥ किं मेतरायकं कर्म । द्वीणं ज्ञीक्षां यदाप्नुवं ॥ २३ ॥ जिनो जगाद् नो
 कर्म । द्वीणं लब्धिश्च नैव ते ॥ वंदमानं हरिं दृष्ट्वा । यत्त्वां स प्रत्यलाभ्यत ॥ २४ ॥ रागादिरहि-
 तः सोऽथ । परलब्धिरसामिति ॥ परिष्ठापयितुं भिक्षां । प्रारेजे स्थंडिलावनौ ॥ २५ ॥ मोदकानिष्ट-
 कादाह—चूर्णेन सह चूर्णयन् ॥ सशब्दमयमात्मारि—गात्रन्नंगमिवातनोत् ॥ २६ ॥ करभ्यां मो-
 दकानेष । कणशः कणशो बहिः ॥ कर्माणि चूर्णयामास । शुक्लध्यानेन चांतरा ॥ २७ ॥ किम-
 न्यद्ध्य स प्राप । ज्ञानं मोदकमद्भुतं ॥ एकोऽपि मंडकः पंच—पलानि किमु वा बहु ॥ २८ ॥

वेवे- कृतकेवलमहिमा सुर—सार्धैः श्रीनेमिना समं विहरन् ॥ कालक्रमेण मोहं । गतवान् दंडणकुमा-

श्रीका

रोऽयं ॥ ३९ ॥ इति दंडणकुमारकथा. अथ स्थूलभद्रमुनिसुनदचारनटीं प्रकटीकुर्वन्नाह—

३३

॥ मूलम् ॥—लभन्वेसा वेसा । सा कोसा तस्म शूलनहस्स ॥ किं कुण्ड जस्स न मणं । मणं पि धिरत्तणं मुयद् ॥ ३३ ॥ व्याख्या—तस्य जगद्धितमहिम्नः शक्मालमुतमहामुनेः सा कोसा कोशानाम्नी वेसा वेद्या लभन्वेसा लुब्धः स्फारः कोटीरहारकेशूरकर्णपूरतिलकतानक-
चीरमंजीरमेखलाकनकशृङ्खलावलयांगुलीयकाद्यशेषो वेषो मंडनं यस्याः सा तथा, किं कुण्ड किं करोति ? न किमपीति भावः, यस्य मनश्चितं मणं पि मनागपि लेशमात्रमपि न धीरत्तणं मुयद् न धीरत्वं न धैर्यं मुंचति. यतः—विषयगणाः कापुरुषं । करोति वशवर्तिनं न सपुरुषं ॥ ब्रह्माति म-
शकमेव हि । द्वातातनुर्न मत्तेभं ॥ ३४ ॥ अथ तमेव भक्तिनरतरत्नतया पुरःस्थमिव पश्यन्नुपश्लोकयति ॥ मूलम् ॥—जं डक्करडक्करकारज्जति । जणित्ति सि शूलनह तुमं ॥ मयणज्जदवायज्जण ।
लज्जद तुम्ह पुरुषयणं ॥ ३४ ॥ व्याख्या—हे स्थूलभद्र जं यत तुमं त्वं भणितोऽसि, किं डक्करडक्करकारज्जति दुष्करडक्करकारकेति, मयणभन्वायभंजण मदनस्य मनमश्रस्य भटवाहः

गुरागुरनरेश्वरविजयरूपा चारभटी मदनजटवादः, तं जनकि विमूत्रयतीति स तथा, तस्य संबोधनं
 हे मदनजटवादभंजन तं तद् गुरुवयणं गुरोः श्रीविजयसंघातिनाम्नो वचनं गुरुवचनं पूर्वोक्तं सिंह-
 गुहाद्विजवाहिक्कपोपकंठकृतस्थितिषु यतिषु दुःकरकारकेतिस्वागतवाक्यातिरेकेण गरीयो वचनं
 गुरुवचनं तुह तव बज्जद राजते इति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—देवसौध-
 मण्डिज्योत्स्ना—पटलैः पाटलीकृतं ॥ पाटलीपुत्रमित्यस्ति । पुरं पुरमिवामरं ॥ १ ॥ त्रिखंडशासिता चं-
 द—वैरिमुंनविखंडनः ॥ गुणैर्विश्वजनानंदो । नंदोऽद्भुद्दिह रूपतिः ॥ २ ॥ प्रकटः सेवधिः श्रीणां ।
 धियां धामा ह्यसंकटः ॥ शकटाल इति ख्यात—स्तस्यामात्यवरोऽजवत् ॥ ३ ॥ सुतावजनिषातां द्वौ
 । तस्यार्कदू द्रव विषा ॥ स्थूलजद्रस्तयोर्ज्येष्ठः । कनिष्ठः श्रीयकः पुनः ॥ ४ ॥ यद्वायद्दत्ताभूता ।
 भूतदत्ता तथैव च ॥ सेणा वेणा तथा रेणा । प्राज्ञाः पुत्र्योऽस्य मंत्रिणः ॥ ५ ॥ लुर्वशीवावती-
 णोर्व्या । वशीकृतजगन्मनाः ॥ वेद्यासीत्तव कोशेति । रतिकोशो मनोभुवः ॥ ६ ॥ प्रत्यहं स्थूल-
 भद्रोऽनु—कूलजोगपरायणः ॥ वसतिस्म तद्वासे । समा द्वादश तन्मनाः ॥ ७ ॥ श्रीयकस्त्वंगर-
 द्गोऽभू—इदो नंदस्य भूपतेः ॥ जुंजमाणोरुविश्रंज—स्तस्य स्वांतिमिवांगमत् ॥ ८ ॥ अद्भुच्च तत्र

कविता—रुचिर्वररुचिर्दिजः ॥ नंदमानंदयत्काव्यै—नव्यैरयमर्हनिर्दशं ॥ ९ ॥ मंत्री त्वेकादि संस्था-
 दिः । स्वपुत्रीभिस्तमन्यदा ॥ पशभूय प्रजोस्तुष्टि—दानापात्रमसूत्रयत् ॥ १० ॥ ततो वररुचिश्चके
 । गंगांतर्यत्रमत्र च ॥ वस्त्रे बध्वा न्यधाद् दृष्टो । दीनारशतमष्टयुक् ॥ ११ ॥ प्रजो गंगामयं स्तुत्वा
 । यंत्रमात्रमदं हिणा ॥ दीनारस्ते च तस्यास्मा—दुत्पत्य न्यपतन् करे ॥ १२ ॥ एवं स विदधेऽक-
 स्मा—द्विस्मापितजनोऽन्वहं ॥ राजा तच्च समाकलय । कथयामास मंत्रिणे ॥ १३ ॥ द्रुदं यद्यस्ति
 मयं तत् । भ्रातृवीक्षामहे स्वयं ॥ द्रुत्युक्तो मंत्रिणा राजा । तद्येति प्रत्यपद्यत ॥ १४ ॥ दत्त्वा शि-
 द्वां चरः सायं । प्रेषितस्तत्र मंत्रिणा ॥ शरस्त्वं निखीनोऽस्थित । पद्मीवानुपलङ्कितः ॥ १५ ॥ तदा
 वररुचिर्गत्वा । मंदं मंदाक्किनीजले ॥ दीनारष्टोत्तरशत—ग्रंथिं न्यस्य ययौ गृहे ॥ १६ ॥ दीनार-
 ग्रंथिमादाय । तज्जीवितमिवैष तु ॥ चरः समर्पयामास । गत्वा तां द्रुहु मंत्रिणे ॥ १७ ॥ स्वयं गु-
 षात्तदीनार—स्ततोऽमात्यो निशात्यये ॥ ययौ राज्ञा समं गंगा—मागाद्वररुचिश्च सः ॥ १८ ॥ दृष्टु-
 कामं नृपं दृष्ट्वो—त्कृष्टमानो विहृष्टवाक् ॥ गंगामदौकत स्तोतुं । मूढो वररुचिस्ततः ॥ १९ ॥ स्तो-
 त्रांतेऽचात्ययवंत्र—मं हिणासौ परंतु न ॥ दीनारग्रंथिरुपत्य । पपात करकोटरे ॥ २० ॥ तत्ततोऽन्वे-

षयन्नेष । मंत्रिणानां किं न ते ॥ दत्ते न्यस्तमपि द्रव्यं । गंगा यन्मुहुरीक्षसे ॥ ३१ ॥ जपलक्ष्य
 गृह्णाणेदं । निजद्रव्यमिति ब्रुवन् ॥ तस्मै दीनाय दीनार—ग्रंथिमर्पयतिस्म सः ॥ ३२ ॥ निशि वि-
 न्यस्य विप्रोऽयं । विप्रतारयितुं प्रजाः ॥ द्रव्यं प्रातरसौ गृह्णा—तीति च ग्राह भूपतिं ॥ ३३ ॥ लङ्घे-
 दं साधु विज्ञात—मिति मंत्रिणमालपन् ॥ ज्ञाययौ विस्मयश्चेरः । स्ववेदम् वसुधाधवः ॥ ३४ ॥
 ह्यमर्षणो वरश्चिः । प्रतिकाराय मंत्रिणः ॥ पुहन् गृहकथामिह—महासीच्चटिकामुखात् ॥ ३५ ॥
 श्रीश्रीयकविवाहेऽथ । नृपामंत्रणतत्परः ॥ मंत्री प्रगुणयन्नास्ति । शस्त्रादि प्राभूताय च ॥ ३६ ॥ छलं
 क्लृप्तललं प्राप्य । वरं वरश्चिस्ततः ॥ चणकादि प्रदायेति । निंजलूपाण्यपातयत् ॥ ३७ ॥ न वे-
 त्ति राजा यदसौ । शकलालः करिष्यति ॥ नंदं व्यापाद्य राज्येऽस्य । श्रीयकं स्थापयिष्यति ॥ ३८ ॥
 एवं दिने दिने निंजान् । पठतः प्रतिचत्वरं ॥ जनश्रुत्या ततोऽश्रौषी—दिति चाचिंतयन्नुपः ॥ ३९ ॥
 बालका यच्च ज्ञाषंते । ज्ञाषंते यच्च योषितः ॥ जलपातिकी च या ज्ञाषा । मृषा जवति सा न हि
 ॥ ३० ॥ तत्प्रत्ययार्थं राज्ञाथ । प्रेषितो मंत्रिवेदमनि ॥ पुरुषः सर्वमागत्य । यथादृष्टं व्यजिह्वयत् ॥
 ॥ ३१ ॥ नमतो मंत्रिणोऽथाभूद् । द्यूषः कोपत्परराड्मुखः ॥ तद्भाववेदी वेदमेत्या—मात्यः श्रीय-

कविता—रुचिर्वररुचिर्दिजः ॥ नंदमानंदयत्काव्यै—नव्यैरयमहर्निशं ॥ ९ ॥ मंत्री त्वेकादि संस्था-
 त्रिः । स्वपुत्रीभिस्तमन्यदा ॥ पराभूय प्रनोरस्तुष्टि—दानापात्रमस्तुत्रयत् ॥ १० ॥ ततो वररुचिश्चके
 । गंगांतर्यत्रमत्र च ॥ वस्त्रे बध्वा न्यधाद् दृष्टो । दीनारशतमष्टयुक् ॥ ११ ॥ प्रभो गंगामयं स्तुत्वा
 । यंत्रमाक्रमदंहिणा ॥ दीनारास्ते च तस्यास्मा—दुत्पत्य न्यपतन् करे ॥ १२ ॥ एवं स विदधेऽक-
 स्मा—दिस्मापितजनोऽन्वहं ॥ राजा तच्च समाकर्ण्य । कथयामास मंत्रिणे ॥ १३ ॥ द्दं यद्यस्ति
 मयं तत् । मातर्वीक्षामहे स्वयं ॥ द्रुत्युक्तो मंत्रिणा राजा । तद्येति प्रत्यपद्यत ॥ १४ ॥ द्वा शि-
 क्कां चरः सायं । प्रेषितस्तत्र मंत्रिणा ॥ शरस्त्वनिलीनोऽस्थित । पद्मीवानुपलङ्कितः ॥ १५ ॥ तदा
 वररुचिर्नत्वा । मंदं मंदकिनीजने ॥ दीनाराष्टोत्तरशत—भ्रंष्टिं न्यस्य ययौ गृहे ॥ १६ ॥ दीनार-
 ग्रंथिमादाय । तज्जीवितमिवैष तु ॥ चरः समर्पयामास । गत्वा तां लघु मंत्रिणे ॥ १७ ॥ स्वयं गु-
 सात्तदीनार—स्ततोऽमात्यो निशात्यये ॥ ययौ राज्ञा समं गंगा—मागाद्वररुचिश्च सः ॥ १८ ॥ दृष्टु-
 कामं नृपं दृष्ट्वो—क्लृष्टमानो विकृष्टवाक् ॥ गंगामदौकत स्तोतुं । मूढो वररुचिस्ततः ॥ १९ ॥ स्तो-
 वांतेऽचात्यद्यंत्र—मंहिणासौ पशुं न ॥ दीनारग्रंथिरुपत्य । पपात करकोटरे ॥ २० ॥ तत्ततोऽन्वे-

षयन्नेष । मंत्रिणात्रापि किं न ते ॥ दत्ते न्यस्तमपि द्रव्यं । गंगा यन्मुहुरीक्षसे ॥ ३१ ॥ उपलब्ध
 गृहाणेदं । निजद्रव्यमिति ब्रुवन् ॥ तस्मै दीनाय दीनार—श्रंथिमर्पयतिस्म सः ॥ ३२ ॥ निशि वि-
 न्यस्य विप्रोऽयं । विप्रतारयितुं प्रजाः ॥ द्रव्यं प्रातरसौ गृह्णा—तीति च ग्राह भूयति ॥ ३३ ॥ ब्रह्मे-
 दं साधु विज्ञात—मिति मंत्रिणमात्रपन् ॥ आययौ विस्मयस्त्रैः । स्ववेद्म वसुधाधवः ॥ ३४ ॥
 अमर्षणो वरसचिः । प्रतिकाराय मंत्रिणः ॥ पृहन् गृहकथामिह—महासीच्चोटिकामुखात् ॥ ३५ ॥
 श्रीश्रीयकविवाहेऽथ । नृपामंत्राणतत्परः ॥ मंत्री प्रगुणयन्नस्ति । शस्त्रादि प्राभूताय च ॥ ३६ ॥ छल-
 हास्तबलं प्राप्य । वरं वरसचिस्ततः ॥ चणकादि प्रदायेति । निंजल्पाण्यपावयत् ॥ ३७ ॥ न वे-
 ति राजा यदसौ । शकडालः करिष्यति ॥ नंदं व्यापाह्य राज्येऽस्य । श्रीयकं स्थापयिष्यति ॥ ३८ ॥
 एवं दिने दिने निंजान् । पठतः प्रतिचत्वरं ॥ जनश्रुत्या ततोऽश्रौषी—दिति चाक्षितयन्नुपः ॥ ३९ ॥
 बालका यच्च ज्ञापते । ज्ञापते यच्च योषितः ॥ उत्पातिकी च या ज्ञाया । मृषा ज्वति सा न हि
 ॥ ३० ॥ तत्प्रत्ययार्थं ग्राह्य । प्रेषितो मंत्रिवेद्मनि ॥ पुरुषः सर्वमागत्य । यथादृष्टं व्यजिह्वयत् ॥
 ॥ ३१ ॥ नमतो मंत्रिणोऽथाभूद् । दूषः कोपात्पराङ्मुखः ॥ तद्वाववेदी वेद्मेत्या—मात्सः श्रीय-

कमब्रवीत् ॥ ३३ ॥ राज्ञेऽस्मि कथितः केना—पुत्रकोऽहं द्विषन्निव ॥ अस्मावकस्मादस्माक-शुद्ययौ
तत्कुलद्वयः ॥ ३३ ॥ रत्नंस्त्रनमतो राज्ञे । शिरश्चिह्ना ममासिना ॥ पुत्रकः स्वामिनो वध्यः । पि-
तापीति वदेत्ततः ॥ ३४ ॥ जरसापि यियासौ म—य्येवं याते पराश्रुतां ॥ त्वं मत्कुलगृहस्तंभो ।
नंदिष्यसि चिरं ततः ॥ ३५ ॥ श्रीयकोऽपि रुदन्नेव—माह भग्नदया गिरा ॥ तात घोरमिदं कर्म ।
कुर्वीत श्वचोऽपि किं ॥ ३६ ॥ अस्मात्पोऽद्याब्रवीदेव—मेवं कुर्वन् विचारणां ॥ मनोरथान् पूरयसि
। वैरिणामेव केवलं ॥ ३७ ॥ पितृहत्यापि ते नात्त—विषं मां हिंसतस्तदा ॥ पित्रैव बोधिनोऽसौ
तत् । प्रतिपेदे चकार च ॥ ३८ ॥ किमकारि त्वयेत्युक्तः । क्षामुजा श्रीयकोऽवदत् ॥ पुत्रको य-
त्प्रभोस्तेन । पितापि निहतो मया ॥ ३९ ॥ कुतोऽर्ध्वदेहिकं नन्द—स्ततः श्रीयकमब्रवीत् ॥ सर्व-
व्यापारसहिता । मुद्ध्यं गृह्यतामिति ॥ ४० ॥ व्यजिज्ञपदति क्षापं । श्रीयकोऽस्ति ममाग्रजः ॥
स्थूलभद्रो धियां धाम । कोशासंज्ञो गतालसः ॥ ४१ ॥ आहूयाथ स्थूलभद्र—स्वमर्थं नृभुजोदि-
तः ॥ पर्यालोच्यामुमादेशं । करिष्यामीत्यभाषत ॥ ४२ ॥ अथैवालोचयेत्युक्तः । स्थूलभद्रोऽथ नृ-
भुजा ॥ अशोकवनिनां गत्वा । विममर्थेति चेतसा ॥ ४३ ॥ अश्विनं शयनं स्नान—मन्यच्च सुख-

हेतुकं ॥ कालेऽपि नात्रभूयेत । दुर्गतैरिव सेवकैः ॥ ४४ ॥ त्यक्त्वा निजार्थमत्यर्थं । राजार्थं कु-
र्वतामपि ॥ जपद्ववंति पिशुना । जह्वन्नामिव द्विकाः ॥ ४५ ॥ यथा स्वदेहसर्वस्व—व्ययेनापि प्र-
यस्यते ॥ राजार्थं तद्वदात्मार्थं । यस्यते किं न धीमता ॥ ४६ ॥ विमृश्येवं व्यधात्केशो—त्पादनं
पंचमुष्टिभिः ॥ दत्तं देवतयाशेष—मुनिवेषमथाददे ॥ ४७ ॥ ततश्च स महासत्त्वो । गत्वा नृपति-
मश्रुवत् ॥ ज्वालोचितमिदं धर्म—लाभः स्तादिति निर्ययौ ॥ ४८ ॥ किमेष कपटं कृत्वा । यायादे-
श्यागृहं पुनः ॥ द्रत्यप्रत्ययतः क्षापः । सौभाग्यस्थस्त्वमैकत ॥ ४९ ॥ प्रदेशे शवदुर्गोधे—ऽप्यकृणि-
तविकृणितं ॥ यातं दृष्ट्वा यतीरुं तं । नरेन्द्रोऽधूर्णयजिरः ॥ ५० ॥ भगवान् वीतरागोऽस्मा—वस्मिन्
धिगमे कुचिंतितं ॥ द्रत्यात्मानं निनिंदोच्चै—र्नदस्तमजिनंदयन् ॥ ५१ ॥ स्थूलाभद्रोऽपि गत्वा श्री—
संभूतिविजयांतिके ॥ दीक्षां सामाधिकोच्चार—पूर्विकां प्रत्यपद्यत ॥ ५२ ॥ जपसूत्रं नृपेणापि ।
कृतः श्रीकरणाधिपः ॥ चकार श्रीयको राज्य—चिंतामवहितः सदा ॥ ५३ ॥ कोशायाम् नित्यमावासे
। विनीतः श्रीयको ययौ ॥ स्थूलाभद्रवियोगात्ता । सापि तं वीक्ष्य चारुदत्त ॥ ५४ ॥ तेनोचेऽसौ
वररुचिः । पापो नस्तातवातकः ॥ स्थूलाभद्रवियोगं ते । विदधे दावदारुणं ॥ ५५ ॥ त्वद्याभ्यामुप-

कोशायामासक्तो यावदसत्यं ॥ तावत्प्रतिक्रियां कांचि—द्विचिंतय मन्त्रस्त्रिनि ॥ ५६ ॥ तदादि-
 शोपकोशां यत । प्रतार्य कथमप्यसौ ॥ विधीयतां वररुचि—मद्यपानरुचिरत्वया ॥ ५७ ॥ प्रेयोवि-
 योगजाद्दुःखा—द्वादिण्यद्देवरस्य च ॥ तत्प्रतिज्ञाय सा मद्य—स्तत्तथा सर्वमातनोत् ॥ ५८ ॥ अथ
 कोशामुखान्मत्वा । श्रीयकस्तं सुरारतं ॥ मेने जनकवैरस्य । विदितं प्रतिपातनं ॥ ५९ ॥ शक्रडा-
 लमहामात्या—त्ययात्प्रभृति सोऽप्यभूत् ॥ जट्टो वररुचिर्द्रुप—सेवावसरतत्परः ॥ ६० ॥ अन्यदा
 नंदश्चपात्रः । शकडात्रस्य संस्मरन् ॥ सदसि श्रीयकामात्य—मित्युवाच सगद्गदं ॥ ६१ ॥ भक्तिमा-
 न शक्तिमान्मंत्रो । शकनालो ममानवत ॥ दिवस्पतेरिव प्राज्य—प्रज्ञोपेतो बृहस्पतिः ॥ ६२ ॥ ए-
 वमेव विपन्नोऽसौ । दैवादथ करोमि किं ॥ मन्ये दून्यमिवास्थान—महं तेन विनात्मनः ॥ ६३ ॥
 ज्वाच श्रीयकोऽप्येव—मिह किं देव कुर्महे ॥ द्रुदं वररुचिः सर्वं । पापं व्यधित मद्यपः ॥ ६४ ॥
 सत्यमेष सुरां भट्टः । पिवतीति नृपोदिते ॥ श्वोऽमुं दर्शयितास्मीति । श्रीयकः प्रत्यवोचत ॥ ६५ ॥
 प्रातः सोऽथ सदस्यानां । पद्ममेकैकमार्पयत् ॥ तस्मै भट्टाय मदन—फटांशोभावितं पुनः ॥ ६६ ॥
 भट्टः सोऽप्यनयद् ज्ञातुं । ज्ञाणध्रे पंकजं निजं ॥ चंद्रहाससुरां रावि—पीतां सद्यो ववाम च ॥ ६७ ॥

सर्वैराकृष्यमाणोऽथ । निर्धयो सदसो द्विजः ॥ विप्रेभ्यश्च सुरापान—प्रायश्चित्तमयाचत ॥ ६८ ॥
 तापितत्रपुणः पान—मेतस्मै ते न्यवेदयन् ॥ तदाचर्य विपेदेऽसा—वमोवास्त्रं हि धीः सतां ॥
 ॥ ६९ ॥ स्थूलन्नद्रोऽपि संभूति—विजयाचार्यसन्निधौ ॥ अपालयद् व्रतं पार—दृश्वा विश्वागमांबु-
 धेः ॥ ७० ॥ प्रावृष्यथ गुरुं नत्वा—भ्यगृह्णन् यतयः क्रमात् ॥ सिंहद्विविषसर्पौकः—कूपेऽवनशनां
 स्थितिं ॥ ७१ ॥ योग्यान् मत्वा गुरुः साधून् । यावत्तानन्वमन्यत ॥ स्थूलन्नद्रुः पुरोभूय । नत्वं
 तावद्ब्रवीत् ॥ ७२ ॥ कोशाभिधाया वेद्याया । गृहे या चित्रशालिका ॥ तवाकृततपःकर्म—विशे-
 षः षड्रसाशनः ॥ ७३ ॥ स्थायामि चतुरो मासा—निति भेऽन्निग्रहः प्रज्ञो ॥ ज्ञात्वोपयोगाद्योष्यं
 तं । गुरुस्तजान्वमन्यत ॥ ७४ ॥ साधवोऽथ ययुः सर्वे । स्वं स्वं स्थानं प्रतिश्रुतं ॥ स्थूलन्नद्रोऽपि च
 प्राप । कोशावेद्यानिकेतनं ॥ ७५ ॥ तमभ्युदस्थात्कोशापि । विकोशाब्जमुखी ततः ॥ ऊचे च
 स्वागतं स्वामिन् । किंकरी किं करोमि ते ॥ ७६ ॥ चतुर्मासीवसत्यै मे । चित्रशालेयमर्प्यतां ॥ इ-
 त्याह स्थूलन्नद्रस्तां । सातूचे गृह्यतामिति ॥ ७७ ॥ तथा प्रगुणिते सद्यो । वासवेऽश्मन्युवास सः ॥
 मुनिरूप द्रवोर्वाग्नि—स्तव कामरसार्णवे ॥ ७८ ॥ अथ सा षड्रसाहार—भोजनस्यापि नाशकत् ॥

मनः क्षोभयितुं तस्य । विश्वचेतोहरापि हि ॥ ७९ ॥ मुनेस्तर्प्येद्वियजय—प्रकर्षेण चमत्कृता ॥
 प्रपदे श्रावकत्वं सा । गृहीवैवमभिभ्रहं ॥ ८० ॥ तुष्टः कदापि कस्मैचि—इदाति यदि मां नृपः ॥
 विना पुमांसमेकं त-मन्यव नियमो मम ॥ ८१ ॥ निर्व्यूढाभिभ्रहांस्त्रीस्तान् । प्रावृषोऽतिक्रमाद्यतीन्
 ॥ स्वागतं दुःकरकरा । इत्युचे गुरुगतात् ॥ ८२ ॥ अथायातं स्थूलभद्र-मुखाय गुरुब्रवीत् ॥ दु-
 ष्करदुष्करकर । स्वागतं ते महामुने ॥ ८३ ॥ सासूयाः साधवस्तेऽथा-चिंतयन्नित्यहो गुरोः ॥ द्रु-
 माभं त्रणं मंदि—पुत्रताहेतुकं खलु ॥ ८४ ॥ यद्यसौ तत्तथा वृत्त्या । कृतदुष्करदुष्करः ॥ द्रुदं वर्षा-
 तरे तर्हि । प्रतिज्ञास्यामहे वयं ॥ ८५ ॥ क्रमादथाष्टमासांते । अणित्य पुरो गुरोः ॥ साधु. सिंह-
 गुहावासी । चकारेति प्रतिश्रवं ॥ ८६ ॥ कोशावेद्यागृहे नित्यं । षड्रसाहारभोजनः ॥ जगवन्
 समवस्थास्ये । चतुर्मासीमिमामहं ॥ ८७ ॥ स्थूलजद्रस्य मात्सर्या—देतदंगीकरोत्ययं ॥ विचार्ये-
 त्युपयोगेन । ज्ञात्वा च गुरुब्रवीत् ॥ ८८ ॥ वत्स मांनिभ्रहं कार्षि—रतिदुष्करदुष्करं ॥ द्रुमः क-
 तुममुं स्थूल—जद्र एवाद्भिनिश्चलः ॥ ८९ ॥ न हि मे दुष्करोऽप्येष । कथं दुष्करदुष्करः ॥ त-
 दवश्यं करिष्यामी—त्युत्तवा कोशामगान्मुनिः ॥ ९० ॥ स्पर्धया स्थूलजद्रस्या—याति मन्ये तपस्व्य-

सौ ॥ भवे पतन् रक्षणीय । द्रद्युहाय ननाम सा ॥ ८१ ॥ वसत्यै याचितां चित्र-शाळां तस्य स-
 मर्थ्य सा ॥ चक्रे भुक्तवोऽर्धमागत्य । क्षणं सत्वपरीक्षणं ॥ ८२ ॥ चुद्धोभ स मुनिः प्रेक्ष्य । तत्क्ष-
 णं तां मृगेक्षणं ॥ स्मरसंयुक्षणं तादृग् । जोज्यं हि स्त्री च तादृशी ॥ ८३ ॥ स्मरार्था याचमानं
 तं । कोशाह भगवन् वयं ॥ वेद्या धर्मेन वद्याः स्मो । मन्मथस्यापि नान्यथा ॥ ८४ ॥ स मुनिः
 प्राह लोलाङ्गि । प्रसीद मयि सीदति ॥ अस्ति द्रव्यं किमस्मात्सु । तैलं च चणकेष्विव ॥ ८५ ॥
 नेपात्रब्रधवोऽपूर्व-साधवे रत्नकंबलं ॥ दत्ते तमानयेत्यूचे । सापि खेदयितुं मुनिं ॥ ८६ ॥ तत्रा-
 कलेऽपि गत्वा भू-पात्रात्कंबलमाप्य च ॥ स मुनिर्ववले तत्र । वर्त्मन्यासंश्च तस्कराः ॥ ८७ ॥
 आयाति लङ्गमित्याख्य-तेषां सिद्धांजनः शुक्रः ॥ तैरप्युपेक्षिते द्विङ्गौ । याति यातीति चावदत् ॥
 ॥ ८८ ॥ मुनिं चौरपतिः प्राह । सत्यं वद किमस्ति ते ॥ तेन वंशांतरस्तीति-ख्याते सोऽमुच्यता-
 मुना ॥ ८९ ॥ समागत्य च कोशाये । स ददौ रत्नकंबलं ॥ साक्षिपत्क्षालपंके तं । सोऽब्रवीत्
 किमिदं शुभे ॥ ९० ॥ सोचे शोचसि मूढेदं । न स्वं नरकपातिनं ॥ सोऽवदद्वोधितः साधु । सा-
 ध्वहं रक्षितो भवात् ॥ १ ॥ 'शुद्ध्यै गुरुं प्रयास्यामि । धर्मलाभोऽस्तु तेऽनवे ॥ साह क्षमेऽथ बोधा-

मनः क्रीडायितुं तस्य । विश्वचेतोहरापि हि ॥ ७९ ॥ मुनेस्तरयैरुच्यजय—प्रकर्षेण चमत्कृता ॥
 प्रपेदे श्वावकत्वं सा । गृहीत्वैवमभिग्रहं ॥ ८० ॥ तुष्टः कदापि कस्मैचि—इदाति यदि मां नृपः ॥
 विना पुमांसमेकं त-मन्यव नियमो मम ॥ ८१ ॥ निर्व्यूढाभिग्रहांस्त्रीस्तान् । प्रावृषोऽतिक्रमाद्यतीन्
 ॥ स्वागतं दुःकरकरा । द्रव्यूचे गुरुगतात् ॥ ८२ ॥ द्यथायातं स्थूलभद्र-मुज्जाय गुरुब्रवीत् ॥ दु-
 ष्करदुष्करकर । स्वागतं ते महामुने ॥ ८३ ॥ सासूयाः साधवस्तेऽद्या-चिंतयन्नित्यहो गुरोः ॥ द्द-
 माभंजणं मंदि—पुत्रताहेतुकं खलु ॥ ८४ ॥ यद्यसौ तत्तद्या वृत्त्या । कृतदुष्करदुष्करः ॥ द्ददं वर्षा-
 तरे तर्हि । प्रतिज्ञास्यामहे वयं ॥ ८५ ॥ ब्रमादथाष्टमासांते । प्रणिपत्य पुरो गुरोः ॥ साधु. सिंह-
 गुहावासी । चकारेति प्रतिश्रवं ॥ ८६ ॥ कोशावेद्यागृहे नित्यं । षट्सप्ताहारभोजनः ॥ ज्नावन्
 समवस्थारये । चतुर्मासीमिमामहं ॥ ८७ ॥ स्थूलजद्रस्य मात्सर्या—देतदंगीकरोत्ययं ॥ विचार्ये-
 त्युपयोगेन । ज्ञात्वा च गुरुब्रवीत् ॥ ८८ ॥ वत्स मांनिग्रहं कार्षी—रतिदुष्करदुष्करं ॥ क्लमः क-
 तुममुं स्थूल—जद्र एवाद्दिनिश्चलः ॥ ८९ ॥ न हि मे दुष्करोऽप्येष । कथं दुष्करदुष्करः ॥ त-
 दवश्यं करिष्यामी—त्युत्तवा कोशामगान्मुनिः ॥ ९० ॥ स्पर्धया स्थूलजद्रस्या—याति मन्ये तपस्व्य-

सौ ॥ भवे पतन् रक्षणीय । द्रयुहाय ननाम सा ॥ ८१ ॥ वसत्यै याचितां चित्र-शाखां तस्य स-
मर्थ्य सा ॥ चक्रे भुक्तवोऽर्धमागत्य । क्षणं सत्वपरीक्षणं ॥ ८२ ॥ चुद्धोभ स मुनिः प्रेक्ष्य । तत्क-
णं तां मृगेक्षणं ॥ स्मरसंयुक्षणं तादृग् । प्रोज्यं हि स्त्री च तादृशी ॥ ८३ ॥ स्मरार्था याचमानं
तं । कोशाह भगवन् वयं ॥ वेद्या धर्मेन वद्याः स्मो । मन्मथस्यापि नान्यथा ॥ ८४ ॥ स मुनिः
प्राह लोलाङ्गि । प्रसीद मयि सीदति ॥ अस्ति द्रव्यं किमस्मासु । तैलं च चणकेष्विव ॥ ८५ ॥
नेपालब्रधवोऽपूर्व-साधवे रत्नकंबलं ॥ दत्ते तमानयेत्युचे । सापि खेदयितुं मुनिं ॥ ८६ ॥ तत्रा-
कालेऽपि गत्वा भू-पालात्कंबलमाप्य च ॥ स मुनिर्ववले तत्र । वर्त्मन्यासंश्च तस्कराः ॥ ८७ ॥
आयाति लङ्गमित्याख्य-तेषां सिद्धांजनः शुक्रः ॥ तैरप्युपेक्षिते द्विद्वौ । याति यातीति चावदत् ॥
॥ ८८ ॥ मुनिं चौरपतिः प्राह । सत्यं वद किमस्ति ते ॥ तेन वंशांतरस्तीति-ख्याते सोऽमुच्यता-
मुना ॥ ८९ ॥ समगत्य च कोशायै । स ददौ रत्नकंबलं ॥ साक्षिपत्क्षालपंके तं । सोऽब्रवीत्
किमिदं शुभे ॥ ९० ॥ सोचे शोचसि मूढदं । न स्वं नरकपातिनं ॥ सोऽवदद्बोधितः साधु । सा-
ध्वहं रक्षितो भवात् ॥ ९१ ॥ शुश्र्वै गुरुं प्रयास्यामि । धर्मदानोऽस्तु तेऽनवे ॥ साह क्षम्येऽथ बोधा-

य । मया यदसि खेदितः ॥ ३ ॥ दृढमिति ज्ञापित्वा स । गुर्वतिकमुपेत्य च ॥ गृहीत्वालोचनां
 तीव्र-माचचार पुनस्तपः ॥ ३ ॥ राज्ञादीयत कोशापि । तुष्टेन रथिनेऽन्यदा ॥ नृपायतेति सा रा-
 गं । विनापि तमुपाचरत् ॥ ४ ॥ स्थूलजद्रगुणस्तोत्र-परयै शयितो रथी ॥ बाणाद्यानीतमाकंद-
 ङुब्ध्यास्यै स्वमरोचयत् ॥ ५ ॥ सापि सर्षपरारथ्युस-सूचीन्यस्तमुमोपरि ॥ नर्निर्तिस्म नो सूच्या ।
 विष्टा राशिश्च न कृतः ॥ ६ ॥ स ततः प्राह तुष्टोऽस्मि । दुष्करेणामुना तव ॥ सोवाच विस्मयेथा
 मा । किमन्यामस्य दुष्करं ॥ ७ ॥ माकंदलुंबी जेदस्ते । नृत्यं मे च न दुष्करं ॥ अशिद्धितं स्थूल-
 भद्र-श्चक्रे यत्तत्तु दुष्करं ॥ ८ ॥ द्वादशावदानि बुभुजे । यत्र जोगान् मया सह ॥ तत्रैव चित्रशा-
 लायां । तस्थौ सोऽखंडितव्रतः ॥ ९ ॥ स्थूलजद्रं विनाप्येषां । मनो मश्नाति मन्मथः ॥ न सुरा
 नासुराः केचि-दत्र जप्ता महारथ ॥ १० ॥ श्रीनेमितोऽपि शकडाल्यसुतं विचार्य । मन्येत को न
 भुवनेऽधिकभेकवीरं ॥ देवोऽद्रिद्रुर्गमधिरह्य जिगाय मोहं । यन्मोहनाल्यमयं त्वधिगम्य धीरः ॥
 ॥ ११ ॥ जगदेकमुनेस्तस्य । संसर्गेण ममाप्यहो ॥ नृपादिष्टं विनान्यस्य । पुंसोऽस्ति नियमः ख-
 ङु ॥ १२ ॥ श्रुत्वेति सोऽवदद्गद्रं । स्थूलजद्राय साधवे ॥ यास्यामि तस्य पंथानं । जवयैव निवे-

दितं ॥ १३ ॥ नमस्तु च ते नन्दे । पात्य स्वमभिग्रहं ॥ उत्तवैवं सुगुरोः पार्थे । स गत्वा वन-
माददे ॥ १४ ॥ द्वादशाब्दीयदुःकाल—संकटे गलितं श्रुतं ॥ संभूयामीमलसंघः । पाटलीपुत्रप-
त्तने ॥ १५ ॥ संवेन प्रहितौ गत्वा । नेपात्रे यतिनावुभौ ॥ दृष्टिवादभूतं भद्र—बाहुमाह्वयतामथ
॥ १६ ॥ सोऽप्युवाच महाप्राण—ध्यानसिद्धौ समेष्यते ॥ तद्वचस्तौ मुनी संघ—स्यागत्याशंसताम-
थ ॥ १७ ॥ संवेन प्रहितावन्यौ । शिद्वयित्वेत्यथो मुनी ॥ संघाङ्गालोपिनो दंरुः । कः स्यादिति
स वाच्यतां ॥ १८ ॥ संघाह्वहिः स कर्तव्य । इति वक्ति यदा तु सः ॥ तर्हि तद्वदयोऽप्योऽसी—
त्याचार्यो वाच्य एव सः ॥ १९ ॥ ताभ्यां गत्वा तथैवोक्तो । भद्रबाहुरथावदत् ॥ यैवं करोतु नम-
वान् । संघः किंतु करोत्वदः ॥ २० ॥ मयि प्रसादं कुर्वाणः । श्रीसंघः प्रहिणोत्वित्वा ॥ शिष्यान् मे-
धाविनस्तेभ्यो । दास्यामि खलु वाचनाः ॥ २१ ॥ ताभ्यामेत्य तथाख्याते । श्रीसंघोऽपि प्रमोदभा-
क् ॥ प्राहिणोत् स्थूलभद्रादि—मुनिपंचशतीमथ ॥ २२ ॥ सूरिस्त्वाव वाचयामास । तेऽप्यानंत्यात्
श्रुतांबुधेः ॥ उद्भज्येयुर्निजं स्थानं । स्थूलनमस्तवस्थितः ॥ २३ ॥ उद्भज्यसे किमित्युक्तः । सूरि-
णा सोऽब्रवीद्विदं ॥ नोद्भज्ये भगवन् किंतु । ममात्पा एव वाचना ॥ २४ ॥ सूरिरूचे मम ध्यानं ।

पूर्णप्रायमिदं ततः ॥ तदंते वाचनास्तुभ्यं । प्रदास्यामि त्वदिहया ॥ २५ ॥ पूर्णे ध्याने ततः स्मरि-
 र्द्भरिशस्तमपाठयत ॥ द्विवस्तूनानि पूर्वाणि । दश यावत्पयाव सः ॥ २६ ॥ सूरयः पाठलीपुत्र—म-
 थाजभुः सहामुना ॥ तस्थुश्चोपवने प्रापु—श्चाव वंदारवो जनाः ॥ २७ ॥ व्रतिन्यः स्थूलभद्रस्य ।
 जगिन्यो वंदनाभाताः ॥ गुरुं प्रणम्य पप्रच्छुः । स्थूलजद्रः क्व नु प्रजो ॥ २८ ॥ द्रह यद्वालयेऽस्ती-
 ति । गुरुके समुपेयुषीः ॥ दृष्ट्वा चित्रयितुं स्थूल—जद्रः शार्दूलतामवात् ॥ २९ ॥ वीक्ष्य सिंहं तु
 भीतास्ताः । स्मरिमेत्य व्यजिह्वपत् ॥ ज्येष्ठार्थं जग्रसे सिंह—स्तत्र सोऽद्यापि विद्यते ॥ ३० ॥ द्वा-
 त्पोपयोगादाचार्यो—ऽप्याह सिंहो न सोऽस्ति तु ॥ अथोपेताश्च ताः स्थूल—जद्रं वीक्ष्य वभंदि-
 रे ॥ ३१ ॥ यद्गोचे श्रीयको दीक्षां । मया सह समाददे ॥ कुधाद्युः कारितश्चायं । तपः पशुपणा-
 दिने ॥ ३२ ॥ पौरुष्या सार्धपौरुष्या—ऽपार्धेनानशनं ब्रूमात् ॥ बालवत्कवलैर्भोज्यं । कारितोऽसौ
 मया मुनिः ॥ ३३ ॥ निशीथे स ततो धर्म—ध्यानान्मुत्वा दिवं गतः ॥ मयापि याचितः संवः ।
 प्रायश्चित्तं तदेनसः ॥ ३४ ॥ अद्भुतभावात्वं शुद्धे—तुक्तानेन तथाप्यहं ॥ ताभ्यंती प्रापिता देव-
 तया सीमंथरं जिनं ॥ ३५ ॥ भरतादागतार्थेयं । निर्दोषेत्यवदज्जिनः ॥ कृपया मन्त्रिमित्तं च । व्या-

चक्रे चूलिकादयं ॥ ३६ ॥ ततोऽहं छिन्नसंदेहा । देव्याव प्रापिता पुनः ॥ श्रीसंघस्यार्पितवती ।
 चूलिकादितयं च तत् ॥ ३७ ॥ ज्ञप्तेति स्थूलभद्राय । ययुस्ताः सोऽप्यगाजुहं ॥ न ददौ वाचनां
 तस्या—योग्योऽसीति गुरुर्जगौ ॥ ३८ ॥ दीक्षादिनात्प्रभृत्येषो—ऽप्यपराधानचित्तयत् ॥ ऊचे च
 न स्मराम्यगो । गुर्वदिष्टोऽस्मरच्च तत् ॥ ३९ ॥ न करिष्यामि भूयोऽद । द्रष्टुं दित्वा नमन्नयं ॥
 गुरुणोचेऽथ ते दास्ये । न पुरो वाचनामहं ॥ ४० ॥ स्थूलभद्रार्थितेनाथ । भवेन भणितो गुरुः ॥
 जगौ यथा विचक्रेऽने—नान्योऽपि विकरिष्यति ॥ ४१ ॥ स संवेनाग्रहादुक्तो । विवेदेत्युपयोगतः
 ॥ न मत्तः शेषपूर्वाणा—मुहेदो ज्ञाप्यतोऽस्तु तत् ॥ ४२ ॥ अन्यस्मै शेषपूर्वाणि । प्रदेयानि त्व-
 या न हि ॥ द्रष्टुं निग्राह्य जगवान् । स्थूलजद्रमवाचयत् ॥ ४३ ॥ सर्वपूर्वधरमथ । स्थूलजद्रमहाभु-
 नि ॥ तमाचार्यपदे श्रीमान् । जद्रबाहुरतिष्ठत् ॥ ४४ ॥ गते वर्षशते वीर—मोक्षात्सप्ततिकाधिके
 ॥ जद्रबाहुरथ स्वामी । ययौ स्वर्गं समाधिना ॥ ४५ ॥ आचार्यः स्थूलजद्रस्तु । श्रावस्यामन्यदा-
 ययौ ॥ ज्ञेयानेऽस्थाच्च तं नंतु—मागमच्च पुरीजनः ॥ ४६ ॥ नत्वा पुरो निविष्टेषु । ज्ञेयेषु जग-
 वानपि ॥ चिरं चकार संसार—त्रासिनीं धर्मदेवानां ॥ ४७ ॥ देशानांते स्वमुहदं । श्रावस्तीवासिनं

विभुः ॥ धनदेवमनायातं । विज्ञायैवमचितयत् ॥ ४८ ॥ स नः प्रियसुहृन्नुन—मिह नास्ति कु-
 तोऽन्यथा ॥ पुर्लोकः सकलोऽप्यागा—न पुनः स्नेहलोऽपि सः ॥ ४९ ॥ गतो देशांतरं वा स्या-
 दोगी वा स्यादिति स्वयं ॥ गङ्गामस्तद्गृहमपि । सोऽनुग्राह्यो विशेषतः ॥ ५० ॥ इति निश्चित्य
 भगवान् । संघट्टोकसमन्वितः ॥ वंदिभिः स्तूयमानः स्त्री—गीयमानतपोजुष्टः ॥ ५१ ॥ नगरीम-
 ध्यवैत्यानि । वंदमानः पदे पदे ॥ जगाम पूर्वसुहृदो । धनदेवस्य धामनि ॥ ५२ ॥ युष्मं ॥ विशं-
 स्तत्र धनेश्वर्या । धनदेवगृहस्थया ॥ अयुःस्थाय ववंदेऽस्मा—वासितश्च महासने ॥ ५३ ॥ जगवा-
 नप्यथो धर्म—वार्ताजिरनुगृह्य तां ॥ पप्रह धर्मशीलो किं । धनदेवो न दृश्यते ॥ ५४ ॥ धनेश्वर्यप्य-
 दोऽवादीत् । जगवन् श्रावको धनं ॥ व्ययतेस्तु निधिं पश्चा—दपश्यन्न च पैत्रिकं ॥ ५५ ॥ ततो-
 ऽर्धहीनस्तृणव—ह्यधुमन्योऽत्र पत्तने ॥ ययौ देशांतरमसौ । इविणार्जनहेतवे ॥ ५६ ॥ ज्ञात्वोपयो-
 गाधर्मोप—देशव्याजादथ प्रभुः ॥ अथःस्थितनिधिं स्तंभं । दर्शयन्न हस्तसंज्ञया ॥ ५७ ॥ व्याहा-
 र्वादयि संसार—स्वरूपं पश्य कीदृशं ॥ गृहमिदञ्जवद्भर्तु—वर्णिज्यं तस्य तादृशं ॥ ५८ ॥ सु-
 निरुश्चोपदिश्यैवं । धनेश्वर्यं मुहुर्मुहुः ॥ ययौ विहर्तुमन्यत्र । जिनधर्मं प्रभावयन् ॥ ५९ ॥ यथागत-

विवे- गतस्याख्य—रुनदेवस्य तत्प्रिया ॥ धर्म्याः स्तंभं समुद्दिश्य । स्थूलनद्रकथास्तथा ॥ ६० ॥ व्यम-
 र्शरुनदेवोऽपि । स्तंभमुद्दिश्य देशानां ॥ चक्रे यद्गगवान्बून—मिह जाव्यो निधिस्ततः ॥ ६१ ॥
 बुध्वेति तत्कृष्णत्वेन । स्तंभमूलमखन्यत ॥ निधिश्चाविश्रुत्तत्र । कंदः पुण्यतरोरिव ॥ ६२ ॥ धन-
 देवोऽनवत्तेन । धनेनातिधनेश्वरः ॥ स्थूलनद्रप्रसादोऽय—मिति च व्यस्मरन्न हि ॥ ६३ ॥ धनदेवो-
 न्यदा गत्वा । पाटलीपुत्रपत्तनं ॥ स्थूलनद्रमवंदिष्ट । तमूचे च कृतांजलिः ॥ ६४ ॥ त्वत्प्रसादेन
 दारिद्र्य—समुद्रं तीर्षवानहं ॥ त्वं गुरुस्त्वं च मे स्वामी । तदादिश करोमि किं ॥ ६५ ॥ भूयास्त्व-
 माहृत इति । स्थूलनद्रस्य भाषितं ॥ धनदेवोऽभिगृह्याथ । स्वस्थानमगमत्पुनः ॥ ६६ ॥ स्थूलन-
 द्रोऽथ शिष्यौ द्वौ । महागिरिसुहस्त्रिनौ ॥ यक्षार्यापांजितावेता—वित्यार्योपपदौ व्यधात् ॥ ६७ ॥
 तौ स्थूलनद्रहेमादि—सूर्यचंद्रमसाविव ॥ सांगानि दशपूर्वाणि । महाप्रज्ञावधीयतुः ॥ ६८ ॥ विश्व-
 दर्शितया नेत्रे । बहुश्रुततया श्रुती ॥ जनोष्ठास्तया हस्तौ । तौ श्रुतस्य विरेजतुः ॥ ६९ ॥ तपो-
 निधी तौ समधीतविद्यौ । शांतौ च दांतौ गुरुलब्धिमंतौ ॥ क्रमादथाचार्यपदे निवेद्य । श्रीस्थूल-
 भद्रस्त्रिदिवं जगाम ॥७०॥ इति श्रीस्थूलभद्रकथा समाप्ता ॥ अथ दृढप्रहारिमुनिपरिदृढतामभिधौति-

॥ मूलम् ॥—लभ्यासनिराहारो । तवसोसियधोरकम्पपञ्जारो ॥ सिद्धिसुहं संपत्तो । दृढपद्मा-
री महासत्तो ॥ ३५ ॥ व्याख्या—अस्याः पदार्थः स्पष्टः, व्यासार्थस्तु कथनकादवसेयः, तच्चैतत्-
पुरा सुसीमनि श्रामे । भूतशर्माजवद् द्विजः ॥ तस्यासीत्कपिला विष्टु—दिव वारिमुचः प्रिया ॥ १॥
वायार्कयोऽरिव शनि—स्तयोरजनि नन्दनः ॥ पिण्डः कपिवक्त्रीडा—कंपिताखिलबालकः ॥ २ ॥ त-
दुदुःकर्मोपतसाज्यां । पितृभ्यामयमन्यदा ॥ गृहानिर्वासितश्चौर—पक्षीभेकां समासदत् ॥ ३ ॥ नृ-
शंसचरितैस्तरु—रात्मनस्तुल्य इत्यसौ ॥ चौरसेनाधिपतिना । पुत्रत्वेनान्वमन्यत ॥ ४ ॥ चौरप-
क्षीपतौ तस्मिन् । यातेऽथ यमधामनि ॥ तत्पुत्र इति चौरैस्त—तदेऽसौ विनिवेशितः ॥ ५ ॥ नि-
स्त्रिंशधातरुदंभै—गर्दशैलानपि क्षिपन् ॥ असौ दृढप्रहारीति । नाम्ना निजगदे जनैः ॥ ६ ॥ अ-
न्यदा विश्वद्वुंटाकः । स द्वुंटाकचमुवृतः ॥ श्रामं कुशस्थलं द्वुंटा-लंपटो द्वुंटितुं ययौ ॥ ७ ॥ ब्राह्म-
णो देवशर्मोति । तत्रासीत्तस्य मंदिरे ॥ धेनोर्नवप्रसूताया । राखं दुग्धेन पायसं ॥ ८ ॥ भाजनेषु
शिशूनां त—रोहिणी पर्यवेषयत् ॥ यावत्तावदमी चौरा—स्त्वैव समुपाययुः ॥ ९ ॥ युग्मं ॥ चक्र-
शुद्धैरुत्तराणां । द्वुंजतां जाजनानि ते ॥ तत्पायसं चखाडश्च । दुश्चरित्रा द्विक्रा द्रव ॥ १० ॥ दृ-

द्वेति द्विजरूपाणि । विजयंति निशम्य च ॥ देवशर्मा क्रुधा घोः । परिवेण जघान तान् ॥ ११ ॥
 शस्यानीव खले तेन । कुट्यमानान् विलोक्य तान् ॥ तस्यतश्च स्थिरिकुर्वन् । प्राप चौरचम्पतिः ॥
 ॥ १२ ॥ तजागत्यासिदंढेन । द्विजमुंडमखंडयत् ॥ तदस्त्रगंधविघ्राता । त्रोटयामास दाम गाः ॥
 ॥ १३ ॥ शृंगाश्रैरुद्विखंती सा । दस्यून् पूत्कारनीषणा ॥ लुहलाल खुरोदशा । पताकीकृत्य वाटाधिं
 ॥ १४ ॥ तामप्येषो महाकूरो । विश्वदौर्जन्यडुर्मदः ॥ द्विधा कृत्वासिघातेन । पातयामास पातकी
 ॥ १५ ॥ द्याः पाप निःकृप कृतं । किमेतदिति वादिनी ॥ वेद्यामासवती तेना—न्यायांती ब्राह्मणी
 हता ॥ १६ ॥ ततो जरायुमध्यस्थं । तस्या गर्दं द्विधा कृतं ॥ विस्फुरंतमदैक्षिष्ट । स पापिष्टशिरोम-
 णिः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वेति विह्वलस्यास्य । निस्त्रिंशो न्यपतत्करात् ॥ तन्मूलेव मनःस्थाने—ऽशुष्यन्नि-
 स्त्रिंशतापि सा ॥ १८ ॥ ततः प्रोद्धतकाश्रण—परिवाहैरिवाश्रुभिः ॥ पूर्वमाणोदणः सोऽयं । चिंत-
 यामासिवानिति ॥ १९ ॥ द्यास्तेदेतन्मयाकारि । कुर्यान्न श्वपचोऽपि यत् ॥ दर्शयिष्ये च कस्याह-
 महृष्ट्यमुखो मुखं ॥ २० ॥ अस्यैकस्यात्मजीवस्य । कृते किं किं कृतं मया ॥ द्रुदं तु तत्कृतं यस्य
 । फलं दुर्गतिरप्यणु ॥ २१ ॥ सगोवृणौ हतौ हंत । मयैतौ द्विजदंपती ॥ अमून्येतदपत्यानि ।

जीवंत्यपि हतानि हा ॥ २२ ॥ वराकाणाममीषां कः । पातको हा भविष्यति ॥ ममापि कः शर-
 णः स्याद् । घोरदुर्गतिपातिनः ॥ २३ ॥ झुवमेतन्न मे कोऽपि । प्रायश्चित्तं प्रदास्यति ॥ ज्वलंतम-
 क्षिमात्मीय-भेहे द्विपति कः किल ॥ २४ ॥ ईदृशपापकृतः प्रायः । प्रायश्चित्तं न मे नवेत् ॥ श्रैति-
 मा कापि जायेत । नीलीरक्तस्य वाससः ॥ २५ ॥ तदहं नैश्वं पातं । करिष्यामि निरैरतः ॥ श-
 रीरं पापकारीति । संक्षो येन जायते ॥ २६ ॥ दृढप्रहारी सुदृढं । चिंतयन्निति यातवान् ॥ प्रत्या-
 सन्नगिरौ तत्र । मुनीन् दृष्ट्वा ननाम च ॥ २७ ॥ धर्मलाजादिषुं दत्त्वा । समन्नाषंत तेऽपि तं ॥ प-
 रिद्वानमुखो नरु । भग्नमान इवासि किं ॥ २८ ॥ स तुवाचेत्यहं पापी । ज्ञाप्यमाणोऽपि पाप्मने
 ॥ मलिनः स्पृश्यमाणोऽपि । मलिनीकुरते परं ॥ २९ ॥ येषामेकतममपि । श्वन्नपाताय तान्यहं ॥
 ब्रह्मस्त्रीघूणगोघात—पातकान्यकृपोऽकृपं ॥ ३० ॥ मामीदृशमपि त्रातुं । साधवो यूयमर्हथ ॥ कि-
 मपि स्थानमस्थानं । भानोर्नास्यतो भुवः ॥ ३१ ॥ अथ ते यतयस्तस्मै । यतिधर्ममुपादिशन् ॥
 सर्वपापक्षयोपाय-मखिलापायतापिनं ॥ ३२ ॥ नो नरु कियदेवैत-दैहिकं तव पातकं ॥ तपसा ह-
 न्यतेऽनंत-नवसंभृतमप्यद् ॥ ३३ ॥ नीचोऽपि क्रियते मूर्ध्नि । पात्रीभूय कृतव्रतः ॥ विषोढानलसं-

पर्कः । पंक एव निरूपणं ॥ ३४ ॥ तपः संपन्नतामूढं । प्रतिकूलं शुचां तपः ॥ तपो जवांबुधेः क्रू-
 ढं । कुकूलं कर्मणां तपः ॥ ३५ ॥ मनःक्षेत्रे शुभ्रध्यान—शुषिर्मोक्षफलं तदा ॥ एतदधत्तुणां च-
 त् । क्षेत्रज्ञो ननु निंदति ॥ ३६ ॥ इति श्रुत्वा श्रुतिमुधा—किरस्तेषामयं गिरः ॥ व्रतं निर्बृत्तिका-
 मोऽथ । समादत्त समाहितः ॥ ३७ ॥ न ज्ञोह्ये तत्र यत्राहि । स्मरिष्याम्यस्य पाप्मनः ॥ करिष्ये
 सर्वथा ज्ञातिं । सोऽग्रहीदत्यन्निग्रही ॥ ३८ ॥ पूर्ववत्स्कंदिते तस्मि—त्रेव भ्रामे कुशस्थत्रे ॥ वि-
 वेकी विजहारात्म—कर्मक्षयचिकीरसौ ॥ ३९ ॥ स एवायं बकध्यानी । पापः पापीयसामपि ॥ इ-
 त्यन्नत्स्यत लोकेन । स तस्मिन् विहरन् मुनिः ॥ ४० ॥ ब्रह्मस्त्रीवृणगोघात—पातकी व्रत कीदृशः
 ॥ निस्त्रयो दर्शयत्यास्य—मूर्ध्वस्फोटं न याति किं ॥ ४१ ॥ परतः स्फिष्ट पापिष्ट । व्रती केनासि
 निर्मितः ॥ दुष्यते व्रतमध्येत—ऋणैव पयस्वया ॥ ४२ ॥ जलपतेति जनेनोच्चैः । श्वेव लोष्टैर-
 कुट्यत ॥ विश्वन् गृहेषु भिक्षार्थं । स ईर्यासमितो मुनिः ॥ ४३ ॥ विशेषकं ॥ स्मार्थमाणो जने-
 नेति । तत्पापमयमन्वहं ॥ शांतस्त्रांतो न संकेस्य । तादृशां किमु दुष्करं ॥ ४४ ॥ लेष्टुनिर्मुष्टि-
 त्तिः पांशु—वृष्टिभिर्यष्टिनिर्जनाः ॥ यज्जानुः सोऽधिसेहे तत् । सम्यक् चैवमज्ञावयत् ॥ ४५ ॥

आत्मन मा स्वेदमायासी—रमी कर्मप्रदीपनं ॥ रामयंतीति कुर्वाणा—स्वयि तेनोपकारिणः ॥ ४६ ॥
शापान्निचारमंत्रेण । कर्मदोषं तवोक्तं ॥ अमी स्वयं निष्कृतः । किं न स्युरुपकारिणः ॥ ४७ ॥
दूये तु कर्मदोषोऽयं । मां विमुच्य कथंचन ॥ निःकारणोपकर्तृणा—ममीषां यद्वणिष्यति ॥ ४८ ॥
एवं मैत्रीपवितेण । हृदयामोदशातिना ॥ उपेक्षापक्षेत्रेनांतः—करुणाशरणात्मना ॥ ४९ ॥ शु-
चुषालान्श्रीनोषण—वधाक्रोशपरीषहान् ॥ सहता तेन षण्मासी । दिनैकवद्वंद्वयत ॥ ५० ॥ द्द्वं
तेन ददप्रहारिमुनिना कर्मधचक्रे तपो—वह्निना भवन्तीतिशीतजनितात् त्रातुं स्वमुत्कंपतः ॥ लो-
कलोक्तमोऽपह्नन महसा तत्कालमुन्मीलता । दद्वैवेष पुरो विमुक्तिवनितामाकृष्य शेजेऽपि च ॥
॥ ५१ ॥ इति ददप्रहारिकथा ॥ अथ स्कंदकाचार्यशिष्यचरित्रचित्रियमाणचित्तः प्रवक्ति—

॥ मूलम् ॥—खंदगसीसेहिं तद्वा । पीडिज्जंतेहिं अहह जंतेहिं ॥ जं तेहिं पीडियाइं ।
नियकम्माइं तमहेरं ॥ ३६ ॥ व्याख्या—स्कंदकाचार्यशिष्यैस्तथा तेन प्रकारेण घोरेणेत्यर्थः; पी-
डिज्जंतेहिं पीडयमानैः; अहहेत्यनेकार्थत्वात् तादृशिनरपराधमुनिविनाशविडम्बनानुस्मरणत्वात् स्वेदे अ-
द्भुते च, वहयमाणमाह—जंतेहिं द्वितीयातृतीययोः सप्तमीति प्राकृतलक्षणत्वात्, यंत्रेषु पीडितोपक-

रणेषु जंतेहि यत्तैः पीडितानि पेषितानि नियकभमाद्रं निजानि च तानि कर्माणि च, तमहेरं त-
 दाश्रयं, अपि चोक्तमस्माभिः—कल्याणवर्णिकावृक्षे । गरीयान जहजानरीन् ॥ द्विश्यमानोऽपि द्वि-
 श्नाति । नाभो धातुनिवाखिलात् ॥ १ ॥ इति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—
 श्रावस्तीनाम द्ररत—भूमावस्तीह पूर्वरा ॥ जितशत्रुरिति ख्यात—स्तत्र धात्रीधवोऽजवत् ॥ १ ॥
 धारिणीति कलामाल—धारिणी तस्य वदन्नरा ॥ तस्यां च स्कंदकः पुत्रः । पुरंदरग्रथाः सुता ॥ १॥
 कुंभकारकृतानिख्य—पुरङ्गोणीभूता वृता ॥ राज्ञा दंडकिसंज्ञेन । नीता च परिणीय सा ॥ ३ ॥ ए-
 कदा पालको नाम । मंत्री दंडकिभूपतेः ॥ श्रावस्त्यामाययावात्स—राज्यकार्येण केनचित् ॥ ४ ॥
 जितशत्रुमहीजर्तुः । प्रतीहारनिवेदितः ॥ स विवेश सद्ःसद्म । कासारमिव कासरः ॥ ५ ॥ तदा
 तु राजा सर्वङ्गो—पङ्गतत्वविशारदः ॥ आसीत् कुर्वन् समं सभ्यै—धर्माधर्मविचारणां ॥ ६ ॥ पा-
 लकः स तु चार्वाक-चातुरीं तत्र सूत्रयन् ॥ लिज्जिह्व द्वाकारि । स्कंदकेन निरुत्तरः ॥ ७ ॥ त-
 तः सत्राजनैः सर्वै—रपि गर्वस्य पाततः ॥ हसितो न्यग्रमुखीभूय । विलङ्कः स्वपुरं ययौ ॥ ८ ॥
 श्रावस्त्यामन्यदा स्वामी । सुव्रतः समवासरत् ॥ स्कंदकेन समं राजा—भ्येत्य तं प्रणनाम च ॥ ९ ॥

प्रणम्योचितमृषीह—प्रतिष्ठे नृपादिषु ॥ भगवान् नववैराग्य—जननीं देशानां व्यधात् ॥ १० ॥
 श्रुत्वाथ जगवद्वार्यां । स्कंदको नृपनंदनः ॥ राजपुत्रैः समं पंच—शत्या व्रतमुपाददे ॥ ११ ॥
 भगवानथ सद्भव्य-राजीराजीवनास्करः ॥ विजहार भुवं ग्राम-नगराकरमंडितां ॥ १२ ॥ तथ्यमान-
 स्तपस्तीव्र-मधीयानः श्रुतं महत् ॥ कालक्रमेण गणभू-त्पदस्थः स्कंदकोऽनवत् ॥ १३ ॥ स राज-
 पुत्रमुनिभि-स्तैरेव सह दीक्षितैः ॥ पंचशत्या वृत्तोऽदीपि । दूधाधिप द्वय द्विपः ॥ १४ ॥ ह्यन्येद्युः
 प्रतिबोधाय । पुरंदरयशःस्वसुः ॥ स्कंदको नाष्टमापुलत् । कुंजकारकृतं प्रति ॥ १५ ॥ स्वाम्भूचे व-
 त्स भावी ते—ऽनर्थस्तत्र व्ययात्मकः ॥ त्वांविनाशधकाः सर्वे । नवितारश्च संयताः ॥ १६ ॥ यद-
 मी साधकाः सर्वे । तदा प्राप्तं न किं मया ॥ चिंतयित्वेति चालितः । स्कंदकस्तत्पुंभंप्रति ॥ १७ ॥
 पालकस्तु समाकर्ण्य । समायातं स्फुरत्तमाः ॥ ह्यायुधानि न्यधाह्वनं । प्राप्तुकोद्यानभूमिषु ॥ १८ ॥
 एत च स्कंदकाचार्यो । मुनिपंचशतीवृतः ॥ तवैव समवासर्षि-त्तं नंतु चाययौ नृपः ॥ १९ ॥ श्रु-
 त्वा तद्देशानां क्षीरा—श्रवत्प्रबध्यातिबंधुरां ॥ प्रशंसन् दंनकी राजा । प्रविवेश पुरं ततः ॥ २० ॥
 याचित्वैकांतमेकांत—मत्सरी पालको नृपं ॥ जगाद स्कंदकोऽयं ते । राज्यार्थ्यस्ति समगतः ॥

॥ २१ ॥ अनेन सह योद्धारः । सर्वे पाखंडधारिणः ॥ शस्त्राणि गोपयित्वोर्व्या । सर्वे त्वां हंतुमुद्य-
ताः ॥ २२ ॥ सज्जनाकृतयः कुर्यु—दुर्जना जनयातनां ॥ हरेर्दंष्ट्रांकुराः किं न । निघ्नंतीदुकलाक-
लाः ॥ २३ ॥ प्रत्येषि यदि मे न त्वं । स्वयं तदवधारय ॥ संत्यायुधानि यद्येषां । तत्प्रमाणं वचो
मम ॥ २४ ॥ श्रुत्वेति तद्गिरं राजा । शंकितस्तत्तथाकरोत् ॥ दृष्ट्वा च भुवि शस्त्राणि । कुप्यतिस्मा-
विचारकः ॥ २५ ॥ ऊचे च पालकं साधु । साधु ज्ञातमिदं त्वया ॥ अतःपरं त्वमेवैतान् । नियु-
ह्येण यथासुचि ॥ २६ ॥ संसिद्धेभ्यस्तमानी स । कीनास द्रव निर्दुष्टः ॥ मुनीनां पीडनायाथ ।
वने यंत्वमसूत्रयत् ॥ २७ ॥ प्रत्येकं पीडयामासा—तीव्रदृष्टो यतीनयं ॥ तेषां तु स्कंदकाचार्यः । प-
र्येताराधनां व्यधात् ॥ २८ ॥ अथैकं क्लृप्तकं दृष्ट्वा । पर्येताराधनोद्यतं ॥ जगाद् स्कंदकाचार्यः ।
शिष्यवात्सल्यमोहितः ॥ २९ ॥ बालकस्यास्य पुरतो । यंत्वे मां द्विप पालक ॥ यथात्मलोचनैरस्य
। पञ्चामि मरणं न हि ॥ ३० ॥ श्रुत्वेति पालकस्तस्य । विशेषार्तिं कृते शठः ॥ तमेव क्षुद्रकं यंत्रे
। द्विप्त्वा पूर्वमपीडयत् ॥ ३१ ॥ यतीनां पीड्यमानानां । कपटैः साकमजुष्टम् ॥ कर्माणि सर्वथा
शुद्—नावनानां वितत्मनां ॥ ३२ ॥ संप्राप्य केवलालोकं । लोकंप्रणशुणश्चियः ॥ ते सर्वेऽपि स-

दानंदं । महानंदं प्रपेदिरे ॥ ३३ ॥ अथोत्पन्नमहाकोपो । निदानं स्कंदकोऽकरोत् ॥ पालकेऽस्मि-
 न वधाय स्यां । छुष्टे राष्ट्रे च राजनि ॥ ३४ ॥ द्रुहं कृतनिदानोऽसौ । सद्यो यंत्रातिथीकृतः ॥ स्कं-
 दकस्तु विपद्याग्नि—कुमारेषूदपद्यत ॥ ३५ ॥ नयंत्यस्त्राविलं तस्य । रजोहरणमंबरे ॥ पुरंदरयशः-
 सौधे । शकुनिः समपातयत् ॥ ३६ ॥ पुरंदरयशा वीहयो—पल्लव्य च तदग्रतः ॥ रुरोद रोदयंती
 सा । प्रासादं प्रतिनिःस्वनैः ॥ ३७ ॥ विलपंत्याह जतरिरं । हा पाप किमिदं कृतं ॥ रजोहरणमेत-
 न्मे । बंधोऽस्त्रिकिं हतस्त्वया ॥ ३८ ॥ त्वां विना तव संकेतं । विना चात्रैव पत्तने ॥ को हंति हंत
 वैरीति । निरीहस्यास्य कः पुनः ॥ ३९ ॥ बहुधा विलपंतीति । रुदंती सातिष्ठुःस्वतः ॥ सद्यो निहं-
 तुमात्मानं । भूभ्यां चारफोटयजिरः ॥ ४० ॥ अत्रांतरे समागत्य । स्कंदकोऽग्निकुमारकः ॥ नीत्वा
 सुवतपादांते । वतिनीं तामकारयत् ॥ ४१ ॥ ततः सदेशं सपुरं च सप्रजं । सपालकं दंनकिन्नं प्र-
 कोपवान् ॥ आहाद्य संवर्तकमास्ताहतैः । काष्ठैः स देवः कुरुतेऽस्म जस्रसात् ॥ ४२ ॥ इति स्कंद-
 ककथा ॥ अथ गाथायुगेन चित्वातीपुत्रचरित्रसद्भावमुद्भावयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सोऽपि यगंधविणिग्गय—पिवीदिया वज्जकीदियाजव ॥ जस्रस पविठा चलणेहिं

। एभिगया सीसदेसंमि ॥ ३९ ॥ अहह महपावडुविलसि—याणमेयं कियत्ति चिंतंतो ॥ पत्तो चि-
 लाइपुत्तो । सुरलोअं निच्चडुज्जोयं ॥ ३८ ॥ व्याख्या—शोणितगंधेन सिराप्रसरडुधिरपरिमलेन
 विनिर्गता निःसृताश्च ताः पिपीलिकाः कीटिकाश्च शोणितगंधविनिर्गतपिपीलिकाः कर्तृर्षः, का इव?
 वज्रकीटियाडुव वज्रकीटिका इव, जस्स पविठा यस्य प्रविष्टाः, केषु? चटणोहिं चरणेषु, न केव-
 लं प्रविष्टाः किंतु निगया निर्गता निःसृताः, कः? सीसदेसमि शीर्षस्य देशः प्रदेशस्तत्र ॥ ३९ ॥
 यत्तदोर्नित्यसंबंध इति वाक्यात् स चिलानीपुत्रः सुरलोकं देवलोकं नित्योद्योतं सततप्रकाशमानं
 पत्तो प्राप्तः, किं कुर्वन्? चिंतंतो चिंतयन्, किं? अहह इति स्वेदे, महपावडुविलसियाणमेयं कि-
 यत्ति मम पापडुर्विलसितानामेतत् पिपीलिकोपसर्गवेदना तु कियत्? न कियदेवेति संक्षेपार्थः,
 व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—इतिप्रतिष्ठितपुरे । यद्देवो द्विजः पुरा ॥ विजित्य पंडि-
 तंमन्यो । रिपुणैकेन दीक्षितः ॥ १ ॥ ततः शासनदेव्यासौ । चित्ताह्लादकिरा गिरा ॥ दृढीकृतो ब्र-
 ते विंध्या—नीतो गज इवानिशं ॥ २ ॥ ततः प्रभृति चारिवं । विपुलं पात्यन्नयं ॥ दीनः प्राची-
 नसंस्कारा—दीनदेहमलोऽभवत् ॥ ३ ॥ तस्य प्रियानुरागार्ति—मनुभ्रंत्यन्यदा पुनः ॥ वश्यो मेऽ-

रिविति मूढास्मै । पारणे कर्मणं ददौ ॥ ४ ॥ द्वीयमाणोऽमुना मृत्वा । स मुनिः स्वर्णमासदत् ॥
 तत्प्रियाथ परिव्रज्य । तदनालोच्य देव्यद्भत् ॥ ५ ॥ यद्गदेवस्य जीवोऽथ । च्युत्वा राजगृहे पुरे ॥
 धनसार्धपतेश्चेद्या—श्रित्वात्यास्तनयोऽज्जवत् ॥ ६ ॥ यद्गदेवप्रियाजीव—श्च्युत्वाऽनुसुतपंचकं ॥ ज्ञ-
 द्राया धनत्रार्यायाः । सुसुमेति सुताजनि ॥ ७ ॥ धनो नियोजयामास । चित्वातीतनयं च तं ॥
 सुसुमायाः स्वडहिनुः । संश्रीनापनकर्मणि ॥ ८ ॥ शैशवे वर्तमानाम—प्यसौ प्राञ्जवसंस्रुतः ॥
 नीलीरगो बुभुजे तां । रोत्वंब्रुव मातृतिं ॥ ९ ॥ तदन्यायरतो दासः । श्रेष्ठिना निरवाप्ति सः ॥
 गवां स्तनान्यभित्तिह—न्निव दूरेण कुक्कुरः ॥ १० ॥ सोऽथ सिंहगुहां चौर—पद्भिं गत्वा तद्विश्रितुः
 ॥ पुत्रकोऽभूदपुत्रस्य । चौरमुख्यो बभ्रुव च ॥ ११ ॥ यौवनं सुसुमाथाप—दसमा रूपसंपदा ॥ दू-
 रस्थोऽपि स तां दध्यौ । मत्तेभ द्रव नर्मदां ॥ १२ ॥ चैत्रातेयोऽन्यदोचे स्वा—नस्ति राजगृहे पुरे
 ॥ ज्यंतर्धनो धनः श्रेष्ठी । दुहिता चास्य सुसुमा ॥ १३ ॥ तस्करास्तत्र गजामो । धनं वः सुसुमा च
 मे ॥ आस्थायेति व्यवस्थां सो—ऽपतश्चनगृहे निशि ॥ १४ ॥ कलृप्त्वावस्वापिनीं विद्यां । चौरै-
 राह्यरुनं ॥ द्वापयित्वा स्वमायातं । सुसुमां स्वयमग्रहीत् ॥ १५ ॥ हृदि स्मरान्निब्रेश्य । स कु-

त्वा सुसुमौषधीं ॥ चैलातेयः पलायिष्ट । सलोच्चैः सह दस्युभिः ॥ १६ ॥ आहूयारक्षपुरुषान् । ध-
 नश्चेष्टीत्यभाषत ॥ वित्तं वस्तस्करोपात्तं । समानयत मे सुतां ॥ १७ ॥ ततो धनः सहरक्षैः । पुत्रै-
 श्चायुधपाणिभिः ॥ पुरोगस्वमनःस्पर्ध-येव त्वरितमन्वयात् ॥ १८ ॥ दूतः पीतमितो भुक्त-मितः
 स्थितमितो गतं ॥ एवं वदद्भिः पदिकैः । स दस्यून् सममाययौ ॥ १९ ॥ हंहो हतं हताहाय । ग-
 ळीतेति च ज्ञापिणः ॥ मलिभ्रुवानाममिल-भारक्षपुरुषास्ततः ॥ २० ॥ ककनाशं ननाशुस्ते ।
 हित्वा द्योक्त्वं मलिभ्रुवाः ॥ सुसुमां स तु नामुंचत् । पुरश्चेवासपूपिकां ॥ २१ ॥ आरक्षपुरुषास्ते तु
 । तद्धनं प्राप्य पुष्कलं ॥ व्यावर्तत कृतार्थो हि । सर्वः स्यादन्यधामतिः ॥ २२ ॥ कृपाणं पाणिनै-
 केन । द्वितीयेन च सुसुमां ॥ लुहहन्नाविशतपद्मीं । चिलातीतनयः पुनः ॥ २३ ॥ धनस्तु तदनु प्रा-
 प । सन्नुभिः सह पंचभिः ॥ मोचयिष्यन् सुतां तस्मा-न्मृगीमिह मृगादिव ॥ २४ ॥ धने सविधमा-
 याते । रागांधोऽथ मलिभ्रुवः ॥ सारश्वाही भवामीति । तत्क्षणेऽप्यत्रया धिया ॥ २५ ॥ शिरः प्रधा-
 नं गात्रस्ये-त्युक्त्यादत्त तन्मुखं ॥ वीक्षमाणस्तन्तूर्णं । पलायिष्ट प्लवंगवत् ॥ २६ ॥ युग्मं ॥
 सुसुमायाः कबंधर्यां-तिके स्थित्वा रुदन् धनः ॥ वारीव बाणदंजेन । नयनांजलिभिर्ददौ ॥ २७ ॥

विव- तच्च संस्कार्य तत्रैव । पुरे गत्वोर्ध्वदेहिकं ॥ कृत्वा कर्मातदं वीर—पादांते व्रतमग्रहीत् ॥ ३८ ॥
 चैलातेयोऽपि संताप—हरं ह्यायातरं यथा ॥ मुनिमेकं ददर्शार्थे । कथोत्सर्गस्थितं पथि ॥ ३९ ॥
 म स्वेनः कर्मणा तेन । किंचिद्द्विभ्रमानसः ॥ तमुवाच समाख्याहि । धर्मं संक्षेपतो मम ॥ ३० ॥
 अन्यथा सुसुमाशीर्ष—हेदोत्कर्षयतासिना ॥ शिरस्ते पातयिष्यामि । फलं तावतरोरिव ॥ ३१ ॥ स
 ज्ञानान्मुनिरज्ञासिद् । बोधबीजमिहाहितं ॥ सरजरकेऽपि सत्क्षेत्र—द्वय स्फातिं गमिष्यति ॥ ३२ ॥
 विधेह्युपशमं लोक । विवेकमथ संवरं ॥ द्रव्यत्वा स मुनिर्वोभ्यु—त्पपात हुतमेव च ॥ ३३ ॥ प-
 दानि मंत्रवत्तानि । परिवर्तयतस्ततः ॥ जज्ञे चिदातीपुत्रस्य । पदार्थोद्धेख द्देहशः ॥ ३४ ॥ ज्ञ-
 शमः क्रोधे । क्षयमीयुषि तत्करे ॥ तन्मूढं शस्त्रमेतन्मे । तत्याज्यमिति सोऽत्यजत् ॥ ३५ ॥ ज-
 वेद्वेको रागस्य । विलये तत्करेऽस्ति मे ॥ तत्याज्यमंगनावक्त्र—मिति तच्चापि सोऽमुचत् ॥
 ॥ ३६ ॥ भवेच्च संवरः सर्व—द्रियाणामिह संवृतौ ॥ सा तु योगनिरोधे स्या—द्वित्युत्सर्गेण स
 स्थितः ॥ ३७ ॥ ततोऽस्य विश्रमंश्चास्मिन्मिश्रे वपुषि कीटकाः ॥ रंध्राणि पापनिस्सार—द्वाराणीव
 वितेनिरे ॥ ३८ ॥ सकीटिकः क्षीणविकर्मसेना—जयप्रशस्तिं परितो दधानः ॥ चारित्र्यप्राप्तपवि-

त्रक्रीर्ति-स्त्रंनो यथाराजत सुप्रतिष्ठः ॥ ३९ ॥ दत्त्वा सुरंगा द्रव कीटिकाग्निः । कृष्टश्चिदातीतनयस्य
जीवः ॥ पुरांतराद्युर्विधनोऽपि सार्धा—होरात्रयुग्मेन ययावध द्वां ॥ ४० ॥ इति चिदातीपुत्रकथा ॥
अथावंतीसुकुमालमुत्तालभक्तिकरसिद्धांजनोज्ज्वलभाणांतश्चक्षुषा पुरःस्थमिव पश्यन्नाह—

॥ मूलम् ॥—जं दुठसिगाढीए । ववसीअमसमंजसं तए सहियं ॥ तं मह सुअंणि सामिय
। अवंतिसुखमाल भयजणयं ॥ ३९ ॥ व्याख्या—हे स्वामिन्नवंतीसुकुमाल जं दुठसिगाढीए वव-
सियं यदुदृष्टशृगाढ्या शुधा परिकीर्णतया निष्करुणफेरद्वया व्यवसितं कृतं तवांगोपांगान्नक्षत्रणमिति
भावः, किंविशिष्टं? अस्ममंजसमरीतिकं, शृगाढा हि जीवतो वपुषि न लगतीत्यमीषां नीतिः, तथा
तु जीवतोऽपि तव वपुस्त्रोटितमित्यस्ममंजसं, तए सहियं त्वया सहितं मर्षितं, तं मह सुयंणि तन्मम
श्रुतमप्याकर्णितमपि त्रयजणयं भयजनकमातंकहेतुरित्यङ्गारार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्त्वै-
तत्—अस्त्यवंतीषु विख्यातो—ज्जायिनीति पुरी वरा ॥ पुरंदरपुरोदार—संपदुज्जायिनी श्रिया ॥ ४१ ॥
त्रिस्रदन्नोक्ता भंकारि-भूविब्रथमुजोष्मणः ॥ संप्रतिस्त्रत्र नाम्नाभू—दुणैरप्रतिभो नृपः ॥ ४२ ॥ इ-
त्यपुत्रोऽभवत्तत्र । सुत्रामसुतसन्निवः ॥ अवंतीसुकुमालाख्यः । सुकुमालः प्रभूनवत् ॥ ३ ॥ यस्य

कोटिध्वजलायाः । कामं मायामश्रयत् ॥ वेदमनि द्रविणद्रोह-रक्षादङ्गाहिसंततेः ॥ ४ ॥ भा-
ग्यलक्ष्मीरिवामुष्य । प्राचीनभवंसंभवा ॥ माता जडेति सर्वाणि । गृहकार्याण्यचितयत् ॥ ५ ॥ स्व-
देहलक्षणश्रीनि-रिव मूर्ताक्षिरेष तु ॥ द्वात्रिंशता स्त्रीनिः प्रेम—वतीभिः सुखमन्वभूत् ॥ ६ ॥
स्मरिण्यसुहसत्यागा—दन्यदा तत्र पत्तने ॥ जीवंतस्यामिनं नंतुं । मुनिपंचशतीयुतः ॥ ७ ॥ बाह्यो-
द्याने च जगवान् । सुहस्ती समवासत् ॥ मध्ये पुरि च स प्रैषी-द्वसतिं याचितुं मुनी ॥ ८ ॥ तौ
तु जडाक्षिणानायाः । श्रेष्ठिन्या जन्मतुर्गहे ॥ पप्रह सापि तौ नत्वा । किं नामादिशतां युवां ॥
॥ ९ ॥ तावद्धूचतुरावां हि । शिष्यावार्पसुहस्तिनः ॥ तदादेशेन कव्याणि । वसतिं प्रार्थयावहे ॥
॥ १० ॥ दृष्टैकां सार्पयामास । वसत्यै विकटां कुटिं ॥ चारित्रनृपहस्तीति । सुहस्ती तामशिश्रयत्
॥ ११ ॥ परावर्तितुमारेभे । स्वाध्यायसमयेऽन्यदा ॥ आचार्यैर्नक्षिणीगुहमा-न्निधमध्ययनं निधि ॥
॥ १२ ॥ वधूनिः सह ज्ञादेयः । सप्तद्वयमगृहोपरि ॥ क्रीडंस्तदा ददौ कर्णे । तत्र कर्णरसायने ॥
॥ १३ ॥ द्यवंतीसुकुमालस्तत् । श्रुत्वा गीतमिवोत्सुकः ॥ कस्तूरिकामृगः स्मरि—वसंतिद्वारमाययौ
॥ १४ ॥ द्यनुभूतं मया केद-मिति चिंतापरः स तु ॥ जातजातिस्मृतिज्ञानो । ययावाचार्यसन्निधौ

॥ १५ ॥ नत्वा चोवाच जगवन् । द्रष्टव्यास्तनयोऽस्यहं ॥ पुरा च नल्लिनीगुल्म—विमाने त्रिद-
शोऽज्रवं ॥ १६ ॥ कदाचिद्द्वयमप्यत्र । तस्मादेव समागताः ॥ जानीष्ट नल्लिनीगुल्मे-तिवृत्तं कथ-
मन्यथा ॥ १७ ॥ स्मरुचे महाभाग । न तस्माद्वयमागताः ॥ लोकालोकः समग्नोऽपि । साक्षात्
स्वाध्यायिनां पुनः ॥ १८ ॥ श्रुत्वेत्युवाच द्राघेयो । यदीदं ब्रूत तत्प्रभो ॥ विमानं नल्लिनीगुल्मं ।
पथा केन प्रयास्यहं ॥ १९ ॥ स्मरिहाह व्रतं वत्सो—पातमेकदिनेऽपि हि ॥ अत्यन्यमनसो मोहं ।
न चेद्वत्ते दिवं भुवं ॥ २० ॥ सोऽप्याह नल्लिनीगुल्मं । जातिस्मृत्याहमस्मरं ॥ तत्रैव गंतुं भूयोऽपि
। परिविवर्जिषाम्यतः ॥ २१ ॥ प्रव्राजयत मामेव—मर्थ्यतममुं गुरुः ॥ जगादेदं वरं किंतु । मुकु-
मालोऽसि बालक ॥ २२ ॥ सुचर्या लोहचणकाः । सुपेया वह्निहेतयः ॥ दुष्करं तु जिनोपहृ-
मतीचारोञ्जितं व्रतं ॥ २३ ॥ द्राघेयोऽग्निदधे द्यूधो । प्रव्रज्योत्कंठितोऽस्यहं ॥ सामाचरिं चिरं का-
लं । न च पात्रयितुं क्षमः ॥ २४ ॥ आदावेव परिव्रज्यां । तस्मादनशनान्वितां ॥ आदास्ये सत्व-
मालंब्य । स्तोकरवेदमिदं खलु ॥ २५ ॥ गुरुर्चे महाभाग । जिघृक्षसि यदि व्रतं ॥ अनुज्ञापय
तद्वद्ध—नंधान्निवांधकारिणः ॥ २६ ॥ सोऽप्याह किमनुज्ञातै—रे तैर्वैश्वविधायिभिः ॥ एष व्रती भ-

विव- वनसी—त्युच्चवान शिरोरुहान् ॥ ३९ ॥ स्वेनैवोपात्तलिंगोऽसौ । माभूदिति सुहृत्स्यपि ॥ तं परि-

टीका

व्राजयामास । प्रवज्याविधिमुच्चरन् ॥ ३८ ॥

चिरकालं तपःकष्ट-निर्जरां कर्तुमक्षमः ॥ गुरुनापृच्छ्य सोऽन्यत्र । ययावनशानंचिकीः ॥ ३९ ॥

५४

अवंतीसुकुमालस्य । पदयोः सुकुमारयोः ॥ कर्करघुष्टयो रक्त—धारा प्रादुरञ्जत्तदा ॥ ३७ ॥ शृगाला-
कृष्टकंकाल—मुदंगारवन्धरं ॥ नृत्यद्वेतालमुत्ताल—शिवास्तद्वितर्गतिकं ॥ ३१ ॥ प्रतिस्थानं चिताव-
हि—ज्वालापद्मवितं ततः ॥ सोऽगात्पितृवनं क्रीडा—वनं पितृपतेरिव ॥ ३२ ॥ युग्मं ॥ कंथारिकाकु-
न्गांत—स्तस्यावनशनेन सः ॥ समाहितः स्मरन् पंच—परमोद्धिनमस्कृतिं ॥ ३३ ॥ तत्पदान्यस्त्रविश्राण
। लिहंती सह बालकैः ॥ शृगाली कापि तत्रागा—तत्कुन्गं विवेश च ॥ ३४ ॥ शोधयंती च सा
प्राप । तत्पदं चासुगारुपदं ॥ तं च खादितुमारेजे । कृतांतस्येव किंकरा ॥ ३५ ॥ त्रोटं त्रोटं पलं
पायं । पायं रुधिरमंतरा ॥ भंजं भंजमस्थ्यश्रांत्वा । चादत्सा कर्कटीमिव ॥ ३६ ॥ तस्यैकं दत्तयंती
सा । पदं च निरशेषयत् ॥ तड्भिम्बरूपाण्यपरं । प्रथमे प्रहरे निशः ॥ ३७ ॥ तथापि न चकंपे स ।
दध्यौ प्रयुत सात्विकः ॥ शरीरं जीव कारानं । ज्ञयते यदि भज्यतां ॥ ३८ ॥ एवं द्वितीययामे

त—दूरं कुरा चखाद सा ॥ जीवोऽयं कृधितस्तृण्य-त्विति चक्रे कृपां स तु ॥ ३९ ॥ तत्तुदं नक्षपा-
मास । तृतीये प्रहरे च सा ॥ स तु दध्यौ तुदयंहो—वृंदं तुदमियं न मे ॥ ४० ॥ यामे तुर्ये च
यामिन्या । महासत्वो विपद्य सः ॥ विमाने नखिनीगुल्मे । महर्षिरमरोऽभवत् ॥ ४१ ॥ महाव्रती
महापुण्यो । महासत्वोऽयमित्यथ ॥ तत्कालब्रह्मौ तत्कालं । विदधे महिमाभरैः ॥ ४२ ॥ तत्प्रिया-
स्तमपश्यंत्यः । पृष्ठंतिस्म सुहस्तिनं ॥ आख्याहि भगवन्नस्म—रपतिः कथमभ्युदिति ॥ ४३ ॥ जप-
योगेन विज्ञाय । सुहस्यपि च तत्तथा ॥ तद्बृहत् सर्वमाचख्यौ । ताभ्यो मधुकिरा गिरा ॥ ४४ ॥
अवंतीसुकुमालस्य । वध्वो गत्वाथ धामनि ॥ द्रद्रायाः पुरतः सर्वे । तं वृत्तांतं न्यवीवदन् ॥ ४५ ॥
वज्रपातोपमं भद्रा । तं निशम्य निशात्यये ॥ स्मशाने प्रययौ तत्र । कंथारिवनभारिते ॥ ४६ ॥
द्याकष्टं दिशि पूर्वस्थां । दृष्ट्वा स्मृतोः कश्चेवरं ॥ रशेद सवधूकापि । ज्ञेद्वेति विललाप च ॥ ४७ ॥
हा वत्स यदि वैराग्या—दस्मांस्तृणवदत्यजः ॥ शरीरं तत्किमत्याङ्गी—र्यदाद्यं धर्मसाधनं ॥ ४८ ॥
हा वत्स दीक्षितोऽपि त्व—मेकस्मिन्नपि वासरे ॥ किं नात्ममग्न्याः स्वस्य । विहारेण गृहांगणं ॥
॥ ४९ ॥ हा वत्स शयने पुष्प—पत्रपीभाऽस्महिष्णु ते ॥ वपुः कथं विषेहेऽदः । क्रोद्गीदृशनदार-

ए ॥ ५० ॥ हा वत्स यदि निर्मोह—स्त्वमत्याहीः कुटुंबकं ॥ तद्गुरुवपि निर्मोहः । किमभूस्ते य-
 दुच्चिताः ॥ ५१ ॥ हा वत्स राज्ञिः कट्याणी । का नविष्यत्यतः परं ॥ स्वप्ने या दर्शयित्वा त्वा-म-
 स्मान् संजीवयिष्यति ॥ ५२ ॥ अनेकशो विलप्येति । नद्रा सिप्रानदीतटे ॥ तस्योर्ध्वदेहिकं च-
 के । रुदंती समयोचितं ॥ ५३ ॥ नद्रासूनोर्गृहिण्योऽपि । विलप्य च विलप्य च ॥ सिप्रायां चकि-
 रे शंखो—रूपेण द्विनवाससः ॥ ५४ ॥ सुतमृत्युसमुद्भूत—शोकानलकरादिता ॥ नद्रा तदैवत्य-
 ब्रज्यां । श्रामामृततरंगिणीं ॥ ५५ ॥ समेत्य सद्ने साथ । मुत्तवैकां गुर्विणीं वधूं ॥ सवधूका परि-
 ब्रज्य । व्यहरद्गुह्रिः समं ॥ ५६ ॥ गुर्विण्यास्तनुभूः क्रमाच्च जनतः श्रुत्वेति यन्ममे पिता । चक्रे
 कालमहो महंतमिह तन्मूर्त्या सनाथं ततः ॥ प्रासादं तटिनीतटेऽतिविकटं निर्माणयामासिवा—न-
 द्याप्यस्ति स विश्रुतः किल महाकालारूप्ययावंतिषु ॥ ५७ ॥ इत्यवंतिसुकुमालकथा ॥ अथ सुकोश-
 लमुनेर्वधपरीषहसहनकौशलकलाकिसलयेनात्मवाणीं वसंतयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—जएणी जाया बाघी । तीए तह दारिजि वि मुणिवसहो ॥ अहियासितो अहि-
 ज्ञं । सुकोसलो निवुद्धं पत्तो ॥ ४० ॥ व्याख्या—जननी माता व्याघ्री सिंही जाता, तथा तथा

तेन प्रकारेण दास्येनेत्यर्थः, दारितोऽपि खंनशः कृतोऽपि मुणिवसहो मुनिवृषभः, मुनिषु प्रतिपन्न-
परिहोपसर्गनिर्वहणतया वृषभो धवलः स तथा यद्वा मुनिश्रेष्ठः सुकोशलो सुकोशलनामा निवृद्धं
पत्तो निर्वृतिं सुखं प्राप्तः, यः किल विदधते स कथं सुखमाप्नोति ? इति व्यतिरेकोऽयं, अन्य-
स्तु निर्वृतिं निर्वाणं प्राप्तः, किं कुर्वाणः ? अहियासंतो अधिसहमानः, किं तत् ? अहिं अहिं
वपुर्विदारणस्वरूपं, यद्वा अधिकं. सह कलेवर खेदमर्चितयत्न । स्ववशतापि पुनस्तव दुर्लभा ॥ चि-
रतरं च सहिष्यसि जीव हे । परवशो न च तत्र गुणोऽस्ति ते ॥१॥ इति ज्ञानातिरिक्तं यथा भव-
तीति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—अस्ति श्रीदत्तसंकेतं । साकेतमिति पत्तनं ॥
तत्रासीदिदुविशद—कीर्तिः कीर्तिधरो नृपः ॥ १ ॥ सहदेव्या महादेव्या । सह वैषयिकं सुखं ॥
अनन्यहृदयोऽमुंक्त । हृषीकेशः श्रियेव सः ॥ २ ॥ कालक्रमेण तनयः । सहदेव्या सु कोशलः ॥
असूयत सुधांनोधि—वेदयेव निशाकरः ॥ ३ ॥ अथान्यबांदिनोऽज्ञावा—दात्मनं जवचारकात् ॥
मोचयिष्यन्नृपस्तत्र । मुदितः पुत्रजन्मनि ॥ ४ ॥ मोक्षार्थकुशलो बाल—मपि राज्ये सुकोशलं ॥
विन्यस्य विजयाचार्य—पादांते व्रतमग्रहीत् ॥ ५ ॥ युग्मं ॥ धात्रीभिः पञ्चभिः पाद्व्य-मानो वृद्धिं

विवे- सुकोशलः ॥ भेजे समितिधिर्मो-ऽनिशं कीर्तिधरस्य तु ॥ ६ ॥ सुकोशलः क्रमेणाप । वर्धमानः
स यौवनं ॥ मुनिः कीर्तिधरो भुर्व-नुद्गया तु ययौ वनं ॥ ७ ॥ लघोऽगवान् रिपून् जिभ्ये । बहि-
रंगान् सुकोशलः ॥ मुनिः कीर्तिधरस्तूच्चै-रंतरंगाभिरंतरं ॥ ८ ॥ एको गुणान् परो जीव-नि-

५८

कायान् षडपात्यत् ॥ जपायांश्चतुरश्रैकः । सध्यानांशान् परोऽश्रयत् ॥ ९ ॥ एकः शक्तित्रयं चा-
न्यो । गुप्तित्रयमपात्यत् ॥ राज्यचिह्नान्यधादेको-ऽपरः पंचव्रतानि च ॥ १० ॥ साकेतनगरे मा-
सो-पवासी पारणोडया ॥ भिक्षार्थमाजगामासौ । मध्याह्ने तत्र चाब्रमत ॥ ११ ॥ सहदेवी गवाङ्ग-
स्था । तं च दृष्ट्वेत्यचिंतयत् ॥ पर्यौ प्रव्रजितेऽमुष्मिन् । पतिहीना पुराभवं ॥ १२ ॥ सुकोशलोऽपि
दृष्ट्वैनं । दैवतः प्रव्रजेद्यदि ॥ गतनीव्यास्तदा मेऽद्य । भुवि हस्तावुज्जावपि ॥ १३ ॥ तस्माच्चिरपरा-
धोऽपि । नतीरपि व्रतधार्यपि ॥ राज्यस्थेमकृते स्मृतो-निर्वारयोऽयं पुरान्मया ॥ १४ ॥ द्रव्यन्यलिं-
गिन्निः सार्धं । राज्ञी तं निरवासयत् ॥ किमिव नूनं कुर्वीत । नाकृत्यं जंतुरात्मने ॥ १५ ॥ धात्री
सुकोशलास्याध । स्वामिनं व्रतधारिणं ॥ पुरास्त्रिर्वारितं मत्वा । रोदितिस्म दिवानिशं ॥ १६ ॥ सु-
कोशलोऽथ तामूचे । मातः किमिति रोदिषि ॥ सापीति कथ्यामाम् । तस्मै गजदया निरा ॥ १७ ॥

राज्ये त्वां बालकं न्यस्य । तव कीर्तिधरः पिता ॥ प्राप्ताजीदद्य सोऽविद्ध—द्रिक्कार्थमिह पत्तने ॥
 ॥ १८ ॥ तद्दर्शनात्तवाप्यद्य । व्रतश्रवणशंक्रया ॥ निर्वासितः स ते मात्रा । दुःस्वेनानेन रोदिमि ॥
 ॥ १९ ॥ श्रुत्वा सुकोशलोऽप्येत—ज्ञत्वा च पितुरंतिके ॥ प्रणम्य प्रांजली राज्य—विरक्तोऽप्यावत
 व्रतं ॥ २० ॥ तत्प्रिया चित्रमायाध । गुर्येत्य सह मंत्रिभिः ॥ ज्ञवाचास्वामिकं स्वामि—न राज्यं
 त्यक्तुमर्हसि ॥ २१ ॥ नृपोऽप्युवाच गर्नस्थ—गोपताविह नंदने ॥ त्यक्तराज्यः प्रव्रज्यामि । तच्च
 मे ह्युचितं किल ॥ २२ ॥ द्रष्टुत्तवामात्यसात्कृत्वा । राज्यं स्वपितुरंतिके ॥ सुकोशलयः प्रव्रजाज ।
 कुशलो धर्मकर्मसु ॥ २३ ॥ तद्यमानस्तपस्वीजं । सहमानः परीषदाव् ॥ महीतले महर्षि तौ । पि-
 तापुत्रौ विजहतुः ॥ २४ ॥ तनुजस्य वियोगेन । स्वेदनाक् सहदेव्यपि ॥ आर्तध्यानपरा मृत्वा ।
 व्याध्यभूद्गिरिगह्वरे ॥ २५ ॥

इतश्च तावपि मुनी । कुत्रापि गिरिकंदरे ॥ स्थितौ वर्षाचतुर्मासी—मासीनौ ध्यानवर्त्मनि ॥
 ॥ २६ ॥ प्रावृद्धंते प्रयांतौ तौ । पारणाय महामुनी ॥ दृष्टौ मार्गे तथा व्याध्या । कालरात्रयेव घोर-
 या ॥ २७ ॥ व्यात्तवक्त्रांतरा लोल—जिह्वासौ दीप्रलोचना ॥ दुर्धुरामुखरा व्रंती । पुहेनोर्वीमथावत

॥ ३८ ॥ एतस्यामापतंत्यां ता-वतिमात्रज्ञमाधरौ ॥ कृमाधरौ यथास्थातां । कायोत्सर्गेण निश्चलौ
 ॥ ३९ ॥ सा तु व्याघ्री समुत्खल्य । पपातादौ सुकोशले ॥ दूरापातप्रहारेण । पृथ्व्यां च तमपातयत्
 ॥ ३० ॥ दारं दारं वपुस्तस्य । रक्तं पापा पपावियं ॥ त्रोटं त्रोटं पलं चाश्वा-ङ्गं भंजमथाभ्यपि ॥
 ॥ ३१ ॥ मर्माणि न हि कर्माणि । सहायेयं त्रिनत्ति मे ॥ इति जेजे मुदं मभ्यौ । स मुनिर्न
 मनागपि ॥ ३२ ॥ व्याघ्रेति जह्यमाणोऽपि । शुद्धध्यानपरायणः ॥ जल्पन्नकेवलौ मोहं । सुको-
 शलमुनिर्ययौ ॥ ३३ ॥ मुनिः कीर्तिधरोऽयुच्चै—स्तदा व्याघ्रीनयादिव ॥ कृपकश्रेणिमारुढः । के-
 वलज्ञानमासदत् ॥ ३४ ॥ सापि व्याघ्री तदंगानि । स्वादं स्वादमशेषनः ॥ तृप्ता सुकोशलस्यास्यं ।
 विलोक्येदमचिंतयत् ॥ ३५ ॥

ईदृग्मुखं मया कापि । विलोकितचिरं किल ॥ इत्यूहापोहतो जाति—स्मृतिं शिश्राय सा
 कृणात् ॥ ३६ ॥ अहं पूर्वजन्वे कीर्ति—धरस्य पृथिवीभूतः ॥ सहदेवीति कान्तासं । मम पुत्रः सु-
 कोशलः ॥ ३७ ॥ तौ व्रतं प्रतिपेदाते । तद्वियोगादहं पुनः ॥ अर्तध्यानाद्विपद्यासि । जाना व्या-
 घ्री व्रजान्तरे ॥ ३८ ॥ तदिदं मुखमेतद्धि । सुकोशलमुखोपमं ॥ व्याः स्वपुत्रो मया प्राज्य—प्राप-

या मारितः स्वयं ॥ ३९ ॥ अयं कीर्तिधरः साधु-र्यो मया मंदभाजया ॥ पारणायै ब्रमच्च त्रिङ्गां ।
 नगरान्निरवास्यत ॥ ४० ॥ अधिकाधिकपापिणं । धिग्धिममं पूर्वजन्मतः ॥ धन्यावेतौ पितापुत्रौ ।
 पुनः सत्कर्मनिर्मलौ ॥ ४१ ॥ अधमा पापिनी दुष्टा । तदहं करवाणि किं ॥ पतामि पर्वताद्येन ।
 प्रयामि विशराकतां ॥ ४२ ॥ विशामि ज्वलति क्वापि । यद्वा दक्वहुताशने ॥ भस्मीज्जवामि येनेति ।
 चिंतयंती ह्रुद्योत सा ॥ ४३ ॥ चक्रंद दीनवदना । स्वर्नैर्वोदितोऽयं च ॥ दंतैः पाणी चखादोच्चैः ।
 क्षितावास्फोटयन्निरः ॥ ४४ ॥ अथाह केवली कीर्ति—धरस्तां करुणापरः ॥ शुभे संसारजालित—
 मीढगेव शरीरिणां ॥ ४५ ॥ अविचारितस्योऽयं । भवोऽन्वर्थपदं पुरः ॥ तृष्णा तस्यापि चूत्रेयं ।
 देवासुरविमंविनी ॥ ४६ ॥ जंतवोऽपद्रवोऽप्येत—द्वशाः स्युरविवेकिनः ॥ पशुजन्मनि जातायाः ।
 शुभे तव किमुच्यते ॥ ४७ ॥ यत्वं चिंतयसे पातं । गिरेर्वह्नौ प्रवेशनं ॥ तन्न भद्रे समोचीनं ।
 धर्मध्यानं तु संश्रय ॥ ४८ ॥ दानशीलितपोऽनाव—जेदैस्तच्च चतुर्विधं ॥ पशोस्ते तु तपःशील—
 भावैस्त्रैधं विशुद्धिदं ॥ ४९ ॥ तत्रापि भावनाशुद्धं । तप एवाधमर्षणं ॥ यदाराध्य दिवं प्रापुः । पं-
 चापातकिनोऽपि हि ॥ ५० ॥ श्रुत्वा कीर्तिधरादिति व्यतिकरं धर्मस्य निर्माणं च । व्याघ्री सानश-

नं विपद्य च पदं वैमानिकानामगात् ॥ राजर्षिः स तु धर्षितांतररिपुस्तत्रैव शैले स्थितः । शैलेऽश्री-
करणं विधाय करणं मुक्त्वा च मुक्तिं ययौ ॥ ५१ ॥ इति सुकोशलमुनिकथा ॥ अथ तद्गुणानु-
ध्यानरसैकतानमानसतया पुरो दृष्ट्वानुत्तरविमानमणिकिंकिणीकणनट्यपरायणं शालिभद्रमुज्जि-
र्यन्नाह—

॥ मूलध ॥—तह सुकुमादो तह जोग—लालसो सालिभद्र कहणु तुमं ॥ डुऊरं नियम-
धुरं । पन्निवन्नो नमिजण वीरजिणं ॥ ४१ ॥ व्याख्या—हे शालिभद्र ! कहणु तुमं न्विति वितर्क,
कथं त्वं दुर्धरां नियमधुरं दुर्वहान्निभद्रधुरं पादपोषणमानशनरूपं पडिवन्नो प्रतिपन्नः, किं कृत्वा ?
नमिजण वीरजिणं वीरजिनमपश्चिमतीर्थनाथं नत्वा, तदाज्ञामादायेति ज्ञावः किंविशिष्टत्वं ? तह
सुकुमादो तथा तेन प्रकारेण सुकुमारो यथा महाराजश्रेणिकस्यापि वपुरुष्मणा त्वं व्यथां प्राप्तः,
तह जोगलालसो तथा तेन प्रकारेण जोगा विषयास्तेषु लालसो लंपटः, यथा साक्षादात्मवपुर्लङ्का-
णलङ्कीन्निरिव द्वाविंशतावधूभिरसूर्यपश्चात्तिः सह सुरलोकादागतं गंधमाद्यवसनमंडनाशनरसमनु-
दिवसमवशमानसरत्वं विलसन्नात्मनः स्वामिसत्तामपि नाज्ञासीरिति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथान-

विवे- कादवसेयस्तच्चैतत्—अस्ति राजगृहं हस्ति-विराजद्गोपुरं पुरं ॥ धराहारसमाकार-—प्राकारपरिचा-
रितं ॥ १ ॥ चतुरंगरणक्रीडा—स्वजेयो ह्युतकारवत् ॥ वशीभूताङ्गचारोऽव । नृपः श्रेणिक इत्यभू-
त् ॥ २ ॥ प्रिया तस्य प्रियालाप-चणान्निधौ ॥ यस्या मुखस्य खंजान-मचंनह्यतिमंजलं

६३

॥ ३ ॥ पुरे तत्र सुरेद्रस्य । कोशागारिकवैज्रवः ॥ पुण्यैः षट्खंडगोभद्रः । श्रेष्ठी गोजद्र इत्यभूत् ॥
॥ ४ ॥ गेहिनी गेहिनीतिज्ञा । तस्य श्रीरिव जंगमा ॥ निष्कलंकमहाशील-—जद्रा निधाभ-
वत् ॥ ५ ॥ शालिक्षेत्रमहास्वप्न—सूचितं गर्भमन्यदा ॥ बिज्ररामास सा रत्नं । रत्नभुधरश्रुति ॥ ६ ॥
जुहामदानसधर्म-मतिसंदोहदानथ ॥ दोहदान जद्रधीरस्या । गोजद्रः पर्यपूरयत् ॥ ७ ॥ पूर्णे का-
ले ततः पुत्रः । पूर्णेन्द्ररिव पूर्वया ॥ तयामूरयत सुश्रेष्ठं । श्रेष्ठी जन्मोत्सवं व्यधात् ॥ ८ ॥ दृष्टस्वप्ना-
नुसारेण । चक्रतुः पितरावथ ॥ सूनोः श्रीशालिनः शालि-जद्र इत्यभिधां ततः ॥ ९ ॥ धारणा-
भिर्यथा ध्यानं । तपः समितिभिर्यथा ॥ वधुधे पाठ्यमानोऽसौ । धात्रीनिश्व पंचभिः ॥ १० ॥ स
पंचवर्षेदशीयो-ऽध्यापकानां समर्पितः ॥ सिंधोराप इवागस्त्यो । निःपपौ सकलाः कलाः ॥ ११ ॥
अनंगीकृत्य पंचेषु । तदंगेनेव निर्मितः ॥ स प्राप यौवनं खेण—नेत्रालिलवलीवनं ॥ १२ ॥ ध-

न्या द्वात्रिंशत् कन्याः । पित्रा भूत्राप्तसन्निभः ॥ अथैष लक्ष्मीसंवास—हारिणा परिणयितः ॥ १३ ॥
 शालिजद्रः समं तामि-स्तरात्रिखि चंद्रमाः ॥ पितृभ्यां पूर्वमाणेष्ट-भोगो जोगानभुंक्त सः ॥ १४ ॥
 दांतः श्रीवीरपादांते । गोजद्रो व्रतमग्रहीत ॥ कृत्वा चानशनं मृत्वा—स्मर्यभूमिं जगाम सः ॥
 ॥ १५ ॥ पूरयामास तत्पुण्याद् । दिव्यजोगानथान्वहं ॥ आगत्य सवधूकाय । शालिजद्राय सोऽम-
 रः ॥ १६ ॥ कार्यं मर्याचितं यद्यद् । जद्रा तत्तदसाधयत् ॥ पूर्वपुण्यप्रजावेण । जोगानेवैष भुक्त-
 वान् ॥ १७ ॥ वणिजोऽन्येह्यराजभु—र्गृहीत्वा रत्नकंबलान् ॥ महार्घानिति नादत्त । नृपो जद्राग्र-
 हीसु तान् ॥ १८ ॥ चिह्नाणाप्रार्थितेनाथ । राक्षकं रत्नकंबलं ॥ याचिता वणिजोऽशंसन् । जद्रा
 तानग्रहीदिति ॥ १९ ॥ प्रधानपुरुषेणाथ । द्वाविभू रत्नकंबलं ॥ महामुदं यथामुदय-मेकं भद्राम-
 याचयत् ॥ २० ॥ भद्रोचे तान् वधूपाद-प्रौलनीकृतवत्यहं ॥ संत्येतानि तु जीर्णानि—त्यतो विद्वा-
 यतां विभुः ॥ २१ ॥ स गत्वैतज्जगौ राज्ञे । राक्ष्यूचे चिह्नाणा त्वदः ॥ पश्यास्त्वद्वणिजां काच-वै-
 रुर्घ्याणामिवांतरं ॥ २२ ॥ तमेव पुरुषं प्रेष्य । श्रेणिकेनातिक्रौतुकात् ॥ शालिजद्रे समाहूते । ग-
 त्वा जड्रेदमब्रवीत् ॥ २३ ॥ बहिर्निहि महीनाथ । जातु निर्याति मेगजः ॥ प्रसादः क्रियतां देव ।

तद्गृहागमनेन मे ॥ ३४ ॥ कौतुकप्रतिपेदे तद् । नृभुजा श्रेष्ठिनी ततः ॥ त्पाराजसौधं स्वगृ-
 हा—दतिशोनामकारयत् ॥ ३५ ॥ तथाहूतस्ततो राजा । पुष्पैराजानुराजितां ॥ ज्वलधूपघटीधूमां
 । कौमांशुकसमुच्चयां ॥ ३६ ॥ रंभासमूहसंरंभा—मतिजंनारिपत्तनां ॥ चंद्रोदयचमूहद्या—मतिद्यां
 च पुरः पुरः ॥ ३७ ॥ विपंच्यमानसंगीतां । प्रतिमंचं पदे पदे ॥ स्थाने स्थाने चनि ष्पाद्य—मा-
 ननीराजनोत्सवां ॥ ३८ ॥ परिसफूर्जत्पुरङ्गोभां । हृद्दशोत्रां नित्रालयन् ॥ प्राप संपद्भरैः शादि ।
 शादिप्रद्वनिकेतनं ॥ ३९ ॥ कलापकं ॥ गोपुरोन्नयतः कुर्ये—द्रनीलकदलीवनं ॥ मणिमयप्रतीहा-
 र—स्तंभितेक्षणमंगिनां ॥ ४० ॥ पुरः सहस्रमाणिक्य—स्तंभं कनकनिक्षिप्तम् ॥ सुजात्यरूप्यज्वल-
 क्षि । कुरुविंदाद्रमकुट्टिमं ॥ ४१ ॥ सप्तन्यमितया सप्त—लोभया मंडनिकामिव ॥ सहस्राङ्गमिवांगं
 वा । गवाङ्गैर्गणनातिगैः ॥ ४२ ॥ नानादिव्यांशुकोट्योच—रोचमानं समंततः ॥ प्रतिकोणं ज्वल-
 धूप—घटीधूमाधवासितं ॥ ४३ ॥ कृतकस्तूरिकात्रेपं । स्वस्तिकन्यस्तमौक्तिकं ॥ स्वर्णपिष्यलक्ष-
 यदाम—श्रेणिविश्राणितोत्सवं ॥ ४४ ॥ विमानमिव जितवेदं । नृत्यकोटिध्वजाभुजैः ॥ विलसद्विस्म-
 यावेश—स्तद्विवेश विशां पतिः ॥ ४५ ॥ षड्भिः कुलकं ॥ तस्याधस्तीनं क्षणान् धात्री—विभुरालो-

क्य विस्मयात् ॥ तुरीयं कृणुमास्तु । सिंहासनमुपाविशत् ॥ ३६ ॥ सप्तम्यां भुवि भद्रैस्तु । शालि-
भद्रमज्जहवत् ॥ अपातः श्रेणिकोऽस्तीह । वत्स तं दृष्टुमेह्यथः ॥ ३७ ॥ अंब त्वमेव यदेत्सि । त-
न्मध्यं तस्य कारय ॥ किं मया तत्र कर्तव्य—मिति नद्रामुवाच सः ॥ ३८ ॥ अथाह नद्रा हे व-
त्स । केतव्यं वस्तु न ह्यदः ॥ किंवसौ सर्वलोकानां । युष्माकमपि च प्रभुः ॥ ३९ ॥ श्रुत्वेति
शालिनद्रोतः । सविषादमचिंतयत् ॥ धिक्सांसारिकमैश्वर्यं । यन्ममाप्यपरः प्रभुः ॥ ४० ॥ रोगैरिवा-
हिनीगैर्वा । नो गैरलमतः परं ॥ करिष्यामि तथा स्वामी । यथा नान्यो न्रवेन्मम ॥ ४१ ॥ अथो-
परुष्टो मात्राय—मुत्तार शिरोगृहात् ॥ समं वधून्निराकाशा—इत्सरोन्निरिवामरः ॥ ४२ ॥ वेणो-
भुजगमंजीर—भृंगसंजितसंयुताः ॥ कर्पूरवृक्षानिकषा । श्रीखंभलतिका द्वे ॥ ४३ ॥ अन्वायातीर्वधूः
शालि—भद्रमैकृष्ट द्यूतिः ॥ अन्येत्य सोऽपि राजान—मनमद्विनयान्वितः ॥ ४४ ॥ युग्मं ॥ स-
स्वर्जे शालिभद्रोऽथ । स्वांके सुत द्वांसितः ॥ राज्ञा शिरसि चाध्वातः । खिन्नो मृत्तानोऽनवत्कृणात्
॥ ४५ ॥ ततो भद्रा जगाद्वैवं । देवायं मुच्यतां यतः ॥ मनुष्यमाव्यगंधेन । मनुष्योऽप्येष बाध्यते
॥ ४६ ॥ देवद्वमिं गतः श्रेष्टी । सभार्यस्यास्य यजति ॥ दिव्यनेपथ्यवस्त्रांग—रागादि प्रतिवासरं ॥

॥ ४७ ॥ ततो राज्ञा विस्फुष्टेऽस्मिंश्चंद्रशालामुपेयुषि ॥ नोक्तुं नद्रार्थितः सखौ । राजा मुद्रास्य चा-
पतत् ॥ ४८ ॥ गवेषयति राज्ञीमां । नद्रादेशेन दासिकाः ॥ वाण्यभोऽन्यत्र निन्युः सोऽपश्यत्-
त्र महो महत् ॥ ४९ ॥ तन्मध्यमुद्रिकाचंद्र—बिंबांककलिकामिव ॥ दृष्ट्वा स फुल्लनयनो । विस्म-
याडुद्धारयत् ॥ ५० ॥ किमेतदिति राज्ञोक्ता । दास्यवादीदिहान्वहं ॥ निर्माल्यं शालिनद्रस्य ।
सन्नार्पस्यापि धीयते ॥ ५१ ॥ सर्वथा धन्य एवायं । धन्योऽहमपि यस्य मे ॥ राज्ये येनेदृशाः सं-
ती—त्यंतरामुमुदे नृपः ॥ ५२ ॥ राजाथ बृहज्जे जात—संमदः सपरिहृदः ॥ स्वालयं च ययौ व-
स्त्र—रत्नालंकारपूजितः ॥ ५५ ॥

शालिनद्रोऽपि संसार—विरक्तः सुहृदान्यदा ॥ वर्धितो धर्मघोषस्य । प्रभोरगतिवार्तया ॥ ५६ ॥
अक्रुह्य रथमभ्येत्या—चार्यपादान् प्रणम्य च ॥ निविष्टो देशानांतेऽसौ । प्रपन्नोऽति कृतांजलिः ॥ ५७ ॥
प्रनो के ते महापुण्या । येषां स्वामी न विद्यते ॥ जगवानप्युवाचैवं । दीक्षां गृह्णांति ये जनाः ॥
॥ ५८ ॥ अष्टाष्टज्यांभां व्रतमहं । गृहीष्यामीत्युदीरयन् ॥ गुरुन्मत्वा गृहं गत्वा । सावित्रीमित्ययं ज-
गौ ॥ ५९ ॥ अष्टाष्टाशृणवं धर्म । धर्मघोषप्रनोरहं ॥ नद्रावादीद्वरं वत्स । पितुस्तस्यासि नंदनः ॥

॥ ५९ ॥ नत्वोचे शांतिभद्रश्चे—न्मातरेवं प्रसीद तत् ॥ गृहीष्यामि परिव्रज्यां । पितुस्तस्य सुतोऽ-
 स्म्यहं ॥ ६० ॥ भद्राभ्यधत्ते ते योग्यो । नास्ति साधुव्रतोद्यमः ॥ किंचान्न पुत्र पेयाग्नि-ज्वालाभा-
 ला निरंतरं ॥ ६१ ॥ कुमार सुकुमारस्त्वं । दिव्यभोगैश्च लातितः ॥ रंभास्तंभो गजालान—मिव
 किं बांछसि व्रतं ॥ ६२ ॥ शांतिभद्रोऽन्यधानमातः । सत्वस्य किमु दुर्धटं ॥ मृणालमृद्वलः शेषः ।
 क्षमानारं दधाति यत् ॥ ६३ ॥ भद्रावादीत् पुरो वत्स । नृगाननुदिनं त्यज ॥ सहस्र त्वं मनुष्या-
 णां । गंधान् पश्चाद् व्रतं भज ॥ ६४ ॥ शांतिभद्रस्ततो भद्रा-वचनं प्रतिपद्य तत् ॥ भार्यो च तू-
 लिकामेकां । मुंचतिस्म दिने दिने ॥ ६५ ॥ द्रुतश्चासीत्पुरे तस्मिन् । धन्यः सत्कर्मधन्यधीः ॥ सु-
 भगं भावुकः श्रीभिः । शांतिभद्रस्य प्रावुकः ॥ ६६ ॥ शांतिभद्रस्वसा साशु—स्नपयंती तु तं त-
 दा ॥ किं रोदिषीति तेनोक्ता । जगादेति सगद्गदं ॥ ६७ ॥ व्रतं ग्रहिता मे ब्राता । मुंचत्येकां दि-
 ने दिने ॥ नार्यो च तूलिकां चाहं । तेन रोदिमि हेतुना ॥ ६८ ॥ धन्यः सनर्म ताभूचे । वरा-
 कः फेरुपोतवत् ॥ हीनसत्वस्त्वव ब्राता । य एवं कुरुते किद ॥ ६९ ॥ अन्याभिरिति च प्रोचे ।
 स नार्याग्निः सनर्मकं ॥ सुकरं चेद्व्रतं नाथ । किं त्वयाद्रियते न हि ॥ ७० ॥ धन्योऽप्युचे व्रते

विवे-

टीका

६९

विधो । जवत्पस्ताश्च पुण्यतः ॥ अनुमंज्योऽद्य मेऽद्भवन् । प्रव्रजिष्यामि तद् द्रुतं ॥ ७१ ॥ अथोच्च-
स्ताश्च जतरि—मश्रुमिश्रविलोचनाः ॥ प्रसीद नाथ नो हास—विकाशं कर्तुमर्हसि ॥ ७२ ॥ अ-
थाह धन्यः स्नेहस्य । भव्या द्रव्यात्मनोऽपि न ॥ संमक्तिः पश्यतैस्त्रयां । जायते यद्यदंगिनां ॥ ७३ ॥
क्रियंते मानुषाः पोतिं । परिधाप्य बहिःश्रियः ॥ मर्त्यते निर्दयं हसैः । पादैश्च परिपीड्यते ॥ ७४ ॥
पिष्टैरावर्त्यते स्वरं । खटीनिश्च स्वरंध्यते ॥ चपेटानिश्च हन्येत । निरागा अपि मूर्धनि ॥ ७५ ॥ द-
हं विगोपकास्ते—नाभसां तपसा यथा ॥ गतस्नेहमलं नृयो—ऽप्यलंकुर्वीत संपदे ॥ ७६ ॥ भा-
वस्नेहस्य तद् ब्रूमः । किमतोऽधिक एव सः ॥ बलीयान् बहिरंगाद्य—दंतरंगो विधिः स्मृतः ॥ ७७ ॥
मत्वेति भवतीनिस्त—द्वाच्यमेव न किंचन ॥ अथयं प्रव्रजिष्यामी—त्यालपन् धन्य जडितः ॥
॥ ७८ ॥ त्वामनु प्रव्रजिष्याम । एवमुक्तवतीश्च ताः ॥ अन्वमन्यत धन्योऽपि । धन्यमन्यो महाम-
नाः ॥ ७९ ॥ गिरावितश्च वैजारे । श्रीवीरः समवासरत् ॥ मनोऽन्निमतसामग्री । सतां हि परिप-
च्यते ॥ ८० ॥ दत्तदानः सदारोऽसा—वाह्य शिविकामथ ॥ गत्वा श्रीवीरपादांते । मुदांतेवा-
स्यभूदयं ॥ ८१ ॥ श्रुत्वेति शास्त्रिजडोऽपि । धन्यमन्योऽतिविस्तरं ॥ गत्वातिसत्वरं वीर—पादांते ब्र-

तमग्रहीत् ॥ ८२ ॥ ततः सपरिवारोऽपि । विजहार जिनेश्वरः ॥ महीं ग्रामाकरद्रोण-मन्त्रं च पुरमंडि-
तां ॥ ८३ ॥ धन्यश्च शांतिनद्रश्च । विश्रुतौ तौ बहुश्रुतौ ॥ अचूतां तपसा क्षामौ । श्यामौ दग्धा-
विव डुमौ ॥ ८४ ॥ तौ विश्रुतिलकौ धर्मो-द्यानपात्रेण सद्गतौ ॥ आरोपितुमिवांगार—भावं नी-
तौ तपोऽग्निना ॥ ८५ ॥ अन्यदा श्रीमहवीर—स्वामिना सह तौ मुनी ॥ आजगमतुः पुरं राज-
गृहं जन्मभुवं निजां ॥ ८६ ॥ ततो निकटारामस्थं । प्रणतुं परमेश्वरं ॥ समीयुः परितः पौराः । सु-
राज्यविपुलाश्रितः ॥ ८७ ॥ तौ मासपारणे शांति—नद्रधन्यावुत्तावपि ॥ कात्रे विहर्तुं भिक्षायै ।
नगवंतं प्रणेमतुः ॥ ८८ ॥ पारणं मातृहस्तेन । तेऽद्येति स्वामिनोदितः ॥ दृष्ट्वामीति भएन शा-
लि-भद्रो धन्ययुतौ ययौ ॥ ८९ ॥ नरुगेहगणो गत्वा । तावस्थातां महामुनी ॥ तपःकृशतया
किंचो—पलक्षितौ न केनचित् ॥ ९० ॥ संशालिनद्रधन्यः श्री-वीरो वंदिष्यतेऽधुना ॥ द्रयौस्तु-
क्यवती नद्रा । नाद्राक्षिदपि तौ पुरः ॥ ९१ ॥ कृणुमेकमिह स्थित्वा । निर्गतौ नगरादपि ॥ स-
मायांती जरत्येका । दक्षा तौ प्रत्यलात्रयत् ॥ ९२ ॥ श्रीवीरस्यांतिके गत्वा । तदात्रोच्य कृतांजलिः
॥ शांतिभद्रोऽभ्यधात्राय । मातृतः पारणं कथं ॥ ९३ ॥ सर्वज्ञोऽभिदधे वत्स । पुरस्यास्य समीप-

ने ॥ शालिग्रामे समगल-रुन्येतुल्लिखवंशका ॥ ६४ ॥ कृत्वा परगृहे कर्म । सा जीवति वराकि-
का ॥ बालः संगमकस्तस्या । वत्सरूपाण्यचारयत् ॥ ६५ ॥ दृष्ट्वान्येहुरथ ग्राम-भिजान् पायसमश्र-
तः ॥ गत्वा स्वगेहे जननीं । पायसं सोऽययाचत ॥ ६६ ॥ सांख्यवाच दरिद्रास्मि । मङ्गेहे पायसं
कुतः ॥ स चाज्ञानतया बालो । ययाचे पायसं मुहुः ॥ ६७ ॥ तेनेति याच्यमानाथ । दारिद्र्याच्च
तथात्मनः ॥ शोचन्ती पूर्वविश्रवं । स्मारं स्मारं ररोद सा ॥ ६८ ॥ कुररीमिव तारं ता—मुररीकृतरो-
दनां ॥ श्रुत्वेति प्रातिवेद्रिमन्यः । पप्रच्छुर्दुःस्वकारणं ॥ ६९ ॥ तान्योऽन्यधत्त सा दुःख—कारणं
गद्गदाक्षरैः ॥ क्षीराद्यदुश्च तास्तस्यै । सापचत्पायसं ततः ॥ १०० ॥ खंडाज्यपायसभूतं । स्थातुं बा-
लस्य तस्य सा ॥ अर्पयित्वा ययौ कर्म । निर्मातुं परवेद्रमनि ॥ १ ॥ विचरन् पारणायान्न । क्षणे
मासमुपोषितः ॥ यतिरेकः समगल-तपःक्षामोऽतिरेकतः ॥ २ ॥ सोऽर्चितयदिदं साधु । साधुपा-
त्रमुपस्थितं ॥ चित्तं पात्रं च मे वित्तं । त्रिवेणीसंगमोऽद्य ततः ॥ ३ ॥ अथोहाय मुनिं नत्वा । पा-
प्रांजलिः प्रार्थयन्मुदा ॥ गृहाण पायसमिदं । प्रसीद परमेश्वर ॥ ४ ॥ द्रव्यसौ स्थात्यमुत्पाद्य । पा-
यसं मुनये ददौ ॥ जग्राह मुनिरप्यस्या—नुग्रहाय महाशयः ॥ ५ ॥

मुनिर्ययौ च धन्यां च । परणेहादिहागमत् ॥ मत्वा भुक्तमनेनास्मै । पायसं सा पुनर्ददौ ॥
 ॥ ६ ॥ अनासादितपूर्वं तद् । बाढोऽपि बुभुजेतमां ॥ तदजीर्णेन यामिन्यां सारत् साधुं व्यपद्यत
 ॥ ७ ॥ तेन दानप्रज्ञावेण । स त्वं गोघ्नद्रुनंदनः ॥ सा च पूर्वभवांवा ते । ययासि प्रतिलाभितः
 ॥ ८ ॥ श्रुत्वेति पारणं कृत्वा—नुज्ञाप्य च जिनाधिपं ॥ सधन्यः शास्त्रिभद्रोऽद्वौ । वैभारेऽनशनं व्य-
 धात् ॥ ९ ॥ तदा तदंबा दंद्वा च । श्रेणिकश्च महीपतिः ॥ नक्तियुक्तावुपेयातां ॥ श्रीवीरचरण-
 तिके ॥ ११ ॥ सर्वज्ञोऽग्निदधे घडे । घवदेश्मगताविमौ ॥ इतौ त्वया तु नैवेहा—गभनज्यप्र-
 चित्तया ॥ १२ ॥ प्राग्जन्ममाता स्तनोस्ते । धन्या यांतोपुरंप्रति ॥ ददौ दधि तयोस्तेन । तौ व्यध-
 तां च पारणं ॥ १३ ॥ जुभावपि शुभावेतौ । भवत्यागाय सत्वरी ॥ पादपोषणमं कृत्वा । वैभाराद्रौ
 स्थितावथ ॥ १४ ॥ वैजाराडिं ययौ घद्वा । श्रेणिकेन समं ततः ॥ तथास्थितावपश्यच्च । पतितौ तौ
 ह्रुमाविव ॥ १५ ॥ तद्दंडुःखमिति पश्यंती । स्मरंत्यपि च तत्सुखं ॥ रुरोद रोदयंती सा । कंदराः प्र-
 तिनिःस्वनैः ॥ १६ ॥ हा वत्स गृहमायातो—ऽप्यद्य निष्पुण्यया मया ॥ न ज्ञानोऽसि प्रमादेन ।
 प्रसीद मयि मा रुष ॥ १७ ॥ हा वत्स यद्यपि त्वं नो—ऽत्याद्रीः पूर्वं तथाप्यद्भत् ॥ मनोरथो यदा-

गत्य । शिशिरीकृषे दृशोः ॥ १८ ॥ हा वत्स वपुषस्त्याग—हेतुनानेन कर्मणा ॥ मनोरथं तम-
 पि मे । संक्षतमुद्यतवानसि ॥ १९ ॥ हा वत्स हंसतूलीषु । वपुस्ते मुखलादितं ॥ कथं विषहते
 ब्रूहि । कठोरश्रमतलव्यथाः ॥ २० ॥ हा वत्स श्रेणिकस्यापि । यदभलायि वपूष्मणा ॥ तत्कथं क-
 र्कशां द्रमिं । सहते शंस ते वपुः ॥ २१ ॥ हा वत्स मृदुसंगीत—पानछर्वादितो तव ॥ सहिष्ये-
 ते कथं कर्णौ । फेरदाहणफूत्कृतिं ॥ २२ ॥ अथोचे श्रेणिको हर्ष—स्थाने रोदिषि किं शुभे ॥
 र्ददंशं यस्याः सुतः स्त्रीषु । त्वमेका पुत्रवत्यसि ॥ २३ ॥ अस्मौ तृणमिवात्माङ्गी—द्वक्षीं जोगांश्च
 रोगवत् ॥ मुक्तिसंपत्पदान् पादान् । प्रपेदे स्वामिनः पुनः ॥ २४ ॥ अस्मौ श्रीवीरशिष्यत्वा—नुरूपं
 तप्यते तपः ॥ त्वया तु स्त्रीस्वभावेन । मुधा मुग्धेऽनितप्यते ॥ २५ ॥ द्रवं श्रेणिकद्रभुजा निज-
 करराहुलताश्रूदक—श्रेणिं पंकजबंधुनेव नलिनीवातंब्य संबोधिता ॥ दद्रा धाम जगाम सा निज-
 मथो द्रमानपि स्वामिनः । श्रीवीरस्य पदौ प्रणम्य विमनाः स्वां राजधानीमगात् ॥ २६ ॥ अथ ज-
 गति सधन्यः शांतिपदः स धन्यः । सुकृतनिकृतकर्मा भिन्नसंसारमर्मा ॥ अन्नशनमिति कृत्वा ना-
 वशुधं च मृत्वा । वितुषसुखसमृद्धिं प्राप सर्वार्थसिद्धिं ॥ २७ ॥ इति श्रीशालिभद्रकथा समाप्ता ॥

तिस्रंशमांसदत् ॥ १५ ॥ जातजातिस्मृतिज्ञानः । संसारसारतां विदन् ॥ अकुर्वः क्षीरकंठोऽपि ।
 तालमार्गमियेष सः ॥ १६ ॥ कथमुद्विज्य मां माता । त्यक्तीति विचिंत्य सः ॥ मातुरुसंगलीनोऽ-
 पि । रोदितिस्म दिवांनिशं ॥ १७ ॥ गानैर्न क्रीडनैर्नाक—नृत्यैर्न च न चाद्विजिः ॥ वाद्यैर्न चुंब-
 नैर्नापि । विरामं स रोदनात् ॥ १८ ॥ एवं च रुदतस्तस्य । शिशोर्मासाः षण्ण्यशुः ॥ सुनंदापि
 सदोद्विग्ना—ऽजनि तेन तनुमुवा ॥ १९ ॥ तत्र सिंहगिरिस्त्वागा—दन्यदा सन्निवेशने ॥ विनेयैर्ध-
 नगिर्यार्य—समितादिन्निगृह्यतः ॥ २० ॥ तं गुरुं धनगिर्यार्य—समितावित्यगृह्यतां ॥ प्रजो नो स्वज-
 ना ह्यत्र । तान् विवदयिषावहे ॥ २१ ॥ निमित्ततः कुतोऽप्याह । यियात्रताविमौ गुरुः ॥ ज्ञात्री
 ज्ञाभो महान् ग्राह्यं । सचित्ताचित्तमद्य तत् ॥ २२ ॥ सद्नेऽथ सुनंदाया । जगमनुस्तौ महामुनी ॥
 तस्याः सखीजिः सानंदं । दार्यार्यातौ निवेदितौ ॥ २३ ॥ सोऽप्रासमूचिरे सख्यः । सुनंदं नंदन-
 स्त्वया ॥ अर्पणीयो धनगिरेः । कं नेष्यत्येष दृश्यतां ॥ २४ ॥ सुनंदापि निरानंदा । तमादाय
 स्तनंधयं ॥ तेन निर्वेदितोदस्था—दूचे धनगिरिं च सा ॥ २५ ॥ द्रप्यंतं कालमात्मैव । बालकः पा-
 दितो मया ॥ नटिताहं त्वेनेनोच्चै—रनिशं रुदता भृशं ॥ २६ ॥ यदि प्रव्रजितोऽसि त्वं । तथाप्येनं

स्वमंगजं ॥ गृहाण मामिव त्यादी—मार्त्तसैनमपि संप्रति ॥ २७ ॥ श्रुत्वा धनगिरिस्त्वाह । विन्य-
स्तमुखवस्त्रिकः ॥ कल्याणैवं करिष्यामि । पश्चात्तापं तु यास्यसि ॥ २८ ॥ मा कृथाः सर्वथेददं ।
कुरुषे वा कुरुष्व तत् ॥ समदं साक्षिणां व्रदे । पुनर्नैनं हि त्रयसे ॥ २९ ॥ ततश्च साक्षिणः
कृत्वा । सनिर्वेदं सुनंदया ॥ तस्मै स मुनये सन्तु—रर्पितस्तेन चाददे ॥ ३० ॥ बाळं धनगिरिः
पात्र—बंधने तं न्यधत् च ॥ रोदनाद्वत्संकेत । द्वासाँ विरगम च ॥ ३१ ॥ ततः सुनंदासदना-
न्मुनी तावातबाळकौ ॥ गुर्वाङ्गापाळकौ भूयो—ऽपीयतुर्गुरुसन्निधौ ॥ ३२ ॥ तद्गारेण नमद्बाहुं ।
दृष्ट्वा धनगिरिं गुरुः ॥ अन्नाषतामुना त्रिङ्गा—न्गारेणयासितो जवात् ॥ ३३ ॥ तदेनमर्पयास्माकं
। विश्राम्यतु भुजस्त्व ॥ द्रव्यार्पयन्नगिरि—गुरोर्यत्नेन तं सुतं ॥ ३४ ॥ बाळार्कमिव तं बाळं ।
न्नासमानं समाददे ॥ गुरुः करयुगेनाथ । दीपं शोणतनूरुचा ॥ ३५ ॥ तद्गारमंगुरकरो । गुरुराह
सविस्मयः ॥ अहो पुरुषभृद्वज्र—मिदं धर्तुं न शक्यते ॥ ३६ ॥ ज्ञावी प्रवचनाधारो । महापुण्यः
पुमानयं ॥ साध्वीनामिति तं बाळं । पाळनायार्पयद्गुरुः ॥ ३७ ॥ तं बाळं गुरुणा कृत—वज्रनामा-
नमार्थिकाः ॥ शय्यातरकुट्टे भक्ते । पाळनायार्पयंस्ततः ॥ ३८ ॥ दङ्गाः कुमारपोषाय । शय्यातयो-

अथ श्रीवज्रस्वामिनं तदपूर्वगुणग्रहणपूर्वं प्रणमन्नाह—

॥ मूलम ॥—तरुणीजणेण धणसं—चयेण तह गुरुअबंधुनेहेण ॥ न विद्धुं जरस मणो । तस्स नमो वयरसामिस्स ॥ ४३ ॥ व्याख्या—तस्मै वज्रस्वामिने नमः, जरस मणो यस्य मनः न विद्धुं न विमूढं, केन ? तरुणीजणेण प्रार्थनापरवशाद्भिनवयौवनयुवतीजनेन, न केवलमनेन, किंतु धनसंचयेन धनानां गणिमधरिममेयपारिजेद्यानां संचयः समूहस्तेन, न केवलममुना तथा गुरुअबंधुनेहेण गुरुरेव गुरुकः स चासौ बंधुस्त्रहोऽत्र मातृवात्सल्यं गुरुकबंधुस्त्रहस्तेन, यदुक्तमस्माद्भिरपि गणधरावद्यां—बाद्ये न मातृवचनैरतिदीनदीनैः । स्निग्धांगनार्थनगिरा न हि यौवनेऽपि ॥ श्रीसंचयैरपि चचात्र मनो न यस्य । तस्मै नमोऽस्तु दशपूर्वभूतेतिमाय ॥ १ ॥ इति संक्षेपार्थः, व्यावसायिस्तु कथानकादवसेयः, तच्चैतत्—अस्त्यवतिषु विख्यातं । पुरं तुंबवनाज्जिधं ॥ श्रेष्टी धनगिरिनामा । तस्मिन् गुरुधनोऽनवत् ॥ १ ॥ स बाध्यादपि संसार—विरक्तात्मा सुनंदया ॥ धनपादेभ्यनंदिन्या—ग्रहतः पर्यणीयत ॥ २ ॥ अन्यदा तु ऋतुस्नातां । सुनंदां ब्रह्मधीरपि ॥ ज्ञेजे धनगिरिर्भोग—फलं कर्म हि नान्यथा ॥ ३ ॥ इतश्चाष्टापदगिरौ । गौतमेन गणेंडुना ॥ अष्टितं पुंड-

रीकाख्या—व्ययनं यः पुराशृणोत् ॥ ४ ॥ स हि वैश्रवणाभिरयः । यद्गुप्तसामानिकः सुरः ॥ प्रच्यु-
 त्यावतरत्तस्याः । सुनंदायास्तदोदरे ॥ ५ ॥ युभं ॥ अंतर्वर्त्तमथो पत्नीं । मत्वा धनगिरिर्जिगा ॥
 एष गर्भो द्वितीयस्ते । जविता प्रवजाभ्यहं ॥ ६ ॥ अमनीषित एवाभूत् । संबंधोऽपि त्वया सह ॥
 प्रव्रज्यैव प्रिया मेजतः—परं स्वस्त्यस्तु ते पुनः ॥ ७ ॥ उत्तर्वेतुभ्रांचकारैता—मवक्रयकुटीमिव ॥
 गुरोः सिंहगिरेः पार्श्वे । गत्वा च व्रतमाददे ॥ ८ ॥ सुनंदासोदरोऽप्रेजा—भूदार्यसमितो व्रती ॥ स-
 मं तेन तपस्तेपे । स विषोढपरीषहः ॥ ९ ॥ नवमास्यां व्यतीतायां । सुनंदापि हि नंदनं ॥ अज-
 जनज्जनानंद—कंदमिंदुमिवैरुदिक् ॥ १० ॥

सुनंदाप्रीतिपात्राणि । सख्यो याः स्मृतिकाण्डे ॥ प्रतिजागरणायाता—स्ता बालमिदंमूचिरे ॥
 ॥ ११ ॥ यदि जात न ते तातः । प्राव्रजिष्यत्तदोत्सुकः ॥ तव जन्मोत्सवः श्रेया—नन्नाविष्यत्तदा
 खट्वा ॥ १२ ॥ विना पुमांसं नायांति । नार्यः कार्योपयोगितां ॥ अंगुद्यो मुष्टिबंधाय । विनांगुष्टं
 ज्वंति किं ॥ १३ ॥ स तु बालोऽपि संज्ञावान् । ज्ञानावरणलाघवात् ॥ तासामाकर्णयामास । तं
 संलापं समाहितः ॥ १४ ॥ अचिंतयच्च मे तातः । पस्त्रिज्यामुपाददे ॥ एवं स चिंतयन्नेव । जा-

तिसंख्यमासदत् ॥ १५ ॥ जातजातिस्मृतिज्ञानः । संसारासारतां विदन् ॥ अकुर्वः क्षीरकंठोऽपि ।
तातमार्गमियेष सः ॥ १६ ॥ कथमुद्विज्य मां माता । त्यक्तीति विचिंत्य सः ॥ मातुरुत्संगलीनोऽ-
पि । रोदितिस्म दिवांनिशं ॥ १७ ॥ गानैर्न क्रीडनैर्नोक्त—नृत्यैर्न च न चादुष्टिः ॥ वाद्यैर्न चुंब-
नैर्नापि । विरामं स रोदनात् ॥ १८ ॥ एवं च रुदतस्तस्य । शिशोर्मासाः षण्ण्यशुः ॥ सुनंदापि
सदोद्विधा—ऽजनि तेन तनुभुवा ॥ १९ ॥ तत्र सिंहणिरिस्त्वागा—दन्यदा सन्निवेशने ॥ विनेयैर्ध-
नगिर्यर्थं—समितादित्तिरावृतः ॥ २० ॥ तं गुरुं धनगिर्यर्थं—समितावित्यपृहतां ॥ प्रजो नो स्वज-
ना ह्यत्र । तान् विवंदयिषावहे ॥ २१ ॥ निमित्ततः कुतोऽप्याह । धियाभंताविमौ गुरुः ॥ ज्ञावी
लाभो महान् ग्राह्यं । सचित्ताचित्तमद्यं तत् ॥ २२ ॥ सद्नेऽथ सुनंदया । जगमनुस्तौ महामुनी ॥
तस्याः सखीभिः सानंदं । दार्यायातौ निवेदितौ ॥ २३ ॥ सोऽप्यासमूचिरे सख्यः । सुनंदे नंदन-
स्त्वया ॥ अर्पणीयो धनगिरेः । कं नेष्यत्येष दृश्यतां ॥ २४ ॥ सुनंदापि निरानंदा । तमादाय
स्तनंधयं ॥ तेन निर्वेदितोदस्था—दूचे धनगिरिं च सा ॥ २५ ॥ द्रयंतं कालमात्मैव । बालकः पा-
दितो मया ॥ नंदिताहं त्वेनेनोच्चै—रनिशं रुदता भृशं ॥ २६ ॥ यदि प्रव्रजितोऽसि त्वं । तथाप्येनं

स्वमंगजं ॥ गृहाण मामिव त्याही—माँसैनमपि संप्रति ॥ ३७ ॥ श्रुत्वा धनगिरिस्तवाह । विन्य-
स्तमुखवस्त्रिकः ॥ कट्याण्येवं करिष्यामि । पश्चात्तापं तु यास्यसि ॥ ३८ ॥ मा कृथाः सर्वथेदङ्कं ।
कुरुषे वा कुरुष्व तत् ॥ समङ्गं साक्षिणां त्रेद्रे । पुनर्नैनं हि त्वाप्यसे ॥ ३९ ॥ ततश्च साक्षिणः
कृत्वा । सनिर्वेदं सुनंदया ॥ तस्मै स मुनये सन्तु—रपितस्तेन चाददे ॥ ३० ॥ बाळं धनगिरिः
पात्र—बंधने तं न्यधत्त च ॥ रोदनाहत्तसंकेत । द्वासाँ विरगाम च ॥ ३१ ॥ ततः सुनंदासदना-
न्मुनी तावात्तबाळकौ ॥ गुर्वाज्ञापाळकौ भूयो—ऽपीयतुर्गुरुमन्निधौ ॥ ३२ ॥ तद्गारेण नमद्बाहुं ।
दृष्ट्वा धनगिरिं गुरुः ॥ अत्राषतामुना त्रिङ्गा—त्रारेणयासितो ज्ञवान् ॥ ३३ ॥ तदेनमर्पयास्माकं
। विश्राम्यतु भुजस्तव ॥ द्रव्यार्पयन्नगिरि—गुरोर्यत्नेन तं सुतं ॥ ३४ ॥ बाळाकर्मिव तं बाळं ।
त्रासमानं समाददे ॥ गुरुः करयुगेनाथ । दीप्रं शोणतनूरुचा ॥ ३५ ॥ तद्गारभंगुरकरो । गुरुः
सविस्मयः ॥ अहो पुंरुपभृद्वज्र—मिदं धर्तुं न शक्यते ॥ ३६ ॥ ज्ञावी प्रवचनाधारो । महापुण्यः
पुमानयं ॥ साध्वीनामिति तं बाळं । पाळनायार्पयद्गुरुः ॥ ३७ ॥ तं बाळं गुरुणा कृत—वज्रनामा-
नमार्थिकाः ॥ शय्यातरकुत्रे भक्ते । पाळनायार्पयंस्ततः ॥ ३८ ॥ दङ्गाः कुमारपोषाय । शय्यातयो-

ऽपि तं शिशुं ॥ स्वस्वपुत्राधिकप्रीत्या । पश्यंत्यः पर्यपालयन् ॥ ३९ ॥ वयोवृद्धपरिणामो । वज्रः स-
 द्ज्ञानवत्तया ॥ बालोऽपि नाप चापद्वयं । किञ्चित्तासामसौख्यदं ॥ ४० ॥ ज्ञानोपकरणादानै—र्वा-
 लकेलिं स कल्पयन् ॥ वज्रः प्रमोदयामास । प्रतिवासरमार्यिकाः ॥ ४१ ॥ वज्रं दृष्ट्वा सुनंदोद्य-
 न्मोहा शय्यातरानथ ॥ अथाचिष्टतरां ते तु । गुरुस्वमिति नार्पयन् ॥ ४२ ॥ महता तूपरोधेन ।
 सा तेषामेव वेदमनि ॥ धात्रीव लालयामास । स्तन्यपानादिना सुतं ॥ ४३ ॥ पाद्यमानोऽभ्रवद्व-
 ज्ञः । क्रमेणाथ त्रिहायनः ॥ साधवो धनगिर्याद्या—स्ते च तत्राययुस्तदा ॥ ४४ ॥ प्राप्ते धनगिरि-
 वन । गृहीष्यामि स्वमंगलं ॥ चिंतयंती सुनंदैव—मायातेऽस्मिन्नमोदत ॥ ४५ ॥ सुनंदाथ महर्षि-
 र्ययः । सुनंदनमयाचत ॥ ते पुनर्नार्पयामासुः । प्रत्यभाषंत चेदृशं ॥ ४६ ॥ अथाचितस्त्वया सुज्ञे
 । दत्तोऽस्मभ्यमयं शिशुः ॥ विक्रीतेष्विव दत्तेषु । स्वामित्वमपराध्यति ॥ ४७ ॥ पक्षयोरुन्नयोरेव-
 मुच्चैर्विवदमानयोः ॥ लोकोऽवददमुं वादं । राजा निर्धारयिष्यति ॥ ४८ ॥ ततः सुनंदा लोकेन ।
 सहिता नृपसंसदि ॥ जगाम संघसहिताः । श्रमणा अपि ते ययुः ॥ ४९ ॥ राज्ञो न्यषीद्वामेन ।
 सुनंदा दक्षिणेन तु ॥ श्रीमान् संघः समस्तोऽपि । यथास्थानमथापरे ॥ ५० ॥ आत्तवज्रो जगौ

श्रुत्वा । द्योर्भाषोत्तरं नृपः ॥ वेनाहूतः समायाति । बालस्तस्य जवत्वसौ ॥ ५१ ॥ कृपयानुमता
 साथ । जनेन जननी शिशोः ॥ विविधैः क्रीडनैर्भोज्यै—श्चादुभिश्च तमाह्वयत् ॥ ५२ ॥ न मातु-
 रूपकाराणां । कोऽपि स्यादनुणः पुमान् ॥ एवं विदन्नपि सुधी-र्वज्र एवमचिंतयत् ॥ ५३ ॥ यदि
 संघमुपेक्ष्ये । कृत्वा मातुः कृपामहं ॥ तदा स्यान्मम संसारो—ऽसारो दीर्घतरः खलु ॥ ५४ ॥
 धन्येयं च सवित्री मे—ऽल्पकर्मा प्रव्रजिष्यति ॥ आयातिदुःखमोक्षाय । ततः स्यां भेषजादिवत् ॥
 ॥ ५५ ॥ दीर्घदर्शी विमुद्ध्यैवं । वज्रो वज्रदंढरायः ॥ प्रतिमास्य द्वय स्थाना—न्न चचाल मनग-
 पि ॥ ५६ ॥ ततो राज्ञा धनगिरिः । प्राप्तावसरमीरितः ॥ रजोहरणमुत्क्षिप्य । जगदैवं मिताक्षरं ॥
 ॥ ५७ ॥ व्रते चेद्व्यवसायस्ते । तत्तद्भोऽसि यदि स्वयं ॥ तद्रजोहरणं धर्म—ध्वजमादत्स्व मेऽनघ ॥
 ॥ ५८ ॥ वज्रस्तमन्निधावित्वा । वर्षरापितधुर्युरः ॥ रजोहरणमादत् । लोलांग्रोजं व्रतश्रियः ॥ ५९ ॥
 सद्यो ग्लानमुखांभोजा । पद्मिनीव दिनात्यये ॥ हस्तविन्यस्तचिबुका । सुनंदैवमचिंतयत् ॥ ६० ॥
 ब्राता प्रव्रजितो भर्ता—पि च प्रव्रजितो मम ॥ प्रव्रजिष्यति पुत्रोऽपि । प्रव्रजाभ्यहमप्यतः ॥ ६१ ॥
 विनिश्चित्यात्मनीति सा । सुनंदा सदनं ययौ ॥ वज्रमादाय वसतिं । प्रययुर्मुनयोऽपि ते ॥ ६२ ॥

विवे- व्रतेच्छुर्न पपौ स्तन्यं । वज्रस्तावद्वया अपि ॥ इत्याचार्यैः परिज्ञाय । साध्वीन्यः पुनरर्पितः ॥ ६३ ॥
टीका सुनंदापि व्रतं ज्ञेजे । वज्रस्त्वेकादशापि हि ॥ पठदार्थांमुखाच्छृण्व—ब्रथैष्टांगानि सन्मतिः ॥ ६४ ॥

८०

अष्टवर्षोऽनवद्वज्रो । यावदार्थाप्रतिश्रये ॥ ततो वसत्यामानिन्ये । हर्षितैस्तेर्महर्षिभिः ॥ ६५ ॥ अ-
न्यदा वज्रगुणवः । प्रत्यवंति प्रतस्थिरे ॥ अंतरा घनवृष्टौ च । तस्थुर्यदमठे कचित् ॥ ६६ ॥ प्राग्ज-
न्मसुहृदो वज्र—स्यामरा जुंनकास्तदा ॥ सत्त्ववीक्षाकृते तत्र । वणिजीञ्चूय चावसन् ॥ ६७ ॥ वा-
रिदे विरतप्राये । गुरुन्नत्वाथ ते सुराः ॥ भिक्षार्थमन्नएव वज्रं । गुरवस्त्वनुजहिरे ॥ ६८ ॥ वज्रो-
ऽप्यावश्यकीं कृत्वे—र्यापरोऽपरसाधुयुक् ॥ गहन्नकयकणिका—स्पर्शमीनो न्यवर्तत ॥ ६९ ॥ तु-
ष्मात्रामपि ततो । वृष्टिं देवा निरुध्य तां ॥ विहर्तुमनयन् वज्रं । तत्सार्धं सोऽपि यातवान् ॥ ७० ॥
ससंभ्रमेषु देवेषु । तेषु नत्कादिदत्तस्या ॥ इव्यक्षेत्रकालनावै—रूपयोगमदत्त सः ॥ ७१ ॥ कु-
ष्माण्णकादिकं ऊच्यं । कुतो राष्ट्रमसंभवि ॥ इदं तूज्जयिनीक्षेवं । स्वन्नावादेव कर्कशं ॥ ७२ ॥ प्रा-
वृषि प्रथमायां च । इव्यस्यास्य कथापि का ॥ दातारोऽप्यनिमेषाक्षाः । साक्षात्पदभ्यामद्भ्रस्पृशः ॥
॥ ७३ ॥ तद् भुवं देवपिंडोऽय—मकट्यो यतिनामिति ॥ वदितोऽसौ प्रणभ्योचे । प्रत्यङ्गीचूय तैः

सुरैः ॥ ७४ ॥ वयं हि जुंघका देवाः । प्राजन्मसुहृदस्त्व ॥ त्वां दृष्टुं चागतास्त्वेह । कृष्टाः स्नेह-
गुणेन ते ॥ ७५ ॥ अथ वैक्रियलब्ध्यास्यां । विद्यां वज्राय तेऽमराः ॥ समंततः कल्लुप्तमाया । द्रव-
दत्वा तिरोऽभवन् ॥ ७६ ॥ ज्येष्ठे मास्यन्यदा तद्वत् । परीक्ष्य बहुरूपिणीं ॥ विद्यां वज्राय दत्वामी ।
यथागतमगुः सुराः ॥ ७७ ॥ वज्रोऽथ सुस्थिरीद्धृतै-कादशांगो महामतिः ॥ अधीयमानमादत्त । शु-
त्वा पूर्वगताद्यपि ॥ ७८ ॥ स्थविराङ्गाभंगभीरुः । शक्तिं स्वामप्रकाशयन् ॥ पठन् स्वपाठमव्यक्तं ।
सोऽश्रूषीत्पठतोऽपरान् ॥ ७९ ॥ अन्यस्मिन्नाहि मध्याहे । विहर्तुं व्रतिनो ययुः ॥ बहिर्धर्मो च गुर-
वो । वज्रोऽस्थाद्वसतौ पुनः ॥ ८० ॥ साधूनां मंडलेष्वेष । वेष्टिकाः संन्यवीविशन् ॥ आचार्यं द्रव-
साधूनां । तासां चादत्त वाचनाः ॥ ८१ ॥ वसतिद्वारमायाना । दूराद्देवातिगर्जितं ॥ श्रुत्वा तद्वाचना-
ध्वानं । गुरवोऽचितयन्निति ॥ ८२ ॥ अस्मद्गमनं त्वेते । पात्यंतो महर्षयः ॥ स्वाध्यायं कुर्वते
भिक्तां । समादाय समागताः ॥ ८३ ॥ द्रव्याचार्यः कृणुं स्थित्वा । विदांचक्रुर्विमुश्य च ॥ यथैष
वज्रबालर्षे—वर्चिनां ददतो ध्वनिः ॥ ८४ ॥ अस्मौ पूर्वगतस्यैका-दशांग्या अपि वाचनां ॥ यद्वत्ते
तत्किमध्यैष्ट । गर्वस्थो विस्मयामहे ॥ ८५ ॥ स्थविरैः पाठ्यमानोऽय—मत एवालसायते ॥ बा-

विवे-
द्व्यापवादास इति । ज्ञात्वा तं प्रेरयामहे ॥ ८५ ॥ अस्मदाकर्णनाशंकी । लज्जितो मास्मद्दयं ॥
रोमांचिताः शिष्यगुणैरित्याचार्या अपासरन् ॥ ८६ ॥ शब्देन महताचार्याश्रकुर्नैषेधिकीमथ ॥
गुरुणां शब्दमाकर्ण्य—दस्याद्वज्रोऽपि विहरत् ॥ ८७ ॥ समुपेत्य मंदगति—र्न यावत्प्राविशानुरुः
॥ तावत्ता वेष्टिकाः सर्वाः । स्थाने वज्रो मुमोच च ॥ ८८ ॥

गुरोर्दंनं समादाय । तस्य चांही ममार्जं च ॥ धौतवांश्चासनस्थस्य । ववंदे च पदोदकं ॥ ८९ ॥
गुरवोऽर्चितयज्ञस्य । व्रतिनः श्रुतसेवधेः ॥ यथा जानंति माहात्म्यं । प्रयतिष्यामहे तथा ॥ ९० ॥
इत्याचार्या विभावर्या । शिष्येभ्योऽकथयन्निति ॥ यास्यामो ग्रामममुकं । द्वित्राहं तत्र नः स्थितिः
॥ ९१ ॥ वज्रो वो वाचनाचार्यो । जवितेति गुरोर्वचः ॥ त्रक्तत्वाद्विचार्यैव । प्रत्यपञ्चतं ते तथा ॥
॥ ९२ ॥ प्रातःकृत्ये कृते वज्रं । निषद्यायां न्यषादयन् ॥ आचार्यस्येव विनयं । तस्याकार्षुश्च साध-
वः ॥ ९३ ॥ सर्वेषामपि साधूना—मानुपूर्व्यां परिफुटान् ॥ संक्रांत्वा वज्रद्वेषाजान् । वज्रोऽप्यालाप-
कान् ददौ ॥ ९४ ॥ अमोघवचनो वज्रो । बभूवातिजडेष्वपि ॥ तन्नव्यमद्भुतं दृष्ट्वा । गह्वः सर्वो
विसिस्मये ॥ ९५ ॥ आलापान् साधवः पूर्वमधीतान् सस्फुरानपि ॥ संवादार्थमप्युल्लंश्च । वज्रोऽप्या-

ख्यत्तथैव तान् ॥ ६७ ॥ एकवाचनया वज्रा—तावत् पेठुर्महर्षयः ॥ यावन्न गुरुनोऽमुञ्चि—रनेका-
भिरपि श्रुतं ॥ ६८ ॥ तेऽन्यधुः साधवोऽन्योन्यं । गुरुर्यदि विदं वते ॥ वज्रपार्श्वे तदा शीघ्रं । श्रु-
तसकंधः समर्थ्यते ॥ ६९ ॥ गुरुभ्योऽप्यधिकं वज्रं । मेनिरे मुनयो गुणैः ॥ तद्वद्गतमपि किं पुष्पं
। वृक्षेऽन्यो नातिरिच्यते ॥ १०० ॥ एतावता गणो जावी । ज्ञातवज्रगुणः खलु ॥ द्रव्यायानान् गु-
रून् वज्र—सहिता मुनयोऽनमन् ॥ १ ॥ पृष्टे स्वाध्यायनिर्वाहे । गुरुणा मुनयोऽन्यधुः ॥ पूज्यप्र-
सादाद्वज्रेणा—ऽज्ञानशैलौ व्यञ्जोद्दि नः ॥ २ ॥ वज्रोऽस्माभिरवज्ञातो । ह्यज्ञाततद्गुणैश्चिरं ॥ द्वा-
नीमयमस्माकं । बालोऽपि जगत्समः ॥ ३ ॥ बालोऽप्यस्येष गह्वस्य । तदनुहगुणो गुरुः ॥ ज्यो-
तिश्चक्रस्य नेतास्ति । ध्रुवोऽणुरपि किं न हि ॥ ४ ॥ गुरवोऽन्यधुर्युष्माक—मस्य ज्ञापयितुं गुणान्
॥ ह्यगह्वाम वयं ग्राम—माचार्योऽयं च वोऽर्पितः ॥ ५ ॥ ह्यन्यथा वाचनाचार्य—पदवीं नायमर्हति
॥ गुर्वदत्तं यतोऽनेन । कर्णश्रुत्याददे श्रुतं ॥ ६ ॥ संक्षेपविधिरूपोऽस्यो—सारकल्पो महाशयाः ॥
कार्यः पूर्वमिहाचार्य—पदयोग्यस्ततो जवेत् ॥ ७ ॥ ततश्च प्रागपठितं । श्रुतमर्थसमन्वितं ॥ वज्रम-
ध्यापयामासा—नायासादंजसा गुरुः ॥ ८ ॥ हृद्यद्बद् दृष्टिवादोऽपि । यावानेतस्य तावतः ॥ सा-

विब- किमाजीभवद् पात्री—चक्रे वज्रमुनिं गुरुः ॥ ९ ॥ अथवा विहरंतोऽमी । पुरं दशपुरं ययुः ॥ न-
द्रुसस्तदावत्यां । दशपूर्वधरोऽनवत् ॥ १० ॥ तदादिशत्रमी वज्रं । त्वं वत्सोज्जयिनीं व्रज ॥ दशपू-
र्वीमहाधीश्व । नद्रुसगुरोर्मुखात् ॥ ११ ॥

इत्यात्मना तृतीयोऽयं । प्रेषितो गुरुणा कृणात् ॥ वज्रोऽनाद्रुसार्हि—पूतामुज्जयिनीं पुरीं
॥ १२ ॥ तदैकृष्ट गुरुः स्वप्नं । यदादाय करान्मम ॥ पतद्ग्रहं पयःपूर्णं । कश्चिदागतुकोऽपिबत् ॥
॥ १३ ॥ स्वाप्नादिति स्वशिष्येभ्यो । नद्रुसः प्रणे जगौ ॥ यदेष्यत्यातिथिः कोऽपि । स ममाभ्येष्टय-
ते श्रुतं ॥ १४ ॥ वज्रोऽपि नगरीद्वारे । शर्वरीमतिवाह्य तां ॥ प्रभाते नद्रुसस्या—चार्यस्य वसतिं
ययौ ॥ १५ ॥ प्रसिद्धिसदृशीं वज्र-स्याकृतिं परिज्ञाप्य च ॥ वज्रोऽयमिति निश्चिन्त्ये । नद्रुसो
जहर्ष च ॥ १६ ॥ वंदनान्निमुखं वज्रं । नद्रुसोऽथ सस्वजे ॥ शृङ्गमारोप्य चोवाच । तन्मुखन्यस्त-
लोचनः ॥ १७ ॥ कच्चित्सुखविहारस्ते । कच्चित्तेगमनामयं ॥ कच्चित्तपस्ते निर्विघ्नं । कच्चित्ते कुशली
गुरुः ॥ १८ ॥ किं किञ्चित्कार्यमुद्दिश्य । विहारक्रमतोऽथवा ॥ द्रव्हागतोऽसि वज्रर्षे । कथयस्मान्
प्रमोदय ॥ १९ ॥ वंदित्वा नद्रुसार्षिं । वज्रो विरचितांजलिः ॥ उवाच वदनद्वार—विन्यस्तमुखव-

स्त्रिकः ॥ २० ॥ यथासुखविहारादि । पूज्यपादैरपृच्छत ॥ तत्तत्तथैव देवानां । गुरुणां च प्रसादतः
 ॥ २१ ॥ अध्येतुं दशपूर्वाणि । त्वामागां गुर्वनुज्ञया ॥ तद्वाचनाप्रदानेन । प्रसीद भगवन्मयि ॥
 ॥ २२ ॥ तदामुं दशपूर्वाणि । नमस्तुभ्योऽध्यजीगपत ॥ गुरोरजनि तत्केशो । वज्रश्च दशपूर्वभूत ॥
 ॥ २३ ॥ नमस्तुभ्यमथापृच्छ । वज्रो दशपुरं ययौ ॥ पूर्वानुज्ञा कृता सिंह—गिरिणा गुरुणास्य तु
 ॥ २४ ॥ तदनुज्ञादिने तस्य । विदधे जुंभकामरैः ॥ गंधांबुवष्टुसुम—प्रकरैर्महिमाद्भुतैः ॥ २५ ॥
 गणं वज्रमुनेः सिंह—गिर्याचार्यः समर्थ सः ॥ प्रत्याख्यायान्नपानादि । कालं कृत्वा ययौ दिवि ॥
 ॥ २६ ॥ वज्रस्वामी व्यहर्षिष्व । मुनिपंचशतीवृतः ॥ महीमहीनसौ न्नाग्य—श्रुतशीलादिविश्रुतः ॥
 ॥ २७ ॥ अन्यकथाभागो ग्रंथांतराद् ज्ञेयः ॥ अथ सविस्मयं मुनिजनार्थमेतार्थगुणचर्यामाह—
 ॥ मूलम् ॥—दिहसिरवेदनिपीडण—निगयनयणो वि जं न परिकुविजं ॥ मेअज्जाखमास-
 मणो । मे अज्जावि तं चमकेद ॥ ४३ ॥ व्याख्या—मेअज्जाखमासमणो मेतार्थनामा द्दमाश्रमणो
 महामुनिः दिहत्ति ददश्वासो शिरसो वेष्ट आर्द्धवध्वंधनं ददशिरोवेष्टः, तेन निर्गते नयने यस्य स
 तथा, अपीत्यातिशये, द्दवंद्रतोऽप्यसौ जं न परिकुविजं यन्न परिकुपितः मे अज्जावि तं चमकेद म-

माद्यापि तच्चमत्करोतीति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—अस्ति राजगृहं नाम ।
 पुरं तिलकवद्भुवः ॥ यत्र मुक्तापरीवेशः । शालवेषः प्रकाशते ॥ १ ॥ तत्र विज्ञासिताराति—श्रे-
 णिः श्रेणिक द्रव्यभूत ॥ राजा सुकृतसंदर्भ—राजितः परमार्हतः ॥ २ ॥ त्रिसंध्यमर्चापित्वार्ह—द-
 र्चा तस्याः पुरोऽन्वहं ॥ स्वस्तिकं कुरुते स्वर्ण—यवैरष्टशतेन सः ॥ ३ ॥ पुरेऽस्मिन्नेकदैकाकि—
 विहारप्रतिमास्थितः ॥ मेतार्यो दशपूव्याणां—दर्शमेव तमोऽपहः ॥ ४ ॥ वैभारभूधरे कृत्वा । स मा-
 सङ्गणं प्रभुः ॥ सैर्हीं वृत्तिं प्रपेदानः । पारणायामविशत्पुरीं ॥ ५ ॥ स्वामीर्यासिमितो ब्राह्म—ज्ञेष-
 णावीक्षणपरः ॥ राक्षः सुवर्णकारस्य । गृहांगणमयं गतः ॥ ६ ॥ दरिद्रस्येव कल्पहु—रंधस्येव सु-
 धाकरः ॥ मेतार्यपादास्तिष्ठतो । रेजिरेऽस्य गृहांगणे ॥ ७ ॥ देवतावसरयोर्वी—पतेः स्वर्णयवान्
 कृतान् ॥ विमुच्य स्वर्णकारोऽयं । गृहांतरविशत्तदा ॥ ८ ॥ ब्राह्मयज्ञन्येत्य तत्कीडा—क्रौंचः पक्षी
 कृमिब्रमात् ॥ जवादेव यवानेता—नपक्ष्णमचूणयत् ॥ ९ ॥ यावत्सुवर्णकारोऽपि । गृहमध्याड-
 पाययौ ॥ नाद्धलोके यवांस्त्वावद् । दध्यौ चेति चमत्कृतः ॥ १० ॥ एतावन्मात्रकात्रे ह्य । ययुः क-
 नु यवा मम ॥ देवार्चासमयश्चायं । नान्यान् घटयितुं सहे ॥ ११ ॥ द्रुहापराधे ह्य हंत । राजांत-

क इव क्रुधा ॥ मां विमुच्यपरं दंनं । नवखंनं विधास्यति ॥ १२ ॥ तदेनं सत्यवचनं । मुनिं पृ-
 ङ्गामि तत्कथं ॥ असौ तन्नाशसाक्षी यत । कर्मसाक्षीव नृचरः ॥ १३ ॥ ध्यात्वेति दीनवदनोऽन्त्रि-
 सृत्य मुनिमब्रवीत् ॥ यवाः केन गृहीता मे । प्रसीद कथ्य प्रभो ॥ १४ ॥ शृण्वन्नपि मुनिश्रेया-
 नशृण्वन्निव तद्गिरं ॥ स क्रौञ्चकृपयाभेजे । मौनं सर्वार्थसाधनं ॥ १५ ॥ मुहुर्मुहुरसावेवं । पृच्छ-
 मानोऽपि नावदत् ॥ यदा तदामुनाश्रंकि । खट्वयं यवतस्करः ॥ १६ ॥ गृहांतरा दुरात्मासौ । ततः
 सौवर्णिको मुनिं ॥ नीत्वा रूक्षाक्षराक्षेप-पूर्वं पप्रब्ध तत्कथं ॥ १७ ॥ यावत्तथापि नाशंस—न्महा-
 त्मासौ कृपापरः ॥ तावच्छुद्ध्यितुं तेन । प्रारेक्षे यष्टिमुष्टिभिः ॥ १८ ॥ घटी हरति तायोनि । ता-
 ड्यते ण्डवरी यथा ॥ दीपातिकृत्ति पिबति । सूर्यो वा कुड्यते यथा ॥ १९ ॥ तथा क्रौंचो यवान-
 द्रनाद् । दुर्जनः सद्गुणानिव ॥ विषेहे स तु मेतार्यः । कलादस्य कदर्थनां ॥ २० ॥ स यावज्जा-
 त्यहेमेव । ताड्यमानोऽपि नास्फुटत् ॥ कलादेनामुना ताव—न्मारांकमुपचक्रमे ॥ २१ ॥ वेष्टयि-
 त्वाभितो ब्रधं । नीरंघ्रं मूर्ध्नि स क्रुधा ॥ कीलौ मुनिवृषस्यास्य । निचखान विषाणवत् ॥ २२ ॥
 यथा यथा व्यथा जज्ञे । मुनिरेष तथा तथा ॥ प्रमोदमैत्रीकारुण्यो—पेक्षापुण्योऽनवद् भृशं ॥ २३ ॥

निर्निमित्तोपकार्येष । निःशेषदुरितापहं ॥ कथंचनापि कल्याणी । बोधिरत्नमवानुयात् ॥ २५ ॥ मे
 तार्यः सकलोलोको । वराकोऽयं तु मज्जाति ॥ वृथा मेतार्यनामाह—मेतस्मिन्नन्नवं हृदा ॥ २६ ॥
 देहोऽयं याति तद्यातु । यद्यस्येष तदस्तु वा ॥ किमस्य चिंता ह्यस्माकं । नश्वरस्य च निश्चयात्
 ॥ २७ ॥ इत्यस्य ध्यायतः पक्ष—पुटतो निःसृते दृशौ ॥ एतत्समोऽस्ति कोऽप्यन्य । दृतीव बहि-
 रीक्षितुं ॥ २८ ॥ कृपकश्रेणिकः श्रेणि-मथारोहन्नयं मुनिः ॥ केवलं गुणमासाद्य । सद्यो लोकाप्र-
 मीयिवात् ॥ २९ ॥ तदानीं स्वर्णकृद्देह-प्रांगणे कश्चिदक्षिपत् ॥ इंधनं तद्भट्कृत्या । भीतः क्रौंचो-
 ऽवमद्यवान् ॥ ३० ॥ तान् विलोक्य जनः क्रोशन् । निनिन्द मुनिघातकं ॥ निजेन कर्मणा सोऽपि
 । मणील्लिप्त द्वाजनावत् ॥ ३१ ॥ राज्ञा विज्ञाय तत्तूर्णे । स्वर्णकारं निशुञ्चितुं ॥ प्रेषिताः पुरुषाः प्रा-
 पु—रुकोशंत द्वाारयः ॥ ३२ ॥ संसारस्य नृपस्य च प्रतिभयाद्भूतबन्धीः स्वर्णकृत् । श्रामण्यं सकु-
 दुंबकोऽपि स निजावासे समासेदिवान् ॥ मुक्तः कौणिभुजा तदैव यतिरित्येतदयं मन्महे । संसा-
 रेण तु मोह्यते क्वचिदसौ जानाति तत्केवली ॥ ३३ ॥ अथ तदसीमशीलगुणध्यानप्रधानमानसः
 संजातपुरोदर्शनमिव सुदर्शनमन्निनन्दयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—नवत्रमणनिष्मयाए । अत्रयाए पाडिजि वि तह विसमे ॥ निव्वूढोऽसि सुदंस-
 ण । तुह किती तेण महमहद ॥ ४४ ॥ व्याख्या—हे सुदर्शन नवत्रमणनिर्भयया अभयया तह
 विसमे तथा तेन निरुपायसारेण प्रकारेण विषमे संकटे वहाविव कनकपिंडः पान्निजि वि पातितोऽ-
 पि, यत्तदोर्नित्यसंबंधत्वात् येन निव्वूढोऽसि निर्व्यूढोऽसि तस्माद्विषमादिति ज्ञावः, विशेषमहिमान-
 माह—तुह किती तेण महमहद तव कीर्तिस्तेन वहमानपरिमला प्रसरतीति संक्षेपार्थः, व्यासार्ध-
 स्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—अस्यंगदेशे दत्तारि-कंपा चंपाजिधा पुरी ॥ दुग्धोदधिपशास्तस्यां
 । नृपोऽभूद्विधाहनः ॥ १ ॥ अत्रया विभया स्वास्य—दासितेंडः प्रियास्य तु ॥ रूपलावण्यकलित-
 । कैटजारेरिवेदिरा ॥ २ ॥ द्रतस्तस्यां पुरि श्रेष्टी । गरिष्ठो धर्मशालिनां ॥ अद्भद् वृषनदासोऽस्या-
 र्हद्वासीति प्रिया खल्लु ॥ ३ ॥ श्रेष्ठिनस्तस्य महिषी—पालः सुन्नग द्रव्यन्त ॥ निनाय महिषीर्नित्यं ।
 स तु चारयितुं वने ॥ ४ ॥ माघमासे वनादेष । निवृत्तः सायमन्यदा ॥ अप्रावरणमद्वाक्रीत् । का-
 योत्सर्गस्थितं मुनिं ॥ ५ ॥ अस्यां हेमंतरावौ यः । स्याता स्थाणुरिव स्थिरः ॥ असौ धन्यो महा-
 त्मेति । चिंतयन् स गृहं ययौ ॥ ६ ॥ कथं सोढा महर्षिः स । राज्ञौ शीतकदर्शनां ॥ तमिह्यार्द्रम-

ना ध्यायन् । यामिनीं तामनीनयत् ॥ ७ ॥ निशायामविज्जताया—मादाय महिषीस्ततः ॥ स य-
 यौ तत्र यत्रास्ति । स मुनिः प्रतिमास्थितः ॥ ८ ॥ नमस्यन्नतिमात्रं त—मुपासामासिवानसौ ॥ त-
 दास्यस्यर्धयेवार्क । लक्ष्यौ तदुपास्तये ॥ ९ ॥ स नमो ह्यरिहंताण—मित्युक्तवोदपतन्मुनिः ॥ त-
 त्यदं स्वेचरीविद्या-धियांतः सुजगत्स्वधात् ॥ १० ॥ स्वपन्नजगन्नदंस्तिष्ठ-न्नक्तमहि गृहे बहिः ॥ त-
 देवापठड्डिष्टो—ऽप्येकग्राह्य हि तादृशाः ॥ ११ ॥ पप्रह विस्मितः श्रेष्टी । तत्प्रवृत्तिमयं ततः ॥
 दशंस तत्तथोद्भूतां । श्रेष्टी पुनरुवाच तं ॥ १२ ॥ ह्याकाशगमने हेतु—रसौ विद्या न केवलं ॥
 किंतु हेतुरसमावेव । गतौ स्वर्गापवर्गयोः ॥ १३ ॥ किमेकमुच्यते पंच-परमेष्ठिनमस्कृतेः ॥ अस्या
 यस्याः प्रज्ञावेण । किंकरीक्रियते जगत् ॥ १४ ॥ विज्ञेयं साधु यत्प्राप्ता । पठ किंत्वखिला मिमां ॥
 लुहिष्टो मा जपेः श्रेयः । परत्वेह च ते यथा ॥ १५ ॥ सोऽथ शेषनमस्कार—मधीत्य श्रेष्टिनो मु-
 खात् ॥ परावर्तयताजसं । धनं प्राप्येव निर्वनः ॥ १६ ॥ एवं तस्य नमस्कार—जापव्यापारिणः स-
 तः ॥ क्रियत्यपि गते काले । वर्षाकालः समाप्यौ ॥ १७ ॥ नीचैस्तराण्यथो नीचै—रुक्मैरुक्मैस्तरा-
 ण्यथ ॥ तदानीमेकदानीव । धनः स्वीयश्रियाधिनीत् ॥ १८ ॥ गृह्णाद्गृहीत्वा महिषी—र्जगाम सु-

भगो वनं ॥ नदीं तीर्त्वा महिष्यस्तु । परक्षेत्रे तदाविशन् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा ताः सुभगः शीघ्रं । न-
 मस्कारपरायणः ॥ दत्तर्जुणो नदीपुरे । विरुः कीलेन केनचित् ॥ २० ॥ तथैवावर्तयन् पंच—परमे-
 णि विपद्य सः ॥ श्रेष्ठिपत्यास्ततः कुक्षौ । तत्पत्रावाद्वातरत् ॥ २१ ॥ तस्मिन् गर्भगते श्रेष्टी । दे-
 वसंघार्चनादिकान् ॥ पत्न्या ऋषभदासोऽथ । पूरयामास दोहदान् ॥ २२ ॥ सार्हद्वामी ततः पुत्र-
 मस्तुत शुन्नलक्ष्णं ॥ पुत्रजन्मोत्सवं श्रेष्टी । यथावैत्रवमातनोत् ॥ २३ ॥ पितृभ्यां सोत्सवं क्रु-
 नामा सैष सुदर्शनः ॥ वर्धमानः क्रमेणैडु—रिवाप सकलाः कलाः ॥ २४ ॥ कन्यां मनोरमां ना-
 ज्ञा । मनोरमकुलोद्भवां ॥ रतिस्सरमिव श्रेष्टी । तमग्रो पर्यणाययत् ॥ २५ ॥ पित्रोर्न केवलं नेत्र-
 कुमुदानन्दमिच्छवत् ॥ चक्रे राज्ञोऽपि लोकस्य । सर्वस्यापि सुदर्शनः ॥ २६ ॥ द्रुतो नगर्यां तत्राब्रु-
 दधिवालहनयूषतेः ॥ पुरोधः कपिलः सोऽधात् । सौहृदं श्रेष्ठिमुनुना ॥ २७ ॥ अर्जुनस्य विधुः पंच-
 शरस्य च विधुर्यथा ॥ सुदर्शनस्य स प्रायः । पारिषार्थं मुमोच न ॥ २८ ॥ कपिलं कपिलाना-
 मा । दार्यापृहत्तमन्यदा ॥ विस्मरन्नित्यकृत्यानि । कवेयत्कालं विलंबसे ॥ २९ ॥ पार्श्वे सुदर्शनस्या-
 हं । तिष्ठामीति तदीरिते ॥ कोऽसौ सुदर्शन इति । तयोक्तः प्रत्युवाच सः ॥ ३० ॥ मम मितं स-

(वचः) तां धुर्य । विश्वैकश्रियदर्शनं ॥ सुदर्शनं न चेदेति । तत्त्वं वेत्ति न किञ्चन ॥ ३१ ॥ तं ज्ञापयाधु-
 नापीति । तयोक्तः कपिलोऽवदत् ॥ असावृषजदत्तस्य । श्रेष्ठिनस्तनयो नयी ॥ ३२ ॥ सैष रूपेण
 पञ्चेषु-स्तेजसा तेजसां पतिः ॥ सौंदर्येण शरच्चन्द्रो । गांभीर्येण तु वारिधिः ॥ ३३ ॥ सदा स्व-
 दारसंप्राप्त-लीलः शीलगुणो महान् ॥ मुक्तास्थाने यथा रत्न-मिदुकांतममूढ्यकं ॥ ३४ ॥ श्रुत्वेति
 कपिला काम-विह्वला तद्गुणश्रवात् ॥ सुदर्शनेऽभिसर्तुं सा । चक्रे चिंतामहर्निशं ॥ ३५ ॥ अन्य-
 दा नृपतेर्गुढा—देशाद्ग्रामांतरं गते ॥ कपिले कपिलेयाय । सुदर्शनमुवाच च ॥ ३६ ॥ अद्य ते
 सुहृदो देहा—पादवं तेन ते गृहं ॥ नाययौ त्वां समाह्वातु-मातुरो मां न्ययोजयत् ॥ ३७ ॥ हा
 न वेद्मीदमित्युक्त्वा । तं गृहं-हुतमागतं ॥ नीत्वैकांते वृषस्यंती । कपिलाप्रार्थयत् किल ॥ ३८ ॥
 पतितः संकटे तस्याः । स्मितवोवाच सुदर्शनः ॥ नन्दे युक्तमिदं यूनां । भवस्यापि फलं ह्यदः ॥ ४० ॥
 षट्ः परमहं मूढे । मोहिता त्वं मुधा खलु ॥ द्रयुक्त्वा हुतमेवासौ । निर्ययौ च सुदर्शनः ॥ ४१ ॥
 स्तोकेन दुर्गतद्वारा-च्छ्रुटितोऽस्मीति चिंतयन् ॥ कल्याणी शीलवृत्तिः स्वं । धाम धीमानयं गतः ॥
 ॥ ४२ ॥ नार्योऽनार्यौचित्यशीलाः । कीला इव हविर्भुजः ॥ नस्मतां मेलयंत्यात्म—पराश्रयमसं-

स्तुताः ॥ ४४ ॥ एताभ्यो टीक्ष्णस्मीति । विमुञ्च्यथ सुदर्शनः ॥ प्रत्यङ्गासोत्तरगृहे । नैको यास्या-
म्यतः परं ॥ ४५ ॥ देहबद्ध इव न्यायो । विवेक इति मूर्तिमान् ॥ प्रत्यङ्क इव धर्मोऽसौ । नावद्यं
किञ्चिदाचरत् ॥ ४६ ॥ यथाकालमथायाते । तत्र चेद्रमहोत्सवे ॥ सुदर्शनपुरोधान्यां । सहोद्यानं
ययौ नृपः ॥ ४७ ॥ इतो नरविमानस्था—ऽभया कपिलयान्विता ॥ शरद्वङ्कीरिवोऽफुल्ल—नयना
नृपमन्वगात् ॥ ४८ ॥ सुदर्शनप्रिया षड्भिः । समं पुत्रैर्मनोरमा ॥ तत्रागाद्यानमारुह्य । धर्मसंपदुणै-
रिव ॥ ४९ ॥ अत्रयां कपिलापृष्ठत् । षट्पुत्रा केयमंगना ॥ महादेवीसमायाता । किमत्र षण्मु-
खांश्विता ॥ ५० ॥ राज्यलङ्कीरिव गुणैः । सुतैः षड्भिरियं युता ॥ सुदर्शनप्रियाङ्गायि । नत्वयेत्य-
त्रयावदत् ॥ ५१ ॥ श्रुत्वेति विस्मिता स्माह । कपिला देवि यद्यसौ ॥ सुदर्शनस्य गृहिणी । तद-
स्यास्तनयाः कुतः ॥ ५२ ॥ अथ स्मिन्नाभयावोचत् । पुमान् किं न सुदर्शनः ॥ सावादीनैव राश्यू-
चे । चतुरे वेत्स्यदः कथं ॥ ५३ ॥ द्रव्युक्ता स्वानुभूतं सा—ऽभयायै कपिला ततः ॥ सुदर्शनस्य
षड्वत्—वृत्तांतं तत्तथा जगौ ॥ ५४ ॥ अत्रयाप्यब्रवीदेवं । यद्येवं वंचितासि तत् ॥ मूढे षंडोऽयमन्य-
स्त्री—जने नात्ममृगीदृशि ॥ ५५ ॥ अतो विलङ्गा कपिला—प्यब्रवीदित्यस्मृयया ॥ वंचिता चेद-

हं मूढा । प्रोढायाः किं तवाधिकं ॥ ५६ ॥ अग्रयोचे स्त्रिया चंद्र—कलयेव करस्थितः ॥ अग्रसंज्ञो-
 ऽपि द्रवेद्ग्रावा । संसङ्गः किं पुनः पुमान् ॥ ५७ ॥ सेर्यमृचेऽथ कपिला—प्येवं मा गर्वमुद्वह ॥ ह-
 र्गं वहसि चेद्देवि । रम्यतां तत्सुदर्शनः ॥ ५८ ॥ व्याजहाराभयादेवो । साहंकारमिदं ततः ॥ ह-
 ले रामितमे वैनं । मया विद्धि सुदर्शनं ॥ ५९ ॥ योषादिः पशुवेषादि—रपि ते मुनयो वने ॥
 नीरसा अथ्यरभ्यंत । कासौ स्मरवशो गृही ॥ ६० ॥ विलसामि न यद्येनं । तद्विशामि हुताशनं ॥
 इत्याद्यपंत्याबुधानं । प्रपेदाते क्वाणेन ते ॥ ६१ ॥ चिरं चिक्रीडतुस्तत्रो—द्याने वानेयसंपदा ॥
 अग्रयाकपिले श्रांते । निशांते जगमतुस्ततः ॥ ६२ ॥ अग्रयात्मप्रतिज्ञात—मथ मनमथजीवितं ॥
 उपायपंडितयै तत् । पंडितायै न्यवेदयत् ॥ ६३ ॥ अथैतां पंडिता प्राह । खंनिताननदीधितिः ॥
 पात्रापात्रमनाद्योच्य । धिक् प्रतिज्ञामिमां तव ॥ ६४ ॥ अन्योऽपि परनारीषु । सोदरः श्रावको भ-
 वेत् ॥ असौ किंतु महासत्व—शिरोरत्नं सुदर्शनः ॥ ६५ ॥ सदा गुरुकुलासेवी । ध्यानमौनरतः स-
 दा ॥ ध्यानेतुमन्निसर्तुं वा । स कथं नाम युज्यते ॥ ६६ ॥ वरं सिंहसदासर्प—फणारत्नग्रहाग्रहः ॥
 न तु शीघ्रविद्योपाय । प्रतिज्ञातः सुदर्शनः ॥ ६७ ॥ जिनाधिवासितोऽप्यंत—र्गभीरोऽपि सरिप-

तिः ॥ कृपे त्यजति मर्यादां । न तथापि सुदर्शनः ॥ ६८ ॥ सदैवमनयावादी—देकवेदं कथं-
 चन ॥ ज्ञानयैनं ततः सर्वं । जलिष्याम्यहमेव तत् ॥ ६९ ॥ ज्यो तथोदयत्यङ्गा—मंजिता प्राह
 पंडिता ॥ निश्चयश्चेत्तवायं त-दस्तुपायो मया स्मृतः ॥ ७० ॥ पर्वहि शून्यगेहादौ । कायोत्सर्ग
 करोति सः ॥ ज्ञानेतव्यो यदि परं ॥ तथास्थो नान्यथा पुनः ॥ ७१ ॥ जपायः साधुसाध्वस्मिन् ।
 यतितव्यं त्वयानिशं ॥ द्रष्टुं त्वत्पदां तात्पर्या—हे व्यामामेत्युवाच सा ॥ ७२ ॥ सुदर्शनसमां काम-
 प्रतिमां तत्र कामपि ॥ पूजायै पंडिता पर्व—शर्वरीषु समानयत् ॥ ७३ ॥ तस्यामानीयमानायां ।
 प्रतिपर्वनिशं भृशं ॥ तथा विश्वासमानीताः । सर्वैतःपुरयामिकाः ॥ ७४ ॥ एवंकारं व्यतीतेषु । दि-
 वसेषु कियत्स्वपि ॥ विश्वानंदी समागच्छत् । कौमुदीयो महोत्सवः ॥ ७५ ॥ तदुत्सवाय राजाथ ।
 पटहोद्घोषपूर्वकं ॥ सर्वध्वजानमाह्रात् । समस्तमपि पूजनं ॥ ७६ ॥ प्रातरेष्यच्चतुर्मास—धर्मक-
 र्मकृते कृती ॥ सोपायनो नृपं गत्वा । पृष्ठतिस्स सुदर्शनः ॥ ७७ ॥ अनुज्ञातो नृपेणाहि । द्वितीये
 श्रीमदहंतां ॥ अर्चो विरचयंश्चेत्य—परिपटिं चकार सः ॥ ७८ ॥ ततो राज्ञो गृहीत्वैष । पौषधं ड-
 रितांतदं ॥ कायोत्सर्गेण कुत्रापि । स्थितः शून्यगृहांतरे ॥ ७९ ॥ द्रतोऽनयापि विहित—शिरोऽ-

तिहन्नना तथा ॥ तस्थौ नृपतिमापृञ्च्य । यदुपन्नधियः स्त्रियः ॥ ८० ॥ अथो सुदर्शनं याने ।
 न्यस्याह्लाद्य च वामसा ॥ द्वास्थैरस्वल्लिता नीत्वा—त्रयायै पंक्तिर्पयत् ॥ ८१ ॥ तमस्पष्टाङ्गरोद्धा-
 पा । पाणौ धृत्वाथ पुंश्चली ॥ खिद्यंती कंपमानाथा—प्रार्थयत्पार्थिवप्रिया ॥ ८२ ॥ पुंनागस्यास्य
 सुमनः—कृष्टिमाधातुमुच्चकैः ॥ भुजं व्यापारयामास । कुटिला मर्कटीव सा ॥ ८३ ॥ स्कंधे ललंबे
 बाहुभ्यां । मृदुलान्यां मृणालवत् ॥ रंभास्तंत्राभिरामान्यां । तस्य सा मदनातुरा ॥ ८४ ॥ ततः सु-
 दर्शनोऽत्यर्थं । समाधिस्तिमितोऽजवत् ॥ वर्षासरिःपरीरब्धः । किमब्धिस्तरलायते ॥ ८५ ॥ पुनर-
 प्यत्रयावादी—दतिदीनवन्नावयुक् ॥ प्रसीद नाथ सीदंतीं । कथं मां समुपेक्षसे ॥ ८६ ॥ मन-
 थो हंत मां हंति । दुर्वारप्रसरैः शरैः ॥ ततश्चातीवदीनां त्वं । पाहि मां शरणागतां ॥ ८७ ॥ आ-
 नीतश्छन्ननासीति । कोपं मास्य वृथा कृथाः ॥ बध्वानीतो नदीपूरः । प्रजाशाः किं न पूरयेत् ॥
 ८८ ॥ व्रतकष्टमिदं मुंच । मत्प्राप्त्या फलितं हृदः ॥ स्वर्गापवर्गयोर्वार्ति । स्मार्तिनां खलु ऋद्धि-
 री ॥ ८९ ॥ ताम्यंतीं याचमानां मां । नम्रां नाथोरसिकुरु ॥ ज्ञान्यात्स्वयमुपातायां । सुधां पिबसि
 किं नहि ॥ ९० ॥ क्रियदद्यापि सौभाग्य-गर्वमुजाटयिष्यसि ॥ द्रव्यालपंती सा पीन—स्तनान्यां

तमताडयत् ॥ ८३ ॥ द्रहं यथा यथा चक्रे । सोपसर्गमनर्गला ॥ सुदर्शनः शुभ्रध्यान—मास्रोह
 तथा तथा ॥ ८४ ॥ स दध्यौ चेति चेन्मुच्ये । कथंचिदहमेतया ॥ पारयामि तडुत्सर्ग-मन्यथान-
 शनं मम ॥ ८५ ॥ अमानिताथ घटित-ब्रुकुटिः कुटिलाशया ॥ तं ज्ञापयितुमारेभे । नर्षती नि-
 र्भयाभया ॥ ८६ ॥ त्वयीदमृषरे सर्वे । मूर्खे रे वर्षितं मया ॥ न वेत्सि मानिनी तुष्टा—मृतं रूष्टा
 विषं पुनः ॥ ८७ ॥ चापस्येवाधुना जीवा—धानं ते नमतो मयि ॥ अन्यथा ते विनाशो हि ।
 त्वया ज्ञेयः सुनिश्चितः ॥ ८८ ॥ द्रहं यथायथानैषी—इत्यया पातकभया ॥ तथातथासौ मज्जान-
 मानशे निजमानसे ॥ ८९ ॥ विचक्रामाजया काम—विह्वला सकलां निशां ॥ न चुङ्कोन्न जया-
 दात्म—दर्शनस्तु सुदर्शनः ॥ ९० ॥ ततः प्राज्ञातिकीं वीड्य । रजनीं राजवद्वज्रा ॥ विजङ्गा स्वं
 विजिख्याशु । नखैः पूंकारमातनोत् ॥ १ ॥ आयांतिस्य ततो याव-द्यामिकास्तत्र संभ्रमात् ॥ का-
 योत्सर्गस्थितं तावद् । ददृशुस्ते सुदर्शनं ॥ २ ॥ अस्मिन्न संभ्रवस्थेत—दिति हुतमुपेत्य तैः ॥ वि-
 झसो नृपतिस्तत्रा-ययौ पप्रब्ध चाभयां ॥ ३ ॥ सोचेऽनुज्ञाप्य देव त्वा—महं यावदिह स्थिता ॥
 अनाविर्द्धतः पुरो भूत । इवायं तावदीकृतः ॥ ४ ॥ ततः पद्मनि चाद्मनि । कुर्वाणः स्मरधस्मरः ॥

अस्मै पशुरिवोन्मत्तो । मां रिरिंशुरयाचत ॥ ९ ॥ अग्निहंत्यां मयि ततो । बद्धात्कारमयं व्यधात् ॥
 मया च पूकृतं नान्य—द्वयानां बलं यतः ॥ ६ ॥ अस्मिन्निदमसंज्ञाव्य—मिति मत्वा महीपतिः
 ॥ किमेतदिति पप्रब्ध । सुदर्शनमनेकधा ॥ ७ ॥ पृष्टोऽपि राज्ञीकृपया । किंचिन्नोचे सुदर्शनः ॥
 येनापकारकेन्योऽपि । संतो हंतोपकारिणः ॥ ८ ॥ ततः संज्ञावयामास । दोषं तस्यैव चूपतिः ॥
 पारदारिकदस्थूनां । तूष्णीकत्वं हि लक्ष्णं ॥ १० ॥ द्रुति क्रुद्धः समादिक्ष—दखिञ्चोऽप्यत्र पत्तने ॥
 दोषप्रस्थापनां कृत्वा । डष्ट एष निगृह्यतां ॥ ११ ॥ अथारक्षैस्ततो धृत्वा । केशोषवयमकृष्यत ॥ य-
 थातथापि जायेत । यौवने हि विगोपनं ॥ १२ ॥ स मुखे चर्चितो मथ्या । देहे चूर्णेन चित्रितः
 ॥ बिट्वैरलंकृतो मूर्ध्नि । कंठे निबद्धलस्रजा ॥ १३ ॥ रास्रजारोपितः स्पर्पा—तपत्रस्तत्र पत्तने ॥ वा-
 द्यमानेन वाद्येना—रेत्रे ब्रमायितुं नटैः ॥ १४ ॥ कृतापराधः शुद्धांते । वध्यतेऽसौ सुदर्शनः ॥ ना-
 त्र दोषो नृपरयेति । चक्ररायोषणां च ते ॥ १५ ॥ न युक्तं कृतवानेष । नेह संजवतीदृशं ॥ अ-
 स्मिन् राजापि नेदृक्कः । कुपितोऽव विधिः खलु ॥ १६ ॥ धर्मो धिगस्य किं शेते । पुराकर्म किम-
 प्यदः ॥ अयं मुच्येत नः सर्व—द्रव्यैर्नो जीवितैरपि ॥ १७ ॥ मिथो विचारयत्येवं । हाहाकारं च

कुर्वति ॥ पूजने रोदिति ब्राह्म—ब्रगादध्रे स्ववेश्मनः ॥ १८ ॥ विशेषकं ॥ अहश्यत महासत्या
 । स मनोरमया ततः ॥ अर्चिति च सदाचारो । मत्पतिः किमिदं हहा ॥ १९ ॥ इत्यंतर्विवद्या वे-
 श्म—मध्यमध्यास्य सत्वरं ॥ अर्चयित्वा जिनं कायो—सर्गस्थेदमर्चितयत् ॥ २० ॥ शृण्वंतु जग-
 वत्यः श्री—जिनशासनदेवताः ॥ चंडे लांजनमस्तीदं । सर्वथा मत्पतौ तु न ॥ २१ ॥ परमश्राव-
 कस्यास्य । सांनिध्यं चेत्कश्चिद्यथ ॥ तदाहं पारयिष्यामि । कायोत्सर्गमिमं खलु ॥ २२ ॥ अन्यथैवं
 स्थितिजुषो—ऽनशनं भुवमेव मे ॥ धर्मध्वंसे पतिध्वंसे । किं जीवंति कुलस्त्रियः ॥ २३ ॥ मा कु-
 थाः पुत्रि निर्वेदं । जल्लिष्यामोऽखिलं वयं ॥ सा समाधिस्थिताश्रौषी-जिरं दिव्यां कुतोऽप्यथ ॥ २४ ॥
 ततश्च न्यधुरारङ्गाः । श्ल्लिकायां सुदर्शनं ॥ स्वर्णभोजासनमधु—दिपं तस्य महात्मनः ॥ २५ ॥
 द्यथारक्षैर्वधायास्य । दृढं व्यापारिता अपि ॥ कंठपीठेऽसिदंडानां । प्रहारी हारतामणुः ॥ २६ ॥ मौ-
 लौ मुकुटां जेजुः । कुंभलवं च कर्णयोः ॥ बाह्वोः केयूरतां जेजुः । पादे कटकतां च ते ॥ २७ ॥
 तद् दृष्ट्वा चकितैरेतैर्विद्वंसो वसुधापतिः ॥ आसह्य करिणीं सोऽगा—देगादधियुदर्शनं ॥ २८ ॥
 व्रीणामुकुलितास्येडु—समालिङ्ग्य नृपोऽवदत् ॥ दिष्ट्या न हि विनष्टोऽसि । श्रेष्ठिन्नात्मप्रभावतः ॥

असौ पशुरिवोन्मत्तो । मां रिरिंशुरयाचत ॥ ५ ॥ अग्निहंत्वां मयि ततो । बलात्कारमयं व्यधात् ॥
मया च पूकृतं नान्य—द्वयलानां बलं यतः ॥ ६ ॥ अस्मिन्निदमसंज्ञाव्य—मिति मत्वा महीपतिः
॥ किमेतदिति पप्रब । सुदर्शनमनेकधा ॥ ७ ॥ पृष्टोऽपि राज्ञीकृपया । किञ्चिन्नोचे सुदर्शनः ॥
येनापकारकेन्द्र्योऽपि । संतो हंतोपकारिणः ॥ ८ ॥ ततः संज्ञावयामास । दोषं तस्यैव भ्रूपतिः ॥
पारदारिकदस्यूनां । तूष्णीकत्वं हि लक्ष्णं ॥ १० ॥ द्रति क्रूरः समदिक्—दखिञ्चोऽप्यत्र पत्तने ॥
दोषप्रस्थापनां कृत्वा । ऊष्ट एष निग्रहतां ॥ ११ ॥ अथारक्षैस्ततो धृत्वा । केशेष्वयमकृष्यत ॥ य-
थातथापि जायेत । यौवने हि विगोपनं ॥ १२ ॥ स मुखे चर्चितो मध्या । देहे चूर्णेन चित्रितः
॥ बिल्वैरलंकृतो मूर्ध्नि । कंठे निबद्धस्तजा ॥ १३ ॥ रासन्नारोपितः सूर्पा—तपत्रस्तत्र पत्तने ॥ वा-
द्यमानेन वाद्येना—रेजे त्रमायितुं ऽट्टैः ॥ १४ ॥ कृतापराधः शुद्धांते । वध्यतेऽसौ सुदर्शनः ॥ ना-
त्र दोषो नृप्रयेति । चक्रराघोषणां च ते ॥ १५ ॥ न युक्तं कृतवानेष । नेह संज्ञवतीदृशं ॥ अ-
स्मिन् राजापि नेदृक्कः । कुपितोऽव विधिः खलु ॥ १६ ॥ धर्मो धिगस्य किं शेते । पुराकर्म किम-
ष्यदः ॥ अयं मुच्येत नः सर्व—द्रव्यैर्नो जीवितैरपि ॥ १७ ॥ मिथो विचारयत्येवं । हाहाकारं च

कुर्वति ॥ पूजने रोदिति ब्राम्ह—ब्रगादग्ने स्ववेश्मनः ॥ १८ ॥ विशेषकं ॥ अदृश्यत महासत्या
। स मनोरमया ततः ॥ अर्चिति च सदाचारो । मत्पतिः किमिदं हहा ॥ १९ ॥ द्रव्यतर्विवशा वे-
श्म—मध्यमध्यास्य सत्वरं ॥ अर्चयित्वा जिनं कायो—सर्गस्थेदमर्चितयत् ॥ २० ॥ शृण्वंतु ब्रह्म-
वत्यः श्री—जिनशासनदेवताः ॥ चंद्रे लांजनमस्तीदं । सर्वथा मत्पतौ तु न ॥ २१ ॥ परमश्राव-
कस्यास्य । सान्निध्यं चेत्करिष्यथ ॥ तदाहं पारिष्यामि । कायोत्सर्गमिमं खलु ॥ २२ ॥ अन्यथैवं
स्थितिजुषो—जनशनं भुवमेव मे ॥ धर्मध्वंसे पतिध्वंसे । किं जीवति कुलस्त्रियः ॥ २३ ॥ मा कु-
थाः पुत्रि निर्वेदं । जलिष्यामोऽखिलं वयं ॥ सा समाधिस्थिताश्रौषी—हिरं दिव्यां कुतोऽप्यथ ॥ २४ ॥
ततश्च न्यधुगरङ्गाः । शूलिकायां सुदर्शनं ॥ स्वर्णीभोजासनमद्भु—दिष्यं तस्य महात्मनः ॥ २५ ॥
अथारङ्गैर्वायास्य । दृढं व्यापारिता अपि ॥ कंठपीठेऽसिदंडानां । प्रहारी हारतामयुः ॥ २६ ॥ मौ-
लौ मुकुटतां जेजुः । कुंभलवं च कर्णयोः ॥ बाह्वोः केयूरतां जेजुः । पादे कटकतां च ते ॥ २७ ॥
तद् दृष्ट्वा चकितैरेतैर्विहङ्गसो वसुधापतिः ॥ आरुह्य करिणीं सोऽगा—देगादधिसुदर्शनं ॥ २८ ॥
बीजमुकुलितास्येड—स्तमादिभ्य नृपोऽवदत् ॥ दिष्व्या न हि विनष्टोऽसि । श्रेष्ठिज्ञात्मप्रभावतः ॥

॥ २९ ॥ जवान विनाश्यते कापि । माहशैरविवेकिभिः ॥ धर्मो यस्यांगरक्षोऽस्ति । जागरूकः स-
नातनः ॥ ३० ॥ स्त्रीणां विवेकश्स्त्रीणां । वचनार्त्वां निहंति यः ॥ अविमृश्यकरः पापी । नापरो
दधिवाहनात् ॥ ३१ ॥ सुवंशजोऽप्यकृत्यानि । कुरुते प्रेरितः स्त्रिया ॥ स्नेहद्वं दधि मश्नाति । पश्य
मंथानको न किं ॥ ३२ ॥ मया मायाप्रधानायाः । स्त्रियो वाक्येन यत्त्वयि ॥ अणुरात्मशेषं तत् ।
कृतासि त्वं सुदर्शन ॥ ३३ ॥ एवमाद्यपता राज्ञा । करिण्यमधिरोष्य सः ॥ नीत्वा स्वहर्ष्यं स्वपि-
त—श्रद्धेनैश्च विद्योपितः ॥ ३४ ॥ वज्राट्टंकरजातं च । परिधाप्य सुदर्शनः ॥ राज्ञा पृष्टो निश्वाव-
त् । यथातथमचीकथत् ॥ ३५ ॥ राजोचे भवतैवाह—मङ्गयं कारिनोऽस्मि हा ॥ तदा यत्त्वं महा-
साधो । मया पृष्टोऽपि नावदः ॥ ३६ ॥ अथाभयांप्रति कुत्रो । नृपतिर्नोऽहोन्मुखः ॥ न्यवेधि श्रे-
ष्टिना तेन । शिरः प्रक्षिप्य पादयोः ॥ ३७ ॥ श्रेष्टी करिणमारोप्य । महीतरणिना ततः ॥ नायि-
तो न्यायिना गेहं । गौरवेण गरीयसा ॥ ३८ ॥ अभयापि तदाकर्णो—द्वध्यात्मानं व्यपद्यत ॥ पं-
न्दिता पाटलीपुत्रे । देवदत्तांतिके ययौ ॥ ३९ ॥ सुदर्शनोऽपि संसार—विरक्तो व्रतमग्रहीत् ॥ तपः-
कृशांगो विहरत् । पाटलीपुत्रमागमत् ॥ ४० ॥ जजन्माधुक्रीं वृत्तिं । दृष्टः पंन्तिपान्न सः ॥ कथि-

तो देवदत्तायाः । सोऽपि तस्या गृहं ययौ ॥ ४० ॥ गृहस्य कुमुदस्येव । बध्वास्यं देवदत्ताया ॥
 धृतो लहभ्येव दिवसं । यावच्चुङ्कोत्र नैष तु ॥ ४१ ॥ ततो मुक्तस्तथा साय—मुद्यानं गतवानयं ॥
 तत्रापि दृष्टोऽन्नयया । व्यंतरीभूतया तथा ॥ ४२ ॥ स्मरंस्या प्राक्तनं कर्म । तस्य मर्माविधोऽनया ॥
 स्वाग्मिनः संगमेनेवो—पसर्गास्तेनिरे निशि ॥ ४३ ॥ द्विश्यमानो बहु तथा । महासत्त्वः सुदर्शनः
 ॥ कृपकश्रेणिमारोह—दपूर्वकरणाक्रमत् ॥ ४४ ॥ तस्यापि केवलज्ञान—मुनिमोक्ष समुज्ज्वलं ॥
 समेत्य महितश्चायं । देवदानवमानवैः ॥ ४५ ॥ देवनिर्मितहेमाब्ज—मासितो जगवानथ ॥ दि-
 देश कर्मणां मर्मा—विधं धर्मं चतुर्विधं ॥ ४६ ॥ तस्य देशनया तत्रा—न्येऽबुध्यंत न केवलं ॥
 पंडिता देवदत्ता चा—न्नया चापि व्यबुध्यतः ॥ ४७ ॥ द्रुहं स ज्ञास्वानिव कांतिशाली । नात्मीक-
 बोधं विरचय्य गोप्तिः ॥ सुदर्शनः केवलमूर्तिरायु—र्दिनावसानेऽजनि निर्धृतात्मा ॥ ४८ ॥ इति
 सुदर्शनकथा ॥ अथ दशार्णन्नद्रक्ष्यायामुद्यावयनाह—

॥ मूलम् ॥—वंदे दसन्नभदं । समसीसीए अहो सुरिंदस्स ॥ वित्तूण तहा विरइं । जेण प-
 द्दना सुनिव्वूढा ॥ ४६ ॥ व्याख्या—दसन्नभदं दशार्णन्नद्रमुनिं वंदे नमस्करोमि, जेण येन पद्दना

प्रतिज्ञा, तथा श्रीवीरस्वामिनं वंदे यथासौ न केनापि वंदित इति संधा, सुनिवृद्धा सुष्ठु अतिश-
येन निर्वृद्धा निर्वाहमनीयत, कथा? समसीसीए समशीर्षिकया स्पर्धया, अहो इति विस्मये, क-
स्य? सुरिंदरस सुरेंद्रस्य, किं कृत्वा? धिनुए गृहीत्वा, कां? विरतिं प्रवज्यां, कथं? तद्वा तथा तेन
प्रकारेण सेंदरपि सुरैरसाध्येनेत्यर्थः, अविरता हि देवा देशविरतिमप्याप्तुमनलं ब्रूणवः, किं पुनः
सर्वविरतिमिति संक्षेपार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—दशार्णदेशब्रून्—किरीटप्रतिमं
पुरं ॥ दशार्णपुरमित्यस्ति । नैकरत्नविराजितं ॥ १ ॥ दशार्णभद्र द्रव्यासी—तत्रासीमयशा नृपः ॥
संपदामेकवारिता । सरितामिव सागरः ॥ २ ॥ एकदा तं सन्नासीनं । सायमित्यूचिरै चराः ॥ देव
देवाधिदेवः श्री-वीरः प्रातरिहैष्यति ॥ ३ ॥ पयोदगर्जयेवाब्रू—तन्निश ब्रुविन्नरयात् ॥ धाराकदंब-
वफुल्ल—पुलकुकुंकरदंतुरः ॥ ४ ॥ सन्नासमद्वभूचे च । प्रणे ऋश्या तया प्रभुं ॥ वंदिष्ये न यया
कश्च—द्वंदे त्रिजगत्पि ॥ ५ ॥ द्रव्यमात्यादिकान् सर्वान् । समुदीर्य विसृज्य च ॥ प्रीतचेता
जगामांतः—पुरं पृथ्वीपुरंदरः ॥ ६ ॥ वंदिष्ये भक्तिभागेवं । स्तोष्ये चैवं प्रणे प्रभुं ॥ कथंचिदिति
चिंतावान् । यामिनीं तामनीनयत् ॥ ७ ॥ रवावनुदितेऽप्येष । समाहूय च नृपसः ॥ आदिशन्नग-

राह—प्रभृतीनिति द्यूतिः ॥ ८ ॥ मदोयसदनस्वामि—सदसोरंतराचिरात् ॥ कार्यं यानाय मे
 मुक्त-दूषणं मार्गभूषणं ॥ ९ ॥ द्रतश्च तत्र भगवा—नाययौ नगराद्वहिः ॥ वरं तत्र सुराश्चकु—
 विशालं देशनासदः ॥ १० ॥ शासनं नृपतेस्तेऽपि । तेनिरे तन्नियोगिनः ॥ राज्ञां हि वचसा सि-
 हि—र्मनसा मरुतामिव ॥ ११ ॥ कलिता कुंकुमांजोत्रिः । सुमनोत्रिश्च तत्र द्यूः ॥ संध्यारागवती
 ज्योति—ष्मतीव द्यौराजन ॥ १२ ॥ मुक्तावचूटैरुद्धोचाः । स्वर्णस्तंभैर्विरेजिरे ॥ सबलाकाः सणां-
 गेय-धारा धाराधरा द्रव ॥ १३ ॥ सुप्रपंचा विरेजुश्च । मंचास्तोरणदामत्रिः ॥ सस्रजना द्रवोत्तुंगा
 —हंकारभरतो मिथः ॥ १४ ॥ पदे पदे स्वर्णकुंभै-रशोन्नत च मंडपाः ॥ स्थिरनाभूनि सानूनि ।
 लोकालोकगिरिव ॥ १५ ॥ वंटापथेषु दृष्टानि । चंचलैः केतनांचलैः ॥ मंचस्थशालाभंजीनां । न्युं-
 दनानीव तेनिरे ॥ १६ ॥ शुब्रेषु ताडितोद्धोच—पटेषु प्रतिमंडपं ॥ दधुर्धूपघटीधूमा—वर्ता मेघ-य
 नंबरं ॥ १७ ॥ परितः कदलीस्तंभा । दलैरुद्धासिभिर्बभूवुः ॥ अंगारङ्गा द्रव श्रीणा—मुद्धासितरवार-
 यः ॥ १८ ॥ वस्त्रवंदनमालाश्च । पुटापुटिकया बभूवुः ॥ सफेना गगनांजोधेः । कुटिला द्रव वीचयः
 ॥ १९ ॥ क्वचित् क्वचिच्च भांतिसु । तोरणे चित्रकृतवचः ॥ मण्डिस्तंजप्रज्ञांभोधा—ववतीर्णा घना द्र-

व ॥ २० ॥ एवं मार्गमतिस्वर्गं । विरचय्य नियोगिनः ॥ राज्ञे व्यजिज्ञापन् स्वा॥मि—दर्शनौत्सुक्य-
 धारिणे ॥ २१ ॥ स्नात्वा राजापि दिव्यांग-रागः सर्वोद्गमः ॥ चारुवीरधरं सखी । गजमारोह-
 हुत्तमं ॥ २२ ॥ स राजातपत्रेण । पूर्वाचल ईर्ष्युना ॥ चलाभ्यां चामराभ्यां च । रवीन्दुभ्यामि-
 वोदधिः ॥ २३ ॥ चामरैर्विजयमानाश्च । नरयानसमासिताः ॥ साचीकृतशचीरूपा । व्यन्तःपुर्यस्तम-
 न्वयुः ॥ २४ ॥ नरेन्द्रः प्राचलत्प्राज्य-मणिमूषणनामुरैः ॥ व्यसवनुगतो यूपै । रूपैः स्वीरिव वैक्रियैः
 ॥ २५ ॥ परितः परिवृतोऽसौ । नीलपाटलोचिषां ॥ राजा राजिन्निरश्चानां । यथावर्णं पृथक्पृथक्
 ॥ २६ ॥ बन्दिनिः स्तूयमानश्च । गन्धमानश्च गायनैः ॥ दृश्यमानात्मविज्ञानो । मार्गादिकारकारि-
 निः ॥ २७ ॥ उपर्युपरि नीरंध-मलितस्त्रीमुखान्बुजैः ॥ पश्यन् मंचेषु मंचेषु । शतचंद्र नभस्तलं ॥
 ॥ २८ ॥ श्वेरीणां चूरिनांकार-पल्लरीकंबुक्कजिते ॥ स्वीकुर्वन् वचनं सेवा-कारिणां हस्तसंज्ञया ॥
 ॥ २९ ॥ जंगमोद्यानलेखो वा । वेष्टितः श्रीकरीभरैः ॥ क्रमेण प्राप समव-सरणं स महीपतिः ॥
 ॥ ३० ॥ स त्रिप्रदक्षिणीकृत्य । ववंदे परमेश्वरं ॥ व्यासांचक्रे यथास्थाने । स्वीयसमुद्भिर्गर्वतः ॥ ३१ ॥
 तस्मिद्धिगर्वितं बुध्वा । स्वकीयावधिना ततः ॥ व्यन्तोमयं विकृतवान् । विमानं पाकशासनः ॥ ३२ ॥

विवे- स्फटिकाहपयोत्रित्ति—प्रातकांतमृणालिकं ॥ अंतरालविचालस्थ—मरालमिथुनाद्भुतं ॥ ३३ ॥

श्रीका

१०५

तारस्थानीभवपद्मं । तत्रालस्तंशोत्रितं ॥ नागवल्लीदलपद्म—वृंदोद्धोचैश्च मंन्त्रितं ॥ ३४ ॥ जन्तो-
रशिखरं प्रांत—कलशीद्भूतपंकजं ॥ वीचिदंनोपरिप्रेष्व—रफेनकेतुन्नरोत्तरं ॥ ३५ ॥ जपांतोदारमं-
दार—पतत्कुसुमपूजितं ॥ सत्वरंशंसिकैरुह्य—मानं धुर्यैरिवोद्धतैः ॥ ३६ ॥ जलकांतविमानं तत् ।
शक्रोऽध्यास्त सहामरैः ॥ चामरैरमरस्त्रीन्निर्वीज्यमानः सहस्रशः ॥ ३७ ॥ पंचन्निः कुलकं ॥ गंधर्वा-
रुध्यसंगीत—दत्तकर्णो मनाक् मनाक् ॥ मर्त्यलोकमवातारी—दमर्त्याधिपतिस्ततः ॥ ३८ ॥ जांबून-
दांबुजन्यस्त—पादमष्टापदोन्नतं ॥ बिभ्राणं पार्श्वयोर्वीटे । सूर्यचंद्रमसाविव ॥ ३९ ॥ देवदूष्यकुथल-
न—पुष्टं प्रसृज्य कुंन्निनं ॥ मर्त्यलोकावतीर्णोऽथा—ध्यासरोह पुरंदरः ॥ ४० ॥ युग्मं ॥ गजाष्टदं-
तीमाणिक्य—वाप्यंभोजेषु भूरिशः ॥ द्वाविंशत्पात्वंधन—संगीतमवधारयन् ॥ ४१ ॥ आगादयोपस-
मव—सरणं भक्तिजावितः ॥ जिनेद्रपादान् वंदारु—वृंदारकशिरोमणिः ॥ ४२ ॥ युग्मं ॥ गजस्थ-
एव स्रुत्रामा । विमानेनानुगामिना ॥ प्रत्यंबुजं सुरस्रैण—संगीतादृतशास्त्रिना ॥ ४३ ॥ स त्रिःप्रद-
क्षिणीकृत्य । स्वामिनो देशनासदः ॥ उत्तीर्य च गजात्तत्र । प्राविशत्सपरिजदः ॥ ४४ ॥ दशार्ण-

विवे- द्रद्र द्रद्रस्य । तथा ऋध्याथ दृष्ट्या ॥ पुरऋध्या ग्राभ्य द्व्य । स्तंभितांगोऽनवत्कृतां ॥ ४५ ॥ दध्यौ
त्रिका चेति दशाणैशो । विस्मयस्मेरलोचनः ॥ अहो शक्रविमानस्य । शोभेयं भुवनाद्भुता ॥ ४६ ॥

१०६

अहो रुचिरगात्रत्वं । सुरेंद्रकरिणोऽस्य तु ॥ अहो समृद्धिविस्तारः । कोऽपि वास्तोष्यतेरथं ॥ ४७ ॥
स्वसंपदाजिमानोऽयं । व्यधापि धिगहो मया ॥ गोष्यदाब्ध्योरिवेति धि—जमम शक्रस्य चांतरं ॥
॥ ४८ ॥ ऋद्धिगर्वादथ स्वात्मा । हहा तुहीकृतो मया ॥ कूपकलपकेनेव । प्रागदृष्टेऽऋद्धिना ॥
॥ ४९ ॥ एवं ज्ञावयतस्तस्य । वैराग्यं गतः शनैः ॥ परिणामः शुभतरो । बभूवेत्यल्पकर्मणः ॥
॥ ५० ॥ ऋध्या यदाप्यनेनाहं । विजिनोऽस्मि बिबोजसा ॥ प्रजज्याग्रहणेनाद्य । पराजेष्ये तथाप्य-
मुं ॥ ५१ ॥ न केवलं विजेष्येऽमुं । व्रतादानेन संप्रति ॥ कर्मरिनिपि जेष्यामि । जवब्रमणकारि-
णः ॥ ५२ ॥ विवेकी चिंतयन्नेवं । दशाणैरुपरार्थैः ॥ तत्रस्थ एव व्यमुच—त्किरीटकटकदिकं
॥ ५३ ॥ दशाणैर्दोऽथ कर्मद्रो—मूढानीव भ्रमंततः ॥ पंचभिर्मुष्टिभिः केशा—नुच्चखानोत्तमांगतः ॥
॥ ५४ ॥ शक्रे निरीक्षमाणेऽथ । विस्मयस्मेरचक्षुषि ॥ स गत्वा गणभृत्पार्श्वे । यतिखिणमुपाददे ॥
॥ ५५ ॥ गत्वा प्रदक्षिणापूर्व—मपूर्वात्साहसहसः ॥ दशाणैर्भद्रः श्रमणो । जगन्नाथमवंदत ॥ ५६ ॥

तमिंद्रः प्राह धन्यात्म—ब्रह्मो पौरुषमद्भुतं ॥ तवेदममुनाजैषी—मर्मन्यस्य कश्चैव का ॥ ५९ ॥
स्तुत्वेति नत्वा च सुरेश्वरस्तं । जगाम धाम स्वप्नश्वरश्रीः ॥ दृष्टार्णन्नद्रोऽपि तपोऽभितत्त्वा । नि-
र्धूय कर्माणि च मोक्षमाप ॥ ५८ ॥ इति दृष्टार्णन्नद्रकथा ॥ अथ प्रसन्नचंद्रमुनिचंद्रचरित्रं चि-
त्रीयमाण आह—

॥ मूलम् ॥—तह सत्तमीए बळं । कम्ममसेसंपि जेण तह खवियं ॥ कळ न कुणइ आहारि-
अं । पसन्नचंद्रस्स सच्चरियं ॥ ४९ ॥ व्याख्या—तथा तेन दुर्मुखवचनश्रवणोपजातरोद्रध्यानावेश-
वशमनोवृत्तिसमृद्धेन कवेरनुनवैकसाध्येन वा निखिलजनप्रसिद्धिसारेण प्रकारेण सप्तम्यां नरकभु-
वि बळं दृढीकृतं कर्म अशेषमपि तथा तेन शिरस्कस्वीकारप्रगुणीकृतकरस्पृष्टबुंचितशिरःस्मृतात्मानु-
शयनिवर्तमानकषायपरिणामातिशयजागरकवेरावयैकतानप्रकारेण येन दूषितमुन्मूलितं, कैश्चिच्च-
चिरकालबद्धमचिरेण, कैश्चिच्चाचिरबळं चिरेण कर्म दूषितं, अनेन तु महात्मना तत्कालं बळं दू-
षितं चेतिरूपं सच्चरितं प्रसन्नचंद्रस्य राजर्षेः कथमाश्चर्यं न करोति ? अपितु करोतीति संक्षेपार्थः,
व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—द्रष्टास्ति पोतनपुरं । पुरं तत्र महीपतिः ॥ प्रसन्नचंद्र द्रष्टा-

विं-सी-त्प्रसन्नश्चंद्रवहुणैः ॥ १ ॥ तत्रैकदा पुरग्रामा-करडोणमुखादिषु ॥ विहरन्नाजगाम श्री-वीरो दे-
वासुरैर्वृतः ॥ २ ॥ नगराद्वह्निरीशान्यां । दिशि देवा वितेनिरे ॥ देशनासदनं स्वामी । तदंतर्निष-
साद च ॥ ३ ॥ श्रुत्वा स्वामिनमायातं । पोतनाधिपतिर्नृपः ॥ प्रणंतुमाययौ पौर-सामंतमात्यसंयु-
तः ॥ ४ ॥ प्रणभ्योचितभूषीठ-प्रतिष्ठेषु नृपादिषु ॥ स्वामी चकार वैराग्य-देशिनीं देशनामिति ॥

१०८

॥ ५ ॥ जंतुन्निः पतितैरस्मि-न्नगाधे भवनीरथौ ॥ कथंचिन्मानुषं जन्म । प्राप्यते यानपात्रवत् ॥
॥ ६ ॥ प्राप्यापि यानपात्रं त-दुत्तरं निर्यामकं विना ॥ विना चारित्र्यमीहंते । नानुकूलं किमप्यमी
॥ ७ ॥ द्रुदं बाहितदंतादि-भारमप्यंगवाहनं ॥ मृयुब्रष्टिं समारोप्य । जरावात्या विनाशयेत् ॥ ८ ॥
तथावन्न जरावात्या । मृयुब्रष्टिश्च न क्वचित् ॥ तावच्चारित्र्यमादाय । परं परं प्रयात ज्ञोः ॥ ९ ॥
श्रुत्वेति देशनां सद्यो । जातवैराग्यवैज्रवः ॥ राजा व्रतमयाचिह् । वीरं विरचितांजलिः ॥ १० ॥ प्र-
तिबंधं कृथा मेति । नाथादेशादसावथ ॥ गत्वा पुरे सुतं बाल-मपि राज्ये न्यवेशयत् ॥ ११ ॥ सु-
तेन सह साम्राज्य-धुरामारोप्य मंत्रिषु ॥ स्वयं व्रतधुरां धीरो । वीरोपज्ञां बभार सः ॥ १२ ॥ त-
स्मादथ महावीर-स्तेन राजर्षिणा सह ॥ विहरन्नन्यदा प्राप । पुरं राजगृहाज्जिवं ॥ १३ ॥ वैजारा-

विब-

टीका

१०९

दयशैले श्री—जिनेश्वरदिनेश्वरः ॥ जगतां जनितश्रेयो—वासरः समवासरत ॥ १४ ॥ शैलपात्ना-
तदाकर्ण्य । राजा राजगृहेश्वरः ॥ प्रचचाल प्रभुं नतुं । सर्वर्था सपरिहृदः ॥ १५ ॥ रंगडुत्तुंगमा-
तंग—मदामोदेन मेदिनीं ॥ वासयन् वासवः क्षोणे—नेगराभिरगादयं ॥ १६ ॥ राज्ञोऽग्निसैनिकौ
तस्य । नाम्ना सुमुखदुर्मुखौ ॥ एकां हिणा तस्थिवांसं । मुक्तौ गंतुमिवोत्सुकं ॥ १७ ॥ लांबितैकभुजं
जंतु-नुकृतुमिव दुर्गतेः ॥ जडंचितैकपाणिं चो—क्षेतुं तानेव सज्जतौ ॥ १८ ॥ दिवाकरेऽपि मुकु-
र । द्वय न्यस्तविलोचनं ॥ तन्मंडलान्निदा मार्गं । मार्गतमिव मुक्तये ॥ १९ ॥ धर्माभोबिंदुभिश्छन्नं
। स्वर्णचिह्नमिवोद्भिः ॥ सञ्जानमुक्या कांतं । शांतं ददशतुर्भुनिं ॥ २० ॥ कलापकं ॥ तयोरे-
कतमोऽवादी—दहो मुनिमतंगजः ॥ वंदनीयो महात्मायं । य एवं तप्यते तपः ॥ २१ ॥ एकपादे-
न कस्तिष्ठेत् । कः पश्येच्च स्वरत्विषं ॥ एवं मुहूर्तमप्येक—महो दुष्करकारिता ॥ २२ ॥ स्वर्गो वाय-
पवर्गो वा । नास्य दूरे महात्मनः ॥ तपोऽनिर्दुस्त्रैः किं किं । नासाध्यमपि साध्यते ॥ २३ ॥ द्वि-
तीयोऽपि जगादैवं । वयस्य न हि वेत्ति किं ॥ राजा प्रसन्नचंडोऽयं । न धर्मोऽस्य सुधा तपः ॥
॥ २४ ॥ चक्रेऽसौ हि सुतं बाधं । राज्ये तस्मात्स्वमंजिभिः ॥ प्रन्यावयिष्यते दुग्धात् । तत्पिधान-

विवे- मिबोतुजिः ॥ ३५ ॥ तस्मिन्नुद्दिदे चादे । वंशो नास्त्यस्य सर्वथा ॥ स्वपूर्वजन्मिनां नाम-नाश-
 नादेष पातकी ॥ ३६ ॥ दुर्लभाः सुतपस्विन्यः । खट्वद्वन्धस्त्रियोऽपि च ॥ ता वियुज्य प्रव्रजित-
 स्यास्य किं न तपो वृथा ॥ ३७ ॥ समाधिपादपे तद्वाग्—वास्योन्मूलिते तदा ॥ विहायश्चि-
 तयामास । राजर्षिरिति चेतसि ॥ ३८ ॥ अहो तेषां मयाकारि । सन्मानो यः कुमंजिणिं ॥ तद्ग-
 स्मनि हृतं सर्व—मूषरे च प्रवर्षितं ॥ ३९ ॥ मत्सृजोः क्षीरकंठस्य । तैः शत्रैः पापकर्मभिः ॥ रा-
 ज्यमाहेतुमारेजे । धिक् तान् विश्वस्तघातकान् ॥ ४० ॥ जीवितेनामुना किं मे । तपसा भूयसा
 च किं ॥ कर्णातिथिरद्दामां—गभुवो यत्पराभवः ॥ ४१ ॥ तत्राहमभविष्यं चे—तदा तेषां दु-
 र्गमनां ॥ अकरिष्यं नवनवै—निर्भ्रहरनुशासनं ॥ ४२ ॥ चरणस्वन्ननादेव—मंतःसंसारचक्रं ॥
 राजर्षिहल्लितः क्रोध-वृतेनाद्दनीदृशः ॥ ४३ ॥ द्रुहांतरे नैरेंद्रोऽपि । समायातः शमीश्वरं ॥ दृष्ट्वा
 तं सहसोत्तीर्य । गजाद्गत्या नमोऽकरोत् ॥ ४४ ॥ लुब्धाहुमेकपादस्थं । तं दृष्ट्वा तापनापरं ॥ अन्व-
 मोदिष्ट शुठामा । गजा राजगृहेश्वरः ॥ ४५ ॥ राजर्षस्तस्य तपसा—सुरर्कषं तमनुस्मरन् ॥ पर्वदि-
 स्वाग्निनः प्राप । पंचाजिगमनेन सः ॥ ४६ ॥ प्रभुं प्रणम्य पंचांगं । यथास्थानं निषद्य च ॥ प्राप्य

चावसरं राजा । पप्रहेति कृतांजलिः ॥ ३७ ॥ ध्यानस्थः समये यत्र । प्रसन्नर्षिर्मयैह्यत ॥ तत्रैव
 चेद्विपद्येत । तत्कामासादयेन्नतिं ॥ ३८ ॥ स्वाभ्यूचे समये तत्रा—प्रतिष्ठानं व्रजेदयं ॥ राजा द-
 ध्यौ गतिः केय—मस्योभ्रतपसोऽपि हा ॥ ३९ ॥ नृपो ऋयोऽपि पप्रह । समयेऽस्मिन्महाशुनिः ॥
 स काळं यदि कुर्वति । कां लजेत ततो गतिं ॥ ४० ॥ प्रभुरुचेऽस्ति योग्योऽय—मनुत्तरगतेर्नृप
 ॥ राजापीति जगौ नाथ । किमियं व्याकृतिर्दिधा ॥ ४१ ॥ स्वाभ्याचर्यौ यदा राजन् । राजर्षिर्वे-
 दितस्त्वया ॥ रौद्रध्यानी तदा सोऽद्भुत् । शुक्लध्यानी तु संप्रति ॥ ४२ ॥ राजा प्राह पुनः स्वाभिन् ।
 ममाङ्गस्य निवेदय ॥ रौद्रध्यानी कथमद्भुत् । शुक्लध्यानी कथं च सः ॥ ४३ ॥ प्रभुरुचे च राजं-
 स्त्वं—दभ्रसैनिकवार्तया ॥ शुश्रवाज्जिन्नवं सूनो—र्षेजिन्यो निजपत्तने ॥ ४४ ॥ साक्षात्तैर्षेजिभिः
 सार्धं । शुध्यमानोऽधिकाधिकं ॥ निष्ठितास्त्रः प्रसन्नोऽद्भु—दप्रसन्नमनाः क्रुधा ॥ ४५ ॥ ससन्नहं स्व-
 मङ्गासी—दिति चाचिंतयत्क्रुधा ॥ शिरस्केनापि हृन्मयेतान् । सर्वे शस्त्रं हि दोषमतां ॥ ४६ ॥ ततश्च
 शिरसि न्यास्य—हिरस्कादित्सया करं ॥ तद्वुंचितं स्पृशन्नात—व्रतमात्मानमस्मरत् ॥ ४७ ॥ अ-
 चिंतयच्च धिग्मां । रौद्रध्यानानुबन्धिनं ॥ किं तेन सूनुना किं तै—रमात्यैर्निर्ममस्य मे ॥ ४८ ॥ इति

विवंचितयतस्तस्य । विलीने मोहदुर्दिने ॥ विवेकनास्करः प्राहु—रद्भ्योऽपि नास्करः ॥ ५० ॥
 भक्त्या तत्रैव वंदित्वा । सोऽस्मानग्रे स्थितानिव ॥ आलोच्याथ प्रतिक्रम्य । प्रशस्तं ध्यानमास्थितः
 ॥ ५१ ॥ प्रसन्नचंद्रश्चिह्नेद । शुक्लध्यानेन दुःकृतं ॥ प्रदोषसंज्ञवं ध्यात—मुदयादिरिवेदुना ॥ ५२ ॥
 पप्रल श्रेणिको ब्रूयः । प्रणम्य परमेश्वरं ॥ किमेष देवसंपातो । दृश्यते द्योतितांबरः ॥ ५३ ॥ स्वा-
 म्यप्याख्यत्प्रसन्नोर्ष—रूपवन्नमिह केवलं ॥ कर्तुं च तन्महिमान—ममराः संपतंत्यमी ॥ ५४ ॥ व्या-
 प्रारेषु ध्रुवं चित्त—व्यापारो बलवत्तरः ॥ अशुभः सप्तमीं याव—च्युन्नश्च नयति शिवं ॥ ५५ ॥ शु-
 त्वं मगधपतिः प्रबोधशाली । व्याख्याते स्वपुरमगाज्जिनं प्रणम्य ॥ राजर्षिः स तु जगवान् प्रसन्न-
 चंद्रो । निर्निद्रोदयमपुनर्भवं जगाम ॥ ५६ ॥ इति प्रसन्नचंद्रराजर्षिकथा ॥ अथ कुरगहुकमहर्षिगुणो-
 त्कर्षमुद्घोषयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सा कावि खमा तं किंपि । महवं अज्ज्ञवं च तं किंपि ॥ जह कुरगहुयमहेसि-
 णेसिमंतांश्च कज्जांश्च ॥ ४७ ॥ व्याख्या—द्रह हि वचनगोचरातीता अपि कुरगहुकमुनेः कृमामा-
 र्द्वार्जवादयो गुणास्तदीयताकाटिकलोकोत्तरफलसंपत्तिस्थितिपात्रस्य कवेरनुभवैकसाध्यसदर्धेन प्र-

सिद्धार्थास्तत्तद्वदेनैवोक्ताः, एवं पदार्थः स्पष्टः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—किंतिप्रति-
 ष्ठितं नाम्ना—कृतनीतिप्रतिष्ठितं ॥ पुरमेत्य पुरा प्राह—व्याचार्याः केऽपि तस्थिरे ॥ १ ॥ तदीयः
 कृपकः कश्चित् । क्षुल्लकेनानुगामिना ॥ बहिर्द्वैमौ व्रजन जेकीं । प्रमादेनाद्रिणासृणात् ॥ २ ॥ द्र-
 यं भेकी विवेकयर्षे । त्वया हंत हता मुने ॥ द्रयुक्तः क्षुल्लकेनायं । दर्शयंश्च मृताः पराः ॥ ३ ॥
 जनलज्जावशादृचे । द्रष्ट रे शिष्यपांशन ॥ किमेषापि किमेषापि । किमेषापि मया हता ॥ ४ ॥
 युग्मं ॥ प्रतिक्रमणवेलाया—मयमात्रोचयिष्यति ॥ विमृश्येति स्थितस्तूष्णी । हृद्वोऽपि विनयी न-
 यी ॥ ५ ॥ स तमावश्यकेऽप्याह । तदनात्रोचनाकृतं ॥ महर्षे धर्षितां जेका—मात्रोचयसि किं न
 हि ॥ ६ ॥ अहो विगोपयत्यंतः—साधूनामपि भ्रामयं ॥ तदेनमात्मना हन्मि । यथा बूढ्कृतेऽ-
 पि न ॥ ७ ॥ ध्यात्वेति क्षुल्लकं हंतुं । धावनुन्मुच्य विष्टरं ॥ सोंतरा मर्मणि स्तंग्रा—स्फाटितो
 न्यपतद् भुवि ॥ ८ ॥ हा जीवेहैव कोपहु—फलं भुक्तं त्वयाधमं ॥ इति स्वं गर्हयन् सोऽय । मृ-
 त्वा ज्योतिष्कदेव्यभूत् ॥ ९ ॥ इतश्च पुरमस्येकं । वसंतपुरसंज्ञितं ॥ तत्रारिदमनोऽन्वर्था—भिधा-
 नः पार्थिवोऽनवत् ॥ १० ॥ पुत्रस्तस्यैकपुत्रस्य । स्वगृहोपवनेऽन्यदा ॥ पुष्पाणि पाणिना चिन्वन् ।

विवे- दष्टो डष्टेन भोगिना ॥ ११ ॥ तन्मत्वा दुःखितो राजा । पटहेनेत्यधोषयत् ॥ संजीवयति यः पुत्रं ।
श्रीका स मे राज्यार्धमर्हति ॥ १२ ॥ ततो गार्ग्यनिकः कश्चि—नृपमेत्याशु मंजलं ॥ सर्पाकृष्टिकृतेऽन्धेष्व-
ङ्गधनाङ्गधनाहिकं ॥ १३ ॥ पर्येकसमन्वयेन । कृतनिर्देजकुञ्जकः ॥ स सर्पाकर्षिणीं विद्यां । सभृकु-

११४

टिकमस्मरत् ॥ १४ ॥ तथा सुस्फुरयाकृष्टाः । फणिनः पुरवासिनः ॥ गंधनाङ्गधनकुलाः । स्वं स्वं मं-
डलमापतन् ॥ १५ ॥ अथाह मांत्रिकः सर्पा—नाक्षिष्याद्भानुष्टिना ॥ मुक्त्वापराधिनमरे । परे यां-
तु निरागसः ॥ १६ ॥ यथागतमशुः सर्पा—स्ततस्ते ये निरागसः ॥ स एवैकः स्थितो येन । राज-
सूनुरदश्यन् ॥ १७ ॥ मांत्रिकोऽभिचितां कृत्वा । तत्र चाहिं तमब्रवीत् ॥ स्वमादत्स्व विषं दंशा—
दहे वा दहने विश ॥ १८ ॥ अण्गंधनकुलीनत्वा—न्न वांनमपिबद्विषं ॥ सर्पोऽयं त्वविद्रादहि—मे-
करूपा हि मानिनः ॥ १९ ॥ मृते पुत्रेऽथ राजापि । सर्पजातौ समस्मरः ॥ ददौ दीनारमेकैकं ।
सर्पतुंनद्धिदं प्रति ॥ २० ॥ जामदग्न्य इव द्वात्रा—नहीनुत्स्वातुमुद्यतः ॥ अस्सर्पां कर्तुमारेजे । स
एवमवनीं नृपः ॥ २१ ॥ इतश्च दूषकामा स । ज्योतिष्केऽन्यश्च्युतस्तदा ॥ दद्विषाहिकुञ्जे सर्पो ।
देवताधिष्ठितोऽभवत् ॥ २२ ॥ सैष जातिस्मृतिज्ञानो । मददृष्ट्या मास्म नस्मसात् ॥ नवंतु जंतव

द्रति । त्राम्यतिस्म दिवा न हि ॥ ३३ ॥ दयादुर्न त्रामानश्चा—त्रिशयां निःसृतोऽपि सः ॥ पायं
 पायं तु पवनान् । प्रातः प्रातर्बिज्येऽविक्षात् ॥ ३४ ॥ अन्यदा राजदीनार—बुद्धः पन्नगबुद्धकः ॥ वि-
 लोक्य वर्षणं तस्य । विवेद विपिने बिदं ॥ ३५ ॥ तेनौषधी बिद्वद्वारे । मुक्ता द्रागहिकर्षिणी ॥
 तयाद्भ्यत सर्पोऽय—मयस्कर्तेन लोकवत् ॥ ३६ ॥ मद्दृष्ट्या मास्म दहंतु । जीवा द्रति कृपाव-
 शात् ॥ निस्ससार महात्मासौ । पुत्रपक्षेण पन्नगः ॥ ३७ ॥ यावान् यावात्रिशयिष्ठ । तावांस्तावान-
 यं जवात् ॥ खंडशः क्रियतेस्माहि—तुंडिकेन दुरात्मना ॥ ३८ ॥ खंड्यमानमिदं नांग—मस्ति
 किंतु विकर्म मे ॥ शुभोदकामिमां पीमां । रे जीवाधिसहस्र तत् ॥ ३९ ॥ द्रति ध्यायन्नमस्कार-
 परः पंचत्वमाप्य सः ॥ तस्यैव ऋषतेः पत्न्यां । पुत्रवर्तेनोदपद्यत ॥ ३० ॥ तदा च तदधिष्ठात्री । स्व-
 मे धात्रीशमब्रवीत् ॥ राजन् मास्मवधीत्सर्पान् । पुत्रस्ते भविताचिरात् ॥ ३१ ॥ पुत्रस्य नाम दातव्यं
 । नागदत्त द्रति त्वया ॥ द्रत्याख्याय महीशाय । देवता सा तिरोदधे ॥ ३२ ॥ राजापि दैधमप्या-
 प । प्रबोधं तमसोऽत्यये ॥ राज्ञी तु पूर्यमाणेष्ट—दोहदा गर्जनावहत् ॥ ३३ ॥ अमृत च क्रमात्पुत्र
 —मसौ प्राचीव जारकरं ॥ नागदत्तं च तं राजा—न्यधत्तोत्सवपूर्वकं ॥ ३४ ॥ धात्रीजिर्गुणप्राप्तिः

विव- । पाठ्यमानोऽयमर्जकः ॥ पंचदिविषयेडात्रि-रिव कामोऽप्यवर्धत ॥ ३५ ॥ स पंचवार्षिकः पित्रा ।
पंडितेभ्यः समर्पितः ॥ बाढेडुरिव वर्धिष्णु—श्रद्धीडुज्ज्वलाः कलाः ॥ ३६ ॥ एकदा बहिरुद्याने ।

टीका

११६

गतेन शिशुनामुना ॥ वंदिताः सूर्यस्तेभ्यः । शुश्रुवे धर्मदेशनां ॥ ३७ ॥ प्रकृत्योपश्रमशीऽयं ।
श्रुत्वोपश्रमदेशनां ॥ संविभ्रमानसो दीक्षा—मयाचिष्ट गुरूनयं ॥ ३८ ॥ गुरूच्चेऽस्ति चेद्वत्स । व-
तेडा पृष्ठ तन्निजौ ॥ पितरौ तन्मतायाशु । तुज्यं दास्यामहे व्रतं ॥ ३९ ॥ ततो नत्वा गुरून् ग-
त्वा । सोऽपृष्ठपितराविति ॥ तात मानरहं किंचि—द्या चे वां पुत्रवत्सलौ ॥ ४० ॥ तावूचतुरिदं
सर्वं । तवैव किम्मु याचसे ॥ राज्यादपि परं किंचि—दस्ति चेद् ब्रूहि वत्स तत् ॥ ४१ ॥ जगादा-
सौ प्रणभ्येतौ । दीक्षां दापयताद्य मे ॥ तौ तु वाक्छलमात्मियं । निदंताविदमूचतुः ॥ ४२ ॥ क-
तात व्रतकष्टं तत् । क च ते कोमलं वपुः ॥ रंभास्तंभो गृहस्तंजः । क्रियते क्वापि पुत्रक ॥ ४३ ॥
स्त्रित्वावादीदयं केयं । दयांगस्य प्रयास्यतः ॥ दयां कुरुतं मे मुक्ति—फलं दापयितुं व्रतं ॥ ४४ ॥
अथैतो निग्रहस्थान-पतिताविव वादन्तौ ॥ तं व्रतायान्वमन्येतां । तत्र प्रत्यंतरासहौ ॥ ४५ ॥ ना-
गदत्तस्ततः पित्रा । कृतनिष्क्रमणोत्सवः ॥ मुदादत्त परित्रज्यां । सुसाधुगुरुसन्निधौ ॥ ४६ ॥ सिंह-

त्वेन विनिष्क्रम्य । विस्मापितजगत्त्रयः ॥ सिंहत्वेनैव गुरुनिः । सहोर्व्या विजहार सः ॥ ४७ ॥
 स तु प्राक्तनतिर्यक्त्वा—नुत्रावेन क्षुधातुरः ॥ कृगारुक् द्रव्यन्य—नामा जेमन्नमृमुहुः ॥ ४८ ॥
 ज्ञानदर्शनचारित्रा—एष्य बृद्धाः क्षुधा समं ॥ द्रंदोरिव सहांकेन । स्कंधदेशप्रदेशकाः ॥ ४९ ॥
 चत्वारो देवतावंद्या । गहेऽत्र क्षपकोत्तमाः ॥ एकद्वित्रिचतुर्मासान् । क्षपंतिस्म क्रमेण ते ॥ ५० ॥
 यावज्जीवं च तद्द्वया—वृत्य निग्रहमग्रहीत् ॥ मत्वा तत्पुण्यमक्षयं । बालार्षिः कृगारुक् ॥ ५१ ॥ बु-
 भुङ्गात्यैकदा तेषां । मुनीनां खेदमद्वकाः ॥ परिष्टापयितुं तस्य । व्यस्मर्यत महात्मनः ॥ ५२ ॥
 विहृत्य शीतलं ज्ञान—दये चायमुपागतः ॥ मुनीन्निमंत्रयामास । मासक्षपणिनस्तदा ॥ ५३ ॥ ते
 तु खुंकृत्य जगद्भः । कोपिनस्तं प्रमथरं ॥ योजनैकस्मृते खेले । क्षिपामः केति शंसिनः ॥ ५४ ॥
 ततो निमंत्रणयावि—ष्कृते तत्पात्र एव ते ॥ क्षपकाः खेदममुचन । गरलं पन्नगा द्रव ॥ ५५ ॥
 तन्मुखाब्जच्युतं खेले । मन्वानो मकरंदवत् ॥ स क्षमापक्षालस्वात—श्चितयामाप्तिवानिति ॥ ५६ ॥
 परिष्टापयितुं खेले—मद्वकान् व्यस्मरं हहा ॥ भुवं ममैव दोषोऽयं । मनान्निषां महात्मनां ॥ ५७ ॥
 द्यश्नव्यसनं धिग्मां । पशुवद्भ्रामलात्सं ॥ कुरपरीषहसोढार—स्त्वमी धन्यास्तपोधनाः ॥ ५८ ॥

विधे- सिच्यमानो रसैरात्मा । सार्द्धतुंभिव जुडेत ॥ तेनैते शोषयंति स्वं । तितारयिषवो नृवात ॥५९॥

टीका

११८

कृमावायुव्रजेनैवं । प्रक्षिपत् प्राक्तनं रजः ॥ स लेभे केवलं रत्नं । लोकालोकप्रकाशकं ॥ ६० ॥
तदा शासनदेव्यागा-न्नमश्चक्रे च तं मुनिं ॥ कृपकास्तद्विलोकयेता-मन्नाशतोनिमषत्कुधः ॥ ६१ ॥
हित्वा तपोधनानस्मा-नद्य त्वं कटपूतने ॥ अमुं कथमवांदिष्टा । रे क्रूरे क्रूरगन्धुकं ॥ ६२ ॥
सोचे पवित्रमस्यावृत् । केवलं मूढबुधयः ॥ अवांदिषमहं तेन । वंदध्वं यूयमप्यमुं ॥ ६४ ॥ ततस्ते
विस्मयानंद-विषादत्रयभाविताः ॥ तस्य केवलिनः पादां-बुजेऽद्भुतमधुव्रजाः ॥ ६५ ॥ तेषाम-
पि तदात्मानं । निंदातामन्निगर्हतां ॥ विलिङ्गिरे विकर्माणि । प्रादुरासीच्च केवलं ॥ ६६ ॥ देवा
डुंढभिनादपूर्वमवनीं गंधोदकोपस्कृतां । कुर्वतः समुपेत्य केवलमहं कृत्वा च जग्मुर्दिवं ॥ कालात्
केवलिनः प्रपंचितरुचो धर्मस्य पंचापि ते । साम्राज्याय शुन्नप्रह्ला द्यव जगत्युच्चैः स्थिता जङ्गिरे ॥
॥ ६७ ॥ इति क्रूरगन्धुनिकथा ॥ प्रणतिपूर्वमभयकुमारानगारगुणनारमथ विस्तारयन्नाह-

॥ मूलम् ॥-खंडियमोहपगारं । अन्नयकुमारं नमामि अणगारं ॥ अज्जिवि जस्म मर्द्दञ्च ।
जणस्स चित्ते चमकंति ॥ ४८ ॥ व्याख्या-अभयकुमारनामानमनगारं महर्षिं नमामि नमस्क्रो-

विवे-

टीका

१००

मि. किंविशिष्टं? खंडियमोहपगारं खंदित्रश्रुणीकृतो मोहो मूढतैव मुक्तिपुरीप्रवेशे प्रत्यूहकारः प्रा-
कारः श्रावो येन, यद्वा खंदिनोऽवगणितो मोहस्य प्रकृष्टो महतामध्यलंघ्य आकारो घाटः साम्रा-
ज्यलोन्नमयो येन स तथा तं, यस्य किं? मनय औत्पातिकीवैनयिकीकर्मजापारिणामिकीतिसंज्ञा-
श्चतस्रो बुद्ध्यः, तथाहि सिद्धांतः—बुध्यन्नियाविण्ड्या । कम्भया पारिणामिया ॥ बुद्धि चजविह
वुत्ता । पंचमा णेव लज्जद ॥ १ ॥ पुव्वमदिठमसूय—मचेयतस्सकणविसुद्धमहियद्वा ॥ अवाहयफल-
जोगा । बुद्धि बुष्पनिया नाम ॥ २ ॥ जरनिजरणसमत्था । तिवग्गमुत्तग्गहियपेयाला ॥ जम्भ-
लोगफलवर्द । विणयसमुत्था हवद बुद्धी ॥ ३ ॥ जवज्जग्गहिद्धसारा । कम्भपसंगरिधोलणसिमाला
॥ साहुकारफलवर्द । विणयसमुत्था हवद बुद्धी ॥ ४ ॥ अणुमाणहेज्जदिहंत—साहिया विवागप-
रिणामा ॥ हियनिससेसफलवर्द । बुद्धि परिणामिया नाम ॥ ५ ॥ दप्पेताः अज्जवि अद्यापि बहु-
धा श्रुता अपीति दावः जनस्य लोकास्य चित्ते मनसि चमकंति चमत्कुर्वन्त्याश्चर्यं जनयंतीति संक्षे-
पार्थः, व्यासार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैतत्—अस्ति राजगृहं नाम । पुरं तत्ताभवननृपः ॥ प्रसेन-
जिदिति ख्यातः । प्रतापी भानुमानिव ॥ १ ॥ तस्यासन्नं सुनवो नैके । श्रेणिकाद्या महौजसः ॥

पयोधेरिव ज्ञास्वन्तो । मणयः कौरुजनादयः ॥ २ ॥ अन्यदा तु स्वपुत्राणां । राज्याहर्त्वं परीक्षितुं
॥ भोज्याय पायसस्थाला—नेकजादीदपन्नपुः ॥ ३ ॥ प्रवृत्तेषु ततो भोक्तुं । कुमारेषु कुशाग्रधीः
॥ सारमेयानयं सिंह—सारमेयानममुचत् ॥ ४ ॥ कुमारो हुतमुत्तस्थुः । कुम्भकुरेष्वपातस्वपि ॥ त-
थैव श्रेणिकस्त्वस्था—च्चलितोऽङ्घ्रिव ध्रुवः ॥ ५ ॥ स्तोकं स्तोकं ददौ सोऽन्य—स्थालेभ्यः पायसं
शुनां ॥ यावद्विलिहिरे ते तत् । तावच्च बुभुजे स्वयं ॥ ६ ॥ येन केनाप्युपायेन । परानेष निरो-
त्स्यति ॥ भोक्ता च स्वयं राज्यं । राजा तेनेति रंजितः ॥ ७ ॥ राज्याहर्मानिनो मेनं । महान्तं
ज्ञासिषुः परे ॥ इत्यवज्ञाय तं देशान् । कुमारैरभ्यो ददौ नृपः ॥ ८ ॥ ततोऽभिमानी स्वपुत्र—
न्निःसृत्य श्रेणिको गतः ॥ बेजातदपुरे जड—श्रेष्ठिनोऽहमुपाविशत् ॥ ९ ॥ प्रवृत्तब्रह्मयिकैः श्रेष्ठी ।
सोऽन्नवक्ष्याकुलस्तदा ॥ कुमारोऽध्याप्यब्रह्मणा । तत्पुत्रपुटिकादिकं ॥ १० ॥ इदं महात्म्यतस्तस्य ।
श्रेष्ठी त्रयिष्टमार्जयत् ॥ ज्ञानोः प्रभावतः किं न । लज्जते मुकुरः प्रभां ॥ ११ ॥ अद्यावितथपुण्यस्य
। कस्यातिथिरसीत्ययं ॥ श्रेणिकः श्रेष्ठिना पृष्टो । ज्वतामित्यभाषत ॥ १२ ॥ नन्दायोभ्यो वरो दृष्टः
। स्वप्ने योऽयं स एव सः ॥ द्रुति श्रेष्ठी हृदि ध्यायन् । धन्योऽहमिति चाब्रवीत् ॥ १३ ॥ संवत्साह-

विवे- मयः श्रेष्ठी । तं नीत्वा च स्ववेदमनि ॥ स्तपयित्वा परिधाप्यः । सर्गैरवमनोजयत् ॥ १४ ॥ पाणि-
टीका
ब्रह्मं च नंदायाः । स्वनन्दिन्याः परेद्यवि ॥ श्रेष्ठिना कारितो जोगा—नहुंक स तथा सह ॥ १५ ॥

१२१

इतश्चाकस्मिकं रोगं । प्राप्य राजा प्रसेनजित् ॥ तद्वद्वाः श्रेणिकमाबातुं । शीघ्रमादिद्वदौष्टिकान् ॥
॥ १६ ॥ औष्ट्रिकेभ्यः परिज्ञाय । पितुरत्यर्तिमुत्सुकः ॥ नंदां संबोध्य सस्नेहं । प्रनस्थे श्रेणिकस्ततः
॥ १७ ॥ वयं पांशुकुट्यां गो—पादा राजगृहे पुरे ॥ व्याह्वानमंत्रप्रतिज्ञा—न्यक्षराणीव चार्पयत्
॥ १८ ॥ गत्वा च श्रेणिको राज—गृहे राजानमानमत ॥ साम्राज्यदीक्षितं कृत्वा । तं राजापि य-
यौ दिवि ॥ १९ ॥ विश्वं विश्वं नराजार । बन्नार श्रेणिकस्ततः ॥ तेन गर्भवती मुक्ता । गर्भे नंदा
च दुर्वहं ॥ २० ॥ तस्या दोहद द्रव्यासी—द्रजाल्ढा शरीरिणां ॥ महाब्रह्मोपकुर्वाणा । नवाभ्यः
भयदा यदि ॥ २१ ॥ ततो विज्ञाप्य राजानं । तरिपत्रापुरि दोहदः ॥ पूर्णे काक्षे च सामृत । सु-
तं चंद्रमिवेंद्रदिक् ॥ २३ ॥ दोहदार्थानुसारेण । तस्याथ दिवसे शुभे ॥ चकारानयकुमार । इति
मातामहोऽन्निधां ॥ २४ ॥ क्रमादधीतविद्योऽस्मा—वमर्षणेन केनचित् ॥ आक्षिप्तः सैष कोऽसि त्वं
। पिता यस्य न विद्यते ॥ २५ ॥ ऊचेऽभयकुमारस्तं । ननु नरुः पिता मम ॥ तन्मातुः स पि

विव- ता तेनो—दिते नंदां जगद् सः ॥ ३६ ॥ ब्रह्मस्व जनको मात—मर्दीयं जनकं वद ॥ पुत्रे-
टीका एतु.दिते नंदा । निरानंदेदमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ देशांतरादुपेतेन । परिणीतस्मि केनचित् ॥ यम
च त्वयि गर्भस्थे । तमयुः केचिदौष्णिकः ॥ ३८ ॥ रहः स किञ्चिदुत्तवा तैः । सहैव क्वचिदप्यगा
त ॥ अथापि तं न जानामि । कुतस्त्यः कश्चिदित्यहं ॥ ३९ ॥ स यानुवाच किञ्चिरत्रा—मिति
पृष्टाभयेन सा ॥ अक्षराण्यर्पितान्येता—नीति पत्रमदर्शयत् ॥ ३० ॥ तद्विभावान्नयः प्रीति—अबो-
न्मम पिता नृपः ॥ पुरे राजगृहे तव । गन्धर्वो ननु संप्रति ॥ ३१ ॥ आपृच्छ्य श्रेष्ठिनं नृपं ।
सामग्रीसंयुतस्ततः ॥ नांदयो नंदया सार्धं । यया राजगृहं पुरं ॥ ३२ ॥ मातरं बहिरुद्याने । विमु-
च्य सर्परिहृदां ॥ आत्मनात्मपरिवारः । प्रविवेशान्नयः पुरे ॥ ३३ ॥ द्रुतश्च मंत्रिणां क्रुम—मेको-
नशतपंचकं ॥ तत्पूर्तौ श्रेणिकः कांच—दुक्कष्टमगवेषयत् ॥ ३४ ॥ ततश्च तत्परीक्षार्थं । शुष्ककूपे
निजोर्मिकां ॥ नृपश्चिक्षेप लोकांश्च । पटहेनेदमादिशत् ॥ ३५ ॥ आदास्यति करेणैता—मूर्मिकां य-
स्तदस्थितः ॥ तस्य धीकौशलक्रीता । मदीया मंत्रिधुर्यता ॥ ३६ ॥ तदाकर्ण्य जनाः प्रोचुः । कूप-
कंवगता द्रुति ॥ पाणिर्नेडुं य आदत्ते । स द्रुमासूर्मिकामपि ॥ ३७ ॥ ततोऽन्यकुमारोऽपि । संभा-

विवे- सस्तत्र सस्मितं ॥ ऊचे किं गृह्यते नैषा । किमेतदतिदुष्करं ॥ ३७ ॥ तं दृष्ट्वा च जना दधुः ।
 कोऽप्यसावतिशायिधीः ॥ समये मुखरागो हि । नृणामाख्यानि पौरुषं ॥ ३८ ॥ ऊचुस्ते तं गृह्य-
 णेमा—मूर्मिकां तत्पणीकृतां ॥ यदीर्वास श्रियं राज्ञो । धूर्यतां चास्य मंत्रिषु ॥ ३९ ॥ ततोऽभ्य-
 कुमारोऽपि । मुद्रिकां कूपमध्यगां ॥ द्याद्रोगोऽयपिर्द्धेन । निजधानोपरिस्थितः ॥ ४० ॥ स निजो-
 तपत्तिकीबुद्धे—न्युलनीकृत ऊच्चकैः ॥ तोयचक्रब्रमायातं । गोमयं पाणिनाददे ॥ ४१ ॥ तत्परिज्ञा-
 य चारङ्ग—राजुहावात्रयं नृपः ॥ द्यालिङ्गिण च तं पुत्र—प्रतिपत्त्या प्रमोदभाक् ॥ ४२ ॥ कुन-
 र्ववमागतोऽसीति । पृष्टः श्रेणिकश्च भुजा ॥ अत्रयः प्राह-संप्राप्तो । बेदानटपुरादहं ॥ ४३ ॥ राजा-
 भ्यधत्त भद्रस्य । तत्र दार इति श्रुतः ॥ श्रेष्टी किमस्ति किं चास्य । नंदानाम्नी च नंदिनी ॥ ४४ ॥
 अस्तीत्युक्तोऽमुना राजा । प्राह नंदोदरिण्ययत् ॥ किं जातं सोऽन्यथापुत्रं । सास्तृताभयसंज्ञितं ॥
 ॥ ४५ ॥ किंरूपः किंगुणः सोऽस्ती—त्युदिते सति यभुजा ॥ ऊचे ह्यसौ स एवाहं । स्वामिन्न-
 सीति चिंत्यतां ॥ ४६ ॥ राजा तमंकमारोषा—लिङ्गयात्राय शिरस्यध ॥ प्राहानंदाश्रुवान्न वत्स ।
 माता कुशलिनी तव ॥ ४७ ॥ अत्रयोऽप्याह भुङ्गीव । त्वत्पदांजोऽजकाङ्क्षिणी ॥ स्वामिन्नायुष्मती

विवे- मेवा । बाह्योद्यानेऽस्ति संप्रति ॥ ४८ ॥ ततो नंदां समानेतु—मानंदादत्रयं पुरः ॥ प्रस्थाप्य स्वयं
मुक्तंढो—सुकोऽथागान्महीपतिः ॥ ४९ ॥ अन्नंजनाङ्गीं शिथिल-वलयं ह्रुतितालकं ॥ ददर्श

टीका

३२४

राजा सानंदो । नंदासुद्यानवासिनीं ॥ ५० ॥ नंदामानंदं नगरं । प्रविश्य च महीपतिः ॥ पट्टरा-
ङ्गीपदे चक्रे । जानकमिव राघवः ॥ ५१ ॥ पुत्रीं स्वसुः सुसेनाया । मुख्यतां चापि मंत्रिषु ॥ रा-
ज्यार्धसंपदा साक—मन्त्राय ददौ नृपः ॥ ५२ ॥ पितृव्रतयात्रयः स्वस्तिनः । पदातिपरमाणुनां ॥
मन्वानः साधयामास । दुःसाध्यानपि ब्रभुजः ॥ ५३ ॥ इत्यत्रयकुमारकथायामौपतिकीबुद्धिनिबं-
धनं नाम प्रथमः प्रकाशः ॥ इतश्च श्रीविशालास्ति । वैशालीति पुरी वरा ॥ तत्र चेदीकृत्नारालि—
नृपोऽब्रुच्चेदको नृपः ॥ १ ॥ पृथग्ग्राङ्गीजवास्तस्य । बभ्रुवुः सप्त कन्यकाः ॥ तत्प्रतापोल्लसत्समा—
र्चिषो ज्वाला इवोज्ज्वलाः ॥ २ ॥ प्रज्ञावती पद्मावती । मृगावती शिवापि च ॥ तथैव ज्येष्ठा सु-
ज्येष्ठा । चिह्नाणा चेति ताः क्रमात् ॥ ३ ॥ प्रज्ञावती वीतमये—श्वरोदायनद्रूपतेः ॥ पद्मावती तु
चंपेश—दधिवाहनभूभुजः ॥ ४ ॥ कौशांबीश्वरतानीक—नृपस्य तु मृगावती ॥ शिवा तूज्जयि-
नीशस्य । प्रद्योतपृथिवीपतेः ॥ ५ ॥ कुन्धग्रामाधिनाथस्य । नंदीवर्धनद्रभुजः ॥ श्रीवीरनाथज्येष्ठस्य ॥

निवे- ज्येष्टा दत्ता यथाक्रमं ॥ ६ ॥ सुज्येष्टा चिह्ना चापि । कुमारीवेव तस्थतुः ॥ रूपश्रियोपमावृते

टीका

१२५

। ते मिथो विंबिते द्वय ॥ ७ ॥ कलाकलापकुशले । श्रुतार्थोपनिषद्विदौ ॥ मूर्तिं द्वय सरस्वत्या-
स्ते रेमाते परस्परं ॥ ८ ॥ अपरेह्यश्च सुज्येष्टा—चिह्नाभ्यामलंकृतं ॥ कन्यांतःपुरमभ्यागा—दे-
का स्थिविरतापसी ॥ ९ ॥ सा च व्याचष्ट धर्मं स्वं । मिथ्यावद्भुमसारणिः ॥ लफुल्लमनसा ह्यङ्ग-
पर्षदीव तयोः पुरः ॥ १० ॥ सुज्येष्टा तु गुणश्रेष्टा । तस्या धर्मं निराकरोत् ॥ श्रुतकूपनिपानाभै-
र्वचोद्भिर्मुक्तिवर्मितैः ॥ ११ ॥ स्वस्वामनीजयोन्मत्ता—स्वामंतःपुरचेटिकाः ॥ लतालतुमुलाः कंठे ।
गृहीत्वा निरवासयन् ॥ १२ ॥ लपदाश्चाङ्गतादातुं । पतितेवाथ तापसी ॥ पूजार्थिन्यागता नैवं ।
प्रत्युतानर्थमासदत् ॥ १३ ॥ यांती च तापसी दध्या-विमां वैदुष्यगर्वितां ॥ भूयसीषु सपत्नीषु । दुः-
स्वपात्रीकरोभ्यहं ॥ १४ ॥ सुज्येष्टारूपमित्येषा । लिखित्वा चित्रपट्टके ॥ श्रेणिकयोपनिन्येऽथ ।
गत्वा राजगृहे पुरे ॥ १५ ॥ तां दृष्ट्वालिखितां रूप-मुषितामरनायिकां ॥ राज्ञा राजगृहाधीशः ।
प्राशंसध्वनयन् शिरः ॥ १६ ॥ अपृहच्च शुभे केयं । किंकुला कस्य नन्दिनी ॥ कुमारी परिणीता
वा । कां पुरीमधितिष्ठति ॥ १७ ॥ तापसी कथयामास । सुज्येष्टेयं कलानिधिः ॥ वैशाखीशसुता

विवे- कन्यो-द्वोद्वेतां त्वमर्हसि ॥ १८ ॥ विसृज्य तापसीं तस्थौ । कथंचिदथ पार्थिवः ॥ पद्मौ विधाय

टीका

१३६

वैशाख्यां । यियासुरिव तां स्मरन् ॥ १९ ॥ दूतेन प्रार्थयामास । सुज्येष्ठां चेदकादयं ॥ न दास्ये
श्रेणिकायेमां । चेदकोऽपीति चावदत् ॥ २० ॥ दूतेनाथ तथाख्याते । श्रेणिकं खिन्नमन्यधात् ॥
अभयस्तान माशोचीः । करिष्ये वः समीहितं ॥ २१ ॥ इति वैतयिकीबुध्या-न्निधायैत्य ग्रहेऽभयः
॥ चिद्रूपो रूपमलिखत् । फलके मगधेशितुः ॥ २२ ॥ ततो मुटिकया वर्ण-—स्वरज्जेदं विनाय सः
॥ वणिज्वेषं ग्रहीत्वा च । वैशालीं नगरिं ययौ ॥ २३ ॥ लुपचेदकराजानः—पुरं चापणमग्रहीत् ॥
तत्रातःपुरचेटीनां । इत्यव्यमधिकं ददौ ॥ २४ ॥ अथयश्चार्चयन्नित्यं । श्रेणिकं लिखिते पटे ॥ दा-
सीपुष्टोऽयमाचख्यौ । देवो मे श्रेणिको नृपः ॥ २५ ॥ दास्यश्च कथयामासुः । सुज्येष्ठायै सविस्म-
याः ॥ रूपं तादृग्यथादृष्टं । श्रेणिकस्यातिदैवतं ॥ २६ ॥ ज्येष्ठदास्या समानाथ्य । पट्टकं कौतुकेन
तत् ॥ व्याघ्रं त्यासीच्च निश्रेष्ठा । सुज्येष्ठा योगिनीव सा ॥ २७ ॥ जगाद च द्वाणं स्थित्वा । गत्वा
रहसि सत्वरं ॥ गुप्तकार्यादमर्वस्व-—निधानवसुधां सखीं ॥ २८ ॥ यस्येदं फलके रूपं । धीमनीजा-
मि तं पतिं ॥ तत्संवद्भ्यितुं त्वेनं । विविधद्वारकोऽस्तु कः ॥ २९ ॥ यदीयं मे पतिर्न स्या-—चदा-

निं हृदयं सखि ॥ दिधा नविष्यति नूनं । दाक्षिणं व पचेत्त्रिभं ॥ ३० ॥ तद्गङ्गे क द्रष्टोपाय । ज-
पायो यदिवास्त्ययं ॥ शरणं वणिगे वैष । य एतद्रूपमर्चति ॥ ३१ ॥ मुज्येष्टादास्त्यथावादी—दभयं
सोऽपि तां जगौ ॥ अचिरा पूरयिष्यामि । स्वाभिन्यास्ते मनोरथं ॥ ३२ ॥ सुरंगां स्थानयिष्यामि ।
तमानेष्ये तथा रयात् ॥ अधिष्टेयश्च तत्कालं । त्वत्सामिन्यापि तद्वयः ॥ ३३ ॥ स्थानेऽमुष्मिन् दि-
नेऽमुष्मिन् । क्षणेऽमुष्मिन् सुरंगया ॥ राजैष्यतीति संकेतं । तन्मुखेनाभयो ददौ ॥ ३४ ॥ दासी
तरये तदाख्याया—गत्य चाजयमब्रवीत् ॥ प्रमाणं त्वद्वच इति । पुनश्चांतःपुरं ययौ ॥ ३५ ॥ अ-
जयोऽपि हि संकेत—कथाख्यापनपूर्वकं ॥ पितृप्रयोजनप्रह्व । आह्वत् पितरमाश्रपि ॥ ३६ ॥ सु-
ज्येष्टा तत्प्रभृत्येव । स्मरंती श्रेणिकं नृपं ॥ प्रवृत्तां प्रापदरतिं । रतिनाथवशंवदा ॥ ३७ ॥ अन्यदा
त्वहि निर्यातः । श्रेणिकः सुलसामृतैः ॥ सन्नहचारिभिर्दिव्या—नुज्ञावादेकनालजैः ॥ ३८ ॥ प्रसे-
नजित्सुहृन्नाग—रथिकस्य सुतैः श्रुतैः ॥ द्वात्रिंशता समं प्राप । सुरंगांमा सुरंगया ॥ ३९ ॥ युग्मं
सुरंगांनिर्गतं प्रेक्ष्य । मुज्येष्टा मगधेश्वरं ॥ चित्रदृष्टानुसारेणो—पलङ्क्य मुमुदेतरां ॥ ४० ॥ सा-
ख्याय सर्ववृत्तांत—मापप्रज्ञाय चेद्वणां ॥ प्रत्यङ्गासीच्चेद्वणापि । स्थायामि त्वद्वते न हि ॥ ४१ ॥ र-

विव- श्वमरोपयदध । सुज्येष्टा चेद्वर्णाश्रति ॥ स्वयं चागात्समानेतुं । हुतं रत्नकरं द्विकां ॥ ४२ ॥ न स्था-

श्रीका

३३७

तुमुचितं वैरि—ग्रहे चिरमितीरिभिः ॥ प्रेरितोऽनुचरैर्जात्वा । चेद्वर्णां ववन्ने नृपः ॥ ४३ ॥ इति
वैलपिकीबुद्धिनिबंधनखपं श्रीअनयकुमारकथानकं ॥ अथ जंबूस्थाजिसत्त्वसहितमानमनुमोदयज्ञाह—
॥ मूलम् ॥—तं नवनवदक्षणयकोटिं । चद्रजण तहय रमणीजि ॥ गहितजण संजमं जंबू-
सामिणां साहित्यं कज्जं ॥ ४९ ॥ व्याख्या—सुगमैव. जंबूस्थामीकथा च ग्रंथांतरादवसेया. अथ ह-
तसुभिर्गाथादिमुनिमतद्विकानि नामतः प्रस्तुतवन्नाह—

॥ मूलम् ॥—धनो तह कथपुत्रो । विहुकुमारो य अ नियाजतो ॥ जसजहजहवाहु । अश्रमुतो
नागदत्तो य ॥ ५० ॥ सिद्धजन्मो अ पत्रवो । सिरिजं जुदायणो अ मासतुसो ॥ केसी इत्याह-
पुतो । मेहकुमारो अ पुंनरीजि ॥ ५१ ॥ अहयकुमारसाहु । कित्तिधरो नंदिसेण करकंठ ॥ हह-
विहहमुण्णिदा । सात्तमहात्माजसीहगिरि ॥ ५२ ॥ अज्जमहागिरि अज्ज—सुहवी तह अज्जरकि-
ज संवो ॥ पज्जुनमुणी कुम्भा—पुत्तो तह जहजुत्तो य ॥ ५३ ॥ व्याख्या—आसां पदार्थः स्प-
ष्टः, वत्तासाधैरतु कथानकेभ्योऽवसेयः, अत्र धन्यः शांतिनदकथायां, कृतपुण्यः पुनरनयकुमारकथा-

यासुद्विष्टः, संप्रति विष्णुकुमारकथा यथा—कुरुषु स्वस्तिनागस्ति । हस्तिनागपुरं पुरं ॥ तत्रेहवाकु-
 रभूत् क्षोणी—पतिः पद्मोत्तराग्निधः ॥ १ ॥ ज्वालादेवी च लक्ष्मीश्वा—भृतां दे तस्य वद्वये ॥
 सम्यग्दृष्टिस्तयोराद्या । मिथ्यादृष्टिः परा पुनः ॥ २ ॥ प्राप्तौ द्वौ सुतौ ज्वाला । सिंहस्वप्नेन सूचितः
 ॥ तयोराद्योऽभवद्विष्णु—कुमार इति विश्रुतः ॥ ३ ॥ चतुर्दशमहास्वप्न—सूचितश्चक्रभूतथा ॥ द्वि-
 तीयरतु महापद्म । इत्यद्भुत्पद्मलोचनः ॥ ४ ॥ लुभावपि शुभाकारौ । नरेन्द्रस्य कुमारकौ ॥ अथर्व-
 तामर्नकत्वं । चंडादित्याविवाश्रितौ ॥ ५ ॥ कलाकलापकलितौ । तौ क्रमेण कुमारकौ ॥ युवती
 दृढिपकीचूत—वनं यौवनमीयतुः ॥ ६ ॥ प्रकृत्याऽगृहिना विष्णु—कुमारेण निराकृते ॥ राज्ञाथ यु-
 वराजत्वे । महापद्मो न्यवेक्ष्यत ॥ ७ ॥ दत्तश्चोक्तपिनीपुर्या । श्रीवर्मा पार्थिवोऽजवत् ॥ मिथ्यात्व-
 रुचिरासीच्च । मंत्री नमुचिसंज्ञितः ॥ ८ ॥ तत्पुरोपवनेऽन्येष्टुः । शिष्यः श्रीसुव्रतप्रभोः ॥ समेत्य
 सुव्रताचार्यः । शमवान् समवासरत् ॥ ९ ॥ तद्वदनाय निर्यातं । वीह्य राजा पुरीजनं ॥ पप्रब्ध न-
 मुचिं लोको—ऽस्तोकोऽयं क नु यास्यति ॥ १० ॥ नमुचिः प्राह देवाग्रो—पवने केऽपि सूरयः ॥
 संस्थापाताः प्रणुतुं तां—स्तद्भक्त्या यांत्यमूः प्रजाः ॥ ११ ॥ राजोचे यावस्तर्ह्यर्वा—मपि मंत्र्याह

तत्र च ॥ मध्यस्थेन त्वया भाव्यं । तान् करिष्ये निरुत्तरान् ॥ १२ ॥ जमिस्तु त्वाम् नृप स्तेनः । शह-
 सरीनुपाययौ ॥ धर्मतत्वं च नमुचिः । पप्रहाद्विष्य तानथ ॥ १३ ॥ मत्वा हृद्रमसुं क्षुद्र—केन के-
 नापि स्तुरयः ॥ तदा पराजयां चक्रुर्वादिना प्रतिवादिनं ॥ १४ ॥ सोऽथ यातः सप्तं राज्ञा । रजन्यां
 तु सप्तस्तुरः ॥ छत्रं प्राप्नो मुनीन् दंतुं । वनदेव्या न्यबध्यत ॥ १५ ॥ प्रान्तलोकेन राज्ञा च । द्वा-
 तो मुनिषु मत्सरी ॥ अस्मापान्यं विमान्याथ । नमुचिर्निरवास्त्यत ॥ १६ ॥ हस्तिनापुरमायातः । स
 विलङ्को द्विजाधमः ॥ महापद्मस्य तवापि । युवराजस्य मंत्र्यवृत् ॥ १७ ॥ हनः सिंहबलोऽन्वर्थ—
 नामा मीमात्रवृत्तिः ॥ संजंजं महापद्म—देवं दुर्गे विशात्म्यो ॥ १८ ॥ महापद्मेन रथेन । त-
 तो नमुचिरौच्यत ॥ मंत्रिन् सिंहबलध्वंसो—पापं कमपि विंदमि ॥ १९ ॥ वेदभयेवेति प्रतिज्ञाय
 । सोऽपि सिंहबलं गतः ॥ भक्तवा तद्दर्शमाचिरा—सं बध्वा च समानयत् ॥ २० ॥ वरं वृष्टिवय-
 भापिष्ट । महापद्मः प्रसीद्व तं ॥ यदा याचे तदा देय । इत्युचे नमुचिश्च तं ॥ २१ ॥ यौवराज्यं
 महापद्मे । पादयत्येनदंशया ॥ ज्वालयाविष्कृतो जैन—स्थेनात्ममनोरथः ॥ २२ ॥ लङ्कौरपि सप-
 त्न्यस्या । रपथया ब्रह्मणो रथः ॥ कारयित्वा ब्रमयितुं । तत्पूर्वमुपचक्रमे ॥ २३ ॥ तन्मत्वा न्यग्रही-

ज्वाला । समदं द्रुपतेरिति ॥ नाग्रेऽर्हदध्याना के—तत्पश्च ममाशनं ॥ २४ ॥ रथयाने नृपे-
 णाय । न्यषेत्सातामुजे अयि ॥ दयोः काटनिमीक्ष्यतो—न्मीक्ष्येतपि च का यतः ॥ २५ ॥ ह्यति
 प्रेक्ष्य महापद्मः । स्वांघापरिभवं कृथा ॥ अनापृच्छ्यैव पितरं । ययौ देशांतरं निशि ॥ २६ ॥ स्त्री-
 क्षिः स्त्रीक्षिश्च गणशो—ऽत्रीक्षिष पदे पदे ॥ को विदेशः स्वदेशो वा । पूर्वोपात्तमुकर्मणां ॥
 ॥ २७ ॥ ततो नवमचक्रिव-पदलक्ष्मीमुपाज्य सः ॥ स्वपुरं पुनरागढ-दत्तेकनुपसेवितः ॥ २८ ॥
 पित्रा सहर्षमभ्येत्य । तत्र तेनादरादसौ ॥ प्रावेक्ष्यत पुरं पौर—बहुवन्दनमात्मिकं ॥ २९ ॥ गत्वा
 सौधमसौ धन्य-गुणं स्वजननीं नमन् ॥ तयाश्रयत सानन्द-संचयं त्या कशंचयं ॥ ३० ॥ सुव्रतः
 सुव्रताचार्यः । पुराढहिरिहांतरे ॥ आप्ययावर्षमेवान्यो । हतमोहतमोत्तरः ॥ ३१ ॥ पद्मोत्तरनृपः
 सांतः—पुरः पौरपरिहदः ॥ एत्यावंदिष्ट तत्पादान् । निकषा निषसाद् च ॥ ३२ ॥ स्मरिः संसारवे-
 राभ्य-कंदकादंबिनीं तदा ॥ चकार देशनामुश्र-क्लेशनाशपटीयसीं ॥ ३३ ॥ देशनांतेऽथ द्रुपाढो ।
 द्रववैराभ्यमुदहन ॥ गत्वा पुरं जगौ विष्णु-कुमारं राज्यहेतवे ॥ ३४ ॥ स त्वाह तात राज्येऽस्मिन्न
 । महादक्षो निवेक्ष्यतां ॥ शुष्माभिरेव सनाहं । प्रव्रजिष्यामि निश्चितं ॥ ३५ ॥ ततो राज्ये महाप-

झं । कृत्वा पद्मोत्तरो नृपः ॥ व्रतं विष्णुकुमारेण । सह्यदत्त महामतिः ॥ ३६ ॥ चक्रवर्त्तिपदे किं-
 चा—त्रिषेको द्वादशाब्दिकः ॥ अन्येत्यान्येत्य ऋषादौ—महापद्मस्य निर्ममे ॥ ३७ ॥ तावतं का-
 लमस्थानां । रथौ वादे तथैव तौ ॥ मिथोऽप्याज्ञाप्रहाथोने । रणे सैन्ये द्रुवेद्ययोः ॥ ३८ ॥ लङ्क्री-
 रथं निराकृत्य । मिथ्यात्वमिति मूर्तिमात् ॥ महापद्मः स्वजननो—रथयात्रामसूत्रयत् ॥ ३९ ॥ किंच
 कुक्कुटसंपात—प्रमाणान्तरद्रुमिकाः ॥ अकार्यत जिनेन्द्राणां । विहारस्तेन कोटिशः ॥ ४० ॥ जिनरा-
 सनभक्तेऽस्मिन् । जनोऽपि जिनत्रक्तिमान् ॥ सर्वोऽप्यत्रवद्रुक्तं हि । यथा राजा तथा प्रजा ॥ ४१ ॥
 द्रुतः पद्मोत्तरस्तीव्र—तरव्रतमहासिना ॥ हतकर्मरिपुः सिद्धिं । जयश्रियमिवाश्रयत् ॥ ४२ ॥ मुनेर्वि-
 ष्णुकुमारस्य । तपतो दुस्तपं तपः ॥ लब्धयो वैक्रियाकाश—गामिन्याद्या जजुंभरे ॥ ४३ ॥ द्रुतश्च
 सुव्रताचार्या । वर्षास्था हस्तिनापुरे ॥ ज्ञाता नमुचिना पूर्व—विरुद्धेन दुरात्मना ॥ ४४ ॥ ततोऽन्ते-
 न महापद्म—श्रद्धा पूर्वप्रतिश्रुतं ॥ वरं यद्वाङ्मियाहेतो । राज्यं देहीत्ययान्यत ॥ ४५ ॥ अस्मे राज्यं
 प्रदायांतः—पुरांतरविशन्नुपः ॥ स चाद्रुकैतवाद्यङ्ग—दीक्षितो राज्यदीक्षितः ॥ ४६ ॥ मुक्तवा जैनमु-
 नीनेन । वर्धापयितुमाययुः ॥ अन्यदर्शनिनो विद्वाः । पौराः प्रकृतयोऽपि च ॥ ४७ ॥ न श्वेतनि-

द्वावोऽन्येयु—रिति संप्राप्य सङ्गलं ॥ आहूय सुवताचार्या—नित्यूचे नमुचो रुपा ॥ ४८ ॥ यदा
 यः कुरुते राज्यं । स मान्यः सर्वलिंगिनिः ॥ इति नीतिर्यतो राज—रक्षिना हि तपोधनाः ॥ ४९ ॥
 यूयं तु गर्वकलिनाः । सर्वपाखंडर्षणः ॥ विप्रनिंदापराः क्षिप्र—मिदं राज्यं तदुन्नत ॥ ५० ॥ त-
 मूचुः सूरयो नास्र—तकपोऽयं तेन नागताः ॥ न निंदापश्च कमपि । समजावा हि साधवः ॥
 ॥ ५१ ॥ वचसा शीतलेनापि । तप्तैलमिवांबुना ॥ प्रज्ज्वलन्नमुचिः प्राह । सूरौ नूरीकृतः क्रूरा ॥
 ॥ ५२ ॥ दत्ता सप्ताहिकाहाय । या न यूयं यथास्वचि ॥ तदूर्ध्वं तु यथादहं । हंस्यामि जिनलिंगिनं
 ॥ ५३ ॥ श्रुत्वेति वसतावेत्य । जगदुः सूरया यतीन ॥ किं विवेयं महासत्त्वा । संकटेऽस्मिन्नुप-
 स्थिते ॥ ५४ ॥ अथैकः प्राह भगवन् । महापद्मस्य मोदरः ॥ अनेकलब्धिमान् विष्णु—कुमारो-
 ऽस्ति महातपाः ॥ ५५ ॥ तद्वाक्यान्नमुचिर्न—मसावुपशमिष्यति ॥ विना भानुप्रभां नैशं । तस्यो-
 नश्यति कर्हिचित् ॥ ५६ ॥ परं मंदरशैलेऽस्ति । तप्यमानः स सांप्रतं ॥ यो विद्यालब्धिमान् साधु-
 स्तमाहातुं प्रयातु सः ॥ ५७ ॥ अथान्यः प्राह गमने । शक्तिर्नागमने तु मे ॥ गुरुत्वाद् जवान्
 विष्णु—कुमारोऽनार्यिष्यते ॥ ५८ ॥ गुर्वोद्गातः समुत्पत्य । गरुमानिव स क्षणात् ॥ ययौ विष्णु-

विव-कुमारेण । शालमानं शिलोच्चयं ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वा विष्णुकुमारस्तं । निश्चक्रायेति चेतसि ॥ संघ-
कार्यं ध्रुवं किञ्चित् । प्रावृष्येव यदागतः ॥ ६० ॥ ततो नतोऽमुना विष्णु—कुमारस्तथा कथं ॥
श्रुत्वास्तस्मिन् तेनैवो—पत्यागाद्गुरुसन्निधौ ॥ ६१ ॥ गुरुत्वा नदाज्ञातो । गतश्च नमुचेः सदः
॥ तं विनान्यैर्नृपैर्नलो—पावेऽयत महामने ॥ ६२ ॥ तत्र विष्णुकुमारोऽथ । धर्माख्यानपुरस्सरं ॥ न-
मुचिं प्राह संत्वेते । यावद्वर्षा महर्षयः ॥ ६३ ॥ नमूचिरातूचिवान् राज्यं । हित्वा मेऽथ व मन्त्रमी ॥
मुनिरूचे पुरे चेन्न । संतुद्याने पुराद्वहिः ॥ ६४ ॥ कोपात्रमुचिरूचेऽथ । पुरोद्यानस्य का कथा ॥
राज्येऽपि मम न स्थेयं । कार्यं चेज्जीवितेन तैः ॥ ६५ ॥ सप्रहासं मुनिः प्राह । राज्यमंजोधिमीम
ते ॥ तत्त्याज्यं कथमेतेषां । देहि स्थानं पदत्रयं ॥ ६६ ॥ नमुचिः प्राह दत्तं चेत् । प्रेक्षिष्येऽहम-
तो बहिः ॥ तं करिष्ये शिरश्छित्त्वा । धकाराक्षरसोदरं ॥ ६७ ॥ ततो विष्णुः शरीरान्तः । कोपेनेव
प्रसर्पता ॥ ववृधे ह्रिमवन्मुख्यान् । पर्वतानपि खर्वयन् ॥ ६८ ॥ नमुचिः पार्श्वेऽर्धातेन । पातिनस्ते-
न चांसनात् ॥ परासुः प्रययौ शीघ्रं । सप्तमीं नरकावनिं ॥ ६९ ॥ त्रस्तं चोत्कृत्य दिवनागै—स्तं वी-
दयाथ त्रयंकरं ॥ धिषैरतुषवडुड्डीनं । तद्दद्यात्प्रजवानिदैः ॥ ७० ॥ तादंकिर्तेडुमार्जनां । त्रयाद्वी-

विव-

टीका

१३५

नसुरापगां ॥ तं वीहयाद्विदरीमिंद्रो-ऽविशन्मुत्तवा कृशोदरीं ॥ ७१ ॥ विज्ञायावधिनेद्रस्तं । मुनींद्रं
कुर्यात् ततः ॥ प्रेषोदस्य प्रबोधाय । गांधर्वानीकगायकाः ॥ ७२ ॥ कर्णादन्यर्णे समेत्यैता—तस्य
गीतानि तेनिरे ॥ उत्फणस्य महाभंज—वादन्य द्रव जोगिनः ॥ ७३ ॥ क्रोधं प्रयो संहार यन्नि-
मित्त—मयं कृतोऽसौ नमुचिर्निरस्तः ॥ कृतेऽज्ञपाके स्वयमाप्मनीनैः । किं स्वाश्रयाभिः प्रशमं न
नेयः ॥ ७४ ॥ क्रोधः प्रसूतत्रिजगद्विरोधः । क्रोधः कृतापत्यकरप्रबोधः ॥ क्रोधः शिवाध्वन्यजनैकरो-
धः । क्रोधः प्रणयः कृतिजस्तत्त्वबोधं ॥ ७५ ॥ द्रव्यंबरे निर्जरायनाभिः । पृथ्व्यां च संवेन मही-
भुजा च ॥ कथंकथंचित्प्रतिबोध्यमानः । प्रस्सार स स्वं कुपितं मुनींद्रः ॥ ७६ ॥ संहय चाशु स्व-
तनोः प्रवृद्धिं । रुषः प्रवृद्धिं स विधूय मूलात् ॥ प्रातः स्वभावं क्षमिती लगित्वा । पादे महापद्मन-
रेश्वरेण ॥ ७७ ॥ श्रीसंघदौ रथ्यमिति विष्णुकुमार एष । भित्त्वा क्रमेण निजकर्मबलं च जित्वा ॥
जलपद्मकेवलकलाकलितः प्रबोध्य । विश्वंनरां शिवगतिं विनरांबन्धव ॥ ७८ ॥ इति श्रीविष्णुकुमा-
रकथा समाप्ता ॥

अथान्निकापुत्रकथा यथा—उन्ने स्तो मथुरानाम्नी । नगर्षो दक्षिणोत्तरे ॥ मुख्याजनेन वि-

विवे- भ्राणे । श्रियं ज्ञोणीदृशोरिव ॥ १ ॥ मथुरायाभुदीर्घ्यां च । देवदत्तोऽजवद्विणक् ॥ दक्षिणस्यां
 धनावाप्त्यै । मथुरायाभियाय सः ॥ २ ॥ वणिजा जयसिंहेन । तत्रासीत्तस्य सोहृदं ॥ स्वमासीजा-
 यसिंहस्य । चान्निकानामकन्यका ॥ ३ ॥ जयसिंहोऽन्यदा जाभि—मन्निकामादशन्निकां ॥ समि-
 त्तोऽप्यद्य ज्ञोद्वयेऽहं । रम्यां रसवतीं कुरु ॥ ४ ॥ द्रयुक्त्वा जयसिंहेन । देवदत्तो निमंत्रितः ॥ आ-
 गाच्च तद्ग्रहे भोक्तुं । तो द्वावपि निषेदतुः ॥ ५ ॥ नृद्वयं दानयो मिष्टा—नष्टादश महारत्नान् ॥
 द्वयोरप्यन्निका सा तु । सुवेषा पर्यवेषयत् ॥ ६ ॥ तयोर्वार्ताप्रियाभर्तुं । निराकर्तुं च मङ्गिकाः ॥
 धुन्वती व्यजनं चक्रे । कर्मैकं द्व्यर्थकारि सा ॥ ७ ॥ वाजनाजोल्लादासिंज—लंकणं तां मृगोद्ग-
 णां ॥ देवदत्तो भृशं पश्य—नष्टकामवशंवदः ॥ ८ ॥ तद्रूपरसनिर्भयंद—पाननिरपंदलोचनः ॥ सो-
 ऽविदन् भोजनस्वादं । बुभुजे गजलीलया ॥ ९ ॥ देवदत्तो द्वितीयेऽहिं । जयमिहोदशान्निकां ॥
 स्वमित्रैर्यचियामाम । सोऽपि तानेवमुचिवात् ॥ १० ॥ कुट्टीनोऽयं कलाज्ञोऽयं । सश्रोकोऽयं सुधी-
 रयं ॥ युवायं किं बहु ब्रूमः । सर्वे वरगुणा द्रव ॥ ११ ॥ किंतु यामिं प्रदास्यामि । तस्मै यो मे
 गृहात्कचित् ॥ न याता वीद्वयते प्रात—रुद्धितैः स हि सज्जनः ॥ १२ ॥ एष संभाव्यते यास्य—

ब्रह्म श्वो वापि सुंदरः ॥ किं न श्रुतं हि यद्ब्रह्मा । वसंति प्राद्युणैः किमु ॥ १३ ॥ प्राणप्रिया स्व-
 सेयं मे । जंगमा श्रीरिवौकसि ॥ तदिमां संप्रहेष्यामि । न जर्तुरपि वेद्मनि ॥ १४ ॥ असौ कर्तु-
 ळ्मोऽपत्य—जन्मावधि यदीदृशं ॥ तद्धृदु मे जाभिं । देवदत्तोऽन्निकाभिमां ॥ १५ ॥ देवदत्ता-
 नुमत्यैते । ज्ञमिति प्रतिपेदिरे ॥ देवदत्तोऽपि तां कन्यां । परिणिन्ये शुभेऽहनि ॥ १६ ॥ तत्र
 तस्यान्निकाप्रेम—पाशवरस्य तस्थुषः ॥ प्रेष्युदयमथुरास्थान्यां । पितृभ्यां लेख ईदृशः ॥ १७ ॥ अ-
 वामंधौ जराजीर्णौ । जीवंतौ यदि वीक्षसे ॥ तदागत्य हुतं वत्स । मरणं नौ सफलीकृत ॥ १८ ॥
 पितृवात्सल्यवन्मूर्ते । स तं लेखमवाचयत् ॥ पथश्चांतोऽयमित्यश्रु—सखिद्वैः स्तपयन्निव ॥ १९ ॥
 अचिंतयच्च धिग्मां । पितरौ विस्मृतौ हि मे ॥ अहं विषयलभोऽस्मि । पित्रोः पुनरियं दृशा ॥ २० ॥
 किं करोमि कथं यामि । पतितोऽहं महापदि ॥ स्वजिह्वाय बरस्य । गतिः का मे ज्ञविष्यति ॥
 ॥ २१ ॥ अन्निका तत्कराद्वेख—मादाय तमवाचयत् ॥ तद्दुःस्वकारणं सद्यो । विवेद च जगाद् च
 ॥ २२ ॥ सर्वथा मा कृथाः खेद—मार्यपुत्राचिरादहं ॥ ज्ञातरं बोधयिष्यामि । करिष्यामि त्वदीप्सि-
 तं ॥ २३ ॥ गत्वा ज्ञातरमुच्चे च । नितरां कुपितेव सा ॥ विवेकिन् किमिदं ज्ञात—र्देवतानुष्ठितं

शकुर्व—सामवाजीगणपुनः ॥ ४८ ॥ क्रमेण पुष्पकेतौ तु । कथाशेषत्वमीशुषि ॥ पुष्पचुलोऽन-
 वद् यूपः । पुष्पचूला महिष्यद्भूत ॥ ४९ ॥ अक्रुयं वारयंती त-त्तदापत्यापमानिता ॥ राज्ञी पुष्प-
 वती ज्ञात्वा । व्रतं तत्त्वा ययौ दिवि ॥ ५० ॥ स देवोऽवधिनपश्य—सामक्रुत्यनियोजितां ॥ नि-
 जां छहितरं खेत्वात् । पुनरेवमचितयत् ॥ ५१ ॥ मम प्राच्यभवे प्राण—प्रियेयं छहितान्नवत् ॥ क-
 रोमि तत्तथा घोरे । नरके न पतेद्यथा ॥ ५२ ॥ द्रति स्वप्नांतरे तस्या । नरकानतिदारुणात् ॥ द-
 र्शयामास निर्दरि-माणसांशविनारकान् ॥ ५३ ॥ चिटिका त्रेयनमुक्तेव । मृगीव दवनिर्गता ॥ सा
 दृष्टनारका जीत्या । प्रबुद्धापि व्यकंपत ॥ ५४ ॥ तत्तथाकथयद्गीत—जीता सा पत्युरेष तु ॥ शि-
 वेन्दुः पुष्पचूलायाः । कारयामास द्वांतिकं ॥ ५५ ॥ स तु पुष्पवतीजीव—देवस्तद्धितकाम्यया ॥
 तादृशानेव नरकाननुरात्रमदर्शयत् ॥ ५६ ॥ द्यष्टास्वप्नरकान् राज्ञे । पृष्टाः पावंडिनो यथा ॥ ते-
 ऽन्वश्च तदा राज्ञी-स्वप्नदृष्टविलङ्गणाः ॥ ५७ ॥ द्याह्वयच्चान्निकापुत्रं । राजापृष्ठतदेव हि ॥ स चा-
 स्वनरकान् राज्ञी—स्वप्नदृष्टान् यथातथा ॥ ५८ ॥ चमत्कृतमना भूपो । जगाद मुनिपुंगवं ॥ जग-
 वंस्त्वयापि किं दृष्टाः । स्वप्ने ते एव नारकाः ॥ ५९ ॥ स्मुरिः प्रोवाच हे वत्स । विनापि स्वप्नदर्शनं

॥ संसारे नास्ति तद्यत्र । विज्ञायेत जिनागमात् ॥ ६० ॥ पुष्पचूलाथ पप्रह । भगवन् केन कर्म-
णा ॥ ईदृशान्नरकान् घोरात् । प्राचुर्वन्ति शरीरिणः ॥ ६१ ॥ आख्यातिस्मान्निकापुत्रो । महारभप-
रिग्रहेः ॥ मांसाशनैर्गुरुप्रत्य—निकर्त्तव्यानिनां वैधैः ॥ ६२ ॥ ततश्च जननीजीव—देवस्तस्यास्त-
दादि तु ॥ स्वप्ने च पूर्ववन्नित्यं । स्वर्गसुखान्यदर्शयत् ॥ ६३ ॥ प्रबुद्धा कथयामास । सा पत्यै स्वर्गद-
र्शनं ॥ मोऽथ पाख्वांनिनोऽपृहत् । ब्रूय किं स्वर्गलङ्काणं ॥ ६४ ॥ तेष्वेके प्रोचिरे स्वर्ग—स्वरूपं
प्रियसंगमः ॥ पुष्पचूला न तत्स्वप्न—दृष्टं स्वर्गं त्वमन्यत् ॥ ६५ ॥ राज्ञा पृष्टोऽन्निकापुत्रः । स्वर्गा-
न् द्वादश तत्तथा ॥ नवधैवेयकांश्चाप्य—नुत्तरानाख्यदंजसा ॥ ६६ ॥ प्रमाणं वचनं जैन—मिति
निश्चित्य राङ्गयथ ॥ गुरुं पप्रह भगवन् । स्वर्गाप्तिः केन कर्मणा ॥ ६७ ॥ सूरिराह जिने देवे ।
सुसाधौ च गुरौ मतिः ॥ यस्य तस्याग्निनः स्वर्ग—पदवी न दवीयसी ॥ ६८ ॥ पुनश्चारिजधर्मे च
। गुरुणा कथिते सति ॥ सा राज्ञी लघुकर्मत्वा—द्भवोद्विषैवमन्यधात् ॥ ६९ ॥ जगवन् पतिमापृ-
च्य । पादमूले तवैव हि ॥ उपादास्ये परिव्रज्यां । मर्त्यजन्मतरोः फलं ॥ ७० ॥ द्रष्टुं क्त्वा पुष्प-
चूलाथ । गुरुन्नत्वा विसृज्य च ॥ व्यापप्रह महीनाथं । सोऽपि तामिदमूचिवान् ॥ ७१ ॥ तदा त्वा-

वद ॥ ३४ ॥ स्वकुटुंबवियोगेन । क्षिप्रये तव ज्ञातुकः ॥ श्वश्रुश्वशुरपादाना—महमुत्कंठिताऽस्मि
 च ॥ ३५ ॥ श्वश्रुमन्यस्व मे नाशं । स्वस्थानगमनंप्रति ॥ तमन्वेष्याम्यहमपि । तस्यायत्ता न ते
 यतः ॥ ३६ ॥ स्थान्यत्येवैष वाञ्छुः । प्रणतुं श्वशुरौ त्वहं ॥ एकाकिन्यपि यास्यामि । किं कार्यं
 तदनेन ते ॥ ३७ ॥ इति साश्रुमुत्तरतु । जयसिंहो ज्यसर्जयत् ॥ तावुदभशुरं प्रत्या—गंतुं त्व-
 भौ च तौ हृतं ॥ ३८ ॥ श्वन्निकाद्वत्तदा शुर्वी । नेदीयःप्रसवापि च ॥ इति मार्गेऽपि सामृत ।
 सुतं त्वक्ष्णविश्रुतं ॥ ३९ ॥ नादत्तामस्य तौ नाम । पितरौ तत्करिष्यतः ॥ अन्निकापुत्र द्रव्येन ।
 तज्जनस्तूदत्तापयत ॥ ३० ॥ उत्तरामन्निकानाथो । जगाम मथुरामथ ॥ तौ ववंदे च पितरौ । ता-
 भ्यां मूर्धन्यचुंबि सः ॥ ३१ ॥ स्त्रीकुरुतमिमां पूज्या—वुपदां च मयार्जितां ॥ द्रव्युत्तवा सोऽर्भकं
 पित्रो-रर्पयामास हृष्टयोः ॥ ३२ ॥ द्रयं वधूरयं पुत्रो । ममैतत्कुक्षिसंभवः ॥ द्रव्याचख्यौ च संबंधं ।
 नात्तिबंधुरया गिरा ॥ ३३ ॥ स्थविरौ चक्रतुस्तस्य । शिशोः संधिरणाजिघां ॥ अन्निकापुत्र इति तु
 । लोकनाम्ना स पप्रथे ॥ ३४ ॥ वर्धमानोऽन्निकासुनुः । स्पर्धमानो नर्वेदुजा ॥ चतुर्वर्गाज्जनो जस्त्रि-
 । प्रपेदे मध्यमं वयः ॥ ३५ ॥ भोगान्न रोगानिवापास्य । यौवनेऽपि स धीधनः ॥ जयसिंहशुरोः

पार्थ ॥ परिज्यामुपाददे ॥ ३६ ॥ स क्रमेण परिश्रान्त-चारित्रज्ञानदर्शनः ॥ बभूव गणभृद्गुह—
 कमलाकरभारकरः ॥ ३७ ॥ स स्मरिः सपरीवारो । वृहत्त्वे विहरन् ययौ ॥ नगरं पुष्पभद्राख्यं । गं-
 गातटीविभूषणं ॥ ३८ ॥ तत्राभूद्वभूषतिः पुष्प-केतुस्तस्य तु वद्वभा ॥ बहुलस्येव वासंती । पुष्पव-
 त्यभिधानतः ॥ ३९ ॥ अमृतां युष्मजौ तस्याः । पुत्रः पुत्री च सुंदरौ ॥ अमृतयोः पुष्पचूडः ।
 पुष्पचूडोति चान्निधा ॥ ४० ॥ वर्धमानौ सहैवैतौ । रममाणौ सहैव तौ ॥ प्रीतिमंतौ मिथोऽभूतां ।
 मरालपृथुकविव ॥ ४१ ॥ राजा दध्यौ च यद्येतौ । दारकौ स्नेहलौ मिथः ॥ वियुज्येते तदा नूनं ।
 न मनागपि जीवतः ॥ ४२ ॥ वियोगं सोढुमहमस्य । न ह्यलंभूषणुरेतयोः ॥ मिथस्तदेतयोरेव ।
 शुक्तमुद्वाहमंगलं ॥ ४३ ॥ मित्राणि मंत्रिणः पौरा-नथ पप्रह पार्थिवः ॥ अतःपुरे यदुत्पन्नं । रत्नं
 तस्य क र्दश्वरः ॥ ४४ ॥ ते प्रोचुर्दर्शमभ्येऽपि । रत्नं किमपि यद्भवेत् ॥ तस्यापीदो महीनाथः ।
 का कथांतःपुरे पुनः ॥ ४५ ॥ यद्यदुत्पद्यते रत्नं । स्वदेशे तद्विशांपतिः ॥ यथाकामं नियुंजीत ।
 बाधकस्तस्य कोऽपि न ॥ ४६ ॥ तेषां भावानजिज्ञाना—माष्टंब्याथ वचो नृपः ॥ मुक्ताफले द्वावा-
 पत्ये । ते मिथः पर्येणाययत् ॥ ४७ ॥ राहो पुष्पवती तस्य । आविकावृत्तया नृपः ॥ अवार्यत त-

थाकुर्वे—स्वामवाजीगणपुनः ॥ ४८ ॥ क्रमेण पुष्पकेतौ तु । कथशेषत्वमीशुषि ॥ पुष्पचुलोऽन-
वद् यूपः । पुष्पचूला महिष्ययूत् ॥ ४९ ॥ अक्रयं वारयंती त-त्तदापत्यापमानिता ॥ राज्ञी पुष्प-
वती लात्वा । व्रतं तत्त्वा ययौ दिवि ॥ ५० ॥ स देवोऽवधिनपश्य—सामञ्जस्यनियोजितां ॥ नि-
जां छहितरं स्नेहात् । पुनरेवमचितयत् ॥ ५१ ॥ मम प्राच्यभवे प्राण—प्रियेयं छहिताभवत् ॥ क-
रोमि तत्तथा घोरे । नरके न पतेद्यथा ॥ ५२ ॥ इति स्वप्नांतरे तस्या । नरकानतिदारुणात् ॥ द-
र्शयामास निर्दर्यि—माणसांशविनारकान् ॥ ५३ ॥ चिटिका श्येनमुक्तेव । मृगीव दर्वा निर्गता ॥ सा
दृष्टनारका जीत्या । प्रबुद्धाणि व्यकंपत ॥ ५४ ॥ तत्तथाकथयद्गीत—जीता सा पत्युरेष तु ॥ शि-
वेन्दुः पुष्पचूलायाः । कारयामास शांतिकं ॥ ५५ ॥ स तु पुष्पवतीजीव—देवस्त्वद्वितकभयया ॥
तादृशानेव नरका—ननुशत्रुमददर्शयत् ॥ ५६ ॥ अथास्वन्नरकान् राज्ञे । पृष्टाः पार्श्वदिनो यथा ॥ ते-
ऽनुवंश्च तदा राज्ञी—स्वप्नदृष्टविलङ्घणाः ॥ ५७ ॥ आह्वयच्चान्निकपुत्रं । राजापुत्रतदेव हि ॥ स चा-
स्वन्नरकान् राज्ञी—स्वप्नदृष्टान् यथातथा ॥ ५८ ॥ चमत्कृतमना भूपो । जगाद मुनिपुंगवं ॥ जग-
वंस्त्वयापि किं दृष्टाः । स्वप्ने ते एव नारकाः ॥ ५९ ॥ स्मुरिः प्रोवाच हे वत्स । विनापि स्वप्नदर्शनं

॥ संसारे नास्ति तद्वन्न । विज्ञायेत जिनागमात् ॥ ६० ॥ पुष्पचूडाथ पप्रह । भगवन् केन कर्म-
 णा ॥ द्रष्टृशान्नक्रान् घोरात् । प्राप्नुवंति शरीरिणः ॥ ६१ ॥ आख्यातिस्मान्निकापुत्रो । महारंभप-
 रिग्रहैः ॥ मांसाशनैर्गुरुप्रत्य—निकर्तव्यनांगिनां वधैः ॥ ६२ ॥ ततश्च जननीजीव—देवस्तस्यास्त-
 दादि तु ॥ स्वप्ने च पूर्ववन्नित्यं । स्वर्गसुखान्यदर्शयत ॥ ६३ ॥ प्रबुद्धा कथयामास । सा पत्यै स्वर्गद-
 र्शनं ॥ सोऽथ पात्रं निनोऽपृहत् । ब्रूय किं स्वर्गलक्षणं ॥ ६४ ॥ तेष्वेके प्रोचिरे स्वर्ग—स्वरूपं
 प्रियसंगमः ॥ पुष्पचूडा न तत्स्वप्न—दृष्टं स्वर्गं त्वमन्यत ॥ ६५ ॥ राज्ञा पृष्टोऽन्निकापुत्रः । स्वर्गा-
 न् द्वादश तत्तथा ॥ नवधैवैयकांश्चाप्य—नुत्तरानाख्यदंजसा ॥ ६६ ॥ प्रमाणं वचनं जैन—मिति
 निश्चित्य राह्यथ ॥ गुरुं पप्रह भगवन् । स्वर्गाप्तिः केन कर्मणा ॥ ६७ ॥ सूरिगृह जिने देवे ।
 सुसाधौ च गुरौ मतिः ॥ यस्य तस्यांगिनः स्वर्ग—पदवी न दवीयसी ॥ ६८ ॥ पुनश्चारिजधर्मे च
 । गुरुणा कथिते सति ॥ सा राज्ञी लघुकर्मत्वा—द्भवोद्विग्नैवमन्यथात् ॥ ६९ ॥ जगवन् पतिमापृ-
 च्य । पादमूले तवैव हि ॥ उपादास्ये परित्रयां । मर्त्यजन्मतरोः फलं ॥ ७० ॥ द्रष्टुत्वा पुष्प-
 चूडाथ । गुरुन्नत्वा विसृज्य च ॥ व्यापप्रह महीनाथं । सोऽपि तामिदमूचिवान् ॥ ७१ ॥ तदा त्वा-

विवे- मनुमन्येऽहं । व्रताय वरवर्णिनि ॥ ममैवौकसि चेद्भिद्वा—मादत्से व्रतिनी सती ॥ ७२ ॥ तथ्येति

प्रतिपेदाना । दत्तदानार्थिषु व्रतं ॥ पुष्पचूलाददे द्यप—कृतनिष्क्रमणोत्सवा ॥ ७३ ॥ सा शिद्वा-
माददे सर्वा । गुर्वादशपथानुगा ॥ तपश्चचार चातीव—तीव्रकर्मारिक्लृप्तं ॥ ७४ ॥ विज्ञाय ज्ञा-
विद्विद्धिदं । प्रैषि देशांतरे गणः ॥ जंघाबलपरिहीणै—स्तस्ये चात्रैव सूरिभिः ॥ ७५ ॥ ज्ञानी-
यातःपुराङ्गत—पानादि प्रतिवासरं ॥ गुरवे पुष्पचूलादात् । पित्रे पुत्रीव जक्तिमाक् ॥ ७६ ॥ अ-
नन्यमनसस्तस्या । गुरुणां पर्युपासनात् ॥ भावयंत्याः स्वमुत्पेदे । केवलज्ञानमन्यदा ॥ ७७ ॥ पु-
ष्पचूलाय विज्ञाय । केवलज्ञानचकृषा ॥ सर्वं संपादयांचक्रे । सूरिर्यद्यदाचितयत् ॥ ७८ ॥ सूरिः प-
प्रह तां साध्वी । वत्से वेत्सि कथं ननु ॥ ममाग्निप्रायमेवं यत् । संपादयसि चिंतितं ॥ ७९ ॥ ज-
वाच पुष्पचूलापि । प्रकृतिं वेद्मि वः खलु ॥ यो यस्य शश्वदासन्नः । प्रकृतिद्वो हि तस्य सः ॥ ८० ॥
सारिका पिंनमानिन्ये—जन्यदा वर्धति वारिदे ॥ सूरिणोचे श्रुतज्ञासि । वृष्टौ किमिदमर्हति ॥
॥ ८१ ॥ साब्रवीद्यव मार्गेऽद्भु—दध्वायोऽचित एव हि ॥ ज्ञायासिषमहं तेन । प्रायश्चित्तागमोऽज-
न ॥ ८२ ॥ ज्ञाचिताक्यायमध्वानं । कथं वेत्सीति सूरिणा ॥ जदिते पुष्पचूलाख्य—दुत्पन्नं मेऽ-

स्ति केवलं ॥ ८४ ॥ मिथ्या मे दुष्कृतं केव—व्याशातित इति ब्रुवन् ॥ व्याचार्यः प्रवया दध्यौ ।
 सेत्स्यामि किमहं न वा ॥ ८५ ॥ केवद्यूचे मुनिश्रेष्ठा । खेदं कुरुत मा भुवं ॥ गंगासुत्तरतां वोऽ-
 पि । नविष्यत्येव केवलं ॥ ८६ ॥ उत्तरीतुं ततो गंगां । लोकेन सह सूर्यः ॥ तद्वायुः सह नारिः ।
 कोहि स्वार्थमुपेक्षते ॥ ८७ ॥ स सूरिः पुण्यसारत्वा—त्रिषमाद यतो यतः ॥ ततस्ततोऽन्मद बे-
 ना । तद्गारेणाधरीकृता ॥ ८८ ॥ ततो नौस्थितलोकेन । सूरिः सोऽक्षेपि वारिणि ॥ शूत्रे न्यधाव
 प्रवचन—प्रत्यनीकामरी च तं ॥ ८९ ॥ अक्कायादिदयासारं । स सूरिर्नारिर्वयंस्तदा ॥ दूषकश्रेणि-
 मारुद्धो—तद्वत्केवद्व्यापयत ॥ ९० ॥ तुरीयशुद्धध्यानस्थः । सद्यो निर्वाणमाप सः ॥ निर्वाणम-
 हिमानं च । तदासन्ना व्यधुः सुराः ॥ ९१ ॥ यस्मिन् शिवगतिमहिमा । चक्रे सुमनोन्निरन्निकामू-
 नोः ॥ तीर्थं प्रयाग इति त—इवतिस्म भुवीह विख्यातं ॥ ९२ ॥ द्रव्यन्निकापुत्रकथा ॥ यशोभद्रः
 शय्यंनवकथायां वदयते, नरुबाहुर्वज्रस्वामिकथायामुक्तः, अथातमुक्तको यथा—

पोसाद्यपुरमित्यस्ति । पुरं पुष्कलवैश्रवं ॥ तत्रासीद्विजयोजस्वी । विजयो नाम पार्थिवः ॥ १ ॥
 श्रीदेवीति प्रिया तस्य । सिंहस्वप्नेन सूचितं ॥ अस्मत् सुतमुद्युक्त—मतिमुक्तकसंज्ञितं ॥ २ ॥ त-

ज्ञान्यदा पुरेऽप्येत्य । श्रीवीरः समवासत् ॥ गौतमस्तु विवेशांत-विहर्तुं गणभुङ्क्षरः ॥ ३ ॥ क्रीड-
 न्नासीत्तदा दासी-दासैरनुगतः पथि ॥ क्रमाष्टवर्षदेशीयो । राजपुत्रोऽतिमुक्तकः ॥ ४ ॥ स गौतमं
 समायातं । वीक्ष्य चंद्रं चकोरवत् ॥ हृष्टोऽत्रिसुत्य नत्वा च । जगादेति कृतांजलिः ॥ ५ ॥ के यू-
 यं भगवन्नत्र । कथं विचरथोच्यतां ॥ अथ स्वामी जगौ स्मिन्वा । कुमारं सुकुमारणीः ॥ ६ ॥ दे-
 वानुप्रिय निर्भेथा । वयं श्रमणलिङ्गिनः ॥ त्रिङ्गार्धं विचरामोऽत्र । पुरे पोलासनामनि ॥ ७ ॥ त-
 तोऽतिमुक्तकः प्राह । त्रिङ्गां वो दापयाम्यहं ॥ द्रष्टि स्वाभ्यंगुलीलिङ्गः । स्वमागारमगाच्च सः ॥ ८ ॥
 श्रीदेवी गौतमं वीक्ष्या-तिमुक्तकसमन्वितं ॥ हृष्टाभ्येत्य प्रणम्यान्न-पानीयैः प्रत्यलान्नयत् ॥ ९ ॥
 निर्यातमथ साकृतं । कुमारः प्राह गौतमं ॥ जगवन् वसतौ कस्यां । यूयं वसत कथ्यतां ॥ १० ॥
 स्वामी जगाद् देवानु-प्रिय धर्मगुरुर्मम ॥ श्रीवीरो यत्र समंव-सृतोऽस्ति नगराद्बहिः ॥ ११ ॥
 ततो विसृष्टस्तेन श्री-गौतमोऽप्येत्य भक्तिनाक् ॥ जपासामासिवान् वीर-स्वामिनं भवनामिनं ॥ १२ ॥
 अथातिमुक्तकः प्रीत्या । मातापितृसमन्वितः ॥ अप्येत्य भगवत्पादा-नवंदत समाहितः ॥ १३ ॥
 भगवानपि संसार-सुखधिकारदायिनीं ॥ चक्रे पीयूषदेशीयां । देशनां वशिनां वरः ॥ १४ ॥ अथ

प्रष्टुं प्रणम्योचे । राजपुत्रोऽतिमुत्तकः ॥ द्यादित्सामि प्रप्तो दीक्षां । वीक्ष्यातिविरमं भवं ॥ १५ ॥
 मा कृथाः प्रतिबंधं त्व-मित्यूचे जगवानपि ॥ सोऽपि गत्वा स्वमावास-मुवाच पितराविति ॥ १६ ॥
 पितरौ दुस्तरादस्मा—द्वित्र्येभि जवसागरात् ॥ तन्मे दापयितुं दीक्षा—मंगिनीं ग्र्यमर्हथ ॥ १७ ॥
 ततस्तौ साशु चोचाते । पुत्र त्वमसि कोमलः ॥ व्रतभारं कथं वोढा । सोढासि च परीषद्भान् ॥
 ॥ १८ ॥ राजपुत्रोऽन्यथाहास्य—वशो धर्मालसो जनः ॥ संकटेऽन्यवशः सर्वे । सोढा वामत्वमस्य
 धिक् ॥ १९ ॥ तस्मान्मयि कृपां कृत्वा । नापश्यं भावरोणिणः ॥ मम वाच्यं किमप्युच्चैः । पितरौ
 वां वद्वभोऽस्मि चेत् ॥ २० ॥ द्रव्यक्तियुक्तिभिः कृत्वा । पितरौ स निरुत्तरौ ॥ जगद्द साग्रहो दी-
 । श्रीवीरचरणान्तिके ॥ २१ ॥ स्वामिना दीक्षयित्वासौ । स्थविरेभ्यः समर्पितः ॥ क्रमेणाधीय-
 मानश्चै—कादशांगधरोऽनवत् ॥ २२ ॥ वर्षाकालेऽन्यदा वृष्टौ । जातायां बाध्यकौतुकात् ॥ पतद्भ-
 हं समादाय । ययावेष बहिर्भुवि ॥ २३ ॥ स्फारीकृत्य पयः कुड्यां । मृत्पात्नीबंधतोऽजितः ॥ चिक्री-
 ड स चिरं तव । बेनीकृत्य पतद्ग्रहं ॥ २४ ॥ दद्वेति संयमावाधां । कुर्वाणमतिमुत्तकं ॥ पप्रच्छुरु-
 त्सुका वीर—मृषयोऽस्मिन् कृपालवः ॥ २५ ॥ प्रसीद मुकृतश्रीद । निवेदय महोदय ॥ कुत्र या-

विवे-

टीका

३४६

ता भवे मुक्तिं । बालर्षिरतिमुक्तकः ॥ २६ ॥ स्वाभ्युवाच नवेऽत्रैव । सेत्स्यत्येष महात्मनाः ॥ कु-
 र्वीध्वं बालमित्येनं । गर्हितं मास्य कर्हिचित् ॥ २७ ॥ स्वाभ्याहातमिति श्रुत्वा । स्थविरा यावता
 स्थिताः ॥ आकारसंवृतिं कृत्वा । तावत्सैषोऽतिमुक्तकः ॥ २८ ॥ प्रतिश्रयांतरविशत् । कृत्वा नैषेधि-
 कीमयं ॥ गुर्वनुज्ञामयाचिष्ट । तदेर्यापथिकीविधौ ॥ २९ ॥ तत्प्रमादानविशेष-तयैव गुरवोऽपि तं ॥
 तदनुज्ञापयामासु—रीर्यापथप्रतिक्रमं ॥ ३० ॥ ततोऽयमिहामीत्युक्त्वा । प्रतिक्रामन् समाहितः ॥
 दगमट्टीपदस्यार्धं । स्मरन् संवेगमित्यगात् ॥ ३१ ॥ अहो दगमिहाकाय—स्तद्धेशेऽपि हि जंतवः ॥
 ॥ सूक्ष्माः सर्पपमानाः स्यु—जैवद्वीपे न मांति ये ॥ ३२ ॥ मट्टी च मृत्तिका ज्ञेया । ये तद्धेशेऽ-
 पि जंतवः ॥ चेत्ते पारापतंगाः स्यु—जैवद्वीपे न मांति तत् ॥ ३३ ॥ रे मया चिन्मयालोका-
 विकल्पेन दुरात्मना ॥ व्यराभ्यंत हि ते जीवाः । सामायिकविरोधिना ॥ ३४ ॥ अनालोच्यारत्नो-
 वीक्षा-मनालोच्य जिनागमं ॥ अनालोच्य गुरोः शिक्षा—मनालोच्य तु दुर्गतिं ॥ ३५ ॥ ब्रह्मा म-
 यातिमूढेन । तच्छतं किञ्च दुष्कृतं ॥ स्मरतोऽपि न यन्माति । हृदि मे निर्दयादिमे ॥ ३६ ॥ एवं
 जातलयः क्षिप्रं । क्षपकश्रेणिमाश्रयन् ॥ घातिकर्म विघात्येष । क्षेत्रे केचन मन्त्र-

विवे-

श्रीका

१४४

ताडयंतोऽभि—वर्षतः कुसुमोदकं ॥ स्तुवंतोऽभ्येत्य तं देवाः । सेवामस्य वितेनिरे ॥ ३८ ॥ द्रव्य-
तिमुक्तकनामा । बालर्षिः सपदि धर्षितविकर्मा ॥ जव्यात् विबोध्य भुवने । चिरमथ मुक्तिश्रियं
जेजे ॥ ३९ ॥ द्रव्यतिमुक्तकमुनिकथा ॥

अथ नागदत्तो यथा—अस्ति बाणारसीनाम—नगरी श्रीगरीयसी ॥ जितशत्रुनुपस्तत्र । द्वै-
त्रधर्मधनोऽजवत् ॥ १ ॥ राजप्रसादपात्रं च । श्रेष्ठी तत्र महाधनः ॥ धनदत्तोऽभवत्तस्य । धनश्री-
रिति गेहिनी ॥ २ ॥ सापश्यदन्यदा स्वप्ने । नागदेव्या स्वकंततः ॥ जतार्य सादरं हारं । निजकं-
ठे निवेशितं ॥ ३ ॥ तदैव पत्युगचख्यौ । प्रातः प्रीतित्ररेण सा ॥ मोऽभ्यधाभागदेवी नः । सा
प्रिये कुलदेवता ॥ ४ ॥ तस्याः प्रसादतः पुत्रो—ऽचिरेण भविता तव ॥ द्रव्यक्ता तेन सा गर्भं ।
बन्धार क्रमयोगतः ॥ ५ ॥ दोहदेषु ततः संघ—पूजादेवार्चनादिषु ॥ श्रेष्ठिना पूर्यमाणेषु । पूर्णेषु
च दिनेषु सा ॥ ६ ॥ अस्मत् किरणस्फार—देहद्योतितदिह्मुखं ॥ सुतं रूपयुतं देवी । पद्मवासेव
मन्मथं ॥ ७ ॥ जन्मोत्सवं विधायास्य । श्रेष्ठी स्वप्नानुसारतः ॥ नागदत्त द्रुति स्यात्—नामानं त-
नयं व्यधात् ॥ ८ ॥ धात्रीभिः पाद्यमानोऽयं । ववुधे प्रतिवासरं ॥ भानोरमृतनाम्नीभि—रिव बा-

लः सुधाकरः ॥ ९ ॥ स पंचवर्षदेशीयो । जगृहे सकलाः कलाः ॥ आसरोह च सौंदर्य—भवनं
यौवनं क्रमात् ॥ १० ॥ पित्रा सार्धं व्रजन देव—गुरुणामाश्रये सदा ॥ भूएव धर्ममद्भूष । वि-
षयेषु पराङ्मुखः ॥ ११ ॥ तद्रूपमोहिताः कन्याः । समाजभुरनेकशः ॥ चिद्रूपचंद्रमाः किंतु ।
स नोद्वोढुममन्यत ॥ १२ ॥ द्रवं विषयवैमुख्यं । ज्ञात्वास्य पितरावथ ॥ इदं तमित्रगोष्ठीषु । निर-
तं कुरुतःस्म तं ॥ १३ ॥ अग्निह्नयसौ चित्ते । मित्राणामुपरोधतः ॥ कृपारामविहारेषु । विजहार
दिवानिशं ॥ १४ ॥ सहस्राश्रवनोद्यानं । वयस्यैरयमन्यदा ॥ नीतः कंदर्पशिबिर—मित्राश्रस्तवकांचि-
तं ॥ १५ ॥ क्रीडावाण्यां कृतस्नानो—ऽवचित्य कुसुमान्यद्य ॥ विवेश तत्र तीर्थं—ऽनवनं सह तै-
रयं ॥ १६ ॥ कयाचित्कन्यया तत्र । कृतां पूर्वप्रविष्टया ॥ जिनपूजामद्याजोक्त्य । नागदत्तो विसि-
स्मिये ॥ १७ ॥ नागदत्तं च सा नाग—कुमारमिव रूपतः ॥ स्वप्नवं स्वप्नस्वीन्योऽपि । गोपयंती नि-
रुद्धत ॥ १८ ॥ तस्य रूपमुधाजोधे—निर्गंविमसनांतरं ॥ द्वावण्यांनः पणौ नेत्रां—जटिनिः सा विवे-
किनी ॥ १९ ॥ अथ तत्रानुरक्ता सा । लज्जमाना सखीवृता ॥ निर्ययो जिनगोहातं । निधायंती
मुहुर्मुहुः ॥ २० ॥ नागदत्तस्तु तीर्थं । पूजयित्वाजिबंद्य च ॥ वयस्यानाह केयं ज्ञोः । कन्या क-

स्य च नंदिनी ॥ २१ ॥ तैरुचे प्रियमित्रस्य । सार्धवाहस्य नंदिनी ॥ जाता नागश्रिया नाग—
 वसुनाम्नी कुमारिका ॥ २२ ॥ इयं विश्ववधूस्तुष्टि—शलाका विश्वकर्मणः ॥ षष्ठमस्त्रं च पंचेषो—
 जंतुं कमपि दुर्जयं ॥ २३ ॥ अन्नरूपवराप्राप्ति—दोषोऽस्यापेक्ष एव हि ॥ त्वया विलोकितो यातु ।
 सोऽपि संप्रति मार्जितः ॥ २४ ॥ अथाह नागदत्तस्त्वात् । वृथायं विस्त्रो गिरां ॥ प्राप्तुयत त्रवङ्गि-
 र्म । मनोभावबहिर्मुखैः ॥ २५ ॥ मनानपि न रागोऽस्यां । कारणं पृथने त्वदः ॥ आस्यां जिनेश-
 पूजायां । कौशाद्ये कौतुकं मम ॥ २६ ॥ सवयोन्निः समं त्वेतै—राजापानिति कटपयत् ॥ चैत्या-
 निर्गल्य गतवा—ज्ञागदत्तो निजं गृहं ॥ २७ ॥ इतश्च सापि सहिता । सखीन्निः स्वनिकेतनं ॥
 तं ध्यायंती ययौ नाग—वसुर्वसुमिव श्रियः ॥ २८ ॥ तत्र नाशेत नाभुंक्त । नापिबन्नालपञ्च सा ॥
 द्रापितापि सखीन्निर्ना—दत्त हुंकारमप्यहो ॥ २९ ॥ मात्रा मत्वेति सातंकं । सा सबाष्पमथोद्विता
 ॥ अग्रेऽहं शंस ह्य वत्से । देहे किं तव बाधते ॥ ३० ॥ अथ नागवसुः प्राह । मातः किमपि वे-
 द्धि न ॥ परं विजृम्भते बाढं । देहे दाहज्वरो मम ॥ ३१ ॥ ततोऽसौ परिहासेन । सखीभिरिति
 भाषिता ॥ किं न दाहज्वरः प्राप्तः । पीत्वा सत्यवणं सखि ॥ ३२ ॥ स्मित्वा मंदाङ्गमंदाङ्गा । दध्यौ

विवे- नागवसुस्ततः ॥ हंत दङ्गादिरेताद्भि—ङ्गीताहं किं करोमि तत् ॥ ३३ ॥ ततो रहसिं पृष्ट्वाभ्य-
टोका स्तत्सखीभ्यस्तदाशयं ॥ मत्वा नागश्रियाशंसि । प्रियमित्राय तत्तथा ॥ ३४ ॥ प्रियमित्रस्ततोऽवादी-
तामथ प्रीतिमानिति ॥ स्थाने तु रागमाधत्त । प्रिये पुत्रीयमावयोः ॥ ३५ ॥ नागश्रीस्त्वरयामास ।

३५०

तं हर्षेण वदंत्यदः ॥ त्वरस्व प्रिय मत्पुत्र्या । नागदत्तं पतीकुरु ॥ ३६ ॥ तथेति प्रियमित्रोऽपि ।
गतवांस्तन्निकेतनं ॥ धनदत्तेन पृष्टश्च । स्मितपूर्वमिदं जगौ ॥ ३७ ॥ श्रेष्ठिन् यानीह रत्नानि । स्थ-
लेषु च जलेषु च ॥ जल्पयंतं पदं तेषां । द्रवतो भुवनं ह्यदः ॥ ३८ ॥ तन्नागवसुनामास्ति । सु-
तारत्नं गृहे मम ॥ तद्वातुं नागदत्ताय । प्राप्तोऽहं तव सूनुवे ॥ ३९ ॥ अथाह धनदत्तोऽपि । युक्त-
मुक्तं त्वया सखे ॥ परं मे विषयोद्विषः । स्वप्नावादेव नंदनः ॥ ४० ॥ प्रियमित्रस्ततोऽवादी—द्य-
द्यप्येवं तथापि मे ॥ सा सुता नागदत्तैक—मानसा नान्यमिहति ॥ ४१ ॥ धनदेवोऽभ्यधाद्भद्र ।
यद्येवं तन्निजं सुतं ॥ बोधयित्वा तदुक्तं ते । कथयिष्यामि निश्चितं ॥ ४२ ॥ द्रुमुदीर्घं विस्मृष्टेऽस्मिं
—स्तदर्थं प्रार्थितः स्वयं ॥ श्रेष्ठिना नागदत्तो न । पाणिग्रहममन्यत ॥ ४३ ॥ द्रुतश्चासीत्तद्वारङ्गा-
धिकारी तत्र पत्तने ॥ वसुदत्त इति ख्यातो । जितशत्रुनृपप्रियः ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा नागवसुस्तेन । वा-

तायनतले तदा ॥ अगल्य गृहमुद्धोढं । प्रियमित्रादयाचत ॥ ४५ ॥ तेनोचे नागदत्ताय । धनद-
त्तात्मजन्मने ॥ दत्तेयं किं प्रदीयते । कापि कन्याः पुनः पुनः ॥ ४६ ॥ वसुमित्रः पुनः प्राह ।
मोहात्कन्यां प्रयत्न मे ॥ द्रव्यं समीहते याव—तावद्वास्यामि ते भुवं ॥ ४७ ॥ प्रियमित्रो हसन्नाह
। कथं कन्यादृमस्ति मे ॥ द्रव्यैर्विक्रीयमाणां ते । येन यन्नामि कन्यकां ॥ ४८ ॥ द्रव्युक्तः प्रिय-
मित्रेण । विलङ्कवदनस्ततः ॥ वसुमित्रो निजं धाम । स गत्वेदमचिंतयत् ॥ ४९ ॥ हतको नाग-
दत्तोऽयं । यावत्तावदिदं न मे ॥ तल्ले पातयित्वैनं । मारयामि नृपाह्वया ॥ ५० ॥ चिंतयित्वेत्य-
सौ दुष्टो । नागदत्तं निशुञ्चितुं ॥ छटानि मृगयामास । स्वयमेव दिवानिशं ॥ ५१ ॥ अश्वक्रीडा-
निवृत्तस्या—न्येष्टुरुद्यानवर्त्मनि ॥ पपात नृपतेः कर्णात् । कुंजलं वाजिवल्गनात् ॥ ५२ ॥ तद्विवे-
द न नृपात्—स्तदाश्वक्रीडयाकुलः ॥ सेनारजोभितैरन्यै—रपि तत्र विद्योक्तं ॥ ५३ ॥ प्रासाद-
मागतो भान्ता-गारिकाय समर्पयत् ॥ भूषणानि नृपोऽङ्गासीत् । पतितं कापि कुंजलं ॥ ५४ ॥ व-
सुमित्तमथादिदत् । कुंजलं येन केन मे ॥ गृहीतं तत्परिज्ञाय । मत्पुत्रमपि शिक्षयेः ॥ ५५ ॥ दे-
व प्रमाणमादेश । द्रव्युदीर्य निरीय च ॥ अस्मै गवेषयामास । स्वधमन्यैश्च कुंजलं ॥ ५६ ॥ द्रव-

श्र नागदत्तोऽपि । कायोत्सर्गविधितस्या ॥ नगर्या निर्वयौ सायं । सहस्राम्रवनंप्रति ॥ ५७ ॥ अ-
 ग्रेजानागदत्तश्च । वसुदत्तश्च पृष्ठतः ॥ खद्विचिद्विसमायोगः । सोऽयं विधिभूतो हृदा ॥ ५८ ॥ द-
 द्वेवाशकुनं मार्गि—नागदत्तो न्यवर्तत ॥ दृष्टोऽयं वसुदत्तेन । वृद्धांतरितवर्भणा ॥ ५९ ॥ नागद-
 त्तः पथान्येन । सहस्राम्रवणं गतः ॥ तस्थौ प्रतिमया चित्ते । धर्मध्यानपरायणः ॥ ६० ॥ वसुदत्तश्च
 दध्यौ किं । नागदत्तोऽयमध्वनः ॥ एतस्माद्ववले शीघ्रं । तत्र पश्यामि कारणं ॥ ६१ ॥ ध्यात्वेति
 दृष्टधीः सोऽय—मगमद्यावदभूतः ॥ तावत्पतितमद्राक्षी—कुंडलं रविबिंबवत् ॥ ६२ ॥ दृष्ट्वा तच्चितं द-
 यामास । हर्षसोत्कर्षमानसः ॥ ललमेतदहो लब्धं । नागदत्तं निशुञ्चितं ॥ ६३ ॥ ववले कुंडलं द-
 द्वा । पुरः कुंडलिनं यथा ॥ तथापि पातयाम्यद्य । साधुतामस्य मूर्धनि ॥ ६४ ॥ चितयित्वेदमादा-
 य । कुण्डलं त्वरितक्रमः ॥ सहस्राम्रवनं सोऽपि । गत्वा चैत्यांतराविशत् ॥ ६५ ॥ कायोत्सर्गस्थितं
 तत्र । नागदत्तं बलानके ॥ स ददर्श कुधीर्दर्श । इव राहुर्दिवाकरं ॥ ६६ ॥ गुणेन प्रोतयित्वाथ ।
 कुंडलं कंठलंबितं ॥ विधाय नागदत्तस्य । पार्श्वे पत्तोन्नयुक्त सः ॥ ६७ ॥ सरावेणैव शुशुभे । ते-
 नासौ कंठलंबिना ॥ मार्गन्निव जगन्नाथा—त्कल्याणं निजमुक्तये ॥ ६८ ॥ गत्वाथ मायिकः पृथ्वी-

नायकाय शशंस सः ॥ देव किं क्रियते तत्र । यत्र स्यादमृतं विषं ॥ ६९ ॥ य एव नगरस्तंनो ।
 धनदत्तो महाधनः ॥ तस्यैव सन्नुना नाग—दत्तेनाहारि कुंडलं ॥ ७१ ॥ स बाह्याभ्यंतरं देवा—
 देशतः पश्यता पुरं ॥ स्थगयन् कुण्डलं दृष्टः । स माकंदवने मया ॥ ७२ ॥ ततोऽस्मै धारितस्तत्र ।
 चैत्य एवास्ति पत्तिभिः ॥ यदादिशति देवोऽतः—परं तत्क्रियते ह्युतं ॥ ७३ ॥ अथाह नृपतिः कु-
 ण्डो । धनदत्तस्य मंदिरे ॥ मुच्यंतां पत्तयः शीघ्रं । कारायां क्रियतामयं ॥ ७४ ॥ स च कुंडलचा-
 रस्तु । तत्र देवकुटे धृतः ॥ प्रातः पौरसमङ्गं तं । महादंडेन दंडयेः ॥ ७५ ॥ स्वामिन् प्रमाणमा-
 देश । द्रव्युक्त्वा तत्क्षणादयं ॥ पत्तीन् गृहे विमुच्यास्य । धनदत्तमधारयत् ॥ ७६ ॥ तद्भवत्तांतम-
 जानाना । प्रातर्नागवसुः पुनः ॥ सहस्राश्रवणे चैत्यं । ययौ नंतुं जिनाधिपं ॥ ७७ ॥ पूजयंती जि-
 नं याव—तत्रास्ते सा सखीवृता ॥ राजतंत्रयुतस्ताव—द्वसुदत्तः समाययौ ॥ ७८ ॥ अरे गृहीत ब-
 ध्नीत । राहः कुंडलातस्करं ॥ मंडपस्थो जगर्जति । वसुदत्तो मृगेद्वत् ॥ ७९ ॥ नागदत्तः पुनस्त-
 स्मि—नपि कारण्यपुण्यधीः ॥ दध्यौ प्रकटितं हा धि—गड्ढकृतं मे पुराकृतं ॥ ८० ॥ तदिदं प्रा-
 कृतं किंचिद् । उःकृतं सहतां वपुः ॥ उपेक्षैवास्य युज्येत । कृतधस्य विनाशिनः ॥ ८१ ॥ वसु-

विवे- दत्तगिरा दंड—पाशिकैर्यष्टिमुष्टिभिः ॥ तान्पित्वा दृढं नाग—दत्तोऽबध्यत धिनिबधिं ॥ ८२ ॥ त-

टोका

१५४

तो नागवसुहृद्भा । नागदत्तं तथापदि ॥ हा हतास्मीति जटपंती । मूर्तिता न्यपतद्भुवि ॥ ८३ ॥
ससत्कारं सखीन्निस्तु । चंदनव्यजनादिभिः ॥ हतमूर्ध्ना व्यद्यापित्सा । रुदती सुदती भृशं ॥ ८४ ॥
हा सर्वज्ञ मदीयं किं । दुःकर्मोदयमागतं ॥ येनायं साधुमूर्धन्यो—ऽभीष्टो मे कष्टनागवृत् ॥ ८५ ॥
जिनशासनदेव्यः स्थ । कापि हा यदि मातरः ॥ तदागलत शीघ्रं मे । पतिन्निद्रां प्रयत्नत ॥ ८६ ॥
दैव रे केव रेखा ते । निष्ठुरैषा निवेदय ॥ यदस्य मृदुलांगेषु ॥ बंधवैवशमाहितं ॥ ८७ ॥ यदि
मे कुपितो देव । तदा मामेव मारय ॥ कद्याणपात्रमेनं तु । रक्त्वा रक्त्वा मम प्रियं ॥ ८८ ॥ तस्या
निःकारणप्रेम—ग्रहीत्याया द्वातीरितं ॥ निशम्य नागदत्तोऽथ । चिंतयामास चेतसि ॥ ८९ ॥ यदि
शासनदेवीनां । प्रन्नावेण ब्रुटिष्यते ॥ तदा निरुपमप्रेम—वतीयं परिणेष्यते ॥ ९० ॥ नो चेदा-
हारदेहादि । व्युत्सृष्टं सिद्धसाक्षिकं ॥ नाहं कस्यापि मे कोऽपि । न च मुत्तवा जिनेश्वरं ॥ ९१ ॥
हवात्कंठेऽथ धृत्वा तं । चकर्षुर्दन्पाशिकाः ॥ हन्यमानाश्च नानास्त्रै—र्जिनशासनदैवतैः ॥ ९२ ॥
अथ ते परितः पेतु—वर्मतो रुधिरं मुखैः ॥ नागदत्तयशोवृद्धं । सिंचतः कलशैरिव ॥ ९३ ॥ बं-

धाश्च नागदत्तस्य । तुञ्जुदुस्तत्क्षणादपि ॥ हर्षानागवसोश्चापि । कंचुकांतरसेवकाः ॥ ८४ ॥ किमे-
 तदिति साक्षते । नागदत्ते पुरोऽभवन् ॥ जिनशासनदेव्योऽस्य । वर्षत्यः कुसुमोत्करं ॥ ८५ ॥ ज-
 य जीवाभिनंदेति । ददत्योऽस्मै महाशिषः ॥ तास्तदाप्रतिचक्राद्या । नागदत्तं वज्राणिरे ॥ ८६ ॥
 विस्मयं वत्स मा कार्षी-र्वयं शासनदेवताः ॥ पुण्यात्तव कुमार्थाश्च । कारुण्यादित्यकार्महि ॥ ८७ ॥
 ह्यथेचे नागदत्तस्ता । जगवत्यो वरं कृतं ॥ एतान् दंजितशिक्वांसु । सज्जीकृत्य बालिशान् ॥
 ॥ ८८ ॥ अथो तदुपरोधेन । प्रगुणीकृत्य तानमूः ॥ सत्त्वं च नागदत्तस्य । सर्वाः स्तुत्वा तिरोऽ-
 भवन् ॥ ८९ ॥ ह्यथेति ज्ञातवृत्तांतः । पौरमात्यान्वितो नृपः ॥ तत्रागत्य समादिग्य । नागदत्त-
 मभाषत ॥ ९० ॥ श्रेष्ठिपुत्र तव ब्रूमः । किं वयं महिमाद्भुतं ॥ धन्योऽहमपि यत्पुर्या । पुण्यापा-
 त्रं जगदृशाः ॥ ९१ ॥ यव त्वं तत्कुलं पुण्यं । यस्य त्वं स पिताद्भुतः ॥ यस्याः कुक्षाववात्सीस्त्वं ।
 सा श्लाघ्या जननी खड्बु ॥ ९२ ॥ अज्ञानादपरार्धं य—न्मया त्वयि महात्मनि ॥ सर्वथा मर्षणीयं
 त—देष बद्धोजलिस्त्वव ॥ ९३ ॥ संजगद्येति महीपाल—स्त्वमारोप्य करीश्वरं ॥ पुर्या प्रवेशयामास
 । गौरवेण गरीयसा ॥ ९४ ॥ सहैतं धनदत्तेन । नीत्वावासं निजं नृपः ॥ जोजयित्वा नवीनानि ।

विवे- वस्त्राणि परिधाप्य च ॥ ५ ॥ दूषणैर्दूषयित्वा च । स्वासनार्धे निवेद्य च ॥ पप्रब्ब कुंडलकर्था ।

टीका

१५६

दत्त्वा शपथमात्मनः ॥ ६ ॥ अस्मूनां वसुदत्तस्य । मार्गयित्वाभयं ततः ॥ नृपाय नागदत्तोऽपि । य-
थावृत्तमशंसत ॥ ७ ॥ अपि प्रीतस्ततो राजा—रोष्य द्यूयोऽपि तं गजं ॥ सौधाय व्यसृजद्दीह्य—
माणं पौरवधूजनैः ॥ ८ ॥ वसुदत्तं च नृपति—स्तत्क्षणाच्चूर्णचित्रितं ॥ धृतमूर्धे शिखाबद्ध—बि-
द्वमरोष्य रासद्वं ॥ ९ ॥ नागदत्तापकार्येष । इति बुष्टागसं भृशं ॥ पुर्यंतर्त्रामयित्वा तं । विदधे
देशतो बहिः ॥ १० ॥ शुभ्रं ॥ इतश्च प्रियमित्रेण । पुनरागत्य मंदिरे ॥ पुत्र्या नागवस्मोरर्धे । ध-
नदत्तोऽभ्यधीयत ॥ ११ ॥ ततस्तातगिरा नाग—दत्तोऽपि तदभन्यत ॥ मनसा प्रतिपन्नं हि । ना-
न्यथा जायते सतां ॥ १२ ॥ अथ नागवसुर्नाग—दत्ते नात्मानुरागिणी ॥ इय्यानुमानसामग्र्या ।
तेन सा पर्यणीयत ॥ १३ ॥ असक्तो विषयानेष । ततोऽष्टुंक तया सह ॥ पयसीवांबुजं प्रेभिण ।
निमग्नोऽप्यलिसोऽमुना ॥ १४ ॥ अथैकदा समं पत्या । स्तुक्तिगोष्ठीं वितन्वती ॥ गवाक्षस्थाशृणो-
न्नाग—वसुराक्रंदितं क्वचित् ॥ १५ ॥ पप्रब्ब नागदत्तं सा । किमिदं श्रूयते प्रिय ॥ नागदत्तोऽब्रवी-
त्कांते । भवनाटकमीदृशं ॥ १६ ॥ विदुःकोटी क्वचित् कापि । कलहः कापि गीतयः ॥ क्वचिदाक्रं-

।दत्तं यत्र । तत्र रज्येत कः सुधीः ॥ १७ ॥ ततो नागवसुः प्राह । धिक्त्रवं त्यज्यतामयं ॥ नागद-
त्तोऽभ्यधादीह—भमनो मेऽपि त्वरस्व तत् ॥ १८ ॥ परस्परमथापृच्य । पितरौ तौ व्रतार्थिनौ ॥ सं-
वपूजार्थिस्तकारा—जयदानादि तेनतुः ॥ १९ ॥ तौ सुस्थितौ सुस्थितस्मरिणार्थे । व्रतं गृहीत्वा म-
हतोत्सवेन ॥ तत्त्वा तपो हस्तपमामुर्धेते । सौधर्मकल्पे त्रिदशावभृतां ॥ २० ॥ इति श्रीनाग-
दत्तकथा समाप्ता ॥

अथ शयंन्नवो यथा—अस्ति श्रीभोचितस्वर्ग—स्पृहं राजगृहं पुरं ॥ तत्र शयंन्नवो नाम ।
यादिकोऽद्भुद् द्विजोत्तमः ॥ १ ॥ पुरोपातसरःपाटौ । विलसद्यद्गमंनपः ॥ आहूतानेकवेदांती । स
यष्टुमुपचक्रमे ॥ २ ॥ इतश्च प्रभवस्वामी । तदागात्तत्र पत्तने ॥ मत्वा श्रुतोपयोगेन । तं योग्यं
बोधसंपदः ॥ ३ ॥ आदिशच्च द्वयोर्मुन्यो—यदौकसि युवां जवात् ॥ गत्वा त्रिद्वार्थिनौ ब्रूतं । ध-
र्मलानाशिषं सुखं ॥ ४ ॥ अदातुमिच्छुन्नित्तत्र । यद्गवाटद्विजातिभिः ॥ अपि प्रस्थाप्यमानान्यां ।
युवाभ्यां वाच्यमीदृशं ॥ ५ ॥ अहो-कष्टमहो कष्टं । तत्वं विज्ञायते न हि ॥ अहो कष्टमहो कष्टं
। तत्वं विज्ञायते न हि ॥ ६ ॥ अथ वंदनमालोकं—द्वारमुत्तंन्नितध्वजं ॥ दार्मुक्ताचमनप्रहं । स-

मिथ्यापुलमाणं ॥ ७ ॥ स्तूपावबलगतं । वेदिमध्येरूपावकं ॥ होमरूप्यभूतानेक—पात्रमृत्वि-
 ज्ञरांचितं ॥ ८ ॥ समिधाद्यर्पणव्यग्रा—ध्वर्यमध्वरवादकं ॥ तौ मुनी जगमतुर्भिक्का—समये शुर्वनु-
 ज्ञया ॥ ९ ॥ विशेषकं ॥ त्रिङ्गामदत्सुभिर्विप्रै—विमुष्टावथ तौ मुनी ॥ गुर्वादिष्टमहो कष्ट—मि-
 त्याद्युचतुरुक्चकैः ॥ १० ॥ अथ्वरे दीक्षितस्तस्मिन् । सैष शय्यंजवो द्विजः ॥ यद्वावादांतरद्वार—
 स्थितोऽश्रौषीद्वचस्तयोः ॥ ११ ॥ दध्यौ चोपशमस्फाति—प्रधानाः साधवो ह्यमी ॥ न मृषावादिन-
 स्तेन । तत्वे संदेधि मे मनः ॥ १२ ॥ द्रव्यपुलङ्गपाध्यायं । किं तत्वं मंहु कथ्यतां ॥ ज्ञपाध्यायो-
 ऽवदत्तत्वं । वेदाः स्वर्गापवर्गदाः ॥ १३ ॥ शय्यंजवोऽन्यधानूनं । प्रतारयसि मादृशान् ॥ यद्वादि-
 दक्षिणालोभा—देदास्तत्त्वमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥ मुनयो निर्ममा वीत—रागद्वेषपरिश्रहाः ॥ सर्वङ्ग-
 पुत्रका नैते । वदंति वितथं क्वचित् ॥ १५ ॥ न गुरुत्वं त्वया यस्मा—द्विश्वमाजन्म वंचितं ॥ नि-
 तांतं शिङ्गणीयोऽसि । प्रत्युताद्य दुःश्रयः ॥ १६ ॥ यथावस्थितमाख्याहि । तत्त्वमेवमपि स्थिते ॥
 न चेहेत्स्यामि ते मौलि—मित्यासिं कोशतोऽकृषत् ॥ १७ ॥ ज्ञपाध्यायोऽप्यदो दध्यौ । मिमारयिषु-
 रेष मां ॥ यथास्थितत्वकथने । समयोऽयमुपस्थितः ॥ १८ ॥ द्रदं च पठ्यते वेदे—ध्वाम्नायोऽप्येष

नः सदा ॥ कथं यथास्थितं तत्वं । शिरश्चेदे हि नान्यथा ॥ १९ ॥ तस्मात्प्रकाश्याभ्याशु । त-
 त्वमस्मै यथातथं ॥ यथा जीवामि जीवन् हि । नरो जग्राणि पश्यति ॥ २० ॥ इत्याचर्यावुपाध्या-
 यो । ध्यायन् कुशलमात्मनः ॥ अथस्तादस्य यूपस्य । न्यस्तास्ति प्रतिमार्हितः ॥ २१ ॥ पूज्यतेऽव-
 स्थितैवैषा । सिद्धपुत्रोऽन्यथाध्वरं ॥ हंति प्रौढतपा हंत । नारदः परमार्हितः ॥ २२ ॥ इति यूपमुपा-
 ध्याय—स्तमुपाध्व यथास्थितां ॥ तामर्हत्प्रतिमां पुण्यां । दर्शयित्वैवमब्रवीत् ॥ २३ ॥ इयं हि प्र-
 तिमा यस्य । देवस्य श्रीमदर्हितः ॥ तत्वं तदुदितो धर्मो—ऽध्वरादि तु विद्मन्वनं ॥ २४ ॥ चिरं प्र-
 तारितोऽसि त्वं । मया स्वोदरपूर्तये ॥ नातःपरमुपाध्याय—स्तवास्ति स्वस्ति तेऽनघ ॥ २५ ॥ शय्यं-
 द्रवोऽपि तं नत्वा । यज्ञोपाध्यायमब्रवीत् ॥ त्वमुपाध्याय एवासि । सत्यतत्त्वप्रकाशनात् ॥ २६ ॥ इ-
 ति दत्त्वास्य यज्ञोपकरणं सर्वमप्यसौ ॥ ययौ मुनिपदैरेव । प्रभवस्वामिसन्निधौ ॥ २७ ॥ वंदित्वा
 सपरिवारं । गुरुमग्रे निविष्टवान् ॥ पप्रब्ध धर्मतत्वं स । मुक्तिमार्गमनर्गतं ॥ २८ ॥ अहिंसा सत्य-
 मस्तेयं । ब्रह्माकिंचन्यमित्यथ ॥ धर्मतत्वं दिदेशास्मै । प्रभवोऽपि भवोन्नतं ॥ २९ ॥ श्रुत्वेति विल-
 सद्बोधः । प्रजवस्वामिनोतिके ॥ शय्यंभवो भवोद्विषः । परिजज्यामुपाददे ॥ ३० ॥ तथ्यमानस्तप-

स्तीव्र-मधीयानो महामतिः ॥ गुरुपादप्रसादेन । स चतुर्दशपूर्व्यञ्चत् ॥ ३१ ॥ श्रुतज्ञानादिना तु
 द्यं । मूर्त्येतरमिवात्मनः ॥ प्रभवस्तं पदे न्यस्य । परलोकमसाधयत् ॥ ३२ ॥ शय्यंभवो यदा पर्य-
 ब्राजिद्विक्कस्तदाखिलः ॥ तद्वार्था युवतीं दृष्ट्वा । शोचयन्निदमन्यधात् ॥ ३३ ॥ जट्टः शय्यंनवः कष्टं
 । निष्टुरेभ्योऽपि निष्टुरः ॥ स्वप्रियां तरुणीमेतां । सुशीलामपि योऽत्यजत् ॥ ३४ ॥ पुत्राशयैव
 जीवंति । योषितो हि पतिं विना ॥ अञ्जुपुत्रोऽपि नैतरयाः । कथमेषा भविष्यति ॥ ३५ ॥ पृष्ठं-
 तस्मिन् च लोकास्ता-मपि शय्यंनवप्रिये ॥ गर्भसंभावना कापि । किंनामास्ति तवोदरे ॥ ३६ ॥ म-
 नागित्यन्निधातव्ये । सापि प्राकृतत्राणया ॥ कुचे मण्यमित्यल्प-मात्रगर्भा ह्यञ्जुतदा ॥ ३७ ॥ त-
 स्याश्च वद्वधे गर्भः । स्वाशयैव शनैः शनैः ॥ समयेऽपि सुतो जज्ञे । तन्मनोऽनोधिचंद्रमाः ॥ ३८ ॥
 तदा मण्यमित्यासी-द्ब्राह्मण्या कृतमुत्तरं ॥ अतस्तस्यापि बालस्या-न्निधा मण्यक इत्यभूत् ॥
 ॥ ३९ ॥ पात्यमानोऽर्नकः सोऽष्ट-वर्षाञ्चतो जगाद् तां ॥ क्व नाम तातो मे मात-वर्षेणावि-
 धवाप्ति यत् ॥ ४० ॥ सोचे यद्भारतस्तात-स्त्व शय्यंनवोऽनवत् ॥ प्रतार्य व्रतिभिर्धूर्तैर्नीतिो ग-
 र्भगते त्वयि ॥ ४१ ॥ पितुः शय्यंनवस्येर्षे-र्मित्तनयोत्सुकः स तु ॥ निरयाय गृहाह्वालो । वंच-

यित्वात्ममातरं ॥ ४२ ॥ तदा शय्यंभवाचार्य-श्रंपायां विहरन्नम्रत् ॥ ययौ बालोऽपि तत्रैव । स्वर्ण-
 पातालमधिव ॥ ४३ ॥ कायचिंतादिना स्मरिः । पुरीपरिसरे व्रजन् ॥ बालमिंडुमिवायातं । दृष्ट्वा-
 मोदत वार्धिवत् ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा बालोऽपि तं स्मरिं । मूरं कमलकोशवत् ॥ विकसद्दनो जज्ञे ।
 स्फुटरोमांचकंटकः ॥ ४५ ॥ अथापृङ्खरूमाचार्या । बालमुत्फालहर्षतः ॥ कस्त्वं कुतस्तथायासी-
 र्वत्स पुत्रोऽभि कस्य च ॥ ४६ ॥ सोऽर्जकोऽग्निदग्धे राज-गृहादब्राह्मणमं ॥ सन्तुः शय्यंनवस्या-
 स्मि । वत्सगोत्रद्विजन्मनः ॥ ४७ ॥ मम गर्भगतस्यापि । प्रव्रज्यामाददे पिता ॥ पुरात्पुरं तमन्वे-
 ष्टुं । संव्रमीव ब्रमीभ्यहं ॥ ४८ ॥ जानंते यदि मे तातं । बत शय्यंभवं ततः ॥ पूज्यपादाः प्रसी-
 दंतु । क सोऽस्तीति वदंतु च ॥ ४९ ॥ पितरं यदि पश्यामि । तदा तत्पादसन्निधौ ॥ प्रव्रजाम्यह-
 मय्यंग । या गतिस्तस्य सैव मे ॥ ५० ॥ स्मरिष्याह तातं ते । जानामि स सुहृन्मम ॥ शरीरेष्वा-
 प्यन्निन्नश्वा-युष्मंस्तमिव विद्धि मां ॥ ५१ ॥ तन्ममैव सकाशे त्वं । पश्चिज स ते पिता ॥ द्वेयो-
 मितित एवात्रा-स्माकमेवातिथिर्भव ॥ ५२ ॥ स्मरिस्त्वं बालमांदाया-दीक्ष्यद्वसतौ गतः ॥ सर्व-
 सावद्यविरति-प्रतिपादनपूर्वकं ॥ ५३ ॥ उपयोगं ददौ स्मरिः । कियदस्यायुरित्यथ ॥ षण्मासान्या-

विवे- वदस्तीति । तच्च सद्यो विवेद सः ॥ ५४ ॥ अत्यल्पायुरयं बालो । ज्ञावी श्रुतधरः कथं ॥ द्रुतुह-

टीका

१६२

धार सिद्धांतं—सारं स्मरिवरस्ततः ॥ ५५ ॥ कृतं विकालवेलायां । दशाध्ययनगर्भितं ॥ दशवैका-
लिकं तेन । नाम्ना शास्त्रं बन्धुव तत् ॥ ५६ ॥ गुरुरपदेशात्तं ग्रंथं । पठित्वा विधिना सुधीः ॥ ष-
ण्मासांते तु मणकः । कालं कृत्वा ययौ दिवि ॥ ५७ ॥ मणकेऽव विपेदाने । स्मरीनश्रूणि मुंचतः
॥ यशोनदादयो नत्वा—भ्यधुः किमिदमर्हति ॥ ५८ ॥ ततो मणकवृत्तांतं । सुतसंबंधबंधुरं ॥ सू-
रयः कथयामासु—स्तज्ज्ञानममरणावधि ॥ ५९ ॥ ऊचुः शिष्या नमद्ग्रीवा । यशोनदादयस्ततः ॥
पूज्यैरपत्यसंबंधः । किमादौ ज्ञापितो न नः ॥ ६० ॥ गुरुवद्गुरुभजेऽपि । वर्तेतेति वचो वयं ॥ अ-
करिष्यामहि तदा । सत्यं तत्पर्युपासनात् ॥ ६१ ॥ स्मरिष्वे तदा नास्या—नविष्यत्सुगतिप्रदं ॥
वयोवृद्धेषु युष्मासु । वैयावृत्योत्तमं तपः ॥ ६२ ॥ ज्ञातास्त्वुन्नसंबंधा । यूयं हि मणकान्मुनेः ॥
नाकारयिष्यतोपास्ति । तेन स स्वार्थवंचितः ॥ ६३ ॥ अमुमल्पायुषं मत्वा । कर्तुं श्रुतधरं मया ॥
सिद्धांतसारमुद्धृत्य । दशवैकालिकं कृतं ॥ ६४ ॥ यथास्थानं नयाम्येत—दिति जल्पन् गुरुस्ततः ॥
शिष्यसंघोपरोधेन । शास्त्रं समवृणोन्न हि ॥ ६५ ॥ अथ शय्यंनवः स्मरि—यशोनदं महामुनिं ॥

श्रुतसागरपरीणं । पदे स्वस्यन्यवेशयत् ॥ ६६ ॥ अनंगहार्यधयमंगहारी । गुणैरपूर्वोऽपि सपूर्वं
एव ॥ दायंजनवो जुंभितकीर्तिपूरः । पूर्णयिरुक्चैःपदमाससाद ॥ ६७ ॥ इति श्रीदायंजनवकथा ॥ प्र-
भवो जंबूस्वामिकथायां, श्रीयकः स्थूलजठकथायां, जदायनस्त्वभयकुमारकथायामुपदिष्टः, अथ मा-
षतुषो यथा—

पुरे रत्नपुरे सूरि—रासीजुणनिधिः पुरा ॥ संघमुख्यः श्रुतनिधि—धर्मव्याख्याविशारदः ॥ १ ॥
वैयावृत्यकरस्तस्य । जवङ्गातेयबांधवः ॥ मुनिः प्रसन्ननामासी—न्मूर्खतैकनिकेतनं ॥ २ ॥ स सूरिरे-
कदा श्रान्तो । दूरिशो धर्मकर्मनिः ॥ व्यागत्य जोजनादूर्ध्वं । श्राद्धैर्व्याख्यामकर्षित ॥ ३ ॥ ततो
विश्रान्तमाद्योक्थ । प्रसन्नं पार्श्व एव सः ॥ अग्रसन्नमनाः सूरि—श्रितयामासिवानिति ॥ ४ ॥ धन्यो-
ऽयं पुण्यवानस्म—ज्ञाता मौर्यवद्वेन यः ॥ निश्चितः सुखमेवास्ते । स्वैरशायी दिवानिशं ॥ ५ ॥ व-
यं तु पातवैशुण्यात् । क्रीडाशुकवदन्वहं ॥ दिवारात्रमिहानेकै—र्त्वाप्यामो नवैर्नवैः ॥ ६ ॥ दु-
र्ध्यानिनामुना कर्म । ज्ञानावरणमर्जितं ॥ अनाद्योच्यप्रतिक्रम्य । मृत्वा सूरिः सुरोऽनवत् ॥ ७ ॥
धन्योऽयं पुण्यवान् सूरिः । प्रकाशयति यः श्रुतं ॥ इति ध्यानकृतज्ञाना—वरणोऽस्य तु बांधवः ॥

॥ ८ ॥ मृत्वा स्वर्गमगाद्भोगात् । भुक्त्वा तस्मादपि च्युतः ॥ नगरे श्रीपुरे जज्ञे । श्रीपतेर्वणिजः
सुतः ॥ ९ ॥ युष्मं ॥ धन्य इत्याख्यया सैष । व्रतेच्युः शैशवादपि ॥ क्रमेण संयमं प्राप्य । स्मुरिः
श्रुतधरोऽभवत् ॥ १० ॥ स्मुरिदेवोऽपि स च्युत्वा । सज्जनाख्यो वणिक् सुतः ॥ ब्रूत्वा नेजे प्रबुद्धः
सन् । धन्याचार्यातिके व्रतं ॥ ११ ॥ तस्य पूर्वकृतं कर्म । ज्ञानावरणमुद्ययौ ॥ नायाति च ततस्त-
स्य । पठतोऽप्येकमङ्गरं ॥ १२ ॥ प्रज्ञापात्रं परे शिष्याः । खेदयंतस्तस्मैचिरे ॥ कुरु गाढं स्वरं ये-
ना—याति पाठोऽतिदृग्गः ॥ १३ ॥ इत्यस्य विद्यतः स्मुरि-बोधायदमद्वेष्टयत् ॥ जीव मा रुष्य मा
तुष्य । यतो दोषाः स्वयंकृताः ॥ १४ ॥ घोषयन्नित्यसौ नित्यं । स्वशक्तेः सारमग्रहीत् ॥ जीव मा-
षतुषेत्यादि । कदापि नामुच्यतदं ॥ १५ ॥ ततोऽसावतिघोषेण । शश्वत्कौतुकिनो जनात् ॥ लेभे
माषतुषाभिख्यां । मासाहसपतविवत् ॥ १६ ॥ ज्ञानावरणखेदेना—न्यग्रहीदित्ययं गुरोः ॥ आचा-
भ्यानि तदा मोहये । पाठोऽयं मे यदैष्यति ॥ १७ ॥ मुनेर्माषतुषस्यैव—माचाभ्यानि वितन्वतः ॥
द्वादशाब्दी व्यतीयाय । सोऽस्य पाठस्त्रिवयानश्च ॥ १८ ॥ स्वपाठपट्टिकामग्ने । मुक्तैकान्तस्थितोऽन्य-
दा ॥ निनिन्द मूर्खताकन्द—मात्मानं स महातपाः ॥ १९ ॥ रे जीव भवता पूर्व-भवे ज्ञानं व्यराध्य-

त ॥ यथा तथा तवान्यर्णै । द्वित्र्यतोऽपि समेति न ॥ २० ॥ द्विसंस्था हेकसंस्थास्ते । पदानुसृति-
 लब्धयः ॥ द्रवंति कवयो धन्याः । स्वाराधं यैः श्रुतं पुरा ॥ २१ ॥ पुरा विराधितज्ञानं । धिग्गाम-
 धमाधमं ॥ श्लोकार्धमपि यस्येय—द्वर्षतोऽपि समेति न ॥ २२ ॥ द्रुहं विविधमात्मानं । निंदनोऽ-
 पि च गर्हितः ॥ कृपकश्रेणिनीनस्य । केवलज्ञानमुद्ययौ ॥ २३ ॥ ज्ञापनकेवलोऽन्येषा—मनुश्रुह-
 विधित्सया ॥ मोहाहिगास्त्रमिव । श्लोकार्धं तदथापठत् ॥ २४ ॥ तन्निशम्यागमेनास्य । यानस्येव
 प्रवासिनः ॥ ह्यवर्धयन् गुरुं हृद्धा । हर्षफुद्धाननास्ततः ॥ २५ ॥ जगुर्माषतुषं पूज्याः । कथं पाठस्त-
 वागतः ॥ ज्ञानेनाह स तेनोक्तः । केनोचेऽप्रतिपातिना ॥ २६ ॥ परितः सपरिवाराः । सूरयो गु-
 णरस्यः ॥ नेमुस्तं निसुषज्ञान—मथ माषतुषं मुनिं ॥ २७ ॥ सुराः समेत्य सङ्गति—कलिता-
 श्रुतितासनाः ॥ तदा केवलिनस्तस्य । महिमानं वितेनिरे ॥ २८ ॥ सैष माषतुषकेवली ततो ।
 गोभिस्त्वज्ज्वलतराभिरिडुवत् ॥ लोकसंहतितमोहतिक्रमात् । कौमुदं किञ्च विकास्य निर्वृतः ॥ २९ ॥
 द्रति श्रीमाषतुषमुनिकथा ॥

अथ केशी यथा—श्रावस्ती नरतङ्गीणा—वस्तीह नगरी वरा ॥ तत्र कृत्रशिरोरत्नं । जितश-

विवे-
 नुरभुनृपः ॥ १ ॥ तत्र श्रीपार्थनाथस्य । गणभृद्गणसंभृतः ॥ केशिनामा चतुर्हानी । द्वादशांगध-
 रोऽजवत ॥ २ ॥ द्रुतः श्वेतांबीति ख्याता । पुरी पौरगणांचिता ॥ प्रदेशीनामराजासी—चत्रासीम-
 भुजाबलः ॥ ३ ॥ चित्रनामा च तन्मंत्री । राजकार्येण केनचित् ॥ श्रावस्थामाययौ तस्यां । जि-
 तशत्रुनृपांतिके ॥ ४ ॥ केशी गणधरस्तत्र । जगन्मोहतमोऽपहः ॥ तेनैकि गोभिर्जुस्वी । ज-
 न्मांधेनेव भास्करः ॥ ५ ॥ गत्वा नत्वा च तं जत्वा । निषसादैष तत्पुरः ॥ चक्रे च केशिनाप्य-
 स्य । बोधये धर्मदेशना ॥ ६ ॥ प्रबुधस्तत्क्षणादेष । केशिदेशनया तया ॥ मंत्री पवित्रसम्यक्तवं ।
 श्रावकत्वमशिश्यत् ॥ ७ ॥ सिद्धकार्योऽन्यदा मंत्री । गह्वजिजपुरिंप्रति ॥ श्रीकेशिगणभृत्पादान् ।
 वंदित्वैवं व्यजिज्ञपत् ॥ ८ ॥ पूज्यपादैरनुग्राह्यः । श्वेतांब्यागमनादहं ॥ धर्मं चेत्प्रतिपद्येत । प्रदेश-
 पि नरेश्वरः ॥ ९ ॥ सूर्योऽयूचिरे मंत्रिन् । स राजा नास्तिकस्तव ॥ वास्यो धर्मेण किं क्वापि ।
 कर्पूरेणैव रामठः ॥ १० ॥ मंत्री प्राहोपकार्या व—स्तत्रान्ये संति द्दरिश्वाः ॥ पौरा नृत्किविधौ दूरा ।
 दूरादास्त्रामयं नृपः ॥ ११ ॥ वर्तमानेन योगेन । तत्रैष्यामः कदाचन ॥ द्रुत्युक्ते सूरिभिर्मंत्री । स्वां
 पुरीमगमत्ततः ॥ १२ ॥ सूर्योऽप्येकदा पृथ्व्यां । विहरंतो यथागमं ॥ समेत्य श्वेतांबीपुर्या—मुद्या-

ने समवासरत् ॥ १३ ॥ चैरैर्वर्धापितो मंत्री । तदागमनवार्तया ॥ स्थानस्य एव सङ्गम्या । गुरुपा-
 दानवंदत ॥ १४ ॥ अर्चितयच्च मिथ्यात्व—ग्रहग्रस्तो नृपो मम ॥ याता हा दुर्गतिं घोरां । सति
 मंत्रिणि मध्यपि ॥ १५ ॥ तदेनं गुरुपादांते । कथंचन नयाभ्यहं ॥ तद्गीःश्रवणतोऽस्यापि । यदि
 मोहो विलीयते ॥ १६ ॥ द्रुतश्च बाहनव्याजा—द्राजानं बहिरानयत् ॥ परिश्रमविनोदायो—द्याने
 प्राविशश्च सः ॥ १७ ॥ धर्मव्याख्यापरं तत्र । केशिनं वीह्य ब्रूयतिः ॥ सोऽप्यासमवदन्मंत्रिन् । मुं-
 नोऽयं सारटीति किं ॥ १८ ॥ चित्रोऽप्युवाच नो विद्मो—अप्यर्णीभ्य निशम्यते ॥ द्रुमुभावुपसर्पा-
 ते । केशिनं राजमंत्रिणौ ॥ १९ ॥ स्वरूपे तत्र देवानां । जीवानां च गणैर्दृष्टा ॥ दिश्यमाने ज-
 गादेति । विहस्य वसुधापतिः ॥ २० ॥ मुने ते ज्ञाषितं सर्व—मसंबद्धमसच्च तत् ॥ अस्त्वं च
 तत्प्रत्यक्षा—गोचरत्वात् स्वपुष्पवत् ॥ २१ ॥ सत्यपद्मगोचरं मे । यथा द्रुतचतुष्टयं ॥ द्रुति स्थिति-
 मुपन्यस्य । तमूचुः सूरयोऽप्यथ ॥ २२ ॥ नद्र किं नवतोऽध्यक्ष—विषयातीतमेव तत ॥ ज्ञतान्य-
 देहिनामाद्य—पक्षे स्तंभादिवस्तुनः ॥ २३ ॥ अन्नावतोऽप्रसंगः स्या—तन्मध्यपरज्ञागयोः ॥ अर्वा-
 विवन्नागमात्रस्य । व्यापारात्तव चक्षुषः ॥ २४ ॥ अन्यपद्मोऽथवा तस्या—सिद्धत्वाद्देसि यत्कथं ॥

तस्मिन्नु तु तवैवेह । सिद्धा सर्वज्ञजीवता ॥ २५ ॥ तस्मादनुपपत्तिस्ते । देवजीवादिनिष्कृतौ ॥
 जीवे च सूपपादत्वा—द्वेषादीनामिति स्थितं ॥ २६ ॥ ततो राजाह जगवन् । परलोकोऽस्ति चेत्क-
 चित् ॥ धार्मिका भे सवित्री तत् । पापीयान् जनकोऽभवत् ॥ २७ ॥ तन्मते नियतं स्वर्ग-दुर्गति-
 व्यतिर्षणिणौ ॥ प्रतिबोधयतस्तन्मां । कथमागत्य तौ न हि ॥ २८ ॥ अथाह भगवान् राजन् । य-
 था काराग्रहस्थितः ॥ ईदृहे न बांधवान् दृष्टु-मेवं जीवोऽपि नारकः ॥ २९ ॥ अग्नयञ्च विषयासक्ता ।
 दिव्यप्रेमपराः सुराः ॥ समाप्तकृत्या नो मर्त्य—लोकं हर्षमिमाति ॥ ३० ॥ राजोचे दौ पुरा चौरौ
 । संग्रहैकस्तयोर्मया ॥ खंडितो न तथाप्यात्मा । तरनौ क्वापि वीक्षितः ॥ ३१ ॥ द्विजः कुंभ्यां द्वि-
 तीयस्तु । तद्द्वारं च नियन्त्रितं ॥ कथं तदात्मा निरगात् । कृम्यात्मानोऽविशन् कथं ॥ ३२ ॥ सु-
 रिहाह यथा नील-नालिकेरालपयोध्वनिः ॥ निःसरत्ययसि ध्माते । यथा विशति चानलः ॥ ३३ ॥
 अग्नयञ्च दारितादग्नि—रणोः क्वापि दृश्यते ॥ तद्वदात्मा न वीक्षेत । देहात् खंडीकृतादपि ॥ ३४ ॥
 राजोचे तोलितश्चैक—श्रौरः सात्मा मया पुरा ॥ निरात्मा च ततो जार-स्तननौ तादृजेव किं ॥
 ॥ ३५ ॥ सुरिः प्राह दृतिः पुर्व । रिक्ताथो बाधुपूरिता ॥ तोद्व्यतां तादृगेवास्यां । जारो हि नाधि-

को जवेत् ॥ ३६ ॥ राजंस्तेद्वहिनामात्मा । गंधः सुमनसामिव ॥ देहाद्भिन्नोऽपि चिरूप—चेष्टालि-
 गो मरुद्वधुः ॥ ३७ ॥ पीत्वेहमाचार्यगवीप्रसूतो—पदेशदुग्धं मधुरं सितावत् ॥ प्रदेहिनां चूमि-
 पतेर्विलिख्ये । मिथ्यात्वहृत्पूरविषस्य पूरः ॥ ३८ ॥ गुरोरथो भावन्निषवरात्परा—मवाप्य सम्यक्तवम-
 हौषधीमथ ॥ विमुच्य नास्तिक्यमयं क्रमाज्ञता—मयः क्रमेणाजनि निर्जरो नृपः ॥ ३९ ॥ सूरि-
 स्तु पूरितजाद्यश्रासा रसायां । धर्मोऽन्मार्थमखिलानि खलानि भित्वा ॥ कर्मद्वयं क्रमतया च वि-
 धाय मोक्ष—मुत्पन्नकेवलकलः कलयांचकार ॥ ४० ॥ इति श्रीकेदिकथा ॥

अष्टोत्थातीपुत्रो यथा—वसंतपुरमित्यस्ति । पुरं तत्रात्रवन्नुपः ॥ अग्निशर्मति विप्रोऽस्य । म-
 हिला सोमित्येति च ॥ १ ॥ सोऽन्यदा साधुसंसर्गात् । प्रबुद्धो व्रतमग्रहीत् ॥ तत्प्रियापि तथा देह-
 —ज्ञाप्येव हि सधर्मिणी ॥ २ ॥ पूर्वाभ्यासवशादेता—वनुरागं परस्परं ॥ तथा जातिमदं नामुं—
 चतामातव्रतावपि ॥ ३ ॥ ततोऽनशनमाधाय । तदनालोच्य दुष्कृतं ॥ मृत्वा दावपि सौधर्म—क-
 ल्पे देवौ बध्नवतुः ॥ ४ ॥ द्वावर्धनमित्यस्ति । पुरमस्मिन्निलातले ॥ तत्र श्रेष्ठी धनारथोऽद्भु-
 द्धारिणी चास्य गेहिनी ॥ ५ ॥ तावपुत्रावमन्येतां । पुत्रार्थमुपयाचिते ॥ पुरदेव्या द्वावावत्या ।

विब- यावां पुत्रस्य नाम च ॥ ६ ॥ इतश्च सोऽग्निशर्मामा । च्युत्वा सौधर्मकल्पतः ॥ आययौ धरिणी-
टीका कुक्षौ । शुक्तौ स्वातिपयो यथा ॥ ७ ॥ काळेनाजायत सुतः । शुभेऽहि शुन्नलङ्गणः ॥ इत्यातीपु-
त्र इत्याख्यां । पितरौ तस्य चक्रतुः ॥ ८ ॥ ततोर्गैर्मुद्गलैः कांति—कंदलैरिव चंद्रमाः ॥ स विश्व-

१७०

नयनानंदी । क्रमेण बबुधेतमां ॥ ९ ॥ च्युत्वा सौधर्मतस्तस्य । प्रिया जातिमदाद्भूत् ॥ नटस्य नं-
दिनी रूप—लावण्यरसदीर्घिका ॥ १० ॥ तथा ननर्त सा वंश—श्रांतरंगतरंगिता ॥ यथा किं मान-
वा देव—दानवा अपि विस्मिताः ॥ ११ ॥ एतामिदं लावतीपुत्रो । मित्रवर्ग्युतोऽन्यदा ॥ खेचरीमिव
नृत्यतीं । चत्वरेश्व व्यलोकयत् ॥ १२ ॥ आश्वास्यं रूपलावण्य—विज्ञानातिशयेक्षणत ॥ अस्मौ
भवांतरप्रेमा—श्यासादप्यनवरज्यत ॥ १३ ॥ एतस्यां मोहितश्चित्र—न्यस्तबद्धेष्वक्षवत् ॥ पाषाणो-
त्कीर्णवच्चास्या—नमंत्रकीलितवच्च सः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वेति जटिपतो मित्रै—नोचे किंचन लज्जया ॥
श्रूयोऽप्यनिहितोऽवोच—दयं मुक्तत्रपो द्रुतं ॥ १५ ॥ द्रो वयस्या द्रमामेव । परिणेष्यामि नर्तकीं
॥ नो चेत्प्राणपरित्यागं । करिष्यामि हुताशने ॥ १६ ॥ ततो नीतो गृहं मित्रैः । प्रतिबोध्य कथं-
चन ॥ तवास्थान्मदनावस्था—व्याकुलो मौनभाग्यं ॥ १७ ॥ पितृभ्यामथ पृष्टोऽयं । लज्जमानो

जगाद न ॥ ताभ्यां पृष्ठैस्तु तन्मिवै—स्तदीप्सितमकथ्यत ॥ १८ ॥ श्रुत्वा तदीहितं श्रेष्टी । मर्मा-
हत द्वाकुलः ॥ पुत्रं रहसि कृवेति । साजुतापमनाषत ॥ १९ ॥ कुलीनानुचितं वत्सा—र्थयसे त्वं
किमीदृशं ॥ चांडालकृपिका क्वापि । गम्यते तृषितैरपि ॥ २० ॥ निष्ठिताः किं वणिक्पुण्यः । पात्रं
सौंदर्यसंपदां ॥ अवाच्यामपि साधूनां । यन्नटीमनुरज्यसे ॥ २१ ॥ द्रव्यातोस्तुनुरध्याह । ताताहमि-
ति वेद्भ्यदः ॥ किं करोमि परं कामो । वामो मथाति मनमनः ॥ २२ ॥ महांतोऽपि न विदंति ।
कृत्याकृत्यं स्मरातुराः ॥ जानंतोऽपीति किं तात । यूयं त्याजयत त्रपां ॥ २३ ॥ अस्माभ्य इति पि-
त्राथो—पेक्षितोऽयं दुरीहितः ॥ नटेभ्यः स्वर्णतुलिता—मुद्गोढं तामयाचत ॥ २४ ॥ ऊचुस्ते नोऽङ्क-
तं रत्न—निधानमियमंगजा ॥ विक्रीणामो वयं नैतां । वसुन्निः प्रचुरैरपि ॥ २५ ॥ अथ ते प्रतिबं-
धोऽस्यां । तदागह्य मिलाशु नः ॥ शिष्टपं शिद्वस्व चास्माकं । तवैवेयं प्रिया ततः ॥ २६ ॥ इति
स्वस्यावधीर्गोक्षैः । कुलं शीलमथो यशः ॥ नटानाममिलतेषा—महो कामभ्रहो बली ॥ २७ ॥ अ-
हो नटीकृते नृत्य—पदीयानप्यद्भ्यं ॥ यद्वा योषित्कृते शंभु—रपि जज्ञे महानटः ॥ २८ ॥ ततो बे-
न्नातदपुरं । नटपेटकसंयुतः ॥ ययाविलातीपुत्रोऽपि । द्रविणार्जनहेतवे ॥ २९ ॥ प्रेक्षाकृते तमादि-

कृतञ्च राजारिमर्दनः ॥ तद्वर्षा राजसौम्याग्रे—ऽवसरप्रसरं व्यधुः ॥ ३० ॥ तदा नांदीरवाहताः ।
 स्यूताः कौतुकरंहसा ॥ उपर्युपरि नीरंध्र-ममिलन परितः प्रजाः ॥ ३१ ॥ सांतःपुरपरिवारः । पौरा-
 मात्यादिनिर्वृतः ॥ कुट्टिमप्रसन्नावेदी-मलंचके च ऋषतिः ॥ ३२ ॥ रंजन्मौ नटा वंशं । तदा प्रां-
 शुममंनयन् ॥ वरत्राजिश्चतसृजि-र्भवन्नतित्रिभुतं ॥ ३३ ॥ ज्ञयप्रसाविश्वांत-कीलिकं फलकं च
 ते ॥ वंशोपरि न्यधुः सिद्धि-शिलाभिव जगोपरि ॥ ३४ ॥ स्वर्गस्वेतकहस्रोहि-विलसत्पाण्डकाद्वयः
 ॥ इलासूनु रथारोह-दंशं विश्वमनोऽपि च ॥ ३५ ॥ स्थितां वंशमवष्टभ्य । शालन्नंजीमिवाभ्रतः ॥
 नदीमालोकयन् राजा । तदानीमित्यचिंतयत् ॥ ३६ ॥ स्वयं वंशाभिपत्योच्चै-र्नंदोऽयं भ्रियते यदि ॥
 नदीमेतां तदाङ्केशात् । क्षिपाम्यंतःपुरं निजं ॥ ३७ ॥ इतश्च वीक्षमाणः स्वे । स्वेचरैर्ध्वचरैरपि ॥
 इलासूनुः किलाधत्त । करणानि चतुर्दश ॥ ३८ ॥ सप्त पश्चात्पुरुः सप्त । तान्यथो फलकोपरि ॥
 ऊर्ध्वस्थोत्कीलकान् कृत्वा । पाङ्कजरंध्रगोपुरान् ॥ ३९ ॥ पौरामात्यादयस्ते तन्नाट्यातिशयरंजि-
 ताः ॥ दधुर्ददाति राजा चे-दस्मै दद्मो वयं ततः ॥ ४० ॥ राजापि मृत्युमाकाङ्क्षं-स्तस्यांतर्विस्मि-
 तोऽपि हि ॥ ऊचे न किंचिदालोकि । मयैतत्तत्पुनः कुरु ॥ ४१ ॥ विलङ्गीभूय कृष्णास्यैः । पौ-

रामैरथ स्थितं ॥ स तु लोत्राप्नुनस्तेने । करणानि चतुर्दश ॥ ४२ ॥ नृपस्तपतनाकांक्षी । जगा-
 द पुनरप्यदः ॥ व्यलोकितं तथा सम्य—करणानि पुनः कुरु ॥ ४३ ॥ नृपाविवेकविमनाः । स-
 द्योऽप्यसीज्जनस्ततः ॥ दद्यात्सुतः पुनर्लोत्रा—तत्तथा कष्टमातनोत् ॥ ४४ ॥ राजा तथैव चाचक्ष्या-
 —विलातीतनयः पुनः ॥ शंकितश्चितयामास । किमयं ग्रहिलो नृपः ॥ ४५ ॥ अज्ञानो वाथ वि-
 देषी । यदेवं वक्ति मां सुहुः ॥ चितयन्निति तं दृष्टि—विकाराद् ज्ञातवानयं ॥ ४६ ॥ तदा च प्रां-
 शुवंशान्ना—धिष्णोऽयमलोकत ॥ दध्यगेहे कचिद्विज्ञा—कृते प्राप्तं मुनिदयं ॥ ४७ ॥ ईर्ष्येणैक-
 णाभ्यस्त—मीक्ष्यं कृणमप्यहो ॥ अददानं पुरो दानं । दद्यामपि योषिति ॥ ४८ ॥ दृष्ट्वा त-
 द् व्रतिनोर्द्वे—मदं दक्षमन्नाजनं ॥ दद्यात्सुतुरयोत्सुतु—भवोद्वेगो व्यभावयत् ॥ ४९ ॥ अहो मो-
 हस्य विहित—द्रोहस्याब्धेश्च तुल्यता ॥ स्ताधो यस्य महावंशै—रपि न प्राप्यते कचित् ॥ ५० ॥
 यदुच्चकुलसंयुतो—ऽप्यहमुच्चकुलोद्भक्तः ॥ सुकन्या लज्जमानोऽपि । व्यलगं नीचयोषिति ॥ ५१ ॥
 मन्मुखं को नु वीक्षेत । गृहीयान्मेऽन्निधां च कः ॥ ज्ञाषते कोऽपि मां को नु । पदेनापि स्पृशेच्च
 मां ॥ ५२ ॥ येन मोहमहाबंधेना—ऽकार्यसज्जेन पातितं ॥ असुखे हा मनः पित्रो—निर्निर्मितो-

पकारिणोः ॥ ५३ ॥ मानिता न सुहृद्वाचो । गणितं नात्मलाघवं ॥ जनवादाच्च नो भीतं । कुर्वा-
गारेण ह्य मया ॥ ५४ ॥ ह्रीं नीखाहवन्नीचैर्गर्भिना यत्कृतं मया ॥ रुहे राङ्गीह तज्जात—मह-
त्यमपि निष्फलं ॥ ५५ ॥ अयं च रमणी राज—वंशमुक्तामणिर्नृपः ॥ शृंगानोऽपि यदेतस्यां ।
रज्यते नटयोषिति ॥ ५६ ॥ तन्मन्ये मोहराजस्या—विषयः कोऽपि न क्वचित् ॥ मुक्त्वा जिनमु-
नीनेतान् । महाव्रतधुरंधरान् ॥ ५७ ॥ विषयीकुर्वते ये स्व—दृशामेणीदृशोऽपि न ॥ ईर्यायै न्य-
भुखा धारा—सारसिक्ता वृषा द्वय ॥ ५८ ॥ तदेत एव धन्या ये । विमलं ब्रह्म बिभ्रति ॥ यत्र चा-
मी प्रवर्तते । मार्गः सोऽस्तु ममापि हि ॥ ५९ ॥ इति जावयतस्तस्य । विगलत्पापकर्मणः ॥ वि-
पेदे मोहसंतान—मुत्पेदे केवलं महः ॥ ६० ॥ तत्कालं तन्महाज्ञान—महिमानं वितेनिरे ॥ दे-
वा जयजयेद्युच्चै—रुच्चरंतश्चतुर्विधाः ॥ ६१ ॥ रुच्यलिङ्गं समादत्स्व । नमस्कुर्मो यथा वयं ॥ त्रिद-
शैरिति विद्मसः । केवली तत्तथाकरोत ॥ ६२ ॥ वंशः स एव कनक—कमलं तत्कृणादद्भत् ॥ वि-
मानिभिः स्थितोऽत्रैव । नतोऽसौ देशानां व्यधात् ॥ ६३ ॥ उन्मुखैर्ध्वरे राजा—दिन्निर्विस्मितमा-
नसैः ॥ चातकैरिव मेघांश्रुः । पपे तद्देशनावचः ॥ ६४ ॥ प्रबुद्धा बहवो जीवा—स्तस्य देशनया

तदा ॥ केचिद्विवरतिं सर्व—विरतिं केचनाश्रयत् ॥ ६५ ॥ राजा स्वैगितवैराग्या—दात्मवैराग्यतो
नटी ॥ राज्ञी च राजवैराग्या—त्तरार्थं जगदुर्वृतं ॥ ६६ ॥ तदानीमेव तस्योन्वै—स्तरश्रुषः क्रमला-
सनं ॥ सर्वे ते क्षपकश्रेणि—मारुह्यासन समासनाः ॥ ६७ ॥ क्रमादित्यातीतनयो मुनीन्ड—स्तैः सा-
कमुत्पाकसमृद्धिपात्रं ॥ निर्धूय निर्धूतभवो जवोप—ग्राहीणि कर्माणि शिवं प्रपेदे ॥ ६८ ॥ इती-

त्यातीपुत्रकथा ॥

अथ मेघकुमारो यथा—अस्ति स्वस्तिकमाणिक्य—राजि राजगृहं पुरं ॥ आसीत्तत्र गुणश्रेणि-
कलितः श्रेणिको नृपः ॥ १ ॥ तत्प्रिया धारिणीनाम । सामजस्वप्नसूचितं ॥ सुरत्वं रत्नगर्भेव । ग-
र्भे सुतमधारयत् ॥ २ ॥ तस्यास्तृतीयमासेऽब्द—वृष्टिखेत्वनदोहदं ॥ अकाले पूरयामास । राजा दि-
व्यानुभावतः ॥ ३ ॥ अस्मयत तथा मनुः । समये निःसमद्युतिः ॥ दोहदान्वयतो मेघ—कुमार इ-
ति विश्रुतः ॥ ४ ॥ पाठ्यमानः क्रमेणाप । वृद्धिं नृपतिनन्दनः ॥ अस्मौ धात्रोभिरुद्यान—पात्नीन्नि-
रिव चन्दनः ॥ ५ ॥ अष्टादश लिपीस्तद—द्विगुणान्यायुधानि सः ॥ ततोऽपि द्विगुणा बिभ्रत् । क-
ला नेजेऽथ यौवनं ॥ ६ ॥ इतश्चान्येद्विरुद्याने । वने गुणशिलाभिधे ॥ यथाविहारं श्रीवीरः । स-

विवे- मेत्य समवासरत् ॥ ७ ॥ श्रेणिकः सपरिवारो । निरीय नगरादथ ॥ प्रणुत्तुमाययौ नाथं । स्वर्गा-

टोका

१७६

दिव पुरंदरः ॥ ८ ॥ प्रणभ्योचितच्छपीठ—प्रतिष्ठेण नृपादिषु ॥ स्वामी संसारधिकार—दायिनीं दे-
शानां व्यधात् ॥ ९ ॥ देशानांते प्रबुद्धात्मा । विभुं मेधो व्यजिज्ञपत् ॥ नाथ संसारपाथोधि—तशिं
दीक्षां प्रयत्न मे ॥ १० ॥ जगादाथ जगन्नाथः । प्रमादं वत्स मा कृथाः ॥ ततश्चानेन पितरा—वा-
पृष्टा नम्रमौजिना ॥ ११ ॥ कुञ्ज्वादनुमतस्त्राभ्या—मथ मेधो महोत्तमात् ॥ जग्राह साग्रहो दीक्षां ।
करेण परमेशितुः ॥ १२ ॥ स्वामिना दीक्षयित्वायं । स्थविरेभ्यः समर्पितः ॥ राज्ञौ संस्तरकस्तस्य
। स्थानद्वारि क्रमादव्रत् ॥ १३ ॥ ततः शरीरचिंतयै । गलदागलतां तदा ॥ स्थविराणां पैदैर्मयः ।
सर्वंगीणमयव्यत ॥ १४ ॥ कदलीकोमलांगस्य । बदरीचिटपोपमैः ॥ तत्पादैर्व्यव्यमानस्य । निद्रा-
याभिर्दुभ्य न ॥ १५ ॥ अचिंतयच्च स्विनात्मा । मेधोऽस्मि ब्रतिनः पुनः ॥ गृहस्थं मां मृदुञ्चापै—
राक्षसं निखिला अपि ॥ १६ ॥ बह्व्यंतस्त्विदानीं मां । पदैस्मृद्धयतिभिः ॥ कुंभकारगृहद्वार—
पंकतामनयन् हृहा ॥ १७ ॥ तत्प्रभाते विभुं नत्वा । यास्यामि निजमंदिरं ॥ व्यलोकिकि मात्रवः स्प-
ष्टं । ज्ञाकिताश्चापि मंनकाः ॥ १८ ॥ ततः प्रगे तथाकर्तुं । तमुपेतं प्रभुर्जगौ ॥ वत्स ते जाग्रतो

रात्रौ । चिंता या समजायत ॥ १९ ॥ महासत्त्ववतां मेघ । त्वादृशां नौचितैव सा ॥ दाहे चर्मैव
 दुर्गंध । सुगंधस्त्वगुरुर्धतः ॥ २० ॥ अपरं च जवादस्मा-त्तृतीये त्वं जवांतरे ॥ सुमेरुप्रपन्न इत्या-
 सी-र्विंशे यूथाधिपः करी ॥ २१ ॥ सुखं स्वीयपरिवार—स्त्वमस्थाः प्रतिकाननं ॥ सद्भकीर्मुडुलाः
 खादन । पिबन् रेवांबु निर्मलं ॥ २२ ॥ ग्रीष्मे ग्रीष्मेऽन्यदा वन्य—दावधूमाकुलीकृतः ॥ अगा-
 स्तृष्णातुरस्तूर्णे । पट्वलं प्रतनुदकं ॥ २३ ॥ तत्र पातुं प्रविष्टोऽबु । निमग्नः पंकसंकटे ॥ प्राणं कुर्व-
 न स्वमाकुष्टुं । निमग्नस्त्वं विशेषतः ॥ २४ ॥ ततः पूर्वापरारुम-भूना व्यूढेन हस्तिना ॥ तत्रागते-
 न दंताभ्यां । विरुस्त्वं कटु चारटः ॥ २५ ॥ सप्तमोऽन्यामिव प्राप्तः । सप्तरात्रमिति व्यथां ॥ विषह्य
 पादयित्वायुः । समा विशोत्तरं श्रातं ॥ २६ ॥ श्वातर्ध्यानेन मृत्वात्र । जारते विंध्यपर्वते ॥ चतुर्दतः
 करी मेरु—प्रभो यूथाधिपोऽजत्रवः ॥ २७ ॥ युग्मं ॥ ततो ग्रीष्मे दवं दृष्ट्वा । संज्रातः समचिंतयः ॥
 मयेदृग्दृष्टपूर्वोऽग्नि—संचयः कचिदप्यहो ॥ २८ ॥ चिंतयन्निति संजात—जातिरमृतितया व्यथाः ॥
 प्रावृष्युत्पाद्य विदपि-विदपान् स्थंडिलत्रयं ॥ २९ ॥ ग्रीष्मकाले तथैवाथ । दीप्यमाने दवानद्ये ॥
 ज्ञातो दहनतस्त्वं तु । प्रथमं स्थंडिलं गतः ॥ ३० ॥ तदपि परितोऽन्येत्य । निकुंजेभ्योऽग्निभीरुभिः

उपर्युपरि संदीनैर्नोरंधं श्वापदैर्वृतं ॥ ३१ ॥ मुक्त्वा तत्कृपया तेषां । द्वितीयं स्थंडिलं गतः ॥ त-
 त्थैव ततोऽयासी—स्तृतीयं सपरिहृदः ॥ ३२ ॥ अस्थास्तत्र निराबाधे । प्रविश्य करिण्युतः ॥
 तारिकासहितः सायं । नन्नसीव निशाकरः ॥ ३३ ॥ कंभूयितुं ततः स्वांग—मेकोहिस्त्वयकोधृतः
 ॥ स्थानेऽत्र शशकोऽन्येत्य । तस्यौ दावन्नयातुरः ॥ ३४ ॥ कृतकंभूयनो याव—द्यथास्थानेऽमुचः
 पदं ॥ स्पृष्टश्च तावदेतेन । शनकैः शत्रकस्त्वया ॥ ३५ ॥ सहस्रैष त्वयाकुंच्य । धृतो जीवानुकंपया
 ॥ त्रिन्निरेव स्थितं पादैः । कृपाहो ते पशोरपि ॥ ३६ ॥ मनुष्यायुस्त्वया बध्दं । तथा सत्वानुकंपया
 ॥ संसारश्च सुपुण्यात्म—न्नतनुः प्रतनुः कृतः ॥ ३७ ॥ दिनद्वयेन सार्धेन । दग्ध्वा वनमशेषतः ॥
 स्वयमेव तदा दाव—पावकः प्रशमं ययौ ॥ ३८ ॥ ययुस्तद्गीतितो मुक्ताः । श्रांतेऽग्नौ श्वापदाः स-
 मे ॥ स्थंडिलेऽग्नौ विनिःसृत्य । कुटुंबेभ्यो यथा जनाः ॥ ३९ ॥ मेघ त्वमपि खिन्नात्मा । तदानीं
 क्षुत्तृषातुरः ॥ तूर्णं निर्यातुकामोऽदि—र्वज्राहत द्वापतः ॥ ४० ॥ मृतावस्थस्ततः काको—द्वक-
 जंबुकन्नक्षणे ॥ दुःसहं सहमानोऽस्था । महासत्त्व दिनत्रयं ॥ ४१ ॥ पाटयित्वा श्रातं वर्षा—ण्य-
 युर्मुक्त्वा ततोऽपि च ॥ धीर त्वं धारिणीकुक्षौ । पुत्रत्वेन समागतः ॥ ४२ ॥ गजो येनान्नवस्तेन ।

स्वप्ने सा गजमैकृत ॥ तथात्तो येन चागास्त्वं । तेन सा बृष्टिदोहदा ॥ ४३ ॥ तत्तिरश्चापि भवता ।
पुरा जीवानुकंपया ॥ सोढं दहतया कष्ट—मिदानीं तु किमुच्यते ॥ ४४ ॥ पदस्पर्शेन साधूनां ।
पूज्यः पांशुकणोऽपि हि ॥ जायेत वत्स तेनायं । विषोढमुचितस्त्व ॥ ४५ ॥ श्रुवेति जातिस्मृ-
तिवान् । मेघः प्रमदबाष्पयुक् ॥ विभुं नत्वा ददौ मिथ्या—दुष्कृतं स्वविकल्पिते ॥ ४६ ॥ तपोऽ-
ऽन्नितत्त्वा क्षमया प्रधानं । विपद्य भेजे विजयं विमानं ॥ च्युत्वा ततोऽप्येष महाविदेह—जने-
शिवं यास्यति मुक्तदेहः ॥ ४७ ॥ इति श्रीभैवकुमारकथा ॥ अथ पुंडरीको यथा—

जंबूद्वीपे विदेहेऽस्ति । विजयः पुष्कलावती ॥ नपुंडरीकिणी तत्रा—स्ते पुरी पुंडरीकिणी ॥ १ ॥
महापद्म इति श्रीणां । सद्म तत्राभवन्नुपः ॥ राक्षी तस्य विनिर्धूत-लङ्घ्या पद्मावतीत्यभूत् ॥ २ ॥
तयोश्च पुंनरीकश्च । कंडरीकश्च विश्रुता ॥ सुतावजनिषातां द्वौ । क्षत्रधर्मभुजाविव ॥ ३ ॥ दत्त्वाथ
पुंडरीकाय । राज्यं द्वाभितस्ततः ॥ स्थविराचार्यतः प्राप्य । व्रतं तत्त्वा शिवं ययौ ॥ ४ ॥ त एव
स्थविराचार्या विहरंतोऽवनीतले ॥ पुर्यां काटांतरेणात्र । समेत्य समवासरम् ॥ ५ ॥ श्रुत्वा तदाग-
मं राजा । कंनरीकसमन्वितः ॥ पुंनरीको महाब्रह्मा—न्येत्य चैतानवंदत ॥ ६ ॥ गुरवस्ते मुखद्वार-

विन्यस्तमुखवस्त्रिकाः ॥ धर्मदानाशिषं दत्त्वा । तस्मै धर्ममुपादिशन् ॥ ७ ॥ यौवनं वनिताङ्गीणा-
मपङ्गप्रतिहस्तकं ॥ प्रेमापि पद्मिनीपत्र—स्थितोदकणसोदरं ॥ ८ ॥ विषयाः किंच किंपाक-विप-
कफलसोदराः ॥ वपुःश्रियोऽपि संख्याभ्र—रागाभिनयनाटिकाः ॥ ९ ॥ संपातदा सदा ज्ञेया । सं-
पदामपि संहतिः ॥ तदपि प्राणिनामायु—वर्षायुसब्रह्मचारि च ॥ १० ॥ मरुवेति धर्म एवैको । वि-
वेकिन्निरुपास्यते ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्ति-कारणं यः समाननः ॥ ११ ॥ आत्मासौ पञ्चभिरपीन्द्रियै रा-
गमुपागतैः ॥ मोहतीक्ष्णैर्निहन्थेत । स्वस्वतृष्णासिधेनुभिः ॥ १२ ॥ तपोहुताशनोद्भासि-ज्ञानाद्यन्व-
यचेतितः ॥ आत्मा सत्यीभवत्येष । हतोऽपीन्द्रियघातकैः ॥ १३ ॥ विषयांस्त्याजयित्वैता-नीन्द्रियाणि
रिपूनिव ॥ तदा दासीकरोत्यात्मा । वैराग्यास्त्रं यदाप्नुयात् ॥ १४ ॥ द्यन्नपानादिरोधेनात्मनः से-
नापतिस्तपः ॥ बरुमूढान् पुरेऽमुष्मिन् । मारयत्यांतरान् रिपून् ॥ १५ ॥ स्थापितोऽथ मनोऽमात्यः ।
करणेष्वेषु पञ्चसु ॥ पुरेऽस्मिन्नात्मनो राज्यं । विज्ञावयति विच्छ्रुतः ॥ १६ ॥ विवेकजपरिस्थायी ।
न्यायी यद्यस्य युध्यते ॥ आत्मद्रूपाद्यहस्ते स्थु—स्तदा सर्वा अपि श्रियः ॥ १७ ॥ ज्ञात्वा विवेक-
तोऽनेन । करणाचारचंचुना ॥ कल्याणं शस्तमध्यात्मा—दत्ते संयमयन्मनः ॥ १८ ॥ श्रुत्वेति देश-

विवे- नां नत्वा । गुरुपादानयो नृपः ॥ जगाम नगरीमंत—र्नवैरग्नयमुद्धत ॥ १९ ॥ मंत्रिभिर्मंत्रयि-
त्वाथ । कंडरीकं जगौ नृपः ॥ वत्स राज्यं गृहाणेदं । पात्येथा यथाक्रमं ॥ २० ॥ परिव्रज्यां गृही-
ष्यामि । विरक्तोऽहं भवात्पुनः ॥ वार्धके मुनिवृत्तत्वं । कुलाचारादपाति नौ ॥ २१ ॥ जवाच कंन्दरो-
कस्ते । ब्रातः का ब्रातृता मयि ॥ क्षित्वा संसारगुप्तौ मा—मात्मानं मोचयिष्यसि ॥ २२ ॥ ब्या-
त्मनः स्वदत्ते यत्तद् । दीयते लघवे पुरः ॥ तदार्यं मह्यं स्वमतं । व्रतं दापयसे न किं ॥ २३ ॥
अथाह पुंडरीकस्तं । वत्स युक्तं त्वमब्रवीः ॥ ऋते व्रतं मनुष्यत्वे । नान्यत्किमपि सुंदरं ॥ २४ ॥
यौवने मुक्तिवर्त्तदं । परं न वहते यतः ॥ स्वस्थानेऽत्र स्थितात्काम—चरदाज्ञयमुत्क्रदात ॥ २५ ॥
स्मरस्य विषयानस्य । भंजयंती समंततः ॥ मुखे शिबिरदंतांश्च । पातयंती निरंतरान् ॥ २६ ॥ पंच
वद्वन्नवाजीरान् । खंजयंतीरिद्याणि च ॥ भस्मयंती च कबरी—गरीयोवनजालिकां ॥ २७ ॥ जरा
यदा तु चारित्र—सेनानीशमवाहिनी ॥ दिग्जयं कुरुते मोक्ष—मार्गोऽयं सुबहस्तदा ॥ २८ ॥ वि-
शेषकं ॥ तन्ममेयं जरा वत्स । व्रतसाहाय्यकारणं ॥ तेन त्वां वन्मि तारण्यं । यावत्तावद्गृहे वस
॥ २९ ॥ जाते राज्यधरे पुत्रे । तारण्ये चात्र जीर्यति ॥ स्वकुलाचारतः पश्चाद् । गृहीयास्त्वमपि

व्रतं ॥ ३० ॥ अथाह कंडरीकोऽपि । युक्तमार्थं त्वयोदितं ॥ परं तत्पौरुषं मन्ये । यत्तारुण्येऽपि सं-
 यमः ॥ ३१ ॥ महापद्मसुतः किं न । त्वत्कनिष्ठश्च किं न हि ॥ अयुनैवाग्रहं कृत्वा । यद्गुह्यमि न
 संयमं ॥ ३२ ॥ संसारो दुस्त्यजस्तावद् । व्रतं तावच्च दुष्करं ॥ दुःप्रापं च शिवं ताव—ऋषि या-
 वदुदासते ॥ ३३ ॥ प्रतिज्ञामिति निर्माय । वार्यमाणोऽपि बंधुना ॥ सोत्सवं कंठरीकोऽथ । व्रतं ज-
 ग्राह साग्रहः ॥ ३४ ॥ कोऽपि राज्यधरो याव—देधते तावदुन्मनाः ॥ पुंडरीकः पुना राज्ये—ऽप्य-
 स्थाद्भावेन संयमी ॥ ३५ ॥ तप्यमानस्तपस्तीवं । सहमानः परीषहान्न ॥ कंडरीकमुनिः साकं । गु-
 रुभिर्व्यहरद् भुवि ॥ ३६ ॥ यथाकाशं वसंतर्तु—रथ प्रावर्तनान्यदा ॥ कूजितैः कलकंठीना—मकुं-
 ठीकृतमन्मथः ॥ ३७ ॥ पलाशपुष्पदीपादि—मादितेऽग्निमंद्ये ॥ पुष्पाणि पूरयत्युच्चै—र्मधावुत्त-
 रसाधके ॥ ३८ ॥ भृंगकूजितहींकार—मंत्रजापपरायणः ॥ कंडरीकं वशीचक्रे । तदा मन्मथमांत्रि-
 कः ॥ ३९ ॥ शुभं ॥ चारिवावरणे कर्म—एतुदितेऽचितयत्ततः ॥ कंठरीकमुनिः कोऽय—मपस्मा-
 रो व्रतं मम ॥ ४० ॥ दुर्विधानां च वृद्धाना—मुभयेषां व्रतं मम ॥ येषां जोगेवसंपत्ति—रशक्ति-
 श्च किल क्रमात् ॥ ४१ ॥ हला तदाहमर्पेण । वारितोऽप्यन्नं व्रतं ॥ अथवाद्यापि किं नाम । वि-

नष्टं मे त्यजाम्यदः ॥ ४२ ॥ व्रजामि द्विगुणैर्जगैः । पूरयामि सुखद्वीतिं ॥ तदार्यादित्सितं राज्य-
मादायात्मक्रमागतं ॥ ४३ ॥ चिंतयित्वेति श्रयितात् । मुक्त्वा गुरुपदांबुजान् ॥ प्रकृत्या मलिनः सो-
ज्जाद् । भृंगवत्पुंनरीकिणीं ॥ ४४ ॥ स तत्रोपवने गत्वो—पधिमालांब्य शाखिनि ॥ कंडरीको व्य-
शिश्राम । श्रांतः शान्त्वलव्रतले ॥ ४५ ॥ उद्यानपालकेनाथ । ज्ञापयामास ऋषीतिं ॥ ऋमानपि
तदाकर्ण्य । विस्मयादित्यचिंतयत् ॥ ४६ ॥ व्रते जग्नप्रतिज्ञोऽयं—मेकाकी यदिहागतः ॥ महास-
त्वोऽश्ववैकाकि—प्रतिमास्थो जनिष्यति ॥ ४७ ॥ तथाप्यल्पपरिवार । एव यामि तदंतिके ॥ कथंच-
नायं जग्नः स्या—द्वित्रिज्जा कर्मणां गतिः ॥ ४८ ॥ चिंतयित्वेति राजापि । प्रधानैः कैश्चिदन्वितः
॥ उद्यानमागतोऽपश्य—कंडरीकं तथास्थितं ॥ ४९ ॥ तदालोक्य महीपालः । शोकेनांगीकृतो ह-
दि ॥ व्यमुश्यत्तातपुत्रोऽयं । हा कर्मवशगोऽनवत् ॥ ५० ॥ आरोपयामि लज्जायां । तदेनं विधि-
वंदनात् ॥ चेततेऽसौ यदि पुनः । प्रच्युतः स्वप्रतिश्रवात् ॥ ५१ ॥ चिंतयित्वेति निर्मायो—त्तरासंगं
यथाविधि ॥ वंदित्वा तं नृपोऽपृहत् । प्रांजलिः सुखसंयमं ॥ ५२ ॥ ततोऽसौ प्राह विहित—मिथ-
त्कालं मया तपः ॥ राज्यार्थी सांप्रतं राजन् । जवंतमहमागमं ॥ ५३ ॥ स्वबंधोर्व्रतखिन्नमय । वचः

विवे- श्रुत्वा व्रतार्थसौ ॥ शोकहर्षाश्रुवानूचे । प्रधानानिति चूषतिः ॥ ५४ ॥ दोषो सचिवसामंता ।

टीका

३८४

बंधुर्मे वोढुमङ्गमः ॥ व्रतं वत्सतरो नार—मिव तेनागतो मयि ॥ ५५ ॥ कारणीयस्ततो राज्य—
मयं प्राज्यमहं यथा ॥ युष्माभिरनुमंतव्यो—ऽस्मि च संयमहेतवे ॥ ५६ ॥ आपृच्छेति प्रधानांस्त—
द्यतिर्लिङ्गमुपाददे ॥ निजं च कंठरीकाय । राज्यलिङ्गं नृपो ददौ ॥ ५७ ॥ कंठरीकस्ततः साकं ।
प्रधानैः पुरमाययौ ॥ नद्वासनं च स्वपितुः । काकश्चैत्यमिवाश्रयत् ॥ ५८ ॥ मांगलिक्यं व्ययुस्तस्य
। सामंतसचिवादयः ॥ बहिरंतश्च तेनोच्चैः । शब्देनेवातिदुःखिताः ॥ ५९ ॥ अयं सूदानथादिक्कड् ।
ङ्कःकालादिव निःसृतः ॥ प्रशुणं मरुते सर्व—मशानं कुरुनाशु रे ॥ ६० ॥ तथा ते चक्रिरे सोऽ-
ऽपि । स्वोदरं समपूरयत् ॥ भोज्यैः कौतुपिकः पांशु—विसरैः कुतपं यथा ॥ ६१ ॥ विध्यातजवर-
न्नित्वा—त्तरयाहारव्यथा निशि ॥ बभूव वेद्धतो चूमौ । शय्यायां च प्रतिक्लृणं ॥ ६२ ॥ हुंकारांकार-
स्तृत्कार—पुरस्सरमथारट् ॥ मातरं पितरं दैवं । सस्मार च मुहुर्मुहुः ॥ ६३ ॥ परित्राणं न कोऽप्यस्य
। चकार सचिवादिषु ॥ द्यौषधेन विना व्याधि—रवशाभयत्वसाविति ॥ ६४ ॥ ततोऽसौ कुपितस्ते-
न्य—श्चितयामासिवानिति ॥ प्रातरेतान् पीत्यधिष्ये । सपुत्रपशुबांधवान् ॥ ६५ ॥ कांश्चित्कांश्चिच्च

सामंत-मंत्रिणः कटुमर्दतः ॥ चूर्णयिष्येऽसिना ये मे-ऽप्युपेक्षामिति कुर्वते ॥ ६६ ॥ कृष्णश्रेया-
 परिणाम । इत्यसावारदन् भृशं ॥ अग्रतिष्ठो विपद्यागा-दग्रतिष्ठानकवर्ति ॥ ६७ ॥ राजर्षिः पुंन्गरी-
 कस्तु । धन्यमन्योऽध्वनि व्रजन् ॥ दध्यौ व्रतं गृहीष्यामि । गत्वाहं गुरुसाक्षिकं ॥ ६८ ॥ ह्रु-
 षार्तोऽपि धर्मात्तो-ऽप्युर्विचक्रमणःमात् ॥ पाषाणकंदकाविष्टां-द्विगलद्भुधिरोऽपि हि ॥ ६९ ॥ शु-
 द्ध्यानपरः शस्त—लेख्यापरिणताशयः ॥ पथश्चांतो ययौ ग्रामे । स मुनिग्रामणी कचित्र ॥ ७० ॥
 याचित्रोपाश्रयं तत्र । सायं संस्तारके स्थितः ॥ भावितात्मा स राजर्षिः । प्रीतिमानित्यचिंतयत् ॥
 ॥ ७१ ॥ धन्योऽहं पुण्यवानस्मि । चिरकालाद्ब्रतार्थिनः ॥ मेऽकस्माद्ब्रतमायातं । गृहीतं च मया
 मुदा ॥ ७२ ॥ कदाहं गुरुपादांते । दांतेन मनसा गतः ॥ प्रव्रज्यां पादयिष्यामि । गृहीत्वा च य-
 थाविधि ॥ ७३ ॥ कदाहं जवदाहं च । स्वरसप्रशमोर्मिन्निः ॥ गुरुरूपदेशतः सम्यक् । शमयिष्यामि
 सर्वथा ॥ ७४ ॥ चिंतयन्निति निर्माय । शिरसि प्रांजलोज्ज्वलिं ॥ स्तुवन् पंचापि पंचांगं । ननाम प-
 रमेष्ठिनः ॥ ७५ ॥ आहारोपधिदेहमोहरहितः श्रीपुंडरीको मुनिः । श्रेष्ठः क्षापितसर्वजंतुनिवहो
 दीनः परे ब्रह्मणि ॥ तरपूर्वाध्वपरिश्रमेण महता स्विन्नोऽपि नास्थानमह—च्चित्रं दीर्घपदप्रयाणविधि-

ना सर्वार्थसिद्धिं ययौ ॥ ७६ ॥ इति श्रीपुंडरीककथा ॥ चार्दकुमारोऽन्यकुमारकथायां कीर्तिधरस्तु
सुकोशलकथायामुक्तः, नंदिषेणस्तूच्यते यथा—

अस्ति स्वस्तिश्रियोरेक—गृहं राजगृहं पुरं ॥ नृपस्त्रजिताराति—श्रेणिः श्रेणिक द्रव्यम्-
त ॥ १ ॥ कुमारमंडलीमौलि—मंडनं तस्य भूपतेः ॥ नंदिषेण इति ख्यातः । सुतरत्नमायत ॥
॥ २ ॥ अन्यदा विहरन् वीरः । पुरग्रामाकरादिषु ॥ समेत्य समवासाधि—सत्रर्षीदुसमन्वितः ॥ ३ ॥
तन्निद्राभ्य समायातं । प्रणेतुमथ पार्थिवः ॥ सोमः सौम्येन वा नंदि—षेणेन सहितो ययौ ॥ ४ ॥
प्रणभ्योचितद्रुपीठ—प्रतिष्ठे सति पार्थिवे ॥ चकार जवनिःकार—देशिनीं देशानां विभुः ॥ ५ ॥
अस्मिन्नपारे संसारे । सारमेकं तपः खलु ॥ यतः स्वर्गापवर्गोऽपि । देहिनां करणोचरः ॥ ६ ॥
श्रुवेति देशानां प्राप्ते । नृपे निजनिकेतनं ॥ तं प्रव्रजितुमागृह—नंदिषेणो जवं द्विषन् ॥ ७ ॥ कु-
च्चादनुमतः पित्रा । स दीक्षार्थं व्रजन् पथि ॥ ऊच्ये शासनदेव्येद—मंतर्हितलस्यया ॥ ८ ॥
किमुत्सुकायसे वत्स । प्रव्रज्याग्रहणंप्रति ॥ चारित्रावारकं भोग—फलं कर्मास्ति यत्तव ॥ ९ ॥
किंचित्कालं प्रतीक्षस्व । गृहे तत्कर्मणः कुर्ये ॥ प्रव्रज्यां प्रतिपद्यथाः । सर्वे काले फलेग्रहि ॥ १० ॥

चारिजावारकं कर्म । साधुसंगजुषो मम ॥ करिष्यति किमिदुक्तवा । स ययौ स्वामिनोत्तिके ॥ ११ ॥
 निषिद्धः स्वामिनापीति—रभसेन भूशायितः ॥ प्रपेदे स परिज्वयां । तत्पादकमल्योत्तिके ॥ १२ ॥
 अथ षष्ठाष्टमादीनि । तथ्यमानस्त्पांसि सः ॥ व्याहर्षित प्रमुणा भाकं । द्रोणाकरपुरादिषु ॥ १३ ॥
 जपन् सिद्धांतमनीशं । सिद्धार्कणमंत्रवत् ॥ बिन्नीषक द्वासह्यान् । सैष सेहे परिषह्यान् ॥ १४ ॥
 संकटादिव निसर्तु । स जोग्यफलकर्मणः ॥ तपोनिः प्रतनूचके । स्वतनूमतनूद्यमः ॥ १५ ॥ मह-
 र्षिः सोऽन्यदैकाकी । चिकीर्षुः षष्ट्यारणं ॥ ययौ वेद्यागृहे धर्म—दानवाचमुवाच च ॥ १६ ॥ न
 नोऽर्थो धर्मलाभेन । रुच्यलाभोऽस्तु केवलं ॥ इति प्रत्याह तं वेद्या । सोपहासविकारयुक् ॥ १७ ॥
 किं मां हंत वराकीयं । हसतीति विचिंत्य सः ॥ कृष्ट्वा नीवतृणं लब्ध्या । रत्नराशिमपातयत् ॥ १८ ॥
 द्रव्यलाभोऽयमित्युक्त्वा । स तस्माद्ववले गृह्यात् ॥ ससंजमं तमन्येत्य । सापि वेद्येदमभ्यधात् ॥
 ॥ १९ ॥ अथक्रयाधमर्णो मा—माधाय त्वं क यास्यसि ॥ नदीव रसपूर्णां य—द्वलंघ्याहं पुरस्त्व
 ॥ २० ॥ तपःकष्टमिदं मुंच । बुद्धव जोगान् मया सह ॥ लक्ष्मि सर्वथा प्राणान् । प्राणनाथाहम-
 न्यथा ॥ २१ ॥ ब्रूयोब्रूयस्तयेत्युक्तो । जोगान्जोगान्विदन्नपि ॥ भोग्यकर्मवशात्तस्याः । सोऽनुमेने

वचस्ततः ॥ २२ ॥ शश्वद्वशाधिकान् वापि । बोधयिष्यामि नो यदि ॥ तदादारये पुनर्दीक्षां । प्र-
 तिज्ञामिति चाकृत ॥ २३ ॥ मुक्तर्षिर्लिंगः सोऽवात्सी-द्वे श्यावेद्भ्रमनि चिंतयन् ॥ दीक्षानिषेधिकीं
 वाचं । देवताया जिनस्य च ॥ २४ ॥ भोगान् सह तथाभुंक्त । सोन्वहं च जनान् दश ॥ प्रबो-
 ध्य द्रव्यान् दीक्षार्थं । प्रैषीदुपजिनेश्वरं ॥ २५ ॥ क्षीणेऽन्यदा जोगफले । तस्य बोधयतः सतः ॥
 नवाबुधन् जनाष्टक-जातीयो दशमो न तु ॥ २६ ॥ तस्मिन्नबुध्यमाने सा । वेद्या रसवतीं कृतां ॥
 द्याचर्यौ नन्दिषेणाय । समयज्ञा मुहुर्मुहुः ॥ २७ ॥ सोऽपूर्णांनिग्रहो भोक्तुं । नोत्तस्थौ किंतु
 सादरं ॥ तं ठक्कं बोधयन्नस्था-नीर्त्तिर्विविधभंगिभिः ॥ २८ ॥ तदा चोवाच तं वेद्या । प्राक्सिद्धान्नं
 विरस्यभूत् ॥ भूयो निष्यन्नमस्त्यन्नं । किं विद्वंभयसि प्रभो ॥ २९ ॥ नन्दिषेणोऽप्युवाचैतां । बोधि-
 तो दशमो न हि ॥ दशमोऽद्याहमेवातः । प्रवजिष्यामि ज्ञामिति ॥ ३० ॥ द्रव्युक्त्वा नन्दिषेणः स्वं
 । भुक्तजोगफलं विदन् ॥ निर्गत्य स्नामिनः पार्श्वे । प्रवज्यां पुनराददे ॥ ३१ ॥ द्याढ्योच्य दुःक-
 र्म तदेतदुच्चैः । शमी समीपे जिनपुंगवस्य ॥ स नन्दिषेणो मुनिरायुषोते । समाधिना देवभुवं ज-
 गाम ॥ ३२ ॥ द्यति श्रीनन्दिषेणकथा ॥

अथ करं कुरुष्वथा—आस्ते कलिगदशेषु । पुरी चंपेति विश्रुता ॥ कृपन्वायेव लोकाणां । य-
 नार्थमिदमनोरथाः ॥ १ ॥ तव नक्षत्रनाथांशु—गुणोज्ज्वलगुणोदधिः ॥ राजासीदपनीतारि—
 बाहनो दधिवाहनः ॥ २ ॥ चेदकोर्विशङ्कहिता । सहिता रूपसंपदा ॥ राज्ञी तस्यापरिज्ञात—हन्ना
 पद्मावतीत्यभूत् ॥ ३ ॥ संसारमुखसर्वस्वा—नुषंगिफलमन्यदा ॥ गर्भे कादंबिनीवाकर्द्व । दधौ सा
 दधिवाहनात् ॥ ४ ॥ आसीत्तस्याः करिकंध—गताहं नृपवेषभूत् ॥ विश्वभगजधृतहन्ना । विचरा-
 मीति दोहदः ॥ ५ ॥ पतिव्रक्ता न पर्यै तं । दोहदं सा न्यवेदयत् ॥ कृष्णपद्मेन्द्रोखावत् । की-
 यतेस्म तु केवलं ॥ ६ ॥ नृपः शपथपूर्वं ता—मपृहत् स्वेदकारणं ॥ तदाङ्गानंगनीरुश्च । साप्यथा-
 कथयत्तथा ॥ ७ ॥ हर्षसंदोहदे तस्या । दोहदेऽथ महीभुजा ॥ पूर्वमाणे वर्षाब्दो । मुदश्चुभिरि-
 वांबुभिः ॥ ८ ॥ घनसिक्तमहीगंधा—दिग्ध्याद्रिस्मृतिदुर्धरः ॥ सिंहरः क्षापदंपत्यो—रुक्मचाल दि-
 शैकया ॥ ९ ॥ हित्वा परिजनं सर्व—मुत्पथेनाथ विध्रुतः ॥ नामन्यतैष मातंगो । गुरुशिङ्गा-
 मिवांकुशः ॥ १० ॥ दूरस्थं पार्श्व एवाशु । पार्श्वस्थं दूरतः पुनः ॥ गजवेगेन संभ्रांतौ । दंपती ताव-
 पश्यतां ॥ ११ ॥ इति कर्तव्यतामूढो । राजा न्यग्रोधमश्रतः ॥ एकमात्रोक्थ दयितां । जगादोत्पन्न-

विवे- धीरिति ॥ १२ ॥ देव्यस्य वदशालस्या—धस्ताहस्ती यदा ब्रजेत् ॥ तदा त्वमाशु प्रालंब-मालंबे-

देका

६७०

था मया सह ॥ १३ ॥ इत्यर्चितयतां याव—दिमौ नृपतिदंपती ॥ तावद्वदस्य तस्याधः । सिंधुरः
प्रापदेव सः ॥ १४ ॥ लब्धलक्षो ललंबे च । तत्प्रालंबमिलापतिः ॥ राज्ञी तूद्यमते याव—ताव-
देवाव्रजः ॥ १५ ॥ न्यग्रोधाहुत्ततरोच्चैः । प्रमोदाच्च महीपतिः ॥ प्रापच्च पृष्ठतः सैन्यं । शोक-
स्तस्याग्रतः पुनः ॥ १६ ॥ विलपन्न विपुलापात्रो—ऽरोदीह्वात्रो यथा ततः ॥ वियोगकारणं देव्या
। निःश्वासैर्हार्पयन् दृढं ॥ १७ ॥ हा पद्मवदने पद्म—नेत्रे पद्मकरक्रमे ॥ क मया सन्नपद्मे त्वं ।
पद्मावति विलोक्यसे ॥ १८ ॥ नाभं नरिरपासीत्त्वां । हियमाणमिदनेन यः ॥ स कथं पास्यति क्षो-
णी—मधमो दधिवाहनः ॥ १९ ॥ अंतर्वत्नीं प्रवास्य त्वा—मेकपत्नीं प्रियेऽधुना ॥ स्वमुखं दर्शयि-
ष्यामि । कथं कथमहं जने ॥ २० ॥ प्रवासिताप्रियाशोक—पतितं रघुराजवत् ॥ अमात्यास्तमुपे-
त्याशु । सातुरोधमबोधयन् ॥ २१ ॥ मामा देव रुदन्नेव—मवलकृत्यमाश्रय ॥ वैधुर्यं यदि धीरेषु ।
धैर्यं कुत्रोपयुज्यतां ॥ २२ ॥ तर्ह्यैर्मवलंबस्व । केतनं पुंवतस्य यत् ॥ पुरोमेहि निजां देवी । वि-
लोक्यानेष्यते ततः ॥ २३ ॥ प्रधानपुरुषैरेवं । बोधंबोधमनेकधा ॥ कथं कथमपि क्षापो । राजधा-

नीमनीयत ॥ ३४ ॥ पद्मावती तु करिणा । कर्मणैव पुराभुवा ॥ प्रावेक्ष्यत महाभीमा—मथापद-
मिवाटवीं ॥ ३५ ॥ करी स्वेदपरीतोऽजा—विशदेकं महासरः ॥ वायुवेगागतस्तोय—मिवादातुं व-
नोऽर्णवे ॥ ३६ ॥ निममज्ज गजस्तब । साहसीव सरोर्बुनि ॥ देवी तु वेतसं पुण्य-मिवाप्योद-
तरस्ततः ॥ ३७ ॥ सरःपातीमथारुह्या—टवीं वीह्य विमानुषां ॥ रुरोद रोदयंती सा । प्रसन्नैः पर्व-
तानपि ॥ ३८ ॥ हा तात हहहा मातः । सुतेयं वामभाभियनी ॥ कैवर्त्तनेव शफरी । कृता धात्वा-
मृताह्वहिः ॥ ३९ ॥ धातर्निरपराधाहं । कथं जन्वां वियोजिता ॥ प्रालंबाङ्गाप्रमादिन्या । ममागो-
व्यक्तमेव वा ॥ ४० ॥ स्वशीलिरत्नरत्नार्थ-मसवो दुस्त्यजा न मे ॥ गर्भरत्नमयो न्यास-स्त्वार्यपुत्रे-
ण दुस्त्यजः ॥ ४१ ॥ तदहं देव रे शंस । क्व यामि करवाणि किं ॥ द्रहानयार्यपुत्रं मे । तं वा
प्रापय मां लघु ॥ ४२ ॥ अथवा प्रार्थनादिन्या—दलं मे वीर्योषितः ॥ सत्त्वैकमनसो यस्माद् । दु-
र्दैवमपि नश्यति ॥ ४३ ॥

इति धैर्यमथालंब्य । प्रह्लादय मुखमंत्रसा ॥ प्रत्याख्याय च सागारं । सिंहीवासौ वनेऽचरत् ॥
॥ ३४ ॥ यावद्दिशैकया दूरं । सा जगाम महासती ॥ तावत्तापसमङ्गाङ्गी—दिश्वासमिव देहिनिं ॥

॥ ३५ ॥ नीता तेनाश्रमेऽनंसी—दियं कुलपतिं ततः ॥ पृष्टा तेनापि पित्रेवा—तुल्यवात्सल्यया
 गिरा ॥ ३६ ॥ वत्से कासि किमेकासि । कस्यासि खलु नंदिनी ॥ अमरी किन्नरी विद्या-धरी किं-
 वा सरीसृपी ॥ ३७ ॥ सोचेऽहं चेदकोर्विद्या-सुता चंपेशगेहिनी ॥ मत्तेजेनापहृत्येह । पातिता वि-
 जने वने ॥ ३८ ॥ ततः कुलपतिः ग्राह । चेदकस्यास्यहं सुहृद् ॥ तत्प्राप्ता पितृगेहे त्वं । वत्से
 मास्म विस्मियथाः ॥ ३९ ॥ तेनेति गदिता वन्य—वृत्तिः सा तापसीष्वथ ॥ ज्ञवाभर्षान्विता वर्षा-
 चातुर्मासीमिह स्थिता ॥ ४० ॥ अन्यदाचितयदियं । क्राहं सम्यक्तवनिर्मला ॥ क्व च मिथ्यात्वपं-
 केऽस्मिन् । पातो धिक्कर्मवैवशं ॥ ४१ ॥ वरं वनं वरं भैदयं । वरं प्राणविमोचनं ॥ मिथ्यात्वेषु न
 तु स्थातु—मार्हत्याया ममोचितं ॥ ४२ ॥ इत्यसौ व्यवहारेण । नत्वा कुलपतिं जगौ ॥ अस्थ्यां
 वर्षांचतुर्मासी—माश्रमे जवतामहं ॥ ४३ ॥ नागात्त्वनुपदं कश्चि—दगम्येऽत्र वने मुने ॥ तद्वसं-
 तीं भुवं ग्रामि । यदि कोऽपि मित्रेन्मम ॥ ४४ ॥ तन्मार्गदर्शकं कंचि—न्मुनिमादिशताद्य मे ॥
 तथेति गदितः सोऽस्यै । शिष्यमेकमथार्पयत् ॥ ४५ ॥ सोऽप्येत्य कियतीं द्यूमिं । जगौ पद्मावती-
 मिति ॥ अतःपरमगम्या नः । पृथ्वी हलविदोस्त्रिता ॥ ४६ ॥ ऋजुरेष प्रयातीतः । पंथा दंतपुरं प्रति

विवे-

टीका

१९३

॥ नन्दे तद्याहि पंथानः । शिवास्ते याभ्यहं गुरुं ॥ ४७ ॥ विसृज्य तमथो पद्मा—वती यांती शनैः
शनैः ॥ सायं दंतपुरोपांते । प्राप भेतवनं महत् ॥ ४८ ॥ प्रत्याख्यायान्न सागारं । लतागारे क्वचि-
द्रता ॥ स्मृत्वा देवान् गुरुन् गुर्वि—एवमेत श्रमवत्यसौ ॥ ४९ ॥ नृत्यङ्गतालवेताल-मालाकिल-
किलारवैः ॥ शृणालादिरुतैर्नीते—वास्या निद्रानशन्निति ॥ ५० ॥ तत्तद्विनीषिकात्रीते—राकुला सा
कुलांगना ॥ कृष्णाष्टमीव शीतांशुं । निशीथिऽभूत नंदनं ॥ ५१ ॥ तद्देहवित्तयैवैतं । पश्यंती स
तमस्यपि ॥ व्याशशासांकमारोप्य । स्नपयंत्यश्रुवारिभिः ॥ ५२ ॥ जात त्वमाजनेरेवा—रण्यभूत द्वे
स्वयं ॥ वर्धया मंदनायया—स्त्वयि मे न हि योग्यता ॥ ५३ ॥ विजातायां विजावर्या । विजावर्या-
शुकावृतं ॥ विधाय सास्य कंठेऽधा—दूर्भिकां दाधिवाहिनीं ॥ ५४ ॥ तमथो वनदेवीनां । ललायित्वा
लताग्रहे ॥ वपुः क्वालयितुं सागा—तडागांतस्तन्निविः ॥ ५५ ॥ क्वालयित्वांगमन्येति । यावद्वा-
लताग्रहं ॥ स्प्रशानपात्रश्चांघ्राण—स्तावदग्रे समाययौ ॥ ५६ ॥ बालस्तेन लतागोहे । देहेनार्क द्वा-
परः ॥ दृष्टः प्रहृष्टमनसा । कराभ्यामुदपाटि सः ॥ ५७ ॥ ममापुत्रस्य पुत्रोऽयं । वनदेवीन्निरर्पितः
द्रष्टुत्तालः स चांगल—श्चचाल स्वग्रहं प्रति ॥ ५८ ॥ लतांतरितया देव्या । तन्निरूप्य व्यचिंत्यथ

विवे- ॥ यदुत्तरति शृंगाभ्यां । शृंगखला तद्भरं खलु ॥ ५९ ॥ निर्विषाहमतीवास्मा—ज्ञानाङ्गस्यभुवा भवा-

श्रीका

१९४

त् ॥ छित्वा केशांश्छुटिष्ये त—हीक्षाग्रहणकर्मणा ॥ ६० ॥

विमृश्यंतीति तत्पुष्टे । लग्ना ह्यध्वनि धेनुवत् ॥ चांडालस्त्वविशद्वाट—धानकार्ख्यं स्वपाटकं ॥

॥ ६१ ॥ प्रिये ते निरपत्यायाः । सुतरत्नमुपायनं ॥ भुवाण द्रुति पाणस्तं । स्वपत्न्यै बालमर्पयत् ॥

॥ ६२ ॥ द्रुदं पद्मावती दृष्ट्वौ—दासीन्यादित्यर्चितयत् ॥ अहो विचित्रता कापि । कर्मणामवलो-

कयते ॥ ६३ ॥ क संभवः शिशोरस्य । द्रुभुजां विमले कुत्रे ॥ क च श्वपचगेहेऽस्मिन् । विश्राम-

श्च कलंकदः ॥ ६४ ॥ द्रुत्युत्तेजितवैराभ्या । सा प्रविश्य पुरांतरा ॥ व्रतं निवृत्तकामादात् । प्रवर्ति-

न्याः पदांतिके ॥ ६५ ॥ गुरुणास्तिमुरीकृत्य । नित्यमेवोत्तमं तपः ॥ तन्वती मोक्षसाधीयं । साधी-

यायोचितं श्रुतं ॥ ६६ ॥ दुरत्यज्यापत्यमोहेन । मोदकादि कदाचन ॥ पुत्रायोपनयंती सा । चक्रे

तामंस्तजां सखीं ॥ ६७ ॥ बालकः स तु पूर्वस्मिन् । जवेऽवृत्तपकाग्रणीः ॥ आदाय स्वांशुकाद्भू-

काः । परवस्त्रेषु चाक्षिपत् ॥ ६८ ॥ तपःप्रज्ञावाङ्मज्ञे द्रु—पतेस्सनुजवस्ततः ॥ चांमालपुत्रकश्चाद्भू-

दुत्तमोऽहमिति स्मयात् ॥ ६९ ॥ परवस्त्रेषु चात्मीय—यूकाक्षेपविपाकनः ॥ भवेऽस्मिन्नुदियायास्य

। कंठुहृद्वेदना ॥ ७० ॥ स पंचवर्षदेशीयः । क्रीडंश्चांलपटादकात् ॥ नृपीद्वय करे कंठु—कं-
ठुयनमयाचत ॥ ७१ ॥ अमीत्रिस्तच्च कुर्वाणै—र्हिजोऽयं दाधिवाहनिः ॥ करकंठुरिति स्त्रैर—म-
भ्यधीयत दारकैः ॥ ७२ ॥ नाम्नामुनैव विख्यातो । वर्धमानः क्रमादसौ ॥ प्रपदे यौवनं नाग—
पोतः कलभतामिव ॥ ७३ ॥ अन्यदा तद्वने काय—चितार्थं व्रतिनावुभौ ॥ ज्ञागतौ लघुमाचष्ट ।
स्थिरधीः स्थविरस्तयोः ॥ ७४ ॥ धीमन् वंशः प्रवर्धिष्णु—र्नवपर्वाऽस्ति योऽग्रतः ॥ स्वग्राहकस्य भवि-
ता । दशपर्वा स राज्यदः ॥ ७५ ॥ तद्वाक्यं शुश्रुवे वृद्धां—तरेण करकंठुना ॥ बटुनैकेन चोत्स्वन्य
। वंशोऽसौ गृहितोऽन्यदा ॥ ७६ ॥ दृष्ट्वा च करकंठुस्त—माहिद्यादत्त तत्करात् ॥ मङ्गुमेवैशमादाय
। क्व गंतासीति विब्रुवन् ॥ ७७ ॥ राजाज्ञादानपूर्वं तं । धृत्वाथ करणोऽन्यत् ॥ विप्रोऽधिकारिणाम-
न्या—यिनं चाकथयत्तथा ॥ ७८ ॥ साक्षेपमूचिरे ते तं । कथं रे मलिन त्वया ॥ विप्रादाहोदि वं-
शोऽय—मस्मै प्रत्यर्थतां हुतं ॥ ७९ ॥ सोऽब्रवीत् किं मुधा दानीं । स्मशानस्य ददाम्यहं ॥ तदेनं
तद्भुवं वंशं । विप्रचौराय नार्पये ॥ ८० ॥ अथाधिकारिणः प्रोचु—स्तथाप्यस्मन्निरार्पये ॥ स प्राह्वा-
न्यान् प्रयत्नामि । प्रियमाणोऽप्यमुं न तु ॥ ८१ ॥ ते प्रोचुरमुना राज्यं । किं ते शठ न्विष्यति ॥

सोऽज्वीदेवभवेत—ज्ञान्यथा महतां गिरः ॥ ८२ ॥ हसंतस्ते पुनः प्रोक्तु-र्भदा ते राज्यभेधते ॥ य-
 षेरस्याः पदे ग्राम-मस्मै देया द्विजाय तत ॥ ८३ ॥ जुमित्युदीर्य करणात् । करकंरु रयादयात् ॥
 विलङ्घस्तु द्विजः स्थानं । तद्वधार्थं समुद्यतः ॥ ८४ ॥ करकंरुस्तु तद् ज्ञात्वा । पितृभ्यां सहितो
 ज्ञिज्ञि ॥ निरीय कांचनपुरं । ययौ श्रान्तिवहास्वपत् ॥ ८५ ॥ द्रतश्च तन्नुपोऽकस्मा-द्दुपुत्रः पंच-
 तां गतः ॥ दिव्यानि पंच तत्काल-मथ्यवास्यंत मंत्रिज्ञिः ॥ ८६ ॥ आत्वा पुरांतरामुनि । बहिस्त्वा-
 त्पार्श्वमाययुः ॥ अस्मौ गजेन गर्जित्वा । पुण्येनेवान्यपिच्यत ॥ ८७ ॥ अथोऽथाहेषत ङवं । व्य-
 कसत् कीर्तिवद्विनि ॥ पुरोधो मंत्रमपठ-च्चापरे चापि चेलतुः ॥ ८८ ॥ पुरप्रवेष्टां तस्याथ । करकं-
 नोर्महीपतेः ॥ तदा संन्य नायङ्—श्चांङालोऽयमिति द्विजाः ॥ ८९ ॥ करकंरुस्ततो वंश-रत्नं प-
 स्पर्थ पाणिना ॥ तत्र ज्वलति नेशुश्च । प्रत्यूहा द्व ते द्विजाः ॥ ९० ॥ नृपासनमथासीनः । पौ-
 रप्रकृतिस्त्रिर्नतः ॥ ङत्राधः स्थापयित्वा स । पितरौ तावचोदयत् ॥ ९१ ॥ दधिवाहनपुत्रेण । राज्ञा-
 थ करकंरुना ॥ वाटधानकवास्तव्या—श्चांङाला ब्राह्मणिकृताः ॥ ९२ ॥ कंरुलकाख्यमेतेभ्यो । म-
 हास्थानमयं ददौ ॥ दर्धरेडा हि यत्कृत्य—विधावस्वद्विता खड्ग ॥ ९३ ॥ तेनैत्यं बटुना चंपा—

सन्नं ग्राममथार्थितः ॥ स्वग्रामव्यत्ययेनैष । लेखं चंपेदवे ददौ ॥ ९४ ॥ अनात्मनीनश्चांदात्र—
 आस्मान् लेखेन द्राषते ॥ इति चंपेदुराक्रोशन । लेखं त्वस्फाप्र्यक्त्वा ॥ ९५ ॥ करकंठुरपि ज्ञा-
 त्वा । तत्कोपादोपभीषणः ॥ दधिवाहनमुहेतुं । तदानीमन्यषेणयत् ॥ ९६ ॥ देशदाहोडितैर्धूमैः
 । परागैश्च बलोल्लतैः ॥ द्विषतां दैधमप्याद्या । रंथंश्चंपामयं ययौ ॥ ९७ ॥ वार्यामिव गजं कृत्वा
 । नगर्यां दधिवाहनं ॥ तद्वहिर्वेष्टमाधाय । करकंठुरश्च स्थितः ॥ ९८ ॥ पद्मावत्यपि मत्वेति । मि-
 थः संधिकृते तयोः ॥ प्रवर्तिनीं तथाख्याना—दापृच्छ्यागात्तदंतिकं ॥ ९९ ॥ नता तेनाभ्यधादत्स
 । कस्ते तातेन विग्रहः ॥ कथं तातोऽयमित्युक्ता—मुना तां युक्तिमाह सा ॥ १०० ॥ सोऽपृच्छापि-
 तरौ प्रीत—स्वावप्येवमशंसतां ॥ मुद्रिकांकावलीरत्ना—त्रिज्ञादर्शनपूर्वकं ॥ १ ॥ पद्मावतीं नृपोऽ-
 थाह । यद्यप्यस्तीदमंबिके ॥ तथापि नात्रिमानेना—पसर्तुमधुना सहे ॥ २ ॥ ततः पद्मावती चं-
 पा—मध्येजात्पतिमंदिरे ॥ रुदतीन्निर्नैतान्येत्य । दासीनिरुपलब्ध सा ॥ ३ ॥ मत्वा राजापि ता-
 मेत्य । साश्च नत्वा निवेद्य च ॥ पप्रह किं तदा जातं । साह यद्वहिरगतं ॥ ४ ॥ निर्ययावथ चं-
 पेंद्रुः । प्रीत्या पुर्यां ड्रुतं तदा ॥ करकंठुरत्वनंसीत—मन्येत्य लुठदंगकैः ॥ ५ ॥ चंपेद्रोऽप्यादि-

विवे-

टीका

१८८

लिङ्गेन—मन्त्रिष्वय मुदश्चुभिः ॥ चंपाराज्यं च दत्वास्मै । प्राव्रजद्ब्रजिनं द्विषन् ॥ ६ ॥ करकं-
रपि क्षोणीं । प्रशासनं प्रियगोकुलः ॥ विलोक्य गोकुले श्वेतं । वृषमेकमपूपुषत् ॥ ७ ॥ स्वर्णशृ-
गखुरो रत्न—किंकिणीवानयं महान् ॥ वृषज्ञानपरानात—दिक्कान् हिक्कारवैर्यधात् ॥ ८ ॥ राजा
दिविजयं कृत्वा—न्यदायातो ददर्श तं ॥ घट्यमानं परैः शृंगै—वृषभैस्तं जरङ्गवं ॥ ९ ॥ वृषन्नं तं
तथावस्थं । दृष्ट्वा द्भूमिपतेर्दुतं ॥ जले तैलमिवानित्य—ज्ञावना प्रासरत्तदा ॥ १० ॥ विभवो वैद्यवं
बंधु—युवतीयौवनोदिकं ॥ सर्वमेतच्चलं चंडा—निलोऽधूनार्कतूलावत् ॥ ११ ॥ स्वयं बुध्वेति सा-
म्राज्य—मुत्सृज्य तृणखंभवत् ॥ परिव्रज्यामुपादत्त । सिद्धसाङ्गिकमेव सः ॥ १२ ॥ देवतार्पितलिं-
गोऽयं । द्वादशांगीधरः स्वयं ॥ विजहार धरापीठे । कर्मसामजकेसरी ॥ १३ ॥ एतत्ततो जगदनि-
त्यतयाभिनाद्य—मानं विलोकितुमिवाश्रितकेवलश्रीः ॥ प्रत्येकबुद्धमुनिराद् करकंरुनामा । धामा-
ध्यरोहदपुनर्भवनामधेयं ॥ १४ ॥ इति श्रीकरकंरुकथा ॥ हृद्विविहृद्वौ श्रेणिकमुतौ श्रीवीरशिष्यी-
न्द्र्य निर्वृत्तौ, शालमहाशालौ तु पृष्टचंपयां राजयुवराजौ श्रीवीररात्मबुध्य प्रव्रज्य च मोक्षं गताविति
विदितं, सिंहगिरिस्तु श्रीवज्रसामिकथायामुपदिष्ट एव, चार्यमहागिरिचार्यमुहस्तिनौ स्थूलभद्रकथा-

यां तद्विष्यौ कश्चितपूर्वा, आर्यरक्षितस्तु वज्रस्वामिकथायामुक्तः, सांबप्रहृष्टो तु कृष्णसुतो श्रीनेम्रेः—

शिष्यीचूय शत्रुंजये सिद्धौ प्रसिरुमेतत्. संप्रति कूर्मापुत्रो यथा—

पुरासीदृढर्गमपुरे । द्रोणो नाम नरेश्वरः ॥ हुमादेवोन्नवश्चास्य । सुतोऽद्भट्ट दुर्लभादिधः ॥

॥ १ ॥ स तु दुर्ललितः प्राप्तात् । गृहे सेवादिकर्मणे ॥ लोतयन् कंठकीकृत्य । चेदांश्चिकीड सर्व-
दा ॥ २ ॥ अन्यदा दुर्गिलोद्याने—ऽन्निधानेन सुलोचनः ॥ तत्रैत्य समवासापि । केवली स्मरि-

रुतमः ॥ ३ ॥ तत्र भद्रमुखीनाम । यक्षिण्येकान्नवदने ॥ बहुशालवटस्याधो—यूभिभवन्वाभिनी ॥

॥ ४ ॥ केवलालोकनास्वंतं । सा समेत्य सुलोचनं ॥ भक्त्या प्रणम्य पप्रह । पद्मकोशीकृतांजलिः

॥ ५ ॥ अहं मानवतीनाम । मानुष्यपि पुरा प्रभो ॥ वेलांघरसुरस्यासं । सुवेलाख्यस्य वल्लभा ॥ ७ ॥

तादृक्पुण्यक्षये स्वस्या—युःक्षये चागते समं ॥ मृत्वा नरुमुखीनाम—यक्षिण्यहमिहाभवम् ॥ ७ ॥

सुवेलाः कथमास्ते स । स्वामिन्निति निवेदय ॥ अथाख्यत्केवली नरु । च्युत्वा स तदनंतरं ॥ ८ ॥

सुतो द्रोणनृपस्यास्ते । जातस्ते वल्लभः खलु ॥ आख्यया दुर्लभोऽप्येष । सुलभोऽत्रैव पत्तने

॥ ९ ॥ श्रुत्वेति यक्षिणी हृष्टा । नत्वा केवलिनं ततः ॥ कृत्वा मानवतीरूपं । सा ययौ दुर्लभांतिकं

विवे-

श्लोका

३००

॥ १० ॥ मानुषोऽवणक्रीडा-परं तं वीक्ष्य सा जगौ ॥ निःसृतैः किममीन्द्रिश्रे—च्चित्रं सामनुधा-
व तत् ॥ ११ ॥ दुर्लभोऽपि निशम्येति । हुतं तामन्वधावत ॥ धावंतो तत्पुः सापि । व्यामोह्या-
न्यान् वने ययौ ॥ १२ ॥ तत्र सा बहुशालास्थ—वटकोदरवर्मना ॥ गता पातालमन्वायि । तेन
सूचीव तंतुना ॥ १३ ॥ भूपद्भुवनं तत्र । मणीमयमलोक्त ॥ आदाय सारमर्कंडु—रोचिषामिव
निर्मितं ॥ १४ ॥ अथास्मै विस्मयस्मेर—लोचनाय सुलोचना ॥ निवेदिताय पट्यंके । सार्धगाद्या-
दि निर्ममे ॥ १५ ॥ ततो नरमुखा स्मेर—मुखी प्राञ्जलिराह तं ॥ दीपादीनिवन्नाथ । वीङ्गिनो-
ऽसि चिरान्मया ॥ १६ ॥ तामालोक्य कुमारोऽपि । क्रापीयं वीङ्गिता भया ॥ विमृश्यन्निति संस्मृत्य
। जातिं तामन्वरज्यत ॥ १७ ॥ पुनरानशुन्नान् हत्वा । कृत्वा च शुन्नपुद्गलं ॥ तमथारंस्त सा स्वे-
हा—हुणस्थूतेव तत्तनौ ॥ १८ ॥ द्रतः कुमारपतरौ । झत्वा तरुमनं शुचा ॥ विश्वगण्यगवेषिष्ठां ।
नालभेतां च त्वं क्वचित् ॥ १९ ॥ तयोः पुत्रवियोगार्ति—विमुक्तशनपानयोः ॥ तदैव मंजिष्ठा
प्रोक्तं । केवल्यागमनं मुदा ॥ २० ॥ ततस्तौ प्रावृषेण्यब्दा—विवाश्रुजलवर्षिणौ ॥ गत्वा केवल-
नं नल्वो—पविश्य तमपृष्ठतां ॥ २१ ॥ नगवन् कुलदीपो नौ । भानुर्धनमसोरिव ॥ कुमारो दुर्लभः

कास्ति । कृपां कृत्वा निवेदय ॥ २२ ॥ केवली प्राह यद्विष्णु—पहतो वां कुमारकः ॥ कथं ताव-
 चतुः केव—द्व्याख्यञ्चाखिलमेतयोः ॥ २३ ॥ ऊचाते तौ कदा नौ स । मित्रिष्यत्याह केवली ॥
 यदीहैष्याम्यहं द्रुय—स्तदा वां स मित्रिष्यति ॥ २४ ॥ श्रुत्वेत्यर्थतौ संविभौ । दुर्लभानुजमंगजं
 ॥ राज्ये निवेद्य ज्ञेजाते । व्रतं केवलिसंनिधौ ॥ २५ ॥ समं केवलिना देशा—नुदेशं तौ विज-
 हतुः ॥ तथ्यमानावधीयानौ । सहमानौ परीषहान् ॥ २६ ॥ विहारक्रमयोगेन । कदाचिद्दुर्गमं पुरं
 ॥ केवली पुनरप्येत्य । दुर्गितोद्यानमास्थित ॥ २७ ॥ यद्विष्णुवधिना मत्वा । कुमारस्यायुरदपकं ॥
 सागत्य सादरं नत्वा—पृङ्क्तकेवलिनं तदा ॥ २८ ॥ प्रभो वर्धयितुं शक्यं । स्वमट्पायुः कथंचन ॥
 केवली प्राह नार्हतो—ऽप्यायुः संधातुमीशते ॥ २९ ॥ निरुत्साहा करश्चस्त—सर्वस्वेवाथ यद्विष्णो ॥
 गता स्वं ज्ञवनं पृष्टा । सा कुमारेण सादरं ॥ ३० ॥ प्रिये किमसि खिन्नेव । साब्रवीदेवमेव हि ॥
 ततोऽपि साग्रहं पृष्टा । साख्यत्केवलिनार्थितं ॥ ३१ ॥ संविभोऽसावथ प्राह । दृष्टव्यः केवली स मे
 ॥ द्रव्याग्रही स नीतश्च । यद्विष्णुपि तदंतिके ॥ ३२ ॥ नत्वा केवलिनं सोऽपि । न्यषीदत्तपदां-
 तिके ॥ तं वीक्ष्य पितरावस्या—रोदिषातां च मोहतः ॥ ३३ ॥ केवली प्राह तं वत्स । वंदस्व पि-

तराविमौ ॥ किमेतदिति स प्रोचे । केवल्याख्यञ्च तत्तथा ॥ ३४ ॥ ततः कुमारः सोत्कंठं । प्राणव-
 दादिभ्य तौ रयात ॥ प्रवृत्तो रोदितुं कृत्वा—द्यद्विष्टायायमवर्धत ॥ ३५ ॥ देवदूष्यांचित्रेनास्य । सं-
 प्रमार्ज्य दृशौ तदा ॥ न्यवेक्ष्यत स पादाब्ज—मूर्ते केवलिनोऽनया ॥ ३६ ॥ केवल्यापि हि संसा-
 र-विषनाशसुधारसं ॥ विदधे प्रतिबोधांगा—वेदानं धर्मदेशनं ॥ ३७ ॥ तन्निशम्य चिरं सम्प्रा-
 यद्विष्णु श्रविकान्नवत् ॥ तामापृच्छ्य कुमारस्तु । ज्ञेजे गुर्वतिके व्रतं ॥ ३८ ॥ तप्यमानस्तपस्तीव्रं
 । सहमानः परीषद्वात् ॥ अधीयानः कुमारर्षिः । स चतुर्दशपूर्व्यभूत् ॥ ३९ ॥ काटं कृत्वा यथाका-
 ल—ममी पितृकुमारकाः ॥ महाशूक्ष्मेऽन्नवन् देवा । विमाने मंदिरान्निधे ॥ ४० ॥ यद्विष्णु सापि
 वैशाद्यां । ब्रूत्वा स्त्री कमलाग्निधा ॥ तत्राभुत्तद्गवेष्टेन । भ्रमरेण समं पुरः ॥ ४१ ॥ द्रवश्चास्ति
 पुरं राज-गृहं लीलागृहं श्रियः ॥ राजा महेंद्रसिंहोऽभू—तत्र सिंह द्रवौजसा ॥ ४२ ॥ कूर्मादेवीति
 राक्षस्य । तस्याः कुक्षाववातरत् ॥ च्युत्वा कुमारदेवोऽथ । न्वनस्वप्नमूचितः ॥ ४३ ॥ स्वप्नं तं भ-
 तुराचरन्त्यौ । कूर्मादेवी निशात्यये ॥ राजा व्याख्यञ्च ते देवि । ज्ञावी श्रीन्नवनं मुतः ॥ ४४ ॥ त-
 तोऽस्या हृष्टमनसो । बहंत्या गर्भमुत्तमं ॥ धर्माणमश्रुतौ जात—सौहृदो दोहृदोऽन्नवत् ॥ ४५ ॥ प्र-

विवे-

टीका

३०३

त्येकं द्रष्टुमुष्यांश्चा—हृद्य दर्शेनिनोऽन्वहं ॥ तत्तत्कर्मणिगमं राक्षीं । आवयामास ब्रूयति ॥ ४६ ॥ स्व
स्वं धर्माणमं ते तु । पंचाष्टुर्बैर्व्यपंचयन् ॥ तं तु हिंसात्मकं राक्षी । श्रावं आवमसिद्यत ॥ ४७ ॥

ततो जैनान्मुनीन् भक्त्या—हृद्य तत्कर्मदेशानां ॥ आवयामास वसुधा—वासवस्तां क्षमाशचीं ॥

॥ ४८ ॥ जंतुजातदयारूपं । शृण्वंती सा जिनागमं ॥ संसारस्थापि मेने स्वं । महानंदपदे गतं ॥
॥ ४९ ॥ द्यशो नवसु मासेषु । दिनेष्वर्धाष्टमेषु च ॥ राश्यसूत सुतं कल्प—रुमवन्मेरुचूटिका
॥ ५० ॥ राज्यांगानि विभुच्यान्य—पूर्णपात्रं वितन्वता ॥ तस्य जन्मोत्सवश्चक्रे । सुमहीयान् मही-
भुजा ॥ ५१ ॥ ततः सूनुरसौ राज्ञा । महोत्सवपुरस्सरं ॥ दोहादानुगुणं धर्म—देव द्रव्यजिधीयत
॥ ५२ ॥ कूर्माणुज द्रति स्यातः । पुनरुद्धापनैरयं ॥ धात्रीभिः पंचाक्षिः पाद्य—मानः शिशुरवर्धत
॥ ५३ ॥ जनबंधनस्वेलातः । पुरौपाज्यते कर्म यत् ॥ सर्वनाम्नामुना जज्ञे । द्विहस्तीच्चवपुस्तु सः ॥
॥ ५४ ॥ कलाचार्याश्रयादेव । स कलाः सकला द्यपि ॥ स्वत एवापदादर्शो । मृजामात्रादिव प्र-
ज्ञां ॥ ५५ ॥ द्यासन्नमुक्तचारित्र-वशादेव वशी भृशं ॥ निकटे पट्वलादीनां । शान्त्वलाः स्युर्न किं
हुमाः ॥ ५६ ॥ विमुखो विषयेहायां । यौवनस्थोऽप्यब्रूदयं ॥ कल्पते पशुधर्मयि । पशुरेव न ता-

दृशाः ॥ ५७ ॥ हर्षि सैष्टांतिकर्षिणां । सविधं न मुमोच सः ॥ किं चित्रमथवा योऽन्व-
 गमस्पृहः ॥ ५८ ॥ भृएवानोऽन्वहमेवासौ । यतिन्यो जैनमागमं ॥ श्रुतपूर्वमिदं क्वापी-
 तिमस्मरत् ॥ ५९ ॥ ततश्च द्वापकश्रेणी-रूढोऽज्ञानतमोव्ययात् ॥ स जातकेवलालोको । लोका-
 लोकमलोक्त ॥ ६० ॥ व्यवहारमलंकर्तुं । गृहीष्यामि यदि व्रतं ॥ तदिमौ पितरौ वक्त्रः-
 ऽस्फोटना-
 ऽहि मरिष्यतः ॥ ६१ ॥ अज्ञातवृत्त्या तिष्ठे त-देतयोः प्रतिबोधये ॥ द्रव्यस्थाज्ञावान् कूर्म-
 पुत्रः स-
 दन एव सः ॥ ६२ ॥ द्रतो महाविदेहोर्व्या-मस्ति स्वस्तिनिकेतनं ॥ विजये मंगलावस्थां । नगरी
 रत्नसंचया ॥ ६३ ॥ देवादित्योऽभवत्तस्या-मादित्य इव तेजसा ॥ चक्रीति विदितः कामं । विज-
 येन महीभुजां ॥ ६४ ॥ जगत्यां विहरन्नर्हन् । जगदुत्तमसंज्ञितः ॥ तदैत्य समवासाधि-
 त् । पुरीष-
 रिसरे वने ॥ ६५ ॥

तं धर्मचक्रिणं चक्र-वर्ती वंदितुमाययौ ॥ तद्विधाय यथास्थानं । निषसाद कृतांजलिः ॥ ६६ ॥
 द्रतो द्रोणदुमादेव्यौ । कमलाब्रमरौ च ते ॥ च्युत्वा नरतवैताढवे-
 ऽनवनं विद्याधरांगजाः ॥ ६७ ॥ चारणश्रमणीभूय । चत्वारोऽपि समाहिताः ॥ जगदुत्तमतोर्ध्वं ।
 तेऽपीयुर्बदितुं तदा ॥

॥ ६८ ॥ नत्वा विभुं निषण्णेषु । तेषु पप्रह चक्रभृत ॥ कुतोऽमी नाथ चत्वारो । धर्मोशा द्रव चा-
 रणाः ॥ ६९ ॥ ह्यमी दारतवैताढ्या—नाथोक्ते चक्रभृज्जागौ ॥ द्ररते तीर्थकृच्चक्री । केवली वास्ति
 संप्रति ॥ ७० ॥ स्वाभ्यूचे तीर्थकृच्चक्री । केवली चात्र कोऽपि न ॥ किंतु राजगृहे कूर्मा—पुत्रोऽस्ति
 केवली गृही ॥ ७१ ॥ चक्रभ्यूचे स व्रती किं न । स्वाभ्यूचेऽवद्यवर्जितः ॥ गृहेऽस्ति प्रतिबोधाय ।
 पित्रोर्द्विप्रतिकारयोः ॥ ७२ ॥ श्रुत्वेति चारणाः प्रोचुः । स्वामिन् केवलिनो वयं ॥ जविष्यामो न
 वा स्वामी । प्रोचे ब्रह्मा जविष्यथ ॥ ७३ ॥ ते तु ग्राह कदा नाथ । नाथोऽप्याह महाशयाः ॥ कू-
 र्मापुत्राद्यदा विल्लै—तन्मंदिरकथनकं ॥ ७४ ॥ ततस्ते विस्मिता नत्वा । स्वामिनं चारणर्षयः ॥ कूर्मा-
 पुत्रं गता याव—तं नत्वा मौनमासिरे ॥ ७५ ॥ तावच्च तेन ते प्रोक्ता । महासत्त्वा जिनेन वः ॥
 नेदं मंदिरमाख्यायि । महाशुभ्रगतं हि तत् ॥ ७६ ॥ श्रुत्वेति तेऽपि संजात—जातिस्मरणवर्त्मना
 ॥ कृपकश्रेणिमासाध । केवलह्मनिनोऽनवत् ॥ ७७ ॥ द्रव्यस्तीर्थकरं गत्वा । तेऽस्थुः केवलपर्वदि-
 ततो जिनं जगादेडो—ऽधुना किं नानमन्नमी ॥ ७८ ॥ स्वाभ्यूचे केवलं कूर्मा—पुत्रादेषामजाय-
 त ॥ शक्रोऽथाह कदा कूर्मा—पुत्रोऽस्मै प्रवजिष्यति ॥ ७९ ॥ स्वाभ्यूचे सप्तमे ह्यस्मा—दहि पा-

मे तृतीयके ॥ नविष्यति हरे कूर्मा—पुत्रः श्रमणकेवली ॥ ८० ॥ इतश्च जगवाच कूर्मा—पुत्रः
स्वपितरौ क्रमात् ॥ प्रबोध्य प्रावजत्तौ च । प्रवज्यानुत्तरं गतौ ॥ ८१ ॥ कूर्मापुत्रो जगवा—नपि
सुरसंदोहपूजितो भुवनं ॥ परितः प्रबोध्य कैरव—मिव शिवमूर्धानमिंदुवत्प्राप ॥ ८२ ॥ इति श्री-
कूर्मापुत्रकथा ॥ नद्रशुसस्तु वज्रस्वामिकथायामुपदिष्टः । अथ बाहुद्वयेन मुनिमुपश्लोकयति—

॥ मूलम् ॥—विसमभवन्नमणनासण । जिणसासणगयणमंडणमियंका ॥ अत्रेवि महामुणि-
णो । गुणिणो मम दिंतु सिद्धिसुहं ॥ ४४ ॥ व्याख्या—अन्याथा मुनयस्त्वावत्केचनापि नामतोऽ-
भिहिताः, अन्येऽपि ‘समणहकोन्मिहस्सडुअ शुणिजिय निचं विहाण’ इति वाक्यात्पंचदशक-
मंत्रमिषु ये केचनापि च वर्त्तत इत्यपरेऽपि गुणिनः, गुणाः कृपाद्याः संति येषां ते तथा, महामु-
नयो महर्षयः मम दिंतु सिद्धिसुहं महं सिद्धिसुखं ददतु. किं विशिष्टास्ते? विसमत्ति विषमः स्थपु-
ट उच्चनीचकुलाद्यारोहावरोहक्रमेण विसंश्रुतो योऽसौ भवस्तत्र ब्रमणं तत्तथा, तन्नाशयति निरा-
करोति तत्तथा, तच्च तंज्जिनशासनमर्हन्मतं तदेव निर्मलत्वान्महत्वाच्च गगनमाकाशं तस्य मंडनाय
मृगांका ङःकर्मसंतसजंतुजाताहृदनत्वाच्चंद्रा इति. अथ महासतीगुणानुमोदनां कर्तुकामः पुरस्तीर्षि-

करजननीरन्निष्टुवन्नाह—

॥ मूलम् ॥—तिङ्करजणोत्तं । जयंति जणविम्हयकरणोत्तं ॥ पसवंति जा पुत्तरयणं । तिलोगसिरिसिरितिलयं ॥ ५५ ॥ व्याख्या—तीर्थं जवांबुधेरवतारमार्गं, यद्वा चतुर्वर्णं श्रीश्रमणसंबं द्यधवा गणधरं कुर्वतीति तीर्थंकरा द्यर्हतस्तेषामतीतानागतवर्तमानानां विहरमाणानां जनन्यो मा- तरस्तीर्थंकरजनन्यस्ता जयंति सर्वोत्कर्षेण वर्तते, किंविशिष्टाः ? जणविम्हयसि जनानां त्रिलोकी- लोकानां विस्मयमाश्रयं जनयंति यास्तास्तथा, विस्मयकारणमुत्तरार्धेन्नाह—‘पसवंतिति’ याः पु- ज्ररत्नं जातावैकवचनं सुतरत्नं सुतमाणिक्यमिति ज्ञावः प्रसवंति जनयंति, किंविशिष्टं ? तिलोगसि त्रिलोकरस्य स्वर्यं भुवोरूपस्य श्रीर्लङ्कीस्तरस्याः शिरस्तत्तथा सिद्धिपदमिति ज्ञावः तत्र तिलकं मंन- नं, यदुक्तमागमे—‘नमोत्थु ते रयणकुक्किधारिण, नमोत्थु ते जगपद्मेवदार्ढे’ इत्यादि. अथ गाथात्रयेण सतीनाममंत्राद्वैरात्मानं पवित्रयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सीया तहा य सुलसा । राद्धमर्दं मयणरेह दवदंती ॥ अज्जा चंदणबाजा । मणोरमां तहं विलासवर्द्ध ॥ ५६ ॥ अज्जणसुंदरी चेव । नम्मयासुंदरी सिवा ॥ धारिणी चिद्धणा-

विवे- देवी । पञ्चावर्द-कलावर्द ॥ ५९ ॥ रेवर्द देवर्द जिठा । मुक्किठा पञ्चमावर्द ॥ नंदा नहा सुभदा
टोका य । रिसिदत्ता मिगावर्द ॥ ५८ ॥ व्याख्या—आसां पदार्थो व्यक्त एव. अथ सतीवर्गोपसंवर्णगा-
थामाह—

२०८

॥ मूलम् ॥—द्रयमाद्र सलहणिजा । महासर्द जाण सुळचरियाणं ॥ वाद्रजाद्र सीलगुणो ।
पयुरुव जयंमि जसपम्हो ॥ ५९ ॥ व्याख्या—द्रयादयो महासत्यः श्लाघ्याः स्तुत्याः, जाण सुळ-
चरियाणं यासां शुळचरितानां सीलगुणो वाद्रजाद्र शीलमेव सर्वसिद्धिनिबन्धनं स्वप्नाव एव गुणः
शीलगुणो वाद्यते जद्वयोष्यते, पयुरुव जयंमि जसपम्हो प्रकटो जगति यशःपद्म इति ॥ ५९ ॥
अथ गाथायुगेन गुणानुमोदनसंग्रहः—

॥ मूलम् ॥—गुणगारवं जिणाणं । सिळसरूवं च सव्वसिळाणं ॥ आयरियाणाथारं । जव-
न्नायाणं च अन्नयणं ॥ ६० ॥ सव्वरियं साहुणं । जं सुहक्किच्चं च सावयाणंपि ॥ अणुमोएमि स-
हरिसं । तं चिय जल्लसियरोमंचो ॥ ६१ ॥ व्याख्या—जल्लसितः प्राडुर्द्वतो रोमांचः पुलको यस्य
स तथा, अहं सहरिसं सहर्षः अणुमोएमि अनुमोदयामि, किं ? तंचिय तदेव, तत्किमित्याह—गु-

एगारवं गुणानां चतुस्त्रिंशदतिशयरूपाणां षट् त्रिंशद्वचनातिशयात्मनां गौरवं गुणगौरवं माहात्म्यं, केषां? जिनानामर्हतां, सिद्धसत्त्वं च, चः समुच्चये, सिद्धस्थानंतज्ञानदर्शनवीर्यानिंदरूपं स्वरूपं, केषां? सबसिद्धाणं, सर्वे च ते तीर्थातीर्थतीर्थैकरातीर्थैकप्रत्येकबुद्धस्वयंबुद्धबुद्धबोधितपुद्गलिनपुंसकलिंगपरलिंगगृहलिंग एकानेकादिभिः पंचदशभेदैः सिद्धाः सर्वसिद्धाः, तत्र नपुंसकलिंगसिद्धास्तीर्थैकसिद्धा न भवंत्येव, प्रत्येकबुद्धसिद्धाः पुद्गलिनसिद्धा एव, स्वालिंगेन रजोहरणादिना द्रव्यलिंगेन सिद्धाः, अन्येषां पस्त्रिजकाणां लिंगेन सिद्धा अन्यलिंगसिद्धाः, गृहलिंगसिद्धाः, अतीर्थसिद्धाश्च मरुदेत्यादयः, एकैकस्मिन् समये एकाकिनः सिद्धा एकसिद्धाः, एकस्मिन् समये अष्टोत्तरशतं यावत् सिद्धा अनेकसिद्धाः, यदाह—अपवीप्सा अन्ययात्ता । सद्धी बाहुतरीय बोधवा ॥ चुलसीद् वनजर्द्ध । डराहिय अटुत्तरसयं च ॥ १ ॥ द्रति तेषां, आपरियाणायारं आचार्याणां गणभृतां ज्ञाने दर्शने चरणे तपसि वीर्ये चाचरणमाचारः पंचधा तं, ज्वज्जायाणं च अन्नपणं, च पुनरर्थे, जपध्यायानामध्ययनं सिद्धांतपालस्तं, सच्चरियं साहूणं साधूनां महर्षीणां सत्समीचीनं चरितमहादशशीलांगसद्वत्सधुराधरणस्वरूपं, तत् किं बहुना? जं च सुहकिच्चं सावयणंपि, चः समुच्चये,

यत् शुनकृत्यं सत्कर्म देवपूजागुरुरूपस्तिस्त्राध्यायसंयमतपोदानादि श्रावकाणामपि तदनुभोदयाभीति
संबन्धः ॥ इत्याचार्यश्रीबालचंद्रविरचितायां विवेकमंजरीवृत्तौ गुणानुभोदनविवरणनामा द्वितीयः प-
रिमलः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥ अंतर्ननोजलधिक्कुंडलिताहिराज-रभ्ये विधौ विदलितांजनकालिदास
आसीनकेशवतुलाभिरदयेति याव-तावज्जायं कलयतादिह जैनसिंहः ॥ १ ॥

अथ उःकृतगर्हाद्वारमाह—

॥ मूलम् ॥—अरहंतसिद्धचेर्द्वय—सिद्धंतार्द्वेण जयपविताणं ॥ जं आसार्द्वयमिहं । मह-
मिहादुक्कमं तल ॥ ६२ ॥ व्याख्या—अरहंतसिद्धि, अर्हंतो जिनाः, सिद्धाः प्रज्ञोणकर्मणिः, चैत्यानि
जिनायतनानि, सिद्धांताः प्रवचनानि, त एते आदौ येषां ते तथा, गुरुस्थविरोपाध्यायतपस्विनः,
तेषां जयपविताणं जगत्पवित्राणां आसार्द्वयं आश्रितं, इहं इदानीं मह मिहादुक्कमं तल त-
त्राश्रितनाविषये मम मिथ्यादुःकृतमिति. अथ जिन्वाणीं कृमयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पयश्चक्रमत्ताए । अहिंयं हीणं च जं मए गुणियं ॥ तं तिलयपरपयासिय ।
वाणीए मझ खमिच्छवं ॥ ६३ ॥ व्याख्या—स्पष्टा, अथ गाथान्नयेण संघमन्निष्ठस्य कृमयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—जयद् सुरासुरनमिभु । गुणरयणमहोदधि मुहावासो ॥ तिहयरमाणणीभु ।
 नजविहसिरिसमणसंधो य ॥ ६४ ॥ व्याख्या—चतुर्विधः साधुसाध्वीश्रावकश्चाविकारूपः, श्राभ्यति
 तपःश्रीद्विजावनादानैस्तपस्यतीति श्रमणः स चासौ श्रिया शोभया लपयद्भितः संघः श्रीश्रमणसंघः,
 चः सभुच्चये, जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते, किंविशिष्टः ? सुरासुरनमिभु सुरा वैमानिकाः, असुरा ज-
 वनपतयस्तेर्नमितो वंदितः, गुणरयणमहोदधि गुणरत्नानां महोदधिर्महासागरः, मुहावासो मुधा-
 पीपूषं तदावासः, पुनः किंविशिष्टः ? संघः ? तिहयरमाणणीभु तीर्थकरा जिनास्तेर्मर्गनिनीयो वंदनीयः-
 ॥ मूलम् ॥—तं जगवंतं अणहं निय—सत्तीए अणवधजत्तीए ॥ सक्कारेमि य सभ्मा—णेमि
 य सिरसा नमंसामि ॥ ६५ ॥ व्याख्या—तं श्रीश्रमणसंघं जगवंतं पूज्यं अणहं अन्नधं निःपापं नि-
 यसत्तीए निजशक्त्या अणवधजत्तीए अन्नधर्मक्त्या महद्भक्त्या यथा सक्कारेमि य सभ्माणेमि य प्र-
 वरवस्त्राजरणैरभ्यर्चयामि सन्मानयामि च गुणोन्नतिक्रियया स्तवीमि, च शिरसोत्तमांगेन, आदर्श-
 दर्शनार्थं चैतत्, नमंसामि नमस्यामि.

॥ मूलम् ॥—जं तस्स मए कलवि । पण्डिक्खलं कहवि विण्णियं विहियं ॥ आसायणा तह क-

या । कथावि खामेभि तं सवं ॥ ६६ ॥ व्याख्या—यत्तस्य जगवतः श्रीश्रमणसंघस्य मए मया क-
 भावि कापि समये णडेकलं प्रतिक्लं तद्धितोपदेशविपरीताचरणं कथमपि प्रमादेनेत्यर्त्तः, विप्रियं
 विप्रियं अनिष्टाचरणं विहियं विहितं, आसायणा तह कथा आसातना हस्तपादादिसंघटना तथा
 कृता, कथावि कथापि, खामेभि तं सवं क्षमयामि तत्सर्वमशेषमिति । अथ गाथान्नयेण धर्मशुक्ती-
 ल्य क्षमयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—अहिंसात्रकणो धम्मो । गुणाण रयणापरो ॥ भासिन् विरराणि । मुक्कु-
 खाण कारणं ॥ ६७ ॥ व्याख्या—स्पष्टा.

॥ मूलम् ॥—दहजेन् जद्धधम्मो । सावगधम्मो अ बारस वयाद् ॥ जणिन् थूलगपाणा-
 द्द-वायविरमणपुरोगाद् ॥ ६८ ॥ व्याख्या—पूर्वगाथोपदिष्टो धर्मस्त्वाद द्विप्रकारः यतिधर्मः श्रावक-
 धर्मश्च, तत्र दहजेन् जद्धधम्मो दहजेदो यतिधर्मः, खंति य महवज्जात्र-मुत्ति तह संजमो य बोध-
 धो ॥ स्वं सोअं अकिं-चणं च बंदं च जद्धधम्मो ॥ १ ॥ श्रावकधर्मश्च द्वादशवन्नरूपो भणित
 उपदिष्टः, कोऽसौ श्रावकधर्मः ? च पुनरर्थे, थूलगपाणाद्वयायत्ति स्थूलकं च तत् बादरं च प्राणानि-

पातविरमणं च तत्पुरोगं मुख्यं येषां तानि, यदाहुः—पाणिबहुमुसावाए । अदत्तमेहुणं पश्चिगहे चे-
व ॥ दिसिन्नोगदंडसमिद्ध । देसे तह पोसहविजागे ॥ १ ॥ इति.

॥ मूलम् ॥—संकर्कववितिणिडा—मिथादिद्विसंश्वपसंसा ॥ आसायणं च कथ्यवि । तस्स क-
यंतं स्वमावेमि ॥ ६९ ॥ व्याख्या—तत्र दशद्वादशभयोत्तेदध्वन्ये जिनोपज्ञे सम्यक्त्वमूले भवजलाधिप-
ररुले चिदानंदलक्ष्मीहर्म्ये धर्मे शंका संशयकरणं, कांक्षा अन्यान्यदर्शनग्रहणेना, विचिकित्सा फ-
लंप्रति संदेहः, मिथादिद्विसंश्वपसंसा मिथ्यादृष्टीनां श्रान्त्यादीनां संस्त्वः परिचयः, तेषामेव प्रशंसा
स्तुतिः, आसायणं च मनोवाक्कायैरेवाश्रितनाकरणं कंश्चवि कस्मिन्नपि त्रये कुत्रापि प्रस्तावे क्वापि
विषये कृतं यत् तत् स्वमावेमि तत् क्षामयामि सानुतापेन मनसा तद् व्युत्सुजामीति संबंधः. अथा-
त्मनः समक्षेत्रीदानमनुकंपादानं च गाथायुगेन सदाशंसन्नाह—

॥ मूलम् ॥—जिणसमयपसिद्धेसु । सत्तसु खित्तेसु गुणसमिद्धेसु ॥ जं चिय दिन्नं दाणं ।
नत्तीए कयं च सम्भाणं ॥ ७० ॥ जं विहिंयं सुहकिच्चं । अन्नंपि मए जिणाए आणाए ॥ तं स-
वंपि अणुअं । मम हुज्जा मुक्कमुक्कफदं ॥ ७१ ॥ व्याख्या—जिनानामर्हतां समयः शासनं, तत्र

प्रसिद्धेषु व्याख्यातेषु जिनप्रवर्तजिनविंशजिनागमसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकात्मसु गुणसमिद्धेषु गु-
 णास्त्वावद्भव्यजनमतप्रमोदजननप्रभृतयः, जिनविंशस्य तु प्रसादनीयत्वं विशिष्टतद्गुणलङ्कितत्वं प्राति-
 हार्यविराजितत्वं लोकोत्तरोदात्तशांतमुद्रयाह्लादकत्वेन नव्यानां कर्मनिर्जराहेतुत्वं, यदाहुः—पासाई-
 द्या पडिमा । दसकणजुत्ता समत्तलंकरणा ॥ जह पट्हाएइ मणं । तं निज्जरिमो वियाणाहि ॥१॥
 जिनभुवनस्य तु नव्यानां धर्मध्यानैकतानताहेतुत्वं परमानंदजनकत्वं प्रव्रज्याकरणोद्भापनाचार्यपद-
 स्थापनाधर्मदेशनासंघागमनप्रज्ञावनाग्निर्मोक्षागतत्वं च, यदाहुः—पिडिस्साइहं अहं । वंदएगानिभि-
 तमाणए साहु ॥ कयपुत्रो नगवंते । गुणरयणनिहिमहासत्ते ॥ १ ॥ पन्नुभिस्संति इहिं । दहूण
 जिणेंदविंशमकलंकं ॥ अन्नैवि नवसत्ता । काहिंति तज्जं परं धम्मं ॥ २ ॥ ता एवं मे चित्तं । ज-
 मिहमुवल्लगमेइ मणचरयं ॥ इय चित्तापरिवडिया । सासयवुद्धिज सुकफटा ॥ ३ ॥ जिनागमस्य
 तु कुशास्त्रजनितसंस्कारविषमूर्त्तौपहारकर्मणि महासंज्ञायमाणत्वं धर्माधर्मकृत्याकृत्यजड्यामह्यपेया-
 पेयगम्यागम्यसारसारदिविवेचनाहेतुत्वं, यदाहुः—सुयनाणंमि नेज्जं । केवल्ले तयणंतरे ॥ अ-
 ण्णो य परेसिं च । जम्हा तं परिभाविंयं ॥ १ ॥ अपि चास्य केवल्लज्ञानादपि प्रामाण्यातिरेकत्वं

विवे- च, यदाहुः—जहासुज्वलतो । सुयनाणी जह ह निगह्य असुखं ॥ तं केवलीविद्युंजह । अप-
माणसुखं नवे द्रवरा ॥ १ ॥ साधुसाध्वीनां च जिनवचनानुसारेण निर्वाणसाधकत्वं सर्वजीवदया-
परत्वं व्रतशीलतपोयुक्तत्वं सद्गतिकाङ्क्षकत्वं च, यद्वक्तं—निर्वाणसाधकान् साध्वन् । सर्वजीवदयाप-
रात् ॥ व्रतशीलतपोयुक्तान् । वंदे सद्गतिकाङ्क्षिणः ॥ १ ॥ श्रावकश्राविकाणां च विशुद्धसिद्धांता-
नुसारेण श्रद्धासमृद्धिपात्रकत्वं सुपात्रेषु च न्यायोपात्तचित्तपावकत्वं, साधुवर्गसंसर्गात् पापाकरविक्षेप-
त्वं च, यद्वक्तं निरुक्त्यां—श्रद्धाद्धता श्रौतपदार्थचिंतना—छानानि पात्रेषु वपंत्यनारतं ॥ किरंत्यपु-
ण्यानि सुसाधुसेवना—ततोऽथ तं श्रावकमाहुरंजसा ॥ १ ॥ द्यति. तैः सम्यग् ऋक्षान्युपचिंतानि
गुणसमृद्धानि, तेषु गुणसमृद्धेषु जं चिय दिवं दाणं, चियत्ति अयधारणे, यद्दानं दत्तं, जिनबिंब-
जिनागमजिनभुवनसाधुसाध्वीष्विति मंतव्यं, तत्र जिनबिंबे श्रीकालिकाचार्यप्रभृतिगणभूतपणीतप्र-
तिष्ठाकटपोक्ताविधित्थापनं, द्वाष्टाभिश्च प्रकारैरभ्यर्चनं, यात्राविधानं, विशिष्टाभरणद्रव्यं, विचित्र-
वस्त्रैः परिधापनमिति. यदाहुः—करिञ्जा तमहा पडिमा जिणायं । न्हाणं पड्ढा बलिपूयजत्ता ॥
अणक्कयाणं च चिरंतताणं । जहारिहं रक्कणवट्ठणं च ॥ १ ॥ जिनभुवने तु शब्दादिरहितायां भु-

वि स्वयं सिद्धस्योपलकाष्टप्रमुखदलस्य ग्रहणं, सूत्रधारदिभृत्यानामधिकमूढ्यवितरणेन षड्जीव-
निकायरक्षायतनया विधानं, तस्य च जीर्णेशीर्णस्य समारचनं, नष्टस्य अष्टस्य चोद्धरणं, तत्र देवा-
धिदेवस्य क्षीरस्नानाय गोकुलप्रदानं, कुसुमपूजार्थं चारामवितरणं, वाद्यनादनृत्यपूजाङ्कतः प्रमदाकु-
लस्य वृत्तये पुरनगरशामादिदानं, दम्भसङ्गीकरणसंमार्जनादिकृते द्रविणवितरणं चेति. यदुक्तं—

दिङ्गादिमं मंडलं गोबलार्द्रं । जिबाद् सिबाद् समारद्रङ्गा ॥ नहार्द्रं नहार्द्रं समुद्धरिङ्गा ॥
मुखंगमेयं खु महाफलंति ॥ १ ॥ जिनागमे तु पुस्तकलेखनं वस्त्रादिद्विरभ्यर्चनं, यदुक्तं—लेखं-
यंति नरा धन्या । ये जैनगमपुस्तकं ॥ ते सर्वं बाध्यं ज्ञात्वा । सिद्धिं यांति न संशयः ॥ १ ॥
लिखितानां च पुस्तकानां संविश्रुतिार्थेभ्यो बहुमानपूर्वकं पठनाद्यर्थं दानं च, व्याख्यायमानानां च
प्रतिदिनं पूजापूर्वकं श्रवणं च, तत्पाठकेभ्यो दत्तिकपूर्वकं सन्मानदानं चेति, यदाह—पठति पाठ्य-
ते पठतामसौ । वसनद्रोजनपुस्तकवस्तुनिः ॥ प्रतिदिनं कुरुते य उग्रप्रहं । स द्रह सर्वविदेव द-
वेन्नरः ॥ १ ॥ साधुषु च जिनवचनानुसारेण सम्यक्चारित्रमनुपालयद्भ्यस्तीर्थकरणधरेभ्योऽथ
च तद्दिनदीकृतेभ्यः सामायिकसंयतेभ्यो यथोचितप्रतिपत्त्योपकारिणां प्राशुकैषणीयानां कट्यनीया-

नां चाशनादीनां, रोगापहारिणं च भेषजादीनां, शोनादिवारणार्हाणां च वस्त्रादीनां, प्रतिश्लेखनहे-
तो रजोहरणादीनां, द्रोजनार्थं पात्राणामौषधिकाणां च दंष्ट्रकादीनां, निवासार्थमाश्रयाणां च
दानं, साधुधर्मोद्यस्य स्वपुत्रपुत्र्यादेरपि समर्पणमिति, यदुक्तं—कात्रे पत्ताण यत्ताण । धम्म-
सूठाकमादणो ॥ अस्सणार्दण दत्ताणं । दाणं सवत्थसाहणं ॥ १ ॥ अस्सणं खाद्दमं पाणं । साद्दमं
श्लेसद्दोसहं ॥ वत्थं पन्निगहं चेव । रत्तहरणकंबलं ॥ २ ॥ पीठगं फल्लगं चेव । सिज्जासंथारयं त-
हा ॥ धम्मोवगरणं नाण—नाणार्दण पसाहणं ॥ ३ ॥ तथा रत्तत्रयधारिणीषु साध्वीषु साधुध्वव
यथोचितहारदिप्रदानं, यदाह—साहूण जं पावयणं पसिद्धं । तं चेव अज्जाणवि जाणियवं ॥
पाएण ताणं न वरं विसेसो । वद्धावणार्दं बहुनिज्जरंति ॥ १ ॥ कया ? जत्तीए भक्त्या जं कयं च
सम्माणं यत्कृतं सन्मानं वात्सल्यं श्रावकेध्वति मंतव्यं, साधर्मिकाः खलु श्रावकस्य श्रावकाः, समा-
नसाधर्मिकाणां च संगमोऽपि महते पुण्याय, किं पुनस्तदनुरूपा प्रतिपत्तिः ? सा च स्वपुत्रादिज-
न्मोत्सवे विवाहेऽन्यस्मिन्नपि तथाविधे प्रकरणे साधर्मिकाणां निमंत्रणं, विशिष्टभोजनतांबूलवस्त्राज-
रणादिदानं, आपन्नमन्नानां च स्वधनव्ययेनाप्युत्तरणं, व्यंतरायदोषाच्च विजयक्षये पुनः पूर्ववृत्ति-

कामापणं, धर्मे च विधीदतां तेन तेन प्रकारेण धर्मस्थैर्यारोपणं, प्रमादतां च सारणवारणादिकर-
णं, वाचनाप्रह्वनापरिवर्तनानुप्रेक्षाधर्मकथादिषु यथायोग्यं विनियोजनं, विशिष्टधर्मानुष्ठानकरणार्थं च
साधारणपौषशालायाः करणमिति. आविकासु च सन्मानं श्रावकवदन्यूनान्तिरिक्तभुञ्जेतव्यं. यदु-
क्तं—जं सावयाणं करणिज्जमुत्तमं । तं सावियाणंपि मुणेह सबं ॥ तिथाहिवाणं वयणे रयाणं ।
ताणं विजागेण विसेस किञ्चं ॥ १ ॥ जं विहिंयं सुहकिञ्चं अन्नंपि मए, मया यद्विहितं शुभकृत्यं
धर्मकार्यमन्यदपि, कोऽत्र ज्ञावः ? अविवारितपात्रापात्रमविश्रुतकल्पनीया कल्पनीयप्रकारं केवलमेव
करुणया दीनेष्वर्तुषु जीतेषु जीवितं याचमानेषु प्रतीकारकृते धनवितरणदि यत्कृतं, किं स्वहृद-
मित्याह—जिणाण जिनानां रागद्वेषविप्रयुक्तानामर्हतां आह्वया 'अणुकंपादाणं पुण जिणवरेहिं
न कयावि पन्निस्सिमित्थादिरूपया शिङ्कया,' यद्वा भगवंतोऽपि हि निःश्रमएकालो अनपेक्षितपा-
त्रापात्रविनाशं करुणया सांवत्सरिकदानं दत्तवतं ह्यति. तं सर्वंपि तत्पूर्वोक्तं सर्वमध्यशेषमपि, अण-
ग्वं न विद्यतेऽन्यद् अर्घ्यं यस्मात्तदनर्थं, ममेति स्पष्टं हुज्जा द्यात्. कीदृक् ? सुखसुखकृतं मोक्ष-
सौख्यमेव निःश्रेयःशर्मैव फलं यस्य तत्तथेति. अथानंतभवापराधं जंतुजातं सप्तजिगीथाभिर्व्यर्त्तयो-

चार्य द्वायनाह—

॥ मूलम् ॥—कालो अणद जीवो । अणद भवपरंशण । जे केवि तह जीवा । ए-
 णिंदियपमुहा जार्दसु ॥ ७१ ॥ व्याख्या—समयावलीकारूपः, यदाहुः—समयावलीमुहुत्ता । दिव-
 सञ्चहोरत्तपक्रमसादं ॥ संवहर जुगपटिया । सागरजुसपिपरिअद्दा ॥ १ ॥ तत्र समयो जीर्ण-
 दपाटनाद्वदृशंतानिर्विर्भागकालरूपः, व्यावली तु असंख्यसमयसमितिसमुदायसमागमरूपा, मुहूर्त-
 स्तु घटिकादयरूपः, दिवसाहोरात्रपद्दमाससंवत्सरास्तु विदिता एव, युगं तु पंचवर्षमयं, पद्योपमं तु
 जलरात्राभ्यां द्विरूपं विदितमेव, सागरोपममपि च प्रख्यातं, जलसर्पिण्यवसर्पिणीपरावर्तस्तूच्यंते
 यथा—सुषमसुषमनाम्नि । सागराः कोटिकोटयः ॥ चतस्रोऽरे क्रमात्कोश—त्रयीमानं च युग्मिमां
 ॥ १ ॥ आयुः पद्योपमानि स्यु—स्त्रीण्यहारो दिनत्रयात् ॥ दश कल्पजुमा मत्त—गजभृंगादयो
 मताः ॥ २ ॥ सुषमारे प्रमा अब्धि—कोटिकोटि दश जुमाः ॥ द्यह्लाहिता द्विपद्यायुः । क्रोशौ
 मानं च युग्मिमां ॥ ३ ॥ सुषमदुःषमारे दे । कोटाकोटिप्रमाब्ध्यः ॥ क्रोशौच्चयुग्मिमांमायुः । पद्यं
 चाक्षं दिनैकतः ॥ ४ ॥ दुःषमासुषमारे च । द्विचत्वारिंशतो नकाः ॥ सहस्रैः शरदां मानं । कोटा-

कोटिपयोधयः ॥ ५ ॥ पूर्वकोट्यायुषां नृणां । धनुःपंचशती प्रमा ॥ कट्पांहिपङ्कयेऽर्हतः । स्युख-
 योविंशतिः ब्रमात् ॥ ६ ॥ दुःषमारे प्रमा वर्ष—सहस्रा एकविंशतिः ॥ सप्तहस्तनृणामायुः । समा
 विशोत्तरं शतं ॥ ७ ॥ द्विसप्ततिशरन्माना—युषो निर्धुत्तिरर्हतः ॥ त्रस्तकोदयलो वर्ष—सहस्रौ द्वौ
 नयडिदा ॥ ८ ॥ दुःषमादुःषमारे च । शरदामेकविंशतिः ॥ सहस्रा मानमायुश्च । षोडशाब्दी क-
 रप्रमा ॥ ९ ॥ वैताड्यकंदरे गंगा—सिंधूभयतटीभुवि ॥ बिटावासिमनुष्याणां । युगलानि द्विसप्त-
 तिः ॥ १० ॥ अयस्सर्पिणीयं षड्भि—रैरे तैर्विलोमत्रिः ॥ लस्सर्पिणी तदानंत्यात् । परावर्तः प्रकी-
 र्तितः ॥ ११ ॥ तदेवंविधः कालः, किंविशिष्टः ? अष्टाद न विद्यते आदि मूलं यस्येत्यसावनादि,
 न केवलं कालः, जीवोऽप्यनादिः, तथा जवपरंपराणां, जवानां जन्मनां परंपरा पञ्चतिः अनादिः,
 जे केवि ये केऽपि तत्र जवपरंपरायां जीवाः प्राणिनः, एणेदियपमुहजादसु, एकमेन्द्रियं स्पर्शनं
 येषां ते एकेन्द्रियाः पृथ्व्यादयः, तत्प्रमुखजातयो निकायास्तासु. अथैतान् व्यक्तयोच्चरति—

॥ मूलम्—एणिंदिया य वेड्—दिया य तेंदियाय चलरिंदी ॥ पंचिंदिया य कजवि । अस्-
 निपंचिंदिया चेव ॥ १३ ॥ व्याख्या—एणिंदिया एकेन्द्रियाः, पृथिव्यंबुतेजोवायुमहीरुहः, दीन्द्रियाः

कुमयः शंखंरूपदजलौकसः, एवं त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियाश्च प्रसिद्धाः, पंचेन्द्रिया जरणोतां—हजाः सं-
मूर्तिमोद्भिदः ॥ गर्भजोद्भवजास्तत्र । संज्ञिनोऽसंज्ञिकाः परे ॥ १ ॥ शिद्वोपदेशालापान ये । जा-
नं ते संज्ञिनोऽत्र ते ॥ संप्रवृत्तमनःप्राणा—सेभ्योऽन्ये स्युरसंज्ञिनः ॥ २ ॥

॥ मूलम् ॥—देवनरतिरियनारय—चञ्जगदमग्रेषु परिभ्रमंता य ॥ तह तेवि पुढविकाया ।
दगकाया वाजकाया य ॥ १४ ॥ तेजकायवणस्सद्—काया तसकादया य सवेवि ॥ इय छविह
जीव—निकायलक्काणा निभुणेण मए ॥ १५ ॥ व्याख्या—किंस्वरूपास्ते जीवाः ? परिभ्रमंता य
परिभ्रमंतः, चः समुच्चये, देवत्ति देवा भुवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकाः, नरा मर्त्याः, तिर्येचश्च-
तुष्पदादयः, नारका नरकवासिनः, तेषां चतुर्णां गतयः संसरणानि देवनरतिर्येनारकचतुर्गतयः,
ता एव मार्गाः पंथानस्तेषु तह तेवि तथा तेऽपि पूर्वगाथोदिता एकेन्द्रियादयो जीवाः षट्क्रायभाषया
भण्यंते, यथा पुढविकाया पृथ्वीकायाः, प्रवालमणिरत्नानि । रूप्यस्वर्णादिधातवः ॥ रफटिकाश्मस्व-
दीधातु—हरितालमनःशिलाः ॥ १ ॥ गंधकाभ्रकपात्रेवा । रणे वृद्धारपादपाः ॥ सौवीरंजनकासी-
स—तुवर्याद्या भुवो त्रिदाः ॥ २॥ दगकाया अक्कायाः, आकाशद्रुम्यवश्याय—मिहका करका हि-

यं ॥ वनांभोधिहरतनु—प्रमुखा जलजातयः ॥ ३ ॥ वाजकाया य, चः समुच्चये, वायुकायाः पव-
 नाः, तेजकाया तेजसकाया अग्नयः, तथा ह्यग्ने अपि, वात्या वनतनूद्भामो—तुलीगुंजादयोऽनि-
 लाः ॥ अंगारमुर्मुज्वाला—कणोदकाविद्युतोऽनलाः ॥ १ ॥ वणस्मद्भकाया वनस्पतिकाया बृहहः,
 साधारणाश्च प्रत्येका । द्विप्रकाश महीरुहः ॥ तत्र पूर्वे बादराः स्यु-रुत्तरे सुक्लबादराः ॥ १ ॥ सू-
 द्वाश्च परिडिन्न—प्ररोहाः समभंगकाः ॥ अतंतुत्वमसासंधि-पर्वण्युत्थादितद्वक्त्राः ॥ २ ॥ अनंता-
 त्माश्रयैकांगाः । पनकस्थेगवास्थुलाः ॥ कंदंक्रुन्नवोद्गढ-तर्णानिस्थिफलानि च ॥ ३ ॥ गद्गुचोऽगु-
 दमुलीमुस्ता । विरूढानि शतावरी ॥ भूरुफोटो लवणदुल्लव-कुमारीकोमलाभित्का ॥ ४ ॥ स्नुहीरू-
 कभवद्वयश्च । पद्यंकोऽमृतवद्धरी ॥ शैवलं शणपत्राणि । निगोदा बादरा इति ॥ ५ ॥ प्रत्येकास्ते
 स्युरेकैक-तनौ यत्रैककः प्रभुः ॥ मूलपल्लवकाष्टवक्-पुष्पबीजफलादयः ॥ ६ ॥ तसकायान् त्रस-
 श्वलः कायो येषां ते तथा, त एव ते स्वार्थे के सति त्रसकायकाः, चः समुच्चये, सर्वेऽपि
 चतुर्विधा अपीति दावः, तथाहि—त्रसा द्वित्रिचतुःपंचेद्विपरवेन चतुर्विधाः, इय लविहजीवनिकाय-
 लरुणा इत्यमुना प्रकारेण पूर्वोदितेन षट्जीवनिकायलक्षणाः षट्प्रकारजीवनिकायसंज्ञाः प्राणिनः,

विव- निगुणेण मए निर्गुणेनाऽङ्गानिना मयेति.

श्लोका

२२३

निगुणेण मए निर्गुणेनाऽङ्गानिना मयेति.

॥ मूलम् ॥—चुलसीदलस्कसंखासु । जीवजोणीसु परिभमंतेण ॥ तज्जिय वत्तिय डुन्नियं ।
परिजिविया तह ज्वहविया ॥ १६ ॥ निप्पडिय संघट्टिय । बिहडाविय पीडिया य वेदविया ॥
परियाविया य तह जि—विया ज्वरोविया चेव ॥ १७ ॥ व्याख्या—मयेति पूर्वसंबंधः, किं विशि-
ष्टेन परिभमंतेण परिभ्रमता संसरता, कासु ? ज्वजोणीसु जीवानामेकैर्द्रियाणां योनयो जन्मस्थाना-
नि तासु, कतिसंख्योपेतासु चुलसीदलस्कसंखासु चतुरशीतिलङ्काः संख्या प्रमाणं यासां तासु, संप्र-
दायगम्यासु, तथाहि योगशास्त्रे—प्रत्येकं सप्त लङ्काणि । पृथ्वीवार्यान्निवायुषु ॥ प्रत्येकानंतकायेषु ।
क्रमदश चतुर्दश ॥ १ ॥ षट् पुनर्विकलाक्षेषु । मनुष्येषु चतुर्दश ॥ स्युश्चतस्रश्च तिस्रश्च । श्वभ्रति-
र्यक्रसुरेषु च ॥ २ ॥ एवं लङ्काणि योनीनां—मशीतिश्चतुरतरा ॥ सर्वद्रोपद्भ्युत्तानि । सर्वेषामपि
जन्मिनां ॥ ३ ॥ तास्तथा, तासु परिभ्रमता मया, कथं कथं कृतास्ते जीवाः ? तज्जिय वत्तिय डुन्नि-
य परिजिविया तर्जिता उद्वह्णदिना तिरस्कृताः, वर्तिताः पुंजीकृता धूलिचिखिद्धादिना वा स्थगि-
ताः, दुनाः पीडिताः परिरुताः, एतत्परे प्राकृतत्वाद्बुधबहुवचनांताः शब्दाः, तह तथा ज्वहविया

अवदाविता जलासिताः, निर्गन्धियसंघट्टियविहङ्गाविय पीडिया य निर्गर्भिता आकृष्टाः, संघट्टिता
 घृष्टाः, विघट्टिता वियोजिताः, पीडिताः पिष्टाः, पीडितात्परे दुःसम्बन्धवचनांताः सर्वेऽप्यमी शब्दाः, चः
 पुनरर्थे. वेदविद्या विद्याविताः, परियाविद्या परितापिताः प्राणान्तिकीं ग्लानिमापादिताः, चः समुच्चये,
 एवो निर्धारणे.

॥ मूलम् ॥—तं तिविहं तिविहेणं । सवं स्वामेमि तह य अत्थाणं ॥ निंदामि य गरिहामि
 य । मह मिहाडक्कनं मञ्ज ॥ ७८ ॥ व्याख्या—तत त्रिविधं कृतानुमतकारितरूपं त्रिविधेन मनसा
 वचसा कायेन सर्वं पूर्वोक्तमशेषं स्वामेमि कामयामि, तद्वय अत्थाणं तथा चात्मानं निंदामि
 अकृत्यकारिणमिति निंदामि आत्मसात्तिकं शोचामि, चः समुच्चये, तह तथा मिहाडक्कनं मञ्ज
 मम मिथ्याडक्कतं मयादिति. अथेह जवसंबन्धिनः कामयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पियमायनायबन्धव-पुत्तकलत्तेसु मित्तवगेसु ॥ अवयारिसु जवयारिसु । सर्वे-
 सुवि स्वामणा मञ्ज ॥ ७९ ॥ व्याख्या—स्पष्टा, अथ बाहुल्येनापरजीवजातं कामयन्नाह—
 ॥ मूलम् ॥—स्वामेमि सबन्तं जीवे । मञ्ज सर्वे स्वमंतु ते ॥ तेसु मञ्जज्जावो मे । मित्ति

वा पारिणामिया ॥ ८० ॥ व्याख्या—स्पष्टेयमपि, परं मध्यस्थजावः पितृमातृबंधुसुहृदादिषूपकारिषु राजस्तथा अपकारिषु द्वेषस्तद्वजयविप्रयुक्तत्वं ज्ञवविवति शेषः, अथवा मैत्री ज्ञवतु, सा च लौकिकी लोकोत्तरा च, आद्या प्रसिद्धा, लोकोत्तरा तु—माकर्षित्कोऽपि प्रापानि । मा च ब्रूकोऽपि दुःखितः ॥ मुच्यतां जगदप्येषा । मतिर्मैत्री निगद्यते ॥ १ ॥ सा च पारिणामिकीत्युच्यते, तामेवाह—

॥ मूलम् ॥—सुहियामयरहिया । धुयपावरयासुधमकमरया ॥ दीहाज जिणमहन्नु । हवंतु सेवेवि द्रह जीवा ॥ ८१ ॥ व्याख्या—सुगमा, अथोपसर्गतिविक्रामाह—

॥ मूलम् ॥—तिरियनरामरजणिया । जवसग्गा के जे मए तेवि ॥ खमियवा सहियवा । समं अहियासियवा य ॥ ८२ ॥ व्याख्या—तिर्येचः कलभकरभवृषभशरजविहगमुजगजषणादयः, नराश्वरचरटादयः, अमरा ड्डव्यंतराः, तैर्जनित्ता जपसर्गाः केऽपि मयेति तेऽपि कृमिजव्याः समायांत जपेक्षणीया इति ज्ञावः, सोढव्या आयाताः संतो ह्यदीनेन मनसांगीकर्तव्या इत्यर्थः, सम्यगधिसहितव्याश्च, सर्वो पुव्वकयाणं । कम्माणं पावए फलविवगो ॥ इत्यनुध्यानेन तितिक्षणीया इति । अथ वाक्कायमनःकृसदुःकर्मगर्हणमाह—

अथद्राविता ज्ञानासिताः, निष्प्रतियसंघट्टियविह्वलविय पीडिया य निर्गोर्सेता अग्रुष्टाः, संघट्टिता
 दृष्टाः, विघट्टिता वियोजिताः, पीडिताः पिष्टाः, पीडितात्परे द्रुप्तबहुवचनांताः सर्वेऽप्यमी शब्दाः, चः
 पुनरर्थे. वेलाविया विष्ठाविताः, परियाविया परितापिताः प्राणांतिकीं ग्लानिमापादिताः, चः समुच्चये,
 एवो निर्धारणे.

॥ मूलम् ॥—तं तिविहं तिविहेणं । सवं स्वामेमि तह य अण्णाणं ॥ निंदामि य गरिहामि
 य । मह मिहाडुक्कमं मझ ॥ ७८ ॥ व्याख्या—तत त्रिविधं कृतानुमतकारितरूपं त्रिविधेन मनसा
 वचसा कायेन सर्वं पूर्वोक्तमंशेषं स्वामेमि ज्ञामयामि, तहय अण्णाणं तथा चात्मानं निंदामि
 अकृत्यकारिणमिति निंदामि अत्तमसादिकं शोचामि, चः समुच्चये, तह तथा मिहाडुक्कमं मझ
 मम मिथ्याडुक्कृतं च्यादिति. अथेह जवसंबंधिनः क्रमयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पियमायनायबंधव-पुतकलत्तेसु मित्तवगेसु ॥ अवयारिसु जवयारिसु । सव्वे-
 सुवि स्वामणा मझ ॥ ७९ ॥ व्याख्या—स्पष्टा, अथ बाहुध्येनापरजीवजातं क्रमयन्नाह—
 ॥ मूलम् ॥—स्वामेमि सव्वज्ज जीवे । मझ सव्वे स्वमंतु ते ॥ तेसु मझ्जनावो मे । मित्ती

वा पारिणामिया ॥ ८० ॥ व्याख्या—स्पष्टेयमपि, परं मध्यस्थत्वावः पितृमातृबन्धुसुहृदादिषूपकारिषु रागस्तथा अपकारिषु द्वेषस्तुल्यविप्रयुक्तत्वं ज्ञवविवति शेषः, अथवा मैत्री ज्ञवतु, सा च त्रौकिकी लोकोत्तरा च, आद्या प्रसिद्धा, लोकोत्तरा तु—माकर्षित्कोऽपि प्रापानि । मा च ब्रूत्कोऽपि दुःखितः ॥ मुच्यतां जगदप्येषा । मतिमैत्री निगद्यते ॥ १ ॥ सा च पारिणामिकीत्युच्यते, तामेवाह—

॥ मूलम् ॥—सुहियामयरीहिया । ध्रुयपावरयासुधभमकम्मरया ॥ दीहाज जिणमहन्नु । हवंतु सवेवि द्रह जीवा ॥ ८१ ॥ व्याख्या—सुगमा, अथोपसर्गतिङ्गामाह—

॥ मूलम् ॥—तिरियनराभरजणिया । जवसग्गा के जे मए तेवि ॥ खमियवा सहियवा । समं अहियासियवा य ॥ ८२ ॥ व्याख्या—तिर्येचः कलभकरभवृषभशरजविहगभुजगजगणदयः, नराश्चरचरदादयः, अमरा ऊष्टव्यंतराः, तैर्जनिताना जपसर्गाः केऽपि मयेति तेऽपि कृमिव्याः समायांत जपेक्षणीया इति ज्ञावः, सोढव्या आयाताः संतो ह्यदीनेन मनसांगिकर्तव्या इत्यर्थः, सम्यगधिसहितव्याश्च, सवो पुत्रकयाणं । कम्माणं पावए फलविवग्गो ॥ इत्यनुध्यानेन तितिङ्गणीया इति अथ वाकायमनःकृपदुःकर्मगर्हामाह—

॥ मूढम् ॥—जं वायाए न्निणं । देहेण कयं मणेण संकलियं ॥ तं मह असुहं कम्मं ।
 सम्मं गरिहामि सर्वंपि ॥ ८३ ॥ व्याख्या—रपष्ठा, अथ केवलिसमकं आत्मदःकृतमाद्योचयन्नाह—
 ॥ मूढम् ॥—जाणंति जल कलवि । केवलिणो मग्न दूषणं किंपि ॥ तं आद्योपमि अहं ।
 तेसिं चिय सक्कियं द्दिहिं ॥ ८४ ॥ व्याख्या—रपष्ठेयमपि, अष्टादशपापस्थानानि चतसृन्निर्गाथा-
 न्निरुच्चार्य व्युत्सृजन्नाह—

॥ मूढम् ॥—सर्वं पाणादवायं । असच्चभासणमदत्तदाणं च ॥ मेहुणपरिगहार्द-जतं को-
 हं च माणं च ॥ ८५ ॥ मायं द्योहं कलहं । परपरिवायं तहेव पेसुन्नं ॥ अज्जक्काणं माया-मोसं
 दोसं च पिम्मं च ॥ ८६ ॥ रद्धअर्द्धं तह मिड्ढा—दंसणसद्धं च पावताणादं ॥ अठारस एयादं ।
 पुव्वमवेसु द्दह भवे वा ॥ ८७ ॥ कारविपादं कयादं । अणुमंतादं जादं तादं अहं ॥ तिविहेण
 वोसिरामि । अरिहंताद्रेण पच्चकं ॥ ८८ ॥ व्याख्या—सर्वं प्राणातिपातं एकेन्द्रियपंचेन्द्रियांतं प्राणि-
 वधं, असत्तन्नापणमलीकवचनं, अदत्तादानं चौर्यं, चः समुच्चये, मैथुनमब्रह्म, परिग्रहं धनधान्यक्षेत्र-
 वारत्तुरूप्यसुवर्णकुप्यद्विपदचतुष्पदादिना नवधा वस्तुमूर्त्तौ, सर्वमिति सर्वत्र योजयं, रात्रिभुक्तं निशा-

जीवनं, एतत्पदत्रयस्य समाहारः, राज्ञिजीवनं तु प्राणतिपातानुगमेव, परं पृथुश्चारोऽस्य बहुद्वो-
पत्वाद्दर्शयति, अपि च क्रोधं रोषं, मानमहंकारं, चक्रारौ समुच्चये, मायां कपटं, लोभं लौब्धं, परप-
रिवादमन्यथा कथाप्रपञ्चनं, तथैव पैशून्यं कर्णेजपत्वं, अध्याख्यानमाह्वानं, मायाशृणामिंद्रजाला-
दिकरणं, द्वेषं मत्सरं, भ्रेम स्नेहशमं, चक्रारौ समुच्चये, रतिः अश्रयमे शक्त्या लुपेक्षिता, अरतिः सं-
यमनाशक्तिः, तथा मिथ्यादर्शनशब्दं, मिथ्यैव मिथ्यात्वमेव दर्शनस्य सम्यक्तत्त्वस्य शब्दं, चः समु-
च्चये, पापस्थानानि चतुर्दश, एतानि पूर्वजवे, अनंतत्वाद् बहुवचनं, द्रव्हास्त्रिन् जवे, वा अनंतरो-
क्तौ, कारितान्यन्यैः, कृतानि स्वयं, तथाजुह्वातानि परैः क्रियमाणानि, अनुमोदितानि यानि तान्य-
हं त्रिविवेन मनोवचनकायेन व्युत्सुजामि मुंचामि, कथं? अर्हदादीनां पंचपरमेष्ठिनां प्रत्यङ्कं सम-
क्षमिति. अथ गाथाचतुष्टकेण सावद्ययोगान् परिहरन्नाह—

॥ मूढम् ॥—कथंवि कथं कृतित्थं । जं च कुसत्थं चिय कुसत्थं च ॥ निहविजं तह म-
गो । पयासिजं वा अमगो य ॥ ८९ ॥ मुक्कं पावनिद्वक्कं । देहं दव्वं कुठुंबसयणादं ॥ अ-
हवा जीवेहिं समं । कहवि निवडादं वडरादं ॥ ९० ॥ व्याख्या—चियत्ति अवधारणे, यत्कृतं कु-

तीर्थं शाय्यादि, यच्च कुशाखं मोहजनकं शृंगारादि, तथैव शस्त्रं शस्त्रिका, कुलमिति सर्वत्र योज्यं, निहृतस्तथा मार्गोऽपलपितं सम्यक्तत्वं, प्रकाशितो वा अमार्गो मिथ्यात्वमिति भावः, चः समुच्चये. पापलीनं देहं द्रव्यं कुटुंबस्वजनादि मुक्तं व्युत्पटं, मया सर्वमित्यध्याहार्यं अथवा जीवैः प्राणिभिः समं पूर्वनिवृत्तानि वैराणि तान्यपि मुक्तानि,

॥ मूलम् ॥—मोहबंधणरक्ष्यं । हलजलमुसलमुहमहिगरणं ॥ तं वोसिरियं सत्त्वं । तिविवे-
णं पाणिबहकरणं ॥ ए१ ॥ व्याख्या—रपष्टा.

॥ मूलम् ॥—परिचत्तादं पनरस । कम्मादाणादं जादं विहियादं ॥ अन्नंपि मए चत्तं । जं
चिय मिथत्तबुद्धिकरं ॥ ए२ ॥ व्याख्या—कर्मणां जवहेतूनां ज्ञादानं ब्रह्मणं येन्यस्तानि कर्मदाना-
नि, कति ? पनरस, यदाहुः श्रीहेमसूरयः—ज्यंगारभाण्डकरणं । कुंभायःस्वर्णकारिता ॥ ठडारवेष्टि-
कापाकौ । तथा हंगारजीविका ॥ १ ॥ छिन्नाब्जिवनपत्र—प्रसूनफलविभ्रयः ॥ कणानां दलना-
त्पेष्वाद् । वृत्तिश्च वनजीविका ॥ २ ॥ शकटानां तदंगानां । घटनं स्वेटनं तथा ॥ विक्रयश्चेति श-
कट-जीविका परिकीर्तिता ॥ ३ ॥ शकटोत्तुल्लुखायोष्-खराश्चतरवाजिना ॥ नारस्य बाहनाद्वात्ति-

दैवेद्वाटकजीविका ॥ ४ ॥ सरःकृपादिस्वनन—शिलाकुट्टनकर्मजिः ॥ पृथिव्यारंजसंभृते—जीविनं
 स्फोटजीविका ॥ ५ ॥ दंतकेशनखास्थितक्—रोष्णां ग्रहणमाकरे ॥ त्रसांगस्य वाण्ड्यार्थे । दंत-
 वाण्ड्यमुच्यते ॥ ६ ॥ लाङ्गामनःशिलानाली—धातकीटंकणादिनः ॥ विक्रयः पापसदनं । ला-
 ङ्गावाण्ड्यमुच्यते ॥ ७ ॥ नवनीतवशाङ्गौद्र—मध्यप्रभृतिविक्रयः ॥ द्विपञ्चतुष्यद्विक्रयो । वाण्ड्यं
 रसकेशयोः ॥ ८ ॥ विशाखाहलयंत्रायो—हरितालादिवस्तुनः ॥ विक्रयो जीवितघ्नस्य । विषवाण्ड्य-
 मुच्यते ॥ ९ ॥ तिलेक्षुसर्पैरंड—जलयंत्रादिपीडनं ॥ दलतैलस्य च कृति । र्यंत्रपीना प्रकीर्ति-
 ता ॥ १० ॥ नाशात्रेयोः कनहुष्क—हेदनं पृष्ठगालनं ॥ गोकर्णकंबजहेदो । निर्लोछनमुदीरितं ॥
 ॥ ११ ॥ सारिकाशुकमाजरी—शुकुकुटकलापिनां ॥ पोषो दास्याश्च वितार्थ—मसतीपोषणं वि-
 दुः ॥ १२ ॥ व्यसनात् पुण्यबुद्ध्या वा । दवदानं जवेद् द्विधा ॥ सरःशोषः सरःसिंधु—हृदादेरंबुसं-
 प्लवः १३ ॥ द्रव्येवं प्रकाराणि यानि विहितानि, यत्तदोर्नित्यसंबंधात्तानि परिचत्तादं परित्यक्तानि,
 अन्यदपि मया त्यक्तं, किमित्याह—जं चिप मिथ्यतबुद्धिकरं यदेव मिथ्यात्वबुद्धिकरमिति । अथ व-
 द्दमेन्योऽप्यतिवद्वभं वपुर्भुसुजनाह—

॥ मूलम् ॥—जं अमुद्रदृष्टियंपि हु । देहं बहुमन्नियं मए एयं ॥ तंपि हु अंतिमज्जसा—
 सेहिं तिकद्दु वोसरियं ॥ ९३ ॥ व्याख्या—स्पष्टा, परं तिकद्दुत्ति त्रिक्रवो मनोवचनकपैः, अ-
 पि च अंतिमज्जसासेहिं अंतिमोच्च्वासेष्विति व्याख्येयं. अथ सर्वयोगपरित्यागमाह—

॥ मूलम् ॥—तह सबद्वजोगो । सरिरजोगो य कम्मसंजोगो ॥ सब द्दमे संजोगा । जा-
 वज्जीवद् वोसरिया ॥ ९४ ॥ व्याख्या—यथा पूर्वोक्तं सावद्यमशेषं व्युत्सुहं, तथा सर्वाणि सचि-
 त्ताच्चित्तानि च तानि द्रव्याणि जोगोपयोगीनि वस्तूनि सर्वद्रव्याणि, तैर्योगाः स तथा, न केवलमयं,
 शरीरेण वर्तमानेनौदारिकेण योगः स तथा, चः समुच्चये, कर्मणां ज्ञानावरणीयादीनां संयोगो बं-
 धः स कर्मसंयोगः, सर्वे द्दमे संयोगाः जावजीवाद् वोसरिया यावज्जीवं, यावत् शब्दोऽवधारणे, त-
 तश्च यावज्जीवनं तावदेव व्युत्सुष्टाः, न मृत्योः परत द्रव्यार्थः. अथ गाथायुगेन पर्येतासधनाविधिसु-
 चार्यं तत्फलमाह—

॥ मूलम् ॥—पच्चक्काद् चञ्जिविह—माहारं जो पुणो निरागारं ॥ अणुमोयद् सुयकयादं ।
 ज्जालोयद् पावकम्मादं ॥ ९५ ॥ अंते जो संशरग-पवज्जं वा पवज्जद् धीरो ॥ सो परलोए सुहि-

जु । हवद् नरो लहद् पुण बोहिं ॥ ९६ ॥ व्याख्या—स्पष्टे, अथ लब्धबोधेर्नरस्योत्कर्षमाह—

॥ मूलम् ॥—नाणदंसणचारित—रणत्तपविद्मसिजुं ॥ अद्दुसिजुं अ दोसेहिं । जीवो हो-
द न छुक्किजुं ॥ ९७ ॥ व्याख्या—जीवः प्राणी दुःखितो दुःखपात्रं न जवति, किंरूपः सन् ? ना-
णदंसाणत्ति ज्ञानं जीवाजीवाश्रयसंवरनिर्जराबंधमोक्षादिसप्ततत्त्वपरिज्ञानं, दर्शनं सम्यक्तत्वं, चारित्र्यं स-
र्वसावद्ययोगविरतिः, एतेषामेव रत्नानां त्रयं तत्तथा, तेन भूषितोऽलंक्रुतः, न केवलमिहं, अद्दुसिजुं
अद्दुषितश्च, कैः ? दोसेहिं दोषै रागादिभिः, अपि चोक्तमस्माभिः—जंतो रत्नत्रयी यस्य । चेतो-
ग्रंथावशद्यका ॥ सेवाहेवाकिनस्तस्य । देवाः के वा न किं परे ॥ १ ॥ इत्याचार्यश्रीबालचंद्रविर-
चितायां श्रीविवेकमंजरीवृत्तौ दुःकृतगर्हाविवरणं नाम तृतीयः परिमलः ॥ चंडांश्चंडकरमंडलगोल-
काभ्यां । विभीक्ष्णो नजसि कालकुमारकस्य ॥ लायापथस्तद्यनश्रियमेति याव—सावज्जयं कल-
यतादिह जैवासिंहः ॥ १ ॥

अथ भावनाद्वारं प्रस्तुतवान्नाह—

॥ मूलम् ॥—चलसरणं पन्निवन्नो । जीवो संसारकज्जनिविन्नो ॥ जावेद् जावणजुं । अ-

एिच्चयार्द्रं ज सञ्जालं ॥ ९८ ॥ व्याख्या—जीवो मुक्तिगमनयोभयो जंतुः ज्ञावेद ज्ञावयति संवि-
ज्ञेन मनसानुभ्यायति, काः कर्मतापन्नाः? ज्ञावणालं भावनाः, किरूपाः? अणिच्चयार्द्रं ज्ञानित्य-
ताद्याः, किं दे तिस्र इत्याह—सञ्जालं सर्वा द्वादशा अपीति ज्ञावः. किंविशिष्टोऽसौ? चञ्जसरणं
पडिवन्नो चतुर्णामर्हदादीनां शरणं चतुःशरणं, जपलक्षणमेवेदं, सम्यग्गुणानुमोदना दुःश्रुतगर्हाणि
च ज्ञेया, तत्प्रतिपन्नः, तदेकतानमानस इति भावः, पुनः किंविशिष्टः? संसारकल्जनिविन्नः संसरणं
संसारः पुनर्जन्मपरंपरा सैव कर्मपरतंत्रस्य जंतोः कार्यं, ततो निर्विघ्नं जडिन्नः, यदुक्तं—जरामरण-
दौर्गत्य—व्याधयस्तावदासतां ॥ जन्मैव किंतु वीरस्य । ब्रूयोब्रूयस्त्रपावहं ॥ १ ॥ अथानित्यताज्ञावनां
गाथायुगेनाह—

॥ मूलम् ॥—विहवो सज्जाणसंभो । विसयसुहादं विलासललियादं ॥ नल्लिनीदल्लगथोल्लि-
र—जललव परिचंचलं सवं ॥ ९९ ॥ व्याख्या—रपष्टा, परं थोल्लिरत्ति बूर्णमानपर्यायः.

॥ मूलम् ॥—तं कत्थ बलं तं । कत्थ जोवाणं अंगचंगिमा कत्थ ॥ सवमणिचं पिबह । न-
हं दहं कयंतेण ॥ १०० ॥ व्याख्या—रपष्टेयमपि. अथ गाथापंचकेनाशरणज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥ घणकम्पासबद्धो । जवनपरचञ्चपहेसु विविहाञ्ज ॥ पावद् विमंबणाञ्ज । जी-
वो को द्रव्य सरणं से ॥ १ ॥ व्याख्या-कर्मणि ज्ञानावरणादीनि एव पाशाः कर्मपाशाः, दृष्टाश्चैते
तथा, तैर्बद्धो नियंत्रितः सन् भवनपरचञ्चपहेसु जवः संसार एव चतुःकषायगोपुरविराजमानं विशा-
लविषयवासनाशाखवलयसुस्थितं मिथ्यात्वनुपाधिहितं चतुरशीतिलक्ष्योनिजवनं कुमतिविद्यासतला-
रङ्गं चतुर्ध्यानमयवर्णप्रकृतिपौरप्रकारं नगरं, तस्य चत्वारो नरदेवनरकर्तिर्यगतिनामानः पंथानस्तेषु,
विविहाञ्ज विविधा ध्यनेकरूपाः पावद् प्राप्नोति विमंबणाञ्ज विमंबनाः, देवत्वे किल्बिषित्वाभियोगि-
कत्वपरिधेदर्शनेर्ष्याविषादक्रोधलोभासन्नच्यवनक्षोभाद्याः, मनुजत्वे च चिंतासंतापस्वामिशोपस्वजन-
मरणधनहरणजराज्वरादिरोगानिहसंप्रयोगाभीष्टविप्रयोगाद्याः, तिर्यक्तत्वे च कशांकुशप्राजनाघातवात-
शीतातपक्षुत्तृषासहननारवहनरूपाः, नारकत्वे च भेदनजेदनतप्तत्रुपानशाखमलीवृक्षादिगनवैतरणी-
तरणासिपत्रवनविचरणाद्याः, द्रव्येता धनकर्मपादाबद्धो विमंबनाः कः प्राप्नोति ? द्रव्याह—जीवः प्रा-
ण, क द्रव्य सरणं मे ? कः शरणमिह मे ? न कोऽपीति तात्पर्यं.

॥ मूलम् ॥—जीवो बाहि विबुद्धो । सफरो द्रव निज्ज्ञे तन्मफन्द ॥ सयणो विमणो पिञ्जद्

। को सक्रो वेयणाविगमे ॥ १०२ ॥ व्याख्या—स्पष्ट।

॥ मूलम् ॥—मा जाणसु जीव तुमं । पुत्तकलत्तादं मन्न सुहहेज ॥ नियणं बंधणमेयं । संसा-

रसंसरत्ताणं ॥ १०३ ॥ व्याख्या—स्पष्ट।

॥ मूलम् ॥—विसमिव मुहंभि महुरा । परिणामनिकामदारुणा विसया ॥ कालमणंतं भुत्ता ।

अज्जवि भुत्तुं न किं जुत्तं ॥ १०४ ॥ व्याख्या—भुगमा।

॥ मूलम् ॥—विसयरसासवमतो । जुत्ताजुत्तं न जाणद् जीवो ॥ फ़रद् कद्धुणं पढा पत्तो नरयं महाघोरं ॥ १०५ ॥ व्याख्या—विषयरस इंद्रियाग्राह्याद् एव आसवो मयं विषयरसासवः, तेन मत्तः द्वीवः सन्न जीवो नह्यान्नह्यपेयापेयगम्यागम्यादिरूपं भुक्ताभुक्तं न जानाति, पढा फ़रद् पश्चात् खिद्यति कद्धुणं करुणं दीनं यथा भवतीति क्रियाविशेषणं, किंचूतः? पत्तो नरयं महाघोरं नरकं महाघोरमतित्रयंकरं प्राप्तः. अथ गाथायुगेन संसारभावनामाह—

॥ मूलम् ॥—तह लालियंपि तह पा-लियंपि अंते मुहं विक्खणेद् ॥ फ़रिसंतंपि कुहुंबं । विद्दं-
बणा का न संसारे ॥ १०६ ॥ व्याख्या—संसारे का न विटंबना? को न विगोपकः? कथमित्याह—

अयंते वार्धके अतिसारादिरोगात्रिभूतं स्वामिनमिति गभ्यं, फरिसंनिपि स्पृशदपि कुटुम्बं कर्तुमुत्तुं
 विकृण्यति वक्त्रिकरोति, न तस्य स्वार्थः क्रोड्यनेन पूरितो भविष्यतीत्याह—तह लाटियंपि तह
 पाटियंपि तथा तेन प्रकारेण यथेप्सितं वसनाशनशयनाभरणतांबूलद्रोपनमाद्यादिना लाटिन-
 मापि शुश्रुतमपि, न केवलमिच्छं, तथा तेन प्रकारेण शीतातपशुतृषारोगाद्यातंकेन्यः शुनोदर्कविधा-
 नेन पाटितमपि परित्रातमपीति भावः.

॥ मूलम् ॥—जणणी जायद जाया । जाया माया प्रिया य पुत्तो य ॥ अणवत्था संसारे ।
 कम्मवसा सवजीवाणं ॥ १०९ ॥ व्याख्या—स्पष्टा, अथ गाथाषट् केनैकत्वभावमाह—

॥ मूलम् ॥—एगो बंधद कम्मं । एगो धणहरणमरणवसणादं ॥ विसहद जवंमि जमद ।
 एगोच्चिय कम्मवेदविज्जं ॥ १०८ ॥ व्याख्या—अकृत्यशतचतुरो नरः कुटुंबार्थमर्थमर्जयन्नित्यध्याहा-
 रः, एकः कर्म दुर्गतिगमनौपयिकं पापं बध्नाति दृढीकरोति, नान्यः कश्चित्छुपाजितद्रव्यभासलात्-
 सः स्वजनादिषु, यदुक्तं—धनं धर्मविलोपेन । परजोगाय केवलं ॥ दोषस्वात्मन एवैको । हरेर्द्धि-
 पवधादिव ॥ १ ॥ एगो धणहरणमरणवसणादं एको राजतस्करदायादेभ्य द्यति गभ्यं, धनहरणमर-

एवमनानि विवहति, भवमि जमद एगोच्चिय जवे संसारे आभ्यत्येकोऽपि, यदाहुः—अथो घरे नियत्तद । सयणजणो पिबवणा नियत्तेद ॥ देहं पि दहद दहणो । जीव जण एकज जाद ॥ किंविशिष्टः ? कम्मवेदाविज कर्म निर्मोहनीयादिनिर्विघ्नावितो विनटितः.

॥ मूलम् ॥—अन्नो न कुणद अहि-यं पि अप्पा करेद न हु अन्नो ॥ अप्पकयं सुहदुखं । खुजसि तं कीस दीणमुहो ॥ १०९ ॥ व्याख्या—सुगमा.

॥ मूलम् ॥—बहुआरंजवित्तं । वित्तं वित्तसंति जीव सयणगणा ॥ तज्जाणियपावकमे । अप्पवहसि पुणो तुमं चेव ॥ ११० ॥ व्याख्या—स्पष्टा.

॥ मूलम् ॥ अह डक्खियादं तह भु—क्खियादं जह चित्तियादं निजादं ॥ तह धेवं पि न अप्पा । विचित्तिजं जीव किं जणिमो ॥ १११ ॥ व्याख्या—स्पष्टा.

॥ मूलम् ॥—विसरद सयणलोको । तुह संबंधं सुहुत्तकयसोको ॥ जीव सुहासुहकम्मं । व-
चद एणं तए सरिसं ॥ ११२ ॥ व्याख्या—सुगमा.

॥ मूलम् ॥—तुह परिचियत्तकादं । अणंतसो जीव जम्ममरणादं ॥ ता मरणे वि तुभं ।

कह धीछी धीरत्तणं सुयसि ॥ ११३ ॥ व्याख्या—सुगमा, परं धीधीति ह्यधिकपर्यायः अथ गायामु-
नेनान्यत्वज्ञानामाह—

॥ मूलम् ॥—स्वप्नंशुरं सरीरं । जीवो अज्ञो य सास्यसहो ॥ कर्मवसा संबंधो । निब्वं-
धो द्रश् को तज्ज्ञा ॥ ११४ ॥ व्याख्या—शरीरं क्षणान्शुरं क्षणविनाशि, जीवो अज्ञो य, चः
समुच्चये, जीवोऽन्यः शरीरात् पृथक्, एतद्विद्वक्षणुणत्वात्, कथमित्याह—सास्यसहो शाश्वतो
नित्योऽहेच्छाचेद्यारूपः स्वज्ञावः प्रकृतिर्यस्येति स तथा, एतयोश्चनित्यनित्ययोस्तर्हि संबंधः कथमित्या-
ह—कर्मवसा कर्मवशात् नामानुपूर्व्या गत्यायुःकर्मपाशवशात्, निब्वंधो द्रष्ट को नरहा तस्मादव-
शरीरे को निर्वंधः ? कः प्रतिबंध इति ।

॥ मूलम् ॥—कह आयं कह चटियं । तुभंणि कह आगळुं कहिं गमिही ॥ अनुज्ञंणि न
जाणह । जीव कुहुंवं वळुं तुझ ॥ ११५ ॥ व्याख्या—हे जीव तुझ तव तावकमिति ज्ञावः, कळुं
कुहुंवं कुतः कस्याहेतोः कुहुंवं ? कथमित्याह—अनुज्ञंणि न जाणह, अपीति विस्मये, अन्योन्यं च
न जानासि परस्परं न वेत्ति, कोऽज भावः ? त्वं कुहुंवंकं न जानासि, कीदृक् ? कह आयं कुत

सह वर्तते साभ्यंतरं तच्च तद्वाह्यं च तत्तथा. पुनरपि किंविशिष्टं? जिहृद्धिष्ठो जिनेन जगवता वीत-
राशेणोपद्विष्टं तत्तथा, किं स्मृतमात्मने वैर्वाविधं तपः कर्माशेषं निर्जयतीत्याशंक्याह—तविष्ठं तसं
द्याचीर्णं, किंविशिष्टं? विद्युद्यो विशेषेण मनोवाक्यभ्यैः शुद्धं निरतिचारमिति. अथ गायत्र्येन
लोकजगवनामाह—

॥ मूलम् ॥—धर्माधर्मा पुत्रास्त । जीवाकामा य पंच सुप्रसिद्धा ॥ अलिकाया तन्मय—
मेयं लोभं विद्याद्याहि ॥ १ ॥ ज्यार्या—धर्मश्राधर्मश्च धर्माधर्मौ, पुत्रस्तश्च जीवश्चाकामां च पुत्र-
स्तजीवाकामां, पच सुप्रसिद्धा जिनसम्यक्चिदताः, तथाहि—स्वयं भंतुं शक्तेस्तु । जीवाजीवेषु सर्वे-
तः ॥ सहकारी जवेरुर्मः । पानीयमिव यादसां ॥ १ ॥ जीवानां पुत्रजनानां च । अप्रजानां स्वयं
स्थिति ॥ द्यधर्मः सहकार्येष । यथा ह्यायाध्वयायिनां ॥ २ ॥ पुत्रजाः रभू रस्यरपरी—भंधवर्णस्वल्पि-
णः ॥ तेऽणुस्कंवतया देया । तत्रावष्टाः किंलाधवः ॥ ३ ॥ वष्टाः रक्ता वंधशब्द—रूक्षास्थूजाक-
तिस्पृष्टाः ॥ द्यंधकरातपोद्योत—येदहायास्मका द्यपि ॥ ४ ॥ शुभं ॥

एकाद्याः स्थूजस्तृजाद्याः । पंचाद्याः संश्रजंजिनः ॥ विकलाद्याश्च पर्यासा । अपर्यासाश्चतुर्दे-

दा । ॥ ५ ॥ जीवो जिनोदितैरेभि—भैर्दभिर्बोऽत्र संसृतौ ॥ ज्ञेयोऽयं रङ्गणीयोऽयं—माज्ञेयं तत्त्व-
मभ्यदः ॥ ६ ॥ शुभं ॥ सर्वगतप्रतिष्ठं स्या—दाकाशमवकाशदं ॥ लोकात्लोकौ स्थितं व्याप्य । त-
दनंतप्रदेशम क् ॥ ७ ॥ द्रति पंचैते द्यष्टिकाया द्यस्त्रिकाया; तन्मयमेयं लोयं वियाणाहि तैरस्त्रि-
कायैः स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकैर्निवृत्तं तन्मयमेतं लोकं विश्वं विजानीहि ? यद्धक्तं—कटिस्थकरवैशा-
ख—स्थानकस्थनराकृतिं ॥ द्रव्यैः पूर्णं स्मरेद्लोकं । स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकैः ॥ १ ॥ द्रति.

॥ मूलम् ॥—चजुदसरज्जुप्रमाणे । लोए ताणंपि तिलतुमसमाणं ॥ तं नडि जड जीवा ।
न य पत्ता जममरणादं ॥ २२ ॥ व्याख्या—लोके जगति तिलतुषमानमपि स्थानं तन्नास्ति यत्र
जीवाः प्राणिनो जन्ममरणानि न च प्राप्ता नाधगतवंत; किंविशिष्टे लोके चतुर्दशरज्जुप्रमाणे एको-
द्देशेन लोकप्रमाणेऽस्योपलक्षणमात्रमेवेदं विशेषणपदं, रज्जुसंज्ञापि संप्रदायगम्या, तथाहि—क-
श्चिद्लोकाग्रमाग्रह्य । देवो दिव्यानुज्ञावतः ॥ श्रितं भारसहसेण । लोहगोलकमाक्षिपेत् ॥ १ ॥ स
गोलो निपतन्मासैः । षड्रिप्यवत्कमेत्कमात् ॥ तावता जायते रज्जु—रेकेति कश्चित् जिनैः ॥ २ ॥
लोकाग्रादप्रतिष्ठान—तलं यावच्चतुर्दश ॥ रङ्गबोऽत्र पुनस्तिर्यक् । सप्तोर्ध्वं क्रमहानितः ॥ ३ ॥ च्-

आगतं ? क्व चक्षिं कुत्र चक्षितं ? क्व यास्यतीत्यर्थः, त्वमपि कुटुंबेन न ज्ञायसे, कीदृशः ? क्व आगतं कुत आगतः ? क्वहिं गमिही कुत्र गमिष्यसीति भावः. अथाशुचित्वज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥—असुक्ष्ममवायजायं । असुक्ष्मसाहारवक्रसंज्ञाणं ॥ असुर्दृष्टं जन्मभूमी । तं देहं क्व सुर्दृष्टं होद ॥ ११६ ॥ तदेहं कथं केन प्रकारेण शुचि जवति, अपि तु न केनापीत्यर्थः. शुचित्वे तस्यासाध्यतां विशेषणैराह—किंविशिष्टं देहं ? असुक्ष्ममवायजायं अशुचयोः शुक्लशोणितयोः समवायः संयोगस्तस्माज्जातं निष्पन्नं तत्तथा, यद्वक्तं—शुक्लशोणितसंयुतो । मलनिरपदवर्धितः ॥ गर्भे जरायुसंज्ञः । शुचिः क्रायः कथं जवेत् ॥ १ ॥ पुनः किंविशिष्टं असुक्ष्मसाहारवक्रसंज्ञाणं अशुचयोर्मातृभुक्तीतान्नपयसो रसास्तेषामाहारस्तेन द्रव्यं संस्थानमंगोपांगादि यस्य तत्तथा. अपि चोक्तं—मातृभुक्तान्नपानोद्य—रसनानीक्रमागतं ॥ पायं पायं प्रवृद्धः सन् । दौर्ब्यं मन्येत कस्तनोः ॥ १ ॥ पुनरपि किंविशिष्टं ? असुर्दृष्टं जन्मभूमी अशुचीनां रसायुष्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्लान्नवर्चसामशुचीनां पदं जन्मभूमिरुपतिस्थानं. यद्वक्तं—रसायुष्मांसमेदोऽस्थि—मज्जाशुक्लान्नवर्चसां ॥ अशुचीनां पदं कायः । शुचित्वं तस्य तत्कुतः ॥ १ ॥ इति. अथ गाथायुगेनाश्रवज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥—पंचदिशः य चजरो । तिहा कस्याया य तिबि दंडा य ॥ पंचपाणिवर्हा ।
सत्तरसासवद्वाराहं ॥ ११७ ॥ एणहि सुक्कट्टेहि । जीवंतलाहं समंतलु एयं ॥ निचं आजरिज्जाह ।
कम्ममहावारिपूरेण ॥ ११८ ॥ व्याख्या—एण्टे. अथ संवरज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥—एयाहं जो निरुंधह । पडिसेहह सोत्तमिन्थ पविसंतं ॥ जं च पुराणं तंपि हु
। कमेण सोसह अपमत्तो ॥ ११९ ॥ व्याख्या—य एतानि पूर्वोदितानि सप्तदशाश्वद्वाराणि पिथ-
रे सोऽत्र जीवतन्नागप्रविशत्कर्मजलं प्रतिषेधयति, यच्च पुराणं पुरातनमग्रे प्रविष्टं तदपि क्रमेण मं-
दमंदं यदा विशुद्धध्यानमयार्कतेजसेति ज्ञावः, सोसेह शोषयति, किंभूतः ? अपमत्तो अपमत्तोऽश्व-
मरुह इति, अथ निर्जरज्ञावनामाह—

॥ मूलम् ॥ बारसजेयविसुष्ठो । सभ्भितरबाहिरो जिणुहिठो ॥ तविजुं तवो विसुष्ठो । कम्म
मसेसंपि निज्जाह ॥ १२० ॥ व्याख्या—तपोऽशेषं समस्तं बहस्पृष्टनिधत्तनिकाचितादित्चतूरूपं कर्म
निर्जरयति परिशोषयति, किंविशिष्टं तपः ? बारसजेयविसुष्ठो नपुंसकलिंगस्यात्र प्राकृतत्वाद्वाहुव्यात
मुद्विगता, द्वादशानिर्द्वैदोर्विशिष्टं प्रधानं तत्तथा, अत एव सभ्भितरबाहिरो आभ्यंतरेण वेदषट्केन

सह वर्तते साभ्यन्तरं तच्च तद्वाह्यं च तत्तथा. पुनरपि किंविशिष्टं? जिहृदिष्ठो जिनेन जगवना वीत-
रागे णोपदिष्टं तत्तथा, किं रसुतमात्मने वैवंविधं तपः कर्माक्षेपं निर्जरयतीत्यादांभयाह—तवितुं तसं
ध्याचीर्त्ति, किंविशिष्टं? विहृद्यो विशेषेण मनोवाक्कायैः शुद्धं निरतिचारमिति. अथ गायानुगेन
लोकजगवनामाह—

॥ मूलम् ॥—धर्माधर्मा पुञ्जत । जीवाकासा य पंच सुपसिद्धा ॥ अधिकाया तन्मय—
येयं लोमं वियाह ॥ १ ॥ व्याख्या—धर्मश्चाधर्मश्च धर्माधर्मा, पुद्गलश्च जीवश्चाकाशां च पुद्ग-
लजीवाकाशां, पञ्च सुपसिद्धा जिनसमयविद्वताः, तथाहि—स्वयं भंतुं प्रवृत्तेषु । जीवाजीवेभ्यु सर्वे-
तः ॥ सहकारी जवेकर्मः । पानीयमिव यादसां ॥ १ ॥ जीवानां पुद्गलानां च । प्रपन्नानां स्वयं
स्थितिं ॥ अधर्मः सहकार्येष । यथा ह्यायाध्वयायिनां ॥ २ ॥ पुद्गलाः रस्य रसास्पर्श-गंधवर्णस्वरूपि-
णः ॥ तेऽणुरस्कंधतया द्वेधा । तत्रावकाः किलानुवः ॥ ३ ॥ वृक्षाः रस्कंधा बंधशब्द-रूपास्थूलाकृ-
तिसूत्राः ॥ अंधकारानप्योद्योत-भेदहायात्मका अपि ॥ ४ ॥ युग्मं ॥

एकाकाः स्थूलरूपाकाः । पंचाकाः संश्रयसंज्ञिनः ॥ विकलाकाश्च पर्यासा । अपर्यासाश्चतुर्द-

श । ॥ ५ ॥ जीवो जिनोदितैरेभि—भैदैर्भिन्नोऽत्र संसृतौ ॥ द्वेयोऽयं रङ्गणीयोऽयं—माज्ञेयं तत्त्व-
मप्यदः ॥ ६ ॥ शुभं ॥ सर्वगतप्रतिष्ठं स्या—दाकाशमवकाशदं ॥ लोकालोकौ स्थितं व्याप्य । त-
दनंतप्रदेशम क् ॥ ७ ॥ द्युति पंचैते द्युष्टिकाया द्युस्तिकायाः, तन्मयमेयं लोयं वियाणाहि तैरस्ति-
कायैः स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकैर्निवृत्तं तन्मयमेतं लोकं विश्वं विजानीहि ? यद्धुक्तं—कटिस्थकरवैशा-
ख—स्थानकस्थनराकृतिं ॥ द्रव्यैः पूर्णं स्मरेद्धोकं । स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकैः ॥ १ ॥ द्युति.

॥ मूलम् ॥—चतुदसरज्जुप्रमाणे । लोए ताणंपि तिलतुमसमाणं ॥ तं नहि जह जीवा ।
न य पत्ता जम्ममरणादं ॥ ३३ ॥ व्याख्या—लोके जगति तिलतुषमानमपि स्थानं तत्रास्ति यत्र
जीवाः प्राणिनो जन्ममरणानि न च प्राप्ता नाधगतवंतः, किंविशिष्टे लोके चतुर्दशरज्जुप्रमाणे एको-
दशेन लोकप्रमाणेऽस्योपलक्षणमात्रमेवेदं विशेषणपदं, रज्जुसंज्ञापि संप्रदायगम्या, तथाहि—क-
श्चिद्धोकाग्रमाख्य । देवो दिव्यानुज्ञावतः ॥ श्रितं भारसहसेण । लोहगोलकमाक्षिपेत् ॥ १ ॥ स
गोलो निपतन्मासैः । षड्विधावत्क्रमेत्क्रमतः ॥ तावता जायते रज्जु-रेकेति कश्चितं जिनैः ॥ ३ ॥
लोकप्रादप्रतिष्ठान-तत्वं यावच्चतुर्दश ॥ रङ्गवोऽत्र पुनस्तिर्यक् । सप्तोर्ध्वं क्रमहानितः ॥ ३ ॥ नृ-

तलरज्जुरेकास्ति । तदूर्ध्वं द्रुमवृद्धितः ॥ पंच पंचमकल्पे स्यु-स्तदूर्ध्वं क्रमहानितः ॥ ४ ॥ ए-
का सिद्धिश्चिलासिद्धिः । रज्जुः संपिंपितास्त्रिभुजाः ॥ शतानि त्रीणि लोके त्रि-चत्वारिंशत्प्रकीर्तिताः
॥ ५ ॥ तत्प्रमाणे च लोकेऽत्र । स्थानं तन्नास्ति कंचन ॥ यत्र जीवा न जन्मानि । मरणाणि च
लज्जिरे ॥ ६ ॥ इति । अथ बोधिजावनामाह—

॥ मूलम् ॥—अत्राणेण कुसंगेण य । कुत्थियमयवासणाए य ॥ दुलहा जवंमि बोहि । विस-
यपसत्ताए सत्ताए ॥ १२३ ॥ व्याख्या—अज्ञानेन जडतया, कुसंगेन मिथ्यादृष्टिसंसर्गेण च. चः
पुनरर्थः, कुत्सितं मतं द्वादशांगीतः पदाक्षरशब्देन्यथा प्ररूपणं कुमतं, यदाहुः—प्रथमस्वरूपेण एवकं-
पि । जो न रोएद्द सुत्तनिदितं ॥ सेसं रोयंतोवि हु । मिथदिद्विमुण्यवो ॥ १ ॥ अपि च, आसु-
धर्मस्वाभ्यविबलशुर्वाङ्माप्रवर्तमानगणधृत्परंपराभिरशठाजिराचोर्णात् विविधविप्रतिपत्तिकरणं कुमतं,
यदाहुः—आयश्रियपरंपरेण । समागयं जो द्दलेय बुद्धीए ॥ को वेद्दलेयवार्द । जमादिनासंसना
सेज्जा ॥ १ ॥ एतदादिरूपस्य तस्य वासना मिथ्याजिनिवेशमिति, तथा, दुलहा जवंमि बोहि ज-
वेऽस्मिन् संसारे बोधिज्ञानावाप्तिर्दुर्लभा, केषां ? सत्ताए सत्त्वानां प्राणिनां, किंविद्दिष्टानां ? विसय-

पसत्ताण विपया झंडियार्थीस्तेषु प्रसक्ता निबळबुळयस्तेषामिति. अथ धर्मभावनामाह-

॥ मूलम् ॥-अद्भुद्वहो य धम्मा-यरिणं जीवाण मोहमूढाण ॥ जो सहस्र जिणधम्मं । अं
धाणव मग्गसंचारं ॥ ११४ ॥ व्याख्या-डुर्गतौ नरकतिर्यग्बलङ्गणायां पतंतो ये प्राणिनस्तेषां धारणा-
द्वेतोर्धर्मः, यद्वा धत्ते सुरनरमोक्षस्थानेषु जंतूनि नितरुक्ताकर्मः, यदाहुः-डुर्गतौ प्रसृतान् जंतून् ।
यस्माद्धारयते ततः ॥ धत्ते चैतान् शुभे स्थाने । तरुक्ताकर्म इति स्मृतः ॥ १ ॥ तस्याचारं सुष्ठु आ-
ख्यातीति धर्माचार्यः, सैष दुर्लभो दुःप्रापः, चः पूर्वभावनापेक्षया समुच्चये, यः किं? जीवाण जी-
वानां प्राणिनां, किंविशिष्टानां? मोहमूढाण मोहेन मिथ्यात्वमोहनीयेन कर्मणा मूढाः, हेयोपादेय-
विवेकविकल्पास्तेषां, केषामिव? अंधाणव मग्गसंचारं, स्पष्टं.

॥—मूलम् ॥—धम्मायरिणं विणा । जाणंति न मोहनिग्गहोवायं ॥ धम्मानिमुहावि पु-
णो । पुणोवि जीवा जमंति जवे ॥ ११५ ॥ व्याख्या—धर्माचार्येण विना जीवा मोहनिग्रहोपायं
न जानंति ततः किं स्यादित्याह—पुणोपुणोवि जमंति भवे, जवे संसारे पुनः पुनरपि आभ्यंति,
किमधर्मान्निमुखा इत्याह—धम्माभिमुहावि धर्मान्निमुखा अपि तामद्यादिवत्, तत्त्वबहिर्भूताः प्रभूता-

ज्ञानकष्टपटिष्टाः, अपि स्वदृष्टकृतं भुङ्क्ते न मुक्तिमाप्नुवंतीति ज्ञातव्यः. अथ गाथाचतुष्टकेण धर्ममहिमो-
त्कीर्तनेन स्वजीवं बोधयन्नाह—

॥ मूलम ॥—रे जीव कहणु चिंतसि । चिंतामणिकामधेणुकपत्तरु ॥ धर्मेणं चिय सबाइं ।
हुंति कज्जाइं सज्जाइं ॥ ३६ ॥ व्याख्या—रे द्रव्यभिमंत्रणार्थं हे जीव कथं न्वनुचिंतयस्यनुध्यायसि
चिंतामणिकामधेनुकदृष्टतरु, अजागलस्तनप्रासवनमिवानर्थकमेवेदमिति भावः. तर्हि जर्जरितात्म-
कार्यसंसाधनविधौ क जपायः स्यादित्याह—धर्मेणं चि चियसि अथधारणे, धर्मेण जिनप्रणिताचारे-
ण सर्वाणि ऐहिकामुष्मिकानीति ज्ञातव्यः, कार्याणि कृत्यानि सज्जानि प्रगुणानि, ज्ञानान्यप्यस्थानीव
सर्पिषा सन्नद्धानि जवंति, यदुक्तमस्माभिः—कदृष्टदुमो दुमः सोऽपि । पशुः कामदुष्टापि सा ॥ इ-
षाचिंतामणिः सोऽपि । विनैनं धर्ममंगिनां ॥ १ ॥ अपि च—का कामधेनुरिह । कश्चिंतामणिरपि
कदृष्टास्त्री कः ॥ सर्वाण्यमुनि भुवने । पर्यायवचांसि धर्मस्य ॥ २ ॥ इति.

॥ मूलम ॥—भूमिहिसि जवंमि निग्गुण । जम्मजरामरणपरवसो जीव ॥ न कया कयावि तु-
मए । जिणवयणरसायणे तएहा ॥ ३३९ ॥ व्याख्या—हे जीव निर्गुण नितरां गतो विनष्टो गुणः

सद्ज्ञानरूपो यस्य स तथा तस्य संबोधनं, ब्राह्मसि तैलिकवृषत् इव लज्जदर्शनः पर्यटसि, किंभूतः
 सन् ? जन्मजरामरणपरवसो जन्म च जरा च मरणं च जन्मजरामरणानि तैः परवशाः पश्यात्तः स
 न, कथमित्याह—तुमए तएहा न कयावि कया, तया तूणा रुचिर्न कदापि कृता, क ? जिणवय-
 णरसायणे जिनानामर्हतां वचनं सभ्यत्तवमूढमहिसादिब्रतानुष्ठानरूपं, तदेव रसायनमजरामरत्वदा-
 यिमद्वैपथं तत्तथा, आयुर्वेदोक्तं हि रसायनमन्यत फलशुबाल्लगतमेव, एतज्जिनवचनरसायनं त्वजरा-
 मरत्वाद्वैतवादि तस्मिन्, अन्यत्तु रसायनमनुवृत्तं सद्जरामरत्वं कुर्यान्न वा, अस्मिन् जिनवचनर-
 सायने त्वनुजवरस्य किमुच्यते ? तूणापि पुंडरीकाणामजरामरणत्वहेतुस्तच्च संप्रदायगम्यं, तथाहि-
 निरतुपं समजगं च । तत्त्वत्रितयमादितः ॥ महाव्रतानि पंचेषु । जावनाः पंच पंच च ॥ १ ॥ त-
 पश्च द्वादशद्विधं । तत्र द्वादश जावनाः ॥ अष्टौ रपष्टौजसः किंच । दर्शनस्य प्रभावनाः ॥ २ ॥
 गुरूपदेशतो बंध्या । स्वमनःपारदं ततः ॥ तेनैता योजयेत्ताहा—स्तत्त्वगुरया महौषधीः ॥ ३ ॥
 भिक्ष्यात्ववमनं भोह—लंघनं मलपातनं ॥ कृत्वा पूर्वे ततः कुर्या—दिदं धर्मरसायनं ॥ ४ ॥ न ज-
 न्म न जरा नापि । मरणं तस्य कर्हिचित् ॥ इदं यः कार्यावित् कुर्या—ज्जिनवाक्परसायनं ॥ ५ ॥

॥ मूलम् ॥—जद्र मुणसि पावकभं । सभं दुस्काण करणं जीव ॥ तहवि हु तुअ पमंभुं
। निर्द्धस धम्मकज्जेसु ॥ ३२८ ॥ व्याख्या—हे निर्द्धस निर्द्धजा आत्मन् यदि पापकर्म सभं
सभ्यगङ्गास्नानां जन्मजरामरणदीनां कारणं हेतुं जानासि, तहवि हु तथापि खलु तव प्रमादोऽनाद-
रः, केषु ? धर्मकार्येषु सात्क्रियासु, तास्तु संप्रदायगम्यास्तथाहि—केशोत्तारणमट्पकं च निरसं नि-
र्व्यजनं भोजनं । निरावर्जनमहि मज्जनविधित्वागश्च जोगोक्षणं ॥ पानं संस्कृतपाथसामविरतं ये-
षां किदेहं क्रिया—स्तेषां कर्ममयामयः रफुटमयं पुष्टोऽपि हि क्षीयते ॥ ३ ॥ इति । अथ नद्यविव-
दनया जीवस्य धर्मं प्ररोचयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—विहङ्गद विहवो विहङ्गेद । बंधवो विहङ्गए सरीरंपि ॥ तणु परिचञ्चिवि अयंते ।
विहङ्गेद न जीव तुह धम्मो ॥ ३२९ ॥ व्याख्या—हे जीव विभवो द्रव्यं अनेककष्टैरुपार्जितोऽपि
रह्यमाणश्चांते परलोकप्रवासानेहसि विघटते, न सहायतीति ज्ञावः, द्रव्यं ह्यचेतनं न जानीते,
किं तस्येत्याशंक्याह—बंधवः स्वजनो यः सचेतनः कृत्याकृत्यवेदी सोऽपि विघटते, न केवलमयं
शरीरमपि देवगुरुबंधवोऽप्यधिकवाह्यभ्याप्योषितं तदपि विघटते, अत एव कृतघ्नत्वागसि वह्निना

दाहशिक्षां लभते, धर्मस्तु तवापरिचितोऽपि स्वल्पसेवितोऽपि न विघटते, यद्धृत्कं—गृहेभ्योऽर्थां नि-
वर्तते । स्वशानेभ्यश्च बांधवाः ॥ बर्हिना दह्यते देहः । सत्कर्मैव सह ब्रजेत् ॥ १ ॥ इति । अर्था-
तरंगकुटुंबगुणकदंबपरिमलोद्गारेण जीवस्य बहिरंगकुटुंबमोहभावमुन्नासयन्नाह—

॥ मूढम् ॥—धम्मो चिय तुह जणु । जणणी तुह जीव सबदया ॥ तुह बंधवो विवेगो
। परमं भित्तं च संमत्तं ॥ १३० ॥ मणसुद्धं पुण ददया । लवसमपमुहा गुणा य तुह सयणा ॥
इंदियजलं य पुत्तो । सुबुद्धि तुह पुणो धूया ॥ १३१ ॥ एयं चेव कुटुंबं । धरिज्जा हियए करिज्जा म-
हवयणं ॥ परलोएविपलुत्थं । तं न मुयइ जं खण्ठंपि ॥ १३२ ॥ व्याख्या—हे जीव चियत्ति अ-
वधारणे, तव धर्मो जनकः, नान्यः सांसारिकः, यदयं संसारनाट्ये कर्मसूत्रभूतपरतंत्रो गृहीतमुक्तान्य-
ज्ञातीयनेपथ्यो नट इव विचेष्टते, धर्मस्तु तत्तादृक्कुलजातिरूपचिरुपतारोभयज्ञान्यसौभाग्याधिपत्या-
देः प्रतिजवं जनकत्वादकांतेन जनकः, जननी च तव का नाम ? सबजीवदया, सर्वे च ते जीवा
एकैरिद्यादयस्ते तथा, तेषु दया कृपा, अन्या हि जननी पूर्वोक्तबहिरंगपितृवद्भवनाटकनटी, इयं तु
सर्वजीवदयारूपायुरारोभ्यादिजननाद्वैतादात्मनः सनातनैव जननी, यदुक्तं—मातेव सर्वभूताना—

महिम्ना हितकारिणी ॥ इति. जनकस्य जननी प्रसात्तिपात्रं स्यात्तद्व्यमपि धर्मस्य तद्वत्, तथाहि-
चराचरेषु जीवेषु । रक्षा धर्मप्रसूतये ॥ तपोदानजपध्यान—जातमस्याः परिहृदः ॥ १ ॥ बांधवश्च
तव को नाम ? विवेको ह्योपादेयकृत्यविवेचनं, सांसारिको हि बध्नाति दुःस्वेनेति बांधव इति व्यु-
त्पत्त्या ऋणवैरदिना द्रव्यादिविनाशित्वाच्च दुःखद एव. अयं विवेकबांधवश्चानंतजनवप्रवर्धितकर्म ह्यण-
मोचयिता रागादिवैरिवारकत्वाद्विजवासांविनाशित्वाच्चैहामुत्र प्राणिनां सुखदत्वात्सत्यबांधव एव.

परमं प्रकृष्टं मित्रं च तव किं ? तत् सम्यक्तवं, यतः मेव्यति स्निह्यतीति व्युत्पत्त्या विचार्यमाणा-
प्रिदमेव जायदिति, यत्कर्मबंधकारणमिथ्यावनिवर्तकत्वात्प्राणिनः प्रीतिं वर्धयति, यदुक्तं—किं मि-
त्रं यन्निवर्तयति पापात्, अन्यच्च सांसारिकं मित्रं सहस्वेष्टनादितिः पापहेतुरेवेति. दयिता च तव
का नाम ? मणुसुखी मनसो विकल्परूपस्य शुद्धिर्निर्विकल्पता मनःशुद्धिः, यतो दयते दत्ते सदा-
नंदमितीयं दयितेति व्युत्पत्त्या चिंत्यमाना सैव संगतिमंगति, अपरा तु सांसारिकी कृणिकानंददा-
त्रीहि, अमुत्र तु नरकनिपातनिमित्तत्वाददयितैव, स्वजनाश्च तव के ? उपशमप्रमुखा गुणाः, यतो
जनयंति प्रतिबोधमिति जनाः, स्वस्यात्मनो जनाः स्वजना इति व्युत्पत्त्या निर्धार्यमाणा अमी ए-

वेहामुव च प्राणिनां सुखजनकाः, अपरे सांसारिकास्तु प्रांते प्रेतवनानुप्रयाणप्रवासावधिप्रीतय ए-
वेति. पुत्रश्च तव को नाम ? इन्द्रियजन्तु य इन्द्रियाणां स्पर्शनादीनां जयो वशीकरणं इन्द्रियजयः,
यतः पुंनाशो नरकात् त्रायत इति लौकिककव्युत्पत्त्या विचार्यमाणोऽयमेव युक्तिमासादयति. अपर-
स्तु सांसारिकः पुत्रो विषयवासनासमपास्तसमस्तशस्त्राचारतया न तथैवेति. तुह पुण धूयति तव
पुनर्दुहिता का ? सुहृद्वृद्धिं शुभा सावद्याविरत्या शोत्रमाना बुद्धिः शुभबुद्धिः, यतो दोषिध प्रमोदेन
पितरं पूरयतीति दुहितेति व्युत्पत्त्या सत्याप्यमानोऽयमेवार्थो घटनाकोटिमटीकते, अन्यथा तु सांसा-
रिकी दुहिता शोकसंतापनिबंधनमेवेति. एयं चेव कुठुंबमित्येषा गाथा स्पष्टैव. परं परलोपपज्जतं
प्रोपितं त्वामिति पर्यायः. अथ धर्मविषयप्रमादेऽनुशयान आह—

॥ मूलम् ॥—साहभिमयसम्भाणं । न कयं जिणमंदिरं न जळरियं ॥ न य जिणवरवरविंबं ।
कारवियं जम्म हारवियं ॥ १३३ ॥ व्याख्या—स्पष्टा.

॥ मूलम् ॥—पत्ते घरमि पत्ते । सबविमुळं विमुळसङ्केण ॥ जेण न दिव्वं दाणं । कह हो-
इ तस्स कळाणं ॥ १३४ ॥ व्याख्या—पात्रं ज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं तस्मिन्, घरमि पत्ते द्वितीयातु-

तीर्थयोः सप्तमीति प्राकृतलङ्कणत्, गृहं प्राप्ते, सवविमुखं सर्वैः सचित्रक्षेपणसच्चित्रपिधानकालांघन-
 मत्सरान्योपदेशादिभिः पंचभिरप्यतिथिसंविज्ञाजवतातीचारैर्विशुद्धं विप्रमुक्तं, विमुक्तसंक्राण, विशु-
 द्धातिनिर्मला चासौ श्रद्धा च, कृतकृत्योऽस्मि धन्योऽस्मि पुण्यवानस्यहं, यतः—चित्सं चित्सं च पा-
 त्रं च । त्रिवेणीसंगमोऽद्य मे ॥ इत्यादिरूपा वासना विशुद्धश्रद्धा, तयोपलङ्घितेन येन जीवेन
 प्राशुक्राशनपानखादिमस्वादिमवस्त्रपात्ररजोहरणादिपौष्ठफलककंबलशय्यासंस्कारकादिकं दानं न दत्तं,
 कह होइ तस्स कट्ठाणं, कथं ज्ञविष्यति तस्य कट्ठाणं मुक्तिः ! ननु 'दाणेण य हुंति उत्तमा
 जोगा' कथं मुक्तिरिति ब्रूषे तन्न, यदाह जगवान्—समणोवासएणं भंते तहारूपं समणं वा
 माहणं वा फासुएणं एसणिक्खेणं अस्सएपाणखादमसादमेणं वज्जपडिगहकंबलपायपुंजएणं पीढफ-
 लगसिज्जासंधारएणं पन्दिताभेमाणे किं लहइ ? गोयमा ! समणोवासएणं तहारूपं समणं वा मा-
 हणं वा जाव पडित्ताभेमाणे किं चयइ, समणस्स वा माहणस्स वा समाहिमुत्थापहिं, समाहिकार-
 एणं तमेव समाहिं पन्दिभइ, समणोवासएणं नंते तहारूपं समणं वा माहणं वा जाव पडित्ता-
 भेमाणे किं चयइ ? गोयमा जीविपं चयइ, उच्चपं चइत्ता उक्करं करइ, दुल्लहं लहइ, बोहिं लभ-

द्र, तन्नं पत्रा सिद्धद्र, मुच्चद्र जाव अंतं करेद्र, इति.

॥ मूलम् ॥—दीणुठरणंमि धणं । न वन्नतं सज्जितं न सीलणुणो ॥ न कयं जिणज्वण-
सा—णुसरणं तस्स किं मरणं ॥ १३५ ॥ व्याख्या—सुगमा. अथानादिजवाभ्यस्तिमिथ्यात्वलीनं
जीवं हितोपदेशेन प्रीणयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—आमयकारि विसायं । मिहत्तं कयसणंवं जं भुत्तं ॥ तं वमसु विवेगोसह-मु-
वभुंजह जीव कुसलकए ॥ १३६ ॥ व्याख्या—हे जीव मुदेवसुगुरुसेवामये सरुर्ममोदके सत्यपि
तथा यन्मिथ्यात्वमज्ञानत्वं भुक्तं, किंविशिष्टं? आमयकारि आ सामस्येन मतानि निजकुमतिक-
टिपतान्याचरणानि, जमाटिगोष्ठामाहितद्वैराशिकादिक्रियारूपाणि करोतीत्येवंशीलं आमयकारि,
पुनः किरूपं विसायं, इह विग्रहविवादरचितया कुलगाणसंघबहिष्कृतत्वात् कष्टानुज्ञावादिवि किट्टि-
षिकत्वमात्रमापन्नस्य सुरसज्जनिरस्कृतत्वात् परत्र च विगतं सातं सुखं यस्य तद्विसातं, यदाहुः—वि-
ग्गाहविवायरुदणो । कुलगाणसंघेण बाहिरकयस्स ॥ नडि किर देवल्लोगेवि । देवसमिर्दसु ज्जगा-
सो ॥ १ ॥ किमिव? कयसणंवं कदशनमिव, तच्च किरूपं? आमयकारि रोगकारि, विसायं विस्वा-

दं, तं वमसु तद् वम ? किं कृत्वा ? विवेगोसहसुवद्युंजिय, विवेको रागद्वेषमोहादिदोषेभ्यः पृथग्भाव-
वरूपः, स एवौषधं विवेकौषधं लपमुज्य, कस्मै ? कुसलकए कुशलकृते जन्मजरामरणहरणकरणा-
येति भावः. अश्रोपायांतरेण स्वजीवंप्रति तत्त्वतात्पर्यमाह—

॥ मूलम् ॥—विसणसु परिजमंतं । अद्दुत्तस्सहकम्मवमपरिसंतं ॥ विसामसु मणपहियं ।
जिएधम्मतरुंमि तं जीवा ॥ १३७ ॥ व्याख्या—हे जीव त्वं मनःपथिकं चित्ताध्वगं विसणसु परिजमंतं
विषयेष्विडियार्थेषु, देशेष्विति श्रिष्टं पदं, परिजमंतं, अद्दुत्तस्सहसि अतिदुस्सहानि तीव्राणि कर्मा-
ण्येव धर्म आतपः स तथा तेन परिश्चांतं खिन्नं विसामसु विश्रमस्व ? क ? जिएधम्मतरुंमि जिन-
स्याहंतो धर्म आह्वापादनं स एव तरुवृक्षस्सिन्निति. अथान्यतमोपायेन जीवस्य मनःशुद्धिमुपदि-
शन्नाह—

॥ मूलम् ॥—नीरागमणुसरो-वराजं गहिज्जए देसणासखितं ॥ तं कुणसु चित्तनिवसण-
मवणीयनीसेसदो समदं ॥ १३८ ॥ व्याख्या—हे जीव त्वं चित्तनिवसनं मनोवस्त्रं, अवणीयत्ति
निःशेषाश्च ते दोषा रागद्वेषादयश्च, मलः पूर्ववत् कर्म, निःशेषदोषमला अप्रणीता यस्मात्तदपनीत-

निःशेषदोषमलं कुरुष्व ? किं कृत्वा ? गहिज्जण गृहीत्वा कस्मात् ? नीरागमणुशुसरोवरान्नं नीराग-
मनाश्चासौ गुरुत्वं नीरागमनोशुः, स एव सरोवरं तस्मात्, अन्यच्च नीरस्य जलस्यागमनं यत्र त-
नीरागमनं तच्च तत्सरोवरं च तस्मादिति श्लिष्टं पदं. अथ सर्वधर्मोपदेशेन स्वजीवं शिक्षयन्नाह—

॥ मूढम ॥—रक्खिज्जसु जीव तुमं । हियए निहिज्जण जच्चरणेवं ॥ नवजलहिजाणपत्तं
। पत्तं पुण्णेहिं सम्मत्तं ॥ १३९ ॥ व्याख्या—हे जीव तुमं त्वं सम्मत्तं सम्पत्तत्वं ' अरिहंतो देवो,
गुरुणो सुसाहुणो, जिणमयं तत्तं ' इतिरूपं दर्शनं हियए निहिज्जण हृदये निधाय दृढं धृत्वा, ज-
च्चरणेवं जात्सरत्तमिव रक्खिज्जसु रक्षेः, किंविशिष्टं ? पत्तं पुण्णेहिं प्राप्तं पुण्येन पूर्वकृतलाभवेनेत्यर्थः,
पुनः किंविशिष्टं ? भवजलहिजाणपत्तं नवः संसारः स एव जलधिस्तत्र यानपानं प्रवहणं, तद्मज्जा
नविधावेक एव हेतुत्वादस्येति. अथ यद्यपि संसारपारावारनरणतरंन्मेकं सम्पत्तत्वं, तथापि चारित्रा-
दिक्रियाकौशलमंतरेण न परं पारमधिगतुं पार्यते, अतस्तदुपदेशमाह—

॥ मूढम ॥—जइ द्ढसि त्वंवेज्जं । सांसारं डुक्करं पि ता कुणसु ॥ तव नियमसामायारं । मा-
यारं पमुत्तुण ॥ १४० ॥ व्याख्या—स्पष्टा, इति सोपादानं सकरणं स्वजीवमुपधायोपवर्गसंब-

। त्रवे-
र्गणमाह—

श्लोका
२५४

॥ मूलम् ॥—इय सुष्ठिज्जण परमत्थं । जीव तुमं जाणित्जण परमत्थं ॥ सुहकज्जेसु पमायं
असुहसहायं दमं सुयसु ॥ १४१ ॥ व्याख्या—इति पूर्वोक्तं चतुःशरणप्रतिपत्तिप्रभृद्युणानुभोदन-
ङ्कृतगर्हाजिवावनादिचतुःप्रकारमुपदेशं प्रशस्तं सर्वोत्तमं श्रुत्वा, हे जीव त्वं परमार्थं तमेव सत्त्वं नि-
रसकं जं जिणेहि पवइयं, इति तत्त्वं ज्ञात्वा शुभकार्येषु धर्मकृत्येषु प्रमादमात्यस्यं, असुहसहायं
अधर्मप्रकृतिप्रसंगं दमं मुंचस्व परिहरेति । अद्यैतत्प्रकरणप्रासादोपरि कलदाभिवोपदेशरहस्यमाह—
॥ मूलम् ॥—तं जीव सुणसु सत्त्वं । पुरंतरोमंचकंचुत्तं निचं ॥ जिणपवयणस्स सारं । भा-
वेज्जमणो नमोकारं ॥ १४२ ॥ व्याख्या—अस्या व्याख्यानं तु कर्तुंरकटिकायां वासदानामिव नि-
रर्थकमिति । अथ ग्रंथसमाप्तौ मंगलगाथामाह—

॥ मूलम् ॥—रइयं पणरणमेयं । जिणपवयणसारसंगहेण मए ॥ सभं सभमत्तविद्या—सकंबरं
दिस्सज्ज जविद्याणं ॥ १४३ ॥ व्याख्या—एतत्प्रकरणं मया रचितं, केन कृत्वा ? जिणपवयणसारसं-
गहेण जिनानां प्रवचनं सिद्धांतस्तत्र सारश्रुतानां चतुःशरणप्रतिपत्तिप्रभृतीनां चतुर्णामुपदेशानां

संभ्रहस्तेन, अथ्यदपि प्रकरणमुत्सवो विवाहादिः सारसंभ्रहेण उच्योच्येन धियत द्रष्टुक्तिदेशः, किं करोतु ? ददातु, कथं ? सभ्यं सम्यक्सम्मतवियासम्भवं सम्यक्तवस्य सुदेवसुगुरुमुधर्मप्रतिपत्तिरूपस्य विकासम्भवं विज्ञानविस्तरसं, केन्यः नवियाणं अविकेन्यः भद्रकेन्य इति कवेरुक्तिः, वयं तु किं ब्रूमः ? एतत्प्रकरणं नविकेन्य आसम्भं आसम्भनामानं कविं वरं प्रधानं दिशतु कथयतु, यतः कवयः काव्यकीर्तनैरेव प्रसिद्धिमायांति, किंविशिष्टमिदं प्रकरणं ? सम्मतविय ' दिप्रजनकांत्यशानस्वाद-नेषु ' द्रष्टव्येन सम्यक्तवं वेदति समुद्दीपयति अथगमयति वेति सम्यक्तवविदिति सिद्धमिति. अथ प्रशस्तिगाथामाह—

॥ मूलम् ॥—सिरिनिद्रमात्रनिम्नल—कुलसंजवकश्रुयरायतण्ण ॥ द्र्य आसडेण रद्र्यं । वसुजलहिदिणोसवरिसंमि ॥ ३४४ ॥ व्याख्या—एतद्विकर्मजरीनामधेयं प्रकरणं आसडेन रचितं रचनामानीतं, किंविशिष्टेन ? सिरिभिद्रमात्राति निर्मलं निर्दूषणं च तत्कुलं च निर्मलकुलं, श्रिया उपलब्धितं तद् निद्रमात्राख्यं निर्मलकुलं च, तस्मात्संभवतीति श्रीनिद्रमात्रकुलसंजवः, स चासौ कट्टकरजस्सस्य तनयः पुत्रो यः स तथा तेन, कदेत्याह—वसुजलहिदिणोसवरिसंमि वस-

वोऽष्टौ जलधयश्चत्वारो दिनेशो द्वादश, तैर्निर्मितं वर्षं वसुजलधिदिनेशवर्षं, तत्रेति संक्षेपार्थः, व्या-
 सार्धरतूच्यते—श्रीनिद्धमालाभिधया प्रसिद्धो । वंशोऽवतंसो जगतीतलस्य ॥ समस्ति पाथोधिरि-
 वाच्युतश्री—सरस्वतीवासनिवास एकः ॥ १ ॥ तस्मिन्नवो रजनिजानिर्वाजनिष्ठ । भासा पटुः क-
 टुकराज इति प्रतीतः ॥ यो जैनदर्शनमयो जवमूर्ध्नि चक्रे । लीलास्पदं पदमखंभितवृत्त एव ॥ २ ॥
 सुधांशो रोहिणीवास्य । बुधपुत्रप्रसूः प्रिया ॥ बद्धवानलदेवीति । सतीजनमतद्विका ॥ ३ ॥ वयो-
 रजनिषातां द्वौ । सुतावासदजासनी ॥ सतपथं न व्यलंघेतां । धुर्यो धर्मरथस्य यौ ॥ ४ ॥ आसदः
 कालिदासस्य । यशोदीपमदपयत् ॥ मेघदूतमहाकाव्य—टीकास्नेहनिषेचनात् ॥ ५ ॥ श्रुत्वा नव-
 रसोद्गार—किरोऽस्य कवितागिरः ॥ राजसज्याः कविसत्रा—शृंगार इति यं जगुः ॥ ६ ॥ जिन-
 स्तोत्ररतुतीः पद्य—गद्यबंधैरनेकशः ॥ चक्रे यः क्रूरकर्माहि—जांगुलीमंत्रसन्निनाः ॥ ७ ॥ येनोप-
 देशकंदल्या—ज्ञानप्रकरणहलात् ॥ कृतं मोक्षाध्वनीनेभ्यः । पाथेयातिथ्यमङ्कयं ॥ ८ ॥ आसद-
 स्यामृन्मयेव । गौरीगंगे बद्धवतुः ॥ पृथिवीदेवीजैतद्व-देव्यौ द्वे तस्य वद्वजे ॥ ९ ॥ जैतद्वदेव्यां
 तनयावद्भतां । द्वावेतयो राजदनामधेयः ॥ ज्येष्ठः कनिष्ठः कलिकालकुंदि—द्विजैत्रसिंहः किल

जैत्रसिंहः ॥ १० ॥ अरिसिंह इति पृथिवी देव्यां कश्चिद्भक्तः श्रवदानः ॥ गुरुगिरिपरिणयकर्म ।
 गज इव कलभोगजः समभूत ॥ ११ ॥ पुत्रे राजदनाग्नि बालकदलीकांडोपमे स्वःपुरीं । याते बा-
 लसरस्वतीति विदिते तल्लोकमूढाशयः ॥ संबुद्धोऽभ्यदेवसुरिसुगुरो यैरेववाक्यैरसौ । तैरेवेदमसूत्रय-
 त्प्रकरणं श्रीआसदः सत्कविः ॥ १२ ॥

एतामासिदजैत्रसिंहसचिवेनात्यंतमन्यर्थितो । वृत्तिं श्रीहरिन्द्रसुरिसुगुरोः शिष्यप्रशिष्यावधिः
 ॥ वाग्देवीप्रतिपन्नसूनुश्चतुःश्रीबालचंद्राख्यया । विख्यातोऽधिपतिर्गणस्य गणिनीरत्नश्रियो धर्मजः
 ॥ १३ ॥ नार्गेरुगलार्णवप्रर्वण्ड—रेतां बृहद्गहनजोरविश्व ॥ श्रीमान् विपूर्वो जयसेनमूरिः । श्री-
 पद्ममूरिः समशोधयेतां ॥ १४ ॥ देवानंदमुनीदुर्गाजगनलंकारशीतहृतेः । सूरैः श्रीकनकप्रनादि-
 धगुरोस्त्रैवेद्यचुडामणैः ॥ वाग्देवीसुनबालचंद्रमुकवेशसप्रतिष्ठः सुधी—रेतस्यां सहकारिकारणमन्त्र-
 त्पट्टभ्रमूरिः पुनः ॥ १५ ॥ उत्सृजं यदसूत्रि सूत्रविकलेनालक्ष्णं लक्ष्ण—न्यूनेन श्लथनीतिरीति-
 रिपुणा व्यर्थं हतार्थिन च ॥ किंचित् क्वापि मया वचः प्रत्यपितं स्वहृदमहंदसा । तल्लोभ्यं विबुधैः
 परैरपि परं कृत्वा प्रसादं मयि ॥ १६ ॥ श्रीधातुर्लैख्याली त्रिदशपद्महालैखिनीदंश्याली । सायं

विवे-

टीका

३५८

यावत्किंलापं शितकरवटिनीपात्रमादाय कालः ॥ यावद् द्यौपट्टिकायास्तुल्यपि विपुलं हस्तलेखं वि-
धत्ते । तावद्वावच्यमाना कृतिभिरतितरां वर्ततां वृत्तिरेषा ॥ ३७ ॥ इत्याचार्यश्रीबालचन्द्रविरचितायां
श्रीविवेकमंजरीवृत्तौ भावनाविवरणनामा चतुर्थः परिमलः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥ लुहं डहौलमयदंडधु-
तस्य धात्री—हत्रस्य वारिषिडकुलवृत्तस्य मौलौ ॥ स्वर्णचलः कुलशतामयमेति याव—सावज्ज्यं
कलयतादिह जैनसिंहः ॥ १ ॥ श्रीरस्तु ॥

इषा ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंडित श्रावक हीराबाला हंसराजे स्वपरना श्रेयभाटे

पोताना श्री जैनग्राहकरोदय छापखानाभां जापी प्रसिद्ध कर्पो वे.
॥ समाप्तोऽयं ग्रंथो गुरुश्रीमच्चारित्राविजयसुप्रसादात् ॥

॥ इति श्रीविवेकमंजरीटीका समाप्ता ॥

धर्म- ताकृतसाहाय्यं । सर्वलोकेषु विश्रुतं ॥ १ ॥ इति शीलौ सतीसुब्रह्मकथानकं समाप्तं ॥ पुनरपि शी-

मंजूषा

लदृष्टांतमाह—

॥ मूलम् ॥—नंदल नमयासुंदरी । सा सुचिरं जीए पादियं सीलं ॥ गह्मिन्नखण्णि कालं । सहिआ य विम्वणा विविहा ॥ ८ ॥ व्याख्या—सा नर्मदासुंदरीनाम्नी सती सुचिरकालं नंदतु ज-
यतु, सा का ? यया प्रथिलत्वमपि कृत्वा शीलं पालितं, च पुनर्यया शीलरक्षणकृते विविधा नाना-
प्रकाराः ' विम्वणत्ति ' विम्वनाः सोढाः, इत्यङ्गस्यार्थः, विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चेदं—

अस्मिन् नरतक्षेत्रे श्रिया वर्धमानं वर्धमानाजिधं पुरमस्ति, यच्चैत्यकेतुभिर्दहभ्या सुरपुरं तर्ज्य-
त इव, तस्मिन्नगरे कंदर्पदण्डसंप्रतिनामा नृपोऽस्ति, तस्मिन् पत्तने वृषजसेनाहः सार्धशोऽस्ति, त-
स्य सार्धवाहस्य वीरमतीति नाम्ना पत्न्यस्ति, तयोः सहदेववीरदासनामानौ सुतौ वर्तेते, ऋषिदत्ता-
नाम्नी च पुत्र्यस्ति, सा सकलगुणगारिश्वा जैनधर्मैकनिष्ठास्ति, तस्याः पिता सभ्यत्तववात् जैनधर्मवा-
सितत्वादन्येषां मिथ्यादृशां मार्गधर्तामपि तां कन्यां न ददौ. अन्यदा रूपचंद्रपुरात्कश्चिन्महर्षिको
रुद्रदत्तनामा वणिक्पुत्रो वाणिज्यार्थमुपागमत्, स तस्मिन्नगरे कुबेरदत्तस्य निजमित्रस्य मंदिरे

स्थितः, तस्मिन् पुरे व्यवसायं कुर्वाणः स स्वगेहवन्मित्रगेहे स्वैरमारते. सोऽन्यदा गृहवातायनस्थो नगराद्वीथीं विलोकयन् निजरूपेण निर्जितसुरांगनां स्वर्गादागतं सुरीमिव ऋषिदत्तां सखीपरिवृतां दृष्ट्वा मोहितमानसो रुद्रदत्ताश्विरं पश्यंस्तस्यै. तं मार्गावलोकनं कुर्वाणं रुद्रदत्तं वीक्ष्य मित्रं कुबेर-दत्तो ब्रूते, नो मित्ररुद्रदत्त ! त्वं राजपथे वारंवारं किं पश्यसि ? तेनोक्तमेवा कस्य तनया ? या स्व-र्गादवतीर्णा देवकन्येव स्वयं कीदृति. कुबेरदत्तेनोक्तं नो रुद्रदत्त ! वृषजसेनसार्धवाहस्य तनया ऋ-षिदत्तानाम्नी, स सार्धवाहः श्रावकः, पुत्र्यपि च आविका, अतो मिथ्याहृशां याचमानानामपि स श्रेष्ठी न दत्ते. कुबेरदत्तेनोक्तं स्वरूपं ज्ञात्वा रुद्रदत्तो मिथ्याहगपि तद्व्योजतो जिनधर्मं शिद्धिवा कपटश्रावको बभूव. तद्दिनादारभ्य वृषजसेनसार्धवाहेन समं रुद्रदत्तः पौषधसामाधिकं करोति. तेन पुण्यादिना हताश्रयः स तस्मै कन्यामदत्त. अहो दंनो धूर्तानां कटपपादपः. रुद्रदत्तः शुभ्रेऽहनि ऋषिदत्तां सविस्तरेणोपायंस्त, ततश्च स स्वं कृतकृत्यं मेने. कतिजिमांसैरतीतैः कृतकृत्यः समुपार्जि-तधनः स श्वशुरमापृच्छ्य ऋषिदत्ताकांतया सार्धं श्वशुरानुज्ञया स्वपुरं समागात्. पुनर्मर्तापित्रोः सं-योगाद्भद्रदत्तो जनं धर्ममत्यजद्राष्ट्रो रत्नमिव. तत्संसर्गाद्विषदत्तापि मिथ्यात्वमभजत्, यतः शब्देन

मिदितो वायुः किं दौर्भाग्यं नाश्रुते ? ततः शुद्धजनाभ्यां मातापितृभ्यामृषिदत्ता मिथ्यादत्तमती मत्वा पुत्रजन्मवाहादिकार्ये दूरापास्ता व्यधीयत. सा ऋषिदत्ता समये महेश्वरदत्ताख्यं क्रमेण सुतं सुषुवे, स च सर्वकलाकुशलः क्रमेण यौवनं प्राप.

इतश्च ऋषिदत्ताबंधोः सहदेवस्य सुंदरीदयिता सुखप्रसूचितं गर्भं दधे. तस्याः सुंदर्या गर्जानुदावतो नर्मदानद्यां स्नानदोहदः संजातः. तदा सहदेवः सार्धैश्चो ब्रूत्वा सुंदरीप्रियासहितो नर्मदानद्यास्तीरे जगाम. कियद्दिनानि तत्र स्थित्वा शुभेऽहिं जिनानर्चयित्वा यथाविधि नर्मदामध्यं च प्रविश्य स जलकेलिसमूत्रयत्. ततः स सहदेवसार्धवाहस्तत्र स्थाने नर्मदापुरं नाम नगरं स्थापयामास. तस्मिन्नगरे सहदेवः सम्यक्वर्षिण्योषाय मेरुवतुंगं जिनमंदिरमातेने ज्ञात्मानः पुण्यपिनमिव तेन च स्वं सुकृतार्थं मन्यमानः स तन्नगरराज्यमतनोत्. धर्मराजस्य राजधानीमिव ब्राजमानं नगरं दृष्ट्वा बहवो व्यवहारिणः स्थानि स्थानानि संत्यज्य तत्रागत्य स्थितिं चक्रुः सरोजे ब्रमरा द्रव. अथ सा सुंदरी संपूर्णदोहदा वैदूर्यचर्मवैदूर्यशलाकामिव समये साधुलक्षणां तनयामसूत. तस्य पिता सहदेवः पुत्रजन्मवत्तस्या जन्मोत्सवं कृत्वा नर्मदासुंदरीति नामधेयं व्यधात्. एषापि पु-

वीर्यस्ता द्रव सकलाः कलाः प्रपद्य पूर्णिमा चंद्रोदयमिव प्रावनं यौवनं प्राप, अथ ऋषिदत्ता नर्म-
दासुंदरीरूपं समाकर्ण्य तां स्त्रपुत्रार्थं याचितुं चिंतयामास. पुनस्तथा विमृष्टं नूनं मया विरूपमाचरि-
तं यज्जनो धर्मस्त्यक्तः, अतश्चाहं मातापित्रादिभिः श्रुतिपादवदहं दूरीकृता, ये मां पर्वतिथ्यादावपि
न संज्ञाष्यंति. ते च कथं मम पुत्राय निजां तनयां दास्यंति, एवं विचिंत्य ऋषिदत्ता भृशं क्रोद-
तां च रुदंतीं वीक्ष्य तत्पतिना रुद्रदत्तेन पृष्टं हे सुंदरि! त्वं किं रोदिषि? तव किं बाधते? तत्त्वं ब्रू-
हि? तथा सर्वं स्वरूपं निरूपितं. तत् श्रुत्वा पुत्रो महेश्वरदत्तो ब्रूषे, हे तातमातरौ! मां तत्र प्रे-
षयतं? यथाहं तत्र गत्वा स्वजनानावर्ज्यं मातुलमुतां चोद्वाह्य मातुर्मुदमुपानये. मातापितृभ्यां द-
त्ताज्ञो महेश्वरदत्तः प्रस्थितः, स्वल्पैरेव दिवसैश्च स नर्मदापुरपत्तनं प्राप. तत्र गत्वा सं मातामहं मा-
तुलं च नत्वा कचिराचारो देवगुरुनाक्तिकारको ब्रूत्वा निजगुणैरवर्जयन् मातृपक्षीयान् सर्वांस्तोषया-
मास चारुगीतैर्व्याधो मृगानिव. तस्य गुणैरावर्जितो मातामहोऽन्यदा तं दौहित्रं निजोत्संगसंजितं
विधायाहस्म, ज्ञो वत्स! किं तव रोचते? यद्भोचते तद्याचस्व? दौहित्रो महेश्वरदत्तो ब्रूते, हे मां-
तामह! यदि समीहितं लभे तर्हि कन्यां नर्मदासुंदरीं मह्यं देहि? यतोऽहमेतदर्थं समागतोऽस्मि.

नमर्जयित्वा प्रतिष्ठापितं च गृहीत्वा स्वनगरं प्राप्सः पितोः पुरस्तथाहतां स्वप्रियामारुह्य, स्नुषायाः प्रे-
तकार्याणि कृत्वा मातापित्रावपि दुःखितौ जातौ. ततस्तौ सुतस्थान्यां कन्यां पर्यगच्छिषतां.

इतश्च जागरिता नर्मदासुंदरी त्रिपंचसप्तवारान्नमस्करं स्मरन्ती यावदुत्तस्थौ तावत्पतिं नो वीक्ष-
ते, तदानीं सा नर्मवचनैस्त्वाच हे प्राणनाथैहि? ईदृक्कं हास्यं सोढुमहं न क्षमा, एवं बहुधा शब्दि-
तोऽपि स पुनरुत्तरं नादत्त, ततः सा स्वयमेवोच्चाप्य तीरे तीरे तरौ तरौ गत्तरत्नमिव तमैर्द्विष्ट, परं
क्वाप्यदृष्ट्वा पतिं सा नर्मदासुंदरी मुक्तकंठं भृशं रुरोद, यतः—न तद्वनं न ते वृक्षाः । न तद्गुल्मं न
सा गुहा ॥ यत्र सा न हि ब्रजाम् । सतारं न रुरोद च ॥ १ ॥ तन्नोकादश्च तिग्मांशौ । द्वीपांतर-
मुपेयुषि ॥ सुखं कर्तुमिव सती । विधिः प्रैषीत्सुधाकरं ॥ २ ॥ एवं दुःखार्ता नर्मदासुंदरी पतिदुःखे-
न दुःखिता ज्ञाता वस्ता वेपमानशरीरा निद्रायां लतागृहं विवेश, तस्मिन् लतागृहे तां रात्रिं संव-
त्सरशतमयीमिव व्यतीत्य पर्युर्गुणांश्च स्मृत्वा प्रज्ञाते भृशं रुरोद, यतः—हे नाथ मां द्योनानाभ्यां ।

कान् पङ्क्तिगणांश्च रोदयंती पत्युर्वीर्ता च मार्गयंती पंच दिनान्यत्यवाहयत्, पुनस्तस्मिन् वने ब्रमंती नर्मदासुंदरी यत्र पयोनिषेस्तीरे यानं विद्युंबितमद्भुत्तव षष्ठे दिने जाता, परं तत्स्थानं शून्यमैद्दिष्ट, ततो निशा जाता, अहो मां मुक्तया मत्पतिरन्यत्र गतः, अथाहं किं करिष्ये ? पूर्वोक्तमुनेर्वचः स-
 तं जातं, मुनिनोक्तमन्यथा न ज्ञवतीति, यतः—अमोघा वासरे विद्यु—दमोघं निशि गर्जितं ॥
 अमोघा मुनीनां वाणी । ह्यमोघं देवदर्शनं ॥ १ ॥ इति विचिंत्य सा शोकं स्तोकं चकार, आत्मा-
 नं शिङ्कयति च, यथा—पूर्वार्जितं निजं कर्म । ब्रुज्यतां मा विषीद रे ॥ आत्मानमात्मना चेहं ।
 प्रतिबोध्य महासती ॥ १ ॥ ह्यात्वा सरोवरे देवान् । वंदित्वा च वनांतरे ॥ फलाहारं विदधाना ।
 तापसीव बद्धव सा ॥ २ ॥ ततः सा नर्मदासुंदरी मृन्मयमार्हतं बिंबं निर्माय क्वापि गह्वरे वननिकुं-
 जे स्थापयामास, तज्जिनबिंबरूपं प्रत्यहं पुष्पफलाद्यैरर्चयित्वेगुदीतैलेन दीपावलीं च विधाय जिन-
 पुरतो गीतगानतानमाननाद्यादि कुर्वाणा पतितवनफलैः प्राणवृत्तिं च वितन्वाना दिनान्यत्यवाहय-
 त्. एवं सा नर्मदासुंदरी स्वदिवसान् कृतार्थान् कुर्वत्यन्यदा सद्गतिसाधनेहया व्रतमादातुं भरते गंतु-
 मियेष मानसं राजहंसीव.

नमर्जयित्वा प्रतिज्ञां च गृहीत्वा स्वनगरं प्राप्तः पित्रोः पुरस्तथाहतां स्वप्रियामाख्यन्, स्तुषायाः प्रे-
तकार्याणि कृत्वा मातापित्रावपि दुःखितौ जातौ. ततस्तौ सुतस्यान्यां कन्यां पर्यगणयिषतां.

इतश्च जागरिता नर्मदासुंदरी त्रिपंचसप्तवारात्रमस्कारं स्मरन्ती यावदुत्तस्थौ तावत्पतिं नो वीक्ष-
ते, तदानीं सा नर्मवचनैरुवाच हे प्राणनाथैहि? ईदृक्कं हास्यं सोढुमहं न क्षमा, एवं बहुधा शब्दि-
तोऽपि स पुनरुत्तरं नादत्त, ततः सा स्वयमेवोन्नाय तीरे तीरे तरौ तरौ गतरत्नमिव तमैर्द्विष्ट, परं
क्वाप्यदृष्ट्वा पतिं सा नर्मदासुंदरी मुक्तकंठं भृशं ररोद, यतः—न तद्वनं न ते वृक्षाः । न तद्गुल्मं न
सा गुहा ॥ यत्र सा न हि बन्नाम । सतरं न ररोद च ॥ १ ॥ तन्नोकादथ तिर्यग्भांशौ । द्वीपांतर-
मुपेयुषि ॥ सुखं कर्तुमिव सती । विधिः प्रैषीत्सुधाकरं ॥ २ ॥ एवं दुःखार्ता नर्मदासुंदरी पतिदुःखे-
न दुःखिता दीता तस्मा वेपमानशरीरा निद्रायां जतागृहं विवेश, तस्मिन् जतागृहे तां रात्रिं संव-
त्सरशतमयीमिव व्यतीत्य पत्युर्गुणांश्च स्मृत्वा प्रजाते भृशं ररोद, यतः—हे नाथ मां दीनानाथां ।
प्रेमस्थेमसुधामयीं ॥ सुप्तां मुत्तवा गतः कासि । चंद्रः कुमुदिनीमिव ॥ १ ॥ यथा स्मरति गौ व-
त्सं । चक्रवाकी दिवाकरं ॥ सती स्मरति जतरिं । तथाहं तव दर्शनं ॥ २ ॥ इहं सा रुदन्ती पथि-

कान् पङ्क्तिगणांश्च रोदयन्ती पत्युर्वार्ति च मार्गयन्ती पंच दिनान्यत्यवाहयत्, पुनस्तस्मिन् वने ब्रमन्ती नर्मदासुन्दरी यत्र पयोनिषेस्तीरे यानं विलुंबितमद्भुतव षष्ठे दिने जाता, परं तत्स्थानं शून्यमैक्षिष्ट, ततो निशा जाता, अहो मां मुक्तया मत्पतिरन्यत्र गतः, अथाहं किं करिष्ये ? पूर्वोक्तमुनेर्वचः स-
 त्वं जातं, मुनिनोक्तमन्यथा न ज्ञवतीति, यतः—अमोघा वासरे विबुध—दमोघं निशि गार्जितं ॥
 अमोघा मुनीनां वाणी । ह्यमोघं देवदर्शनं ॥ १ ॥ इति विबिल्य सा शोकं स्तोकं चकार, आत्मा-
 नं शिङ्क्षयति च, यथा—पूर्वार्जितं निजं कर्म । ब्रुज्यतां मा विषीद रे ॥ आत्मानमात्मना चेहं ।
 प्रतिबोध्य महासती ॥ १ ॥ ह्यात्वा सरोवरे देवान् । वंदित्वा च वनांतरे ॥ फलाहारं विदधाना ।
 तापसीव बद्धव सा ॥ २ ॥ ततः सा नर्मदासुन्दरी मृन्मयमार्हतं बिंबं निर्माय क्वापि गह्वरे वननिकुं-
 जे स्थापयामास, तज्जिनबिम्बरूपं प्रत्यहं पुष्पफलाद्यैरर्चयित्वेणुदीतैलेन दीपावलीं च विधाय जिन-
 पुरतो गीतगानतानमाननाद्यादि कुर्वाणा पतितवनफलैः प्राणवृत्तिं च वितन्वाना दिनान्यत्यवाहय-
 त्, एवं सा नर्मदासुन्दरी स्वदिवसान् कृतार्थान् कुर्वत्यन्यदा सद्गतिसाधनेह्यया व्रतमादातुं भरते गंतु-
 मियेष मानसं राजहंसीव.

इतश्च वीरदासनामा नर्मदासुंदरीपितृव्यो बर्बरकृतं व्रजंस्तं प्रदेष्टुमुपागमत्, सोऽपि सपरिवारो जलध्वनादिकं गृह्णन् सुंदर्याः पदपंक्तिं पश्यतिस्म, किमेतदिति विचिंत्य स पदपंक्त्यनुसारेणोपश्रौढं गतः, तत्रैकस्मिन् गह्वरे वीरदासनामा पितृव्यः श्रावकस्तथा क्रियमाणां जिनस्तुतिं शुश्राव, तां स्तुतिं श्रुत्वा शब्दध्वनेरजिज्ञानान्नर्मदासुंदर्याः स्वरमिति ज्ञावयंस्तत्रागतः, यावच्च तां गुहां प्रविशति, तावन्नर्मदासुंदरी तत्र दृष्टा, सापि पितृव्यमुपलक्ष्य कंठे लगित्वा भृशं सुरोद, सोऽपि रुदन् सुंदरीं पृच्छति, हे वत्से ! त्वमेकाकिन्यस्मिन् वने कथमागता ? एवं पृष्टा सा सर्वं वृत्तांतं न्यवेदयत्. ततो वीरदासो दैवं निदन् नर्मदासुंदरीं ज्ञात्वा बर्बरकृतं प्राप्य सार्धं ग्रामाद्दहिरवासयत्. तां महासतीं च प्रत्यग्रे वस्त्रमंडपे निवेश्य प्रामृत्तिकमुपादाय स्वयं राजसभायां नृपस्य मिलनाय ययौ. राजसमीपं गत्वा राजानं च नत्वा प्रामृतं पुरो मुत्तवा सोऽग्रे निषण्णः, राज्ञा चार्धशुल्कादिनिर्मुक्त्या तोषितः सन्मानितश्च स व्यवसायपरायणः क्रयाणकादीनां देयादेयव्यवस्थितिं चक्रे. एवं व्यवसायं कुर्वतस्तस्य दिनानि यांति. इतस्तस्मिन्नगरे जनमनोहारिणी हारिणीनामगणिका विश्रुता वर्तते. कथं नृता ? जननयनमनोहारिणी, सकलसौख्यकारिणी, राज्ञा प्रदत्तव्रजचामरसिंहासनादिवारिणी, सौ

ज्ञान्यैकसारिणी च. सा सांयातिकेभ्योऽष्टोत्तरसहस्रं दीनाराणामादत्ते द्रति दृभुजा व्यवस्था कृता-
 स्ति. एषा हारिणी वीरदासं समाहातुं स्वचेटिकामप्रेषयत्. तांप्रति स प्राह, अहं हि स्वदारसंतुष्टोऽ-
 स्मीति तत्र मे कृत्यं नास्ति. ततस्तथा यथोक्ता राजस्थितिः प्रोक्ता, तेन सार्थशेनापि धनं दत्त्वा सा
 विसृष्टा. दास्यपि गत्वा हारिणींप्रति प्रोवाच, हे स्वामिन् ! स श्रेष्ठी तु स्वदारसंतुष्टोऽस्ति, द्रव्यत्वा
 तथा तद्वत्तमष्टोत्तरसहस्रं दीनाराणां तदप्रे मुक्तं. हारिण्युवाच हे सखि ! धनेन किं करोमि ? तं
 सार्थवाहमेवेहानय ? पुनर्दासी तव गता, तं बहुबहु च संज्ञाप्य स्वस्वामिन्यंतिके समानयत्. हारि-
 णींप्रति सा चेद्याह हे स्वामिन्यस्य सार्थवाहस्य गेहे काचिद्द्वार्या वा पुत्री वा रूपापास्तसुरांगना
 वर्तते, यदि सा हरिणाङ्गी तवादेशवशंवदा स्यात्तदा स्वगेहे कल्पवल्लीभवतीर्णां त्वं जानीहि ? सा-
 पि प्रत्युत्पन्नमतिः केनचिद्वंजेन वीरदासमुद्रां जग्राह. तां मुद्रिकां दासीकरे दत्त्वा कर्णे च किंचित्क-
 यित्वा तां तत्र प्रेषयामास.

ततश्चेद्या नर्मदासुंदर्यंतिके गत्वैवं कथितं, हे सुंदरि ! वीरदासश्चेष्टव्यस्माकं गृहे स्थितो मुद्रि-
 कादिज्ञानेन त्वामाह्वयति, नर्मदासुंदर्यपि तां मुद्रिकां समुपलब्धय निरुलब्धा गणिकागृहेऽगमत्, सा

वेद्या च तां तद्विणादेव द्युमिष्टहेऽक्षिपत. ततो हारिणीवेद्या कृतकृत्या तां मुद्रिकां श्रेष्ठिनः पुनर-
 प्येत, स श्रेष्ठ्यखंन्तितवतः स्वगृहे समागमत्, परं तत्र नर्मदामपश्यन् क्षुब्धहृदयः सेवकान् पप्रब्ध,
 तैरुक्तं स्नामिन् वयं न जानीमः, ततः सर्वैरपि सेवकैः सा विलोकिता, परं क्वापि न लब्धा, मुगुक्ष-
 धूर्तकृत्यस्य पारं कः प्राप्नोति ? ततो वीरदासः स्वज्ञानानि क्रयाणकानि विक्रीय प्रतिज्ञानानि च गृ-
 हीत्वा नृपमापृच्छ्य स्वपुरं प्रति प्रतस्थे, क्रमेण च स्वीयनगरे भुगुक्ते च समागतः, पुनर्व्यवसायार्थं
 जिनदासाञ्जिधं मित्रमुपासकं निःशेषं नर्मदासुंदरीवृत्तांतमुक्त्वा सत्वरं प्रेषयामास, सोऽपि बर्बरकृत्रे
 समागतः, तथैव राजानं च मिलित्वा वाणिज्यं करोति. अथ वीरदासे प्रचलिते हारिणीवेद्या न-
 र्मदासुंदरीमाह हे जडे ! त्वं वेद्याकार्यमंगीकृत्य स्वजन्म सफलीकुरु ? देवराजस्य देवीव राज्ञः से-
 वां कुरु ? तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा नर्मदासुंदर्यवोचञ्जीवंत्या मम शीलमाणिक्यं को हर्तुमिच्छति ? वे-
 द्याहास्माकं जन्म सफलं, या वयं स्वेहया लोगान भुंजामहे, नर्मदासुंदर्याहि मुग्धे ! लोगार्थं हि
 वसुखात् स्वं को वंचयेत् ? यद्वा माणिक्यैश्च एकक्रयं कः कुरुते ? इति तद्वचसा कोपमापन्ना हारि-
 णी वेगेन तामाजन्ते, सा नर्मदा तथा ताड्यमाना चित्ते पंचनमस्कृतिप्रस्मर्षित्, तरप्त्वावात्सा वे-

श्याकस्मात्प्राणैरमुच्यत. अथ मंत्रिमुखात्तां वेद्यां मृतां श्रुत्वा नरेश्वरस्तपदे नर्मदां प्रार्थयामास, सापि प्रभुत्वे स्वेह्यात्मनो निर्गमोपायवांलया राज्ञोक्तं मेने, नरेश्वरो मंत्रिमुखात्तद्धृपं श्रुत्वा ता- मानेतुं सुखासनं प्रेषयामास, नृपसेवकाः सुखासने तां समारोप्य पुरमग्नये धृतहन्त्रां कृत्वा यावद्यांति तावत्तथा शीलरक्षार्थं वैकल्यमौषधं ज्ञात्वा विद्राष्टे नगरक्षाले पतित्वा कर्दमेण स्ववपुर्विलिप्तं, तथा सर्वलोकसमक्षं पत्राणीव स्वविग्रहदस्त्राणि पाटितानि, तथा सर्वेषां लोकानां शीलजीवितनाशिनानां वित्रासाप तत्सन्मुखं सा रेणुमक्षिपत्. एवं दुर्वार्यव्यंतरेण गृहीतेव सा दोषणाकृतिर्जाता, सा क्षणं रोदति, क्षणं नृत्यति, क्षणं गायति, क्षणं च ध्यायति.

एवंविधां चेष्टां कुर्वाणा सा सर्वं राजलोकैर्ददृशे. ततस्तै राजलोकैर्मात्रिकाः समाहूताः, तैर्म- लोपचारे क्रियमाणे सापि मांत्रिकान् पाषाणैस्ताडयामास, ततस्तैस्तक्ता ग्रथिलीभूता बाललोकैः प- रिवृता जिनरासकान् गायंती जिनदासेन ददृशे, जिनदासोऽपि तस्याः पुरोभ्य कर्णार्द्धचित्तस्त्वा- मन्वयधत्, हे व्यंतराधीश ! त्वं जिनभक्तः कोऽसि ? ममाग्रे कथय ? साप्यूचे ज्ञो महाभाग ! त्वं य- दि जैनोऽसि, तदाहं रहसि पृष्ठव्या, सांप्रतमनवसरोऽस्ति. अग्न्यदा कदाचिन्नजपरिवृत्तान् बालान्

दूरमुतवास्य किंचिदनाश्रितदेवांश्च वंदितुं सा नगराभिर्गता, तत्पृष्ठे जिनदासोऽपि गतः, तत्र ताव
 देवानन्निवद्य योजितांजलिर्जिनदासस्तामप्राक्षीत्, का त्वं धर्मैकमानसा वर्तसे ? नर्मदासुन्दर्यपि तं
 श्रावकं मत्वा सर्वं स्वस्योदंतं तस्मै समाख्यत्, तेनोक्तं हे वत्से ! दूरदेशात्तव मातुलेन वीरदासेन
 त्वदर्थमेव प्रेषितोऽहमत्र भृशुकन्नगरतः समागतः, अथ सर्वं साधु ज्ञाविष्यति, त्वया काचिदपि चिं-
 ता न विधेया, जिनदेवः सर्वं समीहितं करिष्यति, अथ त्वया भृशं झञ्झित्वा गृह्णादृजांडानि भृ-
 शं जंजंत्वा नृपाध्वनि प्रसर्तव्यं, इति संकेतं कथयित्वा स नगरमध्ये गतः, सा नर्मदासुन्दर्यपि जि-
 नदासोक्तं सर्वमकरोत्, ततो लोके कोटाहृतो जातः, राजा समीपस्थं जिनदासं वीक्ष्य लोककृप-
 या प्राह ज्ञो जिनदास ! अनया गृहीतीकृतया नार्था पुरमेतदुपहृतं वानर्योद्यानमिव, तस्मादेनां
 त्वं गृहीत्वा ग्राहि ? जलधेः पारं च पन्नगीमिव दूरतः क्षिप ? तं नृपादेशं श्रुत्वा जिनदासो मुदमा-
 पञ्चस्तां नर्मदां निगन्धैर्निर्यञ्ज्य पोतमारोपयत्, एनां दुःप्रापां प्राप्य पंकाच्चितामणिमिव नर्मदां वारि-
 णा स्नापयित्वा सानंदं स दुक्कला नि पर्यधापयत्.

एवं तां महर्ष्यजांडमिव पोते समारोप्य स सत्वरं नर्मदापुरं निन्ये, तामायांतिं ज्ञात्वा जनका-

दयस्तस्मिन्मुखमुपाजग्मुः, सा नर्मदापि मातापित्रादिवंधूनां कंठमालंब्य भृशं रुरोद, ततस्तां जीवतीं वीह्य मातापितादयो मंगलाचारपूर्वकं पुनस्तस्या जन्मोत्सवं चक्रुः, तथा जिनप्रासादेषु पूजां कृत्वा सद्गुरुं च नत्वा सार्धमिक्वात्सल्यादिधर्मकर्माणि ते निरे, सगौरवं जिनदासस्तत्र स्थित्वा वीरदासं दृष्टुं भृशुपत्तनं जगाम. इतश्च श्रीधर्यसुहृत्स्मरयो विहरंतोऽन्यदा नर्मदापुरं समाजग्मुः, नर्मदा-सुंदर्यपि सपरिवारा मातापितृप्रभृतिपरिवृता सरीन वंदितुं जगाम, गुरवोऽपि तस्या धर्मलाभादिषं दत्त्वा धर्ममुपादिन्, यथा—लोणे रोगत्रयं मुखे क्षयत्रयं देहे कृतांताद्वयं । माने मत्तान्नित्रयं जयेत्पुत्रयं वंशे कुर्याद्विद्वयं ॥ दास्ये स्वामित्रयं गुणे खलत्रयं वित्तेऽग्निद्रुभृद्वयं । सर्वे नाम भयं न-वेद्भवभृतां वैराग्यमेवात्रयं ॥ १ ॥ तां देशनां श्रुत्वा मुदितमानसो वीरदासो गुरुब्रत्वा व्यजिह्वप-हे स्वामित्र पूर्वजन्मनि नर्मदासुंदरी किं कर्म चक्रे ? निर्दोषाप्यसौ येन कारणेन दुःखत्राजनं जा-ता. अथ गुरुः श्रुतोपयोगेन ज्ञात्वा वीरदासंप्रत्यभाषत, लो वीरदास ! अस्याः पूर्वजवोषार्जितं क-र्म फलितं. वीरदासेनोक्तं तत्कथं ? गुरुणोक्तं श्रूयतां ? द्रुमेर्मनिदं द्रव विंध्याचलो नाम पर्वतोऽ-स्ति, यत एषा नर्मदानाम नदी निर्गता. तस्याधिष्ठात्री नर्मदानाक्षी देव्यस्ति. अन्येह्युर्नर्मदानदी-

तीरे धर्मरुचिमुनेः प्रतिमां तस्थुषोऽसौ नर्मदादेव्युपसर्गोश्चक्रे. सा तस्य मुनेर्नैश्वर्येन दृष्टा. ततः सम्यक्तवधारिणी सा नर्मदादेवी ततश्च्युत्वा तव ब्रातृसहदेवपुत्री नर्मदासुंदरी जाता. पूर्वान्यासादियं नर्मदास्नानदोहदेन वर्धिता साधूपसर्गदुःकर्मोदयतो दुःखिन्यजनि.

एतन्मुनेर्वचनं श्रुत्वा नर्मदासुंदरी जातिस्मरणं लब्ध्वा, आर्यमुहस्तिस्मृतिस्मयीपे च दीक्षामुपाददे. सा सती तपस्यंती संयमवती क्रमेणोत्कलमवधिज्ञानं प्राप, ततश्च सा प्रवर्तिनीपदं प्राप. कमेण विचरंती सा रूपचंद्रपुरं गता. बहुकालात्ययात्तीव्रतपस्तपनाच्च सा क्रूरशरीरा जाता, अतः केनापि तत्र नोपलङ्किता. सा नर्मदासुंदरी साध्वीवृद्धमंडिता ऋषिदत्तादत्तोपाश्रये तस्थुषी प्रत्यहं सुविशुद्धधर्मोपदेशं चक्रे. तं धर्मं ऋषिदत्तायुतो महेश्वरदत्तोऽप्यभ्युपगतौ. महेश्वरदत्तस्य संवेगोत्पादनाद्यमन्यदा नर्मदासुंदरी प्रवर्तिनी शास्त्रोक्तं स्वरत्नक्षणमपातीत्, तत् श्रुत्वा महेश्वरदत्तः पश्चात्तापपरोऽवदत्, हा मया मूढेन स्वरत्नक्षणेन जानताधमाधमेन निःकृपेण सती कांतैकाकिनी मुग्धा वने त्यक्ता. अहोऽस्मिन् संसारे मत्परोऽन्यः कोऽपि निर्दुष्टो नास्ति, इत्यादिपश्चात्तापपरं निजपतिं दृष्ट्वा नर्मदाप्रवर्तिनी कृपयाह हे महाशय ! त्वं मा विषीद ? साहं या त्वया मुग्धा वने त्यक्ता, तव कोऽपि

दोषो नास्ति, मम कर्मणामेव हि दोषः. ततः स महेश्वरदत्तोऽपि नर्मदां कृमयित्वा स्फुरद्द्वैराग्येण देदीप्यमान आर्यसुहृत्स्याख्यसद्गुरोः समीपे ह्युत्तमं व्रतमाददे. ऋषिदत्तापि संवेगाच्चारितं प्रपेदे. तावुच्चावपि तपस्तप्त्वा स्वर्गसंपदं प्रापतुः. नर्मदासुन्दर्यप्यवधिना स्वायुःपर्यंतं ज्ञात्वा संदेखनापूर्वकं मनश्चानं प्रपेदे. जल्पद्य देवेषु ततो विदेहे । ब्रुत्वा नरेन्द्रश्रियमाप्य दीक्षां ॥ जित्वाष्टकर्मणि च नर्मदा सा । प्राप्ता शिवं निर्मलशीलयोगात् ॥ १ ॥ इहं श्रीनर्मदानाम—सुन्दर्याश्रितं कृतं ॥ यथा हि ब्रह्मिनीश्रूय । शीलं स्वं रक्षितं दृढं ॥ २ ॥ इति श्रीनर्मदासुन्दरीकथानकं समाप्तं. अथ कलावतीसंबंधमाह—

॥ मूलम् ॥—जहं कलावर्द्धे । ज्ञीसणरक्षमि रायचताए ॥ जं सा सीलजुणेणं । जिष्णं पुणन्नवा जाया ॥ ९ ॥ ज्याख्या—कलावत्याः शंखनाम्नो राज्ञः पत्न्या जहं जवतु कल्याणं जवतु. कथंभ्रतायाः कलावत्याः ? ' रायचतारिणिति ' शंखनाम्ना राज्ञा त्यक्तायाः, कस्मिन् ' ज्ञीसणरक्षमिति ' ज्ञीषणारण्ये ज्ञीषणकांतारे, यतः सा कलावती शीलजुणेन शीलमहात्म्येन ' जिष्णं चि ' जिष्णां सा सी पुनर्नवा नवीनां जातेति समस्तमेवैकं विशेषणमिति गार्थार्थः. ॥ ९ ॥

व्यासार्थस्तु कथायां वक्ष्यते, तत्कथा चेयं—

अस्मिन् जंबूद्वीपे जारतक्षेत्रे श्रीमंगलनामा देशोऽस्ति. तस्मिन् देशे शंखपुरनाम पुरमस्ति. तस्मिन्नगरे शंखो नाम राजा राज्यं करोति. स समरे शत्रून् जित्वैकातपत्रिणिं पृथ्वीं कृत्वा परैरनाक्रांतां पृथ्वीं बुभुजे. तमेकदा सज्जामीनं गजश्रेष्ठिमुतो दत्तनामा पुरः प्राभृतं मुक्त्वा मुदा प्राणमत. तं दत्तमासनासीनं कृत्वा राजा पप्रह, नो दत्त ! देशांतरे त्वया दृष्टं किंचित्कौतुकं वद ? दत्तोऽवक्हे देव ! अहं देवशालपुरं गतो वाणिज्यार्थं, यतो वाणिजां लक्ष्मीव्यापारे वर्धते. तवाहं व्यापारं कृत्वा कृतकृत्यो लब्धलाभो व्यावृद्धितश्चात्रागतः. तत्र मयाश्वर्थं दृष्टमस्ति, परं यथा मया दृष्टं तथा वक्तुं नो शक्यते, अत्याश्चर्यकारित्वात्. राज्ञा पृष्टं तत्किं तावत् ? तदा दत्तेन राज्ञोऽग्रे एका चित्रपट्टिका मुक्ता. शंखराट् तव लिखितामेकां स्त्रियं दृष्ट्वा तां देवीमिव मन्यमानः प्राणंसीत्. दत्तेनोक्तं नेदं देवीरूपं, एषा हि जवतः पट्टदेवी जाविनीत्यहं मन्ये. तव श्रुत्वा शंखनृपस्तत्र सम्यग्दत्तदृष्टिस्तद्रूपं वर्णयति. नो दत्त ! द्रष्टृरूपं मानुषीषु नास्ति. दत्त ऊचे देव ! एवमेव संजाव्यते, नूनं विधिना प्रथमोद्यमे नैषा निर्षादिता, किंत्वतीवाभ्यासश्रमपूर्वकं निर्षादिता दृश्यते. राज्ञोक्तमे-

षा का ? दत्तेनोक्तं भो राजेन्द्र ! देवशालनगरे विजयसेनस्य राज्ञः श्रीमतीकुट्टिसंयुता पुत्रो क-
लावी नाम्न्यस्ति, या च रूपकलासौभाग्यादिगुणैः श्रेष्ठा वर्तते. सा कलावती यथा यथावर्धिष्ट त-
था तथा जनकस्य चिंताप्यवर्धिष्ट. एवं च दिनानि यांति. एकस्मिन् दिने पुत्र्या कलावत्या भोक्तं
यो मे प्रश्नचतुष्टयं कथयिष्यति तस्याहं पाणिग्रहणं करिष्ये. तत् श्रुत्वा विजयसेनो राज भृशं चिं-
तातुरो जातः. अहो ! पुत्र्याः प्रतिज्ञा कथं पूर्णोन्निविष्यति ? इति विचिंत्य स तदर्थं स्वयंवरमंडपं
कारयामास. इतश्चाहं व्यवसायार्थं देवशालपुरं व्रजन् कापि कानने संप्राप्तः. तत्र विजयसेनस्य रा-
ज्ञः पुत्रो जयसेनाग्निधो दुष्टाश्वापहतो मूर्खमगमत्. तस्य मया बहुनुपचारान् कृत्वा जीवापितः. ते-
नाप्यहं सुखासने स्थापयित्वा नगरे नीतः. राजा तेनोपकारेण सदा मां पुत्रवन्मने.

एकस्मिन् दिने राज्ञोक्तं नो दत्त ! यथा त्वया स्वबंधोर्जयसेनस्योपकारः कृतस्तथा स्वस्वमुः
कलावत्या अपि वरं चिंतयित्वा चिंतामहोदधेर्मां निस्तारय ? तदा दत्तेनोक्तं मया तव स्वरूपं हृदये
धृत्वा शंखकलावत्योः सदृशसंयोगं ज्ञात्वा तव ज्ञापनाय तस्याः किंचिद्रूपं पट्टे लिखित्वाहमगमम्.
राज्ञोक्तं नो वत्स ! त्वया साधु कृतं, परं क माहर्शां ज्ञायं येनेदक्संगमो जवेत्. दत्तेनोक्तमिदं हि

मया वर्यिकामात्रं किञ्चिद्विहितं, सम्यग्विद्विषितुं तु केनापि न शक्यते. अथ तद्रूपं पश्यन् राज्ञा मूर्धानं धूनयित्वा क्षणमेकं मुकुलितेक्षणो बभूव. ततोऽसौ दत्तंप्रत्याह नो दत्त ! सा कलावती कथं लभ्यते ? तत् श्रुत्वा सानंदो दत्तो वक्ति हे नाथ त्वं खेदं मा कृथाः, अहं शङ्कुनेन वेद्मि यस्मा कलावती तव पत्नी ज्ञविष्यत्येव, तथापि त्वं ह्रुतं वागीश्वर्यारिष्यतां, यथा प्रश्नचतुष्कस्य निर्णयो जायते. ततः दांखनरेश्वरो ब्रह्मचर्यादियुक्तिनिर्वाणदेवीं तोषयामास. सापि तोषिता राजानंप्रत्यवोच-
द्भो राजेंद्र ! त्वया एसंसपर्याहालभञ्ज्यपि कलावतीप्रोक्तप्रश्नानां निर्णयं कर्त्री ज्ञविष्यति, तदा त्व-
लाटांजलियोजितकश्कमलः दांखो राद्रु महाप्रसाद इति मन्यमानस्तां नत्वा व्यसृजत, सरस्वत्यपि
राज्ञा विमृष्टा स्वस्थानमगमत्. ततः दांखनरेश्वरोऽपि दत्तेन समं सत्वरं देवशालपुरं प्रतस्थे, विजय-
सेननरेश्वरः दांखनरेश्वरं समायातं श्रुत्वा स्वं जयसेनसुतं तत्सन्मुखं प्रैषीत्. ततो विजयसेननरेश्व-
रो महामहेन दांखस्य पुरप्रवेशमकारयत्, एवमन्येऽपि राजानस्त्वस्मिन् स्वयंवरे समाजगमुः, विजयो
राट् सर्वेषां राज्ञां भोजनादिसामग्रीं कृत्वा बहुमेने, तथा सुदिवसे सुमुहूर्ते देवविमानानुकारिस्वयं-
वरमंडपमकारयत्.

तस्मिन् मंडपे मंचमंडिते सिंहासनालंकृते नामांकितासने सर्वेऽपि राजान आसनान्यलंबकृ-
तदा तत्र कृतसर्वशृंगारा देवांगनानुकारा सखीभिः परिवृता सेवकैर्हुतातपत्रा चामरैर्वीजितांगी करे
स्वयं वरसजं विव्राणा लक्ष्मीरिव कलावती समागात्, तदानीं प्रतीहार्युवाच नो राजानो यः कोऽपि
कुमार्याः कलावत्याः प्रश्नचतुष्कस्य निर्णयं करिष्यति, स कलावत्याः कश्चिदं करिष्यति, तत्प्रश्नचतु-
ष्कं यथा—को देवः १ को गुरुः २ किं च । तत्वं ३ सत्वं च ४ कीदृशं ॥ स्फुटीकर्ता इति स्पष्टं ।
कलावत्या वरसजं ॥ १ ॥ इति प्रश्नचतुष्टयं श्रुत्वा सर्वे राजानो यथाशक्त्योत्तरं ददुः, परं सा पर-
मार्हती तदुत्तरं नैव मेने, ततः शंखरूपः स्तंभपांचालीमूर्ध्नि स्वपाणिकुशे शयमधत्त, ततः सरस्वत्य-
नुभावेन शंखराज्ञः कस्पर्शात्सा पांचाली प्रश्नोत्तरं जगौ, यथा—वीतरागः परं देवो १ । महाव-
तधरो गुरुः २ ॥ तत्वं जीवदया ज्ञेया ३ । सत्वं चेद्विप्रनिग्रहः ४ ॥ १ ॥ ततः पूर्णमनोरथा कला-
वती श्रीशंखरूपभृतः कंठे स्वयं वरसजं चिक्षेप, विजयो राट सुमुहूर्ते तयोः पाणिग्रहणं कारयतिस्म,
गजवाजिरथादिभिः सत्कृतः शंखरूपः कतिचिद्दिनानि स्थित्वा कलावत्या देव्या समं स्वपुरं प्रति प्र-
तस्थे, प्रमोदाश्रुविलोचनो विजयरूपायः कलावत्याः सम्यक् शिङ्गां दत्त्वा कांचिद्भुवं गत्वा प्रति-

निवृत्तः. एकस्यंदनमारुढौ दंपती मार्गे गतौ पौलोमीवज्रिणाविव शुशुब्धाते. एवं तौ दंपती गजा-
 रूढौ महर्क्षा पुरं प्रविष्टौ, स शंखध्वस्तां कलावतीं पट्टदेवीपदे संस्थाप्य तथा सह देवो देव्येव वै-
 षयिकं सुखं जेजे. एवं श्रयान् कालोऽगमत्.

अन्येद्युः कलावतीदेवी शायनीयस्थिता स्वप्ने पीयूषकुंभमालोक्य प्रबुद्धा नर्तुरश्रे समानत्येवम-
 ब्रवीत्, हे नाथ ! मयैष स्वप्नो दृष्टः, तस्य किं फलं लक्षियति ? राज्ञोक्तं हे नन्दे ! राजपथुराधौरेय-
 स्त्वव पुत्रो जावो, तद्वचनं श्रुत्वा हर्षिता कलावती शुक्तिर्मुक्ताफलमिव गर्जं बजार, क्रमेण विंशत्या-
 दिनैरन्यविकाष्टमासो व्यतिक्रान्ता, लोकानामिति कुलाचारोऽस्ति, यत्प्रथमपुत्रप्रसूतिः पितृगेहे, ज्ञान-
 तीति विजयसेनो नृपः कलावतीमाह्वतुं स्वान्नरान् प्रैषीत्, तज्ज्ञातापि तेषां करे कलावत्यर्थमंगदह-
 यं वस्त्राणि च प्रैषीत्, तेऽपि तत्र गत्वा तत्सर्वं दत्तस्यार्पयन्, सोऽपि कलावत्यै तद्वत्तवान्. तथापि
 स्वजनकुशलोदंतं पृष्ट्वा सत्कारपूर्वं विसर्जितास्ते क्रमेण स्वस्थाने गताः. अथ सा कलावती प्रमो-
 दमेदुरा तामंगददयां करे धृत्वा स्वसखीभिः सह हास्यविनोदमकरोत्, दैववशात्तदानीमंतःपुरे प्र-
 विशन् राजा कलावत्यास्तसखीनां च हसितध्वनिमाकर्ण्यताः किं वदंतीति चिंतया तत्र गत्वा स

जितंयंतरितोऽश्रुणोत्. कलावती तदंगादौ ब्रुजे बन्धां सखीरुद्धिऋषेवं बन्धाषे, अहो सख्यो ! येन मे
 द्रुदमंगदद्वयं प्रेषितं तस्योपरि मम महान् स्नेहोऽस्ति, द्रुदमवल्लभो ममान्यः कोऽपि नास्ति. तस्य
 चिरायुषो मयि प्रेमातिरेको भूशमस्ति. मया चिरादत्र तत्पाणिसंगतं वस्तु संप्राप्तं, अथ साक्षान्मि-
 लितेन तेन मे जन्म सफलं लवतु. तत् श्रुत्वा सख्यः प्रोचुर्हं सखि त्वं धन्या, येन तव तस्योप-
 रीद्वक्प्रेमातिरेको भूशमस्ति, तस्यास्तानि वचनानि श्रुत्वा दीप्तक्रोधो ब्रूयतिरेवमचितयत् काप्यन्य-
 त्रेयं प्रेमवती, अहो कलावत्या अप्यपलङ्कणानि पश्यंतु, अहं त्वेवं जाने यदेषा महासती, परमे-
 षाप्येवंविधानि कर्माणि यदि समाचरति, तर्हि किमन्यस्य कथ्यते ? अहो मम प्रिया कलावती गुं-
 जाफलेव बहिरेव रक्ता, अंतस्तु विषमया, अहो स्त्रियाश्चंचलत्वं ! यतः—अंतर्विषमया हेता । ब-
 हिरेव मनोहराः ॥ गुंजाफलसमाकारा । योषितः केन निर्मिताः ॥ १ ॥ द्रव्यादि विमृशन्नंतःकोप-
 वान् धिक्स्त्रीणामिति निंदन् राजा स्वयद्वहमागादेवं चाचितयत्, कापि वने हेनां लजामि, तस्मिन्न-
 वसरे कलावत्या दुःखं दृष्टुमदमो ब्रूयविवेकेन समं रविरस्तं गतः, तदानीं दुरालोकराज्ञो हृदि वि-
 श्वे च तमस्त्वितिः समज्जुंभत, राज्ञा नन्निशायां प्रलभं मातंगीयुगलं समाकार्यादिष्टं, त्यक्तायाः कलाव-

त्याः सांगदं द्रुजयोर्धुमं जित्वा युवाभ्यामानेतव्यं, नात्र काचिद्विचारणा कार्या, तयोरेवमुक्त्वा दुरा-
 दयो राजा तस्यां राज्ञो शय्यापालकमेवमादिशत्, ज्ञो शय्यापालकैषा कलावती कापि लीषणे क्रा-
 नने नीत्वा त्वया त्याज्या, यथा कोऽपि न जानाति, सोऽप्येकाकिनीं देवीं कलावतीं स्थे समारो-
 ष्य कचिदरण्ये नीत्वा मुमोच, ततः स शय्यापालकः कलावतींप्रति सगद्गदं प्राह हे देवि केनचि-
 दोषेण राज्ञा शंखेन त्वं वने त्याजितासि, अत्र मदीयः कश्चिदोषो नास्ति, किंतु तव पूर्वकृतकर्म-
 णामेव दोषोऽस्ति, तत्र श्रुत्वा सा राज्ञी द्रग्धुमर्बे, पुनः सा वनमासूतैः शीतलैश्चैतन्यं प्राप्य रथको-
 नस्थ्या छिन्नवृक्षाद्व्रतेव द्रुवस्तले पथात्, सा द्रुवस्तले पतिता पुनर्लब्धवैतन्या मातापितरौ ब्रातरं च
 स्मरंती मुहुर्मुहुर्मुक्तकंठं भृशमरुदत्, स शय्यापालकोऽपि रुदंस्तं मुक्तलयामास, ततो निशांतं स्व-
 पुरं व्रजंतं तं कलावत्याह ज्ञो शय्यापालक ! शंखद्रुपतेरेवं शंसेः, ज्ञो राजंस्त्वया विरूपमाचीर्णं, य-
 दविमृश्यैवाहं वने त्यक्ता, तत्त्वया कुलोचितं नाकारि, यतः शंकास्थाने दिव्यं दत्त्वा शुष्का वाशुष्का
 वेति निश्चित्य पश्चात्सदोषा त्याज्या, परं दिव्यं विना यत्त्वयाहं त्याजिता तन्महदकार्यं कृतं, यद्वा
 तवात्र कोऽपि दोषो नास्ति, किंतु मम कर्मणामेव दोषोऽस्ति, तथापि ते स्वस्त्यस्तु.

अथ सोऽपि देवीमाश्वासयन् साश्रुलोचनो यावत्तिष्ठति, तावत्ते चांडालिके कर्तरीयुते मूर्तिभ-
 त्यौ यमराजजग्निन्याविव तव समागते, ह्याः पापे ! स्वपत्युर्वचनाफलं ब्रुज्यतामित्युक्त्वा तस्याः सां-
 गदं बाहुयुगं जित्वा मातंगीशुगलं स्वस्थाने गतं. ततः सा कलावती सोपाख्यं शंखनुपं ग्राह, हे
 प्राणेशैतद्दुःखदयेन पीन्ताया मम हृदयं चिर्घटीफलमिव स्फुरति, अतस्तद्रङ्गको जव ? इत्यादि
 विलपन्ती दुःखाकुला तदासन्ननदीतीरे वननिकुंजे गता तादृग्दुःखेऽपि सुखहेतुं प्राची सूर्यमिव ते-
 जःपुंजमयं तनयं जनयामास. महादुःखेऽपि हर्षपूरितमानसा सा तनयं वीह्याशिषं ददौ, हे वत्स !
 त्वं दीर्घायुर्नैव ? यथाहं तव पुण्यप्राप्त्यारेण सुखमनुभूयामि, दैवेन ममाशीरेव तव तोषाय कटिपि-
 तान्यजनाज्ञावात. रे वत्स ! यदि तव जनकगृहे जन्मो जवेत्तदा महानुसृत्यो जायेत. एकाकिन्य-
 दमस्मिन् वने तव कमुत्सवं करोमि ? इति यावत्सा कथयति तावन्नद्याः पुरो ववृधे. स पुरश्च तं
 बालकं कीटमिव प्लावयितुमारेजे. तदानीं सा शंखपत्नी कलावती परमेष्ठिनमस्कारं स्मृत्वैवं ग्राह, हे
 शासनेश्वरि ! यदि मया त्रिवर्गशुद्ध्योज्ज्वलं शीलं पादितं जवेत्तथा सस्यभिजनधर्मोऽप्याराधितो भ-
 वेत्तदा शिशोः पादनोपायो जलशान्तिर्जायतां. ततस्तस्याः कलावत्याः शीलप्रज्ञावेण पुनर्नवौ दुः-

जो जातौ, तथा तयोरुपरि देवैर्मुक्ता पुष्पवृष्टिर्जाता, तन्नीलंतीलाधितं दृष्ट्वा कलावती विस्मयमा-
दधौ. अत्रांतरे कश्चित्तापसः समागत्यैवमवोचत्, हे वत्से प्रसूतवत्तयास्तवास्मिन् वने स्थातुं न यु-
क्तं, अतो ममाश्रमे समागढ ? यथा तव शुश्रूषां कारयामि. द्रत्युक्त्वा स तापसस्तां कुत्रपतेः पुर-
तो निन्ये. तेन पृष्टा च सा सर्वं वृत्तान्तं समाचरयौ. ततस्तापसाधिपतिस्तां प्रोत्त्वे, हे नन्दे ! त्वं मा-
स्विद्यस्व ? अहं तव लक्ष्णैर्जानामि यत्त्वं महाकुलोत्पन्ना, पुनस्त्वं स्तोकदिनांतं बहूनि श्रेयांसि
लप्स्यसे. तेन कुलपतिनैवमाश्वासिता सा विजयनंदिनी कलावती पुन्रसहितां तापसीभिः सह पि-
तृगेहवत्तापसाश्रमे सुखं तस्थौ.

इतश्च तान्द्यां चांडालीभ्यां कलावत्या बाहु सांगदौ शंखराजाय दर्शितौ. ततो राजा तत्रांग-
दयोर्जयसेनाख्यां ददर्श. ततः समाकुलोऽसौ दत्तमाहूय पप्रह, जो दत्त ! देवशालपुरादिह किमद्य
कट्ये वा कोऽप्यगात् ? तेनोक्तं हे देव ! विजयसेनेन राज्ञा प्रेषिता नराः कट्ये व्यागहन्, तैर्ज-
यसेनकुमारप्रेषितमंगदद्वयं वस्त्राणि च मत्करे दत्तानि, मयापि देव्यै समर्पितानि. ते नराश्च कुदा-
लोदंतमुक्त्वा स्वस्थाने गताः. तत् श्रुत्वा राजा वज्राहत द्रव मूर्तिर्तो भुवि पपात. ततो लब्धवैतन्यः

स एवमुवाच, यथा—अहो मे मूढचारित्व—महो मे मंदभाष्यता ॥ अहो मे निर्विचारित्व—
 महो मम कुशीलता ॥ १ ॥ एवंविधान् विद्यापान् कुर्वाणो ऋपो मंत्रिणां पृष्टो ऽत्रो राजेन्द्र किमिति
 पूत्करोषि ? राज्ञोचे ऽत्रो मंत्रिन् ! क यामि ? किं वर्चस्व ? क विशामि ? किं करोमि ? मम महा-
 पापचेष्टितं कस्याग्रे कथयामि ? अहो मम कर्मविवक्षितं ! एतत्कर्मफलं कथं ऽत्रोदये ? यन्मया पा-
 पना सा निर्दोषापि दोषमुत्पाद्यातर्वर्त्तन्ती निर्जने वने ल्याजिता छिन्नकशा क्रुता च. अहो ! मयाऽवि-
 चार्यं कार्यं कृतं, अतः परमहमास्यं लोकानां कथं दर्शयिष्यामि ? किं मम जीवितेनेति विमृश्य स-
 द्यासन्नसेवकानाख्यत्, ऽत्रो ऽत्रो सेवकाः ! नगराद्दहिरेका कष्टैर्महाचितां प्रणुणीक्रियतां, यथाहं त-
 स्यां चितायामात्मदेहं दहामि, नारीहत्यामलीमसस्य ममान्यथा शुठ्ठिर्न ऽविष्यति. एवंविधं राज्ञः
 साधनं वाक्यं निराभ्य सद्योका मंत्रिमुख्याः पौराश्च ऋपमिहं व्यजिज्ञपन्. हे राजन्नेषा तावत्केनापि
 निजकर्मदोषेण देवी मृता, अथ त्वमपि मुधा किमविचार्य जीवितं त्यजसि ? त्वया विना प्रजापि
 निर्नाथा ऽविष्यति. अतः प्रजार्थं त्वमात्मानं त्रायस्व ? इत्यादि पौरमात्मानां वचांस्यप्यनाहत्य नु-
 पो वेगेन क्रानने समागमत्. तदानीं समयज्ञो गजश्रेष्ठी कालक्षेपचिकीर्षया मंथुराद्वैः श्रीशंखध-

रणीधवमाहस्य, हे देव ! यदि तव देवीसमीहा वर्तते तदोपवने गत्वा श्रीजिनेन्द्रस्य पूजां कुरु ? य-
तः—सर्वविघ्नहरी पूजा । चिंतितार्थप्रदायिनी ॥ धर्मवृष्टिकरी पूजा । मोक्षसौख्यकरी नृणां ॥१॥
सा जिनपूजा ते चिंतितफलदायिनी भविष्यति. तथास्मिन् वनेऽमिततेजा महासुनिर्वर्तते, तस्य
पादान्निबंदस्य ? तस्यांतिके च धर्मं शृणु ? तत्र श्रुत्वा राजा शंखो देवान्नत्वा गुरुन् च वंदित्वा पुर-
जपाविशत्, गुरुस्तु मुमुक्षुरपि तद्भावं विज्ञाय पापनाशिनीं देशानां चक्रे, ज्ञो राजन्—जीवाः सं-
सारकांतारे । पूर्वकर्मसमीरिताः ॥ वातोऽधूनपताकेव । आभ्यंति जगतीतले ॥ १ ॥ अतः सुखार्थ-
न्निर्धर्मविषये प्रमादो न विधेयः, यतः—धर्मो जगतः सारः । सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥ तस्यो-
त्पत्तिर्मनुजात् । सारं ते नैव मानुष्यं ॥ १ ॥

इत्यादिमुनिदेशानां श्रुत्वा विशामीशस्त्वां निद्रां तत्रैव वनें विश्राम. तत्र सुखसुप्तो राजा
विजातकटपायां विजावर्षां स्वप्नं पश्यति, यथा—अपक्वैकफला वल्ली । पतिता कटपपादपात् ॥ आ-
रुह पुनः पूर्ण—फला सा तव तत्क्षणात् ॥ १ ॥ प्रगे समुज्जाय तत्स्वप्नं तेन गुरोरेवे निवेदितं.
गुरुरप्याह ऋषिर्द्र । जवान कटपमहीरुहः ॥ वल्ली प्रिया ते सा सूत—पुत्रा पुनरुपेक्ष्यति ॥ १ ॥

ततो राजा स्वस्वप्रफुल्लं श्रुत्वा प्रीतः सत्वरं स्वपुरं प्राप, दत्तमिवं समादिशच्च, नो दत्त ! सकलसैन्य-
परिवृतस्त्वं कलावतीमन्वेष्टुं तस्मिन् वने याहि ? यत्र सा त्यक्ता. दत्तोऽपि तत्र वने गतो वनाद्धनं
वृक्षाद्वृद्धं च ब्राभ्यन्नकं तापसमद्राक्षीदंबुधौ द्वीपमिव. तदंतिके गत्वा दत्तः पप्रन्न, हे नगवन्धस्मिन्
वने न्नवतैकाकिनी काचिद्वनिता दुःखिता किं वीक्षिता ? मुनिरुच्चे नो नर ! तथा सह तव किं
कार्यमुच्यतां ? दत्तेनोक्तं मम न्यूपतेर्वह्नौ विशतः प्राणरक्षणकार्यं, नान्यत्. तव श्रुत्वा स मुनिरपि
दत्ताय पुत्रोपेतां तां कलावतीं तापसाश्रमे दर्शयामास. दूरतो दत्तमात्रोक्त्य जातातिशोका कलाव-
ती राक्षी बादस्ररेण भृशं ररोद. दत्तोऽवक् हे स्वामिनि ! त्वं खेदं मा कुरु ? द्रुदं हि प्राग्भवोपा-
र्जितं स्वकर्मफलं, तद्भुत्वा कोऽपि न मुच्यते, तच्च त्वया नृक्तं, अथ त्वं स्वस्था न्नव ? धीरत्वं चां-
गीकुरु ? स्वदर्शनसुधावृष्ट्या च त्वं द्रुतं नृपमाश्वासय ? पश्चात्तापपरो न्यूपो वह्नौ प्रविशन्नद्यतनं दि-
नं मया स्थापितोऽस्ति.

अथ कलावती कुलपतिमापृच्छ्य कुलपतिं च नत्वा तेनापि दत्ताशीस्तनयसहिता रथमाग्रह्य
दत्तेन सह चचाल. तां प्रियां सपुत्रामासन्नगतां च श्रुत्वोदश्रुत्वोचनः शंखराजा सन्मुखमागत्य मि-

लितः, ततोऽसौ कलावतीं सखेहं बभाषे, हे प्रिये ! त्वं निर्दोषापि मया यद्दोषमुत्पद्य विद्भिषिता। त-
 न्ममापराधं सहस्व ? एवं नृपः प्रीतिपरायणां महासतीं सन्मान्य सादरं समहोत्सवं पुरे प्रवेद्यामाम-
 स. पौरांगनाजिगीयमानयशाः कलावती राज्ञोतःपुरं प्राविशत्. ततो राजा स्वप्राप्तुसारतः पुत्रस्य
 द्वादशे दिवसे पुष्पकलश इत्यन्निधां कारयामास. अन्त्यदा कलावती नृपं प्राह हे नाथ ! त्वया म-
 मेदभदंः केन दोषेण कारितः ? तदा सलज्जो नृपालः प्रियांप्रत्याह हे सुन्दरि ! त्वयि प्रतिपच्चंद्रले-
 खायामिव सर्वथा दोषलेशो नास्ति, किंतु ते प्राग्जवाचीर्णे कर्मेदं समुपस्थितं, यन्मयेवमकार्यं कृतं,
 तन्मूलकारणं त्विदं. यदंगदयोर्युगं त्वया श्लाघितं, मया चितितमिदं मया दत्तं नास्ति, तर्हि नून-
 मस्यां रक्तेन केनचित्पुंसा दत्तं ज्ञावीति मम दोषो जातः, तेनेदं कार्यं च मया कृतं, अथावां न-
 गरोपवने गत्वामिततेजसो महामुनेः पुरतः प्राक्कृतकर्म पृष्ट्वाव द्रष्टुत्वा कलावत्या समं नृधवः शं-
 खः सपरिहृदो नंदनोद्यानं जगाम, तत्र जिनं नत्वा महामहेन पूजां कृत्वा तौ दंपती नतिपूर्वकं मु-
 नेश्वे निषीदतुः, मुनिना देशना दत्ता, देशनांते शंखमहीपालः प्रांजलिर्मुनिं पप्रह, हे जगवन् !
 कलावत्या पूर्वजने किं कर्म कृतं ? येनास्या निर्दोषाया अपि मया नृजौ वेदितौ. अवधिज्ञानेन

ज्ञात्वा मुनिः कलावत्याः प्राग्जवानाचरयौ—

श्रीमद्विदेहोर्व्या महेन्द्राक्षिधपुरमस्ति, तस्मिन् पुरे चाक्षविक्रमो नरविक्रमो नाम नृपोऽस्ति, त-
ज्जाया लीलावतीनाम्नी, तयोः पुत्री सुलोचना, सा बालकालादारभ्य धर्मरसिका कौतुकप्रिया मा-
तापित्रोः प्रेमपात्रं क्रमेण यौवनं प्राप्ता. एकस्मिन् दिने पितुरुत्संगे स्थितायामेतस्यां केनचिन्मनो-
हरो राजकीरो ज्ञापयनीचक्रे, ततः कौतुकेन करे कृत्वा राडा स शुक्रः पाठितः, कीरोऽपि स्वं द-
क्षिणं पाणिं समुत्पाद्याशीर्वादमुदाहरत्, यथा—सुरत्तमः पक्षपाती । राजतेजोविवर्धकः ॥ ज्ञाति-
प्रतापज्ञानुस्ते । राजन् विश्वावन्नासकः ॥ १ ॥ तथा—यावद्वीलातरं गैर्वहति सुरनदी जाह्नवी तो-
यपूर्णः । यावच्चाकाशमार्गे तपति शुक्रकैर्भास्करो लोकपालः ॥ यावद्दूर्यरत्नप्रत्नवमणिशिखी मे-
रुशृंगे विजाति । तावत्त्वं पुत्रपौत्रैः स्वजनपरिवृतो जीव धर्मप्रसादात् ॥ २ ॥ इत्याद्याशीर्वचः श्रुत्वा
प्रीतो राजा तस्मै ज्ञापयनदायकाय स्वदेहालंकारं दत्त्वा विसमर्ज, तं शुक्रराजं च प्रीतमनाः स्वपु-
त्र्याः प्रददौ, सा राजपुत्री तं शुक्रं लब्ध्वा मुदमाप, दरिद्रार्त्तिको मोदकमिव. ततः सा गृहे गत्वा
तं स्वर्णपंजरेऽक्षिपत्, सा तं शुक्रराजं शार्कराख्यैः शास्त्रिधान्यैर्दार्ढ्यमिफलैर्हारिहृशादिजिश्च प्रमोदात्

पुणेष, सा तं कदाचित्करस्थं, कदाचिद् हृदिस्थं, कदाचिदंकरस्थं, कदाचित्पंजरस्थं च पाठ्यं त्यात्मानं
 व्यनोदयत्, लोजने शयने याने स्थाने वने गृहे वा सा सुलोचना तं शुक्रं न मुमोच योगी ध्या-
 नमिव. कदाचित् पंजरस्थं समादाय सा कुसुमाकरोद्याने सखीयुता क्रीडार्थं गता, तस्मिन् वने श्री-
 सीमंशरजिनप्रासादे श्रीजिनं नंतुं सा गता, शुक्रस्तत्र श्रीवीतरागं निरीक्ष्य चेतस्येवमज्ञावयत्, दृष्ट-
 पूर्वमिदं विबं मया पुरेत्युहापोहं विदधानो जातजातिस्मृतिरेवं दध्यौ, यदहं पूर्वजवे साधुरजवं,
 तत्र मया क्षयोपशमतः सर्वशास्त्रमध्यैषि, क्रियापि शुद्धा पादिता, परमहं वस्त्रपुस्तकपात्रादिषु मू-
 लितश्चास्त्रिज्ञानमहासंघं. एवं व्रतं विराध्य मृत्वास्मिन् काननेऽहं राजशुकोऽजवं, प्रत्यासन्नशास्त्रज्ञा-
 नवलादहं तिर्यग्जवेऽपि विषणापदुरस्मि, परं तिर्यग्योनौ किं सुकृतं करोमि ? विभ्रमां येन मया मं-
 दबुद्धिना प्रमादेन निरर्थकं मनुजजन्म हारितं. अथ किं करोमि ? एवं विचिंत्य शुकेनाजिग्रहो
 गृहीतो यत्प्रत्यहं जिनं नत्वा ज्ञद्वयमादास्ये, नान्यथेति कृत्वा स स्वस्थोऽजवत्. सुलोचना राजपुत्री
 तीर्थेक्षं नत्वा ज्ञप्त्या चाभ्यर्च्य संपंजरं तमादाय निजमंदिरे समागात्.

अन्यदा सा राजकन्या कीरं करे कृत्वा लोक्त्वमुपाविशत्, तावता शुक्रः स्वनियमं स्मृत्वा न-

मोऽरिहंताणमित्युक्त्वा नजोऽध्वनोऽद्वीप तं तीर्थेशं नंतु तस्मिंश्चैत्ये जगाम, त्रिवर्गशुद्धितः सीमंधरदे-
वं वीतराजं नत्वा प्रीतो राजशुकः श्रीकुसुमोद्याने वनफलाहारर्जोऽर्जनं करोतिस्म. ततः कस्यांचिन्ना-
खिलाखायां स जपविष्टः, गतं राजशुकं ज्ञात्वा तद्वियोगेनाक्रंदत्यां राजपुत्र्यां तत्सेवकास्तरयाः शु-
के प्रेमातिरेकं ज्ञात्वा शुकान्निमुखं धावंतिस्म, तत्र शाखिलाखानिविष्टं शुकं वीक्ष्य तेऽपि शनैः श-
नैस्तामाराह्य तं शुकं करे धृत्वा स्वस्वामिन्यै समार्पयन्, सा प्रेममन्मनलापेन तमात्राप्य जगाद,
नो शुक ! त्वं जननीसमानां मां परित्यज्य कथं गतोऽसि, अथाहं तव विश्वासं न करोमीत्युक्त्वा
तस्य गतिर्जगाय सा राजसुता पद्मौ चिह्नेद. ततो नृपजा तं शुकं पंजरे स्थापयामास, शुकोऽप्य-
चित्तपत्नराधीनवेदनाविधुरं मां धिगस्तु, परवशे पतितोऽहं किं करोमि ? कस्याग्निं पूतकरोमि ? रे जी-
व ! त्वं स्वं पूर्वकृतं कर्म सहस्र ? तव पापकर्मणोऽथ जिनमुखावलोकनं क ? तद्दिना च फलाह्ला-
सादिकमपि क ? इत्यादिचिंतापरः शुकोऽश्चूणि मुमुचे, ततः स शुकोऽनशनं कृत्वा कतिचिद्विवसा-
नंतरे मृत्वा सौधर्मकल्पे देवोऽनृत, शुकविरहाऽसुलोचनाप्यनशनेन मृत्वा सौधर्मे कल्पे तस्यैव दे-
वीत्वेनोत्पन्ना, तावुन्नौ परस्परं सुखं ब्रुवताते. नो राजन ! स शुकदेवजीवश्च्युत्वा त्वं शंखनृपो जा-

तः, सुलोचना पुनरेषा कलावतीनाम्नी तव प्रिया जाता, प्राज्ञत्वं यत्कलावत्या शुक्रस्य पद्मा । अत्रा-
 तत्कर्मविपाकेन त्वयाख्याः करौ जेदितौ । पुनर्गुरुणोक्तं ज्ञो राजन्नस्मिन् संसारे सर्वे जीवाः स्वोपा-
 र्जितमेव शुभाशुभं कर्मानुजवंति, येन यादृशं पूर्वजन्मनि कर्म कृतं भवति, तेन तादृशं फलमव-
 श्यं ज्ञोक्तव्यमेव, यतः—कृतकर्मद्वयो नास्ति । कटपकोटिश्रौतैरपि ॥ अथश्यमेव ज्ञोक्तव्यं । कृतं
 कर्म शुभाशुभं ॥ १ ॥ ततस्तौ दंपती जातिस्मरणमासाद्य सद्यः संयमायोद्योतौ जातौ, माधुं प्रण-
 म्य च स्वगृहं गतौ । ततः शंखः कलावत्या जट्ठराजतं निजागजं पूर्णकलशार्घ्यं स्वरज्ये निवेदा-
 यामास, ततोऽमिततेजोगुरोः पार्श्वे तौ दंपती दीक्षां जगृहतुः, अथतपकालं च चारिवं प्रपाद्य स्व-
 र्गमवापतुः, तत्र स्नायुः प्रपूर्य ततश्च्युतौ सुकुलोत्पन्नौ पुनः संयमं लात्वा क्षीणकुर्मलेदौ ब्रूत्वा क-
 माह्विवं प्राप्स्यतः । द्रुहं देव्याः कलावत्या—श्ररिन्नं चारु वर्णितं ॥ यस्याः शीलप्रज्ञावेण । हस्तौ
 जातौ पुनर्नवौ ॥ १ ॥ इति कलावतीकथानकं समाप्तं ॥ अथ शीलवत्याः स्वरूपमाह—
 ॥ मूलम् ॥—सीलवर्द्धे सीलं । सकृद् सक्रोवि वस्त्रिजं नेव ॥ रायनिजता सचिवा । चो-
 रोवि पर्वचिद्या जीए ॥ १० ॥ व्याख्या—शक्रोऽपि वर्णयितुं नैव शक्रोति, तर्हि किं पुनर्मनिषाः ?

यथा शीलवत्या 'रायनिज्जेत्ति' राज्ञा नियुक्ताः प्रेषिताश्चत्वारोऽपि सचिवा मंत्रिणः 'पवंचिञ्च-
त्ति' प्रकर्षेण वंचिता इति गाथार्थः, विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तद्यथा—

जंबूद्वीपे ज्वरतक्षेत्रे श्रीनंदनवननामपुरमस्ति, तस्मिन्नगरेऽस्मिदर्दनो नाम राजा राज्यं करोति,
तस्य मान्यो वदान्यः सदाचारो रत्नाकरो नाम श्रेष्ठ्यस्ति धनै रत्नाकर इव, तज्जाया नारीगुणालं-
कृता श्रीमतीनामन्यस्ति, तावुन्नौ परमश्रावकौ श्राद्धधर्मं पातयामासतुः, परं चिरेणापि कालेन सु-
खकारणं पुत्ररत्नं न लभेतेस्ते, पुत्रान्नावपीडिता तज्जाया श्रीमत्यथान्यदा रत्नाकरश्चेष्टिनमन्नाषिष्ट,
हे स्वाभिन्नगरोपवने श्रीजिनचैत्याग्रे श्रीजिनवरसेविका जिनाधिष्ठायिकाऽजितबलानाम्नी देव्यस्ति,
सा सेविताऽपुत्राणां पुत्रान् ददाति, तथा निर्धनानां धनं ददाति, तथा दुर्नगानां सौभाग्यानि द-
त्ते, ततः त्वमप्येनामजितबलां देवीं समाराधय ? यथा सा तुष्टा तव पुत्रं ददाति, यतः—शर्वरीदी-
पकश्चंद्रः । प्रज्ञाते रविदीपकः ॥ त्रैलोक्ये दीपको धर्मः । सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ १ ॥ पुत्रार्थं लो-
काः स्वप्राणानप्युपायनीकुर्वन्ति, किंच यदि पुत्रो नास्ति तर्हि किं धनेन ? ततस्तेन श्रेष्ठिनापि त-
दाराधनं सम्यक्चक्रे. तस्याः प्रसादेन तयोः पुत्रो जातः, यतो भाग्योदये देवा अपि प्रसन्ना जवं-

ति. यतः—द्व्यौषधं शकुनं शास्त्रं । नङ्गत्रं ग्रहदेवताः ॥ ज्ञानयकाले प्रसीदंति । अज्ञानये यांति वि-
क्रियां ॥ १ ॥ अथ पुत्रजनमोत्सवानंतरं तस्या देव्या महात्म्यसूचकमजितसेन इत्याख्यां द्वादशो-
द्धति तस्य पुत्रस्य विदधे. सोऽजितसेनः क्रमात् पंचवर्षानंतरं पाठितो द्वासप्ततिकलावान् जातः.
क्रमाद्वाद्यत्वमतिक्रांतोऽसौ यौवनश्रिया शिश्रिये, तत्सर्पधेयव च श्रिया सरस्वत्या चापि स शिश्रि-
ये. ततो रत्नाकरः श्रेष्ठी तदनु रूपकन्यायै चिंतां चकार बुद्धिमान् शास्त्रार्थसंदेह द्रव. यदि मम पु-
त्रो गुणानुरूपां कन्यां न लभते तदा तद्रूपादिगुणो व्यर्थ एव. यतः—निर्विशेषः प्रभुः पार—वश्यं
दुर्विनयोऽनुगः ॥ दुष्टा जार्या च चत्वारि । मनःशय्यानि देहिनां ॥ १ ॥

इतश्च तेनैव श्रेष्ठिना व्यवसायार्थं पुरा कश्चिद्वणिक्पुत्रः प्रहितः सोऽन्येत्य पुरत उपविष्टो र-
त्नाकरश्रेष्ठिना पृष्ट ज्ञायव्ययादिव्यवहारस्वरूपं. ततस्तेनोक्तं त्रौ श्रेष्ठिब्रह्म मंगलायां महापुरि ज-
ग्मिवात्, तत्र मम जिनदत्तश्रेष्ठिना समं व्यवहारोऽनवत्. तेनैकदाहं स्वग्रहे नोजनाय निमंजितः,
तत्रैका मया कन्यका दृष्टा स्वर्गादवतीर्णा सुरीव सुरुषा. मयोक्तं त्रौ श्रेष्ठिन् कैषा ? श्रेष्ठिनोक्तं मम
पुत्री कन्येयं शीलवत्याख्या, परं ममास्याः चिंता वर्तते, एषा वरं वरं प्राप्स्यति न वा ? तस्या स्व-

गुणैः श्वशुरादीनां मनो रंजयिष्यति न वा ? तथैव सम्यक्शीलं पादयिष्यति न वा ? तथा सुतं प्र-
सविष्यति न वेत्यादिविंता मम चेत्तसि वर्तते. तथैषा मम पुत्री सकलगुणसंपूर्णा पशुपद्विभाषावि-
शारदा देवकन्येव वर्धिता शीलवतीनाम्नी गुणेनापि शीलवती वर्तते, अस्या योग्यजामातृचिंता म-
म बाधते. मयोक्तं देव ! त्वं चिंतां मा कुरु ? श्रीनंदने पुरे रत्नाकरश्रेष्ठिसुतोऽजितसेनाभिर्वाऽमु-
ष्या योग्यो वरोऽस्ति. तदानीं जिनदत्तेनोक्तं नो ज्ञातुं ! त्वया साधुक्तं, वरचिंताब्धौ ममस्त्वयाहं
साधुधृतः, नो मित ! अथ त्वमितो याहि स्वश्रामे, तत्र गत्वा चाजितसेनं समानय ? यथाहं त-
स्मै मम पुत्रीं शीलवतीं ददे, त्वया नात्र विलंबो विधेयः. ततस्तेन जिनशेखरेण निजपुत्रेण समं
प्रेषितोऽहमत्रागां. अथ यत्तव रोचते तत्कुरु ? श्रेष्ठी प्राह नो महाजाग ! त्वया मम महानुपकारः
कृतः, सर्वलान्नेन्यो ममैष महालानो जातः.

अथ श्रेष्ठिना जिनशेखरः सादरं समाहूतः सन्मानितश्च. ततो जिनशेखरोऽजितसेनं सार्धं
नीत्वा तां पुरीं ययौ. अजितसेनोऽपि तत्र गत्वा तां शीलवतीं महामहेन परिणीय महर्ध्वा निज-
गृहं समिधाय. सोऽजितसेनश्च तथा शीलवत्या समं त्रिवर्गसारं गार्हस्थ्यधर्मं चिरमप्राप्तयत्. अन्य-

धर्म- दा रात्रिद्विप्रहरावसरे शिवाकृतं श्रुत्वा मूर्धनि घटमादाय गेहाभिर्गता. तदानीं तस्या श्वशुरो बृह-

मंजूषा

४०६

त्वात्यक्तनिद्रस्तां महासतीं यांतिं दृष्ट्वा चिंतयति—मनस्यर्थपरा नार्यो । बहिरेव मनोहरः ॥ अ-
त्यंतदारुणाश्चांतः । स्वर्णार्ककुहुरिका द्रव ॥ १ ॥ शीलवत्यापि निष्कपदा किंचिदनिर्दिष्टं कार्यं कृत्वा
घटं स्थाने मुक्त्वा पुनः स्वतटपे प्राप्ता. स श्रेष्ठी रजनीप्रांते स्वां जायामन्नाषत, एषा वधूः शीलानु-
ऐस्त्वव कीदृशी विज्ञासते ? तयोक्तमेषा महासती शीलवती, नाव कोऽपि संदेहः. पुनः श्रेष्ठिनोक्तं
हे प्रिये ! मयैषा वधूर्निशायामेकाकिनीं रंतुं कापि यांति दृष्ट्वा पुनरागता च. पश्चाच्च ज्ञायतेऽनया
किं कृतं ? द्रुतश्चाजितसेनोऽपि तातप्रणामार्थं तत्रांगाव. पित्रापि सखेदं स ज्ञाषितो यथा हे वत्स !
अस्मत्कुले एतां वधूं कटपवल्लीसदृशां ज्ञातवान्, सांप्रतं तु दृष्टदोषां विषवल्लीतोऽपि तामनिष्टां जा-
ने. अतः केनापि पुरुषेण स्त्रीमात्रस्यापि विश्वासो न कर्तव्यः, यतस्तासां शीलां विह्वलतायते. हे
पुत्र ! तव पत्नी शीलवती नीराहरणदंजतो निशासमये कापि गता, प्रहरसमयेन च पुनरागता,
अतः कारणाद्वत्सेमां दुर्हेतां तव वल्लभां त्यज ? न चोचितां जानीहि ? पुत्रोऽपि तातादेशः प्रमा-
णमिति कृत्वा तत्सर्वं प्रतिपद्य स्वस्थानं गतः.

अथ श्रेष्ठी कूटप्रयोगेण तां शीलवतीं प्रातर्व्यजिह्वप्रद, हे वधूदिके ! तव तातो मिलनमाय
त्वामाह्वयति. तन्निशम्य सा विदग्धा तडात्रिचरित्रं चेतसि चिंतयित्वा श्वशुरोक्तमनुमेने. ततः श्रेष्ठी
स्यंदनं सज्जीकृत्य शीलवतीं तस्मिन् स्यंदने समारोप्य मंगलकार्याणि कृत्वा मार्गे चंचाल. तावदे-
का मार्गे तद्वनी समागता. शीलवतींप्रति श्रेष्ठिनोक्तं हे वत्से ! पादत्राणे परित्यज्य पाथसि संचर ?
सापि किंचिद्विचार्य विशेषेण पादत्राणे परिधाय रथादुत्तार. ततः श्रेष्ठी तां दुर्विनीतां मेने प्राग्धु-
तकश्मलत्वात्. अग्रे गह्वन् मुद्रक्षेत्रं फलितमालोक्य श्रेष्ठी जगाद, अहो ! क्षेत्रस्वामिनो ज्ञाग्यं !
यतः क्षेत्रं सुष्ठु फलितं दृश्यते. स्तुष्यान्नाणि नो श्वशुर ! इदं यदि पुरा जग्धं न विष्यति तर्ह्यस्मि-
न् क्षेत्रे किमपि निषग्धं नास्ति. श्रेष्ठी दध्यावहो दुर्विनीतेयं विपरीतं कथयति. ततः श्रेष्ठिना हुतं
रथश्चालितः. अग्रे गह्वता श्रेष्ठिना जनसंकुलं पुरं वीक्ष्य प्रोक्तं, अहो महत्पुरं लोकैः संभृतं वर्तते.
तथा विचार्योक्तं यदुद्वसं न स्यात्तदेदं वरं. श्रेष्ठी दध्यावहो द्रयमुद्धता मामपि हसति. अग्रे गह्वता
कंचिद्भटं प्रहारजर्जरागं दृष्ट्वा श्रेष्ठिनाणाणि अहो ! कश्चिदेष महावीरः शूरः सत्त्वैकनिधिवर्तते. व-
ध्वोक्तमसौ पामरः श्वानवत्कातरः केनचिद्भटां कुट्टितोऽस्ति. श्रेष्ठिना चिंतितमेषात्पुन्यमत्ता या प्रत्य-

क्षेऽपि विरुद्धमभ्यधत्. अथे गह्वता मार्गे वटवृक्षं वीक्ष्य श्रेष्ठिनाञ्जाणि अहो शीतलज्वायो महावृक्षो-
 ऽयं वर्तते, अस्य छायां समाश्रित्य मार्गे स्वेदोऽपनीयते. द्रव्युक्त्वा श्रेष्टी तज्जाखायां निविष्टः, सा
 शीलवती तु वटज्वायां परित्यज्यातपे पटमावृत्य तस्थौ. तदपि विपरीतं वीक्ष्य श्रेष्ठब्रूचे वटज्वायामा-
 श्रय ? सापि तद्वचः श्रुतमभ्यश्रुतमिव कृत्वा तत्रैव तस्थौ, ततस्तामुपेक्ष्य स स्वयमेव तत्र स्थितः.
 ततोऽथे गह्वता तुल्यमेकं ग्रामं समालोक्य श्रेष्ठिनाञ्जाणि, अहो एष तुल्यग्राम उद्वस द्रव दृश्यते,
 अस्मिन्निवासी जनः कोऽपि नास्ति. शीलवत्योक्तमहो महात् ग्रामोऽयं जनतासमाकुलो वर्तते, ए-
 षा वधूस्तु सर्वे विपरीतं ज्ञापते, तन्नूनमेवा विपरीता कुद्रिद्विततुरंगमवद्वक्रगतिः.

एवं विषणात्मा श्रेष्टी यावच्चिंतयति तावल्लीलवतीमातुलस्तस्माद्ग्रामात् समागत्य सगौरवं श्रे-
 ष्ठिनं सरथं स्वगृहे नीत्वा सरसरसवत्या लोजयित्वात्यर्थमुपचचार. श्रेष्टी च सादरं तेन स्थाप्यमानो-
 ऽपि नास्थात्. ततस्तेन वस्त्रादिना सत्कृतो मार्गे संचरन् दूरमार्गे गतो वृक्षाधो रथादुत्तार, पुनर्गो-
 जनं कृत्वा वृक्षज्वायां सुखं सुष्याप. वधूरपि पितुर्गोहमभ्यर्णं विजानती हृष्टा लोक्त्वमुपाविशत्. त-
 तस्मिन् समये करीरवृक्षस्तत्रस्थितो वायसोऽरुदत्. तदा तज्जाषाविशारदा शीलवती बन्नाषे लो काक !

वारंवारं किं करकशयसे ? श्रेष्ठिना चिंतितमहोऽस्या दुराचारत्वं ! या नराज्ञावे पक्किन्निः सह भाष-
ते. तावता पुनः करंबकालोके काको जातोरकंठोऽस्त्यत. ततः सावसरं ज्ञात्वा तं काकं निःशंकमा-
स्यत्, रे काक ! पूर्वं गोमायुकांताध्वनिं श्रुत्वा नर्तुविद्युक्तान्नवं. तवोत्कृतेन पुनः पितृविद्युक्ता-
न्नविष्यं, अतस्तत्त्वं मौनं विधेहि ? एतत् श्रुत्वा जागरुकेण श्वशुरेणोक्तं हे वधूटि ! त्वं किमेवं ज्ञा-
षसे ? सा प्राह हे श्वशुर ! मे गुणा दोषाय जाताः, यतः—कुसुमनिचयः शाखाद्यंगं तनोति वन-
स्पते—रत्नसगमनं बहिर्पोते वधाय शिखिन्निः ॥ चतुरं गमनो यो जानोऽश्वः सगौरववाहते । गु-
णवति जने प्रायेणैते गुणाः खलु वैरिणः ॥ १ ॥ श्रेष्ठिनोक्तं कथं ? तयोक्तं श्रूयतां ?—गोमायु-
कांतास्तं श्रुत्वा निशासमये तव जायतोऽहं घटं गृहीत्वा गता, नदीं च तीर्त्वा मृतकमाकृष्य तत्क-
दिष्टरुमाज्जरणादिकं घटे क्षिप्त्वा क्षिप्रं स्वगृहमागमं, तान्याज्जरणानि च मया महीपीठे गृहकोण-
के निखातानि वर्तते, अनेन दुर्नयेनाहमीयतीं ब्रुवमासदं, सांप्रतमयं वायसः करंबकं याचते, ब्रूते
चात्र करीराधो दशलक्षकांचनं वर्तते, तदहं कथयामि, रे काक ! सुतं जल्पनेन, मौनमाधेहि ? क-
ते क्षारं च मा धेहि ? श्वशुरेणोक्तं त्वया कथं ज्ञातं ? वध्वोक्तं—बाह्ये बंधूपरोधेन । सर्वशास्त्र-

द्विरोमणिः ॥ अहमर्थेऽपि मूढात्मा । शास्त्रं पद्धिस्ताद्वयं ॥ १ ॥ ततः ससंभ्रमं कर्णौ कंपयन् स्थ-
विरो जगौ, हे वत्से ! किं सत्यमेतत् ? तयोक्तमत्र संशयः कः ? ततः स्थविरः परिकरं बध्वा तरुण-
वद्वोहकृद्वातं करे कृत्वा काकाय करंबकं दत्त्वा स्वयं खनितुमारेजे, करीरवृक्षे खन्यमाने तस्याधः
स्वर्णकुन्दाः प्रादुरासन् शीलवत्या गुणा द्रव, तस्याः शीलवत्या दोषा द्रव रेणवश्च दूरे क्षिप्ताः, स्व-
न्यमाने तरोस्तले निर्गते च स्वर्णे वधूटिं श्रेष्ठी स्वयं प्राशंसत्, यथा—अहो मूर्तिमती लक्ष्मी—
रेवासौ मद्गृहे वधूः ॥ काचभ्रांत्या मरकत—मिवावगणिता मया ॥ १ ॥

इति कथयन् स स्वर्णकलशान् रथे व्यधात्, स्वापराधप्रकाशनाच्च तां क्षमयामासिवान्, एष
श्रेष्ठी धनलोभतो भृशं तुष्टः, स्यंदनं वालयामास युद्धतो जितकामो पुमानिव, वधूराह्यत् हे श्वश्रु-
र ! मम पितुर्गृहं समीपे वर्तते, ततोऽहं तातं मिलित्वा पश्चान्निवर्तयिष्ये. श्रेष्ठिनोक्तं-रथमारुह ?
मम मनोरथांश्च पुरय ? सापि श्वशुरदाक्षिण्यचक्रोत्, प्रमुदितशायः श्रेष्ठी रथं परावृत्य गृहान्नि-
मुखं प्रेरयामास, मार्गे गह्वन् श्वशुरः प्राह हे वत्से ! तव वचो निर्हेतुकं नास्ति, अतः पुन्ञ्जये त्वद्-
सोऽयं ग्रामस्त्वया जनाकुलः कथमुचे ? सारथ्यत् हे तात ! यत्रास्ति कोऽपि स्वजनः तच्छून्यमपि सु-

दरं, यतो ज्वंतं समागतं श्रुत्वा मम मातुलेन जवतः सेवा कृता, अतः शून्योऽपि जनाकुलो मया प्रतिपादितः क्रमेण मार्गे गृह्यतः स वटः समागतः, श्रेष्ठिना पृष्ठं हे वत्से ! तदा त्वं छायां त्यक्त्वा तपे कथमुपविष्टा ? तयोक्तं हे श्वशुर ! त्वया कदापि किं न श्रुतं ? यथा—वायस्येद्वद्वारुदो । व-
 नितान्शिरसि सवेत् ॥ षण्मासान्यंतरे पत्यु—स्तदापायो जवेन्महान् ॥ १ ॥ तथा वृद्धमूले सर्पा-
 दिज्जयं जवेदतोऽहं वटहायां त्यक्त्वा तपे समुपविष्टा, तत् श्रुत्वा श्रेष्ठी प्राह हे कुलाधारे ! त्वया सा-
 धुक्तं, एवं वारंवारं वधूं श्लायमानो मार्गे चलन् स पुनः पप्रह, हे वत्से ! मयोक्तमेष वीरो वर्तते,
 त्वयोक्तमेष कातरः केनचित्कुट्टितः, तत्त्वया कथं ज्ञातं ? सा प्रोवाच तत्पृष्टप्रहारेण मया ज्ञापि य-
 देष कातरः प्रणश्यन् केनचित्पृष्टे हतः, पुनः श्रेष्ठी वज्राघे श्लथ्यं पत्तनं त्वया कथमुद्वसमन्यधापि ?
 सावदत्तं सुवसेनापि पत्तनेन किं ? यत्र कोऽपि स्वजनो नास्ति, तद्वसन्नप्युद्वसं, यतः—स्वलावस्त्रेह-
 सांढेण । विनैकेन प्रियात्मना ॥ जनाकुलमपि क्षीणी—पीठमात्रात्परण्यवत् ॥ १ ॥ हे महाजागो !
 त्वया सत्यमुक्तमित्युक्त्वा स पुनः प्राह मुद्वक्षेवमिदं परिपाकदशामापन्नमपि त्वं कथं जन्धमुदाहरः ?
 तयोक्तमसौ कार्ष्णिको रत्नानपेक्षया शंखामशाति, तेन कारणेनानेन वृद्ध्या व्यवहारितो धनं ज्ञात्वा

जङ्घितं ज्ञावीति ज्ञायते, ततो मयोक्तमिदं क्षेत्रं जग्धं, ततः श्रेष्ठिना पृष्टः कृषीवलोऽपि तथैवाख्यत, पुनर्मार्गे गह्वन श्रेष्ठी शीलवतीं प्राङ्गीत्, नदीमुत्तरता मयोक्तमुपानहौ मुत्तवा नदीमुत्तरः? परं त्वया पादत्राणे परिधाय नदी कथमुत्तीर्णा? नयोक्तं कंटकादयो यत्र दृश्यंते तत्र पादत्राणेन परिहितेन किमपरिहितेन वा किं? जलांतरे तु कंटककर्करादयो न दृश्यंते, अतो मया जले पादत्राणे परिहिते, दद्यादि स्नुषोक्तियुक्तिं निशम्य प्रीणितमानसः श्रेष्ठी क्रमात् स्वगृहं प्राप. ततो वध्वा शबक-
दितटाद् गृहीतास्त्राणानि चूमौ निखातानि दर्शितानि, ततस्तुष्टः श्रेष्ठी तयोक्तं सर्वं सत्यं मेने, त-
द्दिनादारभ्य च तेन श्रेष्ठिना सा वधूः सर्वस्वस्वामिनो स्थापिता. ततः कतिपयवर्षाते आयुषः क्षये
श्रेष्ठी धर्मध्यानपरो मृत्वा स्वर्गं गतः. ततो देहहायेव श्रेष्ठिन्यपि तमन्वगात्. ततः श्रेष्ठिपदेऽजित-
सेनः स्वजनैः स्थापितः, सोऽजितसेनो जिनधर्मरतः शीलवत्या समं गृह्दिधर्मं पात्रयामास.

अन्यदा तन्नगराधीशो नारिमर्दनराजे नैकोनपंचाशान्मंत्रिणो मेजितः, स राजा विशिष्टधिषणं
कंचिन्मंत्रिणं चिकीर्षुर्नार्गरिकानाह्वय प्रत्येकं पप्रन्न. यो मां लक्षया हंतित तस्य को दंभो युज्यते?
तेऽप्युचुस्तस्य शिरश्चेदो वा पादभेदो वा सर्वापहरो वा देशात्यागो वा विधीयते. तद्वचनं श्रुत्वा

जितसेनः शीलवत्यै न्यवेदयत. सां शीलवती चतुर्विधबुद्धिनिधानं राज्ञो वचनं बुद्ध्या विचिंत्यादो-
 ऽवदत्, तस्य सर्वांगान्नरणि यथाशक्त्या दीयंते. अजितसेनेन पृष्ठमेतत्किं? शीलवत्योक्तं, प्रिय-
 पुत्रं विनान्यो राजानं ज्ञत्तया को हंति? अतस्तस्यान्नरणि दीयंते. तेनाजितसेनेन गत्वा राज्ञो-
 ऽग्रे तथैव विद्मसं. ततस्तुष्टो राजा तमजितसेनं सकलमंत्रिमुख्यं महामंत्रिणं स्थापयामास. एकस्मि-
 न् दिने राजारिमर्दनः पर्यंतदेशस्वामिनं सिंहनामानमन्यषेणयत. तेन सह गंतुमना अजितसेनः
 प्रियांप्रत्याह, हे प्रियेऽहं राज्ञा समं यास्यामि, मया विना त्वं शीलरक्षां कथं करिष्यसि? तयोक्तं
 मम शीलं शत्रोऽपि भ्यानि प्रापयितुं न क्षमः, एतदर्थं त्वं निश्चितो ज्ञव? तथा तव प्रत्ययार्थं म-
 त्कारार्पितामेकां पुष्पमालां कंठे निधेहि? यावदेनां पुष्पमालामभ्यानां वीक्ष्यसे तावत्वं मां शील-
 लंकृतां विद्धि.

इत्युक्त्वा शीलवती स्वगुणश्रेणिमिव स्वकरेणाजितसेनकंठकंदले पुष्पमालां निचिक्षेप. ततो
 हृष्टोऽजितसेनो राज्ञा समं मार्गोऽज्यत्. पुष्परहितां क्रांचिदरण्यानीं गतो द्यूषोऽजितसेनश्च कंठे
 विकस्वरां पुष्पस्रजं ददर्श. द्यूषेन पृष्टोऽजितसेनः, भो अजितसेन! एषा पुष्पस्रज इव केन दत्ता?

तया कुनो लब्धा ? तत्सत्यमाख्याहि ? राज्ञेयं पृष्टो मंत्री स्फुटं जगौ, हे राजेन्द्र ! मम पत्नी शीलव-
ती, तथा स्वकरेण वरमालिका दिक्ता, एषा पुष्पमाला तस्याः शीलप्रज्ञावतः सदैवाभिलानां वर्तते,
एषा च कदापि न भ्रान्तिं प्राप्नोति. राज्ञोक्तमहो ! सत्याः शीलं. ततः कामाङ्कुरो मंत्री प्राह राजेन्द्र !
मृगीदृशां कुतः शीलं ज्ञावति ? द्वितीयो मंत्री ललितगोश्वदत्त स्यामिन् सत्यं कामाङ्कुरो वक्ति. तु-
तीयो रतिकेलिनामा मंत्री प्राह, देव ! अत्र तव कः संशयः ? चतुर्थोऽशोकनामा मंत्री प्राह हे रा-
जेन्द्र ! तत्र मां प्रहिणु ? यथा शीलवत्याः शीलं ज्ञायते. अथ राजा बहु धनं दत्त्वा प्रथममशोकं
स्वनगरेऽप्रेषीत. अस्मावशोको विधृतदरिनेष्यो बहुपरिवारपरिवृतः शीलवत्याः शीलखंन्नेह्यया श्री-
नन्दनपुरे प्राप्तः, शीलवत्या गृह्णासन्ने च स्थानमादाय तस्थिवान्. स तत्र शृंगाररसमग्नो गीतगानता-
नसावधानः शीलवत्याः सन्मुखं वक्रदृष्ट्या विलोकयन् हास्यादिकं करोतिस्रः. यतो निर्जगोऽसौ
राज्ञा प्रेषितस्तमन्यो जनो विरूपमाचरतं को निवारयति ? एवं दिनानि यातिस्रः. शीलवती दूष्यो
नूनमेव मम शीलविध्वंसार्थमागतः संज्ञायते, यतोऽसौ किञ्चिदसमंजसं मया सार्धं ज्ञायते. एवं च
कुर्वन्नसौ केसरिकेसरान् करेण कष्टमुमीहते, सुहुतं वा हुताशनं करेणादातुमिहति, यो मया श्री-

लवत्या रंतुमिहति. तथाप्यहं कैतुकं पश्यामि यत्किमसौ ह्रुधीश्वेष्टते. एवं ध्यात्वा सापि तं नेत्र-
कोणेन विलोकयितुं लप्ता. अशोकोऽपि तां कामपरवशां ज्ञात्वा ममार्थः सिरु इति विद्वन् काम-
दोगप्रार्थनाय दूतीं प्रस्थापयामास. सा तत्र गत्वा तामाह, हे जद्रे तव जर्ता दूरदेशांतरं गतो रा-
ज्ञा समं, न ज्ञायते स कदा समेष्यति ? अतस्त्वं रूपसंपदं तारुण्यलङ्घीं च ब्रुह्व ? किं मुधा ज-
न्म गमयसि अरण्ये मालतीपुष्पमिव. तव भाग्यैराकृष्टः समागतस्त्ववासन्नग्रहे स्थितोऽशोको नाम
महामंत्री राजमान्यो चरित्राभ्यर्त्तन्यते, अतस्तेन समं त्वं वैषयिकं सुखं ब्रुह्व ? सा बलाघे हे स-
खि ! कुलस्त्रीणामन्यतरपुंसा सह संगमो न युज्यते, एवमुक्तिशुक्त्या शीलवत्या बहु बहु प्रतिपादि-
तं, तथापि सा दूतिका वारंवारं कथयत्येव. तदा शीलवत्योक्तं तर्हि सांप्रतमर्धलङ्कं स मे ददातु,
येनाहं दोगसामग्रीं सज्जयामि. ततः पंचमेऽहि सोऽजागह्यतु. तयोक्तमेवं ज्ञवतु. ततः साशोकमं-
त्रिणः समीपे गता, यथोक्तं च निवेदितं, तेनापि प्रेषितमर्धलङ्कं.

अथ सा शीलवती स्वनरैर्गृहापरककोणके महतीमेकां गर्ती करयामास. गर्तोपरि पर्येकं, त-
स्योपरि चोत्तरहृदं सा तथाह्लादयामास यथा कोऽप्यन्यो न जानाति. ततः पंचमेऽहि शीलवत्या

समाहृतोऽशोकमंत्रो लङ्कार्धमादाय तांबूलव्यापृतकरः स्वसौत्राभयेन जगत्तुण्वन्मन्यमानः शर्वर्यो
 शीलवत्या गृहे समागतः, तस्याः करे लङ्कार्धं दत्त्वा च मुद्मापः तथा मुद्मापन्नः स तथा पर्यंके
 निवेक्षितः यावत्स तत्रोपविशति तावन्नरकोपमायां गतार्यां निपतितः. ततः शीलवती तस्याशोक-
 मंत्रिणो जीवितव्यरङ्गार्धं किञ्चिन्नोजनोदकं रज्जुबद्धशरवेण ददाति. एवं मासे व्यतिक्रान्ते राज्ञा
 मंत्रिणः समाकार्य प्रोक्तं द्रो मंत्रिणः ! अशोको नागतः, किं कारणं ? तदा तृतीयेन रतिकेलिमं-
 त्रिणोक्तं स्नामिन् यदि तवादेशो ज्ञवति तदाहं तव यामि. एतत्कार्यं कृत्वा च त्वरितं समेष्यामि,
 राज्ञा रुचिणं दत्त्वा सोऽपि विसर्जितस्तथैवावागात्, तमपि तथैव ज्ञोजनादिकिञ्चिद्दत्त्वा नरकोपमे-
 कूपेऽस्थापयत्, एवं तृतीयो लंछितांगो मंत्रिमुख्यस्तथैवागतः, तथैव च नरकोपमे-कूपके निपातितः,
 तस्यापि तथैवान्नादिकं सा ददौ. एवं प्रथमः कामाङ्कुरो राजाङ्गया समागतः, सोऽपि नरकोपमे कू-
 पे निपातितः. एवं ते चत्वारोऽपि नरकोपमकूपके निपातिता दुःखनाजनं बन्धुः. अहो विषयवैष-
 म्यं ! येऽन्यस्त्रियामासक्ता जविष्यन्ति त एवंविं गं पीडां प्राप्स्यन्ति. ये तु स्वदारसंतोषिणो जविष्यन्ति,
 ते द्रष्टासुब्रजन्मनि स्वर्गं तुल्यमनुजसुखानि वृत्त्वा स्वर्गं प्राप्स्यन्ति.

अथ सिंहश्चक्रं विनिर्जित्य पौरैः कृतमंगलो नृपतिः पुरं प्रविवेश, ते मंत्रिणो नरकोपमे-
 गतीविवरे वर्तिनो दुःखपीनताः शीलवतीं प्रोचुः, हे शीलवति ! अस्मान् कुधापीनिताननाथानङ्गा-
 नानशरणान् जवत्याः शरणसमागतांस्त्रायस्व ? दृष्टमस्मान्निस्त्व शीलमाहात्म्यं. अथ तवादेशकारि-
 णोऽस्मान् कृपतो निष्कासय सज्जुरुपदेशदानाङ्गतनुन्नरकादिव, तयोचे नो नो मंत्रिमुख्या भूयं म-
 मादिष्टं वचनं करिष्यथ तदा मोहयामि, नान्यथा. तैरुचे यत्कर्तव्यं ज्ञाविष्यति तत्सर्वं करिष्यामः, अ-
 शीलवत्योक्तं यदाहं मार्गयामि तदा जवन्निर्वक्तव्यं सर्वं संपद्यतामिति, तैरुक्तमेवं कथयिष्यामः. अ-
 थ शीलवत्येनं वृत्तान्तं सर्वे स्वपरये शशंस, सोऽप्याश्चर्यपूरितः शीलवत्याङ्गैकस्मिन् दिने राजानं
 सपरिकरं नोजनाय न्यमंत्रयत्, प्रह्वन्ना च सर्वा सामग्री कृता, नोजनार्थमागतो राजा दध्यावहो मं-
 त्रिणा वयं सपरिकरा निमंत्रिताः, परं गृहान्तस्तादृशी सामग्री नास्ति, अत एतान् सर्वान् किं नो-
 जयिष्यति ? एवं यावता स राजा चिंतयति, तावता शीलवती गर्तद्वारमागत्य कुमुमादिन्निरभ्यर्च्य
 प्रोच्चकरेदमब्रवीत्, नो यद्गाः ! मोदकपक्वानादिसामग्री विलोक्यते, तैरुक्तं सर्वा संपद्यतां. ततः
 सर्वा सामग्री तथा प्रकटीकृता, राजापि विस्मयमापन्नो नोजनं चक्रे, अनया रीत्या तांबूलवस्त्राढंका-

राद्यपि चतुर्लङ्कीव्ययात्प्रकटीकृत्य तथा राजा सत्कृतः, अहो शीलवत्या अपूर्वयेयं काचित्सिद्धिरिति ध्यात्वा स शीलवतीं पप्रह, हे जडे ! किमिदमाश्चर्यं ? तयोक्तं देव मनेहे चत्वारो यक्षाः कामितप्रदाः संति, तेन्यश्चाखिलं संप्रदाते. ततो राजा शीलवतीं वक्ष्याम्यष्टौः सत्कृत्य ज्ञातिनीं च कृत्वा बहुमानपुरस्सरं यक्षान् ययाचे, शीलवत्योक्तं हे स्वामिन्नस्मज्जीवितमपि त्वदीयं वर्तते. तर्हि यक्षाणां का कथा ? प्रजोः पुरो यक्षाः दौकयिष्यन्ते, द्रुत्युक्त्वा तांश्चतुरोऽपि कृपाञ्जिकास्य स्तपयित्वा हरिचन्दनैर्लिपयित्वा कुसुमान्नरणद्वेषितान् विधाय वंशकरंदकेषु च निक्षिप्य तांश्चतुरोऽपि करंदकान् राक्षसमीपमानीय धूपोत्क्षेपपुरस्सरं रथेष्वारोपयामास, शीलवतीप्राणप्रियोऽजितसेनो नाम मंत्रीश्वरस्तान् लात्वा दिगंतव्यापितुर्यनिर्वापैः पूरितदिगंतो मार्गं प्रेक्षणीयकं कारयन् राजगृहान्निमुखं चचात्, राजापि सन्मुखमागत्य बहुमानपुरस्सरं पुष्पादिभिस्तान् संपूज्य चत्वारोऽपि करंदकान् गीतगानपुरस्सरं स्वगृहान्यंतरेऽनयत्, तस्मिन्नेव दिने राजा बहुलोकान् लोजनार्थमामंत्र्य यक्षा लोजनं दास्यतीति धिया रसवतीकारकान् सूषकारान् निवारयतिस्म, यथा नो नो सूषकारा युष्मान्निरह्य काचिदपि रसवती न कार्या, यतोऽह्य समागता यक्षाः सर्वमपि रसवत्यादिकं पूरयिष्यन्ति, सूषकारैरुक्तम-

स्माकं जवदाज्ञा प्रमाणमित्युक्तवा तेऽप्याश्रयं पश्यंतस्त्रिष्टंति, राज्ञा यद्भक्तकर्मकान् समभ्यर्चये लोचनं ययाचे, यद्भैरुक्तं सर्वं संपद्यतां ? लोकाश्चोर्ध्वं पश्यंति, परं पुरो न किंचित्प्रादुर्भवति, नृपेन चिंतितं किमेतत् ? ततो राजा विलङ्घ्यो जातो यावत् करंभकान् समुद्घाट्य विलोकयति, तावद्गलानेद्विधात् विदीर्णस्थानं शुष्कान् निर्मांसान् जीवितशेषांश्चतुरो जनान् ददर्श, प्रेतानिव कसालां स्तान्निरीह्य नृपोऽवदन्नामी यद्वाः, किंतु राज्ञसा द्रष्टुंत्वापासरत्, तैरुचे देव ! वयं न यद्वा न च राज्ञसाः. किंतु वयं कामाकुसुमदयश्चत्वारोऽपि महामात्यास्तव नर्मकारिणो ज्वरयेषिता अजागताः शीलवत्या महासत्यैनां दशां प्रापिताः. नृपेन सम्यग्निरीह्य समुपलब्धं च प्रोक्तं लो मंत्रिमुख्या शुष्माग्निः केयमवस्था प्राप्ता ? ततस्तैर्यथावत्तः स्खवृत्तांतो निवेदितः. ततो राजा शिरो धून्वयन् शीलवतीशीलमश्लाघयत्.

ततो राजा शीलवतीं समाकार्योवाच, अहो ते बुद्धिवैजवमहो ते मतिकौशलमहो ते निर्मलं शीलमीदृशेन शीलपात्रनेन त्वं त्रिभुवने श्लाघ्या वर्तसे, तव नर्तुः कंठेऽन्यानपुष्पमात्रया शीलं ज्ञातं, परमस्मान्निर्मदबुद्धिर्निर्गन्धितं, ततो मया तव शीलविध्वंसकृते एते चत्वारोऽपि प्रेषि-

ताः, परं तव शीलवातेनार्कतूलवदुत्पाद्यास्मिन्नरूपे कूपे ते दिक्काः, दैवेनेदृशीं दृशां च नीताः,
 द्रष्टो ते शीलमाहात्म्यं ! किंच हे शीलवति ! त्वया ममैषोऽपराधः कृतव्यः, सापि तं राजानं बंधु-
 प्रीत्या जिनधर्मोपदेशदानेन वारंवारं जिनधर्मे स्थापयामास. राजापि तां सतीं सत्कृत्य स्वगृहे प्रेष-
 यामास. तद्विनादारभ्य विशेषतोऽजितसेनोऽपि राजकार्यधुरंधरः शीलवत्या समं धर्मसारं कालमवा-
 हयत्. तजानयदा चतुर्हानधरो दमघोषाभिधानः साधुः समागतः, सवल्लभोऽजितसेनश्च तं नंतु य-
 यौ, मुनिना देशना दत्ता, देशनानंतरं गुरुः शीलवतीगुणैराकृष्ट एवं ज्ञापितवान् हे लोके पूर्वजवा-
 भ्यासांचे निर्मलं शीलं शोचते, तदानीमजितसेनो दमघोषमुनिं पृच्छति, हे जगवन् ! मम पत्न्या
 शीलवत्या कथं पूर्वभवे शीलं पातितं ? गुरुराह श्रूयतां ? पूर्वजवै कुशपुरे स्थाने सुलसाञ्चिधः
 श्रावोऽभूत्, तद्वार्यां सुयशानाम्नी, तयोर्गोहे प्रकृत्या लडको दुर्गतनामा कर्मकरोऽस्ति, तस्य जार्या
 दुर्गिलानाम्नी, श्रेष्ठिहे तौ कार्यं कुर्वाणौ दिनानि गमयामासतुः. एकस्मिन् दिने सुयशासाधं दु-
 र्गिला व्रत्तिनीवसतिं ययौ, तत्र दुर्गिला स्वामिनीं सुयशां पुस्तकार्चनसादरां संवीक्ष्य प्रवर्तिनीं पप्रच्छ
 हे आर्ये ! किमद्य पर्वमस्ति ? यत्पुस्तकार्चनं क्रियते, प्रवर्तिन्युवाचाद्य श्वेतपंचमी तिथिर्विरह्याता

ज्ञानपंचमीति कृत्वा ज्ञानपूजा क्रियते, दुर्गिला पुनः पप्रह्य हे स्वामिन्यनेन तपसा किं ज्ञवति ? जगवत्योक्तं ज्ञानाराधना ज्ञवति, ज्ञाने चाराधिते ज्ञातरे निर्मला बुद्धिर्जायते, ततः शीलव्युक्तः केवलं लब्ध्वा जीवः सिद्धिज्ञानज्ञवति, यतः—य इह श्वेतपंचम्या—मुपवासपरायणः पुस्तकाभ्यर्चनापूर्वं । कुर्याद् ज्ञानप्रज्ञावनां ॥ १ ॥ स प्रेत्य सुखसौभाग्य—ज्ञाभ्यबुद्ध्यादिवैजवं ॥ प्राप्य क्रमेण निर्वाणं । लभते शुद्धशीलयुक्तः ॥ २ ॥ ततः श्रुत्वा दुर्गिला प्राह धन्येषा मम स्वाभिनी या स्वहितं साधयति, अहं तु स्वहितसाधनेऽसमर्था चाधन्या. प्रवर्तिन्याह हे ज्ञदे ! त्वं खेदं मा कुरु ? यदि तव दानतपसोः शक्तिर्नास्ति तथापि परपुरुषत्यागव्रतमंगीकुरु ? तथाऽहमीचतुर्दश्याः स्वजतुः सेवनमपि परिवर्ज्य ? साप्येवमजिग्रहं गृहीत्वा हृष्टा सती स्वपत्युरग्रे तदजिग्रहं सर्वमज्ञापत. सोऽपि कर्मलाववतो भावतश्च प्रियागृहीतमजिग्रहं गृहीतवाव. तावुन्मौ ज्ञावशुद्धितः क्रमेण शुद्धं सम्यक्तवं प्रापतुः. दुर्गिला ज्ञावशुद्ध्या क्रमेण ज्ञानपंचम्यास्तपो विदधे. ततस्तौ पूर्णार्घुषौ कालधर्मं गतौ, सौ धर्मदेवलोके च द्वावपि तौ देवौ बभूवतुः. ततश्च्युत्वा दुर्गतजीवो भवानजितसेनो मंत्रीश्चरोऽनृत, दुर्गिलाजीवश्चैषा शीलवती जाता. ज्ञानाराधनपुण्येन च सा विशिष्टमतिवैजवा जाता. एतद्गुरुणो-

दितं श्रुत्वा जातिस्मृत्या च सर्वे ज्ञात्वा स्वयमेव विबुध्न्य तौ परमवैराग्यमापन्नौ, गुर्वतिके च हुतं
 व्रतं जगद्भुतः ततस्तौ चिराय चारित्रं प्रगाढ्य पंचमदेवलोकं प्रापतुः. ततश्च्युतौ मनुजजवं लब्ध्वा
 संयमं लात्वा कर्मद्वयं कृत्वांते केवलज्ञानेन जगन्नाम प्रतिबोध्यायुःपर्यंते तावजितसेनशीलवतीजी-
 वौ मोक्षमीयतुः, शीलमाहात्म्यतश्चानंतमुखजाजवद्भूतां. द्रुहं चारुचरित्रेण । स्तुता शीलवती सती
 ॥ यस्याः शीलस्य माहात्म्यं । श्रुत्वा न प्राप को मुदं ॥ १ ॥ इति श्रीशीलविषये शीलवतीकथा-
 नकं समाप्तं. अथ सुलसाया निर्मलं शीलं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सिखिररुमाणपहुणा । सुधम्मलाद्युत्ति जीद पठविज्ज ॥ सा जयज जप् सुलसा ।
 सारयससि विमलसीलगुणा ॥ ११ ॥ व्याख्या—श्रीवर्धमानस्वामिना 'सुधम्मलाद्युत्ति' शोचनो ध-
 र्मलाभाः सुधर्मलाभो यस्याः 'पठविज्ज' प्रस्थापितः, अम्मन्मुखेन प्रेषितः, सा सुलसा जगति
 विश्वे जयतु. कथं वृता 'सारयसि' शारदशक्तिविमलशीलगुणा शरत्कालीयचंद्रबुद्धो निर्मलः
 शीलव्रतगुणो यस्याः सा तथेति गाथार्थः. ॥ ११ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं-
 एकस्मिन् दिनेऽम्मदपरिभाजकः श्रीवीरस्वामिनो देशानां श्रुत्वा प्रभुं च नत्वा यावद्वाजगृहंप्रति

चलितस्त्वाव श्रीवीरेण स्वामिनेत्युचे—जो नागरथिकपत्न्याः । सुलसायास्त्वमादरात् ॥ प्रवृत्तिम-
स्मदादेशा—तृहे पेशलया गिरा ॥ १ ॥ तथास्मर्द्धमाभिधिषं च ब्रूयाः, द्रुति स्वाभिवाभ्यं श्रुत्वा
'द्वह्नामीति' जणित्वाम्मनो गगनगामिन्या विद्यया तत्क्षणादेव राजगृहं नगरं ययौ, सुलसागृहद्वारे
गत्वाभ्युदयेन चित्तितं सुरासुरेद्रपर्वदि सर्वेषां शृण्वतां त्रिजगत्पतिना श्रीवीरेणस्यै धर्मलाभाः कथित-
स्तत्किं ? अथ तस्याः परीक्षां करोमि, सा कीदृशी वर्तते ? ततो वैक्रियलब्धितोऽभ्युदयेन रूपांतरं कृ-
त्वा सुलसागृहे गत्वा जिह्वा याचिता हे सुलसे ! साधवे मे जिह्वां देहि ? तथा तस्य साधुलक्षण-
मद्वद्वा साधुबुद्ध्या दानं न दत्तं, पुनस्तेन चित्तितं पश्याम्यस्याः सम्यक्तत्वं कीदृशवर्तते ? ततोऽसौ न-
गराभिःसुत्य प्राग्गोपुरद्वारे गत्वा ब्रह्मणो रूपं विक्रुर्व्य समाहितमानसोऽवतस्थे, यथा—

पद्मासनसमासीन—श्रुतुर्बाहुश्रुतुर्मुखः ॥ ब्रह्मसूत्र्यक्ष्मन्त्री च । जटामुकुटमंडितः ॥ १ ॥ सा-
वित्रीसंयुतो हंस—यानो धर्मं दिदेश सः ॥ पौराणां च मनोऽहर्षित । साक्षाद्ब्रह्मेतिमानिनां ॥१॥
तं ब्रह्माणं नमस्कर्तुं सर्वेऽपि पौराः समाजग्मुः । सुलसा तु सखीजनैः समाहूतापि सम्यक्तवधारिणी
मिश्यादृष्टिसंस्त्वकातरा तन्ममस्कारपराह्मुखा न ययौ, ततोऽभ्युदयो द्वितीयेऽहि दक्षिणस्यां दिशि

गोविंदरूपं विदधे. गरुनासनः शंखचक्रगदाशार्ङ्गपाणिस्तत्र स तस्थौ. तं नारायणं नमस्कर्तुं सर्वे
 लोकाः समाजग्मुः. सख्या समाहूतापि सुलसा समग्रदर्शनपूतात्मा विष्णोर्वंदनाय न ययौ. अभ्रमद-
 स्तृतीयेऽहि पश्चिमाश्रयां वृषज्जवाहनश्चंद्रचूणो गंगागौर्याश्रितः कृत्तिवासास्त्रिलोचनो जस्रमांचितविग्रहः
 खट्वांगो शूद्रपाणिः पिनाकभृत्कपालो रुद्रमाढी नानागणपरिवृत ईश्वरो ब्रूत्वा पौराणां मनो ह्वरम्
 धर्ममाख्यत. पुनस्तथैव सख्या समाहूतापि सा सम्यक्तवन्तंगकानरा तं देवं मनान्दृष्टुमपि न ययौ.
 चतुर्थेऽहि उत्तरस्यां दिशि वप्रवयशोजितं तोरणैर्विराजितं चतुःसिंहासनाढ्यं क्रतुमशोकपरिमंडितं दि-
 व्यं समवसरणं स विचक्रे.

तत्र समवसरणे सोऽभ्रमदश्च जिनीन्द्रय स्थितः, समगताः पौरलोकाः, दिव्यानुजावतोऽभ्रमदोऽ-
 मृतस्त्राविणीं देशानां विदधे, तां देशानां ज्ञावतः सर्वे लोकाः शुश्रुवुः, तथैव सुलसा सखीभिः स-
 माहूतापि तत्र न गता, ततोऽभ्रमदेन चिंतितं सर्वं लोकाः समागताः, परं सुलसा न गतेति विचिं-
 त्य सुलसासमाकारणाय कंचिन्नरं प्रेषीत. स नरो गत्वावोचत्, हे सुलसे ! अथ त्वं किं न समाग-
 हसि ? विश्वस्वामो जिनेन्द्रः समवसृतः, अतः स्वामिनं वंदस्व ? तस्य पापनाशिनीं देशानां च शृणु ?

किं विलंबसे ? धर्मे विलंबो न कार्यः, तदानीं तं पुरुषं सुलसा बन्नाषे, ज्ञो महात्मन् ! नैष विश्व-
 स्वामी भगवान् श्रीवीरस्त्रिजगद्गुरुश्चतुर्विंशो जिनेश्वरः, सोऽपि सुलसांप्रत्युवाच हे ज्ञे ! एष पंच-
 विंशस्तीर्थकरः, त्वं तत्र त्वरितं गत्वा तं विनयेन वंदस्व ? एष जगवान् ज्ञप्त्या वंदितस्तव मोक्षदा-
 यको भविष्यति, सुलसा जगाद् ज्ञो महात्मन् ! पंचविंशो जिनः कदापि न भवति, न च भविष्य-
 ति, एतद्विषये त्रैकालिकोऽज्ञावः, त्वं तु मूढोऽसि, यदेवं वारंवारं ज्ञापसे. श्रयं कोऽपि विद्याधरः
 कर्पाटिको लोकवंचनतत्परो नानारूपात् कृत्वा लोकात् वंचयते, पुनः स ऊचे हे ज्ञे ! त्वं शास-
 नस्य ज्ञेदं मा कृथाः ? शासनप्रज्ञावनां च कुरु ? यतस्त्वं शासनप्रज्ञावका गुणकारिका च वर्तसे,
 तेन जिनं नंतुं समागच्छ ? धर्महानिं च मा कुरु ? तत् श्रुत्वा सुलसाप्येवमवदत्, एवं शासनस्य प्र-
 ज्ञावना न भवति, किंतु केवलमप्रज्ञाजनैव स्यात्, श्रपञ्चाजनया च धर्महानिः स्यात्. एवं तेन प-
 रित्राजकेण सुलसा धर्मध्यातान्मनागपि न चाद्रिता. ततः संजातप्रत्ययोऽम्मनो हृदये चिंतयामास
 स्वाभिना देवमनुजपर्वदि सुलसाया यद्धर्मलाभाः स्यापितस्तद्गुक्तं, सम्यक्तवे निश्चया सा केनापि
 चालयितुमशक्या, तस्याश्च स्वामी धर्मलाभाशिषं कथं न दद्यात्. ततः सोऽम्मनो निःशेषं स्वं प्रपं-

चं संहस्य स्वेनैव रूपेण सुलसागृहे नैवेधिकीं कृत्वा प्राविशत्. सापि तं दृष्ट्वा हर्षेण बहुमेने. य-
था—अन्युत्तस्थौ सुलसा । तमुचे स्वागतं तव ॥ धर्मबंधो जगद्धंधो—वीरस्य श्रावकोत्तम ॥ १ ॥
पादौ प्रज्ञालयामास । तस्य मातेव वत्सला ॥ निजानि गृहचैत्यानि । वंद्यामास चोच्चकैः ॥ २ ॥
ततः सोऽभ्यनः श्रावकः सुलसाया गृहचैत्यानि वंदित्वा यावत्तस्थौ. तावत्तया लोचनादिसामग्री स-
ञ्जिता, ततः सुलसा ऋतलन्यस्तमस्तका शोशताशाश्वतानि चैत्यानि प्रत्यङ्गाणीव पश्यन्ती लज्जिता-
वितारता ववंदे. अथाभमडो ऋयः सुलसामुचे, लो सुलसेऽस्मिन् संसारे त्वमेवैका पुण्यवत्यसि, य-
तस्तव सजायां स्थितः स्वामी श्रीवीरो धर्मलानाशिपं ददाति मन्मुखेन, अतस्त्वं धन्यासि, सापि त-
द्वचः समाकर्ण्य मुदितमानसा रोमांचितशरीरा तत्रस्था स्वामिनं ववंदे, पुनरपि तां परीक्षितुमभ्य-
नोऽवोचत् हे पुण्यवति ! हे धर्मशीले ! साक्षाद्रह्यादयोऽव स्वयमवतेरुः, धर्मं च व्याचर्चक्रे, तद्ध-
र्मश्रवणार्थं सर्वेऽपि लोकाः समाजगमुः, तत्र त्वं कुतूहलेनापि न गता, तत्किं ? तन्निशम्य साम्भ-
प्रति वच्नापे, हे महात्मस्त्वं जानन्नपि किमद्भवज्जल्पसि ? के ब्रह्माद्यास्तपस्विनो ये हिंसनशीलाः
द्रस्त्राजः स्त्रीसेवनतत्परास्ते के धर्मं समाख्यास्यन्ति, ये स्वयमधर्मनिरास्ते धर्मपरायणाः कथं न-

वंतीति ज्ञात्वा तदवलोकनार्थमप्यहं न निर्गता, श्रीमंतं महावीरं त्रिजगन्नाथं त्रिजगत्पूज्यं देवास्तु-
रनरवंद्यं मम धर्माचार्यं प्राप्य तदतिके च धर्ममुरीकृतान्यं दृष्टुमपि नोत्सहे. ततोऽभ्यनः साधु सा-
ध्विति वारंवारं प्रशंसन् प्रमोदज्जगत् स्वस्थाने गतः, सुलसा विमलशीलगुणैः शोभमाना जिनधर्म-
माराध्यांते मृत्वा स्वर्जगाम. इत्यभ्यन्तेन सुलसा—नलसा पुण्यकर्मणि ॥ चादितो दिव्यरूपेण ।
न चचाल मनगपि ॥ १ ॥ इति सुलसाकथानकं संक्षेपतः प्रोक्तं, विशेषतस्तु सुलसाचरित्रादवगं-
व्यं. अथ श्रीस्थूलनद्रशीलं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—हरिहरं न पुरंदर—मयं न जणपंचबाणबलदणो ॥ लीलाए जेण दलितुं । स
थूलनद्रो दिसल नद्रं ॥ १३ ॥ व्याख्या—हरिर्विष्णुः, हर ईश्वरः, ब्रह्मा जगत्सृष्टिकर्ता, असुराणां
पुराणि दास्यतीति पुरंदर इंद्रः, एतेषां मदभंजको यः पंचबाणः कामस्तस्य बलदणो बलाजिमानो
लीलया येन दलितः स स्थूलनद्रो नद्रं कल्याणं दिशत्विति क्रियासंबंधः, इति गाथार्थः. विस्तरा-
र्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं—

अस्मिन् भरतक्षेत्रे पाटलीपुरपत्तनमस्ति, यच्चैत्यकलशतेजो जनिर्नशायामपि ज्ञानुविब्रमो जयः।

ते, तस्मिन् पत्तने प्रजायाः कृतानंदो नंदो नाम महीपतिरस्ति, यत्कीर्तिनर्तकी नवनववंशेषु नृत्य-
ति, तस्य राज्ञः सकलमंतिमुख्य द्यौत्पतिकी ? वैनयिकी २ कार्मिकी ३ पारिणामिकी ४ बुद्धिना-
यको वाक्पतिवद्विचक्षणो नागराजातीयो विप्रः शक्रहालनामा मंत्रीश्वरोऽस्ति, तस्य मंत्रिणो लक्ष्मी-
वतीनाम्नी पत्न्यास्ति, सा च लक्ष्मीरिव सर्वगुणसंपूर्णास्ति, तत्कुक्षिशुक्तिमुक्तादौ द्वौ पुत्रौ वर्तते, त-
योराद्यः स्थूलजद्रो द्वितीयः श्रीयकालिवशश्च, तौ द्वावपि ब्रातरौ नंदचिन्ताजिनंदनौ राजमान्यौ मह-
र्षिकौ वर्तते, तन्नगरनिवासिनीकोशावेश्यागृहे स्थूलजद्रो द्वादशवर्षाणि तस्थिवात्, श्रीयक्रस्तु वि-
श्वसन्नाजनं राज्ञोऽगरद्वको बभूव. इतश्च तव वररुचिनामा विप्रोऽस्ति, स वाग्मी निपुणो महाक-
विष्टोत्तरशतनवीनकाव्यैर्नंदराजानं प्रत्यहं स्तौति. वैधर्मिकत्वाद्भक्तनालमंबीश्वरस्तत्कृतकाव्यानि क-
दाचिदपि न श्लाघते. ततो नृपोऽपि तस्मै किञ्चिदपि न ददाति, यतो नृपाः परमुखा वर्तते. तत-
स्तेन वररुचिनाम्ना पंडितेनोपायश्रितितः, वशावशावर्तिनः पुरुषाः, अतोऽहमपि लक्ष्मीवतीं प्रसन्नां
विधाय स्वं कार्यं साधयामीति ध्यात्वा स लक्ष्मीवत्याः सेवां करोति. तदा सा प्रसन्ना कथयति ज्ञो
वररुचे ! तव किं विलोक्यते ? तेनोक्तं मम काव्यानि सनायां मंत्रिवरः शक्रनालो वर्णयतु, यथा

राजा मम किञ्चिद्दाति. अथ चार्थोक्त्या शक्रनालोऽपि तदर्थेनममन्यत. अहो महदाश्चर्ये ! स्त्री-
 जिः को न ब्राम्भते वरदृयंत्रादिवत् ? अन्यस्मिन् दिने राज्ञोऽग्रे वररुचिना काव्यानि पठितानि. त-
 दा मंत्रिणा राज्ञोऽग्रे कथितमहो वररुचिः पंडितस्त्वारमधुरस्वरेणोत्कृष्टानि काव्यानि पठति. तत् श्रु-
 त्वा राजा तस्मै अष्टोत्तरशतदीनारान् ददौ. एवं प्रत्यहं क्रियमाणे मंत्रीश्वरस्तद्दानां प्राज्ञानं न्यवारयं-
 त. तदा राज्ञोक्तमहं तु त्वत्पशंसातो दानं ददामि. मंत्र्यूचे पूर्वकृतराजवर्णनकाव्येषु कास्य प्रशंसा?
 राज्ञोक्तं तर्ह्ययमत्यंतदुरात्मा यो निर्माद्येन परकाव्येन मां स्तवीति. अहो नृपमानसवटाः सुखे नैव
 भज्यंत ब्राम्भटा इव. मंत्र्यूचे स्वामिन्नेतत्कथिता काव्यावली मत्पुत्रीणां सप्तानामपि समायाति,
 प्रातस्ते श्रावयिष्यामीत्युक्त्वा मंत्रीश्वरो गृहं गतः, तस्य मंत्रिणः सप्त पुत्रिकाः संति, तासां पुत्री-
 णाममुनि नामानि, यथा—

जक्का य १ जक्कदिन्ना २ । चूया ३ तह चेव चूयदिन्ना ४ य ॥ सेणा ५ वेणा ६ रेणा ७ ।
 जयणीजं धूलिजहस्स ॥ १ ॥ एताः सर्वा एकव्यादिवेलया श्रुतं काव्यादिकं पठितुं समर्थाः. अथ
 मंत्रिणा विप्रपाठावसरे ताः सर्वा निजपुत्र्यो यवनिकांतरे स्थापिताः. विप्रेण पठितानि काव्यान्ये-

कवारं श्रुत्वा यद्गया तथैव पठितानि. एवं द्वितीययापि तानि पंडितोक्तानि जगिन्युक्तानि च श्रु-
त्वा तथैव पठितानि. एवं ताः सर्वाः सरस्वत्युपमास्तानि काव्यानि पठंतिस्रः. तत् श्रुत्वा रुष्टो राजा
वररुचेर्दनिं न्यवारयत्, तथा राजद्वारप्रवेशमपि न्यवारयत्. अथ स वररुचिर्वान्वो द्रव्यग्रंथिं कृत्वा
गंगां च गत्वा तं ग्रंथिं सायं चटुकयंत्रे मुक्त्वा पुनः प्रातर्गत्वा स्तुतिपूर्वकं चटुकचालनेन तं ग्रंथिं
जग्राह. एवंविधानेन तेन विप्रेण सर्वोऽपि लोको विस्मापितः. लोके च वार्ता चलिता, यथा वर-
रुचेः पंडितस्य स्तुत्या तुष्टा गंगादेवी दीनाराणामष्टोत्तरशतं ददाति. मंत्रीश्वरोऽपि चारप्रयोगतस्त-
त्सर्वं कूटमङ्गसीनः. राज्ञोऽग्रेऽपि तेनोक्तं राजन्नेतत्सर्वं मिथ्या, राज्ञोक्तं कथं? मंत्रिणोक्तं प्रातर्दर्श-
यिष्यामि. अथ वररुचिना सायं मुक्तं स्वर्णग्रंथिं चरेद्भ्यः समानाभ्य स्वयमरहत्. ततः प्रजाते मं-
त्रिमुख्यः कृतिकं दृष्टुकामं श्रूयति तत्र निनाय. अथ तत्रागतो वररुचिस्तथैव गंगां स्तुत्वा चटुयं-
त्रं चालयामास, परं किमपि धनं नोत्पपात, तावत्स राजमंत्र्यादिजिहंसितः, ततः सर्वेषां पश्यतां व-
ररुचिविप्रो वैलङ्घ्यज्जानं जातः पातालां प्रवेष्टुमिव हिंया नम्रशिरो बद्धव, तावता मंत्रीश्वरो वजा-
बे, नो विप्र! वयं नान्यस्य धनं गृहीमः, त्वं निजं धनं गृहाणोत्युक्त्वा तं ग्रंथिं तस्मै विप्राय राज्ञः

समद्वं स दत्तवान्, ततो मंत्रिणा राज्ञः पुरस्तस्य सर्वं स्वरूपं निवेदितं. ततो राजा मंत्रिणं जगौ सा-
 धु साधु तव बुद्धिवैभव द्रष्टुमवा राजा मंत्रिणा समं स्वस्थानं जगाम. अथ तद्दिनादारभ्य वररुचि-
 विप्रः सर्पं द्वय तस्य छिद्रान्वेषी बद्धव, तस्य गृहचेदधै तद्गृहस्वरूपं पृष्ठतिस्म, तस्मिन् समये श-
 क्कालमंत्रीश्वरः श्रीयकविवाहे प्रस्तुते नृपोपायनहेतवे सर्वा वस्त्रशस्त्रहवचामरादिसामग्रीमसज्जयत्,
 मंदिदासीतः सर्वं स्वरूपं ज्ञात्वा वररुचिश्चितयति, मम वैरनिर्यातनावसरोऽयं समागतः, अथ मम
 चित्तितं सर्वं संपत्स्यत इति विचार्य सुखाशिकादिभिर्बालकानावर्ज्य बालकैरित्यघोषयत्, यथा—न
 वेत्ति मूढो लोको य—हकमालः करिष्यति ॥ हत्वा नन्दनपुं राज्ये । श्रीयकं स्थापयिष्यति ॥ १ ॥
 एवं ते बालकाः क्रुर्दमानाः पदे पदे निःशंकं जुष्टुषुः, राजमंदिराधोगृहभिर्बालकैरिति पठ्यमानं श्रु-
 त्वा राजा चिंतयति, यथा—यदाहुर्बालकाः स्वेरं । यद्वापते च योषितः ॥ आकस्मिकं च यद्वाक्यं
 । तत्प्रायो न मृषा नवेत् ॥ १ ॥ इति विमृश्य नृपस्तद्गृहे चरान् प्रेषीत्, ते चरा मंत्रिगृहे राज्य-
 सामग्रीं दृष्ट्वा प्रत्यावृत्य राज्ञोऽग्रे तत्सर्वं न्यवेदयन्, कुपितो राजा मंत्रिणं नमस्कारार्थमागतं ज्ञात्वा
 पराङ्मुखोऽद्भत्. ततो मंत्रीश्वरो गृहमागत्य श्रीयकमभ्यधात्, हे वत्स ! केनापि दुष्टेन ममोपरि म-

हीशः कोपवान् कृतः, तदस्माकं कुत्रेऽयमाकस्मिकोत्पातः समुत्थितः. अथ त्वया स्वगृहरक्षार्थमहं ता-
 लपुटविषं ज्ञापयित्वा यावता राज्ञः प्रणामं करोमि, तावत्त्वया मम शिरश्चेदं, अत्रार्थं विकल्पो न
 विधेयः, सोऽवोचत् हे तात ! नेदृशं कर्म भ्येन्नोऽपि करोति, तर्हि कथमहं कुर्वे ? द्रष्टुं त्वा रुदंतं
 पुत्रं निवर्ष पुनर्जगौ, हे पुत्र ! जरसा लीढं कृतविषप्रक्षेपणं तातं मारयतस्त्वव को दोषः ? एवं कृते
 राजमुद्रादि सर्वे स्थास्यति, एतदकरणे च कुलस्य महानुत्पातो ज्ञावी, तस्मात्काकिन्याः कृते को
 मूर्खः कोटिं विनाशयति ? विषजङ्घणेन मृतस्य मम शिरश्छित्त्वा वदेः, स्वामिन् ! दृष्टस्तातोऽपि ने-
 ध्यते, एवं कथंचित्तं पुत्रं बोधयित्वा गृहदेवान् पूजयित्वा मंत्रिमुख्यः शक्यत्वात्तागतः, तथैव च
 राजा पराङ्मुखो जातः, मंत्रिणा तालपुटे मुखे दत्ते श्रीयकस्तथैव चकार, सन्न्यलोकेरुक्तं नो नो
 श्रीयक ! त्वया किमिदमकार्यं कृतं ? श्रीयकेनोक्तं स्वाभिद्रोहकारकपित्रापि किं क्रियते ? द्रष्टाह-
 त्वा तान् सन्न्यलोकान् स प्रत्यबोधयत्, तदा राज्ञा प्रोक्तं नो श्रीयक ! तातस्तु पूज्यः, अतस्त्वयै-
 तत्सुंदरं न कृतं. विरूपं चाचरितं, श्रीयकः प्राह स्वामिन् ! तेन स्वर्णेनापि किं स्याद्यत्कर्णेनोदाय
 नवेत् ? तद्वचनं श्रुत्वा तुष्टो राजा तं समस्तमुद्राव्यापारं समादिशत्, तदा नृपं प्रति श्रीयकः प्राह हे

देव ! स्थूलजद्रादिधो मम ज्येष्ठो बंधुः सौजाभ्यैकनिधी रूपेण मनमथोपमो दाने कल्पतरुतुल्योऽस्ति, तमाकार्येमां मुद्रिकां देहि ? स्थूलमद्रो मुद्रायोगोऽस्ति. नाहं, यतोऽसौ वृक्षबंधवोऽहं तु लघीयान्, राज्ञोक्तं स तव बंधवः कुत्रास्ति ? यतः समाकार्यते, तेनोक्तं स तु सांप्रतं कोशागृहे वर्तते, तस्य च तत्र संस्थितो द्वादश वर्षाणि संजातानि, राज्ञा वेद्यागृहास्थूलजद्रः समाकारितो ज्ञापितश्च ज्ञो स्थूलजद्र ! तव जनककरस्थाग्निमां मुद्रिकां गृहाण ? तव जनकवत्त्वमपि सर्वसुखाव्यापारी जवः ? तेनोक्तं राजजालोच्याहं मुद्रिकां गृहीष्यामि, राज्ञोक्तं वाटिकांतर्गत्वा विचारय ? तेनापि तत्रैव गत्वा विचारितमहो धिभसंसारस्वरूपं, यत्र मे जनकरूपेदृशी गतिर्जाता, ममाप्येवं ज्ञविष्यति, यस्मिन् राज्यकार्ये लग्नः पुमान् कृत्याकृत्यं न वेत्ति, स्वजनपरिजनादिकं चापि न वेत्ति, मम भ्रात्रा मम जनको हतः, धिक्संसारस्वरूपं ! यतः—

ही संसारसहावं । चरियं नेहाणुरायरात्तावि ॥ जे पुव्वहे दिठा । ते अवरहे न दीसंति ॥ १ ॥ संसारभिम्भ असारे । नहि सुहं वाहिवेयणपजरे ॥ जाणंतो द्रह जीवो । न कुण्ड जिणदेसियं धम्मं ॥ २ ॥ धन्यास्ते महात्मानो य एवंविधं संसारस्वरूपं ज्ञात्वा संसारविरक्ता व्रतसाम्राज्ये सु-

स्थिताः सुरासुरमनुजद्वंद्वंदिता ये स्वं परंश्च तारयंति, अतोऽहमपि जैनीं दीक्षां सर्वार्थसाधिनीं वां-
 लितार्थदायिनीं च सेवे, इति चिंतयित्वा तत्कालं स्थूलभद्रश्चिकुर्बुचनं कुर्वे, रक्तकंवलकृतजरजोहरण-
 मंन्तः स सन्नामध्ये समभ्येत्य राज्ञः पुरतो धर्मलाजाशिषं ददौ, राज्ञोक्तं ज्ञो स्थूलभद्र ! त्वया
 किमालोचितं, तेन स्वं शिरो दर्शितं. ततो राज्ञोक्तं ज्ञो महात्मंस्त्वया साध्यालोचितं, माधु समा-
 चरितं चेत्यादि वर्णयित्वा राजा तत्पादयोर्निपतितः; स्थूलभद्रोऽपि धर्मलाभं दत्त्वा राजमंदिराभिर्ग-
 तः, श्रीसंज्ञतिविजयाचार्यसमीपे च गत्वा सर्वसावद्यव्रतमगृहीत, ज्ञानाराधनतत्परश्च स गुरुणा समं
 विजहार. ततो राजा श्रीयकं समस्तराज्यमुद्राव्यापारे स्थापयामास, श्रीयको ब्रातृजायाप्रीत्या प्रत्य-
 हं कोशागृहे याति, साध्यासनदानादिना तं सन्मानपूर्वं संजाष्यति. श्रीयज्ञो वार्तावसरे कोश्यावे-
 श्याप्रति वक्ति. यन्मम ब्राता प्रवासं कारितस्तत्सर्वं वररुचिचेष्टितं, नान्यस्य, मज्जनकोऽपि यन्निधनं
 नीतस्तदपि वररुचेर्विद्वसितं, एतद्वैरं च यौष्माकसहाय्यादेव साध्यते, तयोक्तं तत्कथं ? श्रीयकेणो-
 क्तं वररुचिर्पंन्तस्त्वद्भगिन्योपकोशया समं रमते, यद्यसौ द्विजो महां पाययते. तदा तव मम च वै-
 रनिर्यातनं नवति, नान्यथा, कोशावेश्या तत्प्रतिपेदे, यदेतत्कार्यमहं करिष्ये, तयोपकोशा ज्ञेहि-

ता हे जगिनि ! वररुचिर्मद्यपानं कारय ? तथापि वररुचिर्मद्यपानं कारितं; यतः क्षयकाले समाया-
ते महात्मापि वेदपारगोऽपि ज्ञानवानपि च कुलाचारं त्यजति, सोऽन्वहं तयोपकोशासमं मद्यपानं
करोति, एवं दिनानि यांति, श्रीयकोऽपि वैरसाधनसोद्यमस्तेन समं मैत्रीं चक्रे, आखुना सह मा-
जरीं द्रव, राजा कविप्रीत्या वररुचिं बहु मन्यते, राजमानिनत्वाद्भोकोऽपि तं बहु मन्यते, कदाचित्
समये राजा श्रीयकं समादिज्ञाद्भो श्रीयक ! शकम्नालं विना मे सज्ञा न जाति, यथा चंद्रेण विना
रजनी न जाति, एवं बहुधा प्रस्तावे राजा शकम्नालं वारंवारं वर्णयति, तदानीं श्रीयक जवाच, स्वा-
मिन्ननेन मद्यपेन वररुचिन्ना भिन्नानां श्लोकं शिद्धयित्वा मुधा मज्जनको निपातितः, राज्ञोक्तं गो-
श्रीयक ! ह्यसौ विप्रः किं मद्यं पिबति ? श्रीयकेणोक्तं राजन् ! प्रातस्सस्य ब्राह्मणत्वं पांन्त्यं च द-
र्शयिष्यामि. निशायामुपकोज्ञाया मद्यं पाययित्वा श्रीयकाय द्वापितमद्य मया वररुचिर्मद्यं पायितं;
अथ यत्तव कर्तव्यं ज्ञवति तत्कुरु ? अथ सज्जामध्यस्थितो वररुचो राज्ञो गुणान् वर्णयति, लोका-
श्चापि तं प्रशंसन्ति, यथाहोऽस्य पांन्त्यं ! केचिद्वदत्यहो पावित्र्यं ! एवं यावत्स बहुवर्णानां त्रेप्ते, ता-
वत् श्रीयकमंत्रिणा शिद्धितो मातिकः सज्जायां समागमत्, तेन मातिकेन सर्वेषां सज्ञासदामे कैकं

कमलं दत्तं, तस्मै वररक्षये विप्राय च मदनफलोन्मिश्रं पद्मं दत्तं, श्रीयकः कुशोदयमात्राय सौरभं वर्णयामास. ततः सर्वेऽपि स्वानि स्वानि पद्मानि जिघ्रंतिस्म. द्विजन्मापि सोऽसुको निजं कमलं यावता समाधाति, तावता नासारंभेण मदनफलचूर्णे प्रविष्टे तद्गन्धादुद्वातमद्यो लोकैस्तिरस्कृतो जवात् सजातो निर्गतः, राहोक्तं नो श्रीयक ! केन प्रायश्चित्तेनासौ शुद्ध्यति ? वेदविद्भिस्तन्बुद्धिनिमित्तं तस्यैवपुनाने प्रोक्ते तस्य च तथा कृते श्रीयकेण पितृवैरनिर्यातनं कृतं, एवं स वररक्षिविप्रो यममं दिरेऽगमत्. समांगनंदराज्ये श्रीयको निर्विरोधं मंत्रित्वमसाधयत्.

अथ स्थूलजघो महामुनिर्बुवितिके एकादशांगीं पठतिस्म. एवं कात्रे याति क्रियद्दिनानंतरं वर्षाकात्रे समागते साधुत्रयमेत्य गुरुं विद्मपयति. एको वक्ति हे जगवंस्तवाङ्गाहं चतुर्मासमुपोषितः सिंहगुहाद्वारे कायोत्सर्गेण स्थितो दिनानि निर्गमिष्यामि. द्वितीयेनोक्तं चतुर्मासमुपोषितोऽहं तवाङ्गाया दृग्विषाहविबलद्वारे प्रतिमया स्थस्यामि. तृतीयेनोक्तं चतुर्मासमुपोषितोऽहं कूपफलकोषरि वर्षारत्रं स्थस्यामि, चतुर्थेन स्थूलजघेणोक्तं स्वामिन्नहं तवाङ्गाया कोशावेद्याग्रहे चिवशालायां पर्शुसादनं कुर्वंश्चतुर्मासीं करोमि, संव्रतिविजयोऽपि श्रुतज्ञानेन तेषां शक्तिं ज्ञात्वानुज्ञां ददौ. अ-

य ते त्वयोऽपि गुर्वाङ्गया यथोक्तं स्थानमासदत्, शृङ्खलजङ्घोऽपि मदनेर्षया गुर्वाङ्गया कोशावेद्या-
 गृहे समगात, मुनिं दृष्ट्वा सन्मुखं समगत्य सा तं ववन्दे, मुनिनोक्तं ते धर्मलाजोऽस्तु, अहं तव
 गृहे चतुर्मासकरणार्थमागतोऽस्मि, मह्यं वसतिस्थानं देहि ? यत्राहं चतुर्मासीमासीनः संयमं पाल-
 यामि, तथा ह्यस्यं विधायोक्तं स्वाभिन्नस्यां चित्रशालायां चतुर्मासीं समाश्रय ? सोऽपि साधुस्तस्या
 श्याङ्गया तत्र तस्थौ, सापि तं मुनिं षक्रसादारैः प्रत्यहं प्रत्यलात्रयत्, सा तं मुनिं क्षोत्रपितुं दि-
 वारात्रमनेकोपायान् विदधे, परं स मुनिस्तथा चालितोऽपि धर्मध्यानाभिर्मलशीलाच्च न चचाल, य-
 था मेरुर्वातेन न चलति, तथैष मुनिराजोऽपि तस्या हावन्नावादिद्धिर्न चलितः, सा वेद्या नाट्ये
 स्वांगानि दोलयामास. न पुनस्तस्य मानसं, वद्धसो वस्त्रं श्लथयामास, परं न ध्यानतो मुनिं, हाव-
 भावविद्यासाद्यैः स्वररीरं कंपयामास, न पुनस्तस्य धर्मध्यानमौनं, सा पूर्ववृत्तान् भोगान् वारंवार-
 मस्सारयत्. रतिकेलिविलसितान्यदर्शयत्, परं मुनिस्तुं पद्मिनीपत्रवन्निर्लेपो नितरां शुशुब्धे, यथा-
 प्रहारा द्वय पानीये । हारा द्वय विरागिणि ॥ गणिकाया विकारास्ते । तव जाता निरर्थकाः ॥ १ ॥
 नित्यं प्रत्यग्रशृङ्गारा—स्त्राद्विकारा महाभुनौ ॥ तस्मिन्निरर्थनां जेजुः । सिंहस्फाला निराविव ॥ २ ॥

ततः खिन्ना मुनेः पादौ । प्रणिपत्य जगाद सा ॥ त्वयि प्राक्तनताहीत्या—द्यःकृतं तत्कामस्व मे ॥
 ॥३॥ सापि मुनिमूर्तिविलोकनत्प्रतिबुद्धा सती गणिकाधर्मं त्यक्त्वा श्राद्धधर्ममुरीक्रियेममन्निग्रहं ज-
 ग्राह, हे स्वामिन्नतः परं महीपालस्तुष्टो यस्यै मां प्रयत्नति तं मुत्तवान्यपुरुषगमने मे नियमोऽस्तु
 जीवितावधि.

एवं सा कोशावेद्या स्थूलजद्रमुनिना प्रतिबोधिता, चतुर्मासीपूर्णेकरणानंतरं ते त्रयोऽपि म-
 हाभुनयः पूर्णान्निग्रहाः सुगुरोः पादमूलं समाजग्मुः, तानागतान् वीक्ष्य गुरुरभ्युत्थानपूर्वं स्वागते-
 नाग्निर्द्वेमां वाचमुवाच, अग्रहो दुष्करकारका यूयं ! अथ चतुर्थं स्थूलजद्रं समागतं ज्ञात्वा तथैवो-
 ब्धाय गुरुरेवमभाषत, ओ महाजाग ! साधु साधु तव दुष्करदुष्करकारकत्वं, तथोक्तं श्रुत्वा ते त्रयः
 साधवो दग्धुः—अग्रहो मंत्रिसुतत्वेन । गुरुर्दुःकरदुःकरं ॥ कारकेति कथयति । वारंवारं प्रशंसति ॥
 ॥ १ ॥ किमनेन दुष्करदुष्करं कृतं ?—उपितं चिवशाद्यायां । नक्तिनं षरुसादिकं ॥ अग्रहो दुःक-
 रदुःकर—कारकत्वं मुनेरिदं ॥ २ ॥ अथ सिंहगुहावासी साधुर्वक्ति यदिदं दुष्करदुष्करं तर्ह्यहमभ्या-
 गामिनि वर्षे द्रममेवान्निग्रहं करिष्ये, अष्टौ मासानन्यत्र विहस्य सिंहगुहावासी साधुर्बुर्वतिके समा-

गात्, गुरुन् वंदित्वा चैवमवोचत्, हे जगवन्नस्मिन् वर्षेऽहं स्थूलजद्राभिग्रहं गृहीष्यामि, नैषोऽन्निग्रहपारणो न विष्यतीति ज्ञात्वा गुरुणोक्तं ज्ञो मुने ! अमुं कदाग्रहं मुंच ? त्वमस्यान्निग्रहस्य पारणो न विष्यसि, अतः स्थूलजद्रेण सह स्पर्धो मुंच ? अतया स्पर्धया तव विरुपं न विष्यति, एवं गुरुणा वारितोऽपि स तदध्यवसायान्न व्यरमत. ततस्तमन्निग्रहं गृहीत्वा स मुनिः क्रोशामहे प्राप्तो हस्तिशालायां रासन्न द्रव, सा क्रोशावेक्ष्यापि तं मुनिं स्थूलजद्रस्पर्धया समानातं ज्ञात्वा षट्स्रैर्नोजया-मास, कृतशृंगारनेपथ्या विभ्रमैकतरंगिणी कामराजधानीव सा मुनिसमीपे समागात्. तस्या मुखेदु-मालोक्य । शुद्धे तच्चित्तसागरे ॥ चित्तस्थितोऽपि यत्कामो । बाहवाग्निरिवाज्ज्वलत् ॥१॥ ततः का-मविषोर्भिभ्रपहतचैतन्यः स यत्तत्त्वं न सस्मार, तथा स्पर्धातपःक्रियामपि न सस्मार. तस्या द्वाव-जावविलासविभ्रममोहितो मुनिः कामं कामक्रीनां ययाचे. तयोक्तं मह्यं द्रव्यं देहि? यथा तवोप्सि-तं सिध्यति. मुनिराह कुतोऽस्माकं धनं? वयं मुनयो निर्द्वयाः, तयोक्तं ज्ञो मुने ! यदि जोगेह्या-तव वर्तते, तर्हि नेपालदेशे गत्वा रत्नकंबलं समानय ? नेपालद्विपालो देशांतरीयतपस्विनामेकैकं रत्नकंबलं ददाति. स रत्नकंबलश्च लक्ष्मूढ्यो जवति.

एतत्तस्या वचनं निशम्य कामपरवशो मुनिश्चतुर्मासिक्रमये नेपात्तादिमुखोऽबलव. तत्र नृ-
पाकंबलमासाद्य वंशमध्ये च निधाय प्रत्यावृत्तः. मधुघो मातृतीमिव मार्गे मुनिः कोशां संस्मरन्
शीघ्रं चचात्. लङ्कं यातीति कीरोत्तया मार्गे तस्करैर्धृतः, किञ्चिदप्यदृष्ट्वा तैर्मुक्तः, पुनः कीरेण त-
थैवोक्ते तथैव स धृतः पृष्ठश्च, नो मुने ! सत्यं ब्रूहि ? तव पार्श्वे किमस्ति ? मुनिना सत्ये प्रोक्ते कृ-
पया तैर्मुक्तो मुनिः कतिपयदिनांते कोशासमीपे समान्त्य कोशाकरे कंबलमदत्त. तथा स कंबलः
पादन्युछनीकृत्य कर्दये क्षिप्तः. मुनिनोक्तं हे मुग्धे ! ईदृशो लङ्कामुद्यो रत्नकंबलस्त्वया कर्दये कथं
क्षिप्तः ? सावोचदे मूढ ! त्वयेहं रत्नकंबलः शोच्यते, परं स्वीयममुदयं व्रतमाणिभयं त्यजन् किं स्वा-
त्मानं नेक्षसे ? अहो ते मौढ्यं ! यतः—यः प्राप्य दुःप्राप्यमिदं नरत्वं । धर्मं न यत्नेन करोति मू-
ढः ॥ द्वेष्टाप्रबंधेन स लब्धमब्धौ । चिंतामणिं पातयति प्रमादात् ॥ ? ॥ स्वल्पसंसारमुखकृते त्वं
मोक्षमुखं मुधा हारयसि. इत्यादिवाक्यैः प्रतिबोधितो जातवैराग्यो मुनिराह, हे महाजुनावे ! त्वया-
हं संसारोदुध्यतः, अथाहमतीचारदोषालोचनहेतवे गुर्वतिके यास्यामि, ते च धर्मदालोऽस्तु. तत्
श्रुत्वा सापि स्वकरो कुञ्जलीकृत्य मुनिं प्रति जगौ, हे मुने ! मया त्वत्प्रतिबोधाय यदाशातना कृता

तदङ्गभ्यतां. ततो मुनिर्द्विज्याधोमुखः सम्यक्संसारविरक्तधीर्गुरोः पार्श्वं प्राप. पुनरालोचनापूर्वं ऋ-
यांसि तपांसि स तेपे.

अन्यदा सा कोशाऽकामापि राज्ञा कस्मैचिद्विधिने ददे, सापि तदग्रे स्थूलजद्रस्य गुणान् प्र-
शशंस. सोऽन्यदा गवाङ्गस्थः सहकारद्वुंबिकां बाणेन विव्याध, पुंखपुंखार्पितशरैश्च सुप्रापां चकार.
ततस्तद्वृत्तमर्धचंद्रबाणेन छित्वा तत्रस्थः पाणिना चादाय कोशाकरे ददौ. एतच्चमत्कारं दर्शयित्वा
स वारंवारं कोशाङ्गिमुखं विलोकयति. यथा—दर्शयित्वा स्वकौशार्द्यं । स तस्या मुखमैकृत ॥ सा-
पि पुष्पावृतां शुचीं । राशौ विन्यस्य सार्पणे ॥ १ ॥ ननर्त चारुचारीङ्गि—विद्याधरीव निश्चला ॥
शुचीमुखेन नो विधा । न च पुष्पाण्यचालयत् ॥ २ ॥ रथी तत्कलया तुष्टो—ऽवोचत् हे सुजगे-
त्वया ॥ दर्शिता मे कला रम्या । वद किं ते ददाम्यहं ॥ ३ ॥ सा प्राह ज्ञो महात्मन् ! मया किं
चित्रं चक्रे ? येन त्वं रंजितः, किंच त्वया यदार्शितं तदपि किं चित्रं ? यतः—न दुष्करं व्यंग्यद्वुंबि-
तोन्मणं । न दुष्करं सूचीध्वनच्चित्राण् ॥ तं दुष्करं जं च महाणुजावो । जं सो मुणी पेमवणं न बु-
द्धो ॥ १ ॥ यथा वृत्तं वह्निर्संयोगाद् द्रवीज्ववति, तथा स्त्रीसंसर्गात्पुरुषोऽपि रुवीज्ववति, न पुनः स्थु-

जलाद्रो महामुनिस्तथाऽजवत्, यतः—वेद्या रागवती सदा तदनुगा षड्नी रसैर्भोजनं । शुभ्रं धाम
मनोहरं नववपुर्नव्यो वयःसंगमः ॥ काव्योऽयं जलदागमस्तदपि यः कामं जिगायादरात् । तं वंदे
शुवतिप्रबोधकुशलं श्रीस्थूलजलं मुनिं ॥ १ ॥ इत्यादिस्थूलमद्रुणान् दिवानिशं गृह्णती कोशावेद्या
रश्चिकं प्रतिबोधयामास चंद्रज्योत्स्ना कैरवमिव. स रथ्यपि जद्राजिलाषुकः स्थूलजलद्रुणान् स्मरन्
श्रीसंघतिविजयसद्गुरुसमीपे दीक्षां कक्षीचक्रे. कोशापि स्वादिग्रहे स्थिता दिनानि निर्गमयामास.
इतश्च तस्मिन् देशे द्वादशाब्दिकः सुदुष्करो दुष्काव्योऽजवत्. तं दुष्कालं साधुसंघो महाकष्टे-
न जलधेस्तटे व्यतिचक्राम. गुणनादिसामग्र्यज्ञावात् सिद्धांतो विस्मृतिं गतः. ततः पाटलीपुत्रपत्त-
ने समस्तसाधुसंघ एकत्र बद्धव. केभ्यः केभ्यः साधुभ्यः किंचित्किंचित्सूत्रालापककदंबकमेकीकृत्य
क्रमेणैकादशांगानि परिपूर्णाणि चक्रे. ततः संवेन सिद्धांतविभेदजीरणा चतुर्दशपूर्वविदः श्रीजल-
बाहोराब्राह्मणेभ्यः मुनिद्वंद्वं प्रेषितं. तेन तत्र गत्वा विधिपूर्वं नत्वा संवेनोक्तं समादिष्टं, स्वामिंस्त्वा-
माहातुमावां पाटलीपुत्रात्संवेन प्रेषितौ, अतस्त्वरितं पादाववधार्यतां. तदानीं जद्रबाहुस्वामिनोक्तं म-
या महाप्राणायामध्यानं ध्यातुमारब्धं, अतो मम तत्तागमनं न जविष्यति. तत् श्रुत्वा तौ मुनी व्या-

वृत्त्य पाटलीपुत्रपत्तने समायातौ. पूर्वोच्चारकृते संघस्त्वव पुनर्मुनिद्वयं प्रैषीत्, तौ च तत्र गतौ श्रीज-
 द्रबाहुसूरीं वंदित्वोचतुः, स्वामिन ! संघेन ज्ञवतः पृष्ठं वर्तते यद्यः संघं न मन्यते तस्य को दंनो
 जायते ? जद्रबाहुस्वामिनोक्तं यः संघं न मन्यते स संघबाह्यो भुवं क्रियते. मुनिनोक्तं हे जगवन्
 तर्हि संघस्त्वामेव संघबाह्यं चिकीर्षति. द्रुहं श्रुत्वा गुरुराह संघो यद्विहति तत्करोति, परं चेत्संघो
 मयि प्रसत्तिं कुरुते तदात्र महाप्राज्ञान् मुनीनत्र प्रहिणोतु, तेषामहं सप्त वाचना दास्ये, यथा—
 वाचनामत्र दाताह—मेकां जिज्ञात ज्ञागतः ॥ द्वितीयां कालवेलायां । तृतीयां च बहिर्भुवः ॥१॥
 विकालावसरे तुर्या । तिस्रस्त्ववश्यकक्षणे ॥ निर्विश्रमिहं संघस्य । मम कार्यं च सेत्स्यति ॥ २ ॥
 ताभ्यां मुनिन्यां गत्वेत्याहुर्के तुष्टः संघस्तदतिके स्थूलजड्वादिसाधूनां पंचशतीं प्रहिणोत. जद्रबा-
 हुस्वामी ध्यानवरोधतस्तेषां मुनीनां स्वल्पवाचनां ददाति, स्थूलजडं विनान्ये पंचशतसाधवः पठ-
 नाज्जिर्विष्ठाः स्वस्थानमगुः, पठनतत्परोऽनुद्विग्नो विनयी स्थूलभद्रो विनयादिजिर्गुरोर्मनसमावर्जया-
 मास. एवं कियति काले जद्रबाहुगुरुरपि महाप्राणायामध्यानपारं प्राप्तः. ततोऽसौ स्थूलिभद्रस्य मु-
 नेस्त्वप्यंतां वाचनां मुदितो ददौ. एवं पठमानः स्थूलजडः क्रमाद्वस्तुद्वयोनानि दशपूर्वाण्यपठत्.

अथ स्थूलजलस्य सप्त स्वसारे यद्वाद्याः पूर्वोक्ता गुर्वतिके दीक्षां समादाय कानिचिहास्त्रा-
 ण्यधीत्य गुर्वाङ्गया तत्र वंदितुमाययुः, ताः गुरुं पप्रह्युः, स्वामिन् ! सांप्रतं स्थूलजलद्रः कास्ति ? गुरु-
 ङाषिष्ठ तव भ्राता स्थूलजद्रोऽस्मिन् देवकुले पूर्वाणि गुणयन्नास्ति, स्थूलभद्रो मुनिस्तान्यः स्वां वि-
 द्यां दर्शयितुं सिंहतनुमाश्रित्य कौतुककाम्यया तस्थौ, तास्तत्र हरिं वीक्ष्य प्रत्यावृत्ता गुरुमवोचन्,
 स्वाभिन्नस्माकं बांधवं स्थूलजलं विदर्प्य तव सिंहः स्थितोऽस्ति, ततो गुरुः सोपयोगज्ञानेन तत्स्वरू-
 पं ज्ञात्वा जगौ. स एव शुष्माकं भ्राता शुष्माकं विद्यां दर्शयितुं सैहीं तनुं विधाय स्थितोऽस्ति, यूयं
 गत्वा त्वरितं वंदध्वं ? ता गतास्तदंतिके, चमत्कृताश्च बांधवं वारंवारं वंदंतेस्म, धर्मवार्ता स्पृष्ट्वा स्थू-
 लजलं प्रति ज्येष्ठार्था यद्गोवाच हे बंधोऽस्माभिः सार्धं श्रीयक्रोऽपि व्रतमगृहीत्, परं स कुधातुर ए-
 काशनमपि कर्तुं न क्षमः, स सांवत्सरिकपर्वाणि मद्रात्रा पौरुषीप्रत्याचष्ट, तत्र पूर्तौ मयोक्तं पूर्वाह्निं
 किं न क्रियते ? अस्मै महात्मा लज्जया तत्प्रत्यपद्यत, तस्मिन् पूर्णतां संग्रप्ते लोकेतुमन्ता अपि स
 मयोत्साह्यापराहार्धतपःक्रियां कारितः, ततः स्तोकं दिनं ज्ञात्वोपवासप्रत्याख्यानं मया कारितः, ततो-
 ऽर्धरात्रौ वर्धिष्णुकुधाकुलितविग्रहः श्रीयकमहामुनिराश्वनापूर्वं मृत्वा स्वर्गमुपेयिवान्, ऋषिघातोद्भ-

वपापघ्नीत्या तत्स्वरूपं मया श्रमणसंघस्य सर्वं निवेदितं, संवेनोक्तं तव किमपि प्रायश्चित्तं नैवापत-
 ति, यतस्त्वया तत्तारणायेदं प्रत्याख्यानादि कारितं, अतस्त्वैका निर्जरैव फलं ज्ञवति, तथापि स्वं
 निदंती संयमातीचाराघ्नीतया मयोक्तं यदि जिनः स्वयमेवमाख्याति, तदा मम मनोनिवृत्तिर्भवति, त-
 दा श्रीसंघः कारुणिकाग्रणीः शासनसुरी संस्मृत्य तदाराधनकृते कायोत्सर्गमकरोत्, समागता शा-
 सनसुरी संघमन्त्राषत किं करोमि ? संवेनोक्तं यद्वाया मनोरथं पुरय ? शासने देव्योक्तं यावद्दहं
 श्रीसीमंधरोपांते एनां नीत्वात्र पश्चादानयामि, तावत् श्रीसंघेन कायोत्सर्गं स्थातव्यमित्युक्त्वा शास-
 नदेवी मां करसंपुटे गृहीत्वा श्रीसीमंधरोपांतेऽनयत्, ततो हर्षेण मया सीमंधरो जिनेश्वरो वंदितः,
 जिनेनोक्तं त्वं निर्दोषा, निर्व्याजा, निर्जराच्चा च, न तु पापन्ना. ततः स्वाभिना ममाग्रे चूडि-
 कायुगलं व्याचक्रे. पुनर्देव्या करतले धृत्वाहं जारते क्षेत्रे समानीता, अहं तच्चूटिकाद्वयं संघाया-
 पर्यं, संघोऽप्यन्निग्रहे पूर्णे स्वस्थानं गतः, शासनसुर्यपि कार्यं कृत्वा स्वस्थानं गता, अहमपि सपरि-
 वारा स्वाश्रयं गता, ततोऽहं गुर्वाङ्गया वंदनार्थमिहागता, यद्गामुखात्तद्वृत्तांतं निशम्य स्थूलजघ्नी
 भूयो मुदमाप.

अथ वाचनार्थं गुर्वतिके समागतः स्थूलजडः, गुरुणोक्तं त्वं वाचनाया अप्योग्यः, स्थूलजडः
 ग्राह्य हे जगवन् ! मया कोऽपराधः समाचीर्णः ? गुरुणोक्तं सावधानो भूत्वा स्मृतिमानय ? स्थूलज-
 डेणोक्तं मम किंचिदपि न स्मृतिमायाति, गुरुणोक्तमपराधं कृत्वापि किं न मन्यसे ? सिंहरूपं वि-
 धाय विस्मयं नीत्वा जगिन्यः तत्स्मृतिमानीय स गुरुपादयोः पतिवोवाच हे स्वाभिन्नकवारं ममाप-
 राधः क्लृप्ततां ? नेहभ्रूयोऽपि विधास्यते, गुरुत्वे यथा—द्रव्यः कुर्या न कुर्या वा । सांप्रतं कृत-
 वान पुनः ॥ वाचना तु न ते देया । ज्वरार्तस्येव चिर्दोषी ॥ १ ॥ स स्थूलभद्रो गुरुशेषज्ञातये सं-
 धाय प्रार्थयामास, संघोऽपि तस्मै वाचनार्थं गुरुं प्रार्थयामास, चिंतामणिं विना समीहितं दातुं कः
 क्रमः ? श्रूयं मणितुल्याः स्थूलजडाय वाचनां प्रयत्नतः ? ततः स्मरिः संघमवोचत, यथासावधुना विक्र-
 तस्तथान्ये साधवोऽतः परं दात्वा न विष्यंति, पूर्वाणि मय्येवावशिष्टानि ति वेद्म्यहं. अथ शेषपूर्वच-
 तुष्टयं मा पठत्वयं, अस्य स्थूलभद्रस्यैष दंभो जवतु. पुनः स्मरिः संघाग्रहान्मयि पूर्ववेदो मा जवत्व-
 ति विचिंत्य चतुर्णां पूर्वाणां सूत्रतो वाचनां दत्त्वेत्याह, हे महात्मंस्त्वयैतेषां पूर्वाणां वाचना कस्या-
 पि न देया. इत्यादिचतुर्दशपूर्वपारगोऽसौ श्रीजडबहुस्वामिनाचार्यपदे स्थापितः. ततोऽसौ गुर्वतिके

समागात, गुरुणापि स स्वपदे स्थापितः. एवं चतुर्दशपूर्वधरोऽसौ बहूनि वर्षाणि मह्यां विहत्य भ-
व्यान् प्रतिबोध्य स्वायुःपर्यंते मदनाविजयी श्रीस्थूलजद्रस्त्रिदिवं जगाम. द्रुहं श्रीस्थूलजद्रस्य चरित्रं
देवतो दर्शितमिति. अथ वज्रमहामुनेर्दृष्टांतमाह—

॥ मूलम् ॥—मणुहरतारुण्यारे । पण्डितो वि तरुणीनियरेण ॥ सुरगिरिनिचलाचितो ।
सो वयसमहारिषी जयन्तु ॥ १३ ॥ व्याख्या—जनानां मनांसि हरतीति मनोहरं, मनोहरं च तत्ता-
रुण्यं च मनोहरतारुण्यं, मनोहरतारुण्यस्य जरो मनोहरतारुण्यजस्तस्मिन् मनोहरतारुण्यजरे संपू-
र्ययौवने द्रुत्यर्थः. ‘पण्डितो विविति’ भोगार्थं प्रार्थ्यमानोऽपि तरुणीनिकरैर्वनितासमूहः स कथं-
व्रतः? सुरगिरिनिचलाचितो मेरुगिरिवन्निःप्रकंपमनः स वज्रमहामुनिर्जयतु. नंदविति भाग्यार्थः.
॥ १३ ॥ विस्तारार्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं—

अस्मिन् जरातार्धं द्रुषणोपमोऽवतीनामदेशोऽस्ति. तस्मिन् देशे तुंबवननामा सन्निवेशोऽस्ति, स
च धनधान्यैः संपूर्णो जनैः परिपूर्णो द्रुणाग्निनीतिलकोपमश्चास्ति. तस्मिन् सन्निवेशे धनेन धन-
दोपमो धनगिरिनामा व्यवहारिषुबोऽस्ति, मनसा वाचा कायेन धर्मध्यानैकतरपरो देवगुरुजक्तश्च स

ऋमेण पावनं यौवनं प्राप. एवं यौवने वर्तमानोऽपि स विषयविमुखो गृहवासमप्यत्यत. तद्विवाह-
 कृते पितरौ यकां कन्यां याचते तां स दीक्षार्थी धनगिरिर्निषेधयति यथा तृप्तो लोजनं. धनगिरि-
 स्तासां कन्यानां तन्मातापित्रादीनां च कथयति यथाहं दीक्षामादास्ये, अतो मे विवाहे कार्यं ना-
 स्तीत्युक्त्वा स तान्निषेधयति. अथ धनपात्यव्यवहारिपुत्री सुनंदानाम्नी तातं धनपात्यं विज्ञपयति, य-
 था हे तात ! अहं धनगिरिं विना नान्यं पतिं करोमि, इति तस्या निश्चयं ज्ञात्वानिच्छुनापि धन-
 गिरिणा सह पितृभ्यां सा पर्यणायत. एकस्मिन् दिने धनगिरिणोक्तं हे प्रिये ! तवादेशादहं दी-
 क्षां समाददे. तयोक्तं विना पुत्रं दीक्षादेशं न ददामि. सोऽपि पुत्रार्थी तया सह लोभ्यऋमर्नि-
 लावतो लोगान् ब्रुञ्जे. अन्यदा सुनंदा ऋतुस्त्राता, ततः श्रीदसामानिकस्तिर्यग्जुन्नकामरश्च्युत्वा त-
 स्याः कुक्षाववतार. पूर्णमासां गर्भवतीं सुनंदाजिधानां द्विधा संपन्नसत्वां स्वां पत्नीमापृच्छ्य धनगि-
 रिः सुधीः श्रीसिंहगुरोः पार्श्वे दीक्षां जग्राह. तस्य सहाध्यायी पत्नीव्रातार्यसमितोऽज्जवत्. तौ द्वौ गु-
 र्वैतिके एकादशांगादि सर्वं श्रुतं जगद्गुरुर्भूगः पुष्परसमिव. सुनंदा तं गर्भं पालयन्ती मुखेनास्था-
 न्नदनोर्वा कल्पद्रुमिव. ततः सुलभने सुमुहूर्ते सोत्तमं सुतं प्रासूत. तदानीं जन्ममंगलगीतानि गायं-

त्यो योषित द्रुहमात्रापनं व्यथुः, हे वत्स ! तव तातो यदि पुरा प्रव्रज्यां नाणुदीष्यत्तदा तवातुष्टो जन्मोत्सवोऽत्र विष्यत्, सधवापि वनिता पुमांसं विना किं कुर्यात् ? यतस्तैलक्ष्ये प्रौढापि दीपिका क्रियद्दीपते ? बांलकोऽप्येवं वाक्यानि श्रुत्वोहपोहपरायणो जातिस्मृतिश्चारिजार्थि दध्यौ, माता म-
हुणनंदिता मां न ह्यङ्गीति, अतो मे व्रतग्रहणं दुष्करमिति ध्यात्वा तस्याः स्वेदवृश्चार्थं स बांलको निरंतरं रुरोद. न दोलादोलनैर्न मृदूह्यैर्न गीतकैर्न च मधुरवाजिजैः स विराम. एवं तस्य रुदतः
ऋणमासो व्यतिचक्राम. प्रियपुत्रापि सुनंदा तस्मिन् पुत्रे भृशं निर्वेदमगमत्.

इतो धनगिरिर्यसमित्तादिसाधुसंघपरिवृतः श्रीसिंहगिरिस्मृरिस्त्वस्मिंस्तुंभवनसन्निवेशे समानम-
त्. तदा धनगिरिर्यसमितेन समन्वितः स्वसांसारिकसंबंधिनो वंदापयितुकामो गुरुमपृच्छत्. तस्मि-
न्नवसरे किंचिद्वक्तुं दृष्ट्वा तस्यार्थं च मनसि धृत्वा सिंहगिरिस्मृरिश्रमत्कारसमन्वितस्तयोरिति व्या-
जहार, युवयोस्तत्र गहतोर्महान् लाभो न विष्यति, तस्मात्सच्चित्तं वाऽचित्तं वा किमपि द्रौढक्रमव-
न निषेध्यं. ततस्तौ गुरुणानुज्ञातौ सुनंदागृहे जग्मतुः. तौ समागतौ ज्ञात्वैका सखी सुनंदां सस्मे-
रमेवमन्नाषत्, हे सखि ! आर्यसमितेन सहितो धनगिरिस्त्वव गृहद्वारे जिह्वार्थं समानतोऽस्ति, त-

स्मै सुतमर्षय ? अनेन त्वं सुतरां केशितासि. तत् श्रुत्वा सा सुनंदा निर्विषा सती पाणिभ्यां स्वसु-
 तमादाय धनगिरेः पुरः समागत्यैवं वज्राघे, हे स्वामिन्नियत्कालं मयायं सुदुःपाढ्योऽपि पादितः, अ-
 थाहं निर्विषा पुत्रपालनात्, त्वं निस्पृहोऽप्येनं पुत्रं गृहाण ? येन त्वं पितासि, पिता च पुत्रं नि-
 र्वहत्येवेति लोक्व्यवहारः. अतस्त्वं लोकोत्तरोऽप्येनं पुत्रं गृहाण ? किंचित् स्मिन्वा गुरुत्वापितं च
 स्मृत्वा धनगिरिणोक्तमहं तवोक्तं सर्वं करिष्ये, परं तव पश्चात्तापो न विष्यति, हस्तेन दत्तं पुनर्न
 लभ्यते, त्वं विचारय ? त्वया दत्तः पुत्रो मया गृहीतश्च न पुनर्मया दास्यते. एवं मुनिना बहुक्ता-
 पि सा पुत्रदानोत्साहं न तत्याज. तावता मुनिनोक्तमत्रार्थेऽन्ये साक्षिणः कार्यः. तानपि कृत्वा मु-
 न्यया सुनंदया बालरुदितेन खिन्नया धनगिरये पुत्रो ददे. धनगिरिमुनिनापि सर्वसमर्कं स समा-
 दाय पात्रबंधे निहितः, स बालकोऽपि सिद्धमनोरथस्तत्कालमेव रोदनाद्ब्रूतः. धनगिर्यार्षसमितौ
 गुर्वादेशकर्तारौ सुनंदांदिशब्धिर्गतौ, नैषेधकीं कृत्वा पौषधात्यं च प्रविष्टौ. गुरुनारभंगुरशोर्लितं ध-
 नगिरिं वीक्ष्य गुरुस्वाच, नो धनगिरिमुने ! पात्रबंधं मत्करे दत्त्वा कृणु विश्रम्यतां. तावता धनगि-
 रसिपि तिग्मांशुमांसलब्धविज्ञासुरं सुनंदासमर्पितं सुतरत्वं गुरोः करेऽर्पयामास. तस्य बालस्य चूरिज्ञा-

रेण गुरोरपि कर ध्यानमत, तेन लङ्कणेन च गुरुस्तमधिकं मेने. तं लङ्कणोपेतं वीक्ष्य गुरुब्रवी.
 द्यथा—नूनमेतेन जारेण । कांत्या च जगतीतले ॥ युगप्रधानो भाव्येष । जिनशासनमंननं ॥
 ॥ १ ॥ तथा—वज्रवत्सार इत्यस्य । वज्राख्यां निदधे गुरुः ॥ पाटनायापितश्चैष । साध्वीनां सूरि-
 जिः शिशुः ॥ २ ॥

अथ ताजिः साध्वीनिर्दङ्गाणां पुत्रवतीनां वत्सलात्मनां पुण्यवतीनां देवगुरुभक्तिभावितमान-
 सानां धर्मधुरंधराणां श्रय्यातरस्त्रीणां पाटनाय समर्पितः. ततो मंननक्रीडनस्तन्यपानस्नानवित्त्रेपनैस्तं
 ता योषाः पोषयामासुर्वर्षा महीरुढमिव. एवं बालवयसि वर्तमानो वज्रकुमारो धर्म्याजिः क्रीडाजिः
 क्रीडन् प्राशुक्रान्नं भुञ्जानः साध्वीचेतांस्यमोदयत्. तं वज्रकुमारं दर्शो दर्शो जननी सुनंदा महानंदा
 बद्धव. ततः श्राद्धांतिके सा पुत्रं ययाचे, ममैष पुत्रो दीयतामिति, तैरयुक्तं वयं न जानीमो युव-
 योरिमां वदतां, अस्माकं तु गुरुणा पाटनायापितोऽस्माजिः पाट्यते, वयमन्यत्किमपि न जानीमः,
 द्रष्टुं त्वा तैस्तिरस्कृता सा शालाव्रष्टा मर्कटीव दूरस्था वज्रमिव सुदुर्लभां वज्रमैकृष्ट. ततः सा स्नेह-
 मोहिता तन्मंदिरे गत्वा धात्रीवत् स्तन्यमकारयत्. द्रतोऽचलपुरोपाते द्वयोर्नद्योर्मध्ये कन्यापूर्णजि-

धं तीर्थं. तत्तीर्थं तापसा वर्तते, तेभ्येको लेपकर्मज्ञः पादयोर्लेपं कृत्वा हंसलीलया नोजनार्थं नगरमध्यं समायाति, एवं स प्रत्यहं लेपयोगतो जनान् विस्मापयामास. सोऽन्निमानाञ्च श्रावकानेवं वक्तुं नो श्रावका भवतां शासने किमेवंविधः कोऽप्यस्ति ? यो नह्यंज्ञसि पादचारेणागच्छति, ते तु षण्णिकास्तस्योत्तरं दातुमशक्ता यावद्ब्रह्मस्त्वावतत्रार्थसमिताचार्यो योगतपोनिधिवर्जमातुल्यः समागतः, श्रावकैस्तत्तापसोपज्ञा निंदा निवेदिता, गुरुणा ज्ञानेन तापसस्य पादलेपादिस्वरूपं ज्ञात्वा प्रोक्तं नो श्रावका एष तापसः पादलेपादिना लोकात् विस्मापयति, न तु तपःशक्त्या, तत्परीक्षार्थं च तं तापसं नोजनाय निमंत्रयत ? ततो नृत्किदंज्ञतोऽस्य पादौ प्रक्षाल्यै, शासनोपहासनाशाय मायापि सुखावहा स्यात्. ततो दंजेन ते श्रावकान्तं तापसं निमंत्रयामासुः, सोऽपि तद्भक्तिरंजितो नदीं पादचारेणोतीर्थैकस्य श्रावकस्य गृहे समन्यगात्, तं द्वारागतं ज्ञात्वा स श्रावकः श्रृङ्गारदिवोवाच, अथ मे ज्ञाप्यं फलितं, यतो मद्गृहे ज्वच्चरणरेणवः पतितः, अथाहं ज्वत्पादौ प्रक्षालयामि, यतो मे गृहं तद्वारिणा पवित्रं स्यादित्युक्तवोऽणवारिणा स तस्य तापसस्य पादप्रक्षालनं तथाकरोत्यथा तस्य पादयोर्लेपांशोऽपि न स्थितः.

ततः भोशीर्षचंदनेन लेपं कृत्वा तस्य पादौ तेन सुगंधौ विहितौ, ततः स जोजनं कारितः, भोजनांते च चंदनपुष्पादिभिः पूजितः, वस्त्रादिजिश्च सन्मानितः. ततः सकलसंघप्रचिंतोऽसौ नः दीतीरे जगाम, अथापि स्वल्पमात्रो लेपोऽवशिष्टो जावोति शंकया स नदीं प्रविवेश, ततः स ता-पसो नद्यंजसि विना लेपं तदानीं लोहनीरिव यशसा समं निमज्जन ददृशे, तदा समस्तोऽपि ज-नो भृशं जहास, अहो तापसमुनेस्तपस्तेज इत्याहुक्त्वा परस्परं हस्तताड्यो ददौ, एतत्स्वरूपं मि-थ्यादृशोऽपि दृष्ट्वा कथयंत्यहो एते नैतावंति दिनानि कपटेन वंचयित्वा व्यर्थमस्माकं सर्वमास्वादितमिति. तन्नगराधीशेन जोजननुपेण समं तदानीमेव तत्रार्यसमिताचार्याः समागताः, तैर्जिनशासनो-न्नतिकृते योगमाहारभ्यतो निम्नगां वशवर्तिनीं कृत्वा राजादिजनतासमक्षमेवमुक्तं, हे तदिनि ! अस्माकं पंध्यानं प्रयत्नः ? यथा ते पारं वज्रामः, गुरुणेत्युक्ते—मित्रयोरेव तत्कालं । तद्योरैक्यमीयु-षोः ॥ संवद्धपजनैर्युक्तः । स्मरिः प्राप परं तटं ॥ १ ॥ एवं तस्यार्यसमिताचार्यस्यातिशयं निरीद्व्य-गर्वरहितास्तापसा गुर्वतिके दीक्षां जगृहुः, ते च ब्रह्मद्वीपिक्रनामानो मुनयो जाताः, तेऽन्यश्च ब्रह्म-द्वीपिकाशाखा निर्गता, अथ प्रस्तुतमेवाह—

अथ वज्रे त्रिवर्षिके जाते धनगिरिद्वयः साधवो विहरंतस्तुंभवन्सन्निवेशे समीपुः, सुनंदाप-
 ल्नी समागत्य धनगिरिं यथाचे हे स्वामिन ! मम न्यासीकृतं पुत्रस्त्वमप्येयं ? धनगिरिणोक्तं समस्त-
 लोकसमद्वंद्वत्वा पुनर्याचमाना त्वं किं न लज्जसे ? तत् श्रुत्वा सुनंदा प्राह मम गोवर्जः साक्षि-
 कं न दत्तं, अतो गोवर्जैरननुज्ञातं मम बालकं को जिघृक्षति ? एवं तयोर्विवादो जातः ततस्तावु-
 द्वावपि तं वज्रं बालं समादाय नृपपर्षदि जग्मतुः राहो वामेन पक्षेण सपरिहृदा सुनंदा निषमा-
 द, समग्रोऽपि श्रीसंघो दक्षिणपार्श्वे धनगिरिणा समं समाविशत्, राहोक्तं वज्रो ममोत्संगे निवे-
 श्यतां ? त्रवतोर्दयोर्मध्याद्यदाहृतो यस्यांतिके याति, तस्यैष पुत्रः, द्वाभ्यामप्यंगीकृतं राहो वचः य-
 था—लज्जामपि पक्वाभ्यां । न्यायश्चायममन्यत ॥ स्त्रीपक्षीया अथाचरन्तु—देवायं बालकश्चिरं
 ॥ १ ॥ लवामस यतिनां मध्ये । धावी तदनुगस्ततः ॥ तस्मादादौ जनन्येव । वज्रमाह्वातुमर्हति ॥
 ॥ २ ॥ तथेत्युक्ते नरेन्द्रेण । सुनंदा पुलकांकितः ॥ सुखाशिकाक्रीडनानि । न्यस्य चित्राणि तत्पु-
 रः ॥ ३ ॥ शार्करामदुग्धदीका—माधुयककिरा गिरा ॥ रयादाकरयन् पुत्रं । तर्पकं स्वगिरिव गौः
 ॥ ४ ॥ हे वत्सैहि ? मम मुदं देहि ? तथा त्वं ममोत्संगमदंशुरु ? एतन्मोदकद्राक्षाखंडमत्स्यं नीश-

केशादि मम कशाद् गृहीत्वा भुङ्क्व ? गजाश्वादिकमाश्रय ? वत्सेदं कंदुकं गृहाण ? हे वत्स ! दीनां मां मा भुञ्च ? त्वं मया महादुःखेन गर्जे धृतोऽसि, महादुःखेन जातोऽतोऽनुणो ज्व ? ममाखिणनं देहि ? एकवारं मया सह वार्ता कुरु ? इत्यादितद्वचनैस्तस्य मनो मनागपि न चत्वात् महावार्तैर्भरु-
 रिव. अथ ज्ञानवता वज्रकुमारेण चिंतितमेषा मम माता यदक्ति तत्सत्यमेव, यतो जनकाज्जननी-
 समधिका गजाधानजन्मबालत्वपरिपालनादिना, परं यदि मातुर्वचनं कुर्वे, तदा संवस्यारस्य भत्यानि-
 स्यात्, ततश्च ज्वपाथोधिदंघनं दुर्घटं जवेत्, ततोऽहं संघं मातरं चाराधयिष्यामि, यतोऽत्पकर्म-
 मातापि मां विना व्रतमादास्यते, इत्यादिदीर्घदर्शी स बालो जनन्या दृष्टिं न ददौ. ततो मृपथेरि-
 तो धनगिरिविकसन्मनाः क्षिप्रं हस्ते तत्त्वमिव रजोहरणमाददे. उक्तं च—वत्स यद्यस्ति ते दीक्षां
 । कक्षीकर्तुं दृढं मनः ॥ तदा शिवश्रियो दूत—ममुं धर्मध्वजं प्रज ॥ १ ॥ पित्रा समुच्चिते धर्म-
 ध्वजे वज्रो नृपोत्संगात्समुज्जाय प्राङ्मश्रितारत्नमिव, अंबुजं हस्तिपीत द्योत्कृत्य रजोहरणमाददे.
 तस्मिन् समये धनगिरेः समस्तसंघस्य च वज्रेण रजोहरणे गृहीते मुखं निर्मलं बभूव. सुनंदापि
 क्षणमेकं दुःखमनुभूय महानंदा बभूव, यतः पूर्वं मम भ्राता प्रवर्जितः, ततः परं वल्लभाः प्रवर्जितः,

अथ पुत्रोऽपि प्रव्रजिष्यति, अहमपि दीक्षां कर्तुं करोमि, सुतं गृहवासेन, इति ध्यात्वा सुनंदा म-
हानन्दमेदुःसा शुजाशया गृहमाययौ. धनगिर्यादयोऽपि साधवो वज्रमादाय स्वीयोपाश्रयमाणमन्, गु-
रवस्तु बालं पुनः साध्वीनामर्पयामासुः. ततः सा सुनंदा समुत्पन्नानंदा सिंहगिरेः पार्श्वे दीक्षां समा-
ददे. पदानुसारित्विधमान वज्रः साध्वीमुखश्रुतामेकादशांगीं जग्राह.

अथाष्टवर्षीयो वज्रः शुभेऽहनि शुभे मुहुर्ते सिंहगिरिस्मरिणा दीक्षितो गुरुणा समं विहारं कु-
र्वाणोऽवतीं याति, मार्गे जलदो वर्ष, तेनाकायरक्षार्थं गुरवः क्वचिदक्षालये तस्युः. ततो वज्रपूर्व-
भवमिवाणि देवाः सत्त्वं परीक्षितुं मंदं मंदं बहिं विधायवासितवणिगुरूपं कृत्वा निक्षार्थं स्मरिं व्य-
जिह्वपन्. गुरोरादेशमासाद्य वज्रो महामुनिस्तैः सार्धमावश्यकीं कृत्वा निक्षार्थं प्रयतोऽचलत्, मार्गे
पुनस्तुषारागमे न विरराम. देवैर्बुद्धिर्निरुद्धा, वज्रश्च पुनरग्रे चालितः, तत्र तार्णकुटीरेषु स्वर्णस्थाल-
कच्चोलकानि संवीह्य तथा मनोह्रज्जोज्यानि चापि संवीह्य वज्रमुनिर्विस्मृतो रूढ्यक्षेत्रकाललाभा-
दिसामग्रीं ध्यात्वा तत्सन्मुखमैकत, निर्निमेषादिलक्ष्यैश्च तान् स देवानमन्यत. देवर्षिनोऽकट्य इ-
ति कथयित्वा वज्रमुनिर्निक्षान्तो न्यवर्तत, देवा अपि निजस्वरूपं प्रकटीचक्रुः, तस्मै वैक्रियत्.

ब्धिं दत्त्वा च सद्यस्तिरोदधुः. तत् श्रुत्वा तस्य गुरवश्चमत्क्रताः. ज्येष्ठमासेऽन्यदा तैरेव जुंजकामैर्व-
 णिजीव्य द्युतपूराय स निमंत्रितः, तथैव देवपिंनं ज्ञात्वा तथैव पश्चाद्व्रिते तुष्टेर्देवैराकाशगामि-
 नी विद्या तस्मै दत्ता, पुनश्च ते तिरोऽज्ज्वन. मुनिवृंदेभ्यः पठद्भ्य एकादशांगानि श्रुत्वा वज्रस्ता-
 नि वज्रदहानि व्यधात्. गुरुद्विरभ्येतुं प्रेरितः स्वां प्रतिज्ञामप्रकाशयन् गुरुणोक्तं सूत्रमव्यक्तध्वनिग-
 र्जितमन्त्रवदत्. अपरान् साधून् पूर्वगतश्रुतमधीयमानान् श्रुत्वा तदपि स शृण्वन्नगृहीत्. एकदा सा-
 धुषु जिह्वार्धं गतेषु गुरौ च बहिर्द्युवं गते पौषधमंदिरे एकाकी स्थितो वज्रः साधूनां वेष्टिकाः पंक्तौ
 संस्थाप्य स्वयं गुरुखि वाचनां दातुमारेजे, तस्य कोट्याहवध्वनिं श्रुत्वा बहिर्द्युवः प्रत्यावृत्ता. गुरव
 एवं चिंतयंति—जिह्वातः साधवः किमद्य तूर्णं समागताः? ये बाह्वस्वरेण स्वाध्यायं कुर्वाणा स्तिष्ठं-
 ति, ततस्तेर्गुरुजिह्वारिं स्थित्वा विलोकितं, तत्रैको वज्रो दृष्टः, तन्मुखाच्चैकादशांगानां पूर्वाणि ज्ञा-
 त्वापकान् श्रुत्वा विस्मिता गुरव एवं चिंतयंति, धन्योऽस्माकं गह्वो यत्रेदक्पालसंज्ञवः, ततः शिष्यव-
 त्सला गुरवो बाह्वस्वरेण नैषेधिकीं व्यधुः. ततस्ता वेष्टिकाः सर्वाः संहस्य कपाटोद्घाटनं कृत्वा स गु-
 रोः पादौ प्रमार्जयामास.

एकस्मिन् दिने बालकत्वान्माकोऽप्येनमवजानात्विति मत्वा गुरवो निकटश्रमे गंतुकामा जाताः ? तदा मुनयो वदन्ति स्वाभिन्नस्वाकं वाचनां को दाता ? गुरुणोक्तं भवतां वज्रो वाचनां दास्यतीत्युत्त्वा गुरवो भ्रातांतरे प्रतस्थिरे. ते गुर्वादेशवशंवदाः सिंहगिरिमुद्दिष्या वज्रस्याग्ने गुरोर्बुध्या वाचनार्थमुपाविशन्, श्रीवज्रोऽपि गुर्वाङ्गां ज्ञात्वा तेषां सर्वेषां मुनीनां विस्मिताचित्तानां विधिवद्वाचनां ददौ. पंचदिनांते समगता गुरवो गीतार्थान् वाचनासुखं पप्रभुः, तेऽपि गुरुवत्त्वा प्रोचुरस्वाकमेतावंति दिनानि वाचना सुखेनैव जाता, अथ जवदाङ्ग्यास्माकमेष एव वाचनाचार्यो जवतु, स्वाभिन्नेष जंगमः श्रुतकोषो मूढत्वेनैतावंति दिनानि यदवज्ञातोऽस्ति, तदस्माज्जिर्नवतां पुरः समाजोच्यते, सिंहगिरिस्मरयो ज्ञातावशेषांगोपागादिकं श्रुतं तद्गौरवेण तस्मै वज्राय सर्वे पाठयामासुः, अंगोपागादिकं पाठयित्वा वज्रस्य सिद्धांतस्थितेरवस्थितिहेतवे सिंहगिरिस्मरयो यथाविधिरुत्सारकट्पमाचरन्त्युः, यावान् दृष्टिवादो गुर्वैतिके वर्तते, तावंतं दृष्टिवादं स्तोकैरेव दिवसैः स वज्रः समग्रमगृहीदगस्तिः सागरांश्च श्व. सिंहगिरिस्मरय द्रुतस्ततो भ्रामनगरादिषु विहारं कुर्वतो दशपुरं प्रापुः, वज्रं च समाकार्यवमादिशन्, हे वत्स ! दशपूर्वभृतो जद्रगुप्ताख्यस्मरयः सांप्रतं विहंरतोऽञ्जंत्यां समगताः

संति, तेषां कोऽपि पूर्वपाठकः शिष्यो नास्ति. ज्वंतं विना ममाप्येतादृशः कोऽपि शिष्यो नास्ति, ममांतिके यावंति पूर्वाण्यसंस्तावंति मया पाठितानि, अथ त्वमेव दशपूर्वाणि परिपूर्णान्यथेतुमर्हसि, गजवाह्यमहाजारो गजैरेव वोढुं शक्यते, नान्येन, तेन त्वमुज्जयिन्यां पठनार्थं गह्व ? तथा त्व दशपूर्वा समाधिनाधीयानस्य ध्रुवं शासनदेवता सर्वतः सान्निध्यं करिष्यति. वज्रमुनिस्तद्वरुचन मंगीकृत्य गुरुं च नत्वा यतियुगान्वितोऽचलत्, सायं चोज्जयिनीं प्राप्तः, तां रजनीं च देवकुत्रे स नगराद्बहिरवसत्, तदा श्रीगुरुमुसाचार्योऽमुं स्वप्नं लेप्ते, यथा—

अथ प्रतीहकः कोऽपि । पयःपूर्णं पतद्ग्रहं ॥ अस्मत्करादुपादाय । तृप्तिपर्यंतमापयौ ॥ १ ॥ ततः स्वयं स्वप्नविचारं चक्रे, यथा—अथ कोऽप्यतिथिः प्रज्ञा—पात्रं साधुः समेष्यति ॥ यो मत्तो दशपूर्वाणि । समूत्रार्थानि गृहीष्यति ॥ १ ॥ ततः स चिंतयति, यथा—सुधन्योऽहं न मय्येव । विभेदं दशपूर्वसौ ॥ यास्यतीति यत्र पात्र—योगो विद्याफलं परं ॥ २ ॥ प्रातः समये जागरिता भद्रमुसाख्यसूरयो ब्रतिणां पुरस्ताद्यावत्तज्जमुस्तावत्प्रातः समये नैवेधिकीं कुर्वन् शीघ्रं वज्रः समापयौ, स गुरुस्तमाकृतितेजोभ्यां विद्यायोग्यं परिज्ञावयंश्चेतसा नितरां मुमुदे, गुरुर्यावत्प्राणिभ्यां समा-

दाय त पश्चिच्छुं समीहते, तावद्वज्रोऽप ह्रुत तत्पादपकजयाननाम, गुरुणाऽऽधानधूषक सचनञ्चर-
 टादिप्रश्नपूर्वकं च ज्ञाणितं यो ज्ञातुः ! त्वं ससुखं गुरुपदांबुजं त्यक्त्वा मर्मांतिके कथमानतः ? अन्त्या
 नम्रीजवद्वपुर्वज्रो गौरवाद्गुरुमब्रवीत्, अहं गुरोर्गिरा जवदंतिके संपूर्णानि दशपूर्वाण्यथ्येतुं समाग-
 तोऽस्मि, पूर्वाणि च जवत्समीपे वर्तते, नान्यत्र, अतोऽहं गुरुणा प्रेषितः, हे जगवन्नथ कृपां विधा-
 य तद्दानेन मयि प्रसीद ? ततो वज्रो गुरुमाह्लात्पयातथा मिठवर्णानुजावतः पूर्वाणि संपूर्णानि च-
 कार. स वज्रो महासुनिर्देश पूर्वाण्यधीत्य विद्यागुर्वाङ्गया दशपुरं प्राप्तः, श्रीसिंहगिरिस्मरिपादांतिके
 च जगाम. अथ प्रीतः सिंहगिरिस्मरिदेशपूर्विको वज्रस्य पूर्वानुङ्गापुरस्सरं गन्धानुङ्गां विततार. त-
 स्मिन् महोत्सवे वज्रमुहूर्द्धिर्जुनकामरुर्दाजा इव पुष्पवृष्टयः कृताः. सिंहगिरिस्मरिस्ततः कियत्काले ग-
 ते विहितानश्ननः समाधिना स्वर्गं जगाम. ततो नवनवाश्चर्यसज्जाः श्रीवज्रसूरयः पंचशतयतिशुक्ता
 च्छमिमंजले विजड्डुः. यत्र यत्र श्रीवज्रसूरिर्जगाम तत्र तत्र सर्वे जनाः पुण्याश्चर्यमग्ना इवाव्रजन्. इ-
 तश्च श्रीवज्रस्वामिनः साध्यः पाटलीपुरे नगरे धनाढ्यवणिजो यानशालायां स्थितिमासदन्. त-
 स्मेन्द्रस्य सुतातिनिपुणा सकलगुणाढ्यकृता रुक्मिणीनामन्यस्ति. सा साध्वीमुखतः श्रीवज्रस्वामि

नः शीलसौभाग्यरूपकांत्यादिगुणोच्चयं श्रुत्वा तत्रैव वज्रेऽतीवानुरागिणी बद्धव. तथैवं चेतसा प्रति-
ज्ञा कृता, यदस्मिन् जन्मनि वज्रस्वाभ्येव मम वरो, नान्यः, साध्वीक्षिरुक्तं हे मुग्धे ! विरक्ते श्रीवज्रे
तव मनोरथो मुधा वर्तते, यथा मरौ मधुकर्पाः कटपटुनोगेहा बृथा स्यात्तथा तवापि वज्रे नोगे-
हा. एवं साध्वीक्षिराख्याता रुक्मिणी पुनः प्राह यदि मम पाणिग्रहणं वज्रो न करिष्यति तर्हि त-
दंतिकेऽहं दीङ्गामादास्ये.

अन्यदा श्रीवज्रः स्वीयपंचशतशिष्यैः परिवृतः पाटलीपुरे समायातिस्म. गुरुं समागतं निशम्य
पौरलोकावृतो राजा सहर्षं संमुखमाययौ. तेजसा लावण्येन रूपेण वयसा च मनोहरान् सर्वान् मु-
नीन् समालोक्य द्रुपतिर्वारिवारं वंद्यमानो मुनीनपुङ्गव, को शुष्माकं गुरुर्वज्रः ? तेऽप्युचिरेऽस्मासु
दिदृञ्जप्रतिज्ञेषु राजहंसतुल्यस्य श्रीवज्रस्य विषये तव कोऽयं व्रमः ? हारावद्यामिवामुष्यां साधुश्चे-
णौ यो नायक इवाञ्जाति तमेवास्माकं गुरुं वज्रं विजानीयाः. इत्यादिमुनिवचनानि श्रुत्वाग्रे गह्वर-
राजा मुनिवृंदमध्यगं शीतांशुं ताराक्षिरिवावृतं श्रीवज्रस्वामिनं ददर्श. ततो महोपायो ज्ञात्किपूर्वकं
श्रीवज्रस्वामिनं प्रणनाम. तत्पादयुगलनखप्रज्ञाचंदनरश्मिश्च स्वग्रासे तिलकक्रियामकर्षित्. ततः श्री-

वज्राचार्यः पुरपार्श्ववर्तिवने राजानुद्गां लात्वा स्थितो धर्मदेशानां विदधे, यथा—धर्माङ्गान्म कुत्रे
 शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्बलं । धर्मेणैव जवंति निर्मल्यशोविद्यार्थसंपत्तयः ॥ कान्तारात्र महाभयाच्च
 सततं धर्मः परिजायते । धर्मः सभ्यगुणासिनो जयति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥ १ ॥ इमां श्रीवज्रस्वा-
 मिदेशानां निशम्य दंतज्योत्स्नाप्रह्णलितमनोमला आश्चर्यभाजो राजाद्याः पार्वद्या निजं निजं स्था-
 नं ययुः ततोऽतःपुरनार्यस्तद्रूपवैभवं श्रुत्वा नरेन्द्रानुद्गाया स्मरि नंतु समाययुः तदानीं रुक्मिण्यपि व-
 ज्रं प्रभुं दृष्टुं समुत्सुका पितरमुवाच, हे तात ! स मे वरः समेतोऽस्ति, तेन समं मम पाणिग्रहणं
 कारय ? अस्मिन् जन्मनि ममैष वरः, अन्यथा कुशानुरेव शरणं, नान्यः, एतदर्थं च मया निश्चयो
 विहितः. रुक्मिणीजनकोऽप्यतिनाडको धननामा धनकोटियुतः स्वां पुत्रीं कृतस्नानमज्जनां विहित-
 शृंगारामुपवज्रं निनाय. जगवान् श्रीवज्रोऽपि पौरस्त्रीचित्तविक्रान्तीरुक्ः सुधीः स्वं रूपं विरूपं कृत्वा
 तस्थिवान्. तद्रूपं दृष्ट्वा पुरीजनो विमनस्क एवं कथयति, यथा—अहो विश्वगुरोरस्य । सातिशा-
 यिकलाजुषः ॥ गुणानुरूपा रूपश्री—र्न सृष्टा दुष्टवेधसा ॥ १ ॥ इति जक्तवृणां चित्तं । विज्ञाय
 ज्ञानचक्रुषा ॥ श्रीवज्रः सहजं रूपं । भेजे भुवनचित्रकृद् ॥ २ ॥ ततः श्रीवज्रः कान्तानां लोचनमध्या

स्य विद्युत्पुंज द्योज्ज्वलः संसारद्वेक्षणाशिनीं धर्मदेशानां चक्रे. एवंविधां रूपपरावर्तकरीं तस्य वि-
द्यां विलोक्य संघो मुदं दधौ यथा मेघगर्जरवैः त्रिखंदिनः. तं वज्रस्वामिनं कलानिधिं वीक्ष्य ध-
न्यं मन्यमानो धनो दधौ धन्येयं मम कन्यका यया स्वचित्तदीनारे श्रीवज्रो वज्र द्य निवेदि-
तः. ततो वज्रमुखनिवेदितदृष्टिर्धनः कन्यादानतत्परो देशनामशृणोत् कामी शीलकथामिव. दश-
नांते धनः समुह्याय संघसमङ्गं श्रीवज्रमहामुनिं व्यजिज्ञपदेष्टा मम पुत्री रुक्मिणीनाम्नी कन्यका
त्वद्योग्या त्वदनुरक्ता तव नक्ता च वर्तते, तथा तव सौख्यकृते कोटिस्वर्णभूतं गृहं च वर्तते, त्वभि-
मां कन्यां स्वर्णकोटिभूतं गृहं च गृहाण ? अस्याश्च प्रतिज्ञास्ति, यथा मम वज्रमुनेः शरणं, वज्रं वि-
ना च वहेः शरणं, अतोऽस्या द्वां प्रतिज्ञां पूरय ? यतो जवान् दयानिधिवर्तते, यथा त्वं कंदर्पी
तिशायिरूपोऽसि, तद्यैषा मम पुत्री रतिजित्वरी वर्तते. अतो मम पुत्र्याः पाणिग्रहणं कृत्वा मम
मानसं प्रीणय ? तथाहं पुत्र्याः पाणिविमोचने तवानेकशो हेमकोटीर्वितरिष्यामि. धनस्य वचनानि
श्रुत्वा प्रहुरलापिष्ट नो महात्मसूत्रया किमुक्तं ? साधवो न पाणिग्रहणं कुर्वति, नापि धनलात्तसा-
द्वर्तति. अतोऽस्माकं कन्यया धनेन च किमपि कार्यं नास्ति. वयं साधवः, साधूनां च संयमेन का-

यं, न तु कन्यया धनेन वा, यदीयं तव पुत्री मय्यत्यंतरा गिण्यस्ति तर्हि मत्प्रियं संयमं श्रयतु, यतः—
 किमेतन्निर्वरे स्खल्यैः । संयोगैर्भवसंशयैः ॥ शिवायं यत्नते किंतु । यत्नानंतसुखानमः ॥ १ ॥
 इत्यादिवज्रसूरीणां । देशानामृतसिंचनैः ॥ शान्तमोहार्तिरादत्त । रुक्मिणी तत्क्षणं व्रतं ॥ २ ॥ इ-
 तश्च संघार्थं वज्रस्वामी लब्धिसागर आकाशगामिनीं महाविद्यां महापरिज्ञायाऽभ्ययनादुद्धधे. देवैरु-
 क्तमयं महाविद्या मानुषक्षेत्रावधिसंचरणकृमा त्वयार्जितास्ति, परं त्वयान्यस्मै कस्मैचिदपि न देया.
 श्वीवज्रोऽपि संघस्य तदभ्यधात. जृम्भकदेवैर्दत्तया तया विद्यया महाज्ञागो वज्रः संवे प्रज्ञावनिधि-
 ज्ञातः. अथ श्रीवज्रस्वामी पूर्वदेशेषु विहस्य जंगमविद्याधिरन्यदोदीचीं दिशं प्राप, तत्रान्यदा दारु-
 णे दुर्निक्षे जाते श्रीसंघः श्रीवज्रं युगप्रधानं व्यजिज्ञापयथा—अत्र दुर्निक्षेकान्तरे । रंकफेरुसमा-
 कुले ॥ बुद्धाराक्षसीमंत्रो । जागरुकोऽस्ति केवलं ॥ १ ॥ शिद्धाचराणां शिद्धासु । दंभैरुपादि-
 तैरपि ॥ दधिनांडेषु मार्जारा । इव पेतुरलव्रजाः ॥ २ ॥ यत्तिष्वपि समेतेषु । शिद्धार्थं न विक्लव-
 जाः ॥ दापयंति कपाटानि । द्वारेषु स्वर्गतेरिव ॥ ३ ॥

एवंविधाद्बुद्धकायात्त्वमेव संघं समुत्तुं समर्थोऽसि, यतस्त्वं लब्धिनां निधानमसि, विद्यामहा-

मणिनां च रोहणगिरितुल्योऽसि, इत्यादि संघविहङ्गिं श्रुत्वा सूरीश्वरो मनस्येवमचिंतयत्, संघोष्ठा-
 रकृते संघाङ्गया प्रयुक्ता विद्या दोषाय न स्यादिति विचिंत्य श्रीमान् वज्रस्वामी सर्वविद्यासार्वभौमः
 समस्ततपोनिधिश्चर्मरत्नमिव विकटं पटं विचक्रे, ततः संवेन सार्धं श्रीवज्रः पटमध्ये निवेद्य व्योमा-
 ष्वगामिनीं विद्यां प्रायुक्त, श्रीवज्रविद्यानुभावतः स पटः पवनवर्त्मन्यचालीत्, मोक्षाध्वन्यध्वनीनानां
 लव्यानां मोक्षाध्वानं दर्शयन्निव, तदानीं सूरेः शय्यातराग्रणीर्दत्तनामा विप्रो गोचारिकार्पेण गतस्त्वं
 दानीं गृहे समागतः, श्रीवज्रस्वामिनं श्रीसंघं च व्योमचारिणं वीक्ष्य धर्मङ्गः केशानुत्वायोर्ध्वदृष्टि-
 रदोऽवदत्, युष्माकं शय्यातरोऽहं सार्धर्मिकोऽधुना जातः, तत्किमनाथा मिव हे नाथा ! मां त्यक्त्वा
 यासि ? तदाट्ठापं समाकर्ण्य तमुत्खातसूर्ध्वजं दृष्ट्वा दशपूर्वभूत् श्रीवज्रः स्थिरात्मेदं सूत्रार्थं सस्मार-
 ये सार्धर्मिकवात्सल्य—भूतः स्वाध्यायतत्पराः ॥ प्रज्ञावका वतोऽहुक्ता—स्ते तार्याः सर्वशक्तिभिः ॥
 ॥ १ ॥ ततः सूरिणा स शय्यातरः पटे स्थापितः पुनः श्रीवज्रस्तथैव चचाट्य पयोधरो वायुनेव
 व्योमिन् सुखैर्वद्यमानः संघमानसं चित्रयन् पटवाहनः स गगनाध्वना महापुरं पुरं प्राप, तत्र सुनिद्रो
 मन्दले श्रीसंघो निर्विघ्नमीयवान्, वज्रस्वामिप्रसादेन च सर्वाणि धर्मकर्मणि स्याधयत्, तस्मिन्नगरे

जैना बौद्धाश्च धर्मकर्मण्यकार्भुः, परं ते परस्परं स्वर्था कुर्वन्तिस्म, यतो वैश्वर्ध्यं वैरकारणं जवति, तत्र मित्तितैः प्रचुरजैर्जनोपासकै रंजितप्रजैर्महापूजाह्युत्सवैः सौगता विजिग्रियरे, तदानीं बौद्धजत्केन नृपे-
ण स्वर्धया जैनेभ्यः कुसुमार्पणादारात्मिका न्यवार्यत खत्वेन परगुणा द्य, ततः परं सुजज्ञान्यपि पु-
ण्याणि जैनश्राव्ताः कोटिन्निरपि न प्रापुः धर्मसामग्रीमज्जग्या द्य.

अथ ते धनाद्याः श्राव्ता कुसुमैरिव कर्पूरादिसुगंधिद्रव्यैरेवार्चा चक्रुः, अथ ते श्रीजैनश्राव्ताः
शासनाधीष्टे श्रीसांवसरिकपर्वाणि पुष्पैः पूजाविधित्सया तं विद्वापयामासुः, हे स्वाग्निव ! कुत्रिमैः पु-
ष्पैः कृता पूजा नातिसौभाग्याय जवति, यतो रत्नमयैर्जोड्यैः कचिदपि स्थूलत्वं न जायते, तेन हे
भगवंस्त्वयि लब्धिनिधौ गुरौ सति विना पुष्पं पूजा क्रियते. तद्दीप्ते गृहमणौ ध्वांतपराजव द्या-
जाति, तस्मात्पुण्याण्यानीय संबंधं हर्षपुष्टं कुरु ? संघोक्तं श्रुत्वा स्मरिगनाध्वना तत्कृणादेव माहेश्वरीं
पुरीं प्राप गुरुमानिव, तत्र तन्निताजिधो मात्तिकः पितुर्धनगिरेर्मिवं वर्तते, तदंतिके स गतः, तेन
मात्तिकेन गुरवो वंदिताः, उक्तं च हे स्वामिंस्त्वं किमर्थमागतोऽसि ? मे कृत्यं समादिश ? स्मरिणो-
क्तं संघकार्ये पुण्याण्याहर्तुं समागतोऽस्मि, तेषां दाने च त्वं क्षमोऽसि यथा रत्नानां दाने रोहणः

समर्थोऽस्ति. तेनोक्तमत्र मम वाटिकायां निरंतरं विशालिलकपुष्पाणि ज्वंति. अतः संप्रति तानि स्वरैरं समादाय मां कृतार्थ्य ? श्रीवज्रमुनिनोक्तं तावत्त्वं पुष्पाणि सज्जय ? यावदहमग्रे गत्वा निवर्त्यामि, द्रष्टुं सत्त्वा स स्वयमनाकुलः कुद्गहिमवद्गिरिं जगाम. तत्र शाश्वतचैत्यानि नत्वा वज्रमुनिः पद्मखंडमंडितं पद्मादेव्या द्रह्मभ्यगात्, तत्र पद्मायाः सद्म मणिमयं पद्मं स ददर्श. तत्र पद्मादेवी देवार्चनेह्यैकं पद्मं समादाय प्रस्थिता. सा वज्रमुद्गीहय विनयान्विता विधिवद्वंद्यामास. किंचित्कुलमादिशेति तथा प्रोक्ते दत्ताश्रीः स्मृतिरस्तथाणिसंगतं सहस्रपत्रमयाचत. पद्मा प्रोचे हे जगवंश्चेद्भवतां पद्मेनार्थो जवति तर्हि पद्मलङ्काणि समर्पयामि, तदैकस्य पद्मस्य का कथेत्युक्त्वा श्रीसूरिणे तत्पद्मं तथा दत्तं, ततश्च तथा बहूनि कमलानि समर्पितानि, तानि कमलानि विमाने क्षिप्त्वा मुनिपुंगवस्ततो निवृत्य तस्मिन् हुताशनवने पुनर्जग्मिवान्.

तत्र हेमरत्नाढ्यं विमानं विशेषतो विकृत्य पुष्पैश्च भूत्वा तदंतः स्वयं छत्रस्येव तस्य पद्मस्य तले तस्थिवान्. तदानीं श्रीवज्रस्तारामंदलमंडितश्चंद्र द्यवोच्चै रराज. तत्कालं स्मृतिमावसमुपस्थितैर्जुनकामरैः स्वस्वविमानस्थैः सेव्यमानः श्रीवज्रः सुराधिपः सुरैरिव राज, यथा—वाद्यमानमहातु-

यं—नादैर्बधिरितांबरं ॥ गंधर्वकिन्नराकीर्णं । किंकिणीजात्रसंकुलं ॥ १ ॥ विमानवरमासह्य । सूरि-
 र्लुहहिमाचलात् ॥ महापुरीं प्रति क्षिपं । विजहे संघर्षकृत् ॥ २ ॥ युग्मं ॥ तानि देवविमानानि
 वीक्ष्य बौद्धाश्चिंतयंति नूनमस्सत्पूजाप्रज्ञावतो देवाः समागताः । एवमुच्चैर्दृष्ट्वा यावत्ते निरीक्षते ता-
 वत्तैर्देवविमानैर्वृतः श्रीवज्रस्वामी शुगप्रवरो जिनचैत्येष्वाप्रतत् । तेः पुष्पैश्च ते आधाः पर्युषणपर्वणि
 जैनीं पूजां वितेजिरे । तत्पूजाप्रज्ञावनां दृष्ट्वा बौद्धाः श्याममुखा जाताः । जैनचैत्येषु पुष्पावसौरज-
 लोद्भुपा अभंतो अभरा बौद्धुर्यशांसीव रेजिरे । ततस्ते बौद्धाः बौद्धगुरवो राजा च श्रीवज्रस्वामिप्र-
 ज्ञावमालोक्य जैनधर्मानुरागिणो बद्भवुः । श्रीवज्रशुगप्रवरः प्रतीक्षकस्याप्यरक्षितमहामुनेः सार्धानि न
 व पूर्वाणि क्षिप्रमपीपठत् । ततः श्रीवज्रो ज्ञान्यन पृश्निव्यां प्रतिबोधयन् पदे पदे विचित्रां प्रज्ञावनां
 विदधानो दक्षिणां दिशं विजहार ।

अन्यदा कस्मिंश्चिद्वेष्मबाधायां श्रीवज्रसूरयो लोचनोपरीयं झुंठी ग्राह्येति विचिंत्य कर्णे न्यधुः,
 ततो विहिताहारा गुरवस्तथैव स्वाध्यायध्यानपरास्तां कर्णेस्थां न सस्मरुः । अथावश्यकवेदायां सु-
 खवस्त्रिकाप्रतिलेखनावसरे मुखवस्त्रिकयाहता सा निशि स्वदत्कारवेण पतिता, तदानीं च ते पूर्व

करणे मुक्तां तां सस्मरुः. गुरवो दध्युर्विगस्माकं प्रमादो बाधते, ततो देहत्यागेन परं जवं साधयामः. द्रुतश्च पुनर्द्वादशाब्दके दुर्भिक्षे श्रीवज्रसेनाभिधं शिष्यं स स्वतोऽन्यत्र व्यहारयत्. ते श्रीवज्रस्त्रा-
मिशिष्या निद्रामलजमाना यतयो विद्यया गुरुभिः समानीतं विद्यापिनं ब्रुजते. ततः श्रीगुरुभिः
प्रोक्तं ज्ञो गीतार्थः साधवः ! द्वादशाब्दानि दुर्निद्रं जविष्यति. किमस्यासारस्य देहस्य कृते सारं
संयमं विद्यापिण्डेन निराकुर्महे ? तर्हि किमपि तीर्थमाश्रित्यानशनानादिना प्राणस्यजामः. इहं वि-
मृश्य श्रीगुरवोऽनशनार्थं कतिचिद्यतियुक्ता गिरिं जग्मुः. गिर्यासन्नग्रामे च कंचित् कुल्लकं सहसमा-
यातं विमुच्य तं कृपया संजाप्य स्वयं गिरिमारुह्युः. गिरिसमीपवर्तिग्रामस्थितेन कुल्लकेन चिंतितं
मयि गिरेरुर्ध्वं गते गुरोरसमाधिमर्भमुदिति विचिंत्य तत्रैव तप्तशिलायां कृणेन नवनीतवज्रागाल-
स बालमुनिर्वशीकृतैर्यस्त्रिदशालयं जगाम. तद्वपुःसंस्कारकृते सुरानगह्नतो वीक्ष्य मुनिभिः पृष्टः
श्रीवज्रगुरुराचष्ट, स क्षुल्लको गृहीतानशनः परासुतां गतो देवो जातः, तस्य महिमानं देवाः कुर्व-
न्ति. तन्निशम्य ते मुनयस्तमभ्यनंदयन्, यथा धन्य एष बालमुनिर्येनात्महितं साधितं, अहो शिष्यो-
मिति; पश्चान्मुक्तोऽप्यसावस्त्पुनरसरो जातः. अथास्माभिः किं विलंबो विधीयते ? ततस्ते गुरुभिः

सार्धं तस्मिन् गिरिशिरसि स्वयमनशनं चक्रुः. तस्मिन् गिरौ मिथ्यादृष्टयो देवाः श्रावकीन्मूय व्रति-
नां चालनाय मोदकाब् दर्शयामासुः. प्रोचुश्च ज्ञो मुनयः पारणं क्रियतामिति. ततः श्रीवज्रसूरयः
सशिष्यास्तं गिरिं विहाय सभ्यगृह्णित्वाश्रितं गिरिं ययुः. तत्रावग्रहसमाधिना सर्वे साधवोऽनन्तानं
प्रपाद्य स्वर्गमीयतुः. तैर्देवैः रथापिनोदतं द्रुमस्तत्रागात्, रथास्थितश्च स तं शैलं प्रदक्षिणीचक्रे. त-
दादितश्च स ऋधरो रथावर्तं द्रुति रथातः. तस्मिन् ऋधरे चितास्थाने स्वयं विबुधाधिपो हिरण्मयीं
स्तूपश्रेणिं स्थापयामास. तन्मध्यस्तूपे श्रीवज्रस्वामिनो मूर्तिं स्थापयित्वा लावसारं च पूजयित्वा स-
म्यक्स्तुत्या च स्तुत्वा श्रीवज्रस्वामिगुणान् स्मरन् हरिर्देवमासदत्.

दतः श्रीवज्रस्वामिशिष्यो वज्रसेनो गणधरः श्रुतसागरपारगः कतिचिद्विषयपरिवृतः सोपारक-
पत्तनं साप. तव जिनदत्तनामा श्रेष्ठी श्रावशिरोमणिरस्ति, तस्येश्वरी वज्रजास्ति, सापि च धर्मवि-
शारदा वर्तते. तयोश्चत्वारस्तनूजाश्चंद्र १ नागेंद्र २ निर्बुति ३ विद्याधर ४ नामानो धर्मकर्मसु तत्परा
वर्तते. ते सर्वे विवेकिनोऽप्यन्तर्जावाद्विषमिश्रेणान्नाराधनापूर्वं प्राणत्यागं चिकीर्षवो लक्ष्मद्वयेनै-
कां स्थावीं निष्पाद्य यावद्भोजनार्थमुपविशंति तावद्वज्रशिष्यः श्रीवज्रसेनो जंगमकल्पपादपस्तत्पुण्ये.

नाकृष्टो जिनदत्तगृहे समागतः ईश्वरी तत्पुरोदय स्वं धन्यं मन्यमाना जगौ, हे स्वामिन्नस्माकं ज्ञा-
 न्यं फलितं, यदस्मिन् समयेऽस्माकं तारणाय त्वं समागतः, यावच्चेदं पायसं विषेण नो द्रिप्तं ता-
 वदेतत्प्रतिग्राह्यं. एतत्पायसं गृहीत्वास्मान् ज्ञातुं चेत्स्वारय ? तदा पूर्वं श्रीवज्रस्वामिनोदितं शिङ्गां
 स्मृत्वा वज्रसेनाचार्य ईश्वरीप्रत्यदोऽवदत्, यूयं मा भ्रियध्वं ? प्रणे मुनिर्द्वं ज्ञविष्यति, द्वादमेव मु-
 निर्द्वयः लक्ष्मणमादिश्य वज्रसुरिर्निर्दिष्टाहं प्रेषितः, इति तद्वचसा तेऽपमृश्यान्तु नो निवृत्ताः.
 प्रातर्दृष्टो देशांतराहस्यपोताः पाप्माः, ततस्तस्मिन् देशे मुनिर्द्वं जातं, ईश्वरीसहितो जिनदत्तश्चे-
 ष्ठी तयोश्चत्वारः पुत्राश्च ते सर्वेऽपि गुर्वतिके व्रतं जगदुः. श्रीवज्रसेनगुरुराश्वरीपुत्राश्चत्वारोऽपि सू-
 त्राणि पाठिताः, ततस्ते ज्ञाचार्यपदे स्थापिताः, तेन्यश्चत्वारो गह्वाः प्रथिताश्चंद्रगह्व १ नार्गेऽगह्व
 २ निर्धुतिगह्व ३ विद्याधरगह्व ४ नामानः. तेन श्रीवज्रसेन इति शाखाद्यापि प्रवर्तते, ते श्रीवज्रसे-
 नसूरयोऽनश्नेन परलोकमसाध्यत्. इहं महामहिमसुरिहारोवतंसो । वज्रो मुनिः प्रबलनिर्मलत्व-
 विधिसिंधुः ॥ श्रीत्रैशलेयजिननायकशासनस्य । कृत्वा प्रज्ञावनमच्चत् त्रिदिवे सुपर्व ॥ १ ॥ इति
 श्रीवज्रस्वामिचरित्रं देशतो दर्शितं, अस्य विशेषार्थो विशेषग्रन्थतो ज्ञेयः. अथ सुदर्शनश्रेष्ठिदृष्टांतः

धर्म-
कथ्यते—

मंजूषा

४७३

॥ मूलम् ॥—मुण्डं तस्म न सद्वा । सद्दस्म सुदंसणस्म गुणनिवहं ॥ जो विसमसंकटे-
सुवि । पण्डितवि अखंडसीलधणो ॥ १४ ॥ व्याख्या—तस्य सुदर्शनश्रेष्ठिनः ' सद्दस्सेत्ति ' आ-
रुस्य सम्यक्तवमूलद्वादशव्रतधारकस्येति यावत्, ' गुणनिवहं मुण्डंति ' ज्ञातुं न शक्ता ज्ञवंति
जना इति कर्तुपदमध्याहार्यं, यो विषमसंकटेषु पतितोऽप्यखंडितशीलधनोऽनृदिति गाथार्थः विस-
रार्थस्तु कथानकादवगंतव्यस्तच्चेदं—

अंगदेशे चंपानामनगर्थस्ति, तस्यां नगर्यां दधिवाहनो नाम राजास्ति. तस्य राज्ञोऽन्याना-
म्नी पट्टदेव्यस्ति, तस्यां पुर्यामृषादासाख्य जपासको वर्तते, तस्यार्हदासीप्रिया जिनधर्मकवत्सला
वर्तते, तस्यर्षजदासस्य मुग्गनानामा महिषीपात्रोऽस्ति, स वन्यभूमौ गत्वा श्रेष्ठिमहिषीश्चारयति. अ-
न्यदा माधमासे महिषीश्चारयित्वा सायं गृहान्निमुखो निवृत्तो मार्गेऽप्रावृत्तमेकं प्रतिमास्थं महासुनि-
मद्वाङ्मति, स महिषीचारको गृहगतोऽपि तस्य मुनेः शीतकण्ठं दृष्ट्वा करुणापरस्तां रजनीं दुःस्वेन
गमयामास. ततः सकाले समुत्थाय महिषीः पुरस्कृत्य गण्डंस्तं मुनिं तत्र तथैवापश्यत्. तं कायोत्स-

गैस्थं वंदित्वा सूर्योदयं यावत्तस्यैवांतिके स समुपाविशत, तावत्तत्पुण्यबीजवत्सहस्रांशुरुदियाय, स तु चारणार्धमहातेजाः सूर्योदये द्वाग ' नमो अरिहंताण ' मिथुत्तवांशुमानिव दिवमुद्ययौ, स महिषीपात्रकोषीपात्रकस्तद्व्योमगामिनीविद्यामंत्रं विदन् हृदये दध्यौ, मौक्तिकनिर्मलहारमिव. ततः स महिषीपात्रकोषीपात्रकौ स्वपन् जाग्रत्तदेव दध्यौ. अन्त्यदा श्रेष्ठ्यपृञ्जत् ज्ञो सुन्नग ! त्वयैतत्पदं कुतो लब्धं ? म-
दिवाराजौ स्वपन् जाग्रत्तदेव दध्यौ. तेनोक्तं व्योमगामिन्या विद्याया एष मंत्रो मया गुरुमुखाद्व्युत्पन्नः
हृदुर्लभं दरिद्रेण निधानमिव. तेनोक्तं व्योमगामिन्या विद्याया एष मंत्रो मया गुरुमुखाद्व्युत्पन्नः
श्रेष्ठिनोक्तं न केवलं नञ्जोगमनविद्यापदं, किंत्वेष मंत्रः स्वर्गापवर्गयोरपि कारणं वर्तते. किंच ज्ञो
सुन्नग ! यत्किंचिदस्मिन् संसारे दुर्लभं स्यात्तत्सर्वमनेन मंत्रेण सुलभं ज्ञवति, परं त्वयोद्धिष्ठेन स-
तैष मंत्रो न जाप्यः. द्वाति शिद्धान् दत्त्वा स तं सकलं नमस्कारमंत्रमपाठयत्. निःस्वो निधानमिव तं
पठित्वा स सुगृहीतं व्यधात. तस्याजस्रं नमस्कारपरवर्तनशीलस्य क्रमेण वर्षाकालः समागतः. अ-
न्यदा महामेघे वर्षति सुन्नगो महिषीं समादाय वनं ययौ. ता महिष्यस्तूर्णे नदीं तीर्त्वा परं पारं
गत्वा परक्षेत्रे समाविशत्. सुभग द्रव्यचिंतयन्मत्स्वामिन जपाद्यंजो मायासीत्, ततोऽहं तत्र कुतं ग-
त्वा महिषीर्वारयामि, व्योमगामिन्या विद्याया च त्वरितं गत्वामीति ध्यायन् स नद्यास्तटे समासरोह-

वारंवारं ' नमो अरिहंताणं ' इति मंत्रं स्मृत्वा दत्तजपोऽसावंतः पपात, तद्दृष्ट्वा देव च क्रीलकवि-
 ष्टो ममार. ततो मृत्वासावृषजदासश्रेष्ठिचार्यार्हद्दासीकुक्षौ सुस्वप्नमचितः पुञ्जत्वेनोदपद्यत. तस्मिन्
 र्दके गर्धने प्राप्ते तृतीयके मासि तस्या धर्ममयात् सुदोहदानुत्पन्नात् श्रेष्ठी पर्यपूरयत्. समये सा श्रे-
 ष्ठिन्यर्हद्दासी शुन्नलक्षणं सर्वांगसुन्दरं सुदिवसे पुञ्जं सुषुवे प्राची सूर्यमिव. तं सर्वानन्दशक्तिवत्सुद-
 र्शनं दृष्ट्वा श्रेष्ठ्यशुचिजातकर्मणि निवर्तिते संप्राप्ते च द्वादशेऽह्नि तस्य पुत्रस्य सुदर्शन इति नाम
 व्यधात्. क्रमेणाष्टवर्षीयोऽसौ कलाचार्यातिके स्तो कैरेव दिनैः सकलाः कला जग्राह. क्रमेण यौव-
 नं प्राप्नो विवेकिना तातेन मनोरमानामकन्यां पर्यणययत्. स सुदर्शनाब्धिः श्रेष्ठिपुत्रो जने रा-
 जवर्गे च महामान्यो जातः.

इतश्च कपिलनाम्ना राजपुरोधसा समं सुदर्शनस्य प्रीतिरजायत. वसंतस्मरयोरिव नित्यगोष्ठीप-
 रयोस्तयोः कपिलसुदर्शनयोर्नित्यगोष्ठीपरयो रामलक्षणयोरिव सुखेन दिवसा यांतिस्म. अन्येद्युः
 कपिलानाम्नी चार्या पुरोधसमपृहत्, किमद्य सर्वस्मिन् कार्ये विलंबो जातः ? द्युतीं वेलां त्वं कु-
 दास्याः ? कपिलेनोक्तं मम मित्रं प्राणप्रियः सुदर्शनश्रेष्ठी वर्तते, तद्गोष्ठीनिमग्नस्य मे सर्वं गृहकार्यं

विरमृतं. तयोक्तं स्वामिन्-कोऽसौ सुदर्शनः? कपिलेनोक्तं स च ऋषयदासश्चेष्टिनो
महाव पुत्रोऽस्ति. स सर्वगुणसंपन्नो । रूपादर्पविजित्वरः ॥ वर्ण्यते नात्र तद्रूपं । गगने तारका द्र-
व ॥ १ ॥ व्यर्थजन्मासि ज्ञेदे त्वं । ययासौ गुणसेवधिः ॥ न दृष्टो न श्रुतो वापि । पद्मिन्येव सु-
धारिचिः ॥ २ ॥ प्रियेणोक्तं तद्वचनं श्रुत्वा तद्दिदृक्ष्या तद्दिनादारभ्य सा बहुनुपायांश्चितयामास.
अन्येभ्यः कपिलपुत्रोहितो राजाङ्गया कस्मिंश्चिद् ग्रामे गतः, कामविब्राला कपिला सुदर्शनमृहे-
भ्यागत्य तमिदं च, ज्ञो सुदर्शन ! तव मित्रशरीरे पादवं नास्ति, अथ त्वमस्मद्मृहे समागत्य सुधा-
वृष्ट्या तव दृष्ट्या स्वमित्रं समालोक्य तोष्य ? तव दर्शनात्तस्य शरीरे पादवं भविष्यति, अहं त्वा-
माहातुं समागतास्मि, तस्या वचनानि श्रुत्वा मित्रप्रीत्या सोऽपि ह्रुतं तत्र गतः, कास्ति मम मित्र-
मिति प्रोक्ते सावदत्त, निर्वातेऽपवरक्रमभ्येऽस्ति, एवमुक्त्वा तथा कामुक्या सुदर्शनो गृह्णातरे नीतः,
तत्र नीत्वा सा कामुकी द्वारं दत्वा श्लथश्रोणिबंधना निरुपा कामार्थं सुदर्शनं प्रार्थयामास, सोऽपि
श्रेष्ठी प्रत्युत्पन्नमतिः सहारयं तामिहं प्राह—इदमेव फलं यूनां । संसारे सारता तथा ॥ किंत्वहं पं-
दनावेन । ज्ञेदे धात्रा विनंबितः ॥ १ ॥ तद्भामिनि वृष्ट्या भ्राता । मयि पुरुषधारिणि ॥ कुधाक्रांत-

स्तालफला—चिन्ताधी पथिको यथा ॥ २ ॥ ततः सा द्विजंगना विलङ्का सती श्रेष्ठिनं गह्व गह्वे-
त्युक्त्वा द्वारमुद्वाह्य मनोरथैः सह विसर्जयामास. ततो निर्गतस्तस्या गृहाद्गीतः संसाराज्जीव द्वे
सरलमार्गेण स्वगृहमागतः, राक्षसीन्य द्वे स्त्रीभ्यो जीतः सुदर्शनोऽभिग्रहं चक्रे, अतः परं परगृहे
मया कथमपि न गंतव्यमेव निश्चयो मेऽस्तु.

अथान्यदा श्रीदधिवालननुपसतेन मंत्रिमुकुटेन सुदर्शनेन सार्धं क्रीन्तिमुद्यानं ययौ, ततः क-
पिलया सख्या सार्धं यानारूढाजया राक्षी तमन्वगाहचो मुरनायकमिव, सुदर्शनस्यापि जाया षड्भिः
पुत्रैर्युता यानारूढा पथि संचचार, तां सुदर्शनप्रियां दृष्ट्वा कपिला पट्टराक्षीमज्यां सविस्मयमपृह्वत्,
केयं षड्भिः सुतैर्युक्ता देवीव दिव्यरूपा दृश्यते ? अजया जगाद हे सखि ! त्वं किं न जानासि ? ए-
षा सुदर्शनश्रेष्ठिप्रिया, षडप्येते कुट्टयुद्धवाः पुत्रा इयाः, कपिला प्रोचे हे सखि ! अस्याः पुत्राणां
प्राप्तिः कुतः ? ईक्षुयष्टेः फलानामिव, तयोक्तं रे जट्पाके ! अन्नबद्धं किं जट्पसि ? यतो राजरंकयोः
पुत्रासिलङ्कां साधारणं स्यात्, कपिलाज्यां प्रोचे एतस्याः पतिः बंदो मया बाढं परिक्रितश्च, तयो-
क्तं कथं ? ततः कपिलया मूलतः बंदववृत्तांतः कथितः, ततोऽजयाऽज्जाषिष्ट रे मुढे ! किं त्वया न

ज्ञातमेव धर्मी शीलवान् परस्त्रीषु षंडः, न तु स्वस्त्रीविषये, रे मुखे ! त्वमनेन मह्यत्समैवमुत्त्वा वं-
 चितां. तयोक्तं हे सखि ! यद्यहं वंचिता, तर्हि त्वमेवानेन सह रंत्वा स्वैदमभ्यमुद्गावय ? एवं तस्याः
 कपिलाया वचनमंगीकृत्य सगर्वं सौत्कटं निर्जयाज्ञया पट्टराज्ञी जगौ, हरिहरादयो देवाः पत्रशेवा-
 लनाक्षिणस्तापसाद्या ब्रुतताक्षेपहीनतो ढीलामात्रेण क्रीडन् नीताः, तर्हि किमस्य चालने ? यतः—
 रमणीञ्जिरभ्यंत । निरसा अपि तापसाः ॥ किं वाच्यमस्य तु रैवं । सदा कान्तानुषंगिणः ॥ १ ॥
 एकाङ्का अपि पुष्पंति । स्त्रीकटाङ्कादिभिर्दुर्माः ॥ पंचेन्द्रियस्य ददृक्ष्य । क्रीडनेऽस्य क्रियान् श्रमः
 ॥ २ ॥ ततः सेति प्रतिज्ञां चक्रार यद्यहमेनं श्रेष्ठिनं न रमे तदा हुताशनं विश्रामि, द्यति प्रतिज्ञां
 कृत्वा सोद्यानद्रमिकां संप्राप्ता, तत्वारामे राज्ञा समं रंत्वा लुद्यानश्रियं लुप्तवाभयाकपिले सायं स्वं
 स्वं गृहमुपेयतुः.

अथ साज्यात्मोषां प्रतिज्ञां पुरयितुं पंडितानाम्भ्या निजधात्र्याः पुरोऽवदत्, तथापि प्रोचे हे
 पुत्रि ! त्वया साधु न मंत्रितं. त्वं धैर्यस्य शक्तिं न जानासि, एष तु धीरो वर्तते, अतश्चालयितुम-
 शक्यः, सामान्योऽप्यन्यः श्राद्धः परस्त्रीसहोदरो जवति, एष तु महाश्राद्धो वर्तते, अतस्त्वयाऽविमु-

द्यांगीकृतं, यतोऽसौ नित्यं गुरुपास्तिपरो धर्मध्यानैकतरश्च ज्ञवति. यथा मृगतृणां पातुं कः सम-
 र्थः ? यथा शशकशृंगजिघृक्षायै कः काननं पर्यटति ? तथास्य सुदर्शनस्य शीलोल्लङ्घनकर्मणि रूप-
 सौत्राभ्यगर्वेण का प्रयत्नं चिकीर्षति ? पुना राहो साग्रहमाहस्म, हे मातस्तं श्रेष्ठिनं समांतिके एक-
 वारं समानय ? यथाहं तस्य शीलपरीक्षां करोमि, तत् श्रुत्वा पंक्तिपथूचे हे पुत्रि ! त्वं स्थिरा ज्ञव ?
 तस्यानयनोपायाश्चितितः, यतोऽसौ पर्वदिने गृहीतपौषधः शून्यगृहादौ कायोत्सर्गं कृत्वा तिष्ठति, त-
 तदा मयाऽनेतव्यः, अन्यथा तस्य लंगमो न भवति. राहो प्रोचे हे पंक्ते मतिमंक्ते ! त्वया
 साधूक्तं, ततः सा पंक्तिकां सुदर्शनसमां प्रतिमां कामदेवस्य पर्वदिने ध्यानयंती नयंती यामिकान्
 विश्वस्तान् व्यधात. इतश्च समागते चतुर्मासकचतुर्दशीदिने कौमुदीमहे राजा पटहोदयोषपूर्वकं प्र-
 जाः क्रीनार्थं विपिन आह्वययामास. सुदर्शनश्रेष्ठी चतुर्मासकपर्वाणि राजानमनुज्ञाप्य पौषधचिकी-
 र्षया गृह एव तस्थौ. पंडितापि राहोमुवाच हे पुत्रि ! यदि तव प्रतिज्ञासफलीकरणेष्वा ज्ञवति त-
 हि त्वया मिषांतरं कृत्वा वने न गंतव्यं. सापि राजांतिके गत्वा मेऽद्य शीर्षं बाधत द्रष्टुक्तवा राजा-
 नमापृच्छ गृह एव तस्थौ. अहो मतिबलाः स्त्रियस्तकुर्वेति यदन्यैः कर्तुं न शक्यते.

अथ सुदर्शनो दिवसे देवार्चादिविधीन निर्माण साधं राजिपौषधं संपृह्य निश्चयेकस्मिन् शून्य-
 गृहे प्रतिमया तस्थौ, सापि पंडिता सायं कायोत्सर्गस्थं तं समुत्पाद्य रथे समारोप्य वस्त्रेणाह्लाद्या-
 द्रव्यायै समर्पयत्, सेयं कामदेवस्य मूर्तिरिति विचिंत्य द्वापयत्तैरपि सा न स्वल्लिता. अथाज्ञया तं
 समानीतं समालोक्यैवमवदत्, हे श्रेष्ठिस्त्वाद्य पुण्यं फलितं यद्भवतो मया सह संगमो जातः, दु-
 स्तपं ते तपः फलितं, मुंच कष्टमिदं, मया सह सुदुर्लभान् दोगान् ब्रुंश्च ? इहं सा नर्म जडपंती ।
 कटिपतानलपविक्रिया ॥ स्तनोपपीडसर्वांग—मालिनिंग स्मरतुरा ॥ १ ॥ ततः सुदर्शनस्तस्य वच-
 नानि श्रुत्वा तथालिंगनादिविक्रियां दृष्ट्वा विशेषतो धर्मध्यानमध्यास्त. परं धर्मध्यानात् चंचाल. य-
 तः प्रलयोत्तालवायुना सुमेरुः किं कदापि कंपते ? साज्ञया राक्षी कामोद्वेकवशां वदा पुनः सुदर्शनं
 प्रत्याह, हे महात्मन् मन्मथेन मथ्यमाना तवाहं शरणं गता, इत्याद्यनेकवचनानि श्रुत्वापि स सु-
 दर्शनः कथमपि कामुको न ब्रूव, तदा सा पापिष्टा भृशं रुष्टा विभातायां विजावर्यां विलङ्का स्त्रां-
 गं नखैर्विलिखंती रुषाकुला प्राहरिकान् प्रत्याह, ज्ञो ज्ञोः प्राहरिकाः ! कश्चित्पुमान् मद्रूपमोहितो
 मयापमानितो ममांगे लभो ममांगं नखैर्विलिखतीति पूत्कारं चकार. ततः ससंभ्रमं तव प्राहरिकाः

किंप्रं समीयुः, तस्या अंगं दृष्ट्वाप्रे च शांतं प्रतिमास्थं केवलं सुदर्शनं ध्यानस्थं दृष्ट्वा प्राहरिकाश्रिं-
 तयंति, एते विकाराः सुदर्शने न संजवंति यथा शशिनि विषोर्मयः. तद्गुणादेव तैर्विज्ञप्तो नृपः
 स्वयमुपागमत्, समागत्य च तेन स्पष्टं पृष्टं, नो प्रिये ! किं जातं ? यज्जातं तन्निवेदय ? तयोक्तं हे
 प्राणेश ! शुभमानापृच्छ्य यावदहं स्थिता, तावदस्यां निशायामकांक्षुकुर्मांडमिवाहं पुरोऽमुमदर्शे. ए-
 ष दृष्टश्च मां पटुचाटुवाभिर्जर्धरां कामार्थं ययाचे. मया तिरस्कृतोऽसौ बलात्कारं कुर्वन् मया निषि-
 द्धो नखैर्मां व्यतिरिव, तदा मया पूञ्चके, अबलाजने एतदेव बध्नं. राज्ञा चिंतित्रमहो किमेषा व-
 त्ति ? दुग्धे पूरकवसुदर्शने एतत्कार्यं को मन्यते ? अथैनं सुदर्शनं पृह्णामि. ततो राज्ञा पृष्टोऽपि
 सुदर्शनोऽप्याह्वयप्रापि किञ्चिन्नावोचत्. यतः —

स्वजनो बोध्यमानोऽपि । सज्जनत्वं न मुंचति ॥ पीड्यमानोऽपीहृदंढो । मधुरत्वं न मुंचति
 ॥ १ ॥ पुनरपि राज्ञा विमृष्टं, चौराणां पारदारिकाणां मौनमेव लक्षणं, द्रुति विमृश्य महीजतरि-
 ळ्कानादिदेश. नो आरक्षका एनं गोमुखं व्याघ्रं बहुधा विन्द्व्य ग्रामाद्रहिः शूलिकायामधिरोपय-
 त ? अस्मौ शुद्धांते जातापराधः, ततस्तैरारक्षकैः केशेषु धृत्वा रासये समारोप्य वध्यनेपथ्यं कृत्वा ज-

नसमकं निनिमध्यनिपूर्वकं वध्यद्मौ निन्ये, तं तथाविधं समालोच्य नगरलोको मनसि चिंतय-
 त्यहो राज्ञा सुंदरं न विदधे, ईदृशं पुरुषे ईदृशं कार्यं कथं संभवति ? अहो राज्ञाऽविमृष्टं कार्यं
 कृतं. एवं पुरलोके ब्रुवाणे तथा हाहाकारपरायणे रुदत्सु स्वजनेषु सुदर्शनस्तद्वैदमतोऽप्रेजात, तदा-
 नीं तस्य प्रिया मनोरमानाम्नी सतीशिरोरत्नं गर्भगृहांतरे गत्वा जिनं पूजयित्वेममन्निग्रहमगृहीत्,
 यथा—अर्चितयञ्च शृण्वंतु । जिनशासनदेवताः ॥ उत्पातो निष्कलंकस्य । आरुस्यायमुपस्थितः
 ॥ १ ॥ चेत्करिष्यथ सान्निध्यं । तदा पारयितास्यहं ॥ कायोत्सर्गममुं नो वा—नशनं मे कुलस्त्रि-
 यः ॥ २ ॥ शासनदेवता तस्या द्भ्रमां प्रतिज्ञां श्रुत्वैवमुवाच—निर्वेदं मा कृथा वत्से । निधानस्या
 महे वयं ॥ द्रुहं दिव्यामियं वाणी—मश्रुणोत प्रतिमास्थिता ॥ १ ॥ तदानीं तस्य शीलमाहात्म्य-
 तः शासनदेवताभिर्पत्कृतं तदाह—इतश्च ब्रमयित्वा ते । शूलिकायां सुदर्शनं ॥ न्यधुरारङ्गकाः स्व-
 र्णा—ओजासनमद्भुच्च तत् ॥ १ ॥ वधाय पुनरेतस्य । प्रयुक्ताः खड्गपट्टयः ॥ हारलीलापितं जेजुः
 । कंठे मौलौ च मौलित्तां ॥ २ ॥ कर्णयोः कुण्डलीजावं । बाह्वोः केयूरतामगुः ॥ पादयोर्हस्तयोश्चैव
 । प्रोत्तात्कटकतां च ते ॥ ३ ॥

तदाश्चर्यं दृष्ट्वा ते व्यावृक्काः शीघ्रं गत्वा तदाश्चर्यं नरेन्द्राय द्वापयामासुः, राजापि तदंतिक्का-
 सुदर्शनवृत्तांतं श्रुत्वा महाश्चर्यपूर्णो गजस्कंधं समारुह्य द्रुतं तत्र समागतः पश्चात्तापपरो नरेश्वास्तं
 समादिभयैवमज्ञापिष्ट, हे श्रेष्ठिन् ! यस्यांगरङ्गणे धर्मवासना जागरूकस्ति, तस्य देवता साबिध्यम-
 ध्यासते, तथा यः स्त्रीणां वचसि विश्वासं करोति, स दधिवाहनवत्पश्चात्तापजाजनं जवति. हे म-
 हात्मन् ! मया त्वयि किमपि विरूपमाचीर्णं ममापराधं सहस्वेत्यादि कथयित्वा करिजमारोप्य सो-
 त्सवं स स्वसौधे समानीतः. हर्षोत्कर्षवशाद्धोके—स्तदेत्युचे मनोरमे ॥ वर्यसे मंगलैः कायो—त्स-
 र्गं पारय पारय ॥ १ ॥ राजा तं सुदर्शनं वस्त्रमाध्याजराणवित्त्रेपनैः सत्कृत्य यथावृत्तं पप्रह, तदा सो-
 ऽपि तथ्यमचीकथत्. तत् श्रुत्वा राजाभयानिग्रहे क्रुद्धः, सुदर्शनश्च राङ्गः पादयोर्मोदि निधायान्न-
 यायै अन्नयं ययाचे. द्रुहं सुदर्शनश्रेष्ठिनः शीलमहिमानं समादोष्य राजादिजनो जिनधर्मप्ररायणो
 जातः. ततो महाभहेन गजस्कंधं समारोप्य राजा सुदर्शनं स्वमंदिरे प्रेषीत्. एतद् वृत्तांतमजया द्वा-
 त्वा दवरक्त्रेण स्वकंठं बध्वा व्यपद्यत, स्वकृतानि पापानि स्वात्मन्वेव पतितानि, यतः—
 त्रिजिर्वर्षस्त्रिजिर्मासै—स्त्रिजिः पट्टैस्त्रिभिर्दिनैः ॥ अत्युशुषुण्यपापाना—मिहैव फलमाप्नोते

॥ १ ॥ अथाध्यात्वा पंक्तितानाम्नी राज्ञो जयत्रस्ता पाटलीपुरे नगरे देवदत्तागणिकांतिके गता, य-
 तस्माद्विद्वानां हि तादृशैः सह संयोगो युज्यते. यतः—भारस्स मित्थद धूली । धूलीमित्थयस्स क
 तवारस्स ॥ सुण्हस्स हह्वुवंढं । सरिस्सा सरिस्सेहिं रज्जंति ॥ १ ॥ सा पंडिता तत्पुरः सुदर्शनस्य
 शीलं वर्णयामास. तथोक्तं यदि मम समीपे स स्वं शीलं रक्षयेत्तदासौ शीलवान्भान्यथा. अथ क-
 तिपयवर्षांते सुदर्शनश्रेष्ठी संसारोद्विरक्तो गुर्वतिके व्रतमग्रहीत. स साधुः क्रमेण गीतार्थो चतुर्वैका-
 कित्वविहारेण विचरन् पाटलीपुरे गतः. तत्रान्यदा ग्रामाद्दुर्हिर्वनांते स कायेरुत्सर्गेण स्थितः, केन
 चिन्निमित्तेन तत्र गतया पंडितया दृष्टः समुपलक्षितश्च. तथा गृहे समगल्य देवदत्तायै तद्गृहांतो
 निवेदितः, तथा च श्राविकीभूय वंदित्वा साग्रहं पारणाभिषाद्गणिकगृहे नीतः, साधुरपि ऋजुत्वात्तत्र
 गतः. ततस्तथा देवदत्तया कपाटं दत्त्वा भृशं कामार्थं प्रार्थनापूर्वकं कदर्थितः, एवं तथा कदर्थितो-
 ऽपि स धर्मध्यानाभिर्मलशीलाच्च न चचाटानिलै रत्नदीप इव. सायं मुक्तः पुनरसौ वने गतः, इमः
 ज्ञानमध्ये च मेखन्निश्चलः प्रतिमया तस्थौ. तदानीमप्यध्यानेन मृत्वाजया व्यंतरीकृता तं मुनिं. ह-
 द्वाकुपत्. ततस्तथा बहुधा विमंवितोऽपि स ध्यानात्र चचाट, प्रत्युत तैस्तैरनुलोमप्रतिलोमोपसर्गैः

शुद्ध्यानासकलकर्मद्वयं कृत्वा केवलज्ञानमासदत्त. समागतैर्देवैः कृतसौवर्णेकमलमध्यास्य श्रीसु-
दर्शनकेवली देवमनुजपर्वदि देशानां निर्ममे, यथा—अधिरणे धिरो समन्त्रेण । निभमलो
परवसेण साहीणो ॥ देहेण जद्र विद्वध्द्र । धम्मो ता किं न पज्जत्तं ॥ १ ॥ लो ज्ञव्या एवंविधं
धर्म समासाद्य संसारसौख्यकृते धर्मे प्रमादो न विधेयः. एवंविधां धर्मदेशानां श्रुत्वा बहवो वैराग्य-
वंतो मोहैककारणं गतित्वं श्रावकत्वं च प्रतिपेदिरे. साज्याव्यंतर्यापि सम्यक्त्वमुरीचक्रे, देवदत्ता
पंडिता च धर्म प्रपेदे. द्रुहं सुदर्शनमुनिर्विहरन् पृथिव्या—मुधृत्य ज्ञव्यनिवहान् ज्ञवनीरशयोः ॥
शीलप्रज्ञावमतुलं भुवने निवेद्य । मोहश्रियः शिरसि शेषरतां बजार ॥ १ ॥ द्रुति सुदर्शनश्रेष्ठि
कथानकं संपूर्णं ॥ अथ सतीसमूहदृष्टान्तेन शीलं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥ —सुंदरि १ सुनंद २ चिह्मणा ३ । मणोरमा ४ अंजणा ५ मिगावर्द्ध य ६ ॥
जिणसासणमुपसिद्धा । महासर्द्धं सुहं दितु ॥ १५ ॥ व्याख्या—सुंदरी ऋषभदेवपुत्री १. सुनंदा
अज्ञयकुमारमाता २, चिह्मणा कोणिकराजमाता ३, ते च लुजे अपि श्रेणिकराजपत्न्यौ. मनोरमा
सुदर्शनश्रेष्ठिपत्नी ४, अंजना पवनंजयपत्नी ५, मृगावनी च शतानीरुपत्नी ६, एता जिनशासनै-

सुप्रसिद्धाः सुविख्याता महासत्यः सुखं ददत्विति गाथार्थः. विस्तरार्थस्त्वासां कथानकादयसेयः ॥

॥ १५ ॥ तत्रादौ सुंदरीकथा कथ्यते—

अस्यामेवावसर्पिण्यां श्रीनाञ्जितनयः श्रीमरुदेवाकुक्षिसरसि राजहंसः श्रीऋषभदेवाधिदेवो विनीतानगर्यां सुरेन्द्रस्यापितराज्यो देवराज इव राज्यमपात्यत. द्रंढेन्द्राणीभ्यां विवाहिते सुमंगलाः सुनंदाख्ये द्वे ज्ञार्ये तस्य बद्धवतुः. ताभ्यां सार्धं भोगाननुज्वतः प्रजोः षट् पूर्वज्जाण्यतिक्रान्तिनि. पूर्वमानं यथा, चतुरशीतिपूर्वजैः पूर्वीगं, तत्तद्गुणगुणितं पूर्वं ज्वति. पुत्रस्त य परिमाणं । सयरं खलु वासकोदित्काण्डं ॥ छापन्नं च सहस्मा । बोधवा वासकोनीणं ॥ १ ॥ अन्यदा सुमंगला म्थमपत्नी मध्यरात्रौ किंचित्सुप्तजागरितेमांश्चतुर्दश महास्वप्नानद्वाकीत. यथा—वसह १ गय २ सीह ३ अद्भिसेय ४ । दाम ५ सासि ६ दिणयरं ७ ऊयं ८ कुंजं ९ ॥ पञ्चमसर १० सागर ११ विमाण—युवण १२ रयणञ्चय १३ सिहिं १४ च ॥ १ ॥ सापि तान् स्वप्नान् ज्ञानशालिने स्वामिने कथयामास. स्वामिनोक्तं हे प्रिये ! तव चक्रवर्तिं महान् सुतो ज्ञावी. ततः सुमंगला प्रथमं ज्वरतब्राह्मीतिपुत्रपुत्रीयुगलं सुमुहूर्ते सुषुवे. ततः सुनंदा स्वामिनो द्वितीयपत्नी सुदिवसे सुमुहूर्ते सुंदराकृति-

बाहुबलिसुंदरीतिपुत्रपुत्रीयुग्मममृत सहुरूपात्तविद्यो ज्ञानवासनामिव. पुनरेकोनपंचाशत्सुमंगला प्र-
थमपत्नी पुत्रयुग्मान्यजीजनत्. स्वामिनो गृहे ते पुत्राः क्रमेण वर्धतेस्म विंध्यादौ कलजा द्व-
चामीकरह्यतिः स्वामी तैर्वहितः कलत्रैर्वहितकरिज द्वय रराज. ततः स्वामिना लोकव्यवहारप्रवृत्तये
शिष्टपशतान्युक्तांनि. स्वामी दाससतिपुरुषकलाश्चतुःषष्टिकलाश्च नरतं पाठयामास. नरतोऽप्यन्ये-
षां सोदराणां ताः कला अध्यजीगपत्. सत्पात्रे दत्ता विद्या हि शतधा भिद्यते शालिबीजवत्. ततः
स्त्रीपुंसगजवाजिलक्ष्णान्यखिलान्यपि बाहुबलिनः स्वाम्यशिक्षयत्. स्वामिनाष्टादशापि लिपयः स-
व्येन पाणिना बाह्यीकुमार्याः शिक्षिताः, सुंदर्याश्च वामेन पाणिना शिक्षिताः. पुनर्गणितमपि शि-
क्षितं. द्वीणे प्रोभ्यफले स्वामी विगलन्मोहबंधनः संसारवैराग्यं दधौ. तावन्नोकांतिकामरैः स विद्धमो
हे स्वामिन् लोकव्यवस्थावर्धर्मतीर्थं प्रवर्तय ? तत् श्रुत्वा वार्षिकं दानं दत्वा नरतस्य साम्राज्यसंपदं
विनीर्य बहुलीविषये बाहुबलिं निधायान्यपुत्रेभ्योऽन्यानि राज्यानि यद्योचितं दत्वा चतुर्भिः सहस्रैः
समं स्वयं दीक्षाभुपाददे. ततस्त्रिजगन्नाथ आर्यानार्येषु देशेषु विहरन् मौनवान् वर्षेणैकुरसेन सो-
मयशःपुत्रश्रेयांसगृहे पुण्यकारणं पारणं चक्रे. तदादितश्च नरते प्रासुकदानप्रवाहोऽनवत्. एवं न.

गवानार्पणार्थेषु देशेषु विहरन् वीटया वर्षाणां सहस्रमेकं व्यतिचक्राम. ततोऽसावयोध्यापुरोपांतं पुरिमतालपुरमासदत्. तत्र राकटमुखोद्याने कृताष्टमतपसो न्यग्रोधतलासीनस्य त्रिजगजुरोः केवल-
ज्ञानमुपब्रं. ततस्तत्र वासवैः समवसरणं चक्रे.

इतश्च जारतस्य नरेक्षितुं राज्यं ज्ञासतो वर्षाणां सहस्रमेकं गतं. तावता यमकशमकनामाना-
बुभौ पुरुषौ समकालं समागतौ. तत्रैको यमकनामा प्रथमेक्षितुः केवलीपत्तिमाचर्यौ. द्वितीयो
जारतस्यायुधागारे चक्रोत्पत्तिमाचर्यौ. प्राणिघातैकहेतुचक्रार्चनविधिमुपेक्ष्य बैलीकयाज्यदं नाष्टं नं-
तुं सपरिहृदो जारतो महत्या विवृत्या मरुदेवीं पितामहीं सार्धं नीत्वा गजारजं समारुह्य स्वामिवंद-
नाय निर्ययौ. मार्गे देवदुंदुभिनादं श्रुत्वा समवसरणांतिके च गतैकत्वज्ञावनायां समारुढ्वा जगव-
ज्जननीं घनघातिकर्मक्षयार्कवलं लब्ध्वा मोक्षमगमत्. तत्क्षणादेव देवैस्तनमरुदेव्याः शरीरं क्री-
राब्धौ क्षिप्तं. अथ जारतस्तद्दुःखसमाकुलः सपरिहृदं जदगदारेण समवसरणे प्रविश्य तीर्थनाष्टं सा-
नंदमानमत्. तत ईशानकोणे दंडार्धासनमासीने योजितांजलौ जारतेश्वरे स्वामी सर्वज्ञानुगया
वाण्या देशानां चक्रे, यथा—जराधिव्याधिदौर्गत्या—दिकनक्रचक्राकुटे ॥ किं सुखं प्राणिनामत्र ।

दुःखं संसारसागरे ॥ १ ॥ चातुर्गतिक्रसंसारं । दुःखरूपं विचार्य तत् ॥ यत्त्वं खलु मोक्षाय । स-
र्वथा लो मनीषिणः ॥ २ ॥ स पुनर्दुर्लभः सर्व—सावद्यविरतिं विना ॥ दीयतां सर्वदुःखेभ्य—
स्तामादाय जलाञ्जलिः ॥ ३ ॥ द्रवं स्वाभिदेशनां समाकर्ण्य जलस्य पुत्राणां पंचशती दीक्षामाद-
दे. तथा सप्तशती पौत्राणां जलताडया दीक्षां जग्राह, तथा ब्राह्मी चापि संयमसाम्राज्यस्तीना बभूव,
सुंदरी बाहुबलिनो विमृष्टापि चरणार्थिनी जलतेशेन दीक्षादानतो निषिद्धा, अहो कामाशा दुर्निवा-
रा ! यत्र महानपि मुह्यते, यतः सुंदरहायां लावण्यामृतपूर्णां सुंदरीं स्त्रीरत्नकाम्यया जलतस्तदानीं
स्थापयामास. जलतः श्रावकोऽज्जवत्, सुंदरी श्राविका जाता.

एवं चतुर्विधसंघे स्थापिते जलतश्चक्रपूजाचिकीः शीघ्रमायुधागारमागमत्, तत्र चक्रं प्रदक्षिणी-
कृत्य नत्वा चाष्टाङ्गितोत्सवं विधाय दिविजयाय चक्रानुगोऽज्जवत्, षोडशसहस्रैर्यक्षैः परिवेष्टितश्च-
क्रभृद्भरतः षट्खंडं भरतक्षेत्रं साधयामास. चक्रं लज्जमसिद्धं नश्चेति चत्वारि रत्नान्यायुधमंदिरे जाता-
नि, काकिनीचर्ममणयश्चेति त्रीणि रत्नानि भरतस्य लक्ष्मीगृहेऽज्जवन्महामुनेर्दार्शनचारित्राणी-
व, सेनापतिर्गृहपतिः पुरोधा वर्षकी चेति चत्वारि नररत्नानि विनितापुर्यां जङ्घिरे, गजाश्वरत्ने वै-

ताड्यमूले बद्धवतुः, उदभिद्याधरश्रेण्यां स्त्रीरत्नमुदपद्यत. एवं चतुर्दशरत्नैर्जरतश्चक्री चाशोन्नत. एवं
 षट्स्रवं षष्टिवर्षमहसैः साधयित्वा चतुर्दशरत्ननवनिधिसमग्रैश्वर्ययुक्तः श्रीजरताधिपो त्रिनीतायां पु-
 र्यामाजगाम, ततो जरतस्य द्वादशाब्दिके राज्याब्धिषेके जाते स स्वकीयपरिवारं स्मर्तुं प्रावर्तत, प्र-
 थमं तावन्नियुक्तैर्दर्शितां सुंदरीं प्रैक्षिष्ट, हिमसंपाततो दीनां कमलिनीमिव भृतानां कदलीमिव शु-
 ष्कां दिवा चंद्रकलामिव कृशां प्रमृत्तानरूपलावण्यामस्थिशेषतनूलां जवांतरायातामिवान्ग्राह्यविभ्र-
 हां द्वितीयाचंद्रकलामिव सुंदरीं निरीक्ष्य राजा जरतः स्थनियुक्तानित्यभाषत, यथा—किं रे मम
 गृहे शस्य—संपत्तिस्त्राहशी न हि॥ बीजसूरपि निर्बीजा । तर्हि संभवति भुवं ॥ १ ॥ किममी सूप-
 कारा वा । स्वकर्मसु न कर्मठाः ॥ वृत्तिस्तेनतया तर्हि । दूराणस्या अमी अपि ॥ २ ॥ खर्जुरोत्प-
 त्तिकोद्राक्षा—नालिकेरफलादिकाः ॥ सुखादिका न किं संति । दरिद्रस्येव सन्नानि ॥ ३ ॥ अथो-
 द्यानेषु पादपाः किं वंध्या बभूवुः ? अथवा किं कल्पपादपाः प्रार्थनाविमुखा जङ्घिरे ? अथवा मम
 गृहे कलशदुधा अपि धेनवः किं दुग्धं न ददति ? अथवा मम गृहे किं लोच्यं नास्ति ? अथवा
 सरसायां रसवत्यामपि सकललोलज्यसामग्र्यां सत्यामसौ किं किंचिन्नाश्नाति ? अथवा किमस्या शरीरे

कोऽपि रोगो बाधते ? तथा च तत्प्रतीकारका विषयवराः किं निधनं गताः ? अथवा मम गृहे किं दिव्यौषधयो न संति ? अथवा हिमाचलोऽपि किमौषधिवंध्यो जातः ? यदौषधीर्न ददाति, यदेषा सुंदरी शौनिकगारभ्या लानीव दुर्बलाऽजनि. एतद्भरतोक्तं श्रुत्वा नियोगिनो नरतं नत्वेदमूचिरे, स्वामिंस्त्व गृहे कटपद्माविव किमपि दुर्लभं नास्ति, किंतु सर्वे संभृतमेवास्ति, परं यदादितो यूयं दि-
विजयंप्रति प्रस्थितास्तदादितः सुंदर्याचाम्बानि नित्यं कुरुते, यदादौ प्रव्रजंति सति त्वया न्यषि-
ध्यत, तत्प्रभृति च ज्ञावतः साचाम्बतपःपरा प्रवर्तिनीव तस्थौ. तदा नरतेनोक्तं हे कट्याणि ! किं त्वं तातपादांते व्रतं जिहृह्वासि ? आपमेति तथोक्तं. पुनर्नरतेनोक्तं हे सुंदरि ! तदानीं त्वं प्रव्रजंती मयैतावंतं कालं स्थापिता, तन्ममापराधं सहस्व ? धिगस्माकं मोहविलसितं. यतः प्रोन्मत्ता विषया-
सक्ता हितार्हितमजानाना वयं राज्यसंपदि मूर्खमिः, गत्वरेणामुना शरीरेण मोहः साध्यते, तर्हि किं न लब्धं त्वया ? त्वं खलु धन्या या विषयविमुखा तातोपांते दीक्षां गृहीष्यसि. एवं नरतेनानु-
ज्ञाता सा महासती सुंदरी तपःकृद्यापि हर्षमेदस्विनीव बभौ.

इतश्च नात्रेयः स्वामी पृथिव्यां विहरन्नापदगिरौ समियाय. निदाघोष्मतप्तानां वारिदमिव त-

त्रायातं स्वामिनं देशानां कुर्वाणं समालोकयोद्यानपात्रका हुतमागस्य चाक्रिणे ज्ञापयामासुः. तेषां
 सार्धद्वादशकोटीसुवर्णैः श्रूयतिः प्रददौ. हर्षपूरितमानसो ज्वरतः सुन्दर्यतिके गत्वा कथयति हे सुन्दरि!
 त्वन्मनोरथसिद्धये जगद्गुरुः स्वामी समागात्. अथ ज्वरतादेशादतःपुरनार्यः सुन्दर्या दीक्षादानाग्नि-
 वेचनं कारयामासुः. ततो विलेपनं कृत्वा शुभ्राणि दिव्यान्यशुक्रानि परिधाप्य तां महर्ष्यरत्नाज्वरणै-
 र्वेषयामासुः. तदानीं तत्तनौ दिव्यरत्नालंकाराश्रयोऽनर्घ्यशीतालंकारकिंकरा द्वव रेजिरे. सुन्दर्या
 रूपसौन्दर्यपुरतः सुज्ज्वास्त्रीरत्नं किंकरीव प्रतिभासते. सुन्दरी शिबिकारूढा दीनेत्र्यो दानं ददाना ज्ञा-
 रूपादीनमेवमात्रेव रेजे. श्वेतातपत्रेण शोभिता धौतचामरैर्विजयमाना बंदिजनैः रतुयमाना नरैर्द्वै-
 नुयाता ब्रातृजायाग्निरुद्गीतमंगला बालिकाग्निरुत्तार्यमाणलवणा वाद्यगीतनादैर्बधिरितांबरा प्रमोदैः
 पूरितमानसा सुन्दरी देवसुन्दरीनिजा महासती तातपादपावितमष्टापदगिरिं प्राप. अथ भरतोऽपि सुं-
 दरीं पुरस्कृत्य भवन्नीयुषां प्राणिनां शरणं समवसरणं प्राप. ज्वरतेऽशोऽपि जगवंतं सुन्दर्या समं प्रद-
 क्षिणीकृत्य नत्वा कृताञ्जलिरेवमवादीत्. हे नाथ! त्वं मया बहुभिः पुण्यसंचयैरथ दृष्टोऽसि, अथ
 मां सुन्दरीं च तारय? सुन्दरी बभाषे स्वामिन्नियत्कालं ज्वरतेऽशोपरोधतो मयका चरणं नाग्राहि, स्व-

कर्मतोऽहं स्वयमेव वंचिता. मम जगिनी ब्राह्मी भ्रातृव्यास्तत्सुताश्चैते सर्वेऽपि धन्या ये नाथ तव मार्गं प्रपेदिरे. अथ हे जगद्वत्सल ! मम दीक्षां देहि ? संसाराद्गीताहं ज्वतः शरणं समागता, अतो मां तारय ? तत् श्रुत्वा स्वाभ्याह हे महाभागो ! हे महासत्त्वे ! साधुसाध्वित्युदीरयन् विभ्रुः स्वयं तस्यै दीक्षां ददौ. ततः स्वामी तदनुशिष्टिसंबंधां पीयूषदेशीयां देशनामादिदेश. ततः स्वं कृतकृत्यं मन्यमानो जरतेश्वरः प्रमोदमेदुरः सुंदरीं साध्वीं नत्वाऽयोध्यायां समागमत. सुंदर्यपि द्विधा शिक्षां मादाय स्वात्मानं धन्यं मन्यमाना निरतीचारं चारित्र्यं विधिवत् पर्यपाठयत्. सा वनवातिकर्माणि निहत्य निरवद्यतपश्चरणैः केवलज्ञानमवाप. द्रुहं निर्मलशीलेन । लब्ध्वा केवलमुज्ज्वलं ॥ अष्टा-
पदे गिरौ मोक्षं । जगाम किल सुंदरी ॥ १ ॥ इति सुंदरीकथानकं संपूर्णं ॥

अथ सुनंदादृष्टांतमाह, तथाहि—मगधदेशमंदनं कुशस्थलं नाम नगरं, तत्र प्रसेनजिन्नामा राजा राज्यं करोति. तस्मिन् कुशस्थले पुरे कदाचिदग्नेर्ऋषमज्वत्. तदा राज्ञा सर्वसत्तासमक्षं प्रोक्तं यद्गृहादग्निरुत्तिष्ठेत्स पुराद्बहिः स्थाप्यः. एकस्मिन् दिने सूपकारप्रमादेन राज्ञो गृहादग्निरुत्तिष्ठितः. ततः प्रसेनजिद्वाज्ञा चिंतितं स्वोक्तं पाठयामीति. ततस्तेन स्वानि गृहाणि नगराद्बहिः स्थापितानि.

कार्यं समुत्पन्ने लोकाः परस्परं कथयन्ति यूयं क यास्यथ ? कुतो वा समागताः ? तेऽपि कथयन्ति व-
यं राजगृहं यास्यामो वा राजगृहात् समागताः. तत्र प्रसेनजिद्राज्ञा नवं नगरं स्थापितं सौधाद्वचै-
त्यप्राकारपरिणततोरणाद्यलंकृतं राजगृहं नाम्ना. तदादितः कुशस्थलपुरस्य राजगृहमिति द्वितीयं ना-
म जातं. तस्य राज्ञो बहवः पुत्राः संति. तेष्वेकः श्रेणिको नाम बुद्ध्या सुरगुरूपमो रूपेण मन्म-
थोपमश्चासीत्. मान्ये बांधवा एनं राज्याहं जानन्तिविति ज्ञिया राज्ञा बुद्ध्या परीक्ष्य सोऽलीकमपमा-
नितः. ततो नरेश्वरोऽन्येषां कुमाराणां पृथक्पृथक् देशान् ददौ, परं श्रेणिकस्य वचनमात्रमपि न
ददौ, तर्हि देशदानादिवार्ता तु दूरेऽस्तु. राज्ञापमानितः सोऽन्निमानो निःसृत्य क्रमाद्देवातटपुरं प्रा-
प. तस्मिन्नगरे च स राज्ञा ज्ञिथश्रेष्ठिनोऽद्वे प्राविशत्. श्रेणिकस्य ज्ञानयोदयाच्च तस्य श्रेष्ठिनो महात्त-
राज्ञो बभूव. तदानीं च प्रवृत्तक्रायकैः स श्रेष्ठी व्याकुल आसीत्. श्रेणिककुमारस्तदा तत्पुटपुटिका-
दिकं बध्वा समर्पयत्. कुमारमाहात्म्याद्भूयिष्ठं धनं चार्जयत्. अहो ! पुण्यवतां पुंसां श्रियः सहच-
र्यो जवंति. श्रेष्ठिना श्रेणिकः पृष्टो ज्ञो महात्मस्त्वं कस्य प्राधूर्णिकोऽसि ? तेनोक्तं जवतां. तत् शु-
त्वा श्रेष्ठिना चिंतितं सुनंदायोग्यो वरो मयाद्य स्वप्ने दृष्टः, स एवासौ सुनंदाज्ञान्येन विधिना समा-

नीतः, अत्र च काचिदपि विचारणा न कार्या, श्रेष्ठिर्नैवं विचिंत्य प्रोक्तं—अहं महात्मन् धन्योऽस्मि । यद्भवस्यतिष्ठिर्मम ॥ निकेतनेऽद्य मे नूनं । शुभा गंगा समागता ॥ १ ॥ ततोऽहं संवृत्य श्रेणिकं सह नीत्वा स निजवेश्मन्यागात्, तं श्रेणिकं प्राघूर्णकं स्वपयित्वा वरवज्राक्षरणैर्भूषयित्वा स गौरवं स वरनोज्यैर्नोजयामास. एवं तस्य श्रेष्ठिनो गृहे तिष्ठतस्तस्यान्यदा श्रेष्ठिनोक्तं हे महात्मन् अहं ते मम सुतां सुनंदां यत्नामि. श्रेणिकेनोक्तं नो श्रेष्ठिन् ! ममाज्ञातकुलस्य त्वं कथं सुतां दत्से ? स ऊचे नो महाभाग ! मया तव गुणैः कुलं ज्ञातं. ततः श्रेष्ठ्युपरोधेन श्रेणिः शुभेऽहि सुनंदाक्रमग्रहीत्. ततस्तस्य श्रेष्ठिनो गृहे स्थितस्य तथा सह रममाणस्य श्रेणिकस्य सुखेन कालो याति. ततः श्रेणिकस्वरूपं राजा प्रसेनजितश्चरसुखेन सर्वं विवेद. यतः—सहसादा हि राजानो । ज्ञवंति चरलोचनैः ॥

अथान्यदा राज्ञः प्रसेनजितस्य महती रोगोत्पत्तिर्जाता, तेनात्मनोऽतं विदन् राजा प्रसेनजितः श्रेणिकमनेतुमौष्टिकानादिशतः नो सेवका बेजातटे नगरे गत्वा लेखार्पणं कृत्वा हुतं मत्पुत्रं श्रेणिकं समानयत ? द्रष्टुं च स्वहस्तलिखितं लेखं दत्त्वा तेनौष्टिका विसृष्टाः, समागताश्च ते बेजा-

तटे, ततस्तेः श्रेणिकाय लेखो दत्तः, पितुरत्यर्तिवार्ता निद्राम्य पीडितः श्रेणिको लेखं वाचयामास.
 यथा हे वत्स ! यदि पितुराङ्गारकोऽसि, यदि पितुर्वत्सलोऽसि, यदि च पितुर्मिलनायोत्सुकोऽसि
 तर्हि लेखं समादोष्य त्वया त्वरितं समागतव्यं, अन्वथावयोर्मिलनं दुर्लेखं दृश्यते. एवंविधं लेखं
 दृष्ट्वा तातमिलनायोत्सुकः स सुनंदां स्वां प्रियां मिष्टवाक्यैः संबोधयामास. तयोक्तं हे स्वामिन् ग.
 भवतीं मां मुक्त्वा कथं यासि ? श्रेणिकेनोक्तमिमान्यद्ग्राणि गृहाण ? यदि ममात्मजो ज्ञविष्यति
 तर्हि त्वरितमेव स ममांतिकं समेष्यतीत्युक्त्वा तान्यद्ग्राणि तत्करे दत्त्वा ततः श्रेणिक उष्ट्रीमारुह्य
 तैः सार्धं प्रतस्थे. अद्ग्राणि यथा— ' वयं पांडुरकुड्यां गोपाला राजगृहे पुरे निवसामः ' इति.
 मदन्तितो मम तातस्य भृशं रोगो माद्वदिति त्रिया स्त्रोकैरेव दिनैः स राजगृहं पुरं समाययौ. तं
 श्रेणिकं दृष्ट्वा हृष्टो राजा हर्षाश्रुयुतो विमलसुवर्णकलशांबुजिः साम्राज्येऽन्यर्षिंचत. तद्दिनादारभ्य
 संतुष्टो राजा श्रीपार्श्वजिनं स्मरन्नमस्कारमहामंत्रं च हृदये परावर्तयश्चतुःशरणं मनसा व्यायन्नदाने.
 न विपद्य त्रिदिवं ययौ. श्रेणिको राजा तातस्य मृतकार्याणि कृत्वा गतशोको विश्वंनरात्नारं बन्धार,
 तेन पूर्वं या गर्जिवती सुनंदा मुक्ता, तस्यास्तृतीये मासे गर्जानुवावतोऽन्नयदानदोहदो बन्धव, रा.

जानमनुज्ञाय ज्ञदश्रेष्ठिना नगरेऽमारिपट्टहो वादितः, पूर्णे कात्रे सुनंदा सुतमसूत प्राची सूर्यबिंबमिव, ततः कुलाचारानुरूपं निवर्तितेऽशुचिजातकर्मणि समगते च द्वादशे दिवसे मातामहोऽज्यदानदोहदादज्यकुमार द्यति तस्य नाम विदधे, सोऽज्यकुमारः क्रमेण वृद्धिं गतः स्तोत्रैरेव द्विवसैः सकलाः कलाः पपात. ततो द्वासप्ततिकलापारगः स सुरशुरशिव सर्वविद्यापारगो जातः. कोऽपि स्वयः कलहे तं कोपादित्यतर्जयत्, अट्टो त्वं किं जट्टपसि? यस्य पितापि न ज्ञायते, अज्यस्तम्भे मम पिता भद्रो वर्तते, स्वयसोक्तमेष तु तव मातामहो न तु पिता. तत् श्रुत्वाभयो मातुरिति के गत्वा तांप्रत्याह हे मातर्मम पिता कुत्रास्ति? मावोक्तमेष ज्ञदश्रेष्ठी तव पिता. पुत्रेणोक्तमेष ज्ञदस्तु तव पिता. मम पिता कुत्रास्ति? तत् श्रुत्वा निस्तोकशोकव्याकुला सैवमवोचत्, हे वत्स! तव जनको देशांतरादागतो मां परिणीतवान्, मया सह क्रीनां कुर्वतो यावता त्वं गर्भेऽभूतावता केचिदौष्ठिकाः समगताः, तैरहः किंचिदुक्तं. ततस्तैः सहौष्ठ्यमारुढः स एतान्यङ्गराणि मम दत्त्वा कचिदप्यगात्. मया न ज्ञायते तव पिता कुतः समगात्? कुत्र गतश्चेत्युक्त्वा नया बाहस्वरेण रुदितं, पुत्रेणोक्तं हे मातस्त्वं किं रोदिषि? धीरा जव? तान्यङ्गराणि च दर्शय? पश्यामि च तन्मध्ये किं

मस्ति लिखितं ? तथा तत्पत्रं दर्शितं, अत्रयस्तद्वाचयित्वा प्रोवाच हे मातस्त्वं चिंतां मा कुरु ? मम पिता राजगृह्ननगराधीशो वर्तते, अतः पितुर्मित्रनायावां तव गहावः, मात्रोक्तमेव ज्ञवतु. ततः स श्रेष्ठिनापृच्छ्य मात्रा सह सार्धसामग्रीसंयुतो मार्गेऽचलत. अविह्वितप्रयाणैः स्तोकैरेव दिनैश्च स राजगृहासन्नं समागत्य सार्धं बहिरुद्याने निवेशयामास, तत्र सपरिहृदां मातरं मुत्तवा स्वयं स्वल्प-परिवारो नगरमध्ये प्राविशत.

इतस्तेन श्रेणिकेन राज्ञा पंचशतान्येकोनानि मंत्रिणां मेदितानि, परं पंचशतीं पूर्णोक्तिं लोके कंचिदुत्कृष्टं पुरुषं स गवेषयामास. ततस्तत्परीक्षार्थं श्रेणिको राजा शुष्ककूपे निजोर्मिकां प्र-चिक्षेप, ततोऽसौ लोकानित्यादिद्रव्यस्तदस्थितः शुमानिमामूर्मिकामादाभ्यते, स मम सर्वमंविषुख्यो ज्ञविष्यति. इतोऽन्यकुमारः सपरिवारस्तत्कूपसमीपे समागतः, तत्तथाविधं स्वरूपं च ज्ञात्वा कुमार-एोक्तं ज्ञो ज्ञो लोका अत्र किं दुष्करं वर्तते ? अत्र स्थितेनैषा किं न गृह्यते ? लोकैरुचे त्वमेव गृहाणामां ? मंत्रियुर्यतां चांगीकुरु ? ततोऽन्यकुमारः कूपकंठस्थितः कूपमध्यगां मुद्रिकां गोमयपिंडे-न जघान, तदुपरि च ज्वलितं तृणपूलकं प्रक्षिप्य तद्गोमयं सद्यः संशोषयामास, ततः सुनंदानंदनः

तृणं वारिणा तं कृपमाकंठमपूरयत, ततस्तं शुष्कं गोमयपिणं तरंतमाददे, तन्नोमयपिंडात्तां मुद्रिकां चाचकपं, तस्मिन् स्वरूपे आरङ्गकैर्विज्ञे जातविस्मयो नृपोऽन्यकुमारमात्मसन्निधौ द्रग्गालुहाव, तं च श्रेणिकः पुत्रप्रतिपत्त्या सस्वजे, यतोऽज्ञायमानोऽपि बंधुर्मनो मोदते. ततः श्रेणिकश्च्युजा पृष्ठं नो महात्मस्त्वं कुतः समागतोऽसि ? अभयोऽवदत् स्वामिन्नहं बेन्नातटपुरादागतोऽस्मि. राज्ञोक्तं हे नर ! किं तत्र नरुनामा श्रेष्ठ्यस्ति ? तस्य सुनंदनाम्नी नंदना चाप्यस्ति ? तेनोक्तं सभ्यगस्त्वेव, नृयोऽपि नृपतिः प्रोचे तथा गर्दवत्या किं जातं ? अन्नयेनोक्तं स्वामिंस्तया पुत्रो जातः, राज्ञोक्तं स कीदृशः ? किरूपः किं गुणश्चास्तीत्युक्तेऽन्य उवाच स एवाहं स्वामिन्नस्मि. तमेव च मां जानीहि ? ततस्तं बाढं विशेषतः समादिग्य साशुनेत्रो नृपस्तमंकमारोप्य मूर्धनि चाघ्रायात्युग्रस्नेहाद् दं गंभसाऽसिंचत, अहो पुत्रस्नेहो महात् ! येनेदृशा राजानोऽपि पुत्रप्रेमिण मुह्यंति, राज्ञा पृष्ठं वत्सा स्ति ते मातुः कुशलं ? तदानीं ब्रह्मांजलिपुटोऽन्यो वक्ति, यथा—अनुस्मरंती भुंगीव । त्वत्पदाम्बोजसंगमं ॥ स्वामिन्नायुष्मती मेधा । बाह्योद्यानेऽस्ति संप्रति ॥ १ ॥ तत् श्रुत्वाऽमंदानंदो राजा प्रियां समानेतुं सर्वसामग्र्या सममन्त्रयं प्रेषीत्, पश्चात्स्वयं सन्मुखं ययौ. राज्ञा तत्र सुनंदा दृष्टा, कथं

वृत्ता ? शिषिदीवृतवलयः । कपोलब्रुवितालका ॥ अन्नंजनाङ्गी कवरी—धारिणी मलिनंशुका ॥ १ ॥ पुनः कृशशरीरा द्वितीयेंदुकलातुल्या च. एवंविधां स्वां प्रियां समालोक्य राजा शोकाकुलो बभूव. अहो ! ममैषा प्रिया मम विरहे र्दृढशी. दृश्यते. ततः सा सुनंदा नर्तुसंयोगे महानंदा जा-
ता, राज्ञोऽभिमुखी च समुहाय विनयावनम्रा राजानमानमत्.

ततो राजा तां सुनंदां राज्ञीं स्वकरे धत्वा सुखासनासीनां कृत्वा स्वनिकेतनं नीत्वा पट्टराज्ञी-
पदेऽकार्षित सीतामिव रघूद्वहः. ततः श्रेणिको राजानयाय राज्येन सार्धं स्वसुः पुत्रीं ददौ. तथा
मंत्रिष्वपि धुर्यतां ददौ. अन्नयोऽपि स्वस्य पितरि नक्तितः पदातिपरमाणुतामन्वते, दुःसाध्यान् भू-
जश्च साधयामास. स श्रेणिकतनयोऽन्नयश्चतुर्बुद्धिनायकः श्रेणिकराज्याधिपयको बुद्धिबलाज्जन-
कस्य निष्कण्टकं राज्यं कारयामास. अथैकदा शिशिरर्तौ श्रेणिकश्चेह्यणापट्टराज्ञ्या सार्धं रथस्थितोऽ-
पराहे वीरसमवसरणे स्वामिनं वंदितुमन्यगात्. स्वामिनो देशानां च श्रुत्वा जगवंतं वंदित्वा स्वगृहं
प्रति प्रत्यावृत्तौ तौ दंपती मार्गे जलोपांते प्रतिमास्थितमेकं श्रमणं दृदृशतुः. ततस्तौ दंपती सीतः
परीषद्धान्वितं तं मुनिं ववंदाते. तं कृमाश्रमणं ज्ञत्वा वंदित्वा पुण्यवार्ताः प्रपंचयन् प्रियायुतो रा-

धर्म- जा निर्दग्धाशुक्लपूरधूपधूमांधकारिते निजवासागारे समाययौ. तत्र स चेद्वह्मणा देव्या समं रंत्वा
मंजूषा भोग्यन्नोगान् श्रुत्वा तथा सह शयनीये सुखं सुखाप.

५००

इतश्चेद्वह्मणायाः पाणिपद्मवः प्रज्ञादनवस्त्राद्बहिर्निर्गतः. तेन तस्याः सुवर्णकंकणे शितल्लीचूते.
शीतवेदनया चेद्वह्मणा प्रभुश्चत. कृतसीत्कारा चेद्वह्मणा निजं पाणिकमलं प्रहृदांतन्यथात्. तदा नि-
रुत्तरीयमप्रावृतं प्रतिमास्थितं तं महामुनिं स्मृत्वा चेद्वह्मणोचे ह्य स कथं जविष्यति ? एवं तस्य मु-
नेः शीतवेदनां स्मृत्वा सा निद्रां नासमाद. जागरितो राजा तद्वचः श्रुत्वा चेतस्येवं चिंतयामास,
नूनमस्याः कोऽप्यन्यः पुमान् रिसितो जविष्यति. तस्य शीतार्त्तिसंज्ञावनयेयं वारंवारमनुशोचति.
अहो ! एषा दुःशीला, अनया किं क्रियते ? एवं मनसा विचिंत्य प्रज्ञातेऽन्नयमाहूय स द्रव्यूचे, नो
अन्नय ! सर्वा भवन्मातरो दुराचारदूषिताः संति, तेन समस्तमथ्यंतःपुरं ज्वाल्य ? मातृमोहान्मदुक्त-
वचनविपरीतो मास्मद्भूः. चंनशासनः श्रेणिकोऽन्नयं पुत्रमित्यादिश्याहर्हद्भट्टारकं वीरस्वामिनं वंदितुं
ययौ. अन्नयेन चिंतितं तातेनाविमुश्य प्रोक्तं, तर्ह्यहं तत्कार्यं कथं करोमीत्यादि विचिंत्यैकां महतीं
गजशालां स तृणकण्ठैर्भुत्वां कृत्वा ज्वाल्यमास. नगरे चांतःपुरं ज्वालितमित्याद्योषणं कृत्वा स स्व-

यं स्वामिनं नंतुं चक्षितः. द्रुतश्च श्रेणिकः स्वामिनं नत्वापृह्वत, हे जगवन् मम परन्ती चेद्वणा किं मेकपत्नी अनेकपत्नी वा ? स्वाम्याख्यते धर्मपत्नी चेद्वणा महासती, तामन्यथा मास्मशंकिष्टाः, एषा हि शीलालाङ्कारशालिनी. द्रुदं वीरवाक्यं श्रेणिकः श्रुत्वा पश्चात्तापपरो वीरं नत्वा नगरं प्रति दधावे. अन्नयस्तु तातवचनं कृत्वा मार्गे तस्य सस्मुखं मिक्षितः. राजानं नत्वा प्राञ्जलिश्च स सर्वं व्यजिह्वत्. राजा प्रोवाच रे पाप ! निजमातृजनं दग्ध्वा त्वं किमद्यापि जीवसि ? तस्मिन् प्रदीपने त्वं किं न प्रविष्टः ? अन्नयेनोक्तं हे देव ! जगवता श्रीवीरेण पतंगमरणं नोक्तं, अतोऽहं जवदाज्ञया संयमं समादास्ये. राज्ञोक्तं याहि ? व्रतं गृह्णाण ? तामाज्ञां ज्ञात्वान्नयो वज्राषे, हे तात ! मया मातरो रक्षिताः, न तु ज्वालिताः, किंतु जवदाज्ञां कर्तुं मयैका जीर्णां करिक्कुटी ज्वालिता, तेन वाक्येन रंजितो द्यूषोऽन्नयंप्रत्यूचे त्वं मम सत्पुत्रोऽसि, यत्त्वया मम कुत्रे नारीहिंसाकलंको नानीतः, त्वं धन्योऽतो मम संतोषकृते राज्यं गृह्णाण ? अन्नयेनोक्तमथाहं दीक्षां समादास्ये, हे ताताहमन्नयः पुनर्नवान् सन्नयोऽस्ति, जवदाज्ञयाऽभ्यदं श्रीवीरं श्रयामि, मम राज्ये नात्नमन्निमानमुखदेन, यतः संतोषसाराणि सौख्यानि महर्षय आहुः—

सन्निधौ निधयस्तस्य । कामाव्यनुगामिनी ॥ अमराः किंकरंयन्ते । संतोषो यस्य नृषणम् ॥
 ॥ १ ॥ एवं बहुधा प्रोच्यमानोऽप्यज्ञयो यदा राज्यं नाग्रहीतदा राज्ञा श्रेणिकेनाज्ञयस्य राज्याञ्चि-
 वेकवहीक्षामहामहश्चक्रे. ततोऽज्ञयः संसारजयजीतो मात्रा सुनन्दया समं श्रीवीरपदांतिके दीक्षां रु-
 द्दीचके. तयोर्दीक्षां दत्त्वा श्रीवीरस्ततश्चक्षितो भव्यान् प्रतिबोधयन् वसुंधरायां विजहार. अथाज्ञयो
 महासुनिः सुनंदाजननी चेति द्वावप्यत्युग्रं संयमं प्रपाद्य मृत्वा सर्वार्थसिद्धविमाने देवावद्भूतां, त-
 तश्च्युत्वा मनुष्यरूपं प्राप्य पुनः संयमं लब्ध्वा द्वावपि केवलं प्रपाद्य मोहं यास्यतः. अत्राज्ञयकुमा-
 रसंबन्धः सुनंदाजनन्यत्वात्सुनंदावैराग्यकारणत्वाच्चोक्तः, द्रुहं श्रुत्रं सुनंदाया—श्चरित्रं द्योतितं मया
 ॥ यस्या अज्ञयनामासीत् । पुत्रः प्रीतिकरो जने ॥ १ ॥ इति श्रीसुनंदाकथानकं समाप्तं ॥ अथ
 चेल्लणादृष्टांतः कथ्यते, तथाहि—

द्रुहास्मिन् जंबूद्वीपे दक्षिणार्धज्वरते श्रिया विशाला वैशालीनामनगर्गस्ति. तस्यां नगर्यामाखं
 दल द्वाखंनशासनश्चेदक्रनामा महाराजोऽस्ति, तस्याष्टादशगणराजानो महाराजत्वात् सेवां कुर्वन्ति,
 स महाश्रावकः सम्यक्तवमूलद्वादशवतधरश्चेदीकृतानेकनृपालभुवं पालयन् राज्यं करोति, तस्य पृथ-

अपुथगा राक्षीजवाः सप्त कन्यकां बन्धुः, तेषाममूनि नामानि, यथा—प्रजावती पद्मावती । मृगाव-
ती क्षिवापि च ॥ ज्येष्ठा तथैव सुज्येष्ठा । चेद्वह्ना चेति ताः क्रमात् ॥ १ ॥ चेटकनृपः मुश्रावक्रो-
ऽन्यविवाहिनयमं कृत्वा स्वां कन्यामपि कस्मैचिन्न ददौ, जदासीन इव च तस्यौ. तन्मातरो राजान-
मापृच्छ्यानुरूपवराणां स्वां कन्यां प्रददुः. तद्यथा—प्रजावतीं वीतज्यपतनेश्वरोदायननृपतेः १, प-
द्मावतीं चंपेशदधिवाहनभूपतेः २, मृगावतीं कौशांबीशशतानीकनृपतेः ३, क्षिवासुज्जयिनीशचंड-
प्रद्योतनृपतेः ४, ज्येष्ठां कुंभपुराधीशस्य श्रीवीरज्येष्ठभ्रातृनंदिवर्धननृपतेः ५, सुज्येष्ठा ६ चिद्वह्ना ७
त्रैते द्वे कुमार्यावेव तस्थतुः. ते द्वे दिव्याकारधारिण्यौ बस्त्रानृषणनृषिते देव्याविव विरेजतुः. ते
जने कलाकलापकुशले लङ्गमीसरस्वत्याविव परस्परं रेमाते. तथा ते सममेव धर्मं शुश्रुवतुः, एका-
त्मिके इव च ते द्वे दृश्येते. अन्प्रेक्ष्यते द्वे कन्यके यावदंतःपुरे रेमाते तावदेका स्थविरा तापसी
शौचमूलं धर्मं कन्यांतःपुरे समाचर्या. सुज्येष्ठा तथा समं विवादं कृत्वा शौचमूलं धर्मं निराकरोत्.
ततो निरुत्तरीयता सा तापसी दासीर्निर्मुखमर्कटकाजिहंसित्वा कचेषु धृत्वा गृहाद्बहिर्निष्कासिता.
यांती तापसी दध्यावहो एषा वैदुष्यगर्विता मां तिरस्करोति. अतोऽहमेनां नृयसीषु सपत्नीषु दुःख-

पालीकरोमि. ततः सा समभ्रकौशद्येन मुज्येष्टारूपं पटे लिखित्वा राजगृहे पुरे गत्वा श्रेणिकाय दर्शयामास. राजगृहाधीशो भृशं मोहितस्तद्रूपमवर्णयत्, यथा—अयमा यौवनशालिनी मधुरवाक्-सौभाग्यज्ञाभयोदया । कर्णोत्तायतलोचनातिचतुरा प्रागद्व्यगर्वान्विता ॥ स्मया बालमरात्ममंथरा-तिर्मत्तेजकुञ्जस्त्नी । बिंबोष्टी परिपूर्णचंद्रवदना सा स्त्री कथं प्राप्यते ॥ २ ॥ अहोऽस्याः केशपा-शाश्रे कलापिनां कलापा दासत्वं यांति ! अहोऽस्या मनोह्रं वक्त्रं चंद्रबिंबोपमं ! अहोऽस्या कट्या निर्जितः केसरी वने बन्नाम ! अहो सौंदर्यमहो लावण्यमहोऽस्याः सर्वं स्मयं ! अस्याः शरीरे स्मया-तिरेकं विना किमपि नास्ति, इत्यादि तद्रूपं वर्णयित्वा तापसीं पृष्ठति हे महाजाणे ! केषा स्त्रीमत-द्विक्रा ? अस्मादशां मोहोत्पादनार्थं त्वयात्मविनोदार्थं वा किं स्वयं लिखिता लिखापिता वा ? अथवैषा किं सुरी वा किन्नरी वा विद्याधरी वा राजकन्या वा ? चित्रस्थैषास्मादशां मनोमोहमुत्पादय-ति. सा तु प्रत्यक्षा कीदृशी ज्ञविष्यति ? किंवैषा कनी केनापि पुंसा किं पाणिपृढीता ? तापसी ब-न्नाषे एषा हैहयान्वयजा विशालाधिपतेश्चेदकनृपस्य पुत्री मुज्येष्टेति, मया चात्मविनोदार्थमियं किं-चिदाकारमात्रतो लिखिता, न तु यथास्था लिखिता, येन विधिनोत्पादिता सोऽपि विधिस्तां यथा-

स्थां लेखितुं न शशाक, तर्हि क्वाहं ? हे राजेन्द्र ! त्वयि सत्यपि चेदस्या अन्यः पतिर्न विष्यति त-
 र्हि त्वं तृतीयपुरुषार्थेन स्वयं वंचितः, तत् श्रुत्वा हर्षपूरप्पूरितः श्रेणिकस्तापसीं विसृज्य पद्मौ विधा-
 य वैशाद्यां यियासुरि त्वां स्मरंस्तस्यौ. एकस्मिन् दिने राजगृहेभ्यः सुज्येष्टप्रार्थनायै शिक्कां दत्त्वा
 चेदकद्रुपतेः समीपे दूतं प्रेषयामास, दूतोऽपि सद्यो वैशाद्यां गत्वा चेदकं नत्वा श्रेणिकवाचिकमु-
 वाच, हे राजेन्द्र ! मत्स्वामी मगधाधिपस्त्वत्तः सुज्येष्टां कन्यां याचते, यतो महतामपि कन्याप्रार्थनं
 न लज्जायै स्यात्, चेदकोऽप्यब्रवीद्भो दूत ! तव प्रचुरनात्मज्ञोऽस्मि, यतो बालीककुलजो हयवंशजां
 कन्यां वाञ्छन् किं न लज्जते ? समानकुलयोरेव विवाहो जवति, नान्ययोः, अतोऽहं श्रेणिकाय क-
 न्यां नहि दास्यामि, त्वं स्वस्थानं याहि ? मा विलंबं विधेहि ? दूतेन गत्वा चेदकोक्तं सर्वं निवेदि-
 तं, तत् श्रुत्वा श्रेणिकभूपतिर्भुष्टां खेदमासादयामासारिजिर्जितः सुज्येष्ट इव. समीपस्थेनाभयेनोक्तं
 हे तात ! माशोचीः, अहं जवतः समीहितं कंरिष्ये. ततो मतिसागरोऽनयः स्वगृहे गत्वा फलके म-
 गधेश्वितूरूपमल्लिखत्, ततः स्वयमेव गुटिकाप्रयोगेण वर्णरूपस्वरभेदं विधाय वणिग्गवेषं गृहीत्वा स-
 वैशाद्यां नगरीं समापयौ, उपचेदकरजातः पुरमापणं चाब्रवीत्, तत्रांतःपुरचेटिकानामनयः क्रेतव्यम-

धिकं ददौ. एवं तस्य तात्रिर्भूशं व्यापारोऽञ्चत्.

एकस्मिन् दिनेऽजयः तद्भूपं पट्टे लिखितं वारंवारं समालोकयन् दासीभिः पृष्टः कस्येदं रूपं ? अजयेनोक्तं मत्स्यामिनः श्रेणिकस्येदं, मया किञ्चिन्मात्रं विनोदेनैव लिखितं, परं यादृग्रूपं वर्तते, तादृक्केनापि लिखितुं न शक्यते, दास्योऽपि सुज्येष्टांतिके भान्ते पट्टे यादृक् श्रेणिकरूपं दृष्टं, तादृग्रूपं सविशेषतोऽवर्णयन्. ततः सुज्येष्टा सखीप्रायां ज्येष्ठदासीं समादिशत् हे सखि ! तत्पट्टमज्ञान-य ? यतो मम महत्कौतुकं वर्तते, श्रेणिकरूपं पश्यामि कीदृशं तदस्तीति ? ततः सा स्थविरादास्य-भयात् पट्टमादाय स्वस्यामिन्यै चादर्शयत्, श्रेणिकरूपं पट्टे लिखितं दृष्ट्वा तद्भूपमोहिता निषण्ण-वनलिना योगिनीव लयं ययौ, कृणु स्थित्वा सा तां निजसखीं जगौ हे सखि ! यद्येष मम ज्ञाता न ज्ञावति, तदाहमवन्त्या, धिग्मम जीवितं, यद्येष पतिर्न लभ्यते तर्हि जीवितेन किं ? यद्येष मम पतिर्न स्यात्तदा मे हृदयं पचेत्तिमाचिर्नाटिकेव द्विधा स्यान्नात्र संदेहः, हे भर्तृन्ज क ज्ञाप्यो येनै-ष संयोगो ज्ञावति, सावोचत् स्वामिन्येष्वर्थेषु स एव वर्णिशरणं, कुमार्योक्तं हे सखि ! मत्कार्यधुर्य ! मदर्थं तं प्रसादय ? ततः सा दास्यजयांतिके गत्वा तं प्रसादयामास, तयान्यर्थिनोऽन्ययोऽन्यथात् हे

सुन्दरि ! स्तोकादिनमध्ये त्वस्वामिन्या मनोरथं पूरयिष्ये. त्वं स्वस्था भव ? एतन्मम वाचिकं तव स्वामिन्यग्रे निवेदयित्वा तोष्य ? अहं तव स्वामिनीकृते सुरंगां खानयिष्यामि, तथा सुरंगया च श्रेणिकोऽत्र समेष्यति, तदा तव स्वामिन्या तद्वथोऽधिष्ठेयो यथा—स्थानेऽमुष्मिन् दिनेऽमुष्मिन् । कृणेऽमुष्मिन् सुरंगया ॥ राजैष्यतीति संकेतं । तन्मुखेनाज्ञयो ददौ ॥ १ ॥ एवं सा दासी सुज्येष्ठां समाख्याय तां च संतोष्यान्त्रयांतिकमागत्यैवमब्रवीत् हे अन्त्रय ! तव वचः प्रमाणं. श्रेणिकेन सह मम स्वामिनी समेष्यतीत्युक्त्वा सा दासी पुनरंतःपुरं ययौ, तत्रस्थोऽज्ञयो गृहं सुरंगां कृत्वा पूर्वोक्त-
कथाख्यानपूर्वकं स्वपितरमाह्वयत्.

अथान्यदा निर्णीते दिवसे श्रेणिको द्वात्रिंशता सुलसासुतैः सार्धं सुरंगाद्वारसीमनि समागा-
त्, यथा—रथस्थैः सुलसापुत्रै—रन्वितोऽथ रथस्थितः ॥ चक्रीव वैताड्यगृहं । सुरंगां श्रेणिकोऽ-
विशत् ॥ १ ॥ अथ सुरंगया वह्निर्निर्गतं श्रेणिकं सुज्येष्ठा चित्रपट्टानुसारेण समुपलब्ध मुमुदे-
ततः सुज्येष्ठा मूलतः स्वं सर्वं वृत्तांतं चेद्वह्निष्ये समारयाय गमनाय चेद्वह्निं पप्रह. तयोक्तमहमपि
त्वया सह समेष्यामि, त्वद्वते न हि स्थास्यामि. ततः सुज्येष्ठा चेद्वह्निमपि रथे समारोपयत्, स्वयं

च हुतं रत्नकरंदकं समानेतुमगात्. तदानीं सुलसापुत्राः श्रेणिकपार्थिवमृचुः स्वामिन् वैरिवेद्रमनि-
 सुचिरं स्यातुं न युज्यते. ततो राजा चेद्वणामादाय सुलसासुतैः प्रेरितः सुरंगयैव व्याबुध्य यथा-
 यातस्तथा गतः. अथ रत्नकरंदिकं समादाय यावता सुज्येष्टा समागता तावन्नापश्यत श्रेणिकं चे-
 द्द्वणां च. तदाऽपूर्णकामत्वाद्गणिनीहरणाच्च संवेदिता सुज्येष्टा बालं पूञ्चक्रे, लो लोः सेवकाः ! हुतं
 धावत ? अहो ! अहं मुपितास्मि. चौरैण चेद्वणा हिद्यते. अथ चेदकं सन्नहंतं दृष्ट्वा वीरंगको रथी
 चेदकराजं प्रत्युवाच, हे नाथ मयि सेवके सति तव कोऽयमाक्षेपः ! ततो वीरंगको युष्माय सज्जीद्-
 य कन्याप्रत्याहरणाय सुरंगादारमर्गणं गह्वतश्च तान् सर्वान् सुलसासुतान् वी-
 रंगको रथी महाबाहुरेकेनेषुणावधीत्. सुरंगायाः संकीर्णत्वाद्यावत्स तद्रथानपसारयन् दूरेऽकरोत्ताव-
 न्मगधाधिपश्चेद्वणामादाय दूरे गतः. प्रत्यावृत्तश्च वीरंगकस्तमखिलं वृत्तांतं चेदकाय राज्ञे व्यजिज्ञाप-
 त. दुहितुर्हरणाद् द्वात्रिंशद्वधिकानां वधाच्च चेदकरो युगपद्वोपलोपाभ्यां समाकुलो बभूव. तदानीं सु-
 ज्येष्टा तान् सुलसासुतांश्चेद्वणाकृते मृतान् श्रुत्वा विषयविपाकान् विरमान् ज्ञात्वा श्रीवीरदेशनां श्रु-
 त्वा विशेषतो विषयविरक्ता चंदनार्यायाः समीपे प्रव्रज्यामंगीचक्रे. श्रेणिको मगधाधिपश्चेद्वणां सु-

ज्येष्ठस्यालपत, तदानीं चेद्वणकथयत हे नाथ ! सुज्येष्ठा न समागता. किंत्वं कनिष्ठा चेद्वणा-
नाम्नी, श्रेणिको व्याजहार हे सुष्टु ! त्वमपि मम सुज्येष्ठा, यतस्त्वमपि खटु न हीयसे. चेद्वणा प-
तित्वाभेन हर्षिता जगिनीवंचनेन च दुःखिता हर्षशोकान्यां समाकुला श्रेणिकेन समं यानास्ता
डुतं स्वनगरं प्राप. श्रेणिकश्चेद्वणां गांधवंविवाहेन परिणीय नागमुखसयोर्गृहे गत्वा तत्सुतान् मृता-
नात्स्थौ. तौ दंपती सुतोदंतं नृपात् श्रुत्वा मुक्तकंठं रुरुदतुः. रे दैव ! त्वया निष्कृष्टेन मम सु-
ताः समकालं कथं हृताः ? रे कृतांत निर्धृण ! सर्वान् हरतस्त्व किं दया नोत्पन्ना ? एवं तौ तार-
स्वरं रुदंतौ निवार्य तत्त्वविदजयो बोधयामास. ततः श्रेणिकोऽजयकुमारसहितः श्लवेऽश्मनि समागा-
त. ततश्चेद्वणादेव्या समं मगधेश्वरो निर्विघ्नं भोगान् बुभुजे पौलोम्या पुरंदर द्वय.

इतश्चाष्टिक्रास्यः दूषको व्यंतरायुः परिपूर्णं चेद्वणायाः कुक्षौ पुत्रत्वेनावततार. तद्दुष्टार्भदो-
षेण पतिमांसास्वादने चेद्वणाया दोहदोऽजवत. पतिजक्ता चेद्वणा ऋस्यापि तं दोहदं नास्यत्. अ-
पूर्णे दोहदे सा राक्षी दिवंदुवत्कीयतेस्म. ततः सा चेद्वणा दुष्टार्जत्वाद् दुर्दोहदविरक्ता पापमथुर-
रीकृत्य गर्जपातनविषये बह्वनुपायानकरोत्. तथापि स पापगर्जो नापतत्. ततस्तां परित्रान्मुखीं त्रि-

यांप्रति मधुरया गिरा राजोचे, हे सुंदरि ! किं तवाज्ञा केनापि खंदिना ? अथवा मया तव विषये किमपि विरूपमाचीर्णं ? अथवा त्वया कोऽपि दुःस्वप्नो दृष्टः ? अथवा त्वं किं ज्ञप्तकामासि ? इत्यादि बहुक्ता चेद्वह्ना कथंचन बजाषे. स्वामिन् मम गर्जानुवावतो दुःपुरो दृष्टो दोहद जल्पन्नो यदहं जर्तुमांसं ज्ञेयामिति. स च दोहदः कथं वभ्तुं शक्यते ? तेनापूर्वमाणे च दोहदेऽहं क्रुशास्मि. राज्ञोक्तं त्वं चिंतां मा विधेहि ? तवाहं दोहदं पुरयिष्यामि. द्रव्युत्तवा बहुमानपूर्वकमन्यकुमारमाहूय श्रेणिकोऽज्ञापत, हे पुत्र ! तव मातुश्चेद्वह्नाया मम मांसजह्णदोहदो जातः, स च कथं पूर्यते ? इमामेव चिंतामहं करोमि. अन्नयेनोक्तं हे तात ! त्वं चिंतां मा विधेहि ? एतत्सर्वमहं करिष्ये. द्रव्युत्तवा तेनान्नयेन श्रेणिकस्योदरे शशकजागलं चर्माह्लादितं बद्धं, ततोऽसौ तमुत्तानमशाययत्, यथा—श्रेणिकस्यानुज्ञया च । ततो रहसि चेद्वह्ना ॥ जघास मांसं निर्द्विजा । रक्षसाभिव देवता ॥ १ ॥ तस्यां मांसं च खादंत्या—माकंदच्च महीपतिः ॥ कपटेन तदा सद्यो—स्सावमूर्धन्मुहुर्मुहुः ॥ २ ॥ चिंतयंत्याः पतिं तस्या—श्रकंपे हृदयं कृणात् ॥ गर्भं पुनश्चिंतयंत्याः । कृणादुद्वसति त-
था ॥ ३ ॥ एवमन्नयकुमारेण चेद्वह्ना पूर्णदोहदा चक्रे. ततश्चेद्वह्ना प्रकृतिं प्राप्ता मनस्येवमचिंतय-

त, अहो ! मया पापिन्या किमिदं कृतं ? अथ किं ज्ञविष्यति ? राजा च कथं जीविष्यति ? इत्यादि विलापान् वितन्वाना साज्येन निवारिता, हे मातस्त्वं चिंतां मा विधेहि ? मत्तातस्य क्षेममस्ति. सां प्रतमहं तव राजानं दर्शयामीत्युत्तवाज्यो राजानं सज्जीकृत्य चेद्वरणे समानयत्. हृष्टा राज्ञी राजानमानमत, कुशलं चापह्वत्.

अथ तुष्टा चेद्वणा सुखेनैव तं गर्भं परिवहति. गतेषु नवमासेषु चेटकनंदना नंदनं सुषुवे मलयोर्वी विषवृद्धमिव. ततः सा दासीमादिदेशैष दारकः पापात्मा पन्नगवत्कापि दूरे त्याज्यः. दास्यपि तं बालकं गृहीत्वाशोकवनं गत्वा पर्यत्यजत्. तत्र तं बालकं त्यक्त्वा दास्यायांती महीभुजा पुष्टा त्वं क्व गतासीरिति. दास्योक्तं राक्ष्या दत्तं बालं त्यक्त्वा समागता. तन्निशम्य तत्र गतो राजा तं बालकं समादाय चेद्वणांतिके गतः, चेद्वणां च प्रोचे, हे कुलोत्पन्ने ! हे विवेकिनि ! इदं कर्म त्वं किमकर्षिः ? अपचैरपि स्वपुत्रो न त्यज्यते, तर्हि त्वं किं त्यजसि ? या दुश्चारिणी ज्वति सापि स्वोदरोत्पन्नं पुत्रं न त्यजति, तर्हि तव किं कथ्यते ? चेद्वणा स्माह हे नाथ ! अस्मै पुत्ररूपेण वैरी वर्तते, यस्मिन् गर्भस्थितेऽपीहगदोहदो मे जातः स कथं रह्यते ? यतः कुलजनानां नारीणां प-

तुः क्षेमकृते किं मुद्रेणापरेण वा ? श्रेणिको वत्स धे हे प्राणप्रिये ! यद्देनं प्रथमपुत्रं त्वं लङ्कसि त-
 दा तवान्ये पुत्रा न स्थिराः स्युर्जले बुद्बुदा इव. एवं पशुनिर्देशेन सा चेद्वह्निनिहंत्यपि स्तन्य-
 पानादिजिह्वं बालमपात्यत्. काल्पा कमनीयश्चंद्रवदशोकवनिकायां प्राप्नोऽतस्तस्य राज्ञोऽशोकबंड-
 इति नाम विदधे. तदानीं त्यक्तस्य बालस्य कनिष्ठगुलिः कुर्कुटीपिह्वेनाकोणि, तर्तंगुलीपीनापरा-
 चूतो यावता सोऽरोदीत्, तावता श्रेणिकः पुत्रप्रेम्णा तस्यांगुलीं पूतिमतीमपि स्वमुखेऽक्षिपत्. त-
 दानीं स बालो रोदनाख्यरंसीत्. रूढवह्णापि सांगुली कृणितान्नवत्, ततः स बालो बालकैः कृणिक-
 नामाभ्यधीयत. ततः क्रमेण चेद्वह्णादेव्या हृदयांजो जगत्सकरो राजराज्ञीप्राणप्रियौ नेत्रे इव परस्परं
 प्रीतिपरायणौ हृद्विविह्वनामानौ सुतौ जातौ. एवं ते त्रयोऽपि पुत्रा राज्ञोऽनुचरंतः प्रभुत्वमंजोत्सा-
 हानां प्रत्यक्षा मूर्तय इव विरेजिरे. चेद्वह्णाराज्ञी पतिदिषे कृणिकाय मुहमोदकात् प्रैषीत्. एतत्सर्वं
 श्रेणिकः कारयतीति पूर्वकर्मदूषितः स पितरि द्वेषमवहत्. एवं कृणिकः प्रथमं वयो मुत्तवा मध्यमं
 वयः प्रपेदे, स्नेहलाभा श्रेणिकोऽन्यदा महता महेन पद्मावतीराजपुत्र्याः कृणिकेन सह पाणिग्रह-
 णमकारयत्.

एवं कृणिको यौवनस्थो राज्यशुभावरणधौरेयो जानः, परं पूर्वकर्मदोषतः स श्रेणिकोपरि वैरं वहति, यतः—कृतकर्मद्वयो नास्ति । कल्पकोटिशतैरपि ॥ अथश्यमेव लोक्तव्यं । कृतं कर्म शुभा-
 शुभं ॥ १ ॥ पूर्वकृतं कर्म लोभतुं विना केनायुद्धं धयितुं नो शक्यते, तस्य श्रेणिकस्यानेकराज्ञी-
 न्नावा अनेके पुत्रा बन्धुः परं विना कृणिकं सर्वेऽपि पुत्रा अन्नयाद्याः स्वामिन्नता आसन् । इत्या-
 दि श्रेणिकसंबन्धः सविस्मरो वीरचरित्राद् ज्ञेयः, ग्रंथगौरवन्नयादत्र न लिख्यते । अथ प्रस्तुतमेवाह-
 श्रेणिके परलोकं गते कृणिकेनापि पितृदुःखेन चंपानगरीवासितेन हृद्धविहृद्धवैरेण रथमुशलमहा-
 शिलाकंटकनामानौ संश्रामौ जातौ, तत्र एका कोट्यशीतिलक्षाणि च नरा जभयोः सैन्ययोर्मृताः,
 वैशालीनगरी नग्ना, चेदकनुपोऽन्नश्चानपूर्वं मृत्वा सहस्रारदेवलोकं गतः, वैशालीनगरीलोकश्च सत्य-
 किविद्याधरेणापहृत्यान्यत्र वासितः. ततः कृणिकेन कोपतो विशालानगरी रासनयुक्तहृत्वेर्वाहिता,
 कृणिकः प्रत्यावृत्य चंपानगरीं समागतः, हृद्धविहृद्धान्यां च वीरसमीपे दीक्षा गृहीता. एतत्सकलवृ-
 त्तांते कर्णार्ण्यां श्रुते चेदलणा श्रीवीरसमीपे दीक्षां जग्राह. तथा कालीदेवीप्रभृतयो दश, एवमेका-
 दशापि राह्यः स्वाम्यंतिके दीक्षामुपाददितरे. सम्यग्दीक्षां परिपाद्य ता सर्वा राह्यो देवलोकं गताः.

ततो ज्ञांतरे च मोहं यास्यंति. इहं कृणिकराजस्य । जननी चेद्वणा सनी ॥ ख्याता महनी लो-
केऽस्मिन् । ज्ञेया ज्ञानवता वरा ॥ १ ॥ इति श्रीचेद्वणामहासतीकथानकं समाप्तं ॥ इति तृतीया
कथा. ॥ अथ मनोरमासतीदृष्टांतः कथ्यते, तथाहि—

श्रीमनोरमा महासती तु सुदर्शनश्रेष्ठिसधर्मिणी, तस्याश्च शीलमाहात्म्यं श्रीसुदर्शनस्या-
नयाराहीकृतोपसर्गस्यावसरे कायोत्सर्गाकृष्टश्रीभासनदेवताविहिततादृशजिनधर्मप्रभावनाख्यं, तच्च
तदानीमुक्तत्वादत्र नोच्यते, पौनरुक्त्यात्. इति मनोरमाकथानकं समाप्तं. इति चतुर्थी कथा. ॥
अथांजनासुंदरीदृष्टांतमाह, तथाहि—

अस्मिन् जंबूद्वीपे नगरक्षेत्रे वैताड्यपर्वते उत्तरश्रेणिनृषणं प्रह्लादनपुरं नाम पुरमस्ति, यत्पुरं
देवग्रहोपमैश्वर्यैर्भूषितमासीत्. तस्मिन्नगरे प्रह्लादो नाम राजास्ति, प्रह्लादवती नाम च तस्य देव्य-
स्ति, तयोः पुत्रः पवनंजयनामा पवनवद्गनगाम्यासीत्, स कैलुकी ऋषन्नदत्ताद्यैर्मित्रैः समं श्रीडा-
काननवापीषु नानाविनोदखुरलीश्रमैः सुखं चिक्रीड. इतस्तत्रैव श्रेष्ठ्यामंजनसंज्ञितं नगरमस्ति, त-
स्मिन्नगरेजनकेतुनामा नृपालोऽस्ति, सोऽन्वहं स्वर्गलुब्धं स्वराज्यं देवराज इव पाटयामास, तस्य

राज्ञो जनवतीनामराश्यस्ति, तयोर्नैवांजनामृतमंजनासुंदरी पुत्र्यस्ति, सा रूपसौंदर्यसीमेव पित्रोर्मनो-
 रश्मिः सार्धं वर्धमाना सर्वांगीणुणा कामसखं वयः प्राप, सा सर्वकटाकुशला चतुःषष्टिकलान्विता
 जाता. तस्या रूपं श्रुत्वानेके राजान आत्मीयकुमाराणां मारसन्निधानां रूपाणि पट्टेषु लेखंलेखं स-
 चिवपाणिना प्रेषुः, परं पित्रो रूपकुटैश्वर्यविद्याश्रीलपराक्रमान् पर्यालोचयतोर्हृदये कोऽपि वरो न
 ररुचे. अन्यदा ज्ञविष्यदत्तपवनंजययोः पटे युगपन्मंत्रियुते समागते. ततो राजा सर्वान् पटारस्य-
 त्वा तत्पटद्वयं करे कृत्वा तयो रूपमवर्णयत्. तयोर्गुणान् ज्ञात्वा राजा सचिवं पप्रह, हे सचिव ! प-
 द्योरनयोरिमौ कौ लिखितौ ? सचिवेनोक्तं हे नरैरुष राजतनयो ज्ञविष्यदत्तनामकः सकलगुणसं-
 पूर्णः, परं स जनमतोऽष्टादशे वर्षे मृत्वा मोक्षं यास्यतीति केवलिनोक्तं, एष पवनंजयोऽन्यकुमाराडु-
 णाधिकः प्रह्लादतनयोजनासुंदर्या योग्यवरोऽस्ति, अन्ययोर्द्वयोर्मध्ये ज्ञविष्यदत्तो गुणाधिकः, परं स्व-
 द्वापयुस्तेन कन्यां नार्हति. अन्यदांजनकेतुमृपाखो नंदीश्वरद्वीपे शाश्वतक्षेत्रे शाश्वततीर्थयात्रायां
 गतः, तत्र विद्याधरसहस्राणि यावार्धं समीक्षितानि, तत्रांजनपुरनायकः प्रह्लादतनयं पवनंजयं यो-
 ग्यं वरं ज्ञात्वा मुदा स्वां कन्यां तस्मै ददौ, नैमित्तिकैः स्लोकादिनांतरे च लग्नं दत्तं, ततस्तौ यात्रां

कृत्वा स्वस्वगेहमुपेतुः. अंजनकेतुद्रपाद्यः प्रह्लादनरेन्द्राय महामहोत्सवकाभ्यगा मंत्रिणं लग्नपति-
 कासमेतं प्राहिणोत. तेन च गत्वा प्रोक्तं भो प्रह्लादनरेन्द्र ! लग्नदिने ज्वता महामहेन समागतव्य-
 मित्युक्त्वा समगतो भवती. ततोऽजनासुंदरीजनकेन साठोपं महदुत्सवं कर्तुकामेन महती विवाहमा-
 मश्री चक्रे. ततोऽसौ समश्रयविवारसंयुतो महत्या समुद्रा श्रीमानसरोवरे गतः, ततः सोऽपि तव स-
 र्वान् स्वजनानाह्वयत, सत्यां समुद्रौ पुनर्विवाहादिकार्यं के के सोद्यमान जवन्ति ? द्रुतश्चार्धजदत्तः
 पवनंजयसुहृत् पवनंजयं बन्नाषे नो मित्र ! त्वं धन्यो यस्य तवैषा पत्नी सकलगुणसंपूर्णा सुरूपा च
 ज्ञाविनी. कुमारोक्तं नो मित्र ! लग्नान्तरे कियंति दिनानि संति, अगस्त्यज्वावां गत्वा पश्यामः, सा
 कीदृश्यस्तीति. ततस्तौ नीलपटावृतौ निशायां विमाने समुपविश्य तव गतौ. विमानं मुक्त्वा तावु-
 न्नौ श्वशुरागारं प्रविष्टौ, यत्रांजना सखीभिः परिहृता मिथः कथानुरक्ता वर्तते. तदा कापि सखी स्वा-
 मिनीप्रत्याह हे स्वामिनि ! यो ज्वत्याः कृते पूर्वं वरश्चित्तः स त्वष्टादशवर्षाभ्युः शिवगामी, परं किं
 तेन प्रवरेणापि ? यतो विना तृप्तिं जीवस्य दुस्सहं दुःखं भवति. तदा केतुमंजरी द्वितीया सखी ब-
 न्नाषे, हे सखि ! अमुतस्य हि जटापि दुःप्रापा, बहुतरेणापि विषेण किं क्रियते ? तदांजना बन्नाषे,

भोः सख्योऽनया चर्चया किं ? यद्वा वि तद्भवति, नात्र विचारहेतुः. एवं तयोर्जनासख्योर्वार्तो श्रुत्वा पवनंजयस्य महद्दुःखं जातं. अहोऽनया सख्याहं विप्रप्रायः प्रोक्तः, अनया च किंचिदपि सा न निवारिता. ततोऽहमेनामंजनां तथेमां सखीं हन्मीति कथयित्वा तयोर्हर्ननाय पवनंजयो वावितः. तदा ऋष्यजदत्तः खड्गं पाणिना हिदैव ब्रूयाधे, अहो महात्मन ! अशिष्टोचितं कर्म त्वया किमारब्धं ? एकं परमहे गमनं. द्वितीयं तावद्वात्रौ कनीवधः, अतस्तत्त्वया कर्तुं न युक्तं.

द्रुहं मित्रेण वारितः पवनंजयः कोशे कखात्वं निधाय विमनस्को विरक्तचित्तः स्वं धामाजगाम. तयोर्विवाहलभदिनेऽनेके विद्याधरनरेन्द्र. हस्त्यश्वरथपदात्यादिसकलविवाहसामग्रीसहिताः प्रस्थिताः. मंगलध्वनिमिश्रेषु मृदंगेषु वाद्यमानेषु सुवासिन्यः कुमारस्य मंडनाय समापययुः. कुमारस्तासां समारंभं समालोक्य पार्श्वगतं मित्रं समाचष्ट, नाहमेनामंजनासुंदरीं परिणेष्ये, किमनेन पाणिप्रहणसमारंभेण ? तेन मित्रेण तन्मातापित्रोरग्रे निवेदितं. मातापितृभ्यामुक्तं हे वरस ! त्वया दानमानसन्मानादिभिः सामान्यलोकानामप्याद्या पूरिता, तर्ह्येजनायाः पाणिप्रहणं कृत्वा मातापित्रोरप्याद्यां पूरय ? त्वमिदानीं मातापितरौ निराशीकर्तुं नार्हसि. पुनः कुमारगारमगत् नरेन्द्रः प्र-

ह्लादः साह्लादो मृत्वैवं वक्ति, लो वत्स ! नीचज्जोचितं तथा लज्जनीयं तव कर्तुं न युज्यते, केना-
 ध्वेवं कदापि समाचीर्णं नास्ति. एतदनाचीर्णं त्वं कथं समाचरसि ? तथास्मान्निः समाचीर्णं कार्यं
 क्वापि द्रौघिद्व्यज्जान्न ज्ञेवेत्त, किं चास्मासु जीवत्सु तामन्यश्चेत्कश्चिदपि परिणेष्यति तदा वयं जीवन्तो
 मृता इति साहंकारं सरोषां नृपवाचं श्रुत्वा पवनंजयो यावता मौनमाधाय स्थितस्त्वावता प्रह्लादो रा-
 जा कुमारं पाणिना समाकृष्य वाहनमारोपयामास.

ततः कुमारो गृहरोषवान् पूज्यवचोऽन्यथा कर्तुं कातरोऽलंकारवेदमनि गतः. वधूटीङ्गिर्विहित-
 स्नानमंगलः परिहितपट्टकृत्य आरोगितकिरीटो हारार्धहारकेयूराद्यनेकान्नराण्यभितविग्रहः, चंद्रमंज-
 निरलहत्रेणाह्लादितशरीरो गंगातरंगसमश्चेतचामरैर्वीजितो बंदिजनकृतजयजयारवैः पूरितदिगंतो मा-
 र्गं मार्गणण्डविण्णदानतत्परः, शुभ्रगायनादिसमूहपरिवृतः, षण्मुख इव चतुरंगसैन्ययुतः पवनंज-
 यः संप्राप्तो विवाहमंजपे. तदानीं सा मृमिरपि महोत्सवमय्यज्जवत्. ततस्तयोर्दानमननोजनपरिधा-
 पनिकाक्रमेण विवाहमंगलः प्रवृत्तः. तावनुरूपवयसौ वधूवरो लोके श्लाघ्यतां प्रापतुं रोहिणीशशिनो-
 विव. प्रह्लादनुपेण स्वकीयं गृहमीयुषा ते सर्वे स्वजनास्तुष्टिदानैस्तोषिता निजं निजं स्थानं जग्मुः.

सांजनासुंदरी शुद्धशीलकुलाचारपरायणा मकलेव कुटुंबकं खगुणैः प्रीणयामास, परं प्राच्यदुःकर्म-
परतंत्रतया पतिः पवनंजयः केवलं श्वपचीमिव तादृशीमपि तां न परस्पर्शः सांजना पतिव्रतापि र-
क्तापि महासत्यपि पत्युर्मुदे न बद्भव. तथा सा स्वपूर्वकर्मदोषं जानाना भक्तिमलंघयती मर्यादां
नातिचक्राम वेलामिव महोदधिः.

इतश्च प्रतिविष्णुना रावणेन लंकातो वरुणंप्रत्यङ्गमेत्रीणतां कर्तुंक्रमेन शुद्धसाहाय्यदानाय
प्रह्लादनरेश्वरमाह्वातुं प्रेषितो राजादेशस्तत्र समायातः. तदानीं प्रह्लादनो नृपो रणकौतुकी तर्क्षुं
सैन्यं सज्जीकृत्य चलनकृते जयदक्कामवादयत. तदाकर्ण्य पवनंजयकुमारः पितरं रणमुपस्थितं ज्ञा-
त्वैवं जगाद. हे स्वामिन् ! मयि पुत्रे सति त्वं योद्धुं कथं प्रस्थानं करोषि ? तं गृहे तिष्ठ ? तव का-
र्ममहं करिष्ये, तव स्थाने संग्रामायाहं यास्यामि, यतो धुरंधरः पुत्रः पितृकार्यं करोति, एवमुक्त्वा
स संश्रामवीटकं जग्राह. अथ पवनंजयो मातरमापृष्टुं तत्पार्श्वे गतः. गंतुकामं पतिं ज्ञात्वांजना श्व-
श्रूसदनं समासदत्. परं तेनाऽनालापिता सा दुर्मनस्का मार्गस्त्रांजमवष्टब्ध तस्थौ, यतः कदाचिन्मा-
मासन्नां दृष्ट्वायं संभाषते. अथ पवनंजयः सन्नह्य सैन्यमग्रे कृत्वा स्वयं मातुराक्षिषमादातुं जननीगृहे

जगाम. तत्र मातुः पादयोः पतित्वा तदाश्लिषं शिङ्गां च लात्वा स माता विस्मर्त्तिनश्चलितः, ततोऽसौ यत्र स्तंभेनानवष्टभ्य स्थिता वर्तते तत्रागतः. तत्र तां स्तंभलम्बां निश्चलाङ्गीं पतिदत्तदृष्टिं पाञ्चालिकामिव दृश्यमानां पादयोः पतितामपि स दृष्ट्व्यापि न परस्पर्श. एवं तेनानालापितान्जनाश्रुजिर्ध्रुवं सिंचन्ती शून्यचिता पुनः स्वसदनं प्राप. सपरिहृदः प्रस्थितः पवनंजयो मार्गे संचरन्मानससरस्तीरे सैन्यमावासयामास.

प्रथमप्रयाणके स सुखेन तत्रैव तस्थौ. तत्र निशायां कोकीं क्रंदनाकुलां निरीक्ष्य स प्रहसितमित्रं ग्राह. को प्रहसित ! एषा कोकी किमाक्रंदति ? प्रहसितो बन्नाथे हे स्वामिन् ! दैवस्य वशात् कोकशृङ्गां दिने संयुज्यते, निशायां च नित्यमेव वियुज्यते, तेनासावपि पत्युर्विरहादश्रुणि मुंचति. एषा कोकी निशायां जीवंत्यपि मृतप्राया पतिसंयोगं विना प्रातः संयोगे पुनर्जीवितेव ज्वति. स्वामिन् ! स्त्रीणां चतुर्विरहो महादुःसहो विशेषतः श्रावणमासे, यतः—शिखिनि कूजति गर्जति तोयदे ! स्फुटति जाल्यलताकुसुमाकरे ॥ अहह पांथ न जीवति ते प्रिया ! नन्नासि मासि न यासि गृहं यदि ॥ १ ॥ द्रुतश्चांजनासुंदर्यां जोगांतरायिके कर्माणि क्रीणे सोऽयूचे, द्वादशाब्दानि या

स्त्री मया मुक्ता सा कथं ज्ञविष्यति ? हा मया स्तोत्रकार्ये विरूपमाचीर्णं, अन्नया तु किमपि ज-
 द्दिपतं नास्ति, किंतु सख्या जद्विपतं, अहो मया मूढेन सख्या दोषोोजनायामरोपितः, अहो मया
 कुटिलजावेन कुटिलं कृतं यतः—कुटिलगतिः कुटिलमतिः । कुटिलात्मा कुटिलशीलसंपन्नः ॥ सर्वं
 पश्यति कुटिलं । कुटिलः कुटिलेन जावेन ॥ १ ॥ महात्मा पुमान् सरलजावेन सर्वं सरलं पश्यति,
 यतः—सरलगतिः सरलमतिः । सरलात्मा सरलशीलसंपन्नः ॥ सर्वं पश्यति सरलं । सरलः सरले-
 न जावेन ॥ १ ॥ प्रहसितेनोक्तं ज्ञामिंस्तस्याः किंचिद्दूषणं नास्ति, पूर्वकृतकर्मण एव दूषणं. अ-
 था तस्याः कर्मक्षयात्पवनंजयस्य तस्या ज्वरि महान् खेहो जातः, प्रहसितवचनरचनया विशेषतः प्रे-
 मोत्फुल्लनयनः पवनंजयस्तेन मित्रेण समं गगनगामिन्या विद्यया तद्गृहेऽध्यागात्, तव स क्षणं
 द्वारे स्थितस्तां महामतीं ताम्यंतीं दृष्ट्वात्मानं निंदन् द्वारमपावृणोत, तां राज्ञि च तया सह सुखं रे-
 मे, राज्ञिप्रांते गंतुकामं पवनंजयं प्रयंजनासुंदरी बन्नाषे हे प्राणेशाहमद्यर्तुस्वातास्मि, कदाचिन्मम
 गर्भोत्पत्तिर्नाविष्यति तदा मम का गतिः स्यात् ? अतोऽहं त्वया सहगामिष्यामि, कुमारैणोक्तं हे
 प्रिये ! त्वमिमां मन्नामांकां मुद्रिकां गृहाण ? गर्भोत्पत्तौ च मम मातुरभिज्ञानाय तां मुद्रिकां दत्त्वा

तोषयेः, द्रयुक्त्वा तां स्वनामांकां मुद्रिकां दत्वा स्वयं पुनः शिविरं ययौ. पतिसंयोगादंजनायाः प्रा-
च्यदुर्दशा विस्मृता, आत्मानं च सा सफलं मेने, आशा हि जनानां परमसुखाय वर्तते, यतः—
आशा सवि कही बह्वही । जणि बह्वहु न कोइ ॥ तुटी आशा पाणिआ । किरलो जीवइ कोइ
॥ १ ॥ अथ तृतीये मासि तस्या मनाभग्नः प्रादुरवृत्, अश्रुअश्रुराद्या एषा बधूरसतीति चित्ते स
मलावयत्, यथा यथा तस्या गर्भ एधते, तथा तथा कलंकोऽपि स्पर्धयेवैधते, प्रवर्धमाने गर्भोऽस्-
तीति कलंके च प्रोच्यमाने सा पत्युर्नामिकं तदंशुलीयकं अश्रुअश्रुरयोर्दर्शयत्, तावप्याहत्तुरहोऽस्म-
त्युत्रः पवनंजयस्तव नामापि न गृह्णाति, स पुनस्तव दूरादागत्य कथं भिलति ? हे कुटिले ! हे न
तुरेह्यकारिके ! त्वं कथं मिथ्या कथयसि ? द्रुहमारोपिता सालीककलंका ताभ्यां गृहान्निष्कसिता,
दोषे हि विरलः पक्षपातकृद्भवति, एकया बालसख्या समं सा दुःखिना पितुर्गेहाग्निमुख्यबलत्, ए-
तद् वृत्तांतस्त्रापिजादिजिरपि ज्ञातः. ततस्तैरपि गृहप्रवेशे निषिद्धा. ततः सा सबी लज्जया शुद्धरी-
लेन रक्षिता सख्या समं कानने ब्राम, यथा—

कंदमूलफलाहारा । निर्जरोदकपायिनी ॥ एकदासीसहाया सा । निर्दया तद्वनेऽब्रमत् ॥ १ ॥

यतः—तोयत्यग्निरपि स्रजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारंगति । व्याटोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति द्वेनोऽपि पीयूषति ॥ विघ्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यग्निरपि क्रीडातडागत्यपां—नाथोऽपि स्वगृहस्यद्व्यपि नृणां शीलप्रभावाध्वुवं ॥ १ ॥ शीलवत्याः कुतो ज्ञयं ? अथ पूर्णे गर्जाविधौ कस्मिंश्चिद्गहने सांजना पुत्रं सुषुवे सिंही श्रावमिव, तेजःपुंजमयं प्राची सूर्यमिव. रोहणगिरिद्विश्चितामणिमिव. सां सती सिंहव्याघ्रगजद्वीपिचैरनोरानलादित्यः शीलान्नेषैव निर्भिका वनाद्वनं संवचार. अथैकस्मिन् दिने नो रमन्वेष्टुं सा वनांतरे दासीं प्रेषीत, कृतार्था सा जलमानयंती मार्गे गिरिशृंगे कायोत्सर्गस्थमेकं महामुनिमैकृत, ततः सा पानीयमंजनार्थं दत्त्वा साधुस्वरूपमकथयत्, तद् श्रुत्वा पिपासां विस्मृत्य सा त्रैकांजना सख्या समं तं गिरिमारुह्य ज्ञत्तया मुनिमवंदत्, मुनिरपि कायोत्सर्गं पारयित्वा रजोहरणेन श्रमिं प्रमाज्यं तत्रोपविष्टः, सांजना मुनिं वंदित्वा पुरो निषसाद. ततः साधुस्तस्याः पुरो धर्मदेवानामाचष्टे, यथा—महानुज्ञावे संसारे । बहुदुःखौघसंकुले ॥ शरणं नो विना धर्म—मस्वाधीनस्य देहिनः ॥ १ ॥ संयोगा विप्रयोगाश्च । कर्मार्थतत्प्रवृत्तयः ॥ व्यर्थं मोहवशः प्राणी । परं दूषयते रुषा ॥ २ ॥ स्वार्जितं कर्म स्वेनैव ब्रुयते, नान्येन, अतस्त्वमपि पूर्वोपार्जितं कर्म ब्रुह्व ? एवं गुर्व-

तिके धर्मं श्रुत्वा जातवैराग्या सांजना सती तं महामुनिं ज्ञानातिशायिनं ज्ञात्वा पप्रब्ध, हे जगवन् ममेदग्रदुःखं केन कर्मणा जातं ? मुनिराह सावधानीन्द्रिय श्रूयतां ? त्वं पूर्वजन्मे कस्यचिद्व्यवहारिणो बह्वङ्गासीत्. अन्या च त्वदीयसपत्न्यभूत्. त्वं मिथ्यात्वज्ञाविता, तव सपत्नी तु जिनधर्मपरायणा कु- ताञ्जिग्रहा प्रत्यहं श्रीजिनप्रतिमामर्चयामास.

एकदा त्वं मिथ्याज्ञानिवेशज्ञावितेभ्यर्विश्रात्सपत्नीरुषा च तस्या जिनप्रतिमामादायावद्भरके प्र- ह्नतया प्राङ्गिपत्. ततस्तस्या जिनविचार्वचनं विनाऽनश्रंत्यास्तवया दयावशतो द्वादशकृणोते प्रतिमा दत्ता. तत्कर्मणस्त्ववायं द्वादशाब्दिको जन्मो सह विरहविपाको जातः. परिणामविशेषात्तु किञ्चिद- वावशिष्यते. पुनः सांजना प्राह, ममैषा सखी केन कर्मणा मया सह दुःखान्यनुभवति ? मुनिनो- क्तं हे धर्मशीले ! तदा तव प्रतिमां गोपयंत्यास्तया प्रोक्तमत्र प्रदेशे दृश्यते, अतोऽप्यंतं गुप्तस्थाने स्थाप्या, ततश्च त्वया सा प्रतिमा विशेषेण स्थानिना, तेनैषापि दुःखमन्वभूत्. ह्यति मुनिनोक्तं श्रु- त्वा विस्मयस्मेरमानसांजना सुखदुःखयोः कारणं सर्वत्र कर्मैव मेने. पुनः सा पप्रब्ध हे जगवन् ! म- म शुद्धकर्मोदयः कदा नविष्यति ? तथा मे पतिसंगो नविष्यति न वा ? ह्यति ज्ञानेन ज्ञात्वा मम

मनोमोदसंपत्तये सम्यक्समादिश ? मुनिरूचे हे महासत्त्वे ! अत्रैव तिष्ठत्यास्तव मातुलो मिलिष्य-
 ति, स च त्वां नीत्वा स्वगृहे यास्यति. स्वपितुरिव तस्य गृहे स्थितायास्तव पत्युः संगमो वर्धते भ-
 विष्यति. मुनिनेत्याश्वासितांजना साधुपर्युपास्तिपरायणा सत्त्वमालोच्य गिरेः शिखरे तस्थौ. द्रुतस्त-
 न्मातुलः सूर्यकेतुनामा नरेश्वरो नंदीश्वरे यात्रां कृत्वा स्वगृहंप्रति प्रतस्थे. तदानीं चारुणश्रमणप-
 दावतस्तत्र तस्य विमानं स्तंजितं. यतस्तीर्थमुद्दंध्य विमानं न यातीति पूर्व धर्मेणैव स्थितिः कृता-
 स्ति. सा स्थितिश्च केनापि लंघयितुं न शक्यते. ततः स स्वेचरः सूर्यकेतुनामा विमानादवतीर्य स्वं
 धन्यं मन्यमानस्तं मुनिं मुदा वंदे. मुनिना तस्य धर्मलाक्षादीर्क्षता. तत्र तामंजनां समालोक्य
 साधर्मिकवंदनायां स्वरूपानुसारतो भागिनेयीं ज्ञात्वा सम्यगुपलक्ष्य स्वेचराधिपो भूयं मुमुदे. तद्
 वृत्तांतं श्रुत्वा कृपापरिणताशयः स स्वेचरोजनामुंदरीं समुत्तां समर्षीं विमाने समारोप्य स्वगृहाञ्जि-
 मुखः प्राचलत्.

मार्गे सूर्यकेतुविद्याधरो जागिनेयीसुतं लालयन् विमानमाकृष्ट्य नमःपथा यावद्ययौ तावदेकदा
 बालचापव्यलीलयां मातुलांकतः स बालः पाणिना विमानकिंकिणीं कर्षन्नुद्धालितः, विमानं नम-

सा गतं, स तु धूमो पतितः. बालं पतितं ज्ञात्वा तज्जननी भृशं ररोद, यथा—हा देव तादृशं दुःखं । दत्त्वा न खलु तृप्तवान् ॥ यत्पुत्रवदनप्रेक्षा—सुखं न क्षमसे मम ॥ १ ॥ इत्यादि कंदर्पिणीं ज्ञा-
 गिनेयीं समाश्वस्य स्वेचराधिपो ह्रुतं विमानादुत्प्लुत्य तं प्रदेक्षमवातरत्, तत्र तदीयेन वज्रसारेण
 वर्ष्मणा श्लिष्टां संचूरितां स ददर्श. तदीयचूर्णमध्ये च रममाणं तं बालकं ददर्श. ततस्तं बालं शि-
 रसाधाय कशय्यामाददे माणिक्यमिव पंकतः. ततस्तं शिशुं मरालमिव लालयन्नुपायनमिव राजा
 ज्ञागिनेय्यै समर्पयामास. तमङ्गतां समालोक्य सा सती मुदिता निधानमिव मुहुर्मुहुः पाणिना
 पस्पर्श. अमुना शिशुना श्लिष्टा संचूरितेति मातुलस्तस्य श्लिष्टाचुर इति नाम चक्रे. ततः सूर्यके-
 तुनामा स्वेचरः सोत्सवं तां ज्ञागिनेयीं निजं गृहं निन्ये. तर्तोजनां वीह्य ते सर्वे स्वजनाः क्रुदु-
 विनश्च हृष्टाः. सा तत्र दीनानाद्यादिन्यो दानं ददाना धर्मं वितन्वाना सुखं तस्यौ. अथ जितका-
 सी पवनंजयो रावणाङ्गया महोत्सवपुरस्सरं निजनगरमागमत. तत्र पितुः पादौ प्रणिपत्य मातरं च
 नत्वा तदाशिषं लाल्वा मिष्टवाचा स्वजनांश्च संज्ञाय स्वजायामुखदिहृद्वया स्वावासजवनं प्राविशद्ग-
 जागारं गर्जेद्भव. परं जायास्तन्यं स्वगृहमालोक्य स भृशं विरहाकुलो बद्धव. ततोऽसौ मातरमपु-

हत् हे मातस्त्वव वधुः कास्ति ? माता यथातथे प्रोक्ते कुमारस्त्वदिरहेण चित्रशालां ज्वालामिव, प्रा-
ज्यं राज्यं पलायवत्, प्राणांश्च तृणवन्मन्यमानो मातरं प्रत्याह, हे मातस्त्वयाऽविचार्य स्वकुलोचितं
न समाचीर्णं, नूनं सा वने व्याधैर्भक्षिता ज्ञाविष्यति. अहो ! कस्मात्तं चिन्तारत्नं नष्टं, अहो मम ज्ञा-
न्यविपर्ययः, गृहगणे समागता कामगवी चौरहेता, इत्यादि विलपन् दैवायोपाख्यानं यन्नन् पवनंज-
यः सद्यश्चंदनदारुनिर्गसद्बहिश्चितामारचयामास. अथ कुमारो विविधैर्वचनविलासैर्मार्तापितृभ्यां
बोधितोऽपि वियोगविषपीन्तितो मरणाग्रहं नाभुञ्चत्.

इतश्च ऋषभदत्तः सुहृत्पवनंजयकुमारं समादिभ्य साग्रहं कालक्षेपचिकीर्षया दिनवयमयाचत्,
ज्ञो मित्र ! त्वया दिनत्रयं स्थेयं, नूनं सा शीलमाहात्म्यतो जीवन्ती ज्ञाविष्यति, तत्प्रतीक्षस्व ? यथा-
हं दूरदेशांतरे गत्वा तत्प्रवृत्तिमुपात्तयामि. एवं कुमारं संबोध्य विमानमधिरुह्य ऋषभो व्योममार्गेण
चत्वात्. अनेकपत्तनोपवनश्रामनगरादिषु विमानस्थितोऽसौ ब्रमन् स्त्रीबालयुवादिगोष्ठीष्वनेकशः क-
द्याः शृण्वंस्तृतीये दिवसे सूर्यपुरस्योपवने गतः. तत्र स्त्रीगोष्ठ्यां स द्रति शुश्राव. अहो ! धन्यैषां
पवनंजयपत्न्यंजना या तेजःपुंजविराजितं पुत्रं सुषुवे. ऋषभदत्तस्तत्रासन्नप्रदेशे स्थित आमातुल्यग-

हृगमं तत्कथां शुश्राव. सुदित ऋषजदत्तः श्रीसूर्यकेतुनृपपर्षदि गतः, तत्रोःसंगस्थापितपुत्रामंजनां च ददर्श. सापि तर्तुर्मित्रमागतमुपलक्ष्य ससंभ्रमा सद्यज्ज्ञाप्तनमुत्सृज्य समुत्तस्थौ. ततः सा सती मातुल्याय सकलं वृत्तान्तं कथयित्वा विस्मेरचिन्ताय तस्मै ज्ञागतमचीकरोत्. सा प्रभोदमेदुरा ऋषजदत्तस्य स्नानपानत्रोचनादिसकलां सामग्रीं विदधे. ततः संतुष्ट ऋषजदत्तः सूर्यनृपं ब्रह्मर्षेजनासुंदर्याः संपुत्राया विलोकनान्मम श्रमः सर्वथा सफलो जातः. पवनंजयो वरुणं जित्वा द्रव्यजयो गृहमागतः, मातापितोश्च पादौ नखैतस्या गृहे गतः, परं तत्रैनामदृष्ट्वा चित्तां प्रवेष्टुकामो मया दिनत्रयमधारि, तेन हुतमेवा प्रेष्यतां, ब्रह्ममेतदर्थमागतोऽस्मि, ज्वतो गृहे क्षेममस्तु, तव चायमुपकारः शतशाखः प्रवर्धतां. ततः श्रीसूर्यनृपो विमानं सज्जीकृत्य जामातुः सुहृदा समं सपुत्रामंजनासुंदरीं तस्मिन् विमाने समारोप्य श्वशुरालये प्रेषयामास. ऋषजदत्तस्तद्विमानं प्रह्लादपुरोद्याने मुक्त्वा स्वयं पुरतो ययौ. तत्र गत्वा सपुत्राया ज्यंजनायाः समानगमनकैतुकैः स प्रह्लादननरेश्वरं पवनंजयं वर्धयामास. तदानीं पवनंजयस्य स्वजना ऋषजदत्तस्य तद्वचनं जीवनीषधतुष्यं मे निरे. तदानीं पवनंजयसंज्ञवं पुत्रं दृष्टुं नागराः सागरा इव समाजभुः.

ततो द्रष्टां सपुत्रां पुरे प्रवेद्यामास. बाधमानेषु तूर्येषु । भीयमानोरुमंगलं ॥ चलच्चेलीं-
 चलैर्लोहं । लोलद्वंद्वनमादिकं ॥ १ ॥ श्रीप्रह्लादनद्भुमोदो । विस्तरेण महीयसा ॥ बधूं प्रवेद्या-
 मास । सपुत्रां निजपत्तनं ॥ २ ॥ तद्दिनादारभ्य अश्वस्तामंजनासुंदरीं परीक्षितगुणां बह्वमन्यत, य-
 त एवंविधा सतीमतल्लिका कस्य वल्लभा न लवति ? सांजनासुंदरी विशेषतः पवनंजयस्य वल्लभाद्भु-
 त फलशालिनी कल्पवल्लीव. अथ सा पुत्रयुक्तांजनासुंदरी साधुसाध्वीसंयोगतो वैराग्यैकतरंगिता पू-
 र्वजन्म स्मरती जैनं धर्ममाचचार. पवनंजयस्य सूनोः शिलाचूरस्य संपदात्संबंधिसज्जनैर्हनुमानिति
 द्वितीयं नाम निर्मये. अथ प्रह्लादननृपः पवनंजयं राज्याहं ज्ञात्वा गुर्वादिस्वामयीं निर्मलां च प्राप्य
 तं राज्ये न्यस्य स्वयं दीक्षामुपाददे. ततः पवनंजयद्रुपाल एकलीलया पृथ्वीं पालयन् प्रौढपराक्रमः
 परमां प्रौढिं प्राप. सांजना पवनंजयस्य राज्ञः पट्टराज्ञी बद्धव, पवनंजयो नृपस्त्रिवर्गसारं साम्राज्यम-
 नुल्लवन्नंजनया समं सुखेन कालमवाहयत. हनुमानपि संप्राप्तयौवनस्वामितीर्थं केचिदाचार्यास्तत्र
 तः क्रमेण सोऽपि गांधीयादिगुणैः संपूर्णो बद्धव. इतः श्रीमुनिमुव्रतस्वामितीर्थं केचिदाचार्यास्तत्र
 पत्तने समाजगमुः, तद्देशानां श्रुत्वा संवेगमापन्नांजनासुंदरी दीक्षायै पतिमयाचन. ततः पवनंजयेन

बहुक्तापि सा यावन्नावतिष्ठते तदा पत्नीसहितः पवनंजयो वंदनाय तत्र ययौ. आचार्यसमीपे च राज-
 वनाग्निनीं देशानां शुश्राव, तां देशानां श्रुत्वा हनुमते पुत्रे राज्यं दत्त्वा स्वयं महामहेन देव्यांजन-
 या सार्धं दीक्षामुपाददे. ततस्तौ दंपती निरतीचारं चारित्र्यं प्रतिपाद्य स्वर्गं जग्मतुः. क्रमान्मोक्षमवा-
 प्यतः. इति पवनंजयचर्या । हनुमज्जननी जगत्त्रये ख्याता ॥ सत्यंजनाधिधाना । सुंदरशीला
 गुणविशाला ॥ १ ॥ इत्यंजनासुंदरीकथानकं समाप्तं, पंचमी कथा च समाप्ता. ॥ अथ भृगावती-
 कथानकं कथ्यते. यथा—

साकेतपुरपत्तने सुरप्रियनामा यक्षोऽस्ति, स सप्रत्ययः प्रत्यब्दं यात्रादिने चित्रकारेण विचित्रं
 चित्रयते, ततश्चितितो यक्षस्तं चित्रकं हंति, अचित्रितः पुनर्लोकं हंति. एवं बहवश्चित्रकारस्तेन
 यक्षेण निधनं नीताः, ततस्ते साकेतपुरीयचित्रकाः सर्वे पट्वापित्वान्यग्रामे ययुः. ततो राज्ञा प्रजा-
 मारिजीरुणा ते सर्वेऽपि चित्रकरा जटैर्धृत्वानापिताः, ततस्तेषां नामानि पत्रेषु लिखितानि, तैर्नाम-
 पत्रैश्च यत्रो भूत्वा मुक्तः, प्रत्यब्दं काचित्कन्या तस्मात्कुंजरापवमेकं कर्षति, तस्मिन् पवके यन्नाम नि-
 यति स यक्षचित्रं करोति, इति व्यतिकरे जाते एकदा कौशांब्याः कश्चिच्चित्रदारकश्चित्रकौशाल्य-

स्मिद्धये तत्र समायातः, तत्र काचिदेकपुत्रका चित्रकारी स्थविरा वर्तते, तस्या गृहे च स तस्थौ, तस्मिन् वर्षे तस्याः पुत्रनाम्नि पत्रे निर्गते कृतांताह्वानलेखवत्सा वृद्धा कराघातै ररोद, तदानीं प्राधु-
 णैकचित्तकारकस्तां वृद्धां पृहति हे मातस्त्वं किं रोदिषि ? तदा सत्ये प्रोक्ते कौशांबीचित्रकारको व-
 कि हे मातस्त्वं स्वस्था जव ? तवाहमपि पुत्रोऽस्मि. तव पुत्रस्थानेऽहमेव यास्यामि, तयोक्तं त्वं मम
 प्राघर्णेकस्त्वामहं कथं प्रेषयामि मृत्युहेतवे. एवमुक्त्वा तथा बहुबोधितोऽपि स नाबुधत्. ततः स स्थ-
 विरापुत्रवारके यद्वात्ये गतः, तत्र गत्वा तेन चित्रकारेण षष्ठं तपो विहितं. ततः कृतस्थानस्तथा
 कृतांगविलेपनो स धौतवाससी परिदधे. ततश्चाश्वचन्दनकस्तूरिकर्पूरगुरुसन्मिश्रैर्वर्णैर्कनैर्वीनानि क-
 च्छोलकानि भूत्वा तथा नवकूर्चकानि कृत्वा तथाष्टपुटमुखकोशं विधाय स चित्रकरो निर्भयः स्व-
 स्थचित्तो यद्गं चित्रयामास. ततस्तं यद्गं चित्रयित्वा कृतनतिलत्पादयोर्लंगित्वा विनयपूर्वमेवमवोच-
 त. हे यद्ग ! त्वद्योभयं चित्रं कर्तुं कोऽपि न क्षमस्तन्मया यद्युक्तं कृतं ज्ञानि, तत्क्षमस्व ? इत्याहु-
 त्वा स यक्षपादयोर्निषतितः. ततस्तुष्टो यद्गः प्रीत्यावदद्गो चित्रकरदारक ! तुभ्यं यद्रोचते तद्याचस्व ?
 स जगाद् हे तातास्मिन् पुरे त्वं मारिं निवारय ? तथा चित्रकराणामनयं देहि ? एतावता च पर-

प्रियकरणेनाहं प्रीतोऽस्मि, यद्वाः प्राह हे परोपकारिन्नप्रभृति सर्वेषां लोकानां चित्ररूपाणां च क-
 द्याणं ज्ञविषयति. अथ स्वविषये किञ्चित्त्वं याचस्व ? चित्रकृदूचे हे नाथ ! यदि त्वं मम तुष्टोऽसि
 तर्हि चित्ररूपस्यैकदेशोऽपि दृष्टे यथास्थितं सर्वं रूपं चित्रयामि, यक्षेण वरो दत्त एवमस्त्विति. तन्नो
 यद्वास्तिरोदधे. स चित्रकारदारको वरं प्राप्य मुदितमानसः पुनः कौशांबिं समापयौ. एकस्मिन् दि-
 ने कश्चिद्दूतः शतानीकराजसदसि समगतो दूरदेशसंदेशान् कथयति. तदानीं स दूतो राज्ञा पृष्टो
 नो दूत ! अन्तराज्येभ्यो मम राज्ये किं किमपि न्यूनमस्ति ? तेनोक्तं स्वामिंस्त्वव राज्ये सर्वमप्य-
 स्ति, परमेका चित्रसत्ता नास्ति, तेनैकां देवसत्तानुकारिणीं चित्रसभां कारय ? राज्ञा तद्वचनं श्रुत्वा
 सौधर्मसत्तासदृश्येका सत्ता कारिता निजप्रासादसमापे. सा सत्ता च सर्वेषां चित्रकराणां चित्रकर-
 णाय विन्यज्य दत्ता. तस्य चित्रकरस्यांतःपुरासन्नप्रदेशे जागो दत्तः. ततस्तेन चित्रकरेण जात्यांत-
 रेण देव्या मृगावत्या दीप्यमाना पादांगुलिदैवादालोकिता. तदंगुलिदर्शनात्तेन चित्रकरेण तस्या मृ-
 गावत्याः सर्वं स्वरूपं यथास्थितमालोचितं. तदानीं तद्रूपलिखनावसरे ऊरौ मणीलवोऽपतत, तं लव-
 प्रमार्जतः पुनर्लवः पतितः, एवं द्विवारं प्रमार्जनानंतरमपि तत्रैव लवः पुनः पतितः. ततस्तेन

ज्ञातं नूनमत्र देव्या लांलनं वर्तते, ततस्तेन तत्र लांलनं कृतं. यादृशी मृगावती वर्तते तादृशी ते-
न लिखिता, दिव्यानुवावतस्तत्र किंचिदपि न्यूनाधिकं नाद्वत.

एवं स चित्रकारस्तां लिखित्वा द्वितीयप्रहरे भोजनाय गृहं गतः. तावद्वाजा शतानीकस्तां स-
न्नां विलोकयितुं तत्रागत. तां चित्रसन्नां समालोक्य स यावद्भृशं हृहृद्दयो बभूव तावत्तेन राज्ञा
सा मृगावती सर्वांगीणा दृष्टा, यावच्च तज्जंघायुगलं स विलोकयति तावत्तत्र तन्मणीलांछनं दृष्ट्वा
कुपितो राजाचिंतयद्दहोऽनेन मम नार्याया जंघालांलनं कथं ज्ञातं? तन्नूनमनेन पाप्मना मम न्ना
र्या द्रुक्ता, अन्यथासौ जंघास्थलांलनं कथं वेत्ति? ततोऽसौ क्रोधात् स्वसेवकानादिशत्, नो सेव-
का! एनं चित्रकारकं शूलिकायां समारोपयत? तव श्रुत्वा सर्वेऽपि चित्रकारका मिलिता एवमुचुः
स्वामिन्नेष केनापराधेन हन्यते? राज्ञोक्तमनेन मृगावत्या जंघालांलनं कथं ज्ञातं? तैरुक्तं स्वामिन्!
यद्गप्रमादेनैष चित्रकारो रूपस्यैकदेशे दृष्टे सर्वांगीणं यथास्थितं रूपं लिखति. अथ तत्प्रत्ययाध्वं
राज्ञा तस्य कुब्जिकामुखं गवाक्षादार्शितं. ततस्तेन चित्रकेण मुखानुसारेण कुब्जिकारूपं यथास्थितं
लिखितं. तथापि राज्ञा स चित्रकश्चिन्नान्गुष्टोऽकारि. पुनस्तेन चित्रकेण स यद्ग ध्याराधितः, तेन च

वामपाणिना सा चित्रसिद्धिर्दत्ता. तद्दिनादारभ्य स चित्रकरो वामेन पाणिना चित्रं करोति. ततः स चित्रकारश्चेतसि चिंतयामास धिग् राजानं येनाहं निरपराधोऽपि मुधांगुष्ठहेदनेन विभ्रंभितः, अथ तर्ह्यहं चित्रकरो यद्येनं राजानं मूलादुन्मूलयामि. इति ध्यात्वा तेन चित्रकरेण पट्टे मृगावत्या रूपं लिखितं, तदादाय स्वस्वजनपरिवृतोऽसौ कौशाब्ध्या निर्ययौ. शतानीकप्रत्यनीकं बलवंतमवंत्य-
धीशं चंद्रशासनं चंद्रप्रद्योतं च ज्ञात्वा सोऽवंत्यां गतः. तन्मृगावतीरूपं पट्टे लिखितं पुरो मुक्त्वा राजानं ननाम. चंद्रप्रद्योतस्तां पट्टे लिखितां मृगावतीं वीक्ष्य मोहितस्तरूपं वर्णयति, अहोऽस्या रंभा-
तिरेकं रूपं! अहोऽस्या लावण्यं! अहोऽस्याः सुंदराकृतिः! ततः स चित्रवृत्तेन दृष्टः, नो चित्रकः! त्वयात्मीयकलाकौशलदर्शनार्थमेवा सुंदरी लिखिता, किंवा कस्याश्चित्प्रतिरूपं लिखितं? सत्यं ब्रूहि? चित्रकारेणोक्तं राजेन्द्र! मयैतत् कस्याश्चित्प्रतिरूपं लिखितं, परं तस्या यादृग्रूपमस्ति तादृग्रूपं न ह्यापि लिखितं न शक्नोति. तर्हि कियन्मात्रा वयं मनुजाः? चंद्रप्रद्योतेनोक्तं तर्हि ब्रूहि? कस्या इदं रूपं? चित्रकारेणोक्तमेवा मृगावती पट्टे लिखिता शतानीकराजस्य पत्नी रूपाधिका तव योग्यापि विधेर्नैपरीत्यात्तेनासा. अथानुकुत्रे विधौ सा तव पत्नी ज्ञविषयति. इत्युत्त्वा स चित्रकारस्तां प-

दृष्टिखितां मृगावतीं तस्मै दत्त्वा स्वस्थाने गतः.

तद्दिनादारभ्य चन्द्रप्रद्योतोऽर्चितयद्देवा मृगावती शतानीकपत्नी सामवाक्येन बलात्कारेण वा मया श्राह्या. इति विचिंत्य चन्द्रश्रासनेन चंद्रप्रद्योतेन लेखं लिखित्वा शिक्कां च दत्त्वा वज्रजंघार्यो दत्तस्तत्र प्रेषितः. स दूतः कौशांब्यां गत्वा शतानीकं नत्वा चन्द्रप्रद्योतवाचिकमाचर्यौ, नो रोजेन्द्र ! मम स्वामिवाचिकं श्रूयतां ? यथा—ऋषणेव मणिर्नैव । त्वया ज्ञाति मृगावती ॥ सा मह्यं प्रेष्यतां येन । मणिर्मौलौ हि युज्यते ॥ १ ॥ जीवितव्यं च राज्यं च । रक्ष प्रेष्य मृगावतीं ॥ सर्वनाशोऽज्ञानाशेन । रक्षणीयो विचक्षणेः ॥ २ ॥ ततः स कोपारुणलोचनः शतानीको नृपोऽन्यथात्, नो दूत ! तव स्वामी किं विकलौ वर्तते ? यदा तव स्वामी किं जीवितादुद्विभोऽस्ति ? नूनमसौ मम करेण मृत्वा नरकगामी ज्ञाविता यो मत्तो मृगावतीं याचते. इत्युत्त्वा भृशं निर्भर्त्स्य दूतत्वादवध्योऽसीत्युत्त्वा तेन स निष्कासितः. स लोहजंघो दूतोऽप्यवंत्यां चंद्रप्रद्योतांतिकं समगतः. शतानीकोक्तं च सर्वं सत्यं न्यवेदयत्. ततः कुपिनश्चन्द्रप्रद्योतश्चतुर्दर्शनपुंरावृतः कौशांबीं प्रति प्रयाणं चक्रे. तस्मिन् सैन्ये प्रचलिते धृष्टिधूसरदिभिः सूर्यो निस्तेजस्तां ययौ. तथा तस्मै न्यन्तारेण द्रुवलयं कं.

पयामास. एवमविभिन्नप्रयाणैर्गर्भं संचरंश्चंद्रप्रद्योतः स्त्रोकैरेव दिनैः कौशांब्यामामन्नं समागतः. शतानीकस्तमासन्नं समागतं ज्ञात्वा महद्गीत्या गीतोऽतिसाररोगेण महाव्याधिना बाधितः शरणा-
 शीव यममंदिरं ययौ, अहो ! मरणं केनाप्युद्धंघयितुं न शक्यते. यतः—दिव्यज्ञानयुता जगत्त्रय-
 नता येऽनंतवीर्या जिना । देवेंद्राः सुरवृंदवंधनरणाः सच्चिन्माश्चक्रिणः ॥ वैकुंठा बलशालिनो ह-
 लधरा ये रावणाद्याः परे । ते कीनाशमुखं विशंत्यशरणा यदाऽविलंबो विधिः ॥ १ ॥ चंद्रप्रद्योत-
 नयाद्गीते शतानीके मृते मृगावती चिंतयति मृतुर्मेऽप्यबलस्तथा बाढो, वैरी तु महाबलोऽतो ब्रू-
 न शीलं न रह्यते, ततोऽहं कमप्युपायं कृत्वा स्वं शीलं रक्षयामीति विचिंत्य कश्चिद्वागमी दूतः शि-
 द्वायित्वा तया प्रेषितः. तेन राहोऽग्रे गत्वा विनयेन विद्मं, हे देव ! राह्मी मृगावती मन्मुखेनेद-
 माह, हे नाथ ! तव गीत्या शतानीके मृते त्वं मम शरणमसि, किंत्वयं मम पुत्र लुप्यननामाऽप-
 बलः शिशुश्च शोकाक्रांतो मया मुक्तोऽन्यैः पराध्यते, अतोऽहं सांप्रतं नवदंतिके समागतुमसमर्थः,
 अतोऽहं कमप्यस्य पुत्रस्य संजीवनोपायं कृत्वा त्वरितं समेष्यामि. इति दूतवचनं श्रुत्वा प्रद्योतो ज-
 गौ, भो दूत ! मयि नाथे सति तस्य रोमापि को नाम पीडयितुं समर्थः ? दूतो बलाघे स्वामिन् !

स्त्रिया हृदयं कातरं ज्वति, अतो मन्मुखेन सा वारंवारं वक्ति, यन्मम नगर्याः परितस्त्वं प्राकारं कुरु ? यथा तन्मध्ये मम पुत्रो निर्जयो ज्वति. तत श्रुत्वा राज्ञा प्रद्योतेन कालविलंबजयादवंतीतः समानी तैरिष्टिकैश्चैः समश्रेण्या स्थापितैः पुंभिः करानुकरसंचारितैः स्त्रीकैरेव दिनैर्दृढः प्राकारो निष्पादितः. ततः प्रद्योतेनोक्तमथ किं कृतं विलोकयते ? तयोक्तं स्वामिन् यदि मध्ये द्रव्यं नास्ति तर्हि प्राकारेण किं ? तत् श्रुत्वा प्रद्योतेन स्वकीयो ज्ञानागारः समानीतः. एवं कष्टान्नादिसर्ववस्तुभ्यः कैरावीप्राकारस्तया तथा संजितो यथा द्वादश वर्षाणि यावत्केनापि गृहीतुं न शक्यते. ततो मृगावत्या स्वमंविणः पृष्टाः, अथ किं कर्तव्यं ? मंत्रिन्निरुक्तं यथा तव शीलं तिष्ठति तथा कुरु ? तथा प्रोक्तं नो मंविणोऽहं तथा करिष्ये यथा मम शीलं स्थास्यति, द्रयुत्वा तथा मृगावत्या कौशाढ्यां दुर्गरोधः कृतः, प्रद्योतेनाहता मृगावत्युवाच नो राजस्त्वं किं विकलोऽसि ? यन्मां समाह्वयसि, अहं चेदकराजपुत्री शतानीकराजपत्न्येवंविधमकार्षं किं स्वप्नेऽपि करोमि ? तदा चंनकोपश्रंभप्रद्योतः स द्रस्येवं प्रत्यपादयदहोऽनया किं कृतं ? अनया यत्कृतं तत्केनापि कर्तुं नो शक्यते, अहोऽस्याः मतिरवैजयः ! अहोऽस्याः कलाकौशल्यं ! प्रथममनया बुद्धिप्रपंचेनाहं पश्चाद्वाहितः, ततो मम प्राकारो

मूलादुन्मूलायितः. ततोऽनया मम ज्ञांङागारो गृहीतः, ततो ध्यानपानादिमामग्नीं समादाय स्वप्नाकारं सज्जीकृत्य मम वाक्यमन्यथा कृत्वाथ पुनर्मया सह गुरुसज्जा जाता, तत्किं करोमि ? अथाहं तत्र यामि. गत्वा च तत्र तां ससैन्यां सपुत्रां सप्राकारां सकौशाबीं मूलादुन्मूलयामि. तर्ह्यहं वंस्पद्योतो नान्यथेति, द्रष्टुं च ससैन्योऽसौ कौशाबीं प्रति धावितः, स्तोत्रैरेव दिनैर्हस्तश्चरथपदातिचतुर्गणसेनायुक्तस्तत्रायातः, कौशाबीं परिवेष्ट्य च स्थितो जंबूद्वीपं सागर द्वय. तदानीं मृगावती दध्यौ मया बाह्योऽरिश्छलितः, अथाहमंतरारतीं द्रवलयामि, यदीह श्रीवीरस्तीर्थनाथः समायाति न. दाहमंतरारतीं द्रवलयित्वात्महितं करोमि, सर्वत्रावस्वत्रावद्भो जगवान् श्रीवीरोऽपि तत्कालमेव तत्पुत्रीपरिसरे समुपाययौ.

ततः सा मृगावती दिनेशस्यान्युदये श्रीजिनेशवंदनाय पुरादुदयादितद्वारादब्जाद्भुंगीव निर्ययौ. अथ सा मृगावती निर्जयारमर्द्धां ज्ञत्तया जिनाधिनार्थं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य स्वामिनं नत्वा यथास्थानस्थिता त्रिवर्गशुद्ध्या स्वाभिदेशनामशृणोत्. चंद्रप्रद्योतनुपोऽपि कोपचंडत्वं विमुच्य श्रीवीरं प्रणिपत्य स्वाम्यंतिके यथायोग्यस्थाने समुपाविशत्. ततः श्रीवीरो मनुजसुरासुरपर्वदि पापनाशिनीं

देशानां व्यतनोत्. सर्वज्ञाणानुगां भगवद्देशानां श्रुत्वा केचन मनुष्याः स्वाभ्यंतिके दीक्षां प्रत्यपद्यन्त, केचन सम्यक्तत्वं, केचन देशविरतिं च प्रतिपन्नाः, तदानीं कश्चिच्छ्रुत्वा स्वसंशयं स्वामिनं मनसा प प्रह, तं धन्विनं स्वाभ्यूचे ज्ञो धन्विन् ! महद्गिरा पृह ? यथा तव वार्ता निशम्य बह्वो जना बुद्धं-
ते, स जगौ जगवन् ! या सा सा सैवेति ? ततो जगवानाह या सा मा सेति. तदा गौतमः स्वा-
मिनं पप्रह हे भगवन्नेन धन्विना किमुक्तं ? स्वामिना च किमुत्तरं दत्तं ? प्रष्टुणोक्तं ज्ञो गौतम !
सावधानो ब्रूवा शृणु ?—

अस्यस्मिन् जारते चंपानामनगरी. तत्रैको धनाकरो नाम स्वर्णकारो धनवान् कामी च, स कामासक्तः कामरसमृष्टो यां यां रूपवतीं कन्यां पश्यति, तज्जनकस्य तथा तत्संबंधिनां हेमसहस्राधं दत्त्वा तां कन्यां परिणयति. एवं तेन स्वर्णकारेण काममोहितेन नारीणां पंचशती भेदिता, सर्वा सां नारीणां तेन सर्वांगजराणानि कारितानि, परं यदा यस्या वारको जवति, तदा सा सम्यग्ब्रह्मा-
जराणानि परिधाय तेन सह रमते, अन्यस्तु तदाह्वया शांतवेषा एव तिष्ठति, एवं तासां कालो-
याति. तस्मिन् स्वर्णकारे द्रुतस्ततो याते ताः शृंगारादि मुधा व्यधुः, स पुनस्त्वाडयामास. ततः सो-

ऽतीर्थया पूर्णस्नातां रङ्गाकृते कदापि गृहद्वारं नाभुञ्चन्तोऽधिष्ठानस्थानमिव. हत्यादग्ध द्वागल्—
 द्वोक्तुं कस्यापि नौकसि ॥ सज्जनान् स्वगृहे कांश्चि—न्न कदाचिदजो जयत ॥ १ ॥ अथ कदाचित्
 केनचित् सुहृदा स बलात्कारेण स्वगृहे नीतः, नदासौ द्विषा गुप्तिगृहे क्षिप्तमिवात्मानं येने, तदा
 तस्य स्त्रियो निर्जनं स्वस्थानं ज्ञात्वा हृष्टाः कृतस्नानवित्तेपनाः परहितप्रवरवस्त्रा विहितसर्वांगभूषणाः
 प्रीताः संतो यावता दर्पणमध्ये स्वं पश्यन्त्यस्तशुस्तावता तद्गृहवासीशः स सुवर्णकारः पिशाचं द्वा
 क्रूरदृष्ट्या विलोकयन् स्वगृहद्वारमागात्, स तत्स्वरूपदर्शनात्तासामुपरि क्रुधः, तासां मध्यादेकां स
 तथा जवान यथा सा यमातिथितां प्रपेदे. तदानीं सर्वासामपि स्त्रीणां समकालं जगमुत्पन्नं, यद्येष
 पापात्मास्नानप्येवं हनिष्यति, ततस्ताजिश्चितं वयमेवैनं प्रियं मारयामः. ततस्ताः सर्वाः स्त्रियस्तं
 दर्पणैरमारयत्. तत एकोनपञ्चशतदर्पणैर्हृतो मृतः स स्वर्णकारः. ततस्ताः स्त्रियः पश्चात्तापेन गृहं
 मज्ज्वाव्य तेन सार्धं ज्वलिताः.

एवं ताः सर्वा अकामनिर्जरया मृत्वा कस्मिंश्चिद्दुर्गे तस्करकुले तस्करत्वेनोत्पन्नाः. क्रमेण ते
 सर्वेऽपि लोकद्वन्द्वतत्परा द्वंदाका जाताः. सा पूर्वं हता योषिद् कुञ्जचिदग्रामे कस्यापि रोरविप्रस्य

पुत्रत्वेनोदपद्यत. ततः पूर्णे कात्रे स जातः, क्रमेण च स पंचवर्षीयोऽभूत्. पंचवर्षीणि यावत् स्व
 पुत्रकारजीवस्तिर्यग्योनौ परिभ्रम्य तस्यैव दरिद्रविप्रस्य पुत्रिकाजनि. मातापितृभ्यां स एव बालकस्त-
 स्याः पालकः कृतः. सा तु रोदनशीला भृशं रोदति, रोदनाच्च न विरमति. तस्य बंधोरन्यदा त-
 स्या ज्वरं स्पृशतो गुह्ये प्रदेशे हस्तो लग्नः, तदा तथा त्यक्तं रुदितं, मुदिता च जाता. एतं च ते-
 न तडोदननिवारणाय प्रतीकारो लब्धः. ततः परं यदा यदा सा रोदति तदा तदा तस्या योनि-
 स्थानं स करेण स्पृशति. एवं तस्या रुदत्याः प्रतीकारं कुर्वन् स कदाचित्पितृभ्यां दृष्टः, कुट्टयित्वा
 निकेतनाच्च निष्कासितः. एवं पितृनिष्कासितः स दारकस्तेषां चौराणां मिलितः. ततस्तेन मिलि-
 तेन चौरपंचशती जाता. अथ सा विप्रबालिका शैशवादपि कुलटा जाता. सान्यदैकस्मिन् ग्रामे ग-
 ता, तैश्चौरैः स ग्रामो छुटितः, ततस्तैश्चौरैः सा बालिका गृहीता, तैः सर्वैरपि च सा स्वनार्याकारि-
 सैका च तैः सार्धं जोगाननुभवति. तदा करुणापरैस्तैश्चौरैर्विमुष्टं यद्रथैकाकिनी बहुभिः सार्धं जो-
 गाननुभवती निधनं यास्यति, अतोऽस्याः समाध्यर्थं काचिद् द्वितीया वृत्तितानीयते. एवं विमुश्य
 तैः स्तेनैरेका द्वितीया नार्या समानीता, ततस्ते स्तेनांस्तान्यां नार्याभ्यां जोगाननुभवतः कालं

निन्युः कियद्दिनानंतरं प्रथमातिरोषणा कामुकी पापपरैवमचिंनयतः अहो ! एषा द्वितीया ज्ञार्या म-
म कामविघ्नकारिणी सपत्नी जाता. ततोऽहं केनाप्युपाये नैनां मारयामीति विचिंत्य सा नस्याद्वि-
हाणि व्यलोकयतः

अथैकस्मिन् दिने तेषु चौरेषु धाटीं गतेषु गृहे च विजने जाते सा पूर्वभार्यातिकोपातां द्वि-
तीयां ज्ञार्या सरलां वंचयित्वागाधकूपे निचिक्षेप. चौरिकां कृत्वा समागताश्चौराः, तैः पृष्टं तव द्विती-
या भगिनी कास्ति ? तयोक्तं नाहं जाने, कापि गता ज्ञविष्यति. ते दधुरनया पाणिन्या नूनं सा
मुभया हता संज्ञायते. द्विजेन चिंतितमेव दुर्मतिर्मम ज्ञगिनी ज्वति न वा ? एतत्कथं ज्ञारयते ?
यदि कश्चिद् ज्ञानी समेति तदा पृच्छते. एवं स यावता चिंतयति तावत्तेनास्मादागमनं श्रुतं. सो-
यं विप्रतस्करः स्वसृलज्जागत्य स्वसंशयं मनसापृहत्. ततोऽस्मान्निरुक्तो गिरा पृह ? ततोऽग्नेन गु-
प्तगिरा पृष्टं ज्ञावत् ! या सा सा सेति, अस्मान्निरपि तद्वैवोत्तरमदायि. पुनः स्वामिनोक्तं सो ज्वि-
काः ! पंचैरुपशतां प्राप्ता लोका एवं विभंभनां प्राप्नुवंति. तानींद्रियाणि च ज्वे ज्वे जीवाव वि-
लोभयंति. इत्यादिवीरवाक्यं श्रुत्वा स विप्रतस्करः संविभो विजोर्वतमवाप्य पृष्टीं गतः, तत्र तेन मु-

निना प्रतिबोधितास्ते सर्वेऽपि तस्करास्तरस्यांतिके प्रवजिताः । अथ भगवद्देशानां श्रुत्वा मृगावती ज-
गाद हे प्रजो ! चंद्रप्रद्योतानुद्ग्राहं प्रवजिष्यामि । अथ सा प्रद्योतं जगाद, हे राजेंद्र ! यदि त्वं मा-
मनुजानासि तदाहं श्रीवीरपादांते व्रतमंगीकरोमि । प्रभुप्रज्ञावप्रभृष्टवैरश्चंद्रप्रद्योतो मृगावतीं जगाद,
हे मृगावति ! ममाङ्गया व्रतं ज्ञात्वात्महितं कुरु ? तत् श्रुत्वा हृष्टा मृगावत्युदयनं पुत्रं चंद्रप्रद्योतो-
त्संगे मुक्त्वा स्वाभ्यंतिके दीक्षागुपाददे । तदानीं मृगावत्या समं प्रद्योतस्त्रीक्षिरगारवत्यादिक्षिरशान्नि-
र्दिक्षिणीचक्रे । चंद्रप्रद्योतो नृप उदयनं कौशावीरराज्ये स्थापयामास । ततो नाथेनानुशिष्य मृगावत्या-
दयश्चदनायै समर्पिताः । अथ तासां साध्वीनां चंदना सामाचरीं शिक्षयति । ततो जगवानन्यव वि-
जहार । मृगावत्याः केवलोल्लसितसंबंधस्तु चतुर्थकुलके ज्ञावनाधिकरे कथयिष्यते । इहं मृगावतीदे-
व्या—श्ररित्रं शीलसंयुतं ॥ दर्शितं मयका किंचि—ज्ञव्यानां न्युवि बोधकृत् ॥ १ ॥ इति मृगाव-
तीकथानकं समाप्तं ॥ इति षष्ठी कथा ॥ अथाचंचंकारिताचरितमाह्वात्म्यमाह—

॥ मूलम् ॥—अचंचंकारिअचरिअं । सण्णं ए को भुण्णेइ किं सीसं ॥ जो अकंदियसीया
। जिह्ववइ कयजियावि दढं ॥ १६ ॥ व्याख्या—‘अचंचंकारिति’ अचंचंकारिता, प्राकृतत्वात्कस्वः

‘चरिंशति’ चरित्रं श्रुत्वा कः पुमान् किलेति निश्चयेन शीर्षं न धुनोति ? अपि तु सर्वोऽपि. या
दृढमत्यर्थं लिख्यतिना लिखनायकेन कदर्थितापि पीडिताप्यखंनशीलाभूदिति गाथार्थः. विशेषार्थ-
स्तु कथानकादवगतव्यः. ॥ १६ ॥ तत्कथानकं चेदं—तत्रादौ मुनिपतिचरित्रं देशतो लिख्यते,

यतस्तद्विनाञ्चंकारिताचरित्रं सम्यग्भावबुध्यते. तद्यथा—

अथैव नगरक्षेत्रे मणिपतिका नाम नगर्थस्ति, तस्यां नगर्यां मुनिपतिराजा राज्यं करोति. त-
स्य राज्ञः पृथ्वीनामपटुदेव्यस्ति. तयोः पुत्रो निजबांधवकुमुदवनचंद्रो मुनिचंद्रनामास्ति. अथान्यदा
मुनिपतिनरेंद्रः स्वमस्तकान्निर्गतं पलितकेशं दृष्ट्वा जातसंवेगः पुत्रे राज्यं दत्त्वा दमघोषमुनिपादांते
निष्क्रान्तः. अथन्यस्तद्विविधाश्लोकैः षट् विधजीवनिकायरक्षापरः क्रमेण स गीतार्थो जातः. एकावप्येव
प्रतिमां प्रतिपन्नोऽसौ मह्यं क्रमेण विचरन् शिशिरतां ववंतीनगर्यां बहिरुद्याने नगरोपांते कायोत्सर्ग-
प्रतिमया मेरुनिश्चलौ यावत्तस्यौ तावत्तव श्रोतत्राणकृते गोपालबालकैः ज्ञत्तया स्वचीवरैः सर्वतः
परिवेष्टितः. प्रातः समये स्थानि चीवरणि संगृहीष्याम एवं विचिंत्य ते गोपालबालकाः स्वस्थान-
मगुः. तस्मिन् समये तव यज्जातं तन्निशम्यतां. तस्यां नगर्यां बोधिजट्टो नाम ब्राह्मणः परिव्रमति.

स. तस्य दार्या धनश्रीनाम्न्यसतीमुख्या पापस्ता दुःशीला. स विप्रस्त्रिलसंभ्रहणाद्धोके तिलजट्ट इ-
तिनामा कथ्यते. स तु मुग्धो वर्तते, मुग्धत्वाच्च दार्याया दृष्टचेष्टितं स न जानाति. तथा पापिन्या
धनश्रिया जोगोपजोगार्थं सर्वे तिलाः पुष्पतांबूलसुखादिकादिकृते विक्रीताः. ततस्तया पापिन्या
धनश्रिया चितितं तिलाः सर्वेऽपि निहृताः, अथ जटुः किमुत्तरं दास्यामि ? तत्कालोत्पन्नमस्या त-
या कृष्णचतुर्दश्यां निशाद्विप्रहरसमये नगराद्वह्निर्गत्वा यस्मिन् प्रदेशे स मुनिपतिसाधुर्वतते तत्र
परिधानं मुक्त्वा विहंगमपिहैः स्वं शरीरं सर्वतद्रत्नादितं. ततः सा कञ्जालेन श्यामं मुखं कृत्वा खदि-
रंगारपूरितं शरावं करे कृत्वा द्वितीयकरे च कर्त्रिकां धृत्वा विकीर्णिकेशा साक्षात्किनीव यत्र क्षेत्रे
तिलजट्टो विप्रो वर्तते तत्र 'तिलं जट्टयामि तिलभट्टं वा जट्टयामीति' पूकुर्वती गता. एवं वा-
खारं जट्पंतीमंतरंतरा च करस्थं वह्निशरावमुद्दीपयंतीमुत्तमांगं धूनयंती दृष्ट्वा भीतो विप्रस्तस्या व-
क्त्रमवलोकयंश्चेष्टां च दृष्ट्वा ज्ञयेन कंपितशरीरो यावत्तिष्ठति तावत्समीपमागत्य सा पापा जणति, रे
पाप विप्र ! बहुकालेन त्वं मया दृष्टोऽसि, त्वामहं सांप्रतं स्वहस्तेन मारयामि. ततः स जयघ्नीतो ज-
येनाकंपितशरीरो वक्ति हे देवि ! मयि दीने तवाज्ञाकारके तव सेवके कृपां कुरु ? द्रष्टुं त्वां स त-

स्याः पादयोः पतितः, ततः सा जगति ज्ञो विप्र ! किं त्वं मां नोपलक्षयसि ? अहं तिलजक्षिणी देवी त्रिश्रवने विख्याता, यदि तव जीवितेहा वर्तते तर्हि निजान् सर्वास्तिष्ठान् देहि ? त्वया तेषां तिलानां नामापि न ग्राहं, स्वस्थचितश्च याहि स्वस्थानं ? सोऽपि तुष्टस्तपाद् पतितः स्वस्थचितो जातः, सापि संतुष्टमानसा कृतकार्या तत्रैव साधूणांते समागता. ततस्तथा स्वं शरीरं प्रक्षालितं, वस्त्राणि परिहितानि, तावत्स्मिन्नग्नौ वातप्रेरितस्तृणपूत्रकः पतितः, तेन चोद्योतो जातः, तेनोद्योतेन च तथा पापिन्या चीवरप्रावृतो मुनिपतिमुनिर्दृष्टः, तदा निजचरित्रजीतया तथा पापिन्या मनस्येवं चिंतितमहो एष मुनिर्मम चरितं सर्वलोकाग्रे कथयिष्यति. तर्हेनं मुनिमनयाग्निज्वालयया ज्वालयामीति कृत्वा स एवाग्निस्तथा तस्य मस्तकोपरि क्षिप्तः, तयाग्निज्वालयया बालकैराह्लादितानि वस्त्राणि दग्धानि, तेन च स मुनिः किंचेद्दग्धः, यतोऽग्निः स्लोक आसीत्, एतत्कार्यं कृत्वा सा पापात्मा यावद्दृष्टे समागता, तावत्तया बालिनो जयतरललोचनः कंपितशरीरस्तस्याः पतिस्तिष्ठन्नद्विष्टो गृहे समागतः, प्रोक्तं च तेन हे प्रिये ! सांप्रतमहं देवतया बलितः, मम कृते पद्व्यंकं सज्जय ? तथा पद्व्यंकः सज्जितः, ततोऽसौ यावत्तत्र शयनं करोति तावद्वाहज्वरेणात्यंतं पीडितस्तत्कृणादेव मरणं

प्राप्तः, अहो पापिन्या किं कार्यं कृतं ! ततः सा पापतैमैवं बहु पापं कृत्वा ततो मृत्वा नरकं गता. अथ ते गोपालबालकाः स्वचीवरग्रहणार्थं मुनिपतिसमीपे प्राप्ताः, तं मुनिवरं च दग्धं दृष्ट्वा मनसि दुःखपरायणाः कुंचिकश्रेष्ठिसमीपे गताः, तस्य कुंचिकश्रेष्ठीत्यभिधानं कथं जातं ? यतो जिनगृहाणां कुंचिकास्तत्करे तिष्ठतीति स कुंचिकश्रेष्ठीति प्रसिद्धः, ते बालकाः कुंचिकश्रेष्ठिसमीपे गत्वा सर्वं पु. वृत्तांतं न्यवेदयन्, समागतस्तत्र श्रेष्ठी, तं मुनिपतिमुनिं च समानीय स्वगृहसमीपस्थाने एकस्मिन् नपवरके स्थापयामास. ततस्तेन श्रेष्ठिना तत्रस्थसाधुसमीपे गत्वा प्रोक्तं बो. साधव एको मुनिवृष. ज्ञः कायोत्सर्गेण नगरबहिः स्थितो निशायां केनचित्पापिना बहिना दग्धः, स च मया मम गृहे समानीतः, तस्य चिकित्सार्थं यूयं सावधाना ज्ञवत ? मुनिभिरुक्तं वयं किं कुर्मः ? कुंचिकश्रेष्ठिनोक्तं यूयमच्चकारिन्नदृष्टागृहे गत्वा लङ्कापाकं नाम तैलं समानयत ? ततोऽहमन्यत्सर्वमौषधादिकं करिष्ये, ततश्चासौ नीरोगो ज्ञविध्यति.

ततस्तन्मुनिवरयुगलमच्चकारिन्नदृष्टागृहे गतं, तेन मुनिवरयुगलेन तत्र गत्वा लङ्कापाकतैलं या- चितं, तथा च तैले दीयमाने यज्जातं तद्विश्रम्यतां ?—सौधर्मदेवलोके सौधर्मसन्नायां समुपविष्टः

सौधर्मैर्दो जडयति, संप्रति ब्रुवनेऽञ्चंकारिणामहङ्कः कोऽपि शमतावान्नास्ति. या देवदानवमानवै-
 रज्ञोभ्या क्रोधं कारयितुं चाशक्या, तदिदंवाक्यमश्रद्धानः कश्चिद्देवोऽञ्चंकारितागृहे समागतः, अञ्चं-
 कारितया साधुदानार्थं दास्या हस्तेन तैलकुञ्जः समानापितः, स कुञ्जो देवेन देवशक्त्या तस्या ह-
 स्तात्पातितः, सर्वं च तैलं गतं. ततस्तथा द्वितीयः कुञ्जः समानापितः, सोऽपि देवेन पातितः, एवं
 त्रीन् वारांस्त्रयो लङ्कापकतैलकुञ्जा महामूढ्यास्तेन देवेन पातिताः, तथापि तस्या दास्या ज्वरि को-
 पो न जातः, तदानीं मुनिभ्यामुक्तमद्य नावां तैलं गृहीष्यावः, अस्मन्निमित्तं तव प्रचुरं तैलं गत-
 मनेषणीयं च जातं, हे अञ्चंकारिते ! त्वमप्यस्यै कोपं माक्रुथाः. तथा प्रोक्तं स्वाभिन्मम गृहे प्रचुरं
 तैलं विद्यते, ततस्तैलं गृहाण ? ततस्तथा चतुर्थः कुञ्जः समानापितः, स तु तस्याः शीघ्रमाहात्म्यतो-
 न दत्तः, तथा तैलं दत्तं, मुनिवरेणापि च यथागोभ्यं गृहीतं, तथा तैलं दत्त्वा प्रोक्तं स्वाभिन्म मया-
 स्मिन् दावे क्रोधफलं सम्पन्नब्रूतं, तस्मिंस्तथा च मया क्रोधप्रत्याख्यानं कृतं, तद्दिनाच्चारभ्याहं मह-
 त्यपरधेऽपि मनागपि क्रोधं न करोमि, यतः—क्रोधो मूढमनर्थानां । क्रोधः संसारवर्धनः ॥ धर्म-
 क्षयकरः क्रोध—स्तस्मात् क्रोधं विवर्जयेत् ॥ १ ॥

ततो मुनिन्यामुक्तं त्वयास्मिन् ज्ञवे क्रोधफलं कथं भुक्तं? क्रोधप्रत्याख्यानं च कथं कृतं? त-
 त्वं सर्वं तव चरित्रमस्मदग्रे कथय? तयोक्तं श्रूयतां मम चरित्रं—अस्मिन्नेव नगरे धननामा श्रेष्ठी
 परिवसति, तस्य प्रिया कमलश्रीनाम्नी, तयोरष्टौ पुत्राः संजाताः, तेषां पुत्राणामुपरि अहमेका पु-
 त्रिका जाता लट्टिकानाम्नी बांधवजनवद्वजा. विशेषतो जनकस्य. अथैकस्मिन् दिने बंधुसमूहं जन-
 केनोक्तमेषा मम पुत्री प्राणप्रिया केनापि नाच्चंकारयितव्या. ततो जनैरच्चंकारितालट्टिकेति मम द्विती-
 यं नाम प्रवर्तितं. एवं मातापितृभ्यां बंधुभिश्च लाट्यमाना क्रमेणहमष्टवर्षिकी जाता. पित्रा कला-
 चार्यसमीपे पाठिता, यौवनं प्राप्ताप्यहं पाणिग्रहणं नेहामि. मया जनकस्य प्रोक्तमहं तस्य पुरुषस्य
 पाणिग्रहणं करिष्ये, यो मम वचनकारको नविष्यति. अन्यथाहं पितृगृहे धर्मपरायणा स्यास्यामि.
 एवमन्निग्रहं कृत्वा यावत् सा तस्यौ तावदनेकवराः पाणिग्रहणेभया समायांति, परं मम जनकः क-
 शितकारकत्वात् कस्यापि न ददाति. एवं दिनानि यांति. क्रमेणहं प्रौढकन्या जाता. तस्मिन् प्र-
 स्तावे एतन्नगरनिवासिसुबुद्धिनाम्ना मंत्रिणहं दृष्ट्वा, मम जनकपार्श्वे च तेन मार्गिता. तदा मम
 तातेनोक्तं योऽस्या वचनं करिष्यति तस्याहं दास्ये, नान्यस्य. तेनापि ममोपमोहितेन मम जनक

वचोऽंगीकृतं. ततोऽहं तस्य दत्ता. ततो महोत्पन्नपूर्वकं विवाहो जानः. तस्य गृहे च तिष्ठन्त्या मम सु-
खेन दिनानि यांतिस्मि. तस्य परिवारो मां गृहदेवतावत्पूजयति मानयति च.

अथैतस्मिन् दिने मया चतुर्थे प्रोक्तं स्वाभिस्त्वया संख्यायां गृहे समानंतव्यं, त्रिशयायां कुत्रापि न स्थितव्यं, यतो निशायामधिकारिणां गृहाद्गहिः स्थितानां ज्ञयं जवति, ततश्चाहं निषेधयामि, नान्येन हेतुना. मंत्रिणापि चिंतितमेव यथास्थितं सुंदरं च मम हितं कथयति, अतोऽस्या वचनमंगीकरोमीति विचिंत्य तेनापि मम वचनमंगीकृतं. एवं क्रियतो वासरा गताः. तदानीं राज्ञा पुष्टं भो मंत्रिस्त्वं प्रत्यहं सकाले किं गृहे यासि? तेनोक्तं स्वाभिम् चार्याज्ञयेन. राज्ञोक्तं चार्यायाः किं ज्ञयं? ततो मंत्रिणा यथातथे प्रोक्ते राज्ञा विनोदार्थं स द्विप्रहरनिशां यावत्स्थापितः, ततो मुक्तश्च. शेषद्विप्रहरनिशासमये स गृहे गतः. तं समानतं ज्ञात्वाहमपि रोषारुणलोचना दृढं कण्ठं दत्त्वा गृहमध्ये तस्य वचांसि श्रुत्वा ना तिष्ठामि, यथा—जम्बाडेसु किसोअरि । वासयारं तुअ किं करो त्रिच्चो ॥ एसगण्ठं दुवारं । चिठ्ठं उक्कंतिज्जं बाढं ॥ १ ॥ बहुसोवि ज्ञाणिज्जंतो । अहयं अ-
नाणकोदोसेण ॥ जम्बाडेमि दुवारं । नतस्स तो तेणिमं ज्ञाणिअं ॥ २ ॥ ततो मया चिंतितं

मम प्राणेशो मम कृते भृशं खिद्यते, ह्यतः कषाटमुद्घाटयामि, ततश्चाहं स्वेप्सितं करिष्ये. इति विचिंत्य मया तस्य कृते कषाटोद्घाटनं कृतं. ततः स मध्ये समागतः. कोषावेशवशं गताहं तदैव गृह्णाद्गहिर्निर्गता, पितृगृहे यांती निशायां मार्गे चौरैणाहं गृहीता. तेन चौरैण मम वस्त्राभरणानि गृहीत्वा मां पट्टीं नीत्वा पट्टीस्वामिने दत्ता. तेन पट्टीशेनाहं जोगार्थं प्रार्थिता, परं मया तस्योक्तं न कृतं, ततस्तेन रुष्टेनाहं विविधप्रकारेण मारिता. प्रत्यहमुज्जाय स मां कथयति हे सुंदरि! त्वं मया सह भोगान् ब्रुवन्? मयोक्तं नाहं कदापि शीलं खंडयामि, मम प्राणा यांतु, परं प्राणत्यागेऽपि या सह भोगान् ब्रुवन्? मयोक्तं नाहं कदापि शीलं खंडयामि, मम प्राणा यांतु, परं प्राणत्यागेऽपि शीलत्यागं सर्वथा न करोमि, त्वं मुधा मया सह प्रयासं करोषि, मम विषये तव प्रयासो वृथा न विध्यति यथोषरे वर्षणं, यथा चानव्ये धर्मोपदेशस्तथा मयि तव विलासेहा. तथापि तेन पापिना कदर्थयितुं नो युक्ता. यतः शीलवत्यः कदर्थिनाः सत्यः शापं ददाति, तदा तत्तापेन पुमान् मृत्युमाप्नोति, द्रुत्युक्त्वा तज्जननी तस्याग्रे बलाकिकाकथानकमकथयत्. एकस्यामटव्यां कश्चित्प्रिवाजकः परिवसति, तस्याज्ञानतपोयोगात्तेजोलेभ्यः समुत्पन्ना.

अथान्यदा कदाचिद् वृक्षनले स परित्राजकः स्थितः, तस्य मस्तकोपरि बलाकिकया पुरीष-
 क्षेपः कृतः, तदा तस्य परित्राजकस्य महान्न कोपो जातः, अहो पापिन्या बलाकिकया मम मस्त-
 कोपरि विष्टा किंसा. ततस्तेन तापसेन तदुपरि तेजोलेख्या मुक्ता, दग्धा बलाकिका, ततस्तेन ता-
 पसेन चिंतितं यः कोऽपि ममावज्ञां करिष्यति तमहं तेजोलेख्या ज्वालपिष्यामि. इति चिंतयित्वा
 तापसो जिज्ञार्थं नगरे कस्यचित् श्रावकस्य गृहे गतः, तस्य स्त्री सती वर्तते, सा निजपतिकार्य-
 व्यापृता जिज्ञां गृहीत्वा विलंबेनागता, स तापसस्तस्या उपरि कुपितस्तेजोलेख्यां मुमोच, परं शी-
 लमाहात्म्यतः सा न दग्धा, तथा चैवं ज्ञातं ज्ञोस्त्रिदंनिनाहं बलाकिका, तापसेनोक्तं हे दृढशीले
 त्वमरण्यसंभूतं व्यतिकरं कथं जानासि? सा कथयत्यनेन व्यतिकरं तव वाराणसीकुंजकारः कथां पि-
 ब्यति, त्वं तव गत्वा पृष्ठ ? स तापसश्च तत्र गत्वा तं परिपृहतिस्म, तेनोक्तं भो तापस ! अस्याः
 शीलमाहात्म्यतो ज्ञानमुपन्नं. तेन ज्ञानेन चैषा सर्वं जानाति, ममापि शीलगुणेन तथैव ज्ञानमु-
 त्पन्नं, तेनाहमपि सर्वं जानामि, अतस्त्वमपि तस्मिन् शीलविषये यत्नं कुरु ? एतत्कथानकं श्रुत्वा
 विस्मयो चिह्ननायकः. ततस्तेनाहं कस्यचिन्नरस्यांतिके विक्रीता, तेनापि चाहं ज्ञोगार्थं प्रार्थिता, परं

तस्यापि कथितं मया न कृतं, ततस्तेनाहं बन्धरुद्धो कारुण्येहे विक्रीता, तस्याप्युक्तं मया न कृतं, ततः स कारुण्यो मम शरीराद्भिरमाकृत्यैकत्र जाले न्यधात्. तत्रोत्पन्नानां क्रमीणां रुधिराण च स वस्त्राणि रंजयति. एवं रक्ताकर्षणादहं पांडुरांगी जाता.

अथान्यदा तस्मिन् देशे तस्मिन्नगरे विधिवशात्तस्य गृहे वाणिज्यार्थं मम भ्राता समागतस्तेनाहं चोपलङ्घिता. तेन तस्य कारुण्यस्य पृष्ठं द्रो एषा अनिता कुतस्तथा लब्धा? तेनोक्तं केनचित् द्रव्यापारिणेषा विक्रीता, मया ज्ञाप्यार्थं ज्ञापिताप्येषा मम वाक्यं न चक्रे. ततो मयानया रीत्या तदुद्धिरं कृष्यते. तेन चितितं सैषा मम ज्ञागिनी, तथाप्येनां पुञ्जामि. ततस्तेन सा पृष्टा, हे नन्दे! त्वं कांसि? क्व वासिनी? कस्य च तनया? मया प्रोक्तं द्रो महात्मन्नहमवंतीवासिनी धनश्रेष्ठिनः पुत्री, सुबुद्धिमंत्रिणश्च पत्नी. दैवेन चाहमज्ञानीता मम पूर्वकर्मदोषतः. ततस्तेन तां स्वज्ञागिनीं ज्ञात्वा तेभ्यः सा मोचिता. ततोऽहं भ्रात्रा बाढं शुश्रूषिता वस्त्राद्यैरलङ्कृता च, ततोऽहं तेन गृहे समानीय जनकस्यार्पिता. एष सकलोलपि वृत्तांतो मम जर्जा श्रुतः. ततस्तेनाहं स्वगृहे समानीता. ततो मया तद्विनाशारभ्यैषा प्रतिज्ञा कृता यथा मरणांतोऽप्यहं कस्याप्युपरि कोपं न करोमीति. यतो मया क्रो-

धस्य फलं युक्तं. क्रोधवशात्तश्च मया यानि यानि फलानि भुक्तानि तानि कस्याप्यग्रे वक्तुं नो श-
क्यंते. तस्या एवविधानि वचनानि श्रुत्वा स त्रिदशोऽपि प्रकटीबन्धुव. ततस्तेन देवेनेन्द्रस्य सकलौ
वृत्तांतः कथितः, संतुष्टो देवः पूर्वजन्मांस्तैलकुंजान् सज्जीकृत्य तस्यै समर्पयामास, तामञ्चंकारितां च
प्रशस्य स्वर्णवृष्टिं विदधे. यतः—अमोघा वासरे विबुधु—दमोघं निशि गर्जितं ॥ अमोघा मौनि-
नां वाणी । ह्यमोघं देवदर्शनं ॥ १ ॥ ततः स स्वस्थानं गतः. ततस्तौ मुनिवरौ तत्तैलं गृहीत्वा मु-
निपतिवैयावृत्यर्थं कुञ्चिकश्रेष्ठिने दत्त्वा स्वस्थानं गतौ. ततः कुञ्चिकश्रेष्ठिना तेन तैलेन स मुनिप-
तिस्नायुः पट्टकृतः. स साधुरपि स्वस्थचितस्तद्वर्षाकालं तस्य गृहे तत्रैव तस्थौ. अञ्चंकारितापि शी-
लालंकारधारिण्यंते समाधिना मृत्वा देवमुखानि युक्त्वा मोक्षं यास्यति. अत्र मुनिपतिचरितं प्रसं-
गतः किञ्चिदुक्तं, विस्तरतस्तु मुनिपतिचरित्रादवसेयं. त्रोटिकाख्यमहासत्या । स्वशीलक्रोधनिग्रहौ ॥
वर्णितौ स्वमुखेनैवं । साध्वोऽग्रे यथास्थितं ॥ १ ॥ इत्यञ्चंकारिताकथानकं समाप्तं. अथ कुशील-
स्य दुःखं ददोषति—

॥ मूलम् ॥ —नियमितं नियन्नाया । नियजणञ्चं नियपितामहो वावि ॥ नियपुत्तोवि कुसी-

लो । न बल्लहो होद लोयाणं ॥ १९ ॥ व्याख्या—निजमित्रं, निजव्रातां, तथा निजजनकं, निजपितामहो वापि, निजपुत्रोऽपि, अपिशब्दादन्येऽपि स्वज्ञातीयाः, कुशीलः कुत्सितशील इत्यर्थः, लोकानां जनानां बल्लहो न जवतीति गार्थः ॥ १९ ॥ अथ शीलव्रतजगस्य निःप्रतीकारतामाह—

॥ मूलम् ॥—सर्वेसिंषि वयाणं । जगगाणं अहि कोवि णडियारो ॥ पक्कवडस्सव कस्सा । न होद सीलं पुणो जगं ॥ १८ ॥ व्याख्या—सर्वेषामपि जगानां व्रतानां कोऽपि कश्चिदपि प्रतीकारोऽस्ति, परं शीलं जगं पुनर्न जवति, यथा कुंजकारकृतपक्कवडस्य कर्णा भग्नाः पुनर्न जवंतीत्यत्र वचनपरिणामस्तु प्राकृतत्वादिति गार्थः ॥ १८ ॥ अथ शीलान्नयान्नावं दर्शयति—

॥ मूलम् ॥—वेअल्लम्वत्थरकस्स—केसरचित्तयणयंदस्सयाणं ॥ लील्लाद दल्लद दणं । पा-
लंतो निम्मलं सीलं ॥ १९ ॥ व्याख्या—वेतालमृतास्तथा राक्षसा इति व्यंतरजातयः, तथा केसरिणः सिंहाः, 'चित्तयत्ति' चित्रकाः, गर्जेद्वाः, तथा सर्पास्तेषां दर्पमन्त्रिमानं लीलयां दलयति जनः, किं? कुर्वन्, किं? शीलं, कथंमृतं निर्मलमिति गार्थः ॥ १९ ॥ अथ शीलमाह्वारममाह—

॥ मूलम् ॥—जे केद कम्ममुक्का । सिज्जा सिज्जंति सिज्जहिंति तहा ॥ सर्वेसिं तेसिं वलं ।

विमलसीलस्म दुह्खलियं ॥ ३० ॥ व्याख्या—पूर्वं ये केचन पुरुषाः कर्ममुक्ताः सिद्धा मोक्षं गताः
स्तथा वर्तमानकाले महाविदेहादौ सिद्ध्यति मोक्षं याति, तथागमिष्यत्काले ये सेत्स्यति, तेषां सर्वे-
षां बलं विशालशीलस्य दुर्बलितं विजृम्भितं ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥ ३० ॥

इति श्रीमत्तपगन्नाधिराजजट्टारकश्रीध्यानंदविमलसूरितत्पट्टालंकारहारजट्टारकश्रीविजयदानसू-
रितत्पट्टज्ञावकपातिसाहिष्णुतिबोधकजट्टारक श्रीहीरविजयसूरितत्पट्टालंकार संप्रतिविजयमानजट्टारक-
श्रीविजयसेनसूरिराज्ये व्याचार्यश्रीविजयदेवसूरिर्यौवराज्ये पंडितदेवविजयगणिविरचितायां कुञ्जक-
वृत्तौ धर्मरत्नमंजूषानाम्नायां शीलधर्मरूपो द्वितीयो वक्त्रकारः समाप्तः. इति श्रीशीलकुलकं समाप्तं ॥
॥ इति श्रीधर्मरत्नमंजूषायाः द्वितीयो ज्ञागः समाप्तो गुरुश्रीमन्नास्त्रिविजयसुप्रसादात् ॥

चारित्र्यपूर्वा विजयाजिधाना । मुनीश्वराः सूरिवरस्य शिष्याः ।

ध्यानंदपूर्वविजयाजिधस्य । जातास्तपगन्नाहमुनेतुरेते ॥ १ ॥

इथा ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज स्वपरना श्रेयमाटे
पोताना श्रीजैनज्ञास्करोदय बापखानामां बापी प्रसिद्ध कर्षो दे.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचारित्र्यविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीधर्मरत्नमंजूषा (दानादिकुलकवृत्तिरूपा) प्रारभ्यते ॥

(तृतीयो ज्ञाणः)

(कर्ता—श्रीदेवविजयगणी)

ह्यग्री प्रसिद्ध करनार—पंन्ति श्रावक होराद्याद्य हंसराज. (जामनगरवाद्या)

अथ धर्मस्य तृतीयभेदं तपोरूपमाख्यातुकामस्तपस्विनं प्रथमजिनं मंगलार्थं स्तौति—

॥ मूलम् ॥—सो जयत जुगाद्भिजिणो । जस्संसे सोहण जडामज्झो ॥ तवणाणिगपत्ती

विश्व—कस्मिंधणधूमपंतिव ॥ १ ॥ व्याख्या—स युगादिजिनः प्रथमजिनो जयतिवति क्रियासंदं-
कः. स कः ? यस्यांसे स्कंधे ' सोहणत्ति ' शोभते विराजते जटामुकुटो जटैव मुकुटो जटामुकुटः,
जटप्रेक्षासाह—तपोध्यानरूपान्निधिः ' पट्टीविच्छत्ति ' प्रदीपितानि प्रज्वालितानि यानि कर्मधना

॥ इति श्रीधर्मरत्नमञ्जूषायां द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीधर्मरत्नमंजूषा ज्ञाग ३. ॥

(कर्त्ता—श्रीदेवविजयगणी)

व्यापी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीराद्याल हंसराज (जामनगरवाज्य)
वीरसंवत्—२४४२. विक्रमसंवत्—१९७२. सने—१९१६.

किं. रु.—६-१२-०

श्रीजैनशास्त्रोदय प्रेस. जामनगर.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीचारित्रविजयगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ श्रीधर्मरत्नमंजूषा (दानादिकुलकवृत्तिरूपा) प्रारभ्यते ॥

(तृतीयो द्वागः)

(कर्ता—श्रीदेवविजयगणी)

अथावी प्रसिद्ध करनार—पंन्ति श्रावक होराद्याल हंसराज. (जामनगरवाद्या)

अथ धर्मस्य तृतीयभेदं तपोरूपमाख्यातुकामस्तपस्विनं प्रथमजिनं मंगलार्थं स्तौति—

॥ मूलम् ॥—सो जयज जुगाद्दिजिणो । जस्संसे सोहए जडामज्ज्जो ॥ तवण्णणिपट्ठी

विद्य—कस्मिंधणधूमपंतिव ॥ १ ॥ व्याख्या—स युगादिजिनः प्रथमजिनो जयत्विति क्रियासंदं-
कः. स कः ? यस्यांसे स्कंधे ' सोहएत्ति ' शोभते विराजते जटामुकुटो जटैव मुकुटो जटामुकुटः,
जटपेद्दामाह—तपोध्यानरूपान्निदिः ' पट्ठीविद्यत्ति ' प्रदीपितानि प्रज्वालितानि यानि कर्मधना

नि तेन्यो निर्मिता धूमपंक्तिरिव धूमश्रेणिरिवेति गाथार्थः ॥ १ ॥ व्यानार्थस्तु कथानकादवसेयः तत्कथा तु पूर्वं श्रीऋषयदेवचरित्रे दानकुले ' धणसहवाहजन्मे ' इतिगाथाव्याख्यानावसरे प्रोक्ता. जयामुकुटश्च दीक्षावसरे स्वाभिना चतुर्मुष्टिकलोचकरणानंतरमिंद्रविज्ञाया ये पंचममुष्टिग्राह्याः केशा नोत्पादितारते जयरूपेण स्थिता इति ज्ञेयं. अथ सर्वोत्कृष्टपश्चित्वात्प्रथमं बाहुबलिदृष्टं तमाह—

॥ मूलम् ॥—संवहरिञ्चनवेणुं । कालस्सग्गंमि जो विजुं जयतं ॥ पूरियनिययपयणो । हं रज्जुदुरिञ्चादं बाहुबली ॥ २ ॥ व्याख्या—यो जगवान् बाहुबलिः सांवत्सरिकतपसा कायोत्सर्गस्थितः, संपूरिता संपूर्णीकृता निजश्रतिज्ञा येनैवंविधः सन् बाहुबलिः श्रीऋषयदेवपुत्रो लोकानां दुरितानि पापानि हरतु विनाशयत्विति क्रियासंबंध इति गाथार्थः ॥ २ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेयं—

विनीतायां नगर्यां श्रीऋषयदेवस्य द्वे पत्न्यौ सुमंगलासुनंदानामन्यौ. तयोर्दयोर्द्वौ पुत्रौ, सुमंगलायाः पुत्रो दत्तचक्री, सुनंदयाश्च बाहुबलिनामा, परं सोऽतिशयेन बलवान्. श्रीऋषयदेवस्य

प्रव्रजता नरतो विनीताराज्ये स्थापितः, बाहुबलिश्च बहलीदेशे निवेशितः. तद्यान्येऽष्टनवतिपुत्राः
 स्वस्वनामांकितदेशेषु स्थापिताः. ततः स्वामिना दीक्षा गृहीता. अथ स्वामिनः श्रीऋषभस्य वर्षस-
 हसं यावदार्थानिर्घेषु देशेषु मौनेन विहरत एकसहस्रवर्षांते कार्तिककृष्णैकादश्यां तिथावुत्तराषाढा
 नक्षत्रस्थिते चंद्रे केवलज्ञानमुत्पन्नं. देवैस्तत्केवलमहिमा कृतं, ततो देवैः समवसरणे निष्पादिते
 जगवति च तत्रोपविष्टे ज्ञानपात्रकेन यमकेन नरतो वर्धापितः. तदैव तदायुधशालायां चक्ररत्न-
 मुत्पन्नं, तदुत्पत्तिकथनेन च स रामकेन वर्धापितः. ततो मोक्षदायिनं भगवंतं केवलिनं ज्ञात्वा त-
 त्केवलमहिमानं कृत्वा, मरुदेव्याः स्वामिन्याश्च निर्वाणमहिमानं कृत्वा जगद्देशानां श्रुत्वा लब्धस-
 म्यक्तवो नरतेश्वर आयुधशालामाजगाम. तत्रायुधशालायां चक्री चक्रं नत्वा कृतस्नानमज्जनो नर-
 तश्चक्ररत्ननिमित्तमष्टाहिकामहामहं चक्रे. यतश्चक्रं चक्रिणां परमदैवतं. तत्रैव निवसंश्चक्री प्रस्थानके-
 लध्वे कृतप्रस्थानमंगलः शुचिराकुनैः प्रेरितोऽनुचक्रं करिरत्नसमारूढः सकलसैन्यपरिवृतो धृतातपत्र-
 श्यामरैर्विजयमानशरीरः श्रीभरतवृषालो देशसाधनायाचलत. यथा—
 ४ । खरु ५ दंरु ६ पुरोधसः ७ ॥ कुटुंबी ८ मणि ९ काकिण्यौ १० । वर्धकिश्च ११ नृपानुग. ॥

॥ १ ॥ चचात रत्नस्तोमोऽयं । देवताकृतसन्निधिः ॥ दिशंतरपतीनां तु । चकंपुर्हृदयानि वै ॥ २ ॥
 द्वात्रिंशद्भुमुकुटनरेद्यैः मार्धं परिवृतः स नरतन्त्रपः षष्टिवर्षसहस्रैः षट्स्रन्तां पृथ्वीं साधयित्वा सर्वत्र
 लब्धजयश्चतुर्दशरत्ननवनिधिसहितो विनीतापुरि पुनरराजगाम ।

अयोध्यायां समागते भरतन्त्रपे सर्वे लोका मंत्रिमहामंत्र्यादयस्तत्पुरतः प्राभूतानि मुक्त्वा प्र-
 णेमुः एवं सर्वे राजानो दूरादागत्यगत्य क्रमेण प्राभूतानि मुक्त्वा द्वादशाब्दिकं चक्रवर्तित्वाऽन्निषेकं
 चक्रुः तस्मिन् द्वादशाब्दिके चक्रिराज्याऽन्निषेके वर्तमाने नरतन्त्रप आगतानगतान् लोकान् प्रभु-
 त्वादवलोकयंस्तत्र निजाननुजाननायातान् विज्ञाय न्यायविहूपात्मवासवस्तान्प्रति स्वदूतान् प्रेषया-
 मास. ते दूतास्तान् नरतबांधवान्नवैवमाहुः, नो राजेश्वराः ! यूयं नरतं बांधवं नमध्वं ? यतोऽस्मा यु-
 ष्माकं राजा वर्तते. तैरुक्तमस्माकं राजा तु ऋषभादेवो योऽस्माकं राज्यप्रदः, भरतस्त्वस्माकं बांधवो
 न तु राजा. पुनस्तैरुक्तं नो राजेश्वराः ! युष्माकं यदि जीवितेन राज्येन वा कार्यं न्रवति तर्हि म-
 रतन्त्रपं यूयं नजध्वं ? ततस्तैरुक्तं—विद्वज्य राज्यमस्माक—मेतस्यापि न्रवत्प्रजोः ॥ तातेन दत्तम-
 स्तन्त्र्यं । स किमहिंनुमिहति ॥ १ ॥ वयं नरतं कथमपि न सेवामहे, यतोऽस्माकमधिकेन कार्यं ना-

स्ति. परं स्वकीयं रक्षितुं क्षमाः. वयं सर्वेऽप्येकीकृत्य नरतेन सह शुद्धं कृत्वा षष्टिसहस्रवर्षरतेनोपा-
 र्जितं सर्वं राज्यमादास्यामहे. यतो वयमपि पितुः सूनवं, नरतोऽपि पितुः सूनुः, नरतः किमस्मा-
 न्यमधिकः? योऽस्माकं सेवां वाञ्छति. नो दूताः! यूयं स्वस्थाने यात? वयं तातं पृष्ट्वा यत्किमपि
 कर्तव्यं त्रिविष्यति तत्करिष्यामः. द्रयुत्तवा तातं दूतात् विसृज्य स्वयमष्टापदगिरौ स्वाभ्यंतिके गत्वा
 जिनं च नत्वा नरतसंदिष्टं सर्वं स्वाभ्यग्रेऽन्यथुः. हे प्रयो! नवतां तातेनास्मभ्यं राज्यं दत्तं. नरतश्च
 नरतं नाधयित्वा षष्टिवर्षसहस्रैः समागतः, परं षट्सुंनराज्येनापि स. तुमो नाश्रत. अथ सोऽस्माकं
 राज्यान्युदात्तयितुं समीहते. यदि नवदाज्ञा नवति तर्हि वयं सर्वेऽपि संन्यत्य नरतराज्यं गृहीमः.
 ततः श्रुत्वा स्वामिना चिंतितमहो एते मुग्धाः किमपि न जानन्ति, यदेते नरतेन चक्रिणा सह सं-
 ग्रामं कर्तुमीहन्ते. ततः स्वामिना तेषां पुरो देशना दत्ता. यतः—

संबुध्नह किं न बुध्नह । संबोही खलु पेच्च दुन्नहा ॥ नो हुवणमंतिराद्धंजं । नो खलुहं पुण
 रावि जीविंयं ॥ १ ॥ डहरा बुद्धा य पासहा । गण्णाल्हावि चयंति माणवा ॥ सेणे जह वड्ढयं हरे ।
 एवं आउकयंमि तुट्टद ॥ २ ॥ जीविंयं जलबिंदुसमं । मंपत्तीजं तरंगलोलाजं ॥ सुविणयसमं च

पिभं । जं जाणिसु तं करिज्जासु ॥ ३ ॥ इत्यादिजगवदेशानां श्रुत्वा ते प्रतिबुद्धाः. ततस्त्रैरष्टनव-
 तिज्जरतानुजैर्वतं जेजे. अथ जरतत्रपस्तेषां प्राड्यानि राज्यानि जग्रसेऽन्नरिवेधनानि. अथैकस्मिन्
 दिने सुषेणसेनानीर्गर्ववर्तो जरतत्रपं नवैवं व्यजिह्वापत्, हे स्वामिन् ! जवता दिव्विजयं कृत्वा ष
 दखंडानि साधितानि, तद्यापि चक्रमायुधानगारे न प्रविशति शठः शिष्यो मठमिव. तदानीं शुठ्ठु
 ङ्किनामा सचिवपुंगवो जरतंप्रत्याह हे स्वामिंस्त्वयि जर्तरे यात्राकर्तरि तवाङ्गाविमुखः कस्तिष्ठेत् ?
 यथा चंनहुतो स्फुरति तमस्कानं कियत्तिष्ठति ? तद्यापि स्वामिंस्त्ववावरजो बंधुर्बाहुबलिभूपात्तरत्नया
 न जितः, तस्मिंश्चाजिते त्वया जितमपि षट्खंनमजितमेव, यतश्चक्रं राज्ञानगारे न प्रविशति. अतो
 बांधवत्वात्त्वयासौ नोपेक्षणीयः, तत् श्रुत्वा जरतत्रपेन सुवेगनामा वारमी दूतः शिङ्गां दत्त्वा तद्धं-
 शिलां नगरींप्रति प्रेषितः, सोऽप्यपराकुनैर्वार्यमाणोऽपि राज्ञा प्रेषितत्वान्मर्गो निश्चाननगरश्चामकांता-
 रगिरिगह्वरानुद्वंष्यास्तोकैः प्रयाणैर्बह्वलीदेशमासदत्, तस्मिन् देशे स सुवेगनामा दूतो ग्रामे ग्रामे
 नगरे नगरे स्त्रीजिरपि श्रीऋषजदेवस्य यशस्तथा बाहुबलैर्पशो हृद्धीसके नाटके च गीयमानं शु-
 श्रव, जरतस्य तु नामापि कोऽपि न जानाति यद्जरतो जरते वर्तते, तद् दृष्ट्वा सुवेगोऽपि तं देशं

षट्पदादन्यं विवेद, यतस्तत्र सुंदराकृतयो ग्रामाकरनगरादयो दृश्यन्ते, तथा गजवाजिरथादयोऽप्य-
न्याकृतयो विलोक्यन्ते. तं देशं तथाविधं दृष्ट्वा मोहितो सुवेगः क्रमेणाविहिन्नप्रयाणैः संचरंस्तद्ग-
त्रिस्तां नगरीं समासदत्त, स पुर्या वैजवं श्रवनाद्भुतं पश्यन्नुन्मुखो जननाल्लोकेन कौतुकाब्धिर्निभे-
षोऽद्भत्. एवं हृद्दृष्ट्वेणितोरणजिनमंदिरान् समालोकयन् नृसिंहस्य बाहुबलैः सिंहद्वारं प्राप. सविस्म-
यो रथात्समुत्तीर्याग्रे गहनं राजकुलद्वारे वेतिनिर्वारितो भरतचक्रिणः प्रताप द्धव स सुवेगनामा
दूतो द्वाणं तस्थौ. ततो वेत्रिणा राज्ञोऽग्रे विक्रमं स्वामिन जगतदूतः सुवेगनामा तव सिंहद्वारे स-
मागतोऽस्ति, तवाज्ञया च राजपर्वदि प्रवेशं लभते. बाहुबलिनोक्तं यो वेत्रिंस्तं सुवेगमंतःसन्नं प्र-
वेशय ? ततस्तेन सुवेगोतःसभं प्रवेशितः, स सुवेगोतःसन्नं प्रविशन् स्फटिकस्तंभे लभः, स्वातितां-
भक्तः पुनः स्फटिकस्तंभं लभ्या करुण्यमं पुरः कृत्वा वेत्रिणा सार्धं रत्नस्तंभनिविष्टां सौधर्मसज्जानुकारां
लब्धां समञ्जालोकयन् बाहुबलिसमीपे समागात्.

ततो बाहुबलिं नमस्कृत्य स पुरः स्थितः, ततो बाहुबलिनिर्देशाच्चविनिर्दिष्टे विशिष्टे त्रिदशे सु-
वेगो विनिविष्टवान्. ततो बाहुबलिर्विरसुधामधुरया गिरा मेघवद्गर्जनं सुवेगं प्राप्ति प्रोचते यो सुवेग !

मम बंधोर्ध्वतरयास्ति कुशलं ? तथा मद्भांधवेन षट्खंडं क्षमामंलमाम्भमता सर्वे राजानो वशमा-
नीताः ? ते च सर्वे तव स्वामिन आज्ञां शिरसि धारयन्ति महानागा मणिमिव ? तथा मद्भांधवेन
षट्खंडं साधयता केन्योऽपि कश्चित्पराजयो लब्धः ? तथा तस्यार्यस्य धर्मकामार्थाः परस्परं न बाधं-
ते ? तथा मद्बंधोः षट्शुणास्तिषः शक्तयः कल्पद्रुमा इव फलन्ति ? द्रत्युक्त्वा स्थितो बाहुबलिराजः
ततः सोत्साहं दारतदूनः सुवेगो जगाद हे राजेन्द्र ! कस्तस्य कुशलप्रश्नः ? तस्य सपरिहृदस्य कुश-
लमस्ति, तस्मिन् दारते सति को कुशलक्रमः ? तथा सुरकृतोपासतेस्तस्य तव बांधवस्य पुरतः कस्ति-
हेत् ? अर्के विक्रममिति ध्वांतविक्रमः कुतः क्रमतां ? तस्याज्ञा ह्यनेकैर्भूषैर्मुकुटमिव मूर्धनि ध्रियते, त-
स्य बहुजश्च पादुण्योपायचतुष्कशक्तित्रयाद्योर्थाश्रितितैरर्थैः साक्षात्कल्पद्रुमा इव फलन्ति. त्रयो
ऽपि पुरुषार्थास्तस्य सेवका इव प्रवर्तन्ते. नृपैर्लोलाकिरीटैः सेवितोऽपि स मुदं न दधाति. यदेतेऽ-
सूदीया अस्सत्सेवां कुर्वन्त्यत्र को मोदः ? योऽनाज्ञाकारकाणां बांधवानां सारामपि श्रियां कारानुका-
रां गणयति. यः सकलां पृथ्वीं विजित्य विनीतयामुपगताः, सर्वधुनिः सुहृद्भिश्च तस्य चाक्रियान्नि-
वेकोऽन्निषिक्तः, तवाग्रजन्मनस्सिन्नुत्सवे लक्ष्मीजीवितरक्षार्थं के के पृथिवीलुजः स्वयं न समाया-

ताः ? स्वार्थकृते सर्वेऽपि समायात्येव, तव बंधुर्नरतो ह्यादशवार्षिकेऽपि राज्यान्निषेके जायमानेऽना-
यातान् स्वान् बंधून् विज्ञाय भ्रातृनाकारयितुं पुरुषान् प्रेषयामास. ततस्ते सुमेधसः कटिपतानदपसं-
कट्यास्तातपादांते गत्वा शान्तात्मनो ब्रतं व्यधुः. अथ नरतस्त्व विधेगार्तिकातरस्त्वन्मित्रनायोस्तु-
कस्त्वामाह्वयति, यद्यपि त्वं भ्रातृभावान्न पुरा समागतस्त्वर्हि सांप्रतं लोकापवादत्रियापि किं नागब-
सि ? अन्यथा दुर्मुखो लोक एवं कथयिष्यति यद्गृह्णतिर्बोधो नरताज्ञां न मन्यते, अतस्त्वमेक-
वारं नरतं नत्वा नरताज्ञां शिरसि धृत्वा त्वरितं तत्र समागढ ? स च स्वयं तत्रागतस्य तवाधिक-
राज्यप्रदो ज्ञविष्यति, यदि तव बांधवमित्रनाय नायासि, तर्हि ते राज्ये संशयो ज्ञविष्यति, तमेन
माज्ञासिर्धनममायं नरतो भ्राता वर्तते, ततो मम किमपि न कथयिष्यति, राज्यार्थी तु राज्यार्थं
भ्रातरं पितरं चापि हंतति, अत्रार्थं त्वं संशयं माकर्षिः, एतेषां त्रयाणां च विश्वासो न कार्यः. य-
था—कशालगरलः सर्पः । पावकः पवनोऽधुरः ॥ प्रभुः प्रौढप्रतापश्च । वश्या स्यान्न त्रयोऽप्यमी ॥
॥ १ ॥ तथा च—जीवितव्येन राज्येन । कार्यं ते विद्यते यदि ॥ तदा रक्षौषधं मूर्ध्नि । धार्यत्वां
भ्रातृशान्तं ॥ २ ॥ नित्यं वितन्यते यस्य । सेवा देवासुरैरपि ॥ नरतो मर्त्यमात्रस्य । सेवायां त-

त्र का त्रपा ॥ ३ ॥

इत्यादि सुवेगाख्यदूतवचनान्यादौ मधुराणि मनोहानि, ततोऽतितोऽह्णानि, ततोऽतिकद्गनि श्रवणाभ्यां श्रुत्वा रोमांचकवचांचितः सुनंदानंदनो निजं ब्रुजं विदोक्तयामास, दंतज्योत्स्वया तां सभामुद्योतितां कुर्वन् कोपकंप्राधरस्तद्गुणादेव ताम्नयनः साक्षादीरस इव क्रोधाग्निना दीप्यमान एवं बभाषे, ज्ञो दूत ! अयं मम ज्येष्ठभ्राता यन्मम समागममिहति तद्भुक्तं, यतोऽयं पूज्यो मम ताततुल्यः सर्वथा मिलनार्हस्तेन मां समाह्वयति तत्सत्यं, बंधूनापि यदाकारयति तदपि वरं, परं तेषु तातोपातं यातेषु ते विद्युस्तेषां राज्यानि जग्राह, तदयं तु नूतनस्नेहोऽस्माहिः कुत्रापि न दृष्टः, किंच ज्ञो दूत ! तव स्वामी ज्येष्ठबांधवः कनिष्ठानां तातैर्दत्तानि राज्यानि गृह्णन् किं न लज्जितः ? लोलाजिह्वतो लोकापवादादपि किं न नीतः ? अहो तव स्वामिनो ज्ञातृत्वमहो विवेकोऽहो बांधवोपरि स्नेहो यद्भ्रातृभिर्वाितानि राज्यानि श्वान इव जग्रसे. अहो तव स्वामी षट्स्रंहराज्येन तृप्तो न जातः, किंतु लघुसहोदराणां राज्यग्रहणात् तृप्तो जातः, अतस्त्व स्वामिसेवया किं ? मम स्वामी तु ऋष्यनादेवः, नान्यः, यतः—मम प्रद्युम्नो देवः । सेव्यः श्रीनाजिनंदनः ॥ सुरासुरनृपैः पूज्यः ।

प्रथमस्तीर्थनायकः ॥ १ ॥ पिता गुरुर्वा स्वामी वा । जन्मन्येकत्र जन्मिनां ॥ एष एव ज्ञात्वा नान्य
 —स्तत्किं तेन करोम्यहं ॥ २ ॥ ज्ञो दूत ! तव स्वामिसेवया सुतं, मम स्वाम्येक एव श्रीऋषजदे-
 वः, तव श्रुत्वा दूतो ब्रह्मर्षे ज्ञो बाहुबल ! ज्ञातसेवा तव राज्यप्रदा ज्ञविष्यति, सेवाविमुखस्य च त-
 व राज्ये जीवितव्ये च संशयो ज्ञविष्यति, अतो गुरुलाघवं विचारय ? ततो ज्ञातसेवां कुरु ? अस्य
 सेवायां तव हीनत्वं नास्ति, देवा अपि तस्य सेवां कुर्वते, तस्य पुरतः के मनुष्याः ? स च सेवित-
 स्तुर्वेक्षितदायको ज्ञविष्यति, ममोक्तं मन्यस्व ? ज्ञातं च सेवस्व ? बाहुबलिर्ब्रह्मर्षे भो दूत ! तव
 स्वामी मां वीक्ष्य लज्जां प्राप्स्यति, यतो मया पूर्वं खुरलीक्रीनायां स जितोऽस्ति, तथा पुरा मम
 ब्रुजपंजरे करासुखं प्रापयित्वा मया करुणया स मोचितोऽस्ति, तव स्वामिनस्तदपि किं विस्मृतं ?
 तथा बाढ्यावस्थायां जलकेद्वयसरे पादं धृत्वा नञासि कंदुकवन्मयोह्यलितस्तदपि किं तेन विस्म-
 तं ? ज्ञो दूताथ त्वं डुतं याहि ? भवतः प्रद्वरपि शीघ्रमत्र समायातु, यतोऽसौ षट्खंनं मेदिनीं सा-
 धयित्वा षड्वर्षसहस्रैः समायातोऽस्ति, तत्पार्पैर्भुतस्य तस्य दुष्कर्मणः प्रायश्चित्तमहं दास्यामि, यत-
 स्तत्र स्वामिनोऽन्यः कोऽपि प्रायश्चित्तदायको नास्ति, अहमेवास्मि, अतस्त्वं तं शीघ्रमत्रानय ?

ततः सन्नयो दूतो धैर्यमाढ्यं सन्नायुहान्निसमसार. सन्नासद्भिः कृष्टिनाहं निरीक्षितस्तरलित-
लोचनः कंपितवपुः स सन्नातो निर्ययौ, सज्जीकृतयुधान् वीरान् संग्रामधीरान् समालोकयन् स सु-
वेगो बाहुबलिमंदिशङ्केन निरगात्. सन्नासद्ः परस्परं कथयंति कोऽयं दूतः? कस्य वा दूतः? त-
दा केनचिद्विज्ञेनोक्तमस्यैव ज्येष्ठबांधवस्य नरतस्य राज्ञोऽयं दूतः, स च नरतः कियत्कालं दिग्भि-
जयाय गतोऽब्रूत्, स च समागतो बाहुबलेशपि सेवां वांलति, तेन चायं दूतः प्रेषितः, सोऽयं दूतः
प्रत्यावृत्तः स्वस्थानं याति. ततस्तैर्बाहुबलिसुनैः प्रोक्तमहो नरतस्य गृहे किं कोऽपि मंत्री नास्ति?
यौ नरतं निवारयति. नो नरत त्वं बाहुबलेः सेवास्पृहां मा कुरु? अस्य सेवास्पृहातस्तव राज्यं या-
स्यतीति. अहो मुग्धो भरतो जितं षट्त्वं नरतं बाहुबलेः पुरो हारयिष्यति, केनाप्युक्तं स मंत्री
एतु वारितो नविष्यति, परं तेन मंत्रिणोक्तं न कृतं नविष्यति. यतः—अन्यासकारिणी विद्या
। तक्ष्णीः पुण्यानुसारिणी ॥ दानानुसारिणी कीर्ति—बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ १ ॥ नरतोपार्जितं
राज्यं नूनं बाहुबलैर्बर्हीष्यति, अहो! नरतेन विरूपमाचरितं, यद्दूतप्रेषणेन बाहुबलिः कोपितः.
इत्यादिलोकवार्ता भूएव सुवेगो बाहुबलिनगरीं दूरादुद्वेगयामास.

ततोऽग्रे गहनं स क्रमेण निद्वसंकुटामटवीं प्रयातः, तत्र मार्गे शबरीरपि बाहुबल्येर्गुणान् गायं-
 तीः स ददर्श. अतिग्रीषणं तामटवीमुद्वह्य कथंचिच्चक्रिणो देशमासाद्य स स्वं पुनर्नवजन्मानं मे-
 ने. त्रयव्रातः सुवेगो त्रयमेव पश्यन् मार्गे तान् लोकान् प्रत्याह, नो नो लोका अप्रकान्यपि धा-
 न्यानि दृन्वीत ? तथा स्वानि स्वानि द्वाणीतले क्षिपत ? सांप्रतं समागमिष्यति बाहुबलिः,
 तथोक्तदानतिनारसहाय शकदानं सज्जीकुरुत ? तत्र्यदेयानि च मा कुरुत ? तथा पंध्यानं मुक्त्वा
 गिरिगह्वरादौ बालस्त्रीधनधान्यानि धारयत ? यतो नरतेन सार्धं योधुं बाहुबलिरभ्युद्यतो विद्यते.
 एवं प्रतिक्षेत्रं प्रतिग्रामं बुंवारं कुर्वन् देशमुद्वसं कुर्वन् स सुवेगनामा दूतः स्तो कैरेव दिनैरतिप्रया-
 ऐर्विनीतापुरि समाजगाम. ततः स सुवेगदूतो नरतांतिके समागत्य बाहुबलेः सर्वं स्वरूपं यथास्थितं
 विज्ञापयामास. हे नरतनृपते ! यदि वेलाबलेन रविगहाद्यते, यदि ज्वालाकुलो वह्निर्मुष्टिना ग्राह्य-
 ते तथापि तवाजुजो बाहुबलिर्बलिना देवेन दानवेन वा जेतुं न शक्यते, अथ भरताधीश इति
 श्रुत्वा सुमुहूर्तं शुभलघ्ने तद्गन्धिलांप्रति प्रयाणमकरोत्, तदानीं नरतसैन्यनारेण समाक्रांता काश्य-
 पी चकंपे, गजवाजिरथपदातिक्रोदिभिः परित्तः श्रीनरतनृपः षोडशसहस्रैर्देवैः शुश्रूषितशरीरो द्वा-

त्रिशद्वरमुकुटाजनिः परिवृतः षट्खंभमेदिनीनाथो मार्गे लंचरन् बहलीदेशसीमानमाचक्रमेशुमान्
विषदेशमिव, तदानीं ज्वरतसैन्ये लक्ष्मो रिपुगणप्रयाणपटहोपमा निःस्वाननिकरा नेदुः अथ बा-
हुबलिर्भरतं समागतं ज्ञात्वा संग्रामभेरीमवादयत, तेन नादेन मोलितसैन्यः पुत्रपौत्रैः परिवृतो ल-
क्ष्मसंख्यैर्गजवाजिरथादिभिः परिवृतो राजवृंदपरिवृतस्तारकवृंदपरिवृतश्चरु इव सन्मुखमागात्. ततस्त-
यो रुजयोः सैन्ययोर्मध्ये निःस्वानलक्षा नेदुः. ततस्तयोः सैन्ययोः परस्परं संग्रामो बभूव, कदाचिद्ग-
रतसैन्यस्य जयो भवति, बाहुबलिसैन्यस्य च पराजयो ज्वति, एवं कदाचिद्बाहुबलिसैन्यस्य जयो
ज्वति, ज्वरतसैन्यस्य च पराभवो ज्वति. एवं प्रत्यहं परस्परं संग्रामे जायमाने द्वादशवर्षाणि जाता-
नि. अथैकस्मिन् दिने बाहुबलिसैन्येन ज्वरतेशस्य बाहिनी पश्चाद्वर्धयित नदीशकह्योलैर्नदीव, तदा
कोपारुणो भरतेशः सुषेणख्यं स्वसेनान्यं संग्रामेऽनुरं पुरस्कृत्यागात्, तेन चागत्य बाहुबलिसे-
नायां महान् कोलाहलश्चक्रे, तस्याग्रे कोऽपि स्थातुं न शक्नोति, तेन च बाहुबलेर्बलं जग्नं, ततो बा-
हुबलिः संग्रामसज्जः सुषेणाभिमुखं स्वयं द्रुतौके.

अथ तौ द्वावपि महावीरौ जगत्येकमह्नाविंशोपेन्द्राविव शोभेते, तौ दृष्ट्वा लोकाः कथयंत्यहो

स्वामिना श्रीऋष्येनैषा प्रजा निष्पादिता, एतौ किं संहरिष्यतः ? द्वावपि सम्भवयसौ सदृग्वाहनौ सदृशद्राक्षवस्त्रधरौ सदृक्परिकरपरिवृतौ च स्तः, अथ किं जिविष्यति ? एवं यावन्नोकाश्रितयंति तावद्देवा नरतेश्वरमन्येत्य दत्ताश्रीर्वादा एवमूचुः, हे ऋष्यजनंदन ! नो नरताधीश ! यदा त्वया षट्सह मेदिनी जिता, तदा तवाग्निमुखः कोऽपि नाश्रत, अथ स्वदीर्घकंभूजेदाय नवान निजेन बंधुना सार्धं युद्धं कुर्वाणो किं न लज्जते ? इति वचनं श्रुत्वा देवान्प्रति चक्री प्राह युक्तमेतद्भवद्वचः. परं किं करोमि ? अत्र किंचित्कारणं वर्तते, श्रूयतां ? —न दीर्कभूजरहेद—बुद्धिर्युद्धे निबंधनं ॥ हेतुः किंतु रथांगस्था—प्रवेशः द्वास्त्रमंदिरे ॥ १ ॥ ततो हे देवा एष बाहुबलिरेकवारं नमस्कारं कृत्वा स्वस्थानं यातु, ममेतावतैव कार्यं, सूतं संश्रामेण, ममानुजश्च मया दत्तां षट्सहस्रां पृथ्वीं ह्रनक्तु, ततो यूयमेव बाहुबलिसमीपे गत्वैतेष्वर्थेषु तं बोधयत ? ततस्ते सुरा बाहुबलिसमीपे गत्वैवमूचुः, नो बाहुबले ! बंधुना सह कोऽयं ते संश्रामारंजः ? बाहुबलिनोत्कमल को मम दोषः ? अहं तु पितृदत्ते स्वे राज्ये स्थित आसं, परमेष नरतो नरतराज्यं गृहीत्वा मम राज्यग्रहणाय मदोत्कटोऽतिदौर्बाल्य-न्ममोपरि समागतोऽस्ति, विना संश्रामं च राज्यं याति, गते राज्ये च जीवितेन किं ? श्रीतातोऽपि

कथायिष्यति किं त्वया स्वं राज्यमपि न रक्षितं ? अहो बाहुबलेर्बलं ! इति हारयन्नयेनाहं युष्मं कं रोमि, मम को दोषः ? सुरैर्ज्ञातमेतयोर्द्वयोर्मध्ये एकस्यापि दोषो नास्ति. ततस्त्रैरुक्तं युवान्यामस्मिन् योषव्यं, अत्रार्थं चोन्नयोरपि वृषभप्रन्नोराज्ञा. ताभ्यामुक्तं तर्हि किं कर्तव्यं ? सुरैरुक्तं यथा—दृष्टि-
 वापदं ददोर्दं—युष्मैरेव बलाबलं ॥ युवयोर्ज्ञास्यते किं त—दायुधैर्दार्ढ्ये रणः ॥ १ ॥ एतद्वचो-
 द्ररतेन चक्रिणा प्रतिपन्नं, ततः संश्रामान्निवृत्तौ तौ स्वे स्वे सैन्ये समागतौ. तदंगागिसंगरं श्रुत्वा
 ते चक्रिणः सैनिकाः परस्परमिति प्रोचुः, अहोऽधुनास्मास्त्वामिनः कष्टं समागतं, यद्भक्षिना बाहुब-
 लिना समं रणः समुल्लितः. अथवास्मिन् परस्परं युष्मबुद्धिदाने देवानां को दोषः ? ईदृशानां मुधा
 युष्मकौतुकं को न पश्यति ? अहो द्ररतेशेन स्वयुजयोर्विषमजानतैव तेन सार्धं युष्मं मेने, तन्न
 जानीमो यदन्न किं ज्ञायिष्यति ? एवंविधाः स्वसैनिकानां गिरः श्रुत्वा द्ररतवृत्तिः स्वस्य बलं दर्श-
 यितुं तानाहयेदमब्रवीत्, नो राजानो मयाद्य दुःस्वप्नो दृष्टः, यतो युष्माञ्जिः सर्वैरेकीकृत्य शृंखलमं-
 दलैर्बद्ध्वा तदादाकृष्याहं कूपे निपातितः, ततोऽधुना तदश्विवस्य विन्नेदाय नवद्भिरयं स्वप्राथोऽवश्यं
 सस्यतां नेयः, तैरनिहन्निरपि विघ्नोपशमनार्थं तद्वचो मानितं.

ततो राजेन्दुर्नरतः सेवकानामाङ्गां दत्त्वा कृपमेकमकारयत्, तदवदस्य तटे च नरतेश्वरो नि-
 विष्टः, सर्वे राजानः शृंगलानां सहस्रेण वामहस्तावलम्बनं कृत्वा यथाशक्त्या समाकर्षयामासुः, परं ते
 सर्वेऽपि राजानः सर्वाभिसारेण संयुतास्तं नरतं कृपकंठे स्थितं कृपांतः पातयितुं न समर्था जाताः.
 अथ नरतस्तात् सर्वाङ्गान् भो राजानो जवंतः शृंगलायां दृढविलम्बा जवंतु, द्रष्टुत्वा लीलया स्वयं
 तेनैव पाणिना हृद्यंगरागं वितेने, तावत्ते सर्वेऽपि समाकृष्टा दत्तसंकेता द्वा समं पेतुः. ततस्ते सै-
 निका राजानश्च स्वस्य राज्ञो दृष्टवला अङ्गोजसमेरवक्त्रा मुदं जोजिरे, द्वयोः सैन्ययोः सैनिकाः स्वं
 स्वं राजानं परितो वेष्टयित्वा तस्थुः. अथ सुमुहूर्ते बाहुबलिसेवका रणगणं सुगंधोदकैरसिञ्चन्. त-
 द्वा कुसुमोत्करैः पुष्पप्रकरं वितेनुः, रणगणं च राज्ञो गृहगणान्ममिव पुष्पदंतुरं कृत्वोजयोः सै-
 न्ययोः सैनिकास्तन्मंरुपं परिवृत्य तस्थुः.

अथ नरतो बाहुबलिना समं समरसीमनि प्रथमं दृष्टियुष्टाय प्रतिज्ञां कृतवान्, ज्ञातावपि च
 कृपरिकरौ ब्रूत्वा निर्निर्मेषेक्षणैः सन्मुखिनौ तस्थुः, तयोर्निर्निर्मेषत्वं समालोभय लोकश्चितयत्यहो
 एतौ किं देवौ वा दानवौ वा ? सौधर्मशानौ देवेन्द्रौ वा ? अथवा लेप्पमयमूर्तो, तदानीं प्रतापिनो

बाहुबलेराजोक्रनाद्गरतदशौ संतपे. ततोऽश्रुद्भिः स्नपयित्वा नर्को पद्मणा स्वदशा प्रावृणोत, अहं
 बाहुबलिनः जितं जितमिति देवदानवैः प्रोक्तं. ततः क्रोधारुणो जगतः शब्दसमरं प्रारब्धत. तद्दीप्ति
 लाविद्युसन्मुखो नृत्वा प्रथमं ज्ञानितदिग्गजं सिंहनादं चक्रे, तन्नादं श्रुत्वा सर्वे राजानो मुदमापुः,
 जगतध्वनौ विरते ततोऽधिकतरौ बाहुबलिनौ दिदधे. तेन जालेन च सर्वा दिशो व्यानशे, यथा
 —क्षयाब्दगर्जिसंवादे । नादे तस्मिन् विसर्पति ॥ द्यम्बदकालकटपातं—दांकातफाकुलं जगत ॥
 ॥ १ ॥ द्रुध्यत्पर्वतशृंगेण । क्षुब्धदंजोधिनाधिकं ॥ विजिग्ये तेन द्रवदेन । नृयो जगतनृपतिः ॥
 ॥ २ ॥ अथ तौ दुर्मदौ हस्तप्रहारेण राणं निश्चित्य ततोऽपामरतां वनगजाविव, प्रथमं जगतेन सु-
 ष्ठ्या हतो बाहुबलिः, तथा वज्रमुष्ठ्या च नेत्राधिकरैरावृतो नभोर्बुदैरिव. ततः क्षणेन बाहुबलिने-
 ज्ञाततमो ययौ गुरुवाक्यैर्नव्यस्य मिथ्याधिकारमिव.

ततो बाहुबलेर्मुखिवज्रपातेन तान्निनो जगतचक्री स्वसैन्यमनोरथैः समं नृमौ पपात. ततो बाहु-
 बलिनः बंधुना स जगतश्चंदनैः सिक्तः, पुनर्दिव्यचेतनोऽसौ दंडयुक्तो योद्यतो बभूव. क्रोधारुणलोच-
 नश्चक्री लोहदंढं करेऽकरोत्. ततस्तौ द्वौ दीप्सौ धृतदंढौ यमाविवाधावतां. ततो जगतनृपेन लोह-

दण्डेन शिरसि हतो बाहुबलिः पृथिव्यां कीलकवदाजानु मयज्ज. ततः सुनंदानंदनः पंकिलाहृतला-
 त्यादाबुधृत्य धावित्वा जारतनरेशमौलौ तथाताडयद्यथासौ लज्जायेवावनीतले कंठं यावन्ममज्ज, य-
 तः—बभ्रुव क्कितिममस्य । चक्रिणः स्फुटमाननं ॥ शोकश्यामं निजयशः । शशिशासेन राहुवत् ॥
 ॥ १ ॥ जारतः शरीरमवधूय पृथ्वीतलाग्निःसम्रा, बाहुबलिनाहतो जारतो विषादमापन्नो मनस्येवम-
 चितयन्नूनमेष बांधवश्चक्री, नाहं चक्री, यतोऽहमनेन जितः, तर्हि कथमहं चक्री ? एवं विषादमा-
 पन्नो यावच्चक्री बभ्रुव, तावदकस्माच्चक्रित्वरयापकं रविबिंबवद्दीप्यमानं चक्रं करे समागतं, तच्चक्रं करे
 समागतं दृष्ट्वा जारतः क्रुधा ज्वलन् सुनंदानंदनवधाय देवैर्वार्यमाणोऽपि चक्रं मुमोच, तच्च बाहुब-
 लीः प्रदक्षिणां ददौ, चक्रं हि देवैरधिष्ठितं गोत्रे न प्रजवति, तर्हि तज्जातरं कथं हंति ? तेनात्म-
 र्धं तच्चक्रं चक्रवर्तिमनोरथमकृत्वेव पुनर्जारतकरे समागात्, तत्स्वरूपं दृष्ट्वा लोकाश्चितयंत्यहो मह-
 दाश्चर्य ! भरतो विदुष्यनीतिको जातः, परं चक्रेण नीती रक्षिता, ततः क्रोधाकुलो बाहुबलिश्चक्रव-
 र्त्यन्निमुखं मुष्टिमुद्यम्य धावितः, ज्ञानया मुष्या स च चक्रं चक्रवर्तिनं चूर्णयिष्यामीति धावितं बा-
 हुबलिं दृष्ट्वा जनैरिति बुंभारवश्चक्रे, हा हा हतो जारतेशः, तं बुंभारवं निशम्य सकरुणः सुनंदानंद-

नो मनस्येवमचित्तयदहो मम बांधवो जगतीजिष्णुरपि क्रोधादिजिर्जितः, तं जारतं जेतुं किमहं प्रवृ-
त्तः ? धिम्ममोद्यमं, तर्हि तत्क्रोधादिजये यत्नं करोमीति विचिंत्य जारतवधायोत्पाटितां मुहिं सफलां
करोमीति धिया स स्वशिरसः केशान् केशानिवोत्थाय सर्वव्यापारांश्च निवार्य निश्चलचित्त एवम-
चित्तयत्—

सर्वे लघवो मम बांधवाः केवलज्ञानशालिनः, मया च तस्य सन्निधौ गत्वा ते कथं वंध्याः ?
अतोऽहमत्रैव केवलं प्राप्य स्वबंधनां सदृशो भूत्वा तातसंसदि गमिष्यामीत्यहंकारगर्जेद्गारुडोऽसौ त-
स्मिन्नेव पटे तत्रैव कायोत्सर्गेणास्थित्वा, जारतस्तं तथाविधं बाहुबलिं साधुं समालोच्य व्यपीदत्, अ-
हो मया किमकार्यं कृतं ? अनेन त्वात्महितं कृतं, अहो एष एव तातपुत्रो यो तातानुगोऽवृत्त, इ-
ति विलपन् जारतो बाहुबलिमुनेः प्रादौ नत्वा स्वं निंदतिस्म, यथा—धिगेतच्चक्रवर्तिवं । बंधुजिर्वि-
रहो यतः ॥ किं तेन क्रांचनेनापि । येनाशु ब्रुव्यते श्रुतिः ॥ १ ॥ मन्ये धन्यमहं काकं । साकं
यः स्वजनैर्निजैः ॥ आप्यदपं बलिमादत्ते । नात्मानं त्यक्तबांधवं ॥ २ ॥ या लक्ष्मीर्निजैर्बन्धुभिः सार्धं
ब्रुज्यते सैव लक्ष्मीरेवं वारंवारं कथयन् विषणात्मा जारतः स्वं निंदन् मुनिं च प्रशंसन् सगद्गदं नि-

जगाद—हे धर्ममूर्ते हे बंधो ! त्वमेव तातस्य स्तुत्यस्तातानुगो जातः, अहं त्वधन्यो यतोऽहं हत-
 विक्रमः, मयि वध्ये त्वं च दयाढुः, मयि क्रोधाक्षिमुखे त्वं क्रोधविमुखः, हा हा हतोऽहं यतः पुरा
 समग्रैरपि बंधुजिरहं मुक्तः, अथ त्वं बंधुर्मो मा मुंच ? अहं तवाङ्गाकारकोऽस्मि, त्वं च मम ताततु-
 द्योऽसि, अतस्त्वं तातराज्यं पात्य ? यतो जवान् गुणाधिकोऽस्ति, अथाहं भृत्यवत्तव सेवां करिष्ये,
 हे बंधो ! स्वापराधेन संतप्तं मां त्वं वागमृतहृदया सिंच ? हे दयाकर ! मयि प्रत्यपति दयां कृत्वा स-
 न्मुखमवलोकय ? एवं तेन भरतेन वास्वारं प्रत्यपितेऽपि बाहुबलिर्निश्चितव्रतो मौनेनास्थायत. ततो
 जगतश्चक्री बांधवं बाहुबलिं संयमे कृतनिश्चयं ज्ञात्वोन्मुखः साश्रुदक् पादन्यस्तहस्त एवमवोचत्, हे
 वाचंयमेश्वर ! यदि मम वाचं न दास्यसि तर्ह्येकवारं मां सौम्यदशावलोकय ? ततो बाहुबलिमुनि-
 स्तुष्टिमुधावृष्ट्या दृष्ट्या जगतमपश्यत्. ततस्तुष्टो जगतो नेत्रांबुसंपातनिर्धौतमुनिपादः केशपाशेन
 तत्पादौ संमार्ज्यं ततो निर्ययौ.

अथ बाहुबलिपुत्रं सोमयशसं स्वयं तद्दिशितानगरीराज्ये जगतोऽन्यपिंचत्. ततो जगतः सम-
 ज्ञेण निजबलेनायोध्यां ययौ, चक्रमपि चायुधागारे विवेश. अथ बाहुबलिस्तत्र निश्चलः केवलङ्गा-

ने ब्रह्मनिश्चयो मेरुसानुमानिव धैर्यवान्. तत्र स्वामिन्स्य बाहुबलिमुनेर्ध्यानस्थस्य षण्पि ऋतवः
 सेवार्थं समागतः. कार्तिकमार्गशीर्षमासयोर्हिमर्तुः शीतवाताब्जं हिमालयाद्मुंचत्. तेन शीतेनापि
 वाताब्जेण स मुनिर्ध्यानान्न चचात्. १. पोषमाषमासयोः शिशिरर्तुसमुद्भूतह्रीमेन भृशं पीडितोऽ-
 पि स. ध्यानान्न चचात्. २. फाल्गुनचैत्रयोर्वसंतर्तुर्निजमित्रस्य मदनस्य तं मुनिं वशवर्तिनं कर्तुं
 प्रयत्नमकरोत्, तदा पुष्पितप्रवरवननिकरे कूजितकोकिलारावबंधुरे सहकारमंजरीबंधुरे सहकाररा-
 मभ्रमञ्जमशुंजारवमुखरे प्रादुर्भूतानेकप्रकारपुष्पप्रकरे समागतेऽपि वसंते स मुनिर्मेरुवज्रानात् किं-
 चिदपि न चचात्. वैशाखज्येष्ठार्यां ग्रीष्मर्तुः, तस्मिन्तौ तपनकिरणैस्तापितदेहो जगवान् बाहुब-
 लिः शुष्कताद्वोष्टपुटस्तापक्कांतदेहः कृतुन्बाधितोऽपि किंचिन्मात्रं न चचात्. श्राषादश्रावणमासा-
 र्यां वर्षाऋतुः, मेघमालिस्तं मुनिपतिं ग्रीष्मतापार्दितं निर्वापयितुमिव वर्षाशीतलजलधारादिः श-
 नैः शनैर्ववर्ष, कदाचिन्मुशलप्रमाणधारालिश्च ववर्ष, तस्मिन् वर्षर्तौ वटव्यावृतो मुनिपतिः, पादतले
 दर्शकुरोऽन्मा जातास्ते पादौ जित्वा बहिर्निर्गताः, ऊरुबाह्वोरतरे पङ्क्तिप्रसूहैः शरणाधिजिरिव वा-
 सः कृतः, अनेन प्रतिज्ञोढा, परं मयायं वोढुं न शक्यत इति हेतोरेव पद्मर्षेऽपि पद्मगाः प्रेषिताः,

ते बाहुबलिनं परिवेष्य संस्थिताः, सेवार्थमागताः, शिष्या एव बभूवुः, तैः पन्नगसमूहश्चालितोऽपि मुनिर्ध्यानत्र चंचालः.

अथ द्वादशप्रदंश्चनमासाभ्यां शरदृतुः, गतो वनसमयः, जलानि निर्मलीकृतानि, शरदृतौ पं-
 केरुह्यणि प्रकटीभूतानि, नार्यो विकसितवदना बभूवुः, मुनिर्विशेषतः शुक्लध्यानारूढः संयमे दत्तदृ-
 श्चिर्विरेजे, परं सानुमानिव कथमपि ध्यानत्र चंचालः, दीक्षादिनादारभ्य वर्षं यावज्ज्यानेन बाहुबलि-
 मुनिना कर्माणि कृतं नीतानि. ततः स्वामिना बाहुबलेः केवलभावसरं ज्ञात्वा तन्मानापनोदाय ब्रा-
 ह्मीसुंदर्यौ प्रेषिते, ते स्वामिनः श्रीऋष्यप्रपन्नोः शिक्षां ज्ञात्वा तत्र बाहुबलिसमाश्रिते वने गते, त-
 स्मिन् वने ते पश्यंत्यौ पुरुषाकृतिं सोह्रवासं वल्लीनां गुह्यं दृदृशतुः, तत्र तं महामुनिं संभाव्य ते
 ब्राह्मीसुंदर्यौ तत्र गते, तत्र गत्वा च ताभ्यां प्रोक्तं यथा—ब्रातरतर मातंगा—दित्याकर्ण्य तयोर्वे-
 चः ॥ विचिंत्य च मतिब्रात—स्तस्थितवान् स मुनिश्चिरं ॥ १-॥ शब्दोऽयं नियतं ब्राह्मी—सुंदर्योः
 श्रुतिमुंदरः ॥ ज्ञाषेते चानृतं नैते । न चारूढोऽस्मि हस्तिनं ॥ २ ॥ विकल्पं कल्पयन्नेवं । दध्यौ
 वंदे लघून्न यत् ॥ मानोऽयमेव हस्ती च । तत्रारूढोऽस्मि धिभजनं ॥ ३ ॥ तातेन मयि दयां विव-

नवैते मम जगिन्यौ मम प्रतिबोधाय प्रेषिते, ततोऽहं किं मुधाज्जिमानं करोमि ? ते मम बांधवा म-
तो गुणाधिकाः, तर्हि तातांतिके गत्वा लब्धुनपि गुणाधिकांस्तान् सर्वान् बंधून्ममस्करोमीति व्यात्वा
यावन्मानसंतंजं त्यक्त्वा गमनाय पादावुत्पादयति, तत्क्षणादेव स केवललक्ष्म्या वृतः, तदानीं बा-
हुबलेः केवलमहिमानं देवा व्यधुः, यथा—दिवि दुंदुन्नयो नेदु—रजवन पुष्पवृक्षयः ॥ प्राप्तास्तं वं-
दितुं नक्ति—नासुराश्च सुरासुराः ॥ १ ॥ महामुनिर्बाहुबलिः केवलालंकृतः सुरासुरसार्धैः परिवृतो
जगवतः श्रीऋषयश्च देवस्य समवसरणं प्राप, तत्र प्रभुं प्रदक्षिणीकृत्य नमस्तीर्थार्थेत्युक्त्वा केवलपर्वदि
ययौ, तस्यां पर्वदि बाहुबलिकेवली मुक्तमालायां नायक इव शुशुभे, ततश्च स्वायुः परिपूर्य सोऽष्टा-
पदपर्वते श्रीऋषयस्त्वामिना समं शिवं ययौ. इहं बाहुबलिवीरो । जित्वा जगतद्गतिं ॥ मोहमद्वं
वशीकृत्य । प्राप केवलज्जंजलं ॥ १ ॥ इति श्रीबाहुबलिकथानकं किंचिद्वर्णितं ॥ अथ तपःप्र-

ज्ञावमाह—

॥ मूलम् ॥—अधिरं पि धिरं वंकेपि । उज्जुष्यं दुज्जहं पि तह सुजहं ॥ दुरिसंघं पि सुसिंघं ।
तवेण संसिंघण कज्जं ॥ ३ ॥ व्याख्या—इह यत्किंचिदस्थिरमपि स्थिरं, वक्रमपि सर्वमृजुकं सरलं

नवति. एवं दुर्लभमपि सुलभं नवति. दुःसाध्यमप्येवं सुसाध्यं नवति, चक्रवर्तिनः षट्त्वंनसाधन-
मिव. एवं तपसा सर्वमपि कार्यं संपद्यते, तन्नास्ति यत्तपसा न सिध्यतीति गार्थः ॥ ३ ॥ यत्पूर्वा-
जितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानल—ज्वालाजालजलं यदुग्रकरणशालिभञ्जार्करं ॥ यत्प्रयूह-
मःसमूहदिवसं यद्विधिलक्ष्मीलता—मूढं तद्विविधं यथाविधि तपः कुर्वीत वीतरमूहः ॥ १ ॥ अथ
तपोऽधिकारत्वाद् ग्रंथांतरात्तर्पांसि लिख्यंते, यथा—

तत्रोपधानतपो महानिशीथग्रंथाद्व्यंगतव्यं. शेषाणि सूत्रोक्तानि पुनरिमानि, प्रवचनसारोच्चारं
यथा—पुरिमठेगासणनिवि—याद् अयं बिलोववासेहिं ॥ एगलयद् अ पंचहिं । होद् तवो इं
दियजन्ति ॥ १ ॥ इतीन्द्रियजयतपः. १. निविगदयमायामं । जववासो इयलयहिं तिहिं भ-
णित् ॥ नामेण जोगसिद्धी । नवदिणमाणो तवो एसो ॥ २ ॥ इति योगसिद्धिनामतपः. २.
नाणमि दंसणमि य । चरणमि तिन्नि तिन्नि पत्तेयं ॥ जववासां तपूया । तन्नामगतवंमि य ॥ ३ ॥
इति ज्ञानदर्शनचारिजतपः. ३. एगासण तह निवि—गद् य अयं बिलं अजन्तं ॥ इय होद्
लयंचलकं । कसायविजसे तवचरणे ॥ ४ ॥ इति कषायविजयतपः. ४. खवणं एगासणं । एक-

गसिहं एगलाणं च ॥ इक्कादती निविथ—मायंविअमएखवणं च ॥ ५ ॥ एसा एगालइया । अ-
ठहिं लईएहिं दिवसचुअठी ॥ इय अठकमसूदण—तवोवि भणित्ति जिणंदेहिं ॥ ६ ॥ इत्यएक-
मसूदनतपः ५. इग दुग इग तिग दुग चत्त । तिग पण चत्त छक पंच सत्त जगं ॥ अठग स-
त्तग नवगं । अठग नव सत्त अठेव ॥ ७ ॥ जग सत्तग पण लकं । चत्त पण तिग चत्तरदुग ति-
गं एगं ॥ दुग इक्का जववासा । लहुसिंहनिक्कीलियतवंमि ॥ ८ ॥ चत्तपहं खमणसयं । दिणाणि
तह पारणाणि तित्तीसं ॥ इह परिवाप्पिचज्जक्के । वरिसदुगं दिवस अणवीसा ॥ ९ ॥ विगईय नि-
विगईयं । तह अत्तेवाडयं च आयामं ॥ परिवाप्पिचज्जक्कमि अ । पारणएसु य विहेअवं ॥ १० ॥
इति लहुसिंहनिक्कीलितं तपः ६. इग दुग इग तिग चत्त तिग । पण चत्त लक पंच सत्त जगं ॥
अह सत्त नवम दस नव । इक्कारस दस य बारसगं ॥ ११ ॥ इक्कार तेर बारस । चत्तदस तेरस य
पनर च दसगं ॥ सोलस पनरस सोलाइ । होइ विवरीअमिक्कंतं ॥ १२ ॥ एए ज्ज अज्जसह्वा ।
इगसठी पारणाणि इह होइ ॥ एसा एगालइया । चत्तगुणाए पुण इमाइं ॥ १३ ॥ वरिसज्जक्कं
मासदुगं । दिवसाइं बारस हवंति ॥ इह महासीह—निक्कीलियंति तवचरणं ॥ १४ ॥ इति महा-

सिंहनिःक्रीडितं तपः. ७. एणो दुगाइ इक्कम । अंतरिआ जाव सोलस हवंति ॥ पुण सोलस ए-
 गता । इक्कंतरिआ य जत्तठा ॥ १५ ॥ पारणयाणं सठी । परिवाडिचउक्कगंमि चत्तारि ॥ वरिसा-
 णि हुंति मुत्ता—वदि दिवससंखाए ॥ १६ ॥ इति मुक्तावलितपः. ८. इगाडितिकाहिययाहिं । दा-
 डिमपुप्फे हवंति सठतिगा ॥ एगाइ सोलसंता । सरिआजुअयलंमि जववासा ॥ १७ ॥ अंतंमि त-
 सस पयगं । तहंकटाणमिक्कमह पंच ॥ सत्तय सत्तय पण पण । तिन्निक्कंतेसु तिगरयणा ॥ १८ ॥
 पारणायदिणह्वासी । परिवाडिचउक्कगे वरिसपणणं ॥ नवमासा अठारस । दिणाणि रयणावलित-
 तंमि ॥ १९ ॥ इति रत्नावलितपः. ९. रयणावलीतवेणं । कीरय कणगावलीतवो न वरं ॥ कु-
 ज्जा दुगाइ तिगपए । दानिमपुप्फेसु पयगे अ ॥ २० ॥ परिवाडिचउक्कगे । वरिसपंचगं दिणदु-
 गए मासतिगं ॥ पढमतवुत्तो कज्जो । पारणगविही तवापणगे ॥ २१ ॥ इति कनकावलितपः १०.
 न्नाइइतवेसु तहा । इगालया इग हु तिणि चउ पंच ॥ तह ति चउ पंच इग दो । तह पण
 इग दुप्पि ति चउक्कं ॥ २२ ॥ तह डु ति चउ पणगेगं । तह चउ पणगेग दुप्पि तिन्नेव ॥ प-
 ण्हत्तरि जववासा । पारणगाणं तु पणवीसा ॥ २३ ॥ इति ब्रह्मतपः. ११.

पद्मणामि महाब्रह्म । द्वा द्वा तिग चञ्च पण न सत्तेव ॥ तह चञ्च पण न्ना सत्तण । द्वा
 हुं ति तह सत्त द्दक्कं दो ॥ २४ ॥ तिणि चञ्च पंच नक्कं । तह तिग चञ्च पण न सत्तगेदं दो
 ॥ तह न्ना सत्तण द्वा दो । तिग चञ्च पण तह दुगं ति चञ्च ॥ २५ ॥ पण न्ना सत्तिकं तह ।
 पण न्ना सत्तिकं दुष्णि तिअ चञ्चरो ॥ पारणयाणिगुवणा । नप्पञ्च अ सयं चञ्चलाणं ॥ २६ ॥
 द्दति महाब्रह्मतपः ३२. ब्रह्मदुत्तरपडिमाए । पण न सत्तठ नव तहा सत्त ॥ अण नव पंच न तहा
 । नव पण न्ना सत्त अठेव ॥ २७ ॥ तह न्ना सत्तठ नव पण । तह्द नव पण न सत्त नत्तठा ॥
 पणहत्तरिसयसंखा । पारणगाणं तु पणवीसा ॥ २८ ॥ द्दति न्नडोत्तरप्रतिमा. ३३. पन्निमाए सव-
 न्नाहाए । पण न सत्तठ नव दसिक्कारा ॥ तह अठ नव दस द्दक्कारसा । पण न सत्तथ तहिक्कारा ॥
 ॥ २९ ॥ पण न्ना अठ नव दस तह । सत्तठ नव दसिक्कारा ॥ पण न्ना सत्तठ नव ।

॥ ३० ॥ न्ना सत्तठ नव दसणं । द्दक्कारस पंच तह नव दसणं ॥ द्दक्कारस पण नक्कं । सत्तठ
 य द्दह तवे हुंति ॥ ३१ ॥ तिष्णि सया बाणज्जया । द्दब्बो ववासाण हुंति संखाए ॥ पारणयाणि
 गुणवणा । न्नाहाइ तवा द्दमे न्निअया ॥ ३२ ॥ द्दति सर्वतोन्नदप्रतिमा. ३४.

पडिवद्ध्य द्दक्कश्चिय । दुणं दुगज्जाण जाव पप्परस ॥ खवणेहमावसान् । होइ तवो सब-
 संपत्ती ॥ ३३ ॥ इति सर्वसंपत्तितपः. १५. 'पखवासु' इति प्रसिद्धं. रोहिणिरिकदिणंमि । रोहि-
 णितवो सत्तमासवरिसादं ॥ सिखासुपुज्जपूज्या । पूवं कीरइ अ नत्तहे ॥ ३४ ॥ इति रोहिणीत-
 पः. १६. द्दक्कारससुअदेवी । नवंमि द्दक्कारसि ज मोणेणं ॥ करिति चज्जेहिं । सुअदेवीपूअण-
 पूवं ॥ ३५ ॥ इति मौनएकादशीतपः. श्रुतपूजा. १७. सबंगसुंदरतवो । करिति जिणपूअखंतिनि-
 यमपरा ॥ अहुववासे एणं—तरंविट्ठे भवत्तपस्कंमि ॥ ३६ ॥ इति सर्वंगसुंदरनामतपः. १८ ॥ एवं
 निरुजसिहोवि हु । एवरं सो होइ सामत्ते पक्के ॥ तंमि अ अहिजं कीरइ । गिलाणपडिजगर-
 णनियमो ॥ ३७ ॥ इति निरुजशिवनाम तपः. १९. सो परमब्रह्मणो होइ । जंमि आयंविट्ठाणि
 वत्तीसं ॥ अंतरपराण्यादं । ब्रह्मणदाणं च देवस ॥ ३८ ॥ इति परमब्रह्मणनामतपः. २०. आयइ
 जणगोप्येवं । नवरं सवासु धम्मकिरियासु ॥ आणगूहिअबलवीरिजं । पवित्तिजुत्तेहिं सो कज्जो ॥
 ॥ ३९ ॥ इत्यायत्तिजनकनामतपः. २१. एणंतरोववासा । सवरसं पारणं च चित्तंमि ॥ सोहगक-
 प्परुको । होइ तहा दिज्जाए दाणं ॥ ४० ॥ एवं सौभाग्यकट्पवुद्धनामतपः. २२. तवचरणसम्मत्ती-

धर्म- ए । कपतरुजिणपुरो ससत्तीए ॥ कायवो नाणाविह । फलबिलसिरसाहियासहिजं ॥ ४१ ॥ अ-

स्य तपस एवं दौकनं—

मंजूषा

५८६

तिहयरजणणीपूआ । पुविं द्दक्कासणादं सत्तेव ॥ तिहयरजणणीनामग—तवंमि किरंति ज-
इवए ॥ ४२ ॥ द्दति तीर्थेकरजननीनामतपः ३३. एक्कासणादएहिं । जहवयचल्लकर्णमि सोल्लसहिं
॥ होइ समोसरणतवो । तपुवा पुवविहिणहिं ॥ ४३ ॥ द्दति समवसरणतपः ३४. नंदीसरपडपूआ
। निययसामहसरिसतवचरणे ॥ होइ अमावससतवो । अमावासावासरुद्धिठो ॥ ४४ ॥ इत्यमावा-
स्यातपः ३५. सिरिपुंडरीयनामग—तवंमि द्दक्कासणादं कायवा ॥ चित्तस-पुष्पिमाए । पूएअवा य
तप्पन्निमा ॥ ४५ ॥ द्दति पुंडरीकतपः ३६. देवगगलविअकल्लसो । जा पुन्नो अकयाए सुठीए ॥
जो तह सत्तिसरिसो । तवो तमकयनिहिं विंति ॥ ४६ ॥ इत्यकयनिधितपः ३७. वहुइ तहा क-
लाए । द्दक्किक्काएणुवारयं चंदो ॥ संपुणो संजुज्जइ । जा सयलकलाहिं पवंमि ॥ ४७ ॥ तह पडि-
वाए द्दक्को । कवल्लो बीयाए पुष्पिमा जाव ॥ द्दक्किक्कवल्लवुद्धी । जा तेसिं होइ पनरसणं ॥ ४८ ॥
द्दक्किक्कं कन्दंमि । पक्कंमि कलं जहा ससी मुअइ ॥ कवल्लोवि तहा मुअइ । जामावासादसा ए-

को ॥ ४७ ॥ एसा चंद्रपडिमा । जवमन्ना मासमित्तपरिमाण ॥ एषा चंद्रप्रतिमा यवमध्या. ३८.
 दुएहं तु वज्रमन्त्रं । मासपन्निमं पक्कामि ॥ ५० ॥ पनरसपन्निवयाए । दक्काहाणी अ ज्ञा अमा-
 वरसा ॥ द्दकेणं कवलेणं । जाया तह पडिवद्द विसिअ ॥ ५१ ॥ बीयादअामु दक्का—बुद्धी जा
 पुन्निमाए पन्नरस ॥ जवमन्त्रवज्रमन्नात्तं । दोविमात्तं जणिअत्तं ॥ ५२ ॥ एषा वज्रमध्या. ३९.
 दिवसे दिवसे एगा । दत्ती पढमंमि सत्तणे गिअ ॥ वड्डद्द दत्तीसहसत्त—गेहिं जा सत्तसत्तमए ॥
 ॥ ५३ ॥ द्दगुणवारसेहिं । होद्द द्दमा सत्तसत्तिमा पडिमा ॥ अठ्ठमं नवनवमिअ ॥ य द्सद्दस-
 मिअ एव ॥ ५४ ॥ नवरं वट्ठिदत्ती । सह अठ्ठगनवगद्दसगबुद्धिहिं ॥ चत्तसठी दक्कासी । सयं
 च दिवसाणि मासुकमा ॥ ५५ ॥ द्दति प्रतिमा. ३०. एगाद्दं अयंविटाद्दं । द्दक्किक्कबुद्धीमंताणि ॥
 पज्जंतअज्जत्ताणि । जाव पुंस्सं सयं तेसिं ॥ ५६ ॥ एयं अयंविट्ठवर्धमाण—नामं महातवच्चरणं
 ॥ वरिसाणि द्दह्मचत्तदस । मासतिगं वीस दिवसाणि ॥ ५७ ॥ द्दयायंविट्ठवर्धमानतपः. ३१. गुण-
 रयणवत्तरंमि । सोलस मासा हवन्ति तवचरणे ॥ एयंतरोववासा । पढमे मासंमि कायवा ॥ ५८ ॥
 तायवं जक्कमासणेण । दिवसे निसादुण निच्चं ॥ वीरसणएण तहा । होद्द मवात्तडेणं च ॥

॥ ५९ ॥ बीद्याद्भु मासेसु । कङ्का एगुत्तराए बुढीए ॥ जा सोलसमे सोलस । जववासा हुंति मासंमि ॥ ६० ॥ जं पढमगंमिमासे । तमणुठाणं समगमासेसु ॥ पंचसयाइं दिणाणं । विसूणाइ द्भंमि तवे ॥ ६१ ॥ एवं चायं—पनरस १ वीस २ चजवीस ३ । केव चजवीस ४ पंचवीसा य ५ ॥ चजवीस ६ द्भवीसा ७ । चजवीस ८ सत्तवीसा ९ य ॥ ६२ ॥ तीसा १० तितीसावि अ ११ । चजवीस १२ ववीस १३ अढवीसा य १४ ॥ तीसा १५ लतीसावि अ १६ । सोलसमासेसु तवदिवसा ॥ ६३ ॥ पनरस १ दसरठ ३ ल ४ पंच ५ । चजर ६ पंचसु अ तिष्ठि तिष्ठिति ॥ पंचसु दो दो अ तहा १६ । सोलसमासेसु पारणया ॥ ६४ ॥ इति गुणरत्नसंवत्सरतपः ३२ ॥ तह अंगोवंगाणं । चिवंदण पंचमंगलाईणि ॥ जवहाणाइं जहाविह । हवंति नेआइं समयाज ॥ ६५ ॥ इति तपांसि ॥ ३ ॥

॥ मूलम् ॥—ढठं ढठेणं तवं । कुणमाणो पढमगाएहरो जयवं ॥ अक्कीणमहाणसीज ॥ सिरिगोअमसामिजं जयज ॥ ४ ॥ व्याख्या—श्रीमन्महावीरस्य प्रथमगाएवरो जगवान् श्रीगौतम स्वामी जयतु, इति त्रियासंबंधः किं? कुर्वाणः, किं? तपः, केन? ढठं ढठेणं, षष्ठ्यत्कं यावद्भक्तं

त्यज्यते यत्र तत् षष्ठ्यष्टेन, इयं चोपवासद्वयस्य संज्ञा, कथञ्चतः श्रीगौतमः ? ' अङ्गीणमहाणसी-
जिति ' अङ्गीणमहानसी लब्धिर्धर्मस्य, तत्स्वरूपं चैतद्यथाहि—महानसमन्नपाकस्थानं, तदाश्रितत्वा-
द्वालाभमपि महानसमुच्यते, ततश्च क्षीणपुरुषशतसहस्रेभ्योऽपि दीयमानं स्वयमद्भुतं सत्तथाविध-
लब्धिविशेषादद्भुतितं, तच्च तन्महानसं च त्रिङ्गलायै प्रोजनमहीणमहानसं, एतत्स्वरूपा लब्धिर-
क्षीणमहानसी लब्धिरिति गाथार्थः ॥ ४ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयस्त्वेदं—

मगधदेशे गोवर्धनाग्नि ग्रामे गौतमगोत्री वसुभूतिनाम्ना द्विजोऽद्भुत, तस्य पत्नी पृथ्वीनाम्ना-
द्भुत, तयोः पुत्रास्त्रय इन्द्रद्भुत्यग्निद्भुतिर्वार्युद्भतिनामानः, ते त्रयोऽपि क्रमेण पित्रा पाठिता वेदवेदाङ्ग-
पारणा चतुर्दशविद्यापारणा जाताः. ततस्ते त्रयोऽपि ब्राह्मणचरितैः परिहृताः पृथग्पृथग्स्थानं स्थानं
शिष्यान् पाठयंतिस्म. अन्यस्मिन् दिने श्रीश्रृणुपापमहानगर्या सोमिलविप्रेण यज्ञः कर्तुमारब्धः, त-
स्मिन् यज्ञे बहवो विप्रा मिलिताः, तत्रैकादशमुख्यास्तेषां नामान्यमूनि, यथा—इन्द्रद्भुति १ रत्नद्भु-
ति २—वार्युद्भुतिश्च ३ गौतमाः ॥ व्यक्तः ४ सुधर्मा ५ मंन्ति ६—मौर्यपुत्रा ७ वक्त्रं पितः ८ ॥ १ ॥
अथलज्जाता ९ मेतार्यः १० । प्रजासश्च ११ पृथक्कुलाः ॥ तेषामेकादशानामप्येते संदेहाः संति,

यथा—जीवे १ कर्म २ तज्जीव ३ । ऋक्ष ४ तारिसय ५ बंधमुखे य ६ ॥ देवा ७ नेरर्द्धा ८ वा । पुत्रे ९ परलोक्ष १० निवाणे ११ ॥ १ ॥ एतेषां परिवारो यथा—पंचन्हं पंचसया । अद्भुतं सयाद्दं हुंति दुन्नि गणा ॥ दुन्हं तु जुवत्याणं । तिसन्तं तिसन्तं हवद् गहो ॥ १ ॥ एवमन्येऽपि बहवो विप्रा यद्गपाटके यद्गकरणाधे मितिताः संति, ते सर्वेऽपि यद्गकर्माणि कुर्वन्ति स्वार्माणि प्र-
 लिखन्तः, तत्र तस्मिन् समये श्रीवीरो जगवान् देवसंघपरिवृतः श्रीक्षपापापुर्या समवसुतः, देवैस्तत्र समवसरणं कृतं, स्वामी तस्मिन् समवसरणे देशानां करोति, तदा तत्र समवसुतं वीरं विवंदिषुन् सु-
 रान् समालोक्य गौतमो द्विजानप्रति बभाषे, ज्ञो द्विजाः । मंत्रैः समाहृता एते सुरा अस्मिन् यज्ञे समायांति, ज्ञो लोकाः । यद्गमाहात्म्यं पश्यत ? ततस्ते सुरेश्वरास्तं यद्गपाटकं चंडालपाटकमिव त्य-
 क्त्वा समवसरणे ययुः, तदानीं सर्वे लोका एवं कथयंत्यहो देवाः सर्वे सर्वज्ञं वंदितुं सर्वज्ञसमवस-
 रणे यांति, अहो सर्वज्ञमाहात्म्यं ! तत् श्रुत्वेन्द्रभृतिनामा विप्रः कुपितः, सर्वज्ञैत्यङ्गाराणि श्रुत्वा को-
 पावेश्वशंगतः स विप्रानेवमवदत् । विगेतान् देवान् मानवांश्च ये मां मुक्त्वा तत्र पाखंडिनमानमं-
 ति, ज्ञो ममाप्यग्रे किं कोऽपि सर्वज्ञोऽस्ति ? पंचाननस्यान्यः कोऽपि पराक्रमी ज्ञावेत् ? अमी मनु-

ध्याः कदाचिन्मूर्खा जाताः, तर्हि देवाः कथमनेन वंचिताः? तर्हि नूनं यादृश एष सर्वज्ञो वर्तते, तादृशास्ते देवा अपि निपुणा दृश्यंते, अतयोः सदृशः संयोगो मिलितः, असावहूतसर्वज्ञादपि मन्त्रेण सर्वांश्च देवान् मनुजांश्च विप्रतारयति, तर्हि नूनं स कोऽपीन्द्रजालिकः कलाशाली विदेशजो महाधूर्तो वर्तते, तस्य सर्वज्ञत्वं नाहं सहे, यथा—वैश्वानरकरस्पर्शः । मृगेंद्रः आपदः श्वनं ॥ द्वात्रिंशश्च शिपुक्षेत्रं । न सहंते कदाचन ॥ १ ॥ तथाहमप्यस्य सर्वज्ञस्य सर्वज्ञत्वं न सहे, यद्यस्य सर्वज्ञतां सर्वेषां पश्यतामपदशमि तर्हिहं वसुधैतिपुत्रो नान्यथा.

एवमहंकारपरः स पंचशतजज्ञैः पठ्यमानविरुदः समवसरणं ययौ, प्रथमं समवसरणे समारूढः सोपानस्थो वीरं निरीक्ष्य दध्यौ, यतः—वीरं निरीक्ष्य सोपान—स्थितो दध्यौ सविस्मयः ॥ किं ब्रह्मा शंकरः किं वा । किं विष्णुर्ब्रह्मा वा किमु ॥ १ ॥ चंद्रः किं न स यत्कटांकसहितः सूर्योऽष्टवा नो स य—तीक्ष्णांशुः किमु वासवो न सहसाज्ञो यतो गीयते ॥ किं वा स्वर्णगिरिर्न सोऽतिकठिनः ख्यातः सुरदुर्न वा । नो स्याच्चितितमात्रदः स हि जिनः श्रीवर्धमानो ह्यसौ ॥ २ ॥ आदित्यमिव दुःप्रेक्ष्यं । समुद्रमिव दुस्तरं ॥ बीजाक्षरमिवाचर्च्यं । दृष्ट्वा वीरं महोदयं ॥ ३ ॥ कथं मया

महत्त्वं ह्य । रक्षणीयं पुराजितं ॥ प्रासादं कीदृिकाहेतो—दैवतुं को नाम वांजति ॥ ४ ॥ युष्मं ॥ तत्र समवसरणे स्वाभिन्नादशं रूपं तादृशं तेजश्च दृष्ट्वा स स्वाभ्यग्रे गतः. तदा स्वाभिन्ना गौतमो ज्ञाषितो नो गौतम इन्द्रद्युते ! तव स्वागतं वर्तते, ततोऽन्निमानादिन्द्रद्युतिर्दध्यावहो ममैष नामापि जानाति, अथवाहं जगत्प्रसिद्धो मम नाम को न जानाति, सर्वेऽपि मां जानंति. परं यदि मम ह्युतं संशयं स कथयति. तदा ममाश्चर्यं ज्ञवति, गौतमेनेन्द्रद्युतिनेति चित्तिं सुधामधुरया गिरा जगवानाह नो गौतम ! तव मनसि जीवसंशयो वर्तते. जीवोऽस्ति न वेति संशयं मा कृश्याः ? अस्त्येव जीवो वेदे ज्ञकत्वात्, अत्र स्वाभिन्ना श्रीवीरेण वेदप्रदान्युक्तानि, यथा—स वै अग्रमात्मा ज्ञानमय द्रव्यादि, तथा दददेति दमो दानं दद्या चेति दकारत्रयं यो जानाति स जीवः, इति प्र-
 शुमुखाद्वेदप्रदानि श्रुत्वा श्रीगौतम इन्द्रद्युतिनामा मिथ्यात्वेन समं संदेहमुद्वाचकार, पुनः स्वाभिन्नं नत्वा स एवं ब्रूयाथे हे प्रजो ! अहं दुर्बुद्धिस्तत्परीक्षार्थमागमं, जतुंगवद्वं नाम यतुं वामन इव, परं हे नाथ त्वयाहं बोधितः, अतो भवाद्विरक्तं मां प्रव्रज्यादानेनानुग्रहाण ? स्वामी तमाद्यं गणधरं ज्ञा-
 विनं ज्ञात्वा जगद्गुरिन्द्रद्युतिं पंचशतहावोपेतं स्वयं प्रवाजयामास, तदानीं अनदेन धर्मोपकरणमु-

प्रनीतं, तदा दानसमये गौतमो मनस्येवमर्चितयन्निर्वद्यव्रतादाने किमुपकरणकपरिग्रहेण ? गौतम-
मनश्चितितं विज्ञाय स्वामिनोक्तं हे गौतम ! वस्त्रपात्रादिकं मुनिना ग्राह्यं, यदिदं धर्मोपकरणं ध-
र्मोपवृत्तकारणं, न तु परिग्रहः, मूर्धोपरिग्रहो हि सिद्धांते उक्तः, इन्द्रद्युतिः स्वामिनोक्तं हृदये धृत्वा
त्रिदशार्पितं धर्मोपकरणं गृहीत्वा शिष्याणां पंचङ्घ्रिः श्रोतः समं संयमं जग्राह. अथ तं प्रवर्जितं शु-
त्वा द्वितीयोऽग्नभूतिरजिमानं कृत्वा तथैवागतः, स्वामिना तथैव दीक्षितश्च, एवमेकादशापि विप्राः
प्रतिबोधितास्तथैव दीक्षिताश्च, एवं चतुश्चत्वारिंशत्तमुनिवरा दीक्षिताः, तेषामेकादशानां मध्ये ए-
कादश मुख्यशिष्या अभवन्, यथा—

महाकुला महाप्राज्ञाः । संविन्ना विश्ववंदिताः ॥ एकादशाप्यमृवंस्ते । मूढशिष्या जगद्गुरोः ॥
॥ १ ॥ ततः स्वामिना तानेकादशानप्याचार्यपदवीयोग्यान् ज्ञात्वा तेभ्यस्त्रिपदो दत्ता. ततस्ते तद्-
नुसारेण द्वादशांगीः पृथग्पृथग्विधाय स्वाम्यनुज्ञां प्रतिब्रुवः परिपाठ्या किञ्चिन्नमितमौल्योऽवतस्थि-
रे. ततः समयङ्गः सौधर्मेशः सुगंधिवासचूर्णपूर्णेज्जनमादाय पुरो बभ्रुव. ततस्तेषां मुनीनां द्रव्य-
गुणपर्यायैश्चानुज्ञातं तीर्थमिति जल्पन् स्वामी पूर्वं गौतममूर्धनि चूर्णमक्षिपत्. ततोऽन्येषां परिपा-

द्या मूर्धसु चूर्णे चिक्षेप. ततस्तेषां शिरसु देवाः पुष्पवर्षे चूर्णवर्षे च प्रीताः संतश्चक्रिरे. एवं तेषा-
मेकादशानामपि गणधरस्थापना कृता. ततः स्वामिना साध्वीनां मध्ये चंदना प्रवर्तिनोपदे स्थापि-
ता. एवं स्वामिना साधुसाध्वीश्राद्धश्राद्धीरूपश्चतुर्विधः संघः स्थापितः. पूर्णप्रथमपौरुष्यं ते राजोपनी-
तबलिः प्राग्द्वारेण प्राविशत्. ततस्त्वयोदस्तस्य बहोरर्धं देवा नञःस्थिता जग्दुः. ततः पतितस्यार्धं
राजा जग्माह. तुर्यांशं च शेषजना जग्दुः. ततः स्वामी समुहाय देवहंदमुपाविशत्. ततः स्वाम्यं-
द्विषीठे श्रीगौतमः समासीनो जग्यबोधाय देशनां व्यधाद् द्वितीयपौरुषीं यावत्. ततो देशनांते नि-
वृत्ते गौतमे सर्वे देवा लोकाश्च स्वस्थानमगुः. तत्र स्वामी श्रीज्ञातनंदनः कर्तृचिद्दिनानि स्थित्वा
ततो जग्यानां प्रतिबोधकृतेऽन्यत्र पृथिव्यां विजहार. ततः स्वामिना समं श्रीगौतमः षष्टाष्टमादितपो-
निःक्षिप्तकर्मां विचरति.

अन्यदा मह्यं विहरन् सुरासुरैः सेव्यमानः श्रीवीरः पृष्टचंपायां समापयो. तत्र शालमहाशालौ
राजयुवराजौ तन्नगरनायकौ त्रिजगद्गंधवं श्रीवीरं वंदितुमीयतुः. तौ च स्वामिनं नत्वा स्तुत्वा देश-
नां च श्रुत्वा प्रतिबुद्धौ यशोमतीपिठरयोः सुतं निजं जामिनेयं गंगिदनामानं राज्येऽन्यषिंचनां.

ततः शालमहाशालौ जववासतो विरक्तौ श्रीमहावीरपादाब्जमूले वतं जगद्गतुः. ततः कालांतरेण विहरन् जगवान् सपरिहृदो देवसंघपरिवृतश्चतुर्ध्विदशतिशयशोभितश्चंपापुरीं ययौ. मार्गे स्वामिना समं यांतौ शालमहाशालमुनी पृष्ठचंपां गंतुकामौ स्वामिनमपृहतां, यथा हे स्वामिन् ! जवदाह्वया पृष्ठचंपां गत्वावां गांगिलराजानं प्रतिबोधयावः. स्वामिनोक्तं युवां गौतमेन सह गह्वतं. ततस्तौ गा- तमं पुरस्कृत्य पृष्ठचंपां जग्मतुः. शालमहाशालसहितं श्रीगौतमं समागतं श्रुत्वा पौरलोक्सहितो मा- तांपितृभ्यां सह गांगिलनृपो वंदनार्थं गौतमांतिके गतः. तत्र सुरश्रुतसौवर्णकमंडासने समासीन इंद्रश्रुतिश्चतुर्दशपूर्वधरश्चतुर्हार्नोऽङ्कीणमहानसाद्यनेकलब्धिनिधिर्नृगवान् देवमनुजपर्षदि देशानां विदधे, यथा—जोगे रोगजयं सुखे क्षयजयं विचेऽग्निद्रुमद्वयं । दास्ये स्वामिजयं गुणे खलजयं वंशे कुयोषिद्रयं ॥ स्नेहे वैरजयं नयेऽनयजयं काये कृतांताद्वयं । सर्वे नाम जयं जवेत्पुनरिदं वै- राज्यमेवाभयं ॥ १ ॥ एनां देशानां श्रुत्वा प्रतिबुद्धो गांगिलो निजं सुतं राज्ये न्यस्य मातापितृभ्यां सह श्रीगौतमपादांते शमरससंपूरितां दीक्षां समाददे. ततः श्रीगौतमस्तैस्त्रिभिः शालमहाशालान्यां च समावृतश्चंपायां प्रभुं वंदितुं चंचाल. अत्रुगौतममायांतास्ते पंचापि केवलिनो ब्रूत्वा चंपायां प्रा-

साः श्रीगौतमः स्वामिनं प्रदक्षिणीकृत्य यावत्प्रणाम तावत्ते पंचापि तीर्थं नत्वा केवलपिर्षदि चे-
 द्भुः. तदा ताव गौतम ज्ञचे नो शालमहाशालाद्याः ! यूयं पंचापि परमेश्वरं वंदध्वं ? स्वाम्युचे गौ-
 तमर्ष ! केवल्याश्रितानां मा कृथाः. गौतमोऽप्याह स्वामिन् ! किमेते केवलिनः ? स्वामिनोक्तमेवमे-
 व. ततो गौतमेन ते मिथ्यादुष्कृतपूर्वकं क्लामिताः. ततः खिन्नो गौतमो दध्यौ किं मम केवलं नो-
 रत्नस्यते ? विना केवलं चाहमस्मिन् ज्ञवे न सेत्स्यामि. यावदेवं चिन्तामन्नो गौतमोऽभवत्तातवत्तस्य
 स्मृतिपथमगत्तं यदष्टापदे तीर्थं मनुजो गत्वा स्वशक्त्या देवान्नत्वा राजौ तत्रैव वसति स तस्मिन्नेव
 ज्ञवे सेत्स्यति. एतद्भगवद्वाक्यं देवमुखात्पुरा श्रुतं स्मृत्वा सोऽष्टापदे गंतुं स्वामिन्मपृहत्. स्वाम्यपि
 त्र्यधिकपंचदशशततापसबोधिं विज्ञायाद्द्वंद्वनायाष्टापदे गमनाय गौतममादिदेश. दृढानुरूपां स्वा-
 म्याङ्गां प्राप्य मुदितः श्रीगौतमो मुनिर्वायुवच्चारणलब्ध्या समुत्पत्य कृणेनाष्टापदं ययौ.

इतश्चाष्टापदारोहणं मोक्षहेतुं श्रुत्वा तापसाः कोन्निव १ दिन्न २ सेवाञ्ज ३ नामानोऽष्टापदमा-
 रोहुं समुपस्थिताः, तेषामाद्य एकांतरोपवास्यार्कंदफलाहारः पंचशत्या तपस्विनां सममाद्यां मेखलां
 प्राप. १. द्वितीयः षष्ठषष्ठजोजी पारणके च शुष्ककंदफलजोजी पंचशत्या तपस्विनां समं द्विनीयां

मेखलां प्राप. ३. तृतीयोऽष्टमकारकः पारणके शुष्कसेवालज्जोत्ती पंचशत्या तपस्विनां समं तृतीयां मेखलां प्राप ३. तत ऊर्ध्वमारोढुमसमर्थारते तत्रैव तस्युः. अथ ते त्र्यधिकपंचदशशतानि तापसा गौतमं पीवरगं देहकांत्या जितसुरेश्वरं च निरीह्य मिथः प्रोचिरे, यदि वयं कृशा अपि शैलमारोढुमसमर्थस्तर्ह्येष स्थूलकायो देहकांत्या जितसुरेशो महाशैलमेनं कथमारोहयिता? एवं तेषु ब्रुवाणेषु श्रीगौतमश्चारणलब्ध्या सूर्यकरनालंब्य सुर द्व द्व कृणेनोत्पत्य तं महाचलं समाकरोह, तदा ते तापसाः परस्परमेवं जगदुरहोऽस्य महर्षेर्महाशक्तिर्ययासौ याति. तर्हि वयं सर्वेऽप्यस्य शिष्या जविष्यामः. एवं निश्चित्य ते सर्वेऽपि तापसा अष्टापदाधोऽवतीर्यैकीब्रुयुः सुस्थाने गौतमपथं विज्जो-कयंतस्तस्युः. इतः श्रीगौतमोऽष्टापदशिरसि गतः, तत्र भरतेश्वरकारितं नंदीश्वरचैत्यामं चतुर्विंशति-जिनांकितं चैतयं ययौ, तत्र च स प्रत्येकं जिनविंबान्यप्रतिविंबानि महाभक्त्या प्रणनाम.

ततः श्रीगौतमश्चैत्याभिर्गत्यैकस्याशोकमहातरोस्तले वैश्रमणादिभिर्देवैर्विद्याधरैश्च वंद्यमानं ज-पाविशत, तेषां देवविद्याधराणामग्रे जगवान् गौतमो धर्मोपदेशं ददानः प्रस्तावादिदमारूयत्, मुनयः किमिकिडीति संधयोऽस्थिचर्मवशिष्टशरीरा अभ्यलानिज्जाजः सत्त्वैकनिधयो ज्ववंति, यतः सिद्धां-

तेऽयुक्तं, अस्माद्वारा विरसाद्वारा तुहाद्वारा किडिकिन्धियन्त्रया इति. तत् श्रुत्वा वैश्रमणो गौतमस्य स्थैर्यं विज्ञावयन् स्वस्मिन्नपि विसंवादिवचो दृश्यत इति ध्यातवान्, ततः स्वामी मनोज्ञानी तस्याऽभिप्रायं ज्ञात्वैवमुवाच, नो धनद ! नाङ्गकार्थं प्रमाणं स्यात्, किन्तु ध्यानस्य माहात्म्यं श्रुत्वाशुभयोः, शुभध्यानान्बुद्ध्या गतिरशुभध्यानान्चाश्रुत्वा गतिः स्यात्पुंडरीककंदरीकवत्तथाहि—

अस्मिन् जंबूद्वीपे महाविदेहद्विषणे पुष्कलावतीविजये पुंन्त्रीकिणी नाम नगर्यस्ति, तन्नगरीनायको महापद्मो नाम राजा, तस्य च पद्मावती नाम पट्टदेव्यस्ति, तयोः पुत्रौ पुंन्त्रीककंदरीकनामानौ बभूवतुः. अन्यदा नखिनवनोपवने धर्मोपदेशदायकाः श्रीधर्मघोषाचार्याः समेयुः, महापद्मस्तत्र वंदनार्थं गतः, तदंतिके देशानां श्रुत्वा पुंडरीकं च राज्ये न्यस्य महापद्मो दीक्षां गृहीत्वा समुपनन्नकेवलः कर्मद्वयं कृत्वा मोक्षमगात्, पुनस्ते धर्मघोषाचार्या महामुनयो विहरंतः पुंडरीकिण्यां नगर्यां समागताः, तदा पुंडरीककंदरीकौ तेषामंतिके धर्मे शुश्रूवतुः, तां देशानां श्रुत्वा पुंडरीको राज्ञावयतीत्य गृहं ययौ, स कंदरीकं ब्रूयाधे नो बांधवेदं पैतृकं राज्यं गृहाण, राजाद्गीतोऽहं दीक्षां गृहीष्यामि, तदा पुंडरीकंप्रति कंन्रीको ब्रूयाधे हे बंधो ! त्वं मां राज्यं दत्त्वा किं संसारांधक्त्रपे पा

तयसि ? तदहं प्रवजिष्यामि, तरिष्यामि च जगार्णवं, पुंन्रीकेण राज्ञा द्वित्रिवारानुक्तं, परं कंन्री-
को न मन्यते, तदा पुंन्रीकेणानुज्ञातः स प्राजाजीत, पुंन्रीकेणोक्तं हे बंधो ! त्वं प्रवजितः संयमे
दृढप्रतिज्ञो ब्रूयाः, यतः प्रवज्या दुष्करा वर्तते, त्वं च सुकुमारोऽसि, अतः परीषदोपसर्गादिषु सा-
वधानो ब्रूयाः, इंद्रियाणि दुर्जयानि वर्तते, अतस्त्वया दृढव्रतेन ज्ञाप्यामिति शिक्षां दत्त्वा स स्वय-
हमागात्, पुंन्रीको ब्रूयतिर्मुहस्थोऽपि ज्ञावचारित्रवांस्तस्यौ. कंन्रीकोऽपि विविधैस्तपोन्निरात्मानं नि-
र्मलीकुर्वन् सामाचरिं सम्यक्पालयन् साधूनामतीवबद्धजोऽश्नत्. एवं कियंति वर्षाणि महोत्कटं संय-
मं परिपालयतस्तस्य शरीरं प्रातनुहाहारैर्बर्धा समुपन्ना. तथा बाधया पीडितविग्रहोऽस्मावतीवह-
शो बभूव.

अथासौ गुरुत्रिः समं विहरन् पुंन्रीकिणां नगर्यो समगात्. पुंन्रीको नृपः कंन्रीकं सबाध-
शरीरं दृष्ट्वा गुरुन् पप्रब्ध यद्भवदाज्ञया कंन्रीकशरीरे चिकित्सां करोमि, अतो मम दानशालायां
युयं समवसरत ? गुरुत्रिरपि तथा कृतं. अथ स कंन्रीकमुनिस्तेन राजपिंडेन मूर्ध्निस्तन्नगरं तद्गु-
हं तदाहारं च त्यक्तुं न शक्नोति. ततो गुरुन्यत्र विजहार, कंन्रीकश्च तत्र तस्थौ. ततः पुंन्रीकः

सपरिवारः कंन्रीकं मुनिं नत्वेत्युवाच त्वं धन्योऽसि, कृतपुण्यश्चासि, येन त्वया राज्यं त्यक्त्वा संय-
मो गृहीतः, इत्यादि तत्पक्षसां निशम्य सोऽपि लज्जितः पुंन्रीकं बांधवमापृच्छ्य विहरं कृतवान्,
एवं दीक्षितोऽसौ वर्षसहस्रं यावत्संयमं प्रतिपाद्य पुनश्चारित्रावरणकर्मोदयाञ्छष्टक्रियो ब्रह्मसंयमो भू-
शं विषयाज्जिज्ञासुको बभूव. ततो ब्रह्मधर्मपरिणामः स एवमर्चितयत, ह्यनया प्रव्रज्यया मम पर्याप्तं,
इत्यहो मम बांधवः कपटं कृत्वा राज्यान्मां निष्कास्य स्वयं निष्कटकं राज्यं करोति, तर्हि तत्र गत्वाहं
राज्यं गृह्णामीति ध्यात्वा स पुंन्ढरीकिण्यां नगर्यां समागतः, तत्रोद्यानवाटिकायां पात्राद्युपकरणमात्रं
बृक्षशाखायां समादाब्य स्वयं हरिततरुपल्लवस्त्रस्तरे शीतले सुखं लुलोठ. उद्यानपालकेनागत्य राज्ञो-
ऽग्रे तत्स्वरूपं विद्मसं, ततश्च पुंन्ढरीको नृपस्तवागतः, बांधवं च तादृशं दृष्ट्वापि वंदित्वा त्वं ध-
न्योऽसीत्याद्यवर्णयत्, तथापि तादृशाकारं तं निरीक्ष्य राज्ञा चिंतितं नूनमेव पतितः संयमात्, ततो
राज्ञोक्तं नो नो सामंता वारयतापि मयामुना बालेन रजसा श्रामण्यं गृहीतं, परं सोऽद्य संयमा-
न्निर्विषो जातः, ततः पुंन्ढरीकः कंन्रीकं जगाद, नो बांधव ! त्वं राज्यं गृह्णा ? तेनाप्युक्तमहं रा-
ज्यार्थमेवागतोऽसि. ततस्तस्य राज्यं दत्त्वा स्वयं च कंन्रीकस्य साधुवेषं लात्वा ततोऽसौ व्यहरत्,

कंदरीकश्च राजा जातः, जगज्जतोऽस्मै रंकवत् क्षुधाक्लान्तः शरीरेऽतिकृशः सेवकैर्हस्यमानो हृदये सेव-
कोपरि भृशं चुकोप. ततस्तेन चिंतितं प्रथमं तावद्भुंजे, पश्चादेतान् शिङ्गयिष्यामीति विचिंत्य वि-
विधाहारैरुष्णीषकवटुदरं भुत्वा रात्रौ प्रमदाग्निः सह भोगानासेव्य जागरितो रात्रिजागरणज्जघन्य-
मध्यमोत्कृष्टरसवत्याहारदुर्जरतश्च विस्मृच्चिकादावज्वरशिरोर्तिजगज्जवत्, अहो पापस्थैतत्फलं ! अथ
ब्रष्टप्रतिहं तं ज्ञात्वा रुष्टा नियोगिनः केऽपि तन्निकटे नायांति, तेनाकारिता अपि प्रत्युत्तरं न दद-
ति, ततः कंदरीको रुष्टो दध्या प्रज्ञाते सर्वानप्येतान् सकुटुंबान् हनिष्यामि, एवं स कंदरीकः कृष्ण-
लेख्यावान् रौरुध्यानेन मृत्वा सप्तमावनावप्रतिष्ठाने त्रयस्त्रिंशत्सागरयुर्नारिकः समुदपवत. अथ पुं-
दरीको दुष्प्रापं संयमं लब्ध्वा मुदितमना भुर्वतिके गतः, जिनसाङ्गिकं च पुनः संयमं गृहीत्वा स
भृशं तुतोष. ततः स पुंदरीकसाधुरससाहारैर्वरसाहारैः कात्यातिक्रान्ताहारैः शीताहारैरुष्णाहारैः पीनि-
तो मृदुशरीरो विस्मृच्चिकारोगेण पीडितोऽद्भुत, तस्यापि तथैव पीडा समुत्पन्ना, तदा स चिंतयति,
धन्योऽहं येन मया संयमो गृहीतः, इत्यादि ज्ञानां ज्ञापयन् विहिताराधनः कृतानश्वनः शुभ्रध्या-
नपरायणः पीनगोऽपि विपन्नः सन्न स सर्वार्थसिद्धिविमाने त्रयस्त्रिंशत्सागरयुर्देवो जातः. ततस्तप-

स्त्रिणां पीनत्वं कृशत्वं वा न प्रमाणं, किंतु शुद्धध्यानमेव प्रमाणं, एतदर्थं पुंडरीकाध्ययनं गौतमो-
दितं श्रीदत्तामार्गिकसुरेण जुञ्जकामरेण धारितं, स देवस्ततश्च्युत्वा श्रोत्रजस्वामी जावी, स वैश्वम-
णदेवः श्रीगौतमार्गिके सम्यक्त्वं प्रतिपेदे. ततोऽसौ दुश्श्रितितं क्षमयित्वा स्वाश्रयं मुदितो ययौ.
श्रीगौतमस्तां निशां तत्रैवाशोकतले नीत्वा प्रजाते पुनर्देवान्वात्वा चोत्तरत. तदा स गौतमो गणधर-
स्तस्त्रापसैरदृश्यत. ते महासुनिं तं गौतमं प्रणम्य प्रोचुर्हं महात्मन् ! वयं तव शिष्या ज्ञपिक्यामः,
त्वमस्माकं गुरुर्नैव ? ततः श्रीगौतमस्तानूचे ज्ञो तापसाः ! मे गुरुः श्रीवीरः परमेश्वरः सर्वज्ञोऽर्हन्,
ज्वलां चापि स एव गुरुर्नैवतु. ततः श्रीगौतमस्तानाग्रहपरान् दीक्षयामास. ततस्तेषां सर्वेषां ताप-
सानां सद्यो देवतया यतिदिगं समर्पितं. ततस्ते गौतमेन सार्धं स्वामिनं नंतु चेद्धुः विंध्यादौ क-
लत्रैर्वृतो गजराज इव तैर्वृतः श्रीगौतमो मार्गे गजनेकस्मिन् सन्निवेशे दिङ्माकन्दे गतः. तदा ग-
णध्रणीस्तान् पृष्ठवाच, ज्ञो मुनयः ! ज्वदर्थं किमाहारमानयामि ? युष्माकं किं रोचते ? यदोचते
तत्कथयत ? तैरुक्तमस्माकं पारणके पायसान्नं ज्वतु.

तदा लब्धमान् श्रीगौतमः स्वकुक्षिपूरणमात्रपात्रमादाय कस्यचिद्विप्रस्य गृहे गतः, तेन च

सहजनिष्यन्नं पायलं तस्मै दत्तं, तदा तस्य गृहे पंच दिव्यानि जातानि. स्वामी तदन्नमादाय जल-
 लाजनं च करे कृत्वा तेषां समीपे समागतः. तत इन्द्रश्चतिसान् बन्नाषे नो साधवः ! यूयं पायसे-
 न पारणं कर्तुं निषीदत ? इत्युक्त्वा तेषां मुनीनां मध्ये क्षीरभृतः पतद्ब्रह्मो मुक्तः, तज्जललाजनं च
 मुक्तं. ते दधुरहोऽनया कैरेयास्माकमयं किं करिष्यति ? तिलकान्यपि न भविष्यति, तर्हि पारण-
 कानि तु कथं नाविष्यति ? इति विमृशतो गुर्वाङ्गया ते सर्वेऽपि मुनयः पंक्तौ समुपाविशन्. ततः
 श्रीगौतमस्तान् सर्वानपि मुनीनदीणमहानसीलब्ध्या नोजयत. इति लब्धिमंतं तं श्रीगौतमं दृष्ट्वा ते
 सर्वेऽपि तापसा विस्मयस्मेरचक्षुष आनंदमया बभूवुः. तत्र सेवालभक्तिणस्ते तापसाः पायसं त्रुंजाना
 ईदृशीं ज्ञावनां ज्ञावयंति, यथा—दिष्ट्या धर्मगुरुर्गौरः । प्राप्तोऽस्मान्निर्जगद्गुरुः ॥ पितृकट्पो मुनि-
 श्रेष्ठ । बोधिश्चात्यंतदुर्लभा ॥ १ ॥ सर्वथा कृतपुण्याः स्म । इति ज्ञावयतामब्रुव ॥ त्रुंजानानां के-
 वलं द्राक् । शुष्कसेवालज्जकिणां ॥ २ ॥ जज्ञे च प्रतिहार्याणि । दिन्नादीनां प्रक्षरयतां ॥ कोडि-
 न्यादीनां श्रीवीरं । केवलज्ञानमुज्ज्वलं ॥ ३ ॥ ततस्तैर्वृतो गौतमः समवसरणे समागतः. ते साध-
 वश्च प्रभुं प्रदक्षिणीकृत्य केवलनिर्षदि ययुः. तदा गौतमः स्वांमिनं वंदित्वा तानभाषिष्ट, नो साध-

वः ! यूयं कुत्र यास्यथ ? स्वामिनं वंदध्वं ? स्वाभ्याह जौ गौतम ! केवल्याशातनां मा कुरु ? ततो गौतमस्त्वान् मिथ्यादुष्कृतपूर्वं क्षमयामास. ततः श्रीगौतमो दध्यावहो मद्दृष्टावर्तेषामपि केवलज्ञानं समुत्पन्नं, अहं तु गुरुकर्मास्मिन् ज्ञावे किं न सेत्स्यामि ? एवं चिंताप्रपन्नं श्रीगौतमं ज्ञात्वा जगवानह, हे गौतम ! सुराणां वचनं तथ्यं किंवा जिनानां वचनं तथ्यं ? गौतमेनोक्तं जिनानां स्वामिनोक्तं तर्ह्यधितिं माकर्षिः. त्वमपि केवलं लब्ध्वा मोक्षं यास्यसि, यतो ममोपरि तव महत्त्वं स्नेहो वर्तते, तेन च तव केवलं नोत्पद्यते. यतः—

चत्वारि कडा पन्नत्ता, तं जहा—सुंठिकडे १, विदलकडे २, चम्मकडे ३, कंबलकडे य ४. एवमेव चत्वारि नेहा पन्नत्ता. हे गौतम ! ममोपरि तव कंबलसमानः स्नेहोऽस्ति, तेन च मयि मोक्षं गते सति स्नेहाभावे तव केवलज्ञानं समुत्पस्यते, नान्यथा. यतः—मुक्कमग्गपवन्नाणं । सिण्णे हो वज्जसिखला ॥ वीरे जीवंतए जाज्ज । गोयमो जन्न केवली ॥ १ ॥ तवास्मासु चिरं संसर्गात् स्नेहो दृढतरो वर्तते, तेन तव केवलं रुरु, तदभावे च तव केवलं जविज्जाति, तत्र गौतमस्वामि-
नः सर्वेषां च सत्तासदां प्रतिबोधार्थं जगवता श्रीवीरेण इमपुष्पिकादिधानमुत्तराध्ययनस्य दशमा-

ध्ययनं प्रकाशितं. तत् श्रुत्वा सत्रालोकाः केचिद् द्वीपां केचिद् द्वादश व्रतानि, केचित्सभ्यत्वं केचिद्
 द्रुक्त्वं च प्रतिपद्य सर्वे स्वं स्वं स्थानं ययुः. गौतमप्रतिमो नास्ति । गणेशो गुणसागरः ॥ येना-
 द्वीणमहालब्ध्या । प्रोजिता मुनयः स्वयं ॥ १ ॥ इति श्रीगौतमस्वामिकथानकं समाप्तं ॥ अथ
 सनत्कुमारस्य तपोलब्धिमाह—

॥ मूलम् ॥—ब्रह्म सण्कुमारो । तवबलस्वेलाद्बलरुसंपन्नो ॥ निद्रुयस्ववलिञ्चंगुली । सु-
 वन्नसोहं पयासंतो ॥ ५ ॥ व्याख्या—सनत्कुमारश्चतुर्थश्चक्रवर्ती ' ब्रह्मश्चि ' राजते, कथंभूतः ?
 तपोबलेन श्लेष्मौषध्यादिलब्ध्या संपन्नः सहितः, यथा स्वेलो निष्टीवनं, तदेवौषधिः सकलरोगाद्यन-
 र्थापशमनहेतुत्वात् स्वेलाषधिः, तथा आदिशब्दादन्या अपि लब्धयो ज्ञेयाः, ' निद्रुयश्चि ' निद्रु-
 तेन शूक्लतेन ' स्ववलिञ्चति ' दग्धा अंगुलिर्यस्य, एवंविधः सन् सुवर्णशोभां प्रकाशयन्निति गा-
 थार्थः ॥ ५ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैव—

इहैव जंबूद्वीपे नरतक्षेवे श्रीकांचनपुरं नाम नगरमस्ति, तस्मिन्नगरे श्रीविक्रमयशो नाम रा-
 जास्ति, तस्य राज्ञः पंचशतमिताः कान्ता अश्वत्थ, तस्मिन्नेव पत्तने नागदत्तो नाम सार्धवाहोऽस्ति

धनैर्धनदोषमः, तस्य सार्थवाहस्य विष्णुश्रीनामप्रियाजनि, लङ्घ्नीरिव रम्या लोकाणां मनोनयनहारिणी, तथा दयितया स श्रेष्ठी जगतत्रितयसाहाय्यवंतं स्वं मेने, सा सार्थवाहपत्नी विष्णुश्रीरेकस्मिन् दिने क्रीनार्थं वने गता, कथंचिद्वाङ्मा दृष्टा च, तद्वरूपमोहितेन राज्ञा सा सार्थवाही स्वांतःपुरे द्विष्मा. ततः स तथा समं वैषयिकं सुखं ज्ञेजे, तस्या अग्रे पंचशतमपि वनितास्तस्य विस्मृतिं गताः, अहो काममोहितः पुमान् किमपि कृत्याकृत्यं न जानाति ! तथा राजा तथा विष्णुश्रिया मोहितो राजकार्यचित्तां कामपि नाकरोत्, एवं तथा सह रममाणोऽसौ कालं निर्गमयामास, स नागदत्तसार्थवाहस्तु तस्याः प्रियाया विरहेणोन्मत्तवन्नगरे बन्धाम. एवं तयोः सार्थवाहनुपयोर्विशुत्कयोः कालो जगाम. अथ ताः पंचशतमाना राजपत्न्यस्तस्या विष्णुश्रियाः कर्मणं चक्रे, तेन कर्मणेन दिवसे दिवसे क्षीयमाणा सा निधनं प्राप, परं तस्य मंत्रिणस्तस्याः स्त्रियोऽन्निसंस्कारं न चक्रुः, अस्याः प्रेमतो राजा मा श्रद्धालो ज्वलितिति त्रिया सैकव स्थाने स्थापिता, नृपश्च तन्मृत्युनोन्मत्तो बद्धव. ततो मंत्रिणो राजानं तव नीत्वा तृतीयेऽहि तां मृतां दर्शयामासुः, तां मृतामपि जीवन्तीं ज्ञात्वा स प्रोचे, हे प्रिये ! त्वं सात्तुरागैकवारं सन्मुखीभूय मां प्रेक्षस्व ? त्वं ह्यस्येन मौनमाधाय किं

स्थितासि ? मंत्रिचिरुक्तं स्वामिन्नेषा मृता, त्वं सावधानो भूत्वास्याः शरीरं विलोकय ? राज्ञा तस्याः शरीरं विशेषतया विलोकितं, तदा प्रकटकीटकसन्मिश्रं कीटकैरावृतं दुर्गंधं मलयमूत्राकिलनं तल्लरीरं दृष्ट्वा लज्जितोऽसावचितयद्दहो मोहो महामद्वः, येनाहमेवं विनंबितः, धिगस्तु मोहस्य चेष्टितं, यो लोकानेवं विनंबयति, अहो मया किमकार्यं कृतं ? पंचशतराजकन्याः स्त्रियस्यत्तवास्यामन्यस्त्रियां रक्तो जातः, तस्याः स्वरूपं त्वेतत्, तर्हि धिगस्तु संसारमुखं. एवं यावत्स चिंतयति तावदुद्यानपा-
लकेनागत्य विद्मंसं स्वामिन् जवदुद्याने सुव्रताचार्यगुरवः समागताः संति. तस्य वधार्पणिकां दत्त्वा राजा गुरुवंदनाय गतः. देशानां श्रुत्वा पुत्राय राज्यं दत्त्वा स्वयं दीक्षामुपाददे. ततः स विक्रमयशा राजर्षिर्दुस्तेषुर्महत्तपो निरात्मानं संशोध्य प्राणंतेऽनशनेन मृत्वा सनत्कुमारकल्पे प्रथमे प्रतरे प्रव-
रद्धिकः सुरोऽद्भुत.

ततश्च्युत्वा रत्नपुरे नगरे सम्यक्तवत्त्वज्ञाजिनधर्माग्निधः स महाश्राद्धोऽद्भुत, नागदत्तोऽप्या-
र्तध्यानाद्विरहातुरो मृत्वा तिर्यग्जनेषु ब्रांत्वा सिंहपुरे नगरे द्विजोऽद्भुतः षट्कर्मरतोऽग्निशर्माख्यः,
कालेन च स तापसोऽद्भुतः द्विमासद्वपणादितपः कुर्वाणः स तापसो मह्यं ब्रमन् रत्नपुरं ययौ. त-

धर्म-

मंजूषा

६०८

नगराधीशेन हरिवाहनेन राज्ञा स तपःपारणयै निमंत्रितः तेन तापसेन तत्र स जिनधर्मः स्वपू-
र्वज्ञवैरी दृष्टः तं दृष्ट्वा तस्य तापसस्य वैरोत्पत्तिर्जाता, तेन वैरेण च राज्ञोऽग्रे तापसेन कथितं य-
दि जिनधर्मस्य पृष्ठे स्थावं भूत्वा त्वं ज्ञोजयसि तदाहं जुंजे, नान्यथा. तदा राज्ञा श्रेष्ठिने प्रोक्तं ज्ञो-
श्रेष्ठिनेष तापसो यथा कथयति तथैनं ज्ञोजय ? श्रेष्ठिनोक्तं तव नगरवासित्वात्प्रोक्तं सर्वं कश्चित्,
ततस्तेन तापसेन तस्य पृष्ठे पायसभृतं स्थावं भूत्वा युक्तं, तस्य पायसपात्रेण जिनधर्मस्य पृष्ठचर्म कर्म
च प्रादाहि, परं तस्य मनागपि मनो नादाहि, युक्त्यनंतरं स्थात्ये समुद्धृते घातेन सह तत्त्वगपि
समुद्धृता, परं स धीरो निजकर्मण एव चुकोप, न तु तपस्विने. ततः स जिनधर्मश्चाहः श्लाघुः प-
र्यंतं ज्ञात्वा जिनगृहेषु देवाचनं कृत्वा व्रतं ज्ञेजे. ज्ञुं गपदतिभस्या स दौढशृंगाग्रमारुह्य कापोत्स-
र्गं वितेने. ततः स साधुर्गन्धाद्यैश्च चुञ्चिस्त्रोढ्यमानोऽपि सानुमानिव निःप्रकंपस्तपरीषहं सेहे. ततो-
ऽसौ धर्मध्याने स्थितो नमस्कारपरायणो भूत्वा सौधर्माधिपोऽभवत्. सोऽपि त्रिदंडी भूत्वा तस्यैव
सौधर्माधिपते रैरावणनामा हस्तिरूपवाहनमभूत्. ततश्च्युत्वा जवान् ब्राह्मणं प्रोञ्जिताकृतामा गृह्य
कोऽजनि.

द्वतश्चास्मिन् जंबूद्वीपे चारते क्षेत्रे कुरुजंगलनाम्नि देशे हस्तिनागपुरं नाम पत्तनमस्ति, त-
स्मिन् पत्तनेऽश्वसेननामा राजास्ति, तस्य राज्ञः सहदेवीनाम्नी महादेव्यस्ति. अथ स जिनधर्मस्य
जीवः काले सौधर्मकल्पतश्च्युत्वा तच्छुद्धिसरसि राजहंस इवावातरत्. तस्यां राज्ञौ सहदेवी राज्ञी च-
तुर्दशमहास्वप्नानिमानद्वादीत्. यथा—गय १ वसह २ सीह ३ अजिसेय ४ । दाम ५. ससि ६ दि-
णयरं ७ ऊयं ८ कुंजं ९ ॥ पञ्चमसर १० सागर. ११ विमाण—भुवण १२ गण्णच्चय १३. सिहि १४
च ॥ १ ॥ चतुर्दशमहास्वप्नानेवंविधान् दृष्ट्वा राज्ञी जागरिता. ततस्तथा तत्स्वरूपं राज्ञोऽग्रे प्रोक्तं.
राज्ञा च प्रज्ञाते स्वप्नपात्रका आकारिताः, तैरुक्तं तव पुत्रश्चक्रवर्त्तो जगिष्यतीति. एवं तैः स्वप्नपात्र
कैर्विचारे कथिते मुदितो राजा तेभ्यो दानं ददौ. एवं तोषितास्ते स्वस्थानमगुः. पूर्णे मासि सह-
देव्याः पट्टराज्ञ्याः पुत्रो जातः, जनकेन तस्य पुत्रस्य सुदिवसे सनत्कुमार इति नाम दत्तं. स ज-
गन्नयनपीयूषसन्निभोऽश्वसेनपुण्ड्रहे ववुधे. अथ चंद्र इवाथवा नंदने कल्पवृक्ष इव वर्धमानोऽसौ
सप्ताष्टवर्षीयः पुण्यप्राप्त्यारवशतो गुर्वतिके राज्ञशास्त्रकला अल्पैरेव दिनैः शिक्षितः. ततः क्रमेण स
कुमारो यौवनादिमुखो युवतीजननयनकुमुदशारदपूरिमाचंद्रतुल्यो बभूव. द्विचत्वारिंशच्छतुंगः स

हेमवर्णतनुशुतिर्धुवतीजनमनोहारी श्रुतिमाननंगोऽं कृत्वा लोकानां मनोषोहाय समायात द्रव द्रव्यते. तस्य सनत्कुमारस्य महेंद्रसिंहनामा वयस्यः समजायत. स कुमारस्तेन मित्रेण सहान्पदा मकरंदारव्यमुद्यानं रंतुं ययौ. तदैवाश्रपतिक्षापप्राभुतेनायातं हयमन्धितरंगनामानमश्वसेनः स्वसूनुवे सनत्कुमाराय प्रेषीत. ततः सकलां वनक्रीडां परित्यज्य सनत्कुमारस्तस्मिन् तुरंगमे समाश्रितोह. यावत्तं तुरंगमं सोऽबाहयत्तावत्तेन तुरंगमेण कुमारो हतः. तत्पदानुगः सेनया सहितोऽश्वसेननृपोऽपि हयलाटानुसारतः कियंतीं द्यामि गतः.

ततो दैवयोगाच्चंडवातो वातः, तेन प्रचंन्वातेनाश्वस्य पदपंक्तिर्भग्ना, ततोऽश्वसेनस्य राज्ञस्तदनु गंतुकामस्यापि मनोरथो जप्तः. राजानं चिंतितुरं दृष्ट्वा महेंद्रसिंहाख्यः कुमारमिवं राजानं प्रोचे, त्वमितो निवर्तय ? अहं कुमारानुगो ब्रूत्वा तस्य शुद्धिं समानयिष्ये. ततो निवर्तितो राजा स्वगृहमागात्, महेंद्रसिंहश्चाग्रे चलिताः. स महेंद्रसिंह एकाकी वनावनं ब्राम्यश्वकां महाजीमां हरिकरि-
व्याघ्रमंडितां घोरधूकधूकाररचातिव्यासामदवीं विवेश. तत्र स मित्रं विलोक्यन् जलस्थलादिस्थानेषु संचरन्नेकाकी कार्मुकसखायो मित्रलब्धयशोलागी वर्षाकालं शीतकालमुष्णकालं वा खेदहेतुं न

विवेद. दृढं सुखे दुःखे तुद्योऽसौ योगीव मित्रं विलोकयन् वने ब्राम. एवं ब्रमतस्तस्यान्यदा द-
 क्षिणशरीरांगैः स्फुरितं, तदा तेन ज्ञातं मम दक्षिणांगस्फुरणतो नूनं सांप्रतं मित्रं मिलिष्यति. त-
 तः स सम्यग्वनं विलोकयन् सकर्णः सावधानो गल्लन्नेकं सरोवरं ददर्श, यथा—अथे हंसरवोपेतं ।
 पद्मगंधमनोहरं ॥ दृढं सरोवरं रभ्यं । सुमित्रमिव शीतलं ॥ १ ॥ पुरो ददर्श सुहृदं । हृदयादिव
 निर्गतं ॥ ततः सनत्कुमारस्य । स क्रमौ सहसानमत ॥ २ ॥ कुमारोऽप्यथ दर्शश्चु—शांततद्विरहा
 नलः ॥ जहायोहाय सुहृदं । हृदि दोर्न्यामपीनयत् ॥ ३ ॥ ततस्तौ सुहृदौ वर्षांते मिलितौ दृग्मु
 धानिर्द्रौ मिथस्तापं शमयामासतुः. ततः सनत्कुमारेण स्त्रैणपरिवृतेन माहेंद्रासिंहः पृष्टः, नो मित्र
 अस्ति मम मातापित्रोः कुशलं? तेनोक्तं तयोः केवलं त्वदिभोगदुःखमस्ति, अन्यत् सर्वेषां कुशल-
 मस्त्येव. पुनः कुमारेणोक्तं नो मित्र ! त्वयैषा भीमादवी कथमुद्धाघिता? ततो मित्रेणादितः स्वीयः
 सकलोऽपि वृत्तांतो निवेदितः. ततः सनत्कुमारेण स्वस्त्रीभिः स्नाननोजनादिसामग्री सज्जीकृता.
 ततो महेन्द्रसिंहेनोक्तं नो कुमार ! त्वमात्मीयवृत्तांतं हयापदारादारन्य मूढतो ममग्रे समाख्याहि?
 ततो नृपसुतो निद्राद्ध रतिग्रहेऽविवशत्.

द्रुतस्तस्य राक्षी बहुलमती मंजुलशब्देन स्वस्वामिचरित्वं वक्तुमारभे. यथा तदा विपरीतक्षि-
 क्तिरेनाश्वेन हतस्तव सुहृद्. वल्गाकर्षणेऽपि सोऽश्वो द्विगुणवेगो बभूव, यथा मूर्खो निषिद्धोऽपि
 द्विगुणो जवति. एवं तव मित्रमपहृत्य दिनद्वयेन महादवीं नीत्वा सोऽश्वो मृत्युमाप. ततस्तुरंगादव
 तीर्णस्तव सखा तृषाकुलो ऋषीते मूर्धितोऽपतत्. तदानीं कोऽपि कृपादक्षो यक्षस्तदनाधिष्ठायकः शी-
 तलजलैस्तव मित्रं सिषेचेंद्रुः स्वकरैः कैरवमिव. ततस्तेन प्राग्जनमब्रंशुना यक्षेण स शीतलजलं पा-
 यितः स्वस्थीकृतश्च. तदा तव मित्रेण तं प्रत्युक्तं त्वं कोऽसि ? तेनोक्तमहमेतदनाधिष्ठायको यक्षस्त-
 वानुकंपया समागतः, शीतलजलेनाग्निष्वय सचेतनं च कृत्वा त्वां जलमपाययम्. ध्यार्थपुत्रेणोक्तं
 त्वया जलं कुतः समानीतं ? तेनोक्तं मानससरतः. कुमारेणोक्तं तर्हि मां तव सरसि नय ? यथा
 तज्जलावगाहेन मम देहस्य दाहो नश्यति. तव श्रुत्वा यक्षेणार्थपुत्रः क्षणेन तत्र नीतः. तस्मिन्
 सरसि जलक्रीडां च कुर्वतः स्वामिनो देहतापो गतः. तत ध्यार्थपुत्रो यावज्जलक्रीडां कृत्वा सरसो
 बहिर्निस्सरति तावत्पूज्यवमत्सर्यसिताक्षनामा यक्षस्तत्र समागतः. तेनोक्तं रेरे तिष्ठ तिष्ठ त्वं, मत्पु-
 रः क यास्यसि ? द्रुत्युत्तवा तेन पापिना तव मित्रोपर्येको महाव वृक्षः समुत्पाद्य मस्तकोपरि कि-

सः, स वृद्धस्त्व मित्रेण मुष्टिना हतः. ततः सोऽसिताक्षो यक्षं ध्यायन्पुत्रक्षोजकाङ्क्षयांधकारावलीं वि-
चक्रे, तन्मध्ये च स घोरघोषान्विताव पिशाचान् विचक्रे. तदा तव मित्रेण तदंधकारं ते पिशाचाश्च
विद्याबलतः पुण्यतश्च दूरं क्षिप्ताः. ततस्त्व मित्रं तेन पन्नगपार्श्वैर्बद्धं, परं तेन ते पाशा विद्याबलेन
त्रोटिता ज्ञानिना कर्मचया द्रव. ततस्तेन देवेन तव मित्रोपर्येको महान् गिरिवरो मुक्तः, तव मि-
त्रेण मुष्टिना हतः स शतखंप्तां गतः. ततोऽसौ देवस्त्व मित्रेण सह मद्भयुद्धं लग्नः, कुमारेण मु-
ष्टिना दीर्घं हतः पीडां प्राप्तः, परं देवत्वात् न मृतः, ततस्तुष्टेन तेन देवेनार्यपुत्रोपरि पुष्पवृष्टिः कृ-
ता, ततश्च स स्वस्थाने प्राप्तः, ततः कुमारस्त्वस्मिन् सरसि रत्नापराहे तस्य सरसः पाद्यामेकस्य वृ-
क्षस्याधो यावदुपविष्टस्तावद्धौ क्रांतिमत्यः शन्य द्रव शोन्नमानाः स्त्रियस्तस्य पुरो बद्भवुः, तव मित्रं
च कदाह्निविश्वैर्धैत्यस्ताः कुमारेण पृष्टा वनदेव्य द्रव यूयं काः? किमर्थं चास्मिन् वने स्थिताः?
ता जगुर्जानुवेगस्य विद्याधरपतेः मुता वयमस्मन्नाग्यैस्त्वां दृष्टुमिवाकृष्टा द्रव समागताः, स्वामिन्नि-
तो नातिदूरेऽस्मापितुः पुर्यस्ति, यूयं तवायात? ज्ञवदागमनेन च तां पुरीं पवित्रयत? ततस्ता अग्ने
कृत्वा ताभिः परिवृतः स तां नगरीं समागतः, तत् स्वरूपं कंचुकिनी राज्ञोऽग्रे निवेदितं, तद्वचनं

श्रुत्वा राजा भानुवेगः कुमारसन्मुखमागत, तं च बहुगौरवेण स्नानांगरागवस्त्राभारणादिभिः सत्कु-
ल्य प्रवरे सिंहासने निवेद्यामास.

ततो भानुवेगविद्याधरः कुमारंप्रत्याह नो महात्मस्त्वं मम भार्यैरत्र समागतः, त्वं च महावं-
शोत्पन्न इति तवाकारेणैव ज्ञायते, अतस्त्वामर्थये यदेता अप्यपि धन्या मम कन्यास्त्वं परिणयः ?
एवं तेनात्यर्थितः कुमारस्तासामष्टानामपि कन्यानां पाणिग्रहणं चक्रे, कियंति दिनानि च स तत्रै-
व तस्थौ. अथैकस्मिन् दिने तव सखा लीलागृहे सुखसुप्ततेन यक्षेण बलं लब्ध्वा निद्रायां हतः,
यतो निर्वलानां बलमेव बलं, निद्रांतेऽसौ वनांते एककिंनं द्रुवि लुप्तमुद्राहमंगलबलकंकणकरं
स्वं पश्यन् मनसि दध्या, किमहं स्वप्नमाप्नोमि ? किं वेदमिन्द्रजालं ? ततः स लज्जाय वनं वज्राम,
तस्मिन् वने च सप्तदण्डमयमेकं प्रासादं दृष्ट्वा विस्मितः, तस्मिन् प्रासादे एका कापि कामिनी बा-
लिका सनत्कुमारस्याभिधानं गृहीत्वा रुदत्येवमवादीत, यथा हे सनत्कुमार ! कौरवकुलोत्तंस ! अ-
स्मिन् ज्ञवे त्वं मे ज्ञर्ता न द्यूतः, तर्हि ज्ञवांतरे त्वमेव मे ज्ञर्ता ज्ञवेः, ततः कुमारः सप्तमीं भुवमा-
रूढस्तत्समीपे गतः, पृष्ट्वा च सा तेन हे श्रुते ! त्वं कासि ? किं च रोदिषि ? तया प्रोक्तं नो महा-

त्सन् ! साकेतपुरं नाम नगरं, तत्र सुराष्ट्रो नाम राजा, तस्य चंद्रयशा पट्टदेवी, तयोऱहं सुनंदानां म नंदिनी, पित्रा सनत्कुमारायाहं दत्ता, ततः केनापि विद्याधरेणाहं हता, सोऽमुं प्रासादं विहृत्य मामत्रैव विमुच्यान्यत्र गतः, अथ न जाने स किं करिष्यति ? ततः कुमार आचष्टे सुभू ! त्वं मा दैर्घीः, सोऽहं कुरुवंशजः सनत्कुमारो यस्मै त्वत्पित्रा त्वं दत्ता, अथ त्वं चिंतां मा विधेहि ? तव चिं तावारकोऽहं तव पुण्येनात्र समागतः, तत् श्रुत्वा सापि हृष्टा यावत्तस्यौ तावत्स एव विद्याधरोऽशनि- वेगपुत्रो वज्रवेगनामा तत्रागतः, स रोषात् कुमारं समुत्पात्य गगने चिक्षेप. तदानीं सा सुनंदा हा नाथ नाथेत्युक्त्वा रुदंती द्वितौ न्यपतत्. अथ तेन गगने द्विषः स आर्यपुत्रस्तस्य रथोपरि हेल- यापतत्. ततः कुमारस्तं दुर्जयं वैरिणं हत्वा तां कन्यां तूर्णमुद्धवान्. यतः पुरा निमित्तज्ञेन निवेदि- तं यदेषा सनत्कुमारस्य चक्रिणः स्त्रीरत्नं जविष्यति. ततः सा स्त्रीरत्नं जाता.

तस्मिन्नवसरे वज्रवेगविद्याधरस्वसा संख्यावलीनामन्यमुं प्राणेशं ववे, यतो निमित्तज्ञेनाशनिवे- गस्य पूर्वं कश्चित्तमभूद्यथा यस्तव पुत्रस्य वज्रवेगस्य हंता स तव पुत्र्याः संख्यावल्या जर्ता, एवं च निमित्तज्ञोक्तं तत्सत्यं जातं. एष वृत्तांतोऽशनिवेगेन श्रुतः, तदा सोऽशनिवेगः क्रुधा ज्वलन् सैन्य-

संनारसंभृतः कुमारश्चिशुखमवालीत. तदानीं ज्ञानुवेगो विद्याधरो जामातुः साहाय्याय चंद्रवेगेन
 बंधुना समं कुमारसमीपमागत. तदा संध्यावली प्रिया स्वप्रियाय सनत्कुमाराय रोहिणीं प्रह्लादिकां
 च विद्यामदात. स्त्रीणां आतृपितृभ्योऽपि पतिः प्रियः, धिक्संसारवैचित्र्यं. तदाशु चंद्रवेगेन ज्ञानुवे-
 गेन चार्पितं सन्नाहं रथं च तव सुहृदंगीचक्रे. ततस्तयोर्द्वयोः सैन्ययोः परस्परं महान् संग्रामः संज-
 झे. यथा—लोत्रध्वजकराहूति—मिथ आहूतयोरिव ॥ लभयोरुभयोद्दामः । संग्रामः सैन्ययोरभूत्
 ॥ १ ॥ ततः करिकरोत्क्षिप्त—जटद्वेनार्त्तिदग्गजं ॥ द्विरुघातनिर्यदंतास्थि । देवोद्धुरतुरंगमं ॥ २ ॥
 द्रुतस्त्रांगाद्युधवात—संक्रीर्णोरुमहीतलं ॥ जगस्यंदनचक्रौघ—संरुद्रसमरांगणं ॥ ३ ॥ त्रिजिर्वि-
 शेषकं ॥ एवं संग्रामं कुर्वाणोऽशनिवेगो विद्याधरः कुरुकुलोत्तमकुमारंप्रत्यधावत. ततस्तौ कुमारश्च
 निवेगौ परस्परमयुध्यतां. ततः सोऽशनिवेगः स्वामिनः कराद्विद्यावलेन खभं जहे, ततः कृपितेन
 स्वामिनार्धचंद्रबाणेन तस्याशानिवेगस्य भुजार्धं लिन्नं, पुनः सोऽशनिवेगो विद्याज्ञेन युयुधे. ततः
 स्वामिना मत्प्रियेण विद्यार्पितचक्रेणाशानिवेगस्य शिरश्चिन्नं, तदानीं देवैर्जगत्पारवश्रक्के, मत्स्वा-
 मिनो मस्तकोपरि च तैः पुष्पवृष्टिः कृता.

ततो मरुतिश्चन्द्रवेगाद्यैः परिवृतो वैताड्यगिरिं ययौ, तत्र ते चंद्रवेगाद्या विद्याधराः कुमारं वै ताड्ये श्रेणिद्वयनायकवेऽन्यथिंचन्, ततश्चाश्वसेनिः सकलविद्याधरनायकैः परिवृतो नंदीश्वरेऽष्टाद्विकं कृत्वा पुनर्वैताड्ये समागतः, तत्र मरिपत्ना चंद्रवेगेन प्रणभ्यान्यर्चितोऽन्यर्थितश्च कन्याशतं प-
रिणीतवान्, तत्रासौ तान्निः स्त्रीन्निः सह रममाणः कियंति दिनानि निर्गमयामास, ततोऽसौ देवेन भवता सह संगमायास्मिन् सरोवरोपांते समानीतः. अत्र च युवयोः पुनः संगमो जातः, एषा मत्प्रा-
णप्रियस्य पूर्ववार्ता. बहुलमत्या द्रत्युक्तं श्रुत्वा विस्मयमापन्नो महेंद्रसिंहोऽहो मन्मिब्रस्य सौभाग्य-
महो धीरत्वमहो शूरत्वमेवं वारंवारं प्रशंसंस्तदुणान् बाढं वर्णयामास. तावत्कुमारः शय्यां त्यक्त्वा त-
त्रायातः, ततः क्षीरनीरवन्मिलितौ तौ क्रीडन्तौ कियद्दिनानि तत्रैव तस्थतुः. अपरेद्युर्महेंद्रसिंहमित्रे-
ण कुमारो विद्वांसो हे बांधव ! तव पितरौ वियोगात्तौ तव मिलनाय बहूत्कण्ठितौ वर्तते, ततो यथा-
भवतो मातापित्रोः संयोगो जवति तथा कुरु ? अहमेतदर्थमेवागतोऽस्मि, कुमारोऽप्येतन्मित्रोक्तं-
श्रुत्वा विमानारूढो मिवसहितः सकलप्रियान्वितो विद्याधरविमानैः परिवृतः पादकविमानारूढो दे-
वैः परिवृतो देवराज इव वादित्रनिर्घोषैर्गार्धनैर्गयिमानयशाः कुरुकुलोत्तंसः श्रीसनत्कुमारनरेशो ह-

स्तिनापुरे समापयौ. एवंविधया समृद्ध्या परिवृतं पुत्रं सनत्कुमारं प्रणमंतं कराभ्यां समुधृत्य वक्षसा
 चादिभ्याश्चसेनो राहुशं मुदमाप, राज्याहं च पुत्रं ज्ञात्वा सोऽश्चसेनो नृपः पुत्रं राज्ये न्यस्य स्वयं
 श्रीधर्मनाथतीर्थे साधूपांते दीक्षामाददे, राज्ये स्थितस्य सनत्कुमारचक्रिणश्चक्रादीनि चतुर्दशरत्ना-
 नि समुदपद्यंत, ततश्चक्रमार्गानुगोऽसौ वर्षसहस्रमेकं यावद्देशान् साधयित्वा सर्वत्र लब्धजयः साधि-
 तषट्सहज्जरतो गंगोपकंठे संप्राप्तः, ततोऽसौ नवनिधानसैन्यसहितो हस्तिनापुरे समागात्, ततोऽ-
 स्य चक्रिणश्चक्रवर्तित्वाज्जिषेके धनदः स्वयमागत्य योजनैकमानां रत्नवेदिकां विचकार, तस्यां वे-
 दिकायां स एकं मणिमयं मंडपं विचक्रे, तत्र नानारत्नमयं पीठं, तत्र महर्षे सिंहासनं महत्पुण्य-
 लभ्यं देवराजसिंहासनतुल्यं स विचक्रे. ततो धनदेन विज्ञप्तं हे स्वामिन् ! हे मनुजेंद्र ! इमां सौ-
 धर्माख्यां सदां त्वमलंकुरुष्व ? तस्मिन्नासने समागतो नरेशः सनत्कुमारः. तदानीं मुकुटकुण्डलहा-
 राध्वजारकेयूरमुद्रिकाकटिसूत्राद्यनेकालंकारान् चीवरपाटुकालत्रचामराद्यनेकोपस्करसमूहं च सुरास्तस्मै
 दौकयांचक्रिरे.

ततः क्षीरनीरनिधेर्नीरैः संभृतैः स्वर्णकलशसमूहैर्द्वादशवार्षिकं चक्रित्वाज्जिषेकं सुराश्चक्रिरे.

ततो गीतातोद्यनाद्याञ्जिनयदर्शनादि देवदेवीञ्जिर्विदधे. पश्चाद् ऋषणैर्ब्रूषितो दिव्यांगरागनेपथ्यैर्विद्वषितः पुनर्महामहेन चक्री हस्तिनापुरे प्रविष्टः. ततः पुरे जलस्येव स्पर्णस्य वृष्टिं कृत्वा धनदः प्रोचे ज्ञो चक्रिन् ! सौधर्मैद्रस्त्व प्राच्यसौहृदात्सर्वं मयेत्यकारयत्, पुनर्यत्तव रोचते तत्किंचिदादिश्य तां ? एवं वदन् धनदश्चक्रिण सत्कृत्य विसर्जितो दिशो द्योतयन् द्यां ययौ. ततो द्वात्रिंशत्सहस्रैर्मुकुटबर्धनैः सामंतैश्च तस्य द्वादशवार्षिको राज्याञ्जिवेको विदधे. अथ स सनत्कुमारश्चक्री दंडशुल्कादिक्लेशशतैरुन्नितां क्षितिं सुखेनापात्यत्. अथैकस्मिन् समये दर्शानकल्पतः समागतः संगमनामा देवः स्वदेहकांत्या सौधर्मैद्रसदसि सौधर्मैद्रसजामुरात् जामुरानपि निर्नर्त्तयंस्तस्थौ. तत्र सदसि स्थितोऽसौ सौदामिनीनाटकं दृष्ट्वा कृतकृत्यो यथैवागतस्तथैव स्वस्थाने गतः. तदा सुरैः सुराधिपः पृष्टो हे स्वामिन् प्राज्ञवेज्जेन देवेन किं पुण्यं कृतं ? येनास्येदम् रूपकांतिसंपत्तिर्जाता. देवेंद्रोक्तं ज्ञो देवाः ! श्रूयतां ? अनेन देवेन पूर्वजवे आचारलवधर्ममानारख्यं तपो विहितं, तेनास्येदृशी रूपकांतिसंपज्जाता, तपःस्वरूपं हि महत्फलं. पुनः सुरैः सुरैः पृष्टः स्वामिन्नीदम् रूपोऽन्यः किं कोऽप्यस्ति ? शक्रोऽन्यथाज्ञो देवाः ! तुर्यस्य चक्रिणो हस्तिनापुराधीशस्यातोऽप्यधिकतरं रूपम-

स्ति. इन्द्रस्येदं वाक्यमश्वदधंतौ विजयवैजयंतनामानौ द्वौ देवौ विप्ररूपं विधाय चक्रिरूपनिरूपणाय तत्वायातौ. तस्मिन् समये श्रीतनूकुमारश्चक्री मज्जनमंरूपे मुक्तचूषणः स्नानोचितवस्त्रावृतस्तेलाभ्य-
क्तदेहः स्नानपीठे स्थितः शोचते.

इतस्तौ देवौ विप्ररूपधरौ चक्रिद्वारे समागतौ. द्वारपालेन राज्ञोऽग्रे विद्महे राज्ञा तौ प्रवेष्टि-
तौ. अथ तौ चूपस्य रूपं पश्यंतौ मोहितौ विस्मयमापन्नौ परस्परमुचतुः, अहो यादृग्रूपमिंद्रेण व-
र्णितं ततोऽप्यन्यधिकमस्य दृश्यते. द्रव्युत्तवा तौ वारंवारं शिरो धूनयंतौ चक्रिणा दृष्टौ पृष्टौ च, नो
विप्रौ ! शुवां वारंवारं स्वशिरसी कथं धूनयथः ? ताभ्यामुक्तमावां तव रूपविलोकनकृते दूरदेशात्स-
मागतौ, तव च यादृग्रूपं केनापि वर्णितं तत्तादृगेव दृश्यते, ततोऽन्निमानतश्चक्रिणोक्तं नो विप्रौ !
सांप्रतं मम मलमलिनशरीरस्य रूपं जवद्भ्यां किं वर्णितं ? अथ कृणु स्थीयतां ? स्नातस्य वस्त्राद्यै-
रलंकृतस्य सजायां स्थितस्य च मम रूपं विलोकनीयं, द्रव्युत्तवा चक्री मज्जनालयं प्राविशत्. निवृ-
त्तमज्जनश्चक्री चंदनचर्चितदेहो वस्त्राभरणैरलंकृतः सदसि सिंहासने समुपाविश्य तावाहयत्, ताव-
पि समागतौ, राजानं समालोक्य तौ देवौ प्रस्नानवदनांजो जावद्भ्यां पुनश्चक्रिणा पृष्टं नो मम द-

हीनाहुवां प्रष्टान्नवदनांजो जौ कथं जातौ ? तावूचतुः सौधमधिपस्वरूपस्य स्तुतिं चक्रे, तदावां दे-
वा तद्वचनमश्रद्धानौ तव रूपं वोक्तितुं क्षितिमागतौ. पूर्व तु तव रूपं शक्रस्तुतेरप्यधिकमस्मान्नि-
र्दृष्टं, सांप्रतं च जगद्रूपं ततोऽपि हीनं दृश्यते. राज्ञोक्तं केन केन हेतुना ? देवाभ्यामुक्तं सांप्रतं ज-
गन्नरीरे कुष्टाद्या रोगाः समुत्पन्नाः, तेन च तव देहश्रुतिर्विरूपा जाता. द्रष्टुं त्वा ता देवा नृत्वा स्व-
रूपं दर्शयित्वाऽदृश्यीकृतौ.

अथ राजापि स्वदेहं विज्ञायं निस्त्रैलदीपकमिव दृष्ट्वा दध्यौ धिरूपं मानवानां, धिभ्योवन्नं,
धिकं च ममाभिमानं, यतः—तन्स्वरूपमुत्कृष्टं—शोभास्पदं मदप्रदं ॥ संख्याशगास्थिरं धीरा । नो-
रागात्वेन बिभ्रति ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा सुधीः श्रीसनत्कुमारो नरेश्वरः पुत्रं राज्ये न्यस्य धर्मं च ह-
ृदये धृत्वा राज्यं तृणवत्यक्त्वा विनयी विनयंधरमृत्समीपे व्रतं जग्राह. ततस्तस्य चक्रिणः षण्मा-
सान् यावत्सकलोऽपि परिवारः पृष्ठे पश्चिन्नाम. परं श्रीसनत्कुमारो राजर्षिः सिंहवलीकनमन्त्रेणापि
कस्यापि सन्मुखं न व्यलोकयत्. ततः सर्वोऽपि प्रणयिनीपुत्रपौत्रादिपरिवारः षण्मासानंतरं न्यवर्तत.
स्वयं च स राजर्षिः प्रत्यंतग्रामे गत्वा षष्ठपारणके कोरुवकरं बादिभैरवमनुंक्त. तेन तपसाऽपश्यजो-

जनेन च तस्यान्येऽपि बहवो रोगाः समुत्पन्नाः. यतः—कब्बु १ शोष २ ज्वर ३ श्वासा ४—रुचि
 ५ कुक्ष्य ६ क्लिबेदनाः ॥ देहे सेहेतरां सप्त । सप्तवर्षशतानि सः ॥ १ ॥ एवं तस्य सप्तकुमारस्य
 राजर्षेर्दुस्सहान् परीषहान् सहमानस्य सर्वौषधाद्यनेकलब्धयोऽनुवन्. तदा तस्य पवित्रेण चरित्रेण
 चमत्कृतः सौधर्मेऽनन्दमंभितो देवानुद्दिश्येत्याचष्टे, अहो देवाः! सप्तकुमारो राजर्षिः स्वयं स-
 र्वतपोभिः सर्वलब्धिभ्युक्तोऽपि स्वशरीरनिःस्पृहः स्वदेहस्यापि चिकित्सां न करोति, तदप्यश्रद्धयंतौ
 तावेव द्वौ देवौ विजयवैजयंतनामानौ वैद्यरूपं समासाद्य तत्रागत्य तं मुनिमूचतुः, भो महाजाग!
 त्वं रोगैः परिवृतो दृश्यसे, किमर्थं च रोगपीडं तितिक्षसे? आवां सर्वत्र ब्रमणशीलौ वैद्यौ सर्व-
 स्य लोकास्य चिकित्सां कुर्वः, उवाचार्थं चिकित्सया सृतं, अथ यदि तवाङ्गा ज्वरति तदावां मो-
 क्षार्थं तव चिकित्सां कुर्वः. मुनिरुचे यदि युवां वैद्यौ तर्हि जन्मोपसहचारिणां क्रोधमानमायालो-
 प्रादीनां द्वावरोगाणां चिकित्सां कुरुतं? बाह्यरोगाणां चिकित्सया किं? किंच बाह्यरोगचिकित्साक-
 रणे त्वहमपि समर्थोऽस्मीति कथयित्वा स निजकर्फेनैकांगुलीं विद्विष्य सुवर्णवर्णो विदधे. तदंगु-
 लीं तथाविधां कांचनवर्णां द्वासुरां च वीक्ष्य स्मेरास्यौ तौ सुरौ प्रणामपूर्वकं तं मुनिमूचतुः, धन्य-

स्त्वं यस्येदृशी लब्धिवर्तते, लब्धिमानपि चेदृशीं वेदनां त्वं कर्मङ्गाय सहसे, यतः—

लब्धीर्लब्ध्वापि रुन्वाधाः । सहमानस्तपस्यति ॥
 आश्वसेनिर्महात्मेति । चक्रे शक्रस्तव स्त्वं
 ॥ १ ॥ आवां तावेव गीर्वाणौ । नवद्रूपनिरूपकौ ॥
 आगत्येदमपश्यव । शंसिन्वेति तिरोहितौ
 ॥ २ ॥ सख्यहाणिं सुणिऊण राया । निवेद्रजं सो हु सण्कुमारो ॥
 लवंननामिच्चसुविसकदिक्कं ।
 निहिटु पत्तो स सण्कुमारो ॥ ३ ॥ वाससत्तसयसहिया ।
 लद्धिसुसिद्धेण वेअणा जेण ॥ ४ ॥
 जगणं रोगाणं । तं नमिमो मुणिवरं निच्चं ॥ ४ ॥
 कंढु अन्नत्तसज्जा । तिववेअणान् अण्णिकु
 लीज्ज ॥ खासं सासं च जरं । अहिअसिअ सत्तयाससया ॥ ५ ॥
 सप्तशतवर्षान्तरं स सनत्कुमा
 रो राजर्षिर्निरुजातः । ततः सभ्यकसंयममनुपाद्य
 सार्धैकचत्वारिंशच्छतुस्तुंगो जगवान सनत्कुमारराज-
 र्षिर्धर्मशांत्यंतरे वर्षलक्षवयायुर्जातावसानसमयो
 गृहीतानशनस्तश्च्युत्वा सनत्कुमारनामि देवलोकं
 देवोऽब्रुवत् । इहं सनत्कुमारस्य—श्रुत्वा स्वदेहहानितः ॥
 श्रुत्वा सुरमुखाहीक्षां । समादाय शिवं
 ययौ ॥ १ ॥ इति श्रीसनत्कुमारचक्रिकथानकं ॥
 अथ दृढप्रहारितपोमाहात्म्यमाह—

॥ मूलम् ॥—गोबंजगज्जगन्निणी—बंजिणीवायाद्रं गुरुअपावाद्रं ॥
 काऊणवि कणयंमिव

। तवेण सुद्धो दहप्रहरी ॥ ६ ॥ व्याख्या—गोधैनुं, ब्राह्मणगर्भो ब्रूणः, गर्भवती ब्राह्मणी, तेषां घातादीनि गुरुकाणि मह्यंति पापानि कृत्वापि कनकमिव तपसा दहप्रहरी शुद्धोऽद्भुति गायार्थः ॥ ६ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तथाहि—

क्वापि पुरे कोऽपि दुर्वरो दुर्नयकारको द्विजो वसति. स च चौरोऽनिष्टकर्मवान् महापापी लो-
कैर्निवारितोऽपि पापान्न विराम. ततो राक्षारक्षकैर्ग्रामाद्दहिर्निष्काशितः सोऽधन्यो निजं धन्यं म-
न्यमानश्चौरपद्धिकामगात्. तत्रस्थः पद्धीशः पुत्ररहितस्तं सुतवदमन्यत्. स च यस्य प्रहारं करोति स
निश्चितं मृद्युमाप्नोति. ततो लोके तस्य दहप्रहरीति नाम पप्रथे. स दहप्रहरी पद्धीनाथेन स्वांत-
काले स्वस्थाने निवेशितः, एवं स महान् पद्धीनाथो जातः. सोऽन्यदा ब्रुंदाकचक्रेण परिवृतः कुश-
स्थलं नाम ग्रामं ब्रुंटनाय ययौ. तस्मिन् ग्रामे देवशर्मनामैको दरिद्रविप्रो वसतिस्म, तस्य च दरिद्र-
त्वाद्वहुन्यपत्यानि संति. सोऽन्यदा बालकैः कैरेयीं याचितः. ततोऽसौ कस्यचिद्द्वयस्य गृहे गत्वा तं-
ब्रुलांश्च मार्गयित्वा, एवं कस्यचित्पाश्याद् दुग्धं शर्करां चात्र्यर्थं स्वनायायै समर्प्य कैरेयीं विधाप-
यामास. ततोऽसौ तद्दिनं सोत्सवं मन्यमानोऽद्य चाहं क्षीरान्नं भोक्ष्ये द्रति हर्षान्वितो मध्याह्ने या-

वत् स्नानं कर्तुं सरसि गतस्त्वावत्सा दृढप्रहारिचौरधाटी तस्मिन् ग्रामे समागता. केचन चौरास्तस्य वि-
 प्रस्य गृहे समागताः, तैस्तस्नाद्ग्राहं गृहीतं, बालका जूचैः कंदंतस्तदनु धाविताः, तावत्तज्जनकः स्ना-
 नं कृत्वा समागतः, तेन तत्स्वरूपं दृष्टं, रुष्टो विप्रो गृहगर्वायां गृहीत्वा राक्षसवधावितः, तेनार्गलाप्र-
 हारेण ते चौरा निधनं नीताः, एवमन्येऽपि बहवश्चौरा निधनं प्रापिताः, तत् स्वरूपं दृढप्रहारिणा
 श्रुतं, स तत् श्रुत्वा त्वरितं तत्रायातः, तत्र स्नानं भटान् मृतान् समालोक्ष्य तस्य विप्रस्योपरि पद्मी-
 शो रुष्टः, ततो गृहमध्ये गह्वन् स गवा रुढः, ततोऽसौ तामपि जघान, ततो विप्रस्तं हंतुं दधावे,
 ततः कोपात् पद्मीशः खड्गेन तस्य शिरो नाटिकेशमिव दूरतोऽपातयत्, तद् दृष्ट्वा तस्य द्विजस्य स्त्रि-
 या स पद्मीश आक्रोशितो यथा हे क्रूर पापात्मन्! किं करोषि? तथेत्याक्रोशितः स पुना रुष्टः,
 ततस्तेनैव खड्गेन स तस्या ज्वरमदारयत्. ततः सापि द्रुमौ पतिता, ततस्तस्या ज्वरार्तकंपमानो
 द्विखंभीधृतो बालोऽपि पतितः.

एवं तांश्चतुरोऽपि तत्कालहतान् समालोक्ष्य, तथा हा ताव हा मातरिति बुवाणानन्यांस्तद्भि-
 द्मान् वीक्ष्य दृढप्रहारिणो मनसि महद्दुःखं जातं. अहो! मया पाप्मना किमकार्यं कृतं? ततः स

चौरनायकस्त्वान् बालान् दीनान् ज्ञानान् दीनस्वांश्च पश्यन् दृश्यै, दृष्टैतेषां बालानां कस्त्रायको ज्ञ-
विष्यति ? तथेदृग्दुःकर्मजारेण संसारब्धौ मम बुद्धतः कस्त्रायको ज्ञविष्यति ? महावैराग्यादिति ध्या-
यन् स ग्रामाद्वहिर्निर्ययौ. तत्र तद्ग्रामस्योद्याने महामुनीन्निरिह्य तांश्च नत्वा स एवं जगौ, हे स्वा-
मिन्नहं पापज्ञागित्युक्त्वा स्वकृतं सर्वं पापं निवेद्य पृच्छति, हे जगवन्नीदृशात्पापात्कथं मे मुक्तिर्नैवि-
ष्यति ? मुनिनोक्तं यदि तव कर्मव्यपोहाज्जिज्ञाषो वर्तते तर्हि त्वं संयमे सम्यग्यत्नं कुरु ? यतः—
एणद्विसंपि जीवो । पवजमुवागणुं द्यणुस्समणो ॥ जद्वि न पावद सुकं । द्यवस्स वेमाणिउं हो-
इ ॥ १ ॥ एतद्वचनं श्रुत्वा तेन दृढग्रहारिपट्टीशेन संयमो गृहीतः, ततस्तेन गुरुणामंतिके सर्वा-
पि सामाचारी शिक्षिता. ततस्तेन दृढग्रहारिमुनिना महानेकोऽग्निग्रहो गृहीतः, यथा—अद्दः पापं
स्सखिष्मि । यत्र जोइयेऽहि तत्र न ॥ धास्यामि च क्कमां सोऽय—मित्यग्निग्रहमगृहीत् ॥ १ ॥
एवमग्निग्रहं कृत्वा स महामुनिस्त्वस्मिन्नेव ग्रामे कर्मक्षयाय विजहार, अस्मौ पापात्मा स्त्रीब्रह्मगोवृण-
हंता, तथास्मौ ग्रामबुट्क द्रव्यम् ॥ लोकास्तं मुनिं तर्जयति, लेष्टुपष्ट्यादिज्ज्ञश्च ताडयति, एवं स
लोकास्तब्धमानो मनसापि कोपमकृत्वा सर्वे सहते धरित्रीव, एवं प्रत्यहं लोकाैर्यद्विमुष्ट्यादिज्ज्ञिस्ता-

दितोऽपि स क्षमावान् महामुनिर्दध्यावहो एते लोका ममोपसर्गकरणेन मम पापानि गृह्णन्ति, स्व-
 सुकृतानि च ददति, हा हा मन्निमित्तैर्नैते जीवाः पापानि समाचरन्ति, अहो एते लोका मम मो-
 क्षं दत्त्वा स्वयं च नरकयुक्तौ विह्वलन्ति. एवं लोकानां कृपया शुभ्रज्ञावनया च सर्वाणि ज्वोपग्राहिक-
 र्माणि कृपयित्वा केवलं च लब्ध्वा स क्रमाह्वितं गतः. साधुर्दृढप्रहारीहं । क्वांत्या प्रक्षिप्तपातकः ॥
 ॥ केवलज्ञानमासाद्य । प्रपेदे पदमव्ययं ॥ १ ॥ इति हृदप्रहारिकथानकं समाप्तं ॥ अथ नन्दिषे-

णतपःफलमाह—

॥ मूलम् ॥—पुष्यजवे तिव्रतवो । तविजं जं नन्दिसेणमहरिसिणा ॥ वसुदेवो तेण पिजं ।
 जाजं स्वयरीसहस्राणं ॥ ७ ॥ व्याख्या—पुष्यजवे नन्दिषेणविपजवे तीव्रं तपस्तप्तं, प्राकृतत्वात्पुंसत्वं,
 यज्ञन्दिषेणमहर्षिणा, तेन तपसा तृतीये जवे सौधकवृष्टितनयो वसुदेवनामा स्वयरीसहस्राणां वि-
 द्याधरीसहस्राणां प्रियो वद्वज्रो जातोऽब्रुदिति गार्थार्थः ॥ ७ ॥ विस्तारार्थस्तु कथानकादवसेयः,
 सा कथा तु पूर्वं शीलकुलके प्रथमगाथाव्याख्यानावसरे श्रीनेमिकथायां प्रतिपादितेति ज्ञेयं. अथ
 तपःप्रज्ञावोपरि हरिकेशदृष्टान्तमाह—

॥ मूलम् ॥—देवा वि किकरन्तं । कुण्ठति कुलजाद्विरहिध्याणं ॥ तवमंतपन्नावेणं । हरि-
 केसबलस्य रिसिस्स ॥ ८ ॥ व्याख्या—कुलजा इति मातृपितृपक्षविरहितानां नीचकुलजातीया-
 नामपीत्यर्थः, देवा अपि किकरन्तं दासत्वं कुर्वन्ति, केन ? तपोमंज्रप्रभावेण, कस्येव ? ' हरिकेसब-
 लस्यवेति ' हरिकेशबलस्येव, कथं द्रुतस्य ? ' रिसिस्सेति ' ऋषेरिति गार्थार्थः ॥ ८ ॥ विशेषार्थ-
 स्तु कथानकादवगंतव्यस्तत्कथा चेयं—मथुरायां शंखो राजा कामजोगात्रिवर्तितः सद्गुरुसमीपे ब्र-
 तमश्रहीत् । स च क्रमेण गीतार्थो जातः, एकाकित्वविहारेण च पृथिव्यां विहरन् स क्रमाकस्तिना-
 पुरं प्रासः । स मुनिस्तपसः पारणे चिद्वार्थं नगरमध्ये गह्वन् सोमदेवं पुरोहितं पंथानमपृञ्चत् । तेन
 दुष्टेन पुरोधसा च तस्मै हौताशनः पंथा निर्दिष्टः । जृष्णत्वादप्यदेहिनामलंघ्येन तेन पथा स मुनि-
 रीर्यासमित्या समितो यावद्याति तावत्तस्य मुनेस्तपोमाहात्म्यतः सोऽतिशीतलो मार्गो जातः । ततः
 सोमदेवो व्यचिंतयद्दहो एष महामुनिः क्षमावांस्तपोलब्धिकल्पवृद्धो यस्य माहात्म्यतोऽत्युष्णमार्गो-
 ऽप्यतिशीतः सुखस्पृशो जातः । ततो निजनिंदापरायणः सोमदेवस्तं मुनिमवर्णयत्, यथा—धिग्धि-
 र्मां निर्दयं क्रूरं । मुधाजातिमदोऽकृतं ॥ अमी अजिह्वब्रह्माणो । ब्राह्मणा न तु मादृशाः ॥ ९ ॥

दृश्यो नमस्यः स्तुत्योऽयं । वरिवस्यतपोनिधिः ॥ ध्यात्वेति गत्वा तं नत्वा । धर्मं श्रुत्वाग्रहीद्व व्रतं ॥ २ ॥ स गृहीतव्रतो ब्रह्मणसेवनादिद्विपा रगो मनाज्जातिमदोन्मनाः संयमं पाटयामास. ज्ञान-
दर्शनचारिववाच पूतात्मा स सम्यगाराधनापूर्वं ज्ञावनापावनाशयो मृत्वा प्रथमदेवलोके महाद्युति-
र्देवोऽज्जवत्, ब्रह्मात्ततश्च्युत्वा जातिमदसद्भावान्निर्वाणैकर्मोदयात् स सोमदेवविप्रजीवो गङ्गोपकंठे
चांमलकुले बलकोटुनामा हरिकेशपतिः, तस्य गौरीनाम्नी प्रिया, तयोर्भूतस्वप्नोपसृचितो बलनामा
पुत्रो जातः, दुर्जगः श्यामशरीरः कुरूपः कृशस्तुदितः सोऽन्यदा वसंतोत्सवे स्वबंधुसहितो वने क्री-
दति, तस्यां क्रीडायां बलो बंधुभिः सार्धं कलहं कुं वस्तौर्धक्कृतो दूरे स्थितः, तावतैकः सर्पस्तत्रागतः,
तैश्चांढालैश्च स सर्पो हतः, पुनरेको दीप्तकनामा निर्विषः सर्पो निर्गतः, तैरुक्तमेष निर्विषोऽतो नो
हन्यते. ततस्त्वैर्मुक्तः स स्वस्थानं गतः, ततोऽसौ बलस्तस्वरूपं दृष्ट्वा कर्मलाघवाद्ध्यवहो सविषो ह-
न्यते, निर्विषं च न कोऽपि हंति, दोषैरेव पराद्भूतिः, निर्दोषस्य कस्यापि पराजयो नास्ति, गुणवा-
च हि सर्वत्र पूज्यते, निर्गुणस्तु सर्वलोकेऽस्त्यज्यते, यतः—वानेयं पुष्पमादयं । मलस्याज्योगजो-
ऽपि यत ॥ गुणाः संपत्तये तस्मा—दोषा एव विपत्तये ॥ १ ॥

ततः स बलः साधुभ्यो धर्मं श्रुत्वा जातिस्मरणं च लब्ध्वा संप्राप्तसाधुधर्मः षष्ठाष्टमचतुर्मासिक-
पण्डितपञ्चशः साधुक्रियाचारचतुरो मह्यां विहरन् वाणारसीं पुरीं ययौ, तत्र किंदुकोद्याने ग्रंथि-
तिष्ठकयक्षेण दिवानिशं सेव्यमानश्च स तस्थौ. अन्यदा स ग्रंथितिदुकयक्षः स्वमित्रयक्षगृहे गतः,
मित्रेणोक्तं नो ग्रंथितिदुकः! सांप्रतं त्वं स्तोत्रं किं दृश्यसे, ग्रंथितिदुकेनोक्तं मम गृहे साधुः समा-
गतः, तस्य चाहं प्रत्यहं सेवां करोमि, तेन चाहं क्वापि गंतुं न शक्नोमि, मित्रेणोक्तं तर्हि तं मु-
निं मम दर्शय? ततो ग्रंथितिदुकयक्षेण तस्मै स हरिकेशबल्लो महासुनिर्दर्शितः, अथ मित्रदेवेनो-
क्तं ममाप्यारामे साधवो वर्तन्ते, तत् श्रुत्वा तेन मित्रदेवेन समं स ग्रंथितिदुकोऽपि तत्रायातः, तान्
विकथासक्तान् दृष्ट्वा हरिकेशबल्ले मुनौ तौ देवावतिजक्तावयुतां.

इतश्च वाणारसीपतेः कौशलिकस्य राज्ञो ज्ञानाग्नी पुत्र्यन्यदा तं यक्षमर्चितुं तत्रागात्, तं य-
क्षमर्चिन्वा यावता चेत्किञ्चक्रपरिवृता सा प्रदक्षिणां करोति, तावता तच्चैत्यस्यैककोणके तं हरिके-
शशबलं महासुनिं मलमलिनदेहं कायोत्सर्गस्थितं निरैकत. तं मलिनं तुल्यवस्त्रावृतं विरूपं बीजा-
त्साकृतिं च दृष्ट्वा सा शृङ्खल्य मुखमर्कटिकां च कृत्वा कृणितघ्राणा जुगुप्सामकरोत्. ततस्तस्य महर्षे-

निंदया कुपितेन तेन यक्षेणाधिष्ठिता सा विकला जाता, अस्त्रभंजसं च सा यथातथा जटपति, त-
 तः सा तरसा कथंचिद्वासीन्निगवासं नीता. अथ राजाङ्गया वैद्या मांत्रिकाश्च तन्नाययुः, परं तेषा-
 मौषधमंत्रादिसर्वक्रियाः कर्मदूषणाभिफला अज्ञाननृषरक्षोणां कृषिवत्. ततः स यदङ्गः स्वयमेवागत्य
 कन्यामुखेऽवतीर्यैवमुवाच, महारत्ना तपसां राक्षिः साधुर्यदनया मदनमत्ततया गर्हितस्तदसौ कथं मु-
 न्यते ? यदि कदाचित्तेन महर्षिणा सहेयं परिणय्यते तदैनमहं जीवतीं मुञ्चामि, अपरोऽखिलोऽ-
 पि प्रयासो मुधा जविष्यति. देवोक्तं सर्वमपि नृपतिर्मेने पुत्रीजीवनकृते. ततो राजा तां निजां पु-
 त्रीं सुभद्रां वस्त्रनेपथ्याद्यैरलंकृतां कृत्वा बृहस्पतिना सह सर्वसामग्र्या हरिकेशबलस्यार्थं स्वयंवरां प्र-
 षीत्. सापि तस्य तपोनिधेः पादयोर्निपत्यैवं व्यज्जिह्वत्, हे प्रजो ! मम पाणिं गृहाण ? ममानुग्रहं
 च कुरु ? मुनिरुचे वयं हि सिद्धिवधूसंबंधकाङ्क्षिणः, ततः सुतमन्यवधूसंबंधेन. ततो मुने रूपं पि-
 धाय तस्याकृतिं च विधाय स्वयं विभंवनचिकीः स गृह्यकस्तदुद्वाहं चक्रे. राजौ च तां विविधोपायै-
 र्विभ्न्य प्रजाते च त्वं मुक्तासीत्युक्त्वा स वट्वासी रवेह्यान्यत्र जगाम. तदा सा मंदं मंदं विमनाः
 पितृपदांतिकं प्राप्ता.

ततो राज्ञा स्मृतिविदः पृष्टा एषा कस्योचिनेति ? ततस्ते जगुर्हे रजेंद्र ! एषा तव पुत्री ऋषिपत्नी, तेन मुनिना च सा त्यक्ता, सांप्रतं त्रैषा विप्रस्य कटपते. तन्निशम्य स नृदेव आत्मपुरोधसे रुद्रदेवाय तां जघ्रां ददौ, यतो नीतिविदो नीतिं नातिश्रामंति. अन्यदा रुद्रदेवो यज्ञं यजमानो दीक्षितो जातः, तथा धर्मपत्न्या साकं च नाकं स्वकरस्थितं मेने. तदानीं स हरिकेशवत्यः प्रौढतपोवलो यज्ञसेव्यो दिक्कार्धं मासद्वयपणरणे तस्यैव यज्ञवाटके समागतः, तदा जातिमदोऽहता द्विजन्मानस्तमालोषयोचुः, ज्ञोः कस्त्वं ? यज्ञवाटके किमर्थं प्रविष्टोऽसि ? तदानीं यज्ञो मुनिशरीरं प्रविश्य सावष्टं तानाहाहं साधुर्माधुकरिं दिक्कामातुं जवद्यज्ञपाटके प्राप्नोऽस्मि. तत् श्रुत्वा ते बान्धाः प्रोचुः, ज्ञो मुने ! एतदन्नं केवलं जातिमतां वेदविदां हेतोरुपस्कृतं, तुभ्यं शूद्राय न दातव्यं, पुनर्यद्वाधिष्ठितवपुषा मुन्निकं ज्ञो विप्रः ! अहं हिंमाऽनृतस्तेयाब्रह्मपश्चिदाब्रह्मचरीरस्मि, एवंविधस्य मम धर्मयि दीयतां ? मुनिनेत्युक्ते ते विप्रः प्रोचुरस्यात्तदन्नं प्राक्पितृयज्ञिषु देयं, ततो ब्राह्मणेभ्यो देयं, नान्यस्मै कस्मैचिदपि देयं, सांप्रतं त्वं वृद्धा स्थितोऽसि. मुनिशह ज्ञो यज्ञकारका हिंसाद्याश्रवसेविनामब्रह्मचारिणां सूत्रकथनां ब्राह्मणनामधारकाणां ब्राह्मणानां यदत्तं, तथाग्नौ हुतं, त.

त्सर्वं जस्मनिहुतं यूयं जानीत ? तथा युष्माकं ब्राह्मणत्वमपि नास्ति, यतो ब्रह्मचर्येण ब्राह्मणा ज-
 त्ताः, यथा—ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण । यथा शिल्पेन शिल्पिनः ॥ अन्यथा नाममात्रस्य । इंद्रगोपक-
 कीटवत् ॥ १ ॥ ब्रह्मचर्येण ब्राह्मणाः कथितास्ते नु वयं, अत्रोऽस्मभ्यं दत्तं युष्माकं मोक्षदायकं न-
 विष्यति, ब्राह्मणत्वं कर्मणा जवति, न तु जात्या, यथा—सत्कर्मनिरतः शूद्र—स्त्रैलोक्थयस्यैति प्र-
 ज्यतां ॥ अस्तकर्म द्विजन्मापि । निद्यानामेति लिखतां ॥ १ ॥ मृतेषु तर्पणं श्राद्धं । यन्मूर्ध्नि पक-
 द्यते ॥ जह्मिद्य जस्मतां नीते । तत्रगै सेचनोपमं ॥ २ ॥ जस्मीकृतस्य दूतस्य । तृप्तिः श्राद्धा-
 तथा जवेत् ॥ कलेहात्येवात्र जन्मापि । तद्वदेव न तस्य किं ॥ ३ ॥ अतः कारणात्तुष्यंजनमाका-
 शरंजनं पाथोमथनं बाहुकापीजनं च यथा वृथा तथा ब्राह्मणकर्तव्यं दया विना सर्वं वृथा. एतन्मु-
 नेर्वचनं श्रुत्वा क्रुधा विप्रा लङ्कुःसैस्सं मुनिं ताडयंतिस्म. ततो रुष्टो गुह्यकस्तान् ब्राह्मणान् ब्राह्मण-
 लाक्षांश्च देवशक्त्याताडयत्. ततस्ते शोणितं वमंतो निश्चेष्टाः द्वितौ पतिताः, तदानीं महान् कोला-
 हलो जातः, तं कोलाहलं श्रुत्वा जद्वा तत्रागता, तं मुनिं दृष्ट्वैवमुवाच, अहो तातेनाहं यस्मै दत्ता,
 येन महारमना मनसापि च न ध्याता, तृणवच्च त्यक्ता, स एवैष महामुनिः, अतो नो विप्रा यदि

जीवितं वांलथ तदेतस्य महामुनेः शरणं कुरुत ? यथा जवतां सर्वेषां जीवितं जवति, अन्यथा भ-
वतां जीवितं नास्ति. एतानि जरावचनानि श्रुत्वा जीवितार्थिनो विप्रास्तस्य मुनेः शरणं प्रपन्नाः.
ततो रुद्रदेवोऽपि तैर्दिजैः समं प्राञ्जतिर्भूत्वा तं मुनिं क्षामयामास, ततस्तेन रुद्रदेवेन जक्तपाना-
द्यैः स मुनिः प्रत्यटादि. ततस्ते सर्वेऽपि बटवः पटवोऽजवन्, तदामरैः पंच दिव्यानि प्रपञ्चितानि,
यथा—बुद्धं च गंधोदगुक्त्वासं । दिवा तर्हि वसुहराय वृता ॥ पह्या य दुंडुहिजं सुरेहिं । आ-
गासे अहो दाणं च बुठं ॥ १ ॥ सत्कं हि दीसेद तवोविसेसो । न दीसेद जाद्विसेस कोद ॥
सोवगपुत्तं हरिणससाहुं । जस्सेरिसा इह्वी महाणुजागा ॥ २ ॥

अथ रुद्रदेवो विप्रः प्रपन्न हे महर्षे ! त्वं सम्यग्ज्ञानं प्राप्तास्य ? एतावन्ति दिनानि वयं वंचि-
ताः, यूयं सम्यग्ब्रह्मविदो ब्रह्मचारिणश्च, अथ को यज्ञः ? किं च स्नानं ? का तपोः सामग्री ? जव-
दंतिके तत्सर्वं ज्ञातुमिहामि. अथ मुनिराख्यत्, जीवो वेदी, तपो ज्योतिः, योगा वह्निः, वपुस्-
णिः, कर्माणि समिधः, एष यज्ञश्च संयमसाधनः, क्षांत्यादिदशविधो धर्मो हृदः, यथा—खंति १
अज्जव २ महव ३ । मुत्ति ४ तव ५ संजमे अ ६ बोधवे ॥ सच्चं ७ सोच्चं ८ आकिं—चणं च

ए ब्रंशं च १० जडधर्मो ॥ १ ॥ ब्रह्मवतरूपं निर्मलं तीर्थं, मलयो रागादिकः. द्रव्यात्मनो लेखाशु-
 छिः स्नानं, अग्नेन होमेन ये दांतास्तथाऽग्नेन स्नानेन ये निर्मला प्रवर्ति, ते सिद्धिवधूसंबंधसंप-
 द्योग्याः. ततस्ते ब्राह्मणा रुद्रदेवादयस्तस्य हरिकेशमहामुनेः समीपे धर्मं श्रुत्वा श्लाघा जाताः,
 सोऽपि महामुनिर्निर्मलं संयमं परिप्राप्य केवलं च प्राप्य मोक्षमगमत. द्रवं जातिविहीनोऽपि । ह-
 रिकेशबल्यो मुनिः ॥ देवैः संसेवितः साक्षा—धर्ममूर्तिः शिवं ययौ ॥ १ ॥ इति हरिकेशबलसा-
 धुकथानकं समाप्तं ॥ अथ तपसः कल्पवृक्षसाम्यं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—पडसयमेगपडेणं । एणेण घडेण घटसहसादं ॥ जं किर कुणति मुणियो ।
 तवकप्पतरस्स तं खु फलं ॥ ए ॥ व्याख्या—एकेन पटेन पटशतं. तथैकेन घटेन घटसहसाणि,
 यत् किलोति सत्ये, कुर्वति मुनयस्तत्र खु निश्चितं तपःकल्पवृक्षस्य फलं ज्ञेयं. तपो हि द्वादशधा,
 षट् बाह्येन्द्रियतः, षडन्यतरनेन्द्रियतश्च, यथा—अणसण १ मूणोऽथरिद्धि २ । वित्तिसंखेवणं ३ रसच्चा-
 नं ४ ॥ कायकिलेसो ५ संलीण—या ६. य बभ्रो तवो होइ ॥ १ ॥ पायह्वितं १ विण्णं २ । वे-
 यावच्चं ३ तहेव सञ्जाणं ४ ॥ ऊणं ५ उत्सग्गोवि अ ६ । अग्निंतरणं तवो होइ ॥ २ ॥ अग्ना-

न्यतरतपसि चतुर्थेन्द्रेदः स्वाध्याय उक्तः, तत्रात्यंतं निरतश्चतुर्दशपूर्वो ज्ञानवान्, तस्य लब्धिवर्णिनं कथ्यते, यथा—चञ्चलहसपुर्वी यन्नालं यन्सहस्रं, यन्नालं यन्सहस्रं, कन्नालं कन्सहस्रं, रत्नालं रहसहस्रं, लत्नालं लत्सहस्रं, दंढालं दंन्सहस्रं अन्निणिविट्टिता लवदंसितए हंता पभु से केण देणं पय्? चञ्चलहसपुर्वी जाव लवदंसितए गोयमा ! चञ्चलहसपुर्विस्सणं अणंतादं दिवादं लक्कारि अण्मेदेणं मेज्जमाणं दंढादं पत्तादं अन्निसमणगयादं ज्वंति. से ते णेठेणं जाव लवदंसितए सेवं जंते, इति श्रीजगवतीसूत्रे पंचमे श्रुते चतुर्थोद्देशके. इति गाथार्थः ॥ ९ ॥ अग्निदानतप-

सः फलमाह—

॥ मूलम् ॥—अग्निध्याणस्स विहिण्ण । तवस्स तविअस्स किं पसंसाभो ॥ किज्जद जेण विण्णसो । निकाइअणंणि कम्भाणं ॥ १० ॥ व्याख्या—अग्निदानस्य निदानरहितस्य विधिना तस्य तपसः किं प्रशंसामः ? किं स्तुमः ? येन तपसा निकाचितानामपि कर्मणां विनाशोऽजावः किं यत इति गाथार्थः ॥ १० ॥ अथ दंढणकुमारतपोवर्णनमाह—

॥ मूलम् ॥—अद्दुक्कसतवकरी । जगगुक्का कएहपुडिण्ण तथा ॥ बाहरिज्जं सुमहत्था ।

समरिज्जल दंडणकुमारो ॥ ११ ॥ व्याख्या—जो भविकाः ! दंडणकुमारः स्मर्यतां ? कथं दत्तः ? 'सु-
महत्पा' सुमहात्मा, पुनः कथं दत्तः ? 'वाहरिजि' व्याहृतः कथितः, केन ? जगद्गुणा श्रीनेमि-
नाथेन, कथं दत्तेन ? कृष्णपृष्ठेन, 'अष्टदुस्करति' अष्टदुस्करं यत्तपः करोतीत्येवंशील इति. तदा
तस्मिन् काले श्रीनेमिजिनसमये इति गाथार्थः ॥ ११ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादवसेयस्तच्चैवं—

द्वारिकानगर्या धनदत्ततायां प्रत्यङ्गदेवलोकदत्तायां दशदशार्हसहितः श्रीकृष्णवासुदेवो बलश-
रुसहितो राज्यं करोति. स राजा षोडशसहस्रमुकुटधरनृपाणां, मूर्धन्यकुमारकोटीनां षष्टिसहस्रा-
णां यदुकुमाराणां, अनेकानां गणिकासहस्राणां, अनेकानां राक्षीसहस्राणां चाधिपत्यं कुर्वणो वि-
हरन्नास्ते, दिवि देवराज इव दीप्यमानः स द्युमिनाथः द्युमिं पाति, तस्य कृष्णस्य राज्ञो दंडणेति
नाम्ना देव्यस्ति. तस्याः कुक्षिसंज्ञवो दंडणार्यः कुमारः सकलकलापारगो यौवनस्थः पित्रा कृष्णेन
राज्ञां बह्वीः कन्या महामहेन परिणयितः, ताभिः साकं जोगाननुजवन् स सुखेन विचरतिस्म. अ-
थैकस्मिन् समये जगवानरिष्टनेमिः पृथिव्यां विहरन् द्वारिकायां समवसृतः, ज्ञानपालकेन श्रीकृ-
ष्णः स्वाभ्यागमनवर्धपनेन वर्धितः. ततः श्रीकृष्णस्तस्य वर्धपनिकां दत्त्वा सपरिकरः स्वामिवंदनाय

दंढणकुमारेण सह निर्ययो, स्वामिनः समवसरणे गत्वा स राजचिह्नानि तत्याज, यतः—सच्चित्द-
वमुष्मण—मचित्तमणुष्मणमणेगतं ॥ द्वासाडिज्जतरासंग । अज्जटि सिरसि जिणुद्दिठे ॥ १ ॥ इह
पंचविहङ्गिगमो । अहवा मुच्चंति रायचिह्नादं ॥ खणं छत्तोवाणह । मौढं चमरे अ पंचमए ॥
॥ २ ॥ ततः प्रदक्षिणापूर्वं स्वामिनं नत्वा विनयावनम्रदेहो योजितकरकमलयुगतोऽसौ जगवत्पुरो
यथायोग्यस्थाने निषसाद.

ततः स्वामी सर्वजापानुगामिनीत्रिवर्णिजः पापनाशिनीं देवानां विदधे, यथा—जियं जलविं-
दुसमं । संपत्तिजं तरंगलोलाजं ॥ सुविण्यसमं च पिमं । जं जाणसु तं करिज्जासु ॥ १ ॥ इ-
त्यादि जगवद्देवानां श्रुत्वा शुभाशयो दंढणो जातसंवेगः कृणुस्याद्वां लात्वा विष्णुकृतनिष्क्रमणो-
त्सवो जगवदुपांते प्रववाज. ततः श्रीनेमिनाथो देवसंगपरिवृतोऽन्यत्र विजहार, दंढणोऽपि मुनिः
स्वामिना समं विजहार. ततो दंढणस्य मुनेः पूर्वकृतमांतरायिकं कर्म प्रकटोद्भूत, तेन च स दंढणो
मुनिर्निर्द्वार्थं यत्र यत्र याति, तत्र तत्र तस्य त्रिङ्गात्रं न भिद्यति, येन मुनिना सार्धं च याति,
सोऽपि त्रिङ्गात्रं न प्राप्नोति, तत्तत्तेन दंढणेन मुनिना त्रिग्रहो गृहीतः, यदाहमात्मलब्ध्यात्रं लभ्ये,

तदैव पारणकं करिष्ये, नान्यथा. एवमन्निग्रहं गृहीत्वा चिद्गार्थं याति, परमशानपानादि किमपि स न लज्जते. एवं क्रियंति दिनानि गतानि, पुनः स्वामी श्रीनेमिनाथो महां विहरनेकदा द्वारवत्यां समागतः, तस्यां नगर्यां च स तथैव चिद्गार्थं ब्रमति, परमतरायेण पूर्वकृतकर्मणा स यादृशो याति तादृशः पुनरितस्ततो चिद्गार्थं ब्रांत्वा समवसरणे स्वाभ्यंतिके समायाति. एवं बहुषु दिवसेषु व्यतीतेष्वेकस्मिन् दिने जगवत्समीपवर्तिभिः साधुभिः स्वामी पृष्टो यथा हे जगवन्ननेन दंढणमुनिना पूर्वं किमंतरायकर्म निबद्धं ? येनास्यां पुर्यां समुद्रश्छावतामपि श्राद्धानां गृहे एष चिद्गामपि नाप्नोति. स्वामिनोक्तं श्रूयतामस्य कथानकं—

मगधदेशे धान्यपुराजिधे ग्रामे परासरो नाम द्विजो जज्ञे राजनियोगी. राज्ञा तस्य तव भ्रा-
मे पंचशतद्वलोपर्यधिकारो दत्तः. अथैकदा हस्तिनां जोजने समागतेऽपि, वृषजालां च तृणादिप्र-
हयेऽध्यागते तन्नोऽमुंचत, उवाच च मम क्षेत्रे चाषमेकं दत्त्वा सर्वे जोजनादिकं कुर्वंतु. तदा ते प-
रव्राः किं कुर्वंति ? यथा तेनोक्तं तथैव तैः कृतं. एतदंतरायकर्म कृत्वा स परासरो विप्रस्ततो मु-
त्वा चरित्तवान् भ्रांत्वा किंचित्पुण्यं विधाय कृष्णपत्नीदंढणयाः पुत्रो जातः, संसारासारतां च ज्ञात्वा

वैराग्यात् स दीक्षां प्रपन्नः. स च कृताभिप्राहः स्वलब्धिलब्धाहारान्निष्ठापुङ्गवः परलब्धिपराङ्मुखश्च
 जिज्ञासुर्वास्त्रिकायां पर्यटति. परं पूर्वकर्मदोषतो यथा याति तथैव स प्रत्यायाति. एवं तस्य मुने-
 र्जिज्ञां विना ब्रमतः षण्मासी व्यतीता. तस्मिन् समये श्रीजिनवन्दनाय समगतो गदापाणिः. जग-
 वतो देशानां श्रुत्वा देशानांते स एवमपृच्छत्. हे स्वामिन्नमीषां तपस्विनामष्टादशसहस्राणां मध्ये को
 दुष्करकारकः साधुः ? स्वामिनोक्तं शार्ङ्गपाणे ! सर्वेऽपि मुनयो दुष्करं कुर्वन्ति, परं तेऽप्योऽपि सर्वे-
 रयस्त्वव पुत्रो दंढाराहीकुट्टयुद्धवो दंढणो नाम महामुनिः सांप्रतमत्युत्कृष्टो य इयत्कालमलान्नाख्य-
 परीषदमसहिष्ट, पुनर्हरिस्त्वाच हे जगवन् ! स महामुनिर्दंढणः कुवास्ति ? तमहं नमस्करोमि. श्रीने-
 मिनस्थेनोक्तं तव द्वारिकानगर्यां प्रविशतो जिज्ञासुर्ब्रमन् स मित्रिष्यति, ततो जनार्दनस्तीर्थं
 प्रणिपत्य पुरीं प्रविशन् दंढणर्षिं सन्मुखमागच्छन्तमैक्षिष्ट. मुनिदर्शनेनोद्भवसितो माधवः स्निग्धुरादवती-
 र्य तं साधुं भक्त्या प्रदक्षिणीकृत्यानमत. एवं तं लक्ष्मीपतिं नमन्तं वीक्ष्यैको वणिग्गवाक्षस्थो दूया-
 वहो एष साधुर्महान् दृश्यते, यो विष्णुनाथवंदि, ततस्तं मुनिं नत्वा जनार्दनः स्वस्थानमगमत्, ते-
 न वणिजा च स मुनिर्दंढणो गृहे नीत्वा सवहुमानं सिंहकेसरमोदकैः प्रत्यज्जानि, तान् मोदकांश्चि-

समोदकान् समादाय स जिनसमीपमागत्य स्वामिनं नत्वा व्यजिह्वपत्रं हे प्रज्ञो ! किं तन्मम कर्म
 द्वीणं ? यदहं नैद्वयमासदं, प्रयशहं नो दंडण ! एषा तव त्वद्विधर्मास्ति, हरिणा प्रणतत्वात्त्वं वणिजा
 प्रतिष्ठाञ्जितः, अतो विष्णुत्वद्विधर्मे तु तव त्वद्विधः. ततः स दंडणस्त्वां क्षिप्तो परत्वात्तत्त्वं ज्ञात्वा
 परिष्ठापयितुमिष्टिकापाकस्थाने गतः, तत्र शुद्धस्यंदिते मोदकान् भक्षत्वा भक्षत्वा रक्षायां परिद्विप-
 न्नात्मानं निंदतिस, अहो मया पूर्वजन्मनि महदशुभं कर्म कृतं, येनाद्यापि मम कर्मक्षयो नास्ति,
 अहो प्राणिनां कर्माणि पुराणानि दुःक्ष्याणि, अथ मम पूर्वकर्माणि कथं क्षयं यास्यंति. एवं वा-
 रंवारं चिंतयन् शुक्लध्यानारूढः कर्मक्षयात्स दंडणो मुनिस्तदैव केवलज्ञानमाप, तदा तस्मिन् वने दे-
 वेन कनककमलं रचितं, तत्रोपविष्टः केवली धर्मदेशनां विदधे, तस्यां धर्मदेशनायां च स्वामिना
 श्रीदंडणकेवलजिना स्वस्यांतरायजं कर्म प्रकाशितं, नो नविका एवमंतरायजं फलं ज्ञात्वा केनापि
 कस्याप्यंतरायो न विधेयः. एवंविधां देशनां दत्त्वा दंडणकेवली देवसंघपरिवृतः श्रीनेमिजिनसमवस-
 रणे समागत्य जिनं च प्रदक्षिणीकृत्य नमस्तीर्थार्थेत्युत्त्वा केवलनिर्घर्षदि समागत्योपविष्टः, स्वायुःपर्य-
 ते चानश्नेन मोक्षमगमत्. इहं श्रीकृष्णपुत्रेण । दंडणेन महात्मना ॥ अंतरायार्जितं कर्म । तप-

सा क्षेपितं निजं ॥ १ ॥ इति तपोविषये दंडणुकुमारकथानकं ॥ पुनरप्यग्निब्रह्मरूपतपोवर्णनमाह—
 ॥ मूलम् ॥—पद्मदिवसं सप्तजणे । वहिज्जणं गहिअवीरजिणदिक्कं ॥ दुग्गाग्निगहनिखलं ।
 अज्जुणलं माज्जिणं सिट्ठो ॥ १२ ॥ व्याख्या—प्रतिदिवसं सप्त जनान्, षट् पुरुषाः सप्तमी च स्त्री,
 इत्येवं सप्त जनान् 'वहिज्जणंति' इत्या श्रीवीरजिनपार्श्वे दीक्षां गृहीत्वा दुर्गां विषमो योऽभिब्रह्म-
 स्तस्मिन्निरत आसक्तः सन्नर्जुनमालाकारः सिट्ठो मोक्षं प्राप्त इति गार्थार्थः ॥ १२ ॥ विस्तरार्थस्तु
 कथानकादवसेयस्तत्कथा चैव—

जंबूद्वीपे जगतक्षेत्रे मगधदेशे राजगृहे नगरे श्रेणिको नाम राजा राज्यं करोति. तस्य चेद्वा-
 णा नाम पट्टदेव्यस्ति, तस्मिन् राजगृहेर्जुननाममालाकारोऽस्ति, स धनवान् केनाप्यपरिहृतः समु-
 द्रत्वात. तस्य मालाकारस्य बंधुमतीनामजायांस्ति, सा च सुकुमारा रूपवती यौवने च वर्तमानोक्त-
 दृशरीरा सर्वगुणसंपूर्णा चास्ति. तस्य मालाकारस्य राजगृहनगराद्गहिर्महानेकः पुष्पारामो वर्तते.
 स च रमणीयो महामेघवन्ज्यामः पंचवर्णकुसुमैश्च समाब्जादितोऽतिशयेन दर्शनीयोऽस्ति. तस्य पु-
 ष्यारामस्य नातिदूरे नात्यासने मुद्गरपाणियक्षस्यापतनमस्ति. तत्र तस्य यक्षस्य प्रतिमास्ति. तस्य

मालाकारस्य पूर्वजैः पूजिता तत्कुलपरंपरागता सा प्रतिमातिथिपहिमोत्कृष्टैकं महांतं पलसहस्रनिष्पन्नं लोहमयं मुद्रं गृहीत्वा तिष्ठति. स मालाकारो बाध्यादारभ्य तस्य यक्षस्य जक्तोऽस्ति. विशाले प्रा-
तःकाले पुष्पारामतः पुष्पाण्यादाय स यक्षस्य महतीं पूजां करोतिस्म, ततोऽसौ तं प्रणामं करोति.
ततो राजमार्गे पुष्पविक्रयं कृत्वा स ध्याजीविकां करोति. एवं च तस्य मालिकस्य दिनानि यांति-
स्म. तस्मिन् राजगृहे नगरे षट् ललितगोष्ठीपुरुषा व्यसनिनः परिवसंति, ते च स्वेच्छाचारिणो रु-
ध्यैः केनाप्यपरिभृताः संति.

अथैकस्मिन् दिने तस्मिन् राजगृहनगरे कोऽपि महोत्सवः प्रावर्तत. तस्मिन् महोत्सवे स मा-
लाकारो बहुतरैः पुष्पैरथ कार्यमिति कृत्वा प्रत्युषकाले बंधुमत्या नार्यया समं पुष्पाण्यादातुं स्वगृहा-
न्निर्गत्य तत्र पुष्पारामे समागात्. ततश्च स मालाकारो बंधुमत्या समं पुष्पावचयं करोति. इतश्च ते
षडपि ललितगोष्ठीपुरुषा मुद्ररपाणियक्ष्मयायतने समुपगताः, तत्र ते षडपि क्रीदंतो विचरंति. त-
दानीं स मालाकारोऽपि बंधुमत्या नार्यया समं पुष्पावचयं कृत्वाप्राणि वराणि पुष्पाणि गृहीत्वा य-
त्र मुद्ररपाणियक्षायातनं तत्र समुपगतः. अथ ते षडपि पुरुषास्तं मालाकारं सन्नार्यं समगणढंतं द-

इवा परस्परमेवपवोचन्. अहो एष वराको माताकारः सचार्यः सांप्रतमिहायाति, तदेनं बध्वा बंधु-
 मत्या सार्धं वयं विपुलान् जोगान् झुंजामहे. ततस्ते षड्येकीभूय कपाटांतरे प्रविश्य निश्चलास्तु-
 षणीकाः प्रह्वन्नं देवगृहकोणके तिष्ठन्तिस्म. ततः स मादिकः सचार्यः पुष्पकरंडकमहितस्त्वस्मिन् य-
 द्वायतने समागात. तस्य मुद्गरपाणियद्गस्यालोके च स प्रणामं करोतिस्म. ततो महर्था पुष्पार्चा
 कृत्वा यावत्स यद्गस्य पंचांगप्रणामं करोति तावत्ते षन्पि पुरुषा हुतं हुतं कपाटांतराभिर्गत्य तं मा-
 दिकं गृह्णाति, ततस्तत्करौ च तत्पृष्ठे कृत्वा द्वारकेणाल्यर्धं बध्नातिस्म. एवं तं बध्वा तत्रैव यद्गालये
 देवसाद्विकं माताकास्यग्रे तस्य चार्यया बंधुमत्या समं ते षडपि जोगान् बुभुजिरे. ततः स मा-
 लाकारश्चेतसि चिंतयति धिग्मम जीवितं, दृग्भ्यां किं दृश्यते ? अहो मयासौ यद्ग द्रयत्कालं ज्ञा-
 वेन पूजितो भक्त्या च नुतः, परं मयास्मात्किंचिदपि फलं न लब्धं, नवरमेतत्फलं लब्धं, यन्मम
 चार्यया सहैतेऽनार्या एवंविधमकृत्यं कुर्वन्ति, परं नैष यद्गस्तान्निषेधयति, तन्नास्त्ययं कश्चित्, यदि
 मुद्गरपाणियद्ग द्रह सन्निहितो जवेत्तर्हि ममेतावदापदं स न पश्येत्, अतो नास्ति मुद्गरपाणियद्गः,
 किंत्वेष काष्ठपिन्ः.

अथ तत्तस्य चित्तितं ज्ञानेन मुद्रगणयिष्यक्षेण ज्ञातं, ततः स यद्गो मालाकारशरीरमनुप्रविश्य
 तद्वत्कारपूर्वकं शरीरबंधनानि त्रोटयति, तं पलसहस्रनिषण्णं च लोहमयमुद्रं गृह्णाति. ततस्त्वान् स्त्री-
 सप्तकान् षण्पि पुरुषान् स यातयतिस्म. ततः स मालाकारो यद्वाविष्टशरीरः प्रत्यहं स्त्रीसप्तकान् षण्-
 पुरुषान् हंति. राजगृह्ननगरस्य परितश्चतुर्दिक्कं ब्रांत्वा भ्रांत्वा स्त्रीसप्तमकान् षण् पुरुषाननिहत्य न नि-
 वर्तते. ततस्त्वस्मिन् राजगृहे नगरे महान् कोलाहलो जातः, अहो मालाकारः स्त्रीसप्तमकान् षण्
 पुरुषान् हंतीति. श्रेणिकेन राक्षैतत् श्रुतं, ततो राज्ञा सेवकानाकार्यं कथितं, ज्ञोः सेवकाः ! यूयं
 नगरमध्ये त्रिकचतुष्कचर्चरकादिषु गत्वैवं कथयत ? ज्ञो लोकाः ! मालिको लोकान् हंति, अतः
 केनापि पुरुषेण वा स्त्रिया वा तृणकाष्ठजलपुष्पफलाद्यर्थं नगराद्ग्रहिर्न गंतव्यं, एवं राज्ञा वार्यमा-
 णोऽपि यो यास्यति तस्य शरीरस्य व्यापत्तिर्न विष्यति. ततस्तैः सेवकैर्नगरमध्ये तथैवाघोषणा कृता.
 ततो ज्ञीतो लोको नगराद्ग्रहिः कोऽपि न निर्याति.

तस्मिन् राजगृहे नगरे सुदर्शननामा श्रेष्ठी परिव्रजति, स च धनवान् महाश्राद्धो जिनधर्मवा-
 सितदेहो जिनप्रवचनमेव हितं पथ्यं तथ्यं च मन्यमानः शेषमनर्थमिति कृत्वा सम्यग्धर्मे प्रवर्तते,

सम्यग्जीवाजीवादितत्त्वज्ञः स जिनप्रवचनं प्रज्ञावयनं विचरति. तस्मिन् समये जगवान् श्रीवीरो दे-
 वसंघपरिवृतो राजगृहे नगरे गुणशिलाख्ये चैत्ये समवसुतः. जगवदागमनं सुदर्शनोऽपि बहुजन-
 स्यातिके श्रुत्वेवं चिंतयामास, जगवानत्र गुणशिलाख्ये चैत्ये समवसुतस्तर्हिहं स्वामिनं वंदितुं ग-
 ब्धामि. एवं च चिंतयित्वा यत्र मातापितरौ तत्रागत्य स योजितकस्तल एवमवादीत्, हे मातापित-
 रौ भवदाङ्ग्याहं श्रीवीरवंदनाय यामि, ततस्तं सुदर्शनं तन्मातापितरवूचतुर्हं पुत्र ! स माताकरो
 लोकान् घातयन् विचरति, तर्हि त्वं स्वाभ्यंतिके कथं यास्यसि ? तव गतस्य च तव शरीरस्य व्याप-
 त्तिर्न विष्यति. अतस्त्वमिहैव स्थितः सन् स्वामिनं वंदस्व ? एवं वारंवारं वारितोऽपि यदा स न ति-
 श्ठति तदा मातापितृभ्यामुक्तं वत्स ! यथा ते सुखं जवति तथा कुरु ? एवं मातापितृभ्यामनुज्ञातः
 कृतज्ञानः स शुक्रानि वस्त्राणि परिधाय स्वकीयाद् गृहान्निर्गतः, पादविहारेण विचरंश्च राजगृहा-
 निर्गतः, मुद्गरपाणियक्षापतनासन्ने गतश्च. ततः स मुद्गरपाणियङ्कः सुदर्शनं दृष्ट्वा रुष्टस्तं पलसहस्र-
 निषण्णं मुद्गरं करे कृत्वोद्धालयन् सुदर्शनसमीपमागात्. सुदर्शनोऽपि तमागतं दृष्ट्वाऽजीतोऽवस्तोऽ-
 नुद्विभोऽक्षुन्नितोऽच्चलितोऽसंभ्रांतो वस्त्रांचलेन च्छर्मां प्रमार्जयंस्तत्रोपविष्टः. ततो जिनाजिमुखं योजि-

तकस्कमलयामलः स सर्वाहृतो नमस्करोति, ततः श्रीवीरं नमस्करोति, ततः स एवमुवाच, यद्यहं मितं जपसर्गान्मुक्तो न ज्वामि, तदा प्राणतिपातादिव्रतानि तथाष्टादश पापस्थानानि तथाश्रानादिचतुर्विधाहारं प्रत्याख्यामि. एतस्मादुपसर्गैश्च मुक्त एवेदं प्रत्याख्यानं पारयिष्यामि, नान्यथेति सागारं प्रत्याख्यानं कृत्वा स प्रतिमया स्थितः.

तदानीं स यक्षो मुद्गरं समुज्जालयन् सुदर्शनांतिके समागतः, परं स देवः सुदर्शनस्योपसर्गं कर्तुं नो शक्नोति. ततः स यक्षः सुदर्शनस्य चतुर्दिक्षु परितो ब्रांतस्तथापि यदा कामपि पीडां तस्य कर्तुं न शक्नोति, तदा स देवः सुदर्शनाग्निमुखमनिमिषदृष्ट्या भृशं समालोच्य मालाकारस्य शरीरं त्यक्त्वा तं पलसहस्रनिष्पन्नं मुद्गरं च गृहीत्वा स्वस्थानं गतः. ततः स मालाकारो यक्षेण विनिर्मुक्तः पृथिव्यां निपतितः. ततः सुदर्शनो निरुपसर्गं स्वं ज्ञात्वा प्रतिमां पारयति. ततः स मादिकः कृणेन स्वस्थो जातः, सुदर्शनं पृच्छति च कस्त्वं? कुत्र च संप्रस्थितः? सुदर्शनेनोक्तमहं श्रीवीरं वंदितुं गजामि, मादिकेनोक्तमहमपि त्वया सह श्रीवीरं वंदितुं समागमिष्यामि, तेनोक्तमेहि? ततस्तौ सुदर्शनमालाकारौ द्वावप्येकीय्य श्रीवीरवंदनाय ययतुः. ततस्तौ स्वाभ्यंतिके गत्वा प्रदक्षि-

णां च दत्त्वा स्वामिनं च नत्वा यथास्थानं समुपविष्टौ, स्वाम्यपि तयोर्धर्मदेशनां विदधे, सुदर्शनोऽपि देशानां श्रुत्वा स्वस्थाने गतः. ततः स मादिको जगवदंतिके धर्मे श्रुत्वा वैराग्यमापन्नः प्रव्रज्यां ययाचे, स्वामिनोक्तं यथा सुखं तथा कुरु ? मा प्रतिबंधं कर्षिः. ततोऽसौ पंचमुष्टिकं द्रोचं करोति. ततः स्वामिना स्वयमेव प्रव्राजितः सोऽनगारो जातः, संयमं पात्रयंश्च विचरति. ततः स मालाकारो मुनिर्यस्मिन् दिने प्रव्राजितस्त्वस्मिन् दिने जगवदंतिके द्रष्टृशमन्निग्रहमगृहीत्, हे प्रजो ! जवदा-
 इयाहं सदैव षष्ठेन तपःकर्मणात्मानं ज्ञापयन् विचरिष्यामि, स्वामिनोक्तं यथास्वचि कुरु ? ततः स साधुरपि यथैवोक्तं कुर्वन् विचरति.

अथैकदा स साधुः षष्ठ्यारण्यके प्रथमपौरुष्यां स्वाध्यायं कृत्वा राजगृहनगरे लुच्चावच्चक्रुतेषु त्रिद्वार्धमर्दति, तं साधुं दृष्ट्वा बहवो द्रोका एवं कथयंति, यदनेन मे पिता मारितः, अनेन मे माता मारिता, एवं ब्रातान्गिनीनार्यापुत्रपुत्रीसुषेत्याहुक्त्वा केचन पुरुषास्तं मुनिमाक्रोशंति, केचन ह्रीलथंति, निर्दंति, तर्जयंति, तान्पयंति च. ततः स महामुनिरतैर्लो कैराक्रुश्यमानस्ताड्यमानश्च तेषामुपरि मनसाप्यदुष्यमानस्तत्परीषद्वादि सर्वे सम्यक्सहते. ततः स साधू राजगृहे नगरे भिक्षां

ब्रह्मन् यदि जिह्वां लभते, तदा पानं न लभते, यदि पानं लभते तर्हि त्रक्तं न लभते, तथाप्य-
 जुनो महाशुनिरदीनोऽविमनाऽकङ्क्षोऽविषाद्यपरित्यक्तयोगो नगर्यां जिह्वार्थमदति. एवं स मालाका-
 रो यदा कदाचित् षष्ठ्यारण्यके त्रक्तपानादिकं लभते, तदा स्वाभ्यंतिके गत्वा सर्वमाहारादिकं नि-
 वेद्य दर्शयित्वा च स्वाभ्याङ्ग्याऽमूर्धितस्तमाहारमश्नाति. ततः श्रमणो जगवान् वीरोऽन्यदा राजशूह-
 नगराद्विजहार. एवं स मालाकारस्तेनोदारेण विपुलेन प्रयत्नकरणयोग्येन महानुजागेन तपःकर्म-
 णात्मानं भावयामास. एवं च तस्य बहुप्रतिपूर्णा षण्मासी व्यतिक्रान्ता. एवं स सम्यक् श्रामण्यमनु-
 पाद्य प्रांते चार्धमासिभ्या संलेखनयांतकृत्केवली नृयानंतचतुष्कांकिनमव्ययपदं प्रपेदे. प्रतिदिवसं
 सप्तजनान् । हत्वा संप्राप्य वीरजिनदीकां ॥ कृत्वा जिश्रहमसमं । षण्मासैः स्रोतकृज्जातः ॥ १ ॥ इ-
 त्यर्जुनमालिककथानकं समाप्तं ॥ अथ जंघाचारणतपोलब्धिं दर्शयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—नंदीसरि रूच्यग्रेसुवि । सुरगिरिसिहरंमि एणफालाए ॥ जंघाचारणसमणा ।
 गहंति तवण्णवावेणं ॥ १३ ॥ व्याख्या—नंदीश्वरेऽष्टापदद्वीपे, रूचकेष्वपि त्रयोदशमद्वीपेष्वपि, सु-
 रगिरिशिखरे मेरुमस्तके एकया फालयैकेनोत्पातेन जंघाचारणश्रमणा गहंति यांति, केन ? ' तव-

‘पञ्चावेणं’ तपसः प्रज्ञावेणेति. अत्र जंघाचारणश्चेतदुपलक्षणाद्विद्याचारणा अपि, तत्राष्टममष्टमेन
 क्षपतो यतेर्यां लिङ्गिरूपयते, यथा च केचिज्जंघाव्यापारमाश्रित्यैकेनैवोत्पातेन त्रयोदशमं रुचकव-
 राजिधानं द्वीपं भेरुमस्तकं च यावज्जंतुं, प्रतिनिवृत्तश्च तत उत्पादद्वयेनेहागंतुं समर्थो ज्वति, एत-
 या युक्त्या चाद्यो ज्ञेयः. या पुनः षष्ठ्यष्टेन क्षपत उत्पद्यते, यथा चोत्पातद्वयेनाष्टमं नंदीश्वरख्यं
 द्वीपं भेरुमस्तकं च गंतुं, ततो निवृत्तश्चैकेनोत्पातेनेहागंतुं समर्थो ज्वति, एतया युक्त्या च द्वि-
 तीय इति गाथार्थः ॥ १३ ॥ अथानयोरालापकः श्रीमन्नगवत्यंगगतो लिख्यते यथा—कश्चिद्विहाणं
 भंते चारणा पन्नत्ता? गोयमा! दुविहा चारणा पन्नत्ता, तं जहा—विज्ञाचारणा य जंघाचारणा य,
 से केण्ठेणं जंते एवं वच्चंति विज्ञाचारणा? गोयमा! छंठं ठंठेणं अणित्तिरेणं तवोकममेणं वि-
 ज्ञाए उत्तरमुणल्लिखिममाणस्स विज्ञाचारणल्ली नाम लली समुपज्झइ. से तेण्ठेणं जाव वि-
 ज्ञाचारणा चिदत्ता चिदत्ता विज्ञाचारणस्स एं जंते कहं सीहा गती कहं सीहा गती विसए पन्न-
 ते? गोयमा! अयस्सं जंबूदीवे दीवे जाव किंचिवि सेसाहिए परिकेवेणं देवेणं महिद्धिए जाव
 महासुखे जाव दण्मेवंति कददु केवलकपं जंबूदीवं दीवं तिहिं अज्जरानिवाणहिं तियुत्तो अण्ण-

रिष्टद्विजाणं द्रव्यमागहेज्जा. विज्जाचारणस्स एं तहा सीहान्दं तहा सीहान्दविसए पव्वते. वि-
 ज्जाचारणस्स एं जंते तिरिच्चं केवर्द्धञ्जं गतिविसए पव्वते? गोयमा ! से एं ईज्जं एणेणं जण्णएणं
 माणुसुत्तरे पव्वए समोसरणं करेति, माणु० ता तिहिं चेद्वयादं वंदद्द. तिहिं चेर्द्धयादं वंदित्ता बि-
 तिएणं जण्णएणं नंदीसरवरदीवे समोसरणं करेति. नंदि० ता तिहिं चेर्द्धयादं वंदद्द, वंदित्ता तं-
 तु पडिनिच्चत्तए, तए० ता द्रव्यमागहद्द, ता द्रह्व चेद्वयादं वंदंति. विज्जाचारणस्स एं इज्जं एणे-
 णं जण्णएणं सुदंसणवयणे समोसरणं करेति, समो० ता तहिं चेद्वयादं वंदंति, ता बितिएणं ज-
 ण्णएणं पंडगवणे समोसरणं करेति, ता तिहिं चेद्वयादं वंदंति, तज्जं पन्निनिच्चत्ति, ता द्रव्यमाग-
 हद्द, ता द्रह्व चेद्वयादं वंदंति. विज्जाचारणस्स गोयमा ! जहं एवर्द्धए गद्दविसए से एं तस्स ता-
 एस्स अणालोद्वयपन्निक्कंते कातं करेति, नडि तस्स आराहणा, से एं तस्स ताएस्स अणालोद्वय-
 पडिक्कंते कातं करेति, अण्हि तस्स आराहणा.

से केण्ठेणं जंते एवं बुच्चद्द ? जंधाचारणा जं गोयमा ! तस्स एं अठ्ठमं अह्वमेणं अनिखि-
 तेणं तवोकम्भेणं अण्णएणं ज्जावेमाणस्स जंधाचारणनामलघी समुपज्जंति. से तेण्ठेणं जाव जं-

धाचारण, जंघाचारणस्स एं भंते कहं सीहगद्द कहं सीहगद्दविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! अथए
 जंबूदीवे दीवे, एवं जहेव विज्जाचारणाचारणस्स, एवरं तिसत्तखुत्तो अणुपरिआदिताएं हव्वमाग-
 हेज्जा, जंघाचारणस्स एं गोयमा ! तहा सीहगद्द तहा सीहगद्दविसए पन्नत्ते, सेसं तं चेव, जं-
 घाचारणस्स एं जंते ! तिरियं केवद्दए गद्दविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से एं द्दुत्त एणेणं जणएणं
 रूअगवरदीवे समोसरणं करेत्ति, रूअ० ता तिहिं चेद्दयादं वंदेद्द, ता तत्त पन्निनियत्तमाणे विति-
 एणं जणएणं नंदीसरवरदीवे समोसरणं करेत्ति, नंदी० ता तिहिं चेद्दयादं वंदेद्द, ता द्दहगहद्द,
 द्दह चेद्दयादं वंदेद्द. जंघाचारणस्स एं गोयमा ! तिरिए एवद्दए गद्दविसए, जंघाचारणस्स एं दं-
 ते ! ज्जुं केवद्दए गद्दविसए ? गोयमा ! से एं द्दुत्त वितिएणं जणएणं पंन्गवणे समोसरणं करे-
 ति, ता तिहिं चेद्दयादं वंदेद्द, ता तत्त पन्निनियत्तमाणो वितिएणं जणएणं नंदएवणे समोसर-
 णं करेद्द, नंद० ता तिहिं चेद्दयादं वंदेद्द, तिहिं चेद्दयादं वंदित्ता द्दहगहद्द, ता द्दह चेद्दयादं
 वंदेद्द. जंघाचारणस्स एं गोयमा ! ज्जुं एवद्दए गद्दविसए पन्नत्ते, से एं तस्स ठाणस्स अणालद-
 यपन्निक्कंते कालं करेद्द, ता नहि तस्स आराहणा, से एं तस्स ठाणस्स आलोडियपन्निक्कंते कालं

धर्म-
करेति, अह्नि तस्म आराहणा, सेवं व्रंते सेवं व्रंतेति जाव विहरद्. - दान-२ जेहेशी. नवमः ९.

मंजूषा

६५३

अथ धन्यमुनितपसः स्वरूपं वर्णयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सेण्डिअपुरज्ज जेसिं । पसंसिअं सामिणा तवोरुवं-॥ ते ध । धन्नमुणी । दु-
न्निवि पंचुत्तरे पत्ता ॥ १४ ॥ व्याख्या—श्रेणिकपुरतो ययोस्तपोरूपं तपःस्वरूपं स्वामिना श्रीमहा-
वीरेण त्रिजगन्नाथेन प्रशंसितं, ' ते धन्नेति ' तौ धन्यौ, धन्यमुनी, धनान्निधानौ महामुनी, का-
कंदिराजगृहवासिनौ द्वावपि पंचमानुत्तरं प्राप्तौ. इति गाथार्थः ॥ १४ ॥ विशेषार्थस्तु कथानकादव-
सेयः, तत्र राजगृहवासिनो धन्यस्य तु कथानकं दानकृते द्वादिजडकथायां प्रोक्तं ज्ञेयं, काकंदी-
वासिनस्तु कथानकमेवं, यथा—

इहास्मिन् नरते काकंदी नाम नगरी सकलगुणोपेता समृद्धा चास्ति, तस्यां नगर्यां सहस्रा-
श्रवणनामोद्यानं वर्तते, तत्र जितशत्रुराजा राज्यं करोति, किंच तत्र जडनाम्नः सार्धवाहस्य जडा-
नाम्नी पानी सार्धवाही धनकनकसमृद्धा वसति, तस्या आत्मजो धननामा दारकोऽस्ति, सोऽपि सु-
खः सकलगुणगारिष्टः क्रमेण संप्राप्तयौवनो दाससत्तिकलांकुशलोऽस्ति. तं दोगसमर्थं ज्ञात्वा जडा-

द्वात्रिंशत्सादावतंसान् कारयतिस्म. ततो द्वात्रिंशदिन्द्र्यवरकन्धकानामेकस्मिन्नेव दिने पाणिग्रहणं कारयतिस्म. ततः सा जननी पुत्रा सर्वगृहोपस्कराणां द्वात्रिंशतं ददौ, तथा द्वात्रिंशद्वैरूथकोटीर्ददौ. अथ स धन्यस्त्वादिर्ज्ञारिर्षाभिः साकं वैषयिकं सुखं निरंतरायं ब्रुवते दुर्गुदकदेव इव. लीलाख-
सोऽसौ गतमपि कालं न जानाति. एवं तस्य धन्यस्य तादिर्ज्ञारिर्षाभिः सार्धं जोगाननुभवतः किं
यंति वर्षाण्यतीतानि.

एवं काले यत्येकस्मिन् समये चतुर्दशसहस्रेर्मुनिभिः परिवृतो देवसेधैश्च परिवृतो जगवान्
श्रीवीरश्चतुस्त्रिंशदतिशयैर्विराजितस्तस्यां काकंद्यां नगर्यां समवसृतः. ततः स्वामिनं नंतुं राजप्रभृतयः
सर्वेऽपि लोकाः समाजग्मुः. धन्योऽपि स्वामिसमागमनं श्रुत्वा पादचारेण गन्तव्यं समवसरणे समा-
गात्, श्रीवीरं च प्रदक्षिणीकृत्य वंदतेस्म. ततः स्वामिना देशना दत्ता, यथा—धर्मो जगतः सारं
। सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् ॥ तस्योत्पत्तिर्मनुजात् । सारं ते नैव मानुष्यं ॥ १ ॥ लो लोविकाः !
एवंविधं मानुष्यज्ञवमवाप्य धर्मं यत्नो विधेयः. इत्यादि जगवद्देशनां श्रुत्वा वैराग्यमापन्नोऽसौ मा-
तुरंतिके समागत्यैवमवादीत्, हे मातर्मया जगवदंतिके धर्मः श्रुतः, तं श्रुत्वाहं प्रतिबुद्धश्च. अतो हे

मातस्तवाङ्गायहं दीक्षाभंगीकरोमि. लोणादिलोचनदर्शनान्मात्रा बहुक्कोऽपि यदा स न तिष्ठति, तदा
 क्षद्रा सार्धवाही राक्षो जितशत्रोः समीपे गत्वा लज्जामरादीनि मार्गयति. ततो राजा जितशत्रुर्न
 डाग्रहे समागत्य स्वयमेव धन्यस्य निष्क्रमणोत्सवं करोति. ततो वीरेण जगवता स्वयमेव दीक्षितः
 पञ्चसमितिभिः समन्वितः स त्रिशुसिञ्जितं कृतो धन्योऽनगारो जातः. ततः स धन्योऽनगारो यस्मिन्
 दिने प्रव्रजितस्तस्मिन्नेव दिने स्वाभिनं नत्वा स्वाभ्यंतिकेऽन्निग्रहमग्रहीत, हे जगवन् ! जगदाङ्गा
 निरंतरं षष्ठतपः कुर्वन् पारणके चोन्नितदिक्षयाचामाभ्यं करिष्यामि. स्वाभ्याह लो धन्य ! यथासुखं
 तपसि प्रवर्तस्व ? मा प्रतिबंधं कुरुष्व ? ततः स धन्योऽनगारः स्वाभ्याङ्गाया हृष्टतुष्टः संस्तस्मिंस्तपसि
 प्रवर्तते. ततः स धन्यो मुनिः प्रथमषष्ठपारणके प्रथमपौरुष्यां स्वाध्यायं करोति, द्वितीयपौरुष्यां ध्या-
 नं करोति, तृतीयपौरुष्यां भगवतं समापृच्छ्य त्रिदार्थं काकंवां नगर्गमुच्चनीचगृहेष्वदन्नाचामाभ्या-
 नं गृह्णाति, नान्यत्काङ्क्षति.

एवं त्रिद्विधै पर्यटन् स यदि व्रतकं लज्जते तदा पानं न लज्जते, यदा च पानं लज्जते तदा
 भक्तं न लज्जते, तथाप्यदीनो दृढमना अकच्छुषोऽविषादी स्थिरमनोवाक्काययोगी स्वयमेव यत्नकार-

को वर्तते. एवं यतमानेन यदि कापि जिह्वा लभ्यते, तदा तां भिक्षां समादाय काकंदीनगरीतो निर्गहति, निर्गत्य च तदाहारादिकं स्नापयन् दर्शयति. ततः स धन्योऽनगारः स्वामिनानुज्ञातस्तस्मिन्नन्नादिकेऽमूर्तिः केवलं देहधारणार्थं तमाहारमश्नाति. एवं संयमेन तपसा चात्मानं ज्ञापयन् स विचरति. ततः श्रमणो जगवान् काकंदीनगरीतो निर्गहत्यन्यत्र च विहारं करोति. ततः स धन्यो महासुनिर्गवदाङ्गया तथारूपः श्रमणांतिके सामायिकादीन्येकादशांगानि पपाड. एवं क्रमेण स धन्योऽनगारस्तपसा शुष्को निर्मासशरीरश्च जातः, परं तपसोपचितः सुषुद्रहीमहुताशन इव तपस्तेजसा दीप्यमानोऽसौ विराजते. अतिक्लेशशरीरः स धन्यो महासुनिः पदमपि गल्लेकं वचनमपि भाषमाणश्च ग्लानिं याति, तथा तस्य शरीरं निर्मासं शुष्कास्थिसंघतमिंशालशकटमिव शब्दं करोति, तथा जस्माह्लादितहुताशन इव तस्य शरीरे चैतन्यमपि दुर्लभ्यमद्भुतं. तस्मिन् समये मह्यां विहरन् जगवान् श्रीवीरो राजगृहे नगरे गुणशिले चैत्ये समवासायितं, वर्धितः श्रेणिको राजगवद्भंदनाय निर्गतः, नगरात्परिषर्षदपि निर्गता, स्वामिना देशना दत्ता, पर्षत्प्रणिगता. ततः श्रेणिको राजगवंतं नत्वेवमगृह्यत्, हे जगवन्नेतेषां चतुर्दशसहस्रमुनीनां मध्ये कोऽनगारो महाडःकरकारको म-

हानिर्जराकारकश्च ? स्वाभ्याह ङो श्रेणिक ! एतेषामिन्द्रतिप्रमुखाणां चतुर्दशश्रमणसहस्राणां मध्ये धन्योऽनगारो महादुःकरकारको महानिर्जराकारकश्च. श्रेणिकेनोक्तं जगवन् ! केन हेतुनैवमादिश्य-
ते ? भगवानाह काकंदीनगर्या द्वादशपुत्रो ममांतिके प्रव्रजितो निरंतरं षष्ठं तपः कृत्वाचामाभ्युने पा-
रणकं करोति.

इत्यादिसकलोऽपि वृत्तांतो जगवता तस्यग्रे प्रोक्तः, तेन हेतुना च ङो श्रेणिक ! एवमुच्यते,
यदुन्यो महामुनिः सर्वेषां मुनीनामुत्कृष्टः. एवं तद्भगवद्वाक्यं श्रुत्वा हृष्टः श्रेणिकः स्वामिनं वंदित्वा
धन्यांतिके गतः, तं च त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य वंदित्वैवमवादीत, ङो महामुने ! त्वं धन्योऽसि कृतपुण्यो-
ऽसि, सुलब्धं तव जन्मजीवितफलं. एवं स श्रेणिको राजा धन्यं मुनिं स्तुत्वा पुनः स्वाभ्यांतिके स-
मागात्. पुनः स्वामिनं नत्वा स राजगृहे नगरे समागात्. ततः स श्रेणिको नृपो दिव्यान् भोगान्
खुंजानो विचरति. अथान्यदा स धन्यो महामुनिर्निश्चायां धर्मजागरिकया जाग्रन्नेवमचितयत्, अह-
मनेन तपसा शुभ्रको निर्मोसश्च जातः, तर्हि प्रातःकाले जगवंतं श्रीवीरं पृष्ट्वा स्थविरैः सार्धं विपुलं
पर्वतं समाह्व्य मासिभ्या संलेखनयात्मानं शोषयित्वा जीवितमरणयोः समानो विचरामि. ततस्तेन

मुनिना यथा चिंतितं तथा कृतं, ततः स धन्यो मासिक्या संलेखनया शुभध्यानेन सर्वार्थसिद्धे म-
 हाविमाने देवत्वेनोत्पन्नः. स्थविरैस्तस्योपकरणादिकं गृहीत्वा महापारिष्टापनिकं कायोत्सर्गं कृत्वा
 विपुलपर्वतादवतीर्य स्वाभ्यंतिके समगत्वा तदुपकरणादिकं स्वाभ्यग्रे मुक्तं. ततो गौतमः स्वामिनं पृ-
 ष्ठाति, हे जगवन् ! जगद्धिष्यो धन्यः कां गतिं गतः ? भगवतोक्तं मम शिष्यो धन्यः कालं कृत्वा स-
 र्वार्थसिद्धविमाने देवत्वेनोत्पन्नः, तत्र च सर्वेषां देवानामजघन्योत्कृष्टैव स्थितिस्रयस्त्रिंशत्सागरोपमा-
 णि, एवं तस्य धन्यस्यापि त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि स्थितिः. पुनर्गौतमेन पृष्ठं स्वामिन् स धन्यस्तत-
 श्चुत्वा कुबोत्पत्स्यते ? जगवानाह हे गौतम ! महाविदेहे क्षेत्रे मुकुटेषूपध्व दीक्षां च कर्त्तुं कृत्य के-
 वलं लब्ध्वा स मोक्षं यास्यति. इहं धन्यमहात्मासौ । तपः कृत्वा सुरोऽजवत् ॥ श्रेणिकेन स्वयं पृ-
 ष्ठः । श्रीवीरोऽवर्णयद्यकं ॥ १ ॥ इति काकंदीनिवासिधन्यकथानकं ॥ द्वितीयधन्यकथानकं तु द्वा-
 नकुलके नवमगाथायां द्वाद्विंशत्कथानकादवसेयं, पौनरुक्त्यदोषशंक्रयात्र नोच्यते. ज्ञेयौ तौ मु-
 नीद्वौ प्रपन्नावसानौ । विमानेऽथ सर्वार्थसिद्धाब्जिधाने ॥ अद्भुतां प्रभूतप्रमोदाविमग्ना । तयस्त्रिंश-
 द्द्व्यायुषौ देववर्यौ ॥ १ ॥ अथ सुंदरीतपःस्वरूपं वर्णयति—

॥ मूलम् ॥—सुणिज्जण तवं सुंदरी—कुमारीए अंबिजाए अणवरयं ॥ सद्धिवाससहस्सा ।
 नण कस्स न कंणए हिययं ॥ १५ ॥ व्याख्या—ऋषादेवपुत्रीसुंदरीकुमार्यां आचामाभ्यानां तपः
 श्रुत्वा कस्य हृदयं न कंपते ? त्वं कथय कथमनवरतं निरंतरं कियत्कालं यावत ? षड्विंशसहस्राणि
 यावदिति गार्थार्थः ॥ १५ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयः, सुंदर्याः कथानकं तु पूर्वं शीलकुलं
 के पंचदशगाथायामुक्तमवगंतव्यं. अतस्तस्याः स्वरूपमव नोक्तं. इति सुंदरीस्वरूपं. ॥ अथ शिव-
 कुमारदृष्टान्तेन तपसो माहात्म्यमाह—

॥ मूलम् ॥—जं विहियमंबिलतवं । बारसवरिसाई सिवकुमारेण ॥ तं दहुं जंबूखवं । वि-
 भिज्जं कोणिज्जं राया ॥ १६ ॥ व्याख्या—शिवकुमारराजे द्वादशवर्षाणि यावद्यस्मात्कारणादाचामा-
 म्लतपो विहितं तस्मादन्यत्र जन्मनि जंबूखवं वीक्ष्य कृणिको राजा विस्मितो विस्मयमापन्न इति
 गार्थार्थः ॥ १६ ॥ विस्तरार्थस्तु कथानकादवसेयस्तत्कथा चेत्यं—

मगधदेशे सुग्रामनाम्नि ग्रामे राष्ट्रकूटाख्यः कौटुंबिकोऽस्ति, तस्य शीलालंकारधारिणी रेवती-
 तिनाम्नीप्रियास्ति, तयोर्नवदत्तजवदेवनामानौ द्वौ पुत्रौ सर्वकलाकुशलाौ वर्तते, तस्मिन् ग्रामेऽन्यदा

गुणभूयः सुस्थितसूरयो मह्यं विहरंतः समगहन्. तेषां देशानां श्रुत्वा जवविरक्तो जवदत्तस्तेषां सूरिणां समीपे व्रतं जग्रहे, सूरिभिः समं विहरन् ग्रहणासेवनाशिक्कां सोऽशिक्कत्. अथैकदा कश्चित्सामुः सुस्थितसूरिशिष्य आत्मद्वितीयः सूरिनापृच्छ्य स्वग्रामे निजबंधुं व्रतयितुं जगाम, तत्कालकृतपाणिग्रहणश्रद्धितः कनीयान् बंधुर्ज्येष्ठबंधवमुनिमायातमपि नाज्ञासीत्. तेनाज्ञापितः स मुनिः प्रत्यावृत्य पुनर्विलङ्कवदनो गुर्वतिके समगात. ततस्तेनागत्य गुरोः पुरो बंधोः सर्वं स्वरूपं निवेदितं. तत् श्रुत्वा जवदत्तः साधुरवददहो जवद्वंधोः काठिन्यं ! येन त्वं समगतोऽपि तेन न भाषितः. ततस्तेन मुनिना भवदत्तो मुनिरज्ञापि, यदि मम ब्रातैर्विधः कठिनस्तर्हि त्वं स्वग्रामे गत्वा मृदुं निजसहोदरं दीक्ष्य ? तदा जवदत्तो मुनिर्बर्नाषे यदा गुरवो मगधदेशे विहरंतो यास्यंति, तदा ज्ञास्यते, सांप्रतं किं कथ्यते ? इत्युक्त्वा स तूष्णीको बभूव. एवं काले गहति श्रीसुस्थितसूरयः पृथिव्यां विहरंतोऽन्यदा मगधदेशे समगताः. तदानीं जवदत्तो मुनिर्गुरोरनुज्ञां गृहीत्वैकामयेव स्वबंधुगृहे समागतः.

तस्मिन् समये तस्य मुनेः कनीयान् बंधुर्वासुकीनागदत्तनाम्नो व्यवहारिणो नंदिनीं नागि-

लानांश्च परिणीतः जवदत्तो बंधुगृहे गत्वा धर्माशीश्वके. ततस्ते सर्वे स्वजनास्तं मुनिं नमस्कुर्वन्ति स्म. तेनापि धर्मलाभो दत्तः, कश्चित् चालासन्नग्रामे मम गुरवः समवसुतास्तेन तत्र हुतं गंतुमहं समुत्सुकोऽस्मि. ततस्तैः स्वजनैः स मुनिरन्नपानादिभिः प्रतिलाजितः, शृतो जवदेवो बंधुः स्वकुलाचा-
रत्वाग्नागिलाया वह्नीसि स्वयं मंडनं कुर्वन् ब्रातरमगतमशृणोत. ततस्त्वामधर्ममंदितां च मुक्त्वा स ब्रा-
तरं वंदितुमागात्. मुनिरपि ब्रातुः करे धृतपात्रं ददौ व्रतस्य सत्यंकारमिव. ततः स मुनिः स्वजनैः
परिवृतोऽचलत्. अथ दूरे गत्वा सर्वेऽपि स्वजनास्तं मुनिं नत्वा नत्वा स्वस्थाने जग्मुः. जवदेवस्तु
धृतधृतपात्रो बाढ्यक्रीडादिवार्ताजिस्तं प्रवर्तकं मुनिमनुजमिवान्. ततः स मुनिर्बहुना समं यत्र गु-
रवः संति तत्रागतः, सर्वांधवं च तं मुनिं दृष्ट्वा सर्वेऽपि मुनयो विस्मिताः, धन्य एष जवदत्तबंधुर्नव-
देवो य एवंविधे वयसि प्रव्रजति, यावता ते मुनयः परस्परमेवंविधां वार्तां कुर्वन्ति तावता जवदत्तेन
गुरोरग्रे निवेदितं, हे जगवन् ! ममैष बांधवो जवदत्तिके दीक्षार्थमागतोऽस्मि, तदा जवदेवेन चिंति-
तं मम ज्येष्ठबंधुः साधुर्मा मृषानापी जवत्विति ध्यात्वा तेनोक्तं हे जगव. हं दीक्षार्थमागतोऽस्मि,
अतो मां संसाराच्चिस्तारय ? अहं जवादुद्विभोऽस्मि, अतो मां दीक्षां देहि ? तत्तस्य वचनं श्रुत्वा गु-

रुणा स दीक्षितः. ततो जवदत्तप्रयुक्तेन गुरुणा समादिष्टो जवदेव एकेन मुनिना सहान्यं ग्रामं जगाम. अथ स्वजनाः परस्परं कथयन्ति जवदेवोऽद्यापि किं नागतः ? इत्यध्वत्या ते समागत्य गुरुं पृच्छन्ति हे जगवन् ! जवदेवः कुत्रास्ति ? गुरुसमीपवर्तिना जवदत्तेनोक्तं संप्रत्येव स ग्रामे गतः, तत् श्रुत्वा ते स्वजनाः स्वस्थानं गताः.

अथ बंधूपरोधेन जवदेवो व्रते स्थितो व्रतं पाटयति, परं तां नागदत्तसुतां नागिदां हृदयान्नमुञ्चति, योगीन्द्रः परमात्मानमिव. ततः कियद्वर्षानंतरं निर्मलां तपस्यां पाटयित्वा जवदत्तो महासुनिरनशनेन कालं कृत्वा दिवं ययौ. अथ जवदत्ते मृते दाक्षिण्यमपहाय जवदेवो दध्यौ धिममजीवितं ! मया किमकार्यं कृतं यत्प्रिया नागिदा मयार्धचित्रितैव मुक्ता, तस्याः का गतिर्जाता जवदत्ते. अथाहं तत्र यामीति ध्यात्वा चारित्रावरणकर्मोदयात्संयमाद्धृष्टो राज्ञौ सुप्तान् मुनीन् मुक्तव्यति. अथाहं तत्र यामीति ध्यात्वा चारित्रावरणकर्मोदयात्संयमाद्धृष्टो राज्ञौ सुप्तान् मुनीन् मुक्तव्यकाकी तत्स्थानान्निःससार मत्तगजो गजयूथादिव, मार्गे एकाकी यतिवेषधारकः क्रमेण सुश्रामग्रामसीमानि गत्वैरुस्मिंश्चैत्ये स्थितः, तस्मिंश्चैत्ये एकया स्थविरया साकं काचिदर्धवृक्षा स्त्री अत्यंतक्रशशरीरा तेन दृष्टा, तां दृष्ट्वा भवदेवो इत्यमुनिर्वन्नाषे हे धर्मिणि ! हे वृद्धे ! राष्ट्रकूटरेवत्योः किं कु-

शालमस्ति ? तथोक्तं तौ द्वौ धर्मध्यानपूर्वकं निश्चनं गतौ, पुनरतेनोक्तं तर्हि नागिलायाः किं कुश-
लमस्ति ? तदा सैव नागिला तं जवदेवं विज्ञाय बन्नाषे नो मुने ! त्वं नागिलापतिर्भवदेवोऽसि,
तेनोक्तं स एवाहं जवदेवो ब्रान्ना पूर्वं कपटेन प्रवज्ज्यां ग्राहितः. अथ ब्रान्नास्वर्गं गतेऽहं नागि-
लाप्रेमानुविष्टो नोगाभिलाषुकश्चारित्रं परित्यक्तुमना दृहागतोऽसि, तेन त्वया वाच्यं सा नागिला
कुत्रास्ति ? तदा नागिला चिंतयत्ययं चारित्र्यमना वयःपरवर्तनान्मां नोपलक्षयति, तर्ह्यस्मानमहं
प्रकाशयामीति मत्वा सा प्राह नो महात्मन ! साहं नागिला, अथ मयि किं लावण्यं पश्यसि ? इ-
त्यादि बहुक्तोऽपि स यावन्न विरमति, तावन्नागिलायाः सख्या बृक्षाया दारकस्तत्रागात्. स च स्वां
मातरमित्युवाच, हे मातरस्त्वं ज्ञाजनं धारय ? यतोऽहं द्रुक्तं पायसं वमिष्यामि, मम द्योजनायामंब-
णमायातमस्ति, तेनाहं तत्र गत्वाकंठं यावदुदरं पूरयिष्यामि, यदा च पुनरहं बुभुक्षितो भविष्यामि
तदाहमेतद्वातं पायसं नोदये. इदं पुत्रवाक्यं श्रुत्वा सा बृक्षा ब्राह्मणी बन्नाषे हे पुत्रानेन जुगुप्स-
नीयेन कर्मणात्वं. तदानीं जवदत्तो बन्नाषे हे बटो ! त्वमिदं कर्मचिकीर्षुः श्वानतोऽप्यधिकं जुगुप्स-
नीयोऽसि, तदानीं नागिला प्राह हे महात्मस्त्वमेवं जानन्नपि पूर्वं वांतां मामद्विलषन् किं न त्व-

ज्जसे ? अथ मम शरीरेऽस्थिचर्मवशेषे त्वं किं पश्यसि ? यदस्थिम् शरीरे पुनर्जोगेहां कुरुष्वे, शरीरे किमपि सारं नास्ति, यतः—अस्थिनाशुचिवस्तूनां । मलिनीकारकरणे ॥ देहे जरापराधीने । मुधा मुह्यति जंतवः ॥ १ ॥ विषमाममृतं दीक्षां । मन्यथा मास हन्यथा ॥ तस्याहुद्व्य ऊटिथेव । गुरुं नज कुरु व्रतं ॥ २ ॥ इति नागिनागिरा प्रतिबुद्धो भवदेवो महाशुनिः पुनरायातसंवेगः स्वगुरोः पार्श्वे समागत्य पुनर्दीक्षां समादाय स्वापराधं समालोच्य गुरुणोक्तं तपो विधाय प्रांतेऽनश-
नेन विषय सौधर्मे देवल्लोके प्रजातिनासुरः सुरो बभूव । एवं जवदत्तभवदेवयोः प्रथमद्वितीयजवौ प्रतिपादितौ । अथ तयोस्तृतीयो भवः प्रतिपाद्यते—

महाविदेहक्षेत्रे पुष्कलावतीविजये विष्वक्प्रिये देशे पुंडरीकेणां नगर्यां वज्रदत्तचक्रिणः प-
त्न्यां यशोधराख्यायां जवदत्तजीवः प्रथमस्वर्गान्व्युत्तरात्पुत्रो जातः सागरदत्तनामा, क्रमेण वर्धितो
द्विसप्ततिकलाकुशलः स पित्रा वज्रदत्तचक्रिणा पवित्रांगीः सहस्रशः कन्याः परिणयितः । तान्निः
स्त्रिभिः समं वैषयिकं सुखं देवीभिः सह देवराज इव बुभुजे । एकदा स सागरदत्तनामा चक्रिपुत्रो-
ऽनेकदारांतर्वर्ती मंदिरमूर्धनि स्थितोतरिक्षे स्वर्णवर्णं पयोमुखमद्राक्षीतुंगशृंगसमाकुलं मेरुशृंगमिव

धर्म-

मंजूषा

६६५

रमणीयं. पुनः कृणुमात्रेण तस्मिन्नेव धाराधरे विधुरतां गते सागरदत्तः कुमारश्च एवं संसारसारतां
विद्यावयन् प्रतिबुद्धोऽमृतसागरस्य समीपे साग्रहो व्रतं जप्त्वाह. क्रमेण द्वादशांगधरोऽस्माववधिज्ञान-
मवाप. गुरुणानुज्ञातोऽसौ मह्यं विहरतिस्म. अथ तत्रैव विजये वीतशोकानाम्भ्यं राजधान्यां पद्म-
रश्मस्य राज्ञो वनमालानामपटुदेव्यास्ति. इतः स जवदेवः प्रथमदेवलोकाच्च्युतः सुखप्रसूचितो व-
नमालाकुङ्किसरसि राजहंस इव समुत्पन्नः. सुदिवसे च जातः, शिवकुमार इति दत्तनामा क्रमेणो-
द्घर्षीयः पित्रा पाठितो यौवनस्थो द्वासप्ततिकलाकुशलः पित्रानेकशः कुलजाः कन्याः परिणयितः.
स शिवकुमारोऽन्यदा महिलान्निः सार्धं स्वसदनोपरि स्थितोऽस्ति, तावता कामसमृद्धस्य सार्धवाह-
स्य गृहे मासद्वयपारणके सागरदत्ताख्यो महामुनिर्निर्झार्धमागतः, तेन च निक्षिप्त्वा स प्रतिष्ठा-
यितः, ततस्तस्य गृहे तन्मुनिदानमाहात्म्यतः पंच दिव्यानि जातानि. सागरदत्तो महामुनिस्तदन्न-
मादाय स्थाने गत्वा पारणकं चक्रे.

एतत्स्वरूपं शिवकुमारो राजपुत्रः समालोक्ष्य भृशं मुदितमानसस्तस्य मुनेः समीपे गत्वा ध-
र्ममश्रुणोत्. ततः शिवेनोक्तं हे जगवन् जवदुपरि मम भृशं स्नेहो वर्तते, तस्मिन्नेहस्य किं कारणं?

तद् ज्ञानेन ज्ञात्वा मम मनोमोदसंपत्तये यथास्थितं समादिश ? ततोऽसौ सागरदत्तो महासुनिरव-
 धिज्ञानेन तस्य शिवकुमारस्य पूर्वजवस्वरूपं ज्ञात्वा जवदत्तभवदेवयोर्नव समादिशत्, भवदत्तश्चाहं
 सागरदत्तो जातः, जवदेवश्च त्वं शिवकुमारो जातः, एतदेव च पूर्वजवस्वेहकारणं. शिवकुमारो रा-
 जपुत्रः सागरदत्तमुनिमुखादेवं पूर्वजवृत्तांतं श्रुत्वा संजातसंवेगो मातापितो रंतिके समागत्य दीक्षा-
 नुज्ञां ययाचे. पितृन्यामननुज्ञातोऽकृतजोजनः स पौषधशालायां तस्थौ. तस्मिन्नवृत्ते मातापितरौ
 दुःखितौ जातौ. ततः पद्मरथेन राज्ञा शिवकुमारस्य मित्रं दृढधर्मा श्राद्धः समाकारितः, तेन धर्मव-
 ता शिवः संवेधितो जोजितश्च. शिवकुमारेणोक्तं ज्ञो मित्र ! भवदाग्रहादहं षष्ट्यारण्यके व्याचामा-
 म्यं करिष्ये. ततोऽस्मावीह्यतपःप्रकाशी प्राशुकाशी व्रतस्थो व्रतीव गृहे तस्थौ. दृढधर्ममित्रेण शुश्रू-
 षितो द्वादशवर्षांते ज्ञावमुनिर्व्युदसंयमः शिवकुमारो मृत्वा ब्रह्मदेवलोकेऽहुतह्युतिर्विबुन्मास्त्रिनामा
 देवोऽव्रत. द्रव्युक्तौ तृतीयचतुर्थ्यनवौ.

अन्यदा राजगृहे पुरे श्रीवीरः समवासाषीत्. तस्मिन् समये सुरकृतसमवसरणे सर्वे सुराः सुरे-
 श्वराश्च समाजग्मुः. एवं तस्यां पर्षदि स विबुन्माध्यपि स्वामिनं नंतुं तदागमत्. शक्रादिसुरचक्रेषु

काचेष्विव मणिरिव स शुशुभे. तस्य तेजो रूपं कांतिं च समाप्तोक्य श्रेणिकेन पृष्ठो जगवान्, हे जगवन् ! अनेन पूर्वजन्वे किं सुकृतं कृतं ? स्वाभ्याह्वनेन विह्वन्मालिदेवेन शिवकुमारजन्वे षष्ठ्यारण्यके आचामाभ्यानि चक्रिरे. एवं द्वादशवर्षाणि तपस्तपैष विह्वन्माली देवो जातः. पुनः श्रेणिकेनोक्तमेष देव द्रतश्च्युत्वा कुबोत्पत्स्यते ? जगवानाह द्रतः सप्तमेऽह्वज्जैव पुरे ऋषजश्रेष्ठिग्रहे धारिणीनाभ्यास्तपत्याः कुक्षौ स पुत्रत्वेनोत्पत्स्यते. स च जंबूनामार्यामवसर्पिण्यां चरमकेवली ज्ञा विष्यति. तत्र श्रुत्वा विह्वन्मालिनः कांता देव्यो विनयावनम्रास्तीर्थेक्षं श्रीवीरमिति पप्रच्छुः, हे जगवन्नस्माकं का गतिर्ज्ञाविनी ? स्वामिनोक्तं यूयमितश्च्युत्वा राजग्रहनगरे श्रेष्ठिकुलेषु पुत्रीत्वेनोत्पन्ना ह्यस्यैव योषितो ज्ञाविष्यद्य, इति जगवद्वाक्यं श्रुत्वा विह्वन्माली तत्प्रियाश्च मुदमापन्नाः स्वस्थाने जग्मुः. अथ जंबूस्वामिनः पंचमो जवः कथ्यते—

पुरात्रैव नगरे वैजारागिरिकानने सुधर्मस्वामिनं नंतुमृषजदत्तश्रेष्ठिप्रिया धारिणी गताचरत्. सिद्धपुत्रो विद्याधरोऽपि सुधर्मस्वामिनं नंतुं समागतः, स्वामिना देशानायां सिद्धपुत्रपुरतो जंबूवृक्षस्य स्वरूपं प्रतिपादितं. ततो जंबूविचारांतं गणेश्वरं धारिणी पप्रब्ध हे जगवन् ! मम कुक्षौ तनयः

कथं ज्ञविष्यतीति कथ्यतां ? जगवान् श्रीसुधर्मं तस्मावद्यप्रश्नतो मौनमाश्रितः, तदानीं शीलधारि-
 णीं धारिणींप्रति सिद्धपुत्रो विद्याधरो बन्नाथे हे शीलवति ! साधवो नैतत्सावद्यं कथयंति, तस्माद्दहं
 ज्ञवत्यै सुतार्थं कथयामि, त्वमष्टोत्तरशतमाचामाभ्यानां कुरु ? तदंते च सिंहस्वप्नेन सूचितस्त्वव पुत्रो
 ज्ञावी, सिद्धपुत्रविद्याधरादिति श्रुत्वा हर्षनिर्भरा धारिणी गृहे गत्वा जिनपूजापूर्वकमाचामाभ्यानि
 व्यधात्. अथ विष्णुन्मात्नी देवो ब्रह्मदेवलोकाञ्च्युत्वा धारिणीकुक्काववातरत्, सिंहस्वप्नोपसूचितं सुतं
 पूर्णे मासि धारिणी प्राप्तु, असौ जंबूविचारस्य प्रक्रमेऽन्यदिति हेतोः पितृभ्यां तस्य जंबूकुमार इ-
 ति नाम विदधे, स कुमारः क्रमेण वर्धमानः सप्ताष्टवर्षीयो जातः. इतश्च विष्णुमाह्निदेवस्य पूर्वज-
 वप्रियाणामुत्पत्तिः कथ्यते, यथा—

राजगृहे नगरे समुद्रस्य व्यवहारिणः पद्मावत्यां पत्न्यां जाता समुद्रश्रीनाम्नी प्रथमा १, त-
 स्मिन्नेव नगरे समुद्रदत्तस्य व्यवहारिणः पत्न्यां कमलमात्रायां जाता पद्मश्रीनाम्नी द्वितीया २, तत्रैव
 नगरे सागरदत्तस्य स्त्रियां विजयश्रियां जाता पद्मसेनानाम्नी तृतीया ३, तत्रैव नगरे कुबेरदत्तस्य
 पत्न्यां जयश्रियां जाता कनकसेनेति नाम्नी चतुर्थी ४, एताश्चतस्रो विष्णुमाह्निमुत्पत्यंतेवद्वज्राः

पूर्वप्रिया ज्ञेयाः. चतस्रश्चापरा यथा — तत्रैव नगरे कुबेरसेनस्य पत्न्यां कमलवत्यां जाता नभःसे-
नेतिनाम्नी पंचमी ५, तत्रैव नगरे श्रमणदत्तस्य श्रेष्ठिनः सुषेणाकुक्षिसंयुता कनकश्रीनाम्नी, ६, त-
त्रैव नगरे सुषेणस्य चारुमतीप्रिया जाता कमलवत्याख्या सप्तमी ७, तत्रैव नगरे वसुपालश्रेष्ठिनो ज-
यसेनापत्न्या जाता जयश्रीनाम्न्यष्टमी ८. एता व्यष्टयपि दिक्पालराजधानीनामष्टौ मूर्तिमत्यः श्रिय-
द्वय शोभन्ते. तासां पितृभिः स ऋषयदत्तः प्रोक्तो यथा ज्ञो श्रेष्ठिस्त्वय सुतोऽस्माकं पुत्रीणां पाणि-
ग्रहणं करोतु. श्रेष्ठिनापि तत्प्रतिपन्नं.

द्वतश्च महामोहरजोमासतः श्रीसुधर्मस्वामी पंचमगणाधिपो वैजारगिरिकाननं समायासीत्. त-
स्मिन् समये जगवत्समागमनं श्रुत्वा पुरलोका नगराभिर्गताः. श्रीसुधर्मगणेशं सकलसाधुगुणसंपू-
र्णं समागतं ज्ञात्वा जगवंतं नमस्कर्तुं जंबूकुमारोऽपि रथारूढस्तवागात्. रथादवतीर्णोऽसौ स्वामिनं
विधिवत्त्वा पुरो निषष्ः. तदानीं जंबूवपुर्देशानां बुद्धिः सिंचिव मुनीर्दुर्देशानां प्रारेजे — संबुध्रह
किं न बुध्रह । संबोही खलु पेक्ष दुद्वह्वा ॥ तो हु वणमंति रार्दज । नो सुजहं पुणरावि जीवियं
॥ १ ॥ इहंरा बुद्धा य पासहा । गण्ज्हावि चयंति माणवा ॥ से ए जह वट्टयं हरे । एवं व्याज-

स्कर्यमि तुदृष्ट ॥ २ ॥ तथा—काले पातादिनिर्झान—मशंकायैश्च दर्शनं ॥ मूलोत्तरगुणैः शुद्धैः—श्रास्त्रिं नजते यतिः ॥ ३ ॥ इति रत्नत्रयाव्युत्पत्तेः । हतमोहतमोभरैः ॥ चिरादग्रहस्थैः सद्योऽपि । यतिभिः श्लाघ्यतं पदं ॥ ४ ॥ ये तु मोहग्रहश्लाः । प्रमादस्य वशंवदाः ॥ अशरणैर्नवारणैः । ब्रमितव्यं सदापि तैः ॥ ५ ॥ इत्यादिश्रीसुधर्मस्वामिदेशनासत्त्वितैर्नवानलतापं त्यजन् जंबूकुमारो मुनीन्द्रं नतैवं जगाद. हे प्रजोऽहं मातापितोऽनुज्ञां ज्ञात्वा भवदंतिके संयमं ग्रहिष्यामि. स्वामिनोक्तं ज्ञो महाज्ञाना ! धर्मे मा प्रमादीः, यथासुखं तथा कर्तव्यं. धर्मे च विलंबो न कार्यः. ततो न गतं नत्वा रथाखटोऽसौ प्रत्यावृत्तो यावन्नगरद्वारे समायातस्त्वावत्पुरुषोपरोपरि नानाप्रकारयंत्रगोलकशिलादि दृष्ट्वा स चिंतयत्यहो कदाचिदेतन्मम मस्तकोपरि पतति तदा निरालंबस्य मृत्तस्य मे का गतिः स्यात् ? अतोऽहं हुतं प्रत्यावृत्त्य संयमं ज्ञारयामि. ततोऽसौ सत्वरं गृहे समागत्य मातापितरौ नत्वा कंबुलसदृशा एवं जगाद, हे मातापितरावहं श्रीसुधर्मस्वाम्यंतिके धर्मे श्रुत्वा नवाद्गीतो यावज्जीवं चतुर्थव्रतमंगीकृत्य प्रीतश्च नवदंतिके दीक्षानुज्ञार्थमागतोऽस्मि. अतो युवां मम दीक्षानुज्ञां यच्छतं ? यथाहं श्रीसुधर्मस्वाम्यंतिके दीक्षामंगीकृत्यात्मानं साधयामि, तदा मातापितरौ क-

णेवपुणं पुत्रवचनं श्रुत्वा मूर्खमवापतुः, लब्धसंझौ च सुतरस्य व्रतनिषेधाय पितरावूचतुः हे पुत्र !
 त्वमस्माकमेक एव पुत्रोऽस्मात्कुलदीपः, हे वत्स ! त्वमस्माकं बहुमनोरथशतोद्भूतोऽतिदुष्करश्चिपि त-
 पोन्निरलस्य जडुंबरपुष्पवद् दुःप्रापः. अतोऽस्माकं मनोरथमहीरुहं मा मूढादुन्मूलय ? कियंति व-
 र्णाणि गृहे स्थित्वा पाणिग्रहणं कृत्वा च वर्धितकुलसंतानः कार्यनिरपेक्षः पुत्रार्पितगृहभारो व्रतायो-
 द्यतो ज्ञावेः. तथा पूर्वं व्यवहारिन्निर्दिता दृष्टौ बालिकाः साक्षिालाषुकाः सोत्साहा वर्तते, तासां म-
 नोरथं पूरयित्वा यथोप्सितं कुरु ? पित्रोरिमां वाचं श्रुत्वापि व्रतनिश्चितमना जचितङ्काः स कुमार एवं
 वचोऽभ्यधात्. हे तात ! हे मातर्मया ब्रह्मव्रतमंगीकृतं, तदहं नान्यथा करिष्ये, तथापि शुष्मत्कुलह-
 लाय विवाहस्य कार्यं कृत्वा द्वितीयेऽहि व्रतं ग्रहीष्यामि. मातापितृन्यामुक्तं हे वत्स ! आसामष्टाना-
 मपि नार्याणां पाणिग्रहणमनोरथान् पूरयित्वा यथोप्सितं समाचरेः, पाणिग्रहणानंतरं च यज्ञावि त-
 द्भविष्यति. द्रत्यालोच्य ताभ्यां पितृभ्यां तासां पाणिग्रहोपक्रमो हर्षणाकारि. अथ कुमारेण तासां
 ज्ञापितः स्वव्रतमनोरथो यदहं प्रातर्दीक्षां गृहीष्ये. तदा ताः प्रोचुर्हे स्वाभिनिहापि परलोकेऽपि चा-
 स्माकं त्वमेव गतिः.

ततः सर्वे लोकाः स्वजनाश्रयं कथयन्ति धन्याः खल्वेताः कन्यका या एवंविधं ज्ञावसंयमिनम-
 पि पतिमंगीकुर्वन्ति. अथ सर्वेषां बंधूनामुपरोधेन चेतसो विरोधेन च सुलभे कुमारस्ताः कुमारिका
 जपयेमे. गतरस्पृहो जंबुकुमारस्ताश्चिर्महेलाङ्घ्रिः सार्धं वासवेऽश्मनि स्थितस्ता नारीर्धर्मोपदेक्षैर्बोधया-
 मास. द्रुतश्च विंध्यादौ जयपुरं नाम नगरमस्ति, तन्नगरधीशो जयनामा राजास्ति, सोऽन्यदा कनि-
 ष्ठं पुत्रं परं गुणैर्ज्येष्ठं युवराजपदे न्यधात. ततस्तस्य ज्येष्ठपुत्रः प्रजवो क्रुधा ज्वलन्नपमाननो गृहा-
 निर्गत्य चौरपंचशतीयुक्तश्चौरिकां कुर्वन् लोकानामुपद्रवं करोति, परं स केनापि वारयितुं न शक्य-
 ते. सोऽतिक्रूरस्तालोद्वाटिन्यवस्थापिनीन्यां विद्यान्यां युक्तोऽस्ति, अतस्तं को निवारयेत् ? द्रुतस्त-
 स्य कुमारस्य सदने श्वशुरगृहादायातैकादशकांचनकोट्यो जनकपिताश्चैकादशकांचनकोट्यः,
 एवं नवनवतिकांचनकोट्यः संति. तदार्तां श्रुत्वा निशायां प्रजवश्चौरपंचशनीयुक्तः कुमारस्य गृहे स-
 मागत्यावस्थापिनो विद्यां मुक्तवान्. तथा सर्वोऽपि लोको निद्रामुद्रितो जातः. ततस्तालोद्वाटिन्या
 विद्यया तेन सर्वाण्यपि तालकान्युद्वाटितानि. ततोऽसौ गृहाधीश्वरपंचशनीचौरयुक्तो गृहमध्यं प्र-
 विष्टः. तत्र गृहांतर्मेरुद्वरकांचनकूटं दृष्ट्वा हर्षिताश्चौराः, परमेकं प्रजवं विना ते सर्वेऽपि चौराः स्तं-

जिताः. ततः प्रज्ञवेणोक्तं ज्ञोः सेवकाः ! यूयं त्वरायुक्ता ज्ञवत ? परं तान् मौनपरान् ज्ञात्वा प्रज्ञवो दध्यौ, नूनमेते चौराः केनापि स्तंजिताः संति, अथ पश्यामि यत्केनैते स्तंजिताः ? इतस्ततः पश्य- न स उपरितनम्रभ्यां गतः. तत्रैकस्मिन् गवाक्षे स्थितं स्त्रीभिः परिवृतं कुमारं दृष्ट्वा कथयति ज्ञो म- हात्मन् मया तव विद्या दृष्टा, त्वं धन्यो य एवं विद्यां जानासि, तव विद्ययाहं तुष्टः, अहं तव ता- लोद्घाटिन्यवस्थापिनीविद्याद्वयं ददामि, त्वं च ममैकां स्तंजिनीं विद्यां देहि ? तदा कुमारो बन्नाषे ज्ञो प्रज्ञव ! नैषा विद्या किंतु कुविद्या, विद्या तु सा कथ्यते यया संसारं लिप्ता मोक्षसाधनं ज्ञवति. अहं तु प्रज्ञाते सुधर्मस्वाभ्यांतिके व्रतं गृहीष्यामि. तदा प्रमवेणोक्तं ज्ञो कुमार ! ज्ञवाज्ञेनाभिः स्त्री- भिः सार्धं जोगान् कथं न ज्ञनक्ति ? किं व्रताय यतते ? कुतः पुनरीदृशी ऋद्धिर्वारिवारं लभ्यते ? तथा पुनर्मानुष्यं दुर्दान्तं वर्तते, अत एताभिः सार्धं जोगान् गृह्णव ? यया गृहे गृहे पुनर्निर्ज्ञायै ब्रा- म्यते तथा दीक्षया किं ? अतो भोगान् मा त्याक्षीः. तव श्रुत्वा कुमारो बन्नाषे ज्ञो प्रज्ञव ! राज्य- स्त्रीजोगसौख्यान्यापातमधुराणि परिणामे तु दुःखदायीनि, अतो मया त्यज्यंते. एवं बहुकमुक्त्या प्रतिबोधितः स प्रज्ञवो वैराग्यमापन्नः. ततस्ताः स्त्रियोऽपि तथैव धर्मोपदेशदानेन कुमारेण प्रतिबो-

धर्म-

मंजूपा

६७४

धिताः. अत्र प्रजवजंबुकुमारस्त्रीकथिताः कथास्तु जंबूचरितादवसेयाः, ग्रंथाविस्तारज्ञानान्न लिखिताः. ततस्ता जंबूकुमारस्त्रियो वैराग्यरसादीन्द्रितचेतसोऽष्टापि जंबूकुमारमिदमन्यधुः, हे स्वाभिजापा. तदुःखदैर्विपाकविरसैर्विषयेरेतावंतं कालं वयं वंचिताः, त्वया प्राणप्रियेण विवाहसंबन्धादयमुधुनाः स्मः, अथास्माच्चिरपि तवैव पंथाश्रितः, यतस्त्वमस्माकं शिवपत्तनं सहैव नेतासि.

अथ जंबुं नत्वा प्रजवो बन्नाषे, हे महाभाग ! जवजुणैराकृष्टोऽहं स्वजनानापृच्छ्य त्वामनुयास्यामि. स बन्नाषे नो महाभाग ! धर्मे मा प्रमादीः, गृहे गत्वा त्वरितमागहेः, तत् श्रुत्वा प्रभवो गृहं गतः. कुमारस्य सदारस्य दीक्षानिश्चयं ज्ञात्वा तस्य माता च पिता च. स्त्रीणां मातरः पितरश्चेति सर्वेऽपि दीक्षोद्यता तमनुप्रियासवो जाताः. अथ कुमारोऽपि प्रियान्वितो जिनपूजनं विधाय, तद्या संवं विधिवदभ्यर्च्य, स्वजनादिकान् सन्मान्य मुग्धपानीयेन कृतमंगलस्नानः शरीरं चंदनेनानुलिप्य श्वेतवासांसि परिधाय स्वर्णरत्नालंकारसंभारैर्भूषितविग्रहोऽस्मैः कुसुमैर्यशोच्चिरवोज्ज्वलैरलंकृतः, कर्पूरगुरुधूपैर्धूपितो दानैर्दानानन्दयस्तूर्यनिर्घोषैर्मुखरितांबरो नरसहस्रवाह्यां शिविक्रामधिरुढवान्. जंबूवृक्षवासिना जन्मांतरसौहार्दधारिणानादृतेन देवेन कृतिभक्तमणोत्सवः स्फुरज्जयज

यारावप्रतिध्वनितदिङ्मुखो मंगलनादैः समाकृष्टपौरजनः, शिरसि धृतातपत्रः श्वेतचामरैर्वीजितदेहः, समस्तैर्नगिरिकैः स्तूयमानयशाः सुधर्मस्वामिपादाब्जरेणुपूतं वनमीयिवान्. ततः शिविकातः समुत्तीर्य श्रीजंबूः कुटुंबपरिवारपरिवृतः पंचमगणभृन्नाथं नत्वा करयामलं शिरसि धृतैवं व्यजिज्ञपत्, हे नाथ ! संसारसागरोत्तरणकर्णधार ! हे मुनीश्वर ! मां सकुटुंबं चारित्र्यानपत्रेण तारय ? ततः स्वपाणिपद्मेन जगवान् श्रीसुधर्मगणभृत् स्वजनैरन्वितं जंबूकुमारमदीक्षयत्.

प्रजवोऽप्यन्यदा समभ्येत्य सुधर्मस्वामिसन्निधौ नावशब्जुप्रतिक्षेपदक्षो दीक्षामुपाददे. गणधारिधुरीणेन श्रीसुधर्मस्वामिना तदानीं प्रजवो मुनिर्जंबूशिष्यः कृतः. सोऽपि तस्य पादाब्जं मधुकरवत् सेवतेस्म. एकदा जंबूप्रभृतिशिष्यैः परिवृतः सुधर्मगणधरो गजकलत्रैः परिवृतो गजपतिरिव पृथ्वीं पावयंश्चंपानगर्या पूर्णज्जलनाम्नि चैत्ये समागमत्. ज्ञानपादकेन वर्धितः श्रेणिकपुत्रः कोणिकनृपस्तस्मै दानं दत्त्वा वंदनाय विनिर्ययो, अप्येऽपि तदीयपादारविंदरेणवो जनाः समाययुः, एवं सकलसंवमध्यस्थितः कोणिको नृपो गणभृच्चराब्जसासनासीनो जगवेद्देशनामश्रुणोत्. जगवेद्देशनां ते कोणिको राजा जंम्बूस्वामिनं संवीक्ष्य पंचमगणधारिणं पृष्ठतिस्म, यथा—अपृष्ठच्च प्रज्ञो कोऽयं ।

द्विषेध्वेव सुरद्विषः ॥ सुधांशुरिव धिषणेषु । विदिवाहिरिवाह्रिषु ॥ १ ॥ द्राष्टिधान्यमिवानेषु । क-
 दपटुम द्रव रुषु ॥ अञ्जोधिध्विव दृग्धाब्धि—श्रंपकः कुसुमेष्विव ॥ २ ॥ हिरण्यमिव लोहेषु । र-
 सेध्विव सुधारसः ॥ द्यद्भुतस्त्वव शिष्येषु । सविशेषः प्रदीप्यते ॥ ३ ॥ विजिर्विशेषकं ॥ ततः श्री-
 गणींद्रेण जंन्स्यामिनः प्राक्तपोर्जितं रूपं सौभाग्यमंत्यकेवलित्वं च कोणिकग्रे सर्वं निवेदितं, को-
 णिकस्तद्गवदाकथं श्रुत्वा हर्षनिर्भरश्रंषां पुरीं ययौ । ततः श्रीसुधर्मा गणाधिपो जंन्प्रभुतिशिष्यैः प-
 रिवृतस्ततो निर्ययौ ।

ततः श्रीवीरनिर्वाणादिदशतिवर्षेषु व्यतीतेषु स्वपदे गहजारगुरंधरं श्रीजंबूस्वामिनमाधाय श्री-
 सुधर्मगणाधीशो निःश्रेयसः श्रियं शिश्रिये । ततः श्रीजंबूः स्वदेहनांशुजिर्न्यकमलावलीर्दिवाकर-
 द्रव महां प्रतिबोधयामास । ततश्च श्रीवीरनिर्वाणार्द्धवचतुःषष्ठ्यां गतायां श्रीजंबूस्वामिना पूर्ययुषा
 स्वपदे प्रज्ञवप्रभुर्गोशेश्वरके । मनःपरावधी श्रेण्यौ । पुलकाहारकौ शिवं ॥ कट्यस्त्रिसंयमी ज्ञानं ।
 नासन् जंबूमुनेरनु ॥ १ ॥ जोगात्काचिद्विश्वजैत्री धरिद्र्यां । सौभाग्यश्रीरद्भुता जंबूनाम्नः ॥ त्वध्वे
 यस्मिन् केवलज्ञानलक्ष्मी—धन्यमन्या नान्यमन्याजगाम ॥ २ ॥ जंबूरागवतः सर्वयुर्यथा—सोल-

स पुण गिहवासे । वीसा ज्जमह जंबूसामिस्स ॥ केवली चञ्ज्यालीसा । अस्सीद्वारिसाणि सत्ता-
 ज ॥ १ ॥ अनेन यदुक्तं प्राग्मुलगाध्यायं ' दहं जंबूखवं । विहिंज कोणिज राया ॥ ' इति नि-
 रूपितं. जंबूस्वामिपंचनवकथानकं समाप्तं; अथोत्कृष्टतपोवर्णनमाह—

॥ मुलम् ॥—जिणकपं १ पडिहारियं २ । पडिमापनिवरण ३ लंदयादणं ४ ॥ सोजण न-
 वसखवं । को अब्बो वहज तं गवं ॥ १७ ॥ व्याख्या—जिनकटपं १ परिहारविशुद्धचारित्रिकाः २,
 प्रतिमाप्रतिपन्नकाः ३, यथाहंदिक्काः ४, इत्यादिसाधूनां तपःस्वरूपं श्रुत्वान्यः कस्तपोविषये गर्वो ब-
 हतु, अपि तु कोऽपि नेति गार्ह्यः. जिनकट्टिकादितपःस्वरूपं च प्रवचनसारोच्चारमुन्नतः किंचिद्वि-
 रयते, यथा—जिणकप्पियावि तहियं । किंचि तिगिहंपि ते न कारिंति ॥ समयमेव निरूपेका ।
 करेति सत्तंपि परिक्रमं ॥ १ ॥ इत्तिकपन्निगहगा ॥ सप्पाजरणा हवंति थेराज ॥ जेसिं पुण जि-
 णकपे । जवणंमि वज्जपायादं ॥ ३ ॥ गणमाणज जहन्ना । तिन्नि गणा समय सोय जेक्कोसा ॥
 पुरिसपमाणे पन्नरस । सहस्सा चेव जेक्कोसा ॥ ४ ॥ इति जिनकट्टिकाः. परिहारविशुद्धितपः—एगोवा-
 णायरिज ॥ चज्जरो तविणो अ तदगुणा चज्जरो ॥ मुणिनवगं निगाहद । परिहारविसुद्धिचरण्णदं । १ ।

चरिहारियाण त तवो । जहन्नमस्रो तदेव लुक्कोसो ॥ सी लएहवासकादे । जणिं धीरेहिं पत्तेयं
 ॥ २ ॥ तत्थ जहन्ने गिहे । चउत्थं लडं तु होइ मज्झिमं ॥ अठममिहमुक्कोसो । एते सिंसिरे-
 पचस्सामि ॥ ३ ॥ सिंसिरे त जहन्नतवो । लठमदसमचरिमिगो होइ ॥ वासासु अट्टमाद । बारसप-
 ङ्गतगो नेत्तं ॥ ४ ॥ एवं लभमासतवं । चरिं परिहारिया अणुचरंति ॥ अणुचरगे परिहारिय ।
 पयटिण जाव छम्मासा ॥ ५ ॥ कण्ठिजिंवि एवं । लभमासतवं करेइ सेसात्तं ॥ अणुपरिहारियमावं ।
 वयंति कण्ठिजितवं च ॥ ६ ॥ एवं सो अटारस—मासपमाणो य वज्जितं कण्ठो ॥ संखेवत्तं वि-
 सेसो । विसेससुत्तात्तं नायवो ॥ ७ ॥ जम्मेण तीसवरिसो । परियाए द्दणुणवीसवरिसो य ॥ परि-
 हारपट्टवीत्तं । कण्ठ मणुत्तं हुएरिसिहो ॥ ८ ॥ कण्ठसम्मतीइ सयं । जिणकण वा जिवंति गन्धं वा
 ॥ पन्निवज्जमाणो पुण । जिणसग्गासे पवज्जंति ॥ ९ ॥ तित्थयरसमीवा । सेवगस्स पासेव नो
 व अन्नस्स ॥ एणसिं जं चरणं । परिहारविमुद्धिं तं तु ॥ १० ॥ इति परिहारविमुद्धितपः ॥ अथ
 प्रतिमास्वरूपं कथ्यते, यथा—मासादसत्तंता । पटमा विदय तदय सत्तराद दिणा ॥ अहराद एण-
 राद । भिस्सुवुपरिमाण बारसगं ॥ ११ ॥ पटिवज्जइ एत्थात्तं । संघपणविद जुत्तं महासत्तो ॥ पटि

माभुं जाविअप्पा । समं गुरुणा अणुभातुं ॥ २ ॥ गहेच्चिय निम्मातुं । जा पुत्ता दममवे अमं-
 पुत्ता ॥ नवमस्स तदय वथुं । होइ जहन्नो सुयाज्जिन्नो ॥ ३ ॥ वोसठवत्तदेहो । जवसग्गासहो
 जहेव जिणकप्पी ॥ एसए अज्जिग्गाहिया । नत्तं च अत्तेवत्तं तस्स ॥ ४ ॥ गह्माविण्णकमिता । प-
 डिक्कइ मासियं महापडिमं ॥ दत्तेगन्नेयणस्स । पाणस्स तत्थ एगत्तवे ॥ ५ ॥ जत्थत्थमेइ सु-
 रो । न तत्तं ताणा पयंमि संचत्तइ ॥ नो एगगइवासो । एगं च छगं च अस्साए ॥ ६ ॥ दुठाणहत्थि-
 माइए । नो नएणं पयंमि जंसइ ॥ इयमाइ नियमसेवी । विहरइ जा खंडित्तं मासो ॥ ७ ॥
 पच्चा गच्छमुवेइ । एव दुमासी तिमसी जा सत्त ॥ एवरं दत्ती वड्ढइ । जा सत्तत्तं सत्तमासीए ॥
 ८ ॥ तत्तो य अठमीए । जवइ इह पढमसवराइंदी ॥ नीए चत्तयत्तजत्थेण । पाएएणं अह
 विसेसो ॥ ९ ॥ जत्ताणपासवली । ने सज्जि वावि ठाए ठाइत्ता ॥ सहइ जस्सगे घोरे । द्वाइ
 तत्थ अविक्कपो ॥ १० ॥ दोचावि एसिच्चिय । वहिया गामाइयाण नवरं तु ॥ जक्कन्नत्तगंडसाई । दं-
 डायय जच्चठाइत्ता ॥ ११ ॥ तच्चावि एसिच्चिय । नवरं ठाए तु तस्स गोदोही ॥ वीरसणमह्वावि ।
 ठाइज्जा अंबखुज्जोवा ॥ १२ ॥ एमेव अहोराइ । छंत्तं नत्तं अपाएणं नवरं ॥ गामनगराए वहिया

। वधारिय पाणिण् ठाणं ॥ १३ ॥ एमेव एगारद्दं । अठमन्नत्तेण ठाण ब्राह्मिणं ॥ ईसी पन्नारगुत्तं ।
 । अणमिसनयणेगदिठिण् ॥ १४ ॥ साहददु देवि पाण् । वाधारिय पाणि ठायण् ठाणं ॥ वाधारि-
 लंबिअभुत्तं । अंतं समयाद्द लळिति ॥ १५ ॥ इति साधुप्रतिमास्वरूपं निरूपितं. अग्र यथात्तंदि-
 स्वरूपं कथ्यते—

तदं तु होद्द कात्तो । सो पुण् लकोसमञ्जिमज्जन्तो ॥ तद्दल्लकरो जाविह । सुक्कद्द सो हो-
 द्द ल जहन्नो ॥ १ ॥ लकोसपुव्वकोडी । मज्जे पुण् हुंति एगठाणाद्दं ॥ इत्थ पुण् पंचरत्तं । लकोसं
 होद्द अहत्तदं ॥ २ ॥ जम्हाल पंचरत्तं । चरंति तम्हा ल हुंति अहत्तदी ॥ पंचेव होद्द गळे । तेसिं
 लकोसपरिमाणो ॥ ३ ॥ जा चेव य जिणकप्पे । मेरा सा चेव त्तांदियाणं तु ॥ नाणत्तं पुण् सुत्ते ।
 निक्कायरिमासकप्पे य ॥ ४ ॥ अहत्तांदियाण गळे । अपडिबळाण जह जिणाणं तु ॥ नवरं कात्त-
 विसेसो । ललवासं पण्णचलमासे ॥ ५ ॥ गळे पन्निबळाणं । अहत्तांदीणं तु अह पुण् विसेसो
 ॥ लल्लह जा तेसिं तु । सो आयरियाण् आत्तवद्द ॥ ६ ॥ एगवमहिण् पण्णं । लविहीत्तं य गा-
 मि कुव्वंति ॥ दिवसे दिवसे अन्नं । अपन्ति वीही सुनियमेण ॥ ७ ॥ पडिबळाइयरेविहु । इक्किक्का

ते जिष्णु य धेरा य ॥ अहस्र जह्मेसंमि य । अस्रमते तेसिं पन्निबद्धो ॥ ८ ॥ तृणाद्रमुत्तरंते ।
 ता पड्विज्जितु खित्ताहिठिया ॥ गिएहंति जं अग्गहियं । तह य गंतूण आयरिज्ज ॥ ९ ॥ ते-
 सिं पयं पयह्मद । खेतं दत्ताण तेसिमे दोसा ॥ वंदंतमवंदंते । लोगंमि होद परिवाज्ज ॥ १० ॥
 न तरेज्ज जर्द्ध गंतुं । आयरिज्ज ताहि एदसो चेव ॥ अंतरपड्विं पड्विसद । गामवसाहि य वस-
 हिं वा ॥ ११ ॥ तीएद य परिजोगे । ते वंदंते न वंदद सोज ॥ तं वेत्तुमपड्विबद्धा । ताहि जहि-
 ह्माए विहरंति ॥ १२ ॥ जिष्णुकप्पिया य तहियं । किंचित्तिगहंति ते न कारिंति ॥ निष्पडिकम्म-
 सरीरा । अविअहिमत्तांपि न वाणंति ॥ १३ ॥ धेराणं नाणत्तं । अतरत्तं अप्पिणंति गहसस ॥
 तेवि अस्से फासुएणं । करिंति सर्वंपि परिकम्मं ॥ १४ ॥ द्रक्किक्कपरिगहगा । सप्पाजराणा हवंति धे-
 राजं ॥ जेसिं पुण जिष्णुकप्पे । दायएसिं बह्मपायादं ॥ १५ ॥ गणंमाणजं जहन्ना । तिन्नि गण-
 सयगसोय जक्कोसा ॥ पुरिसपमाणे पनरस । सहस्र सो चेव जक्कोसा ॥ १६ ॥ पुव्वपरिवनगाणवि-
 ण्णा । उक्कोसजहनसोपरिमाणं ॥ कोन्निपहुत्तं द्राणियं । होद अह्मात्तांदिपाणं तु ॥ १७ ॥ पड्विज्जमा-
 णगा वा । द्रक्का द्रह वेज्जएण पक्खेवि ॥ होति जहन्ना एए । सयगग सो चेव जक्कोसा ॥ १८ ॥

इति यथाद्यंदिस्वरूपं समाप्तं ॥ अथ बलदेवतपोवर्णनमाह—
 ॥ मूलम् ॥—मासरुमासवज्जं । बलज्जो रूवंपि हु विरतो ॥ सो जयज अरणासी । पदि-

बोहियसावयसहस्सो ॥ १८ ॥ व्याख्या—बलज्जो रूपवानपि हु निश्चितं विरक्तः संसारात्, स जयजु-
 कथंभूतः? मासार्धमासद्वयको मासार्धमासोपवासीति यावत्, पुनः किंजङ्गणः? अरण्यवासी, पुनः किं?
 प्रतिबोधितश्चापदसहस्रः, प्रतिबोधितानि चापदसहस्राणि येन स तथेति गार्थः, ॥ १८ ॥ विस्त-

रार्थस्तु कथानकादवसेयः, सा कथा तु शीलकुलके पूर्व प्रतिपादिता, तथापि किंचिदुच्यते—
 जंबूद्वीपे जलक्षेत्रे सौराष्ट्रदेशे द्वारावती नाम नगरी, सा स्वर्णपाकारशोचिता, स्वर्णमयगृह-
 श्रेणशोचिता, द्रुमामिनीपालस्थलतिलकायमानास्ति, तस्यां नगर्यां कृणवासुदेवो राजा बलज्ज-
 सहितो राज्यं पालयन् विचरति. एवं तस्य कृणवासुदेवस्य राज्यं कुर्वतः क्रियंति वर्षशतानि गता-
 नि. अथैकस्मिन् समये जगवान् श्रीनेमिजिनः पृथिव्यां विहरन् स्वदेशनाजलैर्जगज्जंतुमहीरुहान्
 सिंचन् द्वारावत्या नगर्यां आसन्ने रैवतकपर्वते नंदनवननाम्न्युद्याने सुरप्रियनाम्नि यद्वायतने स-
 मवसुतः, उद्यानपालकैर्वर्धितः श्रीकृष्णस्तस्य दानं दत्त्वा सपरिकरो श्रीनेमिजिनवन्दनाय विनिर्य्यौ

तत्र गत्वा स्वामिनं नत्वा स तस्य पुरो निषण्णः, स्वामिना देशना दत्ता, यथा-विहंग्वो नैव कर्तव्य-
 । आधुर्याति दिने दिने ॥ न करोति यमः श्रांतिं । धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ १ ॥ नार्थाः क्रयेभ्य-
 शतार्जिता न च पिता मातापि नो वत्सला । भार्या न प्रतिरूपयैव नवती नैकोदरा ब्रातरः ॥ वि-
 श्वसैकसन्तुकूलरचिता नानावयवस्याः सुता । जीवस्यापि जवंति मृत्युसमये त्राणं न चाहंग्वनं ॥
 ॥ २ ॥ अस्मिन्नपारे संसारे । पारावारे शरीरिणां ॥ चिंतामणिखि श्रीमान् । जिनधर्मः सुदुर्लभः
 ॥ ३ ॥ देशनांते माधवः श्रीनेमिनाथमपृहयन्मे मृत्युः कुत्र कदा वा जविष्यति ? तदा जगवान् प्रा-
 ह नो जनार्दन ! शृणु ?—यदा बलदेवेन सह त्वं दक्षिणाग्निमुखो युधिष्ठिरभृतीनां पञ्चानां पांड-
 वानां पार्श्वे मिलनार्थं पांडुमथुरायां प्रस्थितस्तदा कौशांबिकानने वटवृक्षस्याधः पृथ्वीशिलापट्टके
 पीतवस्त्राब्जदितः स्वकबंधवजराकुमारेण केदंदविप्रमुक्तेन तीक्ष्णेन बाणेन वामे पादे विद्धः सन्
 कालमासे कालं कृत्वा तृतीयायां बाहुकप्रभायां पृथिव्यामुज्ज्वलके नरकावासे नारकत्वेनोत्पत्यसे-
 ततः श्रीकृष्णोऽर्हतोऽरिहनेमेरुंतिके एतत् श्रुत्वोपहतमनाः संकटपर आर्तध्यानं ध्यायंस्तस्यै, तं त-
 थाविधं दृष्ट्वा पुनर्जगवानह नोऽच्युत ! त्वमर्तध्यानं मा ध्यापय ? त्वं बाहुकप्रज्ञानरकपृथ्वीत उज्ज्वल-

काभरकावासाङ्घ्र्यास्मिन्नेव जंबूद्वीपे नगरक्षेत्रे आगामिन्यामुत्सर्पिण्यां पुंरुकेषु जनपदेषु शत-
 द्वारपुरे नगरे द्वादशोऽममनामा तीर्थनाथो ज्ञविष्यसि, तत्र त्वं बहूनि वर्षाणि केवलत्रिपर्यायं पात्र-
 पित्वा मोक्षं यास्यसि. ततः श्रीकृष्णः श्रीनेमिनाथोक्तमेतत् श्रुत्वा हर्षप्रकर्षवशाद्बलादतिश्रुजास्फोटं
 सिंहनादं च करोति. ततः स जगवंतं नेमिजिनं वंदित्वा स्वकीयं च हस्तिरत्नं समाग्रह्य द्वारावत्यां
 स्वगृहे समागतः, ततः स सत्रायां सिंहासने उपविश्य सेवकानाह्वयैवमवादीत्, ज्ञो सेवका दारिका-
 यां नगर्यां त्रिकचतुष्कचत्वरेषु बाढस्वरेणैवंविधामाघोषणामघोषयत् यथा ज्ञो ज्ञो लोकाः कृष्णद्वैपा-
 यनसुरकोपाद् दारिकाया विनाशो भविष्यति. अतो दारवत्यां नगर्यां युवराजो वेश्वरो वा तलवरो वा
 माटंबिको वा कौटुंबिको वेज्यो वा श्रेष्टी वा सेनापतिर्वा सार्धवाह्यो वा देवी वा कुमारो वा कुमा-
 री बार्हतोऽरिष्टनेमेरंतिके यः कोऽपि प्रव्रजति, तस्य श्रीकृष्णवासुदेव आदेशं ददाति, तथा यः
 कोऽपि स्थविरो स्थविरी वा ज्ञवति तस्य निर्वाहं करोति, तथा तस्य महत्यार्क्ष्यां सत्कारसमुद्यमेन
 स्वयमेव निष्क्रमणोत्सवं करोति. ततस्ते कैटुंबिकपुराणा दारिकायां द्वित्रिवारमाघोषणां कृत्वा कृ-
 ष्णस्याग्रे गत्वा कृष्णाङ्गां प्रत्यर्पयन्ति, तद्वचनं श्रुत्वा पद्मावत्यादयोऽष्टौ कृष्णस्याग्रमहिष्यो जगवतो

तिके धर्मं श्रुत्वा कृष्णाङ्गा तेन कृतनिष्क्रमणमहोत्सवा दीक्षां जग्दुः तेषामभूनि नामानि,
यथा—पञ्चमवर्द्ध १. य गौरी २ । गंधारी ३ सुलक्षणा ४ सुसीमा ५ ॥ जंबूवर्द्ध ६ सच्चानामा ७ ।
रूपिणी ८ किण्वमहिमोज्ज्वला ९ ॥ स्वामिना श्रीनेमिनाथेन तासामष्टानामपि दीक्षां दत्त्वा ताः
साध्य चार्ययक्षिणाः प्रवर्तिन्याः शिक्षायै ददरे. ततः सा यक्षिणी तासामष्टानामपि ग्रहणासेवना-
ख्ये शिक्षे शिक्षयति. ततस्ताः सर्वाः साध्यः पद्मावत्यादयो यक्षिणा अंतिके एकादशांगान्यधीत्य
षष्टाष्टमाद्यनेकतपांसि तत्त्वा बहुप्रतिपूर्णाणि विंशतिवर्षाणि श्रामण्यपर्यायं पात्रयित्वा मासिकया सं-
लेखनया मोक्षं जग्मुः. एवमनेके श्रेष्ठिसेनापतिसार्धवाह्यादयो भाविनं द्वारिकादाहं श्रुत्वा वैराग्या-
द्दीक्षां दत्त्वा मोक्षं जग्मुः. एवं जिनोक्ते कात्रे तेन पापिना कृष्णद्वैपायनसुरेण द्वारिकादाहे कृते
रोहिणीदेवक्यै वसुदेवश्चेति त्रीन जनान् रथालुब्धान् कृत्वा कृष्णवल्लभद्वौ यावन्नगरगोपुराद्विमुखं
समायातौ. तावद्व्यतुरगौ पदमपि गंतुं न शक्नुवंतौ. ततः कृष्णवल्लभद्वौ स्वयमेव रथं समाकृष्टुं
लभौ, तौ नगरगोपुरं यावदागतौ तावदंतरिक्षस्थेन द्वैपायनदेवेनोक्तं तौ रामकृष्णौ युवां मुधा प्र-
यासं कुरुथः, अहं जवंतौ विना कमपि न मोक्षये, द्रष्टुमत्वा तेन रोहिणीदेवकीवसुदेवोपरि ज्वलन्ती

प्रतोदित्तिपातिता, तथा प्रतोदया ते त्रयोऽपि मृत्वा देवयुवं गताः.

अथ तौ रामकृष्णौ द्वारिकातो निर्गतौ शरीरादात्मनाविवैककौ, कस्मिंश्चिन्नरिशिवरे गतौ, तत्र स्थितौ तौ तां नगरीं ज्वलन्तीं षण्मासान् यावद्व्यलोकयतः. ततस्तस्यां ऋमौ सागरेण विद्युषं. त-
तस्तौ रामकृष्णौ तत्स्थानानिर्गत्य क्रमेण कौशांबीकानने गतौ, तत्रैकस्य वटस्याधः पृथिवीशिलापट्ट-
के निषण्णौ. तदा तृषाकांतः कृष्णो बलनद्रं ययात्रे, ज्ञो बांधव ! मां तृषा बाधते, तस्मान्ममर्द्धं ज-
लमानय ? ततो बलदेवो वनदेवान् संस्मृत्य कृष्णं बांधवं तान् समर्थ्य तत्र शिलायां सुप्तमेकाकिनं
मुक्त्वा स्वयमेकाकी जलमानेतुं जलाश्रयं गतः, अहो विधिवर्त्तनीयान्, यः कृष्णो पूर्वं देवसहस्रै-
र्वेष्टितोऽद्भुत्तथा राक्षसहस्रैः परिवृतोऽद्भुत्तथा दासदासीनिरावृतोऽद्भुत्सोऽयं श्रीकृष्णः सांप्रतं महावने
एकस्य वटवृक्षस्याध एकाकी शिलायां सुप्तो वर्तते, धिगसंसारस्वरूप ! यतः—ही संसारसहावं । च-
रिं नेहाणुरायरत्तावि ॥ जे पुवने दिहा । ते अवरने न दीसंति ॥ १ ॥ अथ तस्यां शिलायां सु-
प्तस्य श्रीकृष्णस्य निद्रा समागता. द्रतश्च यो जराकुमारः पूर्वं द्वारिकातो निर्गतो द्वादशवर्षाणि याव-
द्दनाद्वनं ब्रजाम सोऽकस्माद्देववशात् कथमपि तत्रागतः, हरिं शिलायां सुप्तं पीनांबरावृतं निद्रामुप्रा-

गतं निरीक्ष्य स्वर्णमृगघ्रांत्या तेन जराकुमारेण तस्योपरि तीक्ष्णो बाणो मुक्तः, तेन बाणेन वाम-
पादतले विष्टो जागरितो जनार्दन एवमवादीत्-कोऽसौ भोऽपार्थको यो मां सुप्तं निद्रावशमुपग-
तं तीक्ष्णेन बाणेन हंति ? यः कोऽपि वीरमानो स्ववीरत्वं मन्यते स मम पुरो च्युत्वा स्वं वीरत्वं द-
क्ष्यतु ? तत्परिणोक्तं श्रुत्वा जराकुमारः श्रीकृष्णं ज्ञात्वात्मानं निंदन् द्वादशवर्षाणि वर्ने ब्रमणं ब्रुथा
कथयंस्त्वरितं तत्र समागतः, बंधोश्चरणयोर्निपतितः, तदा श्रीकृष्णेन स बाहुभ्यां धृत्वा भृशं समादि-
गितः, ततस्तेन पृष्टो द्वारिकावृत्तांतो हरिणो मुद्रादारभ्य सर्वोऽपि निवेदितः तत्परिणोक्तं श्रुत्वा
जराकुमारेण भृशं रुदितं, तदा हरिणोक्तं हे बंधो ! जगवता श्रीनेमिनाथेन यदुक्तं तज्ज्ञातं, किम-
त्र शोचनं ! यद्भावि तद्भवति, नात्र विचारहेतुः. हरिणेत्याहुक्त्वा तोषितो जराकुमारः, ज्ञापितश्च
जो बंधव ममेदं कौस्तुभरत्नं त्वं गृहाण ? तद् गृहीत्वा पांडुमथुरायां गत्वैतत्सकलमपि वृत्तांतं पां-
डवानामग्रे निवेदयेः, एतद्वत्कारं च दर्शयेर्यथा तेषामभिज्ञानं दृष्ट्वा निश्चयो जवति, तथा तव
राज्यादिकं किंचिद्दाति, यदि त्वमितो न यास्यसि तदा बलजद्गत्वां निश्चयेन हनिष्यति. तत् श्रु-
त्वा ज्ञीतो जराकुमारो रुदन् शीघ्रं पांडुमथुरां प्रति चलिताः.

अथ श्रीकृष्णो बाणोद्धरणं विधाय वष्टौ पट्टबंधं च कृत्वा दध्यौ, धन्यास्ते मम बांधवाः पुत्रा-
राइयो ये सर्वसंगपरित्यागं कृत्वा मोहमद्धं वशीकृत्य मोहं जग्मुः. अहं पुनरन्यो यः संसारसागरे
मग्नः स्वकृतकर्मणोदशीं दशां प्राप्तः. एवंविधया लेश्यया तृतीयायां नरकश्रृङ्खलां गंतुं न शक्न्यते,
अतो विधिना तस्य कृष्णस्य लेस्यापरावर्तो विहितः, तेन प्राणांतसमये हरिश्चितयामास यद्याहो
पापिना द्वैपायनसुरेण किमकार्यं कृतं? एवंविद्योऽप्यहं यदि तं पापिनं सुराधमं कथमपि पश्यामि
तर्हि निश्चयेन तं हत्वा यमातिथिं कृत्वा वैरनिर्यातनं करोमीति ध्यायन्नप्रत्याख्यानकं क्रोधमनंजा-
नुबंधत्वेन परिणमय्य निधनं गतः. एवं स मृत्वा बाह्यकाप्रजायां नरकप्रथिव्यामुज्ज्वलके नरका-
वासे नारकत्वेनोत्पन्नः. अहो कर्मणां गतिः! एवंविधः पुमाननया रीत्या मृत्वा नरके याति.

इतश्च जलजालने नीरं नीत्वा तत्र समागतो बलदेवः, तेन संजायितो बांधवो हे हरे समा-
नीतं मया शीतलं जलं, जालनं करे कृत्वा पिव? एवमुक्तोऽपि हरिर्यदा प्रत्युत्तरं न ददाति, तदा ब-
लजलेन चित्तिं किं कारणं? मम बांधोरीदृशी निद्रा कदापि न स्यात्. ततो रामेण बलमपावृत्य
विलोकितां, हरिर्मुक्तो दृष्टः, ततो भृशं विलापितं बलजलेन. ततः श्रीकृष्णशरीरं स्कंधे कृत्वा मोहन-

स्वास्मिन् वने बलभद्र द्रुतस्ततो ब्रजाम्. एवं स षण्मासान् यावद्वनाद्वनं ब्रजाम्. अत्र विशेषो ग्रंथांत-
राद् ज्ञेयः. तस्मिन् समयेऽवधिज्ञानेन ज्ञात्वा सिद्धार्थनाम्ना देवेन देवलोकात्समागम्य बलभद्रो बो-
धितः, भो बलभद्र ! जिनेन्द्रवचः स्मृतिमानय ? व्रतं कुरु ? सांप्रतं तव व्रतावसरोऽस्ति, धीरत्वमेवत्यं-
वय ? ततस्तान्त्र्यां तद्धरेः कल्वेरं चंदनादिभिः पूजयित्वा गोशीर्षचंदनचितां विरच्य हरेरग्निसंस्कारः
कृतः. द्रुतश्च तत्र कश्चिच्चारुणर्षिः समागतः, तदानीं बलदेवस्तं नत्वा तस्यांतिके निविष्टः, तदा स
मुनिर्बलभद्रं ब्रजार्षेऽहं त्रिभुवनस्वामिना श्रीनेमिजिनेन तव बोधाय प्रेषितोऽत्र समागतः, तद्वाक्यं
श्रुत्वा बलभद्रो हरेर्गुणान् संस्मृत्य तस्य मुनेः पुरतो भृशं रोद, यथा—मनः शून्यं दिशः शून्याः
। सर्वं शून्यं त्वया विना ॥ हा वत्सवत्सल क्वासि । देहि प्रतिवचो मम ॥ १ ॥ इत्यादि रुदंतं ब-
लदेवं निवार्य मुनिरवदद् हे बलभद्रास्मिन् संसारे स्त्रियः कामबंधुसंगमोत्सवा इत्यादि सर्वं संपात-
मनोरमं, परं विपाकविरसं, यतः—जरा क्षुनाति लावण्यं । तारुण्योद्यानतस्करी ॥ कालः कपिरिवा-
दत्ते । देहिनां जीवितं फलं ॥ १ ॥ संपत्तौ च विपत्तौ च । कालः कलयति प्रजाः ॥ वृथा हर्षविषा-
दाभ्यां । परः परवशो जनः ॥ २ ॥ अहर्धर्ममुधाकुण्डे । स्नातो जातोऽसि पावनः ॥ ४ ॥ मा विषाद-

निषादस्य—निषादस्य वशो जव ॥ ३ ॥ ज्ञो राम सावधानो जव ? संसारासारतां विज्ञावय ? ध-
 र्मे मतिं कुरु ? अथ तव शोकैरलं, मोक्षदायिनीं दीक्षामंगीकुरु ? तच्चारणार्थिवचनं श्रुत्वा बलजद्रः
 सिद्धार्थकृतनिष्क्रमणोत्सवस्तन्मुनिसमीपे संयममग्रहीत्. ततः स साधुर्बलजद्रमुनेर्ग्रहणासेवने शि-
 क्षे शिक्षयित्वा स्वस्थाने गतः. अथ बलजद्रो महामुनिर्मसङ्गपणारणे कापि पुरेऽविशत्, तत्र
 गहनं सार्जकया कूपकंठस्थया कयाचिद् स्त्रिया सोऽदर्शि, तया बलजद्रमुनिरूपं विलोकयंत्वा त-
 रूपमोहितया कुंजस्थाने निजस्य गले रज्जुरबद्धत, तं च कूपे क्षेप्तुकामां समवलोक्य राममुनि-
 नाज्जाण हे सुलोचने लोचनान्यामवलोकय ? घटस्थाने दवरकं दत्त्वा बाह्यं किं कूपेऽवतारयसि ?
 ततः सा सावधाना जाता, बलजद्रेण मुनिना चितितं धिग्मे रूपमनर्थकारि, अग्नोऽहमद्यप्रभृति
 कापि पुरादिषु जिज्ञार्थं न प्रवेक्ष्यामि, वनमध्ये दासदारिजनात्सार्थवाहादा जिज्ञां याचयिष्यामीति
 निश्चित्य स्वयं वने गतो बलजद्रः, स च तुंगीपर्वतशिखरे शरीरनिरपेक्षो महातपस्तेपे, काष्ठहारिद-
 तैः प्राशुकैरन्नपानैश्च प्राणधारणं चक्रे, तेऽपि काष्ठफलादिहारिणः पुरुषाः स्वस्वमहीभृतां पुरो गत्वैवं
 कथयामासुरस्मिन् वने कश्चिन्नरो रूपनिर्जितमन्मथो महत्तपश्चरति. ततस्ते द्रुपतय एवं दध्युः, नू-

नमेष कश्चित्पुमांस्तपः कुर्वाणो मंत्रं जपति, तज्जापित्वा चासमद्राज्यान्यसौ गृहीष्यति. तत एव चिं-
 तयित्वा ते सर्वेऽपि राजानः संश्रय स्वस्वसैन्यपरिवृताः श्रीराममुनिसमीपं गुणपत्समाजग्मुः, तदा त-
 स्य मुनेः संनिहितः सिद्धार्थदेवो वैयावृत्यार्थं जयंकारन् सहस्रशः सिंहान् विचक्रे. तान् दृष्ट्वा ते
 राजानो जीताः संतस्तं मुनिं नत्वा यथागतास्तथागुः. तदादिनस्तस्य बलनरुमुनेर्नुसिंह इति ख्या-
 तिरश्रुत्. इतश्च वने तस्य मुनेर्धर्मोपदेशश्रवणतो व्याघ्रासिंहादयः शांतिमासदन्, तथा केचन प-
 शवः श्राद्धनामाश्रयन्, केचन सम्यक्तवं प्रापुः, अग्रे नरकतां प्रपेदिरे, इतरे प्रतिमां प्रापुः, अन्ये-
 जनशानं व्यधुः, केचन मांसाहारमुचोऽनवन्, केचन च धर्मरुचो बभूवुः, एवं सर्वेऽपि परस्परं निर्मत्स-
 रा बलनरुमुनेर्निकटवर्तिनो बभूवुः. इतश्च तत्रैको मृगः प्रागनवसंबंधजातजातिस्मरस्तस्य मुनेः शि-
 ष्यवत्सेवां करोति, काष्ठहारिणो जनान् मृग्यमाण इतस्ततश्च वने आगच्छति, यदि कांश्चित्पुरुषान् स-
 पश्यति, तदा बलनरुमुनेः समीपे समागत्य स त्रिद्विप्रहृणाय संज्ञां कृत्वा तेषां पार्श्वे याति, तेषा-
 मपि संज्ञया ज्ञापयति. ततो बलनरुमुनित्सेन्यः काष्ठहारफलाहारकेन्यः पारणकदिने कट्यनीयमा-
 हारमादाय पारणकं करोति, एवं च काटो याति. एवं दीद्विप्रहृणदिनादारन्य शतवर्षे यावद्बलदेवे-

न मुनिना नृपांसि तपांसि कृतानि. यथा—सठिं मासा सडिं । पक्का चत्तारि चात्रमासीडु ॥ जे-
 णणसणेण विहिया । बलजहीसिं नमंसांमि ॥ १ ॥ एकदा केऽपि रथकारका एकेन महता रथ-
 कारेण सह यत्र वने बलदेवो महाशुनिस्तिष्ठति तस्मिन् वने समागताः, ते रथकारास्तत्रानेकास्
 महावृक्षांश्चिह्नुः, ततो लोचनावसरे समायाते तान् वृक्षांदोदितांस्तथैव त्यक्त्वा सर्वेऽपि लोचन-
 सामग्रीकरणे सज्जा जाताः. अत्रांतरे स कुरंगस्त्वान् स्तत्रधारान् दृष्ट्वा सार्धमध्ये दत्तस्तनो ब्रान्त्वा
 पश्यतिस्म. ततः स बलजडांतिके गत्वा संज्ञया ज्ञापयामास. ततः स मुनिर्ध्यानं पारयित्वा मास-
 द्वयणपारणे मृगदर्शितमार्गस्तत्रागमत. ततः स रथकारनाथस्तं महाशुनिं दृष्ट्वा हर्षरोमांचितदेहं
 स्त्रिःषदक्षिणीकृत्य पंचांगसपृष्टव्रतलो मुनिं प्रणमति, मुनिस्तस्य धर्माक्षिपं ददाति. रथकारश्चैवं वक्ति,
 यथा—तं वीक्ष्य विस्मितो दंभ्या—वयस्येण रथकारिणां ॥ अहो मुनिः कुतोऽमुत्र । मरौ कटपतरु-
 र्यथा ॥ १ ॥ अहो ध्यानमहो रूप—महो क्वांतिरहो रामः ॥ ममाद्य सफलश्चाद्—देतेनातिधि-
 ना जनुः ॥ २ ॥ अज्ज कयहो जम्मो । अज्ज कयत्थं च जीविंयं मज्झ ॥ जेण तुह दंसणामय-
 रसेण सित्ताइं नयणाइं ॥ ३ ॥ एवं बलजडमुनिं वर्णयन् समुत्कंठितमानसो जावशुब्बा स रथका-

राश्रणी राममहामुनये त्रिकामुपनिनाय. तदा रामो दध्यावसौ महान् श्रद्धावान् दृश्यते, स्वर्गफल-
निबन्धनां मे त्रिकामं प्रयच्छति, अतोऽस्य त्रिकामं गृहीत्वैनं रथकारकमनुगृह्णामि, एनं च तारयामीति
धिया जैह्वमाददे. ततो दानं दत्त्वा सूत्रधारो दध्या, यथा—धन्योऽहं कृतधुण्योऽहं । निस्तीर्णोऽहं
ज्वाण्वाम् ॥ येनाद्य त्वं मया दृष्टो । धोरेऽस्मिन् कानने वरे ॥ १ ॥ तदानीं स कुरंगं ज्वर्ध्वान्नो
बाष्पाहतदृग्गुगलो रामं रथकारं च समञ्जितोक्थेति ध्यातवान्—धन्य एष महामुनिर्योऽस्मिन् महा-
कानने रथकारं तारयितुं दानमादातुमुद्यतो वर्तते, धन्येभ्योऽप्ययं रथकारको धन्यो य एनं महामु-
निं त्रक्तया प्रतिलाजयति, अहमधन्यो यस्तिर्यग्जवेन दूषितः किमपि पुण्यं कर्तुं न शक्नोमि, यतः
—न दीक्षाग्रहणे साधो—त्रिंक्षादाने न च प्रभुः ॥ एकोऽहं मंदजाभ्योऽस्मि । धिर्मां पशुतयाह-
तं ॥ १ ॥ एवं स मृगो ज्ञावनां यावद्भावयति तावत्तेषां त्रयाणां साधुरथकारकमृगाणामुपरि वातो-
र्भिप्रेरितोऽर्धञ्जिनः पादपः पतितः, तेन त्रयोऽपि मृत्वा ब्रह्मलोके पद्मोत्तरविमाने देवत्वेनोत्पन्नाः. द्रष्टव्यं
संयमसाम्राज्यं । कृत्वा वर्षशतं परं ॥ बलदेवो ययौ ब्रह्म—लोके पद्मोत्तरालये ॥ १ ॥ इति बल-
देवमहामुनिकथानकं समाप्तं ॥ अथ विष्णुकुमारतपोलब्धिमाह—

॥ मूलम् ॥—अरहरियधरं डलहलिय-सायरं चलियसयलकुलसेलं ॥ जमकारिज्जए विष्णु ।
 संघकए तं तवस्स फलं ॥ १९ ॥ व्याख्या—नवमचक्रवर्तिपद्मत्राता विष्णुकुमारो महाशुनिः संघक-
 ते संघवैयावृत्यार्थं यज्जगद्विश्वं, द्वितीयार्थे सप्तमी, एवंविधमकार्षित्, कीदृशं ? 'अरहरियधरं' देश-
 त्वात्कंपिता धरा पृथिवी यत्र तत्तथा, पुनः कीदृशं ? 'डलहलियसायरं' डलहलियेत्यपि देशत्वात्
 कुजिताः सागरा यत्र तत्तथा, पुनः कीदृशं ? चलितसकलकुलशैलं, चलिताः क्षीनं प्राप्ताः सकलाः
 समग्राः कुलशैलाः कुलपर्वता यत्र तत्तथा, तत्सर्वं तपसः फलं ज्ञेयमिति गाथार्थः ॥ १९ ॥ विस्तरा-
 र्थस्तु कथानकादवसेयः, तत्कथा चेयं, यथा—

अस्मिन् जंबूद्वीपे जारते वर्षे कुरुजंगलदेशे स्वामिश्रीऋषन्नदेवपौत्रो हस्ती. तन्नाम्ना स्यापि-
 तं पुरं हस्तिनापुरं नाम नगरं, तत्रर्षनस्वामिवंशोत्पन्नः पद्मोत्तरो नाम राजास्ति. तस्य ज्वालानामम-
 हादेव्यस्ति, सा परमश्राविका जिनधर्मज्ञाविका चास्ति, तस्या जदरे सिंहस्वप्नमुचितो विष्णुकुमारो
 नाम पुत्रो जातः, तथा पुनरपि तस्या जदरे चतुर्दशमहास्वप्नमुचितो महापद्मो नाम द्वितीयः पुत्रो
 जातः, तौ द्वावपि पुत्रौ क्रमेण वर्धितौ देशोपचयेन कलाकलापेन च कुरालौ जातौ. तयोर्मध्ये वि-

शेषतः कलाशालिनं महापद्मं विज्ञाय पद्मोत्तरेण राज्ञा महापद्मो लघुपुत्रो युवराजपदे स्थापितः.
 दत्तश्चोक्तापिन्यां नगरीं श्रीधर्मो नाम राजा, तस्य राज्ञो नमुचिनामा मंत्री, तस्यामुक्तापिन्यामन्यदा
 श्रीमुनिमुव्रतस्वामिशिष्यः शोचनव्रतः सुव्रतो नामाचार्यो बहुशिष्यपरिवृतस्तत्र समवसुनः, तदा त-
 स्य महामुनेर्वदनार्थं लोको निजनिजविहृत्या यातिस्म, तस्मिन् समये प्रासादगवाक्षस्थेन श्रीधर्मेण
 राज्ञा नमुचिमंत्री पृष्ठो लो मंत्रिन्नेते लोका अकालयात्रायां कुत्र यांति? ततो नमुचिमंत्रिणा भणि-
 तं हे देवान्न नगरोद्याने केऽपि श्रमणाः समायाताः, तेषां ये जक्तास्ते वदनार्थं यांति, तत् श्रुत्वा रा-
 ज्ञोक्तं वयमपि तत्र यामः, ततो नमुचिमंत्री बजाषे स्वामिन् ! यद्येवं तर्हि जवता मध्यस्थेन जाव्यं य-
 तोऽहं तेन मुनिना सार्धं वादं कृत्वा तं निरुत्तरीकुर्वे, तर्ह्यहं जवन्मंत्री नमुचिः, द्रुत्यत्वा स मंत्री राज्ञा
 सार्धं तत्र गतः, साधवो वंदिताः. ततो नमुचिर्बजाषे लोः प्रव्रजितक ! यदि त्वं किञ्चिद्धर्मस्य तत्त्वं
 जानासि तर्हि त्वं ब्रूहि? यदि न जानासि तर्हि मौनमाधाय स्थेयं. एतद्वचनं श्रुत्वा कुड्योऽयमिति
 ज्ञात्वा सुव्रतगुरुस्ते सर्वेऽपि साधवाश्च मौनमाधाय तस्थुः. ततो नमुची रष्टो वक्ति किमेष बलिवद्गो
 जानाति? ततः स्मरिणोक्तं लो नमुचे यदि तव रोचते तर्ह्यस्माभिः किञ्चिदुच्यते, तत् श्रुत्वा चैकेन वि-

चक्षुःशृङ्खलकेनोक्तं हे द्वागवन्नहमेवैनं नमुचिं निराकरोमि, यूयं तूष्णीका द्वावत ? द्रष्टुक्तवा स कु-
 ल्लको तेन नमुचिना सार्धं विवादं कृत्वा तं निरुतरीचक्रे. ततः स नमुचिमंत्री तेन क्षुल्लकेन नि-
 राकृतो गुरोरुपरि बाहं प्रदेशमुद्वहन् स्वग्रहं गतः, निशायां पुनः खड्गव्यग्रकरो गुरोर्हर्ननार्थं तत्र स-
 मागतः, जड्वाटितखड्गः स यावद्गुरुं हंति, तावन्नासनदेवतया स्तंभितः. विभातायां विभावयां स-
 मागता राजादिलोकाः, तैः स निरीक्षितो धिक्कृतश्च. ततो देवतया मुक्तः समस्तलोकैर्निर्दिनो रा-
 ज्ञा नगराभिषकासितः स नमुचिर्नृपादिलोकैरुपमानितः कस्यापि स्वमास्यं दर्शयितुमङ्गमो विजृम्भी-
 चूतस्तन्नगराभिर्गत्य हस्तिनापुरं गत्वा महापद्मस्य युवराजस्य मंत्री जातः.

इतश्चावंत्यासन्नपटव्यां सिंहबलो नाम राजा कोट्टाधिपतिर्महापद्मस्य देशादिनाशं कृत्वा दुर्गे प्र-
 विशति. ततो महापद्मेन रुष्टेन पृष्टो नमुचिमंत्री नो मंत्रिनं जानासि िचिदुपायं सिंहबलग्रहणे ?
 नमुचिनोक्तं हे राजन् जानाम्युपायं. महापद्मेन भणितं तर्हि त्वं तत्र गत्वा तं जित्वा बलाद्रु-
 शीघ्रमत्रानय ? ततो महापद्मादेशान्नुचिस्तत्र गत्वा महदुपायं कृत्वा तं सिंहबलं जित्वा बध्वा च
 महापद्मसमीपे समानयत्. ततस्तुष्टो महापद्मः कथयति मया तव वरो दत्तः, यत्तव रोचते तद्याच-

स्व ? ततो नमुचिनोक्तं हे देव ! सांप्रतं तव वरो न्यासीञ्चवतु, यदाहं तं वरं मार्गयामि तदा दद्याः.
 एवं तस्य महापद्मस्य यैवराज्यं पात्यतो दिनानि यांति. एकस्मिन् समये महापद्मजनन्या कारा-
 पितो जिनरथः, तथा महापद्मापरमात्रा लहमीवतीनाम्न्या मिथ्याहृद्व्या कारापितो ब्रह्मरथः. ततो ज्वा-
 लादेव्या ज्ञाणितः पद्मोत्तरो राजा यत्पथमं मम जिनरथो नगरे भ्रमतु. ततोऽपरया मिथ्याहृद्व्या
 जैनधर्मप्रत्यनीकया लहमीवत्या प्रोक्तं यथा प्रथमं ब्रह्मरथो नगर्यां भ्रमतु. एवं तयोर्दयोर्वाचं श्रुत्वा
 राजा विषष्टः, पुनर्ज्वालादेव्या राज्ञोऽग्रे विहसं यदि मम जैनरथो नगरे न ब्रमिष्यति तदा मेऽ-
 न्यजन्मनि जोजनं, लहमीवत्याप्येवं ज्ञाणितं. ततो राज्ञा तौ द्वावपि रथौ भ्रमणाभिचारितौ, ततो म-
 हापद्मो ज्वालाभात्रा कारापितं जैनरथं भ्रमणाभिचारितं वीक्ष्य शोकोद्वेगां मातरं चात्योष्य स शो-
 काक्रान्तो एकाक्येव सुतेषु सकललोकेषु रजन्यां देशयात्रार्थं निर्ययौ, मार्गे गह्वरेकां महादवीं प्रवि-
 ष्टः, तस्यामटव्यां भ्रमन् महापद्म एकं तापसाख्यं प्राप, तत्र स्थितैस्तापसैरातिथ्यं कृत्वा स स्थापितः,
 सोऽपि सुखं स्वगृहवत्तत्र तस्थौ.

इतश्च चंपानगरीं जनमेजयो नाम राजा परिव्रसति. स कालनाम्ना राज्ञा रुद्धः, ततस्तयोः सं-

ग्रामो लम्बः, अवसरं लब्ध्वा सर्वोऽपि नागरिकलोकः प्रतिदिशं प्रणष्टः, राज्ञोऽतः पुरमपि प्रणष्टं. एवं
 च राज्ये ज्ञेये प्रणष्टे सकललोके जनमेजयस्य राज्ञो नार्था नागवती मदनावद्या पुत्र्या समं प-
 लायमाना समागता तं तापसाश्रमं, सा समाश्रासिता कुलपतिना, सा तत्र स्थिता च. तत्र तयोर्म-
 हापद्ममदनावद्याः परस्परमनुरागो जातः, तत्स्वरूपं ज्ञातं कुलपतिना, तेन विज्ञप्ता नागवती, तदा
 नागवत्या मदनावली ज्ञापिता यथा हे पुत्रि किं न स्मरसि नैमित्तिकवचनं यथैषा मदनावली चक्र-
 वर्तिनः प्रथमपत्नी जविष्यति? तर्हि त्वं यत्र तत्रानुरागं किं करोषि? कुलपतिना कुमारो विसर्जि-
 तः कश्चितश्च ज्ञो महात्मस्त्वमितो यदि? किं तवात्र स्थितेन? तेनापि चिंतितमेतस्या मदनावद्याः
 समागमेनाहं समस्तजराधिपो भूत्वा ग्रामनगरादिषु सर्वत्र जिनमंदितां पृथिवीं कारयिष्ये, इत्या-
 दि मनोरथमावाकुलः कुमारस्तत्स्थानान्निर्गतः. ततः क्रमेण पृथिव्यां ब्रमन् प्रासः सिंहुनंदनं नाम
 नगरं, तत्र चोद्यानक्रीडार्थं निर्गता नरनार्यो विविधप्रकारैर्यथेहं क्रीडन्तिस्म. इतश्च तस्मिन्नुद्याने
 जन्मूलिताद्यानस्तं ज्ञो महर्सेनस्य राज्ञः प्रधानहस्ती सादिनं व्यापाद्य संप्रासस्तस्मिन् जनसमूहप्र-
 त्यासन्नै. तदा ते लोका ज्ञीताः प्रतिदिशं प्रणष्टाः, परं सकलोऽपि प्रमदाजनः पलायितुमसमर्थस्तत्रै-

व स्थित, ततस्ताः स्त्रियो गजनीत्या रोदितुं लभ्नाः, तदाऽदूरस्थितेन महापद्मकुमारेण तं प्रमदावर्गे तेन करिणा कदर्थ्यमानं दृष्ट्वा समुत्पन्नकरुणहृदयेन हस्तिसन्मुखं समागत्य प्रकर्षणाक्रोशितः, करी वलितः कुमारभिमुखं, तं करिराजं कुमारान्निमुखं प्रधावतं वीक्ष्य ताः स्त्रियोऽप्येवं कथयितुं प्रवृत्ता ह्लाहास्सदर्धे कृतोद्यम एष महानुभावो दुष्टेन करिणा मारयिष्यते. एवं कथयंत्यस्ताः स्त्रियः कुमारान्निमुखं निरीक्षमाणस्तस्थुः, ततस्तत्र मिलिता लोकाः कुमारं गजक्रीडविचक्षणं दृष्ट्वा प्रशंसन्ति, सोऽपि गजक्रीडविचक्षणो गजं वशीकर्तुं लभः, अत्रांतरे भृत्यसेवकसामंतैर्महसेनो राजा विह्वलः, सोऽपि तत्र समागत्य कुमारं कथयति नो भो महात्मन कुपितकृतांतस्येव दुष्टस्य करिराजस्य वशीकरणे मा साहसं कुरु ? कुमारेणोक्तं हे महाराज विश्वस्तः सन् प्रेक्षस्व मम पराक्रमं ? क्षणमात्रेणाहं तव पुरतो गजराजं वशीकरोमि. ततः स कुमारो गर्जेडं क्रीडयितुं लभः, ततः करिराजं खेदयित्वोत्तरहृदं वेष्टयित्वा गजाग्रे चिक्षेप, क्रोधारुणो गजो यावत् पुरुषत्रांत्या दंतमुशलैः प्रहरति तावन्महापद्मकुमारो दंतयोः पादं दत्त्वा लाघवात्तं गजराजं समासरोह, तावदिजपालकैरंकुशोऽर्पितः, तेनान्कुशेन तं मातंगं वशीकृत्य लोकानां साधुवादं शृण्वन्तं गजपतिमालानस्तंजे बन्ध. ततो राज्ञा चिं-

तिते नूनमेष महाकुलोत्पन्नो कश्चिज्जाज्जुन्नो वर्तते, विना राजपुत्रं न तादृशं सत्त्वं विज्ञानं रूपं च संजवति. ततो राज्ञा स स्वग्रहमानीयं कन्यानां शतेन सार्धं विद्याहितः, ताञ्चिः प्रियाञ्चिः सार्धं विषयसुखं जुञ्जानस्य तस्य कोऽपि कालो गतः, तथापि तां मदनावलीं हृदयान्न मुमोच, योगी सञ्चानासक्तः परमात्मानमिव. इतोऽन्यदा ताञ्चिः समं विषयसुखै रत्वा शय्यायां सुखसुप्तः स वेगवत्या विद्याधर्या वेगेनापहतः, निद्राद्वैयाज्जागरितः कुमारस्तां बन्नाथे हे सुन्दरि! त्वं किं मां हरसि? तथा ज्ञाणितं ज्ञो महात्मन् सावधानो ब्रूत्वा ममोक्तं शृणु? कुमारेणोक्तं कथय? ततः सा कथयति, यथा-
 वैताड्यपर्वते सूर्योदयं नाम नगरमस्ति, तस्मिन्नगरे विद्याधराधिपतिरिन्द्रधनुर्नामा राजास्ति, तस्य नार्या श्रीकांतानामपटुदेव्यस्ति, तयोः पुत्री जयचंडानाम्नी, सा च पुरुषद्वेषिण्यस्ति, सा कथमपि वरं न बांलति. ततो राज्ञेन्द्रधनुना सर्वेऽपि नरतनरेन्द्राः पटुं लिखित्वा तस्यै दर्शिताः, परं तस्याः कोऽपि वरो न रुरुचे. अथान्यदा तव रूपं पटुं संलिख्य दर्शितं, ततस्तव रूपदर्शनानंतरमेव गृहीतकामावस्थया तयाहं ज्ञाणिता यदि ममैष नर्ता न संपद्यते तदा मयावश्यमेव मरणं करणीयं, नात्र संदेहः, तथात्र नैकाणमप्यन्यजन्मनि. एष वृत्तांतो मया तस्य जनकजनन्योरग्रे निवेदितः, तान्यामहं तवा

ज्ञानकृते प्रेषिता. ततो मया राजपुत्र्या व्यप्रे तत्प्रोक्तं, तथा प्रतिज्ञा कृता यद्यदि तं महापद्मकुमारं त-
वातिप्रियमत्र नानयामि, तर्ह्यहं ज्वलितज्वलने निश्चितं प्रविशामि, संप्रति हे कुमार यथा मम मर-
णं न ज्ञायति तथा कुरु? ततः कुमारोक्तं शोचनं. तवेमितं ज्ञवतु. ततस्तया महापद्मकुमारो व्यो-
माध्वना समानीय सूर्योदयनगरे ज्ञागता, तयेदमिन्द्रधनुराजभूयान् निवेदितं, तेन महामहेन प्रवेक्षि-
तो नगरं, ततः सुदिवसे विद्याधराधिपेन जयचंद्राया निजपुत्र्याः पाणिप्रहणं कारितं, ततो राजपुत्र्या
वेगवती बहु सन्मानिता. एवं स कुमारः सर्वत्र लब्धजयः सौभाग्यैकनिधिः समुत्पन्नस्त्रीरत्नवर्जचतु-
र्दशरत्नो लब्धनवनिधिर्दार्जिशसहस्रनरवरसंसेव्यमानपादपद्मः परिणीतैकोनचतुषष्टिसहस्ररमणीकश्च-
तुरशीतिलङ्काजाश्वरथः षष्ठ्यतिकोटिपदातिपरिवृतोऽनेकज्वाङ्गारसमृद्धः षट्सहस्रपृथ्वीप्रथितयशा नि-
जराज्ये प्रथितप्रतापो जातो नवमचक्रवर्ती, तथापि षट्सहस्रनरतराज्यं समृद्धमपि जनमेजयराजपुत्र्या
मदनावध्या रहितं सर्वं नीरसं मन्यते. अहो दुःसाध्यः कामातिरेकः! सोऽन्यदा कामाशाव्यथित-
स्तमाश्रमपदं गतः, तत्र तैस्तापसैः प्रवरपुष्पफलादिभिः सन्मानितः, तत्र जनमेजयेन राज्ञा महापद्म-
स्य राज्ञो मदनावली दत्ता, स्त्रीरत्नं महापद्मेन परिणीता. ततो महामहेन चक्रवर्त्यैर्द्विसमेतो बंदिजः

नैः स्तूयमानो हस्तिनापुरं नगरं प्रविष्टः, प्रणतौ तेन जनकजनन्यौ, तथैव बध्नादिकादिर्नतौ श्वशुरो, ताभ्यामञ्जितः, ताः सर्वा अपि चक्रवर्तिना समं सुखं रेमिरे. एवं काले यात्येकस्मिन् दिने समवसृतः श्रीमुनिस्तुवन्तस्वामिशिष्यः सुव्रतो नाम स्तूरिः. ज्ञानपात्रकैर्वर्धितः पद्मोत्तरो राजा तस्य यथेप्सितं दानं दत्त्वा गुरुवंदनाय सपरिवारो निर्ययौ, तेन राज्ञा वंदिता गुरुः, तैर्गुरुचिदर्शना दत्ता, यथा-संबुक्षह किं न बुक्षहि । संबोहि खलु पेक्ष उद्धहा ॥ नो एहवणमंतराद्रज्ज । न सुलहं पुणरावि जीविषं ॥ १ ॥ इहरा बुद्धा य पासहा । गण्णहावि चयंति माणवा सेणे ॥ जह बह्वयं हरे । एवं द्याल्लक्यमि तुट्ठ ॥ २ ॥ इत्यादिदेशनां श्रुत्वा राजा पद्मोत्तरः कथयति हे जगवन्नहं गृहे भत्त्वा राज्यं सुस्थं कृत्वा भगवदंतिके प्रवज्जिष्यामि. गुरुणोक्तं नो राजेन्द्र धर्मं मा विलंबं विधेहि ? ततो गुरुं नत्वा प्रविष्टो राजा हस्तिनापुरं, समाहूता मंत्रिणः प्रधानपुरुषाश्च, विष्णुकुमारमहापद्मावपि समाकारितौ, सर्वेषां पश्यतां प्रोक्तं नो सामंतः कुमारकाः शृण्वंतु मद्वचः, एतावतं कालं योगतृणया विषयैश्च वंचितेन मयाऽज्ञानवशातो गतोऽपि कालो न ज्ञानः, अतो मया श्रामणं नातुचेष्टितं, अथाहं विष्णुकुमारे ज्येष्ठपुत्रे राज्यं दत्त्वा संयमं गृह्णीष्ये, तदा विष्णुकुमारेणो.

कं हे तातालमिमैः किंपाकफलोपमैर्जौगैः. अहं त्वया सार्धं तपस्यामादास्ये, मम राज्येन सूतं. ततो राज्ञा विष्णुकुमारस्य संयमे, निश्चयं ज्ञात्वा समाहूतो महापद्मः, उक्तं च हे पुत्र प्रतिपद्यस्व मम राज्यश्रियं, यथाहं प्रव्रज्यामंगीकरोमि, तदा तेन प्रोक्तं हे तात मम ज्येष्ठभ्रातरि राज्यमारोपय ? राज्याहो विष्णुकुमारो मम सहोदरो वर्तते, अहं पुनस्तस्याह्या यौवराज्ये स्थितः संस्तस्य से वैकलात्सो ज्ञविष्यामि. पुनरुक्तं राज्ञा विष्णुकुमारस्य ज्ञो पुत्र राज्यं गृहाण ? तदा तेनोक्तमहं संयमसाम्राज्यश्रियं समादास्ये. ततो राज्ञा विष्णुकुमारस्य संयमे निश्चयं ज्ञात्वा शोचनदिवसे कृतो महापद्मस्य महर्ध्वा राज्यान्निषेकः. ततः पद्मोत्तरो राजा विष्णुकुमारेण सह श्रीसुव्रतसूरिसमीपे प्रव्रजितः. अथ महापद्मचक्रो विख्यातशासनो जातः. अथ तौ रथावेतावंतं कालं तथैव स्थितावास्त. ततो महापद्मचक्रवर्तिना ब्रामितो निजजनन्याः सक्तो जिनेन्द्रश्वः, कृतोन्नतिर्जिनशासनस्य. अथ तद्दिनादारभ्य बहवो लोका धर्मपरायणा जाताः. ततस्तेन चक्रवर्तिना सकलेऽपि नरतक्षेत्रे ग्रामाकर-नगरारामवनादिषु कारितान्यनेककोटिद्वीपमितानि जिनव्रवणानि. अथ पद्मोत्तरमनिरपि पालित-

रो महामुनिः संयमदिनादारम्य महाधनाः पृथिव्यां विहारनिरतो ज्ञानदर्शनचारित्र्यपालनतत्परो म-
हदुग्रं तपस्तेपे. एवं तस्य विष्णुकुमारस्य बहूनि तपांसि तत्पमानस्याकाशगामिनीवैक्रियाणिमात्र-
विमादयोऽनेका लब्धयः समुत्पन्नाः. अयि च—मेरुचतुंगदेहो । वच्चद गयणमि परिक्रनाहोव ॥
मयणुव रूववंते । बहुरूवो होद तियसोव ॥ १ ॥

इतश्च ते सुव्रताचार्या बहुशिष्यपरिवारपरिवृता विहरन् समगता हस्तिनापुरं, स्थिता ज्ञाने,
जपलङ्कितारतेन निष्कारणवैरिणा नमुचिना. ततस्तेनावसरं ज्ञात्वा विद्वंसो महापद्मो राजा हे रा-
जन् मम पूर्वप्रतिपन्नं वरं देहि? ततो राज्ञोक्तं याचस्व यत्तव रोचते, तेनोक्तं वेदभणितेन विधिना
यद्गं करोमि, तस्मान्मे तव सकलराज्यं सप्तदिनानि देहि? ततो राज्ञा स चत्कर्तव्येऽन्निषिक्तः, स
षट्खन्नाधिपो महाराजो जातः, महापद्मश्चातंपुरे स्थितः. अथ नमुचिर्नगराभिर्गत्वा यद्गकरणार्थं य-
द्गण्टके समागत्य कपटेन दीक्षितो जातः, तस्य राज्येऽन्निषिक्तत्वाच्च सर्वे लोका राजानश्च नवीन-
साधुवर्धापनार्थमागताः. ते लोकास्तं नमुचिं नत्वा किञ्चिद्वनादिकं पुरो मुत्तवा सर्वेऽपि स्वस्थान-
मगुः, अथ नमुचिप्रजापतिनोक्तं मम सेवार्थं सर्वे ब्राह्मणाः क्षत्रिया लिङ्गिनश्चागताः, परं श्वेतांबरा

मुनयः कथं नागता द्रष्टुं सेवा सेवका ज्ञापिता ज्ञोः सेवका हुतं तानाह्वयत ? तैरपि तदैव सुव्रताचार्याः
 स्तत्र समानीताः, कथितं च तेषां नमुचिना ज्ञोः श्वतांबरा यदा ब्राह्मणो वा कृत्रियो वा राजा ज्वति
 तदा सर्वैरपि पाखंडिन्निरागत्य स प्रणम्यते, यूयं महर्शनार्थं कथं नागताः ? मूढा अज्ञानिनश्च, यत एषा
 लोकस्थितिर्नवद्भिर्न ज्ञाता, तथा राज्ञा रक्षितानि तपोवनानि ज्वति तद्वयं न जानीय ? यूयं स्त
 ब्धाः सर्वपाखंडपूरिता निर्मर्यादा मामपि निंदय ? अतो मम राज्यं मुत्तवा यथेह्यया विचरत ? यः को
 ऽपि ज्वल्लिष्यो मम नगरे मम देशे वा ब्रमिष्यति, स मम वध्यो नात्र संदेहः. ततो गुरुणोक्तं राजेन्द्र
 जवान् सकलपृथ्वीशः, वयं कुत्र यामोऽस्माकं कुत्रापि स्थानं दर्शय ? तत्र वयं यामस्तिष्ठामो वा. पूर्व
 क्रोधवशात्पुनस्तेनोक्तं ज्ञो ज्ञोः पाखंडिन एतदर्थं ज्वद्भिर्न वाच्यं, यदि कोऽपि श्रमणः सप्तदिनांतः
 कुत्रापि प्रेक्षित्ये तर्हि तं चौरवद्भ्यां मारयिष्यामि, नात्र संदेहः. ततस्तद्वाक्यं श्रुत्वा गुरवः स्वस्था-
 नमागताः. ततः सूरेश्वरेण साधवः पृष्टा अथ किं कर्तव्यमेष नमुचिः कृत्रिमराजा जिनधर्मविरोधी
 साधुमत्सरी सर्वान् मुनीन् हंतुमिहति. अतो यत्कर्तव्यं तद्विचार्य वक्तव्यं. तस्मिन् समये केनचित्स्थ-

विष्णुकुमारस्तिष्ठति स च महापद्मचक्रज्येष्ठभ्राता वर्तते, तद्वचनादेष नमुचिरुपशमिष्यति, अन्यः कोऽपीदं शो नास्ति यो नमुचिं शमयति. तदानीं गुरुणोक्तं लो एतेषां साधूनां मध्ये कोऽप्येवंविधः साधुरस्ति यो विष्णुकुमारं समानयति. तदुरोर्वाक्यं श्रुत्वैकेन मुनिनोक्तं मम तत्र मेरुमस्तके भगमनशक्तिरस्ति, परमभगमनशक्तिर्नास्ति तदा गुरुणोक्तं त्वां विष्णुकुमारोऽत्र समानेष्यति, त्वं तत्र गत्वा तं महामुनि मत्रानय ? ततः स गुरुवचनं प्रतिपद्य गगनगामिन्या लब्ध्या समुत्पत्य कृणुमात्रेण प्राप्नो मेरुशिखरं, विष्णुकुमारेण गह्वरं दृष्टुः, चिंतितं चाहो किंचिन्महत्संघकार्यं समुत्पन्नं, येनैष चतुर्मासिकमध्ये समागतः ततो विष्णुकुमारेण मुनिना बंदिता पृष्टं लो महामुने त्वं किमर्थमागतोऽसि ? तेन सकलोऽपि वृत्तांतः कथितः, ततस्य वाक्यं श्रुत्वा तत्कृणादेव तं साधुं गृहित्वा प्रवृत्तः स गगनाध्वना गंतुं, कृणेन समागतो गजपुरनगरे, बंदिता गुरुवः, ततो गुरुवत्त्वा गुर्वाज्ञया साधुसंघपरिवृतो गतो विष्णुकुमारो नमुचिदर्शनार्थं. नरेन्द्रादिभिः सर्वैर्बंदिता विष्णुकुमारः. ततो विष्णुकुमारेण तस्यां सत्त्वायां धर्मकथा पूर्व विद्वांसो नमुचिर्लो महाराज तवाज्ञया वर्षारान्नं यावत्तिष्ठंतु मुनयोऽत्र, पुनर्मंत्रिणा भणितं किं मत्र पुनरुक्तेन ? अथ मम पंच दिनानि राज्यं वर्तते, पुनर्मुनिनोक्तं यद्येवं तर्हि तावतं कालं पुन-

यः पत्तनबहिरुद्याने एव तिष्ठतु. ततः संजातामर्षेण नमुचिनोक्तं तिष्ठतु तावन्नगरमुद्यानं, मम राज्येऽपि भवद्भिर्न स्थातव्यं, त्वरितं मम राज्यं मुक्त्वा यांतु, यदि जीवितेन कार्यं भवति. ततः समुत्पन्नकोपानत्तेन विष्णुकुमारेण मुनिनोक्तं तथापि त्रयाणां पदानां स्थानं देहि? तेनोक्तं तद्वत्, परं तद्वाह्यं यं कमपि मुनिं प्रेक्षिष्ये तमवश्यं ह्युपशीर्षं करिष्ये. ततो विष्णुकुमारमहामुनिः समुत्पन्नकोपानलो वर्धितुं प्रवृत्तः योजनलक्षमानः स जातः. यतः सकयनाष्टावहर्ष्यो । वहंतो सो कपेण मेरुसमो ॥ जातुं जीष्णुलक्ष्को । अफालियफारफुक्कारो ॥ १ ॥ कमदहरं कुणंतो । गामागरनगरसायराईणं ॥ कंपावद महीपीठं । दालद सहरीण सहारादं ॥ २ ॥ ज्जालद जलनिहिणो । जोदसचक्रं पि दूरमोसारे ॥ लोभेद देवदाणव—गणमेवं पत्यकालोव ॥ ३ ॥ ततो विष्णुकुमार. पूर्वापरसमुद्रमध्ये पादौ दत्वा जंबूद्वीपं पादयोर्मध्ये कृत्वा तृतीयं पादं तस्य शिरसि दत्वा नमुचिं निधनं नीत्वा स्थितः. एवं विष्णुकुमारेण त्रिभुवनं क्षोभितं ज्ञात्वा शक्रेण मुनिकोपोपशमनार्थं सुरसंदर्यो गीतगानार्थं प्रेषिताः, तास्तस्य क्रोधोपशमनार्थं शांतरसमयानि गीतानि श्रावयंति, तथापि तस्य महामुनेः कोपोपशमो न जातः, एतद् वृत्तांतविज्ञातमात्रेण महापद्मचक्रवर्तिना जगवान् विष्णुकुमारः प्रसन्नो क्रियमाणोऽपि

क्रोधान्न विरराम, ततः शान्तिनिमित्तं चतुर्भिर्देवनिकपैश्वर्यविधसंवेन च क्रोधान्निवार्यमाणः कथम-
पि क्रोधान्निवृत्तः. तत्प्रभृति विष्णुकुमारो लोके त्रिविक्रम इति प्रसिद्धिमुपगतः. अथ समुपशान्तक्रो-
धो जगवान् विष्णुकुमारो महामुनिराजोचितप्रतिक्रान्तमात्रः शुद्धात्मा पृथिव्यां विचरति. ज्ञातं च
—आयारिण गज्जभि य । कुलगाणसंवे य चेदयविणासे ॥ आलोक्ष्यपडिक्तो । सुद्धो जं निज्जा-
रावज्जला ॥ १ ॥ अथ स विष्णुकुमारो निष्कलंकं श्रामण्यमनुपाद्य समुत्पन्नकेवलज्ञानो मोक्षम-
गमन्. महापद्मचक्रवर्त्यपि कियता कालेन संसारवासविरक्तः पुत्रे राज्यं न्यस्य सहस्रसमीपे निःक्रान्तः,
अधिगतसूत्रार्थो निरतीचारचारित्र्यविजगो धर्मोद्यमो विंशतिधनुस्त्रिजदेहस्त्रिंशद्वर्षसहस्राण्ययु. प-
रिपाद्य केवलज्ञानमवाप्य मोक्षं गतः, तत्र महापद्मकथा प्रसंगतः प्रोक्ता, अनेन विष्णुकुमारकथा-
कीर्तनेन 'अरहरियधरं मलहलिय—सायरं चलियसयलकुलसेलं ॥' इति निरूपितं. इदं विष्णु-
कुमारस्य । इदं दर्शितो मया ॥ तपसा लब्धिसंयुक्तो । योऽद्भुजगति विश्रुतः ॥ १ ॥ अथ त-
पसः सुखंप्रति कारणत्वं दर्शयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—किं बहुना ज्ञाणएणं । जं कस्सवि कहवि कब्बवि सुहाइं ॥ दीसंति सुवणमझे ।

तस्य तवो कारणं चेव ॥ २० ॥ व्याख्या—हो जविका बहुना जणितेन कथितेन किं? न किं मपीत्यर्थः, यत्कस्यापि पुरुषस्य कथमपि महता कष्टेनापि कुत्रापि स्वदेशपरदेशादौ सुखानि बहूनि दृश्यंते भुवनमध्ये, तत्र तप एव कारणं ज्ञेयं, नान्यत्किमपीति गाथार्थः. ॥ २० ॥ इति श्रीमत्तपा-
गन्धाधिराजमहाराकश्रीविजयसेनसूरिराज्ये पंडितश्रीदेवविजयाणि विरचितायां कुलकवृत्तौ धर्मरत्नमं-
जूषानाम्नायां तपोधर्मरूपस्तुतीयो वङ्गस्कारः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

अथ क्रमप्राप्तं ज्ञावनान्स्वरूपं धर्मचतुर्थत्रेदं प्रतिपादयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—कमठासुरेण रक्ष्यमि । जीसणे पलपतुल्लजलबोले ॥ ज्ञावण केवललब्धी-वि-
वाहितं जयल पासजिणो ॥ १ ॥ व्याख्या—कमठासुरनाम्ना दैत्येन पूर्वजवनिःकारणवैरिणा जी-
षणे जयंकरे पलपकावतुल्यजलबोले कटपांतकावजलपूरे रचिते सति प्राकृतत्वादिभक्तिलोपे 'ज्ञा-
वणत्ति' ज्ञावनया केवललब्धमीं विवाहितं लब्धाहितः, एवंविधः श्रीपार्श्वजिनो जयत्विति गाथार्थः.
॥ १ ॥ विस्तरार्थस्तु पार्श्वचरित्रादवगंतव्यः, तच्चरित्रं पूर्वजवाख्यानपूर्वकं समागतः किंचिदुच्यते, य-

था—विप्रः प्राग्मरुद्वति १ रित्यथ करी २ देवोऽथ कटपेऽष्टमे ३ । विद्याभूतकणश्चदो ४ ज्युतसुरः
 ५ श्रीवज्रनाभो नृपः ६ ॥ ब्रैवेये त्रिदशो ७ ऽथ चक्रिन्पतिः श्रीस्वर्णबाहुस्ततः ८ । श्रीमत्प्राणत-
 निर्जरोऽथ ९ स विभुः श्रीपार्श्वनाथः १० श्रिये ॥ १ ॥ अथ प्रथमज्ञवर्णनं कथ्यते—

अस्मिन् जंबूद्विपे जारतक्षेत्रे पौतनपुरं नाम नगरं. तत्रारविंदो नाम राजा, तस्य श्रावको वि-
 श्वदत्तिनाम्ना पुरोहितोऽव्यत, तस्यानुकरीनामनार्या, तयोर्द्वौ पुत्रावाद्यः कमलो द्वितीयश्चः मरुद्वतिः
 २, तयोः क्रमेण द्वे भार्य, एका वरुणा, द्वितीया वसुंधरा च. अथ तयोर्द्वयोः पुत्रयोर्गृहजारधुरंधर-
 योर्गृहजारं विन्यस्य विश्वदत्तिपुरोहितः स्वयं संसारपराङ्मुखो धर्मोद्यतः काष्ठं कृत्वा देवलोकं गतः,
 तस्य नार्यानुकरीपि पतिविरहे तपःशोषितशरीरा मृत्वा देवलोकं गता, कमठोऽपि कृतमातापितृकार्यो
 राज्ञा पितृपदे स्थापितः, स पुरोहितो जातः, मरुभूतिरपि प्रायेण ब्रह्मधारी धर्मकर्मण्युद्यतः सकल-
 विद्यासंपूर्णो जातः. अन्यदा तस्य वसुंधरां नार्या मनोहरां यौवनस्थां च दृष्ट्वा कमठस्य चित्तं च-
 हितं, प्रवृत्तस्तथा सह विषयवासनया जड्वितुं, सापि कामनिरोधमसहमाना कमठेन सह विषया-
 सक्ता लोभान् बुभुजे, तथा सह तादृशमनाचारं प्रवर्तमानं ज्ञात्वा वरुणया कमठपत्न्या ज्ञापितो म-

रुद्रतिर्जो देवर तव पत्नी तव ज्येष्ठभ्रात्रा कमठेन सह विषयासक्ता रमते. ततो मरुद्रतिस्तस्या वा-
 क्यं श्रुत्वा तस्याः प्रत्युत्तरमदत्तैवाहं ग्रामांतरं गमिष्यामीत्युक्त्वा तयोः पश्यतोर्नगराभिर्गत्य कियतीं
 दृष्टिं गत्वा कार्पटिकवेषं कृत्वा संध्यासमये निजगृहमागत्य कपटेन कमठं प्रति कथयति नो महा-
 त्मन मम निराखंबस्य शीतपरिजाणार्थं किञ्चिद्विवर्तितस्थानं देहि ? ततस्तेन कमठेनाज्ञातपरमार्थेन
 दयया ज्ञापितं नोः कार्पटिक मम गृहांगणे द्रुह चतुःशालके स्वेष्टया सुखं तिष्ठ ? ततस्तत्र स्थितो
 मरुद्रतिः, तेन तत्र स्थितेन दृष्टं सर्वं कमठचेष्टितं, तदसमंजसमसहमानो लोकापवादभीरवेन मौ-
 नावलंबनपरो निशायामेव स निर्गतः, प्रज्ञाते च वेषं परावृत्य गतो राज्ञः समीपं, निवेदितं सकलं
 स्वभ्रातृर्विचेष्टितं. ततः कृपितेन राज्ञा निजपुरुषाः समादिष्टा नो हुतं तं नानाविधं बन्नापूर्वं नगरा-
 न्निकासयत ? ततस्तै राजपुरुषैरर्थमुन्निशितो रक्तचंदनविलिप्तदेहो निंबपत्रकृतशेखरः कंठासशराव-
 माद्यो विरसन्निन्मिन्वितो रासजालूढो भ्रामितः सकलनगरे, ज्ञापितश्चैवमेष पुरोधः स्वकृतकर्मा-
 णि हुंक्ते. एवं राजपुरुषैः प्रोच्यमान ऊद्घोषणपूर्वं नगरान्निकासितः. ततः स तथा विदंबितो य-
 था समुत्पन्नदुःखगर्जवैराग्यो गृहीतपरिव्राजकदिग्गः प्रवृत्तो दुष्करं तपश्चरितुं, तं कमठं तद्यावस्थं

दृष्ट्वा समुत्पन्नपश्चात्तापो मरुच्चतिलवृक्षां धवस्तस्य कामणनिमित्तं यत्र कमठतापसोऽस्ति तत्र वने गतः, तस्य समीपे गत्वा स्वं निंदित्वा कामणार्थं तच्चरणे निपतितः, तावत्तेन कमठेन पूर्वविरोधं स्मृत्वा पादपतितो मरुच्चतिर्महत्यैकया शिलया चूर्णितमस्तको विहितः, मरुच्चतिर्बुधापातं कुर्वाणो मृतः, मृत्वा च विंध्याटव्या एकस्याः करिण्या जदरे समुत्पन्नः, क्रमेण वृद्धिमुपगतो जातः स महाकरी, हस्तिनीपरिवृतः स तस्मिन् वने सदैव क्रीडति.

इतश्चारविंदो राजा कदाचिन्नरकादे सांतःपुरः प्रासादोपरितनयभ्यां यावता क्रीडति तावता मुस्तिभक्षरद्वैव्यासं नजस्तलं दृष्टं, क्षणेन बाधुना प्रतिहतं तमब्रवुदं दृष्टं, तद्वीक्ष्य तथैव क्षणक्षणं सर्वन्नारं विज्ञावयन् समुत्पन्नावधिज्ञानो निजपुत्रनिहितराज्यन्नारः प्रव्रजितः. अथैकदा मद्यां विचरं स्तेनारविंदराजर्षिणा सागरदत्तसार्धबाहसार्धो दृष्टः. स मुनिः सार्धसमीपं गतः, तदा सार्धबाहेन प्रणम्योक्तं हे महामुनेस्त्वं कुत्र यास्यसि? मुनिनोक्तं तीर्थयात्रया, पुनः सार्धबाहेनोक्तं हे जगवन् कीदृशो जवतां धर्मः? तेनापि दानशीलतपोजावनाभेदः सविस्तरं धर्मः कथितः, तं श्रुत्वा सार्धबाहः श्रावको जातः, अनेन ज्ञापितं च जगवानस्माकं सह विचरतु, अरविंदर्षिणापि तत्प्रतिपन्नं.

अथ सार्धो मार्गे संचरन् क्रमेण यत्र मरुभूतिकरी करिणीसमन्वितः क्रीडति तत्र विंध्या-
दभ्यां समागतः, तत्रैकस्मिन् सरोवरे नौजनार्थं स्थितः सार्धवाहः. तस्मिन् समये तस्मिन् सरोवरे
बहुकरिणीपरिवृतो जलपानार्थमागतः स एव करिजः, पीत्वा जलं समारूढः स पाद्विशिखरे, ते-
नावलोकितं चतुर्दिक्षु, तं सार्धवाहं वीक्ष्य धावितः स तद्विनाशार्थं. ततस्ते सार्धलोकस्तं करिणं
समापततं वीक्ष्य सर्वे प्रतिदिशं प्रणष्टाः. अरविंदो महामुनिरवधिज्ञानेन तस्य स्वरूपं ज्ञात्वा कायो-
त्सर्गेण स्वस्थान एव स्थितः. ततः स करी संकलं सार्धसमूहं आसयित्वा यत्र स महामुनिः कायोत्स-
र्गेण तिष्ठति तत्रागतः. ततस्तं महामुनिं विलोक्यन् स मुपशान्तकोपो जातः, चित्रलिखित इव स्थितः.
तं तद्यावस्थं दृष्ट्वा तस्य गजस्य प्रतिबोधनार्थमरविंदराजर्षिः कथयति नो नो मरुभूते किं न स्मरसि
मामरविंदराजर्षिमात्मनो पूर्वजवं च ? ततः स तद् श्रुत्वा संजातजातिस्मरणः पतितो मुनिचरणेषु. मु-
निनापि सविशेषदेशनापूर्वं कृतः श्रावकः, ततो गतः स्वस्थानं करिजः, पुनरपि मिद्वितः सार्ध-
लोकः, मुनिं नत्वा धर्मं च श्रुत्वा श्राद्धधर्मं प्रतिपद्य केचित् श्रावका जाताः, केचिच्च द्रक्षकज्ञावं प्र-
तिपन्नाः. ततश्चलितः सार्धवाहः, रवेप्सितं स्थानं गतः, अरविंदोऽपि राजर्षिः संयमं प्रपाद्य मोक्षं

गतः. इतश्च स कमठपरिवाजको मरुद्भूतिं ज्ञातरं निहत्य वैरनिर्यातनं कृत्वा निजायुःक्षये मृत्वा कु-
 र्कुट्सर्पत्वेनोत्पन्नः, तेन सर्पेण विंश्यादव्यां परिभ्रमता पंक्तिमग्नः पूर्वजववैरी मरुभूतिजीवः करी दृ-
 ष्टः, तेन सर्पेण पूर्वजववैरिणा स कुंजस्थले दृष्टः. ततः स करि राजस्तद्विषवेदनान्नावितः श्रावकत्वेन
 नमस्कारशुणनतपरः शुद्धसम्यक्त्वज्ञावितमानसस्त्वद्विषवेदनां सम्यक् सहमानो मृत्वा सहस्रारदेवलो-
 के परमार्थिकः सप्तदशसागरोपमायुर्द्वौ जातः, कुर्कुटसर्पोऽपि श्वायुःक्षये मृत्वा पंचमपृथिव्यां रिष्टा-
 नान्ध्यां सप्तदशसागरोपमायुर्नारको जातः, इति प्रथमद्वितीयतृतीयजवाः प्रतिपादिताः. ॥

इतः स करिदेवस्ततश्च्युतो जंबूद्वीपे पूर्वविदेहे सुकल्हाविजये वैताब्जपर्वते तिलकापुर्यां वि-
 विधुर्नृतिरिति नाम्ना विद्याधराधिपोऽस्ति, तस्य कनकतिलकानामपट्टदेव्यस्ति, तस्याः कुक्षौ पुत्रत्वे-
 नोत्पन्नः, क्रमेण जातः, तस्य पित्रा किरणवेग इति नाम दत्तं, क्रमेण वर्द्धमानः स सकलाः क-
 लाः पाठितः, यौवनस्थः स पित्रा राज्ये स्थापितः, क्रमागतं राज्यं परिपाल्य सुगुरुसमीपे प्रव्रजितः.
 ततः स पठितसकलासिद्धांत एकत्वविहारी चारुणश्मणः पृथिव्यां विहरति. सोऽन्यदाकाशमार्गेण ग-
 तः पुष्करवर्दीपे, तत्र च कनकगिरिसमीपे क्रायोत्सर्गेण स्थितो विचित्रं तपः कुर्वन् किञ्चित् दि-

नानि स्थितः द्रुतः स कुर्कुटसर्पनारकः पंचमनरकाङ्क्षुत्थः तस्यैव कनकगिरेः समीपे कस्मिंश्चित्सं-
 श्लेषे महोरगो जातः, तेन महोरगेण स मुनिर्दृष्टः, संजातकोपेन दष्टः सर्वगोपांगेषु, मुनिरपि
 तद्वदनया कालं कृत्वाच्युतदेवलोके जंबूद्वीमावर्तविमाने देवो जातः, सोऽपि महोरगः पूर्णयुष्कः
 कालं कृत्वा पुनरपि सप्तदशसागरोपमायुः पंचमपृथिव्यां रिष्टानामन्यां नैरधिको जातः, प्रतिपादिताबु-
 द्नयोरपि चतुर्थपंचमन्नवौ ॥ द्रुतः स किरणवेगजीवदेवो ततश्च्युत्वास्मिन् जंबूद्वीपेऽपरविदेहे सौगांधि-
 काविजये शुन्नंकरायां नगर्यां वर्षवीर्यस्य राज्ञो लङ्कमीवत्या नार्याया जदरे समुत्पन्नः, क्रमेण शु-
 न्नादिवसे जातः, वज्रनात्र द्रुति नाम दत्तं, सोऽपि ब्रह्मि गतः, क्रमागतं राज्यं परिपाद्य वैराग्यमाप-
 न्नश्चक्रायुधपुत्रे राज्यं दत्त्वा क्षेमंकरजिनसमीपे प्रव्रजितः. ततो विविधतपोविधानेन बहुलब्धिसंपू-
 र्णो जातः. ततः पृथिव्यां विहरन् गतः स सुकहाविजयं, तत्राप्यप्रतिबद्धविहारेण विचरन् संप्राप्तो
 ज्वलनगिरिसमीपं, अस्त्रमिते दिनकरे तत्रैव कायोत्सर्गेण स्थितः, प्रज्ञातायां च रजन्यां ततश्चलि-
 तो महामुनिः. द्रुतश्च स महोरगनैरपिकस्तत उद्धृत्य कियंतं कालं संसारे ब्रान्त्वा तस्यैव ज्वलनगि-
 रेः समीपे क्षीमाढ्यां चंडालवनचरो जातः, तेनावेदकनिर्गतेन प्रथमं स एव मुनिर्दृष्टः. ततः पूर्वत्र-

ववैरवशतोऽपशकुनोऽयमिति मत्वा कर्णोतं बाणं कृत्वा हृदये स विष्टः, तेन विधुरीकृतदेहः स वि-
 धिना मृत्वा वज्रनाजमुनिर्मध्यभैवेयके ललितगंगनामा देवो जातः, सोऽपि चंदाद्यवनचरस्तं मुनि-
 वरं मृतं दृष्ट्वा मनसि तुष्टो जातः. अहोऽहं धनुर्धरो येन मयैकबाणेन हतोऽयं मृतः. ततः पूर्ण-
 युः स वनचरो मृत्वा सप्तमपृष्ठिव्यां सप्तविंशतिसागरोपमायू रौरवके नरकावासे नैरयिको जातः. इ-
 त्युच्योरपि प्रतिपादितौ षष्ठसप्तमन्नवौ. ॥ इतश्च वज्रनाजदेवस्ततो मध्यमभ्रैवेयकाच्च्युत्वात्रैव जं-
 बूदीपे पूर्वविदेहे पौराणपुरे कुलिशबाहो राज्ञः सुदर्शनाया देव्याः कुक्षौ पुत्रत्वेनोत्पन्नः, क्रमेण
 चतुर्दशस्वप्नचितः कनकप्रजो नाम पुत्रो जातः, क्रमेण स चक्रिपदं प्राप. अथैकस्मिन् दिने प्रां-
 सादोपरि स्थितेन तेन तीर्थंकरवन्दनार्थमागतो देवसंघातः दृष्टः, तं वीक्ष्य विज्ञातजगन्नाथतीर्थंकरा-
 गमनो सोऽपि निर्गतस्तद्वन्दनार्थं, वंदितस्तीर्थंकरः. जपविष्टस्य तस्य जगत्ता जगन्निर्वेदजननी धर्मदे-
 शना दत्ता, तां देशानां श्रुत्वा स प्रविष्टो नगर्यां, ततो जगवानभ्यन्यत्र विजहार. अन्यादा कनकप्र-
 जचक्रवर्ती तीर्थंकरपादमूत्रे प्रव्रजितः, संजातो गीतार्थः, अथ पृथिव्यां विचरन् क्षीरवननाममहाट-
 न्यां क्षीरमहागिरौ सूर्याग्निमुखः कायोत्सर्गेण तस्थौ, इतश्च स चंदाद्यवनचरः सप्तमनरकादुद्धृत्य त-

स्यामेवाट्यां द्वीरपर्वतगुहायां महाजयंकरः सिंहो जातः, स सिंहोऽट्यां ब्रमंस्तं शुनिपदेशं संप्राप्तः. ततः समुहवसितपूर्ववैरेण तेन पाप्मना स मुनिर्विनाशितः, सोऽपि समाधिना कालं कृत्वा विंशतिस्थानकैर्निब्रूतीर्थं करगोत्रो दशमदेवलोके महाप्रज्ञे विमाने विंशतिसागरोपमायुर्महर्षिको देवो जातः, सोऽपि सिंहश्चतुर्थं नरकं गत्वा ततश्च्युत्वा बहुसंसारं ब्रान्त्वा कर्मवशतो ब्राह्मणो जातः. तत्रापि पापोदयाज्जातमात्रस्यैव मातृपितृव्रातृभगिन्यादिकः सर्वोऽपि परिजनः क्षयं गतः, महाकष्टेन स जीवति, संप्राप्तयौवनो लोकेन बहु निन्द्यमानः स कश्चमपि संपद्यमानञ्जो जनवृत्तिवैराग्यमुपगतः, कंदमूलफलाहारो वनमध्ये तापसो जातः, तत्र स पंचाग्निप्रमुखं बहुप्रकारमज्ञानतपोविशेषमकरोत्. द्रुत्ततावद्वृत्तमनवमज्जवौ. ॥

इतः स कनकप्रज्ञचक्रवर्तिजीवदेवः प्राणतकट्याच्चैत्रमासकृष्णचतुर्थ्यां च्युत्वास्मिन् जंबूद्वीपे जारते वर्षे काशीजनपदे बाणारस्यां नगर्थास्यसेनस्य राज्ञो राक्ष्या वामादेव्याः कुक्षौ समुत्पन्नो जगवान्. ततस्तथा पट्टदेव्या निशासमये चतुर्दश स्वप्ना दृष्टाः, तथा विहङ्गसो राजा हे स्वामिन् मया चतुर्दश स्वप्ना दृष्टाः, यथा—गय १ वसह २ सिंह ३ अग्निसेय ४ । दाम ५ ससि ६ दिनयरं ७

ऊयं ८ कुञ्जं ९ ॥ पञ्चमस १० सागर ११ विमाण-शुवण १२ रणचय १३ सिद्धी च १४ ॥ १ ॥
 हे स्वामिन् किमेतेषां फलं ज्ञविष्यति ? ततस्तेन राज्ञात्युग्रमानंदमुद्वहता प्रोक्तं हे प्रिये सर्वलक्षण-
 संपूर्णः शूरः सर्वकलाकुशलस्ते पुत्रो ज्ञविष्यति. तत् श्रुत्वा वामाराज्ञी बाढं परितुष्टा, प्रशंसितं च
 चर्तुर्वचनं. अथ प्रजाते राजा कृतप्रजातकृत्यः शस्त्रशालायां गत्वा कृतशस्त्रपरिश्रमो व्यायामादिना
 परिश्वातदेहो मर्दनेन स्वस्थीभूतः सन् स्नानं कृत्वा परिहितसर्वालंकारः सदसि समागत्य सिंहासने
 समुपविष्टः. ततस्तेन राज्ञा प्रधानपुरुषः समाहूता अष्टांगनिमिचज्ञाः स्वप्नपाठकाः, तेऽपि शुची कृताः
 कृतशृंगारा राज्ञः समीपे समागताः, उपविष्टा राज्ञा दार्शितेषु चद्रासनेषु, ते स्वप्नपाठका राज्ञा पू-
 जिताः पुष्पफलादिभिः, ततो यवनिकांतरे स्थापिता राज्ञी वामादेवी. ततो राज्ञा स्वप्नफलं पृष्ठं ज्ञो-
 द्योः स्वप्नपाठका वामादेव्या निशायामेते गजादयश्चतुर्दश महास्वप्ना दृष्टाः, किमेतेषां स्वप्नानां फ-
 लं ज्ञविष्यति ? ततस्ते परस्परं स्वप्नफलं विचार्य राज्ञः प्रतिपादयति, हे महाराजास्माकं शास्त्रेषु ग-
 जवृषभादीन् चतुर्दश महास्वप्नान् चक्रिषु तीर्थकरेषु वा गर्जोत्पन्नेषु तेषां जनन्यः पश्यन्ति, केदावा-
 नां बलदेवानां मंडलिकानां च जनन्यः क्रमेण सप्त चतुर एकं च महास्वप्नं पश्यन्ति, तस्माद्वामादे-

व्याश्रतुर्दशमहास्त्रपावलोकनात्साधिकनवमासानंतरं जिनो वा चक्रवर्ती वा पुत्रो ज्ञविष्यति. एतरे-
 षां वाक्यं श्रुत्वा महानंदपूरितमानसो जातो नराधिपः, तेषां जीवितार्हं प्रीतिदानं दत्त्वा विसर्ज्य
 निश्चलमानसः स तिष्ठति. वामाराश्यपि सहर्षा तं गर्धं गर्जोच्चिनाहारैः प्रतिपालयति, द्रव्यश्च दा-
 क्रसनकंपो जातः, तदा शक्रेण चिंतितमहो किंनिमित्तं ममासनं चञ्चति ? तत्रस्तेनावधिज्ञानं प्रयु-
 क्तं, दृष्टो ज्ञावान् गर्धं समुत्पन्नः. ततः ससंभ्रमं सिंहसासनात्समुत्थितः, सप्ताष्टपदानि ज्ञावतोऽग्निमु-
 खं गत्वा त्रिःकुतप्रणामो दक्षिणजानुं धरणीपीठे निवेश्य शक्रस्तर्वेन जगवंतमस्तवीत्. अहमत्र स्थि-
 तो जगवंतं नमस्करोमि. तत्र स्थितो ज्ञावान् मां पश्यत्वित्युक्त्वा जगवंतं ववंदे, तदनंतरं सौधमैन्द्रो
 वाणारस्यां समागत्य जगवज्जननीं नत्वा स्तुत्वा चैवमुवाच हे मातस्त्वं धन्या कृतपुण्या, सुलब्धं तव
 जन्म जीवितं च. अद्यप्रभृति त्वं त्रिवृवनस्य वंदनीया, यतस्तव गर्भे पुरुषोत्तमो जगच्चिंतामणिस्त्रयो-
 विंशतितमो जिनः समुत्पन्नः, जिनगृहे स्वर्णवर्षिं कृत्वा शक्रः स्वस्थानं गतः. प्रहृष्टा दामागङ्गी ततः
 प्रभृत्यत्युष्णातिशीतदोषवर्जिताशनादिभिस्तं गर्धं पालयंती सुखेन तिष्ठति, एवं शीते, एवं क्रीडति च,
 यत्प्रभृति स्वामी मातुर्गर्धं जल्पन्नस्तत्प्रभृति शक्रादेशेन तिर्यग्जुञ्जका देवा ग्रामाकरनगरनिहिताति-

महानिधानानि पौराणिकानि प्रह्मीणस्वामिकानि जगन्ति तानि जगवद्गृहे समानयन्ति, तानि जन्म-
 गृहे मुक्त्वा तेऽपि देवाः स्वस्थानं गताः. एवं सा वामा प्रशस्तदोहदा संपूर्णदोहदा तं गर्भं परि-
 वहति. एवं व्यतिते नवमासे सार्धाष्टदिवसेऽर्धरात्रिसमये पौषशुक्लदशम्यां वामाराद्धी दारकं प्रसूता,
 सर्वेषामानंदो जातः, तस्मिन् समये षट्पंचाशद्विक्कुमारिकाणामासनानि चट्वन्ति. ततस्ता अवधिज्ञा-
 नेन जगवज्जन्मसमयं ज्ञात्वा तत्राजग्मुः. तत्राधोलोकवासिन्योऽष्टौ दिक्कुमार्यश्चतुःसहस्रसामानि-
 कादिपरिवारपरिवृता हर्षनिर्झरा जिनजन्मैतदिति परिज्ञावयन्त्यः सर्वर्ष्या समागत्य विमानगता एव
 प्रदक्षिणीकृत्य जगवतो जन्मगृहमीशानकोणके विमानयोग्यभूभ्यां चतुरंगुलमसंप्राप्तं विमानं मु-
 त्वा विमानादवतेरुः. ततो जगवंतं समातृकं प्रदक्षिणां कृत्वा शिरसावर्तं मस्तकांजलिं कृत्वैवं वदन्ति,
 नमोऽस्तु ते रत्नकुक्षिधारिके हे विश्वदीपिके जगच्चिंतामणिप्रसविके वयमधोलोकवासिन्यो दिक्कु-
 मार्यस्तीर्थकरस्य जन्ममहिमानं करिष्यामः, तस्माद्भवत्या न भेतव्यमिति भणित्वा वैक्रियसमुद्भवा
 तं करोति, ततः शीतं मंदं सुरज्ज्वातं विक्रुर्वति, तेन वातेन जन्मगृहतश्चतुर्दिक्षु योजनिकमंगलं
 सर्वतः समंतादाहत्य तृणकाष्ठशुष्कपर्णैकचक्ररावशुचि यत्किंचिद्भवति तत्सर्वं शोधयति, शोधयित्वा

चैवं जिनवरं स्तौति, यथा-अथमिह नमिजिणे । दुग्धापद्व्य अणहयं नरहं ॥ सबजमुज्जीव्य-
 नरे । पुणो मणहं तु मे जायं ॥ १ ॥ धण सजणो एत्थं । सुलक्खणो अस्ससेणयावि ॥ वा-
 मावि वंदणेज्जा । जेसिं अणुज्जवो जयवं ॥ २ ॥ अहोवि कयञ्चान् । सुरनरनारीसु बहुमयं अम्म
 ॥ जं जान् अहिगारो । पढमं जिणजंममहिमासु ॥ ३ ॥ इत्यादि. एवमर्थनिबद्धानि गेयानि गा-
 यंत्यः स्थितास्ता जगवतो नातिदूरे. एवमूर्ध्वलोकात्मंदरकूटवासिन्योऽष्टौ समागच्छन्ति, नवरं ता अ-
 भवदलं विकृत्य गंधोदकवृष्टिं पृष्ववृष्टिं च कुर्वन्ति. एवं पूर्वदिक्स्था अष्टावादरहस्ताः, दक्षिणदिक्स्था
 अष्टावमष्टौ भुंगारहस्ताः, एवं पश्चिमदिक्स्था अपि व्यंजनपाणयो दीपेनोद्योतं कुर्वन्त्यस्तिष्ठन्ति. एवं
 मध्यमरुचकवासिन्यश्चतसस्तथैवागच्छन्ति, तासां कृत्वा न्यमूनि-यथा हे मा तसवया न जे नव्यमित्युक्त्वा
 जगवतश्चत्वार्यणुजानि वर्जयित्वा नालं बद्धयन्ति, तत्रालं चूमौ कृत्वा वैर्धूरैस्त्रां गर्तो पूरयन्ति, तत-
 स्तदुपरि पीठं बध्नाति, ततस्त्रिदिक्षु त्रीणि कंदलिगृहाणि विकुर्वन्ति तेषां मध्ये त्रीणि चतुःशालानि वि-
 कुर्वन्ति, तन्मध्ये त्रीणि सिंहासनानि विकुर्वन्ति. ततो जगवंतं करतलसंपुटे मातरं च बाहुभ्यां गृहीत्वा
 दक्षिणकदलीगृहचतुःशालकासिंहासने निवेशयन्ति, ततः शतपाकसहस्रपाकतैलैरन्यगं कुर्वन्ति, ततः

सुरजिग्धोद्वर्तनेन देहोद्वर्तनं कुर्वति, ततः पूर्वचतुःशाखासिंहासने निवेश्य सुरजिग्धोदकेन पुष्पोदकेन शुद्धोदकेन च जिनं वामादेवीं च स्त्रपयंति, उजावपि सर्वाष्टकारैर्विभूषयंति, तत उत्तरचतुःशाखसिंहासने निवेशयंति, ततः कृद्धहिमवतोऽग्नियोगिकैर्देवैः सद्यस्क्रगोशीर्षचंदनकाष्ठान्यानया-रणीप्रयोगेणाग्निं पातयंति, तैः काष्ठैश्चिमुज्ज्वालयित्वा होमं कुर्वति. स्रुतिकर्म च कुर्वति. ततस्तयो-मर्तुपुत्रयो रक्षापोद्भुत्तिकां बध्नाति. ततो मणिमयौ द्वौ गोदकौ गृहीत्वा जगवतः कर्णसूत्रे आस्फा-द्यैवं कथयंति हे जगवंस्त्वं पर्वतायुर्नैव ? ततो जगवंतमंजलिपुटे कृत्वा मातरं च बाहुभ्यां धृत्वा जन्मजवनशयनीये श्रीजिनमातरं स्थापयित्वा तस्याः पार्श्वे जगवंतं स्थापयित्वा पूर्ववद्गीतगानपराय-णास्तस्थुः. इति षट्पंचाशाहिकुमारिकृत्यानि कथितानि. अर्थेऽहंकृत्यान्याह—

तस्मिन् समये सौधमर्षां सजायां सुखनिषण्णस्य शक्रस्य देवेंद्रस्यासनं चक्षितं. ततः ससंभ्र-मं शक्रोऽवधिज्ञानं प्रयुक्ते, जगवज्जन्मसमयं जानाति, तद्ज्ञात्वा हर्षोद्भूतहृदयः शक्रः किरीटके-भूकुण्डलद्वाराद्यष्टकारविभूषितशरीरस्त्वरितं सिंहासनादभ्युक्षितो रत्नपादुके त्यक्तवैकटाटिकमुत्तरासंगं करोति, ततः सप्ताष्टपदानि जगवदग्निमुखं गत्वा शक्रस्तवमुक्त्वा पश्यतु मां जगवानिति कथयित्वा

ज्ञावतो नमस्कारं कृत्वा पूर्वाग्निमुखः पुनः सिंहासने निषीदति. ततो जीतमेतदिति कृत्वा प्रत्युत्पन्नमतिः शक्रः पूर्वगतानां शक्रनामाचारं ज्ञात्वा यद्वक्त्रेण जिनजन्ममहोत्सवं कर्तव्यमिति, ततो हरिणगमेषिणं पदात्यनीकपतिं देवं समाह्वयति, नो हरिणगमेष्वन शीघ्रतरं सौधर्म्यां सत्तायां यो जनैकमानां परिमंजलां सुस्वरां नाम सुघोषां वंदां परिणामेनापि सुघोषां क्रौंचस्वरां हंसस्वरां मेघौघां गीरां त्रिःकृतोद्घात्य ? उद्घात्ययित्वा च सौधर्मदेवलोक्त्वासिदेवदेवीनां तीर्थंकरजन्ममहिमानं ज्ञापय ? इंद्रेणैवं प्रोक्तो हरिणगमेषी देवो हृष्टस्त्वरितमेव तत्र गत्वा तां सुघोषां वंदां त्रिःकृतोद्घात्यति, तस्याः प्रतिशब्देनैकोनदात्रिंशद्वक्त्रविमानेषु सर्वत्र वंदानां लक्षेषु लक्षशो रणत्काराः प्रादुर्बभूवुः. ततः सौधर्मं कट्ये प्रतिशब्दशतसहस्रे पवृत्ते स सुरलोक्स्तन्नादमयो जातः. उपशान्तिं वंदारवे देवदेव्यो यावच्चितयति किमेष वंदाशब्दः ? इंद्रोऽस्माकं किमाज्ञां दापयति ? तावदारिणगमेषी देवो बाढस्त्ररेणैवं वज्राघे शृण्वंतु नो देवदेव्यः शक्र आज्ञापयति जंबूद्वीपे ज्वरतक्षेत्रे त्रयोविंशतितमो जिनः समुत्पन्नस्तस्मात्तज्जन्ममहिमाकृते सर्वदेवदेवीन्निस्त्वरितं समानंतव्यं. तदारिणगमेषिदेववाक्यं श्रुत्वा हृष्टा देवदेव्यः केचित्तीर्थंकरजत्तया केचित्कौतुकेन केचन शक्रानुवृत्त्या केचि-

ज्जीतमेतदिति संप्रेक्ष्य सर्वसमुद्येन शक्रस्यातिकमागताः. ततः शक्रः पात्रकमाक्षिप्योणिकं देवं स-
माह्वयति, ततश्चैवं वदति, ज्ञोः पात्रक मम गमनयोभयं विमानं कुरु ? ततः स पात्रकः पात्रकवि-
मानं करोति, तत्कीदृशं ? अनेकस्तंजशतसंनिविष्टं, सर्वरत्नमयं, चलद्द्वयंटावलिशब्दमनोहरं, यो-
जनलङ्काविस्तीर्णं, पंचशतयोजनोन्नतं च. तस्य विमानस्य त्रिदिक्षु त्रिसोपानकानि करोति, तेषां
पुरतस्तोरणानि, विमानमध्यजाणे प्रेक्षागृहमंडपं च करोति, तन्मध्ये मणिपीठिकमष्टौ योजनान्या-
यामेन विक्रंजेन च, चत्वारि योजनान्युच्चत्वेन च करोति, तन्मध्ये सिंहासनं करोति, तस्मादपरोत्त-
रेणोत्तरपूर्वेण च शक्रस्य चतुरशीतिसामानिकंसहस्राणां तावंति सिंहासनानि, दक्षिणपूर्वेण द्वाद-
शानामन्यतरपर्वदेवसहस्राणां सिंहासनानि. दक्षिणेन चतुर्दशानां मध्यमपर्वदेवसहस्राणां, तावंति
सिंहासनानि, दक्षिणपश्चिमे षोडशानां बाह्यपर्वदेवसहस्राणां सिंहासनानि, पश्चिमदिशि सप्तानी-
काधिपतीनां सप्त सिंहासनानि च. ततस्तस्य सिंहासनस्य चतुर्दिक्षु प्रत्येकं चतुर्णां चतुरशीत्यंगर-
द्वकदेवसहस्राणां तावंति त्र्यध्वासनानि करोति. ततः शक्र उत्तरवैक्रियं रूपं करोति, त्र्यष्टद्विरग्रम-
हिषीभिः सार्धं गांधर्वानीकेन नाट्यानीकेन च सार्धं तद्विमानं प्रदक्षिणीकृत्य पूर्वदिशि स्थितेन त्रि-

सोपानप्रतिरूपकेण समारुह्य पूर्वाग्निमुखः सिंहासने निषीदति. इंद्रसामानिका उत्तरेणान्यसर्व-
 देवदेव्यो दक्षिणत्रिसोपानप्रतिरूपकेण तत्पादकविमानमधिरोहति. पूर्वन्यस्तरेषु लङ्कासनेषु चो-
 पविशंति. ततस्तस्य शक्रस्य पुरतोऽष्टौ मंगलकानि संप्रस्थितानि, तदनंतरं पूर्णकलशभृंगारुहत्रयामर-
 पताकाः पुरतः संप्रस्थिताः. ततो योजनसहस्रोद्भितो वज्रदंष्ट्रप्रतिष्ठितः पंचवर्णलघुपताकापरिमंडितः
 पुरतो महेन्द्रध्वजः प्रस्थितः. ततः पुरतोऽलंकारविभूषिताः पंचानीकाधिपतयश्चतुर्दिग्वाग्नियोगिका
 देवदेव्यश्च सह चेद्भुः. ततः सौधर्मवासिदेवा देव्यश्च संप्रस्थिताः, सर्वर्था सौधर्मकल्पवासिदेवदे-
 वीपरिवृतः शक्र उदाग्निदिशि स्थितेन निर्याणमार्गेण स्वर्गादिवतीर्णः. तत उत्कृष्टात्मा तिर्यक्संख्ये-
 यान् द्वीपान् समुद्रांश्च व्यतिक्रम्य शक्रः समागतो नंदीश्वरद्वीपे, दक्षिणपूर्वस्थे रतिकरपर्वते समव-
 तरति, ततस्तद्विमानं संहरति, ततो जगवतो जन्मग्रहमागच्छति, तत्रागत्य विमानेनैव स्थितः शक्रस्त्रि-
 प्रदक्षिणां करोति, ततो जन्मजवनादीशानकोणके चतुरश्रुलमसंप्राप्ते भूजागे विमानं मुक्त्वा सपरि-
 वारः शक्रस्तस्माद्विमानादवतरति. ततः शक्रो जिनजन्मग्रहे समागत्य जगवंतमात्मोक्त्वा प्रणामं करो-
 ति, ततः समातृकं जगवंतं त्रिप्रदक्षिणीकरोति, कृत्वा च यथा दिक्कुमार्योऽजिनंदंति तथैवाजिनंद-

ति, स्तुत्वा चैवं वदति—अहं शक्रोऽस्मि देवेन्द्र—कटपादाद्यादिहागमं ॥ जेतव्यं देवि तन्नैवे—त्यु-
त्तवावस्थापिनीं ददौ ॥ १ ॥ ततो जिनप्रतिरूपकं विवृण्व्य जिनभालुः समीपे स्थापयति, पश्चाद्भक्तः
पंच रूपाणि करोति, एकेन रूपेण जगवंतं करतलसंपुटे गृह्णाति १, एकेन रूपेणातपत्रं बिजति
२, द्वान्यां पार्श्वयोश्चामरोक्षेपं करोति ४, एकेन वज्रमुद्धालयन् पुरतो याति ५.

एवं सर्वसमुदयेन मेरुमस्तके पांडुकवनेऽजिषेकसिंहासने पूर्वाभिमुखः करतलधृतजिनेश्वरः शक्रः
समुपविशति, ईशानेन्द्रोऽपि वृषभवाहनः शूद्रपाणिस्तथैव समागच्छति, महाघोषाघंटालुहृतपराक्रमः
पदात्यनीकपतिः पुष्पकविमानकारी दक्षिणे निर्याणमार्गे उत्तरपूर्वतिरस्थे रतिकरपर्वते मंदरे समा-
गच्छति. एवं जंबूद्वीपप्रज्ञाप्यनुसारेण द्वेयं, यथा विंशतिर्धुवनपतयः, द्वात्रिंशद्व्यंतरेन्द्राः, चंद्रसूर्यौ, द्वा-
दशकटपानां दशेन्द्राश्च, एवं चतुर्षष्टिसुरेशाः सपरिवारा जगवज्जानममहोत्सवे मेरुशिखरे समागच्छति.
अथ शक्रादीनां दशेन्द्राणां सामानिका आत्मरत्नकाश्च कथ्यन्ते, यथा—

चुलसी ८४ असी ८० बावत्तरी ७३ । सत्तारि ७० सट्ठी ६० य पष्ठा ५० चत्ताला ४० ॥ तुल्य-
सुरतीस ३० बीसा २० । दस सहस्सा १० आयरकचजुणिया ॥ १ ॥ तथा—चजसठी ६४ सठी

६० खट्व । नञ् ६ सहस्रा य धरणमार्दणं ॥ सामाण्या द्यमेसिं । चतुष्टुणा आयरक्ता य ॥ ३ ॥
एते श्रुवनपत्यादीनां सामानिका आत्मरत्नकाश्च । अश्यानीकानि कथ्यन्ते, यथा—गंवव १ नट्ट २
दृष्ट ३ गय ४ । रह ५ जन् ६ अणियासुराद्विवाणजवे ॥ सत्तममुणियं वसन्ता ७ । महिसा ८ य
अहोनिवासीणं ॥ १ ॥ ततोऽच्युतेन्द्रेण जगवज्जन्ममहिमाजिगेकदीप्ताजियोजिकादया जक्ताः सं-
तोऽष्टोत्तरसहस्रं सुवर्णकलशानामेवं रूष्यमयानां सौवर्णमणिमयानां मणिमयानां सुवर्णरूष्यमयानां
रूष्यमणिमयानां सौवर्णरूष्यमणिमयानां मृन्मयानां च प्रत्येकमष्टोत्तरसहस्रकलशानां ज्ञेयं । एवं
भुंगाराणां स्थावीनां सुप्रतिष्ठानां रत्नकरंजकानां पुष्पचंगेरिकाणामादर्शानां विकुर्वन्ति । द्रव्यादीनि
बहूनि जन्मान्निषेकोपकरणानि विकुर्वन्तीरीदधौ गत्वा तज्जलं ज्ञात्वैवं पुष्करोदधिजलमेवं मा-
गधादितीर्थजलं गंगादीमहानदीनां च जलं, एवं पद्मद्रव्यादीनां जलमुत्पज्जानि च, तथा तीर्थानां
मृत्तिका, सर्ववैतादयेभ्यः सर्वकुलपर्वतेभ्यः सर्वपुष्पाणि सर्वगंधान् सर्वौषधीः सर्षपात् जद्रशालवना-
द्गोशीर्षचंदनमाढ्यं च गृहीत्वा जगवतो मज्जनविधिमुपस्थापयन्ति । ततोऽच्युतेन्द्रः सामानिकत्रयस्त्रिं-
शद्वेवादिपरिवृतः स्वानाविकैर्वैक्रियैश्च कलशैर्वैक्रमलप्रतिष्ठानकैः पद्मापिधानैः सुरजिवारिभूतैश्चंदनच-

चित्तरावकं तमात्रैस्तु वरद्वयैर्मुत्तिकादिभिः सर्वध्यां जगवतो जन्माधिषेकं करोति. तस्मिन् समये
 आग्नियोगिका देवास्तथेन्द्रादयो देवाश्च जगामरकलशधूपादिहस्ता हृष्टास्तथा च वज्रश्लपाणयः पुरत-
 स्तिष्ठन्ति. एके देवा आसित्सन्मार्जितोपलिसं तं श्रुमिन्नागं कुर्वन्ति, एके देवाः सुगंधद्रव्येण धूपो-
 द्वाहनेन च सुगंधेनाग्निरागं कुर्वन्ति, एके हिरण्यवृष्टिं कुर्वन्ति, एके सुवर्णवृष्टिमेके रत्नाजरण्यत्रयपुष्प-
 फलगंधादीनां वृष्टिं कुर्वन्ति, एके ततविततवनसुचिरशेदं वाद्यं वादयन्ति, एके गायत्र्येके नृत्यत्र्येकेऽ-
 दिनयं कुर्वन्ति, एके श्रुजारफोटं कुर्वन्ति, एके सिंहनादं कुर्वन्ति, एके गजवद्गर्जन्ति, एके जलवद्-
 गर्जन्ति, एके विद्युद्बद् द्योतयन्ति, एके जगवतो गुणोत्कीर्तनकारीणि बिरुदानि पठन्ति. ततः सोऽच्यु-
 तेंद्रो निर्वर्तिताग्निषेको योजितकरमुगलौ जयेन विजयेन च वर्धाप्य पद्मलसुकुमालया गंधका-
 षायिकया गात्राणि मर्दयति. ततः स स्वामिन्मलंकारविश्रुषितं करोति, नाध्यादिविधिं च दर्शयति.
 ततो जगवत्पुरतोऽङ्कितैः स्फटिकवन्निर्मलैरत्युज्ज्वलैस्तंतुलैरष्ट मंगलकान्यादित्थति, यथा—दण्ड-
 १ नद्दासण २ । वरुमाण ३ वरकलस ४ मन्त्र ५ सिरिवहे ६ ॥ सन्नि य ७ नंदावता ८ । लिहि-
 या अष्टमंगलया ॥ १ ॥ ततः कस्तुबिमुक्तस्य पंचवर्णपुष्पस्य जलस्थलसमुद्भवस्य जानुप्रमाणं

प्रकरं करोति. ततो वैभूर्यमयधूपधुपट्टिकां करे कृत्वा कृष्णागुरुप्रभृतिभिः प्रवरधूपोत्क्षेपं करोति. ततः सप्ताष्टपदानि प्रत्यागत्यैकशाटिकमुत्तरासंगं कृत्वा संयोजितकरकमलो मेखितदशनखो मस्तकैजद्वि कृत्वाष्टोत्तरशतैः काव्यैर्जगवंतं स्तौति, पुनरेवमवादीच्च नमोऽस्तु ते सिद्ध बुद्ध नीरजो निर्द्वय निर्वतरागद्वेष निःसंग निःशब्द गुणरत्नशीलसागर धर्मवर चक्रवर्ति. एवं स्तुत्वा स्वाभिनेन नत्वा नञ्जासने नातिदूरे पुर्युपास्ते. एवं यथाच्युतैर्द्रस्य जन्मान्निषेको वर्णितस्तथेष्टानैर्द्रपर्यंतानां कटपवासिनां जवनपतित्वयंतरज्योतिष्काणामपींद्राणामन्निषेको ज्ञातव्यः.

अष्टेशानेन्द्रः पंच रूपाणि करोति, एकेन जगवंतं करतलसंपुटे गृहीत्वा सिंहासने निषीदति, एकेन रूपेण पृष्ठे छत्रं विभार्ति. द्वात्र्यां पार्श्वयोश्चामरोत्क्षेपं करोति, एकेन रूपेण पाणौ वज्रं समुद्धालयति. अष्ट्य सौधर्मद्राको जगवतश्चतुर्दिक्षु चत्वारि धवलवृषन्नरूपाणि करोति, तेषामष्टसु शृंगेष्वष्टौ तोयोधारा निर्गच्छन्ति, तास्तोयोधारा ऊर्ध्वमुखपत्यैकीभवंति. ततो जगवतो मस्तकोपरि निपतंति. एवं जगवतः स्त्रपनं कृत्वाच्युतैर्द्रवदन्यत्सर्वं करोति. ततः सौधर्मद्रो जगवंतं स्तौति, यथा—
श्रीमत्प्रौढप्रज्ञापूर १ । राजमानमहेश्वर २ ॥ जगदानंदनोदार ३ । विद्यासिंधुसुधाकर ४ ॥ १ ॥

जगत्त्रयपते तार ५—यशोरशिरमात्र ६ ॥ जहामसमतासार ७ । रिरंसार चिंतादर ८ ॥ २ ॥
 पापांधकारसंचार ९—द्वयनैकदिनेश्वर १० ॥ पंचेषुप्रमयापार ११ । कल्याणकमलाकर १२ ॥ ३ ॥
 जगतीजनसंज्ञार १३—सेव्यमानांहिषुकर १४ ॥ वंदारुत्रिद्विगार १५—कलापनतभुंकर १६ ॥ ४ ॥
 चंचच्चामीकरस्फार १७—कायकांतिजितस्मर १८ ॥ रभ्य सौभ्य गुणाधार १९ । कुमतांधकरांकर २०
 ॥ ५ ॥ लसद्वदमीकलागार २१ । कलाक्रमलजास्कर २२ ॥ व्यापादिततमोतार २३ । ख्यातकीर्तिजि-
 नेश्वर २४ ॥ ६ ॥ श्रीनिवास कृपासार २५ । देवशाखिसहोदर २६ ॥ बहुदुःखांहिसंहार २७—विधानवि-
 बुधेश्वर २८ ॥ ७ ॥ जगन्मनोहराकार २९ । यंत्रितेन्द्रियसिंधुर ३० ॥ मुजगश्रेणिशृंगार ३१ । वीरता-
 जिनमंदिर ३२ ॥ ८ ॥ एवं जगवंतमष्टोत्तरशतनवीनकाव्यैः स्तुत्वा सौधमंडो जगवद्गृहे तथैवागत्य
 तीर्थकरं मातुरंतिके मुक्त्वा तत्प्रतिरूपकं हत्वावस्थापिनीं निजामपहरति. ततः शक्रः द्वौमयुग्मं कुंडलयु-
 ग्मं च जगवत जह्नीर्षमुले स्थापयति. श्रीदामरत्नदामार्यं गंडुकद्वयं मणिरत्नमंडितं हाराहुपशोच्चितं
 जगवतो नयनाजिरोचनार्थमुद्धोचके निवेशयति. ततः शक्रो द्वात्रिंशत्सर्वकोटीनां द्वात्रिंशद्वि-
 कोटीनां च तथान्येषामपि मणिमुक्ताफलाक्षराणादीनां वैश्रमणेन दृष्टिं कारयति. ततः शक्र द्याधि-

योगिकैर्देवैः सकलनगरे एवमावोषणां कारयति, यथा श्रु एवंतु लो ब्रुवनपतिप्रमुखदेवा देव्यो यो जिनस्य जिनमातुश्चोपर्यश्रुतं मनः कर्षयति तस्यार्थमंजरीव सप्तधा मूर्धा स्फुटिष्यति. ततः सर्वेऽपीडादयो देवा नंदीश्वरे गत्वाष्टाहिकामहामहिमानं कृत्वा स्वकीये स्वकीये स्थाने यांति, तस्यां राज्ञौ तिर्यग्जुंजकामरा अश्वसेनस्य राज्ञो हिरण्यसुवर्णादिद्यष्टिं कुर्वति.

ततोऽश्वसेनो राजा प्रज्ञातसमये नगररङ्गक्रानाह्वयवमवादीज्ञो लो आरङ्गका वाणारस्यां न गर्थं चारकशोधनं मानोन्मानवर्धनं च कारयत ? तथा नगरीं सन्मार्जितोपलिप्तां सर्वप्रदेशेषु निबध्ववंदनमालिकतोरणां पंचवर्णपुष्पोपचारकलितां तथागुरुकर्पूरतुरकधूपमधमघायमानगंधाक्षिरामां तथोच्चितपताकां मंचातिमंचकलितां तथा शोकरहितां नर्तकनर्तकीदर्शितनाट्यां तथोच्चैतयूपसहस्रमुशलसहस्रां च कारयत ? ततो ममाङ्गां प्रत्यर्पयत ? तनसैः सेवकैः सकलं कार्यं कृत्वा राज्ञो निवेदितं. ततोऽश्वसेनः शतसहस्रदीनारदानपूर्वकं दशाहिकामहोत्सवं करोति. एवं गते एकादशे दिवसे निवर्तितेऽशुचिजातकर्मणि संप्राप्तो द्वादशो दिवसः. ततो मित्रज्ञातिप्रभृतिपरिजनबोजनानंतरं जगवतो नामस्थापनां करोति, यथास्मिन् गर्भगते जनन्या शय्यापार्श्वे सर्पो दृष्टः, अतोस्य पुत्रस्य पार्श्वे

जगत्त्रयपते तार ५—यशोरश्चिरमाज्ञार ६ ॥ जहामसमतासार ७ । रिरंसार चितादर ८ ॥ २ ॥
पापांधकारसंचार ९—द्वलनैकदिनेश्वर १० ॥ पंचेषुप्रमयापार ११ । कल्याणकमलाकर १२ ॥ ३ ॥
जगतीजनसंज्ञार १३—सेव्यमानांहिपुष्कर १४ ॥ वंदारुत्रिदिवागार १५—कलापनतमुत्कर १६ ॥ ४ ॥
चंचत्वामीकरस्फार १७—कायकांतिजितस्मर १८ ॥ रभ्य सौम्य गुणधार १९ । कुमतांधकद्रांकर २०
॥ ५ ॥ लसद्भद्रमीकलागार २१ । कलाकमलजालकर २२ ॥ व्यापादिततमोत्तार २३ । ख्यातकीर्तिजि-
नेश्वर २४ ॥ ६ ॥ श्रीनिवास कृपासार २५ । देवशाखिसहोदर २६ ॥ बहुदुःखांक्षिंहार २७—विधानवि-
बुधेश्वर २८ ॥ ७ ॥ जगन्मनोहराकार २९ । यंत्रितेन्द्रियसिंधुर ३० ॥ सुजगन्श्रेणिशृंगार ३१ । वीरता-
जिनमंदिर ३२ ॥ ८ ॥ एवं जगवंतमष्टोत्तरशतनवीनकाव्यैः स्तुत्वा सौधर्मेन्द्रो जगवद्गृहे तथैवागत्य
तीर्थंकरं मातुरंतिके मुक्तवा तत्प्रतिरूपकं हृत्वावस्थापिनीं निद्रामपहरति. ततः शक्रः द्यौमयुभं कुंडल्यु-
भं च जगवत जल्लोर्मूले स्थापयति. श्रीदामरत्नदामार्यं गंडुकद्वयं मणिरत्नमंडितं हाराद्युपशोभितं
जगवतो नयनादिरोचनार्थमुद्धोचके निवेशयति. ततः शक्रो द्वात्रिंशत्स्वर्णकोटीनां द्वात्रिंशच्छिरस्य
कोटीनां च तथान्येषामपि मणिमुक्ताफलाञ्जरादीनां वैश्रमणेन वृष्टिं कारयति. ततः शक्र आशि-

योगिकैर्देवैः सकलनगरे एवमावोषणां कारयति, यथा श्रुएवंतु ज्ञो ब्रुवनपतिप्रमुखदेवा देव्यो यो जिनस्य जिनमातुश्चोपर्यश्रुतं मनः करिष्यति तस्यार्धमंजरीवं ससथा मूर्धा स्फुटिष्यति. ततः सर्वेऽपीडादयो देवा नंदीश्वरे गत्वाष्टाह्निकमहामहिमानं कृत्वा स्वकीये स्वकीये स्थाने यांति, तस्यां राज्ञौ तिर्यग्जुंजकामरा अश्वसेनस्य राज्ञो हिरण्यसुवर्णादिबुष्टिं कुर्वति.

ततोऽश्वसेनो राजा प्रजातसमये नगररक्षकानाहूयैवमवादीक्ष्य ज्ञो अपारक्षका वाणारस्यां न-
गर्या चारकशोधनं मानोन्मानवर्धनं च कारयत ? तथा नगरीं सन्मार्जितोपलिप्तां सर्वप्रदेशेषु निब-
ध्ववंदनमालिकातोरणां पंचवर्णपुष्पोपचारकलितां तथागुरुकर्पूरतुरकधूपमधमवायमानगंधाक्षिरामां
तथोद्भितपताकां मंचातिमंचकलितां तथा शोकरहितां नर्तकनर्तकीदर्शितनाट्यां तथोच्चित्रयूपसहस्र-
मुद्रालसहसां च कारयत ? ततो ममाज्ञां प्रत्यर्पयत ? ततस्तैः सेवकैः सकलं कार्यं कृत्वा राज्ञो निवे-
दितं. ततोऽश्वसेनः शतसहस्रदीनारदानपूर्वकं दशाह्निकमहोत्सवं करोति. एवं गते एकादशे दिवसे
निवर्तितेऽशुचिजातकर्मणि संप्राप्तो द्वादशो दिवसः. ततो मित्रज्ञातिप्रभृतिपरिजनजो जनानंतरं जग-
वतो नामस्थापनां करोति, यथास्मिन् गर्भगते जनन्या शय्यापार्श्वं सर्पा दृष्टः, अतोस्य पुत्रस्य पार्श्वं

इति नाम जगवतु. लुक्तं च—गजगणं जं जणणी । सिज्जापासे सुपासिञ्जं सप्यं ॥ पद्मिसप्यंतं प-
 द्दणो । लंविपहत्था जगाहेद्द ॥ १ ॥ जणद्द यं चेस सप्यो । वच्चद्द रायाह तं क्हं सुणसि ॥
 साह सयं चियत्तो । दीवण तं सोवि सच्चवि ॥ २ ॥ चिंतद्द गज्जपज्जावो । एसो क्हमण्हा
 निसातमसि ॥ एसो पासद्द पासे । सुतस्स पासोत्ति नाम कयं ॥ ३ ॥ ततः कट्ठपादप द्दव जातः
 स सर्वजनानंदकारी, प्रवर्धमानदेहः क्रमेणाष्टवर्षिको जातः, शीघ्रनदिवसे च पित्राश्वसेनेन कला-
 चार्यस्योपांते पठनार्थं नीतः. ततस्तेन जगवता पार्थकुमारेण कलात्रार्यः सकलकलाकुशलः कृतः,
 स एव जगवद्विध्यो जातः. ततः कौमुदीमृगांकवत्सौभ्यवदनो नीलोत्पलादनंतगुणशोचनान्त्र्यां न-
 यनान्त्र्यां शोचितो रूपेण सुरपतितोऽप्यनंतगुणरूपो मधुव्रतकीरादनंतगुणमधुरस्वरः स्वयं दूरमणाद-
 नंतगुणगान्धीर्योपेतो मदोन्मत्तकस्त्रिरादनंतगुणललितगत्या विराजितः संसारे निपत ज्ञानरक्षा-
 लसेन कारुण्येन विराजमानः श्रीपार्थजिनो देवदेवीजिर्निर्यं क्रीडां कुर्वाणो यौवनं संप्राप्तः. ततः
 प्रसेनजिता राज्ञा निजपुत्रीं प्रप्तावतीनाम्नीं गुणरूपशालिनीं महामहेन परिष्ठापितः, तथा सार्धं
 जगवान् श्रीजिनो योग्यान् जोगान् बुभुजे.

अन्यदा जगवता प्रासादोपरि स्थितेन गवाक्षजालकेन दिगवलोकनं कुर्वता दृष्टः सकललो-
कः प्रवरकुसुमपटलिकाभूतहस्तो बहिर्निर्गह्य, तदानीं स्वामिना निकटस्थितस्य कस्यचित्सेवकस्य
पृष्ठं द्यो एते जनाः पुष्पपटलिकाव्यापृतकरा एकस्यां दिश्येव कथं गहंति ? किमद्य कोऽपि महोत्स-
वो वर्तते ? ततस्तेन सेवकेन ज्ञापितं हे स्वामिन्न कोऽपि महोत्सवः, किंतु कश्चित्कमठनामतपस्वी
नगर्या बहिः समागतोऽस्ति, सर्वोऽपि लोकस्तद्वदनार्थं प्रस्थितस्तदभिमुखं याति. तद्वचनं श्रुत्वा
कौतुकेन प्रेरितो जगवानपि तद्विलोकनाय प्रस्थितः, क्रमेण यत्र कमठतापसः पञ्चाग्निं साधयति ज-
गवांस्तज्जागतः. तेन तत्र दृष्टः कमठशठः तपस्तप्यमानः. अत्रान्तरे विज्ञानसंयुक्तेन जगवतैकस्मिन्नग्नि-
कुण्डे द्विषमहत्काष्ठकोटरमध्ये दह्यमानं नागं वीक्ष्यात्यंतकरुणापरहृदयेनानेन प्रोक्तमहो कमठ ते म-
हद्विज्ञानं, यत्त्वमग्निकुण्डे नागं दह्यमानं न पश्यसि. तव काचिदद्या नास्ति, त्वं तापसोऽप्यविवेकी
वृथा कष्टं करोषि ? परं दयां न जानासि, धर्मस्य मूलं दयैव, यतः—त्यजेधर्मं दयाहीनं । विद्या-
हीनं गुरुं त्यजेत् ॥ त्यजेत्क्रोधमुखीं ज्ञार्या । निःस्नेहा बांधवास्त्यजेत् ॥ १ ॥ ततो जगवद्वचनं श्रु-
त्वा कमठो बलाघे द्यो राजकुमार जवाहरीनां राजकुमाराणां तु तुरंगमकुंजरादीनां दमने कौटुंश

जवति. धर्माधर्मविवेककौशलं त्वस्मादृशां मुनीनामेव जवति. ततः स्वात्मिनैकस्य सेवकस्य कश्चिन्
 द्यो एतत्काष्ठं सावधानीदृय तीक्ष्णकुशरेण स्फोटयित्वा द्विधा कुरु? तत्तस्तेन जगत्तादाज्ञा प्रमाणमित्यु-
 क्त्वा तीक्ष्णकुशारेण तत्काष्ठं द्विधा कृतं, तस्मान्निर्गतं नागकुलं, तत्रैकोऽर्धदृश्यो दृष्टो महापन्नाः, त-
 स्यासन्नमरणं ज्ञात्वा स्वामिना निजमेवकमुखेन नियमपूर्वकं पंचपरमेष्ठिनमस्कारो दापितः. ॐ अ-
 सिञ्चाज्ज्ञा नमः' इति पन्नास्य श्रावितं. स सर्पस्तनो भूत्वा नमस्कारप्रजावतो नागलोके धरणेन्द्रो
 नाम नागाधिपतिर्जातः, लोकैरुक्तं चाहो कुमारस्य निर्मलं ज्ञानमहो कुमारस्य दयापरिणामः,
 एवं सर्वलोकैर्जगवान् प्रशंसितः, कमठश्च धिक्कृतः, अहो मुखार्द्धाज्ञानिन् दयारहितस्त्वं किमपि तत्त्वं
 न जानास्येवं सर्वलोकैर्निर्दितो विलङ्घीभूतः कमठपरिब्राजको गाढमज्ञानतपः कृत्वा मेघकुमारनि-
 कायेषु मेघमालिनाम्ना भुवनवासिदेवः समुत्प . इतश्च जगवानपि नार्थां प्रविष्टः, एवं मुखेन
 विचरतस्त्वस्य समंगतो वसंतसमयः, तस्मिन् समये सकलोलूषि नागरिकलोको वसंतक्रीडाकरणाध-
 मुद्यानं भूतः, अत्रांतरे ज्ञानपात्रकेनागत्य जगवतः प्राभुतीकृतका सहकारमंत्ररी, जगवता कथि-
 तं द्यो किमेतत्? तेनोक्तं हे स्वामिन्! बहुविधकलानिवासः सांप्रतं वसंतसमयः संप्राप्तः. ततः श्रुत्वा

वसंतश्रीनाकरणार्थं यानारूढो जगवान् बहुपुरजनपरिवारपरिवृतो गतो नंदनवननामोद्यानं. ततः स यानात्समुत्तीर्य नंदनवनप्रासादमभ्यस्थितकनकमयसिंहासने समुपविष्टः, तत्र चातिरमणीयकवेन सर्वतो विलोकयंस्तस्य प्रासादस्य त्रितौ रमणीयतरं चित्रं ददर्श, तच्चित्रं दृष्ट्वा स्वामिना चिंतितं सम्यग्विरीक्ष्यतेऽस्मिंश्चित्रे किंलिखितमस्ति? ततः स्वामिना तच्चित्रं सम्यग्विरीक्षितं, दृष्टं तत्रारिष्टनेमिचरित्रं चित्रितं, तद् दृष्ट्वा चिंतितं पार्श्वजिर्नेद्रेण धन्यः सोऽरिष्टनेमिजिनो यः सावद्यं विषयसुखं ज्ञात्वा निर्भरानुरागां निरुपमरूपलावण्ययौवनां राजवरकन्यकां त्यक्त्वा मोक्षाज्जिज्ञाषुको जगवान् यदुकुलमंडनः कुमारत्वेनैव प्रवर्जितः, अथाहमपि सर्वसंगपरित्यागं करोमि. तस्मिन् समये लोकांतिका देवाः समागताः, ते च जगवंतं प्रतिबोधयन्ति, यथा—सारस्वयमादृत्वा । वन्निरुणा य ज-हतोया य ॥ त्रसिध्याअववाहा । अभिन्वा चैव रिद्धा य ॥ १ ॥ एए देवनिकाया । जयवं बोहिं-ति जिणवरिंदितु ॥ सव्वजगजीवहिण्यं । जयवं तिहं पवत्तेह ॥ २ ॥ एतेषां वाक्यं श्रुत्वा जगवना सांवत्सरिकदानं दत्तं, यथा—संवहरेण होही । अज्जिनिरुमणं तु जिणवरिंदाणं ॥ तोअन्नसंप-याणं । पवत्तए पुव्वसूरमि ॥ १ ॥ एणा हिरण्णकोनी । अहेव अण्णणा सयसहस्सा ॥ सूरौदयमाद्दि-

यं । दिज्जद जा पायससीञ्ज ॥ २ ॥ वरवरिया वोसिज्जद । किमिद्वियं दिज्जए बहुविहीयं ॥ सु-
 रअपुरदेवदाएव-नरिंदमहिआए निक्कमए ॥ ३ ॥ तिन्नेव य कोडिसया । अठसीयं च हुंति कोणीञ्ज
 ॥ अस्सिपंचसयसहस्सा । एयं संवहरेए दिष्णं ॥ ४ ॥ स्वाभिना श्रोपार्थनार्थेनैवं कृणवनीपकादीनां
 याचकानां च सांवत्सरिकदानं दत्तं । ततो जननीजनकपार्थं गत्वा जगज्जन् कसौ संयोज्य मस्तर्केजालिं
 कृत्वैवमवादीद् हे मातापिनरौ जगदाज्ञाहं दीक्षाभंगीकर्तुमिहामि । तदा तौ कथयन्तो ज्ञो पुत्रक धर्मे
 मा विलंबं कुरु ? ततोऽश्वसेनो राजा दीक्षान्नियेकार्थं कौटुंबिकपुरुषैः सुवर्णादीनां कलशानामष्टोत्तरस-
 हस्राणि सज्जयित्वापढौकयतिस्म, तस्मिन् समये चक्षिनासनाः सर्वे सुरेन्द्राः समागच्छन्ति । ततः शक्र
 आन्नियोगिकसुरैः कलशादिसमग्रमज्जनविधिमुपस्थापयति, ते कलशासतेषु पूर्वकृतकलशेषु प्रविष्टाः
 ततः शक्रो जगवंतं पूर्वान्निमुखं सिंहासनं निवेशयति । ततस्तैः सुवर्णादिकलशैर्जन्मान्नियेकवत्सुरे-
 शा निष्क्रमणान्नियेकं कुर्वन्ति, तस्मिन्नान्नियेके वर्तमाने देवा हर्षप्रकर्षेण सुवर्णादृष्टिं कुर्वन्ति । ततः श-
 क्रो जगवंतं सर्वालंकारविभूषितं करोति । ततोऽश्वसेनो राजा विशालां नाम शिविकां कारयतिस्म,
 ततः पार्श्वौ भगवांस्तां शिविकां पूर्वान्निमुखः संनिविष्टः । ततोऽश्वसेनेन राज्ञा समुपदिष्टाः पुरुषाः

सर्वालंकारविशेषितास्तां शिविकां वहंति. ततः शक्रः शिविकाया दक्षिणमुपरिननं पार्श्वं गृह्णाति, ईशानेन्द्र उत्तरं, चमरो दक्षिणमधस्तनं, बलीन्द्र उत्तरदिक्पार्श्वं, शेषा सर्वेऽपि देवा यथाहं शिविकां वहंति, यथा—पुर्वे लज्जिता माणु—सेहिं साहदुरोमकूवेहिं ॥ पद्मा वहंति सीयं । असुरिन्द-सुरिन्दनागिन्दा ॥ १ ॥

अथ जगत्पुरतः प्रथममष्टमंगलकानि प्रस्थितानि, ततश्छत्रचामरध्वजादीनि प्रस्थितानि, ततो जय जयत्याशिषं कुर्वतो मागधजनाः प्रस्थिताः. ततो बंदिजनैर्जयश्रीः, अश्वसेनकुलातंकारहार तव धर्मेऽविभ्रं भवत्वेवमजिनंघमानो बहुजनसहस्रैः स्तूयमानोऽगुध्यादिजिर्दर्यमानः पुष्पांजलिभिः पूज्यमानः पदे पदेऽर्धानाददानो बहुनरनारीणामंजलिं दक्षिणहस्तेनाददानो महत्सर्ध्वार्थं हुत्वा क्रां त्या च मार्गे गह्वन् जगवान् शोजते विमानारूढो वैमानिकदेवराज इव. यथा—वरपट्टहजेरिण्ड-री—दुन्दुहिसंखसण्हिं तुरेहिं ॥ धरणिपत्ने गयणपत्ने । तुरनिनीजि परमरम्भो ॥ १ ॥ नयरीजि नि-रुमिता । गजं य आसमयंमि लज्जाणो ॥ तव य अस्मोणपायवसस । अहे सिध्याजि समुत्तरद्व ॥ २ ॥ ततो जगवान् पौषवहुलैकादश्यां पूर्वोहे स्वयमेव सर्वालंकारं मुत्तवा तिष्ठति, तदलंकारं

वामा जननी रुदनं कुर्वाणा हंसद्वहणेन वस्त्रांचन्द्रेण गृह्णाति, ततो जगवान् पंचमुष्टिजिह्वोचं करो-
ति, शक्रस्नानं केशान् गृहीत्वा क्षीरसमुद्रे परिष्ठापयति, तस्मिन् समये शक्रवचनेन देवमनुष्याणां
नादो गीतवाद्यशब्दश्चोपरतः. एवं जगवान् श्रीपार्श्वनाथस्त्रिशद्वर्षाणि गृहस्थत्वेन व्यतिक्रम्य कृताष्ट-
मतपाः करेमि सामाद्व्यमिति सर्वसावद्ययोगं परित्यज्यैवं देवदूष्यवस्त्रमादाय त्रिभिः शतैः पुरुषैः स-
ह व्रतं प्रतिपन्नवान्, ज्ञाणितं च—काज्ज्ज नमुक्कारं । सिट्ठाणमज्जिगहं च मो गिह्णे । सव्वं मे ज्य-
कस्सिज्ज्ज । पावंति चरित्तमारुढो ॥ १ ॥ तत्कृणादेव समुत्पन्नं जगवत्सत्तुर्यं मनःपर्यवधानं. ततः
पंचसमितित्रिणुपेत्युक्तः क्वांतियुक्तो निर्ममो निरहंकारो निःसंगसत्यकगर्वो व्याघ्रोऽव्याघ्रो च सुखे दुःखे
च निंदायां प्रशंसायां च समस्तपसा संयमेन चात्मानं परिज्ञावयन् विचरति. इतश्च कल्पवासिभुव-
नपतिव्यंतरादयो देवा भगवतो निष्क्रमणोत्सवं कृत्वा नंदीश्वरेऽष्टाह्निकमहोत्सवं च कृत्वा सर्वे स्वस्व-
स्थानं गताः, जगवानपि विहरन्नगरासन्नसंस्थितं तापसाश्रमं प्राप्तः, तत्रास्त्रमिनो दिनकरः, तदा
तत्प्रदेशे कृपासन्नस्थितवटप्रादपस्याधः स्थितो जगवान् कापोत्सर्गोऽष्ट.

इतः स कमठजीवोऽसुरो मेघमाद्व्यवधिक्रानेनात्मनो व्यतिकरं ज्ञात्वा स्मृत्वा च पूर्वज्ञववैकार-

एणं समुत्पन्नतीव्रामर्षः समगतो जगवत्समीपं, प्रारब्धास्तेन सिंहोदिका जपसर्गाः, अपि च—सी-
 देहिं घोररूवेहिं । अद्रकतिनेहिं वषट्पादेहिं ॥ बहिजं जयरूवेहिं । सरोसकयदंतपहरेहिं ॥ १ ॥
 करगह्विकत्तिणहिं । खुत्त्रियकयंतोव घोररूवेहिं ॥ वेयात्त्रेहिं य जयवं । कयह्विजं गरुत्पदंस-
 ऐहिं ॥ २ ॥ एमाद्रबहुविहियं । कमठेणुसगिज्जवि पावेणं ॥ पासजिणो धीरमणो । न य खुहि-
 जं धम्मज्जाणजं ॥ ३ ॥ ततोऽच्चटं जगवंतं ज्ञात्वा तेन पाप्मना चिंतितमेष ध्याना । चलितस्त्वहिं
 जत्ते मज्जायित्वैनं मारयामि, क्षति ध्यात्वा प्रारब्धा तेन पापेन विहुद्गर्जितप्रचंडपवनाहना वृष्टिः,
 तेन जत्तेन जगवान्निमग्नो यावन्नासिकाविवरं, तस्मिन् समये चलितं धरणेद्रस्यासनं. प्रयुक्तावधि-
 ज्ञानेन तेन ज्ञातो जगवात् श्रीपार्श्वनाथो यावन्नासिकां यावज्जज्ञे निमग्नः, त्वरितं तत्रागत्य जगवं-
 तं स्कंधेनोत्सार्य शिरस्युपरिक्लृप्तः सहस्रफणटोपमंडपः, तत्कृत्वा च जलत्रयं निवारितं, जगवत्पुरतो
 वेणुविणादिवाद्यप्रधानं नाटकं च प्रारब्धं. ततः स कमठासुरः स्वामिनो धीरत्वमतिशयं च निरीक्ष्य
 विस्मितमानसः प्रश्नांतदर्पः स्वामिनं नत्वा कृमयित्वा च स्वस्थानं गतः. धरणेन्द्रोऽपि निरुपसर्गो
 ज्ञात्वा स्वामिनं स्तुत्वा गतः स्वस्थानं.

अथ निष्क्रमणदिनादारभ्य त्र्यशीतिदिनानंतरं चतुरशीतितमे दिने चैत्रकृष्णचतुर्थीदिनेऽष्ट-
 मरात्रांते पूर्वपहरे आश्रमपदोद्यानेऽशोकपादपर्याधः पृथ्वीशिलापट्टे सुखनिषण्णस्य शुभ्राभ्यवसाय-
 स्यात्पूर्वकरणादिक्रमेण क्षपकश्रेणिं समारूढस्य क्षीणघातिकमचतुर्कसकललोकोलोपकाशकं श्री-
 पार्श्वनाथस्य जगवतः समुत्पन्नं केवलज्ञानं, चक्षितासनाः समागताश्चतुर्विधाः सुराः, तेषां सुराणां
 मध्ये बाहुकुमारदेववर्तिन परिशोधितं योजनैकमंडलं. आसितं सुगंधवारिणा मेघकुमरैः, तस्यां
 ब्रह्मो मणिरत्नखचितं देवः कृतं समवसरणं, तस्मिन् मध्यास्थितस्वर्णसिंहासने निषण्णो जगवान् पू-
 र्वाजिमुखः, रजनकनकरत्नप्राकारैर्दार्शनचार्त्रिभिरिव वेष्टितः, चाभयगान्धेन धर्मशुक्लध्यानद्वयेनेव
 विराजमानः, लज्जत्रयेण त्रिभुवनप्रभुत्वेनेव शोभितो जगवान् श्रीपार्श्वनाथो देवासुरमनुजपर्वदि स-
 मुपविष्टो मधुरया गिरा सर्वजाषानुगयैकयोजनगामिन्या वाण्या धर्मं कथयति, यथा—जो जगवा
 चजगद्भुज । संसरो एस दोरुदुहपजरो ॥ सरणं न एह अण्णं । धम्मं जिणदेसियं मुत्तुं ॥ १ ॥
 हिंसाद्विवेदरुचंतो । तं मणवयणकायमुपजत्तं ॥ दंदिपकसायनिगाह—पवरं जहसत्ति ज कुणह
 ॥ ३ ॥ मा महुबिंदुसमाणे । विसयसुहे सज्जिऊण तुहंमि ॥ निरयादविबिहदुक्काण ॥ जायणं

अपणं कुणह ॥ ३ ॥ अद्रवहत्वावि पियरा । अद्रपिया पुत्तज्जाद्रज्जात्तं ॥ अद्रसंचित्तंवि अन्नो । न जवद्द दुहसंकडे सरणं ॥ ४ ॥ अन्नो अन्नोति द्रह । पुत्तो पुत्तो धरं धरं वत्ति ॥ नज्जा न ज्जत्ति नरं । कित्तिस्समाणं जमो ह्रस्व ॥ ५ ॥ एगमणो एस जिणो । परिकित्तिस्सर्द जह कुट्टुब कज्जभि ॥ नह जद्द जिणंदधम्मे । तो पावद्द मोक्कमुक्कादं ॥ ६ ॥ इति श्रीपार्श्वदेवचरित्रकीर्तनेन कमयासुरेण रक्ष्यमीत्यादि गाथोक्तः सर्वोऽपि संबंधः प्रतिपादितः ॥ अथ प्रसंगतो जगवतः पार्श्वनाथस्य शेषचरित्रं किंचिदुच्यते, यथा—

श्रीपार्श्वनाथस्य देशनां श्रुत्वा बहवो लोकाः प्रव्रजिताः, ये गणपद्योग्या साधवस्तैन्यस्त्रिपदी दत्ता, तैर्द्वादशांगानि रचितानि, ते स्वामिना गणधरपदे स्थापिताः, चतुर्विधः संघः स्थापितः. तत्सत्ते देवा देव्यश्च केवलमहिमानं कृत्वा नंदीश्वरद्वीपे यात्रां च कृत्वा गताः स्वस्थानं. श्रीपार्श्वनाथो जिनः सप्तफणिकायां नो वामदक्षिणोत्तरपार्श्वयोः पद्मावतीधरणेन्द्राभ्यां सेज्यमानः प्रियंगुवर्ण देहो नवहस्तसमुद्भोऽरिष्टनेमितीर्थं समुद्धंध्य जगवत्प्रतिबोधनार्थं निजतीर्थं प्रवर्त्यंश्चतुस्त्रिंशदिति श्रौयैर्विराजमानः पृथिवीमंजले विचरति. अथ जगवत्परिवारमानमाह—श्रीपार्श्वनाथस्य दश गणा

दश गणधराश्च द्रवन्, आर्यदत्तप्रमुखाणां श्रमणानां षोडशसहस्राण्यद्रवन् पुष्पचूलाप्रभृतीनामष्ट-
 त्रिंशत्सहस्राणि साध्वीनामभ्रवन्, सुनन्दप्रभृतीनां श्रमणोपासकानां चतुःषष्टिसहस्राधिकं लक्षमद्रत्,
 सुनन्दाप्रभृतीनां श्रमणोपासकानां सप्तविंशतिसहस्राधिकानि त्रीणि लक्षाणि बभूवुः, सार्धत्रिंशती च-
 तुर्दशपूर्विकाणां, चतुर्दशशतान्यवधिज्ञानिनां, दशशतानि केवलज्ञानिनामेकादशशतानि वैक्रियल-
 ङ्घिमतां, सार्धसप्तशती विपुलमतितानां, षट्शतानि वादिनां द्वादशशतान्युत्तरेपपातिकानां बभूवुः, ए-
 षोऽष्टष्टा परिकीर्तिता. ततः श्रीपार्श्वो जगवान् जग्यकमलदिवाकरः किञ्चिद्भूतानि समतिवर्षाणि केव-
 लिपर्यायेण पृथिव्यां विहृत्यैकं वर्षशतं सर्वयुः परिपाद्य स्त्रायुःपर्यन्ते समेतगिरिशिखरमगतः, तत्र
 श्रमणानां श्रमणीनां श्रावकाणां आरुनीनां देवानां देवीनां च पर्वदि मिथ्यात्वाद्विभ्रंसारपथं देशन-
 या निराकुर्वन् सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षपथं च प्रदर्शयन् मासजत्कांते कायोत्तर्गस्थः शैत्रेशीं प्रतिपन्नः
 क्षीणजवोपग्राहिकर्मा त्रयस्त्रिंशन्मुनिवरैः सार्धं श्रावणशुक्लाष्टम्यां श्रीपार्श्वनाथो मोक्षं जगाम. तदा
 चलितासनः शक्रोऽवधिज्ञानेन श्रोपार्श्वनाथस्य ज्यवनव्यतिकरं ज्ञात्वा निरानन्दो विमनस्कऽश्रुपूर्ण-
 नयनः शोकसंतापितहृदयः समागतो जिनदेहसमीपं, जिनशरीरं त्रिप्रदक्षिणीकृत्य नात्यासन्ने ना-

तिदूरे पर्युपास्ति कुर्वन् स्थितः, एवमवादीच्च—पसरद् मिञ्जत्तमं । गज्जांति कुत्तिहकोमिया अज्ज ॥
 दुत्तिस्सकडमरवेराद् निसि य राहुंति सपसरा ॥ १ ॥ अत्थमि ए जिणसूरे । मज्जेदस्स तुमंमि संवकमल-
 वणं ॥ जल्लसद् कुमयता—निअरोवि हु अज्जा जिणपास ॥ २ ॥ तमगहि यस्स सिनह—विज्जाय पर्दवयं
 च निसि नवणं ॥ जारहमिणं गयसोहं । जायमाणं च पहु अज्ज ॥ ३ ॥ एवं सर्वेऽपि सुरवरा बाद-
 स्वरेण पूत्कारं कुर्वन्ति. ततः शक्रो गोशीर्षचंदनदारुनिश्चितान्नयं करोति, क्षीरसमुद्रजनेन जगवतः
 शरीरं स्नपयति. ततो गोशीर्षचंदनेनानुलिप्य हंसलक्ष्णं पटशाटकं परिवाप्य सर्वालंकारविदूषितं क-
 रोति, शेषा देवा गणधराणां शरीराण्येवं कुर्वन्ति. ततः शक्रः शिविकान्नयं करोति, तत्रैकस्यां शिवि-
 कयां शक्रो जिनदेहमारोपयति, ततश्चितायां स्थापयति, शेषा देवा द्वादश्यां शिविकान्यां गणधराणां
 मुनीनां च शरीराण्यारोप्य द्वयोरपि चित्तयोः स्थापयन्ति. ततः शक्रादेशेनाभिकुमारदेवाश्चितास्वप्निं
 क्षिपन्ति, वायुकुमारा देवास्तासुव तं कृत्वा ताः समुज्ज्वालयन्ति, शेषा देवा कात्यागुरुप्रभृतीनि सुगंधद-
 व्याणि, तथा धृतमधुकुंजान् प्रक्षिपन्ति. एवं स्वामिशरीरे मांसादिषु दग्धेषु मेघकुमारा देवाः क्षीर-
 सागरजनेन चिता निर्वापयन्ति. ततः शक्रो जिनस्य दक्षिणामुपरितनां दंष्ट्रां गृह्णाति, ईशानेन्द्रो वामां,

चमरोऽधस्तनां दक्षिणां, बलीं द्यौ वामां, शेषा देवा जगवतः शेषान्यंगोपांगानि गृह्णन्ति. ततश्चिता-
 स्थाने शक्रः स्तूपानि करोति. एवं निर्वाणमहिमानं कृत्वा शक्रो नंदीश्वरे द्वीपे गत्वा पूर्वोत्तिमुख
 स्थंजनपर्वते जिनायतनेऽष्टाहिकामहिमानं करोति, ततश्चत्वारो लोकपाला अपि तस्यैवांजनपर्वत-
 पार्श्ववर्तिषु चतुर्षु दधिमुखपर्वतेषु सिंहायतनेष्वष्टाहिकामहिमानं कुर्वन्ति. ईशानेन्द्र उत्तरस्थंजन
 पर्वते सिंहायतनेष्वष्टाहिकामहिमानं करोति. एवं चमरो दक्षिणस्थे, बलिः पश्चिमस्थे, तयोर्दोर्द्वौ क-
 पालाः पार्श्ववर्तिषु दधिमुखपर्वतेष्वष्टाहिकामहोत्सवं कुर्वन्ति. ततः शक्रः स्वविमाने गत्वा सौधर्मस-
 नामध्यस्थितमाणवकस्तं ब्राह्मणं वृत्तं समुत्तार्य सिंहासने निवेश्य जिनदंष्ट्राः पूजयति. तत्र पा-
 र्श्वजिनस्यापि दंष्ट्राः स्थापयति. एवं सर्वेऽपि देवेन्द्रा देवाश्च तथैव कुर्वन्ति. जगवतः श्रीपार्श्वनाथ-
 स्य पंचस्वपि कल्याणकेषु विशाखानक्षत्रमासीत्. इहं श्रीपार्श्वनाथस्य । चरित्रमतिपावनं ॥ दर्शितं
 देशतः किंचि—ह्रवणीयमुखपदं ॥ १ ॥ इति श्रीपार्श्वनाथचरित्रं समाप्तं ॥ पुनर्ज्ञाविनायाः सर्वे
 त्रोपयोगमाह—

॥ मूलम् ॥—निच्युषो तंबोद्यो । पासेण विण न होइ जह रंगो ॥ तह दाणसीलतवजा-